ترجمه و شرح مثنوئ شریفك التنجی جلدك فهرستی

«ترجمه» ایستەدیكك وارزوڭی صبر كتورر. عجله كتورمز. صبرایت والله تعالى صوابه وهر شیئك ایجابنه اعلمدر.

شرح: صبرك الا عالی درجه‌سنه كلان مصائب ومرض وكدردن برصورت اشارتله امیدی كسمه‌رك عظیم برقوتله تحمل ایتمك وبوقساوتلرك دفعی ایچون شرایع مقبوله‌یی اجرادن كیرو طورمامق! وزماننده جهاد وفرائض ووظائف مشروعهٔ انسانیه‌یی ایفا ایله برابر آنلردن حس اولنه‌جق رصین مشكلاتلره سینه‌كش اوله‌رق ثبات ایتمكدر. زیرا صبر؛ جمیع فضائلك اناختاریدر. صبرسز انسان روحسز جسد كبیدر. صبرایله كیجه‌نك ظلمتندن نهارك نورینه شتانك غمومندن بهارك لطافتنه فورطنه‌لی دكزدن ساحل سلامته، حزن وكدردن مسرت وبشارته، عسردن یسره، مرضدن صحته. اضطرابدن وسعته، ضعفدن قوته، فقردن ثروته، اوفقلقدن بیوكلكه، خامدن پخته‌یه، جهلدن علمه، عداوتدن محبته، مشكلاتدن تسهیلاته، غربتدن مملكته. هجراندن ملاقاته، تضییقات دنیویه‌دن مسرات اخرویه‌یه واریلور ووصلت میسر اولور. صبرك ظاهر قنادلری وامید سلامتدر. صبر چالشقان اولانلره پدر ومادر وبرادر كبی قرین ومعیندر. صبر ظلمت دنیاده برمشعلهٔ سلامت نمادر. شاهین هر صبر امیدی رنجیده ایتمه‌رك دردست ایله صاحبنه كتورر. شاهین صبر ونماز وصدق وثبات ایله استعانه ایدیكز. دشمنلره قارشو صبر ایدیكز وبربریكزه مربوط ومتحد اولكز الله وپیغمبرینه اطاعت ایدیكز وبربریكزله نزاع ومخالفت ایتمیكز وكوشك اولمیكز اویله یاپماز ایسه‌كز سعادت ونفوذكز كیدر. محسن وجناب رب متعال اولانلرك اجر ومكافاتی ضایع اولمز. نته‌كم حضرت یعقوبك اغزندن صدور ایدن (فصبر جمیل) كلام حكمت بیانی معنای صبره دلیل اولدیغی كبی سورهٔ لقمانده دخی نصیحت یوللو اوغلنه حضرت لقمانك ایراد ایتدكاری كلام معتنا بهاسنه حقیقی برنظر امعان ایله باقیلیرسه بو معنالرك صبر حقنده‌كی اولان مدعالری پك واضح برصورتده قبول اولنور. والحاصل صبره دائر اولان احادیث نبویه‌پك چوق اولوب بربرینه حق وعدالتی وصبر ایتمكی توصیه ایلكله اشبو مثنوی شریفك آلتنجی جلدینه خاتمه ویرلدی.

آلتنجی جلدك مصححی فاتح درس معلملرندن محمد علی.

اولدی ؛ آنی دوه صحرادن تکرار اکل ایدنجه بو بیتك مآلی بیت آتیله اکمال اولنور .

مثنوی : (می دراند کام ولنجش ای دریغ) (کان چنان ورد مربی کشت تیغ)

« ترجمه » دوه قورومش وخشـك اولمش دیکنی اکل ایدنجی او دیکن دوه نك دماغ ودوداغی یرتوب پاره پاده ایلر ، حیفا که او دیکن یشـیل وتازه اوله رق تربیه ویریجی وبسیله یجی ایکن شمدی قلیج کبی یاره لر ویریجی اولدی .

مثنوی : (نان چو معنی بود بود آن خارسبز) (چونکه صورت شد کنون خشك است وکنز)

« ترجمه » نان چونکه معنی وغدای روحانی ایدی ؛ یشیل وفائده لی خار مربی کبی ایدی ؛ چونکه صورت اولدی شمدی قوری وقبا اولدی .

مثنوی : (تو بدان عادت که اورا پیش ازین) (خورده بودی ای وجود نازنین)

« ترجمه » ای وجودی نازنین اوغلوم حسام الدین چلبی ، سن اول عادتله که بوندن اول غدای معنویدن اکل ایتمش ایدك بو بیتك مآلی آتیده اکمال اولنور

مثنوی : برهمان بومی خوری این خشك را) (بعد ازین کامیخت معنی برثرا)

« ترجمه » سن اوغلم حسـام الدین ؛ ینه اول عادت وامید اوزره بو قورومش الفاظی اکلا یدرسین اندن صکره که معنی تراب ایله قارشمش واسـکی لطافتی غیب ایتمشدر .

مثنوی : (کشت خاك آمیز وخشك وگوشت بر) (زان گیاها کنون بپرهیز ای شتر)

« ترجمه » اول غدای روح افزا خاك آلود وقاطع لحم اولدی ؛ بناءً علیه بو اوت وغدادن شمدی سن پرهیز ایت ای دوه « شرح » کلمات معانی آیاتم بعض مرتبه بوخا کدانه عائد اولمش واسکی حالاته نسـبةً قورومش اولدیغندن ای حامل حواس ظاهره وباطنه اولان اشتر آلهی ، سن دخی حسب الحکمه اکل غدای معنویدن بر مدت ایچون منقطع اول .

مثنوی : (سخت خاك آلوده می آید سخن) (آب تیره شد سرچه بند کن)

« ترجمه » کلام غایت خاك آلود کلور ، صو بولانق اولدی بناءً علیه ؛ قیو وایرمغك باشنی بند ایدوب قابه .

مثنوی : (تاخدایش بازصاف وخوش کند) (اوکه تیره کرد هم صافش کند)

« ترجمه » تاخدای لایزال وملك متعال اول آب زلالی ینه صاف وبراق ایده ! اول الله که او صوبی منکدر وتیره ایلدی ، ینه اوصافی ایلر .

مثنوی (صبر آرد آرزورانی شتاب) (صبر کن والله اعلم بالصواب)

« ترجمه » پهلوان دیر: یاعلی، بن اوزریمه شهادت عرض ودینی تلقین ایت، که بن سنی زمانك سرفراز ومختاری کوردم .
مثنوی (قرب پنجه کس زخویش رقوم او) (عاشقانه سوی دین کردند رو)
« ترجمه » اول پهلوانك اقرباسندن اللی یه قریب کیمسه لر عاشقانه اوله رق دین مبین جانبنه توجه واسلامیتی قبول ایلدیلر .
مثنوی (اول بتیغ حلم چندین خلق را) (واخر بداز تیغ وچندین خلق را)
« ترجمه » علی سیف حلم ایله بونجه بوغازی ، بونجه خلقی تیغدن واولدیرمکدن صاتون الدی ، یعنی قورتاردی .
مثنوی (تیغ حلم ازتیغ آهن تیز تر) (بل زصد اشکر ظفرانکیز تر)
« ترجمه » حلم قلیجی تیمور قلیجدن دها کسکندر ، بلکه یوز عسکردن دها ظفر وغالبیت قوپاریجی وکتوریجیدر .
مثنوی: (ای دریغا لقمهٔ دو خورده شد) (جوشش فکرت ازان افسرده شد)
«ترجمه» ای دریغا وحیفا، که ایکی لقمه یندی وفکرك جوشش وقاینامسی افسرده ومنجمد اولدی .
مثنوی: (کندمی خورشید آدم را کسوف) (چون ذنب شعشاع بدری راخسوف)
«ترجمه» بر بغدای دانه سنك اکای ابوالبشر آدم علیه السلامك خورشید عقلنك کسوفنه و (ذنب) کبی اهمیتسز برشی بدر اولمش انوار ماهك خسوفنه سبب اولدی .
مثنوی: (اینت لطف دل که از یك مشت کال) (ماه او چون می شود پروین کسل)
«ترجمه» اشته سکا دلك لطفی وقوتی، که بر آوچ بالچقدن طولایی آنك ماهی نصل پروین کسل وجمعیت وانتظام قیریجی اولدی .
مثنوی: (نان که معنی بود خوردش سود بود) (چونکه صورت کشت انکیزد جحود)
«ترجمه» اتمك که معنی اولدی ، آنك اکای نفع وفائده اولور نان چونکه صورت اولدی انکار وطارلق حاصل اولور .
مثنوی : (همچو خار سبز کاشتر می خورد) (زان خورش صد نفع ولذت می برد)
« ترجمه » حکمت ومعنی اولان نان اول یشل وتازه خار ودیکن کبیدر، که دوه آنی اکل ایدرده آندن یوز لذت وفائده کورر .
مثنوی: (چونکه آن سبزیش رفت وخشك کشت) (چون همانرا می خورد اشتر زدشت)
« ترجمه » چونکه اول دیکن وخارك یشیللکی وتازه لکی کیدوب قوری

نقش اولنمش ومصنوعی و آن مالکیسین ، بنم باپاش اولدیغم شی دکلسین .
مثنوی : (نقش حق راهم بامر حق شکن) (برزجاجهٔ دوست سنك دوست زن)
« ترجمه » حضرت حقك نقشنی ینه امر حق ایله قیره بیلورسین ، دوستك جام وشیشه‌سنه ینه دوستك طاشنی اورا بیلورسین . (شرح) برکسه‌یی اولدیرمك هرحالده امر حقه وابسته‌در زیرا انسان زجاج کبی لمعه‌انداز بر نورانی اولوب او زجاجی شرعاً قیرمق اقتضا ایدر ایسه آلت حق اولان شریعت مطهره‌نك مساغ ویردیکی یولده وحکماً اولدیره بیلیرسین .
مثنوی : (کبر این بشنید وشد نوری بدید) (دردل او تاکه زناری برید)
« ترجمه » مقدم کبر وکافر بولنمش او پهلوان بو حقیقتی علیدن ایشتدی وآنك قلبنده برنور حاصل اولدی که کبر وکافره مخصوص زناری وشرك وکفره اولان علاقه‌یی کسدی .
مثنوی : (کفت من تخم جفا میکاشتم) (من ترا نوع دکر پنداشتم)
« ترجمه » دیدی که یاعلی بن جفا تخمنی اکدم وسنی بشقه نوع صاندم .
مثنوی (تو ترازوی خدا خدو بودهٔ) (بل زبانهٔ هر ترازو بودهٔ)
« ترجمه » سن حق خویلو ترازو اولمش‌سین وحقك احلاقیله تخلق ایتمش‌سین ، بیل شبهه‌سزکه عدل واستقامتده هر ترازونك زبانه‌سی وحقی کوستریجی بر برهان قاطعسین .
مثنوی : (تو تبار واصل خویشم بودهٔ) (تو فروغ شمع کیشم بودهٔ)
ترجمه : سن قوم وقبیلهم واصل واقربام اولمش‌سین ، سن یاعلی ، شمع مذهبمك نور وضیاسی اولمش‌سین :
مثنوی: (من غلام آن چراغ چشم جو) (که چراغت روشنی پذرفت ازو)
« ترجمه » بن اول چشم طلب ایدیجی چراغك غلام وبنده‌سی‌یم که یاعلی ، سنك چراغك اندن روشنالك وضیا قبول ایلدی .
مثنوی (من غلام موج آن دریای نور) (که چنین کوهر برآرد در ظهور)
« ترجمه » بن اول نور دریاسی موجنك غلام وبنده‌سی‌یم . که بویله کران قیمت برکوهری ظهوره کتورور . شرح . پهلواندیر محبوب جناب کردکار ودریای انوار اولان احمد مختار افندمزك بن غلام وبنده‌سی‌یم ، که یاعلی سنك کبی برکوهر جهان بها تربیهٔ رسالتپناهیله ساحه جهانه کتوروب جهان آرا قیلمشدر .
مثنوی (عرضه کن بر من شهادت را که من) (مرترا دیدم سرافراز زمن)

وحي اعلا ايتدكده قارشوسنه كلوب ديسون « كه ايشته موتى تن تمى ايلرم » اكر ديمش اولسه ايدى قهر حق آنى درحال پريشان ايدر ايدى .

مثنوى: (كفت اكر رانندابن‌را برزبان) (يك جهودى خود نماندى در جهان)

« ترجمه » نبى ذيشانمز بيورمشـدر كه طائفهٔ جهود اكر امر الهيه توفيقاً جهانده اولومى آرزو ايتمش اولسيدلر .

مثنوى : (پس جهودان مال بردند و خراج) (كه مكن رسوا تومارا اى سراج)

« ترجمه » : چونكه وحى ربانيله جهودان تحدى اولندى ، وتمنئ موته قوت وجسارت بولمديلر . بك چوغى خراج كتورديلر وديديلركه اى سراج منير اولان نبى ذيشان بزى دنياده رسوا ايتمه .

مثنوى: (اين سخن را نيست پايانى بديد) (دست با من ده چو چشمت دوست ديد)

« ترجمه » بوكلامك كوربنور نهايتى يوقدر ، الكى بكا وير ، چونكه سنك كوزل دوستك يوزنى كوردى

(كفتن امير المؤمنين على كرم الله وجهه بافرين خود كه چون خدو انداختى در)
(روى من نفسى من جنبيد واخلاص عمل نماند مانع كشتن تو آن شد)

حضرت على كندى محب وقرنى اولان پهلوانه ديمش كه چونكه سن بنم يوزمه توكوردك نفسم غضبدن حركت ايلدى وبناءً عليه كوردم كه سنى قتل ايتمك عملنده اخلاص قالمدى ؛ اشته سنك قتلنه مانع اولان كيفيت بو اولدى .

مثنوى : (كفت امير المؤمنين با آن جوان) (كه بهنكام نبرد اى پهلوان)

ترجمه: على اوديقانلو پهلوانه ديدى كه: جنك وغوغا وقتنده [اتيده كه بيت ايله ربط ايت] .

مثنوى: (چون خدو انداختى در روى من) (نفسى جنبيد وتبه شد خوى من)

ترجمه : چونكه بنم يوزمه توكوردك . بنم نفسم حسب البشريه غضبه كلوب حركت ايلدى وبنم خويم خراب اولدى .

مثنوى : (نيم بهر حق شد ونيمى هوا) (شركت اندر كار حق نبود روا)

« ترجمه » بكا توكوردكدن صكره سنى اولديرمك نيتم نصفى جناب حقك رضاسندن ونصفى هواى نفسدن طولايى اولدى. حالبوكه حقك كارنده شركت لايق وراوا دكلدر .

مثنوى (تونكاريدهٔ كف مولاستى) (آن حقئ كردهٔ من نيستى)

« ترجمه » خطاب عامدر اى پهلوان وهر انسان جناب اللهك يد قدرت

مثنوی (گر نه فرزند بلیسی ای عنید) (پس تو میراث آن سگ چون رسید)
«ترجمه» ای معاند اگر سن ابلیسك اوغلو دكل ایسهك اوكلبك میراثی اولان بو سوء ظن وانكار سكا نصل یتشدی ؟
مثنوی (من نیم سگ شیر حقم حق پرست) (شیر حق آنست کز صورت برست)
«ترجمه» بن كلب دكلم ؛ حقك ارسلانی وحقه طاپیجی یم حقك ارسلانی اودركه صورتدن قورتلدی .
مثنوی (شیر دنیا جوید اشكاری وبرك) (شیر مولی جوید آزادی ومرك)
«ترجمه» دنیا ارسلانی آو وصید ورزق آرار حقك شیر آزادلق وموت واولوم آرار .
مثنوی (چونکه اندر مرگ بیند صد وجود) (همچو پروانه بسوزاند وجود)
«ترجمه» شیر حق چونكه موت ایچنده یوز وجود كورر پروانه كبی وجودینی احراق ایلر .
مثنوی : (شد هوای مرگ طوق صادقان) (مر یهودان را بد این دم امتحان)
ترجمه : اولمك هوا و محبتی صادقلرك جانلری بوینه طوق وگردنلك اولدی . اما یهودیلره موتی تمنی ایچون دوداق دیردوب دم اورمق حقه امتحان اولدی .
مثنوی : (در نبی فرمود کای قوم یهود) (صادقان را مرگ باشد گنج وسود)
«ترجمه» : الله عظیم الشان قرأنده بیوردی كه ای یهودی قومی صادقلره موت خزینه و فائده اولور .
مثنوی : (همچنانکه آرزوی سود هست) (آرزوی مرگ بردن ز آن بهست)
(آرزوی مرگ بردن ز آن بهست)
«ترجمه» : نصل كه اهل دنیا ایچون مال قزانمق آرزوسی واردر ؛ صادق ارلانلر ایچون موتك آرزوسی اندن ایو و اندن زیاده‌در .
مثنوی : (ای جهودان بهر ناموس کسان) (بگذرانید این تمنا بر زبان)
«ترجمه» : جناب رسول كبریا اولوقتك جهودلرینه بیورمسی ایدی كه ای جهودلر شونك بونك نظرنده ناموسكزی محافظه ایده‌بیلمك ایچون اگر ایشكزه كاور ایسه موتی (استریز) تمناسنی لسانكز اوزره كچوریكز فقط كچوره‌مزسیكز .
مثنوی : (یك جهودی این قدر زهره نداشت) (چون محمد این علم را بر فراشت)
«ترجمه» : هیچ برجهود طاقت طوته‌مدی . جناب رسالتمآبك بولوای جلیلی

مثنوى (كيفت مازاغيم همچون زاغ نى) (مست صباغيم مست باغ نى)
«ترجمه» نى ذيشانمز بيوردى‌كه نز (مازاغ البصر، تبشيريله مبشرزغيرى‌يه ميل ايتميز . هوا وهوس نفسك قارغه‌سى دكيلز . نز، باغ وبغچه‌نك كافهٔ كائنات عقول وقلوبى پرتوانداز تجليات بيوزان صانع بركمالك عاشـقيز باغ وبغچه‌كى نفوس والايشه مست ومحب دكلز وصورى شيلرك مستى ومحبى دكليز .
مثنوى (چونكه محترنهاى افلاك وعقول) (چون خسى آمدبرچشم رسول)
«ترجمه» چونكه افلاك وعقولك مخزنلرى رسول كبريانك چشم منورحقيقت بينلرينه بى اعتبار كلدى .
مثنوى (پس چه باشدمكه وشام عراق) (كه نمايد اونبرد واشتياق)
ترجمه» ايمدى مكه وشـام وعراق نه اولوركه اول محبوب الـهى انلر ايچون محاربه واشتياق ايتسون ؟
مثنوى (انكمان بروى ضمير بدكند) (كوقياس از جهل وحرص خودكند)
«ترجمه» جنـاب رسول كبريا دنيـايه ميلندنطولايى بوقدر ممالك فتحنى ايستديلر ديو ظن ايدن بدضمير كمسه دركه كندى جهل وحرصندن قياس ايلر
مثنوى (ابكينهٔ زردچون سازى نقاب) (زرله بينى جمله نور آفتاب)
«ترجمه» چونكه صارى برجامى نقاب ويرده‌ايدر وانكله كونشه باقرايسه‌ك آفتابك كافهٔ نورينى صارى كورمش اولورسين .
مثنوى (بشكن آن شيشهٔ كبود وزردرا) (تاشناسى كردرا ومردرا)
« ترجمه » مادى وصارى اولان اول شيشه‌يى قير ؟ تاكه توز وغبارى مرد سواريدن فرق وتميز ايده‌سين :
مثنوى (كرد فارس كرد سرافراشته) (كردرا تومردحق بنداشته)
« ترجمه » سوارينك اطرافنه توزباش قالديردى وروئما اولدى. سن اوتوزى كورنجه توزى مرد حق ظن ايلش سين .
مثنوى (كرددبدابليس كفت اين فرع طين) (چون فزايد برمن آتش جبين)
« ترجمهٔ » ابليس لعين توزى كورنجه ديدى‌كه، طوپراغك بوفرع ويا پاچه‌سى آلتى آتشدن يايلش بن كبى معتبر بركمسه‌دن نصل دها زياده مقبول اوله بيلور .
مثنوى (تانومى بينى عزيزانرا بشر) (دان كه ميراث بليست آن نظر)
« ترجمه » اى سوءظن صاحبى، سن معزز روحانيونى بدندن عبارت بشر كورر ايسه‌ك بيل‌كه او نظر شيطانك ميراثيدر .

سایس علینك هر دائم او كنه دوشه رك بنی شمدیدن اولدیرده بو فنا بختدن قورتار .

مثنوی : (باز آمد كای علی زودم بكش .) (تا نبینم آن دم و وقت ترش)

ترجمه : سایس بنه كلور دیر ایدی ، یاعلی ، بنی چابك اولدیر ؛ تا كه سنی اولدیرمك وقت تلخی بن كورمیه یم .

مثنوی (منی حلالت می كنم خونم بریز) (تا نبیند چشم من آن رستخیز)

«ترجمه» یاعلی ، بن سكا حلال ایدرم قانمی دوك ؛ تا بنم كوزم سنی اولدیرمك كبی الیم بروقتی كورمسون

مثنوی (كفتم ار هر ذره ٔ خونی شود) (خنجر اندر كف بقصد تو رود)

«ترجمه» حضرت علی دیرایدیكه . ساسمه دیدم ، كه اكر هر برذره اولدیریجی اولسه والده خنجر سنك قصدو قتلك بولنه كیتسه .

مثنوی (یك سر مو از تو نتواند برید) (چون قلم بر تو چنان خطی كشید)

«ترجمه» سایسه خطابدركه . سندن برقیلك اوجنی كسمكه قادر اوله مازه چونكه قلم قدرسنك اوزرینه برخط چكمش وبنی اولدیرمك ایچون سنی آلت اتخاذ ایلمشدر .

مثنوی (لیك بی غم شو شفیع تو منم) (خواجه ٔ روحم نه مملوك تنم)

ترجمه» لكن بی غم اول وكدر چكمه . آخرنده سنك شفیعك بنم ! زیرا بن روحك افندیسی یم ، تن وبدنك مملوك وكوله سی دكلم .

مثنوی (پیش من این تن ندارد قیمتی) (بی تن خویشم فنی ابن فتی)

«ترجمه» نزدمده بو بدن برقیمت طوتمز ، كندی بدنم اولمسه دخی بن مرد اوغلی مردم یعنی مرد روحانیجه .

مثنوی (خنجر وشمشیر شد ریحان من) (مرگ من شد بزم و نركسدان من)

«ترجمه» خنجر وقلیج بنم فسلكنم اولدی ؛ بنم اولومم نركس چیچكی وضع اولنور قوقولی محل كبی مقبولم اولدی

مثنوی (آنكه او تن را بدین سان پی كند) (حرص میری وخلافت كی كند)

«ترجمه » اول كسه كه كندی تن وبدنی بو وجهله پایمال ایلر نوقت امیرلك وحكومت طمعنی ایلر ؟

مثنوی (زان بظاهر كوشد اندر جاه وحكم) (تا امیرا نرا نماید راه وحكم)

«ترجمه» بناءً علیه حكومت ایچون چالش سبی دخی چالشسه اول سببدن صكره كله جك امیرلره طریق مستقیمی وحكم عدالتی كوسترمش اولسون.

ماقباسی اعتباریله معنای شریفی شویله‌در . اه یولنده مالکزی اتفاق ایدرك اللرکزایله کندیکزی تهلکه‌یه آتمایکز. زیراموجب ندامتدر. ونهی عشق موت اولانلره‌در

مثنوی (زانکه نهی از دانهٔ شیرین بود) (تلخ راخود نهی حاجت کی شود)

«ترجمه» زیرا که نهی ومنع شیرین وطاتلی اولان دانه‌دن اولور. یوقسه تلخ وآجیدن منع ونهیه نه وقت حاجت قالور. شرح. علی پهلوانله محاوره‌سنده دییورکه اولوم بزه طاتلیدر. اکا نهی واردر فقط قورقانلر ذاتاً چکنمکده اولدقلرندن نهیه لزوم قالیور.

مثنوی (دانهٔ کش تلخ باشد مغز و پوست) (تلخی ومکروهیش خود نهی اوست)

«ترجمه» بر دانه‌نك که مغزی واچی آجی اوله، آجیلغی ومکروهلغی اوست کندینك نهیدر زیرا هیچ کمسه آلك اکلنه طبعاً رغبت ایتمز.

مثنوی (دانهٔ مردن مرا شیرین شدست) (بل هم احیاء پی من آمدست)

«ترجمه» اولمك دانه‌سی بکا شیرین اولمشدر (بل هم احیاء) ایت کریمه‌سی تم کبی شهادت آرزوسنده اولانلر ایچون کلمشدر.

مثنوی (اقتلونی یاثقاتی لائماً) (ان فی قتلی حیاتی دائما)

«ترجمه» ای صادق اولانلر، بنی موم ایدرك اولدیرکز تحقیق بنم قتلمده ابدی دیرلك واردر. شرح نصلکه اولومده کسر نفس واردر، ایشته اولومده‌ده ابدی بر حیات واردر.

مثنوی (ان فی موتی حیاتی یافتی) (کم افارق موطنی حتی متی)

«ترجمه» تحقیقا مومده‌در حیاتم ؛ ای جوان، نوقته قدر کندی موطن و منزلمدن جدا اوله‌یم، بو فرقت نیچه‌یه دکدر ؟

مثنوی (فرقتی لولم تکن فی ذالسکون) (لم یقل انا الیه راجعون)

ترجمه : شو مسکن جسمده آیراق اولمیدی (انا الیه راجعون) دینلمز ایدی. شرح. اهل حق مقام صبرده اشارت اولنان آیت جلیله مضمونیله عمل ایدرلر، بزالله ایچونز واکا عودت ایده‌جیز.

مثنوی: (راجع آن باشد که باز آید بشهر) (سوی وحدت آید از تفریق دهر)

ترجمه : راجع وعودت ایدیجی اول کمسه اولورکه، شهره عودت ایدر. ودهر وزمانك تفریقندن جانب وحدته رجعت ایلر. شرح. قرآنده مادامکه «راجعون» دینلمشدر اصلمز عالم وحدت اولدیغی اکلاشیلیر.

(افتادن رکابدار هربار علی کرم‌الله وجهه که ای امیرالمؤمنین مرابکش وازین قضا برهان)

(بازگشتن بحکایت امیر المؤمنین علی کرم اه وجهه ومسامحت کردن اوبا خونیٔ خویش)
تکرار حضرت علینك حکایه‌سنه رجوعدرکه قاتلی اوله‌جق سایسنه مسامحه ایلدی .
مثنوی (باز روسوی علی وخونیش) (وان کرم باخونی وافزونیش)
«ترجمه» تکرار علینك وآنك قاتلنك حکایه‌سنه کیت ، اوکان کرملك کرمی کندی قاتلنه‌ده چوق اولدی .
مثنوی (گفت دشمن راهمی بینم بچشم) (روزوشب بروی ندارم هیچ خشم)
«ترجمه» علی دیدی، که دشمنی دائما کیجه‌لی کوندوزلی کورورم . بویله ایکن اکا غرض طوتمم . شرح . اومدینهٔ علم بابی اولان جناب علینك احلاق جلیله‌لری بیاندر .
مثنوی(زانکه مرگم همچمن خوش آمدست) (مرگ من دربعث چنك اندرزدست)
«ترجمه» زیرا که بنم اولومم قدرت حلواس کبی بکا طاتلی کلمشدر ، بنم موتم بعثه یعنی حیات ابدیه‌یه شمدیدن پنچه وال اوروب یاپشمشدر .
شرح : سایسم مقدمهٔ حیات ابدی اولان اولومه سببدر انك ایچون لطف ایدیورم .
مثنوی (مرگ بی مرگی بود مارا حلال) (برگ بی برگی بود مارا نوال)
« ترجمه » موتسز موت بزه حلال اولور ، رزقسزلق ومالسزلق بزه نعمت اولور .
مثنوی (ظاهرش مرگ وبباطن زندگی) (ظاهرش ابتر نهان پاینده‌گی)
« ترجمه » موت صورینك ظاهری موتدر . فقط باطنی حیاتدر موت جسمانی ظاهراً ذریتسزلقدر اما باطناً ثابت وپایدارلقدر .
مثنوی (در رحم زادن جنین را رفتنست) (درجهان اورا زنو بشکفتنست)
« ترجمه » رحم مادرده اولان جنینك طوغمسی کتمکلقدر . فقط حقیقتده اکا دنیایه کلك یکیدن چیچك کبی آچلمقلقدر . اشته آخرته کیتمك ده بویله‌در کرچه ظاهری فنا کورینیورسه‌ده فقط دائمی برقادر .
مثنوی (چون مراسوی اجل عشق وهواست) (نهی لاتلقوا بایدکم مراست)
« ترجمه » چونکه بنم اجل جانبنه عشق ومحبتم واردر . (لاتلقوا بایدیکم) نهی ربانی بنم ایچوندر . شرح : اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ بقره‌ده‌درکه

مثنوی (چشم نرکس کورشد بازش بساخت) (حلق نی ببرید و بازش خرد تو اخت)
«ترجمه» نرکسك كوزى كور اولدى . اى آنى ينه ياپدى . ناى، وقامشك بوغازنى كسدى تكرار آنى اوخشادى ولذت وحلاوت ويردى .
مثنوی (ماچو مصنوعیم و صانع نیستیم) (جز زبون وجز که قانع نیستیم)
«ترجمه» بزچونكه مصنوعز صانع دكلز، زبون اولمقدن وقناعت ايلمكدن بشقه برشى دكلز .
مثنوی (ماهمه نفسی و نفسی می‌زنیم) (کرنخوانی ماهمه اهرمنیم)
«ترجمه» بز كاملاً نفسى ونفسى ، صداسنى اوروروز ؛ اكرسن يا اه بزى سمت سلامته دعوت بيورمزايسه‌ك جمله‌مز شيطانز
مثنوی (زان زاهرمن رهید ستیم ما) (که خریدی جان‌مارا ازعما)
«ترجمه» آلهى ! بزشيطانيندن آنك ايچون قورتلدق زيرا سن رحمتكله كورلكدن بزى صاتون آلدك .
مثنوی (تو عصا کش هر کراکه زندکیست) (بی‌عصا و بی‌عصا کش کور چیست
«ترجمه» هركيمك ديرلكى واردر سن آكارهبر و يول كوستريجيسن دكنكسز ودكنك چكيجيسن كوردر . شرح . فيض حق دنياده هركسه مدد وعنايتلر بخش ايدر
مثنوی (غیرتو هرچه خوشست و ناخوشست) (آدمی‌سوزست و عین آتشست)
« ترجمه » آلهى! سندن اى وفا غيرى نه‌وارايسه انسان ياقيجى وعين آتشدر. شرح . هرعاقله كركدركه مدت عمرنده رضاى حق جلب ايده‌جك شيئلرده بولنمليدر .
مثنوی (هر کرا آتش پناه و پشت شد) (هم مجوسی کشت و هم زردشت شد)
« ترجمه » شول كه اكا آتش پناه وآرقه اولدى . اول كمسه هم مجوس همده آتشه طابق مذهبى ايجاد ايدن كمسه اولدى يعنى فرنكلر آره‌سنده زور وآست دنيلان كمسه اولدى .
مثنوی (کل شیٔ ماخلاه باطل) (ان فضل اه غیم هاطل)
« ترجمه » هرشیٔ كه جناب حقدن غيريدر اوشیٔ باطلدر ؛ اللهك فضلى ياغدريجى بلوطلردر . شاعر مشهور لبيد ديمشدركه الا كل شیٔ ماخلا اه باطل دكل نعيم يامماته زائل يعنى اكاه اولكزكه جناب حقدن غيرى هرشى باطل وحقك غيرى اولان نعمت دخى زائلدر .

«ترجمه» زیرا جان چونکه جانانه‌واصل اولمدی، مؤبداً کندوسیله بورسز وفائده‌سزدر .

مثنوی (چون تو ندهی راه جان خود برده گیر)(جان که بی‌تو زنده باشد مرده گیر)

«ترجمه» الهی ! چونکه سن جمالکه یول ویرمز ایسه‌ك جان کندوسنی قورتارمش اولسون نه‌فائده‌سی واردر؟ برجان که سنسزدر ولو دیری اولسه ینه اولمش حکمنده‌در .

مثنوی (گر تو طعنه‌می زنی بر بندگان) (مرترا آن می‌رسد ای کامران)

«ترجمه» ای غنی جناب الله، سن بنده‌لرك اوزره طعنه اورر ایسه‌ك او سکا لایقدر ـ زیرا بی‌قصور یالکز سنسین.

مثنوی (ورتو ماه مهررا گویی جفا) (ورتو قد سرورا گویی دوتا)

« ترجمه » وا گر سن ماه‌و آفتابه جفا وبی‌نوردیه‌جك اولسه‌ك وا گرسروك قامتنه ایکی قات وقامبور دیسه‌ك ـ کمالات ربانیه‌که کوره بوده لایقدر .

مثنوی (ورتو چرخ وعرش‌را خوانی حقیر) (ورتوکان‌وبحررا گویی فقیر)

«ترجمه» وا گرسن چرخ‌وعرشی حقیروکان‌وبحری فقیردیر ایسه‌ك سکالایقدر.

مثنوی (آن بنسبت با کمال تورواست) (ملك ا کمال فناها مرتراست)

« ترجمه» الهی! بندکان وماه وآفتاب وسرو وچرخ وعرش وکان‌وبحری ذکر اولنان یولده تعبیر بیورر ایسه‌ك کمال عظمتکه نسبةً سزادر .

مثنوی (که توپاکی زخطر وزنیستی) (نیستانرا موجد ومغنیستی)

« ترجمه » زیرا سن یاالٓهی! خطر ونقصاندن وعدمدن پاکسین؛ عدملری ایجاد وغنی ایدیجی سنسین .

مثنوی (انکه رویانید داند سوختن) (زانکه چون بدرید داند دوختن)

« ترجمه » جناب حق که یوقلری بتوردی‌ووجوده کتوردی ؛ یاقمغی‌بیلور؛ چونکه ییرتدی‌دیکمکی بیلور. (شرح) اعاده وحشر امواته قابل تطبیقدر.

مثنوی (می‌بسوز دهر خزان مرباغرا) (باز رویاند گل صباغ را)

« ترجمه » اول اه هرخریف وخزان وقتنده باغی احراق‌ایدر ، اول محییٔ حقیقی بویاجی اولان وردکلی ینه بتورر ووجوده کتورر .

مثنوی (کای‌بسوزیده بیرون آتازه‌شو) (باردیگر خوب‌وخوب آوازه‌شو)

« ترجمه » که ای یانمش طیشاری گل وتازه اول ؛ تکرار بردفعه کوزل کوزل آوازه‌لی ومشهور ولطیف وتازه اول .

مثنوی (پردهٔ صد آدم آردم بردرد) (صـد بلیس نو مسلمان آورد)
« ترجمه » یوز آدمك پرده‌سنی او آنده ییرتار ؛ یوز شیطانی یکی مسلمان ایدوب میدانه کتورر .

مثنوی (کفت آدم توبه کردم زین نظر) (اینچنین کستاخ نندیشم دکر)
« ترجمه » آدم دیدیکه : الهی ! بو نظر عجب‌دن تائب اولدم و بونك کبی ادب مخالف سوزتده دوشنمم .

مثنوی (یاغیاث‌المستغیثین اهدنا) (لاافتخار بالعلوم والغنا)
« ترجمه » ای مدد ایسته‌ینلرك مددرسی . بزه طوغری یولی کوستر ؛ علوم و غنا الله بزم سرورمز یوقدر (لا) خبری محذوف اولوب حساب‌الحل تقدیریدر .

مثنوی (لاتزغ قلباً هدیت بالکرم) (واصرف السؤ الذی جف‌القلم)
« ترجمه » الهی ! قلبمزی ضلالته دوندرمه ! بزه کرمکله هدایت قیلدك قلمك یازوب قوردیغی فنالری بزدن صرف ایت .

مثنوی (بکذران ازجان ماسؤالقضا) (وامبر مارا زاخوان صفا)
« ترجمه » الهی ! بزم جانمزدن سؤ القضایی کچور واخوان صفا زمرهٔ روحانیوندن بزی کسمه .

مثنوی (تلختر ازفرقت توهیچ نیست) (بی‌پناهت غیر پیچاپیچ نیست)
« ترجمه » الهی! سنك فراقکدن دها تاخ وآجی هیچ بر شی یوقدر ! سنك پناه ومرحمتك غیریسی طولاشقاقدن وضلالتدن بشقه بر شی دکلدر .

مثنوی (رخت‌ماهم‌رخت مارا راهزن) (جسم‌ما مرجان مارا جامه‌کن)
« ترجمه » بزم اشیا واسبابمز اسبابمزك یول اوریجیسیدر ؛ بزم جسممز تحقیقا جانمزك جامه ولباسنی قوباریجیدر .

مثنوی (دست‌ما چون پای‌مارا می‌خورد) (بی‌امان توکسی جان‌چون‌برد)
« ترجمه » بزم الیمز چونکه ایاغمزی یر ، سنك حفظ وامانك اولینجه کیمدر اوکه مهالکدن جانی قورتاره بیلور ؟

مثنوی (وربرد جان‌زین‌خاطرهای عظیم) (برده باشد مایهٔ ادبار وبیم)
« ترجمه » اکر بری جانی بوعظیم مهالکدن قورتارمش ظن ایدرایسه او ظن ایلدیکی جان دکل مایهٔ ادبار وزیاندر .

مثنوی (زانکه‌جان چون واصل جانان‌نبود) (تاابدباخویش کورست‌وکبود)

کیرو قالیر بناءً علیه هم کندینك وهمده قتلی تصویر ایتدیکی شخصك بقاسنی تأمین ایتمش اولوردیمك اولدیکه امرقصاص احراسی‌استبقاء ارواح وحفظ نفوس کبی جمعیت بشریه‌یه بیوك آزادکی وحکمت بخش ایتمش ولور برحکمت جلیله‌یی بخش ایتمش اولور .

مثنوی (حود کرا زهره بدی تا اوزخود) (براسیر حکم حق تیغی زند)

« ترجمه » بالکزجه کیمك حدی واردر ، که جناب حقك حکمی اسیرینه قلج اورسون .

مثنوی (زانکه‌داندهرکه‌چشمش را کشود) (کان‌کشنده‌سخرهٔ تقدیربود)

« ترجمه » زیرا جناب حق هر کیمك کوزنی آچدیسه او کیمسه بیلورکه او قاتل تقدیر الهینك سخره‌سی و مغلوبیدر .

مثنوی (هرکرا آن حکم برسر آمدی) (برسر فرزند هم تیغی زدی)

« ترجمه » هرکیمك باشنه‌که او حکم خدا کلدی او کندی اوغلنك باشی اوزره بیله قلج اوردی .

مثنوی (روبترس وطعنه‌کم زن بریدان) (پیش دام حکم عجزخود بدان)

« ترجمه » یوری خوف ایت و فنالر اوزره طعنه اورمه وحکم الهینك دوذاغی اوکنده کندی عجزکی بیل .

(تعجب کردن آدم علیه‌السلام از ضلالت ابلیس لعین و عجب آوردن)

آدم علیه‌السلام ابلیسك کمراهلغی اوزره تعجب ابله کندینه بکنمك کتورمسی حقنده‌در .

مثنوی (چشم آدم برابلیس کوشقیست) (ازحقارت وززیافت بنکریست)

« ترجمه » حضرت (آدم علیه‌السلامك) کوزی ابلیس اوزره، که اوابلیس شقیدر ، حقارت و مردودیت جهتندن نظر ایدوب باقدی .

مثنوی (خویش‌بینی کرد وآمدخودکزین) (خنده‌زد برکارابلیس لعین)

« ترجمه » حضرت آدم علیه‌السلام خودبینلك ایلدی وکندوسنی سچیلمش اوله‌رق کلدیکنی کوردی و شیطانك ایشنه کولدی .

مثنوی (بانك برزد غیرت حق کای صفی) (تو نمی‌دانی زاسرارخفی)

« ترجمه » جناب حقك غیرتی صدا اوروب معناً بیوردی ، که ای آدم ، سن اسراردن بیلمیورسین . افتخار ایتمه و ابلیسه‌ده کولمه .

مثنوی (پوستین‌را باز کونه کرکند) (کوه‌را ازبیخ و ازین برکند)

« ترجمه » جناب الله اکر پوستین وکورکی ترس ایلر ایسه طاغی کوکندن و دیبندن قوپارر .

« ترجمه » ای غافل اگر سن آنی قیرار ایسه‌ك سکا دیرکه شمدی کلده قیردیغنی یاپیور ؛ حالبوکه ایده‌مزسین زیرا ال آیاق طوتمزسین .

مثنوی

(پس شکستن حق او باشد که او) (مر شکسته کشته را داند رفو)

« ترجمه » ایمدی قیرمق اول کمسه‌نك حقی اولورکه قیرلمشی اصلاح ودیکمه‌که اقتداری واردر .

مثنوی

(آنکه داند دوحت اوداند درید) (هرچه‌را بفروخت نیکو ترخرید)

« ترجمه » اول کمسه‌که دیکمکی بیلور ، اویرتمغی دخی بیلور هرنه‌ییکه صاتدیسه آنك یرینه دها ایوسنی صاتون آلدی .

مثنوی

(خانه‌را ویران کند زیروزبر) (پس بیك ساعت کند معمورتر)

« ترجمه » براستاد معمار مخاطره‌لی برخانه‌یی ویران وانقاضنی زیر وزبر ایلر ایسه‌ده از مدتده اولکندن دها مکمل یاپار .

مثنوی

(کریکی سررا ببرد از بدن) (صدهزاران سر برارد درزمن)

« ترجمه » اگر بدندن برباشی کسدیسه درحال یوز بیك باش کتورر .

« شرح » برکمسه‌نك حق یولنده شهید اولمسندن کیروده قالان ملیونلرجه اسلاملره فائده واردر .

مثنوی

(کر نفرمودی قصاص برجنات) (یانکفتی فی‌القصاص آمد حیات)

« ترجمه » اگر جناب حق جانیلر اوزره قصاص بیورمامش اولسه ایدی ویا قصاصده حیات واردر دیمامش اولیدی بنیهٔ حق اولان انسانی اولدیرمکده کمسه متجاسر اولمزدی .

«شرح» اشارت اولنان آیت جلیله سورهٔ بقرده واقع اولوب شویله‌که «ولکم فی‌القصاص حیوة یااولی‌الالباب » معنای منیفی قاتل کمسه‌یه برنهج شرعی قصاص اولندقده ای عقول کامله اربابی سزك ایچون پك بیوك بربقا واردر «معلوم اوله‌که برکمسه‌نك قتلنی قصد وتصور ایدن کمسه فعل قتلك عقبنده کندینك‌ده قتل اولنه‌جکنی درك واذعان ایدبویررسه شبهه‌سز اوکمسه ایقاع جنایت قصدندن

مثنوی

(پس کن ای دون همت کتاه بنان) (تا کیت باشد حیات جان بنان)

« ترجمه » ای نقصان کوریجی اولان دون همت ، چوق یمه نه وقته قدر سنك جانكك حیاتی نان و اکمکله اوله‌جقدر ؟

مثنوی

(زان نداری میوهٔ مانند بید) (کاب روبردی پی نان سپید)

« ترجمه » اول سببدن سکود اغاجی کبی میوه طوتمزسین زیرا آب رویی سیاه اکمك ایچون دوکدك. «شرح» مؤمنه کرکدر که اسبابه توسل ایتدکدنصکره توکل ایدوب لطف حقم منتظر اولمق و کمسه‌یه آب روی دوکیوب مداهنه ایتمامکدر .

مثنوی

(کرندارد صبر زین نان جان حس) (کیمیارا کیروزر کرد آن تومس)

« ترجمه » اکر حسه متعلق اولان روح حیوانی بو ناندن صبر طوتمزایسه کیمیایی طوت وباقری آلتون ایله. «شرح» اتباع شهوات ایدوب اوزاق معنویه‌دن محروم اولمه .

مثنوی

(جامه‌شویی کرد خواهی‌ای‌فلان) (رومکردان ازمحلهٔ کازران)

« ترجمه » ای فلان کمسه ، البسه ییقامق البسه‌یی بیاض ایتمك ایستر ایسه‌ك کندی یوزکی بز آغردیجیلرك محله‌سنده دوندورمه .

مثنوی

(کرچه نان بشکست مر روزهٔ ترا) (در شکسته بند پیچ وبر ترا)

« ترجمه » اکر اکمك سنك صوم و اوروجکی قیردیسه شکسته‌لری باغلار اولان قیرقجی‌یه صاولده یوقاری‌یه کل وترقی ایت کل و ترقی ایت .

مثنوی

(چون‌شکسته بند آمد دست او) (پس رفو باشد یقین اشکست او)

« ترجمه » چونکه انك الی قیرلمش بغلار کلدی. آنك قیردیغی و یرتدیغی شیئه شبهه‌سز کوزل یامه و دیکیش اولور. « شرح » بر مرشد کامله تسلمیت کوستروب ذکراهٔ ایله اینهٔ قلبی جلادار ایتمك بیوك هنردر .

مثنوی

(کر توانرا بشکنی کوید بیا) (تو درستش کن نداری دست‌وپا)

مثنوی (می‌کند دندان بدرا آن طبیب) (تارهد از درد وبیماری حبیب)
«ترجمه» چورومش بر دیشی طبیب قوپاررا! تا که حبیب درددن قورتلمش اولسون .

مثنوی

(پس زیادتها درون نقصهاست) (مرشهیدانرا حیات اندرفناست)
«ترجمه» چوق زیاده‌لکلر نقصانلرك ایچنده‌در تحفیضا شهیدلره حیات افنای بدنده‌در .

مثنوی

(چون بریدکشت خلق رزق خوار) (یرزقون فرحین می شد گوار)
«ترجمه» چونکه رزق اکل ایدیجی بوغاز شهیداً کسلمش اولدی (یرزقون فرحین) نعمتی اول کسلمش بوغازه غایت لذیذ وهضمی سهیل اولدی. شهدا کرچه ظاهراً فنایه کیدیورلرسه‌ده فقط ارزاق معنویه ایله رزقله‌نورلر .

مثنوی

(حلق حیوان چون بریده شد بعدل) (حلق انسان رست افزایید فضل)
«ترجمه» حیوانك بوغازی چونکه عدل ایله کسلمش اولدی انسانك بوغازی بتدی وغدای لحم ایله قوت بولوب وفضل وشرفی زیاده اولدی .

مثنوی

(حلق انسان چون ببردهین ببین) (تاچه‌زاید کن قیاس آن برین)
«ترجمه» چونکه انسانك بوغازی شهیداً کسلسه آرتق اکلا که تانه طوغروانی بونك اوزرینه‌قیاس ایت. شرح شهدا حیات‌معنویه ایله‌حیاتده‌درلر.

مثنوی

(حلق ثالث زاید وتیماراو) (شربت حق باشد وانواراو)
«ترجمه» شهیدك بوغازی کسلدکده اوچنجی بوغاز طوغرو اوچنجی بوغازك تیماری شراب حق وحقك انواری اولور .

مثنوی

(حلق ببریده خورد شربت ولی) (حلق ازلارسته مرده دربلی)
«ترجمه» کسلمش بوغازشربت حقی ایچر: فقط اوشربتی ایچمش بربوغاز اوله‌که (لا) دن خلاص بولوب (بلی) دیو حقی اقرار ایتمکده ایکن حیاتی ترك ایتمشدر .

«ترجمه» کیجه کوندوز مشغولیتلرنی تعطیل ایدر کور اول کیجه‌ده واقع اولان اویقویی عقل پارلادیجیدر .

مثنوی

(بازشب منسوخ شد از نور) (تاجمادی سوخت زان آتش فروز)

«ترجمه» تکرار کیجه کونك نوردن منسوخ اولدی ؛ تاکه اویقو پارلاق اولان کوندن‌یاندی. نور الهی کرچه کزلی‌ایسه‌ده بتون قلبلره لمعه پاش‌اولور.

مثنوی

(کرچه ظلمت آمد آن نوم سبات) (نی درون ظلمتست آب حیات)

«ترجمه» تعطیل حواس ایدن اویقو کرچه ظلمت کلدی ؛ اما اب حیات دخی ظلمت ایچنده دکلیدر ؟ وجعلنا نومکم سباتاً آیت‌جلیله‌سی اویقونك قاطع حواس اولدیغنی بیان ایدر .

مثنوی (نی دران ظلمت خر دها تازه‌شد) (سکتهٔ سرمایه آوازه‌شد)

« ترجمه » ظلمت نومده عقللر قوت بولوب تازه اولمدیمی ؟ وموسقیده «سکته» تعبیر اولنان موقت سکون تزییدوسرمایهٔ آواز وصله اولمدیمی ؟

مثنوی (که زضدها ضدها آید بدید) (در سویدا روشنایی آفرید)

« ترجمه » که ضدلر ضدلردن بدید و آشکاره کلور ؛ قلب سیاهلکنده‌جناب خدا نور وروشنالك خلق ایلدی .

مثنوی (جنك پیغمبرمدارصلح شد) (صلح این آخرزمان زان جنك شد)

« ترجمه » حضرت رسول‌اللهك کافرلر اىله ایتدیکی محاربه باعث صلح اولمشدر . بوزمانك صلحی او محاربه ومجاهده‌دن حاصل اولدی .

مثنوی (صد هزاران سربرید آن دلستان) (تا امان باید سراهل جهان)

« ترجمه » اول دلستان ومحبوب جناب یزدان میدان محاربه‌ده نیجه یوزبیك باش کسدی تاجهان خلقك باشی امن وامان بولسون .

مثنوی (باغبان زان می‌برد شاخ مضر) (تاباید نخل قامتها وبر)

« ترجمه » باغبان مضر اولان شاخ ودالی اوسبیدن کسر تاکه خرما اغاجی قامتلر ثمرلر بولسون .

مثنوی (می‌کند ازباغ دانا ان حشیش) (تانماید باغ ومیوه خرمیش)

« ترجمه » باغباناق فننده دانا وعالم کمسه یبان اوتلری باغدن قوپارر تاکه باغ میوه وفیض کوسترسون .

«ترجمه» رکابدار علی‌یه دیدی که اویله‌ایسه شریعتده اولان قصاص وجزا نه ایچوندر علی‌دیدی قصاص وجزا ینه حقدن برسردر .

مثنوی

(کرکند برفعل خود اواعتراض) (زاعتراض خود برویاند ریاض)

« ترجمه » اکر حق کندی فعلنه‌اعتراض ایدر ایسه‌کندی اعتراض‌ربانیسندن ریاض وباغچه‌لر بیتوب ظهوره کلور .

مثنوی

(اعتراض اورا رسد برفعل خود) (زانکه درقهرست ودرلطف‌احد)

« ترجمه » جناب الله کندی فعلنه اعتراض ایلمك اکا لایق اولور زیرا که قهر ولطفده فرد واحددر   مثنوی

(اندرین شهرت حوادث میراوست) (در ممالك مالك تدبیر اوست)

« ترجمه » بوحوادث شهری اولان کاشانده میر و امر جناب اللهدر وجمیع افلاك وسائرده تدبیرایله مالك ینه اودر

مثنوی

(آلت خودرا اکر اوبشکند) (آن شکسته کشته‌را نیکو کند)

«ترجمه» حضرت‌الله اکر کندینك آلتنی‌قیرارایسه اوقیرلمشی‌ایوودرست‌ایلر.

مثنوی

(رمز ننسخ آیة او ونُنسها) (نأت خیراً درعقب‌می دان‌مها)

« ترجمه » (ماننسخ من آیة اوننسها) آیتنك رمزی وسری‌ندر ؟ دیرایسه‌ك درعقب اندن‌دها خیرلوسنی کتوررز امریدر وبوحقیقتی بیل ای عالی انسان . آیت جلیله‌سی سورهٔ بقره‌ده‌در معنای‌شریفی آیتلردن برینك حکمنی ویاقرآتنی اونتدیرسه‌ق مؤمنلره دها خیرلوسنی کتیریرز .

مثنوی

(هرشریعت را که حق‌منسوخ کرد) (اوکیا برد وعوض آورد ورد)

« ترجمه » هرشریعتی که الله‌تعالی منسوخ ایلدی؛ نظر حکمتله باقیلور ایسه صمانه عوض کل کتوردی . « شرح » شریعت اسلامیه اساسلی و جمعیتلی بر شریعت اولدیغنی بیان ایدر .

مثنوی

(شب کند منسوخ شغل روزرا) (بین جمادیٔ خردا افروزرا)

مثنوی

(من همی کویم چو مرك من نه تست) (باقضا من چون تو انم حیله جست)

«ترجمه» بن اکا دیردم مادامکه اولوم سندندر ! بن قضایه نصل وسیله ارایه بیلورم «شرح» قضـا ایکی درلودر. بری قضـای معلق که یقیله جق برخانه‌دن چیقیلور ایسه خلاص وطوریلورایسه هلاك اولنور . دیکری مثلا انسانه تقدیر اولنان یتمش سنه‌لك برعمر ختامنده اولمك قضای مبرمکه ضروریدر . بنـاءعلیه تعدد اجل لازم کلیوب اجلینه واحد ومسمادر .

مثنوی

(اوهمی آفتدبه پیشم کای کریم) (مرمرا کن ازبرای حق دونیم)

«ترجمه» اورکابدارم او که دوشرده دیرکه ای بنم افندیجکم علی و الله‌عشقنه بنی کس وایکی پارهایت تاسنی اولدیرمکدن قورتیلیم بر .

(تانه آید برمن این انجام بد) (تانسوز وجان من جان خود)

«ترجمه» اوینه دیرکه نافالق کلسون وجانم اوزره یانمامش اولسون .

مثنوی

(من همی کویم بروجف القلم) (زان قلم بس سرنکون کرددعلم)

«ترجمه» بن اکا دیردمکه یوزی قضایه طوقنمه . زیراقدر آنی یازوب حق قورودی . بونیده بیلکه اوقلم قضـا وبویله قلمدرکه اندن چوق علم وسنجاقلر باشی اشاغی اولور .

مثنوی

(هیچ بغض نیست درجانم زتو) (زانکه این رامن نیدانم زتو)

«ترجمه» رکابدارمه دیرم . سندن هیچ قزغنلغم یوقدر . زیرا بن بوقضایی سندن بیلمیورم .

مثنوی

(آلت حق توفاعل دست حق) (چون زنم بر آلت حق طعن ودق)

«ترجمه» سن ای رکابدار اللهك آلتی سین وفاعل حقیقی آنك قدرتیدر. بویله آلت حق اولان سا که شهید اولمامق ایچون نصل ضربه اوریرم .

مثنوی

(کفت اوبس آن قصاص ازبهر چیست) (کفت هم ازحق آن سرخفیست)

مثنوی

(مرجفا کردا چنیها می‌دهم)   (پیش پای چپ چه‌سان سرمی‌نهم)

« ترجمه » تحقیقا جفا ایدیجی یه بن بونك کبی احسانلر ویریرم و صول آیاغك اوکنه نه وجهله باش قورم، کوردك . « شرح » سیئاتکزه مقابل عفوه نائل اولیشیکز اسلامیتك علویت وقدسیتدندر .

مثنوی

(پس وفا کرراچه بخشم نوبدان)   (کنجها وملکهای جاودان)

« ترجمه » ایمدی وفا ایدن کمسه‌یه باغشلارم سن ارتق بیل و آکلا اوت خزینه‌لر وابدی ملکلر باغشلارم . « شرح » بنم احسانم بوقدر اولنجه جناب الله وحضرت رسولك احسانی نه‌مرتبه عالیدر .

کفتن پیغمبر صلی‌الله علیه وسلم بکوش رکابدار امیرالمؤمنین علی کرم‌الله وجهه‌که کشتن علی بردست توخواهله بن « جناب رسول کبریا حضرت علینك معیتنده‌که سایسنك قولاغنه دیدی‌که علینك شهادتی سندن اوله‌جقدر .

مثنوی

(من چنان مردم که بر خونی خویش)   (نوش لطف من نشددر قهرنیش)

«ترجمه» بن اویله برمردم‌که کندی قاتلم اوزره لطفمك بالی قهرده نیش ونیشتر اولمدی .

مثنوی

(کفت پیغمبر بکوش چاکرم)   (کوبرد روزی‌را کردن این سرم)

«ترجمه» پیغمبرمن بنم بنده‌مك قولاغنه دیدی : بر کون کاور کردانمدن بوباشی کتورر .

مثنوی

(کردآ که آن رسول از وحی دوست)   (که هلا کم عاقبت بردست اوست)

«ترجمه» او رسول اکرم دوست حقیقی اللهك وحیندن بنی آکاه ایلدی هلا کم سایس الندن اوله‌جغنی سویله‌دی

مثنوی

(اوهمی کوید بکش پیشین مرا)   (تانیاید ازمن این منکر خطا)

«ترجمه» بوخبراوزره اودیوردی، یاعلی ابتدا بنی اولدرتاسنی اولدرمك کبی برایشده بولونمه‌یم

مثنوی

(نا امیدی را خدا گردن زدست) (چون گناه مانند طاعت آمدست)

«ترجمه» حضرت خدا امیدسزلکك بوینونی اورمشدر ، چونكه گناه طاعت گبی گلمشدر «شرح» توبه و استغفاره ملازمت ایدرك رحمت حقه امید ایتملی زیرا یأس روا و معقول دکلدر .

مثنوی

(چون مبدل میکند او سیئات) (طاعتی اش میکند رغم وشات)

«ترجمه» چونكه جناب الله گناهلری حسناته تبدیل ایلر و اول گناهلری ده گناهكارانه ترغیم ایچون بر طاعت ایدر . «شرح» اشارت اولنان آیت سورهٔ فرقانده درکه «الا من تاب و آمن وعمل عملاً صالحاً فاولئك یبدل الله سیأتهم حسنات وکان الله غفوراً رحیما» معنای شریفی مگر شول کیمسه‌كه توبه ایدوب ایمانه گلدی و گوزل ایش ایشله‌دی كه آنلرك سیئاتلرینی الله تعالی ایولك وحسناته تبدیل ورحمت ایدیجیدر .

مثنوی

(زین شود مرجوم شیطان رجیم) (وزحسد او بطرق گردد دونیم)

«ترجمه» گناهكارلرك قباحتلری حسناته تبدیل اولمسندن شیطان غایت مقهور و حسدنده چاتلار ایکی پارچه ودونیم اولور .

مثنوی

(او بکوشد تا گناهی پرورد) (زان گنه ماراچاهی آورد)

«ترجمه» شیطان چالیشور كه بر گناه بسلسون و او گناه حسبیله بزی مهلك قیویه گتورسون.

مثنوی

(چون ببیندکان گناه شد طاعتی) (گردو اورانا مبارك ساعتی)

«ترجمه» چونكه شیطان گورركه اوگناه بر طاعت اولدی اوساعت شیطانه نامبارك بر وقت وساعت اولور.

مثنوی

(اندر آمن در گشادم مر ترا) (تف زدی وتحفه دادم مر ترا)

«ترجمه» ای پهلوان ایچرو گل بن سكا قپو آچدم سن بنم یوزومه توكوردك بن سكا هدیه ویردم . «شرح» شرف ایمانله عالی اولان پهلوانه خطاب اولوب شریعت مقدسه‌یه تمسكی مشعردر.

« ترجمه » سن بن و بن سنم . ای محتشم و صاحب اعتبار اولان پهلوان ورسن علی اولدك بن علی‌یی نصل اولدیررم . « شرح » حضرت علیدن پهلوانه خطابدرکه مادام‌که شرف اسلامیله مشرف اولدك سنك کبی بر قهرمانی نصل اولدیره‌یم.

مثنوی

(پس و ناکر راجه بخشم توبدان) (کنجها و ملکهای جاودان)

« ترجمه » ابدی وفا ایدن کیمسه‌یه باغشلارم سن آرتق بیل و آکلا اوت خزینه‌لر و ابدی ملکلر باغشلارم .

مثنوی

(معصیت کردی‌یه ازهر طاعتی) (اسمان پیموده درساعتی)

« ترجمه » معصیت و کناه ایلدك ، که او معصیت سکا هر بر طاعتدن ایو اولدی . « شرح » کرچه معصیت ایلدك فقط او معصیت سنك ترقی و تعالیکه سبب اولمشدر طاعت کبی کلمشدر .

مثنوی

(نی کناه عمر و قصد رسول) (می کشیدش نابدرکا ، قبول)

« ترجمه » عمرك کناهی و رسالتمآت حضرتلرینه قصدی حقدن دکل‌می مقبول درکاه ایلدی .

مثنوی

(نی بسحر ساحران فرعونشان) (می‌کشید و کشت دولت عونشان)

« ترجمه » ساحرلری سحری سببیله فرعون انلری کندی جانبنه چکمدیمی و او سببله انلره عون و سلامت افزا اولمدیمی ؟

مثنوی

(کرنبودی سحرشان آن جحود) (کی کشید ایشان بفرعون عنود)

« ترجمه » اکر ساحرلرك سحرلری و انکارلری اولمیدی انلری فرعون عنوده کیم چکر ایدی ؟

مثنوی

(کی بد یدندی عصا ومعجزات) (معصیت طباعت شدای قوم عصات)

« ترجمه » اکر ساحرلرك سحرلری و انکارلری اولمیدی انلر جناب موسانك عصا و معجزات عالیه‌سنی نوقت کوررلر ایدی؟ معصیت طاعت اولدی ای عاصیلر قومی .

قان اول که قان مردود دکلدر. « شرح » دنیاده حقه تبعیتله داخلی وخارجی زینتیاب ایت .

مثنوی

(چون کواهئ بندکان مقبول نیست) (عدل اوباشد که بندهٔ غول نیست

« چونکه » شرعاً بنده‌لرك شهادتی مقبول دکلدر . صاحب عدل شاهد اولدرکه غول و شیطانك بنده‌سی دکلدر .

مثنوی

(کشت أرسلناك شاهد درنذر) (زانکه بود ازکون اوحرابن‌حر)

« ترجمه » (انا ارسلناك شاهداً) آیت جلیله‌سی جناب رسول کبریایه نازل اوشدر . چونکه نبی عالیشان کائناته تعلق ایتمکدن آزاد ایدی .

مثنوی

(چونکه حرم حشم‌کی بندد مرا) (نیست اینجا جزصفات حق‌درآ)

« ترجمه » چونکه نفس شیطانه تابع اولمقدن آزادم . غضب نبی نوقت باغلار . بو محلده صفات حقدن غیری صفات یوقدر . بناءعلیه ایلرو کل .

مثنوی

(اندر آکازار کردد فضل حق) (زانکه رحمت داشت برخشمش سبق)

« ترجمه » ای پهلوان بروکل‌که حضرت حقك فضل ومرحمتی سنی آزاد ایلدی ؛ زیرا جناب خدانك رحمتی غضبه سبق طوتدی .

مثنوی

(اندرآ اکنون‌که رستی ازخاطر) (سنك بودی‌کیمیا کردت کهر)

« ترجمه » بووایه کل . شمدی‌که خوف و خاطردن قورتلدك . مقدما طاش ایدك . کیمیای حقیقت سنی کوهر ایلدی .

مثنوی

(رستهٔ ازکفر و خارستان او) (چون کلی بشکفت‌سروستان‌هو)

« ترجمه » کفردن آنك خارستان ودیکن محلندن قورتلمش‌سین . « شرح » ای پهلوان ظلمات کفر وطاغوتدن قورتیلوب انوار قدسیه‌یه داخل اولدك . (هو) بنجه‌سنده بر کل ورد کبی آچیل .

مثنوی

(تومنی و من توام ای محتشم) (توعلی بودی علی راچون کشم)

حر اولور اما اول بندهٔ شهوت صورتا شیرین وطاتلی یشار ونهایت اجی وتلخ بر صورتله وفات ایلر . « شرح » اثر نفس وشیطانه اقتضاء ایدنلرك عاقبتی پك وخیمدر .

مثنوی

(بندهٔ شهوت ندارد خود خلاص) (جز بفضل ایزد وانعام خاص)

« ترجمه » شهوت بنده‌سی اولان کمسه یالکز خلاص طوته‌مز انی تخلیص ایده‌جك فضل الهیدر .

مثنوی

(درچهی افتاد کانرا غور نیست) (وان کناه اوست جبروجور نیست)

ترجمه : برقیویه‌درشدیکه آنك قعرء ودی برقدر واوقیو آنك کناهیدر جبر وجور یوقدر .

« مثنوی »

(درچهی انداخت‌اوخودراکه‌من) (درخور قعرش نمی یابم رسن)

« ترجمه » بندهٔ شهوت کندیسنی برقیویه آتمشدرکه بن آنك قعر ودیبنه لایق ایپ بوله‌مم « شرح » حضرت علی دیبورکه آثم وکناهکار اولان اویله بر معنوی قیویه دوشمشدرکه قورتارمق ایچون نقدر معقول تدبیرلر یاپسه‌م فائدسزدر .

مثنوی

(بس کنم کراین سخن افزون شود) (خود جکرچه بودکه خاراخود شود)

« ترجمه » کافیدر دیر ایسه‌م زیرا اکر سوز دها زیاده اولور ایسه یالکز جکر دکلکه اونه اولور مرمر طاش بیله اسرار غیبیه‌دن قان‌اولور . « شرح » اسرار غیبیه هرکسه کشف اولنماز .

مثنوی

(این‌جکرهاخون‌نشدازسختی‌است) (غفلت ومشغولی وبدبختی است)

« ترجمه » بوجکرلر خون اولمدیسه قانیلقدن وکمال قسوتندندرکه بوقاتیلق وقسوت دخی غفلت وغیر مشروع مشغولیتدن وفنا بختکدن‌در .

مثنوی

(خون شودروزی‌که‌خونش‌سودنیست) (خون‌شو آن‌وقتی‌که‌خون‌مردودنست)

« ترجمه »غافل برکون‌قان ارلووکه اوکونده قانك فائده‌سی اولمز بروقتده

مثنوی

(پیش ازین باخلق کفتن روی نیست) (بحررا کنجایی اندر جوی نیست)

«ترجمه» بوندن زیاده خلقه حکم وحقایق سویلمکه وجه ومساغ یوقدر، زیرا ایرمغك بحری استیعاب ایتمسی ممکن دکلدر .

مثنوی

(پست میکویم باندازهٔ عقول) (عیب نبود این بود کار رسول)

«ترجمه» کلامی خلقه عقللرینك اندازه واقتدارلرینه کوره پست وآلچق سویلرم بو قاعده‌ده عیب یوقدر زیرا رسول اکرمك کار وعادتی بواولدی . شرح عاقل کلامی مخاطبه کوره ایراد ایدر وتعمیهٔ مرام ایتمز .

مثنوی

(از غرضی حرم کواهی حرشنو) (که کواهیٔ بندکان از زد دوجو)

«ترجمه» غرض نفسانیدن حریتده‌یم . حرك شهادتنی ایشت زیرا بنده وکوله‌نك شهادتی ایکی آرپه دکمز .

«مثنوی»

(در شریعت مرکواهی بنده‌را) (نیست قدر وقت دعوی وقضا)

«ترجمه» شریعت جلیله‌ده تحقیق کوله‌نك شهادتنده دعوی هنکامنده قدر واعتبار یوقدر .

مثنوی

(کر هزاران بنده باشندت کواه) (بر نسنجد شرع ایشانرا بکاه)

«ترجمه» اکر بکلر ایله بنده‌لر شاهد اولسه‌لر شرع شریف نلری بر صمان چوپنه طارتمز وشهادتلرینی قبول ایتمز .

مثنوی

(بندهٔ شهوت بتر نزدیك حق) (از غلام وبندکان مسترق)

«ترجمه» شهوتك بنده‌سی نزد حقده رق واسیر اولمش غلام وکوله‌دن بتردر. «شرح» کوله‌لرك جانب شریعتده اقوال وکلماتی مقبول اولمدیغی کبی اسیر اولانلرکده نزد حقده دون ومهجوردر .

مثنوی

(کین بیك لفظی شود از خواجه حر) (وان زید شیرین ومیرد ستمت مر)

«ترجمه» زیرا ظاهرده اولان کوله ومملوك افندیسنك (آزادم سین) کلامیله

« ترجمه » چونکه غزاده علت وسبب نفس کلدیکنی اکلادم ، قلنجی نهان وترك ایتمکی سزا ومناسب کوردم .

مثنوی

(تا احب لله آید نام من)　(تا که ابغض لله آید کام من)

« ترجمه » سنك قتلندن وازکچدم اسمم حب لله کلسون مقصدمده بنه بغض فی‌الله اولسون . « مثنوی » تا که اعطا لله آید جود من تا که امسك لله آن بود من « ترجمه » تاکه بنم جومردلغم اعطا لله کلسون وارلغمده امساك لله کلسون .
« مثنوی » (بخل من‌لله عطا بنه وبس) (جمله من للهم نیم من آن کس)
«ترجمه» بنم بخل وعطام انجق الله ایچوندر بنده جمله الله ایچونم وکسه‌نك آن وتابعی دکلم . « شرح » صدقه وحسنه‌لری انجق صلحایه ویروب تحصیل رضای حق ایتمك لازمدر .

مثنوی

(آنچه لله میکنم تقلید نیست)　(نیست تخییل وکان جز دید نیست)

« ترجمه » وآنی که رضای حق ایچون ایلرم ، تقلید دکلدر ؛ ایلدیکم تقلید خیال وتخییل اولمیوب رؤیتدن بشقه دکلدر .

مثنوی

(زاجتهاد واز تحری رسته‌ام)　(آستین بردامن حق بسته‌ام)

« ترجمه » اجتهاددن وتحریدن قورتلمشم وآستین والمی امرحقه باغلایوب تعلیق ایلدم .

مثنوی

(کرهمی پرم همی بینم مطار)　(ورهمی کردم همی بینم مدار)

« ترجمه » اکر دائما اوچار ایسه‌م دائما اوچاجق وطیران ایده‌جك واسع محل کوررم واکر دائما دوز جولان ایلر ایسه‌م دائما دونه‌جك وجولان یلیه‌جك محل کوریرم . «شرح» دنیاده هرایشلرده حکمت جلیلهٔ الهیه‌یی کوزه‌دوب هرایشی محور عدالتده تدویمه چالیشیورم .

مثنوی

(ورکشم باری بدانم تا کجا)　(ماهم وخورشید بیشم پیشوا)

« ترجمه » واکر بریره چکسه‌م بیلورم نره‌یه قدر چکه‌یم ؛ بن ماهم وآفتاب حقیقت اوکمده پیشوا ورهنموندر .

مثنوی

(باد خشم و باد شهودت باد از) (بر داورا که نبود اهل نماز)

« ترجمه » غضب وشهوت وصرصر روزکاری اول کمسه‌یی یرندن قاپوب کوتوردی که اهل نماز اولمدی . « شرح » ارکان وواجباتنـه رعایت اولنه‌رق قلنان نماز مانع فواحشدر.

مثنوی

(کوهم وهستی من بنیاد اوست) (ورشوم چون کاه بادم اوست)

« ترجمه » طـاغ کبی قویم واکر روزکاردن صمان کبی آتیلیر ایسه‌مده شو روزکارم جناب حقك روزکاریدر.

مثنوی

(جز بباد او نجنبد میل من) (نیست جز عشق احد سرخیل من)

« ترجمه » جنـاب حقك محبت روزکارندن بشـقه سببله بنم میلم حرکت ایتمز ، آمالم عشق جناب احددن غیری دکلدر.

مثنوی

(خشم برشاهانشه ومار اغلام) (خشم راهم بسته ام زیر لکام)

« ترجمه » خشم وغضب شاهر اوزره شـاه وآمردر ، بن ایسـه غضبکم وآلتنه آلوب کنـدیمه رام ایلدم ، « شرح » عقلی کاملده اولان دائما غضب وحدتنی تسکین ایلیه‌رك صبر ایدرم .

مثنوی

(تیغ حلمم کردن خشمم زدست) (خشم حق برمش چو رحمت آمدست)

« ترجمه » حلممك قلنجی غضبمك بوینی اورمشـدر، حضرت حقـك خشم وغضبی بکا رحمت کبی کلدی. « شرح » حضرت علی پهلوانه دیبورکه بنم جرمك پك چوق وحلمم غضبمه غالبدر.

مثنوی

(غرق نورم کرچه سقفم شد خراب) (روضه کشتم کرچه هستم بو تراب)

« ترجمه » نوره غرقم ، هر نه‌قدرکه سقفم خراب اولدی . روضه وکلزار اولدم ، هر نه‌قدر (بوترابم) « شرح » کنیم هرنقدر بوتراب ایسه‌ده دیدار ساطع الانوار حضرت رسالتپناهی ایله قریرالعین اولیورم .

مثنوی

(چون در آمد علتی اندر غزا) (تیغ را دیدم نهـان کردن سزا)

« ترجمه » بن محـاربه‌ده (مارميت آزرميت) ئيم ؛ بن قلنج كبيم واول اوريجى آفتابدر. « وما رميت اذ رميت ولكن‌الله رمى» آيت‌جليله‌سنه اشارت واردركه زمان حربده كافرلرك پريشانيسنى موجب صورةً آتديغك‌طوپراغك راميسى جناب قادر مطلق مألنده‌در .

مثنوى

(رخت‌خودرا من‌زره برداشتم) (غيرحق رامن عدم نكاشتم)

« ترجمه » بن كندى متاعمى يولدن قالدردم . غيريسنى عدم ظن ايتدم .

مثنوى

(سايهٔ ام كتخدا ام آفتاب) (حاجبم من نيستم اوراحجاب)

« ترجمه » بن سايهٔ ئم بنم صاحب و آمرم آفتاب حقيقيدر ؛ بن صاحبمك باب سعادت مآبنه حاجب وقپوجى‌يم اكا حجاب وپرده دكلم

مثنوى

(من جوتيغم پركهر هاى وصال) (زنده گردانم نه كشـته درقتال)

« ترجمه » بن‌وصال الٓهى كوهرلرندن قلنج كبى‌يم ؛ جنك وقتالده انسـانى احيا ايلرم اماته ايلمم

مثنوى

(خون نپوشدكوهرتيغ مرا) (باد ازجاكى برد منع مرا)

«ترجمه» بنم قليجمك كوهرينى «قان‌اورتمز» باد بنم «سحاب وبلوطمى‌نوقت يرندن آلور كتورر . بنم قليجم ظلم واعتساف قانلرينه بولاشميه‌رق جمله رعايا اوزرينه قواعد عدل ومساواتى تحكيم ايدر .

مثنوى

(كه نيم كوهم زحلم و صبر وداد) (كوه راكى در ربايد تند باد)

« ترجمه » صمان دكلم ، حلم و صـبر و عدالتدن بر جبل قوى‌يم ! طاغ صرصر وشايد روزكار،نوقت قاپار و آشاغى آتار ؟ شرح نفس اماره‌مه مخالفت ايتمكده‌يم بنى باد نفس هرنوقت اسمش اولسه برهوا ايده‌مز .

مثنوى

(آنكه ازبادى رود ازجاخيست) (زانكه باد ناموافق خوديست)

« ترجمه » اول كيمسه‌كه بر باد و روزكاردن برندن كيدر برخس وچوپدر ، زيرا مخالف روزكارلر دنياده پك جوقدر .

مثنوی

(باز کو ای باز پر افروخته) (باشه وباساعدش آموخته)

« ترجمه » ای قنادی شعله لنمش شاهین آلهی ینه سویله سن که شاهك حضور ساعد و بیلکلیه مأنوس و آموخته اولدك .

مثنوی

(باز کوی ای باز عنقا کیرشاه) (ای سپاه اشکن بخودنی باسپاه)

« ترجمه » کیر؛ وسویله ای شاه حقیقینك عنقا طوتیجی شاهینی وعسکرسزیالکز کندی نفسکله عسکر قیریجی اولان شیرخدا !

مثنوی

(امت وحدی یکی وحد هزار) (باز کوی ای بنده بازت راشکار)

« ترجمه » یاعلی که سن یالکز برامت سین ومع مافیه یوزبیك سین کیروسویله بنده کز سنك شاهینکه وقوتنه صیدوشکار اولدم.

مثنوی

(درمحل قهر این رحمت زچیست) (اژدرها را دست دادن راه کیست)

« ترجمه » ینه پهلوان دیرسویله یاحضرت علی ، بورحمت ندندر ؟ نه کبی براژدرهایه دست وفرصت ویرمك وعفوایلمك ندندر ؟

جواب کفتن » امیرالمؤمنین رضی الله عنه سبب افکندن شمشیر ازدست چه بوده است در آن حالت » امیرالمؤمنین حضرت علینك پهلوانه جواب ویردیکنه دائردرکه قلنجی الدن دوشمسی سببی نه ایدی .

مثنوی

(کفت من تیغ ازپی حق می زنم) (بندهٔ حقم نه مأمور تنم)

« ترجمه » جناب علی اوپهلوانه دیدی که : بن قلنجی رضای حق ایچون اوروب وحقك بنده سی یم؛ (بدن وجسمك) مأموری دکلم.

مثنوی

(شیر حقم نیستم شیر هوا) (فعل من بردین من باشد کوا)

« ترجمه » بن حقك ارسلانیم هوانك آرسلانی دکلم ؛ بنم اشلرم دینم اوزره شاهددر .

مثنوی

(مارمیت اذرمیتم درحراب) (من چو تیغم وانزندهٔ آفتاب)

مثنوى

(این‌جنین‌در جنبش آیدز آفتاب) (کا فتابش جان‌همی‌بخشدشتاب)

« ترجمه » بو جنین آفتابك فیضـندن حركته كلور ؛ زیرا آفتاب درحال آ كا جان باغشلار .

مثنوى

(از دگر انجم بجزنقش نیافت) (این‌جنین تاآفتابش برنتافت)

« ترجمه » بو جنین دیكر كوكیدن انجق نقش بوله‌بیلدی ؛ تا كه او جنین اوزره آفتاب پارلامدی .

مثنوى

(ازكدامین ره تعلق یافت او) (در رحم با آفتاب خوب رو)

« ترجمه » اول جنین نره‌دن تعلق و مناسـبت بولدی ؛ كوزل آفتاب ایله دها رحم مادرده ایكن ؟ بیننده اولنان سؤاله جواب آتیده كله‌جكندن وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

(از ره پنهان‌كه دور ازحس ماست) (آفتاب چرخ رابس راههاست)

« ترجمه » جنین كیزلی بر یولدن آفتابه تعلق بولدی‌كه، اویول بزم آلات حسیه و ادرا كمزدن اوزاقدر، زیرا چرخ آفتابك چوق یوللری واردر.

مثنوى

(آن رهی‌كه زربیابد قوت ازو) (وان‌رهی‌كه سنك شود یاقوت‌ازو)

« ترجمه » اول بریولدركه آلتون اندن قوت‌وغدا بولدی واول‌یولدركه‌طاش اندن یاقوت اولدی .

مثنوى

(آن رهی‌كه سرخ سازد لعل‌را) (وان رهی‌كه برق بخشد نعل را)

« ترجمه » واول بریولدركه لعل‌قیرمزی ایلر، واول بریولدركه اسب‌ارادتك اياغنده بولنان نعل همته برق وشمشك باغشلار.

مثنوى

(وان رهی‌كه پخته سازد میوه‌را) (وان رهی‌كه دل دهد كالیوه‌را)

« ترجمه » اول بر یولدركه میوه‌لری پیشمش ایلر واول بر یولدر قورقاق كمسه‌یه قوت‌قلب وجسارت ویرر. «شرح» میوه‌لری كماله ایردیرن كونش‌اولدیغی كبی قورققده بولنان كمسه‌لره‌ده جسارت ویرن فیض روحانیدر.

﴿ سؤال کردن آن پهلوان از علی کرم الله وجهه که چون ﴾
﴿ برمن مظفر شدی شمشیر را ازدست چون انداختی ﴾

اول پهلوان جناب علیدن صورمشدرکه : ای علی چونکه بنم کبی بر پهلوان اوزره غالب اولدك . قلیجی نه ایچون الدن اتدك ؟

مثنوی

﴿ پس بگفت آن نومسلمان ولی ﴾
﴿ از سر مستی و لذت یاعلی ﴾

« ترجمه » بعده او یکی مسلمان جناب علی‌یه دوست اولمش پهلوان روحانی حس ایلدیکی کمال لذتدن دیدی‌که : یاعلی ! [بو بیت مآلی آتیده‌کی ایله اکمال اولنور] .

مثنوی

﴿ باز فرما یا امیر المؤمنین ﴾
﴿ تا بجنبد جان بتن درچون جنین ﴾

« ترجمه » یا امیرالمؤمنین آشکار بیورکز ؛ تا که کلام شریفکزك لذتندن جان وبدنده جنین کبی حرکت ایلسون [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ هفت اختر هر جنین را مدتی ﴾
﴿ می کنند ای جان بنوبت خدمتی ﴾

« ترجمه » ای جان ، هر جنینه یدی کوکب بر مدت ایچون نوبتله خدمت ایدرلر . وارستهٔ شرحدر .

« ترجمه » بر غافل بر ویرانه‌ده آ کسزین خزینه بولدی . اندن صکره دیکر خزینه بوله‌یم امیدیله هر ویرانه‌یه طوغری عاجلاً کیدر . « شرح » علم لدنی صورمقله اوکره‌نیلمیوب بلکه لایقیله ایمان وصبر و تسلیمتله وجوده کلیر .

مثنوی

﴿ تاز درویشی نیابی تو کهر ﴾
﴿ کی کهر جویی زدرویشی دکر ﴾

« ترجمه » تا که درویشلك وفقردن سن کهر بولمینجه دیکر بر درویشلك وفقردن نصل کهر طلب ایدرسین . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ سالها کر ظن دود باپای خویش ﴾
﴿ نکذرد ز اشکاف بینیهای خویش ﴾

« ترجمه » ظن نیجه سنه‌لر کندی ایاغیله قوشار ایسه برونلرینك دلیکندن ایلرو کچه‌من . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ تا ببینی نایدت ازغیت بو ﴾
﴿ غیر بینی هیچ می بینی بکو ﴾

« ترجمه » عالم غیبدن سنك بورنکه رایحه کلینجه کندی بورنکدن بشقه بر شی کوررمیسین ؟ سویله . وارستهٔ شرحدر .

« ترجمه » ای باب مدینهٔ علم ، طالب باب اوزره آچیق اول ؛ تا قشر وپوستلر لب ومغز مرتبه‌سنه ایرشسونلر . « شرح » اشارت اولنان ﴿ انا مدينة العلم وعلى بابها ﴾ حدیث شریفك معناسی بن علمك شهریم وعلی او شهرك بابیدر .

مثنوی

﴿ هر هوا وذرهٔ خود منظریست ﴾
﴿ نا کشاده کی کود کانجا دریست ﴾

« ترجمه » هرهوا وذره ارائهٔ حقیقت ایچون اصحاب انصافه کوره بر منظر ودریچهٔ حقیقتدر ؛ بو محل آچلمز دیمك نوقت صحیح اولور ؟ اول محل وشهر ایچون که آنده باب وقپو واردر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ تا نبکشاید دری را دیده بان ﴾
﴿ دردرون هرکز نجنبد این کمان ﴾

« ترجمه » دیده بان ومحافظ قپویی آچمینجه مدینه وسرای ایچنده موجود اولان جواهردن طولایی کمان وشبهه قملدانوب حرکت ایتمز . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ چون کشاده شددری حیران شود ﴾
﴿ مرغ امید وطمع پران شود ﴾

« ترجمه » چونکه کشاده بر قپو آچلدی ، اصل مدینه‌یی کورن حیران اولور وامید وطمع قوشی اوچش اولور . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ غافلی ناکاه بویران کنج یافت ﴾
﴿ سوی هرویران ازان بس می‌شتافت ﴾

« ترجمه » لكن اكر قرص ماه كلامه كاور ايسه كيجه كيدن يولجيلرى چابك يوله كتورر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ از غلط ايمن شوند واز ذهول ﴾
﴿ بانك مه غالب شود بربانك غول ﴾

« ترجمه » اى شير خدا ، تكلم وكفتاركزله كيجه يورويجيلر كبى اولان اصحاب دنيا غفلتدن متنبه اولورلر ؛ زيرا ماهك صداسى غول و شيطانك صداسنه غالب اولور . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ ماه بى كفتن چوباشد رهنما ﴾
﴿ چون بكويد شدضيا اندر ضيا ﴾

« ترجمه » ماه سويلمسه دخى ضياسيله رهنما اولور ايكن برده سويليه جك اولسه ارتق نور على نور اولور . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ چون تو بابى آن مدينهٔ علم را ﴾
﴿ چون شعاعى آفتاب حلم را ﴾

« ترجمه » ياعلى ، چونكه ذات پاكك علم ودانش شهرينك قپوسى سين وچونكه حلم آفتابك پرتو وشعاعيسين — بو بيتك مألى آتيده اكمال اولنور . آفتابدن مقصد ، دخى جناب رسالتپناه افندمز حضرتلرى اولمغله وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ باز باش اى باب بر جوياى باب ﴾
﴿ تا رسد از توقشر اندر لباب ﴾

بو اون‌سکز بیك عالم هر بر کوزه زبون دکلدر ، یعنی انلری هر کوز کوره‌مز .
وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ راز بکشــا ای علی المرتضی ﴾
﴿ ای بسی سوءالقضا حسن‌القضا ﴾

« ترجمه » ای علی‌المرتضی ، رازی آچ وهوید اقیل ، ای چوق قضا واردرکه ابتدا فنا ایکن بعده لطف خدا آنی کوزل قضایه تبدیل ایلر بودخی وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ یاتو واکو آنچه عقلت یافتست ﴾
﴿ یا بکویم آنچه بر من تا فتست ﴾

« ترجمه » ای علی یاسن سویله اول حالی که ، سنك عقلك بولمشدر . یاخود بن سویله‌یم او شیئی که بنم اوزریمه پارلامشدر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ ازتو بر من تافت چون داری نهان ﴾
﴿ می فشـانی نور چون مه بی زبان ﴾

« ترجمه » ای علی چونکه بر حال معنوی سنك توجهکدر بنم دل وجانمه طوغوویردی خفی طوتمق‌استرسین ؟ حالبوکه جنابك زبانسز اولان ماه‌کبی انوار نثاردر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ لیك اکر در کفت آیدقرص ماه ﴾
﴿ شـب روانرا زودتر آرد براه ﴾

مثنوی

﴿ وان یکی سه ماه می بیند بهم ﴾
﴿ این سه کس بیشته یك موضوع نم ﴾

« ترجمه » واول بر کمسه اوچ ماهی برابر وبردن کورر وبو بیان اولنان اوچ کمسه اوت بر موقعده وبر محلده‌درلر « شرح » ظلمات ناسوتده قالانلر کبی اولمه . هرشیئه نظر عبرتله نکران وعظمت الهیه‌یه حیران اول .

مثنوی

﴿ چشم هر سه باز وکوش هر سه تیز ﴾
﴿ در تو آویزان واز من در کریز ﴾

« ترجمه » بو بیتده تعداد اولنان اوچ کمسه‌نك کوزلری آچیق وقولاقلری کسکین اولوب حاللری سکا آچیلمش وبندن قاچمش ومکتوم قالمشدر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ سحر عینست این عجب لطف خفیست ﴾
﴿ بر تو نقش کرك بر من یوسفیست ﴾

« ترجمه » کوز سحرمیدر ؟ یوقسه لطف خفیمیدر ؟ بو حال پك عجیبدر . سکا قوردنقشی کبی چرکین وبنم اوزریمه یوسف کبی کوزل ومستحسن کورینور وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ عالم ارهجده هزاران وفزون ﴾
﴿ نیست این هجده بهر چشمی زبون ﴾

« ترجمه » جناب حقك خلق ایلدیکی عالملر اون سکز بیك ویا دها زیاده اولسه

مثنوی

﴿ صد هزاران می چشاند هوش را ﴾
﴿ که خبر نبود دو چشم وکوش را ﴾

« ترجمه » نیجه یوز بیك (می) وشرابی عقله اذاقه ایدوب طاتدرر ؛ اویله اذاقه ایلر که ایکی کوز ایله قولاغك هیچ خبری اولمز وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ باز کوای باز عرش خـوش شکار ﴾
﴿ تاچه دیدی این زمان از کردکار ﴾

« ترجمه » کیرو سویله ، ای عرش اعلانك خوش شکار وکوزل آولایجی شاهین معرفتی ، تا بو زمان که نبی اعدامدن براقدك ، جناب کبریادن نه کوردك ؟ وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ چشم توادراك غیب آموخته ﴾
﴿ چشمهای حاضران بردوخته ﴾

« ترجمه » یا علی ، سنك چشـمك اسرار غیب ادراکنی اوکرنمشـدر ، بو صره‌ده که سـائر حاضر اولنلرك کوزلری دیکلمش کبی اولوب بو حقیقتدن بر شیٔ کوره‌مدیلر. وارستهٔ شرحدر.

مثنوی

﴿ آن یکی ماهی همی بیند عیان ﴾
﴿ وان یکی تاریك می بیند جهان ﴾

« ترجمه » اول بر کمسه بر ماهی آشکار کورر ودیکر کمسه جهانی تاریك ومظلم کورر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ اى على كه جمله عقل ديدهٔ ﴾
﴿ شمهٔ واكواز انچه ديدهٔ ﴾

« ترجمه‌سی » اى على ، سن كه جمله‌عقل وچشم حقيقت‌سين ؛ اول احوالدن كه كوردك ؛ بر شمه وجزء قدر اولسون كيرو سويله — بو افاده ينه پهلوان طرفندن اولوب وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ تيغ حلمت جان مارا چاك كرد ﴾
﴿ آب علمت خاك مارا پاك كرد ﴾

« ترجمه‌سی » يا على سنك حلمك قلنجى بزم جانمزى چاك و پاره ايلدى ؛ سنك علمك آب زلالى بزم خاك جبلتمزى پاك قيلدى . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ باز كودانم كه اين اسرار هوست ﴾
﴿ زانكه بى شمشير كشتن كار اوست ﴾

« ترجمه‌سی » يا على ، كيرو سويله ، بن بيلورم كه بو اسرار هو وحقايق ربانيه‌در ، زيرا شمشيرسز اولديرمك جناب حقك كاريدر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ صانع بى آلت و بى جارحه ﴾
﴿ واهب اين هديهان رابحه ﴾

« ترجمه‌سی » اويله الله كه ، آلتسز وجارحه‌سز صانع وفائده‌لى هديه‌لرك واهبيدر . [وارستهٔ شرحدر] .

افکار وملاحظاتدر دیمکده صریح قرآنی باطلانه تأویل ایله نعم ربانیه‌یی رد و انکار اولدیغی وارستهٔ بیاندر . اما بعض آیات جلیله و احادیث شریفه واردرکه انسانلرك اکلایه بیله‌جکلری درجه‌ده الفاظ ایله ایراد اولنمشکن فقط اوالفاظدن اکلاشیله بیلن معنا مقصد اولمدیغندن تأویل وتوجیه ایدلملری علما طرفندن ذکر وقبول اولنمش و اویله نصوص شرعیه‌نك تأویلیده ینه تأویله اقتدار واستنباط احکام قوتنی حائز بوانان علمادن قبول اولنور . « مثلا ید الله فوق ایدیهم وجاء ربك » کبی آیات شریفه‌ده ید و مجیٔ لفظلرینك دلالت ایلدکلری معنانك حقیقی و مادیسی مقصود اولمیوب یددن قدرت ومجیٔدن تجلینك ظهوری دیمکدر .

مثنوی

﴿ آن خطادیدن زضعف عقل اوست ﴾
﴿ عقل کل مغزست وعقل جزؤ پوست ﴾

« ترجمه » فخر عالمه واقع اولان اطعام واسقای ربانی‌یی قبول ایتمیوب خطایه نسبت ایله تأویله قیام ایده‌نك بو حالی ضعف عقلندندر ؛ زیرا بونلری قبول ایلیان عقل کل مغز وحقیقتدر وصاحب تأویلك استناد کاهی اولان عقل جزئی پوست وقشردر . [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ خویش را تأویل کن نه اخبار را ﴾
﴿ مغزرا بد کون نی کلزار را ﴾

« ترجمه » ای عقل جزئه مستند اخبار وارادات الٓهیه‌یی واحادیث نبویه‌یی تأویله قیام ایدن غافل ؛ بویله تأویلاته جرأت ایده‌جکنه کندیکی تأویل وتوجیه ایت ومغز ظن ایلدیکك کندی اوهام عقلیه‌که بد وفنادی . زنهار کلزار حقیقته بد و فنا سویله . [وارستهٔ شرحدر] .

امرجلیدر ؛ مع مافیه بو حقایق کندی فکر وظنلری اوزره تأویله قیام ایدن بعض کمسه‌لر شایان تعزیر اولدقلری بحث بیان اولنه‌جقدر .

مثنوی

﴿ هیچ بی تأویل این‌را در پذیر ﴾
﴿ تادر آیدز کلوچون شهد شیر ﴾

« ترجمه » هیچ تأویلسز بو حدیثك معناسنی قبول ایله ، تا که بوغازه‌بال وسودکبی طاتلی کلسون « شرح » ذکری سبق‌ایدن‌حدیث‌شریفی بعضیسی تأویل وتوجیه ایدرك جناب رسالتمآب افندمزك بنی‌الله اطعام‌واسقا ایلدی بیورمسندن مقصد عالیٔ نبوی شودرکه طعام وشرب یرینه کجر صومدن بر کد ومشقت چکمدم دیمکدر. سؤال وارد اولورکه ، رسالتمآب افندمز جناب حقدن اطعام واسقا اولندیسه او حالده اورج بوزلدی . اویله برسؤال مقدره جواب اوله‌رق بر قاچ بیتلردن صکره بیوریلور که : حق تعالی اراده بیورنجه انسانی اویله بسلر که عقلك خبری اولمز ؛ بناءً علیه بو ابیات شریفه‌دن آکلاشیلور که ، حضرت نبوتمآبك حقلرنده شو طعام وسقی اصحاب تأویلك دیدکلری کبی صرف بر فکر وتأملدن عبارت دکلدر . بلکه ظاهر بدنی‌ده قوتده طوته‌جق بر بسلمکدر .

مثنوی

﴿ زانکه تأویلست واداد عطا ﴾
﴿ چونکه بیند آن حقیقت‌را خطا ﴾

« ترجمه » زیرا نا بمحل تأویل ایتمك عطا واحسان ربانینك کیرو دونمسنه سببدر ؛ چونکه حقیقت اولان احسان وعطای صمدانی‌یی عقل جزئی واسطه‌سیله رد وآنی خطا دیه‌رك تأویله قیام ایتمك بروجه بالا رد عطادر .

« شرح » مثلا آخرتده بك‌چوق مادی نعمتلر اولدیغی قرآن عظیم الشانده صراحةً مذکوردر وقدرت ومرحمت ربانیه‌نك زیر تصرفنده‌در . امدی جنات عالیاتك نعمتلری مادی دکلدر . بلکه او مادیاتدن مقصد ، صرف

مثنوی

امت احمد که هستند از کرام
تا قیامت هست باقی آن طعام

« ترجمه » فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینك امتی که اکرم ملل سابقه‌در . بو امت مرحومهٔ محمدیه ایچون بو طعام قیامته دکین باقیدر « شرح » امت مرحومهٔ اسلامیه‌نك اکرم اولدیغنه دائر واقع اولان اخبار وادله بی نهایه‌در . جناب موسی‌نك قومنه قرق سنه مدت ایچون خوان وسفره اعطا بیورلمش ایکن امت محمدیه‌یه تا قیام ساعته قدر حکم جلیله ونعم سابغهٔ قرآنیه باقی ومستمر اوله‌رق احسان بیورلمش ومدنیت وترقیات اسلامیه‌نك تعالی وتزایدی نسبتنده حقائق جلیلهٔ شریعت بر قاتدها تظاهر ایلیور .

مثنوی

چون ابیت عند ربی فاش شد
یطعم یسقی کنایت زاش شد

« ترجمه » چونکه بن ربمك نزدنده کیجه‌لرم، حدیث شریفی فاش وآشکار اولدی بنی ربم اطعام واسقا ایلدی عباره‌سی اول طعام وسقی معنویدن کنایه اولمشدر « شرح » نبی عالیشان وممدوح عالمیان افندمز حضرتلری چوق دفعه‌لر کوندوز صائم ایکن کیجه وقتی دخی اکل بیورمزلرایدی وبناءً علیه صومی کیجه‌یه ایصال ایدرلردی . بونوع صومی اجلهٔ اصحابدن بعضیلری طوتمق ایسته‌مشلر ایسه‌ده حضرت مفخر کائنات جانب سامیارندن مرحمةً اجازت ومساعده بیورلمدی . آنك اوزرینه اصحاب کرام دیدیلرکه : « انك تواصل یارسول الله » یارسول الله ذات پاکك صومی کوندوزدن کیجه‌یه ایصال بیوررسیك . آنلره جواباً بیوردیلر (لستم فی ذلك مثلی) یا اصحابم، بوخصوصده سز بنم کبی دکلسکز ؛ زیرا (ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی) بن ربمك نزدنده کیجه‌لرم ونبی اطعام واسقا ایلر » نزد وکیجه‌لمك واطعام واسقا ایلمك الفاظی انسانلرك استعمال ایلدکلری تعبیراته مناسب وسزا اولوب معنای حقیقیلری معنوی اولدیغی

« ترجمه » حضرت موسی‌نك بلوطی رحمت قنادینی آچدی و پیشمش وشیرین اوله‌رق زحمتسز مأ کولات ویردی . « شرح » سنك دخی یاعلی عفو و مرحمتك بارانی بلا زحمت بنی احیا ونائل سعادت عظما ایلدی .

مثنوی

﴿ از برای پخته خواران کرم ﴾
﴿ رحمتش افراخت در عالم علم ﴾

« ترجمه » پیشمش و حاضر اولمش مأ کولاتی اکل ایدیجیلر ایچون آنك رحمتی عالمده علم ولوا قالدیردی ومشهور اولدی. معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ تا چهل سال آن وظیفه وآن عطا ﴾
﴿ کم نشدیك روز زان اهل رجا ﴾

« ترجمه » قرق سنه قدر اول وظیفه و احسان اهل رجا اولان قوم موسادن برکون ناقص ونقصان اولمامشدر . [بوکیفیت دخی مثبت اولوب وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ تاهم ایشان از خسیس خاستند ﴾
﴿ کنند وناوتره وخس خواستند ﴾

« ترجمه » تاکه قوم موسادن بعضیلری خسته‌لرندن وعادی شیئلره میلرندن طولایی قالقوب پراسه وتره ومارول کبی خسیس وعادی شیئلر استدیلر « شرح » بوده قرآن عظیم الشانده مصرحدر . بوکا دائر اولان آیت کریمه شرح عاجزانه‌مك دیکر محلنده درج وترجمه اولنمشدر .

« ترجمه » يا علی ، اول شی كه سن كوردك كون ومكاندن وكافهٔ جهاندن وجاندن بيله دها ايو واعلا ايدی ، كه بكا جان باغشلادك . معناسی آچيقدر .

مثنوی

در شجاعت شير ربانيستی
در مروت خود كه داند كيستی

« ترجمه » يا علی ، شجاعت وقهرمانلقده شير خداسين ؛ يامروتده نه بيوك اولديغك بر الله بيلور ! [نه بليغانه تعريفدر] .

مثنوی

در مروت ابر موسیٔ تيه
كامد ازوی خوان و نان بی شبيه

« ترجمه » مروت بخششده (تيه) صحراسنده اولان حضرت موسی يه مخصوص سحاب و بلوطسين كه او سحابدن امثالسز سفره وا كمك كلدی — جناب موسی نك بو يولده نائل اولديغی انعام قرآن عظيم الشانده ذكر و بيان بيورلمشدر . معناسی غايت آچيقدر .

مثنوی

ابرها كندم دهد كانرا بجهد
پخته و شيرين كند مردم چو شهد

« ترجمه » بلوطلر بغدای ويررلر كه ، آنی سعی ايله انسان پيشورر و بال كبی طاتلی ايلر . « شرح » سعی وغيرتسز هيچ بر ثمره حاصل اولماز ديمكدر .

مثنوی

ابر موسی پر رحمت بر كشاد
پخته و شيرين بی زحمت بداد

« ترجمه » ینه پهلوان حضرت علی‌یه دیدی که : یاعلی، سن بنم اوزریمه کسکین قلیج قالدیردك ، صکره نه ایچون قلیجی الدك ؟ و بنی اعدامدن براقدك ؟ سبب عفو آتیده بیان اولنور .

مثنوی

﴿ آنچه دیدی بهتر از پیکار من ﴾
﴿ تا شدی توسست در اشکار من ﴾

« ترجمه » بنم جنکمدن وقتلمدن دها ایو نه شی کوردك ، که بنی صید وشکار ایتمکده سست اولوب فراغت ایلدك ؟ « شرح » پهلوان دییورکه بنم کبی بر قباحتکارك قتلی لازم ایکن عفو ایتدك .

مثنوی

﴿ آنچه دیدی که چنین حشمت نشست ﴾
﴿ تا چنان برقی نمود باز جست ﴾

« ترجمه » اول کوردیکك ندرکه ، قهر وغضبك ساکن اولدی ونه عجب که بویله بر برق وشمسك کورنمسیله‌صچرایوب کیرو دوندی؟ معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ آن چه دیدی که مرا زان عکس دید ﴾
﴿ در دل و جان شعلهٔ آمد بدید ﴾

« ترجمه » یاعلی ، نه کوردك که سنك بو حالك ورؤیتك عکسی بنم جانمه شعله کلوب کورنمش اولدی . « شرح » پهلوان علینك دقائقه واقف اولدیغنی حس ایتمشدر .

مثنوی

﴿ آن چه دیدی برتر از کون مکان ﴾
﴿ که به از جان بود وبخشیدیم جان ﴾

« ترجمه » او مغلوب پهلوان حضرت علینك مبارك یوزینه توكوردی ؛ اول علی كه هر نبی و ولینك افتخاریدر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ آن خدوزد بر رخی كه روی ماه ﴾
﴿ سجده آرد پیش او درسجده‌گاه ﴾

« ترجمه » اول پهلوان مغلوب ، بر یوزه توكوردی ، كه ماهك یوزی سجده ایده‌جك یرده ووقتده اول وجه مبارك اوكنه سجده كتورر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ درزمان انداخت شمشیر آن علی ﴾
﴿ كرد او اندر غزاش كاهلی ﴾

« ترجمه » اول افتخار انبیا واولیا اولان علی المرتضی درحال سیفی آتدی وپهلوانك غزا وقتلندن كاهللك ایدوب واز كچدی . بوده وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ كشت حیران آن مبارز زین عمل ﴾
﴿ وز نمودن عفو ورحمت بی محل ﴾

« ترجمه » اول مبارز پهلوان جناب علینك بو عملندن حیران و بی محل اوله‌رق عفو ومرحمت كوسترمكدن متعجب اولدی . « شرح » پهلوانك قباحتدن طولایی اعدامی مقرر ایكن مظهر عفو اولمشدر.

مثنوی

﴿ كفت برمن تیغ تیز افراشتی ﴾
﴿ ازچه افكندی مرا بكذاشتی ﴾

« خدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه »
« و انداختن علی شمشیر از دست »

جناب علی خصملرندن برینه قلیج چکمك ایستەدکنده خصم مبارك یوزلرینه توکوروب علی دخی قلنجی الندن اندیغنه دائردر .

مثنوی

« از علی آموز اخلاص عمل »
« شیر حق را دان مطهر از دغل »

« ترجمه » عملك خلوصنی علیدن اوکرن و او جناب حیلەلردن پاکدر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

« در غزا بر پهلوانی دست یافت »
« زود شمشیری بر آورد و شتافت »

« ترجمه » علی رضی الله عنه غزاده بر پهلوان اوزره ال بولوب غلبه چالدی ودرحال شمشیر آبدارلرنی یوقاری کتوردیلر . [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

« او خدو انداخت در روی علی »
« افتخار هر نبی و هر ولی »

حق تعالينك خوفندن وتقوى ونيازدن طولايى دكلدر . « شرح » رياكارانه ويريلان صدقه‌لر بى فائده‌در .

مثنوى

﴿ مال تخمست و بهر شوره منه ﴾
﴿ تيغ رادردست هر دهزن مده ﴾

« ترجمه » مال تخمدر ، آنى هر چوراق يره قومه وا كمه ، قلنجى هر قطاع طريقك النه‌قومه « شرح » صدقه‌لر معصيت صادر اوليانلره ويرلمك مراسم اسلامدندر .

مثنوى

﴿ اهل دين را بازدان از اهل كين ﴾
﴿ همنشين حق بجوابا او نشين ﴾

« ترجمه » اهل دينى اهل كيندن كيرو بيل وفرق ايت ؛ حقك همنشين ومقربينى ايسته وانلرله اوتور . « شرح » مقصد عالى ، اولياء الله اوليا ايله اولمق سبب نجاتدر .

مثنوى

﴿ هر كس بر قوم خود ايثار كرد ﴾
﴿ كاغه پندار كه اوخود كار كرد ﴾

« ترجمه » هر بر كمسه كندى قومى اوزره ايثار وسخا ايلدى و بويله ايثاردن احمق ونادن ظن ايلر ، كه كوزل بر ايش ايتدى . « شرح » بومألده شرح بكشمدر .

مثنوی

﴿ آب بکذارد ونان قسمت کنید ﴾
﴿ بخل بکذارر اکر آل منید ﴾

« ترجمه » صودن واز کچکزده اکمك تقسیم ایدیکز ؛ بخلی براغیکز ، اکر بنم اهلم ایسه کز . « شرح » حضرت عمر بیورر ، که ای غافلان ، فقیرلرك کوکللری یاندیغندن سزه اصابت ایدن آتشی صدقه‌لر ایله سوندیرکز .

مثنوی

﴿ خلق کفتندش که در بکشوده‌ایم ﴾
﴿ ما سخی واهل فتوت بوده ایم ﴾

« ترجمه » خلق عمر رضی‌الله عنهه دیدیلر ، که بز قپولرمزی آچمش وسخی واهل فتوت اولمشز [وارسته شرحدر] .

مثنوی

﴿ کفت نان در رسم وعادات داده اید ﴾
﴿ دست از بهر خدا نکشاده اید ﴾

« ترجمه » حضرت عمر انلره بیوردی ، که سز اکمکی رسم وعادتده ویرمشسکز ؛ اما حق تعالینك رضاسیچون الکزی آچامشسکز . « شرح » صدقه ویرلمك خصوصنده رضای حق کوزدلمك لازمدر .

مثنوی

﴿ بهر فخر بهر بوش و بهر ناز ﴾
﴿ نه از برای ترس وتقوی ونیاز ﴾

« ترجمه » ویردیککز اکمکی فخر وکثرت و ناز ایچون ویردیکز ؛

مثنوى

﴿ مشكهاى آب وسركه مى زدند ﴾
﴿ بر سر آتش كسان هوشمند ﴾

« ترجمه » عاقل اولان كسه‌لر صو وسركه قاب وطلوملرينى آتشك باشى اوزره اورديلر .

مثنوى

﴿ آتش از استيز افزون مى شدى ﴾
﴿ مى رسيد اورا مدد از بى حدى ﴾

« ترجمه » آتش ايسه عنادندن زياده اولور ايدى ؛ بى حد اولان عالم غيبدن اكا مدد وامداد يتيشور كبى ايدى . « شرح » آنده بر سبب معنوى وار ايدى ديمكدر .

مثنوى

﴿ خلق آمد جانب عمر شتاب ﴾
﴿ كاتش ما مى نميرد هيچ ازاب ﴾

« ترجمه » خلق حضرت عمره عاجلاً كلدى وديديلركه ، بزم آتشمز صودن سونمز وطرده اولمز ـــ بو حكايه كله‌جكدر .

مثنوى

﴿ كفت آن آتش زآيات خداست ﴾
﴿ شعلهٔ آز آتش بخل شماست ﴾

« ترجمه » حضرت عمر انلره ديدى ، كه او آتش جناب حقك علامات صمدانيه‌سندن فقط سبى سزك بخلكز آتشندن بر شعله‌در . « شرح » بخل وامساك اويله بر آتش معنويدركه بيوك بر شهرى يقان آتش اكا نسبت بر شعله قالير .

﴿ آتش افتادن در شهر بایام امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه ﴾

امیر المؤمنین جناب عمرك خلافتنده شهره آتش دوشدیکنه دائردر .

مثنوی

﴿ آتشی افتاد در عهد عمر ﴾
﴿ همچو چوب خشك می خورد او حجر ﴾

« ترجمه » حضرت عمر رضی الله عنهك عهد جلیلنده شهره بر آتش دوشدی ، طاشلری قوری چوب کبی یر ویقار ایدی . وارسته‌در .

مثنوی

﴿ در فتاد اندر بنا وخانها ﴾
﴿ تازد اندر پر مرغ ولانها ﴾

« ترجمه » اول آتش بنا وخانه‌لره دوشدی ، اول درجه‌ده که قوشلرك قناد ویوالرینه اوردی . [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ نیم شهر از شعلها آتش کرفت ﴾
﴿ آب می ترسید ازان و می شکفت ﴾

« ترجمه » شهرك نصفی شعله‌لردن آتش طوتدی وصو او آتشدن قورقدی وشدتندن متعجب اولدی — آتشك شدتی او مرتبده کسب عظمت ایلمشدر، که صو بیله خوف وحیرتده قالدی . معناسی آچیقدر .

« ترجمه » ناری اولان شهوت نفسانی سورمکله واستدیکنی ویرمکله اکسلك اولمدی ؛ شبهه‌سزکه‌ویرمامکله نفس اکسیلوب بی‌درمان قالور — معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ تاکه هیزم می نهی بر آتش ﴾
﴿ کی بمرد آتش از هیزم کشی ﴾

« ترجمه » تاکه آتشه اودون قورسین ؛ هیچ اودون چکمکدن آتش منطفی اولوب سونرمی ؟ « شرح » شهوته دواملم نفس ارزو ایدر نصل که آتش اودونلری استر .

مثنوی

﴿ چون که هیزم باز کیری نار مرد ﴾
﴿ زانکه تقوی آب سوی نار برد ﴾

« ترجمه » چونکه آتشدن اودونی کیرو طوتر ایسه‌ك آتش سونر ؛ زیرا تقوی ، صویی آتش جانبنه کتوردی . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ کی سیاه کردد ز آتش روی خوب ﴾
﴿ کو نهد کلکونه از تقوی القلوب ﴾

« ترجمه » کوزل یوز آتشدن نصل سیاه اولور که ، او یوز تقوای قلوبدن کلکونه وزینت ابدیه قور . « شرح » کوزل عملر ایله اشتغال ایدنلر تنویر قلب ایتمش اولورلر .

مثنوی

﴿ نار شهوت را چه چاره نوردین ﴾
﴿ نورکم اطفاء نار الکافرین ﴾

« ترجمه » شهوتك آتشنه نه چاره واردر دیر ایسه‌ك آكا چاره دینك نوریدر ای مؤمنین سزك نوریكز كافرلرك نارنی اطفا ایلدی « شرح » بوندن مقصود اعمال صالحه ایشلینلرك چابوق ناردن كچملریدر .

مثنوی

﴿ چه كشد این نار را خدا ﴾
﴿ نورا ابراهیم راساز اوستا ﴾

« ترجمه » بو نار شهوتی نه سوندرر ؟ جناب خدانك نوری سوندرر ؛ ابراهیم علیه‌السلامك نورینی استاد اتخاذ ایت ، « شرح » عشق حق بر نور معنویدركه نار شهواتی سوندیرر .

مثنوی

﴿ تاز نار نفس چون نمرود تو ﴾
﴿ وارهد این جسم همچون عودتو ﴾

« ترجمه » تا نمرود كبی اولان سنك نفسك ناردن مانند عود اولان جسمك قورتلمش اولسون « شرح » امر حقه و برانسان كامله تابع اول تا كه ؛ شهوات آتشلری سوندیرسون .

مثنوی

﴿ شهوت ناری بر اندن كم نشد ﴾
﴿ او بماندن كم شود بی هیچ بد ﴾

مثنوی

﴿ آب آتشرا کشد زیرا که او ﴾
﴿ خصم فرزندان آبست وعدو ﴾

« ترجمه » صو آتشی اولدیرر وسوندرر ، زیرا که آتش صویك واولا-
دینك دشمنیدر معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ بعد ازان این نار نار شهوتست ﴾
﴿ کاندر واصل گناه وذلتست ﴾

« ترجمه » ناری اولان شیاطیندن صکره شهوت دخی ناردر ؛ زیرا نار
شهوتده گناه وجرمك اصلی واردر « شرح » غیرمشروع شهوات هپ ناریدر .

مثنوی

﴿ نار بیرونی با آبی بفسرد ﴾
﴿ نارشهوت تابدوزخ می برد ﴾

« ترجمه » خارجده اولان آتش صوایله مرده واطفا اولنور ؛ اما شهوت
آتشی صاحبنی جهنمه قدر کتورر « شرح » اتش صوایله صونر فقط شهوات
انسانی جهنمه کتورر .

مثنوی

﴿ نار شهوت می نیارامد باب ﴾
﴿ زانکه دارد طبع دوزخ درعذاب ﴾

« ترجمه » شهوتك ناری صو ایله ساکن اولماز ؛ زیرا عذابده جهنم طبعنی
طوتر « شرح » شهوت نار کبیدر دائما زیاده استر .

مثنوی

﴿ سر زحفتن کی توان بر داشتن ﴾
﴿ با چنین صد تخم غفلت کاشتن ﴾

« ترجمه » انسان یاتمقدن و اویومقدن باش نه وقت قالدیر بیلور ؟ بوقدر تخم اکمکله برابر معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ خواب مرده لقمه مرده یارشد ﴾
﴿ خواجه خفت ودزدشب برکارشد ﴾

« ترجمه » میت اولان اویقو وکذلك میت اولان لقمه بر یرینه یاراولدی، افندی اویودی وخرسز کیجه وقتی کاروسرقتده اولدی « شرح » دنیاده غفلت وحرام برابر اولەرق او انسانی محروم ایدرلر .

مثنوی

﴿ تو نمی دانی که خصمانت کنید ﴾
﴿ ناریان خصم وجود خاکنید ﴾

« ترجمه »سن بیلمزمیسین که دشمنلرك کیملردر ؛ ناریلر خاکیلر سنك دوشمنکدر. « شرح » یعنی آتشدن خلق اولنان انس و جن شیطانلری سنك خصمنکدر .

مثنوی

﴿ نار خصم وفرز ندان او اوست ﴾
﴿ همچنانکه آب خصم جان اوست ﴾

« ترجمه » آتش صوبك وصودن تولد ایدنلرك دشمنیدر ، نصل که صو دخی آتشك جانڭ دشمنیدر « شرح » ابوالبشر جناب آدم ایله دنیاده مخلوقات صودن یارادلدقلری وجهله شیطان ناری دخی صویه خصمدر .

مثنوی

﴿ خلق را دو دیده در خاك و ممات ﴾
﴿ صد گمان دارند در آب حیات ﴾

« ترجمه » انسانلرك ایکی کوزی تراب و موتده‌در و آب حیات ایچون یوزلرجه ظن وشبهه طوترلر « شرح » بوندن مقصد حیات ابدی‌یه و سعادت سرمدیه آخرتده‌در .

مثنوی

﴿ جهد کن تا صد گمان گردد نود ﴾
﴿ شب برو ورتو بخسبی شب رود ﴾

« ترجمه » جهد وسعی ایله تا که یوز ظن وگمان طقسان اولسون ؛ کیجه یوری واکر یورومیوب اویور واویقوده قالور ایسه‌ك کیجه کیدر . « شرح » بر کمسه که اثر جلیل ذات نبوی‌یه تابع اولور ایسه سلامت بولور .

مثنوی

﴿ در شب تاریك جوی آن روز را ﴾
﴿ پیش کن آن عقل ظلمت سوز را ﴾

« ترجمه » اول کونی قراناق کیجه‌ده ایسته ؛ اول ظلمت یاقیجی عقلی پیش واوکنه وضع ایله . معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ در شب بدرنك بس نیکی بود ﴾
﴿ آب حیوان جفت تاریکی بود ﴾

« ترجمه » بدرنك وسیاه اولان کیجه‌ده چوق ایولك اولور . آب حیات ظلمتك جفت وقرینی اولور . معناسی آچیقدر .

حیات ابدی وسعادت سرمدی تحصیل اولنمقدر . بناءً علیه ختام عمرله بر انسان جانب عدمه کیدجکی کبی کافهٔ اعدام واموات‌ده امر الٰهی واصل ورسیده اولدقده بی اختیار وجوده کلور . امدی احیاء اموات وارواحك اجساد وبدنلریله برابر حشر اولملری محقق اولور .

مثنوی

﴿ ورتو دست اندر مناصب می زنی ﴾
﴿ هم زترست انکه جانی می کنی ﴾

« ترجمه » واکر سن منصبلره ال اورر ایسه‌ك اوحال دخی سنك خوفکدر ، او نوع آمالك جان قلع ایتمکه وچکشمکه سبب اولور . « شرح » بر مقصد خیر و برفکر عالی ایچون مناصب واموال ارامیوب حظوظ نفسانیه و شهوات حیوانیه الده ایتمك ایچون اراینلر . بالآخره نادم اوله‌رق کرفتار خسران اولورلر . چونکه سعادتلرینی حیات مستعار دنیایه حصر ایتمشلردر .

مثنوی

﴿ هرکه جز عشق خدای احسنست ﴾
﴿ که شکر خواریست آن جان کندنست ﴾

« ترجمه » هر نه شی که احسن اولان عشق خدادن بشقه‌در ، او بشقه اولان شی ولو شکر یجیلك اولسه دخی معاً جان قوپارمق وجان چکشمکدر . « شرح » الله عشقنه یاپیلان ایشلر مقبولدر دیمکدن عبارتدر .

مثنوی

﴿ چیست جان کندن سوی مرك آمدن ﴾
﴿ دست در آب حیاتی نازدن ﴾

« ترجمه » جان قوپارمق وجان چکشمك ندر ؟ موت جانبنه کلمك و آب حیاته ال اورمامقدر . « شرح » برکسه‌که اولومدن قورقارسه عشق وعرفاندن محروم اولمش اولور .

« ترجمه » شیطان حوضلر کبی کاسه‌لر یاپار . قوت واقتداری یوقدر که امر اولندیغی شیٔ دفع ایتسون ویا جواب ویرسون . « شرح » شریعت مقدسهٔ اسلامیه‌نك احکام منیفه و اصول متینهٔ شریفه‌سی جن و انسانلره بر چوق تکلیفات وخدمات وضع ایتدیره‌رك آنلردن هر بری خدمات مشروعه‌یی اجرا وایفایه مجبور اولیورلر . آنلردن عصیان وامر حقه بر درجه مخالفت وقوع بولمش اولسه روز جزاده دوچار مؤاخذه اوله‌جقلری شبهه‌سزدر . کذلك جناب سلیمانه مسخر قلنمش اولان طائفه جندن هیچ برفردی آنك امر وحکم قانونیسنه مخالفت ایده‌مزدی . زیرا مخالفت ایدنلره شدتله عذاب اولنه‌جغی طرف حقدن بیان واعلام بیورلمشدی . بوبیت شریفده اشارت اولنان آیت جلیله سورهٔ سبأده‌در . شویله که ﴿ یعملون له ما یشاء من محاریب وتماثیل وجفان کالجواب وقدور راسیات اعملوا آل داود شکراً وقلیل من عبادی الشکور ﴾ معنای شریفی : جنلر جناب سلیمانك استدیکی شیئلری یاپارلردی که . اوده برطاقم قلعه وخانه وبیوك حوضلر کبی تکنه واوجاقلر اوزره ثابت قزغانلردن و برطاقم انبیا واولیانك مساجد و محرابلرده ال آچوب مناجات وعبادت ایلدکلرینی حاکی تونج ومرمر وبللور کبی موادن تمثالر وصورتلردن عبارت ایدی . امدی ای آل داود شکر ایدرك کوزل ومقبول ایشلرده بولنوکز وقوللرمدن شکور اولنلر آزدر » معلوم اوله که اووقتده صورتلر مساجد ومعابدده بولندیریله‌رق کورن مؤمنلره کمال شوق ایله عبادته شوق حاصل اولور ایدی . بعده شریعت اسلامیه‌ده حرام قلندی .

مثنوی

﴿ خویش رابین چون همی لرزی زبیم ﴾
﴿ مر عدم را نیز لرزان دان مقیم ﴾

« ترجمه » کندیکی کورکه هیچلق وعدم خوفندن نصل تترسین ؛ عدمی دخی جناب حقك خوفندن دائما تتره‌یجی بیل . « شرح » مولانانك شو بیت شریفی شوکا اشارتدرکه انسانلرك بوجهان فانی ومسکن وهمی‌یه کلمرندن مقصد او جهانك مزخرفاتنه کوکل ربط ایتمك دکلدر . بلکه بونجه انبیا وصلحانك سلوك ایده‌کلدکلری طریق هدایت واعماله کیدوب آنلرك اثرلرینه اقتفا و تبعیتله

نقدر عظيمدر واو صنع سنى نصل عدمدن زور ايله چكوب عالم وجوده كتوردى . ونيجه اعضا وانعام وقوا بخش ايتدى ؛ امدى شكره بدل انكار ايتمك نه عظيم ظلمت نه وخيم ضلالتدر . آيت كريمه ده دخى ﴿ ما من دابة الا هو آخذ بناصيتها ﴾ معناى شريفى : هيچ بر دابه وحيوان يوقدر الا جناب حق آنى آلنك صاچندن چكر . بو آيت جليله عبادلك جناب حقه قارشى ضعيف ومحكوميتلرينى بيان ايدر .

مثنوى

﴿ تا كشيدت اندرين انواع حال ﴾
﴿ كه نبودت در گمان ودر خيال ﴾

« ترجمه » حتى اول الله تعالى سنى بو انواع حال ايچره چكدى ، او احوال متنوعه سنك ظن وخيالكده يوغيدى . مآل عاليسى خلقت و تكون انسانيده بو قدر حالات و تغيرات بديعه يى كورمكله منام غفلتدن اويانمنى بيان اولنغله مستغنئ شرحدر .

مثنوى

﴿ آن عدم اوراهماره بنده است ﴾
﴿ كاركن ديوا سليمان زنده است ﴾

« ترجمه » اول عدم دائما جناب حقه بنده‌در . اى ديو ، كار وايش ايله سليمان حياتده وزنده‌در . « شرح » موجودات كبى عدم بيله جناب حقه مطيع وآنك خالص بندۀ فرمان بريدر . اى شيطان وآنك صفتنده اولان بعض انسان غفلت ايتمه ، زيرا قدرت ربانيه دائم وباقيدر ، عاقبت سنى دنيا وعقباده معذب ولرزان ايلر — بو محلده سليمان مستعارمنه وقدرت ربانيه مستعارلهدر .

مثنوى

﴿ ديو مى سازد جفان كالجواب ﴾
﴿ زهره نى تادفع كويد ياجواب ﴾

مثنوی

سرچه‌می پیچی کنی نادیدهٔ
درعدم زاول نه سرپیچیدهٔ

« ترجمه » باشکی نه ایچون بوکوب کورمزلك ایدرسین ؟ ابتدا عدمده ایکن باشکی چویرمدکمی « شرح » ای منکروغافل ، عدم عدواعتبار ایلدیکك موتدن صکره مخلوقات وجوده کله‌جکنه دائر اولان حقك امر و تبلیغی ایچون انکار ایتدك . بو بابده کندیکی ناکام ونافرجام ایلرسین، اصلنی دوشنمیورمیسك، سنده عدم ایدك بعده دنیایه کلدك ،

مثنوی

در عدم افشرده بودی پای خویش
که مراکه بر کند از جای خویش

« ترجمه » عدمده ایکن کندی ایاغکی صیقه‌رق دیر ایدك ، که بنی وجوده کیم کتوره بیلور . « شرح » ای منکر ، سن عدم ایکن لسان حال ایله سویلر ومنکرلر لسان‌قالیله دیرلر ، که هیچدن برشی حاصل اولورمی؟ مع مافیه سن‌هیچ ایکن‌حاصل‌اولدك والآن هیچدن وجودلرظهور ونیه بوقدر صورموته دیارعدمه عبور ومرور ایدرلر ای منکر بد مصیر بوخصوصده‌قدرت‌بدیعهٔ الهیه‌یی دوشنمه . یکمی وینه نشئهٔ ثانیه‌ده ابده مستعد اولمق اوزره تکرار کسوهٔ وجود تلبس ایده‌جکنی اکلامدکمی .

مثنوی

می نبینی صنع ربا نیت را
که کشیداوموی پیشانیت را

« ترجمه » ربانی اولان صنعی کورمزمیسین ، که سنی جبهه و آلنك صاچندن چکدی « شرح » ای منکر ، عبرتله نظر ایتمزمیسین که صنع الهی

« ترجمه » مسرتلرندن اياق اورارق وال آجوب چارپارق حمد وثناده بولندقلری حالده كمال ناز ايله ديرلركه : ای ربمز ، بزی احيا ايلدك « شرح » روحانيون وعاشقان خدا عالم ملكوتده مستغرق انوار اولدقلری حالده حيات ابديه ايله شاكر ايكن عالم ناسوت وصحوه كلدكلرنده جانب حقدن ديكر انواع علوم وحقائق ايله بر قاتدها فيضياب اولدقلرنده حق تعالی‌يی عاشقانه مدح وثنا وكنديلرينی شربت عرفان ايله احيا ايدرلر .

مثنوی

﴿ آن جلود وآن عظـام ريخته ﴾
﴿ فارسان كشته غبـار انكيخته ﴾

« ترجمه » اولدوكلش جلد وپوستلر وكميكلر توزقوپاريجی سواريلر اولور شرح ، عشاق آلهينك مقام فناده جسملری اولقدر كسب ضعف ايلركه ، جلود وعظاملری قالمامش كيبدر ؛ فقط او آثار عشق نثاراصحابی ميدان واسع عرفانده سوار اولوب سرعت حركت وترقيدن غبار قوپاررلر ؛ كذلك بعدالموت بيتمش ظن وكمان اولان جلود وعظام برمقتضای فرمان جناب يزدان مانند سـواران ميدان عرصاتده جولان ايدرلر .

مثنوی

﴿ حمله آرند ازعدم سوی وجود ﴾
﴿ درقيامت هم شكور وهم كنود ﴾

« ترجمه » قيامتده عدم جانبندن وجود طرفنه هم زياده شاكر اولنلر هم زياده كافر بولنانلر حمله كتوررلر « شرح » انسانلر وفات ايلدكدن صكره بعض كوتاه بنيان نظرنده عدم عد اولنورلر ، ايشته اومقوله‌يه دينوركه ، يوم قيامتده عدم ديديككز جانبدن هم اهل ايمان هم كافران وجوده كلمك اوزره شتابان اولورلر .

موج موج ودرجه درجه عند ربانيده حاضردرلر. نصل كه آفتابك انوارى لامع ايكن نجوم غير مرئى ايسه‌ده سماء اعلاده باقيدرلر . اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ (يس) نك اوتوز اوچنجى آيت كريمه‌سنده‌در . شويله كه : ﴿ وان كل لما جميع لدنيا محضرون ﴾ معناى شريفى هر برشيئلر نزدمزده مجموع واحضار اولنمشلردر .

مثنوى

﴿ چون شب آيد باز وقت بارشد ﴾
﴿ انجم پنهان شده بركار شد ﴾

« ترجمه » چونكه كيجه كلوب تكرار اجازت ورخصت وقتى اولدى ؛ پنهان اولمش كواكب كار وايش اوزره اولدى « شرح » بعض دفعه حين سطوت وظهور تجلئ آفتاب حقيقت‌ده روحانيون پنهان اولوب كنديلرينى بيله حس ايتمزلر ايكن حسب الحكمه اوتجليات نورانيه چكلنجه كونش چكلديكى حالده نجومك ظهورى كبى روحانيون دنيايه چسبان صفت بشريه ايله رونمون و معناً ضعيف البصر اولانلره رهنمون اولورلر .

مثنوى

﴿ بيهشان را دهد حق هو هوشها ﴾
﴿ حلقه حلقه حلقهادر كوشها ﴾

« ترجمه » صهباى عشق ايله بيهوش ومستغرق انوار تجليات اولنلره جناب حق تكرار هوشى وعقل صوريلرينى ويرر ؛ كوشلرده حلقه حلقه اولدينى حالده « شرح » انوار تجلياته مستغرق اولنلرى حكمت جناب خدا محودن صحوه كتوردكده اولكى عقللرينى اعاده بيوردقدنصكره حقارنده حلقه حلقه كبى بر چوق علوم واسرار بخش ونثار بيورر .

مثنوى

﴿ پاى كوبان دست افشان درثنا ﴾
﴿ ناز ناز ان ربنا احييتنا ﴾

اولدیغی قدر فخر کائنات افندمز واسطهٔ سنیه‌لریله اشاعه اولنجه زید و آنك اسراری مانند نجوم آفتابه قارشو مکتوم اولدی .

مثنوی

﴿ نی ازو نقشی بیابی نه نشـان ﴾
﴿ نه کهی یابی براه کهکشـان ﴾

« ترجمه » شمدی زیددن نه بر نقش ونه نشان بولورسین . وکهکشـان وصمان اوغریسی تعبیر اولنان آثار سماده صمان بیله بوله‌مزسین « شرح » فنـا اندر فنـا مرتبه‌سی حاصل ویا امر قطعی جنـاب پیغمبری واقع اولنجه بو عالم شهود وناسوتده نه زیدی ونه اعلانی جائز اولمیان اسراری بوله بیلورسین ؛ او تحریاتدن فارغ اول واجرای عبادت وایفای وظیفه‌ده تأکید عبودیتله متین اول .

مثنوی

﴿ شد حواس ناطقه تابان ما ﴾
﴿ محو نور دانش سلطان ما ﴾

« ترجمه » تابان ولامع اولان حواس ناطقه‌مز سلطانمزك علمی نورینك محوی اولدی . « شرح » ارادات ربانیه سلطان انبیاء افندمزك واسطهٔ سنیه‌لریله انوار نثـار اولنجه ظاهر وباطن اولان حواس واراده واختیـارمز محو اولوب او انواره تابع اولمق وسعادت دارینی آرامق لازم بر امر عالیدر .

مثنوی

﴿ حسها وعقلها شان در درون ﴾
﴿ موج در موج لدینا محضرون ﴾

« ترجمه » نور علم سلطانیده محو اولانلرك حس وعقللری باطنده موج موج ایچره حق تعالی‌نك نزد ربانیسنده حاضردرلر « شرح » حواس ناطقه‌لری انوار حقده محوونابدید اولان ذوات کرامی کلیاً محو اولمش ظن ایتمه؛ بالعکس

« ترجمه » بو کلام واسرار نهایت طوتمز ؛ زید نره‌ده‌در ؟ تا اکا پند ویره‌یم که رسوالق آرامه — بو بیت شریف من حیث المآل طرف اشرف جناب پیغمبریدن ایراد وتعریف بیورلمغله وارستهٔ شرحدر .

﴿ رجوع بحکایت زید ﴾

زیدك حکایه‌سنه رجوع اولنور :

مثنوی

﴿ زیدرا اکنون نیابی کوکریخت ﴾
﴿ جست از صف نعال ونعل ریخت ﴾

« ترجمه » زیدی شمدی بوله‌مزسین ؛ او کیتدی صف نعال واشاغی مرتبه‌دن صچرادی ونعل دوکدی . « شرح » حضرت زیدك بیان واعلان ایتمك ایستدیکی اسرار روحانیه برمقتضای فرمان جناب پیغمبری اعلان اولنمیوب زید ایسه صف نعال بشریتدن چیقوب عالم علوی‌یه پران اولمش ومانند نعل اولان طبیعت بشریه‌یی ترك ایتمش واسراری افشا ایتمامشدر .

مثنوی

﴿ توکه باشی زیدهم خودرا نیافت ﴾
﴿ همچو اخترکه بروخورشید تافت ﴾

« ترجمه » سن کیم اولورسین که اسراری بوله‌سین ، زید بیله کندیسنی بوله‌مدی ؛ زیرا کوکب کبی آنك اوزرینه آفتاب پارلادی . « شرح » زیدك بیان ایتمك ایستدیکی اسرار روحانیه ایله ذات عالیسی نصل ایدی ؟ دیو بیهوده یرده صرف ذهن ایتمه ؛ زیرا مانند آفتاب اولان ارادات ربانیه مقتضی

« ترجمه » كوكل تختی معمور وهوادن پاك اولدی ؛ اندن صكره او كوكلك اوزرینه ﴿ الرحمن علی العرش استوی ﴾ سر ومفهومی حاصل اولدی . شرح ، اشارت اولنان آیت كریمه سورهٔ (طه) ده‌در شویله كه : ﴿ الرحمن علی العرش استوی له ما فی السموات وما فی الارض وما بینهما وما تحت الثری ﴾ معنای شریفی : غایت رحیم اولان الله عرش اوزرینه استیلا ایلدی . وسماوات وارضده وبونلرك بیننده وارضك آلتنده هرنه‌كه وار ایسه حق تعالی ایچوندر . وكندینه تابعدر » ایمدی حق تعالی عرش اوزره مستولی اولنجه قلب دخی ﴿ الرحمن علی العرش استوی ﴾ سرینه مظهر اولمش اولور . نزد متصوفینده پاك وپرانوار اولان كوكل عرش اللهدر ؛ چونكه عرشك استوادن استفاده‌سی مادی اولسه كركدر. كوكل ایسه تجلیات ربانیه‌یی قبوله قابل وحق تعالی‌یی تذكر وتفكره نائل اولور ؛ علی الخصوص مذكور آیت كریمه‌ده ﴿ الرحمن ﴾ یعنی جناب حق رحیم صفتیله تعریف وتوصیف اولنوب مرحمت ایسه كوكللرده موجود ومحسوس اولدیغی اهل عرفان عندنده وارستهٔ بیاندر . آیت كریمه ایسه قلبه بشیردر .

مثنوی

حكم بر دل بعد ازین بی واسطه

حق كند چون یافت دل این رابطه

« ترجمه » بوندن صكره كوكل اوزره بلا واسطه جناب خدا حكمی اجرا ایلر ؛ چونكه كوكل بو رابطهٔ معنویه‌یی بولدی . « شرح » كوكل هوا وهوسدن پاك وآزاده وانوار روحانیه ایله آراسته اولنجه او كوكلك احكامی احكام خدا وسعادتله مالی وسهو وخطادن مبرادر ،

مثنوی

این سخن پایان ندارد زید كو

تا دهم پندش كه رسوایی مجو

« ترجمه » اول سببدن ضعیفم که سن بنم نورمه نظر ایتمکه طاقت کتوره‌سین ؛ زیرا سن آفتاب انوری رؤیته مرد وقادر دکلسین . « شرح » آنك ایچون انسان اوله‌رق خلق اولدم که سائر انسانلر حواس بشریه ایله تبلیغاتمی تلقی ایده‌بیلسونلر ؛ زیرا انسانلر ارادات ذات کبریایی طوغریدن طوغری اخذه متحمل اولمدقلرندن هم جنس اولان انبیانك تبلیغاتنه محتاجدرلر .

مثنوی

همچو شهد وسرکه درهم بافتم
تا سوی رنج جکرره یافتم

« ترجمه » بال وسرکه کبی کندیمی ممتزج ایلدم ؛ تا که جکرده اولان مرضه یول بولدم . « شرح » برای تداوی بال وسرکه یکدیکرله قاریشدیر یله‌رق ایچلدیکنده معده‌یه فائده بخش اولدیغی کبی ، بن دخی شهد روحانیتی سرکه مثال اولان بشریتله مزج ایلدیکمدن امراض باطنیه‌یه چاره‌یاب اولدم .

مثنوی

چون ز علت وارهیدی ای رهین
سرکه‌را بکذار ومی خورا نکبین

« ترجمه » ای مرضه رهین وقرین کمسه ، چونکه خسته‌لکدن خلاص اولدك سرکه‌دن کچ وبال اکل ایت . « شرح » ای انسان ، سن چونکه طبیب معنوی دکلسین ؛ کندك مرض بشریتدن واخلاق ذمیمه‌دن خلاص اولنجه مانند عسل اولان لذات روحانیه‌یی نوش ایله‌ده خوش حال اول .

مثنوی

تخت دل معمور شد پاك از هوا
بروی الرحمن علی العرش استوی

ماند ماه اولان نبی عالیشانمز دخی آفتابه تشبیه اولنسان انوار ربانیه‌دن اقتباس نور ایتمسی اشارتی مناسبات عظیمه‌یی جامعدر . بیت شریفده ذکر اولنان (یوحی الی) عبارهٔ جلیله‌سی قرآن عظیم‌الشانك بر قاچ یرنده واردر ؛ ازجمله سورهٔ کهفك نهایتده‌کی یوز اون برنجی آیت کریمه‌سنده بیوریلور : ﴿قل انما انا بشر مثلکم یوحی الیّ انما الهکم اله واحد فمن کان یرجو لقاء ربه فلیعمل عملاً صالحاً ولایشرك بعبادة ربه احداً﴾ معنای شریفی : یامحمد ، دی بن دخی سزك کبی بشرم ، بکا جناب حقدن وحی اولنورکه اله و خالقکز بردر ؛ هرکیمکه رب وخالقنك لقا ومرحمتنی ایستر ایسه عمل صالح ایشله‌سون وکندی ربنك عبادتنه هیچ بر فردی شریك قیلمسون .

مثنوی

﴿ ظلمتی دارم بنسبت باشموس ﴾
﴿ نور دارم بهر ظلمات نفوس ﴾

« ترجمه » شمسلره نسبةً ظلمت طوترم اما نفوس وانسانلرك ظلماتندن اوتوری نور طوترم « شرح » بو بیت شریفك مآل عالیسی یا اصحاب کرامك ویا رجال قدسیت اتسامك بری طرفندن ایراد اولنور ، شموس اولان انبیا ورسل عظامه نسبةً بن معناً کرچه ظلمتده و آنلرك نورانیتنه مقیس دکل ایسه‌مده انوار روحانیه‌یه نائل اولمیان وبناءً علیه کرهٔ ارضده ظلمانی عد اولنان انسانلر ایچون نور هدایت طوترم ـ شو مآل پیغمبر جلیل الشانك جانب مقدسلرندن ایراد اولندیغی دیو توجیه اولنور ایسه او حالده جمیع صیغه‌سیله (شموس) تعبیری تعظیم ایچون اولوب بیوریلورکه ، بن دخی جناب حقك عبدی وقولویم واثر مرحمت خدا اوله‌رق وحیه نائلیتله اوج اعلای معنویده ماه تابان ایسه‌مده آفتاب حقیقی اولان انوار جناب قادر مطلقه نسبةً ظلمت طوترم . بو وجهله هم جناب حقك غیر متناهی اولان انواری تعریف هم عارفانه عرض عبودیت اولنمش اولور .

مثنوی

﴿ زان ضعیفم تاتو تابی آوری ﴾
﴿ که نه مرد آفتاب انوری ﴾

مثنوی

﴿ کر کسی را کر بدی آن چشم وزور ﴾
﴿ کو کرفتی زآفتاب چرخ نور ﴾

« ترجمه » هر کسده اکر او چشم وقوت اولیدی که چرخك آفتابندن نور طوتسون [بو بیت شریفك مآل عالیسی بیت شریف آتیله اکمال اولنور] .

مثنوی

﴿ کی ستاره حاجتستی ای ذلیل ﴾
﴿ کی بودی بر نور خورشید او دلیل ﴾

« ترجمه » ای ذلیل وفقیر اولان کمسه ، کوکبه نوقت حاجتك اولورایدی ، که خورشیدك نورینه دلیل اولسون — اکر طوغریدن طوغری‌یه خورشید حقیقتك نورندن اقتباس انوار ایده بیلیدك ! « شرح » دائما آفتابی کوروب اندن اخذ انواره قادر اولان کمسه کوکبه محتاج اولماز ؛ فقط لیل مظلم کبی اولان دنیاده یالکز کواکب کورلدیکندن نور افشان اولان آفتاب حقیقتك تنویرندن حصه‌یاب اولمق ایچون کواکب معنویه اولان اصحاب سعادتنصاب روحانیته اقتدا ایتمك لازمدر .

مثنوی

﴿ ماه می کوید به خاك وابر وفی ﴾
﴿ من بشر بودم ولی یوحی الیّ ﴾

« ترجمه » ماه منیر حقیقت علیه اکمل التحیت تراب وسحاب وسایه‌یه دیرکه : بن بشر وانسان ایدم ، فقط بکا جناب حقدن وحی واقع اولور . « شرح » ماه آسمان رسالت ومرشد عالیهمت نبی مقدس افندمز تراب وسحاب وسایه‌یه وجمله انسانلره بیورورکه : بندخی قیافت وطبیعت بشریه ایله خلق ومتصف اولوب فقط جناب حق کمال جود ایله بکا القای وحی ایلر ؛ بناءً علیه لیله ظلمای دنیاده بنم واسطه‌مله اخذ انوار ایتمکز مهم ولایقدر نصلکه ماه آفتابدن استفادهٔ انوار ایدر

« ترجمه » اعمش اولان کمسه‌نك کوزی جونکه کونشه طاقت کتوره‌مدی کوکب اکا طمع اولدی ، تاکه یولی بولسون — (اعمش) کوزی ضعیفدن آقار وضعیف البصر اولان کمسه‌یه دیرلر « شرح » قوهٔ روحانیه‌سی ضعیف اولوب اولوب آفتاب حقیقتك رؤیتنه مقتدر اولمیان کمسه علمایه همیشه مراجعت ایتمسی وانلرك نصیحتیله حرکت ایلمسی لازمدر ؛ زیرا « العلماء مصابیح الارض » یعنی علماارضك نجومی دیمشدر ؛ بناءً علیه علمایه مراجعت باعث سلامت ونجاتدر .

« کفتن پیغامبر صلی الله علیه وسلم مرزیدرا که این سررا فاشتر »
« ازمین مکو ومتابعت نکاه دار »

نبی عالیشان افندمز حضرت زیده یازید ، اسرار اخرویه وروحانیه‌یی بوندن زیاده فاش ایتمه وبوحقیقته متابعت وموافقت ایت .

مثنوی

« کفت پیغمبرکه اصحابی نجوم »
« رهروانراشمع وشیطانرا رجوم »

« ترجمه » نبی عالیشان افندمز بیوردیلر : بنم اصحابم نجومدر ، اویله نجوم که طریق مستقیمه سالك اولانلره شمع وشیطانه رجومدر — رجوم طاشلامق وطرد ایتمکدر « شرح » فخر عالم ونبی معظم بیوردیلر : بنم اصحابم نجوم اولدیغندن یولجیلری تنویر ایله شیطانلری شهاب ثاقب آسا رجم وطرد ایدرلر — حدیث شریفده دخی بیورمشدرکه : (اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهدیتم یعنی بنم اصحابم نجوم کبیدر ، ای امتم ، بونلردن هانکیسنه اقتدا ایدر ایسه‌کز طریق هدایتی بولمش اولورسکز .

دكلدر . معلوم اولسونكه ملائكك قدر واعتبارلری متفاوت ایسه‌ده جمله‌ی مؤمن ومکرملر اولدقلری قرآن عظیم الشانده صراحةً بیان بیورلمشدر . بناءً علیه اکثر مسلمین آنلری مختلف شکللره تشکله قادر اوله‌رق اجسام لطیفه‌دندر دیه تعریف ایتمشلردر . مسکنلری سمواتدر . طاقم طاقم اولوب بر طاقمی عرشی حاملدرلر . بر طاقمی آنك اطرافنده طولاشیرلر . اکابر ملائکه جبریل ومیکائیل واسرافیل وعزرائیلدر . برقسمی ملائکهٔ جنت وبر قسمی ملائکهٔ ناردر . بعضیلری عالمك وانسانلرك احوال وشؤنتی تدبیر واصلاحه توکیل اولنمشلردر . ملیونلرجه انسانلرك یاپامیه‌جقلری اعمال عظیمه‌یه قدرتلری واردر . آنلردن وحی ایله انبیایه کلانلرك عصمتلرینه علماء اتفاق ایلدیلر ایسه‌ده نائل رسالت اولمیانلرك عصمتلرنده اختلاف اولنمشدر . فخر رازی ایله پك چوق ذوات کرام جمله کناهلردن عصمتارینه ذاهب اولمشلردر . معصومیتلرینه قائل اولمیانلرك دلیللری شو درکه ابلیس ملائکه‌دن ایکن جناب حقه عصیان ایدرك کافر اولدی . برده هاروت وماروت قصه‌سیدر. آنلرك شو دلیللرینه جوابده جمهور علماء دییورلرکه «ابلیس جنلردن اولوب ملائکه‌دن دکلدر . هاروت وماروت حقلرنده‌که روایت کویا آنلر انسان صورتنه تمثل ایلیه‌رك شهوت ترکیب اولندقدنصکره زهره اسمنده برقادین آنلری معاصی وشرکه سوق ایتمش صکره آنلرك تعلیمی اوزره اوقادین سمایه صعود ایتمشدر . امدی علماء بو قصه‌نك صحتی حقنده‌ده اختلاف ایلشلر ایسه‌ده فاضل رازی بو روایتك بی اصل اولوب حائز اعتبار اولمدیغنی بر قاچ وجهله تفسیرنده ذکر وبیان ایتمشدر. امام بیضاوی شو روایتك یهوددن منقول اولدیغنی ابوالسعود دخی شایان اعتنا اولمیوب وجوه عقل ونقله مخالفتی بولندیغنی تفسیرلرنده بیان ایدییورلر . حتی روایتك صحتنی تقدیر وفرض ایتسه‌ك بیله ضروب امثال ورموز قبیلندندر دیرز وبویله‌جه اعتقاد ایتمك واجبدر . برده هربر انسان ایله برابر حفظه ملکلری واردر . انسانلرك حسنات وسیئاتلرینی یازارلر کتابت وتحریر حقیقیدر . یعنی علمی جناب حقه تفویض اولنه‌رق آلت وقرطاس ومرکب ایله‌در . بحثك مناسبتنه ابتداءً احوال ملائك تفصیل اولندی .

مثنوی

چشم احمش چونکه خودرا بر نتافت
اختر اورا شمع شد تاره بیافت

فاطرالسموات والارض جاعل الملائكة رسلاً اولی اجنحةٍ مثنی وثلاث ورباع یزید فی الخلق مایشاء ان الله علی کل شیءٍ قدیر ﴾ معنای شریفی : جمیع حمد ثنا حق تعالی یه مخصوصدر ، که خالق سموات وارض اولوب ملائکی رسل وانبیا ایلیجیدر ؛ اویله ملائك که ایکیشر ایکیشر ، اوچر اوچر ، دردر دردر ، قنادلر صاحبیدرلر . الله تعالی زیاده ایلر خلقنه اراده بیوردیغی شیئی که قوت وعقل وتمیز وبلاغت وروحانیت کبی هر نوع نعمتلردر — تحقیقا الله تعالی هر شیئه قادردر . قدرت ذات پاك الٓهی ایله قائم برصفة ازلیه‌در . آنك ایله حوادث وکائناتی ایجاد واعدام ایدر . انك ضدی اولان عجز جناب حقه محالدر . بو صفت جلیله یه دلیل دخی عالم ومشتملاتی اولان انواع حیوانات ونباتات ومعادندر . بونلرك عظمت وغرابتی وملیونلرجه صنفلری عقوله حیرتلر ویرمکده‌در قدرت وارادهٔ الٓهیه جائزاته تعلق ایدرلر . واجبات ومستحیلاته تعلق ایتمزلر .

مثنوی

﴿ همچو پرهای عقول انسیان ﴾
﴿ که بسی فرقست شان اندرمیان ﴾

« ترجمه » اجنحهٔ ملائك انسانلرك قناد عقولی کبیدرکه ، میانه‌لرنده چوق فرق واردر . « شرح » انسانلرك قنادلری عقول ، ذکا ، خیال ، همت وبو کبی حالاتدن عبارت اولوب ، مع مافیه انسانلر بیننده عظیم فرقلر اولدیغی مثللو ، ملائکك دخی اجنحهٔ مبحوثه‌لرنجه فرق کلی واردر .

مثنوی

﴿ پس قرین هر بشر درنیك وبد ﴾
﴿ آن ملك باشدکه مانندش بود ﴾

« ترجمه » امدی هر بشرك ایولکده وفنالقده قرینی اول ملك اولورکه آنك مانند ومشابهی اوله . « شرح » کامل وصالح انسانلره رحمت ملکلری قرینندر . ناقص وفاسق انسانلرده عذاب ملکلری قرینیدر . بو بیت شریفدن مقصد عالی بودر . یوقسه بدکار انسانلره فنا وبد ملکلر تقارن ایدرلر دیمك

« ترجمه » كه بوضيايي بز آفتاب حقيقتدن بولدق وخليفه كبي ضعيفلر اوزره پارلادق « شرح » بو افاده ملائك كرامدن اولسه انست اولوب فقط كامل انسانلردن دخي بيان وايرادي مناسبدر . ديرلركه : بز بوضياء ايمان ونورعرفاني آفتاب حقيقتدن بولديغمزدن وجناب حقك ضعفايه مرحمتي چوق اولديغندن بز دخي فقراى حقيقي معناً تنوير ونعم روحانيه ايله دلسير ايلرز . — بو بيت شريفده خليفهٔ حقك فقرا وضعفايه اولان كمال محبت ومعاونتي دخي ايما اولنور .

مثنوى

﴿ چون مه نو ياسه روزه يا كه بدر ﴾
﴿ هر ملك دارد كمال ونور وقدر ﴾

« ترجمه » يكي يا اوچ كونلك ماه كبي يامانند بدر كامل هر ملك مرتبه سنه كوره نور وقدر واعتبار طوتر . « شرح » مؤمن اولان انسانلرك درجاتي متفاوت اولديغي كبي ، ملائكك دخي مراتبي متفاوتدر . بعض ملائك رسل وبعضيسي كامل اكمل وبعضيسي او مراتب جليله يه وانعام عظمايه غير نائلدر .

مثنوى

﴿ زاجنحهٔ نور ثلاثه اورباع ﴾
﴿ بر مراتب هر ملك را آن شعاع ﴾

« ترجمه » قنادلردن اوچ يا درت قنالى اوله رق مرتبه لري اوزره واردر وهر ملكه اول نور آفتاب حقيقى على مراتبهم ضياپاش ولامع اولمشدر .
« شرح » ملائكك قنادلري اولديغي قرآن عظيم الشانده مصرحدر . بو اجنحه مادى اوله بيله جكي كبي ، معنوى دخي اولوركه علم وادراك والهام مثللو احوال عاليه اجنحهٔ عظيمه دن معدود وصاحبنك ترقيسنه مدار عظيم وعين سوددر . انسانلرده دخي عقل وهمت وعلم كبي اوصاف اجنحهٔ معنويه دندر . بيت شريفده اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ فاطرده در . شويله كه : ﴿ الحمد لله

خراب اولان كوزلر ودللر طاقت كتوره مزلر « شرح » اى طالب حق، مولانای رومی بر آز اول ذکر اولنان آیت جلیله یی شوابیاتله تفسیر ایلدی امدی شو بیتك خلاصهٔ مآلی شوندن عبارتدر جناب حقك كنه ذاتی ابصار مخلوقات وقلوب محدثاتله اكلاشیله میوب هیچ بر كیمسه ذات الٰهی یی كركی كبی وصف وتعظیم ایده مز ینه بحق وصف ایتمك جناب حق نفسنی وصف ایتدیكی صورتله وصف ایدر بناءً علیه قوللره رسوم توحیددن پیدا وظاهر اولان شیئلر لطیف خیال ایله مشوب ومختلط اولدیغی شبهه سزدر دیمك اولدی . جناب حقك حقیقت توحید وجلال عظمت تفریدندن آشكار اولان انوار خورشید وحدت ایسه قوللرك قابلرینه پیدا وخطور ایدن جمله شیئلره مخالفدر .

مثنوی

﴿ چون خفاشی كه تف خورشیدرا ﴾
﴿ بر نتابد بكسلد امید را ﴾

« ترجمه » خراب اولان دیده لر وكوكللر شول بر خفاش كبیدركه ، كونشك نورینه تاب آور مقاومت اوله میوب امیدی قطع ایلر تشریح وایضاحدن وارسته در .

مثنوی

﴿ پس ملائك را چون ما هم یاردان ﴾
﴿ جلوه كر خورشیدرا بر آسمان ﴾

« ترجمه » ایمدی آسمان حقیقتده جلوه كر ونور انداز اولان خورشید ذات احدیتك نورینه تاب وطاقتلری اولمامقده ملائكی ده بزه یار بیل نصلكه بز حقیقت وكنه حقه اطلاع وعرفاندن خارج بولنورز . انلر دخی بیرون وخارجلردر . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ كین ضیا ما ز آفتاب یافتیم ﴾
﴿ چون خلیفه بر ضعیفان تافتیم ﴾

مثنوى

﴿ يشهد الله و الملك و اهل العلوم ﴾
﴿ انه لا رب الا من يدوم ﴾

« ترجمه » جناب الله ايله ملائك واهل علوم شهادت ايدرلر، تحقيقا بشقه رب و خالق يوقدر، الا اول الله رفيع الدرجاتدر دائم وباقى ولايزالدر « شرح » بيت ايله اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ آل عمرانده‌در شويله كه ﴿ شهد الله انه لا آله الا هو والملائكة واولوا العلم قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم ﴾ معناى شريفى : ذاتندن بشقه اله اولمديغنه الله شهادت وظاهر ايتدى ملائك وارباب علوم دخى وحدانيت الهى‌يى اقرار ايتديلر جناب حق كافهٔ امور واحكامنده قسط وعدلى اقامه ايدرك تحقيق آندن بشقه اله يوقدر اقرار وحدانيت ايتمينلره منتقم وكافهٔ عباد اوزرينه برحكيم بر تعظيمدر . بو آيت كريمه‌يه ابتناءً انبياء وامناء و علماء مشروع اولان احوال وكيفياتى تبليغات ربانيه‌يه توفيقاً خلقك عقل واقتدارلرينه كوره بيانه مأموردرلر .

مثنوى

﴿ چون كواهى داد حق كه بو دملك ﴾
﴿ تا شود اندر كواهى مشترك ﴾

« ترجمه » چونكه خداى عليم ورب حكيم شهادت ويردى ، ملك نه شى اولوركه خداى لم يزلك شهادتنه مشترك اولسون . يعنى جناب حقك شهادتى وار ايكن ملائك واهل علومك شهادتى نه اولور . پك واضح ايدوكنه بناءً مستغنئ شرحدر .

مثنوى

﴿ زانكه شعشان وحضور آفتاب ﴾
﴿ بر نتابد چشم ودلهاى خراب ﴾

« ترجمه » زيراكه كونشك شعاع ونور وظهور وبروزنه طوغرى باقمه

كيمدو ديديلر . معنای شریفی عرشدن ثرایه قدر اولان ذرات كائناتدن هر ذره جناب حقك پرتو تجلیٔ ذاتی وعكس تابش انوارصفاتیدر . ذات قدسیتسمات حضرت پیغمبری آتیده واقع اولان ای شیٔ لفظ شریفیله سؤاله مأمور اولوب آنلری الزام و تبكیت بیورديلر . بعده آنلری اعتراف و اقراره الجاء ایتمك ایچون قل الله اكبر شهادة قول شریفیله جوابه مأمور بیورلدی . كافرلر صوك درجه‌ده جهالتلرندن طولایی وجه لامع احمدیده پرتونثار اولان انوار ساطعهٔ جلال احدیتی كورمدیلر الله شهید بینی وبینكم دیمكله امر اولندی . بناءً علیه نبی ذیشان دخی امر حقی تبلیغ ایلیه‌رك اوشهادتك تصدیقی نم معجزاتمدر وشهادت عظمایی یوزمده كورمیلر شهادت صغری اولان رؤیت معجزاتمه محتاجدر بیوردیلر . امدی توفیق الٰهی‌یه نائل و مظهر اولانلر وجه محمدیده انوار ذات وصفاتی كوره‌رك شهادت سبحانی انسانلرك شهادتندن دها بیوك اولدیغنی اكلادیلر وعلم الٰهی حقایق اشیایی احاطه ایتدیكنی بیلدیلر نور هدایتله وحدانیت الٰهی‌یه ونبوت محمدی‌یه ایمان ایتدیلر .

مثنوی

﴿ نی بگویم چون قرین شد دربیان ﴾
﴿ هم خدا وهم ملك هم عالمان ﴾

« ترجمه » خیر سویلرم ، چونكه بیانده وقرآن عظیم الشانده قرین اولدی ، هم جناب خدا هم ملائك هم عالملر « شرح » خیر سویلرم . افاده‌سی یا « الكی كلامدن كیرو طوت وسویلمه » امرینه مظهر اولان زید . یا مولانا ویا بشقه بر عارف ودانا ویاخود رسول عالیشانك امر شریفی اولسه انسبدر . شویله كه : اسراری سویلمه وحق تعالی كندینه كواه اعظمدر دیمكدن مقصدم . جناب حقه وآخرته دائر هیچ برشی سویلمامك اولمیوب بلكه دنیاده سویلنمسی جائز اولمیان اسراری فاش ایتمامكدر : یوقسه بیلنمسی لازم كلان احوال ایچون جناب خدا قرآن عظیم الشانده كندی ذات پاكنی وملائك وعلمایی شاهد طوتمشدر . اشارت اولنان آیت كریمه آتیده‌كی بیت شریفده درج وترجمه اولنه‌جقدر .

مثنوی

﴿ چونكه غيب وغايبى رو پوش به ﴾
﴿ پس دهان بربند ولب خاموش به ﴾

« ترجمه » جناب سيدالمرسلين عليه صلوات الملك المعين ينه زيده بيوررلر
يا زيد ، چونكه غيب وغيبك مستورينى دها ايودر، ايمدى دهان وابكى بند ايله
خاموش وساكت اولمق اولىدر [مرور ايدن تفصيلات حسبيله بو بيت شريف
وارسنهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ اى برادر دست وادار از سخن ﴾
﴿ خود خدا پيدا كند علم لدن ﴾

« ترجمه » اى برادر، الكى سوزدن كيرو طوت ؛ خداى متعال وخلاق
لايزال علم لدنى كندى پيدا ايلر « شرح » طرف عالىٔ جناب سيد كائناتدن
زيد واهل قلوبه بر خطابدر مألى سرائر غيبيه‌نك اظهار اولنمامسنى بياندر نتكم
حديث شريفده بيورلمشدر « علم الباطن سرّ من اسرارالله وحكمتٌ من حِكم الله
يقذفه فى قلوب من يشاء من عباده » معناى شريفى باطن حكم ربانيه‌دن برسر
وحكمتدر آنى حق تعالى ايستديكى قوللرينك كوكللرينه القا بيورر »

مثنوی

﴿ بس بود خورشيد را رويش گواه ﴾
﴿ اى شىٔ اعظم الشاهد اله ﴾

« ترجمه » گونشه كندى وجه ونورى شاهد اوله‌رق كافى اولور ؛ شاهد-
لرك اك بيوكى هانكى شيدر ؟ الله تعالىدر « شرح » بوبيت شريف سورهٔ انعامك
اوائلنده‌كى . قل اى شىٔ اكبرشهادة قل الله شهيد بينى وبينكم آيت جليله‌سنه اشارتدركه
سبب نزولى قريش اهاليسندن برطاقمى حضور فيوضاتنشور جناب رسالتپناهى‌يه
گله‌رك يهود ونصارى كندى كتابلرنده ذكر ووصفكزى بوله‌مديلر سنك شاهدك

مثنوی

﴿ غائب ازشه درکنار ثغرها ﴾
﴿ همچوحاضر اونکه داردوفا ﴾

« **ترجمه** » اوقلعه محافظی دربندوکدکاری کنارنده وشاهدن غائب اولدیغی حالده شاهك حضورنده اولانلرکبی وفا ایلر [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ پیش شه اوبه بوداز دیکر ان ﴾
﴿ که بخدمت حاضر ندوجانفشان ﴾

« **ترجمه** » شاهك نزدنده اوقلعه‌دار نظرکاه شاهانه‌لرنده جانسپارانه خدمت ایدنلردن دها ایودر معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ پس بغیبت نیم ذره حفظ کار ﴾
﴿ به که اندر حاضری زان صدهزار ﴾

« **ترجمه** » ایمدی غیبتده یارم ذره وجزئی ایش وکاری حفظ ایلمك حاضر اقده اولان حفظ کارلرك یوز بیکندن دها ایودر. « **شرح** » غیبه ایمان ایدوب خشیت الهیه‌دن طولایی اصلا ناسزا ایشلرده بولنمیه‌رق هرکارده رضای پاك جناب حقی استه‌ینلرك مزیات علیه‌لری پك شهرتلی وشان آوردر .

مثنوی

﴿ طاعات وایمان کنون محمود شد ﴾
﴿ بعد مرك اندر عیان مردود شد ﴾

« **ترجمه** » طاعت وایمان شمدی دنیاده محمود ومقبول اولدی ، اما موتدن صکره روحانیت هرکسه عیان اولونجه اولوقت عبادت مردود وفائده‌سزدر ، معناسی آچیق اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .

بناءً علیه دنیاده رؤیت و مشاهده اولنمیان اللهه و آخرته غیباً اینانه‌رق و اولبابده حقك اوامرینه امتثال ایتمك موجب سعادت بی حساب اولدیغی وارستهٔ تذکاردر .

مثنوی

﴿ کو که مدح شاه کوید پیش او ﴾
﴿ تا که در غیبت بود او شرم رو ﴾

« ترجمه » نه‌ده او کمسه که شاهك حضورنده شاهك مدحنی سویلر ، تا اول کمسه که شاهك غیبتنده شرم‌رو اولور . « شرح » شاه حاضر اولمدیغی حالده رضای عالیسنه مخالف حرکت ایتمیان بنده بالطبع صادق واغراض شخصیه‌دن وجعلیلکدن ازاده اولور .

مثنوی

﴿ قلعه داری کز کنار مملکت ﴾
﴿ دور از سلطان وسایهٔ سلطنت ﴾

« ترجمه » بر قلعه محافظی که مملکت وملکك کنارندن وسلطاندن دور وبعید اوله [بو بیت شریفك مآل عالیسی آتیده اکمال اولنور] .

مثنوی

﴿ پاس دارد قلعه را از دشمنان ﴾
﴿ قلعه نفروشد بمال بی کران ﴾

« ترجمه » او محافظ دشمنلردن قلعه‌یی حفظ ایدر و آنی نهایتسز ماله مقابل صاتمز « شرح » شاه حاضر اولمدیغی حالده قلعه‌دار اولان برکمسه کمال غیرتله قلعه‌یی محافظه ونهایتسز ماله مقابل دشمنه صاتمسنی روا کورمزسه او محافظك نزد شاهانه‌ده قدر واعتباری عظیم اوله‌جغی کبی دنیاده دخی شریعت اسلامیه‌نك تعیین بیوردیغی سنورلری کچمیوب دائما محاسبهٔ نفس ایله مشغول اوله‌رق زخارف والوان بی‌نشان دنیویه‌یه فریفته اولمیانلر هر درلو مکافات اخرویه‌یه لایق وچسباندرلر .

مثنوی

﴿ مدتی معکوس باشد کارها ﴾
﴿ شحنه‌را دزد آورد بر دارها ﴾

« ترجمه » بر مدت اولورکه ایشلر معکوس اولور وخرسز ضابطی آحمق ایچون دار اغاجنه کتورز. دنیاده امور واحوال معکوسه موقت بر مدت ایچون جاری اولوب آخرته وارنجه شقی شقی وتقی مسعود وعالی اوله‌جغی شبهه‌سزدر .

مثنوی

﴿ تا که بس سلطان وعالی همتی ﴾
﴿ بندهٔ بنده خود آید مدتی ﴾

« ترجمه » تا که چوق سلطانلر وچوق عالیهمتلر برمدت کندی بنده‌سنك بنده‌سی اولور . « شرح » مثلا برسلطان عالیشان برای تحصیل علوم بندکاندن معدود اولان بر خواجه واستاددن کسب علوم وهنر ایلر ویا صورتا بنده وفقیر کورینان بر مرشد کامله سلطان مرید اولور ویا عالی همت برکمسه فقر حال وسائر اسبابدن طولایی دنیاده بر دنی‌یه قارشو مغلوب ومحکوم کورینور .

مثنوی

﴿ بندگی درغیب آید خوب وکش ﴾
﴿ حفظ غیب آید استعباد خوش ﴾

« ترجمه » بندهلك غیبده کوزل ولطیف کلور ، غیبك حفظی استعباد وبندکیده خوش کلور . « شرح » بر بنده ویا بر مأمورك مالك وآمری حاضر اولمدیغی حالده کوستره‌جکی عبودیت وصداقت باعث محبت ونجات اولور ، زیرا افندیسی حاضر ایکن اوله‌جق حسن خدمت مقبول ایسه‌ده تمایش ومداهنه مقصدیله دخی اوله‌بیلور ، فقط غیابده‌اولان‌حسن‌خدمت‌کواه صدق وتسلیمیتدر ؛

« ترجمه » چونكه آسمانی ظاهراً منشق وپاره پاره قيلسه‌م ، آسمانده فطور وياريق كوررميسين كلامنی نصل ديرم ؟ « شرح » اشارت اولنان آيت جليله سوره ملك‌ده‌در . شويله‌كه : ﴿ الذی خلق سبع سمواتٍ طباقا ماتری فی خلق الرحمن مِنْ تفاوتٍ فارجع البصر هل تری من فطور ثم ارجع البصر كرتين ينقلب اليك البصر خاسئاً وهو حسير ﴾ معنای شريفی : شول الله كه سموات سبعی طبقات اوله‌رق خلق ايتمشدر . واو طاقم مخلوقاتده بر نقصان وتفاوت كورمزسين كوزكی چويربر ياريق كوررميسين مكرراً چويربرياريق كوررميسين . اشته كوزك دقتدن يورغون وبی‌تاب عودت ايدر معلوم اوله كه بو آيت جليله‌ده ذكراولنان طبقاتدن مقصدعالی طبقات‌جسمانيه‌در زيرا سموات جسمانی اولمه‌مش اولسه اكا نظر ايله امر اولنمزايدی . انلرك جسمانيتلری حقنده قرآن كريمده بر دلالت بولنديغی ضروريدر . برده سمواتك قابل رؤيت ومعاينه اولمرنده علما بيننده اختلاف اولنمشدر . برطاقمی رؤيت اولنديغنه قائل اولمشلر ونصوص قرآنيه‌يی ظاهرينه حمل ايتمشلردر . ديكر برطاقمی رؤيت وحس اولنديغنه ذاهب اولمشلركه قاضی ابو بكر ابن العربی بو قوله ذاهب اولنلردندر ورؤيت سماء حقنده آياتی تأويل ايدوب كورنمكده اولان رنك جسم شفافی اولان هواء نسيمنك طبقات متراكمه‌سيدر ديمشدر . خلاصه سموات سبعی وعرش و سائر اجسامی انكار ايدنلرك بر دليللری يوقدر . چونكه منجملرك الات رصديه ايله كوره بيلدكاری كواكب اولوب او مثللو دوربينلر ارضدن مسافات شاسعه ايله بعيد بولنان سمواتك جسميتلرينی تحقق ايتديره‌ميورلر . امدی عدم وجداندن عدم وجود لازم كلميه‌جكی قضايای مشهوره‌دندر .

مثنوی

﴿ تا درين ظلمت تحری كسترند ﴾
﴿ هر كسی رو جانبی می آورند ﴾

« ترجمه » تا انسانلر بو ظلمت دنياده تحری دوشه‌سونلر وهركس يوز ووجهی برجانبه كتورسونلر معناسی آچيقدر .

فانی دنیانك پنجره‌سنی قپادق « شرح » بو بیتك مآلی معناً حقدن ولساناً مولانادن اولمسنده کرچه مناسبت وارایسه‌ده فقط ابیات سابقه روشنه کوره ذات رسالتپناهی جانب قدسیلرندن زیده واهل ایمانه بر خطابدرکه امتم ایچون قرآن کریمده ذکراولنان احوال غیبیه‌یه ایمان واجبدر زیرا دنیاده او طاقم احواله اطلاع اولنمق اسبابی یوقدر بو عقلاًده اثبات اولنور مثلا بر مکافات الده ایتمك ایچون آندن اول بك چوق زحمتلر چکیلور اکر دنیاده امور غیبیه کورلسه اولوقت هرکس ترددسز مأمورات شرعیه‌یه اقدام ایدر ایدی وفرد آفریده هیچ برانکارده بولنمزدی اشته دنیاده بونجه طاعات مشقتلری وجهادکبی مخاطره‌لی شیئلره نفسی القا ایتمك کلفتلری ایمان بالغیب فکریدر امدی برمؤمن غیبی تصدیق واعمال مشروعه‌ده سعی ایدرایسه آنك نزد الهیده قیمت واعتباری آرتار بیتده اشارت اولنان آیت جلیله سورهٔ بقره‌ده‌در شویله‌که الم ذلك الکتاب لاریب فیه هدی للمتقین الذین یؤمنون بالغیب ویقیمون الصلاة ومما رزقناهم ینفقون معنای شریفی ای محمد سکا انزال اولنان قرآن کریم برکتاب کاملدرکه حقدن اولدیغنده شبهه یوقدر بعث و جنت ونار وسائر احوال اخرویه‌یه ایمان ایدنلره واقامهٔ صلاتله کندولرینه اعطا اولنان نعم ظاهره‌یی فقرا ، ومستحقلره صرف ایدن اهل تقوایه رشد هدایت ویول کوستریجیدر معلوم اوله‌که حروف مقطعه حقنده پك چوق سوزلر واردر ، مفسرلردن بر طاقمی سوره‌لر ابتدالرنده‌که حروف هجاء متشابهات و اسرار قرآنیه‌دندر دیورلر بر طاقمی براسم الهی‌یه مفتاحدر دیورلر مثلا الف الله لام لطیف م مجید اسم شریفلرینه اشارتدر غیب حس وعقلك ادراك ایده‌میه‌جکی امرخفی‌یه دنیلور بودخی ایکی قسمدر برقسمی اکا دلالت ایده‌جك بر دلیل یوقدر « وعنده مفاتح الغیب لایعلمها الاهو آیتنده بیان بیوریلاندر دیکری اکا دلالت ایده‌جك نشان وامارات واردرکه وجود صانع و صفاتی بو قبیلدندر زیرا ذات حق موجود غیبیدر . حس وعقل ایله ادراك اولنمیورسه‌ده بونجه آثار وکائنات علویه وسفلیه آنك ذات وصفاتنه براهین وحجج قاطعه‌در .

مثنوی

﴿ چون شکافم آسمانرا در ظهور ﴾
﴿ چون بکویم هل تری فیها فطور ﴾

« ترجمه » بو تحری نادیده اولان شیئدن طولاییدر وهم اولوقتده‌درکه حقیقت پوشیده وخفیدر معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ شد خیال غیب اندر سینه زفت ﴾
﴿ چونکه حاضر شد خیال او برفت ﴾

« ترجمه » غیب ونامحسوس اولان برشیئك خیالی سینه‌ده بیوك اولدی ؛ اما اوغیب حاضر وظاهر اولنجه خیالی کتدی « شرح » هربر شی کورنمزدن اول آنی خیال بیوتیور . زیرا خیالك پیدا اولدیغی قوای دماغیه نا محصوردربناءً علیه خیالدخی برشیٔ بیوتقچه بیوتیور .

مثنوی

﴿ کرسمای نوربی باریده نیست ﴾
﴿ هم زمین تاربی بالیده نیست ﴾

« ترجمه » آسمان نورانی بی‌مطر ویاغیشسز دکلدر ؛ وسیاه اولان زمنده دخی بی‌نشو ونما دکلدر « شرح » نورانی اولان سمانك بارانه وسیاه اولان ارضك نشو ونمایه استعدادی شبهه‌سز ایسه‌ده زمان ظهورلری ونتیجهٔ فیضلری بزجه غیب اولدیغندن تعیشلرمزی انلره تعلیق ایتمیوب زراعت وسائر اسباب ایله چالشورز وچالیشدقچه اذن خدا ایله نائل انعام اولمش ارلورز — (باریده) یاغیش (بالیده) اوزامش وزیاده اولمش معنالرینه‌در ادات نفی بی لفظی داخل اولنجه معنالری یاغیشسز ونماسز اولور .

مثنوی

﴿ یؤمنون بالغیب می باید مرا ﴾
﴿ زان ببستم روزن فانی سرا ﴾

« ترجمه » غیب اولان احواله ایمان ایتمك بزه لایقدر اندن طولایی بو

« ترجمه » حضرت سلیمان خاتمی کنـدی پارمغنه وضع ایلدی واستدیکی وجهله چویردی ؛ آنك اوزرینه دیوو پریلر حضور میمنت موفورینه جمع اولدی ، « شرح » سـلیمان علیه السلام القا آت شیطانیه ونفسـانیه یی دفع ایله قوهٔ روحانیه سنی تکرار ید عالیلرینه آلنجه جن وشیطان وپری وانلره مماثل اولان بعض انسان غوی فرمان خدمتنه ابراز انقیاد ایتدیلر .

مثنوی

﴿ آمـدند از بهر نظـاره رجال ﴾
﴿ درمیانشان آنکه بدصاحب خیال ﴾

« ترجمه » رجال وانسـانلر حضرت سلیمانك کمال قوت وبلند اقتدارینی کورمك اوزره حضور مهابت نشورلرینه کلدیکلری صره ده ذکری کچن فنا خیال وظنده بولنان دلیقانلی دخی انلر ایله برابر ایدی . وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ چون ز انکشتش بدید انکشتری ﴾
﴿ رفت اندیشـه وکمانش یکسری ﴾

« ترجمه » چونکه اول دلیقانلی حضرت سلیمانك پرمغنده ینه خاتمی کوردی، اولجه ایتدیکی ظن وخیـال کاملاً زائل اولدی « شرح » مذکور دلیقانلی سلیمان علیه السلامك قیافتیله برابر قوهٔ معنویه وملکیه سنی تکرار کورنجه اصـلا شبهه سی قالمدی ؛ اما اصل هنر حضرت سلیمانی شکل فقیرانه ده بالق آولرکن کوردیکی زمان کندوسنه حرمت ایتمك ایدی ؛ کذلك انسانلرك دنیاده بولندقلری مدتجه قوهٔ روحانیه یی بعض مرتبه اکلارلر ایسه ده تأثیرات عظیمه سنی کورمدیکلرندن طولایی کرفتار شك وشبهه اولورلر ؛ فقط بعدالموت ظاهر وباطن کونش کبی ظهور ویقین بولور ،

مثنوی

﴿ این تحری ازپی نادیده است ﴾
﴿ وهم آنکه هست کان پوشیده است ﴾

« ترجمه » اكر بو بالق طوتان جناب سليمان ايسه نه ايچون يالكز وخفيدر، دكل ايسه عجب بونده كى سليمانلق سيما وصفتى ندر ؟ بو بيت شريف دليقانلينك شبهه‌سنى اكلاتمقده اولديغندن وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ اندر ين انديشه‌مى بود اودودل ﴾
﴿ تا سليمان كشت شـاه مستقل ﴾

« ترجمه » او دليقانلى بو فكر وانديشه‌ده ايكى كوكلى يعنى متردد ايدى ؛ تاكه جناب سليمان شاه مستقل وپراقتدار اولدى . « شرح » او كنج بر وقت جناب سليمانك شان وشوكتنى كورمينجه وصيده اولان اشتغالنى كورنجه علويتدن متردد اولدى ؛ فقط جناب وهاب مطلقك اثر احسانى اوله‌رق روح پر فتوح حضرت سليمان ينه نائل قوت فراوان وآثار واقتدارى ميدانه ظهور ايتمسى حسبيله اوكنج ظاهراً وباطناً سليمانى طانيمش وصاحب انتباه اولمشدر .

مثنوى

﴿ ديو رفت از ملك وتخت او كريخت ﴾
﴿ تيغ بختش خون آن شـيطان بريخت ﴾

« ترجمه » ديو وشيطان حضرت سليمانك ملك وتختندن قاچدى وسليمان عليه السلامك بخت تيغى شيطانك قانى دوكدى . « شرح » حضرت سـليمانك قوهٔ روحانيه‌سى عظيم ايكن حسب البشريه شيطان لعين ونفس پركين بعض مرتبه اغفال ايلدكلرنده مهر معنوىٔ اقتدارى اللندن آلمشلر ايدى . بعده جناب كبريا حضرت سليمانه اقتدارى احسان ايله شانى اعلا واسنا ايدنجه القا آت نفسانيه وتسويلات شيطانيه زائل واول نبىٔ ذيشان ينه مرادينه نائل اولمشدر .

مثنوى

﴿ كرد در انـكشت خود انـكشترى ﴾
﴿ جمـع آمد لشـكر ديو وپرى ﴾

« ترجمه » بو رجا وخوف پرده‌ده اولور ؛ تا بو پرده‌نك وراسنده هر انسان پرورده وتربيه اوله . انسانلری خوف ايله رجا دائره‌سنده بولنملرينی تشويقدن عبارت اولمغله [وارسنهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ چون دريدی پرده کو خوف ورجا ﴾
﴿ غيب را شد کروفری بر ملا ﴾

« ترجمه » چونکه پرده‌يی يیرتارسين ، خوف ورجا نره‌ده قالور ؟ او حالده غيبك کروفری آشکار اولور . « شرح » السنهٔ رسل کرامده موعود بونجه سعادت اخرويه هپ غيبه ايمان ايتمکه وابسته بولنديغنی افاده وبيان ايده‌يور .

مثنوی

﴿ بر اب جو برد ظن يك فتی ﴾
﴿ که سليمانست ماهی کيرما ﴾

« ترجمه » بر دلی قانلی ايرمق کنارنده بر ظن کتوردی ، که بزم بالق طوتيجمز سليماندر . « شرح » بو بيت شريف ايکی وجهله شرح اولنور : بری ، جناب سليمانی حسب الحکمه مهرسز اولديغی بر صره‌ده بالق صيد ايدر ايکن کورونجه بر کنج آدمك حيرتده قالمسی ؛ ديکری او دليقانلی جناب سليمانی حکومت وسلطنت هنکامنده کورديکی حالده بعده بو احوال عاليه‌دن بر قاچ درجه آيرلديغنی کورنجه کندی کندی‌يه ديديکه صورت وقيافت جناب سليمانکدر اما اولکی قوت وصفوت نره‌ده‌در ؟

مثنوی

﴿ کرويست اين از چه فردست وخفيست ﴾
﴿ ورنه سيمای سليمانيش چيست ﴾

كون اولوركه آنلرك احوالنده تقليد بولنسه بيله تحقيقه تبديل اولور بناءً عليه جناب انسدن روايت اولنان « اخلصوا الله اعمالكم واعزوا الاسلام » حديث شريفك معناسى اللهه عمللر كزده ريا قارشديرميكز ورسوم اسلاميه يه قوت وعزت ويركز امدى اصحاب كرام اسلامه نه صورتله عزت ويره لم ديه صورديلر جواباً بيورديلركه نزد علمايه كيدوب لوجه الله علم اوكره نكز وارباب بدعت وهوايى نصح وپندله زجر ايديكز هركيم آنلرى رد ايدرسه بتون جنلر وانسانلر ثواب اعمالنه نائل اولور. اكر آنلرى رد ايدركن وجه الهى يى التزام ايتمزسه مكه ساكنلرى خلق اولنه ليدنبرى آنلرك عددنجه ثواب واردر بناءً عليه ينه اصحاب ديديلركه رياكار عمليله مأجور اولورمى جواباً بيورديلر الله ذوالجلال حكم ايتمشدركه مطاق اعزاز اسلام ايدنلر نار جحيمده يانمغه لايق كورلميه جكلردر. اشته مقامدن مستفاد اولان نكتهٔ لطيفه شودركه هرعاقله كركدركه اخلاق محمديه ايله اتصاف ايدرك كمسه نك عيبنى يوزينه اورمامقدر .

مثنوى

﴿ خواهد آن رحمت بتابد برهمه ﴾
﴿ بر بدونيك از عموم مرحمه ﴾

« ترجمه » جناب حقك مرحمتى استركه جمله سى اوزرنده پارلاسون ؛ ايو وفنايه ، الحاصل عمومك اوزرينه شامل وتابان اولسون « معناسى آچيقدر .

مثنوى

﴿ حق همى خواهدكه هرمير واسير ﴾
﴿ بارجا وخوف باشند وحذير ﴾

« ترجمه » جناب حق استركه هر بر امير واسير رجا وخوف ارا سنده حذر ايديجى اولسونلر معناسى آچيقدر .

مثنوى

﴿ اين رجا وخوف در پرده بود ﴾
﴿ تاپس اين پرده پرورده شود ﴾

مثنوی

﴿ تا که مران درکش عنان مستوربه ﴾
﴿ هرکسی از پندار خود مسروربه ﴾

« ترجمه » بردن وسرعتله براق ناطقه‌یی سورمه ، عنان اظهاری چك ؛ زیرا کلامك مستور اولمسی ایودر ، هرکس کندی ظن وتخمینیله مسرور اولمق اولادر مستغنئ شرحدر .

مثنوی

﴿ حق همی خواهدکه نومیدان او ﴾
﴿ زین عبادت هم نکر داندرو ﴾

« ترجمه » حق تعالینك ارادهٔ ازلیه‌سی بونك اوزرینه‌درکه نومیدلری بو عبادتدن یوز دوندرمسونلر وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ هم مشرف در عبادتهای او ﴾
﴿ مشتغل کشته بطا عتهای او ﴾

« ترجمه » جناب حق ایسترکه ، قوللری عبادتیله هم مشرف وهم طاعات صمدانیه‌سیله مشغول اولسونلر [ارادات جناب خدا انسانلرك سلامت وسعادتیچون اولدیغی وارستهٔ شرح در] .

﴿ هم با میدی مشرف می شوند ﴾
﴿ چند روزی دررکابش می دوند ﴾

« ترجمه » بر امید ایله مشرف اولسونلر وبرقاچ کون دنیاده ایکن خدمت جهان قیمت مولاده بولنسونلر « شرح » جناب خدای لایزال ایسترکه قوللری دائما طریق عبادتده بولنسونلر ومراسم مقدسهٔ اسلامیه‌یی ترك ایتمسونلر ایشته بر

﴿ بقيهٔ قصهٔ زید درجواب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ﴾

قصهٔ زیدك بقیه‌سنه وجناب رسول اکرمك فرمان بیوردیغی جوابه دائردر.

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد خیز زید ﴾
﴿ بر براق ناطقه بربند قید ﴾

« ترجمه » ذکری‌سبق‌ایدن « سجده‌ایت وخقه تقرب ایله » کلامی وسائر حکم محروه نهایت‌طوتمز ؛ ای زید، ناطقه براقنی قید وبند قیل . « شرح » فخرکائنات حضرتلری بیوررلرکه ، ای زید اسرار روحانیه‌یی سویلمه کرچه براق ناطقه اوج اعلایه طوغری رواناولمق واظهار اسرار وحقایق ایتمك ایستر ایسه‌ده دنیاده بوکا مساعده ویرلمامشدر .

مثنوی

﴿ غیب مطلوب حق آمد چندگاه ﴾
﴿ این دهل زن‌را بران بربند راه ﴾

« ترجمه » نیجه زمان غیب وسر جنابِ حقك مطلوبی کلدی ؛ بناءً علیه بو طاولجی‌یی یولی باغلامق جهتنه‌سوق ایت « شرح » یا زیدنصل‌که‌انسانلرك ناسزا عمللری بیله زمان موتلرینه قدر پردهٔ خفاده قالیورلر وبو امر موافق حکمت الهیه اولیور سندخی قطعیاً مخالف حکمت حرکاتده بولنمه .

مثنوی

پس تو هر جفتی که می خواهی تورو
محووهم شکل وصفات او بشو

« ترجمه » ایمدی سن هر بر چفتی که استرسین ، یوری آنده محوی وهم شکل وهم صفاتی اول « شرح » ای انسان ، بیل که اعمال واقوال خبیثه استعمال ایدر ایسه‌ك سن دخی خبیث واکر افعال وکلمات حمیده اختیار ایلر ایسه‌ك مقبول وطیب اولورسین ؛

مثنوی

نور خواهی مستعد نور شو
دور خواهی خویش بین ودور شو

« ترجمه » نور ایستر ایسه‌ك نوره مستعد اول ، حقدن دوراولمق ارزو ایلر ایسه‌ك خودبین ودور ومهجور اول « شرح » کندیکی مسعود کورمك ایستر ایسه‌ك اوامر الهیه‌یی طوت ورضای حقی منتظر اولوب سیئات وفنالقلردن چکیل .

مثنوی

وررهی خواهی ازین سجن خرب
سرمکش ازدوست واسجدو اقترب

« ترجمه » اکر بو خراب اولان زنداندن طریق خلاص ایستر ایسه‌ك دوستدن باش چکمه وسجده ایله تقرب ایت « شرح » ای طالب راه هدایت قبلهٔ حقیقی‌یه توجهله کرم نامتناهیٔ رب العالمیندن امیدینی کسمه وزمین اطاعت وانقیادده وضع جبین ایت شبهه‌سز حقه واصل اولورسین . اشارت بیوریلان (واسجدواقترب) آیت جلیله‌سی سورهٔ علقده‌در . معنای منیفی سجده ایت وحقه تقرب ایله بناءً علیه عبدك جناب حقه الڭ قریب ویقین اولدیغی زمان ساجد ایکندر مآل شریفنده حدیث منیفده واردر .

مثنوی

﴿ آن دل چون سنك راما چند چند ﴾
﴿ نرم کفتیم و نمی پذ رفت پند ﴾

« ترجمه » اول سیاه‌طاش کبی قلبه بز نقدر نرم و یموشاق سویلدك و لطفله نصیحت ویردك ، ینه متنصح وقابل پند اولمدی . وارسته شرحدر .

مثنوی

﴿ ریش بدرا داروی بد یافت رك ﴾
﴿ مرسر خرراسزد دندان سك ﴾

« ترجمه » فنا یاره‌نك طمرینه بد و آغر علاج لایق اولدی ، مرکب واشکك باشنه کوپکك دیشی یاقیشور « شرح » بیان بیوریلان تعبیرات ضروب امثالدندر ، که مقصد ، عاصی وقبیح اولانلرك جزاسی حاللرینه کوره شدید وثقیل اولوردیمکدر .

مثنوی

﴿ الخبیثات للخبیثین حکمتست ﴾
﴿ زشت راهم زشت جفت وبابتست ﴾

« ترجمه » خبیثات خبیثین ایچون حکمتدر ، چرکینه چرکین چفت اولمق لایقدر « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سوزهٔ نورده‌در . شویله‌که : ﴿ الخبیثات للخبیثین والخبیثون للخبیثات والطیبات للطیبین والطیبون للطیبات ﴾ زوجات جناب سیدالمرسلیندن ام‌المؤمنین عائشه‌نك نزاهت شان وطهارت ذیللری حقنده نازل اولمشدر افك وافترا وادیلرنده طولاشان مشرك ومنافقلری مبهوت قیلمشدر وذات عالیشان نبی آخرزمان واهل بیت بارضوانك طهارت وقدسیتلرینه شهادت ایتمشدر علم شریف اصولده بیان اولندیغی وجهله خصوص سبب عموم حکمه منافی اولمامغله معنای شریفی شویله‌درکه خبیثه‌لر خبیثلر ایچوندر وخبیثلرده خبیثه‌لره مخصوصدر طیبه قادنلر طیبلر ایچوندر وطیب ارککلر طیباته مخصوصدر .

« ترجمه » اول كونده كه ، سرائرك جملهسى آشكار اولور ؛ سزدن چيقمسى آرزو اولنميان بر طاقم كامن وخفايا ظهور ايدهجكدر . « شرح » اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ طارقددر . شويله كه : ﴿ يوم تبلى السرائر فما له من قوةٍ ولا ناصرٍ ﴾ معناى شريفى : اول كونكه اسرار آشكار اولور ، انكار حشر وسائر معاصى حسبيله دوچار عذاب اولانلردن دفع عذاب ايدهجك بر قوت وياردم ايديجى يوقدر .

مثنوى

﴿ چون سقوا ماءً حميماً قطعت ﴾
﴿ جملة الاستار مما افضحت ﴾

« ترجمه » چونكه مجرملره حميم وقاينار صو ايچريلور ، جمله بغرسقلرى مقطوعه وآشكاره اولور ، شول ايشدنكه رسوا اولدى « شرح » اشارت اولنان آيت جليله سورهٔ محمددر . شويله كه : ﴿ كمن هو خالد فى النار وسقوا ماءً حميماً فقطع امعاءهم ﴾ معناى شريفى لطف واكرام ربانيهيه نائل اولان صاحباء نارده خلودله محكوم اولانلر كيميدر آنلره قاينار وصيجاق صولر ايچريلنجه باغرصقلرى پارچانور .

مثنوى

﴿ نار زان آمد عذاب كافران ﴾
﴿ كه حجررا نار باشد امتحان ﴾

« ترجمه » نار اول سببدن كافرلرك عذابى كلدى كه ، طاشك امتحانى آتش اولور . شرح » نصائح انبيائى قبول ايتمين قلوب مشركين سنك خارا كبى قاتى ونباتات ايمانيهدن خالى اولمشدر . بناءً عليه آنلر بعض دياردهٔ حطب يرينه ياقلوب يمك پشردكارى سياه طاشلر كبى نارجحيم حطبلرى اولوب دائمى صورتده آنده قالورلر .

مثنوی

﴿ قی در افتادند ایشان از عنا ﴾
﴿ آب می آورد زیشان میوها ﴾

« ترجمه » کوله‌لر زحمتدن قی واستفراغ ایتدیلر وایچدکلری صیجاق صو معده‌لرندن میوه‌لری طیشاری چیقاردی [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ چونکه لقمانرا در آمد قی زناف ﴾
﴿ می بر آمد از درونش آب صاف ﴾

« ترجمه » چونکه لقمانك ناف وکوبکندن قی کلدی ، آنك دروننده صافی صو کلدی . « شرح » لقمان میوه‌لری یمامش ویالکز صیجاق صو ایچدیکندن زحمتدن قی ایدرك اظهار طهارت ایلمشدر. امدی کرك دنیا تحقیقاتنده وکرك عقبا امتحاننده پاك اولنلر ختام ونتیجه‌سنده پاك وصاف اولورلر .

مثنوی

﴿ حکمت لقمان چوداند این نمود ﴾
﴿ پس چه‌باشد حکمت رب الوجود ﴾

« ترجمه » لقمانك حکمتی چونکه بویله بر حقیقتی چیقارر وکوستررر ، یارب‌الوجود اولان جناب‌خلاق جهانك حکمتی نصل‌اولور؟ تأمل‌ایت! « شرح » حضرت لقمانکه جناب اللهك برعبد وکوله‌سی ومخلوقیدر ؛ اسراری دروننده بیرونه اخراجه مقتدر ایکن یا جناب خدا اراده بیوردقده هانکی اسرارمیدانه کلمز عظمت الهیه‌یی دوشونوب نفسك تزییناتنه فریفته اولمه‌ملی وهردائم تائب ومستغفر اولملی .

مثنوی

﴿ یوم تبلی السرائر کلها ﴾
﴿ بان منکم کامن لایشتها ﴾

« ترجمه » اندن صکره بزی بر صحرایه سور ، سز سواره وبز پیاده اولدیغمز حالده قوشالم .

مثنوی

﴿ انکهان بنکر توبد کردار را ﴾
﴿ صنعهای کاشف الاسرار را ﴾

« ترجمه » اندن صکره سن بدکردار وایشی فنا وقبیح اولانی کور ، واسراری کشف ایدیجینك صنعتلرینه نظر ایله . شرح : حضرت لقمان افندیسنه دیر که ، کرك بنی کرك سائر باغده بولنان کوله‌لری طوق اولدیغمز حالده صیجاق صو ایچر صکره سن سوار اوله‌رق بزی پیاده قوشتور ؛ او حالده بالطبع جمله‌مز استفراغ ایتمکه وهر کیمك معده‌سنده میوه وارایسه طیشاری چیقارر اشته دنیاده ایکن فنالق ایدنلرك احوال خفیه‌سنی کاشف اسرار اولان جناب خالق پروردکار میدانه چیقاروب افشا ایلر .

مثنوی

﴿ کشت ساقی خواجه از آب حمیم ﴾
﴿ مرغلا مارا وخوردند آن زبیم ﴾

« ترجمه » افندی صیجاق صودن ایچریجی اولدی ، کوله‌لر دخی قورقودن طولایی آنی ایچدیلر . [وارسته شرحدر] .

مثنوی

﴿ بعد ازان میراند شان دردشتها ﴾
﴿ می دویدند آن نفر تحت وعلا ﴾

« ترجمه » اندن صکره انلری صحرالره سوردی ، اول کوله‌لر بالضروره افندیلرینك رکابنجه اشاغی ویوقاری‌یه قوشدیلر . [وارسته شرحدر] .

« ترجمه » كوله‌لر افنديلرينه ديديلر كه : او ميوه‌يى لقمان اكل ايلدى ؛ آنك اوزرينه افندى لقمانه طوغرى يوزى اكشتمش وغليظ اولمشدر . [مستغنى شرحدر] .

مثنوى

﴿ چون تفحص كرد لقمان از سبب ﴾
﴿ در عتاب خواجه اش بكشاد لب ﴾

« ترجمه » چون كه لقمان افنديسنك سبب انفعال واغبرارنى تفتيش ايتدى افنديسنك عتاب وسرزنشى خصوصنده لب واغزنى اچدى . [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوى

﴿ كفت لقمان سيدا پيش خدا ﴾
﴿ بندهٔ خائن نباشد مرتضا ﴾

« ترجمه » لقمان ديدى ، اى بنم سيدم وافندم ! (بن بيلورم كه) خائن اولان بنده نزد خداى متعالده مقبول و مرتضا ومعتبراولمز . نه مؤثر يولده بدأ ايتمشدر ! [وارستهٔ شرحدر .

مثنوى

﴿ امتحان كن جمله مانرا اى كريم ﴾
﴿ سيرمان درده تواز آب حميم ﴾

« ترجمه » اى كريم جمله‌مزى امتحان ايت ؛ بز طوق ايكن سن بزه صيجاق صوايچر . بوابيات مآللرى آتيده بيان اوله‌جغندن [وارستهٔ شرحدرلر] .

مثنوى

﴿ بعد از ان مارا بصحراى بران ﴾
﴿ تو سواره ما پياده مى‌دوان ﴾

« ترجمه » لقمان حکیم کندی خواجه وافندیسی وآنك بنده‌لری نزدنده حقیر صورت ایدی [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ می فرستاد اوغلاما نرا بباغ ﴾
﴿ تا که میوه آیدش بهر فراغ ﴾

« ترجمه » اول افندی کوله‌لرینی باغه کوندردی ، تا که کندوسنه فراغ وراحت خاطردن طولایی میوه کلسون [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ بود لقمان در غلامان چون طفیل ﴾
﴿ پر معانی تیره صورت همچو لیل ﴾

« ترجمه » لقمان غلاملر ایچنده طفیل کبی تابع ولیل آسا تیره صورت وپر معانی ایدی . « شرح » لقمانك کمال حکمتی حسبیله عناد وجدال ایتمیوب سائر کوله‌لره طفیل کبی مطبع وتابع ولونی سیاه ایدیسه‌ده اسرار عظیمه‌یه واقف وبك چوق حقائق وحکمه آکاه وعارف ایدی .

مثنوی

﴿ آن غلامان میوهای جمع را ﴾
﴿ خوش بخوردند از نهیب طمع را ﴾

« ترجمه » اول کوله‌لر باغدن جمع اولنمش میوه‌لری هجوم وشدت طمعدن طولایی کوزلجه ییدیلر مستغنیٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ خواجه را کفتند لقمان خورد آن ﴾
﴿ خواجه بر لقمان ترش کشت وکران ﴾

یاحسرتا صدای حسرت استماعی سزك اوزریکزه لازم وواجب اولدی .
[مستغنئ شرحدر .]

مثنوی

﴿ مکر خودرا کرتو انکار آوری ﴾
﴿ از ترازو وآینه کی جان بری ﴾

« ترجمه » کندی مهر وخدعه که انکار کتورر ایسه‌ك ترازو وآینه‌دن اصلا جان کتوروب قورتاره بیلورسین ؟ « شرح » دنیاده اولان مادی ترازو وآینه بیله کمسه‌نك خاطرینه رعایت ایتمیوب حقیقت نه ایسه بیان واظهار ایلدکاری حالده یاروز محشرده میزان حقیقت نماده وآینهٔ تجلئ کبریاده ایشلدیکك معاصی نصل مکتوم وخفی قالور ؟

﴿ متهم کردن غلامان وخواجه تاشان مر لقمان را که آن ﴾
﴿ میوهای ترونده‌را که می آوردیم اوخورده‌است ﴾

غلامان وارقداشلری لقمانی متهم ایتمشلر ودیدیلرکه : اول تازه وطورفنده میوه‌لری که خواجه‌مزه کتورمش ایدك لقمان اکل ایلمشدر . معلوم اوله‌که عکرمه‌دن — ماعدا لقمان ایچون حکماءدن اولدیغنه عاما اتفاق ایتمشلردر . کندیسی ملازم عتبهٔ جناب داود اولدیغنه بناءً ارباب تواریخ آنك احوالی انبیاء عظام سرکذشتلری میاننده نقل وایراد ایده کلمشلردر .

مثنوی

﴿ بود لقمان پیش خواجهٔ خویشتن ﴾
﴿ درمیان بند کانش خوار تن ﴾

« ترجمه » اگرسن بو ملك ومملكت جسمانیده حیله وخدعه‌دن بری وعاری اولورایسه‌ك خاتم باطنی‌یی اوچ شیطان بیله برلشسه سنك الندن الەمز مآلی بیت سابق شرحنده كذران ایتدیكندن مستغنئ شرحدر .

مثنوی

﴿ بعد ازان عالم بگیرد اسم تو ﴾
﴿ دوجهان محكوم تو چون جسم تو ﴾

« ترجمه » اندن صكره سنك نامك عالمی طوتر ؛ ایكی جهان سنك محكومك اولور جسمك سكا محكوم اولدیغی اگبی [مستغنئ شرحدر] .

مثنوی

﴿ ورز دستت دیو خاتم را ببرد ﴾
﴿ پادشاهی فوت شد بختت بمرد ﴾

« ترجمه » واگر سنك الكدن مهر وخاتمی دیو وشیطان قابوب گتورمش ایسه ملك وجودده‌كی شاهلق غیب اولوب بختك مرد ومیت اولدی . « شرح » اگر جادهٔ نجات شریعتده عقل وقلبنی تسلیك ایدوب حسن محافظه ایدر ایسه‌ك كافهٔ مخلوقات معناً سكا مطیع اولورلر ؛ اما بالعكس غافلانه حركتله ملك وجودنی بجیوش شهوات وشیاطین استیلا ایدرلر ایسه واصل خسران اولورسین .

مثنوی

﴿ بعد ازین یا حسرتا شد یا عباد ﴾
﴿ بر شما مختوم تا یوم التناد ﴾

« ترجمه » اندن صكره ای عبدهٔ نفس وشیطان ، یوم قیامته دگین

اجرای ریاست ایتمکده اولان عقل ودلك اویله تأثیراتی واردرکه زیر ادارهلرنده بولنان رعایای حواس واعضایی نقاط لازمه‌یه سوق وتحریك ایلرلر .

مثنوی

﴿ پنج حسی ازبرون میسور او ﴾
﴿ پنج حسی ازدرون مأمور او ﴾

« ترجمه » طیشارده‌کی بش حس کوکلك محکومی وقولایلانمشیدر ؛ حواس خمسهٔ باطنه دخی دروندن کوکلك مأموری وتابعیدر « شرح » حواس خمسهٔ ظاهره عقل وقلبك محکومی اولدیغی کبی قوای خمسهٔ باطنه‌که قوهٔ ذهنیه‌وعلمیه ونظریه وحبیه وشوقیه‌در . بونلر دخی او ایکی رئیسك محکوملریدر .

مثنوی

﴿ چون سلیمانی دلا در مهتری ﴾
﴿ بر پری ودیو زن انکشتری ﴾

« ترجمه » ای کوکل بیوکلك وحکومتده حضرت سلیمان کبی سین ؛ سن مهری پری ودیو اوزره اور « شرح » آنفابیان اولنان قوادن بشقه انسانده برده ناطقه وغاذبه وهاضمه ونامیه ودافعه وماسکه قوتلری واردرکه بو قوای جسمانیه وروحانیه‌نك جمله‌سی مملکت بدنده اجرای حکومت ایدن سلطان دل وسلیمان روحك محکوم ومأمورلریدر عقل دخی وزیر سلیمانی آصف کبی اولمغله شرعشریف مصطفویه توفیقاً فرمان سلیمانی اجرا اولنه‌رق قوای نفسانیه وشهوانیه پری ودیولرینك سکنهٔ مملکته تجاوزاتده بولنمالری ایچون مهر اوریلیرسه راحت وآسودکی تأمین ایدیلور .

مثنوی

﴿ کر درین ملکت پری باشد زریو ﴾
﴿ خاتم از دست تونستانده دیو ﴾

عقل وكوكل آرزو ايلر ايسه اژدرها كبي اولان ال محبه معين وصفا بخشا اولور .

مثنوى

﴿ ور بخواهد كفچهٔ در خور دنى ﴾
﴿ ور بخواهد همچو كرزوده منى ﴾

« ترجمه » واكر كوكل استرايسه ال يمكده بر كفجه اولور ، واكر استر ايسه عظيم بر طوپوز كبي اون بطمان اولور « شرح » كوكل استرايسه الى اكل ايچون كفجه كبي استعمال ايده‌رك واحباب وفقرايه بخش اطعمه ايدر واستر ايسه دشمنه قارشو شديد وثقيل ايلر .

مثنوى

﴿ دل چه مى كويد بديشان اى عجب ﴾
﴿ طرفه وصلت طرفه پنهانى سبب ﴾

« ترجمه » ال وحواسه عجبا دل نه سويلر ؟ عجب وصلت وعجب كيزلى وپنهانى سببدر « شرح » ارادهٔ باطنه پك غريب بر كيفيتدر نوقت باشلار ايسه درحال اعضايه حكمنى اجرا وقلب ودماغ و اعضايى كيف مايشاء فرمانى خدمته قيام ايتديرر .

مثنوى

﴿ دل مكر مهر سليمان يافتست ﴾
﴿ كه مهار پنج حس بر تافتست ﴾

« ترجمه » دل مكر مهر سليمانى بولمشدركه ، بش حسك مهار ويولارينى بوكمشدر « شرح » مهر سليمانده نصل عظيم تأثيرات وار ايسه ملك بدنده‌ده

« ترجمه » کوکل استر ایسه آیاق رقصه کلور ویاخود نقصدن طولایی چوقلق جانبنه قاچار « شرح » کوکل استرایسه اياق رقصه کلور ، استرایسه صرف مساعی وقطع مسافات ایله نقص وخسرانده ایکن کمال وغنایه واصل اولور .

مثنوی

﴿ دل بخواهد دست آید در حساب ﴾
﴿ باصابع تا نویسـت او کتـاب ﴾

« ترجمه » کوکل استر ایسه ال حسابه کلور ، تاکه پارمقلریله کتاب یازسون معناسی آچیقدر .

مثنوی

﴿ دست دردستی نهانی مانده است ﴾
﴿ اودرون تن‌را برون بنشانده است ﴾

« ترجمه » دست ظاهر دست نهانی‌ دله تابع قالمشدرکه ، اودست باطنی ظاهر بدنی استدیکی کبی نصب وتابع ایلمشدر [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ کر بخواهد بر عدو ماری شود ﴾
﴿ وربخواهد بر ولی یاری شود ﴾

« ترجمه » اکر کوکل استر ایسه‌ اوظاهر ال دشمن اوزره مارو ییلان اولور واکر آرزو ایدر ایسه محب اوزره یارومعین اولور « شرح » عقل وکوکل بعض اسبابدن طولایی اقندار وقدرتنه کوره ، استر ایسه اجرای عداوت و خصومت ایله دست ظاهر اژدرها کبی کسیلوب خصم ودشمنه ایقاع ضرر ایدر وبالعکس

مثنوی

همچنین هر پنج حس چون نایزه
بر مراد امر دل شد جایزه

« ترجمه » بونك کبی مانند لوله اولان هر بش حس کوکلك مرام وامری اوزره جاریه و آقیجی اولدی « شرح » حواس خمسه دن مقصد، قوای ذائقه وسامعه ولامسه وشامه وباصره در . ایشته بو قوای خمسه لوله لر کبیدرلر دل نصل ارزو ایدرایسه اویولده استعمال اولنورلر امدی انسان شرعاً آنلردن نائل مکافات ویادوچار مجازات اولور .

مثنوی

هر طرف که دل اشارت کردشان
می رود هر پنج حس دامن کشان

« ترجمه » هر طرفه که کوکل انلره اشارت ایلدی ، اوحواس خمسه دامن کشان اوله رق بلاتوقف کیدرلر — حواس خمسهٔ بر اختیار واراده اولمیوب عقل وقلبه تابعدرلر. بو بیت آنیسیله برابر وارستهٔ شرحدر .

مثنوی

دست وپادرا مر دل اندر ملا
همچواند ردست موسی آن عصا

« ترجمه » ال و آیاق قلبك امرنده حضرت موسی نك النده اولان عصا کبی تابع و آشکاردر .

مثنوی

دل بخواهد پادرآید زو برقص
یا کریزد سوی افزونی زنقص

مثنوی

﴿ كر بخواهد رفت سوی زهر و مار ﴾
﴿ ور بخواهد رفت سوی اعتبار ﴾

« ترجمه » اكر كوكل ایسترایسه كوزلر زهر و یيلان جانبنه كیدر ؛ یاخود كوكل ایسترایسه اعتبار جانبنه كیدر « شرح » اكر كوكل وعقل ایسترلر ایسه كوزلر محرمات جانبنه كیدرلر واكر آنلر طریق سعادتی ایسترلر ایسه كوزلر دخی مقبول ومعتبر اولان جهاته میال وصاحبلری كبی مسعود وخوش حال اولورلر .

مثنوی

﴿ كر بخواهد سوی محسوسات رفت ﴾
﴿ ور بخواهد سوی ملبوسات رفت ﴾

« ترجمه » اكر كوكل ایسترایسه كوزلر محسوسات جانبنه كیدر واكر ایستر ایسه كوزلر ملبوسات طرفنه كیدر « شرح » محسوساتدن صكره ملبوسات تعبیر بیورلمشدركه مقصد ' ستر عیوب اولوب كوكل ایستر ایسه شونك بونك كناه وعیبنی كورمكدن كوزلری منع ایدر دیمكدر .

مثنوی

﴿ كر بخواهد سوی كلیات راند ﴾
﴿ ور بخواهد حبس جزئیات ماند ﴾

« ترجمه » واكر كوكل ایستر ایسه كوزلری كلیات جانبنه سورر واكر ایستر ایسه كوزلری جزئیاتك محبوسی قالدی « شرح » عاقل دائما كوزلرینی جناب حقك انموذج بدایع قدرتی اولان آثار علویه وسفلیه یه میل ایتدیررده بك چوق عبرتلر آلیر ومزخرفات دنیویه نقشلرینه آلدانوب حیران واسیر شهوت خذلان اولماز .

وایکنجی‌ده‌کی ، بحر عقلك حالیدر . یا زید کواهر ودرر اسراری فاش ایتمه ودریادن عبرت آل که ، کندوسنه حسابسزدرر احسان اولنمش ایکن جمله‌سنی عمقنده طوتوب حین لزومنده پك آز شی میدانه اخراج ایلر ؛ علی الخصوص جناب قادر مطلق بحر عقلی بشره محکوم قیلوب انسانك اشارتنه تابع وبو تبعیتدن عاویدر .

مثنوی

﴿ همچو چشمهٔ سلسبیل وزنجبیل ﴾
﴿ هست درحکم بهشتیٔ جلیل ﴾

« ترجمه » بحر عقل بحق بشر اولانه اواقدر محکومدرکه ، سلسبیل وزنجبیل چشمه‌سی جلیل وعالیقدر اولان اهل جنتك حکمنده اولدیغی کبیدر [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ چارجوی جنت اندر حکم ماست ﴾
﴿ این نه زورما زفرمان خداست ﴾

« ترجمه » جنتك درت ایرمغی بزم حکممزده‌در ، بوکیفیت بزم زور واقتدارمزدن اولمیوب مقتضای فرمان خدادر [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ همچو آن دوچشمهٔ چشم روان ﴾
﴿ هست درحکم دل وفرمان جان ﴾

« ترجمه » بو ایکی یوروجی اولان کوزلرچشمه‌سی کبی که عقلك حکمنده وجانك فرماننده‌در « شرح » جنته‌کی انهار نصل اهل جنتك امرینه تابع اولور دیر ایسه‌ك اشته حاضر برمثال اولان ایکی کوز ظاهرکه قلب وجان نصل فرمان بیورر ایسه انلر اویولده دوزر وناظر ونکران اولورلر .

حكمت جناب خدا بر برمق بيله آفتابی ستر واخفـا ايلديكی كبی برفكر حكمت انكيز دخی قلبه وضع اولننجه اسراری فاش ايتمكده منع ايده بيلور .

مثنوی

﴿ يك سرانكشت پردهٔ ماشدہ ﴾
﴿ وين نشان ستاریٔ الله شدہ ﴾

« ترجمه » برپارمق اوجی كوزه قونمقله ماه وآفتابه پرده اولدی ؛ بو حقيقت الله تعالينك ستارلغنه نشان اولدی « شرح » جناب حقك ستارالعيوب اولديغی بوندن دخی اكلاكه : برپارمغك كوزه وضعيله خورشيدك سترينه كافيدر كذلك برفكر حكمت قلبه القااولنور ايسه قلب اشاعهٔ انوار ايتمكدن فارغ اولور .

مثنوی

﴿ تا بپو شاند جهان را نقطهٔ ﴾
﴿ مهر كردد منكسف ازسقطهٔ ﴾

« ترجمه » تا كه جهانی برنقطه اورتسون وكونش بركونش بردوشمكدن منكسف اولسون « شرح » ينه حضرت رسول معظم بيوروركه : كاملاً پرمق دكل مردم چشمی احاطه ايده جك پرمغك برنقطه سی ويا مردم چشمه اوفق بر ضرر عارض اولمغله آفتـاب جهان منكسف وپنهان اولور . بناءً عليه يازيد ، ديه كه قلبك تجلياتنی بدن كبی برنقطه ويافكر كبی اينجه برشی نصل ستر ايده بيلور ؟ اوت ستر ايدر .

مثنوی

﴿ لب ببندو غور دريای نكر ﴾
﴿ بحر را حق كرد محكوم بشر ﴾

« ترجمه » يازيد : لبی باغلا ودريانك عمقنه نظر ايت ، حق تعالی حضرتلری دريايی بشره محكوم ايلدی « شرح » برنجی مصراعده كی دريا ، دريای مادی

وفیوضات اسرار تجلی قیلمقله غرائب ملکوت وعجائب جبروتی مشاهده ایدرك او عوالم مقدسه‌دن خبرلر ویریورسین اما افشای اسرار ایتمه .

مثنوی

﴿ کفت آخر هیچ کنجد در بغل ﴾
﴿ آفتاب حق وخورشید ازل ﴾

« ترجمه » امدی زیدك آتش عشق و جذبه‌سی غالب کلمکله جناب نبوتمآب افندمزه خطاباً : یارسول‌الله ، آفتاب حق وخورشید فیاض مطلق ازل قولتوغه صیغارمی ؟ « شرح » زید عرض ایدرکه : قابم تجلیٔ حقه مظهر اولوب بر خورشید منیر اولمش ایکن اوخورشید قولتق التنده ویا لباس کبی اولان بدن ایچنه صیغارمی ، وستر واخفاسی ممکن اولورمی ؟

مثنوی

﴿ هم دغل را هم بغل را بردرد ﴾
﴿ نی جنون ماندبه پیشش نه‌خرد ﴾

« ترجمه » اول آفتاب‌حق هم ناسزا حیله‌یی‌هم قولتوغی یرتار ؛ اوآفتابك اوکنده نه‌جنون ونه عقل قالور « شرح » ینه زید عرض ایدرکه ، آفتاب حقیقتی‌یی ستره نقدر چالشسه‌م آنك شعاع وانواری بدن واسباب ظاهره‌یی محو ایدر واکا قارشی جنون وعقل کبی حالات دخی فائده ویرمز .

مثنوی

﴿ کفت یك اصبع چو بر چشمی نهی ﴾
﴿ بینی از خورشید عالم را تهی ﴾

« ترجمه » جناب حبیب خدای لایزال زیده‌بیوردی‌که یازید ، بر پارمق بیله برکوز اوزره وضع ایتسه‌ك عالمی آفتابدن خالی کوررسین « شرح » مقتضای

مثنوی

﴿ اوت گوید ریش وسبلت برمخند ﴾
﴿ آینه ومیزان وآنکه ریو بند ﴾

« ترجمه » آینه ویا میزان لسان حال ایله سکا دیرکه، صقال وبیغکه کولمه؛ هیچ آینه و میزان اولسونده حیله باغلامق ممکنمیدر؟ ممکن اولەمز .

مثنوی

﴿ چون خدامارا برای آن فراخت ﴾
﴿ که بما بتوان حقیقت را شناخت ﴾

« ترجمه » چونکه جناب رب متعال بزی آنك ایچون عالی قیلدیکه حقیقتی اکلامق بزمله ممکن اوله .

مثنوی

﴿ این نباشد ما چه ارزیم ای جوان ﴾
﴿ کی شویم آین روی نیکوان ﴾

« ترجمه » بویله اولمامش اولسه ای جوان، بز نوقت ونصل ایولرك آینه‌سی اولور ایدك ونه‌یه یارار ایدك. « شرح » بوسوز آینه ومیزانك لسان حاللرندن وارددر . یعنی بزده حقیقت کوستریجیلك اولدیغیچون مقبول ومعتبر اولدق .

مثنوی

﴿ لیك در کش در نمد آینه را ﴾
﴿ کر تجلی کرد سینا سینه را ﴾

« ترجمه » لکن آینه‌یی قبا اولان لباسك التنه چك ؛ کرچه سینه‌یه سینا تجلی ایلدیسه‌ده « شرح » یازید هرنقدر مرآت قلبنه برطاقم انوار ستار

آينۀ دلك غلاف تندن چيقەرق خلقه اسرار معنويه سويلمك ايستيور حقا كه ارباب صفانك بز برجلانمش مرآتز كه هركس بزده كندى صورتنى كورر مأل عاليسندەكه كلامك معناسى آشكار اوليور .

مثنوى

﴿ آينۀ وميزان كجا بندد نفس ﴾
﴿ بهر آزار وحياى هيچ كس ﴾

« ترجمه » آينه و ميزان نوقت نفس باغلار ؟ شونك بونك آزار وحياسندن « شرح » قلوب اصفيا وجان اوليا برر آينه وميزان كيدرلر . هر ايكيسى بر شيئده حقيقت نه ايسه آنى كوسترلر سياهى بياض وبياضى سياه ويازائدى ناقص ناقصى زائد كوسترمك شانلرندن دكلدر اشته اولياء واصفيايەده مقادير اشياء معلوم اولمشدر .

مثنوى

﴿ آينه وميزان محكهاى سنى ﴾
﴿ كردوصدسالش توخدمتها كنى ﴾

« ترجمه » آينه و ترازو عالى محكلردر ؛ اكرسن آينه و ميزانه ايكيوز سنه خدمتلر ايدەجك اولسەك انلره مراجعت ايدنجه حق نه ايسه آنى كوسترلر . بو بيتى متعاقب اوچ بيت شريفلر ذخى معناجه آچيق اولدقلرندن وارستۀ شرحدر .

مثنوى

﴿ كز براى من بپوشان راستى ﴾
﴿ بر فزون بنما ومنما كاستى ﴾

« ترجمه » كه اى ترازو ، بنم خاطرم ايچون طوغريى ستر ايله وزياده كوستر ونقصان كوسترمه .

مثنوی

﴿ همچنین می کفت سر مست و خراب ﴾
﴿ داد پیغامبر کریبانش بتاب ﴾

« ترجمه » زید بو یولده سویلدی . سرمست وخراب اولدیغی حالده ؛ حضرت پیغمبر افندمز زیدك کریبان وياقه سنی بوکدی « شرح » رسول مجتبی علیه افضل التحایا افندمز بو حال عشق اشتمال اوزره افشای احوال باطنه ایتمکدن زیدی منع بیوردی .

مثنوی

﴿ کفت هین درکش که اسبت کرم شد ﴾
﴿ عکس حق لایستحی زدشرم شد ﴾

« ترجمه » پیغمبر عالیشان صلی الله علیه وسلم زیده بیوردیکه عنانی چك ، زیرا که سنك اسب کفتارك شدت حرارته کلدی جناب حقك عکسی ایسه لایستحی اوردی وشرم وحجاب کیتدی « شرح » ای زید عنان کفتارینی چك وخلقه اسرار وحقائق سویلمه زیرا اوکبی شیئلر عالم جبروت ولاهوته مقصوردر مرتبهٔ مشاهده وناسوتده که ظروف کلماته صغماز امدی بشریته کل وقصر عالیٔ شریعتده قرار کیر ومکین اول کرچه جناب حقك لایستحی نورینك عکسی مرآت قلبنه پرتولر اوردی والله لایستحی ان یقول الحق سویلدیکم حدیث شریف مضمونی سنك سرکده پارلاقلقلر کتیردی صفت حق اولان ستاریت ایله اتصاف اوده برکمالدر .

مثنوی

﴿ آینهٔ توجست بیرون از غلاف ﴾
﴿ آینه ومیزان کجا کوید خلاف ﴾

« ترجمه » آینهٔ روحك غلافندن طیشاری صچرادی ؛ آینه ومیزان نوقت خلاف سویلر ؟ « شرح » جناب پیغمبر افندمز زیده بیوررکه ، سنك

« ترجمه » اهل جنت نظرم اوكنده‌در رضا وخشنوديتلريله معانقه ايدرك برى برينى كنار صدره چكمش وذكرالله ايله مشغول وانعام ربانيه ايله بختيار بولنمشدر [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوى

﴿ دست هم ديكر زيارت مى كنند ﴾
﴿ از لبان هم بوسه غارت مى كنند ﴾

« ترجمه » بربرينك صدر ومكانى زيارت ايدرلر وحوريلرك لبلرندن بوسه يغما ايدرلر — بو محلده دست ، صدر ومكان معناسنه كاور ، فقط ال معناسنه دخى اعتبار اولنور ايسه اولحالده اهل جنت كمال محبتله بربرينك النى طوتوب اظهار شادمانى ايدرلر ديمكدر .

مثنوى

﴿ كر شد اين كوشم زبانك آه آه ﴾
﴿ از خسان ونعرهٔ وا حسرتاه ﴾

« ترجمه » بو قولاغم صاغر اولدى ، ارباب خست ودنيلرك آه آه ديو ايشيديلان صدالرندن وواحسرتا نعره‌سندن طولايى — بو بيت شربفده‌ده احوال سكنهٔ نار بيان اولنديغندن مستغنئ شرحدر .

مثنوى

﴿ اين اشارتهاست كويم از نغول ﴾
﴿ ليك مى ترسم ز آزار رسول ﴾

« ترجمه » بو سويلديكم سوزلر يالكز اشارتلردر ؛ عميق اولان باطندن اظهار حقايق ايتمك استرم ، فقط رسول اكرملك تكديرندن وبى حضور اولمسدن قورقارم « شرح » زيد صرف باطنى و خلقك ايشتمديكى حقايق ومعانى يى افشا ايتمك استر ايسه‌ده تكدير جناب پيغمبريدن خوف ايدر . وكشف راز وافشاى حقايقه مأذون اولمديغندن انواع عذردن بريله اعتذار ايليور .

مثنوی

﴿ وانءِ‌ایم حوض کوثررا بجوش ﴾
﴿ کاب بر روشان زند بانکش بکوش ﴾

« ترجمه » کوثر صولرینی طالغلنه‌رق کوستره‌یم ، صولرك صداسی‌ده انلرك قولاقلرینه اورسون . [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ وانکسانکه تشنهٔ بر کردش دوان ﴾
﴿ کشته اند این دم نمایم من عیان ﴾

« ترجمه » واول کمسه‌لرکه حوضك اطرافنده صوسز اوله‌رق قوشوجی اولمشلردر ، انلریده بودمده آشکار کوستره‌یم « شرح » بو کساندن مقصد ، حوض کوثر مثابه‌سنده اولان دین مبین وشریعت غرا اطرافنده بوانورلرده قصورلری حسبیله او آب زلالدن استفاده‌یه موفق اوله‌میه‌رق سرکشانه قوشان کمسه‌لردر .

مثنوی

﴿ می بباید دوششان بر دوش من ﴾
﴿ نعرها شان می رسد در کوش من ﴾

« ترجمه » ، او کمسه‌لرك اوموزلری بنم اوموزوم اوزرهٔ سورینور ، انلرك نعره‌سی بنم قولاغمه ایریشور « شرح » بنه‌زیدذات جلیل‌الآیات رسالتپناهه عرض ایدر بو مقوله‌لرك وسائر کمسه‌لرك احوالی اولقدر قریب بر صورتده بکا آشکار اولیورکه آنلرك اموزلری کویا بنم اموزلرم اوزرینه سورینور . انلرك صدای دلنواز ونعره وآوازلری قولاغمه ایریشور .

مثنوی

﴿ اهل جنت پیش چشمم ز اختیار ﴾
﴿ در کشیده یك دکر را در کنار ﴾

مثنوی

﴿ وا کشایم هفت سوراخ نفاق ﴾
﴿ در ضیای ماه بی خسف ومحاق ﴾

« ترجمه » واهل نفاقك یدی دلکنی آچهیم ؛ خسوفسز ونقصانسز اولان ماهك ضیاسنده « شرح » قابل خسوف اولمیان قلبمك ضیاسی قوتیله منافقلرك چورومش قلبلری ایچنده سوراخ کبی آچیلان یاره وحیله‌لرینی کوسترهیم. یدی سوراخدن مقصد ، یا اهل نفاقك معنوی چورکارینی ویا سبع الموبقات تعبیر اولنان شرك وسائر عظیم کناهلری ویا قرآن عظیم الشانده بیان بیوریلان یدی جهنمك قپوسی کبی اهل نفاقك اخلاق ذمیمه‌لریدر .

« محاق » آیك نقصان کورندیکی ویا اصلا کورنمدیکی وقتدر ماهدن مقصود شرف مکالمه‌یه نائلیت قرینه‌سیله انوار آفتاب معنوی جناب رسالتمأبدن اکتساب انوار ایدرك غایت مصفا زیدك قلب شریفلریدر .

مثنوی

﴿ وانمایم بس پلاس اشقیا ﴾
﴿ بشنوانم طبل کوس انبیا ﴾

« ترجمه » اشقیانك فنا قماشنی کوسترهیم وانبیای عظامك کوس وطاوللی ایشتدیرهیم « شرح » اشقیانك بوروندکلری لباس کفری آشکار ایدرك طریق استقامته دعوت ایچون مانند کوس اولان تبلیغات انبیایی هر کسه ایشتدیرهیم .

مثنوی

﴿ دوزخ وجنات وبرزخ درمیان ﴾
﴿ پیش چشم کافران آرم عیان ﴾

« ترجمه » جهنم وجناتی وبرزخ واعرافی کافرلرك کوزی اوکنه آشکار کتورهیم . [وارستهٔ شرحدر]

حقیقت ایده‌یم ، تا که کوکلك کوهری آشکار پارلاسون وبو صوری ومادی کونشه قارشو نجوم کورنمدیکی کبی ، کوکلمده پرتو انداز اولان ادراکات کلیه شعاعنه قارشی طوران ادراکات جزئیه انواری‌ده مضمحل اولسون .

مثنوی

﴾ وانمایم روز رستاخیز را ﴿
﴾ نقد را ونقد قلب آمیز را ﴿

« ترجمه » رخصت ویر ، که اسرار قیامتی ونقد خالص وساخته‌لری کوستره‌یم « شرح » مساعدهٔ سنیهٔ جناب رسالتپناهیلری بیورلور ایسه بوشهٔ محبتده زر خالص کبی اولان عاشقان جمال ایله قلبلرنده نور ایمان مفقود اولان اعمال اسلامیه کسوه‌سیله زراندود ساخته‌کارانی کوستره‌یم .

مثنوی

﴾ دستها بریده اصحاب شمال ﴿
﴾ وانمایم رنك کفرورنك آل ﴿

« ترجمه » اصحاب شمال اولان اویغونسزلرك اللری کسلمش اوله‌رق ارائه ورنك کفر وحیله یعنی کافر وخادع اولنلری اظهار ایده‌یم « شرح » ینه زید عرض ایدر ؛ یارسول‌الله ! بکا مساعده بیوریکزکه اهل شقاوتك کرفتار اوله‌جقلری عذاب واهل کفر وریانك رنکی نه یولده اولدیغنی افشا ایده‌یم

اخطار — (آل) اهل وعیال معناسنه‌در برده حیله ورنك معنالرینه‌ده کاوو بوراده رنك معناسنك مراد اولنمسی سیاق افاده‌یه مناسبدر اهل وعیال معناسنیده ویرمك جائزدر اوتقدیرده معنا بویله اولورکه یا رسول‌الله . بکا رخصت ویرکه اهل شمال اولان اصحاب شقاوتی ورنك کفرایله ملون اولان کناهکار وریاکارانی واهل‌الله واهل محمد عدینه داخل اولمغه نائل وصالح اولان انجاب سلامت وتقوایی آشکارایده‌یم .

« ترجمه » ینه زید عرض ایدرکه ، یارسول‌الله ، حشرك سروراز ینی سویله‌یممی ، تا که دنیاده احوال نشری پیدا و آشکار ایده‌یم ؟ « شرح » خاطره کله بیلورکه ، رسول مجتبی حضرتلری افشای راز ایتمه دیه امر ایتمش ایکن زید نصل تکرار استیذان ایلر ؟ بوسؤال مقدره بروجه آتی ایکی وجهله جواب ویریلور . اولا زید عرض ایتدی‌که، یوم قیامتده اولدیغی کبی هر مرد وزنه عائد اولان احوال واسراری فاش وایراد ایده‌یممی؟ وایتمه امرینی الدیغندن امر رسالتپناهی‌یه امتثالاً حفظ راز ایلدی . ثانیاً اولجه دنیاده ایکن کافهٔ انسانلرك مانند یوم قیامت اسرارینی فاش ایده‌یم دیو استیذان ایتمش ایدی ، شمدی ایسه استیذانی بشقه‌در . یعنی دنیاده‌کی احوالی بیان ایتمه‌یم ؛ فقط سروراز حشری سویلمکه مساعده وارمی دیمکدر .

مثنوی

﴿ هل مراتا پردهارا بر درم ﴾
﴿ تا چوخورشیدی بتابد کوهرم ﴾

« ترجمه » یارسول‌الله ، براق بنی ، پردهٔ اسراری ییرتایم ؛ تا که کوهرم آفتاب عظمت قرین کبی پارلاسون مآل عالیسی بیت آتی ایله اتمام اولنه‌جغندن مستغنیٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ تا کسوف آید زمن خورشیدرا ﴾
﴿ تا نمایم نخل را وبید را ﴾

« ترجمه » ، تا که کونشه بنم نورمدن کسوف کلسون ؛ تا خرما آغاجیله سکود اغاجنی کوستره‌یم « شرح » بکا امر و رخصت ویر ، افشای

«ترجمه‌م» رحمده هند وترك پیدا وظاهر اولمز ؛ چونكه طوغر، ضعیف وقوی هر نه هیئتده ایسه اولوقت كوزلر آنی مشاهده ایدرلر بوندن بر قاچ بیت اول بر بیتك شرحنده تفسیر اولنان یوم تبیض آیت جلیله‌سی مألنده اولمغله مستغنئ شرحدر .

مولانای رومی تكرار جناب رسالتپناه افندمزه لسان زیدله دیيوركه :

مثنوی

جمله را چون روز رستاخیز من
فاش می بینم عیان از مرد وزن

«ترجمه‌م» یارسول‌الله بو قولكز جمله‌یی اركك ودیشی هر نه ایسه یوم قیامتده كه كبی آشكار كوریورم مستغنئ شرحدر .

مثنوی

هین بكویم یا فروبندم نفس
لب كزیدش مصطفی یعنی‌كه بس

«ترجمه‌م» زید دیدی‌كه رخصت ویركز عرض ایده‌یم یا سدّفم ایدوب سكوت ایده‌یم دیدكده جناب حبیب خدا مصدر معرفت و حقائق اولان لب سعادتلرینی اصیروب یتروساكت اول بیوردی شرحی مستغنی‌در .

مثنوی

یارسول‌الله بكویم سر حشر
درجهان پیدا كنم امروز نشر

مثنوى

﴿ اين سخن پايان ندارد بازران ﴾
﴿ تا نمـا نيم از قطـار كاروانْ ﴾

« ترجمه » بو كلام نهايت طوتمز ، كيرو زيدك حكايه‌سنه كيت تا كاروانك قطارندن كيرو قالميه‌لم وحظ فائده بولنان كلامه وارەلم امدى آتيسيله هر ايكى بيتلر شرحدن وارسته‌در .

مثنوى

﴿ يوم تبيض وتسـود وجـوه ﴾
﴿ ترك وهندو شهره كردد آن كروه ﴾

« ترجمه » وجوهك بياض وسياه اوله‌جغى كونده ترك وهند جنسلرى نورانى وظلمانى يوزلريله مشهور اولسه‌لر كركدر .

مثنوى

﴿ فاش كردد كرتو كاهى ياكه كوه ﴾
﴿ هندوبى يا ترك پيش هر كروه ﴾

« ترجمه » فاش وظاهر اولور كه سن‌اوت وصمان‌ميسين ياخود طاغميسين، هندلى ياتركميسين [بو بيت شريف اسكى نسخه‌لرده بوقدر شرحدن‌ده وارسته‌در،

مثنوى

﴿ در رحم پيدا نبـاشد هند وترك ﴾
﴿ چونكه زايد بيندش زار وسترك ﴾

انلر نورالله ایله ناظر بولینورلر روح کرچه پوست بدن ایچنده خفی وغیرمرئی ایسه‌ده کامللر پوست مذکورده مستور بولنان احوال ارواحه ونیجه مغیباته الهام ایله واصل اولورلر.

مثنوی

﴿ اصل آب نطفه اسپیدست وخوش ﴾
﴿ لیک عکس جان رومی وحبش ﴾

« ترجمه » مایهٔ انسانیه اولان نطفه اصلنده بیاض وخوشدر ؛ لکن رومی وحبشینك اصل نطفه‌یه عکس اوله‌رق روحلری بحسب الاعمال تمایز ایدرك بری نورانی ودیکری ظلمانی اولمشدر بو بیتك شرحی بیت آتی ایله اکمال اولنور .

مثنوی

﴿ می دهد رنك احسن التقویم را ﴾
﴿ تا باسفل می برد آن نیم را ﴾

« ترجمه » عکس روح اولان نطفه کندیسنده بالقوه موجود اولان احسن تقویمه رنك بیاض ویرر نطفه‌که عکس جان حبشی وبر نصف دیکردر اشته بونصف حبشی‌یی جهنم واسفله کتورر. « شرح » هر نطفه خوش وبیاضدر وآنك بیوك صورتی اولان جسم دخی غایت مکمل وموزوندر فقط اصل هنر روحده‌در که ؛ اکر روح صالح ایسه آنك نور وپرتوی انسانی پرانوار ایدر اکرفاسدایسه بالعکس انی پرظلمت وغبار ایلر .

دنیاده ایکن اسیر قید نفس وشهوت اولەرق ظلمات عصیانله یوزلری قره اولانلر اشقیایه التحاقله دوچار عذاب اولورلر . اما دنیاده ایکن تصفیهٔ نفس ایدرك صالحات اعمال انواریله تنویر بصیرت ایدنلر سعدایه اشتراك ایله نائل نعم جنانیه اولەرق شانلری تعالی ایدر .

مثنوی

﴿ تا نزاد او مشکلات عالمست ﴾
﴿ آنکه نازاده شناسد اوکمست ﴾

« ترجمه » برروح که دها طوغمدی ؛ آنك حالی مشکلات عالمدر ، اوطوغمامش روحی اکلایانازدر « شرح » روح بدنده ایکن شقی ویا سعید اولدیغنی بیلمك پك عسیر ومشکلدر انسان دها دنیاده ایکن هانکی طائفهیه عائد اولدیغنی رسل عظام وانلرك وارث اکملری اولیاء کرام قوهٔ قدسیهٔ معنویهلریله بیلورلر نتکم سورهٔ جنده (عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه احداً الامن ارتضی من رسول) آیت جلیلهسی بوعرفان وحکمته دلالت بیوریور معنای منیفی الله تعالی غیبی بیلور وعلم غیبده کمسهیی مطلع قیلمز دیلر ایسه ملك واسطهسیله غیبدن بعض شیلری رسل کرامنه بیلدیرر که خاصهٔ مذکوره نبوتلرینه معجزه اولمش اولور .

مثنوی

﴿ او مکر ینظر بنورالله بود ﴾
﴿ کاندرون پوست اوراره بود ﴾

« ترجمه » نادر اولان کامل معنوی مکر اویله اولهکه ، الله تعالینك نوریله نظر ایده ، اول کامالك پوست ایچرهیولی واردر « شرح » انسان آخرته قبل‌الانتقال شقی وسعید اولدیغنی بیلمك اندر اولان کامللره مخصوصدرکه ؛

مثنوی

﴿ زنکیان کوینده خود ازماهست او ﴾
﴿ رومیان کوینده بس زیباست او ﴾

« ترجمه » زنکی وسیاهلر دیرلرکه ، او بزدندر ؛ رومی وبیاضلردیرلر ، او غایت کوزل اولوب بزدندر .

مثنوی

﴿ چون بزاید درجهان جان وجود ﴾
﴿ پس نماند اختلاف بیض وسود ﴾

« ترجمه » چونکه جهان آخرتده وجودك جانی طوغر ، او حالده بیاض وسیاه اختلافی قالمیور « شرح » خروج روح سببیله بطن بدندن جهان عقبایه طوغه‌جق آدمك شقاوت و سعادت احوالی پیدا اوله‌رق بین‌الارواح اختلاف ومجادلاته محل قالمیه‌جغی آشکاردر .

مثنوی

﴿ کر بود زنکی برندش زنکیان ﴾
﴿ روم را رومی برد هم ازمیان ﴾

« ترجمه » اکر طوغان روح سیاه ایسه سیاهیلر آلورلر ؛ اکر بیاض ایسه بیاضیلر اورته‌دن کتورورلر « شرح » بدندن آیریلوب آخرته انتقال ایدن روح

بلکه هر ایکی طائفه‌نك احوالی لوح محفوظده کندی اختیار جزئیلریله کفر وایمانلرینی اختیار واراده ایدرلر عنوانیله مقیددر کلام صدد سابقمزه ارواح اشقیا دخی کرچه ازلده پرعیب اولدیسه‌ده لکن بطون خفاده کزلنه‌رك انسانلرك کوزلرندن غائب اولمشدر اشته بوکا سر قضا وقدر دینلور مولانای رومی حدیث شریفك وجه اولنی تحقیق ایدرك لسان زیددن بیوررلر .

مثنوی

﴿ تن چو مادر طفل جانرا حامله ﴾
﴿ مرك درد زاد نست وزلزله ﴾

« ترجمه » تن مادر کبی طفل جانی حامله‌در ؛ موت ایسه والده‌نك چوجق طوغورمسی کبی درد وزلزله‌در انسان زمان موتنده خروج روح سببیله کرفتار اضطراب اوله‌جغی بیانندن عبارت اولمغله مستغنیٔ شرحدر .

مثنوی

﴿ جمله جانهای کذشته منتظر ﴾
﴿ تاچه کونه زاید آن جان بطر ﴾

« ترجمه » آخرته کذران ایدن روحلر منتظردرکه ، اومتکبر جان تندن آخرته نصل طوغر « شرح » بر والده‌نك وضع حمل ایده‌جکی ارکك می قیزمی طوغر دیو انسانلر انتظار ایلدکاری کبی ، بر آدمك خروج روح حسبیله بطن بدندن عالم عقبایه طوغدقده‌ده کذران ایدن ارواح انتظار ایدرلرکه دنیاهواسیله متکبر اولان روح آخرته حال شقاوتده‌می یوقسه حال سعادتده‌می کاور .

« ترجمه » بوندن اول هر نقدركه جان پر عيب انديشه‌ده رحمده اولوب انسانلردن نا پيدا وغيب ايدى . « شرح » دنياده بعض جانلر معصيتلرى حسبيله كرچه پرعيب ايسه‌لرده دنيا وبدن پرده‌لرى بونلرك احوالنى مستور طوتدى ؛ اما آنلرك احوال غير مكشوفلرى مشهر سرائر اولان روز قيامتده آشكار اولسه كركدر .

مثنوى

﴿ الشقى من شقى فى بطن ام ﴾
﴿ من سمات الجسم يعرف حالهم ﴾

« ترجمه » شقى اولان كمسه والده‌سى قارننده شقى اولدى ؛ آنلرك نشان و امارات جسمانيه‌لرندن معروف اولور . « شرح » اشارت اولنان حديث شريف بودر . (السعيد من سعد فى بطن امه) معلوم اوله‌كه جناب جلال الدين رومى بو حديث شريفك معناسنى ايكى وجهله تحقيق بيورمشدر. وجه اولى بودركه بطن مادردن مقصد روحك بولنديغى قالب جسمانيدركه شقاوت وسعادت سواد وبياض وجه‌كبى احوال روز قيامتده پيدا اوله‌جغى كبى او احوال ارواحه قبل الموت مشيمهٔ ابدان اولان ارحام امهاتده‌ده حاصل اولمشيدى ؛ و اوياله‌جه‌ده طوغمشلردى . امدى زمان موتده‌ده آشكار اوله‌جقدر. وجه ثانى بودركه سعادت وشقاوت ديديكمز ام الكتاب اولان علم ازليده ثابتدر. هركس دنيايه كلنجه علم ازلى ايجابنجه حركت ايليه‌رك صوكده يا شقاوت وياخود سعادتله ختم اولنور. بونده‌ده عند اهل السنة انسانلر ايچون اولان ارادهٔ جزئيه‌نك بطلانى لازم كليور . چونكه جناب خلاق جهان لا يزالده كائناته ارادهٔ ازليه‌سى تعلق ايلدكده كافهٔ اشيايى بيلديكى وجهله جمله‌سنى بر طاقم اسباب وازمنه وامكنه‌سيله لوح محفوظه كتب و تحرير بيورمش وكتابت مذكوره‌يه توفيقاً حكم وقضا بيورمشدر. بناءً عليه اشياى مذكوره ميانده كفر كفار وايمان صاحباه داخل ايسه‌ده فقط لوح محفوظده بطريق الحكم والقضاء تحرير اولنمامشدر. زيرا آنلرك كفروايمانلرنده مجبور ومضطر اوللرى لازمكاور ايدى.

مثنوی

﴿ روز زادن روم وزنك وهر كروه ﴾
﴿ يوم تبيض و تسود وجوه ﴾

« ترجمه » روم وزنجينك وهر قوم وقبيله‌نك يوم‌ولادتی ويوزلرك بياضی وسياه اولدقلری كون جمله‌يه معلوم اولمشدر. « شرح » اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ آل عمرانده‌در. شويله كه : (يوم تبيض وجوه وتسود وجوه فاماالذين اسودت وجوههم اكفرتم بعد ايمانكم فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون واماالذين ابيضت وجوههم ففی رحمةالله هم فيها خالدون) معنای شريفی : يا محمد ! ذكر ايله شول كونی‌كه دنياده‌كی اعمال شريفه‌دن بعض يوزلر بياض وبعضيسی معاصيدن سياه اولور ؛ فاما شول كمسه‌لرككه يوزلری سياه اولدی . (آنلره دنيلوركه) ايمانكزدن‌صكره كفرمی ايتديكز ، امدی كفركز سببيله لايق اولديغكز عذابی طاتكز ، اما شول كمسه‌لرككه يوزلری بياض اولدی ، رحمت الٰهيه‌ده وجنات عاليانده آنلر دائمدرلر .

اخطار — سائر نسخه‌لرده بو بيت شريفك برنجی مصراعی « اين زمان پيدا شده بر اين كروه » ديو يازلمش ايسه‌ده سلطان ولدك زماننده يازيلان نسخهٔ شريفه‌ده عاجزلری يازديغم كبيدر. علی‌الخصوص « اين كروه » بوراده پك مناسبتسز اولوردی ؛ زيرا بومصره‌ده كروه‌لفظی ذكر اولنمدی .

مثنوی

﴿ پيش ازين هر چند جان پر عيب بود ﴾
﴿ در رحم بود و زخلقان غيب بود ﴾

مثنوی

﴿ هشت جنت هفت دوزخ پیش من ﴾
﴿ هست پیدا همچو بت پیش شمن ﴾

« ترجمه » سکز جنت ویدی جهنم بنم اوکمده‌در . نصل که بت‌پرستك اوکنده بت ظاهردر . زید مشهوداتنی هرکسك آکلایه‌بیله‌جکی بر طاقم معقول تعبیرلر ایله آکلاتمقده اولدیغنی کرك شو بیت وکرك بیت آتی افهام ایتمکده‌در. بناءً علیه شرحلرینه لزوم یوقدر .

مثنوی

﴿ یك بیك و امی شناسم خلق را ﴾
﴿ همچو گندم من زجو در آسیا ﴾

« ترجمه » خلقی یك بیك اویله آکلار ، بیلورم‌که دکرمنده بغدایی آرپه‌دن بیلدیکم کبی !

مثنوی

﴿ که بهشتی کیست وبیکانه کیست ﴾
﴿ پیش من پیدا چومار وماهیست ﴾

« ترجمه » که جنتلی کیمدر ؟ وجهنملی کیمدر ؟ بنم نزدمده مار وماه کبی آشکاردر . « شرح » زید عرض ایدر ، یا رسول‌الله ! صور معنویه‌ومراتب مقدسه‌یه نائلیتمدن طولایی بنم ایچون بر قوت واردرکه عقل ظاهرك محال وغیر ممکن اعتبار ایلدیکی کیفیات او مقام عالیده غایت سهل وامر یسیردر.

ایله بر ساعت مساوی اولور ؛ زیرا جهانده یوم و سنه‌یی تشکیل ایدن شمس ویا شموس جسمانیه‌در ؛ حالبوکه او مقام عالی امس وغه‌ودن پاك وعاری ویوم وسن وسالدن خالیدر.

مثنوی

﴿ هست ازل را و ابدرا اتحاد ﴾
﴿ عقل راره نیست آن سوزافتقاد ﴾

« ترجمه » ازل ایله ابدك اتحادی واردر ؛ او محل ایچون عقل جزئینك تحقیق وتفتیشه یولی یوقدر . « شرح » اول مقام عالیده زمانی تشکیل ایدن اجرامه احتیاج اولمدیغندن وعلم ربانی هر شیئی محیط اولدیغندن ابتداسز اولان ونهایتسز بولنان ابتدا آنده بر ومتحد اولور ؛ عقل جزئی ایسه بو حقیقتی آکلامقدن بری وعاریدر .

مثنوی

﴿ کفت ازین ره کوره آوردی بیار ﴾
﴿ در خور فهم و عقول این دیار ﴾

« ترجمه » حضرت فخر کائنات افندمز بیوردیلر ، یا زید ، ره‌دن هدیه ونشانکه ، بو عالم فنا خلقنك وفهملرینه لایق اولسون ؛ یعنی دنیاده خلقك آکلایه‌بیله‌جکی صورتده ادارهٔ لسان ایت ! [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ کفت خلقان چون بینند آسمان ﴾
﴿ من بینم عرش را با عرشیان ﴾

« ترجمه » زید جواباً دیدی‌که یا رسول‌الله ! انسانلر نصل اجرام سماویه‌یی کوررلر ایسه بن عرش ایله آنده اولان روحانیانی اویله کوررم [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ گفت تشنه بوده ام من روزها ﴾
﴿ شب نخفتستم زعشق و سوزها ﴾

« ترجمه » زید دیدی ، بن نیجه کونلر آج وصوسز اولمشم وکیجه‌لری نار عشق ایله کندیمی یاقه‌رق اویومامشم [بو بیت دخی وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ تاز روز و شب گذر کردم چنان ﴾
﴿ که زا سپر بگذرد نوك سنان ﴾

« ترجمه » تا کیجه وکوندزدن اویله بچدم‌که مزراغك اوجی سپردن کچر .

« شرح » ای نبی عالیشان کرچه کوندوزلری صوسز وکیجه‌لری اویقوسز قالمش ایسه‌مده لکن غدای عشق ومحبت بنم حوصلهٔ عرفانمی پر صفا ایتمش وکمال سهولتله امرار اوقات ایدییورم . دنیایه متعلق حوائج ایچون اصلا یأس وکدر ایتمام .

مثنوی

﴿ که ازان سو جملهٔ ملت یکیست ﴾
﴿ صدهزاران سال ویك ساعت یکیست ﴾

« ترجمه » که او طرف ومرتبه‌دن باقیلنجه جملهٔ ملت بردر ؛ او مقامده یوز بیك سنه ایله بر ساعت بردر . « شرح » زید حالنی عرض ایدرك دیورکه : یا رسول الله ، بویله بر مقامه واصل اولدم که عشق و محبت جناب مولا ایله مستغرق اولمشم آنده تعینات کونیه کورنمیور وکورنسه دخی جمله‌سی مظهر اولدقلری تجلیات ربانیه حسبیله یکسان کورینور ویوزبیك سنه

﴿ پرسیدن پیغمبر علیه‌السلام زید را که امروز چونی ﴾
﴿ برخاستی و جواب گفتن او که اصبحت مؤمناً یارسول‌الله ﴾

جناب نبی عالیشانك زید بن حارثه سؤال بیورمسیدرکه بوکون نصلسین ونصل قالقدك اول دخی بحق مؤمن صباحلدم دیه جواب ویرمسی بیانندەدر :

مثنوی

﴿ گفت پیغمبر صباحی زیدرا ﴾
﴿ کیف اصبحت ای رفیق باصفا ﴾

« ترجمه » جناب رسالتمأب صلی‌الله تعالی علیه وسلم بر صباح زیده خطاب ایدرك ای رفیق باصفا نه حال ایله صباحلدك ! [مستغنیٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ گفت عبداً مؤمناً باز اوش گفت ﴾
﴿ کونشان از باغ ایمان گرشگفت ﴾

« ترجمه » زید جناب رسول کبریایه عرض حال ایدرك عبد مؤمن اولەرق صباحه داخل اولدم ؛ آنك اوزرینه پیغمبر ذیشان زیده بیوردیلرکه نشان نەده ، اگر ایمانك باغی آچلدیسه یعنی مدعاکه دائر نشانك نەدر .
[وارستهٔ شرحدر]

مثنوى

﴿ تا نقوش هشت جنت تافتست ﴾
﴿ لوح دلشانرا پذيرا يافست ﴾

« ترجمه » حتى سكز جنتك نقشلرى پارلامش وآنلرك لوح قلبلرى قابل انوار اولمشدر . « شرح » اهل حقك صفحهٔ قلبلرى اول هيئتده‌دركه جنات افعال وصفات وذاتك انوار تجلياتى او صفحه ومرآتده تابان اولمشدر.

مثنوى

﴿ بر تراند از عرش وكرسى وخلا ﴾
﴿ ساكنان مقعد صدق خدا ﴾

« ترجمه » آنلر عرش وكرسى وفضاى آسمانيدن دها يوكسكدر ؛ آنلر مقعد صدق خدا ساكنلريدر. « شرح » زمرهٔ جليله‌دن معدود اتقيا واوليانك مقاماتى پك عاليدر. اشارت اولنان آيت سورهٔ قمرده‌در . ايشته آنلرك نزد ربانيده‌كى نباهت شانلرينى بيان ايدييور : شويله‌كه (ان المتقين فى جنات ونهر فى مقعد صدق عند مليك مقتدر) يعنى كناهاردن اتقا ايدنلر آخرتده جنات عاليات ونهرلرده وضياء و وسعده‌اولوب قلبلرك غايت استحسان ايلدكلرى مساكن طيبه‌ده‌درلر.

مثنوی

﴿ مرك كين جمله ازو در وحشتند ﴾
﴿ می کند اين قوم بروی ريش خند ﴾

« ترجمه » موت كه آندن بتون انسانلر خوف و وحشتده درلر. عشاق خدا موتی سورلر و اكا كولرلر . « شرح » مردان خدايه حقيقت واستقبال غايت واضح وآشكاردر. آنك ايچون مقصدلری رضای خدا و نائل لقای جناب پروردكاردر .

مثنوی

﴿ كس نيابد بر دل ايشان ظفر ﴾
﴿ بر صدف آيد ضرر نی بر كهر ﴾

« ترجمه » آنلرك كوكللرينه كمسه ظفر وغالبيت بولمز ، زيان صدفه كلور، كوهره كلمز . « شرح » عارفان خدا قلبلرينی صيقل عشق و معارفله تجليه ايلمشلر وشهود حضرتده فنا واضمحلاله مأنوس اولمشلر ، دوچار ضرر اولان بدنلری صدف كبيدر . صدف قيرلدقدن صكره كوهر ميدانه چيقارده قيمت حقيقيه سنی بولمش اولور .

مثنوی

﴿ كرچه نحو وفقه را بكذاشتند ﴾
﴿ ليك محو و فقررا بر داشتند ﴾

« ترجمه » آنلر كرچه نحو و فقهدن كچديلر ؛ لكن يعنی محو وفقره نائل اولمشلردر. « شرح » او طائفهٔ مقدسه رسوم وقوانين مرعيه يی ترك ايتمشلر و اوج وحدته ترقی ايليه رك مراتب نامتناهيهٔ معنويه ايله سرفراز اولديلر .

مثنوی

﴿ اهل صیقل رسته اند ز بو ورنك ﴾
﴿ هر دمی بینند خوبی بی درنك ﴾

« ترجمه » صاحب جلا اولانلر قوقو ورنكدن قورتلمشلردر ، هرآنده بی توقف بر حسن وجمال کوررلر . « شرح » اصحاب قلوب اولانلر واصل حقیقت اولمق ایچون عقل جزئی ایله تجارب ورنك ومادیاته احتیاجلری یوقدر . قلوب صافیه‌لرینه پرتو انداز اولان انوار تجلیات لاهوتیه ایله کسب اطلاع وعرفان ایدرلر .

مثنوی

﴿ نقش وقشر علم را بکذاشتند ﴾
﴿ رایت عین الیقین افراشتند ﴾

« ترجمه » او زمرهٔ جلیله اصحابی علمك نقش وقشرندن کچوب صوفیان عین الیقین علم وسنجاقلرینی یوکسك واعلا ایتدیلر . « شرح » تجلیات الهیه ایله واصل اولمشلر وادله ایله اشتغالده بولنانلره نسبتله دها عالی ومسعود اولمشلردر .

مثنوی

﴿ رفعت فکر ورشایی یافتند ﴾
﴿ نهر وبحر آشنایی یافتند ﴾

« ترجمه » فکر بونلردن کیتدی وروشنالق بولدیلر ، نهر وانسیت بحرینی بولدیلر . « شرح » متصوفه ماثرلری کبی وهم وافکار وادیلرندن کچه‌رك نهر وعمان حقیقنده مطلوب ومعشوقی بولدیلر وصحوه کالدکارنده اوبحرك کرانبها اولان درر وغررینی صاچارلر .

امدی قدرت حقه قارشو حیرتك زیاده‌سنی طلب ایتمك ، ألنده حدیث شریفده واردر . عقلك ضعفیله برابر شاید بو مقامك ایضاحنه کریشیلورسه ؛ کوکلدن مقصد یا برفکردرکه آنی جناب حقه ربط ایله اخذ فیوضات اولنور ویا برامر ربانیدرکه بر طاقم حقائقك عقل ایله ادراك اولنه‌میه‌جغی درکاردر . بناءً علیه انسانده محبت والهامات وسائر کیفیات روحانیه‌یی جامع وکندیسنه حیات طبعیه‌یی بخش ایدن وکذلك قلب مادی‌یی و ادراك معقولات ایچون دماغی وآلات حسیه‌یی استعماله و سائر وظیفه‌لرینی احرازه کندیلرینی صلاحیتدار قیلان بو قلب معنویدر .

مثنوی

﴿ عکس هر نقشی نتابد تا ابد ﴾
﴿ جز دل هم باعددهم بی عدد ﴾

« ترجمه » هر نقشك عکسی ابده قدر طوغمز و منعکس اولمز ؛ الا هم عددله هم عددسز اولان کوکله طوغار . « شرح » مثلا عادی بر آینه‌یه عکس ایده بیلن وعقل جزئینك ادراك ایده‌بیلدیکی صور وحالات معدوده‌در ، اما وحدت ربانیه حقایقنی ومخلوقات متنوعه حالاتنی ادراك ایده‌بیلمك ایچون البته قوهٔ معنویه لازمدرکه تا کدالك ایله هرشی کرککبی حس وادراك اولنه‌بیلسون

مثنوی

﴿ تا ابد هر نقش نوکاید برو ﴾
﴿ می نماید بی حجابی اندرو ﴾

« ترجمه » ابده قدر هریکی نقش که کوکله کلیر ؛ او نقش پرده‌سز کوریتور ،
« شرح » عقل ظاهره وارد اولان صور غایت مبهم و شبهه‌لی ظهور ایدر ؛ فقط قلبه توارد ایدن تجلیات سبحانیه کمال صفوتله پك پارلاق تجلی ایدرلر ،

مثنوی

﴿ زانکه محدودست و معدودست آن ﴾
﴿ آينـهٔ دلرا نباشـد حـد بدان ﴾

« ترجمه » زیرا فلك وعرش وفرش ودریا وسمك تعبیر اولنـان ارض محدوددر. مرآت قلب ایسه بی‌حد ونهایه‌در. « شرح » صورتدن مقصـد ، حقیقت ربانیه وتجلیات سبحانیه‌در. مادیات بونلری احاطه ایده‌میه‌جکی آشکار ایکن قلبك بو امر عظیمه نائل اوله‌جغنی نبی ارض و سموات صیغمز ؛ فقط مؤمن تقوا شعارك قلبی صیغار مألعالیسنده حدیث قدسیله مبرهندر . معلوم اولەکه قلب چام‌قوزاغی کبی صنوبری‌الشکلدر وانسانك صول جانبنه موضوع بولندیغندن حقیقتی جناب حقه معلوم اولمغله روح کبی معنوی وغیر مرئیدر. یوقسه مادیات سـائره کبی ذرات جزئیه‌دن مرکب دکلدر . بنـاءً علیه نا متنـاهی اولدیغی امر ظاهردر .

مثنوی

﴿ عقل اینجا سـاکت آمد یا مضل ﴾
﴿ زانکه‌دل بااوست‌یاخوداوست‌دل ﴾

« ترجمه » بو بابده عقل جزئی یا سـاکت ویاخوداضلال ایدیجی کلدی ؛ او جهتدن‌که قلب اول حضرتله برابر ، یا او حضرتك نفخ وامری عین قلبدر . « شرح » بو مسـئله‌نك فهم وکشـفنه عقل جزئی کافی دکلدر ؛ زیرا عقـل اکر قلبـه تعلق ایدن شـو حکمتك حقـایقنه حیران اولور ایسـه اصابت ایتمش اولور .

« ترجمه » عالم غیبك بی حداولان صورتسز صورتی کوکل آینه‌سندن پارلادی و حضرت موسانك جیبندن ید بیضای جلیلی ظاهر اولدی .

« شرح » پاك اولان کوکلك اخذ ایلدیکی صورتلر بی نهایت اولان تجلیات روحانیه‌درکه ، آنلر هپ افاضهٔ انوار ایدن دلدن ظهور ایدر ، نصلکه ید بیضا جناب موسانك جیب حقیقتدن ظاهر وپیدا اولدی . اشارت اولنان آیت سورهٔ قصصده‌در. تفصیلی آتیده بیان اولنه‌جقدر . یعنی جناب موسی تمام مدتی اکمال ونزد شعیبده یکرمی سنه قدر اقامت ایتدکدن صکره اهلیله برلکده مصره کیتمك اوزره حرکتلری اثناده قرا کلق وشدت برودتی غایه‌یه وارمش برکیجه‌ده طوری ولی ایدر . بر جهتدن برآتش کورر اهلنه‌دیدی‌که سیزطورکزباقیم‌بن‌بوآتش ایله یولی بولور ویا آندن برپارچه‌کتیروب‌ایصنیرسکز دیوآتش‌یانته کیتدی . « وادی ایمندن بقعهٔ مبارکه‌ده عناب ویا غوسبیج اغاجندن بن‌بتون‌عالملرك ربیسیم عصاکی یره براق نداسنی ایشیده‌رك عصاسنی یره براقیر ؛ اودخی‌کچوك‌بیلان‌کبی حرکت‌واضطرابه باشلایجه جناب‌موسی قورقوسندن کیرویه چکلدی ؛ ینه شان مرسلینه خوفك مناسبتی اولمیوب قورقمه دیو ندا اولنور ، بعده اسلك یدك فی جیبك تخرج بیضاء من غیر سوء » خطابیله شرفیاب اولوب معنای شریفی یا موسی النی جیبکه قوی کدرسز شمس جهان کبی بیضاء ودرخشان چیقاره‌سین !

مثنوی

﴿ کرچه آن صورت نکنجد در فلك ﴾
﴿ نی بعرش و فرش و دریا و سمك ﴾

« ترجمه » کرچه او صورت غیب فلکه وعرش وفرش ودریا وبالغه صیغماز ،

« شرح » چونکه غیرمادی مادیاته نسبتله غایت واسع وعلو یدر . [تفصیلدن وارسته‌در]

مثنوی

« ترجمه » نقط او صوفیـان سنیه‌لرینی صیقل وجلا ویرمکله طمع وبخل وکبر وسـائر اوصـاف بشریه‌دن پاك ومصفا ایلدیلر . « شرح » آنلر قلبلرینی محبت الٓهیه ایله طولدیروب اخـلاق نا معقوله‌دن بتون بتـون تخلیه ایدرك تجلیکاه رب متعال قیلمشلر و واصل مقام عالی‌العال اولمشلردر .

مثنوی

﴿ آن صفای اینه وصف دلست ﴾
﴿ صورت بی منتهـارا قابلسـت ﴾

« ترجمه » رومیلرك اول آینه‌یی تصفیه‌لری بر دلك وصف و تعریفیدر ؛ اویله دل که نهایتسز صورتلرك نمایان اولسنه قابلدر. « شرح » آنلرك خانه دیوارینی تصفیه وجلایاب ایلدکارینی بیاندن مقصد متصوفهٔ کرام قلبلرینی نقدر اوصاف غیر لایقه وار ایسه کافه‌سندن تطهیر ومرآت دللرینه جلاء محبت الٓهی‌یی ویروب نصـل که بر آینهٔ مصفایه بر چوق صورتلر جلوه‌نمـا اولورلر کذلك او اهل کمالك قلبلریده تجلیـات ذاتیه وصفاتیه‌یه رونمـا اولنمش و نقدر علوم وار ایسه جمله‌سنی قبوله آماده بولنمشدر.

مثنوی

﴿ صورت بی‌صورت بی حد غیب ﴾
﴿ زاینهٔ دل تافت بر موسی زجیب ﴾

خانه‌سنك كورنمسندن قاپيلور ، حيران اولور ايدى . « شرح » روميلر مصيقل وجلادار قيلدقارى ديواردن پرده‌يى قالديرنجه مقابلارنده بولنان چينلولرك ترسيم ايلدكلرى نقوش متنوعه‌نك جمله‌سى روملرك ديوارلرينه كمال لطافتله عكس انداز ايدرلر ايدى . ونظر پادشاهيده روميلرك صنعت جلالرى پك مستحسن وستايشه سزا اولديلر . بو قصه‌نك حقيقتنه كلنجه چينلولر علوم رسميه ايله دعواى انانيتده بولنانلاردر . روميلر كثرت الوانه بدل صفوت وسلامت قلبيه‌يى اختيار ايليه‌زك اهل قلب اولان مردان خدادر . شاه ايسه علوم ظاهره ورسميه‌يى استماع ايتديكى صره‌ده كرچه آنلرى مكتسبات علميه‌لرندن تحسين ايلر ايسه‌ده اهل قلوب اولان اولياء كرامك احوال قلبيه ومعنويه‌لرينه كسب اطلاع ايدنجه آنلرده‌كى وسعت وعلويتى اكلامش وكاياً حيران اولمشدر . شاه وسلطاندن مقصد جناب قادر مطلق حضرتلريدر . يعنى جناب خدا علوم ظاهره اصحابنى وحقايق قلبيه‌يه مالك اولان اوليايى كورر واولياى كرامك قدرينى تحسين واعلا بيورر .

مثنوى

﴿ روميان آن صوفيانند اى پدر ﴾
﴿ بى ز تكرار وكتاب و بى هنر ﴾

« ترجمه » اى پدر كبى سوكيلى اولان طالب حقيقت ، روميلردن مقصد ، اول صوفيلردركه بونلر تكرارسز ، ازبرسز وكتاب و هنرسز بولنديلر . « شرح » بوكيفيت نقشده روميلره تشبيه اولنانلر اهل تصوف اولانلردركه علملرى اسباب ظاهره ايله اولميوب موهوب وقلبى ومعنويدر .

مثنوى

﴿ ليك صيقل كرده اند آن سينها ﴾
﴿ پاك ز آز وبخل وحرص وكينها ﴾

مثنوی

﴿ بعد ازان آمد بسوی رومیان ﴾
﴿ پرده را بالا کشیدند آن زمان ﴾

« ترجمه » آندن صکره شاه رومیلر جانبنه کلدی ، رومیلر پرده‌یی اورتادن چکدیلر . [بو بیت شریفك مألی ، آتیده‌کی ایکی بیت شریف ایله اکمال اولنور .]

مثنوی

﴿ عکس آن تصویر وآن کردارها ﴾
﴿ زد بر آن صافی شده دیوارها ﴾

« ترجمه » اول تصویر و اول عجیب عمللرك عکسی تصفیه و مجلا قلنان دیوارلر اوزره اوردی . [بو بیت شریفك دخی مأل عالیسی آتیده اتمام اولنور .

مثنوی

﴿ هرچه آنجا دید اینجا به نمود ﴾
﴿ دیده را از دیده خانه می ربود ﴾

« ترجمه » هر نه‌یی که شاه چینلولرك خانه‌سنده کوردیسه رومارك خانه‌سنده دخی انعکاس الوان حسبیله دها ایو کورندی ؛ کوزلر رومیلر

« ترجمه » بلوطده نه مقوله ضيا وپرتو كورر ايسه‌ك آنى ييلديزلردن وماه وآفتابدن بيل ! « شرح » علمای كرامده اولان انوار علوم والفاظده اولان اضواء معانی‌يی آفتاب معنوی محمدی‌نك پرتوندن بيلمك ويد قدرتك ساحهٔ امكانده تشهير بيورديغی بی‌حساب مخلوقات كمالات الٓهيه‌سنه دال بولندقلرينی آكلامق لازمدر .

مثنوی

﴿ چينيان چون از عمل فارغ شدند ﴾
﴿ از پی شادی دهلها من زدند ﴾

« ترجمه » چينلولر چونكه عمل ونقشلرينی اكمال ايدوب فارغ اولديلر ؛ سونملرندن طولايی شنلك ايدوب داوولر چالديلر . « شرح » اهل صورت علوم ظاهره‌دن بر طاقمنی بر چوق قيل وقال وزحمتلر ايله تحصيل ايتدكدن صكره اظهار كبر ايدرك علماردكی مهارتلرينی هركسك استماع ايده‌بيله‌جكی صورتده اعلان وتعظم زهريله چوق دفعه كندولرينی مسموم وپريشان ايدرلر .

مثنوی

﴿ شه در آمد ديد آنجا نقشها ﴾
﴿ می ربود آن عقل را وفهم را ﴾

« ترجمه » شاه چينلولرك نقش ايلدكلری خانه‌يه كلدی واو نقشلرده‌كی بدايع ودقايق عقل وفهمی قاپارلر ايدی . « شرح » چينلولر نقوشی اكمال ايتدكدن صكره انواع نقوش ايله تزيين ايتدكلری خانه‌لرينی زيارت ايلمك اوزره شاه كلدی او نقوش دلربايی كورنجه حيرتده قالدی وخارالعاده شيلر اولديغی جهتله عقل وفهمی اورايه مربوط اولدی .

مثنوی

﴿ در فرو بستند و صیقل می زدند ﴾
﴿ همچو کردون ساده وصافی شدند ﴾

« ترجمه » رومیلر قپویی باغلادیلر و صیقل اوردیلر وفلك کبی ساده وصافی اولدیلر . « شرح » رومیلر بو صورتده درون خانه‌یی رنکسز اوله‌رق پاك و جلادار ایتدیلر وقارشولرنده اولان چینلولر هر نقدر درلو درلو نقشلر ترسیم ایتدیلر ایسه‌ده رومیلرك زحمتسز وکلفت نقوشدن عاری اوله‌رق مصیقل وجلادار خانه‌لرینه عکس انداز ایتمکده اولدیغی مشاهده اولندی . نتکیم بر لامباده ینان غازك ضیاسی جام وبللوره اورنجه شوقی دها پارلاق کورینور .

مثنوی

﴿ از دو صد رنکی به‌بی رنکی رهیست ﴾
﴿ رنك چون ابرست وبی رنکی مهیست ﴾

« ترجمه » ایکی یوز رنکلیدن رنکسزلك ایچون بر یول واردر ؛ رنك سحاب کبیدر و رنکسزلك بر ماهدر . « شرح » بك چوق اوهام وخیالات مغلوبی اولان عقل صاحبلرینك بوله‌میه‌جقلری بر حقیقتی قلب منور وسلیم بولور . مغلوب اوهام اولانلر بی‌رنك بلوط کبی بی ثبات ونور حقیقتدن معرادرلر . سلامت قلب اصحابی ایسه ماه منیر کبی همیشه افاضهٔ انوار ایدییورلر .

مثنوی

﴿ هر چه اندر ابر ضو بینی وتاب ﴾
﴿ آن ز اختر دان ماه وآفتاب ﴾

« ترجمه » قپولری بربرینه مقابل وقارشی ایکی خانه وار ایدی ؛ برینی چینلولر ودیکرینی روملر آلدی . [وارسته شرحدر]

مثنوی

﴿ هر صباحی از خزینه رنکها ﴾
﴿ چینیانرا راتبه بود از عطا ﴾

« ترجمه » هر صباح خزینهٔ پادشاهیدن درلو رنکلر چینلولره وظیفه بیورلشدی .

مثنوی

﴿ چینیان صد رنك از شه خواستند ﴾
﴿ پس خزینه باز کرد آن ارجمند ﴾

« ترجمه » چینلولر ذات پادشاهیدن رنك والوانه دائر یوز درلو ایستدیلر امدی پادشاه دخی خزائن الوانی آچدیروب ایستدکارینی ویردی .

مثنوی

﴿ رومیان کفتند نی نقش ونه رنك ﴾
﴿ در خور آید کار را جز دفع ژنك ﴾

« ترجمه » اما روملر دیدیلر ؛ ای پادشاه پاس دفع وازاله سندن بشقه ایشمزه رنك والوان لایق دکلدر . « شرح » رومباره دینلدی رقیبلرکز کبی سز نیچون برشی آرامیورسکز ؟ جوابده دیدیلرکه ! بز پاسك ازاله سیله مشغولز ولدی الایجاب بو صنعت حقیقه‌دن بك کوزل نقشلر عکس وپیدا اولور . امدی بو جوابك اشعار بیوردیغی نکتهٔ معنویه شودرکه کامل اولانلر قلبلرندن اخلاق واحوال ذمیمه‌یی اخراج ایله قلبلرینی پاك ومجلا وبعده تجلیکاه جناب کبریا قیلورلر .

مثنوی

﴿ کفت سلطان امتحان خواهم درین ﴾
﴿ کز شماها کیست در دعوی کزین ﴾

« ترجمه » سلطان دیدی بو خصوصده سزی امتحان ایتمك ایسترم که سزدن دعواده دها ماهر واستاد کیمدر . بر قاچ ابیاتدن صکره روحانی اولان حقیقت اثبات اولنه‌جغندن شرحدن وارسته کورلمشدر .

مثنوی

﴿ اهل روم وچین چون حاضر شدند ﴾
﴿ رومیان در علم واقفتر بدند ﴾

« ترجمه » روم وچین نقاشلری چونکه حاضر اولدیلر ، رومیلر علمده دها عارف وماهر ایدیلر . رومیلرك کیفیت تفوقلری آتیده کوریله‌جکندن بونك وآتیده بعض ابیاتك شرحی بی‌لزومدر .

مثنوی

﴿ چینیان کفتند یك خانه بما ﴾
﴿ خاص بسپار ید ویك آن شما ﴾

« ترجمه » چینلولر پادشاهه دیدیلرکه نه خوش امتحان بزه خصوصی بر خانه تعیین ایدیکز ای رومیلر سزه‌ده بر خانه تعیین اولنمق اوزره بیان رأی ایله انتخاب ایلیکز .

مثنوی

﴿ بود دو خانه مقابل در بدر ﴾
﴿ زان یکی چینی ستد رومی دکر ﴾

« ترجمه » كرد اولەرق آقشاملادق وعرابياً صباحلاندق سر ورازنى بيل واوقو « شرح » ديباجه كتابده حسام الدين چلبينك مدحى صرەسنده شرح عاجزانەمك برنجى جلدنده بوكا دائر كلام كچدى . مقصد عالى يه كلنجه لايقيله تصفيۀ درون ايلينلرك آز مدتده نيجه مراتب معنويه يه نائل اولدقلرينى بيان بيورمقدر.

مثنوى

﴿ ور مثالى خواهى از علم نهان ﴾
﴿ قصه كو از روميان و چينيان ﴾

« ترجمه » علوم حقيقيه يه بر مثال ظاهر ايسترايسك روملر وچينليلردن حكايه سويله ! [مستغنى شرحدر]

﴿ قصۀ مرى كردن روميان و چينيان در علم نقاشى ﴾
﴿ وصور تكرى ﴾

ملوك قديمەدن اسكندر رومى آسياده ايكن يونانيلر وچينليلر آرەلرنده اولان رقابته بناءً هر ايكى طائفەدن كيملرك دها هنرور اولدقلرى آكلاشلمق اوزره امتحان اولدقلرينه دائردر :

مثنوى

﴿ چينيان كفتند ما نقاش تر ﴾
﴿ روميان كفتند مارا كروفر ﴾

« ترجمه » چينلولر ديديلر ، بز دها نقاشز ؛ روملر ديديلركه بزم ايچون نقاشلقده زياده لطافت واردر . [وارستۀ شرحدر]

مثنوی

﴿ مرمرا زان نور بیند جان شان ﴾
﴿ که من ایشانرا همی بینم عیان ﴾

« ترجمه » آنلرك جانی نبی اول نور الهی ایله کوررکه بن آنلری او نور ایله کورردم « شرح » نور جناب خدا جمله اشیاده پرتو نثار وحقایقی سراپا احاطه ایلدی . عاقل وکامل اولانلر ایسه او انوار ایله ذات پاك رسالتمآب افندیمزی بیلورلر . ذات عالیٔ پیغمبری ایسه جانب حقدن احسان بیوریلان نور مبین ایله کندی امتنی وسائر مخلوقاتی تمامیله مشاهده وصالحلره همیشه افاضهٔ انوار ایمانیه ایلر .

مثنوی

﴿ بی صحیحین واحادیث وروات ﴾
﴿ بلکه اندر مشرب آب حیات ﴾

« ترجمه » اول طائفهٔ جلیله‌نك علملری مسلم وبخاری واحادیث ورواته احتیاجسز مرآت دل پر نورلرنده ظهور ایدرك بالذات مشکات محمدی و فیض اقدس احدیدن تلقی ایدرلر . « شرح » علوم و فنون ظاهره استماع و افواه رجالدن استفاده‌یه موقوفدر . علوم حقیقیه ایسه بویله اولمیوب جناب فیاض حقیقی بر طائفه‌یه افاضهٔ فیوض ایله آنلری سرفراز ایلر .

مثنوی

﴿ سر امسینا لکردیاً بدان ﴾
﴿ راز اصبحنا عرابیاً بخوان ﴾

« ترجمه » نامقبول او صافدن کندینی پاك ایت تا که غبار بشریتدن کندیکی صاف اولمش کوره‌سین؟ « شرح » مانع ترقی اولان اوصاف ناپسندیده و افکار فاسده‌دن کندیکی پاك ایت که هم کندیکی ، هم ذات کبریانك تجلیات قدسیه‌سنی کوروب مسعود اوله‌سین !

مثنوی

﴿ بینی اندر دل علوم انبیا ﴾
﴿ بی کتاب و بی معید واوستا ﴾

« ترجمه » تا قلبنده علوم انبیایی کتاب واستاد وازبر وتکرارسز کوره‌سین؟ « شرح » اکر اخلاق قبیحه‌دن کندیکی پاك ایدر ایسه‌ك اسباب ظاهره‌یه حاجت قالمیه‌رق منظرهٔ قلبنده علوم حقیقیه وحقایق روحانیه‌یی کوررسین ! معید اطفالك تکرار ایتدکاری درسه دنیلور.

مثنوی

﴿ کفت پیغمبرکه هست از امتم ﴾
﴿ کو بود هم کوهر وهم همتم ﴾

« ترجمه » نبی عالیشان بیوردی : امتمدن بعض کسه‌لر واردرکه اوهم کوهرم وهم همتمدر . « شرح » جناب رسول کبریا حضرتلری بیوردیلرکه امتمدن بر طائفهٔ جلیله واردرکه (انا من نورالله والمؤمنون منی) یعنی بن نور الهیدن ومؤمنین بنم نورمدن اولمق سرینه مظهریتلرندن حائز شرف اولمشلر وآنلرك مناقبی ناقابل تعداد اولمغله پك مقبوللردر . ایمدی بونلرك هر آن قالبلری نورانی وفعل وعمللری لایق درکاه ربانی بولنمغله نزد خداده شهدای کرام منزله‌سنده‌درلر .

مثنوی

﴿ کر ز حرف ونام خواهی بکذری ﴾
﴿ پاك کن خودرا زخودهین یکسری ﴾

« ترجمه » اکر بو حروف واسمادن کچمك ایستر ایسه‌ك خبردار اول ، وکندیکی انوار معنویه ایله تنویر ایت ؟ « شرح » اکر یالکز حروف واسما کبی صدالرده قالمیوب حقیقته کیتمك ایستر ایسه‌ك کندینی اخلاق و اوصاف نالایقه‌دن چکوب دنیا و عقبایه تعلق ایدن ارادات الٰهیه‌یی ایفا ایله احراز کمال ایت !

مثنوی

﴿ همچو آهن زآهنی بی رنك شو ﴾
﴿ در ریاضت آینهٔ بی ژنك شو ﴾

« ترجمه » تیمور کبی تیمورلکدن بی‌رنك اول ، ریاضای مشروعه‌یه دوام ایدرك مرآت پر جلال اول ؟ « شرح » اجرای عبادت و وظیفه‌ده تیمور کبی متانت کوستر و الوان واشکاله قاپلمه وقلب و عقلکدن اخلاق ذمیمه‌یی چیقاروب حقائق اسلامیه وکمالات دینیه‌یی قبوله مهیا وحاضر اول !

مثنوی

﴿ خویشرا صافی کن از اوصاف خود ﴾
﴿ تا ببینی ذات پاك صاف خود ﴾

ترجمه ، هیچ حقیقتسز ومسماسز براسم کوردکمی؟ یاکل وورودی ترکیب ایدن (ك ل) حرفلرینك تلفظیله هیچ کل وورد طوپلادکمی **شرح** ، مسمانك حائز اولدیغی احوالی یالکز نام واسم ایله استحصال ایتمك غیر ممکن اولدیغی مذکور (کل) مثالیله دخی بدیهیدر . برچوق کمسه‌لر واردرکه پك چوق اوراد چکر ایکن فائده‌مند اوله‌مزلر ؛ زیرا مسمایی ارامیوب یالکز اسم ایله مشغول اولورلر . مثلا (یارحیم یاحلیم) دیرده کندوسنده مرحمتلك ونه حلمك اثری واردر ؛ بناءً علیه او مقوله‌لرك اورادی بی فائده اوله‌جغی امر جلیدر

مثنوی

﴿ اسم خوندی رومسمی راجوا ﴾
﴿ مه ببالا دان نه اندر آب جو ﴾

ترجمه اسمی اوقودکمی یوری مسمایی ارا ؛ نهر وصوده کوردیکك ماهی فلکده وبالاده بیل ؛ نهرنده دکلدر **شرح** یالکز ذکر اسم الله ایله اکتفا ایتمیوب آنك حقیقت وعلویتنی طلب وتحری ایت ؛ زیرا اسم انسانلرك اختراع ایلدکلری بعض حروف واصواتدن عبارتدرکه ؛ هر قوم کندی لسانجه تلفظ ایلر . اصل مطلوب مسمادر ، مثلا اغزاله ملیونلرجه التون صایان برانسانك اکر کیسه‌سنده بش پاره‌سی یوغیسه اسم التوندن نه فائده‌سی اوله بیلور ؟ اهل تحقیق نزدنده جناب حقه متعلق اسماء ملفوظه اصل اسما الهیه اولمیوب بلکه اوصاف ربانیه‌نك اساسیدر . اسم اصحاب عقل اولانلر ایچون مسمایه دلالت ایلر ؛ مثلا (بال) لفظی
بالك طلب وتحریسنه مدار اولورایسه‌ده (بال) دیان لسانده حقیقی (بال) بولنمیجه او لسان هیچ بر حلاوت وطاتلیلیق حس ایده‌مز . ماهك عکسی صوده کورینور ؛ فقط حقیقةً ماه صوده دکل بالاده‌در ؛ جناب مولادخی اسماده دکل علویت وحقیقتده‌در ؛ بناءً علیه بر انسان اکر سویلدیکی سوزلرك حقیقتنی ارار ایسه غیور وعلوی والا کاذب وسفلی اولور

مثنوی

﴿ از صفت وزنام چه زاید حیال ﴾
﴿ وان خیالش هست دلال وصال ﴾

« ترجمه » صفتدن ونام واسمدن نه طوغر ، حیال طوغر ؛ واول خیال وصاله دلال وقلاغوز اولور « شرح » موصوف ومسمانك حقیقتنه مطلع اولمینجه صفت واسمدن خیالات طوغه‌جغی بدیهی اولوب ، شوقدرکه او نوع خیال بتون بتون فائده‌دن خالی وعاری اولمیوب چوق دفعه رهنما وباعث وصال اولور . مثلا نیتی طوغری بر کمسه ﴿ الله الله ﴾ دیسه وحقیقتدن بی‌خبر اولسه‌بیله انجام کار اسم جناب خدا اکا رهنما ویار اولمش اولور .

مثنوی

﴿ دیدهٔ دلال بی مدلول هیچ ﴾
﴿ تانباشد جاده نبود غول هیچ ﴾

« ترجمه » سن هیچ بردلال کوردکمی که‌مدلولسز اوله تاجاده اولمینجه غول ورهزن هیچ اولمز « شرح » دلال مطلق مدلولی ، واسم مسمایی ایما ایدر . مثلا (موم) دینجه شوق ویریجی معلوم اولان بر جسمك وجودینه دلالت ایدر . (موم) لفظنی ابوینه‌تقلیداً سویلیه‌بیلن بر صبی مومك وجودندن بی خبر اولدیغندن کندوسنه‌شوق ویریجی مومی زمان طفلیتنده بوله‌مز؛ لکن موم‌نامنك اوکر نلمسی ایلروسیچون کندوسنه معاونت‌ودلالت ایلر. دلال‌ومدلول‌ایله مناسبتنی دهازیاده‌اثبات ایچون‌بیوریلورکه، جاده‌اولمینجه‌غول‌ورهزن‌بولنه‌مز، بناءً علیه شیطانك‌بولنمسی حکمتدن خالی‌دکلدرچونکه‌طریق حقده‌سالك‌اولانلری‌اغوا ایچوندر.

مثنوی

﴿ هیچ نامی بی حقیقت دیدهٔ ﴾
﴿ یاز کاف ولام کل کل چیدهٔ ﴾

« ترجمه » زنهار اول علم یوكنی هوادن طولانی چكمه ، نادر ونكده علمك انبارینی كوره‌سین « شرح » علم ظاهری هوا وهوس ایچون سوءاستعمال ایتمه، حسن استعمال ایت كه، مقتضای علمكله حركات مشروعه‌ده دوام ایدرایسك محقق لطف رب العالمین سكا یار ومعین اولور وبر چوق علوم حقیقیه‌یه نائلیتله بكام اولورسین .

مثنوی

تا كه بر رهوار علم آیی سوار
بعد ازان افتد ترا از دوش بار

« ترجمه » تا كه علم یورغه‌سی اوزره سوار كله‌سین ، ندن صكره سنك بار ویوكك اوموزكدن اشاغه دوشر « شرح » علم ظاهری حسن استعمال اولنور ایكن سكا بار ایدی ، حسن استعمالده معین یار اولدی .

مثنوی

از هوا ها كی رهی بی جام هو
ای زهو قانع شده بانام هو

« ترجمه » نفسك هوالرندن نوقت قورتیلورسین هونك جامی اولمینجه ، ای سن كه هویت الهیه‌دن یالكز (هو) لفظیله قانع اولدك « شرح » بر مقتضای شرع شریف حركت ایتمینجه ونائل تجلیات جناب رب عزت اولمینجه اهویهٔ نفسانیه‌دن خلاص بولمق محالدر ؛ حالبوكه سن « ای غافل ! » دوریشلردن ایشیدوب سرقت ایلدیكك (هو هو) لفظیله قانع وهویت حقیققه‌یه كسب عرفاندن عاری اولمشسین ؛ دوشنمدككه مسمایه خدمت ایلمینجه اسمك فائده‌سی پك محدود اولور هو لفظنه دائر تفصیلات اسماعیل حقی قدس سره السامی منسوب روح البیان تفسیرینه مراجعتله اكلاشیله‌بیلور. (هو حاضر اولمیان ذاته اشارت وجناب حقه عارفانه كنایتدر ؛

« ترجمه » علمکه واسطه‌سز هودن ، آندن [جناب حقدن] دکلدر ؛ او ، علم ، ماشطه‌تعبیر اولنان‌یوز بویایان قادینك‌رنك‌صنعتی‌کبی‌ثابت وپایدار دکلدر. « شرح » شریعت جلیلهٔ اسلامیه‌یه تمسك وتوسل ایله اصحاب عرفاندن اخذ اولنمیان علوم فانیه ، ماشطه نك ویردیکی رنکلر کبی ثباتسز ، فائده‌سزدر . زیرا خسته‌لك وهله موت بوعلوم فانیه‌یی ازاله ایدر . پایدار اولان علم جناب حقدن مشروع ومعنوی صورتله احسان بیوریلان علم حقایقدر .

مثنوی

﴿ لیك چون این باررانیکوکشی ﴾
﴿ بار بر کیرند وبخشندت خوشی ﴾

« ترجمه » اکر بو ، یوکی ایی چکر ایسك آغرلغی سندن قالدیریلیر ، سکا ایلك وسعادت بخش ایدرلر . « شرح » علوم ومساعیٔ ظاهره کرچه امور روحانیه کبی عالی دکل ایسه‌ده کلیاً فائده‌سزده دکلدر . مثلا عادی برحمال بیله برشیٔ یوکلنوبده امراولندیغی محله صادقانه کوتوررسه ارقه‌سندن ایندیررلر واکابخشش ویررلر . علوم ومساعیٔ ظاهره‌یی . شرعاً امر اولندیغی صورتده حسن استعمال ایدرك حین استعمالده حقایق ودقایق روحانیه دن خبردار اولنمسه بیله ینه انعام ربانیه‌یه نائل ومقامات عالیه‌یه واصل اولور

مثنوی

﴿ هین مکش بهر هوا آن بار علم ﴾
﴿ تا ببینی در درون بسارعلم ﴾

منتسبین اولمیان اهل تنك صوری علملری ذهنلرینه یوكلنمش احمال ثقیله‌در كه، ایراث رنج وتعب ایله اهل تنی بیزار واضراره كرفتار ایدر

مثنوی

﴿ علم چون بردل زند یاری شـود ﴾
﴿ علم چون بر تن زند باری شـود ﴾

« ترجمه » علم نه‌وقت قلبه تجلی ایدر، یار ومعین اولور؛ اما علم ، تن اوزرینه اورر ایسه ثقلت وبار اولور . [علم حیقی ایله علم ظاهرینك موازنه‌لرینه راجع اولان شو بیت مستغنئ شرحدر .]

مثنوی

﴿ كفت ایزد یحمل اسفاره ﴾
﴿ بار باشد علم چون نبود زهو ﴾

« ترجمه » حق تعالی ﴿ یحمل اسفارا ﴾ بیوردی . جناب حق ایچون اولمیان علم ، یوك اولور . « شرح » اشارت اولنان آیت كریمه سورهٔ جلیلهٔ جمعه‌ده‌در ﴿ مثل الذین حملوا التوراة ثم لم یحملوها كمثل الحمار یحمل اسفارا ﴾ معنای شریفی : «شـول كیمسـه‌لر كه توراتی تحمیل واحـكامیله عمل ایتلری ایچون امر اولندیلر ؛ اندن صـكره آنی حامل اولوب مقتضاسـنجه عمل وحركت ایتمدیلر بونلر اشكلر كیدركه كتابلر یوكلنیر طاشیرلرده یوكك حقیقتندن بی‌خبر بولنورلر. » رضای حق ایچون اولمیان علم ، كار ویار دكل مضاروباردر .

مثنوی

﴿ علم كان نبود زهو بی‌واسطه ﴾
﴿ آن نه پاید همچو رنك ماشطه ﴾

« ترجمه » کندی مرکبلریکزی او، زمان کوررسکز ! کندی ایاغکزدن برمرکب یاپارسه کز ! ... « شرح » اهل دنیانك ظننده اصابت وعدم اصابت اولدیغنی آکلامق ایچون آیاقلریله یوربیوب کتدیکی کلدیکی ایشلرده یعنی امور مادیه‌ده کوره‌بیلیر . اما احوال روحانیه‌ده ظن فائده دکل ، زیاندر ؛ اصابت صورتنی هیچ بروقت کوسترەمز . مثلا بر انسان چین لسانی بیلمدیکی حالده اکمکك اسمی چینجه بلکه بویله‌در دیه ظن اوزرینه یوز بیك سس چیقارسه ینه اصابت ایتمز .

مثنوی

﴿ وهم وفکر وحس‌وادراك شما ﴾
﴿ همچونی دان مرکب کودك هلا ﴾

« ترجمه » ای اهل دنیا ! سزك وهم وفکر وحس وادراککز تحقیقا اول قامش کبی بیل که اطفال آنی مرکب ، آت یاپارلر « شرح » اطفالك قامشدن یاپدقلری اسب ومرکب اسب حقیقیدن بعید اولدیغی کبی ، سزك دخی ارادات ربانیه‌یه مستند اولمیان افکار وحسیاتکز اصابتدن عاری وخطا وغفلته مالیدر .

مثنوی

﴿ علمهای اهل دل حمالشان ﴾
﴿ علمهای اهل تن احمالشان ﴾

« ترجمه » اهل دل وروحانیونك علملری کندی حماللریدر . اهل تنك علملری انلرك یوکلریدر « شرح » عارف بالله اولان روحانیونك صوری ومعنوی حائز اولدقلری علوم حقیقیه قطع مسافات روحانیه ایچون کندی اسب روحانیلری کبیدر . اهل عرفانی اوزرینه حمل ایله مقامات عالیه‌یه کوتوررلر روحانیته

« ترجمه » تحقیقا ظن وخیال اصحابنی مستفید ایتمز امری جناب حقدن ایرشدی. مرکب ظن فلکلرده نصل قوشه بیلیر؟ « شرح » ظنك فائده بخش اولمدیغنه دائر قرآن عظیم الشانده برقاچ آیات بینات واردر . ازجمله سورهٔ نجمده ﴿ ومالهم من علم ان یتبعون الا الظن وان الظن لایغنی من الحق شیأ ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « وبونلر ایچون برعلم یوقدر ، بونلر انجق ظنه تابع اولیورلر. تحقیقا ظن ، حقدن برشی افاده ایتمز . » یالکز امور دنیویه نك بعضیسنده بعض دفعه اصابت ایده بیلمه سی ظن اولنان کیفیتك برچوق دفعه مثلی کورینوب قیاس پذیر اولمامسیدر ؛ یوقسه امور روحانیه یه متعلق اولان حالات عالیه ده ظن صرف خیال ومحض غفلت وزیاندر . عاقل اولان ذات احوال روحانیه ده ظنی کلیاً تارك وارادات صریحهٔ ربانیه ایله متین ومزین اولان طریق سعادت رفیق شریعت غرایه سالك اولور .

مثنوی

﴿ اغلب الظنین فی ترجیح ذا ﴾
﴿ لاتماری الشمس فی توضیحها ﴾

« ترجمه » ایکی ظنك اك غالبی هانکیسی ایسه ترجیح اولنان اودر . کر کونشك آچیق ، پارلاق اوله رق نورصاچدیغنده عناد ایتمزسك ! « شرح » ظن امور فانیهٔ دنیویه ارسنده بر صورتك ترجیحنه باعث اولان بر حالتدر ؛ فقط امر صریح ربانی بولنان احوالده ظن ایتمك سهو وخطایی دعوت ایلکدر . دنیا لهو واویانجق اولدیغی خسته قلبلره دواء شافی وآفتاب معنوی اولان قرآن عظیم الشانده صراحة امر وفرمان بیورلمشدر . بوخصوصده انکار وعناد ایتمك کرفتار پنجهٔ عذاب برباد اولمقدر .

مثنوی

﴿ آنکهی بینید مرکبهای خویش ﴾
﴿ مرکب سازیده ایداز پای خویش ﴾

ايما اولنان آيت كريمه سورهٔ معارجده‌در : ﴿تعرج الملائكة والروح اليه في يوم كان مقداره خمسين الف سنة فاصبر صبراً جميلاً﴾ معناى شريفى : ملائكه و جبريل امين يوقارى طوغرى عروج و صعود ايدرلر . حق تعالى حضرتلرينه بر كونده كيدرلركه او كونك مقدارى (دنيا كونلرى حسابنجه) اللى بيك سنه‌در. يا محمد ! كوزل صبرله صبر ايت ؟ » جناب حقك دنيادن بشقه نيجه نيجه عالملرى، جهانلرى اولديغنى ومخلوقات ايچون ترقيات عظيمه بولنديغنى ايما ايدن بو آيت كريمه‌نك عظمت شانتى فضاى سماواتده غروبى بزم حسابمز اوزره اللى بيك سنه‌ده بر كره واقع اولان كونشلر بولنديغنى افهام ايدن حكمت علويه برقات دها انظار عبرته وضع ايدييور . « امام قاشنى بو آيت كريمه‌نك تفسيرنده : بو عروج وترقى مقام طبيعتدن حيوانيته ودرجهٔ حيوانيتدن مقام انسانيته واندن عقل وروحه واقع اولان ترقيدر ديمشدر . » روح وملك حال ترقيسنده اويله بر صورتده عروج وترقى ايدركه فلكلر بيله آنك ذوقندن اهتزاز وافتخار ايدر .

مثنوى

﴿ همچو طفلان جمله تان دامن سوار ﴾
﴿ كوشهٔ دامن كرفته اسب وار ﴾

« ترجمه » اهل صورت اولانلرك جمله‌سنى جوجقلر كبى اتكلرينه بينرلر. كوشهٔ دامنى طوتوب آنى آت فرضيله قوشار . « شرح » معلومدركه جوق دفعه جوجقلر بردكنكى ياخود كندى اتكلرينك اوجنى بوكوب آت فرض ايدرك نافله يره قوشارلر . اهل صورتده برشيئه راكب اولمش خياليله قطع مسافات ايدييورز ظن واهيسنده بولنورلر.

مثنوى

﴿ از حق ان الظن لايغنى رسيد ﴾
﴿ مركب ظن بر فلكها كى دويد ﴾

« ترجمه » چوجقلر ، قامشـدن ، دکنکدن یاپیلان آت تقلیدی شیلری حاملدر . ظنیله اوقامشلرك یوکنی چکرلر ؛ حال بوکه جهللرندن طولایی کند. یلرینی یولده راکب ومحمول ظن ایدرلر . « شرح » محب دنیا اولان کیمسه‌لر بزم مال ومنالمز ونیجه نیجه مأموریتلرمز وار دیرلر . کندولرینی اسب سـعادته راکب ظن ایدرلر . حال برعکسدر . یعنی آنلر اومالك زحمتنی وآنك سببندن اجرا ایده‌جکلری مصائبك نتایج وخیمه‌سنی چکوب کندیلری حمال بی مجـال ودارینده معذب وپرملال اولور . مال ومأموریت یالکز فرمان خدا موجبنجه حرکت ایدن اصحاب نها ایچون مفید وسزادر .

مثنوی

﴿ باش تازوزی که محمولان حق ﴾
﴿ اسب تازان بگذرند ازنه طبق ﴾

« ترجمه » صابر اول ! برکونه قدرکه محمولان عشق حق ، جنس عرب آتنه بینمش کبی طقوز طبقهٔ فلکدن کچرلر . « شرح » ای اهل دنیا ! کند. یکزی ایماندن وحقیقتدن معراایدرسـه‌کز ارتق براز صبر ایدیکزکه دنیـادن آخرته انتقال ایتدیککز وقت انبیای ذیشانك واولیای کرامك جهان‌روحانیده قطع ایده‌جکلری مسافات عالیه‌یی کورورسکز . محمولان عشق خـدا ، طبقات افلاکده طیران ایله واصل سمت دوبالا اولورلر .

مثنوی

﴿ تعرج الروح الیـه والملك ﴾
﴿ من عروج الروح یهتز الفلك ﴾

« ترجمه » روح وملك جهـان ملکوته عروج وصعود ایدر ؛ روحك عروج وصعودندن فلك اهتزاز ایدر. ذوقندن تتره‌ر. « شرح » بو بیت شریفده

مثلا چوجغك بری بنم طوپلادیغم طوپراغی بوزدك دیر، او بری بوزمدم ادعاسنده بولنور . اساسی اولمیان طولایی بردعوادن ایکیسی غوغایه طوتوشور. ایشته اهل دنیانك نزاع وجدالی بوکا بکزر .

مثنوی

﴿ حمله باشمشیر چوبین جنکشان ﴾
﴿ جمله در لا ینفعی آهنکشان ﴾

« ترجمه » چوجقلر اغاجدن یاپلمش قلیجلر ایله کوغا غوغا ایدرلر. بونلرك جمله سنده کی آهنك ومقصد فائده سزدر . « شرح » روحانیتدن بی خبر اولانلرك دنیاده کی جنك ونزاعی اطفالك یالاندن غوغالری کبی فائده سزدر .

مثنوی

﴿ جمله شان کشته سواره بر نیی ﴾
﴿ کین براق ماست ویا دلدل پیی ﴾

« ترجمه » چوجقلرك هپسی دکنکه بینرلر . بوقامش بزم براقمز، یاخود دلدن کیدر دیرلر. « شرح » قامش پارچه سندن چوجقلرك یاپدقلری آتلره نسبت ایله براق ودلدلك حقیقتی نه قدر اوزاق ایسه احوال روحانیه ده دنیا اهلنك قیمتدار ظن ایلدکاری حالات فانیه دن اوقدر اوزاقدر .

مثنوی

﴿ حاملند خود زجهل افراشته ﴾
﴿ راکب و محمول ره پنداشته ﴾

« ترجمه » بواشـتها وهوای نفسـانی‌یی چوجقلرك يالاندن اولان جماعی كبی بيل ! ای يكت ! خلقك بو دنياده سـوردكلری ذوق نفسـانی‌یی !..

« ترجمه » بی‌ادب اولان بعض چوجقلر تقليد جماع كبی مناسبتسز جرأتده بولنورلر . او تقليـدن ذوقدن خالی بر طور طفلی اولديغی كبی اهل دنيـانكده شهوتی وامور فانيه‌ده بولديغی لذتی اطفـالك ذكر اولنان يالاندن حاللری كبی حقيقی لذت‌وذوقدن كلياً خالی وبعيددر .

مثـنوی

﴿ آن جماع طفل چه بود بازی ﴾
﴿ با جمـاع رسـتمی و غازی ﴾

« ترجمه » چوجغك يالاندن اوتقليدی نه‌در ؟ بر اويونجـاقدر ! قهرمان مشهور رستم وغازينك ايتدكاری جماعه كوره !.. « شرح » اطفالك يالاندن ايلدكاری جماع رستم وغازی كبی اصحاب قوتك ايتدكلری جماعه نسبت ايديله‌مز . اهل دنيانك اجرا ايلدكلری جماعدن وجمع ايتدكلری مال ومنال وبوكبی متاع فانيدن نائل اولدقلری لذائذ صوريه اصحاب روحانيتك اذواق غير متناهيه‌سـنه كوره هيچدن عبارتدر . اكر ذوق وشوق حقيقی آرزو ايدر ايسـك احوال روحانيه‌يی تحری واذواق معنويه ايله تلذذ وترقی ايت !

مثـنوی

﴿ جنك خلقان همچو جنك كودكان ﴾
﴿ جمله بی معنـا وبی مغز ومهـان ﴾

« ترجمه » خلقك غوغاسی چوجقلرك غوغاسی كبيدر ؛ جمله‌سی معناسز، دماغسز وحقيردر. «شرح» اهل دنيانك نزاع‌وغوغاسی چوجقلرك غوغاسی كبيدر،

مثنوی

﴿ کفت دنیا لعب و لهوست ﴾
﴿ کودکید وراست فرماید خدا ﴾

« ترجمه » جناب حق قرآن عظیم الشانده بیوردی ؛ دنیا لهو واویونجاقدر ، وسز چوجقلرسکز ! حضرت خدا طوغری بیوردی .

« شرح » اشارت اولنان مألده قرآن عظیم الشانده برقاچ آیات بینات واردر ، ازجمله سورهٔ عنکبوتده ﴿ وماهذه الحیواة الدنیا الالهو ولعب ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « بودنیانك حیاتی بشقه برشی دکلدر ، انجق اویون واویونجاقدر . » اویون ایله مشغول اولانلر ایسه بالضروره اطفالدن معدوددر . مرد خدا اولمیانلر چوجق فکرلی عد اولنمغه سزادر .

مثنوی

﴿ از لعب بیرون نرفتی کودکی ﴾
﴿ بی زکات روح کی باشی زکی ﴾

« ترجمه » اویوندن خارجه کیده‌مدك ! چوجقسك ! طهارتسز روح ایله نه‌وقت پاك اولورسك ؟ « شرح » اکر فانی شیلر ایله مشغول اولورده احوال عالیهٔ روحانیه‌ده ذهول وغفلت ایدر ایسك چوجق صاییلیرسك ! حق یولنده اجرای وظیفه وایفای عبادت ایله راحت صوریه‌کی ترك ایدوب روحکی پاك وزکی ایلدیککك تقدیرده قلباً مطهر وروحاً معطر اوله‌مزسك ؟

مثنوی

﴿ چون جماع طفل دان این شهوتی ﴾
﴿ که همی رانند اینجا ای فتی ﴾

« ترجمه » او ، مست هر بر یولده طرف باجیق ایچنه دوشر وهر بر احمق اکا کولر . « شرح » اسرار روحانیه‌یی مستانه فاش ایدن ذات برغرابتدن دیکر غرابته نقل کلام ایدرده جهلا کلامنی ترهاته نسبت ایدوب آنی رسوا وپر اذا ایدر .

مثنوی

﴿ او چنین وکودکان اندر پیش ﴾
﴿ بیخبر از مستی وذوقی میش ﴾

« ترجمه » اومست بویله برحالده ایکن چوجقلر آنك آردی صره کیدر . آنك مستلکندن وشرابك ذوقندن خبرلری یوقدر . « شرح » اطفال دنیا یعنی جهلا اسراری افشا ایدن‌سکران عشق خدایه کولرلرده بویله‌جه اذواقه خبرلری اولمدقلرینی اعلان ایدرلر .

مثنوی

﴿ خلق اطفالند جز مست خدا ﴾
﴿ نیست بالغ جزرهیده از هوا ﴾

« ترجمه » مست عشق خدادن بشقه خلق معنـاً چوجقلردر ؛ هوای نفسدن قورتلمش کیمسه‌دن ماعدا بالغ یوقدر « شرح » عشق خدا ایله سرمست عرفان اولاندن بشقه ولو باشلرینی بیاض قیللر ایله احاطه ایتسه‌لر وسنـاً بیوك اولسه‌لر ینه اطفال حکمنده حقیقتدن بی‌خبردرلر .

دیکله ! باشنی اورایه قوی که اوراده شرابی ایچمشسك ! « شرح » صاحب حکمت اولان حکیم سنایی قدس سره السامی بیورمشلرکه نره‌ده عشق وروحانیته نائل اولدك ایسه کندنی اوراده طوت ! میخانهٔ محبتده آلدیغك مایهٔ مستیٔ حقیقی‌یی طیشاری چیقارمه ! جوجقلر کبی جاهللرك یاننده کوهر عشق وحکمتی دوکوب صاچمه ! انلره ، کندنی مسخره ایتمه ! کیمسه‌یی کندینه کولدیرمه !

مثنوی

چونکه از میخانه مستی ضال شد
تسخر وبازیچهٔ اطفال شد

« ترجمه » زیرا میخانه‌دن سرخوش اولان کیمسه یولنی شاشیردی ، کمراه اولدی ؛ چوجقلرك اویونجاغی ومسخره‌سی اولدی . « شرح » میخانه‌ده ایچوب سرخوش اولان کیمسه ایکی طرفنه صاللانه‌رق آکلاشلماز سوزلرله لایعقل سوقاغه چیقدیغی وقت چوجقلر آنك ایله اکلنیرلر ، او سرخوشی اویونجاق یاپارلر .

ایشته مست عشق خدا دائرهٔ سرائردن چیقوب‌ده خلقك بیلمدکاری علویات روحانیه‌دن بحث ایدرسه سکران عشق روحانی اولان کیمسه دخی دائرهٔ علیه‌سندن چیقوب‌ده خلقك اکلایوب اینانه‌میه‌جقلری روحانی شیلره چوجق فکرلی جاهللر کولرلر ، اکلنیرلر چونکه او ، ذوق عرفان وحالت روحانیه‌یی آکلامامشلردر . اهلنی بولمینجه اسرار روحانیه‌یی افشا ایتمك جائز دکلدر .

مثنوی

می فتد او سو بسو بر هر رهی
در کل و می خندش هر ابلهی

« ترجمه » تا كه دور وزمانك غايت عجيبى اوله‌لم ! زمينـه امن‌وامان وضع ايليه‌لم ! بوده وارستهٔ شرحدر] .

مثنوى

﴿ اين قياس حال كردون بر زمين ﴾
﴿ راست نايد فرق دارد دركمين ﴾

« ترجمه » حال آسمانك بو ، قياسى ير يوزينه طوغرى كلمز . بوصوده فرق طوتار . « شرح » هاروت وماروتك آسمانده ايتدكلرى قياسات بوكمينكاه حوادث ووقوعات اولان دنياده موافق چيقمدى . انسانلرى صالح ايده‌جكلرينه بدل كنديلرينى طالح ايتديلر .

﴿ دربيان آنكه حال خود ومستئ خود پنهان بايد ﴾
﴿ داشتن ازجاهلان ﴾

بونك بياننده‌دركه : مرتبهٔ عاليهٔ معنويه‌ده بولنانلر كندى عشق ورازلرينك مستلكنى جاهللردن كيزلى طوتمق كركدر .

مثنوى

﴿ بشنو الفـاظ حكيم پردهٔ ﴾
﴿ سرهم انجا نه كه باده خوردهٔ ﴾

« ترجمه » پردهٔ حكمتـده بولنـان حكـيم سـناينك سـوزلرينى

مثنوی

﴿ ما برین گردون تتقها می تنیم ﴾
﴿ بر زمین آییم وشادروان زنیم ﴾

« ترجمه » بز شول ، کیمسه‌لرزکه : بوفلك بالاده پرده‌لر طوقورز . یر یوزینه کلوب شادروان اورورز . « شرح » هاروت وماروت ، بزاوملائکه‌دنزکه آسمان نورانیده اوانجه عبادات وتسبیحات ایله نور وعصمت پرده‌لری اعمال وزمینه کلنجه عدالت وعفتی نشر ایله اورتالغی احیا ایدرز دیه اعلان افتخار ایتمشلر ایدی .

مثنوی

﴿ عدل توزیم وعبادت آوریم ﴾
﴿ باز هر شب سوی گردن می پریم ﴾

« ترجمه » عدالت قویوررز وعبادت کتیریرز . هرکیجه تکرار آسمان جانبنه اوچار ، کیدرز . « شرح » ماروت وهاروت ، بز اویله مقدسزکه نشر عدالت وایفای عبادت ایدر وظلمت لیلده بیله دنیایی ترك ایله آسمانه طوغری پران وسالك اولمش اولورز !

مثنوی

﴿ تاشویم اعجوبهٔ دور زمان ﴾
﴿ تانهیم اندر زمین امن وامان ﴾

« ترجمه » هاروت وماروت بوسوزی سویلدیلر (فقط دنیایه کلمك ایچون شدت آرزودن) قلبلری چارپار ایدی . بزدن نره‌یه قنالق کایر . زیرا بز کوزل قولز . [(بز) ضمیری محذوف اولوب بومحلده تقدیریدر .]

مثنوی

﴿ خار خار دو فرشته هم نهشت ﴾
﴿ تا که تخم خویش بینی را نکشت ﴾

« ترجمه » بوایکی فرشته‌نك خارخاری ، یعنی کوکل اضطرابی کندیلرینه راحت ویرمدی . تا که کبر وخودبینلك تخمنی زرع ایتمینجه !.. « شرح » غیر مشروع صورتده آرزوی شان هاروت ایله ماروته راحت وآرام ویرمامش ایدی . نه‌وقت قلبلرینه تخم کبروانانیتی بتمامها زرع ایتدی . آنك نتائج وخیمه‌سیله ایله کندیلرینی برباد وپریشان ایتدیلر .

مثنوی

﴿ پس همی گفتند کای ارکانیان ﴾
﴿ بی خبر از پاکیٔ روحانیان ﴾

« ترجمه » وقتا که (هاروت وماروت یره ایندکلری زمان) دیدیلر : ای عناصر وارکاندن خلق اولنمش انسانلر؛ سزك بزم کبی روحانیلرك پاکلکندن خبرکز یوقدر . « شرح » هاروت وماروت زمینه اینجه برنجی ایشلری انسانلری تجهیل ایله اظهار کبر ایتمك اولدی . انجام کار غیرت الٓهیه بوایکی مدعی‌یی زبون وچاه بلاده سرنکون ایتدی .

و انسانلری طعن ایدن عنود ! بولندیغکز حال ومرتبه (وانالنحن الصافون) کبی ادای حقیقت نمایه مستحق اولان ملائك کرامدنده قدراً افزون اولسه بیله ینه کرفتار خطا اولانلری طعن و تشنیعدن تبری وکبر وانانیتدن اعراض وتوقی ایدیکز !

مثنوی

﴿ هین مبادا غیرت آید از کمین ﴾
﴿ سر نکون افتید در قعر زمین ﴾

« ترجمه » آکاه اولکز ، اولمیه‌که غیرت الهیه قضانك کوزه کورونمز نقطه‌سندن ظهوره کلسون ؛ اکرکلیرایسه باشی اشاغی اوله‌رق یرك دیبنه دوشرسکز .

« شرح » خلقی طعن وکبر انانیت کبی حالات مردوده دن فوق العاده تحاشی ایدیکز ! که غیرت ربانیه سزی برباد وقعر زمینده نایاب ایتمامش اولسون! بوتعبیر شریف قویو ایچنده هاروت وماروتك سر نکون اولدقلرینه‌ده اشارتدر .

مثنوی

﴿ هردو کفتند ای خدا فرمان تراست ﴾
﴿ بی امان تو امانی خود کجاست ﴾

« ترجمه » هر ایکیسی (هاروت ایله ماروت) دیدیلر : ای خدا ! فرمان سنکدر . سنك حفظ وامانك اولمینجه محل امنیت باشقه نره‌ده بولنور؟

شرح هاروت وماروتك بو افاده‌سی اعلا ورعنا ، فقط خلوص و صفوته مقارن اولمدیغندن اصابت وسعادتدن بعید ومعرادر .

مثنوی

﴿ این همه کفتند ودلشان می طپید ﴾
﴿ بد کجا آید زما نعم العبید ﴾

زنهار کبر وانائیت ونابمحل عوای روحانیت ایتمیکز ! قیاس وریا وبوکبی احوال مصیبت انکیز ایله انسانیتك موقع حقیقیسی اولان مقامات سعادت آیاتدن مرتبۀ اسفله و درجۀ حیوانیت وذلته دوشمیکز ! ترقی ایتمك ایچون عروة الوثقی اولان ارادات جناب کبریا سزك ایچون قرآن عظیم الشانده بخش واعطا اولنمش وانظار اعتبارده تشهیر ایدلمشدر .

مثنوی

﴿ کرچه هاروتید وماروت وفزون ﴾
﴿ از همه بر بام نحن الصافون ﴾

« ترجمه » کرچه هاروت وماروتسکز! (انالنحن الصافون) طاوانك اوستنده جمله دن زیاده سکز . « شرح » بو بیت شریفك مآلی آتیده کی بیت شریف ایله اکمال اولنمشدر. اشارت اولنان آیت کریمه یه کلنجه سورۀ صافك یوز اللمش دردنجی آیت کریمه سیدر. شویله که : (ومامنا الاله مقام معلوم وانالنحن الصافون وانالنحن المسبحون) معنای شریفی: « وملائك دیرلر : بزدن بر کیمسه یوقدر ، الا که جناب حقه (عبودیت وخدمتده) بر معلوم مقام ومحلی واردر و تحقیقا بز ادای طاعتده صف وصرده یز وبز جناب خدانك ذاتی ناسزا اشیادن تنزیه ایدنلردنز . »

مثنوی

﴿ بر بدیهای بد آن رحمت کنید ﴾
﴿ بر منیٔ خویش بین لعنت کنید ﴾

« ترجمه » فنالرك فنالقلری اوزرینه مرحمت ایدیکز ! انائیت ، خود بینلك اوزرینه لعنت ایدیکز ! « شرح » ای هاروت وماروت! ای متکبر

« ترجمه » او . وحی کاتبی مرقوشك او آوازندن قوشه آرقداش اولدم کبی فکرینه بر ظن کتیرمشدی . « شرح » فخر کائنات علیه افضل التحیات افندیمز حضرتلرینك لمعانیله عکس بر آیت کریمه نك صوك عباراتی قلبنه طلوع ایلدیکندن طولایی او ، کاتب غیر ادیب کندیسنی ده صاحب وحی ظن ایتدی ، دارینده سیاه رو اولدی . هر حالده امور روحانیه ده ظن و قیاس غیر مفید و بی اساسدر .

مثنوی

مرغ پری زد مرا ور اکور کرد
نك فرو بر دش بقعر مرك وددرد

« ترجمه » مرغ حقیقی اکا بر قناد اوردی . کوزینی کور ایتدی . اولوم ودرد چوقورینك دیبنه کوتوردی . « شرح » ادعای غیر لایقده بولنان او کاتب ابتدا نور ایمان ایله باصر و بینا ایکن ایتدیکی جرأتدن طولایی طائر جهان بالا ومفخر هر دوسرا محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندیمز حضرتلری قهر معنوی ایله آنی اورمش وکور ایلمشدر . ای انسان سن ده ! سلامت دوجهان ایسترایسك کبر وانانیتدن کلیاً فراغت وقرآن عظیم الشان واسطه سیله شرف صادر اولان ارادات ربانیه یه تواضع ومواظبتله انقیاد ایت!

مثنوی

هین بعکس یا بظنی هم شما
در میفتید از مقامات سما

« ترجمه » سزده صاقین برعکس ویا بر ظن سببیله سمانك مقاماتندن اشاغی دوشمیکز! « شرح » بو بیت شریف جناب حقك هاروت وماروته واقع اولان اراداتنی معرف اولدیغی کبی هر صاحب کبر وانانیته بر خطاب مستطابدر که

مثنوى

﴿ منطق الطيرى بصوت آموختى ﴾
﴿ صد قياس وصد هوس افروختى ﴾

« ترجمه » منطق الطيرديننلن قوش ديلنى اوكرندك! آنك اوزرينه يوز قياس ويوزهوس پارلاتدك ! «شرح» انبيـاى ذيشـانك و اوليـاى كرامك كلام حكمت انجاملرينى ظـاهرى برصورتله اوكرنمش وكندى ذهن وهوسنك سوقيله يوز نوع خيـال وجوده كتيرمشسك ؛ حالبوكه آنلرك حقيقتى اهل قيـاس ومدعيلردن جدا وخيالاتدن مبرادر. (منطق الطير) تعبيرشريفيله حضرت عطارك كتاب مشهورنده ايما اولنوركه او كتاب مستطابى اوقويانلرك جمله سى صداى لاهوتينك معناى حقايقنى اكلارز ديورلر ايسه ده پك آز كيمسه اومأل حكمته واقف اولور.

مثنوى

﴿ همچو آن رنجور دلها از توخست ﴾
﴿ كر بپندار اصـابت كشته مست ﴾

« ترجمه » ذكرى سـبق ايدن خستـه نك قلبى كبى اوليـاءاللهك قلوبى رنجيده اولمشدر . صاغر قياساتنده اصابت ايتدى ظنيله ذوقندن مست اولدى . « شرح » چوق اهل قياس وخيال واردركه اوليـاءاللهك خاطرينى ، تقليد وريا ايله جلب ايدرز ديرايكن عكسى حاصل واهل قياس ذليل اولمش اولور.

مثنوى

﴿ كاتب آن وحى زان آواز مرغ ﴾
﴿ برده ظنى كو بود همباز مرغ ﴾

ماندمرغان‌خدا اولان‌انبیای‌ذیشان و اولیای کرامدن‌بر کلام حکمت انجام‌استماع ایدنجه آنك‌حقیقتنه مطلع اولمق لازم کلیر ایکن سن آندن یوزچویررسك! و ذهنکله قیاسات‌وخیالات ترتیب وایجاد ایله‌کندینی خراب و برباد ایدرسك !

مثنوی

﴿ وانکهی از خود قیاساتی کنی ﴾
﴿ مر خیال محض را ذاتی کنی ﴾

« ترجمه‌سی » اندن صکره کندندن قیاسلر ترتیب ، خیال محضی ذات حقه منسوب ایدرسك ! « شرح » مثلا بر ولی‌الله هنکام شدت عشق وشغفده (مست خدا اول) دیر . سن بو کلام عشق انجامك حقیقتنی تأمل ایله واصل‌مرتبهٔ معرفت اوله‌جغك یرده شراب مادی ایچمك کناه دکلدر کبی بر قیاس وخیال ایله حرام صریحی انکار ومعاذالله تعالی کفری اختیار و دین و دنیاکی برباد وتارمار ایدرسك ! ارادات صریحهٔ خدا میدانده ناشر انوار-هدایت افزا ایکن قیاسات وخیالات ذهنیه‌یه مراجعت عین‌پریشانی وندامتدر.

مثنوی

﴿ اصطلاحاتست مر ابدال را ﴾
﴿ که نباشد زان خبر اقوال را ﴾

« ترجمه‌سی » ابدال خدانك اصطلاحاتی واردر . او اصطلاحاتدن اهل اقوالك خبری اولماز . « شرح » ابدالدن مقصد ، آمال نفسانیه وقیاسات ذهنیه‌لرینی کلیاً ترك ایدوب ارادات ربانیه‌یه تماميله منقاد اولغله کندیلرینی تبدیل ایدن زمرهٔ جلیلهٔ اولیادرکه کلاملرینی استماع ایدر ایکن اهل اقوال حقیقتی فهم و ادراك ایتمکده بی‌مجال ، فقط او کلامی تقلید وسوء استعمال ایله کرفتار وبال اولور .

او حالده تخمین وقیاس ایتمك ضروری کورندی ، فقط آفتاب عالمتاب جهانی مستغرق انوار ایدر ایکن ذاتاً منکدر اولان قیاسات وخیالات منبع مضرات اوله‌جغی وارستهٔ اثباتدر.

مثنوی

﴿ لیك با خورشید وکعبه پیش رو ﴾
﴿ این قیاس و این تحری را مجو ﴾

« ترجمه » لکن کونش وکعبه یوزینه‌قارشی‌ایکن بوقیاس وتحری‌یی آرامه!
« شرح » ارادات ربانیه‌یه دائر قرآن عظیم الشان و تبلیغات انبیای کرام وار ایکن اکثر خطا ایله مملو اولان قیاسات وتحریات خیالیه‌یی تارك و شهراه شریعت غرایه سالك اول !

مثنوی

﴿ کعبه نادیده مکن زور ومتاب ﴾
﴿ از قیاس الله اعلم بالصواب ﴾

« ترجمه » کعبه‌یی کورمامش اوله ! قیاسدن طولایی کعبه‌دن یوز چویرمه!
الله تعالی صواب وحقیقته اعلمدر . « شرح » ای انسان ! باعث فیض نجاه دو جهان اولان کعبهٔ ارادات جناب یزدان وقرآن عظیم الشان ظاهر وعیان ایکن « بن قیاسات ذهنیه‌دن بشقه‌هانکی شیئه توسل ایده‌بیلیرم ؟ » کبی واهی ادعالردن فراغت وترك عناد ونخوت ایت !

مثنوی

﴿ چون صفیری بشنوی از مرغ حق ﴾
﴿ ظاهر ش را یاد کیری چون سبق ﴾

« ترجمه » نه‌وقت طائر لاهوتی مقام اولان حق قوشندن بر سس ایشیدیرسك !
او آوازك ظاهر جهتنی ظاهرده طوتوب ازبر ایدر ، اوقورسك ! . « شرح »

مثنوی

﴿ پور آن بوجهل شد مؤمن عیان ﴾
﴿ پور آن نوح نبی از گمرهان ﴾

« ترجمه » او ابو جهلك اوغلی آشكار . تام مؤمن اولدی ؛ حضرت نوح نبینك اوغلی یولنی غائب ایتمشلردن اولدی . « شرح » فضل ، پدر واجداد ایله حاصل اولمسی لازم كلسه ابو جهلك اوغلی متقی وحضرت نوحك اوغلی عاصی اولماز ایدی ؛ حالبوكه عكسی یعنی عكرمه اسمنده اولان ابوجهلك اوغلی اصحاب رسولدن برموحد صاحب ایمان ونوح علیه‌السلامك اوغلی كنعان پدرینه عصیان ایدوب غریق طوفان اولدی .

مثنوی

﴿ زادهٔ خاكی منور شد چو ماه ﴾
﴿ زادهٔ آتش توبی رو رو سیاه ﴾

« ترجمه » طوپراغه منسوب اولان اولاد [كه حضرت آدمدر ؛] آی كبی منور اولدی . ای ابلیس ! آتشك اوغلیسك ! یوزی سیاهسك ! كیت ! دفع اول ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ این قیاسات وتحری روزا بر ﴾
﴿ یابشب مر قبله را كردست حبر ﴾

« ترجمه » بوقیاسات وتحری‌یی بولوطلی كونده ، یاخود قارانلق كیجه‌ده اهل دانش اولان ذات قبله ایچون اختیار ایتمشدر . « شرح » مظلم كیجه‌ده قبله نه طرفده اولدیغنی وبناءً علیه نصل نماز قیلمق لازم كله‌جكنی علما تذكر ایدوب

مثنوی

﴿ این نه میراث جهان فانیست ﴾
﴿ که بانسا بش بیابی جانیست ﴾

« ترجمه » زهد وتقوانك فضلی جهان فانینك میراثی دكلدر ؛ تا كه آنی نسبلروشرف اباواجدادایله بوله سك! [زیرا فضل معروف ، روحانی ومعنویدر .]
« شرح » جهان فانینك میراثی مادیدر ؛ مثلا متقی بر انسان دنیادن آخرته انتقال ایدنجه مالك اولدیغی املاك ونقوده اولاد واقرباسی وارث اولور ایكن جهان معنوی یه عائد اولان زهد وتقوایه ارثاً مالك ودعوایه صالح اولهماز ؛ زیرا ترك حیات ایدن متقینك معناً اعتباری ایفای عبادت وكیجه كوندوز ذكر وفكر حق ایله تحصیل رضا ومعرفت كبی افعال ممدوحه ایله حاصل اولمش ایدی . اولاد واقرباسی ایسه بویله اولهماز . مرحمت مخصوصهٔ جناب كبریایه نائل اولماز ایسه وارث وعارف اولهمازلر .

مثنوی

﴿ بلكه این میراثهای انبیاست ﴾
﴿ وارث این جانهای اتقیاست ﴾

« ترجمه » بلكه بو زهد وتقوی فضلی انبیای ذیشانك میراثلریدر ، او فضلك وارثی پاك و طاهر اولان اتقیا و اهل تقوانك جانلریدر .
« شرح » فضل معنوی فلان بك ویا فلان افندینك اوغلونه عائد اولمیوب او فضل وترقی انبیای ذیشانك واونیای كرامكدر. سن ده اكا نائل اولمق ایستر ایسك او زمرهٔ جلیله اصحابنك آثارینه اقتفا و رضای حق ایله كندینی احیا ایت !

مثنوى

﴿ پس قياس فرع بر اصلش كنيم ﴾
﴿ اوز ظلمت ما زنور روشنيم ﴾

« ترجمه » ابليس ديدى : فرعى اصلنه قيـاس ايدهلم ! فرع اولان آدم ظلمانى طوپراقدندر. بز نوردن روشنز . « شرح » قياسات خياليه ايله شيطان لعين طوپراغى فرع و آتشى اصل قياس ايدرك امرحقه مخالفت وغضب ربانى يى اوزرينه دعوت ايتمشدر.

مثنوى

﴿ كفت حق نى بلكه لا انساب شد ﴾
﴿ زهد وتقوى فضل را محراب شد ﴾

« ترجمه » حق تعالى حضرتلرى بيوردى : فرعى اصل اوزرينه قياسه لزوم يوقدر . زهد وتقوى فضيلت و شرفه قبله و محراب اولدى . « شرح » آدم طوپراقدن ، شيطان آتشـدن خلق اولنديغندن حضرت آدمدن دها معتبر اولديغنه دائر ابليسـك ادعاسى حقيقته مخالفدر . بيت شريفده اشـارت اولنان آيت كريمه ، سـورهٔ مؤمنك يوز ايكنجى شـو آيت كريمهسيدر : ﴿ فاذا نفخ فى الصور فلا انساب بينهم يومئذ ولا يتسائلون ﴾ معناى شريفى : « شو وقتده كه صوره نفخ اولنوب اموات احيا اولنور . او ، كونده انسـانلر بيننده انساب و اقربا اولماز واو ، كون برى برندن سؤال وطلب ايتمز . » سورهٔ حجراتك اون اوچنجى آيت كريمهسنده : ﴿ ان اكرمكم عندالله اتقيكم ﴾ بيورلمشدركه معناى شريفى : « جنـاب خدانك عند صمدانيسـنده اك كريمكز اك زياده خالقـدن قورقوب كناهدن صاقينانلردر . »

﴿ اول کسی که درمقابلهٔ نص قیاس آورد ابلیس بود ﴾

او کیمسه‌که ابتدا مقابلهٔ نصده ، امر جناب حقه قارشی قیاس کتیردی . ابلیس ایدی .

مثنوی

﴿ اول آن کس کین قیاسکها نمود ﴾
﴿ پیش انوار خدا ابلیس بود ﴾

« ترجمه » او کیمسه ابتدا بو قیاسجکلری کوستردی . انوار خدانك حضورنده ابلیس ایدی . « شرح » انوار خدا علم وفرمان جناب کبریا دیمکدر. عالم مطلق حضرتلری آدم علیه‌السلامه سجده ایدیکز دیه امر بیوردیغی زمان امره انقیاد ایده‌جکی یرده شیطان لعین پرکین اوله‌رق قیاسات خیالیه اوزرینه دیدی‌که : آدم طوپراقدن ، بن ایسه آتشدن خلق وایجاداولندم . ازهرجهت اندن دها معتبر ایکن نه ایچون آدمه سجده وکندیمی خاك مذلته افتاده ایتمش اوله‌یم ؟ ایشته بو قیاسات و افادات شیطانیه اوزرینه مطرود ومردود اولدی . شرع غرایه مخالف قیاسات خیالیه‌دن دائما چکنملیدر.

مثنوی

﴿ کفت نار از خاك بی شك بهترست ﴾
﴿ من زنارم او زخاك اکدرست ﴾

« ترجمه » شیطان دیدی : آتش طوپراقدن شبهه‌سز دها ایيدر . بن آتشدن ، آدم طوپراقدن خلق اولنمشدر . [بو بیت شریفك ده شرحی ، سبق ایدن بیت شریفه مربوطدر .]

« ترجمه » بر قیاسی‌که ذکر اولنان صاغر اختیار ایتدی ؛ قومشوسیله اولان اون سنه‌لك محبتی باطل اولدی . [خیالات وهمیه‌یه مستند قیاسات باطله‌نك روابط انسانیه‌یی محو ایتمسنی کوسترن شو بیت حکمت آلود ، سامعه‌نواز ارباب عرفاندر .]

مثنوی

﴿ خاصه ای خواجه قیاس حس دون ﴾
﴿ اندران وحیی‌که هست از حدفزون ﴾

« ترجمه » علی‌الخصوص ای خواجه ! اکر او ، آلچاق حسك قیاسی ، حددن‌افزون‌اولان وحی‌حقه‌قارشی‌اولورایسه!... « شرح » شرع‌وحقیقته‌مستند اولمیان قیاسات خیالیه غایت مضردر . وحی الٓهی وامر ربانی‌یه قارشی اولان قیاسات عقلیه ایسه معاذالله‌تعالی صاحبی ایچون‌الی‌الابد عقوبت‌عظیمه‌یی داعیدر.

مثنوی

﴿ کوش حسی تو بحرف ار در خورست ﴾
﴿ دانکه کوش عیب کیر تو کرست ﴾

« ترجمه » ای اهل قیاس ! حس قولاغك حرف وکلامه لایق و مقتدر اولسه‌ده بیل‌که سنك عیب طوتان قولاغك معناً صاغردر .
« شرح » وحی ربانی‌یه قارشی بولنان بر بی دین ولعین : بن نصل احمق ، نصل صاغرم ؛ قرآنی هم اوقومغه ، هم اکلامغه مقتدرم دیر ایسه : ولو دیدیکك کبی ظاهراً قرآن اوقور ، اکلار ، ایشیدر ایسه‌کده سمع ظاهرك عادی وادراك حقایقدن عاری اولدیغی ایچون حقیقتده هرکسدن زیاده صاغر ونفس وشیطانه اسیرسك ! جوابنی آلیر .

مثنوی

﴿ از برای چارهٔ این خوفها ﴾
﴿ آمدا ندر هر نمازی اهدنا ﴾

« ترجمه » بو ، قورقولره چاره اولمق اوزره هر نمازده « اهدنا الصراط المستقیم » عبارهٔ جلیله‌سی کلیر . « شرح » ریا و تکبر کبی خطالره کرفتار اولمامق ایچون مؤمن سورهٔ فاتحه‌ده مسطور اولان : ﴿ اهدنا الصراط المستقیم ﴾ یعنی : « الٓهی ، بزه طوغری یولی کوستر و آنك اوزرینه هدایت ویر . » دیمسی فرضدر . بواسترحامدن معلوم اولورکه انسانلرك طریق حقده استقامت نمای ثبات اولملری . حسیات پاکیزه ایله تزیین قلب و وجدان ایدرك دائما جناب رب العالمینه متوجهاً مرحمت خدایه صیغنملری الزمدر .

مثنوی

﴿ کان نمازم را میامیز ای خدا ﴾
﴿ با نماز ضالین و اهل ریا ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال ! بنم نمازمی ضالین واهل ریانك نمازی ایله قاریشدیرمه ! « شرح » سورهٔ فاتحه‌ده نماز قیلان مؤحد اغزندن : الٓهی ! بزه طوغری یولی کوستر ! او ، یولی که نعمت ایتدیکك زمرهٔ جلیله‌یه کوستردك ومغضوب و ضالین یولنی کوسترمه ! دینلیور .

مثنوی

﴿ از قیامی که بکرد آن کر کزین ﴾
﴿ صحبت ده ساله باطل شد بدین ﴾

« ترجمه » بو معامله‌سیله او صاغر . زیارتنه کیتدیکی خسته‌نك کوکلنده بر آتش یاقمش ، او آتشده کندی‌ده یانمشدر. «شرح» صاغرك معامله‌ٔ واقعهٔ معکوسه‌سی قومشوسنی آتش غضب ایچنده براقمش ، حقوق همجواری ایله پك چوق سنه‌لك محبتنی یاقوب برباد ایتمشدر.

مثنوی

﴿ فاتقوا النار التی اوقد تم ﴾
﴿ انکم فی المعصیت از دد تم ﴾

« ترجمه » شو ، آتشدن اتقا ایدیکزکه کندیکزی یاقدیکز ! تحقیقا ، کناهلری‌ده سز زیاده‌لشدیردیکز ! « شرح » صاغرك قیاسات خالیه‌سی جهتله فائده یرینه مضرته دوچار اولدیغی کبی غیر مشروع احوالدن اجتناب ایدلمدیکی حالده بوندن بتر فلاکت ومصیبته کرفتار اوله‌جغنده شبهه یوقدر. اقوال‌واحوال غیر لایقه آتش کبیدر . ابتدا حس اولنماز درجه‌ده یاواش یاواش پارلار ، صکره بنای حس وسعادتی یاقار.

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر بیك صاحب ریا ﴾
﴿ صل انك لم تصل یا فتی ﴾

« ترجمه » فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلری نماز قیلان بر ریا کاره دیدی : ای دلیقانلی ! نماز قیل ! زیرا قیلمدك ! « شرح » روایت اولنورکه حضور فخر عالمده بر ریا کار نماز قیلدقدن صکره فخر کائنات علیه افضل التحیات افندیمز حضرتلری اکا بیوردی : (قم صل فانك لم تصل) « قالق نماز قیل ! زیرا قیلمدك . » بو امر اوزرینه او ریا کار تکرار نماز قیلمش ایسه‌ده ریایه مستند اولان نماز ودعا فائده‌سز اولدیغی هویدادر.

« ترجمه » بعض حقیقت بیله کیزلی کناه اولور. چوق سیاه واردرکه سن آنی صاف وبراق ظن ایدرسك ! « شرح » نماز کبی عین حقیقت اولان بر عبادت بیله تحصیل رضای ربانی کبی بر مقصد مقبوله مقارن اولمیوبده خلقه کوسترش ایچون ریاکارانه اولور ایسه معصیت و کناه خفی اولور. چوق کیمسه صاف واهل ایمان کورینور. کیزلیجه منکدر وعاصی وغیر صافی بولنمش اولور.

مثنوی

﴿ همچو آن کرکه همی پنداشتست ﴾
﴿ کونکویی کرد دآن برعکس جست ﴾

« ترجمه » او، صاغر کبی‌که یابدیغی شیئك هپسنی ایيلك صانمشدر. حالبوکه ظن عکسنه صیچرادی. « شرح » صاغر ایشتمکه مقتدر دکل ایکن ایشیدر کبی کوسترمك ایسته‌مسی بر خسته‌دلی بیزار ایتمش، خاطر، کوکل قیرمشدر، ریاکار ومرحمت صمدانیه‌یه التجا ایتمیوب کندی عبادتلریله مفتخر بولنان بدکردارلرك عاقبتی دائما خسران وسفالتدر.

مثنوی

﴿ او نشسته خوش که خدمت کرده ام ﴾
﴿ حق همسایه بجا آورده ام ﴾

« ترجمه » او صاغر خدمت ایتدم. قومشونك حقنی یرینه کتیردم خلیاسیله راحت اوطورمش ! [شرحدن مستغنیدر.]

مثنوی

﴿ بهر خود او آتشی افروختست ﴾
﴿ در دل رنجور وخود را سوختست ﴾

مثنوی

﴿ تا ببیند دشمن خودرا نزار ﴾
﴿ تا بگیرد خاطر زشتش قرار ﴾

« ترجمه » تا کندی دشمنی ضعیف کورسونده آنك چیرکین اولان خاطری قرار طوتسون ! [بو افادهده مریضك سوء ظنی کوستر . شرحه لزوم براقماز .]

مثنوی

﴿ بس کسان کایشان عبادتها کنند ﴾
﴿ دل برضوان و ثواب آن نهند ﴾

« ترجمه » چوق کیمسه عبادت ایدرلر ، او ، رضوان وثواب اوستنه کوکل قورلر . « شرح » چوق آدم واردرکه بز اوراد و اذکار ایله مشغول اولهرق عبادت ایدرز ، بالطبع ثواب قازانیرز ؛ از هرجهت مسعود وکندیمزی اهل عرفان واصحاب اتقادن کوسترمش اولورز ظننده بولنور . نتکم صاغر مجاوبهٔ معکوسهسندن طولایی خیالنجه خوش حال اولمش وقوهٔ سامعهسنك کمالندن قومشوسنی قاندیرمش ظننه ذهنی صاپلامشدر . کندیسنده اولمیان قوهٔ سامعهیی کذباً و ریاءً کوستر دیکندن طولایی محبنك غضبنی جلب ایتمش ! مرحمت ربانیهیی خاطرندن چیقاروب کندی عبادتلرینك ثوابنه اتکا ایدن بلهـا فائدهیه بدل غضب ربانیی اوزرلرینه دعوت ایدرلر . [بعض نسخهلرده مصراع اولده « زطاعت کمرهند » بعضسنده « مکرهند » دیه محرر ایسهده سلطان ولد حضرتلرینك زمان عالیسنده یازیلان نسخهٔ شریفهده «عبادتها کنند» یازلدیغی جهتله ترجیحاً بوعبارهنك درجی مناسب کورلمشدر .]

مثنوی

﴿ خود حقیقت معصیت باشد خفی ﴾
﴿ بس کدر کانرا تو پنداری صفی ﴾

مثنوی

﴿ چون نبودش صبر می پیچید او ﴾
﴿ کین سك زن روسیٔ حیز کو ﴾

« ترجمه » خسته صبردن بهره‌سز اوله‌رق پریشانیٔ خاطر ایله حدتندن طولاني صاغر حقنده دیر ایدی : بو کوپك روسبی نره‌ده‌در ؟ باقالم ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ تا بریزم بروی آنچه کفته بود ﴾
﴿ کان زمان شیر ضمیرم خفته بود ﴾

« ترجمه » تاکه دمین بکا سویلدیکی او شیئی آنك اوزرینه دوکه‌رك برباد ایده‌یم ! زیرا او ، زمان قلبمك ارسلانی نصلسه اویومش ایدی . « شرح » بر صاحب حدت بوکبی خیال و خاطره کلز وبلکه لغتلرده بیله بولنماز فنا فنا سوزلر سویلر ! مصراع ثانیده « ضمیرمك ارسلانی او زمان اویومش ایدی . » عباره‌سی خسته‌لك سببیله ذهننده طورغونلقدن متولد سکون. حالی حدتك اخلال ایتمسنی مصوردر.

مثنوی

﴿ چون عیادت بهر دل آرا میست ﴾
﴿ این عیادت نیست دشمن کامیست ﴾

« ترجمه » خسته‌نك زیارتنه وارمق تسلیت وراحت قلب مقصدینه مبنیدر. بو عیادت دکل عداوت ایدی . « شرح » بر انسان حدت وغضبه کرفتار اولدیغی وقت مغضوبك اغزندن ایشتمش اولدیغی کلماتدن ومعامله‌سنده کوردیکی حالاتدن غضبنی تزیید ایده‌جك درلو درلو احکام موهومه چیقارر . بوسوء ظن ایله کندینی شیطان لعینك تسویلاتنه قاپدیرر .

آنی تحقیره قرار ویرمش ، سوق غضب ایله پك چوق محقرانه سوز سویلمکه حاضرلانمش ! کظم غیظ ایله حدتی میدانه چیقارمیوب عفو ایله خصومتی ازاله ایتمك انسانیته زینت‌بخش اولان مزیات مقبوله‌دندر.

مثنوی

﴿ کظم غیظ اینست آنرا قی مکن ﴾
﴿ تا بیابی در جزا شیرین سخن ﴾

« ترجمه » کظم غیظ . یعنی حدت وغضبی یوتمق بودر : اوکا ، قی‌ایتمه! یعنی کیمسه‌نك خاطرینی بولاندیره‌جق فنا سوز سویله ! زیرا او صبره مکافات اوله‌رق جناب حق ایله انسانلردن طاتلی سوز بوله‌سك! «شرح»بوبیت‌شریفده اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ آل عمرانك یوز اوتوز دردنجی شو آیت کریمه‌سیدر : ﴿ الذین ینفقون فی‌السراء والضراء والکاظمین الغیظ والعافین عن‌الناس والله یحب‌المحسنین ﴾ معنای شریفی : « شو کیمسه‌لر (شایان مدح ومکافاتدر) که فی سبیل‌الله صدقه ونفقه ویررلر ، بوللق و طارلق حالنده وغیظ وغضبلرینی اشاغی ایندیروب اغزلرندن چیقارمازلر وانسانلرك قصورندن عفو ایدیجیلردر. (آنلر محسندرلر) وحق تعالی محسنلری سوەر . » بو آیت - کریمه‌نك مضموننه توفیق حرکت ایدن انسان ممدوح رب‌المناندر. چوق دفعه کوریلورکه تهور و غضب ایله اغزدن فیرلایان سوزلردن اختلافات و منازعات وبلکه فسادات ظهور ایتمشدر . حدیدالمزاج اولان کیمسه بر مدت صکره پشیمان اولور . نه فائده‌که حدت وقتنده مخاطبنك خاطرینی قیرمش اولور . تعمیرینه امکان قالمیان بر کوکلك قیرلمسی ایسه انسانی خراب ایدر . بتون اصحاب عقل وحکمتك قبول ایلدکاری اساس بودرکه غایظ وشتم آمیز کلماتدن دائما صاقنملی . فقط شریر ومضرلرك ذهننه قورقو ویرمك ایچون یوزلرینه هیچ بر وقت کولاملی . جزایه مستحق اولنجه شرعاً ونظاماً مقتضی اولان جزایی‌ده اهمال ایتمامیلدر. غضبنی قی ایتمیانلرك جناب حقدن ایشیده‌جکاری کلام شیرین بوصحایفی تزیین ایدن مذکور آیت کریمهٔ مبشره‌در.

مثنوی

﴿ کفت رنجور این عدو جان ماست ﴾
﴿ ما ندانستیم کو کان جفاست ﴾

« ترجمه » خسته دیدی : بو آدم بزم جانمزك دشمنیدر . بز بیلمدك ، او جفا واذا معدنیدر ، [شرحه حاجت یوقدر .]

مثنوی

﴿ خاطر رنجور جویان صد سقط ﴾
﴿ تا که پیغامش کند از هر نمط ﴾

« ترجمه » خسته‌نك خاطری یوز دانه بوزوق شی آرایجیدر . تا که خاطرقیران خبری صاغره سویلیه‌رك تحقیرایتسون ! « شرح » صاغرك سویلدیکی مناسبتسز سوزلردن طولایی خسته حدتلنمش ، مقابلةً تحقیره تشبث ایتمشدر ، هرکیم خیالات و تشبثات غیر لایقه ایله خطاده بولنور ایسه مقابله‌یه ومعامله‌ٔ شدیده‌یه کرفتار اوله‌جغنی خاطرندن چیقارمامليدر .

مثنوی

﴿ چون کسی کو خورده باشد آش بد ﴾
﴿ می بشو راند داش تاقی کند ﴾

« ترجمه » نه زمان بر کیمسه فنا و مضر بر ، یمك یمشدر . او غدا آنك ایچنی بولاندیرر ، قی ایدنجه‌یه قدر ! ... « شرح » بر کیمسه مزاجنه موافق اولمیان عکسی بر سوزی ایشتدیکی وقت حدتندن حاصل اولان کین وغضبنی شتم آمیز کلمات ایله مغضوبنه قارشی کوسترر . بو بیت شریفده مریض مذکورك حالنه عائددرکه صاغرك مناسبتسز جوابلرندن حصوله کان حدت ایله

مثنوی

﴿ بعد ازان کفت ازطبیبان کیست او ﴾
﴿ کوهمی آید بچاره پیش تو ﴾

« ترجمه » اندن صکره صاغر دیدی : حکیملردن هانکیسی چاره وتداوی ایچون دائما سنك اوکنه کلیور ؟

مثنوی

﴿ کفت عزرائل می آید برو ﴾
﴿ کفت پایش بس مبارك شادشو ﴾

« ترجمه » خسته ، شدت غضبندن دیدی : عزرائیل کلیر . کیت ! بورادن دفع اول ! صاغر دیدی : آنك آیاغی غایت مبارکدر . شاد وغمدن آزاد اول ! « شرح » بو حکایهٔ حکمت علامه‌ده کوریلن ابیات شریفه ظرافت بلیغانه ایله پك چوق قیاسات ذهنیه وار درکه فعلیاته کلنجه کلیاً عکسی ظهور ایدرك صاحب قیاسات معیوب و مغلوب اولدیغنی ارباب ادراکه تفهیم ایدر .

مثنوی

﴿ کر برون آمد بکفت شادمان ﴾
﴿ شکر کش کردم مراعات این زمان ﴾

« ترجمه » صاغر خسته‌نك یانندن طیشاری چیقدی . ممنون ومسرور ایدی . کندی کندینه دیدی : شکر اولسون ! بو زمانده خسته‌یه رعایت وخاطرینی تطییب ایتدم ! « شرح » چوق انسانلر کورینورکه خیالات وتشبثات واهیه اوزرینه حاللری دیکرکون وکندیلری ازهرجهت معذب ومغبون اولمش ایکن ینه خیاللرندن فارغ اولماز ، تدبیرلرینه مصراوله‌رق حقیقتده کور وصاغر اولدقلرینی آکلامازلر .

« ترجمه » صاغر خسته‌یه دیدی : نصل‌سك ؟ خسته جواباً دیدی : (اضطرابدن) أولدم هلاك اولدم . صاغر دیدی : شكر الحمدلله! بونك اوزرینه خسته‌نك كوكلی قیرلدی. دها زیاده مضطرب اولدی . « شرح » خسته نك اضطراب حالنی كوسترن سوزلرینه صاغرك شكر ایتمسی نه‌قدر مناسبتسزایدی . نه‌چاره كه‌صاغر ، اولجه خیالنده تجسم ایتدیردیكی خسته‌نك خوش‌حالم‌طرزنده‌كی جواب مخیلی سوقیله مریض كندیسنه (اییم) دیه‌جك ظن ایدییوردی . مریضك ویردیكی جواب بتوز بتون صاغرك قیاسی خلافنه اولدیغندن (شكری) بالطبع باعث رنج وشدت اولدی . بعض احمق كیمسه‌لرده كرك مكالمات ، كرك معاملات ایچون كندی ذهنلرنده قوردقلری خیالاتك حین اجراسنده كلیاً عكسی برصورتده نتائج وخیمه سرنما وكار یرینه ضرر وسعادته بدل نكبت كوره‌جكلری وارسته‌ٔ انبادر . بناءً علیه عاقل اولان ، كندی ذهن وخیالنه مناسب كلن تشبثات وتخمینات ایله اكتفا ایتمیوب دیكرلرك حسیات وافكارینی تحقیق وتدقیق ایتدكدن صكره اساس متینه بنای فكر وتشبث ایدر .

مثنوی

﴿ این چه شكرست او مگر باما بدست ﴾
﴿ كر قیاس كرد وآن كژ آمدست ﴾

« ترجمه » [خسته دیدی :] بو نصل شكردر ؟ مگر بو آدم بزمله فنا دشمندر . صاغر قیاس‌ایتدی. فقط قیاسی اكری‌كلدی. [وارسته‌ٔشرحدر.]

مثنوی

﴿ بعد ازان كفتش چه خوردی كفت زهر ﴾
﴿ كفت نوشت باد افزون كشت قهر ﴾

« ترجمه » اندن صكره صاغر دیدی : نه ییدك ؟ خسته ، حدتندن زهر ییدم دیدی . صاغر دیدی : سكا نوش وعشق اولسون ! بونك اوزرینه مریضك قهر وغضبی زیاده‌لشدی .

مثنوی

﴿ من بگویم بس مبارك پاست او ﴾
﴿ چونکه او آمد شود کارد نکو ﴾

« ترجمه » بن خستهیه دیرم : او طبیب زیاده مبارك قدمدر ؛ نه وقت او کلدی ، سنك ایشك ایی اولدی . [بوده صاغرك و صاغر کبی اولان اصحاب خیالك قیاسات خیالیهسنی بیاندن عبارتدر .]

مثنوی

﴿ پای اورا آز مودستیم ما ﴾
﴿ هرکجامی‌شدشود حاجت‌روا ﴾

« ترجمه » بز او طبیبك ایاغنی تجربه ایتدك ! نرهیه کیدر ایسه حاجت روا اولور . [صاغرك قوۀ خیالیهسنده ایجاد ایتدیکی بو محاوره حقیقی ایشتمکدن قولاقلری عاجز اولان معلولین معرفته درس‌عبرتدر .]

مثنوی

﴿ این جوابات قیاسی راست کرد ﴾
﴿ پیش آن رنجور شد آن نیك‌مرد ﴾

« ترجمه » قیاسات ذهنیهیه مستند خیالی اولان بو جوابلری صاغر کندنجه طوغری عد ایتدی . او ایی آدم وصاف دل صاغر خسته‌نك اوكنه زیارته کیتدی .

مثنوی

﴿ کفت چونی کفت مردم کفت شکر ﴾
﴿ شد ازین رنجور پرآزار ونکر ﴾

مثنوی

﴿ چون بکویم چونی ای محنت کشم ﴾
﴿ او بخواهد کفت نیکم یا خوشم ﴾

« ترجمه‌سی » بن نه وقت خسته‌یه، ای بنم محنت‌چکیجی قومشوم ! نصلسك؟ دیرم . او بکا یا ائی‌یم، یاخود خوشم‌دیمك ایستر . [صاغرك تصویر ظنیاتندن ونقش تصوراتندن عبارت اولان بو بیت شریف شرحه حاجت براقامشدر.]

مثنوی

﴿ من بکویم شکر چه خوردی آیا ﴾
﴿ او بکوید شربتی یا ماش با ﴾

« ترجمه‌سی » [صاغر یوقاریده‌کی بیتده تصور ایتدیکی ائی‌یم ، یاخود خوشم جوابنی آلدیغنی ذهننده‌دوشوندکدنصکره:] بن‌شکر اولسون‌دیه‌یم. آندن‌صکره صوره‌یم . نه‌درلو یمك ییرسك ؟ او بکا شربت ، یاخود مرجمك چورباسی‌ییرم! دیه‌جك ! [صاغرك بو قیاسات واهیه‌سی بالطبع مستغنیٔ شرح وتفصیلدر.]

مثنوی

﴿ من بکویم صحه نوشت کیست آن ﴾
﴿ از طبیبان پیش تو کوید فلان ﴾

« ترجمه‌سی » آنك اوزرینه بن او خسته‌یه ییوب ایچدیکك سکا صحت اولسون دیرم . سکا هانکی طبیب کلیر ؟ دیه صورارم . او خسته فلان طبیب دیر . [بو بیت شریف ایله متعاقباً کله‌جك برقاچ ابیات ، قیاسات وهمیه وتصورات سقیمه‌یی تصویر ایتدیکی جهتله شرح و توضیح احتیاجندن وارسته‌ در .]

« ترجمه » سرمایه‌سی چوق ، زنکین بر کیمسه بر صاغره دیدی : سنك قومشوك خسته اولدی . [شرح لازم دکلدر .]

مثنوی

﴿ کفت باخود کرکه با کوش کران ﴾
﴿ من چه دریابم ز کفت آن جوان ﴾

« ترجمه » صاغر کندی کندینه دیدی : بو صاغر قولاقله بن او خسته جوانك سوزندن نه بولورم، نه اکلارم؟ [شرحه لزوم یوقدر .]

مثنوی

﴿ خاصه رنجور وضعیف آواز شد ﴾
﴿ لیك باید رفت آنجانیست سود ﴾

« ترجمه » علی الخصوص خسته اولانك سسی ضعیف ویواش اولدی . مادام که قومشودر. کیتمك ضروریدر . [« نیست سود » ترکیبی فائده یوقدر معناسنده ایسه‌ده بوراده ضروریدر دیه ترجمه ایتمکی شیوهٔ لسانمزه دها موافق کوردك .]

مثنوی

﴿ چون ببینم کان لبش جنبان شود ﴾
﴿ من قیاس کیرم آنراهم زخود ﴾

« ترجمه » [صاغر ینه کندی کندینه دییور:] خسته‌نك دوداغی قیملدادیغنی کوردیکم وقت بن او حرکتدن کندمجه قیاس طوتوب سویلدیکنی اکلارم .
« شرح » درس حقیقتدن فیضدار انتباه اولمیانلر ، بعض علایم صوریه وکلمات سطحیه‌دن حقیقتی اکلارز ظننده بولنورلرده چوق دفعه حقیقت ظنلرینك بتون بتون خلافنده واقع اولور . بو حکایهٔ عبرت افزا بو حکمت علویه‌یی طرز ظریفانه‌ده افهام ایدر .

« ترجمه » اكر سن بلبلك سسنى اوكرنسك بيله نه بيليرسك ؟ بلبل ، كل‌ايله نه ايش طوتار، نه سويلشير؟ « شرح » اى دعواى عرفان و كمالاتده بولنان غافل ! فرض ايده‌لم كه برولى‌اللهك كلمات‌حكمت آياتنى تقليدايله استعمال. لسان‌ايديورسك! فقط او ولى‌اللهك‌عشقيله‌معشوقى‌اره‌سنده‌كى‌مناسبتى‌نه‌بيليرسك؟ او صداى لاهوتينك كلستان قلب عارفده حاصل ايتديكى نشوهٔ رايحه‌دارى نصل آكلارسك ؟ اول كان عشق وعرفانه نصل‌مشابه وهم‌حال اوله‌بيليرسك؟

مثنوى

﴿ ور بدانى باشد آن هم از كمان ﴾
﴿ چون زلب جنبان كمانهاى كران ﴾

« ترجمه » اكر بيليرم ادعاسنده بولنور ايسك او سنك بيليرم ظنك دوداقلرك قيملدامسندن برصاغرده حصوله كان ظن كبيدر . « شرح » غافل، روحانيونك حركات ظاهره‌لرينى كورسه بيله او حركات وكلمات حكمت آياتك حقيقتندن بى‌خبردر. چونكه غافل ، صاغر كبيدركه حقيقت سويله‌ين بردوداغك حركتندن برشى آكلايه‌ماز. آتيده‌كى قصهٔ حكمت‌افزا بو حقيقتى برقات‌دها ايضاح وانبا ايده‌جكدر.

﴿ بعيادت رفتن كر برهمسايهٔ رنجور خويش ﴾

بر صاغر ، خسته اولان قومشوسنك زيارتنه كيتمسى بياننده‌در :
[(عيادت) خسته‌نك زيارتنه وارمقدر . (كر) صاغر، (همسايه) قومشو ديمكدر .]

مثنوى

﴿ آن كرى را كفت افزون مايهٔ ﴾
﴿ كه ترا رنجور شد همسايهٔ ﴾

مثنوی

﴿ خویش را هم صوت مرغان خدا ﴾
﴿ می شمرد آن بد صفیری چون صدا ﴾

« ترجمه » او ، کاتب کندیسنی وحدت خدا واحدیت مولاباغچه‌سنده‌کی بلبللرك نغمه‌لریله هم آهنك صاندی . حال بوکه او ، نغمه وصدا ظن اولنـان فنا برایصلق چالمق قبیلندن تقلید برصدا ایدی. « شرح » طوطیٔ روضهٔوحدت وبلبل کلستان احدیت اولان انبیـای عظام و اقطاب ذوی‌الاحترامك نغمات ـ لاهوتیه وبلاغت جبروتیـه سی سـامعه نواز ارباب اذعان ایکن بعض مقلدلرك او کاتب کمراه کبی حدیثی بیلمیه‌رك آنلره هم صوت و پاداش اولمق ایسته‌مسی آجینه‌جق بر انکار و محرومیتدر . جهان روحانیتده انك صـداسی بر صیادك اغفال مرغان ایچون تقلیداً اغزندن چیقاردیغی صدای خدعه‌نما کبیدر.

مثنوی

﴿ لحن مرغانرا اکر واصف شـوی ﴾
﴿ بر مرام مرغ کی واقف شـوی ﴾

« ترجمه » اکر قوشـلرك صداسـنی وصف وتقلید ایدیجی اولسك بیله قوشلرك مرامنه نه زمان واقف اوله‌بیلیرسك ؟ « شرح » تقلید و مستعار اولان شـیلر ایله مفتخر اولان مقلد ، حکمت عالیهٔ معنویه‌یه کسـب اطلاع ایتمدیکی ایچون نغمهٔ بلبلك طاغده‌کی عکسندن عبارت نقل صدا ایله‌دعوای عرفان ایدر.

مثنوی

﴿ کر بیـا موز صفیر بلبـلی ﴾
﴿ توچه دانی کوچه دارد باکلی ﴾

« ترجمه » او ، عصمت وعفت كه سزده موجود در. او ، بنم عصمت وحفظمك عكسندندر. « شرح » اى ملائك ! انسانلرى طعن وتشنيع ايدرك كنديكزى عصمت ذاتيه ايله متحلى ظن ايتميكز ! سزده اولان عصمت سزدن دكلدر. اثر صيانت ونور عصمت جناب رب عزتدر.

مثنوى

﴿ آن ز من بينيد نه ز خود هين هين ﴾
﴿ تا نچريد بر شما ديو لعين ﴾

« ترجمه » عصمتى بندن كوريكز ! صاقين كنديكزدن كورميكز ! تاكه شيطان لعين سزه غلبه ايتمسون ! « شرح » اى ملائك ! عصمت وعفتى سزك هنر وقدسيتكزدن ظن ايتميكز ! بندن بيليكز ! اكر كنديكزدن بيلير ايسه كز كبر وغرور ايتمك ؛ بعده شيطان لعينك وساوس ودسائسندن مغلوب ومقهور اولمق سزك ايچون مقرردر.

مثنوى

﴿ انچنانكه كاتب وحى رسول ﴾
﴿ ديدحكمت درخودونور اصول ﴾

« ترجمه » اويله كه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرينك كاتبوحى حكمتى ونورك اصلنى، وحيى كندنده كوردى. « شرح » قصه سى سبق ايدن كاتب عير اديب ، وحيك شرف نزولنده سطوت ورونق روحانيت جناب پيغمبرى آنك قلبنه عكس انداز اولدى . او شرفى كاتب كنديسندن بيلدى. كبر وارتداده دوشدى . اى ملائكه ! عصمت وطهارتى كنديكزدن بيلير ايسه كز خائب وخاسر وشيطانه مغلوب واسير اولمش اولورسكز !

« ترجمه » ای عالم ملکوتده بولنان لشکر غیب وخدمتکارلرم ! شکر ایدیکز ! شهوت وفرجدن قورتولدیکز ! « شرح » ای ملائك ! شهوت وفرج کبی انسانلری بلالره کرفتار ایدن ورطه‌لردن خلقت وموقعکز حسبیله قورتولمش اولدیغکزدن طولایی انسانلره طعن ایده‌جککز یرده نعم صیانت و مرحمته شکر ایدیکز ! بوسببدندرکه کامل اولان انسان عنداللهده ملائکهٔ کرامدن دها معتبردر ؛ زیرا قدر واعتبار زحمت وتهلکه ایله متناسب اولور ایسه سزاوار اولور. دنیاده نفسی اغفال ایده‌جك بك چوق احوال و خصوصاً حسن ـ ملاحت مآل همان هر طرفده موجود اولوب کرفتارینی اسیر وضریر ایدر . رضای حقه اتباعاً او لذت حیوانیه ونفسانیه‌یی فدا وامحایه موفق اولان انسان کمالات معنویه‌یی احراز ایله مقبول یزدان اولدیغنده شبهه یوقدر.

مثنوی

کر ازان معنی نهم من بر شما
مر شمارا بیش نپذیرت سما

« ترجمه » اکر طینت بشرده اولان معنادن اکر بن سزك ترکیبکزه وضع ایدر ایسه‌م ارتق سزی آسمان قبول ایتمزدی . « شرح » اکر بنی آدمه مسلط اولان شهوت وغضب وحسد کبی نیجه نیجه دشمن معنوی ملائکه‌نك خلقتنه تسلیط و وضع اولنه‌جق اولسه تحمل ایده‌میوب مغلوب ومعیوب وآسمان معنویدن مطرود ومسلوب اولوردی . مظهریت آدمیه ، بر قدرت ـ تحملیه‌یی حاوی اولدیغندن متحمل ومترقی و ملائکه ایسه نفس و شیطانك اغواآتنه پك چابك قاپیله‌رق مغفل اولور .

مثنوی

عصمتی که مر شما را در تن است
آن زعکس عصمت وحفظ منست

« ترجمه » او، خودبین کندی کبرینی حمیت‌دین تسمیه ایدر . کندنده‌کی کافر نفسه باقماز . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

حمیت دین را نشان دیکرست
که ازان آتش جهانی اخضرست

« ترجمه » حمیت دینیه‌نك نشانی بشقه‌در. زیرا او، آتش ونوردن جهان یشیل بر رنك لطیفی حاویدر . « شرح » حمیت دینیه خلقی طعن وتشنیع ایتمك وکبر واانانیت ایتمك اولمیوب بالعکس آنك شانی عیوب ناسی ستر ایله برابر صور مشروعه ومقبوله ایله اصلاحه چالیشمق و مساعیٔ عالیه‌سی حسبیله جهانی تسریر و تنویر ایتمکدر.

مثنوی

کفت حقشان کر شمار وشنکرید
در سیهکاران مغفل منکرید

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری هاروت و ماروته بیوردی : اکر سز روشن ، نورانی ایسه‌کز نفس وشهوت ایله اغفال ایدلمش اولان کناهکارلره طعن ایله باقمیکز ! « شرح » ای هاروت وماروت ! انسانلرك جرم وخطالرینه باقوب خشم وطعن ایدیورسکز ! طعن ایتدیککز معاصیدن بری وبلکه اك بیوکی اولان کبر وغروری ارتکاب ایده‌جککزه کرفتار غفلت اولان انسانلرك ستر عیبلریله اصلاحلرینه چالیشکز ! یوقسه انسانلری طعن ایدر ایکن فعلکز محض طعن وموجب خسران اولور.

مثنوی

شکر کویید ای سپاه وچاکران
رسته اید از شهوت وازچاکران

« ترجمه » خشم و غضبلرندن اللرینی چیکنه‌دیلر ، لکن کندی عیبلرینی کوز ایله کورمزلر ایدی . « شرح » ملائکك ال وکوزلری اولمدیغی وجسم لطیف اولوب بشقه بر خلقتده بولندقلری مستغنیٔ ایضاحدر . انجق عناد وتعجبلری زماننده انسانلر اللرینی چیکنه‌دکلری جهتله تسهیل تفهیم و مذکور ایکی ملکك حس ایلدکلری خشم وتعجبی انسانلره مؤثر بر صورتده تعریف ایتمك ایچون « ال چیکنه‌مسی وکوز کورمسی » کبی تعبیرات قوللانلق موافق کوریلور . هاروت وماروتك کورمدکلری کندی عیبلرینه کلنجه ، اك برنجی قصوری دنیاده کرفتار جرم وخطا اولان انسانلرك سلامتی ایچون جناب ارحم‌الراحمینه دعا ایده‌جکلری یرده نوع بنی بشری طعن وتعییبه قیام واوطعن حسبیله کندیلرینی متکبر ، بعده مخطی وبی‌امان ایتمشلردر.

مثنوی

﴿ خویش بین چون از کسی جرمی بدید ﴾
﴿ آتشی دروی زدوزخ شد بدید ﴾

« ترجمه » خود بین اولان کیمسه جرم وعیب کورر ایسه آنده جهنمدن بر آتش ظاهر اولور. « شرح » صورتا متقی ، حقیقتده خود بین اولان بعض کیمسه‌لر دیکرلرده قصور وخطا کوررلر ایسه آجیوب خیر دعا و اصلاحنه جهداوفی ایده‌جکلرینه بدل طعن‌وتشنیعه مسارعت وکندیلرینی بی‌عیب وقصور عد ایدرلر ؛ حالبوکه او طعن وتکبر جهنمدن‌چیقمه‌بر آتش‌سوزاندرکه انجامی آنلری احراق و حقیقتی حس ایتمکدن محروم و بی‌مذاق ایلر ؛ بناءً علیه بر انسانده هر نه قدر خطایا رونما اولسه زنهار آنلری اشاعه ایتمیوب اصلاحنه بذل مساعی ومخطینك عفوینی حق‌تعالی حضرتلرندن تمنی ایتملیدر.

مثنوی

﴿ حمیت دین خواند او آن کبر را ﴾
﴿ که‌ازان آتش جهانی اخضرست ﴾

مثنوی

﴿ این حدیث آخر ندارد باز ران ﴾
﴿ جانب هاروت وماروت ای جوان ﴾

« ترجمه » بو سوز نهایت طوتماز ! تکرار بحثی هاروت وماروت طرفنه سور ! ای جوان ! [جوان خطابی مخدوم معنوی مولانای رومی قدس سره السامی اولان حسام الدین چلبی حضرتلرینه واقع اولسه کرکدر .]

﴿ بقیهٔ قصهٔ هاروت و ماروت ونکال عقوبت ایشان هم ﴾
﴿ در دنیا بچاه بابل ﴾

هاروت وماروتك بقیهٔ قصه سیله حقلرنده واقع اولان عذاب و عقوبته ودنیاده بابل قویوسنه آتلدقلرینه دائر در :

مثنوی

﴿ چون کناه فسق وخلقان جهان ﴾
﴿ می شدی بر هردو روشن آن زمان ﴾

« ترجمه » دنیا خلقنده‌کی کناه و فسق بو ایکی ملکه او زمان روشن وعیان اولدی . [بو بیت شریفك مآلی بیت آتی‌یه مربوطدر .]

مثنوی

﴿ دست خاییدن کر فتندی زخشم ﴾
﴿ لیك عیب خود ندیدندی و بچشم ﴾

« ترجمه » چوب پارچه‌لرینك صوده اوینایشی چبن حرکت و اضطرابده صودن حصوله کلیر . « شرح » ظاهراً ومادةً حرکت ایدن هر بر جسمك معنوی بر محرکی اولدیغنی تأکیداً بیلدیرمك واندن‌صکره دیکر بر حکمت بیان واتیان ایتمك ایچون چوپلرك صوده اوینایشی مثالی ایراد بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ چونکه ساکن خواهش کرد از مرا ﴾
﴿ سوی ساحل افکند خاشاك را ﴾

« ترجمه » نه وقت دریا چوپی طوردیرمق ایستر ایسه انی کنار طرفنه دوشورر . « شرح » قدرت وحکمت ربانیه مقبول بر انسانی جفا واذای دنیادن خلاص ایتمك اراده بیورر ایسه آنی عمان اکوانك امواج نفسانیه‌سی ارەسندن قورتاروب ساحل معرفته ایصال ومسعودالحال ایدر دیمکدر .

مثنوی

﴿ چون کشد از ساحلش در موجگاه ﴾
﴿ آن کند با اوکه صر صر باکیاه ﴾

« ترجمه » وقتاکه دکز او ، چوپی طالغه محلنه چکمك ایستر . قاصیرغه کبی شدتلی روزکار بر اوته ، یاپراغه نه یاپارسه دکزده چوپه آنی یاپار . « شرح » قدرت ربانیه بر انسانك حضور قلب ایله طاعت ساکنانه‌سنی اراده بیوررسه محل وقوعات عظیمه اولان بو دنیانك روابط نفسانیه‌سندن تخلیص ایله دریای احدیتك مستغرق فیض وسکوتی اولور . اکر صور متنوعه ایله امتحان و ناتوان ایتمکی ایسترسه نتیجهٔ تقدیر صلب پدر و رحم مادردن آنی دنیایه چکوب روزکار شدید یاپراغی نصل تحریك ومضطر ایلر ایسه قدرت ربانیه‌ده روزکار وقوعات ایله او انسانی تحریك وبی سکون وبعضاً مسرور ، بعضاً محزون ایدر .

« ترجمه » رب العالمينك معنالرى دكزى اولان شيخ دين (معنى) همان اول آلتهدر ديدى . « شرح » عمان حكمت ومعرفت صمدانيه اولان شيخ- دين (معنى) همان آلتهدر ديمسى معنى بلا اسباب ماديه فيض ربانيدن جارى اولوب كلياً نفخ حق اولان روح فياض ديمكدر. بالاده بيان اولنديغى اوزره حضرت آدم ايچون جناب حق ﴿ ونفخت فيه من روحى ﴾ يعنى (آدمه) روحمدن نفخ ايلدم بيوردى . حق تعالى حضرتلرى ظاهر كوزيله كورونمز يالكز آثار قدرتى كورينور . اسماى عديدهده بولنان معنىده بويلهدر. روح- انسانى كورنمزايكن تحريك واحيا ايلديكى بدنك آثارى كورينور. (شيخالدين) تعبيرندن بعضسى صدرالدين قنوى حضرتلرى، بعضلرى شيخ اكبر جناب- محىالدين عربى ايما اولندى ديديلر . حقيقت جناب حقه معلومدر ؛ فقط ذكرى سبق ايدن حروف مقطعهنك فتوحات مكيهده مسطوراولمسنه وحضرت شيخ اكبرك عالمى احاطه ايدن شهرت معنويه وعظمت علميهسنه و (شيخ) تعبيرينه باقلنجه شيخ اكبر اولان حضرت محىالدين عربى اولسه كركدر. (المعنى هوالله) حروفيله بو ذات پاكك تأليفات عليه لرنده بر عبارهٔ صريحه موجود دكلايسهده او معنىيى مشعر شيخ اكبرك عبارات عاليهسى واردر.

مثنوى

﴿ جمله اطباق و زمين و آسمان ﴾
﴿ همچو خاشاكى درآن بحر روان ﴾

« ترجمه » زمين وآسمان طبقهلرينك جملهسى آقان او دكزدهچوپ كيدر.

« شرح » بحر رواندن مقصد ، عمان معنادر . كائنات او عمان معناده چوپ پارچهسى كيدر . دريا نه طرفه آقارسه جريانه تابع اولان چوپىده او طرفه سوق ايدر . عاقل ايسه او معنينك قرآن عظيمالشاندهكى احكام جليلهسىوجهايله حركت وفورطنهلردن خلاص ايله ابدى صورتده كسب سلامت وسعادتايدر.

مثنوى

﴿ حملهها ورقص خاشاك اندر آب ﴾
﴿ هم ز آب آمد بوقت اضطراب ﴾

« ترجمه » روح معنوی او ، نفسی بعضاً صاغ . بعضاً صول طرفه کوتورر . بعضاً کلستان ، بعضاً دیکن ایدر . « شرح » معنویات بعض انسانلری موفق وبعضیسنی غیر موفق ، بعضیسنی کلستان کبی معتبر ، بعضیسنی دیکن کبی محقر ایدر . بوتغیرات من حیث المجموع انسانلر ایچون واقع اولدیغی کبی بعض دفعه شخص واحدده ده رونما اولورکه برانسان کاه حسن حرکت ، کاه معصیت ایدر . بو تغیرات ظاهره کافهٔ حکمت ربانیه‌یه مستنددرکه آنلرده اولان حکمتك فهم وادراکی عقل محدود ظاهر ایله دکل ، عقل نورانیٔ کامل ایله قابلدر .

مثنوی

﴿ همچونان این بادرا یزدان ما ﴾
﴿ کرده بد بر عاد همچون اژدها ﴾

« ترجمه » بونك کبی بو روزکاری بزم خدامز عاد قومی اوزرینه اژدرها کبی ایلشدر . « شرح » روزکار و هوا لطافت بخشا ایکن جناب قهار مطلقك فرمانیله مانند اژدرها ، قوم عادی پریشان وامحا ایتدی .

مثنوی

﴿ باز هم آن بادرا بر مؤمنان ﴾
﴿ کرده بد صلح و مراعات وامان ﴾

« ترجمه » تکرار او ، روزکاری حق تعالی حضرتلری مؤمنلر اوزرینه صلح ورعایت وامان ایلشدر . « شرح » صرصر ، قوم عادك بعضیسنی هلاك وتارمار ایتدیکی زمان مؤمن ومنصفلره ضرر ویرمدی ، حیات بخشا برصورتده اسه‌رك بر نسیم لطف وصیانت شکلنده نفخ لطافت ایتدی .

مثنوی

﴿ کفت المعنی هو الله شیخ دین ﴾
﴿ بحر معنیهای رب العالمین ﴾

صولردن بر قسمی کونشك حرارتیله تبخر ایدرك طبقات علیای هوایه صعود ایدر . بلوط اولور . هوا جریانلری اره‌سنده تکرار یاغمور حالنده سطح ارضه نزول ایدر. بو تحولات ، لایتغیر برحکمت ازلیه‌نك قانون قدرتیله تنظیم ایدلمشدر. جاهل ومنکر یاغمورك وجود ونزولنی منحصراً اسباب ظاهره‌یه ابتنا ایتدیرر . عاقل وعارف ایسه اولا صو وکونشك اسباب کثیره ایله وجود بولمسی ، بعده احیای ارض ایچون آنلر واسطه‌سیله یاغمورك نزولنی امر حقدن بیلیر .

مثنوی

﴿ کاه جیمش میکند که حاء ودال ﴾
﴿ کاه صلحش میکند کاهی جدال ﴾

« ترجمه » امر ربانی او ، نفسی بعضاً (جیم) بعضاً (حا) بعضاً (دال) وبعضاً صلح وبعضاً جدال ایدر. « شرح » ﴿ ونفخت فیه من روحی ﴾ وسورهٔ اسرانك سکسان اوچنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ قل الروح من امر ربی ﴾ امر الهیسندن ظاهر اولورکه انسانی حقیقتده تحریك واحیا ایدن مادیات دکل روح وامر ربانیدر . بیت شریفده‌کی حروفك مجموعی « جحد » کلمه‌سنی تولید ایدرکه انکار وتنکئ قلب معناسنه کلیر . حروف مقطعهٔ مذکوره‌نك آیریجه حرفلر اعتباریله تشریح وتوضیحی صددنده لسان حقیقتدن حضرت شیخ اکبر محیی الدین عربی قدس سره النامی فتوحات مکیه‌سنده بیورمشدرکه (جیم) عالم شهادت وجبروت ، (حا) عالم غیب (دال) عالم الملك وجبروته دلالتدر. روح یعنی امر ربانی انسانه کاه عالم شهادت وجبروتی ، کاه عالم غیبی وکاه عالم الملك و جبروتك اسرارینی القا واظهار ایدر . ترکیب حروف ایله تشکیل کلماتده‌کی مفهوم کلی‌یی اکلامق ایچون اجرام سماویه تعبیرنده اون بر حرف وار ایکن ناطق اولدیغی وسعت غیرمتناهیه‌یی دوشونمك کفایت ایدر.

مثنوی

﴿ که یمینش می برد کاهی یسار ﴾
﴿ که کلستان می کند کاهیش خار ﴾

«ترجمه» سپر کبی اولان بو ، بدن انسانك حرکتی کیزلی اولان روحدندر ، ای اوغل ! «شرح» اجرام سماویه نصل امرالٰهی ایله منتظماً دوران وحرکتده ایسه روح معنوینك بخش ایلدیکی فیض حسبیله بدن انسانده حیرت رس عاقلین اوله‌جق بر انتظام خارقه نما ایله حرکت ایدر . روح معنوی نه وقت چکیلیرسه تن وبدن لاشه حکمنده قالیر.

مثنوی

﴿ کردش این باد از معنیٔ اوست ﴾
﴿ همچو چرخی کان اسیر آب جوست ﴾

«ترجمه» بو روزکارك حرکتی حکمت و معنیٔ جناب رب العزتدر . او ، بر دولاب کبی ایرماق صویندن دونر. اکا اسیردر. «شرح» مخلوقاتك کافهٔ حرکاتی ایچون جناب خدا صورتا کورونمز. اسباب متنوعه خلق ایدوب آنلر ایله هر شیئی احیا ایلمشدر. او عمان قدرتدن ماءالحیات کائناته روح بخش اولمش، جهان او تأثیر ایله فیض حیات ویرمشدر . هر حرکتده معنی وفرمان صمدانی واردر، عاقل اولان انسان صورت ایچنده کیزلنمش روح حقیقته باقار.

مثنوی

﴿ جر و مد ودخل وخرج این نفس ﴾
﴿ از که باشد جز زجان پر هوس ﴾

«ترجمه» بو نفسك جرومدی ودخول وخروجی هوسله طولو اولان جاندن بشقه کیمدن اولور؟ «شرح» ذی روح مخلوقاتك آثار حیاتی وانبیای ذیشان ایله اولیای کرامك انفاس حیات بخشاسی ، دکزلرك ، نهرلرك مد وجزری وکائناتك حرکاتی ارادهٔ قدرت ایله قائمدر. قادر مطلق کافهٔ مخلوقاتك حرکاتی وسائر احوالی ایچون اسباب کثیره خلق بیورمشدر . مثلا کرهٔ ارضده بولنان

مثنوی

﴿ پیش معنی چیست صورت بس زبون ﴾
﴿ چرخ را معنیش می دارد نکون ﴾

« ترجمه » معنی اوکنده صورت ندر ؟ زیاده زبوندر ؛ چرخی کندی معنیسی باش اشاغی طوتوب چویرر . « شرح » عقل صوری اصحابیله اثرلری مادی صورتلردر. قضای الٓهی ایسه معناً وجسماً کورنمز ایسه‌ده او معنینك یاننده صور ومادیات ظل خیال کبی بی ثبات قالیر . مثلا اجرام سماویه حرکتلریله جسماً آلت اوست اولیور کبی دور وحرکت ایدر . فقط کورونمز درجه‌ده اولان بو حرکت اجرام اثر قدرت ربانیه ومحصول اطاعت معنویه‌در . سن عاقل ایسك محرك حقیقی اولان معنیدن خالی وعاری قالمه !

مثنوی

﴿ تو قیاس از چرخ دولابی بگیر ﴾
﴿ گردشش از کیست ازعقل مشیر ﴾

« ترجمه » سن دولاب کبی اولان چرخدن قیاس طوت ! آنك بومنتظم دور وحرکتی کیمدندر؟ مشیرومدبراولانعقلدندر. « شرح »اجرام‌سماویه‌نك دور وحرکتلرینه باقده قدرت ربانیه‌یه حیرت ایت ! او قدرت وحکمت خدا موجود اولمسه بو قدر سرعت وانتظام ایله اجرام سماویه‌نك جریان ودورانی ممکن اولورمیدی ؟ خریطهٔ امکانده هندسهٔ عرفانك نظرگاه ارباب ایقانه وضع ایتدیکی بو آیات تکوینیه‌نك هر منظره و صفحه‌سی قدرت بالغهٔ خالقانه‌نك بر تفسیر واضح‌البیانی اولدیغی هویدادر .

مثنوی

﴿ گردش این قالب همچون سپر ﴾
﴿ هست از روح مستر ای پسر ﴾

مثنوی

تیشه را ز انبوهی شاخ درخت
کی هراس آید ببرد لخت لخت

« ترجمه » اغاج داللرینك چوقلغندن طولانی بالطه‌یه نه‌وقت قورقو کلیر؟ آنلری پارچه پارچه ایدر . « شرح » انسانك کثرتندن یاخود بر ذکی آدمك ترتیب ایتدیکی چاره‌لردن تیشهٔ قضای خدا هیچ خوف ایدرده عجز کوستررمی؟ حاشا ! مقتضای حکمت کوردیکی حالده آنلرك جمله‌سنی اسباب کثیره ایله برآنده محو وافنا ایدر.

مثنوی

لیك بر برکی نکوید خویش را
جزکه بر نیش نکوید نیش را

« ترجمه » لکن ضعیف اولان یاپراغه روزکار کندینی اورماز . زیرا نیشتر قضا ، نیشتر کبی تیزلك ایدندن بشقه‌سنه اورماز . « شرح » قضای ربانی کبر ونخوت ایله‌دعوای قدرتده بولنانلره‌اوریلور. متواضع و مطیع اولانلر حفظ وصون صمدانیده مستریح‌البال وخوش‌حالدر.

مثنوی

شعله را ز انبوهیٔ هیزم چه غم
کی رمد قصاب از خیل غنم

« ترجمه » آتشك شعله‌سنه اودونك چوقلغندن نه‌غم واردر؟ قصاب قویونلرك چوقلغندن نه وقت اورکدی؟ « شرح » یوقاریده‌کی بیتده‌بیان بیوریلان درس حکمتی تأکیداً وتمثیلاً بوراده اتیان اولنیورکه قهر الهی غضبه لایق اولانلرك کثرتندن طولایی اجتناب وحذر ایتمز.

« ترجمه » اوکوز ، اکر کیرپی کبی دیکنلر ایله طولو اولسه‌ده ارسلان آنی چاره‌سز تلف ایده‌جکدر. « شرح » انسانك عقل و ذکاسی و سائر مخلوقاتك کندیلرینه مخصوص قوتلری ایله امور فانیه‌یه متعلق پك چوق چاره ودسیسه‌لری اولسه‌ده ینه قضای ربانی اسباب وصور کوناکون ایله آنلری هلاك ایده‌جکدر.

مثنوی

﴿ کرچه صر صر بس درختان می کند ﴾
﴿ باکیاه و سبزه احسان می کند ﴾

« ترجمه » کرچه صر صر تعبیر اولنور غایت شدتلی بر روزکار چوق اغاجلری کوکندن قوپارر . اوت و سبزه اوزرینه احسان ایدر . [سائر نسخه‌لرده مصراع ثانی : « باکیاه تروی » و « باکیاه پست » یازلمش ایسه‌ده سلطان ولد حضرتلرینك زمان عالیسنده یازیلان نسخهٔ شریفه‌ده بروجه‌بالا باکیاه وسبزه یازلمشدر .] « شرح » شدید اولان روزکار پك چوق قوتلی ، باشلرینی یوقاری قالدیرمش اغاجلری قوپاردیغی حالده ضعیف و متواضع اولان اوت وسبزه‌یه بر ضرر ویرمز . قضای ربانی‌ده کبر ونخوتدن بورنلرینی یوقاری قالدیرمش اولان ارباب هوایی قیرار ، ییقار . یاقار . اصحاب تواضع اولانلری مراتب رفیعه وبدیعه‌یه اصعاد ایله مسعود ومستریح ایدر.

مثنوی

﴿ بر ضعیفیٔ کیاه آن باد تند ﴾
﴿ رحم کرد ای دل‌تواز قوت ملند ﴾

« ترجمه » او شدتلی روزکار اوتك ضعیفلکنه آجیدی . ای کوکل ! سن قوت وقدرتدن لاف ایتمه ! (ملند) (لندیدن) سویلك ، میرلدانمق معناسنه‌در. [سبق ایدن بیت شریفك شرحی بو بیت شریفه‌ده شرح اولور.]

مثنوی

﴿ اعتماد بود شان بر قدس خویش ﴾
﴿ چیست بر شیر اعتماد کاو میش ﴾

« ترجمه » آنلرك كندی قدسيت وطهارتلرینه اعتمادلری وارایدی، اوكوزك ارسلانه اعتمادی نصل اولورسه ؟... « شرح » شیر قضایه نسبةً جاموس كبی مغلوب اولان فرشته وسائر مخلوقك كندی قدرت وطهارتلرینه اعتماد واستناد ایتلری خطا وداعیٔ جزادر. كیمسه كندی اقتدارینه مغرور اولماملی ، سلامت وسعادتی ، عفتی مرحمت الٓهیه‌یه التجا ایدرك عنایت خدادن آراملیدر كه صیانت ونجات بوله‌بیلسون !

مثنوی

﴿ گرچه او با شاخ صد چاره كند ﴾
﴿ شاخ شاخش شیر نر پاره كند ﴾

« ترجمه » گرچه او ، اوكوز بوینوزیله یوز چاره ایدر . اركك ارسلان آنك بوینوزی بوداغنی پارچه‌لار. « شرح » انسان عقل جزئی ایله وسائر مخلوقات قوتلریله كندیلرینه عائد اوفاق تفك ایشلرك تسویه‌سنده یوز درلو چاره بولورلر ایسه‌ده شیر قضای خدایه قارشی عقل جزئی محو اولور . یالكز قدرت ربانیه‌نك حكم واقتضاسی میدانده قالیر. عاقل ، كندی عقل واقتدار وقدسيتنه اعتماد ایتمز . عجزینی بیلیرده مرحمت وعنایت رب‌العالمینه دخالت واستناد ایدر.

مثنوی

﴿ گر شود پر شاخ همچون خار پشت ﴾
﴿ شیر خواهد گاو را ناچار كشت ﴾

« ترجمه » تكرار ايدهلم ! برعقل كه عقلك عقلندن اوركر. او مقوله عقل مرتبهٔ عقلدن آيريلەرق حيوانلرك درجەسنه نقل ايتدى. « شرح » بركيمسه ابتدا صورى عاقل ومطيع اولسەده عقل كل صاحبى اولان حق تعالى حضرتلرينك امر وفرمان بيوردیغى دائرەدن چيقديغى كبى مناهى يى ارتكاب ايدر. مرتبهٔ عاليهٔ عقليه ودرجهٔ رفيعهٔ انسانيەدن دوشر . انسان صورتنده ضرر ويرن بر حيوان اولمش اولور.

اعتماد كردن هاروت وماروت بر عصمت خويش واميرئ اهل دنيا خواستن و در فتنه افتادن

هاروت وماروت اسمنده ايكى فرشته كندى عصمت وعفتلرينه اعتماد ايدوب اهل دنيايه رياست ايتمك ايستملرى وفتنەيه دوشمش اوللرى بياننده‌در :

مثنوى

همچو هاروت وچو ماروت شهير
از بطر خوردند زهر آلود تير

« ترجمه » مشهور اولان هاروت وماروت كبى كه كبر وغروردن طولايى زهرە بولانمش اوق يديلر . كرفتار جزا اولديلر ! [هاروت وماروت قصه‌سى قرآن عظيم الشانده بيان بيورلمش اولديغندن ارزو ايدنلر تبيان ومواكب كبى تركجه تفاسير شريفه‌يه مراجعت ايله قصه‌نك تفصيلاتنه واقف اوله بيليرلر.]

مثنوی

﴿ لا جرم کفار را شد خون مباح ﴾
﴿ همچو وحشی پیش نشاب ورماح ﴾

« ترجمه » لابد ، کفارك قانی وحشی حیواناتك قانی کبی مباح اولدی . اوقلر و مزراقلر اوکنده ! . . . « شرح » خونی مباح اولان کفاردن مقصد، حیوانات وحشیه کبی انسانلرك قانی دوکن وقتل وغصبه جرأت ایدن غاصب وعاصی محاربلردر. جانیلردر . یوقسه انسانیته ضرری اولمیان ویا تحت معاهده‌ده واطاعتده بولنانلر شرعاً وعقلاً قتل واضراردن کلیاً مصون و محفوظدر . انسان کبی مکرم بر مخلوق دکل ، عادی مرکب وهر نوع حیوان بیله وحشی اولمدیغی حالده بر مقتضای شرع شریف عمری اولدقچه داخل دائرهٔ سلامت وامانتدر.

مثنوی

﴿ جفت وفرزندان شان جمله سبیل ﴾
﴿ زانکه بی عقلند مردود وذلیل ﴾

« ترجمه » آنلرك زوجه‌لری و اولادی کاملاً حلالدر ؛ زیرا آنلر عقلسز ومردود وذلیلدرلر. « شرح » انسانلری قتل واضرار ایدوب اطاعت خارجنده بولنانلرك جمعیت بشریه‌نك محافظه‌سی فکر مقبولی ایله مشروع صورتده جزا ایدیلمه‌سی ، و بی‌کناه اولان زوجه واوغللرینی اواشرادن تخلیص ایلمك حلالدر.

مثنوی

﴿ باز عقل کو رمد از عقل عقل ﴾
﴿ کرد از عقلی بحیوانات نقل ﴾

مثنوى

﴿ كرچه خررا دانش زاجر نبود ﴾
﴿ هيچ معزورش نمى دارد ودود ﴾

« ترجمه » كرچه اشككى وحشيلكدن منع ايدن علمى دكل ايسه‌ده جناب رب ودود آنى معذور طوتمدى . « شرح » مركبك علم وذكاسى يوقدر . كنديسنه تحميل اولنان وظيفه يك عادى وعلم ودانشك اجرا ايده‌بيله‌جكى تكاليفدن عاريدر . مركبك ايشى اطاعتله طوروب صاحبنك يوكلتديكى يوكى دكنكك اخطار واجبارى اوزرينه طاشيمقدر . عادى انسانلرده‌ده دقايق عقليه آرانميوب هروقت استماع ايتمش اولدقلرى اوامر ومناهى دائره سى ايچنده حركت ايتمكدر . مثلا نماز قيلملى ، تارلاده وسائر ايشلرده چاليشملى ! قتل ، زنا ، عشرت كبى معاصيدن صاقنمليدر . بونلر بلا علم ودانش بيلينير احوالدندر . بو اوامر ومناهى يى قبول ايتميوب عكس حالده عدم اطاعتله ناسى اضرار ايدن كيمسه‌نك عدم علمى كنديسنه عذر اوله‌ماز . حركات وافعال مذمومه‌سندن طولايى جزاديده اولمش اولور .

مثنوى

﴿ پس چو وحشى شد ازان دم آدمى ﴾
﴿ كى بود معذور اى يار سمى ﴾

« ترجمه » وقتا كه عقل وادراكى اولان آدم نفس رحمانى اولمقله مبجل بولنان حق سوزدن وحشى اولدى ، او نه وقت معذور اولور ؟ اى عالى مقام اولان دوست ! « شرح » انبياى عظام و اولياى كرام واسطه‌سيله تبليغ واعلان اولنان ارادات ربانيه‌يه قارشى كان كيمسه نصل معذور اوله بيلير ؟ معذور اولور ايسه معاذالله تعالى هركس ايستديكى آدم قتل واعدام وسائر جرملرك اجراسنه قيام ايله مخل آسايش وانتظام اولمش اولور ايدى .

درجات متفاوته واردر. هر کیم ارادت الٓهیه‌یه وکامل انسانلرك نصائحنه مطیع اولور ایسه قدر وعزتنی آرتیرمش وعکس حالنده معناً وحشی حیوانلر ایله هم‌مرتبه اوله‌رق بیابان وحشتده ، وحشتکاه حسرتده قالمش اولور .

مثنوی

پس چه عزت باشدت ای نادره
چون شدی تو حمر مستنفره

« ترجمه‌ » ای عجیب و تحف اولان کیمسه ! سکا نه عزت اولور ؟ چونکه سن وحشی حمارلر کبی نصیحتدن نفرت ، فرار ایدیجی اولدك !
« شرح » او امر صمدانیه‌یی ، تبلیغات انبیا و نصائح اولیایی قبول ایتمك ایستمیوب آنلری ایشیدنجه تزیید وحشت ایدن حیوان کبی بروجودك نه‌عزت وقیمتی اولور ؟ بیت شریفده ایما اولنان آیت کریمه سورهٔ مدثرك اللنجی شو آیت کریمه‌سیدر : ﴿ ومالهم من‌التذکرة معرضین کانهم حمر مستنفرة فرت من قسورة ﴾ معنای شریفی : « کفاره نه اولدی‌که ، نصیحتدن یوز چویرمشلردر ؟ کویا آنلر اورکمش اشکدرکه ارسلاندن قاچیشدیلر . »

مثنوی

خر نشاید کشت از بهر صلاح
چون‌شود وحشی‌شود خونش مباح

« ترجمه‌ » اشکی . انسانك بعض خدمتنه صالح اولدیغی‌ایچون اولدیرمك لایق دکلدر . اکر اشك وحشی اولور ایسه اولدیرلمسی ، قانی مباحدر .
« شرح » مطیع اولان احمقلری اولدیرمك جائز دکلدر، فقط جانی اولورایسه حمقی جنایتنه عذر اوله‌ماز. جزا دیده اولمسی لابددر . معناسنده‌کی بو بیت‌شریف طغیان نفس بشری احوال حیواناته تشبیه‌ایله وضع انظار انتباه ایتمکده‌در .

مثنوی

﴿ جمله حیوانات وحشی ز آدمی ﴾
﴿ باشد از حیوان انسی در کمی ﴾

« ترجمه » وحشی اولان حیواناتك جمله‌سی انسانلره آلیشان حیواناتدن مرتبةً نقصاندر . [بو بیت شریف ، آتیده‌کی بیت ایله ایضاح ایدلمشدر .]

مثنوی

﴿ خون آنرا خلق را باشد سبیل ﴾
﴿ زانکه وحشی اند از عقل جلیل ﴾

« ترجمه » وحشی حیواناتك قانی ، یعنی اولدیرلمسی انسانلره حلالدر ؛ زیرا وحشی حیوانات عقل جلیلك شرفندن وحشی ومحرومدر . « شرح » انسانلره آلیشان حیوانلره نسبةً یبانی حیوانلر مرتبه‌جه دها اشاغیدر . وحشی برحیوان نره‌ده انسان ، اهلی بر حیوان بولورسه پارچه‌لار . فقط تربیه کورمش ، انسانه آلیشمش برحیوان ییرتیجیلقده بولنماز . انسانده بویله مونس بر حیوانه راست کلیرسه اولدیرمکه قیاماز . بیت شریفده عقل جزئی‌یه (عقل جلیل) تعبیری حیواناتك حسیات محدوده‌سنه نسبةً عقل جزئیٔ انسانی‌ بیله عقل جلیل اولدیغنی ایما ایتمك ایچوندر .

مثنوی

﴿ عزتی وحشی بدید افتاد پست ﴾
﴿ که مر انسانرا مخالف آمدست ﴾

« ترجمه » وحشی حیوانك عزت وقدری ناقص دوشدی . زیرا انسانه مخالف کلمشدر . « شرح » حیواناتله اولان فرقلرندن بشقه انسانلرك بینلرنده‌ده

مثنوی

﴿ جمله حیوانرا پی انسان بکش ﴾
﴿ جمله انسانرا بکش از بهر هش ﴾

« ترجمه » جمله حیوانلری انسان ایچون اولدور ! جمله انسانی عقلدن طولایی اولدور ! محو ایت ! « شرح » صورت مشروعه‌ده غدای انسان اولمق ایچون اقتضا ایدن حیواناتی مباحه‌یی کسمک ، عقل کاملك‌ده مشروع صورتده کوستره‌جکی یولده مجاهده ایدوب حق‌ناشناس اولان معارضی، یاخود شرعاً وسیاسةً جنایتلری تبین ایدن خائنلری اعدام ایتمك جائز ومصیبدر ؛ عقل کاملك ارائه ایده‌جکی اجراآت ولو ظاهراً اغر کورنسه‌ده ینه خیرلیدر . او اجراآت اولمسه بر مدت صکره فنالق تزاید ومصائب وبلایا تکثر ایدر . قوم عاد وثمود ولوط کبی اقوام ظالمه حقنده‌کی قهر الٰهیدن متأسف و مشتکی اولمق دکل محظوظ ومتشکر بولنمق وجائب عبودیتدندر .

مثنوی

﴿ هش چه باشد عقل کل هوشمند ﴾
﴿ هوش جزؤی هش بود اما نژند ﴾

« ترجمه » عقل نه اولور ؟ عقلینك عقل کلی ! عقل جزئی‌ده برعقلدر . اما ضعیفدر . « شرح » عقلدن مقصد حقیقی ؛ عقل کل رحمانیدرکه انسان اندن الدیغی حصه‌یه عقل معنوی وعقل معاد تعبیر اولنور . ایشته عقل دیدیکمز او عقل کل ، او عقل معاددرکه حکمیله اقوام ظالمه‌نك هلاکنی مناسب کوردی . کندیلرینه جزا ویردی . ذاتاً آز وضعیف اولان عقل جزء انسانك اوهام وخیالاتیله مملودر . غیر مشروع صورتده او عقل ایله جزا ویرمك غیر جائزدر .

« ترجمه » اكر سندن دها نازلى وضعيف اولان كيمسه ايله چارپيشير ايسك يدى قات يرك دیبنه آتیلیرسك ! « شرح » بر كيمسه‌يى كندندن دها ضعيف ونازك كوروب بن بوكا غلبه ايدرم دعواسيله معارضه ايتديكك زمان معارضك سندن دها قوتلى چيقارسه سنى بربادايدر. ياجناب كبرياواحدقهارايكن سن عجزكله ظهور ايدوب كبر و انانيتدن دم اورمغه جسارت ايدر ايسك كرفتار اوله‌جغك مصائب وبلايايى ارتق دوشون !

مثنوى

﴿ قصهٔ عاد و ثمود از بهر چيست ﴾
﴿ تا بدانى كانبيا را ناز كيست ﴾

« ترجمه » قوم عاد و ثمود قصه‌سى نه ايچوندر ؟ بيله‌سك كه پيغمبرلرك قدرت نازكانه‌سى واردر . [بر كيمسه‌يه عداوت و مقابله ايتمز .] « شرح »قوم عاد وثمودكبى بعض اقوام عنود احوال غير مشروعه‌دن طولايى بلالره كرفتار اولمش ، جزالرينى كورمش ايكن قرآن عظيم الشانده آنلر نه ايچون ذكر ايدلمشدر ؟ ديه صورارايسك انبياى ذيشان و اولياى كرامك قوت واستغناالرينى متأخرينه كوسترمك ، عبرت ويرمك ، فسق و معاصيدن اوزاقلاشديرمق ايچوندر .

مثنوى

﴿ اين نشان خسف وقذف وصاعقه ﴾
﴿ شد بيان عز نفس ناطقه ﴾

« ترجمه » يره باتمق ، آتيلان مرمى يه نشانكاه اولمق ، ييلديرمله اورلمق كبى علامت ، نفس ناطقه عزتنك بيانى اولدى . « شرح » قارون وقومى يره باتدى . قوم لوط هدف مرميات قهروغضب اولدى . قوم ثمود ييلديرم صداسى و آتشى ايله يانوب محو اولدى . بو كبى سائر بلايا نفس ناطقه وروحانيتك عزت وقوتنه دلائل باهره‌در .

« ترجمه » بو ایکی خیرسزی الله تعالی حضرتلری یوکسک دار اغاجی اوزرنده آصدی ؛ یوقسه قهر الٓهیده آنلردن بشقه چوق خیرسز، شقیلر واردر. [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ این دورا پرچم بسوی شهر برد ﴾
﴿ کشتگان قهر را نتوان شمرد ﴾

« ترجمه » قهر الٓهی بو ایکیسنی صاچلرندن طوتوب سیاستگاه شهر طرفنه کوتوردی. قهر ربانینک مقتوللرینی صایمق ممکن دکلدر. « شرح » بو راده پرچم، سیاستدن کنایه‌در ؛ آصیله‌جق کیمسه فرار ایتمامك اوزره مأمورلر آنی صاچندن طوتوب قهراً محل سیاسته کتیردکلری کبی قهر الٓهی ده معنوی بر صورتله ابلیس وبلعمی میدان سیاسته کتیروب کرفتار جزا وخلقه مابه‌الاعبرت وفلاکت نما ایلمشدر؛ بونلردن ماعدا بك چوق اهل کبر وانانیت مشهور اولمدقلری حالده کرفتار عذاب وعقوبت اولدیلر.

مثنوی

﴿ نازنینی تو ولی درحد خویش ﴾
﴿ الله الله پامنه از حد پیش ﴾

« ترجمه » سن نازلی، سوکیلیسك ! اما کندی حدنده بولك ! تجاوز ایتمه ! الله عشقنه ، حدك اوکندن ایلری اایاق آتمه ! « شرح » انسان علم وقوت وبشقه مزیتله بختیار وکامران اولسه‌بیله غروردن صاقنملی، حد ادبی تجاوز ایتمملیدر. حدیث شریفده : ﴿ رحم الله امرأً عرف قدره ولم یتعد طوره ﴾ بیورلمشدرکه او انسانه جناب مولا مرحمت ایتسون ، کندی قدرینی بیلدی و حدینی تجاوز ایلمدی دیمکدر.

مثنوی

﴿ کر زنی با نازنین تر از خودت ﴾
﴿ در تك هفتم زمین اندازدت ﴾

بیوزلمی او حال قرآن عظیم الشانده مذکور اولدیغنه اشارتدر . سورهٔ اعرافك یوز یتمش دردنجی آیت کریمه‌سنده بیوریلیورکه : ﴿ واتل علیهم نبأ الذی آتیناه آیاتنا فانسلخ منها فاتبعه الشیطان فکان من الغاوین ﴾ معنای شریفی : « ویا محمد! اوقو آنلرك اوزرینه اول کیمسه‌نك خبرینی، که بز اکا آیت وعلامتلر ویردك . بعده او آیات و علائمی بیلمکدن علمدن چیقدی . (جاهل اولدی) وشیطان آنی کندیسنه تابع ایتدی واهل ضلالتدن اولدی . » بو آیت کریمه‌ده ذکر اولنان کیمسه بلعم بن باعور اولدیغی همان کافهٔ تفاسیر شریفه‌ده مسطور در .

مثنوی

❊ صد هزار ابلیس و بلعم درجهان ❊
❊ همچنین بو دست پیدا و نهان ❊

« ترجمه » جهانده یوز بیك ابلیس وبلعم آشکار وگیزلی بویله اولمشدر .

« شرح » انانیت وکفرده شهرت بولانلردن بو محلده یالکز ابلیس وبلعم بحث واتیان واولنمشدر، اما جهانده بونلردن بشقه آشکار وپنهان اوله‌رق یوز بیکلرجه اهل ضلالت بولندیغی شبهه‌سزدر .

مثنوی

❊ این دو را مشهور گردانید آله ❊
❊ تاکه باشد این دو بر باقی گواه ❊

« ترجمه » جناب خدای متعال بو ایکیسنی ـ ابلیس و بلعمی ـ مشهور ایتدی ؛ تاکه بونلر باقیسنه شاهد و مابه‌العبرت اولسونلر ! « شرح » ابلیس وبلعمك اختیار ایتدکاری طریق خسرانده یولجیلق ایدن بی‌نصیبان ایمان ، نه قدر آجینه‌جق حال ضلال وپریشانی‌یه گرفتار اوله‌جقلرینی بیلدیرمك وخلق متنبه اولمق ایچون حکمت خدا ابلیس ایله بلعمی مشهور ایتدی .

مثنوی

❊ این دو دزد آویخت بردار بلند ❊
❊ ورنه اندر قهر بس دزدان بدند ❊

« ترجمه‌سی » بلعم باعور نام کیمسه‌یه جهانك خلقی مغلوب اولور . زمانك عیساسنه مغلوب اولدقلری کبی ! . . . . « شرح » بلعم باعور ، علمای بنی‌اسرائیلدن اولوب بعض روایاته کوره شام قطعه‌سنك برمحلنده ساکن ایمش ! فرعونك هلاکندن‌صکره موسی علیه‌السلام محاربه‌یه قیام ایلدکده عدم‌موفقیتی ایچون بلعم باعورك دعاسی حسب‌الحکمة قبول اولنمش ، او صره‌ده حضرت‌موسانك عسکرنده خسته‌لك ظهور ایتمسیله عسکر محاصره‌یی ترك وعودته مجبور اولمشدر. فقط بلعم استعمال ایتدیکی دسایسدن وامرحقه مخالف‌صورتده حرکتندن‌طولایی ایمانی نزع اولنوب بی‌ایمان قالدی . هرهانکی‌مقصدایله‌اولور ایسه اولسون او مقصد امر حقه موافق اولمدیغی حالده انسانلرك علم وهنری کندیلرینی محافظه‌یه کافی‌دکلدر. بوکبی متجاسرین نهایت‌متهور وپریشان‌اولور.

مثنوی

سجده ناوردند کسی را دون او
صحت رنجور بود افسون او

« ترجمه‌سی » او ، زمانك خلقی اندن‌غیریسنه سجده‌ایتمدیلر . بانعمك‌افسونی، اوفورمه‌سی خسته‌یه صحت اولمش ایدی. « شرح » او وقت خلق بلعم باعوری غایت عالم وصورتا متقی ومستقیم کوردکلری جهتله کندیسنه سجده ایدرجه‌سنه اطاعت ایدر واوده افسون وهنریله خسته‌لری شفایاب ایلر ایدی.

مثنوی

پنجه زد با موسی از کبر وکمال
آنچنان شدکه شنیدستی تو حال

« ترجمه‌سی » بلعم باعور ، کبر وکمالندن‌طولایی موسی علیه السلام ایله پنجه اوردی ؛ اما صکره‌دن اویله اولدی‌که ، سن آنك حال اسف‌اشتمالنی ایشیتدك ! « شرح » ای‌طالب‌حقیقت! کبر وانانیتدن واز کچ! شیطان‌لعین‌ایله بلعم‌باعورك کرفتار اولدقلری احوال ملعنت‌اشتمالدن عبرت آل! « سن آنك حالنی ایشیتدك ! »

مثنوی

پنجه زد با آدم از نازی که داشت
کشت رسوا همچو سرکین وقت چاشت

« ترجمه » شیطان عبادت سابقه‌سنه مغرور اوله‌رق ناز و کبر ایدوب حضرت آدم ایله پنجه اوردی ، ادعایه قالقیشدی . ذاتاً پیس اولدیغی ایچون کونشه قارشی قوشلق وقتنده، یعنی حقیقتك ظهورنده نجاست کبی رسوا اولدی.
[وارستهٔ شرحدر .]

دعا کردن بلعم باعور که موسی علیه‌السلام و قومش را
ازین شهر که حصار داده اند بی مرام باز گردان و مستجاب
شدن دعای او

بلعم باعور نام کیمسه‌نك دعا ایتمسی بیانندەدرکه : موسی علیه‌السلام وقومی محاصره ایتدکاری بو شهردن بلا موفقیت عودت ایتسونلر دیه ایتدیکی او ، دعا مستجاب اولمشدر .

مثنوی

بلعم باعور را خلق جهان
سغبه شد مانند عیسی زمان

« ترجمه » قلب اولان التون كيجه خالص التون ايله كولشير. برابرلك ادعا ايدر. التون ايسه كوندوزه انتظار طوتار. « شرح » نحيف الاعتقاد . ضعيف الايمان اولان كيمسه دنياده ايكن واصل حقيقت اولمش بولنان اصحاب مراتب نورانيه‌يى برعناد جاهلانه ايله انكار وكندى خودبينلكى ايله دعواى عرفانه اجتسار ايدر. صالح ومتقيلر ايسه لسان حال ايله ديرلركه اى كروه مغشوش ! موت طبيعى تقربله دار عقبايه انتقال ايلديككز زمان مستلزم جزا اولان اعمال سيئه‌كز بلا شبهه آشكار وكنديكزه موجب عذاب وعار اولور.

مثنوى

باز بان حال زر كويد كه باش
اى مزور تا بر آيد روز فاش

« ترجمه » التون لسان حال ايله ديركه : اى مزور ! صبر ايت! هرشيئى آشكار كوسترن كون كلسون! [بالاده‌كى شرح، بو بيت شريفك ده شرحى اولور .]

مثنوى

صد هزاران سال ابليس لعين
بود ز ابدال و امير المؤمنين

« ترجمه » يوزبيكلرجه ييل ابليس لعين ابدال واوليادن وامير المؤمنين ايدى.

« شرح » خلقت آدم عليه السلامدن مقدم ، شيطان ، چوق زمان ملائك ايچنده معتبر وصورتا متقى ومقبول فرشتكان ايدى . ذاتاً ساخته ومغشوش بر مايه‌يه مالك اولان شيطان حضرت آدمه سجده ايتمك يولنده امتحان اولنديغى وقت كمال كبرندن سجده ايتمامش وامر حقه قارشى عصيان ايدرك مطرود وملعون اولمشدر.

مثنوی

بر دکان هر زرنما خندان شدست
زانکه سنك امتحان پنهان شدست

« ترجمه » دکانده هر آلتون کوستریجی خندان اولدی. زیرا امتحان طاشی کیزلنمش اولدی . « شرح » دها دارالضربه کیتمه‌ین واوکنده محك طاشنی کورمه‌ین ساخته اقچه‌نك صاحبلری دکاننده نصل مفتخر ایسه‌لر بودکان دنیاده بولنان متکبر ومرائی‌ده خلقه کوسترمك ایچون سطحی صورتده اجرا ایلدیکی عبادات ایله مباهی اولورده عالمی اغفاله چالیشیر . (یوم تبلی السرائر) ده او کروهك افکار مکروهه ومفسده‌سی میدانه چیقار.

مثنوی

پرده ای ستار ازما بر مکیر
باش اندر امتحان مارا مجیر

« ترجمه » ای ستارالعیوب اولان الله تعالی حضرتلری ، پرده‌یی بزدن قالدیر ! امتحانده بزه امان و پناه ویریجی اول ! « شرح » کبر وانانیت کبی داعیٔ نکبت اولان احوال وخامت اشتمالدن قورتولمق آرزو ایدن کیمسه کندی افکار وخیالاتنه دکل مرحمت حقه صیغنه‌رق کندی عیوب وذنوبنی ستر ایچون حضرت ستارالعیوبدن استرحام ورجا ایتملیدر.

مثنوی

قلب پهلو می زند بازر بشب
انتظار روز می دارد ذهب

« ترجمه » هر كيمك ، قيامتك وجودينه دائر بر ياپراق قدر ايمانى اولسه فكر انكاردن ويوم قيامتدن طولايى ياپراق كبى تتره‌ر. « شرح » تماميله اهل ايمان اولانلردن بشقه جزئى ايمانه مظهر اولانلر بيله اكرعقللرى وارايسه فكر جهودانه‌دن ويوم قيامتده اندن متولد احوال عظيمه دن مستغرق خوف ودهشت اولور وانكاردن كلياً مجانبت ايدر .

مثنوى

بر بليس ديو زان خنديدۀ
كه تو خود را نيك مردم ديدۀ

« ترجمه » شيطان وديوه اول سببدن كولرسك كه كنديڭى اى بر آدم كوررسك!
« شرح » اى غافل ! شيطان كبى مخلوقات ايله استهزا ايدوب كولرسك ! كنديڭى عاقل ظن ايدرسك ! انكار روحانيتله تخمين اولنان حسن حال عين خيالدر. بو بيت شريف منكرلره عائد اولديغى كبى كندى كار وحالنى بكنمش جاهلاره عتابى ده شاملدر.

مثنوى

چون كند جان باز كونه پوستين
چند واويلى برآيد زاهل دين

« ترجمه » وقتا كه جان پوستى ترس چويرر . اهل دين اولانلردن چوق واويلا ، فرياد يوقارى‌يه كلير . « شرح » موت كلوب جانڭ احوالى آشكار اولنجه شمدى كنديلرينى صالح ومتقى كوسترنلردن واهل ديندن صاييلانلردن چوقلريڭك قصور وكناهلرى آشكار اولور. آخرتده آنلر فرياد وفغان ايدر . دنياده ايتدكلرى كفر وكبردن پشيمان ، فقط فائده‌سز بر حالده پريشان اولورلر.

مثنوی

﴿ الحذر ای مؤمنان کاندر شماست ﴾
﴿ در شما بس عالم بی منتهاست ﴾

« ترجمه » امان ای مؤمنلر ! صاقینکز ! فیلسوفلق اثری سزده واردر. سزده نهایتسز عالملر واردر. « شرح » ای مؤمنلر ! انسان اولدیغکز ایچون قلبکزده نامتناهی جهان وعالملر واردر ؛ او عالملردن برنده فیلسوفلق اثری ده بولنه بیلیر . اکر او فکر واثره میدان ویرر ایسه‌کز کسب جسامت ایدر . کرفتار وخامت وعقوبت اولورسکز . روحانیتی انکاره متعلق اولان افکاری دائما دفعه چالیشملیدر. او وجه ایله جهاد اکبر قلبیده مظفر وپرتونجاة بخشای معنویات ایله منور اولورسکز.

مثنوی

﴿ جمله هفتاد و دو ملت در تواست ﴾
﴿ وه‌که روزی آن برآرد از تو دست ﴾

« ترجمه » جمله یتمش ایکی ملت سنده‌در ؛ واه‌که بر کون ال قالدیروب او سنك کیزلیجه اولان انکارینه شهادت ایدر . « شرح » ای انسان! جسمکده یتمش ایکی ملت، یعنی نا متناهی جهانلر واردر . او جهانلر ایچنده انکاره متعلق افکار واوهامده بولنور ؛ اکر سن ولو کیزلی اولسون انکاری قبول وطریق حقدن عدول ایدر ایسه‌ك سرائرك فاش اوله‌جنی یوم قیامتده کافهٔ اعضاك بو حال ضلالت اشتمالنی اقرار وسنی محجوب وناچار ایدر . افکار منکرانه‌دن واقوال مضرهٔ جاهلانه‌دن تحاشی واذن حق ایله تعالی وترقی ایتملیدر.

مثنوی

﴿ هرکه اورا برك آن ایمان بود ﴾
﴿ همچو برك از بیم آن لرزان بود ﴾

« ترجمه » ای منکر ! اگر سن شیطانی کورمدك ایسه کندینی کور ! جنونسز سیماده ماویلك اولماز . « شرح » منکر ، شیطانی نه‌ایچون اوزاق یرده آراسون ؟ بیوك شیطان اولان کندینی کورسون ! مجنونلرك آلننده مائی رنك ، یعنی آثار جنون اولدیغی کبی منکرلرده انکار وکفردن طولایی الوان وعلامات شیطانیه واردر. مجنونلرك یوزلرنده بشقه بر رنك وحال حاصل اولدیغی طبآده مثبتدر.

مثنوی

﴿ هرکرا در دل شك و پیچانیست ﴾
﴿ در جهان او فلسفی پنهانیست ﴾

« ترجمه » هر کیمك قلبنده شبهه ، قاریشیقلق واردر. او ، جهانده صاقلانمش بر فیلسوفدر. « شرح » روحانیتك عدم وجودینه دائر شیطانك قلبه ویردیکی وسوسه ودسیسه‌لری قبول ایدن کیمسه انکارینی اعلان ایتمسه بیله کیزلنمش ، قالمش فیلسوفلق طاسلایان بر ناداندر.

مثنوی

﴿ می نماید اعتقادی گاه گاه ﴾
﴿ آن رك فلسف کند رویش سیاه ﴾

« ترجمه » او آدم ، اره صره براعتقاد کوستر ، فیلسوفلق ، منکرلك طمری آنك یوزینی قاره‌لامشدر . « شرح » روحانیتی انکار ایدن کیمسه میدانده اولان بدایع مکونات کبی آثار عظیمهٔ قدرتدن عبرت آلمغه چالیشه‌رق روحانی ذوق حس ایدنجه اره صره اعتقاده بر میل کوستر ایسه‌ده مایه‌سی انکار ایله یوغرولمش اولدیغی ایچون همان بو راه مستقیمدن کریوهٔ سقیمه کچه‌رك عاقبت یوزینی ، قلبنی سیاه ، کندینی محو وتباه ایدر .

« ترجمه » او فیلسوف سویلرکه : سودانك بر توی خلقك رأی وفکرینه چوق خیالات کتیرر . « شرح » فیلسوف روحانیت و کرامت کبی احوال عالیه‌یی ایشیدنجه انکار ایدر وخلقك بو کبی شیلره ایمان ایتمسی سودا واعصاب وخیالاتنك پرتوندن حدوث ایتدیکنی ادعا واهل ایمانی طعن واستهزا ایدر.

مثنوی

بلکه عکس آن فساد وکفر او
این خیال منکری را زد براو

« ترجمه » بلکه او فساد وکفرینك عکسی بو منکرلك خیالنی فیلسوف اوزرینه اوردی . « شرح » فیلسوفك روحانیتی انکار ومؤمنی استهزایه اجتسار ایتمسی کندی فساد وکفرینك جزای معنویسیدرکه او حالی خیالات انکاریه‌سندن وجود بولمش والی الابد پریشان وبد نشان اولمشدر.

مثنوی

فیلسوفی مر دیو را منکر شود
در همان دم سخرهٔ دیوی بود

« ترجمه » فیلسوف شیطانی‌ده انکار ایدیجیدر. انکار ایتدیکی دقیقه‌ده بیله شیطانك مسخره‌سی اولور . « شرح » منکر شیطانك اولمدیغنی ادعا ایله دین ومذاهبك بیان ایتدیکی بر حقیقتی انکار ایتدیکی صره‌ده او کیفیت انکاری قلب وعقلنه القا ایدن ینه شیطان اولدیغنی آکلایه‌ماز. حقیقتده آن واحدده هم منکر شیطان، هم مسخرهٔ شیطان اولمش، خطاسنی قات قات تزیید ایتمش اولور.

مثنوی

کر ندیدی دیورا خود را ببین
بی جنون نبود کبودی بر جبین

مثنوی

نطق آب ونطق خاك نطق كل
هست محسوس حواس اهل دل

« ترجمه » صو وطوپراق وبالچیغك نطقی كوكل صاحبنك حسیاتیله بیلنیر!

« شرح » جماداتك نطقنی وروحانیتك وجودینی انكار ایله آنلرك صحتی اولسه بن ده كورر ، مطلع اولور ایدم ادعاسنده بولنان غافل بیلمز كه باعث حیات جاودانی اولان حالات روحانیه‌یه مطلع اولمق كفر و انكار ایله دكل ایمان واقرار ایله حاصل اولور. جماداتك كندی خالقلرینه مخصوص اولان نطقلرینك فهمی اهل دل اولان اصحاب عرفانه مخصوصدر ؛ معجزه ایله اولنجه ستون حنانه بحثنده بیان اولندیغی اوزره فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمزله برابر بولنانلر ایشتمش ، كورمش ، آكلامشدر.

مثنوی

فلسفی كو منكر حنانه است
از حواس اولیا بیكانه است

« ترجمه » فیلسوف كه ستون حنانه‌نك نطقنی‌ده انكار ایدیجیدر. اولیاءاللهك حواس باطنه‌لرینه‌یبانجیدر. « شرح » ذكری سبق ایدن ستون حنانه‌نك نطقنی منكر اولان فیلسوف . اولیاءاللهك حواس واحوال عالیه‌سندن بی‌خبراولدیغندن نه روحانیته ، نه ده آخرته اینانیر ؛ حیوان كبی دائرهٔ مادیات ایچنده طولانه‌رق باشی دونر. شمهٔ حقیقتدن نصیبه‌دار فیوضات اولمقسزین متحسراً هلاك اولور.

مثنوی

كوید اوكه پرتو سودای خلق
بس خیالات آورد در رأی خلق

« ترجمه » او . یر احوالی ظاهراً بیان ایدر . یر ودیکنلر سوزه کلیر.

« شرح » حق تعالی حضرتلرینه قلباً ، بدناً عبادت وسجده ایله طلب مرحمت ایدرم . یوم قیامتده روحدن بشقه جمله اشیا امر حق ایله حرکته کلوب روز جزاده حاضر اولور ، دنیا احوالندن خبر ویرر . بدنك روز قیامتده احیا اولنه جغی (یس) شریفك یتمش سکزنجی شو آیت کریمه سیله مثبتدر : { قال من یحیي العظام وهی رمیم } « منکر دیدی : چورومش کمیکلری کیم احیا ایدر . دیرلدیر ؟» { قل یحییها الذی انشأها اول مرة وهو بکل خلق علیم } « یا محمد ، منکره سویله ! کمیکلری اول خالق قادر احیا وزنده ایلرکه برنجی دفعه عدمدن آنلری خلق ایلدی اول الله که کافهٔ خلقه عالم و دانادر. » بیت شریفده ایما اولنان سوره ، سورة زلزالدر : { اذا زلزلت الارض زلزالها واخرجت الارض اثقالها وقال الانسان مالها یومئذ تحدث اخبارها بان ربك اوحی لها یومئذ یصدر الناس اشتاتاً لیرو اعمالهم فمن یعمل مثقال ذرة شراً یره ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره } معنای شریفی : « او وقت ، یر تترەدر ویوکارینی ایچندن چیقارر وآنك اوزرینه انسان دیر : یره نه اولمش ؟ او کون یر کندی خبر وقصه لرینی تحدیث وتقریر ایدر . او سببدن که سنك ربك ارضه وحی وفرمان بیوردی . او کونده انسانلر متفرق اوله رق کری دونرلرکه قیامتده اعمالنك جزالرینی کندیلرینه کوسترسونلر. ایمدی هر کیم ذره قدر حسن عمل صاحبی ایسه آنی ده کورر . هر کیم ذره قدر شر وکوتو بر عمل ایشلدیسه اوده آنی کورر . »

مثنوی

﴿ فلسفی منکر شود در فکر وظن ﴾
﴿ کو برو سر را بر آن دیوار زن ﴾

« ترجمه » فیلسوف فکر وظن باطل ایله روحانیتی منکر اولور . فیلسوفه سویله! که یوری باشنی او ، دیواره اور ! « شرح » منکرین کندیلرینی فیلسوف نامیله تزیین ایتمك ایسترلر . او مقوله فیلسوفه خطاباً اخطار بیوریلیورکه سز روحانیتی انکاره جسارتکزدن طولایی هر طرف سزك ایچون دیوار ، سد معنویدر. او دیواره باشکزی اوروب قیرمق سزه لایقدر.

« ترجمه » جانك جانى جاندن اياغنى چكر ايسه جان اويله قاليركه تن جانسز اولديغى كبى.... «شرح» جانك جانى فيض خدا وهمت اوليادر . اكر او فيض وهمت ، طالبك جانندن آيريليرسه عادتا جانسز بر قالب كبى نورسز ، فيضسز قالمش اولور.

مثنوى

﴿ سر ازان رو مى نهم من بر زمين ﴾
﴿ تا كواه من بود در يوم دين ﴾

« ترجمه » بونك ايچون بن باشمى يره قودم‌كه قيامت كوننده بكا شاهد اولسون ! « شرح » جانك سلامت وسعادتى فيض خدا وهمت اوليادن حاصل اولديغنى بيلديكمدن كمال خلوص ايله جناب حقه ايمان ايتدم . كمال ايمانمى اثبات ايتمك ، يوم قيامتده شاهد وسلامت بولمق ايچون بدنك الك معتبر جهتى اولان باشمى يره وضع ايله خالق لم يزل حضرتلرينه سجده و عبادت ايتدم وايدرم ديمك معناسنده بر خضوع عابدانه ، بر خشوع ساجدانه كوسترن شو بيت شريف ، ارباب نفس وهوايه قارشى بر درس تنبيهدر .

مثنوى

﴿ يوم دين‌كه زلزلت زلزالها ﴾
﴿ اين زمين باشد كواه حالها ﴾

« ترجمه » قيامت كوننده ير ، تترءر. حركت ايتسيله احوال‌ه‌شاهداولور.
[بو بيت ، بيت آتى ايله اكمال اولنمشدر .]

مثنوى

﴿ كو تحدث جهرةً اخبارها ﴾
﴿ در سخن آيد زمين وخارها ﴾

وظیفه‌سی ختـام پذیر اولدیغنی کورر . بدن اعضـادن بشقه روحه‌ده محتـاج اولدیغی بوندن معلوم اولورکه آلات بدنیـه‌سی اك قوی و منتظم اولان کنج بر آدم بر قورشون یاره‌سندن ترك حیات ایدنجه ، یعنی روح جسددن آیریلنجه دنیـانك اك حاذق اطبـاسی او یاره‌نك آچدیغی یری درحال دیکسـه‌لر بیله بیهوده‌در. میت اولان بدن تکرار حیات‌یاب اوله‌ماز. ترك حیات ایدن وجودك اعصاب وسـائر اعضاسی موجود ایسه‌ده اکسیك اولان ، بردها اعاده‌سی قابل اولمیـان روح رواندر. بو بحثده بر مثـال مادی دهـا وار . روح کوز فرض اولنورسه بدن دوربین آلتی کبیدر ؛ کوز کوزل بر دوربینه نائل اولنجه پك اوزاق یرلری کورر . اما دوربین فنا اولور ایسـه کوزك قوت و نوری فنـا دوربینك آرقه‌سنده بی‌اثر ومکتوم قالیر . بالعکس بدن غیر منتظم ایسه روحك فیضی او بدنده مکتوم قالمش اولور . شـاید روح بتـون آیریلیرسـه او بدنه میت ولاشه تسمیه اولنور . بیت شریفده‌کی مثال حکمت‌مآل‌صو قاینار ، صو اوینار،فقط آنی قایناتان آتشك تأثیری اولدیغی کبی متحرك‌اولان بدنی‌ده تحریك ایدن پرتو روح اولدیغنی تعریف ایتمکده‌در.

مثـنوی

﴿ آنچنان که پرتو جان بر تنست ﴾
﴿ پرتو ابدال بر جان منسـت ﴾

« ترجمه » نصل که تن اوزرینه روحك پرتوی واردر ؛ ابدال‌واولیاءاللهك پرتوی‌ده جانمك‌اوزرنده‌در. «شرح» بدنك پرتو وفیضی روح وجانك‌ده فیض وترقیات معنویه‌سی مرحمت جناب خدادن واذن‌حق‌ایله همت‌ابدال واولیادندر. سن حیات جسمانیه‌یی روح معنویدن وروح معنوینـك فیوضاتنی کرم حقدن وهمت اولیادن بیل‌ده صاقین مغرور اولمه !

مثـنوی

﴿ جان جان چون وا کشد پارا ز جان ﴾
﴿ جان چنـان ماندکه بی‌جان تن بدان ﴾

« ترجمه » سنك اوكننده بورنى طوتان چوق كيمسه بولنور. آنلركه موتى خاطر حسن وجمالك ايچون اختيار ايلر ايدى. « شرح » اى صاحب جمال صورى اولان تن! روح سندن آيرلديغى زمان يالكز بيانجيلر، سنى طانيمانلر دكل دوستلرك، عاشقلرك بيله سندن قاچار . چورومكه باشـلايان جسدك فنا قوقوسندن بورنلرينى پارماقلريله طيقارلر. حالبوكه سن حياتده پرتو روح ايله شيوه نما اولديغك حالده سكا بيك دفعه قربان اولهيم ديرلر وسنى اغفال ايلرلر ايدى . بروجودكه برقاچ كوندن صكره ميت اولور وحسـن و طراوتدن مجرد قالير . اكا حصر محبت ايتمك كرفتـار ندامت اولمق دكلدرده نه‌در ؟

مثنوى

﴿ پرتو روحست نطق وچشم وگوش ﴾
﴿ پرتو آتش بود در آب جوش ﴾

« ترجمه » سوز ، كوز وقولاق روحك پرتويدر ؛ نصلكه صونك قينامسى آتشك پرتو وحرارتندندر. « شرح » حواس تنده و سـائر اعضـاى بدنده كوريلن آثار فيض نثـار ظن ايتمه‌كه جسم وماده‌دندر ؛ ماده او كبى فيوضات عظيمه‌يى ميدانه كتيره‌ميه‌جكى عقلاً ، بداهةً ثابتدر.

اوروپانك حكمـاى متأخرينى بو بحثـده ايكى فرقه‌يه منقسم اولمشـدر . فرقه‌نك برى : منظومهٔ اعصـابيه نطق وفكر كبى آثار بديعه‌نك وجودپذير اولمســنه كافيدر ديرلر . ديكر فرقه‌كه الك عالم وحكيم ودوربينلردن عبـارتدر ؛ بوبلاهت وحماقتى رد ايله اكر اعصابه غيرمادى برفيض روحانى سارى اولميه‌جق اولسه خود بخود اعصاب هيچ بر وقت فيوضات انسـانيه‌نك اظهارينه مقتدر اوله‌ماز ديرلر . فى الحقيقه اعصاب خارق العـاده برمجموعهٔ حكمتدر. فقط روح معنوى كبى بر نفخ عظيمك تأثيرات كريمه‌سنى قبول ايده‌بيلمك ايچون بر مقتضـاى صنع حدا خلق اولنمش بر بديعه‌در. روح معنوينـك بدنله برابر بولنمسى بدنك انتظامنه وابسته‌در. بر مرضدن ، بر يارەدن ، ياخود اختيارلقدن حاصل اولان ضعفدن بدن تناسب وانتظامنى ضايع ايتديكى زمان روح معنوى اويله برخرابه‌دن آيريلير وبشـقه برعالم وجهـانه متوجه اولور ؛ زيرا بدنده‌كى

« ترجمه » روح لسان حال ایله بدنه شویله سویلر : ای مزبله ! سن کیمسك؟ برایکی کون بنم پرتومدندیریلیر یاشارسك! « شرح » بر کیمسه یوزینك کوزللکی ایله تفاخر ایدر ایکن روح لسان حال ایله او مفتخره : سنك بکندیکك تن وبدن قان وکمیك کبی اجزای زشتدن مرکب بر مزبله‌دن عبارت‌ایکن اکا لطافت وطراوت بخش ایدن بنم ! بوحقیقته اینانماز وروحانیته خدمت ایتمز ایسك موت طبیعی ایله بن سندن مفارقت ایتدیکم وقت حالنی کوروسك ! عبرت آلیرسك ! مألنده تلقین حقایق ایدر .

مثنوی

غنج ونازت می نکنجد در جهان

باش تا که من شوم از تو جهان

« ترجمه » سنك شیوه ونازك جهانه صیغمز ایکن صبر ایت‌که بن سندن صیچرایوب مفارقت ایده‌یم ! [بالاده‌کی شرح بو بیت شریفك‌ده شرحیدر. (غنج) شیوه وناز دیمکدر .]

مثنوی

کر مدارانت ترا کوری کنند

طعمهٔ ماران و مورانت کنند

« ترجمه » سنی دوست طوتانلر وچوق محبت کوسترنلر بر قبر قازوب ییلان وقرنجه‌لره غدا ایدرلر . « شرح » ای ناز وجمال‌ایله مغرور اولان تن! روح سندن آیرلدیغی وقت شمدی سکا ارائهٔ محبت ایدن اك سوکیلی احبا طوپراق ایچنه دفن والقا ایله مار و مور سنی غدا ایدر ؛ عاقل ایسك شمدیدن تصفیهٔ روحه ورضای خدایی استحصاله چالیشیر !

مثنوی

بینی از کند تو کیرد آن کسی

که‌به پیش توهمی مردی بسی

مثنوی

سبزها گویند ما سبز از خودیم
شاد وخندانیم وبس زیبا خودیم

« ترجمه » سبزه‌لر سویلرلر: بز کندیمزدن یشیل، تر وتازه‌یز. کندیمزدن سوینیرز. گولرز. چوق گوزلز. « شرح » عقلسز اولانلر کندیلرنده گوردکلری الطاف وانعام صوریه‌یی کندی هنر وهمتلریله حاصل اولدیغنه ذاهب وطریق حقدن هارب اولور .

مثنوی

فصل تا بستان بگوید ای امم
خویش را بنید چون من بگذرم

« ترجمه » یاز موسمی آنلره دیر : ای جماعات نباتات ! بن کچه‌یم‌ده آندن صکره سز کندیکزی کوریکز ! « شرح » فصل بهار وصیف کچوب خریف وشتا کلنجه نباتاتك سبز وطراوتی نصل زائل اولورسه مرحمت وهمت اولیا معاذالله تعالی بر انساندن جدا اولدیغی وقتده اویله‌جه گرفتار خسران وسرگردان ونالان اولور .

مثنوی

تن همی نازد بخوبی مه جمل
روح پنهان کرده فرو پر و بال

« ترجمه » تن بر آی یوزلینك غایت گوزللکی ایله نازلانیر . روح ایسه کندی لطافت وقوتنی کیزله‌مشدر . [مأل عالیسی بیت آتی ایله اکمال بیورلمشدر .]

مثنوی

گویدش کای مزبله تو کیستی
یك دوروز از پرتو من زیستی

مثنوی

﴿ هر در وديوار كويد روشنم ﴾
﴿ پرتو غيری ندارم اين منم ﴾

« ترجمه » اوزرلرنده آيدينلغی كورنجه هر قپو و ديوار لسان حال ايله سويلر : بن روشنم ! بشقه‌سنك پرتوينی طوتمام ! بو نور بنمدر ! « شرح » قپو ، ديوار كبی عد اولنمغه سزاوار اولان بعض نادان ومتكبران ظن ايدركه فيض . شوق حيات وسائر انعام وصفات نفسلرندن حاصل اوليور. نه قدر واهی بر فكر ! جناب قادر مطلقك قدرت ومرحمتنی وروحك فيضنی اونوتوب‌ده خانهٔ قلبنه تجلی ايدن انوار مرحمت خدايی كندی نفسندن بيلمكدن بيوك اثر حماقت تصور اولنه‌ماز.

مثنوی

﴿ پس بكويد آفتاب ای نا رشيد ﴾
﴿ چونكه من غارب شوم آيد بديد ﴾

« ترجمه » او ادعا اوزرينه كونش سويلر : ای احمق و غير رشيد ! بن غروب ايتديكم‌وقت حقيقت اورته‌يه چيقار . « شرح » نور فيوضاتی كنديلرندن بيلن اشيايه آفتاب عالمتاب لسان حال ايله خطاب وعتاب ايدر : ای كمراهان وابلهان ! آز مدت دها بوادعای‌خامده دوام واقدام‌ايده‌بيليرسكز؛ زيرا بن ديكر جهات وجهانه نقل ايتمكله سز محروم نور وشب يلدای فراقده كرفتار قسوت ديجور اولورسكز ! ديه برلوحهٔ آتشين غروبدن دها سوزشلی اخطاراتده بولنور . بونی كوره‌جك كوز ، ايشيده‌جك قولاق لازمدر . حق‌تعالی‌حضرتلرينك تجليات‌عظيمهٔ‌صمدانيه‌سی واولياءاللهك همتمات‌مالانهايه‌سی منكر ومتكبرلره ديركه : حسب‌الحكمة موقت برمدت‌ايچون سزه بخش واساله ايتديكمز آب‌زلال نعمت منقطع اولنجه نصل غريق‌ظلمت ونكبت‌اوله‌جغكزی بيلمش واليمانه اكلامش اولورسكز ! [كونشك « بن غارب اولنجه » تعبيرنده هم آفتابك‌ذاتاً‌غروب‌ايتمسی،هم آيرلمش‌اولانك غارب‌اولمسی كبی‌جناس‌بديع‌واردر.]

« ترجمه‌سی » بك چوق خان وكاربانسرای ترك ایتمك لازمدركه انسان بركون منزل مطلوبه ایریشمش اولسون ! « شرح » ظن اولنمسون كه طالب ، قلبنده بر نوع حكمت حس ایدنجه ، یاخود بعض مرتبه عباداتده بولننجه ایش بر وفق مطلوب اكمال اولنمش و واصل منزل مطلوب اولمشدر ؛ خیر ! اویله قولای قولای منزل مطلوبه وارلماز . پك چوق زحمتلر وهمتلر ، خدمتلر لازمدر. طریق حق‌جویانه‌ده چكیله‌جك اذیتلر ، محنتلرله ایچه كونلر ، آیلر كچملیدركه بر مستعد ، نشوه‌یاب كمال اوله‌بیلسون !

مثنوی

﴿ كرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست ﴾
﴿ پرتو عاریت آتش زنیست ﴾

« ترجمه‌سی » كرچه دمیر آتشدن قیزاردی . او قرمزیلق دمیرك ذاتندن دكل آتشك عاریت اوله‌رق نفوذوسرایت ایدن پرتوندندر. «شرح» بر طالب كندیسنده فیض ولذت روحانیه وسعادت معنویه حس ایدر ایسه ظن ایتمسون كه كندی پرتو فیضندن متحصلدر. او فیض كندیسنده عاریتدر. ؛ تواضع واقدام ایله قابلیت كوستردكجه مرحمت جناب خدا وهمت اولیا حكمتی اوزرنده ابقا ایدر. اكر كبر وغروره دوشر ایسه قلبندن او حكمت سیلنیر. مثالده دمیر آتشدن صورتا قرمزیلك پیدا ایتمش ایسه‌ده حقیقتده نافذاولان نار حرارتنادر.

مثنوی

﴿ كرشود پر نور روزن یاسرا ﴾
﴿ تومدان روشن مكرخورشیدرا ﴾

« ترجمه‌سی » اكر پنجره ، یاخود خانه نور ایله طولو اولسه سن آنلری آیدینلق بیلمه ! منور یالكز كونشی بیل ! « شرح » برپنجره‌ده یاخود خانه‌ده ضیا كورر ایسك او ضیا خانه‌دن دكل كونشدندر . روزن عقل ، یاخود سرای قلبده حس اولنان انوار فیض خدایی قلبك كندندن بیلمیوب خدای متعال حضرتلرینك تجلیات صمدانیه‌سندن واولیاءاللهك همت كمالات پرورانه‌سندن بیلمسی موجب نجات فیوضات غایاتدر.

مثنوی

﴿ صد دریغ و درد کین عاریتی ﴾
﴿ امتان‌را دور کرد از امتی ﴾

« ترجمه » یوز دفعه یازیق دیرم . بو عاریت ، امتلری امتلکدن اوزاقلاشدیردی . « شرح » یوزلرجه حیفا که بك چوق اقوام و اشخاص سالفه کندیلرنده حکمت حس ایدنجه او حکمت ونعمت اثر احسان‌ومرحمت رب‌العزت اولدیغنی آکلامامش وانبیای ذیشـان و اولیای کرامی طانیمامش ، کندی هنروثروت وقوتلرینه‌مغرور وبعده او نعمتلردن دور ومهجوراولمشدر .

مثنوی

﴿ من غلام آن‌که او در هر رباط ﴾
﴿ خویش را واصل نداند بر سماط ﴾

« ترجمه » بن شو کیمسـه‌نك کوله‌سی‌یم‌که او ، هر خان وکاربانسرایده کندینی سفره‌یه‌واصل بیلمز . « شرح » حضرت مولانان عرفان‌نما : بن اوذات حکمت‌صفاتك غلام ومریدی‌یم‌که اذن حق ایله جهان نهان روحانیتده قطع مسـافات ایله منازل عدیده‌یه واصل اولور ایکن کندینی خان وکاربانسرایلرده اولدیغی کبی عاریت بیلوب هیچ بر وقت نقطـهٔ قربیت کامله عد اولنـان خوان‌خدایه یعنی نعمت ومطلوب منتهایه واردم دیمز بیورمشدر . بو بیت‌شریفده حضرت مولانای رومی قدس سره‌السـامینك شیخ معظمی اولان شمس‌الدین تبریزی حضرتلرینك کمال تواضع وعرفان وحکمتی ایما اولنمش وکبروغروردن فوق‌العاده تحاشی ایتمك الزمیتی اخطار ایدلمشدر .

مثنوی

﴿ بس رباطی‌که ببـاید ترك کرد ﴾
﴿ تا بمسکین در رسید یك روز مرد ﴾

سوکیلی اولان طالب ! کندکده حس ایلدیکك حکمت عرفاندن طولایی تفخر وتکبر ایتمه ! تضرع وحق‌تعالی حضرتلریله خاص قوللری اولان ابدال واولیایه تشکر ایت ! که نعمت حکمتی سکا بخش ایتدیلر ؛ بویله یاپمیوبده کندینه مغرور اولور ایسك او حکمت سنده عاریتدر، محو اولور . نور زائل وظلمت واصل اولور.

مثنوی

﴿ کرچه در خود خانه نوری یافته‌ست ﴾
﴿ آن زهمسایه منور تافته ست ﴾

« ترجمه » کرچه خانه کندنده بر نور بولمش ایسه‌ده او ، نورلندیریجی اولان قومشودن‌پارلامشدر. «شرح» بر خانه‌ده کوریلن نور ، بر منبع ضیانك عکسیدر. آنی خانه‌نك کندندن فرض ایتمك خطادر . زیرا خانه‌ده‌کی انوار کونشدن ، یاخود آیدن ، یاخود یانان مومدندرکه آنلرك نوری چکیلنجه خانه ظلمت ایچنده قالیر. قلوب ناسده وطالب حق اولان سالکلرك باطنلرنده حاصل‌اولان نورحکمت وعرفان اثرمرحمت جناب یزدان وتحفهٔ همت‌مرداندر.

مثنوی

﴿ شکر کن غره مشو بینی مکن ﴾
﴿ کوش دار و هیچ خود بینی مکن ﴾

« ترجمه » شکر ایت ! مغرور اولمه ! بورنی قالدیروب کبر ایتمه ! قولاق‌طوت! اصلا خودبینلك ایتمه! «شرح» ای طالب سلامت! اکردارینده حکمت وسعادت ایستر ایسك کبر وغروردن اجتناب ایت ! حکمته قارشی قولاق کبی ساکنانه دیکله‌یجی اول ! خودبین و عاصی ، اهل کین اولمه !
[بورون ، کبردن کنایه‌در .]

« ترجمه » ای محب عفو اولان خدای متعال ! بزی عفو ایت ! اسکی ناسور ورنجك ای طبیب مطلق! بزه شفا بخش ایت! « شرح » عبد، حین استرحام ودعاسنده جناب حقه طوغری استعمال ایده‌جکی تعبیرات نه‌قدرعالی اولورایسه نافع وباعث نجات اولور ؛ زیرا تعبیرات مؤثره‌ده صاحب دعانك ذوقنی وعبودیت شوقنی مزداد وکندینی قیود غمدن آزاد ایدر . فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمزك بالذات اجرا وخلقه تعلیم وانبا بیوردقلری دعا بویله‌در : ﴿ اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عنا ﴾ معنای شریفی : الٰهی ! سن عفو کریم سك ! عفو بیورمقلغی سورسك ! قصورمزی عفو بیور !

مثنوی

﴿ عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد ﴾
﴿ خود مبین تا بر نیارد از تو کرد ﴾

« ترجمه » شقی اولان او ، کاتبی حکمت وحیك عکسی اضلال ایتدی . سن ده کندینی کورمه ! تا سندن توز قوپارمسون ! « شرح » ذکری سبق ایدن کاتبك نخوت وکبری حسبیله پرتو وحی کوزآچوب قپاینجه‌یه‌قدر قلبنه طلوع ایدیشی وحیك آثار سعادت نثارندن ایدی . سرور کائنات علیه افضل التحیات افندیمز حضرتلرینك کتابت رسالتپناهیلرنده او کاتب شقی متکبر بولنماملق لازم کلیردی . ای طالب حقیقت! بو قصه معلوم‌ك اولدیغندن ظن ایلدیکك کبی کندی علم وهنر وفیضکه استناد ایتمه! ایدرایسك غبار کبر وکدورت سنی مقهور و آلودهٔ چرکاب غرور ایدر .

مثنوی

﴿ ای برادر بر تو حکمت جاریه‌ست ﴾
﴿ آن زا بدالست برتو عاریه‌ست ﴾

« ترجمه » ای برادر ! حکمت سنك اوزرینه آقار . حقیقت حالده او حکمت ابدال خداندر . سنك اوزرنه عاریتدر . « شرح » ای برادر کبی

« ترجمه » بو حقيقتك شرحی سینه‌مدن طیشاری چیقمق ایستر ، لكن قورقارم‌كه امیدسزلك ویرر. « شرح » حضرت مولانا باطنی اولان مزاحم وامراضك عسرت‌تداویسندن تفصیلات‌ویرمك ارزو ایدر ایسه‌ده اكادائراظهار اولنه‌جق مشكلات باعث یأس اولور خوفیله او جهتدن صرف‌نظر ایله تنویر. امیدی موجب تبشیرات متسلیانه ایله اكتفا ایتمكی مناسب كورمشدر .

مثنوی

﴿ نی مشو نومید خود را شاد كن ﴾
﴿ پیش آن فریاد رس فریاد كن ﴾

« ترجمه » صاقین امیدسزاولمه! كندینی شاد ایت! فریاده‌ایریشیجی‌اولان حق تعالی‌نك حضورنده فریاد ایت ! « شرح » ای مؤمن ! بیان اولنان مشكلات باطنه‌دن مأیوس اولمه ! بالعكس حق تعالی حضرتلرینه اولان ایمان وعبودیتك حسبیله مسرور اول ! او فریاد رس لایزالی تأمل ایله خوف وذوقدن فریاد وكندینی غمدن آزاد ایت ! هم شاد اول ! هم فریاد ایت ! او امری ضد كبی كورینورسه‌ده جناب حقه اولان ایمان وعبودیتك سببیله شاد اول ! كه او مسرت اجرای وظیفه وایفای عبادت ایچون باعث تزیید . قوتدر . خوف ورجا ایله حق تعالی حضرتلرینه فریاد ایتمك مقبولدر؛ نه وقت سن مضطرب اولور ایسك اویله بر معین وفریاد رسه نائل اوله‌جغنی‌دوشونه‌رك تشكر واستغفار وفریاد ایدر كبی دعوات مسرت نمود ایله عجز وامیدیكی عرض واظهار ایت! « سورهٔ یوسفده یعقوب علیه‌السلام اولادینه : زنهارجناب‌حقك مرحمتندن نومیـد اولمیكز ، زیرا مرحمت ربانیه دن مأیوس اولنماز . الا كافرلر اولور . دیه امر ایتدیكی بیان بیورلمشدر . »

مثنوی

﴿ كای محب عفو ازما عفو كن ﴾
﴿ ای طبیب رنج نا سور كهن ﴾

« ترجمه » دمير بوقاغى وزنجير بوغازدن اوزاق طوتولور ومحوايديله‌بيلير. كورونمه‌ين بند وزنجيره كيمسه علاج بوله‌ماز. [بالاده‌كى شرح بوبيت‌شريفه‌ده شرح اولور .]

مثنوى

﴿ مردرا زنبور اكر نيشى زند ﴾
﴿ طبع او آن لحظه بر دفعى تند ﴾

« ترجمه » بال آريسى بر انسانه بر ايكنه صوقار. اودقيقه‌ده جانى آجيانك طبيعتى آجينك دفعنه چاليشير . [مآلى بيت‌شريف آتى ايله اكمال اولنيور .]

مثنوى

﴿ زخم نيش اماچو از هستئ تست ﴾
﴿ غم قوى باشد نكردد دردست ﴾

« ترجمه » بر ايكنه‌نك پاره‌سى‌كه خارجى اولميوب سنك وجودكدندر ، غم قوى اولور. اندن‌حاصل‌اولان‌دردوالم آز،ضعيف‌اولماز. «شرح» خارجى دكل باطنى اولان اضطراباتك چاره‌سى مشكل اولديغنى بيلديرمك ايچون دميردن مصنوع بند وزنجير خارجيله كبر و ناموس قيودى ابيات شريفه‌ده بيان واتيان بيورلمش ايدى . بو ايكى بيت شريف بو مقصد عالى‌يى ديكر مثال ايله تعريف ايدييور : بال آريسى بر انسانى ايكنه‌لرسه حيوانك ايراث ايده‌جكى ياره‌نك نتائج ماديه‌سى محسوس وبديهى اولور. طبع‌مادى اضطرابى دفع ايچون‌چابالار. مدت قليله‌ده دفعه موفق وغمدن خالى اولور ؛ اكر او ياره باطنى وقلبى ايسه غايت اليمانه حس اولنور ، او دردك نه‌وجودى ونه‌مقرى كورينور و بعضاً لحمش ظن اولنور ايكن وهلةً مزداد اولمش اولور .

مثنوى

﴿ شرح اين از سينه بيرون مى جهد ﴾
﴿ ليك مى ترسم‌كه نوميدى دهد ﴾

مثنوی

﴿ ای بسا کفار را سودای دین ﴾
﴿ بند شان ناموس و کبر وآن واین ﴾

« ترجمه » ای ! چوق کفار واردرکه دینه سودا و محبت ایدرلر ایسه‌ده ناموس وکبر واو وبو بزم ایچون نه دیه‌جك‌کبی فکرلری آنلره‌بندوزنجیردر.
« شرح » کفارك بیله بعضیسی تأمل ایدرلرکه دین مبینك حقیقتی ظاهر وسلامتی باهر اولدیغنی بیلیرلر. فقط اکا انتساب ایتمك آرزو ایتدکلری حالده حال حاضرینی ترك ایله دینی قبول ایدن کافهٔ کفار استهزا و ناموسلرینی هبا ایده‌جکلری خیالیله وفقرای مؤمنین ایله هم عیار وبی‌اعتبار اولورز کبی افکار باطله سوقیله خسران وضلالتده قالیرلرکه بو حال کفار ایچون غیرمرئی، فقط غایت اغر بر زنجیر اولدیغی امر جلیدر.

مثنوی

﴿ بند پنهان لیکن از آهن بتر ﴾
﴿ بند آهن را کند پاره تبر ﴾

« ترجمه » بو ، کیزلی بند وزنجیر دمیردن یاپیلان زنجیردن دها بتردر ؛ زیرا دمیردن اولان بند وزنجیری « تبر » دنیلن بالطه‌شکلنده‌بر آلت پارچه‌لار.
« شرح » دمیردن مصنوع بند وزنجیر تبر وبوکا بکزر بر آلت ایله قیریلیر . فقط روحه بیلان کبی صارلمش اولان زنجیر کبر وشرك قلب وفکرده کیزلنمش اولدیغی ایچون محکم وقویدر. آنلره کرفتار اولان کیمسه‌یی الی آخرالعمر مقید طوتوب طریق سلامته سالك اولمقدن منع ایدر .

مثنوی

﴿ بند آهن را توآن کردن جدا ﴾
﴿ بند غیب را نداند کس دوا ﴾

سورۀ « یس » ده ذکری سبق ایدن آیت کریمه‌نك اتصالنده‌در . ﴿ وجعلنا من بین‌ایدیهم سداً ومن خلفهم سداً فاغشیناهم فهم‌لایبصرون ﴾ « وایلریلرنده بر دیوار و آرقه‌لرنده بر دیوار قیلدق ، آنلری قاپلادق ، ایمدی آنلر هیچ برشی کوره‌مزلر . » کافرلرك‌ماضیسی‌وحال واستقباللری اوقدرظلمت‌انکیزدرکه ایکی دیوار کبی بصر بصیرتلرینك نوری زائل ، حقی کورمکه حائل اولمش ، افکار وحسیات باطنۀ باطله‌سی آنلرك کردن ضلالته اك آغراغلال اضمحلال اشتمال شکلنده باغلانمشدر.

مثنوی

﴿ رنك صحرا دارد آن سدی‌که خاست ﴾
﴿ او نمی داندکه آن سد قضاست ﴾

« ترجمه » قهر ازلیدن قالقان او دیوار صحرا رنکنده کورینور . غافل‌اولان بیلمزکه او قضای الٓهی سدیدر. « شرح » (یس) شریفده‌ذکری سبق ایدن (سد) صورتا صحرا رنکنده چیچکار، چارلر، چمنلرکوستررسه‌ده نظر حقیقتده او صحرا دکل ، سد قضادر . سد معنوینك چیچکلری آمال ومشتهیات متنوعۀ نفسانیه‌در ، راغبلرینی هلاك ایدر . صحراده‌کی چیچکلر کبی تاثیر روز کار ایله طراوتلرینی غائب ایدرك محو وپریشان اولور.

مثنوی

﴿ شاهد تو سد روی شاهدست ﴾
﴿ مرشد توسد کفت مرشدست ﴾

« ترجمه » سنك محبوبك محبوب حقیقی لقاسنه قارشی سد در ؛ سنك هادی مرشد وناصحك مرشد کاملك سدیدر. « شرح » شاهدومحبوبدن‌مقصد، احوال فانیه‌دن محبت اولنان شیلردرکه نهایت عاشقی حقدن محروم و محجوب ایدر . نصیحت وتبلیغاتی شریعت غرایه وحقیقت سعادت نمایه مستند اولمیان مرشد غیر رشیدك وناصح نظافت نا بدیدك تأثیرات زهر افشانی مستمع جاهل ایچون بادیٔ ضلالدر.

« ترجمه » كبر وكفر انسانك يوانى او قدر باغلادى . كوكانده اولان آهى اظهاره مقتدر اولەمدى . « شرح » بو بيت شريف كبر وخود پرستلك انسانى نه قدر خسران وپريشانى ايچنده براقديغنى تصوير ايدر .

مثنوى

﴿ كفت اغلالاً فهم به مقمحون ﴾
﴿ نيست اين اغلال برما از برون ﴾

« ترجمه » حق تعالى بيوردى : كنديلرينه قونيلان زنجيرلر سببيله كافرلر باشلرينى يوقارى‌يه طوغرى قالديروب كوزلرينى قپاديلر . او زنجيرلر بزم ايچون خارج وظاهر دكلدر . « شرح » ناموس، انكار وبوكبى نيجه نيجه باطل افكار كوزايله كورونمزايسه‌ده اونوع افكار معناً اغلال غليظه ومصائب اليمه‌دركه كرفتارلرى شاشمش وكرداب عذاب ايچنه باتمشدر . اشارت اولنان آيت كريمه «يس»شريفك ابتداسنى متعاقب سكزنجى آيت كريمه‌در: ﴿لقد حق القول على اكثرهم فهم لا يؤمنون ﴾ « آنلرك چوغى اوزرينه عذاب وعده‌سى تحقق ايدوب ثابت اولدى ، مع مافيه آنلر ايمان كتيرمزلر . » ﴿ انا جعلنا فى اعناقهم اغلالاً فهى الى الاذقان فهم مقمحون ﴾ « بز آنلرك بيونلرنده زنجيرلر ياپدق كه او لاله‌لر چكه‌لرينه قدر ياپشمشدر . باشلرينى يوقارى‌يه طوغرى ديكوب كوزلرينى قپاديلر ، شاشديلر . »

مثنوى

﴿ خلفهم سداً فاغشيناهم ﴾
﴿ مى نبيند بند را پيش وپس او ﴾

« ترجمه » ارباب كفرك احوال ماضيه‌سى كنديلرينه بر ديواردر . آنلرى او پرده ، او ديوارله بز قاپلادق . كافر اولان كيمسه اوكنده وآرقه‌سنده‌كى زنجيرى كورمز . « شرح » اشارت اولنان بو آيت كريمه‌ده

مثنوی

﴿ آه می کرد او نبودش آه سود ﴾
﴿ چون در آمد تیغ وسر را در ربود ﴾

« ترجمه » اول کاتب آه ایدرایدی . آه ایلمك اکا فائده ویرمدی. چونکه قلیج کلدی وباشی قاپدی . « شرح » کاتب، قلبنده کی ظلمت ضلالتك تضییق. خسران افزاسیله آه و واه دیمش ایسه‌ده او نوع آه باعث نفع وفلاح اولمدی؛ زیرا اساسی الله ایچون دکل ایدی . کاتب مرتدك آه چکمسنی موجب اولان اسبابدن بری ، خلقه اظهار هنر وکمال ایچون بر دها وحیه نائل اوله‌مدمکی اغراضه مبتنی هوسات نفسانیه ایدی ؛ بحق تائب اولان کیمسه جناب حقك رضاسنی طلب ایدر . بر طرفدن کسر نفس ایچون کندی خطاسنی حقه وخلقه اظهار وآشکار ایدر . اما ناموس فکریله خطاسنی اعتراف ایتمامکده اصرار ایدن جاهل خالقنه دکل نفسنه پرستش ایتمش وایکی جهانده ذلیل اولمش اولور.

مثنوی

﴿ کرد حق ناموس را صد من حدید ﴾
﴿ ای بسا بسته بند نا بدید ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری آنك ایچون ناموسی انسانه یوز بطمان دمیر قدر آغر بر قید وبند ایتمشدر. ای! چوق کیمسه کورونمه‌ین بوزنجیرایله باغلانمشدر. « شرح » افکار فاسده اصحابیله متکبرلره مخصوص اولان مجازات صورتا کورنمز بر زنجیر ضمیردرکه یوزبطمان ثقلتنده اولان دمیردن دها آغردر. بو اغر زنجیر ضلالی بوغازنده طاشیان محکومین خسران وضلالت، اسیرشرك وغوایت ایچون توبه‌یه ، اظهار قصوره ، حضوره مجال یوقدر.

مثنوی

﴿ کبر وکفر انسان ببست آن راه‌را ﴾
﴿ که نیارد کرد ظاهر آه‌را ﴾

« ترجمه » اکر سن آب صافیٔ فیوضات الٓهیه‌نك منبعی ، چشمه ساری اولمش اوله ایدك بویله کوزلرینه قره صو کتیررجه‌سنه کفر وضلالتی اظهار ایتمز ایدك ! « شرح » ای مغلوب کبر و انانیت اولمش کاتب بی ادب ! اکر سنده نور وسعادت اولیدی قلب ضلال آلودینی تنویره قدرت بولور و بو چرکاب شرك ومعصیتله ملوث ومکدر اولمز ایدك !

مثنوی

﴿ تاکه ناموسش به پیش این و آن ﴾
﴿ نشکند بر بست این او را دهان ﴾

« ترجمه » تاکه شونك ، بونك اوکنده ناموسنی قیرمسون فکری آنك اغزینی توبه‌دن واعتراف قصوردن باغلادی . « شرح » نه مادهٔ کورینور ، نه ده معناً فائده‌سی اولور خلق بیننده ناموس تسمیه اولنور بر کبر و انکار واردرکه معاذالله تعالی انسانی خراب ودوچار عذاب ایدر . صورتا چوق عاقل وذکی ، حقیقتده احمق وغبی بولنورکه بر ادعای ابتدا نصلسه میدانه آتمش اولور . ناموس وثباتنه خلل کلیر خیالیله او فکر مضری ترك ایتمیوب آنده اصرار ودوام و وخامتی هر آن اضعاف وکندینی ، بعضاً بشقه‌لرینی بدکام ایدر .

مثنوی

﴿ اندرون می سوختش هم زین سبب ﴾
﴿ توبه کردن می نیارست این عجب ﴾

« ترجمه » بو سببدن درونی یاندی ، اما بو تعجبه شایاندرکه یاندیغی بیلیر ایکن کاتب ینه توبه ایتمکه مقتدر اوله‌مدی . « شرح » «بنده محل وحیم» ادعاسنده بولنان محل وحی دکل مقر قهر اولدیغنی اکلامش ، بیلمش ایکن ادعای وحی واهی‌یی ترك ایله نصل اظهار جهالت ایده‌رم فکر فاسدی اوزرینه اعترافه واستغفاره مقتدر اوله‌مدی .

« شرح » روحانیونك قلوب وعقوله درکاراولان تأثیرات وقوتی غیرقابل تعریفدر. اصحاب مراتب نورانیه ایسترسه اذن حق ایله مرده دل اولانی احیا ودیری صانیلان بر مفسدك حسیات باطنیه‌سنی اماته ایدر. هله اکمل موجودات علیه افضل التحیات افندیمز حضرتلری ایجاب ایتدکجه اذن حق ایله عالمی پاك واهل فسق واصحاب شقاوتی هلاك ایلر ایدی. بو تأثیر وقوت، الآن موجوددر.

مثنوی

﴿ هم زنسـاخی برآمد هم زدین ﴾
﴿ شـد عدو مصطفی و دین بکین ﴾

« ترجمه » او کاتب هم کاتبلکدن، هم دینـدن چیقـدی. حضرت مصطفی ایله دین مبینه کمال کین ایله دشمن اولدی. « شرح » محبوب جناب کبریا محمد مصطفی افضل التحایا کبی پیغمبر ذیشانه دشمن وباعث سلامت وسعادت دارین اولان دین مبینه قارشی کیندار والی الابد کرفتـار قهر کردکار اولمق نه‌قدر بدبختلق اولدیغنی ارباب اذعان دوشونه‌بیلیر.

مثنوی

﴿ مصطفی فرمود کای کبر عنود ﴾
﴿ چون سیاه کشتی اکر نور از تو بود ﴾

« ترجمه » حضرت محمد مصطفی افندیمز بیوردی : ای عنود ومردود وکافر! نه ایچون سیاه اولدك؟ اکر نور سندن ایدیسه!... [شرحه حاجت براقمیه‌جق وضوح بیانی حائزدر.]

مثنوی

﴿ کر تو ینبوع الـهی بوده ﴾
﴿ این چنین آب سیه نکشـوده ﴾

مثنوی

﴿ عین آن حکمت بفرمودی رسول ﴾
﴿ زین قدر کمراه شد آن بوالفضول ﴾

« ترجمه‌سی » ﴿ فتبارك الله احسن الخالقین ﴾ وحی وحکمتی پیغمبریمز افندیمز حضرتلری عیناً بیورنجه ، بو قدردن او شعورسز کاتب یولنی شاشیردی . [(فضول) (فضلك) جمعیدر ، چوق معنایه کلیر ، فقط الك مشهور معنالری کال وجبر وزور ، زوزکالکدر .] « شرح » کاتب آنی بر پرتو وحیه مظهر اولنجه عجزینی اونوتمش ولیاقت ادراکیه‌سندن خارج ادعالره قیام ایتمشدر . حال بوکه ذره قبیلندن اولان او کاتب منبع انوار اولان حضرت رسول اکرمك اضواء وحیندن پرتو آلمش ایدی . او نور ، ادعای جاهلانه‌سیله اوزرندن رفع اولنجه ینه اسکی ذره‌لکنه رجعت ایتمسی طبیعیدر. بونی فرق ایتمدی .

مثنوی

﴿ کانچه می کوید رسول مستنیر ﴾
﴿ مرمرا هست آن حقیقت درضمیر ﴾

« ترجمه‌سی » او، شیئی که مستغرق انوار اولان رسول اکرم وحیدن سویلر ، او حقیقت بنم قلب وضمیرمده واردر. « شرح » کبر وغرور ، انسانی خودپرست ایدر . بلای کبر وانانیتدرکه بو کاتب غیر ادیبی اضلال و نفس وشیطانه اسیر اوله‌رق بدحال ایتدی . خزینهٔ تجلیات اولان قلب معلای مولاناده فیوضات محمدیه آثاری بولندیغنی اطاعت کاملانه و متواضعانه ایله ایما ایدن بو بیت شریف ارباب عندنده یك دکرلی بر دردانهٔ الهاماتدر.

مثنوی

﴿ پرتو اندیشه اش زد بر رسول ﴾
﴿ قهر حق آورد بر جانش نزول ﴾

« ترجمه‌سی » کاتبك پرتو اندیشه‌سی جناب رسول اکرمه معلوم اولدی ، درحال حق تعالی حضرتلرینك قهری کاتبك جانه نزول ایتدی ،

« ترجمه » حضرت عثماندن اول بر کاتب وار ایدی . وحیك یازلمسنه غیرت کوسترر ایدی . « شرح » قرآن عظیم الشان کاملاً فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندیمزه یکرمی اوچ سنه ظرفنده جبریل امین واسطه‌سیله جناب ارحم الراحمیندن شرف نازل اولمشدر . وحیك شرف نزولنده مفخر موجودات علیه افضل التحیات افندیمز حضرتلری بعض مرتبه جسماً اضطراب حس بیوررلر ایدی ؛ بعض دفعه دوه چانی کبی سمع جلیللرینه برصدای حکمت افزا عکس ایدرایدی؛ جامع القرآن عثمان ابن عفان حضرتلری کتابت وحی خدمت موجب المفخرتیله بر خیلی مدت بکام اولدیلر .

مثنوی

﴿ چون نبی از وحی فرمودی سبق ﴾
﴿ او همانرا وانوشتی بر ورق ﴾

« ترجمه » وقتا که نبی عالم افندیمز حضرتلری وحیدن سبق بیورردی . اوقوردی ، او کاتب همان کاغده یازاردی . [بعض نسخه‌لرده مصراع ثانیده (نوشتی) یازلمشدر . معنا بر ایسه‌ده اسکی نسخه‌لرده (وانبشتی) یازلمش که (نبشتن)ده یازمق معناسنه کلیر .]

مثنوی

﴿ پرتو آن وحی بروی تافتی ﴾
﴿ او درون خویش حکمت یافتی ﴾

« ترجمه » وحی جلیلك پرتوی او کاتبك یوزنده پارلادی . آنك اوزرینه کاتب کندی دروننده حکمت بولدی . « شرح » پرتو وحی حسبیله آیت کریمه‌نك صوك عبارهٔ جلیله‌سنی کاتب اولجه سویلمش ، بعد کفرایدرك ادعای کاله جرأت ایتمش ایسه‌ده کندیسندن فیض نورانئ محمدی زائل اولدیغندن معناً ، مادةً اعمی اولمشدر . قارانلق کیجه‌ده شیمشك کورمکله نور دائمی‌یی ترك وکوز آچوب قپانجه‌یه قدر بر مدت جزئیه‌یه منحصر شیمشکك لمعان آنیسی کبی بر پرتو برق الظهوره قلبنی ربط ایدنلر جهل ونادانی ایچنده پویان اولانلردر .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمْ

﴿ مرتد شدن كاتب وحى بسبب آنكه پرتو وحى بروزد آن ﴾
﴿ آيت‌را پيش از پيغمبر عليه‌الصلوة والسلام بخواند وكفت ﴾
﴿ پس منهم محل وحيم ﴾

بر كاتب وحيك مرتد اولمسى بيانندەدركە وحيك پرتوى آنك اوزرينه اوردى واول آيت كريمەيى پيغمبر عليه‌الصلوة والسلام افنديمز حضرتلرندن اول اوقودى وآنك اوزرينه ديدى : « بن‌ده محل وحيم . »

ذكر اولنان كاتب وحيك اسمى عبدالله بن سعد ايدى . سورهٔ مؤمنك اون ايكنجى آيت كريمەسنده خلقت بشريه غايت واضح و بليغ بر صورتده تبليغ بيورلديغى آنده « ثم انشأناه خلقاً آخر » آيتنه كلنجه « من طين ثم جعلناه نطفةً فى قرارٍ مكينٍ » معناى شريفى : وتحقيقا كه حضرت آدمى چامورك صافندن خلق ايلدك ، صكره (نطفه) ى محكم قرار يرنده قيلدق ، صكره منى‌دونمش قيرمزى قان‌ايتدك. وحى‌جليلك‌كال‌پرتوى كاتبك‌قلبنه طلوع ايله ﴿ فتبارك‌الله احسن‌الخالقين ﴾ يعنى جناب حق عاليدركه خالقنك ـ ياپانلرك ونقش ايدنلرك ـ احسنيدر ، ديمش ، فخر عالم صلى‌الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى طبقى او وجه ايله بيان بيورمش ايدى . آنك اوزرينه او كاتب. جاهل كبر ايدوب اويله‌ايسه بن‌ده محل وحيم ادعاى جاهلانەسيله‌ارتداد‌ايتمشدر.

مثنوى

﴿ پيش از عثمان يكى نساخ بود ﴾
﴿ كو بنسخ وحى جدى مى نمود ﴾

ترجمه وشرح مثنوی شریف

❊ مولانا جامینك ، حضرت جلال الدین رومی قدس سره السامی ❊
❊ حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر : ❊

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان قدرش مثنوی

من چه کویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

جلد سادس

(عابدین پاشا) مرحومك اثریدر .

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۲۸ صفر سنه ۳۲٤ و فی ۹ نیسان سنه ۳۲۲
تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنه مستنداً باب عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر اولنمشدر .

درسعادت — اقدام مطبعه‌سی

۱۳۲۶

صحیفه

بشنجی جلدك فهرستی

صحیفه

وفیض مرهم او ، یاره اوستنه نور صاچار . « شرح » انا ئیت و کبردن واندیشه وخیالاتدن طولایی باطناً مریض اولان کیمسه بر مرشد کامل وعاقله نائل اولنجه اضطرابات وخیالاتی کسب سکون ایلر ؛ فقط اکر حد ذاتنده مایهٔ عرفان ایله مخمر دکل ایسه کسب ایلدیکی سکون کندی همت وغیرتندن نشأت ایتدی صانیر . او سکون ایسه پیر روشن ضمیرك بخش ایلدیکی مرهم سلامت توأمدندر .

مثنوی

﴿ هین زمرهم سر مکش ای پشت ریش ﴾
﴿ وان ز پرتودان مدان ازاصل خویش ﴾

« ترجمه » ای آرقه‌سی یاره‌لی اولان غافل! آگاه اول! مرهمدن قاچنمه! وبولدیغك صحتی پیرك پرتو و نورندن بیل ! کندی اصلکدن بیلمه !

« شرح » یاره‌سی آرقه‌سنده اولان کیمسه یاره‌سنی کوره‌مدیکی کبی سن ده باطنی اولان یاره‌یی کوره‌مزسك . زنهار شمدی بنده یاره و مرشدك مرهم تداویسنه لزوم و فائده قالمدی ! دیه سویلر ومرشدك همتدن واز کچر ایسك قطعیاً وکلیاً افاقت بولدی ظن ایلدیکك یاره نکس ایدوب سنی بدحال وبد اندیش وقلب وعقلنی بردها کسب سلامت ایده‌میه‌جك بر یولده برباد وتشویش ایلر ؛ شو حالده عاقل ایسك عاقل وکاملی ، عارف ایسك مرد وعارفی ترك وتبرید ایتمکدن تحاشی واو زمرهٔ جلیله اصحابنك همتلریله تعالی وترقی ایتملیسك !

﴿ هذا من فضل ربی ﴾ .

جناب حقه شکرلر اولسون ؛ بوشرحك بشنجی جلدی بو بیت شریفده ختام بولدی .

مثنوی

﴿ آن مکس اندیشهادان مال تو ﴾
﴿ ریش تو آن ظلمت احوال تو ﴾

« ترجمه » او سینك ، سنك اوهام وخیالاتك ومال وملككدر ، یاره‌ك ایسه، سنك احوال ظلمت اشتمالكدر . « شرح » سینك ویاره تعبیراتندن مقصد ندر؟ دیه سؤال اولنورسه جواباً بیوریلیورکه: سینکلر مال وشانه عائد اوهام وخیالات مضرت آورانه‌دن عبارتدرکه انسانی عباداتدن واجرای وظیفه‌دن منع ایلدکلری کبی دماغ و فکرینی ده اتعاب وبی تاب ایدرلر ؛ یاره ایسه درونی اولان کبر وانانیت وشبهات پرمذلتدرکه انلر ظلمت افزا ومرآت عقل وقلبی بی صفا وپراذا ایلرلر ؛ بواحوال اهمیت اشتماله چاره: ارادات ربانیه‌نك اجراسیله برابر بر کامل وعاقلك همت پرمیمنتنی جلب ایله اندن استفاده‌در .

مثنوی

﴿ ور نهد مرهم بر آن ریش تو پیر ﴾
﴿ آن زمان ساکن شود درد و نفیر ﴾

« ترجمه » سنك اویاره‌ك اوزرینه اکرپیر ، مرهم قور ایسه او زمان درد وفغانك ساکن اولور . « شرح » اکر مرشد و پیر روشن ضمیر ، سنك معنوی ودرونی اولان یاره‌که اذن حق ایله چاره ساز اولور ایسه اوحالده اضطرابات باطنیه سکون پذیر اولور واحوالك کسب سلامت وسعادت ایلر . یوقسه فریاد و آه ، سنکله همراهدر.

مثنوی

﴿ تاکه پندارد که صحت یافته است ﴾
﴿ پرتو مرهم بر آنجا تافته است ﴾

« ترجمه » حتی مجروح اولان صحت بولدیغنی ظن ایدر ، حالبوکه پرتو

« ترجمه » بر كيمسه جوى نفسنى بالذات نه وقت پاك ايتمكه مقتدر اوله بيلير ؟ مرد خدانك علمى فائده بخش اولمسى جناب خدانك علم وكرمندن آخذ اولديغندندر. « شرح » خام اولان غافل ديمسون كه بن عاقل وكامل اولديغمدن جوى نفسمده پيسلك اولسه ده كندم تطهير و نفس وشيطانك القاآتنى محو وتدمير ايدرم ؛ بو ادعا خيال محالدر ؛ طهارت و سلامت معنويه يى آرزو ايلر ايسك آخذ فيوضات صمدانيه اولان بر مرشد كامله مراجعت ايدرك آنك همت ونصحتيله كنديني برحيات ايتمكه چاليش !

مثنوى

﴿ كى تراشد تيغ دستهٔ خويش را ﴾
﴿ رو بجراحى سپار اين ريش را ﴾

« ترجمه » قليچ كندى صاپنى يونته بيليرمى؟ كيت ! ياره يى بر جراحه تسليم ايت! « شرح » سبق ايدن مقصد عالى يى تأكيداً بيوريليوركه : قليچ حدذاتنده كسكيندر، صاپنى كندى كندينه يونته مز ، بر صاحب دسته محتاجدر؛ كذلك سن ده كنديني نه قدر عاقل وكسكين فرض ايدر ايسك مرشد كاملك دست چاره پيوستى اولمينجه نفسك فلاح وصلاح بوله ماز ؛ بناءً عليه درونى اولان ياره كى تداوى وسنى خلاص ايتمك اوزره برطبيب معنوى تحرى وآنك همتله تعالى ايت !

مثنوى

﴿ بر سر هر ريش جمع آمد مكس ﴾
﴿ تا نبيند قبح ريش خويش كس ﴾

« ترجمه » كيمسه كندى ياره سنك چير كينلكنى كورمامك ايچون هر ياره نك اوزرينه پك چوق سينك كلير . [بو بحثده كى ياره ايله سينكدن مقصد نه اولديغى بيت آتئ شريفده تصريح بيورلمشدر.]

مثنوی

﴿ درتك جوهست سرکین ای فتا ﴾
﴿ کرچه جو صافی نماید مر ترا ﴾

« ترجمه » ای دلیقانلی ! سکا صافی کورونورسه‌ده ایرماغك دیبنده نجس واردر . « شرح » ای بحق تربیه کورمامش غافل ! خفی اولان کبر وانانیت او قدر عجیب بر کیفیتدرکه بعض دفعه صاحبی‌ده بیلمکدن عاجزدر . فقط بر استادك امتحاننده درحال هویدا اولور .

مثنوی

﴿ هست پیر راهدان پر فطن ﴾
﴿ باغهای نفس کل را جوی کن ﴾

« ترجمه » ذکاوت وفطانتله‌مالی اولوب یولی بیلیجی‌پیرومرشد، بالچیقدن اولان نفس باغلرینك ایرماغنی‌قازیجیدر. [ایکنجی مصراعده کی (کل) لفظی اسکی نسخهٔ شریفه‌ده کسر کاف ایله اشارت اولنمشدرکه بالچیق دیمکدر .]
« شرح » مرتبهٔ قطبیته واران وغایت عارف اولان بر ذات خجسته صفات ، باذن الله تعالی جهان روحانیتده نائل اولدیغی ترقیاتدن بشقه فطانت وفراستی عالی ونامتناهیدر ؛ اویله بر عارف بالله مرام ایلدیکی حالده مریدینك ایچنده خفی اولان تلویثاتی امحا وبعده آب هدایتی قلبنه اجرا ایله معناً احیا ایلر ؛ ذکر اولنان (کل) لفظی بعضیسی ضم کاف ایله قرائت ایدوب او حالده معنی « جوی کن » اولان استاد وکامل نفس کل باغلرینه ماءالحیات کتیرر دیمك اولورسه‌ده اولکی توجیه ومعنا دها لایق واحرا در .

مثنوی

﴿ جوی خودرا کی تواند پاك کرد ﴾
﴿ نافع از علم خدا شد علم مرد ﴾

حضرت آدم علیه‌السلامه قارشی دعواسی (خلقتنی من نار و خلقته من‌طین) یعنی بنی آتشدن و آدمی بالچیقدن یاراتدك کبی آیات کریمه ایله قرأن مبینده مذکوردر. فقط بو ادعا یالکز شیطانده دکل شیطان سیرت اولان هر انسانده و بلکه علی قدر طاقتهم هر مخلوقده موجوددر . دفعی ایچون بر طرفدن طبیب حاذق معنوی ودیکر طرفدن تضرع وکوز یاشی مقتضیدر .

مثنوی

﴿ کر چه خود را بس شکسته بیند او ﴾
﴿ آب صافی دان وسرکین زیر جو ﴾

« ترجمه » کندنده کمال اولدیغی ظن ایدن کیمسه کندینی غایت شکسته ومتواضع کوررسه‌ده آنی صورتا صافی بر ایرماق صویی کبی بیل‌که اوایرماغك سطحی آب‌صافی، آلتی نجس ایله مالیدر. « شرح » بك‌چوق آدملر بولنورکه کندیلرنده کمالات فرض ایدرلر وتواضع ده بر نوع کمال اولدیغی ایشتمش ویا اوقومش اولدقلرندن ـ رضای حق‌ایچون‌دکل‌تواضع‌اثرکمال‌اولدیغی‌اجلدن ـ آنی‌ده اختیار ایدرلرکه او صورتله اولان تواضع حقیقتده تکبردر ؛ بومقوله کیمسه‌لرك حالی بیت شریفك ترجمه‌سنده کورونن ایرماغك حالی کبیدر.

مثنوی

﴿ چون بشو راند ترا درامتحان ﴾
﴿ آب سرکین رنك کردد درزمان ﴾

« ترجمه » اکر بر عارف سنی امتحان ایچون قاریشدیرر ایسه او زمان صافی صو ، نجس رنك اولور . « شرح » ای کندینی کامل ظن ایدن غافل ! صورتا لساناً تواضعدن ده بحث ایدر ایسکده سن سبق ایدن بیت شریفده بیان اولندیغی اوزره برایرماغه مشابهسك که سطحی صافی ، ایچی نجس ایله مالیدر . اکر عارف بر انسان ، سنی بالالتزام تجربه و امتحان ایدر ایسه او حالده حسیات قلبیه‌ك آکلاشیلیر. سطحیاتك بیله‌ذات آمیزومشوش وبی قراراولور.

« ترجمه » ای صاحب عجب وغرور ! سنك روحكده كندكده كمال زعم وظن ايتمكدن بدتر بر علت يوقدر . « شرح » انسانده حسب الخلقه پك چوق قصور اولديغی وارستهٔ تفصيل وانبادر. فقط قصورينك الك مضری واشنعی هانكيسيدر؟ ديه سؤال اولنور ايسه مرض كبر وانانيت اولديغنه و جان ايچون اندن دها بدتر فلاكت اولمديغنه دائر بلا تردد جواب ويريله بيلير .

مثنوی

﴿ ازدل واز ديده ات بس خون رود ﴾
﴿ تا ز تو اين معجبی بيرون رود ﴾

« ترجمه » سندن بو معجبلك و متكبرلك سيئه‌سی زائل اولمق ايچون قلبكدن وكوزكدن پك چوق قان وياش آقمليدر . « شرح » بر كيمسه كنديني بكنير ايسه امرحقه مخالف صورتده حركت وشركايله غضب صمدانی يه اوزرينه دعوت ايتمش اولور . زيرا بالاده ده بيان اولنديغی اوزره عظمت وقدرت كبی اوصاف جليله حق تعالی يه مخصوص اولديغی وارستهٔ اشارتدر. مع مافيه ظن اولنمسونكه كنديني بكنمك كيفيتك ازاله‌سی قولايدر . خير ! قولای دكلدر ! چونكه شيطان و نفس اماره انسانی اغفاله دائم شتاباندر . بو احوال اسفناك اشتمالدن خلاص بولمق واصلاح نفس ايتمك ايچون حق يوانده تضرع واجرای دموع لازمدر .

مثنوی

﴿ علت ابليس « انا خير » بدست ﴾
﴿ وين مرض درنفس هرمخلوق هست ﴾

« ترجمه » ابليس لعينك مرضی « بن آدمدن دها خيرلی يم » ادعاسی اولمشدر ؛ هر مخلوقك نفسنده بو مرض واردر . « شرح » شيطان بی امان

« ترجمه » هر كيم كندی نقصانی بيلير وطانيرسه اصلاح و استكمالنده اون‌دانه آت ايله قوشار كبی استعجال ايلر. « شرح » كندی نقصانی كورمه‌ين كيمسه بالطبع نفس وحالنك اصلا حنه ساعی اوله‌ماز . فقط نواقصنی كورن مرد كامل ، اصلاح و استكمال احواليچون دائما سعی و تعجيل ايلر ؛ كندی قصورينی كورمامك عظيم سهو وخطا ، كورمك سلامت وسعادت عظمادر. [(ده اسبه تاخت) بری‌يولده قاليرسه ديكرينه بينمك اوزره يدكنده بر آت بولنان سواری‌يه ؛ (دو اسبه) ايكی‌دانه‌بولنانه (سه‌اسبه) اوچ‌دانه‌بولنانه‌دنيلير. (ده اسبه تاختن) ده برينه بينوب طقوز آت قوشدیرمق مألنی افاده‌ايدركه كمال سرعتدن كنايه‌در. تعبير شريف فوق‌العاده تعجيلی كوستر .].

مثنوی

﴿ زان نمی پرد بسوی ذو الجلال ﴾
﴿ كو كمانی می برد خو درا كمال ﴾

« ترجمه » كندنده نقصان كورمه‌ين كيمسه كندينی صاحب كمال ظن ايتديكندن صاحب جلال اولان خدای لايزال جانبنه پرواز ايليه‌مز . « شرح » خودپسند اولوب كندينی بر شی ظن ايدن انسان جناب حقك تجليات نورانيه‌سنه طوغری پران اولمسی امكان خارجنده‌در ؛ كندندن كمال وعظمت واردر ظن ايدر . حالبوكه عظمت و بو كبی اوصاف جليله جناب واجب‌الوجوده مخصوص اولديغی وارستهٔ شبهه و اشارت اولمق حسبيله ادعای عظمت‌وكمال، عين وبال ومحض ضلالدر.

مثنوی

﴿ علتی بدتر ز پندار كمال ﴾
﴿ نيست اندرجان تواي‌ذودلال ﴾

« ترجمه‌سی »باقرلرك قیمتسزلکی ودکرسزلکی اورته‌ده اولمسه کیمیا نصل کورینور؟

« شرح » احتیاج اولمسه دفع احتیاج ایدن اشیانك لزومی ، عادیلر اولمسه عاقل وعالیلرك قیمتی نصل معلوم اوله‌بیلیر ایدی ؟ اوله‌ماز ایدی.

مثنوی

﴿ نقصها آیینهٔ وصف کمال ﴾
﴿ وان حقارت آیینهٔ عزوجلال ﴾

« ترجمه‌سی » نقائص، کمالی وصف وتعریف ایچون آینه‌در، انسانك تحقیر نفسی جناب عزوجلالك آینه‌سیدر. «شرح» کمالك بیلنمسی موجود اولان نواقصدندر. نواقص اولمسه (کمالك) لفظی بیله اولاماز ایدی . انسان کندی نفسنی جناب حقه قارشی نه قدر خوار وحقیر طوتار ایسه او قدر معناً مترقی وآنك قلب وعقلنده پك چوق تجلیات ربانیه لامع و واقع اولور. بونك سببی‌ده یعنی تحقیر نفسك آینهٔ حق اولمسی جناب حق موجود اولوب آینهٔ معنویسی کندینه وارلق ویرمامکده ، بر تواضع محویت پرورانه وتسلیمیت کارانه کوسترمکده‌در.

مثنوی

﴿ زانکه ضد را ضد کند پیدا یقین ﴾
﴿ زانکه با سرکه بدید ست انکبین ﴾

« ترجمه‌سی » زیرا ضدی ، ضد حصوله کتیردیکی یقیناً بیلنیر . بالك طعم ولذتی سرکه‌جینك اکشیلکنه نسبت ایله معلوم اولدیغی کبی . . . . [« الاشیاء تنکشف بالاضداد » اشیا ضدلریله تبین وتعین ایلر ، قولی معلوم و شو ایضاحاته کوره بو بیتی بشقه‌جه تشریحه لزوم اولمدیغی امر مجزومدر .]

مثنوی

﴿ هرکه نقص خویش را دید و شناخت ﴾
﴿ اندر استکمال خود ده اسبه تاخت ﴾

مثنوی

﴿ تا ترا شیده همی باید جذوع ﴾
﴿ تا درو کر اصل سازد یا فروع ﴾

« ترجمه » دال وبوداقلر یونتولمامش وتسویه ایدلمامش اولمالی که مرانقوز او کوتوکدن اصل بیوك و یا اینجه تخته‌لر یاپه‌رق ابراز صنعت ایلسون ! (دروکر) نجار ومرانقوز دیمکدر . [بو بیت شریف ده سبق ایدن مقصد عالی‌یی تأکید بیورر .]

مثنوی

﴿ خواجهٔ اشکسته بند آنجا رود ﴾
﴿ که در آنجا پای اشکسته بود ﴾

« ترجمه » قیرقجی و چیقیقجی ، ایاغی قیرلمش بولنان یره کیدر .
« شرح » بو بیت شریفده ده مقصد عالی تأکید ایله برابر ایما اولنمشدرکه ، مرحمت ربانیه منکسر اولان قلب وخاطر ضعفایه کیرر ، احیا ایلر .

مثنوی

﴿ کی شود چون نیست رنجور و نزار ﴾
﴿ آن جمال صنعت طب آشکار ﴾

« ترجمه » مریض وضعیف اولمانجه طب صنعتی نصل عرض دیدار ایدر ؟
[بوکادائر کچن ابیات شریفه‌نك شرحی بو بیت شریفه‌ده شرحدر .]

مثنوی

﴿ خواری ودونیٔ مسها بر ملا ﴾
﴿ کر نباشد کی نماید کیمیا ﴾

مثنوی

﴿ آینهٔ صافیٔ نان خود کر سنه است ﴾
﴿ سوخته هم آینهٔ آتش زنه است ﴾

« ترجمه » اکمکك صافی آینه‌سی آچ اولان کیمسه‌در، چاقماغك آینه‌سی ایسه قاودر . « شرح » هر بر کمال وهنری هانکی شی دها زیاده میدانه چیقاریر ایسه او کمال وهنرك معناً آینه‌سیدر ؛ مثلا آچ قالماسه اکمکك وچاقماق اولماسه قاوك لزوم وخاصه‌سی نصل معلوم اوله‌بیلیر ایدی ؟

مثنوی

﴿ نیستی ونقص هر جایی که خاست ﴾
﴿ آینهٔ خوبیٔ جمله پیشها ست ﴾

« ترجمه » هر نره‌ده نقصان ویوقلق پیدا اولورسه اوراسنی جمله صنایعك آینهٔ حسن وکمالیدر. [بو بیت شریفك مألی، ابیات شریفهٔ آتیه‌ده ایراد بیوریلان مثاللردن تمامیله معلوم اوله‌جقدر .]

مثنوی

﴿ چونکه جامه چست ودو زیده بود ﴾
﴿ مظهر فرهنك در زی چون شود ﴾

« ترجمه » البسه درست و لطیف دیکیلمش اولورسه ، ترزینك صنعت وکمالنه نصل محل ظهور اوله‌بیلیر ؟ « شرح » برشهر فرض اولنسه‌که: اهالیسنك استعمال ایده‌جکلری کافهٔ البسه حاضر دیکیلمش اوله رق باشقه بر طرفدن کلیر ، او شهرده ولو غایت ماهر ترزیلر بولنسه‌لر هنرلری مکتوم وغیر معلوم قالیر. هر شیئك کمالی لزومیله بللی اولور.

ومعنوى اولان حسن دائما کسب ازدیاد ومحبی خوش وآزاد ایلر . شیخ اکبر حضرت محی الدین عربی قدس سره السامینك فصوص الحکمنده ابتدالرنده جناب حقك‌ده آینه‌سی کائنات وبالتخصیص انبیا واولیا کبی مقدس ذوات اولدیغنی بیان ایلر . حقك آینه‌لرندن بری‌ده قلب سلیمدرکه « یوم لاینفع مال ولا بنون الا من اتی الله بقلب سلیم » نظم جلیلی ایله قرآن کریمده بوکا اشارت بیورلمشدر. مآل نظم جلیلی : یوم قیامت اویله بر روز دلسوزدرکه اوکون مال واولادك انسانه نفعی اولماز. انجق قلب سلیم ایله حضرت الٰهی‌یه وارانلر منتفع اولورلر.

مثنوی

﴿ آینهٔ هستی چه باشد نیستی ﴾
﴿ نیستی بر کر تو ابله نیستی ﴾

« ترجمه » وارلق، یعنی وجود آینه‌سی نه‌در؟ یوقلقده اکر احمق دکلسك حضور جناب حقه یوقلق کوتور . « شرح » بر صاحب حسن ، کندی وجهنی رؤیت ایتمك اوزره برآینهٔ مجلایی نصل سور ایسه کبر وانانیتی ترك ایله صاحب قلب سلیم اولمش کیمسه‌یی ده جناب واجب الوجود سور وغریق لطف ومرحمت ایلر .

مثنوی

﴿ هستی اندر نیستی بتوان نمود ﴾
﴿ مالداران بر فقیر آرند جود ﴾

« ترجمه » وارلق ، یوقلقده کورونمك ممکن اولور . بوندن طولایی مال صاحبلری فقرایه جود وعطاده بولنورلر. « شرح » « الاشیاء تنکشف باضدادها مفهومنجه هرشی ضدیله کشف وظاهر اولمق قاعدهٔ مسلمه‌دندر . بناءً علیه وجود مطلق خدا ، دنیاده انسانك ترك انانیت ایتمه‌سیله دها زیاده رونما ویالکز او زمرهٔ متواضعه نائل مرحمت بی‌انتها اولور ؛ بوکا ده مناسب بر مثال آرانیر ایسه اغنیانك مدعیلره دکل فقیر اولانلره جود واحسان ایتملری کیفیتیدر .

« شرح » بر صاحب عرفانك قلب وسینه‌سنده نصل انوار معنویهٔ مالا نهایه لمعان ایدر ایسه بو آینه‌ده سنك وجه لطیفكك قارشیسنده او وجه‌ایله كسب نورانیت ومزیت ایلرسك ! ای یوسف! كه ، مخلوقات ایچنده احسن وسمای عرفانده آفتاب عالم تاب كبی روشنسك !

مثنوی

آینه آور دمت ای رو شنی
تاچو بینی روی خود یادم كنی

« ترجمه » سكا آینه كتیردم ، ای بنم كوزمك ببكی ! تا كه او آینه‌ده لامع اولان وجه مبارككی كورنجه بنی یاد ایده‌سك ! « شرح » آینه‌نك بر صاحب حسن ، نظرنده قیمت واعتباری طبیعی وبدیهیدر . حضرت یوسف ایسه اصحاب حسن وجمالك اجملی وحقیقةً كوزللر كوزلی ایدی. عصرعالیسنده وجه منورندن دها پارلاق ودها قیمتدار برشی بولنمدیغندن حضور عالیسنه آینه عرض ایتمك لطافت جمالنی تماشایه خدمت ایلك دیمك اوله‌جغندن ادیبانه وكاملانه برصورتده ایفا ایدلمش وطرف یوسفدن قبول بیورلمشدر. (روشنی) كلمه‌سنه : كوز ببكی ، كوز نوری معناسی ویرلدیكی كبی (نورانی) لفظیله‌ده ترجمه ایتمك ممكن اوله‌بیلیركه بوصورتده ای یوسف نورانی ! مألی حاصل اولور.

مثنوی

آینه بیرون كشید او از بغل
خوب را آینه باشد مشتغل

« ترجمه » مسافر قولتوغندن بر آینه چیقاردی ؛ آینه كوزله‌مشغولیت ایچون وسیله اولدی ! « شرح » حد ذاتنده عالی نهاد وحساس اولان قلبه حسن ، آینهٔ دلربادر ؛ اما حسن مادی زواله قریب وغموم وهموم ایله مالی وغیر صافی اولدیغندن اكا محبت انجام كار رنج واذیت وذلتدر ؛ فقط عقلی

یا حضرت یوسف ! سن بر معدن نبوت وجوهر معرفتسك كه اشیا دكل ، دل وجان بیله سنك كمالاتكه كوره قیمت علویه‌نك درجه‌سنی آكلاتمق ایچون كرمان ولایتنده فوق‌العاده برصورتده خدایی نابت اولان كمیون اوتی خارجدن آلوبده اورایه كوتورمك كبی بولندیغنی سویلمك كفایت ایدر .

مثنوی

﴿ نیست تخمی كاند رین انبا رنیست ﴾
﴿ غیر حسن تو كه آنرا یار نیست ﴾

« ترجمه » بوانبارده بولنمیان هیچ برتخم یوقدر ، سنك حسنكدن غیری كه اكا یار ونظر یوقدر . « شرح » یا حضرت یوسف ! سنك ملك و دولتك ایچنده هر نه آرانسه موجود در . بناءً علیه او اشیای موجوده دن آز مقدار تدارك ایله سكا تقدیم ایتمك نا بمحل وعبث ایله اشتغالدر . سنك دولتك ایچنده مثلی بولنمیان شی یالكز حسنكدركه بن عجزمله برابر آنك اظهارینی آرزو ایلدم وعاجزانه اكا دائر بر هدیه كتیردم .

مثنوی

﴿ لایق آن دیدم كه من آینهٔ ﴾
﴿ پیشت تو آرم چو نور سینهٔ ﴾

« ترجمه » حضور نبوتكه نور سینه كبی صاف ومجلا برآینه تقدیمنی مناسب كوردم . [بوبیت‌شریف آتی‌یه مربوط اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ تا ببینی روی خوب خود در آن ﴾
﴿ ای‌توچون خورشید شمع آسمان ﴾

« ترجمه » ای كونش كبی شمع آسمان اولان نبی ملیح ! آینه‌یی او مقصده مبنی كتیردم‌كه اكا باقوبده وجه جمیلكی تماشا ایده‌سك !

« ترجمه » حضرت یوسف علیه‌السلام مهمانه دیدی : باقالم آرمغانی کتیر . او مهمان ایسه بو طلب وتقاضانك شرم وخجلتدن فغان ایتدی .
« شرح » یوم قیامتده هر کیم هدیه اوله‌رق عبادات مقبوله و افعال خیریه کتیره‌مز ایسه خجلت وحجابندن فریاد وفغان ایده‌جکی وارستهٔ بیاندر ؛ فقط حضرت یوسف علیه‌السلامك مهمانی اول نبی‌ذیشانه نصل برارمغان حکمت‌پیام کتیردیکی آتیده معلوم اوله‌جقدر.

مثنوی

﴿ گفت من چند ارمغان جستم ترا ﴾
﴿ ار مغانی در نظر نامد سزا ﴾

« ترجمه » مهمان دیدی : یا نبی‌الله ! پك چوق ارمغان طلب ایلدم ایسه‌ده سکا لایق نظرمه بر هدیه تصادف ایتمدی. [برقاچ ابیات شریفه‌دن صکره مقصد عالی تعین ایده‌جکندن شمدی وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ حبهٔ را جانب کان چون برم ﴾
﴿ قطرهٔ را سوی عمان چون برم ﴾

« ترجمه » [کندی کندیمه دیدم :] بر حبه‌یی معدن وبر قطره‌یی عمان جانبنه نصل کوتوره‌یم ؟ [بو بیت شریف ده حضرت یوسف علیه‌السلامك کمالنی ومسافرك تربیه‌سنی مشعر اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ زیره رامن سوی کرمان آورم ﴾
﴿ کر بپیش تو دل و جان آورم ﴾

« ترجمه » حضورکه قلب و جان عرض ایده‌جك اولسه‌م کمیون اوتنی کرمان ولایتنه کوتورمش کبی اولورم . « شرح » ینه مسافر دیورکه :

تردد ایتمیوب قبول و کندیلرینی دائم مقبول ایدرلر. دیکری : روحانیون حضراتنك بی‌خبر اولمسی دریای عشق خداده مستغرق و نائل وحی والهامات اولدقلری زمانلره مخصوصدر. یوقسه حالت صحووده ایکن امور دنیا انلره کوره معلوم ورعنا اولدیغی هویدادر.

مثنوی

﴿ کر صدایت بشنواند خیر وشر ﴾
﴿ ذات که باشد زهر دو بی خبر ﴾

« ترجمه » طاغ کرچه صدای خیر و شر هرنه ایسه سکا ایشیتدرر ایسه‌ده کندینك ایکیسندن ده خبری یوقدر. « شرح » امر النهی ایستر ایسه لطف وجمال، ایستر ایسه غضب وجلال اولسون اول زمرهٔ جلیله‌نك قلب وعقل ولسانلرینه تجلی بیوردقده طاغ صدای نشر واسماع ایتدیکی کبی اول زمرهٔ جلیله اصحابی‌ده بلا نقصان سکا وهرکسه تبلیغ وبیان ایدرلر. « ایکیسندن بی‌خبردر.» تعبیر شریفنه کلنجه : سبق ایدن بیت شریفك شرحنده ویریلان ایضاحاتك بوتعبیرده شمولی واردر.

﴿ جواب کفتن مهمان یوسف را علیه‌السلام که آینه آوردمت ﴾
﴿ ارمغان تا که هربار که‌دوری نکری روی خوب خویش را بینی ﴾
﴿ و مرا یاد کنی ﴾

مسافرك حضرت یوسف علیه‌السلامه : سکا هدیه اوله‌رق بر آینه کتیردم؛ تا که اکا باقوب کندی حسن و جمالکی کوره‌سك ونی یاد ایلیه‌سك. دیه جواب ویره‌سی بیانده‌در :

مثنوی

﴿ کفت یوسف هین بیاور ارمغان ﴾
﴿ او ز شرم این تقاضا زد فغان ﴾

ارادهٔ ربانیه صاغ و صول جانبنه تقلیب ایدر بیورلمش ایدی . بو بیت شریفده اوتعبیرات علیه تفسیر وایضاح اولنیور : ذات الیمین فعل حسن واعمال روح پرور وذات الشمال اشغال تن وبدندر که اولیاء الله افعال حسنه ایفاسنده ویا بدنه عائد وظائفك اجراسنده کندی حس واملمرینه تابع دکل دائما امر حق ایله حرکت وکسب سعادت ایدرلر.

مثنوی

﴿ میرود این هر دو کار از انبیا ﴾
﴿ بی خبر زین هردوایشان چون صدا ﴾

« ترجمه » بو ایکی ایشدن هربری انبیا علیهم السلامدن صادر اولور . او زمرهٔ جلیله اصحابی بو ایکی حالاتدن صدا کبی خبرسزدر .
« شرح » دیکر بیت شریفده اولیاء ، شیمدی انبیا بیورلمسی حق تعالی حضرتلرینه کلیاً تابع اولمش اولان زمرهٔ جلیلهٔ روحانیونی تعریف ایتمك ایچوندر. بیوریلیور که : اوزمرهٔ جلیله اصحابی طرفندن کرك احوال روحانیه کرك امور جسمانیه ظهور ایتدیکی حالده انلر عشق جناب خدا ایله مشغولیت دائمه ده بولندقلری ایچون کندیلرندن صادر اولان کیفیاتدن بی خبر بولنورلر. نته کیم طاغلره نه درلو سس عکس ایدرسه جبال انی بسط وتمدید ایتمکله برابر آندن بی خبر بولنور . اوزمرهٔ جلیله ده کندیلکلرندن فعل وکلام چیقارمیوب حق تعالی حضرتلرندن قلب وعقللرینه هر نه تجلی بیوریلور ایسه آنی ایشلرلر ، آنی سویلرلر ؛ فقط بونقطه جای دقتدرکه : او ذوات کرامك بی خبر اولمسی تعبیر جلیلندن مقصد ، حاشا اول زمرهٔ جلیله اصحابی فهم اشیا ده سائر انسانلردن دون دیمك دکلدر . بالعکس انلر غریق دریای فیض روحانیتدر . شو قدر که کندی حواس ظاهره لرینك ویردیکی آمال واخباردن بی خبر اولدقلری کبی ارادات ربانیه نك قبولی ایچون خبر وسبب آرامیوب کمال تسلیمیتله تابعدرلر. بوبیت شریفده ایکی توجیه دها وجهدر : بری ، هر تجلیٔ صمدانینك علت وسبب حقیقیسی نه اولدیغنی حق تعالی حضرتلرندن غیری تمامیله کیمسه بیله مز . شو حالده زمرهٔ واصلین او حکمت عظیمه دن بی خبر اولدقلری حالده

« ترجمه » اولياءالله اصحاب كهفلردر اى‌عنود، قيامده، تقابده‌واويقوده ...!

« شرح » اصحاب كهف حضراتى رضاى بارى ايچون معاصى ومساويدن روكردان وكنديلرينى فرمان حقه تابع و تسليم ايدوب نوملرى حسبيله وارستهٔ رنج جهان وكردن دادهٔ فرمان جناب يزدان اولدقلرى كبى اولياءالله صورتا حركتده وبعض اوقاتده حالت نومده بولنورلر ايسه‌ده كافهٔ حاللرى امر حقه تابع اولوب حسلرينك قيود وآمالندن وارسته ورضاى حق ايله حى وزنده‌درلر . [اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ كهفده اولوب بو شرحده اولجه تفصيل اولنديغندن بوراده تكرارينه لزوم كورلمدى .]

مثنوى

﴿ مى كشد شان بى تكلف در فعال ﴾
﴿ بى خبر ذات اليمين ذات الشمال ﴾

« ترجمه » بى‌خبر اولدقلرى حالده اولياىى فعالده تكلفسز ومشقتسز اوله‌رق حق تعالى حضرتلرى صاغ وصول جانبنه چكر! « شرح » ﴿ و تقلبهم ذات اليمين وذات الشمال ﴾ يعنى: حق تعالى حضرتلرى آنلرى صاغ و صول جانبنه دوندرر وآنلر بو تقليب ربانيدن بى‌خبر بولنور . مقصد عالى ، اولياءالله حضراتى امر و فرمان حقه قدر تسليم اولمش تابع بولنمشدركه ارادهٔ صمدانيه آنلرى اصل تقليب بيورر ايسه بلا تعريض اتباعه آماده‌در.

مثنوى

﴿ چيست آن ذات اليمين فعلى حسن ﴾
﴿ چيست آن ذات الشمال اشغال تن ﴾

« ترجمه » او صاغ طرف نه‌در ؟ فعل حسن واعمال روح برووردر . او، صول طرف نه در ؟ اشغال تن وبدندر . « شرح » اولياء اللهى

مثنوی

﴿ چونکه محمولی نه حامل وقت خواب ﴾
﴿ ماندکی رفت وشـدی بی رنج و تاب ﴾

« ترجمه » اویقو وقتنـده یوکلی ، ثقلتلی اولمه ! ذاتاً یوکلنمش بولندیغندن طولانی یورغونلغك کیدر. اذیتسز، وزحمتسز اولورسك ! « شرح » انسـان اویانیق ایکن حواسـنك آمال ومتاعبنی حامل اولدیغندن اسـباب عدیده‌دن طولانی مضطر وبی قرار ، اما اویقوده اولدیغی حالده بر مقتضـای حکمت‌خدا کندی حواسنه خدمت‌ایتمك، وظیفه‌دن‌وارسته ومبرا اولمق حسبیله راحت اولور ؛ شو حالده اویقو ارض‌الله واسعه دن اوفاق بر نمونه درکه هر کس حواسنی حامل دکل برنعمت مخصوصـه یه محمول و غیر مسـئول اولور . اولیاءالله ایسـه اویقو ده اولمدقلری صره ده بیـله حواسك ایراث ایلدکلری اضطرابدن وارسته ونعم واذواق دائمه ایله آراسته‌درلر.

مثنوی

﴿ چاشنیٔ دان تو حال خواب را ﴾
﴿ پیش محمولیٔ حال اولیـا ﴾

« ترجمه » اویقو حالنی سن بر چاشنی و نمونه بیل ! اولیاءاللهك محمولی وسعادت‌حاللری‌اوکنده! « شرح » انسـان ، حالت نومده ، حواس ودنیـانك اوهام ومشکلاتندن خلاص اولدیغی امر نمایاندر . مع مافیه اولیااللهك حالت یقظه‌ده بیله نجات وراحتلری اویقو راحتندن حسـابسز درجاته‌دها عالیدر . اومراتب عالیه‌یه واصل اولمیان کیمسه بو حالك کوچك نمونه‌سنی حالت نومده بولور وعاقل ایسه اونمونه‌دن حقیقته مطلع اولور

مثنوی

﴿ اولیـا اصحاب کهفند ای عنود ﴾
﴿ در قیام و در تقلب هم رقود ﴾

مربوط اولمه ! بالعکس چالیش و حسیات عمیقهٔ قلب وعقله ایریش !
٣ ـ ارض‌الله واسعه‌دن مقصد : عالم ملکوت وجبروت ولاهوتدرکه روح معنوی ونفس‌مطمئنهٔ انبیا واولیا اول جهان بالایه واصل وانعام جناب‌رب‌المنانه نائل اولمشلردر . (قاشانی) ارض‌الله واسعه‌یی بو وجه ایله تعریف ایدر : ای النفس المطمئنة المخصوصة بالله لانقیادها واطمینانها الیه ذات سعته . یعنی ارض‌الله واسعه‌دن مقصد : نفس مطمئنه‌درکه صاحب وسعت اولوب الله تعالی حضرتلرینه اولان انقیاد واطمئنانی حسبیله حق تعالی‌یه راجعدر .

مثنوی

﴿ دل نکردد تنك از عرصهٔ فراخ ﴾
﴿ نخل تن آنجا نکردد خشك شاخ ﴾

« ترجمه » او ، واسع عرصه‌دن کوکل طار اولماز ؛ بدنك فدانی اوراده قوروmش دال‌طرزنده اولماز . « شرح » او ، ارض‌الله واسعه بر عرصهٔ بی انتهادرکه آنده هر آن تجلیات جناب یزدان نمایان اولدیغندن او عرصه‌یه واصل اولان کیمسه دل تنك ومنقبض اولمیوب نائل اذواق جزیله اولور . دنیاده ایکن بدن ، کرفتار خشنك و وهن اولور . اما او عرصهٔ واسعه‌ده بالعکس نخل تن ، یعنی قلب‌وعقل انسان هیچ بر وقت خشك ونالان اولمیوب مسرور وشادان اولور .

مثنوی

﴿ حاملی تو مر حواست را کنون ﴾
﴿ کندومانده میشوی وسر نکون ﴾

« ترجمه » الآن سن کندی حواسکی یوکلنمش و باشی اشاغی اوله‌رق یورلمش قالمشسك ! « شرح » حال ارقه‌سنده‌کی یوکك اضطرابنی چکدیکی کبی سن ده ای انسان خام ! دنیاده ایکن کندی حواسنك ایراث ایلدیکی متاعب وآمال مشقت اشتمالی یوکلنمش وسرنکون اوله‌رق یورغون قالمشسك !

مثنوی

﴿ وز جهان چون رحم بیرون روی ﴾
﴿ از زمین در عرصهٔ واسع شوی ﴾

« ترجمه » رحم مادرکبی اولان بو جهان دنیادن طیشاری چیقه‌سك ! یردن یك چوق کنیش اولان عرصهٔ حقیقته وارەسك ! [بیان اولنان عرصه آتیده بیان بیوریله‌جقدر .]

مثنوی

﴿ آنکه ارض الله واسع گفته اند ﴾
﴿ عرصهٔ دان کانبیا می رفته اند ﴾

« ترجمه » اول یره‌که ارض‌الله واسع دیمشلردر ؛ بر عرصه بیل که انبیا علیهم‌السلام کیتمشلردر . « شرح » سورهٔ زمرك اونجی آیت کریمه‌سنه اشارتدر . شویله‌که : ﴿ قل یا عبادالذین آمنوا اتقوا ربکم للذین احسنوا فی هذه‌الدنیا حسنةً وارض الله واسعةً انما یوفی‌الصابرون اجرهم بغیر حساب ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ، سویله ! ای ایمانه کلن قوللرم (ای الله قوللری) ربکزدن خوف ایدیکز ؛ بوجهانده ایولك ایدنلره مکافات‌واردر وحق تعالینك ارضی کنیشدر ، صبر ایدنلره اجرتلری ، حسابسز صورتده کثرتله ویریلیر . » سبق ایدن بیت شریفده بیورلمش ایدکه : عرصهٔ واسعه‌یه کیت ! انبیای ذیشان واولیای کرام اول عرصهٔ بیکرانه کیدوب بکام اولمشلردر ؛ ارض الله واسعه‌دن مقصد عالی اوله‌رق اوچ صورت خاطره طالع اولور : ۱ ـ هرشی کبی مخلوق خدا اولان بوکرهٔ ارض انسانلره کوره عرصهٔ واسعه‌در ، اکر بولندیغك محلده عبادات و وظائف مشروعه‌یی ایفایه امکان کوره‌مز ایسك او محلی ترك ایله بشقه یره کیت واجرای وظائف وعبادت ایت ! ۲ ـ کمال صنع حق ایله خلق اولنمش بوجسم وروح ، انسان ایچون بر عرصهٔ واسعهٔ معنویه درکه انده اولان افکار وحسیات بی‌حد وحسابدر ؛ بناءً علیه سن افکار حسیات ظاهره‌یه

احسان ایلدیکی نعمتلری آلیجی اولدقلری حالده! بو نعمتلره نائل اولانلر انلردرکه دنیاده محسنین ایدیلر وکیجه‌نك آز مدتنده اویورلر ایدی وسحر وقتلرنده حق تعالی دن مغفرت طلب ایدرلر ایدی وانلرك مالّلرنده سائل اولانلر ومحتاج اولوب آراماپانلر ایچون بر حصه وار ایدی ـ یعنی زکات و صدقه ویررلر ایدی.ـ »
بو آیت کریمه‌ده (محروم) تعبیر جلیلی ایله محتاج ایکن کمال عفتندن کندی حالنی کیمسه‌یه آچمیوب فقیر اوله‌رق عوامدن حس اولنمیانلر اشارت بیورلمشدر .

بیت شریفك شرحنه کلنجه ، دها اول بیان اوانديدی که ، یوم قیامتده حضور رب العالمینه مسعودانه چیقمق ایچون ای منکر اولمیان کیمسه! دنیاده مشروع صورتده چالیش وایفای عبادت و اجرای وظیفه ایت! شمدی عبادات وامور خیریه‌دن برقاچی تعداد بیورلمشدر. شویله‌که : کوندوز ، انسان یاعیالنك ویادولتك ایشلریله وبوکبی امور خیریه ایله مشغول اوله‌جغندن جناب ارحم الراحمینه بحق فکروذکر ایده‌جك تنها وخالی وقت کیجه وقتیدر . مثلا بش التی ساعت اویقو ایله اکتفا وممکن اولدیغی حالده کیجه قالقوب تهجدی ادا وهر حالده مفروض اولان صباح نمازینی ایفا واو صره‌لرده استغفار یعنی حق تعالی حضرتلرندن مغفرت طلب ایده‌رك کندینی احیا وبعده مال وحالنه کوره مشروع صورتده هم سائل ، هم اهل عفت اولان فقرایه اعطای زکات وصدقه ایله‌که الی الابد نائل سعادت وسلامت اوله‌سك !

مثنوی

﴿ اندکی جنبش بکن همچون جنین ﴾
﴿ تا ببخشندت حواس نور بین ﴾

« ترجمه » انا رحمنده‌کی چوجق کبی آزاجق حرکت ایت! نور کوریجی حواس باغشلاسونلر ؟ « شرح » جنین والده‌سنك رحمنده ایکن حرکت ایتدکجه حالنه کوره کسب قوت ایله نائل حواس اولور وبعده دنیایه چیقار؛ نور آفتاب وماه وسائر کواکب وشمع پرتاب کوروب دیده‌لری روشن اولدیغی کبی، سن ده رحم دنیاده اولدیغك حالده لیل وسحرده عبادت وسائر وظائف انسانیه‌نك اجراسنه مواظبت ایت! تا که مرحمت خدا ، سکا نور الٓهی‌یی کوریجی بصیرت قلبیه‌یی ومشاهد حقائق نامتناهی اولان حسیات تجلی بخشایی احسان ایده‌رك دارینده مسعود وخاص ایتسون !

« ترجمه » اكر منكر دكل ايسك نصل بويله الى بوش اوله رق او ، دوستك قپوسنه اياق باصارسك ؛ « شرح » اى انسان! اكر منكر ايسك كوره جكك عذاب وزندان وارستهٔ اثبات واثباتدر ؛ فقط منكر دكل ايسك ، دوست حقيقينك باب معالى مآبنه نصل اعمال خيريه دن عارى اوله رق كيدر ويوم محشرده نه صورتله حضور رب العالمينه چيقارسك ؟

مثنوى

﴿ اندكى صرفه بكن از خواب وخر ﴾
﴿ ارمغان بهر ملاقاتش ببر ﴾

« ترجمه » اويقو وطعامدن برازجق تحصيل فائده ايت ! حضور رب العالمينه ملاقاتدن طولايى هديه كوتور ! « شرح » كندى زمانى يمك ، اويقو ايله امرار ايدوب بيكار وناهموار اولمه ! وقتكى عبادات وامور خيريه ايله امرار وكنديكى دارينده مسعود وبختيار ايت ! كه مرحمت و ملاقات جناب مولا سنى مؤبداً احيا ايتسون !

مثنوى

﴿ شو قليل النوم مما يهجعون ﴾
﴿ باش در اسحار ازيستغفرون ﴾

« ترجمه » كيجه لرى اويقوده ، غفلتدن اولانلردن اولمه ! بالعكس آز اويويانلردن و سحر وقتلرنده حق تعالىيه استغفار ايدنلردن اول ! « شرح » اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ ذارياتك اون بشنجى آيت كريمه سيدر. شويله كه : ﴿ ان المتقين فى جنات وعيون آخذين ما آتاهم ربهم انهم كانوا قبل ذلك محسنين كانوا قليلا من الليل مايهجعون وبالا سحار هم يستغفرون وفى اموالهم حق للسائل والمحروم ﴾ معناى شريفى : « تحقيقا فنالقلردن پرهيزايدوب متقى اولانلر جنتلرده وصو كنارلرنده اولورلر ، جناب خدانك كنديلرينه

مثنوی

﴿ یا امید باز کشتن تا ن نبود ﴾
﴿ وعدهٔ امروز باطلتان نمود ﴾

« ترجمه » یاخود سزه کری دونمك ومحشرده بولنمق امیدی اولمدیمی ؟ بو یوم قیامتك وعده‌سی سزه باطلمی کوروندی ؟ [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ وعدهٔ مهما نیش ار منکری ﴾
﴿ پس زمطبخ خاك وخاکستر بری ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك مهمانلغنه عائد فرمان بیوردیغی وعد وقیامتك منکری ایسك آرتق مطبخدن طوپراق وآتش کولی کوتورر سك ؟ « شرح » جناب واجب‌الوجود انبیای ذیشان و اولیاء کرام واسطه‌سیله یوم قیامتی فرمان واعلان وبو حقیقته کسب اطمئنان ایتمك اوزره حکمةً پك چوق ادلهٔ عظیمه میدانه وضع وبیان بیوردی . بونکله برابر سن ای منکر بدضمیر ! ینه انکارده مصر ایسك دنیاده حیوانیتك ثقلت وکثافتدن بشقه نصیب عرفانی اولمیان بدبختان کبی جهنمده اك سفلی بر حالده وعذاب طاقت فرساده بوانه جغك امرهویدادر . [بو بیت شریف حضرت مولانای رومی قدس سره السامی جانبندن تنبیهاً ایراد بیورلمشدر . یعنی مرور ایدن ابیات شریفه کبی حق تعالی یه منسوب اوله‌رق بیورلمامشدر .]

مثنوی

﴿ ور نهٔ منکر چنین دست تهی ﴾
﴿ بر در آن دوست چون پای نهی ﴾

مثنوی

﴿ جئتمو نا وفرا دی بی نوا ﴾
﴿ هم بدان سان که خلقنا کم کذا ﴾

« ترجمه » ای ناس ! سزی خلق ایتدیکمز کبی بزه بی زاد و نوا وتدارکسز کلدیکز . « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ انعامك طقسان دردنجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که : ﴿ واقد جئتمونا فرادی‌کماخلقناکم اول مرة وترکتم ما حولناکم وراء ظهورکم وما نری معکم شفعاءکم الذین زعمتم انهم فیکم شرکاء اقد تقطع بینکم وضل عنکم ما کنتم تزعمون ﴾ معنای‌شریفی: «حق تعالی حضرتلری‌بیورر : تحقیقا که فرد ومجرد اولدیغکز حالده بزه کلدیکز او وجه‌ایله‌که برنجی دفعه سزی دنیاده خلق ایلدك‌وسزه احسان‌ایله ویردیکمز شیلری ومال ونقودی آرقه‌کزه براقوب ترك ایلدیکز وسزکله برابر کورمیورز آنلری‌که سزه شفاعت ویرمکه مقتدر والله‌ك شریکلری زعم وظن ایدیکز ؛ البته آره‌کز کسیلدی وآره‌دن غائب اولدی ، اول شی‌که شفیع زعم وظن ایلدیکز جناب رب‌المنان انسانه دنیاده احسان بیوردیغی‌اموال ونقوددن‌صورت‌مشروعه‌ده اوله‌رق تصدق وامور خیریه‌ده صرف‌ایدلمسی لابدرکه او تصدق وخیرات وعبادات یوم قیامتده ارمغان وباعث فیض ونجات اولور.» بر کیمسه والده‌سنك‌رحمندن‌دنیایه چیقدیغی‌کبی بلااعمال‌خیریه‌روز محشرده‌کورندکده‌نه قدر عاطل‌وباطل عداوانه‌جغی ونصل شایان‌عتاب وعذاب بولنه‌جغی امر بدیهیدر.

مثنوی

﴿ هین چه آورد دید دست آویز را ﴾
﴿ ار مغا نی روز رستا خیزا را ﴾

« ترجمه » آگاه اولکز ! دست آویز وارمغان اوله‌رق قیامت کونی‌ایچون نه کتیردیکز ؟ [دست آویز ، الده طوتوله‌جق اوفاق هدیه دیمکدر. بو بیت شریفك شرحی بالاده‌کی شرحدر .]

﴿ طلب کردن یوسف صدیق علیه‌السلام ارمغان از مهمان ﴾

حضرت یوسف صدیق علیه‌السلامك مسافردن هدیه طلب ایتمسی بیانند‌ه‌در :

مثنوی

﴿ بعـد قصه کفتش کفت ای فلان ﴾
﴿ هین چه آوردی تو ما را ارمغـان ﴾

« ترجمه » حضرت یوسف علیه‌السلام کندینه عائد اولان حکایه وماجرایی بیاندن صکره مسافره دیدی‌که : ای مسافرم ! باقالم بزه نه هدیه کتیردك ؟
اخطار : (هین) لفظی اکثریا « آکاه اولکز » دیه ترجمـه اولنیور ایسـه‌ده بو محلده (باقالم) تعبیریله ترجمه‌سی انسبدر . [بیت شریفـه کلنجه وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ بر در یاران تهی دسـت آمـدن ﴾
﴿ هست بی کندم سوی طاحون شدن ﴾

« ترجمه » دوستلرك قپوسنه الی بوش کلمك دکرمن جانبنه بغدایسز کیتمکدر.
« شرح » ولو جزئی اولسـون احبابینده هدیه تعاطیسی تزیید محبته وتوفیر انسیته بادی اولدیغی امرجلی وبوحقیقت « تهادوا تحابوا » حدیث شریفی ایله انظار اعتباره متجلیدر .

مثنوی

﴿ حق تعالی خلق را کوید بحشر ﴾
﴿ ارمغان کو از برای روز نشر ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری محشرده خلقه دیرکه : قیـامت کونی ایچون هدیه وارمغانکز نره‌ده‌در ؟ [بیت شریف آتی ایله اکمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ باز آن جان چونکه محو عشق گشت ﴾
﴿ یعجب الزراع آمد بعد کشت ﴾

« ترجمه » تکرار او جان ، عشق الهیده محو اولنجه بعدالزرع اهل زراعتی تعجبه کتیرردی . « شرح » قوت بولان کیمسه اکر بدنی عشق الهیده محو وافنا ایتمش ایسه او فنادن صکره سعادت وبقا بولور. نصلکه اکل ایدیلن نان ، بدنك بر جزئی اولوب نائل شرف فراوان اولمش اولور وزرع ایدیلن تخمی چوق کیمسه ابتدا اوفاق بر شی ظن ایتمشلر ایسه‌ده بعده تعجبی جلب ایتمش وهرکسی حیرتده براقشدر . بو بیت شریفده ایما اولنان آیت کریمه سورهٔ فتحك یکرمی طقوزنجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که : ﴿ کزرع اخرج شطأه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه یعجب الزراع لیغیظ بهم الکفار وعدالله الذین امنوا وعملوا الصالحات منهم مغفرةً واجراً عظیماً ﴾ معنای شریفی: « فخر عالم علیه الصلوة والسلام ایله برابر اولوب کفاره قارشی شدت وبینلرنده اجرای شفقتله نماز قیلانلر بر اکینه بکزرلرکه دالنی چیقاردی. اندن صکره داللری قوت بولوب قالینلاشدی وساقی اوزرینه طوردی. زرعك بو ترقیسندن اهل زراعته تعجب کلیر؛ تاکه آنلکله کفاره غیظ وصیقندی کلسون. ایمان ایدوب اعمال صالحه ایشلیه‌نلره جناب حق مغفرت واجر عظیم وعد ایلدی .» زرعدن مقصد عالی ، ابتدا اسلامیت ایله اصحاب کرامك شرفظهوریدرکه صورتا اوفاق بر شی ظن اولنور ایکن بیویوب عالمی تنویر واحاطه ایلدکده منصفلری تعجبده وکفاری غیظ وکینده براقدی . [بو آیت کریمه اشبو شرحك دیکر محلنده‌ده تفصیل اولنمشدر.]

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد باز کرد ﴾
﴿ تاکه با یوسف چه کرد آن نیك مرد ﴾

« ترجمه » بو سوزك نهایتی یوقدر ، حکایه‌یه رجوع ایله‌که حضرت یوسف علیه السلام ایله او نیك مرد مسافر نه صحبتده بولندی ؟ [ماجرا آتیده کوریله‌جکندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ کندمی را زیر خاك انداختند ﴾
﴿ پس زخاکش خوشها برساختند ﴾

« ترجمه » بغدایی طوپراق آلتنه آتدیلر ، صکره آندن باشاقلر یاپدیلر.

« شرح » بوده بر مثال دیکردرکه ، بغدای دانه‌لرینی کویا تحقیر ایدوب زمین ایچنه آتارلر ، حبس ایدرلر ایسه‌ده دقت اولنسون‌که او عالی نهاد بغدای بعده نصل فائده بخش اولور . جفا کورن مؤمن‌ده بو حقیقته مشابه وقرین‌در .

دانه طوپراق ایچره زحمت چکدیکیچون نیجه دم
باش چکر ، خرمنلانیر ، آرایش بستان اولور
فضولی

مثنوی

﴿ باز دیکر کوفتندش ز اسیا ﴾
﴿ قیمتش افزود ونان شد جانفزا ﴾

« ترجمه » تکرار بغدایی دکرمنده دوکدیلر واون یاپدیلر ، بو دوکمکدن بغدایك قیمتی آرتمش وجان ارتیریجی نان اولمشدر . « شرح » انسانلرك اکل ایلدکلری اکمك سببیله روح حیوانیلری کسب قوت ایدر. بو وسیله تغذی ایله اجرای عبادت وایفای خدمت ایده‌جکلرندن روح معنویلری‌ده نائل سلامت اولمش اولور.

مثنوی

﴿ باز نان را زیر دندان کوفتند ﴾
﴿ کشت عقل وجان وفهم هوشمند ﴾

« ترجمه » تکرار اکمکی انسانلر دیش التنده دوکدیلر ، او حالده نان، عقل وجان وفهم وهوشمند اولدی . « شرح » انسان بر مقصدعالی اوزرینه اذا کوردکجه دها عالیقدر اولور . بو بیت شریفه نظر اولننجه کرچه عقل و روح حیوانینك اصل فیضی جان معنویدن کلدیکی بدیهی ایسه‌ده نان وغدا کبی اسباب مادیه‌نك‌ده عقل وروح حیوانی‌یه تأثیرات عظیمه‌سی اولدیغی بی‌شبهه‌در.

ای عقل مهربان ! خواص خمسهٔ ظاهره وباطنه‌نك هجوم خيالاتی كرچه بكا بر زنجير كيدر . نظركاه الهی اولان قلبم ، متانتم بر شير كيدر . بن سلاسل واغلال حواسه بند اولور ايسه‌م نه عار و حجاب واردر ؟ بلكه تجليات جماليه نورينك تزييد وتزيينی‌ايچون برنقش معالی‌افزادر. كوزلرينه طولان نورحقيقتله اويانمق ايچون بر قاچ كون قارانلق قويوده قالمغه قاتلانان وجودم حكم قضايه قارشی بوينی بوكمش وامر الٓهی‌يه اطاعت كوسترمشدر. شو حالده او ارسلان ديوركه صاريلان زنجيرحسيات برشجيعنك قيليجنده‌كی حمائل كيدر. ايشته‌جمله‌نك تعين موجوديتی بر فيض ابدينك معكس انواری اولمقدن عبارت اولديغنی كوسترن شو لوحهٔ غرای‌عبوديت برروح پاكيزه‌نك‌لسان‌بيانه‌كلمش‌اثرمعرفتيدر.

مثنوی

﴾ در محاق ار ماه نو كردد دوتا ﴿
﴾ نی در آخر بدر كردد بر سما ﴿

« ترجمه » كرڅارضدن‌همان‌جزئی‌كورنديكی‌صره‌لرده‌يكی آی‌ايكی‌قات‌اولور، اما انجامی‌آسمان‌اوزرينه‌بدراولمازمی؟ [بالاده‌كی‌شرح بوبيت‌شريفه‌ده شرح‌اولور.]

مثنوی

﴾ كرچه در دانه بهاون كوفتند ﴿
﴾ نور چشم و دل شد و بيند بلند ﴿

« ترجمه » اينجی دانه‌سنی‌هاونده‌دوكوب‌ازرلرسه‌ده كوكل‌وكوزك‌نوری‌اولور. كوزايچون بردوای‌عالی اولور. « شرح » اسكی‌زمانده علاج‌اولمق‌اوزره اينجی دانه‌سنی‌دوكوب‌سائراجزا ايله‌مزج ايده‌رك (كحل‌الجواهر) ناميله‌كوزه‌چكرلردی. اوحالده صورتا اينجی تلف‌اولورايسه‌ده‌انسانك‌سلامتنه‌خدمت‌ايده‌جكی‌جهتله‌شرف قازانيرايدی. انسان‌ده بوهاون رنج‌توأم‌دنياده‌هرنه‌قدرجور واذا كورسه‌ودوكلسه اذاسی‌برمقصدعالی‌يه‌مبتنی اولنجه معناً قازانيرودهامقبول، دها عالی اولمش‌اولور.

اخطار : كحل‌الجواهر وامثالی مفردات‌ادويه ، طب‌عتيقك مستعملاتندندر. زمان‌مولاناده معروف اولماسنه بناءً برای تمثيل ايراد بيورلمشدر. علی‌الخصوص مثنویٔ شريف بر طب كتابی اولمديغندن امراض عينيه متخصصی بر طبيب حاذقدن استفسار ايدلمه‌يجه كحل‌الجواهرك اكتحالنه قالقيشمماليدر.

یوقسه زنجیرلره کرفتار اولان ارسلانلرمی دها جسور وقویدر؟ دییه کیمه صورولسه بالطبع حماست وقوتجه ارسلان کافۀ زنجیر سازانه فائق و مانند امیر اولدیغی تصدیق ایدیلیر. ایکنجی برتوجیه ضعیفده اوله‌بیلیرکه: ارسلان ایچون زنجیر اعمال ایدنلر نوعما ارسلانك خدمتنده بولنمش اولورلر. مقصد اصلی‌یه کلنجه برمردعاقل ودلیر حقنده جفالر وکرك جفالری ترتیب ایدنلر صورتا غالب، فقط معناً مغلوبدر. زیرا آنلر معیوب وجفا دیده اولان قهرمانلر شانلی ومحبوب اولورلر.

مثنوی

﴿ کفت چون بودی ز زندان وزچاه ﴾
﴿ کفت همچون در محاق وکاست ماه ﴾

« ترجمه » [او مسافر] دیدی که: یا نبی‌الله! زندانده‌ایکن نه‌حالده‌ایدك؟ حضرت یوسف علیه‌السلام محاق حالنده بولنان قمر کبی ایدم. بیوردی. [(محاق) آخر شهرده قمرك کرۀ ارضدن همان کورونمز برحالده اولدیغی زمان و (کاست) نقصان دیمکدر.] « شرح » مهمان مهربان ابتدا جور اخواندن بعده چاه وزنداندن صوردی؛ حضرت یوسف علیه‌السلام بیوردیلرکه: قویوده همان اصلا کورونمز وزندانده جزئی کورینور برحالده ایدم؛ فقط شمسدن منور اولان قمر نور آور ده بویله دکلیدرکه برمدت انسانلردن خفی بعده هلال آسا مرئی وآندن صکره تدریجاً بدر منیر وبتون بتون جلی اولور، بن‌ده بر مدت کورونمز اولدم؛ فقط شمس حقیقیدن اخذ انوار ایلدیکمدن شمدی تبلیغات صمدانیه ایله عالمی تنویر ونعم روحانیه‌ایله مؤمنلری دلسیر ایلرم.

نظر بصیرت بو حقایق علویۀ متصوفانه‌یی برآینۀ عبرتدن شویله تماشا ایدر: حضرت یوسف محسود اخوان اوله‌رق کونلرجه قویو ایچنده قالمش، نهایت بر کوله کبی صاتیله‌رق شیوۀ قدر آنی امتحان ایچون زندانه آتمش ایدی. جناب حقك بو امتحان وستمنی جناب یوسف کمال صبر و سکون ایله قبول ایتمش ایدی. عقل کامل مملکت انسانیه‌نك عزیز مصری اولان یوسف روحی مقتضیات نفسانیه حواس خمسۀ ظاهره وباطنه ایله بالاتفاق جور وستم زنجیرینه باغلامش وامتحان قویوسنه آتمش اولدیغی حالده بونیده بر نعمت عد ایله تحمل ایدرك ینه اللهنه مطیعانه شکر ایتدیکنی دوشونور. ایشته یوسف روح دیورکه

« ترجمه » حضرت یوسف علیه‌السلامك كندی برادرلرندن كورديكی جور وحسدی او مسافر نبی مشار اليه اخطار ايتدی . حضرت یوسف علیه‌السلام‌ده جواباً : او جور وحسد زنجيرايدی ، بز ايسه ارسلان‌ايدك . ديدی .

« شرح » مهربان اولان مهمان حضرت یوسف علیه‌السلامك چكمش اولديغی جور واذادن مكدر اولديغندن حسب‌المحبه ، جناب يوسفك دوچار اولديغی مصائب وبلياتی لسان‌تأسفله يادايتديكی صره‌ده ، حضرت یوسف كمال‌تسليميت‌ايله بيورديلركه : اهل‌ايمان‌ايچون‌دنياده جور وجفاشيران‌صف‌شكنان‌كردنه قونيلان زنجير شان‌افزادر ؛ بناءً عليه اندن شكايت ايتمك دكل ، برحكمت ربانيه بيلوب شكر وتحمدت‌ايلرم . بوجواب حكمت‌نصاب ، قضايه رضا اولديغی امر جليدر .

مثنوی

﴿ عار نبود شير را از سلسله ﴾
﴿ نيست‌مارا ازقضای حق گله ﴾

« ترجمه » زنجيردن ارسلانه عار يوقدر . بزمده حق تعالی حضرتلرينك فرمان‌وقضاسندن شكايتمز يوقدر . « شرح » انبيای ذيشان وكافهٔ مردان جناب يزدان ، بو زندان دنياده كوردكلری جور واذادن شكايت يرينه شكر ايدرلر ؛ زيرا بيلبرلركه بر مقتضای حكمت دوچار محنت وكرفتار رنج ومشقت اولدقدن صكره نائل امن وامان اولورلر . چكدكلری محن ومشاق ننك وعار دكل ، بلكه شان وافتخار بيليرلر .

مثنوی

﴿ شير را بر كردن ار زنجير بود ﴾
﴿ بر همه زنجير سازان مير بود ﴾

« ترجمه » ارسلانك بوينده زنجير اولسه‌ده بتون زنجير ياپانلر اوزرينه ينه اميردر . « شرح » حسب‌القضا طوزاغه‌طوتولوب كرفتارحبس وجفا اولان بر شير دليره قورقولرندن زنجيرلر اعمال ايدرلر ؛ فقط زنجيرلری ياپانلرمی ،

آمدن مهمان پیش یوسف علیه‌السلام وتقاضا کردن یوسف علیه‌السلام از تحفه و ارمغان

حضرت یوسف علیه‌السلامك حضورینه برمسافرك كلمسی واول نبی‌ذیشان مهماندن تحفه وهدیه طلب ایدوب اندن‌طولایی تقاضا ایتمسی بیانده‌در :

مثنوی

آمد از آفاق یار مهربان
یوصف صدیق‌راشد میهمان

« ترجمه » آفاقدن مرحمتلی شفیق بر دوست کاوب یوسف علیه‌السلامه مسافر اولدی .

اخطار — مهمان‌لفظنده (م) حرفندن صکره (یا) نك یازلمسی‌ویازلمامسی جائز ایسه‌ده ضرورت‌وزندن‌طولایی بوراده الزمدر . (آفاق) افقلر و دنیانك اطرافی دیمکدر . [بیت شریفه کلنجه وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

کاشنا بودند وقت کودکی
بر وسادهٔ آشنایی متکی

« ترجمه » او مسافر حضرت یوسف علیه‌السلام‌ایله آشناوبیلدك‌ایدیلر چوجقلق وقتنده آشنالق یاصدیغی اوزرینه طیانیرلر ایدی ، یعنی کوچکدر برابر بیومشلردی . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

یاد دادش جور اخوان وحسد
کفت کان زنجیر بود و ما اسد

مثنوی

﴿ هرکه او از صلب فطرت خوب زاد ﴾
﴿ آینـه در پیش او باید نهـاد ﴾

« ترجمه » « هر کیم مایهٔ فطرت یعنی اصـل خلقتدن محبوب طوغدی ، آنك اوکنه آینه قویمق لازمدر . « شرح » بر صاحب حسـن کندی جمالنی کورمك ایچون آینه‌یه محتـاجدر . پادشـاهلرك ده از هر جهت کوزل خلق اولنمسی وجنـاب واجب‌الوجودك نیچه نیچه انعـامنه نائل اولمسی و امور خیریه‌لری هر یرده ظاهر ومیـدانده بولنمسی حسبیله بو احوال عال‌العـاللرینی معناً دخی کورمك ایچون آینهٔ مجـلا کبی اولان صوفیان ، پادشـاهلر ایچون لازم وچسباندر .

مثنوی

﴿ عاشق آینه باشد روی خوب ﴾
﴿ صیقل جان آمد وتقوی‌القلوب ﴾

« ترجمه » روی خوب و وجه حسـن ، آینه‌یه عاشـقدر ، جانه صیقل وجـلا وصفا و قلوبه تقوی وپاك کلدی . « شرح » بر کوزل انسان،بالطبع آینه‌یی آرار وبنـاءً علیه نوعما آینه‌یه عاشـق اولمش اولور . زیرا آینه آنك حسننی کوسـترر . کذلك خلقتی پاك اولانلر ، عارف بالله اولانلری تحری ایدرلر . چونکه عارف بالله جانه موجب تقوی و سبب جلادر . قلب بشر ، بر آینهٔ تجلیٔ پرور اولدیغندن غبـار غوائل دنیا توزلنمش اولان سطح قابلیتی ید اقتدار مرشـدانه ایله معکسی انوار ایده‌جك انجق اصحـاب مراتب نورانیه اولدیغنی اونوتمیوب دائما بونلری آراملیدر .

ایکنجی مصراعده‌کی « صیقل جان آمد » تعبیری روی خوبه عطف اولنه بیلیر ایسه‌ده معناسی کوزل اوله ماز ،

مثنوی

مشرف واهل قلم بر دست راست
زانکه علم وخط آن دست راست

« ترجمه‌سی » قرنا ، دفتردار وارباب قلم، پادشاهانك صاغ جهتنده طوررلر ایدی ؛ زیرا خط علمی صاغ اله مخصوصدر . [بو بیت شریف ده فوائد انتظامی مشعر وجسیم جسیم دولتی بدن ممتاز انسانه تطبیق مصور اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

صوفیانرا پیش رو موضع دهند
کآینهٔ جانند وزا یینه بهند

« ترجمه‌سی » صوفیلره‌ده پادشاهانك‌مواجهه‌سنده‌موضع ومحل‌ویررلرایدی؛ زیرا صوفیلر جانك آینه‌سیدرلر وآینه‌دن دها ایی‌درلر. [ایکی بیت اول تحریر اولنان شرح بو بیت شریفك ده شرحی اولور.]

مثنوی

سینه صیقلها زده در ذکر وفکر
تا پذیرد آینهٔ دل نقش بکر

« ترجمه‌سی » زیرا صوفیلر، سینه‌یه ذکر وفکر الٰهی‌ایله جلااورمشلردر، تا که کوکل آینه‌سی صاف نقشی قبول ایتسون! « شرح » صوفیلرك‌مزیتی‌بوندرکه: فکر وذکر ربانیله قلبلرینه جلا ویرمش واحوال غیبیه‌نك مرأت انعکاسی اولمق ایچون سینه‌لرینی معناً آینهٔ مجلا قیلمشلردر.

﴿ نشاندن پادشاهان ، صوفیان عارف را پیش روی خویش ﴾
﴿ تا چشمشان بدیشان روشن شود ﴾

کوزلری، دیدار انورلریله منور اولمق ایچون پادشاهلرك ؛ عارف صوفیلری قارشیلرنده اوطورتمه‌لری بیاننده‌در :

مثنوی

﴿ پادشاهان را چنان عادت بود ﴾
﴿ این شنیده باشی ار یادت بود ﴾

« ترجمه » کچمش زمانلرده پادشاهلرك بویله بر عادتی وار ایدی ، بونی ایشیتمش اولمالیسك . اگر یاد وفکر کده ایسه!... [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ دست چپشان پهلوانان ایستند ﴾
﴿ زانکه دل پهلوی چپ باشد بند ﴾

« ترجمه » سلاطین ماضیه‌نك صول طرفلرنده پهلوانلر طوررلر ایدی ؛ زیرا که قلب صوری ، صول یانده قید وبندده اولور . « شرح » اسکی زمانده پادشاهلر ، صوفیان و عارفانی قارشیلرنده و پهلوانلری صوللرنده اوطورتملرنده سبب بودر : صوفیلر ، معناً آینهٔ مجلا اولدقلرندن آنلردن حقیقت بینلك وروشنلك حاصل اولور ؛ قلب صنوبری ایسه محل جسارت عد اولنمسی وانسانك صول جهتنده بولنمسی حسبیله بو وضعیته رعایةً جسارت و قوت اصحابی فرض اولنان پهلوانلرده پادشاهك صول جانبلرنده بولنورلر ایدی ، زیرا هرشیٔ مناسب اولدیغی محله وضع ایتمك باعث انتظام ونفع فراواندر.

« ترجمه » سینه‌سی صاف اولان ولی الله بزم نقدمزی محکه اورنجه ، یقینی شك وشبهه‌دن تفریق ایدر . « شرح » صاف وغیر صافی تفریق ایچون محك ، بر آلت اولدیغی کبی ؛ ولی الله ده اسرار واحوالمزی محك قلبنه اورنجه بزده دین ویقینمی ویاخود شك وشبهه وکینمی واردر ، تمامیله مطلع اوله جغندن جناب حق ایله اولیاسی نزدنده محجوب اولماق ایچون تصحیح افکار واصلاح آمال واعماله سعی ایتمك از هر جهت مقتضی واسباب کثیره ایله نافعدر.

مثنوی

﴿ چون شود جانش محك نقدها ﴾
﴿ پس ببیند قلب را و قلب را ﴾

« ترجمه » زیرا ولی اللهك جانی نقدلرك محکی اولور ، ایمدی کوکلی ونقد فاسدی کورر وفرق ایلر . « شرح » اسکی نسخهٔ شریفه‌ده ایکنجی مصراعده بر وجه محرر (قلب را وقلب را) یازلمش وبو صورتله (قلب) لفظی پك ظریفانه استعمال بیورلمشدر. یعنی ولی الله حقنده وهر حالده سوء ظن ایتمکدن اجتناب ایدیکز ؛ زیرا او ذات (قلب) تعبیرینه بحق شایان اولان کوکلی وکذلك نقد قلب ونقد فاسد اولان حیله کاری معناً بیلیر . بعض نسخه‌ده مصراع ثانیده (نقد را و قلب را) یازلمش ایسه‌ده بو صورتله یازلمق سهودر .

مثنوی شریفك قلب حضرت مولانای دانایه تجلی ایدن معانی ملهمه‌سی قالب الفاظه انتقال ایتدکجه بلاغت بیانك زبدهٔ کمالاتی اوله‌جق بر صورت مشعشعه‌ده نظم یاب سلاست اولدیغی میدانده ایکن « قلب وقلب » ك معانی مختلفه کوسترر ومحلنه کوره تفسیر اولنور ایکی کلمه‌سی بشقه معناده عین املاده یازمسی دها زیاده موافق قاعدهٔ بلاغت اولدیغی اکلامق پك او قدر چوق دوشونمکه احتیاج براقماز .

مثنوی

﴿ آنکه او بی نقش ساده سینه شد ﴾
﴿ نقشهای غیب را آیینه شد ﴾

« ترجمه » سینه‌سی آزادهٔ نقوش اولان ، یعنی قلبی صاف و تمیز بولنان کیمسه صور غیبیه‌یه آیینه اولور . « شرح » خاطر وخیالنه‌کلن افکارمضره‌یی قلباً وعقلاً رد ایله عبادات و وظائف مشروعه‌نك ایفا واجراسنه دوامواقدام ایله محبت ماسوایی قلبندن کلیاً ازاله‌یه موفق اولان کیمسه‌نك سینهٔ فیض پناهی عالم غیبه آیینهٔ مجلا ومقام تجلیات جناب کبریا اولمش اولور .

مثنوی

﴿ سر مارا بی کمان موقن شود ﴾
﴿ زانکه مؤمن آیینهٔ مؤمن شود ﴾

« ترجمه » سینه‌سی صاف اولان ذات ، شبهه‌ایدلمملیدرکه سر، بیلیجی وآکلایجی اولور ؛ زیرا مؤمن مؤمنك آیینه‌سیدر . « شرح » عالم مطلق حضرتلری بلا استثنا هر غیبی بیلدیکی هویدادر ، مؤمن کاملك سینه‌سی ایسه آیینهٔ حق اولدیغندن مؤمن کامل‌ده عقل وقلبمزه طلوع ایدن افکاری بیله‌جکی بدیهی اولمق حسبیله اولیاءاللهك وهرکسك حقنده سوء ظن ایتمك بهمه‌حال مورث زیان وخسراندر .

مثنوی

﴿ چون زند او نقد مارا بر محك ﴾
﴿ پس یقین را باز داند اوز شك ﴾

بر مثال ایله مقصدی مهما امکن توضیح ایدهلم : مثلا اعصابی متحرك یعنی عصبی وموسوس اولان برانسانك خاطرینه کلیرکه بلکه دارمکافات وجزا اولان آخرت وموتدن صکره باشقه عالم وکیفیت یوقدر ؛ بناءً علیه نه ایچون کونده بش وقت نماز قیلوب کندیمی نافله یره اتعاب ایدهیم ؟ ایمدی اکر او انسان ، دماغ واعصابنك بو وهمنی قلباً تصدیق ایدر ونمازی ترك ایلر ایسه بیوك کناهه کرفتار وبلکه کفر ایله کندینی پریشان وتارمار ایلر. اما دماغ واعصابی بو یولده بر وسوسه القا ایلدیکی حالده او ، وساوس بد انجامی تصدیق ایتمز وعدم تصدیق ایله تأیید ایمان ایدرده نماز وسائر عباداته مردانه دوام ایلر ایسه او کیمسه دماغنه کلن افکار مضرهدن طولایی معاتب ومعذب اولمدقدن باشقه عند الله ده معتبر وقیمتی رشك آور اولور . زیرا معناً مجاهده ایتمش بولنور. نتکم بر قلعهیی محافظهیه مأمور ایکن هر طرفدن دشمن هجوم ایتدکده قوماندان، وظیفهسنی اجرا ایله قلعهیی دشمنه تسلیم ایتمز ایسه ؛ هیچ هجوم وتضییق کورمامش دیکر بر قوماندانن دها مقبول اولهجغی نزد اهل عقولده امر بدیهی و وارستهٔ اثباتدر.

مثنوی

﴿ کو ببیند سرو فکر جست وجو ﴾
﴿ همچو اندر شیر خالص تار مو ﴾

« **ترجمه** » زیرا جناب خدا ، سوتك ایچندهبولنان بر قیلی کوردیکی کبی راز وفکری وتحرییی ده کورر . « **شرح** » جناب علام الغیوب سمیع وبصیر اولدیغندن هرشیئی وانسانك قلب ودماغنده اولان افکار واوهامی تمامیله کورر وبیلیر . بناءً علیه دائما کندیکزی افکار فاسدهدن حفظ وصیانت ایدیکز! تکرار اولنورکه : باعث قهر وغضب ربانی اولان کیفیت ، وارد اولان اوهام اعصابیه دکل قلباً وعقلاً قبول اولنان وایجابنده فعلاً اظهار اولنان افکار غیر مشروعه ومردوددر . مع مافیه ، اوهام عصبیهده بعد المجاهده کمال ایمان ایله کلیاً رد وازالهیه موفق اولان کیمسه دها راحت وشیطانك شرندن دها آزاد اولهجغی وارستهٔ اثباتدر.

غنی عن‌العـالمین اولوب انواع مخلوقاتدن معدود اولان انعـامه و هیچ بریسنه احتیـاجی یوقدر . بو حقیقتی آکلایان ، منعم حقیقی‌یه عشـق و محبتی آرتمش ودارینده سعادت ابدیه ایله کامران اولمشدر.

مثـــنوی

﴿ آنکه دولت آفرید ودو سرا ﴾
﴿ ملك ودولتها چه کار آید ورا ﴾

« ترجمه » اول خالق مطلق که دولتی ، دنیا وعقبایی خلق ایلدی ، ملك ودولتلر آنك نه ایشنه یارار ؟ [وارستهٔ شرحدر .]

مثـــنوی

﴿ پیش سبحان بس نگاه دارید دل ﴾
﴿ تا نگر دید از گمان بد خجـل ﴾

« ترجمه » جناب خالق سبحانك حضورنده قلبکزی زیاده حفظایدیکزکه سوء ظندن محجوب اولمیه‌سکز ! « شرح » انسان ، هروقت‌وزمانده حضور جناب‌یزدانده بولنور . دقت ایتملیدرکه حق تعـالی حضرتلری حقنـده سـوء ظن وانکار کبی اوهامه کرفتـار وپریشـان اولمسون . زیرا هرکس ایچون عقباده حقیقت نمـا اولان انوار صمدانیه لامع و سـوء ظن ایدنلر انجـام‌کار خجل وبدکردار وکرفتار قهر وغضب جناب کردکار اولورلر. بونده بر سـؤال وارد اولورکه : ایسته‌میه‌رك امور روحانیه‌یه متعلق کیفیات ایچون برکیمسه‌نك ذهننه بعض شبهه عارض اولور ایسه او کیمسه او شبهه‌دن معاتب ومعذب‌اوله‌جقمیدر؟ بو سؤالك جوابی بودر : اعصـابی غایت متحرك وحسـاس اولان انسـانلرك دماغنده بالضروره پك چوق اوهام ظهور ایتمکده اولدیغی‌احوال‌مسلمه‌دندر . اما هنر ، قلباً اوهام مضره‌یی تصدیق ایله فعلاً اجرا ایتمامکدر. قبول واجرا ایدلمدیکی حالده ذهنه ورودلری ضرر دکل بلکه باعث ثواب اولور .

مثنوی

﴿ زانکه او پاکست وسبحان وصف اوست ﴾
﴿ بی نیازست اوز نغز و مغز وپوست ﴾

« ترجمه » زیرا خدای متعال پاکدر ؛ ونواقصدن منزه اولمق وصف سبحانیسیدر. بی نیازاولوب نغز ودماغ وپوستدن مستغنیدر. « شرح » حق تعالی حضرتلری هر شیدن عالی ومنزه ومستغنیدر ؛ بناءً علیه هر نه که خلق ایتمش ایسه ینه مخلوقاتنه احسان اولمق اوزره خلق بیوردیغندن سز طریق استقامتی اختیار ورضاسنی استحصال ایله کندیکزی بختیار ایدیکز.

مثنوی

﴿ هر شکار وهر کراماتی که هست ﴾
﴿ از برای بندکان آن شهست ﴾

« ترجمه » موجود اولان هر شکار وهر کرامت اول شاهك بنده‌لری ایچوندر. « شرح » انعام وکراماتك جمله‌سی حقیقی بر صورتده حق تعالی حضرتلرینه ایمان کتیرن و وظائف مشروعه‌لرینی اجرا ایدن قوللری ایچوندر ؛ منکرین وکافرین دنیاده صوری بعض لذائذ فانیه‌یه نائل اولورلر ایسه‌ده او لذائذ ، انعام دکل سرمایهٔ فلاکت انجامدر .

مثنوی

﴿ نیست شه‌را طمع بهر خلق ساخت ﴾
﴿ این همه دولت خنك آن کوشناخت ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك طمعی یوقدر. نعمتلری خلق ایچون خلق ایلدی. بوحقیقتی بیلن کیمسه یه نه موطلو!... «شرح» حق تعالی حضرتلری

شیلردن فراغت وحرص معده‌سنی ضبط ایله اختیار قناعت ایتدیکی کبی سز دخی آمال وطعامی آزالتیکز وامر حقه ومردان خدایه قارشی حیله‌کارلق ایتمه‌یکز! زیرا او حیله بی‌فائده اولدقدن‌باشقه باعث فلاکت عظیمه اولور.

مثنوی

﴿ جمله ما و من به پیش او نهید ﴾
﴿ ملك ملك اوست ملك اورا دهید ﴾

« ترجمه » جمله (بز) و (بن) کبی انانیتی آنك اوکنه وضع ایدیکز ؛ زیرا املاك، آنك ملکیدر. ملکی صاحبنه براقیکز. « شرح » کبر و انانیته دائر کافهٔ اقوال واحوالی ترك ایله هر شی ، صاحب حقیقی اولان حق تعالی حضرتلرینك ملکی اولدیغنی قویاً بیلیکز وسزه بخش واحسان بیوردیغی بدن وعقل وقلبی ومال ومنالی ، ارادات ربانیه‌سنك اجراسنه حصر ایدیکز. زیرا او ملکوت وقوا جمله‌سی جنود جناب خدادر. عکس صورتده حرکت ایدر ایسه‌کز معذب ومعاتب اولمش اولورسکز.

مثنوی

﴿ چون فقیر آید اندر راه راست ﴾
﴿ شیر وصید شیر خود آن شماست ﴾

« ترجمه » طریق مستقیمه فقیر، یعنی آزادهٔ ملك اوله‌رق کلیر ایسه‌کز او حالده ارسلان وارسلانك صیدی منحصراً سزه عائد ولایق اولمش اولور. « شرح » سز طریق استقامته سالك وکبر وانانیتی تارك اولور ایسه‌کز قدرت ربانیه و او قدرتدن شرف طلوع ایله حاصل اولان نعم بی نهایه کافهٔ سزه عائد ولایق اوله‌جغی وارستهٔ شبهه‌در ؛ زیرا جناب ارحم الراحمین غنی عن العالمین واکرم الاکرمیندر.

« ترجمه » كاشكى اول ياره جسم اوزرينه كله ايدى‌ده ايمان وقلب سالم قاله ايدى . « شرح » بر غافل صورت بين ، عقلاً ويا لساناً ديه‌بيليركه : بن چوق منكرين ومعرضين ومعترضين كوردم وايشيتدم . بدن وصحتلرى ومال ومناللرى بك اعلا ويولنده وكنديلرى ذوق وصفاده اولوب قهر خدا آنلره بر فلاكت واذا ويرمدى ؛ ايشته او سؤال مقدره جواباً بيوريليوركه : كاشكى او سنك صحتلرى و عافيتلرى يرنده وفلاكتدن آزاده ظن ايتمش اولديغك مجرمان ، دنياده بدن ومااللرنده كرفتار قهر يزدان اولوبده ايمان و دللرى سالم وغير وخيم اولايدى ! اما قضيه بر عكسدر ؛ يعنى ظالمان ومنكراتدن هركيم دنياده كرفتار رنج واذا اولمديسه او بدبخت حقنده قهر ربانى باقى وغايت عظيم وعقباده عقوبتى مخوف واليم اولور.

مثنوى

﴿ قوتم بكسست چون اينجا رسيد ﴾
﴿ چون توآنم كرداين سررا بديد ﴾

« ترجمه » سوز ، بو محله ايريشنجه قوتم كسيلدى ، بو سرى نصل اظهار ايده‌بيله‌يم؟ « شرح » حضرت مولاناى رومى قدس سره‌السامى بدن وصورته وبعضاً ايمان و قلبه جانب حقدن ويريلن جزانك سر وبحثنه كلنجه كمال قدرت معنويه‌لريله برابر بيورمشلركه : بو سر عظيم وبحث عميقه كلنجه قوتم منقطع وسكوت مجبورى اولور.

مثنوى

﴿ همچو آن روباه كم اشكم كنيد ﴾
﴿ پش او روباه بازى كم كنيد ﴾

« ترجمه » تيلكى كبى قارنكزك آرزوسنى آزالتيكز ! يعنى عبدالبطن اولمايكز . حق تعالينك وسوديكى عبادك حضورنده تيلكى شكلنده حيله‌كارلق ايتميكز!
« شرح » حكايه‌سى سبق ايدن تيلكى كنديني طمعدن قطع ايله صيد اولنان

مثنوی

﴿ همچو کرك آن شیر بردراندش ﴾
﴿ فانتقمنـا منهم بر خواندش ﴾

« ترجمه » اول ارسلان قوردی ییرتدیغی کبی انسان کاملده نهان اولان غضنفر قدر قدرتده اول بی‌ادبی ییرتار و ﴿ فانتقمنامنهم ﴾ آیت کریمه‌سنك مفهومنی اکا اوقور . « شرح » اصحاب عرفانك قلب وعقللرنده یوزبیکلرجه شیر نهان واردرکه اهل صورت آنلری رؤیت ایده‌مز ؛ بنـاءً علیه هرحالده وعلی‌الخصوص او زمرهٔ جلیله‌یه قارشی‌اظهار انانیت‌وبی‌ادبی محض خطا وفلاکت عظمادر ؛ زیرا او ذوات کرام مظهر اسم جلال‌اولنجه قارشیلرنده‌کی ادبسزی کلیاً اخلال واضلال و دوچار اضمحلال ایده‌رك ذکر جلیلی سبق ایدن ﴿ فانتقمنا ﴾ آیت کریمه‌سنك مفهوم جلالت نمونی‌وجه‌ایله اخذثارومقهوری بی نام ونشان ایلرلر.

مثنوی

﴿ زخم یابد همچو کرك از دست شیر ﴾
﴿ پیش شـیر ابله بود کوشـد دلیر ﴾

« ترجمه » ارسـلانك النـدن اول بی ادب یاره لانیر ، ارسـلان اوکنده جسـورلق کوسترن کیمسـه بدلادر . « شرح » قورد ، حکایه سی سبق ایتدیکی اوزره ارسـلان طرفندن نصل هلاك اولمش ایسـه ، ادبسزلکه جرأت ایدن کیمسـه‌ده انبیای ذیشـان واولیای کرام واصحـاب عقل وعرفان طرفندن وبچهٔ شیر باطندن او یولده معناً وبعضاً مادةً مجروح ومقهور اولور.

مثنوی

﴿ کاشـکی آن زخم بر تن آمدی ﴾
﴿ تا بدی کایمان و دل سـالم بدی ﴾

« ترجمه » حضرت نوح عليه‌السلام بر بدنده يوز بيكلرجه ارسلان‌ايدی. او ، فی‌المثل آتش وعالم خرمن ايدی . « شرح » ظاهر بينان وبی اذعان اولانلره كوره حضرت نوح وسائر انبيای عظام بر بدندن عبارت هركس كبی انسان ايديلر ، حالبوكه حقيقتده او بدنده يوز بيكلرجه قدرت و تدبير جناب كردكار موجود ايدی ؛ و بر خرمنده آتش نصل اجرای حكم ايدوب غالب اولور ايسه او زمرهٔ جليله اصحابی‌ده عالمده او قوتله مظفر اولورلر .

مثنوی

﴿ چونكه خرمن پاس عشر او نداشت ﴾
﴿ او چنان شعله بر آن خرمن كماشت ﴾

« ترجمه » خرمن ، آنك عشرینی حفظ ايتميوب حقنی ادا ايتمه‌يجه او خرمن اوزرينه اويله بر شعله حواله ايلدی‌كه ، احراق و خراب ايتدی . « شرح » چونكه اهل فساد وعناد اولانلر حضرت نوح عليه‌السلامك حقنی طانيمامش وتبليغ ايلديكی ارادات ربانيه‌یی قبولدن استنكاف ايلمشدر ؛ آرتق اول نبی ذيشان عليه‌السلام ﴿ رب لا تذر علی الارض من الكافرين دياراً ﴾ يعنی « ياربی ! روی‌ارضده كفاردن كيمسه‌يی براقمه » ديه منكران اوزرينه شعلهٔ طوفانی وقهر يزدانی دعوت وظالملری دارينده كرفتارعقوبت ومذلت ايلدی!

مثنوی

﴿ هركه آن در پيش آن شير نهان ﴾
﴿ بی ادب چون كرك بكشايد دهان ﴾

« ترجمه » هركيم او كيزلی ارسلانك اوكنده قورد كبی بی‌ادب اوله‌رق آغز آچار ايسه ! [بو بيت شريفك مآل عاليسی بيت شريف آتی ايله اكمال اولنور .]

« ترجمه » اكر صورت جهتندن آنی تصدیق ایتمز ایسك بیله ارسلانلرك نعره‌سنی اندن ایشتمزمیسك ؟ « شرح » انبیای ذیشان واولیای کرامك ظاهر حاللرنده‌ده بر علویت معنویه واردركه عارف اولسه ایدك وهلةً فرق وتمییز ایدر ایدك . فقط او عرفانده ، او درجه‌ده اولمدیغك حالده بیله دقت ایتمزمیسككه سنجه تیلكی صورتنده كوریلن اولزمرهٔ جلیله اصحابی شیر سیرت وكان سعادتدر . استماع ایلزمیسككه آنلرك امر وكلامی ، امر خدا وتصدیق كردهٔ خلق ومولادر.

مثنوی

﴿ كر نبودی نوح را از حق یدی ﴾
﴿ پس جهانی را چرا برهم زدی ﴾

« ترجمه » اكر حضرت نوح علیه السلامده حضرت حقك ید قدرتی اولمامش اولیدی، جهانی نصل بربرینه اورردی ؟ « شرح » حضرت نوح علیه‌السلام نصل بر نبی ذیشان اولدیغی وامتنی دعوت ایله كندینه تابع اولمیوب انكار وتعریض ایدنلری ابتدا تكدیر وتنذیر ، بعده سفینه‌یی انشا ایله واقع اولان طوفان عظیمده منكرانی ترك ایدرك قدرت ربانیه آنلری نصل غرق وتدمیر ایلدیكی كیفیاتی قرآن عظیم‌الشانده تفصیلاً فرمان وانبا بیورلمشدر. ایدی اكر حضرت نوح علیه‌السلام هركس كبی صرف بر انسان اولسه وكندیسنده ید قدرت ربانیه اولمسه هیچ بو قدر نتایج عظیمه میدانه كتیرمكه قادر اوله‌بیلیرمی ایدی ؟

ذكری سبق ایتدیكی اوزره (یدالله) دن مقصد ، قدرت ربانیه‌در . حدیث شریفده‌ده بیورلمشدركه : ﴿ یدالله علی الجماعة ﴾ حق تعالی حضرتلرینك قدرتی جماعت اوزرنده‌در.

مثنوی

﴿ صد هزاران شیر بود او در تنی ﴾
﴿ او چو آتش بود عالم خرمنی ﴾

مثنوی

﴿ چونکه من « من » نیستم این دم زهوست ﴾
﴿ پیش این دم هرکه دم زد کافر اوست ﴾

« ترجمه » چونکه بن (بن) دکلم ، بو نفس وکلامم هودن یعنی جناب حقدندر . هر کیم که بو نفس وکلامك اوکنده دم اوروب انکار وتعریضده بوانور ایسه کافردر . « شرح » حسب النبوه بن ، او امر و ارادات جناب کردکاری سزه بیان وافاده ایلرم . اکر سز بو تبلیغاته ارائهٔ روی انکار ایله تعریض ایدر ایسه کز بکا دکل جناب حقه تعریض ایتمش و منکر و کافر اولمش اولورسکز .

مثنوی

﴿ هست این دم نقش این روباه شیر ﴾
﴿ سوی این روباه نشاید شد دلیر ﴾

« ترجمه » بو کلام ، ارسلان اولمش بر تیلکینك نقش و تعریفنده در ؛ بو تیلکینك نزدینه دلیر وبی محابا کیتمك لایق دکلدر . « شرح » انانیتی ترك ایتمش وحواسك آرزو ایلدیکی آمالدن واز کچمش و جناب حقه تماماً تسلیمیت ارائه وعشق خدا ایله کندینی زنده و احیا ایلمش و صورتا تیلکی کبی جسماً حقیر کورنمش بر صاحب دل جانبنه بی محابا ودلیرانه کیتمك غیر لایق وناسزادر . زیرا صاحب قدرت آنی حقیقتده شیر پر مزیت قیلمشدر . شیره تابع اولمش دیه نقش و تعریف ایلدیکمز تیلکی ، صورت بینان نزدنده حقیر کورونن او انسان معنوی درکه : شیر دلیر وکلامی اکسیردر .

مثنوی

﴿ کرز روی صورتش می نکروی ﴾
﴿ نعرهٔ شیران ازو می نشنوی ﴾

مثنوی

﴿ کفت نوح ای سرکشان من «من» نیم ﴾
﴿ من زجان مردم بجانان می زیم ﴾

« ترجمه » قومندن سرکش اولانلره نوح علیه‌السلام دیدی‌که : ای سرکشلر ومتکبرلر ! بن (بن) دکلم . بن روح حیوانیدن مرده ومیت‌اولوب جانان‌ایله زنده‌یم . « شرح » بر میتده دنیایه متعلق هیچ بر امل و امید اولمدیغی کبی، بن ده دخی دنیایه دائر امل وآرزو قالمدی ؛ زیرا آمال فانیه‌یه حریص اولان روح حیوانی‌یی اذن حق ایله اماته ایلدم ، روح معنوی‌یی‌عشق‌ربانی‌یه حصر ایله اول جانان حقیقینك امر ومحبتیله کندیمی حی وبقانما ایلدم ؛ بناءً علیه سزه هر نه سویلرایسه‌م کلامم حقیقتده امرخدا وشایان اتباعدر.

مثنوی

﴿ چون بمردم از حواس بوالبشر ﴾
﴿ حق مراشد سمع‌وادراك وبصر ﴾

« ترجمه » چونکه ابوالبشره مخصوص اولان حواسدن مرده وآزاده اولدم . حق تعالی حضرتلری بنم سمع و ادراك و بصرم اولمشدر . « شرح » بوکا دائر اولان حدیث قدسی بویله‌در : ﴿ لا یزال‌العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه الذی یسمع به و بصر الذی یبصر به ویده التی یبطش بها ﴾ بو حدیث شریفك ترجمه‌سی وحقیقتی بوندن اول شرح عاجزانه‌مده تفصیلاً درج اولندیغندن تکرارندن‌صرف‌نظراولنور.

بیت شریفك شرحنه کلنجه ، حضرت نوح علیه‌السلام کندی قومنه بیورمشدرکه : بن ، انسانلره مخصوص اولان حواسدن مرده و عشق‌حق ایله حی وزنده اولدیغمدن بنم ، سمع وادراك و بصرمده هر نه واقع اولور ایسه نور وهدایتله واقع واکا تابع اولان ناجی وسعادتله باقی اولور.

« ترجمه » فرعونیلرك وعاد قومنك عاقبت حالنی ایشیدن عاقل ، بو هستیٔ صوری‌یی وهوای نفسانی‌یی باشندن آتوب ترك ایلر ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ ور ننهد دیگر ان از حال او ﴾
﴿ عبرتی گیرند از اضلال او ﴾

« ترجمه » اگر عاقل ، هستیٔ صوری‌یی و هوای نفسی باشندن آتماز ایسه آنك ضلالتندن صكره باشقه‌لری عبرت آلیرلر؟ « شرح » انسان ، بحق انسان ایسه دوشونملی که کندیسندن اول نه قدر اهل انانیت وصاحب معصیت اقوام واشخاص گلمش ، گچمش وجمله‌سی برباد و پریشان اولمش واك قوتلی وحائز عظمت اولانلر بیله انجام کار مغلوب موت ومغضوب جناب کردکار اولمشلردر. اگر ظلم وستمه جرأت ایدرایسه نهایت‌الامر اوده دوچار اضمحلال وسائر انسانلره عبرت ومثال اولمش اولور.

﴿ تهدید کردن نوح علیه‌السلام مرقوم را که بامن مپیچید که‌من ﴾
﴿ روی پوشم باخدا می پیچید درمیان این بحقیقت ای مخذولان ﴾

حضرت نوح علیه‌السلامك ، قومنه تهدید ایتمسنك بیاننده‌درکه : ای قوم! طولاشوب بکا عناد وخصومت ایتمیکز که بن روپوشم ، بنم صورتم جناب حقه نقـاب گبی اولمش و او ، بنده تجلی ایدوب ظـاهر گوزدن صاقلانمشـدر . بن روپوش اولنجه اورتاده یوغم ؛ بناءً علیه جرأتکز وار ایسه جناب خدایه صاریلوب عناد ایدیکزکه بنی میدانه آتمشدر ؛ ای مردودان ومخذولان !

مثنوی

امت مرحومه زان رو خواند مان
آن رسـول حق وصادق در بیـان

« ترجمه » رسـول حق و صـادق الوعد اولان پیغمبر اکبر افنـدیمز اوسببدن بزی امت مرحومه تسمیه بیوردی؟ « شرح » بوکا دائر اولان حـدیث شریف بودر : (امتی امة مرحومة) بنم امتم رحمت اولنمش امتـدر . زیرا دین مبین احمدی متمم و مکمل ادیان اوله رق : (عادت بوکه آخرده کلیر بزم اکابر) مؤداسنجه امم سالفه نك نهایتنده شرف ظهور ایتمش واو دین کزین اصحابی اقوام سالفه ده جاری اولان عقوبات و مصائبدن خبردار اولوب ارادات ربانیه نك اجراسنه غیرت ایتمش ونیجه نیجه خصائل جلیله یه نائل اولمشدر .

مثنوی

استخوان وپشم آن کرکان عیـان
بنکرید وبنـد کیرید ای مهـان

« ترجمه » اول قوردلرك کمیکاری و تویلری ظـاهردر . ای بیـوکلر یعنی ای امت جلیله ! باقك ده عبرت آلك ؟ « شرح » مثـال کرکان اولان اقوام واشخاص ظالمه نك کرفتار قهربانی اولدقلری قرآن عظیم الشانده « روی ارضده کزك ، تکذیب انبیا ایدنلرك عاقبتلری نه اولدیغنی کورك » مألنده کی « فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبة المکذبین » آیت کریمه سیله انبا بیورلدیغی وادیان واقوام مختلفه نك کتب و تواریخنـده محرر اولدیغی کبی امم سـالفه نك خرابه لریله آثار باقیه لری الآن شایان حیرت برحالده کوز اوکنده طورمقده در .

مثنوی

عاقل از سر بنهد این هسـتی وباد
چون شنید انجـام فرعونان وعاد

مثنوی

﴿ پس سپاس اورا که مارا در جهان ﴾
﴿ کرد پیدا از پس پیشنیان ﴾

« ترجمه » ایمدی شکر اول خدایه‌که ، بزی ، جهانه اول کلانلردن ، یعنی امم‌سالفه‌دن صکره پیدا وخلق ایتدی؟ « شرح » بو بیت شریف ، امت مرحومهٔ محمدیه اغزندن ایراد وتعریف اولنور واك نهایت کلمش بر امت اولدیغندن جناب حقه شکر ومحمدت وعرض عبودیت اولنور .

مثنوی

﴿ تا شنیدیم آن سیاستهای حق ﴾
﴿ بر قرون ماضیه اندر سبق ﴾

« ترجمه » جهانه ، مؤخر کلدیکمزدن طولایی حمد و ثنا اولسونکه : جناب حقك قرون ماضیه اقوامنه واقع اولان سیاست وقهرینی ایشیتدك ؟ « شرح » قوم‌نوح وثمود وعاد ولوط کبی اقوامده وقوع بولان مصائب‌عظیمه وبلایای الیمهٔ معلومه کبی وقایعی ، کتاب مبین و ذات قدسیٔ فخرالمرسلیندن استماع ایده‌رك آنلردن حصه‌چین اعتبار اولدق .

مثنوی

﴿ تاکه ما از حال آن کرکان پیش ﴾
﴿ همچوروبه‌پاس‌خود داریم بیش ﴾

« ترجمه » بز ، اول مقدم اولان قوردلرك حالندن تیلکی کبی کندیمزی حفظ ایده‌لم؟ « شرح» اقوام وامم سالفه‌ده اجرای ظلم وانانیت ایده‌رك کرفتار مصیبت‌اولان کیمسه‌لری قوردلره تشبیهاً امت مرحومه اغزندن بیوریلیورکه : آنلرك حالی بزه بر درس نافع اولدی .

« ترجمه » عاقل اولان دوستلرینڭ دوچار بلیه اوله‌رق ترك حیات ایدیشلرندن عبرت آلیر ؟ « شرح » جهان ، بیوك بر درسخانه وبر دار امتحاندر . مثلا : دوستلرك وسائر انسانلرك موتی ، لسان حال ایله مال وملك دنیا فانی وبی‌بقا اولدیغنی سویلر ، طورر . عقل و عرفان صاحبی اولانلر ایسه ﴿ العاقل من اتعظ بموت جیرانه ﴾ یعنی : عاقل اولان قومشولرینڭ اولومیله متصح اولور . حقیقتنجه بوندن حصه‌یاب اعتبار اولور .

مثنوی

﴿ روبه آن دم بر زبان صد شکر راند ﴾
﴿ که مرا شیر از پس آن کرك خواند ﴾

« ترجمه » او آنده تیلکی ، ارسلان تقسیم صید ایچون بنی قورددن صکره دعوت‌ایلدی. دیو یوزلرجه شکر وثنا ایتدی. « شرح » عاقل اولان کیمسه ، جناب ارحم‌الراحمینه یوز بیك شکر ایلرکه کندیسندن اول بونجه امم سالفه واشخاص ماضیه مرورایتمش وعادللرك سلامتی وظالملرك کرفتاراولدقلری قهر وعذاب عبرت آلنه‌جق مثال اولمق اوزره قالمشدر.

مثنوی

﴿ کر مرا اول بفرمودی که تو ﴾
﴿ بخش کن این راکه بردی جان ازو ﴾

« ترجمه » اکر بکا دها اول سن بو صیدی تقسیم ایت . دیو امر ایتمش اولسه ایدی ، او تکلیفدن کیم جان قورتارر ایدی ؟ « شرح » اکر بن ابتدا خلق اولنمش انسانلردن اولوب‌ده کبر وانانیت ومعصیتدن حاصل اولان نتایج وخیمه‌یی کما ینبغی بیلمامش اولایدم بالطبع سوق طمعله بن ده دوچار قهر وعذاب اولوردم .

مثنوی

﴿ ماترا وجمله اشکاران ترا ﴾
﴿ پای بر کردون هفتم نه برآ ﴾

« ترجمه » بزده وجمله شکارلرده سنکدر ، یدنجی قات فلکك اوزرینه وضع قدم ایده‌رك تعالی‌ایت! « شرح » ای تارك انانیت و راغب وحدانیت ! قدرت ربانیه وبی حد اولان جنود صمدانیه سکا ناصر وظاهر اولوب من بعد اکداردن خوف ایتمه وآسمان جهان معنوی‌یه مردانه ترقی و تعالی ایت ! حدیث شریفده ﴿ من کان لله کان الله له ﴾ وارد اولمشدرکه : برکیمسه اللهك اولور یعنی تمامیله جناب حقه مطیع ومنقاد بولنورسه الله تعالی حضرتلری‌ده اونك‌اولور. دیمکدر. بوکا بناءً حکایه بیوریلان قصه‌ده‌کی تیلکی کبی‌تسلیمیتکارانه معاملات ادیبانه‌ده بولنانلر شیر قدرت الٓهیه‌دن ذکر اولندیغی اوزره نائل التفات اولورلر.

مثنوی

﴿ چون کرفتی عبرت از کرك دنی ﴾
﴿ پس تو روبه نیستی شیر منی ﴾

« ترجمه » مادام‌که سن دنی قورددن عبرت آلدك ، او حالده تیلکی دکلسك ، بنم ارسلانمسك ! « شرح » سندن‌اول مرورایدن اقوام واشخاص ظالمه‌نك کرفتار اولدقلری قهر ربانی‌یی فهم و ادراك ایله عبرت آلوب انانیت ومعاصیدن کندیکی پاك ایلدك ، شیمدی حقیقتده مرد خدا ومقبول جناب‌کبریا بر بندهٔ خاص واعلاسك !

مثنوی

﴿ عاقل آن باشدکه عبرت کیرد از ﴾
﴿ مرك یاران در بلای محترز ﴾

« ترجمه » آرسلان دیدی‌که : ای بیوك طبیعتلی اولان تیلکی! بوقسمت وعدلی سن نره‌دن اوکرندك ؟ تیلکی جواباً دیدی‌که : ای جهانك شاهی ، قوردك حالندن اوکرندم ! « شرح » بو بیت شریفده دخی مشهودوموجود اولان لطافت بی‌حد وبی نهایتدر. بوندن حاصل اولان حکمت، ابیات‌شریفهٔ آتیه‌ده بحث واشارت اولنور.

مثنوی

﴿ کفت چون در عشق ما کشتی کرو ﴾
﴿ هر سه را برکیرو بستان و برو ﴾

« ترجمه » ارسلان تیلکی‌یه دیدی‌که : چونکه بزم عشقمزده رهین‌اولدك وکندیکی‌فانی قیلدك بوصیدك‌اوچنی‌ده آل وسلامتله کیت ! « شرح » کبر وانانیت و معصیتده بولنان طمعکار و بدکردارلرك کرفتار اولدقلری قهر صمدانی‌یی نظر عبرت وحکمت ایله کورن صاحب احتیاط ، معاصیدن وکبر وانانیتدن کلیاً فراغت وکندینی حق تعالی‌یه قارشی افنا ایله عرض انقیاد و عشق ربانیله ذاتنی احراق ایلرایسه صوری ومعنوی نعم‌ربانیه‌یه نائل‌وفرمان ومرحمت‌حق‌ایله مراتب عالیه‌یه واصل اولور .

مثنوی

﴿ رو بها چون جملکی مارا شدی ﴾
﴿ چونت آزاریم چون تو ماشدی ﴾

« ترجمه » ای تیلکی ! چونکه کاملاً بزم اولدك ، سنی نصل اینجیده‌لم که سن ، بز اولدك ؛ « شرح » قدرت ربانیه برمقتضای مضمون جلیل آیات بینات ، تارك انانیت و راغب وحدانیت اولان طالبه دیرکه : چونکه سن کندیکی افنا ایتدك و بزم عشقمزده بقا آرادك . سن خوف وحزندن وارسته ونعم مالا نهایه‌مزله حی وآراسته‌سك .

« ترجمه‌سی » آرسلانك بو خطابی اوزره تیلکی سجده ایدوب دیدی‌که : ای شاه گزین ! بو سمیز صغر قوشلق طعامك اولسون ! [تیلکینك سبب خوفی ، وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ وان بز از بهر میان روز را ﴾
﴿ یخنی باشد شه پیروز را ﴾

« ترجمه‌سی » وبو کچی ، قوشلق وقتی ایچون مظفر اولان شاهه یخنی اولسون ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ وان دگر خرگوش بهر شام هم ﴾
﴿ شب چرهٔ این شاه با لطف و کرم ﴾

« ترجمه‌سی » و دیگر طاوشان ، سنك کبی برلطف وکرم صاحبی شاهك کیجه طعامی اولسون ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ گفت ای روباه تو عدل افروختی ﴾
﴿ این چنین قسمت زکه آموختی ﴾

« ترجمه‌سی » آرسلان تیلکی‌یه دیدی‌که : ای تیلکی ، سن عدلی شعله‌اندردك بویله برتقسیمی کیمدن اوکرندك؟ [تیلکینك تحف جوابی آتیده کوریله‌جکندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ از کجا آموختی این ای بزرگ ﴾
﴿ گفت ای شاه جهان ازحال گرگ ﴾

« ترجمه » ایکی رئیس وایکی ممتاز قالمامق ایچون او سرفراز وعالی قدر اولان آرسلان، قوردك باشنی قوپاردی؟ « شرح » قهر الٓهی صاحب انانیتی مادةً ویا معناً محو وتباه ایلدی ؛ تاکه انانیت ومغایرت دعواسی قالمسون و عدالت ربانیه یرینی بولمش اولسون !

مثنوی

﴾ فانتقمنا منهم است ای کرك پیر ﴿
﴾ چون نبودی مرده در پیش امیر ﴿

« ترجمه » (آنلردن انتقام آلدق) سرینه کرفتاراولدك، ای قوجه قورد! بو جزا سکا اعطا اولندی ؛ چونکه امیرك اوکنده مرده اولمدك ؟ « شرح » ای ملعنت اوزره پیرو اولوب شیطانه تابع اولان انانیت صاحبی ! ارتکاب ایلدیکك معاصی ومساوی واعلا ایتدیکك کبر وانانیت دعواسی حسبیله قهر ربانی اخذ انتقام وسنی هلاك وپریشان ایلدی . ﴿ فانتقمنا منهم ﴾ فرمان جناب خدا امم واقوام ظالمه و سالفه حقنده سورهٔ حجراتده وسورهٔ زخرفده وسائر آیات بیناتده شرفصدور ایتمش وجلالت افزا اولمشدر.

مثنوی

﴾ بعد ازان رو شیر بارو باه کرد ﴿
﴾ کفت این‌را بخش کن از بهر خورد ﴿

« ترجمه » قوردی هلاك ایتدکدن صکره آرسلان تیلکی یه توجهله دیدی که : ای تیلکی ! طعام ایچون بونی تقسیم ایت ؟ [بو امرك حکمتی آتیده کوریله‌جکندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴾ سجده کرد و کفت کین کاو سمین ﴿
﴾ چاشت خوردت باشد ای شاه کزین ﴿

مثنوی

﴿ امر کن یك فعل بود و نون وکاف ﴾
﴿ در سخن افتـاد و معنی بود صاف ﴾

« ترجمه » امر (کن) بر فعـل وبر کار اولدی ونون وکاف حرفلری کلامده واقع اما معنی صـاف اولدی ؛ « شرح » کثرت عددایله وحدانیت نصل اوله‌بیلیر دیر ایسه‌ك ، ایشته سکا بر مثال‌که (کن) فعل وامری صورتا « کاف ـ نون) حرفلرنده وایکی عدد ایچنده کوروندی ایسـه‌ده حقیقتده معنی صاف وبراق اولدی وعدمدن بونجه کائنات ایجاد اولندی .

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد باز کرد ﴾
﴿ تاچه شد احوال کرك اندرنبرد ﴾

« ترجمه » بو کلامك صوکی یوقدر ، تکرار حکایه‌یه رجوع ایله ؛ جنك ونزاعده قوردك احوالی نصل اولدی ؟ [وارستهٔ شرحدر .]

﴿ ادب کردن شیر کرك را که در قسمت بی‌ادبی کردی ﴾

تقسیمده ادبسزلك ایلدك دیه آرسلانك قوردی تأدیب ایتمسی بیانندەدر :

مثنوی

﴿ کرك را بر کند سر آن سر فراز ﴾
﴿ تا نمـاند دو سری و امتیـاز ﴾

« ترجمه » ترکیب وعدد طارلغه علت وسببدر ، حسلر ، انسانی ترکیب طرفنه چکر ؟ « شرح » بر کیمسه سؤال ایتسه‌که دنیا نه ایچون زندان ومحل غم عد وبیان اولنور ؟ او سؤال مقدره جواباً بیوریلیورکه : بر قاچ ذرات ویا اشیا آلنوبده بربرینه‌ربط ایدیله‌جك اولسه او ربط وترکیب بالطبع تضییق ومضایقه‌یی موجب اولور . چونکه دنیا ذرات وسائر بوکبی موادن ترکیب اولنمش وایچنده‌کی عددلر تکثر ایلمشدر ؛ بالطبع زندان ومحل جور وفغاندر . بو ایضاحاتدن صکره ینه سؤال وارد اولورکه : اویله ایسه انسان بو محل ترکیب وعدد اولان زندان دنیایه نه ایچون میل ومحبت ایدر وآنی بویله بر زندانه کیم چکر ؟ آکاده جواب اعطا اولنورکه : انسان دنیاده ایکن حواس ظاهره‌یی حاملدر ، او حواس ایسه هم ترکیباتی وهمده عددی حاوی وبناءً علیه زندانی وسجنی وجنس جنسی سودیکی بدیهی اولدیغندن حواسك انسانلری دنیایه طوغری چکمه‌سی امر ضروریدر ؛ مکر انسان کامل اولوبده حواس ظاهره‌سنی لطف حق ایله مشروع بر صورتده معناً اماته و ﴿ موتوا قبل ان تموتوا ﴾ سریله کندیسنی هم مرده ، هم احیا ایتسون ؛ تاکه بو زنداندن رها بولسون !

مثنوی

﴿ زان سوی حس عالم توحید دان ﴾
﴿ کر یکی خواهی بدان جانب بران ﴾

« ترجمه » اول حس وصورت طرفندن عالم توحیدی بیل ؛ اکر سن وحدت ایستر ایسك اول جانبه سور ؟ « شرح » ینه سؤال وارد اوله بیلیرکه : اویله ایسه عدد وترکیبات وحسیاتی شامل اولان وبناءً علیه زندان عد ایدیلن دنیاده بومواد وموجودات نه‌ایچون خلق وایجاد بیورلدی؟ جواب‌ویریلیورکه: ظاهر اولان اعداد وترکیبات نظر حکمتله باقیلنجه مقصد اصلی وعلت غائیه اولان وحدت ربانیه‌یی اثبات ایلدکلرندن اهل ایمان ایچون اذای زندان باعث وسعت وموجب غفران اولور ؛ اکر سن وحدتی آرزو ایدر ایسه‌ك بو فکر اوزره حرکت واعداد وکثرت ایچنده حقی رؤیت ایت !

مثنوی

باز هستی تنکتر بود از خیال
زان شود دروی قمر همچون هلال

« ترجمه » بوندن ماعدا هستی دنیا ، خیالدن دها طار اولدی. بوسببدندرکه دنیاده طارلغنده قمر ، هلال کبی کورینور. « شرح » تصورات عالم لاهوته کوره غایت طار اولدیغی بیان وازباراولندیدی. شیمدی‌بیوریلیورکه تصورات عقلیه‌یه کوره دنیانك مادیات و وجودی دخی غایت طار وبی‌قراردر؛ چونکه عقل برآنده ارض وسماواتی احاطه ایده‌بیلدیکی میدانده اولوب‌حالبوکه هستی دنیا محدود وکثیف اولدیغی جمله‌یه معلوم ورعنادر . دنیانك طبیعی وخلقی اولان بو طارلغی حسبیله‌درکه قمر غایت عظیم بر جسم منور ایکن بو جهان اهلنه هلال کبی اینجه واوفاق کورینور . کذلك معناً صاحب عظمت و وسعت اولان بر صاحب عرفان ، عوامه کوره اوفاق وضعیف بر انسان ظن اولنور .

مثنوی

باز هستی جهان حس و رنك
تنکتر آمد که زندا نیست تنك

« ترجمه » تکرار حس و رنك جهانك وجودی غایت طار کلدی . زیرا ذاتاً طار بر زنداندر . « شرح » تصورات عقلیه بیله‌که جهان مادیدن غایت واسعدر ؛ جهان لاهوته کوره طار اولدیغندن باعث غم وآلام اولدی ؛ یا جهان مادی ومحسوسی‌که تصوراته کوره بیله غایت تنك واوفاقدر؛ بالضروره زندان وبی‌امن واماندر.

مثنوی

علت تنکیست ترکیب عدد
جانب ترکیب حسها می کشد

« ترجمه » تاكه عدمك دور و واسع اولان ميدانته كيتمك ايچون جان پاك، باشدن قدم ياپسون « شرح » سبق ايدن بيت شريفده كلامك حرفسز اوله‌رق حاصل اولديغى مقامى جان ايچون استرحام اولنديدى ؛ او بيت شريفه تعليقاً بيوريليوركه ، او مقام فيض اتسامى جان كورسون ؛ تاكه جان پاك، مادى‌دكل باشه منسوب اولان عقلى معنوى قدم ياپوب اهل دنيايه كوره عدم ظن اولنان عالم واسع لاهوته وجهان حقيقته وارسون !

مثنوى

﴿ عرصهٔ بس باكشاد و با فضا ﴾
﴿ وين خيال وهست يابد زو نوا ﴾

« ترجمه » زياده آچيق و وسعتلى اولان بر عرصه‌يه جان كيتسون‌كه بوخيال وبو وجود اندن نوا وغدا بولور. « شرح » بيان اولنان عرصهٔ واسعه يعنى جهان حقيقت وعالم لاهوت اويله وسعت وفضايه مالك وبحدود دركه ، مثال خيالات اولان تصورات عقليه وكائنات موجودهٔ ماديه اندن غدا ونوا بولورلر.

مثنوى

﴿ تنك تر آمد خيالات از عدم ﴾
﴿ زان سبب باشد خيال اسباب غم ﴾

« ترجمه » خيالات ، عدمدن دها طاردر. اول سببدن خيال ، اسباب غم و آلام اولدى ؟ « شرح » اهل دنيا عندنده عدم ظن اولنان عالم حقيقت وجهان لاهوت واعيان ثابته غايت واسع وغير منتهى اولوب تصورات عقليه ايسه آنلردن طار بر صورتده ظهوره كلمش و فكر صورى حقيقتنى كما ينبغى فهم وادراكه غير كافى بولنمش اولديغندن دنياده تأملات بالضروره داعىٔ غم و آلامدر.

ایدر ایسه‌کز او نطق پاك دخی سزدن تبرا و باشقه بر جوی لطافت خویه توجه وتولی ایلرکه ، اوده جوی‌جان واسمای بی‌انتهای جناب یزداندر. مع‌مافیه مرشد ، آنلری یاد وذکر ایله اوراد خوان ومستغرق امن وامان اولور.

مثنوی

﴿ می رود بی‌بانك بی تکرارها ﴾
﴿ تحتها الانهار تا کلزارها ﴾

« ترجمه » اول قوهٔ ناطقه صداسز وتکرارسز کیدر ، آنك تحتنده نهرلر واردرکه، کلزاره‌قدر جریان‌ایلر ؟ « شرح » ماء‌الحیوة اولان اول قوهٔ ناطقه‌نك تحتنده صداسز وتکرارسز یعنی فوق‌العاده ساکن وساکت اوله‌رق حقایق و معانی نهرلری جاریدرکه ، او انهار ، کلزاره قدر جریان ایدر وحقیقته وجنته روان اولور ؛ بناءً علیه کروه معندین ، کلام حق استماع ایتمسه دخی اهل عرفان کرفتار رنج وزیان اولماز .

مثنوی

﴿ ای‌خدا جانرا تو بنما آن مقام ﴾
﴿ که دروبی حرف می روید کلام ﴾

« ترجمه » الهی ! سن جانه اول مقامی کوسترکه ، آنده کلام حرفسز بیتوب‌وجودبولور؟ « شرح » بو دعای مسعدت افزا اهل عرفان جانبندن کندی جانلرینك ترقی وتعالی‌ایتمسی ایچون اوله‌جغی مثللو ، جانلری‌کبی سوکیلی اولان کیمسه‌یه دخی حق تعالی حضرتلری بو مقام سلامت انجامی ارائه ایله‌یه، اوده دارینده پاك وبی‌باك اولسون دیو بر دعای سلامت‌نمادر.

مثنوی

﴿ تاکه سازد جان پاك از سر قدم ﴾
﴿ سوی عرصهٔ دور وپهنای عدم ﴾

« ترجمه » بو صویك كیتمسی و جریان ایلمسی دكرمنك اوزرندەدر ؛ او صویك دكرمنه كیتمسی سزكایچوندر. « شرح » ای مستمعین ! جمله‌كزه معلوم ویقیندركه صویك دكرمن اوزرندەكی جدوله كیرمسی و بعده دوكولوب طاشلری چویرمسی كتورەجككز ودقتله وضع ایدەجككز ذخیره‌نك طحنی ایچوندر ؛ اما سز بورالره دقت ایتمز ایسه‌كز صو ، دكرمن جدولندن آیریلیر ویاخود زور ایله دوكیلوب طاشلری تخریب ایدر ، كذلك بر مقصد حیات‌افزا اوزره جریان ایدن كلمات وارادات انبیا و اولیایه مقتضی اولان دقت حصر اولنمازایسه فائده‌مند اولمیوب همیشه خواب وغفلتده ودرد وذلتده قالیرسكز.

مثنوی

﴿ چون شمارا حاجت طاحون نماند ﴾
﴿ آب را در جوی اصلی باز راند ﴾

« ترجمه » چونكه سزك دكرمنه حاجتكز قالمدی ؛ صوبی اصلی اولان ایرمغه كیری سوردی ؟ « شرح » سز ، عنادكز حسبیله مرشدك كلام و ارشادینه حاجت كوسترمیوب استغنا كوستردیككزدن طولایی دكرمنجی ، اون اوكوتمدیكی زمان دكرمنی بیهوده دوندرمیوب ضوبی‌درەیه چویردیكی كبی مرشد كامل ، مانند آب زلال اولان كلام حكمت انجامنی دجلهٔ علم خدایه اماله و سزی‌ظلمت جهل وعناده احاله ایلر .

مثنوی

﴿ ناطقه سوی دهان تعلیم راست ﴾
﴿ ورنه‌خود آن‌نطق‌را جویی‌جداست ﴾

« ترجمه » آغزدن چیقان نطق وكلام ، تعلیم و ارشاد ایچوندر . یوقسه او نطقك باشقه بر نهری واردر . « شرح » ای معندین ! نطق مرشدین ، تعلیم و تأیید دین ایچون اولوب اكر سز تعلیمه حاجت كوسترمیوب تبرا

« ترجمه » هر نبی وهر ولینك بر مسلكی واردر . فقط او مسلك ، سالكی حقه ایصال ایتدیكندن جمله‌سی بردیمكدر. « شرح » بالجمله انبیای عظام و اولیاء كرامك مقصد عالیلری امر حقه موافق صورتده انسانلرك دارینده وسیما آخرتده سعادت وسلامتلرینی استحصال ایتمكدر ؛ بناءً علیه وقت و حاله كوره ویردكلری اوامر واراثه ایلدكاری طرق ، صورتا بر برینه بتمامها موافق كورنمسه بیله حقیقتده بردر ؛ زیرا واحد اولان جناب خدای متعالك فرمانی اجرا وارادات صمدانیه‌سنی انبا ایلك ایچون منزل مقصوده وارمق اوزره بعض طرق دها سهیل وقریب وبعضیسی عسیر وبعید اولدیغی غیر منكر ایسه‌ده هر قوم وهر شخص كندینه كوره بر موقع وبر نقطهٔ مخصوصه‌ده بولندیغندن بعض دفعه چار ناچار بر طریق اشكالی اختیاره اجبار ارلنور و او وجهله كامكار اولور .

مثنوی

﴿ چونكه جمع مستمع را خواب برد ﴾
﴿ سنكهای آسیا را آب برد ﴾

« ترجمه »چونكه جمیع مستمعی اویقو قاپدی، دكرمنك طاشلرینی صو كوتوردی.
« شرح » بر كیمسه دیه‌بیلیركه بونجه انبیا واولیا كلمشدر ؛ نه ایچون انسانلرك كافه‌سی طریق سلامت رفیقه رسیده اوله‌مدیلر ؟ جواباً بیوریلیوركه : مادی اولان بر دكرمنه بیله دقت اولنمیوب حالیله ترك اولنسه اندن فائده حاصل اوله‌میه‌جغی دركار اولدیغی حالده یا رقیق ودقیق اولان امور معنویه‌ده مستمع اولانلر ایراد اولنان كلام حكمت انجامه دقت ایتمزلر ایسه نصل استفاده ایده‌بیلیرلر؟ بالطبع فائده‌دن محروم وخواب غفلتدن طولایی مشئوم اولورلر .

مثنوی

﴿ رفتن این آب فوق آسیاست ﴾
﴿ رفتنش در آسیا بهر شماست ﴾

مثنوی

﴿ آن یکی کر پاس را در آب زد ﴾
﴿ وان دکر همباز خشکش می کند ﴾

« ترجمه » بری بزی ایصلاتیر ، دیکر شریکی ایسه قورو تور .

« شرح » بو ایکی کشینك مقصدی بر اولدیغی حالده صوری بر نظر ایله باقیلیر ایسه مخالف کورونور ؛ زیرا بری ، بزی ایصلاتیر . دیکری قوروتور. حالبوکه بو ایصلاتمق وقوروتمقدن مرام ؛ بزك تمیزلنمه‌سیدر . بناءً علیه متحد مقصده وصول بولمق ایچون معاملات ظاهره بربرینه موافق کورنمسه ده زیانی اولمیوب بلکه تسریع حصول مرامه مدار واو وجهله درخت مطلب، ثمره‌دار اولور.

مثنوی

﴿ باز او آن خشك را تر می کند ﴾
﴿ کوییا استیزه بر ضد می کند ﴾

« ترجمه » شریکك بری او قوری بزی تکرار ایصلاتیر ، کویاکه بربرینه عناد ومخالفت ایدرلر. — حالبوکه بتون بو معامله چاماشیرجیلق صنعتنده بزی اصلاح ایچون لازمدر . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ لیك این دو ضد استیزه نما ﴾
﴿ یك دل ویك کار باشد در رضا ﴾

« ترجمه » لکن بو ایکی ضد ومعند کورونلر ، رضاده یك دل ویك کار اولور. صوری اوله‌رق ضد کورینان بو ایکی کشی‌نك، برمقصدك استحصالیچون بالرضا چالیشدقلری بیت شریف آتی ایله دها زیاده ایضاح اولنور،

مثنوی

﴿ هر نبی وهر ولی را مسلکیست ﴾
﴿ لیك تاحق می برد جمله یکیست ﴾

مثنوی

﴿ پس دو تا باید کمند اندر صور ﴾
﴿ کرچه یکتا باشد آن‌دو در اثر ﴾

« ترجمه » ایمدی صورتلرده کمند ایکی قات لازمدر ؛ فقط حقیقتده واثرده اول ایکی‌قات بردر . « شرح » کمند ، قوت و متانت ایچون ایکی قات ایپدن یاپیلیرسه‌ده مقصد ، بر حیوانی طوتمق اولدیغندن اثر و خدمتی اعتباریله او ایکی قات کمند ، حقیقتده بر قات دیمکدر.

مثنوی

﴿ کردو پا کر چارپا ره‌را برد ﴾
﴿ همچومقراض دوتا یکتا برد ﴾

« ترجمه » کرك ایکی اایاق ، کرك درت اایاق یوروسون . ایکی قاتلی یعنی ایکی آغیزلی اولان مقراض کبی بر قات کسر « شرح » صورتده‌اهمیت‌اولمیوب اهمیت نیت و مقصدده‌در ؛ مثلا ایستر درت اایاقلی بر حیوانه راکب اول ایستر یایان یورو . منزل مقصوده وارنجه مقصدك حاصل اولدی دیمکدر. مثلامقراض،صورتا ایکی‌تیموری‌حاملدر؛ فقط کسمکده اول‌ایکی‌تیمور ، یك جهت اوله‌رق بروظیفه اجرا ایلدکلرندن ایکیسیده برمقراض عداولندقلری بدیهیدر.

مثنوی

﴿ آن دو همبازان کازررا ببین ﴾
﴿ هست‌درظاهرخلافی‌زان‌واین ﴾

« ترجمه » اول ایکی بز چرپیجی اورتاقلری کورکه ، ظاهرده برینك معامله‌سی دیکرینه مخالفدر . [بو بیت شریفك مآلی آتیده‌کی ابیات شریفه‌ایله اکمال اولنور .]

« ترجمه » قاپی‌یی چالانه یاری دیدی‌که : ایچری کل ، ای جمله (بن) یعنی ای بندن عبارت بولنان . چنده که مخالف اولان دیکن کبی دکلسك !
« شرح » غرامت وریاضتی چکوب انانیتدن فراغت ولطف یاره مراجعت‌ایدن ذات ، صاحب خانه ایله یك فکر ویك جهت اولدیغندن رد اولنمه دکل شیمدی دعوت ایدیلیور . انانیتی ترك ایله ارادات ربانیه‌یه انقیاد و اطاعت ایدن مرد بختیار ، همیشه مقبول جناب کردکار اولور .

مثنوی

﴿ رشته یکتا شد غلط کم شو کنون ﴾
﴿ کر دو تا بینی حروف کاف و نون ﴾

« ترجمه » ایپلك بر قات اولدی ، ای غلط کوریجی ! شیمدی محو وفانی اول ، اکر حروف کاف و نونی ایکی قات کوررسه‌ك . [مآل عالیسی بیت شریف آتیله اکمال اولنور .]

مثنوی

﴿ کاف و نون همچون کمند آمد جذوب ﴾
﴿ تا کشاند مر عدم را در خطوب ﴾

« ترجمه » کاف ونون، عدمی اموعظیمه‌یه چکمك ایچون کمندکبی زیاده جذب ایدیجی‌کلدی ! « شرح » کاف و نون حروفی صورتا و نقشاً مشابه دکل ایسه‌ده (کن) امرینی مشعر اولدقلرندن معناً متحد اولوب بو اتحاد ، (عدمی) جذب ایده‌رك عدمدن بونجه مخلوقات وکائنات وجود پذیر اولمشدر . بناءً علیه کار ونیتده مقصد بر ویکتا اولدیغی حالده صورتده‌کی مخالفتك زیان ویره‌میه‌جکی وارسته شرح واشارتدر .

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد هین بتاز ﴾
﴿ سوی آن دو یار پاك پاك باز ﴾

« ترجمه » بو سوزك نهایتی اولماز. آگاه اول ، او ایکی یار پاك سیرتك حکایه‌سنی اتمامه سعی ایله ! « شرح » قپویی چالوب (بن) دیدیکندن کرفتار فرقت اوله‌رق بعده عودت و اثبات تربیت ایدن کیمسه ایله خانه‌ده قالان یار پاکیزه‌سیرتك تا تمام قصه‌سنه اشارت بیورلمقده‌در.

﴿ پشیمان شدن آن کوینده که کفت منم . وبه ریاضت غرامت ﴾
﴿ کشیدن او یکسال جهت استغفار و باز کشتن آن مستغفر ﴾
﴿ بدر آن خانه وپرسیدن صاحب خانه که کیست بر در وجواب ﴾
﴿ کفتن آن مستغفر که تویی بردر ﴾

(بنم) دیان کیمسه‌نك بو سوزندن پشیمان اولدیغنه وبرای استغفار بر سنه ریاضتله غرامت ومشقت چکه‌رك تائب ومستغفر اولدقدن صکره او ، اوك قاپیسنه مراجعتله صاحب خانه‌نك : قاپیده‌کی کیمدر ؟ دییه صورماسنه جواباً قاپیده اولان سنسك . دیمه‌سنه دائردر .

مثنوی

﴿ کفت یارش اندرآ ای جمله من ﴾
﴿ نی مخالف چون کل وخار چمن ﴾

پرورده اولەرق وقتی کان چوجقلرك تولدیدرکه ، صورتا روح وحیاتدن عاری اولان بر قاچ قطره صودن بویله اجسام ذوی‌الحیات خلق ایدرك ساحهٔ وجوده چیقاران او خداوند ذی قدرتك نصل بر مبدع صاحب صنعت اولدیغی نمایان اولور.

مثنوی

﴿ لشکری از خاك زان سوی اجل ﴾
﴿ تا ببیند هرکسی حسن عمل ﴾

« ترجمه » بر عسکری‌ده حسن عملنی کورمك ایچون طوپراقدن یعنی عالم حیاتدن جانب مماته روان ایدر . « شرح » جناب‌حقك الك اوفاق بر فعلی کونده اوچ عسکر یعنی اوچ قسم خلقی سوق ایتمکدر بیورلمش وبونك بری ارحام امهاتده جنینك تشکلی ، بری‌ده تولدی اولدیغی بیان قلنمشدی . بو بیت شریفده‌ده اوچنجی قسمك دنیاده بولنان ذوی الحیاتك افعال حسنه وحرکات سیئه‌سنك مکافات ومجازاتی کورمك اوزره دار الجزا اولان آخرته سوقی اولدیغی اشارت اولنیورکه شو اوچ بیت عالی‌نك احتوا ایتدیکی حکمت وحقیقت نه درجه‌ده عظیم اولدیغی وارستهٔ اثباتدر . بیت شریفك ایکنجی مصراعنده « تا که هرکس حسن عملنی کورسون » عباره‌سیله سورهٔ ملکك برنجی آیت کریمه‌سنه اشارت‌اولنور : ﴿ تبارك‌الذی بیده‌الملك وهوعلی‌کل‌شیء قدیر الذی خلق‌الموت والحیوة لیبلوکم ایکم احسن عملاً ﴾ معنای شریفی : عالی اولدی الله تعالی حضرتلری‌که ملك ، ید قدرتنده‌در وکندیسی هر شیئه قدیردر . او حق تعالی هانکیکزك عملی کوزل اولدیغنی امتحان وتجربه ایچون موت وحیاتی خلق ایلدی . » بو آیت کریمه ایله حیات ومماتك سبب وحکمتی تمامیله عیان اولور . حق تعالی سزی تجربه ایچون بیورلمسندن مقصد عالی ؛ سز ای‌انسانلر، کندی عملکزی کوره‌سکز دیمکدر ، یوقسه‌جناب‌واجب‌الوجود هر شیئه اعلم اولوب امتحان وتجربه‌یه اصلا محتاج اولمدیغی وهر شیئی بیلدیکی وارستهٔ اشعار وازباردر ،

مثنوی

﴿ کمترین کارش بهر روز آن بود ﴾
﴿ کوسه لشکر را روانه میکند ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك الك اوفاق ایشی هر کون اوچ عسکری روان ایتمکدر. [بیت شریفك مآل عالیسی آتیده اکمال بیوریلیور .]

مثنوی

﴿ لشکری ز اصلاب سوی امهات ﴾
﴿ بهر آن تا در رحم روید نبات ﴾

« ترجمه » ارحام والداتده نبات یعنی اولاد یتیشمه‌سیچون اصلاب آبادن جانب امهاته بر عسکر سوق ایدر. « شرح » فعال مطلق حضرتلرینك الك اوفاق افعال حیرتنمالندن بری : پدرلرك صلبندن والده‌لرك رحمنه نطفه سوقیدرکه او نطفه‌لر، مشیمهٔ مادرده علقه ومضغه‌یه تحول ایدرك کمیك و ات باغلادقدن صکره خلق آخر یعنی نفخ روح ایله جنین حالنه کلوب حرکته باشلارلرکه الك اوفاق بر فعلی بو درجه حکمت آمیز وحیرت بخش اولان صانع ذی کمالك نصل بر قادر متعال اولدیغی شایان تأملدر.

مثنوی

﴿ لشکری زار حام سوی خاکدان ﴾
﴿ تاز نر وماده پر کردد جهان ﴾

« ترجمه » دنیایی ذکور واناث ایله طولدورمق ایچون ارحام والداتدن‌ده جانب کائناته بر عسکر سوق ایدر . « شرح » ینه جناب فاطر مطلقك قدرت جلیله‌سنه نسبتله اوفاق واهمیتسز کورونن افعالندن بری‌ده : ارحام امهاتده

مثنوی

﴿ کل یوم هو فی شأن بخوان ﴾
﴿ مرورا بی‌کار وبی‌فعلی مدان ﴾

« ترجمه » (کل یوم هو فی شأن) آیت کریمه‌سنی اوقو ، حق تعالی حضرتلرینی بی‌کار وبی‌فعل بیلمه ! « شرح » سورهٔ رحمانك یکرمی‌طقوزنجی آیت کریمه‌سنده بیوریلیورکه : (یسئله من فی‌السموات والارض کل یوم هو فی شأن) معنای شریفی : سماوات وارضده اولان کافهٔ مخلوقات،استعداد وخلقتلری اوزره مقصدلرینی حق تعالی حضرتلرندن ایسترلر . حق تعالی هر وقتده بر امر وکارده‌در . بو آیت کریمه‌یی، رسول‌الله صلی‌الله‌تعالی علیه‌وآله وسلم حضرتلری تلاوت بیوردقلرنده وما ذلك‌الشأن یعنی جناب حقك‌ایشله‌دیکی نه‌کبی بر شیدر دیه سؤال اولنمش علیه‌الصلاة والسلام افندیمزده (من شانه ان یغفر ذنباً ویفرج کرباً و یرفع قوماً و یضع آخرین) بیورمشلردرکه : عبادینك کناهنی مغفرت ایتمك ، غم وکدرلرینی مبدل سرور ایلمك وبر قومی اعلا ، دیکرلرینی تنزیل قیلمق شأن الهیدندر . دیمکدر . بو نظم جلیل ایله جناب حق هم بر حقیقت عظما بیان وهم برای سعی ، انسانلری تشویق وفرمان بیوریبور ، زیرا ازهرجهت وهر شیدن غنی اولان جناب‌واجب‌الوجود همیشه کارده بولندیغی حالده من کل‌الوجوه عاجز ومحتاج بولنان انسانك سعی ایتمیوب معطل قالماسی غیر جسبان وباعث خسران اولدیغی نمایاندر . الحاصل هر وقت چالیشمق انسانه فرضدر. بیت شریفك مصراع اولنك « کل یوم » عبارهٔ جلیله‌سنده بر نکته دخی حس اولنورکه ! ای‌طالب حقیقت! « هوفی‌شان » آیت کریمه‌سنی (هر کون) اوقو ومعنای عالیسله همیشه عامل اول وزنهار عاطل اولمه. دینلمشدرکه یوم : عند الهیده دنیا وآخرتدن عبارت ایکی کوندر. دنیاده اولان شان الهی : احیا واماته ایتمك ؛ ویرمك ، آلمق ؛ عزیز وذلیل قیلمق وامثالی شیلردر. آخرتده‌کی شأنی ایسه : سؤال‌وحساب وثواب‌وعقابدر. لکن ارباب تحقیقه کوره آیت کریمه‌ده‌کی (یوم) لفظی (آن) و (شأن) کلمه‌سی (تجلی) معناسنه اولوب جناب بدیع متعال هر آن وزمان‌استعدادوقابلیته کوره تجلی ایدرکه بو تجلیات هر آن نوع دیکر اوزره متوالی وغیر متناهیدر .

حضرتلرینك ید مرحمت و قدرتی لازمدرکه ، (کن فکان) یالکز اندن حاصل ونمایان اولور. ذکری سبق ایدن ابیات شریفه‌دن مستبان اولدیغنه کوره اولیاءالله حضراتی‌ده (یدالله) مرتبه‌سنه واصل اولدقلرندن باذن‌الله تعالی او زمرهٔ جلیله‌دن برینك همتیله دخی طالب ، مرتبهٔ مطلوبه واصل وحقیقته نائل اولور .

مثنوی

﴿ هر محال از دست او ممکن شود ﴾
﴿ هرحرون ازبیم او ساکن شود ﴾

« ترجمه » هر محال ، الله تعالی حضرتلرینك دست قدرتندن ممکن وهر حرون وسرکش ، آنك خوفندن رام و ساکن اولور . [بو بیت کمال قدرت ربانیه‌یی مشعر اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ اکمه وابرص چه باشد مرده نیز ﴾
﴿ زنده کردد از فسون آن عزیز ﴾

« ترجمه » انادن طوغمه و ابرص اولانی ایی ایتمك نه در ؟ میت بیله اول عزیز اولان جناب حقك فسون و اراده سندن زنده اولور .

« شرح » (عزیز) لفظیله صراحةً جناب واجب الوجود و بعض مرتبه اشارةً حضرت عیسی علیه‌السلام‌ایله انبیای ذیشان واولیاءالله کرامه‌ایماواولنور. اصلندن اعمی وابرص واویوز اولان کیمسه‌لری اذن حق ایله حضرت عیسی علیه‌السلام نصل افلاح و مرده‌یی کذلك اذن حق ایله نصل احیا ایلدیکی قرآن عظیم‌الشانده مسطور ومذکوردر. مادی وجسمانی اعمی‌واویوز ومرده‌لر بولندقلری کبی معنوی دخی واردرکه ؛ آنلری جناب عزیز افلاح ایلدکده صاحب صورت هیچ برشی کورمامش وآ کلامامش اولور.

سمانك قپولری آچلمـاز و آنلر جنته كیرمزلر ؛ حتی دوه ایكنه‌نك دلیكنه كیرمینجه. دوه‌نك ایكنه دلیكنه كیرمه‌سی محال اولدیغندن كفارك جنته كیرمه‌سی ده غیرِ ممكن اولدیغی كنایه طریقیله بیان بیورلمشـدر . بالآخره بو نكتهٔ جلیله بر چوق شعرا طرفندن ایراد ایدلمش ازان جمله بر عرب شاعری : ﴿ ولو ان ما بی من جوی وصبابة . علی جمل لم یبق فی‌النار كافر) دیدیكی كبی ، بو بیتك همان ترجمه‌سی اولمق اوزره‌ده فضولیٔ بغدادی :

بنم بو چكدیكم دردی بعیرك باشنه قویسه‌ك

چیقار كافر جهنمدن ، كولر اهل عذاب اوینار

دیمشدر .

مثـــنوی

﴿ كی شود باریك هستیٔ جمل ﴾
﴿ جز بمقراض ریاضات وعمل ﴾

« ترجمه » دوه‌نك وجودی اعمال و ریاضات مقراضندن باشقه بر شیله نصل اینجه‌لیر ؟ « شرح » جنته كیرمك وسرای وحدته نائل و واصـل اولمق ایچون انانیتك امحـاسی و بدنك اتعـابی لازمدر. بوده ریاضـات وحق یولنده حسن عمل وحسنات ایله حاصل اولور ؛ بناءً علیه ای طالب حقیقت! بویولده متابعه واجرای وظائفه آلیش وریاضاته وحسن اعمال اجراسنه چالیش !

مثـــنوی

﴿ دست حق باید مرانرا ای فلان ﴾
﴿ كو بود بر هر محالی كن فكان ﴾

« ترجمه » ای فلان ! اكا حق تعالی حضرتلرینك ید قدرتی لازمدر . او ید قدرت الٓهیه.هر بر محـاله وهر بر كیفیت غیر ممكنه‌یه كن‌فكاندر . یعنی محال بر شیئه امری تعلق ایدنجه او محال ، ممكن اولور . « شرح » ریاضـات وحسـن اعمـالی اجرا وكندینی قولای اصلاح و اعلا ایدر دیو كیمسـه ظن ایتمسون ؛ قولای دكلدر . اویله درجات عالیه‌یه نائل اوله‌بیلمك‌ایچون حق‌تعالی

كندینی حق یولنده فدا ایدر و بنلکدن کلیاً فراغت ایلر ایسه او کیمسه عمان حکم ربانیه‌یه آشنا والا بعید وجدا اولور ؛ چونکه عظمت وقدرت ربانیه‌یه قارشی ایکیلك شرك و موجب رد باب اولوب متجاسری دوسراده مهجور وخرابدر .

مثنوی

﴿ نیست سوزن را سر رشته دوتا ﴾
﴿ چونکه یکتایی درین سوزن درآ ﴾

« ترجمه » برایکنه‌ایچون ایکی ایپلك اوجی اولاماز. یعنی ایکی ایپلك برایکنه‌یه کچه‌مز، چونکه برسك بوایکنه‌نك ایچنه کیر ! « شرح » ایکی ایپلك آیری آیری اولدقلری حالده بر ایکنه‌نك دلیکندن کچمك ممکن دکلدر ؛ مکرکه او ایکی ایپلك ، بر اوله . کذلك اثنینیت و مغایرتله خانهٔ وحدته وصول بولمق محال وبونی امید ایدن کرفتار خیالدر .

مثنوی

﴿ رشته‌را با سوزن آمد ارتباط ﴾
﴿ نیست درخور باجمل سم‌الخیاط ﴾

« ترجمه » ایپلك ایچون ایکنه ایله ارتباط واردر. اما ایکنه‌نك دلیکنه دوه‌لایق دکلدر. « شرح » ایپلك بر چوق تعب وتاب کوردکدن صکره اینجلدی وبناءً علیه ایکنه‌نك سوراخندن کچمکه قابلیت کسب ایلدی ، اما جسماً بیوك اولان دوه ایکنه‌نك دلیکندن کچه‌میه‌جکی و بو مرتبه‌یی بوله‌میه‌جغی درکار اولدیغی مثللو ، انانیتی ترك ایتمیان و ریاضات ویا موت ایله وجودینی تربیه ایده‌میان کیمسه سرای وحدته داخل اوله‌ماز . بیت شریفده اشارت اولنان آیت سورهٔ اعرافك قرقنجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که : ﴿ ان‌الذین کذبوا بآیاتنا واستکبروا عنها لا تفتح لهم ابواب‌السماء ولا یدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم‌الخیاط ﴾ معنای شریفی : تحقیقا شول کیمسه‌لرکه آیاتمزی تکذیب ایدوب تصدیق ایتمدیلر وآنلره ایمان کتیرمکدن تکبر ایتدیلر ، آنلر ایچون

مثنوی

﴿ حلقه زد بر در بصد ترس وادب ﴾
﴿ تا بجهد بی ادب لفظی ز لب ﴾

« ترجمه » بو دفعه اغزندن بی ادبانه بر سوز ظهور ایتمسون دییه یوز خوف وادبله قپونك حلقه‌سنی اوردی ! « شرح » قپویی کمال‌ادبله‌اوروب خوف ایلر ایدی‌که ، (بنم) کبی ادبه مخالف اغزندن ینه بر کلام نافر جام چیقمسون . انسانك اغزندن چیقان کلمات، غایت شایان دقت اولدیغی وارستهٔ اثباتدر ؛ زیرا بعض دفعه الك اوفاق بر سوزدن بر آدمك محبتی و یا عداوتی الی آخرالعمر جلب اولنور واندن نتایج مهمه حاصل اولور.

مثنوی

﴿ بانك زد یارش که بردر کیست آن ﴾
﴿ کفت بر در هم تو یی ای دلستان ﴾

« ترجمه » دوستی‌ایچریدن سسله‌نوب، قپوده‌اولان کیمدر؟ دیدی . قپویی اوران فرقت‌زده ایسه : ای دلستان قپوده‌کیده سنسك . جوابنی ویردی ! « شرح » نار تربیت نثار فرقتده پخته و عشق ربانیله تربیه و آراسته اولان ذات کندینی کلیاً افنا و جناب واجب‌الوجود دن غیری بر شی کورمکدن تبرا ایلدی .

مثنوی

﴿ کفت اکنون چون منی ای من درآ ﴾
﴿ نیست کنجایی دو من را در سرا ﴾

« ترجمه » صاحب خانه مادام‌که سن (بنسك) ای (بن) ایچری کیر . شیمدی خانه‌سنکدر. زیرا ایکی(بن)بر اوه صیغماز.دیدی. « شرح » هر کیمکه

مثنوی

﴿ خام را جز آتش هجر وفراق ﴾
﴿ کی پزد کی وارهاند از نفاق ﴾

« ترجمه » خام بر کیمسه‌یی هجر و فراق آتشندن غیری کیم پیشیرر ؟ ونفاقدن کیم قورتارر؟ « شرح » خام بر میوه . طول مدت کونشك حرارتنی یمنجه پخته ومفید اوله‌میه‌جغی کبی . خام اولان کیمسه دخی آتش هجر وفراقه کرفتار اولمینجه نه پخته ، نه‌ده نفاقدن آزاده اولور . فراق ، اوچ نوعدر : بری : دنیا فراقی که قابل ترقیات معنویه اولان ذات ، دنیانك نار فراقنده پخته وانعام اخرویه ایچون آماده اولور؛ دیکری : مرشدك امر واراته‌ایده‌جکی سیاحتدر؛ اوچنجیسی ایسه : مرید ، مرشدك خدمتنده حاضر اولدیغی حالده اذواق معنویه‌دن موقةً مهجور وبعید اولمسیدر.

مثنوی

﴿ رفت آن مسکین وسالی در سفر ﴾
﴿ درفراق دوست سوزید ازشرر ﴾

« ترجمه » قپویی اورر ایکن (بنم) دیان او ، مسکین کیتدی و بر سنه دوستك فراقنده شرر هجراندن یاندی . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ پخته کشت آن سوخته پس باز کشت ﴾
﴿ باز کرد خانهٔ همباز کشت ﴾

« ترجمه » اول فراق آتشنه یانمش اولان پیشدی و کری دونوب دوست وشریکنك خانه‌سی اطرافنه طولاندی . « شرح » آتش فرقت آنی پخته وبلای انانیتدن آزاده ایلدکدن صکره دوستی جانبنه عودت فقط بودفعه کمال محویت وتربیت ایله خانه‌نك اطرافنده طولانوب (بنم) کبی تعبیرات انانیت آمیزدن مجانبت ایلدی .

بو وقعه (مصابیح) شریفده حضرت جابردن بروجه آتی روایت اولنورکه « اتیت باب النبی صلی الله علیه و آله وسلم فدققت الباب فقال من فقلت انا فقال انا انا کأنه کرهها » مآلی : جابر حضرتلری دیرکه : باب نبوته کلمش و قپویی چالمشدم رسالتپناه افندیمز: کیم او ؟ بیوردیلر. بن . دیدم . بو لفظی کریه کوردکلرینی ایماءً انا انا یعنی بن بن ! بیوردیلر.

بو حدیث « تنویرالمصابیح » ده شوصورتله ایضاح اولنیورکه: یعنی لم یرض النبی علیه السلام عن جابرالتکلم بهذا اللفظ لان فی هذا اللفظ تعظماً وتکبراً فلم یرض النبی علیه السلام منه التکلم بلفظ فیه التکبر والانائیة . یعنی: جناب جابر، (انا) دیئجه نبی اکرم علیه السلام افندیمز حضرتلری جابرك بو لفظ ایله تکلم ایتمه سنه راضی اولمادی . زیرا (انا) لفظنده تعظم وتکبر واردر . بناءً علیه صلی الله علیه وسلم حضرتلری صحابیٔ مشار الیهك تکبر و انائیتی حاوی اولان بر لفظ ایله تکلمنه رضا کوسترمدی .

مثنوی

﴿ آن یکی آمد در یاری بزد ﴾
﴿ کفت یارش کیستی ای معتمد ﴾

« ترجمه » بر کیمسه کلدی . بر دوستك قپوسنی چالدی . ایچریدن دوستی ، ای معتمد کیمسك ؟ دیدی ؛ [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ کفت « من » کفتش برو هنکام نیست ﴾
﴿ بر چنین خوانی مقام خام نیست ﴾

« ترجمه » قپویی اوران کیمسه ، (بن) دیئجه صاحب خانه اکا جواباً وقتی دکل، کیت. بونك کبی سفرهٔ کرم اوزرنده خام ونا پخته نك یری یوقدر! دیدی.

« شرح » مرشد وعاشق ، اصحاب انائیتی قبول ایتمیوب ترك انائیت ایتمینجه خوان کرمدن رد وتبعید وانجام کار اذن حق ایله صالح ورشید ایلر.

« ترجمه‌مز » هر كيمكه باب التمهيده (بن) و (بز) تعبيراتندن بحث ايدر، او كيمسه باب مرحمتدن مردود اولوب (لا) اوزرينه طولاشير . يعنى مرتبهٔ هلاكه دوشر ! « شرح » هر كيمكه كبر وانائيتده بولنوب (بن) و (بز) كبى انانيتى مشعر افكار و اقوالده بولنور ايسه باب مرحمت مآب ربانيدن مطرود اوله‌رق (الا) استثناسندن فائده‌مند اولميوب بالعكس (لا) مرتبه‌سنه دوشر وهلاك اولور . بو هلاكدن مقصد (عدم) اولميوب سعادت ابديه‌دن محروم ومعذب ومغموم اولمقدر.

اخطار — مقصد عالى‌يى تأكيداً آتيده‌كى ماجرا نقل و انبا بيوريله‌جق و آرسلان ، قورد ، تيلكى حكايهٔ حكمت علامه‌سى دها اكمال اولنميوب بر قاچ ابيات شريفه‌دن صكره كوريله‌جكدر.

﴿ قصهٔ آن كس كه دريارى بكوفت از درون كفت كيست آن ﴾
﴿ كفت منم كفت چون تو تويى در نمى كشايم هيچ كس را ﴾
﴿ از ياران نمى شناسم كه اومن باشد ﴾

بو قصه ، اول كيمسه‌نك حقنده‌دركه : بر دوستنك قپوسنى چالدى . ايچريدن صاحب خانه ، كيمدر ؟ ديدى . قپوىى اوران كيمسه (بنم) ديجه صاحب خانه جواباً : چونكه سنسك ، سكا قپوىى آچمام ؛ زيرا دوستلردن هيچ بر كيمسه‌يى بيلمم‌كه او (بن) اولسون ديدى .

روايت اولنوركه اصحاب كرامدن جابر رضى‌الله عنه فخر عالم صلى‌الله تعالى عليه وسلم افنديمز حضرتلرينك باب مرحمت مآب رسالتپناهيلرينى اوروب فخر عالم (كيمدر ؟) ديه فرمان بيوردقده حضرت جابر (بنم) ديديكى جهتله حضرت رسول المجتبا عليه افضل التحايا افنديمز بو (بنم) تعبيرينى اصلا بكنميوب من بعد بويله ديمامك اوزره حضرت جابره امر وتنبيه بيورديلر .

ایلدکده کمال ظرافت وحکمتله (الآن کما کان) بیورمشدرکه : (الآن دخی بویله‌در) دیمکدر . عارف سامی مولانا جامی حضرتلرینك :

آن کان حسن بود و نبود از جهان نشان
الآن ان عرفت علی ما علیه کان

بیت حقیقت احتواسی‌ده بو مآلی مفیددر.

مثنوی

﴿ هرچه اندر وجه ما باشد فنا ﴾
﴿ کل شیء هالك نبود جزا ﴾

« ترجمه » هر نه که بزم وجهمزده فانی اوله ، اکا (کل شیء هالك) جزا اولماز ! « شرح » حضرت مولانای رومی قدس سره السامی دریای عشق خداده مستغرق اولدقلری حالده قرآن عظیم الشانك عبارات ونکات حکمت آیاتنك دقایق جلیله‌سنه وکندیسنك فنا فی الله مرتبه‌سنی احراز ایتمش اولملرینه استناداً جناب خدا لساندن ترجمان اولوب بیوررلرکه : هر نه‌که بزم وجهمزده فانی اوله (هر شی هالکدر) جمله‌سنه داخل اولمیوب وجه باقیده داخل وبقا وابدیتله سعادته واصلدر.

مثنوی

﴿ زانکه در الاست اواز لا کذشت ﴾
﴿ هرکه در الاست او فانی نکشت ﴾

« ترجمه » زیرا وجه الهیده فانی اولان کیمسه (الا) استثناسنده اولوب (لا) دن کچمشدر . هر کیم‌که (الا) ده در ، او فانی دکلدر . « شرح » فنا فی الله اولان کیمسه (کل شیء) دن چیقوب (الا وجهه) استثناسنه داخل ومترقی وحق تعالی حضرتلری همیشه باقی اولدیغندن او مخلوق دخی باقی وابدیدر.

مثنوی

﴿ هرکه بردر او « من » و « ما » می‌زند ﴾
﴿ رد بابست او وبر « لا » می تند ﴾

مثنوی

﴿ چون نبودی فانی اندر پیش من ﴾
﴿ فرض آمد مر ترا کردن زدن ﴾

« ترجمه » چونکه بنم حضورمده فانی اولمدك ، سنك بوینکی اورمق فرض اولدی . [بالاده‌کی شرح بوبیت شریفك دخی شرحی اولور .]

مثنوی

﴿ کل شیءٍ هالك جز وجه او ﴾
﴿ چون نهٔ در وجه اوهستی مجو ﴾

« ترجمه » ذات جناب کبریادن غیری جمیع اشیا هالك وفانیدر . چونکه آنك وجهنده‌دکل‌سك، واراق آرامه! « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ قصصك سکسان یدنجی آیت کریمه‌سنده‌در . شویله‌که : ﴿ ولا تدع مع الله الـهاً آخر لا اله الا هو کل شیءٍ هالك الا وجهه له الحکم والیه ترجعون ﴾ معنای شریفی : حق تعالی حضرتلریله برابر باشقه الـهه دعا ایتمه ، جناب حقدن غیری اله یوقدر ؛ هر شی فانی وهلاك اوله‌جقدر . (بلکه الآن فانیدر) انجق وجه وذات پاك خدا فانی دکلدر وفانی اولمیه‌جقدر . حکم وفرمان حقه مخصوصدر . سزده آنك جانبنه رجعت ایدرسکز . بیت شریفك مقصد عالیسنه کلنجه : چونکه هر شی هلاك اولوب یالکز ذات پاك کبریا همیشه باقی وابدیدر ، سن دخی ای طالب حقیقت ! بقا ایسترایسه‌ك موهوم وسریع الزوال اولان وجودکی حق یولنده وعشق خداده افنا ایله . « الاوجهه » امر وفرمانی دائره‌سنه داخل ورضای باری‌یی استحصاله نائل وابدیته قائل اول !

آیت کریمه‌ده (هالك) بیورلدی (یهلك) بیورلمدی ؛ جملهٔ اسمیه‌ده دوام وثبات قیدی اولدیغندن بو هلاك هر زمان ایچون جاریدر . (ازلده حق تعالی وار ایدی وکندیسیله برابر باشقه بر شی یوغیدی) مآلنده‌کی « کان الله و لم یکن معه شیءٌ » حدیث شریفنی جناب جنید بغدادی استماع

« ترجمه » آرسلان قورده : ای کندیکی بکنمش اشك! بری کل. دیدی.
قورد ایلری کلدی، آرسلان پنچه‌اوروب آنی پاره‌لادی. « شرح » قدرت وعظمت وجلال ، جناب رب المتعاله مخصوص اولوب ، هرکیمکه بو حقیقتی کما ینبغی فهم وادراك ایتمه‌رك کندیسنی بر شی ظن ایله انانیت وتکبره ابتدار واجتسار ایلر ایسه قهر وجلال جناب کبریا آنی تدمیر وافنا ایده‌جکی عند اولی النها هویدادر. بو بیت شریفه‌ده‌خی قورددن مقصد : اهل طمع وصاحب کبر وانانیت وشیردن مرام : قهر وجلال جناب عزتدر.

مثنوی

﴿ چون ندیدش مغز وتدبیر رشید ﴾
﴿ در سیاست پوستش ازسر کشید ﴾

« ترجمه » آرسلان ، قورده بین وتدبیر رشید کورمه‌ینجه سیاستده آنك پوستنی باشندن چکدی ودریسنی یوزدی . « شرح » هر هانکی صاحب طمع واهل کبر وزیاده قابل اصلاح احوال بولنماز واو متکبر بیلدیکندن شاشمازایسه آنی هرحالده معناً وبعض دفعه حسب الحکمه مادةً شیرقهرخدا هلاك وامحا ایلر.

مثنوی

﴿ کفت چون دید منت از خود نبرد ﴾
﴿ این چنین جانرا بباید زار مرد ﴾

« ترجمه » آرسلان قورده دیدی‌که : بنی کورمك یعنی بنم دیدارم، سنی کندیکدن کیدرمدیکی ایچون بویله جانه، فناله اولملك لازمدر. « شرح » قهرخدا، صاحب انانیت اولان دنی ءالطبعه دیرکه : بنم کمال قدرت وجلالمی کورمش ، بیلمش ایکن سن ، ینه متنبه وفانی اولمیوب کبره دوام ایتدك ونافرجام اولدك. آرتق سنی کرفتار عذاب وقهر ایله هلاك ایتمك فرض اولدی . علی الخصوص بعض مرتبه اشارت معنویه‌یه مظهراولدقدن صکره ینه انانیت کوسترنلر دهازیاده مظهر قهر وبلا اوله‌جقلری هویدادر ،

مثنوی

﴿ بزمراکه بزمیانه‌ست ووسط ﴾
﴿ روبها خرکوش بستان بی غلط ﴾

« ترجمه » بیان کچیسی ده بکا عائد اولسون . زیرا بیان کچیسی وسطدر ای تیلکی! سن ده بلاغلط طاوشانی آل[قوردك خطاسی کرفتار اوله‌جغی جزا ایله کورینه‌جکندن وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ شیر کفت ای کرك چون کفتی بکو ﴾
﴿ چون که من باشم توکویی ماوتو ﴾

« ترجمه » ارسلان قورده دیدی‌که : ای‌قورد! سویله بقالم؛ بنم بولندیغم یرده سن نصل بز وبن دیه بیلیورسك ؟ « شرح » حق تعالی‌یه قارشی قورد صفتلی وصاحب انانیت‌اولان متکبر وطمعکارك انجام کار کرفتاراوله‌جغی مصیبت وعقوبت جناب کردکار وارستهٔ تفصیل واشعاردر .

مثنوی

﴿ کرك خود چه‌سك بودکو خویش‌دید ﴾
﴿ پیش چون من‌شیر بی مثل وندید ﴾

« ترجمه » قورد نه کوپکدرکه بنم کبی شریکسز ، نظیرسز بر اوسلانك حضورنده کندینی کوروبده بن دیه بیلیور ؟ « شرح » اصحاب کبر وانانیته قارشی غضب جناب کبریا، لسان معنوی ایله همیشه بویولده فرمان وندا بیورر.

مثنوی

﴿ کفت پیش آ ای خری کوخود خرید ﴾
﴿ پیشش آمد پنجه زد اورا درید ﴾

﴿ امتحان کردن شیر کرك را و کفتن که پیش آی ای کرك بخش کن ﴾
﴿ صیدها را میان ما ﴾

ارسلانك ، ای قورد! کل باقالم شو آولری آرامزده تقسیم ایت. دیو قوردی امتحان ایتمه‌سی بیانده‌در :

مثنوی

﴿ کفت شیر ای کرك این را بخش کن ﴾
﴿ معدلت را نو کن ای کرك کهن ﴾

« ترجمه » ارسلان : ای اسکی قورد ! تجدید معدلت ایده رك آولری وتقسیم ایت دیدی « شرح » قورد وتلکینك سوءظنی ارسلان، فهم واذعان ایتمش ایکن افکار نامرضیه‌لرینی فعلاً دخی ظاهره اخراج ایتمك ایچون عزم ونیت ایلدی وبروجه مشروح قورده امر ویردی .

مثنوی

﴿ نائب من باش در قسمتکری ﴾
﴿ تا بدید آیدکه تو چه کوهری ﴾

« ترجمه » ای قورد ! تقسیم خصوصنده بنم نائبم اول که نه جوهر اولدیغك میدانه چیقسون ! [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ کفت ای شاه کاو وحشی بخش تست ﴾
﴿ آن بزرك وتو بزرك وزفت وچست ﴾

« ترجمه » قورد ارسلانه دیدی که ، ای شاه ! یبان صغری سنك حصه کدر، زیرا یبانی صغر بیوکدر سنده بیوك وچابکسك ! [بو معامله‌نك نتایجی آتیده کوریله‌جکندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ مال دنیا شد تبسمهای حق ﴾
﴿ کردمارا مست ومغرور وخلق ﴾

« ترجمه » دنیا مالی ، حق تعالینك تبسملری اولدی که : اول ، بزی مست وغافل وکهنه ایلدی « شرح » بری دیه بیلیرکه : منکران ، حق تعالی حقنده اك زیاده سوء ظن ایدرلر ، انلردن بعضیسی بر چوق مال ومناله مالك وذوق وصفایه منهمکدرلر. اوسؤال مقدره جواباً بیورولورکه : اومال وراحت دنیا ، نتیجه‌سی الیم اوله‌جق برصورتده باعث قهر وغضب خدادر ؛ زیرا غایت منکر ومرتکب افعال ردیه اولان بربد ضمیر، دنیاده کرفتار جزا اولسه‌متنبه اولوب مرحمت ربانیه‌یه مراجعت وکندینی نائل نجات ایلر وجزادن خلاص بولور ایدی؛ حالبوکه سوء ظن‌ایله برابر ارتکاب ایلدیکی معاصی جزاسز قالسه مغایر عدالت وحکمت اولور . بوده شایان اخطاردرکه، بعض تبسملر حقیقیدر، یعنی منکر وسوء ظن صاحبی اولمیان بر انسان مقبول مال ومناله مالك اولور؛ اوتقدیرده اومال حلال وآنك ایچون اثر مرحمت ونعمت جناب ذوالجلالدر .

مثنوی

﴿ فقیر ورنجوری بهستت ای سند ﴾
﴿ کان تبسم دام خودرا بر کند ﴾

« ترجمه » فقر وخسته‌لك سکا اولی‌در، ای قابل استناد اولان عالیقدر! زیرا اول‌تبسم کندی دامنی عاقبت ظاهر ایلر « شرح » انجام کار ، دنیاده وسیما عقباده ظاهراوله‌جق غضب جناب کبریایه کرفتار وحرام ماله مالك ودوچار اولمقدن ایسه فقر ومرض اولی اولدیغنی قبول کردهٔ اولی النهادر؛ زیرا دنیانك فقر ومرضی موقت وجزای معنوی آخرت شدید وابدیدر .

« ترجمه » حق تعالی‌یه سوء ظن ایدنلرك باشنی کسمز ایسه‌م عین خطا اولور « شرح » اکر سوء ظن اصحابنه جزا ویرمز ایسه‌م عین خطا اولور ؛ زیرا اوحالده حسن ظن وایمان ایدنلرله انلر مساوی اولمش اولورلر ؛ حالبوکه بوجهت مغایر عدل وحکمتدر . اشارت بیوریلان آیت کریمه سورهٔ فتحك التنجی آیت کریمه‌سیدر . شویله‌که : ﴿ ویعذب المنافقین والمنافقات والمشرکین والمشرکات الظانین بالله ظن السوء علیهم دائرة السوء وغضب الله علیهم ولعنهم واعدلهم جهنم وسائت مصیراً ﴾ معنای شریفی : ارکك وقادین اهل نفاق واهل شرکی جناب حق معذب ایدر؛ انلرکه حق تعالی‌یه رسول‌الله علیه‌السلام ومؤمنین مظفر ومنصور اولماز دیو سوء ظن ایدرلر . انلرك اوزرینه مغلوب ومقهوراولمرندن عبارت برسوء دائره دائردر والله تعالی انلرك اوزرینه غضب وانلره لعنت‌ایلدی وانلرایچون جهنمی حاضرلادی وجهنم نه‌فنامصیرومرجعدر»

مثنوی

﴿ وار هانم چرخ را از ننکتان ﴾
﴿ تا بماند در جهان این داستان ﴾

« ترجمه » چرخی سزك عاروعیبکزدن خلاص‌ایده‌یم‌ده جهانده بوداستان وماجرا قالسون « شرح » بو بیت شریف ایله پیغمبرلرینه اطاعت ایتمیوب احوال واقوال نامرضیه‌ده بولنمش اولان قوم نوح وثمود ولوط کبی‌اقوام ظالمه‌یه اشارت اوانورکه، کرفتاراولدقلری غضب‌ربانی‌حکایه‌سی الآن والی‌الابدجاریدر.

مثنوی

﴿ شیر با این فکر می زد خنده فاش ﴾
﴿ بر تبسمهای شیر ایمن مباش ﴾

« ترجمه » ارسلان، بوفکرایله صورتا کولردی. لکن‌ارسلانك‌تبسملرینه امین اولمه [سبق ایدن شرحلر ، بو بیت شریفك دخی شرحی اولور، شیرك تبسمندن مقصد عالی ، نه اولدیغی آتیده اشعار وازبار اوانور]

« ترجمه » ای عقلی ورأیی، نم جهان آرا اولان عطا واحسانمدن بولنانلر!

« شرح » دفعاتله عرض و بیان اولندیغی اوزره جلال‌الدین رومی قدس سره‌السامی حضرتلرینك دأب جلیلاندندرکه : بر حکایه‌ده محبت ویا قدرت وعظمت بحثی ایلریلدکجه مظهری موقتاً ترك ایله کلامی جناب واجب‌الوجوده نقل ایدر . بوده شدت عشق وکمال محبتدن ناشی اولدیغی بدیهیدر؛ بناءً علیه بو بیت شریفك دخی مضمونی جناب حقدن اوله‌رق سوء ظن اصحابنه برخطاب وعتاب معنویدرکه : بو مضمون شریف ، قرآن عظیم‌الشانك بر چوق آیات بیناتنده موجوددر.

مثنوی

﴿ نقش بانقاش چه سکالد دکر ﴾
﴿ چون سکالش اوش بخشید وخبر ﴾

« ترجمه » نقش ، نقاشه نصل سوء ظن ایدرکه ، فکر وخبری نقشه نقاش احسان ایتمشدر. « سکال » ظن وفکردیمکدر. « شرح » مثال نقش اولان انسان ، جناب خالقه قارشی سوء ظن ایله کندینی پریشان ایلر و تأمل ایلمزکه ، واسطهٔ ظن وفکر اولان عقلنی ینه جناب مولا کندیسنه احسان واعطا بیورمشدر.

مثنوی

﴿ این چنین ظن خسیسانه بمن ﴾
﴿ مر شما را بود ننکان زمن ﴾

« ترجمه » ای خلق جهانك عیبی و زمانك ننك وعاری اولان سوء ظن اصحابی ؟ بو ظن خسیسانه بکامی ؟ [سوء ظن اصحابنه تکدیر ربانی اولدیغندن وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ ظانین بالله ظن‌السوء را ﴾
﴿ کر نبرم سر بود عین خطا ﴾

مثنوی

﴿ شیر چون دانست آن وسواس شان ﴾
﴿ وانکفت وداشت آندم پاسشان ﴾

« ترجمه » آرسلان آنلرك وسوسه‌لرینی آكلادیسه‌ده اظهار ایتمیوب او صره‌ده سكوت ایتدی . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ لیك باخود كفت بنمایم سزا ﴾
﴿ مر شمارا ای خسیسان وكدا ﴾

« ترجمه » فقط آرسلان كندی كندینه دیدی‌كه : ای خسیس وكدا اولان قورد وتیلكی، سزه لایق اولانی كوستریرم . [آرسلانك ایده‌جكی معامله آتیده كوریله‌جكندن بو بیت شریف دخی وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ مر شمارا بس نیامد رای من ﴾
﴿ ظن تان اینست در اعطای من ﴾

« ترجمه» بنم رأیم سزه كافی كلدیمی؟ بنم اعطا واحسانمده سزك ظنكز بومی ایدی ؟ «شرح» بو افاده شیر دلیرك، قورد وتیلكی حقنده كندی كندینه اولان كلامیدر. بیوك آدملرك احسان ومروتندن وسیما جناب حقك لطف ومرحمتندن هیچ بر وقت شبهه وسوء ظن ایتمملی ، ایدیلیر ایسه پك چوق مضرات رونما وسوء ظن صاحبی دنیا وعقباده معناً پریشان وبی‌نوا اولور.

مثنوی

﴿ ای عقول ورای تان از رای من ﴾
﴿ از عطاهای جهان آرای من ﴾

فانه ينظر بنـورالله انهم جواسيس القلوب يدخلون فى قلوبكم ويطلعون على اسراركم فاذا جالستموهم فجالسـوهم بالصدق ﴾ بيورلمشدركه : مؤمن اولان ذاتك ذكاوت وفراستدن صاقينكز ، چونكه او مؤمن ، نورالله ايله نظرايلر، صاحب فراست اولانلر ، قلبلرك مفتشـلريدر ، قلبلريكزه كيررلر واسراريكزه مطلع اولورلر . هر نه وقت آنلر ايله بر محلده اوطورر ايسـه‌كز صدق ايله اوطوريكز . » ديمكدر .

مثـنوى

﴿ هين نكه دار اى دل انديشـه خو ﴾
﴿ دل زانديشـهٔ بدى در پيش او ﴾

« ترجمه » اى انديشـه خويلو كوكل ! صـاحب فراسـتك حضورنده افكارسيئه‌ده بولنمقدن قلبكى حفظ ايله . « شرح » انسان ، دائما ادب وحيا ايله اعمال ممدوحه‌ده بولنمغه چاليشوب افعال مقدوحه‌دن مجـانبت ايتمسنى تأكيداً تنبيه صددنده‌كى بو بيت شريفـده لطيفدر .

مثـنوى

﴿ داند او خررا همى راند خموش ﴾
﴿ در رخت خندد براى روى پوش ﴾

« ترجمه » صاحب فراست ، سنك جميع افكاركى بيلير؛ مع‌مافيه مركبنى سـاكتانه سـورر ؛ او ذات سـنك يوزكه كولر ، فقط تغـافل و تجـاهل كوسـترمك ايچون كولر ! « شرح » نه بيوك حقيقت! فوق‌العاده ذكى وعاقل آدملر كورينوركه ، مخاطبلرى ولو غير صحيـح بر شى ديسه او ذات ذكى،مطلع اولديغنه رنك ويرمز ، بالعكس كويا ممنون وقانع اولمش كبى كولر ، تبسم ايلر ومخـاطب احمق ، او عاقلى قانديردم ظن ايدر ؛ حالبوكه صـاحب فراسـتك عقل وقلبى مانند دريا واسع اولوب بحرك امواجى كبى صورتا كولر اما حقيقتده او مقوله خار وخاشاكى كناره آتار .

مثنوی

﴿ گرگ ور وبه را طمع بود اندران ﴾
﴿ که رود قسمت بعدل خسروان ﴾

« ترجمه » قورد ایله تیلکی بو شکارك ، خسروانه بر عدالتله تقسیمنه طمع ایتدیلر . « شرح » خلقت وطینتی عادی اولان ارباب خست ، کندی طمع ودنائتلرندن طولایی بیوك اولان ذواتیده کندیلری کبی قیاس وآنك اوزرینه قلبلرنده بر فکر بی اساس وضع ایدرلر .

مثنوی

﴿ عکس طمع هر دوشان بر شیر زد ﴾
﴿ شیر دانست آن طمعهارا سند ﴾

« ترجمه » قورد وتیلکینك حرص و طمعی آرسلانه منعکس اولوب او طمعك سند وسببنی بیلدی . « شرح » عقل و فراستی بیوك اولانلرك الك اوفاق ، الك اهمیتسز بر حرکت وکلامدن ویا بر لفظ ونظردن قارشیسنده‌کی آدمك حسیات قلبیه وعقلیه‌سنی کاملاً فهم ایده‌جکلری محقق اولدیغی جهتله اویله ذوات ستوده صفاتك نزدنده بو اندقجه دکل خارجی صورتده ترك ادب ، حتی عقل وقلب واسطه‌سیله بیله افکار وحسیات نا روادن اجتناب وفراغت ایتمك الزمدر حتی : علما یاننده لسانی ، مشایخ عندنده قلبنی محافظه ایتمك ارباب عرفانك جملهٔ وصایاسندندر .

مثنوی

﴿ هرکه باشد شیر اسرار و امیر ﴾
﴿ او بداند هرچه اندیشه ضمیر ﴾

« ترجمه » هر کیم . اسرار آرسلانی و امیری اولورسه ، ضمیر و قلب هر نه دوشونور ایسه بیلیر ! « شرح » اسرارك شیر وامیری تعبیراتیله صاحب فراست اولان ذواته اشارت اولنمشدر . حدیث شریفده ﴿ اتقوا فراسة المؤمن

« ترجمه » چونکه بو جماعت — قوردایله تیلکی — طاغ طرفنه آرسلانك رکابنده اوله‌رق شوکت وعظمتله کیتدیلر. یعنی طاغه طوغری کیدیجه...

مثنوی

﴿کاو کوهی و بز و خرکوش زفت﴾
﴿یافتند وکار ایشان پیش رفت﴾

« ترجمه » طاغ صیغیری و طاغ کچیسی و ایری ، سمیز بر طاوشان بولدیلر وایشلری ایلریلدی ، یعنی یولنه کیردی .
صیده مخصوص بو تعبیرات وعبارات وارستهٔ شرحدر؛ فقط مقصد، آتیده آکلاشیله‌جغی اخطار اولنور .

مثنوی

﴿هرکه باشد در پی شیر حراب﴾
﴿کم نیاید روز وشب اورا کباب﴾

« ترجمه » هر کیم ، غایت حرب ایدیجی اولان آرسلانك ایزنده تابعی اولور ایسه کیجه وکوندوز کبابی اکسیلمز . « شرح » هر کیم مقتدر و عاقل بر مرشد ویا بیوك بر ذاتك معیتنده بولنور ایسه تربیه دائره‌سنده بولندیغی مدتجه لطف ونعمتلردن محروم قالماز .

مثنوی

﴿چون زکه در بیشه آوردند شان﴾
﴿کشته ومجروح و اندر خون کشان﴾

« ترجمه » چونکه آنلری طاغدن ، محل اقامتلری اولان اورمانه اولدیرلمش ، یاره‌لنمش وقان ایچنده قالمش اوله‌رق چکه‌رك کتیردیلر . [بیت شریفك مآل‌عالیسی ، آتیده‌کی بیت شریفه مربوطدر .]

مثنوی

﴿ در ترازو جو رفیق زر شدست ﴾
﴿ نی ازانکه جو چوزر جوهر شدست ﴾

« ترجمه » ترازیده آرپه آلتونه آرقداش اولمشدر. بو رفاقت، آرپه‌نك آلتون كبی جوهر اولمسی سببندن دكل ! « شرح » نه حكمت آلود بر مثال ! بن بیوك وحیثیتلی بر انسانم دیمامليدر . فقیر كیمسه‌لر ایله نصل برابر بولنه‌یم و مشاوره ایده‌یم طرزنده عظمت فروشلق یاپمامليدر . مقصد، كشف حقیقتدر. كورمزمیسك؟ ترازیده آلتونك قیمت صحیحه‌سی آرپه ایله طارتیلیر . آرپه‌ایله برابر بولندیغندن طولایی آلتونه اصلا نقیصه حاصل اولماز . بالعكس آرپه‌نك آلتون‌ایله برابر بولنمسی آلتونك وزن قیمتنه خدمت ایدر .

مثنوی

﴿ روح قالب را كنون همره شدست ﴾
﴿ مدتی سك حارسی دركه شدست ﴾

« ترجمه » روح شیمدی قالبه یولداش اولمشدر . نیته‌كیم بر مدت كوپك دركاهك بكجیسی اولمشدر . « شرح » بو بیت شریفك مآلندن مقصد عالی : آرپه آلتون ایله برابر ترازوده اولدیغی حالده آلتونك قیمتنه خلل كلیه‌جكی كبی بری بریله اعتبارده نسبت قبول ایتمز . روح ایله تن‌ده برابر بولندقلرندن روحك اعتبارینه خلل كلمز . نیته‌كیم ﴿ وكلبهم باسط ذراعیه بالوصید ﴾ آیت كریمه‌سیله انبا بیورلدیغی اوزره اصحاب كهف ایله بر كلب مغاره‌ده برابر بولنمشدر.

مثنوی

﴿ چونكه رفتند این جماعت سوی كوه ﴾
﴿ در ركاب شیر بافر و شكوه ﴾

« ترجمه‌م » بویله بر ماه منیره کواکبدن عارلر واردر ؛ او ماهك میانهٔ اختر انده بولنمسی کمال سخا وکرمندندر . « شرح » اویله بر شاه جلالت‌پناهك بعض آدملر ایله صحبت ایتمسی کمال مرحمت و مروتندن طولاییدر . یوقسه آنك قدر وعلویتی باشقه وعاجز ازلانلرك حالی باشقه اولدیغی وارستهٔ تفصیل وانبادر .

مثنوی

امر شاورهم پیمبر را رسید
گرچه رأیی نیست رأیش را ندید

« ترجمه‌م » « شاورهم » امری پیغمبر علیه‌الصلوة والسلام افندیمز حضرتلرینه نازل اولدی ؛ گرچه اول ذات پاکك رأی شریفنه هیچ بر رأی معادل ونظیر دکلدر . « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه ، سورهٔ آل‌عمرانك یوز اللی طقوزنجی شو آیت کریمه‌سیدر : ﴿ فبما رحمةٍ من‌الله لنت لهم ولو کنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفرلهم و شاورهم فی‌الامر فاذا عزمت فتوکل علی‌الله ان‌الله یحب‌المتوکلین ﴾ معنای شریفی : « ایمدی یا محمد حق تعالیدن اولان مرحمت حسبیله غزادن فرار ایدن طائفه‌یه ملایمت ایتدك واکر شدید واغر کوکلی اولایدك البته اصحابك پراکنده اولور ، طاغیلیر ایدی ، ایتدکلری تقصیردن طولایی آنلری عفو وآنلرایچون مغفرت طلب ایله وایش خصوصنده کندیلریله مشاوره ایت ومشاوره‌دن صکره عزم ایتدکده حق تعالی‌یه متوکل اول ! زیرا الله تعالی متوکلری سور . » بو آیت کریمه حسن ادارهٔ امور حقنده بر دستور حکمتدر . غلیظ القلب اولمامق ومشاوره‌یی سومك وعزم ونیتدن‌صکره تردد ایتمامك ضمننده اولان اوامر، جهان سیاستده بر اکسیر اعظم وظلمت دنیاده مانند ماه انوردر.

بیت شریفه کلنجه : حکایه اولنمقده اولان او ذاتك رأی مصیبی باعث حیرت جهان ایدیسه‌ده ارادهٔ ربانیه‌یه امتثالاً قورد وتیلکی صفتنده‌کی یرتیجی ، حیله‌جی اصحاب نفس ایله برابر بولنمش وآنلر ایله مشاوره ایتمشدر.

« ترجمه » هر نه‌قدر ارکك آرسلانه آنلرك رفاقتندن عار توجه ایدرسه‌ده او اکرام ایلدی ویولداشلق کوستردی . « شرح » عظمت و قدرت جناب کبریا نره‌ده ، انسانلرك عجز ومسکنتی نره‌ده‌در ؟ مع مافیه جناب مولا ایله انبیا واولیاءالله حضراتی کمال لطف ومرحمتلرندن بنی‌بشره مروت ومعاونت ایدرلر.

مثنوی

﴿ این چنین شه‌را ز لشکر زحمتست ﴾
﴿ لیك همره شد جماعت رحمتست ﴾

« ترجمه » بویله بر شاهه عسکردن زحمت واردر ؛ لکن آنلره همراه اولدی ، زیرا جماعت رحمتدر . « شرح » آرسلاندن مقصد ، قدرت وعظمت جناب خدا یاخود شیر بیشهٔ حقیقت اولان مردان عرفان انتما اولدیغی بو قصهٔ حکمت افزاده بیان وانبا اولنه‌جقدر . فقط مثنویٔ معنوینك دأب جلیلی مقتضاسنجه محلنه کوره مثاللر کوستریلیر . بو بیت شریفده آرسلاندن مقصد : بر ولی کامل ؛ قورد ، تیلکی کبی حیوانلرك ذکر و اتیانندن مرام : هنوز صفت حیوانیه‌سنه غلبه ایده‌میه‌رك مرتبهٔ انسانیته وارمه‌یان ارباب نفس وهوا وبی‌نوایان کدا چشماندر. بونلرك وجودلری احوال نفسانیه‌لرینك مرکبی اولوب صورتلری بشریتده ، سیرتلری حیوانیتده‌در.

حدیث شریفده بیوریلیورکه : ﴿ الجماعة رحمة ﴾ یعنی جماعت رحمتدر. شیر کبی بر مرد دلیره عادی کیمسه‌لردن فائده ومعاونت دکل زحمت واذیت کلیر ایسه‌ده حسب المرحمه آنلر ایله برابر بولنمق بر صفت ممدوحه‌در.

مثنوی

﴿ این چنین مه را ز اختر ننکهاست ﴾
﴿ او میاه اختران بهر سخاست ﴾

مثنوی

﴿ شیر وگرك وروبهی بهر شكار ﴾
﴿ رفته بودند از طلب در كوهسار ﴾

« ترجمه » آرسلان وقورد وتیلكی ، صید و شكار ایتمك ایچون طلب واستفاده ضمننده طاغه كیتمش ایدیلر .

مثنوی

﴿ تابه پشت همدكر بر صیدها ﴾
﴿ سخت بر بندند بار وقیدها ﴾

« ترجمه » بربرینك یاردیمیله صید خصوصنده یوللرك لازم كلن یولرینی قوتلی باغلامق ایچون ! . . . [آرسلان وقورد وتیلكیدن مقصد نه اولدیغی بر قاچ بیتدن صكره آكلاشیله جقدر . هنوز حكایه نك صورت ظاهره سی رونما اولدیغی ایچون وادئ شرحده اجالهٔ قلمه لزوم كورلمامشدر .]

مثنوی

﴿ هرسه باهم اندران صحرای ژرف ﴾
﴿ صیدها كیرند بسیار و شكرف ﴾

« ترجمه » هر اوچی برابر او كنیش صحراده پك چوق آو آولامق ایچون . .

مثنوی

﴿ كرچه زیشان شیر نر را ننك بود ﴾
﴿ لیك كرد اكرام وهمراهی نمود ﴾

« ترجمه » كيميادەباقيراريتيركبی كندیوارلغنی هستی نواز وواجب الوجود اولان جناب حقك وارلغنده اريت ومحوايت ! « شرح » جناب واجب الوجودك وارلغی قارشيسنده باقر كبی اولان كندی وارلغكی عشق و محبت خدا ايله اريت كه مظلم ايكن منور وجاهل ايكن عارف اولەسك !

مثنوی

﴿ در من وما سخت كردستی تودست ﴾
﴿ هست اين جمله خرابی ازدو هست ﴾

« ترجمه » سن ، بن وبز ديمكده الكی قوی ايتدك ! اما خرابلغك جملەسی ايكی وارلق اعتبارندندر. «شرح» بن بويله ايتدم ، بز بويله آدمز كبی انانيتی مشعر عقلاً ولساناً استعمال ايلديكك حالات وتعبيرات سنك ايچون باعث تخريب دنيا وعقبادر . سلامت ايستر ايسەك موجوديت كليهٔ حقيقيه قارشيسنده كنديكە وجود ويرمكمسزين وارلغكی ، نفسكك عظمتنی قيروب محو وافنا ايتمەليسك كه ترقئ حقيقی يه مظهر اولەبيلەسك !

بوحقيقتی مثال ايله بيان واظهار ايچون آتيدەكی قصهٔ عبرت نما ، روشنائی بخش اصحاب عقل وذكادر .

﴿ رفتن كرك ور وبه در خدمت شير بشكار ﴾

قورد ايله تيلكی آرسلانك خدمت ومعيتنده اولەرق شكارە كيتدكارينه دائردر :

وشان صمدانیسنی اعلا واعلان ایتمسنی هر مؤمن ایستر وپك چوغی بوكاچالیشیر. فقط بو مقصد عالی یه واصـل اولمق ایچون اك مؤثر چاره ترك كبر ایله كندینی خوار وبی اعتبار عدایتمكدر. حتی نمازده كی سجده نك ده علویتی تواضعدن ناشیدر.

مثنوی

﴿ چیست توحید خـدا آموختن ﴾
﴿ خویشتن را پیش واحد سوختن ﴾

« ترجمه » جنـاب خدانك توحیـدینی اوكرنمك ندر ؟ انسـان كندینی واحد حقیقینك حضـورنده یاقمق و محو ایتمكدر . « شرح » توحید وتبجیل وتعظیم خدا كافهٔ مؤمنین طرفندن لسان ایله ادا اولنمقده در. بو اوراد لسـانیه داعیٔ فائده در ؛ فقط معنوی صورتده تعظیم وتوحیـد كبریایه كلنجه ، ابتـدا انسان ، كندینی خوار وخاكی طوتمق ، ثانیاً هستیٔ مجازیسنی عشق جناب رب ایله افنا واحراق ایلمكدر .

مثنوی

﴿ كر همی خواهی كه بفروزی چوروز ﴾
﴿ هستیٔ همچون شب خود را بسوز ﴾

« ترجمه » اكر دائما كون كبی شعله لنمك ایستر ایسه ك قارا نلق كیجه یه بكنزه ین هستیٔ موهومكی یاق ! « شرح » اكر دارینده كندینی علوی ونورانی كورمك آرزو ایدر ایسه ك مظلم اولان بو هستیٔ صوری یی عشق خدا ایله یاق! مثلا موم یانجه پر نور اولور . شـو قدركه مومك ویردیكی شـعاع ، موقت وعشق خدادن حاصل اولان انوار ، ابدیدر .

مثنوی

﴿ هستیت درهست آن هستی نواز ﴾
﴿ همچو مس در كیمیا اندر كداز ﴾

کهفك اون یدنجی آیت کریمه‌سنی اشارت ایلر . شویله‌که : ﴿ وتری الشمس اذا طلعت تزاور عن کهفهم ذات الیمین و اذا غربت تقرضهم ذات الشمال وهم فی فجوة منه ذلك من آیات الله من یهدی الله فهو المهتد ومن یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً ﴾ معنای شریفی : حبیبم ! اصحاب کهفك مکانی بویله بر یرده‌درکه آنی کورمش اولسه ایدك کورر ایدك که کونش طوغدیغی زمان مغاره‌لرینك صاغ طرفنه تمایل ایدر و غروب ایتدیکی وقتده صول جانبنه میل ایلر ایدی واصحاب کهف اول غار سیندن واسع بر حالده ایدیلر . ذکر اولنان حاللری الله تعالینك آیات صمدانیه‌سندندر . بر کیمسه‌یی الله تعالی طریق هدایته تسلیك ایدرسه او انسان فلاح وسلامته یول بولور و بر کیمسه‌یی اضلال ایدرسه اکا هیچ بر یول کوستریجی ولی مرشد بوله‌مازسك ! بیت شریفك شرحنه کانجه : اولیاءالله هر نرده بولنسه‌لر امین اولوب اصحاب کهف حضراتنه کونش نصل میل وخدمت ایدر ایسه جناب حقك امرینه منقاد واصحاب کهف مثالی اولان اولیاءاللهكده آفتاب وماهتاب، خدمتلرینه شتاب ایلر .

مثنوی

﴿ خار جمله لطف چون کل می شود ﴾
﴿ پیش جزؤی کو سوی کل میرود ﴾

« ترجمه » کل جانبنه کیدن بر جزئك حضورنده دیکنلر ، بیله سراپا کل کبی لطیف اولور . « شرح » دیکن ، کلدن طولایی اعتبار بولدیغی کبی جزء اولان انسانده بر مرشد کاملك تربیه‌سیله کله طوغری متوجه و روان اولور وذاتی قیمت بیکران بولور .

مثنوی

﴿ چیست تعظیم خدا افراشتن ﴾
﴿ خویشتن را خوار وخاکی داشتن ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك تعظیمنی یوکسلتمك ندر ؟ انسان کندینی حقیر وخاکی طوتمقدر . « شرح » حق تعالی حضرتلرینك عظمت

مثنوی

﴿ هرکه مرد اندر تن او نفس کبر ﴾
﴿ مرورا فرمان برد خورشید وابر ﴾

« ترجمه » بر کیمسه‌نك بدننده آتش پرست اولان نفسی اولور ، محو اولورسه کونش وبلوط آنك امرینه رام اولور. « شرح » هرکیم ارادات ربانیه‌نك اجراسیله مثال آتش پرست اولان نفس اماره‌نی اماته وکندینی فیض معنویله احیا ایتمش ایسه آفتاب وسحاب وهر شی اکا اطاعت وانقیاد ایلر .

مثنوی

﴿ چون دلش آموخت شمع افروختن ﴾
﴿ آفتاب او را نیارد سوختن ﴾

« ترجمه » او کیمسه‌نك قلبی ، شمع عشقی یاقمنی اوکرندی ؛ کونش آنی یاقمغه قادر اوله‌ماز . « شرح » آتش عشق خدا ایله سوزان ونورافشان اولان عاشقان ، شمسك حرارتندن محترق اولمق دکل ، نفسك بیله شدید بولنان نار فلاکت بارندن نائل امان واذن حق ایله جهنمدن بیله « جز یا مؤمن فان نورك اطفأ ناری » یعنی « ای مؤمن ! کچ که سنك نورك بنم آتشمی سوندیریور.» خطابنه مظهر اوله‌رق جسر صراطدن کذران اولورلر .

مثنوی

﴿ کفت حق در آفتاب منتجم ﴾
﴿ ذکر تزاور کذی عن کهفهم ﴾

« ترجمه » حق جل وعلی حضرتلری نور صاچان کونش حقنده کونش « تزاور عن کهفهم » بیور مشدر . « شرح » بو بیت شریف سورهٔ

« ترجمه » ای قارداش ! ایکنه‌نك زحمتنه‌قاتلان ! صبرایت! نفس نیشترینك کندی کبر ومشـقتندن قورتوله‌سـك ! « شرح » طالبـان حقیقت ، هنوز نفس اماره‌درکه سـنده بولندیغی صره‌ده مجلوب هوا ومغلوب سـودا اوله‌رق بر ارزوبی موقع فعله کتیرمك ایسـتر ایکن وادیٔ امتحانده کره‌جکی اذیته صبر وتحمل ایتمزده بویله فریاد ایدرسه بو عالمده مصائب و اکداره صبر وثبات ایتمك و آرسلان یورکلی ، متانتلی اولمق ، قطع مراتب معنویه ایچون نفسـك نیشـتر اضطراب آورینـه تابع اولیه‌رق مقدراته تسـلیم کردن اطاعت ایتمك لازم کلدیکنی کوسترن بو بیت عارفانه برنصیحت عاقلانه‌در . هربرزخم‌وزحمتك ظهورنده فریاد وتحملسزلکه باشلار ایسك شیر ژیان دکل بلکه‌ذکری‌سبق‌ایدن مرد قزوینی کبی شایان خنده برعاجز وبی‌درمان اولورسك ! نمازسز، صومسز، ریاضتسز ، جهـادسز ، الحـاصل زحمتسز اوله رق مرتبهٔ علویه قازانمق امید وخیالنده بولنـر ایسـك قویروقسز ، قولاقسز ، قارنسز آرسـلان وجوده کتیرمك خیالنه صاپمش بر تهی‌دل ابلهه بکزه‌مش اولورسك !

مثـنوی

﴿کان کروهی که رهیدند از وجود﴾
﴿چرخ ومهر وماهشان آرد سجود﴾

« ترجمه » قیود وجوددن خلاص اولان ازادکانه قارشی سما ، کونش ، آی سجده ایدر . « شرح » نفسك شرندن خلاص اولوب افکار و افعـالنی ارادات ربانیه‌نك اجراسنه حصر ایتمش اولان انبیای ذیشـان واولیای کرامك درجات معنویه‌سی او قدر علوی و حکمتله مالیـدرکه ذکر اولنـان اجرام بیله آنلره معناً رعایت وخـدمت ایدرلر . اجرام سماویه‌نك سجودی قانون خلقت ایجـابنجه غروبلری زمانـنده‌کی وضعیت مائله‌لریدر . کرچه او غروبی هر بر انسـان صورتا کورر ایسـه‌ده طلوع وغروبده‌کی حکمت و حلول زمان عبادت ایچون‌اولان‌اشارت یالکزاهل‌عرفانه بحق عیان برحالتدر، اجرام فلکیه نوعما اول زمرهٔ جلیله اصحـابنه خدمت وسجده ایتمش اولورلر . هله اهل حالك اجرامه وهرشیئه اولان عظیم تأثیراتی اصحاب عرفان نزدنده بد یهیدر ،

« ترجمه » قزوينلى ديدى : آرسلانك قارنى ده اولمسون ! زيرا درد چوغالدى ، يارهيى اكسيك اور !

مثنوى

﴿ خيره شد دلاك و بس حيران بماند ﴾
﴿ تا برين انكشت در دندان بماند ﴾

« ترجمه » رسم ايدن شخص ، قزوينلينك بو حالنه شاشدى قالدى . تعجبندن بر چوق زمان پارماغى اغزنده قالدى .

مثنوى

﴿ بر زمين زد سوزن از خشم اوستاد ﴾
﴿ كفت در عالم كسى را اين فتاد ﴾

« ترجمه » رسم اوستهسى حدتندن ايكنهيى يره اوردى . ديدى : عالمده بر كيمسهيه بويله بر ايش واقع اولديمى ؟

مثنوى

﴿ شير بىدم و سرو اشكم كه ديد ﴾
﴿ اينچنين شيرى خدا خود نافريد ﴾

« ترجمه » قويروغى ، باشى ، قارنى اولمايان آرسلانى كيم كوردى ؟ خالق متعال حضرتلرى بيله بويله بر آرسلان ياراتمدى .

مثنوى

﴿ اى برادر صبر كن بر درد نيش ﴾
﴿ تا رهى از نيش نفس كبر خويش ﴾

« ترجمه » قزوینلی باغیردی: ای رسم یاپان ! شیمدی رسم ایتمکه باشلادیغك آرسلانك هانکی ضویدر ؟ رسم ایدن : ای ایی انسان! بو آرسلانك قولاغیدر دیدی.

مثنوی

﴿ کفت تا کوشش نباشد ای حکیم ﴾
﴿ کوش را بکذار و کوته کن کلیم ﴾

« ترجمه » قزوینلی دیدی : ای حکیم ! قولاغی اولمسون ! قولاقدن واز کچ وکلیمی قیصه طوت ! یعنی ایشی اوزاتمه !

مثنوی

﴿ جانب دیکر خلش آغاز کرد ﴾
﴿ باز قزوینی فغانرا ساز کرد ﴾

« ترجمه » رسم یاپان دیکر طرفه ایکنه‌یی باتیرمغه باشلادی . قزوینلی‌ده تکرار باغیرمغه باشلادی .

مثنوی

﴿ کین سوم جانب چه اندامست نیز ﴾
﴿ کفت اینست اشکم شیر ای عزیز ﴾

« ترجمه » بو اوچنجی طرفده آرسلانك هانکی عضویدر. رسم یاپان : ای عزیز ! بو آرسلانك قارنیدر دیدی .

مثنوی

﴿ کفت تا اشکم نباشد شیر را ﴾
﴿ کشت افزون در دکم زن زخمها ﴾

مثنوی

﴿ ازدم ودمکا، شیرم دم کرفت ﴾
﴿ دمکه او دمکهم محکم کرفت ﴾

« ترجمه » آرسلانك قویروغیله قویروق صوقومندن نفسم طوتلدی آنك قویروق محلی بنم محل نفسم اولان بوغازمی طوتدی . « شرح » ذکری سبق ایدن وآتیده کلکده ازلان ابیات حکمت آیات برمقدار زحمت کوردکاری کبی فریاده بدء ایدن نامردلر حقنده وارد در.

مثنوی

﴿ شیر بی‌دم باش کو ای شیر ساز ﴾
﴿ که دلم سستی کرفت وزخم کاز ﴾

« ترجمه » ای آرسلان ترسیم ایدن رسام ! وارسون ارسلان، قویروقسز اولسون ! زیرا بنم کوکلم مقاص وایکنه‌نك یاره‌سندن ضعیف اولدی.
[بو بیت شریف صبرسزلغی مشعردر .]

مثنوی

﴿ جانب دیکر کرفت آن شخص زخم ﴾
﴿ بی محابا وموا سایی ورحم ﴾

« ترجمه » رسام باشقه بر طرفه قیدسز ومحبتسز ومرحمتسز اوله‌رق ایکنه‌یی باتیرمغه باشلادی .

مثنوی

﴿ بانك کرد او کین چه اندامست ازو ﴾
﴿ کفت این کوشست ای مردنکو ﴾

« ترجمه » رسمی یاپەجق شخص ، ایکنەیی باتیرمغه باشلا یجه ایکنەنك آجیسی ، حریفك صبرتنده پر ایتدی .

مثنوی

﴿ پهلوان در ناله آمد کای سنی ﴾
﴿ مرمرا کشتی چه صورت میزنی ﴾

« ترجمه » کندینی پهلوان کوسترمك ایستەین قزوینلی فریاده باشلادی ، ای سنی ! نی اولدیردك ! نه رسمی یاپیورسك ؟ « شرح » چوق آدملر واردرکه ضعف قلبلرینی بیلمیوب کندیلرینی مرد غیور ظن ایدرلر. معمافیه کرك طریقتده ، کرك سائر معاملاتده پك جزئی برزخم واضطراب کوررلرایسه فریاده باشلارلر وکندیلرینی شایان اسف وخنده ایدرلر .

مثنوی

﴿ کفت آخر شیر فرمودی مرا ﴾
﴿ کفت از چه عضو کردی ابتدا ﴾

« ترجمه » رسام : بکا ، آرسلان رسمی یاپ بیورمدکمی ؟ دیدی . قزوینلی اوت ! اما آرسلانك هانکی عضوندن ترسیمه باشلادك ؟ دیدی .

مثنوی

﴿ کفت ازدمکاه آغازیده ام ﴾
﴿ کفت دم بکذار ای دو دیده ام ﴾

« ترجمه » رسمی یاپان: آرسلانك قویروغندن باشلادم دیدی. قزوینی ده : ای ایکی کوزم ! قویروغندن واز کچ ! قویروغنی ترسیم ایتمه ! دیدی .

[دلاك ، حمامده بولنان خدمتكارلره اطلاق اولنديغى كبى قان چيقاران وايكنه ايله بوكبى رسملر ترسيم ايدنلرده‌ده تعبير اولنور .] معناى بيتى ايضاحه حاجت يوقدر .

مثنوى

﴿ كفت چه صورت زنم اى پهلوان ﴾
﴿ كفت بر زان صورت شير ژيان ﴾

« ترجمه‌مز » رسم‌يا پان ، قزوينى‌يه ديدى : اى پهلوان ! نه رسمى ياپايم ؟ غضبلى بر آرسلان صورتى رسم ايت! جوابنى ويردى. [وارسته‌ٔ شرحدر.]

مثنوى

﴿ طالعم شيرست نقش شير زن ﴾
﴿ جهد كن رنك كبودى سيرزن ﴾

« ترجمه‌مز » [قزوينلى ديدى :] بنم طالعم آرسلاندر ؛ آرسلان نقشنى اور! چاليش كه نقشده مائى رنكى چوق وطوق اولسون !
بو بر قاچ بيت شريفدن مقصد عالى ، نه اولديغى آتيده كوريله‌جكى اوزره نقل ماجرادن عبارت اولديغندن آيريجه شرحه لزوم كورلمامشدر.

مثنوى

﴿ كفت بر چه موضعت صورت زنم ﴾
﴿ كفت بر شانه كهم زن آن رقم ﴾

« ترجمه‌مز » [رسم ياپان قزوينلى‌يه] ديدى : صورتى نره‌كه ياپه‌يم ؟ [قزوينلى] ديدى : صيرتمده ايكى كوره‌كم اوزرينه‌ياپ !

مثنوى

﴿ چونكه او سوزن فرو بردن كرفت ﴾
﴿ درد آن در شانه‌كه مسكن كرفت ﴾

﴿ کبود زدن قزوینی برشانگاه صورت شیر وپشیمان شدن او ﴾
﴿ بسبب زخم سوزن ﴾

(قزوین) لی بر شخص ، صیرتنك ایکی کوره‌کی اوزرینه ارسلان‌صورتی دوکدورمه‌سی وایکنه‌نك آجیسندن پشیمان اولمسی بیانده‌در :

مثنوی

﴿ این حکایت بشنو از صاحب‌بیان ﴾
﴿ در طریق و عادت قزوینیان ﴾

« ترجمه » بو حکایه‌یی صاحب بیاندن ایشیت ! قزوینیلرك طریق وعادتلرندن ایدی‌که : [آتیده اکمال اولنه‌جقدر .]

مثنوی

﴿ برتن ودست وکتفها بی گزند ﴾
﴿ از سر سوزن کبودیها زنند ﴾

« ترجمه » بدنلرینه، اللرینه، آرقه‌لرینه ایکنه‌اوجیله دوکمه‌یاپدیررلردی. [نصل که الآن عوامدن بعضیلری ایکنه ایله بدنلرینك بعض اعضاسنده رسملر نقش ایتدیررلر .]

مثنوی

﴿ سوی دلاکی بشد قزوینیٔ ﴾
﴿ که کبودم زن بکن شیرینیٔ ﴾

« ترجمه » بر قزوینلی ، بر ایکنه ایله رسم یاپمغی صنعت ایدنمش اولان شخصك یانینه کیدوب طاتلی لسانله بکا بر دوکمه یاپ ! دیدی .

« ترجمه » آنلرك حضورنده كمر خدمت باغلايان نرده ؟ قپونك خارجنده اولان نرده ؟ « شرح » منظور اوليا اولان ارباب استعداده ابذال همت اولنديغنى مصور اولان بو بيت شريف ، ابيات آنفه‌يى تأكيد در.

مثنوى

﴿ چون گزيدى پير نازك دل مباش ﴾
﴿ سست ووزيده چو آب وگل مباش ﴾

« ترجمه » پير ومرشدى اختيار وانتخاب ايدنجه نازك دل اولمه ! صو وبالچيق كبى يموشاق ودوكولمش اولمه ! « شرح » بر مرشدى انتخاب ايچون پك چوق دقت واحتياط ايت! احوال وافعالى شريعت غرايه مطابق اولان آنك امرينه وحالنه قارشى كوشك طاورانمقدن وتابع اوهام اولمقدن اجتناب ايدرك اكا تسليميتله انقياد ايت !

مثنوى

﴿ ور بهر زخمى تو پر كينه شوى ﴾
﴿ پس كجا بى صيقل آيينه شوى ﴾

« ترجمه » اگر هر ياره دن سن بيحضور اولور ايسه‌ك نصل جلاسز آيينه اولورسك ؟ « شرح » مرشد كاملى بولدقدن صكره شايد معناً ومادةً اضطراباته گرفتار ، ياخود سنك اعتماد واعتقادكى كسر ايتمك ايچون بر چوق بد خواهانك صورت حقدن ظهورايدن كلاملرينى استماع ايله سست دل وبى قرار اولورايسه‌ك بالضروره جلاى معنويدن محروم قاليرسك ! صيقل زحمتنى چكمدن بر آيينه نصل مجلا اولور ؟ گرفتار زخم عشق اولميان بر كيمسه نصل كسب كمال وسعادت ايدر ؟

« ترجمه » پیرك الی غائبلردن قیصه،اوزاقدکلدر ، آنكالی جناب‌خدانك قبضه سندن باشقه دکلدر . « شرح » اولیاءاللهك مروتی غائب اولان مستعداندن بعیداولمیوب آنلره همت ایدرلر . دینلیر ایسه‌که پیر حاضر اولمدیغی حالده نصل معاونت وهمت ایده‌بیلیر ؟ او سؤال مقدره جواباً بیوریلیورکه : ﴿ یدالله فوق ایدیهم ﴾ آیت کریمه‌سنك مضمون مرحمت مشحونی وجه ایله او زمرهٔ جلیله مرحمت ربانیه‌یه نائل اولدقلرندن صورتا غائب اولسه‌لرده ایستدکلری یرلرده حاضردرلر .

مثنوی

﴿ غایبانرا چون چنین خلعت دهند ﴾
﴿ حاضران از غایبان لا شك بهند ﴾

« ترجمه » غائب اولانلره چونکه بونجه قفتان ویررلر ، شبهه‌سزدرکه حاضرلر غائبلردن دها ایی‌درلر. « شرح » اولیاء الله ایستدکلری حالده غائب اولانلرکده معاونته یتشیر ایکن ، یانلرنده بولنان مریدانه و اهل عرفانه البته پك‌چوق‌همت ومعاونت ایده‌جکلری آشکار ووارستهٔ تفصیل واشعاردر.

مثنوی

﴿ غایبانرا چون نواله می دهند ﴾
﴿ پیش مهمان تاچه نعمتها نهند ﴾

« ترجمه » نه وقت غائبلره طعام ویررلر ، مسافرلرك اوکنه عجب نه نعمت قورلر ؟ — یعنی اولیاءالله حاضر اولان مستعدانه فوق‌العاده همت ایدرلر. [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ کو کسی کو پیش شان بستهٔ کمر ﴾
﴿ تا کسی کوهست بیرون سوی در ﴾

مثنوی

دست حق میراندش زنده‌ش کند
زنده چه بود جان پاینده‌ش کند

« ترجمه » دست حق اولان خلیفهٔ الٓهی آنی اولدیرر ایکن زنده‌ایدر ، زنده ایتمك ندر ؛ آنی حی ابدی ایدر ! « شرح » دست حق اولان حضرت خضر وهر زمانك اولیاسی بر انسانی صورتا اولدیرسه‌لر واخلاق ذمیمه‌سنی اماته ایتسه‌لر ، الحاصل او زمرهٔ جلیله اصحابی ظاهرده حکمتی آکلاشامز اجراآتده بولنسه‌لر او اجراآت عین حیاتدر ؛ همده حیات صوریه نه دیمك ؟ یدالله ، اویله بر تازه جان بخش و احسان ایدرکه باقی و نعم غیر متناهیه ایله مالیدر .

مثنوی

هرکه تنها نادر این رهرا برید
هم بعون همت پیران رسید

« ترجمه » هر کیم بو یولی یالکز و تنها قطع ایلدی ایسه ینه پیرلرك وباردیمیله قطع ایدوب منزل مقصوده ایرشدی . « شرح » معنوی اولان طریقی قطع ایله عالی بر صورتده منزل مقصوده وارمق بر پیرك ارشادوهمته‌وابسته‌در . اثر حکمت ومرحمت جناب خدا اوله‌رق صورتا بلا مرشد منزل سلامته واصل اولانلرك ده حقیقتلرینه باقلسه اجرا ایلدکلری افعال خیریه‌دن طولایی پیر انك محبت و توجهلرینی جلب ایتمشلر وآنلرك همتیله نعم روحانیه‌یه نائل اولمشلردر .

مثنوی

دست پیر از غایبان کوتاه نیست
دست او جز قبضهٔ الله نیست

بر خانه‌نك دیوارینی ید مبارکیله اصلاح و تقویه ایلمشدر . حضرت موسی ایسه بو احوال عجیبه‌یی مشاهده ایتدکجه بر نوع تعریض ایله سؤال ایدوب صبر وسکوت ایتمك ایچون کندیسنده مجال بولمامش اولدیغندن حضرت خضر : یا موسی ! بونك اوزرینه آرتق مفارقتمز ایجاب ایدر دیوب فقط قبل‌الوداع اجراآت مذکوره‌نك خفی اولان حکمتلرینی بیان وانبا ایلدی . سبق ایدن بیت شریفده ذکر اولندیغی اوزره بو ماجرا شرح مثنوینك دیکر محلنده تفصیلاً اشعار وانبا اولندیغندن تکرارندن صرف نظر اولنور . [بوکا دائر اولان آیت کریمه سورهٔ کهفك التمش التیدن بدء ایله سکسان دردنجی آیت کریمه‌سنه‌قدر امتداد ایدر.]

مثنوی

﴿ دست‌اورا حق چو دست‌خویش‌خواند ﴾
﴿ تا یدالله فوق ایدیهم براند ﴾

« ترجمه » نه‌وقت آنك النی حق تعالی کندی تعبیر ایلدی . حتی ﴿ یدالله فوق ایدیهم ﴾ بیوردی . « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه‌سورهٔ فتحك اونجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که : ﴿ ان‌الذین یبایعونك انما یبایعون‌الله یدالله فوق ایدیهم ﴾ معنای شریفی : « تحقیقا یا محمد ! شول کیمسه‌لرکه سکا بیعت ایدرلر ، آنلر الله تعالی‌یه بیعت ایلرلر ، حق تعالینك ید قدرتی آنلرك اللری اوزرنده‌در . یعنی فخر عالم محمد مصطفی علیه افضل‌التحایا افندیمزه‌بیعت واطاعت ایدنلر حق تعالی حضرتلرینك نزد صمدانیسیده او قدر مقبولدرکه قدرت ربانیه ینه حقدن اولان اقتدار موهوبلری‌اوزرینه وضع‌اولنوب قوتلری مزداد وذاتلری از هر جهت صاحب سداد اولور . فخرعالم صلی‌الله علیه وسلم افندیمزه الی آخرالزمان اهل ایمان وصاحب عرفان تمامیله اطاعت و بیعت ایده‌جکاری بدیهی وعیان اولدیغندن هر وقتده بولنان مرشد کامللر اوزرینه مرحمت ربانیه جاری وابدیدر ؛ ای طالب حقیقت ! انتساب ایده‌جکك مرشدك دست قدرت پیوستنی کمال تسلیمیتله طوتوب ضعیف القاب وصاحب ریب اولمیه‌رق اطاعت وانقیاد ایت !

« ترجمه » پیری بوانجه تسلیم اول ! حضرت موسی علیه‌السلامك خضر علیه‌السلامه تبعیتی کبی او مرشد کاملك حکمنه انقیاد ایت !
« شرح » بن پیر وعاقلم ادعاسنده بولنان هر برانسانی پیر ومرشد اختیار ایتمك سهوعظیم اولدیغی مثنوی شریفك پك چوق ابیات شریفه‌سنده اول وآخر یاد وایراد بیورلمشدر ؛ اکر بعدالتحقیق بر پیر روشن ضمیره کسب انتساب ایدرایسك آرتق آندن صکره لایقیله تسلیم اول ! سست و سقیم اولمه . [حضرت موسی علیه‌السلام ایله حضرت خضر بیننده واقع اولان ماجرا بو شرحك اولکی جلدلرنده بیان وانبا اولنمش ایدی .]

مثنوی

﴿ صبر کن برکار خضری بی نفاق ﴾
﴿ تا نکوید خضر رو هذا فراق ﴾

« ترجمه » خضرك کارینه بی‌نفاق اولەرق صبر ایت‌که خضر : ایشته بی فراقدر ، کیت دیمسون ! [بوبیت شریفك شرحی آتیده‌در .]

مثنوی

﴿ کرچه کشتی بشکند تودم مزن ﴾
﴿ کرچه طفلی را کشد تومو مکن ﴾

« ترجمه » اکر کمی‌یی قیرارسه سن اعتراض ایلە ! اکر چوجغی اولدررسه سن فریاد وفغان ایتمه ! « شرح » شیخ و مرشد اتخاذ ایده‌جکك بر مرد رشیدك اجراآتی‌اوزره زنهار تعریض‌وانکار ایتمه! چونکه‌اواجراآتك حقیقتنه سن مطلع سك ! مثلا حضرت موسی ایله همراه اولدقده حضرت‌خضر علم لدندن اخذ ایتدیکی حکمی وعواقب احواله وقوف ورؤیتی حسبیله منتهیٔ عزیمت اولان بر سفینه‌یی دەلەرك سفرندن منع ایتمش و یولده تصادف ایلدیکی بر چوجغی اولدیرمش ، قبول اولنمدقلری بر کویده مائل انهدام اولان

مثنوی

﴿ تو برو در سایهٔ عاقل گریز ﴾
﴿ تارهی زان دشمن پنهان ستیز ﴾

« ترجمه » سن ده گیت ! عاقلك سایه‌سنه التجا ایت‌كه عداوت وعنادی گیزلی اولان دشمندن خلاص بوله‌سك ! « شرح » یا علی ! انسان عاقلك رأی وهمتنه التجا ایله‌كه خفی اولان نفس اماره ایله شیطان خناس و انسان دساسك عناد وشرندن خلاص بولوب مرحمت ربانیه‌یی كندینه ملجأ ایده‌سك.

مثنوی

﴿ ازهمه طاعات اینت بهترست ﴾
﴿ سبق یابی برهر آن سابق كه هست ﴾

« ترجمه » كافهٔ طاعتلردن سكا اعلی واولی‌در . بووجه‌ایله‌هربرسابق‌اوزرینه تقدم ایده‌سك ! « شرح » یا علی ! سنك ایچون اك مقبول طاعت برمردكاملك عقل وهمتنه مراجعت ایتمكدر؛ بوصورتله حق یولنده ممتاز وبی‌انبازاولورسك. بیت شریفك برنجی مصراعنده « بو طاعت سكا اولی در . » عبارهٔ جلیله‌سندن آكلاشیلیركه طرقدن هر بر طریق انسانك خلقت واستعدادینه و بولندیغی حال وموقعك اقتضاسنه كوره‌در. مثلا قوت بدنیه‌دن كلیاً محروم بر انسانك طاعتی بولندیغی یرده كمال صبر وشكر ایله حق‌تعالی حضرتلرینه عبادت‌ایتمكدر؛ اما بر صاحب قوت وشجیع مؤمنك وظیفه‌سی بر محلده قپانوب تسبیح‌چكمكله امرار اوقات‌ایتمك دكل، بلكه زمان حربده و سائر اوقاتده اجرای فرائض ایله برابر جهاد و ایفای وظیفه‌ده اقدام و ثبات ایتمكدر ؛ ایشته بو صورتله هر بر انسانك استعدادینه كوره بر طریق واردركه آنی ارائه ایدن‌مرشدكامل ومرد عاقلدر .

مثنوی

﴿ چون گرفتی پیر هین تسلیم شو ﴾
﴿ همچو موسی زر حكم‌خضر رو ﴾

« ترجمه » كونش قلب انسانده يوزينى اورتمشدر. يعنى آيينهٔ قلبه تجلى ايدن نور اسما وصفات ايجابنجه صورت بشريه كونشه نقاب اولمشدر. بو نكته‌يى فهم ايله الله تعالى صوابه اعلمدر. « شرح » بو بيت شريفده انسان عاقل وكاملك درجات عاليه‌سنى تعريف ايلر ، بيوريليركه : آفتاب حقيقى بر صورتله ظاهر و جلى اولديغى كبى ديكر صورتله باطنى وهركسه غير مرئيدر ؛ و رؤيت اولنمامق اوزره بشرى مانند نقاب . اتخاذ ايدوب ظاهر بيناندن صاقلانمشدر، بناءً عليه سن آفتاب حقيقىٔ باطندن اخذ وقابض انوار شعاع معنويه اولمق ايستر ايسك بر مرد عاقل وكاملك قلبنه مراجعت و خاطر پاكنك جلبنه مواظبت ايت ! بيت شريفده مذكور (آفتاب) دن مقصد ، روح معنوى اولسه مناسبتلى اولوركه آفتاب روح ونقاب بدن بشر اولمش اولور .

مثنوى

﴿ ياعلى ازجملهٔ طاعات راه ﴾
﴿ بركزين توسايهٔ خاص اله ﴾

« ترجمه » يا على ! حق يولنك طاعاتى جمله‌سندن ، سن خاص الله اولان عاقلك طريقنى اختيار و انتخاب ايت ! « شرح » نماز ، صدقه ، صوم كبى مفروض ومشهود اولان عباداتدن باشقه مستعدين ، قرب حقه واصل ونعم معنويه‌يه نائل اولمق اوزره بر طريقت اختيار ايلدكلرى جمله‌يه معلومدر. ايشته بو طريقت كيفيتى اوزرينه فخر عالم صلى الله عليه وسلم افنديمز حضرتلرى حضرت على رضى الله عنه بيوريورلركه بر عبد خاصك همت و نصيحتنه التجا وبو صورتله بر قات‌دها ارتقا ايت !

مثنوى

﴿ هركسى در طاعتى بكريختند ﴾
﴿ خويشتن را مخلصى انكيختند ﴾

« ترجمه » هركس بر نوع طاعته قاچوب التجا ايلديلر وبو التجايى كنديلرينه محل خلاص اتخاذ ايلديلر . هركس برر صورتله نجات وسلامتى آرامشدر. [وارستهٔ شرحدر]

مثنوى

﴿ ظل او اندر زمين چون كوه قاف ﴾
﴿ روح او سيمرغ بس عالى طواف ﴾

« ترجمه » آنك كولكه‌سى يرده قاف طاغى كبيدر. روحى زياده عالى طواف ايتمكده سيمرغ مثاليدر. « شرح » يا على ! مرشدك بويله بر مرشد اولسون كه سايه‌سى حقيقتده روى زمينى احاطه ايتديكى حالده ظاهر بينان نزدنده كوه قاف كبى غير مرئى و روحى عالى طواف وعلوى اولسون . حضرت على رضى الله عنهك زمان عاليسنده كنديسنه بو يولده مرشد اوله‌جق فخر عالم محمد مصطفى عليه افضل التحايا افنديمز حضرتلريدر ، فقط بو امر ونصيحت كافهٔ على مشرب اولان مردان خدايه عائد اولديغندن بيوريليوركه : اى طالبان ! بر مرشد كاملى بولمغه دائما شتابان اولكز !

مثنوى

﴿ كر بكويم تا قيامت نعت او ﴾
﴿ هيچ آنرا مقطع وغايت مجو ﴾

« ترجمه » اكر اول عاقل وكاملك نعتنى قيامته قدر سويليه‌جك اولسه‌م ، آنك وصف جليلنه مقطع وغايت ايستمه ! « شرح » بو بيت شريفك مأل عاليسنى ، حضرت مولاناى رومى قدس سره السامى كندى لسان حكمت بيانندن بيوريورلركه : اكر فخر عالمك ياخود تابع شريعت وحقيقت محمديه اولان بر مرد عاقل وكاملك نعت ومدحنى قيامته قدر بيان و اتيان ايده‌جك اولسه‌م اوصاف جليله‌سى كبى مدحم ابدى ونا متناهى اولور .

مثنوى

﴿ در بشر روپوش كردست آفتاب ﴾
﴿ فهم كن والله اعلم بالصواب ﴾

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر علی را کای علی ﴾
﴿ شیر حق پهلوانی پردلی ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه‌الصلوة والسلام افندیمز حضرتلری جناب علی‌یه بیوردیلرکه : ای علی ! حقك آرسلانی‌سك و پهلوان وقوی القلب سك ! [حضرت علی کرم‌الله وجهه‌نك جسارت وشجاعتی ، عقل وعلم و ولایتی وسائر کمالات بی نهایتی عالمك معلوم ومعروفی اولدیغندن بو جهتلرك شرحی بیرون اقتدار خامه‌در]

مثنوی

﴿ لیك بر شیری مکن هم اعتمید ﴾
﴿ اندر آ در سایهٔ نخل امید ﴾

« ترجمه » لکن آرسلانلغه وشجاعته اعتماد ایلمه ، امیدنخلنك سایه‌سنه کل !

«شرح» فخرعالم علیه‌الصلوة والسلام افندیمز حضرتلری بیوررلرکه : یا علی ، وپهلوان وپر دل اولدیغك حالده ینه شجاعت و کمالاتکه اعتماد واستناد ایتمه ، نخل امید اولان بر مرد عاقلك نصیحت و مشاوره‌سنه مراجعت و او سایه‌ده اکتساب فیض حقیقت ایت !

مثنوی

﴿ اندر آ درسایهٔ آن عاقلی ﴾
﴿ کس نتاند برد ازره ناقلی ﴾

« ترجمه » او عاقلك سایه‌سنه کل که ، انی بر ناقل یولدن کوتورمکه قادراوله‌مز !

« شرح » یا علی ! بوله‌جغك عاقل بویله بر کامل اولسونکه جناب حقه اولان اطمئنانی حسبیله پر خیر وثبات اولوب شیطان و نفس ایله ابلیس صفت اولان بعض کیمسه‌لرك قیل وقالی والقاآت مضرت اشتمالی کندیسنه تأثیر ایدرك یولندن چویرمکه مقتدر اوله‌ماسون

اولدیغکدن حق ایله حکم ایت وهر اعضانك وحواسك وظائف متنوعهٔ مشروحه‌سنی مشیت باطنه‌ك حسبیله اجرا ایتدیر و بو حکم وجودده هوای نفسه تابع اولمه !

مثنوی

﴿ این هوارا نشکنند اندر جهان ﴾
﴿ هیچ چیزی همچو سایهٔ همرهان ﴾

« ترجمه » بو هوا وهوسی جهانده یولداشلرك سایه‌سی کبی هیچ برشی قیره‌مز ؟

« شرح » هوای نفسی همیشه کسر ورفع ایت ، فقط بونیده بیل‌که آنی قیرمق ایچون طریق سلامت رفیقی بحق بیلیر مرشد کامل و عاقللرك سایه‌سی وهمتی قدر مؤثر چاره بولنه‌مز ، بناءً علیه او زمرهٔ جلیله‌نك همتنه التجا و کندیکی هوای نفس ایله وساوس شیطانیه‌دن رها ایت !

﴿ وصیت کردن رسول علیه‌السلام علی‌را کرم‌الله وجهه که ﴾
﴿ چون هر کس بنوع طاعتی تقرب جویند بحق تو تقرب ﴾
﴿ جوی بصحبت عاقل و بندهٔ خاص. تا از ایشان همه پیش قدم باشی ﴾

فخر عالم صلی‌الله تعالی علیه وسلم افندیمز حضرتلرینك جناب علی کرم‌الله وجهه‌یه « یا علی ! هرکس بر نوع طاعتله حق تعالی حضرتلرینه تقرب ایتمك ایستر ، سن عاقل و عبد خاص ا لّهینك صحبتیله حضرت حقه تقرب ایسته‌که آنلرك کافه‌سندن ایلریده بولنه‌سك ! » دییه وصیت بیورمه‌لری بیانند‌ه‌در

بو حدیث شریفك مآل حکمت اشتمالی ﴿ یا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البر فتقرب الی‌الله بانواع العقل تسبقهم درجةً و زلفی عندالناس فی الدنیا وعندالله فی الآخرة ﴾ عبارهٔ جلیله‌سیله روایت اولنور

« شرح » اهل تصوف، نساحقنده وارداولان « شاور وهن خالفوهن » حديثنك نفسلر ايچون شرفواقع اولديغنى بيان ايدرلر؛ زيرا نفس دخى اسم مؤنث اولوب ضميرينك جمعى نسانك ضمير جمعى كبى (هن) كلير وسيما نفس اماره مخالفته شايان كورينور ؛ بناءً عليه اراده بيوريلوركه : ابتدا نفسلريكزى عقلاً وقلباً تفتيش ايديكز وهر هانكى شيئه بر ميل نامشروعلرينى حس ايدر ايسه كز زنهار ، اجراسنه اجتسار ايتميكز؛ بالعكس عكسنى اختيار ايديكز.

مثنوى

﴿ باهوا وآرزوكم باش دوست ﴾
﴿ چون يضلك عن سبيل الله اوست ﴾

« ترجمه » هوا وآرزو ايله دوست اولما ، چونكه سبيل اللهدن سنى اضلال ايدن اودر . « شرح » هوا وهوسك آرزوسنه ونفس دساسه دوست وتابع اولمه ، زيرا او سنى طريق حقدن محروم ومشئوم ايدر . انسان عليهنده شيطانك برنجى آلتى نفس اماره وافكار وآمال مفسده در نفسك كيد وظلمندن باذن الله تعالى خلاص بوله بيلمك اوزره ذكرى سبق ايتديكى وجهله امر حقه تماميله منقاد ونصايح وهمتيله سنى صيانته دقت ايدن بر مرشد رشيدك ارشادينه كنديكى تسليم ايله واولوجهله امين ومطمئن اول . بيت شريفده اشارت اولنان آيت كريمه سورهٔ (ص) ك يكرمى التنجى آيت كريمه سيدر. شويله كه ﴿ياداود انا جعلناك خليفةً فى الارض فاحكم بين الناس بالحق ولا تتبع الهوى فيضلك عن سبيل الله ﴾ معناى شريفى : يا داود ! بز سنى ارضه خليفه قيلدق ناس بيننده حق ايله حكم ايت و هوا ونفسه تابع اولمه ، زيرا هواى نفس سنى سبيل اللهدن اضلال ايلر ! » بو آيت كريمه ظاهراً نبى ذيشان حضرت داود عليه السلام وسائر انبياى كرام وحكمداران صاحب الاحتشامه برامر وفرماندر، باطناً ايسه مستعد ترقى اولان هر بر انسانه در . شويله كه: اى انسان! دقت ايت، روى زمينده سنك كبى عاقل وكامل هيچ باشقه بر مخلوق وارميدر ؟ يوقدر ! بناءً عليه روح وقلب وعقلك محل اجرا آتى اولان ارض وجودده متصرف

مثنوی

﴿ دشمن راهست خرمست علف ﴾
﴿ ای بسا خربنده را کرد اوتلف ﴾

« ترجمه » مرکب ، یولك دشمنی وعلف وآرپه‌نك مست و محبیدر ؛ ای غافل! بیل که او برچوق مرکبجیلری تلف ایتمشدر. « شرح » نفس اماره طریق سلامت رفیق شریعتك دشمن اکبری و معاصینك محب اعظمیدر ؛ سن آنی قیود شریعت مطهره ونصایح رجال مقبوله ایله ربط و بند ایت ؛ یوقسه سنك عقل ظاهرك کبی برچوق مرکبجیلری او هزار دفعه تلف ایتمشدر.

مثنوی

﴿ کرندانی ره هرآنچه خر بخواست ﴾
﴿ عکس آن کن خود بود آن راه راست ﴾

« ترجمه » اکر طریق صوابی بیلمز ایسه‌ك مرکب هر نه یاپمق ایسترسه سن آنك عکسنی اختیار ایت ! زیرا آمانك عکسی طوغری یولدر . « شرح » ای انسان ! اکر دیر ایسه‌ك که الآن بر مرشد کامله نائل اوله‌مدم ونفس اماره‌نك حیل ومکایدینی بیله‌مدم ، نه‌یاپه‌یم ؟ او تقدیرده سکابو نصیحت اعطا اوانورکه : نفس اماره هر نه آرزو ایدر و خوش دیو ارائه ایلر ایسه سن آنك عکسنی اختیار ایت واو عکسی، طوغری یول بیل !

مثنوی

﴿ شاوروهن وآنکه خالفوا ﴾
﴿ ان من لم یعصهن تالفوا! ﴾

« ترجمه » نسا ایله یعنی نفسکزله مشاوره ایلیکز ، آندن صکره آنلرك رأیلرینه مخالفت ایدیکز ، تحقیقا شول کیمسه‌که نفسنده مشتهیات غیر مشروعه سنه عصیان ایتمدی ، او مشتهیات آنی تلف ایلدیلر ،

مثنوی

﴿ کردن خر کیرو سوی راه کش ﴾
﴿ سوی ره بانان وره دانان خوش ﴾

« ترجمه » مرکبك بوینی طوت ، یول طرفنه وخوش اولان حافظ الطرق ویول بیلیجیلر جانبنه چك ! « شرح » مثال خر ، بدآثار اولان نفس امارهنك کردن فلاکت توأمنی حر براقه ، همیشه طریق استقامته طوغری چك وراه حقیقتی حفظ ایدیجی مرشد وعاقللره اتباع و اولوجهله کندیکی اصلاح وافلاح ایت !

مثنوی

﴿ هین مهل خررا ودست ازوی مدار ﴾
﴿ زانکه میل اوست سوی سبزه زار ﴾

« ترجمه » زنهار ، مرکبی صالیویرمه وآندن ال چکمه ؛ زیرا که آنك میلی سبزهزار جانبنهدر. « شرح » زنهار ، نفس امارهیی براقمه ؛ زیرا نفسك میلی صورتا کوزل کورینان معاصی‌یه منحصردر ؛ بناءً علیه آنی حر براقیر ایسهك یایان وبی‌درمان قالورسك !

مثنوی

﴿ کر یکی دم تو بغفلت واهلیش ﴾
﴿ اورود فرسنکها سوی حشیش ﴾

« ترجمه » اکر سن بر آن مرکبی غفلتله صالیویرر ودقت ایتمز ایسهك فرسخ فرسخ اوت جانبنه کیدر ! « شرح » نفس اماره مرکبی اولقدر سرکش وحریصدرکه ، سن آنی ولو برآن حر براقه‌جق اولسهك او درحال فناقلره شتاب ایدرك سنی بدحال وبی‌مجال براقیر.

« ترجمه » مرشده اتباع ایتمیه‌رك كندی عقللری اوزره سلوك ایدنلرك ضلالنی قرآن عظیم‌الشاندن ایشیت وآندن آكلا كه اول بدروان اولان شیطان آنلره نه‌لر ایلدی ؛ « شرح » ارادات صمدانیه‌یه و انبیای ذیشانه اطاعت ایتمیوب افكار سركشانه و آمال خردسرانه‌لریله حركت ایتمك ایستیان اهل ضلالك نصل پریشان حال اولدقلری قرآن عظیم‌الشانك بر چوق آیات بیناتنده نقل وانبا بیورلمش اولدیغندن عبرتله مطالعه ایده‌رك بلا مرشد سلوك طریقك وخامت عاقبتنی آكلا !

مثنوی

﴿ صد هزاران ساله راه ازجاده دور ﴾
﴿ بر دشان وكر دشان ادبیر وعور ﴾

« ترجمه » شیطان ، آنلری طریق مستقیمدن یوز بیك سنه‌لك اوزاق یوللره كوتوردی وكریوۀ ادباره دوشوروب لباس ایماندن صویدی ! [بو بیت شریف دخی شیطان صفت اولان انسانلرك ایراث ایلدكلری مضرت و فلاكتی مشعر اولدیغندن وارستۀ شرحدر]

مثنوی

﴿ استخوانها شان ببین وموی شان ﴾
﴿ عبرتی كیر ومران خرسوی شان ﴾

« ترجمه » آنلرك كمیكلرینی و قیللرینی كوروب عبرت آل‌ده مركبكی آنلرك جانبنه سورمه ؛ « شرح » انبیای عظام حضراتنك تبلیغاتنی رد وتكذیب ایله ، شیطانك وساوسنه تابع وكرفتار فریب اولان امم سالفه‌نك موی واستخوانلری دیمك اولان خرابه‌لرینی وسیما قرآن عظیم‌الشانده « روی ارضده كزك . تكذیب انبیا ایدن اشقیانك عاقبت احوالی نصل اولدیغنی كورك » مآلنده اولان (فسیروا فی الارض فانظروا كیف كان عاقبة المكذبین) آیت كریمه‌سی وآیات سائره ایله انبیا بیوریلان حاللرینی نظر عبرت ایله كوروب مرشد عاقله تابع اول . وعناد وانانیت مركبنی كرداب فلاكت مآبه سورمه !

مرور ایلدیکك بیابان وبحاردن یالکز مرور ایتمك ممکن اولەمدیغی حالدە ، یا هیچ کورمدیکك طریق عقبـایە کیتمك خصوصندە رهبردن ، یعنی مرشد کاملدن نصل روکردان اولورسك ؟

مثنوی

﴿ کرنە باشد سایۀ اوبر توکول ﴾
﴿ بس ترا سرکشتە داردبانك غول ﴾

« ترجمە » ای نادان ! سنك اوزرکدە آنك سایەسی اولماز ایسە غول بیا نینك آوازی سنی شاشیرتیر ؟ « شرح » ای غافل ! سن ، شیخ و عاقل آدمی بن نە یاپەیم ؟ دیو اصرار و بو حقیقتی انکار ایدرسك ؛ بو سفر دنیادە باطنی اولان وساوسدن باشقە غول وشیطان صفت اولان بعض خدعەکار انسانلرك مداهنەلری و تشویقات آفت غایاتلری سنی سرکردان وپریشان ایدر . بناءً علیە دنیادە قطع مسافات ایتمك ایچون مرشدسز اولەرق یالکز قالمغە زنهار اجتسار ایتمە ؟

مثنوی

﴿ غولت ازره افکنداندر کزند ﴾
﴿ ازتو داهی تردرین رەبس بدند ﴾

« ترجمە » غول وشیطان سنی طوغری یولدن چویرر . بو یولدە سندن دها ذکی بر چوق کیمسە کمراە اولدی ؛ « شرح » دیمە کە : بندە فطرت ذکاوت وفراست اولدیغندن بلامرشد قطع مسافاة ایلرم ؛ ذکاوتك اولسەدخی ذکاوتکە استناد واعتماد ایتمە ؛ چونکە سندن دها داهی ، دها ذکی بر چوق انسانلر، مرشدەمراجعتی روا کورمدکلرندن پریشان وتار ومار اولدیلر .

مثنوی

﴿ از نبی بشنو ضلال رهروان ﴾
﴿ کە چە شان کردآن بلیس بدروان ﴾

مثنوی

پیررا بگزین که بی پیراین سفر
هست بس پر آفت وخوف و خطر

« ترجمه » پیری اختیار وانتخاب ایت . زیرا پیرسز بوسفر پك چوق بلا وخوف وتهلکه ایله مالیدر . « شرح » ای طالب حقیقت! طریق سلامت رفیقی بولمق آرزو ایدر ایسه‌ك سفر دنیاده بر مرشد عاقل وکامل آرا که سکا سلامت‌افزا بر یولی ارائه و بو جهانك لا یعد و لا یحصی اولان آفت وخوف وخطرندن سنی رهایاب ایتسون !

مثنوی

آن رهی که بارها تو رفتهٔ
بی قلاوز اندر آن آشفتهٔ

« ترجمه » بر چوق دفعه‌لر کیتدیکك بر یوله قلاووزسز کیده جك اولسه‌ك شاشیرر سك ؟ « شرح » چوللرده ، بیوك سفرلرده ودکزلرده انسان بر چوق دفعه کچمش کیتمش اولسه بیله ینه او محللردن مرور ایتمك ایستینجه بالضروره قلاووزه محتاجدر ؛ یا اصلا مرور و عبور ایتمدیکی واحوالندن بی‌خبر بولندیغی طریق روحانیت و آخرتی شیخسز ، مرشدسز یالکز اوله‌رق بلاخطر وتهلکه نصل بوله‌بیلیر؟ ونصل امین‌اولور ؟

مثنوی

پس رهی راکه ندیدستی توهیچ
هین مرو تنها ز رهبر سرمپیچ

« ترجمه » ایمدی سن هیچ کورمدیکك بر یوله ، صاقین ، تنها کیتمه ؛ ودلیلدن اعراض‌ایدوب‌استغنا کوسترمه؟ « شرح » دنیاده بر چوق دفعه

« ترجمه » بن جوان بخت برذاته پیرنامنی ویردم ، حالبوکه او جناب حقدن پیردر ، ایامدن پیر دکلدر ؟ « شرح » بو بیت شریفده اولوقت سناً دها پیر اولمامش حضرت حسام الدین وسناً کنج وفقط هر عصرده کامل وعاقل اولان مردان خدا اشارت وانبا بیوریلور . ای حسام الدین ! بنم تعریف وتوصیف ایتمك ایستدیکم انسان کاملی پیر تعبیر ایلدم ایسه ده پیردن مقصدم ، سالخورده وجسماً اختیار اولمش کیمسه لره عائد اولمیوب بلکه فیض و نعمت جناب کبریا ایله عقل وکماله نائل اولمش اولانلردرکه ، او نوع کامل و عاقل ، ایستر کنج ایستر اختیار اولسون شیخ ومرشد ورشید در .

مثنوی

اوچنان پیرست کش آغاز نیست
باچنان در یتیم انباز نیست

« ترجمه » او اویله بر پیردرکه : اکا ابتدا یوقدر . بویله بر در یتیم وکوهر کران قیمته نظیر اولاماز . « شرح » ایامدن دکل ، طرف حقدن پیرمنیر اولان ذاتك عقل وحکمتی بر قاچ سنه لك اولمیوب بلکه ازلی و ابدیدر ؛ زیرا اعیان ثابته ده کی حال حیرت مألدن بری لطف خدا آنك اوزرینه جاری وهویدادر . اویله بر پیر روشن ضمیر ، قطب الوقت وعصرنده بی نظیر اولور .

مثنوی

خود قوی ترمی شود خمر کهن
خاصه آن خمری که باشد من لدن

« ترجمه » اسکی شراب بالطبع غایت قوی اولور ؛ علی الخصوص بر شرابکه الله تعالی حضرتلرینك علم لدنندن اوله ؟ « شرح » مادیاتده بیله اسکی شراب وتجربه دیده اولان انسان دها قوی و محبته شایان اولور ؛ یا اول پیرکه ازلی و علی الخصوص فیض علم لدندن مالیدر : نصل عالی اوله جغی بر مقدار تأمل ایله بدیهی اولور .

مثنوی

﴿ برنویس احوال پیر راهدان ﴾
﴿ پیررا بگزین وعین راه دان ﴾

« ترجمه » یول بایجی پیرك احوالنی یاز . پیری اختیار و انتخاب ایت وبو انتخابی عین طریق سلامت بیل ؛ « شرح » دنیادن عقبایه سلامتله وارمق ایچون بر طریق سعادت رفیق واردرکه ، آنی هرکس بیلەمز ؛ مکر پیر روشن ضمیر اوله ؛ بناءً علیه ای حسام‌الدین ! او نوع پیری تعریف واشعار وای‌طالب راه حقیقت ! تعریف اولنەجق اولان پیرك‌خدمتنی اختیار ایت !

مثنوی

﴿ پیر تابستان وخلقان تیر ماه ﴾
﴿ خلق مانند شبند و پیر ماه ﴾

« ترجمه » پیر ، موسم صیف مثالی وسائر خلایق‌موسم خریف کبی‌در. خلق ، کیجه‌وپیر، ماه کبیدر. « شرح » تا بستان : یاز موسمنه اطلاق اولنور ایسەده (تاب) نوری و (تیر ماه) ده کی (تیر) ظلمتی ایما ایلدیکندن بیت شریف پك بلیغ وهنرلی دوشمشدر. مقصده کلنجه : پیر : مثال‌تابستان ، منبع فیض و عرفان وظلمت جهالری حسبیله خلق : مثال خزاندر. کذلك خلق ، کیجه‌یه وپیرمنیر. ماهه مشابهدرکه ، مستعدینی تنویر ونعم روحانیه ایله مسعود ودلسیر ایلر .

مثنوی

﴿ کرده ام بخت جوانرا نام پیر ﴾
﴿ کوز حق پیرست نه‌از ایام پیر ﴾

بر دریای بی‌انتهای عرفانك، كندی مریدی اولان حسام‌الدین چلبی حضرتلرینه بو یولده لسان استعمال بیورمسندن ذات جلیل‌القدرلرینك تواضعی وخلق‌عظیم وكریمی ایله حسام‌الدین چلبینك كمالات معنویه‌سی برقاتدها ظاهروباهراولور.

مثنوی

﴿ گرچه مصباح وزجاجه گشتهٔ ﴾
﴿ لیك سرخیل دلی سررشتهٔ ﴾

« ترجمه » گرچه چراغ وقندیل وجام اولمشسك ، لكن اهل دلك رئیسی وسرعسكریسك؛ « شرح » ای حسام‌الدین ! ایفا ایلدیكك عبادت وذكر وفكر خداده كوستردیكك ثبات وهمت ، باعث ضعف وجود وجسم پاكك مانند مصباح وزجاج ، انوار آلود اولمش ایسه‌ده ینه سن جنود ارواحك رئیسی وسرعسكریسك . حضرت حسام‌الدین حقنده ایراد بیوریلان مصباح وزجاجه تعبیراتی قرآن عظیم‌الشانده سورهٔ نورك اوتوز بشنجی آیت كریمه‌سنه اشارتدركه ، شرح عاجزانه مزك دیگر جلدنده تفسیر اولنمشدر.

مثنوی

﴿ چون سر رشته بدست كام تست ﴾
﴿ درهای عقد دل زانعام تست ﴾

« ترجمه » چونكه ایپلكك اوجی سنك الكده‌در ، كوكل عقدینك جوهرلری سنك نعمتلركدندر . « شرح » ای حسام‌الدین ! چونكه معناً رئیس وعالیسك . سر رشتهٔ مطالب وآمال اهل حال سنك دست كام وانعام پیوستكه محول وكوكل گردانلغنده‌كی انجولرك انسجامی ودرر وغرر فیض‌انجامی سنك انعام فرجامكدندر.

(جناب پیر قدس سره بو بیت شریف ایله حسام‌الدین چلبی حضرتلرینك قطبیتنه اشارت بیوررلر .)

در صفت پیر و مطاوعت وی

پیرك صفتنه واكا مطاوعتك لزومنه دائردر.

ای ضیاءالحق حسام‌الدین بگیر
یك دوكاغد برفزا در وصف پیر

« ترجمه » ای ضیاءالحق حسام‌الدین ! بر ایکی کاغد آلوب پیرك وصفنی تطویل و تفصیل ایت ؟ « شرح » شرح عاجزانه‌مك برنجی جلدینك مقدمه‌سنده تفصیل اولندیغی ازره حسام‌الدین چلبی ، حضرت مولانای رومی قدس سره‌السامینك مریدی ، ولد معنویسی وخلیفه‌سی ایدی . دریای کمال ویقین ، حضرت مولاناجلال‌الدین، مثنوی شریفك ابیات حکمت آیاتنی کمال عشق خدا وفیض مولا ایله نظم وایراد بیوردقلری صرهده مشار الیه حسام‌الدین چلبی ضبط وتحریر ایدر ایدی . (ضیاءالدین) لقبی مشار الیهك انوار مالا نهایهٔ معنویه‌سنه احرادر . اشبو بیت شریفك مآل عالیسنجه بیوریلورکه : ای منبع عرفان و یقین اولان اوغلم حسام‌الدین ! بر ایکی کاغد ایله خامه‌یی دست فیض پیر ستکه آلده پیر روشن ضمیرك احوال حکمت اشتمالی حقنده نظم ایده‌جکم ابیاتی تحریر ومشتاقین معرفتی دلسیر ایت !

مثنوی

گرچه جسم نازکت را زور نیست
لیك بی خورشید مارا نور نیست

« ترجمه » گرچه سنك نازك اولان جسمکك قوتی یوقدر ، فقط آفتابسز بزه نور یوقدر ؟ « شرح » ای حسام‌الدین ! جسم نازکك بی‌زور وضعیف اولدیغی درکار وسکا زحمت ویرمکه قلب راضی اوله‌مه‌جغی آشکار ایسه‌ده سن سمای انوار نمای حقیقتده آفتاب عالمتاب اولدیغندن نور وفیضکه اظهار احتیاج ایتمك ضروریدر . حضرت مولانا کبی

« ترجمه » شکوفه دوکولنجه ، میوه آشکار اولور . او . غیب اولنجه بو، تزایدایدروکمال بولور. « شرح » بالاده بیان اولندیغی اوزره شکوفه‌نك دوکیلوب نابدید اولمسی میوه‌نك کمالی وظهورینی موجب اولدیغی مثللو، بدنك دخی موت ایله نابدید اولمسی روحك ظاهر وبدید اولمسنه بادی وداعیدر .

مثنوی

تا که نان نشکست قوت کی دهد
ناشکسته خوشه‌ها کی می دهد

« ترجمه » اکمك قیرلمانجه نصل قوت ویرر ؛ اوزوم صالقیملری صیقلمانجه نصل شراب ویرر ؟ « شرح » مقصد عالی بی تأییداً بیوریلورکه : اکمك قیرلمانجه قابل اکل اولمیوب قوت ویرمیه‌جکی واوزوم صالقیمی قوپارلمانجه شراب حاصل اوله‌میه‌جغی مثللو، بدن دخی کرفتار موت اولمانجه روحك کمالی بعض مرتبه خفی وغیر جلیدر .

مثنوی

تا هلیله نشکند با ادویه
کی شود خو صحت‌افزا ادویه

« ترجمه » قاره هلیله سائر علاجلر ایله برابر قیرلمانجه نصل صحت‌افزا ادویه‌اوله‌بیلیر؟ « شرح » [هلیله ، بر نوع هند میوه‌سیدرکه ، طبابتده مسهل اوله‌رق استعمال اولنور .] « شرح » بوده مثال دیکردرکه : هلیله کبی مفید بر میوه سائر ادویه ایله قیرلمانجه داعیٔ طهارت وعلاج اولمیه‌جغی مثللو ، بدن انسانی دخی اسباب مادیه ایله فناپذیر اولمانجه روحك کمال فیضی مکتوم ومختوم قالیر.

« ترجمه » چیچکلر زره کبی پارلادقجه میوه‌لر نصل دوکوم پیدا ایدرلر. نصل یتیشوب بویویه بیلیرلر ؟ « شرح » ابدان، حیاتده وذوق وصفاده ایکن انسانك اخروی اولان کمالی نصل وجود بوله بیلیر ؟ ممکن دکلدر . [« زره » محاربه‌ده حفظ بدن ایچون استعمال اولنان برنوع لباس درکه عربجه «درع» دیرلر وکونشه قارشو پارلاق کورینور]

مثنوی

چون شکوفه ریخت میوه سر کند
چونکه تن بشکست جان سر برزند

« ترجمه » چیچك دوکولنجه ، میوه باش کوسترر ؛ بدن شکسته اولنجه جان ، تعالی ایلر . « شرح » شکوفه‌نك دوکلسندن صکره میوه یتیشه‌جکی کبی، بدنك دخی کرك (موتوا قبل ان تموتوا) دلالتنجه موت اختیاریله ، کرك حلول اجل موعودیله وفاتندن صکره جان، سرنما وفیض افزا اوله‌جغی هویدادر.

مثنوی

میوه معنی وشکوفه صورتش
آن شکوفه مژده میوه نعمتش

« ترجمه » میوه ، معنا و چیچك صورتیدر ؛ اول چیچك مژده ومیوه نعمتیدر. « شرح » روح ایله بدن میوه وشکوفه‌یه تشبیه اولنجه میوه ، روح وشکوفه ، بدندر . شکوفه‌نك دوشمسی میوه نعمتنك ظهورینه علامت ومژده اولدیغی مثللو ، بدنك دخی موتی روحك کسب قوت ایتمسنه و کماله کلمسنه بر مژده‌در ،

مثنوی

چون شکوفه ریخت میوه شد بدید
چونکه آن کم شد شد این اندر مزید

اولنمشدر . بيت شريفك برنجى مصراعنده كى « اوابلهست » جمله سنده كى (او) ضميرى رأى عاجزانه مه كوره جهانه يعنى خلق جهانه؛ عوامه راجعدر . «جهان ابلهدر» دينسه خلق جهان ابلهدر، ديمك اوله جغى شبهه سزدر، نصل كه هر وقت ديرز كه: «عالمك وياجهانك سوزينه باقمه» يعنى خلقك سوزينه باقمه؛ بناءً عليه خلق، چوق دفعه جهان تعبيريله اشارت اولنور . «او ابلهست» جمله سيچون ديكر بعض افكارى دخى علاوةً بيان ايتمك مناسب عداولنور : اولا، «اوابلهست» جمله سنده بولنان (او) ضميرى ذات پاك ومرد كامله راجعدر ديرلر ؛ زيرا اوكامل ابلهدر وابلهدن مقصد : كاملك، غافل عن الشر، مطبوع على الخير. صافى القلب وسليم الصدر اولمسيدركه، او اوصافى حائز اولنجه اهل جنتدن اولوب كنديلرينه (ابله) دينور؛ حالبوكه (ابله) تعبيرى غايت احمقلر حقنده استعمال اولنديغى عالمك معلوميدر. على الخصوص مقصد عالى بويله اولسه «او ابلهست» يرينه «كوابلهست» يازلمسى اقتضا ايدر ايدى . ثانياً ؛ « او ابلهست » تعبيرى ايچون بعض ذوات استفهام انكاريدر ديرلر؛ يعنى باغبان الٓهى ابلهميدر ؟ اونصل ابلهدركه: اعلم جهان وصاحب عرفاندر . بو توجيه ثانى براز دها اي ايسه ده رأى عاجزانه مه كوره بيت شريفك عقيبنده يازديغم شرح، مرجحدر. مع مافيه صوابه جناب حق اعلمدر .

مثنوى

﴿ پس همى كويند هر نقش ونكار ﴾
﴿ مژده مژده نك همى آيد بهار ﴾

« ترجمه » ايمدى هر نقش ونكار : مژده مژده ! اشته بهار كليور ديرلر.

« شرح » اهل معاصى ، يوم قيامتدن خائب وخائف ايكن اهل ايمان بالعكس اول يوم سلامت رسانك تقربندن مبشر وخندان اولورلر .

مثنوى

﴿ تابود تابان شكوفه چون زره ﴾
﴿ كى كند آن ميوها پيدا كره ﴾

مثنوی

﴿ باغبان هم داند اورا در خزان ﴾
﴿ ليك ديد يك به از ديد جهان ﴾

« ترجمه » باغبان، اوخار بی معنی‌یی خزانده دخی بیلیر. لکن برینك کوزل کورمسی جهانك کورمسندن دها ای‌در « شرح » باغبان وقطب زمان اولان اهل عرفان ، دنیاده مانند خار وداعیٔ ضرر اولان بد کارانی فرق وتمییز ایلر . برکیمسه تعریض ایده‌بیلیرکه حقیقتی یالکز باغبان واهل عرفان کوروبده سائر انسانلر کوره‌مینجه نه فائده حاصل اولور ؟ بوتعریض مقدره جواباً ایکنجی مصراعده بیوریلورکه : ای معترض ! سن اویله دیرسك . لکن تأمل ایتمزسك که. خلق جهانك یعنی عوامك بیهوده کورمسندن بر صاحب نظرك کورمسی اولی واعلادر . مثلا ظاهرده اولمیان مرضی بتون خلق کورسه مریضه فائده‌حاصل اولمدیغی حالده یالکز برطبیب‌حاذقك کورمسی‌کافی ونافعدر.

مثنوی

﴿ خود جهان آن يك كسست اوابلهست ﴾
﴿ هر ستاره بر فلك جزؤ مهست ﴾

« ترجمه » جهان یالکز او بر ذاتدر، اوابلهدر؛ هرستاره فلك اوزره ماهك جزئیدر « شرح » ای معترض! یالکز او ذات پاکك کورمسی کافی اولیوب جهان، یعنی خلق جهان دخی کورسون دیرسك . فقط جهاندن‌مقصد ، یالکز او ذات پاکدر ، سنك جهان دیدیکك خلق وعوام ، اوذات پاکه کوره ابله واحمق عد اولنسه‌جسباندر، خلقده برمقدار نور یقین وارایسه‌بیله‌ستاره‌نك نوری کبی ماه‌وآفتاب واجرام منوره‌دن منبعثدر .

« خود جهان آن يك كسست » عباره‌سنده‌کی (آن یك) تعبیر شریفندن مقصد، یا صانع حقیقی اولان جناب منان ویا اصحاب عرفاندر ؛ چونکه مثنویٔ شریفده ذکری سبق ایدن حضرت موسی ایله فرعونك حکایه‌سنده دخی کمال تصرف وقدرت صمدانیه‌سی حسبیله جناب خدایه باغبان تعبیری تشبیهاً استعمال

« ترجمه » میان کلستانده بولنمق ایچون بی‌معنا اولان خار ، خزان ایستر؛

« شرح » ذاتاً مثال خار، وبیکار اولان اشیا کللره وسائر ازهاره قارشی درکار اولان ذلتلرینی ستر واخفا ایچون جمله‌سنی یکسان ارائه ایدن موسم خزان حزن رسانه محتاج اولدقلری مثللو ، بی‌معنا ومانند خار بدکردار اولان اصحاب معاصی دخی اهل ایمان واصحاب عرفان ایله یکسان کورنمك اوزره عین خزان اولان دنیای کدورت نمایی آرزو ایدرلر وفائده‌سز بر آرزو ایله کندیلرینی دها زیاده برباد ورسوا ایدرلر .

مثنوی

﴿ تا بپوشد حسن آن ونك این ﴾
﴿ تا نبینی رنك آن وژنك این ﴾

« ترجمه » تا کلستانك حسننی وخار بی معنانك عیبنی ستر ایتمك ، وکلستانك لطیف رنکنی وخارك پاسنی وبور وشقلغنی کوسترمامك ایچون

« شرح » اهل معاصینك عقبادن اجتناب ودنیایه محبت ولذائذ صوریه‌سنه شتاب ایلمسی ، اهل ایمان واخلاق حمیده اولان مردانك لطافتی وکندیلرینك ذلتی خفی قالوب بدیدار وآشکار اولمامق ایچوندر .

مثنوی

﴿ پس خزان اورا بها رست وحیات ﴾
﴿ یك نماید سنك ویاقوت زکات ﴾

« ترجمه » ایمدی اول بی‌معنیه موسم خزان، بهاروحیاتدر، زیرا ظلمتده عادی طاش ایله پاك اولان یاقوت برکورینور [زکات بومحلده پاك وطاهر دیمکدر.]

« شرح » معانیدن عاری اولان اصحاب معاصی ایچون خزان دنیا، مانند بهار وحیات افزادر ؛ زیرا آخرتده اهل ایمانك رفاهی وکندیلرینك ذلت وعذابی ظاهر وباهر اولور؛ نور هدایت وفراستله منور ومزین اولمیان انسانلره کوره ظلمت دنیا، مثال یاقوت ولذت فزادر، دنیاده مؤمن واهل یقین ایله صاحب کین وخاین صورتا برکورینور .

اخلاق وافعال ذمیمه‌سندن فهم وادراکایله عالم‌عقبادن متحاشی اولیور وظلمات انکیز اولان پردهٔ دنیا التنده مختفی قالمق ایستر . حالبوکه ﴿ یوم تبلی السرائر فماله من قوةٍ ولا ناصر ﴾ نظم جلیلی منطوق منیفنجهٔ یوم قیامتده هرکسك و اصحـاب معصیتك سرائر وضمائری بللی اولوب او کروه ایچون قوتدن حصه اولمدیغی کبی ناصر ومعین دخی یوقدو .

مثنوی

﴿ برك يك كل چون ندارد خار او ﴾
﴿ شد بهار ان دشمن اسرار او ﴾

« ترجمه » دیکنی برکل یاپراغنی‌بیله طوتمیان کیمسه‌نك اسرار و اطواری بهارك دشمنی‌در . « شرح » وجود سیئات آلودنده حسنات واعمال صالحه واخلاق حمیده اولمایان وشخصی دیکنلی بر اغاج کبی اولان برفاسقك دیکنلری دیمك اولان سیئاتی ازهار حسناتك بهار کبی دم انکشافی اولان قیامت کوننده آشکار اوله‌جغندن او فاسق عاصی یوم‌الحسابدن متنفر ومحترزدر .

مثنوی

﴿ وانکه سرتاپا کلست وسوسنست ﴾
﴿ پس بهار اورا دوچشم روشنست ﴾

« ترجمه » اما اول کیمسه‌که باشدن ایاغه قدر کل وسوسندر ، بهار اکا ایکی چشم روشندر . « شرح » ایمان واخلاق حمیده و افعـال خیریه ایله تزیین وجود وجان ایدن انسـان ، مثال بهار رحمت رسـان اولان یوم قیامته آرزوکش‌در . زیرا حائز اولدیغی ازهـار لطافت دثاری او کون کلیاً منکشف ونمایان اولور .

مثنوی

﴿ خاربی معنی خزان خواهد خزان ﴾
﴿ تازند پهلوی خـود باکلستان ﴾

مثنوی

پس قیامت روز عرض اکبرست
عرض او خواهد که با زیب وفرست

« ترجمه » ایمدی قیامت عرض کونیدر ، عرضی اول کیمسه ایسترکه زیب وفر ایله مزین ورونقدار در. « شرح » ابدانك اختلافی دنیاده کورینور ایسه‌ده ، ارواح مختلفه‌نك احوالی غیر مرئیدر ، اما قیامتکه روز عرض اکبردر ؛ انده ارواحك دخی حقائقی رونما اوله‌جغی هویدادر ؛ بناءً علیه اهل صدق وایمان اولانلر آخرته طالب ومنکرین موت ایله قیامتدن مجانبدرلر.

مثنوی

هرکه چون هندوی بدسودا یست
روز عرضش نوبت رسوا ییست

« ترجمه » هر کیم هندو کبی سیاه ایسه، عرض کونی انك روز رسواییسی اولور . « شرح » هر هانکی انسان سواد کفر ومعصیت و اخلاق ذمیمه ایله بد حال وبد طینت ایسه عرض اکبر اولان یوم قیامتده خجیل ورسوا اولوب انعام جنتدن محروم وبی‌نوا قالیر. (هندو) سیاه رنکلی معناسنه‌اولوب (هندلی) دیمك دکلدر.

مثنوی

چون ندارد روی همچون آفتاب
او نخواهد جزشبی همچون نقاب

« ترجمه » آفتاب کبی یوزی پارلاق اولمایان کیمسه ، نقاب ویرده کبی یوز اورتوجی برکیجه‌دن باشقه شی ایستمز . « شرح » صاحب کفر ومعصیت اولان کیمسه یوم قیامتده محجوب و معیوب اوله‌جغی کرك کفرندن ، کرك

« ترجمه » اولا ايشت كه، يا حرفدن الفه قدر حروفك اختلافى كبى خلق ، روحاً متخالفدر . « شرح » خلقك ابدانى ابيض ، اصفر ، اسود و طويل وقصير اولمقده مختلف اولديغى مثللو ، جانلرى دخى بر برينه مختلف وماننديا والفدر ؛ يعنى حرفلر نصل شكلاً ومخرجاً بر برينه مشابه دكل ايسه جانلرده بر برينه مشابه دكلدر .

مثنوى

﴿ در حروف مختلف شور وشكيست ﴾
﴿ كرچه از يك روى سرتا پا يكيست ﴾

« ترجمه » حروف مختلفه‌ده شور وشبهه واردر . كرچه بر وجهدن سر تا پا بردر . « شرح » حروفده مثلا (الف) ك ظاهراً شكلى ، صداسى ، محلى باشقه ايسه‌ده حقيقت ومقصد نقطهٔ نظرندن باقيلنجه جمله‌سى بردر ؛ زيرا مختلف الاشكال اولان بر حروفك كارى تركيب الفاظ واظهار معانيدر ؛ ارواح مختلفه دخى متنوع وكثير اولان اسما وصفات ربانيه‌يى اظهاره آلت اولدقلرندن جمله‌سى بر امر اوزره خلق اولنديلر .

مثنوى

﴿ ازيكى روضد ويك رومتحد ﴾
﴿ ازيكى روهزل وازيك روى جد ﴾

« ترجمه » بر يوزدن بر برينه ضد وبر يوزدن متحد ، بر يوزدن هزل وبيهوده ، ديكر يوزدن جدى وحقيقيدر . « شرح » سبق ايدن بيت شريفك شرحنده بيان اولنديغى اوزره بر حرف شكل و صدا ومحل حسبيله ديكرينه مختلف ايسه‌ده مقصد اصلى‌يه كلنجه بربريله متحددر ؛ حروفك بر قاچنى بلا انتظام مزج ايده‌جك اولسه‌ك هزل وبيهوده‌لك كورينور ؛ فقط منتظماً ترتيب اولنسه جديت وحقيقت رونما اولور . ارواح وابدان واجناس دخى بويله‌در . بر نقطهٔ نظردن مختلف ، ديكر نقطه‌دن «مقصد اصلى» لدنى‌يه كوره متحددرلر .

مثنوی

﴿ قابل این نکتها شو کوش وار ﴾
﴿ تاکه اززر سازمت من کوشوار ﴾

« ترجمه » بونکته‌لری سن قولاق کبی قبول ایدیجی اول‌که بن سکا آلتوندن کوپه یاپه‌یم . « شرح » مثنوی شریفك نکات و حکمنی کمال اطاعتله قبول ایت‌که ، کوش استعدادك اوزره علم لدنی جواهرندن کوشوار عرفان تعلیق واذن حق ایله قلب وعقلکی سقامتدن تخلیص ایده‌یم .

مثنوی

﴿ حلقه‌در کوش‌مه زرکر شوی ﴾
﴿ تا بماه وتا ثریا بر شوی ﴾

« ترجمه » ماه‌زرکرك قولاغنه حلقه‌اولوب ماهه‌وثریایه‌قدرتعالی‌ایده‌سك.
« شرح » بیان ایلدیکم حکم ونکاتی قبول و اولوجهله کندیکی مقبول ایدر ایسه‌ك ماندرك‌زرکنوریله اورتالغی یالدیزلیوب تنویر ایدن ماه منیرك‌کوشواری وباعث الافتخاری وحتی ماه جهان پیرا ایله نجم ثریادن دها عالی ودها علوی اولورسك . اکثر شراح (مه‌زرکر) کلماتنده‌کی (مه) لفظنی میمك فتحیله اوقویوب آی معناسنی ویرمشلر و (مه‌زرکر) ی اسکی (قویومجی کبی جهانی یالدیزلایان آی) مألنده بر ترکیب عد ایتمشلردر . بو توجیه ایله برابر میمك کسریله اوقویوب (بیوك وعالی بر قویومجی) معناسی ویریلك‌ده ممکندر .

مثنوی

﴿ اولا بشنوکه خلق مختلف ﴾
﴿ مختلف جانند ازیا تا الف ﴾

مثنوی

﴿ احتماها بر دواها سرورست ﴾
﴿ زانکه خاریدن فزونئ کرست ﴾

« ترجمه » پرهیزلر، علاجلرك سروریدر، زیراقاشیمق اویوزك زیاده‌لکنه سببدر « شرح » بدناً ویا معناً خسته اولانلر ایچون پرهیز واحتما، دوا ونجات عظمادر . حدیث شریفده دخی « الحمية رأس كل دواء » بیورلمشدرکه « پرهیز کافهٔ دوانك باشی واعلاسیدر » دیمکدر فقط شریعت مطهره‌نك اساسی اولان اعتدالدن آیرلمه، یعنی پرهیز ایده‌یم دیر ایکن اکل ویا تفکردن بالکلیه اجتناب ایتمه. کلیاً اجتناب ایتمك افراط اولوب اولحالده بدن وعقله ضعف کلی سر نمون وصاحبی ازهر جهت دیکر کون اولور. بناءً علیه پرهیز مقبول؛ معتدل اولان احتمادرکه، مدت قلیله‌ده فیض نما اولور . قاشیمق اویوزك زیاده‌لکنه سبب اولدیغی کبی، برفکر الم افزانك دفعی ایچون تأمل کثیر دخی دماغه رنج وتعب ویروب تعب دماغ ایسه ارادت ومشیت انسانیه‌یی قوتسز براغه‌جغی واندن صکره اوفکر الیم خارق العاده بر صورتده تزاید ایله صاحبنی کلیاً مضطر ومتألم ایده‌جکی طبیعیدر .

مثنوی

﴿ احتما اصل دوا آمد یقین ﴾
﴿ احتما کن قوت جانت ببین ﴾

« ترجمه » اصل دوا بلاشبهه پرهیزدر؛ پرهیز ایت‌ده جانکك قوتنی کور.
« شرح » بو ابیات شریفه‌ده ذکراولنمقده اولان احتما . بالاده کورندیکی وجهله اندیشه وخواطر پرهیزیدر . فقط کرك معنوی کرك بدنی اولان معتدل احتمانك فوائدی بدیهیدر. آنکله انسان تصوری نا قابل برمرتبه‌ده کسب قوت جان ایدر، حتی چوق سویلمامك وفائده‌سز صورتده ذهنی اتعاب ایتمامك کیفیتی اعصابك قوای مادیه‌سندن باشقه نوعماً معنوی اولان قوتلرینی دخی حفظ وتزیید ایده‌جکی طبك اجرا ایلدیکی تجارب کثیره ایله مثبتدر .

شريفك مانند آب زلال اولان نظم وحكمتنه راغب وتشنه بولنان اهل حالك امدادينه نصل يتشه‌بيلورم ؟ يعنى قيل وقال وجدال وحل اشكال ايله مشغول اولنجه مثنوئ شريفك تأليفندن وحكم واسرارك تعريفندن بالضروره كرى وقالمش اولور .

مثنوى

﴿ كر تو اشكالى وكاى وحرج ﴾
﴿ صبر كن الصبر مفتاح الفرج ﴾

« ترجمه » بالكليه كرفتار مشكلات وزحمت ايسه‌ك وكلك حقيقتى نصلدر ديو اشكالده بولنور ايسه‌ك صبر ايت؛ زيرا صبر، فرج وصفانك اناختاريدر « شرح » اكر ازهرجهت دوچار مشكلات ومحنت وكل حقيقتنك عدم فهمندن متأسف دوچار اذيت ايسه‌ك اجراى عبادتده وايفاى وظيفهٔ عبوديتده صابرانه مقدم ومستقيم اول، زيراصبر؛ دارينده موجب سلامت عظمادر . دنياده حقيقت روحانيتى كشف ايتمك سكا ممكن اولمسه بيله ينه عبادتده صبر ودوام ايت، زيرا موت كلنجه (در دم آخر دم آخر بود) بيورلديغى اوزره كلك وهرشيئك حقيقتى ظاهر وباهر وعارف وصادق اولانلر نعم روحانيه ايله دلسيراولورلر.

مثنوى

﴿ احتما كن احتما زانديشها ﴾
﴿ فكر شيروكور ودلها بيشها ﴾

« ترجمه » پر افكار وخواطر فاسده‌دن پرهيز ايت؛ زيرا فكر، ارسلان ويبانى اشك ؛ وكوكللر اورمانلردر « شرح » خواطر فاسده دن ، وساوس شيطانيه دن عقل وقلبكى حفظ ايله ، وقت پرهيزده اولديغى مثللو افكارك الك مقبولنى قبول ايت؛ زيرا فكر هم ارسلان،هم وحشى اشك كبى اولوب هر فكرى قبول وذهننى انلرله آشغال ايلر ايسه‌ك بيشهٔ قلب وعقلك فائده‌سز شماته ايدن وحشى مركبلر يعنى افكار فاسده ايله مالى وحكمتدن خالى اولور .

« ترجمه » كلك جزئی . جزءلرك كله نسبتی كبی دكلـدر ، وكل رايحه‌سی كبی ده‌دكلدر، كه اورايحه كل‌چیچكنك جزئی‌اوله « شرح » بيان‌ايتمكده‌اولديغمز جزء ، اويله جزءلردن دكلدركه . كله نسبتی اولسون واو اجزا جمع اولنه‌جق اولسـه كلی تركيب ايتمش ومثلا كلك رايحه‌سی كبی كنديسـنك بر جزئی اولمش اولسون . حاشا ! اويله دكلدر؛ كافهٔ جزءلر يعنی بالجمله كائنات ومخلوقات واسما وصفات ، الوهيتی تركيب ايتمز . الوهيت، قياس واجزادن منزه واعلادر

مثنوی

﴿ لطف سبزه جزو لطف گل بود ﴾
﴿ بانك قمری جزو آن بلبل بود ﴾

« ترجمه » سبزه‌نك لطافتی، كل چیچكی لطافتنك جزئی ؛ وقمری دنيلان قوشك صداسی، بلبل صداسنك جزئی اولور « شرح » كلك لطـافتی ، جامع لطايف سبزه اعتبار اولنمجه سبزه‌ده‌كی لطافت انك جزئی وصدای بلبل ميانهٔ آواز مرغانده اك كـوزل فرض ايديلنجه مثلا قمری نك صـداسی انك جزئی اولمش اولور؛ حالبوكه كائنـات ومخلوقات واسما وصفات ، الوهيته كوره اويله جزءلر دكلدر؛ الحاصل الوهيت، اجزادن مركب اولميوب انك عمق وحقيقتنه ذات احدتدن غيری كاينغی كيمسه مطلع دكلـدر ﴿ ماعرفناك حق معرفتك ﴾ ديمكدن وبوبابده اظهار عجز وحيرت ايلمكدن باشقه چاره بولنه‌مز

مثنوی

﴿ كرشوم مشغول اشكال وجواب ﴾
﴿ تشنـكا نرا كی توانم داد آب ﴾

« ترجمه » اكر اشكال وجواب ايله اشـتغال ايدر ايسه‌م، تشنه اولانلره صو ويرمكه نصل قادر اولورم ؟ « شرح » كل وجزء كيفيتندن عقللرده حاصل اولان اشـكال وشبهاتك اسئله واجوابه‌سيله مشـغول اوله‌جق اولسه‌م مثنویٔ

مثنوی

﴿ عقل‌را شود ن وزن‌را نفس وطمع ﴾
﴿ این دو ظلمانی ومنکر عقل شمع ﴾

« ترجمه » بو قصه‌ده‌کی مردی : عقل‌وزنی : نفس‌وطمع بیل. بو ایکیسی ظلمانی وشمع عقلی‌انکار ایدیجیدر « شرح » جریان ایدن بو حکایه‌نك دیکر محلنده اخطار وبیان اولندیغی وجهله اعرابیدن مقصد : عقل وزندن مرام : نفس وطمعدر ؛ نفس وطمع ایسه ظلمانی وانوار نثار اولان عقلی انکار ایدیجیدرلر

مثنوی

﴿ بشنوا کنون اصل انکار ازچه‌خاست ﴾
﴿ زانکه کل را کونه‌کونه جزؤها‌ست ﴾

« ترجمه » شیمدی، اصل انکار، نه‌دن پیدا اولدیغنی ایشیت واوکره‌ن : او سببدن پیدا اولدی‌که : کلك درلودرلوجزءلری واردر « شرح » بری دیه بیلیرکه، انسانده شمع عقلك نوری وار ایکن نه ایچون اختلاف وانکار ظاهر وبدیدار اولمش اولسون ؛ اویله برسؤال‌مقدره جواباً بیوریلورکه:کلك،برچوق جزءلری اولدیغندن عقل وهدایته کاینبغی مالك اولمیان کیمسه برجزء ویا برقاچ اجزایه حصر فکر ونصب نظر ایدوب کلی کورمکدن محروم وزبون اولور. — کلدن مقصد : مرتبهٔ الوهیت وجناب خدا ؛ وجزءلردن مرام : اسما وصفات متنوعه‌در. وجود انسانی، اسما وصفات‌الهیه‌نك مظهری اولدیغندن ظهوراسما اعتباریله نفس ، مطمئنه مرتبه‌سنه وارنجه‌یه قدر عقل ایله اختلاف ونزاعـدن خالی قالماز .

مثنوی

﴿ جزؤ کل نه جزؤها نسبت بکل ﴾
﴿ نه چو بوی کل‌که باشد جزؤ کل ﴾

« ترجمه » زیرا صوفی کروفر صاحبی اولوب عندنده ماضی لا یذکر وغیر معتبردر. « شرح » بو محلده (صوفی) لفظندن مقصد، صاحب تصوفدر. اویله بر مرد خدا صاحب قوت وشعشعه اولوب فائده‌دن خالی اولان ماضینك حکایه‌سیله اضاعهٔ اوقات ایتمز ، بلکه (صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق) بیوردقلری اوزره الآن جاری اولان احوالدن مستعدینه افاضهٔ ایمان وبخش اطمئنان ایلر .

مثنوی

﴿ هم عرب ماهم سبوما هم ملك ﴾
﴿ جمله مایؤفك عنه من افك ﴾

« ترجمه » هم عرب ، هم دستی ، هم ملك ، جملهٔ بزز ، من عندالله مصروف و محروم اولان بو حقیقتدن ده مصروف و محروم اولدی .
« شرح » مصراع ثانیده اشارت بیوریلان آیت، سورهٔ ذاریاتك یدنجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که : ﴿ والسماء ذات الحبك انکم لفی قول مختلف یؤفك عنه من افك ﴾ معنای شریفی : یوللری بولنان سمایه قسم ایدرم‌که، تحقیقا سز بر مختلف کلام وقولده‌سکز، کیری دوندیریلور قراراندن اول کیمسه‌که دوندیرلمشدر» آیت کریمه‌ده بیان بیوریلان طرایقدن مقصد عالی : پاینهای سماده مسیرهٔ کواکب اولان طرائق محسوسه ویاخود قلب ودماغ انسانده‌کی حسیات وتصورات عمیقه اولمسی وارد خاطردر . کفار ومنافقینك مختلف قولی : حق تعالی حضرتلریله پیغمبر ذیشان واحوال روحانیه‌یه دائر اولان اختلافلریدر واختلافدن وعدم اطاعتدن ناشی اول کروه مفسدت انبوه خیردن دوندیریلور ومستحق جزا اولورلر »

بیت شریفك شرحنه نقل کلام اولنتجه بیوریلورکه : اعرابی حکایه‌سنده بیان اولنان (عرب) ، (دستی) ، (ملك) کبی شیلر جملهٔ بزم عین حالمزی معرف احوال حکمت مآلدر؛ اما بوکا دائر مختلف فکرده بولنوب تعریض ایدن بولنور ایسه اوکبی معترض وعنود، خیردن محروم ومشئوم اولور

ترجمه‌سی ازلك ابتداسی وابد مثالی انتهاسی یوقدر . « شرح » بو اعرابی حكایه‌سنده كوریلان دقایق ویاخود من حیث المجموع مثنوی شریفده‌كی حقایق ، ازلی وابدی اولان علم لدندن باحث اولدیغی جهتله ابتداسز اولوب ابد ایله پیوسته بر عمان حكمت آراسته‌دركه ، آنده ابتدا و انتها بولنه‌میوب محیط اسرار بی‌شماردر .

مثنوی

﴿ بلكه چون آبست هر قطره ازان ﴾
﴿ هم سرست وپا وهم بی هر دوآن ﴾

ترجمه‌سی » بلكه صو كیبدركه ، هرقطره‌سی هم ابتدا هم انتهادر . هم بو ایكیسندن‌ده خارجدر . « شرح » بو نظم شریف بر آب لطیف كیبدركه ، هر قطره‌سی هم ابتدا هم انتها تعبیرینه ، هم‌ده بو ایكی اعتباردن عالی ، توصیفنه سزا واحرادر . زیرا صویی تركیب ایدن قطراتدن هانكیسی اول هانكیسی صكره‌در ، تعیین ایتمك ممكن اولمدیغی مثللو ، بو حقایق و دقایقی دخی زمان ومكان ایله تقیید ایتمك قابل دكلدر .

مثنوی

﴿ حاش لله این حكایت نیست هین ﴾
﴿ نقدحال ماوتست این خوش ببین ﴾

« ترجمه‌سی » حاشا لله ! بو حكایه دكلدر ، دقت ایت كه بزم وسنك نقدحالمزدر . شرح » مثنوی شریفده ویا اعرابی حكایه‌سنده بیان و اتیان اولنان كلمات حكمت آیات ، حاشا لله ، كه عادی بر وقعهٔ ماضیه‌یی تعریف ایدیجی بر نوع داستان اوله ؛ بلكه الآن و الی آخرالزمان عریف و دانا اولانلرك وسنك ، بنم وجمله‌نك عینیله حالی واجراسی مقتضی احوال حكمت اشتمالك تعریف وتوصیفیدر .

مثنوی

﴿ زانكه صوفی با كرو بافر بود ﴾
﴿ هرچه آن ماضیست لایذكر بود ﴾

« ترجمه » آنك نقشنه ورنكنه باقه ، عزم وقصد ونيتنه نظر ايت !
[بالاده‌كى شرح بو بيت شريفك دخى شرحى اولور .]

مثنوى

﴿ كرسيا هست اوهم آهنك تواست ﴾
﴿ توسپيدش خوانكه همرنك تواست ﴾

« ترجمه » سنكله برابر هجه كيدن كيمسه سياه ايسه ده ينه سنك هم آهنككدر . سن ، او سياهى بياض عدايله وبياض اعتبار ايت كه من حيث المعنى سنك همرنككدر . « شرح » حقيقت ، رنك وصورتده دكل اصل معنيده در . اخلاق واطوارى مقبول ومشروع اولان بر ارقداشك عرق اصفر و اسوده منسوب اولسه ده آنك رنكنه دكل ، نيت و آهنكنه وسكا اولان صدق ومحبتنه نظر ايلر ومثلا قرداشم ديرسك . كرچه سنك پدر ومادرك بياض و آنك ابوينى سياه وسندن جدادر .

مثنوى

﴿ اين حكايت كفته شد زير وزبر ﴾
﴿ همچو فكر عاشقان بى پاوسر ﴾

« ترجمه » بو حكايه ، عاشقلرك بى سرو پا اولان فكرى كبى زير وزبر سويلندى ، يعنى منتظماً دوام ايديله مدى . « شرح » حضرت مولاناى رومى قدس سره السامى مثنوى شريفك ابيات حكمت آياتنى جذبات عشق آيات ايله ايراد وتأليف بيوردقلرندن حكايه لرك صورت ترتيبنى دكل آنلرده مضمر ومكنوز اولان حقايق ودقايق بيان ومستعد اولان طالبلرى ريان عرفان بيورمق مسلكنى اختيار ايتدكلرى جهتله بو حكايه ده دخى او مسلك موجبنجه حركت وقصه ارا سنده بر چوق حكميات عاليه افاده ايتمش اولدقلرينى تفهيم بيوررلر .

مثنوى

﴿ سرندارد چون ازل بودست پيش ﴾
﴿ پا ندارد با ابد بودست خويش ﴾

مثنوی

﴿ بت پرستی چون بمانی درصور ﴾
﴿ صورتش بگذار ودر معنی نگر ﴾

« ترجمه » اگر صورتلرده قالیر ایسه‌ك بت پرستسك . سن آنك صورتنی براقده معنایه نظر ایت ؟ « شرح » مثلا اوزرینه بت‌صورتی منقوش بر آلتونی بولورده او صورتدن طولایی آلتونی ترك ایدر ایسه‌ك او حالده سن دخی نوعاً بت‌پرستسك ؛ زیرا بت حسبیله آلتونك فائده‌سندن کندیکی محروم ایلمش اولورسك . کذلك بعض جهتی مقبول اولان شیلری غیر مشروع حالاتدن تفریق ایتمك ممکن ایکن وهم وجهل حسبیله جهات مقبوله‌یی ترك ایده‌جك اولورسه‌ك صورته مربوط ومعناً بت‌پرستلردن‌معدوداولمش‌اولورسك.

مثنوی

﴿ مرد حجی همره حاجی طلب ﴾
﴿ خواه هند وخواه ترك ویاعرب ﴾

« ترجمه » اگر حجه منسوب مرد ایسه‌ك همراهك اولمق ایچون برحاجی طلب ایت ؛ او حاجی ایستر هندلی ، ایستر ایسه ترك و یا عرب اولسون . « شرح » ای نیت مقبوله صاحبی اولان طالب حقیقت ! سن همیشه معنایه میل ودقت‌ایت. زیرا صورت ، اهمیتدن عاری وعاریتدر. مثلا حجه کیده‌جك کیمسه‌یه یولداش اولمق اوزره حجی‌نیت ایتمش برمؤمن لازم‌اولوب امااومؤمنك رنك وصورتی بیاض ویاسیاه ایمش ؟ طالب حج اولان ذاته کوره او جهت مساوی ورنك وصورت خیال عادیدر .

مثنوی

﴿ منگر اندر نقش واندر رنك او ﴾
﴿ بنگر اندر عزم ودر آهنك او ﴾

مثنوی

﴿ ذات زرش داد ربانیستست ﴾
﴿ نقش بت برنقد زر عاریتست ﴾

« ترجمه » زردن مصنوع اولان بتده‌کی آلتون، عطاواحسان ربانیدر؛ نقش بت ایسه نقد زر اوزره عاریتدر . « شرح » آلتونك حد ذاتنده قیمتدار وفوائد نثار اولمسی احسان ربانیدر ؛ اما اوزرینه مؤخراً نقش اولنان صنم،شیطانك القاآتی اوزرینه ذات‌واعتباردن خالی وعاریت وعادیدر؛ بناءً علیه حسب‌العقل عاریت وعادی‌یی‌ذاتی وحقیقی اولان جهتدن تفریق‌ایتمك‌مقتضیدر. مثلا عقل صوری صاحبی بر غیر مؤمن بالاده بیان اولندیغی اوزره مقبول بر شی اختراع ویا تألیف ایدر ایسه آنده ایکی حالت موجوددر : بری ، داد حق وباعث اختراع وموجب‌تألیف اولان ذکاوت‌فطریه ودیکری‌صاحبنك حقایقه دائر عاریت وبی اساس اولان فکریدر ؛ ایمدی عاقل اولان مؤمن ، استادك حقایق روحانیه‌یه وآخرته متعلق سطحی وعادی فکرینی ترك وابطال وداد حق اولان صنعت وکمالنی قبول وکندینی وهم جنسنی خوش‌حال ایلرکه : (الحکمة ضالة المؤمن) حدیث حکمت تحدیثی بومعنایه اشارتدر.

مثنوی

﴿ بهر کیکی توکلیمی را مسوز ﴾
﴿ وزصدای هر مکس مکذارروز ﴾

« ترجمه » بر پیره ایچون سن کلیمی یاقمه ، وهرسینکك‌صداسندن‌ناشی کوندزدن واز کچمه ؟ « شرح » ای قیل وقال ایله دمکذار اولوب ذات معنادن غافل اولان ! بر خیالدن ویا عادی بر سببدن طولانی کوروله‌جك فائده‌یی ترك ایتمه ، شونك بونك معناسز وغیر مشروع کلمات و تعریضاتندن طولایی نور افزا اولان حقیقتدن واز کچمه ؛ هر حالده صورت مشروعه‌ده طالب محسنات ومرد پرثبات اول !

ویا آلت حربی ویا بر کتابی مؤمن ترك ایتمیوب آنده شرعاً غیر مقبول شیئلر وار ایسه آنلری ترك وامحا ایله فوائد بخش اولان جهاتنی اخذ وقبول و او صورتله کندینی مستفید وکارینی مشروع ومعقول ایلر .

(بیت شریفده‌کی (شمن) لفظی چمن وزننده اولوب بت پرست معناسنه ایکن هر نصلسه بوندن اولکی شرحلرده (ثمن) صورتنده یاکلش باصلمش اولدیغی اخطار اولنور .)

مثنوی

﴿ بلکه گیرد اندر آتش افکند ﴾
﴿ صورت عاریتش را بشکند ﴾

« ترجمه » بلکه مؤمن اوصنم زرینی طوتار، آتشه آتار واریدوب عاریت اولان صورتنی ازاله ایدر . « شرح » مؤمن عاقل بر شیئك نا معقول اولان جهتنی نور عقلیله امحا ومفید ومعقول اولان کیفیتی قبول و حفظ ایله حالنی اعلا ایلر .

مثنوی

﴿ تا نماند بر ذهب نقش وثن ﴾
﴿ زانکه صورت مانعست وراهزن ﴾

« ترجمه » تا التون اوزره بت نقشی قالمیه؛ زیراکه صورت مانع ورهزندر.

« شرح » عاقل اولان مؤمن بر کیفیتك غیر مشروع اولان جهت و صورتی نور عقل واسباب مشروعه ایله ازاله ایلر ؛ زیرا صورت ، گرچه حد ذاتنده وارستهٔ اهمیت ایسه‌ده کندی اصلنه القای میل ومحبته سبب و آلت اوله‌جغی مجرب اولدیغندن عاقل اولان ذات غیر مشروع صورتی امحا وجهت مفیده‌سنی محافظه واولوجهله بر چوق فوائدی استحصال ومعناً کندینی احیا ایلر . مثلا جمله‌نك معلومی اولان اصنام، عادی طاش وکرسته‌دن ویاسائر بوکبی مواددن اوسته‌لر معرفتیله اعمال اولندیغی بدیهی وبو نقطهٔ نظردن باقیلر ایسه اهمیتدن عاری اولوب امابت پرست اولانلره آلهه‌یی اشارت وآنلرك پرستش وعبادتلری ایچون مشرکینك قلبنه میل ومحبت القا ایلدیکندن ممکن اولانجه شکست ایتمك مقتضای حکمتندر.

« ترجمه » اكرا كرى سويله‌سه طوغريلق كوسترر، اى مقبول برا كريلك كه طوغريلغى تزيين ايلدى. « شرح » عاشق حقيقى، بعض دفعه صورتا غير معقول كلمات وشبهات، بيان وايراد ايده‌جك اولسه دخى انلرده حكمت وسلامت مخفى بولنديغندن هم حقيقت، هم‌ده حقيقتپروران و هوشياران اندن مستفيد وفيضلرى مزيد اولور.

مثنوى

﴿ از شكركه شكل نانى مى پزى ﴾
﴿ طعم قند آيد تراچون مى‌مزى ﴾

« ترجمه » اكر شكردن بر اكمك شكلى ياپوب پيشيرر و امه‌جك اولور ايسه‌ك اندن سكا شكر لذتى كلير. « شرح » مطلوب اولان اصلدر، صورت دكلدر؛ مثلا شكرك اصلى طاتلى اولديغندن اكمك شكلنه وضع ايتسه‌ك دخى اغزه كلنجه حلاوتنى ارائه ايلر؛ كذلك كلمات عشق آيات مردان خدا يى هانكى صورته افراغ ايده‌جك اولورسه‌ك ماهيتلرى تحرى اولننجه ايچلرنده كى حكمت عيان و آشكار اولور.

مثنوى

﴿ ور بيابد مؤمنى زرين وثن ﴾
﴿ كى هلدا آنرا براى هرشمن ﴾

« ترجمه » اكر بر مؤمن التوندن ياپلمش بر بت بولسه، هر بت‌پرست ايچون انى نصل ترك ايده‌بيلير؟ « شرح » اوزرينه بت صورتى نقش اولنمش بر آلتونى ياخود آلتوندن معمول، بر صنمى عاقل برمؤمن بولنجه بوآلتونده بت رسمى واردر آله‌مام ديو هيچ بر وقت ترك ايده‌ميه‌جكى دركار اولديغى مثللو، ظاهرى نا معقول، حقيقتى مقبول اولان بر كيفيتى دخى مؤمن عاقل ترك ايده‌مز، بلكه آلير وآلدقده نا معقول اولان جهتنى محو و ازاله و ديكر جهاتندن استفاده ايدر. كذلك ولو كفاردن اختراع وتأليف اولنمش برصنعت

مثنوی

﴿ کفت کژ کز بحر صدقی خاستست ﴾
﴿ اصل صاف آن فرع را آراستست ﴾

« ترجمه » بر صدق دریاسندن پیدا اولان کوپوك صورتا اکری اولسه ده اصلاً صافی اولان دریا ، فرعی بولنان او، اکری وغیرصافی کوپوکی تزیین ایدر. « شرح » صورتا غیر مقبول کورینان بعض کلمات وشبهات عاشق حقیقی اولمیان بر انسان طرفندن اظهار اولنور ایسه محض عناد وبلکه باعث فساد اولور ؛ اما او نوع بیانات وشبهات حالت جذبه ده بولنان بر عاشق خدا داد جانبندن بیان واتیان اولنورسه او عاشقك قلبی دریای پاك کبی صافی اولدیغندن ، آندن ظهور ایدن حالات وکلمات مقبول وصدق شمول اولور ؛ زیرا انك قلبی اصل وصورتا غیر لایق کورینان کلام وشبهه سی فرعدر.

مثنوی

﴿ آن کفش را صافی ومحقوق دان ﴾
﴿ همچو دشنام لب معشوق دان ﴾

« ترجمه » او کوپوکی ، صافی ولایق وحقیقی بیل ؛ معشوقك لبنك دشنام وتکدیری کبی قیاس ایت ! « شرح » بر دلبرك کلامی ولو تکدیر ودشنام آمیز اولسه عاشقنه ، (سن همان ایله تکلم راضی یم دشنامه بن) دیدیرته جك مرتبه طاتلی کله جکی بدیهی اولدیغی مثللو ، عاشق حقیقینك دخی صورتا نامعقول کورونن کلام حکمت انجامی حقیقتده مقبول وصافی اوله جغی امر جلیدر.

مثنوی

﴿ کر بکرید کژ نماید راستی ﴾
﴿ ای کژی که راست را آراستی ﴾

« ترجمه » مرد عاشق هر نه سویلر ایسه رایحهٔ عشق آنك اغزندن ظهور ایله کوی عشقده انتشار ایدر . « شرح » عاشق حقیقی اولان ذات پاکك دهان حقایق افشانندن هر نه کلام ظهور ایدر ایسه بوی عشق ایما ومستمعین مستعدینی احیا ایلر .

مثنوی

﴿ کر بکوید فقه فقر آید همه ﴾
﴿ بوی فقر آید ازان خوش دمدمه ﴾

« ترجمه » اکر فقه سویلر ایسه اندن تمامها فقر کلیر ، اول خوش سوزلی ولطیف صدالی عاشقدن فقر رایحه‌سی کلیر . « شرح » معاملات عباد ایچون وضع اولنان علم فقدن بیله عاشق حقیقی ، بحث وبیان ایتسه بالمناسبه او صره‌ده دخی حق تعالی حضرتلرینك قدرت وکمال بی زوالندن و عشق پاك لا یزالندن بحث واتیان ایده‌جکی حسبیله رایحهٔ عشق جاری ومستمع مسعود ، معناً معطر وعالی اولور .

مثنوی

﴿ ور بکوید کفر دارد بوی دین ﴾
﴿ آید از کفت شکش بوی یقین ﴾

« ترجمه » واکر صورتا کفر سویله‌سه بیله او کلامی . دین رایحه‌سنی نشر ایدر وآنك شك وکمان صوریسندن بوی یقین حس اولنور . « شرح » برعاشق حقیقی حالت جذبه‌ده ایکن صوری کفر عد اولنه‌بیله‌جك بر کلام سویلیه‌جك اولسه آنده دخی دین رایحه‌سی حس اولنور ؛ نته‌کیم اولیاء اللهك (سبحانی ما اعظم شانی) و (لیس فی جبتی سوی الله) و (اناالحق) کبی حالت استغراقده مسموع و معلوم اولان کلام عشق انجاملرندن وبرای اظهار حقیقت ، صورت شکدن واقع اولان سؤاللرندن شك یرینه دینه یقین و قوت کلیر .

« ترجمه » زيرا كلب طوغجه سركش و اطاعتسز اولور و اويله اولنجه آو جانبنه نصل اي‌قوشار ؟ « شرح » كلب سركش اولديغى حالده صياده تابع اوله‌مديغى مثللو ، نفس دخى سير وقوى اولنجه ساحهٔ روحانيتده صيد معانى ايچون غير منقاد اولور وصاحبنى ملوث و برباد ايلر !

مثنوى

﴿ آن عرب را بى نوايى مى كشيد ﴾
﴿ تا بدان درگاه و آن دولت رسيد ﴾

« ترجمه » اول اعرابى بى زاد وذخيره‌سزلك چكدى ؛ اول دركاه ودولته قدر يتيشدى ؟ « شرح » سبق ايدن ابيات شريفه‌نك حقيقتنى بر مثال مشخص ايله اثبات ايتمك اوزره بيوريلوركه : حكايه‌سى تفصيل اولنان اعرابى ابتدا بى‌نوا اولديغندن كندى نفسى آنى تحرئ رزق ايچون سوق ايتمش وسعى واسترزاقده مقدم وغيور اولمش اولديغندن دركاه حقيقته واصل و نعمت لقايه نائل اولدى .

مثنوى

﴿ در حكايت گفته ايم احسان شاه ﴾
﴿ در حق آن بى نواى بى پناه ﴾

« ترجمه » شاهك اول ، پناهسز اولان بى‌نوا حقنده‌كى احسانى حكايه اراسنده بيان ايتدك . « شرح » ابتدا بى‌نوا بولنمش اعرابينك احوالى وآنك حقنده جناب خدانك شرفريز اولان مرحمتى بو حكايه‌ده بيان واتيان ايلديكمزدن او جهتلرك تكرارندن فراغت وجهات حكميه‌نك ايضاحنه مبادرت ايلرز .

مثنوى

﴿ هرچه گويد مرد عاشق بوى عشق ﴾
﴿ از دها نش مى جهد در كوى عشق ﴾

« ترجمه » قارنك طويارسه بر مردار اولور و ماننـد ديوار خبرسز و آياقسز قاليرسك . « شرح » اى روحانيت وتربيه‌دن محروم اولان غافل! آچ قالسه‌ك غضوب وبداخلاق ، طوق اولسه‌ك مردار وناپاك وقورى ديوار كبى ثقلت معده وبدندن طولايى بى‌حركت وبى‌ادراك اولورسك .

مثنوى

پس دمى مردار ديگر دم سگى
چون كنى در راه‌شيران خوش تكى

« ترجمه » ايمدى بردم مردار وديكر بردمده كلب‌سك . بوحال ايله برابر ارسلانلر يوانده نصل كوزل قوشه‌بيليرسك ؟ « شرح » اى غافل و عاطل ! سن آچ ويا طوق اولسه‌ك ينه بد وناپاك ومردار ومانند ديوارسك ! بوحال ايله برابر ميدان‌معنيده شيران‌خدا اولان مردان‌صاحب‌عرفان كبى نصل قطع مسافات ايله واصل سراى سعادت اوله‌بيليرسك !

مثنوى

آلت اشكار خود جز سك مدان
كمترك انداز سك را استخوان

« ترجمه » كندى شكار وصيدينك آلتى اولان نفس اماره‌يى كلبدن باشقه بر شى بيلمه ، كلبه پك آز كميك آت ؟ « شرح » انسانه مشتهياتى ارائه وجلب واعطا ايدن ، مانند كلب اولان نفس اماره‌در ، نفس اماره‌يه ايستديكى شيلرى ويرمه ، ويررسه‌ك سركش وفنا اوله‌رق سنى كرفتار رنج و اذا ايلر !

مثنوى

زانكه سك چون سير شد سركش شود
كى سوى صيد و شكار خوش دود

« ترجمه » سنك فكر قنادك بالچيقه بولاشمش وآغيرلاشمشدر . زيرا سن بالچيق اكل ايديجيسك وبالچيقسكا اكمك كبي اولمشدر . « شرح » شيمديكی حال ظلمت اشتمالكه باقه ، زيرا الآن عادی ودنی شيلر ايله تخمر وبی ثمرسك . اويله حالات كدورت آيادن فراغت وطريق حقه رجعت ايله . بعده روحانيت وسعادت نه اولديغنی رؤيت ايت !

مثنوی

﴿ نان كاست وكوشت كمتر خوار ازين ﴾
﴿ تا نمانی همچو كل اندر زمين ﴾

« ترجمه » اكمك وات بالچيقدر . بوندن آز اكل ايت ، تا بالچيق كبی زمينده قالميهسك ! « شرح » كثرت طعام ايله وجودكه ثقلت وزحمت ويرمه؛ زيرا او حالده اجرای وظيفه و ايفای عبادتده عاجز و ناچيز قالوب ترقيدن محروم ومشئوم اولورسك !

مثنوی

﴿ چون كرسنه می شوی سك می شوی ﴾
﴿ تند وبد پيوند و بدرك می شوی ﴾

« ترجمه » آجيقنجه كوپك كبی تند وبد پيوند و غايت فنا اولورسك !

« شرح » ای روحانيتدن وبلكه صوری تربيهدن محروم اولان غافل وعاطل ! سنك ايچون هر حال بهمهحال ، مضرت اشتمال اولور . مثلا آچ قالهجق اولسهك صابر وشاكر اولهجغكه حدتهنير وبد وتند فلاكت پيوند اولورسك !

مثنوی

﴿ چون شدی توسير مرداری شدی ﴾
﴿ بی خبر بی پا چو ديواری بدی ﴾

مثنوی

﴿ نه سبو پیدا درین حالت نه آب ﴾
﴿ خوش ببین والله اعلم بالصواب ﴾

« ترجمه » بو حالتده ایچه باق که نه دستی و نه صو پیدادر ، طوغریسی الله تعالی اعلمدر . « شرح » نظر صورت بین ایله باقه جق اولسه‌ك میدانده نه عاشق ، نه‌ده آثار فیوضات نشاری ظاهر و باهردر ؛ فقط سن صورتی ترك وبرنظر حقایق بین ایله حقیقتی رؤیت وکسب سعادت ایت. احوال روحانیه‌یی دائما ایی کور وتعریض ایتمه ؛ زیرا راست و صوابه جناب مولا اعلم ودانادر.

مثنوی

﴿ چون در معنی زنی بازت کنند ﴾
﴿ پر فکرت زن که شهبازت کنند ﴾

« ترجمه » معنی قپوسنی چاله‌جق اولورسه‌ك سکا آچارلر ؛ فکرت قادینی آچ که سنی شاهین وشهباز ایتسونلر ! « شرح » بن ، احوال روحانیه‌نك فهم ودرکنه مستعد دکلم دیمه . اویله دیمك فتور ومنفوردر . المرء یطیر بجناحی الهمة والفکرة فحواسنجه انسان همت وفکرت قنادلری ایله آسمان تعالیده طیران ایلر ؛ سن ده باب سلامت مآب روحانیته اجرای عبادات مشروعه وایفای وظائف مقبوله ایله مراجعت ایدرسه‌ك اول باب سعادت مآبی آچارلر وسنی افلاك پاك حقیقتده شهباز بالا پرواز ایدرلر .

مثنوی

﴿ پر فکرت شد کل آلود و کران ﴾
﴿ زانکه کل خواری ترا کل شد چونان ﴾

« ترجمه » ای غیرتدن دستی‌یه بر طاش اوروب قیران ! بو دستی قیریلدیغندن طولایی دها مکمل اولمشدر . « شرح » ای مرد خدا که ، وجود وانانیتی اطاعت ومحبت مولا ایله کسر ایتمش وکندیکی صورتا قیرمش وحقیقتده اکمل واحیا ایلمشسك . نه موطلو سکا !

مثنوی

خم شکسته آب ازو نا ریخته
صد درستی زین شکست انگیخته

« ترجمه » کوپ قیرلمش ایسه‌ده اندن صو دوکلامشدر . بو قیریلقدن یوز صاغلاملق پیدا وحاصل اولمشدر . « شرح » محبت وعبادتدن ، انانیت وبعض مرتبه بدن وعزت منکسر ومتأثر اولمش ایسه‌ده بوندن نه‌غم واردر ؟ مطلق بو شکستیدن یوز درستی حاصل وصاحبی فیض حقه نائل اولمشدر .

مثنوی

جزؤ جزؤ خم در رقصست و حال
عقل جزؤی را نموده این محال

« ترجمه » کوپك جزئنك جزئی رقص و حالده در ؛ فقط بو کیفیت عقل جزئی‌یه کوره محالدر . « شرح » کوپدن مراد : وجود انسانی وجزئندن مقصد : اعضا اولوب جزء جزئندن مرام ایسه : آنك تابعلری وآثاریدر . سالك راه الٓهی ، وجود موهوم کوپنی قیروب آب معنایه واصل اولنجه روح مشتاق او آب صفا ایله لبریز اوله‌رق هر برعضوی او ذوق ایله نشوه‌دار اولور . لکن شو حاله ، عقول جزئیه اصحابی بیکانه قاله‌جقلری جهتله اونلره تفهیم ایتمك متعسر وبلکه محالدر .

اراده بیوروب بونجه مخلوقاتی عدمدن پیدا قیلدی وترابی یعنی انسانی ، اطلس عرفانی لابس سلطان معنوی ایلدی .

مثنوی

﴿ ور بدیدی شاخی از دجلهٔ خدا ﴾
﴿ آن سبورا او فنا کردی فنـا ﴾

« ترجمه » اکر اعرابی ، دجلهٔ خـدادن اوفاق بر جـدول کورمش اولسه ایدی اول دستی‌یی مطلق افنا وشکسته ایلرایدی. « شرح » اکر دانش واسباب ظاهره حاملی اولان کیمسه عمان علم وعرفان حقدن ذره‌قدر کوروب خبردار اولسه ایدی علم جزئینك محل حفظی اولان بدنی متاعب ریاضیه ایله افنا وانائیتی کلیاً امحا وکندینی احیا ایلر ایدی .

مثنوی

﴿ آنکه دید ندش همیشه بی‌خودند ﴾
﴿ یخو دانه بر سبو سنکی زدند ﴾

« ترجمه » اول کیمسه‌لرکه علم ربانینك بر جزئیسنی بیله کوردیلر ، آنلر همیشه بی‌خود درلر وبی‌خودانه دستی‌اوزره طاش اوردیلر. « شرح » علم وخوبیٔ ربانیدن بر مقـدار کورمکه نائل اولانلر عاشـق جمـال کبریادرلر ؛ او زمرهٔ جلیله مست عشـق خدا ایکن بدنلرینی وکبر وانائیتلرینی قیردیلر واز هرجهت مسعود وعلوی اولدیلر .

مثنوی

﴿ ای زغیرت بر سبو سنکی زده ﴾
﴿ وین سبو زشکست کامل ترشده ﴾

لطافت خدادن عالمه ویا انسانه یالکز بر قطره بخش و اعطا بیورلدیغی حالده او قطره‌یی بونجه مادیات وجسمانیات ستر و اخفایه مقتدر اوله‌میوب دائما نمایان وباعث مزید ملاحت وعرفاندر .

مثنوی

﴿ کنج مخفی بد ز پری چاک کرد ﴾
﴿ خاك را تا بانتر از افلاك کرد ﴾

« ترجمه » جناب حق کیزلی بر خزینه ایدی ، طولولغندن پردهٔ غیبی‌یی چاك ایده‌رك طپراغی افلاکدن دهاپارلاق ایلدی . « شرح » ﴿ کنت کنزاً مخفیاً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف ﴾ حدیث قدسیسی ایله حق تعالی حضرتلری بیورورکه : بر کنز خفی ایدم ، بیلنمکلکی ایستدم و بیانمك ایچون مخلوقاتی خلق ایلدم » بو حدیث جلیلك حقیقتنه مطلع اولمق قوهٔ روحانیه‌یه وابسته‌در . جهت ظاهره‌سی ایسه : حق تعالی حضرتلری مخلوقاتی خلق ایتمزدن اول جواهر اسما وصفات ایله مالی بر خزینهٔ خفیه اولوب فقط اسمای حسنانك مظهرلری اولمدیغندن کافهٔ مخلوقات خلق بیوزلمش وبونجه کنوز وحقائق رونما اولمش وحضرت آدم ایله سائر انبیای ذیشان وبالتخصیص سبق آموز کائنات عرفان پیغمبر آخر الزمان علیه وعلیهم السلامك وجودیله حق تعالی حضرتلری خاکی سمادن دها تابان ومحل عرفان قیلمشدر .

مثنوی

﴿ کنج مخفی بد ز پری جوش کرد ﴾
﴿ خاك را سلطان اطلس پوش کرد ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری کنز مخفی ایدی ، اسما و صفات ربانیه‌سنك طولولغندن جوش ایتدی وطوپراغی اطلس کییجی سلطان ایلدی .
« شرح » جناب واجب الوجود ، غیب هویت ومرتبهٔ احدیتده مثال کنز مخفی ایدی ؛ فقط اسما وصفات بی‌غایات صمدانیه‌سی حسبیله کائناتك خلق وظهورینی

مثنوی

﴿ چون پذیرفت ازمن آن دریای جود ﴾
﴿ انچنان نقد دغل را زود زود ﴾

« ترجمه » اول جود وکرم دریاسی . بندن نه حال ایله علی‌الفور بویله قلب‌انچه‌کبی حقیر بر شیئی قبول ایلدی؛ « شرح » اول‌مرد خالص دیرکه: جود وکرم صاحبی اولان حق تعالی حضرتلری دریای بی‌انتهای علمه مالك ایکن بنم هیچ مثابه سنده اولان علم جزئیمی نصل قبول ایلدی و نصل عظیم مکرمت ومرحمت کوستردی !

مثنوی

﴿ کل عالم را سبودان ای پسر ﴾
﴿ کو بود از علم خوبی تا بسر ﴾

« ترجمه » ای پسر ! جمیع عالمی دستی کبی بیل‌که . او دستی علم جناب وهابك کوزللکندن تابسر مالی‌اولور. « شرح » دریایه کوره دستی. اوفاق بر شی اولوب فقط اوفاقلغیله برابر علم وعرفان ایله مالی اولمسی و او عرفانك دنیاده چوق کورنمسی اثر جود صمدانیدر .

مثنوی

﴿ قطرهٔ از دجلهٔ خوبیٔ اوست ﴾
﴿ کان نمیکنجد زپری زیر پوست ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك لطافتی دجله سندن بو عالمده اولان کوزللك بر قطره‌درکه . او قطره عظمتی حسبیله پوست آلتنه صیغمز . « شرح » عمان لطافت کبریا عقول واذهاندن خارج وجدا اولدیغی هویدادر.

« ترجمه » اول اعرابی قوراق یولدن و قارەدن گلمشدر ؛ دجلەدن عودتی دها یاقین وقولای‌اولور. « شرح » ارادهٔ ربانیه شرفتعلق ایدرکه : بو مرد خالص ، خشك اولان دنیاده علم صوری وسائر اسبابك استحصالی ضمننده پك چوق محن ومتاعب چکمش ونهایت بومقامه گلشدر . شیمدی‌ایسه نائل امن وسهولت وصاحب عرفان و سعادت اولمق اوزره دریای علم لدنی کندیسنه ارائه ومعناً احیا ایدیکز .

مثنوی

﴿ چون بکشتی درنشست و دجله دید ﴾
﴿ سجده می کرد از حیا و می خمید ﴾

« ترجمه » سفینه‌یه بیننجه دجله نهرینك وسعتنی کوردی ؛ شرم‌وحیاسندن طولانی سجده‌ایلدی واکیلدی . « شرح » اول مرد خالص ، ابتدا کندی علم جزئیسیله مفتخر ایدی ، بعده دریای بی انتهای علم خدائی مشاهده ایلدیکنده انانیت وفخرندن محجوب وخجیل اولوب سجدهٔ سهوایتمکه تعجیل‌ایلدی.

مثنوی

﴿ کای عجب لطف این شه و هاب را ﴾
﴿ وان عجبتر کوستد آن آب را ﴾

« ترجمه » که بو وهاب اولان شاهك نه عجب لطفی واردر . الڭ عجیبی ایسه اول دجله صاحبنك بویله جزئی و عادی بر صویی اشترا ایلمسیدر . « شرح » حق تعالی حضرتلرینك الطاف مالانهایه‌سندن باشقه عجیب برلطفی واردرکه : عمان علم صمدانیسیله برابر انسانك جزئی علمنی دخی قبول وقولنی مقبول ایدر . بو افاده ، سورهٔ بقره‌نك حکمت انگیز برآیت کریمه‌سنی دخی ایما وانبا ایلرکه (انالله اشتری من‌المؤمنین انفسهم واموالهم بان لهم‌الجنة) معنای شریفی : (حقیقة الله تعالی حضرتلری، مؤمنلره جنت‌اعطاسیله‌نفسلرینی ومالللرینی اشترا ایتدی)

« ترجمه » اول اعرابی‌یی فقر وفاقه‌دن خلاص ایلدی ؛ و بخششلر و خاص خلعتلر ویردی . « شرح » جناب وهاب مطلق اول انسان خالصی اضطرابات فانیه‌دن تخلیص وانواع نعم ایله مالی وعلم حقیقته تعلیم بیوردی .

مثنوی

پس نقیبا نرا بفرمود آن قباد
آن‌جهان بخشش و آن بحر داد

« ترجمه » ایمدی اول احسان جهانی وعدالت دریاسی اولان شاه‌جلیل، نقیبلره آتیده کوریله‌جکی وجهله اراده بیوردی .

مثنوی

کین سبو پر زر بدست او دهید
چونکه‌وا کرددسوی‌دجلش برید

« ترجمه » بوسستی‌یی آلتون‌ایله‌طولدیروب‌اول‌اعرابینك النه ویریکز ؛ بورادن مملکتنه عودت ایده‌جکی وقت آنی دجله نهری جانبنه کوتوریکز . « شرح » حق تعالی حضرتلری اول مرد خالصه بر چوق احسان ایتدکدن صکره خاص قوللرینه بیوردی‌که : بو قولمك ینه دنیایه عودت ایتمی چونکه مقدر در ، دریای عاممی کندیسنه ارائه وکبر ونخوتنی ازاله و افنا ایدیکز ؛ تا که بو صورتله نائل کمال ومظهر فیض عال‌العال اولسون .

مثنوی

از ره خشك آمدست و از سفر
از ره دجلش بود نزدیکتر

« ترجمه » بلكه اعرابى دجله يه واقف اولنجه ؛ او دستى بى بر طاشه اورر، قيرار ايدى . « شرح » بز دخى عاقل ومنصف اولسه‌ق بوعلم جزئى يى علم خدايه قارشى هيچ بيلوب افشا وكنديمزى علم فقر ايله و حيات ابديه ايله احيا ايدر ايدك .

﴿ قبول كردن خليفه هديه را وعطا فرمودن باكمال بى نيازى ازان هديه و ازان سبو ﴾

خليفه‌نك كمال استغناسيله برابر اعرابينك هديه‌سنى قبول واوندن طولايى انعام واحسان بيورديغنه دائردر .

مثنوى

﴿ چون خليفه ديد احوالش شنيد ﴾
﴿ آن سبورا پرز زر كرد و مزيد ﴾

« ترجمه » خليفه اعرابينك هديه‌سنى كوروب احوالنى ايشيدنجه او دستى يى آلتون ايله طولدردى وفضله فضله احسانلر ايتدى . « شرح » انسان كمال عجز وجهايله برابر حسن وخلوص نيت ايله محصول عقل وسعيينى دريای علم حقه تقديم ايتمك ايستينجه اول غنى عن العالمين عبد مخلوقنى خجيل وغمكين ايتمامك ايچون آنى مرحمةً قبول ومقابلةً احسان سعادت ايلر .

مثنوى

﴿ آن عرب را كرد از فاقه خلاص ﴾
﴿ داد بخششها و خلعتهاى خاص ﴾

« ترجمه » باری اعرابی فعل وحرکتده معذور ایدی ؛ زیرا دجله‌دن غافل وزیاده دور ایدی . « شرح » بالاده بزه‌کوره اعرابی (کندیمز)و(دجله) علم‌خدا اولدیغی‌بیان‌وانبا بیورلدیسه‌ده حکایه. اعرابی اوزرینه جریان‌ایلدیکندن حسب‌الحکمه حکایه‌نك اشخاصی ترك اولنمیه‌رق بیوریلورکه : اعرابی بر دستی صویی دجله نهری صاحبنه کوتورمش ایسه دجله‌دن بعید و بی خبر اولدیغندن بعض مرتبه معذور اوله‌بیلیر ؛ اما بز که بونجه اجرام عظیمه ومنتظمه وبونجه حکم مالا نهایهٔ صمدانیه ایچنده کمال علم و قدرت ربانیه‌یی همیشه‌کوریرز ، بز ، علم وقدرت حقدن غافل اولور و هیچ مثابه‌سنده اولان علم ودانشمزی شایان تقدیم بر شی صایارسه‌ق بزم ایچون او حال صرف اثر غفلت و موجب ضلال اولور . بناءً علیه بزه لازم اولان جهت ، ترك افتخار و انانیت وجناب حقه قارشی اظهار عجز وتسلیمیتدر.

مثنوی

﴿ کر زدجله باخبر بودی چو ما ﴾
﴿ او نبردی آن سبورا جابجا ﴾

« ترجمه » اکر اعرابی بزم کبی خبردار اولایدی ، دستی‌یی محلدن محله کوتورمزایدی. « شرح » علم وقدرت ربانیه‌نك کمالاتی بزم بیلدیکمز کبی اعرابی دخی دجله‌نك‌وجودینی بیلمش اولایدی بر دستی ایچنده جزئی وعادی‌برمقدار صویی منزلدن منزله دجله صاحبنه کوتورمکدن حجاب ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ بلکه از دجله چو واقف آمدی ﴾
﴿ آن سبورا بر سر سنکی زدی ﴾

مثنوی

آن سبوی آب دانشهای ماست
وآن خلیفه دجلهٔ علم خداست

« ترجمه » اول صو دستیسندن مرام ، بزم علممز وخلیفه‌دن مقصد ، دجلهٔ علم خدادر . « شرح » اعرابی حکایه‌سنك سائر یرلرنده بیان اولندیغی اوزره بو خلیفه تعبیرندن مقصد : علم ربانی وصو دستیسندن مراد : بزم‌جزئی اولان علممز اولوب اعرابی کندیمز ، زن ایسه نفسمزدر ؛ بناءً علیه بوتوجیه وجیه اوزره ابیات شریفه‌نك معناسنی تفکر وحقیقتی تأمل ایت !

مثنوی

ماسبوها پر بدجله می بریم
گرنه خردانیم خودرا ماخریم

« ترجمه » بز دستیلری طولو اوله‌رق دجله نهرینه گوتوردیکمز ایچون کندیمزی خر بیلمز ایسه‌ك خر واحمقز . « شرح » بزم جزئی اولان علم ودانشمزی معتبر وتقدیمه شایان بیوك بر اثر وجوهر ظن ایله افتخار ایدرز ؛ حالبوکه دجله نهرینه گوره بردستی صو ،هیچ ولاشی اولدیغی کبی دریای بی‌انتها اولان علم خدایه نسبتله بزم علممزده اویله‌در ؛ بو حقیقتی بیلمز ایسه‌ك احمق ونا پاکز . آیت کریمه ایله دخی مثبتدرکه : ﴿ وما اوتیتم من‌العلم الا قلیلاً ﴾ معنای شریفی : علمدن سزه ویرلمدی ، الا پك جزئی ویرلدی .

مثنوی

باری اعرابی بدان معذور بود
کو ز دجله غافل وبس دوربرد

مثنوی

﴿ مرد نحوی را ازان در دوختیم ﴾
﴿ تا شما را نحـو محـو آموختیم ﴾

« ترجمه » سزه نحو محوی یعنی اصول فقری اوکرتمك ایچون مردنحوی واعرابی قصه‌لرینی بر برینه مربوط ومتصل ایرادایلدك ؛ « شرح » شیمدی یه قدر اعرابی ونحوی حکایه‌سنی بیـان واتیـان ایتمکدن مرامنز ، طـالب اولانلرك کبر وانانیتنی ازاله وقلب وعقللرینی طریق محو وفنایه اماله ایتمك ایچون ایدی.

مثنوی

﴿ فقه فقه و نحو نحو و صرف صرف ﴾
﴿ درکم آمـد یابی ای یار شـگرف ﴾

« ترجمه » فقهك مفهومنی ونحوك مقصودینی و صرفك تغیرینی یوقلقده بولورسـك ؛ ای بیوك وعالی اولان دوسـت ! « شرح » فقه: لغتده آکلامق دیمکدر . اصطلاحده : مسائل واحکام شرعیه‌یی ادله‌سیله بیلمکه دیرلر.

نحو : لغتده معـانیٔ عدیده افاده ایدرسـه‌ده بوراده (قصد) دیمکدر . اصطلاحده ایسه : تراکیب عربیه‌یه اعراب جهتندن عارض اولان احواله عائد قواعد وقوانین معناسنه‌در .

صرف : لغتده تبدیل وتغییر معناسـنه‌در . اصطلاحده : کلماتك تبـدلات وتغیراتنی بیلدیرن علم دیمکدر .

توجیه کلنجه : علم فقهك مفهومی آداب عبودیتـك کمالیله ایفاسی دیمك اولوب بو ایسه یوقلقده وفقر وفنا مرتبه‌سـنده‌در. کذلك ، علم نحوك قصدی الفاظك اصلاحی ، بناءً علیه معنانك طوغریلغی اولوب درستیٔ معنا و معنویت ینه مرتبهٔ فناده حصوله کلیر . کذا : علم صرفده ، کلمه تبـدل وتغیر ایتدیکی کبی فقر وفناده دخی بنای انسـانی تبدل ایدوب ملکیت و روحانیت غلبه ایلر ونشأهٔ بشریت نشأهٔ اخرایه تحول ایدر . ایشته شو اعتباراته کوره فقه ، نحو ، صرف وسائر علومك غایه سی علم فقر وفناده مندرجدر .

« ترجمه » سن اوصاف بشریه‌دن مرده اولنجه ؛ اسرار الٓهی دریاسی سنی باشی اوزره قور ! « شرح » بر انسان (موتوا قبل ان تموتوا) حکمنجه اولمزدن اول موت اختیاریله اولور یعنی تکمیل هوا وهوسی ازاله ایده‌رك اوصاف بشریه‌دن قورتولورسه دریای اسرار الٓهیه اونی امواج فیوضاتی اوزرینه چیقاریر.

مثنوی

﴿ ای که خلقا نرا تو خرمی خواندهٔ ﴾
﴿ این زمان چون خر برین یخ ماندهٔ ﴾

« ترجمه » ای هرکسه خر وبی اعتبار تعبیر ایدن ! ایشته شیمدی سن‌ده مرکب کبی بوز اوزرنده قالمشسك! « شرح » ای علوم ظاهریه وثروت وماله مالك اولان غافل ومتکبر ! مدت حیاتکده خلقی تحمیق وتحقیر و کندیکی فخر وانانیت ایله دلسیر ایتمك ایسترد‌ك ! علوم و اسباب فانیه‌ك زائل وموت بدن خراش واصل اولدی ، آرتق ایتدیکك فخر وحقارتك نتایج الیمه‌سنی مشاهده قیل، بوز اوزرنده قالان مرکب کبی عاجز وپا بسته اول !

مثنوی

﴿ کرتو علامهٔ زمانی در جهان ﴾
﴿ نك فنای این جهان بین وین زمان ﴾

« ترجمه » اکر سن جهانده زمانك علامه‌سی ایسه‌ك ایشته بوجهانك وبو زمانك محو وفناسنی کور ! « شرح » ای متکبر ومفتخر و خلقی تحقیره مصر اولان نادان ! ولو علامهٔ زمان اولسه‌ك موت سنی دخی افتادهٔ خاك هلاك ایده‌جك واوحالده سنده نه علم ، نه زمان ، نه جهان قاله‌جقدر ؟ یالکز ایلدیکك کبرك وایشلدیکك فنالغك نتایج وخیمه‌سی همیشه سنده باقی قاله‌جق واستقبالك الم ایله مالی اوله‌جقدر.

مثنوى

﴿ محو مى بايد نه نحو اينجا بدان ﴾
﴿ كرتو محوى بى خطر در آب ران ﴾

« ترجمه » بومحلده بيل، كه نحو دكل، محو لازمدر ؛ اكر سن محوى ايسه‌ك صو ودريا ايچنه بلاخوف وخطر سورييور. « شرح » كشتى بدنك دريای موت ايچنده غريق وشكسته اوله‌جغى وقتده نحو كبى علوم واسباب ظاهره فائده‌بخش اوليوب آنلرك كافه‌سى بو حيات ماديه ايله محو و نابود و هميشه حى وقيوم يالكز جناب رب‌الودود در ؛ بناءً عليه عاقل وكامل ايسه‌ك علوم واسباب ظاهره‌يى صورت مشروعه‌ده تحصيل واستحصال ، وكبر وعظمتى امحا وآمال نا مشروعه‌يى پايمال ايده‌رك كنديكى طريق‌حقده محو وخوش‌حال ايت !

مثنوى

﴿ آب دريا مرده‌را بر سر نهد ﴾
﴿ ور بود زنده زدرياكى رهد ﴾

« ترجمه » دريانك صوبى ميتى باشى اوزره قور ، واكر ديرى اولور ايسه دريادن نصل قورتيلور ؟ « شرح » دريا مرده‌يى باشى‌اوزره وضع ايلديكى كبى، آمال واوصاف فانيه‌سنى و اخلاق ذميمه سنى اماته ايدن انسانى دخى دريای حكمت‌احتوای جناب مولا الك عالى مقاماته اعلا واسنا ايلر ؛ بالعكس بركيمسه كبر وانانيت واخلاق ذميمه صاحبى ايسه دركهٔ اسفله تنزل و معنوى ومادى دوزخه دخول ايدر.

مثنوى

﴿ چون بمردى توز اوصاف بشر ﴾
﴿ بحر اسرارت نهد بر فرق سر ﴾

مثنوی

﴿ باد کشتی را بکرداب فکند ﴾
﴿ کفت کشتیبان بدان نحوی بلند ﴾

« ترجمه » روزکار سفینه‌یی بر کردابه وتهلکه‌یه القا ایلدی ، آنك اوزرینه قپودان بلند بر صدا ایله او نحوی‌یه دیدی‌که : [بیت شریفك مآل عالیسی دخی آتیده اکمال بیوریلور .]

مثنوی

﴿ هیچ دانی آشنا کردن بکو ﴾
﴿ کفت نه‌ای خوش جواب و خوب رو ﴾

« ترجمه » هیچ یوزمك بیلیرمیسك ؟ سویله ! نحوی دیدی‌که : ای خوش جواب و کوزل یوزلی قپودان ، بیلمیورم ! « شرح » نحوی، ابتدا متکبر اولمش وقپودانی تجهیل ایتمك ایسته‌مش ایسه ده بعده شدید فورطنه‌نك تهلکه ومخاطره‌سنی کورنجه قپودانی تجهیل ایتمك شویله طورسون کمال خوفندن مداهنه وفکر وذهنی نحودن بری وقپودانك همتنه التجا ایله امید حقدن دخی کندینی عاری ایلدی .

مثنوی

﴿ کفت کل عمرت ای نحوی فناست ﴾
﴿ زانکه کشتی غرق این کردابهاست ﴾

« ترجمه » قپودان نحوی‌یه دیدی ، که : سنك عمریکك کافه‌سی فنادر ؛ زیرا که سفینه بوکردابلرك غریقیدر ! « شرح » نحوینك فخر و کبرینه قارشی قپودانك استعمال ایلدیکی لسان عبرت رسان غایت تحف و مؤثر اولدیغی وارستهٔ ایضاح اولوب اما مکالمهٔ مذکوره‌دن آلنه‌جق حصه آتیده تعریف وحکایه بیوریلور .

﴿ حکایت ماجرای نحوی و کشتیبان ﴾

بر نحو عالمی ایله ، بر سفینه قپودانڭ ماجراسی بیانندهدر.

مثنوی

﴿ آن یکی نحوی بکشتی در نشست ﴾
﴿ رو بکشتیبان نهاد آن خود پرست ﴾

« ترجمه » بر نحویٔ خود پرست ، بر سفینهده اوطوردی و قپودانه توجه ایلدی. «شرح» علوم ظاهره اصحابندن بعضیسی کندیلرینی اول قدر بکنیرلرکه : کمال عجبلری حسبیله (خود پرست) دینمکه شایان وحین اضطراب ومضایقهده مفتور وبیدرمان اولورلر.

مثنوی

﴿ گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا ﴾
﴿ گفت نیم عمر تو شد در فنا ﴾

« ترجمه » اول نحوی قپودانه دیدی که : هیچ نحو اوقودکمی؟ قپودان خیر ، اوقومدم دیدی ؛ آنڭ اوزرینه ینه نحوی دیدیکه : ای قپودان ، سنڭ عمریڭك یاریسنی فنایه کیتدی ! [شرحی آتیده یازیلیر]

مثنوی

﴿ دل شکسته گشت کشتیبان زتاب ﴾
﴿ لیك آن دم گشت خامش ازجواب ﴾

« ترجمه » قپودان، بوسؤالڭ حرارتندن منکسر القلب اولمقله برابر او آنده جوابدن ساکت اولدی ! [قپودانڭ جوابی آتیده کوریلهجکندن بو بیت شریف دخی وارستهٔ شرحدر .]

شیخ ومرشد اکر طریق حقده هستیٔ صوریسنی محو وافنا وکندینی معناً عالم بالایه اعلا واسنا ایتمش ایسه اکا انتساب ایدن مرید دخی محوی ودرکاه رضای جناب حقه قریب وعلوی اولور.

مثنوی

﴿ زین همه انواع دانش روز مرك ﴾
﴿ دانش فقرست ساز راه وبرك ﴾

« ترجمه » بو انواع علومك کافه سندن زیاده موت کوننده زاد آخرت اولەجق علم فقردر. « شرح » دنیاده موجود و معروف اولان علومدن یوم موتده ساحهٔ سلامته ایصال ایدەجك اولان علم فقر وفنادرکه بونك عالمی استحصال رضای حق ایچون مدت حیاتنده کندی آرزو واملارینی طریق حقده افنا وبو فنای سلامت افزا ایچنده ذاتنی مؤبداً مسعود و احیا ایلمشدر. سائر علومك فوائدی ایسه دنیاده کی عمر مستعار ایله محدود و عالم عقبا ایچون همان بی سوددر؛ شو قدر وارکه: علوم ظاهره کرچه بذاتهم وطوغریدن طوغری‌یه آخرته مفید دکل ایسه‌لرده تحصیل ایده نك عقلنی تنویر ایلدکلرندن طریق حقی آرامق اوزره چوق دفعه فوائد بخشا اولورلر. کما قال علیه‌الصلوة والسلام: العلم علمان علم فی‌القلب و ذلك العلم النافع وعلم علی‌اللسان فذلك حجةالله علی ابن آدم. رواه جابر. مآل منیفی: علم ایکیدر. بری قلبه متعلق اولاندرکه علم نافع بودر. دیکری لسانه متعلق اولاندرکه اللهك انسانلر اوزرینه حجتیدر.

« ترجمه » علم اصوله منسوب بر استادك حضورنده حصول وتحصيل ايله مشغول ، ذكى و غيور اولان شاكرد ، علم اصولى اوقور. [وارستهٔ شرحدر]

مثنوى

﴿ پيش استاد فقيه آن فقه خوان ﴾
﴿ فقه خواند نى اصول اندر بيان ﴾

« ترجمه » فقيه اولان استادك حضورنده علم فقه اوقويان شاكرد ، خواجه‌سنك بيان وتقريرى صره‌سنده فقه اوقور ، علم اصول اوقوماز . « شرح » استاد وخواجه هر نه يولده تقرير و افاده‌ده بولنور ايسه طالبان او يولده نصب وحصر اذهان ايدرلر . [مصراع ثانيده‌كى (بيان) لفظيله هم خواجه‌نك تقريرى. هم (علم بيان) ماهرانه ايما واتيان بيورلمشدر .]

مثنوى

﴿ پيش استادى كه او نحوى بود ﴾
﴿ جان شاكردش از ونحوى شود ﴾

« ترجمه » نحوى اولان بر استادك حضورنده شاكردينك جانى دخى نحوى اولور . [وارستهٔ شرحدر]

مثنوى

﴿ باز اوستادى كه او محو رهست ﴾
﴿ جان شاكردش ازو محو شهست ﴾

« ترجمه » بر استادكه طريق حقده محو وفانيدر ، شاكردينك جانى‌ده آندن. شاهك اغورنده كنديني محوايتمك علمنى اوكره‌نير. « شرح » شيمدى‌يه قدر سبق ايدن بو ابيات شريفه‌ده علوم ظاهره‌يه مثال كتيرلمش ايكن بو بيت شريفده كلام و مقال احوال باطنه‌يه انتقال ايلدى . بيوريلوركه

ایچون بیوریلورکه : ابتدا ساکن وبر قرار بولنان برکیمسه شوخ وشنك اولان عشقه کرفتار اولنجه بی‌سکون وبی‌قرار اولور . بو بیت شریفده عشقك حال شوخی وبی قراریسی بیان اولنور ایکن تأثیرات عظیمه‌سی دخی ایما وانبا اولنور .

مثنوی

﴿ لطف آب بحر کوچون کوثرست ﴾
﴿ سنك ریزه‌ش جمله در وکوهرست ﴾

« ترجمه » بحر صوینك لطافتی که کوثر کبیدر ؛ آنك اوفاق طاشلری بیله در وجوهردر . « شرح » بحرك صویی، تلویثاتی ردایله همیشه براق ومطهر اولدیغندن ایچنده‌کی طاش بیله کوهر ومعتبر اولور ؛ یا دریای روحانیتك ساکنانی وجان وعقل کاملك آثار لطافت‌رسانی معناً نصل لالیٔ ذی اعتبار اوله‌جنی وارستهٔ اشعاردر .

مثنوی

﴿ هر هنر کاستا بدان معروف شد ﴾
﴿ جان‌شاکردان بدان موصوف‌شد ﴾

« ترجمه » بر استاد هانکی هنر ایله معروف ایسه . شاکردلرك جانی دخی آنکله موصوف اولور . « شرح » بو وبوندن صکره کله‌جك درت عدد بیت شریفدن مقصد عالی . بیوکلرك واستادلرك هنری شاکردلرینه نافذ وجاری اولدیغنی تأکید واثبات ایچوندر . مثلا بر استاد فلان نوع قماشك اعمالیله معروف ومشهور ایسه شاکردلری دخی آنی تحصیل ایدر واو هنر ایله مهما امکن شهرته نائل اولور .

مثنوی

﴿ پیش استاد اصولی هم اصول ﴾
﴿ خواند آن‌شاکرد چست باحصول ﴾

و اکر او فناالاثیر ایسه جسد دخی فناالاشیر ، آکاه اول که او پارچه دخی قلبدر » قلب تعبیرینـك هم صـدرده‌کی قلبه وهم عقله شمولی واردر . برده (کل اناءٍ یترشح بما فیه) دەنیرکه: هر برقابدن ایچندەکی شی ترشح ایلر. دیمکدر.

مثنوی

﴾ لطف شاهنشاه جان بی وطن ﴿
﴾ چون اثر کردست اندر کل تن ﴿

« ترجمه » بی مکان اولان جان شـاهنك لطف وصفاسی بدنك کافهٔ اجزاسنه نصل اثر ایتمشدر. « شرح » بر کیمسـەنك وجود وحواسندن افعال وآثار مقبوله ظهور ایدنجه بیل که ، جان شاهنك لطف و صفاسی او ، انسانه حسن تأثیر ایتمش ومعناً وجسماً احیا ایلمشدر.

مثنوی

﴾ لطف عقل خوش نهاد و خوش نسب ﴿
﴾ چون همه تن‌را در آرد در ادب ﴿

« ترجمه » خوش نسب وخوش نهاداولان عقلك لطفی،تکمیل بدنی نصل ادبه کتیرر. « شرح » عقلك خوش نهاد وخوش نسبلکی کندی جان و قلبنك خوشلغندن حاصل اولور ، جان وقلبی اولان بر عقلك آلات جسمانیه‌سی دخی مکمل ایسـه مدیر اولدیغی انسانك بدنی وادب و تربیه‌سی برکمال وخوش حال اولەجغی بدیهیدر.

مثنوی

﴾ عشـق شنك بی‌قرار و بی سکون ﴿
﴾ چون درآرد کل تن را در جنون ﴿

« ترجمه » بی قرار و بی سـکون وشوخ وشـنك اولان عشـق ، جمیع وجودی نصل جنونه کتیرر . « شرح » تأثیرات عشقیه‌یی دها زیاده ایضـاح

مثنوی

﴿ چونکه آب جمله از حوضیست پاك ﴾
﴿ هر یکی آبی دهد خوش ذوقناك ﴾

« ترجمه » چونکه جمله لوله‌لرك صویی بر پاك حوضدندر ، هرلوله خوش وذوقلی بر صو ویرر . [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ ور دران حوض، آب شورست و پلید ﴾
﴿ هر یکی لوله همان آرد بدید ﴾

« ترجمه » واکر اول حوضده شور و ناپاك صو وار ایسه هر بر لوله همان او ناپاك صویی میدانه کتیرر . [بو بیت شریفك مآل عالیسی آتیده‌کی بیت شریف ایله اکمال اولنور]

مثنوی

﴿ زانکه پیوستست هر لوله بحوض ﴾
﴿ خوض کن درمعنیٔ این حرف خوض ﴾

« ترجمه » زیرا که هر لوله حوضه متصلدر ، بو کلامك معناسنده تعمق ایت « شرح » چونکه لوله‌دن چیقان صو حوضه پیوسته در ، حوضده صو ایی ایسه لوله‌دن دخی ایی چیقار ، بو حقیقتی کمال حکمتله تعمیق وتفکر وکندینی نائل انعام وفور ایت : بر انسانك قلب و عقلی اخلاق ذمیمه‌دن پاك وبراق ایسه او انسانك کافهٔ افعال و اقوالی معقول و مقبول اولور ؛ زیرا حواس ظاهره لوله‌لر کبیدر ، آنلردن ظهور ایدن کیفیاتك اصلی و منبعی قلب وعقل انسانیدر . حدیث شریفده دخی ﴿ ان فی جسد ابن آدم لمضغة اذا صلحت صلح الجسد واذافسدت فسد الجسد الاوهی القلب ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : انسانك جسدنده بر پارچه واردرکه ، ایی اولور ایسه جسد ده ایی اولور

مثنوی

﴿ زانکه لطف شاه خوب باخبر ﴾
﴿ کرده بود اندر همه ارکان اثر ﴾

« ترجمه » زیرا که خبیر ودانا اولان شاهك لطفی جمیع ارکانه اثر ایلمشیدی.

« شرح » اعرابینك هدیه‌سنی کمال لطف ایله قبول ایدن نقیبان ، عالم ودانا اولان جناب مولانك اسما واخلاقیله متخلق اولمش و اثر تربیهٔ خدا آنلری از هر جهت احیا ایتمشیدی .

مثنوی

﴿ خوی شاهان در رعیت جا کند ﴾
﴿ چرخ اخضر خاك را خضرا کند ﴾

« ترجمه » شاهلرك خویی رعایایه تسلیم ایلر ، نیته‌کیم یشیل فلك زمینی یشیل ایلر . « شرح » فلك اخضرده سباحت و سیاحت ایدن سحابه‌لردن تقاطر ایلیان باران فیض رساندن روی زمینده نباتات نشو و نما بوله‌رق سطح ارض اخضرار ایتدیکی کبی سلاطین عدل آیین حضراتنك متصف اولدقلری شیمهٔ کریمه و اخلاق حسنه ، بنده‌لرینه‌ده سرایت ایده‌رك آنلری‌ده اخلاق حمیده صاحبی ایلر .

مثنوی

﴿ شه چو حوضی دان،حشم چون لولها ﴾
﴿ آب از لوله روان در کولها ﴾

« ترجمه » شاهی بر حوض کبی ، و حشم وخدمنی لوله‌لر کبی بیل ، آب لوله‌دن کوللره روان اولور . [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ کفت این هدیه بدان سلطان برید ﴾
﴿ سائل شه را زحاجت واخرید ﴾

« ترجمه » اعرابی نقیبان وبندکانه دیدی که : بو هدیه‌یی اول سلطانه کوتوریکز ، شاهك سائلنی احتیاجدن خلاص ایدیکز « شرح » ای ارواح مقدسه ویا ای مردان خدا ! حق یولنده برای فدا ، تقدیم ایلدیکم وجود وعلممی بارکاه جناب کبریایه ودجلهٔ علم صمدانی‌یه ایصال وحاجتمی روا وبن کبی بر سائل وطالبی خوش حال ومرتضا ایدیکز.

مثنوی

﴿ آب شیرین و سبوی سبز نو ﴾
﴿ زاب بارانی که جمع آمد بکو ﴾

« ترجمه » بو هدیه طاتلی صوایله یکی ویشیل دستیدر، چوقورده بیریکمش یاغمور صویندندر . « شرح » اعرابی ، علم وعقـل وبدنی ایی بر شی ظن ایدوب دیرکه : بو عقل وعلم ، باران رحمت رسـان باریدن دنیـا چوقورنده حاصل اولان فیض صمدانیدندر.

مثنوی

﴿ خنده می آمد نقیبا نرا ازان ﴾
﴿ لیك بذر فتند آنرا همچو جان ﴾

« ترجمه » بوسوزدن نقیبلرك کوله جکی کلدی؛ لکن آنی جان کبی حرمتله قبول ایلدیلر.
« شرح » نقیبان، عمان علم جناب یزدانه کسب اطلاع واطمئنان ایتمش ایکن ، بر انسانك کندی عقل وعلم وبدنی معتبر بر شی ظن ایلمسندن متعجباً کولدیلر ؛ فقط اخلاق حسـنه‌لری حسبیله اول اعرابی‌یه بر شی دیمیوب هدیهٔ ناچیزینی کمال حرمتله قبول ایلدیلر .

نصـل ربط وتعليقه لزوم كورر ؟ واو تقـديرده انبيايه نه حاجت قالير ايدى .
اوت ، عاشقين حقيقينك بعض مرتبه وبعض حالاتده وحـدانيت مطلقه نورى
قلبلرينى احاطه ايدر ايسه‌ده او حكمت مخلوقات وماديات ايله مشغول‌اولانلردن
بعيد وروحانيونه عائددر.

مثـنوى

﴾ اين سخن پايان ندارد اى غلام ﴿
﴾ روز بيكه شد حكايت كن تمام ﴿

« ترجمه » اى اوغل ، بو كلام حكمت انجـام بى پاياندر ، كون كچيكدى
وحكايه‌نك تعريفى كج قالدى ، حكايه‌يى تمام ايله

اعرابينك حكايه سـنه ارجاع كلام ايچون حضرت مولاناى رومى
قـدس سره‌السـامى كمال لطـافتله بو بيت شريفى ايراد وانبـا بيورديلر ؛
[وارستهٔ شرحدر]

﴾ سپردن عرب هديه را يعنى سبورا بغلامان خليفه ﴿

اعرابينك هديه اوله‌رق كتيرديكى دستى يى خليفه‌نك بنده‌لرينه يعنى دجلهٔ
علم خدانك قرينلرينه تسليم ايلديكنه دائردر .

مثـنوى

﴾ آن سـبوى آب را در پيش داشت ﴿
﴾ تخم خدمت را دران حضرت بكاشت ﴿

« ترجمه » اول صـو دستيسنى تقديم ايتـدى و او دركاه حضرتده
خدمت تخمنى اكدى « شرح » اعرابى عقل وعلمنى شـامل اولان دسـتىٔ
بدننى رضاى مراحم ارتضاى جنـاب بارى يى جلب ايچون فدا ايتمك ايستدى
وبو وجهله حسن خدمت ابرازينه موفق اولدى .

مخلوق ربانی دکلیدر ؟ وکلك جزئنـدن صایلمزمی ؟ اوت ، مخلوق ربانیـدر ؛ فقط خالق باشـقه مخلوق باشـقه . باقی باشـقه فانی باشقه در . سـن بو ادعاده بولنور ایسـەك حیوان کبی دیکن اکل ایت و خاری قوقلا ، زیرا خار دخی که صورتا یاقین ویار ایدی .

مثـنوی

﴿ جزؤ یك رونیست پیوسته بکل ﴾
﴿ ورنه خود باطل بدی بعث رسل ﴾

« ترجمه » جزء ، کله بر یوزدن غیری مربوط دکلدر ، بویله اولمسـه رسل وانبیانك بعثی باطل وعبث اولور ایدی . « شرح » جزء ، کله وتعبیر آخرله مخلوق خالقه خلقت وانقیاد جهتدن مربوط اولوب یوقسه خالق باشقه ، مخلوق باشقه اولدیغی امر هویدادر . بویله اولمامش وحاشا جزء ، کل ومخلوق ، خالق منزلەسنده اولمش اولسـه ایدی رسل کرام وانبیای عظـامك بعثی عبث اولور ایدی . زیرا کل وخالق ، سهووعذابدن وارسـته اولەجغی جهتله زمرۂ جلیلۂ انبیانك تبلیغـاتی بی‌فائده قالیر ایدی ؛ بو ایسـه عقل وحقیقتدن بعید در وبویله ادعالر حماقت وضلالات اثریدر .

مثـنوی

﴿ چون رسولان از پی پیوستند ﴾
﴿ پس چه پیوندشان چون یك تنند ﴾

« ترجمه » چونکه رسـوللر ربط ایچوندرلر ؛ جملەسی بر تن وبر وجود اولور ایسه رسل کرام نه‌یی ربط ایدرلر ؟ « شرح » رسـل کرام و انبیای عظـام حضراتی نوع بنی بشری جنـاب خالق لم یزلك حکمت و رحمتنـه ربط ایله نائل سعادت و سـلامت ایتمك ایچون کلدیلر ؛ اکر بعض کیمسـەلرك افادەسی کبی جزء وکل و مخلوق وخالق بر ایسـه واحد اولان کندی کندینه

مثنوی

﴿ سایهٔ مرغی گرفته مرد سخت ﴾
﴿ مرغ حیران گشته بر شاخ درخت ﴾

« ترجمه » بر بدلا انسان، قوشك كولكه‌سنی قوی برصورتده طوتمش ایكن اغاجك دالی اوستنده بولنان او قوش ، بو سادہ دلك حماقتنه حیران وخندان اولمشدر. « شرح » عادی اولان كیمسه‌لر لذائذ فانیه‌یی دردست ایتمش ظن و آنلرله افتخار ایدر ایكن اصحاب روحانیت ، آنلرك حالنه اظهار حیرت ایدرلر.

مثنوی

﴿ كین مدمغ بر كه می خندد عجب ﴾
﴿ اینت باطل اینت پوسیده سبب ﴾

« ترجمه » بومدمغ وبدلا كیمه كولیور وخندان وشادان اولیور ؛ ایشته سكا برباطل، ایشته سكا چورومش برسبب « شرح » بدلا اولان كیمسه ظل وخیال آسا فانی شیلره عاشق اوانجه روحانیون ویا اسمای حسنا معناً دیرلركه : بوكبی عادی شیلره عاشق اولمش ایشته برچورومش بدلا ، ایشته باطل برناپاك !

مثنوی

﴿ ورنه گوبی جزو پیوستهٔ كلست ﴾
﴿ خار می خور خار مقرون گلست ﴾

« ترجمه » اكر جزء كله مربوطدر، اوندن منفك اولماز دیر ایسه‌ك دیكن اكل ایت ؛ زیرا خار دخی كلك مقرونیدر. « شرح » ای عاشق صورت! ستر خطا ایچون دیر ایسه‌ك كه : بنم سودیكم فانیدن نه ضرر وار ؟ او فانی دخی

قالەجغی آشکاردر ؛ معشوق مخلوقده بولنـان لطف ولذت عاریتدر ؛ بو حالت بوکا دخی تشبیه بیـوریلورکه : کل، خاردن آیرلدقده کلك بویی بالطبع خاردن زائل اولور و او حالده خار،رایحەسز واعتبارسز اولور ؛ یعنی روح ولطافت ، بدندن مفارقت ایدنجه بدن لذتسز وشایان کفن قالیر .

مثنوی

« او بماند دور از مطلوب خویش »
« سعی ضایع . رنج باطل ، پای ریش »

« ترجمه »عاشق،سعی ضایع،چکدیکی مشقت بیهوده.وایاغی قوشوب یورولمقدن مجروح اولدیغی حالدەمعشوق ومطلوب فانیسندن جدا قالیر، « شرح » فنـا پذیر کیفیاته عاشـق اولان کیمسـەنك معشوق ومطلوبندن محروم و معناً و جسماً مجروح و مغموم قالمسی مقرر اولدیغنـدن مرد و دانا اولان ذات ، فانیلره ربط قلب والتفات ایتمکدن اجتناب ایلر .

مثنوی

« همچو صیادی که کیرد سایهٔ »
« سایه کی کردد ورا سرمایهٔ »

« ترجمه » شول صیاد کبی که ، بر سایه طوتار ، سایه ایسه اکا نه وقت و نصـل سرمایه اولور ؟ « شرح » بدلا بر آوجی هواده اوچان ویااغاجده دوران قوشك سـایەسنی یرده کورنجه آنی قوش صانوب طوتمغه چالیشـیر ؛ حالبوکه بی ثبـات اولان اویله بر سـایه هیـچ سرمایه اولورمی ؟ کذلك لطافت وسعادت حقیقیه جنـاب خالق لم یزلك ذات وارادات علویت آیات ربانیەسـنده موجود اولوب آنك خارجنده امید سعادت، قوشك سایەسنی دردست ایتمك کبی بر ذلت وخیم العاقبتدر .

امر بدیهی اولدیغندن ، نه کندیسنه ، نه افندیسنه ، نه عاشقنه سلامت وسعادت بخش ایده بیلیر ؛ جزئی بر لذت بخش ایتسه دخی سریع الزوال اوله جغندن او لذت حقیقتده نقمت وندامتدر.

مثنوی

﴿ فازن بالحره پی این شد مثل ﴾
﴿ فاسرق الدره بدین شد منتقل ﴾

« ترجمه » بونك ایچون عربلرك (فازن بالحره) کلامی ضرب مثل ، و (فا سرق الدره) سوزی ، مروی و منتقل اولدی . « شرح » حره بر قادین ایله زنا ایله وکوهری سرقت ایت دیمك حاشا زنا و سرقت اجرا ایتمك ایچون مساغ اولمیوب عوامك بر ضرب مثلندن عبارتدرکه بوندن مقصد : بر شیٔ سوه جك و آرزو ایده جك ایسه ك دقت ایت که ، بغایت مقبول وقیمتدار وبرقرار اوله . بو مثلك موردی حرام ایسه ده مضربی حلالدر ، بو ، ایسه مذموم بر شی اولمایوب مقبولدر. حتی اثرده وارداولمشدرکه: نبی اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندیمز حضرتلری (ان من البیان لسحرا) حدیث عالیسیله بیانی ، سحره یعنی مباحی حرامه تشبیه بیورمشلردر. ایمدی ای طالب حقیقت! محبت وارزوکی فانی وعادی شیلردن قطع ایله کندیکی آنلردن روکردان و یالکز حق تعالی حضرتلرینك عشق و رضای صمدانیسی یولنده بذل تن وجان ایت !

مثنوی

﴿ بنده سوی خواجه شد او ماند زار ﴾
﴿ بوی کل شد سوی کل او ماند خار ﴾

« ترجمه » بنده ، افندیسی جانبنه کیتدی و عاشق ، زار و محزون قالدی ؛ کلك رایحه سی کل جانبنه کیتدی و او محب دیکن قالدی . « شرح » معشوق اولان مخلوق ، بر مدت صکره خلل پذیر اولوب خالق لم یزل حضرتلرینك تعیین و فرمان بیوردیغی مرجع ومصیره رجوع ایدنجه عاشقی زار و بی قرار

مثنوی

﴿ چونکه جزؤی عاشق جزؤی شود ﴾
﴿ زود معشوقش بکل خود رود ﴾

« ترجمه » چونکه بر جزء بر آخر جزءك عاشقی اوله ، معشوقی چابك اوله‌رق کندی کلنه کیدر . [بو بیت شریفك مآل عالیسی ، بیت شریف آتیده اکمال اولنور .]

مثنوی

﴿ ریش کاو بندهٔ غیری شد او ﴾
﴿ غرقه شد کف درضعیفی درزد او ﴾

« ترجمه » عاشق جزء ، غیرك بنده‌سنك ریش‌کاوی ومسخره‌سی اولدی؛ غرقه اولان کیمسه النی ضعیف شیلر اوزره اوردی . « شرح » بر انسان فنا پذیر اولان شیلره عاشق اولسه بالضروره معشوقدن محروم وبی‌فائده قالور؛ چونکه معشوقی ایستر ایسه منصوب ایستر ایسه ثروته منسوب ایستر ایسه محبوبه ومحبوب اولسون جمله‌سی مدت قلیله ایچنده فناپذیر وبو نوع فانی شیلره عاشق اولانلر یأس وحرمانه وسخره ورزالته اسیر اولورلر وبوغولمقده اولانلر کبی بی فائده هر خسیس شیئه دست یأس اوزادیرلر .

مثنوی

﴿ نیست حاکم تا کند تیمار او ﴾
﴿ کار خواجهٔ خود کند یا کار او ﴾

« ترجمه » اول معشوق ضعیف ، صاحب حکم دکلدرکه اول عاشقه تیمارومعاونت ایلسون؛افندی ودوستنك ایشنمی ، یا کندی‌کارینی می کورسون ؟ « شرح » فنا پذیر اولان مابه‌المحبه بر مدت صکره حکم وقوتدن عاری‌اولدیغی

عاشق اولمشدر ، اما رونق ونور ، آفتابه رجوع ایدنجه او ، عاشق دیوار ، ظلمت لیلده نوردن محروم قالیر . ﴿وحیل بینهم و بین ما یشتهون﴾ معنای شریفی : « حائل اولدی . کفار ومنافقینك ایله آرزو ایلدکاری شی آره‌سنه » بو آیت کریمه سورهٔ (سبأ) ك اللی دردنجی آیتده‌در.

مثنوی

﴿ عاشقان کل نی عشاق جزؤ ﴾
﴿ ماندازکل آنکه شدمشتاق جزؤ ﴾

« ترجمه » عاشقان کل ، یعنی حق تعالی حضرتلرینه عاشق اولانلر بو جزءك عاشقی دکلدر ؛ شول کیمسه‌که جزئه‌مشتاق اولدی ، کلدن محروم قالدی.

« شرح » دنیایه ویا بعض اسمایه ویا اسبابه ویا محبوب ومحبوبه‌یه مشتاق اولان کیمسه‌لر عشق ربانیدن وسعادت حقیقیه‌دن محروم و مغموم اولورلر ؛ زیرا سعادت وسلامت ابدیه عشق الٰهیده موجود و سائر مخلوقاتده مفقوددر ؛ بناءً علیه حقه عاشق اولان اهل عرفان ، مخلوقاته ربط قلب ایتمکدن روکردان اولور ، شو قدرکه انسان ، دولت و عیالنه بالطبع محبت ایده‌جکدر ؛ اما بو محبت و ولا ، حق تعالی حضرتلرندن فرمان و انبیا بیورلدیغندن عین سعادت ومحض سلامتدر . انسان کاملك اصل آرزوسی استحصال رضای باری وعشق عظیمی فکر وذکر جناب یزدان ایله جاری و املی حقه منحصر وارادات ربانیه‌یی اجرایه حاضردر. صاحب تعریفات، جزؤی (الجزؤ ماترکب الشیٔ منه ومن غیره) وکلی (الکل ما ترکب من‌الاجزاء) دیه تعریف ایدرکه (جزؤ : بر شی کندیسی وسائریله ترکب ایدندر) و (کل : برچوق اجزادن مرکب اولان شیئدر) دیمکدر . لکن اصطلاح صوفیه‌ده جزؤدن مراد : ظاهر اسماء الٰهیه اولان تعینات وکلدن مقصد : مرتبهٔ جامعهٔ الوهیتدر . کما قیل : الکل اسم للحق تعالی باعتبار الحضرة الالهیة الجامعة للاسماء والصفات .

« ترجمه » بورایه‌کلنجه ملك کبی آب وناندن قورتلدم، شیمدی بی‌غر
اوله‌رق بو باب سلامت مأب اوزره مانند فلك دور ایلرم . « شرح » ابت
اسباب مادیه وظاهریه مقید وبسته ایدم . بو درکاه معالی اکتناهه کلنجه‌انلرد
قورتلدم وشمدی هیچ بر مقصد وغرضه مبنی اولمیه‌رق عشق پاك ربانی ا
دوران وسیران ایلرم .

مثنوی

﴿ بی غرض نبود بگردش در جهان ﴾
﴿ غیر جسم و غیر جان عاشقان ﴾

« ترجمه » جهانده عاشقلرك جسم وجانندن باشقه هیچ برشی بلاغرض
دور ایتمز . « شرح » جهانده کافهٔ مخلوقاتك دوران و حرکتی بر مقصد
مبتنی وهر کیفیت بر غرض اوزرینه جاری ایکن کافهٔ کائناتدن مستثنا اوله‌ر
یالکز جسم‌وجان عاشقان ، بلا مقصد وبلا غرض سیر ودوران ایلر .

﴿ بیان آنکه عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارست که بر و تاب ﴾
﴿ آفتاب زده باشد وجهد وجهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب ﴾
﴿ ورونق از دیوار نیست از قرص آفتابست در آسمان چهارم ﴾
﴿ لاجرم دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب پیوسته او محروم ماند ﴾
﴿ « وحیل بینهم وبین ما یشتهون » ﴾

بو باب انك بیانده‌در که دنیا عاشقی ، اوزرینه کونشك ضیاسی دوشمش
دیواره عاشق اولان کیمسه کبیدر . او ، عاشق دنیا جهد وسعی ایتمه‌مشدر
دیوار اوزره کوریلان پرتو و رونق دیواردن اولمیوب فلك رابعده بولنا
آفتابك قرص و ذاتندن اولدیغنی آکلاسون . او سببدن لاجرم دیوا

« ترجمه » بن بوقپوبه برشی طلب ایتمك اوزره كلمشدم ؛ دهلیزه چیقنجه صدر وعالیقدر اولدم . « شرح » اعرابی دیركه : بن درگاه حقیقته اسباب عادیه ایچون كلدم ایسه ده كلنجه حقائق عظیمه مشاهده ایتدم واذن حق ایله از هر جهت ترقی وكندیمی قیود فانیه‌دن تخلیص ایلدم .

مثنوی

﴿ آب آوردم بتحفه بهر نان ﴾
﴿ بوی نانم برد تا صدر جنان ﴾

« ترجمه » اكمك ایچون صو هدیه كتیردم ، نان رایحه‌سی بنی جنتلرك صدرینه قدر كوتوردی . « شرح » ینه اعرابی دیركه : مقاصد مادیه استحصالی ایچون بو كوزهٔ وجودمی درگاه حقیقته ایصال ایلدیكمدن بر جهان علوی كوردم ورایحهٔ طیبهٔ معنویه سیله مست ودیگر كون اولدم .

مثنوی

﴿ نان برون راند آدمی را از بهشت ﴾
﴿ نان مرا اندر بهشتی در سرشت ﴾

« ترجمه » حضرت آدمی بغدای جنتدن خارجه چیقارمشكن نان بنی جنته ادخال ایلدی . « شرح » حضرت آدم علیه الصلوة والسلام بردانه بغدای كبی اوفاق بر شی اخذ ایتمكه قیام ایلدیكندن او كیفیت جنتدن چیقمسنه سببیت ویرمش ایكن آرزوی نان ، بالعكس بنی داخل جنان ایلدی وتجلیات ربانیه‌نك عظمتنی بیلدیردی .

مثنوی

﴿ رستم از آب وزنان همچون ملك ﴾
﴿ بی غرض كردم درین در چون فلك ﴾

مثنوی

﴿ آمده عباس حرب از بهر کین ﴾
﴿ بهر قمع احمد واستیز دین ﴾

« ترجمه » حضرت عباس رضی‌الله عنه کیندن طولانی حرب وقتاله کلمش، حضرت احمد علیه‌الصلوة والسلام افندمزك قمع ورفعی وزمان جاهلیتده‌کی باطل دینك ستیز وعنادیچون « شرح » دین‌مبین احمدیله کندینی احیا وتزییندن اول حضرت عباس رضی‌الله عنه اسکی مذهب باطلك عنادواعانه‌سیچون فخرعالم صلی‌الله علیه وسلم افندمزله برای محاربه کلمش ایکن او صره‌ده حقیقتی اکلامش ودین مبینی قبول ایله دنیا وعقباده سلامت یاب اولمشدر.

مثنوی

﴿ گشت دین را تا قیامت پشت و رو ﴾
﴿ در خلافت او و فرزندان او ﴾

« ترجمه » قیامته قدر حضرت عباس دین مبینه ظهیر و معین اولدی وکندی اولادی خلافتده بولندی. « شرح » حضرت عباس واولادی دین مبینه عظیم معاونت ایدوب بعده متفرق و منقطع اولمشلر ایسه‌ده زمانلرنده اسلامیت توسیع وبر چوق کتب معتبره انتشار ایتمشدرکه آنلرك فوائدی یوم قیامته قدر باقیدر ؛ الحاصل بر انسانك خلقتی خالص وفکر وذکری حق‌تعالی حضرتلرینك امریله مألوف ومزنس اوانجه الك اوفق اسباب ووسائلدن الك بیوك نعمتلره مظهر ورضای حق ایله دارینده مسعود وکامکار اولور.

مثنوی

﴿ من در این در طالب چیز آمدم ﴾
﴿ صدر گشتم چون بدهلیز آمدم ﴾

« ترجمه » طوغان وشاهين ديديلان قوش ، غدا بولمق ايچون طوزاق جانبنه كلوب طوتيلور ايسه‌ده شاهك بيلكنى بولور ودولت وقوت قازانير .
« شرح » طوغان وشاهينلر واسطه‌سيله صيد و شكار ايتمك ارزوه آنلرى طوتوب آليشديررلر وحين شكارده شاه وسائرى آنلرى بيلكلرنده كوتوررلر وپك كوزل باقارلر . ايمدى كورولوركه شاهين طوتلديغنده غمكين اولور ايسه‌ده بعده سعادت وعزت بولور .

مثنوى

﴿ طفل شد مكتب پى كسب هنر ﴾
﴿ بر اميد مرغ با لطف پدر ﴾

« ترجمه » طفل كسب هنر ايچون مكتبه كيتدى ، پدرينك لطفيله و قوش آلمه‌سى اميديله [بو بيت شريفك مألى آتيده‌كى بيت شريف ايله اكمال اولنور .]

مثنوى

﴿ پس زمكتب آن يكى صدرى شده ﴾
﴿ ماهكانه داده وبدرى شده ﴾

« ترجمه » ايمدى او طفل بعدالتحصيل صدره منسوب اولمش و ابتدا معلمنه آيلق ويرمش ايكن بعده بدر كامل اولمشدر . « شرح » بو بيت شريفده دخى مقصد عالىء مبحوثى اثبات ايچون بيورولوركه : بر چوجق مكتبه كيده‌جكى وقتده حاصل اوله‌جق فوائددن بى‌خبر اولوب او صره‌ده يالكز پدرينك صورى لطفنى كورر ، بكا قوشلر ويريلور آنلرله اوينارم كبى عادى املره دوشر . اما كسب علم وهنر ايلدكدن صكره ترقى وتعالى ايدر ومعلمنه جزئى معاش ويرمش ايكن كندى پك چوق نعمت الده ايدر ومانند بدر ، عالى وعلوى اولور [(ماه) ايله (بدر) اراسنده‌كى مناسبتدن «ماهيه» ويررايكن بدر اولدى تعبير شريفى پك بليغ واقع اولمشدر .]

وكان الله عزيزاً حكيماً ﴾ معناى شريفى « حضرت عيسايى نه اولديرديلر ، نه ده آصديلر و لكن انلره بويله كوروندى واوزرلرينه مشتبه اولدى و تحقيقا شول كيمسه‌لركه آنك حقنده اختلاف ايلديلر ، اندن شك و شبهه‌ده‌درلر . (يعنى اولديردكلرى عيسامى ، دكلمى ديه) آنلرده ظن وشبهه‌يه تبعيتدن باشقه علمدن هيچ برشى يوقدر ؛ واونى اولديرمديلر بلكه حقيقتده عيسايى الله تعالى محل كرامه قالديردى و حق تعالى حضرتلرى عزيز وحكيمدر» حضرت عيسى عليه‌السلام طريق حقى تبليغ واعلام ايلدكده مفسدين ، بر عناد وكين اولوب قتلنه قيام و قتل ايلدكارينى ظن ايتمشلر ايسه‌ده حكمت و مرحمت خدا حضرت عيسايى محافظه واكراماً عالم لاهوته اعلا بيوردى. بيت شريفه‌كانجه: ايشته حضرت عيسى دخى حق يولنده غيرت كوستردىكى جهتله جفا يرينه ارتقا وصفا كوردى .

مثنوى

﴿ دام آدم خوشهٔ كندم شده ﴾
﴿ تا وجودش خوشهٔ مردم شده ﴾

« ترجمه » حضرت آدم عليه‌السلامك طوزاغى بوغدايك باشاغى اولدى؛ او سبله وجود شريفى انسان صالقيمى اولدى . « « شرح » بوده مثال ديكردر: قرآن عظيم الشانده بيان بيورلديغى و بو شرح عاجزانه‌مده دفعاتله ايضاح اولنديغى اوزره حضرت آدم منع اولنديغى بغدايه تقرب ايلديكندن جنتدن چيقمش وبناءً عليه او بغداى صورتا كنديسنه طوزاق كبى اولمش ايسه‌ده حقيقتده بر چوق فوائد عظما سرنما اولمشدركه حضرت ابوالبشر دنياده رضاى جناب خدايى قزانمش و حقيقةً انسان صالقيمى اولوب صلب جليلندن بر چوق انبيا واوليا وعرفا وعلما ظهور ايتمشدر.

مثنوى

﴿ باز آيد سوى دام از بهر خور ﴾
﴿ ساعد شه يابد واقبال وفر ﴾

مثنوی

﴿ رفت موسی کاآتش آرد او بدست ﴾
﴿ آتشی دید اوکه از آتش برست ﴾

« ترجمه » حضرت موسی علیه‌السلام کیتدی،که آتش کتیرسون ؛ برآتش کوردی‌که آتشدن‌قورتولدی . « شرح » سورهٔ (طه) نك اونجی آیت کریمه‌سنده بیوریلورکه : ﴿ وهل اتاك حدیث موسی اذ رأی ناراً فقال لاهله امکثوا انی آنست ناراً لعلی آتیکم منها بقبس او اجد علی‌النار هدی فلما اتیها نودی یا موسی انی انا ربك ﴾ معنای شریفی « یا محمد ! سکا حضرت موسانك خبری کلدیمی ؛ اوحالده‌که بر آتش کوردی وآنك اوزرینه اهلنه دیدی : مکث واقامت ایدیکز ، تحقیقا بن برآتش کوردم ، بلکه سزه اندن بر شعله کتیریرم ، یاخود آتش اوزرنده بریول وهدایت کوستریجی بولورم ؛ وقتاکه موسی کوردیکی آتشك یرینه واردی ، کندوسنه صداکلدیکه : یا موسی ! تحقیقا بن سنك ربکم یعنی بو محلده سنك ایچون تجلی قیلدم . » بو حقیقت اوزرینه شرح عاجزانه‌مك برنجی جلدنده تفصیلات ویریلمشدر . ایمدی بو بیت شریفده دخی ینه او مقصد بو مثال ایله دخی اثبات اولنورکه : حضرت موسی نار آرار ایکن تجلی ونور بولمش وکندیسی نار مادی‌ومعنویدن قورتولمشدر .

مثنوی

﴿ جست عیسی تا رهد از دشمنان ﴾
﴿ برد آن جستن بچارم آسمان ﴾

« ترجمه » حضرت عیسی علیه‌السلام صیچرادی ، تاکه دشمنلرندن خلاص بولسون ؛ او حرکت آنی دردنجی آسمانه کوتوردی . « شرح » اشارت اولنان کیفیت ، سورهٔ نسانك یوز اللی التنجی آیت کریمه‌سنده‌در : شویله‌که : ﴿ وما قتلوه وما صلبوه و لکن شبه لهم وان‌الذین اختلفوا فیه لفی شك منه مالهم به من علم الا اتباع الظن و ما قتلوه یقیناً بل رفعه‌الله الیه

مثنوی

﴿ بهر فرجه شدیکی تا کاستان ﴾
﴿ فرجهٔ او شد جمال باغبان ﴾

« ترجمه » سیر وتفرج ایچون بر کیمسه کلستانه کیتدی، باغبانك حسن وجمالی آنك تفرجی وبهرهٔ جانفزاسی اولدی ! « شرح » بوده بر مثال دیکردرکه : بری، برای تفرج کلستانه کیتدیکی حالده امید ایتدیکی باغبانك حسن و ملاحتی کوزلرینه چارپمش وابتدا تصور ایلدیکی باغچه لذتی، کوردیکی حسن دلربایه کوره هیچ مثابه‌سنده قالمشدر ؛ بناءً علیه حکمةً باقیلیر ایسه دائما ایشدن ایش چیقار. اما جای دقت بودرکه بر مقتضای ارادات جناب خدا حرکت ایدن مرد دانانك نائل اوله‌جغی نتائج ، همیشه سعادت افزا ؛ وبر فاسق ومفسدك مظهر اوله‌جغی احوال، معناً فلاکت ورنج نما اولور.

مثنوی

﴿ همچو اعرابی که آب از چه کشید ﴾
﴿ آب حیوان از رخ یوسف چشید ﴾

« ترجمه » او اعرابی کبی که ، قیودن صو چکمك ایستر ایکن حضرت یوسف علیه‌السلامك مبارك یوزندن آب حیات طاتدی. « شرح » بو بیت شریفده (اعرابی) تعبیرندن مقصد ، حکایه‌سی سبق ایتمکده اولان اعرابی اولمیوب حضرت یوسفی برادرلرینك آتدقلری قیودن چیقاران (مالك بن زعیر) اسمنده‌کی (یا بشری هذا غلام) دیان یولجیدرکه صو چیقارمق آرزوسیله قوغه‌یی قیویه براقده ایچنده بولنان حضرت یوسف طوتوب چیقمش ودیدار ملاحت نثاری شمس منیرکبی صحرایی احاطه وبعده مصری و بتون عالم حکمتی انوار نبوتیله اضائه ایلمشدی. ایشته ذکر اولنان یولجی صو آرار ایکن حسن نیتی حسبیله مانند آب حیات اولان حضرت یوسفی بولدی وانواع نعمه نائل اولدی .

مثنوی

بوی لطف او بیابانهـا کرفت
ذرهای ریك هم جانهـا کرفت

«ترجمه» آنك لطفی رایحه سی بیابانلری طوتدی، قوم ذره لرندن اروا حه وار نجه یه قدر بالعموم مکوناتی احاطه ایتدی! «شرح» اول سلطان کائناتك الطاف مالانهایه سی دنیایی وسائر اجرام بی انتهانك خالی ومالی یرلرینی احاطه والك اوفاق نعمتی بیله جانلری معناً ومادةً احیا ایلدی .

مثنوی

تا بدینجا بهر دینـار آمدم
چون رسیدم مست دیدار آمدم

« ترجمه » تا بورایه قدر آلتون ایچون کلشدم ، بورایه واصل اولنجه مست دیدار اولدم . « شرح » مرتبهٔ بالایه وارمق آرزوسنك ، قلب وعقلمی اولجه احاطه ایتمه سی جنتدن وسـائر انعام ربانیه دن مستفید اولمق ایچون ایدی. بو آرزو، نی مقام حقیقته قدر ایریشدیردی ؛ اما شیمدی بو حال روحانیت اشتماله واصل اولنجه، دنیا وعقبانك نعم مادیه سندن روکردان اولدم ویالکز اقا و رضای جناب یزدانه حصر روح وجان ایلدم .

مثنوی

بهر نان شخصی سوی نانبا دوید
داد جان چون حسن نانبارا بدید

« ترجمه » اکمك ایچون برکیمسه اتمکجی جانبنه کیتدی، اتمکجینك حسننی کورنجه جان ویردی یعنی اکا عاشق اولدی. « شرح » حسن صورتله حرکت ایدن انسانلر ؛ بر مقتضای حکمت خدا بعض دفعه اهمیتسز بر ایشـدن طولایی خاطر وخیاله کلمز عظیم نعمته نائل وامیدلری خارجنده بر مقامه واصل اولورلر .

« ترجمه » ای کافه‌سی نور الهی ایله نظر ایدنلر و برای احسان نزد شاهه کلمش بولنانلر ! « شرح » نقبانك کمالاتی بیان اولندیغی صیره‌ده کمالرندن بری نظر حق ایله کرملری و احسانات خدایه ابراز احتیاج ایتملریدر، که بوکبی اسباب مقبوله ایله واصل اولدقلری مرتبهٔ علیه وکافهٔ مخلوقات محتاج الطاف جناب یزدان اولدقلری اتیان اولنور . ارباب حقیقت عندنده (نقباء) دەنیان و (ان الله ثلاثمائة قلوبهم کقلب آدم) حدیث شریفیله بیان بیوریلان اوچیوز ذات شریف واردرکه حوایج ناسی ادا ایتمکه مأموردرلر . بونلرك مرتبه‌سی ابرار واخیار مرتبه‌سندن عالی اولوب ایچلرندن بری عالم بقایه انتقال ایدنجه یرینه زمرهٔ اخیاردن بری تعیین اولنور.

مثنوی

﴿ تاز نید آن کیمیاهای نظر ﴾
﴿ بر سر مسهای اشخاص بشر ﴾

« ترجمه » تاکه نظریکز کیمیالرینی باقیرکبی اشخاص بشراوزرینه‌اوره‌سکز!

« شرح » ای زمرهٔ جلیله اصحابی ! سزك اختیار واجرا ایلدیککز عبادات وخیراتی ودرکاه حقه واصل ونائل احسانات اولمکز کیفیاتی حکمت بالغهٔ جناب خداندر ؛ تاکه بو ترقیات جلیله ایله نظر فیض نثارکز کیمیای حقیقت اوله‌رق نوع بشرك مستعد نی اوزره منعطف اولنجه اکا مظهر اوله‌جق انسان باقیرکبی صورتا بی بها اولسه دخی فیضکز برکتیله حال سعادته منقلب و نفس اماره ایله شیطان لعینه غالب اولمش اولور.

مثنوی

﴿ من غریبم از بیابان آمدم ﴾
﴿ برامید لطف سلطان آمدم ﴾

« ترجمه » بن غریبم ، بیابانلدن سلطانك لطفی امیدی ایله کلدم !

« شرح » اعرابی دیرکه: ای نقیبان درکاه حقیقت! بن رباط فنابنیاد دنیادن حضورکزه یکی کلمش بر غریبم، لکن سلطان کائناتك مرحمت ربانیه‌سندن مطمئن و پر امیدم.

ایدرکه : بنم شرف وسعادتم سزك لطف ومروتکزه وابستەدر ؛ سز بکا اکرام ایدر ایسەکز طریق مستقیمده پایدار والا پریشان وبی‌قرار اولورم .

مثنوی

ای‌که در رو تان نشان مهتری
فر تان خوشتر ززر جعفری

« ترجمه » ای یوزلرنده بیوکلك نشانی بولنان مردان الٓهی ! سزك فروشوکتکز، جعفری آلتوندندهاخوش‌ودها پارلاقدر . « شرح » بو بیت شریفك مألیله اعرابی نقیانی ثنا و مروتلرینك جلبی ایچون عارفانه نیاز ورجا ایلر . زر جعفری : خالص بر آلتوندرکه جعفر اسمنده برکیمیاکره یاخود وزرای عباسیه‌دن جعفر برمکی‌یه منسوب دیمکدر. تداول‌ایدن آلتونلرك پك زیاده مغشوش اولماسی اوزرینه وزیر مشار الیهك همتیله اصلاح وتصفیه ایدیلن آلتون سکه‌لره (زر جعفری) دینمشدر .

مثنوی

ای‌که یك دیدار تان دیدارها
ای نثار دید تان دینارها

« ترجمه » ای نقیبلرکه ، سزك بر اقاکز نیجه دیدارلره معادلدر ؛ سزك رؤیت و شهودکزه دینارلر نثار اولسون ! « شرح » مردان‌خدانك براقای فیض بخشاسنی و وجه مبارکلرینك انوار سعادت اتماسی حد و حسابه کلمز فیوضات احسان ایتدیکنی وبو شرفه مظهر اولانی مسعود وکامران ایلدیکنی ینه اعرابی کندیلرینه عرض وبیان‌ایدرك ادبی حسبیله نائل‌التفات‌ومراماولور.

مثنوی

ای همه ینظر بنورالله شده
در بر شه بهر بخشش آمده

« ترجمه » اعرابی‌نك حاجتی مقنـالمز اوله‌رق یعنی بلا طلب آنلرك معلومی اولدی ، ذاتاً آنلرك عادتی سؤال وطلبدن اول احسان وعطا ایدی .
« شرح » واصـل درکاه حق اولان اعرابینك نه کبی شیلره محتـاج اولدیغی روحانیونه معلوم ومجزوم اولوب شیمهٔ لطف علامه‌لری مقتضاسنجه او، سؤال وطلب ایتمه‌دن‌اول عطا واکرام وکندیسنی نائل مرام ایتدیلر .

مثنوی

﴿ پس بدو گفتند یا وجه العرب ﴾
﴿ از کجـایی چونی از راه و تعب ﴾

« ترجمه » ایمدی اول نقیبلر آکا دیدیلرکه . ای عرباك وجیه وشریفی وآب‌رویی! نره‌لیسك، یولدن وزحمتدن نصلسك ؟ « شرح » چونکه‌درکاه‌حق، بطریق‌الاستعاره دارالخلافه‌یه ومردان خدا و الهامات کبریا نقیبـان ودربانانه تشبیه اونمدی . بالطبع نقیبان ایله یکی کلمش بر مسـافره مناسب مقالات اتیان وایراد اونور . توجیه کانجه : عالم حقیقیده بولنـان زمرهٔ جلیله اصحابی یکی واصل اولمش بر انسان کامرانی کورنجه بعدالاکرام ، اولجه نه مقامده بولنمش وجادهٔ دنیاده نصل مشاق ومتاعبه کرفتار اولمش اولدیغنی سؤال وبوکبی وسائل ایله لطفاً تطویل مقال ومسافری خوش حال ایدرلر.

مثنوی

﴿ گفت وجهم گر مرا وجهی دهید ﴾
﴿ بی وجوهم چون پس پشتم نهید ﴾

« ترجمه » اعرابی اول‌زمرهٔ جلیله اصحابنه دیدی‌که : اکر بکا یوز ویرر یعنی التفـات بیورر ایسه‌کز بن وجیه و شریفم، اما بنی و رای ظهره آتارده اعتبارایتمزایسه‌کز اوحالده اصلا وجهم‌وشرفه‌مناسبتم قالماز. « شرح » ترقی‌ایتمش بر سـالك راه حقیقت ، اهل عرفان و مردان یزدانه جواباً و تأدباً عرض

« ترجمه » زیرا جامه ایله بو جانبه کیرمك ایچون یول یوقدر؛ تن جاندن و جامه تندن آ كاه و خبردار دكلدر . « شرح » اوصاف حیوانیه‌یی ومشتهیات بدنیه‌یی ترك ایتمز ایسه‌ك جهان روحانیته دخول و وصول محالدر . محبتك بدنه منحصر ایکن سن تندن عبارت وبناءً علیه جاندن بی خبر واز هر جهت بی مزیت اولورسك ؛ جامه . تندن نصل بی خبر ایسه تن دخی جاندن اویله بی خبر وخیره‌سردر .

« پیش آمدن نقیبان و در بانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی و پذیر فتن هدیهٔ او »

مأمورین وقپوجیلر اول اعرابینك اکرامیچون استقباله کلوب کتیردیکی هدیه‌یی قبول ایتمه‌لری بیانده‌در .

مثنوی

« پس نقیبان پیش او باز آمدند »
« بس کلاب لطف برجیبش زدند »

« ترجمه » ایمدی نقیبان و مأمورین آنك اوکنه کلدیلر یعنی قارشیلادیلر وجیب وکریبانه چوق لطف کلابی اوردیلر یعنی لطفاً واکراماً اعرابینك اوستنه باشنه کل‌صویی سرپدیلر . « شرح » صاحب نفس مطمئنه اولان اول ذات ، حق یولنده اختیار ایلدیکی متاعب ومشاق وابراز ایلدیکی خضوع وخشوع اوزرینه انجامکار واصل درکاه جناب کردکار اولوب سیر فی الله مرتبه‌سنی احراز ایدنجه نقبای درکاه الٓهی اولان مردان خدادن پك چوق ذوات قلبنی تنویر ونعم روحانیه ایله ذاتنی دلشاد ودلاسیر ایلدیلر .

مثنوی

« حاجت او فهم شان شد بی مقال »
« کار ایشان بد عطا پیش ازسؤال »

بر نقشدن ویا خندان بر انسانك حالندن فائده‌مند اوله‌بیلیرسك ! صوری اولان شادی فرح بخشا اولدیغی حالده یا . شادیٔ حقیقی نه قدر عالی اولدیغنی آندن آکلاملی ، ارادات وعبادات مشروعه‌یی اجرا وقلبنی تطهیر ایتملیدر.

مثنوی

﴿ نقشهایی کاندرین کرما بهاست ﴾
﴿ زبرون جامه کن چون جامه‌هاست ﴾

« ترجمه » شول نقش وصورتلرکه حماملرده واردر ، جامکانك طیشاریسندن باقلدیغی وقت کورونن لباسلر کبیدر . [بو بیت شریفك مألی آتیده‌کی ابیات شریفه‌دن معلوم اولور .]

مثنوی

﴿ تا برونی جامه ها بینی و بس ﴾
﴿ جامه بیرون کن درآ ای هم نفس ﴾

« ترجمه » دیشاریده بولندقجه یالکز البسه‌نك صورتلرینی کورر ، باشقه‌سنی کوره‌مزسك ! ای همدم وطریقداشم! البسه‌کی چیقارده ایچری‌یه کیر .
« شرح » ساحهٔ فسحت نماسنه داخل اولانلری پاك وتطهیر ایدن جهان روحانیتك خارجنده بولنجه درویشانك مثال نقش اولان بعض تعبیرات و حرکاتنی ، ایشیدوب کورمکله متاع حقیقی اندن عبارت ظن ایدرسك ؛ اکر جهان معنوی‌یی بحق فهم ومشاهده ایتمك ایسترایسه‌ك جامهٔ صوری‌نی وامتعهٔ فانیهٔ دنیویه‌یی ترك ایله . برای تطهیر ، عالم معنوی‌یه کیر . اندن صکره حقیقی نظر ومعناً کسب طهارت واعتبار ایت !

مثنوی

﴿ زانکه باجامه درون سو راه نیست ﴾
﴿ تن زجان جامه زتن آکاه نیست ﴾

مثنوی

﴿ وین غم وشادی‌که اندر دل خطیست ﴾
﴿ پیش ازان شادی وغم جز نقش نیست ﴾

« ترجمه » بو غم وشادی‌که کوکل ایچنده یازی کیبدر . او غم وشادیٔ حقیقی یه نسبت ایدیلیرسه نقشدن باشقه بر شی دکلدر . « شرح » کاغده رسم اولنان نقش ایستر شادی ومسرتی . ایستر الم و کدورتی مصور اولسون ! صورتدن عبارتدر .

مثنوی

﴿ صورت غمکین نقش از بهر ماست ﴾
﴿ تاکه مارا یاد آید راه راست ﴾

« ترجمه » نقشك غمکین صورتی بزم ایچوندر . تاکه طوغری یول خاطرمزه‌که ! « شرح » بو بیت شریف بر کامل و عارف لساننددر . کرك کاغد اوزرنده ، کرك عادی بر انسانك صورتنده غمکین برصورت کوررایسه‌ك دنیاده فراق یار حقیقتدن متحصل غمی در حال تجدید و تخطر ایله آنك وصوانه چاره یاب اولمق ایچون طریق مستقیمی تأمل و اکا سلوك و توسل ایلرز . دیمکدر .

مثنوی

﴿ صورت خندان نقش از بهر تست ﴾
﴿ تا ازان صورت شود معنی درست ﴾

« ترجمه » نقشك یوزه کولن صورتی سنك ایچوندرکه او صورتدن معنی طوغری اوله ! « شرح » عارف بالله اولان عاشق حقیقی ، مسرت وشادی‌یی ایسته‌ین روشن ضمیر وخوش‌دل بر سالکه دیرکه : بز نقش غمکیندن مستفید اولورز ؛ زیرا قلبمز غم فراق وهجر ایله احتراق ایدر ؛ سن مسرتکارانه

« ترجمه » بالغك نقش وتصويرينه دريا ندر؟طوپراق ندر؟هندو وزنجينك رنكنه صابون نه ، قره بويا ندر؟ « شرح » بالغك نقشى ايسترسه خاكده ايسترايسه درياده اولسون وسياهك رنكى ايسترايسه صابون ايستر ايسه زاكايله ييقانسون! نقش هيچ برشى حس‌ايده‌ميه‌جكى وزنجينك رنكى بياض‌اوله‌ميه‌جغى كبى احمق وبى‌استعداد و سيما خلقهٔ مفسد وبرباد اولانلرده هر نه معامله‌يه مظهراولسه‌لر ينه كريوهٔ حمق وفساد ده پويان و حقيقتدن روكردان‌اوله‌جقلرى وارستهٔ تفصيل واتياندر ؛ بو بيت شريفده بيان اولنان بدبختان قهر جناب‌يزدانه كرفتار اولوب ناقابل درمان اولانلردر ؛ يوقسه بر انسانده براز قابليت اولسه واهل‌عرفانه خدمت‌ايتسه بركت‌مردان‌خدا آنى‌اصلاح واعلاايلر.

مثنوى

نقش اكر غمكين نكارى بر ورق
او ندارد از غم و شادى سبق

« ترجمه » كاغدك اوستنه اكر غمكين بر نقش تصوير ايلسك او نقش غم وشاديدن سبق‌وخبرطوتماز ! « شرح » عادى بر عقل و قلب صاحبنه براى ارشاد دينسه‌كه : فكر آخرت وسائر مشكلات انسانيه‌يى تأمل وطريق‌سقيمدن عدول ايله عاقبت بين اوله‌رق اجراى عبادتله برابر خوف حقدن محزون ومغموم اول ! او مرد عادى ولو حزن نما بر طورده بولنسه‌ده غم وشادىٔ حقيقيدن بى‌خبر وهميشه خيره سر اولور .

مثنوى

صورتش غمكين او فارغ ازآن
صورتش خندان واوزان بى‌نشان

« ترجمه » آنك صورتى غمكين ، فقط او غمدن فارغ ، صورتى خندان و او خنده‌دن بى‌نشان وبى‌خبردر ! « شرح » نقش و احمق ايستر ايسه غمكين ايستر ايسه خندان اولسون ! غم وشادىٔ حقيقيدن بى‌خبر اولديغندن آنك حزن ومسرتى برخيال عاديدر.

دم اورمغه قالقیشـیلیر ، بو ایسـه فائده‌یه بدل ضرر و خلل کتیره‌جکی بدیهی اولدیغندن آنلره‌دائر تفصیلات‌وتصریحات ویرمامك محض حکمت وعین‌صیانتدر.

مثنوی

﴿ بر سماع راست هر کس چیر نیست ﴾
﴿ لقمهٔ هر مرغکی انجیر نیست ﴾

« ترجمه » زیرا راست یعنی‌طوغری‌یی‌استماعه هر کس‌قادر وغالب‌دکلدر؛ هرقوشجغزك لقمه‌سی انجیردکلدر ! « شرح » دیمسونکه‌انسان‌حقائق‌روحانیه‌یی واحوال غامضه‌یی تفهیم و بیـانه مقتدر دکل ایسـه استماعه ده‌می مقتدر دکل ؟ چونکه استماعدن‌صکره اجراآت صره‌سی کلیر . حالبوکه معناً ضعیف اولانلرك اجراآتی بالطبع وخامت نما وزیان افزا اولور . مثلا اوفاق وضعیف بر مرغك اغزینه بیـوك بر انجیر دانه‌سی وضع ایله یـیـدیرلمکه قیام اولنور ایسه ضعیف قوش فائده‌یه بدل کرفتار فنا ودوچار خلل اولور .

مثنوی

﴿ خاصه مرغی مردهٔ و پوسـیدهٔ ﴾
﴿ پر خیـال اعمیٔ بی دیدهٔ ﴾

« ترجمه » علی‌الخصوص مرده‌اولمش چورومش وخیال‌ایله طولمش کوزسز اعمی بر قوش اولور ایسه ! . . . « شرح » حقائق روحانیه‌یی استماعه‌هر کس مقتدر اولمدیغی بالاده ذکر وایما اولنمشـدر ؛ شمدی فرض اولنسونکه استماع ایده‌جك کیمسه برده خیالات وترهات ایله مالی وروحانیتدن حالی لوث سیئات ایچنده پوشیده وفانی بر دنی ومع مافیه برده مدعی اولورایسه اویله‌برمستمعدن نشر اولنه‌جق رائحهٔ کریهه بالطبع فلاکت نما اولور .

مثنوی

﴿ نقش ماهی راچه دریا وچه خاك ﴾
﴿ رنك هند وراچه صابون وچه زاك ﴾

مثنوی

﴿ عاشق آن وهم اکر صادق بود ﴾
﴿ آن مجاز او حقیقت کش شود ﴾

« ترجمه » او ، وهمك عاشقی اکر صادق ایسه او مجاز آنی حقیقته چکر. « المجاز قنطرة الحقیقه » دینلدیکی » جمله یه معلومدر . [اشبو بیت شریفك شرحی ، سبق ایدن بیت شریفك شرحنده داخلدر .]

مثنوی

﴿ شرح میخواهد بیان این سخن ﴾
﴿ لیك می ترسم زافهام کهن ﴾

« ترجمه » بو کلامك بیانی شرح ایستر ، فقط کهنه وضعیف فهملردن قورقارم ! « شرح » ذکری سبق ایدن ابیات شریفه ده ایراد اولنان کلمات وحقائقی دها زیاده تفصیل ایتمك آرزو اولنور ایسه ده عقل ضعیف وارواح خام اصحابی اعطا اولنه جق تفصیلاتی کما ینبغی حس وفهم ایده میوب کریوهٔ ضلالتده پویان و کرفتار رنج و زیان اوملرندن خوف اولندیغی ایچون بالضروره دها زیاده تصریحاتدن اجتناب ومع مافیه اهل حال اولانلر ایچون بو یولده کی تفهیمات کافی عد اولنور .

مثنوی

﴿ فهمهای کهنهٔ کوته نظر ﴾
﴿ صد خیال بد در آرد در صور ﴾

« ترجمه » نظری قیصه اولان کیمسه نك کهنه وبیهوده افهامی یوزلرجه فنا خیاللری صورتلره کوتورر . « شرح » عقل جزئیسی وقوهٔ روحانیه سی نقصان وناتوان اولانلر افهام خیالات انجاملری میدان بولور وحقائق روحانیه دن

« ترجمه » وهم وعقل مخلوقدر ومولود کلوب طوغمشدر ؛ جناب حق ایسه والد ومولود اولمامشدر . ﴿ لم يلد ولم يولد ﴾ اولدیغی قرآن عظیم الشان ایله مثبتدر. « شرح » حقیقت ربانیه یه غیر مطلع اولان بعض درویشان جناب حق کندی ذهنلرنده یا جسماً تصویر ویا صفاتاً تصور ایدوب تصویر تصورلری اوزرینه اولدیغی ظن ایدرلر . حالبوکه حق تعالی حضرتلرینك هیچ مثلی اولمدیغندن حق صمدانیسنده عقل هر نه تصور وارائه ایلر ایسه هپ وهم وخیال بی مآلدر؛ چونکه ذاتاً عقل مخلوق ومولود اولوب آرتق آنك جناب حق دیه تأمل ایلدیکی خیالات حاشا ! ذات حق دکل عقلك مولودی اولان بعض تصوراتدر ؛ عقل دیر ایسه بنم تصور ایلدیکم ﴿ الله ﴾ کریم و رحیمدر . اوت! حق تعالی حضرتلری کریم ورحیمدر ؛ فقط کرم و رحم اسما و صفاتدر . حالبوکه صفات بشقه ذات بشقه اولدیغی وارستهٔ تفصیل وانبادر . سورهٔ اخلاصده بیوریلیورکه : ﴿ لم يلد ولم يولد ﴾ یعنی حق تعالی حضرتلری طوغورمدی وغیریدن ده طوغمدی . بو حقیقت نص ایله مثبت ایکن عقل انسان جناب حق تصویر و تولید ایتمکه قیام ایدنجه نصل خطا آلود خیالاته کرفتار اوله جغی آزادهٔ اثباتدر .

مثنوی

عاشق تصویر وهم خویشتن
کی بود از عاشقان ذو المنن

« ترجمه » کندی تصویر و وهمنك عاشقی اولان کیمسه نه وقت ونصل جناب ذو المننك عاشقلرندن اولور ؟ « شرح » بر انسان حقیقت ربانیه یی عالم روحانیده کسب ترقی ایله ارامیوب بالعکس ضعیف وبی قوت اولان عقل جزئی واسطه سیله ارار وذات صمدانی یی تصویر و بعده کندی تولید ایلدیکی وهم وتصویرك محبتنه اسیر اولنجه او کیمسه هیچ عاشقان جناب ذو المناندن معدود اوله بیلیرمی ؟ بالطبع اولماز ؛ فقط عشق ومحبتنی لذائذ صوریهٔ غیر مشروعه دن قطع وکمال صدق ایله حق بودر دیه وهم ایلدیکی کیفیت کرچه ذات جناب کبریا اولمدیغی هویدا ومثبت ایسه ده او کیمسه نك محبت وعشقی صدق اوزرینه مبتنی اولنجه ابتدا مجاز ، بعده لطف حق ایله حقیقته مبدل ومستحق مرحمت وامل اولور .

« ترجمه » اول درویش کاذب خانه قوشیدر ، سیمرغ هوا دکلدر ؛ اونوع درویش قوت اکل ایلر ، آب زلال فیض حقدن هیچ برشی ایچه‌مز!

« شرح » درویش کاذب ، سفلی اولان دنیانک ملوث مرغیدر ؛ عالم لاهوتک سیمرغ عشق انکیزی دکلدر ؛ او دنی تلویثات دنیویه ایله افتخار وصورتا قرار ایدر ؛ او فیوضات مالا نهایهٔ ربانیه‌دن بی بهره ومعناً نقش ومرده‌در.

مثنوی

﴿ عاشق حقست او بهر نوال ﴾
﴿ نیست جانش عاشق حسن وجمال ﴾

« ترجمه » او نوع درویش ، نوال وعطیه و طعام ایچون جناب حقه عاشقدر؛ حسن وجمال اللهك عاشقی دکلدر . « شرح » بو بیت شریفده ایما اولنان درویشان او نوع فقیران و درویشاندرکه : نائل نعم صوریه اولمق اوزره حق تعالی حضرتلرندن بعضاً استرحام ، فقط آنلرجه اصل مرام طعام وانعام اولدیغندن بالطبع جمال حقدن بی بهره وناکام اولورلر .

مثنوی

﴿ کر توهم میکند او عشق ذات ﴾
﴿ ذات نبود وهم اسما و صفات ﴾

« ترجمه » اکر او درویش کندینی جناب کبریانک ذاتنه عاشقدر ظن وتوهم ایلرایسه سهوی وارد ر ؛ زیرا ذات جناب خدا وهم صفات واسما دکلدر.
[بو بیت شریفك شرحی حسب المناسبه آتیده یازلمشدر .]

مثنوی

﴿ وهم مخلوقست مولود آمدست ﴾
﴿ حق نزاییدست او لم یولدست ﴾

« ترجمه » حق‌تعالی‌دن غیره تشنه اولان دنی، بحق درویش وفقیر دکل یالکز درویش نقشیدر ، اهل جان دکلدر ؛ کوپکك نقشنه سن کمیك آتمه !
« شرح » فکر وذکر وامیدی حق تعالی حضرتلرینه مربوط اولمیان وخلقك ودنیانك احسانات فانیه‌سنه ربط قلب ایدن دنی وبی‌معنی کیمسه‌لر نقش بی‌روحدر. آنلره حقائق انسانیه‌یی و دقائق معنویه‌یی تفهیم ایتمك بر کوپکك نقشنه قارشی کمیك آتمق کبیدرکه بیهوده وبی‌فائده‌در.

مثنوی

﴿ فقر لقمه دارد او نی فقر حق ﴾
﴿ پیش نقش مرده کم نه طبق ﴾

« شرح » او دنی الطبع و مثال نقش اولان فقیر لقمه فقرینی طوتار . حق فقرینی طوتماز. مرده‌نك نقشی اوکنه طبق قومه! [بالاده‌کی شرح بو بیت شریفك دخی شرحی اولور ؟]

مثنوی

﴿ ماهیٔ خاکی بود درویش نان ﴾
﴿ شکل ماهی لیك از دریا رمان ﴾

« ترجمه » اکمکه فقر و احتیاج کوسترن درویش طوپراق بالغیدر ؛ او نوع حیوانده بالغك شکلی وار ایسه‌ده او دکزدن اورکر ، قاچار .
« شرح » بعض کیمسه‌لر درویشان شکلنه کیروب حقیقی اولان درویشلرك لباس وکلامنی تقلید ایدرلر ، اما درویشلکدن دور ومهجور بولنورلر. او مقوله کاذبین ، دریای حقیقته تقربدن متنفر وجبین اولورلر ،

مثنوی

﴿ مرغ خانست اونه سیمرغ هوا ﴾
﴿ لوت نوشد اونه نوشد از خدا ﴾

و اول فقر وكدا كه حق ايله‌در ، جود وكرم مطلقدرلر. «شرح» سبق ايدن افاداتدن معلوم اولدی كه كدا يان آيينهٔ جود جناب يزداندر . فقط بونلر ايكی صنفدر : بری جناب حقه و ديكری خلقه قارشی كدادرلر . او صنف كه حقه قارشی كدادر ، حق وجود مطلقدرلر . بو ايكی صنف كدايان آتيده تعريف و اتيان اولنه‌جقدر.

مثنوى

﴿ وانكه جزاين دوست او خود مرده است ﴾
﴿ او برين در نيست نقش پرده است ﴾

« ترجمه » و او فقير ومحتاج كه بو ايكيدن غيری اوله ! اوميت ومرده‌در. او بو قپوده دكل خلق قپوسنده نقش پرده‌در . « شرح » اول فقير ومحتاج كه كرم جناب كبريا ايله عدمدن ايجاد اولنمش و بعده ينه مرحمت حقه محتاج بولنمش اولديغنی بيامیه ويا فقير الی الله وفقير فانی فی الله اولميه ! او نوع فقير مرده وفيض حقدن بی بهره‌در.

﴿ فرق بيان آنكه درويشست بخدا و ميان انكه ﴾
﴿ درويشست از خدا و تشنهٔ غير است ﴾

آنك ميانی فرق ايلمك بياننده‌دركه : بری خدا حضرتلرينه درويش و فقيردر و لطف خدانك تشنه‌سيدر . و اول ديكری،كه جانب خدادن درويش وفقيردر ، يعنی سوء حركتی حسبيله حق تعالی حضرتلرندن هيچ بر فيضه نائل اولميوب مخلوق جانبنه محتاج وتشنه وبناءً عليه بی فيض وبی وايه‌در.

مثنوى

﴿ نقش درويشست اونی اهل جان ﴾
﴿ نقش سك را تو ميند از استخوان ﴾

مثنوی

﴿ چون گدا آینهٔ جو دست هان ﴾
﴿ دم بود بر روی آینـه زیان ﴾

« ترجمه » زیرا گدا جود وسخانك آینه‌سیدر ؛ آگاه اول که آینه‌نك یوزینـه نفس زیان اولور ! « شرح » گدا جود و سـخایه آینه کبیدر. آینـه‌یه قارشی دم و نفس اورمق جلا و صفوتنـك ازاله‌سـنه باعث اوله‌جغی هویدا اولدیغندن آینه و کرم نمـا اولان گداره عنف و شـدت ارائه ایتمه ! ایدر ایسك نعمت سخادن محروم ومکدر ومغموم اولورسك !

مثنوی

﴿ آن یکی جودش گدا آرد بدید ﴾
﴿ وین دگر بخشد گدایا نرا مزید ﴾

« ترجمه » او بری بر الای محتـاج وگداری وجود و ظاهره کتیرر. دیکری گداره زیاده لك بخش واحسـان ایلر ! « شرح » وهـاب مطلق حضرتلرینك کیفیت کرمده ایکی عظیم جودی واردر : بری عدمدن کائنـاتی خلق و ایجـاد بیورمسیدرکه بوکا لسـان تصوفده (فیض اقدس) ودیکری بعدالخلق والایجاد مخلوقاتك فقر واحتیاجلری درکار ایکن حاجتلرینی معزیادهٔ احسان واعطا ایتمکدرکه بوکا (فیض مقدس) دیرلر . بو بیت شریفده ایشته بو ایکی نوع فیض ایما وانبا اولنمشدر.

مثنوی

﴿ پس گدایان آینهٔ جود حقنـد ﴾
﴿ وانکه با حقنـد جود مطلقند ﴾

« ترجمه » ایمدی گدایان حق تعالی حضرتلرینك جودو کرمنك آینه‌سیدر.

« ترجمه » جومردلك فقيرلری . ضعفايی آرار . شو كوزللر ومحبوبلر كبی كه صاف آينه ايسترلر . « شرح » خرب ومحبوب اولانلر مالك اولدقلری جمال وملاحتی كورمك ايچون نصل آينهٔ صافه محتاج ايسه‌لر از هر جهت جميل واوصاف وخصائل انسانيه ايچنده بی‌مثيل اولان جود وسخا ده كمالاتنی كوسترمك ايچون فقير وكدا ارار ولآلئ مروتی نثار ايلر.

مثنوی

روی خوبان زآينه زيبا شود
روی احسان از كدا پيدا شود

« ترجمه » كوزللرك يوزی آينه‌دن زيبا اولور ؛ احسانك يوزی ده فقيرلردن آشكار وپيدا اولور . « شرح » خوبان ومحبوبان آينه‌يه عطف نظر ايدنجه حسن وملاحتلرندن مسرور وحس ايتدكلری سروری تزييد صحت و نوره باعث اولور . اصحاب حسنه دها زيبا اولمق ايچون مقتضی اولان حركات وتزييناتی آينه ارائه وحسنلرينی ازيد واعلا ايلديكی كبی اهل سخاده فقير وكدا بولنجه اسباب تصدق وابذال كرمه دها زياده منهمك اوله‌رق محاسن قلبيه‌سنی اظهار وتزييد ايله ابراز جود ومروت ايدر.

مثنوی

پس ازين فرمود حق در والضحی
بانك كم زن ای محمد بر كدا

« ترجمه » ايمدی بوسببدن حق تعالی حضرتلری سورهٔ والضحی‌ده بيوردی كه: ای محمد ! كدا ، يعنی فقير اوزرينه صدا اورمه! « شرح » سورهٔ والضحی‌ده فخر كائنات عليه افضل التحيات افنديمز حضرتلرينه فرمان بيوريليوركه : يا محمد ! « ديلنجی‌يه عنف ايله معامله ايتمه! » زيرا ديلنجی‌ده بر حكمت خفيه‌يه مبنی خالق اولنوب فقره كرفتار وجود و سخايه قارشی بر آينهٔ زينت نثار اولدی .

عالی‌یه واصل اولان ذوات پاك نهـاد درجه درجه مظهر انعـام جناب وهـاب اولمشـلردر. ابتدای احوالده بی‌همت کورینانلرده بعدالوصول معناً ترقی ایتمش، ذاتاً مستعد اولانلر درجات عظیمه اولمشدر .

﴿ در بیان آن که چنانکه گدا عاشق کرمست وعاشق کریم ﴾
﴿ کریم و کریم هم عاشق گداست کر گدارا صبر بیش بود کریم بردر ﴾
﴿ او آید و کریم را صبر بیش باشد گدا بردر او آید اما صبر ﴾
﴿ گدا کمال گداست وصبر کریم نقصان اوست ﴾

بحث اونك بیانندەدرکه: نصل فقیر، کرمك عاشقیدر ؛ کریم اولانك کرمی‌ده گدانك عاشقیدر ؛ اگر گدانك صبری زیاده اولورسـه کریم آنك قپوسنه کلیر وکریمك صبری زیاده اولسـه دیلنجی آنك قپوسنه کلیر ، فقط فقیرك صبری کندینه کمالدر وکریمك صبری وفقیری ارامامسی کندینه نقصاندر.

مثـنوی

﴿ بانك می آمدکه ای طالب بیـا ﴾
﴿ جود محتـاج گدایان چون گدا ﴾

« ترجمه » صـدا کلدی‌که ای طـالب ! کل ! زیرا جود و کرم فقیر کبی فقیرلره محتـاجدر . « شرح » مقتضـای جود و کرم ، محتـاجلره احسان ایتمکدر ؛ محتاجین بولنماز ایسه جود وکرم وسخا قوەده قالوب آثاری ظاهر وروننما اولەمیەجغندن گدایان اهل سخایه محتاج اولدقلری کبی اصحاب سخاده محتاجینه محتاج اولملری مقتضای حکمت وسیمهٔ مروتدر .

مثـنوی

﴿ جود می جوید گدایان وضعاف ﴾
﴿ همچو خوبان کاینه جویند صاف ﴾

مثنوی

﴿ خاص و عامه از سلیمان تا بمور ﴾
﴿ زنده گشته چون جهان از نفخ صور ﴾

« ترجمه » خواص وعوام ، حضرت سلیماندن قارنجه‌یه قدر نفخ صوردن جهان حیاتیاب اولدیغی کبی حی‌وزنده اولمشلر ایدی . « شرح » عالم حقیقتده الك بیرك بر ذات ایله قارنجه‌قدر الك اوفاق بر بندهٔ خدا جمله‌سی نائل حیات بی انتها اولور . درگاه حقیقت بالاده دارالخلافه‌یه تشبیه اولندیغندن حسب‌البلاغه ابیات شریفه‌ده اول دار لطافت باره مناسب تعبیرات استعمال بیوریله‌جغی اخطار اولنور .

مثنوی

﴿ اهل صورت در جواهر بافته ﴾
﴿ اهل معنی بحر معنی یافته ﴾

« ترجمه » اهل‌صورت جراهرده اورلمش ، اهل‌معنی بحرمعنی‌یی بولمشدر . « شرح » مستحق انعام اولمش اهل حاجات واصحاب نیاز ، خلقت وارزولرینه مناسب صورتده مظهر مراحم جناب خدای بی‌انباز اولمقده ایدی . مثلا اهل صورت جواهر کبی صوری نعمتلره واهل معنی رؤیت لقا واستحصال رضای جناب کبریا کبی غیر مادی احسانات معنویه‌یه نائل وجمله‌سی علی مراتبهم مسعود وخوش‌دل ایدیلر .

مثنوی

﴿ انکه بی همت چه با همت شده ﴾
﴿ وانکه با همت چه با نعمت شده ﴾

« ترجمه » او کیمسه‌که بی‌همت‌ایدی ، صاحب همت اولمش ، واو کیمسه‌که اهل‌همتدن ایدی . پك چوق نعمته نائل اولمش ایدی . « شرح » اول درگاه

« ترجمه » اوراده آن بآن ، هرجانبده برصاحب حاجت ، او باب سعادت مأبدن بر احسان وقفتان بولمقده ایدی . « شرح » ذکری سبق ایدن مرد ، عالم روحانیتده کوردی که اصحـاب حاجات کمال لطف بی‌انباز الٓهیدن پك چوق انعام ومراتبه نائل وکمالات انسانیه‌یه واصل اولمشلردر.

مثنوی

هر کبر و مؤمن وزیبـا و زشـت
همچو خورشید ومطرنی چون بهشت

« ترجمه » کافر ومؤمن وکوزل وچیر کیندن طولایی کونش ویاغمور کبی ایدی ، جنت کبی دکل ایدی . « شرح » حق تعـالی حضرتلرینـك مرحمتی مستحق کوردیکی کیمسه‌لره شامل اولنجه مثال آفتاب عالمتـاب ومانند باران مرحمت فشـان انوار اولدیغی حالده اظهار فیوضـات بی‌شمار ایلر . بر نوع مرحمت شـامله کبریا جنت آسـا بعض ذواته منحصر دکل بلکه عموم اوزرینه شامل بردریای مرحمت احتوادر . توجیه آخر : بیت شریفك ایکنجی مصراعنده بولنان (نی) حرفی ماقبلنی نفی ایدوب او حالده مرحمت خدا آفتاب وباران کبی فائده‌سی یالکز بعض یرلره منحصر و مخصوص دکل ، بلکه جنت آسا سکانك جمله‌سنه سعادت افزادر .

مثنوی

دید قومی در نظر آراسته
قوم دیکر منتظر بر خاسته

« ترجمه » بر قومی کوردی که ، نظرده مزین اولمش دیکر بر قوم منتظر اوله‌رق قیامده بولنمشدر . « شرح » اول مرد مقبول عالم حقیقته وصول بولنجه کورمشدر که بعض ذوات پاك صفات انعام واحسانات بی‌غایات ایله نظر الطاف باریده مزین وآراسته وآنلرك مرتبه‌سنه دها قدم باصمایان متقین ، عبادات ایله قیامده منتظر مراحم وعطایای جناب خدا ایدیلر .

« ترجمه » زنك دعالريله زاری و نیازندن و مردك غمیله کرانبارلکندن یعنی چکدیکی زحمت و مشقتدن . [بو بیت شریفك مآل عالیسی آتیـده اکمال اولنه‌جقدر .]

مثنوی

﴿ سالم از دزدان واز آسیب سنك ﴾
﴿ برد تا دارالخـلافه بی درنك ﴾

ترجمه » خرسزلردن وطـاش طوقونمسندن سـالم اوله‌رق بلا توقف دارالخلافه‌یه قدر صو دستیسنی کوتوردی . « شرح » نفس مطمئنه ایله عقل ، حق‌تعالی حضرتلرینه‌ایتدیکی زاری وتضرع واجرای وظیفه‌ده چکدیکی زحمت وابراز ایتدیکی خشوع وخضوع اوزرینه ، شیطانلرك شرندن خلاص اوله‌رق شایان تشکر برمرتبهٔ علیه‌یه واصل وعالم حقیقی‌یی رؤیته نائل اولدی .

مثنوی

﴿ دید درکاهی پر از انعامهـا ﴾
﴿ اهل حاجت کستریده دامها ﴾

« ترجمه » نعمتلرله طولو بر درکاه کوردی ، که اهل حاجت آنده داملر دوشه‌مشـلر ! « شرح » صاحب نفس مطمئنه ، حق یولنده اختیار ایلدیکی زحمتلر وایتدیکی نیـازلر اوزرینه درکاه معـالی اکتناه حقیقته واصل اولدقده نائل انعام سعادت انجام اولمق امیدیله بك چوق کیمسه‌لری کوردی‌که هر بری مرغ مقصـدینی طوتمق ایچون رضـای باری‌یه موافق حسن‌اخلاق‌وعبادات مقبوله‌دن معمول بر دام دل‌آرام قورمشدر .

مثنوی

﴿ دمبدم هر سوی صـاحب حاجتی ﴾
﴿ یافتـه زان در عطـا و خلعتی ﴾

آب عرفان وعبوديتمزی شيطانلردن وشيطان صفت اولان انسانلردن حفظ وصيانت و وارلغمزی عمان بی‌پايان الوهيتكه ايصاله مرحمت ايت ! جناب واجب‌الوجوده دعا دائما فيض‌افزا اولديغی وارستهٔ تفصيل وانبادر.

مثنوی

﴿ كرچه شويم آكهست و پرفنست ﴾
﴿ ليك كوهر را هزاران دشمنست ﴾

« ترجمه » كرچه‌زوجم آكاه: ذوفنوندر؛فقط كوهرك بيكلرجه‌دشمنی واردر. « شرح » مستعار اولان زن اعرابی اغزندن نفس مطمئنه جناب حقه لسان معنويله ديركه : عقلم فی‌الحقيقه آكاه وكامل ايسه ده معارف و عبادات كبی كوهر كران‌قيمتك اعداسی كثير وحفظی عسير اولديغندن يـنه‌سن‌ای مولای متعال، آنی صيانت وبزی امين وپر ميمنت ايت !

مثنوی

﴿ خود چه باشد كوهر آب كوثرست ﴾
﴿ قطرهٔ زينست كاصل كوهرست ﴾

« ترجمه » كوهر نه اولور ؟ بو آبمز آب كوثردر ؛ بو بر قطره‌دركه كوهرك اصليدر . « شرح » نفس مطمئنه‌ديركه‌عرفان وعبادتمزك يانده كوهر لفظيله تعبير وتعريف ايلدم . سهوايتدم؛ زيرا جناب حقه‌اولان‌عرفان‌وعبادتمزك‌يانـنده كوهر بيله بی بها قالير ؛ چونكه كوهر ، فرع ، عرفان وعبادت ايسه ، اصل ودريای وسيع كوثردر. بعض مفسرين (انا اعطيناك‌الكوثر) آيت كريمه‌سنده‌كی كوثری « علم وعملدن متحصل خير كثير. » ديه تفسير ايلمشلردر.

مثنوی

﴿ از دعا های زن وزاریٔ او ﴾
﴿ وزغم مرد و كرانباریٔ او ﴾

مثنوی

﴿ بر سبو لرزان بد از آفات دهر ﴾
﴿ هم کشیدش از بیابان تا بشهر ﴾

« ترجمه » [زمانك آفات و بلیاتندن دستی لرزان ایدی ؛ سبویی بیاباندن شهره قدر طاشیدی . « شرح » عقل حائز اولدیغی معارفك واو وقته قدر بدنی واسطه‌سیله اجرا ایلدیکی عباداتك کمال قیمتندن امین و دهرك آفاتندن مطلع وبر بیم اولدیغندن مصارف وعباداتی کرفتار انقراض وبلا اولمامق ایچون غایت اعتنا ایلدیکی حالده عالم حقیقت کندیسنه مشهود وآنده‌کی وسعتدن حیران وبیهود اولدی .

مثنوی

﴿ زن مصلا باز کرده از نیاز ﴾
﴿ رب سلم ورد کرده در نماز ﴾

« ترجمه » زن نیاز جهتندن سجاده‌سنی آچمش و رب سلم دیمکی نمازده ورد زبان ایتمشدر . « شرح » عقل بروجه محرر معارف وعباداتیله حق یوانده سالك ومفتخر اولدیغی حالده معارف وعباداتی دهرك آفاتندن مصون اولمسیچون نفس ، دعایه قیام والنهی ! بو خصائل مقبوله‌مزی خللدن سالم قیل! ورد زبانیله نمازه دوام واقدام ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ که نکاه دار آب مارا از خسان ﴾
﴿ یارب آن کوهر بدان دریارسان ﴾

« ترجمه » که بزم صویمزی ادانیدن ، خسیسلردن صاقلا ! حفظ ایت ؛ یاربی ! اول کوهری دریایه‌ایرشدیر! « شرح » نفس مطمئنه دیر که الٓهی !

« ترجمه » اكر بيلير ايسـك آبا واجدادكدن منقولدر . سنك پيشكده بو روحانىناملر ابجـد كيدر . [بو بيت شريفك مآل عاليسى ، آتيـده‌كى بيت شريف ايله اكمال اولنمشدر .]

مثنوى

﴿ ابجد وهوز چه فاشست وبديد ﴾
﴿ برهمه طفـلان معنى ناپديد ﴾

« ترجمه » ابجد و هوز جمله اطفـال ايچون نصـل آشـكار اولديغى معلومدر. اما معنـاسى اطفال‌ايچون غائبدر . « شرح » سن كنديكى احوال فانيهٔ دنيويه‌يه حصر ايتمش ايكن برده اره صره كيفيات جليـلهٔ روحانيـه‌دن بحث ايله او عرصهٔ واسعه‌ده اندام نما اولمق ايسترسك ! سن اندن نه‌بيليرسك ؟ معلوماتك آبا و اجدادكدن مأخوذ اوله‌رق صرف تقليد وغير مفيد در ؛ يالكز مسموعات ايله حصول مقصد ممكن ومعتاد اولمش اوليدى او حالده اطفـال‌ده ازبر اوله‌رق دائما قرائت ايتمكده اولدقلرى ابجدك معانيسندن خبردار وحقائق نثار اولور ايدى ؛ فقط جمله‌يه معلوم اولديغى اوزره اطفـال ابجد هوز ديرلر وآنك حقيقتندن خبرسز بولنورلر . ارباب حقيقتك اصطلاحاتنى مجرد بيلوب اونى خلقه صاتانلرده عينيله ابجدى اوقويوب معناسنى بيلمه‌ين‌چوجقلركيدر .

مثنوى

﴿ پس سبو برداشت آن مرد عرب ﴾
﴿ در سفر شدمى كشيدش روز وشب ﴾

« ترجمه » بونك اوزرينه مرد عرب صو دستيسنى قالديروب سفره كيتدى كيجه‌كوندوز آنى طاشيدى . « شرح » علم وهنرلريله وجودينى حقه تقـديم ايتمك وحق يولنده غيور و مقـدم اولمق ايچون نفسـك ارائه ايلديكى طريق اوزره عقل ، قانع وهنرينـك كمال قيمتندن اميدوار اوله‌رق طريق مستقيمده ساعى وعزم سلوك ايله متوجه الى‌الله اولدى .

آب زلال کبی اولان عالم بالادن وجهان عقبادن بالضروره بی‌خبر وخیره سر اولورلر .

مثنوی

ای که اندر چشمهٔ شور ست جات
توچه دانی شط و جیحون و فرات

« ترجمه » ای کیمسه ! سنك محلك آجی اولان چشمه‌در ، سن شط وجیحون وفراتی نه بیلیرسك ؟ « شرح » ای‌احوال فانیه وحظوظات نفسانیه ایله مشغول‌اولان غافل! درجات عالیه وعلوم بی نهایه‌یی راذواقی شامل اولان جهان معنیدن سن نه بیلیرسك و بیلمدیکك احواله قارشی نصل عناد ودعواده بولنورسك ؟

مثنوی

ای‌که نارسته ازین فانی رباط
توچه دانی محو وسکر وانبساط

« ترجمه » ای کیمسه! بوفانی‌رباط وکاروانسرایدن‌خلاص‌بولمامش‌سك! سن محو و سکر و انبساط ذوقنی نه بیلیرسك ؟ « شرح » کندیسنه کلنلری بعض صور ایله قبول وبعده رباط آسا رد ایله مشکلات افزا اولان بو دنیای بی‌بقانك احوالیله منحصراً اشتغال و انهماك ایدن احمق ! حق‌یولنده افنای وجود ایتمکی و سکران حق اولمق و مرتبهٔ انبساطی بولمق کبی احوال معالی مآلی سن نه بیلیرسك؟که بونلرك شهودی ارباب صورته میسر دکلدر .

مثنوی

ور بدانی نقلت از اب وجد ست
پیش تو این نامها چون ابجد ست

مثنوی

﴿ کین چنین اندرهمه آفاق نیست ﴾
﴿ جز رحیق ومایهٔ اذواق نیست ﴾

« ترجمه » زیرا بوکبی لذیذ صوکافهٔ آفاقده یوقدر ؛ بو صو شراب خالص و مایهٔ اذواقدن غیری دکلدر . « شرح » عقل ایله نفس مرتبهٔ حقیقته واصل اولهمادقلرندن کندی علم و عملرینی نادرالوجود بر شی ظن ایتدکلرینه اشارتدر .

مثنوی

﴿ زانکه ایشان زآبهای تلخ وشور ﴾
﴿ دائما پر علتند ونیم کور ﴾

« ترجمه » زیرا آنلر آجی وطوزلو صولردن طولایی دائما پر علت ونیم کور وبی نور دیرلر . « شرح » سبق ایدن بیت شریفك مآلی ، نفس ایله عقلدن ایراد اولندیدی . شمدی حضرت مولانای رومی قدس سره السامی بیوریورلرکه بزم صویمز شراب خالص ومایهٔ اذواقدن غیری دکلدر دیانلر وعلممزده شك ، علممزده ریا یوقدر دعواسنده بولنانلر مایهٔ شراب غرور اولان بو دنیانك احوالیله مشغول ودریای حقیقتدن بی‌خبر وبی‌نور اولملرندندر .

مثنوی

﴿ مرغ کاب شور باشد مسکنش ﴾
﴿ اوچه داند جای آب روشنش ﴾

« ترجمه » بر قوش که آنك مسکنی آجی صو اوله . روشن وطاتلی اولان دیکر صوئك محلنی نه بیلیر ؟ « شرح » احوال دنیویه ایله مشغول اولانلر

﴿ در بند دوختن زن عرب سبوی آب باران او مهر نهادن ﴾
﴿ بروی از غایت اعتقاد عرب ﴾

یاغمور صویله طولمش اولان دستی یه زن اعرابی نك کیچه دیکمه سی و عربك کمال اعتقادندن او دستی اوزرینه مهر وضع ایتمه سی بیانندهدر :

مثنوی

﴿ مرد کفت آری سبو را سر ببند ﴾
﴿ هین که این هدیه است مارا سود مند ﴾

« ترجمه » اعرابی زوجه سنه دیدی : اوت ! دستینك باشنی باغلا و آکاه اول! که بو هدیه بزه نافع و فائده لیدر . « شرح » عقل نفسه دیر : بز مادام که حق تعالی حضرتلرینه التجا وبدنمزی اهدا ایده جکز ؛ آرتق بدنمزك آغزی اوزرینه مهر سکوت وضع ایت که ویردیکمز قراری آغزمز هرکسه افشا و اشاعه ایتمسون ! زیرا افشای اسرار و خفایا ، عین خطا ومحض بلادر .

مثنوی

﴿ در بند در دوز تو این کوزه را ﴾
﴿ تا کشاید شه بهدیه روزه را ﴾

« ترجمه » ای زوجهم ! بو دستینك آغزینه کیچه دیك ! تا که شاه بو هدیه ایله اوروجنی آچسون . « شرح » ای نفس ! کورونمیه جك واهل اغراضك طعن وتعریضنی دعوت ایتمیه جك یولده وکیچه کبی مستور صورتده اغز اوزرینه مهر سکوت وضع ایت ! تا که فلك اولندقده رضای باری یی مستلزم حقایق سر نما اولسون .

فيها ومساكن طيبةً في جنات عدنٍ ورضوان من الله اكبر ذلك الفوز العظيم ﴾
معناى شريفى : واهل ايمان اولان اركَكلر ايله قادينلر برى برلرينك ياردمجيسيدر؛
آنلر شرعاً مستحسن اولان وجه اوزره امر ايدرلر وقبيح و غير مشروع
كيفياتدن منع ايدرلر وشريعت مطهره نك امر ايتديكى يولده نمازى قيلوب زكاتى
ويررلر وحق تعالى ايله رسولنك امرلرينه اطاعت ايدرلر. قريباً حق تعالى
آنلره مرحمت ايده جكدر ؛ حقيقةً الله تعالى عزيز و هر ايستديكى ايشه غالب
وحكيم ودانادر . جناب خدا مؤمنيندن اولان اركَكلر ايله مؤمناتدن بولنان
قادينلره جناتى وعد ايلدى كه اونك اغاجلرى آلتنده ايرماقلر اقار واول مؤمنين
ومؤمناتى جنات ايچنده دائمى صورتده مقيم قيلدى وكذلك اواهل ايمان ايچون
جنات عدنده كوزل وپاك مساكن وعد بيوردى وحق تعالى نك رضاوخشنوديسى
جناتك نعمتلرندن (يعنى جنتده من غير رضاءالله سائر بولنان نعمتلردن)
دها بيوكدر ؛ ايشته فوز عظيم وبيوك خلاص اودر. » بيت شريفك شرحنه كلنجه
كندى علم وهنركه مغرور اولمه ! الله تعالى حضرتلرينك رضاسى جانبنه كيت
و اول عمران حكمتده كار وبارى كور ! بو محلده انهار جاريه نك حقيقتندن
مقصد عالى ؛ انبيا وسائر مردان خدانك مانند جنات عاليات اولان قلوب
وافكارينك التنده جارى اولان حسيات عظيمه وحقائق بى نهايه در .

مثنوى

﴿ اينچنين حسها وادراكات ما ﴾
﴿ قطرهٔ باشد دران بحر صفا ﴾

« **ترجمه** » بزم بويله حسلرمزله ادراكاتمز اول بحر صفاى ربانيده
برقطره اولور . « **شرح** » انسانلرك حس وادراكلرى عمان عرفان جناب
يزدانه كوره بر قطره كبيدر ؛ بناءً عليه علم وعرفان ومعرفتمز واركبى دعوالردن
فراغت ورضاى بارى يى استحصال ايچون اقدام و دقت ايديكز .

« شرح » عبادات وحواس مقبوله‌يی شامل اولان وجودكی حضور رب‌العالمينه كوتور ، هديه ايت ! ديه نفس عقله نصيحت ويرر ايكن بيلمز ايدی كه عمان عرفان مولا واسع و بی انتها وهر شيدن غنی واعلادر.

مثنوی

﴿ در ميان شهر چون دريا روان ﴾
﴿ پرز كشتيهای وشست ماهيان ﴾

« ترجمه » بغداد شهری اورتاسنده دريا كبی جاری و سفينه‌لرايله، بالق اولطه‌لريله طولو دجله كبی عظيم بر نهرك وجودندن زن اعرابی بی‌خبر ايدی . « شرح » نفس كندی علم وهنرينی وعبادتنی چوق كورمسی دريای واسع معرفت ربانيه‌دن بی‌خبر اولمسندن ايدی ؛ يوقسه او عمان صمدانی‌ايچنده‌اولان علوم و معارفی وحكم ولطائفی بيلمش اولايدی كندی علم وهنرينك جزئيتنی تماميله ادراك و او كبی خيالاتدن كنديني پاك ايدر ايدی . سورهٔ اسرانك سكسانيدنجی آيت كريمه‌سنده: ﴿ وما اوتيتم من‌العلم الاقليلاً ﴾ بيورلمشدركه علمدن انسانلره ويرلمدی ، الا آز شئ ويرلدی مآلنده در .

مثنوی

﴿ رو بر سلطان وكار و بار بين ﴾
﴿ حس تجری تحتها الانهار بين ﴾

« ترجمه » سلطانك نزدينه كيت وايش كوج كور! تحتنده انهار جاريه اولان حسه نظر ايت ! « شرح » تحتها الانهار بشارتنی حاوی پك چوق آيت كريمه واردر . بو محلده سورهٔ توبه‌نك يتمش ايكنجی ايله يتمش اوچنجی ايت كريمه‌لرينك تحريريله تزيين صحائف واكتفا ايدلمشدرر . شويله‌كه : ﴿ والمؤمنون والمؤمنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن‌المنكر ويقيمون الصلوة ويؤتون الزكاة ويطيعون‌الله ورسوله اولئك سيرحمهم‌الله ان‌الله عزيز حكيم . وعدالله المؤمنين والمؤمنات جنات تجری من تحتها لانهار خالدين

تکراراً کورسه ممنوع دکلدر . طبیب صالح ومستقیمك بر مریضه‌نك وجودینی بلا سوء قصد کورمه‌سی جائزدر.

بیت شریفـه رجوع ایدیلنجه بیـوریلیورکه بر طرفدن حواس خمسی محرمات وغیر مشروع کیفیاتدن منع ودیکر طرفـدن او امر ربانیـه‌یی اجرا و وجودکی بخشایش الٓهی اولان آب عرفانایله املا واحیا ایت ! او حسلردن برینی ماخلق الهك غیریسنه صرف ایدرسك کویا لوله‌لردن برینی آجوب آب ایمانی ضایع ایتمش اولورسك .

مثنوی

ریش اوپر باد کین هدیه کراست
لایق چون اوشهی اینست راست

« ترجمه‌ٔ » اعرابینك صقالی‌روزکارایله مالیدر. یعنی خوالیایه دوشمشدرکه کیمك بویله هدیه‌یی واردر ؛ اویله عظیم بر شاهه ایشته بویله بر هدیه لایقدر .

« شرح » نفس مطمئنه‌نك سبق ایدن افادات واشاراتی اوزرینه انجامی عقل . قانع اولوب کندی کندینه دیمشدرکه فی‌الحقیقه نسخهٔ کبری اولان وجودم کبی حق تعالی حضرتلرینك امرینه فدا واهدا ایدیله‌جك برهدیه نرده‌بولنور؛ بو فکر و وهم اوزرینه‌عقلك صقالی مثابه‌سـنده اولان‌خیـالاتی پرهوا وفقط آرزوه‌ی استحصال رضای کبریا ایچون اولدیغندن مقبول خدا اولمشدر .

بو بیت شریفده : صورتا مرد عربه . معناً کندی علم وعملارینـه مغرور اولانلره توبیخ وتعریض واردر .

مثنوی

زن نمیدانست کانجـا بر کذر
هست جاری دجلهٔ همچون شکر

« ترجمه‌ٔ » زن اعرابی— که بردستی‌یاغمور صوینی‌شاهه‌کوتور. نصیحتنی ویرمشـدر . — بیلمز ایدی‌که آنده شکرکبی طاتلی آقان دجله نهری آقیوردی.

مثنوی

بی نهایت کردد آبش بعد ازان
پرشود از کوزهٔ من صد جهان

« ترجمه » بو وجود دستیسی پاك اولدیغی کوریلنجه آنك آب عرفانی نهایتسز چوق اولور ، اندن صکر بنم دستیمدن یوزجهان آب‌عرفان‌ایله طولار . « شرح » وجود انسانی بر کوزه ودستی کبی محدوددر. اما اوامر ربانیه‌یه تابع وعشق ربانیله پاك وعالی اولنجه حکمت جناب خدا آنی‌عقله صیغمایه‌جق درجه‌ده آب زلال عرفان ایله املا واحیا ایده‌رك قدر وقیمتنی اعلا ایلر .

مثنوی

لولها بر بند وپر دارش زخم
کفت غضوا عن هوا ابصارهم

« ترجمه » لوله‌لری قاپا و دستی‌یی کوپدن طولدور ! کوزلریکزی هوادن قاپاییکز دیه حق تعالی حضرتلری فرمان بیوردی . « شرح » اشارت‌اولنان آیت کریمه سورهٔ نورك اوتوزنجی آیت کریمه‌سیدر . شویله‌که : ﴿قل‌للمؤمنین یغضوا من‌ابصارهم ویحفظوا فروجهم ذلك اذکی لهم ان‌الله خبیر بمایصنعون ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ، مؤمنلره سویله‌که حرام اولان شیلری کورمکدن کوزلرینی منع ایتسونلر وفرجلرینی محرماتدن حفظ ایتسونلر . بو منع ابصار وحفظ فروج کیفیاتی آنلره اطهر وغایت پاکدر . تحقیقا حق‌تعالی‌حضرتلری آنلرك ایشلدکلری شیئه خبیردر . » منع‌بصر حقنده تفاسیر شریفه‌ده پك چوق ایضاحات واردر ؛ علی‌الخصوص تفسیر کبیر بوکیفیتی تفصیل‌ایتمشدر. منع‌بصردن مقصد صریح : زوجه و جاریه‌دن غیری اولان نسایه شهوتله باقمقدر . نا محرم نسانك یوزیله اللری بلا سوء قصد کورلسه حرام دکلدر ؛ اما بر کیمسه کندیسنده شهوت حس ایدر ایسه نظرهٔ اولی معفو اولمقله ایکنجی نظر ممنوعدر . شهوت ویا میل حس ایتمز ایسه بروجه محرر یالکز وجه ایله اللری

بو دستی‌نی وایچنده‌کی صوبی هر درلو نجسدن، یعنی بودستیٔ بدنی وآب ایمانی جمیع نجس و ملوثاتدن پاك طوت ! « شرح » بدن دستی وحواس خمس وکمالاتی انك صوبی اولوب جمله‌سنك حرامدن وحرکات غیر مقبوله‌دن حفظنی یاارحم الراحمین، مرحمت وکرمکدن تضرع ایلرم .

مثنوی

﴿ تاشود زین کوزه منفذ سوی بحر ﴾
﴿ تا بکیرد کوزهٔ من خوی بحر ﴾

« ترجمه » تاکه بو دستیدن بحر جانبنه منفذ اولسون ! تا بنم کوزه‌م بحرك خوینی طوتسون. « شرح » الٓهی ! دستی مثالی اولان بو بدندن عین علم وعرفان ومحض مرحمت وغفران اولان دریای واسع رحمانکه طوغری معنوی بر منفذ خلق بیور که قطرهٔ وجود و علمم اول دریایه واصل و او عمان - بیکرانك خوی و طبیعتی آنده حاصل اولسون ! یعنی ﴿ تخلقوا باخلاق الله ﴾ سر عظیمی بنده ظهوره کلسون !

مثنوی

﴿ تاچو هدیه پیش سلطانش بری ﴾
﴿ پاك بیند باشدش شه مشتری ﴾

« ترجمه » تاکه بو بدن دستیسنی شاهك حضورینه هدیه کبی کوتوره‌سك ! او هدیه‌یی شاه پاك کوروب مشتری اوله . « شرح » بو بیت شریفك مألی ، هم زن اعرابیه‌دن ، هم بر اهل عرفان طرفندن سویلنمش اولسه جائزدر . دینلیورکه : بو وجود وعبادات وحسن اجرا آتیکی عندالموت ویا ﴿ موتوا قبل ان تموتوا ﴾ سرینه مظهریتکده بارکاه جناب کبریایه کوتور ده پاك وخالص اولان حالك تعین ایتسون وعند الٓهیده مقبول اولسون .

بر صاحب عرفان طرفندن عمومه خطاباً بیان واتیان اولنمش و بیورلمش‌که دستیدن مقصد ، بدن انسانی وصودن مرام فیض ربانیدرکه اکا نسبةً حواس متنوعه تلخ وزیاده‌سیله رنج آوردر.

مثنوی

﴿ ای خداوند این خم وکوزهٔ مرا ﴾
﴿ در پذیر از فضل الله اشترا ﴾

« ترجمه » ای ارحم‌الراحمین ! بو نم کوپمی ودستیمی قبول ایله! ﴿ الله اشتری ﴾ دیدیکك فضلکدن طولایی!.. « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ توبه‌نك قرق یدنجی آیت کریمه‌سیدر . شویله‌که: ﴿ ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم واموالهم بان لهم الجنة ﴾ معنای شریفی : «تحقیقا الله تعالی حضرتلری اشترا ایلدی ، مؤمنلردن نفسلرینی ومالارینی . زیرا او اشترایه مقابل مؤمنلر ایچون جنت واردر . » رضای جناب باری‌یی استحصال ایتمك نیت خالصانه‌سیله جهاد وعباداتده ومساعئ مشروعه‌ده نفس ومالنی فدا ایدن مردان خدانك فداکارلقلرینی الله تعالی حضرتلری قبول واشترا ایله اکا مقابل اهل ایمانه جنت اعلا احسان واعطا ومؤبداً سعادتله احیا ایلر . بو آیت کریمه‌یه استناداً بیورلمشدرکه : ای خداوند کریم دستی ماننـد اولان بدنمی ومعارف وعباداتمی وهنرلرمی رضای باریکی استحصال ایچون تقدیم و فدا ایلرم ؛ آنی ﴿ ان الله اشتری ﴾ آیت کریمه‌سنك حرمتنه اوله‌رق قبول وبنی بر مرد مقبول ایت .

مثنوی

﴿ کوزهٔ با پنج لوله پنج حس ﴾
﴿ پاك دار این آب را از هر نجس ﴾

« ترجمه » بش حسدن عبارت اولمق اوزره بش موصلنی بولنان

« ترجمه » سـزيله كه بوندن غيرى اسـبابمز يوقدر ؛ چولده‌ده بوندن دها كوزل صو يوقدر . « شرح » نفس ديركه: اى عقل! حضور رب‌العالمينه وارمغه نائل اوله‌بيلير ايسك عرض ايتكه بيـابان دنياده بدنمزك شامل‌اولديغى حواسدن وعلوم وحسياتدن باشقه قيمتدار برشى بوله‌مدم ؛ بونك‌ايچون كنديمى فرمانكزه قارشى فدا وبارگاه كبرياكزه اهدا ايلرم .

مثنوى

﴿ كر خزينش پر متاع فاخرست ﴾
﴿ اينچنين آبش نباشـد نادرست ﴾

« ترجمه » كرچه آنك خزينـه‌سى متـاع فاخر ايله مالى ايسـه‌ده بونك كبى بر صـو بوله‌ماز ؛ نادردر . « شرح » نفس ، كرچـه مطمئنه اولمش ايسه‌ده درياى علم ومعرفت ربانيه‌نك اعماقدن وغامض اولان حقائقدن كما ينبغى خبردار دكل ايدى و بيلمز ايدى‌كه ، كافهٔ عقول وعلوم ظـاهره ايله طاعات وعبادات درياى واسع ربانينك بر قطره‌سى بيله اوله‌ماز . جنـاب حق اونلرى محض كرمنـدن قبول بيورر . بو حقيقتى لايقيـله فرق ايده‌مديكندن عقله ديركه كرچه حق تعالى حضرتلرينك خزائنى كثيردر ؛ فقط عاقل وذكى اولان برانسانده‌كى هنرلروعبادتلركبى امتعهٔ مقبوله پك نادردر.

مثنوى

﴿ چيست آن كوزه تن محصورما ﴾
﴿ اندر او آب حواس شـور ما ﴾

« ترجمه » او . دستى ندر ؛ محدود و محفوظ اولان بدنمزدركه او بدن ايچنده آجى صوكبى اولان حسلرمز واردر . « شرح » بو بيت شريفك مألى

مثنوی

﴿ آب با رانست مارا در سبو ﴾
﴿ ملکت وسرمایه واسباب تو ﴾

« ترجمه » دستیمزده یاغمور صوبی واردرکه : او صو سنك ملك وسرمایه واسبابکدر . « شرح » نفس عقله دیرکه آثار مرحمت ربانیه اوله‌رق دستی کبی اولان بدنمزده عرض عبودیت ایده‌جك حواسمز واردر؛ اوحواسی حق تعالی حضرتلرینه عرض ایله ! ایجاب ایدر ایسه حق یولنده انلری فدا وبو وجه‌الله‌رضای باری‌یی تحصیله جهد اوفی ایت !

مثنوی

﴿ این سبوی آب را بر دارو رو ﴾
﴿ هدیه ساز وپیش شاهنشاه شو ﴾

« ترجمه » ایچنده صو اولان بو دستی‌یی قالدیر ! بونی ارمغان اوله‌رق شاهك حضورینه کوتور ! « شرح » ینه نفس مطمئنه دیرکه ای عقل ! حائز اولدیغك حواسی شامل اولان بو بدنی میدان عطالتدن قالدیر وجناب ارحم‌الراحمینك علمی حضورینه کوتورده ارادات صمدانیه یولنده فدا اولمق اوزره هدیه اوله‌رق عرض ایت !

مثنوی

﴿ کوکه مارا غیر این اسباب نیست ﴾
﴿ درمفازه هیچ به‌زین آب نیست ﴾

مثنوی

﴿ صدق می خواهد کواه حال او ﴾
﴿ تا بتابد نور او بی قال او ﴾

« ترجمه » یوقلق کوسترەنك حالی صادق اولمق لازمدرکه نوری آشکار اولسون . [شرحدن مستغنیدر .]

﴿ هدیه بردن عرب سبوی آب باران ازمیان بادیەسوی بغداد ﴾
﴿ باامیرالمؤمنین برپنداشت آنکه آنجاهم قحط آبست ﴾

بغدادده صو قحطی وار ظنیله اعرابینك بادیەدن یاغمور صوییله طولمش دستی‌یی بغداده امیرالمؤمنینه هدیه کوتورمەسی بیاننده‌در :

مثنوی

﴿ کفت زن صدق آن بود کز بود خویش ﴾
﴿ پاك بر خیزی تواز مجهود خویش ﴾

« ترجمه » زن اعرابی دیدی : ای زوجم ! صدق او اولورکه کندی وارلغکدن ومجهودکدن سن پاك‌قالقەسك ! « شرح » نفس مطمئنه عقله : صدق اودرکه سن کندی وارلغکدن وکندی اجتهادکدن بری وپاك‌اولوب مغفرت ربانیه‌یه التجا ایدەسك . دیمش !

انانیتدن فارغ اولدیغنی اثبات ایده‌بیلمك ایچون بهمه حال بك چوق احوال لابددر . تا که حق تعالی حضرتلری کال مرحمتی حسبیله احسان وانعام ایده ! حالبوکه بز الآن کندیمزی دوشونور وانانیتله مشغول اولورز . مفلس: شریعتده درهم ودیناری اولمایانه ، طریقتده درهم ودیناره محبت ایتمه ینه، حقیقتده ایسه نفسانی وروحانی کلیاً محو وجود ایدن ذاته دیرلر .

مثنوی

﴿ تو کواهی غیر کفت و کو و رنك ﴾
﴿ وانما تا رحم آرد شاه شنك ﴾

« ترجمه » سن فقر حقیقی‌یه وانانیتسزلکه کفت وکو ورنکدن غیری شاهد ارائه ایت که لطف وجمال صاحبی اولان شاه جهان مرحمت واحسان ایتسون. « شرح » عقل ، ای نفس! فقر حقیقی و بی آلتی کبی عالی بر دعواده بولنمق ایستر ایسك او دعوایی اثبات ایچون قیل وقال ورنك انانیت مألدن بشقه شاهد وکواه ارائه وکندینی کلیاً افنا ایت ! اوحالده جناب واجب الوجودك کال مرحمتنی بولور وبختیار وسعادتمند اولورسك. دیمشدر.

مثنوی

﴿ کین کواهی که ز کفت و رنك بود ﴾
﴿ نزد آن قاضی القضات آن جرح شد ﴾

« ترجمه » زیرا بو کفت وکو و رنکدن عبارت اولان شهادت قاضیلر قاضیسنك نزدنده مجروح وغیر معتبردر. « شرح » ینه عقل نفسه نصیحتله بك چوق کفت وکو ورنك انانیتدن عبارتدر . عین انانیت وسهوایله مملو ، مجروح بر شهادتدر ؛ شهادت ایسه قاضی القضات اولان عالم مطلق حضرتلرینك نزدنده مردود وغیر مفیددر.

حق تعالی حضرتلرینه نه کار وفائده اوله‌بیلیرکه غنی عن‌العالمیندر . نفس ، اطمئنان بولنجه‌یه قدر عقلك کندی یوزندن چکدیکی زحمت و مشقتلر حسبیله عقلك حالندن امین اولدیغندن شمدیکی قورقدیغی شیئی عقلك کندی کمالاتی کوروب کرفتار انانیت وذلت اولمامسیدر . جناب حقه قارشی دعوایی ترك ایله تواضع ایتمك اك بیوك سعادت وسلامت اولدیغی وارستهٔ اشارتدر . فقط بر قاچ ابیات شریفه‌دن‌صکره کوریله‌جکی اوزره نفس مطمئنه هرنه‌قدرعقلی اصلاح ایچون بویله نصیحتلر بیان ایدر ایسه‌ده کندی عقل وبدننك علم وهنر وعبادتنك جناب حقه عرض و هدیه‌یه شایان بر کوهر اولدیغنی اتیان وحسب الخالقه بر مقدار وادئ انانیتده پویان اولور .

مثنوی

﴿ کفت کی بی آلتی سودا کنم ﴾
﴿ تا نه من بی آلتی پیدا کنم ﴾

« ترجمه » عقل دیدی: نه‌وقت بی آلتلکه‌سودا ایلرم، بن بی آلتی و بی‌وجودلك‌مرتبه‌سنی پیدا ایتمینجه!... « شرح » کمالاتی حسبیله‌عقل نفس مطمئنه‌یه دیرکه ای نفس ! دقت ایلر ایسك انانیت بنم افاده‌مده دکل پندکده‌در . بیلیرم‌که حق تعالی‌یه قارشی فنای مطلق مرتبه‌سی اعلادر. اما بومرتبهٔ علیه‌دن دم اورمغه نصل حقمز اوله بیلیرکه الآن وجودمزله قائم وکندیمزدن بحث ایتمکه مداومز . بیان ایلدیکك مرتبه‌یی ارزو ایدرم ؛ اکر کندی وجود وانانیتمی کلیاً محو وافنایه قادر وآمال فانیه‌دن فارغ اوله‌بیلیر ایسه‌م !....

مثنوی

﴿ بس کواهی بایدم بر مفلسی ﴾
﴿ تا شهی رحمی کند با مونسی ﴾

« ترجمه » مفلسلکك اثباتیچون بکا چوق شاهد لازمدر ؛ تاکه یوقلق ثابت‌اولدقدن‌صکره‌شاه‌عالم،مونسلکله‌رحم وکرم‌ایده! « شرح » عقل دیرکه :

کوندوزجولان‌ایدر وخوش‌حال اولورایدی. «شرح» ﴿ تعالوا : کلیکز ﴾ برامر اولدیغی کبی آفتاب عالمتابك‌ده نوری کافهٔ ذی روحه نافذ برامر مجسمدرکه (یورویکز) وحرکت ایدیکز اراده‌سنی مشعردر . نه چاره‌که بو امر مشهود و مادیدن ده خفاش استفاده ایده‌میوب عجزی حسبیله نورك سطوتندن چکینیر و هنکام رؤیتده کور اولور . بن ده ای زوجه‌م ! هر نه قدر (تعالوا) امر بشارتنی استماع ایتمش ایسه‌ده کندمده استعداد کوره‌مدیکمدن او حال‌فیض اشتمالدن استفاضه‌یه جرأت ایده‌میورم . [عقل کندی عجزینی کمال تواضع ایله نفس مطمئنه‌یه نقل ایتمکده‌در .]

مثنوی

﴿ کفت چون شاه کرم میدان رود ﴾
﴿ عین هر بی آلتی آلت شود ﴾

« ترجمه » زن دیدی : ای زوجم ! چونکه شاه کرم میدان عطا واحسانه کیده ! یعنی عطای الٰهی جوش وخروشه کلیرسه هر بر آلتسزلك عین آلت و وسیله اولور. « شرح » نفس مطمئنه عقله دیرکه سن فقدان علم وعملدن مأیوس اولمه! زیرا نزد عطای الٰهیده سرمایه‌سزلك سرمایه اولور.

مثنوی

﴿ زانکه آلت دعویست و هستیست ﴾
﴿ کار در بی آلتی و پستیست ﴾

« ترجمه » زیرا آلت ، دعوا و وارلقدر ، اصل کار آلتسزلکده وتواضعده‌در. « شرح » نفس مطمئنه عقلی ادعا واناییتندن فارغ قیلمق ایچون دیرکه : ای عقل ! حقه تقدیم اوزره ارادیغك وسیله عین دعوا وجناب‌واجب‌الوجودك علم و قدرتنه قارشی ادعای نابجادر . سنك وسیله وثوابکدن

« ترجمه » كاشكى بر طبيب حاذق اولايدم ده ايلانك يانـنـه كچه ايدم .
[محتاج شرح دكلدر .]

مثنوى

﴿ قل تعـالوا كفت حق مار ابدان ﴾
﴿ تا بود شرم اشكنى مارا نشـان ﴾

« ترجمه » حق تعـالى حضرتلرى (تعـالوا) يعنى كلكز بيـوردى ؛ تاكه بو امر نشان وسبب اوله ! « شرح » (تعالوا) كلمه‌سيله اشارت اولنان آيت كريمه سـورهٔ آل عمرانك يتمش اوچنجى آيت جليله‌سيدركه تمامى شـو وجهايله‌در . (قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سـواء بيننا و بينكم ان لانعبد الاالله ولا نشرك به شيئا ولا يتخذ بعضنا بعضاً اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون) مآل منيفى: اى حبيبم سويله! اى اهل كتاب اولان موسوى وعيسويلر ! اللهدن ماعداسنه عبادت ايتمامك و اوكا شريك قوشمامق وجناب حقدن بشقه بعضمزى رب اتخاذ ايتمامك اوزره ارامزده مساوى اولان كلمهٔ حقه كلك . اكر اونلر توحيـد الـٰهيدن اعراض ايدرلرسـه اى مؤمنلر سز شاهد اولك كه بز مسلمز دييكز .

عقل ، بيت اولده كنديـنك بى بهانه اوليشندن بحث ايتمشكن جناب حقك لطف وكرمنى و (تعالوا) امرجليلنك قدسيت معناسنى تخطرله بو امر الـٰهى بر دعوت جليـلهٔ ربانيه‌دركه ازالهٔ خجلت ايچون الك بيـوك واسطه بودر ، ديه متسلى اولور .

مثنوى

﴿ شب بر انرا كر نظر و آلت بدى ﴾
﴿ روز شان جولان و خوش حالت بدى ﴾

« ترجمه » براسه تعبير اوانان قوشلرك نظرى و آلت استعدادى اولايدى

« ترجمه » بکا بر نسبت یا بر بهانه لازمدر . هیچ برصنعت بلا آلت راستکلوب وجود پذیر اولدیمی ؟ « شرح » عقل نفس مطمئنه یه دیرکه هر هنر وصنعتك تعلمی بعض آلاته محتاج اولدیغی کبی نظر مرد خدایی ورضای پاك کبریایی استحصال ایده بیلمك ایچون بکا آلات سعادت آیات روحانیه دن معدود اولان ثوابلر لازمدر ؛ حالبوکه ثوابلردن جدا و عالم روحانیتده بی نوایم .

مثنوی

همچو مجنونی که بشنید از یکی
که مرض آمد بلیلی اندکی

« ترجمه » مجنون کبی که بر کیمسه دن لیلایه براز کیفسزلك کلدی دیه ایشیتدی . [بو بیت شریفك تمامیله مأل عالیسی آتیده کله جك ابیات شریفه دن آکلاشیله جقدر .]

مثنوی

کفت آوه بی بهانه چون روم
ور بمانم از عیادت چون شوم

« ترجمه » مجنون دیدی : ای واه ! لیلایه بهانه سز نصل کیده یم ؛ واکر کری قالیرسه م ، کیدوب استفسار خاطر ایتمزسه م نصل اولور و نه حال کسب ایلرم ؟ [محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

لیتنی کنت طبیباً حاذقاً
کنت امشی نحولیلی سابقاً

« ترجمه » مقبل اولانلرك همنشينلكی كيميا كيبدر ؛ آنلرك نظری كبی كيميا نردهدر؟ « شرح » مقبلان مولی يعنی مردان خدا ايله برابر بولنمق وآنلرك نظر توجهلرينی قازانمق كيميای حقيقتدر ، يوقسه خلقك باقری التون ياپمق ظن ايلديكی كيميانك نهاهميت وحكمی واردر؟ مردان خدانك فيض نظری اويله بر كيميادركه اخلاق ذميمهيی اخلاق حميدهيه تبديل وصاحبنی عالی ودو جهانده خوش دل ايلر .

مثنوی

﴿ چشم احمد بر ابو بكری زده ﴾
﴿ او ز يك تصديق صديق آمده ﴾

« ترجمه » حبيب جناب كردكار حضرت احمد مختار افندمزك چشم سعادتی اوزرينه عطف نور انظار ايدنجه حضرت ابو بكر برتصديقدن صديق اولمشدر . [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوی

﴿ كفت من شه را پذيرا چون شوم ﴾
﴿ بی بهانه سوی او من چون روم ﴾

« شرح » اعرابی زوجهسنه خطاباً ديدی : بن شاهه نصل مقبول اولورم؟ بی بهانه انك جانبنه نصل كيدرم ؟ « شرح » عقل جواباً ديركه ای نفس مطمئنه او مردخدا حضرتلرينه ياخود جانب دركاه الٓهی يه بن نهوسيلهايلهكيدهبيليرم؟كه تحسين اولنهجق ومقبوله كچهجك هيچ بر مزيتم يوقدر .

مثنوی

﴿ نسبتی بايد مرا يا حيلتی ﴾
﴿ هيچ پيشه راست شد بی آلتی ﴾

مثنوى

﴿ نائب رحمان خليفهٔ كردكار ﴾
﴿ شهر بغدادست ازوى چون بهار ﴾

« ترجمه » بو آفتاب جناب رحمانك نائبى، تكرى تعالى حضرتلرينك خليفه‌سيدر . بغداد شهرى انك كرم‌واحسانندن بهار كيبدركه « السلطان ظل الله فى ارضه يأوى اليه كل مظلوم » بيورلمشدر . « شرح » نفس مطمئنه ديركه نور انداز اولان ذات ، نائب جناب وهابدر ؛ زيرا اوامر ربانيه هر نه‌يولده ايسه آنلرى اجرا وارشادنده عدل وحق بيان ونيجه نيجه فيوضات روحانيه ايله برچوق مستعدانه احسان ايلر .

مثنوى

﴿ كر بپيوندى بدان شه شوى ﴾
﴿ سوى هر ادبار تاكى مى روى ﴾

« ترجمه » اكر او شاهه واصل اولور ايسك سن ده شاه اولورسك ؛ نه وقته‌قدر هر ادبار جانبنه كيدرسك ؟ « شرح » بوندن‌اول عقل نفسه نصيحت ويرديكى حالده شمدى نفس مطمئنه عقله اعطاى نصيحت وكسب ايلديكى سعادت وعلويتى بو وجه ايله اثبات ايدرك مرشد حقيقى‌يه اولان انجذابنى كوسترمك ايستر .

مثنوى

﴿ همنشينىٔ مقبلان چون كيمياست ﴾
﴿ چون نظرشان كيمياىى خود كجاست ﴾

« ترجمه » نصل ایده یم ؟ نم المده نه چاره وار در ؟ باق ! نم جانمك نه فعالیتی واردر؟ «شرح» بو بیتده جانب عقلدن نفس مطمئنه‌یه تسلیمیت۔ واقعه‌سندن طولایی کندینك ده اکا تسلیمیتی نتیجه‌سی اوله‌رق موعود الٓهی اولان فتوحات ومکاشفاته متعلق تبشیرات عظیمه واردر.

﴿ تعیین کردن زن طریق طلب روزی که خدای خودرا ﴾
﴿ وقبول کردن او ﴾

زن اعرابینك زوجنه رزق طلبنك طریقنی تعیین و ارائه ایتمسی وانكده قبول ایتمسی بیانده‌در :

مثنوی

﴿ گفت زن یك آفتابی تافتست ﴾
﴿ عالمی زو روشنایی یافتست ﴾

« ترجمه » زن دیدی : بر گونش طوغمشدرکه عالم آندن آیدینلق بولمشدر . « شرح » نفس مطمئنه عقله دیرکه دنیاده مانند آفتاب بر ذات کامل وعالیجناب ظهور ایتمشدر . خلق آنك فیض و روحانیتدن منور اولدی . بو بحثك آتیسنده کوریله‌جکی اوزره ظهور ایدن آفتابدن مقصد بر مرشد کامل اولدیغنی تصریح وانبا ایدر ایکن جناب مولانا برمقتضای صفت۔ التفات دونوب مرشد کاملدن فیاض مطلق اولان الله تعالی حضرتلرینه نقل کلام ایله جوشش دریای مرحمت ربانیه‌دن بحث ایده‌جك ، مع مافیه صورتا مکالمه ینه اعرابیله زوجه‌سی بیننده جریان ایلیه‌جکدر.

مثنوی

﴿ سر مپوشان تا بدید آید سرم ﴾
﴿ امر کن تو هرچه بروی قادرم ﴾

« ترجمه » راز درونکی ستر ایله ! تاکه رازم ویا (باشم) میدانه کلسون ! سن بکا مقتدر اولدیغم هرشیئی امرایت ! « شرح » قلبکده هر نه حس ایلر ایسك آنی میدانه وضع ایت ! تاکه صدق اوزرینه مبتنی اولان راز ومحبتم سنجه ده بدید اولسون ونی مقتدر عد ایلدیکك افعالی ارادهایله که حقیقت وحسیاتم یقیناً اکلاشلسون !

بیت شریفك برنجی مصراعنده ایکنجی (سرم) راز معناسنه اولنجه مناسبتلی دوشه‌جکی کبی (رأس) معناسنه ده توجیه اولنسه ینه مناسبتدن خالی قالماز ؛ او حالده معنای مصراع بویله اولور : ای زوجه‌م ! رازکی سویله ! انك اجراسی باشمك فداسنی مستلزم ایسه فدایه‌حاضر وامرکه منتظرم!

مثنوی

﴿ دل مپوشان تا بدید آید دلم ﴾
﴿ تا قبول آرم هر آنچه قابلم ﴾

« ترجمه » کوکلکی ستر ایله ! تا کرکم ظاهره کلسون! یعنی سن قلبکده کنی ستر ایتمه بنده قلبمده کنی اظهار ایده‌یم وقابلیتم اولان هر شیئی قبول ایده‌یم . « شرح » اعرابی بر امرك تکلیفیله کندینی امتحان وتجربه ایلسنی رجا ایدیورکه حقنده زوجه‌سنك شك وشبهه‌سی قالمامش وامنیت ومحبتی آرتمش اولسون !

مثنوی

﴿ چون کنم در دست من چه چاره است ﴾
﴿ در نگر تا جان من چه کاره است ﴾

حکایه‌سنه نقل کلام ایدلدیکندن اعرابی زوجه‌سنه دیرکه سنك وجودکده منعدم
و امرکه تابع دیدیکمی برای متحان یالان ظن ایتمه ! او کف حق ایچون،
او دریای صاف حقیچون قسمله بو کلامم بیهوده بر لاف دکل بلکه
محض صداقت وعین حقیقتدر.

مثنوی

﴿ از سر مهر و صفا است و خضوع ﴾
﴿ حق انکس که بدو دارم رجوع ﴾

« ترجمه » کلام وتسلیمتم کمال محبت وتواضع وصفا و صفوتمدندر ؛
اول الله تعالی حضرتلری حقیچون که اکا رجوع طوتارم . « شرح » ینه اعرابی
زوجه‌سنی تأميناً : هر حالده کندیسنه رجوعمز مقرراولان حق تعالی حضرتلرینك
حقیچون سنی تأمین ایلرمکه محبت و خضوعم ظن ایتدیکك امتحان کبی بعض
اسباب مستوره‌یه مبتنی دکل صرف محبت ومحض تسلیمیتدر دیمشدر .

مثنوی

﴿ کر بپیشت امتحانست این هوس ﴾
﴿ امتحانرا امتحان کن یکنفس ﴾

« ترجمه » بوهوس ومحبتم اکر سنك نزدکده امتحان‌ایسه بوظن‌ایتدیکك
امتحانمی برنفس وآنده امتحان ایت ! « شرح » ای زوجه‌م! سکا کوستردیکم
محبت وتسلیمیتی بر نوع امتحان ظن ایدر ایسك حقیقت نمایان اولمق ایچون
سن بنی امتحان واو صورتله کسب اطمئنان ایت ! مثلا بکا دی که :
خاطرم ایچون ترك حیات ایله ! او حالده کوررسك که امریکه انقیاد
وترك حیات ایلرم .

مثنوی

حلم ایشان کف بحر حلم ماست
کف رود آید ولی دریا بجاست

« ترجمه » انانك ، بابانك حلم ومرحمتی . حلم ومرحمتمز دریاسنك کوپوکیدر. کوپوك کیدر ، محو اولور ؛ دریا دائما یرنده قالیر . « شرح » انانك، بابانك اولادینه اولان حلم ومرحمتی حق تعالی حضرتلرینك حلم ومرحمتی دریاسنك انجق کوپوکی مثابه‌سنده‌اولمغله کوپوك.فانی ودریای حلم ورحم ربانی ابدی‌وباقیدر.

مثنوی

خود چه گویم پیش آن در این صدف
نیست الا کف کف کف کف

« ترجمه » بن نه سویلیه‌یم ؛ او اینجی دریاسنك یاننده بو صدف‌دکلدر. الا کفدر کف کف کف .

« شرح » حق تعالی حضرتلرینك حلم ومرحمتی دریای لؤلؤدر. ابوینك‌مرحمتی او درك قشر وصدفیدر . حاصلی الطاف ربانیه‌یه نسبةً پدر ومادرك شفقتی کف ، کوپوکدن عبارتدر .

مثنوی

حق آن کف حق آن دریای صاف
کامتحانی نیست این گفت ونه لاف

« ترجمه » او ، کف حقیچون . اول دریای صاف حقیچون یمین ایدرمکه بو کلام بر امتحان دکلدر ، لاف دکلد . « شرح » ینه اعرابی

ایستدیکم کیمسه‌یی مصیبتدار ایدرم . رحمتم ایسه هر شیئه واسعدر .
حدیث قدسیده حق تعالی حضرتلری : ﴿ سبقت رحمتی علی غضبی ﴾
بیورمشدی‌که معنای شریفی : رحمتم غضبم اوزرینه سبق ایتدی . دیمکدر .

مثنوی

﴿ از پی اظهار این سبق ای ملك ﴾
﴿ در تو بنهم داعیهٔ اشکال و شك ﴾

« ترجمه » ای ملك ! بو سبقدن سنك وجودکده اشکال و شك داعیه‌سنی‌وضع ایدرم. « شرح » حق تعالی حضرتلری جنس ملکه خطاباً بیورررلرکه : سبق ایدن مرحمتی اظهار واعلام ایتمك ایچون ای ملك ! سنك ذهنکده اشکال وشبهه داعیه‌سنی وضع ایلرم ؛ تا که سن « الٓهی! بزی‌نه‌ایچون زمیندن چکر وبشقه بر مخلوق خلق واعزام ایلرسك ؟ » دیه نالایق برادعاده بوانديغك حالده سنی عفو ایده‌یم وکمال مرحمتی بالفعل ارائه ایتمش اوله‌یم .

مثنوی

﴿ صد پدر صد مادر اندر حلم ما ﴾
﴿ هر نفس زاید در افتد در فنا ﴾

« ترجمه » بزم حکممزده‌هرنفس‌یوز پدر طوغار. ینه یوزمادرفنایه‌دوشر.
« شرح » حق تعالی حضرتلری بیوررلر : دریای حلم و رحمت او قدر واسعدرکه هر نفس . صد پدر و مادرك حلمی آنده ظاهر وباهر اولورسه‌ده بونلرك حلمی حلممزه نسبت قبول ایدر یولده اولمدیغندن ابوینك رحم‌وشفقتی عمان رحمتمز یاننده فانی ونابود اولور .

دوشه‌یوب بزه اذن ویردی‌که : طریق انبساطدن سویله‌ییکز. « شرح » ملائکهٔ کرامك بو ادعالری حضرت آدمك سرّ جامعیتندن بی خبر اولدقلرندن نشأت ایلدیکی حق تعـالی حضرتلرینك علم ربانیسنده معلوم اولدیغی جهتله کمال حلم ومرحمتله فرمان ربانی واقع اولمش ایدی‌که ای ملائك! ارضده استخلاف آدم حقنده بیلدیککزی سویلمکه طریق انبساطده سزه اذن ویرلدی .

مثنوی

﴿ هرچه آید بر زبانتان بی حذر ﴾
﴿ همچو طفلان یکانه با پدر ﴾

« ترجمه » چوجقلرك برلشوب جمله‌سنك بردن پدرلرینه بلاحذر لسانلرینه کلن هر شیئی سویلدیکی کبی سزده بیلدیککزی سویلیکز .
« شرح » حق تعالی حضرتلری فرمان بیوردی‌که بی‌خبر اولان سوکیلی اطفالك افاداتی پدر مشفق نزدنده نصل معفو ایسـه آدمك حکمتندن بی‌خبر اولان سزده سهو کزدن طولایی معفوسکز !

مثنوی

﴿ زانکه این دمها چه‌کر نالایقست ﴾
﴿ رحمت من بر غضب هم سابقست ﴾

« ترجمه » زیرا بو سـوزلرکز کرچه لایق دکل ایسـه‌ده رحمتم غضب اوزرینه سـابق وغالبدر . [« چه‌کر » بوراده « کرچه » تقـدیرنده‌در .]
« شرح » بو بیتده سورهٔ اعرافك یوز اللی بشنجی آیت کریمه‌سـنك معناسنه اشارت اولنیورکه آیتده : ﴿ قال عذابی اصیب به من اشـاء و رحمتی وسـعت کل شیءٍ ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « حق تعالی حضرتلری دیدی: عندالله

مثنوی

تاكه صحبتهای همی كفتیم ما
كه بجای ماكه آید ای خدا

« ترجمه » زمیندن آیرلمغه او قدر آجیمش ایدك كه اندن طولانی صحبتلر ایدوب دیر ایدك : ای خدای متعال ! یریمزه كیم مجبا كیم كله جكدر ؛ [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

نور این تسبیح واین تهلیل را
می فروشی بهر قال و قیل را

« ترجمه » الٰهی ! بوتسبیحی ، بو تهلیلك نورینی قیل وقال ایچون صاتارمیسك ؛ [« تسبیح » : سبحان الله دیه الله تعالی حضرتلرینی تقدیس و « تهلیل » : (لااله الاالله) دیه رك وحدانیت ربانیه یی اقرار واعلان ایتمكدر .] « شرح » رب تعالی حضرتلرینك ملائكه یه بر موجب آیهٔ (انی جاعل فی الارض خلیفة) بیوره جغنی اعلامنده ملائكه نك بر موجب آیهٔ (اتجعل فیها من یفسد فیها ویسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك) دیه ویردیكی جواب بو شرحك بر قاچ یرنده بیان ایدلمش اولمسنه مبنی تكراریازلمسنه لزوم كورلمدی .

مثنوی

حكم حق كسترد بهر ما بساط
كه بكویید از طریق انبساط

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك حكمی بزم ایچون عفو دوشكنی

مثنوی

این که جان ما ز روحت یافتست
پیش پیش از خاك آن می تافتست

« ترجمه » بو کمالات ، بو تعلیمات قدسیه‌یی که شمدی بزم جانمز سنك روحکدن بولمشدر ؛ مکر بوندن اقدم وقت وقت طوپراقدن پارلامقده ایمش ! [سرائر خاقته دائر اولان شو بیت معلا روشنایی بخش ارباب نور ذکادرکه شرحه حاجت براقامشدر.]

مثنوی

در زمین بودیم و غافل از زمین
غافل از کنجی که دروی بد دفین

« ترجمه » بز زمینده ایدك . حالبوکه زمیندن غافل ایدك. زمینده مدفون اولان خزینه‌دن‌ده غافل‌ایدك ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

چون سفر فرمود مارا زان مقام
تلخ شد مارا ازان تحویل کام

« ترجمه » چونکه الله تعالی حضرتلری اول مقامدن بزه سفر امر بیوردی . او تحویل مقامدن ذائقه‌مز دوچار مرارت اولمشیدی . « شرح » بالاده عرض اولندیغی اوزره حضرت آدمك خلقندن اول ملائکهٔ کرام بر مدت زمینده آرام ایدر ایکن زمیندن سمایه تحویل مقامی جناب عالم مطلق امر و فرمان بیورمش ایدی . بو تحویلدن ایسه بز تلخکام اولمش ایدك .

« ترجمه » بز انوارك يعنی بزم كبی انوارك ظلمـات ايله الفت ومحبتی نه‌در؟ نورظلمات‌ايله برابر نصل‌ياشايه‌بيليور؟ « شرح » كذلك بو بيت‌شريفـده ملائكهٔ كرامك من حيث لا يشـعر ارض آدميته مجذوبيتندن متولد تعجب وحيرتلری بيان بيوريليور.

مثـنوی

آدما آن الف از بوی تو بود
زانكه‌جسمت رازمين‌بود تاروپود

« ترجمه » ای آدم! زمينه‌اولان او علاقه‌مز سنك‌روحانی اولان‌رائحه‌كدن ايمش! زيرا سنك جسمكه تار وپودزمين‌ايمش. [« تاروپود » قماش‌ومنسوجاتی اعمال ايدن آرش وآرغاج معناسنده‌در.] « شرح » بو بيت شريفـ‌ايله‌ابيات‌آتيه‌ده جنـاب مولانا بر انسـان كاملك اولجه قدرينی تقدير ايده‌مه‌ين ملك سيرت انسانلرك او انسان كاملی طـانيدقده زمين اعتذار وتسليميت وتعظيمده وقوعبوله‌جق مخاطبـاتنه مثـال اوله‌رق ملائكهٔ كرامك حضرت آدمه اولان مخاطباتنی بيان بيورمقده‌در.

مثـنوی

جسم خاكت را ازين جا بافتند
نور پاكت را در اين جا يافتند

« ترجمه » جسم خاكـكی بو محلدن يعنی زميندن طوقوديلر. نورپاكـكی بو محـلده بولديلر. « شرح » جناب مولانا بو بيت شريفده لسان ملائكه‌دن حضرت آدمه خطاباً آب حياتك ظلمتده، مسرت وصفانك جفـا وكدورتده بولنه‌جغی حكمتنی تقرير بيورمقده‌در.

آدم کبی بر کان حکمت.ارضدن یاراديله‌جق ايمش ! ايشته سبب الفت و محبتمز بو سر ازلی ايمش !

مثنوی

تخم خدمت در زمين می کاشتيم
زان تعلق ما عجب می داشتيم

« ترجمه » زمينده خدمت تخمنی اکر ايدك و او خدمته تعلقدن « عجبا سببی نه‌در ؟ ديه تعجب ايدر ايدك . « شرح » بو بيت شريفده جناب مولانا آدم عليه‌السلامك خلقت جسمانيه‌سندن مقدم ملائکهٔ کرامك ارضده اقامت وبورادە ايفای خدمت ايلمش اولدقلرينی بيان بيوريور .

مثنوی

کين تعلق چيست با اين خاك مان
چون سرشت ما بدست از آسمان

« ترجمه » حضرت آدمك خلقتندن اول ملائکهٔ کرام کندی کنديلرينه ديرلر ايدی : طوپراقله اولان علاقه‌مز نه‌در ؟ بزم خميرهٔ فطرتمز ايسه آسماندن اولمشدر . [سبق ايدن ابيات شريفه‌نك شرحی ، بوبيت شريفه‌ده شرح اولور .]

مثنوی

الف ما انوار با ظلمات چيست
چون تواند نور با ظلمات زيست

مثنوی

عرش با آن نور با پهنای خویش
چون بدید اورا برفت از جای خویش

« ترجمه » عرش اعظم او نوری ایله وکندی سعه‌سی ایله برابر وقتاکه آدم علیه السلامك قلبنی کوردی ، یرندن کیتدی . « شرح » عرشك یرندن کتمسی دیمك سعهٔ قلب آدم و آدمیتی کورنجه کندی موضع احاطه وعظمتدن حرکته کلسی دیمکدر .

مثنوی

خود بزرکی عرش باشد بس بدید
لیك صورت کیست چون معنی رسید

« ترجمه » واقعا ، عرش اعظمك بیوکلکی پك ظاهردر ؛ لکن معنی جهتی بحثه یتشدی . آرتق صورت کیم اوله‌بیلیر؟ « شرح » معنایه نسبت صورتك کوشك اولدیغنه دائر ابیات سالفه‌ده کی اشارات بوراده تصریح بیورلمشدر .

مثنوی

هر ملك می کفت مارا پیش ازین
الفتی می بود بر روی زمین

« ترجمه » هر ملك دیر ایدی : بوندن اول روی زمینده بر الفت ومحبتمز وار ایدی . « شرح » ملائکهٔ کرام کمالات آدمیه‌یی کورنجه بزم وقتیله روی ارضده سببنی بیلمکسزین بر الفت ومحبتمز وار ایدی . مکر حضرت

فخر عالم عليه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينه اوله‌جغی شبهه‌سزدر . سبق ايدن شرح ، بو بيت شريفك‌ده شرحيدر.

مثنوی

* در دل مؤمن بگنجم ای عجب *
* گر مراجويی در ان دلها طلب *

« ترجمه » ای نه عجب شيدر بوكه مؤمنك قلبنه صيغارم . اگر بنی آرار ايسك قلبلرده آرا ! « شرح » بو بيت شريفده عشاق الهيه‌يه، (بيت‌الله) اولان قلب مرشد كامله دلالت واردر .

مثنوی

* گفت ادخل فی عبادی تلتقی *
* جنةً من رؤيتی يا متقی *

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری بيوردی: (ادخل فی عبادی) يعنی: ای نفس مطمئنه صاحبی اولان متقی! عبادم ايچنه داخل و بو وجه ايله رؤيتم جنتنه ملاقی و واصل اول! « شرح » اشارت اولنان آيت كريمه اولجه تحرير اولنمش ايسه ده بو محلده تحريری مناسب عد اولندی. سورهٔ فجرك يكرمی سكزنجی آيت كريمه‌سيدر. شويله‌كه: ﴿ يا ايتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضيةً مرضيةً فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی ﴾ معنای شريفی : « (الله تعالی حضرتلری بيورر) ای نفس مطمئنه! راضی و مرضی اولديغك حالده ربكه رجوع ايله عبادمك ايچنه گير! دخی بنم جنتمه گير . » بيت شريفك شرحنه عطف كلام ايديلنجه : بو خطاب مستطاب بعدالموت اهل سعادتك نائل اوله‌جقلری جنت اعلا اولديغی كبی بيت‌الله اولمغله نور افزای جنات صوريه اولان بر ولی‌اللهك قلب پاكی‌ده اولسه سزادر . او تقديرده ولی‌اللهك قابنه گير و انده افنای موجوديت ايله مشاهد جمال حق وحقيقت اول ديمكدر.

« ترجمه » اول پاك جانك ميدان علم و اقتدارى سعه‌سنه نسبتده يدى آسمانك ميدانى طاركلدى. « شرح » آسمانك كشادى نه‌ايچون آدم عليه‌السلامك كشاد وفتحى قدر ملائك كرامه فيض وكمال ويرمدى ؟ ديه سؤال ايديله‌جك اولور ايسه هم او سؤال مقدره جواباً ، هم مطهريت آدميه‌يى تفهيماً بيوريليور : بوالبشرك نائل اولديغى جان پاكى معناً وحقيقةً او قدر واسع وعاليدركه آنك ميدانى وسعتنده يدى آسمانك جرمى طار كلير .

مثنوى

گفت پيغمبركه حق فرموده است
من نكنجم هيچ در بالا وپست

« ترجمه » فخر عالم عليه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى ديديكه : حق تعالى حضرتلرى بيورمشدر : بن هيچ بالا وپسته صيغمام. « شرح » اشارت اولنان حديث شريفده جناب واجب الوجوددن حكايةً بيورلمشدركه : ﴿ قال‌الله تعالى لا يسعنى ارضى ولا سمائى و لكن يسعنى قلب عبدى المؤمن التقى الورع ﴾ معناى شريفى : « الله تعالى حضرتلرى بيوردى ، بن ارض وسمامه صيغمام ولكن مؤمن ومتقى وپاك اولان قوملك قلبنه‌صيغارم . » چونكه ارض وسما واجرام بى انتهانك سعه‌سى عقل و فكردن خاليدر . حالبوكه سعهٔ قلب آدميت‌ايسه نامتناهى بر جهان روحانى ومعنويدر .

مثنوى

در زمين و آسمان و عرش نيز
من نه كنجم اين يقين دان اى عزيز

« ترجمه » الله تعالى بيوردى : زمين و آسمانده وعرشده ده بن صيغمام. اى عزيز ! بونى يقين بيل! « شرح » اى عزيز ! خطاب عالم تابى

« ترجمه » تا ملائك كرام آدم عليه‌السلامك تدريس و تعليمندن يحود اولدی. هر بری حضرت آدمك تقديسندن بر قدس ديكر بولدی . « شرح »قرآن عظيم الشانده بيـان وفرمان بيورلديغی اوزره ملائك كرام اشـيانك آسماسنی يعنی حقـائق وعواقبنی تعريفدن اظهـار عجز تام ايلرى حسبيله حضرت آدم اذن وفرمان جنـاب يزدان ايله كافهٔ احوالنی تعـداد و ايراد ايدنجه فرشتكان حيران وبوالبشر حقنده واقع اولان تعريضاتندن نادم واو صورتله متنم اولوب ﴿ سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا ﴾ ديه باركاه جنـاب خدايه عجز وعذرلرنی عرض وبيـان ايتديلر . حضرت آدم حقائق اشيانی تعداد ايلسندن حصه‌مند درس عظيم وحكمت اولديلر . ملائك كرام جنـاب واجب الوجودی ابتـدا يالكز صفات سـلبيه ايله تسبيح وتقديس ايدرلر ايكن حضرت آدمك تعليم وتعريفندن صكره هم صفات سلبيه، هم ثبوتيه‌ايله جناب حق تقديس وتسبيح ايتمش وبناءً عليه يكی برقدسيت بولمشلردر .

مثنوی

﴿ آن كشادی شان كنز آدم رو نمود ﴾
﴿ در كشـاد آسمانهـا شـان نبود ﴾

« ترجمه » آنلرك كشـايش وفتح معنويسی‌كه ، حضرت آدمدن يوز كوستردی ، آسمانلرك كشادنده انلره ميسر اولمامش ايدی . « شرح »مرحمت جنـاب خدا فی‌الحقيقه آسمانی كشـاد ايتمش و ملائكی او مرتبـهٔ عليه‌يه اسنا بيـورمش ايسه‌ده او كشـاد حضرت آدمك معنوی وعقلی اولان فتحی قدر حكمت بخشا اولمامش وانلره حقائق اشيانی كما ينبغی تعليم وايما ايتمامش ايدی ؛ زيرا فتح وتعليم ربانی آدم عليه‌السلامه ميسر اولدی.

مثنوی

﴿ در فراخی عرصهٔ آن پاك جان ﴾
﴿ تنك آمد عرصهٔ هفت آسمان ﴾

مثنوی

﴿ درسه کز قالب‌که دادش وانمود ﴾
﴿ هرچه درالواح ودر ارواح بود ﴾

« ترجمه‌سی » اوچ آرشون قالب وبدن،که حق تعالی حضرتلری حضرت آدمه ویردی ؛ هرنه‌که الواح وارواحده واقع اولدیسه ابتدادن اکا کوستردی. « شرح » آدم علیه‌السلامك بدنی سائر انسانلرك بدنی کبی ایکی‌اوچ آرشوندن عبارت ایدیسه‌ده حکمت ربانیه او جسم صغیر ایچنده روح وعقل کبی جواهر روحانیه القا وکافهٔ اسما وموجوداتك حقائق وعواقبنی تعلیم وانبا ایتدی ، بیت شریفده‌کی الواحدن مقصد . لوح قضـا وقدر اوله‌بیله‌جکی کبی عالم اجساد واشباح والحاصل بتون عالم انفعالاتده اوله‌بیلیر .

مثنوی

﴿ تا ابد هرچه بود او پیش پیش ﴾
﴿ درس کرد از علم الاسماء خویش ﴾

« ترجمه‌سی » ازل الازالدن تا ابده قدر هر نه اوله‌جق اولسه کافه‌سنی آدم‌علیه‌السلام کندی علم‌الاسماسندن درس وتعلم‌ایتدی. « شرح » صاحب سر خفی اولان جناب خدا آدم علیه‌السلامه کافهٔ اشیا وکیفیاتك اوائل وعواقب وحقائقنی نصل تعلیم بیوردیغی قرأن عظیم‌الشانده انبا بیورلمش وبو شرحك چوق یرنده تفصیل اولنمش اولدیغندن بوبحثی یکیدن تحریره لزوم یوقدر.

مثنوی

﴿ تا ملك بیخود شد از تدریس او ﴾
﴿ قدس دیکر یافت از تقدیس او ﴾

« ترجمه » سنك وجودكده بن هيچ ومنعدم اولورم ؛ چونكه بن محبم. محبت ايسه انسانى كور وصاغر ايلر. « شرح » محبت اويله بر نور جامع الاضداددركه احاسن ومحسناتى ومظهر ومساوى وسيأتى سائردر . انكچون محب محبوبنك احاسن ومحسناتندن بشقه شيلرده كور و صاغردر . نته كم حديث شريفده ﴿ حبك الشئ يعمى ويصم ﴾ بيورلمشدر .

مثنوى

﴿ كفت زن آهنك برم مى كنى ﴾
﴿ يا بحيلت كشف سرم مى كنى ﴾

« ترجمه » قادين زوجنه ديدى : بكا حقيقةً قصد احسانمى ايلرسك ؛ يوقسه حيله ايله راز وسرمى كشف ايتمك مى ايسترسك ؟ « شرح » زن اعرابى زوجندن سبق ايدن بيانات وتأميناتى استماع ايتديكى حالده ينه شبهه ايله بروجه بالا سؤال ايلمشدر . كرفتار شدت ودوچار بلا وعقوبت اولانلر احتياطى هيچ بر وقت الدن براقمق ايستمزلر . احتياط حسبيله فائده‌مند اولورلر . [مصراع اولده‌كى (بر) احسان معناسنه‌در و (م) نفس متكلم ايچوندر .]

مثنوى

﴿ كفت والله عالم السر الخفى ﴾
﴿ كافريد از خاك آدم را صفى ﴾

« ترجمه » [اعرابى زوجه‌سنه جواباً] ديدى : عالم سر خفى اولان جناب كبريا حق ايچون، كه طپراقدن آدم عليه السلامى صفى اوله‌رق ياراتدى . « شرح » اعرابى بيت شريفده ذكر اولنان تعبيرات عليه ايله يمين وزوجه‌سنى تأمين ايتمش ! بياناتى حيله اولميوب حقيقى وخدعه‌دن عارى اولديغنى سويله‌مش . بو يمين بليغده آدم عليه السلامك اسم شريفى ياد اولنمسندن و وصف جليل بو البشرده چوق حقايق مندمج بولنديغندن جناب مولانا او حقايقى تفهيم ابيات آتيه‌ده وصف آدم وآدميته دوام بيورمشدر .

اوزرینه حرکت ایده‌جکینه دائر اکا تأمینات ویردی . یعنی عقل کامل نفسنك، نفس مطمئنه اولدیغنی کورنجه ارزوسی خلافنده بولنمیوب اکا مطابق صورتده اجرا آتده بولنه‌جغنی ایما ایلر ؛ زیرا بیلیرکه نفس مطمئنه‌نك آمالی رضای حقه قرین واستحصال سعادت ابدیه‌یه معیندر .

مثنوی

مرد کفت اکنون کذشتم از خلاف
حکم داری تیغ برکش از غلاف

« ترجمه » [اعرابی زوجه‌سنه] دیدی : شمدی بن نزاع وخلافدن کچدم ؛ بنم اوزریمه حکم طوتارسك ! قیندن قلیجکی چك ! جیقار ! « شرح » عقل کامل نفس مطمئنه‌یه دیرکه شمدی بن سنکله نزاع و مخالفتده بولنمیوب ویره‌جکك امر تیغ بران وقاطع کبی نافذ ونافع اوله‌جقدر .

مثنوی

هرچه کویی من ترا فرمان برم
در بدو نیك آمد آن ننکرم

« ترجمه » هر نه دیر ایسك بن سکا مطیع وفرمان برم ! فرمانك ای وفنا، نفع وضرر حقنده کلسه بن اکا باقمام . الا سنك امرکه باقار واکا مطاوعتله بختیار اولورم . « شرح » بو بیت شریف عقل کاملك نفس مطمئنه‌یه اولان کمال محبتنی ارائه ایدر .

مثنوی

در وجود تو شوم من منعدم
چون محبم حب یعمی ویصم

« ترجمه » معنی ایله صورت دلالتده ، بری برینی اثبات ایتمکده صو واغاج کبیدر ؛ اما ایکیسنك ماهیتده کیدر ایسه‌ك بری برندن غایت اوزاقدر .
« شرح » فی‌الحقیقه صورت معنی یه دلالت ایدر ، صورت بشقه ، معنی بشقه‌در. مثلا اغاجلرك اول وآخر صویه . رطوبته قرین اولدیغی آشکار ایسه‌ده ماهیته کلنجه صو بشقه ، اغاج بشقه‌در . بونك کبیدرکه عالم صوری عالم غیبه دلالت ایتدیکی حالده حقیقتده بر برینه بکزه‌مز .

مثنوی

ترك ماهیات و خاصیات کو
شرح کن احوال آن دو ماهرو

« ترجمه » ماهیات وخاصیاتك ترکنی سویله ! او ایکی آی یوزلو اولان اعرابی وزوجه‌سی احوالنی شرح ایت ! « شرح » حضرت جلال‌الدین‌رومی قدس سره‌السامی کندی ذات جلیله‌لرینه خطاباً دیرکه : ای کیمسه ! ماهیات وخاصیاتك یعنی هر شیئك احوال مخصوصه‌سنی تفصیل ایتمکدن فارغ اول ! زیرا بونلر انظار نورانیه اصحابنجه معلوم و سائرلری نزدنده غیر مفهوم اسرار خدادندر . انجق او ایکی ماه یوزلو اولان مرد وزن اعرابی‌که عقل کامل ایله نفس مطمئنه‌در ، بونلرك احوال علویت اشتمالنی شرح وبیان ایت !

دل نهادن مرد عرب برالتماس دلبر خویش وسو کند
خوردن که درین تسلیم مراحیله وامتحان نیست

مرد اعرابینك کندی دلبری اولان زوجه‌سنك التماسنه کوکل ویروب تسلیم اولمسی وارتق بو تسلیمده بر حیله وامتحانم یوقدر دیه زوجه‌سنه یمین ایتمسی بیاننده‌در :

اعرابی زوجه‌سنك ندامت وکریه‌سنی وکندینه اولان فرط مطاوعت وحجتنی کورنجه استعمال ایلدیکی شدت لساندن فراغته زوجه‌سنك التماسی

« ترجمه » بو بحثك تمام اولمسی ایچون دها چوق تفصیلات وار. لكن سن ای جلال الدين رومی ! بو بحثده شو والسلام سوزینی سویلیوب بحثه ختام وير ! « شرح » حضرت مولانای رومی كندی ذات جليلنه خطاباً ديرلركه بو اسرار قدسيهٔ ربانيه ايچون ويريله جك دها چوق تفصيلات موجود ايسه‌ده سن شمديلك بوكا ختام وير . زيرا اسرار الٓهيه ذاتاً اهلنه منكشفدر . مؤخراً يازيلان نسخه‌لرده بو بيت شريفك ايكنجی مصراعنده‌كی (بكو) يرينه (بجو) محرردر . او تقديرده ای طالب! بو تفصيلاتی سن اهلندن ارا ديمكدر ، اما سلطان ولدك زمان حياتنده يازيلان نسخه‌ده (بجو) التنده (بكو) ده يازلديغندن دها معنيدار اولان (بكو) يازمق مناسب كورلمشدر.

مثنوی

كرچه شد معنی درين صورت بديد
صورت از معنی قريبست و بعيد

« ترجمه » كرچه معنی بو صورتده ظاهر اولديسه‌ده صورت معنيدن هم قريب، هم بعيددر . « شرح » كرچه عالم معنی شو عالم حسده شو صورت محسوسه‌سی اوزره رو نما اوليورسه‌ده صورت معنادن ينه بعضاً قريب بعضاً بعيد بولنيور . مثلا كونشك آثار ظاهره‌سی اولان انواری هم ظاهر هم مظهر اوله‌رق محسوس ايسه‌ده ماهيتی كما ينبغی معلوم وجلی اوله‌ماز . صورت بعض مرتبه بر شيئك وجودينی اثبات ايلمسندن معنی يه قريب وحقيقتی كما ينبغی اعلام ايده‌مامسندن معنيدن بعيد در . چوق احوالده صورتلر اصلا حقيقته مطابق اولماز . نتكم مراينك صوری نمازی بشقه و باطنی حقيقتدن جدا اولمغله ينه بشقه‌در .

مثنوی

در دلالت همچو آبند و درخت
چون بماهيت روی دور ندسخت

مثنوى

﴿ تا محبت در درون شعله زند ﴾
﴿ زفت گردد و ز اثر فارغ كند ﴾

« ترجمه » اول وقت كه نور محبت (انظار نورانيه اصحابى ايچون) درونده محبت ربانيه ايله شعله اورر ، عظيم وقوى اولور وبوانديني قلبك صاحبنى اثردن فارغ ومستغنى ايدر . « شرح » بختيار ومظهر انوار جناب كردكار وطريق مستقيمده ثابت قدم وكامكار اولان ذواتك قلبنده لمعان ايده‌جك نور محبت انى تفتيش اثار واسبابدن مستغنى قيلوب قوۀ قدسيۀ ربانيه ايله انى واقف اسرار امور ايدر .

مثنوى

﴿ حاجتش نبود پى اعلام مهر ﴾
﴿ چون محبت نورخود زد برسپهر ﴾

« ترجمه » انظار نورانيه اصحابنه بر كيمسه‌نك محبت حقيقيه‌سنى بيلديرمكه حاجت يوقدر . چونكه محبت ، كندى نورينى آسمان اوزرينه اوردى . « شرح » مؤمن حقيقى اولوب نور الـٰهى ايله نظر ايدن بر كيمسه نك نور محبتى سماوات غيوبه قدر عكس انداز وصول اوله‌جغندن انك لسان حكمت بيان پيغمبريده (فراست) تعبير بيوريلان شو قوۀ قدسيه‌سى ديكر بر صاحب محبتى اكلامق ايچون محبتك آثار وحركات ظاهره سنه محتاج اولماز . او كيمسه محبت حقيقيه اربابنى دفعةً فهم وادراك وسوء ظن ورجم بالغيب كبى شوائبدن هميشه كنديني پاك ايلر .

مثنوى

﴿ هست تفصيلات تا كردد تمام ﴾
﴿ اين سخن ليكن بكو تو والسلام ﴾

مثنوی

وراثر نبود سبب هم مظهرست
همچو خویشی کز محبت مخبرست

« ترجمه » واکر ظاهرده اثر اولمسه ، یعنی کورلمسه سبب ، محل ظهور محبت اوله‌بیلیر . شول قرابت کبی که محبتدن خبر ویرر . « شرح » برکیمسه‌ده نماز ونیاز کبی اثر محبت الٓهیه‌یی کورمامکله ظاهرنده انك بالکلیه محبت الٓهیه‌دن خالی اولدیغنه حکم ایده‌میز . چونکه اثر محبت کبی سبب محبت ده وجود محبتی اظهار ایدر . مثلا اوکیمسه‌نك ظاهرنده اثر محبتی کورمامکله برابر سبب محبت اولان اهل حقه تقرب وترددندن محبتنه استدلال اولنه‌بیلیر . نصل که اقربا بیننده هدیه کوندرمك کبی آثار ظاهره کورنمسه بیله حسب القرابه میانه‌لرنده برمحبت ظن وبلکه فعلاً رؤیت اولنور ؛ اما مقبولی نیات ومنویات ایله برابر آثار ظاهرهٔ مرغوبه‌نك وجودیدرکه اوده اسلام ایچون صوم وصلاة ومحض خیر اولان پك چوق اجرا آت وحسناتدر .

مثنوی

نبود آن کس نورحقش شد امام
مر اثررا یا سببهارا غلام

« ترجمه » اوکیمسه‌یه‌که نور حق امام ورهنما اولدی ؛ او آثاره واسبابه کوله ، بنده ، اسیر اولماز . « شرح » برکیمسه‌نك نیات صالحه‌سنی ، یاخود انکار فاسده‌سنی ا کلامق ایچون قوهٔ روحانیه‌یه مظهر اولمیان انسانلر بالضروره حرکات واجرا آت ظاهره‌نك مشاهده‌سنه محتاجدر . اما نورالله ایله نظر ایدن مرد کامل هیچ آثار کورمسه صالحی فاسقدن تمییزه مقتدردر . اسباب و آثار صوریه‌یه کندینی غلام وبنده اولمش کورمز .

« ترجمه » افعال ظاهره‌نك حاصلی یعنی محصل ومعناسی دیکر بر شیدر. یعنی افعال ظاهره‌دن بشقه‌در ؛ تا که کورونمز اولان حالاته نشان وعلامت اولسون ! « شرح » اصل مغز وحقیقت باطندر ؛ اما روحه بدن لازم اولدیغی کبی احوال باطنه‌یه‌ده صورت لازمدر ؛ علی‌الخصوص بوعالم ناسوتده مقبول اولان باطنك شاهدی احوال ظاهره وافعال مشروعه‌در .

مثنوی

یارب این تمیز ده مارا بخواست
تاشناسیم آن نشان کژ زراست

« ترجمه » یارب ! بزه بو تمییزی ویر دعاسنی ایسته ! که اکریلك نشانی طوغریدن فرق وتمیز ایده‌لم ! « شرح » حکمت شرعیه‌ده ظاهری اولان افعال واقوال حالات باطنه‌یه نشان اتخاذ اولنور ایسه‌ده انلرك هانکیلری باطن وحقیقته موافق وهانکیلری کذب وریایه متعلق اولدیغنی فرق وتمییز ایتمکه اقتدارمز اولمدیغندن یارب بزه بونلری تفریق ایده‌جك برقوهٔ ممیزه احسان وعنایت وایشته اوقوتله بزی سهو وخطادن حفظ وصیانت ایت ! تمنیسنده بولنمقده‌در .

مثنوی

حس را تمییز دانی چون شود
انکه حس ینظر بنور الله بود

« ترجمه » حسك تمییزی نصل اولور بیلیرمیسك ؟ اول حس که ﴿ ینظر بنورالله ﴾ اولور . « شرح » مستقیمی سقیمدن وصدقی کذبدن فرق وتمییز ایدن حس بوحس ظاهری دکلدر . نورالله ایله نظر ایدن کامل وعارفلك حسیدر . مستعد اولان کیمسه اوحسی آرار ، بولور کندینی حقیقت کوزیله اشیایی کورن بربصیر عارف ایدر .

برصورت نفس پرستانه‌دن عبارتدر . عشق ربانیله‌مست وحیران اولان عاشق حقیقی بشقه ولاف وکذاف ایله دوغ ریایی نوش ایدن اهل ریا بشقه‌در . معنی ایله صورتی ربط ایدوب فوائد بخش اولان کیفیت ایسه انجق نیات خالصه‌در .

مثنوی

دوغ خورده مستیٔ پیدا کند

های و هوی سر کرانیها کند

« ترجمه » شراب روحانیٔ حقیقته بدل آیران ایچمش اولان کیمسه کندیسنده برنوع مستلك پیدا ایدر . باش اغرلیلغی ایله های وهوی یاپار . « شرح » مثلا تقلید آیرانی ایچن متشیخ ومرایی ، صورتده عاشق حقیقی کبی وبلکه اندن زیاده آه وواه وهای وهویلروتاهفلر ایلر ؛ اما عاشق اولمیانك بوتفوهات وحرکاتی بی اساس واکثر اغفالات وآثار وسواس خناسدر .

مثنوی

آن‌مرایی درصیام ودرصلاست

تا کمان آیدکه او مست ولاست

« ترجمه » او ، مرایی اوروج ونمازده بولنور ؛ تاخالقه شبهه کاسون‌که اوده مست محبت الهیه‌در . « شرح » اصابت وموفقیت کرچه صرف عقل ومعنی ایله پذیرای صورت اوله‌ماز ایسه‌ده بلا معنی صورت ذات ورذالتدر . مثلا مرایی اولان کاذب نمازلر واوروجلر صورتلرینی کاملاً اجرا ایدر ؛ امانیت خالصه‌دن عاری وکذب وتقلید حرکاتیله مالی اولدیغندن ایکی جهانده پریشان اولور .

مثنوی

حاصل افعـال برونی دیکرست

تا نشان باشد بر آنچه مضمرست

مثنوی

تا گواهی داده باشد هدیها
بر محبتهای مضمر در خفا

« ترجمه » تا كه صوری اولان هدیه‌لر شهادت ویرمش اولسون . عالم خفاده مضمر اولان محبتلر اوزرینه ! . . . « شرح » مثلا جسمك حركاتنه محتاج اولان نماز محبت‌اللهه شهادت ایتدیكی كبی هدیه‌لرده گوزله گورونمه‌ین ود ومحبته شهادت ایدر .

مثنوی

زانكه احسانهای ظاهر شاهدند
بر محبتهای سرای ارجمند

« ترجمه » زیرا ظاهری احسانلر سر وخفاده اولان محبتلر اوزرینه شاهدلردر ؛ ای محترم اولان كیمسه ! [سبق ایدن ابیات شریفه‌نك شرحی بو بیت شریفه‌ده شرح اولور .]

مثنوی

شاهدت كه راست باشد كه دروغ
مست گاهی ازمی وگاهی زدوغ

« ترجمه » شاهدك بعضاً طوغری . بعضاً یالان اولور ؛ مست بعضاً میدن ، یعنی شراب عشق حقیقتدن ، بعضاً آیران تعبیر اولنان صولو یوغورتدن اولور . « شرح » صورك معانی‌یه شاهد اولدیغی تعریف اولندی . شمدی بیوریلیورکه شاهدلر بعضاً طوغری وبعضاً كاذب اولدیغی كبی نماز وهدیه وسائر صوری كیفیاتده بعضاً صادق وبعضاً كاذب اولور . مثلا مستقیم وعاشق برذاتك نمازی گرچه صورتده بدناً اجرا اولنور برحركت ایسه‌ده حقیقتده برمعراج روحانئ مؤمنانه‌در . بالعكس برر یاكارك نمازی معراج روحدن عاری

او تعبدات یولنده خواص اشیادن استفادەیه عائد تشبثات و مساعی بی معنا اولور ایدی . فوق‌العاده شایان تذکیر واخطار بر کیفیت بودرکه مادیون عقل کامل ایچون قابل انکار اولمیان روحانیتی کلیاً انکار ایلدکلرندن دنیا وعقباده بیوك برخطا اختیار وکندیلرینی ابدی صورتده عذابه کرفتار ایدرلر؛ اما عرفاندن بی بهره اولدقلری حالده روحانیون نامیله کندیلرینی تزیینه مایل اولان بعض انسانلر واردرکه امور دنیویه ایچون بیله مادیاته اصلا اهمیت ویرمك ایسته‌مزلرده سهو وخطاده بولنورلر . صور ومادیاتك اعتبارسزلکی مادةً تأثیرسز اولدیغندن دکل بلکه احوال اخرویه‌یه نسبةً فانی بولندقلرندندر . الك کوزل مسلك وسط ومشروع اولان طریقدرکه هم روحانیاتی . هم مادیاتی قبول واصحابی ایکیسنك ده لذت معتقدانه‌سیله کسب صفا وعبرت ایدر .

مثنوی

کر محبت فکرت و معنیستی
صورت روزه‌ونمازت نیستی

« ترجمه‌سی » اکر محبت مجرد فکر و معنی اولیدی سنك صوم وصلاتنك صورتی اولمـاز ایدی . « شرحی » محبت‌الله اکر یالکز عقـلاً تأمل وتفکر ایله حاصل اولمق ممکن اولیدی ، مصلینك قیام . رکوع ، سجود کبی صوری حرکاتی وصائمك اکل وشرب ایتامسی کبی صرف ظاهر ومادی کیفیاتی مقتضی دکل ایدی . دنیاده یالکز فکر ومعنی ایله ایش تمام اولماز . عمل لازم وعملی اهمال ایدن خیالات پرست عاطل وجنونه مقارندر .

مثنوی

هدیهای دوستان با یکدکر
نیست اندر دوستی الا صور

« ترجمه‌سی » دوستلرك بری برینه هدیه‌لری دوستلقده صورتلردن بشقه بر شی دکلدر . « شرحی » محبت جسمانی دکل روحانیدر . نورانیدر . احبا ود ومحبتی مادی هدیه‌لر ایله صورت بند عالم تجسم ایدرلر .

مثنوی

عقل خود زین فکرها آگاه نیست
درد ماغش جز غم الله نیست

« ترجمه » عقلك ایسه بو فکرلردن اصلا خبری یوقدر . انك دماغنده الله تعالی حضرتلرینك غمندن بشقه بر شی یوقدر . « شرح » نور عقل آلایش ظاهری‌یه قاپلیوب دائما ذکر الله ایله مشغول اولدیغندن روح معنوی مظهر تجلی اوله‌رق جناب حقدن بشقه بر شی دوشونمز .

مثنوی

گرچه سر قصه این دانست و دام
صورت قصه شنو اکنون تمام

« ترجمه » گرچه قصه‌نك سرو حقیقتی بو . دانه وطوزاق ایسه‌ده شمدی قصه‌نك صورتنی تمام ایشیت ! « شرح » بو قصه‌دن حصه عقل و نفسدرکه دانه ، طوزاق کبیدر . انجق صورت ، معنایه ، معنا وباطن ، صورت وظاهره لازم اولمسنه مبنی قصه‌نك صورتنی تمام ایشیدیر ایسك معناسنی اکلامغه یول بولورسك دیمکدر .

مثنوی

گر بیان معنوی کافی شدی
خلق عالم عاطل و باطل بدی

« ترجمه » اگر بیان معنوی کافی اولیدی خلقت عالم عاطل وباطل اولور ایدی . « شرح » بو بیت شریفده علمك عمل ایله وعملك علم ایله برابر بولندیغی بیان بیوریلیور . زیرا انسانیت اگر یالکز علمدن عبارت فرض اولنسه عالمده هیچ بر شیئك وجود خارجیسی وصورت ظاهره‌سی اولماق لازم گلیر . واو حالده نوعك سعادت دنیویه و اخرویه‌سنی کافل اولان تعبداتله

مثنوی

وین دوبایسته درین خاکی سرا
روز وشب درجنك واندرماجرا

« ترجمه » طوپراغه منسوب بو خانهٔ جسمده نفس وعقل لازمدرکه ، کیجه کوندوز جنك وماجرادهدر. « شرح » دنیاده و انسانك جسمنده عقل ونفس مقتضیدرکه حسب‌الحکمه بری بریله نزاع و ماجراده در . نفس آمال‌فانیه‌نك استحصالنه و عقل کامل رضای ربانینك جلبنه میال اولدقلری حالده عقل‌مظفر ، نفس مغلوب ومطیع وبو وجه‌ایله ایکیسی‌ده مقبول‌وعالی اواسون!

مثنوی

زن همی خواهد حوائج خانقاه
یعنی آب‌رو ونان وخوان‌وجاه

« ترجمه » قادین دائما تکیه‌نك حوایج ولوازمنی ، یعنی آب رو (جمال‌حوری‌بی) اتمکی سفره‌یی جاه وعظمتی ایستر . « شرح » نفس دائما لذائذ‌فانیه‌نك تزییدینی آرار . بو آمالنه تابع اولان انسانی لذت وسعادت ابدیه‌دن محروم ایدر .

مثنوی

نفس هم‌چون زن‌پی‌چاره گری
گاه خاکی گاه جوید سروری

« ترجمه » نفس ، قادین کبی چاره بولمق مقصدیله بعضاً خاکی و بعضاً سروری ، عظمتلی اولمغی آرار . « شرح » نفسك آمال ومشتهیات‌فانیه‌سنك استحصالنه چاره‌کرلك ارقه‌سنده یعنی یولنده گاه خاکیلك ، گاه سرورلك ایسته‌مکده اولدیغی هرنفس کندیسنده کورمش اوله‌جغندن بوراسنی تشریحه لزوم یوقدر .

﴿ مخلص ماجرای عرب وجفت او ﴾

اعرابی وزوجه‌سی حقنده‌کی حکایهٔ معلومه‌نك خلاصه‌سیدر .

مثنوی

﴿ ماجرای مرد وزن را مخلصی ﴾
﴿ بازمی جوید درون مخلصی ﴾

« ترجمه » ارکك وقادین ماجراسنك مخلصنی یعنی صوکنی برمخلصك درونی ارزو ایدیور . ایکنجی مصراعده‌کی (مخلصی) تعبیرندن مقصد حضرت حسام الدین چلبی اولسه کرکدر .

مثنوی

﴿ ماجرای مرد وزن افتاد نقل ﴾
﴿ این مثال نفس خود میدان وعقل ﴾

« ترجمه » مرد وزنك ماجراسی ماسبقده موقع نقله قونلمشیدی . بو مردی سن کندی عقلکه وبو زنی کندی نفسکه مثال بیل !

« شرح » خاکه منسوب اولان خانهٔ جسمده کیجه کوندوز نفس وجدانك مجادلهٔ دائمه‌لری ، بو تشبیهك اصابتنی کوسترر .

مثنوی

﴿ این زن ومردی که نفسست وخرد ﴾
﴿ نیك بایستست بهر نیك و بد ﴾

« ترجمه » بو قادین وارکك که نفس وعقلدر ؛ ایی وفنایی تمیز ایچون زیاده لازمدر .

[بو لزوم ابیات آتیه‌دن آکلاشیله‌جغندن اورالری دقتله مطالعه اولنملیدر .]

ترجمه وشرح مثنوی شریف

مولانا جامینك . حضرت جلال الدين رومی قدس سره السامی
حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر :

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه گویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

جلد خامس

(عابدین پاشا) مرحومك اثریدر .

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۲۸ صفر سنه ۳۲٤ وفی ۹ نیسان سنه ۳۲۲
تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنه مستنداً باب عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر اولنمشدر .

درسعادت — اقدام مطبعه‌سی

۱۳۲٦

فهرست

مثنوی

﴿ اونباشد بعدی اوباشد معی ﴾

﴿ خودمعی چه بودمنم بی مدعی ﴾

« ترجمه » بووجهایله ملك وكمال ويريان كيمسه (بعدى) يعنى بندن صكره اولماز. (معى) يعنى بنمله اولور. همده بنمله ديمك نه ديمكدر؟ بلكه او كيمسه بالاختصاص بنم! «شرح» سليمان عليه السلام بومناجاتيله ملوكذىكماله اولان محبتنى وآنلرك كنديسنه منسوبيتنى بيان بيورمشدر. بوافاداتندنده آشكار اولوركه پادشاه عالم پناه افندمز حضرتلرينه فوق العاده صداقت وعبوديت ايتمك جملهمزه مفروض بر مرتبهٔ فيض بخشادر .

مثنوی

﴿ شرح اين فرصت كفتن ليك من ﴾

﴿ بازمى كردم بقصهٔ مرد وزن ﴾

« ترجمه» بوكيفيتك شرحنى بيان وتطويل ايتمك فرضدر ؛ لكن بن تكرار اعرابى وآنك زوجهسى حكايهسنه رجوع ايدرم. « شرح » جناب مولانانك ظاهرده شرح مذكوردن حكايهيه رجوعى حقيقتده شرح مذكوره دخولى ديمك اولمغله ترك فريضه اولنمشدر دنيلهمز .

مصححى : سليمان نافذ

دردنجى جلدك صوكى

کونش متواریٔ حجاب اولنجه‌یه قدر یعنی غروبه قدر حب خیر ایله ربمك ذکرندن قالمشم . ملك دنیادن واسطهٔ جهاد اولمغله خیر صرف مقامنده اولان آتلرك تفتیش احوالنه اولان محبت کبی بر محبت مشروعه بیله کندی وظیفهٔ عبودیتنه مزاحم اولدیغنی کوستروب بو بابده‌کی مشکلاتی بیلدیرمکدر .

مثنوی

﴿ چون بروبنشست زین‌اندوه‌کرد ﴾

﴿ بر همه شاهان عالم رحم کرد ﴾

« ترجمه » چونکه بوغصه‌دن قلب سلیمانه غبار ماسوا قوندی. یعنی قلب عالیلری مغبر اولدی. جمیع عالم شاهلری اوزرینه ترحم ایلدی . « شرح » سلیمان علیه‌السلام قوت نبوتیله برابر بویله بر وظیفهٔ مشروعه‌سنی ادا حالنده بیله ذکر ربدن قالیشندن، کندیسنی حکومتدن غصه‌لر ایچنده کورنجه جمیع شاهلره ترحم ایدوب آنلر حقنده بر شفقت عظیمه ارائه ایلدی .

مثنوی

﴿ شدشفیع وکفت این‌ملك‌ولوا ﴾

﴿ باکمالی ده‌که دادی مرمرا ﴾

« ترجمه » بوسببدن سلیمان علیه‌السلام شفیع اولوب دیدی: الٓهی! بو ملك ولوایی غیریلره برکمال ایله برابر ویرکه اوکمالی سن بکا ویردك. [محتاج شرح دکلدر.]

مثنوی

﴿ هرکرا بدهی وبکنی آن کرم ﴾

﴿ اوسلیما نست آن کس هم منم ﴾

« ترجمه » بوملك ولوایی هرکیمه ویرر ایسك واوکمال کرمنی هرکیمه ایدر ایسك حقیقتده سلیمان اودر. واوکیمسه سلیماندر . [محتاج شرح دکلدر.]

« ترجمه » حضرت سلیمان علیه السلامك بو دعاسی بخل و حسددن دكل بلكه ملكده یوز خطر وتهلكه كوردیكندندر؛ زیرا ملك جهان موییم سر یعنی باش قورقوسیدر. محتاج شرح دكلدر .

مثنوی

﴿ بیم سر بابیم سر بابیم دین ﴾

﴿ امتحانی نیست مارا مثل این ﴾

« ترجمه » یالکز باش قورقوسی دكل [کسر سینله] سر قورقوسی ایله دین قورقوسیده برابر درکه بزم ایچون بونك مثلی برامتحان یوقدر. [محتاج شرح دكلدر.]

مثنوی

﴿ پس سلیمان همتی بایدکه او ﴾

﴿ بکذرد زین صدهزاران رنك وبو ﴾

« ترجمه » ایمدی بر سلیمان همت کرکدرکه ملك دنیانك یوز بیکلرجه رنك وبویندن کچوب بحق ایفای وظیفهٔ امانت ایده ! [محتاج شرح دكلدر.]

مثنوی

﴿ باچنان قوت که اورا بودهم ﴾

﴿ موج آن ملکش فرومی بست دم ﴾

« ترجمه » بو قدر قوت ایله که سلیمان علیه السلامده بولنور ایدی . او ملك معهودینك موجی نفسنی طوتار ایدی. یعنی ذات نبوتنه نفس آلدیرماز ایدی. « شرح » ایما اولنان کیفیت سورهٔ (ص) ك اوتوز برنجی آیت کریمه سندهدر : ﴿ اذ عرض علیه بالعشی الصافنات الجیاد فقال انی احببت حب الخیر عن ذکر ربی حتی توارت بالحجاب ﴾ معنای شریفی : اووقت که اویله دن صکره حضرت سلیمانه صافنات الجیاد یعنی اوچ آیاغنی هوایه قالدیروب بر آیاق اوزرنده طورن اصیل کوزل عرب آتلری عرض اولندی. ختام عرضده حضرت سلیمان دیدی:

مثنوی

﴿ رب هب لی ازسلیمان آمدست ﴾

﴿ که مده غیر مرا این ملك ودست ﴾

« ترجمه » یاربی بکاملك وقوت ویر ! دعاسی سلیمان علیه السلامدن کلمشدرکه بوملك وقوتی بندن بشقه سنه اعطا ایتمه! « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ (ص) ك اوتوز بشنجی آیت کریمه سیدر : ﴿ قال رب اغفرلی وهب لی ملکاً لاینبغی لاحد من بعدی انك انت الوهاب ﴾ معنای شریفی : «حضرت سلیمان دیدی : الٰهی ! بکا مغفرت ایت وبکا برملك ویر، که بندن صکره برکیمسه یه بر دها اویله برملك ویرلمك اقتضا ایتمسون . سن ایسه وهاب یعنی غایتله بخشنده کارسك . »

مثنوی

﴿ تومکن باغیر من این لطف وجود ﴾

﴿ این حسدرا ماند اما آن نبود ﴾

« ترجمه » الٰهی سن بندن غیری یه بولطف وجودی ایلمه! بوکلام حسده مشابه ایسه ده حسد دکلدر . [محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

﴿ نکتهٔ لاینبغی میخوان بجان ﴾

﴿ سر من بعدی زبخل اومدان ﴾

« ترجمه » لاینبغی، نکته سنی جانله اوقو! «من بعدی قیدینك» سر وحکمتنی آنك بخل وحسدندن بیلمه ! [محتاج شرح دکلدر.]

مثنوی

﴿ بلکه اندر ملك دیداو صد خطر ﴾

﴿ مو بمو ملك جهان بود بیم سر ﴾

﴿ درمعنی آنکه هرچه ولی کامل کند مریدانرا نشاید گستاخی ﴾
﴿ کردن و همان فعل کردن که حلوا طبیب را زیان ندارد ﴾
﴿ اما بیمار را زیان دارد وسرما وبرف انکور رسیده رازیان ندارد ﴾
﴿ اما غوره را زیان دارد که درراهست که «لیغفرلك الله ﴾
﴿ ماتقدم من ذنبك وماتأخر» ﴾

بو باب آنك بیاننده‌درکه: ولیٔ کاملك یاپدیغی شیلری بزده یاپارز دیه مریدلرك گستاخلق ایلمسی لایق اولمایوب همان امرلرینه امتثال ایلملری لازمدر. زیرا حلوا طبیبه زیان ویرمز. اما خسته‌یه زیان ویرر وصغوق وقار یتیشمش اوزومه زیان ویرمز؛ اما قوروغه زیان ویرر. چونکه قوروق هنوز یولده‌درکه قرآن کریمده ﴿ لیغفرلك الله ماتقدم من ذنبك وماتأخر ﴾ بیورلمشدر.
بو آیت کریمه سورهٔ فتحك برنجی وایکنجی آیت کریمه‌سیدر. شویله‌که: ﴿انا فتحنالك فتحاً مبیناً لیغفرلك الله ماتقدم من ذنبك وماتأخر ویتم نعمته علیك ویهدیك صراطاً مستقیماً﴾ معنای شریفی: «یا محمد! تحقیقا بز سکا بر فتح مبین فتح ایلدك؛ که متقدم ومتأخر گناهکی سکا مغفرت ونعمتنی سنك اوزرینه اتمام وسنی صراط مستقیمه اهدا ایده.» فتح مبین مکهٔ مکرمه‌نك فتحی مژده‌سی اولمقله برابر فتح روحانی معناسنه‌در. نته‌کیم فتح قریب فتح قلبی معناسنه وفتح مطلق فتح باب احدیت معناسنه درکه بونلر انجق اهل حقیقت اولان اهل تجلیاتجه معلومدر.

مثنوی

﴿ کرولی زهری خورد نوشی شود ﴾
﴿ ورخورد طالب سیه هوشی شود ﴾

«ترجمه» اکر ولی الله بر زهر ییسه بال وصفا اولور واکر طالب ایچسه عقل وقلبی سیاه اولور. «شرح» بو بیتده‌کی مقصد مولانا ماقبل ومابعدی دلالتیله اکلاشیله‌جغندن ایریجه تشریحنه حاجت یوقدر.

مثنوى

﴿ كرچه آنجا اوكزند جان بود ﴾

﴿ چون بدينجا دررسد درمان بود ﴾

« ترجمه » كرچه برشى او محلده جانه ضرر اولور، امابو محله يتيشسه درمان اولور . [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوى

﴿ آب درغوره ترش باشد وليك

﴿ چون بانكورى رسد شيرين ونيك ﴾

« ترجمه » صو ، قوروق مرتبه‌سنده ايكن اكشى اولور ؛ فقط يتيشمش اوزم درجه‌سنه كلسه شيرين ولطيف اولور. [محتاج شرح دكلدر.]

مثنوى

﴿ باز درخم اوشود تلخ وحرام ﴾

﴿ در مقام سركى نعم الادام ﴾

« ترجمه » طاتليلق مرتبه‌سنه كلمش اولان اوزوم كوب ايچنده تكرار شراب حالنه كلوب آجى وحرام اولور ، اما سركه‌لك حالنه كلدكده (نعم الادام الخل) حديث شريفى موجبنجه نه كوزل قاتيق اولور. « شرح » افعال واقوال نيات فاسده اوزرينه صادر اولور ايسه حرام وزيان واكر ارادات ربانيه‌يه، شريعت مطهره‌يه مطابق برصورتده واقع اولور ايسه ثواب وانعام اولمش اولور .

ظهوری حاضر ایکن بالعکس حرامدن اجتناب ایدن وظلمت دنیاده اوامر ربانیه یی مشعله اتخاذ ایله انجق اوانوار التنده حرکت ایدن مردان خدا ایچون حدووجه شرعیسی دائره سنده استعمال قیدیله مفیددر .

مثنوی

﴿ درمقامی هست هم این زهر مار ﴾

﴿ از تصارف خدای خوشکوار ﴾

« ترجمه » شو معهود زهر مار بیله برمقتضای تصارف وحکم ربانیه برمقامده خوشکوار ولذیذدر . « شرح » اطبای حاذقه تالخ اولان علاجلری و بعضاً جزئی صورتده زهر مؤثری بیله استعمال ومریضی خوش حال ایتدکاری حالده یاخالق کائناتك مرحمت وحکمنی شرفتعلق ایدنجه بطریق اولی اك عظیم اکدار و غمومی ازاله وتصارف وحکم صمدانیه سیله مقید وبسته اولان اهل حالی اضطراباتدن آزاده ایلر .

مثنوی

﴿ درمقامی زهر ودرجایی دوا ﴾

﴿ درمقامی کفر ودرجایی روا ﴾

« ترجمه » برمقامده اولان شی زهر، دیکر برمحلده دوا ؛ برمقامده کفر اولان شی، دیکر برمحلده جائز حکمنده در . « شرح » سبق ایدن بیت شریفك شرحنده ایما اولندیغی اوزره چوق زهرلر واردرکه اطبای حاذقه جزئی برمقدار استعمالیله خسته یه دوا و برصره واردرکه شدت ضرورتدن براسیرك کفری ده روا اولور . مثلا برمؤمن هیچ برخوف وجبر التنده اولمدیغی حالده معاذالله تعالی « بن مؤمن دکلم .» دیسه عظیم برکفر ایتمش وکندینی دارینده برباد ایلمش اولور، اما کفار النده اسیردوشرده ایمانی انکار ایتمزایسه قتل واعدام اولنه جغنی قطعیاً اکلادیغی حالده ایمانی موقتاً ستر ایتمك کبی ظاهر برکفرك موقتا اختیاری شرعاً ضروری وبرمؤمنك حیاتنی حفظ ایلمك کبی اسلامیتده برامر مقتضیدر .

اول ذات اجل واعلا که سزی چامور دن خلق ایلدی. صکره بر اجل تعیین بیوردی. اجل مسمی ایسه نزد کبریاسنده در. بمده سزشك وشبهه ایدرسکز. یوم قیامت وبو کبی احوال غیبیه وروحانیه دن.» اجلیندن قیامت معناسنه اولان اجل مسمی یه حق تعالی حضرتلرندن غیری کیمسه مطلع اولەماز.

مثنوی

﴿ این شنیدی مو بمویت کوش باد ﴾

﴿ آب حیوانست خوردی نوش باد ﴾

« ترجمه » بو حکمتی ایشتدکسه جمیع مویك کوش وسمع اولسون؛ ایشته بو کلام بر آب حیاتدر که سن ایچدك ! سکا عشق اولسون! « شرح » بحر شیرین وبحر تلخ معنویدن حاصل اولان نتایجك ظهورینی واجل مسمانك احوالنی اکر استعداد ودقت ایله فهم واستماع ایتدکسه آفرین وحق سکا معین وکافهٔ احوالك حکمته قرین اولسون .

مثنوی

﴿ آب حیوان خوان مخوان این راسخن ﴾

﴿ روح نو بین درتن حرف کهن ﴾

« ترجمه » بومعنایی آب حیات تسمیه ایت وبوکا سوز دیمه! بومعنانی بی اسکی حروفك بدننده یکی روح کور ! [محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

﴿ نکتهٔ دیکر توبشنو ای رفیق ﴾

﴿ همچو جان او سخت پنهان ودقیق ﴾

« ترجمه » ای رفیق ! ایشته سکا بشقه بر نکته وحکمت دها ! ایشیت که او نکته جان کبی غایت کیزلی دقیقدر. « شرح » حکمت آمیز اولان الدقیق نکاتدن بری دنیایه متعلق لذائذ، خام اولان انسانلر ایچون غایت مضر اولدن انواع مشکلاتك

مثنوی

﴿ سالها باید که اندر آفتاب ﴾

﴿ لعل یابد رنك رخشانی و تاب ﴾

« ترجمه » لعل دنیلان جوهر پارلاقلغنی. پارلاقاق رنکنی ایله بیلمك ایچون سنه‌لر لازمدرکه آفتابك پرتو و تربیه‌سنده بولنسون! « شرح » معتبر و قیمتدار اولمق ایسته‌ین انسان امور خیریه‌نك اجراسنده جهد فراوان و مدت مدیده و بلکه همیشه طریق مساعیده اقدام تام ایدر ؛ زیرا عالی وباقی اولان سعادتلر علی الفور دکل طول ودراز جاری اوله‌جق عبادات وخدمات ایله کندینی ابراز ایلر . لعل دینلان کوهر کندینه مخصوص اولان رنك وتابی بولمق ایچون شعاع خورشیدك شدت حرارتنه واعصار ودهورك مرورینه محتاجدر .

مثنوی

﴿ باز ره در دوماه اندر رسد ﴾

﴿ باز تاسالی کل احمر رسد ﴾

« ترجمه » تکرار ایده‌لم. سبزه ایکی آیده یتیشیر. قرمزی کل ایسه برسنه‌ده یتیشیر. « شرح » افعال خیریه و آنلرك اصحابی مراتب عظیمه وکثیره‌یه منقسمدر ؛ بناءً علیه بعضیسی مدت قلیله‌ده و بعضیسی ازمنهٔ مدیده‌ده ظهور ایدر .

مثنوی

﴿ بهر این فرمود حق عزوجل ﴾

﴿ سورة الانعام در ذکر اجل ﴾

« ترجمه » بوندن طولاییدرکه حق تعالی عزوجل حضرتلری سورهٔ انعامده اجلك ذکرنده اولان آیت کریمه‌یی بیان بیوردی. « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ انعامك ایکنجی آیت کریمه‌سیدر : ﴿ هو الذی خلقکم من طین ثم قضا اجلاً واجل مسمی عنده ثم انتم تمترون ﴾ معناء شریفی : «کندیدر

و آیلردن صکره کندنده پیدا اولور ودیکرینه وفاتندن صکره وخامت حرام مزارینك دیبندن اظهار اندام ایدر. « شرح » فعل حرامی ارتکاب ایدنلر درجه درجه وخامتنی کورورلر . عذابی دها دنیاده ایکن کوروب جزادیده اولانلر نسبةً ینه بختیارو بعض مرتبه نائل عفو جناب کردکار اولور؛ اما دنیاده اصلا جزا کورمه ینلر الك شدید متهم اولوب مظهر اولوب عفو اولمدقلری جزا کورماملریله مثبت ومبرهندر. انلر محل توبه ومکان استغفار اولمیان قبرده وعلی الخصوص یوم قیامتده دنیاده ارتکاب ایلدکلری حراملرك عذاب وعقابنی چکوب کرفتار خیبت و خسران ومضمحل و بی درمان اولورلر.

مثنوی

﴿ دردهندش مهلت اندرقعر کور ﴾

﴿ لابد آن پیدا شود یوم النشور ﴾

« ترجمه » بعضاً مرتکب حرامه قبرك دیبنده مهلت ویررلر ایسه‌ده اوحرامك نتیجه‌سی حشر کوننده لابد پیدا وظاهر اولور. « شرح » فعل حرامی مرتکب اولان کیمسه ظن ایتمسونکه برچوق مدت چکوب کرفتار عذاب وجزا اولمدیغندن جزاسی فراموش اولنمش وکندی قورتولمشدر . خیر ! اونودلماز . جراسز قالماز ، زیرا قدرت و عدالت کبریا انسانلره مخصوص اولان نواقصدن منزه ومبرادر .

مثنوی

﴿ هر نبات وشکررا درجهان ﴾

﴿ مهلتی پیداست ازدور زمان ﴾

« ترجمه » هرنبات وشکر ایچون جهانده دور زماندن بر مهلت پیدا وموجوددر. « شرح » مضر ومفید هر نباتك حصولی ایچون برزمان مقدار اولدیغی کبی انسانلرکده مزرعهٔ دنیاده اکدکلری ایی کوتو تخم عملك نتیجه‌سی ایچون برزمان مقدر واردرکه ایشته اوزمانده هر کس ایشلدیکی افعال حسنه وقبیحه‌نك مکافات یامجازاتنی کورور. امور اوقاته مرهوندر کلام عالیسندن مقصدده بودر.

مثنوى

﴾ وان دكررا دركلو پيدا كند ﴿

﴾ وان دكررا دربدن رسوا كند ﴿

« ترجمه » اوچنجى مرتبه‌ده عقللى بر كيمسه‌ده زهرى يعنى شئ محرمى
دها بوغازنده ايكن طـانيوب اخراج ايدر . ديكر بر احمقك ايسه بعدالا كل
مضراتى بدننده هويدا وكنديني رسوا ايدر. [محتاج شرح دكلدر.]

مثنوى

﴾ وان دكررا درحدث سوزش دهد ﴿

﴾ ذوق آن زخم جكر دوزش دهد ﴿

« ترجمه » واول ديكر نادانه اكل ايتديكى زهرلى شكر قضاى حاجتد
ايكن آتش ويرر وانك ذوق صوريسى جكر دليجى ياره ويرر . « شرح
احمق كيمسه مثلا ابتلاى فحش وزنا وادمان خمركبى محرماتك نتايج مؤلمه‌سنى درحال
حس ايده‌من ايسه‌ده آثار قبيحه‌سى ظهوره كلوبده قضاى حاجت ايدركن
سبيلنك يانديغنى وتنفس ايلر ايكن جكرينك دلنديكنى حس وكنديني افتادهٔ
جركاب ذلت ايلر . خصوصيله زانى زنانك وخامتنى ابتدالرده هيچ اكلامار
ايكن صكره كنديسندن حاصل اولان ولد زنالرى اوكنده محزون ومغموم كورونجه
وزانيه‌نك ناموسسزلقله حال پرملالنى مشاهده وخلقك طعن وتعييبنى تفكر
و غضب ربانى يى تأمل ايدنجه جكرى پرخون وخراب و دنيانك لذاتذى بيـ
كنديسى ايچون محو وناياب اولور .

مثنوى

﴾ وآن دكررا بعد ايام وشهور ﴿

﴾ وآن دكررابعدمرك ازقعركور ﴿

« ترجمه » ديكر بر نادانك اكل ايلديكى حرامك وخامتى چوق كونك

شكر ایچنده زهر کیزلنمش اولور. « شرح » جناب مولانا بوراجقده دیکر بر بحث عالی یه نقل کلام ایدوب بیورمشدرکه: بحر شیرین و تلخك مظهرلری بشقه اما بونلری درك و فهم ایتمك مشكل و عسرت بخشادر. چونکه صورتی کوزل دابر بر انسانك اخلاقی چیرکین و پرکین اوله بیلیر وصورته اعتماد اولندیغی حالده عکسی ظهور ایدر؛ نتکم چوق اجزا ظاهرده شیرین ولذت نما و باطنده رنج والم افزادر. بو سببدندرکه دریای بی انتهای عرفان فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری مناجات صورتیله دیرلر ایدی که: ﴿اللهم ارنا الاشیاء کما هی﴾ یعنی: «الٓهی مرحمت ایدوب بزه اشیایی اولدقلری کبی کوستر.»

مثنوی

﴿ آنکه زیرکتر شود بشناسدش ﴾

﴿ وان دکر چون برلب و دندان زدش ﴾

« ترجمه » زیرکتر یعنی پك عقللی اولان کیمسه ایچنده زهری بولنان طاتلیلیغی تجربه دن اول طانیمش اولور. دیکر زیرك بر کیمسه ده دوداغنه و دیشنه طوقندیرەرق طانیر [محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

﴿ پس لبش ردش کند پیش از کلو ﴾

﴿ کرچه نعره میزند شیطان کلوا ﴾

« ترجمه » او عاقل ، شکرلی زهری دوداغنه دکدیردیکی وقت زهرلی اولدیغنی طانیدیغندن آنی دوداغی بوغازندن اول رد ایدر ؛ کرچه او صرەده شیطان نعره اوروب اکل ایدیکز دیر. « شرح » زیرك کیمسه مثلا بیلمکسزین بر مال حرام، یاخود فعل محرمه تقرب ایده جك اولسه انك موهبهٔ قدرت ازلیه اولان ذائقه سی انی دها بوغازینه قدر کوتورمه دن اول باذن خدای متعال طانیوب اکل واجراسندن اول منع و رد ایدر. کرچه او صرەده شیطان لعین محرماتدن منبعث اولان لذائذی بیك نوع تزیینات ابلیسانه ایله تزیین ایدر.

مثنوی

﴿ تلخ شیرین زین نظر ناید بدید ﴾

﴿ از دریچه عاقبت دانند دید ﴾

« ترجمه » آجی ، طاتلی بو نظر ظاهردن محسوس اولەماز ؛ اهل بصیرت بونلری عاقبت اندیشی پنجرەسندن کورەبیلیر . « شرح » مادی اولان تلخ وشیرینك فرقی لسان ودماغ ظاهری واسطەسیله معلوم وبدیهی اولور ، امامعنوی اولان تلخ وشیرینی یعنی اخلاق مقبوله ایله اخلاق ذمیمەیی بوظاهر لسان ایله حس ایتمك وبوصوری کوزله کورمك محال اولدیغندن اهل عرفان بوایکی ضدی دریچۀ معنیدن رؤیت ومضر ومفیدی تفریق وکندیلرینی بحر حکمته غریق ایدرلر .

مثنوی

﴿ چشم آخر بین تواند دید راست ﴾

﴿ چشم آخر بین غرورست وخطاست ﴾

« ترجمه » عاقبت کورن کوز طوغری کورەبیلیر ؛ اما حیوانلرك باغلاندیغی آخوری کوریجی اولان کوزك حالی غرور وخطادر . [مصراع اولدەکی (آخر) خانك کسریله عاقبت وایکنجی مصراعدەکی (آخر) خانك فتحیله حیوانلرك باغلاندیغی آخور دیمکدر .] « شرح » عاقبت اندیش اولان وآخرت وعقبایی پیش نظره آلان اهل بصیرت دریای شیرین وتلخی واعماق استقبالی معناً فهم ورؤیت ایدەبیلیر ؛ اما حیوانلرك آخوری کبی ملوثات ایله مملو بولنوب دنیانك صرف مادیاتنی کورمکه انهماك ایدن نادان مظهر جور وخسران اولور .

مثنوی

﴿ ای بسا شیرین که چون شکر بود ﴾

﴿ لیك زهر اندر شکر مضمر بود ﴾

« ترجمه » بك چوق صوری طاتلی شیلر واردر که شکر کیبدر ؛ لکن

اولان اخلاق افعـال مقبوله حسب البشریه سینه‌لرده بولنان کینه وخصومتلری محو وازاله و آب زلال الفت وانسیتی قلوبه اجرا واساله ایلر.

مثنوی

﴿موجهای جنك بر شكل دكر﴾
﴿مهر هـارا میکند زیر وزبر﴾

« ترجمه » جنك و نزاع طالغه‌لری‌ده شكل دیكر اوزره مهر و محبتلری آلت ، اوست ایدر. [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوی

﴿مهر تلخانرا بشیرین میکشد﴾
﴿زانکه اصل مهرها باشد رشد﴾

« ترجمه » محبت آجی‌اولان احوالی طاتلی جهته چکر؛ زیرا محبتلرك اصلی رشد وهدایت وخیر ومروتدر. [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوی

﴿قهر شیر ینرا بتلخی میبرد﴾
﴿تلخ باشیرین کجااندر خورد﴾

« ترجمه » قهر وعداوت طاتلی‌یی آجی جهتنه کوتوروب آجی یاپمق ایستر. حالبوکه آجی طاتلی ایله نرده هم بزم امتزاج ومؤنست اولور؟ « شرح » محبت وانسیته ویا قهر وعداوته برغالیت مطلقه اعطا اولنمدی؛ اویله‌اولیدی وبری برینك ضدی یارادلمییدی‌نه طـاتلی ونه آجی قالمش وایکیسیده محو اولمش اولور ایدی؛ بناءً علیه بحر شـیرین‌ایله بحر تلخك بری برینه تمدیسی مغایر عدالت ودنیاده ایکیسنك بولنمسی محض حکمتدر .

مثنوی

﴿ هردو برهم میزنند از تحت واوج ﴾

﴿ بر مثال آب دریا موج موج ﴾

« ترجمه » هرایکیسی بری برینه اشاغیدن، یوقاریدن اورورلر. آب دریانک طالغه، طالغه اولهرق چارپشدیغی کبی ا... « شرح » اخـلاق مقبوله ایله اخلاق ذمیمه اصحابی دنیاده امواجك زیر وبالادن چارپشدیغی کبی هردم مصادمه حالنده در.

مثنوی

﴿ صورت برهم زدن ازجسم تنك ﴾

﴿ اختلاف جانهـا در صلح وجنك ﴾

« ترجمه » بونلرك تنکنای جسمانیتده یکدیکریله چارپشمسنك صورت و مثالی جانلرك صلح و جنکده اولان اختلافی اثریدر. « شرح » اجسام وابدانك ظاهر اولان اختلافات واتفـاقاتی جانلرك صلح ویا جنکده بولنمسندندر؛ زیرا تقابل تجلیات اسما ایله سریان عدل ومرحمت الٰهیه کبی بر حرکت بالغه اقتضـاسی بعض جانلر اسماء لطفیه وجمـالیه یه وبعضیسی اوصـاف قهریه وجلالیه یه مظهر اولدقلرندن جسملرینك ده بری بریله اختلافاتی ضروریدر. شوقدرکه عقل جزئی بویله عمیق حکمتلرك حلنه غیر کافی اولدیغندن عقل، حکم وخفایای جناب رب عزته واعمـاق روحانیه یه مصادف اولنجه اکا لایق اولان کیفیت اظهار عجز وعبودیت وحیرتدر.

مثنوی

﴿ موجهای صلح بر هم میزند ﴾

﴿ کینها از سینها بر میکند ﴾

« ترجمه » صلح طالغه لرینی بری برینه اورور، سینه لردن کینه لرایله خصومتلری قوپاروب ازاله ایدر. « شرح » دریای بی انتهـای لطف وجمالدن ظاهر و بارز

مثنوی

همچو نانکه عد در وشبه

مختلط چون میهمان یکشبه

« ترجمه » کردنلکده دیزلمش انجی‌یه بکزرکه بعض سیاه وعادی طاشلر ایله مختلط بولنور ایسه‌ده بو اختلاط بر کیجه‌جك مسافر کبیدرکه صباح اولنجه مفارقت ایدر . « شرح » بر کردانلکده انجینك بعض عادی طاشلر ایله برابر بولنمسی موقت بر کیفیت اولدیغی کبی اهل نورك بورباط بی ثبات دنیاده تلاقی ایتمه‌لری ده موقتدر . آفتاب حقیقت عالم عقباده تمامیله ظاهر وسرنما اولنجه بو ایکی صنف آیریلیر واهل نور جنته واهل نار جهنمه داخل اولور .

مثنوی

بحررا نیمش شیرین چون شکر

طعم شیرین رنك روشن چون قمر

« ترجمه » دکزك یاریسی شکر کبی طاتلیدر . طعمی ده شیریندر . رنکی ایسه آی کبی پارلاقدر . « شرح » اخلاق حمیده ایله اطوار ذمیمه اصحابی دنیاده مانند بحرین اولوب بری شیرین ونافع وماه کبی صاف ولامعدر .

مثنوی

نیم دیکر تلخ همچون زهرمار

طعم تلخ ورنك مظلم قیراور

« ترجمه » دیکر نصفی ییلانك زهری کبی تلخ و آجیدر ، طعمی تلخ ورنکی زفت کبی مظلم و سیاهدر . « شرح » اخلاق ذمیمه اصحابی بر بحردرکه ، صویی زهر کبی آجی ورنکی مظلم وحاللری دنیدر . انلره یقین بولنق کرفتار سم والم اولمقدر .

مثنوی

﴿ اهل نار وخلدرا بین همدکان ﴾

﴿ درمیان شان برزخ لایبغیان ﴾

« ترجمه » اهل نارایله اهل خلدیعنی اهل جنته باق کورکه بونلر همدکاندر . یعنی برمحل ودستکاهده‌در . بونکله برابر اورتالرنده بربرزخ ومانع اولدیغندن بونلردن بری دیکرینك مرتبه‌سنی تجاوز ایتمز . « شرح » اهل جنت اولان مؤمنین واخلاق حمیده اصحابیله اهل جهنم اولان مشرکین مفسدین جمله‌سی برمدت معینه‌ده دستکاه دنیاده برابر بولنورلر ایسه‌ده حکمت ربانیه بونلری مزج ایتمیوب حلوق واهل دین بشقه‌و کفار ومتکبرین بشقه‌در .

مثنوی

﴿ اهل نار واهل نور آمیخته ﴾

﴿ درمیان شان کوه قاف انکیخته ﴾

« ترجمه » اهل نار واهل نورظاهراً بری برینه قاریشمش، فقط میانه‌لرنده قاف طاغی قالقوب پیدا اولمشدر. « شرح » قاف طاغی ظاهرده کورینور برطاغ دکلدر . انجق اهل نار ایله اهل نورك یك وجوداولمسنه مانع اولان حکمت ربانیه طاغیدر .

مثنوی

﴿ همچو درکان خاك وزرکرد اختلاط ﴾

﴿ درمیانشان صد بیابان ورباط ﴾

« ترجمه » طوپراق والتون کبی که معدنده اختلاط ایتدی ؛ امابینلرنده یوزلرجه بیابان وکار وانسرایلر واردر . « شرح » معدنده التون جوهری ذراتیله عادی طوپراق ذراتی مختلط وبرابر ایسه‌لرده حقیقتده قیمت ومرجعلری بشقه وبری برندن جدادر . کذلك احمق وبداخلاق، خلوق واهل عرفان ایله کرچه دنیاده برابر بولنورلر ، اما حقیقتده آیریدر .

مثنوی

﴿ پیر خرنی جمله کشته پیر خر ﴾

﴿ ازریای چشم وکوش همدکر ﴾

« ترجمه » خر دیعنی پیرعقلی صاتون آلیجی اولمدیلر ؛ بلکه پیرخریعنی پیرجهله طالب اولدیلر وبوده بری بریلرینك کوزینه وقولاغنه ریا ایلملرندن ناشی اولدی. « شرح » بری برینك کوز وقولاغنه ریادیمك یکدیکرینه یالاندن حسن حال کوسترمك وایشتدیرمك دیمكدر .

مثنوی

﴿ ازبهشت آورد یزدان بندکان ﴾

﴿ تانماید شان سقر پروردکان ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری برای ارشاد جنتدن دنیایه بندکان یعنی انبیای ذیشان واولیای کرام کتیردی ؛ تاکه جهنم ایچون بسلنمش اولانلری انلره ارائه ایلسون . [محتاج شرح دکلدر] .

﴿ دربیان معنی مرج البحرین یلتقیان ﴾

آنك معناسی بیانندهدر : که حق تعالی حضرتلری قران عظیم الشانده (مرج البحرین یلتقیان) بیورمشدر. بو آیت کریمه سورهٔ رحمنك اون طقوزنجی ایله یکرمنجی آیت کریمه سیدر .

شویله که : ﴿مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان فبای آلاء ربکما تکذبان﴾ معنای شریفی: الله تعالی حضرتلری ایکی دریایی یکدیکرینه ملتقی اولهرق صالی ویردی. بینلرنده بر برزخ وحاجز اولدیغندن بریسی دیکرینه غلبه ایله خاصیتنی ابطال ایدهمز. بناءً علیه ای انس وجن طائفهلری ، ربکزك هانکی نعمتلرینی تکذیب ایدرسکز؟ ذکر اولنان ایکی دریادن مقصد نه اولدیغنی جناب مولانا ابیات آتیه ایله تفسیر بیورمقدهدر .

« ترجمه » انلرك اللری اكری،اياقلری اكری، كوزلری اكری، محبتلری اكری، صلحلری اكری، غضبلری ده اكری ايدی. « شرح » عقل ديركه: قوم ثمود هيچ شايان كريه ميدركه كرك حالات وحركات ظاهره، كرك احوال وحيات باطنه لری معوج وسقيم وهر ايشلری مضر ووخيم ايدی . سؤ اخلاقلری او رادهيه وارمشدركه محبت وصلح وبلكه خشم وغضبلری بيله حيله ودسيسه يه مبتنی وهرحاللری شخصلری كبی سفلی واكری ودنی ايدی .

مثنوی

﴿ ازپی تقليد وازرايات نقل ﴾

﴿ پانهاده بر سراين پير عقل ﴾

« ترجمه » تقليد ارقه سندن ونقل سنجاقلرينه اتباعدن طولايی پيرعقلك سرسعادتنی اياق آلتنده براقديلر . « شرح » قوم ثمود آبا و اجدادينه تقليداً وجهالتلرينه رعايةً ديرلرايدی كه : بز بويله يكی شيلر ايستمز و آباواجداد جاهله مزك عادتلری خارجنده اولان يكی تربيه لره واعتقادلره اهميت ويرمز. ايشته بو بر عناد ايله سلامت وسعادتی ارائه ايدن وعقلكادن منبعث اولان اخلاق ممدوحه اوزرينه تقليد ورسم صرفدن عبارت اولان رأی باطللرينی تقديم ايله حقيقتی پامال وكنديلرينی دارينده اضمحلال ايتديلر . اقوام جاهله نك تقليد اباطيله اولان صورت اسارتلری سورۀ بقره نك يوزيتمشنجی آيت كريمه سنده كوريلور . شويله كه : (واذاقيل لهم اتبعوا ماانزل الله قالوا بل نتبع ماالفينا عليه آباءنااولوكان آباؤهم لايعقلون شيئاً ولايهتدون) معنای شريفی : «واو وقتكه اهل شره دينير، الله تعالی حضرتلرينك انزال بيوردينی قرآن عظيم الشانه اتباع ايديكز ؛ شوكا جواباً ديديلر ، بزاكا تابع اولمز. بلكه تابع اولورزشول شيئه كه پدرلريمزی انك اوزرينه بولدق. عجبا پدرلری هيچ برشی تعقل ايده مز وطوغری يولی بيله مزلرسه ده می آنلره تابع اوله جقلر؟ بو حكمت جليلۀ قرآنيه يه اتباعاً لازم كليركه انسان دائما طوغری يولی سلامت وسعادتی صورت مشروعه ده تحری ايتسون وديمسونكه بن آباواجدادمدن بويله بولدم ؛ بويله كيده جكم ؛ زيرا نورميدانده طورر ايكن ظلمته ميل ظلم اولور .

مثنوی

﴿ بردم ودندان سکسارانه شان ﴾

﴿ بردهاز وچشم کژدم خانه شان ﴾

«ترجمه» انلرك صانصاره بكزه ين قويروغی وديشی اوزرينه‌می اغلارو بونلرك عقرب خانه‌سی اولان آغز وكوزلری اوزرينه‌می كريه ايلرسك؟ [سكسار، باش، آغز وديشلری كلبه بكزر بر حيواندر.] «شرح» دم ودنداندن وعقرب خانه‌سی اولان آغز وكوزدن مقصد، اخلاق واطوار ذميمه‌نك انواعيدر كه اصحابی شايان كريهٔ مرحمت اولمديغنی بيان وايثبات ايلر.

مثنوی

﴿ برستيز وتسخر وافسوسشان ﴾

﴿ شكر كن چون كرد حق محبوسشان ﴾

«ترجمه» انلرك نزاع وطعن واستهزا وفكر باطللری اوزرينه‌می اغلارسك؟ شكر ايله! الله تعالی حضرتلرينه‌كه انلری محبوس خاك سياه ايتدی. «شرح» بوده عقل طرفندن حضرت صالح عليه السلامك شخصيت جاليهٔ معنويه سنه خطاب وبياندركه: قوم ثمود غايت عنود وچركاب طعن واستهزا ايله آلود اولمسی حسبيله عدالت ربانيه آنلری زندان قهر ايچره القا ايلمسندن حزن وفرياد دكل، بالعكس عرض شكر واظهار مسرت ايتمك لازمدر. قرآن عظيم الشانده بيوريلوركه: ﴿ فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين ﴾ معنای شريفی: «ايمدی كسلدی اول قومك ارقه‌سی كه ظلم ايدرلر ايدی حمد وثنا اولسون عالملرك ربی وتربيه‌جيسی اولان الله تعالی حضرتلرينه.»

مثنوی

﴿ دستشان كژ پايشان كژ چشم كژ ﴾

﴿ مهرشان كژ صلحشان كژ خشم كژ ﴾

کورمدیکی و بلکه شایستهٔ جزا عدایلدیکی بعض انسانلره آجیورومعاونتده بولنیور؛ بالعکس قلبی غلیظ و بی‌رحم اولان کیمسه‌لر بر آدمك جزئی اولان قصورینی حسب‌الانسانیه عفو ایتمك وعلیهنده بولنمامق عقلاً مقتضی ایکن بواقتضایی قبول ایتمیوب برسوق درون ایله صاحب قصور عد وظن ایلدکلری آدمك علیهنده بولنیورلر . بومشکلاتدن، بوخطالردن قورتولمق وطوغری بریولده بولنمق اوزره عقل وقلبی شریعت مطهره‌نك احکامنه رام یعنی شریعت غرامرحمت امرایتدیکی حالده مرحمت ایتملی ترتیب جزا ایلدیکی یرده‌ده منصفانه جزا ویرملی !

مثنوی

﴿ برچه‌می کری بکوبرفعلشان ﴾

﴿ برسپاه کینهٔ بد نعلشان ﴾

« ترجمه » عقل ، حضرت صالحه‌دیر: نه‌ایچون اغلارسك؟ سویله! آنلرك افعال قبیحه‌لری وبدروش اولان کینه‌لری جنودی اوزرینه‌می اغلارسك ؟ « شرح » افعال قبیحه وماننده جنودکین اولان حرکات نابجا وجفا پیمالری اوزرینه‌می اغلارسك ؟ محقق دکلیدرکه بوقوم هلاك اولمامش اولیدی ظلمه دوام وبرچوق بیچارکانی بی‌امن وامان ایدرلر ایدی ؟

مثنوی

﴿ بردل تاریك پرژنکارشان ﴾

﴿ برزبان زهرهمچون مارشان ﴾

« ترجمه » انلرك پاس ایله طولو اولان دل تاریکلری اوزرینه‌می اغلارسك؟ انلرك ییلان کبی زهرلی لسانلری اوزرینه‌می کریه ایلرسك؟ « شرح » ینه عقل دیر: بر انسانك موتی حالنده اخلاق مقبوله وحرکات ممدوحه‌سی خاطره کتیریلیر. ومفارقتندن حزن والم حس اولنور ؛ حالبوکه سنك اغلامق ایستدیکك قوم ثمودك اخلاق مقبوله‌سی اولمق شویله طورسون قلب وعقللری پرژنکار ولسانلری مارزهربار ایدی؛ شمدی بویله برقوم حرونك معدوم اولمسندن طولایی کریه ایتمك انلرك ایراث ایده‌جکی مضراتك دوام وتجددینی ایستمکدر .

مثنوی

﴿ بازاندر چشم ودل اوکریه یافت ﴾

﴿ رحمتی بی علتی دروی بتافت ﴾

« ترجمه » تکرار صالح علیه السلام کوز و قلبنده کریه و رقت بولدی ؛ سببسز بر رحمت حضرت صالحده ظاهر اولدی. [محتاج شرحدکلدر.]

مثنوی

﴿ قطره می بارید وحیران کشته بود ﴾

﴿ قطرهٔ بیعلت از دریای جود ﴾

« ترجمه » شو حاللرله برابر حضرت صالح علیه السلامك مبارك کوزلرندن قطره یاغمقده ایدی اما نه قطره! دریای جود رحماندن سببسز علتسز قطره. ایشته کندیسیده بو حالدن حیران اولمش ایدی . « شرح » اول قوم ناپاك شایان هلاك اولدقلری ادلهٔ عقلیهٔ صحیحه ایله حضرت صالح علیه السلامك نزدنده تحقق ایتدیکی حالده کمال رقتله مبارك کوزندن سرشك تأثرك آقدیغنی کورنجه کندیده حیرتده قالدی ؛ فقط بوقطره نك اصلی ، دریای جود صمدانیدن اولدیغنی اکلادی .

مثنوی

﴿ عقل او می کفت کین کریه زچیست ﴾

﴿ برچنان افسوسیان شاید کریست ﴾

« ترجمه » حضرت صالح علیه السلامك عقلی دیر ایدی که بو کریه وکوزیاشی ندندر؟ بو کبی باطل و مستهزیلر اوزرینه اغلامق لایقمیدر؟ « شرح » غایت دقت اولنه جق کیفیاتدندرکه : احوال عظیمه ده قلب ایله عقل توافق ایتمیور . مثلا قلبی رقیق ورحیم اولان ذات ولوعقلنك شایان رقت ومعاونت

صالح علیه السلام بیورمشلر : غم میانه‌دن رفع ویاره محو ودفع اولسه غم وکدورت دکل‌بالعکس باعث‌حظ ومسرتدر. حقیقت بویله ایکن بن نه ایچون‌عین زخم ویاره اولان بوقوم حرون اوزرینه اسف ووقتمی نابمحل حزن حاللریله ضایع وتلف ایده‌یم ؟

مثنوی

﴿ روبخود کردو بکفت‌ای نوحه‌کر ﴾
﴿ نوحه ات رامی نیر زندآن نفر ﴾

« ترجمه » یوزینی کندیسنه چویروب دیدی : ای نوحه‌کر اولان صالح ! او قوم ظالم سنك نوحه وفریادکه لایق اولمازلر. « شرح » انسانك اغلایه‌جنی وآجیه‌جنی کیمسه‌لر شایان مرحمت اولانلردر؛ یوقسه ظالملره آجیمق نابجادر .

مثنوی

﴿ کژمخوان ای راست خواننده مبین ﴾
﴿ کیف آسا خلف قوم ظالمین ﴾

« ترجمه » ای قرآن عظیم الشانی طوغری اوقویان کیمسه! آنی اکری اوقومه! قوم ظالمینك ارقه‌سندن بن نصل نه وجه‌ایله‌محزون‌اوله‌یم؟ « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ اعرافك اللی سکزنجی آیت کریمه‌سیدر : (الذین کذبوا شعیباً کانوهم الخاسرین فتول عنهم وقال یاقوم لقد ابلغتکم رسالت ربی و نصحت لکم فکیف آسا علی‌قوم کافرین) معنای‌شریفی : «شول کیمسه‌لرکه شعیب علیه‌السلامی تکذیب ایتدیلر، خاسرین ومقهور اولدیلر . حضرت شعیب انلردن منصرف اولوب یوزینی چویردی ودیدی‌که : یاقوم ! تحقیقا بن ربمك رسالت وفرمانی سزه تبلیغ‌ایله نصحیت ایلدم، ایمدی نه ایچون‌محزون اوله‌یم. کافرلر قومنك هلاکی اوزرینه» بورادە قرأن مبینی اکری اوقومه‌دیمکدن مقصد ایات رحمتی موضعنك غیریده اوقومه دیمکدر .

مثنوی

﴿ درشماچون زهر کشته آن سخن ﴾

﴿ زانکه زهرستان بدیداز بیخ وبن ﴾

« ترجمه » او حلاوتلی کلام و نصیحتم سزه زهر اولدی ؛ زیرا ساماً کوکدن زهرستان ایدیکز . « شرح » اول قوم مشؤم اصحابی بی باك وناپاك اولدقلرینی وحق تعالی حضرتلرینك اوامر وتبلیغاتنی رد ایلدکلرینی خاطر- شریفلرینه کتیرنجه حضرت صالحك حس بیوردقلری رقت ومرحمت بر نوع غضب وحدته منقلب اولدی وانلرك اصلی زهرستان اولدیغنی بیان واراده بیوردی.

مثنوی

﴿ چون شوم غمکین‌که غم شدسر نکون ﴾

﴿ غم شما بودید ای قوم حرون ﴾

« ترجمه » نه ایچون غمکین ومکدر اوله‌یم که غم سرنکون ومعکوس ولوب اورتادن قالقدی ؛ اصل غم سز ایدیکز ، ای قوم حرون ! « شرح » ظالملرك کرفتار اوله‌جقلری جزا وعقوبت اوزرینه غم وکدر ایتمك نابجا اولدیغنه امر واشارت بیوریلیور . ظالملرك محوی باعث غم دکل ، بلکه رافع غم بر مرحمت- جناب منتقم‌در ؛ زیرا ظالملرك عین شأمت اولان وجود مفسدت آلودلری طوردقجه سائر انسانلره ده ایراث ظلم وغموم وهموم ایدرلر .

مثنوی

﴿ هیچ کس بر مرك غم نوحه کند ﴾

﴿ ریش سر چون شد کسی مو بر کند ﴾

« ترجمه » هیچ کیمسه غمك وفاتندن وزوالندن نوحه وفریاد ایلرمی ؟ باشك یاره‌سی کیتمسندن صاحب یاره مغموم اوله‌رق قیل قوپاررمی ؟ « شرح » حضرت

جناب ارحم الراحمين بكامهين اولور . قلب وخاطر منكسرمى تطيباً بيورر ايديكه ظالملرك آچدقلرى يارەلردن اسف ايتمه ! بن اويارەلر اوزرينه مرهم مرحمت وضع ايلر وسنى دوجهانده مسعود وبختيار ايدرم .

مثنوى

« صاف كردە حق دلمرا چون سما »

« رفته از خاطرم جور شما »

« ترجمه » حق تعالى حضرتلرى قلبمى مانند سما صاف واعلا ايلمش وسزك جوركزى خاطرمدن سوپورمشدر . [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوى

« در نصيحت من شده باردكر »

« كفته امثال وسخنها چون شكر »

« ترجمه » بن تكرار سزه نصيحتده بولنمش وشكر كبى امثال وكلمات سويلمشم .
« شرح » اى قوم ظالم واثيم ! سزهرنه قدر بكا جور واذا ايتمكه مقدم اولمش ايسه كزده بن بنه لطف ومروت ايتمك ايستدم واك مؤثر الك حلاوتلى امثال وكلماتى نصيحةً سزه تبليغ ايلدم ؛ نه فائده كه ظالمكز حسبيله سز معناً ميت وبى اميد ايديكز .

مثنوى

« شير تازه از شكر انكيخته »

« شير وشهدى باسخن آميخته »

« ترجمه » نصيحتم تازه برسود اولەرق شكر ايله قاريشمش وسود ، بال كلامله مزج اولمش ايدى . [محتاج شرح دكلدر .]

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری بکا دیدی : سن آنلرك جورلری اوزرینه صبر ایله ! آنلره نصیحت ویر ! زیرا انلرك دوروزمانلرندن چوق شی قالمدی. [محتاج شرح دکلدر.]

مثنوی

﴿ من بگفته پند شد بند از جفا ﴾

﴿ شیر پند ازمهر جوشد وزصفا ﴾

« ترجمه » بن دیمش ایدم : بوقومه نصیحت ویرمش ایسه‌مده نصیحتم بند وقید اولدی، زیرا نصیحت سودی محبت وصفادن قاینار. « شرح » نصیحت اولندیغی حالده مستمع مستعدومطیع ایسه مستفید والا مضطر ونومید اولور. آرزوکش نصیحت اولمیان کیمسه ناصحك شوقنی کسروازاله وفائده‌یی ضرره تبدیل وذهنی بشقه حالاته اماله ایلر .

مثنوی

﴿ بسکه کردید ازجفا برجای من ﴾

﴿ شیر پند افسرد در رکهای من ﴾

« ترجمه » مقام نبوتمه قارشی اوقدر جوروجفا ایتدیکزکه انك کثرتندن نصیحت سودی طمرلرمده طوکوب قالدی. [محتاج شرح دکلدر.]

مثنوی

﴿ حق مرا کفته ترا لطفی دهم ﴾

﴿ برسرآن زخمها مرهم نهم ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری مرحمةً بکا دیمشدر : سکا زیاده لطف ویررم واو یاره‌لرك اوزرینه مرهم قورم . « شرح » سز بکا جوروجفا ایتدیککزده

قالان کمیکلردن پیدا اولان ناله‌لر وجانلردن دوکیلان کوزیاشیله ژاله‌لر، قوۀ روحانیه واسطه‌سیله حضرت صالح علیه‌السلام طرفندن استماع ورؤیت اولنمش وقلب عالیلری متأثر اولمشدر .

مثنوی

﴿ صالح آن بشنید وگریه‌ساز کرد ﴾

﴿ نوحه بر نوحه گران آغاز کرد ﴾

« ترجمه » صالح علیه‌السلام بونی ایشتدی ، نوحه وفریاد ایدیجیلر اوزرینه نوحه وفریاده باشلادی . « شرح » کرچه حضرت صالح علیه‌السلامك خاطری بوقوم ظلوم وعنوددن کلیاً منکسر اولمش ایدیسه‌ده بعده کرفتار اولدقلری شدت بلا ومصیبت اوزرینه قلب عالیلرنده رقت ومرحمت حاصل اولوب فریاد ایدنلرك حالنه اغلادی .

مثنوی

﴿ گفت ای قومی بباطل زیسته ﴾

﴿ وزشما من پیش حق بگریسته ﴾

« ترجمه » صالح علیه‌السلام دیدی : ای اول قوم که باطل ایله یشامشدر . وکندیلرندن اوتری بن حضور حقده اغلامشم . « شرح » قوم ثمود هلاك ونابود اولدیغی حالده هم انلرك ارواحنه ، هم سائر ظالم اولانلره خطاباً حضرت صالح علیه‌السلام محض حقیقت اوله‌رق بعض کلمات بسط وبیان بیورمشلردر .

مثنوی

﴿ حق بگفت صبر کن برجورشان ﴾

﴿ پندشان ده بس نماند ازدورشان ﴾

مثنوی

﴿ صالح از خلوت بسوی شهر رفت ﴾

﴿ شهر دید اندرمیان دود وتفت ﴾

« ترجمه » حضرت صالح علیه‌السلام اولجه چکلمش اولدیغی خلوتدن شهر جانبنه کیتدی. شهری دومان وحرارت ایچنده کوردی. « شرح » قوم ثمودک شهرینه واقع اولان زلزلهٔ شدیده‌دن صکره صالح علیه‌السلام کیدوب کوردی که قهر ربانی شهری واهالی هلاك ایله خانه‌لری منهدم ایتمش وشهر وسکانی بر دومان وحرارت ایچنده عقیم براقشدر .

مثنوی

﴿ ناله از اجزای ایشان میشنید ﴾

﴿ نوحه پیدا نوحه کویان ناپدید ﴾

« ترجمه » انلرك اجزاسندن حضرت صالح ناله ایشتدی؛ نوحه، پیدا فقط نوحه کر وفریاد ایدیجیلر غائب وناپدید ایدی. « شرح » زلزلهٔ شدیده‌نك عقبنده صالح علیه‌السلام قوم ثمودك شهرینه واردقده ییقیلان بنالر ایچنده مجروح ومأیوس قالانلرك فریادلری ایشیدیلیر ایسه‌ده اشخاص مقهوره‌لری مردود ونابود ایدی .

مثنوی

﴿ زاستخوانها شان شنید او نالها ﴾

﴿ اشك ریزان جان شان چون ژالها ﴾

« ترجمه » آنلرك کمیکلرندن صالح علیه‌السلام ناله‌لر ایشتدی ، انلرك جانی شبنم کبی کوز یاشی دوکیجی ایدی . « شرح » خرابه‌لر ایچنده مضطر

بو آیت کریمه‌یی مشهور نجم‌الدین کبری حضرتلری بو وجه ایله تفسیر ایلر : عدم اصغا « نفس‌الامارة بالسوء » صفاتندندر ؛ او حالده‌که اکا نصح تأثیر ایتمز وانك ایچون دوشونه‌جك دلیل والتزام اولنه‌جق سبیل قالماز. نفس اماره ایچون هیچ بر نعمت اولمازکه انك قدروقیمتنی بیلوب شکرنده بولنسون. بیان اولنان دیز چوکمسی موتك ورودیدر. آیت کریمه‌نك مابعدی بویله‌در : (فتولی عنهم) (ینه نجم‌الدین کبری تفسیری اوزره) وانلردن روح علوی یوز چویروب دوندی (وقال یاقوم لقد ابلغتکم رسالت ربی) ودیدی‌که یانفس ونفسك صفتلری اولان اخلاق! ربمك رسالاتنی سزه تبلیغ ایلدم. (ونصحت لکم) ونصیحت ایلدم‌که حسن اخلاق ایله متصف وبنم خلقمله متخلق اوله‌سکز . (ولکن لاتحبون الناصحین) فقط سز ناصحلری سومزسکز. »

مثنوی

❁ زانو آن‌دم زن‌که تعلیمت کنند ❁

❁ وزچنین زانو زدن بیمت کنند ❁

« ترجمه » دیزی اووقت یره اورکه، سکا نصیحتلر تعلیم ایدرلر وبونك کبی دیز چوکمکدن سنی تخویف وتنذیر ایلرلر. « شرح » ای انسان ! دین مبین وانك اهلی حق یولنی، طریق مستقیمی سکا ارائه وقوم ثمودك دیز چوکمك مصیبتنی تعریف وانبا ایلر ایکن نصیحتی قبول ایدرك مرحمت ربانیه‌یی جلب ایتمك ایچون دیز چوکوب نماز ونیاز ایله برابر ارادات ربانیه‌یه منقاد واوصورتله اهل نجات اول! دها وقتك وار ایکن رضای خدایی تحری ایت! یوقسه صوك نفسده شاهد چاره روکرداں وشخصك مؤبداً نالان وگریان اولور .

مثنوی

❁ منتظر گشتند زخم قهررا ❁

❁ قهرآمد نیست کرد آن شهررا ❁

« ترجمه » قوم ثمود قهرالٰهی زخمنه منتظر اولدیلر، قهر کلدی واول شهری یوق ایلدی. [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ شدسیه روز سوم روی همه ﴾

﴿ حکم صالح راست شدبی ملحمه ﴾

« ترجمه » اوچنجی کون جمله‌سنك یوزی سیاه اولدی ؛ صالح علیه السلامك حکم ووعیدی جنك وجدالسز تحقق ایتدی. [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ چون همه برنا امیدی سرزدند ﴾

﴿ همچو مرغان دردو زانو آمدند ﴾

« ترجمه » نه‌زمان جمله‌سی امیدسزلکه باش قودیلر ، قوشلر کبی ایکی دیز اوزرینه کلدیلر. « شرح » اوچنجی کونی ده قوم ثمود حق تعالی حضرتلرینه نیاز واسترحام ایتمك کبی برامر خیرده بولنه‌جقلرینه بدل، امیدسزلك کبی برکار- مقدوحی اختیار ایله عذاب الیمه کرفتار اولدیلر. شدت سرما وبشقه بر اضطرابدن طولایی قوشلر نصل ایکی دیزاوزرینه بلاسعی طوررلر ایسه قوم ثمودك شقیلری ده اویله مأیوسانه قالدیلر وشدت مصیبتی حس ایتمکه باشلادیلر .

مثنوی

﴿ درنبی آورد جبریل امین ﴾

﴿ شرح این زانوزدن راجاثمین ﴾

« ترجمه » قرآن عظیم الشانده جبریل امین علیه السلام بودیز اورمق وقعه‌سنی (جاثمین) تعبیریله کتیردی. « شرح » اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ اعرافك یمش یدنجی آیتیدر . شویله که : ﴿ فاخذتهم الرجفة فاصبحوا فی دارهم جاثمین ﴾ معنای شریفی : ایمدی آنلری شدید زلزله واضطراب اخذ ایلدیکندن خانه‌لرنده دیز چوکیجی اوله‌رق صباحلدیلر و هلاك اولدیلر .

مثنوی

﴿ چون شنید نداین وعیدمنکدر ﴾

﴿ چشم بنهادند وانرا منتظر ﴾

« ترجمه » وقتا که قوم ثمود بو بولانیق وعیدی ایشتدیلر ، ظهورینه عطف نظر ایله منتظراولدیلر . « شرح » قوم ثمود عنود بك چوق مظالم ارتکاب ایتدکدن بشقه برده حضرت صالح علیه السلامك خاطرینی یرینه کتیرمکده کاپایلق مساعی نمود اولمدقلرندن وقضای الهینك تقرب ظهورینی خبر آلدقلرندن اجرای مساعی مشروعه یعنی اعطای صدقه یه ونیاز واستغفاره توسل ایتمك کبی توفیقاتدن محروم وخراب ومشؤم اولدیلر .

مثنوی

﴿ روزاول روی خود دیدندزرد ﴾

﴿ میزدند از نا امیدی آه سرد ﴾

« ترجمه » برنجی کون کندی یوزلرینی صاری کوردیلر ، امیدسزلکدن صغوق آه اوردیلر . [یعنی ندامت ایله آه وفریاد ایتدیلر] .

مثنوی

﴿ سرخ شدروی همه روز دوم ﴾

﴿ نوبت امید وتوبه کشت کم ﴾

« ترجمه » ایکنجی کونی جمله سنك یوزی قرمزی اولدی وامید وتوبه نوبتی ازالوب غیب اولدی . « شرح » بوبیت شریفدن اکلاشیلیرکه : وعید منکدری ایشتدکلری صره ده توبه ونیاز واسترحامه آغاز ایتمش اولسه لر ایدی احتمالکه قوم ثمود مرحمت واجب الوجوده نائل وکرفتار اولدقلری سحاب بلا اوزرلرنده زائل اولور ایدی .

قوم ثموده بیوردیکه : مبرم اولان قضا حقکزده سرنما اولوب صورت امیدکزك کردننی سیف غضب ایله قطع و فنا ایلدی . [قضا ، صورت امیدك کردننی قطع ایتدی تعبیری ، غایت بلیغانه‌در !]

مثنوی

﴿ کرهٔ ناقه چه باشد خاطرش ﴾

﴿ که بجا آریدز احسان وبرش ﴾

« ترجمه » دوه‌نك یاوروسی ندر ؟ صالحك خاطریدرکه احسان وایلکله آنی یرینه کتیریکز ! « شرح » بوامرهم قوم ثموده‌هم هر وقت ایچون سائر انسانلره لایق برخطاب مستطابدر ، که ذوات پاکك خاطر عالیلرینی احسان وایلك ایله یرینه کتیروب تطییب ایتسونلر . زیرا مستقیم ومقبول بر قولك خاطری نزد جناب کبریاده عظیم وکریمدر . خاطره کله بیلیر : ناقهٔ صالح تلف اولدی ، خاطری نصل قالدی ؟ بالاده عرض اولندیغی اوزره قرآن عظیم الشان هم ظاهری هم باطنی اولدیغندن ظاهر اولان ناقة الله قوم ثموددن تلف اولدی وباطن صورتیله کرهٔ ناقه‌یه تشبیه اولنان قلب شریف صالح اول قوم ظالمك اذاسندن معناً قیرلدی .

مثنوی

﴿ کر بجا آید دلش رستیدازان ﴾

﴿ ورنه نومیدیت وساعدرا کزان ﴾

« ترجمه » اکر انك کوکلی یرینه کلیر ایسه اوعذاب وعقابدن قورتولدیکز ؛ والا خلاصدن نا امید ومأیوس اوله‌رق بازو ودیرسکلریکزی ایصیریجی سکز . « شرح » خاطرصالحی تطییب ایده‌بیلیر ایسه‌کز عذاب وعقوبتدن خلاص بولور والا کرفتار پریشانی ودوچار اندراس اولورسکز . قضاء الهی سزك ایچون مبرم اولدی دیه قوم ثموده اراده بیورلمش ایکن سعیك کمال قوتنی اعلام ایچون اشبو بیت شریفده‌ده خاطرك سعی ایله یرینه کتیرلمسی نجات وخلاصه ینه چاره ارائه اولندی ؛ علی الخصوص بوخطاب وقتك معندینه اولسه سزاوصوابدر .

ایچره کیدوب نابدید اولدی « شرح » قوم ثموددن هیچ برکمسه مقتدر اولمه‌دی که حضرت صالح علیه‌السلامك خاطرینی تطییب ایله یرینه کتورسون؛ زیرا اول وقته قدر ارتکاب ایلدکلری مظالم عظیمه جزالرینی استلزام وبناءً علیه قضای جناب قهار رونما اولوب انلری ناکام ایلدی .

مثنوی

﴿ همچو روح پاك كوازنتك تن ﴾

﴿ میكر یزد جانب رب المنن ﴾

« ترجمه » روح پاك بدنك عارونتكندن مضطر اولوب نعمتلر صاحبی اولان الله تعالی حضرتلری جانبنه التجا ایله کیتدیکی کبی ، حضرت صالحك خاطری دخی قوم ثموددن اویله کیتدی « شرح » حضرت صالح علیه‌السلامك خاطری قوم ثموددن رمیده اولدیغندن کلام وابراملرینه بر دها التفات ایتمیوب ارض الله واسعه‌یه شتاب ایلدی . بوانکسارك کمال درجاتنی تعریف ایچون ارواح پاکی مثال کتوروب بیوریلور : خاطر صالح اولدرجه‌ده متنفر اوله‌رق کیتدی ، که روح پاك تندن متنفر ومضطر وعالم لاهوته پویان وفنادن روکردان اولوب کیتدیکی کیدر . دنیا وعقبا عالم ظاهر وعالم لاهوت جمله‌سی جناب واجب الوجودك ملکی اولوب شوقدرکه ارواح پاکك اك زیاده میدان تجلیلری عالم لاهوت اولدیغندن بو عالم عالی (جناب رب المنن) طرفی تعبیر اولندی .

مثنوی

﴿ کفت دیدیت آن قضا مبرم شدست ﴾

﴿ صورت امیدرا کردن زدست ﴾

« ترجمه » حضرت صالح علیه‌السلام قوم ثموده دیدی‌که : کوردیکزمی اول قضای الهی مبرم اولدی وامید صورتنك بوینی اوروب قطع ایلدی !

« شرح » خاطر شریفلری جلب اولنمدیغنی کورنجه حضرت صالح علیه‌السلام

مثنوی

﴿ کر نشان خواهید ازمن زین وعید ﴾

﴿ کرهٔ ناقه بدوی که دوید ﴾

« ترجمه » اکر بو وعیدوغضبدن بندن نشان وعلامت ایسترایسه کز دوه نك یاوروسنی طاغ طرفنه قوشدوریکز « شرح » بعده کوریله جکی اوزره دوه نك یاوروسندن مقصد اصلی، حضرت صالح علیه السلامك منکسر اولان خاطر عالیلریدر. اول نبی ذیشان قوم ثموده فرمان بیوررلر اکر بو وعید وغضب ربانینك وقوع بولوب بولمیه جغنه دائر بر نشان وعلامت سؤال ایتمك استرایسه کز یاوروکه بنم اینجنمش اولان خاطرمدر . خاطرمی تطییب ایله یرینه کتورمکه بذل مساعی وجهد نامتناهی ایدیکز . کتوره بیلور ایسه نز امیدوار والامایوس وتارمار اولکز .

مثنوی

﴿ کرتو اندیش کرفتن چاره هست ﴾

﴿ ورنه خود مرغ امید ازدام جست ﴾

« ترجمه » اکر سن یاوروبی طوتمغی آرزو ایدرایسه ك چاره وار در والا مرغ امید رمیده اولوب طوزاقدن قورتیلوب کیتدی « شرح » قوم ثموده بیوررلرکه : خاطرمی یرینه کتوره بیلور ایسه کز سزك ایچون چارهٔ نجات امید اولنور والا مرغ امیدسزدن رمیده ویران وشخصلرکز تدمیر قهر الهی ایله کرفتار خسران اولور .

مثنوی

﴿ کس نیانست اندران کره رسید ﴾

﴿ رفت در کهسارها شد نابدید ﴾

« ترجمه » اول یاورویه ایرشمکه کیمسه مقتدر اوله مدی ؛ یاوروو طاغلر

مثنوی

﴿ رنك روی جملتان کردد دکر ﴾

﴿ رنك رنك مختلف اندر نظر ﴾

« ترجمه » جمله کزك یوزینك رنکی متغیر ونظرده رنك رنك ومختلف اولور« شرح » رنکلرك متغیر اولمسی یاشدید برمرضدن ویاخوف وتلاش وغمدن حاصل اولور . تغیر لونمادی ایسه طبیبه ، معنوی ایسه برمرد حقه مراجعت ایتملی واذنحق ایله طالب نجات اولملی .

مثنوی

﴿ روز اول رویتان چون زعفران ﴾

﴿ دردوم رو سرخ همچونارغوان ﴾

« ترجمه » اولکی کونده یوزکز زغفران کبی صاری وایکنجی کونده ارغوان کبی قرمزی اولور [امروتنذیر اولدیغندن وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ درسوم کردد همه روها سیاه ﴾

﴿ بعد ازان اندر رسد قهراله ﴾

« ترجمه » اوچنجی کونده بتون یوزلریکزسیاه اولور ، اندن صکره قهر الهی ایریشور« شرح » ایکی کون ایچنده زرد وحمرتك شدتله سرنما اولمسی غضب ربانی آثارندن اولدیغی درکار اولوب اما کلیاً وجودلرینی محو وتدمیر ایده‌جك قهر الهی یوزلرینك سیاه اولمسندن صکره ایدی . سیاه وظلمت ، کناه وکفرك اشدید درجاتنی ایما واشارت ایدر برحالتدر .

« ترجمه » ولی اللهك جسمی دوه سنه بنده اول ؛ تا كه روح صالح ویاحضرت صالح علیه السلامك روحینه خواجه تاش وارقداش اوله سین « شرح » برولینك صورت ظاهره سنه دخی بنده اول ، اكا خدمت وخاطرینی جاب وكندوسنه رعایت ایت ، تا كه آنك فیض ودعاسیله روحك كسب علویت واستحصال نورانیت ایتسون وارواح صلحاایله هم مكان وهم حالت اولسون .

مثنوی

﴿ گفت صالح چونكه كردید این حسد ﴾

﴿ بعد سه روز ازخدا نقمت رسد ﴾

« ترجمه » حضرت صالح علیه السلام اول قومه دیدی ، چونكه بو حسدی اجرا ایلدیكز ، اوچ كوندن صكره خدای متعال حضرتلرندن نقمت وعقوبت كلور « شرح » انبیای ذیشان هم اجرای تبلیغات ونصائح ، هم ایجاب ایدنلری تنذیر وتخویف بیوررلر . حضرت صالح علیه السلام قوم ثموده اجرا ایلدیكی بر چوق تبلیغات ونصائحدن صكره متنبه اولمیانلری وناقةاللهی تلف ایدنلری اوچ كوندن صكره ظهور ایده جك قهر ربانیله تنذیر ایلدی .

مثنوی

﴿ بعد سه روز دكر از جان ستان ﴾

﴿ آفتی آید كه دارد سه نشان ﴾

« ترجمه » دیكر اوچ كوندن صكره جان آلیجیدن بر آفت وبلا كلور ، كه اوچ نشان طوتر [ذكر اولنان نشان آتیده بیان بیوریله جقدر .

آزاریدر، بوخم وقابك صوبی ایرمغك صوییله متصلدر «شرح» صالح اولنلرك بدنی وعقل وخاطری روح معنوی وفیض ربانیله منور وعالی ایکن آنلره جزئی صورتده بیله اذا ایتمك غضب کبریایی دعوت ایلمکدر . برقابده بولنان صوچشمه وسائر منابعدن حاصل اولدیغندن آنکله نسبت اتصالی اولدیغی کبی، صالح اولان انسانلر فیض و نورینك دخی دریای بی‌انتهای صمدانیدن متحصل بولندیغی عند اولی النهاده امرجلیدر .

مثنوی

﴿ زان تعلق کرد باجسمی اله ﴾

﴿ تا که کردد جمله عالم راپناه ﴾

«ترجمه» آنك ایچون الله تعالی حضرتلری برجسم ایله تعلق ایلدی ، تا که اوجسمی جمیع عالمه پناه وملجأ ایده «شرح» بو بیتدن مقصد ذات احدیت مشکوة روح احمدیدن هرعصرده برنبی یاولی اکمل مظهرنده تجلی ایدر وجمله‌عالم اومظهر اقدسدن مستفید جود ووجود اولوب اکا التجا ایلر دیمکدر . نتکم انی لاجد نفس الرحمن من‌جهة‌الیمن) حدیث شریفنده بوحقیقته اشارت واردر

مثنوی

﴿ کس نیابد بردل ایشان ظفر ﴾

﴿ برصدف آید ضررنی برکهر ﴾

«ترجمه» اول زمرهٔ جلیله‌نك کوکلی اوزره کمسه ظفربولمز ؛ ضرر صدفه کلور ، کهره کلز [سلطان ولد حضرتلرینك زمان‌عالیسنده یازیلان مثنوی شریفك نسخه‌سنده بوبیت محرر اولمدیغندن شرحه لزوم کورنمدی]

مثنوی

﴿ ناقهٔ جسم ولی را بنده باش ﴾

﴿ تاشوی باروح صالح خواجه تاش ﴾

مثنوی

﴿ روح صالح قابل آزار نیست ﴾

﴿ نور یزدان سغبهٔ کفار نیست ﴾

« ترجمه » صالح ومقبول اولان روح قابل آزار وجفا دکلدر؛ نور یزدان کافرلرك زبون ومغلوبی دکلدر « شرح » روح معنوی که نور وفیض سبحانیدر؛ هیچ قابل آزار وجفا وزبون کفار وسفها اولورمی ؟ برمرد خدا حسب الحکمه ظلم واذاره کرفتار اولسه بیله اذا کورن روح پرفتوحی دکل ، بدنیدر .

مثنوی

﴿ حق ازان پیوست باجسم نهان ﴾

﴿ تا اذا رانند وبینند امتحان ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری جسم وتنه آندن طولایی نهانی متصلدر ؛ تا که اول جسمی ظالملر اینجتسونلر وامتحان وابتلا کورسونلر « شرح » حق تعالی حضرتلرینك جسمه اتصالی کمال قربیتدن کنایه‌دزکه ، حبل الوریددن یعنی شاه طماردن انسانه دها قریب اولدیغی قرآن عظیم الشانده فرمان بیورلمشدر . بو اتصال معنوینك نهان اولمسی هم صالحانك صبرورضالرینی هم ظالمانك جرأت ناهموارلرینی امتحان واراءه ایتمك وبووجهله برطرفه تزیید اطمئنانه ودیکر جهته سوء نیتلری حسبیله ثبوت شقاوته وسیله اولمق ایچوندر .

مثنوی

﴿ بی خبر کازار این آزار اوست ﴾

﴿ آب این خم متصل باآب جوست ﴾

« ترجمه » غافل بی خبردرکه، صالح اولان انسانك آزاری حق تعالینك

بدل تمام برشهر استدی « شرح » « قهری ضابطی » تعبیرندن مقصد عالی ، اجرای عدل وسیاست ایدن قهر ربانیدر . قوم ثمود جناب حقك امری خلافنه اوله‌رق ناقۀ صالحه اذا واتلافنه اجترا ایتدکارندن قهر یزدانی اول نافه‌نك خون بهاسنه بدل شهرلریله کندیلرینی دوچار اضمحلال ودارینده معذب و پرملال ایلدی .

مثنوی

﴿ روح همچون صالح وتن ناقه است ﴾

﴿ روح اندر وصل تن در فاقه است ﴾

« ترجمه » روح ، حضرت صالح وتن ، دوه کبیدر ؛ پاك اولانك روحی وصل‌الهیده وبدنی فقر واحتیاجده‌در « شرح » ذوات پاك نهادك روحی حضرت صالح کبی مقبول ومعتبرو تن وبدنلری‌ایسه مانند ناقه اضطراب آوردر . انبیا واولیاء‌اللهك روح پرفتوحلری وصال وجمال خدای متعال ایله پرشوق وسرور وتن ایسه دنیانك تولید ایلدیکی اضطرابات متنوعه‌دن متألم وبی‌حضوردر

مثنوی

﴿ روح صالح قابل آفات نیست ﴾

﴿ زخم بر ناقه بود برذات نیست ﴾

« ترجمه » صالح ومقبول اولان روح ، قابل آفات وبلایا اولیوب ، زخم ویاره دوه اوزره‌در ، ذات اوزره دکلدر « شرح » پاك وصالح اولان روح ، علوی اولدیغندن آفات وبلیاتدن امیندر ؛ مزاحمه کرفتار اولان تن وبدندر . ذاتاً انسان یالکز صورتیله دکل صورت وسیرتیله انساندر . نته‌کیم قرآن کریمده سحره‌نك حضرت موسایه‌ایمانلری اوزرینه فرعونك آنلرك صلبله تهدید ایتمسنه جواباً (انما فقضی هذه‌الحیوة‌الدنیا فاقضی ماانت قاض) دیوب فرعونه عذابنك آنجق لباس مستعاردن عبارت اولان تنه اولوب کندی روحلرینه اولمیه‌جغنی بیانله آنی تجهیل ایتمش اولدقلری ذکر بیورلمشدر .

« ترجمه » حضرت صالح عليه السلامك دوه‌سى صالح اولان ذواتك جسمى كبى اويغونسنز اولانلرك هلاككنه بركين ويوصو اولدى « شرح » انبياى ذيشانك واولياى كرامك وجود بهبودلرى صورتا سائر انسانلره مشابه اولديغندن ، من القديم طالح واويغونسزلر ظاهره باقوب اوزمرۀ جليله‌نك جسمى بزم كبيدر ، انلرك بزدن نه‌فرقى واردر ، ديه‌رك تحقير ايتمكه وبرچوق دفعه شربت شهادتى نوش ايتديرمكه متجاسر اولدقلرى مثللو ، قوم ثمودك شقيلرى دخى ناقۀ صالحى عادى برجسم ظن وكمان ايله هلاككه جسارت ايتديلر ودنيا وعقباده كرفتار عذاب وذلت اولديلر

مثنوى

﴿ تا بران امت زحكم مرك ودرد ﴾

﴿ ناقة الله وسقياها چه كرد ﴾

« ترجمه » باق كوراول امت مقهوره اوزره موت ودرد حكمندن ﴿ناقة الله وسقياها﴾ فرمانى نه‌لر ايلدى ؟ « شرح » آيت كريمه سبق ايدن بيت شريفك شرحنده تحرير وحكايه اولندى . بيت شريفك مآلى ثمود قومنك اويغونسزلرى ناقة الله وسقياها تحذيرندن منتبه اولمايوب ناقه‌يى سقيدن منع وبعده هلاكه ايلدكلرندن بوتحذيردن عدم احترازلرى كندولريچون نه‌اولوملرى نه‌دردلرى منتج اولدى .

مثنوى

﴿ شحنۀ قهر خدا زيشان بجست ﴾

﴿ خونبهاى اشترى شهرى درست ﴾

« ترجمه » الله تعالى حضرتلرينك قهرى ضابطى اول دوه‌نك خونبهاسنه

برقاچ ابیات شریفه‌دن صکره قطب العارفین مولانا جلال الدین رومی قدس سره السامی حضرتلری ناقه نك جهت باطنیه‌سندن دخی برمقدار بیان وقلوب اهل ایمانی آب زلال حکمت وعرفان ایله ریان بیوررلر .

مثنوی

﴿ ازبرای آب چون خصمش شدند ﴾

﴿ نان کور وآب کور ایشان بدند ﴾

« ترجمه » صودن طولایی چونکه اوظالملر دوه‌یه خصم ودشمن اولدیلر ، آنلر آب کورونان کور اولدیلر « شرح » اهل شقاوت واصحاب ضلالت دوه صو ایچمسون دیو عناد واصرار ایله حضرت صالحه عداوت وکندیلرینی افتادهٔ کرداب عقوبت ونکبت ایتدیلر . اوکروه مفسدت انبوه بیله‌مدیلر ، که ماء وهوا وبتون مخلوقات لاتحص عبادت واهل عبادت اولان وناقه کبی علومی سودیله ارواح مستمدینی غدالندیرن انسان کامل ایچون یرادلمش براحسان جناب کبریادر .

مثنوی

﴿ ناقة الله آب خورد ازجو ومیغ ﴾

﴿ آب حق را داشتند ازحق دریغ ﴾

« ترجمه » ناقة الله ایرمق وبلوطدن جاری ونازل اولان صودن ایچر ایدی ، اهل شقاوت جناب حقك صوینی حقك دوه‌سندن دریغ طوتوب منع ایلدیلر . « شرح » مذکور دوه‌یه ناقة الله دینمسی حق تعالی حضرتلرینك حضرت صالح علیه السلامه اولان کمال محبت ومرحمتندندر . اشقیا تأمل ایتمدیلر ، که نعمت خدا عباد حقدن منع اولنسه ناروادر .

مثنوی

﴿ ناقهٔ صالح چو جسم صالحان ﴾

﴿ شد کمینی در هلاك طالحان ﴾

انلرك كوزلرنده قليل قيلدى ؛ تا كه جناب حق ازلده محكوم به اولان يعنى ايشانمش اولان برامرى قضا وتنفيذ ايده فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى رؤياسنده كفارك عسكرينى قليل كورديكندن اهل ايمانك قلبلرنده بشارت وامنيت بديدار وكفار دخى اهل ايمانى صورتا آز مشاهده ايتدكلرندن غفلت وعطالته كرفتار اولەرق ميدان حربده مضمحل و بى قرار اولمشدر .

مثنوى

﴿ ناقة صالح بصورت بد شتر ﴾

﴿ پى بريدندش زجهل آن قوم مر ﴾

« ترجمه » حضرت صالح عليه السلامك ناقه‌سى صورتا دوه‌ايدى ، اول تلخ طينت اولان قومى ايسه آنك سكرينى كسديلر « شرح » بو وقعه سورهٔ شمسك اون ايكنجى آيت كريمه‌سنده‌در . شويله كه : ﴿ كذبت ثمود بطغويها اذا نبعث اشقاها فقال لهم رسول الله ناقة الله وسقيها فكذبوه فعقروها فدمدم عليهم ربهم بذنبهم فسواها ولايخاف عقباها ﴾ معناى شريفى : ثمود قومى طغيانلرى سببيله حضرت صالحى تكذيب ايتديلر ، اولوقتكه قوم مذكورك الك زياده شقى وبدبختلرى اللهك ناقه‌سنى هلاكه قصد ايلدى حضرت صالح انلره ديدى ، ناقة الله ايله حق سقايتنه طوقنمقدن توقى ايديكز اوشقيلر آنى تكذيب ايتديلر ودوه‌يى كسوب اولدرديلر ، الله تعالى حضرتلرى انلرك كناهلرى حسبيله اوزرلرينه عذابى كوندردى وخاك ايله يكسان قيلدى والله تعالى اوهلاكك عقبندن قورقماز ، هر ظالمه اولديغى كبى قوم ثموده دخى ظلم وخطالرى بصيرتلرينه پرده وغشاوه اولوب نه حضرت صالح عليه السلامك برنبى ذيشان اولديغنى ونه دوه‌نك ناقة الله بولنديغنى كوره بيلديلر ، بالعكس خطالرى قلبلرنده مركوز اولان حرص وطمعلرينى تزييد ايدوب وناقه‌نك سقيينى منع ايله اكتفا ايتميوب برده انى هلاك وكنديلرينى بتون بتون ظلوم وناپاك ايتديلر .

قرآن عظيم الشانك حكمت وبلاغت مالانهايه‌سى حسبيله آيات كريمه‌سنك هم ظاهرى هم باطنى معانئ جليله‌سى واردركه جمله‌سى سلامت بخشا رحكمت افزادر .

مثنوی

﴿ ابلهان كفتند مردی بیش نیست ﴾

﴿ وای آن كو عاقبت اندیش نیست ﴾

« ترجمه » ابلهان دیدیلر : پیغمبر بر انساندر . اندن زیاده برشی دكلدر . وای اول كیمسه‌یه‌كه عاقبتی دوشونمز . « شرح » احمقلر هر نبی ذیشانك سائر انسانلر ایله اولان مشابهت صوریه‌سنه باقوب حقیقت وعلویت معنویه‌سنه مطلع اوله‌مدقلرندن نبی‌ده بزم كبی بر انساندر دیدیلر . بو فكر وخطا ایله كندیلرینی پریشان ایلدیلر . اكر عاقبت اندیش اولسه‌لرایدی تبلیغات نبویه‌ده سلامت دارینی مشاهده وكندیلرینی عذاب وذلتدن تخلیص ایدرلر ایدی . عاقبت اندیشلك انسانیتك الك بیوك خصائصندن معدود بر احسان جناب وددودر . عاقبت اندیشلك سعادت دنیویه واخرویه‌یی كافلدر بونك ضدی ظاهر پرستلك سطح بینلك نفسپرورلك كبی اخلاق ذمیمه‌در كه نتایجی هركس ایچون معلومه‌در .

﴿ حقیر وبی معین دیدن دیدهای حس صالح وناقهٔ صالح را ﴾

﴿ علیه‌السلام . حق تعالی چون خو هدكه لشكری را هلاك كند ﴾

﴿ در نظر ایشان حقیر نماید خصما نرا واندك وا كرچه غالب باشد ﴾

﴿ آن خصم «ویقللكم فی اعینهم لیقضی الله امراً كان مفعولاً » ﴾

حضرت صالح علیه‌السلام ایله دوه‌سنی خلقك حس كورلری حقیر وبی معین كوردكلرینك بیانده‌در . الله تعالی حضرتلری بر عسكری هلاك ایتمك اراده ایلر ایسه آنك نظرنده خصم ودشمنلرینی حقیر وقلیل ارائه ایدر . بو معناده‌كی آیت كریمه سورهٔ انفالك قرق بشنجی آیتیدر . شویله كه : ﴿ واذ یریكموهم اذالتقیتم فی اعینكم قلیلاً ویقللكم فی اعینهم لیقضی الله امراً كان مفعولاً والی الله ترجع الامور ﴾ معنای شریفی : ای مؤمنلر ، ذكر ایدیكز اول وقت تلاقی‌یی كه ، الله تعالی سزه كافرلری كوزلریكزده آز كوستردی وسزی دخی

مثنوی

﴿ هر پیغمبر فرد آمد در جهان ﴾

﴿ فرد بود وصد جهانش در نهان ﴾

« ترجمه » هر پیغمبر ذیشان جهانه فرد تك کلدی ، فردایدی، اما جهت باطنیه سنده یوز جهان کیزلی ایدی « شرح » هر پیغمبر ذیشان دنیایه فرد کلدی، وصورتا سائر انسانلر کبی کورندی‌اما احسان‌ربانی اوله‌رق حائز اولدیغی فیض‌وتصرف اوقدر عظیم وواسع ایدی ،که انك جهت باطنیه‌سنده یوز جهان مخفی وپنهان ایدی .

مثنوی

﴿ عالم کبری بقدرت سخره کرد ﴾

﴿ کرد خودرادر کهین نقشی نورد ﴾

« ترجمه » فردفرد کلان هر پیغمبر قدرت باطنه‌ایله‌عالم کبرایی تسخیر ایلدی . حالبوکه کندی‌ذره‌ٔ جسمانیه‌ٔنی‌الك کوجك برنقش ایچنده‌صاروب‌صاقلادی. شرح » عالم ظاهر عالم صغری و حقیقت انسانیه عالم کبری در انسانك عقل وقلبی عالم ظاهری ظاهراً بیله آن واحده احاطه ایامکده اولدیغی‌کورن‌عالم کبرانك حقیقت انسانیه دیمك اولدیغی آکلایوب سماوارضك‌دخی اکامسخر بولندیغی‌تسلیم‌ایدر .

مثنوی

﴿ ابلهانش فرد دیدند وضعیف ﴾

﴿ کی ضعیفست انکه‌باشه‌شدحریف ﴾

« ترجمه » بلها، پیغمبری فرد وضعیف کوردیلر، اما نصل ضعیفدر اول کیمسه‌که ملك‌الملوك اولان الله تعالی حضرتلریله دوست ومصاحب اولدی ؟

« شرح » محتاج شرح دکلدر .

مثنوى

﴿ اينت خورشيد نهان در ذرۀ ﴾

﴿ شير نر در پوستين برۀ ﴾

« ترجمه » اشته سكا ذره‌ده كيزلنمش كونش ، وقوزى پوستنده اركك بر ارسلان « شرح » انسان كامل كورنشده ذره كبى اوفق برشى ايكن حقيقتده برخورشيد درخشاندر . مرد كامل بوصورى بدن ايچنده قوزى كبى ضعيف وحليم كورينور، اما حقيقتده برشير نر وبر مرد قدرت آوردر .

مثنوى

﴿ اينت درياى نهان زير كاه ﴾

﴿ پابرين كه هين منه دراشتباه ﴾

« ترجمه » اشته سكا صمان التنده كيزلى بردريا، زنهار سن باطنى بويله دريا اولان صمانك باطنندن اشتباه ايدوب اوزرينه اياق قومه ! « شرح » عرفان وروحانيتله دريا مثال اولان بر انسانك حقيقى صمان كبى اولان بدن ايچنده صاقلانمشدر، آنلرك ضعف جسمانيلرينه، فقراختياريلرينه باقوب كندولرينى يازدۀ تحقير ايتمه صكره غرق اولورسك .

مثنوى

﴿ اشتباهى وكمانى در درون ﴾

﴿ رحمت حقست بهر رهنمون ﴾

« ترجمه » بر اشتباه وكمان كه طالبك درونده واردر ، او شبهه رهنمون ايچون حق تعالى حضرتلرينك رحمتيدر « شرح » طالبك درونده اولان بواشتباه وكمان مرشدكاملى سائرلردن تميز ايله حقيقته وصوله وسيله اوله جغندن بواشتباه وكمان مرشد كامل حقنده حقك محض رحمتيدر .

مثنوی

﴿ اندر ایشان بنکر آخر زاعتبار ﴾
﴿ یك قلاووزست جان صدهزار ﴾

« ترجمه » اولیاءاللهك شان وحاللرینه من‌حیث‌الاعتبار عطف نظرایت . نیجه یوزبیك جانه‌برولی رهنمادر « شرح » معنی‌اعتباریله انبیای ذیشانك واولیاء کرامك حالنه نظر ایت ، که هر برینك تبلیغات حکمت آیاتنه بیکارجه انسانلر وجانلر تابع ومنزل‌سعادته وصول ایچون اوزمرهٔ جلیله مستعدینه رهنما وهادی اولور .

مثنوی

﴿ چه قلاووزوچه اشتربان بیاب ﴾
﴿ دیدهٔ کان دیده بیند آفتاب ﴾

« ترجمه » قلاووزنه‌دراشتربان یعنی دوه‌جی نه‌درسن . بونلردن مقصود اولان بردیده‌یی بول ، که اودیده آفتابی کورر « شرح » قلاووز ودوه‌جی کبی الفاظ وتعبیرات لسان ظاهرك استعمالاتی ضروریه‌سندندر ؛ سن ایسه بوتعبیراتدن عالی وآفتاب معنوی اولان برمرشدکاملی بول .

مثنوی

﴿ نك جهان درشب بمانده میخ دوز ﴾
﴿ منتظر موقوف خورشیدست وروز ﴾

« ترجمه » اشته جهان کیجه‌ده قالمش ومیخلنمشدر . آفتاب‌وروزه‌منتظر وموقوفدر « شرح » اشته‌دنیا ودنیااهلی‌شب وظلمت‌شبهات وجهالتده‌میخلانمش کبی قالمش ومعنوی بر آفتاب روزافروزه منتظر بولنمشدر ؛

مقصد ، الله تعالی حضرتلرینك قوللری اولان انسانلر دیمکدر ؛ اما فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری مقصد خلقت ثقلین اولان باب عبادتده سید عباد وخواجهٔ عالمین اولمسیله قدر جلیللرینی تشریفاً لسان حقدن انتره ای قوللرم دیو خطاب اولنمسی امر بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ عقل تو همچون شتربان تو شتر ﴾

﴿ میکشاند هر طرف در حکم مر ﴾

« ترجمه » سنك عقلك دوه جی کیدر . سن دوه کبی سین ، عقل سنی آجی طاتلی حکمده هر طرفه چکر وعقل سکا امر ایدر « شرح » حکم حقیقی غیر مادی اولان معنویاتده جاریدر . بوکا برمثال علی اسرایسك عقل ایله بدنی کورکه : عقل کورنمز ایکن بدنی استدیکی یره حیوان واری چکر . مثلا عقل مناسب کوررکه بدن برمسافهٔ بعیده قطع ایتسون ، بوندن بدن رنج والم حس ایدر ایسه ده طوعاً وکرهاً انقیاد واختیار متاعب ایله قطع مسافات ایلر .

مثنوی

﴿ عقل عقلند اولیا وعقلها ﴾

﴿ بر مثال اشتران تا انتها ﴾

« ترجمه » اولیاء الله عقلك عقلیدر ؛ سائر عقللر نهایته قدر دوه کبیدر « شرح » حقیقتده اولیاءالله عقللرك عقلیدر ، عقل بدنی استدیکی یره چکر انبیا وکملین اولیاءالله دخی عقلی ارزو ایلدیکی جهته جلب وجذب ایلر ، وبو جذب وجلب ماده سی درجه درجه عقل که وجناب قادر مطلقه قدر منتهی وکندکجه مسعود وعلوی اولور .

« ترجمه » نصل كه حيوانلق مرتبه‌سی انسانيت مرتبه‌سنه اسير وزبوندر [بوبيت شريفك مآلی آتيده‌كی بيت شريف ايله اكمال اولنور]

مثنوی

﴿ مرتبهٔ انسان بدست اوليا ﴾

﴿ سغبه چون حيوان شناسش ای كيا ﴾

« ترجمه » انسان مرتبه‌سی دخی اولياءاللهك النده اويله زبوندر، كه حيوان مرتبه‌سی انسانيته زبوندر ؛ بونی بويله بيل ، ای بيوك وزكی اولان ذات ! « شرح » حيوانات ، انسانه كوره نصل زبون ومنقاد ايسه انسانلر دخی اولياءاللهك قوهٔ معنويه‌لرينه قارشـو اويله بلكه اندن زياده زبوندرلر. اوزمرهٔ جليله اصحابی هركيمی سورلر ايسه مؤبداً بختيار وهانكيسنی سومزلر ايسه معذب وبی اعتبار اولور .

مثنوی

﴿ بندهٔ خود خواند احمد در رشاد ﴾

﴿ جمله عالم را بخوان قل يا عباد ﴾

« ترجمه » عبدالله اولان فخر عالم محمد مصطفی عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرينه باب ارشادده بتون عالمك خلقنه (قل ياعبادی) آيتنك اوقونمسی امر اولندی . « شرح » بوبيت شريف سورهٔ زمرك اللی اوچنجی آيت كريمه‌سنه اشارتدر . شويله‌كه : ﴿ قل ياعبادی الذين اسرفوا علی انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً انه هو الغفور الرحيم ﴾ معنای شريفی : يامحمد ! سـويله (ای قوللرم) كه معاصيده اسراف ايتمكله كنديلرينـه ظلم ايتديلر . الله تعالينك رحمتندن اميدی قطع ايلميكز . تحقيقا الله تعالی كافهٔ ذنوب وكناهلری عفو ومغفرت ايلر . اول خدای متعال غفور ورحيمدر « قل ياعبادی » خطـاب مستطابندن

مثنوى

﴿ سر كشى از بندكان ذو الجلال ﴾

﴿ دانكه دارند از وجود تو ملال ﴾

« ترجمه » ذوالجلال حضرتلرينك بندەلرى اولان اصحاب عرفاندن اكر باش چكر وانلره قارشى اطاعتسزلك ايدر ايسك بيل ! كه اوزمرۀ جليلەسندن ملال طوتوب نفرت ايدرلر. « شرح » اكر اولياء كرامدن وسائر اصحاب عرفاندن درونى بر برودت حس ايله اوزمرۀ جليله اصحابنه قارشى سركش وسرداں بولنور ايسەك اوذوات پاك جزاءسنى بى ادب وبى باك وانجامى معناً هلاك ايدرلر . حس ايلديكك نفرت وبرودت اول مردان خدانك سندن ملول اولملرندن نشأت ايلر؛ بناءً عليه چارۀ منفرد بتمامها روحانيته معتمد وروحانيونه ربط قلب ايله پرامید اولمقدر .

مثنوى

﴿ كهربا دارندچون پنهان كنند ﴾

﴿ زود تسليم تراطغيان كنند ﴾

« ترجمه » اولياء الله كهربا طوتارلر ، چونكه آنى كيزلى ايدرلر ، سنك تسليمك چابك طغيان ايدر . « شرح » اولياء اللهك كهرباسى جاذب اولان قلب پاكلريدر ؛ قلبلرينك قوۀ جاذبۀ روحانيەسى حسب الحكمه بربد اخلاقدن ستر واخفا ايتسەلر اوبد اخلاق ولو بعض مرتبه تسليميت كوسترسەده اوزمرۀ جليلەنك كنديسندن حاصل اولان نفرتى حسبيله تسليميتى همان طغيانه تبديل اوليور ؛ بناءً عليه بن پايه جغمى بيليرم ، اوليايه لزوم يوقدر ، ديمملى! زيرا بويله ديان انسان كرفتار خسران اولور .

مثنوى

﴿ آنچنانكه مرتبۀ حيوانيست ﴾

﴿ كواسير وسغبۀ انسانيست ﴾

مثنوی

﴿ بلکه دفعش میکنند از شش جهات ﴾

﴿ زان بماند اندر میان عاصفات ﴾

« ترجمه » بر دیگر حکیم دیر : التی جهت کرهٔ ارضی دفع و رد ایلدیکندن ارض ، روز کار و هوا اورته‌سنده قالیر « شرح » بو بیت شریفه‌ده قوهٔ دافعه صراحةً بیان و کرهٔ ارض هوانك یعنی « آتموسفر » ك اورتاسنده اولدیغی اثبات و بو وجه‌ایله کشفیات جدیده‌یه موافق صورتده قواعد جاذبه و دافعه ایضاح واتمام اولنمشدر . بوندن صکره تصوفاته نقل کلام بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ پس زدفع خاطری اهل کمال ﴾

﴿ جان فرعونان بماند اندر ضلال ﴾

« ترجمه » ایمدی اهل کمال اولان اولیانك‌ده خاطری ایچون دفع اولنمسدن فرعونلرك جانی ضلالتده قالمشدر . « شرح » اجرام سماویه کرهٔ ارضی دفع ایلدکلری کبی ، اصحاب کمال اولان اولیاءاللهك‌ده خاطری ایچون قدرت ربانیه فرعون آسا اولان اشقیانی علویت و سلامت جهاتندن دفع ایچون میانهٔ ضلالتده سرکردان و بی درمان براقیر .

مثنوی

﴿ پس زدفع این جهان وآن جهان ﴾

﴿ مانده اند این بی رهان بی این وآن ﴾

« ترجمه » بناءً علیه بو جهانك و او جهانك دفعندن طولایی بو یولسز انسانلر خسر الدنیا والاخره قالدیلر . « شرح » جهان معنیده انبیای ذیشان و اولیاء کرام ایله الآن دنیاده بولنان اهل کمال و عرفانك دفعندن ناشی اهل ضلال ، خطا ووبال اورته‌سنده قالوب ازهر جهت شایان عذاب وملال اولدیلر .

مثنوی

﴿ آن حکیمش کفت کز جذب سما ﴾

﴿ از جهات شش بماند اندر هوا ﴾

« ترجمه » سؤال ایده‌نه جواباً او حکیم دیدی : کرهٔ ارضك هواده قالمسی آسمانك التی جهتدن آنی جذب ایلمسندندر. « شرح » بو و آتیده‌کی بیت شریف ایله قوهٔ جاذبه و اندن صکره قوهٔ دافعه بیان اولنمشدر . کرهٔ ارضك بر یره مستند اولمیوب هواده معلق اولدیغنه دائر کشفیات جدیده‌نك اسبابیله برابر مثنویٔ شریفده بیان بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ چون زمقناطیس قبهٔ ریخته ﴾

﴿ درمیان ماند آهنی آویخته ﴾

« ترجمه » کرهٔ‌ارض بالفرض مقناطیسدن دوکلمش بر قبه‌نك اورته‌سنده بولنان بردمیر پارچه‌سی کبیدر. « شرح » کرهٔ‌ارض هرطرفدن کوردیکی جذب حسبیله هیچ برطرفه تعلق ایتمیوب هواده معلق طورر .

مثنوی

﴿ آن دکر کفت آسمان باصفا ﴾

﴿ کی کشد درخود زمین تیره را ﴾

« ترجمه » دیکر بر حکیم دیدی : آسمان باصفا کثیف اولان زمینی کندینه طوغری نه‌قت نصل چکر ؟ « شرح » بر دیکر حکیمده آتیده‌کی بیت شریف ایله مقصدینی اکمال ایدوب قوهٔ دافعه‌دن بحث ایتمشدر وبو وجهله اجرام ایچون غیرمنکر اولان هم قوهٔ جاذبه ، هم‌قوهٔ دافعه بیان اولنمشدر .

مثنوی

﴿ چون حکیمك اعتقادی کرده است ﴾

﴿ کا سمان بیضه زمین چون زرده است ﴾

« ترجمه » برحکیم اعتقاد ایلمشدر که آسمان یومورطه‌نك بیاضی وزمین صاریسی کبیدر. « شرح » بر حکیم جکزدیدی‌که آسمان وفلك زمینك اطرافنی محیط اولوب زمین اورته‌ده قالمشدر . بوفکر آتیده‌کی ابیات شریفه‌ده ایضاح اولنه جقدر .

مثنوی

﴿ کفت سایل چون بماند این خاکدان ﴾

﴿ درمیان این محیط آسمان ﴾

« ترجمه » بو سؤالی ایدن‌دیدی : بوزمین ، محیط‌اولان آسمانك اورته‌سنده قالمش کبیدر. [سائل ، فکرینی بیت شریف آتینك مالیله تفصیل ایتمشدر .]

مثنوی

﴿ همچو قندیلی معلق درهوا ﴾

﴿ نی براسفل میرود نی برعلا ﴾

« ترجمه » بوزمین برقندیل کبی هواده معلقدر . نه اشاغی ، نه یوقاری کیدر . « شرح » ینه سائل دیر : بونصل ممکن اولورکه ارض هیچ بر طرفه طیانمقسزین معلق اوله‌رق هواده طورسون ؟ دقت ایدلملیدرکه کرهٔ ارضك هیچ برطرفه طیانمیوب هواده معلق طورمسی فکری بعض آدملرك ظنی کبی اوروپا حکمای جدیده‌سنك کشف واختراعی دکلدر . اسکیدن بری معلومدر . حتی آتیده‌کی ابیات شریفه‌ده ارضك معلق بولنمسنك اسبابی (غالیله) (نوتون) کبی اوروپاده الکماهر متفننلرك کوستردیکی اسبابه نظراً دها عارفانه مندرجدر .

باطندن‌سنی چوب رد ایله‌سورر. کندندن اوزاقلاشدیرر. «شرح» انبیای ذیشان واولیای کرام حضراتی انسانلره اجرای تبلیغات ایلدکاری صره‌ده دنیا محبتنده مصر وعالم روحانیتی منکر اولانلره‌ده نصیحت اجرا ایتدیلر ایسه‌ده منکرین وبد اخلاقدن نفرت وآنلری باطناً رد ایتدیلر؛ بویله اولمسه ذاتاً حرکات واخلاقی مقبول بولنانلرله اطوار وافکاری مکروه وغیرمعقول اولانلر، یعنی مؤمن ومنکرلر براولمق لازم کلیر ایدی!

مثنوی

﴿ نعلهای باز کونست ای سلیم ﴾

﴿ نفرت فرعون می‌دان از کلیم ﴾

«ترجمه» ای ساده‌دل! نعللر ترسدر. نفرت فرعونی موسای کلیمدن بیل: «شرح» طریق ایمان وعرفانه سالك اولانلرك اسب همتلرنده اولان نعللری، یعنی آثار ظاهره‌یی بازکون وعکسی قورلرکه احمقلرایزلرندن خبرداراولمسونلر. کذلك انبیای ذیشان واولیای کرام مظهر اولدقلری سعادت ولذت روحانیه‌یی صورتا اضطراب ومشقت کبی ارائه ایتملری اخلاق ذمیمه اصحابنی کندیلرندن اوزاق بوالندیرمق مقصدینه مبنیدر. بوحکمت اوزرینه ایدی که ظاهرده‌فرعون موسی علیه‌السلامدن، حقیقتده حضرت موسی فرعوندن نفرت ایدر وانك نفرتنی‌ده جلب ایدر ایدی.

﴿ سبب حرمان اشقیا ازدوجهان که خسرالدنیا والاخرة ﴾

اشقیا ایکی جهانك سعادتندن محروم اولدقلری سببنك بیاننده‌در: خسرالدنیا والاخره‌در.

مثنوی

﴿ نی که هست از نیستی فریاد کرد ﴾

﴿ بلکه نیست از هست راواداد کرد ﴾

« ترجمه » خیر ! وارلق یوقلقدن فریاد ایتمه‌دی ، بلکه یوقلق وارلغی کندندن دفع ایتدی . « شرح » محب دنیا اولانلر عالم غیب اهلنی صورتا رد ایله انلره قارشی برودت ونفرت کوستررلر ایسه‌ده حقیقتده بو نفرت وبرودت اهل غیب واصحاب روحانیتدن نشأت ایلر . یوقسه روحانیلر ایستسه‌لر اهل دنیانی کندیلرینه کلیاً جلب ایدرلر ایدی . جلب ایتمك ایسته‌مامرنده چوق حکمتلر واردر ازجمله رضای حق استحصال ایچون بحق سعی ایدنلر ایله سعی ایتمه‌ین وفسق وفجورده بولنانلر هم حال ومحل تعینات اولان عالم ناسوت عالم غیب کبی یك رنك وحکمتدن عاری ووخامتی بادی اولور ایدی .

مثنوی

﴿ تومکوکه من کریزانم زنیست ﴾

﴿ بلکه او ازتو کریزانست بیست ﴾

« ترجمه » سن دیمه ! که عالم غیب وانك اهلندن بن قاچارم . بلکه یوقلق عالمی وانك اهلی یکرمی مرتبه زیاده سندن قاچار و سندن نفرت ایدر . [بالاده‌کی شرح بو بیت شریفك‌ده شرحی اولور .]

مثنوی

﴿ ظاهر امیخواندت اوسوی خود ﴾

﴿ وز درون میراندت باچوب رد ﴾

« ترجمه » عالم غیب ظاهراً اهل دنیانی کندی طرفنه دعوت ایدر . اما

مثنوی

﴿ چون عمارت دان توهم ورایها ﴾
﴿ کنج نبود در عمارت جایها ﴾

« ترجمه » وهم ورأیلری سن عمارت کبی بیل ! عمارتده ایسه خزینه‌نك یرلری اوله‌ماز . « شرح » وقتیله کیزلنمش اولان خزینه ، ویرانه‌لرده بولنوب عمارت یرلرنده بولنه‌میه‌جغی کبی سعادت ابدیه خزینه‌سی‌ده ویرانه ظن اولنان عالم غیبده ومحن ومشاق بدنیه‌ده بولنوب عمارت موقته رنکنده اولان دنیانك لذائذ وذوقیاتنده بولنه‌ماز . سن خزینهٔ سعادتی ایستر ایسه‌ك وظائف مکلفه ومشروعه‌نك اجراسندن ودنیانك تحولاتندن طولایی وجودی ویرانه‌مثال اولان بر ولی‌اللهك ذاتنده آرامایسك !

مثنوی

﴿ درعمارت هستی وجنکی بود ﴾
﴿ نیست را ازهستها ننکی بود ﴾

« ترجمه » عمارتده وارلق وجنك وغوغا اولور . یوقلغه و ارلقدن ننك وعار اولور . « شرح » عمارت صوریه اولان لذائذ دنیویه‌ده صوری برهستی کورونور وجنك ونزاع بولنور . عالم غیبك اهلی ایسه بوصوری وارلقلردن وفانی لذائذدن نفرت ایدر . مثلا برلاشه‌یی کلبلر اکل ایدر ایکن انسان بوندن برکراهت ونفرت حس ایدر . دنیانك ذوقیاتنه حصر محبت ایدنلردن‌ده عالم غیب اهلی بالطبع اجتناب ایلر . دنیا صوری انسانلره کوره وارلق ، « عالم غیب» یوقلق عد اولندیغندن اهل دنیانك تعبیراتنه کوره دنیایه « هستی » ، عالم غیبه « نیستی » دینلمشدر . اما حقیقتده یوقلق دنیاده ووارلق عقباده‌در.

اولمشدر . عالم غيب ايله عالم ظاهر بيننده مشهود اولان اختلاف طالب حقيقت اولان مستعدينك رغبتلريني تزييد ايچون بر حكمت معنويه يه مبتنيدر . مثلا بر حيوان صاتان بن بومالى شوقدر غروشه نصل صاتارم؟ ديه رك جنكه بكزر طور كوستر ديكي حالده اوطورى حقيقى دكل بلكه مقصدينك استحصالى ايچون حيله و جلب منفعته وسيله در .

مثنوى

﴿ يا نه اينست ونه آن حيرانيست ﴾

﴿ كنج بايد جست اين ويرانيست ﴾

« ترجمه » ياخود نه بوصورت ونه اوصورت دكلدر . بلكه بو اختلاف انسانلره حيرانلق كتيرمك ايچون بر حكمت ديكردر . بناءً عليه عات غائيه شو ويرانخانهٔ دنياده خزينهٔ خفيه يى تحرى ايتمك ورنكلردن خلاص و برى اولمقدر . « شرح » اختلاف صورى نه غوغا ونه بشقه سبب ايچون دكل نوع بشرك انتباهيچون بر كيفيت معنويه در . مانند ويرانه اولان دنياده خزينهٔ صوريه دن بيك قات دها اعلا اولان رضاى بارى يى آرامق وبولمق وجيبهٔ انسانيه در .

مثنوى

﴿ آنچه توكنجش توهم ميكنى ﴾

﴿ زان توهم كنج راكم ميكنى ﴾

« ترجمه » اوكيفيتى كه ، سن آنى خزينه وهم وظن ايدرسك! اوتوهم وظندن طولايى اصل خزينه يى غائب ايدرسك ! « شرح » اى غافل ! سن لذائذ فانيه يى خزينهٔ سعادت ظن ايدرده نعم عقبايى ضايع وكنديني اصل خزينه دن تبعيد ومحروم ايدرسك! خزينه يى بولدم توهمى موجود ايكن اوخزينه دن اوزاق قالمق محققدر .

مثنوی

﴿ چونکه روغن را زآب اسرشته اند ﴾

﴿ آب باروغن چرا ضد کشته اند ﴾

« ترجمه » چونکه زیتون یاغنی صودن تخمیر ایلدیلر . صو زیتون یاغیله نه ایچون ضد اولدیلر ؟ « شرح » عالم ناسوت عالم غیبك فیضیله تخمیر اولنوب وجود پذیر اولمش ایکن نصل اولدی‌ده اهل دنیا روحانیت وروحانیونی انکاره وتعریضه اجترا ایلدیلر ؟

مثنوی

﴿ چون کل ازخارست وخار ازکل چرا ﴾

﴿ هردو در جنکند واندر ماجرا ﴾

« ترجمه » چونکه کل دیکندن ودیکن کلدندر . نه ایچون هرایکیسی جنك وقیل وقالده‌در ؟ « شرح » انبیای ذیشاندن واولیای کرامدن بعضیسنك پدر ووالده‌لری دیکن کبی اهل دنیا وبلکه اهل کفردن بولنمش وبالعکس بعض ظالم انسانلرمانند وردرعنا اولان عادل وصالح برپدر ومادردن دنیایه کلمش وبناءً علیه برطائفه دیکر طائفه‌یه معارض وصداولمشدر. بوتخالف، عین حکمت وباعث حیرت اولدیغی آتیده‌کی ابیات شریفه‌ده کوریله جکدر .

مثنوی

﴿ یانه جنکست این برای حکمتست ﴾

﴿ همچو جنك خرفروشان صنعتست ﴾

« ترجمه » بواختلاف جنك وغوغادکلدر. برحیوان صاتانك جنك ونزاعی کبیدر ؟ « شرح » بوبیت شریف برعاقل وعارف طرفندن استفهام صورتیله ایراد

مثنوى

﴿ اين عجب كين رنك ازبى رنك خاست ﴾

﴿ رنك بابى رنك چوز درجنك خاست ﴾

« ترجمه » بو تعجبه‌شاياندركه: بو عالم رنك ، عالم بى رنكيدن قالقوب پيدا اولدى ، ايمدى رنك رنكسزلك عالميله نصل غوغايه قيام ايلدى ؟ « شرح » اى معارض ! عالم غيبيده حضرت موسى ايله برتائب ومستغفرك صلحده بولنمسنه تعجب ايتمه ! جاى تعجب بر جهت وار ايسه اودهشو جهان صورى عالم غيبدن پيدا اولمش‌ايكن چوق دفعه آنى انكاره و اكا قارشى جنك وجداله اجترا ومردان خدانك علويت معنويه‌لرينى اضمار واخفـا ايتمكدر . مرتبهٔ وحدت واصليني اثبات وحدت ومرتبهٔ كثرت اهلى اظهار كدورت ايدر . بى رنكك اهلى ترك كدورات ومخالفات وبارنكلك اهلى اظهار معاصى وكدورت واختلافات ايدر نفس مرتبه‌سنده بعض وجوه اعتباريله‌ضديت كورونور. ايشته معقولى محسوسه تمثيل ايدرك تفهيماً للطالبين حضرت مولانا بيورمشدر :

مثنوى

﴿ اصل روغن زآب افزون ميشود ﴾

﴿ عاقبت با آب ضد چون ميشود ﴾

« ترجمه » زيتون ياغى صودن چوغالير ايكن نهايتده‌نه‌ايچون صوايله ضد ومخالف اولور ؟« شرح » زيتون‌اغاجى ياغموردن، صوورطوبتدن فيض‌بولوب ميوه دار اولور . زيتون ياغى محصولنى ويرر . زيتوندن‌ياغ اولدقدن صكره ياغى صوايله ضد اولوب برقابه قونلسه همان برى بردن آيريلير . بونك كبيدر كه رنك عالمى عالم‌بى رنكيده فيض بولمش ايكن اهل دنيا روحانيونه تعريض وجفا ايدر .

مثنوی

﴿ چون بی رنکی رسی کان داشتی ﴾
﴿ موسی وفرعون کردند آشتی ﴾

« ترجمه » نه وقت رنکسزلك مرتبه سنه یتیشیرسك او مرتبه ده موسی وفرعون صلح واتحاد ایتدکلرینی کوروسك. « شرح » ای خطالری ارتکاب ایدن انسان! سن بحق امر حقه رجوع ایدر ایسك مرحمت ربانیه یه لایق اولورسك! عالم رنك قیل وقال، وهم وخیال، نزاع وجدال کبی احوالدن خالی دکلدر. اتحاد اضداد، جهان کثرتده دکل عالم وحدتده در. وحدت مقامنی قبول ایله تعینات فانیه دن فراغت وتصفیهٔ قلب ایله بی رنك اولان عمان احدیته منقلب اولور ایسك اوجهانده حضرت موسی کبی بر نبی ذیشانك معاصیدن رجوع ایدن بر تائب ایله صلح وآشتی طوتدیغنی کوررسك! زیرا نزاع، دریای خیالات اولان تعیناتده اولوب بی رنکی عالمنده وحدت مطلقه واردر. اوراده اختلاف محو ونابدید اولور.

مثنوی

﴿ کر ترا آید برین نکته سؤال ﴾
﴿ رنك کی خالی بود از قیل وقال ﴾

« ترجمه » اکر بو نکته اوزرینه سکا بر سؤال کلیر ایسه : رنك نه وقت قیل وقالدن خالی اولور؟ « شرح » عالم بی رنکیده نصل کافهٔ ارواح هم حال وبی قیل وقال اولور؟ بو محلده داعیٔ سهو وخطا اسباب قالمیوب اوعالمی نور ربانی بشقه بر یولده تنویر وآب زلال اطمئنان ایله ارواحی دلسیر ایدر؛ بو تعریض عالم رنك وتعیناتده بولنمقدن نشأت ایدر. عالم رنك وتعینات تعریضات وقیل وقاله معتاد اولوب اصحابی اندن کوج خلاص بولور.

مقلب القلوب ومحول الاحوال كنديدر ؛ ايستديكني حكم ايدر . صكره خلق جزاديده ايلر . فرعون غبي، ارادهٔ جزئيه‌سني احمقجه انكار ايتديكندن خبردار دكلدر .

مثنوى

﴿ پيش چوكا نهاى حكم كن فكان ﴾

﴿ ميدويم اندر مكان ولامكان ﴾

« ترجمه » كن فكان حكمنك دكنكلرى اوكنده مكان ولامكانده قوشيورز .
« شرح » ينه فرعون دير : «كن فكان» امر عظيمى چوكان كبيدركه بزم كبى مخلوقات طوپ كبى اوكنده دوران وجولان ايدر . امر جليل ربانى بزى بعضاً وجوده ، بعضاً عدمه سوق ايدرك هر نره‌يه كيتسه‌ك هپ خداى متعال حضرتلرينك كاريدر ، بزه نه ايچون اسناد قباحت ايدلسون ده عذاب ويرلسون ؟

مثنوى

﴿ چونكه بى رنكى اسير رنك شد ﴾

﴿ موسئ باموسئ درجنك شد ﴾

« ترجمه » چونكه رنكسزلك رنكه اسير اولدى . موسى ، موسى ايله جنك وغوغاده اولدى . « شرح » بو بيت شريف ايله مابعدى بر صاحب حكمت طرفندن ديكر بر نقطهٔ عبرتدن ايراد ايدلمشدر . بى رنكلك عالمى مرتبهٔ احديتدر . خزينة الغيب الوهيتدن ظهور ايدن مخلوقات ، عالم وجوده كلوب اسير رنك اوله‌رق تعين وتشخص ايتديكى وقت بالضروره حضرت موسانك جهان غيبده كى حالى بشقه وعالم شهودده كى تعينى بشقه اولور . بعض انسان حضرت موسى كبى حق تعالى يه ايمان وتسليميت ، بعضيسى عكسنى اختيار ايله كفر ايدر .

مثنوی

﴿ نی که قلب وقالبم درحکم اوست ﴾

﴿ لحظهٔ مغزم کند یك لحظه پوست ﴾

« ترجمه » قلب وقالبم حاکم مطلقك حکمنده دکلیدر ؟ او ، قادر مطلق بنی بر آن دوست ، بر آن پوست ایدر . « شرح » بر مسلك ناهموار اتخاذ ایدن بدبخت ، هرنه یاپارایسه تزیید خطا ایلر . نصلکه فرعون کوندوز (رب) ادعاسیله اعلان ضلال ایتدیکی حالده لیالیده خطاسنی الله تعالی حضرتلرینه اسناد ایتمك ایسترایدی .

مثنوی

﴿ سبز کردم چونکه کوید کشت باش ﴾

﴿ زرد کردم چونکه کویدزشت باش ﴾

« ترجمه » تازه ، یشیل اولورم ، چونکه حق تعالی اکین ومزرع اول دیر . صاری وپژمرده اولورم ؛ چونکه الله تعالی بکا چیرکین اول دیر ! « شرح » فرعونك بو افاده‌سی‌ده محض جبردر . کویا الندن نه کلیر؟ ثواب وکناه الله تعالی حضرتلرینك فرمانیله واقع اولورکبی ترهات ایله خطاسنی قات قات ایدر .

مثنوی

﴿ لحظهٔ ماهم کند یکدم سیاه ﴾

﴿ خودچه باشد غیر این کاراله ﴾

« ترجمه » جناب حق برلحظه‌ده بنی ماه ، بر آنده سیاه ایدر . الله تعالی حضرتلرینك ایشی بوندن بشقه نه اولور ؟ « شرح » فرعون لعین کمال عناد وکین ایله دیمش که : حق تعالینك ایشی انسانی بعضاً زندیق وغافل ایتمکدر ، زیرا

آلمدقدن بشقه كندی شخص مظلمی ایچون علی ملاءالناس دعوای الوهیت واظهار بلاهت ایلر ایدی. ستر عیوب وذنوب ایچون كیجه‌لری « یاربنا ! » دیمسنی وسیله‌ٔ عجب وافتخار ایدن بوملعون ، دائماً نتیجهٔ قهروغضبده زبون ودلخون ایدی .

مثنوی

﴿ درنهان خاكی وموزون میشوم ﴾

﴿ چون بموسی میرسم چون میشوم ﴾

« ترجمه » كیزلیجه متواضع واویغون اولورم ؛ نه‌وقت موسایه ایریشسم نه ایچون دیكر كون اولورم ؟ « شرح » كیزلی اوله‌رق حق تعالی حضرتلرینه مراجعت وقدرت ربانیه‌سندن استمداد ایدرم ، لكن حضرت موسایی كورونجه نه ایچون منكر ومتكبر ونیجه نیجه خطالره كرفتار واسیر اولورم؟ دیه كندی كندینه سویلنن فرعونك شوسوزلری هواداران نفس اماره‌نك كوش انتباهنه منكوش اولمغه سزادر .

مثنوی

﴿ رنك زر قلب‌ده تو میشود ﴾

﴿ پیش آتش چون سیه رو میشود ﴾

« ترجمه » قلب التونك رنكی اونقات پارلاق اولسه آتشك اوكنده نصل سیاه یوزلو اولور؟ ! « شرح » ساخته التون ، حیله ایله نه‌قدر پارلاق اعمال اولنسه ، محل امتحانی اولان آتشه كوسترلدیكی وقت اعتبارسزلغی ، سیاهلغی میدانه چیقه‌جغی كبی فرعون لعینك آلودهٔ معاصی اولان قلبی بی اعتبار ، مخفی اولان مناجاتی كبرینك تقویه‌سنه مدار اولمق ایچون بر صنعیهٔ غفلت باردر . فائده‌بخش اولماز . حالی پریشان ، موسایه قارشی بی‌درمان ، خلقی اغفال ایتمك قصدیله كندینه اسناد ربوبیت ایدرك افتادهٔ ورطهٔ خسران اولور ایدی .

کبی یم. باغبان نصل کسر ایسه اویله جه کسلمش اولورم. تیشهٔ باغبانه قارشی عاجز و ناچار بولنورم. صانع کائنات اولان الله تعالی حضرتلری بنی کبر و کفر ایله معطل اولمق اوزره خلق ایلدی وبکا اوتربیه یی ویردی. بالضروره بو حال اسف اشتمالی کسب، کذاباً (ربم) دیه خلقه اعلان ایلدم. صاحب جرم وخطا اولانلرك بعضیسی شیطان وفرعون لعین کبی جرملرینی ستر ایله کسب ایلدکلری حال کدورت اشتمالی عادل مطلق حضرتلرینه اسناده جرات وکندیلرینی برقات دها افتادهٔ خاك ذلت ایدرلر. عدالت ربانیه یی وکندیلرینه احسان اولنان ارادهٔ جزئیه لر ایله انبیای ذیشانك تبلیغات سلامت آیاتنی کأن لم یکن حکمنده طوتارلر. بو عقیدهٔ ضاله، جبری مسلکنه عائد احوال مردوده دندرکه بطلانی بدیهیدر.

مثنوی

﴿ حق آن قدرت که آن تیشه تراست ﴾

﴿ از کرم کن این کژیهار اتو راست ﴾

« ترجمه » اوقدرت حقیچون که بو تیشهٔ ارادات سنك یدکده در. کرمکدن بوا کریکاری طوغری ایله! « شرح » الٓهی! کال قدرت وحکمتك برکاتی اولمق اوزره غیر مستقیمی مستقیم، سقیمی صاحب خلق کریم قیل! بو افاده کرچه فرعونك افاداتی صره سنده واقع ایسه ده بر صاحب انصاف اسانندن اولمسی دها وجیهدر.

مثنوی

﴿ باز باخود کفت فرعون ای عجب ﴾

﴿ من نه در یار بنا ام جمله شب ﴾

« ترجمه » تکرار فرعون کندی کندینه دیدی: ای عجب! بن هرکیجه « یاربنا! » دیمکده دکل می یم؟ « شرح » فرعون کندی کندینه: کیجه لری الٓهی! دیورم. جناب خالقه مراجعت ایدیورم. مربار ادباره اوغرایورم دیه سویلنمشدر. فرعون، کمال کبردن کوندوز حق تعالی حضرتلرینك اسم پاکنی بیسله اغزینه

مثنوی

﴿ خواجه تاشانیم اماتیشه ات ﴾

﴿ میشکافدشاخ را دربیشه ات ﴾

« ترجمه » بن ایله موسی برافندینك بنده سی یز ، اماقدرت بالطه سی کائنات اغاجلغنده دالی یارار . پارچه لار . [بو بیت شریفك مألی آتیده کی بیت شریف ایله کمال بیورلمشدر.

مثنوی

﴿ بازشاخی راموصل میکنند ﴾

﴿ شاخ دیکر رامعطل میکنند ﴾

« ترجمه » بر دالی یتشدیروب میوه دار ومکمل ایدر . دیکر دالی کسوب معطل ایدر . « شرح » فرعون ، بوایکی بیت شریفك مألی وجه ایله الله تعالی حضرتلرینه دیرکه : الهی! کرك موسی کرك بن مخلوقکز بولنیورز . بیشه زار کائناتده حکم وقدرتك نصل فرمان ایلرایسه اویله اجرا و بعضیلرینی اماته و بعضیلرینی احیا ایدر . موسی یی مقبول وعالی ، بنی ذلیل وسفلی ایدن ینه سنسك . [فرعونك بوافاداتی ده شیطانجه اولدیغنه دقت ایدلملیدر .]

مثنوی

﴿ شاخ را برتیشه دستی هست نی ﴾

﴿ هیچ شاخ ازدست تیشه رست نی ﴾

« ترجمه » بالطه یی دفع ایتمکه دالك هیچ الی ، قوتی وارمیدر ؟ هیچ دال بالطه نك الندن قورتوله بیلیرمی ؟ « شرح » فرعون لعین ینه جبری مسلکنه کوره اظهار جهل وکین ایدرك دیمشکه : اورمانده ضعیف بر دال

« ترجمه » نوبتی کرچه رب وصاحب قوت دیه اوررلر وتعظیم ایدرلر .
[حالم شوکا بکزرکه] آی طوتولدی وخلق عادتلری وجه ایله طاس اوروورلر .
« شرح » آی طوتولدیغی وقت خلق بلاسبب معقول طاس، تپسی وبوکا بکزر
باقر اوانی بی بری برینه اوروورلر وشماته ایدرلر. اوکورلدی اوشماته قمره فائده دکل
کرفتار اولدیغی خسوف وظلمتی عمومه دهازیاده اعلان وماهی رسوا ایدر .
فرعون ده کندینی بوکا بکزه تمش ،دیمش که خلقك بکا اکرام وتعظیمی حقیقتده
ذلت ایله بنی تشهیر ومعناً تسمیم ایتمکده در . بوصورتله عدم اقتدارم ظاهر وپیدا
وشخصم رسوا اولمقده در .

مثنوی

﴿ میزنند آن طاس وغوغا میکنند ﴾
﴿ ماه را زان زخمه رسوا میکنند ﴾

« ترجمه » خلق خسوفده طاس چالارلر وغوغا وکورلدی ایدرلر ؛ بو
صورتله ماهی رسوا ایدوب طوتلدیغنی اعلان ایدرلر . [بالاده کی شرح بوبیت
شریفك ده شرحیدر .]

مثنوی

﴿ من که فرعونم زخلق ای وای من ﴾
﴿ زخم طاس آن ربی الاعلای من ﴾

« ترجمه » بنکه فرعونم خلقدن ای واه بکا ! « ربی الاعلا » دیمك، طاس
اورمق بنی رسوا ایتمکدر . « شرح » وای حالمه ! که اختیار ایلدیکم اطوار
متکبرانه اوزرینه بکا « ربی الاعلا » دیمك محو ایتمکدر . محض کفر وخطاوباعث
رسوادر . چونکه الوهیت وربوبیته مخصوص قوت وقدرت بنده موجود دکلدر.
بالعکس هرحال وکارمده ضعف وذلت وسفلیت واردر. بو احوال اندراس
مآل میدانده ایکن بکا (رب) دیمك عینی خسوفه قارشی طاس اورمق وتزیل
ایتمکدر .

« ترجمه » الهی ! اوعلم وارادتدن موسی‌یی منور ایتدك . ینه اوعلم وحکمتدن بنی مظلم ومکدر ایتدك ! [فریاد فرعونی مصوردر. ابیات آتیه‌نك ترجمه وشروحی توضیح ماده ایدر.]

مثنوی

﴿ زانکه موسی راتومهروکردهٔ ﴾

﴿ ماه جانم راسیهر وکردهٔ ﴾

« ترجمه » او، حکمتدنکه موسی‌یی آی‌یوزلو ، مقبول ایتدك ! جانمك ماهنی سیاه یوزلو ایتدك ! « شرح » الهی ! حکمت بالغه‌ك اقتضاسندن اوله‌رق ایمان وتسلیمیت ایله حضرت موسی‌یی مقبول جهانیان ، بنی عدم ایمان وکثرت عصیان ایله معذب ونالان ایتدك !

مثنوی

﴿ بهتر ازماهی نمود استاره ام ﴾

﴿ چون خوف آمدچه باشدچاره ام ﴾

« ترجمه » نجم طالعم برآیدن دها ای‌کورونمدی. چونکه خسوف کلدی، بکا چاره نه اولور ؟ « شرح » الهی ! طالع‌ماه تاباندن دها پارلاق ، دها منور اوله‌جق دکلدر ، حال‌بوکه عظیم اولان قدرت وقضاك ظهور ایدنجه ماه‌تابان بیله خسوفه اوغرار . نره‌ده قالدی نجم اقبالم ، که ماهه نسبةً هیچدر . جلالك کلیاً پریشانی حالمی انتاج ایلمش وبوظلمتکاهده بنی‌بی سراج براقمشدر .
[فرعون لعین شیطانه معین اوله‌رق قباحتی کندنده آرامشدر. جبری صورتنده خطاسنی جناب‌عادل‌مطلقه اسناد، بوصورتله کندینی کلیاً برباد ایتمشدر.]

مثنوی

﴿ نوبتم کرب وسلطان میز نند ﴾

﴿ مه‌کرفت وخلق پنکان میز نند ﴾

مثنوی

﴿ روزموسی پیش حق نالان شده ﴾

﴿ نیم شب فرعون هم کریان شده ﴾

« ترجمه » کوندوز موسی علیه السلام حق حضورنده ناله وفریاد ایدیجی اولدی. کیجه یاریسنده فرعون ده آغلایجی اولدی. « شرح » موسی علیه السلام پیغمبر پاك نهاد اولدیغی ایچون کیجه کوندوز ، کیزلی آشکار جناب حقه ناله واستغفار وعبادت ایدر ایدی. فرعون یسه هر کسك یاننده قصور وخطالرینی اعتراف واستغفار ایتمکی کبرینه یدیره میوب کوندوز بی پروا دعوای الوهیتده بولنور وکیجه یاریسنده آغلامغه باشلایه رق خدعهٔ ملعونانه یه جرأت ایدر ایدی.

مثنوی

﴿ کین چه غلست ای خدا بر کردنم ﴾

﴿ ورنه غل باشدکه کویدمن منم ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال ! بوغازمده کی بو نصل زنجیردر ؟ اکر بو زنجیر اولمیه یدی کیم دیه بیلیر ایدی ؟ که (بن) بنم ! « شرح » فرعون لعین کیجه یاریسی خلقدن کیزلی ، الله تعالی حضرتلرینه آغلایه رق فریاد ایدردی که الٰهی! بنم بوینمده بو نصل زنجیر ضلالتدر. بنی باعث هلاك اولان کبر وانانیت قعرینه چکرە و (بنم) دیدیرر ! فرعون لعین بیلمز ایدی که او زنجیرك خلقه لری کندی انانیت وکبر وخطالرندن معمول بر آلت ایدی .

مثنوی

﴿ زانکه موسی رامنور کردهٔ ﴾

﴿ مر مرا زان هم مکدر کردهٔ ﴾

معناً خالقه عاشق اولدقلرینی غفلتلری سببیله کندیلری اکلامازـ شوقدرکه: منکر و غیر مطیع اولانلرك محبتلری طوعاً دکل کرهاً اولسنه مبنی کندیلری معذب ومذموم اولور. بوبیت شریفده مس ونقره‌دن مقصد، طینتی عادی، یاخود خلقتی کریم وعالی اولانلردرکه جمله‌سی کیمیای قدرت اولان فیض رحمانه تابعدر.

در بیان آنکه موسی وفرعون هردومسخر مشیتند

چنانکه زهروپادزهروظلمت ونورومناجات کردن

فرعون بخلوت تاناموسی نشکنند

انك بیانده‌درکه موسی علیه‌السلام ایله فرعون هرایکیسی مشیت وارادات الهیه‌ده مسخردرلر؛ زهرایله پادزهروظلمات ونور کبیدر. وکندی ناموسی شکسته اولمامق ایچون فرعونك خلوتده مناجات ایتمسیدر:

مثنوی

موسی وفرعون معنی رارهی
ظاهر ان ره‌دارد واین بی‌رهی

« ترجمه » « موسی علیه‌السلام وفرعون معنانك بنده سیدر. او [حضرت موسی] آشکار برهدایت یولی طوتار. بو [فرعون] یولسزدر. [برنجی مصراع نهایتنده‌کی (رهی) کوله، قول، ایکنجی مصراع نهایتنده‌کی (بی‌رهی) یولسز دیمکدر.] .

« شرح » موسی علیه السلام ایله فرعون معنی وحقیقتده خالق لم یزل حضرتلرینك بنده‌سیدر. شوقدرکه: حضرت موسی باعث نجات وموجب استحصال رضای کبریا اولان طریق مستقیمی طوتمش وفرعون هدایت یولنی شاشیروب کریوه‌یه صاپمشدر.

« ترجمه » اکر پیراولان کافر کفردن پشیمان اولورده عذر وندامت کتیررسه مسلمان اولور . « شرح » بنم کبی آز مدتده بر خطانه بولنسان کیمسه دکل مدت عمرینی خطالر ایچنده کچیروب اختیار لامش اولان کافر بیله هدایت وجدانیه ایله ندامت حقیقیه‌سنی اظهار ایدرسه مظهر مغفرت وصاحب ایمان وسعادت اولور . بوندامتم ازهر جهت سنك لطف وعفوکه لایقدر . خطابیله اعرابی لساننده سویلنمش اولان بوکلمات مؤثره‌نك قوت معناسی صلاح آوراربابه هوادر .

مثنوی

« حضرتی پر رحمتست وپرکرم »

« عاشق اوهم وجود وهم عدم »

« ترجمه » الٰهی ! ذات پاکك پررحمت وپرکرمدر ، هم وجود ، هم عدم سنك طالب وعاشقکدر . « شرح » کافر ومسلماندن ، عذر وندامتدن بحث وبیان اولنندجه ، برمقتضای دأب جلیل مولانا اعرابینك افاده‌سی ترك اولنه‌رق برتائب جدی طرفندن مناجات صورتیله الله تعالی حضرتلرینه بالاده طرز ظریف عاشقانه‌ده عرض استرحامات اولنمشدر

مثنوی

« کفر وایمان عاشق آن کبریا »

« مس ونقره بندهٔ آن کیمیا »

« ترجمه » کفر وایمان او ، جناب کبریانك عاشقیدر . باقر وکموش او ، کیمیانك بنده‌سیدر . « شرح » کفر وایمان اصحابی طوعاً ویا کرهاً حق تعالی حضرتلرینك عاشقیدر . صورتا صاحب کفرومنکر هرشیئی انکار ایدرلرایسه‌ده‌ینه قادر مطلق حضرتلرینك مخلوقاتنه محبت واظهار حاجت ایتمکه مجبور اولدقلرندن منکرین

« ترجمه » مرد عرب، دیدی : ای خاتون ! سکا کوستردیکم شدتدن طولایی پشیمان اولدم . اکر کافر ایدیسه‌م مسلمان اولدم . « شرح » بوراده کافر اهل خطا ومسلمان، صاحب صواب وصفا معناسنده‌در . اعرابی : بنی جاندن سون زوجه‌م ! سکا شدت کوستردیکمه کلیاً نادم، ارتکاب ایلدیکم خطادن فارغ اولدم. کندیمی یکی مسلمان کبی شایان عفو کوردم. دیمشدر . نفسك ، مطمئنه وراضیه اولدیغی عقل کورونجه ریاضات وسائر جهات ایله نفسه ایلدیکی جفالری اونوتدرمق اوزره اظهار ندامت ایدر . بیلیرکه نفس، مطمئنه وراضیه اولدقدن صکره باذن الله تعالی بردها طریق ناصوابه رجوع ایتمز . سورهٔ فجرك یدنجی آیت کریمه‌سنده: ﴿ یا ایتها النفس المطمئنه ارجعی الی ربك راضیةً مرضیةً فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « ارادات ربانیه‌یی قبول ایله آرام ایدوب مطمئنه اولان نفس وجان ! ربکه رجوع ایت ! سن خوشنود وبنم نزدمده مرضیه وپسندیده اولدیغك حالده ، خالص قوللرمك زمره‌سنه داخل اول وجنته کیر . »

مثنوی

﴿ من کنهکار توام رحمی بکن ﴾

﴿ برمکن یکبار کیم از بیخ وبن ﴾

« ترجمه » بن سنك کنهکارکم ! مرحمت ایت ! بردنبره بنی کوکمدن قوپارمه ! « شرح » کوستردیکی شدتله کنهکار و شمدی نادم و بیزار اولان اعرابی ، بوحاله مرحمت ومروت ایتده وجودمی افنا وعقامی امحا ایتمه ! دیه تظلم ایتمشدر .

مثنوی

﴿ کافر پیر ار پشیمان میشود ﴾

﴿ چونکه عذر آرد مسلمان میشود ﴾

استحصال راحتی امیدینه مستند ایکن بونی اکلامامش اولان اعرابی : جانمك جانی کبی سوکیلمی، بن شدتله تعذیر وتکدیر ایدیشم کندی جانمه تکمه اورمق کبی اولدی. دیمشدر .

مثنوی

﴿ چون قضا آید فرو پوشد بصر ﴾

﴿ تا نداند عقل ماپا از سر ﴾

« ترجمه » نه زمان قضای الٓهی کلیر. کوزی کورمکدن اورتر. اوقدرکه عقلمز آیاغی باشدن بیله فرق ایده مز . « شرح » واقع اولان خطالر واستعمال ایدیلان شدت اسانلر، باعث ندامت وخسران اولور . انسان خطالر ایله شدتك وخامتنی عقلاً بیلیرایسه ده نه فائده که قضا سرنما اولنجه خطا ارتکاب اولنور. وواجب الرعایة اولانلر نادانلر طرفندن تحقیر اولنور . نه دن صکره مخطی ایشلدیکی خطانك نتایج وخیمه سنی کورور . نه چاره که اکثر اوقاتده بوخطیئاتی تعمیره چاره بولنماز.

مثنوی

﴿ چون قضا بکذشت خودرا می خورد ﴾

﴿ پرده بدریده کریبان می درد ﴾

« ترجمه » نه وقت قضا کچر . مخطی، کنندی کندینی یر. پردهٔ ناموس وتربیه سی ییرتلمش اولان کیمسه کندی یقه سنی ییرتار . « شرح » دومانلی فورتنه یه بکزه ین قضای الٓهی کچوبده انسان ایشلدیکی خطایی وپردهٔ ناموسنك درجهٔ کسر ومحوینی کورونجه شدت ندامت وکدورتدن کندی یقه سنی ییرتار. نالان اولور . قضای ربانی‌یی دعوت ایتمامك ایچون وقتیله عبادت وحسن اخلاق ایله وظائف انسانیه نك اجراسنه مواظبت ایتملیدر .

مثنوی

﴿ مرد کفت ای زن پشیمان می شوم ﴾

﴿ کربدم کافر مسلمان می شوم ﴾

التماسات ایچنده مشروعیتی تعین ایدن جهتلرك تحریسی مقتضای حکمتدر . مثلا نفس اماره هرچه باد آباد بر محبوبه ایستر، عقل ایسه زنادن کلیاً تحاشی ایدر؛ اما بقای نوع بشر وسائر اسباب ایچون نکاح ایله زوجه‌نك وجودی لابد اولدیغندن عقل، نفس وبدن ایچون مشروع صورتده زوجه تدارك ایدر . بو صورتله بنی بشرك قیامته قدر ابقا وادامه‌سنه بادی وبدنك راحتنی مؤدی اولور . فرق بونده‌درکه : نفس اماره غیرمشروع ومضر صورتده لذائذی قبول ایدر . عقل کامل ایسه نافع ومشروع صورتده اختیار اذواق ایدر . عقل کامل نفسنك تضییقاتنده‌ده حقدن برحکمت خفیه حس ایله انادن بیله فائده‌مند اولور .]

مثنوی

﴿ مردازان کفته پشیمان شدچنان ﴾

﴿ کزعوانی ساعت مردن عوان ﴾

« ترجمه » اعرابی زوجه‌سنه سویلدیکی سوزدن پشیمان اولدی . اویله که ظالم ، اوله‌جکی وقت ظلمتدن نادم اولدیغی کبی ! « شرح » اعرابی ، زوجه‌سنك عذرینی دیکله‌یوب کوز یاشلرینی کورونجه کوستردیکی شدتدن طولایی اودرجه ندامت کوسترمشدرکه ظلم واعتسافده بولنان بر شخص ، صوك نفسنی آله‌جغی زمان نه‌قدر ندامت وپشیمانی ایچنده بولنورسه اعرابی ده او حالده بولنیوردی . بوبیت شریفده رجالك نسایه مرحمتلری وظالملرك غایهٔ خسران وندامتلری عارفانه اشارت بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ کفت خصم جازجان چون آمدم ﴾

﴿ برسرجان من لکدها چون زدم ﴾

« ترجمه » اعرابی دیدی : نیچون جانمك جانه دشمن کلدم؟ بن روحمك باشنه نیچون دپمه‌لر اوردم؟ « شرح » زوجهٔ اعرابینك تعریضات وشکایاتی زوجنك

كلديكی كبی بشقه معنالری‌ده واردر. مثلا قرآن عظيم‌الشانده: ﴿ فتبارك الله احسن‌الخالقين﴾ يعنی: «الله تعالی حضرتلری عالی اولدی‌كه خالقلرك كوزليدر.» ديمك‌كه (خالق) كلمه‌سی ياراتمقدن بشقه‌معناده‌ده قوللانيلير . اعتبار ايتديكمز (خالق) يالكز ياراتمق معناسنده اولمش اولسه الله تعالی حضرتلرندن بشقه‌سنه (خالقين) تعبيری استعمال اولنماز ايدی . قرآن عظيم‌الشانده بيورلمشدركه : ﴿ يخلقون افكاً ﴾ يعنی: «بعض انسانلر افك وافترا خلق ايدرلر .» (خالق) لفظی افك وافترا ايدنلر ايچون‌ده استعمال اولنمشدر. بوندن ماعدا تجليات جماليه نورندن مخلوق برصاحبهٔ حسن جاذبه‌دارك سيمای لطيفنده‌كی تأثير معنوی ، پرتو حق ايله انجلا بولان بر آيينهٔ صاف حكمنده‌دركه برعاشق جمالك كوكلنده ايجادحسيات ايدر. شو مظهريت كوستركه برمعشوقه‌نك حلاوتدار نظری ، جاذبه‌لی سيماسی قلب عاشقده ابداع‌حسيات ايتمش ، بوحسياتی خلق ايتمش كبيدر. خالق حقيقی امر خلقی بر سببه ربط بيورمش اولمسنه مبنی انسان امر حق ايله وجود پذير اولور . آنجق والده‌سنك رحم وبدنندن ظهور ايلديكی جهتله والده‌سی اولادينه كوره ظاهرده خالق كبی كورونور . ايشته تعداد اولنان ودها زياده تعداد وايضاحی ممكن اولان دلائلدن اكلاشيليركه بيت شريفده‌كی (خالق) تعبيری قابل تعريض دكلدر .

﴿ تسليم كردن مرد خود را بانچه التماس زن بود طلب معيشت ﴾
﴿ وآن اعتراض زن را اشارت حق دانستن بنزد عقل هر دانندهٔ ﴾
﴿ هست كه با كرنده كردانندهٔ هست ﴾

اعرابی، قادينك طلب معيشت ايچون التماسی اوزرينه كندی فكرينی تسليم ايلمسی وخاتونك، اواعتراضنی اشارت حق بيلمسی بيانده‌در . زيرا هر عاقل ودانا نزدنده معلومدركه : هر دونجی ايله بر دونديريجی واردر .

[خاتونك ابتدا شكايت وتعريض ايديشنده بر حكمت خفيه اولديغی كبی نفسك اماره، لوامه ومطمئنه اولمسی‌ده بر حكمته مبتنيدر . انلردن ظهور ايدن

« ترجمه » جاهللرك رقت قلبی ولطف ومحبتی آز اولور . انلرك طبیعتنده حیوانلق غالبدر . « شرح » علما وفضلانك مرحمتلری چوق ، قلبلری رقیق ، معامله‌لری لطیف وملایمدر . جاهللرك ایسه حدت وغضبلری زیاده ، خشونت قلبیه‌لری تعریفدن آزاده‌در .

مثنوی

﴿ مهر ورقت وصف انسانی بود ﴾

﴿ خشم وشهوت وصف حیوانی بود ﴾

« ترجمه » محبت ورقت انسانه لایق وصف اولور ، غضب وشهوت حیوانه مخصوص صفت اولور . « شرح » حواس حیوانیه‌سی غلبه ایدن وحشیلرك غضبی چوق ایکن میدان حرب وتهلکه‌ده جسارتلری آز وصاحب رقت ومحبت اولان عالیجنابلرك بسالتی ایسه محبتلری کبی چوقدر . حرب کسب کرمی ایتدکجه وتهلکه آرتدقجه شجاعتلری اودرجه‌ده آرتار . معلومدرکه پرخشم وشهوت اولان وحشیلر مدنی برانسان کورورلر ایسه قاچارلر . مثلا بیك نفر مدنی اون بیك نفر بدوی‌یه مقابله ایدر . عقل وادراك کبی براستحکام متین بولنماز .

مثنوی

﴿ پرتو حقست آن معشوق نیست ﴾

﴿ خالقست آن کوییا مخلوق نیست ﴾

« ترجمه » ملاحت وجاذبه‌یه مالك اولان محبوبه پرتو حقدر . یالکز معشوق صوری دکلدر ؛ او معشوقه خالقدر . کویا مخلوق دکلدر . « شرح » بو بیت شریفده صاحب حسن وجذبه اولان نسا ، مدح وثنا اولنمشدر . « آن ولطافته صاحب اولان معشوقه خالقدر ، کویا مخلوق دکلدر . » بیورلمشدر . بوراده (خالقدر) تعبیری اکلاشلمق ایچون حقیقت کوزیله دقت لازمدر . (خلق) یاراتمق معناسنه

﴿ در بیان این خبرکه انهن یغلبن العاقل ویغلبن الجاهل ﴾

بو خبرك بیانندهدرکه : قادین ، عاقله غلبه ایدر وجاهلدن مغلوب اولورلر . [عاقل عین عقل وروحدر . نسانك نزاکت ولطافتنی حس ایدر . جاهل مظهریت نسائیه‌یی بیلمیه‌رك قادینه ضعیف برمخلوق نظریله باقار .]

مثنوی

﴿ گفت پیغمبرکه زن بر عاقلان ﴾

﴿ غالب آید سخت بر صاحب دلان ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیوردیلرکه : خاتون عاقللر وصاحب دلان اوزرینه غالب گلیر . « شرح » فرمان جناب حبیب کبریا حکمت وحقیقتی محتویدر . عاقل وصاحب دل اولان رجالك موجودیت معنویه‌سی عقل وروحانیت وکمال رقت ومحبته مستنددر . بونك ایچون قادین کبی نازکتر برمخلوق ظریفه مغلوب وافتاده اولور .

مثنوی

﴿ باز برزن جاهلان غالب شوند ﴾

﴿ زانکه ایشان تندو بس خیره روند ﴾

« ترجمه » تکرار نسا اوزرینه جاهللر غالب اولورلر ؛ او جاهللر زیاده سرت وغضبلی حرکت ایدرلر . « شرح » جاهللر سیماوسیرت اعتباریله گوزل برقادینه مالك اولسه‌لر بیله قدر وقیمتنی بیلمزلر .

مثنوی

﴿ کم بودشان رقت ولطف وداد ﴾

﴿ زانکه حیوانیست غالب برنهاد ﴾

مثنوی

﴿ چونکه دیکی حایل آمد هردورا ﴾

﴿ نیست کردان اب‌را کردش هوا ﴾

« ترجمه » نه‌وقت برقاب ایکیسنك آره‌سنه کیردی . او، صویی یوق ایتدی . هوا ایلدی. « شرح » بر محبوبه انسانك کوکلنه نصل آتش بار ملاحت اولدیغنی ذائقه سنجان عشق و محبت بیلیر . ایشته صو، ظاهراً آتشی سوندورر ظن اولنورسه‌ده صو طولدیرلمش اولان قابك آتش اوستنده بولنمسی قاینایوب هوایه منقلب اولمسنی ایجاب ایتدیکی کبی حس سودا ظرف قلبده انسانی مغلوب هوا ایدر. [هوی محبت معناسنه‌در .]

مثنوی

﴿ ظاهرا برزن چوآب ارغالبی ﴾

﴿ باطناً مغلوب زنرا طالبی ﴾

« ترجمه » ظاهراً صو آتشه غالب اولدیغی کبی سن‌ده ظاهراً قادینه غالب ایسه‌کده باطناً مغلوبسك ! چونکه قادینه طالبسك ! « شرح » ارکك قوۀ جسمانیه ایله قادینه غالب کبی کورینور ایسه‌ده اسباب کثیره الجاسیله اکا محتاج و طالب اولمسنه مبنی بالضروره مغلوب اولور .

مثنوی

﴿ اینچنین خاصیتی در آدمیست ﴾

﴿ مهر حیوانرا کمست آن از کمیست ﴾

« ترجمه » بونك کبی آدمیده بر خاصیت واردر. حیوانك محبتی ناقصدر. او نقصان حیوانك ناقصلغندندر . « شرح » بوراده خاصیت انسانیه، عقل و محبتدر که آدمه مخصوصدر. حیوانده بو خواص رقیقه بولنمدیغی ایچون حال بهیمیتده دیشیسنك مغلوبی اولماز .

« ترجمه » برارکك اکر قهرمان مشهوررستم زال وحضرت حمزه‌دن‌زیاده جسور فرض اولنسه بیله حکم وفرمان قبول ایتمکده کندی قاریسنك اسیریدر . « شرح » ارکك نه قدر جسور وغیور اولسه کندی زوجه‌سنك یاننده بوالنجه علناً اولمسه بیله خفیاً تابع ومنقاد اولور، اما انسانیتدن ، مرحمتدن ، حسیات عالیه‌دن محروم برمخلوق حب نسا مزیتندن بی‌خبر بر حیوان حریص حکمنده قالیر .

مثنوی

«آنکه عالم مست کفتش بدی»

«کلمینی یاحمیرای زدی»

« ترجمه » او [فخرعالم محمدمصطفی علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلری] که‌عالم کلامنه مست‌وحیران‌ایدی. «کلمینی یاحمیرا!» یعنی: یا عایشهٔ‌صدیقه! بکا سویله! بیوررایدی. « شرح » بو بیت شریفده نسانك ارککاره اولان تأثیراتی بیان بیورلمشدر . بومثال ایله‌که ، فخر عالم ونبی محترم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك هرکلام وفرمان رسالتپناهیلری کمال حکمت ولطافتندن عالمی حیران براقدیغی حالده عایشهٔ صدیقه رضی‌الله تعالی‌عنهایه، یاصدیقه ! بکا سویله ! دیه‌فرمان وبوجهتله نسانك حب وقدرینی اعلا واعلان بیوررلر ایدی .

مثنوی

«آب غالب شد برآتش ازنهیب»

«آتشش جوشدچوباشددرحجیب»

« ترجمه » هیبت جهتندن صو آتشه غالب اولدی. انجق حجابده، یعنی قابده اولنجه آتش اوصویی قاینانیر . « شرح » صو آتشی سوندورر واکا غالب اولورسه‌ده صو برقاب ایچنه قونیلوب آتشك یاننه براقلدیغی زمان صو قاینار وتدریجاً بخاره منقلب اولوب بیتر. ایشته ارککلرك قوهٔ جسمانیه‌سی قادینه غالب ایسه‌ده ارکك نسا ایله برمدت برابر بولنسه نسا ارککه غلبه ایدوب ایستدیکی کبی اوینانیر وامرینه رام ایتمش اولور .

والانعام والحرث ذلك متاع الحيوة الدنيا والله عنده حسن المآب ﴾ معنای شریفی : « حب الشهوات ارزولر انسان ایچون تزیین اولندی که بو ارزو اولنه جق شیلر قادینلر واولاد والتون وکموشدن جمع اولنمش مال کثیر ونشانلی آتلر وحیوانات مفیده واکینلردر . بوذکر اولنان شیلر دنیا حیاتنك متاع فانیسیدر ؛ والله تعالی حضرتلرینك نزدنده کوزل رجوع ایده جك جنات واردر . » دقت ایدلملیدرکه انسانلر ایچون الکزیاده تزیین اولنان کیفیت آیت کریمه نك اولنده ذکر وفرمان بیوریلان حب نسادر . شرحه کلنجه : الله تعالی حضرتلری حب نسایی تزیین بیوردقدن صکره هانکی انساندرکه محبت نسادن وارسته وآزاده اوله بیلیر ؟ بوسببدندرکه اعرابی زوجه سنك نیاز وبکاسنه تحمل ایده میوب یکیدن عرض محبت ایده جکدر . نفس ده مطمئنه درجه سنه کلنجه عقل اکا بهمه حال محبت ایدر .

مثنوی

﴿ چون پی یسکن الیهاش آفرید ﴾

﴿ کی تواند آدم از حوا برید ﴾

« ترجمه » زیرا الله تعالی حضرتلری ارککله قادینی سکون وآرام ایچون یاراتدی . حضرت آدم حضرت حوادن نصل کسلمکه ، یعنی آیرلمغه قادراوله بیلیر؟ « شرح » بوبیت شریفده ایما اولنان آیت کریمه سورهٔ اعرافك یوز سکسان سکزنجی شو آیت کریمه سیدر: ﴿ هو الذی خلقکم من نفس واحدة وجعل منها زوجها لیسکن الیها ﴾ معنای شریفی: « الله تعالی درکه سزی برنفس وجاندن خلق ایتدی و آدمك جفتی اولان حوایی آدمدن پیدا ایلدی ؛ تا که انسیت حاصل ایدوب حضرت آدم ارام ایتسون . »

شرحه کلنجه : رجالك نسایه محبت ایتمکه اولان مجبوریتلری بالاده درجله تزیین صحیفهٔ احترام اولنان آیت کریمه ایله مثبتدر . انسانلر محبت نسادن نصل قورتوله بیلیر ؟ بومحبت بقای نوع بشر ایچون لزومه مبنی بر خدمت اولدیغی وارستهٔ اشارتدر .

مثنوی

﴿ رستم زال اربود وزحمزه بیش ﴾

﴿ هست درفرمان اسیر زال خویش ﴾

« ترجمه » او محبوبه كه كبرندن قلبك تترەر ؛ سكا قارشی كريان اولور ايسه نصل اولورسك؟ « شرح » بر ملاحت پرورك محبنه ناز واستغناسی قلبی لرزان وپريشان ايدر . يا اومحبوبه سكا قارشی ريان ونالان اولور ايسه قلب - محبتزدەدەكی هيجان عشق ايله غليان مرحمتی تصويره دائرۀ بيان مساعد دكلدر .

مثنوی

﴿ انكه ازنازش دل وجان خون بود ﴾

﴿ چونكه آيد درنياز اوچون بود ﴾

« ترجمه » انك نازندنكه دل وجان قان اولور؛ او، نيازه كلنجه نصل اولور؟ [بالادەكی شرح بو بيت شريفكدە شرحيدر.]

مثنوی

﴿ آنكه درجور وجفايش دام ماست ﴾

﴿ عذر ماچه بودچواودر عذر خاست ﴾

« ترجمه » اومحبوبەكه انك جور وجفاسی بزم طوزاغمزدر. عذرمزك نه اهميتی اولور ؟ اوحالده كه اودلربابيانعذره قيامايتدی. [بيت بالانك آهنك علوی. تصويرينه تمۀ معلادركه سلاست بيانی افهام معانی ايتديكی ايچونشرح اولنمدی.]

مثنوی

﴿ زين للناس حق آرا ستست ﴾

﴿ زانچەحق آراست چون دانندجست ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری قادين محبتی ايله انسانلری تزيين ايتمشدر. جناب حقك تزيين ايلديكی محبتدن انسانلر نصل خلاص اوله بيلير ؟ « شرح » اشارت اولنان آيت كريمه سورۀ عمرانك اون دردنجی آيتيدر : (زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة

« ترجمه » نه‌زمان های های‌دیه آغلامسی حدندن کچدی. او قادیندن‌که آغلامدیغی حالده‌ده کوکل قاپیجی بر کوزل ایدی. [قادینك احوالنی تصوریردن عبارت اولمسنه مبنی شرحه حاجت کورلمدی.]

مثنوی

﴿ شد ازان باران یکی برقی بدید ﴾

﴿ زدشراری بردل مرد وحید ﴾

« ترجمه » کوزیاشدن ترکب ایدن او یاغموردن بر شمشك ظاهر اولدی. قناعت عالمنده وحید اولان مرد اعرابینك کوکلی اوزرینه قیغلجم صاچدی. « شرح » یاغمور وقتنده ظهورایدن شمشك‌کبی حرارتلی کوزیاشلری‌ده الکمتین قلبلری‌یاقار. ایشته خلوص وصفوتله قادینك کوزلرندن آقان‌یاشلر حسن اخلاقده فرید ورياضت وقناعتده وحیداولان اول‌مرد کاملك قلبنه شراره‌باش رحم وشوق اولمش، ظلمت غضبی ازاله ایتمشدر .

مثنوی

﴿ انکه بنده‌روی خویش بودمرد ﴾

﴿ چون بود چون بندکی آغاز کرد ﴾

« ترجمه » او،محبوبه‌که انسان آنك کوزل یوزینك بنده‌سی ایدی؛ اظهار بندکی‌یه آغاز ایلر ایسه انسان نصل اولور ؟ « شرح » برمحب، محبوبه‌سنك بر نکاهنه، برشیوه‌سنه، برالتفاتنه بنده ایکن برده اومحبوبه عرض عبودیت ایدنجه ارتق اوعاشقك نه‌حال کسب ایده‌جکنی ذائقه سنجان عشق ومحبت ایچون تعریفه احتیاج یوقدر .

مثنوی

﴿ انکه از کبرش دلت لرزان بود ﴾

﴿ چون‌شوی‌چون‌پیش توکریان‌بود ﴾

ایسترم. عفوك كبی بر آب زلالك اذواق لطیفه‌سندن شیرین‌مذاق وحیاتیاب اوله‌یم !
[بو بیت شریف صاحب جرم ولكن تائب ومعتقد برقول طرفندن جناب ارحم‌الراحمینه مناجات صورتیله عرض اولنمسه بجادر .]

مثنوی

﴿ رحم كن پنهان زخود ای خشمكین ﴾

﴿ ای كه خلقت به زصد من انكبین ﴾

« ترجمه » ای غضبلی اولان زوجم ! كندندن بكا كیزلیجه مرحمت ایت !
ای سنك خویك، كه یوز بطمان بالدن دها طاتلیدر .

[«من» بطمان ، قدرت حلواسی ، احسان معنالرینه كلیر كه اوچنك‌ده بو بیت‌شریفه‌درجه‌درجه‌مناسبتی واردر.] « شرح » ای خویی كوزل اولان زوجم! لطفكی اغزكله سویلمه‌سن بیله قلباً اولسون بكا مرحمت ومروت‌ایت ! سنك كبی عالی جناب، بنم كبی بیچاره‌یه قارشی حدت وعتاب ایتسه كمال رقت ومرحمتندن كندی دوچار اضطراب اولور . بندن بشقه كندی ذات علوی صفاتكده مرحمةً ترك غضب ایت ! زیرا غضب ایتمك مرحمتك حسبیله كندیكه زحمت ویرمكدردیه نزاكت افاده‌سنی نزاهت بیان ایله تزیین ایدن زن اعرابی‌نی شوتجملات بر حسن‌مجرد كبی نظره آرا ایدر .

مثنوی

﴿ زین نسق میكفت بالطف وكشاد ﴾

﴿ درمیانه كریهٔ بروی فتاد ﴾

« ترجمه » قادین بوطرزده لطف وصفوله آچیلوب‌سوز سویلدی. اوصره‌ده كندیسنه بر آغلامق دوشدی. [آزادهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ كریه چون ازحد كذشت وهای وهای ﴾

﴿ زوكه بی كریه بد اوخود دلربای ﴾

« ترجمه » آجی اولان آیریلقدن سوز سویلرسك ! نه ایسترایسك ایت! لکن اونی یابمه ! [آیرلقدن بحث ایتمه !] « شرح » دقت ایدلملیدکه زن اعرابی مهارتله مرحمت ورقتی جالب پك چوق نقطه‌لردن بحث ایتدیکی کبی شمدی اك زیاده قورقدیغی مفارقته سوق کلام ایتمشدر. کرفتار محبت اولان بر قلب ایچون فراق ، اك آجی بر درددر . فراقك تأثیرات الیمه‌سنی حس ایتمش اولانلر تأمل ایدرلرکه هجران زده برقلبك حزن والمایله تغذیسندن متولد بر پریشانی‌ایله هر آنی بر سوزش وجدانی‌ایله کچر .

مثنوی

﴿ درتوازمن عذرخواهی هست‌سر ﴾

﴿ باتو بی من او شفیع مستتر ﴾

« ترجمه » بنم ایچون سنده کیزلیجه برعذر ومرحمت طلب ایدن واردر . او،سنك‌یاننده‌بن‌یوق‌ایکن‌اورتولی برشفاعت‌ایدیجیدر.«شرح » زن‌اعرابینك تقصیر وشکایتندن طولایی زوجنده حاصل اولان غضب وتهوری رفع‌ایله قصوری عفو ایتدیره‌جك درونی وقلبی برعذر خواه، بر طـالب مرحمت، برشفیع مستور ، برمنبع عنایت واردر،که اوده حسن خلق وطبیعتدر [بوبیت شریفده‌جلب‌خاطر ایچون ایراد بیوریلان کلمات ، فیض افزای ارباب اشتیاقدر .

مثنوی

﴿ عذر خواهم در درونت خلق تست ﴾

﴿ زاعتماد او ، دل من جرم جست ﴾

« ترجمه » عذر خواهم درونکده‌کی اخلاقکدر؛ اوکا اعتمادندن ناشی قلبم طالب جرم وقباحت اولدی . « شرح » ای مایه الافتخار اولان زوجم ! بنم عذر خواهم سنك طبیعتکدرکه اهـل جرمه عفو ومرحمت ایتمکله متلذذ ومرحمت ریز اولور؛ علوی خلقتکه اعتمادم اودرجه‌ده‌درکه التفاتك ایچنده برده جرم‌ایتمك

« ترجمه » سنك شاهانه اولان خویكی اكلامدم . حضوركده كستاخانه وبی‌ادبانه‌سوق كلام‌ایتدم . « شرح » بن شمدی دوشوندم . كمالات مالانهایه‌كی آكلادم . سن جوهر حقیقت‌سك ! سویلدیكم سوزلر، شكایتلر بیوك‌خطا ایدی. نادم اولدم . دیه ناله‌زن اولان زن اعرابینك لسانندن یازیلان شو كلمات ، انتباه آور ارباب معلوماتدر .

مثنوی

﴿ چون زعفو توچراغی ساختم ﴾

﴿ توبه كردم‌اعتراض انداختم ﴾

« ترجمه » وقتا كه‌سنك عفوكدن برموم‌یاقدم، خطامدن توبه ایتدم،اعتراضی اوستمدن آتدم. « شرح » زوجهٔ اعرابی : بوخطامده چراغ‌امیدمی سنك نور عفوكدن شعله لندیره‌رك مرحمتكه ربط قلب‌ایله كندیمی توبه‌كار ایتدم بیوكلره قارشی اعتراض تعبیراولنان بلای ندامت افزادن روكردان وساحهٔ انقیادده پویان اولدم . دیمشدر .

مثنوی

﴿ می نهم پیش توشمشیر وكفن ﴾

﴿ میكشم پیش توكردن‌را بزن ﴾

« ترجمه » سنك‌اوكنه قلیجی‌وكفنی قورم ! بوینمی سنك‌اوكنه چكرم!اور! « شرح » بوبیت شریف عاشقانه ومطیعانه فدا كارلق حسیاتنی‌كوسترن بر لوحهٔ مؤثره‌در . خطاسنه نادم اوله‌رق استعفای قصور ایدن هر عاشق حزن دیده‌نك ورد لسانی اولمغله سزادر .

مثنوی

﴿ از فراق تلخ میكویی سخن ﴾

﴿ هرچه‌خواهی كن‌ولكن‌آن‌مكن ﴾

مثنوی

﴿ من سپاناخ توام هر چم پزی ﴾

﴿ یاترش بابا که شیرین می سزی ﴾

« ترجمه » بن اسپناق [حوائج طعامك] کبی یم ! هرنه ایله بنی پیشیرسن ، ویا اکشی، یاخود طاتلی‌ایله قاینانسك بن لایق وقابلم !

[« سپناخ » اسپناق، « پزی » پیشیرمك، « ترش » اکشی، « با » چــوربا کبی قاینامش اکله صالح مواد، «می‌سزی» فعل مضارع ، لایق اولور ، وبوراده لایق اولورم‌دیمکدر.] « شرح » زن اعرابی دیبورکه : طعام آکالك اوکنده نصــل افنای وجود ایدر ایسه بن ده سکا قارشی اویله‌یم ! سندن ایستر بدمعامله ، ایستر لطف وجمیله کورەیم ، جمله‌یه انقیاد وکندیمی ارزو و اختیارمدن مبرا و آزاد ایدرم . ارزوم استحصال رضا ومحبتکدر .

مثنوی

﴿ کفر گفتم نك بایمان آمدم ﴾

﴿ پیش حکمت از سرجان آمدم ﴾

« ترجمه » کفر سویلدم . ایشته شمدی ایمانه کلدم ؛ امرك او لنه جانمك باشندن کچەرك کلدم . « شرح » زن اعرابی قصورینی اعتراف ایتدکدن صکره توبه ایتدیکنی وتوبه‌سی قوی ومعنوی‌اولدیغنی زوجنه بیان‌ایله قصورینك عفوی ایچون استرحام ایتمشــدر . نفس کسب اطمئنان ایدنجه عقل وروحه کلیاً منقاد وشائبهٔ انانیتدن آزاد اولور .

مثنوی

﴿ خوی شاهانه ترانشنا ختم ﴾

﴿ پیش توکســتاخ اندرتا ختم ﴾

محبت وزوجیت رابطه‌سیله سنك قدرت وتأثیرك واردر . هر نه قدر تبرا واستغنا ایدر ایسك بجادر . بنم بر چاره وعذر خواهم وار ایسه اوده جانمدرکه کندینی حضورکده فدا وحیاتدن تبرا ایدر .

مثنوی

﴿ یاد میکن آن زمانی را که من ﴾

﴿ چون صنم بودم تو بودی چون شمن ﴾

« ترجمه » اول زمانی خاطره کتیرکه بن، کوزللکده بت کبی ایدم؛ سن، بت پرست کبی بکاطاپنیرایدك ! « شرح » شمدی یه قدر زن اعرابی اعتذار ومحویتی اختیار ایدرك بووسیله‌ایله زوجنده رقت آمیز تأثرات حس ایدنجه زوجنك کلیاً عفوینی قازانمق ایچون بشقه برزمینه نقل کلام ایتمش ! ای زوجم ! وقتیله بنم کوزللکمی، سنك بکا طاپنیرچه سنه شدت محبتنی خاطره‌کتیرده لطف یادی باعث ذوق وملایمت اولان اوزمانده کیمك ذهننه کله بیلیر ایدی؟ که پرستش اولنان بر وجود شمدی سندن عنف واستغنا وفرقت وتبرا کورسون ! بو اثر انصاف ووفامیدر ؟

مثنوی

﴿ بنده بروفق تودل افروختست ﴾

﴿ هرکه کویی بخت کوید سوختست ﴾

« ترجمه » بوجاریه موافقتك اوزرینه کوکلنی پارلاتدی . نه‌قت آتش عشقمده یان ! دیسك کوکلم یانمش دیرایدی . « شرح » زن اعرابی زوجنه : جانمك نوری، سنك نورمحبتك ایدی. انقیاد کوستر! یان ! دیدیکك زمان یالکز انقیاد دکل ، یانار وترك حیات ایتمکله بختیار اولورم . دیمشدر .

مثنوی

﴿ خاك رابرسیم وزر کردیم چون ﴾

﴿ توچنینی بامن ای جانرا سکون ﴾

« ترجمه » کوش والتون اوستنه طوپراق صاچدك ! زیرا سن بمله بویله منفعلسك ! ای جانه باعث سکون اولان زوجم ! « شرح » لذائذدن قطعیاً یوزچویرن انسان مال و منال اوزرینه طوپراق آتوب انلری قلبندن چیقارر. زوجهٔ اعرابی‌ده ندامت ایچنده کندی حالنه جلب مرحمت ایچون ای جانمك سعادت و سکونی اولان زوجم ! جان‌وتنم سنك محبتك ایچون ایدی . شمدی بندن منفعلسك ! دنیا بنم ایچون زندان اولادر دیمك ایسته‌یور .

مثنوی

﴿ توکه درجان ودلم جامیکنی ﴾

﴿ زین قدر ازمن تبرا میکنی ﴾

« ترجمه » سن که‌جان وکوکلمده یریاپمشسك ! بوقدر شکایتمدن تبری ایدرسك ! « شرح » ای زوجم ! سنك محبتك قلبمده یرلشمش ایکن محضا سنك راحتك ایچون ایلدیکم شکایت اوزرینه شمدی بندن وازکچوب بنی حیاتسز براقق روامیدر ؟

مثنوی

﴿ توتبرا کن‌که هستت دستکاه ﴾

﴿ ای تبرای توجانرا عذرخواه ﴾

« ترجمه » سن تبرا واستغنا ایت ! زیرا دستکاه وقوت سنده‌در ، ای سنك تبری واستغناك ! که جانه عذر دیله‌یجیدر. « شرح » ای‌مابه‌الحیاتم اولان‌زوجم !

« ترجمه » حیاتك حقیچون بو فریادو شکایت کندم ایچون دكل، سنك ایچوندر.
[شرحه محتاج دکلدر.]

مثنوی

﴿ خویش من والله بهر خویش تو ﴾
﴿ هر نفس خواهدکه میرد پیش تو ﴾

« ترجمه » اللهه یمین اولسونکه ذاتم سنك ذاتك ایچوندر. هر وقت ایسترکه وجودم سنك اوکنده فدا وقربان اولسون! [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ کاش جانش کش روان من فدی ﴾
﴿ ارضمیر جان من واقف بدی ﴾

« ترجمه » نه اولیدی اوغورنده فدای جان ایتدیکم جانك بنم روحمك حقیقتنی بیلیدی! [«فدی» فدا دیمکدر؛ لکن سجعه رعایةً یا ایله یازلمشدر.] [برخاتونك زوجه محبتی سببیله ایراد ایده جکی اقناعیاتدن عبارت ومعناسی واضح اولان بو ابیات شریفه‌یی آیریجه شرحه لزوم کورلمامشدر.]

مثنوی

﴿ چون تو با من این چنین بودی بظن ﴾
﴿ هم زجان بیزار کشتم هم زتن ﴾

« ترجمه » نه زمان سن بکا ظن ایله بویله اولدك! هم جانمدن، هم تنمدن بیزار اولدم. « شرح » بنم کافهٔ امید وسعادتم سنك لطف و محبتکه منحصر ایکن براز شکایتم اوزرینه سوءظن ایلدك! حقمده ظنك بویله اولنجه بن جان وتنمدن و ازکچدم. زیرا جان وتنمی سنك ایچون سور ایدم، شمدی سن بنی سومینجه کندمی فدا ایتمکی بر چارهٔ سلامت بلیرم!

« ترجمه » جسم و جانم هر نه وار ایسه سنکدر . حکم وفرمان جملهً سنك فرمانکدر .[بو بیت شریف وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ کر زدرویشی دلم از صبر جست ﴾

﴿ بهر خویشم نیست آن بهر تواست ﴾

« ترجمه » کرچه درویشلکدن بنم کوکلم صبر ایتمیوب اورکدی ایسه کندم ایچون اورکمدی ، سنك ایچون اورکدی . « شرح » ای زوج محترم ! فی الحقیقه بن فقرك اضطراباتندن اوزون اوزادی بحث ایتمش ایسه مده کندیمی اضطرابده براقامق ایچون بحث ایتمدم. شکایت واضطرابم سنی مضطرب کورمامك نیتنه مبنی در. سن فقردن ممنون ومتشکرسك ! بنم تعریضم یوقدر . جان وتنم سکا کلیاً منقاد وفدا اولسون !

مثنوی

﴿ تومرادر دردها بودی دوا ﴾

﴿ من نمی خواهم که باشی بی نوا ﴾

« ترجمه » سن بکا دردلرده دوا اولدك! ایستهمم که محتاج وبی نوا اولهسك! « شرح » ای زوجم ! بن شمدی یه قدر هانکی درد واضطرابه کرفتار اولمش ایسهم سن لطف ومروتکله بکا عین دوا وشفا اولدك ! بو الطافکه رشی محبتم زیادهلندی سنی محتاج کورمکه قلبم راضی اولمیور . شمدی امر بویولده واقع اولدی ؛ بنم ده من بعد انقیادم دوام ایدهجکدر .

مثنوی

﴿ جان تو کر بهر خویشم نیست این ﴾

﴿ از برای تست این بانك وحنین ﴾

عنود اولان زوجنك ويرديكى قرارى قادين كوروبجه تعريضـدن واز كچمش ، اطاعت يولنه كلمش ! فضله اولەرق جلب مرحمت ايچون نسـا وضعفايه مخصوص اولان آغلامغه باشلامشدر. حال ضعفده تواضع كوسترمك ، آغلامق وسـيلۀ نجاتدر .

مثـنوى

﴿ كفت ازتوكى چونين پنداشتم ﴾

﴿ ازتو من اميـد ديكر داشتم ﴾

« ترجمه » ديدى : بن سندن بويله شديد برمعامله اومماز ايدم . بن سندن بشقه طور اميدايدرايدم. « شرح » زوجه سى قوجه سنه اسكى محبتمزى وبكا اولان التفاتكزى خاطره كتيردكجه سكانه قدر نازواستغنا ايليه جك اولسه م سن بكا لطف وعطا ايله معامله واحسان ومروت ايله مقـابله ايده جكـك صانيردم . شمدى قصورمى يوزمه اوروب بنى اونوتدك ! ديمش !

مثـنوى

﴿ زن در آمد ازطريق نيستى

كفت من خاك شمايم نى ستى ﴾

« ترجمه » قادين ، يوقلق يولندن كلدى . ديدى: بن سزك طوپراغكزم. خاتون دكلم ! « شرح » زوجنك رقت و مرحمتنى جلب ايتمك قصديله طريق محويتى اختيار ايدرك زوجيت منزله سندن بيله كندينى اشاغى طوتوب بن سكا زوجه اولمغه بيله لايق دكلم ! اميدم محويتمله مرحمتكده در ديمشدر .

مثـنوى

﴿ جسم وجانم هرچه هستم آن تست ﴾

﴿ حكم وفرمان جمله كى فرمان تست ﴾

« ترجمه » اکر سکوت ایدر ایسك پك اعلا ! یوقسه بو دقیقه اوی، بارقی ترك ایدرم. « شرح » یابنم نصیحت وامر مله حرکت ، یاخود بندن مفارقت ایت ! بوامر برعارف ودانا طرفندن برعنود ونادانه اولسه کرکدر . دقت ایدلملیدر که ابتدا حسب الحکمه پك چوق کلمات ایراد بیورلمش ، صکره عقل نفسی تخویف وتهدیده باشلامشدر . برعنود انسانی طریق مستقیمه جلب ایتمك ارزواولندیغی وقت وهلهٔ عنف وشدت کوسترمیوب ابتدا کافهٔ ادلهٔ مقبوله یی ایراد ، بعده بنه عناد ایدرایسه تهدید واخافه یه دائر کلمات استعمال ایتمکله برابر کندیسنده حاصل اولان اغبراری منفعلانه برطورایله کوسترمك عین حکمتدر. شوقدرکه : بو دقائقك فرق وتمییزی تجارب کثیرهٔ عرفان پروری یه وابسته‌در .

﴿ مراعات کردن زن شوهررا واستغفار کردن از کفتهٔ ﴾

﴿ خویش ﴾

قادینك قوجه سنه رعایت ایتمسنه ، کندی کلام وتعریضندن توبه واستغفار ایلمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ زن چودید اورا که تند وتوسنست ﴾

﴿ کشت کریان کریه خود دام زنست ﴾

« ترجمه » نه وقت قادین کوردی که قوجه سی سرت وحروندر ؛ آغلامغه باشلادی؛ اغلامق قادینك باشلیجه طوزاغیدر . « شرح » نفس، قادینه بکزه دلمشدر. استغنای قصورده خاتونه مخصوص تعبیرات قوللانلمق طبیعی اولمسی جهتله بو ابیات شریفه نك شرحنده اکثر « خاتون » و « اعرابی » تعبیریله اکتفا اولنه جقدر .

معند ومعترضه : بن‌ولواویله برقوت واقتداره‌مالك اولسه‌مكه جهانی حقائق وحكم معنویه ایله طولدیره بیلسه‌م سنك نصیب واستعدادك اولمدقجه ینه محروم ونادان قالیرسك ! دیه سویلر .

مثنوی

﴿ ترك جنك ورهزنی ای‌زن بكو ﴾

﴿ ورنمی كوبی بترك من بكو ﴾

« ترجمه » ای‌قادین ! غوغانی، یول كسیجیلكی براق ! اكر بوایكی حالك تركنی اقرار واختیار ایتمزایسه‌ك بنم تركمی سویله ! یعنی بندن مفارقت ایت !

« شرح » عقل نفسه خطابنده : یا امال فانیه‌طلبندن‌وتعریضات مزعجه ایرادندن واز كچوب بكا ارائهٔ تسلیمیت ایله كسب صلاح ایت ! یاخود بن‌سندن آیریلوب‌سنی اعما كبی ظلمتكاه دنیاده بی‌خبر وخیره‌سر براغیرم . نفس عقله محتاجدر . عقل بوصورتده نفسه قارشی جبرومتانت كوسترنجه نفس عقله رام اولور .

مثنوی

﴿ مرمراچه جای جنك ونیك وبد ﴾

﴿ كین دلم از صلحها هم می رمد ﴾

« ترجمه » بكا ای، فناوغوغا ایچون نه‌یروار؟ بوكوكلم صلحلردن‌بیله‌اوركر.

« شرح » عقل نفسه دیركه مباحثانك نتائجندن اولان قیل وقال وجدال شویله طورسون ، مشقت دیده اولان كوكلم صلحلری بیله‌استماعدن بیقمشدر . برانسان محنت ومشقت چكسه اوزون اوزادی مباحثه‌لردن نفرت ایدوب سویلدیكی سوز امرقطعی كبی تاقی اولنمسنی ارزو ایدر . تعریضاتدن اصلا خوشلانماز . معترضلره یوز ویرمز . زیرا تجارب كثیره‌سی حسبیله فكرینك اصابتندن مطمئندر .

مثنوی

﴿ كرخمش كردی وكرنی آن كنم ﴾

﴿ كه همین دم ترك خان ومان كنم ﴾

مثنوی

﴿ مرد سفلی دشمن بالا بود ﴾

﴿ مشتری هر مکان پیدا بود ﴾

« ترجمه » سفلی اولان انسان بالانك دشمنی اولور؛ هر مكانك مشتریسی پیدا اولور . « شرح » عادی ومادی اولان کیمسه روحانیت وعلویته معترض اولور . بونلرده دنائت ایچنده جهل وحسد واردر. اخلاق حمیده اصحابی ایسه باعث علویت وموجب عدلت اولان حالات ومقاماتی تحری ایدر .

مثنوی

﴿ ای ستیزه هیچ تو بر خاستی ﴾

﴿ خویشتن را بهر کور آراستی ﴾

« ترجمه » [ینه اعرابی زوجه سنه دیبورکه :] ای عنوده ! سن اعما اولانلر ایچون هیچ قالقوب کندینی تزیین ایتدیکك وارمیدر ؟ « شرح » ای نفس ! اکر حقائق عقلیه یی ودقایق روحانیه یی اکلامدکسه قصوری کندکده بیل! الآن نفس اماره درجهٔ سفلیه سنده سك ! برقادین اعما اولانلر ایچون کندینی تزیین ایتمیه جکی کبی روح حلاوت وزینت معنویه یی اعما مثال اولان نفس اماره یه کوسترمز . فقط علویت ایستر ایسك نفس مطمئنه یه واصل اول ده بعده کمالات روحانیه یی کور !

مثنوی

﴿ کرجهانرا پردر مکنون کنم ﴾

﴿ روزی توچون نباشد چون کنم ﴾

« ترجمه » اکرجهانی الك قیمتلی اینجی ایله طولدیرسهم سنك نصیبك اولمدقجه بن نه یاپه یم ؟ « شرح » اعرابی زوجه سنه وحقیقتده انسان کامل غیر مستعد اولان

« ترجمه » جناب حق مسكی بیهوده یره كوزل قوقولو یاپمدی . حس وادراكدن طولایی یاراتدی، وقوهٔ شامه‌سی اولمیان كیمسه ایچون خلق بیورمدی.
« شرح » حق تعالی حضرتلری روایح طیبه‌یی قوهٔ شامه‌دن محروم اولانلر ایچون دكل بوقوته صاحب اولانلر ایچون خلق بیوردی. عارف وكامل‌ده معناً رایحه طویمیان ارباب هوا یاننده نشر بوی عرفان ایتمز. ایتسه‌ده قارشیسنده‌كی غیر مستعد مستفید اوله‌ماز .

مثنوی

﴿ حق زمین وآسمان برساختست ﴾

﴿ درمیان بس نارونورافراختست ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری یری، كوكی یاراتدی. اره‌لرنده چوق نور وآتش پارلاتدی. « شرح » زمین وسائر اجرام سماویه‌ده چوق نارونور موجوددر. بو نور ونار هم مادی ، هم معنوی اوله‌جغی آشكاردر . بیت شریفك مضمون عالیسی ایسه آتیده اكمال بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ این زمین را از برای خاكیان ﴾

﴿ آسمانرا مسكن افلاكیان ﴾

« ترجمه » بو، یری، طوپراغه منسوب اولانلر، كوكی افلاكه متعلق بولنانلر ایچون مسكن خلق بیوردی. « شرح » حق تعالی حضرتلری زمینی ایچنده بولنان سفلی مخلوقات وعالم عالی‌یی علویلر ایچون خلق وایجاد بیوردی ؛ كذلك عادی وسفلی كلمات وحركات طبعاً عادی واستعداددن عاری بولنانلره، حقائق وحكم علویه ذاتاً وخلقةً عالی اولانلره مخصوصدر .

نقابنی آچارلر . « شرح » برمستعد برعارفك نزدینه كلیرده طالب حكمت اولور اینه صاحب عرفان كندینی بحق كوستروب نیجه نیجه حكم وحقائق اظهار ایدر.

مثنوی

﴿ هرچه راخوب وخوش وزیبا كنند ﴾

﴿ از برای دیدهٔ بینا كنند ﴾

« ترجمه » هرنه‌یی كوزل ، خوش ، لطف ایدرلرسه كورن كوزك قابلیتی ایچون ایدرلر . « شرح » هانكی براوسته ، كوزل برشیٔ اعمال ایدر ایسه انی اهل نظر ایچون یاپار . اعما ایچون اعمال ایتمز . برعارف وكامل كلام حكمت انجامی مستمع مستعداولانلره سویلر ، كوروصاغرلره قارشی عارف بالله بالطبع سكوتی اختیار ایدر .

مثنوی

﴿ كی بود آواز چنك وزیر وبم ﴾

﴿ از برای كوش بی حس اصم ﴾

« ترجمه » چنك دنیان آلت موسیقی ایله زیر وبم تعبیر اولنان موسیقی صدالری صاغر بر آدمك حسی اولمیان قولاغی ایچون اولورمی؟ « شرح » موسیقی آلتیله مقامات ، صاغرلره مخصوص دكلدر . عارف وكاملكده بیانات حكمت آیاتی معناً مستمع اولان طالبلره‌در . بركیمسه روحانی هیچ برشیئ كورمدم وایشتمدم دیر ایسه قباحتی كندیسنده آرامایدر . ایشیده‌جك قولاق ، كوره‌جك كوز ، ایستیه‌جك كوكل وارسه نه الده ایدلمز ؟

مثنوی

﴿ مشك را بیهوده حق خوش دم نكرد ﴾

﴿ بهر حس كرد وپی اخشم نكرد ﴾

قارشیسنده‌کی آدمه معلومات ویرمك مقصدینه مبنیدر. یوقسه یالکز اولسه؛ یاخود قارشیسنده صاغر برانسان بولنسه سکوتی اختیار ایدر. مستمعك طلب واشتهاسنك وجود تکلمده تأثیر عظیمی واردر. عارف وکاملدن حصه آلمق ایچون استعداد وطلب لازمدر ؛ اویله طالب بولنمجه مرده مثال برواعظ اولسه بیله نشوه یاب اولوب اظهار حقائقه باشلار .

مثنوی

﴿ مستمع چون تازه آیدبی ملال ﴾

﴿ صد زبان گردد بگفتن گنگ ولال ﴾

« ترجمه » مستمع غمسز ، غرضسز لطیف کلنجه دیلسز بیله یوز لسانلی اولور. « شرح » رضای ربانی‌یی آرایه‌رق طالب حقیقت‌اولان برمستمع مستعدی کورن بر ناصح حقائق آشنا، منبع عرفاندن جریان ایده‌جك آب صافیٔ حکمتی حفظ وضبط ایده‌جك محفظهٔ قابه اساله ایله نشر زلال کمالات ایدر .

مثنوی

﴿ چونکه نامحرم درآید ازدرم ﴾

﴿ پرده درپنهان شوند اهل حرم ﴾

« ترجمه » وقتا که قپومدن ایچری نامحرم کلیر، اهل حرم پرده ایچنه کیزلنیرلر. « شرح » مخدرات، نامحرم اولانلردن کندیلرینی نصل صاقلارلر ایسه اهل عرفانده نادان اولانلردن صاقلانوب عرفان وحکمته دائر سوز سویلمز .

مثنوی

﴿ وردرآید محرمی دورازگزند ﴾

﴿ برگشاید آن ستیران روی بند ﴾

« ترجمه » اگر ضرر و یرمکدن اوزاق برمحرم کلیرسه قاپانمش اولانلر یوزلرینك

مثنوی

﴿ ای دریغا مر ترا گنجا بدی ﴾

﴿ تاز جانم شرح دل پیدا شدی ﴾

« ترجمه » کاشکی سنده وسعت حوصله اولیدی، تا روحمدن کوکلك شرحی ظاهر اولیدی ! « شرح » بنم سوزلرمی بیهوده ظن ایله تعریضه قیام ایدرسك ! اکر استعداد معنوی ایله براز وسعت ادراکه مالك اولسه ایدك دریای روحك امواج پرابتهاجندن کوکل دنیان ساحهٔ تجلی یه عکس انداز اولان آهنك لطیف ازلی، قابنه متجلی اولور وعالم روحانیت نصل عالی برفضای حقایق احتوا اولدیغنی اکلارده تعریضاتی تارك وطریق مستقیمه سالك اولور ایدك !

مثنوی

﴿ این سخن شیرست دربستان جان ﴾

﴿ بیکشنده خوش نمی کردد روان ﴾

« ترجمه » بو، سوز روح ممه سنده سوددر. امملك ایچون چکن اولمازسه اقماز. « شرح » بروالده نك ممه سندن سودی اممك ایچون مطیع چوجق لازم اولدیغی کبی بر عارف وکاملك اغزندنده لذت حکمتی چیقارمق ایچون بر طالب مستقیم الزمدر .

مثنوی

﴿ مستمع چون تشنه وجوینده شد ﴾

﴿ واعظ ارمرده بود کوینده شد ﴾

« ترجمه » دیکله ین کیمسه حقیقته صوصامش ، آرایجی اولدقجه واعظ جانسز فرض اولنسه ده سویلیجی اولور. « شرح » عاقلك ایراد کلام ایتمسی

مثنوی

﴿ ای زن ار طماع می بینی مرا ﴾

﴿ زین تحری زنانه بر تر آ ﴾

« ترجمه » [اعرابی حکایه سنه رجوع ایله] ای قادین! اگر بنی طمعکار کورور ایسك قادینلره مخصوص آر اشدیرمقدن یوقاری چیق! « شرح » عقل نفسه: بنی حیله کار و طمعکار ظن ایتمه! بن آمال و آلایش دنیادن وارسته وحب الله و قناعت مشروعه ایله آراسته یم! سنك طعنك ایسه طعن زنان ومابه الخسراندر. قادینجه تحریدن واز کچه ده ارلر کبی یقین، مشاهده صاحبی اول! نصیحتنی ویرمشدر.

مثنوی

﴿ آن طمع را ماند ورحمت بود ﴾

﴿ کو طمع آنجا که آن نعمت بود ﴾

« ترجمه » بنم او سوزم طمعه بکزر. لکن رحمت اولور، نره ده او طمع که او، یرده نعمت اولور؟ « شرح » صلاحه عائد نصایحدن کوتاه بینان ایله نامرد اولانلر بوی کبر وطمع استشمام ایدر، هرکسی طریق حقه دعوت ایدن نصیحت، عین نعمتدر. نعمت نصل طمع ونکبت اوله بیلیر؟

مثنوی

﴿ امتحان کن فقر را روزی دوتو ﴾

﴿ تا بفقر اندر غنا بینی دوتو ﴾

« ترجمه » سن فقری بر ایکی کون امتحان وتجربه ایت! تا فقرده ایکی قات غنا کوره سك! « شرح » فقر حقیقی: هرشی حق تعالی حضرتلرینك ملکی اولدیغنی بیلمك، اشیا واحوال فانیه یه ربط قلب ایتمامك، الده اولان مالی صورت مشروعه ده استعمال ایتمك لازمدر.

« ترجمه » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی :
ای عزیز! طوغری سویلدك! سن ناچیز و هیچ مثابه سنده اولان دنیادن قورتولمشسك!
« شرح » حضرت ابوبکر الصدیقه دنیادن قورتولدك بیورلمسی، ظلمت دنیادن
وانك آمال فانیه سندن قورتولدیغنی تبشیر ایچوندر. حکمت جوابیه آتیده واضحاً
کوریله جکدر.

مثنوی

﴿ حاضران گفتند ای صدر الوری ﴾
﴿ راست کو گفتی دو ضد گو راچرا ﴾

« ترجمه » حاضر بولنانلر دیدیلر : ای خلقك صدر واشرفی ! ایکی ضد
سویلیجی یه نه ایچون طوغری سویلر دیدیکز ؟ « شرح » فخر عالم صلی الله تعالی
علیه وسلم بر کیفیت اوزرینه بری برینه ضد اوله رق عرض فکر ایدن ابوبکر صدیق
حضرتلریله ابوجهل لعینه طوغری سویلدیکز بیورنجه حاضر بولنانلر حیرتده
قالوب استفسار کیفیت ایله اخذ جواب حکمت ایتمشلردر.

مثنوی

﴿ گفت من آیینه ام مصقول دست ﴾
﴿ ترك و هندو در من آن بیند که هست ﴾

« ترجمه » [حضرت پیغمبر] بیوردی: بن یدقدرتدن جلا بولمش بر آینه یم.
ترك، هندو؛ یعنی هر انسان کندی حالنی بنده کورور. « شرح » خاتم الانبیا علیه
افضل التحایا افندمز حضرتلرینه بر تجلیء عظیم وار ایدی که اخلاقی پاك اولانلر
کمالات مالانهایهٔ پیغمبری یی فهم ایدر و بدطینت اولانلر برودت حس ایله رو کردان
اولورلر ایدی. «نحن مرآة مجلوة قدیری کل احدفینا صورته » یعنی: «بز بر آینهٔ
مجلا یز که هر کس بزده کندی صورتنی کورور.» بو عباره نك، بعضیسی حدیث
اولدیغنی بیان ایتدیلر ایسه ده حدیث شریف اولدیغنه دائر صحیح خبرلر بولنمیور.
امامضمونی اصحدر.

« ترجمه » فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینی ابو جهل كوردی . دیدی : بنی هاشمدن برچیركین نقش آچیلدی . [شرحی اشاغیده كله‌جكدر .]

مثنوی

﴿ كفت احمد مر ورا كه راستی ﴾

﴿ راست كفتی كرچه كار افزاستی ﴾

« ترجمه » خاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری ابو جهله بیوردی: طوغریسك! طوغری سویلدك! كرچه ایش آرتیریجی، یعنی حدینی تجاوز ایدیجیسك! [طوغری سویلدك دیه واقع اولان فرمان رسالتپناهینك حكمتی آتیده كوریله‌جكدر .]

مثنوی

﴿ دید صدیقش بكفت ای آفتاب ﴾

﴿ نی زشرقی نی زغربی خوش بتاب ﴾

« ترجمه » ابو بكر الصدیق رضی الله تعالی عنه فخر عالمی كوردی . دیدی: ای كونش! نه شرقدن ونه غربدنسك ! غایت كوزل نور ایله پارلارسك !

« شرح » ابو بكر الصدیق رضی الله عنه ذاتاً وخلقةً لطیف وقلب منوری مالیٔ حكمت سعادت الیف اولدیغندن فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك كمالات مالانهایهٔ نبویه‌سنی كوردی .دیدی: كه یارسول المجتبا ! نور هدایت صاچان بر كونشسك ! شرق وغربه منسوب اولمیان بر آفتاب معنویسك كه كمالاتكی یالكز خالق لم یزل حضرتلری كما ینبغی بیلیر واهل ایمان دارینده‌سندن فیض ونور بولور .

مثنوی

﴿ كفت احمد راست كفتی ای عزیز ﴾

﴿ ای رسیده تو ز دنیای نه چیز ﴾

مثنوی

﴿ چونکه بر کردی توسر کرده شوی ﴾

﴿ خانه را کردان ببینی آن توپی ﴾

« ترجمه » سن اولدیغك یرده دونر ایسه‌ك باشك دونمش اولور . خانه‌یی دونیجی کورورسك ! حالبوکه دونن خانه دکل سنسك ! « شرح » شراب. حرص وغفلتله باشك دونمکده ایکن بنی‌ده کندك کبی ظن ایدییورسك. بوچرکاب‌. سوء ظن، سنك فنا اولان حالکدن دوران ونبعان ایدییور .

﴿ دربیان آنکه جنیدن هرکسی ازانجاکه ویست هرکسی را ﴾

﴿ ازجنبرهٔ وجود خود بیند تابهٔ کبود آفتابرا کبود نمایدوسرخ ﴾

﴿ سرخ نماید چون تابها ازرنکها بیرون آید سپید شود ازهمه ﴾

﴿ تابهای دیکر اوراست کوتر باشد وامام همه باشد ﴾

بو بحث شریف آنك بیانده‌در: که هرکسك حرکتی او، یردندر آنده‌در. هرکسی کندی‌وجودینك دائره‌سندن کورور. مثلامائی جام کونشی مائی‌کوسترر. وقرمزی جام قرمزی کوسترر ؛ نه وقت جاملر رنکاردن خارج ایسه جمله مشهودات صاف وجامده بیاض رنك اك باشده اك طوغری کوستریجی اولور . [هرکس نه اخلاقده ایسه اکثر خاتی‌اواخلاقده کورور؛ اما اک‌عالی اولان‌صفوت وجیادت قلب، جمله‌نك اعلاسی اولدیغندن انك‌صاحبی اشیا واحوالی بحق وبلاغل وغش کورر .]

مثنوی

﴿ دید احمدرا ابو جهل بکفت ﴾

﴿ زشت نقشی کزبنی هاشم شکفت ﴾

استعمال ایده بیلمسی ممکن اولدیغندن مستقیمی کاذبدن فرق وتمییز ایتمك اوزره دفعاتله بیان وایضاح اولندیغی وجهله دقت اولنملیدر ، هانکیسی شریعت غرانك احکام جلیله‌سنه موافق صورتده حرکت ایله بولندیغی محلده اصحاب کمال طرفندن حسن قبول اولنیور . هانکیسی عکس حالده بولنیور ، بورالرینی نظر تمییز ودقتده طوتوب دام اغفاله قاپلماملیدر .

مثنوی

﴿ بر سرا مرود بن بینی چنان ﴾

﴿ زان فرود تا نماند این کمان ﴾

« ترجمه » ارمود اغاجنك باشی اوزرنده ایکن اغاجك دیبنده‌کیلری بویله کوررسك ! ارمود اغاجندن اشاغی کل ده اوسوء ظن سنده قالمه‌سك !

« شرح » ای انسان معترض ! سن ولی کامله کبر وخود بینلك وحرص وطمع نقطهٔ نظرندن باقارسك ! بالطبع لایقیله کوره‌مزسك ! بحق کورمك ایستراایسه‌ك یره یعنی میدان عرفانه کل ده صکره حقیقتی کور ! ارمود اغاجنك باشندن باقمه ! تعبیری ، ضرب مثل اولمش بر حکایه‌یه مستند اولدیغی سویلنیور . کویا برقادین غیر مشروع صورتده برسودیکنی فراش وصالنه آلمق ، قوجه‌سنی اغفال وتر ذیل ایتمك ایچون تارلاده برارموداغاجنه چیقمش ، اشاغیده قالان زوجنه دیمش که سنك یانکده یبانجی برقادین واردر . زوجی کمال تعجبله انکار ایدوب یاکلش کوریورسك ، یانمده کیمسه یوقدر . جوابنی ویرمش ! صکره قوجه‌سی ارمود طوپلامق ایچون ارمود اغاجنه چیقنجه زوجه‌سی اولجه سوزلشوب تارلانك یاننده اوتلر ایچنه صاقلادیغی بر زنپاره‌یی چاغروب بلا پروا ذوقه باشلادیغنی زوجی ارمود اغاجی اوستندن کورونجه بونه حالدر ؟ دیه صورمش ، حدت ایتمش ! زوجه‌سی ، یانمده کیمسه یوق ! بو ارمود اغاجنك خاصه‌سندندرکه اولمیان شیلری انسانه کوستریور . دیه اغفال ایتمش ! بونك اوزرینه زنپاره‌یی یانندن صاومش ! احمق قوجه‌سی اغاجدن ایندیکی زمان زنپاره‌یی کورمدیکندن زوجه‌سنك سوزینه ، عفتنه قانمش ! بو بیت شریف ، صرف خیال اولان بو حکایه‌یه مستند دکلدر . قصه‌دن حصه اعتباریله نظم بیوریله‌رق حقیقتی ترجمه‌یی متعاقب شرح اولندیغی کیبدر .

« ترجمه » او ، ییلانك زهرلی دیشی جاننك دشمنیدر . بن دوستمك علمندن دشمنی دوست ایدرم . « شرح » ییلانك باعث هلاکی وانسانلره دشمن اکبر اولمسنك سببی آلت تسمیمی اولان دیشیدر ؛ بن ایسه دیشنی قوپارنجه آنی کندیمه وهرکسه دوست ایتمش اولورم . شیخ عاقل ، انسانك دشمن جانی کندی اخلاق ذمیمه‌سی اولدیغنی بیله‌رك اذن حق ایله انی طریق مستقیمه ارشاد واخلاق ذمیمه‌سنی اوزرندن رفع ایله افلاح ایدنجه کندینه وهرکسه یار وفا کار ایلمش اولور .

مثنوی

﴿ آن طمع هرکز نخوانم من فسون ﴾

﴿ این طمع را کرده ام من سرنکون ﴾

« ترجمه » طمعدن طولایی هیچ بروقت افسون اوقومم ! بن بوطمعی ذاتاً باشی اشاغی ایتدم . « شرح » شیخ عاقل معترض غافله خطاباً : سن بکا طمعدن ناشی قناعت وتوکلدن دم اوروب مریدان جمع ایدییورسك دیرایسك خطا ایدرسك ! بنده طمع دکل اذن حق ایله انسانلرك قلبندن زهر طمعی امحاوورطهٔ هولناك حرصدن رهایاب ایده‌جك اکسیر عظیم التأثیر روحانیات وار . دیر .

مثنوی

﴿ حاشالله طمع من ازخلق نیست ﴾

﴿ از قناعت دردل ما عالمیست ﴾

« ترجمه » حاشالله ! بنم خلقدن طمعم یوقدر . بنم قلبمده قناعتدن برعالم واردر . « شرح » شیخ کاملك ارشاد ایچون انسانلری تحری ودلشاد ایتمسی ، حرص وطمعدن وبوکبی اسباب مقدوحه‌دن منبعث ، دکلدر . احسان حق اولان قناعتدن کوکلنده برعالم واسع معنوی واردرکه مال ومنال دنیادن مستغنیدر . بوکلام حکمت انجام شیخ کامل لساننددر . اما برمتشیخ ده بوکلماتی سرقتله

شریفی مجاز دکلدر . حقیقیدر . هرشیئك حقیقتنی نظرعبرتله کورن اهل حکمت فقر ایچنده پك چوق نعمت بولدی. فقر حقیقی حب دنیایی رفع ایدن وکافهٔ ملك ومالی الله تعالی یه منسوب بیلن فقر متواضعانه‌در.

مثنوی

﴿ ازغضب برمن لقبها راندی ﴾

﴿ یار کیر ومار کیرم خواندی ﴾

« ترجمه » غضبدن بنم اوزریمه لقبلر سوردك ! بن یارطوتیجی ایکن سن بکا مار طوتیجی دیدك ! « شرح » اعرابی زوجه‌سنه : حال غضبده بکا چیرکین چیرکین سوزلر وغیرلایق لقبلر سویلدك ! بکا دیدك، که مارکیرسك ! بن حقیقتده مارکیر دکل یارکیرم . دیمش ! شیخ کامل تن‌دخواولان برعنوده اخلاق ذمیمه اصحابیله احمقلری صید وشکار واغفال ایدیورم ظن ایتمه! بن هرکیمی طوتار ایسه‌م اخلاق ذمیمه اصحابندن اولسه‌ده باذن خدا آنی فنالقدن تخلیص وطریق حقه سوق ایله باذن الله آنی احیا ایدرم دیر .

مثنوی

﴿ کر بکیرم برکنم دندان مار ﴾

﴿ تاش ازسر کوفتن نبود ضرار ﴾

« ترجمه » اکر ییلانی طوتسم آنك دیشنی قوپاریرم. تاکه اورمقدن ضرری اولمسون ! « شرح » برانسان کامل ، ییلان کبی زهر افشان اولان بر نفس اماره‌یی صیدایله بندصلاحه قیدایدر . اخلاق مقدوحه‌یی کوکندن قوپاروب خصائل ممدوحه ایله برقلب مستعدی احیا ایدر.

مثنوی

﴿ زانکه آن دندان عدوجان اوست ﴾

﴿ من عدورا میکنم زین علم دوست ﴾

مثنوی

﴿ آن یکی رانعمت وکالا دهند ﴾

﴿ وین دکررا برسر آتش نهند ﴾

« ترجمه » او ، برینه نعمت ومتاع ویرسونده بو دیکری آتش باشنه قوسون ! « شرح » ممکنمیدر ؟ که امرحقه مطیع اولمیان کیمسه نعمت ولذت ایله مستغرق مسار ، امرحقه اطاعتله بذل‌وجود ایدن بندهٔ خدا مؤبداً آتش‌فقرواضطرارده برقرار اولسون ! بوممکن دکلدر . حقه‌مطیع اولانلر ایچون عاقبت الامرسعادت وعاصیلر ایچون عذاب‌وذلت محققدر .

مثنوی

﴿ آتشش سوزا که داردآین کمان ﴾

﴿ بر خدا وخالق هر دوجهان ﴾

« ترجمه » هرکیم بوشبهه‌یی ایکی جهانی خلق ایدن جناب خدا اوزرنده طوتارایسه آتش آنی یاقسون ! « شرح » برنادان ، الله‌تعالی حضرتلری فقیر ومطیع اولانلری عقباده مضطرب براغوب ذوق‌وصفا زنکین اولانلره لایقدر . دیسه اوظن ، حق‌تعالی حضرتلرینه سوء ظن ایدلمسنه مبنی مردود دوجهان اولور ، زیرا ظن ایتدیکی حال ، عادل مطلقه کوره محالدر .

مثنوی

﴿ فقر فخری نز کزافست ومجاز ﴾

﴿ نی هزاران عز پنهانست ناز ﴾

« ترجمه » فقر فخری ، حدیث شریفی بیهوده ومجاز اولمیوب حقیقیدر ، فقرده بیکلرجه عزوناز پنهان‌دکلیدر ؟ « شرح » ﴿ الفقر فخری ﴾ حدیث‌

مثنوی

﴿ کار درویشی ورای فهم تست ﴾
﴿ سوی درویشان بمنکر سست ﴾

« ترجمه » درویشلك ایشی سنك فهم وادراکنك فوقنده‌در درویشلرك جانبنه حقارتله یان باقمه ! « شرح » فقر وقناعتی آکلامغه مقتدر اولمیان شخص اهل فقر وقناعتی تحقیر ایده‌جکی یرده کندینی اصلاح وافلاحه چالیشمش اولسه هر حالده خیرلی اولور .

مثنوی

﴿ زانکه درویشان ورای ملك ومال ﴾
﴿ روزیٔ دارند ژرف ازذوالجلال ﴾

« ترجمه » زیرا درویشلر ملك ومال فوقنده صاحب جلال اولان اللهدن بیوك رزق طوتارلر . « شرح » فقرلری حسبیله درویشلره حقارت کوزیله باقمه ! اهل عرفان اولان فقرا ، اثر مرحمت جناب خدا اوله‌رق بوفانی ملکك وراسنده بررزق معنوی وغدای روحانی‌یه مالکدر که سنك فهمك آنی ادراکه غیرمقتدر وانلرك نظرنده ملك فانی ، شیٔ حقیردر .

مثنوی

﴿ حق تعالی عادلست وعادلان ﴾
﴿ کی کنند استمکیری بر بی‌دلان ﴾

« ترجمه » حق‌تعالی عادلدر . عادللر ایسه نصل بی‌دل وعاجز اولانلره ظلم ایدرلر ؟ « شرح » فقیر وفقط امر حقه مطیع اولان برمرد دلیر ، اجرای وظیفه اثناسنده اضطرابات چکمش وحب دنیادن تجرد ایتمش ایکن ممکنمیدرکه عادل مطلق اولان الله‌تعالی حضرتلری اکا مددرس اولمسون ؟ اوکونه مردان خدا مسعودیت قلبیه ایچنده صور کثیره ایله متنعم اولور .

کشف ایدر. » اکر عیبی یوغیسه فقر صاحبنی دهاعالی کوسترمش اولور. بی عیب اولانلر فقردن فخر ایدرلر . ماهر و مقتدر قپودان لیمان ایچنده وآسایشده دکل فورطنه‌لی هواده امواج دریا ارەسنده اظهار مهارت ومتانت ایدر .

مثنوی

﴿ کز طمع عیبش نبیند طامعی ﴾

﴿ کشت دلهارا طمعها جامعی ﴾

« ترجمه » برحریص وطامع طمعندن طولایی زنکین افندینك عیبنی کورمز ، حرص وطمعلر کوکللری جامع ومحیط اولدی . « شرح » ثروت عیبی نه‌وجه ایله اورتر ؟ دنیلیرسه انسانلرذاتاً طمعکاردر . براهل ثروتی کورونجه اندن نصل استفاده ایده‌جکلری دوشونوب عیبنی کورمزلر . وکورسه‌لرده ستره چالیشیرلر . چونکه حرص وطمع اکثر خلقك قلبنی احاطه واماته ایتمشدر . جوابی ویریلیر .

مثنوی

﴿ ورکدا کوید سخن چون زرکان ﴾

﴿ ره نیابد کالهٔ اودر دکان ﴾

« ترجمه » اکر دیلنجی خالص التون کبی پارلاق سوزسویلسه آنك قماشی دکان اعتباره یول بولماز . « شرح » انسانلر حریص وطامعدر ؛ اهل معرفته دکل صاحب ثروت اولانلرك آغزلرینه باقارلر. حسب‌القدر مالاً فقیر ، خلقةً غنی وذکی اولان بر انسان نه‌قدر پارلاق ومعنیدار سوز سویلسه طمعکاران بوسوزی اذعان ایدەمز . زیرا حب ثروت کوزلرینی قاپامش ، پرده‌دار حرص وطمع اولمشدر .

« ترجمه » اكر اسيرك برعيبى اولور ايسه اسيرجى انى نصل چپلاق ايده‌بيلير ؟ بلكه البسه ايله اكاحيله‌ايدر . « شرح » اسيرك برعيبى يوغيسه‌اسيرجى آچيق ، البسه‌سز كوسترر ، وارايسه عيبنى ستر ايتمك اوزره البسه اكساوعيبنى خدعه ايله اخفا ايدر . اخلاق ذميمه‌نك صاحب واسيرى عيوبنى ستر ايتمك ايچون مال وملكه احتياج كوسترر . اسباب مستعار ايله چيركينلكنى صاقلامش اولور .

مثنوى

﴿ كويد اين شرمنده است‌ازنيك وبد ﴾

﴿ زين برهنه كردن ازتو مى رمد ﴾

« ترجمه » [اسيرجى مشترى‌يه] سويلر : بو ، كوله ايى وفنادن اوتانير . محجوبدر . البسه‌دن عارى ايلمكدن سندن اوركر . « شرح » عيبى اولديغنى اسيرجى بيلنجه بالطبع اسيرك البسه‌سنى چيقارماز . چيقارمامقده‌كى سبب‌حقيقى‌بى ستر ايتمك ايچون كمال حجابندن بحث ايدر ، بوحيله‌ايله موجود اولان برعيبى اخفا وموهوم برخاصيت وعفت ايله‌قدر وقيمتنى اعلايه چاليشير . اخلاق ذميمه اصحابى‌ده ، ضعف‌قلبنى وآمال غيرمقبوله‌سنى كيزله‌مك ايچون مالى‌سور وحقه دكل ماله طابار .

مثنوى

﴿ خواجه درعيبست غرقه تابكوش ﴾

﴿ خواجه‌راما لست‌ومالش‌عيب‌پوش ﴾

« ترجمه » افندى قولاغه قدر عيبده بوغولمشدر ؛ افندينك مالى واردر . مالى عيبنى اورتر . « شرح » اخلاق ذميمه‌ده مستغرق اولانك مالى عيوبنى ستر ايدر . معيوب اولانلر ماله‌پك چوق رغبت‌ومحبت ايدرلر. حديث‌شريفده : ﴿ العلم‌والمال يستران كل‌عيب والفقر والجهل يكشفان كل عيب ﴾ بيورلمشدر . معناى شريفى : « علم ايله مال كافهٔ عيوبى سترايدر ، وفقر ايله‌جهل كافهٔ عيوبى

مثنوی

﴿ مرد حق باشد بمانند بصر ﴾

﴿ پس برهنه به‌که پوشیده نظر ﴾

« ترجمه » الله آدمی ، کوز کبیدر ؛ ایمدی قاپالی نظردن آچیق کوز اولادر . « شرح » مردحق نورنظردر . انوار بصرك التماعی کوزك آچیق بولنمسنه وابسته‌در ، مال‌ومنال انسان کامله پرده اولور . صبر وجسارتنی وسائر اوصاف مقبوله‌سنی اظهار ایتمکدن منع ایدر . شوقدرکه مذموم اولان مال حب دنیایی وکبروغروری داعی اولوب یوقسه مشروع ومقبول صورتده استحصال واستعمال اولنان مال ، وبال دکل بر نعمت عالی‌العالدر .

مثنوی

﴿ وقت عرضه کردن آن بنده فروش ﴾

﴿ برکند از بنده جامهٔ عیب پوش ﴾

« ترجمه » اسیر صاتان کیمسه کوله‌یی کوستردیکی وقت اکر برعیبی یوغیسه عیب اورتن البسه‌یی بدنندن‌قوپارر . « شرح » اسیرینك بدننده برعیبی‌اولمدیغنی بیلنجه مشترینك رغبت وامنیتنی جلب ایتمك اوزره بنده‌فروش اسیرك البسه‌سنی چیقارارده کوسترر . اخلاق حمیده‌سیله جسارت وصبرندن امین اولان کیمسه عیب پوش اولان مال ومنالك ارقه‌سنده کندینی کیزله‌مز . مردانه اورته‌یه چیقار . اوصورتله قیمت معنویه‌سنی کوسترمش اولور .

مثنوی

﴿ وربود عیبی برهنه اش کی کند ﴾

﴿ بل بجامه خدعهٔ باوی کند ﴾

مثنوى

﴿ كفت اى زن توزنى يابوالحزن ﴾

﴿ فقر فخر آمد مرا بر سر مزن ﴾

« ترجمه » [اعرابى] ديدى : اى قادين ! سن قادينميسك ؟ ياخود حزن صاحبيميسيك ؟ فقر ، بكا فخر كلدى ! باشمه اورمه ! « شرح » صور متنوعه ايله نفس عقلى ازعاج ايتمى اوزرينه عقل كامل نفس مزعجنه خطاباً : نفسى سك ؟ يوقسه منبع حزن والميسك ؟ اصلا راحت طورمازسك ! باعث فخر اولان فقرى آلت ازعاج اتخاذ ايدرك بنى تحقير ايدرسك !

مثنوى

﴿ مال وزر سررا بود همچون كلاه ﴾

﴿ كل بود او كز كله سازد پناه ﴾

« ترجمه » مال والتون باشه كلاه كبيدر ، صاچسز اولور او كيمسه كه كلاهدن باشى صيغنه جق يرياپار . « شرح » كل وصاچسز اولان كيمسه باشنك چير كينلكنى قاپامق ايچون كلاهه محتاج اولديغى كبى صبر وغيرتى اولميان انسان ده كندى صبرسزلغنى واخلاق ذميمه سنى كيزله مك ايچون مال ومناله التجا ايدر .

مثنوى

﴿ آنكه زلف جعد ورعنا باشدش ﴾

﴿ چون كلاهش رفت خوشتر آيدش ﴾

« ترجمه » اول كيمسه نك كه جعد ورعنا زلفى اوله ! انك كلاهى باشندن كيدنجه او حال دها كوزل كلير . « شرح » دلبرك باشى آچيق اولورسه زلف نظربا سنك طرهٔ جاذبه دارى نه قدر كوزل كورونه جكى محتاج ايضاح دكلدر . ايشته غيور وصابر اولان انسان حسب القدر مال ومنالدن محروم اولنجه صبر وهمتى دها پارلاق ، دها رعنا ظاهر اولور .

مثنوی

﴿ زن ازین کونه خشن کفتار ﴾

﴿ خواند برشوی خود آن طومارها ﴾

« ترجمه » زن اعرابی بوکبی سرت؛ درشت سوزلردن کندی زوجی اوزرینه طومارلر، تویبخنامه‌لر اوقودی. « شرح » زن اعرابی، زوجه ونفس، عقله ویبلان، مارکیره و اغفال اولنمش طالب، مدعی کاذبه، بو یولده لسان استعمال ایتدیلر. بونلرك ایچنده زن ایله نفس حقسز، مارهم حقلی، هم حقسز، اغفال اولنمش بیچاره طالب هرحالده حقلی ایدی؛ زن اعرابی ایله نفسك حقسزلغی بعده ندامتی بو حکایهٔ حکمت علامه‌ده کوریله‌جکدر.

مثنوی

﴿ مرد چون این طعنها از زن شنفت ﴾

﴿ مستمع شد بعدازین بین تاچه کفت ﴾

« ترجمه » مرداعرابی وقتاکه بو طعنلری خاتوندن ایشتدی. دیکله‌یجی اولدی. بوندن صکره باق! نه سویلدی؟ « شرح » نفسك الفاآت و آمال حریصانه‌سنی عقل کامل استماع ایلدکدن صکره آتیده‌کی جواب حکمت مابنی ایشیتده بو حقیقتدن متنبه و مستفید اول!

﴿ نصیحت کردن مرزن خود را که درفقیران بخوری منکرودرکار ﴾

﴿ حق بکمان کمال نکر وطعنه مزن درفقر و فقیران بخیال و کمان ﴾

﴿ بی نوایی خویشتن ﴾

شخص اعرابی کندی قادیننه: فقرایه حقارتله باقه! وحقك ایشنه کمال حسن ظن ایله نظرایت! کندی بی نوالغك خیال وظنیله فقره وفقرایه طعنه‌زن اولمه! دیه نصیحت ایتمسنه دائردر:

مثنوی

﴿ نام حق بستاند ازتو دادمن ﴾

﴿ من بنام حق سپردم جان وتن ﴾

« ترجمه » جناب حقك نام پاكی سندن بنم حقمی آلیر . بن جان وبدنمی حق تعالینك نام شریفنه ایصمارلدم. « شرح » بو بیت شریفك مألی برشیخ كاذبه آلدانمش ، صكره خطاسنی آكلامش اولان برطالب حق لساندن سویلنمشدر . او بیچاره دیركه : ای متشیخ ، ای مغفل ! سن بنی اغفـال وذلیل ایدر ایكن حق یولی بودر دیر ایدك ! بن ده حقی سودیكمدن تعریفـك وجه ایله حركت وكندیمی كرفتار مذلت ایلدم . آلدانمش اولدیغمی آكلادم ، كرفتار الم اولدم ؛ اما كرك آلداندیغم صره ده ، كرك شمدیكی حالده جان وتنمی حق تعالی حضرتلرینه تفویض ایلدیكمدن سندن حقمی آلمغی ینه جناب حقه حواله ایدر ومنتقم الجباردن دادمی بكلرم .

مثنوی

﴿ یا بزخم من رك جانت برد ﴾

﴿ یاكه همچون من بزندانت برد ﴾

« ترجمه » یا بنم یاره مله جانك طمرینی كسسون ! یاكه بنم كبی سنی زندانه كوتورسون ! « شرح » بوبیت شریفك مألی ، صورتا بیلاندن افسـونجی یه خطابدر . سن افسون ایله بنی طوتدیغك ایچون یا بنم سم و زخمم جان طمرینی تسمیم وقطع ایلسون ! یاخود بنی طوربه زندانه آتمش اولدیغك كبی حق تعالی حضرتلری سنی ده زندان یأسه آتسون ! اصل خطاب ، حقیقتده نادم اولمش بر بیچاره نك لسان حالندن مدعیٔ كاذبه عائددر . سن بنی اغفال واضمحلال ایتدیكك ایچون قادر مطلق حضرتلری سنی دنیا وعقبا زندانه القا ومعذب وپراداینسون ! صورتنده شرح اولنه بیلیر .

« ترجمه » ييلان سويلر : ای افسونجی ! خبرك اولسون ، آكاه اول ! سن كندی خاصيت وهنركی كوردك ! شمدی بنم افسونمی ده كور ! « شرح » حيله كار يالانجيلر ، لسان حال ايله مدعیٔ كاذبه ديرلركه سن بزی اغفال ايتدك ! اما بزده سنی اغفال وبدل حال ايتدك ! سن بزی اقناع ايچون برچوق يالان استعمال واختراع ايتديككك صره ده سن ده عبادات خالصه وافكار واجراآت مقبوله دن محروم اولدك ! ايشته يالانجی ايله ييلانجينك حالی بودر .

مثنوی

﴿ تو بنام حق فريبی مرمرا ﴾

﴿ تا كنی رسوای شور وشر مرا ﴾

« ترجمه » سن بنی حق تعالينك نام شريفيله آلداتيورسك ! كه بنی شر وشورك رسواسی ايده سك ! [آتيده كی بيت شريف ايله اكمال مأل اولنمشدر] .

مثنوی

﴿ نام حقم بست نه آن رای تو ﴾

﴿ نام حق را دام كردی وای تو ﴾

« ترجمه » بنی جناب حقك اسم شريفی باغلادی . سنك رأيك باغلامدی . نام جليل حقی طوزاق ايتدك ! وای سنك حالنه ! « شرح » ای متشيخ ومدعیٔ كاذب ! سن بنی بی اذعان وبی عرفان بولديغندن حق تعالينك امری شويله در ، بويله در ، ديه برطاقم شيلر سويلدك ! قانديردك ! طريق مستقيمدن چويردك ! دقت ايت ! نه قازاندك ؟ نه بيوك كناه وخطا ايشلدك ! زيرا نام پاك خدا سلامت وسعادت دوسرا ايچون قاله آلنمق سزا ايكن سن ، بنم كبی حقيری آلداتمق ايچون او نام عالی يی استعمال ايتدك ! بر كيمسه بر آدمی اغفال ايده جك اولور ايسه بيلسونكه كندی كنديی آلداتمش وكاذب ومغفل عنوانی ايله بدنام اولەرق رذيل اولمش اولور .

وقاللريله انى اضرار وبى‌اعتبار ايدر؛ زيرا اويله مغفل وبداخلاقى كورنلر كندى شيخلرينكده يولسزلغنى وزشتئ حالنى اكلارلر، بنـاءً عليه متشيخ ومريدانى بى‌اعتبار براقيرلر .

مثنوى

﴿ كرنبودى دام اوفسـون مار ﴾

﴿ كى فسون ماررا كشتى شكار ﴾

« ترجمه » ييلانك افسونى اكر او افسونكره طوزاق اولمامش اوليدى ييلانك فسونته اونه وقت شكار وكرفتار اولور ايدى ؟ « شرح » افسونكر ييلانى طوتار . دقت‌ايله باقيلير ايسه ييلانزده افسونكرى ياقالار . چونكه مار ، افسونكرك قلبنه كندى محبتنى القا ايتمش ، او محبتله انى‌مشغول ونوعماشكارايلمش ، امور خيريه ووظائف مقبوله‌اجراسندن اليقومشدر . برطرفدن افسونكرمارى ، مار افسونكرى ياقالاديغى كبى مدعئ كاذب ، بداخلاق اولانلرى ، بداخلاق اولانلر مدعئ فاسدى صيد وشكار وجملـه‌سى برى برينى پريشان وتارمار ايدر .

مثنوى

﴿ مردافسونكرزحرص كسب وكار ﴾

﴿ در نيـا بد آن زمان افسـون مار ﴾

«ترجمه» افسونجى ، حرص كسب‌وكاردن‌طولايى اوزمانده ييلانك افسونى اكلايه‌ماز . «شرح» بد اخلاق واحمق اولانلرى جلب ودام‌خدعه اتسـاميله طوتوب رام ايدر ايكن حرص و طمعى حسه بيله انلركده كنديسـنه ايراث ايده‌جكلرى انواع مضراتى خاطرينه كتيرمز . ايكى طرفده آلدانمش‌اولور .

مثنوى

﴿ ماركويد اى فسونكر هين هين ﴾

﴿ آن خود ديدى فسـون ما ببين ﴾

مثنوی

﴿ هم توماری هم فسونگرای عجب ﴾

﴿ مارگیر وماری ای ننك عرب ﴾

« ترجمه » هم ییلان، هم سحربازسك ! بوحال غایت عجیبدر ! هم ییلان طوتیجی، هم ییلانسك ! ای سن که عربك عیب وعاریسك ! « شرح » نفس، هم سندی عقلنه، هم ریاكار اولان مدعیلره دیرکه : ییلان کبی حیله کارسك ! اویغونسز اولانلری کندی طرفکه چکروکندك کبی بداخلاق ایلرسك! بوحاللرکله انسانلرك عیب وعاری والك شنیع ریا کاریسك !

مثنوی

﴿ زاغ اگر زشتیٔ خود بشناختی ﴾

﴿ همچو برف ازدرد وغم بگداختی ﴾

« ترجمه » قارغه سندینك چیرکینلکنی بیلمش اولیدی ، دردوغمدن قار کبی اریر ایدی . « شرح » سن، حقیقتده نه‌قدر بدبخت وچیرکین اولدیغنی بیلمزسك ! ریا کارلق ایله خلقی اغفال ایدرم فکریله متسلی‌اولورسك ! حقیقتده چیرکین قارغه‌کبی حاللرینی کاهی کورمش اولیدك گرفتار اولدیغك ذلتدن طولایی کاملاً اریر ووجود غفلت آلوددن خلاص اولمش اولوردك !

مثنوی

﴿ مرد افسونگر بخواند چون عدو ﴾

﴿ اوفسون برمار ومار افسون برو ﴾

« ترجمه » افسونگر اولان انسان ، ییلانك اوستنه دشمن کبی افسون اوقور . حقیقتده ییلان‌ده لسان‌حال‌ایله آنك‌اوزرینه افسون اوقور! « شرح » مدعیٔ کاذب، احمق وبد اخلاق اولانلری اغفال واضرار ایتدیکی کبی انلرده حال

اولدیغنی کوریورم؛ مکرعقلك بوکبی مهاجمهٔ سباعانه‌یه، مصاوله‌ٔ الیمه‌یه یارار! یازیق! بویله برمخلوق ، عاقل نامنی آلدیغی جهتله آنك عارندن عقلسزاولمق اولا واعلادر . نه‌قدر حقارت آمیز سوزلر !

مثنوی

« چون که عقل توعقیله مردمست »

« آن نه عقلست آنکه مارو کژدمست »

« ترجمه » زیرا سنك عقلك انسانك بند وقیدیدر ؛ اوشی عقل دکلدر . ییلاندر، عقربدر . « شرح » عقل، سلامت وسعادتی، احسن حالات وکیفیاتی بیلمکه خدمت ایدر. سن ایسه بو حالات جایله‌یی استحصال ایتمك شویله طورسون معنیدن تهی وریاایله مالی کلمات مالایعنی ایله هرکسی اغفال ایدر وپابند جور وملال اولورسك ! عقل داعیٔ سعادتدر . مانند عقرب انسانلری تسمیم ودلخون ایدن عقل دکلدر. بوحقیقتی مادهٔ اکلامق ایستر ایسك باق ! که بنی عقلك نه‌حاله کتیردی؟ راحت ولذتدن نصل محروم براقدی ؟

مثنوی

« خصم مکر وظلم توالله باد »

« مکر عقل توزما کوتاه باد »

« ترجمه » سنك حیله وظلمنك خصمی الله اولسون ! عقلکك حیله وضرری بزدن قیصه اولسون ! « شرح » سن اوقدر ظالم وحیله کارسك که سندن کیمسه قولایلقله قورتوله‌ماز . سنك کبی قوی بر ریا کارك دشمنی قادر مطلق حضرتلری اولسون ! بزی سنك مکر وشرکدن حفظ وخلاص بیورسون . بوافادات فی‌الحقیقه حقسزاولان نفسدن صدور ایتمش ایسه‌ده حیله‌کار وریاکارمی وشیخ قیافتده بولنان بعض مرضکارك احوال ذات اشتمالنی پك کوزل تعریف وتوصیف ایدییور .

مثنوی

﴿ سوی من منکر بخواری سست سست ﴾

﴿ تا نکویم آنچه در رکهای تست ﴾

« ترجمه » بنم جانمه حقارتله ضعیف ویان باقمه ! تا سویله‌میه‌یم اول شیئی که سنك طمرکده واردر . « شرح » ای عقل ! بکا او قدر حقارت آمیز باقمه ! اکر براز دها قیزار ایسم طمرلرکده نه‌قدر حیله وریا وار ایسه هپسنی اورته‌یه دوکه‌رك سنی ذلیل وبدنام ایدرم .

مثنوی

﴿ عقل خودرا ازمن افزون دیدهٔ ﴾

﴿ تو من کم عقل راچون دیدهٔ ﴾

« ترجمه » کندی عقلکی بندن زیاده کورمشسك ! سن ، بنم کبی ناقص العقلی نصل کوره بیلدك ؟ « شرح » کندینی هر کسدن چوق عقللی قیاس ایدن بر کیمسه ایکن قاریشـکده کنی ناقص العقل کوریبورسـك ! حقیقتـده نه کندینی ونه بنی کوریبورسـك ! کندی عقل وکبرکله مشـغول ایکن تدبیرسز فرض ایلدیککك بنی نصل کوره بیلدك ؟ که طعن ایتمکه قیام ایلدك ! بو افاده هم تعریضی ، هم استهزائی حاویدر .

مثنوی

﴿ همچو کرك غافل اندر ما مجه ﴾

﴿ ای زننك عقل تو بی عقل به ﴾

« ترجمه » غافل قوردکبی بزه صیچرامه ! ای آدم ! عقلك عارندن عقلسز اولمق اولادر . « شرح » اعرابی خاتون دییورکه : بن بو حقائقی سویلدیکمدن طولایی غافل قوردکبی پرخشم وکین اولمش وبنی تحقیر ایچون هجومه حاضرلنمش

مثنوی

﴿ تو مخوانم جفت وکمتر زن بغل ﴾
﴿ جفت انصافم نیم جفت دغل ﴾

« ترجمه » سن بکا جفت اوقومه ! بك از قولتق اور ! بن انصافك جفتی یم. حیله نك جفتی دکلم ! « شرح » ای عقل ! استهزا کارانه بکا ناقص سویلدك ، بن سنك جفتك اولەماز ایسەم باری طوغری سوزك وانصافك جفتی یم ! قناعت وتوکل کبی مطنطن سوز چالوب حیله وریانك جفتی دکلم !

مثنوی

﴿ چون قدم بامیر وبابك میزنی ﴾
﴿ چون مکس رادرهوارك میزنی ﴾

« ترجمه » نصل بکلکه اایاق باصار ، بحث ایدرسك ؟ سینکك طمرینی هواده اورورسك ! « شرح » بیوك شیلردن دم اوروب جهان معنیده بك اولانلر ایله همتا اولمق ایسترسك ! حالبوکه حد ذاتکده هیچ بر سرمایەك اولمیوب اك عادی شیلری هوای کبر ونخوتده صید وشکار وکندینی ازهر جهت بی اعتبار وکم عیار ایدرسك !

مثنوی

﴿ باسکان زین استخوان در چالشی ﴾
﴿ چون نی اشکم تهی درنالشی ﴾

« ترجمه » کوپکلرله بوکمیك ایچون غوغاده سك ! ایچی بوش بر قامش کبی نالش وفریادده سك ! « شرح » کلب دنی کبی محب دنیا اولان برچوق مدعیلر ایله کبر وغرور کمیکلری ایچون نزاع ایتمکده ایکن برده روحانیت وعظمت صاتمق ایسترسك ! باطنك معناً ومادةً هرنوع نعمتدن خالی ومحرومیتله بوش قامش کبی فریاد وفغان ایله مالیدر .

« ترجمه » قناعتدن سن نه‌وقت جانکی شمله‌لندیردك ! قناعتلردن سن یالکز اسم اوکرندك ! « شرح » بن‌سنکله برابرم . حالکه واقفم . قناعت وتوکل کبی حالات روحانیه‌دن سنك جانك نه‌زمان مستفید ومستفیض اولدی ؟ قناعتلرله‌توکله دائر طمطراقلی کلماتك حقیقتنی دکل یالکز نام‌لرینی اوکرندك ! بنی‌وکندینی بوحاله کتیردك !

مثنوی

« کفت پیغمبر قناعت چیست کنج »
« کنج را تو وا نمیدانی زرنج »

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز بیوردی : قناعت ندر ؟ خزینه‌در . سن ایسه خزینه‌یی درد واذادن فرق ایدوب بیله‌مدك ! « شرح » فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندمز بیورمشدرکه : (القناعة کنز لایفنی) « قناعت توکنمز بر خزینه در . » ای عقل ! بونك حقیقتنی اکلامغه چالیشملی ! زیراقناعك یالکز آدینی اوکره‌نوب برچوق کبروخطاره ، رنج واذاره دوشمامليدر . اهل قناعت ، هرجهت‌ایله خوش حالدر .

مثنوی

« این قناعت نیست جز کنج روان »
« تو مزن لاف ای غم زرنج روان »

« ترجمه » بوقناعت ، روحك خزینه‌سندن بشقه برشی دکلدر . ای‌روحك دردورنجی اولان ! سن بوقناعتدن لاف اورمه ! « شرح » مقبول‌ومعتبر اولان قناعت، جانه خزینهٔ لایفنی‌ومحض صفادر. سنك‌قناعت‌نامیله تزیین‌ایتمك ایستدیکك حال ، عین فلاکت ووبالدرکه اندن فائده دکل ، مضرت وجفا حاصل اولور ، قناعت، برخزینهٔ سلامت ایکن سن انی کنج رنج ایلدك !

مثنوی

﴿ کبر زشت واز کدایان زشت تر ﴾

﴿ روز سرد وبرف وانکه جامه تر ﴾

« ترجمه » کبر، چیرکیندر، دیلنجیلردن ظهور ایدنجه دها چیرکیندر. کون، صغوق وقارلی ایکن برده البسه ایصلاق اولنجه ارتق نصل اولور؟ « شرح » قار، یاغمور یاغوب انسانك البسه‌سی ایصلانجه وجودی نصل‌ترتیر ایسه دیلنجیده‌کی کبرونخوت‌ده اوقدر داعیٔ برودت وباعث ذلتدر. ای زوجم! سنك حالك‌ده بویله‌درکه: هیچ برخاصیت ومزیتك یوغیکن توکل وقناعتدن دم اوروب متکبرانه اظهار تصوف ونشر افکارایدرك بنی‌ده، کندینی‌ده بتون‌بتون برباد ونارمار ایدییورسك!

مثنوی

﴿ چند آخر دعوی وباد بروت ﴾

﴿ ای تراخانه چو بیت العنکبوت ﴾

« ترجمه » نه‌قدر دعوای کبروغرور ایدرسك! ای آدم! سنك خانه‌ك اوروبجك یوواسی کبیدر. « شرح » ای‌زوجم! سکا بوقدر دعوای کبر وهوا یاقیشیرمی؟ کورمیورمیسك؟ قوهٔ عقلیه‌ك ودرجهٔ روحانیه‌ك اوروبجك‌یوواسندن دهاضعیف، دهابی‌اساسدر. بوحال اسف اشتمالك نه‌وقته قدراوزانوب کیده‌جکدر؟ نیچون نابمحل کبروعناد ایله کندینی برباد ایدییورسك؟ [بیت شریفده « بروت » بیق و « بادبروت » کبر وهوای نفس دیمکدر.]

مثنوی

﴿ ازقناعت کی توجان افروختی ﴾

﴿ ازقناعتها تو نام آموختی ﴾

« ترجمه » زن اعرابی باغروب زوجنه دیدی : ای ناموس مذهبلی! سنك فسون وترهاتکی بوندن زیاده یمك . ایشتمك ایستهمم ! « شرح » بو مخاطبه نفسدن عقله وقوع بولمشدر . قناعت وتوکل کبی فرسوده‌لنمش وسنده هیچ بر وقت اثری بیله کورلمامش اولان عبارات وخیالاتکی من بعد قبول ایدوب ایشیده‌مم! زیرا بویله ترهات ایله بزی برباد وبی‌عیش وبی‌ثبات ایلدك ! چوق فاسد آدملر واردرکه بولسانی بر ناصح مستقیمه قارشی استعمال وشوق ناصحی وکندی قلبنی کسر وامحا ایدرلر .

مثنوی

﴿ ترهات از دعوی ودعوت مکو ﴾

﴿ روسخن از کبر واز نخوت مکو ﴾

« ترجمه » دعوی ودعوتدن ترهات سویلمه ! کیت ! کبر ونخوتدن سوز سویلمه ! « شرح » سنك بیان ایلدیکك توکل وقناعت ، دعوا وعنادك جمله‌سی اثر کبر وترهاتدر ؛ بونلر حدك خارجنده‌در. سنده اصلا بولنمیان احوالدن بحث ایتمکدن وازکچ ! کرفتار اولدیغمز تنکیٔ حاله باق !

مثنوی

﴿ چند حرف طمطراق وکار بار ﴾

﴿ کاروحال خودببین وشرمدار ﴾

« ترجمه » بونجه مصطلح ، کوسترشلی حرف وکلمه‌لر ، کار وباره متعلق خیالات سویلرسك ! کندی ایشنی وحالنی کورده اوتان ! « شرح » مصطلح واهل تصوفك استعمال ایلدکاری الفاظ وتعبیراتی نه‌وقته قدر بیهوده ومقلدانه استعمال ایله کندینی بدحال وبنی اغفال ایتمك ایسترسك ؟ اصل وفصلی اولمیان شیلردن صرف نظرله حال پرملالمزی نظر اعتباره آل ! که بز فقر واضطراب ایچنده چالقانیورز .

« ترجمه » صاحب قناعت اولان مرد اعرابی، اخلاص وسوز درون ایله بوا-لو بده صباحه قدر زوجه‌سنه سویلدی . « شرح » عقل کامل، نفس اماره‌یه اوزون اوزادی‌یه ذهناً اجرای تنبیهات وطریق مستقیمی وحسیات عارفانه‌سنی تعریف وایراد ایله نفس اماره‌یی باذن الله تعالی مطمئنه‌یه تبدیل ایچون بر متانت تامه ابراز ایتمش اولدی .

﴿ نصیحت کردن زن مرشوی را که سخن ازقدم ﴾
﴿ ومقام خود افزونتر مکوکه حق جل وعلا فرمایدکه ﴾
﴿ « لِمَ تقولون مالا تفعلون » واکرچه این سخن ﴾
﴿ راستست این مقام توکلی ترانیست واین سخن ﴾
﴿ کفتن فوق معاملهٔ خود زیان دارد والسلام ﴾

زن اعرابینك زوجنه نصیحت ایلمسنه دائردر : کندی قدم ودرجه ومقامکدن زیاده سوز سویلمه ! زیرا الله تعالی حضرتلری قرآن عظیم الشانده بیوررلرکه : ای انسانلر ! نه‌ایچون دیرسکز اول شیلری‌که ایشلیه‌میه‌جکسکز ؟ توکل کیفیتی نفس الامرده طوغری ومقبولدر . فقط مقام توکل ، سندن اوزاقدر . وبو کلام کندی معامله ومقامك مافوقنده اولوب سکا لایق دکلدر . بالعکس دعوای توکل سنك ایچون باعث کبر وذهولدر وزیان طوتار والسلام .

بیان بیوریلان آیت کریمه سورهٔ صفك اوچنجی آیتیدر : ﴿ یاایهاالذین آمنوا لم تقولون مالا تفعلون کبر مقتاً عندالله ان تقولوا مالاتفعلون ﴾ معنای شریفی : « ای ایمانه کلنلر ! نه‌ایچون ایشلمدیککز شیئی سویلرولسانه کتیررسکز ؟ ایشلمدیککز شیئی ایشلرز دیمکلککز شدت وبغض جهتندن عندالله غایت بیوك اولدی . »

مثنوی

﴿ زن بروزدبانك کای ناموس کیش ﴾
﴿ من فسون تونخواهم خورد بیش ﴾

« ترجمه » قپونك قنادندن بری کوچك واو، بری بیوك کوردکمی؟ هیچ اورمانده ارسلانك چفتنی قورد کوردکمی؟ « شرح » قپونك ایکی قنادی بری برینه بکزه‌مزسه فائده اولماز . ایشه یاراماز . ارسلانك اشی قورد اولمق محالدر. ایشته برعابد مستقیمك زوجه‌سی ویادوستی ظالم ومعناً سقیم اولسه سعادت وراحتی مخل اولور . همده صورتا برابر اولسه حقیقتده پك اوزاق بولنور .

مثنوی

﴿ راست ناید برشتر جفت چوال ﴾

﴿ آن یکی خالی وآن یك پرزمال ﴾

« ترجمه » ایکی جوال دوه‌نك اوستنه طوغری کلمز . جوالك بری بوش، دیکری مال ایله طولمش اولسه ! ... « شرح » بردوه‌نك صیرتنه قونیلان ایکی جوالك بری بوش، دیکری طولو اولسه موازنه حاصل اوله‌میه‌جغی کبی انسانك عقلی ده حکمتله مالی، نفسی سفلی وتربیه‌دن خالی اولنجه هرحالده مضرتی موجب اولمش اولور .

مثنوی

﴿ من روم سوی قناعت دل قوی ﴾

﴿ تو چرا سوی شناعت میروی ﴾

« ترجمه » قوت قلب ایله قناعت طرفنه کیدرم ، سن نه ایچون شناعت طرفنه طرفنه کیدیورسك ؟ « شرح » ای نفس ! بن ورطهٔ حرام وشناعته دوشمه‌مك ایچون قلعهٔ متین اولان قناعت وشریعت جانبنه کیدر ایکن سن نه ایچون حرص وطمع ایله طریق شناعت افزایه صاپیورسك ؟ جفتلك، اشلك بویله‌می اولور ؟

مثنوی

﴿ مرد قانع از سر اخلاص وسوز ﴾

﴿ زین نسق می کفت بازن تابروز ﴾

نفس ! ایجاب ایدرکه خوی وطبیعتك بکاموافق وامرحقه مطابق اولسون ده امور خیریه وجود پذیر اوله بیلسون ! سن بالعکس تمریضات وازعاجات ایله الفت ایتمش وطوغری یولدن صاپمشسك ! دیمشدر .

مثنوی

﴿ جفت باید هم مثال همدکر ﴾
﴿ دردو جفت کفش وموزه درنکر ﴾

« ترجمه » جفت اوبرجفتی کبی اولمق لازمدر . پاپوش وچیزمه نك ایکی جفتنه باق ! بری برینه بکزر . « شرح » ای نفس ! سن بنم جفتم اولدیغندن بندن فرقلی اولمامقلغك لازمکلیر . بوحقیقتی کورمك ایچون مادیاته باق ! برجفت پاپوش ، برجفت چیزمه بری برندن هیچ فرق ایدرمی ؟ اکر بری بشقه دیکری بشقه اولورایسه هیچ برشیئه یاراماز . اردواجده ده کفو اولمق امرمشروعدر .

مثنوی

﴿ کر یکی کفش ازدوتنك آید بپا ﴾
﴿ هر دو جفتش کار ناید مر ترا ﴾

« ترجمه » اکر ایکی پاپوشدن بری ایاغه طار کلیر ایسه هرایکیسی ایشکه کلز . « شرح » جفت بتون بتون مخالف دکلده براز فرقلی اولسه بیله ینه راحتی سالب واضطرابی جالب اولمش اولور . بوحکمته مبنی نفس عقل ایله برابر یولنمش ایسه تمایلات مضره یی براقوب میل محاسنده عقله تابع اولمسی لازمدر .

مثنوی

﴿ جفت دریك خرد وان دیکر بزرك ﴾
﴿ جفت شیر بیشه دیدی هیچ کرك ﴾

« ترجمه » میوه ایله طولمش آصمه فدانی ایدك ! شمدی نصل اعتبارسز اولدك ؟ میوه اوله جنی وقتده فاسد اولدك ! « شرح » سن ، تازه‌لکنده افکار ونیات واخلاق مقبوله ایله مزین ایکن شمدی حرص وطمع کبی اخلاق ذمیمه ایله کاسد وافعال خیریه ایله مشغول اولمق لازم کلیر ایکن بالعکس فاسد اولدك ! دیمکدر .

مثنوی

﴿ میوه ات بایدکه شیرین ترشود ﴾

﴿ چون رسن تابان نه واپستر رود ﴾

« ترجمه » سنك میوه‌ك یاقیشیرکه کوندن کونه دها طاتلی اولسون ! ایپ بوکنلر کبی کری کری کیتمه ! « شرح » یاش ایلریلدکجه افکار واخلاقك دها عالی ، دها مقبول وعلوی اولمسی اقتضا ایدرکن عکسنی اختیار وکندینی بی اعتبار ایتمك نابجادر . ایپ بوکیجیلر کبی کری کیتماملیدر. شویله بر حدیث شریف واردر: ﴿ من استوی یوماً فهو مغبون ومن کان یومه شراً من امسه فهو ملعون ﴾ معناسی: « اوکیمسه‌نك که ایکی کونی برابراولور. یعنی بر کونی کچن کوننده دها خیرلی اولماز ایسه اوکیمسه الدانمشدر. اکر بر کونی کچمش کوننده دها شرلی ایسه اوملعوندر. » دنیا طوردقجه اسلامی ترقیات ایله مکلف ایدن شو امر حکمت آموز پیغمبری سرتاج ابتهاج امت اولمغه لایق بردستور معالیدر .

مثنوی

﴿ جفت مانی جفت باید هم صفت ﴾

﴿ تابر آید کارها با مصلحت ﴾

« ترجمه » سن بزه جفتسك! جفت ایسه خوی وصفتجه اش اولمق لازمدر؛ تاایشلر مصلحتله ، لایقیله حاصل اوله ! « شرح » عقل نفسه : ای اش اولان

« ترجمه » كيجه كچدى وصباح كلدى . [*] اى تمر ! [اى ميوه‌دل !] التون ومال حكايهٔ باطله‌سنى نه‌زمانه‌قدر باشده‌طوتارسك ؟ « شرح » اعرابى : اى سوكيلى زوجه‌م ! صورتا التون كبى پارلاق وحقيقتده فانى‌وطوپراق اولان حظوظ دنيايى نه‌وقته قدر باشكده طوتار ولذائذ فانيه‌يى ارارسك ؟ كورميورميسك ؟ عين ظلمت ليل اولان عمر انسان هر آن جريان ايله انتهايه وارمقده وصبح دائم اولان عالم عقبا يناشمقده‌در . خيالات فانيه‌دن رو كردان ورضاى جناب مولايى تحرى ايله حقيقتده انسان اول ! ديمك ايسته مش !

مثنوى

﴿ توجوان بودى وقانعتر بدى ﴾

﴿ زرطاب كشتى خوداول زربدى ﴾

« ترجمه » سن ابتدا جوان ايدك ! زياده‌قناعت ايديجى بولنيوردك ! شمدى التون‌طلب ايديجى اولدك ! كنجلكنده كندك التون ايدك ! « شرح » عقلك نفسه خطابنده : شمدى نقود واموال‌ه طالب ومحب سك ! سن جوان وصفوت شبابله خندان ايكن دها قانع ، دها عالى ايدك ! شمدى ختام عمركه آز مدت قالدى . تقليله بدل حرص وطمعى تزييد وكنز قناعتى كندندن تبعيد ايلدك ! او پارلاق زمانك فانى اولديغى حالده شمدى بقاى حياتى ولذائذ و آمال فانيه‌نك دوامنى اميدايدرسك ؟ هيهات ! بونلرك جمله‌سى بى ثباتدر . رنج وكدرى تزييدايدر . ديمك ايسته‌يور .

مثنوى

﴿ رزبدى پرميوه چون كاسدشدى ﴾

﴿ وقت ميوه پختنت فاسد شدى ﴾

[*] بعض نسخه‌لرده تاايله « تمر » ، بعضلرنده سين ايله « سمر » يازلمشدر . بوتقديرده اعرابى قادينك اسمنه اشارت ايله خطاب اولمش اولور . صحيحى ، ميوه‌دل معناسنده « تمر » اولمق كركدر . (للمصحح)

ممکن اولدیغی قدر اسباب مشروعه ایله عدم وقوعلرینه چالیشمق مقتضیدر. بیت شریفده‌کی مقصد عالی، حسب القدر اکدار و امراضه دوچار اولنورسه مغموم اولمیوب صابر اولمغی اکلاتمقدر.

مثنوی

﴿ هرکه شیرین می‌زید او تلخ مرد ﴾
﴿ هرکه او تن را پرستد جان نبرد ﴾

« ترجمه » هرکیم طاتلی یاشار ایسه آجیلقله ترک حیات ایتدی. هرکیم بدننه طاپار ایسه جان کوتورمز. « شرح » انسان اکر سعادت و راحت حقیقیه آرزو ایدر ایسه تنبرور اولمیوب مقدم و فعال اولملیدر. زیرا طاتلی، راحت یاشامق امیدنده اولان تن‌پرست هربار بی قرار وموته وضعف ومرضه تقرب ایتمکله بالضروره بیزار اوله‌جقدر. تنبرورك مرض موتی غایت الیم وقلب وتنی سقیمدر. بو حال اسف اشتمالدن خلاص بولمق ایچون عبادت و وظائف انسانیه‌نك اجراسنه مربوط اولان مشاقی اختیار ایله امور مشروعه‌یه مداومت ایتملیدر.

مثنوی

﴿ کوسفندان را زصحرا میکشند ﴾
﴿ آنکه فربه‌ترمر او را می‌کشند ﴾

« ترجمه » قیونلری صحرادن چکرلر، هانکیسی دها سمیز ایسه آنی بوغازلارلر. « شرح » تنبرورانك جسماً بیله ضرردیده اوله‌جقلری مثال مادی ایله ایما بیوریلیور. مثلا: قیونلرك هانکیسی دها زیاده سمیز ایسه قصاب انی صحرادن چکوب شهر وقریه‌یه کوتورر، بوغازلار. ایشته هانکی انسان تنبرور ایسه موت وکدر آنی دها زیاده تعقیب ایدر.

مثنوی

﴿ شب کذشت وصبح آمد ای تمر ﴾
﴿ چند کیری این فسانه را زسر ﴾

« ترجمه » موتك جزئندن قاچمقه اقتدارك يوق ايسه بيل كه كلّ اولان موتى سنك باشنه دوكمك ايستيه جكاردر . « شرح » موتك جزئياتى متابه سنده اولان الم ومرضدن قورتولمق ممكن اولديغى تقديرده كلياتى اولان موتدن هيچ خلاص اولنه ماز .

مثنوى

﴿ جزؤ مرك اركشت شيرين مرترا ﴾

﴿ دانكه شيرين ميكند كل راخدا ﴾

« ترجمه » موتك جزئى ـ كه درد ومرضدر . ـ سكا طاتلى اولدى ايسه بيل كه خداى لم يزل حضرتلرى كلىّ سكا خوش ولطيف ايدر . « شرح » هركيم رنج ومرضه تحمل ايتميوب حزن وفرياد ايدر ايسه كرفتار اوله جغى حسيات اليمه دن بشقه موت اكا اليم وخيم اولور ، بالعكس هركيم رنج ومرضى وهرنوع امرحقى حمدايله تلقى واستغفار تسليميت كارانه يه دوام ايدرسه جناب غفار الذنوب اكا موتى بيله خوش كوسترر .

مثنوى

﴿ دردها ازمرك مى آيد رسول ﴾

﴿ ازرسولش رومكردان اى فضول ﴾

« ترجمه » دردلر موتدن ايلچى كلير . آنك ايلچيسندن يوزيكى دوندرمه! اى جهول ومتجاوز ! « شرح » برحكمدار طرفندن اعزام اولنان ايلچى يه التفات اولنوب حسن معامله كوسترلمش اولسه اوحكمدار ممنون اولور . اكدار وامراضده شيرينلكله قبول اولنور ايسه موت ، اذن حق ايله لطيف وشيرين كلير . بوجهت شايان اخطاردركه اكدار وامراضى دعوت ايتمك جائز دكلدر . بالعكس

« ترجمه » بو، كوك قوپاريجى غملر بزم اوراغمزكيبدر ، بويله اولدى وبويله اولهجق ديمك بزم وسواسمزدر . « شرح » موسمنده اكينلرى اوراق نصل بچرسه غملرده انسانى اويله كسوب معناً ومادةً وجوددن دوشورر. غملركا كثرى انسانلرك كندى فكر وخياللرندن كليركه رزق وصحتمز وخلقجه شان واعتبارمز نصل اولهجقدر؟ طرزنده اسرافات ذهنيه ، وسوسهٔ بى مآل آدمه رنج ووبالدر .

مثنوى

﴿ دانكه هر رنجى زمردن پاره ايست ﴾

﴿ جزؤ مرك از خود بران كرچاره ايست ﴾

« ترجمه » بيل كه هر بر درد ، موتدن بر پارچه در ؛ موتك جزئى كنديندن چيقار ! اكر چاره‌سى وار ايسه ! « شرح » درد وجفا ، مرض واذا موتك جزءلريدر ، موتى اوزركدن آتمغه وپيشدارلرى اولان رنج ومرضى سورمكه سنجه بر چاره وار ايسه سويله ! بوكا چاره يوقدر. بونلرك وقوع بولماسى ممكنسزدر. اهل حكمت صابر والطاف مالانهايهٔ صمدانيه‌يه منتظر اولور . بيكلرجه آدم كوريلوركه آنى بر كيفسزلكدن تلاش وفرياد ايله كنديني برباد ايدر ؛ يوزلرجه انسان كامل بولنوركه امراض و آلام شديده ايچنده مضطرب ايكن صبر وسكوت ايله سائرلره بيله قولاً وفعلاً تسليت ورر . اما بويله بر صبر ورضايه نائل اولمق ايچون الله تعالى حضرتلرينه ربط قلب ايتمك لابددر ، يوقسه جناب خدايه ربط قلب ايتمكسزين صبر وثبات ، خيال وعناددر .

مثنوى

﴿ چون زجزؤ مرك نتوانى كريخت ﴾

﴿ دانكه كلش بر سرت خواهند ريخت ﴾

ولی کامل ، الله تعالی حضرتلرینك مرحمتنه استناد وعشق ربانی ایله حیات یاب اولور. معناً مردار اولان احوال فانیه‌دن دائما یوز چویرر .

مثنوی

﴿ همچنین از پشه گیری تا بفیل ﴾

﴿ شد عیال الله وحق نعم المعیل ﴾

« ترجمه » بونك کبی سیوری سینکدن طوت تافیله وارنجه جمله‌سی عیال الله اولدی. حق تعالی نه کوزل عیال پروردر. « شرح » ایما بیوریلان حدیث شریف ایکنجی جلدده ارسلان ایله حیوانات قصه‌سنده مندرجدر . سیوری سینکدن باشلایه‌رق فیله‌قدر جمله‌سنی جناب رزاق مطلق مرزوق ایدر . عاجز اولان انسان بیله عیالنك رزقنی اونوتمیوب تدارکه ساعی ایکن الله تعالی حضرتلری کندی مخلوقاتنی نصل رزقدن محروم ایدر ؟ انصاف ایله دوشونملی !....

مثنوی

﴿ این همه غمها که اندر سینه‌هاست ﴾

﴿ از بخار وکردباد وبود ماست ﴾

« ترجمه » بوغم وکدرلرکه سینه‌لرده واردر . بزم وجودمزك بخاری ایله توز ، طوپراق قالدیران روزکارندندر . « شرح » جناب واجب الوجود ، رحیم وصاحب جود اولدیغندن انسانلره نعم مالانهایه احسان بیورمشدر . عموموا کدارمز فقدان انعامدن دکل ، یولسز حرکاتمزك آتشندن حاصل اولان بخار وهوا وهوسمزك غبار کدورت نثارندندر . یوقسه اخلاق حمیده ایله اوامر ربانیه‌یی اجرا ایدنلر ﴿ لاخوف علیهم ولاهم یحزنون ﴾ زمرهٔ جلیله‌سنه داخل و خوف وحزندن وارسته اولور .

مثنوی

﴿ این غمان بیخ کن چون داس ماست ﴾

﴿ اینچنین شد وانچنین وسواس ماست ﴾

« ترجمه » اوكيك قوشى، كوكرجين خداى تعالى حضرتلرينه شكر ايدر . اغاج ويابراق اوستنده كيجه‌لين رزقى ميدانده يوق ايكن ! .. « شرح » عقلك نصيحتى نه‌قدر مؤثر، نه‌درجه بليغ صورتده بو بيت شريفده تصوير بيورلمشدر . اى نفس ! قوشلرى كورمزميسك ؟ حفظ حياتنه سبب اوله‌جق رزقلرى ميدانده يوق ايكن كيجه‌لرى يالكز ، هر طرفى بوش و آچيق آغاجلرك داللرينه طيانمش ، لسان حاللريله ينه خالق تعالى حضرتلرينه شكر ايدرلر . كيجه‌نك سكون تنهائيسى اره‌سنده سامعهٔ ادراكه كلن تهليلات طيور اويانيق قلبلره نه قدر تأثير بخشدر . بونجه نعمت الهيه‌يه مستغرق اولان انسان عنايات ربانيه‌يى اونوتوب يالكز لذائذ فانيه‌يه حصر وجدان ايدرك مال نفسانيه‌يى اله كچيره‌مديكندن طولايى نالان اولمسى لايقميدر ؟

مثنوى

﴿ حمد مى خواند خدارا عندليب ﴾

﴿ كاعتماد رزق بر تست اى مجيب ﴾

« ترجمه » بلبل، الله تعالى حضرتلرينه حمد وثنا ايدوب دير : اى دعالرى اجابت ايدن مولا ! رزق خصوصنده اعتمادسنك اوزرينه‌در . « شرح » بهار خواننده‌سى ، كلستان عاشقى اولان بلبل ، شدت عشقدن يانمش ضعيف بر قوش ايكن لسان حال ايله رزق خصوصنده اعتمادم سنك اوزرينه‌در . اى رزاق وكريم! ديمكده اولمسنه دقت ايت ! عاشق حقيقى ضعف صوريسى سببيله بووادیده بر لسان معنوى استعمال واميدينى جناب خالقه ربط ايله كنديني خوش حال ايدر .

مثنوى

﴿ بازدست شاهرا كرده نويد ﴾

﴿ ازهمه مردار ببريده اميد ﴾

« ترجمه » شاهين ، شاهك الى محل اميد ونواله اتخاذ ايتمشدر . تكميل مردارلردن اميدينى كسمشدر . « شرح » عالم عالئ روحانيده شاهين مثال اولان

هرشی مانند سیل سرعتله کچر کیدر . بناءً علیه فانی دکل باقی اولان احوال معنویه یه ناظر و عالم عقبایه مسعودانه واصل اولمق ایچون اسباب خیریه استحصالنه حاضر اول !

مثنوی

﴿ خواه صاف وخواه سیل تیره رو ﴾
﴿ چون نمی پایدد می ازوی مکو ﴾

« ترجمه » ایسترصاف ، ایستر بولانیق اولسون ! برسیل که برقرار اولمیوب کچر . آرتق اندن بر آن بحث ایتمه ! « شرح » دنیایه متعلق احوال ووقوعات ایسترصفابخشا ، ایسترایسه حزن افزا اولسون، متأثر اولمه ! بلکه انلردن بحث بیله ایتمه ! زیرا دنیانك غم ومسرتی سیل کبی سریع الجریاندر. انلره ربط قلب ایدن دائما مضطربدر. صوری نظردن ضایع اوله جق شیلرك غیبوبت وتحولندن عاقل ممنونده اولماز . محزونده اولماز. انك آرایه جغی ،سوه جکی شی ، رضای باری ذوق ابدیدر .

مثنوی

﴿ اندرین عالم هزاران جانور ﴾
﴿ میزید خوش عیش بی زیروزبر ﴾

« ترجمه » بو عالمده بیکلرجه حیوان کوزل حیاتله یاشایور . اشاغی، یوقاری اولمقسزین دیریلیور . « شرح » قوهٔ عاقله نك تمایلات نفسانیه یه قارشی واقع اولان خطابی صره سنده : سن فقردن شکایت ایدرسك ! دقت ایتمیورمیسك؟ که عالمده هرشیدن محروم نیجه بیك حیوانات موجود وبر حیاتدر . بونلرك یاتاغی ، یورغانی ومال ومنالی اولمدیغی حالده مرحمت ربانیه جمله سنی حفظوحمایه ایتمکده در. بوحقیقت ، میدانده ایکن سن فقردن نه ایچون بونجه شکایتلر ایله اضطرابه کرفتار اولیورسك ؟

مثنوی

﴿ شکر میکوید خدارا فاخته ﴾
﴿ بر درخت وبرك شب ناساخته ﴾

﴿ صبر فرمود اعرابی زن خودرا وفضیلت صبر ﴾
﴿ وفقر کفتن بازن ﴾

مرد اعرابینك زوجه‌سنه صبر امر ایتمسی وفضیلت صبر
وفقری قادینه سویلمسی بیاننده در :

مثنوی

﴿ شوی کفتش چند کوبی دخل وکشت ﴾
﴿ خودچه ماند ازعمر افزونتر کذشت ﴾

« ترجمه » زوج زوجه‌سنه دیدی : ای خاتون ! نه‌قدر دخل ایتدك ! فائده‌لردن دم اوردك ! عمردن نه قالدی ؟ حیاتمزك زیاده‌سی کچدی . [« مصراع اولده کافك کسریله « کشت » اکین ، تارلا مناسنه کلیر . اسکی نسخه‌لر « کافك » کسریله یازلمشدر ؛ اما « کاف » فارسی ایله مفتوح اوقونسه دها مناسبتلی اولور .]
« شرح » عقل نفسه دیمشکه : چوق سویلدك ! چوق دخل وتجاوز ایلدك وبوفانی دنیاده ایجابسز فائده‌لر دوشوندك ! خاطره کتیرمیورمیسك ؟ عمرمزك زیاده‌سی کیتدی . آخرتده فائده بخش اوله‌جق احوالك اتخاذی ایچون اضاعهٔ وقت ایتمامك لزمیتی چوقدنبری رونما اولدی .

مثنوی

﴿ عاقل اندر بیش ونقصان ننکرد ﴾
﴿ زانکه هرد وهمچو سیلی بکذرد ﴾

« ترجمه » عاقل اولان کیمسه زیاده وا کسیکه باقماز ؛ زیرا بونك هرایکیسی سیل کبی کچر . « شرح » عقل کامل اضطراب بخشا اولان نفسه معناً ایما ایدرده دیرکه : ای نفس ! فقدان نقود ونقص ونقض اموال وبدن ودنیایه متعلق بعض نعمك بولنمامسندن عاقل متأسف وعاطل اولماز . انلره اهمیت ویرمز ؛ فناپذیر

مثنوی

مدعی را قحط جان اندر سرست
لیك ما را قحط نان در ظاهرست

« ترجمه » مدعینك جان قحطی ، سرو حقیقتنده‌در ، لکن بزم اکمك قحطمز ظاهرده‌در . « شرح » کلام ینه اعرابی قادینه انتقال ایله زوجنه بیان ایدرده دیرکه : مدعیٔ کاذبك جان قحطی خفی وباطنی اولوب سهولتله کورونمز ؛ اما بزم فقر وقحطمز ظاهر وباهردر . حال بویله ایکن نه ایچون ظاهر بر کیفیتی صاقلامغه چالیشالار ودها زیاده ریاکار ومضطرب اولورز ؟

مثنوی

ماجرا چون مدعی پنهان کنیم
بهر ناموسی مزور جان کشیم

« ترجمه » بز نه ایچون مدعیٔ کاذب کبی فقرمزی صاقلارز ؟ مزور اولان بر ناموسدن طولایی چکیشیرز . « شرح » نفس عقله دیرکه : بزم هرنوع فقر وقصورمز میدانده وجمله‌یه معلوم ورعنا اولدیغی حالده یالانجی بر ناموس ایچون ندن بوحال پرملالمزی صاقلامغه چالیشیر ، هرنوع نعمت وخاصیتدن محروم اولورز ؟ حالمزی جمله‌یه اعلان ایتسك دها ایی دکلی ؟ نفس مقاصد فاسده‌سنه نائل اولمینجه غایت مضطرب اولور . فقدان اسبابی صاحبنك عجزینه حمل ایله درونی تکدیر والقای اضطرابات ایله متأثر ایتمك ایستر ؛ اما عقل کامل بوتکدیرات والقاآت نفسیه‌دن تلاش ایتمیوب محرومیت ونواقصده بر حکمت ربانیه حس ایله شکایت دکل ، حق تعالی حضرتلرینه تشکر واصلاح احوالی ایچون صابرانه ، مطیعانه سکوت ایله تفکر ایدر .

وادیب ایسه شعلهٔ صدق ایله بر سبیل منورده قطع مراحل ایدر. لکن مدعیٔ کاذبك اضلالی اوقدر مضر، اوقدر مانع ترقیدر که بویله طالب طریق سلامتی اندر بولمش اولور .

مثنوی

﴿ او بقصد نیك خود جائی رسد ﴾

﴿ کرچه جان پنداشت آن آمد جسد ﴾

« ترجمه » مرید کندینك ایی اولان مقصدی ایله بر یره ایریشیر، کرچه مدعی یی جان ظن ایتمش ایکن جسد کلدی . « شرح » الله تعالی حضرتلرینك اوامرینی اجرا ایتمك وارادات ربانیه یی اکلامق ایچون بر شیخه انتساب ایدن طالب، مستقیمانه حرکت ایلمسندن تمکن اولدیغی قدر بر مقامه واره بیلیر ایسه ده مرد روحانی ظن ایلدیکی مدعیٔ کاذب روحانیتدن محروم عادی بر قالب اولمامش اولیدی اومرید برچوق درجات روحانیه قطع ایدر ؛ عارف وکامل اولمش اولور ایدی .

مثنوی

﴿ چون تحری دردل شب قبله را ﴾

﴿ قبله نی وآن نماز او روا ﴾

« ترجمه » کیجه اورته سنده قبله یی آرامق کبیدر. کرچه قبله ظن اولنان طرف قبله دکل ایسه ده مصلینك نمازی جائزدر. « شرح » بر کیمسه کیجه بر محلده بولنوبده قبله نه طرفده اولدیغنی بیلمسه ذهناً قبله یی آرایه رق اعتقاد ایله توجه ایتدیکی نقطه ده نماز قیلسه اوطرف طوغری اولمدیغی حالده مصلی نیت خالصه ایله قبله یی تحری ایتدیکندن نمازی مقبول وعالیدر. ایشته صاحب صدق اولان بر طالب، طریق مستقیمی بولمق امیدی ایله بر مدعیٔ کاذبه انتساب ایدرسه فیض مخصوص ربانی تعلق ایدنجه حسن نیتی برکتیله انتسابی مقبول اولمش اولور . شوقدر که کیجه قبله یه تصادف ایتمامکده بر خطر وتهلکه یوغیکن ریاکاره انتساب ایتمك انواع مخاطره یی بادی وندامت الیمه یی داعی اوله جغندن کاذبلردن هر حالده اوزاق بولنمق ، اولادر .

اکلاشیلیر واندن صکره بن کندیسندن چکیلیرم ! بوفکر وادعاده بولنان طالبه نصیحهٔ مثنوئ شریفده بیوریلیورکه : بر طالبك حیاتی غفلت وضلالت ایچنده صرف وافنا وطریق سلامت رفیق حقده قطع مسافات ایچون عمر وطاقتی قالیوب مساعیسی هبا اولدقدن صکره حاصل ایده جکی معلومات وانتباهدن نه استفاده ایدیله بیلیر؟ مکر آتیده کوریله جکی اوزره برفیض مخصوص ربانی اکامعین وقرین اوله !

﴿ دربیان آنکه نادرافتد مریدی درمدعئ مزور ﴾

﴿ بصدق اعتقاد بندد که اوکسی است وبدین ﴾

﴿ اعتقاد بمقامی برسد که شیخش درخواب ندیده ﴾

﴿ باشدوآب وآتش اوراکزندنه کندوشیخش راکزند ﴾

﴿ کندولکن بنادر باشد نادر ﴾

آزواقع اولورکه برمرید برمدعئ مزوره صدقله اعتقاد وآنك کامل برکیمسه اولدیغنه اعتماد ایتسون! خلوص قلب ایله اعتماد واوامر ربانیه واحکام شرعیه یی اجراده ثبات ایدر ایسه مرید برمقامه ایریشیرکه شیخی اومقامی رؤیاسنده بیله کورمامش اولور، و آتش وصو، یعنی شهوت وغفلت اومریده بنده اولوب ضررویرمز. لکن شیخنه ضرر ایدر. شوقدرکه بوذکر اولنان حالت غایت نادر اولور نادر !...

مثنوی

﴿ ایك نادر طالب آید کزفروغ ﴾

﴿ درحق آن نافع آید آن دروغ ﴾

« ترجمه » لکن نادر کلیر . اعتقادك شعله سندن اومریدك حقنده اویالان فائده لی کلسون ! « شرح » فی الحقیقه کمال صدق وتسلیمیت نور هدایت شکلنده انسانه طوغری یولی کوستره جکندن برمدعئ کاذبه انتساب ایدن طالب ، مستقیم

« ترجمه » چوق زمان لازمدرکه آدمینك سروحقیقتی ازلقدن وچوقاقدن آشکار اولسون ! « شرح » برمتشیخك ، یاخود دیکر بر آدمك سر وحقیقتی آکلاشلمق اوزره تجارب وتحقیقات کثیره لازمدر . مجرب اولمیانلره قارشی دقت واجتناب کرکدر ؛ اما تحقیقات وتجارب کافیه‌دن صکره انتساب ایدیلیرده شیخ کامل ومرشد عاقل اولدیغی اکلاشیلیر ایسه ارتق اکا رعایت وتسلیمیت کوسترلمسی لابددر ؛ زیرا بلاتحقیق انتساب نصل مضرت ویریرایسه بعدالتحقیق شبهه ومراقده اوندن زیاده موجب مضار وخسار اولور .

مثنوی

﴿ زیر دیوار بدن کنجیست یا ﴾

﴿ خانهٔ مارست ومورواژ دها ﴾

« ترجمه » بدن دیوارینك التنده برخزینه‌می؟ یاخود ییلان وقارنجه‌واژدرها یوواسیمی ؟ واردر . [قبل الکشف بیلنه‌مز.] « شرح » برقلعه ، یاخود خانه‌نك دیواری التنده التون ، کموشمی ، یاخود اکثرواقع اولدیغی اوزره ییلان کبی حشرات مضره‌می واردر ؟ قبل الکشف بیلنه‌میه جکی کبی بدن انسانك دیوار قلبنده اخلاق حمیده‌می ، یوقسه ذمیمه‌می؟ فیض معنوی ، یاخود ادبار روحانی‌می ؟ وار. قبل التجربه معلوم وآشکاره اوله‌ماز .

مثنوی

﴿ چونکه پیدا کشت کانچیزی نبود ﴾

﴿ عمر طالب رفته آکاهی چه سود ﴾

« ترجمه » وقتا که عاقبت الامر ظاهر اولدی : اومدعی وریاکار برشی دکل ایدی ، بوحالك ظاهر اولمسندن طالبه نه‌فائده اولور؟ عمری بیهوده کچمشدر .
« شرح » اکر طالبك بری دیرایسه‌که : کندینی شیخ کوسترن کیمسه‌یه بن ولوبلاتحقیق انتساب ایتسه‌م بکانه ضرر اوله‌بیلیر ؟ کامل دکل ایسه نهایت الامر

مثنوی

﴿ الصلا ساده دلان پیچ پیچ ﴾

﴿ تاخوریداز خوان جودم سیر هیچ ﴾

« ترجمه » الصلا ! جمع اولکز ! ساده دللر ! قاریشیق، طولاشیق مرتبه سنده اولانلر ! تا که بنم جود وکرممك سفره سندن طوینجه یه قدر هیچ اکل ایدیکز ! « شرح » مدعیٔ کاذبك لسان حالی ساده دللره دیرکه : ذاتاً سزك عقل واخلاقکز مشوشدر . سزه کوره بنم کبی بر متشیخ کاذب لازمدر . کندیسی احوال روحانیه دن هیچ برشیئه مالك اولمدیغی کبی سفرهٔ کرمی و مریدانی ده کوکلی طوینجه یه قدر هیچ ییه جك بوش قفالی ، پیس قلبلی ارباب هوادن مرکبدر .

مثنوی

﴿ سالها بروعدهٔ فردا کسان ﴾

﴿ کردآن در کشته فردا نارسان ﴾

« ترجمه » سنه لرجه ایرتسی کون وعده سی اوزرینه چوق کیمسه اوقپونك اطرافنده طولاشمش ایکن وعد اولنان «فرداه آنلره ایریشمدی. «شرح» الدانوب برمدعیٔ کاذبدن فیض انتظار ایدن ساده دلان لسان قال وحال ایله دیرلرکه : ای شیخمز ! بزم ایچون شمدی یه قدر فیضکزك اثری بیله کورنمدی ، شیخمزی، فرداقدر ازبر مدت قالدی، تاسزه فیض ایریشسون ! دیه رك اوبیچار کانی انتظار ایچنده الداتیر . فردا ازمدت ایسه ده هیچ بروقت توکنمز وغفلت زدکانك حالی کوندن کونه بتر اولورده ینه اوفردا یتشمز .

مثنوی

﴿ دیر باید تا که سری آدمی ﴾

﴿ اشکارا کردد ازبیش و کمی ﴾

اهل ایمانی اغفال ایتمك نیت فاسده سیله مدعیٔ کاذب ذهننده ولساننده اوقدر دقیق کلمات ونکات ترتیب وایراد ایدرکه حکمتله شهرت شعار اولان حضرت بایزید بسطامی قدس سره السامیدن بیله دها دقیق سوز سویلمك زعمنده بولنور ، اما هنری یالکز لاف وکذافدن عبارتدر؛ باطن وقلبنك نه قدر ملوث اولدیغنی اکلامق ایچون منبع نفاق وملامت اولان یزید پلید اندن ننك ونفرت ایتدیکنی دوشونمك کافیدر . مصراع ثانی بویله ده توجیه اولنه بیلیر : عین یزید اولان کاذب وریاکار کندی دروننك شناعتندن خجیل وبی قراردر .

مثنوی

﴾ بی نوا ازنان وخوان آسمان ﴿

﴾ پیش او نینداخت حق یك استخوان ﴿

« ترجمه » آسمانك اکمك وسفره سندن نصیبسزدر ؛ آنك اوکنه حق تعالی حضرتلری برکمیك بیله آتمدی . « شرح » مدعیٔ کاذب انعام وفیوضات ربانیه دن او درجه ده بی نصیبدرکه کوپکلره بکزه دلمك لازم کلسه انلره آتیلان بر کمیك پارچه سی قدر رزق معنویٔ کمالاتدن حصه دار اولمدقلرندن کوپك قدر حائز موقع بولنمدقلری اکلاشیلیر .

مثنوی

﴾ اوندا کرده که خوان بنهاده ام ﴿

﴾ نایب حقم خلیفه زاده ام ﴿

« ترجمه » او ، [مدعیٔ کاذب] ندا ودعوا ایتمشکه بن سفره قوردم . حق تعالینك نائبی یم . شیخ اولادندنم ! « شرح » اویله برمقلد وریاکار افکار مفسدت نثارینی اوتانمه دن اعلان ایله نعمت روحانیه بتمامها قلبمده حاضر وهرکیم بکا انتساب ایدرایسه انعام متنوعه وروحانیه ایله دلسیر اولور . بن دائما کلام حق سویلدیکمدن بعض آدملر سومزلر ؛ اما انلرك محبتنی آرامام ، چونکه نائب حق وپدر واجدادمدن خلیفهٔ طریقتم ! دیمسی کبی افادات وترهات ، ساده دلانی انداختهٔ دام بلاوسوختهٔ آتش الم واذا ایدر .

ومدعی هیچ بروقت جهالتنی سویلمز . سرائر غیبیه‌دن نه‌صورلسه بن آنی بیلیرم ادعاسیله اورته‌یه آتیله‌رق اضلال افکار وتشویش قلوبدن باشقه برشیئه یارامیان اکاذیب نشرینه اجترا ایدر .

مثنوی

﴿ دیو نموده وراهم نقش خویش ﴾

﴿ اوهمی کوید زابدالیم وبیش ﴾

« ترجمه » شیطان بیله مدعی‌یه کندی نقشنی کوسترمامش ایکن اوداعا دیر : بز ابدال حق واولیاء اللهدن ده‌زیاده، اعلایز . « شرح » ریاکار وکاذب مرتبهٔ انسانیه‌دن اوقدر ساقط اولمشدرکه شیطان بیله اندن نفرت ایدر ، بدطینت دعوای کرامت ایدرك کندینی اولیاء اللهدن صایار . اظهار جهل وانانیت ایلر .

مثنوی

﴿ حرف درویشان بدزدیده بسی ﴾

﴿ تاکمان آیدکه خود هست اوکسی ﴾

« ترجمه » حقیقی درویشلرك حروف وکلماتندن چوغنی چالمشدر . تاخلقه شبهه کلسونکه کندی اهل حال بر کیمسه‌در . « شرح » مدعیٔ کاذب ، قوهٔ روحانیه‌دن کلیاً بی‌بهره ایکن درویشانك ، حقیقت پرستانك حالت وجد وعشقلرنده ایراد بیوردقلری کلمات حکمت آیاتی سرقت ایدوب برطاقم صافدرونلر اره‌سنده صرف واستعمال ایدرك ساده دلانی اغفال ایتمکده‌در .

مثنوی

﴿ خرده کیرد درسخن بر بایزید ﴾

﴿ ننك دارد از درون اویزید ﴾

« ترجمه » بایزید بسطامی حضرتلرندن سوزده‌ دقیق کلمات سویلر . مرداراولان باطننـدن یزید امین ننك وعار طوتار . « شرح » ساده دلانی وبلکه

مثنوی

﴿ قحطده سال ارندیدی درصور ﴾

﴿ چشمها بکشا واندر مانکر ﴾

« ترجمه » صورتلرده اون سنه‌لك قحطی کورمدکسه کوزلریکی آچده بزه باق ! « شرح » اعرابی دیمشکه : قحطك نتائج الیمه‌سی نصل اولدیغنه برکیمسه مراق ایدرده اوحالی کورمك ایستر ایسه بشقه تحقیقاته نه حاجت ! بزم حالمزه عطف نظر عبرت ایتسون . یالکز بر سنه‌لك دکل ، اون سنه‌لك قحطك تأثیراتی کورمش اولور .

مثنوی

﴿ ظاهر ما چون درون مدعی ﴾

﴿ دردلش ظلمت زبانش شعشعی ﴾

« ترجمه » بزم ظاهر حالمز مدعیٔ کاذبك باطنی کبیدر . قلبنده قارارتی ، لسان حالنده پارلاقاق واردر . « شرح » بوافاده هم زن اعرابی ، هم مدعیٔ کاذبه عائددر . ظاهرمز کوزل وورع وتقوایه مشابهدر ؛ اما حقیقت حالمز ، قلب منافق کبی قارانلق ، حیله ایچنده‌در .

مثنوی

﴿ از خدا اورا نه بوبی نه اثر ﴾

﴿ دعویش افزون زشیث و بوالبشر ﴾

« ترجمه » مدعیٔ کاذبده جناب خدادن رایحه ، اثر یوقدر . اونك دعواسی حضرت شیث وحضرت آدمدن زیاده‌در . « شرح » غبی یالکز الله تعالی حضرتلری بیلدیکنی انبیای ذیشان بیله اقرار ایتمشلر ایکن اوبدبخت

نور ووفاسی،سلامت وصفاسی اولمدیغی حالده اکا انتسـاب ایده‌جك بد بختان نصل امن‌وامام بوله‌بیلیر ؟ اومقوله‌دن‌اجتناب، محض ثوابدر .

مثـنوی

﴿ همچواعمش کوکند داروی چشم ﴾

﴿ چه کشد درچشمها الا که‌پشم ﴾

« ترجمه » مدعیٔ مزور او، اعمایه بکزرکه سائرلرك کوزلرینه‌علاج ودوا ایدر.کندی کوراولان طبیب خسته‌لرك کوزلرینه نه‌سورر ؟ الا که قیل سورر . دها بترایدر . « شرح »کوزلری کور اولان برشخص کوزحکیمی‌یم ادعاسنده بولنسه پك تحف اولور . زیرا کورمه‌ین کوزلریله تداوی ایده‌جکی شخصه یاپه‌جغی علاج، فنا بر نتیجه ویره‌جکی شبهه‌سزدر.ایشته‌هدایتدن محروم بررياكار. بی عار نصل ایثار نور هدایت ، نشر فیض وسعادت ایده‌بیلیر ؟

مثـنوی

﴿ حال ما اینست‌در فقر وعنا ﴾

﴿ هیچ مهمانی مبا مغرور ما ﴾

« ترجمه » فقر وزحمتده بزم حالمز بودر ؛ هیچ بر مســافر بزه الدانمش اولمسون ! [«مبا» «مباد»دن مخففدر ؛ اولمسون‌دیمکدر .] « شرح » بر مقتضای۔ دأب جلیل حضرت مولانا بو وآتیده‌کی ابیات شریفه ،.ینه اعرابی لســانندن سویلنمشدر . قصه اره‌سنده بر شخصدن دیکر شخصه مناسبتله انتقال کلام ایتمك بلیغ ولذیذ برقاعده‌در . بیتك شرحنه کلنجه ، زن اعرابی زوجنه دیمش‌که : بزم حالمز شدت فقرده مسافرمزك البسه‌سنی بیله سرقت درجه‌سنی بولمشدر . اولادرکه بزه مسافر بیله کلمسون ! بر مدعیٔ مزوردن بر طالب نه قدر هدایت بوله بیلیر ایسه بزده‌ده مسافر اوقدر راحت ورعایت بولمغه حاضر اولسون !

نقود ومالکی انواع دسائس ایله سرقت وسعادت ابدیه‌کی اغفالاتیله اضاعه وبرباد ایدییور . هرکسه امنیت وتسلیمیت کوسترمه‌ملیدر . مستقیمی مزوردن نصل تفریق ایده‌بیلیرم ؟ دیرایسك ذکاوت فطریه‌نك بخش ایلدیکی کشفیاتدن بشقه اوچ اساسلی واسطه واردرکه بوکادقت لازمدر . اولا: شیخ اتخاذ ایده‌جکك ذاته دقت ایت ! کافهٔ حرکاتی شریعت مطهره‌یه مطابق اولسون! زیرا شریعت غرانك خارجنده اولان کرامات وافادات خیالات وترهاتدر. ثانیاً :تحقیق ایت ! اوشیخ بولندیغی بلده‌ده اهل کمالك نزدنده مقبول ومعتبر اولسون ! دکلسه عوامی اغفال ایتمش برملحد وکاذب اولدیغنی بیل ! ثالثاً: شیخ کندینی مدح وثنا ایدن اصحاب افتخار واناَنیتدن ایسه اندن اوزاق اول ! زیرا اومقوله مفتخرین مغالطه‌جی برطاقم اصحاب ضلالدر .

مثنوی

﴿ نیست چیره چون تراچیره کند ﴾

﴿ نور ندهد مر ترا تیره کند ﴾

« ترجمه » غالب وقوی اولمیان ، سنی نصل غالب ایده‌بیلیر؟ نوروبره‌مز. سکا ظلمت ایراث ایدر . « شرح » مزور ومرائی اولان مقلد ومدعی عرصهٔ معنیده ، هیچ برحالده غالب وقوی دکل ایکن آنك کبی واسطهٔ سقیمه‌ایله شهراه مستقیمه واصل اولمق نصل امید اولنه‌بیلیر ؟ بالعکس اویله برمزورك سوء اخلاقی سکا سرایت ایدرك نهایت پریشان وغرقهٔ جرکاب ذات افشان ایدر .

مثنوی

﴿ چون ورا نوری نبود اندر قران ﴾

﴿ نورکی یابند ازوی دیکران ﴾

« ترجمه » زیرا انك حالنده ، یقیننده نوریوقدر . بشقه‌لری اندن نصل نور بوله‌بیلیر ؟ « شرح » کندینی شیخ کوسترن برساخته کارك هیچ بروقتده

﴿ مغرورشدن مریدان محتاج بمدعیان مزور وایشا راشیخ ﴾
﴿ ومحتشم وواصل پنداشتن ونقل را نقد فرق نداستن ﴾
﴿ وربسته‌را از برسته نشناختن ﴾

محتاج اولان مریدلرك مدعی اولان شیخلره مغرور اوله‌رق آلدانمش اولمسنك وانلری شیخ ومحتشم وواصل مقام حقیقت ظن ایدرك نقلی نقددن فرق ایتمك بیلمه‌مسنك ومجاز ایله باغلانمش اولانی حقیقت ایله قورتولمش اولانلردن آكلایه‌مامسنك بیانده‌در :

مثنوی

﴿ بهر این کفتند دانایان بفن ﴾
﴿ مهمان محسنان باید شدن ﴾

« ترجمه » بونك حقیقتنی بیانلرفن وعرفان ایله دیدیلر : محسنلرك مسافری اولمق لازمدر . « شرح » عارف بالله اولان ذات ، كمال حكمتله بیان ایدركه اكر بریره مسافر اوله‌جق ویابرمرشده انتساب ایده‌جك اولورایسك دقت ایت ! محسن وامین اولسون ! یوقسه فائده حاصل اولمق شویله طورسون انلرمتاع دنیوی واخروی‌یی سرقتله احوالنی تارومارایدر .

مثنوی

﴿ تومرید ومهمان آن کسی ﴾
﴿ کوستاند حاصلت را از خسی ﴾

« ترجمه » سن بركیمسه‌نك مرید ومهمانی‌سك‌كه خست ودنائتندن طولایی ماحصلكی آلیر . « شرح » انسانك بر ره مهمان ویابرشیخه مرید وهمزبان اولمسی بالطبع سلامت واستفاده‌سنه مبنی‌در . سن برمزور ومدعی‌یه راغب وطالب اولدك‌كه

« ترجمه » نصل غزا ؟ بز غزاسز اولدیرلدك ! . بز یوقلق قلیجیله باشسز قالدق !

« شرح » نفس دیر: بن شمدی غزا لفظنی اغزیمه آلدم . اما غزا ، شرف غزا نره ده ؟ بالعکس بزاك چیرکین اولان سیف احتیاج ایله کندیمزی هلاك ایتمش ومحروم لذت وکرفتار ذلت اولمشز .

مثنوی

﴿ چه عطاما بر کدایی می تنیم ﴾

﴿ مرمکس رادر هوارك می زنیم ﴾

« ترجمه » نصل احسان وعطادن بحث ایلرز ؛ بز دیلنجیلکده طولاشیر وهواده سینك طمرینی اورورز . [یعنی الدعادی برشی آولامغه چابالارز .]

مثنوی

﴿ کر کسی مهمان رسد کرمن منم ﴾

﴿ شب بخسبد داقش از تن برکنم ﴾

« ترجمه » اکر بزه برمسافر ایریشسه بن، بن ایسه م، کیجه اویور ایکن مسافرك عبا والبسه سنی بدنندن چکر ، چالارم . « شرح » اوقدر محروم لذت وصفا وکرفتار فقر واذایز که بالفرض اکر اصحاب لذائذدن بری بزه مسافر کلسه کدا چشملك ایله مشهور اولان بن ، اکر بن ایسه م اویقوده ایکن مطلق مسافرمك صرتندن البسه سنی چالارم . دیمك ایسته ین نفسك تمایلات خسیسه سنی تصویر صورتنده حضرت مولانا بوزن اعرابینك کداچشملکنه وحرص وطمعنه کرفتار اولان بعض متشیخ ومدعیلرك احوال اسف اشتمالنی نظماً آتیده کی ابیات ـ حکمت آیات ایله ایضاح بیورمشلردر .

«ترجمه» اقربا وغربابزدن اورکش ! سامرینك انسانلردن نفرت ایتدیکی کبی ... «شرح» سامری، موسی علیه السلامك بددعاسی اوزرینه بنی بشردن اوزاق یاشایان بدبخت بر آدم ایدی .

مثنوی

﴿ کر بخواهم از کسی یك مشت نسك ﴾
﴿ مر مرا کوید خمش کن مرك وجسك ﴾

«ترجمه» اکر بر کیمسه‌دن بر آووج مرجمك ایسته‌سم او بکا دیرکه ای موت ووجع وکدر! صوص! بندن کچ! «شرح» ای عقل بی سود ! اصحاب لذائذدن بر لذت بیله طلب ایده‌جك اولسه‌م سنك سببکدن کرفتار اولدیغم فقر واحتیاج حسبیله اعطا ایتمدکدن بشقه ذاتم هرکسدن مردود وحیاتم پر آه ودود اولورديه نفس عقله عتاب ایدر .

مثنوی

﴿ مر عرب را فخر وغزوست وعطا ﴾
﴿ درعرب ما همچو خط اندر خطا ﴾

«ترجمه» عرب ایچون فخر وغزا واحسان وعطا واردر. بز عرب آره‌سنده خط ایچنده کی خطایه بکزرز . «شرح» باعث فخر اولان آمال، جمع مال ایتمك وغزا ومحاربه‌ده‌ واحسان وعطاده بولنمق وشان وشهرت قازانمق کبی نفسك حظ ایتدیکی خصوصاتدندر . عقل ایسه کلیا عکسی بر حالده بولندیغندن بر خطك شکلی ایچنده سهو وخطا نصل چیرکین کورونورسه عقوله نسبةً اوقدر چیرکینسك دیمش !

مثنوی

﴿ چه غزا مابی غزا خود کشته ایم ﴾
﴿ ما بشمشیر عدم بی سر کشته ایم ﴾

« ترجمه » كوندوز لباسمز كونشك حرارت و آيدينلغى ، كيجه اورتومز ، يورغانمز ، ياصديغمز آى ايشيغندندر. « شرح » دقت ايدلمليدركه فقرنه قدر مؤثر تعبيرات ايله توصيف وتفسير بيورلمشدر. مثنوئ شريفك تشريح احوالده ابراز ايتديكى بلاغت افاده وفصاحت تصوير چوق عاليدر .

مثنوى

﴿ قرص مه را قرص نان پنداشته ﴾

﴿ دست سوى آسمان برداشته ﴾

« ترجمه » آى پارچه سنى اكمك صاندق. آنى قاپمق ايچون المز كوكه يوزينه قالقمش اولدى. « شرح » نفس كندى اضطرابات وخيالاتنه ابتناءً قوهٔ عاقله يه : اوزاقدن لذت بخشا برشى وروانسه شدت فقر ومحروميتمز حسبيله بزا كاطوغرى ميل ايدرز ؛ نه چاره كه سنك غفلتكدن اندن وهر نوع صفادن محروم وجدا بولنورز ديمشدر .

مثنوى

﴿ ننك درويشان ز درويشئ ما ﴾

﴿ روز و شب از روى انديشئ ما ﴾

« ترجمه » فقرمزدن درويش وفقيرلره عار وعيب واردر . بزم ، رزق دوشونجه مزدن كوندوز بيله قاراناق كيجه در . « شرح » احتياج ومحروميتمز بر درجه يه وارمشدركه اك محتاج اولان كروه درويشان وفقرا بيله بزدن اجتناب وحيا ايدر . خيالات مجنونانه مزدن كوندوزمز ايل مظلم ، كيجه مز برقبر عذاب افزاى مؤلمدر .

مثنوى

﴿ خويش و بيكانه شده از ما رمان ﴾

﴿ بر مثال سامرى از مردمان ﴾

« ترجمه » برگیجه اعرابینك زوجه‌سی زوجنه سوز سویلدی . كفت وكوبی حددن دیشاری كوتوردی . [سویلدیكی سوزلر ابیات آتیه‌ده یاد اولنه‌جقدر .]

مثنوی

﴿ كین همه فقر وجفا مامی كشیم ﴾
﴿ جمله درعالم خوش ومانا خوشیم ﴾

« ترجمه » زیرا كافهٔ فقر وجفایی بز چكرز . جمله عالم خوشاق وصفاده ، بز ایسه رنج واذاده‌یز ! « شرح » نفس اماره مشتهیاتدن محروم اولورسه مغموم اولور . بعض انسانلرك مظهر اولدقلری لذائذ مادیه‌یه مطلع اولنجه غایت مضطرب اوله‌رق لسان حال ایله عقله عتاب ایدرده‌دیركه : دنیا لذائذندن محرومیتمزه سبب اولمق اوزره میدانه آتدیغك معقولات ، صرف خیالات وترهاتدر . هركس ذوق وصفاده ، حیفا كه بز دریای خیالاتده رنج وجفاده‌یز !

مثنوی

﴿ نان مان نی نان خورش مان دردورشك ﴾
﴿ كوزه مان نی آب مان از دیده اشك ﴾

« ترجمه » بزم اكمكمز یوقدر ، قاتیغمز درد وغبطه‌در ؛ صو ایچه‌جك قابمز یوقدر ، صویمز كوزمزدن چیقان كوزیاشیدر . « شرح » نفس دیر : بز لذائذدن كلیاً محرومز . بزده برشی وار ایسه اوده چكدیكمز جور وجفادن متحصل كوزیاشی ، فائده‌سز یورغونلق ، جان یاقیجی طورغونلقدر .

مثنوی

﴿ جامهٔ ما روز تاب آفتاب ﴾
﴿ شب نهالین ولحاف از ماهتاب ﴾

« ترجمه‌ٔ » عجم، روم، ترك، عرب، یعنی هرکس اونك سخاوتندن طولایی حیرت وتعجبده قالمش ایدی [بو بیت شریفده کمال جودی معرف اولدیغندن وارستهٔ شرح و تعریفدر .]

مثنوی

﴿ آب حیوان بود دریای کرم ﴾

﴿ زنده گشته هم عرب وهم عجم ﴾

« ترجمه‌ٔ » اوذات ، آب‌حیات ودریای کرم ایدی. عرب، عجم اندن‌حیات بولور ایدی .« شرح » شمدی‌یه‌قدر بوقصه‌اوزرینه ایراداولنان ابیات شریفه‌نك جمله‌سی او ، سخیٔ علوی مشربك کمال‌جودینی معرف اولمغله‌برابر جودوسخانك حد ذاتنده علوقدرینی ایضاح واصحابنك مزیات عالیه‌سی شایان تفصیل اولدیغنی ایما ایدر . انسانلردن برصاحب عنایتك مدح و ثناسی اولدیغی وقت هرشیٔ بخش واحسان ایدن جناب‌وهاب مطلقك احسانات ومراحم ربانیه‌سنی تذکیر ایله لازمهٔ حمد وتقدیسی ایفا هرمؤمن‌موحد ایچون اقدم وجائبدندر .

﴿ قصهٔ اعرابی وماجرای زن اوبسبب فاقه ﴾

اعرابینك حکایه‌سی وزوجه‌سیله فقردن طولایی ماجراسیدر :

[« اعرابی » تعبیری عربانه اطلاق‌اولنور. « اعرابی » دن مقصد، عقل‌کلدن ظاهر اولمش برانسان کاملك عقلی ، زوجه‌سندن مرام ، حسب‌البشریه نفسیدر ، که فقدان اسباب لذائذ ظاهره‌دن نفس شکایت وعقله ایراث‌اذیت‌ایدر . عقل ایسه صبر وقناعتك فوائدندن بحث ایدرك نهایت الامر نفسی اقناع واصلاح ایدر .]

مثنوی

﴿ یك شب اعرابی زنی مرشوی‌را ﴾

﴿ گفت وازحد بردکفت وکوی را ﴾

« ترجمه » او ذات کریم جهانده طوپراق ، بلوط ، صو ایدی. مظهر احسان جناب وهاب ایدی . « شرح » محصولات ارضیه یه طوپراق ، بلوط، صو نصل تأثیرات نافعه اجرا ایدر ایسه اوجومرد ، جهانه اویله مکارم نثار اولور ایدی.

مثنوی

﴿ ازعطایش بحر وکان در زلزله ﴾

﴿ سوی جودش قافله بر قافله ﴾

« ترجمه » انك احسان وعطاسندن دکز ومعدن صارصلمقده ایدی ؛ جود وکرمی طرفنه قافله قافله اوزرینه کلیر ایدی . « شرح » او سخیء عالیقدرك کمال احسان وکرمندن بحر ومعدنك زلزله ده بولنشی ایکی وجه ایله تشریح اولنور: آنك کرمی اوقدر چوق ایدی که بحر ومعدن اکا نسبةً کرمده هیچ مثابه سنده اولدیغنی اذعان ایلملرندن کمال حجاب ایله متزلزل اولمشلر ایدی. وجه دیکر: اوذات عالیقدرك کرم واحسان ارزوسی اوقدر واسع ایدی که دکزده کی اینجیلری، معدنلرده کی التون وکموشی چیقاروب احسان ایتمك ایچون آدملر ایشلدیر و آنلرك عملیاتندن بحر ومعدن بالطبع زلزله ده بولنور ایدی .

مثنوی

﴿ قبلهٔ حاجت در ودر وازه اش ﴾

﴿ رفته در عالم بجود آوازه اش ﴾

« ترجمه » آنك قپوسی حاجت قبله سی ایدی ؛ جومردلکده شهرتی عالمه یاییلمش ایدی . [شرحه محتاج دکلدر .]

مثنوی

﴿ هم عجم هم روم هم ترك وعرب ﴾

﴿ مانده ازجود وسخایش درعجب ﴾

﴾ قصهٔ آن خلیفه‌که از کرم‌در زمان خود ﴿

﴾ ازحاتم طائی کذشته‌بود ﴿

اول خلیفه‌نك قصه‌سی بیانند‌ه‌درکه : کندی زماننده کرمده سخیٔ مشهور حاتم طائی کچمش ایدی .

مثنوی

﴾ یك خلیفه بود در ایام پیش ﴿

﴾ کرده‌حاتم راغلام‌جودخویش ﴿

« ترجمه » کچمش زمانده بر خلیفه وار ایدی‌که : حاتم طـائی کندی جومردلکنك ، جودوسخاسنك قولی ، کوله‌سی ایتمش ایدی .

مثنوی

﴾ رایت اکرام وجود افراشته ﴿

﴾ فقر وحاجت ازمیان بر داشته ﴿

« ترجمه » جودواکرام لواسنی یوکسـلتمش ، اورته‌دن فقر وحاجتی قالدیرمش ایدی . [بوایکی بیت‌شریف اوذات سخینك سخاوتنی معرف اولمغله شرحنه لزوم کورلمدی .]

مثنوی

﴾ بحردر ازبخشش صاف آمده ﴿

﴾ داد او ازقاف تاقاف آمده ﴿

« ترجمه » اونك احساننده اینجی‌دکزی صفوته کلمش ایدی . آنك عدالت وعطاسی قافدن قافه ، یعنی بتون عالمه کلمش ، مشهور اولمش‌ایدی .

مثنوی

﴾ درجهان خاك ابروآب بود ﴿

﴾ مظهر بخشایش وهاب بود ﴿

« ترجمه » بو دنیانی وفانیدر. سعادتی اثباتده ، یعنی حقیقت روحانیه‌ده آرا! صورتك صفر ، یعنی بوشدر . سلامت وبقایی معنیده آرا! « شرح » جناب یزداندن غیری هرشیء هالك وفانی اولدیغی (کل شیء هالك الاوجهه) و (کل من علیها فان) آیات بیناتیله ثابتدر . سن فانی اولان شیلردن واز کچ‌ده حقیقی ایسته! رضای رحمان وعشق سبحانی آرا که انلری بولدقدن صکره فنادن خلاص ووجه الٓهی ایله شرفیاب اوله‌رق مظهر فیض رب‌الناس اوله‌سك!

مثنوی

﴿ جان شور وتلخ پیش تیغ بر ﴾
﴿ جان چون دریای شیرین رابخر ﴾

« ترجمه » آجی وطوزلو جانی قلیچ اوکنه کوتور ! طاتلی دریا کبی اولان جانی صاتون آل ! « شرح » عین جان معنوی اول ! آجی اولان جان یعنی روح حیوانینك نفس اماره واسطه‌سیله سکا عیش وحیات دیه کوستردیکی لذائذ فانیه‌یی تیغ بران شریعت وحقیقت اوکنه کوتورده قطع وافنا ایت ! دریای شیرین کبی اولان جان معنوی‌یی صاتون آل ! اصل سلامت وسعادت آنده موجود وفانی شیلر الم افزا وبی‌سوددر دیمکدر .

مثنوی

﴿ ورنمی دانی شدن زین آستان ﴾
﴿ باری ازمن کوش کن این داستان ﴾

« ترجمه » اکر بو آستاندن اولمغی بیلمز ایسك باری بندن بو داستان وحکایه‌یی ایشیت! « شرح » ای طالب حقیقت ! آجی ومضر اولان آمال فانیه‌یی واخلاق ذمیمه‌یی ترك ایله کندینی وجه اللهه الحاق ایتمك واخلاق حمیده ایله مردان خدادن معدود اولمق ایستر ایسك ترك کبر وغفلت وآتیده‌کی حکایه‌یه نصب سمع ودقت ایت ! بو بیت شویله‌ده ترجمه اولنه بیلیر : اکر بو آستان دنیادن کیتمك بیلمز ونفسکدن آیرلمغه مقتدر اولمازایسك بندن بو حکایهٔ حکمت نمایی ایشیت ! »

مثنوی

﴿ هرکه کارد گردد انبارش تهی ﴾

﴿ لیکش اندر مزرعه باشد بهی ﴾

« ترجمه » هر کیم زرع ایدرده انباری بوش اولورسه اونك ایچون تارلاده ایلك ، زیاده‌لك واردر . « شرح » بالفرض ایکی چفتجینك انبارنده ذخیره اولسه عاقل اولان چفتجی موسم زراعتده ذخیره سنی تخم اوله‌رق تارلایه زرع ایدر. اوصره‌ده بالضروره انباری بوش اولور. احمق ایسه زرع ایتمیوب طمع ابلهانه‌سی حسبیله ذخیره‌سنی انبارده حفظ ایدر . اول امرده صورتا زارعك انباری تهی وزرع ایتمامش اولانك انباری ازبرمدت ایچون ذخیره‌لی کورینور ایسه‌ده وقت حصادده اکینجی قات قات مستفید اولور . دیکری تهی دست ونومید قالیر. ایشته طمعکار حفظ مال وتزیید منال ایتمش صانیلیر و جوانمرد آدمك ویردیکی صدقه‌دن صورتا مالنه نقصان کلیر کبی کورونور. اماحقیقتده صاحب جودسعادتنی آرتیرمش وبخیل کندینی اضرار وخاسر ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ زانکه درانبار ماند وصرفه کرد ﴾

﴿ اسپش وموش حوادثهاش خورد ﴾

« ترجمه » اوکیمسه تخمی اکمیوب انبارده براقدی وبیریکدیردی. کهله وفاره حوادثی اوذخیره‌یی ییدی. [اسپش، بیت ، کهله دیمکدر .] « شرح » انبارده حبس اولنان ذخیره نهایت الامر اسباب ووقوعات کثیره‌دن ناشی محو وتلف اولور . خسیس اولان انسانك جمع ایلدیکی حالده کیمسه‌یه صدقه وزکات ویرمك ایستمدیکی مال ومنالی محو واتلاف ویا وارثان طرفندن بذل واسراف اولنور .

مثنوی

﴿ این جهان نفیست دراثبات جو ﴾

﴿ صورتت صفرست در معنات جو ﴾

اكمك ويررلر . حق بولنده جان ويررايسك سكا جان ويررلر . « شرح » صورت مشروعه‌ده مال واقچه ويررايسك بحكمة الله تعالى مال ومنالك تزايد ايدر ، اما تصدق ايتمكله برابر ميدان وغاده ويارياضت بولنده مشروع صورتده جان ويررايسك ويرديكك جانه بدل سكا فياض منان ، برجان ، احسان ايدركه جهان اكا حيران اولور .

مثنوى

﴿ كر بريزد بر كهاى آن چنار ﴾

﴿ برك بى بركيش بخشد كردكار ﴾

« ترجمه » اكر اوچنار اغاجى ياپراقلرينى دوكر ايسه الله تعالى حضرتلرى اكا ياپراقسزبيله رزق معنوى احسان ايدر . « شرح » چنار وسائر اغاجلر ياپراقلرينى دوكديكى وقت صورتا قوروش كبى كورينور ايسه‌ده حقيقتده انلر ايچون بررزق خفى واردركه يالكز رزاق حقيقى بيلير . سخى اولان ذات مال وجانى حقك امرى اغورنده فدا ايدنجه كوتاه بينان نظرنده نعمت ظاهره‌دن محروم وبى‌وايه كورينور . اما اهل عرفانه كوره قات قات كسب غنا ومكافات ايدر .

مثنوى

﴿ كر نماند از جود دردست تومال ﴾

﴿ كى كند فضل آلهت پايمال ﴾

« ترجمه » اكر جومردلكدن طولايى الده مال قالماز ايسه فضل وكرم الهى سنى نه‌وقت پايمال ايدر ؟ « شرح » حق بولنده سخاوتدن طولايى الده مال ومنال قالميه‌جق وشيطان صفت اولان انسان فقر ايله سنى تخويف ايده‌جك اولسه سن ينه مرحمت وفضل خدايه استناد ايله اصلا قورقمه ! جناب حق سوديكى قوانى پامال اكدار وجفا ايتمز . شايد اسباب اذا صورتا رونما اولسه بيله مطمئن قوللرينك قلبنه معنوى اوقدر فرح وصفا بخش بيوريلوركه آنك ادراكنه حدود عقليه كافى دكلدر .

مثنوی

﴿ بهر این مؤمن همی کوید زبیم ﴾

﴿ در نماز اهدنا الصراط المستقیم ﴾

« ترجمه » بونك ایچون مؤمن اولان خوف وخشوع ایله نمازده الله تعالی حضرتلرینه دعا ایدوب (اهدنا الصراط المستقیم) دیر. « شرح » مؤمن اولان عدالتی باعث حیات حقیقی ، ظلمی موجب خسران ابدی بیلیر . اقوال وافعالنده سهو وخطا ایتمك قورقوسیله الله تعالی حضرتلرینه دعا ایدوب سورهٔ فاتحه ده کی (اهدنا الصراط المستقیم) آیت کریمه سنی اوقورکه معنای شریفی : الٰهی ! اقوال وافعالمزده بزه طوغری یولی کوستر دیمکدر .

مثنوی

﴿ آن درم دادن سخی را لایقست ﴾

﴿ جان سپردن خود سخای عاشقست ﴾

« ترجمه » اواقچه‌یی ویرمك جوانمرده لایقدر. جان فدا ایتمك عاشقك سخاسیدر. « شرح » فقیر اولانلره تصدق ایتمك اهل مروتك شانندندر . بوندن دها علوی برحال ، مال ومنال صرف ایتدکدن بشقه حق تعالی حضرتلرینك یولنده جاننی فدا ایلمکدر . بوحال عال العال عاشق حقیقی اولان اصحاب کماله مخصوصدرکه اوزمرهٔ جلیله اصحابی رضای کبریا ایچون اختیار ایلدکاری محن- ریاضت ونوش ایتدکاری شربت شهادت الک بیوك لذت ، الك بیوك سعادت ، الك عالی نعمت بیلیر .

مثنوی

﴿ نان دهی از بهر حق نانت دهند ﴾

﴿ جان دهی از بهر حق جانت دهند ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلرینك رضاسیچون اكمك ویررایسك مقابله سنده سکا

محاربه‌لرنده بونلرك قربانی قبول اولنمق امیدنده‌ایدیلر. « شرح » مكه‌نك سرورانی اهل ایمان اولمدقلری وفخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلریله محاربه‌ده بولندقلری صره‌ده قربان كسرلردی كه فخر عالمه غلبه‌ایله دین مبینك نورینی اطفا ایتسونلر! بویله قربان امر حقه قارشی نقصان وعصیان اولمسنه مبنی موجب زیان وخسران اولوردی. هركیم ناحق یولده بذل نقد وصرف اموال ایده‌جك اولسه كندی نادم واستقبالاً متألم اولور.

مثنوی

﴿ چون غلام باغئ كوعدل كرد ﴾

﴿ مال شه برباغیان اوبذل كرد ﴾

« ترجمه » برعاصی، یاراماز قول كی عدل ایتمك زعم فاسدیله شاهك مالنی باغیلر وشقیلر اوزرینه بذل ایلدی. « شرح » اوغلام بدانجامك‌ده فعلی مال بذل ایتمك ایدی، اما نه‌وجه‌ایله بذل ایتمش؟ ابتدا شاهدن چالمش، شاهك اعداسی اولان باغیلره ویرمش! بونوع اعطا ایله شقیلرك جرأت وخباثتلرینی تزیید ایلمشدر كه بواحوالك جمله‌سی ضرر وخساردر.

مثنوی

﴿ عدل این باغی ودادش نزدشاه ﴾

﴿ چه فزاید دوری وروی سیاه ﴾

« ترجمه » بوغلام باغینك زعم ایلدیكی عدل، شاهك نزدنده نه‌یی زیاده‌لشدیرر؟ اوزاقلغنی، سیاه یوزلیلكنی! « شرح » غلام باغی باغیان واشقیایه شاهك مالنی اعطا ایله اجرای عدل ایتمك ظننه دوشمش ایسه‌ده حقیقتده شاهك نزدنده كندیسنك اوزاقلاشمسنی ویوزینك قره‌سی اورته‌یه چیقمسنی مستلزم اولمشدر. كذلك عالملرك وهرشیئك شاهی اولان خالق لم یزل حضرتلرینك انسانلره بخش وعنایت بیوردیغی مال ومنالی هركیم امر حقك خارجنده صرف ایدرایسه آنك جزاسی الطاف ربانیه‌دن مهجوریت وعذاب وذلت اولور.

مثنوی

﴿ امر حق را بازجو از واصلی ﴾

﴿ امر حق را در نیابد هر دلی ﴾

« ترجمه » حق تعالینك امرینی حقیقته واصل اولاندن ایسته ! امر حق هر کوکل بوله ماز . « شرح » اکر امر حقی تمامها بیلمك وبولمق ایسترایسك حق یولنده افنای آمال نفسانیه ایتمش ومقام سعادته واصل اولمش بر انسان کاملی بولوب دقائق روحانیه یی اندن طلب وسؤال ایت ! که بو حالك بیلنمسی هر صاحب دل ایچون قولای دکلدر .

مثنوی

﴿ در نبی انذار اهل غفلتست ﴾

﴿ کان همه انفاقهاشان حسرتست ﴾

« ترجمه » قرآن عظیم الشانده اهل غفلت ایچون انذار وتخویف واردر که انلرك کافهٔ انفاق حسرتدر . [«نبأ» فتح نون ایله خبر وضم نون ایله جمع اولهرق خبر معناسنده در . بو محلده حقیقتدن خبر ویرن قرآن عظیم الشان دیمکدر .] « شرح » اشارت بیوریلان آیت کریمه دن بری سورهٔ انفالك اوتوز التنجی آیت کریمه سیدر : ﴿ ان الذین ینفقون اموالهم لیصدوا عن سبیل الله فسینفقونها ثم تکون علیهم حسرةً ثم یغلبون ﴾ معنای شریفی : « تحقیقا شول کیمسه لر ماللرینی انفاق ایدرلرکه الله یولنده مؤمنلری منع ایتسونلر ؛ بونلر ماللرینی شبهه سز قریباً صرف ایدرلر . صکره اوزرلرینه حسرت چکرلر . بعده مغلوب اولورلر . »

مثنوی

﴿ سروران مکه در حرب رسول ﴾

﴿ بودشان قربان بامید قبول ﴾

« ترجمه » مکه نك ایلری کلنلری رسول اکرم افندمز حضرتلریله واقع اولان

برظالمك النه ، ياخود برميخوره چوق باره ويرنجه آنلر ظلم ومستى بى وشناعتى تزييد وانسانيتى كرفتار رنج واذا ايدر . جناب حقك مالنى حقك امرندن غيرى صورتده ويرمه! ديمك مال ظاهر اولديغى كبى، هنر، ذكاوت، كتابت، فراست، شجاعت كبى بى حد وبى نهايت اولان انعام جناب رب عزتدر . مال ومنلك غير مشروع صورتده صرفى غير جائزدر . عقل واقتدارك ده غير مشروع صورتده صرفى حرام ومتجاسرى ناكام اولور .

مثنوى

﴿ تاعوض يابى توكنج بى كران ﴾

﴿ تانباشى از عداد كافران ﴾

« ترجمه » تا ، عوض وبدل اوله رق جناب حق طرفندن نهايتسز خزينه بوله سك ! تا كه كافرلرك صره سنده اولميه سك ! « شرح » معناً ومادةً هرهانكى مقبول شيئه مالك ايسك ناحق يره صرف واسراف ايتميوب صورت مشروعه ده صرف واعطا ايت ! بونك مقابلنده وهاب حقيقى سكا دكرلى خزينه لر ويرر . مبذر ومسرف اخوان شياطيندن اولديغى قرآن عظيم الشانده مصرح وشيطان ايسه مردود اولديغى بى اشتباهدر .

مثنوى

﴿ كاشتران قربان همى كردندتا ﴾

﴿ چيره كردد تيغشان برمصطفى ﴾

« ترجمه » زيرا كافرلر دوه لر قربان ايتديلر كه قليجلرى فخر عالم صلى الله عليه وسلم افندمزك اوزرينه غالب كلسون ! « شرح » دوه ولحمى قابل اكل اولان سائر حيواناتى قربان ايله محتاجينه ويرمك مقبول برصدقه در ؛ زيرا انسان بدننك محتنى حفظ ايچون لحمه محتاجدر . امابونوع صدقه نك ثواب وفائده سى، متصدقك نيتى خيراوزرينه مبتنى اولورسه حصوله كلير . يوقسه نورهدايت وعمان معرفت اولان فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينه غلبه ايتمك نيت فاسده سيله ايديلان قربان متجاسرين ايچون الى الابد باعث زيان وخسران اولور .

مثنوی

﴿ کای خدایا منفقانرا سیر دار ﴾

﴿ هر درمشان راعوض ده صدهزار ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال ! منفق و متصدق اولانلری طوق طوت ! آنلرك هر آقچه سنه یوز بیك بدل ویر ! « شرح » اعطای صدقه ایدن جناب حقك امرینی قبول واجرا ایتمش اولور . صدقه نك فوائدینی بیلن انسانلر احسانه ومرحمت ربانیه یه مستحقدر .

مثنوی

﴿ ای خدایا ممسکانرا درجهان ﴾

﴿ تومده الا زیان اندر زیان ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال ! ممسك وطمعكار اولانلره جهانده ویرمه ! الا زیان ایچنده زیان ویر ! « شرح » مشروع زکات وصدقه یی منع وامساك ایدن کیمسه احسانات ربانیه یی سائرلردن منع وبلکه سرقت ایتمش اولور . اونوع ممسك منفوردر . شوقدر که انفاق وتصدق مشروع ایسه مقبولدر . دکل ایسه غیرمقبولدر .

مثنوی

﴿ ای بسا امساك کز انفاق به ﴾

﴿ مال حق را جز بامر حق مده ﴾

« ترجمه » ای انسان ! چوق امساك واردر . انفاقدن دها ایبدر ؛ حق تعالی حضرتلرینك مالنی حقك امرندن غیری صورتده ویرمه ! « شرح » امساکدن کرچه بشقه لرینه ایلك کلز . اما برضررده وقوع بولماز . باعث مضرت اولان بعض غیرمشروع انفاقدن ، امساك دها خیرلیدر . مثلا برممسك فقرایه صدقه ویرمز ایسه بوحرکتی فقرانك موجب مأیوسیتی اولور . منفق وسخی نامیله کندینی تزیین ایدن مبذر ومسرف

کثافت نفسانیه‌نك ثقلت هوسندن قورتولوب سمای علویت افزای عبودیتده متنعم الطاف پروردکار اولمنی الهام ایدر. [بو بیت شریف اسکی نسخه‌ده محرردکلدر.]

﴿ معنیٔ دعای این دو فرشته که هر روز بر سر بازار منادی ﴾

﴿ میکنند که اللهم اعط کل منفق خلفاً واعط کل ممسك تلفاً ﴾

﴿ و بیان کردن آن که منفق و مجاهد را اخوانست نی مسرف ﴾

او ، ایکی ملکك معنای دعاسیدر : هرکون بازار باشنده ندا ایدوب دیرلرکه : الٰهی ! صدقه ویرنه خلف و برکت ، ممسك وطمعکاره تلف ونکبت ویر ! [منفق ایکی نوعدر . بری ، یالکز آقچه ومال انفاق وتصدق ایدر . اوکیمسه‌که منفق ومجاهددر. قرداشدر. مسرف بونلره اخوان اولمدیغنی بیان ایدر . دیکری ، آقچه ومال تصدق ایلدکدن بشقه الله تعالی حضرتلرینك یولنده تن وجانی ده فدا ایدرکه بومنفق مجاهددر . انفاق مال وحق یولنده فدای جان وجهان ایتمه‌ین ممسکدر .]

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر که دائم بهر پند ﴾

﴿ دو فرشته خوش منادی میکنند ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیورمشدرکه : نصیحت ایتمك ایچون دائما ایکی ملك کوزل وخوش ندا ایدرلر . « شرح » ایما اولنان حدیث شریف : (ما من یوم تصبح العباد فیه الا ملکان ینزلان فیقول احدهما اللهم اعط کل منفق خلفاً ویقول الاخر اللهم اعط کل ممسك تلفاً) یعنی : « قوللرك ایچون هیچ برکون یوقدرکه عباد الله انده صباحه داخل اولسونلر. الا که ایکی ملك اینرلر . ایکیسندن بری دعا ایدوب دیرکه : الٰهی ! کافهٔ منفق ومتصدقه خلف ونعمتلر ویر ؛ دیکری دیرکه : الٰهی ! کافهٔ ممسك وخسیس اولانلره تلف وزیان ویر . » بو ایکی ملکك ندای ملکوتیسنی ارباب حال آکلار .

« ترجمه » ای معنوی اولان کونش ! روح صاچ ! اسکی جهانه یکیلك کوستر ! « شرح » ای آفتاب جهان معنوی اولان عارف بالله! ارشاد وهدایتکله حضرت فاروق کبی طالب حقیقت اولانلره جان معنوی نثار و آنلری مثاً مستغرق اشواق کردکار ایت! اسکی اولان دنیا ایچنده علوهمتکله یکیلك وشوق ورونق کوستر ! بو بیت شریف حالت جذبه‌ده مناجات صورتیله حق تعالی حضرتلرینه خطاب اولسه جائزدر . اوحالده : ای موجد نور کائنات اولان جناب کبریا ! مرحمةً قوللریکه روحانی احسان وعطا وهدایت ربانیه‌کله بو جهان کهنه‌یی یکیدن احیا ومانند دنیا فیضسز قالمش بعض قلوبی ظلمتدن خلاص ایت ! دیمك اولور .

مثنوی

﴿ در وجود آدمی جان وروان ﴾

﴿ می رسد ازغیب چون آب روان ﴾

« ترجمه » عالم غیبدن آدمینك وجودینه جان وروان ، آقان صو کبی ایریشیر . [برنجی مصراعده‌کی « روان » روح ، ایکنجی مصراعده‌کی « روان » آقیجی معناسنده‌در .] « شرح » ای طالب حقیقت ! طریق حقده اختیار ایده‌جکك فدا کارلقدن قورقمه ! حق یولنده جان فدا ایدرسم جانسز قالیرم ظن واهیسنه قاپیلمه ! قان صوریینه نصل متتابع الجریان ماء صافی کلیرسه ابدان مستعده‌یه اویله روح کلیر . روان معنوی حق پرستانی احیا بیورر .

مثنوی

﴿ هر زمان ازغیب نو نو میرسد ﴾

﴿ وزجهان تن برون شو میرسد ﴾

« ترجمه » هر زمان عالم غیبدن یکی یکی فیض وجان یتیشیر . بدن جهانندن دیشاری چیق! ندامی ایریشیر . « شرح » عنایات وتجلیات دائمهٔ الهیه ، قلب کامله

« ترجمه » روح فدالغنك آوجیلغنده شاهین قوشی اول! جهان کونشی کبی جان اوینادیجی اول ! « شرح » بیت بالاده کی تعریف معلای اتمام ایچون جان اغاجلغنده شکار ایچون شاهین کبی سرعتلی ، معرفت عالمنده کونش کبی فیض و برکتلی اول ! معناسنده کی بو کلمات قدسیه عبرت بخش ارباب بصیرتدر .

مثنوی

﴿ جان فشان افتاد خورشید بلند ﴾

﴿ هر دمی تی میشود پر می کنند ﴾

« ترجمه » یوکسك اولان کونش روح صاچار ، هر بر آنده بوشالیر ، ینه نور ایله طولار. [مصراع ثانیده کی «تی» تهیدن مخففدر. . « شرح » کونشك فیضی جانی مثابه سنده اولان شعاعیدر . ضیاسنك تمادیء ورودی تهی قالمسنی اقتضا ایدر ظن اولنور سه ده بر منبع دائمینك متمادی الورود اولان انوار متتابعه سی اکسیلمز بر نور ایله طولدیرر. ولی اللهك تأثیر فیض و معرفتی ده بو مثال ظاهری ایله اکلاشیلیر . بر مرد روحانینك انوار معنویه سی جهان مادی بی وطالبینك قلوبنی تنویر ایچون بذل ایتمك اوغورنده تهی اولمش ظن ایدیلیر ایسه ده اصلا حس ایتدیرمکسزین مرحمت وقدرت ربانیه آفتابك وجودینی وکاملك قلبنی شعاع وانوار جدیده ایله املا ایدر. ایشته صدقه ویرمك صورتا مورث تقلیل مال ایکن صاحبنك مالنی و برکتنی تزییده سبب اولور. فعال ظاهراً قوای موجوده سنی صرف ایلر ؛ اما حقیقتده شوق وقوتی آرتمش بولنور ؛ حق یولنده فدای جان موجب سعادت انساندر .

مثنوی

﴿ جان فشان ای آفتاب معنوی ﴾

﴿ مر جهان کهنه را بنما نوی ﴾

یوزینی پردەیە چکدی . « شرح » پیرمطرب ماضی ومستقبلەعائد احوالی متأمل ایکن هوا وهوس وموسیقی مقاماتی اوزرینه چوق شیلر سویلر ایدی؛ اماحضرت عمر رضی الله تعالی عنهك ارشادندن وتجلیات روحانیەیە مظهریتندن صکره دنیایه متعلق احوالدن فراغت ایله شخص معنویسیله وجه روحانیسی پردۀ غیب ارقەسنه چکلدی .

مثنوی

﴿ پیر دامن راز کفت وکو فشاند ﴾

﴿ نیم کفته در دهـان ما بماند ﴾

« ترجمه » پیر مطرب اتکنی کفت وکودن چکوب سیلکدی . قصەسندن یارم سوز بزم اغزیمزده قالدی. « شرح » پیر مطرب سـبیل هدای خـداده مستغرق عشق صمدانی وهمبزم ذوق جاودانی اولدیغنی بلاغت بیانك تصـور فوقندەکی نزاهت مقالیله تعریف بیوران حضرت مولانا بر تواضع کاملانه ایله شمدی بو قصەیە دائر برقاچ سوز قالمش ایسه اوده پیردن دکل بزدن بیان اولنەجق بیورمسی نه قدر وجد آمیز برزمزمۀ تهلیل عارفانەدر .

مثنوی

﴿ از پی این عیش وعشرت ساختن ﴾

﴿ صـد هزاران جان بباید باختن ﴾

« ترجمه » بوعیش وعشرت معنویەیی اعمال ایچون نیجه بیك جانی اوینامق، فدا ایتمك لازمدر. « شرح » پیرمطربك عیش وذوقی بولمق ایچون روحاً نەقدر فداکار بولنمق ، انسانده یوزبیك جان اولمش اولسه انلری کاملاً فدا ایدەبیلەجك بر تسلیمیت تامه کوسترمك ایجاب ایدر . یوقسه هرکس قبرستانه چکیلوب فریاد وفغان صوری ایتمکله پیرمطربك مظهریت حقیقیەسنه وارەماز .

مثنوی

﴿ درشکار بیشـۀ جان باز باش ﴾

﴿ همچو خورشید جهان جانباز باش ﴾

مثنوی

﴿ عقل جزؤ از کلّ کویا نیستی ﴾

﴿ کر تقاضا بر تقاضا نیستی ﴾

« ترجمه » عقل جزء ، عقل کلدن بحث ایتمز ایدی ؛ اکر تقاضا تقاضا اوزرینه، یعنی لزوم واجبار اولمیدی ! [بو بیت شریفك مآلی آتیده‌کی بیت شریفك مآلیله اکمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ چون تقاضا بر تقاضی می رسد ﴾

﴿ موج آن دریا بدینجا میرسد ﴾

« ترجمه » چونکه تقاضا ولزوم لزوم اوزرینه ایریشیر ؛ او ، دریای- حقیقینك طالغه‌سی بو محله ، یعنی بو عالم صوری‌یه واصل اولور. « شرح » عالم غیبك حالی الفاظ صوریه ایله اکلاشلمیه‌جق ایسه نه ایچون بحث اولنیور؟ زمیننده دوچار تردد اولان بر سائل موهومه جواباً بیوریلیورکه : عالم غیبك عین حقیقی الفاظ صوریه ایله اکلاشلماز ایسه‌ده وجود نورانیسندن خبر ویریله‌بیلیر . مستعدینك فکر وتحقیق او دریای سلامت احتوایه طوغری جذب اولنور. عقل- جزء واسطه‌سیله عقل کلدن وعالم غیبدن بحث ایدیشم اختیاری دکل ، حس اولنان تقاضا وتضییق معنوی اوزرینه‌در. بو جواهر غیبیه‌دن ساحل امکان تعریفه چیقان شهدانهٔ کمالات مثنویٔ شریفك لآلیٔ روحانیه‌سی کبی عالم صوری‌یه نورافزای استرشاد اولدیغنی دوشونمك بیت شریفك شرحی ایچون کافیدر .

مثنوی

﴿ چونکه قصهٔ حال پیر آنجا رسید ﴾

﴿ پیر وحالش روی درپرده کشید ﴾

« ترجمه » نه‌وقت پیر مطربك قصهٔ حالی بورایه ایریشدی ، پیروانك حالی

ظاهر فوقنده ایدی . بو حالت معنویه‌یی بن عقلاً بیله‌مم ! سن بیلیر ایسه‌ك سویله !
« شرح » حقایق کبرای صمدانیه‌نك طالب و متحریسی اولمق بر ذوق روحانیدرکه
عقل و لسان بشر تعریفنه امکان بوله‌ماز . سبیل هدایت و معرفتده‌کی جست و جو
بو ظاهر جست و جونك غیری بر کیفیت عالیه‌در که ادراك محدود ایله بیلنمه‌سی
و الفاظ صوریه ایله سویلنمه‌سی پك کوجدر . مثنوی شریفده : « سن بیلیر ایسه‌ك سویله ! »
دیه خطاب بیورلمسی فضای بی انتهای کمالاتك قوهٔ ناطقه‌یی عجز تام ایچنده براقه‌جق
مناظر علویه‌سنی اکلاتمق مقصدینه مستنددر .

مثنوی

﴿ حال وقالی ازورای حال وقال ﴾

﴿ غرقه کشته ازجمال ذوالجلال ﴾

« ترجمه » بر حال وقال که بو ظاهر حال وقالك وراسنده‌در ؛ پیر مطرب
ذوالجلالك جمالنه غرق اولمشدر . « شرح » پیر مطرب جهان روحانیده بر حال
وقاله مظهر اولمشدرکه الفاظ ظاهره و تعبیرات صوریه ایله انك تعریفی محالدر ؛
یالکز شوقدر سویلنه‌بیلیرکه اکا مظهر اولان انسان جمال باکمال ذوالجلاله مستغرق
اوله‌رق نعمت ابدیه‌یه ایرر .

مثنوی

﴿ غرقهٔ نی که خلاصی باشدش ﴾

﴿ یا بجز دریا کسی بشنا سدش ﴾

« ترجمه » اویله بر غرقه دکل که انك بر خلاصی اولسون . یاخود او غرقه‌نك
حالنی دریادن غیری بر کیمسه بیلسون ! « شرح » پیر مطرب او مرتبه تجلیات جمالیه‌یه
مستغرق اولمش که اندن چیقمق ، لسان معروف ایله او استغراق عظیمدن خبر ویرمك
ممکن دکل ایدی . جمال ذوالجلاله مستغرق اولمق نصلدر ؟ دیه اکلامق ایسته‌ین
بر کیمسه‌یه اکلاتمق ایچون بو استغراق معنویی عمان الهیدن غیری بولنان بیله‌مز
بیورلمشدر .

آیینهٔ جهان غیب اولمسندن طولایی بیچاره پیر، ماضی ومستقبله عائد مورث نوم گرام اولان حالت غفلت افزا ادن اویانمش، روحنه‌دوکولن نورعلوی معنویاتدن حصه‌یاب صفا اولمش وغم وخنده کبی احوال فانیه‌دن کندینی پاك کورمشدر .

مثنوی

﴿ همچو جان بی کریه وبی خنده شد ﴾

﴿ جانش رفت وجان دیکر زنده شد ﴾

« ترجمه » روح کبی کریه‌سز وخنده‌سز اولدی ؛ جانی کیتدی‌ودیکرروح ایله دیرلدی . « شرح » پیرمطرب اووقته قدر آمال حیوانیه وهوسات نفسانیه ایله مشغول ایکن حضرت فاروقدن اسرار ربانیه‌یی ایشیدنجه غم وخنده‌دن وازکچه‌رك او آیینهٔ تجلینك عکس انوار الهاماتندن تازه‌جان بولدی. لوث آلود اولان وجود نفسانیدن کچدی .

مثنوی

﴿ حیرتی آمددرونش آن زمان ﴾

﴿ که‌بیرون‌شد اززمین وآسمان ﴾

« ترجمه » اوزمان پیرمطربك کوکلنه برحیرت کلدی‌که زمین و آسماندن دیشاری کیتدی . « شرح » پیرمطرب اسرار روحانیه‌یی حس ایتدکدن صکره حکمت وعظمت بی‌نهایهٔ ربانیه‌یه اودرجه حیران اولمشدرکه زمین و آسماندن ، ماسوای اذعاندن خارج برعالم فیضافیضك شوق روحانیسنه طالمشدر .

مثنوی

﴿ جست وجویی ازورای جست‌جو ﴾

﴿ من نمیدانم تومی‌دانی بکو ﴾

« ترجمه » پیرمطربه بر اراشدیرمق حسی مستولی اولدی‌که بوجست وجوی

« ترجمه » ای‌سن ! که کچمش حالدن توبه ایتمك آرایورسك ! بوسنك آرادیغك توبه‌دن نه‌وقت توبه‌ایدرسك ؟ « شرح » برکیمسه ماضیده ایشلدیکی احوالدن توبه ایله فنا فی‌الله اولمق زعمنده بولنورسه بوزعم تائبانه عین انانیت وغفلتدر ؛ اکرتوبه ایدیله‌جك‌ایسه معین انانیت اولان اویله‌برتوبه‌دن توبه ایتملی، ماضی واستقبالی ، کندینی اونوتملی ! یالکز جناب واحد مطلق تأمل ایتملیدر . فنافی‌الله و بقابالله عمانی ایچنده عشقه مستغرق اوللیدر .

مثنوی

﴿ گاه بانك زیررا قبله كنی ﴾

﴿ گاه گریهٔ زاررا قبله‌زنی ﴾

« ترجمه » بعضاً « بانك‌زیری » قبله‌ایدرسك ! بعضاً زاریلقله‌اولان اغلامغی اوپرسك ! [مصراع اولده‌کی « بانك‌زیر» اصطلاحات‌موسیقیه‌دندر . صدای پسته دیرلر . ایکنجی مصراعده « قبله » ضم قاف ایله بوسه ، اوپمك معناسنه‌در .] « شرح » ای‌مطرب ! بعضاً موسیقی‌یی وهوا وهوسه دائر احوالی خاطرکه کتیروب ذکر وفکرکی انلره اماله‌ایله حب‌اللهدن‌غیری‌احوال‌ایله مقیداولورسك! بعضاً ندامت ایچنده‌کی کریه وفریادی باعث سلامت برحالت ظن ایدوب بوسهٔ محبوبه کبی انی‌سور ، اوپرسك ! فانی‌فی‌الله اوله‌جق‌انسان، ماضی‌ومستقبلدن، نفس واملدن کاملاً تخلیهٔ قلب ایدر .

مثنوی

﴿ چونکه فاروق آینهٔ اسرار شد ﴾

﴿ جان پیر از اندرون بیدار شد ﴾

« ترجمه » وقتاکه حضرت فاروق آینهٔ اسراراولدی ، پیرمطربك روحی ایچندن‌اویاندی . « شرح » حضرت عمررضی‌الله تعالی عنه ذکری سبق ایتدیکی یولده پك‌چوق اسرار روحانیه وحقائق‌معنویه یاد وایما ایتمسندن و پیرمطربه‌قارشی

« شرح » بو بيت شريفك ترجمه‌سی غايت كوجدر . مع‌مافيه معناسی بالاده بيان وترجمه اولنديغی كبی اولمسی الطاف ربانيه‌دن مأمولدر . حضرت عمر رضی‌الله عنه‌مقام كريه وتوبه‌دن مرتبهٔ بقابالله‌ه تعريف وترغيب‌ايچون بيرمطربه،ياخوددیگر استغراق مرتبه‌سنه وارمق ايسته‌ين طالبه بيورمشدركه : كعبه‌يی زيارت ايتمك ايچون‌سائر لباسدن عاری‌اوله‌رق‌احرامه‌كيرمك‌لازمدر.سنك‌ابتدا كيديكك‌لباس‌ايله طواف كعبه‌يه قيامك غيرجائزدر. برده ماضی ومستقبله عائدالبسهٔ‌انانيتی‌لابس‌ووهم وسوسه‌لره ملابس‌ايكن طواف كعبهٔ توحيده نصل‌موفق اولورسك ؟ سن لباس. نفسكله دونر ونفسكله مشغول بولنوركن طوافك صحيح اولميوب مرتدك‌بری كبی دونمش اولورسك ! صورتنده‌ده‌شرح اولنه‌بيلير .

[اولكی « طوفی» ده‌كی «يا» نوع ايچوندر . « طوف » ايسه‌يون كبی شيدن نسج اولنمش قماش معناسنده‌در . ايكنجی « طوفی » دونرسك‌ديمكدر . «مرتدی» مكتسی، كينمش معناسنه‌دركه رداك‌مشتقيدر . اكر « مرتدی» مرتد معناسنه آلنيرايسه نهايتنده‌كی «يا» توحيد ايچون‌اولور. برمرتدكبی ديمكدر . لكن بومقامده طوفی قرينه‌سيله مكتسی،ردالی‌معناسنه آلنمق اولادر .]

مثنوی

﴿ ای خبرهات ازخبرده بی‌خبر ﴾

﴿ توبهٔ تواز كناه توبتر ﴾

« ترجمه »ای خبرلرك‌خبرويريجيسندن بی‌خبر اسنك‌توبه‌ك‌سنك‌كناهكدن بتردر .

« شرح » بن‌ماضيده بويله‌كناه‌ايشلدم. شويله‌غفلت‌ايتدم . ديه‌الله‌تعالی‌حضرتلرينه اخبارواحوال ماضيه‌كی‌تذكار ايلمه‌ده اصرارايتمك ،كافهٔ خبرلری‌ويريجی وهرشيئی بيليجی اولان جناب عالم مطلق بيلمه‌مكدر . بردها كناه ايشلمه‌مكه توبه‌ايديشك كناهكدن بتردر ؛ زيرا « توبه‌ايتدم . » تعبيركده استقباله تصرف واقرار انانيت كبی برحال مردود واردر . بوايسه برحال ردائت اشتمال اولديغی آشكاردر .

مثنوی

﴿ ای توازحال كذشته توبه‌جو ﴾

﴿ كی كنی توبه ازين توبه بكو ﴾

مثنوی

﴿ آتش اندر زن بهر دوتا یکی ﴾

﴿ پر کره باشی ازان هردوچو نی ﴾

« ترجمه » ایکیسنه [ماضی یه، مستقبله شعله پاش توحید اولمق اوزره] آتش اور! نه وقته قدر بو قیدایله طولوب هر ایکیسندن طولانی قامش کبی اوله سك! « شرح » ماضی و مستقبلی آتش عشــق ربانی ایله یاق! ماضیده بویله اولدی، استقبالده نصل اوله جقدر؟ کبی افکار کدورت نثار قامشده کی قیود ناهموار کبیدر؛ او نوع قیود قطع مسافات ایچون پای اقدامه مانعه‌در. احوال ماضیه‌دن فریاد ایتدکجه انانیت اقرار ایدرك مشی و حرکتك طریق حقده دشوار اولور.

مثنوی

﴿ تا کره با نی بود همراز نیست ﴾

﴿ همنشین آن اب وآواز نیست ﴾

« ترجمه » مادام که نی ایله برابر دوکوملنمش اولدی. سرداش دکلدر. او دوداق، او سسه ارقداش دکلدر. « شرح » خام قامشده دوکوملر اولنجه او قامش قابل نفخ و همراز اب استاد اوله میه جغی کبی سنده ماضی و مستقبل کبی سائر قیود بشریه بولندقجه روح صافی ایله مظهر تجلیات جناب کردکار اوله مازسك!

مثنوی

﴿ چون بطوفی خود بطوفی مرتدی ﴾

﴿ چون بخانه آمدی هم باخودی ﴾

« ترجمه » کندی اورتو ولباسنی کیمش اولدیغك حالده کعبه‌یی نصل طواف ایده بیلیرسك؟ نصل اولور؟ توحیدخانهٔ حقده ینه کندکله برابر اوله سك!

مثنوى

﴿ پس عمر گفتش كه اين زارئ تو ﴾

﴿ هست هم آثار هشيارئ تو ﴾

« ترجمه » ايمدى حضرت عمر پير مطربه ديديكه: بوزار وفريادك سنك عقلليغك آثاريدر. « شرح » اى پير مطرب ! بو ندامت وفريادسنك عقلكى اثبات ايدر ايسه‌ده مقصد اصلى فرياد ايتمك دكل، راه حقده محو وفانى اولمقدر.

مثنوى

﴿ راه فانى كشته راهى ديگرست ﴾

﴿ زانكه هشيار وگناهى ديگرست ﴾

« ترجمه » عشق حق ايله فانى اولمش انسانك يولى بشقه‌در . اويولده عقل ايله كنديسنه وجود ويرمك بشقه بر كناهدر . « شرح » حضرت فاروق اعظم ، كچمش كناهلرك تامليله كريه ايلمك فنافى الله دكل، بلكه برطريق سقيم وعقيمدر ؛ زيرا مظهر فنا فى الله اولمش مرد خدا كنديسنه‌عائد احوالى تفكردن ىبرادر ديمشدر . ندامت وناله، واحد مطلق حضرتلرندن غيرى كندى كنديني بروجود عد ايتديره‌جكى ايچون صورتا نالان، حقيقتده نفسنه رام اولمش‌اولور؛ فنافى الله مرتبه‌سنك واصلينى ايچون فرياد وفغان آيريجه بركناهدر .

مثنوى

﴿ هست هشيارى زياده مضى ﴾

﴿ ماضى ومستقبلت پردهٔ خدا ﴾

« ترجمه » كچمش زمانى خاطره كتيرمك ، آكمق عقلك ايشيدر . ماضى ومستقبل ايسه جناب خدايى كورمكه پرده‌در . « شرح » ماضى و استقبالى دوشونمك ايچون كچمش زمانده كندى احوالنى واستقبالده آماللى يادايتمك اقتضا ايدر.بودوشونجه اثر هشيارى وبالنتيجه انانيت‌زنجيرى • شرك‌خفيدر .

« ترجمه » او کیمسه کی که سکا آلتون صایجی اولنجه سن آنك طرفنه حصر نظر ایدوب دقت ایدرسك! اوصره ده سن کندیکه نظر ایتمزسك! « شرح » اکر پرده وظلمت انانیت اورته دن قالقارسه جناب وهاب مطلقدن بر آن بیله انصراف چشم بصیرت ایتمزسك! بو حقیقتی برمثال مادی ایله آکلا! برکیمسه سکا آلتون صایار ایکن کندینی اونودیر واکا ناظر اولورسك ! یا عادی التون دکل بلکه هر نعمتنك اك اوفاق ذره سی بیله دنیانك کافهٔ سیم وزرندن بالاتر اولان ارحم الراحمینك حقیقت صمدانیه سنه برازمطلع اولور ایسك جناب وهاب صوردن هیچ بروقت منصرف اولمازسك !

مثنوی

﴿ همچونین در کریه ودرناله او ﴾

﴿ می شمردی جرم چندین ساله او ﴾

« ترجمه » اویله جه فریاد ایدرك ، آغلایه رق بونجه ییللق جرم وخطاسنی صایدی. « شرح » پیر مطرب مدت عمرنده ایشلدیکی جرم و خطایی و اختیار ایلدیکی غفلت عذاب افزایی برر برر خاطرندن کچیرمش ، بو میدان امتحان فناده نصل کری قالدیغنی تأمل ایتمش ومرحمت ربانیه یی هپسندن بیوك کورمشدر. بوکا مبنی ابیات آتیه ده کی حزن انکیز کلمات نادمانه یی ایراد ایتدی و منتظر مرحمت جناب رب العباد اولدی .

﴿ کردانیدن عمر رضی الله عنه نظر اورا ازمقام کریه که ﴾

﴿ هستیست بمقام استغراق که مستیست ﴾

حضرت عمر رضی الله تعالی عنهك پیر مطربی ارشاداً وارلق مقامی اولان کریه وناله دن محض محویت اولان مرتبهٔ مست واستغراقه طوغری چویرمسی بیاننده در :

« ترجمه » كنديمك دادوعدالتنى بشقه كيمسه‌دن بولمام ؛ مكر او ارحم‌الراحمين‌دن، كه او بكا بندن دها يقيندر. « شرح » بير مطرب داد وعدل طلبنه حقم يوقدر ، زيرا قباحتى كندم ايشلدم. او ، ارحم‌الراحميندن مرحمت ايسترم‌كه او بكا بندن‌دها قريب‌وبيچاركانك دعواتنى مجيب‌درديمشدر. سورهٔقافك اون‌يدنجى آيت كريمه‌سنده : ﴿ ونحن اقرب اليه من حبل‌الوريد ﴾ الله تعالى حضرتلرى بيوروركه : « بز ، انسانه بويوننده اولان شاخ طمرندن دها قريبز . » سورهٔ‌بقره‌نك يوز سكسان التنجى آيت كريمه‌سنده : ﴿ و اذا سئلك عبادى عنى فانى قريب اجيب دعوت الداع اذا دعان فليستجيبوا لى واليؤمنوابى لعلهم يرشدون ﴾ بيورلمشدر. معناى‌شريفى : « يا محمد ! نه وقت قوللرم سنى بندن سؤال ايدرلر ايسه كنديلرينه ديكه تحقيقا غايتله قريبم ، دعا ايده‌نك دعوتنى اجابت وقبول ايدرم . اووقت — كه خلوص قلب واخلاق حميده ايله — بكا دعا ايلر . ايمدى لازمدر كه امريمى‌قبول‌ايتسونلر وبكاايمان كتيرسونلر.طوغرى‌يولى بولسونلر.»

مثنوى

﴿ كين منى ازوى رسددم‌دم مرا ﴾

﴿ پس‌ورا بينم چواين شدكم مرا ﴾

ترجمه » زيرا بنلك جناب واجب‌الوجوددن دم بدم بكا يتشير ؛ ايمدى بن او، موجود حقيقى‌يى كوررم. چونكه بنلكم فانى اولدى. « شرح » شخصيت‌موهومه‌م وانانيت خياليه‌م جناب واجب الوجودك هستىٔ حقيقيسندن دم بدم ظهور ايدر ، شوقدركه بو ظهور بكا برنوع جزا ، زيرا مانع رؤيت حقيقت عظمادر ؛ اكر پردهٔ انانيت بصر معنويمدن رفع‌وازاله اولنورايسه جناب كبريانك آثار وحكم ربانيه‌سنى بلا حائل كورر وعالم غيبك اسرارينه مطلع اولورم .

مثنوى

﴿ همچوان كوباتو باشد زرشمر ﴾

﴿سوى‌اودارى نه‌سوى‌خودنظر﴾

« ترجمه » یازقکه « زیر افکند خرد » تعبیر اولنان مقامك لطافتندن مزرعهٔ قلبم قورویوب کوکلم مرده اولدی ! [«تری» لطافت معناسنه‌در. « زیر افکندخرد » موسیقیده برمقامك اسمیدر.] « شرح » کچمش عمرینك فائده‌سزلکنه ، وظیفهٔ انسانیه‌سنك عدم اجراسنه سبب اولان مقامات موسیقیه‌دن ، حقیقتده هوا وهوسدن پیرمطرب متحسرانه ومطربانه برلسان ندامت افشانایله فریاد وجناب حقدن استرحام واستمداد ایتمشدر .

مثنوی

﴿ وای کز آوازاین بیست وچهار ﴾

﴿ کاروان بکذشت وبیکه‌شد نهار ﴾

« ترجمه » حیفاکه بویکرمی درت فرعك آوازه‌سندن طولانی کاروان کچدی ووقتسز کوندوز اولدی .

مثنوی

﴿ ای خدا فریاد زین فریاد خواه ﴾

﴿ دادخواهم نی زکس زین دادخواه ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال! بوفریاد طلب ایدیجیدن فریاد! بوعدل وداد ایستیجیدن دادوعدل ایسترم ! « شرح » پیر مطربك ندامت مضطربانه‌سنی تصویر ایدن بوابیات شریفه نفس هوا یولنده ضایع اولان عمره پشیمان اولانلرك عاقبت احوالنی کوستر .

مثنوی

﴿ داد خود ازکس نیابم جزمکر ﴾

﴿ زانکه هست ازمن بمن نزدیکتر ﴾

مثنوی

﴿ خرج کردم عمر خودرا دمبدم ﴾

﴿ در دمیدم جمله را بازیر و بم ﴾

« ترجمه » عمرمی دمبدم خرج وافنا ایتدم ؛ جمله‌سنی آلچاق ، یوکسك صداده اوفله‌یوب ضایع ایتدم ! « شرح » بعض سازك اینجه‌تلنه « زیر » ، قباسنه « بم » دیرلر . بر مطرب مدت عمرینی اینجه‌وقبا تللرکبی فائده‌سز شیلرده ضایع ایتدیکنی کمال حزن وندامتله اقرار ونفسنی تکدیر ایتمشدر . بوحزن‌وپشیمانی‌یی نادم تائبك صنعتی اولان موسیقی الفاظ وتعبیراتی ایله اداده حضرت مولانانك ابراز بیوردیغی حسن تأثیر بیان غشی آور وجداندر .

مثنوی

﴿ آه کز یادره وپردهٔ عراق ﴾

﴿ رفت ازیادم دم تلخ فراق ﴾

« ترجمه » آه که یول یادندن وپردهٔ عراقدن طولایی آجی اولان فراقك دمی یاد وخاطرمدن کیتدی ! « شرح » عراق ، مقامات موسیقیه‌دن اون ایکی‌یه منقسم مقامدن برینك آدیدر . ره لفظی ، بعض مقام معناسنه استعمال اولنور . مثلا ره عرب ، ره عجم ، که مقام عرب ، مقام عجم دیمکدر . بر مطرب نصل اضاعهٔ اوقات ایلدیکنی مطربانه تعبیرات ایله بیان ایدرك عمر عزیزك بیهوده ضایع اولمسنه تحسر ایله ای هوس وهوا ! نی اغفال واغوا ایتدك ! حالت نزعی واندن صکره بدء ایدن عمر اخروی‌یی و حیات ابدیه‌یی خاطرمدن چیقاردك . نی بوحال اسف اشتماله کتیردك !

مثنوی

﴿ وای کز تریٔ زیرافکند خرد ﴾

﴿ خشك شد کشت دل من دل بمرد ﴾

عقل وجودی او امر وارادات ربانیه‌نك اجراسنه مخصوص بر نعمت وامانت ایکن صاحبی عکسنی اختیار ایدر ایسه امانتی اسراف واتلاف ایتمش اولور . پیر مطرب چنك بدست اوله‌رق او وقته قدر فائده‌سزیره عمرینی تلف ایلدیکندن آلت غفلتی اولان سازه وحقیقتده هوا وهوسه : سن قانمی ایچدك ! شمدی‌یه قدر بنی الطاف الٓهیه‌دن محروم براقدك وبصر بصیرتمه پرده اولدك ! دیمشدر .

مثنوی

﴿ ای خدای باعطا وباوفا ﴾

﴿ رحم کن برعمر رفته درجفا ﴾

« ترجمه » ای عطاو وفا صاحبی اولان جناب خدا ! جفا ومعصیت ایچنده کچمش اولان عمرمه مرحمت ایت ! « شرح » پیرمطرب ایشلدیکی منهیاتدن و اختیار ایتدیکی غفلت بی حددن مضطرب اولان کوکلنی کاملاً درکاه حقه توجیه ایله معصیت وجفا ایچنده محو و هبا اولان عمر کذشته‌سندن طولایی استجلاب مرحمت الٓهیه ایچون فریاد استعطافکارانه وتائبانه‌یه قویولمشدر .

مثنوی

﴿ دادحق عمری که هرروزی ازان ﴾

﴿ کس ندانت قیمت آن درجهان ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری پیر مطربه برعمر ویردی‌که اندن هر برکونك قیمتنی جهانده کیمسه بیلمز . « شرح » جناب واجب الوجود کال رحم وجود ایله مطربك دعاسنی قبول وکندینی مقبول بر قول ایتدی. برعمر معنوی احسان بیوردی‌که هرکوننك قیمتنی هیچ برانسان فهم واذعان ایلیه‌مز . ذهنه کله‌بیلیرکه : بونجه اولیاءالله نصل اوکونك بهاسنه آشنادکلدر؟ تجلیات ربانیه متنوع ونهایتسزدر. انسانلر جهت تولددن واعضای بدنیه‌دن بری برینه هم حال ایکن بری دیکرینك نه‌عقلاً ، نه‌بدناً عینی دکلدر. بونك کبی بوندن بیك قات دهازیاده تجلیات ربانیه مختلفدر. بواختلافی حکمتله فهم ایدن یالکز عارف بالله‌در .

مثنوی

﴿ چون بسی بگریست وزحد رفت درد ﴾

﴿ چنك را زد بر زمین وخرد کرد ﴾

« ترجمه » حتی بیر مطرب پك چوق اغلادی وورد والمی حددن آشدی. چالغیسنی یره اوروب پارچه پارچه ایتدی . « شرح » بیر مطرب حضرت عمر رضی الله تعالی عنه واسطه‌سیله احسانات وتبشیرات ربانیه‌یه نائل اولدقدن صکره قلبنده حس ایتـدیکی ندامت وعبودیت ولطف ومحبت کبی حالات مؤثره‌دن طولایی چوق اغلامش ، فریادی حددن تجاوز ایتمش ، او زمانه قدر باعث غفلتی اولان چالغی‌یی یره اوروب پارچه‌لامشدر .

مثنوی

﴿ کفت ای بوده حجابم از اله ﴾

﴿ ای مرا تو راهزن از شاهراه ﴾

« ترجمه » [چالغیسنه خطاباً] دیدی : ای اللهدن بکا پرده اولان چالغی ! سن بنم طوغری یولدن یولجی اوریجی‌سك ! « شرح » باعث غفلتی اولمش اولان چالغی‌یه بیر مطرب خطاب وعتاب ایدرك کندنده حس ایتدیکی ندامتی اعلان ایتمشدر . ندامتدن النه‌جق حصه ، ایراث ایلدیکی الم دکل باعث پشیمانی اولان کیفیت اذن حق ایله نادمی من بعد خطا ایتمیه‌جك برحاله وضع ایتمسیدر .

مثنوی

﴿ ای بخورده خون من هفتاد سال ﴾

﴿ ای زتو رویم سیه پیش کمال ﴾

« ترجمه » ای چالغی ! یتمش سنه بنم قانمی ایچدك ! سنك سببکدن کمال صاحبی اولان جناب حقه قارشی یوزم سیاهدر ! « شرح » انسانك

اووقته قدر هوا ومادیات ایله مشغول اولمش وعمرینی هبا ایتمش ایدی. حضرت عمر سرائر وبشارات روحانیه‌دن مقدم، یدی یوز آلتـونی ویردی وخرج وصرفدن صکره ینه مناسب مقدار آقچه ویره‌جکندن بحثله قلب پیری تلطیف بیوردی.

مثنوی

﴿ پیر لرزان گشت چون این را شنید ﴾

﴿ دست می خایید و بر خودمی طپید ﴾

« ترجمه » پیر بو اراداتی ایشتدکدن صکره تتره‌دی. حجـاب وندامتدن النی چیکنه‌دی. وجودی اوینایوب کندینی یره اوردی. « شرح » پیر مطرب حضرت عمر رضی‌الله تعالی عنهدن جزا وسیاست بکلر واووقته قدر نقدعمرینی منهیات ایله امرار واضاعه ایلدیکنی بیلیر ایکن برده کورسونکه بر ذات عالیقـدر کمال ادبله نزدینه واروب سلام‌اللهی تبلیغ وبیان وبونجه آلتونلری واسـتقبال ایچون انواع مواعیدی احسان بیوربیور. آرتق شـخصنه عائد خـوف ودهشتی خاطرندن چیقاروب مرحمت وسـیعهٔ الٓهیه‌نك عظمت وقدرتی قلبنی احاطه ایتمش، اووقته قدر عبودیتده قصور ایتدیکندن متولد خجلت وشـدت پشیمانیدن پارماغنی ایصیروب کندینی یره اورمشدر.

مثنوی

﴿ بانك میزدكای خدای بی‌نظیر ﴾

﴿ پس که‌ازشرم آب شد بیچاره پیر ﴾

« ترجمه » پیر مطرب باغیردی: ای بی نظیر اولان جناب واجب‌الوجود! زیاده شرم وحجابندن بیچاره پیر، صو کبی اریدی. « شرح » بر انسان قهر وشدت بکلر ایکن بالعکس قصوری عالیجنابانه عفو وامحا وفضله اولەرق شدته بدل کندینه لطف واحسان ارائه اولنور ایسه محسنه قارشی ارتبـاط ومحبتی حسابسز وپك جدی اولور.

عنهك استعمال بیوردیغی لسان مرحمت نشان نه قدر الطف ، نهقدر مونس‌جان اولدیغی وارستهٔ ایضاح وبیان وبرچوق نادان ایچون باعث انتباه فراواندر .

مثنوی

﴿ پیش من بنشین ومهجوری مساز ﴾

﴿ تابکوشت کویم از اقبال راز ﴾

« ترجمه » بنم حضورمده اوطور واوزاقلاشمه ! اقبال ودولتدن سنك قولاغکه راز واسرار سویله‌یم. « شرح » حضرت فاروق رضی‌الله تعالی عنه پیر مطربك قلبنی تعبیرات مرحمتکارانه ایله تألیف وتأنیس ایتمش ، کندیسنی بیان ایده‌جکی اسرار معنویه وتبشیرات روحانیه ایله مژده‌لمشدر . قوی ضعیفه یتیشیر . طبیب مریضه باقار .

مثنوی

﴿ حق سلامت میکندمی پرسدت ﴾

﴿ چونی از رنج وغمان بی حدت ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری سکا سلام ایدر وسنی صورار ، بی حد اولان رنج وغملرکدن نصلسك؟ « شرح » مرحمت ربانیه و اسع بر عماندرکه ادراکنده عقل بشر بهمه‌حال حیران اولور . الطاف وسرائر خدا البسهٔفاخره‌یی وذوات مشهوره‌یی دکل خلوص قلب وطبع مستقیم اربابنی آرار .

مثنوی

﴿ نك قراضه چند ابریشیم بها ﴾

﴿ خرج کن این را وباز اینجا بیا ﴾

« ترجمه » ایشته بر قاچ آلتون پارچه‌سی ! ابریشم بها نسبتنده آزدر . آل! انلری خرج وصرف ایت!صکره ینه بورایه کل! « شرح » پیر مطرب

مثنوی

﴿ چون نظر اندر رخ آن پیر کرد ﴾

﴿ دید اورا شرمسار وروی زرد ﴾

« ترجمه » حضرت عمر وقتا که او، مطربك یوزینه نظر ایتدی. انی اوتانمش ویوزینی صارارمش کوردی . « شرح » پیرمطرب اویانوب قارشیسنده حضرت عمرکبی دهشت انگیز برمرد خدایی کورونجه گناهلرندن اوتاندی . بوندنصکره سیاست شدیده اربابندن اولان جناب فاروقدن انتظار ایلدیکی شدائد معامله‌دن قورقدیغی ایچون یوزی صاپ صاری اولدی .

مثنوی

﴿ پس عمر کفتش مترس ازمن مرم ﴾

﴿ کت بشارتها زحق آورده ام ﴾

« ترجمه » پیرمطربك تلاشنی کورونجه حضرت عمر دیدی : بندن قورقمه ، اورکمه ! بن سکا جناب حقدن مژده‌لر کتیردم. « شرح » تلاش وخوف وحزنه کرفتار اولانلری تلطیف وقلبلرینی تطییب ایتمك انسانیتك اك عالی وظیفه‌سی واك بیوك لذتیدر ، امابو حالاتی بحقا کلامق واولذائذی طاتمق ایچون مرحمتلی وحساس برقلب علوی‌یه مالك اولمق مقتضیدر .

مثنوی

﴿ چندیزدان مدحت خوی توکرد ﴾

﴿ تاعمرر اعاشق روی توکرد ﴾

« ترجمه » حضرت عمر دیدی : ای پیر مطرب ! الله تعالی سنك خویکی اوقدر مدح وثنا ایلدیکه عمری (یعنی بنی) سنك یوزیکه عاشق ایتدی .
« شرح » اختیار وضعیف بر مطربه قارشی حضرت فاروق رضی‌الله تعالی

« ترجمه » كلدى وپيرمطربك اولديغى يرده‌يوزادبله اوطوردى. آقسيريق طوتدى . وآنك اوزرينه پيرمطرب اويقودن قالقدى . « شرح » حضرت فاروق رضى‌الله تعالى عنه كبى برذات عاليقدرك سطوت وهيبتندن بتون عالم‌لرزان وحيران اولور ايكن فرمان آلهى جارى اولنجه برفقير اختيار مطربك‌يانته كيتمش واويقودن اويانمسنى بكله‌مشدر .

مثنوى

﴾ چون عمررا ديد ماند اندر شكفت ﴿

﴾ عزم رفتن كرد ولرزيدن كرفت ﴿

« ترجمه » اوياندیغى‌وقت پيرمطرب ، حضرت عمرى كوردى ، حيرت وتعجب ايچنده‌قالدى. كيتمكه عزم ونيت ايلدى ايسه‌ده بدنى برتره‌مه‌طوتدى .
[وارستهٔ شرحدر .]

مثنوى

﴾ كفت درباطن خدايا ازتوداد ﴿

﴾ محتسب بر پيرك چنكى فتاد ﴿

« ترجمه » پيرمطرب‌ايچندن ديدى: آلهى‌اسندن دادوفرياد ! زيرامحتسب، چنكى پيرجكز اوزرينه دوشدى . « شرح » پيرمطرب حق‌تعالى حضرتلرينه رجوع ايدوب آلهى ! بوكون بن‌سكا مسافراولدم ، سندن مرحمت ايسترم ! ديه فرياد ايتمش‌ومرحمت ربانيه‌يه منتظر بولنمش ايكن برده حضرت عمرى كورنجه حالى شمدى زياده‌اشكال‌وبدنى لرزان واضمحلال ايلدك. ديمشدر . پيرمطربك صنعتى حسبيله بالطبع مدت عمرنده اكزياده خوف واضطرابى‌محتسب‌وضابطلردن حصوله‌كلمش ايدى ، بونك‌اوزرينه محتسبلرك « آمرلرك » اك‌بيوكنى يانده كورنجه حال‌پرملال ايچنه دوشمشدر .

« ترجمه » پیرمطرب نه وقت نصل مرد خدا اولور ؟ نه مرغوب و محبوبسك!
ای سرپنهان ، نه محبوب و مرغوبسك ! [حبذاناسی ، نه محبوب و مرغوبسك !
آفرین معنالرینه کلیر .] « شرح » حضرت عمر رضی الله تعالی عنه کندی کندینه:
بر انسان الله تعالی حضرتلرینك بنده سی اولمق ، صفات جلیله و خصائل مقبوله یه مالك
اولمغه وابسته در . شمدی کوردیکم پیرمطرب کلیاً بو حالك عکسیدر . آلهی ! اسرار-
مالانهایۀ صمدانیه‌ك نه بیوکدر دیمشدر .

مثنوی

﴿ بار دیکر کرد کورستان بکشت ﴾

﴿ همچو آن شیرشکاری کرد دشت ﴾

« ترجمه » بر دفعه دها قبرستانك اطرافنی طولاشدی . او آوجی ارسلان
کبی که صحرانك اطرافنی کشت و کذار ایدر . [وارستۀ شرحدر .]

مثنوی

﴿ چون یقین کشتش که غیر پیر نیست ﴾

﴿ کفت در ظلمت دل روشن بسیست ﴾

« ترجمه » اووقت یقین حاصل ایتدی که قبرستانده پیرمطربدن بشقه انسان
یوقدر . [حضرت عمر] دیدی : قارانلق ایچنده چوق کوکلی پارلاق واردر .
« شرح » حضرت عمر رضی الله تعالی عنه احتیاطه رعایةً بر دفعه دها قبرستانی
یوقلایوبده پیرمطربدن بشقه انسان کورمینجه قطعیاً اکلامشدر که هاتف غیب
واسطه سیله الله تعالی حضرتلرینك فرمان بیوردیغی بندۀ خاص و محترم اول پیر-
صاحب الم ایدی ؛ حکمت عاشقانه ایچنده دیدی : آلهی ! بو عالم صوری یه کوره
ظلمت عداولنان عالم غیبده نه حکمتلر ، نه روشن قلبلر واردر !

مثنوی

﴿ آمد و باصد ادب آنجا نشست ﴾

﴿ بر عمر عطسه فتاد و پیر جست ﴾

« ترجمه » حضرت فاروق قبرستانك اطرافنده دوندی طولاشدی. او، پیر مطربدن غیری هیچ بر آدم كورمدی . [آزادهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ كفت این نبود دكر باره دوید ﴾
﴿ مانده كشت وغیر آن پیر اوندید ﴾

« ترجمه » كندی كندینه دیدی : بندهٔ خاص خدا بودكلدر. بر دفعه دها طولاشدی او، پیرمطربدن بشقه كیمسه یی كورمدی « شرح » جناب حقك بر بندهٔ خاصی قبرستانده بوله جغی هاتف غیب طرفندن امر واخبار ایدلدیكندن حضرت عمر رضی الله تعالی عنه تخمین ایدرایدی كه ظاهر وباطنی مظهر سعادت اولمش بر ذات عالی همت بولسون! اما پیرمطربدن بشقه آدم كورمینجه تعجب ایتدی وحكم ربانیه یی تأمله باشلادی .

مثنوی

﴿ كفت حق فرموده ماراینده ایست ﴾
﴿ صافی و شایسته وفرخنده ایست ﴾

« ترجمه » دیدی : حق تعالی حضرتلری بكابیوردی . بنم ایچون قبرستانده بر بنده واردر ، او بنده صافی وشایسته ومبارك، میمنتلیدر . « شرح » حضرت عمر رضی الله تعالی عنه قبرستانده بوله جق بندهٔ خاصك اوصافنی دوشونوب ده قبرستانده بو پیرمطربدن بشقه بر آدم كورمینجه تعجبی زیاده لشدی .

مثنوی

﴿ پیرچنكی كی بود خاص خدا ﴾
﴿ حبذا . ای . سر پنهان حبذا ﴾

« ترجمه » بوقدر التون سكا ابریشم بها ایچوندر ؛ خرج وصرف ایت ! صکره ینه بورایه‌کل ! « شرح » هاتف حضرت عمره دیمشدرکه پیر مطربه سکاویردیکم یدی یوز التون ابریشم بهاسی کبی آزدر انلری صرف ایت ! ینه بورایه کل‌دیه‌سویله‌مشدر ! [ابریشم بها تعبیری، هم‌التونك جزئیتنه، هم‌جانبی‌یه مقتضی اولان‌تله اشارتدر .]

مثنوی

﴿ پس عمر زان هیبت آواز جست ﴾

﴿ تامیان رابهر این خدمت ببست ﴾

« ترجمه » حضرت عمر او ، آوازك هیبتندن فیرلادی ، قالقدی . بلنی بوخدمت ایچون باغلادی . « شرح » حضرت فاروق رضی‌الله‌تعالی‌عنه‌اویقوده بوصدای هیبت انتمایی ایشتدیکنی متعاقب عاجلاً قالقوب بیت المالدن یدی یوز آلتونی آلمش وقبرستانه کیدوب اوراده بولنان بندهٔ خاص ومحترمی تلطیف‌ایتمکه فکرینی حصرایتمشدر .

مثنوی

﴿ سوی کورستان عمر بنهاد رو ﴾

﴿ دربغل همیان‌دوان درجست‌وجو ﴾

« ترجمه » حضرت عمر قبرستان طرفنه متوجه اولدی ، التون کیسه‌سی قولتوغنده اولدیغی حالده بندهٔ خاصی آرایه‌رق کتدی . [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ کردکورستان دوانه شد بسی ﴾

﴿ غیرآن پیر اوندید آنجا کسی ﴾

مثنوی

﴿ بنـدهٔ داریم خاص و محترم ﴾

﴿ سوی کورستان تو رنجه کن قدم ﴾

« ترجمه » خاص ومحترم بر بنده طوتارم . ایاغـكه زحمت ویروب قبرستان طرفنه كیت ! « شرح » رضای باری یی استحصال ایچون كمال خلوص بال ایله عبودیت حقیقیه یه رجوع ایدن عبد ، ولو بیر مطرب كبی سنه لرجه مالایعنی شیلر ایله امرار اوقات ایتمش اولسون . ینه مرحمت خدا آنی خاص واعلا ایدر .

مثنوی

﴿ ای عمر برجه زبیت المال عام ﴾

﴿ هفت صددینار برکف نه تمام ﴾

« ترجمه » ای عمر ، اویقودن صیچرا ! قالق ! بیت المال عامدن یدی یوز التونی تمام اوله رق آووجكه قو ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ پیش او بر کای تومارا اختیـار ﴾

﴿ این قدر بسـتان کنون معذوردار ﴾

« ترجمه » التونی او ، بنده نك اوكنه كوتور ! دیكه بزم مقبولمزسك ! بوقدر التونی شمدیلك آل ! معذورطوت ! « شرح » دریای مرحمت ربانیه جوششه كلنجه هم لآلی ٔ معنویه ، هم اسباب مادیه بخش ایدر . او ، انسان مسعوددركه عمان عشق خداده غریق اولمغه چالیشیر ورضای حقی استحصاله چاره یاب اولور .

مثنوی

﴿ این قدر زربهر ابریشم بها ﴾

﴿ خرج کن چون خرج شد اینجابیا ﴾

﴿ بقیهٔ قصهٔ مطرب و پیغام رسانیدن باو ﴾

مطرب قصه‌سنك بقیه‌سی واکا خبر ایریشمسی بیاننده‌در :

مثنوی

﴿ بازکرد حال مطرب کوش‌دار ﴾

﴿ زانکه عاجز کشت مطرب زانتظار ﴾

« ترجمه » تکرار مطرب حکایه‌سنه رجوع ایت ! قولاق طوت ! زیرا مطرب قبرستانده انتظاردن عاجز قالدی. « شرح » حضرت مولانا مستمع وقاریء مثنوی اولانلره خطاب ایله امداد روحانی وچارهٔ جسمانی انتظارندن عاجز قالان مطرب حکایه‌سنه دونه‌لم! چونکه مطرب انتظارده‌در ؛ بیوره‌رق اظهار ظرافت ومعالی آشنایی بیورمشلردر .

مثنوی

﴿ بانك آمد مر عمر را کای عمر ﴾

﴿ بندهٔ مارا زحاجت باز خر ﴾

« ترجمه » هاتف غیبدن حضرت عمره برندا کلدی ، که ای عمر ! بزم بنده‌مزی حاجتدن تکرار صاتون آل ! « شرح » بیر مطربك کوستردیکی تسلیمیت وحس ایلدیکی ندامت اوزرینه بر مرتبهٔ معنویه قازانمش وبندهٔ خاص خدا اولمشدر. هاتف غیب واسطه‌سیله کلن امر رباسیده مطربك بولندیغی موقع تصریح اولنمش ایسه‌ده بنده‌دن مقصد ، مطرب اولدیغی تصریح اولنمامشدرکه حضرت فاروق آنی صکره بیلسون‌ده حکم صمدانیه‌یه دها زیاده متحیر قالسون !

ومحمد مصطفى حق پیغبر اولدیغنی اقرار واظهار ایلدکاری حالده ینه ابوجهل لعین بومعجزه‌یی سحره اسناد ایله اظهار جهل وکین ایلدی .

مثنوی

﴿ چون شنید ازسنکها بوجهل این ﴾
﴿ زد زخشم آن سنکهارا برزمین ﴾

« ترجمه » وقتا که طاشلردن بوشهادتی ابوجهل ایشتدی . غضبندن او طاشلری یره اوردی .« شرح » برانسانك انکار وعنادی وکین وفسادی نه درجه‌لره قدر واره بیله‌جکنك اکلادلمسی کوجدر . بیك حکمتلر کورسه ، نهایتسز حقایق ایشتسه قابلیت اولمدقدن صکره کورمز . ایشتمز . سورهٔ حجرك اون دردنجی آیت کریمه سنده : ﴿ ولو فتحنا علیهم باباً من السماء فظلوا فیه یعرجون لقالوا انما سکرت ابصارنا بل نحن قوم مسحورون ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « وا کرمنکر ومعاندلر اوزرینه کوکدن برقپو آچسه‌ق و آنلر اوقپودن یوقاری چیقه‌جق اولسه‌لر وعجائبی کورسه‌لر دیه‌جکلر ایدی که ابصارمز سرسملندی ، بلکه بز سحراولنمشز .»

مثنوی

﴿ کفت نبود مثل توساحر دکر ﴾
﴿ ساحرانرا سرتویی وتاج سر ﴾

« ترجمه » [ابوجهل کمال کفر ایله فخرعالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینه] دیدی : سنك کبی بشقه برساحرمامر اولماز ؛ سن ساحرلرك رئیسی وباشنك تاجی سك !

مثنوی

﴿ خاك برفرقش که بودکور والعین ﴾
﴿ چشم او ابلیس آمد خاك بین ﴾

« ترجمه » ابوجهلك باشی اوزرینه طوبراق صاچیلسون که کور ولعین ایدی . کوزی طوبراق کورن شیطان کلدی . [معناسی آچیقدر .]

نه‌اولدیغنی بن‌می‌سویلیه‌یم؟ یاخود آنلرمی‌سویلسونلر؟ بز حق‌ومستقیمز. «شرح» ابوجهل عنیدك سؤالی اوزرینه رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمزك جواب قدسیلرنده‌کی «آنلرمی سویلسونلر؟» تعبیری جمع ایله ایراد واوفاق طاشلر ابهام بیورلمش ایسه‌ده‌ابوجهل‌عنود، انکار وغفلتده اصرار ایتمشدر .

مثنوی

﴿ کفت بوجهل این دوم نادر ترست ﴾

﴿ کفت حق اری ازان قادر ترست ﴾

« ترجمه » ابوجهل دیدی : ایکنجی‌صورت، یعنی‌المده‌کیلرك‌سوزسویلمسی غایت نادر ، غیرممکندر ؛ فخرعالم علیه‌الصلوة والسلام بیوردیلر : حق بوندن دهاقادردر. «شرح» قدرت‌ربانیه‌بی‌نهایه اولدیغی یالکز اهل کمال واصحاب عرفانه معلوم‌وعیاندر. منکران وجهلا اوحقائقی فهم وادراك ایده‌مز .

مثنوی

﴿ ازمیان مشت اوهر پاره‌سنك ﴾

﴿ درشهادت کفتن آمد بی‌درنك ﴾

« ترجمه » ابوجهلك آووجنده‌کی هرطاش‌پارچه‌سی‌تأمل وتوقف ایتمکسزین شهادت‌ایدرك‌سوزه کلدی. [آتیده‌کی‌بیت‌شریف ا کمال‌وتوضیح‌مأل‌بیورمشدر.]

مثنوی

﴿ لااله کفت والاالله کفت ﴾

﴿ کوهراحمدرسول‌الله‌سفت ﴾

« ترجمه » ابوجهلك آووجنده‌کی طاشلر ﴿ لااله ﴾ دیدی . و ﴿ الاالله ﴾ دیدی. احمدرسول‌الله‌اقرارکوهرینی دلدی. «شرح» آووجنده‌اولان‌طاشلر ﴿ لااله‌الاالله ﴾

﴿ اظهار معجزهٔ پیغمبر علیه‌السلام بسخن آمدن سنك ریزه ﴾
﴿ دردست ابوجهل وکواهی دادن برحقیقت محمدعلیه‌السلام ﴾

پیغمبرمز محمد مصطفی علیه‌افضل‌التحایا افندمز حضرتلرینك اظهار معجزه ایتمه‌سنك بیانده‌درکه : ابوجهلك النده‌کی طاش پارچه‌لری سوزه کلکله حقیقت محمدیه‌یه شهادت ایتدیلر .

مثنوی

﴿ سنکها اندرکف بوجهل بود ﴾
﴿ کفت ای احمد بکو این چیست زود ﴾

« ترجمه » ابوجهلك آووجنده‌طاشلر وارایدی. دیدی: یااحمد! آووجمك ایچنده‌کی ندر ؟ چابك سویله !

مثنوی

﴿ کررسولی چیست درمشتم نهان ﴾
﴿ کر خبرداری زراز آسمان ﴾

« ترجمه » یامحمد ! اکررسول‌الله ایسك آووجمده کیزلی اولان ندر ؟ آسمانك ،عالم علویاتك سروراز ندن خبردار ایسك‌بونی خبرویر !
[آزادهٔشرحدر.]

مثنوی

﴿ کفت چون خواهی بکویم کان چهاست ﴾
﴿ تابکویند آنکه ماحقیم وراست ﴾

« ترجمه » [حضرت پیغمبرافندمز] بیوردی : نصل ایسترسك ؟ النده‌کی

« ترجمه » منکرلرك ال وایاغی جماددر. وانك جانی هر نه دیر ایسه هر ایکیسی اول جانك فرماننده‌در. «شرح» بی ارادت اولان ال وایاق جماداتدن عداولنور. جان نه امر ایدر ایسه انی قبول و اجرا ایدر . بو حال میدانده ایکن منکر دوشونمزکه اعضای بدنیه‌سنه جاری اولان امر ومشیت نره‌دن ظهور ایدییور. اکر انسان و سائر حیوان بلاروح صرف اعضادن عبارت اولمش اولسه اقتضا ایدر ایدی که اطبا بدنی تشکیل ایدن اعضاودم واعصابی تدارك ایدوب یکیدن برانسان اعمال وانشا ایده‌بیلسونلر ! یاخود وجود میتك باعث موتی اولان عضوی اصلاح وتجدید ایله احیایه قدرت اوله‌بیلسون ! بوممکن اولمیور. انسان ، حیوان یالکز جسمدن عبارت دکلدر. روحك تصرفندن قورتولان بدن لاشه و بی فائده قالیر. قدرت ربانیه کافهٔ کائناتده آشکار و انسانلرك وجودنده‌ده بدیدار ایکن منکران حکم ونعم ربانیه‌یه قارشی اظهار کفران ایدرك ال وایاق حکمنده روحسز برعضو جمادنما حالنی آلیور .

مثنوی

﴿ باز بان کرچه‌که تهمت می‌نهند ﴾

﴿ دست وپاهاشان کواهی میدهند ﴾

« ترجمه » کرچه منکرلر ، دیللریله تسبیح اشباح ایچون تهمت وضع ایدرلر ایسه‌ده ، ال وایاقلری الله تعالی حضرتلرینك الوهیتنه وقوهٔ روحانیه‌نك تأثیراتنه لسان حال ایله شهادت ایدر . «شرح» منکران ایستدکاری قدر انکار واصرار ایتسون ! کمال صنع ایله خلق اولنمش وهربار روحك امرینه تابع بولنمش اولان ال وایاقلری قدرت ربانیه‌یی وروحك تأثیراتنی لسان حال ایله دنیاده اقرار ایدر. آخرتده‌ده ماجرالری آشکار ایده‌جکدر . سورهٔ ﴿ یس ﴾ ك التمش دردنجی آیت کریمه‌سنده ﴿ الیوم نختم علی افواههم وتکلمنا ایدیهم وتشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون ﴾ بیورلمشدرکه معنای شریفی : « بوکون (یوم بعثده) مجرملرك اغزلری اوزرینه مهر اورورز. واللری بزمله سویلشیر وایاقلری شهادت ایدر. اوشی ایله‌که دنیاده کسب ایدرلر .»

ساخته اوله‌رق‌التون وکموش سورروب نام‌پادشاهی‌یی علاوه ایلدکاری کبی منافقین‌ده طینتلرنده مرکوز اولان خبائثی بعض عبارات سطحیه ایله اخفا ویوم‌قیامتده ، حتی‌چوق دفعه دنیاده شخصلرینی رسوا ایدرلر .

مثنوی

﴿ ظاهر الفاظشان توحید شرع ﴾

﴿ باطن آن همچو درنان‌تخم صرع ﴾

« ترجمه » بومنافقینك ظاهراً لفظلری توحیدشرعه مبنیدر . باطنلری‌ایسه اکمك ایچنده تخم‌صرع یعنی دلیجه تخمی کبیدر . « شرح » اکثر منافقلرك ظاهری توحید اوزرینه شرع شریفه‌مطابق ایسه‌ده باطنلری انکار وعناد وفساد ایله طولمشدر . ظاهرحاللری اکمکه‌بکزرسه‌ده ایچی دلیجه تخمی کبی‌مضرت‌ویرر .

مثنوی

﴿ فلسفی رازهره‌نی تادم زند ﴾

﴿ دم‌زنددین حقش برهم زند ﴾

« ترجمه » فیلسوفك‌طاقت‌وقدرتی‌یوقدرکه انکارندن آشکاردم اورسون . لاقردی‌سویلسون ! زیرا اهل دین انی‌التاوست ایدر . « شرح » بومحلده فلسفی تعبیرندن‌مقصد ، روحانیتی وهرشیئ دلائل عقلیه‌ایله حل‌ایتمکه ذهناًقرار ویرن طائفهٔ منکراندر ، اوشرذمهٔ خیثه‌بونجه‌مکونات منتظمه‌نك‌خالقنی‌اونوتوب‌کندیلرینی شراب‌غفلت وشهوتله بیهوش ایدرلر .قرون ماضیه‌ده منکران انکارلرینی آشکار واعلان ایتمش اولسه‌لر اهل ایمان انلری پریشان‌وبیدرمان‌ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ دست وپای اوجماد وجان او ﴾

﴿ هرچه کویدآن دودرفرمان او ﴾

اللرندن الحق واصحاب نعمتی محروم براقق فکر وحسدیله متجاسر جنایت وکرفتار فلاکت اولور .

مثنوی

« هم زبیم معجزات انبیا »

« سرکشیده منکران زیرکیا »

« ترجمه » پیغمبرلرك معجزه لری خوفندن منکرلر اوت التنه باش چکمشلردر. « شرح » انبیای ذیشانك معجزاتی میدانده ومنکران عنادواصرار ده اولدقلرندن مرسلین حضراتندن حیوانات کبی اوزاقدر .

مثنوی

« تابناموس مسلمانی زبند »

« درتسلس تاندانی که کیند »

« ترجمه » حتی مسلمانلق ناموسیله دیریلوب دین حجابی التنده یاشایه لر! کذب وریالرنده بونلر کیملر اولدیغنی بیله میه سك! « شرح » منکرومنافق اولانلر انبیای ذیشانك معجزات باهراتندن کیزلنیرلر . معجزاته ذاتاً تحمل ایده میه جکلری حسبیله اختفایی اختیار وفقط مسلمانلر کبی ناموس واعتباریله یاشامق ایچون انکار ونفاقلرینی ده منافقانه اضمار ایدرك شخصلرینی دارینده کرفتار خسران ودوچار ذلت وزیان ایلرلر .

مثنوی

« همچو قلابان برآن نقد تباه »

« نقره می مالند ونام پادشاه »

« ترجمه » بونلر، اوقلبزنلر کبیدرکه محواولان پاره اوزرینه کموش سورولر. وپادشاهك نامنی اوررلر. « شرح » قلبزنلر قیمت حقیقیه سی اولمیان عادی شیلره

تأثيرات روحانيه احوال خارقه‌يي قبول وتصديق ايتديرر. اوقبول، الى آخر الدوران ايمانه استعدادی اولانلره انتقال وجريان ايدر. شمدی اهل ايمان باقی اولان قرآن عظيم الشان معجزهٔ باهره‌سندن غيری معجزات كورمدكلری حالده استعدادلری حسبيله روحانيته تمامها ايمان ايتمشلردر. اعجاز قرآن، مادام الدوران هادئ سبيل ايماندر.

مثنوى

﴿ اين طريق بكر نا معقول بين ﴾

﴿ دردلى هر مقبلى مقبول بين ﴾

« ترجمه » خفى اولان بو طريق روحانيتى عقل ظاهره مخالف كور! انى هر مقبلك قلبنده مقبول كور! « شرح » غيبه منسوب اولان طريق روحانى، عقلك فوقنده‌در. عالم غيبه ايمان باعث سلامت دوجهاندر. روحانيت قرآن عظيم الشانده ومردان خدانك تبليغات معنويه‌سنده ارامليدر.

مثنوى

﴿ اين چنان كزبيم آدم ديو ودد ﴾

﴿ درجزاير دررميدند ازحسد ﴾

« ترجمه » بونك كبى انسانك قورقوسندن شيطان ويرتيجى حيوان اوركديلر. حسددن اطه‌لره فرار ايتديلر. « شرح » مشهوردركه شيطان، يرتيجى حيواندن بشقه بوصفتلرده انسانده اوله‌بيلير. سورهٔ ناسده بيوريليوركه: ﴿ قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس ﴾ « ياحمد! سويله! الله تعالى‌يه صيغينيرم كه انسانلرك ملك وسلطانى وانسانلرك الله ومعبوديدر. » ﴿ من شر الوسواس الخناس ﴾ « وسوسه ايديجى شيطان خناسك شرندن » (خناس وسوسه ايدوب صكره سكون بعده‌ينه كلن شيطانه ديرلر.) ﴿ الذى يوسوس فى صدور الناس ﴾ « شول شيطان خناس، كه انسانلرك صدورنده وسوسه ايدر. » ﴿ من الجنة والناس ﴾ « او شيطان خناس هم جندن، هم انساندندر. » ايمدى شيطان يالكز جندن دكل انساندن ده اولور. قطاع طريق، قاتل كبى نفوس خبيثه سائرلرده كوردكلرى نعمتلره حسد ايدوب

مثنوی

﴿ کرنه نامعقول بودی این مزه ﴾

﴿ کی بدی حاجت بچندین معجزه ﴾

« ترجمه » بو لذت دین و طریقت اکر عقله مخالف کلمامش اولسه‌یدی ، انبیای ذیشانك بونجه معجزاتنه نه وقت حاجت قالیر ایدی ؟ « شرح » لذائذ واسرار روحانیه دلائل وتجاربه مستند اولان عقل محدودك مطلع اوله‌جنی حالاتدن دکلدر . جناب قادر مطلق ، انبیای ذیشانی اعزام ومعجزات کثیره اظهارینه قدرتیاب ایدرك دین مبینی اتمام ایتدی. عقلك هوسات نفسانیه‌یه مصروف اولان ادراکاتی خارجنده بر جهان معنوی کمالات وعلویات اولدیغی بووجه‌ایله‌ده ثابت اولورکه اکر عقل بشرك استدلالات واستدراکات محدوده‌سی احاطهٔ معنویاته قادر اولسه‌ایدی بالجمله انبیای مبعوثه‌یی بلا مخالفت هرکسك قبول ایتمسی لازم کلیردی. حال‌بوکه حین بعثده کوریلن مخالفت، عقل هواداره مطابق اولمیان بر مشروعیت روحانیه‌نك عکس حقیقتیدر .

مثنوی

﴿ هرچه معقولست عقلش می‌خورد ﴾

﴿ بی بیان معجزه بی جزر ومد ﴾

« ترجمه » نه‌که معقول‌ایسه عقل قبول‌ایدر. بیانسز، معجزه‌سز، برطرفه چکوب بوزمکسزین ... [یعنی معقول عد اولنان برشیئی عقل محدود ، بیان ومعجزه‌یه ، شویله بویله تعریف و توصیفه حاجت اولمقسزین قبول ایدر .]

« شرح » قیشین صغوق ، یازین صیجاق اوله‌جغنی هر عقل قبول ایدر . قیش موسمی برودت وصیفده حرارت اولور دیه انسانلری ایناندیرمق ایچون اقناعیات وتبلیغاته حاجت یوقدر. لکن انسان وفات ایتدکدن صکره نعم ومجازات اخرویه‌یی بیلدیرمك وایناندرمق ایچون تبلیغات واظهار معجزات ایتمك لابددر.

قارشی دلائل عقلیه‌یه مراجعت و او دلائله استناداً حرکت ایتدیکندن او جهان اعلادن جدا ودنیاده بالطبع کرفتار تعب واذا اولدی ؛ امور روحانیه‌یه متعلق اولان کیفیاتده او امر جلیلهٔ قرآنیه‌یه توفیق حرکت ایتمکدر .

مثنوی

معجز موسی واحمدرانکر

چون عصاشدماروواستین باخبر

« ترجمه » حضرت موسی وفخر عالم علیهما الصلوة والسلام افندیلرمزك معجزه‌سنه نظر ایت ! عصا نصل‌اژدرها وستون نصل‌خبردار اولدی؟ « شرح » انبیای ذیشانك معجزات باهراتنه ایناتمق اهل ایمانه لابددر . موسی علیه‌السلامك عصاسنك اژدرها وستونك هجر وفراق حضرت فخر عالمدن طولایی تأثیر تمای بکا اولمسی کبی احوال حقیقیه‌یی استدلالات عقلیه‌یه تدقیقدن‌زیاده حقایق معنویه‌یه عرض اطمئنان ایله آکلاملیدر .

مثنوی

از عصاماری و ازستن چنین

پنج نوبت می‌زنند ازبهر دین

« ترجمه » عصادن براژدرها وستوندن ناله پیدا اولدی ؛ دین‌ایچون بش دفعه نوبت اوررلر . « شرح » موسی علیه‌السلامك عصاسی اژدرها وستون حنانه ناله‌زن وبقانما اولدی . فرعون کبی مستکبرلرك افکار باطله‌سنی احکام‌جلیلهٔ قرآنیه مانند اژدر محو ایدر ، اهل ایمان مثال ستون حنانه اولان مناره‌لردن اوقات خمسه‌ده آزان محمدی صدای سعادت انتماسنی ایشیدوب صاحب ایقان‌اولور . همان بتون عالمده هر کون بش‌دفعه دین مبینك اعلان فیض توحیدی معجزه‌سی ستونك ناله‌سندن دها بیوك برمعجزهٔ باهره اولدیغنی ستوندن برشی اکلامیان کیمسه‌یه واضحاً کوسترر .

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری اوعصایی ایلری کلمك ایچون سزه ویردی. سز ایسه غضب وعناد ایله عصایی ویره‌نك اوزرینه آتمق ایستدیکز ! « شرح » بو عقل جزئی ، ترقیات وقطع مسافات ایچون احسان خدا اولدیغی حالده بوامانتی سوء استعمال ایتمك کفران نعمت ودواعیٔ نکبتدر . استنادگاه اهل دین ومتکای اصحاب یقین اولمق ایجاب ایدن او عصای استدلال ایله انبیا واولیای عظامه اورمق نه بیوك خسران وحماقتدر .

مثنوی

﴿ حلقهٔ کوران بچه کار اندرید ﴾

﴿ دیده بانرا درمیانه آورید ﴾

« ترجمه » ای کورلر حلقه‌سی ! نه ایش ایچنده بولنیورسکز ؟ اره‌کزه کوزلری کورن بر صاحب بصیرت کتیریکز ! « شرح » ای اعمای معنوی ! بو قیاسات وادلهٔ موهومه‌یی نه ایچون استعمال و کندیکزی پامال ایدیورسکز ؟ آرزومند سعادت وهدایت ایسه‌کز بر اهل بصیرتی اورته‌کزه کتیریکزده همت وارشادی ایله واصل سعادت اولکز !

مثنوی

﴿ دامن او کیر کو دارد عصا ﴾

﴿ درنکر کادم چهادید ازعصا ﴾

« ترجمه » او ، عصای عقل واستدلالی ویرن جناب حقك دامن عنایتنی طوت ! ویردی ، حضرت آدمك عصادن نه‌لر کوردیکنی، نه‌لر چکدیکنی کور! « شرح » احکام قرآنیه ومشروعه‌یی قبول واجرا ایله قیاسات ودلائل عقلیه‌دن فارغ اول ! حضرت آدم کبی بر نبی ذیشانك جنتده ایکن جناب خدا نی بوشجردن نهی بیورمش ایسه‌ده نهی تحریمیمیدر ؟ یوقسه تنزیهیمیدر ؟ دیه امر صریحه

« ترجمه » اگر الله تعالی حضرتلری سزه افضل رحمت ایلمامش اولیدی ، سزك چوب استدلالکز قریلیرایدی . [معناسی واضحدر .]

مثنوی

﴿ این عصا چه بود قیاسات ودلیل ﴾

﴿ آن عصا که دادشان بینا جلیل ﴾

« ترجمه » بو ، عصانه اولیور ؟ قیاسات ودلیلدرکه : اوعصانی بینا وجلیل اولان الله تعالی حضرتلری ویردی « شرح » عصادن مقصد قیاسات عقلیه ودلائل ذهنیه‌در ، که روحانیتـدن محروم ایســه‌ده طریق حق بولمق ارزو ایدنلر وقرآن عظیم الشانك احکام جلیله‌سنی لایقیله اکلایه‌میوب بر مرشد کامله‌ده مراجعت ایتمامش اولانلر بالضروره قیاســاب و دلائل عقلیه‌یه مراجعته مجبوردرلر . دلائل اولان بوعقل ظاهری‌ده بخش واحسان ایدن‌ینه جناب خدا اولدیغی بدیهیدر . شوقدرکه روحانیته کوره عقلك قوت ونوری جزئی وغیرصافیدر .

مثنوی

﴿ چون عصا شد آلت جنك ونفیر ﴾

﴿ آن عصا را خورد بشکن ای ضریر ﴾

« ترجمه » وقتا که عصا جنك وغوغایه آلت اولدی ، ای اعما ! اول عصایی قروب پارچه‌له ! اقناایت ! « شرح » قیاسات ودلائل عقلیه‌یی قطع مسافات ایتمك وطریق حقی بولمق ایچون جناب خدا سکا اعطا ایتمش ایکن ، سن اوعصایی قطع مسافات ایچون دکل ، وسـیلهٔ حرب وجدال وسوء استعمال ایلرایسك سـکا وهمجنسکه باعث مضرت اولور . یعنی عقلی ارادات قرآنیه‌نك واحکام شرعیه‌نك خارجنده استعمالدن اجتناب وتحاشی ایت !

مثنوی

﴿ او عصا تان داد تا پیش آمدید ﴾

﴿ آن عصا از خشم هم بروی زنید ﴾

مثنوی

﴿ کرنه بینایان بدندی و شهان ﴾

﴿ جمله کوران مرده اندی در جهان ﴾

« ترجمه » اگر کورنلر وشاهلر اولمسه ایدی، کورلرك هپسی جهانده اولمش اولور ایدی » شرح » اگر روشن دل اولان انبیا واولیا دنیایه کلمامش اولسه اصحاب استدلال ضال وخیول خیالات آلتنده کلیاً پامال اولور ایدی. بو ابیات شریفه دن اکلاشیلیورکه : کرچه مقلدین ومستدلین درجات علیهٔ روحانیه یه قدم باصمامش وکورلر مشابه سنده بولنمشلر ایسه ده ایچلرندن طریق حقی بولمق نیت خالصه سنه مستند اولانلر اهل عرفان مشعلهٔ هدایت اولیور . نتکم اصحاب خیرات کورلره آجییوب صدقه وزکاة ویررلر .

مثنوی

﴿ نی زکوران کشت آیدنی درود ﴾

﴿ نی عمارت نی تجارتها وسود ﴾

« ترجمه » کورلرك اللرندن اکمك، بیچمك کلمز. بنالری عمارت ایده مز، تجارتلر وفائده حاصل اولماز . « شرح » زراعت ، عمارت ، نفع وتجارت کورلرك اللرندن کلمدیکندن بنی بشرك ، اسباب تعیشنی میدانه کتیره جك اهل بصیرت اولمسه اعمالر مضمحل اولور ایدی . ایشته مقلد اولانلرك فکری ، طریق حق اوزره مشی ایتمك مقصدینه مبتنی اولدیغی حالده اصحاب بقینك همت ومعاونتی بونلره مهما امکن جاری وسعادتلرینه بادی اولور . شوقدرکه اهل استدلال حدلری نسبتنده استفاده ایدوب بشقه لره چاره ساز اوله ماز. هیچ اعما اولان کیمسه، کحال ورهنما اوله بیلیرمی؟

مثنوی

﴿ کرنکردی رحمت افضال شان ﴾

﴿ درشکستی چوب استدلالشان ﴾

« ترجمه » كور اولانك اياغى عصا اولور. عصا كه طاش پارچه‌لرى اوزرينه باشى اشاغى دوشمسون ! « شرح » عالم روحانيتى كورمه‌ين، ياخود اكا منسوب ارباب همته انتساب ايتمه‌مش اولان اعماى معنوى غافل اولور . استدلالى عصاى چوبين ايسه بى تمكين اولديغندن اوفاق برمانعهٔ سير ، كنديى دوشورر . برباد و مجروح الفؤاد ايدر .

مثنوى

﴿ آن سوارى كوسپه‌را شد ظفر ﴾

﴿ اهل دين را كيست سلطان بصر ﴾

« ترجمه » اول سواركه اهل دين اولان عسكره ظهير وباعث ظفر اولدى، كيمدر؟ ديرايسك صاحب بصر اولان ذاتدر. « شرح » سلطان بصردن مرام : سلطان الانبيا محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلريدركه كرك صورى محاربه‌ده، كرك قلبى اولان جهاد اكبرده اهل ايمانه معين وسپاه نصرت اكتناه - دينه ظفربخش اولان باعث تمكيندر. عاقل ومحب حقيقت ومتحرىء طريقت ايسك فخر كائناته تابع اول !

مثنوى

﴿ باعصا كوران كرده ديده اند ﴾

﴿ درپناه خلق روشن ديده اند ﴾

« ترجمه » كورلر كرچه عصا ايله يول كورمشلردر . مقصوده ايرمشلردر. انجق خلقك معاونتنده بولنان روشن كورنلردر . « شرح » كورلر عصالرله يولى بولورلر ايسه‌ده حقيقتده كورنلرك همتيله يوررلر ؛ كورنلر اولماش اوليدى كورلر ايچون عصا ، يول ، سائر مالزمه بولنماز ايدى. تقليد واستدلالده مانند عصادر. هرحالده اهل بصيرت برصاحب عرفانه احتياج واردر .

اولانك هيسى باش اشاغى يوارلانير . « شرح » دين مبينك اساسلرينى بحق تحقيق ايتمامش والهام وسرائر روحانيه يه واقف اولمامش اهل استدلالك عقللرينه شيطان قوتلى بروسوسه القا ايدنجه انلرى زبون ايدر. قرأن عظيم الشانك ارادات جليله سندن وشريعت مطهره نك وضع ايلديكى احكام عليه سندن اصلا آيرلماملى وحل شبهات ايچون برمرشد كامله انتساب ومراجعت ايتملى !

مثنوى

« پاى استدلاليان چوبين بود »

« پاى چوبين سخت بى تمكين بود »

« ترجمه » تقليد واستدلاله استناد ايدنلرك اياغى ضعيف اولور. قاتى اغاجدن ياپلمش آياق ايسه غايت تمكينسز اولور. « شرح » اصحاب تقليد واستدلالك ادراكلرى ضعفدن خالى اولمديغى ايچون حاللرى اغاجدالندن ياپلمش صنعى براياقله يورومكه بكزركه هر وقت قيرلمق ، دوشمك تهلكه سى اولور .

مثنوى

« غير آن قطب زمان ديده ور »

« كز ثباتش كوه گردد خيره سر »

« ترجمه » صاحب بصيرت اولان اوقطب زمانك ثباتندن طاغ ، حيرت ايچنده سرسم اولور. غيريسنك پاى عقل وادراكى بى تمكيندر . « شرح » شيطانك القا ايلديكى وهم وشبهه مقلد وصاحب استدلال اولانلرك ذهن واعتقادلرينى پريشان ايدر ايسه ده قطب زمانك طريق سلامت رفيقنى اختيار ايده بيلنلر مضراتدن امين اولور . زيرا قطب زمان دين مبينده قوى البنياندر. كمال ثباتندن طاغلر بيله حيران وسرسام اولور .

مثنوى

« پاى نابينا عصا باشد عصا »

« تانيفتد سرنكون اوبر حصا »

حركت واساسی ترك ایله بعض ادله وعلائم موهومه اوزرینه ایمانلرینی تعلیق ایدنلره بروهم کله جك اولسه اومقوله اهل تقلید و صاحب استدلال شبهه یه دوشر. دوچار ضلال اولور .

مثنوی

﴿ که بظن تقلید واستدلال شان ﴾

﴿ قایمست وجمله پر وبال شان ﴾

« ترجمه » زیرا انلرك تقلید واستدلالی ظن ایله قائمدر . وجمله پروباللری [یعنی عقل وفکرلری] ظن اوزرینه قائمدر . « شرح » دنیایه متعلق امور واحوالده بیله ظنیات اکثر فائده سز ونتیجه سز قالیر. هله امور روحانیه ایچون ظنیات صرف خیالاتدر. ظنك بعض دفعه مهما امکن اصابت ایده بیلمسی تجارب سابقه یه قیاسدر. امور روحانیه وسرائرغیبیه حقنده ولی اللهدن اولمیانك شخصنه مخصوص مشاهدات وتجاربی اولمدیغندن روحانیتی ظنیات ایله ارامق اضاعهٔ اوقات ایتمکدر. روحانیتك احوال ودقایقی انبیای ذیشان واسطه سیله الله تعالی حضرتلرینك او امریله معلوم اولور. برمقلدی، برصاحب استدلالی عادی بروهم ضال وپریشان ومعاذالله تعالی بلکه محروم ایمان ایدر . امور روحانیه ده ظنیاتك ترکیله قرآن عظیم الشانك اراداتنه وشریعت مطهره نك احکامنه اتباع هرمؤمن ایچون الزمدر. ظنیاتك حق بولنده فائده سی اولمدیغنه دائر سورهٔ یونسك اوتوز التنجی آیت کریمه سنده شویله بیورلمشدر: ﴿ ومایتبع اکثرهم الاظناً وان الظن لایغنی من الحق شیئاً ﴾ « اصحاب سیئاتك اکثری ظن و خیاله تبعیت ایدر ؛ تحقیقا ظن حقدن یعنی حق بولنده هیچ برشیئه فائده ویرمز . »

مثنوی

﴿ شبهه می انگیزد آن شیطان دون ﴾

﴿ درفتندای جمله کوران سرنکون ﴾

« ترجمه » آلچاق شیطان انلك ایچنده برشبهه اویاندیرر. بو کوزلری کور

ایمانسز اولانلرك یانه کیدنجه مؤمنلری اغفال واستهزا ایلدکدیه جهولانه افتخار وکندیلرینی برباد ایدرلر ؛ اومقوله منافقین حقنده سورهٔ بقره‌نك اون‌دردنجی آیت کریمه‌سنده: ﴿واذا لقوا الذین آمنوا قالوا آمنا﴾ بیورلمشدر .« وهرنه‌وقت اهل نفاق ایمان ایدنلره ملاقی اولسه‌لر دیرلر : بز ایمان ایتدك . » ﴿ واذ خلوا الی شیاطینهم قالوا انا معکم انما نحن مستهزؤن ﴾ « واوقت‌که شیطان صفت اولان ارقداشلریله تنها قالیرلر . دیرلر که شبهه‌سز بز سزکله اولوب صرف استهزا ایدیجیلردنز . » ﴿ الله یستهزؤ بهم ویمدهم فی طغیانهم یعمهون ﴾ « الله تعالی حضرتلری انلر حقنده ترتیب بیوردیغی جزا ایله آنلری استهزا ایدر ، ودها شدید جزایه مستحق اولمق ایچون حاللرینی ضلالتده براقمقله طغیانلرنده مهلت ویرر ، اول منافقین متحیر اولدقلری حالده . »

مثنوی

﴿ کرنیندی واقفان امر کن ﴾
﴿ درجهان رد کشته بودی این سخن ﴾

« ترجمه » هرنوع مخلوقات « کن » امرینه واقف ومطلع اولمامش اولیدی بو « کن » کلامی جهانده رد اولنور ایدی . « شرح » کافهٔ مخلوقات کندی خلقتلرینه مناسب صورتده حق تعالی حضرتلرینه اطاعت وعبادت ایتمکدن واوامر ربانیه‌یی اکلامقدن مبرا ومحروم اولمش اولسه‌لر ایدی حق تعالی حضرتلرینك « کن » یعنی « وجود بولکز ! » امری غیر مقتضی قالیر ایدی .

مثنوی

﴿ صدهزاران اهل تقلید ونشان ﴾
﴿ افکند شان نیم وهم در کمان ﴾

« ترجمه » یوز بیکلرجه اهل تقلیدی وصاحب علامتی یارم توهم، شبهه‌ده براقدی .
« شرح » حقایق روحانیه‌یه واقف اولمیوب بزده ایناندق دیه تقلید صورتیله

معناسنه کلیر .]« شرح » الله تعالی حضرتلری قرآن عظیم الشان واسطه‌سیله لایق اولان کاروباری ارائه وانسانیتی احیا بیوردی؛ بناءً علیه هر هانکی انسان او امر وتبلیغات ربانیه‌یه اطاعت ایدر ایسه رضای باری‌یی بولور .

مثنوی

﴿ آنکه اورانبود ازاسرار داد ﴾

﴿ کی کند تصدیق اوناله‌ٔ جماد ﴾

« ترجمه » اول کیمسه‌یه اسرار الٰهیه‌دن احسان وعطا اولمدی . اوجمادك ناله وفریادینی نصل تصدیق ایدر ؟ « شرح » اسرار حق ایکی صورتله ظهور ایدر . بری : احوال واسرار روحانیه‌نك فهم ورؤیتی ، دیکری : انبیای ذیشانك بیان وتبلیغ بیوردقلری احکام واحواله خلوص قلب ایله ایمان ایتمکدر . احوال روحانیه‌یی قوهٔ کاشفه ایله کورمدکاری حالده قویاً ایمان ایدنلر سورهٔ بقره‌نك ابتداسنده مدح وثنا اولنمشدر . شویله‌که : ﴿ الم ذلك الکتاب لاریب فیه ﴾ [حروف مقطعه‌دن صکره] معنای شریفی: «بو کتاب‌که قرآن عظیم الشاندر ؛ ایچنده شبهه یوقدر.» ﴿ هدًى للمتقین الذین یؤمنون بالغیب ﴾ «متقی اولانلر ایچون طوغری یول کوستریجیدر ؛ شول متقیلرکه غیب اولان وفقط الله تعالی حضرتلری طرفندن نبی ذیشان معرفتیله تبلیغ اولنان احوال روحانیه‌یه ایناندیلر . »

مثنوی

﴿ کوید اری نی زدل بهر وفاق ﴾

﴿ تا نکویندش که هست اهل نفاق ﴾

« ترجمه » جماداتك تسبیحی کبی سرائر خلقته اعتقاد ایدنلری ظاهراً تصدیق ایدوب باطناً انکار وتکذیب ایدر ؛ اما بو صورت تصدیق کندیسنك اهل نفاقدن اولدیغنی مؤمنلر سویلمامك ایچوندر . « شرح » اهل ایماندن قورقدقلری ایچون انکارلرینی ستر وروحانیتی تصدیق ایدر کبی کورونن منکرلر کندیلری کبی

اقل‌اولان واوثانیه ایچنده بیله غم والمدن غیرخالی بولنان دنیانک لذائذ ابا بهفربیانه‌سنه انسان‌عاقل ربط قلب وتعلیق امل‌ایله حیات ابدیه‌یی ترک‌ایدرمی؟ بیوریورلر.

مثنوی

﴿ آن ستون‌را دفن کرد اندر زمین ﴾

﴿ تاچومردم حشر کردد یوم دین ﴾

« ترجمه » او ، ستونی یر ایچنه کومدی‌که یوم‌قیامتده انسان‌کبی حشراوله!

« شرح » بقایه دائراولان استرحامنک قبول بیورلدیغنه دائرستونه قناعت بخش اولمق ایچون فخرعالم افندمز حضرتلری امر بیوزدیلرکه مذکور ستون، انسان کبی دفن اولنسون! کوستردیکی محبت اوزرینه روزقیامتده مظهر مکافاة وواصل‌سر ادقات علویات اولسون !

مثنوی

﴿ تابدانی هرکه‌راایزد بخواند ﴾

﴿ ازهمه کار جهان بیکار ماند ﴾

« ترجمه » تابونی بیله‌سک ! هرکیمی جناب‌حق دعوت ایتدی . اوکیمسه جهانک کافهٔ کارندن بیکارقالدی. « شرح » حق تعالی حضرتلری هرهانکی‌انسانی وسائط روحانیه ایله عالم بقایه دعوت ایتدیسه اوکیمسه امور فانیه و دنیویه‌دن فارغ اولوب سعادتله کامکار اولور .

مثنوی

﴿ هرکه را باشد زیزدان کاروبار ﴾

﴿ یافت بارآنجاوبیرون شدزکار ﴾

« ترجمه » هرکیمک جناب‌خدادن کاروبار ومشغولیتی اولدی، درکاه‌حقه یول بولوب ایشدن چیقدی کیتدی . [ایکنجی مصراعده‌کی بار ، طریق ، یول

« ترجمه » بیوردیلر : ایسترمیسك ؟ سنی خرما اغاجی یاپسونلرده سندن مشرق ومغرب اهلی میوه طوپلاسون ! « شرح » ستون کبی وقتیله کسیلوب قورومش براغاج ایچون اك زیاده فائده‌لی برحاله کیرمك تکرار تروتازه ومیوه‌بر اولمسیدر ؛ بناءً علیه فخرعالم علیه‌الصلوة‌والسلام افندمز حضرتلری ستونه بیورمشلرکه : ای‌ستون ! سنك بوناله وفریادکله ابراز ایلدیکك صدق ومحبت مقابلنده ارزو ایدرمیسك ؟ الله تعالی حضرتلرینه دعا ایده‌یم‌ده الطاف ربانیه ، سنی تازه برخرما اغاجی حالنه کتیرسون ! شرق وغرب اهلی سندن استفاده ایتسون !

مثنوی

﴿ یادران عالم حقت سروی کند ﴾

﴿ تا تر و تازه بما نی تا ابد ﴾

« ترجمه » یاخود ایسترمیسك ؟ اوعالمده حق‌تعالی سنی برسروی ایدوبده ابدی‌تروتازه قالهسك ! « شرح » بودنیاده خرما اغاجی اولمق ایستمزایسه دعای نبوی ایله دائما تروتازه براغاج اولمسنی‌می طلب ایتدیکنی مبین بوبیت شریفك طوبای معرفتدن تشعب ایدن اوراق واغصان حکمتی آتیده کوریله‌جکدر .

مثنوی

﴿ کفت آن‌خواهم‌که‌دائم‌شد بقاش ﴾

﴿ بشنو ای غافل کم ازچوبی مباش ﴾

« ترجمه » ستون دیدی : بن آنی ایسترم‌که آنك بقاسی دائم اولدی . ای غافل ! سن بوقصه‌یی ایشیتده برچوبدن اشاغی‌اولمه ! « شرح » فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك امری‌اوزرینه ستون دیمشدرکه : یارسول‌الله ! بن بقاسی ، دائم‌اولان برحالی کندم ایچون ایستر واسترحام ایلرم . بوجواب‌صوابه ابتداءً حضرت مولانای رومی قدس سره السامی ای انسان غافل ! عادی دیرك اولان ستونك ارزوسنی ایشیتده سن‌ده بقای تحری‌ایت ! ابدیته نسبةً برثانیه‌دن

مثنوی

﴿ درتحیر ماند اصحاب رسول ﴾

﴿ کزچه می نالدستون باعرض وطول ﴾

« ترجمه » اصحاب کرام ستونك ناله‌سی اوزرینه حیرتده قالدیلر . ستون عرض وطولی ایله، یعنی هرطرفندن بتون جسمی‌ایله ندن‌ناله وفریاد ایدییور ؟ [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ کفت پیغمبرچه خواهی ای ستون ﴾

﴿ کفت جانم از فراقت کشت خون ﴾

« ترجمه » پیغمبر ذیشانمز افندمز حضرتلری بیوردی : ای ستون ! نه ایسترسك ؟ ستون جواباً دیدی : سنك هجر وفراقکدن جانم قان اولدی .

«شرح» رسول مجتبا علیه افضل‌التحایا افندمز حضرتلرینك بوامر وسؤالنه جواباً بوستون دلخون لسان‌حال ایله‌یارسول‌الله! شمدی‌یه قدرحین‌وعظوخطبه‌ده بکا استناد ایدر ، طیانیر ایدیکز ، شمدی بشقه برمنبری تشریف ایلدیککزدن سزدن مهجور وبی‌حضور اولدم. انك ایچون فریاد ایدردم دیمشدر .

مثنوی

﴿ مسندت من بودم ازمن تاختی ﴾

﴿ برسر منبر تومسند ساختی ﴾

« ترجمه » سنك حین وعظده طیاندیغك محل بن ایدم ؛ شمدی بندن کیتدك . یکی منبرك بانی اوزرینه مسند اتخاذ ایلدك ! [آزادهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ کفت خواهی‌که ترانخلی کنند ﴾

﴿ مشرقی غربی زتومیوه چنند ﴾

ستون حنانه‌نك ناله ایتمسی بیاننده‌در: اهل ایمان فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز ایچون برمنبر یاپدیلر؛ زیرا جماعت چوق اولدیدی واوجماعت فخر عالم افندمز حضرتلرینه عرض ایتدیلرکه: حین وعظده بز سنك مبارك یوزینی کوره‌میورز. بونك اوزرینه اووقته قدر خطبه اوقورایکن فخر عالم افندمزك طیاندیغی ستونك ناله‌سنی اصحاب کرام ایله برابر مفخر موجودات علیه الصلوة والسلام افندمز ایشتدی، سؤال بیوردی، وستون آچیق جواب ویردی.

بوکا دائر روایات صحیحه واردر. علمادن بعضیسی بوناله باطنیدر وبعضیسی ظاهریدر دیدیلر. پیغمبر ذیشانمز افندمز حضرتلرینك معجزات باهرهٔ نبویه‌لری عقل وفکره صیغمیه‌جق مرتبه‌ده بدیهی البیان وقطعی البرهان اوله‌جغندن بوحقیقت صریحه توضیحه محتاج اولمیان بدیهیاتدندر.

مثنوی

﴿ آستن حنانه ازهجر رسول ﴾

﴿ ناله میزد هم چوار باب عقول ﴾

« ترجمه » اولجه اثنای خطبه‌ده اتکا بیوریلان ستون فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك فراقندن صاحب عقل اولانلر کبی ناله اوردی، فریاد ایلدی پرحنین ودلخون اولدی.   [شرحه لزوم یوقدر.]

مثنوی

﴿ درمیان مجلس وعظ آنچنان ﴾

﴿ کزوی آکه کشت هم پیروجوان ﴾

« ترجمه » وعظ مجلسنك اورته‌سنده ستون اوقدر ناله ایتدی که اوراده بولنان اختیار وکنج ناله‌سندن خبردار اولدی. « شرح » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری منبره چیقوب اهل ایمانه وعظ ونصیحت بیوررر ایکن ابتدا طیاندیغی ستونك ناله وفریادی اوقدر علنی ایدی که حاضر بالمجلس اولان کافهٔ اهل ایمان بوناله‌یی ایشیده‌رك تقویهٔ ایمان وکسب اطمئنان ایتدیلر.

حقيقتی بالکز الله تعالی حضرتلرینه وسودیکی قوللرینه معلومدر . جناب حق هر آن مخلوقاته « الست بربکم » دیه لسان حال وحکمت ایله فرمان بیورر وبو فرمانك قبولی کائناتك انتظامیله معلوم اولور .

مثنوی

﴿ آنچه کفتم من زفهم سنك وچوب ﴾

﴿ در بیا نش قصهٔ هش دار خوب ﴾

« ترجمه » اوشیدنکه بن طاش وچوبك فهمندن سویلدم ، انك بیاننده‌کی قصه‌یه کوزل عقل طوت ! « شرح » جماداتك بیله وجود حقی اقرار ایتمکده بولندقلری اهل عرفان نزدنده مجزومدر .

مثنوی

﴿ زانکه کفتم زآکهیٔ چوب وسنك ﴾

﴿ دربیا نش قصه بشنوبی درنك ﴾

« ترجمه » چوب وطاشك آکاهلغندن اول شیئی‌که دیدم ، انك بیاننده بی توقف قصه ایشیت !

[بوندن صکره بیان بیوریلان قصه مندرج اولدیغندن بو بیت شریف وارستهٔ شرحدر .]

﴿ نالیدن ستون حنانه چون از برای پیغمبر صلی الله ﴾

﴿ تعالی علیه وسلم منبر ساختند که جماعت انبوه شده ﴾

﴿ وکفتند ماروی مبارك ترابهنکام وعظ نمی بینیم ﴾

﴿ وشنیدن رسول واصحاب آن ناله‌را وسؤال ﴾

﴿ وجواب دادن مصطفی علیه السلام باستون صریح ﴾

مثنوی

﴿ هر دمی ازوی همی آید الست ﴾
﴿ جوهر و اعراض می کردند مست ﴾

« ترجمه » هر بر آنده جانب خدادن مخلوقاته لسان معنوی ایله ﴿الست بربکم﴾ نداسی کلیر . او ، ندادن جوهر و اعراض مست اولور . [بو محلده جوهر ، ذاتیله قائم اولان ؛ اعراض ، ذاتیله قائم اولمیان اشیادر . بو بیت شریفك شرحی آتیده‌در .]

مثنوی

﴿ کرنمی آید بلی ذیشان ولی ﴾
﴿ آمد نشان از عدم باشد بلی ﴾

« ترجمه » مخلوقاتدن ظاهراً و الفاظ ایله « بلی » جوابی کلمز ایسه‌ده عدمدن وجوده کلملری «بلی» جوابنی محتوی اولمش اولور . « شرح » بو ایکی بیت شریفده ایما بیوریلان « الست » و « بلی » امر و جوابی سورهٔ اعرافك یتمش ایکنجی آیت کریمه‌سنده شویله فرمان بیورلمشدر : ﴿ و اذ اخذ ربك من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم واشهدهم علی انفسهم الست بربکم قالوا بلی ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ! او وقتی ذکر ایت که ربك بنی آدم آرقه‌لرندن ذریتلرینی آلدی وروحلری اوزرینه کندیلرینی شاهد طوتدی و بیوردی : بن سزك ربکز دکلمیم ؟ بنی آدم جواباً دیدی : اوت ! سن ربمزسك و نفسمز اوزرینه شاهد اولدق ! » بو آیت کریمه اوزرینه مفسرین چوق شیلر یازمشلردر . محققین و اصحاب یقین دیرکه : اعیان ثابته‌ده یعنی ابدان خلق اولنمه‌دن اول الله تعالی حضرتلرینه ظهر آدمدن اولاد چیقه‌جغی معلوم ایدی . دنیایه قبل الورود انسانلری تشکیل ایدن ارواح و شخصیت معنویه‌لرینه بن سزك ربکز دکلمیم ؟ فرمانی صدور ایتدی و انلر اوت ! ربمزسك . جوابنی ویردیلر . آیت کریمه‌نك بو صورتله تفسیری دها وجیهدر . « اوت » ربمزسك ! جوابی دنیاده واقع اولمش اولسیدی منکرلرك‌ده الوهیتی اقرار ایلملری اقتضا ایدر ایدی ؛ معمافیه بو آیت کریمه‌نك

مثنوی

﴿ ترك وكرد وپارسی‌کو وعرب ﴾
﴿ فهم كرده ان ندا بی كوش ولب ﴾

« ترجمه » ترك ، كرد ، عجم ، صاغر ، عرب جمله‌سی اوندایی قولاقسز ، دوداقسز فهم ایتمشدر. « شرح » حق‌تعالی حضرتلری برقولنه مرحمت ایدوب برندا ويا بر وحی والهام بيوره‌جق اولورایسه ایسترایسه تركی، ایسترایسه فارسی الحاصل هانكی لسانی بیلیرایسه بیلسون الهام ربانی‌یی تمامها آكلار. الهام حق دوداغه ، قولاغه محتاج دكلدر .

مثنوی

﴿ خودچه جای ترك وتاچیكست وزنك ﴾
﴿ فهم كردست آن ندارا چوب وسنك ﴾

« ترجمه » ترك، عجم ، عرب نه‌دیمك ؟ او، ندای معنوی‌یی دكنك وطاش بیله فهم ایلمشدر . « شرح » ندا والهام حقی اكلایه‌جق قابلیتی پیدا ایتدكدن صكره قومیتك ، اختلاف السنه‌نك بونی اكلامقده برتأثیر مانعی یوقدر . چوب وطاش ــ كه انسانلره كوره جماداتدن معدوددر. ــ ندا وامر حقی اصغا ایلدكلری شبهه‌دن مبرادر ؛ زیرا عدمدن وجوده كلمك ایچون كندی حاللرینه كوره استماع انلره‌ده لابد واحرا ایدی . شو قدر كه استماعلری انسانلرك اعصاب واعضای۔ بدنیه‌سی واسطه‌سیله حاصل اولان نوع سماعدن اولمیوب بر حالت معنویه ایله حاصل اولور . مثلا دكزده ایكن برفورطنه‌یه طوتولدقدن صكره « امان الله ! » بوفورطنه‌یی دفع ایت ! دیه نیاز ایدیلیر، معمافیه بیلینیركه دكزه اوله‌جق فرمان۔ الـهی لسانمزده جاری اولان الفاظ وتعبيرات ایله دكلدر . دكزك استماع ایده‌جكی فرمان خدا ، صرف معنوی وروحانی برامر ونداادر ؛ بالجمله جمادات كندی خلقتلرینه مخصوص برصورتله امر حقی استماع وفرمان خدایه انقیاد ایدر .

﴿ درعجب افتادکین معهود نیست ﴾

﴿ این زغیب افتاد بی مقصود نیست ﴾

« ترجمه » حضرت عمر تعجبه دوشدی . بواویقو معهود ومعتاد دکلدر. عالم غیبدن واقع اولدی ؛ مقصودسز وسببسز دکلدر. « شرح » حضرت عمر عادتك خارجنده اویقویه بر میل غیراختیاری حس ایدنجه کال فراستندن آکلادی‌که وقتسز کلن بو میل خواب ، بر مقصوده مبتنیدر .

مثنوی

﴿ سرنهادوخواب بردش خواب دید ﴾

﴿ کامدش از حق ندا جانش شنید ﴾

« ترجمه » باصدیغه باش قویدی . کندینی اویقویه قاپدیردی . رؤیاسنده حقدن برندا کلدی ، روحی آنی ایشتدی . [شرح ایتمکه حاجت یوقدر .]

مثنوی

﴿ آن نداکه اصل هربانك ونواست ﴾

﴿ خودندا آنست واین باقی صداست ﴾

« ترجمه » او برنداکه هر صدانك اصلیدر ، حقیقتده اصل ندا اودر ، باقیسی ایشیدیلن ندا دکل ، یالکز صدادر . « شرح » اصل نداندای روحانیدرکه واصلین خدا نزدنده ندا نامنه شایان یالکز اودر. قصور ایشیدیلن عادی سسلردر. ندای معنویدن معدود دکلدر. لفظاده فرق اولمق اوزره انلره عادی صدا دینمه سزادر .

« ترجمه » اختیار مطربك روحی او عالم روحانیده مولی ، مولی اوردی . یعنی توقف وانتظار صدالرینی چیقاردی . رحمت واحسان الهینك نهایتسز صحراسنده ! « شرح » الله تعالی حضرتلری اختیار مطربك روحنه « طامع اولمه » دیه امر بیورنجه مطربك حواس باطنه‌سی خبردار اولمغله برابر زیاده نعمت وسعادت روحانیه بولمق ایچون بر مدت دها بزه دنیاده توقف ایتمك واجب اولدی؛ یاخود پیرمطرب عالم روحانینك ذوقنی کوردکدن صکره حق تعالی حضرتلرندن برازدها بوجهان معنویده توقف ایده‌یم دیمش اولمسی جائز اوله‌جغی کبی کیمیجیلرلساننده مولی مولی ، الله سلامت ویره معناسنه کلدیکندن مطربك روحی ده جهان ومأمن معنیدن آیریله‌جغی صره‌ده مولی مولی ؛ یعنی الٰهی! الٰهی ! ینه کرداب دنیایه کیدرم بکاسلامت ویر ! نیازنده بولنمش اولدیغنه‌ده دلیل اوله‌بیلیر .

﴿ درخواب کفتن هاتف عمر رضی الله ﴾
﴿ عنه‌را که چندین زراز بیت المال بآن مرد ده که ﴾
﴿ در کورستان خفته است ﴾

حضرت عمر رضی الله عنه رؤیاده هاتف دیدی: بیت المالدن بر مقدار التون آل‌ده قبرستانده اویومش اولان او آدمه ویر !

مثنوی

﴿ آن زمان حق برعمر خوابی کماشت ﴾
﴿ تاکه خویش از خواب نتوانست داشت ﴾

« ترجمه » او ، زمان حق تعالی حضرتلری حضرت عمر اوزرینه براویقو حواله ایتدی ، که کندیسنی اویقودن طوتمغه ، یعنی اویقویی دفع ایتمکه قادراوله‌مدی . « شرح » جناب خدای متعال حضرت عمره اویقویی حواله بیورمسی قبرستانده بولنان پیرمطربه التفات ایتمك ایچون اولدیغی آتیده‌کی ابیات شریفه‌دن معلوم اوله‌جقدر .

مثنوی

﴿ این جهان وراهش ار پیدا بدی ﴾

﴿ کم کسی یك لحظه‌در اینجا بدی ﴾

« ترجمه‌ » بوجهان معنوی ایله انك یولی اگر ظاهر اولیدی ، آز کیمسه بودنیاده برلحظه‌قالیرایدی. « شرح » عالم غیب نه‌قدر فرح افزا ویولی نصل واسع اولدیغی ظاهر وپیدا اولیدی ، دنیا انسانلره محل اذ اوجفا اولور وهرکس همان عالم غیبه کیتمك سوداسنه دوشر ایدی. حق‌تعالی حضرتلری حسب‌الحکمه عالم غیبی هرکسه کوسترمدی وهانکی قولنه کوستردیسه مستغرق ذوق عظیم ، صاحب خاق کریم ایلدی . اختیار مطرب ، اوعالمی باذن الله تعالی کورمش ، مدح وثناسیله مشغول اولمشدر. عالم روحانینك‌عظمت شاننی ،بودنیایه نسبت ایله فضل ورحجاننی تصویر ایدن بوبیت بدیع زبدهٔ حکمتدر .

مثنوی

﴿ امرمی آمدکه‌هین طامع مشو ﴾

﴿ چون زپایت‌خار بیرون شوبرو ﴾

« ترجمه‌ » مطربك روحنه بوصورتله امر آلهی کلدیکه صاقین طمعکار اولمه ! زیرا اپاغکدن دیکن دیشاری چیقدی . یوری ! « شرح » پیر مطرب عالم روحانینك ذوق وصفاسنی اکلادقدن صکره اوراده‌قالمق آرزو ایتمش‌ایدی؛ اما اجل موعودی دها کلمامش اولدیغندن امرآلهی اکابیلدیردی‌که بولذائذ روحانیه ایچون ایجابندن زیاده طمعکار اولمه! جهان معنوی‌یه‌کیده‌جك اپاغنده‌کی دیکن چیقدیغی ایچون طریقهٔ حقیقتده یورویه بیلیرسك ! انجق دنیایه عودت ، استحصال رضای صمدانی ایچون دهازیاده چالیشه‌رق جلب سعادت ایتملیسك !

مثنوی

﴿ مول مولی میزد انجا جان او ﴾

﴿ در فضای رحمت واحسان او ﴾

کافی‌دکلدر . بوبیت شریف سورهٔ کهفك یوزاونجی آیت کریمه‌سنه اشارتدر . ﴿ قل‌لوکان‌البحر مداداً لکلمات ربی لنفدالبحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولوجئنا بمثله مدداً ﴾ معنای شریفی: « یامحمد ! سویله الله‌تعالی حضرتلرینك کلماتی یازلمق ایچون اکردکزمرکب اولسه‌ایدی‌البته صولری توکنیرایدی. حق‌تعالی حضرتلرینك کلماتی توکنمزدن اول . ولودریانك دیکر مثلنی کتیرسه ایدك ! یعنی یکیدن کتیریله‌جك دریالرك صوی‌ده توکنیر . حق‌تعالی حضرتلرینك کلماتی توکنمز ایدی. »

مثنوی

﴿ کان زمین وآسمان بس فراخ ﴾
﴿ کرد ازتنکی دلم راشاخ شاخ ﴾

« ترجمه » زیراچوق کنیش اولان یروکوك طارلغندن‌طولایی کوکلی پارچه پارچه ایلدی . « شرح » عالم روحانینك اسرار وانواری دائرهٔ تعریف وبیانه صیغماز . یرلر، کوکلر ، اوجهان علوینك‌وسعت بی‌پایانه نظراً پك‌محدود قالیر. جهان وسیع معنوی‌یه کورن جهان مادینك طارلغندن مضطرب اولور .

مثنوی

﴿ وین جهانی کاندرین خوابم نمود ﴾
﴿ از کشایش پر و بالم راکشود ﴾

« ترجمه » بو جهان غیبکه بو اویقو ایچنده بکا کوروندی . آچیقلقدن طولایی پروبالمی آچدی .« شرح » مطرب اویاندقدن صکره بوجهان معنوی اویقوده‌بکا ، اوقدر پارلاق ، اوقدر آچیق کوروندی‌که بخش ایلدیکی صفا ، پروبالم مثابه‌سنده اولان قلب وعقلمی آچدی وخیال‌وخاطره کلمز حقائق روحانیه کوستردی ؛ اماقضا وقدربنی اومسعود محلده براقمدی وینه بوحاله ارجاع ایلدی دیمشدر .

سورهٔ ﴿ ص ﴾ ده ﴿ اركض برجلك ﴾ بيورلمشدر . الله تعالى حضرتلری وحی بیوردیلرکه: یاایوب ! یره ایاغکله اور ! حضرت ایوبك اورمسیله یردن صو قاینادی. انك اوزرینه وحی صورتیله ینه بیورلدی که : ﴿هذا مغتسل بارد وشراب﴾ «یردن چیقان بو صو بیقانه جق وغسل ایدیله جك واچیله جك صودر . » حضرت ایوب امر ربانی یه درحال اطاعت ایدوب اومبارك صودن ایچدی وبالاغتسال امراض ظاهره وباطنه دن کلیاً کسب افاقت ایلدی . اختیار مطربده ماء حیات معنویه دن بویله تازه جان بولمش ودنیانك اضطراباتندن قورتولمشدر.

مثنوی

﴿ که بدو ایوب راپا تابفرق ﴾

﴿ پاك شد از رنجها چون نور شرق ﴾

« ترجمه » زیرا او چشمه ایچنده ایوب علیه السلام ایاقدن تپه یه قدر نور شرق یعنی کونش کبی رنج وکدرلردن پاك اولدی. « شرح » امر حق ایله ظهور ایدن چشمهٔ حیات بخشا ایوب علیه السلامه معناً ومادةً صفوت وافاقت ویردی. اختیار مطربك ده امر ربانیله واصل اولدیغی دریای صاف معنوی معاصی یی ازاله ایتدی. طهارت وجدان وقلبی، نور پاك ایمانی ، ایما صددنده نورشرق، کونش کبی توصیف بیورلمسنده کی انوار بلاغتك پارلاقلغی پك بیوکدر.

مثنوی

﴿ مثنوی درحجم اکر بودی چو چرخ ﴾

﴿ در نکنجیدی دراین زان نیم برخ ﴾

« ترجمه » مثنوی شریف اکرحجم وجسامتده چرخ قدر یعنی سماوات قدر کنیش اوله ایدی بوسر وحکمتدن اکا اوفاق بر پارچه بیله صیغماز ایدی. « شرح » ایما اولنان حالات واسرار روحانیه اوقدر واسعدرکه برازینی هرکس آکلایه جق یولده حروف وعبارات ظاهره ایله تعریف واشعار اولنمق لازم کلسه مثنوی شریفك یاپراقلری، حجم وجلدی چرخ قدر کنیش اولسه ینه استیعابه

مقدسه‌نك هرحالی حظوظات بخشا ایدی دیمشدر . رنج فکر ، دماغ واسطه‌سیله اولدیغنی ایما ایدن بوبیت شریف طب جدیدك کشفیاتنه موافقدر .

مثنوی

﴿ چشم بسته عالمی مید یدمی ﴾

﴿ ورد وریحان بی کفی می چیدمی ﴾

« ترجمه » کوزی باغلانمش اولدیغم حالده بر عالم کورر ایدم ؛ السز کل وفسلکن طوپلار ایدم. « شرح » دنیاده اویقوسبیله کوزم باغلاندیغی صره‌ده بن عالم معنیده بشقه برعالم واسع کورر ایدم ؛ ال کبی وسائط مادیه ووسائل جسمانیه‌یه محتاج اولمدیغم حالده کل وفسلکن کبی ذوق وشامه‌یه لطافت کامله ویرن روایح لطیفه‌بی پایان ایله مستریح الجنان اولوردم دیمك ایسته‌ین مطربك قابلیت فطریه‌سنی شرح صددنده‌کی بوبیت شریف سرائر غیبیه‌نك صدفچهٔ تعریفیدر .

مثنوی

﴿ مرغ آبی غرق دریای عسل ﴾

﴿ عین ایوبی شراب مغتسل ﴾

« ترجمه » اختیار مطربك دریای احدیته نسبت خاصه‌سی اولان جانی عالم غیبده بال دریاسنده مستغرق وصویه منسوب برقوش ایدی ، اویله بال دریاسی‌که : حضرت ایوبك یبقاندیغی شرابك عینی ایدی . « شرح » بال دریاسندن مقصد ، کمال لذتدن کنایه‌در. مطرب قبرستانده اویقوده عالم غیبی مشاهده ایتمکده ایکن عمان معنوی‌یه منسوب ، روحانی برقوش حالنی آلمش ، دریای ذوق وحلاوت معنویه‌یه طالمش ایدی . اودریانك انسانه بخش ایلدیکی فوائدی اکلامق ایچون حضرت ایوبك چکدیکی دردوجفالردن صکره جناب ارحم الراحمینك خلق واحسان ایلدیکی صوبی خاطره کتیرملیدر. اوصودن ایچمك وبدن شریفنی غسل ایتمکله برابر حضرت ایوب کسب افاقت ایتمش و امراض و بلالادن قورتولمشدر .

« ترجمه » بوباغ وبهار معنویده بنم جانم خوش وراحت ایدی ، بوصحرانك وعالم غیبه متعلق لاله زارك مستی اولدی . « شرح » مطرب اویاندیغی وقت عالم خواب وغیبده حس ایلدیکی احوال علویه یی خاطرینه کتیروب کمال حسرتله باغ سعادت بارمعنیده نصل خوش و راحت و اوصحرای واسعده و لاله زار غیبده نصل مست وپرطرب ایدم ، کاشکی الطاف سبحانیه بنی اوراده براقش وبو آلام مالانهایهٔ دنیویه دن رها ایتمش اولیدی ! دیمشدر .

مثنوی

« بی پر وبی پا سفر میکردمی »

« بی اب و دندان شکر میخوردمی »

« ترجمه » اوجهان صافیده قنادسز وایاقسز سفرایدر ایدم ، دوداقسز ، دیشسز شکر یردم . « شرح » عالم غیبده وسائط جسمانیه یه اصلا محتاج اولمدیغم حالده طی مکان وترقی ایدوب تعریفه صیغمیان لذائذ روحانیه بولدم . جسمه متعلق عذاب واذایه کرفتار اولمدم ؛ رضای ربانی یی قازانمغه موفق اولانلر ایچون اوجهان برمکان لاهوتی معالی افشاندر .

مثنوی

« ذکروفکری فارغ ازرنج دماغ »

« کردمی باسا کنان چرخ لاغ »

« ترجمه » عالم معنیده ایکن ذکر وفکرم دماغك اغریسندن ، یورغونلغندن قورتولدی . جهان ملکوت ساکنلریله لطیفه لر ایدر ایدم . « شرح » بعض نسخه لرده « رنج ودماغ » یازلمش ایسه ده بوایکی کلمه اره سنده « واو » یازمق حسب العباره سهو اولدیغی آشکاردر . مطرب عالم ملکوتده رنج دماغدن ذکر وفکرم فارغ اولدیغی حالده کمال ذوق وصفا ایله الله تعالی حضرتلرینك دریای عبادت ومرحمتنده مستغرق ایدم . اوجهان معنویده ارواح انبیا واولیا وصلحایی ، ملائك کرامی کوردم ؛ ارواح

مثنوی

﴿ کشت آزاد ازتن رنج جهان ﴾

﴿ درجهان ساده وصحرای جان ﴾

« ترجمه » اویقوسببیله روح بدندن وجهانك رنج وکدرندن آزاد اولدی، ساده بر جهانده وصحرای جانده بولندی. « شرح » انسان اویانق ایکن نه قدر سعادت وبختیاری ایچنده اولورسه اولسون عوارض وحوایج دنیویه نك نتیجۀ اضطرابنده زبون اولدیغی ایچون استراحت محضه اویقوعالمنده بولنور. انسان اویقوده ایکن غموم واکدارك عذابندن قورتولور وجانی بشقه بر عالم وحالده بولنورکه اوجهان غایت واسع وغل غش دنیادن وارسته‌در .

مثنوی

﴿ جان او انجا سرایان ماجرا ﴾

﴿ کاندرین جا کر بماندندی مرا ﴾

« ترجمه » انك روحی صحرای جانده قوش کبی تغنی ایدەرك دیرایدی‌که : کاشکی بنی بومحلده براقسه‌لر ! [« سرایان » صفت حالیه‌درکه تغنی ایدرك دیمکدر . بونك مصدری « سرایدن » در . « سراییدن » ایسه تغنی ایتمك معناسنه‌در .] « شرح » مطربك جانی حبس بدندن قورتولوب‌ده فیض حق ایله غیبده‌کی وسعت ولذتی حس ایتدکجه کمال ذوقندن اظهار صفا واوعالم عالیده قالمسنی دعا ایلرایدی .

مثنوی

﴿ خوش بدی جانم ازین باغ وبهار ﴾

﴿ مست این صحرای غیب لاله‌زار ﴾

« ترجمه » كندى كنديسنه ديدى : حقدن ابريشم بها ايسترم، خداى متعال حضرتلرى ايبلك واحسان ايله قلبلرى قبول ايدر. « شرح » « ابريشم بهـا » تعبيرندن اوچ معنا اكلاشيلير . ١: كنديمى بوكون بسايه جك قدر جزئى براحسان . ٢: چنك چالمغه برابريشم وتل الهجق قدر برلطف ٣ : كناهاريمى عفو ايده جك برشمهٔ مرحمت صمدانيه ايسترم ديمكدر .

مثنوى

﴿ چنك زد بسيار و كريان سرنهاد ﴾
﴿ چنك بالين كرد وبركورى فتاد ﴾

« ترجمه » قبرستانده چوق چالغى چالدى واغلايه رق باشنى يره قودى ؛ چالغى يى ياصديق يابوب مزارك برى اوستنه دوشدى. « شرح » مطرب مستعد، استحصال رضاى بارى اميديله عاشقانه چالغى چالدى. او وقته قدر ايشلديكى معاصى وايتديكى غفلتدن طولايى غايت پشيمان ايدى . چوق اغلادى ، اندن صكره بى تاب اوله رق قبرك برى اوستنه دوشدى. رضاى حقك استحصالنه وسيله اتخاذ ايلديكى چالغى يى ده ياصديق كبى باشى التنه قودى.

مثنوى

﴿ خواب بردش مرغ جان ازحبس رست ﴾
﴿ چنك وچنكى رارهـا كرد وبجست ﴾

« ترجمه » انى اويقو قاپدى. روحى حبسدن قورتولدى. روح قوشى چالغى يى وچالغيجيلغى ترك ايله زندان بدندن صيچرادى. « شرح » مطرب چالغى چالدقدن وآه وفرياد ايدوب اغلادقدن ونهايت بى تاب قالدقدن صكره اويقويه وارمسيله برابر مرغ جانى حبس بدندن قورتولمش، چنك وچنكى يى وپك چوق بيهوده افكار دنيويه يى ترك ايله اثر حكمت خدا اوله رق معنوى برعالمه كيرمش!

« ترجمه » الهی ! بوكون كیسم یوقدر ؛ سنك مسافركم ! چالغی بی سنك ایچون چالیورم. سنك مملوككم. [بك چوق نسخه‌لرده « كان توام» دیه محرر ایسه‌ده جلد ثانیده ذكری سبق ایدن و سلطان ولد حضرتلرینك زمان عالیسنده یازیلان اسكی نسخه‌ده « آن توام» یازلمشدر و « آن توام» معنایه دها مناسبتلیدر.] « شرح » عبد نه وقت كمال خلوص قلب ایله الله تعالی حضرتلرینك مرحمتنه التجا ایدر ایسه مقبول اولور ، شوقدر كه رجوعنك خالصانه اولمسی شرطدر ؛ یوقسه مثلا میخور شراب ایچه‌جك پاره‌سی قالمیوبده تك شراب تدارك ایتمك ایچون الهی ! بكا عنایت ایت دیمسی كبی بر رجوع ، غیر مؤثر وبلكه اسكی حالندن دها مضردر . الله تعالی حضرتلرینه مراجعتك اوچ شرط اعظمی واردر : بری ، خلوص قلبك بولنمسی ، دیگری رجوع ایده‌نك معاصیدن كلیاً انقطاعی ، دیگری اوامر ربانیه‌نك اجراسنه اقتداری قدر مداومتیدر .

مثنوی

﴿ چنك را برداشت شدالله جو ﴾

﴿ سوی كورستان یثرب آه كو ﴾

« ترجمه » چنك دنیلن چالغی‌یی یوقاری قالدیردی. طالب حق اولدیغی حالده مدینهٔ منوره‌نك قبرستانی طرفنه واروب آه دییجی اولدی. « شرح » مطرب مدینهٔ منوره‌ده ایدی ، مناجاتده بولندقدن صكره النده سرمایه عد ایلدیكی چالغی‌یی الله تعالی حضرتلرینك عشق ورضاسنه اوله‌رق چالمغه باشلامش ، كچمش زمانده الطاف ربانیه‌یی اونوتوب ایفای عبادت واجرای وظیفه وعبودیت ایلمدیكندن طولایی آه وفغان ایدرك عالم فانینك حدودی ورحلت ابدیه‌نك باب مجسمی مثابه‌سنده اولان قبرستانه كتمش ! مطربك قلبنده صفوت وخلوص تام كورلدیكندن نزد حقده انك چالغیسی بر ریاكارك تسبیحندن دها مقبولدر .

مثنوی

﴿ كفت خواهم ازحق ابریشم بها ﴾

﴿ كو به نیكویی پذیرد قلبها ﴾

فانی برهوایه بل باغلادیغندن هرشیدن محروم و برپارچه اکمکه بیله محتاج ومرهون اولدی . عاقل ، دنیا وعقباده محتاج ومضطرب قالمیه جق زاد بقا نهادی وقتیله تدارك ایدر وهوادن قورتولوب مسعود جان ومحسود جهان اولور .

مثنوی

﴿ کفت عمر ومهلتم دادی بسی ﴾
﴿ لطفها کردی خدایا باخسی ﴾

« ترجمه » [اختیارمطرب] دیدی: الٰهی ! بکاچوق عمر ومهلت وردك! نم کبی عادی برانسانه لطفلر ایتدك ! « شرح » مطرب ، کرچه عمرینی او آنه قدر مالا یعنی شیلر ایله اضاعه ایتمش ایسه ده استعداد فطریسی عمرینك نهایتنده امدادینه یتیشوب جناب ارحم الراحمینك عفو ومرحمتنه دخالت وکمال خلوص ایله بارکاه کبریایه عرض استرحام ایلمشدر . یازیق اوانسانلره که تأمین سعادت ایچون چالیشمازلر واختیار مطرب قدر اولسون اثرانتباه وفعالیت کوسترمزلر .

مثنوی

﴿ معصیت ورزیده ام هفتاد سال ﴾
﴿ بازنکرفتی زمن روزی نوال ﴾

« ترجمه » الٰهی ! یتمش سنه کناه ایشلدم ؛ هیچ بر کون بندن نوال واحسانکی کری طوتمدك! « شرح » مطرب پشیمان اولدیغی وقته قدر کوردیکی الطاف ربانیه یی کمال صدق وعرفان ایله بیانه باشلامش ، بوانددیغی اضطرابدن طولایی کمال خضوع ایله جناب ارحم الراحمینه عرض حاجات ایلمش!

مثنوی

﴿ نیست کسب امروز مهمان توام ﴾
﴿ چنك بهر توزنم کان توام ﴾

زیرا انك وجودینی اثر خبر ویرمشلر ودها دنیاده ایکن پك چوق مرده دلی احیا ایتمشلردر .

مثنوی

﴿ اندرونی کاین درونها مست ازوست ﴾

﴿ نیستی کاین هستهامان هست ازوست ﴾

« ترجمه » انلرك درونی که جمیع درونلراناردن مستدر ؛ بر یوقاقدرکه وارلقلریمزاندن واردر. « شرح » اوزمرهٔ واصلینك اویله قاباری واردرکه بزعشق ومحبت الهیه یی انلرك تأثیر فیضی ایله حس ایده بیلیرز . انبیای ذیشان واولیای کرامك واصل اولدقلری مراتب غیبیه بزه کورونمز ایسه ده حقیقتده موجوددر . بزم ظاهراً طانیوب کوردیکمز بوعالم صوری اوعالم غیب وباطنك عکسیدر .

مثنوی

﴿ کهربای فکر وهر آواز ازو ﴾

﴿ لذت الهام ووحی وساز ازو ﴾

« ترجمه » اونلر ، هرفکر وآوازك کهربا سیدر ، الهـام ووحی ورازك لذتیدر. « شرح » هرفکر وصدای صـدق انتمایی مقام مقبولیته جذب ایدن ، رضای باری یی استحصال ایدنلردر . انلرك همتیله الهام ورازك لذائذ نامتناهیه سی حس اولنور . انسان سفلی ، عالی اولور .

مثنوی

﴿ چونکه مطرب پیرتر کشت وضعیف ﴾

﴿ شد زبی کسبی رهین یك رغیف ﴾

« ترجمه » وقتا که مطرب اختیار وضعیف اولدی ، کسبسزلکدن طولایی بوفقه براکمك پارچه سنه مرهون ومحتاج اولدی. « شرح » مطرب ، صدا کی

﴿ آن نوا که رشك زهره آمده ﴾

﴿ همچو آواز خر پیری شده ﴾

« ترجمه » اوصدا و نغمه یه زهره کوکبنك حسدی کلمش، اختیارلقده بر اشکك آوازی کبی اولمش ایدی. « شرح » مطربك لطیف سسی ابتدا زهره کبی کواکب سمانك بادیٔ رشکی اولمش ایکن بعده غارتکیریٔ زمان ایله اشك آوازینه دونمش ومطربی چرکاب ذلت ونفرت ایچنه باتیرمش ایدی.

مثنوی

﴿ خود کدامین خوش که ان ناخوش نشد ﴾

﴿ یا کدامین سقف کان مقرش نشد ﴾

« ترجمه » هانکی خوش ولطیفدرکه ناخوش اولمدی؟ یاهانکی طاواندرکه یره یاپیلمش ، ییقلمش اولمدی ؟ « شرح » دنیایه متعلق لذائذ و آمال ومعالینك فنا پذیر اولدیغنه دائر بوبیت شریفده کی تعریف مؤثرانه ومحزونانه قلبی حساس اولانلر القلبی عبرت ایدر . خوش ولطیف کوردیکی برشی مرور زمان ایله مسموم ومغموم ، هرنوع یوکسك بنا منهدم و آشیان بوم اولور .

مثنوی

﴿ غیر آواز عزیزان درصدور ﴾

﴿ که بود از عکس دمشان نفخ صور ﴾

« ترجمه » صدورده اولان آواز عزیزان بشقه خاصیت ثابته یه مالکدرکه دمنك عکسندن نفخ صور اولور . « شرح » فانی اولان شیلر مرور زمان ایله ناخوش اولور. نشوه یاب معرفت بقا اولان اولیاء اللهك حالیٔ آواز وکلامی بر لطافت مخصوصهٔ ابدیه یه مالکدر . نفخ صور مردان خدانك دم وکلاملرینك عکسیدر ؛

مبنیدرکه سورهٔ رحمانك یکرمی التنجی آیت کریمه‌سنده ﴿کل من علیهافان ویبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام﴾ معنای شریفی : « هر کیم یر یوزنده‌در ، فانی ونابدید اوله‌جقدر ؛ ویالکز صاحب جلال واکرام اولان الله تعالی حضرتلرینك وجه وذات ربانیه‌سی باقیدر . »

مثنوی

﴿پشت اوخم کشت همچون پشت خم﴾

﴿ابر وان بر چشم همچون پار دم﴾

« ترجمه » کوپ آرقه‌سی کبی او مطربك ارقه‌سی بوکولدی . قاشلری کوزی اوزرنده بالدم یعنی قوسقون کبی اولدی . « شرح » سن وسالك ایلریلمسیله عالمك الك کوزل بر قزی بیله چیرکینلشیر . کندیسندن آثار طراوت ولطافت زائل اولور . دنیانك زینتلرنده بقا اولمدیغنی اثبات ایدن کیفیاتندرکه ابتدا آفت دوران ، صکره اختیار وبی درمان اولمش بر قادینك یوزی لسان حال ایله بو حقیقتك ترجمان بلیغیدر . بو مطربده مقتضای پیری مفتور ونظر خلقده منفور اولمش ایدی .

مثنوی

﴿کشت آواز لطیف جانفزاش﴾

﴿زشت ونزد کس نیرزیدی بلاش﴾

« ترجمه » آوازجان فزاسی چیرکین اولمش ، کیمسه‌نك یاننده هیچ بر تأثیر واعتباری قالمامش ایدی . « شرح » صدانك جهت جسمانیت وروحانیتی اولدیغندن کوزل بر صدانك ایشیدیله‌بیلمسی ، آلات بدنیه‌نك منتظم اولمسنه متوقفدر . آلات جسمانیه ذاتاً غیرمنتظم ویامرور زمان ایله خلل پذیر وویران اولور ایسه تأثیر صدا منفك وهبا اولور . عقل وفراستده معنیدن نبمان ایتدیکی حالده اکر جسمانی اولان دماغ ذاتاً مکمل اولمازیاخود مختل اولور ایسه قوهٔ ذهنیه مفقود ونی‌سود اولور ؛ زیرا خلقةً عالی اولان روحانیت مختل بر محلی اقامتکاه اتخاذ ایتمز ، بیچاره مطربك صنعق ، سسی ، امیدی هپ هوا ایدی !

مثنوی

﴿ مطربی کز وی جهان شد پر طرب ﴾

﴿ رسته ز آوازش خیالات عجب ﴾

« ترجمه » بر مطرب که جهان آندن پر سرور و پر طرب اولدی . آنك آوازندن عجیب خیالات ظهور ایتمش ایدی . « شرح » ذکر اولنان مطربك صدای طرب افزاسنده سامعین ذوق ولطافت ایله مالی و حساس اولان قلوب و عقول غلی اولور ایدی .

مثنوی

﴿ از نوایش مرغ جان پران شدی ﴾

﴿ وز صدایش هوش دل حیران شدی ﴾

« ترجمه » نغمه سندن جان قوشی پران وصداسندن کوکلك عقلی حیران اولور ایدی . « شرح » مطربك نغمه وصداسی اودرجه ده مؤثر ایمش که مرغ روح غلیان محبت ایله طبقات عالیه یه پران وقلبك حسیات رقیقه سی ده اوصدانك تأثیر لطیفندن حیرتله اثر نمای فیضان اولور ایدی .

مثنوی

﴿ چون بر آمد روزکار و پیر شد ﴾

﴿ باز جانش از عجز پشه کیر شد ﴾

« ترجمه » اونك عمرندن چوق زماندن طولایی مطرب پیر اولدی . جانك شاهینی سیوری سینك طوتیجی اولدی . « شرح » دنیاده جمال شباب مرور ایام ولیال ایله فنایاب اولور ؛ یالکز باقی ، حب ورضای مولادن متحصل اولان حکمت ومعالیدر . مطربك مرور زمان ایله سن وسالی ایلری یلیوب حالهرمه وارمش ، سیوری سینك طوتغه ، یعنی اشیای خسیسه وحقیره یه مراجعته مجبور اولمش ایدی . بو حکمته

محبتی ظاهر کوزیله کوریلن احوال دنیـویه‌یه حصر ایله خوف الهی قلبلرندن چیقمش واوحالده انسانلر بیننده حرص وحسدزیاده‌لشمش وحاللری بویوزدنده خراب وبرباد اولمش اولور ایدی .

مثنوی

﴿ کر ترشح بیشتر کردد زغیب ﴾

﴿ نه‌هنر ماند دراین عالم نه‌عیب ﴾

« ترجمه » اکر عالم‌غیبدن ترشح زیاده اوله‌جق‌اولسه بودنیاده‌نه‌هنر، نه‌ده عیب‌قالمش اولور. « شرح » اکرعالم غیبدن کثرتله‌حب آخرت وفکر معنوی، معرفت‌ظاهر وجلی‌اوله‌جق اولسه‌هر س‌منحصراً سعادت ابدیه‌یه‌طالب اوله‌جغندن مساعیٔ دنیویه اورته‌دن‌قالقوب‌هنر مفقوداولور وجمله‌یی‌اندیشهٔ آخرت احاطه‌ایدر؛ دنیا کرفتـار فنا اولورایدی . بوحال ایسه حکمت صمدانیه‌یه مخالف اولدیغی وارستهٔ تعریفدر .

مثنوی

﴿ این ندارد حد سوی آغاز رو ﴾

﴿ سوی قصهٔ مرد مطرب باز رو ﴾

« ترجمه » بوکونه‌معارف الهیه‌واحوال‌غیبیه‌یه حدوپایان‌یوقدر. سن‌اختیار مطربك حکایه‌سی طرفنه کیت ! « شرح » حکم الهیه و اسرار غیبیه بی‌نهایه وبوحکم واسرارك تمامها اظهاری غیرجائزدر. بوکابناء حضرت‌مولانا کندی‌ذات‌ـ علیه‌سنه‌خطاباً : نهایتسز اولان بوبحثی شمدیلك ترك ایله پیرمطربك‌حکایه‌سنده‌کی احوال حکمت مآلی بیان ایت! بیورمشدر

﴿ بقیهٔ قصهٔ پیرچنکی وبیان‌مخلص‌آن ﴾

پیر مطربك‌بقیهٔ حکایه‌سی وخلاص‌ونجاتی‌بیاننده‌در :

وجودی عین خیال وعمر انسانی ابدیته نسبةً آن واحددن اقل اولدیغنی کورمکدن منع ایله دنیاوعقبا سلامتیچون چالیشمق اوزره لذائذ کوستررو اصحابنی ذوالجناحین ایدر . اصلا غفلت ایتمیه‌رك دنیاده هرشی فانی و آن واحددن دها از اولدیغنی هر آن تأمل ایده‌بیله‌جك برنوع عاقل آدملر بولنسه اونلر فی‌الحقیقه آخرتلرینی معمور ایتمك ایچون مساعیٔ روحانیه‌ده بولنه‌جقلری درکاردر : اما دنیایی ترك وویران براقه‌جقلری وخرابه زاره چویره‌جکلری بدیداردر .

مثنوی

﴿ هوشیاری زان جهانست وچوآن ﴾

﴿ غالب آیدپست کردد این جهان ﴾

« ترجمه » عقلیلق او جهان معنویدندر ؛ وغالب کلیرسه بوجهانی ، یعنی دنیایی حقیر وخراب ایدر . « شرح » عقللی اولان کیمسه ، سعادت وسلامت ابدیه‌یی آرزو وتحری ایتمکده‌در . انسان حداعتدالدن چیقوب کلیاً هوشیاریٔ معنویه طالارایسه دنیانك معموریتنی اهمال واخلال ایدر . شریعت مطهره‌نك اساسی اعتدال اوزرینه مبنی بولندیغندن انسان حسب الشریعه هم اموردنیویه ، هم احوال اخرویه‌نك ایلریلمسنه سعی ایتمك الزمدر .

مثنوی

﴿ زان جهان اندك ترشح میرسد ﴾

﴿ تانغرد درجهان حقد وحسد ﴾

« ترجمه » اوجهان معنویدن آزار آزار سوزولمك ایریشیر که دنیاده حرص وحسد کورله‌مسون . غلبه ایتمسون . « شرح » جهان معنویدن تدریجی عقل وهدایت دنیایه یتیشیر ؛ حکمتی بودر که اکر کثرتله حب آخرت وعقل معنوی اورتالغی محیط اولسه انسانلر منحصراً طالب ابدیت وعقبا ، تارك لذت دنیا اولورلر ایدی . اکر عالم روحانیتدن دنیایه اصلا عقل وهدایت ترشح ایتمز ایسه هرکس

اقتضاسنجه اکثر اوقاتده قلب وعقلی کرفتار غم وپازدهٔ خیول الم اولور ؛ اکر فرمان ومرحمت جناب یزدان غم والمك ازالەسنه شرفریز اولماز ایسه انتظام وزینت دنیا خراب ونوع بشر محزون وبی‌تاب اولور .

مثنوی

﴿ این جهان ویران شدی اندر زمان ﴾

﴿ حرصها بیرون شدی ازمردمان ﴾

« ترجمه » بوجهان اوزمانده خراب اولور ایدی . انسانلردن حرص وهوس خارجه چیقار ایدی . « شرح » اکر غم وکدر بلا انقطاع قلوب وعقولی احاطه ایده‌جك اولسه دنیانك زینت ومعموریتنی باعث اولان حرص وطمع کلیاً زائل وعبادات وافکار اخرویه ایله متوغل اولور ایدی . دنیاده انشای بیوت ایتمك ، باغ باغچه یتیشدیرمك ، صوری معموریتلرك وجودپذیر اولمسنه چالیشمق انسانلرك حرص وطمعلرندندر ؛ بوایکی سائق ، عقول وقلوبدن زائل ویرلرینه غم وکدر قائم اوله‌جق اولسه دنیانك معموریتنه مدار اولان احوالدن هیچ برینه انسانلر توسل وابتدار ایتمز . دنیایی حالیله ترك ایدرلر ایدی . بوترك وعطالت دارین ایچون موجب ذلت ومضرتدر ، جناب حق ایجاب ایتدکجه سمای ملکوتدن باران مرحمت ایندیررویك چوق آدملرك قلبلرنده‌کی نار حزن واسفی کمال لطف ایله اطفا بیورمش اولور .

مثنوی

﴿ استن این عالم ای جان غفلتست ﴾

﴿ هوشیاری این جهان را آفتست ﴾

« ترجمه » ای جان ! دنیانك دیرکی غفلتدر ؛ عقللیلق بوجهانه آفت ومضرتدر .
« شرح » دنیا وعقبا سلامتنه مقتضی اولان غیرت وحرکتی ترك ایله مستغرق عطالت وبی درمان اولمق غفلتلرك الك مضری واشنعیدر . کرچه دنیانك معموریتی ایچون انسان فوق العاده چالیشیور ایسه‌ده آخرت وابدیته متعلق اولان تدابیرك اتخاذنده غافل وعاطل قالیر ؛ بوحالده غایت مضردر ؛ معتدل غفلت اصحابنی اوامر ربانیه‌نك اجراسندن ووظائف انسانیه‌نك ایفاسندن اصلا منع ایتمدیکی حالده دنیانك

مثنوی

﴿ این زبارانهای رحمت بودیا ﴾

﴿ بهر تهدیدست وعدل کبریا ﴾

« ترجمه » بوباران، رحمتندمی، یاخود تهدید وعدالت کبریادنمیدر؟ « شرح » حضرت عایشهٔ صدیقه کوردیکی یاغمورك معنوی اولدیغنی اکلامش ایسه‌ده لطف ورحمت خدا، یاخود عدل وشدت کبریادن برباران اولدیغنی بیلمك ایستدی وسؤالی تنسیب ایلدی .

مثنوی

﴿ این ازان لطف بهاریات بود ﴾

﴿ یاز پاییزیٔ پر آفات بود ﴾

« ترجمه » بوباران بهارلرك لطفندنمی ایدی ؟ یوقسه خزان موسمنه عائد آفت وبلالر ایله‌می طولو ایدی ؟ « شرح » حضرت عایشهٔ صدیقه‌نك کمالات معنویه‌سی اعتباریله بیلیور ایدی که عالم روحانیتده جمال وجلالك اك عالی درجاتی واردر . بوباران معنوی لطف ومرحمت صمدانی کبی اسماء جمالیهٔ ارحم الراحمیندنمی، یوقسه قهر وغضب باری واوصاف جلالیهٔ منتقم الجبار دنمی ایدی؟ دیه سؤال بیوردی .

مثنوی

﴿ کفت این ازبهر تسکین غمست ﴾

﴿ کز مصیبت بر نژاد آدمست ﴾

« ترجمه » فخر عالم علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی : بویاغمور تسکین غم ایچوندر . اوغم آدمك طینت ونسبی اوزرنده‌در . « شرح » رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری بیورمشلردرکه : یاعایشهٔ صدیقه ! بوکون کوردیککز باران ، انسانلرك قلب وعقللرنده بولنان برچوق کدر وغملرك تسکینی ضمننده برباران مرحمت نشان صمدانی ایدی ؛ زیرا بنی بشرك طینت وخلقی

« ترجمه » عاقلك قابى اوزرينه بيكارجه غم والم اولور؛ اكر كوكل باغندن بر اكسيك اولورايسه ! « شرح » كامل العقلك برعلامتنى اولسون بكا بيلديريكنز كه اوذات پاكى طانيمش اوله‌يم! سؤالنده بولنانلره جواباً بيوريليوركه :كامل العقلك برعلامتى اوامر ربانيه‌يه قارشى جزئى برسهو وقصورايتديكندن طولايى ذوق وحالى اكسيلسه اونقصان ومحروميت ، مردكامل ايچون موجب غم وكدورتدر؛شوقدركه كامل العقل اولان ذات حسب البشريه سهو وقصورايله بى حضور اولسه‌ده كروه عجزه كبى آه واه ايله معطل قالماز . مرحمت ربانيه‌يى جلب ايچون هر وقتدن زياده چاليشير. سهو وقصوريني اصلاح ايله غائب ايتديكى جزئى برذوقى قات قات بولمش اولور .

﴿ ديكر سؤال عايشه از حضرت مصطفى ﴾

﴿ صلى الله عليه وسلم ﴾

حضرت عايشهٔ صديقه‌نك فخر عالم محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرينه ايراد بيورديغى ديكر برسؤالدر :

مثنوى

﴿ كفت صديقه كه اى زبدهٔ وجود ﴾

﴿ حكمت باران امروزين چه بود ﴾

« ترجمه » حضرت عايشهٔ صديقه رضى الله عنها فخر عالم افندمز حضرتلرينه ديدى : اى وجودك زبده‌سى وانبياى ذيشانك كزيده‌سى ! بوكونكى ياغمورك حكمتى نه‌ايدى ؟ « شرح » حضرت عايشهٔ صديقه ياغمورى مشاهده ايتمش ايكن فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينك البسه‌سى ايصلانمامش اولديغنى كورونجه بوياغمورك بشقه برسر وحكمتى اولديغنى فهم ايله بونى پيغمبر ذيشان افندمز حضرتلرندن سؤال ايلدى .

« ترجمه » ولی الله ومرشد کامل ملایم ویاسرت نه صورتله سویلرایسه سن انی خوش طوت ! که حرارت وبرودتدن وجهنم عذابندن صیچرایوب چیقاسک !
« شرح » اولیاءالله، لزوم وحکمت اوزرینه ملایمت، خشونت ابرازایدر. لکن جمله معامله لری باعث منفعت وسلامتدر. انلردن توقی واجتناب ایتمه! که دنیانک الم آمیز اولان احوال فانی مألندن چیقوب مراتب عالیه یه واصل اوله سک !

مثنوی

﴿ گرم وسردش نوبهار زندگیست ﴾
﴿ مایهٔ صدق ویقین وبندگیست ﴾

« ترجمه » مرد خدانک ملایمت وخشونتی ، زنده لکک نوبهاری ، صدق ویقینک وبنده لکک مایه سیدر . « شرح » بوبیت شریف ایله اولیاءاللهک انفاس حکمت آیاتی و کلمات فیض غایاتی تعریف اولنمشدر. انلرک اوامری ملایم اولسون، خشین اولسون ، هرحالده باعث صدق ویقین وموجب نجات وحقه قریندر .

مثنوی

﴿ زان کن وبستان جانها زنده است ﴾
﴿ زین جواهر بحردل آکنده است ﴾

« ترجمه » زیرا ولی اللهک نفس حیات بخشاسندن روحلر بوستانی حیات بولمشدر؛ انک جواهرندن کوکل دریاسی طولودر. « شرح » اولیاءاللهک انفاس پاکندن روحلر طراوت وحیات بولور. پك درین اولان کوکل دریاسی جوهر معرفت اولیا ایله طولار . مالی اولمش اولور .

مثنوی

﴿ بر دل عاقل هزاران غم بود ﴾
﴿ گرز باغ دل خلالی کم بود ﴾

بديهيدر . مثلا برانسانك مستلكى ظاهراولنجه درحال آكلاشيليركه اوحال مستى، ايچديكى شرابدن ناشيدر . بوحكمت اوزرينه عقل جزء صاحبى ، كامل العقل اولانه تابع اولمسيله فطرتنده‌كى مايهٔ كمالاتى اثبات‌ايدر . كامل پر ثبات اولور .

مثنوى

﴿ پس بتأويل اين بود كانفاس پاك ﴾

﴿ چون بهارست وحيات برك وتاك ﴾

« ترجمه » ايمدى تأويلده حديث شريفك معناسى بودر : انفاس پاك، بهار مثالى اولوب فدان و ياپراغك حياتى كبيدر . « شرح » ذكرى سبق ايدن حديث شريفك تأويلى بودركه : بهار ، اغاجلرك ، ياپراقلرك چيچكلرك ، باعث حياتى اولديغى كبى انبياى ذيشان واولياء كرامك انفاس جليله‌سى ده طالبلرك ارواح وابدانه حيات وفيوضات ويرر .

مثنوى

﴿ كفتهاى اوليا نرم و درشت ﴾

﴿ تن مپوشان زانكه دينت راست پشت ﴾

« ترجمه » اولياى عظامك سوزلرى نرم ولطيف وسرت، الحاصل هرنه‌ يولده ايسه، سن بدنكى اندن اورتمه! اجتناب‌ايتمه ! زيرا اوزمره‌نك كلامى سنك دينكه معين وظهير در . « شرح » موسم ربيعده برودت وحرارت حس اولنسه ينه فائده‌ليدر . اوموسمك برودت وحرارتندن چكنمك لايق دكلدر ، ازهارقلبيه‌يه كشايش ولطافت وانسانه سلامت وسعادت بخش ايدن اولياءاللهك كلامى ايستر ملايم ، ايستر خشين‌اولسون، روكردان اولمه! اظهار رضاوتسليميت‌ايله اعتلايت! زيرا اوذوات كرام معين دينك اولديغى ايچون‌سنى سرحد امنيته ايصال‌ايدر .

مثنوى

﴿ گرم گويد سرد گويد خوش بگير ﴾

﴿ تازگرم وسرد بجهى وزسعير ﴾

عقل كامله كوره عقل معاش، جزئی وبلكه هیچ مثابه‌سنده‌در . ای الآن جهان۔ معنوی‌یه كیرمامش ونفس هوادن‌كچمامش انسان! سنك جزئی اولان عقلك سلامت۔ ابدیه‌یی استحصاله كافی دكلدر. اخلاق حمیده وایمان وعرفان ایله متحلی بر ولی كامل۔ العقلی تحری ایت ده حقایقدن خبردار اول !

مثنوی

﴿ جز تو از كلی اوكلی شود ﴾

﴿ عقل كل بر نفس چون غلی شود ﴾

« ترجمه » سنك جزئی بولنان عقلك انك كلی اولان عقلندن كلی اولور ؛ زیرا عقل كل، نفس اوزرنده بر زنجیر كبی‌در. « شرح » ای حقائق احواله ودقایق۔ اشیایه مطلع اولمیان انسان ! سنك جزئی عقلك بر عقل كامل مواجهه‌سنده صحبت۔ مرشدانه‌دن حصه‌یاب تكمل اولور. عقل كلك نامتناهی اولان كیفیاتندن بری‌ده نفس وهوایه زنجیر كبی اولمسی وانلرك آمال غیر لایقه‌ومشتهیات غیر مشروعه‌سنی منع وزجر ایتمسیدر .

مثنوی

﴿ جزء كل از كل اوكردد بدید ﴾

﴿ آنچنانكه مستیٔ عقل از نبید ﴾ [*]

« ترجمه » كلك جزئی كندی كلندن ظاهر اولور ؛ اوصورتله كه خرما شرابندن عقلك مستلكی ظاهر و پیدا اولور. « شرح » هر جزء هانكی كلدن ایسه انجام كار كلنی اظهار ایدر . مثلا بر آدمك قلبی فنا اولدیغی حالده نه‌قدر مهارت كوسترسه جزء مثابه‌سنده اولان افعال وكلماتی نسبةً كل اولان قلبنك فنالغنی اظهار ایدر . قلبی پاك اولانك ، حركات وكلماتی نتائج مقبوله میدانه وضع ایده‌جكی

[*] خرما شرابنك اسمی اولان بوكلمه‌نك اصلی « نبیذ » در . قافیه ایچون نقطه‌سی اسقاط ایدلمشدر .

« ترجمه » ظاهراً معناورن او ، کروه ، حدیث شریفك روح معناسندن خبردار دکل ایدیلر. اونلر طاغی کوروب طاغك ایچنده‌کی معدنی کورمامشدر .
« شرح » برانسان برطاغی کورور، جسمانی اولان بوکسکلکندن طولایی بکنیر. بلکه عظمت صوریه‌سنه حیران اولور ، اما علم معادندن خبردار اولان بر صاحب کمال طاغی کوروب بکنمدیکی صره‌ده برده ایچنده جوهر فوائدی حائز بر معدن اولوب اولمدیغنه دقتله باقار. آکلار . اصحاب کمال ظاهری اولان فوائددن بشقه برده اشیا وکیفیاتك فوائد باطنه سنی آرار . بولور . التونله مذهب ومجلد اولان برکتاب میدانه قونسه جهلا ظاهرده‌کی زینته ، عرفا ایسه عبارات حکمت آیاتنه عطف نظر ایدر .

مثنوی

« آن خزان نزد خدا نفس وهواست »

« عقل وجان عین بهارست وبقاست »

« ترجمه » حدیث شریفده بیان بیوریلان خزان خدای متعال حضرتلرینك نزد بالایسنده نفس وهوادر. عقل وروح ایسه عین بهار وبقادر. « شرح » نفس اماره، هوا وهوس مبتلالرینی قاصوب قاووردیغندن سردیء خزانه بکزر. عقل ایله روح منزل منتهای وصاله ایصال ایده‌جکندن بهارك روح پرورسرینلکنه تشبیه اولنور. خزان ، نفس وهوا ، بهار ، روح عرفادر .

« مرترا عقلیست جزئی درنهان »

« کامل العقلی بجو اندر جهان »

« ترجمه » کوزه کورونمز نقطه‌ده سنك ایچون یالکز برعقل جزئی واردر؛ سن جهانده بر کامل العقلی آرا ! « شرح » امور دنیویه‌یی تأمل ایچون هرانسانده درجات مختلفه‌ده عقل وار ایسه‌ده حقیقت وروحانیتی بحق تأمل ایدن

مثنوی

﴿ زانکه باجان شما آن میکنند ﴾
﴿ که بهاران بادرختان میکنند ﴾

« ترجمه » زیرا بهارك سرینلکی اغاجلره نصل برتأثیر فیاضانه ایدرسه بدنلرکزه‌ده اویله ایدر. [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ لیك بکریزید ازسرد خزان ﴾
﴿ کان کندکو کرد باباغ رزان ﴾

« ترجمه » لکن خزانك صغوغندن قاچیکز! زیرا آنك صغوغی وجودلرکزه انی ایلرکه باغ و آصمه‌لره ایتدی . [یعنی آصمه‌لری قوروتدیغی کبی برتأثیر معکوس‌مرض آورانه حاصل ایدر .] [بو بیت شریفك‌ده‌شرحی حدیث شریفك شرحنده داخلدر .]

مثنوی

﴿ راویان این رابظاهر برده اند ﴾
﴿ هم بران صورت قناعت کرده اند ﴾

« ترجمه » راویلر بوحدیث شریفی ظاهره حمل ایتمشلر ، یعنی یالکز ظاهری اولان معناسنی بیان ایله قناعت ایلمشلردر. « شرح » بالاده بیان اولندیغی اوزره بو حدیث شریفك ظاهری اولان معناسندن بشقه باطنی معناسی واردرکه انك فهمی مستعدین ایچون دهازیاده‌لازمدر .

مثنوی

﴿ بی خبربودند ازجاز آن کروه ﴾
﴿ کوه‌رادیده ندیده کان بکوه ﴾

﴿ در معنیٔ این حدیثکه : اغتنموا بردالربیع فانه یعمل ﴾
﴿ بابدانکم کما یعمل باشجارکم واجتنبوا بردالخریف ﴾
﴿ فانه یعمل بابدانکم کما یعمل باشجارکم ﴾

حدیث شریفك معنای عالیسی : سز ، بهار موسمنك سرینلکنی غنیمت عد ایدیکز! زیرا اواغاجلرکزه نه ایشلر و نصل فائده ویرر ایسه بدنلرکزه ده اووجه ایله فائده ایدر؛ خزان موسمنك برودتندن اجتناب ایدیکزکه اغاجلرکزه نه ایشلر ونصل مضرت ایراث ایدر ایسه بدنلرکزه ده انی ایشلر . »

ادلهٔ مالانهایه ایله مثبتدرکه فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری جامع الکلمدر . آز کلام ایله چوق معانیٔ مفیده و چوق حکم ظاهره و باطنه بیان بیوررلر ایدی . بوحدیث شریفك حکمت ظاهره سی بودر: خزان موسمنك برودتندن کندیکزی حفظ ایدیکز، زیرا اوبرودت شتایه طوغری کیتدکجه تزاید ایدوب هرکیم اندن خسته اولسه کندینی قولایلقله طوپلایه ماز ؛ نصلکه اشجار خزان موسمنك برودتندن قورومش کبی اولور. اما بهارك برودتی یازه طوغری کتدیکندن وکافهٔ اشجاره وسائر نباته فائده بخش اولدیغندن انسانلرك ابداننه قوت ویرر . حدیث شریفك حکمتنه کلنجه : انبیای ذیشان واولیای کرامك انفاس مؤثره سی موسم ربیع کبیدر. اخطارات ومعاملاتی بعض دفعه ولو صورتا باردوالیم کورونسه بیله انلرده بهارك لطافتی کبی پك چوق نعم وفوائدواردردیمکدر.

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر زسرمای بهار ﴾
﴿ تن میوشانید یاران زینهار ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی : ای یاران! صاقین بهار موسمنك صغوغندن بدنلرکزی اورتمه یکز! یعنی چوقجه کینمه یکز! موسم بهارك صغوغی طوقونماز. [بو بیت شریفك معنای ظاهری وباطنیسی بالاده کی حدیث شریفك تفسیرنده ایضاح اولنمشدر.]

اولان انسانلره کلیر. یوقسه منکر وعنود بر انسانه اولیاءالله معین اولماز. او بدبختك اوزرینه قهرربانی واقع وجاری اولمشدر.

مثنوی

﴿ گر درخت خشك باشد درمكان ﴾

﴿ عیب آن از باد جان افزا مدان ﴾

« ترجمه » اکر بر محلده قورو بر اغاج وارسه اونك عیبنی جان افزا اولان روزکاردن بیلمه! « شرح » قورو بر اغاجی بر محلده کورورایسك قورومسنی لطیف وجان افزا اولان روزکارك تأثیرات مفیده و حیاتبخشاسنك فقدانندن بیلمه‌ملیدر. بلکه اواغاجده قابلیت اولمدیغنی اکلاملیدر. منکر ومضر اولان انسانلرك حال پرملال معنویلرینی کورونجه اولیاءالله انفاسنك عدم تأثیر وعنایته حمل ایتمه! قصور وقباحت، اومنکر ومضر آدملرك تربیت وطینت خسیسه‌لرنده‌در، زیرا ایشله‌دکلری معاصیدن شخصیت معنویه‌لرینه خشکئ معنوی حاصل اولور. بوبیاناتده اصلا جبر یوقدر. منکران وقتیله یاش بر اغاج کبی نشوونما وخضارت ولطافت نظرربانیه قابلیتی حائزایکن صکره‌دن ارادهٔ جزئیه‌لرینی سؤاستعمال ایتملرینه مبنی قلبلری، قورومش یاقیلمغه لایق قورو اودون شکلنی آلمشدر.

مثنوی

﴿ باد کار خویش کرد و بروزید ﴾

﴿ آنکه جانی داشت برجانش گزید ﴾

« ترجمه » روزکار کندی ایشنی ایشله‌یه‌رك اسدی. روح مستعده صاحب اولان کیمسه، روزکارك فائده وخاصیتنی جاندن قبول ایتدی. « شرح »هانکی آدمك حسن احوالی واخلاق حمیده‌سی وارایسه انبیای ذیشان واولیای کرامك نشر ایلدکلری نسیم سلامتدن مستفید اولور، بالعکس هرکیم کریوهٔ انکار وضلالتی اختیارده اصرار ایدرایسه قهر وعذاب ایچنه دوشر.

مثنوی

﴿ همچنین در غیب انواعست این ﴾

﴿ درزیان و سود ودر رنج وعنین ﴾

« ترجمه » بونك كبی عالم غیبده نوعلر واردر ؛ بونلرده زیان وفائده ، زحمت ومشقت كبی احوال كثیره واردر . [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوی

﴿ این دم ابدال باشد زان بهار ﴾

﴿ دردل وجان رویدازوی سبزه زار ﴾

« ترجمه » اولیادن اولان ابدالك ، بوكلام ونفسی او ، بهاردن اولور . كوكلده وجانده او ، دمدن سبزه زار بیتر . « شرح » بومحلده ابدالدن مقصد ، آمال بشریه وصفات نفسانیه سنی اوامر وصفات ربانیه ایله تبدیل ایدن مردان خدادركه بوتبدیلدن طولایی اسان تصوفده كندیلرینه ابدال تسمیه اولنمشدر . بو صنف محترمك انفاس مؤثره سی ربیع غیبدن ظهورایدن برروزكارلطیفدركه تعلق ایتدیكی قلوب مستعده ده كوزل رایحه لر نشر ایدن چیچكلرله مزین بر باغچهٔ استكمالات حصولنه سبب اولور .

مثنوی

﴿ فعل باران بهاری بادرخت ﴾

﴿ آید از انفاس شان با نیكبخت ﴾

« ترجمه » بهاره مخصوص یاغمورك فعل واثری قابلیتلی اولان اغاجه در ، اوزمره نك انفاسندن فیض وفائده نیك بخت اولانلره كلیر . « شرح » فائده بخش اولان یاغمورك فیضی قوروماماش اغاجلره مخصوص اولدیغی كبی معنوی اولان بارانك آثار سلامت نثاری ده اخلاق حمیده واعتقادات كامله ایله نیكبخت ومسعود

«ترجمه» بهارلره متعلق اولان یاغمورك فائده‌سی زیاده عجیبدر؛ موسم خزانه منسوب اولان یاغمور صتمه کیبدر. «شرح» ربیع بدیع تجلیاتك باران عنایتیله روضهٔ روح افزای کمالات حالنی آلمش اولان بر قلب صافینك انوار مباهاتی، قهر وغضبدن برقسوت وظلمت کثیفه ایچنده قالان بردل مریضك یأس وفتوربنی تصویرایدن بوبیت معلا، سمای عرفاندن یاغان دردانهٔ الهامات عنوانه سزادر.

مثنوی

﴿ آن بهاری ناز پروردش کند ﴾
﴿ وین خزانی ناخوش وزردش کند ﴾

«ترجمه» بهاره مخصوص یاغمور ناز ولطافتله یری بسلر؛ وموسم خزانه منسوب اولان یاغمور دوشدیکی یرلرده ناخوشلق وصاریلق حصولنه سبب اولور. «شرح» تجلیات جمالیه وجلالیه‌یی کوسترن شو بیت شریفی حقیله شرح ایتمك ممکن دکلدر.

مثنوی

﴿ همچنین سرما و باد وآفتاب ﴾
﴿ برتفاوت دان وسررشته بیاب ﴾

«ترجمه» بونك کبی (یعنی یوقاریده ذکر اولندیغی وجه ایله) قیشی وروزکاری، کونشی تفاوت اوزره بیل! وسعادته نائل اولمق ایچون چاره‌یی بول! «شرح» باران ظاهرك باران غیبدن فرقی اولدیغی کبی ظاهر وباطنك سائراحوالنده‌ده تفاوت واردر. بونکاته حکمتله نظرایده‌رك سعادت ابدیه وسلامت حقیقیه بولمغه توسل ایتمك لازمدر.

مثنوی

﴿ نايد آن الاّ كه بر خاصان بديد ﴾

﴿ باقيان فى لبس من خلق جديد ﴾

« ترجمه » عالم غيبك احوالى يالكز خاصان حقه آشكار اولور؛ غيريلر خلق جديددن شبهه‌ده‌در . « شرح » سورهٔ قافك اون بشنجى آيت كريمه‌سنه اشارت اولان شو بيت شريفده : ﴿ افعيينا بالخلق الاول ﴾ يعنى « عجبا بز خلق اولدن عاجز قالدقمى؟ ابتدا ياراتمقده‌ده عاجز اولدقمى‌كه بعدالموت مخلوقاتى تكرار اعاده و احيادن عاجز قاله‌لم.» ﴿ بل هم فى لبس من خلق جديد ﴾ « بلكه كفار خلق جديددن، احيا وبعثدن شبهه‌ده‌در. » آيت كريمه‌لرنده مندمج اولان معناى علويت تفسير ايدلمشدر. هر عالم غيبك بارانى ، فيض رحمانى‌يى يالكز خاصان حق مشاهده ايدر .

مثنوی

﴿ هست باران از پى پرورد‌كى ﴾

﴿ هست باران از پى پژمردكى ﴾

« ترجمه » بسلمك ايچون ياغمور اولديغى كبى پژمرده‌لك ، قوروتمق ايچون ده ياغمور واردر. « شرح » نباتات كبى مخلوقاتك قوهٔ ناميه‌سنه تأثير فياضانه ويرن بهار ياغمورى قيش موسمنده ياغديغى وقت نشوونمايى منع ايدر. ياپراقلرى دوكر. ايشته عالم روحانيدن لطف ايله كلن باران يعنى نفحات وبركات فيض افشان، مستعد قلبلرى احيا وبالعكس قهر وغضب ايله ظهور ايدن ياغمور منكرلرك قلوبنه القاى ضلال وظلمت ايدر .

مثنوی

﴿ نفع باران بهاران بو العجب ﴾

﴿ باغ را باران پاييزى چو تب ﴾

﴿ تفسیر بیت حکیم سنائی روّح الله روحه ﴾

حکیم سنائی رحمه‌الله‌علیه حضرتلرینك بیت شریفی تفسیرینه دائردر . بیان بیوریلان ایکی بیت شریف بودر :

« آسمانهاست در ولایت جان »
« کار فرمای آسمان جهان »

« دره روح پست وبالاهاست »
« کوههای بلند ودریاهاست »

معنای شریفی : جان ولایتنده آسمانلر واردر که انلر دنیانك آسمانه‌ایش بیورور . روح یولنده آلچاق ، یوکسك یرلر و یوجه طاغلر ایله دریالر موجوددر .

بو آسمانلردن مقصدنه اولدیغی ابیات آتیه‌دن آکلاشیله‌جقدر. عالم معنویاتده سمایه بکزر مراتب عالیه واردر . جهان غیبده علوی ، سفلی درجه‌لر واردر .

مثنوی

﴿ غیب را ابری وآبی دیگرست ﴾
﴿ آسمان و آفتابی دیگرست ﴾

« ترجمه » عالم غیبك بلوطی وصویی وآسمان وکونشی بشقه‌در. « شرح » سرائر غیبیه کبی نامتناهی برجهان فیضك احوالی ، بوجهان مادیده کوریلن بلوطه ، صویه، کوکه ، کونشه بکزه‌مز. دنیاده کوردیکمز مخلوقات وموجودات مرور ایام ایله فناپذیر اولدیغی ایچون حقیقتده معدوم کبیدر ؛ اما فیوضات ربانیه وانوار تجلیات روحانیه‌ده بقا وعلویت واردر . درجات روحانیه‌ده‌کی تفاوتی تعریف صددنده مثال طریقیله دیه‌بیلیرز که برمرتبهٔ روحانیه‌دنیایه نسبة آسمان کبی عالی اوله‌بیلیر. دهاعالی برمرتبهٔ معنویه‌یه نسبة زمین کبی‌اشاغیده‌قالیر ؛ بوحقیقته مبنیدرکه قرآن عظیم‌الشانده آخرتك درجاتی ، دنیاده‌کی درجاتدن اکثردر بیورلمشدر .

ترجمه و شرح مثنوی شریف

﴿ مولانا جامینك ، حضرت جلال الدین رومی قدس سره السامی ﴾
﴿ حقنده‌كی قطعهٔ مشهوره‌سیدر : ﴾

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه گویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

﴿ جلد رابع ﴾

(عابدین پاشا) مرحومك اثریدر.

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ٢٨ صفر سنه ٣٢٤ وفی ٩ نیسان سنه ٣٢٢
تاریخلی و ٣٢ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنه مستنداً باب عالی جاده‌سنده

كتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر اولنمشدر.

استانبول

[مطبعهٔ كتبخانهٔ جهان] باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٢-٢٢

١٣٢٥

فهرست جلد ثالث

صحیفه

سماسی‌ده بشقه‌در .« شرح » یا عایشهٔ صدیقه ! اثر مرحمت جناب کبریا اوله‌رق بوکون کوردیکك باران مرحمت رسان مادی بلوطلردن حاصل اولان یاغمور دکلدر . ابر وسماسی عالم روحانیتدندر . آنی کورن عبادالله واصل سعادت وصفا اولور .

مصححی : سلیمان نافذ

ختام جلد ثالث

مثنوی

﴿ کفت چه بر سر فکندی از ازار ﴾

﴿ کفت کردم آن ردای تو خمار ﴾

« ترجمه » فخر عالم صلی الله علیه وسلم عایشهٔ صدیقه‌یه بیوردیلر : یاغموری کورونجه کندکده ایصلانماق ایچون باشکه نه اورتو وضع ایلدك ؟ حضرت عایشه جواباً عرض ایتدی : مبارك عبا کزی باش اورتوسی یاپدم . [ازار ، باش اورتوسی و خمار کسر خا ایله قادینلرك باشلرینه اورتدکاری بزدر .] « شرح » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری عایشهٔ صدیقه‌یه لطف وامتحان صورتیله بر وجه بالاسؤال بیوردیغی زمان مشار الیهانك ویردیکی جواب ایکی وجه ایله عالی ورعنادر . بری : یا فخر عالم ! نی جسما ستر وحفظ ایده‌جك عبای مرحمت احتوا کدر . دیکری : بنم دائماً حفظ وصیانت وسلامتم متاع مرحمتکده بولنور .

مثنوی

﴿ کفت بهر آن نمود ای پاك جیب ﴾

﴿ چشم پاکت را خدا باران غیب ﴾

« ترجمه » فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم بیوردیلر : ای قلبی پاك اولان عایشهٔ صدیقه ! سنك پاك اولان کوزکه الله تعالی حضرتلری باران غیب کوستردی . [معناسی آچیقدر .]

مثنوی

﴿ نیست آن باران ازین ابر سما ﴾

﴿ هست ابر دیکر و دیکر سما ﴾

« ترجمه » عالم غیبك یاغموری سمانك باوطندن دکلدر . اونك بلوطی بشقه

یاغمورك آثاری اثواب پاكنده كورلمینجه حضرت صدیقه مراق ایتمش واو معدن حقیقتك اصلانمدیغی قطعیاً اكلامق ایچون مبارك النی ثوب سعادت اوزرینه وضع ایلمشدر .

مثنوی

﴿ برعمامه وروی او موی او ﴾

﴿ برگریبان وبر وبازوی او ﴾

« ترجمه » نبی محترم افندمز حضرتلرینك عمامه‌سی ووجه مباركی وموی وگریبان وصدر وبازوی شریفلری اوزرینه حضرت عایشه مبارك النی سوردی .

« شرح » یاغموردن نشان كورمك ایستدی . مع مافیه یاغمور اثرینی اصلا بولمدی . حیرتده قالدی .

مثنوی

﴿ گفت پیغمبر چه میجویی شتاب ﴾

﴿ گفت باران آمد امروز ازسحاب ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی؛ یاصدیقه! بوقدر عجله ایله نه ارارسك ؟ حضرت عایشه جواباً عرض ایتدی : بوكون بلوطدن یاغمور كلدی . [آتیده ایضاح اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ جامهایت می بجویم در طلب ﴾

﴿ تر نمی بینم زباران ای عجب ﴾

« ترجمه » یا فخر عالم ! بو طلبده اثواب مباركڭزی یوقلرم ؛ اما عجب بودركه اثواب پاككزك ایصلانمامش اولدیغنی كورییورم ! « شرح » اثواب پاك فخر كائنات ایصلانمامش ایدی . زیرا اوكون حضرت عایشه‌نك كوردیكی یاغمور ، باران مادی اولمیوب معنوی وزلال مرحمت جناب باری ایدی .

مثنوی

﴿ چشم می دزدند انجا چشم نی ﴾
﴿ چشم آن باشد که بیند مأمنی ﴾

« ترجمه » حقـائقی کورممك ایچون منکران کوزلرینی چالوب قاپارلر . حالبوکه کوز ظن ایلدکاری محلده حقیقةً کوز یوقدر. زیرا کوز اودرکه محل. امنیتی کورر . « شرح » منکران! سزده عقل وکوز یوقدر ؛ زیرا حقیقتـده عقل وکوز اکا دینیرکه صاحبنی اضطرابدن تخلیص وبر مأمنه ایصال وفکر حق ایله انیس ایدر .

مثنوی

﴿ چون ز کوستان پیمبر باز کشت ﴾
﴿ سوی صدیقه شد وهمراز کشت ﴾

« ترجمه » وقتاکه پیغمبرعلیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلری قبرستاندن عودت بیـوردیلر . عایشهٔ صدیقه رضی‌الله عنهـا جانبنه کیتدی . کوریلن یاغمور اوزرینه اکا همراز اولدی . « شرح » رسـول مجتبا علیه افضل‌التحایا افندمز حضرتلری قبرستاندن عودت بیورنجه عایشهٔ صدیقه رضی‌الله تعـالی عنهانك یاننه کیدوب اوکون کوریلن یاغمورك احوال معنویه‌سنی بیان وسرائر روحانیه‌دن بعض حقائق اتیان بیوردیلر .

مثنوی

﴿ چشم صدیقه چو بررویش فتاد ﴾
﴿ پیش آمد دست بروی می نهاد ﴾

« ترجمه » حضرت عایشـهٔ صدیقه‌نك کوزی اول رسول مجتبـانك روی مبارکی اوزرینه دوشدی ؛ ایلریلدی ، النی فخر عالمك البسـه‌سی اوزرینه وضع ایلدی . « شرح » فخر عالمك تشریفیله برابر نزول ایتـدیکی کوریلن

عالمی دوران وغشاوهٔ کفر وعنادی دران ایله مانند رائحهٔ طیبه مستعدینی خوش‌کام ایدر .

مثنوی

﴿ منکران همچو جعل از بوی کل ﴾

﴿ یاچو نازك مغز از بانك دهل ﴾

« ترجمه » منکران کلك رایحه‌سندن « ترس‌یوارلانان » سیاه‌بوجك کبیدر. یاخود طاول سسندن مضطرب اولان بر نازك دماغ کبیدر . « شرح » « جعل » دنیلن سیاه بوجك ، کل قوقوسندن نفرت ایتدیکی ونازك بردماغ طاولك سسندن سرسام اولدیغی کبی منکرلرده رایحهٔ طیبهٔ روحانیه‌دن ونفس خوشبوی معنویاتدن تنفر ایدرك لایق ذلت وعذاب اولورلر .

مثنوی

﴿ خویشتن مشغول میسازند وغرق ﴾

﴿ چشم می دزدند ازین لمعان وبرق ﴾

« ترجمه » کندیلرینه مشغولیت ترتیب ایدرك بوغولور. کوزلرینی بوپارلاقلقدن، شیمشکدن چالارلر، قاپارلر . « شرح » منکران مردان خدانك آواز هدایت افزاسنی ایشتمامك ودین مبینك انوارسعادت نثارینی کورمامك ایچون دئما احوال فانیه وتعریضات ابلهانه ایله مشغول اوله‌رق بصر بصیرتلرینی نورحقدن چویروب عدول ایدرلر. سورهٔ بقره‌نك آیت کریمه‌سنده انلرحقنده بیورلمشدر: ﴿ ان الذین کفروا﴾ «تحقیقا شول کیمسه‌لر ،که کفر ایدوب نورایمانی ظلام شرکله اورتدیلر . »﴿سوآء علیهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لایؤمنون﴾ « انلراوزرینه مساویدر ، قورقوویرمك یاخودکندیلرینه قورقو ویرمامك، انلرایمان ایتمزلر.» ﴿ ختم الله علی قلوبهم وعلی سمعهم وعلی ابصارهم غشاوة ولهم عذاب عظیم ﴾ « الله تعالی انلرك قلبلری وسمعلری اوزرینه مهراوردی؛ که فهم ورؤیت ایتمسونلرو کوزلری اوزرینه پرده اوردی که طریق سلامتی کورمسونلر ؛ انلرایچون عذاب عظیم واردر . »

مثنوی

﴿ کوری ایشان درون دوستان ﴾

﴿ حق برویانید باغ وبوستان ﴾

« ترجمه » منکرلرك کورلکنه رغماً حق تعالی حضرتلری دوستلرك درونده باغ وبوستان یتشدیردی . «شرح» منکران فرط جهل وعناد ایله روحانیتی انکار وبو انکارلرنده جهولانه اصرار ایدر ایکن الله تعالی حضرتلری انلرك کورلکلرینه وعنادلرینه رغماً، عرفا واولیاء اللهك قلوب حکمت اسلوبنه نیجه نیجه حسیات معنویه وتجلیات روحانیه احسان بیوردی .

مثنوی

﴿ هر کلی کاندر درون بویا بود ﴾

﴿ آن کل از اسرار کل کویا بود ﴾

« ترجمه » هر بر کل، که ایچنده کوزل قوقار. او، کلك اسرارندن سویلیجی اولور. [مصراع اولده‌کی « کل » معروف کوزل قوقولو چیچك ، مصراع ثانینك صوك « کل » لفظی جمیع دیمکدر.] « شرح » هرقلب کمال صدق واعتماد ایله معناً ناشر رایحهٔ طیبه اولورسه اسرار جناب کردکاردن خبر ویروب حق بیان وطریق هدایتی ارائه واتیان ایدر . اولیـاء الله منکرانی اصلاحه مأذون دکلدرلر ؛ زیرا منکران شایان قهر یزداندر .

مثنوی

﴿ بوی ایشان رغم انف منکران ﴾

﴿ کرد عالم میدود پرده دران ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلرینه دوست اولانلرك کوزل قوقوسی منکرلرك بورنی رغم وتحقیر ایچون پرده ییرتیجی اولدیغی حالده عالمك اطرافنه یاییلیر . « شرح » منکران ایستدکلری قدر جهل وعناد وکندیلرینی برباد ایتسونلر ، الله تعالی حضرتلرینه دوست اولانلرك حسن صیتی، آثار خیریه‌سی علی رغم انف منکران

« ترجمه » انلری قیش موسمی محبوس ایتمش، قارغه‌یه بکزه‌ین بطوپراغه وضع ایلمش ایسه‌ده خدای متعال اوقارغه‌لری موسم بهارده طاوس ایلدی .
«شرح» دال ویاپراقلریله ال اچوب خالق مطلق حضرتلرینه عبادت ایدن اشجاری حکمت وقدرت مولا، موسم شتاده محروم لطافت ایتمش ایکن اوقدرت الهیه آنلری حال حزن اشتماللرندن چیقاروب مظهر لطافت بیوردی. سورهٔ رومك اللنجی آیت کریمه‌سنده فرمان بیوریلورکه : ﴿ فانظر الی آثار رحمة الله کیف یحیي الارض بعد موتها انذلك لمحیي الموتی وهوعلی کل شیء قدیر ﴾ معنای شریفی : «ایمدی الله تعالی‌نك آثار رحمته نظر ایت که ، زمین قورویوب اولدکدن صکره انی نصل احیا ایلر ؛ زمینی احیا ایدن جناب خالق ، امواتی‌ده احیا ایدیجیدر ، وهرشیء اوزرینه قادردر . »

مثنوی

﴿ در زمستانشان اگرچه داد مرك ﴾

﴿ زنده شان کرد از بهار وداد برك ﴾

« ترجمه » قیش وقتنده آغاجلره موت ویردی ایسه‌ده بهارك کلمسندن آنلری دیریلتدی. یاپراق وچیچك ویردی. « شرح » [معناسی واضح وبیت سابقی متممدر .]

مثنوی

﴿ منکران گفتند خود هست این قدیم ﴾

﴿ این چرا بندیم بر رب کریم ﴾

« ترجمه » منکران دیرلر : بوکائنات کندیلکندن قدیمدر . بونی رب کریمه نیچون باغلار وحقه نیچون نسبت ایدرز؟ «شرح» منکران روحانیت، هرشیئی طبیعت تسمیه ایلدکاری برامر معدوم وموهومه اسناد ایلدکاری کبی بو کروهك ارزل واشدلری جناب خالق لم یزلی کلیاً انکار وکندیلرینی دارینده غرق عذاب بی شمار ایدرلر . [بوجهته عائد تفصیلات برنجی جلدده مندرجدر .]

مثنوی

﴿ بازبان سبز وبادست دراز ﴾

﴿ از ضمیر خاك میکویند راز ﴾

« ترجمه » اغاجلر اوزون ال ، یشل لسان ایله ، طوپراغك ایچنده راز سویلرلر . « شرح » تخم ، اوفاق وطوپراغه کومولمش اولدیغی حالده کلیاً مخفی ایکن حکمت بالغهٔ خدا ، انی آغاج حالنده میدانه چیقاردقدنصکره لسان کبی یشیل یاپراقلری ، اله مشابه اوزون داللریله عارف اولان انسانلره لسان حال ایله پك چوق حکم وحقایق ایما ایدرلر .

مثنوی

﴿ همچو بطان سرفرو برده بآب ﴾

﴿ کشته طاوسان وبودهٔ چون غراب ﴾

« ترجمه » بو آغاجلر بروقت قازلر کبی باشلرینی صو ایچنه صوقمش، صکره طاوسلر ، بعده قارغه کبی اولمش ایدی. « شرح » آغاجلر دها طوپراق ایچنده نابدید، یاخود موسم شتاده شدت برودتدن همان نشانسز ونومید قالمش، ربیعك حلولیله بیومش ، چیچك ورمش ایکن ینه موسم خزان وشتانك ورودیله یاپراقلری صاراروب مانند غراب محروم لطافت وبی تاب اولمشلردر . اشجار ترك عبادت ایتمیوب لسان حاللریله جناب کردکاره عرض شکران بی شمار ایدرلر. عارف اولان انسان آغاجلردن بیله ایکی حال استدلال ایدر . بری جناب خالقه شکر ایتمکه بورجلی اولمسی، دیکری دنیاده غم وسرور برسلسله کبی بری برینه مربوط بولنمسیدر. حکمت صمدانیه اثری اوله‌رق مانند شتا وبهار بوپهنای عالمده جور وجفا کذار ایلرو یالکز حق ایله رضای باریسنی استحصال ایدنلر برقراردرلر.

مثنوی

﴿ در زمستان شان اکر محبوس کرد ﴾

﴿ آن غرابانرا خدا طاوس کرد ﴾

«ترجمه» طوپراغی او، میتك قبرینی طولدیردی. طوپراغك التنده آنك دانه‌شخصیت معنویه‌سنی زنده ایتدی. «شرح» ترك حیات صوریه ایدن، یار ومحبك قبری اوزرینه فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری مبارك الیله خاك پاك آتوب دعا، صورتا زیر خاك ایكن اومیتی معناً احیا واوج اعلای معنوی‌یه اسنا بیوردی.

مثنوی

﴿ این درختانند همچون خاکیان ﴾

﴿ دستها برکرده اند از خاکدان ﴾

«ترجمه» بو اغاجلر، طوپراغه گیرمش، خاکی اولان انسانلر کبیدر، اغاجلر اللرینی ارضدن یوقاری قالدیرمشلردر. «شرح» بو، وبوندن صكره كله‌جك بر قاچ ابیات شریفه‌نك مآل عالیسی، منكر اولانلره قارشی اخطارات بلیغانه‌در. مطیع، متواضع، خاکی اولان انسانلر جناب حقه طوغری معناً متوجه اولورلر. اغاجلر سمایه طوغری اللری مشابه‌سنده بولنان داللرینی خاکداندن آچوب خالق لم‌یزل حضرتلرینه عرض شكران ودعا ایدرلر.

مثنوی

﴿ سوی خلقان صد اشارت میکنند ﴾

﴿ وانکه کوشستش عبارت میکنند ﴾

«ترجمه» اغاجلر انسانلر طرفنه یوز اشارت ایدرلر، واو كیمسه‌نك كه قولاغی واردر، اكا عبارت ونصیحت ایدرلر. «شرح» اغاجلر نطقدن عاری ایسه‌لرده وجود وداللریله الله تعالی حضرتلرینه دعا ولسان حال ایله كمال عظمت كبریایی ایما ایدرلر؛ بونلرك اسباب نشو ونمایی استحصاله سبب اوله‌جق فكر واذعانلری یوغیكن مرحمت خدا اشجاره نشو ونما احسان واعطا بیورر.

« ترجمه » یاغمور کونیدر ، کیجه‌یه‌قدر کیت ! بو یاغمور مادی دکلدر ، الله تعالی‌یه متعلق باراندر. « شرح » دنیاده مانند باران فیوضات افشان اولان مرحمت الهیه موجود و بی نهایه‌در . حسب الظاهر کیجه کبی اولان موته قدر او بارانی کوزه‌ته‌رك کیت وانی صاقین مادی بر باران ظن ایتمه ! اومادی دکل روحانیدر. ذکری آتیده جاریدر .

﴿ قصهٔ سؤال کردن عایشهٔ صدیقه رضی الله عنها ازحضرت مصطفی ﴾

﴿ صلی الله علیه وسلم که امروز باران بارید چون تو سوی ﴾

﴿ کورستان رفتی جامهای تو چون ترنشد ﴾

حضرت عایشهٔ صدیقه رضی الله تعالی عنها فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینه عرض ایتمشدرکه : یارسول الله ! بوکون یاغمور یاغدی، وذات پاکك قبرستان جانبنه کیتدیکز ؛ نصل اولدی ، که اثواب پاککز اصلانمامشدر؟

مثنوی

﴿ مصطفی روزی بکورستان برفت ﴾

﴿ با جنازهٔ مردی از یاران برفت ﴾

« ترجمه » محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز برکون مزارستانه کیتدی ، یاراندن برمردك جنازه‌سیله کیتدی . « شرح » اول عمان عرفان قبرستانی تشریف ایلدکلرینی واوصره‌ده یاغمور یاغدیغنی ومع مافیه عودت رسالتپناهیده اثواب پاکی اصلانمدیغنی عایشهٔ صدیقه کورونجه عرض وایراد ایلدیکی سؤال برقاچ ابیات شریفه‌دن صکره کله‌جکدر .

مثنوی

﴿ خاك را درکور او اکنده کرد ﴾

﴿ زیرخاك آن دانه‌اش را زنده کرد ﴾

« ترجمه » اشاغی یوقاری اوك، ارقه تن وبدنك وصفیدر، امابی جهتلكلر آیدینلق اولان روحك ذاتیدر . « شرح » ظاهر كوزیله كوریلن جهات ومادیات تن وبدنه مخصوص جزئیاتدن عبارتدر . روح پاكك ذاتی، جهات فانیه‌دن و آمال نفسانیه‌دن عاری وعالیدر .

مثنوی

« بركشا از نور پاك شه نظر »

« تا نپنداری تو چون كوته نظر »

« ترجمه » شاه كائنات اولان جناب واجب الوجودك نور پاكندن نظر بصیرتكی آچ ! كه سن قیصه نظرلی اولانلر كبی ظن ایتمیه‌سك ! « شرح » الله تعالی حضرتلرینك نور عشق پاكندن اخذ فیض ایت كه بصیرتك كشاده وقلبك ظنیات ووساوسدن آزاده اولمش اولسون !

مثنوی

« كه همینی درغم وشادی وبس »

« ای عدم كو مر عدم را پیش وپس »

« ترجمه » سن همان غم وشادیده محبوس ویالكز بوقدرسك ! ای عدم! عدمك پیش وپسی یعنی ماضیسی واستقبالی نره‌ده‌در ؟ « شرح » صرف مادی اولان آدم عدم ایله توأمدر ؛ اویله برهیچك ماضی واستقبالی وعالم حقیقتده سعادت ومسرتی اوله‌بیلیرمی ؟ ای آخرتی ارامیان ، فانی شیلرله اكتفا ایدن غافل ! سنك فكر واملك ذاتك كبی هیچ ، غم وشادی وسرور ایدن وكله‌جك ایامك هیچا هیچدر .

مثنوی

« روز بارانست میرو تا بشب »

« نی ازان باران ازان باران رب »

نبی ذیشانك ملاحتنه وارث اولانلر سنكله‌در ؛ انلری آرا ! «شرح» اكر مؤمن اولان كاشكه بن وقت سعادتده بولنوبده ملاحت محمدیه‌دن حصه مند اولیدم دیسه جواب ویریلیركه فخر كائناتك امداد معنویسی بی‌نهایت اولدیغندن ملاحت روحانیهٔ نبویه‌لری الآن اولیاء اللهه میراثدر . سن اكا طالب ایسك برولی اللهی تحری ایت !

مثنوی

﴿ پیش تو شسته ترا خود پیش كو ﴾
﴿ پیش هستست جان پیش اندیش كو ﴾

«ترجمه» ولی الله سنك اوكنده اوطورمشدر ؛ لكن سنك حضورك نره‌ده؟ او ذات وارلغك پیشنده‌در ، لكن پیش اندیش اولان جان سنده نره‌ده‌در ؟ [شسته نشسته‌دن مخففدركه اوطورمق دیمكدر.] «شرح» ولی الله دیدیككز نره‌ده‌در ؟ دیمك ایسته‌ین معارضه جواباً بیوریلیوركه : اول زمرهٔ جلیلك رجالی سنك وسنك وارلغك پیشنده باقی واهل عرفان ایچون مرئیدر ؛ اماسنك دور اندیش جانك اولمدیغندن آنلری كورمیورسك !

مثنوی

﴿ كر تو خودرا پیش وپس داری كمان ﴾
﴿ بستهٔ جسمی ومحرومی زجان ﴾

«ترجمه» اكر سن كچمش وكله‌جكدن شبهه طوتار ایسك جسمه باغلانمش وجاندن محروم اولمش اولورسك ! «شرح» انبیای ذیشان واولیای كرامدن ویا ارواحك ابتدای خلقتدن ورجوع ایده‌جكلری عالم عقبادن شبهه ایدر ایسك روحانی دكل، جسمه مربوط وسفلی عادی قالیرسك !

مثنوی

﴿ زیر وبالا پیش وپس وصف تنست ﴾
﴿ بی جهتها ذات جان روشنست ﴾

« ترجمه » پاك اولانلر كلامى ونقش وفعللرى ، بالجمله نشانسز اولان جان مطلق اولەرق كلدى . « شرح » حكم غالبكدر ، كلام مشهورى بو بياناته بحق تطبيق اولنه بيلير . يعنى پاك اولانلرك جانى نفس وبدنى پاك وعالى ايدر . نفس امارەيى نفس مطمئنه يه تبديل ايدر .

مثنوى

﴿ جان دشمن دار شان جسم است صرف ﴾

﴿ چون زياد ازنرد او اسم است صرف ﴾

« ترجمه » دشمن طوتيجى اولان جان ، صرف جسمدر ؛ پاكاره دشمن اولان، طاوله دينلن مشهور اويونده تك قالوب اورتەده قالەجق عادى پول كبى فائدەسزدر ؛ قورى اسمدن عبارتدر . [آزادۀ شرحدر .]

مثنوى

﴿ آن نمك كزوى محمد املحست ﴾

﴿ زان حديث بانمك او افصحست ﴾

« ترجمه » فخرعالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى اولطافتدن ، لذتدن دها مليحدر، ملاحتله اولان حديثندەده رسول مجتبا افصحدر . « شرح » كافۀ لطافتدن وفصاحت معنويەدن فخر عالم محمدمصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرى دها مليح ودها فصيحدر ؛ زيرا مرحمت ربانيه او ذات پاكى منبع ملاحت وعين فصاحت قيلمشدر .

مثنوى

﴿ اين نمك باقيست ازميراث او ﴾

﴿ با تواند آن وارثان او بجو ﴾

« ترجمه » بونمك ولطافت فخركائناتدن ميراث اولەرق الآن دنيادەباقيدر ؛

ثواب و حسناتی ایچنده حسب البشریه بالفرض بر عیب وکناهلرینی کورمك لازم کلسه انلری طعن وتعییب ایتمه! زیرا نوع بنی بشر سهو آلوددر. کورمزمیسك، که صاتیلان نباته تعلیق اولنمش بر چوب اولسه او چوبه اصلا باقلمیوب فوائد بخش اولان نبات ایله برابر آلیرسك .

مثنوی

﴿ در ترازو هردورا یکسان کشند ﴾

﴿ زانکه آن هردوچو جسم وجان خوشند ﴾

« ترجمه » ترازیده هر ایکیسی، یعنی چوبله اوتی برابر چکرلر؛ زیرا ایکیسی الفتلری حسبیله جسم وجان کبی خوشدرلر. « شرح » بعض چوبلر نافع نباته متعلق بولندقلرندن ترازی‌یه برابر وضع اولنور. جانه نسبتله چوب عداولنه‌بیلن بدن عارفك جانیله متصل بولنورسه، اوتن معتبر اولور .

مثنوی

﴿ پس بزرکان این نکفتند از کزاف ﴾

﴿ جسم پاکان همچو جان افتاد صاف ﴾

« ترجمه » ایمدی بیوکلر، بونی بیهوده یره دیمدیلر: پاکلرك جسمی عین‌جان وصاف اوله‌رق واقع اولدی. « شرح » سعادتمند اولان روحه نسبةً حد ذاتنده چوب کبی غیر معتبر ایکن مردان خدانك جانیله برابر بولندیغندن جان علوینك فیضندن بدن عین جان ومقبول جهان اولدی .

﴿ کفتشان وفعلشان ونقششان ﴾

﴿ جمله جان مطلق آمد بی نشان ﴾

مثنوی

﴿ عیب‌شد نسبت بمخلوق جهول ﴾

﴿ نی نسبت باخداوند قبول ﴾

«ترجمه» عیب جهول اولان مخلوقه نسبت اولندی ؛ یوقسه توبه‌یی قبول ایدیجی اولان الله تعالی حضرتلرینه نسبتله دکلدر . «شرح» مشتهیات غیر مشروعه ایله مشغول اولان جهوله عیب نسبت اونه‌بیلیر ! یوقسه خالق عالم حضرتلریله ارادات ربانیه‌سنه اتباع وکمال عشق حقیقیله حرکت ایدن عرفا طعندن مبرادر .

مثنوی

﴿ کفرهم نسبت بخالق حکمتست ﴾

﴿ چون بما نسبت کنی کفر آفتست ﴾

«ترجمه» کفر خالق لم یزل حضرتلرینه نسبةً حکمتدر . اما بزه نسبت ایلر ایسه‌ك کفر آفت و مضرتدر . «شرح» الله تعالی حضرتلرینك خلق بیوردقلری کفره مستحق اولان ایچون بر جزا و او جزا ایچنده عقلمك احاطه ایده‌میه‌جکی حکم اوقی اولدیغی معلوم اولی النهادر . اما معاذالله تعالی بز بر کفر ایشلیه‌جك و یا کفرك وجود پذیر اولمسنه سبب اوله‌جق اولسه‌ق او حرکت بزم ایچون آفت و مضرتدر .

مثنوی

﴿ وریکی عیبی بود باصد صفات ﴾

﴿ برمثال چوب باشد درنبات ﴾

« ترجمه » اکر بر عیب یوز صفات حسنات ایله برابر بر کیمسه‌ده اولورسه اوعیب نبات‌ده بولنان چوب کبیدر . «شرح» مردان خدانك یوز نوع

مثنوی

﴿ ازملال یار خاموش کردمی ﴾

﴿ کرهم اومهلت بدادی یك دمی ﴾

«ترجمه» یارك ملوللکندن بن صوصارم ؛ اکر او بکا بر دم مهلت ویرسه ایدی ! «شرح» دوست رنجیده و ملول اولمامق و انسانلرك حق یولنده استعمال ایلدیکلری تعبیرات خارجنده بولنمامق ایچون خاموش و ساکت اولور ایدم ؛ نه چاره‌که بوآنده عشقدن یاندم . تعبیراته بولندیغم حال عاشقانه‌دن طولایی دوست حقیقی رخصت ویردی .

مثنوی

﴿ لیك می‌کوید بکوهین عیب نیست ﴾

﴿ جزتقاضای قضای غیب نیست ﴾

«ترجمه» لکن او یار حقیقی بکا دیرکه سویله ! عیب یوقدر ؛ زیرا بوکونا اسما و تعبیرات ایچون سنده کوریلان اقتضا قضای غیبك تأثیراتندن بشقه برشی دکلدر . «شرح» شدت عشقم آوانده ایراد ایلدیکم تعبیراتدن معذور و بی‌قصورم؛ چونکه جناب عالم الغیبه معلومدرکه تعبیراتم عقل جزئی واسطه‌سیله تأمل اولنمش تعبیرات اولمیوب عشق حقیقی بنی احاطه ایتدی .

مثنوی

﴿ عیب باشد کونبیند جزکه عیب ﴾

﴿ عیب‌کی بیند روان پاك غیب ﴾

«ترجمه» عیب اولورکه عیبدن بشقه برشی کورمز ؛ اما عالم غیبه متعلق اولان روح پاك عیبی نه وقت کورر ؟ «شرح» احوال روحانیه‌ده عیب کورن وطعن ایدن ذاتاً معیوب و مطعوندر . او مقوله‌نك طعنندن نه‌ضرر حاصل اولور ؟ اهل عرفان عیب کورمکدن مجتنب و روکردان اولور .

مثنوی

﴿ سرازان خواب مبارك برنداشت ﴾

﴿ تانماز صبحدم آمد بچاشت ﴾

« ترجمه » رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری مبارك باشنی او مبارك ومسعود اویقودن یوقاری قالدیرمدی ؛ تانماز صبحدم یعنی صباح وقتی ضحی وقتنه کلدی . « شرح » بلال حبشی رضی الله عنهك صدای روح افزاسندن فخر کائنات علیه افضل التحیات افندمز حضرتلری حس ایتدکلری حالت معنویه ایله وقت ضحایه دکین — اول خواب معلادن — مبارك باشنی قالدیرمدی . بو کیفیت ابوقتادهدن وسائر بعض اصحاب کرامدن دقائقیله روایت اولنمشدر .

مثنوی

﴿ درشب تعریس پیش آن عروس ﴾

﴿ یافت جان پاك ایشان دست بوس ﴾

« ترجمه » اوشب تعریسده کلین کبی اولان عشق حقیقینك حضورنده اصحاب سعادتك روح پاکی ، ال اوپمك مرتبهسنی بولدی . « شرح » لیلهٔ تعریسده معیت جهان قیمت جناب رسالتپناهیده بولنمش اولان اصحاب کرام مستغرق انوار بی پایان اولمشدر .

مثنوی

﴿ عشق وجان هردونهانند وستیر ﴾

﴿ کرعروسش خواندهام عیبی مکیر ﴾

« ترجمه » عشق حقیقی و روح معنوی هر ایکیسی کیزلیدر . بونلره کلین دیدیسهم عیبلمه ! « شرح » عشق و جان پنهان ولطیف ، و عروس ده نهان وظریف بولندیغندن استعاره وتشبیه صورتیله ایکیسنی عروس تسمیهسی تشبیه اولوب عین اولمدیغی امر بدیهیدر .

مثنوی

﴿ ای بلال افراز بانك سلسلت ﴾

﴿ زان دمی کاندر دمیدم در دلت ﴾

« ترجمه » ای بلال ، مسلسل والطف اولان صداکی یوکسلت ! او نغمهٔ ربانیه‌دن‌که بن انی سنك قلبکه نفخ وافاضه ایلدم ! [معناسی آچیقدر .]

مثنوی

﴿ زان دمی کادم ازان مدهوش شد ﴾

﴿ هوش اهل آسمان بیهوش شد ﴾

« ترجمه » ای بلال ندا وصداکی اول دمدن ترفیع ایت ! که آدم علیه السلام آندن مدهوش واهل آسمانك عقلی بیهوش اولمش ایدی . « شرح » بو بیت شریفده بیان اولنان « دم » وندا جناب کبریانك ارواح وملائکه فرمان بیوردیغی نفحهٔ کبری وارادات عظمادر که عقول جزئیه دکل ملائکهٔ کرام ایله ارواح مقدسه آندن مدهوش و بی هوش اولدی .

مثنوی

﴿ مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت ﴾

﴿ شد نمازش درشب تعریس فوت ﴾

« ترجمه » محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری بلال حبشی رضی‌الله عنهك کوزل سسندن دریای رحانیده کندندن کچه‌رك متسغرق اولوب صباح نمازی شب تعریسده فوت اولدی . [« تعریس » سفره کیجه‌لین کیدوب آخر لیلده اویقو، استراحت ایچون واریله جق محله دینلیر . اما «شب تعریس» فخر عالم علیه الصلوة و لسلام افندمز حضرتلری صباح نمازی وقتنی کچیردکلری کیجه‌یه علم اولمشدر .]

امور دنیویه ایچون قولاً بزه معاونت ایدرایسه‌ده معاونتی جزئیاته منحصردر . انسان ایچون اك بیوك هنر وذکاوت ارادات ربانیه‌یی قبول واجرا وانسانیت وعبادت مشروعه‌یی ایفا ایتمکدر .

مثنوی

﴿ لابود چون اونشد ازهست نیست ﴾

﴿ زانکه طوعاً لانشد کرهاً بسیست ﴾

« ترجمه » عقل جزئی موهوم اولان وارلغندن فانی اولمازسه « لا » اولور . اوعقلکه ایستیه‌رك «لا» اولمدی، ایسته میه‌رك محو وفانی اوله‌جغندن بوجزا اکا کافی ووافیدر . « شرح » عقل‌جزئی صاحبی اکرموهوم‌اولان وارلغنی و آمالنی رضای حقك استحصالی یولنده افنا ایتمز ایسه «لا» وبی‌بها اولور . دنیاده ایکن خیالات ذهنیه سنی «لا» ایتمز وارادات ربانیه‌یه طوعاً التجا ایلمزایسه موت طبیعی آنك اك زیاده سودیکی بدن ووجودینی قریباً وکرهاً نیست وافناوشخصیت معنویه‌سنی کرفتار الم واذا ایده‌جکدر .

مثنوی

﴿ جان کمالست وندای اوکمال ﴾

﴿ مصطفی فرمودارحنا یابلال ﴾

« ترجمه » روح ، حدذاتنده عین‌کمالدر ؛ ونداو اداسی‌ده کمالدر . آنك ایچون محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز فرمان بیوردیکه : (ارحنا) یعنی بزی دیکلندر ! یابلال ! « شرح » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری امور دنیویه‌یه عائد اوامر وتبلیغاتی بعدالاجرا یورغونلق حس ایلدکلری صره‌ده صاحب خوش صدا مؤذن حضرت پیغمبری اولان بلال حبشی حضرتلرینه فرمان بیوررلر ایدیکه : ای بلال ! صدای خوش اداکله اذان اوقو ! بزه معناً راحت ویر ! که یورغونلق زائل وقلب ، جهان علوی‌یه پران وواصل اولسون !

« ترجمه » شراب خالص کبی عاشق کندیسندن غدای نشوه‌یی بولور. عقلی، اوراده آز اولور؛ آز! ای رفیق! [معناسی واضحدر.]

مثنوی

﴿ عقل جزوی عشق را منکر بود ﴾

﴿ کرچه بنمایدکه صاحب سر بود ﴾

« ترجمه » عقل جزئی عشقی منکر اولور، کرچه عقل جزئی صاحبی صاحب سر اولمش کورونور. « شرح » عقل جزئی عشق الٰهی‌یی فهم وادراك ایده‌مز، ولو صاحب ذکا اولسه‌ده! زیرا عقل جزئینك میدانی مادیات وعشق الٰهینك جولانکاهی جهان بی‌پایان روحانیاتدر.

مثنوی

﴿ زیرك ودانا ست امانیست نیست ﴾

﴿ تافرشته لا نشد اهرمنیست ﴾

« ترجمه » عقل جزئی صاحبی، ذکی وبیلیجی اوله‌بیلیر، لکن نیست وفانی دکلدر. ملك بیله « لا » اولمینجه شیطاندر. « شرح » انسان ایچون اك بیوك، اك یوکسك مرتبه، عشق ورضای ربانینك استحصالنده کندی هستیء امل وارزوسنی افنا ایتمکده‌در؛ آندن صکره قلب عشق وذوق سبحانیله مالی اولور، کندی املنی امرحقه تابع ایتمین ولو ملك اولسه ینه شیطاندر.

مثنوی

﴿ او بقول وفعل یار مابود ﴾

﴿ چون بحکم حال آیی لا بود ﴾

« ترجمه » اوعقل جزئی قول وفعل ایله بزم یارمز اولور، حال حکمنه کلدیکك وقت او « لا » اولور. « شرح » عقل جزئی وذکاء صوری پك چوق

« ترجمه » روح معنوی کوزل ایشاییجی وکوزلدر؛ وخوشلغك عینیدر. خوشسزلق خوشلق اولماز. ای مقصودینه وارمق ایچون وسیله اتخاذ ایدن طالب! [بو محلده مرتشی، طلب ومقصدینه وارمق ایچون وسیله‌جو اولانه دینلمشدر .]
« شرح » روح معنوی کرچه‌بدن دکل ایسه‌ده بك چوق احوالی احیا ایدر ؛ اما بولندیغی شخصك اخلاق ذمیمه‌سی قوی ایسه روح معنوینك فیضی بالضروره مخفی قالیر .

مثنوی

﴿ چون توشیرین ازشکر باشی بود ﴾
﴿ کان شکر کاهی زتو غایب شود ﴾

« ترجمه » زیرا سن شکردن طاتلیاق بولورسك ، اولورکه اوشکر بعضاً سندن غائب اولسون ! « شرح » روحانیتك لذتنی حس ایدرسك ! اما اوفیض۔ روحانی سکاکلمینجه انك لذتی سندن غائب اولور .

مثنوی

﴿ چون شکر کردی زتأثیر وفا ﴾
﴿ پس شکرکی ازشکر کرددجدا ﴾

« ترجمه » اما کندینی تأثیروفادن عین‌شکرایتدك؛ اندن‌صکره‌شکر، شکردن نصل اوزاق اولور ؟ « شرح » شکر، یین آغزنده طاتلیلق طویار. برطالب‌ذوق۔ روحانی‌ده اوذوقی حس ایدر؛ اما ارادات واوامر ربانیه‌یی بتمامها قبول واقتداری نسبتنده اجرا ایدر. یالکز شکردن حلاوتك آیرلمسی ممکن اولمدیغی کبی روحانیت‌ده هیچ بروقت طالبندن آیرلماز .

مثنوی

﴿ عاشق ازخود چون‌غدا یابد رحیق ﴾
﴿ عقل انجاکم شودکم ای رفیق ﴾

مثنوی

﴿ لیك از تأنیث جانرا باك نیست ﴾

﴿ روحرا بامردوزن اشراك نیست ﴾

« ترجمه » لکن روحه تأنیثدن قورقو یوقدر . روحك ارکك وقادین ایله اشتراکی یوقدر . « شرح » روح لسان وحرفلرده ایستر ایسه مذکر ، ایستر ایسه مؤنث لفظیله تعریف اولنسون ؛ تعریفات وتسمیه‌دن‌ا کا برقورقو وضرر کلمز ؛ زیرا ایکیسندن مبرا وجنسیتدن معرادر .

مثنوی

﴿ ازمؤنث وازمذکر برتراست ﴾

﴿ این نه‌آن جانست کزخشك وتراست ﴾

« ترجمه » روح مؤنث ومذکردن عالی وقوروویاشدن بریدر . [مستغنیء شرحدر .]

مثنوی

﴿ این نه آن جانست کافزاید زنان ﴾

﴿ یاکهی باشد چنین کاهی چنان ﴾

« ترجمه » بوروح ، اوجان دکلدرکه اکمکدن زیاده‌لشیر . یاخود بعضاً شویله ، بعضاً بویله اولور . « شرح » روح معنوی اوروح دکلدرکه اکمك ، یمك وسائر اسباب مادیه ایله بعضاً نقصان وضعفه وبعضاً ازدیاد قوته دوچار اولسون !

مثنوی

﴿ خوش کننده‌ست وخوش وعین خوشی ﴾

﴿ بی‌خوشی نبود خوشی ای مرتشی ﴾

اتخاذ بیوردقلری دریای عصمت حضرت عایشهٔ صدیقه رضی الله تعالی عنهایه بیوررلرایدی‌که : یاحمیرا ! بکادنیایه متعلق کلام سویله ! که عالم لاهوتدن عالم ناسوته رجوع ایده‌یم . [حمیرا، حمرانك تصغیری وحضرت عایشه رضی الله عنهانك لقب عصمت مآبیدر .]

مثنوی

﴿ ای حمیرا آتش اندرنه تو نعل ﴾

﴿ تاز نعل تو شود این کوه لعل ﴾

« ترجمه » نعلی آتشه قومق برکیمسه‌یی جذب ایتمکدن کنایه اولور . فخرعالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیورررلر ایدی‌که : یاعایشه ! بنی عالم بشریته جذب ایتمك ایچون نعلکی آتشه قو ! که سنك نعلکدن ، یعنی جذبکدن بوطاغ لعل اولسون ! « شرح » بالاده ذکر اولندیغی اوزره رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری بعضاً بیوررلر ایدی، که یاعایشه ! بنی عالم بشریته جاب وجذب ایده‌جك كلام سویله ! که سنك کوهر عصمت ولطافتك فیضیله طاغ کبی وحشی اولان بودنیا ، لعل وپرصفا وجذبه لایق واحرا اولسون!

مثنوی

﴿ این حمیرا لفظ تأنیثست وجان ﴾

﴿ نام تأنیثش نهند این تازیان ﴾

« ترجمه » حمیرا لفظ تأنیثدر ؛ جان لفظی‌ده مؤنث سماعیدر . بوعربلر جانی تأنیث ایله جانه مؤنث نامی قورلر . « شرح » بوبیت شریف ایله حضرت عایشه رضی الله تعالی عنهانك کمالات معنویه‌سی تعریف بیورلمشدر . حضرت عایشهٔ صدیقه نسادن ایکن نصل کمالات منتهایه احرا اولور ؟ دنیلیرسه عالم روحانیتده ذکور واناثك قابلیت معنویه‌سنه اعتبار ایدیلیر . مثلا : جان لفظی لسان عربده سماعی مؤنثدر . دنیاده‌کی الفاظ وتعبیراتك جهان معنویده تأثیراتی اوله‌ماز . وجان تأنیث وتذکیردن عالیدر . بناءً علیه حضرت عایشه‌نك نسا اولمسنه‌دکل، کمالات روحانیه‌سنه اعتبار اولنور .

مثنوی

﴿ پیش ازین کین خار پابیرون کنی ﴾

﴿ چشم تاریکست جولان چون کنی ﴾

« ترجمه » بوندن اول اياقده اولان دیکنی دیشاری آتملسك! کوز نورسزدر؛ نصل جولان ایده بیلیرسك ؟

مثنوی

﴿ آدمی کونی نکنجند در جهان ﴾

﴿ در سرخاری همی کردد نهان ﴾

« ترجمه » بر انسان جهانه صیغمزده بر دیکنك اوجنده کیزلنه‌رك طولانیر!

« شرح » روح اعظم وعقل كله متعلق اولان حقیقت انسانیه معناً جهانه صیغمز ایکن کثرت طعام وفعل حرام دیکنلری انسانك اطرافنده طولاشیر وقدر وقیمتنی محو وازاله ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ مصطفی آمدکه سازد همدمی ﴾

﴿ کلمینی یا حمیرا کلمی ﴾

« ترجمه » محمد مصطفی علیه السلام افندمز نشر انوار ایچون کلدی . ایستدیکه بوعالمده بر همدمی اولسون . آنك ایچون اولکان عرفان ومفخر دوجهان بعض دفعه بیوررلر ایدی ، یاحمیرا! بکا سوز سویله! « شرح » دنیایه متعلق احوالك روحانیته تأثیراتی بوندنده اکلاییکز ، که فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حقیقت محمدیه سیله کون ومکانه صیغمز وقوهٔ روحانیهٔ نبویه‌لریله عالمی محیط ایکن حسب النبوه اعطای ارادات ودنیایه متعلق احوالیده اصلاح ومستحقینی ارشاد ایتمك ایچون هرنه وقت بوخاکدانه متوجه اولمق ارزو بیورسه‌لر ایدی همدمی

« ترجمه » ای دوه! سنك ارقه كده بركل دنكی واردر كه آنك روزكارندن سنده یوزكازار حاصل اولدی ! « شرح » ای بدن انسـانی ! سنك اوزركده كوهر لطیف اولان روح معنوی واردر كه آنك فیضندن نطق وعقل وایمان وعرفان ونیجه نیجه فیوضات بی پایان ظاهر ونمایان اولمشدر .

مثـنوی

﴿ میل تو سوی مغیلانست وریك ﴾

﴿ تا كه كل چینی زخار مرده ریك ﴾

« ترجمه » سنك میلك مغیلان دینلن دیكنلی اغاجه، قوم طرفنه‌در. زیرا كل طوپلامقدن اوزاق قالان، یره دوشمش پارچه پارچه دیكنلردن بشقه نه طوپلایه بیلیر؟ « شرح » روحه عائد خدمت ووظیفه‌دن عاطل اوله‌رق عین مغیلان اولان كثرت طعام وآمال خام كبی حركات بدانجامه منهمك اولان كیمسه دیكن وقوم كبی مضر اولان آمال ومشتهیات نفسانیه‌دن نصل سـلامت وسعادت بكلر ؟

مثـنوی

﴿ ای بكشته زین طلب ازتو بكو ﴾

﴿ چند كویی این كلستان كوكو ﴾

« ترجمه » ای سن كه بوطلبدن طولایی محلدن محله كچیورسك ! نه وقته قدر مطلوبم اولان بوكلسـتان نره‌دەدر ، نره‌ده ؟ دیرسـك ! « شرح » مشتهیات نفسانیه‌یی منبع لذت وكلستان سعادت عدایدن صاحب ذلت ، نه وقته قدر فائده‌سز شیلرایله جلب محنت ایده‌جكدر ؟ لذت وعزتی امور فانیه‌ده ومشتهیات نفسانیه‌ده طلب ایدن انسان ، بی اذعاندر .

« ترجمه » صورتا خرما كورمش اولديغك اوشيئى ديكن بيل ! زيرا سن زياده نانكور وكورسك ! « شرح » خرما كبى لذيذ ظن اولنان طول امل واغزده طاتلى صانيلان كثرت طعام حقيقتده خار ومايهٔ ضرر وخساردر .

مثنوى

﴿ جان لقمان كه كلستان خداست ﴾

﴿ پاى جانش خستهٔ خارى چراست ﴾

« ترجمه » لقمانك جانى كه خداى متعالك كلستانيدر . اونك روحنك اياغى نيچون بر ديكنك مجروحيدر ؟ [شرحدن وارستهدر .]

مثنوى

﴿ اشتر آمد اين وجود خار خوار ﴾

﴿ مصطفى زادى برين اشتر سوار ﴾

« ترجمه » بوديكن ييجى بدن ، دوه كبى كلدى . محمد مصطفى عليه السلام بو دوه يه سوار اولهرق طوغمش ايدى . « شرح » حقيقت محمديه دنيايه بدنله كلمش ايسهده ذات جليل معنويسى بدنه سوار اولديغندن بدن مكرمدر . مصراع ثانينك ديكر معناسى بواولوركه : برمصطفى زاده بودوه يه سواردر . اوتقديرده فخر عالم عليه الصلوة والسلامك فيض بى انتهاسندن طوغمش ومصطفى زاده دينمكه شايان بولنمش اولان روح معنوى كندى بدنى دوه كبى عدايدوب وادئ عمرى كچمك ايچون اكا سوار اولمقدن بشقه براهميت ويرمامش اولور . روح معنويه مصطفى زاده تعبيرينك مناسبتى بوحديث شريف ايله دركار اولور : ﴿ انانورالله والمؤمنين من نورى ﴾ يعنى «بن الله تعالى حضرتلرينك نورى يم ومؤمنلر بنم نورمدر .»

مثنوى

﴿ اشترا تنك كلى بر پشت تست ﴾

﴿ كز نسيمش در تو صد كلزار رست ﴾

مثنوی

﴿ از هوای لقمهٔ این خار خار ﴾

﴿ از کف لقمان برون اریدخار ﴾

« ترجمه » بو اضطراب دیکنی بر لقمه نك هوا و محبتندن طولاییدر ؛ لقمانك آووجی ایچنده‌کی دیکنی دیشاری چیقاریکز ! « شرح » روح معنوینك کرفتار اولدیغی اضطرابات ووساوس ، کثرت طعام وحرصدن منبعثدر . روحك الی مثابه‌سنده اولان عقل وقابــه یمکك چوقانی اذیت ویرن بر دیکندر. بوندن تخلیص نفس ایتمك لازمدر .

مثنوی

﴿ درکف اوخار وسایه‌ش نیز نیست ﴾

﴿ لیکتان ازحرص آن تمیز نیســت ﴾

« ترجمه » آنك النده دیکن اولمدقدن بشــقه انده دیکنك کولکه‌سی ، اثری بیله یوقدر ؛ لکن سزده‌کی حرصدن طولایی سزده قوهٔ تمیزیه یوقدر . « شرح » روح معنوینك جوهر اصلیسنده اصلا کدورت واضطراب یوقدر. علوی وغیرمادیدر . اما دنیــاده بدن ایچنده محبوس اولدیغی ونفس وشیطانك بدنه تأثیرات الیمه‌سی درکار بولندیغی حسبیله تمیزسز اولانلره کوره روح معنوی خار ومزاحمدن مجروح ظن اولنور . الحاصل خاراضطراب فنایه تعلق ایدن عقلك املنده وبدنك مرضنده‌در ، روح معنویده دکلدر.

مثنوی

﴿ خاردان آنراکه خرما دیدهٔ ﴾

﴿ زانکه بس نانکور وبس نادیدهٔ ﴾

مثنوی

﴿ دوش دیکر این میداد دست ﴾

﴿ لقمهٔ چندی درآمدره ببست ﴾

« ترجمه » دون بشقه بر رنکده تجلی ایدن نفخهٔ ربانیه‌نك تعریفی بزه ال ویردی ؛ نه‌چاره‌که برقاچ لقمه کلدی . یولی باغلادی . « شرح » برکون اول حضرت مولانانك قلب پاکنده الهامات ربانیه جلوه نما اولمش ، سائر حکمتلر کوسترمش ایدی ؛ نه‌چاره که حسب البشریه برقاچ لقمه زیاده اکل بیورلدیغندن نفخهٔ ربانیه‌نك دها زیاده ایضاحنه مدار اوله‌جق موروودات قلبیه طریقنی سد وبند ایله بیانات مذکورهٔ شریفه ایله اکتفا ایدلمشدر . ایجابندن فضله طعامك روح وعقل وبدنه اولان مضراتی بو بیت شریفده غایت عارفانه ومتواضعانه اشعارورانه بیورلمشدر . برقاچ لقمهٔ زائده حضرت جلال الدین رومی کبی بردریای روحانیته وبرعمان ذکاوته مضرت ایراث ایدنجه دوشونولسون که سائر انسانلره نه‌قدر مضر اولور . طعام ، کرچه جسمانی برکیفیت ایسه‌ده روحك جسمه ارتباطی واعضای بدنیه روحك آلاتی اولدیغندن قلب ودماغ کثرت طعامدن ثقلت وکثافت کسب ایدنجه روح ، فیضنی اظهار ایده‌جك وسائطدن محروم قالیر .

مثنوی

﴿ بهر لقمه کشت لقمانی کرو ﴾

﴿ وقت لقمانیست ای لقمه برو ﴾

« ترجمه » لقمه‌دن طولایی برلقمان رهن اولمش ! لقمان وقتیدر . ای لقمه یوری ! کیت ! « شرح » لقمان کبی حکمت آشنا اولان روح معنوی کثرت طعامدن مرهون کبی محبوس اضطراب قالمشدر . تحصیل عرفان زماننده روح اظهار فیوضات ایده‌جکی جهتله کثرت طعامی دعوت ایدن نفسانی اشتهادن اوزاق اولملیدر .

« ترجمه‌م » يالكز نهايتسز بودم ونفخه‌نك ، امانت مولانك قورقوسندن (فابين ان يحملنها) آيت كريمه‌سنى تكرار اوقو !

مثنوى

ورنه خود اشفقن منها چون بدى

كرنه از بيمش دل كه خون شدى

« ترجمه‌م » يوقسه سمانك ، يرك قورقوسى نصل اولور ايدى؟ اكر اوامانتك قورقوسندن طاغلرك مركزى قان اولمامش اوليدى ! « شرح » انبياى ذيشان واولياى كرام كه نفخهٔ ربانيه‌يه مظهردر . انلرك فيض وهمتى عاليدر. بودم ونفخه امانت كبريادر . اوامانتى جناب واجب الوجود زمين و آسمانه تكليف بيوردقده انك عظمت حالنى حس ايله اك قوى طاغلر بيله معناً خوف ولرزش ايچنده قالدى. ارض وسما بوامانت ربانيه‌يى قبول وتحملدن عجزلرينى اظهار ايتديلر ؛ اما صورتا صغير، معناً كبير اولان انسان او، امانت دهشت نمادن چكنميوب قبول ايلدى وبونك اوزرينه جناب عالم مطلقدن ظلوم وجهول تسميه بيورلدى . بوكا دائر اولان آيت كريمه سورهٔ احزابك يتمش ايكنجى آيتيدر : ﴿اناعرضنا الامانت على السموات والارض والجبال ﴾ معناى شريفى : «بزامانتى سموات وارض وجباله عرض ايلدك» ﴿ فابين ان يحملنها ﴾ « وانلرانك يوكلنمسندن ابا ايدوب چكنديلر.» ﴿ واشفقن منها ﴾ « واول امانتدن قورقديلر.» ﴿وحملها الانسان﴾ «وانسان انى يوكلندى واوزرينه الدى» ﴿ انه كان ظلوماً جهولاً ﴾ «تحقيقاً انسان غايتله ظلم ايديجى ومبالغه ايله جاهل اولدى.» بوامانت ندر ؟ بوكا دائر مباحث عظيمه جريان ايدوب جمله‌سى درج اولنسه برچوق صحائف املا ايدلمش اولور . خلاصةً دينه بيليركه امانت جسمانى اولان عبادت دكلدر ، امانت عظمادن مقصد ربانى عبادت اولمديغى سموات، ارض، جبال امانتى قبول ايتمدكلرى وبونلرسائر مخلوقات كبى الآن خلقت اوزره الله تعالى حضرتلرينه تسبيح وعبادت ايتمكده اولدقلرى آيت كريمه ايله مثبتدر ؛ امانتدن مقصد عالى ، حضرت مولاناى رومى قدس سره السامينك بيورديغى وجه‌ايله نفخه ودم ربانى، يعنى انسانده كى روح معنويدر ؛ انك معناً برقنادى عشق صمدانى، ديكر جناحى معرفت يزداندر .

«ترجمه» روح آتشی سوندی. مرده ، حیات ابدیه لباسنی کیدی .
«شرح» اولیاء اللهك همتیله نارغضب سونر . مرده‌دل اولان کیمسه سعادت ابدیه ایله زنده اولور .

مثنوی

﴿ تازکی وجنبش طوبیست این ﴾
﴿ همچو جنبشهای خلقان نیست این ﴾

«ترجمه» کاملك تازه‌لکی وحرکتی طوبای نجات وسعادت فیض غایاتدر . انك حرکاتی خلقك حرکاتی کبی دکلدر . «شرح» ولی اللهك لطافت معنویه‌سی وحرکت روحانیه‌سی طوبی ومسعوددر؛ زیرا مستعدین انك همتندن مسعود واهل یقین اولور . [« طوبی » هم مسعود معناسنده‌در . هم جنت اعلاده برشجرك اسمیدر .]

مثنوی

﴿ کردرافتد در زمین وآسمان ﴾
﴿ زهرهاشان آب کردد در زمان ﴾

«ترجمه» نفحهٔ سبحانی یره کوکه دوشسه ایدی قوتلری درحال اریبوب صو اولور ایدی . [شرحی ایکی بیتدن صکره کله‌جکدر .] بوندن صکره کوزل قوقو دیمك اولان «نفحه» خاء معجمه ایله « نفخه » یعنی اوفله‌مك، روح معناسنده قوللانیله‌جقدر .]

مثنوی

﴿ خود زبیم این دم بی منتها ﴾
﴿ باز خوان فابین ان یحملنها ﴾

تصادف ایدوب حالکزی کوردی . حسب الحکمه معناً ینه چکلدی ؛ ایچکزده رضای مولایی استحصال ایچون طالب وراغب اولدیغنی کورمش ایسه اکا فیض- سعادت احسان ، افاضهٔ نور ایمان ایلدی .

مثنوی

﴿ نفحهٔ دیگر رسید آگاه باش ﴾

﴿ تا ازین هم وانمانی خواجه تاش ﴾

«ترجمه» دیگر بررایحهٔ طیبه یتیشدی. آگاه اول ، تاکه اندن تکرار کری قالمیه‌سك! ای قپو یولداشی ! « شرح » بهمه حال کونلرك برنده صاحب عرفانه تصادف ایدرسك ! فقط رضای باری‌یی بحق طلب وتحری ایده‌مدیکندن فرصتی افاته وخلقی اولان استعدادیکی خیلیدن خیلی اضاعه ایلدك! مرحمت ربانیه مددرس اولمق اوزره دیگر بر صاحب عرفانی سکا ارائه ایده‌جکندن کحل الجواهر مثا- به‌سنده اولان عبادت و اوامر مشروعه‌یی اجرایه مواظبت ایت !

مثنوی

﴿ جان آتش یافت زان آتش کشی ﴾

﴿ جان مرده یافت ازوی جنبشی ﴾

«ترجمه» آتشه منسوب اولان جان ، آتشی اولدیرمك چاره‌سنی روایح- طیبهٔ ربانیه‌دن بولدی ؛ مرده اولان جان ینه او نفحاتدن حرکت بولدی . « شرح » نار غضب و شهوتدن وبوکبی اخلاق ذمیمه‌دن یانمقده اولان کیمسه، او حالت کریهه ایچنده ایکن استعدادی حسبیله رضای ربانی‌یه میل ایله اهل عرفانه مصادف اولنجه ناری نورو کدورتی مبدل حبور اولور .

مثنوی

﴿ جان ناری یافت ازوی انطفا ﴾

﴿ مرده پوشید از بقای اوقبا ﴾

﴿ درمعنی حدیث ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات الافتعرضوا لها ﴾

بو حدیثك معنای شریفی : « تحقیقا ربکز ایچون زمانکز کونلرنده کوزل رایحه‌لر واردر ؛ آکاه اولکز ! او کوزل رایحه‌لری توجه وقصد قیلکز ! » کوزل رایحه‌دن مقصد : اولیاءالله وزمرهٔ عرفادر . [حدیث شریف مذکورده‌کی « تعرض » تعبیری ، توجه وقصد معناسنده‌در .]

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر که نفحتهای حق ﴾

﴿ اندرین ایام می دارد سبق ﴾

« ترجمه » پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز بیوردیلرکه : حق تعالینك نفحاتی یعنی کوزل رایحه‌لری بو ایامده ظهور ایده‌رك غلبه ایدر . « شرح » نفحاتك ایامندن مقصد : طالب حقیقت اولانلرك عمرلرنده دنیاده حس ایتدکلری عشق ربانیدر .

مثنوی

﴿ کوش وهش دارید این اوقات را ﴾

﴿ در ربایید این چنین نفحات را ﴾

« ترجمه » بو وقتلره قولاق ویریکز ! عقل طوتکز ! بویله‌ك کوزل رایحه‌لر قاپیکز ! « شرح » اولیاء الله بعض دفعه دنیاده سزه یقیندر . بو فرصتی فوت ایتمیوب بذل مساعی ایله انلری آرایکز .

مثنوی

﴿ نفحهٔ آمد شمارا دید و رفت ﴾

﴿ هرکه رامی خواست جان بخشید ورفت ﴾

« ترجمه » کوزل بررایحه سزه کلدی ، کوردی . کتدی . هرکیمه ایستر ایسه جان باغشلادی . کتدی . « شرح » عمرکزده بر صاحب عرفان سزه

« ترجمه » بونك كبی یوز چراغه قدر نقل اولنسه انتقال حسبیله آخر چراغی كورمك، اصل چراغك لقاسی اولدی. « شرح » شمعدن مقصد اصلی : ظلمتی ازاله واورتالغی تنویر ایتمكدر. ابتدا ایقاد اولنمش برمومدن یوز بیكلرجه موم یانسه او وظیفهٔ مقبوله یی اجرا ایتمش ، اك آخر چراغی كورن شمع اصلی یی كورمش اولدیغی كبی برعارف مستقیمی كورن طالب مستعدده معناً منبع انوار هدایته وارمش وحقیقتی كورمش اولور . شوقدر واركه شمعلرك بعضیسی دها زیاده انوار صاچار. اهل عرفانك درجاتی متفاوت و بعضیسنك ارشادی قوی و بعضیسنك بالنسبه وسط اوله جغی بدیهیدر ؛ مع مافیه اولیانك جمله سی نورك مظهر ومصیریدر .

مثنوی

﴿ خواه از نور پسین بستان توآن ﴾

﴿ هیچ فرقی نیست خواه از شمع جان ﴾

« ترجمه » ایستر ایسك اونوری صكره كی نوردن آل ! ایستر ایسك شمع جاندن آل! هیچ فرق یوقدر. « شرح » انوار هدایتی دیلرسك زمانكده اولان برمرشد كاملدن ، دیلرسك دها اول مرور ایدن اصحاب هدایتدن آل ! هرحالده الاجغك نور برمنبع مكارمك اولدیغنی خاطردن چیقارمه !

مثنوی

﴿ خواه بین نور از چراغ آخرین ﴾

﴿ خواه بین نورش زشمع غابرین ﴾

« ترجمه » ایستر ایسك نوری آخرلرك چراغندن كور !دیلرسك كچمش اولان متقدمینك شمعندن كور ! « شرح » برقاچ یوزسنه اول دنیاده اولیدم متقدمین كرامك انوار هدایت نثارندن مستنیر ومستفیض اولور ایدم؛ دیمامیلدر. نور هدایت ، اصحاب كمالاتده دائما موجوددر . سن همت ایت! كه او انسان كاملی بولوب مروتلرندن بكام وهمتلریله واصل مرام اوله سك !

مثنوی

﴿ کفت طوبی من رآنی مصطفی ﴾

﴿ والذی یبصر لمن وجهی یری ﴾

« ترجمه » محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری بیوردیلر : طیبت وسعادت اول کیمسه‌یه که بنی کوردی . وشول کیمسه‌یه‌که بنم وجهمی کورنی کورمش اولدی . « شرح » اشارت بیوریلان حدیث شریف بودر : ﴿ طوبی لمن رآنی وامن بی وطوبی لمن رای من رآنی وامن بی طوبی لهم وحسن مأب ﴾ معنای شریفی : « طیبت وسعادت شول کیمسه‌یه‌که بنی کوردی وبکا ایمان کتیردی ؛ یابنی کورنی کوردی وبکا ایمان ایتدی . طوبی کوزل مأب یعنی جنت انلر ایچوندر .

مثنوی

﴿ چون چراغی نورشمعی را کشید ﴾

﴿ هر که دید اورا یقین آن شمع دید ﴾

« ترجمه » برقندیل برمومك نورینی چکرسه کندیده اندن شعله‌لنیر . هرکیم آنی کوردی ایسه محقق صورتده او ، شمعی کورمش اولدی . « شرح » شمعدن نوری آلمغه وبذاته منور اولمغه مستعد اولان چراغ ، اورتالغی تنویر ایده‌جکی آشکاردر ، انوار هدایتی ارادات ربانیه‌دن واوامر وتبلیغات نبویه‌دن اخذه مستعداولان انسان کاملك‌ده نصایح وحرکاتی آثارانوارخدا وسائر مستعدینه باعث سلامت فیض اتما اوله‌جغی وارسته تفصیل وایمادر .

مثنوی

﴿ همچنین تاصد چراغ ازنقل شد ﴾

﴿ دیدن آخر لقای اصل بد ﴾

مثنوی

﴿ خواه ازآدم کیر نورش خواه ازو ﴾

﴿ خواه از خم کیرمی خواه از کدو ﴾

« ترجمه » نورفیض الهی‌یی ایسترایسك آدمدن، ایستر ایسك طوغریدن طوغری‌یه جناب خالق لم‌یزلدن اخذ ایت! شرابی ایستر ایسك کوبدن ، ایستر ایسك قباقدن یاپلمش برقابدن آل! « شرح » انسان ایچون مقصد عالی، نور۔ مولایی ورضا ربانی‌یی استحصال ایتمکدر. بناء علیه خلقةً مستعد ایسك ، نور و رضای خدایی طوغریدن طوغری تبلیغات انبیا ودریای انوار بی انتها اولان قرآن عظیم الشـاندن اخذ ایله کندینی احیـا واکر کلام اللهك حقایقنه بحق مطلع اولمغه مقتدر دکل ایسك نور هدایتی ، وارث نبی اولان بر انسان کاملدن طلب وتحری ایت ! بر قدح صو ایچه‌جك کیمسه اوقدحی کوبدن ویا دیکر بر قابدن طولدیرسه مقصدی حاصل ومطلوبنه واصل اولمش اولور .

مثنوی

﴿ کین کدو باخم بدو پیوستست سخت ﴾

﴿ نی چو توشادان کدوی نیك بخت ﴾

« ترجمه » زیرا بو وجـود قابی کوپه قوتلی‌بر صـورتله متصـلدر . او ، بختی کوزل اولان قاب ، سنك کبی اسباب نفسانیه‌دن طولایی‌شاد دکلدر. « شرح » غافل برانسان شهوات نفسانیه‌ایله‌مسرور اوله‌رق چوق دفعه امرحقی اونوتور . ذات فاضل دنیان مرشد انسان اولمق حسبیله اوده ارادات ربانیه‌یی نسیان ایده‌جکندن نصل نورحقیقت افاضه ونصل ارشادواحیا ایده‌بیلیر؟ بو وهمه کرفتار اولان انسان غافله تنبیه بیوریلیورکه : طاعت وتسلیمیت تامه‌سی حسبیله مرشد کامل رضای حقی تحصیل وافاضه ایده‌جك‌درجات ومراتبه واصل اولوب سنك کبی لذائذ فانیه‌دن شادان وغریق دریای غفلت ونسیان دکلدر .

« ترجمه » بر قارانلقكه كونشك نورى دفع ايتمدى. بزم نفس وكلامزدن او ، قارانلق قوشلق وقتى كبى اولور. « شرح » بو بيت شريفده بيان بيوريلان ظلمتدن مقصد : ظلمت كفر وجهلدركه انى نه آفتاب صورى ، نه ده عقل‌جزئى دفع وازاله يه غيركافيدر. كفر وجهل معنوينك ازاله سى انبياى ذيشان تبليغاتنك وقرآن عظيم الشان محتوياتنك قبول واجراسنه منوطدر. اقوام سابقه‌نك معاملات جاهلانه لرى كنديلرينى ظلمت عميقه ايچنده براقمش ايكن بدرقۀ هدايت اولان تبليغات ربانيه كنديلرينه بيلديرلديكى زمان اواقوام مظلمه‌نك حالى وقت ضحى كبى منور واندنصكره حركتلرى سعادت آور اولدى .

مثنوى

﴿ هر كجا تاريكى آمد ناسزا ﴾

﴿ از فروغ ماشود شمس الضحى ﴾

« ترجمه » هر نره‌يه ياقيشقسز برقارانلق كلديسه او ظلمت بزم نورمزدن ضحى وقتنده‌كى كونش كبى اولور. « شرح » هانكى فكره ظلمت كفر وجهالت مستولى اولورسه صاحبى نور هدايتى قلباً الطاف ربانيه‌دن طلب ايتديكى آنده نور يتيشير ، اوقلب مظلم شمس الضحا كبى معناً نورآلود اولور .

مثنوى

﴿ آدمى را وبخويش اسما نمود ﴾

﴿ ديكرانرا ز آدم اسما مى كشود ﴾

« ترجمه » آدمه وكنديسنه متعلق اولانلره الله تعالى حضرتلرى اسما و صفاتنى كوستردى . بشقه‌لره ايسه آدم واسطه‌سيله اسما وصفاتنى آچدى . « شرح » قرآن عظيم الشانده على طريق الحكايه فرمان وانبا بيورلديغى وشرح مثنوينك برقاچ يرنده تحرير وتفسير ايلديكى اوزره تعداد اسماده ملائك كرام اظهار عجز ايلدكلرندن حضرت آدم اسمانى تعداد وحقنده‌كى تكريم ربانينك حكمتنى فعلاً اثبات ايلدى .

محبتله بکا مربوط وعظمت وحکمت واسعهٔ ربانیه‌مدن حیران ومبهوت اولدك ! عالی اولان بو احوالکه مکافاةً بن سکا معین ودستکیر وهرحالکده مددرس و ناصراولورم.

مثنوی

﴿ که تویی کویم ترا کاهی منم ﴾

﴿ هرچه کویم آفتاب روشنم ﴾

« ترجمه » بعضاً سکا سنك دیرم، بعضاً موجود بالکز بنم دیرم، هرنه دیرسم بن روشن کونشم ! « شرح » ای قولم ! سن بکا عاشق اولدك واوامرمه امتثالا کندینی ،مناً افنا ایلدك ! شخصی اولان تعینك حسبیله بعضاً سکا «سن» دیرم وکاهی سکا « بن » دیرم . زیرا سن غلیان عشق وحیرتده ایکن سکا « سن » دیسه‌م بنم اوامرمك خارجنده حرکت ایتدك ! جدا اولدك کبی سنجه برمعنا وبر اندیشهٔ حزن تما حاصل اولمش اولور. بنم کافهٔ احوال وافعالمده فرمانم عین حکمت ومحض وحدتدر. اوامرم کافهٔ مخلوقات وقلوب اهل عرفان ایچون برهان حکمت، آفتاب معرفتدر .

مثنوی

﴿ هرکجا تابم زمشکات دمی ﴾

﴿ حل شد آنجا مشکلات عالمی ﴾

« ترجمه » هرنرده تجلی ایله مشکاتندن یعنی محل نوردن بر آن طالع وظاهر اولسم، اومحلده عالمه منسوب مشکلات حل وزائل اولمش اولور. « شرح » قابل تنور اولان قابده بر آن بیله تجلی اولسه آنده عالمك کافهٔ مشکلاتی حل وزائل، اویله بر عبد مسعود نیجه نیجه مراتب علیه‌یه واصل اولمش لولور ؛

مثنوی

﴿ ظلمتی را کافتابش بر نداشت ﴾

﴿ ازدم ماکردد آن ظلمت چوچاشت ﴾

لسان روحانی ایله جناب مولا حضرتلری اراده وانبا بیوررکه : ای قولم ! سن امر ورضامه موافق صورنده حرکت وانبیا واولیامك تبلیغات ونصایحیله کسب الفت وانسیت ایلدك ! سکا مکافات عظما اولەرق من بعد هرنه سویلر ایسك بنم طرفمدن سویلنمش کبی کلام حق اولور . بن اسما وصفاتمله سنك حواسکده ظهورایلدیکمدن حواسك اراداتمله ورضاوخشمك امرمله یك حال وسن دوجهانده مقبول وعال العال اولمش اولورسك !

مثنوی

﴿ روکه بی یسمع وبی یبصر تویی ﴾

﴿ سر تویی چه جای صاحب سر تویی ﴾

« ترجمه » یوری ای قولم ! که بنمله ایشیدر وبنمله کوررسك! سر سنسك! سر محلی نه دیمك ؟ سن صاحب « سر » سك ! « شرح » الله تعالی حضرتلری عبد مقبوله ای قولم ! سن دنیا وعقباده کمال عرفانکله مطمئن القلب اولەرق یوری! قطع مسافاة ایت ! سنك ایچون من بعد سهو وخطا بعیدوجدادر ؛ زیرا بنم اراداتم وجه ایله ایشیدر . کوررسك ! یالکز سر حقیقت دکل ، بلکه ترقیات معنویه‌ك حسبیله سن شمدی صاحب حقیقت ومالك عزورفعت اولدك . دیه خطاب ایدر .

مثنوی

﴿ چون شدی من کان الله از وله ﴾

﴿ حق ترا باشم که کان الله له ﴾

« ترجمه » زیرا سن حیرتدن (من کان الله) زمرەسنه داخل اولدك؛ حق ده مکافاةً (سنك ایچون اولورم.) سکا نصرت ویررم دیدی. « شرح » بیت شریفده مذکور اولدیغی اوزره اثرده وارد اولمشدرکه : (من کان لله کان الله له) یعنی: «الله تعالی حضرتلرینك اوامرینی اجرا ایتمك ایچون هرکیم کندینی حصر ایتمش وعاشق حقیقی اولمش ایسه الله تعالی حضرتلری اوعبد ایچون معین ونصیر اولور.» بیت شریفده بیوریلیورکه : ای قولم ! اجرا آتکی اوامرمك اجراسنه حصر وکمال

مثنوی

﴿ ای فناتان نیست کرده زیر پوست ﴾

﴿ باز کردید از عدم زآواز دوست ﴾

« ترجمه » ای مرده‌للر ! سزی فنا ، پوست التنده یوق ایتمش ! دوستك آوازندن عدمدن تکرار دونکز ! « شرح » ای مساوی ومناهی اصحابی ! « فنا » سزی امحا ایلدی. دوست حقیقینك آواز وکلامی اولان قرآن عظیم الشانك احکام جلیله سنی قبول ایدر ایسه کز ، اوکلام الله سزی عدمدن سرای وجوده ارجاع وهر حالده احیا ایدر .

مثنوی

﴿ مطلق آن آواز خود ازشه بود ﴾

﴿ کرچه از حلقوم عبد الله بود ﴾

« ترجمه » کلام الله مطلقا شاه جهان اولان جناب کبریادندر. کرچه صورتا اوکلام الله قولنك بوغازندن پیدا اولور . « شرح » قرأن عظیم الشان ، کرچه اللهك قولی اولان فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك فم حکمت توأم رسالتپناهیلرینك شرف صدور ایتمش ایسه‌ده جناب یزدانك کلام مرحمت انجامیدر ؛ اولیانك اقوال وافعالی صورتا کندیلرندن ظهور ایدر ایسه‌ده فعال ورامیٔ حقیقی الله تعالی حضرتلری اولدیغی امر جلیدر .

مثنوی

﴿ کفته اورا من زبان و چشم تو ﴾

﴿ من حواس ومن رضا و خشم تو ﴾

« ترجمه » جناب مولا انسان کامله دیمشکه : بن لسان وکوزکم ، بن سنك حواس ورضا وخشمکم. « شرح » کسب حیات حقیقیه ایدن اهل عرفانه

« ترجمه » بز اولدك . وبالكليه اكسيلدك ، حق تعالى‌نك صـدا و آوازى كلدى. كافةً قالقدق. « شرح » مرده دل ايكن حيـات‌ياب اولانلر بولدقلرى نعمتى تحديثاً ، ياخود نصيحةً ديرلركه: بز معنـاً مرده اولمش وافعال وحركات‌ـ نامرضيه‌مز حسبيله ازهرجهت اكسيلمش وبلكه محو اولمق راده‌لرينه كلمش ايكن آوازخدا ديمكه سزا اولان ، انبيـا واولياءاللهك وحى‌والهامى امدادمزه‌يتشمش وطريق سلامتى كوستروب بزى ظلمت فنادن تخليص ايتمشدر .

مثنوى

﴿ بانك حق اندر حجاب و بى‌حجيب ﴾

﴿ آن دهد كوداد مريم را زجيب ﴾

« ترجمه » حق تعالى حضرتلرينك صداى رحمانيسى‌كرك حجابده، كرك بلاـ حجاب انى‌ويرركه : جيب مرحمتدن مريمه ويردى . « شرح » ارحم الراحمين حضرتلرينك وحى والهام ربانيسى هر هانكى انسانك قلبنه القااولنورايسه‌اوقلب، افكار وتجليات عظيمه ومقبوله‌ايله حيات بولور . حضرت مريمه نفخ ربانى واقع اولنجه روح‌الله اولان حضرت عيسى حاصل ، مريم الك عالى درجات روحانيه‌يه واصل اولدى . حق‌تعالى حضرتلرينك وحى‌وتكلمى ايكى وجه‌ايله واقع اولديغى قرآن عظيم‌الشان ايله‌مثبتدر . سورهٔ شورانك اللى‌برنجى آيت كريمه‌سـنده بويله فرمان بيورلمشدر : ﴿ وماكان‌لبشر ان‌يكلمه‌الله‌الاوحياً اومن وراء حجاب‌اويرسل رسولاً فيوحى باذنه مايشاء انه‌على‌حكيم ﴾ معناى شريفى : « وبرانسانه قابل وجائز دكلدركه الله‌تعـالى حضرتلرى كنديسنه سوزسويليه ، الاوحى والهام‌ايله سويلر، ياوراى پرده‌دن ، ياملائكدن كوندرلمش برملك واسطه‌سيله ، والله‌تعـالى اذنيله ايستديكى شيئى قولك قلبنه وحى‌والقاايلر ، تحقيقاخدا عزوجل ، هرشيدن عالى وغايتله حكيمدر. » وحى والهام ووراى پرده‌دن ورسول واسـطه‌سيله شرفريز اولان ارادات ربانيه ، نه‌بولده واقع اولديغنه دائرعقل ظاهر هيچ بروقت‌مطلع وخبير اوله‌ميوب بونعمتلر صرف احوال روحانيه‌دندر .

ایله احیا ایدر . شخصیت معنویه‌لرینه تازه حیات ونشو ونما ویرر . طالب سعادت ایسك اوزمرهٔ جلیلی صورمشروعه ایله تحری ایت !

مثنوی

﴿ جان هریك مرده اندر کورتن ﴾

﴿ می جهد زآواز شان اندر کفن ﴾

« ترجمه » هربر مرده‌دلك جانی بدن قبرنده ایکن اولیاء اللهك آوازندن حیات بولور . کفن طرفنه صیچرار . « شرح » اولیاءالله آوازسلامت انداز روحانیسنی ، نصایح عارفانه‌سنی معناً جانی بدننك مشتهیاتی ایچنده مرده‌اولمش اولانلره توجیه واماله‌ایدر ایسه مرده‌دلانی مشکلات بدنیه‌دن وعقول شهوانیه‌دن تخلیص وعلویات ایله انیس ایلرلر. بومحلده « کفن جانبنه صیچرامق » قبردنیویدن آزاد اولمق دیمکدر .

مثنوی

﴿ کوید این آواز زآوازها جداست ﴾

﴿ زنده کردن کار آواز خداست ﴾

« ترجمه » نفخ اولیا ایله حیات معنویه بولان کیمسه دیرکه : اولیاء الله‌ه مخصوص اولان آواز ، خلقك آوازلرندن بشقه، اوزاقدر. مرده‌یی زنده ایتمك آوازخدانك کاریدر.« شرح » اولیاء اللهك همتی ایله معناً حیات بولان کیمسه خلقك آواز ونصایح صوریه‌سنی ایشیدنجه اکلارکه نصائح صوریه ارادات روحانیه‌دن بعیددر .

مثنوی

﴿ مابمردیم وبکلی کاستیم ﴾

﴿ بانك حق آمدهمه برخاستیم ﴾

« ترجمه » اكر اولياء عظامك نغمه‌لرندن برشمه ، برمقدار سويليه‌جك اولسه‌م جانلر مقابردن يوقارى باش اوررلر. « شرح » مصراع ثانيه‌دكى مقابردن مقصد مقابر ظاهره‌ايسه معناى بيت بويله‌اولور : اولياءاللهك نغمات روحانيه‌سندن بحث ايده‌جك اولسه‌م امواتك جانى كمال شوق ايله مقابردن ظهور ايدر . اكر مقابردن مرام ابدان ناس ايسه اولياءاللهك نغمات پركراماتندن آچيق برصورتده بحث وايراد ايده‌جك اولسه‌م مقـابر ابدان ايچنده چورومش جانلر مالك ذوق وحيات اولوب عالم معنيده باش اوررلر ديمك اولور.

مثنوى

﴿ كوش را نزديك كن كان دور نيست ﴾

﴿ ليك نقل ان بتو دستور نيست ﴾

« ترجمه » قولاغى يقين كتيرده ايشيت ! زيرا اونغمات اوزاق دكلدر . لكن آنك سكانقل وحكايه‌سنه دستورورخصت يوقدر. «شرح» انسان، طالب ترقى ايسه عالم معنوى بى اكلار. اسبابه توسل ايله اولياء اللهك الفاظنى وتأليفاتنى مطالعه ايتملى! فيض معنوى قلبكده موجودوباقيدر. تعجيل ايدوب ديمه‌كه: نه‌ايچون بواحوال عاليه بكا آشكار برصورتده بيان وحكايه اولنميور ؟ برمقتضاى حكمت روحانيه افشا اولنه‌ماز .

مثنوى

﴿ هين كه اسرافيل وقتند اوليا ﴾

﴿ مرده را زايشان حياتست ونما ﴾

« ترجمه » بيليكزكه اولياء الله وقتك اسرافيليدر ؛ انلردن مرده‌يه حيات ونشوونماواردر. « شرح» قبر اجساد وابدانده چورومش وروحانيتدن بى‌بهره قالمش اولان انسانلر بيلمايدركه حضرت اسرافيل باذن الله تعـالى نصل امواتى احيا ايده‌جك ايسه اولياءالله‌ده معنا مرده، فقط كبر وانكاردن آزاده اولانلرى اذن حق

« ترجمه » اولیـاءاللهك باطنلرنده اولان نغمه‌لر ابتدا دیركه : ای لانك جزءلری ! [بو بیت شریفك مآلی آتیده‌كی بیت شریف ایله اكمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ هين زلای نفی سرها برزنید ﴾

﴿ این خیال ووهم یك‌سو افكنید ﴾

« ترجمه » آگاه اولك لای نفیدن باشلریكزی یوقاری اوریكز ! بوخیال ووهمی برطرفه براقكز ! « شرح » اولیـاء اللهك نغمهٔ معنویه‌لری دیركه : ای « لا » اولان انسان مجازینك اجزاسی و آمالی ! بو « لا » مقامنه واریكز ! باقی یالكز وجه اللهی بیلكز !

مثنوی

﴿ ای همه پوسیده در كون و فساد ﴾

﴿ جان باقی شان نرویید و نزاد ﴾

« ترجمه » ای بوعالم كون وفسادده جمله‌سی چورومش اولانلر ! سزك باقی اولان جانلریكز بیتمدی وطوغمدی. « شرح » ای افعال و آمالنی بودنیایه حصرایله معناً چورومش اولانلر ! سز اولیـاء اللهك نغمات حكمت آیاتنی نصل استماع ایده‌بیلیرسكز ؟ بزده جان واردر ، نه ایچون استماعه مقتدر اوله‌میه‌لم؟ دیه‌بیلیرسكز! چورومش برتخم اثر نشو ونما كوسترمز. فدان، چیچك ویرمز. برعیسی دمك نفس حیات‌بخشاسنه نائل اولوبده باذن‌الله تعالی جانكزی یكیدن احیـا وشخص-معنویكزه مقام انسانیته اعلا واسنا ایتمكه چالیشملیدر .

مثنوی

﴿ كر بكویم شمهٔ زان نغمها ﴾

﴿ جانها سر بر زنند اذ دخمها ﴾

مثنوی

﴿ کر پری آدمی زندانیند ﴾

﴿ هردو درزندان این نادانیند ﴾

« ترجمه » پری وآدمی زندانیلردر ، هرایکیسی نادانلق زندانندهدر .

« شرح » اهل‌خطا هیچ بروقت آزادهوحر اولهماز . ارادات الهیه‌یه منقاداولمیان بعض آدم وپری، سعادت معنویه‌دن عاریدر ؛ عقل فکری‌قیود متنوعه‌ایله‌زندانی اولور ؛ یالکز قلب پاك ، قیود دوجهاندن آزاده اولهرق مسعوددر. انس‌وجنك زندانی اولدقلرینه دائر آتیده‌کی بیت شریفده اشارت اولنان آیت کریمه دلیل‌کافی وبرهان قطعیدر .

مثنوی

﴿ معشر الجن سورهٔ رحمن بخوان ﴾

﴿ تستطیعوا تنفذوا را بازدان ﴾

« ترجمه » سورهٔرحمانده ﴿ یامعشرالجن ﴾ آیت‌کریمه‌سنی اوقو ! تستطیعوا ان‌تنفذوا عبارهٔ جلیله‌سنه قدر بیل ! « شرح »بو آیت‌کریمه‌سورهٔرحمانك‌یکرمی سکزنجی آیت کریمه‌سیدر:﴿یامعشرالجن‌والانس‌ان‌استطعتم‌ان‌تنفذوامن‌اقطارالسموات والارض‌فانفذوا لاتنفذون الابسلطان ﴾ معنای‌شریفی : « ای‌انس‌وجن کروهی! اکرسماوات وارضك جانبلرندن چیمك وچیقمق ایچون‌قادرایسه‌کز خروج‌ونفوذ ایدیکز ؛ خیر ، نفوذ وخروجه مقتدر دکلسکز ، الاالله‌تعالینك قدرت وقوتیله مقتدر اوله‌بیلیرسکز .» جناب واجب‌الوجودك خلق‌بیوردیغی کائنات اوقدرواسع وبی‌حد ایکن عظمت ربانیه‌یه کوره‌بر زندان کبی عد اولنور .

مثنوی

﴿ نغمهای اندرون اولیا ﴾

﴿ اولا کویدکه ای اجزای لا ﴾

مثنوی

﴿ نشنود آن نغمه‌ها را کوش حس ﴾

﴿ کز ستمها کوش حس باشد نجس ﴾

« ترجمه » حس قولاغی او نغمه‌لری ایشتمز ، زیرا ظلملردن حس قولاغی پاك دکلدر . « شرح » انبیای ذیشانك نغمات معنویه‌سی نه درجه‌ده فیض ولذت ویردیکی اشعار وایضاحدن مستغنیدر . اما نفخات روحانیه‌یی بولمق ایچون اخلاق حمیده واقدامات وفیره لازمدر ؛ یوقسه ظلم وتعدی ایتمکدن کری قالمیان برظالمك ناپاك اولان حس قولاغیله پاك وعالی اولان نغمات جلیلهٔ روحانیه‌نك ایشیدلمسی محال ؛ بویولده امید وار اولانلر کرفتار خیالدر .

مثنوی

﴿ نشنود نغمهٔ پری را آدمی ﴾

﴿ که بود اسرار پریان اعجمی ﴾

« ترجمه » جنس آدم ، پرینك نغمه‌سنی ایشتمز ، زیرا انسان پریلرك اسرارندن اعجمی‌در . [بوبیت شریف آتیده کله‌جك بیت شریفك مألیله اکمال بیورلمشدر .]

مثنوی

﴿ کرچه هم نغمهٔ پری زین عالمست ﴾

﴿ نغمهٔ دل برتر از هر دو دمست ﴾

« ترجمه » کرچه پرینك نغمه‌سی بوعالمدندر . کوکل نغمه‌سی هرایکی نفسدن دهایوکسکدر . « شرح » پری ، کورونمز . هم خلقت اولمدیغندن پرینك نغمه‌سنی انسان ایشتمز . جهان معنویدن واقع اولان نغمات روحانیه حس ظاهردن نصل استماع اولنه بیلیر ؟ نغمات ونفخات قلبیه‌نك ایشیدیله بیلمسی قلبك صفوت وعلویتنه متوقفدر .

آوازندن فیل کبی آغر حیوانه بیله قناد ساحل اولوردی. « شرح » مرده اولان قلبلری مطرب کوزل آوازیله تهییجه مقتدر اولدیغندن حضرت اسرافیله یاردیمکه شایان ایدی . او، مطربك سسی اوقدر کوزل ومحیی ایدی‌که کویا فن وهنری اسرافیلدن اوکرنمشیدی. « یا » حرف ندا اولوب « رسائل » ایری کلمه اعتبار اولنورسه رساله‌نك جمیدر . رساله‌ایسه : خبر معناسنه کلدیکندن ، اولکی بیت شریفه تعلیقاً بوبیت شریفك معناسی : مطرب اسرافیل کبی فن‌ایله مرده‌لری احیا یاخود اواز حیات بخشاسی دنیاده‌کی احیای امواتدن اسرافیله خبر کوتوره‌جك مرتبه‌ده آوازاسرافیلی آکدیران مجسم برخبر ایدی . معناسنده توجیه اولنه‌بیلیر.

مثنوی

﴿ ساز اسرافیل روزی ناله‌را ﴾

﴿ جان‌دهد پوسیدهٔ صدساله‌را ﴾

« ترجمه » صوراسرافیل برکون ناله و آواز ایدر. یوزییللق چوروموشه جان ویرر. « شرح » ناله‌و نغمه‌نك حالات مؤثره‌سنی اکلاملیدرکه اسرافیل برکون نفخ صور ایدنجه یوزلرجه ، بیکلرجه سنه‌لردن بری چوروموش وقرآن عظیمده عظم رمیم ، تعبیر بیورلمش اولان کمیکلر بیله دیریلیر .

مثنوی

﴿ اولیارا در درون هم نغمهاست ﴾

﴿ طالبارا زان حیات بی بهاست ﴾

« ترجمه » ولیلرك کوکلنده اویله نغمه‌لر واردرکه او نغمه‌لردن طالبلره بهاسی حسابه کلمز حیات واردر . « شرح »ظاهر قولاغکه‌ایشتدیکك نغمات‌لذت‌بخشادن بشقه انبیای ذیشان واولیای کرامك باطنی و روحانی نغماتی واردرکه تأثیراتی ایشتدیکك زمانه منحصر خواننده نغماتی کبی تأثیرات زائله‌دن‌دکل اعماق روحده ذوق‌ابدی‌حصوله‌کتیره‌جك وروح‌ثانی‌افاضه‌ایده‌جك برصدای‌حیات‌افزای‌ابدیدر.

مثنوی

﴿ مجلس ومجمع دمش آراستی ﴾

﴿ وز نوای او قیامت خاستی ﴾

« ترجمه » آنك دم ونفسی مجلس ومجمعی تزیین ایلر ونغمه‌سندن قیامت قوپارایدی. « شرح » بر کوزل سسلی نغمه‌یه باشلانجه هرهانکی جمعیتده بولنسه اوجمعیت کسب حلاوت ولطافت ایدر . مستمعینك بلااختیار حاصل اولان آه وواهندن وحسابه کلمز محرقانه ندالرندن ظاهر وباطنی مانند قیامت بر حال حس ورؤیت اولنور .

مثنوی

﴿ همچو اسرافیل کاوازش بفن ﴾

﴿ مردکانرا جان درآرد دربدن ﴾

« ترجمه » حضرت اسرافیل کبی آنك آوازی فن وصنعتله اولولرك بدننه جان کتیرر . « شرح »حضرت اسرافیل علیه‌السلام صوری اوفلدیکی وقت امواتی قبرلردن اویاندیروب جمع وحشر ایده‌جکی کبی قبرستان ابدانده میت وبی حس قالمش قابلری‌ده مطربك الطف صداسی اهتزازه کتیروب تازه حیات وبررایدی. حضرت اسرافیل حقنده «یس» شریفك اللی برنجی آیت کریمه‌سنده بیورلمشدرکه: (ونفخ فی الصور فاذاهم من الاجداث الی ربهم ینسلون) معنای شریفی: «صورده اوفلنیر . انسانلر قبرندن کندی ربلرینه سیل کبی قوشارلر . »

مثنوی

﴿ یار سائل بود اسرافیل را ﴾

﴿ کش سماعش پر بر ستی فیل را ﴾

«ترجمه »او،مطرب حضرت اسرافیله طوغری میل وحرکت ایدر بریارایدی ،که

اولان وكبروعنادايله كنديني ، خلقى معذب ايدن انسان منفور ، بوعادات واحوالى ترك ايدرك كنديني برقصور بيلملى ، حركات دلخراشه بدل اجراى خير وانسانيت وخالق لم يزل حضرتلرينه عبادت ايتمليدر ده اندن صكره منتظر مرحمت الهيه اولمليدركه كوكلنده موجود اولان ظلمت زائل ، قلبى محبت سبحانيه وذوقيات روحانيه يه مائل اوله بيلسون !

﴿ داستان پير چنكى كه درعهد عمر ازبهر خداوند تعالى ﴾

﴿ دركورستان روزبى نوايى چنك ميزد ﴾

حضرت عمر رضى الله تعالى عنه زماننده محتاج وبى نوا قالديغى بركونده جناب خدا ايچون قبرستان اورتاسنده چنك دنيلن معروف سازى چالمش اولان اختيار چنكينك حكايه سى بياننده در :

مثنوى

﴿ آن شنيدستى كه درعهد عمر ﴾

﴿ بود چنكى مطربى با كروفر ﴾

« ترجمه » انى ايشتدكمى ؟ كه حضرت عمر رضى الله تعالى عنهك زماننده شعشعه سى وشيوه سى اولان برمطرب چنكى وارايدى ! [محتاج شرح دكلدر .]

مثنوى

﴿ بلبل از آواز او بيخود شدى ﴾

﴿ يك طرب زآواز خوبش صدشدى ﴾

« ترجمه » آنك آوازندن بلبل بى خود ومدهوش اولور ، كوزل سسنى ايشيدنلر برمسرته بدل يوزدرجه فضله ذوق ولذت بولور ايدى . مستمعينك ذوق ولذتى يوزدرجه زياده اولور ايدى . « شرح » كوزل صدا كبى روحه تأثير ايدر كيفيات پك آز اولديغندن حكيم مشهور افلاطون صدايه ، غداى روح ، تعبير ايدرمش !

مثنوی

﴿ تا دم عیسی ترا زنده کند ﴾

﴿ همچو خویشت خوب وفرخنده کند ﴾

« ترجمه » نفس عیسی خاصیتی سنی جانلاندیرر . کندیسی کبی کوزل اوغورلو ایدر. « شرح » عاشق حق ، ترك ناز ایله امر خدایه قارشی کندینی نیاز. مطلق حالنده بولندیرر. اثر مرحمت آله اوله رق عیسی دم معرفت توأم برعارف. حقیقی به مقارن اولان کیمسه انفاس حیات بخشا ایله معناً برصفای روح افزا بولور.

مثنوی

﴿ دربهاران کی شود سرسبز سنك ﴾

﴿ خاك شو تا کل بروید رنك رنك ﴾

« ترجمه » بهار موسملرینك تأثیراتندن طاش ، تازه ، یشیل چمن اولورمی؟ طوپراق اول ! که سنده رنك رنك کل بیتسون ! « شرح » براهل الله ، معناً میت اولمش برطالبی، اذن حق ایله بهار کبی فیوضات جان بخشا ایله احیا ایدر. شوشرط ایله که معناً احیا اولنه جق آدمك قلبی ناز، کبر، عناددن عاری اولملی ، طاش کبی قاتی اولماملی، طوپراق کبی جوهر قابلیتی حائز برمتواضع اوله رق حقه ومستقیملره پامال اولمسنی موجب رفعت بیلملی ! یوقسه نوبهاردن طاشلر هیچ بروقت تازه لك حاصل ایده میه جکی کبی متکبر و عنود اولانلر اولیاء اللهك صاجدقلری شعاع فیوضدن هیچ بروقت حصه دار اوله ماز .

مثنوی

﴿ سالها تو سنك بودی دل خراش ﴾

﴿ از مون کن یك زمانی خاك باش ﴾

« ترجمه » سن نیجه ییللر کوکل طیرمالایجی طاش ایدك ! تجربه وامتحان ایچون بر زمان طوپراق اول ! « شرح » قلبی طاش کبی قاتی

« ترجمه » یاقیشقسز ، صاری اولان یوزك منظره‌سی چیرکین‌اولور. کور کوزك استغناسی صیقندی‌یی ، المی موجب‌اولور . « شرح » یوزی‌صارارمش، چیرکین بر آدم مانند محبوب دل آرا نازایله شیوه نما اولورایسه‌نفرت‌ویردیکی کبی مالك اولمدیغی خصائله کندیی مالك کبی کوسترن ، حدینی تجاوز ایدن احمق وعنودکده طوروحرکتی غایت‌چیرکین‌اولور . صاحب حال اولمیان آدم ناز یرینه نیاز وتمدح یرینه اعتراف عجز ایله استدعای ترحم ایتملیدر .

مثنوی

﴿ پیش یوسف نازش و خوبی مکن ﴾
﴿ جز نیاز و آه یعقوبی مکن ﴾

« ترجمه » یوسفك قارشیسنده نازایله کوزللك دعواسی ایتمه ! یعقوبك آه ونیازندن بشقه‌برشی یاپمه! « شرح » رضای رعنای جناب کبریایی استحصال ایده‌مدیککك حالده ، استغنا وناز دکل ، حضرت یعقوب کبی تضرع ایله نالان وزار اول ! صاحب کمال اولان اولیانك حضورنده وسائر محلده اظهارهنروجمال ایتمه! بلکه عرض عجز وابتهال ایت ! که اذن‌حق‌ایله‌صاحب‌کمال ومقبول‌جناب ذوالجلال اوله‌سك !

مثنوی

﴿ معنیٔ مردن زطوطی بدنیاز ﴾
﴿ درنیاز وفقر خودرا مرده ساز ﴾

« ترجمه » طوطیدن کورونن مونك‌معناسی نیاز ایدی. کندینی‌نیاز وفقرده میت یاپ ! « شرح » حکایه‌سی سبق ایدن حالت روحانیه کندینی مرده‌کبی کوسترمسی عین‌نیاز ورجاایدی . ایشته‌بونیاز حقیقی اوزرینه جناب ارحم‌الراحمین آنی زندان قفسدن قورتاردیغی کبی طالب حقیقی‌ده عرض فقر وتضرع ایدرك جوجق والده‌سنك نزدنده نه‌قدر تابع ومحتاج ایسه اودرجه اوامر صمدانیه‌یه قارشی تابع اولورسه جهل و نادانی وعطالت ونامردیدن وزندان دنیادن کندینی قورتارر.

جفاسنی كوروب تحولات كثیره‌دن عبرت بین اوله‌رق اقتدار تام قازانمدك ! سكا سرور وحبور لایق دكلدر . سنك ایچون لایق اولان حال ، یعقوب علیه‌السلام كبی كریه وابتهال ایتمك والله تعالی حضرتلرینك مرحمتنه قلبكی ربط ایله وصلت حقیقیه‌یه منتظر اولمقدر .

مثنوی

﴿ بشنوا این پند از حکیم غزنوی ﴾
﴿ تا بیابی در تن کهنه نوی ﴾

« ترجمه » حكیم غزنویدن بو نصیحتی ایشیت ! كه اسكیمش بدنكده تازه‌لك بوله‌سك ! « شرح » آتیده كله‌جك ایكی بیت شریفی مشهور حكیم غزنوی حضرتلرندن ایشیت ! اگر مضمونلرینی قبول ایدرده انلره موافق صورتده حركت ایدرسه‌ك مرور ایام ایله كهنه لنمش تن وبدنك معناً تازه حیات بولور. حكیم مشار الیهك ابیاتی :

مثنوی

﴿ نازرا رویی بباید همچو ورد ﴾
﴿ چون نداری گرد بدخویی مگرد ﴾

« ترجمه » نازینه تازه گل كبی بر یوز لازمدر ؛ سن او كوزل چهره‌یه مالك دكل ایسك فنا خویلولق اطرافنده طولاشمه ! « شرح » ناز ایده‌جك بر محبوبه حسن ولطافت لازم اولدیغی كبی حسب الاقتضا اظهار كمالات واستغنا ایده‌جك انسانده برچوق درجات عالیهٔ معنویه‌یه صاعد اولمسی ایجاب ایدر . بوقسه اذعان وعرفانی اولمیان هرشیئی بیلیرم دیه افتخار ورهنمادن استغنا اظهار ایتمسی گمراه اولمسنه بادی اولور .

مثنوی

﴿ زشت باشد روی نازیبا و زرد ﴾
﴿ سخت باشد چشم نابینا و درد ﴾

انك لفی ضلالك القديم ﴾ «حاضر اولانلر حضرت يعقوبه جواباً ديديلر : اللهه قسم ايدرزكه سن يوسفك محبتنده افراط ايتديككدن ايچون اسكی سهو واميدخامده بولنيورسك !» ﴿ فلما ان جاء البشير ﴾ « اوحالده كه مژده جی يعقوبك نزدينه كلدی.» ﴿ القيه علی وجهه ﴾ « كوملكی حضرت يعقوبك يوزی اوزرينه آتدی . » ﴿ فارتد بصيراً ﴾ «درحال حضرت يعقوب تكرار كوزی بيجی اولدی.» ﴿قال الم اقل لكم انی اعلم من الله مالا تعلمون ﴾ « انك اوزرينه اعتراض ايتمش اولانلره حضرت يعقوب ديدی : بن سزه ديمدمی ؟ كه تحقيقا بن الله تعالی نك فضل و مرحمتندن سزك بيلمديككز شيئی بيليرم. »

مثنوی

﴿ بوی بد مرديده را تاری كند ﴾

﴿ بوی يوسف ديده را ياری كند ﴾

« ترجمه » فنا قوقو ، كوزی بولاندير ر ، يوسفك قوقوسی كوزنورينه ياردم ايدر . « شرح » بو بيت شريفده بيان بيوريلان رايحه دن مقصد رايحهٔ معنويه در اكر برانسان اخلاق ذميمه اصحابندن ايسه آنك فعل وكلامندن ظهور ايده جك آثار مضره حقيقتده لاشه كبی قوقار . بالعكس يوسف عليه السلام كبی الله تعالی حضرتلرينه كلياً تابع وكافهٔ حركتی محض خير ونافع اولان ذوات عاليه دن ظهور ايدن آثار معناً بر رايحهٔ طيبه نشر ايله صاحبنی مستغرق انوار ايدر .

مثنوی

﴿ توكه يوسف نيستی يعقوب باش ﴾

﴿ همچو او باكريه وآشوب باش ﴾

« ترجمه » سن كه يوسف دكلسك ! يعقوب اول ! حضرت يعقوب كبی آغلامق ايله ، اضطراب ايله اميدوار وصلت اول ! « شرح » ای انسان ! سن حضرت يوسف كبی بلاقصور دنيانك زندان بلاسنه دوشوب چيقمدك ! عالمك

طیبه‌درکه‌اصللری فردوس اعلادن وکوثر معلادندر . اگرسنده قوهٔ شامهٔ معنویه وارایسه بورایحهٔ طیبه‌یی استشمام ایت‌ده اندن اصلا آیرلمه ! که اورایحه یعنی کلام واطوار اولیا ، سنی‌فردوس اعلا وکوثر حیات بخشایه ایصال وسعادت ابدیه ایله باقی وخوش حال‌ایدر .

مثنوی

﴿ بو دوای چشم باشدنور ساز ﴾

﴿ شد زبوی دیدهٔ یعقوب باز ﴾

« ترجمه » کوزل‌قوقو، کوزه نورویریجی‌دوااولدی. یعقوب علیه‌السلامك کوزی رایحه‌دن آچیلدی . « شرح »بوی‌لطیف‌چشم‌ظاهر،وبصرباطنه‌نوربخش ایدربر اکسیردر. براعما ، کلی‌کورمدیکی حالده‌برکلزاره تقرب ایدرایسه‌رایحه‌نك دلالتیله کلستان اولدیغنی بیلیر ، بولور . دیمك‌که رایحهٔ طیبه ، چیچك یتیشدیکی باغچهٔ فیوضاتی کوسترر بررهبردر . رایحهٔ معنویه‌نك دلالت ذوقیه‌سی انسانی سر منزل کماله ایصال ایدر . شمهٔ روحانی ایله مست اولان ذات، کلزار حقیقی‌یی بولوب دلشاد وپنجهٔ آلام واکداردن آزاد اولور ؛ بوکا بردلیل ایسترایسك قرآن‌عظیم الشانده یعقوب علیه‌السلامك قصه‌سنی مطالعه ایت! که اوغلی‌حضرت‌یوسفك معلوم اولان فراقندن کوزلری اعمااولمش ایکن برمژده‌جی یوسفك کوملکنی کندینه کتیرنجه کوملکدن یوسفك رایحه‌سنی استشمام ایدرك او آنده کوزلرینه نور وبرؤتام کلمشدر . بوقصه سورهٔ یوسفك طقسان اوچنجی آیت کریمه‌سنده‌در : حضرت یوسف بعدالخلاص مصرده کسب قوت ومکنت‌ایدوب عفو ایلدیکی برادرلرینه دیدی : ﴿اذهبوا بقمیصی‌هذا﴾ « کیدیکز بنم‌شو کوملکمی پدرم حضرت یعقوبك نزدینه کوتوریکز ! » ﴿ فالقوه علی وجه‌ابی یأت‌بصیراً﴾ « انی پدریمك یوزینه آتیکزکه بصیر کلیر یعنی کوزلرینك‌نوری عودت ایدر. » ﴿ وأتونی باهلکم اجمعین ﴾ « وکافهٔ‌عیالکزله پدریمی‌بکا کتیریکز. » ﴿فلمافصلت‌العیر ﴾ « حضرت یوسفك برادرلری قافله‌سی مصردن آیرلدیغی حالده » ﴿ انی لاجدریح یوسف ﴾ «نزدنده بولنمش اولانلره حضرت‌یعقوب دیدی : تحقیقا بن یوسفك قوقوسنی بولیورم» ﴿ لولاان‌تفندون﴾ «یوسفك کمال اشتیاقندن عقلمك اضطرابنه حمل ایتمامش اولیدیکز بوسوزیمی تصدیق‌ایدر ایدیکز .» ﴿ قالواتالله

مثنوی

﴿ این سخنهایی که از عقل کلست ﴾

﴿ بوی آن کلزار وسرو وسنبلست ﴾

« ترجمه » بونم سوزلرم كه عقل كلدندر ، او كلزارك وسرو وسنبلك رایحه‌سیدر . « شرح » حضرت مولانا ، كلماتم عقل جزئدن دكل، عقل كلدن و سوزلرمده حس اولنان رایحهٔ طیبه ، اول كلزار حقیقت نثاردندر . آنده‌كی فدان ، استقامت، چیچكی حسن اخلاق ایله قلبده‌كی نظافتدر بیوریورلر. كلزار- صمدانی حقایق ایله مشحون اولان قاب جلیل حضرت احمدیدر. طرزنده شرح ایتمكده موافق اولور .

مثنوی

﴿ بوی كل دیدی كه آنجا كل نبود ﴾

﴿ جوش مل دیدی كه آنجا مل نبود ﴾

« ترجمه » كل اولمیان یرده كل قوقوسنی كوردكمی؟ شراب صفابولنمیان یرده شرابك قاینامسنی كوردكمی ؟ « شرح » حضرت مولانا ، كلاممدنده حس اولنان رایحهٔ طیبهٔ معنویه، كلزار عقل كلدن وكمال شوق باطندن نشأت ایلدیكی دركاردر؛ اصحاب ادراك ، آثاردن مؤثری ، ظاهردن باطنی فهم واذعان ایدر .

مثنوی

﴿ بو قلاوزست و رهبر مرترا ﴾

﴿ می برد تا خلد و كوثر مرترا ﴾

« ترجمه » قوقو . سكا قلاوزدر . یول كوسترر ، سنی باقی اولان جنته وكوثره قدر كوتورر . « شرح » اولیاء اللهك كلام حقایق انجامی بر رایحهٔ

غرق اول ! [محتاج شرح دکلدر .]

﴿ ای برادر عقل یکدم باخود آر ﴾

﴿ دمبدم درتو خزانست و بهار ﴾

« ترجمه » ای قرداش ! بر آن کندینه کل ! سنده‌ده هر آن خزان وبهاروار‌در. «شرح » ای برادرکبی سوکیلی اولان انسان مستعد ! عقلکی نور- حقیقته ارجاع ایت‌ده دوشونکه ظاهرده ارضك سنه‌ده بر دفعه خزان وبهاری وارایسه سنك قلبنده هر آن بهار وخزان واردر؛ سنك خزانك غم وخطا وبهارك مسرت وصفادر. اعمال وافکار صالحه‌در ؛ ارضك سنه‌ده برخزانی ، بر بهاری اولمق مقررایکن سن اکر رضای ربانی‌یی ارار وحسن اعمالی اعتیاد ایدر ایسك مسرت ایچنده‌مستغرق اذواق اولورسك !

مثنوی

﴿ باغ دلرا سبز و تر و تازه بین ﴾

﴿ پرز غنجه ورد وسرو وياسمین ﴾

« ترجمه » کوکل باغچه‌سنی بهار یشیللکی‌ایله ترتازه‌کور! غنجه وکل وسرو وياسمين ایله طولدر ! «شرح »عرفاواولیاءاللهك کوکللری محبت‌الٓهیه وتسلیمیت- تامه ایله پرنور اولور . قلوب اولیا ، ازهار بهار ایله مزین برروضۀ‌صفادر. طالبلره بخش ایلدکاری ذوق ولذت بی‌حدوبی نهایتدر . انلرك قلبلرنده خشم وغضب وکین وحسد کبی زهرآکین شیلر بولنماز .

مثنوی

﴿ زانبهیٔ برك پنهان کرده شاخ ﴾

﴿ زانبهیٔ کل نهان صحرا وکاخ ﴾

«ترجمه » تازه یاپراقلرك‌چوقلغندن داللراورتولمشدر . کلك کثرتندن صحرا وکوشکلر کیزلنیر. « شرح » تروتازه اولان افکارعالیه‌دن و تازه آچلمش ورد- معارفدن وحکم معنویه‌دن ناشی عقول ظاهره اورتولور. اهل عرفان واولیاء- کرام غرقاب صفا اولور .

کیتمش اولان قارغه کلستانده خزانديده اولان يشيللكلر اوزرينه نوحه وفريادە قويولمش ! « شرح » بو بيت شريف ده بك شاعرانه و بليغانه در. بهارك سينهٔ بدايعندن تجلی ايدن چيچكلر موسم خزانده صاراروب صولار. هرقدان ياپراغنی دوكر. شدائدشتاالارض وسمايه سيەرنك برقسوت ویرر! اوزمان سیاه پوش اولان قارغه فریاده باشلار. لسان حال ایله آغلار .

مثنوی

﴿ باز فرمان آید از سالارده ﴾

﴿ مرعدمراآنچه خوردی بازده ﴾

« ترجمه » بیوك اولان جناب خالقدن عدمه تکرار برامر کلیر . اوشیئی که ییوب محوایتدك! کری ویر! « شرح » هنکام خریف وخزاندن صکره امر ربانی ایله نباتات وازهار لطافت نثار ینه میدان وجوده کلیر . بوفرمان مرحمت عنوان صمدانی اوزرینه مخلوقات تکرار دریای عدمدن کری کلوب حیات بولور.

مثنوی

﴿ آنچه خوردی واده ای مرك سیاه ﴾

﴿ از نبات ور دواز برك وکیاه ﴾

«ترجمه» ای سیاه اولان اولوم ! اوشیئی که یمش ایدك ! کری ویر! اونلر نبات ، علاج ودوا ، یاپراق ، اوت ایدی . « شرح » ارادهٔ ربانیه موت وعدمه جاری اولور . لسان قدرتله فرمان بیوریلورکه : ای سیاه پوش وماتم زده اولان مرك فنا نما ! محو وتباه ایلدیککك لطافتی تکرار وجوده ارجاع ایت ! بوفرمان الهینك مقتضیات جلیله سندندرکه : نوبهار ونیجه نیجه مخلوقات و آثار دریای عدمدن چیقوب کندیلرینی اظهار ایدرلر .

مثنوی

﴿ ای برادر یکدم از خود دورشو ﴾

﴿ باخود او غرق بحر نور شو ﴾

« ترجمه » ای برادر بر آن کندندن اوزاق اول! وجودکله نور دکزینه

کمال قدرت ربانیه سی بونکله‌ده معلوم وبدیهی اولورکه اجسام حیانیه اویقو دریاسنده کیجه‌لری عدم منزله‌سنه وارمش ایکن تکرار قدرت وحکمت ربانیه ایله عالم وجوده کتیرر .

مثنوی

﴿ باز وقت صبح چون اللهیان ﴾

﴿ برزنند از بحر سرچون ماهیان ﴾

« ترجمه » صباح وقتی اللهه منسوب اولان عقل وفکر دکزده‌کی بالقلر کبی تکرار باشلرینی یوقاری قالدیرر . « شرح » وقت نومده عدم منزله سنده ایکن آنلر یون صباح وقتنده مفروض اولان عبادات ودعواتی ووظائف خیریهٔ انسانیه‌یی ایفا ایتمك اوزره دریای واسع وحدتده سرنما اولور .

مثنوی

﴿ درخزان بین صد هزاران شاخ وبرك ﴾

﴿ از هزیمت رفته در دریای مرك ﴾

« ترجمه » خزان وقتنده کور! که یوز بیکلرجه دال ویاپراق ، هزیمت واضمحلالدن موت دکزینه کیدر . « شرح » مخلوقاتی وجوده کتیرمك ایچون جناب واجب الوجودك قدرت ربانیه‌سنی تصویر ایدن بوابیاتی آتیده‌کی ابیاتك حکمیاتی تعقیب ایده جکدر .

مثنوی

﴿ زاغ پوشیده سیه چون نوحه کر ﴾

﴿ درکلستان نوحه کردد برخضر ﴾

« ترجمه » میت اوزرینه فریاد ایدن ، ماتم طوتان [نوحه‌کر] کبی سیاه

مثنوی

﴿ صد هزاران ضد ضد را می کشد ﴾
﴿ بازشان حکم تو بیرون میکشد ﴾

« ترجمه » یوزبیکلرجه ضد کندی ضدینی محوایدر. ینه سنك حکمك محو اولان شیلری تکرار وجوده کتیرر . « شرح » اضداد کندی ضدلرینی محو وبرباد ایتدکدن صکره فرمان الٓهی تعلق ایدنجه محو اولان مخلوقات مصارعهٔ اضداددن قورتولوب عرصهٔ ظهورده جلوه کر اولور . بو حکمت هرکون جاری وروز قیامتده عمومه مرئی اولور .

مثنوی

﴿ از عدمها سوی هستی هر زمان ﴾
﴿ هست یارب کاروان درکاروان ﴾

« ترجمه » یارب ! عدملردن وجودطرفنه هرزمان کاروان کاروانه اتصال واردر. « شرح » نظر حکمتله باقلنجه هر آن نیجه بیك نباتات وسائر مخلوقات وجود بولیور . نیجه بیك چوجق دنیایه ونیجه بیك افکار ساحهٔ عقوله کلیر . بونلر مسلسل برکاروانه بکزرکه ارقه‌سی اصلا کسیلمز. حکمت صاحبی اولان اهل حضور بو حالی، بو تعاقب تکویناتی دائما کورور .

مثنوی

﴿ خاصه هرشب جمله افکار وعقول ﴾
﴿ غرق می کردند در بحر نغـول ﴾

« ترجمه » خصوصا هرکیجه جملهٔ افکار وعقول درین ، نهایتسز بردکز ایچنده غرق اولورلر. « شرح » مخلوقاتی ایجاد ایتمکه جناب خالق مطلقك

« ترجمه » هرنه‌قدر قطرهٔ علممز نشف ومحو اولسه انی طوپراقلردن ، روز کارلردن ، کری آلمغه سن قادرسك ! « شرح » یاعالم‌مطلق! بزسندن‌استرحام ایدرزکه مشتهیات بدنیه ونفس اماره قطرهٔ علممزی محو وازاله ایتمزدن اول ، اوقطره دریای علم صمدانیکه الحاق اوله ! معمافیه محو وزائل اولسه‌ده فرمانك تعلق ایدنجه تکرار وجوده کلیر وفیضله مشعلهٔ نور افشان اولور .

مثنوی

﴿ قطرهٔ کودر هوا شد یاکه ریخت ﴾

﴿ از خزینهٔ قدرت توکی کریخت ﴾

« ترجمه » برقطره هوایه کیتدی . یاخود طوپراغه دوکولدی . خزینهٔ قدرتکدن بشقه نره‌یه قاچار ؟ « شرح » برقطرهٔ مادیه‌یی روزکار نشف ایله هوایه قالدیرر ؛ یاخود برقطرهٔ علمی هواوهوس ازاله ایدر . بزدن محواولوب کیدر ایسه‌ده اوقطره نهایتسز اولان خزائن قدرت ایچنده قالوب دائما امرآلهی‌یه تابع ودریای حکمته راجعدر .

مثنوی

﴿ کردر آید در عدم یاصد عدم ﴾

﴿ چون بخوانیش اوکنداز سرقدم ﴾

« ترجمه » اکر اوقطره‌عدمه، یاخود یوزقات یوقلغه‌کاسه، سن آنی دعوت وفرمان ایدنجه باشدن اياغه اووجوده‌کلیر . « شرح » الهی ! هربر قطرهٔ مادیه ویامعنویه کرفتار فنا وهلاك اولسه ینه سنك خزینهٔ قدرتکدن خارجه چیقمق ممکن دکلدر. فرمانکه تابعدر . انسانلریالکز سنك‌رضا کی دوشونورلر ووظیفه‌لرینی اجرا ایدرلرسه تحولات کونیه‌دن امین ومطمئن اولورلر .

مثنوی

﴿ قطرهٔ علمست اندر جان من ﴾

﴿ وارهانش ازهوا و زخاك تن ﴾

« ترجمه » الٰهی! بنم روحمده اولان برقطرهٔ علمی، هوادنوبدنطوپراغندن قورتار ! « شرح » یارب ! بن عاجزم ! جانمده اولان علم وحكمت ، بالطبع برقطره‌دن عبارتدر . سن مرحمت ایت ! بوقطرهٔ علمی طوفان نفس اماره‌دن وكریوهٔ مشتهیاتندن خلاص ایله ! نفس اماره‌نك هواسی وبدنك اشتهاسی انسانك سلامتنی محووافنا وبیچاره انسانی مؤبداً مأیوس وبی‌نواایدر .

مثنوی

﴿ پیش ازان كین خاكها خسفش كنند ﴾

﴿ پیش ازانكه بادهـا نشفش كننـد ﴾

« ترجمه » اندن اول بوطوپراقلر قطرهٔ علمی افنا ایدرلر ؛ اندن اول بوروزكارلر اول قطره‌یی محو ایدرلر. « شرح » الٰهی! بزده‌كی قطرهٔ علمی سنك علمك دریالرینه الحاق ایت ! او زماندن اوّل خاكی اولان ابدانمز مشتهیاتیله انی خسف وافنا وهوا وهوسمز انی نشف وامحا ایلمه‌مش اوله ! الٰهی ! قطرهٔ علممزی سنك علمك دریالرینه الحاق ایت ! اندن اوّل موت طبیعی كاوب انی طوپراقلر، روزكارلر واسطه‌سیله طاغتمامش اوله ! جزئی علممز سنك علمك دریالرینه لاحق اولور ایسـه موتمزدن صكره‌ده باقی وبزه نافعدر . جزئی اولان قطرهٔ علممز عمان علم لدنه ملحق اولماز ایسه عناصر مادیه آنی محووازاله ایدر .

مثنوی

﴿ كرچه چون نشفش كند تو قادری ﴾

﴿ كش ازیشـان و اسـتانی و اخری ﴾

« ترجمه » ای خدای متعال ! سنك فضل واحسانك حاجت روا ، محتاجلره چاره سازدر ؛ سنکله هیچ کیمسه‌یی برابر یاداتمك لایق دکلدر . « شرح » الٰهی ! کافهٔ مخلوقاتك حاجاتی سنك فضل وکرمکدن چاره یاب اولور . بو حقیقت میدانده ایکن سندن بشقه هیچ برشیئه ربط قلب وحصر فکر ایتمك روادکلدر . فی الحقیقه اولیاءالله حضراتنه مراجعت اولنور ، اما او مراجعت الله تعالی نك ذکرینه وحق تعالیدن بشقه کیمسه‌یاداولنمامسنه باعث اولور . اولیاءاللهه مراجعت الله تعالی یه مراجعت دیمکدر .

مثنوی

« این قدر ارشاد توبخشیدهٔ »

« تابدین بس عیبا پوشیدهٔ »

« ترجمه » الٰهی ! سن بوقدر ارشاد وحکمت احسان ایلدك ! حتی بوزمانه قدر چوق عیبمزی اورتدك ! « شرح » یامولای متعال ! انسانك خلقنده مرکوز اولان هوس وهوا وسائر اخلاق اسف نمامیدانده ایکن مرحمتکله برچوق انسانك عیوبی مستور وقلبلری ذکرکله پرحضور اولور . بوسعادت ، سنك بخش واحسان بیوردیغك مایهٔ ارشاد وهدایتدر .

مثنوی

« قطرهٔ دانش که بخشیدی زپیش »

« متصل کردان بدریاهای خویش »

« ترجمه » الٰهی ! بر قطره علم — که اولدن احسان ایلدك ؛ — کندی دریالرینه متصل ایت ! « شرح » یاارحم الراحمین ! انسانك روحنی عالم ارواحده وبدنی جهان ناسوتده خلق ایلدیکندن بری کندیسنه بخش بیوردیغك علمی ، ینه دریای علمکه متصل ایت ! سندن منفصل اولنجه فانی وبی‌معنی اولور . منبع وبحراسندن اوزاق ،طورغون قالمش صوکبی برزخ فراقده صارارر . حیات وفائده یرینه امراض باطنه وظاهره نشرایله معناً تعفن ایتمش اولور .

« تفسیر ماشاالله کان ومالم یشاء لم یکن »

الله تعالی حضرتلری هرنه‌شیٔ اراده بیورمش ایسه اوشیٔ اولدی، وهرنه‌که اراده بیورمدیسه اولمدی حدیث شریفنك تفسیریدر :

مثنوی

« آن همه کفتیم لیك اندر بسیج »
« بی‌عنایات خدا هیچیم هیچ »

« ترجمه » بو نصائح وحقائقی سویلدك، لکن طریق حقده تدارکاتده عنایات ربانیه اولمازایسه هیچ اولورز هیچ ! « شرح » بو حقائقی بیان واتیان ایلمش ایسه‌کده بوجهت معلوم اولسونکه مراحم وعنایات کبریا اولماز ایسه یالکز نصائح دکل ، وجودمز بیله هیچدر . اعمال صالحه اجرا وقلبمزی مرحمت جناب خدایه ربط وذکرایله اعتلا ایتمك لازمدر .

مثنوی

« بی‌عنایات حق وخاصان حق »
« کر ملك باشد سیاهستش ورق »

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك وخاص قوللرینك عنایتلری اولماز ایسه انسان ملك اولسه‌ده آنك یاپراغی سیاهدر . « شرح » جناب خدانك وصادق قوللرینك عنایاتی اولماز ایسه مخلوقات هیچ بر وقت سعادت ابدیه‌یه ومنزل مقصوده واصل اوله‌ماز . انسانلرك اکثری طوغریدن طوغری‌یه حقائق قرآنیه واسرار ربانیه‌یی فهم ایتمکه مقتدر اوله‌مدقلرندن اولیا وعلمانك وجودینه محتاجدر . اولیاءالله حقیقنده آینهٔ تجلیات خدادر .

مثنوی

« ای خدا از فضل تو حاجت روا »
« باتو یاد هیچ کس نبود روا »

مثنوی

﴿ تاتوبودی آدمی دیو از پیت ﴾

﴿ میدوید و می‌چشانید اومیت ﴾

« ترجمه » سن آدمیته لایق اولدیغك وقت شیطان سنك اردكدن قوشار ایدی، شراب غفلت طاندرر ایدی. [بو بیت شریفك مآلی آتیده‌کی بیت شریف ایله اولنمشدر.]

مثنوی

﴿ چون شدی درخوی دیوی استوار ﴾

﴿ می گریزد ازتو دیو ای نا بکار ﴾

« ترجمه » نه زمان شیطانلق خوینده ثابت قدم اولدك ؛ ای باطل ویارامازکیمسه ! شیطان سندن قاچار ! « شرح » ای اغفال اولنان ویا اغفال ایدن نامرد! اکر ارتکاب ایلدیکك خطا وشناعتدن واز کچمز واووادیٔ ضلالت افزاده دوام ایدرایسك معناً ومادةً سقوطك اوقدر چیرکیندرکه شیطان بیله سندن نفرت ایدر.

مثنوی

﴿ آنکه اندر دمنت آویخت او ﴾

﴿ چون چنین کشتی زتو بکریخت او ﴾

« ترجمه » اوکیمسه‌که سنك اتکنه آصلدیدی. سنك بویله اولدیغنی کورونجه سندن قاچدی. « شرح » اوشیطان ؛ یاخود اولوطیٔ عدیم الوجدان ، الداتمق ایچون اتکنه صاریلوب اضمحلال وبعده آتش ذلتده براغوب سندن فرار ایدر. چونکه قطاع طریق برشیئه مالك اولمیانلره نه ایچون تسلط ایتسون ؟

« ترجمه » شو ، تازه محبوبك طاتلی سوزلو حیله‌کار ، نامنی خدا ، یعنی افندی تسمیه ایدر . بوحیله ومداهنه‌ایله آنی طوزاغه دوشوررلر. « شرح » نامرد ومرتکب خطا اولان لوطیلر کوزل برمحبوبی کوردکده اغفال ایدوب دام وخامت انجاملرینه دوشورنجه‌یه قدر خدا ، یعنی افندم کبی تعبیرات غفلت آیاتی استعمال ، بووجه‌ایله هم کندیلرینی ،هم‌انی دوچار بربادی واضمحلال ایدرلر .

مثنوی

﴿ چون ببد نامی برآمد ریش او ﴾

﴿ دیورا ننك آید از تفتیش او ﴾

« ترجمه » نه‌وقت‌که اومحبوبك بدنام‌لق ، ناموسسزلق ایچنده صقالی کلدی . آنك تفتیشندن‌شیطانه‌بیله عارکلیر ! « شرح » اغفال اولنمش کنج کندی ناموسنك ییقلمسنه دوام ایدر ایکن طوی بولنور. صقالی بیتنجه اودرجه‌ده مستکره اولورکه : شیطان بیله اکا تفتیش‌وتقرب ایتمکده‌عیب‌وکراهت‌حس‌ایدر. غلامپاره‌لرده شیطان کبی اندن نفرت ایدر .

مثنوی

﴿ دیوسوی آدمی شدبهرشر ﴾

﴿ سوی تونایدکه ازدیوی بتر ﴾

« ترجمه » شیطانك آدمه کلوب القای وسوسه ایدیشی شرایچوندر . [ای‌عار وناموسی اولمیان !] سنك یانـه شیطان بیله کلمز . زیرا شیطاندن بترسك! « شرح » شیطانك وظیفه‌سی انسانلری اغفال ونعمتلرینی ازاله ایله هستیلرینی اضمحلال ایتمکدر . مفعول ایسه مرتبهٔ انسانیتدن معناً اودرجه ساقط اولورکه هرنوع نعمت حقیقیه‌دن محروم وشیطانك نظرنده‌بیله مکروه ومشؤم اولور . شیطان اکا یناشماز. زیرا انده ازاله ایده‌جك برشی قالمامشدر .

مثنوی

﴿ آن جماعت کت همی دادند ریو ﴾

﴿ چون ببینندت بگویندت که دیو ﴾

« ترجمه » انلرکه سکا مداهنه ایله حیله ویروب الداتیرلر . حسنك كتدكدن صكره سنی کورنجه سکا دیووشیطان دیرلر . « شرح » لوطیلر برکنجی اغفال واضلال ایله مرتبهٔ عالیهٔ مردیدن دوشوردکدن ولطافتی کچدکدن صکره بر برودت وکراهت خفیه حس ایله اغفال ایدلمش اولان کنجدن روکردان ودیکر کنجلر بولمق اوزره وادیٔ ضلالتده پویان اولورلر ؛ بناءً علیه کنجلرك ناموسنی حفظ ایچون ولی واقرباسی نه قدر سعی وغیرت ایتسه سزا وکنجلر درس وتربیه لریله مشغول اولوب حسنلری محو اولنجه یه قدر احتیاط واجتناب اوزره حرکت ایتملری الزم واحرادر .

مثنوی

﴿ جمله کویندت چو بینندت بدر ﴾

﴿ مردهٔ ازکور خود برکرده سر ﴾

« ترجمه » سنی قبوده کورنجه کراهت واستهزا صورتیله جمله سی دیرلر : باقکز ! برجنازه کندی قبرندن باش قالدیردی ! « شرح » اغفال اولنمش برکنج کوزلك چاغی کچدکدن صکره حقیقتده اودرجه شایان استکراه اولورکه آنی کورنلر واغفال ایدنلر لسان قال وحال ایله دیرلرکه : بومصیبتك معناً وجسماً چیرکینلکنه باقیکز ! کویا مزاردن قاچمش برمیت کبی منفور ویر قصوردر !

مثنوی

﴿ همچو امردکه خدا نامش کنند ﴾

﴿ تابدان سالوس دردامش کنند ﴾

مثنوی

﴿ تاتوانی بنده شو سلطان مباش ﴾

﴿ زخم کش چون کوی شو چوکان مباش ﴾

« ترجمه » مقتدر اوله بیلدیکك قدر بنده اول! سلطان اولمه ! زحمت چکیجی طوپ اول ! دکنك اولمه ! [*] « شرح » دارینده سلامت حقیقیه ایسترایسك ممکن اولدیغی قدر بنده‌و اطاعت ودقتده اول ! متکبر اولمه ! اولورایسك ، مانند کوی سنی میدان الم وجفایه القا وکرفتـار رنج واذا ایدرلر . سن ، دکنك کبی کیمسه‌یه اذا وجفا ایتمه! که بومعامله‌ده الك فائده‌لی چیقان ، زحمت چکندر . زحمت چکن دائما متنبه ، دائما فعال اولور .

مثنوی

﴿ ورنه چون لطف نماند وین جمال ﴾

﴿ از تو آید آن حریفـا نرا ملال ﴾

« ترجمه » نه‌وقت بولطف وجمالك قالمازسه مداهنلره‌سـندن ملال کلیر ، اوصانمش اولور. « شرح » بوابیات شریفه‌نك مآل عالیسی هرنوع عزت واقبالده بولنانلره خطاب ایسه‌ده الك زیاده کنج وکوزل اولان دلیقانلیلره مخصوصدر . ای کنج ! عنفوان شبابنده ایکن محبوب دوسـت اولان کیمسه‌لر سکابیك نوع مداهنه ایدرلر که ناموسکی شکست وپنجه‌لرینه پیوست ایتسـونلر ! صکره سنك صوری اولان حسنك زائل ، یوزك خجیل ، شخصك غافل ، مداحك سـندن متنفر اولور .

---

[*] کوی . یوارلاق طوپ معناسنه‌در. «برهان قاطع» کوباز ، لغتنی طوپ اوینایجی کیمسه‌دیه تعریف ایتمشدر. بواویونده ماهر اولانك صنفی بودرکه النه بش التی دانه الوان طوپ آلوب بری بری آردنجه هوایه آتار ، لکن برینی یره دوشورمز . اوینایغی طوپ الق دانه ایسه اوچی هواده ، اوچی النده بولنور . چوکان . باشی اکری بردکنکدر . انکله میدانده طوپ اوینارلر .

وظاهره‌سی واردر ، اندن انسانه چوق مضرت کلمز ، امامدح ومداهنه‌نك ظاهرده تأثیراتی قالمدیغندن تأثیرات الیمهٔ باطنیه‌سی باقی وبوقضیه‌ده اضدادك وجودیله مثبت وبدیهی اولور .

مثنوی

﴿ چون شکر پاید نهان تأثیر او ﴾

﴿ بعد چندین دمّل آردنیس جو ﴾

« ترجمه » حتی شکرك تأثیری کیزلیجه دوام ایدر . برزماندن صکره انك محصولی نیشتره محتاج چیبان اولور . « شرح » برکیمسه دائما شکر یرسه قانی ضعف وفساده اوغرار . ظهورایده‌جك چیبانلر نهایت الامر نیشتر آرار . مدح ومداهنه‌یه میال اولان کیمسه‌نك‌ده معناً حالی مختل ومضطر وجور وجفا نیشترینه مجبور ومحتاج اولور .

مثنوی

﴿ نفس ازبس مدحها فرعون شد ﴾

﴿ کن ذلیل النفس هوناً لاتسد ﴾

« ترجمه » نفس کثرت مدحدن فرعون اولور ، سن ذلیل النفس ، خور وحقیراول! سید وافندی اولمه ! « شرح » سورهٔ فرقانك التمش اوجنجی آیت۔ کریمه‌سنده : ﴿ وعبادالرحمن الذین یمشون علی الارض هوناً ﴾ بیورلمشدر. معنای۔ شریفی : « ارحم الراحمینك قوللری انلردرکه یر اوزرنده بلاتکبر وخور وحقیر اوله‌رق یوررلر . » سورهٔ اسرانك اوتوز یدنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ ولاتمش فی الارض مرحاً انك لن تخرق الارض ولن تبلغ الجبال طولاً ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « وارض یوزنده تکبرایله یورومه ! شبهه سزکه سن باصمغله یری دله‌جك ویرتاجق دکل وباشکی یوقاری متکبرانه قالدیرمقله طاغلره ایریشه‌جك دکلسك . » الحاصل فرعون لعین نصل متکبر ایدیسه کثرت مدحدن انسانك نفسی‌ده اویله متکبر اوله‌جغندن مدح ومداهنه‌دن اجتناب ، عین اصابت ومحض۔ ثوابدر .

« ترجمه » لكن مدحك اثرى كورنمز ؛ مدح صورتا طاتليدر . ذم ايسه آجى ، فنا كورونور. [بالاده‌كى شرحلر بو بيت شريفك‌ده شرحى اولمش اولور.]

مثنوى

﴿ همچو مطبوخست و حب كانرا خورى ﴾

﴿ تا بديرى شورش او رنج اندرى ﴾

« ترجمه » ذم وهجو قاينامش علاج وحب كبيدر ، اونى ايچديكك آنده خيلى زمان ايچنى قاريشديرر . اذيت ويرر . « شرح » هجو وذم ، كبر وغفلتى ازاله‌ايدن بركيفيت اولديغندن علاج وحبه تشبيه اولنمشدركه ايچيلير ايكن آغر ايسه‌ده صكره صحت وعافيت ويرر . يعنى تصحيح اخلاق وتهذيب افكاره خدمت ايدر .

مثنوى

﴿ ور خورى حلوا بود ذوقش دمى ﴾

﴿ اين اثر چون آن نمى پايد همى ﴾

« ترجمه » اكر حلوا ايسك انك ذوقى بردقيقه‌در . بونك اثرى [آجى علاج وحبك اثرى كبى] دوام ايتمز .

مثنوى

﴿ چون نمى ماند همى پايد نهان ﴾

﴿ هر ضدى را تو بضد آن بدان ﴾

« ترجمه » ظاهرده كورونمه‌ين برلذتك اثرى كيزليجه دوام ايدر . هر برضدى سن انك ضدى ايله بيل ! « شرح » برعلاجك ، برآجى شيئك تأثيرات مزعجه‌سى اغزده قالير ، انك باطنـده مضرتى اولماز . طاتلينك تأثيراتى اوزون مدت اغزده قالديغى ايچون تحقق ايدركه تأثيرى ايچنده قالير . يعنى قدح وهجوك تأثيرات سريعه

مثنوی

﴿ کرچه دانی کوز حرمان کفت آن ﴾

﴿ کان طمع که داشت ازتو سد زیان ﴾

« ترجمه » کرچه بیلیرسك ! اومداح ،هجوی محرومیتدن طولایی سویلدی. سندن طمع ایتدیکی شیئه مالك اولمدی . زیان کوردی. [بو بیت شریف آتیده کی بیت شریف ایله اکمال بیورلمشدر .]

مثنوی

﴿ آن اثر می ماندت دراند رون ﴾

﴿ درمدیح این حالتی هست ازمون ﴾

« ترجمه » او، هجوك اثری قلبنده قالیر. مدحده ده بو حالت واردر. تجربه ایت ! « شرح » مقصدینی بیلدیکك برصاحب غرضك هجوی ، سکا تأثیرایدرسه شبهه سزدرکه مداهنه سی ده اثرسز قالماز. شوقدرکه هجوك، الیم اولان تأثیراتی بردن حس اولنور ، مدحك ایسه وخامتی ایلریده اکلاشیلیر؛ همده مدحك وخامتی هجودن مزداد ودها بربادر؛ چونکه هجو انسانی اویاندیرر . مداهنه آغر،زیانلی اویقوویرر .

مثنوی

﴿ آن اثر هم روزها باقی بود ﴾

﴿ مایهٔ کبر وخداع جان شود ﴾

« ترجمه » او، اثر کونلرجه باقی اولور ، جانه مایهٔ کبروخدعه اولور .

مثنوی

﴿ لیك ننماید چو شیر ینست مدح ﴾

﴿ بد نماید زانکه تلخ افتاد قدح ﴾

« ترجمه » مداهنه‌نك آتشی كيزلی وذوقی آشكاردر . نهايت الامر مداهنه‌نك دومانی ظاهر اولور . « شرح » مداهنه‌نك نتايج وخيمه‌سی صورت پرست اولانلره كوره اصلا كورنمز . بالعكس مداهنه‌نك ذوقنی كوررلر . مفتخر اولوب كولرلر . دور بينان اذعان ايدركه كيزليجه يانمقده اولان بر خانه‌نك انجام كار آتشی ، دومانی آشكار اوله‌جغی كبی مداهنه‌نك‌ده دعوت ايده‌جكی غموم واكدار قريباً پديدار اوله‌جقدر .

مثنوی

﴿ تو مكوكان مدح رامن كی خرم ﴾

﴿ از طمع می كويد اومن بی برم ﴾

« ترجمه » سن ديمه : اول مداهن ومداحك مدح ومداهنه‌سنی قاچه آليرم ؟ بن بيليرم‌كه اوطمعندن ناشی سويلر . « شرح » غافل اولان ديه بيليركه بن مداهنه‌دن قورقمام وضرر كورمم ! مداحك مقصدينی بيلير وهرنه‌وقت ايسترايسه‌م چكيليرم . غافلك بو افاده‌سی ذاتی كبی عاديدر . زيرا مداهنك مقصدينی نه‌قدر بيلير ايسه بيلسون كيفيت مداهنه سم قاتل كبی قلبه ايشلر .

مثنوی

﴿ مادحت كر هجو كويد بر ملا ﴾

﴿ روزها سوزد دلت زان سوزها ﴾

« ترجمه » سنی مدح ايدن ، آشكار هجو ايده‌جك اولسه هجوی آتشندن نيجه كونلر قلبك يانار . « شرح » مداهنه بكا تأثير ايتمز ، زيرا مداهنك مقصدينی بيليرم ادعاسنده بولنان غافله خطاباً اخطار بيوريليوركه : بو افاده‌نك عدم صحتنی اكلامق ايسترايسك ايشك ضدينه باق ! يعنی عليهكده تأثيرلی بر هجو كورر ايسك تأثيرمز دكل بلكه آتشلره دوشمش كبی مضطرب بی قرار اولورسك ! اكر مدحدن متأثر اولمامق صحيح ايسه مقصدينی بيلديكك غرضكارك هجوندنده متأثر اولمامق لازم كليرايدی .

کوستردکلری محبت ومداهنه‌یه صحیح نظریله باقوب زمام اختیاری الدن براقه‌رق پریشان اولورلر .

مثنوی

﴿ او نداندکه هزارانرا چواو ﴾

﴿ دیوافکندست اندرآب جو ﴾

« ترجمه » او ، بیلمزکه آنك کبی بیکلرجه‌سنی شیطان ، ایرماق صوینك ایچنه آتمشدر . « شرح » مدح اولنان احمق، مداهن اولانلرك سوزینه ایناننر. خاطرینه کتیرمزکه اندن بیك قات دها مکمل اولانلری شیاطین داخلی وخارجی اغفال واضلال ایتمش وکرداب وچرکاب مذلته القاایله پامال واضمحلال ایلمشدر. انسانه لایق اولان بودرکه : هیچ بر وقت افتخار ونابمحل هنر اظهار ایتماملی ومداهنلره رغبت کوسترماملیدر .

مثنوی

﴿ لطف سالوس جهان خوش لقمه است ﴾

﴿ کمترش خورکان پر آتش لقمه است ﴾

« ترجمه » جهان اهلینك مداهنه‌سی صورتا خوش برلقمه‌در . آنی از قبول ایت ! زیرا آتشله طولو برلقمه‌در ! « شرح » مدح ومداهنه ممدوحه لذیذولطیف کورینور. اماحقیقتده‌زهر کبی ممدوحی تسمیم ایدر. مداهنه‌دن خوشلانمق تملی اولمیان برخانه‌یه کیروب راحت ایتمکه بکزرکه انجام کار ییقیلیر ؛ مسکونی برباد اولور .

مثنوی

﴿ آتشش پنهان و ذوقش آشکار ﴾

﴿ دود او ظاهر شود پایان کار ﴾

مثنوی

﴿ اینش کوید نیست چون تودر وجود ﴾

﴿ در کمال فضل و در احسان جود ﴾

« ترجمه » شیطان دیر : وجودده وکمال فضل واحسان وسخاوتده سنك کبی کیمسه یوقدر . « شرح » شیطان درونی انسانی اغفال ایچون لسان حال : سنك وجودك ، سنك فضل وکمال جودك عالمده مثالسز اولدیغندن سکا لایق اولان طور ، برطرفدن کبر وغرور وبذل نقود وذوق وحبوردیر . شیطان بونصیحتی ویرر ؛ زیرا بیلیرکه جناب خدای متعال متکبر ومفتخرلری سومز ، مبذر، مسرفلری اخوان شیاطین دیه قرأن عظیم الشان توصیف اتمشدر .

مثنوی

﴿ آتش کوید هردو عالم آن تست ﴾

﴿ جمله جانها مان طفیلی جان تست ﴾

« ترجمه » انسان شیطانلری سویلر : هرایکی عالم سنکدر . بزم جانلرمز سکا طفیل کبی تابعدر . « شرح » مانند شیطان اولان مداهنك بر مقصد ملعونانه‌یی استحصال امیدیله ایجابنه کوره صرف مدایح والقایلدیکی وساوس وخیمدر . اوتانمقسزین برانسانه دیه بیلیرکه سنك کبی لطیف وظریف بر انسانی عالم کورمامشدر . هله بزم جانلرمز هر آن سکا قربان وامریکه رامدر .

مثنوی

﴿ اوچو بیند خلق راسرمست خویش ﴾

﴿ از تکبر میرود از دست خویش ﴾

« ترجمه » اواحمق کندینی سرمست اولمش کبی کورنجه تکبر وغروردن کندی اختیاری الندن کیدر . « شرح » غافل اولانلر ، خلقك جعلی صورتده

مثنوى

﴿ تن‌قفس شکلست وزان‌شد خارجان ﴾

﴿ در فريب داخلان و خارجان ﴾

« ترجمه » تن‌قفس شكلنده‌در . تن‌جانك ديكنى اولدى ، داخل وخارج اولانلرك الدانه‌سنده ! « شرح » انسانك بدنى‌روحك قفسى كيبدر . بدن‌سببيله جانه برچوق آلام كورونور . جان قفس تنده ايكن داخلى اولان نفس‌اماره‌نك هوس وهواسندن وشيطان لعينك وساوس لاتحصاسندن وخارجده اولان بعض شيطان صفت انسانلرك اغفالات وتجاوزاتندن انسان امان بوله‌ماز ، مكر موتدن اول معناً ميت اوله ! شيطانلر جنلردن اولديغى كبى انسانلردن‌ده اولديغى سورهٔ ناسده فرمان بيورلمشدر : ﴿ قل‌اعوذبرب‌الناس ﴾ « يامحمد سويله كه ناسك‌ربيسنه صيغينيرم » ﴿ ملك الناس اله‌الناس ﴾ « انسانلرك پادشاهى وانسانلرك الٰهيدر » ﴿ من‌شرالوسواس‌الخناس ﴾ «وسوسه‌ايديجى‌شيطانك شرندن‌كه بعض‌وقت‌انساندن چكيلير وتكرار عودت‌ايدر.» ﴿ الذى يوسوس فى‌صدور الناس ﴾ «شول‌وسوسه ايديجى شيطان كه خلقك صدورنده وسوسه ايلر . » ﴿ من‌الجنة والناس ﴾ « اوشيطان هم‌جنلردن وهم انسانلردن اولور. »

مثنوى

﴿ اينش كويد من شوم همراز تو ﴾

﴿ وانش كويد نه منم انباز تو ﴾

« ترجمه » [القاآت نفسانيه وشيطانيه انسانه] دير : بن سنك همرازك اولورم . انسان شيطانى‌دير : خير ! سنك ارقداشك بنم ! « شرح » نفس وشيطانك القا آتى برطرفدن ، شيطان صفت اولان بعض انسانلرك اغفالاتى ديكر طرفدن بيچاركانه قارشى تيربلا كبى آتيلير ؛ بونلره هدف اولان كيمسه لطف خدا اكا معين اولماز ايسه آز زمان ايچنده داخلى وخارجى مهاجاته‌طاقت كتيره‌ميوب مغبون ودلخون اولور .

دنیویه‌دن خلاص اولمق ایسته‌ین ، هرکسه اظهارهنراتمامکله برابر سودای شهرتی ترك ایتملی ! حقیقتده حی ایکن صورت‌ بین نظرنده میت کبی کورنملی !

مثنوی

﴿ خواجه باخود کفت این پند منست ﴾

﴿ راه او کیرم که این ره روشنست ﴾

« ترجمه » بازرکان کندی کندینه دیدی : طوطینك بو نصیحتی بڭدر . آنك یولنی طوته‌یم که بو یول آیدینـلقدر . « شرح » صاحب قابلیت، کندی کندینه : حالت روحانیه‌م اصلا میت دکل‌ایکن میت کبی اولدی ! بکا بر پند فعلی ویردی. بن‌ده آنك‌یولنی طوته‌یم. ترك هوا وهوس ایده‌یده اصل طریق سلامتی وشاهراه سعادتی بوله‌یم ! دیمشدر .

مثنوی

﴿ جان من کمتر ازطوطی کی‌بود ﴾

﴿ جان‌چنین بایدکه نیکو پی بود ﴾

« ترجمه » نصل بنم جانم طوطیدن دها اکسیك اولور ؟ جان‌بویله لازمدرکه ایی‌ایزی تعقیب ایدر . « شرح » حالت روحانیه ، بنم اصل روحمـه وشخص معنویمه نسبةً اوفاق‌ایکن بویله عالی برتدبیرك اجراسنه موفق اولنجه بن نه‌ایچون آنك قدر وبلکه اندن‌دها زیاده ترقی‌ایتمکه سعی ایتمیه‌یم؟روحك‌اك‌عالی‌اولان حالی هم‌ترقی‌ایتمسی، هم دیکرلره حالیله‌مقبول برمسلك کوسترمسیدر.

﴿ مضرت تعظیم خلق وانکشت نمای خلق شدن ﴾

خلقك تعظیم وتکریمنك وبارماقله کوستریله‌جك‌قدر اکتساب شهرتك‌مضرتی بیانندەدر :

«ترجمه» طاغ دیدی : ای یحیی ! کل ! بکا قاچ ! که کسکین قلیجدن دها مؤثر سکا صیغنه‌جق بر اوله‌یم! «شرح» منقولدرکه یهودیلردن بعضیسی حضرت یحیایی کسکین قلیجلر ایله قتل ایتمکه چالیشیر ایکن اشارت مخصوصه اوزرینه حضرت یحیی بر طاغه التجا وطاغ حضرت یحیایی صیانت ومحافظه ایدرك دشمنلرینی پاره‌له‌مش اولان طاشلر آتدی . بوندن اکلاشیلیرکه جمادات امرحق ایله خادم ومطیع اولور .

« وداع کردن طوطی خواجه‌را وپریدن »

طوطینك بازرکانه وداع ایلدیکنه واوچدیغنه دائردر :

مثنوی

« یك دو پندش داد طوطی بی نفاق »

« بعد ازان کفتش سلام الفراق »

«ترجمه» طوطی نفاقسز بر ایکی نصیحت ویردی ؛ اندن صکره دیدی: سلام اولسون ! آرامزده آیریلق واردر . «شرح» ذوق علویت ایله مملو اولان حس معنوی نصیحت ویروب حقیقتی کوسترمش ، آیرلمشدر . یعنی خارق العاده احوالی ارائه ایدن حالت روحانیه افتراق ایتمش ایسه‌ده طریق مستقیمی کوسترمش وصاحبنی زندان دنیادن وقیود شهرتدن قورتارمغه سبب اولمشدر .

مثنوی

« خواجه کفتش فی امان الله برو »

« مرمرا اکنون نمودی راه نو »

« ترجمه » بازرکان دیدی : اللهه امانت کیت ! شمدی سن بکا یکی بر یول کوستردك ! « شرح » بو نصیحتی معناً استماعدن صکره اکلاشلمشدرکه قیود

«ترجمه» نوح وموسی علیهما السلامه دکز یار اولمدیمی ؟ آنلرك دشمنلری اوزرینه دکز کین وغضب ایله قهر ایدیجی اولمدیمی؟«شرح» طوفان نوح علیه السلامی صیانت واعداسنی غرق عذاب ومذلت ایلدیکی کبی دکز موسی علیه السلامی محافظه ودشمنی اولان فرعون وجنود ضلالت نماسنی محو وتباه ایتدی . آب وآتش عادل اولان عبادالله معین واعدای حقه قارشی قهار وخشم آکیندر .

مثنوی

﴿ آتش ابراهیم رانه قلعه بود ﴾

﴿ تابر آورد از دل نمرود دود ﴾

«ترجمه» آتش ابراهیم علیه السلامه قلعه اولمدیمی ؟ حق نمرودك قلبندن دومان چیقاردی. «شرح» نمرود حضرت ابراهیمی یاقمق ایچون بیوك بر آتش حاضرلاتمش ایکن اونار حضرت ابراهیمه کلزار اولدی. نمرودی جسماً ومعناً یاقدی . محو ایتدی .

مثنوی

﴿ کوه یحیی رانه سوی خویش خواند ﴾

﴿ قاصدانش را بزخم سنك راند ﴾

«ترجمه» طاغ حضرت یحیایی کندی طرفنه دعوت ایتمدیمی ؟ اکا قصد ایدنلری ، طاش پارەسیله سورمدیمی ؟ «شرح» طاغ جماداتدن ایکن حضرت یحیی کبی بر ذات عالیقدری مضایقەدە کورونجه برای صیانت دعوت ودشمنلرینه ابراز منظرۀ عقوبت ایلدی .

مثنوی

﴿ کفت ای یحیی بیا در من کریز ﴾

﴿ تاپناهت باشم از شمشیر تیز ﴾

وقت وروزكارك قيمتنی بیلەمز . هوادەکی قوشـلر طوتوله بیلیر ، اما کچمش سنەلر طوتولەماز. هرانسان کندینی وقتیله تحصیل معارفه وایفای عبادته آلشدرملی واوصورتله ترقی ایتملیدر .

مثنوی

﴿ درپناه لطف حق باید گریخت ﴾
﴿ کوهزاران لطف برارواح ریخت ﴾

«ترجمه» حق تعالی حضرتلرینك لطفنه صیغینمق اقتضا ایدر . خدای متعال ارواح اوزرینه بیك لطفلر صاچدی . «شرح» کسب شهرت واضاعهٔ اوقات کبی مصیبتلردن خلاص اولمق ایسترایسك مرحمت ربانیه یه وشریعت مطهره نك احکام جلیله سنه التجا ایت ! جناب مولا اوقدر رحیمدرکه عین کمال اولان ارواحی بیله خاطره کلەمین فیوضات ایله اعلا ایتمشدر .

مثنوی

﴿ تا پناهی یابی آنکه چون پناه ﴾
﴿ آب و آتش مرترا گردد سپاه ﴾

«ترجمه» برصیغینەجق یر بولدقدن صکره اوراده صو و آتش سکا خدمت ایدر. «شرح» ملجأ حقیقی رضای ربانیدرکه حق یولنده چالیشمقله استحصال اولنور. بونوع واصلین اهل یقین اولمسنه مبنی همان کافهٔ مخلوقات ارزولرینه منقاددر.

مثنوی

﴿ نوح و موسی را نه دریا یارشد ﴾
﴿ نی بر اعدا شان بکین قهارشد ﴾

مشکلات وبلایایه کرفتار اوله‌رق اصحاب اغراضك هدف مهاجماتی اوله‌جقدر ؛ عاقل اولان انسان لزوم حقیقی کورمینجه هنر وفکرینی شوکا بوکا اعلان وکندینی پریشان ایتمز .

مثنوی

﴿ چشمها و خشمها و رشکها ﴾

﴿ بر سرش ریزد چو آب از مشکها ﴾

« ترجمه » کوزلر ، حدتلر وحسدلر ، طولوملردن آقان صو کبی آنك باشی اوستنده دوکولور . « شرح » صاحب شهرت اولانلر کوزلرك شرینه واکثر انسانلرك دام خشم وقهرینه کرفتار اولور ؛ بونلردن خلاص بولمق ایچون شهرتی داعی اولان احوالدن فراغت واصحاب کمالك تقدیریله قناعت ایتملیدر .

مثنوی

﴿ دشمنان اورا ز غیرت میدرند ﴾

﴿ دوستان هم روز کارش میبرند ﴾

« ترجمه » دشمنلر آنی غیرتدن ییرتارلر . دوستلر وقتنی غصب ایدرلر . « شرح » هنرلرینی هرکسه اظهار ایدنلر دشمنلرینك طعن وتعریضلرینه کرفتار اوله‌جقلری کبی دوستلری‌ده التماسات ومکالمات ایله بی‌حضور ومفتور ایدر .

مثنوی

﴿ اوکه غافل بود از کشت بهار ﴾

﴿ اوچه داند قیمت این روزکار ﴾

« ترجمه » او کیمسه‌که زراعتدن بهار موسمنده غافل اولدی . بوروزکارك قیمتنی نه بیلیر ؟ « شرح » عنفوان شبابنده غافل اولوب چالیشمیان کیمسه

مثنوی

﴿ دانه باشی مرغکانت بر چنند ﴾

﴿ غنچه باشی کودکانت بر کنند ﴾

« ترجمه » دانه اولور ایسك قوشجغزلر طاغیدوب دوشوررلر . غنچه اولور ایسك چوجقلر قوباررلر . « شرح » اسرار ولطافتکی میدانه قور ایسك الك عادی آدملر بیله سنی پامال ایدر . شایان فخر وشهرت احواله مالك اولسكده آنلری کیزلی طوت! که شیاطین واصحاب اغراضك شرندن امین ومقامات روحانیه یه صاعد اوله سك !

مثنوی

﴿ دانه پنهان کن بکلّی دام شو ﴾

﴿ غنچه پنهان کن گیاه بام شو ﴾

« ترجمه » دانه یی کیزله! تمامیله طوزاق اول! غنچه یی کیزله! طام اوتی اول! « شرح » کندی هنریکی میدانه آتوب شونك بونك پنجهٔ طعننه کرفتار واغراضه هدف ودوچار اولمه ! کیزلی قالمسی لازم اولان احوالی کیزلی براق ! باشقه‌لرینك افکارینی شکار وآشکار ایت ! بویله‌جه کارلی اول !

مثنوی

﴿ هرکه داد او حسن خودرا در مزاد ﴾

﴿ صد قضای بد سوی او رو نهاد ﴾

« ترجمه » هرکیم کوزللکنی مزاده ویردیسه یوزلرجه یاراماز قضا آکا یوز کوستردی . « شرح » هرکیم هنرومعرفتنی هرکسه بیلدیرمش واعلان ایتمش ایسه انواع بلالری اوزرینه جلب ودعوت ایلمشدر. مفتون شهرت اولان کیمسه حرکات غیرمشروعه ایله شهرتنك صدقنی اثبات ایتمکه چالیشه‌جق اولورسه اندن برچوق

« ترجمه » طوطی دیدی‌که: هندستانده کوردیکك طوطی بکا فعلی ایله نصیحت ویردی. لطف و آواز و محبتله کندینی قورتار! « شرح » عالم ملکوتده‌کی روح پرفتوحك تره‌یوب دوشمسیله اشارت ورمز فعلی اوله‌رق نصیحت ایتمشدرکه قفس بدن ودنیادن خلاص بولمق ایسترایسك حائز اولدیغك لطافتی و آواز شهرتی ودنیایه متعلق محبتی ترك ایله مرده‌کبی اول شهرتسزلکله الفت ایت! فعلاً واقع اولان نصیحت مؤثر وموجب عبرتدر.

مثنوی

﴿ زانکه آوازات ترا دربند کرد ﴾

﴿ خویش او مرده پی این پند کرد ﴾

« ترجمه » زیرا آوازك سنی باغلادی؛ کندینی اولوکبی کوستردیه نصیحتنی ویردی. « شرح » عالم ملکوتده کوردیکك روح رمز ولسان حال ایله بونی ایما ایلدی‌که لطافتی ودنیایه محبتی و آواز وشهرتی ترك ایت! زیرا بوکبی فخر صوری‌یی موجب اولان حالات انسان ایچون قیود ومشکلاتدر. اضطرابدن خلاص بولمق او حالاتی ترك ایتمکله اولور؛ سن‌ده بنم کبی مرده اول‌ده قورتول!

مثنوی

﴿ یعنی ای مطرب شده باعام وخاص ﴾

﴿ مرده شو چون من که تایابی خلاص ﴾

« ترجمه » یعنی ای عوام وخواصه مطرب اولمش اولان طوطی! بنم کبی مرده اول‌که خلاص بوله‌سك! « شرح » لطافت وشهرت ایله عالمی اکلندیرمك ایسته‌ین کیمسه بو حالی تارك ومعناً مرده وطریق نیستی‌یه سالك اولمینجه قیود وتعریضات خلقدن آزاده و (موتوا قبل ان تموتوا) سرینه مظریتله تجلیات ربانیه‌یه شایسته اوله‌ماز.

روحانیه‌نك مرده اولمیوب حی اولدیغنی وبوقدر عظمت ورفعت بولدیغنی کورن کیمسه حیرت ایچنده قالیر. چوق شیلر واردرکه الده ایکن انسان قیمتنی بیلمزده بعدالافتراق قدرینی اکلار و آغلایه‌رق فریاد متحسرانه‌ده بولنور .

مثنوی

﴿ روی بالا کرد و کفت ای عندلیب ﴾

﴿ از بیان حال خود ماده نصیب ﴾

« ترجمه » بازرکان یوزینی یوقاری‌یه چویردی ودیدی : ای بلبل ! کندی حالنك بیانندن بزه حصه و نصیب ویر ! « شرح » احوال معنویه‌نك تأثیرات علویه‌سنی مشاهده ایدن برصاحب عرفان ، قوهٔ قدسیه‌نك معالیٔ تجلیاتندن دائما حصه‌دار اولمغی نیاز ایدر .

مثنوی

﴿ او چه کرد آنجا که تو آموختی ﴾

﴿ چشم ما ازمکرخود بردوختی ﴾

« ترجمه » او، اوموقعده نه‌یاپدی ؟ کندی حیله‌سندن کوزمزی قپادی. یعنی اغفال ایتدی. « شرح » طریق مکاشفه ایله عالم ملکوته واروب سنك سلام وشکایاتکی ارواح مقدسه‌یه نقل وحکایه ایلدیکمده برروح پرفتوحك تتره‌یوب دوشدیکنی سکا سویلدیدم . شمدی اکلایورم‌که کرك اوروحك اوحالنده ، کرك بعده سنك اکا بیرواولمقانکده برحیله وارایدی . سن‌انکله قورتولدك ! بنی محروم براقوب یاقدك ؛ باری شمدی بکا اوحکمتی سویله ! که بن‌ده آندن نصیب وحصه آله‌یم !

مثنوی

﴿ کفت طوطی که بفعلم پندداد ﴾

﴿ که رها کن لطف وآواز وداد ﴾

مثنوی

﴿ بعد ازانش ازقفس بیرون فکنند ﴾

﴿ طوطيك پريد تا شاخ بلند ﴾

« ترجمه » بازركان برمدتدن صكره طوطی‌يی قفسدن ديشاری آتدی ؛ آتمسيله برابر طوطيجق اوچدی. يوكسك برداله‌قوندی . « شرح » او ذات مستعد فرياد وفغان ايتمش ايسه‌ده حالت روحانيه‌سنك فيضنه بردها مظهر اولمامسندن ارتق حكمی بيتمش ظنيله عقل وقابندن چيقاروب نسيان ايتديكی حالت روحانيه‌سی قيود بشريه‌دن خلاص بولوب يوكسك برمقام معنويه ارتفاع وارتقا ايلدی ديمكدر .

مثنوی

﴿ طوطیء مرده چنان پرواز كرد ﴾

﴿ كافتاب از شرق تركی تاز كرد ﴾

« ترجمه » كونش شرقدن چيقوب كمال سرعتله اورتالغی قاپلاديغی كبی اومرده طوطی‌ده اويله سرعتله اوچمشدر . « شرح » حالت روحانيه ظلمات انسانيه‌دن خلاص بولديغی آنده آفتابك شرقدن ظهورنده كوسترديكی سرعت وعظمتی كوستردی ، ومقامات عليهٔ روحانيه‌يی قطع ايلدی .

مثنوی

﴿ خواجه حيران كشت اندركار مرغ ﴾

﴿ بيخبر تا كه بديد اسرار مرغ ﴾

« ترجمه » بازركان طوطی قوشنك ايشنده حيران اولدی ؛ طوطی‌قوشنك اوچمسنی كورنجه‌يه‌قدر انك اسراروكمالاتندن خبری يوقايدی. « شرح »تأثيرات

طوتدق ؛ ایشلدکاری حسن اعماله جزا ومکافاة اولمق اوزره . » سورهٔ حجرك طقسان طقوزنجی آیت کریمه‌سنده فرمان واراده بیورلمشدرکه : ﴿واعبد ربك حتی یأتیك الیقین﴾ معنای شریفی : « ربکه عبادت ایت ، سکا یقین کلنجه‌یه قدر . »

مثنوی

﴿ هرکه‌میکوشد جانکه درمرد وزنست ﴾

﴿ کوش‌وچشم شاه جان بر روزنست ﴾

« ترجمه » ارککده ، قادینده‌کی جان ، هرنه‌یه چالیشیرایسه جان شاهنك قولاغی ، کوزی پنجره‌ده‌در . « شرح » صاحب جان اولان انسان نه‌ایشلرایسه جناب یزدان سمع وبصر معنویٔ ربانیسیله سامع ونکراندر . سورهٔ یونسك التمش برنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿وماتکون فی‌شان وماتتلوا منه من‌قرآن ولاتعملون من‌عمل الا کنا علیکم شهوداً اذتفیضون فیه ومایعزب عن ربك من‌مثقال ذرة فی‌الارض ولافی السماء ولااصغر من‌ذلك ولااکبر الافی کتاب مبین﴾ بیورلمشدرکه معنای شریفی : ایشلردن برایشده اولمزسك‌واوایشدن ناشی‌قرآندن اوقومازسك وبرایش ایشلمزسکز؛ الا که بز اوزریکزه شهود اولدق. اوحالده‌که انده شروع ایدوب ایشلرسکز وسنك ربك علمندن نه‌یرده ونه‌کوکده اوفاق برذره‌بیله‌کیزلی قالماز. نه او اوفاق ذره‌دن دها اوفاق ونه آندن دها بیوك برشی اولماز ؛ الا که کتاب مبینده یعنی لوح محفوظده مسطوردر . »

﴿ بیرون انداختن خواجه طوطیٔ مرده‌را ازقفص ﴾

﴿ وپریدن او ﴾

بازرکانك طوطی‌یی مرده قیاس ایدوب قفسدن دیشاری‌یه آتمسی وآتمسیله برابر طوطینك اوچمسی بیانینده‌در :

سورهٔ نجمك اوتوز طقوزنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ وان لیس للانسان الا ما سعی ﴾ وعلی التحقیق انسانه چالیشدیغی شیدن بشقه برشی اولماز بیورلمسی جهتله سعی واقدام ایتملیدر .

مثنوی

﴿ اندرین ره می تراش و می خراش ﴾
﴿ تادم آخر دمی فارغ مباش ﴾

« ترجمه » بوطریق حقده یونتیلوب اینجاملی وطیرمانوب زحمت چکملی ! صوك نفسه وارنجه‌یه قدر بر آن وبرنفس بیله ساعیدن فارغ اولماملی ! « شرح » ای انسان ! سلامت ایسترایسه‌ك الی آخرالعمر مشروع صورتده سعی ایتمکدن وازکچمه وراحتی رنجده بول ورنجی راحت صوریده کور !

مثنوی

﴿ تادم آخر دمی آخر بود ﴾
﴿ که عنایت باتو صاحب سر بود ﴾

« ترجمه » تاآخر نفسده بردم اولورکه عنایت مولاسنکله صاحب سروسکا معین اولور. « شرح » ای طریق حقده چالیشان مرد خدا ! مدت عمرکده ولو خارق العاده براشارت روحانیه کورمامش اولسك بیله بوندن اصلا مکدر اولمه ! زیرا عنایت ربانیه صوك نفسده بر سروحقیقت صاقلارکه انی جهان مادی کورسه حیران اولور . سورهٔ سجده‌نك اون التنجی واون یدنجی آیت کریمه‌سنده شویله فرمان بیورلمشدر : ﴿ تتجافی جنوبهم عن المضاجع یدعون ربهم خوفاً وطمعاً وممارزقناهم ینفقون ﴾ « ساجد وغیرمتکبر اولان اهل ایمانك یانلری ایراق قالیر. یاته‌جق یرلردن وخوف وطمع ایله کندی ربلرینه دعا ایدرلر وانلره ویردیکمز شیلردن انفاق ایدرلر. » ﴿ فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین جزاء بما کانوا یعملون ﴾ « هیچ برشخص بیلمزکه کوزلری آیدینلته‌جق شیدن انلر ایچون نه‌یی کیزلی

« ترجمه » دوست حقیقی بو کونه اشفته لکی دوست طوتار ، سور . بیهوده یره سعی ایلمك اویقودن دها ایيدر . « شرح » ولو بیهوده بر صورتده چالیشلمه بیله عنداللهده غفلت وعطالتدن اولادر ؛ زیرا سعی ایدن احتمالکه حقیقتی ایلریده بولور ، اما عاطل دائما غافل اولور . ازدیاد سعی وغیرت ایچون قطب العارفین مولانا حضرت جلال الدین بو محلده بیوك بر نصیحت ایله مستعدینك قلوبنی تنویر اتمشدر .

مثنوی

﴿ آنکه او شاهست او بیکار نیست ﴾

﴿ ناله ازوی طرفه کو بیمار نیست ﴾

« ترجمه » اوك شاهدر . ایشسز دکلدر . خسته اولمیان کیمسه طرفندن واقع اولان ناله یه تعجب اولنور ! « شرح » هر شیدن مستغنی اولان جناب واجب الوجود ایشسز دکلدر ؛ زیرا بونجه جهانلر ، ارواح واجرام خلق ایتدکدن بشقه سورۀ رحمانده فرمان بیورلدیغی اوزره ﴿ کل یوم هو فی شأن ﴾ یعنی الله تعالی حضرتلری هر آنده بر ایش یاپمقده در . بناءً علیه سعینك مقبولیتی بوندن دها کلاشیلیر . حق تعالی مستغنی ایکن دائما شأن وکارده بولندیغی حالده یاغیر مستغنی و محتاج اولان انسان غریق چرکاب کسلان اولور ایسه نه بیوك خسراندر !

مثنوی

﴿ بهر این فرمود رحمان ای پسر ﴾

﴿ کل یوم هو فی شأن ای پسر ﴾

« ترجمه » ای اوغل ! جناب ارحم الراحمین قرآن عظیم الشانده ﴿ کل یوم هو فی شأن ﴾ بیورمشدر . « شرح » ای طالب حقیقت ! جناب خدا هر آن وزمانده بر ایشده در بیورمشدرکه بو امر سکا عظیم بر مرحمت و تعلیم حکمتدر .

«ترجمه» كاه تناقض ، كاه ناز، كاه نياز ايدر . كاه حقيقت، كاه مجاز سرداسنده بولنور . «شرح» مؤثر بر غم حس ايله فرياده اغاز ايدنلرك وغليان عشقده عاشقلرك سوزلرى صورتا پريشان والم افشان اولور .

مثنوى

﴿ مرد غرقه كشته جانى ميكند ﴾

﴿ دست را در هر كياهى ميزند ﴾

«ترجمه» صويه دوشن جان چكيشير ؛ الى هراوته اوزاتير . «شرح» انسان بلاى عظيمه دوشدكدن صكره هم چوق اضطرابات چكر ، همده كنديني تخليص ايچون چاليشير والنه كچن اسبابه توسل ايدر .

مثنوى

﴿ تا كدامين دست كيرد درخطر ﴾

﴿ دست و پاى ميزند از بيم سر ﴾

« ترجمه » نه‌وقت كه مخاطرده بركيمسه الى طوتار . باشنك قورقوسندن الى ، اياغنى اويناتير . «شرح» صوبه دوشوب غرق اوله‌جغنى اكلايان كيمسه دستكير بولمق اميديله الى اوزاتير وسلامت بولمق ايچون اياقلرينى تحريك ايدر . كرفتار غم وبلا اولانلر چاره ساز وغمكسار ارار وباشلرينك خوفيله بريرده طوره‌ميوب شورايه بورايه كيدر وچارهٔ خلاص آرارلر .

مثنوى

﴿ دوست دارد دوست اين آشفتكى ﴾

﴿ كوشش بيهوده به از خفتكى ﴾

موم کبی خانه‌خانه ایلدی. «شرح» الهام ربانیـله بال آریسی مومی خانه خانه یاپوب بال ایله طولدیردیغی کبی بزمده قابل الهام اولان روحمزك تأثیریله جناب مولا بدنمزی نیجه‌نیجه اعضادن عبارت خلق ایتمش ونوع بنی بشری احسن صورتده یاراتمشدر .

﴿ رجوع بحکایت خواجهٔ تاجر ﴾

هندستانه کیدن تاجرك حکایه‌سنه رجوع اولنور :

مثنوی

﴿ پس درازست این حدیث خواجه کو ﴾

﴿ تاچـه شـد حوال آن مرد نکو ﴾

« ترجمه » بوسوز زیاده‌اوزوندر. بازرکانك حکایه‌سنی سویله! اوایی آدمك احوالی نصل اولدی ؟ « شرح » ذکری سبق ایدن اسرار الٓهیه وحقائق روحانیه بی نهایه اولدیغندن حسب البلاغه کندیلرینه خطاباً دیرلرکه : ای مولانا ! بوبحث وکلامی شمدیلك ترك ایله ! او ذات مستعدك حالت روحانیه‌سی احوالنی بیان واو حکمتله تنویر قلوب واذهان ایت !

مثنوی

﴿ خواجه اندر آتش و درد و حنین ﴾

﴿ صد پراکنده همی کفت انچنین ﴾

« ترجمه » بازرکان ، آتش فراقـده ودرد وفریادده اویله‌جه یوز پراکنده وپریشـان سوز سویلدی .

مثنوی

﴿ کاه تناقض کاه نازوکه نیاز ﴾

﴿ کاه سودای حقیقت که مجاز ﴾

مثنوی

﴿ باده درجوشش گدای جوش ماست ﴾

﴿ چرخ در گردش گدای هوش ماست ﴾

« ترجمه » باده جوششده بزم غلیان عشقمزك دیلنجیسیدر ، چرخ دونشده بزم عقلمزك دیلنجیسیدر . « شرح » زنگین غیرمحتاج ، گدا محتاجدر . بزایسه غریق لذت ونشاط عشق ربانی اولدیغمزدن بزم اویله برعشق ولذتمز واردرکه بادۀ صوری ذوقمزك بیکده برینه مالك اولسه ایچنلری الی آخر العمر سرخوش وبیهوش ایدرایدی . چرخ تعبیر اولنان اجرام کثیره دوران‌ایدر ، امادورلری مادی ، بزم دورمزایسه معنوی وعالی اولدیغندن چرخ لسان حالایله دورمزه حیران وبزم کبی معناً تعالی ایده‌مدیکندن گدا کبی محتاج وبی‌درماندر .

مثنوی

﴿ باده ازماست شدنی ما ازو ﴾

﴿ عالم ازماهست شدنی ماازو ﴾

« ترجمه » باده بزدن مست اولدی ، بز اندن دکل! بدن وعالم بزدن وار اولدی بز اندن دکل ! « شرح » باده ذوق ونشاطمزی بیلنجه بزدن مست وحیران اولور . روح روان برمقتضای حکمت، دنیایه گلدیکندن ابدان خلق ونمایان اولدی ابداندن طولایی روح خلق اولنمش دکلدر .

مثنوی

﴿ ماچوز نبوریم وقالبها چوموم ﴾

﴿ خانه خانه کرده قالب را چوموم ﴾

« ترجمه » بز ، بال آریسنه بکزه‌رز . قالبلر موم کبیدر ؛ روحمز ، قالبی

کل، روح پرفتوح محمدیدرکه افضل الانبیا وخاتم المرسلین وفخر عالمیندر؛ حضرت مولانا فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمزك ، الله تعالی حضرتلری عذر خواهی اولدیغی کمال مرحمت ربانیه‌سیله وسورهٔ احزابك اللی برنجی وسورهٔ محرماتك ایکنجی آیات کریمه‌سیله مثبت اولدیغنی ایما بیورمشدر .

مثنوی

﴿ تافت نور صبح ما از نور تو ﴾

﴿ در صبوحی بامی منصور تو ﴾

«ترجمه» صباحك نوری تجلی ایدرك سنك نورندن نصرت بولمش، صبح سعادت باده‌سنی ایچمکده‌سك. «شرح» ظاهراً وباطناً بزم ایچون نور صباح سعادت طلوع ایتمش ایکن بزبنه عشقکله مشغولز. مصراع ثانیده : «می منصور» نصرت بولمش می عشق حقیقی اولدیغی کبی مشهور (منصور حلاج) ك ایچدیکی می عشقی ایچمکده‌یز معناسنده برایهای عاشقانه‌یی ده شاملدر .

مثنوی

﴿ دادهٔ حق چون چنین داردمرا ﴾

﴿ باده که بود تا طرب آرد مرا ﴾

«ترجمه» حقك فیض واحسانی بنی بویله مست وفیضیاب ایتدی. شراب صوری نه‌در ؟ که بکا شوق ولذت کتیره بیلسون ! «شرح» الهی سنك لذت ونشاط عشق پاکك دریاسنده مستغرقم ؛ بادهٔ صوری وجهان مادی نه اولیورکه بنی مست ومشغول ایتسون؟ سنك عشقڭز کبریاکی اونوتدیرسون؟ سنك محبتکدن بر آن بیله آیرلم .

مثنوی

﴿ صبح شد ای صبح را پشت و پناه ﴾
﴿ عذر مخدومی حسام الدین بخواه ﴾

« ترجمه » صباح اولدی ، ای صبحه معین وملجأ اولان الله تعالی حضرتلری! مخدومم حسام الدین چلبینك عذرینی سن دیله ! « شرح » حضرت مولانا غلیان عشق ربانیله فم سعادت توأم جلیلندن چیقان ابیات شریفه یی مخدوم معنویسی اولان حسام الدین چلبی ضبط وتحریر ایلر ایکن صباح اولمغه باشلامش! بو صباح ظاهر وصباح باطندرکه اوصره ده تجلیات ربانیه شبهات قلبی ازاله وشخصیت معنویه یی آفتاب حقیقینك نور ابدیسیله اماله ایلر . صباحه قدر تحریر مثنوی خدمتنده بولنان مشار الیه حسام الدین چلبیدن حاصل اولان خشنودی اوزرینه حضرت مولانا مناجات صورتیله بارگاه کبریادن تضرعاتده بولنمشدر . [الله تعالینك عذر دیلمه سی مرحمت ایتمسیدر .]

مخدومم حسام الدین چلبی کمال نحافتیله برابر تحریر مثنوی خدمتنده افنای وجود ایتمکده در ، شمدی فجر طلوع ایتمش اولدیغی حالده الٰهی ! سکا اولان عشق وعبودیتم حسبیله دها نظم مثنوی یه دوام ایدرم ، حسام الدین چلبینك ایسه بر طرفدن نحافت وجودی ودیگر طرفدن صباح نمازینی بر آن اول قیلمق آرزوی عبودیتکارانه سی میدانده ایکن ینه تربیه وعرفانی بیان عذر ایلمسنه مانع اولور ، یاخالق مطلق ! آنك عذر خواهی اول ! بکا الهام ویرکه نماز وقتی گچمدن شمدیلك تقریردن فارغ اوله یم ! طرزنده شرح اولنه بیلیر .

مثنوی

﴿ عذر خواه عقل کل و جان تویی ﴾
﴿ جان و جان تابش مرجان تویی ﴾

« ترجمه » الٰهی ! عقل کلك وجانك عذر خواهی سنسك ! جانك جان ومرجان کبی اولان قلبك ، نوری سنسك ! « شرح » اهل کشف عندنده عقل

بزم فکر وشوقمزالله تعالی حضرتلرینه منحصر وسودیکی قوللرینه احسان تجلیات خارق العاده ایچون جناب حق قادردر .

مثنوی

﴿ تو قیاس از حالت انسان مکن ﴾

﴿ منزل اندر جور ودر احسان مکن ﴾

« ترجمه » سن انسانلرك حالتندن قیاس ایتمه ! منزلی جور واحسان ایچنده اتخاذ ایتمه ! « شرح » اولیاءاللهك حالات سعادت آیاتنی سائر انسانلرك حاللرینه قیاس ایتمه ! اوزمره عالی ومادیون سفلیدر .

مثنوی

﴿ جور واحسان رنج وشادی حادثست ﴾

﴿ حادثان میروند حقشان وارثست ﴾

« ترجمه » جورواحسان ، رنج وشادی حادثدر؛ حادثلر هلاك اولوب کیدر. حق جمله یه وارثدر. « شرح » جوروجفا ورنج وصفارهپ فنا اولور . بونلره حصر محبت حمق وجهالتدر . سورهٔ قصصك سکسانسکزنجی آیت کریمه سنده : (ولاتدع مع الله الهاآخر لااله الاهو کل شئ هالك الاوجهه له الحکم والیه ترجعون) بیورلمشدر . معنای شریفی : « الله تعالی ایله برابر بشقه اللهه دعوت وبشقه یه عبادت ایتمکز ؛ وجه اللهدن غیری هرشی هالکدر . حکم اول الله تعالی یه مخصوص اولوب سز اکا رجوع ایدیجیسکز. » سورهٔ رحمانك یکرمی التنجی ویکرمی یدنجی آیت کریمه سنده : ﴿ کل من علیها فان ویبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی: « هرکیم یرك اوزرنده در، فانی اولوروسنك ربکك ذاتی باقی قالیرکه جلال وعظمت واکرام وانعام صاحبیدر . » سورهٔ عمرانك یوز سکسانجی آیت کریمه سنده شویله بیورلمشدر: ﴿ ولله میراث السموات والارض والله بما تعملون خبیر ﴾ معنای شریفی : « کوکلرك ویرك میراثی الله تعالی ایچوندر اولشیئی کی ایشلرسکز الله تعالی خبرداردر . »

مثنوى

﴿ شرح كل بكذار از بهر خدا ﴾
﴿ شرح بلبل كو كه از كل شد جدا ﴾

« ترجمه » الله ایچون کالك شرحندن کچ! کلدن جدا اولان بلبلك شرحنی سویله!
« شرح » الله رضاسیچون جمال بی‌مثال صمدانی‌یه متدائر افادات عشق آیاتکی شمدیلك افاده‌دن واز کچده بلبل‌مثال اولان عاشق خدانك احوال هجران اشتمالنی شرح و ایراد ایت!

مثنوى

﴿ ازغم و شادی نباشد جوش ما ﴾
﴿ باخيال ووهم نبود هوش ما ﴾

« ترجمه » شوق وغلیانمز، محزونیت وممنونیتدن دکلدر. عقلمز خیال ووهم ایله دکلدر. « شرح » بزکه عاشق حقیقی یز! شوق و جوشمز غم و شادیدن و عقلمز وهم و خیالدن حاصل اولماز. محبت صمدانیه‌دن وتجلیات رحمانیه‌دن اولور.

مثنوى

﴿ حالتی دیکر بود کان نادر است ﴾
﴿ تومشو منکر که حق بس قادراست ﴾

« ترجمه » حالتمز بشقه ونادر برحالتدر، سن منکر اولمه! جناب حق زیاده قادردر. « شرح » تجارب دنیویه ومادیه‌سنه مستنداً بر ظاهربین دیه بیلیرکه: عاشق اولان برانسان نه ایچون غم وشادیدن متأثر اولماز و بزه بکزمز؟ بویله برمعارضه قارشی قطب العارفین مولانا حضرت جلال الدین بیوریورلرکه: حالمزی منکر اولمه!

« ترجمه » ای محبوب حقیقی! هر صباح كه: مشرقدن یوز كوستردی . چشمهٔ مشرق، یعنی كونش سنی جوشده بولدی . « شرح » ای خالق بی نظیر! سن او، قادر مطلق وستار العیوبسك كه هر صباح كونش طوغدقجه سنك نور وفیضكه قارشی ذره كبی قالدی .
زیرا نور پاكك بر طرفدن عالم مادی و روحانی‌یی تنویر و احیا، دیكر طرفدن سحاب خطایایی كمال مرحمت و سطوتكله ازاله و امحا ایدر .

مثنوی

﴿ چه بهانه میدهی این شیدات را ﴾

﴿ ای بهانه شكرین لبهات را ﴾

« ترجمه » دیوانهٔ عشقكه نه ایچون بهانه ویررسك ؟ ای شكردن طاتلی دوداقلرینه بهااولمیان دلدار ! « شرح » آلهی سنك دریا عشقكه طالمش و آتش هجرانكده یانمش ، جمالكه مفتون اولمش بنم كبی بر عاشقی نه ایچون دها دنیاده براقیر ووصلتكی اسباب كثیره ایله تأخیر ایدرسك؟ ای ربم! حكم رحمانیه وتجلیات لطیفهٔ صمدانیك بی حد وحسابدر .

مثنوی

﴿ ای جهان كهنه را توجان نو ﴾

﴿ ازتن بی جان ودل افغان شنو ﴾

« ترجمه » بو اسكی دنیانك تازه روحیسك ! روحسز، كوكاسز بدندن فریادی ایشیت! « شرح » ای قادر مطلق! باقی دائمی یالكز سنسك! تحولات كثیره و غموم وافره‌دن ذاتاً كهنه‌لشمش اولان جهانك بقاسی یوقدر . فیضك جان نو كبی انی هر آن احیا ایدر . بو كمال قدرت و عظمت ربانیه‌كك زكاتی اولمق ایچون عاشقین حقیقینك فریاد متضرعانه‌سنی الوهیتكه مخصوص اولان كیفیتكله ایشیت و جمله‌سنه مرحمت ایت ! دیمكدر .

قرآنیه‌دن بی خبر اولمقدر . ثالثاً: جمال باکمال خدایی هرکس اقرار ایدوب لسان بشریتده ایسه جمالك اك مؤثر تعریفی ناز وغمزه‌کبی تعبیرات‌ایله حاصل اوله‌جغی بدیهیدر .

مثنوی

﴿ من حلالش کردم ارخونم بریخت ﴾

﴿ من همی کفتم حلال اومی کریخت ﴾

« ترجمه » اکر قانمی دوکسه بیله بن حلال ایتدم . بن دائما قانم حلال اولسون دیدم. اوایسه کتدی. « شرح » استحصالی رضای کبریا ایچون شدت عشقم حسبیله جهاد اکبرمعنویده قانمك دوکولمسی وحیات صوریه‌مك ترکی ایچون نه‌قدر استرحام ایتمش ایسه‌مده حکمت خدا بوکارضا کوسترمدی . الآن صوری حیاتده وفراق وهجرانده براقدی .

مثنوی

﴿ چون کریزانی زنالهٔ خاکیان ﴾

﴿ غم‌چه ریزی بردل غمناکیان ﴾

« ترجمه » طوپراغه منسوب اولان آدملرك ناله‌سندن قاچدیغك حالده اهل غمك قلبنه نه‌ایچون غم والم دوکرسـك ؟ « شرح » ای محبوب حقیقی ! سنك فراق وهجرانکده قالان وخاکدنیایه منسوب‌اولان عاشقینك فریاد واسترحاملرینه اجابت بیورمیوب دهابرمدت دنیاده محترق‌اولملرینی مناسب‌کوریورسك! غم والم فراقکی نه ایچون قلبلرنده تکثیر وحسیات طاقت فرسا‌ایله ناله وفریادلرینی تزیید ایدیورسك ؟

مثنوی

﴿ ای که هرصبحی که از مشرق بتافت ﴾

﴿ همچوچشمهٔ مشرقت درجوش یافت ﴾

« ترجمه » عاشقلق بو هر ایکی حالتدن دها یوکسکدر. عاشقلق بهارسز وخزانسز تازه وتردر. « شرح » عاشقلق جهانی، احوال فانیه‌دن دها عالیدر، اومرتبهٔ عالیه‌ده بولنان برعاشق حقیقی‌یی ، غبار غم وشادی بوله‌ماز .

مثنوی

﴿ ده‌زکات روی خوب ای خوب رو ﴾

﴿ شرح جان شرحه شرحه باز کو ﴾

(ترجمه » ای کوزل یوزلو ! کوزل یوزینك زکاتنی ویر ! پارچه پارچه اولمش جانك شرحنی تکرار سویله! « شرح » فوق‌العاده عشق وجذبه ایله سویله‌نن بوبیت شریف محبوب حقیقی‌یه خطابدر. یاارحم‌الراحمین! مالك اولدیغك قدرت وجمال باکمالك زکاتی اولمق اوزره خطایا وقصورمزی عفوایله ! لقای‌ـ نور احتوای ربانی‌یی بزه کوستر! که بعدالهجران ذوق‌ولذت نامتناهیهٔ وصلت‌ایله دریای مرحمتکزه واصل اوله‌لم !

مثنوی

﴿ کز کرشمهٔ غمزهٔ غمازهٔ ﴾

﴿ بر دلم بنهاد داغ تازهٔ ﴾

« ترجمه » محبوبهٔ‌عشقبازك کوز سوزمه‌سی نازی کوکلك اوستنه تازه یاره آچدی . « شرح » محبوب حقیقی یکی برتجلی‌ایله عشقی مزداد وقیود بشریه‌دن آزادایدر. عالم‌عشقك سنوحاتنه واقف اولمیان بعض‌انسانلرك خاطرینه کلیرکه: الله تعالی حضرتلرینه کرشمه وغمزه‌کبی تعبیرات نصل‌لایق اوله‌بیلیر؟ ابتدا بوابیات‌ـ شریفه بالاده عرض اولندیغی اوزره شدت‌وغلیان شغف ومحبتده ایراداولنمشدر. عقل ظاهر بو عالمی اصلا فهم ودرخاطر ایده‌مز؛ ثانیاً: تشبیه صورتیله ایراد اولنور ، محل تعریض قالماز. تشبیهاته تعریض ایتمك « یدالله » کبی تشبیهات‌ـ

متعلق فرح بخش اولان احوالدن ممنون اولوب کولرایسه اویله تحولات وتغیراته بسته ومقید اولان کوکل صاحبی، عاشق حقیقی اولەماز ؛ کورمك ایسترایسه غم وصفا کبی قیود فانیۀ دنیویه‌دن کندینی قورتارملی، ذات معنویسنی حب حق ایله ابقا ایتملیدر .

مثنوی

﴿ آن که او بستۀ غم و خنده بود ﴾

﴿ اوبدین دو عاریت زنده بود ﴾

« ترجمه » او کیمسه غمه وکولمکه باغلامش اولور، بو ایکی سببله اوعاریة دیریدر. « شرح » غم وسرورایله مقیداولان کیمسه، ذوق حقیقیدن محرومدر. آنك ذوق وحیاتی غم وخنده کبی هر آن کرفتار تبدلات اولان احوال فانیه‌دن نبعان وکندینی بی امان ایدر .

مثنوی

﴿ باغ سبز عشق کو بی منتهاست ﴾

﴿ جز غم و شادی درویس میوهاست ﴾

« ترجمه » عشق آلهینك باغچه‌سی نهایتسزدر . غمدن ، سوینجدن انده چوق میوه‌لر واردر. « شرح » غم وشادی وبوکبی فانی وجسمانی احوالدن متأثر اولانلر بی‌قرار وبالکز عاشقین کام یاب مسار اولور. حضرت شیخ اکبر، فصوصك ابتداسنده: انسانلرك بیلدکری اسما وصفات الهیه‌دن ماعدا اسماوصفات واردرکه حسابه کلمز وعقل ظاهر انلره ایرمز. بیورمشدر .

مثنوی

﴿ عاشقی زین هردو حالت برتراست ﴾

﴿ بی بهار و بی خزان سبز و تراست ﴾

« ترجمه » بو بيان ايلديكم كافهٔ حقائق موجوددر ؛ كل ! اى كن امرينى ويرن خداى متعال حضرتلرى ! رجا و بيان وسوزدن منزهسك !
« شرح » بو بيان ايلديكم فناى وجود واستغراق جانان كبى حقائق، موجود ايسه‌ده اى خداى متعال حضرتلرى ! ينه‌سنك ذكر ومرحمتك اورته‌يه كلسون! كرچه كل وكلسون كبى عبارات وتعبيراتدن منزهسك !

مثنوى

﴿ جسم جسمانه تواند ديدنت ﴾
﴿ درخيال آرد غم و خنديدنت ﴾

« ترجمه » جسم سنى جسمانه كورمكه قادر اولور ، سنك غم وخنده‌كى خياله كتيرر . « شرح » اى محبوب حقيقى ! روحانى اولميان! انسانلر سنك مخلوقاتكدن يالكز ماديات وجسمانياتى كوروب احوال روحانيه‌يى رؤيتدن وادراك ايتمكدن محرومدر. مرتبهٔ عاليهٔ معنويه‌يه وارميانلر ايشتديلركه سن خيرى سور وشرى سومزسك ! ظن ايدرلركه شر اوله‌رق برفعل اجرا اولنسه، انسانوارى غم چكر ، خيرايشلرنده ممنون اولوب كولرسك ! حالبوكه حقيقتده سن، خيرى وشرى نهى ايلدكسه‌ده غم وخنده‌كبى شيلردن ومشتهياتدن كلياً منزه وبريسك! سكا بويله شيلر اسناد ايتمكه سبب، انسانلرك خيالاتيدر. مصراع اول : استفهام‌ انكارى اولمق‌ده ممكندر، اوحالده: جسم اولان بدن وحواس سنى جسمانى صورتيله هيچ كوره بيليرمى ؟ اصلا كوره‌مز . ديمكدر .

مثنوى

﴿ دل كه اوبستهٔ غم وخنديدنست ﴾
﴿ تومكو كه لايق اين ديدنست ﴾

« ترجمه » بر كوكل كه غم وخنده‌يه باغلانمشدر، سن ديمه‌كه جمال باكمال الٰهى‌يى بو كورمكه لايقدر . « شرح » بر كوكل كه بلا ومصيبتدن غم چكر ودنيايه

صوريه‌سی، حقیقتده هلاك اولمش وصـورت بین اولانلرجه‌بیله هلاکلری محقق بولنمشدر. بناءً علیه عاقل وکامل اولان انسان قلبا ولساناً دیرکه :ای‌خالق لم‌یزل ، باقیٔ حقیقی‌بالکز سنسك ! مصراع ثانیده « آنك » ده‌کی «ك» تصغیر ایچوندر . بونك استعمالی کمال عشق ومحبتدن عاشقانه برادای محبتدر .

مثنوی

﴿ این من ومابهر آن بر ساختی ﴾

﴿ تاتو باخود نرد خدمت باختی ﴾

« ترجمه » بو ، بن ، بزکبی تعینـات کثیره‌یی آنك ایچون یاپدك که سن کندکله خدمت اویونی اوینایه‌سك! « شرح » ای خالق لم‌یزل ! بو تعینات‌صوریه کلیاً فانی وبلکه خیالیدر: بوکائناتی قدرت وحکمت ربانیه‌کله سلك‌وجوده کتیریشك (کنت کنزاً مخفیاً واحببت ان اعرف) حکمتنی اجرا وانس وجن وسائر کافهٔ مخلوقاتی عبادتکله احیا ایتمك ایچوندر ،

مثنوی

﴿ تامن وتوها همه یك‌جان شوند ﴾

﴿ عاقبت مستغرق جانان شوند ﴾

« ترجمه » حتی بن، سن‌هپسی برجان اولورلر. عاقبت مستغرق جانان اولورلر.

« شرح » عاشق حقیقیلرك وصلت وهجران کبی مرتبه‌لری مساوی وجمله‌سی‌یك دلدر. نور یزدان ارواح مقدسه‌یه بلا حائل فیض رسان اولنجه ضیاء شمسك سـطوتنده نجوم نابدید اولدیغی کبی تعینات کثیره‌ده نادیده ، اونور ایچنـده مستغرق اولور .

مثنوی

﴿ این همه هست وبیا ای امرکن ﴾

﴿ ای منزه ازبیان واز سخن ﴾

مثنوی

﴿ آستان و صدر درمعنی کجاست ﴾

﴿ ماومن کوآن طرف کان یارماست ﴾

« ترجمه » معنویاتده اشاغی ، یوقاری نره‌ده‌در؟ بزوبن نره‌ده‌ر ؟ اوطرفده‌که بزم یارمز انده‌در . « شرح » آستان، صدر ، بن، شو بوکبی تعبیرات بوجهان - صوریده مهما امکن حقائقی اکلامق ایچون استعمال اولنور. یوقسه مقام‌وحدتده بومغایرات وتعینات بولنماز .

مثنوی

﴿ ای رهیده جان تو از ماو من ﴾

﴿ ای لطیفهٔ روح اندر مردوزن ﴾

« ترجمه » روحی بز ، بن قیدندن قورتولمش، معنوی حیات بولمش ای ارکك وقادینده اولان روحك لطیفه‌سی ! « شرح » لطیفهٔ روح اصطلاحات - تصوفیه‌ده بر حالت روحانیه‌یه دیرلرکه عبارات ایله تعریفی ممکن دکلدر. زیرا اکا دائر ، نه لسانك الفاظی ونه‌ده عقل‌ظاهرك قوتی واردر .

مثنوی

﴿ مردوزن چون یك شود آن یك تویی ﴾

﴿ چونکه یکها محو شد آنك تویی ﴾

« ترجمه » ارکك وقادین، شو بو مغایرات وتعینات یکسان اولنجه وبرلکلر یعنی کثرت اعداد ایله تعینات اورته‌دن قالقنجه باقی قالان یالکز سنسك! « شرح » خیال کبی مستعد محواولان مردوزنك ابدانی وسائر تعینات وتغیرات

« ترجمه » بن جان جانندن ، یعنی مطلوب حقیقیدن شکایت ایدرم . بن شکایت ایدیجی دکلم ، یالکز حکایت وروایت ایدرم . « شرح » محبوب حقیقی‌یه خوش و لطیف کلدیکنی بیلدیکم ایچون فریاد ایدرم . یوقسه جانمك جانی اولان دوست حقیقیدن شکایت ایتمم . عوام خلقك آ ایشدیغی کبی بزه نه ایچون نعمتلر ویرلدی ؟ یانه ایچون بلالر ویرلدی ؟ یوللو جاهلانه نالەلرده بولنمم . مناظر حقیقیهٔ عشقی روایت ایدرم دیمکدر .

مثنوی

﴿ دل همی کوید ازو رنجیده ام ﴾

﴿ وز نفاق سست می‌خندیده ام ﴾

« ترجمه » کوکل دائما اندن بن اینجندم دیر . بن آنك بوضعف ونفاقنه کولرم .

مثنوی

﴿ راستی کن ای تو فخر راستان ﴾

﴿ ای توصدر و من درت را آستان ﴾

« ترجمه » طوغریلق ایت! ای طوغریلرك وسیلهٔ افتخاری! سن صدر کائناتسك وبن سنك قپونك آستانی‌یم ! « شرح » بوخطاب کرفتار هجران اولان عاشق جانبندن محبوب حقیقی اولان جناب خدایه ویا فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمزه ویامظهر حقیقت محمدیه اولان قطب اعظمه‌در .
بن آستان باب یعنی قپو اشیکی کبی سنك فرمان واراداتکه قارشی رومال ، شاهین هجرك پنجه‌سنده پامال اولدم . بو خطاب فخر عالم علیه‌الصلاة والسلام افندمز حضرتلرینه اولنجه : ای ﴿فاستقم کما امرت﴾ فرمان آلهیسیله سرفراز ، ﴿فخر عالم﴾ نام‌نامیسی‌ایله کافهٔ کائناته نورانداز اولان نبی‌ذیشان! بن دنیاده کرفتارهجران اولدیغمدن بکا عدالت وشفاعت ونجات احسان ایت ! دیمکدر

« ترجمه » کندی علت وردرمه عاشقم ؛ بوده فرد و بی نظیر اولان شاهمك خوشنودلغنی قازانمق ایچوندر . « شرح » بن اودرجه‌ده عاشقم‌که چکدیکم رنج وجفا باعث استحصال رضای کبریا اولدیغنی بیلدیکمدن رنج ومحنته عاشق اولدم ودرد وجفایی محبوب کبی ارادم .

مثنوی

﴿ خاك غم را سرمه سازم هر چشم ﴾

﴿ تاز کوهر پرشود دو بحر چشم ﴾

« ترجمه » غم طوپراغنی کوزلریمك سلامتی ایچون سرمه یاپارم‌که ایکی کوز دریاسی کوهرلرله طولسون! « ترجمه » اکثر انسان غمدن خوف واجتناب ایدر ، بن بالعکس غمی سورم ، وتزیید نوربصیرت ایچون سرمهٔ بلایی جواهر کبی بصر بصیرتمه سوررم که مانند دریتیم قیمتدار ومعتبر اولان دموع عشق انکیزایله کوزلرم طولسون! غم صورتا الم نمادر. اماحقیقتده صابرین‌ایچون فیض وسعادت افزادر .

مثنوی

﴿ اشك کان از بهر اوبارند خلق ﴾

﴿ کوهرست واشك پندارند خلق ﴾

« ترجمه » حق‌یولنده خلقك کوزلرندن یاغمور کبی اینن کوزیاشی کوهردر، کرچه انسانلر آنی کوز یاشی صانیرلر . [عشق یولنده اغلایان کوزلرك اشتیاق۔ بصیرتکارانه وعاشقانه‌سنی لسان حقیقتدن نقش ایدن شوبیت‌شریف نه‌قدر عالی ومؤثردر .]

مثنوی

﴿ من زجان جان شکایت میکنم ﴾

﴿ من نیم شاکی روایت میکنم ﴾

تصل آجی آجی اغلامازکه تارك ایام هجران دکلدر . وجود مجازینك فناسیله واصل محرم سرای جانان اولان انبیا وعاشقین وشهدا وصلحا زمرهسنده واوحلقهٔ عالی ایچنده بولنمیور. بالعکس بودنیای پرجفاده بیگانه وغریبانه بولنیور.

مثنوی

﴾ چون نباشم همچوشب بی روز او ﴿

﴾ بی وصال روی روز افروز او ﴿

« ترجمه » آنك رؤیت جمالندن محروم اولدیغم حالده کوندوزسز کیجه کبی قارانلقده یم . آنك کوندوزه پرتو ویرن وصالندن اوزاق اولدقجه ظلمت غمده قالیرم . « شرح » یارحقیقیمك یوم وصالی بر آفتاب معنویدرکه نوری ذوقی توصیفه صیغماز. دوستمك روی روز افروزی پرتجلیٔ جمالیدرکه انی کلمات ایله بیان ایتمك ممکن دکلدر ؛ امایوم وصاله قدر قلبم نالان وحزین وبی درمان اولهجقدر .

مثنوی

﴾ ناخوشی او خوش بوددر جان من ﴿

﴾ جان فدای یار دل رنجان من ﴿

« ترجمه » آنك ناخوشلغی جانمك اوستنه خوش ولطیف اولور ؛ بنم کوکل اینجیدن یارمه جان فدا اولسون ! « شرح » یارحقیقینك بکا ویردیکی اذا وجفا طاتلی بر کوکل غداسیدر. بن جانمی بکا رنج ومحنت ویرن جانانمه فدا ایدرم که هررنج کران کورونن تجلیسی بکا برکنجینهٔ احساندر .

مثنوی

﴾ عاشقم بر رنج خویش و درد خویش ﴿

﴾ بهر خشنودیٔ شاه فرد خویش ﴿

« ترجمه » بونك شرحندن واز كچدم . او ، اون كوكللو اولان دلبرك جفاسندن شكايت ايدرم. « شرح » بو بيت شريفده غليان و شدت عشق ربانى ايله ايراد اولنمشدر. غيرت للهى شرحدن واز كچەرك يارحقيقينك آتش جفاسندن شكايت ايدلمشدر . يارحقيقى‌يى نكار تعبير ايلمك حقك كمال جمالنى ، اون كوكللو ديه توصيف ايتمك تجليات عظميه ومتنوعهٔ ربانيه‌يى عاشقانه تعريف بيورمقدر . بوندن صكره كله‌جك قرق بر بيت شريف محبوب حقيقى‌يه دائردر. اكثر تشبيه صورتيله وفوق‌العاده شدت عشق ايله ايراد ايدلمشدر .

مثنوى

﴿ نالم ايرا نالها خوش آيدش ﴾

﴿ ازدو عالم ناله وغم بايدش ﴾

« ترجمه » فرياد ايدرم . محبوب حقيقى‌يه نالەلر خوش كلير ؛ ايكى عالمده ناله وغم كركدر . « شرح » بن ناله وفريادايدرم ؛ زيرا كمال محبت ومرحمتدن متحصل نالەلر محبوب حقيقى‌يه خوش كلير . دها مرتبهٔ مطلوبه‌يه وارميان وحسب‌البشريه معصيت ايشله‌ين انسانلر ايچون الك بيوك چارهٔ نجات ، اجراى وظائف مشروعه ايله برابر كمال محبتدن ظاهر اولان ناله وفريادد‌ر . محبوب حقيقى‌يه ايكى عالمده ناله وغم كركدر بيورلمسى دنياده هجران زده اولانلرله آخرتده اصحاب عشقك محبتلرى و شايان عفو بولنان عذاب ديدكانك فريادلريدركه جملەسنك محبت وفريادى غم وناله تعبير اولنمشدر .

مثنوى

﴿ چون ننالم تلخ از دستان او ﴾

﴿ چون نيم در حلقهٔ مستان او ﴾

« ترجمه » اونك قصهٔ هجرانندن نصل آجى فريادايتميه‌يم؟ چونكه مستلرينك حلقه‌سنده داخل دكلم ! « شرح » دنياده قصهٔ هجرانى يادايدن عاشق شيدا

برقولنه مرحمت ایدوب اوقول مظهر تجلیات اولدقدن صکره اکر عشق ومحبتنی الله تعالیدن غیری برشیئه حصر ایده جك اولسه غیرت اللهانی کرفتار بلایاومتأذی واووجه ایله ینه طریق حقه ارجاع ایله عالی ایدر .

مثنوی

﴿ غیرت حق بر مثل کندم بود ﴾

﴿ کاه خرمن غیرت مردم بود ﴾

« ترجمه » غیرت حق مثالده بغدای اولدی . آدمك غیرتی خرمن صمانی مثابه سنده قالدی. « شرح » بغدایه نسبةً صمان نصل قیمتسز ایسه غیرت خدایه کوره انسانك غیرتی ده اونسبتده عادیدر. حقدن ظهورایدن حکم وغیرت مؤمن ایچون حقیقتده سلامتدر .

مثنوی

﴿ اصل غیرتها بدانید از اله ﴾

﴿ ان خلقان فرع حق بی اشتباه ﴾

« ترجمه » غیرتلرك اصلنی اللهدن بیلکز ! مخلوقاتك غیرتی غیرت حقدن بر فرع و جزء اولدیغی شبهه سزدر . « شرح » بوابیات شریفه ایله سالکینه مکرراً تنبیه بیوریلیورکه عقل وفکری ارادات ربانیه یه حصرایتملی! اوارادات - جلیله یی بحق قبول واجرا ایدنلر روحاً وبدناً کسب قوت وترقی ایدر .

مثنوی

﴿ شرح این بکذارم و کیرم کله ﴾

﴿ از جفای آن نکار ده دله ﴾

برشرف عظیم ایسه‌ده شرف همنشینی‌یه کوره ادبار وشیندر . رضای باری‌یه شایان ومظهر تجلیات فراوان اولان برذات مؤخراً سائرلرینك منزله‌سنه تنزل انك ایچون تذللدر .

مثنوی

﴿ دست بوسش چون رسید از پادشاه ﴾

﴿ کر کزیند بوس پا باشد کناه ﴾

« ترجمه » پادشاهدن ال اوپمك مرتبه‌سنه ایریشنا کرایاق اوپمه‌یی اختیار ایلسه کناه اولور . [بوبیت شریف آتیده‌کی بیت شریف ایله اکمال بیورلمشدر.]

مثنوی

﴿ کرچه سربر پانهادن خدمتست ﴾

﴿ پیش آن خدمت خطا وذلتست ﴾

« ترجمه » کرچه باشی اایاق اوستنه قومق خدمت وشرف ایسه‌ده ال اوپمك خدمت وشرفنه کوره اثرخطا وذلتدر. « شرح » پادشاهك اایاغنی اوپمك بیوك برشرفدر ، اما او ، ذاتکه پادشاهك النی اوپمك شرفنه مظهر اولمشدر. انك ایچون پابوسی ادبار صایلمشدر ؛ الحاصل انسانه شایان اولان کیفیت دائما ترقی ایتمکدر .

مثنوی

﴿ شاه را غیرت بود بر هرکه او ﴾

﴿ بر کزیند بعد از انکه دید رو ﴾

« ترجمه » شاهه غیرت اولور ، هرکیم اونك اوزرینه شاهك یوزینی کوردکدن صکره بشقه‌یی اختیار ایلر. « شرح » جناب واجب الوجودکال لطف وجود ایله

« ترجمه » هركيمك نمازنده محرابى عين اولدى ؛ [يعنى حقيقى عيناً كوردى.] اونك ايمان جانبنه كيتمسى عيب وشين اولديغنى بيل ! « شرح » كورمديكى حالده برانسان روحانيته ايمان ايتسه غايت مقبولدر. اما ايمان ايله رؤيت اسراره ومنزل مقصوده واصل اولور ايسه او انسان ايچون لفظا ايمان زائد قالير . زيرا ايمان كورمديكنه ايناننمقدر . كوردكدن صكره ايمان ايدرم ديمك لزومسزدر ؛ اكا لايق اولان صورت شكر وعبادتدر .

مثنوى

﴿ هركه شد مر شاه را او جامه دار ﴾

﴿ هست خسران بهر شاهش اتجار ﴾

« ترجمه » هركيم شاهه اثوابجى اولسه ، شاهى ايچون اكا تجارت خسران وزياندر . « شرح » برشاه عالى جاهه كسب عبوديتله مقربيندن اولمش ذات مقامنى غائب ايله مشغول تجارت اولسه كرچه تجارت باعث استحضار ثروت ايسه ده شاهدن آيريلان مقربه كوره خسران وزياندر ؛ انسان مستحق ترقى اولوب حضور شاهدن افتراق ايتمسى تدنيدر .

مثنوى

﴿ هركه باسلطان شود او همنشين ﴾

﴿ بر درش شستن بود حيف وغبن ﴾

« ترجمه » هركيم سلطانه همنشين ومصاحب اولور ايسه او كيمسه ايچون شاهك قپوسى اوزرينه اوطورمق يازق ، عقلسزلقدر . « شرح » سلطان خدمتنده كسب اعتبار ايتمش وهمنشينى اولمش برذات بعده شرف همنشينيدن محروميتله براى خدمت قپولرده اقامت ايدر ايسه كرچه سلطانك قپوسنده ده اوطورمق حد ذاتنده

اولمق طرف‌حقدن ممنوعدر. فخرعالم عليه‌الصلوةوالسلام افندمز حضرتلرى: ﴿ان سعداالغيور انا اغير من‌سعد والله اغيرمنى ومن‌غيرته حرم‌الفواحش ماظهروما بطن﴾ يعنى: «اصحاب كرامدن سعد غيور در ، وبن سعددن دها غيورم ، والله‌تعالى حضرتلرى بندن دها غيوردر وغيرتندن ظاهر وباطن اولان فواحشى منع ايتدى.» بيورمشلردر. بوحديث شريفك سبب‌ظهورى بودر: برخاتونه زنا افترا ايدنلر ايچون شرعاً حد وجزا ارلديغنى حضرت سعد ايشيدنجه فخر عالم عليه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينه عرض ايتديكه : يافخر عالم ! اكر بن كندى خانه‌مده حرممله زنا ايدر برآدم كوروبده بلاشاهد بوحقيقتى بيان ايتسه‌م مفترى عد اولنور ، جزاديده اولورم ؛ شاهد ارامق ايچون كيده‌جك اولسه‌م بن كلنجه‌يه قدر حرمم حامل قالمش اوله‌بيلير . اكر بوحال اوزره سكوت ايتسه‌م غيرت بنى هلاك ايدر . بونك اوزرينه خاتم‌الانبيا عليه افضل التحايا افندمز بوحديث شريف ايله درجات غيرت وحكمتى‌افهام بيورمشلردر .

مثنوى

﴿ اوچو جانست و جهان چون كالبد ﴾

﴿ كالبد از جان پذيرد نيك و بد ﴾

« ترجمه » او ، خالق جهان ، جاندر . جهان قالب كيدر . قالب ايى وفنايى جاندن قبول ايدر . « شرح » جهان ، حكمت وغيرت الهيه‌يه نسبةً عادى قالب كيدر . انسانلرده‌كى همت وغيرت بك جزئيدر . جهانده صورتا بعض نابجا كوريلن احوال يا متجاسرينه معناً جزا ويا ديكر صورتله بردرس‌عبرت افزادركه عقل صورى آكلامقدن عاجزدر .

مثنوى

﴿ هركه محراب نمازش كشت عين ﴾

﴿ سوى ايمان رفتنش ميدان توشين ﴾

« ترجمه » تاكه بو سوز هرقولاغه كلسون. يوز « لدن » سرندن سويلدم .

« شرح » سر لدن هركسه اظهار ايدلسه اذهانك عدم اقتدار وتحملندن ناشى بر چوق قيل وقال وبلكه جدال وقوع بولور . همده تخم فيضك هرمزرعهٔ غير مستعده‌زرعى اسراف اولديغندن سر لدندن ، مثلا طقسان طقوزى اخفا وياالكز يوزده برينك حكايات اره‌سنده اظهارى ايله اكتفا ايدلمشدر .

« تفسير قول حكيم سنائى رحمة الله عليه »

« هر چه ازراه وامانى » « چه كفران حرف چه ايمان »

« هرچه‌ازدوست‌دورافتى » « چه زشت آن‌نقش‌وچه‌زيبا »

حكيم سنائى رحمةالله عليه قولنك تفسيريدر . حكيم مشاراليه بيوررلركه : «هرنه‌سبب ايله طريق امن وحقدن كرى قالير ايسك اوحرف وكلمه ، ايستر كفر، ايستر ايمان اولسون سكا مساويدر ؛ هرنه سببله دوستدن اوزاق دوشسك او نقش وسبب چيركين اولمش، كوزل اولمش نه‌فرقى واردر ؟ »

مثنوى

« جمله عالم زان غيور آمدكه حق »

« برد در غيرت برين عالم سبق »

« ترجمه » جمله عالم او سببدن غيور كلديكه : الله تعالى حضرتلرى غيرتده بو عالم اوزرينه سبق وتقدم ايتمشدر . «شرح» غيرت اوچ معنايه كلير. برى: بلا فتور چالشمق ؛ ديكرى : كنديني وسائرلريني فناقلردن وقايه ايتمك ؛ اوچنجيسى : كنديه عائد اولان شيئ رضاسى اولمقسزين بلا مناسبت مشروعه بشقه آدمك النه كچمكه مساعده ويرمامكدر . بيت شريفك شرحنه كلنجه : جمله انسانك حسيات واقتدارينه كوره غيور اولملرى هركسدن اول غيرتى خالق لم يزل حضرتلرى اختياربيورمسندندر. مشروع اولميان شيئه مالك

مثنوی

﴿ من زشیرینی نشستم روترش ﴾

﴿ من زبسیاریٔ کفتارم خمش ﴾

« ترجمه » بن طاتلیلقدن طولای یوزی اکشی طوردم . بن چوق سوز بیلدیکمدن صوصدم . « شرح » عاشق حقیقی فوق العاده مستریح القلب وشیرین حال ایکن بوذوق درونی‌یی خلقه اوزون اوزادی نقل وحکایه ایتسه فخر وکبر شائبه‌سی چیقار . قرآن عظیم الشانده : ﴿ ان الله لایحب کل مختال فخور ﴾ یعنی: جناب مولا کافهٔ متکبر ومفتخر اولانلری سومز ؛ بیورلمشدر . عاشق ذوق معنوی‌ی ایله شیرین کام ایکن حزن عاشقانه‌سیله محزون الحال کوروندی یوزی اکشی بولنمق طرزنده افاده اولنمشدر

مثنوی

﴿ تاکه شیرینیٔ ماازدو جهان ﴾

﴿ در حجاب روترش باشد نهان ﴾

« ترجمه » تاکه بزم لذت وملاحت قابیه‌مز ایکی جهانده [یاخود ایکی جهان اهلندن] اکشی یوزلیلك پرده‌سنده کیزلنمش اولدی. « شرح » عاشق حقیقی شیرینیٔ قلبی وصفای درونی‌یی ترش رویی پرده‌سیله ایکی جهان اهلندن ستر ایتمسی ایکی جهان اهلنه اولان کمال محبتدن حاصل اولور ؛ زیرا ساکنان دوجهان کندیلرینك مالك اولمدقلری برذوق عظیم قلبی‌یی بشقه‌سندن بیلسه‌لر محرومیتلری حسبیله باکه قلبلری منکسر ومنکدر اولمش اولور .

مثنوی

﴿ تاکه درهر کوش ناید این سخن ﴾

﴿ یك همی کویم زصد سرلدن ﴾

کوهری برپارچه اکمکه ویرر. «شرح» اجرای ارادات ربانیه‌نك قدر وقیمتی حسابه کلمز نعم متنوعه ایکن پدرندن وشوندن بوندن ایشتمش وفقط چالیشمامش اولدیغندن اوانعامی خواروبی اعتبار ظن ایتدك وترك واهمال ایلدك . بوحال اطفالك احوالنه مشابهدرکه اللرینه کچن برکوهر کران قیمتی برنان پاره‌یه مقابل ویروب فدا وهبا ایدر .

مثنوی

﴿ غرق عشقی شوکه غرقست اندرین ﴾

﴿ عشقهای اولین و آخرین ﴾

« ترجمه » برعشقده مستغرق اول که آنك ایچنده اولین و آخرینك عشقلری غرق اولمشدر. « شرح » سبق ایدن بش عدد بیت شریف ایله سالکینك ابتدا کی حالات وتمنیاتی تعریف بیورلمشدر. شمدی حضرت مولانانك عالی اولان عشق با کی غلیان ایتدیکندن اویله بردریای عشق محبته مستغرقم که اولین و آخرینك کافهٔ عشقلری اوعمان فیض اقترانایچنده غرق اولدی. سوزلریله مقام عالئ احمدیدن حکمت عشق بیان بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ مجملش کفتم نکردم من بیان ﴾

﴿ ورنه هم افهام سوز دهم زبان ﴾

« ترجمه » بحثی اوزاتمه‌دن قیصه سویلدم؛ یوقسه هم عقللر، هم دیللر یانار « شرح » احدیت ودریای عشق ومحبت واسرار روحانیه بعض مرتبه امثال ایچنده مستوردر . اکر بواسرار تمامیله اظهار ایدلسه لسان بویله آتشین بحثده یانار .

« ترجمه » سنك دوشونديكك شيئى بن بيلمم! ايكى كورن! دوستى نصل كوردك ؟ « شرح » كنديني غريق دريای عشق حقيقت، فرض واعتقادايدن سالكه بلاحرف وصوت جناب خالق لم يزل بيورركه: بنم حقيقتمه دائر، سنك ذهنكده تشكل ايدن خيالاتی بيلمك ايستهمم ! اما مستغرق عشق اولمق ادعاسنده بولنيورسك! كنديني اونوتمدك ونفسكي برشخص موجود وبنی سندن آيری فرض ايلدك ، سن بويله بری ايكی كورر ، برشاشی اولنجه دوست حقيقی نی بولدم وبيلدم ديه نصل ادعا ايديورسك ؟ عاشق حقيقی كلياً افنای وجود مجازی ايدر وجناب حقدن بشقه هيچ برشی كورمز .

مثنوی

﴿ ای كران جان خوار ديدستی ورا ﴾

﴿ زانكه بس ارزان خريدستی ورا ﴾

«ترجمه » ای ثقيل الروح ! سن او ، دوستی خوارونالايق كوردك ! سن آنی اوجوز صاتون آلدك ! « شرح » ارادات ربانيه يی خوار وبی اعتبار طوتوبده محبت ربانيه يه عدم استحقاق كوسترن وحق يولنده چاليشميه رق دين مبينی پدركدن وشوندن بوندن تقليداً بولان كيمسه اكر حقائق دينيه يی وعلی الخصوص وحدانيت ربانيه يی بحق ارامش واو يولده مردانه زحمت ومشقت چكمش اوليدی جناب مولانك وروحانيتك قدروقيمتنی تماميله بيلمش ودرجات عليه يه يوكسلمش اولوردی .

مثنوی

﴿ هركه او ارزان خرد ارزان دهد ﴾

﴿ كوهری طفلی بقرص نان دهد ﴾

« ترجمه » هركيم برشیٔ اوجوز آلير سه اوجوز ويرر ؛ بر چوجق بر

اولمق ایسته ین خیال ووسوسه ایله طولمش اولان کوکلی فدا واوامر ربانیه یی تمامیله قبول واجرا ایدن بر صاحب دل وبرمرشد کامل بولمیدر .

مثنوی

﴿ من دلش جستم بصدناز و دلال ﴾
﴿ او بها کرده با من از ملال ﴾

« ترجمه » بن اونك کوکلنی آرادم. اوایسه یوزناز وشیوه ایله طریق ملال واستغنادن بکا بهانه ایتدی . « شرح » قرآن عظیم الشان ، تنزیه وتشبیه اوزرینه نازل اولدیغی اهل عرفانه معلومدر. عاشق حقیقی تشبیه صورتیله الله تعالی حضرتلرینه بلاحرف وصوت عرض ایدرکه: رضای ربانیکی بکا ویر! بواسترحامامه — دلبرلرك استغناسنه مشابه — روحانی استغنا وملال وبهانه‌لر کوردم. بوده بنم قصورمدندر. بکا کوکل ویردیکلکم، وحدانیته قارشی خفی برسهو ایدی ؛ زیرا طلب ایله بنده بروارلق کوستردم. حال بوکه بن نفی مطلقم !

مثنوی

﴿ کفتم آخر غرق تست این عقل وجان ﴾
﴿ کفت رو رو بر من این افسون مخوان ﴾

« ترجمه » دیدم : آخر الامر بو عقل و جان سنك دریای عشقنده مستغرقدر . [جواباً] دیدی : کیت ! کیت ! بکا افسون وبیهوده شیلری اوقومه [بو بیت شریفك مآلی آتیده‌کی بیت شریف ایله اکمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ من ندانم آنچه اندیشده‌ٔ ﴾
﴿ ای دودیده دوست راچون دیده‌یی ﴾

مثنوی

﴿ هر ستاره‌اش خونبهای صد هلال ﴾

﴿ خون عالم ریختن اورا حلال ﴾

« ترجمه » او محبوبه‌نك هر نجمی ، یوزهلالك قانی بهاسیدر ؛ عالمك قانی دوكمك اكا حلالدر. « شرح » تجلیات خدانك هر بری هلال كبی ضعیف اولان نیجه یوزبیك عقلك خونبهاسی، دیمكدر. یعنی هر تجلیٔ رحمانی، عقلك یوز بیك درلو دوشوندیكی شیلردن دها حكمت افزا ، دها اعلادر . محبوب حقیقی بلاواذاویرمكله انسانلرك قلبلرنده‌كی خونی كوزیاشنه تبدیل ایله دوكدیررایسه‌ا كا حلالدر . چونكه هرشیئ كندی بخش واحسان ایتمشدر .

مثنوی

﴿ مابها و خون بهارا یافتیم ﴾

﴿ جانب جان باختن بشتافتیم ﴾

« ترجمه » بزبهامزی وخون بهامزی اوواسطه‌ایله بولدق كه تاخیر ایتمیوب جانفدا سنه شتاب ایتدك! « شرح » بز، كه عاشق حقیقی بز . كرك قیمتمزی وكرك شدت حب محبوب ایله دوكدیكمز دموع خون آلودمزك بهاسنی انك یولنده بلا تردد وتأخر فدای جان وجهان ایله بولدق وحیاتیاب اولدق! دیمكدر.

مثنوی

﴿ ای حیات عاشقان در مردكی ﴾

﴿ دل نیابی جز كه دردل بردكی ﴾

« ترجمه » عاشقلر حیاتی دوست حقیقی یولنده اختیار موت ایله بولور . كوكلی كوكل ویرمكدن بشقه بریرده بوله‌مازسك ! « شرح » لایق عشق ربانی

« ترجمه » عشق حقه غرق اولان ایستر که دها زیاده غرق اوله‌رق روح دریاسنك طالغه‌سی آلت اوست اولسون! « شرح » غریق دریای عشق ربانی اولان ذات محبتنك ازدیادینی ارزوایدر. ایسترکه سطحیات فانیه‌دن قورتولوب دریای روحانیتك تجلیات طالغه‌لری ایچنده مظهر فیوضات اولسون !

مثنوی

﴿ زیردریا خوشتر آید یاز بر ﴾

﴿ تیر او دلکش تر آید یاسپر ﴾

« ترجمه » دکزك آلتیمی دهاخوش کلیر ؟ یاخود اوستیمی ؟ آنك اوقیمی دهازیاده کوکل آچار ؟ یاخودسپری‌می ؟ « شرح » برسالکك قلبی عشق ربانیده بتون بتون غریق وجهان صوری اصحابندن کلیاً متفرق ونابدید اولمقمی ؟ یوقسه ینه عشق الهیده بولنوبده کلیاً مستغرق اولمامقمی ؟ ایبدر . دیه تردد ایدر. تیر-قضای الهی‌یعنی بلامی دها زیاده سویلیر ؟ یوقسه راحتمی دها طاتلیدر؟ بونی اکلاتمق ایچون غرق دریای محبت اولان کندینی بردرجه‌ده غائب ایتمك ایسترکه دریانك آلتیمی؟ یاخود اوستیمی؟ اوق ، یاخودسپرمی؟ دهالطیف اولدیغنی اصلا فرق وتمییز ایده‌مدیکی، مستغرق دریای محبت بولنان بویله اعتبار صوری‌یه باقمدیغی افهام ایدلمشدر .

مثنوی

﴿ پس زبون وسوسه باشی دلا ﴾

﴿ کر طرب‌را باز دانی از بلا ﴾

« ترجمه » ای کوکل! وسوسه‌یه زبون اولورسك ذوق وصفایی بلا وجفادن کری بیلیرسك! « شرح » ذوق وصفایی بلاواذادن فرق ایتمك ایچون دوشونوب ذهنکی بویله فنابذیر کیفیات ایله اشغال ایدن کیمسه وسوسه‌سنی پارچه‌پارچه ایدر. جزئیاتی ترك ایله مقصد اقصا اولان عشق ورضای جناب کبریایی اختیارایدر .

عبوديت ومحبت ايدرايسك مرحمت ومحبت سبحانيه‌يه مستحق‌اولورسك! اوامر ربانيه‌يى تماميله قبول ايدوب زنهار هيچ برصورتله تعرض وشكاياته اجتساراتمه! يالكز ديكله !

مثنوى

﴿ بند كن چون سيل سيلانى كند ﴾

﴿ ورنه رسوايى و ويرانى كند ﴾

« ترجمه » سيل كبى شدتله آقار ايسه آنى بند ايت ! يوقسه رسوايلق وويرانلق ايدر . « شرح » وحدته وغوامض روحانيه‌يه عائد اولان حقايق عظيمه‌يى سويلمكدن وازكچملى ! زيرا او حقائق شدتله آقغه باشلار ايسه رياكارانى رسوا وبرچوق احوالى ويران وبى نوا ايدر وانتظام صورئ دنيايه خلل ويرر ديمكدر .

مثنوى

﴿ من چه‌غم دارم كه ويرانى بود ﴾

﴿ زير ويران كنج سلطانى بود ﴾

« ترجمه » بن نه غم چكرم كه عشق آلهيدن بكا ويرانلق اولسه خرابه‌لر آلتنده سلطانه لايق خزينه‌لر واردر . « شرح » بعض حقائق بيان وعشق آلهينك درجات علويه‌سنى اعلان ايتمه‌مده ويران اولسم نه غم وزيان واردر ؟ ويرانه‌لرده خزينه بولنديغى كبى عشق ربانيدن واظهار حقايقدن ويران اوله‌جق قلب ايچنده خيال وخاطره كلمز خزائن معنويه آشكار وبديدار اولور .

مثنوى

﴿ غرق حق خواهدكه باشد غرق تر ﴾

﴿ همچو موج بحر جان زير وز بر ﴾

سورلر. معشوقلرك ناز واستغنالری عاشقلرك محبتنی جلب وجذب ایتمسنه حکمتله باقلنجه معشوقده عاشقی ایستمش اولدیغنی اکلاشیلیر؛ هرکیم حق تعالی حضرتلرینی چوق سور ایسه جناب خدای لم یزلده انی چوق سومش اولور .

مثنوی

﴿ هر که عاشق دیدیش معشوق دان ﴾

﴿ کو بنسبت هست هم این و هم آن ﴾

« ترجمه » هرکیمی سن عاشق کوردك ایسه آنی معشوق بیل! زیرا او عاشق هم بودر. هم اودر. « شرح » بر عاشق صادق معناً معشوقیده سور؛ چونکه محبت متقابلدر . بو صورتده عاشق، معشوقدر .

مثنوی

﴿ تشنکان کرآب جویند از جهان ﴾

﴿ آب هم جوید بعالم تشنکان ﴾

« ترجمه » صوصامش اولانلر اکر جهاندن صو آرارلر ایسه عالمده صوسزلری ده صو آرار .« شرح » صویه احتیاجی اولمیان آدملر فرض اولنسه صولرك لذت وقیمتی مجهول قالیر ایدی؛ اما تشنکان صولری آرایوب کمال محبتله بولدقلرندن معنیده صولرده تشنکانی سور .

مثنوی

﴿ چونکه عاشق اوست توخاموش باش ﴾

﴿ اوچو کوشت می کشد توکوش باش ﴾

« ترجمه » چونکه عاشق اودر. سن ساکت اول! اوسنك قولاغکی چکرسه سن قولاق اول! یعنی دیکله! « شرح » ای سالك راه حقیقت! سن جناب مولایه

مثنوى

﴿ جمله شاهان پست پست خويش را ﴾

﴿ جمله خلقان مست مست خويش را ﴾

« ترجمه » جميع شاهلر كنديسنه تواضع ايدنلره تواضع وعنايت ايدرلر ؛ جميع انسانلر كندى مستنك مستيدر . « شرح » شاهلر كنديسنه مطيع ومتواضع اولانلره صحابت ومحبت ايلدكلرى كبى انسانلرده هركيم كنديلرينه محبت ايلر ايسه انى صادقانه سورلر ؛ بوده : ﴿ يحبهم ويحبونه ﴾ امرينه مبتنيدر .

مثنوى

﴿ مى شود صياد مرغان را شكار ﴾

﴿ تا كند ناكاه ايشان را شكار ﴾

« ترجمه » آوجى ابتدا قوشلره صيد وشكار اولور كه ناكاه انلرى صيد وشكار ايتسون. « شرح » صياد كندى كار و راحتنى ترك ايله اختيار زحمت ومشقت ايلديكندن اكلاشيليركه قوشلرك محبتى آوجى يى صيد وشكار ايدر ، اما آوجينك بويله شكار اولمسى قوشلرك صيد ايدلمسنى موجب اولور . عبد ، ارادات ربانيه‌نك استحصالنده فداى راحت ايدنجه رضاى خدايى استحصال ايتمش اولور.

مثنوى

﴿ دلبران بر بى‌دلان جسته بجان ﴾

﴿ جمله معشوقان شكار عاشقان ﴾

« ترجمه » كوكلسز عاشقلرى دلبرلر جاندن آرامشلردر . جمله معشوقلر عاشقلرك شكاريدر. « شرح » كوكلنى دلدارينه ويرن عاشقان، دلبرلرينى جاندن

« ترجمه » « ما » لغتده نه‌در؛ اثبات ونفیدر؛ بن اثبات دکلم! بن، ذاتسز نفیم. « شرح » اك صوك بیت شریفده حضرت مولانا « ما » حرفنی استعمال بیورمش ایدی. شمدی دیکر برحاله انتقال ایدنجه بیوریورلرکه: «ما» فارسیده «بز» معناسنده اولمق حسبیله اثباتدر. عربی لساننده «ما» «دکل» معناسنه کلدیکندن نفیدر. «ما» لفظنی استعمال ایلدم ایسه‌ده بن اثبات معناسنه کلن: « ما، یعنی بز » معناسنه دکل! بن ذاتسز برنفی مطلقم!

مثنوی

﴿ من کسی در ناکسی دریا فتم ﴾

﴿ پس کسی در ناکسی دریا فتم ﴾

« ترجمه » بن کسلکی ناکسلکده بولدم. کسلکی ناکسلکده فدا ایلدم. « شرح » دنیاده بووجود صوری ومجازیی بن نه‌ده بولدم؟ ناکسی وعدمده بولدم؛ زیرا بوغیکن وجود صوری ومجازیی ده فنسایه فدا ایلدم؛ کندیمی دریای وحدتده افنا ایدرم.

مثنوی

﴿ جمله شاهان بندهٔ بنده خودند ﴾

﴿ جمله خلقان مزدهٔ مرده خودند ﴾

« ترجمه » جمیع شاهلر، کندی بنده سنك بنده‌سیدر؛ جمیع خلق کندی مرده وفدالرینك فداسیدر. « شرح » اطاعت وصداقت وخدمت ایدن بنده‌لرینی شاهلر سودکلرندن وبندکانك راحت وسعادتلرینك استحصالیچون بذل همت ایلدکلرندن کندی بنده‌لرینه مرحمت وخدمت ایدرلر. سائر انسانلری‌ده هرکیم سور ومحبتلرینه مرده کبی تسلیمیت ابراز ایلرایسه انی سورلر، اکابنده اولورلر. بو اساسدن اکلاشیلیرکه بولنده افنای وجود ایدنلری واردات ربانیه‌سنه تسلیمیت تامه کوسترنلری الله تعالی حضرتلری سور، اختیار ایلدکلری فنای صورییی بقا وسعادت مطلقه‌یه تحویل ایدر.

« ترجمه » او بردم ونفسدركه اندن عیسى عليه السلام بحث ايتمدى . حق تعالى حضرتلرى كمال غيرتدن بز يوق ايكن فرمان بيورمدى . [بو بيت شريفك مضمونى مرتبهٔ حقيقيهٔ محمديه‌دن ايراد بيورلمشدر .] « شرح » ابيات مذ كورهٔ ثلثه‌دن انسانك عقلنده شويله بر تردد حاصل اولور: مولانا جلال‌الدين رومى نه ايچون حضرت آدم وحضرت جبريل و حضرت ابراهيم وحضرت عيساده واقع اولميان تجليات بزده واقع اولمشدر؟ نيچون بز سز، الله تعالى حضرتلرى كمال غيرتدن اودمدن دم اورمامشدر؟ ديدى. مولانا، بو ابيات شريفه‌يى مرتبهٔ حقيقيهٔ محمديه‌دن ايراد بيورملرينه نظراً خطاب، الله تعالى حضرتلرندن مقام احمدى‌يه واقع اولمشدر . يا محمد! بز قرآن عظيم‌الشانى يالكز سكا وحى ايلدك . نه حضرت آدمه ونه حضرت ابراهيمه وحى ايتمدك. انسانلرى طريق حقه دعوت وامت مرحومه‌كى معاصيدن حفظ وصيانت ايچون سنك چكديكك غم وكدرى حضرت جبريل چكمدى. قرآن عظيم‌الشاندن حضرت عيسى دم اورمادى. ايمدى بو بيانات محض حقيقت اولديغى عنداولى‌النهاده وارستهٔ اثباتدر؛ زيرا قرآن عظيم‌الشان يالكز فخر عالم عليه الصلاة والسلام افندمزه نازل واحسان اولنديغى جمله‌يه عياندر. بو توجيه حقيقى بونكته‌ده مثبت وبديهيدركه : « آن دمى كزوى محمد دم نزد » ديمدى، اكر مولانا بو ابيات شريفه‌يى صرف طرف عاليسندن بيان ايتمش اوليدى آدم وابراهيم وجبريل وعيسى عليهم السلامى ذكر وتعداد ايتديكى كبى محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمزك نام ناميسنى‌ده اوصره‌ده ياد وايراد ايتمسى لازم ايدى، حالبوكه ابيات شريفه‌ده كورلديكى اوزره آدم، ابراهيم، جبريل، عيسى عليهم السلامى تعداد ايلمش ايكن فخر عالم ونبى محترم افندمز حضرتلرينك نام جليللرينى ياد واتيان ايتمامشدر؛ ذاتاً بو ابيات شريفه حقيقت محمديه ووراثت احمديه صفتيله درميان اولنمشدر .

مثنوى

﴿ ماچه باشد درلغت اثبات نفى ﴾

﴿ من نه اثباتم منم بى ذات نفى ﴾

مثنوی

﴿ حرف وصوت کفت‌را برهم‌زنم ﴾
﴿ تا که بی این هرسه باتودم زنم ﴾

« ترجمه » حرف وصداوکلامی بری‌برینه اوردم ! تا که بواوچ واسطه‌دن خالی اوله‌رق سنکله صحبت ایده بیله‌یم ! « شرح » حضرت مولانایه نائل اولدیغی بو مرتبهٔ عظما حرف وصوت وکلامدن عاری وصرف روحانی اوله‌رق حقایق ودقائق قرآنیه تفهیم وعلم لدن ایله تکریم اولندیغی الهام بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ آن دمی کز آدمش کردم نهان ﴾
﴿ باتو کویم ای تواسرار جهان ﴾

« ترجمه »او، بردمی که آدمدن کیزلدم. سکا سویلرم. ای سن، که اسرار-جهانسك ! [شرحی ایکی بیت شریفدن صکره کلیر .]

مثنوی

﴿ آن دمی را که نکفتم با خلیل ﴾
﴿ وان غمی را که نداند جبرئیل ﴾

« ترجمه » او، بردمی که خلیلم اولان ابراهیمه سویله‌مدم، سکا سویلرم . واو، غمی که جبریل امین بیلمز. سکا بیلدیررم. [شرحی آتیده‌در .]

مثنوی

﴿ آن دمی کزوی مسیحادم نزد ﴾
﴿ حق زغیرت نیز بی ماهم نزد ﴾

مقام محمد مقام محموددر که خیالات شعریه‌دن کلیاً مبرا وباطن وظاهرده حقیقت وانتظام فرمادر؛ سائر مؤمنین ایچون ایسه شعر سویلمه‌ده بأس اولمدیغی سورهٔ شعرانك ایکی یوزیکرمی بشنجی و آنی ولی ایدن آیات کریمه ایله مثبتدر : ﴿ والشعراء یتبعهم الغاون ﴾ « شعرایه آزغین اولانلر تابع اولورلر . » ﴿ الم تر انهم فی کل وادیهیمو ن ﴾ « کورمزمیسك که شعرا هر بر وادیده باشلری دونمش کزرلر. یعنی هر فکر وخیالده بی اساس اوله‌رق طالارلر » ﴿ وانهم یقولون مالایفعلون ﴾ «وسویلرلر اول شیکه ایشلمزلر. یعنی عشقدن ونیجه نیجه شیلردن دم اوررلر او حالات کندیلرنده ویاپیان ایلدکاری آدملرده بولنماز » ﴿ الاالذین آمنوا وعملواالصالحات وذکروالله کثیراً وانتصروامن بعدماظلموا وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون ﴾ مکر اول شعرا — که سرکردان وترهات کویان دکلدر — انلر ایمان کتیردیلر وکوزل ایش ایشلدیلر و الله تعالی بی عقللرنده ولسانلرنده وشعرلرنده چوق ذکر وفکر ایتدیلر. خصمای دینك هجونده ظلم کوردکدن صکره انلری هجو ایتمکله انتقام آلدیلر ویقین زمانده ظلم ایدنلر اکلایه‌جقلرکه هانکی دونش دونرلر . ». یعنی کفارك دونه‌جکاری محل جهنم اولور .

مثنوی

﴿ حرف چه بود تاتو اندیشی ازان ﴾

﴿ صوت چه بود خار دیوار رزان ﴾

« **ترجمه** » حرف نه‌در ؟ که سن آنی دوشونورسك ! سس نه‌در ؟ باغلرك جالی ودیکندن اورلمش دیواری ! « **شرح** » اصل مقصد وحقیقت قافیه ومطنطن الفاظ اولمیوب معانیدر ، معانی بی نجهٔ غارت کیرئ عدم ونسیاندن حفظ ایتمك ایچون حرف بر آلتدر ، شوقدرکه انواع شکوفه ومیوه‌لری شامل اولان باغ وباغچه‌یی خرسزومضر حیواناتدن حفظ ایچون جالی ودیکندن چیت ودیوار یاپلدیغی کبی معانی یی‌ده صرصر نسیاندن صیانت ایتمك اوزره حروف ایجاد اولندی ؛ الحاصل اصوات آلت ومعنی حقیقتدر .

« شرح » ذاتاً مدهش اولان شير هجران ، حالت معتادەسندن خارجه چيقوبده وصال يارحقيقي‌ني تخيل ايله نالان ويامرتبهٔ روحانيه‌نك الكعالى طبقاتنه قدم نهاده ومظهر الهامات رحمن اولنجه مستلكى وشدتى نه درجه‌ده مزداد اوله‌جغنى وارستهٔ بياندر.

مثنوى

﴿ قافيه انديشم و دلدار من ﴾
﴿ كويدم منديش جز ديدار من ﴾

« ترجمه » قافيه دوشونورم. دلدارم بكاديركه : بنم يوزمدن بشقه برشى دوشونمه! « شرح » حضرت مولانانظم كلام ايچون قافيه ارار كن دلدار حقيقى الهام طريقيله قلبنه تجلى ايدوب شعلهٔ عشق ومحبتك غليانى حالنده بنم ديدار تابدارولقاى مرحمت نثارمدن بشقه برشى دوشونمه! ديه خطاب معنويده بولنديغنى ذكرايله ناشر انوار معرفت اولديغنى بيان بيورمشدر.

مثنوى

﴿ خوش نشين اى قافيه انديش من ﴾
﴿ قافيهٔ دولت توى در پيش من ﴾

« ترجمه » اى بنم قافيه دوشونن فكرم! راحت اوطور! بنم نزدمده دولت قافيه‌سى سنسك! « شرح » بنم عشقم قلبكى كلياً احاطه ايتمش ايكن نه‌ايچون قافيه دوشونور ومضطرب اولورسك؟ بنم عندمده دولت قافيه‌سى سنسك ذات صدق آياتك وعشق ياككدر. بوبيت شريفده « يس » شريفك التمش طقوزنجى آيت كريمه‌سنه ايما واردر : ﴿ وماعلمناه الشعر وماينبغى له ان هو الاذكر وقرآن مبين ﴾ معناى شريفى : بز محمد عليه السلامه شعرى تعليم ايتمدك ومحمده شعر لايق اولمدى؛ اكا تعليم ايلديكمز بشقه برشى دكلدر. الانصيحت بخش اولان قرآن مبيندر. »

« ترجمه » بن نصل دم اورەيم كه كوكل آتشى تيز وزياده اولدى ، هجران وفراق ارسلانى ديوانه وخونريز اولدى. « شرح » بوبيت شريف برعاشق هجران زده طرفندن ايراد بيورلمشدر . نصل ممكن اولەبيلير كه قلبمك تأثراتنى بربرر ياد وتعداد ايدەيم؟ قلبمك آتشى آرتدى وقلوبى پارچەليوب ياقان هجران ارسلانى خونريز اولدى . بن ياردن مهجور وآتش هجراندن بى حضور ايكن بروده شمدى فكر وخيال يار ، قلب وعقلمى كلياً تارمار ايدنجه آتش عشقم خارق العاده برصورتده اشتعال ايتمش ومجسم برغضنفر خون افشان كسلمشدر .

مثنوى

﴿ آنكه او هشيار خود تندست ومست ﴾

﴿ چون بود اوچون قدح كيرد بدست ﴾

« ترجمه » اوكه عاقل اولديغى حالده سرخوش وغضبليدر . قدح النده عشرت ايدرسه نصل شدتلى اولەجغنى دوشون ! « شرح » حدتلى ارسلان كبى اولان كوكل هجران ايچنده شدت عشق وآرزوى وصلتدن اعمال اولنمش برشرابى ايچرسه نه حال كسب ايدەجكنى خاطره كتير . بو ابيات شريفه يى نظم وانشاد بيورور ايكن حضرت مولانا برعشق حقيقينك انوار جوشانى ايچنده بولندقلرينى آتشين مآل اولان كلمات قدسيه سى كوستريور .

مثنوى

﴿ شير مستى كز صفت بيرون بود ﴾

﴿ از بسط مرغزار افزون بود ﴾

« ترجمه » مست برارسلان صفتدن ودائرۀ محدوده دن خارج اولورده كوزل بركلستانده بولنورايسه آنك بسط ولطافتندن سرخوشلغى زياده اولور.

مولانای رومی قدس سره السامی بو بیت شریفی طوغریدن طوغری یه ذات علویت‌ـ
صفات عالیلرندن ایراد بیورمشدر . بن آتش عشق آلهیده یاندم ، اگر بر کیمسه
بو نارفیض نثارده یانمق ایسترو قاوکبی مستعد احراق برقابه مالك اولمق ارزوایدر
ایسه میدان محبتده ایلری کلسون! بنم کلام عاشقانه‌مه ربط قلب ایله اقتباس آتش‌ـ
عشق ایتسون! خاروخس کبی اولان برچوق آمل‌فنا مألی انکله احراق ایتسون!

مثنوی

﴿ سوخته چون قابل آتش بود ﴾

﴿ سوخته بستان که آتش کش بود ﴾

« ترجمه » قاو ، چونکه قابل اخذ آتشدر ؛ سن قاوی آل که آتش
چکیجیدر. « شرح » ای محب راه حقیقت ! قلبی هر آن مستعد احتراق اولان
برمرشد علوی صفاتی ، تحری واندن نار عشق ومحبتی اقتباس ایله کندینی
علوی ایت !

مثنوی

﴿ ای دریغا ای دریغا ای دریغ ﴾

﴿ کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ ﴾

« ترجمه » ای دریغا ، وای اسفا ! که بویله بر ماه ، بلوط آلتنده
کیزلندی. « شرح » او ذات مستعددر : دریغا ، وحیفا ! که شمس منیر کبی
قلبمی تنویر ایدن اول حالت روحانیه‌م اسباب مانعه آلتنده نهان وپنهان اولمش
وبنی بی‌نور و بی‌جان براقمشدر !

مثنوی

﴿ چون زنم دم کاتش دل تیز شد ﴾

﴿ شیر هجر آشفته و خونریز شد ﴾

« ترجمه » او، نفس ناطقه، سنك مسرتنی آلیر؛ سن ینه اندن شاد وممنون اولورسك! اندن كلن ظلمی عدل واحسان كبی قبول ایدرسك! « شرح » ای انسان مستعد! كیفیات غیر مشروعه‌دن شاد اولمق ایستر ایسك عقل واسطه‌سیله نفس ناطقه‌سنی منعه چالیشیر، صوری اولان اومسرتی سندن رفع ایلر ایكن بومنعه‌كی حكمتی اكلاینجه مسرت ظاهره‌یی غائب ایتدیكك حالده وجداناً شـاد و آزاد اولورسك! ینه نفس ناطقه عبادت وجهاد وبو كبی مشكلات ومتاعب ظاهره‌یی سـكا امر ایدر. بوامری صورت پرست اولان جهلارنج واذا عد ایدر ایسه‌ده سـعادتكی تأمین ایلدیكندن سن بو كبی اوامر ومتاعبی نفس ناطقه‌كدن عدالت واحسان ومروت اوله‌رق تلقی ایدرسك!

مثـــنوی

﴿ ای كه جان از بهر تن می سوختی ﴾

﴿ سوختی جانرا وتن افروختی ﴾

« ترجمه » ای مغلوب نفس اماره! جانی تن وبدن ایچون یاقدك؛ بوحركتله جانی یاقدك وبدنی پارلاق وقالین ایلدك! « شرح » ای عاصی وتن پرور! سن، كل یوم فناپذیر اولان بدنكه حصر فكر وآمال وباقی اولان روح روانی اهمال ایلرسـك! بوحال جهل اشتمال سزامیدر؟ تن خسته‌لكلره وضعفه تابع وذاتاً فانیدر. عاقل برطرفدن بدننه صورت مشروعه‌ده خدمت، دیكر طرفدن روحنك ترقیاتنه بذل همت ایدر.

مثـــنوی

﴿ سوختم من سوخته خواهد كسی ﴾

﴿ تاز من آتش زند اندر خسی ﴾

« ترجمه » بن یاندم، اكر بركیمسه یانمق ایچون قاوایستر ایسه میدان محبتده ایلری كلسون! بندن آتش آلوب چورچوپه اورسون! « شرح » حضرت

« ترجمه » بن اول طوطی قوشمه هرنه یه‌جك ویرر ویاهیچ ویرمامش اولسه‌م ینه بکا کلیر ایدی ، بندن آیرلمیوب اوبنم یادمه کلیر ایدی .

مثنوی

﴿ طوطیٔ کاید وحی آواز او ﴾

﴿ پیش از آغازوجود آغاز او ﴾

« ترجمه » بر طوطینك كه آوازی وحیدن کلیر ، او طوطینك ابتداسی وجود خارجینك ابتداسندن مقدمدر. « شرح » حالت روحانیه بویله بر مرغ روحانیدركه سویلدیکی شی ، وحی والهام ربانیدن ، اومرغ روحانینك خلق‌اولنمسی وانسانك وجود معنویسنه تعلق ایتمسی بووجود خارجی بدن فانیدن مقدمدر .

مثنوی

﴿ اندرون تست ان طوطی نهان ﴾

﴿ عکس اورا دیده تو براین وان ﴾

« ترجمه » اوطوطی سنك درونده کیزلیدر. سن انك عکسنی، اثرینی شونك بونك اوزرنده کوردك! « شرح » بدن بشرده کیزلنمش طوطیٔ خوش الحان روح انساندركه ملكهٔ ناطقیت وتربیهٔ معرفت ایله لذائذ روحانیه حاصل ایدر. کسوهٔ حیوانیت ایله تقلید اصوات ایتمیه‌رك فیوض روحانیه‌دن کویای حقیقت اولمق لازمدر . انجق بوکیزلی قفسده‌کی روح قوشنك سرائر حکمتندن بصیرت معنویه ایله خبردار اولملیدر .

مثنوی

﴿ می برد شادیت راتو شاد ازو ﴾

﴿ می پذیری ظلم را چون داد ازو ﴾

مثنوی

﴿ غیرت آن باشد که او غیر همه است ﴾

﴿ آنکه افزون از بیان و دمدمه است ﴾

«ترجمه» غیرت ، الله تعالی یه مخصوصدر؛ اوکافهٔ اشیادن بشقه‌در؛ مولای - متعالدرکه: بیان و صدادن، عقل و فکردن دها یوکسکدر. «شرح» بوغیرت و محبت - الٓهیه مستقیم اولان انسانلر ایچون بر مرحمت غیر متناهیه‌در .

مثنوی

﴿ ای دریغا اشك من دریا بدی ﴾

﴿ تا نثار دلبر زیبا شدی ﴾

«ترجمه» ای دریغا! بنم کوزم یاشی دریا اولیدی ده کوزل اولان دلبرك پیشکاهنه صاچیله ایدی .

مثنوی

﴿ طوطیٔ من مرغ زیرك ساز من ﴾

﴿ ترجمان فکرت و اسرار من ﴾

«ترجمه» بنم ذکی طوطی قوشم! سن فکر و اسراریمك ترجمانی ایدك! [*]

مثنوی

﴿ هرچه روزی داد و ناداد آیدم ﴾

﴿ او ز اول کفته تا یاد آیدم ﴾

[*] بو ابیات شریفه‌نك عین ماده‌یه دائر اوله‌رق ابیات آتیه ایله مآلی اکمال اولندیغی ایچون شرحدن مستغنیدر .

« ترجمه » سنك يوزصويك حرمتنه غم دنيادن فارغ اولدم؛ سنك نهر محبتكده ييقانوب صافی اولدم . « شرح » بو خطاب مستطاب : ياالله تعالى حضرتلرينه ويافخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمزه و ياذ كر اولنان ذات مستعد طرفندن كندی حالت روحانيه سنه اولمسی جائز اولور . هرحالده بو ديمكدركه : سنك لقای فيض احتواكله غموم واكدار دنيادن آزاد و ﴿ لاخوف عليهم ولاهم يحزنون ﴾ آيت كريمه سيله مبشر وكامور اولانلردن اولدم .

مثنوی

﴿ اين دريغا ها خيال ديدنست ﴾

﴿ وزوجود نقد خود ببريدنست ﴾

« ترجمه » بو دريغلر وتأسفلر ، يارى كورمك خيالندن ونقد اولان كندی وجودندن منقطع اولمسندندر . « شرح » برعاشق حقيقی غنچۀ امل ومقصودندن جدا دوشسه تأسفاتی دوست حقيقينك خيالنی خاطره كتيروب هجران دنياده بولنمسندندر . برسالك نقد ظن اولنان لذائذ فانيه يی قطع وفدا ايلمسندن حسب البشريه صوری براسف وانديشه حس ايدرايسه ده عقل وقلبنی حب يزدانه ارجاع وذاتنی اعلا ايدر .

مثنوی

﴿ غيرت حق بود باحق چاره نيست ﴾

﴿ كودلی كز حكم حق صدپاره نيست ﴾

« ترجمه » حق ايله اولان غيرت حقه قارشی چاره يوقدر . نره ده بر كوكل كه جناب حقك حكمنده يوزپارچه دكلدر؟ « شرح » مقتضای حكمت بالغۀ مولا كوكللر چوجق اسباب ايله منكسر ومتكدر اولور؛ بوكا تعريض ايدن وارايسه بر كوكل كوسترسونكه پنجۀ شاهين قضا وقدر الهيدن مدت عمرنده بر چوق دفعه لر پاره پاره ويا بر عاشقك دلی كمال محبتدن پاره پاره اولمامشدر .

« ترجمه » ای دریغا ! بنم قارانلغی محو ایدن نورم ! ای دریغا ! صباحی ضیادار ایدن نورم ! « شرح » ای آفتاب اقبالم اولان حالت روحانیه‌م ! سن ظلمت‌غم وکدری دائما محو وافنا ، کوکلمی تنویر واحیا ایدر ایدك ! شمدی نه اولدك ؟ ای شمس منیر معنوی ! صبح کبی پارلاق ومنجلی ایدك ! شمدی نره‌یه کیتدك ؟

مثنوی

﴿ ای دریغا مرغ خوش پروازمن ﴾

﴿ زانتها پریده تا آغاز من ﴾

« ترجمه » ای دریغا ! کوزل اوچان قوشم ، باشلادیغم وقتدن نهایتنه قدر اوچدك !

مثنوی

﴿ عاشق رنجست نادان تا ابد ﴾

﴿ خیز لااقسم بخوان تافی کبد ﴾

« ترجمه » نادان اولان الی الابد رنج واذایه عاشقدر ؛ سن قیام ایت ! «لااقسم» سوره‌سنی « فی کبد » ه قدر اوقو ! « شرح » ﴿ لااقسم بهذا البلد وانت حل بهذا البلد ووالد وما ولد لقد خلقنا الانسان فی کبد ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ! بن قسم ایتم شو مکه شهرینه ، مکر سنك حلولکله کسب شرف ایتدیکی ایچون قسم ایدرم ، ووالد نوع بشر اولان آدم حقیچون وشول تواید ایلدیکی اولادی حقیچون قسم ایدرمکه : انسانی رنج وزحمتده خلق ایلدك . » بو بیت شریفك مألی بو آیت کریمه‌یه اشارتدر .

مثنوی

﴿ از کبد فارغ شدم باروی تو ﴾

﴿ وز زبد صافی بدم در جوی تو ﴾

زیرا سن کسب عرفان ایلمینجه بی امانسك ! براز امان وراحت ویررایسك سنده اولان قوت وخصلت انجام کار باعث نکبت وضرر اولور . سنی دها مجسم دیکر برمثاله تشبیه ایده جك اولسه م اول صیاد وقطاع طریقه مشابه سك که فلاکتی القا وایقاع ضمننده کمینکاهده حاضر واجرای مفسدت ایچون برسببه منتظرسك !

مثنوی

﴿ نك بپرانیدهٔ مرغ مرا ﴾
﴿ در چراکاه ستم کم کن چرا ﴾

« ترجمه » شمدی ایشته بنم قوشمی اوچورمشسك ! سن ظلم چایرنده آزاوتله !

مثنوی

﴿ یا جواب من بده یاداد ده ﴾
﴿ یامرا اسباب شادی یادده ﴾

« ترجمه » یابکا جواب ویر ! یاخود انصاف ایت ! یاخود اسباب سرندن برشی سویله ! « شرح » ای لسان ! اکر بیان ایلدیکم کلام سنجه جای تعریض ونقصان ایسه واسطهٔ تکلم اولدیغك بونجه آدملردن برینك لسانیله بکا جواب ویرمکی ممکن کورمزایسك بکا انصاف وعدالتایله مسرت ویر ؛ ملاك اولدیغك کلات حکم آیات وبیانات عالی درجات ایله ! زیرا سن اوقدر قوته مالك سك که عین غم وکدر اولمش برانسانی سراپا مسرور ایدرسك !

مثنوی

﴿ ای دریغا نور ظلمت سوز من ﴾
﴿ ای دریغا نور صبح افروز من ﴾

و تنبيهات مشقت افزادن فرياد و فغان ايدر . انسانلر بر مقتضاى عقل و خلقت واسطهٔ تبليغ اوامر و نواهى اولان سكا اطاعت و انقياد ايدر .

مثنوى

﴿ اى زبان هم كنج بى پايان توبى ﴾

﴿ اى زبان هم رنج بى درمان توبى ﴾

«ترجمه» اى لسان! هم توكنمز خزينه سك ! اى لسان! هم درمانسز رنج و بلا سنسك! «شرح» بر عارف طرفندن لسان حسن استعمال اولنور ايسه توكنمز حكمت وحقيقت خزينه سيدر . اخلاق ذميمه اصحابى ، ياخود دوشونمز بر آدم لسانى سوء استعمال ايدنجه مورث رنج و زيان اولور .

مثنوى

﴿ هم صفير وخدعهٔ مرغان توبى ﴾

﴿ هم انيس وحشت هجران توبى ﴾

«ترجمه» قوشلرك هم صفيرى (يعنى آوجينك يالاندن چيقارديغى صدا) هم خدعه سى سنسك ! هجران و وحشتك ارقداشى ينه سنسك! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوى

﴿ چند امانم مى دهى اى بى امان ﴾

﴿ اى توزه كرده بكين من كمان ﴾

«ترجمه» اى امانسز! بكا نه قدر امان ويررسك؟ اى سن كه بنم قصدمه يايى كرمشسك ! [يعنى بنى يارملمغه حاضرلنمشسك!] «شرح» اى لسان ! سندن هركون هركونه كورديكم حالاتدن اكلادم كه سندن امان وچاره بولمق محالدر ؛

مثنوی

﴿ ای زبان تو بس زیانی مر مرا ﴾
﴿ چون تویی کویا چه کویم من ترا ﴾

«ترجمه» ای لسان! سن بکا چوق ضرر وزیانسك! زیرا سویله ین سنسك! بن سکا نه سویلیه‌یم؟ «شرح» ای لسان! سن کلام سویلمکه شتابان اوله‌رق بکا زیان ایدرسك؛ اما کیمه شکایت ایده‌یم که، سن بندن معدود و بکا تابعسك! سنی حسن استعماله دقت ایده‌جك اولسه‌م منفعت‌بخش اولورسك!

مثنوی

﴿ ای زبان هم آتش و هم خرمن زنی ﴾
﴿ چند این آتش درین خرمن زنی ﴾

«ترجمه» ای لسان! سن هم آتش وهم خرمنسك! بو آتشی نه‌وقته‌قدر بر خرمنه قورسك؟ «شرح» لسانه آتش تعبیری سویلدیکی کلمات ایله قلوبی سوزان، سائر بر چوق زیان ایراث ایلمسندن، ینه لسانه خرمن دیمسی تعبیرات معقوله وافادات مشروعه وطیبه ایله محصولات نافعه میدانه کتیرمسندندر.

مثنوی

﴿ در نهان جان از تو افغان میکند ﴾
﴿ کرچه هرچه کویدش آن میکند ﴾

«ترجمه» روحك کوزه کورونمز نقطه‌سندن فریاد و فغان ایدر، کرچه نه‌سویلرسك او، آنی یاپار. «شرح» ای لسان! کافهٔ اوامر ومناهی ایچون واسطهٔ مستقله سنسك! انسانلرك روحه، سنك تقدیرندن یاخود ویردیکك اوامر

مثنوی

﴿ ای دریغا مرغ خوش الحان من ﴾

﴿ راح روح و روضهٔ ریحان من ﴾

« ترجمه » ای دریغا! صداسی کوزل قوشم! بنم روحمك راحتی، نشوه‌سی، و ریحانمك باغچه‌سی!

مثنوی

﴿ کر سلیمان را چنین مرغی بدی ﴾

﴿ کی خود او مشغول آن مرغان شدی ﴾

« ترجمه » اکر سلیمان علیه السلامك سنك کبی بر قوشی اولیدی، دیکر قوشلر ایله نصل مشغول اولور ایدی؟ [یعنی اولمازایدی.] « شرح » حسن و ملاحتك درجه‌سی عاشقك عشقی درجه‌سنه کوره حس اولنور؛ هر عاشقك نظرنده محبوبه‌سی یکتا، مع مافیه اندن دها کوزللرك وجودی هویدا و عاشق محبوبه‌سنه یکتا دیمکله سائر محبوبه‌لری تحقیر ایتمامش اوله‌جغی شبهه‌دن مبرا اولمسنه کوره تاجر، کندی قوشنی امثالی بولنماز بر مرغ خوش الحان بیله‌رك سودیکندن طولایی بویولده نوحه کر اولمشدر.

مثنوی

﴿ ای دریغا مرغ کارزان یافتم ﴾

﴿ زود روی از روی او بر تافتم ﴾

«ترجمه» ای دریغا! شو قوشی که اوجوز بولدم، آنك یوزندن سرعتله یوز چویردم. «شرح» بو بیت شریفده الده اولان نعمتك حفظنه فوق العاده دقت اولنمسی الزمدر؛ ضایع اولنجه محرومیت قات قات حس اولنوب مورث رنج و کدورت اولور تنبیهی واردر.

مثنوی

﴿ چون بدین رنك و بدین حالش بدید ﴾

﴿ خواجه بر جست و كریبانش درید ﴾

«ترجمه» طوطی‌یی بو رنك و حالده كورن بازركان غمدن صیچرادی . یقه‌سنی ییرتدی .

مثنوی

﴿ كفت ای طوطیٔ خوب و خوش حنین ﴾

﴿ این چه بودت این چرا كشتی چنین ﴾

« ترجمه » بازركان دیدی : ای كوزل، ای طاتلی صدالی طوطی! شمدی سكانه‌اولدی؟ نه ایچون بویله اولدك؟ «شرح» كثرت محبتی اولان كیمسه ، الم و محبتنك غلیانه كلسی حسبیله حال حیاتده بولنور كبی میته طوغری بر خطاب ـ حزن آمیزده بولندیغی كبی ذكر اولنان مستعدده فیض حیاتدن نشانه ویرمه‌ین كندی حالت روحانیه‌سنه خطاب ایله: ای ذاتی كوزل! عالم غیبدن دائما بكا خبرلر كتیرن، حیات معنویه ویرن حالت روحانیه‌م! سن، سرد و میت اولدك و بوحال ـ كدورت اشتمالی كسب ایله بنی محزون و نومید ایلدك دیمش!

مثنوی

﴿ ای دریغا مرغ خوش آواز من ﴾

﴿ ای دریغا همدم و هم راز من ﴾

« ترجمه » ای دریغا ! بنم كوزل سسلی قوشم ! ای دریغا بنم ارقداشم ! سرداشم !

﴿ شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان ومردن ﴾

﴿ ونوحه کردن خواجه را ﴾

محبوس قفس اولان طوطی او دیکر طوطیلرك احوالنی بازرکاندن ایشتمسیله وفات و افندیسنك نوحه و فریاد ایتدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد ﴾

﴿ هم بلرزید او فتاد و کشت سرد ﴾

«ترجمه» طوطی قوشی او دیکر طوطینك نه یاپدیغنی ایشتدیکی زمان اوده تتره‌دی. دوشدی. میت کبی صغوق اولدی. «شرح» عالم ملکوتده بر روح پر فتوحك تتره‌یوب دوشدیکنی حالت روحانیه ایشیدنجه اکلادی‌که اکر زندان بدندن و دنیای دنیدن خلاص اولمق ایستر ایسه موت معنوی‌یی اختیار ایتمکه بو بر اشارتدر.

مثنوی

﴿ خواجه چون دیدش فتاده همچنین ﴾

﴿ بر جهید وزد کله را بر زمین ﴾

«ترجمه» افندیسی طوطی‌یی بویله یره دوشمش کوردی، یرندن صیچرادی. کدرندن کلاهنی یره اوردی. «شرح» اوذات مستعد، بر روح مقدسك کسب ایلدیکی حالی کندی حالت روحانیه‌سنه لسان حال ایله تفهیم ایتدیکی آندن اعتباراً، حالت روحانیه‌سی مضطرب، بعده خبر ونشوه ویرمدن منقطع ومیت کبی اولدیغنی کورونجه کندیسی کرفتار اضطراب اولمش، فریاده باشلامشدر. کلاهنی چیقارمقدن مقصد: سائر بعض افکار صوریه‌یی باشدن چیقارمسی و غم و تلاشدن دیکر کون اولمسیدر.

«ترجمه» اویقودن صکره صنعتلر و خویلر سرعتله کندی صاحبنه کری کلیر . [شرحدن وارسته‌در .]

مثنوی

﴿ پیشها واندیشها در وقت صبح ﴾
﴿ هم بدآنجاشدکه بود آن حسن و قبح ﴾

« ترجمه » صنایع، تفکرات صباح وقتنده ینه‌او یره‌کیدرکه اویر اولجه‌کوزل و یا چیرکین ایدی . «شرح» مسئله‌نك اهمیت معنویه‌سی حسبیله تکرار بیوریلیورکه: ای غافلان ! بز دنیاده صورت غیر مشرعه‌ده استحصال لذائذ ایدر ، آخرته کیدنجه ینه عفو و سلامت و سعادت بکلرز دییکز ! وقت سحرده اولدیغی کبی صبح قیامتده‌ده هرکسك احوال و افعالی کندینه رجوع ایدر و اکا کوره مکافات و مجازات کورر .

مثنوی

﴿ چون کبوترها پیك از شهرها ﴾
﴿ سوی شهر خویش آرد بهرها ﴾

«ترجمه» کوکرجین کبی شهرلردن کندی مملکتنه عودت ایدوب خبرلر کتیرر . «شرح» بعض قوشلر اوزاق یردن شهرلرینه عودت اتمکه آلیشیرلر . بعده سفرلرده خبرلری سرعتله ایریشدیرمك اوزره ایاقلرینه اوفاق بر مکتوب باغلایوب صالیویرنجه قوشلر شهرلرینه عودت ایدرلر ، اهل شهر ایاقلرندن مکتوبلری آلوب کوندریلن خبرلری اوقورلر ایدی . ایشته افعال و اخلاق انسانیه‌ده بو کبی قوشلره بکزرکه شهر عظیم قیامته کلیر و اصحابنی بهمه حال بولور .

قپوسنی سکا آچمش اولسون! «شرح» انسانلرك صنعت وکمالی، آمال و افکاری اویاتنجه کندیلرینه رجوع ایتمسی بر هدایت و مرحمت ربانیه‌درکه شخصیت و انتظام عالم بونکله حفظ و صیانت اولنور.

مثنوی

﴿ پیشهٔ زرگر با هنگر نشد ﴾

﴿ خوی این خوش خوی آن منکر نشد ﴾

«ترجمه» قیومجینك صنعتنی دمیرجی یاپاماز. گوزل طبیعتلی بر آدمك خویی فنا یورکلی بر آدمك اولمدی. [برخوش و لطیف خویلونك خویی اول مجهول الاحوال و قباحتلی کیمسه‌یه کیتمدی.]

مثنوی

﴿ پیشها و خلقها همچون جهیز ﴾

﴿ سوی خصم آیند روز رستخیز ﴾

«ترجمه» صنعتلر و خویلر جهاز کبی قیامت کونی صاحبی جانبنه کلیرلر.

«شرح» کلینك کیتدیکی خانه‌یه جهازی نصل کوتوریلورسه اخلاق وافعالدن حاصل اولان نتایج ده عاقبت صاحبنه کلیر. اکا کوره مظهر مکافات ویا کرفتار مجازات اولور. حدیث شریفده ﴿ تموتون کما تعیشون و تحشرون کما تموتون ﴾ «وفات ایدرسکز یاشادیغکز کبی و یوم‌قیامتده حشر اولورسکز وفات‌ایتدیککز کبی» بیورلمشدر. [بیت شریف مذکورده‌کی «خصم» لفظی بو محلده صاحب معناسنه‌در.]

مثنوی

﴿ پیشها و خلقها از بعد خواب ﴾

﴿ واپس آیدهم بخصم خود شتاب ﴾

مثنوی

﴿ روز دلهارا ازان پر می کند ﴾

﴿ آن صدفهارا پر از درمی کند ﴾

« ترجمه » جناب حق کوندوز کوکلری او افکار ایله طولدیرر . ماننده صدف اولان کوکلری کوهرله طولدیرمش اولور. « شرح »خدای لم یزل کیجه‌لری اویقو واسطه‌سیله قلوبی تهی و کوندوزك سرور و غم ایله مالی، صدف کبی کوهر قبولنه مستعد اولانلرك قلبلرینی جواهر معرفت ایله لبریز ایدر .

مثنوی

﴿ آن همه اندیشهٔ پیشانها ﴾

﴿ می‌شناسد ازهدایت جانها ﴾

« ترجمه » کوندوز ذهندن کچن مطالعه‌لری ، الله تعالی حضرتلرینك هدایتندن روحلر بیلیر. « شرح » کوندوز هرکسك تفکر و اندیشه‌سی واردر . کیجه اویقویه وارنجه هر درلو تفکراتدن بری اولور. ایرتسی کونی ینه اندیشه و فکره طالار . بو مطالعات و تفکراتده هدایت و حکمت ربانیه اثری اوله‌رق صاحبلرینی بیلیر . بز بو حکمته هر کون آلیشمش اولدیغمزدن اصلا دقت ایتمز؛ فقط دقتله باقیلیر ایسه شایان حیرتدر که انسان اویقوده هر شیئی اونوتمش ایکن اویا نجه کویا موافع مخصوصه‌ده حفظ ایتمش کبی هر فکر و اندیشه ، ینه یرینه کلیر.

مثنوی

﴿ پیشه و فرهنك تو آید بتو ﴾

﴿ تا در اسباب بکشاید بتو ﴾

« ترجمه » سنك صنعت و کمالك اویاندیغی وقت سکا کلیر که اسباب

كوسـتردیکی قدر اوصاف الله ایله متصف اولان اولیـاء اللهك ده مرحمتلری جلاللرینـه غالبدر . بر ظـالم ، بر مسـتهزینك صحیفهٔ عقلندن ذکر اللهی حك وازاله وظالمی کرداب مصیبته القـا وامله ایتمکه مقتدر اولدقلری کبی فریاد ایدن بیچارکانك فریادلرینه‌ده یتشـیرلر وغم وکدری سرور وبشـارته تبدیل ایدرلر . بیت شریف مذکورده « باویسـت » ضمیری الله تعالی‌یه راجع اولسه‌ده جائزدر . اوتقدیرده نسیان واخطار ایدن وفریادرس اولان طوغریدن طوغری‌یه الله تعالی حضرتلری اولمش اولور .

مثنوی

﴿ صد هزاران نیك و بدرا آن بهی ﴾

﴿ می کند هرشب زدلها شان تهی ﴾

« ترجمه » او ، غایت کوزل اولان ذات پاك ایی ، فنـا یعنی فرحبخش ، یاخود غم افزا اولاز افکار و خواطری هرکیجه انسـانلرك قلبلرندن چیقارر .

« شرح » « بهی » یعنی احسن تعبیری بو محلده یا الله تعالی حضرتلرینه یاخود اوصاف ربانیه ایله متصف اولان ولی اللهه راجعدر . شیخ اکبر حضرت محی الدین - عربی قدس سره السامی بیوررلرکه : حق تعالی ، ولی کاملك مرآت قلبنه تجلی و ولی کاملك قلبندن عالمه انوار معنویه انعکاس ایدر . ولینك ذکر اولنـان نور و فیضنك وصولیله جهـان باقی ومحفوظ اولور . عالملردن هیـچ بری الله تعـالی حضرتلرینك فتح خزائنی اوزرینه ، او خزائنده اجرای تصرفه جسارت ایتمز ، الا بوکاملك اذنیله فتح و تصرفه نائل اولور . زیرا ولی کامل صاحب اسم اعظمدر . باطندن ظاهره معانیدن هیـچ بر معنی ظهور ایتمز ؛ الا اوکاملك حکمیله ظهور ایدر . و ظاهردن باطنه اشیادن هیـچ بر شی داخل اولماز . الا ینـه اوکاملك امریله اولور ، اکرچه بونك عکسی بعض دفعه واقع اولور ایسـه اوده ولی - کاملك غلبهٔ بشریتی آواننده اولمش اولور . بیت شریفده قلبلری نیك و بددن کیجه تهی ایلر بیورملری ، اویقو واسطه‌سیله انسانلرك قلبلری سرور و غمدن تهی اولمسنه اشارتدر ؛ اما آوان خوابدن بشـقه قلوبی تهی ایتمك کیفیتی آیریجه بر حکمتدر .

ومعنويه اوزرينه شيخ اكبر حضرت محيى الدين العربى قدس سره السامى بيوروركه : فسمى هذا الكون الجامع انساناً وخليفةً لانه للحق بمنزله انسان العين من العين الذى به يكون النظر وهوا لمبر عنه بالبصر »

مثنوى

﴿ من تمام اين نيارم كفت ازان ﴾

﴿ منع مى آيد زصاحب مركزان ﴾

« ترجمه » بوندن بن تمام سويليه‌مم؛ زيرا صاحب مركز واقطاب منع ايدر.

« شرح » انسان العين منزله‌سنده اولان اولياءاللهك كيفيات معنويه‌لريله بوكا دائر اولان اسرار روحانيه‌نك فاش و آشكار و تمام اوله‌رق بيانى اقطاب عظام طرفندن منع اولنيور ؛ زير هركسده بوحاله تحمل ايده‌جك نه قوۀ معنويه ونه عبادات واطوار ظاهرۀ خيريه بولنه‌بيلير . مشهور اولان حديث شريف ده : « كلموا الناس على قدر عقولهم » يعنى انسانلره عقللرى اكلايه بيله‌جك صورتده كلام سويله‌ييكز . درياى معرفت ومنبع كرامت وقطب الاقطاب اولان جلال الدين رومى قدس سره العالى حضرتلرينك صاحب مركز اولانلردن منع اولنورم ، بيورملرى هم حقيقى، هم تواضعى صورتده برافادۀ عليه‌در. تواضعى بوندندركه : كنديلرى قطب الاقطاب اولدقلرندن بواسرارى سويلمكدن ذات عاليلرينى منع ايدن ذات پاكيدر . بناءً عليه بوافاده سائر انسانلره تعليم ايچوندر.

مثنوى

﴿ چون فراموشىٔ خلق ويادشان ﴾

﴿ باوست واو رسد فرياد شان ﴾

« ترجمه » خلقه اونوتديرمق وخاطره كتيرمك قوتى باذن الله تعالى ولى الله اولان ذات ايله برابردر، ولى الله خلقك فريادينه يتشير. « شرح » جناب واجب الوجودك مرحمتى غضب و جلاله غالب اولديغى كبى بشريتك امكان

بیت شریفده درج ایله تزیین صحیفهٔ اجمال اولندیغندن بومحلده ده تکرار اشعار اولنمدی [« خلتموا » لفظی ، ظن ایتدیکز ، « سمو » لفظی علوی و « نبی » ضم نون ایله قرآن عظیم‌الشان دیمکدر .]

مثنوی

« صاحب ده پادشاه جسمهاست »

« صاحب دل شاه دلهای شماست »

« ترجمه » شهر وکوی صاحبی جسملرك آمریدر ؛ اما صاحب‌دل اولان ولی‌الله قلبلریکزك آمریدر . « شرح » مثلا برقائممقام ویا حاکم بولندیغی قضاده‌کی اهالی‌یه مادیات اوزرینه امرلر ویرر ، وایجابنده نظاماً جسم وبدنلرینی ومالّلرینی توقیف وحبس ایلر ؛ اما اولیاءالله انسانلرك قلبلرینی باذن‌الله تعالی ایستدکلری کبی تصریف واداره ایلدکلرنده انلرك قوتلری معنوی وعلوی اولدیغی امربدیهیدر .

مثنوی

« فرع دید آمد عمل بی هیچ شك »

« پس نباشد مردم الا مردمك »

« ترجمه » ایش وعمل نظر و فکرك فرعی منابه‌سنده کلدی ؛ اصل انسان اولماز ، الا مردمك یعنی کوز ببکی اولور . « شرح » بومحلده « دید » نظر ظاهر وباطن معناسنده‌در ، نظر ظاهر وباطن اصل ، کار وعمل فرعدر ؛ بوحقیقت معین اولنجه انسانك اصلی ، فکر ونظره فیض بخشا اولان روحد . شایان اخطاردرکه : سائر مادیاته کوره انسانك هیئت مجسمه‌سی کوزببکی کبیدر ، انسانك جسم وهیئت مجسمه‌سنه وحتی کوز ببکنه کوره عقل وفکری ینه کوزببکی منابه‌سنده‌در ؛ من حیث‌المجموع سائر انسانلرك هیئت مجسمه وعقل وافکارینه کوره کامل اولان انسانلرك نور معنویسی کذلك مردم چشم منزله‌سنده‌در . زیرا کاملرك معناً رؤیتی عقل وحسابه صیغماز . بوحقیقت‌عظیمه

وعقول اوزرینه عظیم حکم اجرا ایدر ؛ عاقل و دانا اولان انسانلر اولیاءاللهك خاطرینی جلب وتطییب ایچون اقدام تام ایدوب بکام اولورلر .

مثنوی

﴿ چون بنسیان بست اوراه نظر ﴾

﴿ کار نتوان کرد ور باشد هنر ﴾

« ترجمه » چونکه ولی‌الله اونوتدیرمق قوتیله انسانك فکر ونظری یولنی باغلادی ؛ بو حاله کرفتار اولان کیمسه برایش ایشلمکه مقتدر اوله‌ماز . ولو هنری اولسه بیله ! «شرح» اولیاءالله ذکر اولندیغی اوزره قلوب وعقولده اولان کیفیاتی تذکیر وفراموشه مقتدر اولدقلرندن کیملرك طرق معنویه‌لرینی سد ایدر ایسه او کیمسه‌لرك هرنه‌قدر هنر ومعرفتلری اولسه کأن لم یکن حکمنده قالیر .

مثنوی

﴿ خلتموا سخریة اهل السمو ﴾

﴿ از نبی خوانید تا انسوکم ﴾

« ترجمه » ای غافللر ! علوی وروحانی اولان اصحاب همتی شایان سخریت واستهزا ظن ایتدیکز ! بوظن باطلکز حسبیله قرآن عظیم‌الشانده‌کی « تاانسوکم » آیت کریمه‌سنه قدر اوقویکز . « شرح » بحثك کمال اهمیتی حسبیله بو بیت شریفده فکر مذکور اخطارات اکیده ایله اراده وتجدید بیورلمشدر : ای غافل اولان اهل دنیا ! اولیاءاللهی استهزایه اجترا ایلدیککزدن اوزرلریکزه دعوت ایتمکده اولدیغکز بلای عظیمی اکلامق وبناءً علیه استعدادکز مقدارنجه متنبه اولمق ایچون « تاانسوکم » آیت کریمه‌سنی قرائت وتذکر وقصورکزدن رجوع ایله مؤمنلردن دکل کندی حالکزدن منفور اولکزکه استهزاکز حسبیله انسانلره اك زیاده لازم اولان ذکر اللهی فراموش وبرمیخانهٔ بی‌امان اولان دنیاده کندیکزی مست ومدهوش ایتدیکز ! « تاانسوکم » آیت کریمه‌سی سبق ایدن

نسیان وضعنی یعنی اونوتدیرمق قدرتلرینی بیل! « شرح » بو آیت کریمه سورهٔ مؤمنك یوز اونبجی شو آیتیدر : ﴿ انه کان فریق من عبادی یقولون ربنا آمنا فاغفرلنا وارحمنا وانت خیرالراحمین . فاتخذتموهم سخریاً حتی انسوکم ذکری وکنتم منهم تضحکون ﴾ معنای شریفی : «بنم قوللرمدن برزمرهٔ جلیل واردر . آنلر دیرلر : ای ربمز! بزسنك وحدانیتکه واحکام قرآنیه یه ایناندق . حسب البشریه واقع اولان خطالرمزدن بزه مغفرت ومرحمت ایت ! وسن مرحمت ایدیجیلرك ارحمیسك . ایمدی بویله سویله ینلری ای کافرلر! سزشایان استهزا اتخاذ ایتدیکز ! حتی انلر یعنی اول زمرهٔ مؤمنین بنم ذکرمی سزه اونوتدیردیلر وسز آنلره کولر اولدیکز . » بو آیت کریمه دن بعض مفسرینك استدلال ایلدکلری معنا بودرکه : خدای لم یزل حضرتلرندن استرحام ایدن مؤمنلری دائما استهزا ایلدکلرندن کافرلرك خالقلرینی دوشونه جك وقتلری قالمیوب ذکرالله ی فراموش ایتدیلر . » بووجه ایله تفسیر وتوجیه ایتمك ممکن ایسه ده آیت کریمه نك معنای صریحی اوزرینه اهل تصرف قبول ایدرکه بو دها دقیقدر . شویله که : ای کافرلر ! سز مؤمنلری شایان استهزا اتخاذ ایلدیکز ، حتی اومؤمنلر سزه ذکریمی فراموش ایتدیردیلر ، یعنی مؤمنلرك تأثیرات معنویه سی کافرلرك ذهنندن فکرالله ی بتون بتون ازاله ایله مستهزیلر محروم دنیا وعقبا وشایان عذاب واستهزا اولدیلر .

مثنوی

﴿ چون بتذکیر وبنسیان قادرند ﴾

﴿ برهمه دلهای خلقان قاهرند ﴾

« ترجمه » زیرا اولیاءالله تذکیره یعنی خاطره کتیرمکه واونوتدیرمغه مقتدردر . کافهٔ انسانك قلبلرینه قاهر وغالبدرلر . « شرح » بالاده ایضاح اولندیغی اوزره جناب واجب الوجود کمال مرحمت وجود ایله اولیاء اللهه بو قوت وقدرت معنویه یی احسان واعطا بیورمشدرکه بعض خصوصاتی تذکیر واخطار ایدرلر وبعض کیفیاتی اونوتدیررلر . اولیاءالله حضراتی قلوب

« ترجمه » ای عالی صفات ! اکر سکا حجت واثبات مقتضی ایسه قرآن عظیم الشاندن ﴿ من آیت اوننسها ﴾ آیت کریمه‌یی آشکار اوقو ! « شرح » سویلنمش بر سوزك تبدیل تأثیراتی ، یاخود بتون بتون فراموش ایتدیرلمسی نصل ممکن اولور ؟ دیه خاطرکه کلیرده دفع شبهه ایچون بر برهان ودلیل شرعی ایستر ایسه‌ك قرآن عظیم الشانده «اوننسها» آیتنی اوقومليدر . ذکر اولنان آیت کریمه سورهٔ بقره‌نك یوز التنجی شو آیت کریمه‌سیدر : ﴿ ماننسخ من آیة اوننسها نأت بخیر منها اومثلها ﴾ معنای شریفی : «مرهانکی آیتی آیتلردن بزنسخ وتبدیل ایدرز ویاخود اونوتدیررز ، اول تبدیل اولنمش ویا اونوتدیرلمش آیتدن دها خیرلیسنی ویاخود توابده آنك قدر فائده‌لیسنی کتیریرز . » بو نسخ وتبدیل واونوتدیرمق کیفیتی بیوك حکمته مبتنی ولزومی اسباب کثیره ایله بدیهیدر . آدم علیه السلامدن بری زمان علویت اقتران جناب فخرعالم علیه الصلوة والسلام افندمزه قدر دنیایه کان بونجه انبیای ذیشانك شریعتلری حسب الزمان وحسب اللزوم نسخ وتبدیل اولندیغی امر معلومدر . اما فخرعالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری خاتم انبیا وقرآن عظیم الشانك احکام جلیله‌سی دین مبینی اکالدن صکره هرلزوم وترقی‌یه کافی واوفی اولدیغندن احکام قرآنیه‌نك برنقطه‌سی بیله تغیر وتبدل پذیر دکلدر . سویلنمش برشیئك اونوتدیرلمسی بحثنه کلنجه : صرف روحانی وانسانلره نافعدر . مثلا : برچوق فنا لقلری وعداوتی منتج اوله‌جق کلامك اذهان ناسدن کلیاً ازاله‌سی وبناءً علیه عداوتك محبته تبدیلی ماده‌سی نه مرتبه‌ده خیرلی اوله‌جغی امر جلیدر .

مثنوی

﴿ آیت انسوکم ذکری بخوان ﴾
﴿ قوت نسیان نهادن شان بدان ﴾

« ترجمه » ﴿ انسوکم ذکری ﴾ آیت کریمه‌سنی اوقو ! او طائفهٔ علیه‌نك

مثنوی

﴿ کفته نا کفته کند از فتح باب ﴾

﴿ که از ان نی سیخ سوزد نه کباب ﴾

« ترجمه » ولی‌الله، کندینه آچیلان معرفت قپوسندن سویلنمشی سویلنامش کبی ایدر. [کفته‌را نا کفته کند تقدیرنده‌در.] حتی آندن نه شیش یانار؛ نه کباب یانار.
« شرح » نتایجی وخیم اوله‌جق سویلنمش برسوزی ولی‌الله اذن حق ایله انی سویلنامش کبی یاپار. یاخود سوء تأثیراتنی ازاله ایلر واونوتدیرر؛ اویله برصورتده فراموش ایتدیررکه: نه سویله‌ین، نه‌ده ایشیدن، نه بوسوزدن متضرر اولمسی محتمل اولان کیمسه‌لرك معلومات ومضراتی اولور.

مثنوی

﴿ از همه دلها که آن نکته شنید ﴾

﴿ آن سخن را کرد محو و ناپدید ﴾

« ترجمه » کافهٔ قلوب‌که اول نکته‌یی وکلامی ایشتدیلر؛ ولی‌الله آرزو ایدنجه او، سوزی محو ونابدید ایدر. « شرح » انسانلر برنکته‌یی ویابرسوزی ایشیدوب آندن متأثر اولدیغی تقدیرده اوتأثیراتك محو وازاله‌سنی ولی‌الله آرزو ایلسه ایشتدکاری نکته وکلامی کاملاً فراموش ایدوب کندیلرنده هیچ برتأثیر حس ایتمزلر. یاخود سویلنمش برسوزدن متأثراولانلره ولی‌الله برنکته بیان ایدرکه تأثیراتی محو اولمش اولور.

مثنوی

﴿ کرت برهان باید وحجت مها ﴾

﴿ باز خوان من ایت او ننسها ﴾

«ترجمه» اولیاءالله ایچون الله تعالی حضرتلری برقدرت وقوت احسان بیورمشدرکه آتلمش اوقی یولندن کری دوندیرر. «شرح» اوق یایدن وسوز اغزدن چیقدقدن صکره کری دونمسی ممکن اولمدیغی بیان بیوریلیور . اوت ! آتلمش اوقك وسویلنمش سوزك ارجاعی هرانسان ایچون ممکن دکلدر؛ اما جناب قادر مطلق بر مقتضای مرحمت اولیاءاللهه برقوت بخش وعنایت بیورمشدرکه اول زمرهٔ محترم ارزو ایدنجه تیر قضا وزخم بلایی یولدن چویررلر، فنا بر کلامك تأثیرات مضرهسنی قبل الظهور محو وازاله ایدرلر؛ اولیاءاللهه انتساب ایتمك نصرت وسعادت بولمقدر.

مثنوی

﴿ بسته در های موالید از سبب ﴾
﴿ چون پشیمان شد ولی زان دست رب ﴾

« ترجمه » ولی الله موالیدك قپولرینی سبب ایله باغلامشدر؛ زیرا ولی کامل، بی حضور اولدیغی وقت موالیدی ید قدرت ایله باغلار . [یعنی کندینه ویریلن قدرت تصرفیه ایله اشیایی تمایلاتندن چیقاروب تأثیراتی رفع وازاله ایدر. بونی لایق ایله اکلاتمق ایچون دیه بیلیرزکه صو ، حیات بخش اولدیغی کبی حوض ، کول طرزنده بریکمش بولندیغی محلده ایچنه دوشنلری غرق ایتمك قابلیتنی حائز ایکن ولی الله ، احسان آلهی اولان قوهٔ قدسیه وتصرفیه ایله صودهکی قابلیت اغراقیه یی رفع ایدر. آتش، یاقمق خاصهسنه مالك ایکن حسن نظر ولی ایله یاقماز.] « شرح» ولی الله اولان ذات مکارم صفات، برشیدن بیحضور، یاخود مرحمت ایتدیکی برانسانك کرفتار اولهجنی مصیبتدن ملول اولور ایسه اذن حق ایله موالید وآثاری منع ایلر. مثلا: بر آدمی جرح وقتل ایچون دیکر بر آدم طرفندن کمال شدت وزور ایله آتلمسی مرام اولنان بر اوق آتلمهدن اول، ولی الله مرام ایدر ایسه اوقك یایی، آتانك الی قیریلیر . یاخود آتلدقدن صکره تصادف ایتمامش اولور، کذلك بر حیله کار ومفسدك مکر وحیلهسی نتیجهسز ویاركیفیتك انتاج ایدهجکی وخامت تأثیرسز براغیر . نتایج الیمه ایراث ایدهجك برسوز سویلندکدن صکره ینه برمرد خدانك عنایتیله اوسوز یا اصلا استماع اولنمامش ، یاخود استماع اولنسه ده سوء تأثیراتی محو ویا اوسوزی سویلهین وایشیدن ده کلیاً اونوتمش اولور .

مثنوی

﴿ همچنین کسب ودم و دام و جماع ﴾

﴿ آن مواليدست حق، رامستطاع ﴾

« ترجمه » قازانمق ونفس ودام وجماع بونك كبيدر؛ اومواليد و اثار بونلردن تولد وظهور ايتديكندن جملەسى حق تعالى حضرتلرينه تابعدر. « شرح » سبق ايدن آلتى بيت شريفده بيان بيورلديغى اوزره مثلا زيد عمرو جانبنه بر اوق آتار ، جرح ايدر ؛ جارح اولان زيد بعده وفات ايتسه و مجروح اندن صكره بوجرحدن برسنه قدر الم واضطراب چكوب بعده اوده وفات ايتسه كرچه جارح مجروحدن اول وفات ايتدى والم ووفاتى جناب حق ياراتدى اما مثال كتيريلان عمروك قاتلى زيددر. ابتدا اوقى آتان وجرح ايدن زيد اولمق حسبيله ولوعمرودن اول وفات ايتسه ينه شرعاً وعقلاً زيد جارح وقاتل صاييلير. بونك كبى بر آدمك زرعندن يعنى تارلايه آتديغى تخمدن يتيشن محصولات، بر ناطقك سوزندن ظهور ايدن نتائج ، دام وحيله قوران آدمدن مغدور اولان مخلوقات وجماع ايدن انسانك جماعندن دنيايه كلن اولاد، جملەسى الله تعالى حضرتلرينك مخلوقاتى ايسەده زارع وناطق ودام قوريجى وجماع ايديجى اولانلر اثارك ظهورينه سبب اولدقلرى نتايج ومواليددن مسئولدرلر. بناءً عليه سببيتلرى مواليدو آثار خيريه انتاج ايتمش ايسه مسببلرى لطف ومكافات وشرو فساد حاصل اولديسه عذاب ومجازات كوررلر ؛ الحاصل انسان نەوقت برسوز سويليەجك ويابر ايش ايشليەجك اولسه كرك فعل وكلامى ، كرك اندن ظهور ايدەجك آثارك جملەسى مخلوقات جناب كردكار اولديغنى وفقط او آثارك نتائج قريبه و بعيدەسندن كنديسنك مسؤل بولنديغنى يقيناً بيلملیدر .

مثنوی

﴿ اوليارا هست قدرت ازاله ﴾

﴿ تير جسته باز اندازش براه ﴾

مثنوی

﴿ مدت سالی همی زایید درد ﴾

﴿ دردهارا آفریند حق نه مرد ﴾

« ترجمه » برسنه مدت بواوق پاره‌سندن عمروك جسمنده دردلر طوغدی. بو دردلری حق تعالی حضرتلری خلق ایتدی ، زید خلق ایتمدی .

مثنوی

﴿ زیدرامی آن دم ار مرداز وجل ﴾

﴿ درد هامی زاید انجا تا اجل ﴾

« ترجمه » اوقی آتان زید اکر اوقی آتدقدن صکره قورقودن ویابشقه سببدن وفات ایتسه آتیلان اوقك تأثیراتندن اجل کلنجه‌یه قدر مجروح اولان عمروك وجودنده دردلر، اضطرابلر طوغار .

مثنوی

﴿ زان موالید وجع چون مرداو ﴾

﴿ زید را زاول سبب قتال کو ﴾

« ترجمه » عمر و او ، اوقك وجع وتأثیرندن وفات ایدرسه سبب اولمسنه مبنی زیده قاتلسك دی .

مثنوی

﴿ آن وجعها را بدو منسوب دار ﴾

﴿ کرچه هست آن جمله صنع کردکار ﴾

« ترجمه » عمروده‌کی اضطرابلری جارح اولان زیده منسوب طوت! کرچه جمله اوجاع وشدائد جناب کردکارك صنع وایجادیدر .

وعالم غيبك تأثيريله بعضاً عالم شهودده اثرلرى بديدار وآشكار اولور . ظهور ايدن اقوال وافعالك مواليد ونتائجنى منع ايتمك انسانلرك يد اختيارنده دكلدر ؛ بنابرين اقوال وافعال نامرضيه‌دن غايت اجتناب وتبرى ايتمك لازم ومقتضيدر ؛ برفعل وكلامك ميدانه وضعندن صكره نتيجه‌نك منعى غايت عسير ومضردر.

مثنوى

﴿ بى شريكى جمله مخلوق خداست ﴾
﴿ آن مواليد ارچه نسبتشان بماست ﴾

« ترجمه » آثارك جمله‌سى شريكسز اوله‌رق جناب خدانك مخلوقيدر ؛ كرچه او مواليد و آثارك نسبتى بزه‌در. « شرح » بو بيت شريف ايله آتيده كله‌جك برقاچ ابيات حكمت آياتده بوجهت توضيح وايما بيوريليوركه : كافهٔ مواليدو آثار وعالمرده هرنه وار ايسه مخلوق جناب كردكاردر . لكن بعض مواليد و آثارك ظهورينه بز سبب و آلت اولنجه انلردن ظهور ايدن نتائج بزه نسبت اولنور ، بناءً عليه مكافاة ويا مجازاة كوريرز . بوكا دائر قرآن عظيم الشانده برچوق آيات بينات موجود اولديغى كبى فخر عالم عليه الصلاة والسلام افندمز حضرتلرى ده بيورديلركه : ﴿ الناس مجزيون باعمالهم ان خيراً فخيروان شراً فشر ﴾ يعنى: « انسانلر عمل وفعللريله جزا النيرلر ، خير ايسه خير ايله نائل مكافاة وشر ايسه شر وزحمتله كرفتار مجازاة اولورلر . »

مثنوى

﴿ زيد پرانيد تيرى سوى عمر ﴾
﴿ عمرو رابكرفت تيرش همچو نمر ﴾

« ترجمه » مثلا زيد براوقى جانب عمروه اوچورديغى زمان عمرو قپلان كبى او، اوقى طوتدى. [بونك وتولى ايده‌جك درت بيت شريفك شرحى التنجى بيت شريفك شرحنده كوريله‌جكدر.]

مثنوی

﴿ وانکردد ازره آن تیر ای پسر ﴾
﴿ بند باید کرد سیلی را زسر ﴾

« ترجمه » ای‌اوغل ! اوق یولندن کری دونمز . سیلی باشندن بندوسد ایتمك اقتضا ایدر . «شرح» آتیلان اوق تکرار رجوع ایده‌میه‌جکی آشکار اولدیغی کبی آغزدن چیقان کلامك‌ده بر دها رجوع ایتمه‌سی قابل اوله‌میه‌جغی درکار وبدیداردر . بر سیل صویی ایراث مضرت ایتامك اوزره مقتضی اولدیغی قدر صو باشندن سد وبند ایتمك لازمه‌دن اولدیغی کبی کلام خامی‌ده اغزده باغلامق الزمدر .

مثنوی

﴿ چون کذشت ازسر جهانی‌را کرفت ﴾
﴿ کر جهان ویران کند نبود شکفت ﴾

« ترجمه » زیرا سیل باشدن آشار وجهانی طوتارسه دنیایی ویران ایدر . تعجب اولنماملیدر . «شرح» مضرت‌بخش اولان برسیل خروشان باشندن بند وسد اولنماز ایسه برچوق محصولات وحیواناتی محو وپریشان ایلدیکی کبی کلام نافرجام‌ده اغزده ایکن منع ایدلمزایسه پك چوق تخریبات ایقاع ایدر .

مثنوی

﴿ فعل را در غیب اثرها زاد نیست ﴾
﴿ وان موالیدش بحکم خلق نیست ﴾

« ترجمه » فعل وقولك عالم غیبده اثرلری تولد ایتمك مقرردر ، وفعلك موالید ونتائجی مخلوقك حکمنده دکلدر . « شرح » کلمات وافعالك عالم‌غیبده

مثنوی

﴿ من پشیمان کشتم این کفتن چه بود ﴾
﴿ لیك چون کفتم پشیمانی چه سود ﴾

« ترجمه » بن پشیمان اولدم؛ نصل اولدی‌ده بونی سویلدم؟ مادامکه سویلدم، اندن صکره پشیمان اولمقده نه‌فائده وار ؟ « شرح » برروح برفتوحك کرفتار اولدیغی حالی او ذات مستعد حالت روحانیه‌یه بیان واوحاله کندی سبب اولدیغی یکیدن تأمل وندامتی تجدد ایدنجه روحك ماجراسندن بوقدرینی بیان‌ایله اکتفا وایراد ایلدیکی کلماتدن ظهور ایدن مضرات متعدده‌یه ذهننی ارجاع ولسانی ارخا ایلدی .

مثنوی

﴿ نکتهٔ کان جست ناکه از زبان ﴾
﴿ همچوتیری دانکه جست ان‌ازکمان ﴾

« ترجمه » بر نکته ، بر سوزکه ناکاه لساندن صیچرار، آنی بر اوق کبی بیل که یایدن صیچرار ! « شرح » بو وبوندن صکره کله‌جك برقاچ ابیات‌شریفه برمقتضای دأب جلیل حضرت مولانا بر صاحب عرفان طرفندن عمومه خطاباً یازلمشدر . انسانه مقتضی اولان کیفیت برسوزی سویلمزدن اول تأمل وتفکر ایتمکدر ، چونکه کلام تیروکمان کبیدر . صیچرادقدن صکره بوانی ارجاعنی ایستمك بیهوده یره امید خامه دوشمکدر ؛ عاقل اولانلر کرچه قوهٔ‌ذکالری حسبیله سویلیه‌جك برچوق شیلر تصور ایده‌بیلیرلر ایسه‌ده‌متصورلرینی ایراددن احتراز ویالکز لزوم حقیقی قدر کلامه آغاز ایدرلر .

« ترجمه » طوطی بازرکانه دیدی : ای افندی ! پشیمانلق ندندر ؟ او ندر که بو غضب وغمکزی مقتضیدر ؟ «شرح» حالت روحانیه ارواح مقدسه‌نك کندی حقنده‌کی توجهلرینی اکلامنی غایت آرزو ایلدیکندن واو ذات مستعدك بیان حال ایتمك ایچون میل درونی درك وتفهم ایتدیکندن کوردیکی حالی برای بیان ملایمانه استنطاف ورجاسنی درمیان ایلمش !

مثنوی

﴿ کفت کفتم آن شکایتهای تو ﴾

﴿ با کروه طوطیان همتای تو ﴾

« ترجمه » [بازرکان جواباً] دیدی : سکا همتا ومشابه اوله‌رق هندستانده تصادف ایلدیکم برطاقم طوطیلره شکایاتکی سویلدم. « شرح » کوردیکی احوالك تأثیرات عظیمه‌سی او ذات مستعدی احاطه ایدوب حالت روحانیه‌نك بویله برسؤال حزن اشتمالی اوزرینه مشهوداتنی خفی طوتمغه غیرمقتدر اولوب دیمش که آوان مکاشفه‌مده عالم ملکوته واردقده سکا مشابه برطاقم ارواح مقدسه کوردم وسنك شکایات حزن آیاتکی آنلره نقل وحکایه ایلدم .

مثنوی

﴿ آن یکی طوطی زدردت بوی برد ﴾

﴿ زهره اش بدرید ولرزید ومرد ﴾

« ترجمه » او ، بر طوطی سنك دردندن قوقو آلدی . واودی یبرتلدی. تتره‌دی . وفات ایتدی . « شرح » ذات مستعد حالت روحانیه‌یه لسان حال ایله حکایه ایتمش که حین مکاشفه‌مده مصادف اولدیغم ارواح مقدسه‌یه سنك حال حسرت اشتمالکی بیان وافاده ایلدیکمده برروح پرفتوح عالم ناسوتده چکدیکك مشاق ومحنته کسب وقوف ایدنجه سکا اولان محبتی حسبیله اودی قوپدی ، تتره‌یوب دوشدی وغریب بر حال کسب ایلدی .

« ترجمه » بازرکان دیدی : خیر ! سویلمم ! بن سویلدیکم شیدن بیله پشیمانم، کمال ندامتمدن الی چیکنه‌یور وپارمقلرمی ایصیریورم. « شرح » حالت روحانیه بروجه بالا سؤال ایله خبرطلب ایتدکده او ذات مستعد جواباً دیرکه : عالم ارواحده کوروب ایشتدیکم شیئه دائر سکا سوز سویلمك ایستمم ؛ زیرا ویردیکك خبری ایصال ایدرك آنك اوزرینه غریب برحال کوردیکمدن تفهیمدن غایت پشیمان وکمال ندامتدن انکشت کزانم !

مثنوی

﴾ من چرا پیغام خامی از کزاف ﴿
﴾ بردم از بی دانشی واز نشاف ﴿

« شرح » بن مناسبتسز برخبری نیچون بیهوده کوتوردم ؛ ودانشسزلکدن بر حماقت ایتدم . « شرح » او ذات مستعد حین مکاشفه‌سنده کرچه میانهٔ ارواح مقدسه‌ده کورمش اولدیغی حالی سویلمك ایستمز وندامتدن بحث ایدرایسه‌ده کوردیکی احوالك تأثیراتی قلب وعقلنده عظیم اولدیغندن صورتا اختیار سکوت وانکار ایدر ، اما طوطیٔ محبوسه سویلدیکی برقاچ سوزدن مائل اقرار اولدیغنی ایما وآشکار ایلر . انسانك ایجابات خلقیه‌سندن درکه غایت مؤثر حس ایلدیکی احوالی بشقه‌لرینه‌ده نقل وحکایه وانلرده حاصل اوله‌جق تاثیراتی کورمکه ارزوکش وآماده اولور ، قلبنده طوته‌میه‌جق برسری کیمسه‌یه سویله‌میه‌جکنی سویلمسیله نهایت سویلیه‌جکی بدیهی اولور .

مثنوی

﴾ کفت ای خواجه پشیمانی از چیست ﴿
﴾ چیست آن کین خشم وغم رامقتضیست ﴿

مثنوی

﴿ هرغلامی رابیا ورد ارمغان ﴾
﴿ هر کنیزك را ببخشید او نشان ﴾

« ترجمه » بازرکان هر برغلامه هدیه کتیردی؛ هرجاریه یه نشان احسان ایلدی.
« شرح » او ذات مستعد عالم مکاشفه دن رجوع ایتدکده هر حاسه سنه مسرت بخشا بر خبر والطف القا ایلدی ، هر آرزوی مشروعنه حقیقت نما برر نشانهٔ فیض یتشدیردی .

مثنوی

﴿ کفت طوطی ارمغان بنده کو ﴾
﴿ انچه دیدی وانچه کفتی باز کو ﴾

« ترجمه » طوطیٔ محبوس بازرکانه دیدی : بوبنده نك (یعنی بنم) ارمغانی نره ده در ؟ اول شیٔ که کوردك وایشتدك ، تکرار سویله ! « شرح » او ذات مستعد عالم مکاشفه دن معناً عودت ایله حواسه برچوق حقایق ودقائق بحث وایما ایلدکدن صکره خلقةً صابر وعالی اولان حلت روحانیه بوذات مستعده لسان حال ایله دیرکه : یا بکا پیشکش معنوی اوله رق نه کتیردك ، حال پرملالمی بیان ایلدیکك صره لرده ارواح مقدسه دن نه لر ایشتدك ؟ نه کوردك ؟ افاده و نظر مرحمتکی بن بیچاره یه عطف وامااله ایت !

مثنوی

﴿ کفت نی من خود پشیمانم ازان ﴾
﴿ دست خود خیان وانکشتان کزان ﴾

ایسه تصورات مفیده ظهور ایدر . مصراع ثانیده لقمهٔ حلال بر دریای گواهر بخشنده‌یه تشبیه بیورلمشدر . اندن حاصل اولان اینجیلر ، رقت قلب استقامت وجداندر .

مثنوی

﴿ زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان ﴾
﴿ میل خدمت عزم رفتن آنجهان ﴾

« ترجمه » آغزه گیرن لقمهٔ حلالدن الله تعالی حضرتلرینك خدمتنه میل ایتمك واو ، جهان معنوی‌یه گیتمك ارزوسنی طوغار .

﴿ باز گفتن بازرگان باطوطی آنچه درهندوستان دیده ﴾

هندستان طوطیلرندن گوردیکی حالی بازرگان محبوس قفس اولان طوطی‌یه بیان ایلامسنه دائردر:

مثنوی

﴿ کرد بازرگان تجارترا تمام ﴾
﴿ بازآمد سوی منزل شادکام ﴾

« ترجمه » او ، بازرگان تجارتی تمام ایلدی ، دوستلرك آرزو واملی گبی خوش حال اوله‌رق خانه‌سنه عودت ایتدی . « شرح » او ذات مستعد مراقبه ومکاشفه‌یی اکمال ایتدکدنصکره خانه‌سی مثابه‌سنده اولان دنیا وبدننه عقل وقلبی رجوع ایله حین مکاشفه‌ده نائل اولدیغی احوالدن اهل حال اولان یاران واحباسنی ممنون ایلدی دیمکدر .

مثنوی

﴿ چون زلقمهٔ تو حسد بینی و دام ﴾

﴿ جهل و غفلت زایدانرا دان حرام ﴾

« ترجمه » لقمه‌ده ، طمامده‌سن قیصقانجلق ، حیله کبی طوزاق کورر ایسك [آنلری لقمهٔ حرامدن بیل !] زیرا لقمهٔ حرامدن جهل وغفلت طوغار . « شرح » وسائط غیر مشروعه‌ایله تدارك ایدیلان غدا ، جهل وغفلتی وجوده کتیرر بر وسیلهٔ اذادر .

مثنوی

﴿ هیچ کندم کاری وجو بر دهد ﴾

﴿ دیدهٔ اسبی که کرهٔ خردهد ﴾

« ترجمه » بغدای اکدیکك تارلاهیچ آربه ویررمی ؟ هیچ کوردکمی ؟ آت ، اشك یاوریسی ویرسون ؟ « شرح » شریعت وحقیقت ایله تنور ایتمش برقلب پاکه حلال ومشروع غداداخل اولنجه تغییرماهیت وتبدیل طبیعت ایتمزودائما چیچك کبی تغدی ایتدیکی نور ایله بسلنیر .

مثنوی

﴿ لقمهٔ تخمست وبرش اندیشها ﴾

﴿ لقمه بحر وکو هرش اندیشها ﴾

« ترجمه » لقمه تخمدر ، وآنك میوه‌سی فکرلردر ؛ لقمه‌دکزدر . وآنك کوهرلری افکاردر . « شرح » مزرعهٔ بدن وعقله هرنصل تخم زرع اولنور ایسه اونوع محصولات ظاهر اولور . یعنی طعام حرام ایسه افکار مضره وحلال

« ترجمه » برلقمه نور وکمالی زیاده ایدر. او حلال کسبدن کتیرلمشدر .

« شرح » مشروع وحلال قازانیلانا لقمه ، یمك نوروکمالی زیاده لشدیرر . حلال ایچنده خون یتمیان و آه مظلومان بولنماز . اوطعام حلال ایچنده قهرربانی یوقدرکه نور بصیرتی ازاله ایله اکل ایده نك کوزینه قارشی جهانی قارانلق ایتسون ! بناءً علیه عاقل اولان انسان جهد فراوان ایدرکه طعامی وکافهٔ اموال ومنالی حلال وکندی شایان مرحمت ذوالجلال اولسون !

مثنوی

﴿ روغنی کاید چراغ ما کشد ﴾
﴿ آب خوانش چون چراغی راکشد ﴾

« ترجمه » برياغ كه قنديلمزى سونديرر . آيدينلق ويرمه ين او ، ياغه صو ، ديمليدر . « شرح » صفوت قلب ايله لقمهٔ حلال قازانميوب منهيات ومحرمات ايله املای بطون ایدن غافللرك نورايقان ووجدانی سونر ، قنديلبدن ضيای فيض حقيقيدن نصيبه دار اولميه رق قالارر .

مثنوی

﴿ علم وحکمت زاید از لقمهٔ حلال ﴾
﴿ عشق ورقت آمد از لقمهٔ حلال ﴾

« ترجمه » علم وحکمت لقمهٔ حلالدن طوغار . عشق ورقت حلال لقمه دن كلير . [معناسی آچیق برجملهٔ حکمتدر .]

« ترجمه » اکر سن بو کوکل طغارجغنی اکمکدن بوش بولندیرر ایسك اجلاله منسوب اولان کوهرلردن طولدیرمش اولورسك ! « شرح » ای طالب۔ حقیقت ! اکر سن کوکلی کثرت طعامدن وقلب وعقلکی مشتهیات نفسانیه‌دن خالی ایدر ایسه‌ك کواهر حکمت ایله درونی طولدیرمش اولورسك ! کثرت۔ طعام ، آلت ترقی اولان بدن وعقلی ثقیل ومشتهیات نفسانیه ، انسانی معناً ومادةً ذلیل ایدر .

مثنوی

﴿ طفل جان از شیر شیطان باز کن ﴾
﴿ بعد از انش با ملك انباز کن ﴾

« ترجمه » طفل روحی شیطان سودندن کری چك ! آندن صکره روحی ملك ایله ارقداش ایت !

مثنوی

﴿ تا تو تاریك و ملول وتیرهٔ ﴾
﴿ دانکه با دیو لعین همشیرهٔ ﴾

« ترجمه » سن قاراناق، صیقندی، بولانیقلق ایچنده بولندقجه بیل که شیطان۔ لعین ایله همشیره‌سك !

مثنوی

﴿ لقمهٔ کان نور افزود و کمال ﴾
﴿ آن بود آورده از کسب حلال ﴾

بالکز صورةً دکل ، سیرةً جدك اولان آدم علیه‌السلام کبی علوجنابلك‌وارایسه طلب وهمتده مقدم وحسب‌البشریه برخطا ایشلر ایسه‌ك اشك ریز ونادم واو صفی‌اللهك صف‌علویتنه داخل اول !

مثنوی

﴿ زا آتش دل وآب دیده نقل ساز ﴾
﴿ بوستان از ابر و خورشیدست باز ﴾

« ترجمه » کوکل آتشندن وکوزیاشندن مزه‌یاپ ! بوستان ، بلوط کونشدن آچیقدر . « شرح » ای‌محبت زده ! آتش عشقدن یانوب قاورولمقده اولان قلبنده‌کی حسیاتك تضییقی ایله کوزلرندن داملایان یاشلردن عشرت مزه‌سی‌کبی غدای سلامت بخشاترتیب‌ایت ! زیراباغ وبوستان تروتازه اولمق ایچون آتش وصو ایستدیکی کبی عاشق حقیقی‌ده عشق آتشی وکوز یاشی کبی معنوی حالاته محتاج وتابع اولمیدر .

مثنوی

﴿ توچه دانی ذوق آب دیدکان ﴾
﴿ عاشق نانی تو چون نادیدکان ﴾

« ترجمه » سن‌کوز یاشنك ذوقنی بیلیرسك ؟ سن حقیقتی کورمامش اولانلرکبی اکمکه ، یمکه‌عاشقسك ! [محبت‌حقیقه‌دن بی خبر اولانلره بردرس تنبیهدر .]

مثنوی

﴿ کرتو این انبان نان خالی کنی ﴾
﴿ پر زکوهرهای اجلالی کنی ﴾

مثنوی

﴿ زانکه آدم زان عتاب ازاشك رست ﴾

﴿ اشك تر باشد دم توبه پرست ﴾

« ترجمه » آدم علیه‌السلام کندینه واقع اولان عتاب اوزرینه کوز یاشیله قورتولدی ، توبه پرست اولان کیمسه‌نك دم‌ونفسی کوزیاشی اولدی .

مثنوی

﴿ آدم از فردوس واز بالای هفت ﴾

﴿ پای ماچان از برای عذر رفت ﴾

« ترجمه » آدم علیه‌السلام جنت اعلادن ، سمادن عذردن طولایی پای ماچانه کیتدی ، پابوش قونان محل کبی آشاغی اولان دنیایه کلدی . برمقتضای حکمت ، حضرت آدم جنت اعلا و آسمان‌بالادن چیقدی که الله تعالی حضرتلرندن عذرومغفرت طلب ایده بیلمك کبی برشرفه مقابل‌قضای ربانی ، حضرت آدمی دنیای بی‌وفایه کوندردی ، عاقل اولان انسان ایتدیکی خطادن پشیمان وعرض عذر ایله طالب مرحمت یزدان اولمیدر .

مثنوی

﴿ کر زپشت آدمی وز صلب او ﴾

﴿ درطلب می‌باش هم در طلب او ﴾

« ترجمه » اکر حضرت آدمك صلب وذریتندن ایسك طلب واقدامده انك بلوکندن اول ! [ایکنجی طلب : بلوك دیمکدر .]« شرح » ای انسان !

« ترجمه‌سی » جناب حق امثالی اولمقسزین خالق کلدر . استاده تابع دکلدر؛ جمله‌نك استناد کاهیدر . استناده حاجتی یوقدر .

مثنوی

﴿ باقیان هم درحرف هم درمقال ﴾
﴿ تابع استاد ومحتاج مثال ﴾

« ترجمه‌سی » باقیلری ، یعنی مخلوقات ال ایشلرنده ، صنعتلرده ، سوزده استاده تابع ومثاله محتاجدر .

مثنوی

﴿ زین سخن کرنیستی بیکانهٔ ﴾
﴿ دلق واشکی کیر در ویرانهٔ ﴾

« ترجمه‌سی » بوسوزك حقیقتندن اکر بیانجی‌دکل ایسك بر ویرانه‌ده خرقه طوت وکوز یاشی دوك ! « شرح » ای مبتدی ! اکر بوسوزلردن مقصد نه اولدیغنی اکلادك ایسه شمدی‌یه قدر اوامر ربانیه‌یی وکلام مرشدی بحق استماع واجرا ایتمامش اولدیغنه پشیمان ونالان اول ! کبر ودعوایی ترك ایله درویش وفقیرلره مخصوص اولان لباس تواضع ایچنه معناً ومادةً کیر ! قوهٔ معنویه کسب ایدنجه‌یه قدر عقل واعتقادیکی اخلال ایده بیله‌جك مخلوقاتدن ووادیٔ ناهمواره سوق القا ایلیه‌جك حالاتدن اجتناب ایت ! صورت پرستان طرفندن سنك حال تجردك باعث پریشانی ظن اولنور ایسه‌ده او ویرانخانهٔ تجردده ، سن کنج مخفی کبی کسب قیمت معنویه ایدرسك ! وعشق آلهیدن حزین وصورتا ویران کورینن بر عاشق حقیقینك قلبنی مسکن معنوی ، مأمن روحانی اتخاذ ایت !

« ترجمه » خانه‌لره قپولردن کیریکز وروزقلر کزی اسبابدن طلب ایدیکز !

« شرح » یعنی هر شیئك بر ترتیب ومدخلی واردر . محل راحت وسلامت اولان خانه‌لره داملردن وپنجره‌لردن دکل ، قپولردن کیریلیر . طالب وسالك اولانلر ابتدادن تکلمدن دکل ، طریق سمعدن یعنی سکوت ایتمکله جهان حکمت ومعرفته داخل ومقصد اقصایه واصل اوله‌بیلیرلر . بیت شریفده ایما بیوریلان آیت سورهٔ بقره‌نك یوز طقسان بشنجی شو آیت کریمه‌سیدر : ﴿ ولیس البر بان تأتوا البیوت من ظهورها ولکن البر من اتقی واتوا البیوت من ابوابها واتقوا الله لعلکم تفلحون ﴾ معنای شریفی : « ثواب امیدیله ارقه‌لرندن وپنجره‌لرندن خانه‌لره کیرمکی وقتیله عادت ایدنمش اولانلره تنبیهاً ثواب دکلدر ، خانه‌لره اردن که‌سکز ، ولکن ثواب اول کیمسه‌یه که اللهك حرام ایلدیکی شیلردن چکینیر . وسز خانه‌لره قپولرندن کلیکز والله تعالی‌نك حرام ایتدیکی شیلردن صاقینکز؛ که فلاح وسلامت بوله‌سکز . »

مثنوی

﴿ نطق کان موقوف راه سمع نیست ﴾

﴿ جز که نطق خالق بی طمع نیست ﴾

« ترجمه » اول نطق ایشتمك یولنه موقوف دکلدر ، طمعسز وغنی اولان الله تعالی حضرتلرینك نطقندن بشقه دکلدر « شرح » حقیقتده غنی اولان یالکز حق تعالی حضرتلریدر ، که هیچ کیمسه‌دن ، هیچ بر طرفدن برشی ایشتمامش اولدیغی حالده کال علم وقدرت ربانیه‌سی حسبیله هر شیئی خلق ایتمش جناب حقدن ماعدا کافهٔ مخلوقات وعلی الخصوص انسان تربیه واستاده ، وسوزوز سویلمك ایچون استماعه محتاجدر .

مثنوی

﴿ مبدعست وتابع استادنی ﴾

﴿ مسند جمله ورا اسنادنی ﴾

« ترجمه » اكر قولاغى اولماز ايسه « تى تى » ايلر ، يعنى آغزدن معناسز صدالر چيقارير . كنديسنى جهانك ديلسزى ايدر . « شرح » عارف ومرشدلرك كلام حكمت انساملرينه سالك نصب سمع ايله نصاب فيضه مالك اولماز وبن بيليرم ادعاسيله سويلمكه منهمك اولور ايسه سويليه جكى شيلر چوجقلرك « تى تى » كبى معناسز صدالرندن عبارت قالير . كنديني ديلسز يابار .

مثنوى

﴿ كر اصلى كش نبود آغاز كوش ﴾

﴿ لال باشدكى كند در نطق چوش ﴾

« ترجمه » انادن طوغمه صاغر ديلسز اولدى . ديلى قيلدايوب نه وقت سويليه بيلير؟ « شرح » اصلاً صاغر اولان ديلسز اوله جنى كبى نافص ده عارف ومرشدك كلامنى استماعه صبر واستعداد كوسترمديكى حالده نه قدر زمان كچسه انادن صاغر طوغمش اولانلر كبى هيچ بر وقت حكيمانه ، عارفانه سويلمكه مقتدر اوله ماز .

مثنوى

﴿ زانكه اول سمع بايد نطق را ﴾

﴿ سوى منطق ازره سمع اندرآ ﴾

« ترجمه » سويلمك ايچون اول امرده قولاق ، ايشتمك لازمدر ، سن منطق طرفنه ، سوز جانبنه ايشتمك يولندن كل ! « شرح » ناطق حكمت اولمق ايستر ايسك ابتدا حكيم عارفدن حكمت ايشيت ! صكره سويلمكه باشلا !

مثنوى

﴿ ادخلوا الابيات من ابو ابها ﴾

﴿ واطلبوا الارزاق من اسبابها ﴾

ایشیتمك وسویلەمامكدر ؛ الله تعالی حضرتلری سورهٔ اعرافك ایکییوز برنجی
آیت کریمەسنده : ﴿ واذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون ﴾
بیورمشدر . معنای شریفی : اووقت كه قرآن عظیم الشان اوقونور . اكا قولاق
طوتوب دکلەییکز ، وساکت اولکزکه حق تعالینك رحمتنه مظهر اولەسکز »

مثنوی

﴿ کودك اول چون بر اید شیر نوش ﴾
﴿ مدتی خامش بود او جمله کوش ﴾

« ترجمه » چوجق بتدا طوغنجه سود ایچر . برمدت سویلەمز . جملهٔ
قولاق مرتبەسنده اولور . « شرح » یکی طوغان چوجق سود ایستدیکی کبی سالك ده
پدر معنویسی اولان مرشددن قوت معنویه وهمت روحانیه ایستەمسی وسکوت ایدوب
دائما استماع وجلب حکمت ومعرفت ایله ارتقا ایتمسی مقتضیدر .

مثنوی

﴿ مدتی می بایدش لب دوختن ﴾
﴿ از سخن کویان سخن آموختن ﴾

« ترجمه » دوداقلری دیکیلمش اولەرق برمدت لازمدرکه سوز سویلەینلردن اوسوزی
اوکرنەبیلسون . « شرح » معنویاتده چوجق اولان سالکه لازمدر که دوداغی
دیکمشجەسنه اختیار سکوت واستماع کلام حکمت ایله کندینی مستعد تملم وتکلم
ایتسون !

مثنوی

﴿ ورنباشد کوش تی تی می کند ﴾
﴿ خویشتن را کنك کیتی می کند ﴾

مثنوی

﴿ ساحران چون حق او بشناختند ﴾

﴿ دست وپادر جرم آن در باختند ﴾

« ترجمه » ساحرلر ، موسی علیه‌السلامك حقنی اكلادقلری وقت اوا‌كی ایتدكلری خصومتك جرمنده ال واياقلرینی اويناديلر .

مثنوی

﴿ لقمه‌و نكته است كامل را حلال ﴾

﴿ تونهٔ كامل نخورمی باش لال ﴾

« ترجمه » لقمه‌يك ونكته سويلمك كامله حلالدر ؛ سن كامل دكلسك ايمه ! صوص ! « شرح » كامل يه‌جكی اطعمه كنديسنه ضرر ويرميه‌جكنی ، نفسنك شرندن حرام وفنالغه كرفتار اولميه‌جغنی ، سويليه‌جكی سوزدن ، نكته‌دن حاصل اوله‌جق فوائد ومحسناتی آكلار. امانا‌قص چوقجه يوب ايچر . حدواندازه بيلمز . هم وجودينه ثقالتی دعوت ، هم نفسنی ضبط ايده‌میوب فنالقلره جرأت ايدر ؛ نكته فروشاق یاپه‌یم دیركن برچوق مناسبتسزشيلر سويليه‌رك كنديني ترزيل وبرباد ايدر .

مثنوی

﴿ چون توكوشی اوزبان نی جنس تو ﴾

﴿ كوشهارا حق بفرمود انصتوا ﴾

« ترجمه » سن دها قولاقسك ! او كامل ، لسان مرتبه‌سنده‌در ، سنك جنسك دكلدر ؛ حق تعالی حضرتلری قولاق مرتبه‌سنده اولانره ﴿ انصتوا ﴾ يعنی « سكوت ايديكز ! » بيوردی. « شرح » قولاق مرتبه‌سنده اولانك ياكز استماعه بورجی واستفاده‌يه حقی واردر ؛ جهان معنويده چوجق كبيدر . وظيفه‌سی

« ترجمه » [موسی علیه‌السلام ساحرلره جواباً] دیدی : ای ساحرلر ! اول سز حیله‌لریکزی اورته‌یه براغیکز ! « شرح » حضرت موسی حقنده حرمت کوسترن ساحرلره سز آتیکز ! بیورمسیله مقابلةً انسانیت وظرافت کوسترمشدر اجرا ایده‌جکاری شی صرف حیله‌دن وفائده‌سز شیلردن عبارت اولدیغنی ساحرلره بیلدیروب عناددن واز کچملریچون کندیلرینی ضمناً ارشاد ایتمشدر. ابراز هنرده وایرادنطقده‌والحاصل هرکارده کوچوك واقع اولان مقابله‌نك تأثیراتی دها بیوك اوله‌جغی انسانلره درس اوله‌رق بیلدیرلمشدر . زیرا صوك معامله‌نك تأثیراتی ذهنه اك یقیندر .

مثنوی

﴿ این قدر تعظیم دین شانرا خرید ﴾

﴿ کزمری آن دست و پاهاشان برید ﴾

« ترجمه » حضرت موسایه ساحرلرك بوقدر تعظیم ایتمسی ساحرلره دین صاتون آلدی ، عناددن ال واایاقلری کسلدی. « شرح » سورهٔ اعرافك یوزیکرمی برنجی آیت کریمه‌سنده بیورلمشدرکه : ﴿ قال فرعون آمنتم به قبل ان آذن لکم ﴾ معنای شریفی : « فرعون ساحرلردیدی : موسایه ایناندیکز وتصدیق ایتدیکز ، بن سزه اذن ویرمه‌دن اول » ﴿ ان هذالمکر مکرتموه فی المدینة ﴾ « تحقیقا که بوایمان وتصدیقکز برحیله وتدبیردر ، دها اول شهرده قرار ویردیکز » ﴿ لتخرجوا منها اهلها ﴾ « بومکرایله اهالی بی شهردن چیقارمه‌کز » ﴿ فسوف تعلمون ﴾ « سزه ایده‌جکم عذابی قریباً اکلارسکز » ﴿ لاقطعن ایدیکم وارجلکم من خلاف ﴾ « البته اللریکزی وایاقلریکزی کسرم ؛ بری برینك خلافنه مثلا صول ایاغی وصاغ الی وقس علی هذه » ﴿ ثم لاصلبنکم اجمعین ﴾ « صکره جمله کزی آصارم » ﴿ قالوا انا الی ربنا منقلبون ﴾ « ساحرلر کمال ایمان ایله فرعونه دیدیلر که تحقیقا بز ربمزك جانبنه رجوع ایدیجیلرز . » مثنوی شریفك بوبیتی ، بو آیات کریمه‌یه اشارت بیوریور .

نحن الملقين ﴾ معنای شریفی : « ساحرلر دیدیلر : یاموسی ! یاسن عصاکی آت ، یا بز کندی دکنکلریمزی و ایپـلرمزی آته‌لم » ﴿ قال القوا ﴾ « حضرت موسی جواباً ســاحرلره دیدی : سز آتیکز ! » ﴿ فلما القوا سحروا اعین الناس واسترهبوهم وجاؤا بسحر عظیم ﴾ « اوقت که ساحرلر آتدیلر ؛ حاضر بولنـان آدملرك کوزلرینی سحر ایله باغلادیلر ، وخلقی قورقوتمق ایستدیلر و بیوك برسحر ایله میدانه کلدیلر » ﴿ واوحینا الی موسی ان الق عصاك فاذا هی تلقف ما یأفکون ﴾ « وموسی جانبنه وحی کوندردك که کندی عصاکی آت (موسی عصاسنی درحال آتوب اژدرها اولدی) ویوتدی اول شیلری که ســاحرلر یالان وتزویر ایتدیلر ایدی » ﴿ فوقع الحق وبطل ما کانوا یعملون ﴾ « حق ثابت ، ساحرلرك ایشلدکلری شی باطل اولدی » ﴿ فغلبوا هنـالك وانقلبوا صاغرین ﴾« اول محلده فرعون وتابعلری مغلوب ومذلول اوله‌رق دوندیلر » ﴿ والقی السحرة ساجدین ، قالوا آمنا برب العالمین ، رب موسی وهرون ﴾ « وساحرلر سجده ایدرك یره قپاندیلر ، دیدیلر : عالملرك ربینه ایمان کتیردك موسی وهرونك ربیـدر : یعنی موسی ایله هرونك ایمان ایتدکلری یولده خالقه ایناندق » ساحرلر دکنکلرینی ، ایپلرینی یره آتوب یلان اولنجه موسی علیه السلام خفیف برخوف حس ایتدی ؛ بوخوف اوزرینه شیخ اکبر حضرت محی الدین عربی قدس سره السامی فتوحات مکیه‌ده بیوریورلرکه : الله تعالی حضرتلری دها اول حضرت موسایه فرمان بیوردی : ﴿ لاتخف ﴾ قورقمه ! حضرت موسی ســاحرلرك یلانلرینی کورونجه حقیقتده قورقمدی ؛ فقط قورقمش کبی اولدی ، قورقمش کبی اولمســنده بیوك برحکمت وارایدی ساحران اکلادیلرکه اکر عصانك اژدرها اولمسی حضرت موسانك برسحری اثری اولیدی حضرت موسی دها اول کندی سحرینك قوتنی بیلوب قورقماسی اقتضا ایدر ایدی ، لکن قورقنجه اکلادیلرکه عصانك اژدرها اولمسی موسادن اولمیوب حق تعـالی حضرتلرندن ویرلمش برقوت وبرمعجزه ایدی . بوحکمت ساحرلری طریق هدایته داخل ایتدیکی ایچون بیوك برمرحمت اولدی . نه‌دقیق نکته‌در !

مثنوی

﴿ کفت نی اول شما ای ساحران ﴾

﴿ افکنید آن مکرها را درمیان ﴾

مثنوی

ساحرانْ در عهد فرعون لعین

چون مری کردند باموسی زکین

« ترجمه » ساحرلر فرعون لعینك زماننده ، موسی علیه السلامه، کین ایله عناد ایتدیلر . « شرح » حضرت موسی بر مقتضای فرمان خدا ، قوم بنی اسرائیلی ید ظلم انکیز فرعوندن تخلیص ایتمك اوزره اووقت فرعونلرك مقری اولان مصره کیدوب معجزات عظیمهٔ نبویه سی مشهود ومشهور اولنجه معجزات باهرالاتنی فرعون لعین کمال کین وعناد ایله سحره اسناد ایتمش وحضرت موسانك نبوتنی جرح وتکذیب ایتمك ایستمشدر ؛ کندی ملکنده بولنان ساحران ، موسی علیه السلامدن دها مقتدر اولدقلرینی اثبات ایلمك امیدیله انلری مصره جلب ایتمش ، بریوم مخصوصده علی ملاء الناس موسی علیه السلام ایله قارشیلاشدرمشدر .

مثنوی

لیك موسی را مقدم داشتند

ساحران اورامکرم داشتند

« ترجمه » لکن ساحرلر موسی علیه السلامی مقدم ومکرم طوتدیلر .

مثنوی

زانکه کفتندش که فرمان آن تست

کر توی خواهی عصا بفکن نخست

« ترجمه » ساحرلر دیدیلرکه : فرمان سنکدر ؛ اکر ایسترایسك عصاکی ابتداسن آت ! « شرح » بوحکایه سورهٔ اعرافك یوز اون اوچنجی آیت کریمه سنده بووجه ایله بیان وفرمان بیورلمشدر : ﴿ قالوا یاموسی اما ان تلقی وامانکون

مثنوی

﴿ هرچه گیرد علتی علت شود ﴾

﴿ کفر گیرد کاملی ملت شود ﴾

« ترجمه » خسته اولان نه‌یی طوتار ایسه علت اولور ؛ بر کامل کفر طوتسه دین وایمان اولور . « شرح » بعض مریض جسمانینك خسته‌لکی لمس ایله نصل ساری اولور ایسه مریض معنوی اولان اخلاق ذمیمه صاحبنك پنجهٔالفتنه دوشنلر معناً خسته اولور ؛ کامل ایسه کفر کبی اك وخیم برمرض معنوی‌یه مبتلا اولانلری باذن‌الله تعالی اصلاح، نور ایمان ایله قلب وعقللرینی افلاح ایدر .

مثنوی

﴿ ای مری کرده پیاده باسوار ﴾

﴿ سرنخواهی برد اکنون پای دار ﴾

« ترجمه » ای‌سوار ایله عناد ایلمش پیاده ! باش آله‌مازسك ! شمدی آیاغنی صیقی طوت ! « شرح » ای وسائط معنویه‌دن محروم ومسافاهٔ عظیمهٔ روحانیه‌قطع ایتمك ایچون پیاده کبی عاجز وزبون اولان مبتدیٔ مدعی ! سن سمند صرصردار معنی‌یه سوار وعلوی رفتار ایله عناد وجدال ایتدیکندن بی‌هنر قالدك ! شمدی بوورطهٔ مهلکه‌دن خلاص اولمق ایسترایسك کبر وعناددن فراغت وبرمرد کامله مراجعت ایت ! که تخلیص جان ایتمش ومقبول جهان اولمش اوله‌سك !

﴿ تعظیم کردن ساحران موسی علیه‌السلام راکه ﴾

﴿ چه فرمایی اول تواندازی عصا یاما ﴾

سحر یاپچیلرك موسی علیه‌السلامه تعظیم ایلدکلرینه دائردر : [ساحرلر دیدیلرکه : یاموسی ! ابتداسنمی عصاکی آتارسك ؟ یاخود بزمی آته‌لم ؟ نه بیورورسکز ؟]

آلته » يعنى : عين عبدك فنافى الله درجه‌سنده بولنديغنى اثبات ايچون لازمدركه : اوعبدك سمعى وبصرى ولسانى والى وكافهٔ قواسى واعضاسى اوله ؛ بوده الله تعالى حضرتلرينك هويت ووارلغنه لايق اولان معنا اوزرينه‌در. بوتقديرده فنافى الله صحيح اولور . بيان اولنان نتيجه نوافل ايله حاصل اولان قربيتدندر ؛ اما فرائض قربيتى، نتيجه‌سى بودركه : الله تعالى حضرتلرى سنكله ايشيدر . يعنى كنديك وبشقه‌لرى ايچون سنك دعاكى قبول ايدر ، سن حق تعالى حضرتلرينك واسطه‌سى وآلت اجرا آتى اولمش اولورسك !

مثنوى

« دست ناقص دست شيطانست وديو »
« زانكه اندر دام تكليفست وريو »

« ترجمه » ناقص اولان ال ، شيطان وديوك اليدر ؛ زيرا اوشيطانك تكليف وحيله‌سى طوزاغنده‌در . « شرح » ناقص وحيله‌كار ، شيطان لعينك طوزاغنه طوتولمشدر ؛ شيطانه كوه‌نير وتربيه‌سنى شيطاندن آلير . ناقصك الندن نه چيقار ايسه شيطانك الندن چيقمش كبى داعئ غفلت وموجب ذلتدر .

مثنوى

« جهل آيد پيش او دانش شود »
« جهل شود علمى كه درناقص رود »

« ترجمه » كاملك نزدينه جهل كلير ، علم اولور . برعلم كه ناقصه كتدى . جهل اولدى . « شرح » جاهل بر انسان بركاملك تربيه‌سنه التجا واو امرينى اجرا ايدرسه كامل وعالم اولور ؛ بالعكس برناقصك نزدينه معلوماتلى بر انسان كيدرسه آنك سوء معاملاتيله كسب جهالت ايدر ؛ غايت مفيد بركتابى ناقص اولان مطالعه ايدرسه مقصد ومعناسنى تغيير ايله اغراض شيطانيه‌سنه آلت اتخاذ ايتمك ايستر !

مثنوی

﴿ کاملی کرخاك کیرد زرشود ﴾
﴿ ناقص ارزر بردخاکسترشود ﴾

« ترجمه » برکامل اکر طوپراغی طوتسه آلتون اولور ؛ ناقص ایسه آلتون کتیرسه کول اولور. « شرح » تربیه‌سی ناقص اولان کیمسه بر مرشد کاملك النه دوشسه ، مکمل انسان عارف اولور. بالعکس خلقةً مستعد اولان برانسان ، مرشد طرزنده بولنان برناقص وحیله‌کارك پنجه‌سنه دوچار اولسه یولنی شاشیرر وکرفتار اخلاق ذمیمه اولور .

مثنوی

﴿ چون قبول حق بود آن مرد راست ﴾
﴿ دست او درکارها دست خداست ﴾

« ترجمه » طوغری انسان مقبول خدا اولورسه‌انك ایشلرده‌الی خدای لم یزل حضرتلرینك الیدر !« شرح » سرور کائنات ، محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری یدمبارکیله کفاره‌قارشی آتدیغی طاش وطوپراق ایچون الله تعالی حضرتلری قرآن عظیم الشانده بیوردی که : ﴿ ومارمیت اذرمیت ولکن الله رمی ﴾ معنای شریفی : « یامحمد ! آتدیغك وقتده سن آتمدك ولکن الله تعالی حضرتلری آتدی » یدمستقیمدن نه‌چیقار ایسه الله تعالی‌یه منسوب اولدیغی واویدوقوتی الله تعالی حضرتلری واسطهٔ اجرا آت اتخاذ بیوردیغی بدیهیدر . شیخ الاکبر حضرت محی‌الدین عربی بیوررلر : « ولابدمن اثبات عین العبدفی الفناءفی الله وحینئذ یصح ان یکون الحق سمعه وبصره ولسانه ویده فعم قواه وجوارحه بهویته علی المعنی الذی یلیق به وهذه نتیجة قرب النوافل واما قرب الفرائض ان یسمع الحق بك فتکون

مثنوی

﴿ چون نهٔ سباح نی دریائی ﴾

﴿ درمیفکن خویش از خودرائی ﴾

«ترجمه» دکز حالنی بیلمز، یوزمکدن اکلامازایسهك کندی رأییکله کندینی دکزه آتمه! «شرح» ای تابع نفس اولان طالب! دریای وقوعات وحوادث کونیه ایچنده حرکت ایتمکه غیرمقتدر ایکن بحر حقیقته دکل نفسه اسیر اولور ایسك رأی سقیمکله کندینی عمان وقوعاته آتمه! مشتهیات نفسانیه‌دن احتراز ایت! زیرا غرقهٔ کرداب فنا ودوچار عذاب وبلا اولورسك!

مثنوی

﴿ اوز قعر بحر کوهر آورد ﴾

﴿ اززیانها سود برسر آورد ﴾

«ترجمه» او، [یوزمك بیلن] دکزك دیبندن کوهر کتیرر. زیانلردن فائده باشه چیقارر. «شرح» ریاضات ومجاهدات کثیره ایله مطلوب رادەسنه واران مقبول خدا، دریای وقوعاته نەقدر طالسه غرق اولمدقدن بشقه کوامر متنوعه چیقارر، صورتا زیانلی ایشلرده باذن‌الله تعالی اکا فائده‌رس اولور. اوتوز یاشنده اولان برصاحب صحت، لحم وبوکبی مقوی شیلر اکل ایتسه فائده کورر؛ اما برقاچ آیلق برچوجغه بونلر یدیرلسه تلف اولور. کذلك نسبةً برطفل ناتوان اولان طالب سالك حدینی بیلوب دریای معرفنده شناورلك علمنی اوکرنمدکجه کندینی کرداب هلاکه آتمامليدر.

مثنوی

﴿ کفت پیغامبر که ای طالب جری ﴾

﴿ هان مکن باهیچ مطلوبی مری ﴾

«ترجمه» پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی که : ای جسور وجری اولان طالب ! صاقین بر مطلوب ایله هیچ نزاع وعناد ایتمه ! «شرح» طالبدن مقصد : سالك راه حقیقتدر . مطلوبدن مرام : مسافات لازمهٔ معنویه‌یی طی ایتمش اولان ذاتدر . ایشته فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری بیورمشلردر که : ای صاحب جرأت وجسارت اولان طالب حقیقت ! منزل مقصوده واران انسان عارف ایله زنهار جدال وعناد ایتمه ! بن ده سنك کبی بیلیرو ایش کوریرم دیمه ! بالعکس منبع شرع وحکمت اولان بویله بر صاحب کمالك سلامنه اطاعت وانقیاد ایت !

مثنوی

﴿ در تو نمرو دیست در آتش مرو ﴾

﴿ رفت خواهی اول ابراهیم شو ﴾

«ترجمه» سنده نمرودلك وار ایسه آتشك ایچنه کیتمه ! آتش ایچنه کیرمك ایستر ایسك اول امرده ابراهیم اول ! «شرح» نمرودلك ، کبر وحرص وکثرت طعام وحب شهوت وبونلر کبی مشتهیات اولوب معناً عاطل وغافل اولان کیمسه‌نك مسائل غامضه واجرا آت عظیمه‌یه کیریشمسی جائز دکلدر . مستعد احراق اولان کیمسه احوال غامضه ایچنه کیرمك ایستر ایسه چوق چالیشملیدر ! هرنوع اخلاق ذمیمه‌یی ترك ایلیشملیدر . ابراهیم علیه السلام کبی اخلاق جمیله واوصاف حسنه‌یه مالك اوده‌ملی اندن صکره آتش وقوعات ایچنه کیرملی ! رؤیت ملکوته حاضر اولملی !

طوپراق اورته‌سنده قان ایچ یعنی کره‌ٔ ارضده ریاضت وزحمت اختیار ایت! که صحت معنویه بوله‌سك ! اما صاحب دل اولان عارف زهر بیسه طاتلی بال اولور؛ یعنی صاحب دل قوت واقتدارینی سوء استعمال ایتمز وکندینه حسب القدر جفاده کلسه اندن خیر استحصال ایدر . دیمکلرینه حضرت مولانای رومی قدس سره السامی بیوریورلر که :

مثنوی

« صاحب دلرا ندارد این زیان »
« کر خورد اوزهر قاتل راعیان »

« ترجمه » کوکل صاحبنه او ، زهر زیان ویرمز . اکر او صاحب دل آپ آشکار اولدیریجی زهر یسه بیله ! « شرح » بر صاحب دل ومردکامل مشتهیات نفسانیه والقاآت شیطانیه‌دن خلاص اولورسه خام اولان انسانلره کوره زهر قاتل عد اولنه‌بیلن معاملاتده بولنسه بیله ینه اصابت ایدر .

مثنوی

« زانکه صحت یافت وز پرهیز رست »
« طالب مسکین میان تب درست »

« ترجمه » اوصاحب دل صحت معنویه بولمش ، پرهیزدن قورتولمشدر . طالب مسکین هنوز صتمه ، حما ایچنده‌در . « شرح » صاحب دل اولان عارف ، ریاضات ومجاهدات ایله امراض نفسانیه وشیطانیه‌دن کلیاً قورتولمش ، پرهیز معنوی کندیسندن رفع اولنمشدر . معاملات متنوعهٔ مشروعه‌یه پرواسز کیریشیر؛ اماطالب مسکین نفسنی اصلاح وعقل وروحنی افلاح ایتمامشدر ، اوچوق یسه نفسی غالب اولور . محرمات ارتکاب ایدر . چوق سویلسه عرفانی اولمدیغندن خطاکو وفساد جو اولمش اولور .

مثنوی

﴿ صبر باشد مشتهای زیرکان ﴾

﴿ هست حلوا آرزوی کودکان ﴾

«ترجمه» ذکی اولانلرك مشتها وغداسی صبر ، جوجقلرك آرزو واشتهاسی حلوا اولور . «شرح» عرفا واذکیا نعمت دنیا وعقبایی لذائذ نفسانیه‌دن اجتناب ایله صبر ایتمکده بولدقلرندن صبر معناً مرغوب براشتها وبرغدای حیات بخشادر ؛ اماسناً وعقلاً صبیان اولانلرك ارزوسی حلوا ، کثرت طعام ، خواب غفلت ، آرزوی خام کبی حالات فلاکت انجام اولور .

مثنوی

﴿ هرکه صبر آورد کردون برود ﴾

﴿ هرکه حلوا خورد واپس ترشود ﴾

«ترجمه» هرکیم صبر ایتدی ایسه معناً آسمانك اوستنه کیدر ؛ هرکیم حلوا یدیسه زیاده کری کیدر . «شرح» صبر وقناعت انسان ایچون اجنحهٔ سلامت وسعادتدر که انلر ایله بوعالم سفلیدن ترقی وعالم ملکوته پرواز ایدرك سعادت ابدیه ایله متنعم اولور. بالعکس حرص وطمع بربلای ذات افزادرکه هرکیم انلره مقید اولور ایسه مرتبهٔ انسانیتدن تنزل ایلر . بومحلده حلوادن مقصد : مشتهیات نفسانیه وآمال شیطانیه‌درکه غافلره طاتلی کورونور، صکره آجیسی حس اولنور .

﴿ تقریر قول شیخ فریدالدین عطار قدس الله روحه ﴾

﴿ توصاحب نفسی ای غافل میان خاك خون میخورکه ﴾

﴿ صاحب دل اکر زهری خورد آن انکبین باشد ﴾

حضرت شیخ فریدالدین عطار قدس الله روحه : ای غافل! سن صاحب نفس سك !

بعضاً شر ، بعضاً خیر ایشلمکه باعث اولدی . بعض انسانلر ذاتلرینی اصلاح ایله سرمایهٔ خیر، یعنی معنا مرهم وبعضیسی کندیلرینی افساد ایله یاره، یعنی مورث شروالم اولدی .

مثنوی

﴿ کر حجاب ازجانها برخاستی ﴾
﴿ کفت هرجانی مسیح آساستی ﴾

« ترجمه » روحلردن پرده قالقمش اولسه یدی هر برجانك سوزی مسیح کبی اولورایدی. « شرح » اکر انسانلرك روحنی احاطه ایدن حجاب بشریت قالقوبده حاللری نفس وشیطانك القا آتندن کلیاً قورتولمش اولسه خلاص اولمش هر بر روح برقتوحدن عیسی روح الله کبی کرامات لاتحصا ظاهر وروننما اولور ایدی دیمکدر .

مثنوی

﴿ کر سخن خواهی که کویی چون شکر ﴾
﴿ صبر کن از حرص واین حلوا نخور ﴾

« ترجمه » اکر شکر کبی طاتلی سوز سویلمك ایسترایسك حرص وطمعدن واز کچوب صبرایت ! وبوحلوانی ییمه ! « شرح » اکر طاتلی و قیمتلی سوز سویلمك ایسترایسك اولاً اوزرکدن حرص وطمعی محو وتبعید ، ثانیاً حلوا کبی صورتا طاتلی اولان تحریصیات ومشتهیات غیر مشروعه‌دن کندینی تجرید ، ثالثاً ایجابندن زیاده سوز سویلمکدن ولزومندن زیاده اکل وشربدن وحد معروفدن فضله اویقودن اجتناب ایت !

مثنوی

﴿ ظالم آن قومی که چشمان دوختند ﴾

﴿ زان سخنها عالمی را سوختند ﴾

« ترجمه » اوقوم ظالمدرکه کوز قپاقلرینی دیکدیلر. [یعنی حقیقتی کورمدیلر.] مناسبتسز سوزلرله عالمی یاقدیلر.

مثنوی

﴿ عالمی را یك سخن ویران کند ﴾

﴿ روبهان مرده‌را شیران کند ﴾

« ترجمه » عالمی برسوز ویران ایدر. اولمش تیلکیلری‌ده ارسلان ایدر.
« شرح » برانسان موجب جدال برسوزی سویلنجه خاطره کلمز نتائج وخیمه ظهورایلدیکی امورمجربه‌دندر؛ مثلا تیمورلنك کبی برخونریزك امریله عالم انسانیت کرفتار پریشانی و ذلت اولمشدر. برده جدال ونزاعی اصلا سومز ودائما فوائد ذاتیه‌سنی دوشونور تیلکی کبی حیله‌کار برآدمك کویا مال وناموسنی کلیاً اخلال واضمحلال ایده‌جك حدت انکیز وخدعه آمیز برسوز قولاغنه ایریشنجه خلقی اولان حیله وسکونتی ترك ایله ارسلان طورنده آتش غضب پوسکورور.

مثنوی

﴿ جانها در اصل خود عیسی دمند ﴾

﴿ یك زمان زخمند ودیکر مرهمند ﴾

« ترجمه » روحلر اصلنده عیسی نفسلی یعنی علوی ایدیلر، برزمان [عالم طبیعتده] یاره‌لر حالنده، بشقه وقتده مرهملر شکلنده‌در. « شرح » انسانلرك ارواحی حالات بشریه ایله کرفتار تحولات اولمه‌دن اول علوی ایدی. ابدانه تعلق ایدنجه

مثنوی

﴿ این زبان چون سنك هم آهن وشست ﴾
﴿ وانچه بجهد از زبان چون آتشست ﴾

« ترجمه » دیل ، طاشله قرمزی دمیر کبیدر. اوشی که لساندن صیچرار . میدانه چیقار. آتش کبیدر. « شرح » بو بیته کلنجه‌یه‌قدر افاده ، بازر کان یعنی مستعد اولان ذاتدن ایکن شمدی بر مقتضای دأب جلیل مثنوی عارف لساننده بعض حکمت بیان بیوریلیور .

مثنوی

﴿ سنك وآهن رامزن برهم كزاف ﴾
﴿ كه زروی نقـل كه زروی لاف ﴾

« ترجمه » طاش ایله دمیری بیهوده‌یره بری برینه اورمه! بعضاً نقل وتفاخر، بعضاً لاف وكلام یوزندن! « شرح » حقیقتده طاش ایله دمیر کبی اولان کلامی بعض فائده‌سز نقلیات وحکایات وبعض لاف وتفاخرات ایچون صرف واسراف ایتمه‌ملیدر. طاش ایله دمیرك بری برینه اورلمسندن متولد قغیلجم صیچرار. بیهوده سوزده آتش قبیلندندر. عالم انسانیتی کرفتار اذا وبلا ایدر .

مثنوی

﴿ زانكه تاریكست هرسو پنبه زار ﴾
﴿ در میان پنبه چون باشـد شرار ﴾

« ترجمه » بوعالم قارانلقدر ، هرطرف یانغه مستعد پاموق تارلاسی کبیدر . پاموق ایچنده آتش نصل اولور؟ « شرح » ضدو داعیٔ قیل وقال دنیاده چوق احوال- اسف اشتمال بولنور، که انلر اوفاق برسبب ایله کسب اشتعال ایدر. مقال مفسدت- مآل ویاكلمات بی مآلدن اجتناب ایتملیدر .

محبوس بدن ودنيا اولان حالت روحانيه‌نك سلام وامنيه‌سنى نقل وحكايه ، افادات رقت انكيز ايله مرحمتلريتى جلب واماله ايلدى ديمكدر

مثنوى

﴿ طوطئ زان طوطيان لرزيد بس ﴾

﴿ او فتاد مرد و بكسستش نفس ﴾

« ترجمه » اوطوطيلردن برطوطى چوق تتره‌دى ، دوشـدى ، نفسى كسلدى اولدى . « شرح » اوذات مستعد محبوس بدن ودنيا اولان حالت روحانيه‌نك احوال هجرانى اشتمالاريتى ارواح مقدسه‌يه نقل وانبا ايتدكدن صكره ارواحدن برى حالنه مناسب بركيفيتله حزن والمنى اظهار وكنديتى امواته مخصوص برحاله مظهر وكرفتار ايلدى .

مثنوى

﴿ شد پشيمان خواجه از كفت وخبر ﴾

﴿ كفت رفتم در هلاك جانور ﴾

« ترجمه » بازركان سويلديكندن ، كتيرديكى خبردن پشمان اولدى ، كنديته ديدى كه برجانلى مخلوقك تلف اولمسنه سبب اولدم .

مثنوى

﴿ اين مكر خويشست با آن طوطيك ﴾

﴿ اين مكر دوجسم بود وروح يك ﴾

« ترجمه » مكر بووفات ايدن طوطى بزم طوطيجكك اقرباسندندر . مكر بونلر صورتا ايكى جسم ايسه‌ده حقيقتده برروحدر .

مثنوى

﴿ اين چرا كردم چرادادم پيام ﴾

﴿ سوختم بيچاره را زين كفت خام ﴾

« ترجمه » بوايشى بن نيچون ياپدم ؟ نيچون خبر ويردم ؟ بيچاره طوطى يى بو مناسبتسز سوزله ياقدم !

﴿ دیدن خواجه طوطیان هندوستان را دردشت و پیغام ﴾
﴿ رسانید ازان طوطی ﴾

تاجر، هندوستان طوطیلرینی صحراده کوروب او ، طوطی محبوسدن انلره خبر ایریشدیرمسی بیانندهدر:

مثنوی

﴿ مرد بازرکان پذیرفت این پیام ﴾
﴿ کورساندسوی جنس ازوی سلام ﴾

« ترجمه » مرد بازرکان بو خبری قبول ایلدی که طوطیسنك جنسندن اولوب هندستانده اولان طوطیلره انك خبرینی ایریشدیرسون! [شرح لازمدکلدر.]

مثنوی

﴿ چونکه تا اقصای هندستان رسید ﴾
﴿ در بیابان طوطیٔ چندی بدید ﴾

« ترجمه » بازرکان هندستانك نهایتنه واردیغی زمان بیابانده برقاچ طوطی کوردی .

مثنوی

﴿ مرکب استانید پس اواز داد ﴾
﴿ آن سلام وآن امانت بازداد ﴾

« ترجمه » طوطیلری کورونجه بازرکان مرکبنی طوردیردی. یوکسك سس ایله اوسلامی، اوامانتی کری ویردی. « شرح » ذات مستمدعالم ملکوته واروب ارواح مقدسه یی کورونجه قطع مراتبه قابل اولان شوق معنویسنی توقیف ایله ،

مائل اولمشدر كه كسب ايتديكى قوت و سعادت معنويه حسبيله مكان ولا مكان اول عاشق بكاملك حكمنه رامدر ديمكدر .

مثنوى

﴿ شرح اين كوته كن ورخ زين بتاب ﴾

﴿ دم مزن والله اعلم بالصواب ﴾

«ترجمه» بوشرحى قيصه طوت ! بوندن يوز چوير! سويلمه ! الله تعالى حضرتلرى طوغرى‌يى الك زياده بيليجيدر . «شرح» حضرت مولاناى رومى قدس سره السامى، كمال شوق وعشق ايله طيور عقول الٓهيه، مكان ولامكان كبى مسائل دقيقه‌دن بحث ايتمكده ايكن ذات عاليلرنجه معلومدر كه بو بحثك دنياده ميانهٔ آدميانده دها زياده شرح وايضاحى غير جائزدر. بوكا بناءً ذات پاك قدسيت آياتنه: بوقدر كافيدر ؛ بوندن زياده عقول ظاهره تحمل ايده‌مز ؛ هر شيئه و مسائل عاليه‌يه الك زياده عالم ودانا اولان جناب خدا انسانلره درجهٔ مشروعه دن زياده حكمتلر ارائه ايتمكى تنسيب وروا بيورمامشدر ديه خطابده بولنيور .

مثنوى

﴿ باز ميكرديم ما اى دوستان ﴾

﴿ سوى مرغ وتاجر هندوستان ﴾

«ترجمه» اى دوستلر بز ! طوطى قوشى ايله هندستان تاجرينك طرفنه كرى دونه‌لم ! «شرح» طيور عقول الٓهيه ، كيفيات معنويه‌يى ولامكان كبى احوال روحانيه‌يى لباس حكايه‌دن عارى اوله‌رق نقل وارائه‌يه ابتدار ايتمش ايسه‌كده بو صورتك تطويلى غير جائز اولديغندن تكرار طوطى و تاجر قصه‌سى طرفنه دونه‌لم! دنيليور .

«ترجمه» اونك صورتی ، يعنی جسدی طوپراق اوستنده ايسه جانی لامكانده‌در؛ اويله بر لامكان كه سالكلرك وهمی فوقنده‌در. «شرح» عاشق حقيقينك بدنی سائر انسانلرك جسمی كبی طوپراق اوزرنده ايسه‌ده جانی عالم ملكوتده ، لامكانده‌در . بو لامكاندن مقصد هر شيدن خالی اولان بعض مسافاتميدر ؟ يوقسه كرهٔ ارضك معلوم اولان مكانلرينه كوره بشقه برمحلميدر؟ ديه تصورده بولنان بعض سالكلرك بوكبی خيالاتندن عاشق صادق اولانك جانی ومكانی پاك ومعرادر .

مثنوی

﴿ لامكانی نی كه درفهم آيدت ﴾

﴿ هر دمی دروی خيال زايدت ﴾

«ترجمه» [يوقاريده‌كی بيتده ذكر اولنان لامكان] او لامكان دكلدركه آكلايشك ايچنده بولنسون . هر آنده سكا برخيال طوغسون! «شرح» ذكر اولنان لامكانك بلاقوهٔ روحانيه اكلاشلمسی ممكن دكلدر . دنياده عقل ظاهر لامكانه مماثل نه مواده ، نه‌ده معقولاته مصادف اولمشدركه آنلره قياساً اكلايه‌بيلسون . او لامكانده وهم وخيال يوقدر . حقيقت محضه واردر .

مثنوی

﴿ بل مكان ولامكان درحكم او ﴾

﴿ همچو درحكم بهشتی چارجو ﴾

«ترجمه» بلكه مكان ، لامكان آنك حكمنده‌در ؛ جنتك درت ايرماغی اهل جنت اولانلرك حكمنده اولديغی كبی ! «شرح» مصراع اولده‌كی «او» ضميری هم لامكانه ، هم عاشق كامله راجع اولسه جائزدر . برنجی تقديرده : اويله بر لامكان كه مكان ودنيا ، بلكه عقبا وماسوا آنك حكمنده‌در . مثلا جنت ايچنده اولان درت نهره اهل جنت كيف مايشاء حكم ايتدكلری كبی ! ايكنجی تقديرده : بيان اولنان عاشق كامل رضای جناب واجب الوجوده اوقدر

مثنوی

﴿ زلت اوبه زطاعت نزد حق ﴾

﴿ نزد کفرش جمله ایمانهای خلق ﴾

« ترجمه » اونك خطاسی نزدحقده طاعتدن اولادر . انك کفری اوکنده جمله ایمانلر اسکی وقیمتسز قالیر. [بوراده خلق لفظی اسکی دیمکدر.] « شرح » عاشق کامل ، محبتنك هنكام غایتنده کندینی کلیاً فراموش ایدوب هر یرده وحدت مطلقه‌یی کورور . اونك خطا صورتنده عد اولنان غلیان عاشقانه‌سی ایمان حقیقی اربابنه مخصوص بر طاعت کاملانه‌در . کفر لغتی کیزلمك معناسنه اولدیغنه کوره مصراع ثانیده کی « آنك کفری اسکی ایمانلردن دها معتبر و دها مقبولدر . » بیورلمسی او عاشقك کیزلی اولان طاعتی وحفظ ایتدیکی اسراری برچوق ظاهر پرستك علنی اولان عبادات ریاکارانه‌سندن دها مقبولدر دیمکدر .

مثنوی

﴿ هر دمی اورا یکی معراج خاص ﴾

﴿ بر سر تاجش نهد حق تاج خاص ﴾

« ترجمه » هر بر نفسده او عاشقه مخصوص برمعراج واردر؛ آنك تاجنك باشی اوزرینه حق تعالی حضرتلری نججه تاج خاص قور. « شرح » عاشق حقیقی، هر آن اشارات ربانیه‌یی مشاهده ایتمسیله ترقی ایدر . او ترقی بر معراج خاص روحانیدر ؛ انك مرتبهٔ عالیه‌سی اوزرینه فیض ربانی بر تاج مکرم وضع ایله قلبنی اعلا ایلمشدر .

مثنوی

﴿ صورتش برخاك وجان درلامکان ﴾

﴿ لامکانی فوق وهم سالکان ﴾

« ترجمه » كناهسز ، ضعيف بر قوش نره‌ده ؟ آنك درونده سليمان عليه لسلام عسكريله برابر اولسون، صيغينسون . « شرح » كيمسه‌يه فنالق ايتمز ، فنالق ايستمز ، امر حقه قارشى مطيع برصاحب تسليميت نره‌ده‌در؟ كه قلبى ايچنده سليمان حقيقى ايله جنود لاتحصاسى موجود وباقى اولسون !

مثنوى

﴿ چون بنالد زار بى شكر وكله ﴾

﴿ افتد اندر هفت كردون غلغله ﴾

« ترجمه » زيرا او قوش شكرسز ، شكايتسز اغلاسه و فرياد ايلسه ، يدى قات كوكه تلاش دوشر . « شرح » قلب رقيق صاحبى دنيايه متعلق اولان شكر وشكايتدن عارى اوله‌رق محبت وعشق ربانيله فغان وناله‌يه باشلار ايسه هفت آسمانده اولان ملائك كرام و ارواح عظام غلغله‌يه دوشوب يا حضرت يزدان ! امان، امان! سنك مقبول برقولك دنياده هجران زده‌اوله‌رق فرياد وفغان ايديور. مرحمتك يتيشسون ! ديه عرض حاجات ومناجات ايدر .

مثنوى

﴿ هر دمش صدنامه صدپيك از خدا ﴾

﴿ ياربى زاوشست لبيك از خدا ﴾

« ترجمه » جناب حقدن هروقت ، انسان كامله يوز نامه ويوز خبركتيريجى ايريشيور. او ، انسان « ياربى! » ديمكله طرف خدادن التمش كره « لبيك » يعنى: «دعاكى قبول‌ايتدم .» فرمان‌وجوابى كلير. « شرح » قلب‌پاك صاحبى عند التهيده اوقدر مقبولدركه طرف سبحانيدن هرآن اكا يوز و بلكه يوزبيك فيض وصفا احسان‌اولنور. كمال‌عبوديت ومحبتله « ياربم! » ديمسيله جانب خدادن لبيك نداى - اجلال نماسى قلبنى احاطه ايدر .

« ترجمه » عاشق حقيقى جزئى دكل، كليدر. كنديسنك عاشقيدر وعشقنك طالبيدر. « شرح » عاشق حقيقى هم صفا، هم جفا، هم هجران و ضجرت، هم ملاقات و وصلت كبى حالات متضاده‌يه عاشقدر؛ عاشق رضاى بارى‌يى استحصال ايچون كوستردیكى كمال صبر و محبت حسبيله كنديسنه عاشق اولوب هرنوع ارادات ومقدرات الـٰهيه‌يه رضا كوسترمك كبى مظهر اولديغى برصفتى سور و او صفت عليه‌نك بقاسيچون استرحام ايدر.

﴿ صفت اجنحهٔ طيور عقول الـٰهى ﴾

جناب اللهه منسوب طيور عقل قنادلرينك صفتيدر:

الله تعالى حضرتلرينه منسوب اولان طيور عقولدن مقصد: نهايت مراتب روحانيه‌يى بولمش اولان قلوب و عقول انبيا و اوليادر. قنادلرينك صفتندن مرام: حالات و اوصاف عليه‌لريدر كه دائما ترقى ورضاى بارى‌يى تمنى ايدرلر.

مثنوى

﴿ قصهٔ طوطئ جان زينسان بود ﴾

﴿ كو كسى كو محرم مرغان بود ﴾

« ترجمه » جان طوطيسنك قصه‌سى بواسلوبده اولور. نره‌ده بر كيمسه؟ كه قوشلرك محرمى اولسون! « شرح » قفسده محبوس اولديغى مثال طريقيله سويله‌نيلن حالت روحانيه‌نك احوالى كبى مرغ جانك، چوق حالاتى واردر. اويله مرغ جان كه دنياده كنديسنى هجران و فراقده كورور. ارواح مقدسه‌نك نزدينه وارمق ومحبوب حقيقى‌يى بلا حائل كورمك استرحام ايدر. جانلرك قوشلرينه مخصوص احواله وسرائر مالا نهايه‌يه واقف ومطلع اوله‌جق برانسان نره‌ده‌در؟ كه اكا حالات روحانيه‌دن نقل حقيقت ايده‌يم! معناسنده شرح اولنه‌بيان بو بيت معلاء روح علوى‌يه آينهٔ تجلادر.

مثنوى

﴿ كو يكى مرغ ضعيف بى كناه ﴾

﴿ واندرون او سليمان باسپاه ﴾

غموم و آلامى محو ايدرك ذوق وصفاده بولنسم ، بلبل كبى فرياد ايدرم كه نه ايچون كل خندانى ، يعنى رضاى يزدانى بحق استحصال ايده مدم؟ دوستمك ويرديكى هجران وجفايى شكايتمله وصلت ومسرته تبديل ايدرم .

مثنوى

﴿ اين عجب بلبل كه بكشايد دهان ﴾

﴿ تا خورد او خاررا با كلستان ﴾

« ترجمه » بو عجب بلبلدر كه آغزينى آچار . ديكنى كلستان ايله برابر ير .
« شرح » بن نه عجب عاشق شيدايم كه كلستان وصلت ومسرت ايچنده ايكن آغزيمى آچارده هنكام هجرانى آرار وانك ايچون اغلارم !

مثنوى

﴿ اين چه بلبل اين نهنك آتشيست ﴾

﴿ جمله ناخوشها زعشق او خوشيست ﴾

« ترجمه » بو نصل بلبل ؟ [يعنى بلبل دكلدر .] آتشه منسوب قلبى يانق بر تمساحدر كه خوش اولميان شيلر انك عشق حسبيله خوشدر . « شرح » تمساح بيوك صولرده بولنور قورقنج بر حيواندر . مصرده نيل مباركده ، هندستانده غانج نهرنده وامريقانك بعض انهارنده واردر . شمدى يه قدر احوال وحسياتى بيان اولنان عاشق ، بلبل كبى دكلدر كه يالكز ايلك بهارده كل خندانه عاشق اولسون ، كندى مسرت و صفاده اولسون ! كدورت و جفاده بولنسون! بردرياى آتشين ايچنده تمساح كبى مقيم اولەرق جملەسنى قبول ايدر . شكر ايدر .

مثنوى

﴿ عاشق كلست خود كلست او ﴾

﴿ عاشق خويشست وعشق خويش جو ﴾

« ترجمه » اغلارم و قورقارم که محبوب حقیقی جوری کافی کوره‌رك کرم ومرحمتندن بکا جوری آزایدر! « شرح » جورو جفا، عاشق حقیقی اولانلره عین لطف وصفادر. عاشق، شدت فراقك ایراث ایلدیکی جفادن اغلار ایسه‌ده اوجفانك ایچنده امید وصل کبی برلذت خفیه وبر نعمت غیرمتناهیه اولدیغنی بیلیر، قورقارکه محبوب حقیقی کمال مرحمتدن من بعد فراق وهجرانك شدتنی عاشقه تقلیل ایله لذت امید وصل زائل اولور ؛ او حالده عاشق مفتور؛ لذت وصلت امیدندن مهجور اولور . بوابیات شریفه عاشقانه‌در !

مثنوی

﴿ عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد ﴾

﴿ بوالعجب من عاشق این هر دوضد ﴾

« ترجمه » بن محبوب حقیقینك لطفنه، قهرینــه جدی صورتده عاشقم ؛ چوق عجیبدرکه لطف وقهر کبی بری برینه ضد اولان ایکی کیفیته عاشقم! «شرح» الله تعالی حضرتلری طرفندن ایسترایسه لطف وکرم، ایسترایسه درد والم ایریشسه جمله‌سندن شاداز، جمله‌سندن مسرور وبکام اولورم. درد والمدن مسرور اولمق صورتا اعجب ایسه‌ده حقیقتده انسبدر. مثلا : برمحبوبه‌دن بیله ولوجبرکین برساعی کاسه مسروراً تلقی اولنور. اهل عرفان ذوق وبلایی مساوی برصورتده تلقی ایدر.

مثنوی

﴿ والله ارزین خار دربستان شوم ﴾

﴿ همچو بلبل زین سبب نالان شوم ﴾

« ترجمه » والله اکر بو دیکندن مضطرب اوله‌رق بوستانده بولنسم برسببدن بلبل کبی نالان وصاحب فغــان اولورم « شرح » صبرایتمیوب شــکایتم اوزرینه

انتقامك جاندن دها محبوبدر . «شرح» الٓهی! سن بکا حسب العدالة اذا وجفا ایدر ایسك دنیانك کافۀ سعادت و ذوقیاتندن سنك جفا واذاکی دها زیاده کوزل بولور وانکله مسعود اولورم .

مثنوی

﴿ نار تو اینست نورت چون بود ﴾

﴿ ماتم این تا خود که سورت چون بود ﴾

«ترجمه» آتش بویله اولدیغی حالده نور نصلدر ؟ ماتمك بو اولورسه مسرت وضیافتك نصل اولور ؟ «شرح» ای ربم ! بر مقتضای عدالت ، سنك خشم وشدتکدن ذوق و لذت حاصل اولور ایکن یا عفو و لطفکدن حاصل اولان حسیات نصل قابل تعداد اولور؟ مانند ماتم پر الم اولان هجر و فراقکده فکر وامید وصلتکله حس اولنان ذوق معنوی بو قدر عالی ایکن یا ترك دنیای بی وفا ایله عاشق و ناظر لقای کبریا اولنجه ذوق و وجدلری نامتناهی اولەجغی امر بدیهیدر .

مثنوی

﴿ از حلاوتها که دارد جور تو ﴾

﴿ وز لطافت کس نیابد غور تو ﴾

«ترجمه» حلاوتلردندر که سنك جوریغی طوتار. لطافتکك نهایتنی کیمسه بولمدی. «شرح» الٓهی ! سنك جورکده بز بو قدر عنایت وحلاوت کورونجه یا لطفکده‌کی سعادت ولذت نصل فهم اولنور ؟

مثنوی

﴿ نالم و ترسم که او باور کند ﴾

﴿ وز کرم آن جور را کمتر کند ﴾

مثنوی

﴿ واز فراق بنده از بد بند کیست ﴾

﴿ چون تو باید بد کنی پس فرق چیست ﴾

« ترجمه » اکر بنده‌نك فراقی قباحتدن ایسه، سن قباحته شدت ایدرسك! مالك ومملوك آره‌سنده فرق ندر؟ « شرح » عاشق حقیقی شدت عشقی و غلیان-محبتی زماننده مخلوقات ومظاهری ذهندن کلیاً چیقاروب جناب کبریایه خطاب ایدرده دیرکه : الهی ! سنك قولکم ! بن خطا ایتدیسه‌م سن بنی عفوایت ! زیرا بندن خطا، سندن مرحمت وعطا ! دأب جلیل مثنوی معنویدندر که : عشقك تزاید وغلیاننده ، خطاب یکدن خالقه انتقال ایدر و خالقدن بشقه هیچ برشی کورمیوب ذهندن ماسوا چیقمش اولور .

مثنوی

﴿ آن بدی که تو کنی درخشم وجنك ﴾

﴿ باطرب تراز سماع وبانك چنك ﴾

« ترجمه » اوفنالق، اوقباحت که سن غضب وجنکده اجرا ایدرسك! سماع وچنك دنیلن آلت موسیقینك ذوق ومسرتندن اعلادر. « شرح » ای ارحم الراحمین! بر مؤمنك وقوع بولان قباحت و قصوری اوزرینه اکر عدالت ربانیه‌ك شدت کوسترسه مرحمت الهیه بشقه انسان نه‌یه صیغینه بیلیر ؟

مثنوی

﴿ ای جفای تو زدولت خوبتر ﴾

﴿ وانتقام تو زجان محبوب تر ﴾

« ترجمه » ای ربم ! سنك جور وجفاك دولتدن دها کوزلدر ؛ و سنك

ایسترسك ! ... « شرح » محبوب حقیقی یاد اولنتجه ذکر اولنان حالت روحانیه‌نك عشقی فوق‌العاده تزاید ایدوب جمله ارواحی نفس واحد عدایدر . شراب وصال وزلال مرحمتدن برقدح اولسون بنم حال هجران اشتماله آجیه‌رق نوش ایت ؛ اکر بنم حق ونصیبمی ویرمك ایسترایسه‌ك ! دیه نالش عاشقانه‌ده بولنان برروحك بونوحه‌سی نه‌قدر تأثیرلیدر .

مثنوی

﴿ یا بیاد این فتادهٔ خاك بیز ﴾

﴿ چونکه خوردی جرعهٔ برخاك ریز ﴾

«ترجمه» یاخود طوپراغه دوشمش بوبیچاریی خاطرلیه‌رق طوپراق اوستنه ایچدیکك شرابدن برازینی دوك ! «شرح» حالت روحانیه بنم یادمه قدح ایچمکی چوق کورر و بنی خاطره کتیرمز ایسك باری سن‌ای روح مقدس ! عشق‌آلهیدن شراب نوش ایله کندینی پرطرب ایدنجه خاکدان دنیایه اسیر اولمش اولان بنم یادمه طوپراغه اولسون بر جرعه دوك وبنی کلیاً فراموش ایتمه ! دیمش !

مثنوی

﴿ ای عجب آن عهدو آن سو کند کو ﴾

﴿ وعدهای آن لب چون قند کو ﴾

«ترجمه» ای عجب او عهد ویمین نرده ؟ اوشکرکبی دوداغك وعده‌لری نرده ؟ «شرح» شدت عشق واشتیاق حسبیله ارواحی برمحبوب شیرین لبه تشبیه ایدن حالت روحانیه دیرکه : عالم عدمدن جهان ارواحه قدمنهادهٔ معنوی اولدیغمز حالده بری بریمزه وعد وصلت وعهد الفت ایتمش ایدك ! شمدی حال دکیشدی ، سز جهان علویده مسعود و بختیار ، بن عالم سفلیده مهجور وزارم ؛ اوالفت ، او وصلت بنم شمدیکی هجران وضجرتیمی منتج اوله‌جق ایدی ؟

رضای باریده دائما عالی وشراب ذوقکز صبوح صفا بخشا ایله مالیدر ، سز اویله برحال ذوق وصفا مألده اولنجه محبوس زندان جهان اولان بن بیزاری اونوتمیکز!

مثنوی

﴿ یاد یاران یاررا میمون بود ﴾

﴿ خاصه کان لیلی واین مجنون بود ﴾

« ترجمه » دوستلرك دوستی یاد ایدوب خاطره کتیرملری مبارك اولور ؛ علی الخصوص یادایلین لیلی ویاداولنان مجنون اولور ایسه! ...«شرح»هیچ اولمازایسه هجران زده اولان دوست مشتاق یاران صفانك یاد ووفاسندن خبیر اولنجه شیرین مذاق اولور، زنجیر کران فراقك تضییقات آلام افزاسنی اونوتمش اولور . خصوصیله یاد ایدن لیلی کبی محبوبهٔ مشهوره ویاد اولنان شعلهٔ عشقدن محترق اولمش مجنون کبی برعاشق اولور ایسه ! . . . او یادك یمن و خیری بی انتهادر .

مثنوی

﴿ ای حریفان بابت موزون خود ﴾

﴿ من قدحهای خورم ازخون خود ﴾

« ترجمه » ای سز کوزل وجودلرك هم صحبتی اولدیکز ! بن کندی قانمله طولمش اولان قدحلر ایچیورم . [فریاد متحسرانه بی بر طرز بلیغانه ده تصویر ایدن شو بیت شریف مؤثرالمألدر .]

مثنوی

﴿ یك قدح می نوش کن بریاد من ﴾

﴿ کرهمی خواهی که بدهی داد من ﴾

« ترجمه » بنی خاطرینه کتیره رك برقدح ایچ! اکر بنم حق و نصیبمی ویرمك

«ترجمه» [محبوس اولان طوطی] دیدی : روامیدر ؟ که اشتیاق ایچنده جان ویرن برهم جنسك بویله فرقت ایچنده اولسون !

مثنوی

﴿ این روا باشد که من در بند سخت ﴾
﴿ که شما بر سبزه گاهی بر درخت ﴾

«ترجمه» بو روامیدر؟ که بن قوتلی باغلانمش اوله یمده سز اغاج اوستنده یشیللك ایچنده سربست اوله سکز؟ «شرح» ارواح مقدسه یه عرض ایت! بن محکم وقوی اولان زندان بی امان بدن ودنیاده محبوس اوله یم، سز جنات اعلاده ناظر لقای جناب کبریا اولکزده بکا دها برچارهٔ خلاص بولمیکز! بو روامیدر ؟

مثنوی

﴿ اینچنین باشد وفای دوستان ﴾
﴿ من درین حبس و شما در بوستان ﴾

«ترجمه» دوستلرك وفاسی بویله می اولور ؟ بن بو حبسده بولنه یمده سز بوستانده اوله سکز! «شرح» [معناسی واضحدر .]

مثنوی

﴿ یاد آرید ای مهان زین مرغ زار ﴾
﴿ یك صبوحی درمیان مرغزار ﴾

«ترجمه» ای بیوکلر! بو فریاد وزار ایدن قوشی خاطره کتیریکز! قوشلرك بولندیغی یرده ، کلزارده صباح وقتی ایچیان بر شراب ایله یاد ایدیکز !
«شرح» ای علوی اولان ارواح ! سزك حال وذوق معنویکز کلزار-

«ترجمه» او، طوطی بازرکانه دیدی : او یرده کوره‌جککز طوطیلره‌نم حالی سویله!«شرح» عالم ملکوته واردیغکز وقت کوره‌جککز ارواح‌مقدسه‌یه حال حزن‌اشتمالی بیان وحکایه‌ایدیکز دیه‌طوطی لساننده‌ن زبان وجدان، اصحاب‌عرفانه تصویر حال ایدییور .

مثنوی

﴿ که‌فلان‌طوطی‌که‌مشتاق‌شماست ﴾

﴿ ازقضای آسمان درحبس ماست ﴾

«ترجمه» [شویله سویله :] فلان طوطی که سزك مشتاقکزدر ؛ قضای آسماندن بزم حبسمزده‌در.«شرح» حالت روحانیه او ذات مستعده دیر : حین‌مراقبه ومکاشفه‌ده ارواح مقدسه‌یی کورونجه انلره دی‌که سزك ذاتاً‌بیلدیککز فلان حالت روحانیه علوی اولان ملاقاتکزه غایت مشتاقدر ، اما حسب القدر زندان بدن ودنیاده الان محبوس الم و آلودهٔ حزن وغمدر .

مثنوی

﴿ برشما کرد اوسلام وداد خواست ﴾

﴿ وزشما چارهٔ‌ره‌وارشاد خواست ﴾

«ترجمه» سزه سلام سویلدی . سزدن عدالت ایستدی . و سزدن چاره وطوغری یول آرادی. [آزادهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ کفت می شایدکه‌من دراشتیاق ﴾

﴿ جان دهم اینجا بمیرم درفراق ﴾

سویله دیمسی زمان مراقبه تقرب ایلدیکی و برده کمال سخاسنی بیلمش اولملری ایچوندر . برانسانه بندننه ایسترسك ؟ ویره یم! دیه جکی وقتده طالبك مطلوبی نه ایسه کمال تشکر ایله قبول واجرا اولنه جغنه دائر اطمئنان بخشا بعض کلمات مناسبه ایراد ایتمسی شرط احساندر .

مثنوی

﴿ هریکی ازوی مرادی خواست کرد ﴾

﴿ جمله را وعده بداد آن نیك مرد ﴾

« ترجمه » کوله وجاریه لردن هر بری برشی ایستدی. او، ایی آدم، جمله سنه وعد ویردی . « شرح » مستعد آدمه حواسك هر بری ، مشروع برر مرام، احساس واعلام ایتدی . او کوزل طبیعتلی آدمده التماسلرینی قبول ووعد ایلدی. مثلا قوهٔ باصره کوزل مسیره لر، قوهٔ شامه رائحهٔ طیبه لر، الحاصل حواس ظاهره وباطنه سی کندینه لایق کوردکاری مطالبی احساس وایما ایلدیلر.

مثنوی

﴿ کفت طوطی را چه خواهی ارمغان ﴾

﴿ کارمت از خطهٔ هندوستان ﴾

« ترجمه » طوطیسنه ده دیدی: سن نه هدیه ایسترسك؟ خطهٔ هندستاندن کتیره یم؟ « شرح » اوذات مستعد حالت روحانیه سنه لسان حال ایله مراجعت ایدرك دیمش که : مراقبه ومکاشفه صورتیله عالم ملکوته قدم نهاده اوله جغم زمان سنك ایچون نه التماس وطلب ایده یم؟

مثنوی

﴿ کفتش آن طوطی که آنجا طوطیان ﴾

﴿ چون ببینی کن زحال من بیان ﴾

﴿ قصهٔ بازرکان که بهندستان بتجارت میرفت پیغام دادن ﴾
﴿ طوطئ محبوس بطوطیان هندوستان ﴾

بر بازرکانك حکایه سیدر که : تجارت ایچون هندستانه کیده جکی صره ده قفسده محبوس بولنان طوطیسی ، هندستان طوطیلرینه خبر کوتورمسنی سویله مش !

مثنوی

﴿ بود بازرکانی اورا طوطئ ﴾
﴿ در قفص محبوس زیبا طوطئ ﴾

« ترجمه » بر بازرکان وار ایدی . آنك کوزل بر طوطیسی قفسده محبوس ایدی .
[محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

﴿ چونکه بازرکان سفر را ساز کرد ﴾
﴿ سوی هندستان شدن آغاز کرد ﴾

« ترجمه » چونکه بازرکان سفرلوازمنی دوزمکه، هندستانه کیتمك تدارکنی ایتمکه باشلادی .

مثنوی

﴿ هر غلام و هر کنیزك راز جود ﴾
﴿ کفت بهر تو چه آرم کوی زود ﴾

« ترجمه » هر کوله سنه، هر جاریه سنه جومردلکندن سنك ایچون نه کتیره یم؟ چابك سویله ! دیدی . « شرح » ذات مستعد مراقبه و مکاشفه ایده جکی صره ده حواسنی یوقلار که نه درلو شیلره میل و محبتلری اولدیغنی تماميله بیلسون ! چابك

مثنوی

﴾ مابدین رستیم زین تنکین قفص ﴿

﴾ غیراین‌ره نیست چاره این قفص ﴿

« ترجمه » بز بوطار قفسدن قورتولدق . بوقفسدن قورتولمغه بودنیاده الله‌تعالی حضرتلرینك امرینه تابع‌اولمقدن بشقه چاره، یول یوقدر . « شرح » ارواح انبیا وصلحا زندان بدن ودنیایه مربوط اولان انسانلره کمال شفقت ومرحمتله بیان وایما ایدرکه بزدین حقه تابع اولمقله‌خلاص بولدق! سزه‌ده چارهٔ‌ـ خلاص ورها ، دین حقه کمال شوق وغیرت ایله اتباع ایلمکدر .

مثنوی

﴾ خویش رارنجور سازو زار زار ﴿

﴾ تاترا بیرون کند از اشتهار ﴿

« ترجمه » کندینی زیاده ضعیف، فریاد وفغان‌ایچنده طوت! که سنی شهرت دائره‌سندن طیشاری‌چیقارسونلر . « شرح » بلیهٔ شهرته مفتون اوله‌رق حق وعدالتی اونوتمش اولان کیمسه‌لرك عمرلری خسران ایچنده کچر .

مثنوی

﴾ که اشتهار خلق بندی‌محکمست ﴿

﴾ درره این ازبند آهن کی‌کمست ﴿

« ترجمه » خلقك شهرتی یایلمسی قوتلی قید و بنددر ، طریق حقده بو اشتهار بندی دمیردن معمول باغدن نصل دها آزاوله‌بیلیر؟ [یعنی دها آزدکلدر .] [وارستهٔ شرحدر .]

« ترجمه » برقوش قفس ایچنده حبس ایداش ایکن قورتولمق ایسته‌مزسه نادانلغندندر. « شرح » زندان بدن ودنیاده محبوس بولنان انسان اجل موعودندن قورتلمق ویاعالم روحانیتی آرزو ایتمز ایسه جاهل وبی‌دلدر ؛ رضای باری‌یی استحصاله نائل اولان مستقیمین ایسه واصل اوله‌جقلری مقام سعادتدن مطمئن اولدقلرندن اجل موعودی نعمت عظما وسلامت کبرا بیلیرلر ، شوقدرکه تعجیل ایتمزلر . چونکه اجلدر ، عجله دکلدر .

مثنوی

روحهایی کز قفصها رسته اند

انبیاو رهبر شایسته اند

« ترجمه » قفسلرندن قورتولمش اولان روحلر ، یول کوسترن وصفنه شایسته انبیادر. « شرح » ارواح جاهله ، انبیای ذیشانك ارواح مقدسه‌سنه کسب قربیت ایله مظهر فیض بی نهایت اولدقلرندن هر نه خبر ویررلر ایسه انبیای ذیشانك امر وخبرلری کبی فیض بخشا وباعث احیادر . — انبیا نبینك جمعیدر ، نبی لفظی « نباء » یعنی خبر لفظندن مشتقدر. بو بیت شریفده ارواحه انبیا تعبیری ، طوغری خبر کتیرن ارواح مرشده دیمکدر . —

مثنوی

ازبرون آواز شان آید زدین

که ره رستن ترا اینست این

« ترجمه » خارجدن انبیای ذیشانك صدالری دین طرفندن کلیر . بویله دیرکه قورتولش یولی سکا بودر : بو ! « شرح » انبیای قدسیت قرین انسان دین ایله ، قوهٔ معنویه ایله انسانلره اخطار ایدرلرکه : دنیای بی‌وفانك آلاملرندن وبدنك تضییقات طاقت فرساسندن خلاص بولمق ایسترایسه کز ارادات ربانیه‌یه عرض اطاعت ایله کندیکزی بختیار ایدیکز !

اوقویوبده امر ایتدیکی یولك خارجنده حرکت ایدنجه اونوع اوقومقدن فائده اولەماز ؛ اوقومق بیلن منکرلر قرآن عظیم‌الشـانی تلاوت ایدرلر .اما انکار وعصیانلری حسبیله کرفتار نکبت اولورلر . سورهٔ جمعه‌نك بشنجی آیت کریمه‌سنده بیورلمشدرکه : ﴿ مثل‌الذین حملوا التوراةثم‌لم یحملوها کمثل الحمار یحمل‌اسفاراً ﴾ معنای شریفی : «اوکیمسه‌لرك مثلی وصفتی‌که اوزرینه تورات تحمیل اولندی صکره یوکلنمدیلر ، یعنی احکامنك اجراسـیله کندیلرینی مکلف طوتمدیلر . کتابلر یوکلنمش اولان اشکك صفتی کبیدرکه یوکلنیرده معنـالرندن استفاده ایده‌منز . » چوق آدملر واردرکه : برفائده ایچون اوراد شریفه چکرلرده فعلیاتده ضدینی اجرا ایتدکاری‌حالده‌فائده کورمدکلرندن تعجب‌ایدرلر ؛بومقوله آدملر دوشونمزلرکه اوقومقدن مقصد اصلی : اورادك حاوی اولدیغی معنانك قبولیدر . بیت شریفده بیـان بیورلدیغی اوزره قرآن عظیم‌الشانی تلاوت ایله احکام جلیله سنی قبول ایتمـامش اولان ولو کافهٔ انبیای ذیشانی واولیای عظامی کورمش اولسه ینه مستفید اولەماز .

مثنوی

﴿ ورپذیرای چو بر خوانی قصص ﴾

﴿ مرغ جانت تنك آید در قفص ﴾

« ترجمه » احکام جلیله‌سنی قبول ایدر وانبیـای ذیشـانك قصه‌لرینی اوقور ایسـك‌سنك‌جان قوشنه‌بدن‌قفسنی طار کلیر . « شرح »قرآن عظیم‌الشانك احکام جلیله‌سنی تمامها قبول ایدز وانبیای ذیشانك ماجرالرینی اوقورده حقیقت ومعنالرینه مطلع اولور ایسـك اوقدر فیض معنوی‌ولذت روحانیه حاصل اولورکه روحه بدن قفسی طارکلیر وجهان بی‌پایان معنویاتده اوچمق ایستر .

مثنوی

﴿ مرغ کو اندر قفص زندانیست ﴾

﴿ می نجوید رستن از نادا نیست ﴾

اولدیغی تجربه کردهٔ عرفادر . عبادت ، سیاست ، عدالت ، حقوق عباد ، حقوق ملل ، ازدواج ، محبت ، رضاع ، وراثت ، مکافاة ، مجازاة ، صدقه ، انسانیت ، جسارت ، محاربه ، صلح ، اخلاق ، حفظ صحت ، حفظ دنیا ، تأمین - عقبا ، سعی ، اقدام ، علم ، ادب ، تربیه ، تاریخ انبیا ، وقوعات عظیمهٔ دنیا و عقبا الحاصل هر کیفیت وحقیقت اوقدر مؤثر ، اوقدر مصیب وبلیغ صورتده انبا بیورلمشدر که اهل اسلامدن بشقه مدنیت جدیده ایله مشتهر اولان اوروپانك اك بیوك عالملرینی ده حیرتده براقمشدر .

مثنوی

﴿ هست قرآن حالهای انبیا ﴾

﴿ ماهیان بحر پاك كبریا ﴾

« ترجمه » قرآن عظیم الشانك پك چوق فضائلندن بری : انبیای ذیشانك احوال واوصافیدر . انبیای ذیشان ایسه پاك اولان دریای حکمت وعمان قدرت - جناب کبریانك بالقلریدر . « شرح » قرآن عظیم الشانده انبیای ذیشانك هم اسماء - علیه‌لری ، هم مناقبی ، هم احوال واوصاف جلیله‌سی تعریف وتوصیف بیورلمشدر . دریای حکمت احتوای جناب کبریاده انبیای ذیشان کمال عشق ومعرفتله نائل فیض - یزدان اولمش ماهیان واصحاب عرفاندر .

مثنوی

﴿ ور بخوانی ونهٔ قرآن پذیر ﴾

﴿ انبیا واولیارا دیده گیر ﴾

« ترجمه » واكر قرآنی اوقورده احکام جلیله‌سنی طوتمازایسه‌ك انبیا علیهم السلام واولیای عظامی شخصاً كورمش اولسه‌ك بیله ینه سنك ایچون فائده یوقدر . « شرح » قرآن عظیم الشانك قرائت وتلاوتندن مقصد : احکام - جلیله‌سنی قبول ایله تعیین ایلدیکی یولده حرکت ایتمکدر ؛ یوقسه عبارهٔ جلیله‌سنی

مثنوی

﴿ ای خنك آن مرد کز خود رسته شد ﴾
﴿ در وجود زندهٔ پیوسته شد ﴾

« ترجمه » مسعوددر او انسان که کندیسندن قورتولمش اولدی . زنده‌نك وجودینه پیوسته اولدی . « شرح » اهل سعادتندر او انسان که تمایلات ـ نفسانیه‌دن قورتولوب برمرشد کامله انتساب ایتمش و حیات معنویه‌یه مالك اولمشدر .

مثنوی

﴿ وای آن زنده که با مرده نشست ﴾
﴿ مرده کشت و زندکی از وی بجست ﴾

« ترجمه » وای او زنده‌یه که میت ایله او طوردی . اولدی . دیریلك اندن کیتدی !
« شرح » وای او دیکر بر انسان که استعداد مادر زادیله مستعد سعادت ایکن احمق بر حیله کاره تقرب ایله استعداد معنویسنی افنا ایتدی .

مثنوی

﴿ چون تو در قرآن حق بکریختی ﴾
﴿ با روان انبیا آمیختی ﴾

« ترجمه » ای مستمد ! سن قرآن عظیم الشانه التجا ایدر ایسك انبیای ـ ذیشانك روحلری ایله قاریشمش اولورسك ! « شرح » قرآن عظیم الشان کبی جهات غیرمتناهیه ایله مقدس بر کتابی عالم کورمامشدر . قرآن عظیم الشان کلام ـ الهیدر . بلاغت و فصاحت فوق العاده ایله شرف نازل اولدی که بلغا و فصحایه باعث حیرت اولمش و اولمقده بولنمشدر . هر هانکی مؤمن قرآن عظیم الشانی بحق تلاوت و احکام جلیله‌سنك اجراسنه مواظبت ایتمش ایسه مظهر فیض و سعادت

اوده دریا کبی اسرار وحکم روحانیه یه مطلع و آشنا اولدی . دانه ایکن تارلا حالنی کسب ایتدی . یعنی معناً توسع وترفع ایلدی .

مثنوی

﴿ چون تعلق یافت نان با بو البشر ﴾

﴿ نان مرده زنده کشت وباخبر ﴾

« ترجمه » چونکه اکمك حضرت آدمه تعلقه یول بولدی، یعنی اکل اولندی؛ اکمك قبل الاکل مرده و بی حس ایکن بعد الاکل زنده وخبردار اولدی . [یوقاریده کچن ابیات شریفه‌دن برنده بونك شرحی واردر .]

مثنوی

﴿ موم وهیزم چون فدای نار شد ﴾

﴿ ذات ظلمانی او انوار شد ﴾

« ترجمه » موم واودون یاندیغی زمان ظلمانی اولان ذات وطبعی پرانوار اولدی . « شرح » موم ، اودون یانمه‌دن اول هیچ برشعله کوسترمز . ظلمت ایچنده ایکن حین اشتعاللرنده انوار صاچار . چوق انسان بولنورکه نار عشقده یانمه‌دن اول هیچ برفیضه مالك اولماز. نارعشق ربانی کندیلرینی احراق ووجود - حقیقیلرینی فانی ایدنجه منور وحاللری فیوضات آور اولور .

مثنوی

﴿ سنك سرمه چونکه شددر دیدکان ﴾

﴿ کشت بینایی شد انجا دیده بان ﴾

« ترجمه » سرمه طاشی کوزلره چکلدیکی وقت کوزك کوزل کورمسنه سبب اولدی ؛ کوز کوریجی اولدی .[تشریح قابلیت ایدن شو بیت شریف شرحه محتاج دکلدر .]

مثنوی

﴿آن رسول ازخودبشد زین یك دوجام﴾

﴿نی رسالت یاد ماندش نی پیام﴾

« ترجمه » او ، رسول روم بو برایکی قدحدن [جام حکمتدن] حصه یاب اولدی. خاطرنده نه سفارت مأموریتی ، نه ده کتیردیکی خبر قالدی . « شرح » رسول روم حضرت عمر رضی الله عنهه ملاقی اولدی ، بونجه حکم وحقائق ایشتدی ، جام عشق ومحبتك کمال لذتنی حس ایلدی . غریق دریای روحانیت اولدی .

مثنوی

﴿واله اندر قدرت الله شد﴾

﴿ان رسول اینجارسید وشاه شد﴾

« ترجمه » قدرت آلهیه یه حیران اولدی . او ، رسول روم بو مرتبه یه یتیشدی . عارف وشاه اولدی . « شرح » رسول روم حضرت عمر کبی بر دریای تصوفله هم مجلس اولوب ده حقنده توجهات جلیلهٔ فاروقیه یی کورونجه قدرت ربانیه یی وحکمت روحانیه یی ادراك ایدرك حیران اولمشدر .

مثنوی

﴿سیل چون آمد بدریا بحر کشت﴾

﴿دانه چون آمد بمزرع کشت کشت﴾

« ترجمه » سیل دکزه کلدیکی وقت دریا اولدی ، دانه تارلایه کلدیکی زمان اکین اولدی . « شرح » رسول روم استعدادی جهتله برسیل روان قیلندن جویندهٔ دریای معرفت ایدی . دریای حقیقت اولان حضرت عمره ملاقی اولنجه

مثنوی

﴿ سرکه را کرراه باید درجکر ﴾

﴿ کو بشو سرکنکبین او از شکر ﴾

« ترجمه » سرکه یه اکرجکره ، یعنی درون بشره کیرمکه یول بولمق لازم کلیرسه سو یله ! که شکردن سرکنکبین اول ! [یعنی سرکه یه دی که : شکر ایله قاریشده سرکنکبین دنیلن طاتلی شربت اول!]

مثنوی

﴿ معنی اندر شعر جزبا خبط نیست ﴾

﴿ چون فلاسنکست آن را ضبط نیست ﴾

« ترجمه » معنی شعرده خطادن خالی دکلدر. معنی شعرده صپان کبیدرکه: اونی ضبط ایده مز.« شرح » بو بیت شریفده برمقصدك شعراً تعریف وایضاحنده‌کی مشکلات ایما وایراد بیورلمشدر . هر مصراعده مقتضی و مناسبتلی الفاظی، قافیه‌یی بولمق ایچون درکار اولان مشکلاتدن بشقه برده برفکری دها قولای تعریف ایدن برکلام اکر مصراع و قافیه‌ده یاقیشماز ایسه ترکنه مجبوریت حاصل اولور . بالضروره اوفکری بیان ایتمك ایچون بشقه برلفظه مراجعت اولنور؛ مثلا: صپان آتان کیمسه ایستدیکی یری نشان آله‌میوب چوق دفعه هدفه تصادف ایتدیره‌مز؛ بناءً علیه شاید بوافاداتده برنقصان کورینور ایسه حضرت مولانای رومی قدس سره السامی ضمناً عذر طلب بیورمشلردر. بو بیت شریفدن مقصد حقیقی ، شعر وقافیه ایچون معنایی فدا ایدنلره بر نصیحت وتنبیهدر .

﴿ در معانیٔ آنکه من اراد ان یجلس مع الله فلیجلس ﴾

﴿ مع اهل التصوف ﴾

برکیمسه الله تعالی حضرتلریله اوطورمق ایستر ایسه اهل تصوف ایله اوطورسون معنالرینك بیانندەدر. یعنی ارادات ربانیه‌نك حقایقنه تمامیله مطلع اولمق ایسته‌ین اهل تصوف ایله بولنسون . وانلرك تألیفات وکلام حکمت آیاتنه دقت ایتسون .

ایسه سن ده بر سوز سویلمه ! سنجه ارتباط فائده سزدر . ارتباط فائده‌لی بر کیفیت اولدیغنی اکلارسك ارواحك ابدانه ربط اولنمسنه اعتراض ایتمه ! زیرا بونوع تعریضات عقلاً سهویات و مباینا تدن عد اولنور .

مثنوی

﴿ شکر حق طوق هر کردن بود ﴾

﴿ نی جدال ورو ترش کردن بود ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینه شکر ایتمك هر آدمك کردنلکیدر ؛ شکر ، جدال وتعریض ایلمك ویوز اکشیتمك دکلدر . « شرح » شکردن مقصد : الله تعالی حضرتلرینه عبادت و عبودیت ونعم ربانیه‌یی ذکر ایتمك ومساعیٔ خیریه ده بولنمق وحسب‌القدر انسانه براذا وبلا کلیرایسه اکا صبر ورضا کوسترمکدر ؛ یوقسه عادته اتباعاً یالکز « شکر » لفظنی تلفظ ایله عبادتده بولنمامق صبرسزلقله کدر ایتمك واغلامق ویوز اکشیتمك شکر وصبره کلیاً منافیدر .

مثنوی

﴿ کر ترش رو بودن آمد شکر وبس ﴾

﴿ پس چو سرکه شکر کویی نیست کس ﴾

« ترجمه » اکر « شکر » اکشی یوزلو اولمقدن عبارت ظن اولنورسه سرکه کبی طاتلی سویله‌ین کیمسه یوقدر . « شرح » بیت شریف هنکام بلاده مکدراً اغلایان صبرسزلره تویخدر . ضعف قلب ایله اره صره شکرلر اولسون ، دیمکله ظن ایدرمیسکز که بوتعبیر شکر ایچون کافی اولسون ؟ یوزیکز اکشیمش اولورده اکشیلکده شکر ممکن اولور صانیلیرسه‌اك زیاده شکر ایدیجی قیمتسز اولان سرکه اولور ایدی که هر شیدن‌دها اکشیدر ؛ لکن شکرا کشیلکده‌و غم و غصه‌ده‌اولمیوب صبر ورضاده وحب مولاده‌در .

مثنوی

﴿ این دم نطقت که جزؤ جزؤ هاست ﴾

﴿ فائده شد کل کل خالی چراست ﴾

« ترجمه » بو، سنك دم نطقك كه جزءلرك جزئيدر ؛ اندن چوق فائده اولدی؛ یاکل وعظیم اولان روح بدنه کلسیله نصل فائده‌دن خالی اولور؟ « شرح » سنك نطق وکلامك كه برچوق دم ونفسدن وافکاروخیالاتدن مرکبدر؛ ینه کلی فائده ایراث ایدر . یاعلوی اولان روح معنوی جسمه تعلق ایدرك حیات جسمانیه ومعنویه ایله احیا ایدنجه نصل فوائد و منافع کثیره حاصل اولدیغنی فکر عرفان ایله دوشونملیدر .

مثنوی

﴿ توکه جزؤی کار تو بافائده ست ﴾

﴿ پس چرا درطعن کل آری تودست ﴾

« ترجمه » سن كه جزء سك ! ایشك فائده ایله‌در . شمدی نیچون کلك طعننه ال اوزادرسك ؟

مثنوی

﴿ کفت را کرفائده نبود مکو ﴾

﴿ وربود هل اعتراض وشکرجو ﴾

« ترجمه » سوزك فائده اولماز ایسه سویلمه ! وارایسه روح بدنه نه ایچون کلدی دیه اعتراضی کس ! طالب شکر اول ! « شرح » رسول رومه ویاتعریض ایتمش وایده جك انسانه خطاباً : اکر معانی وافکارك حروف والفاظه ربطی فائده‌سز

«ترجمه» بونی فائده ایچون یاپمش سك ! فقط سن کندی فائده‌که قارشی پرده ارقه‌سنده‌سك !

مثنوی

﴿ انکه ازوی فائده زاییده شد ﴾

﴿ چون نبیند آنچه مارا دیده شد ﴾

«ترجمه» او، الله تعالی حضرتلری که اندن فائده طوغمش اولدی ؛ نصل اولور؟ کورولمش شیئ [فائده‌یی] کورمامش اولسون! «شرح» انسانلر ، معانی وافکاری حروف والفاظه ربط وقید ایتمکده فائده اکلادیغمز حالده نصل اولورده کافۀ فوائدی وهرشیئ خلق ایدن جناب واجب الوجود ارواح مجرده‌یی ابدانه ربط وتعلیق بیوردیغی وقت فوائد عظما سرتما اولمامش اولسون ؟

مثنوی

﴿ صد هزاران فائده‌ست وهر یکی ﴾

﴿ صد هزاران پیش آن یك اندکی ﴾

«ترجمه» یوزبیکلرجه فائده واردر؛ وبویوزبیکلرك هربری، یعنی هریوز بیکی بدنه تعلقنه نسبةً آزدر . «شرح» انبیای ذیشان وحدانیت صمدانیه‌یی واوامر ربانیه‌یی حروف والفاظ‌ایله انسانلره‌تفهیم وخلقی ازهرجهت متنعم ایتدیلر. نطق وکلامك قدری پك عالیدر. معانی و افکارك حروف وکلماته ربط وتعلقنده یوزبیکلرجه منافع موجود ایکن ینه روحك بدنه ارتباطنه نسبةً اومنافع جزئی قالمش اولور . روحك بدنه تعلق ایتمسندن بونجه انبیا و صلحا و عقلا و عرفا دنیایه کلمشدر ، الله تعالی حضرتلرینه عبادت و عبودیت طریقنی کوسترمشدر . ارواح ابدانه تعلق ، بعده موت واسطه‌سیله فرقت و رجعت ایلدکلرندن دنیاده کوردکاری مشقت حسبیله عالم روحانیتك لذتنی آرتمشدر .

صافی و ازاده اولان روحك بدن كبی بر محل ظلمت و كدورته ربط و حبس اولنمسنه تعجب ایتمش، بونكده بر حكمت خفیه‌سی اوله‌جغنی دوشونه‌رك صورمش !

مثنوی

﴿ آب صافی دركلی پنهان شده ﴾

﴿ جان صافی بستهٔ ابدان شده ﴾

«ترجمه» صاف اولان صوبالچیق ایچنده كیزلنمش، صافی اولان جان بدنلره باغلانمش ! [بوحكمت ندن ظهور ایتمشدر؟ دیمك ایسته‌مش!] [ابیات آتیه ایله ترجمه‌سی بوحكمت عمیقه‌یی مرتبهٔ ادراكاته كوره واضحاً بیان ایدر.]

مثنوی

﴿ كفت توبحث شكرفی میكنی ﴾

﴿ معنیٔ را بند حرفی میكنی ﴾

«ترجمه» [حضرت عمر رسول رومه جواباً] دیدی : درین ، دقیق بر بحثده بولنیورسك! برمعنایی حرفه بند ایدییورسك !

مثنوی

﴿ حبس كردی معنیٔ آزادرا ﴾

﴿ بند حرفی كردهٔ توبادرا ﴾

« ترجمه» اصلنده آزاد اولان معنایی حبس ایتدك! روزكاری سن حروف والفاظه باغلادك !

مثنوی

﴿ ازبرای فائده این كردهٔ ﴾

﴿ توكه خودرافائده درپردهٔ ﴾

« ترجمه » رسول رومك اوكنده هم سؤال ، هم جواب محو اولدی . كنديسی خطا و صوابدن واز كچدی .

مثنوی

﴿ اصل را در يافت و بكذاشت ازفروع ﴾

﴿ بهر حكمت كرد در پرسش شروع ﴾

« ترجمه » اصلی بولدی ، فروعدن كچدی . حكمتدن خبردار اولمق ايچون صورمغه باشلادی . « شرح » سفير قيصر ،مهابت معنويهٔ دينيه‌دن فكر استعدادينه دوشن شعلهٔ انتباه ايله فيوض حكمت و حقيقتدن معلومات آلمق ايسته‌مشدر . [ابيات آنفه‌نك خلاصهٔ شرحيدر .]

﴿ سؤال كردن رسول روم از عمر رضی الله عنه از سبب ﴾

﴿ ابتلای ارواح با این آب وكل ﴾

اصلی صو و بالچيقدن اولان اجسامه ارواح نه ايچون ربط اولنمش ؟ يعنی ارواحك ابدانه ابتلاسی نه‌دن ايجاب ايتمش ؟ ديه رسول روم حضرت عمر رضی الله تعالی عنهدن سؤال ايلديكنه دائردر :

مثنوی

﴿ كفت يا عمر چه حكمت بود سر ﴾

﴿ حبس آن صافی درين جای كدر ﴾

« ترجمه » [رسول روم] ديدی : يا عمر ! نه حكمته مبنی ايدی ؟ او ، صافی اولان روح بولانيق يرده حبس اولدی ؟ «شرح» ارواح مجرده‌نك كمالات و ذوقياتنی رسول روم حضرت عمر رضی الله تعالی عنهدن ايشيدنجه

خلق اولنور و حکمت بالغهٔ خدا یالکز عارف بالله او لانلره اذن حق ایله معلوم ورعنا اولور .

مثنوی

﴿ ما کنیم اندر جهان پیچ پیچ ﴾

﴿ چون الف اوخود ندارد هیچ هیچ ﴾

« ترجمه » بز کیمز ؟ بوطولاشیق، قاریشیق جهانده الف کبی یز . او الف حرفی هیچ هیچ بر شی طوتماز. هیچ بر شیئه مالك دکلدر. « شرح » برقاچ بیتده « ما » یعنی بز لفظی حسب اللسان استعمال اولنمش ایسه‌ده بشریت لسانی بو کبی الفاظ وضمائره محتاج اولدیغندن استعماله مجبوریت واردر. بوقسه حقیقتده بوطولاشیق ، قاریشیق جهان و دنیاده انسانلر الف حرفنه تشبیه اولنه‌بیلیرلرکه: عادی بر خط وخیالدن عبارتدر . کاتب اظهار معانی ایچون حروفی نصل استعمال ایدر ایسه قدرت ربانیه‌ده انسانلری وهرشیئی نامتناهی برصورتده استعمال ایدر. یالکز نوع بنی آدمی بودنیاده سائر مخلوقاتدن معناً تفریق و تکریم ایتمك ایچون الله تعالی حضرتلری ارادهٔ جزئیه ایله خلق ایتمش واکا کوره برحکمت مالانهایهٔ صمدانیه ایله ایشلرینی خلق واداره ایتمکده بولنمشدر .

مثنوی

﴿ از عمر چون آن رسول این راشنید ﴾

﴿ روشنئ دردلش آمد بدید ﴾

« ترجمه » او رسول روم حضرت عمر رضی الله تعالی عنهدن بو کلمات عارفانه‌یی ایشتدیکی زمان کوکلنده پارلاقلق ظهور ایتدی .

مثنوی

﴿ محوشد پیشش سؤال وهم جواب ﴾

﴿ کشت فارغ از خطا واز صواب ﴾

اویانق اولسق ینه خالق لم‌یزلك نعم وحکمی حکایه‌سنده‌یز . «شرح» اکر حسب البشریه اویوسق ، یاخود عشق ربانیله مدهوش ویا اویانق اولسق ، یعنی هر حالده مست عشق خداو نعم وحکم الهیه‌نك نقل وحکایه‌سیله مستعدینه حقیقت نمایز؛ الحاصل همیشه غریق دریای الطاف مولایز .

مثنوی

﴿ ور بکریئم ابر پر رزق ویم ﴾

﴿ ور بخندیم آن زمان برق ویم ﴾

«ترجمه» اکر اغلاسق ، الله تعالی حضرتلرینك رزق ایله طولو بر بلوطی یز؛ و اکر کولسك اول زمان خدای لم یزل حضرتلرینك شمشکی یز . «شرح» عارف بالله اولانلر حسب البشریه اسباب معنویه اوزرینه کوزلرندن یاش آقتسه‌لر، جناب مولا کندیلرینه، سائر مؤمنلره پك چوق نعمت احسان وقلبلرینی مسرور وشادان ایدر . اکر فم معرفت توأملری کل کبی آچیلسه ، یعنی حکم حقائق بیان ایتسه واوحقائق قلم‌یازسه مستعدینك قلوب وعقولنی تنویر ومعنویات ایله دلسیر ایدر .

مثنوی

﴿ ور بخشم وجنك عکس قهر هوست ﴾

﴿ ور بصلح وعذر عکس مهر اوست ﴾

« ترجمه » اکر انسانلر غضب وغوغایه کلسه‌لر الله تعالی حضرتلرینك عکس وقهری اثریدر؛ اکر صلح وعذر ایستمکه کلسه‌لر مهر ومحبت ربانیه‌نك انعکاسیدر . اکر انسانلرده قهر وغضب کورونسه الله تعالی حضرتلرینك قهار اسمنك عکس واثری اولدیغی کبی صلح وعذر کورونسه ینه اول خالق لم یزل حضرتلرینك مهر ومحبتی اثری و ﴿ حلیم ﴾ و ﴿ ودود ﴾ کبی اسمای حسناسنك انعکاسیدر . الحاصل انسانلره عائد هرحال خالق متعال حضرتلرندن قوللرینك اطوار وافعالنه کوره

«ترجمه» بز دیکر بر قصه‌یه کلدك؛ بو قصه‌دن خارجه نه‌وقت کیتدك ؟ [یعنی کیتمدك.] «شرح» بیت شریفك برنجی مصراعنده بیوریلیورکه : بز ینه قصه‌یه کلدك وایکنجی مصراعده تصریح بیورلمش که « کلدك » تعبیرندن ظن اولنمسون بز قصه وحکایه‌مزدن خارجه چیقدق‌ده آنك ایچون تکرار کلمکه مجبور اولدق؛ خیر! بز قصه‌مزدن خارجه چیقمدق ! بلکه قصه‌مزك قوت ولطافتنی تزیید ایچون دیکر بعض عالی حقائق علاوه ایلدك . بو بیت شریفده قصه تعبیرندن مقصد : یاحضرت عمر رضی الله تعالی عنه ایله رسول رومك معلوم اولان قصه‌سی، یاخود قصهٔ عظما که حقائق ربانیه‌یی وعالم روحانیتی لاینقطع تعریف وایما ایدر .

مثنوی

﴿ کر بجهل آییم آن زندان اوست ﴾

﴿ ور بعلم آییم آن ایوان اوست ﴾

«ترجمه» اکر جهل ایله کلسك جهلمز الله تعالی حضرتلرینك جاهللر ایچون خلق بیوردیغی زندانیدر ، واکر علم و عرفان ایله کلسك عارفلر ایچون خلق بیوردیغی ایوان وعالی سرایلردر. « شرح » انسانلر شائبهٔ جهل ایله الله تعالی حضرتلرینك ارادات و آیات بیناتنی اکلاماز ویا دنیاده انکار ایدرلر ، اوجهل وانکار انلر ایچون عذاب وذلتدر. اکر عرفان ایله ارادات و آیات ربانیه‌یی بحق بیلیر، مشروع صورتده اجرا ایدیلیر ایسه اوعلم و اطاعت بزی ایوان سعادته و جنته ، هر شیدن عالی اولان کلشنسرای رضای باری یه اصعاد و کافهٔ غل وغشدن آزاد ایلر .

مثنوی

﴿ ور بخواب آییم مستان ویم ﴾

﴿ ور ببیداری بدستان ویم ﴾

«ترجمه» اکر اویقویه وارسق الله تعالی حضرتلرینك مستلری یز ؛ واکر

نور معنوی پارلامش ومسائل لازمه بتمامها تنویر اولنمشدر؛ ارتق مباحث وملاحظات عقلیه‌یه ولازمدن ملزومی ونفیدن مقتضی‌یی استدلال ایلمك ونافی ومقتضی‌یی ذکر ایتمك کبی قیاسات ذهنیه‌یه حاجت قالمامشدر؛ بوکبی استدلالات وقیاسات فقدان نور معنویده لازم ایدی . ظهور شمسده شمعك فائده‌سی هیچ مثابه‌سنده‌در .

مثنوی

﴿ زانکه بینارا که نورش بازغست ﴾

﴿ از دلیل و از عصا کش فارغست ﴾

« ترجمه‌ » کوزی کورمکده اولانك نوری پارلایجیدر ، بصیر اولان ذات دلیلدن وعصاچکندن واز کچمشدر. «شرح» بصیر وبینا حقائق معنویه‌یی کورونجه آنك ایچون ادلهٔ عقلیه زائد وغیر مفید اولور. عقل وحس ظاهری اعمایه یول کوسترمك ایچون عصا چکن کبیدرکه اعمای معنوینك بوکا احتیاجی مجبوریدر . اما بر بصیرك کوزلری اعلا کورور، یاخود ابتدا اعما ایکن افاقت بولمش وکوزلرینك نورینه مالك اولمش اولورسه عصا کش زائد و بلکه مضردر . انوار روحانیه‌یه مظهر اولمش اولان صاحب عرفان ایچونده قیاسات موانع ومضرتدر .

﴿ تفسیر آیهٔ وهو معکم اینما کنتم ﴾

« هر نره‌ده اولور ایسه‌کز الله تعالی سزکله برابردر . » آیت کریمه‌سنك تفسیرینه دائردر . بو آیت کریمه سورهٔ حدیدك بشنجی آیتنك آخرنده بو وجه ایله‌در : (وهومعکم اینما کنتم والله بما تعملون بصیر) معنای شریفی : « والله تعالی ویاعلم وقدرتی سزکله برابردر ، هر نره‌ده اولور ایسه‌کز واجب الوجود حضرتلری ایشلدیککز ایشلره بینا وبصیردر » .

مثنوی

﴿ بار دیکر مابقصه آمدیم ﴾

﴿ مازآن قصه برون خودکی شدیم ﴾

روحانیته نسبةً جاهل ایکن مادیات ومعقولات ظاهره‌ده اثبات مهارت وعقل ظاهره شایان برچوق نکات ایله الفت ایدر. مع مافیه ینه جاهل وعادی دیرلر؛ زیرا محبت واقداملری ملیونلرجه کله‌جك زمانلره نسبةً بر ثانیه‌دن قلیل اولان دنیایه حصر اولنمش ونعم معنویهٔ ابدیه‌دن غافل ورضای باری‌یی طلبدن عاطل اولدقدن بشقه انلرك اکثری روحانیتی کلیاً انکار وبو دعواده اصرار وبویله بلاهت وجهالتلرینی ذکاوت افظیله تزیین ایله افتخار ایدر.

مثنوی

﴿ بحث عقل و حس اثر دان یاسبب ﴾

﴿ بحث جان یا عجب یا بو العجب ﴾

«ترجمه» بحث عقلی و بحث حسی‌یی اثر ویاسبب بیل! اماجانه متعلق اولان بحثی یاعجیب ویا عجب صاحبی بیل! [یعنی غایت عجیبدر.] «شرح» عقل وحس ظاهر، آثار واسباب ظاهره‌یی رؤیته وتدقیقه مهما امکن ماهر ومقتدردر. شاید عقل قوتلی ایسه اثردن مؤثری وسببدن مسببی‌ده اکلایه‌بیلیر. بواکلایش ایشی فهم واستدلالدن عبارت قالیر؛ روحك بحث وقوتی غایت عجبدر. زیرا جان وروح خیال وخاطره کلمه‌ین احوالی حس ورؤیت واستحصال آمال ایله آن بآن کسب قوت ولذت ایدر.

مثنوی

﴿ ضوء جان آمد نما ندای مستضی ﴾

﴿ لازم و ملزوم و نافی مقتضی ﴾

«ترجمه» جانك ضیاسی کلدی، وهرشی آشکار کوروندی؛ ای طالب ضیا! لازم وملزوم ونافی ومقتضی کبی مباحث ودلائل عقلیه‌یه لزوم قالمدی. «شرح» ای ضیای معنوی‌یی طالب اولان سالك مستعد! فخر عالم علیه الصلوة و السلام وقرآن عظیم الشان و آنلره اقتدا ایتمش اولان اهل عرفان، دنیایه کلمش وسایه‌لرنده

یرینه بو جهل نام حقارت انجامنه مستحق اولمشدر . روح معنوینك فیض وقوتی کلی وعقل ظاهرك ادراکاتی بالنسبه جزئی اولور. بوایضاحاتدن عقل ظاهرك هیچ اعتباری یوقدر معناسی اکلاشلمسون . بالعکس اعتباری قابل انکار دکلدر . شوقدرکه روح معنوینك قوهٔ کلیه‌سنه نسبةً عقل ظاهرك قوتی جزئی ، یوقسه دنیاده‌کی موجوداتك کافه‌سندن دها عالی اولدیغی امرجلیدر .

مثنوی

﴿ چون عمر از عقل آمد سوی جان ﴾

﴿ بوالحکم بوجهل شد در بحث آن ﴾

« ترجمه » چونکه حضرت عمر رضی‌الله‌عنه عقل ظاهردن جان جانبنه کلدی. [اسلامیتی قبول ایلدی .] بوالحکم جانك بحثنده ابوجهل اولدی . « شرح » حضرت عمر رضی الله عنه دین مبین احمدی‌یی قبول ایله روحانیته متعلق اولان مسائل و حقائق علیه‌یه کسب وقوف ایتمسی اوزرینه روح معنوینك کوستردیکی درجات علیهٔ معنویه‌یه واصل اولمش و او یولده خارق‌العاده مباحث روحانیه‌ده مهارت کوسترمش ایکن بوالحکم، مفخر موجودات محمد مصطفی علیه‌افضل‌التحایا افندمز حضرتلرینه عداوت‌ودین حق‌قبولدن مجانبت ایلدیکندن مباحث‌روحانیه‌ده بیان افکار ایتمك شویله طورسون او مباحثی اکلامغه بیله مقتدر اوله‌مدیغندن بالضروره ابوجهل نامنی طاقنمش واز جهت عاجز وسفیه اولمشدر .

مثنوی

﴿ سوی عقل وسوی حس او کاملست ﴾

﴿ کرچه خود نسبت بجان او جاهلست ﴾

« ترجمه » حس وعقل ظاهری جانبندن ابوجهل کرچه کامل ایسه‌ده جانه نسبةً جاهلدر.» شرح » مثلا، ابو جهل واکا مشابه اولان بعض کیمسه عالم عالیٔ-

متعلق اولان بحث ینه بشقه اولور . « شرح » عقل ظاهرك تدقیق ایده‌جکی مواد معتبر اولسه‌ده قوهٔ روحانیه‌نك احاطه ایده‌جکی حقائق نسبت قبول ایتمز درجه‌ده عالی اولور؛ عقلك تصوری برمدت محدوده‌دن وروحك مباحثی ابدیتدن عبارتدر.

مثنوی

﴿ بحث جان اندر مقامی دیکراست ﴾

﴿ بادهٔ جانرا قوامی دیکر است ﴾

« ترجمه » جانه متعلق اولان بحث برمقام دیکرده‌در؛ جان باده‌سنك بربشقه کال و انتظامی واردر . « شرح » عقل ظاهرك بحثی ومحبتی، سفلی اولان دنیایه وامور فانیه‌یه متعلقدر . جانك مقامی عالی وعشق رب ایله باقیدر .

مثنوی

﴿ آن زمان که بحث عقلی ساز بود ﴾

﴿ این عمر بابو الحکم همراز بود ﴾

« ترجمه » او زمان که عشقه متعلق مباحثك اعتباری وار ایدی ، ذکر ایتمکده اولدیغمز حضرت عمر رضی الله عنه ایله ابتدالرنده بوالحکم تسمیه اولنمش ابو جهل موجود ایدی . « شرح » دین مبین احمدی نشر واعلان اولنمه‌دن اول مکهٔ مکرمه‌ده مشهور اولان ابوجهلك مباحث عقلیه‌ده اوقدر مهارتی وارایدی‌که بو الحکم نامنی قازانمش ایدی . حضرت عمر مباحث عقلیه ایله مشغول اولمش وبوجهل ایله اره‌لرنده‌کی فرق عظیم اوصره‌ده تعین ایتمامش ایدی. بعده حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دین اسلامی قبول وجهان روحانیته دخول ایدنجه مقبول جناب مولا، (فاروق) لقب عالیسیله ترفع وارتقا وفتوحاتی حیرت بخش دوسرا اولمشدر . بوالحکم ایسه فخر عالمی انکار و عقل ظاهری چارهٔ منفرد عد ایدرك یالکز فانی اولان دنیایه اعتبار ایتدیکندن دولت ابدیه‌دن محروم وذلیل وبوالحکم

« شرح » انسانلر هانكی اعمالندن نادم و پشیمان اولورلر ایسه اوافعالده اختیارلری موجود اولدیغی معلوم اولور. مثلا : برافندی ایكی كوله‌سنه‌دیسه‌كه : اللریكزی كوره‌یم ؛ مرتعش، یعنی الی ضروری تتره‌مكده اولان كوله النی كوسترر ایكن بالضروره تتره‌یه‌جكدر . دیكر كوله ذاتاً الی تتره‌مز ایكن خدمتدن خلاص بولمق امیدیله النی مخصوصاً تتره‌تسه افندیسی بونی‌ده كوردكدن صكره سائر آدملرینه بو ایكی كوله‌نك اللری تتره‌دیكندن صاتلمسنی امرایتسه ، اللری ضروری تترەین كوله بو جزادن مكدر اوله بیلیر ایسه‌ده نادم و پشیمان اولماز ؛ زیرا بو معامله‌ده قصوری یوقدر. اللری ضروری تتره‌دی ، اللری طبیعی تتره‌مه‌ین كیمسه اختیار ایتدیكی حركتدن مكدر اولدقدن بشقه زهر ندامت قلبنی احاطه، وخطاسنی ارائه ایدر.

مثنوی

﴿ بحث عقلست این چه عقل آن حیله كر ﴾

﴿ تا ضعیفی ره برد انجا مكر ﴾

« ترجمه‌سی » ذكر اولنان بحث ، بحث عقلیدر ؛ بوعقل جزئی نه در ؟ حیله ایدیجی بر عقلدركه روحانی ضعیف اولان كیمسه‌یه براز یول كوسترر . حقیقی براز درك واذعان ایتمش اولور . « شرح » عقل ظاهر، بو عقل جزئی حقائق عالیهٔ روحانیه‌یی اكلامغه ذاتاً غیر مقتدر در ؛ آسمان روحانیته معناً ارتقا ایتمامش اولان انسانلره مهما امكن حقائقی تفهیم ایچون بو عقل ظاهردن بشقه واسطه اولمدیغندن چار ناچار عقل ظاهره لایق مباحث وادله ایراد واشعار اولنور .

مثنوی

﴿ بحث عقلی كرد رو مرجان بود ﴾

﴿ آن دكر باشدكه بحث جان بود ﴾

« ترجمه‌سی » عقله متعلق اولان بحث اكر اینجی و مرجان اولسه‌ده روحه

ایستیه‌رك تتره‌درسك ! [بو بیت شریفك مآل عالیسی آتیده‌کی ایکی بیت شریف ایله اکمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ هر دو جنبش آفریده حق شناس ﴾
﴿ لیك نتوان کرد این با آن قیاس ﴾

«ترجمه‌سی» هر ایکی حرکتی، تتره‌مکی حق تعالی حضرتلری یاراتمش اولدیغنی طانیملیسك ! لکن ضروری اولان بوتتره‌مکی اختیاری اولان دیکر تتره‌مکه قیاس ایلمك ممکن دکلدر. «شرحی» شو ایکی بیت شریفده‌کی مثالدن دها پارلاق، دها معنیدار افاده ایله انسانلره تعریف ایتمك ممکن دکلدر . اولیاء الله حضراتی بعض شیلرده کندیلرینی مجبور کوررلر. حقیقةً مجبور اولدقلرندندر . خسته‌لکدن ناشی الی بالضروره تتره‌ین کیمسه‌نك الی تتره‌مکه مجبور وبناءً علیه معذوردر. بشقه بر انسانك ذاتاً اللری تتره‌مز ایکن تقلیداً ویانفسنی خدمتدن تخلیصاً اللرینی اختیاریله تتره‌تسه اول کیمسه معذور دکل بلکه مرحمتدن مهجور و مقهور اولور. مثلا : نمازده عشق الٰهی ویاخشوع وخضوعدن آغلایان کیمسه‌نك نمازی فاسد اولمدقدن بشقه کسب ترقی ایدر . اما عشق ربانیدن وخضوع و خشوعدن محروم اولان ریاکار، عاشق حقیقی کبی نمازده یالاندن آغلارسه ریاکارك ذاتاً غیر مقبول اولان نمازی بتون بتون فاسد وعملی کما یلیق کاسد اولور .

مثنوی

﴿ زان پشیمانی که لرزانیدیش ﴾
﴿ چون پشیمان نیست مرد مرتعش ﴾

«ترجمه‌سی» اللرینی ایستیه‌رك تتره‌تدك ایسه پشیمان اولورسك ! الی ضروری تتره‌ین آدم تتره‌مسندن طولایی نادم و پشیمان دکلدر .

نورك يكرمى التنجى آيتدر: ﴿الخبيثات للخبيثين والخبيثون للخبيثات والطيبات للطيبين والطيبون للطيبات اولئك مبرؤن مما يقولون لهم مغفرة ورزق كريم﴾ معناى شريفى: «خبيثه قادينلر خبيث اولان ارككلره لايقدر وخبيث اولان ارككلر خبيث اولان قادينلره لايقدر. طيبه وعفيفه اولان قادينلر طيب وعفيف اولان اركلكره لايقدر. اشبو ذكر اولنان اصحاب عفت اوشيدن مبرادر كه انلرك حقنده ديرلر: الله تعالى حضرتلرينك مغفرت ورزق كريمى طيبين وطيبات يعنى اهل عفت ايچوندر، » آيت كريمه نك معناى تصوفيسى: اهل ادب و اعمال صالحه اصحابى ايچون مكافات عاليه وبى ادب واصحاب سيأت اولانلر ايچون مجازات شديده واردر. روحه، لايق اولان عبادات مشروعه و مساعئ مشكوره اعطا ايدر ايسك روح سندن ممنون ومسرور والا، امر برعكس اولمش اولور.

مثنوى

﴿ يك مثال اى دل پى فرقى بيار ﴾

﴿ تا بدانى جبر را از اختيار ﴾

«ترجمه» اى كوكل! جبرو اختيارى برى برندن فرق وتميز ايتمك ايچون بر مثال كتيركه جبرى اختياردن بيله سك! «شرح» اشبو بيت شريفده بيان بيوريلان مثال كله جك بيت شريفده كوريله جكدر. مصراع اولده «اى دل» تعبير شريفندن مقصد: بالذات حضرت مولاناى رومى قدس سره السامیدر. بر مثال كتير بيله سك! بيورملرى، هم كمال تواضعلرندن، هم فرط محبت وانسانيت عليه لرندن حقيقى مستعدينه تفهيم ايتمك ايچوندر.

مثنوى

﴿ دست كان لرزان بود از ارتعاش ﴾

﴿ وانكه دستى را تو لرزانى زجاش ﴾

«ترجمه» او، الكه برمرض وضعفدن طولايى تترەر. او، الى سن يرندن

اکلادیغمدن خوف ایلدم، کرچه هرشیئك خالق مطلق ذات پاکك اولدیغنی بیلدم ایسه‌ده الٓهی! برطرفدن نعمت وعظمتك، دیکرطرفدن عبودیت وعجزم خاطرمه کلنجه بی‌ادب احاطه ایدوب عذرمی خطامك خالقنده دکل، مغفرت مالانهایهٔ الوهیتکده آرادم. بوجواب عرفان نصاب اوزرینه الله تعالی حضرتلری بیوردیلرکه: یا آدم! سنك بوعرفان وادبك ایچون بن‌ده هم سنك مقبول ادبکی، هم ذات عرفان سماتکی الآن والی الابد حفظ وصیانت ایلرم.

مثـــنوی

﴿ هرکه آرد حرمت او حرمت برد ﴾

﴿ هرکه آرد قند لوزینه خورد ﴾

«ترجمه» هرکیم، حرمت کتیررسه ایسه مقابلةً حرمت آلیر. هرکیم شکر کتیررایسه بادم حلواسی یر. «شرح» انسان هرنه ایشلر وسویلر ایسه اکا کوره مکافات، یاخود مجازات کورور. اعمـال حسنه‌ده مکافات قات قات مزداد اولدیغی بوآیت کریمه ایله‌ده اثبات اولنور: ﴿ من جاء بالحسنة فله عشر امثالها ﴾ معنای شریفی: «هرکیم اعمال حسنه ایله کلدیسه، یعنی کوزل ایش ایشلدی یاخود کوزل کلام سویلدیسه اوکیمسه ایچون حسن عملنك اون مثلی مکافات واردر.» شکر کتیرن کیمسه‌نك طعامی حلوا ولذت وصفادر. انسان برفعلی ایشلرکن ظن ایتمسونکه اوفعلك تأثیراتی یالکز سائرلره عائددر. بالعکس دنیا و عقباده اك بیوك تأثیراتی فاعلنه راجعدر.

مثـــنوی

﴿ طیبات از بهر که للطیبین ﴾

﴿ یاررا خوش کن برنجان وبین ﴾

«ترجمه» طیبات کیمك ایچوندر؟ طیب وپاك اولانلر ایچوندر. یاری خوش ایت! خوشاق کور! یاری اینجیت! رنج کور. «شرح» ایشا اولنان آیت کریمه سورهٔ

ای آدم ! بن دکلی‌یم‌که سنده‌کی او جرم و محنتلری یاراتدم ؟ « شرح » آدم علیه‌السلام خطاسندن صکره جناب‌مولای متعال کندیسنه هیچ برشی دیمدیکی حالده ابوالبشر خطاسنی اقرار وتوبه‌یه ابتدار ایتدی . بعده بر مقتضای حکمت بالغه ، جناب کبریا بیوردیکه بن خلق ایلدیکمی بیلمش ایکن نه ایچون اوزرینه آلمش ویالکز کندی قصورینی اقرار و بنم کیفیت خلقمدن سکوتی اختیار ایلمش‌سك ؟

مثنوی

« نی که تقدیر و قضای من بدان »

« چون بوقت عذر کردی آن نهان »

« ترجمه » ای آدم ، سنده ظهور ایدن قضاده بنم قضا وقدرم دکل‌می‌ایدی؟ بودر کار ایکن‌سن نه‌ایچون عذر وقتنده بنم اوقضا و قدرمی ستر و پنهان ایتدك ؟ « شرح » بوسؤال جلیل اوچ‌مقصدعلوی کوسترر . برنجیسی : الله‌تعالی‌حضرتلرینك هر حال وکارده قدر وقضاسی منضم اولدیغنك بیلدیرلمسی؛ ایکنجیسی : میدان عرفان وتربیه‌ده ملائك کرامه قارشی حضرت آدمی امتحان ایله تربیه‌سنی اثبات ایتدیرمسی؛ اوچنجیسی :اوخطاده‌بیله‌قضاوقدر الٓهی‌یی‌یاد ایله‌محزون اولمش‌اولان قلب ادم وحوایه اعطای تسلی ایدرك حضرت آدمك ویره‌جکی جواب ایله معناً ومادةً موقعنی عالی ایتمش اولمسی ایدی .

مثنوی

« کفت ترسیدم ادب نکذاشتم »

« کفت‌من هم پاس آنت داشتم »

« ترجمه » [آدم‌علیه‌السلام جواباً] دیدی : قورقدم . ترك‌ادب‌ایلمدم؛ [حق تعالی حضرتلری]بیوردیلر : یاآدم بن‌ده سنك ادبکی حفظ ایتدم.«شرح» آدم‌علیه‌السلام بوافاده‌ده‌هم حقیقتی ، هم‌کال ادبنی عرض‌وبیان ایلمشدر. کندی قصورمی

آدم حق تعالی حضرتلرینك فعلندن بزم كبی غافل دكل ایدی . « شرح » آدم ایله حوا علیهما السلام ممنوع اولان اغاجك میوه‌سندن اكل ایله سهو ایتدكدن صكره سهولرینی الله تعالی حضرتلرینه اسناد ایتمدكدن بشقه قصورلرینی درحال وصراحةً اعتراف و كمالات معنویه‌سنی اثبات ایتمشلردر . اسكی بر نسخه‌ده مصراع ثانیده « اوز فعل خود غافل چوما » یازدیغی كورلمشدر كه حضرت آدم كندی فعلندن بزم كبی غافل اولمیوب خطاسنی كندیسنه اسناد ایتمش دیمكدر . بو بیت شریفده بزم كبی تعبیردن مقصد : كندی فعلنی انكار ایدن بعض همجنسمز كبی دیمكدر .

مثنوی

﴿ در گنه او از ادب پنهانش كرد ﴾

﴿ زان گنه برخود زدن او بر بخورد ﴾

« ترجمه » ایشلدیكی كناه ایچنده ایكن تربیه وادبه رعایت ایدوب او كناهك‌ده خالق الله تعالی حضرتلری اولدیغنی كیزلدی . حضرت آدم كناهنی كندی كندینه اوردیغندن میوه یدی ؛ یعنی اصابت ایدوب فائده مند اولدی . « شرح » جنتدن محرومیت كبی برجزایه كرفتار اوله‌جغی برصره‌ده ، علی الخصوص كناهك‌ده خالق الله تعالی حضرتلری اولدیغنی بیلدیكی حالده ینه كمال عرفان و تربیه ایله حضرت آدم خطاسنی طانیمش اولدیغندن تنزل دكل ، بلكه جنت مادیدن دها عالی بر مرتبهٔ روحانیه ایله مقبول الٓهی اولوب معناً ترفع ایلمشدر . حضرت آدم كافهٔ مخلوقاتك حقیقتنی بیلدی و بلا پدر ومادر امر حق ایله صاحب تواضع اولان طوپراقدن طوغدی .

مثنوی

﴿ بعد توبه گفتش ای آدم كه من ﴾

﴿ آفریدم در تو آن جرم ومحن ﴾

« ترجمه » آدم علیه السلام توبه‌دن صكره حق تعالی حضرتلری اكا دیدی :

«ترجمه» شیطان، الله تعالی حضرتلرینه دیدی : بنی اغوا ایتدیکك، یعنی آزدیردیغك جهتله بن ده انسانلری آزدیره جغم!» کندی فعل و قباحتنی اواچاق کیزلدی.

«شرح» خالق عظیم، حضرت آدمه سجده ایتمسنی امر بیورمش ایکن شیطان لعین اظهار کبر و کین ایدرك سجده ایتمکدن ابا و اجتناب و کندینی مطرود درکاه رب الارباب ایتدیکی حالده خطاسنی انکار و جناب حقه اسناده اجتسار ایتدی . بو کیفیت سورهٔ اعرافك اون بش و اون التنجی آیت کریمه سنده اتیان بیورلمشدر : ﴿ قال فبما اغویتنی لاقعدن لهم صراطك المستقیم . ثم لآتینهم من بین ایدیهم ومن خلفهم وعن ایمانهم وعن شمائلهم ولاتجد اکثرهم شاکرین ﴾ معنای شریفی : «شیطان دیدی : الٓهی ! بنی آزدردیغك سببیله بن انسانلرك ره راستلرنده اوطوروب اندن صکره وساوس والقا آتمی اوکلرندن واردلرندن وصاغ وصول طرفلرندن کتیررم؛ وانسانلره بخش ایتدیکك نعمتلر اوزرینه سکا شکر ایدیجیلردن بولمازسك!» شیطان لعینك بو ادعاسنده‌ده خطای عظیم معنویسندن بشقه ادعاسنی مختصراً تنقید ایله حمقنی اثبات ایدلم . شویله که : حضرت آدمه عدم سجده‌دن کندی قصورینی انکار ایله الله تعالی حضرتلرینه اسناد ایلدی. دیمك که: خطا ایشلمکه کندینی مجبور بیلدی ؛ وطریق جبری اختیار ایلدی . جبریلکی اختیار وادعا ایدر ایکن برده : بن ده وسوسه‌لرمی انسانلرك اوکلرینه و اردلرینه و صاغ و صوللرینه کتیررم! » دیدیکندن طریق جبری ترك ایله اراده واختیارینی وقوتنی اقرار واعتراف ایدوب بیوك بر مباینت عقلیه یی اجرا وحمق و بلاهتنی اثبات وایما ایلدی. «فبما اغویتنی» ده‌کی بانی بعض مفسرین کرام باء قسم در دیدیلر ایسه‌ده صحیحی بیان اولندیغی اوزره سبب معناسنه در ، علی الخصوص شیطانك ضلالتی مقبول برشی دکلدر که آنك اوزرینه یمین ایتمش اولسون !

مثنوی

﴿ کفت آدم که ظلمنا نفسنا ﴾

﴿ اوز فعل حق نبد غافل چوما ﴾

«ترجمه» حضرت آدم دیدی : الٓهی ! بز نفسمزه ظلم ایتدك ؛ حضرت-

سبب والت واوفعلك خالقی اولمق كبی ایكی حاله مقتدر اولەماز. حروف ومعانی بی واوكنده، ارقەسنده اولان اشیایی آن واحدده كورمكه غیرمقتدر وعاجز وقاصردر. انسان افعالنك خالقیدر ، دیه معتزلەنك دعواسی ناروا اثر خطادر .

مثنوی

﴿ آن زمانكه پیش بینی آن زمان ﴾
﴿ تو پس خودكی ببینی این بدان ﴾

« ترجمه »اول زمانده‌كه اوكنده بولنان اشیایی كوروورسك ! عین زمانده ارقەده‌كی اشیایی نصل كوره بیلیرسك؟ بوبداهتی دوشونده تعریف اولنان مقصدی بیلمش اول!«شرح » سن بردن بره حرف ومعنایی محیط اولەمازسك! ارقەكده‌كی اشیایی كورەمزسك ! اوحالده فعلك خالق وایجادی كبی بر امر عظیمی وسائر غوامض كیفیاتی سن نصل اجرا ایدر وقوهٔ روحانیه اولمقسزین كشف حقایق ادعاسنده بولنورسك ؟

مثنوی

﴿ حق محیط جمله آمدای پسر ﴾
﴿ واندارد كارش از كار دكر ﴾

« ترجمه » ای اوغل ، حق تعالی حضرتلری جمله اشیایی محیط كلدی . بر ایشی دیكر برایشدن كری براقماز. «شرح » احاطهٔ مطاقهٔ قادرانەسی عبرت‌افزای عقول اولان جناب فیاض كریمك قدرت الهیەسنی كوسترن بو بیت شریفده مستجمع المعالیدر .

مثنوی

﴿ كفت شیطان كه بما اغویتنی ﴾
﴿ كرد فعل خود نهان دیودنی ﴾

بزم افعالمز ایسه آثار خلق مولادر . « شرح » معتزله مسلکنه منسوب اولان کیمسه ظن ایتمسون که انسانلر کندی ایشلرینك خالقلریدر ؛ حاشا! بو ادعا عین جهل وخطادر. هر شیئك وهر فعل وکارك خالقی، خالق موجودات وموجد کائنات اولان رب العباددر. شو قدرکه جناب رب منان انسانه ارادهٔ جزئیه بخش واحسان بیورمش اولدیغندن انسان سوء نیت ایدر واو سوء نیتدن منع ایچون مرحمت ربانیه یه شایان افعال خیریه سی بولنماز ایسه اوانسان عزم ونیت ایلدیکی ایشدن منع اولنمیوب ایشلر، وایشلدیکی ایشی الله تعالی حضرتلری خلق ایدر و فقط اوانسانه جزا اوله‌رق خلق ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ زانکه ناطق حرف بیند یا غرض ﴾
﴿ کی شود یکدم محیط دو عرض ﴾

« ترجمه » سویله ین حرفی یاخود عباره‌نك، قصد ومعناسنی کورور. بر آنده هم حروفی، هم عبارنك معناسنی، یعنی ایکی مقصدی نصل محیط اولور ؟ [بیله‌مز.] «شرح» انسان کندی آغزندن چیقان کلامده موجود اولان ایکی حال ، یعنی حروف ومعنایی احاطه‌یه مقتدر اولمدیغی حالده نصل ممکن اولورکه برایشی ایشلر ایکن هم اوایشك سبب و آلتی، هم خالقی اولمش اولسون؟ بالطبع اوله‌ماز. انسان عزم ونیتی ایله برایشه باشلار ایسه‌ده اوایشك وهر شیئك خالقی، خالق لم یزل حضرتلریدر.

مثنوی

﴿ کر بمعنی رفت شد غافل زحرف ﴾
﴿ پیش وپس یکدم نبیند هیچ طرف ﴾

« ترجمه » ذهن اکر معنا جهتنه کیتسه حرفدن غافل اولور. بر انسان هم اوکنده، هم ارقه‌سنده‌کی اشیایی بر باقیشده کورمز. «شرح» انسان بر فعلك وقوعنه

كمال قدرت و عظمتیله بونجه عالملری و ارواحی خلق بیوردیغی کبی انسانه روح، عقل وبدن احسان بیورمشدر . بونلری طبیعته عطف و بو کبی مالایعنی شیلره زنهار اسناد ایدرك انکار الوهیتله کندیی خراب ایتمه! احسان ربانی اولان ارادهٔ جزئیه‌سیله انسانك ایشلدیکی خطالری ده انساندن بیلوب خالق لم‌یزل حضرتلرینه حمل و اسناد ایلامه ! ایدر ایسك آدم علیه السلام طریقنی تارك و شیطان لعینك مسلکنه سالك اولمش اولورسك !

مثنوی

﴿ کر نباشد فعل خلق اندر میان ﴾

﴿ پس مکو کس را چرا کردی چنان ﴾

« ترجمه » اکر مخلوقاتك فعلی اورته‌ده اولماز ایسه انسانه نه ایچون شویله نه ایچون بویله ایتدك ؟ دیمه ! « شرح » ارادهٔ جزئیه‌سی حسبیله انسانك ایشلدیکی یولسز ایشلردن مسئول اولدیغی هرکسك هرکون و بلکه هر ساعت تصادف ایلدیکی بر حقیقتدر . بوحقیقته دلیل بودرکه : برانسان بر فعل ناموافق ایشلر ، یاخود غیرلایق برکلام تفوه ایدر ایسه بشقه‌لری اوبد فعاله نه ایچون بو یولسزلغی ایشلدك ؟ دیر . اکر متجاسرك ارادهٔ جزئیه‌سی اولمسه و اوایشی ایشلمکده قطعیاً مجبور اولسه انی تکدیر، غیرمشروع بر یولده حرکت ایدنلری قرآن عظیم الشان تعزیر ایتمامك لازم کلیر ایدی . بدفعال اولان کیمسه حق وخلقدن تکدیر و تعزیر اولنمسی فنا ایشی ایشلمکده مجبور اولمامسندندر .

مثنوی

﴿ خلق حق افعال مارا موجد است ﴾

﴿ فعل ما آثار خلق ایزد است ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك یارادیشی بزم افعالمزی وجوده کتیریجیدر؛

مثنوی

﴿ کر کشاید دل سر انبان راز ﴾

﴿ جان بسوی عرش سازد ترکتاز ﴾

« ترجمه » اکر کوکل سر طغارجغنك باشنی آچار ایسه جان عرش جانبنه صبرسزلقله ، سرعتله کیدر . « شرح » حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره السامی طرف عالیلرندن بیوریورلرکه : اکر مخزن اسرار اولان کوکلی فتح ایله شق القمر و روحانیته دائر اولان اسراری فاش و اظهار ایدر ایسه‌م دها واصل کمال اولمامش مستعدان لذائذ وحقائق روحانیه‌یه میل ایله روحلری عرش اعلایه طوغری پران اولور . بناءً علیه اسرار وحقائقی کلیاً افشا ایتمکده معذور اولدیغمی بیان واقتضا ایدن حقائقی حکایات حکمت آیات ارەسنده نقل واتیان ایلرم .

﴿ اضافت کردن آدم علیه السلام آن ذلت را بخویشتن که ﴾

﴿ ربنا ظلمنا واضافت کردن ابلیس خودرا بخدا بما اغویتنی ﴾

آدم علیه السلام آیاق قایمسنی ، یعنی جنتده ایکن واقع اولان خطاسنی کندینه اضافت وحمل ایتمسی وشیطان کندی کناهنی حق تعالی حضرتلرینه اضافت واسناد ایلمسی بیاننده‌در :

مثنوی

﴿ فعل حق وفعل ما هر دو ببین ﴾

﴿ فعل ما راهست دان پیداست این ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك فعلنی و بزم فعلمزی ، هر ایکیسنی کور ! بزم فعلمزی موجود بیل ! بو آشکاردر . « شرح » الله تعالی حضرتلری

اوقویان انسان ! «شرح» اکل اولنان طعام بدن وجانه منقلب اولیور ، یازبدهٔ انسانیت اولان مردان خدادن بر انسانه لطف و همت اولور ایسه نه قدر فیض روح افزایه مستغرق اوله‌جغی قید بیاندن آزاده‌در. جانك جانی : انبیای ذیشان واولیای کرام حضراتیدر .

مثنوی

﴿ کوشت پارهٔ آدمی از زور جان ﴾

﴿ می شکافد کوه را بابحر وکان ﴾

«ترجمه» انسانك برات پارچه‌سی ، یعنی بدنی، یاخود الی روحك قوتندن طاغی یارار . دکزی ، معدنی پارچه‌لار . [بو بیت شریفك مآلی آتیده اکمال اولنمشدر .]

مثنوی

﴿ زورجان کوهکن شق الحجر ﴾

﴿ زورجان جان در انشق القمر ﴾

«ترجمه» طاغ قازیجینك قوتی طاش یارمقدر . جان جانك قوتی قمری یارمقدر. «شرح» کوهکن نامیله مشهور اولان فرهاد وسائر طاغ قازیجیلرك عقل ظاهرلری و روح حیوانیلری وبدنلرینك قوتی طاش یارمق ، دکزلرده یوزمك، دکز ومعدنلر ایچندن اشیا ومعدنلی طوپراق چیقارمق کبی مادی‌شیلردن عبارتدر. روحانیونك مادیاته تأثیراتی چوقدر. روحانیاتده حسابسزدر . مثلا: فخرعالم محمد مصطفی علیه افضل التحایا افندمز حضرتلرینك : ﴿ لااله‌الاالله ﴾ شهادتیله مألوف ومبجل اولان انکشت معجزات نمای رسالتپناهیلری اشارتیله قمرشق اولدیغی عندمؤمنینده کونش کبی اظهردر، بناءً علیه‌مادیات‌وروح حیوانینك تأثیراتی اصغر ، روحانیاتك ، روح معنوینك تأثیراتی اعظم واکبردر .

«ترجمه» اكمك، سفره‌نك ایچنده ایكن روحسزدر. بدنه كيرنجه او، روح شاد اولور. «شرح» هرنوع اكمك، بك جماداندن ایكن بعدالاكل انسانك بدنیله كسب امتزاج ایدنجه بدندن وروح حیوانیدن معدود اوله‌رق باعث حیات وروح شاد اولور. جماداتدن اولان مأكولات قابل حس وحیات اولدیغی حالده مالك عقل واذعان اولان انسان، او امر ربانیه‌یه موافق صورتده حركت، بر مرشدكاملدن اخذ تربیت ایدرایسه بلاشك عین‌روح‌روان، مقبول دوجهان اولور.

مثنوی

﴿ دردل سفره‌نكردد مستحیل ﴾

﴿ مستحیلش جان كند ازسلسبیل ﴾

«ترجمه» سفره‌نك ایچنده اكمك مستحیل، یعنی‌روحه منقلب‌اولماز. كوزل صو یاردمیله جان مستحیل ایدر. [لفظ مستحیل،غیر ممكن معناسنه كلدیكی كبی منفعت معناسنه ده كلیر. سلسبیل، كوزل طاتلی صو دیمكدر.] «شرح» طعامی قبول ایدیجی برجان وانسان اولمینجه، سفره‌ده طورمقله طعام‌بدن وجان اوله‌ماز. طعامی روح حیوانیدن معدود ایدن‌اكلنه راغب اولان انساندر. انسان طعامی روح حیوانی‌یه‌تبدیل ایتمك اوزره آب لطیفه مراجعت ایدر. خام اولان انسانده اوامر ربانیه‌یی قبول واجرا ایله حركت وغیرت وطریق حقك الك زیاده معرفت جهتلرینی كوستریجی برمرشدكامله انتساب وملازمت ایتمینجه بالطبع عادی قالیر.

مثنوی

﴿ قوت جانست این ای‌راست خوان ﴾

﴿ تاچه باشد قوت آن جان جان ﴾

«ترجمه» بو طعامی روحه تبدیل ایدن روحك قوت وتأثیریدر؛ یاجانك جانی‌وروح معنوینك‌تأثیروقوتی نه‌مرتبه‌ده‌عالی اوله‌جغنی قیاس ایت! ای‌طوغری

کیدر. فقط معنویاتی مسك فیوضات خزینه‌سیدر. عشق آلهی اوغورنده اولیانك دوکدکلری قانلی کوزیاشلرینك هرداملەسی حسب الحکمة مشك وعنبر وجناب۔ واجب الوجود ایله اولی الالباب عندنده مقبول معتبردر .

مثنوی

﴿ تومکوکاین مس برون بدمحتقر ﴾

﴿ دردل اکسیرچون کشتست زر ﴾

«ترجمه» سن دیمه! که خارجده اولدیغی حالده بوجبر کیفیتی باقرکبی قیمتسز ایدی. نصل معتبر اولور؟ اولیاء اللهك قلب باکنده‌کی اکسیر پرتأثیر او، باقری خالص آلتون حالنه کتیرر. [ابیات آتیه، بوحقیقتی پك کوزل شرح ایدر .]

مثنوی

﴿ اختیار وجبر درتو بد خیال ﴾

﴿چون درایشان رفت شدنورجلال﴾

«ترجمه» سنده اختیار وجبر صرف خیال ایدی؛ چونکه اونلره [اولیاء۔ الله‌] کیتدی. نور جلال اولدی. «شرح» معتزله‌نك اختیاری وجبریلرك جبری، نظر۔ حکمتله باقیلانجه برخیال بی‌مآلدر. زیرانه‌جبر وسطی، نه‌ده قرآن عظیم‌الشانده‌کی ارادات وصراحتی طانیمق ایستەمزلر. اولیاء الله حضراتی ارادات قرآنیه‌یی کاملاً قبول ایدوب عبادت وامور خیریه ایله مشغول اولدقدن ماعدا مقدرات آلهیهٔ قطعیه‌یی، قابل محو واثبات اولان کیفیاتی قوهٔ روحانیه ایله کشف ایتمش اولدقلرندن، اونلرك اختیار وجبری بلا اشتباه نور جلال ومقبول مولای متعال اولور .

مثنوی

﴿ نان چودرسفره است باشد اوجماد ﴾

﴿ در تن مردم شود اوروح شاد ﴾

جلداولنده بیان اولندیغی اوزره بو خصوصده‌ده انبیای ذیشانه اقتدا ایدرلرکه انبیای ذیشان حضراتی دنیا ایشلری ایچون جبری و آخرت ایشلری ایچون اختیاریدر. مثلا پیغمبران ذیشان طعام وخانه و بوکبی امور دنیویه ایچون ایلیشمك ایجاب مجبور اولمش کبی حرکت وعبادت ایله اوامر ربانیه‌نك اجراسنه فوق‌العاده دقت و غیرت و صرف مشیت وارادت ایدرلر ایدی ؛ همده اولیاء الله حضراتی باذن الله تعالی امور غیبیه‌یی کورمکده اولدقلرندن هانکی احوالك ظهوری قطعیاً مقدر ایسه اواحواله قارشی کندیلرینی مجبور، هانکی کیفیات بر مقتضای فرمان رب العباد ، قابل محو واثبات ایسه انلر ایچون مختاردرلر . اولیاءاللهدن اولمیان سائر اهل ایمان هانکی احوال مجبوری؛ هانکی کیفیات اختیاری اولدیغنی قرآن عظیم الشاندن استدلال ایده‌بیلیر. یاغمور دامله‌لری عادی صوایکن صدفلر ایچنه دوشونجه کوهر اولدقلری کبی جبر واختیارده اولیاءالله حضراتنك قلوب حکمت اسلوب عالیلرینه دوشونجه محض حکمت ومعان احدیت اولور .

مثنوی

﴿ هست بیرون قطرهٔ خرده وبزرك ﴾

﴿ درصدف درهای خردست وشترك ﴾

« ترجمه » صدفك خارجنده کوچك، بیوك دامله‌لر واردر. صدف ایچنده اولنجه کوچك وبیوك اینجی اولور. [بالاده‌کی شرح بو بیت شریفه‌ده شرح اولور.]

مثنوی

﴿ طبع ناف آهواست آن قوم را ﴾

﴿ از برون خون ودرون نشان مشکها ﴾

« ترجمه » اولیاءالله آهو کوبکی طبیعتنده‌درکه طیشاریسی قان ایسه‌ده ایچلری مسك وعنبردر. «شرح » آهونك کوبکنه بر قطره قان دوشرسه مشك اولدیغی ضرب مثل کبی شایعدر. اولیاءالله حضراتنك‌ده صورت ظاهره‌لری سائر انسانلر

بصيرت قلبيه‌لرينی آچمش ، انلره استعداد مشاهده ويرمشدر . « شرح » جبر ، ندن عبارت وهانكی كيفياتده صورت قطعيه‌ده مقدر ولايتغير اولديغنی اول نيك بخت اولان انسانلر بيليركه اعمال صالحه و نيات خيريه‌سی ايله مرحمت صمدانيه چشم جانلرينی آچوب قوهٔ روحانيه ايله بر چوق حكم و حقايق مشاهده، نفس‌اماره‌نك تسلطندن كنديلرينی آزاده ايدرلر . بزده قضا وقدری بيليرز ، آنك ايچون جبری بزديه اوليا طرزنده ترهات كويان اولانلر او ، سارقلره بكزرلر كه بشقه‌سنك البسه‌سنی سرقت ايدرك بلاعار اكتسا وافتخار ايدرلر .

مثنوی

﴿ غيب و آينده بر ايشان كشت فاش ﴾
﴿ ذكر ماضی پيش ايشان كشت لاش ﴾

« ترجمه » غيبده‌كی حال وكله‌جك احوال اولياءالله حضراتنه آشكار اولمشدر . ماضينك ذكری آنك عندنده هيچ مثابه‌سنده در . « شرح » مرحمت ربانيه اثری اوله‌رق بصر معنويسی آچيلمش اولان اوليـاءالله حضراتی امور غيبيه‌يی وكله‌جك احوالی قدرت ودرجه‌لری نسبتنده كورمكه مقتدر اولدقلرندن هانكی احوالك حسب الحكمة وقوع بولمسی مقرر ايسه او احوالی كوررلر واحوال ماضيه‌دن قياس ايله استقبالی استدلال ايتمك لزومنی اصلا حس ايتمزلر .

مثنوی

﴿ اختيار و جبر ايشان ديكرست ﴾
﴿ قطرها اندر صدفها كوهرست ﴾

« ترجمه » اهل اللهك جبری و اختياری بشقه‌در ؛ قطره‌لر صدفلر ايچنده كوهردر . « شرح » اهل اللهك بعض مرتبه جبر واختيارلری وار ايســه‌ده بشقه يولده‌در. نه جبريلرك جبرينه، نه‌ده معتزله‌نك اختيارينه بكزر. بلكه شرحمزك

« ترجمه » ذكر ايتديكمز حال عشـق ايله جبرك برابر اولمسى حق بولنده وحق تعالى حضرتلرينك اوامرينى قبول واجراده‌در؛ يوقسه جبريلرك غير مشروع اولان كيفياتده ادعا ايتدكلرى جبر صحيح دكلدر . بزم عشقده بيان ايتديكمز جبر تجلى ماه حقيقيدر . جبريلرك جبر حقنده ادعالرى كبى بلوط، يعنى هواى نفسانيدن ويا سهو عقلدن عبارت دكلدر . « شرح » حضرت مولانا رومى قدس سره السامى عشقه جبر تعبير ايتدى ديه جبريلر افتخار ايتمـونلر ؛ زيرا عشقده مجبور اولمق وقوهٔ روحانيه ايله مقدرات الٓهيه‌يى دها اول كورمك مانند ماه منير بر تجلىٔ عظيم وبرحال كريمدر. حال بوكه جبريلرك جبر ادعالرى بلوط كبى دومان وهواى نفسدن عبارت قورى بر دعوادر .

مثنوى

﴿ ور بود اين جبر جبر عامه نيست ﴾

﴿ جـبر آن امارهٔ خود كامه نيست ﴾

« ترجمه » اكر بوعشق مجبوريتى ، بعض مقدراتك قوهٔ روحانيه ايله دها اول كشفى كيفيتى جبر لفظيله تسميه اولنمق لازم ايسـه بودرلو جبر ، عامه‌نك جبرى كبى دكلدر . بوكا جبر عشق ، ياخود جبر وسط تعبير اولنور . يوقسـه كندى مقصد غير مشروعنى استحصال ايچون نفس اماره مغلوبلرينك ادعا ايلدكلرى جبر مذموم كبى دكلدر . [اشبو بيت شريفك ترجمه‌سى ايچنده شرحك ده برابر يازلمسى همان مجبورى كيبدر، بناءً عليه بو بيت شريف آيريجه شرح اولنمغه لزوم كورلمدى .]

مثنوى

﴿ جبر را ايشان شناسند اى پسر ﴾

﴿ كه خدا بكشاد شان دردل بصر ﴾

« ترجمه » اى اوغل ! جبرى انلر طانيرلر كه خداى لم يزل حضرتلرى

« ترجمه » جان قولاغی و جان کوزی بو حس صوریدن بشقه‌در؛ عقل۔ ظاهرك قولاغی‌وظن کوزی بوندن، یعنی ادراك وحیدن مفلس وتهیدر. « شرح » وحی ربانی‌یی ایشتمك واشارات الٰهیه‌یی معناً کورمك روح و جانك ، معنوی اولان سمع ورؤیتنه منوطدر؛ یوقسه بوعقل ظاهر وحواس خمسهٔ صوریه وحی۔ ربانی‌یی واشارات صمدانیه‌یی اکلایوب کورمکدن عاجزدر؛ عقل وحس ظاهری برکمال ایسه روحانیتی آرامق ایچون واسطهٔ مقبوله ووسیلهٔ مرغوبه در .

مثنوی

﴾ لفظ جبرم عشق رابی صبر کرد ﴿

﴾ هرکه عاشق نیست حبس جبر کرد ﴿

« ترجمه » عشقی ، جبرلفظیله تسمیه ایتدم . عشق عاشقی مجبور و صبرسز ایتدی. هرکیم عاشق دکل‌ایسه عشقده جبری منع وانکار ایتدی؛ [زیرا جبرقطعی، صاحب عشقده کورونور .] « شرح » بو بیت عالی، مثنویٔ شریفك الك غامض. و ترجمه‌سی و بلکه شرحی الك مشکل ابیات جلیله سندندر . پك چوق تحقیقات ومطالعاتدن صکره مآل عالیسی بروجه بالا ترجمه اولندی. حضرت مولانای رومی قدس سره‌السامی بو بیت شریفی ایرادن اول، حین مکالمه‌ده ویااشعارده : عشق جبریدر . بیورمشلردر . نه ایچون مولانا حضرتلری عشق جبریدر بیوردی ؟ ایشته بوخاطره‌یه جواباً بیوریورلرکه: بن‌عشقی جبرلفظیله تسمیه‌ایدیشم وعشق جبریدر دیشم عاشق ، محبت ایتمکه مجبور اولمسندندر ، اما عشقی اولمیان کیمسه ، نه محبته۔ جبرحس ایدر. نه‌ده‌عقل ظاهری‌ایله‌علم الٰهیده‌قابل تغیراولمیان‌اوشیلری کوره‌بیلیرلر که کندیلرینی مجبور عد ایده بیلسونلر !

مثنوی

﴾ این معیت باحقست وجبر نیست ﴿

﴾ این تجلیٔ مهست این ابر نیست ﴿

قیالی ، اشاراتی ادراك ایدرسك ! « شرح » طوغری یولده چالیشملیدر که حق تعالی حسب‌الحکمه قلب وعقله القا بیوردیغی معنالری حله کسب موفقیت‌واقتدار و احسن صورتلری بلا تردد ترجیح واختیار ایله احراز بختیاری اولنور .

مثنوی

﴿ پس محل وحی کردد کوش جان ﴾

﴿ وحی چه‌بود کفتن از حس نهان ﴾

« ترجمه » بوندن صکره [بیت بالانك عقیب توجیهیدر .] سامعهٔ روحك ، جان قولاغك محل وحی الٰهی اولور . « وحی » ندر ؟ دیر ایسك حس نهاندن بر عطیهٔ یزداندر . « شرح » وحی ربانی سهو و خطادن عاری کلام واشارات‌معنویه‌درکه انبیای ذیشانه مخصوصدر. اولیاء اللهك بعض اوقات وحالاتده ابراز ایتدیکی اشارات ، الهام و کرامات افظلریله تعبیر اولنور . منکرین و مترددین بو حقیقتدن امین اولمیوب بعضیسی حیله‌یه ، بعضیسی سهوه ، بعضیسی اعصاب خسته‌لکنه حمل ایدرلر. دوشونمزلرکه کمال صدق وعدل وامنیتدن روی زمینی وبلکه آسمانی تنویر ایتمش اولان انبیای ذیشانك فم حکمت توأملرندن طوغریدن بشقه کلام صدور ایتمز ؛ بیلمزلرکه اولیاءالله صدق وعدل ایچون کندیلرینی افنا ایتدیلر؛فهم‌ایده‌مزلرکه حق تعالی حضرتلری انسانی عقل‌وحسیات فوق‌العاده‌ایله خلق ایتمش وعقل وبدنی هر جهته میل ایتمکه مستعد یاراتمش ایکن بویله خارق‌العاده مکرم بر مخلوقه، طوغری یولی کوستر مکه بعث انبیا لابد ومقتضی ایدی؛ فی‌الحقیقه انسانلر ایچنده یالان سویله‌ینلرده واردر؛ بعض کرامات فروش یالانجی آدملرك ظهور ایتمش اولمسندن وحی والهام وکرامتك حقیقتنی انکار ایتمك خطا ومنکرلر ایچون باعث جزادر . لغتده « وحی » اشارت وکلام خفی‌یه دیرلر .

مثنوی

﴿ کوش جان وچشم جان جزاین حست ﴾

﴿ کوش عقل وچشم ظن زان مفلسست ﴾

« ترجمه » متردد كيمسه حق تعالى جانبندن بر طرفى ترجيح ايله ايكيسندن برينى اختيار ايدر. « شرح » متردد بر چوق عذاب و مشقت چكدكدن صكره. اكر قصورى شايان عفو و مرحمت ايسه ، خاطرينه كلديكى ويا ايشتمش اولديغى ايكى صورتدن مصيب اولان صورتى ، — بالعكس قنالغى او صره ده شايان عفو بر راده ده دكل ايسه — محض خطا اولان جهتى اختيار ايدر . كرفتار عذاب اولور . بو حالده شو آيت كريمه ايله ثابتدر: ﴿يضل من يشاء ويهدى من يشاء الى صراط مستقيم﴾ يعنى : « الله تعالى حضرتلرى ايستديكنى ضلالتده براقير و ايستديكنى طريق مستقيمه هدايت ايدر . » بومعامله هرحالده جزا ويا مكافات كبى عدالته مبتنيدر .

مثنوى

﴿ كر بخواهى در تردد هوش جان ﴾

﴿ كم فشار اين پنبه اندر كوش جان ﴾

« ترجمه » اكر روحك عقلنى تردّدده براقق ايستمز ايسك بو پاموغى جان قولاغنه طيقه! « شرح » تردّدك نتايج وخيمه‌سى واكدار اليمه‌سى معلومدر. اكر بوعذاب وذلتدن تخليص عقل وجان ايتمك ايسترايسك جانقولاغى مثابه‌سنده اولان قلب وعقلى، غفلت و ظلم وجهالت كبى موانع ايله بند وسد ايتمه ! بو كبى مساوى كنديسنده اولنجه انسان بالضروره حق كلامى ايشيده‌مز. طريق مستقيمى كوره‌مز. «صم وبكم» مذمتنه كرفتار، خاطر وخياله كلمه‌ين بلالره دوچار اولور.

مثنوى

﴿ تا كنى فهم ان معما هاش را ﴾

﴿ تا كنى ادراك رمز وفاش را ﴾

« ترجمه » اووقت حق تعالى حضرتلرينك اومعمالرينى اكلارسك ! آچيق،

«ترجمه» حق تعالی حضرتلری مترددك كوش معنویسنه بر معما سویلمشدركه بوایكی شبهه ایچنده محبوس ایتمشدر؛ عجبا آنمی یاپه‌یم؟ یاخود انك ضدینی اختیار ایده‌یم؟ دیدی . «شرح» متردد چوق شی تخطر ایدر. چوق شی صورار، ایشیدر . اما هیچ برینی اجرا ایتمز. ایتسه‌ده اصابتنه مطمئن اولمدیغندن لایقیله ایفا ایده‌مز. ترددك دفعی یك مشكل اولور؛ مشكل اولمسنه‌ده اوچ سبب واردر. برنجیسی : متردد اولانك عقلی بعض مرتبه محدود اولمسیله برابر قوهٔ خیالیه‌سی غایت متحرك اولور ، بونوع مترددلرك چارهٔ فلاحلری همان یوق كبیدر . ایكنجی سبب : اعصابك ضعفندندركه اعصابی ضعیف اولان كیمسه ابتدا بلا تردد بعض ایشلرك اجراسنه قیام ایتسه بعده مصادف اوله‌جنی مشكلاتك دفعنه وانلردن تولدی طبیعی اولان مجادلاتك اجراسنه اعصابی غیرمتحمل اولدیغی مجرب اولمق حسبیله برطرفدن ایشه مبادرتدن اجتناب ایدر ، دیكر طرفدن او ایشك لزومنی حس ایلدیكندن ذاتی عذاب عظیم ایچنده قالیر . بو ایكنجی نوع ترددك سببی مادی واعصابی اولدیغی حسبیله قان واعصابه‌قوت‌ویریجی غدالر ایله‌تغذی‌وتفرجكاهلره كیتمكه دوام ایله برابر مطالعات عمیقه‌دن اجتناب و تبری ایدر ایسه باذن الله تعالی مرض تردد‌دن خلاص بولمسی مقرردر؛ اوچنجی سبب: تردد، قلت تجاربدن نشأت ایدر . بونوع تردد خفیف ودفعی ایشلرده كثرت استخدام ایله حاصل اولور . بیت شریفك دیكر صورتله شرحنه كلنجه : متردد اولان كیمسه الله تعالی حضرتلرینك ویردیكی او امرده ترجیحده تردد ایدر . مثلا قرآن عظیم‌الشانده ﴿ فاینما تولوافثم وجه‌الله﴾ یعنی: «هرنه طرفه وجهكزی چویرر ایسه‌كز وجه‌الله واردر.» دیكر آیت كریمه‌ده : ﴿فول وجهك شطرالمسجدالحرام﴾ یعنی: «یوزیكی مسجد حرام جانبنه دوندر .» متردد اولان كیمسه بو ایكی حقیقتی فرق وتمیز ایتمكه غیرمقتدر در. دیركه هریرده وجه‌الله بوانه‌جغندن هریره توجه ایله اكتفا ایتسه‌م دها ایی دكلی؟ بوتردد ایله حیرتده قالیر. دیكرمتردد محرماتدن كلیاً فراغت ایدر ایسه محروم لذائذ اوله‌جغندن بویله بر فراغت فائده‌لی‌می، یوقسه دكلیدر؟ بو كبی خیالاته صاپمسندن مترددك فكری پریشان اولور .

مثنوی

﴿ هم زحق ترجیح یابد یك طرف ﴾

﴿ زان دو یكرا بركزیند زان كنف ﴾

مثنوی

﴿ تا بکوش خاك حق چه خوانده است ﴾
﴿ کو مراقب کشت و خامش مانده است ﴾

« ترجمه » عجبا حق تعالی حضرتلری طوپراغك قولاغنه نه اوقومشدر؟ كه طوپراق مراقبه و اطاعت ایدیجی اوله‌رق خاموش قالمش ، سکوت ایتمشدر . « شرح » طوپراغك سکوت و اطاعتی اهل عرفان عندنده موجب عبرتدر . هر کسك ایاغی آلتنه وضع جبین تواضع ایتدیکی حالده حفظ حیاته الزم اولان غدایی یتیشدیریر. مسکنلرمزه اقتضا ایدن طاشی، طوپراغی اغاجی ویریر. اموات وانواع اجسادی آغوش مادرانه سنه قبول ایله صیانت وویردیکی محصولات ایله کافهٔ ذی روحك اجسامنی تربیت ایدر. ارض بوهمتلر ایله برابر مراقبه‌یه دوشمش کبی وقورانه خاموش وبو حال وحکمتی جهلایه دیده پوش اولمش اولور .

مثنوی

﴿ در تردد هرکه او آشفته است ﴾
﴿ حق بکوش او معما کفته است ﴾

« ترجمه » هرکیم تردد ایچنده حیران ایسه حق تعالی حضرتلری آنك قولاغنه بر معما سویلمشدر . « شرح » صاحب تردد خاطرینه کتیردیکی شیلردن هیچ برینی کلیاً ترجیحه مقتدر اوله‌میوب حیران قالمسی کندینه برنوع عذاب معنوی وباعث اضطراب جسمانی وروحانیدر. مترددفیضدن خالی، غم وذلت ایله مالیدر .

مثنوی

﴿ تا کند محبوسش اندر دو کمان ﴾
﴿ آن کنم کو کفت یا خود ضد آن ﴾

روح کبی آسمان حقیقتە عروج وارتقا ایتمسنیدە بو بیت شریف ایما ایدر. کونش فرمان قدرت ایلە ذرات منیرەدن ترکیب اولنمش ، پك چوق موجوداتی تنویر وتدویرە مؤکل اولمش براثر صنع ربانیدر.

مثنوی

﴿ باز درکوشش دمدنکتۀ مخوف ﴾

﴿ دررخ خورشید افتد صدکسوف ﴾

«ترجمه» الله تعالی حضرتلری تکرار کونشك قولاغنە قورقونج برنکتە سویلدی. کونشك یناغنە یوزکسوف دوشدی. «شرح» جناب واجب الوجودك فرمانی ایلە اجرام سائرەنك حیلولتندن کونش بعض دفعە کرفتار کسوف اولدیغی کبی ذاتاً منور وعالی اولان بر صاحب کمالدە بر مقتضای فرمان جناب متعال ، درحال تغییرحال ایدوب اوکاملك روحنی غبار غم وغصە احاطە ایدر . بر مدت صکرە ینە لطف خدا انی مسرور ومصفا ایلر .

مثنوی

﴿ تابکوش ابران کویا چە خواند ﴾

﴿ کوچومشك ازدیدۀ خود اشك راند ﴾

«ترجمه» متکلم حقیقی اولان الله تعالی حضرتلری بلوطك قولاغنە عجبا نە اوقودی؟ کە بلوط مسك کبی کوزندن یاش آقتمغە باشلادی . «شرح» ارض، حرارتدن وفقدان میاهدن محصولات ویرمکە غیرمقتدر واجسام واموات کبی عجزە اسیر ایکن لطف خدا عجبا بلوطە نە امروفرمان بیورمشدر ؟ کە ارضك قوراقلقدەکی حالنە آجیوب دوکدیکی باران فیض افشانیلە یری احیا، کرۀ ارضدە اولان مخلوقی بر صفا ایلدی . مولانا حضرت جلال الدین رومی قدس سرە السامینك تصور قدرت الٰهیەدە ابراز بیوردیغی بدایع بلیغانەنك مؤدای حیرت بخشاسی سرمایۀ فیض عرفادر .

ایلدیکی کبی بر مقتضای حکمت بالغهٔ صمدانیه ؛ وجود پذیر اولان کیفیات وقوع بولان فرمان سبحانه امتثالاً موت وفنا واسطه‌سیله ینه عدم جانبنه رجوع ایدر . موجوداتك تکرار عدمه رجوعی قبل الخلق اولان عدم کبی دکلدر . کسب ایتدکلری حال جدیده وعلی الخصوص فانی اولان دنیاخلقنه کوره بر رجوع، برعدم بقا توأمدر .

مثنوی

﴿ کفت درکوش کل وخندانش کرد ﴾

﴿ کفت باسنك و عقیق کانش کرد ﴾

«ترجمه» حق تعالی حضرتلری کلك قولاغنه بر سر سویلدی، بو کوزل چیچك کوله‌رك آچیلدی؛ طاشه‌ده بر امر ، برراز سویلدی، اونك معدنی عقیق ایتدی . «شرح» کل دنیان ظریف چیچك، طاش جماداتدن ایکن فرمان آلهی انلره تجلی ایدنجه یاپراقلری کمال لطافتله آچیلوب کل صاحب حس بر دخترپاکیزه کبی تبسمه باشلامش، اغزی رایحهٔ طیبه‌نشر ایتمش ، طاشك معدنی تربیه ایله ذی‌قیمت اولمشدر. یعنی هرشینه‌لطافت وقیمت بخش‌ایدن امرو مرحمت خالقانه‌در.

مثنوی

﴿ کفت باجسم آیتی تاجان شد او ﴾

﴿ کفت باخورشید تار خشان شداو ﴾

«ترجمه» الله تعالی حضرتلری جسمه بر آیت اوقودی جسم جان‌اولدی. کونشه برامروسر سویلدی. کونش منور، پارلاق اولدی «شرح» جسمك جان اولمسی تعبیرشریفی آدم علیه‌السلامك بدنی طوپراقدن خلق اولنمش ایکن فرمان ربانی ایله اوبدن مبارك، روح پذیر اوله‌رق عین جان اولدیغنی کوسترر. فرمان خدا شرفتماق ایتدیکی وقت حضرت ادریس وحضرت عیسی وحضرت فخر عالم علیهم‌الصلوة والسلام افندیلرمزك معراج جسمانی ومعنوی‌ایله ابدان جلیله‌سی

«ترجمه» کوز وقولاق کبی محسوساتی ادراکه لازم اولان واسطه‌یه مالك اولمیوب بزه نسبتله عدملر، یعنی یوقلقلر اوزرینه حق تعالی حضرتلری افسون اوقودی [یعنی فرمان یزدان ایجاد مخلوقاته تعلق ایتدی .] جمله‌سی جوشه کلدی. «شرح» بومحلده عدملر تعبیرندن هم وجودلره نسبةً کورنمز اولان ارواح، هم قبل الخلق عدم اولوب بعدالخلق وجود بولان کیفیات واشیادر . ایشته بو تعریف اولنان عدملر کوز وقولاقدن یعنی حسیاتدن خالی ایدی . فرمان الٰهی شرفواقع اولنجه عالم وجوده، روحلر ابدانه کلمکده سرعت کوستردیلر. جناب حقك فسون اوقومسی، کتاب قدرتده آرزومند وجود اولان موجوداتك فرمان حقه اطاعت ایتمسی دیمکدر .

مثنوی

﴿ از فسون اوعدمها زود زود ﴾

﴿ چوش معلق می زند سوی وجود ﴾

«ترجمه» الله تعالی حضرتلرینك فسون و فرمان الٰهیسندن او، عدملر علاقهٔ اطاعت ایله همان وجود جانبنده یوز کوستردیلر «شرح» جناب واجب الوجودك فرمانی ایله عدملر وجوده، ارواح ابدانه کمال شوق ولطافت ایله کلمشلردر.

مثنوی

﴿ باز برموجود افسونی چوخواند ﴾

﴿ زود اسپه درعدم ازموجود واند ﴾

«ترجمه» خالق عظیم‌الشان تکرار موجوداوزرینه برامر فسون اوقودیغی کبی موجودك غلبه‌لکی ده عاجلاً عدم جانبنه کیتدی «شرح» الله تعالی حضرتلری کمال قدرتی حسبیله بر امر وبرفسون ایله عدمی موجود وروحی صاحب وجود

مثنوی

﴿ مرد کفتش ای امیرالمؤمنین ﴾

﴿ جان ربا چون درآمد در زمین ﴾

« ترجمه » او آدم ، امیرالمؤمنین اولان حضرت عمر رضی الله عنه دیدی : روح عالم بالادن زمینه نصل ، نه ایچون کلدی ؟ « شرح » حضرت عمر رضی الله عنه رسول رومده کوردیکی استعداد اوزرینه روح روانك عالم احدیتده‌کی حالاتندن ، سفرلرندن وسائر بعض دقائق واسراردن بحث بیورمسی اوزرینه رسول رومده بوعلم عمیقده دهازیاده پیدای وقوف آرزوسی ، روحك عالم ارواحده‌کی صفوت وسعادتی لایقیله اکلامق املی حاصل اولمش ، روحك عالم ناسوته یعنی ابدانه کلمسی حکمتندن سؤاله باشلامش !

مثنوی

﴿ مرغ بی اندازه چون شد درقفص ﴾

﴿ کفت حق برجان فسون خواند وقصص ﴾

« ترجمه » اولچویه ، حسابه صیغمیان مرغ روح نصل قفس بدنه کیرمشدر ؟ [حضرت عمر رضی الله عنه جواباً] بیوردی : الله تعالی حضرتلری روحه افسوس وماجرالر اوقودی . « شرح » ایلچی ، روحك عالم ارواحده‌کی کمالاتی وعالم ابدانده‌کی مهالك و مشاقی تأمل ایتمسی اوزرینه ارواحك بو عالم سفلی‌یه کلمسنه تعجب ایتمش ودنیاایله بدن انسانی قفس ظن ایلمشدر . حضرت عمر رضی الله عنه ارواح واشباحك حق تعالی حضرتلرینك امرینه امتثال ایله کسب کمال ایده‌جکنی جواباً بیلدیرمشدر .

مثنوی

﴿ بر عدمها کان ندارد چشم وکوش ﴾

﴿ چون فسون خواند همی آمد بجوش ﴾

مثنوی

﴿ شیخ کامل بود و طالب مشتهی ﴾
﴿ مردچابك بود مرکب درکهی ﴾

« ترجمه » حضرت عمر شیخ کامل ، طالبده اشتهالی مستعد ایدی ؛ آدم یرینه تیزوارمغه مستعد، مرکب قپوده حاضرایدی. « شرح » حضرت عمر رضی‌الله‌عنه خارق‌العاده برشیخ ومرشد وسفیرده طالب مستعدایدی. یعنی معناً مردچابك اولان حضرت عمر رضی‌اللّه‌عنه مریدانی سرعت عظیمه ایله قطع‌مسافات‌معنویه ایتسدیره‌جك بر کامل اولدیغی کبی ایلچی‌ده عالم معنویده سرعتله حرکت ایده‌جك صاحب‌قابلیت ایدی . توجیه دیکر : سفیر معناً برمرد چابك رواولدیغی کبی درجات معنویه‌یه اعـلا ایده‌جك وسـائطده حضرت عمر رضی الله عنه نزدنده حاضر ایدی .

مثنوی

﴿ دیدان مرشدکه او ارشاد داشت ﴾
﴿ تخم پاك اندر زمین پاك کاشت ﴾

« ترجمه » اومرشد کامل کوردی‌که او ایلچی طوغری یوله کیتمکه قابلیتی حائزدر . پاك‌تخمی پاك اولان یره اکدی. « شرح » حضرت عمر رضی اللّه‌عنه مخـاطبك قابل هدایت اولدیغنی کوردیکندن حقـایق روحانیه اتیان ایله هستیٔ‌معنویسی شادان ایتمشدر .

سؤال کردن رسول روم از امیر المؤمنین عمر رضی‌الله عنه

رسول رومك امیرالمؤمنین اولان عمر رضی‌الله عنهدن بعض حقایق سؤال ایتدیکنه دائردر :

[یعنی روح بوعالمه کلمدن اول] اوچمق فتوح وسعادتنی کورمش ایدی. «شرح» سیمرغ بیلنمز برمخلوق وروحروانده کورنمز برکیفیت اولدیغندن روحسیمرغه تشبیه بیورلمشدر. بیت شریفك مآلنه کلنجه: حضرت عمر رضی الله عنه برعالم هوا وعشقدن خبرویردی که روح برفتوح، عالم عنصری‌یه قدم نهاده اولمه‌دن اول فضای عشقده اوچار وفتوحات بی نهایه‌یه مظهر اولور ایدی.

مثنوی

﴿ هریکی پروازش از آفاق بیش ﴾

﴿ وز امید ونهمت مشتاق بیش ﴾

«ترجمه» سیمرغ روحك هربراوچوشی آفاقدن زیاده ایدی. ومشتاق اولانك امید وحرص واملندن فضله ایدی. «شرح» روحك جولان ایلدیکی جهان معنوی، آفاق مادیه ومحسوسه‌دن حسابه صیغمیه‌جق مرتبه‌ده کنیش اولدیغندن مستعد اولان روحك اوعالم عالیده هرپروازی مطلق کافهٔ آفاقدن زیاده وبرمشتاقك ارزوکش اولدیغی امل ورجاسندن بالاتر ایدی.

مثنوی

﴿ چون عمر اغیار رورا یار یافت ﴾

﴿ جان اورا طالب اسرار یافت ﴾

«ترجمه» چونکه حضرت عمر رضی‌الله عنه یبانجی یوزلو اولان اوایلچی‌یی مستعد ویاربولدی. آنك روحنی اسرارالٓهیه‌یه طالب وراغب بولدی. «شرح» سفیر روم اغیار و اجنبی و مذهبی ابتدا غیری ایکن حین ملاقاتده دین مبینه یار وراغب واسراری طالب اولدیغنی حضرت عمر رضی‌الله‌عنه کورونجه بالاده ذکر اولنان حقائقدن ودها نیجه نیجه دقائقدن بحث‌ایله کشف پردهٔ رازومخاطب‌مستعدی عارف وسرفراز ایتمشدر.

« ترجمه » [حضرت عمر رضی الله عنه قیصرك ایلچیسنه] روحك منزللرندن معلومات ویردی. وروح روان معنوینك سفرلرندن خبرویردی « شرح » حال ومقامه متعلق سبق ایدن بیاناتدن صکره حضرت عمر رضی الله عنه روح معنوینك خلقتندن شمدی یه قدر مظهر اولدیغی حالات عظیمه‌دن ، بلکه من بعد قطع ایده‌جکی سفرلردن ، مطلع اولدیغی هنرلردن برچوق حقائق ایما ومخاطبنی آب- زلال روحانیتله احیا ایتمشدر . جانك شمدی یه قدر کشت وگذار ایلدیکی منازل ومن بعد هانکی مقاماته واصل ونائل اوله‌جغنی تعریفات ظاهره ایله تفهیم ایتمك غایت مشکل وبلکه محال اولدیغندن حقایقنه واقف ومطلع اولمق آرزو ایدن ذوات برطرفدن عبادت ووظائف مشروعه‌سنی اجرا ودیکر طرفدن برصاحب عرفان بولمغه سعی ایتملیدر .

مثنوی

﴾ وز زمانی کز زمان خالی بدست ﴿

﴾ وز مقام قدس کاجلالی بدست ﴿

« ترجمه » بر زماندن بحث ایتدی که زماندن خالی ایدی . مقام مقدسدن خبر ویردی که اجلال وعظمته منسوب ایدی . « شرح » حضرت عمر رضی- الله عنه روح معنوینك احوال ومنازلندن مقتضی اولان کیفیاتی بیان بیوردیغی کبی زمانی تشکیل ایدن اجرام وکائناتك خلق وایجادندن اولکی حالی بی زمانیدن و مرتبهٔ قدسیت ووحدانیتدن ده خبرویردی .

مثنوی

﴾ وز هوای کاندرو سیمرغ روح ﴿

﴾ پیش ازین دیدست پرواز فتوح ﴿

« ترجمه » اویله بر هوادن خبر ویردی که اوراده سیمرغ روح بوندن اول

« ترجمه » جلوه‌یی شاه و شاهك ماعداسی ده کورور ؛ انجق کلین ایله خلوت وقتی عزیز اولان شاهدن بشقه‌سنه مخصوص دکلدر . « شرح » حالات روحانیه‌یه صاحب مقام اولان ولی‌الله ، سالکین واقف اوله بیلیر ایسه‌ده مقامات عالیهٔ معنویه‌یه یالکز قطب اعظم ویاغایت قوای کاملهٔ باطنیه‌یه صاحب اولان ولی‌الله صاعد اولور .

مثنوی

﴿ جلوه کرده خاص وعامانرا عروس ﴾

﴿ خلوت اندرشاه باشد باعروس ﴾

« ترجمه » کلین خاصلره وخاص اولیالره ناز وجلوه ایتمشدر ؛ خلوتده ایسه کلین ایله آنجق شاه اولور . « شرح » فیض دائم صاحب مقام‌خاص‌اولان اولیای کرامه مخصوصدر . بومقام معنویده قابلرینی خارق‌العاده برلذت روحانیه احاطه ایلدیکندن بوکا مظهر اوله‌جق ذات دها نورسید کاندن ایسه شخصی او-لذتك محبتنه منحصر ، انتظام عالم ایچون مقتضی اولان عمل وارشاددن منفصل وبناءً علیه هستیٔ معنویسی وبلکه جسمانیسی پریشان ومضمحل اولمش اولور .

مثنوی

﴿ هست بسیار اهل حال ازصوفیان ﴾

﴿ نادرست اهل مقام اندرمیان ﴾

« ترجمه » صوفیلردن اهل حال چوق واردر ؛ اما صوفیان ایچنده اهل-مقام پك آزدر . [معناسی آچیقدر .]

مثنوی

﴿ از منازلهای جانش یاد داد ﴾

﴿ وزسفرهای روانش باد داد ﴾

« ترجمه » حق تعالى حضرتلرينك اوليا وابداله اولان نوازشلرندن سويلدى، كه او ايلچى مقام وحالى بيلمش اولسون . « شرح » سفيرك استعداد مادرزادينى حضرت عمر رضى الله تعالى عنه اكلانجه الله تعالى حضرتلرينك ابداله اولان نوازش و احسانلرندن و مقام وحالدن بحث بيورمشدر . لسان تصوفده (ابدال) اول زمرۀ مكرمه اطلاق اولنوركه شخصلرنده حس ايتدكلرى امل و آرزو ومشتهيات نفسانيه يى كاملاً ترك ايله انلرى ارادات ربانيه ايله تبديل ايتديلر، واسكى حاللرينه بدل امر حق قبول ايله خداى لم يزل حضرتلرينك آتش عشقنده وارلقلرينى اذابه ايدوك بشقه بر شخصيت مقبولۀ معنويه آلديلر . ايلچينك بو يولده تبديله مستعد اولديغنى حضرت عمر رضى الله عنه حس ايدنجه داخل اوله جغى زمره اصحابنك مظهر اولدقلرى نوازش واحسانات الٓهيه دن ومقام وحالدن كنديسنه بحث بيورمشدر. لسان تصوفده (حال) بلا كسب وعمل وبعض مرتبه موقت صورتده حس اولنان حقائق روحانيه و (مقام) ايسه روحانيتك اك عالى درجاتنه كسب وقوف ايله باذن الله تعالى او درجات عليه دن بر دها منفك ومنفصل اولميان كيفيته اطلاق النور.

مثنوى

﴿ حال چون جلوه است زان زيبا عروس ﴾

﴿ وين مقام آن خلوت آمد با عروس ﴾

« ترجمه » حال، او، كوزل كليندن نازو جلوه كبيدر، بو مقام كلين ايله اولان خلوت كبى كلدى . « شرح » كلينك نازو اداسنى خانه ده اولانلرك جمله سى كوره بيليرلر ايسه ده خلوتى صاحبنه مخصوصدر. احوال روحانيه دن ده حال تعبير اولنان كيفيته برچوق سالكان نائل اوله بيلير ايكن (مقام) يالكز حقائق روحانيه يه كماليله واقف اولان اولياى كرامه مخصوصدر .

مثنوى

﴿ جلوه بيند شاه وغير شاه نيز ﴾

﴿ وقت خلوت نيست جز شاه عزيز ﴾

مثنوی

﴿ آن دل ازجا رفته‌را دلشاد کرد ﴾

﴿ خاطر ویرانش را آباد کرد ﴾

« ترجمه » کوکلی یرندن اوینامش اولان ایلچی‌یی، حضرت فاروق دلشاد، ویران خاطرینی معمور و آباد ایتدی . « شرح » حضرت عمر رضی الله عنه کمال لطف ایله علیک السلام ودها بعض تعبیرات التفات آیات ایله تلطیف واکرام بیورملری حسبیله هیبت وخوفدن کوکلی یرندن اوینامش اولان ایلچی‌یی شاد و پریشان اولان خاطرینی تطییب و آباد ایتمشدر .

مثنوی

﴿ بعد ازان کفتش سخنهای دقیق ﴾

﴿ وز صفات پاك حق نعم الرفیق ﴾

« ترجمه » [حضرت فاروق] اندن صکره دقیق کلمات سویلدی ؛ ونعم الرفیق اولان الله تعالی حضرتلرینك پاك وعالی صفتلرندن بحث ایتدی. « شرح » حضرت عمر رضی الله عنه سفیرك کمال خوف وادبنی وقلبنك تلاش و اضطرابنی کورنجه ابتدا قلبنی تأمین ، بعده حالنه لایق اولان بعض اسرار و حقائق تعلیم وجناب واجب الوجودك قوللرینه نه درجه‌ده مرحمتی اولدیغنی تفهیم ایتمشدر . بیوکلرك شانندندرکه ویران اولمش خاطرلری معمور و آباد ومستعد وصادق اولانلری تأمین ودلشاد ایدرلر .

مثنوی

﴿ وز نوازشهای حق ابدال را ﴾

﴿ تابداند او مقام وحال را ﴾

حضرتلرینه مطیع اولان اهل استقامته ، ملائك تبشیراً دیرلر: قورقمیکز وحزن وکدر ایلمیکز ومبشر اولکز اول جنت ایله ،که وعد اولندیکز . »

مثنوی

﴿ هرکه ترسد مرورا ایمن کنند ﴾

﴿ مردل ترسنده را ساکن کنند ﴾

« ترجمه » هرکیم قورقارایسه آنی ایمن ومطمئن ایدرلر ؛ کوکلی قورقان آدمی ساکن وراحت ایدرلر . « شرح » خوفدن مقصد خوف ربانی، ایکنجی درجه‌ده امور مشروعه‌نك انتظامی خلل پذیر اولماق ایچون اختیار اولنان حذر واحتیاط مادیدر؛ یوقسه برسارق سرقته متجاسر اوله‌جغی صره‌ده حس ایتدیکی خوف اوزرینه انك ایچون قورقمه مژده‌سی اولمدقدن بشقه کرك جناب حقدن، کرك انسانلر طرفندن وکرك قوانین ونظاماتدن قورقملی ! صدالری معناً ومادةً قولاغنه طنین انداز دهشت اولور .

مثنوی

﴿ آنکه خوفش نیست چون کویی مترس ﴾

﴿ درس چه‌دهی نیست اومحتاج درس ﴾

« ترجمه » اوکیمسه‌نك که قورقوسی یوقدر ، اكا قورقمه نصل دینلیر ؟ نصل درس ویریلیر؟ اكا ،که بن درسه محتاج دکلم دیر ! « شرح » بر کیمسه‌یی تأمین ایده‌بیلمك وکندینه قورقمه دیمك ایچون اونك قورقسی و آرزوکش امنیت اولمسی اقتضاایدر. یوقسه برکستاخ عقل‌ضعیفنه‌استناداً بورالره‌احتیاج کوسترمزده بن کیمسه‌دن قورقمام دیرسه اكا قورقمه دیمك زائد وغیر مفیددر . محض جهل اولان برمتکبر بن هرشیئی بیلیرم ادعاسنده مصرایکن ، اكا درس ویرمك محالدر.

مثنوی

﴿ پس علیکش گفت اورا پیش خواند ﴾

﴿ ایمنش کرد وبنزد خود نشاند ﴾

« ترجمه » بونك اوزرینه حضرت عمر رضی الله عنه اوده فیره علیك السلام بیوردی . تطمین ایله بر کوستردی. کندی یاننده اوطورتدی . « شرح » ایلچینك افکار معنویه سی مجهول ایسه ده برمرد مقبول اولدیغی ادب وتربیه سندن اکلاشلمش، حضرت عمر رضی الله عنه کمال عرفان ایله سلامنی قبول وعلیك السلام امریله تلطیف بیورمش وحضور عالیلرنده اوطورتمشدر. انسانلرك قلبلرینی جلب وتأنیس وحقایق علویه یه مطلع ایتمك ایچون حسن معامله کبی بر وسیلهٔ مناسبه بولنه ماز. حسن معامله برمحکدرکه مخاطب اکر مستعد ترقی ایسه مجلوب اولور. عنود وجاهل ایسه اخلاق مفسدتکارانه سنی حسن معامله هنکامنده بلا زیان اظهار ایدر.

مثنوی

﴿ لا تخافوا هست نزل خائفان ﴾

﴿ هست درخور از برای خائف آن ﴾

« ترجمه » لا تخافوا » یعنی « قورقمیکز » طعام ومژده سی الله تعالی حضرتلرندن قورقانلره مخصوص برنزل واحسان معنویدر؛ زیرا بونزل ومژده جناب حقدن قورقانلره لایقدر. « شرح » الله تعالی حضرتلرندن خوف ایدنلر ، خوفلری حسبیله مرحمت ربانیه یی دعوت، عبادت وسائر وظائف انسانیه سنی اجرا وتهذیب اخلاق ایله کندیلرینی رهین سعادت ایدرلر. موسی علیه السلام نزد فرعونه کیده جکی وقتده خالقنه قورقارم دیمسی اوزرینه « قورقمه ! یاموسی ! » امریله مبشر اولدی. جناب واجب الوجوددن خوف وبناءً علیه استقامت ایدنلره قرآن عظیم الشانده بیان وفرمان بیورلدیغی اوزره ملائك کرام دیدیکه : ﴿ الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنت التی کنتم توعدون ﴾ معنای شریفی : « حق تعالی

[اياقده ديوان طوردى .] برساعتدن صكره حضرت عمر رضى‌الله عنه اويقودن قالقدى . « شرح » رسول روم كمال ادبله قائم ايكن عمر رضى‌الله‌عنه حضرتلرى خوابدن بيدار اولنجه سفيردن بو رعايت و ادبى كورمش و كنديسنه محبت ايتمشدر . ادب صاحبنك كمالى ؛ اخلاق حميده‌سنى وقارشيسنده‌كى آدمه ادبيك حرمت ومحبتنى كوسترر .

﴿ سخن كفتن عمر بارسول قيصر روم ﴾
﴿ ومكالمات اوى ﴾

حضرت عمرك سفير قيصره سوز سويله‌مسى
وانكله مكالمه ايتمسى بيانندەدر :

مثنوى

﴿ كرد خدمت مر عمررا وسلام ﴾
﴿ كفت پيغمبر سلام انكه كلام ﴾

« ترجمه » [قيصرك ايلچيسى] حضرت عمر رضى‌الله عنهه خدمت وتعظيم ايتدى . وسلام ويردى . پيغمبرعليه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى بيوردى . ابتدا سلام ، اندن صكره كلام . « شرح » حضرت عمررضى‌الله عنهك اويقودن اوياندىغنى كورونجه ايلچى كمال ادبله يانىنه وارمش و تعظيم ايله سلام ويرمشدر . سفيرك بوحركتى اثرعرفان ومقبول جهاندر . عمان كمالات ، فخر عالم عليه افضل التحيات افندمز حضرتلرى بيورديلركه : ﴿ السلام ثم الكلام ﴾ يعنى : « ابتدا سلام ويرلمسى ، بعده كلام سويلنمسى » ايجاب ايدر . سلام ويرمك وسلامى قبول ايله كذلك عليك السلام ديمكده فوائد متعدده واردر . اولا : طرفينك تربيه‌سنى اثبات ايدر . ثانياً : بر عناددن طولايى انسانلر برى برينه سوز سويلمامك افكارنده ايسه‌لر سلامك لزومى اوزرينه عقدهٔ عناد ممكن مرتبه انحلال ايدرك رفع فساد اولنور . ثالثاً : سلام كبى برلفظ مقبولى طرفين تلفظ ايتدكدن صكره قلبلرنده بر نوع محبت حاصل اولور .

«ترجمه» بوهيبت، الله تعالى نك هيبتيدر، خلقدن دكلدر؛ بوهيبت صاحب عبا اولان بومردك هيبتى دكلدر؛ حق تعالى نكدر. «شرح» بوبيت شريفده‌كى مآل هم سفيردن كنديسنه، هم بر عارف كامل طرفندن انسانلره خطاباً اولمسى حسب العباره جائزدر. سفيردن اولنجه ديركه: بن شمدى‌يه قدر برچوق خاق وبلكه برچوق صاحب دلق وعبا درويشان وفقرا كوردم؛ فقط بوهيبتى، بوحالى هيچ بروقت كورمامش وحس ايتمامش ايدم؛ بوهيبت بهمه حال خالق كائنات اولان ذوالجلال طرفندندر.

مثنوى

﴿ هركه ترسيد ازحق وتقوى كزيد ﴾

﴿ ترسدازوى جن وانس وهركه ديد ﴾

«ترجمه» هركيم الله تعالى حضرتلرندن قورقدى و عصمت و تقوى‌يى اختيار ايتدى، جن وانس و هركيم آنى كورديسه اندن قورقار. «شرح» اهل تقوى، مؤمن ومقدم اولور؛ عبادات ومساعئ مشروعه‌يى اجرا، محرمات ومشتبهاتدن اجتناب وتبرا ايدر. بواوصافده بولنه‌جق ذات كريم، مطلق الله تعالى حضرتلرينك اوامر ربانيه‌سى خارجنده بولنماق ايچون چاليشير؛ دائما خوف ورجا ايچنده بولنور. بوخوف وسعى مشروعى حسبيله متقى حسابه كلمز اخلاق وخصائل جليله‌يه مالك وقرب حقه واصل اولور. بويله برذات كريمك رضاسنه مغاير برحالده بولنمقدن انسانلر وهرنوع مخلوقات خوف واجتناب ايدر.

مثنوى

﴿ اندرين فكرت بحرمت دست بست ﴾

﴿ بعد يكساعت عمر از خواب جست ﴾

«ترجمه» بونى دوشونديكى حالده كمال حرمت وادب ايله ال باغلادى.

«ترجمه» چوق صف حربده ، محاربه‌ده بولندم . هم اویله وقتلرده ارسلان کبی بولندم‌که ایش‌کوچ فغان وزار ایدی. شرح » سفیر، ارسلان وقپلانلر ایله اولان مبارزه‌سنی وشدائد حرب هنکامنده‌کی متانت قلبیه‌سنی حضرت عمر رضی الله عنه قارشی اولان خوف و رعشه‌سیله مقایسه ایتدکجه حیرتی زیاده‌لشیور ایدی .

مثنوی

﴿ بس که خوردم بس زدم زخم کران ﴾

﴿ دل قوی تر بوده ام از دیکران ﴾

«ترجمه» چوق دفعه یاره‌لندم . چوق آغر یاره اوردم ؛ میدان حربده دیکرلرندن دها قوتلی ایدم .

مثنوی

﴿ بی‌سلاح این مرد خفته برزمین ﴾

﴿ من بهفت اندام لرزان چیست این ﴾

«ترجمه» بومرد ، سلاحسز بر اوستنده یاتوب اویومش ایکن بن یدی اندامله تتره یورم. بوحال ندر؟« شرح » اویقوده کوردیکی حضرت فاروقك هیبتندن ایلچی او قدر رعشه‌یه کرفتار اولمش‌که : بربدن دکل یدی بدنی اولسه بوتتره‌مه جمله‌سنه تأثیر ایده‌جکنی اکلامش وسببنی بیله‌مدیکندن شاشوب قالمشدر .

مثنوی

﴿ هیبت حقست این ازخلق نیست ﴾

﴿ هیبت این مرد صاحب دلق نیست ﴾

« ترجمه » كندى كندينه ديدى : بن شاهلر كوردم . سلطانلر نزدنده خوش ومقبول اولدم. « شرح » حضرت عمر رضى‌الله عنه دها اوبقوده ، بناءً عليه رسول روم كال ادبله اوزاقده وقلبنده حس ايلديكى هيبت حقنده موجب سعادت اوله‌جغنى درك ايده‌يه‌جك بر حالده ايكن سفير كرفتار حيرت اولوب كندى كندينه بن شمدى‌يه قدر بونجه شاهان جهان نزدنده مقبول و بى فتور ايدم . شمدى بكا نه اولدى؟ كه براغاج التنده يالكز، عسكرسز ياتان بوذاتدن قلبم قورقو ايچنده كافهٔ اعضاى بدنيم تزه‌يور دعش !

مثنوى

﴿ از شهانم هيبت وترسى نبود ﴾

﴿ هيبت اين مرد هوشم در ربود ﴾

« ترجمه » شاهلردن بكا هيبت، قورقو اولمدى؛ امابو مردك هيبتى عقلمى قابدى. [بوبيت شريف‌ايله بونى تعقيب ايدن ابيات‌شريفه هيبت‌معنويهٔ ديندارنك قلوب مستعدينده حاصل ايده‌جكى تأثيراتى واضحاً بليغانه تصوير ايتديكندن شرحه محتاج دكلدر .]

مثنوى

﴿ رفته ام دربيشهٔ شير وپلنك ﴾

﴿ روى من زيشان نكردانيد رنك ﴾

« ترجمه » ارسلان‌وقپلان يتاغى‌اولان اورمانه كيتدم، بوشديد حيوانلردن يوزمك رنكى دكيشمدى .

مثنوى

﴿ بس شد ستم درمصاف وكارزار ﴾

﴿ همچو شير ان دم كه باشد كارزار ﴾

سفیره حضرت عمر رضی الله عنهك یاندیغی اغاجه تقرب ایدنجه حرمة ایاق اوستی اوزاق یرده طوردیغی حالده ینه تأثیر معنوئ حضرت عمر قلب سفیره لرزه آور اولدی. حضرت عمر رضی الله تعالی عنهك تأثیری فوق العاده اولدیغی مسلم جهاندر.

مثنوی

﴿ هیبتی زان خفته آمد بر رسول ﴾

﴿ حالتی خوش کرد برجانش نزول ﴾

« ترجمه » اویقوده اولان حضرت عمر رضی الله عنهدن ایلچی یه بر هیبت کلدی ؛ وجانی اوستنه خوش وکوزل بر حالت ایندی . « شرح » جناب فاروقك اغاج التنده یاتدیغنی کورونجه سفیر بر هیبت و بیوك بر لذت حس ایتمش ، هیبت ولذت کبی ضد اولان ایکی کیفیتدن تعجبده قالمشدر . هیبت ولذت اکثر اوقاتده اعتباراً ضد ایسه‌ده صاحب هیبت اهل عدالت ودولتدن اولنجه محبلرك قلبنده ذکر اولنان ضدیت قابل الفت اولور . مثلا : سوکیلی وفقط مهیب پدرینك غربتدن کلدیکنی اوغلی کوردیکی زمان خوف وحرمتی سببیله متلاشی و محبتی حسبیله متلذذ اولور .

مثنوی

﴿ مهر وهیبت هست ضدهم دکر ﴾

﴿ این دوضدرا دید جمع اندر جکر ﴾

« ترجمه » محبت وهیبت بری برینك ضدی ایکن [سفیر] بو ایکی ضدك درونده برلشدیکنی کوردی . [آزادهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ کفت باخود من شهانرا دیده ام ﴾

﴿ پیش سلطانان خوش وبکزیده ام ﴾

سایه‌سی خرما اغاجنك كولكه‌سی التنده‌در. « شرح » حضرت عمر رضی‌الله عنه کبی برنور روحانیتی وامور ادارهٔ حکومتده بر استاد کاملی ، متواضعانه بر اغاج التنده یاتمش وخلقدن اوزاقلاشمش اولدیغی حالده کورمکده‌کی حکمتی تأمل ایدنلر امور سیاسیه‌نك حسن جریانی ضمننده بو ایکی احوال عین اصابت اولدیغنی تصدیق ایدرلر. زیرا حاکم ، متکبر ایسه خلقك نفرتنی جالب، خلق ایله مختلط ایسه وقار وتأثیراتنی غیب ایدر ؛ بر حاکم ، بر مأمور نه‌قدر عالم وذکی اولسه خلق ایله اختلاط ایدوب یوز کوز اولنجه سوزینه هرکس حقلی ، حقسز جواب ویرمکه باشلار . خلقك حاکم ومأموره ویردیکی اهمیت ، چوق سوز بیلدکلرندن دکل، حکومتك ویردیکی قوتله برابر اختلاط ایتمکدن حاصل اولان هیبتدندر. برمأمور تعبیرات غلیظه ایله شوئك بوئك قلبنی متکبرانه قیرمامقله برابر ایش صره‌لرندن بشقه کیمسه ایله اختلاط ایتمیوب کندی کندینه فکر وملاحظه و مطالعه ایله وقار شرعیسنی محافظه ایتملیدر .

﴿ یافتن رسول قیصر امیر المؤمنین عمررا رضی‌الله عنه ﴾

﴿ زیر درخت خفته ﴾

امیرالمؤمنین حضرت عمر رضی الله عنهی قیصرك ایلچیسی اغاج التنده اویومش بولدیغنه دائردر :

مثنوی

﴿ آمد او انجا واز اودور ایستاد ﴾

﴿ مر عمر را دید ودرلرزه فتاد ﴾

« ترجمه » ایلچی اوره کلدی ، اوزاقدن ایاق اوستی طوردی، حضرت عمر رضی الله عنهی كوردی ، اونك وجودینه تتره‌مه دوشدی . « شرح »

آرایان بولور . «شرح» سفیر، حضرت عمری حب واشتیاق قلب ایله آرامش، بولمش، اذن حق ایله دل آکاه اولمشدر . طـالب جدی ، دائما مطلوبنی بولەجغی ادلهٔ کثیره و﴿من طلب وجد وجد﴾ حدیث شریفی ایله ثابتدر . بوحقیقتکده اوچ حکمتی واردر ؛ اولاً : چوق طلب ایدن ذات ، طبعاً متین اولدقدن بشقه فرط تأمل ایله اکلامشدرکه مطلوبی خیال محال اولمیوب بولنمسی قابلدر ؛ ثانیاً : اوزون تأملدن صکره بولنمسی ممکن اولدیغی ذهناً تقرر ایدن مطلوبك طلبنه، برده ارزو حاصل اولنجه ، عقل و بدن نقطهٔ مطلوبه‌یه حصر ایدیله جکنـدن اویله بر طالب غیوردن مطلوبك نهان قالمسی محال کبیدر . ثالثاً : طالبك کثرت شوق واشتیاقی عقلاً بیلنمه‌ین بعض تأثیرات روحانیه ایله مطلوبه سرایت ایدر. مطلوبده طالبه طالب اولمش وبری برینی بولمش اولور .

مثنوی

﴿ دید اعرابی زنی اورا دخیل ﴾

﴿ کفت عمر اینك بزیر آن نخیل ﴾

« ترجمه » اعرابی بر خاتون ایلچی‌یی دخیل وغریب کوردی ؛ دیدی : ایشته حضرت عمر بوخرما اغاجی آلتنده‌در . « شرح » ذکر اولنـان خاتون مدینه‌لی اولدیغندن اعرابی تعبیر اولنمشدر. قادین قیصرك ایلچیسی مدینه‌لی اولمدیغنی حال و سـؤالندن اکلامش ، حضرت عمر رضی الله تعالی عنهی موما الیها وقتیله بیلدیکندن او صرده بر خرما اغاجی آلتنده یاتدیغنی کوردیکی جهتله حسب الانسانیه سفیره کوسترمش ! دیار غربتده غربا اکثر زمانلرده احبا بولور .

مثنوی

﴿ زیر خرما بن زخلقان اوجـدا ﴾

﴿ زیر سایه خفته بین سـایهٔ خدا ﴾

« ترجمه » حضرت عمر خرما اغاجی التنده خلقدن اوزاقدر. خدای لم یزلك

مثنوی

﴿ هر طرف اندر پی آن مردکار ﴾

﴿ می شدی پرسان او دیوانه وار ﴾

«ترجمه» هر طرفده اول مردکار اولان حضرت عمر رضی الله عنهك ایزنده، دیوانه کبی صورار ایدی «شرح» بوده اصحاب اشتیاقك علائمندندر که اشتیاق- کرده‌لرینی بولنجه‌یه قدر هرکسدن دیوانه کبی سؤال ایدر، زیرا بر آن بیله محروم دیدار یار اولان اضطرار ایچنده یانار.

مثنوی

﴿ کین چنین مردی بود اندرجهان ﴾

﴿ واز جهان مانندجان باشد نهان ﴾

«ترجمه» جهان ایچنده بونك کبی [حضرت عمر کبی] بر انسان اولسون، وجهاندن جان کبی نهان اولسون! [غریب برکیفیتدر دیمك ایسته‌مش!] «شرح» بوکبی متعجبانه بیان افکار ایتمك محبت واشتیاق آثارندندر. سفیر، وقتیله حضرت عمر رضی الله تعالی عنهك اقتدارینی، کمالات انسانیه‌سنی، حیرتبخشای عالم اولان فتوحات جلیله‌سندن آکلامش ایکن برده مدینه‌یه کلوبده اهل مدینه‌دن مدح وثنا اولندیغنی ایشتدیکی، حضرت عمر رضی الله عنهك قوهٔ روحانیه‌سی سفیرك قلبنه تأثیر ایتدیکی جهتله اشتیاقی تزاید ایتمشدر.

مثنوی

﴿ جست اوراتاش چون بنده بود ﴾

﴿ لاجرم جوینده یابنده بود ﴾

«ترجمه» حضرت عمری چوق آرادی‌که اوکا بنده کبی اولسون! شبهه‌سز

جاپله اولمنجه اوانسان كلياً اعمى اولسه دها اعلادر . زيرا اعمى حدينى بيلوب تجاوزانده بولنماز؛ حال بوكه عادى صورتده كورن غافل تجاوزاتده بولنوب شناعتى اضعاف وكنديني بى‌انصاف ايدر. دوست حقيقى، دوست باقى الله تعالى حضرتلريدر؛ يوقسه حيات ولذائذ دنيويه‌يه ربط محبت، عين ندامت ومحض محروميتدر .

مثنوى

﴿ چون رسول روم اين الفاظ تر ﴾
﴿ درسماع آورد شد مشتاقتر ﴾

«ترجمه» قيصر رومك ايلچيسى بوتر وتازه سوزلرى اهل مدينه‌دن ايشتدى؛ عمر رضى الله تعالى عنهى كورمكه غايت مشتاق اولدى. «شرح» دين مبين احمدى شمس جهان آراكبى عالم اسلاميتى تنوير ايتديكى صره‌ده اهل ايمانك فراست وذكاوتى فوق‌العاده برراده‌يه وارمش اولديغى فقه وبوكبى علوم جليلهٔ اسلاميه‌نك وجوديله ظاهر وباهردر . الحاصل مدينه اهاليسندن تصادف ايلديكى بعض ذواتك بوكمالاتى اكلانجه ذكر اولنان سفير ، حضرت عمرى كورمك اشتياق واميدينه اسير اولدى .

مثنوى

﴿ ديده‌را برجستن عمر كماشت ﴾
﴿ رخت‌راواسب‌راضايع كذاشت ﴾

«ترجمه» سفير كوزينى حضرت عمر رضى‌الله عنهك ارامسنه حواله ايتدى ، اشياسنى، آتنى ضايع ايتدى. انلردن واز كچدى. «شرح» انسانك قلبنده قوتله برقاچ نوع محبتك وجودى ممكن دكلدر . هانكى محبت قلبده زياده ايسه اومحبتك تأثيراتى حس اولنور. ايكنجى درجه‌ده كيلر همان اونوتولور. بو ايلچى‌ده اشتياق ، ديدار حكمت نثار حضرت فاروقه حصر ايتمش، متاع واشيا كبى موادِ خسيسه‌يى خاطرينه كتيرمامشدر .

مثنوى

﴿ رو و سر در جامها پیچیده اند ﴾

﴿ لاجرم با دیده و نادیده اند ﴾

« ترجمه » یوزیکزی، باشکزی البسه کزه صارمشسکز ! مطلق کوزلریکز وارایکن کورەمامشسکز ! « شرح » حس روحانیتدن محروم اولانلر، حسب الخلقة جهسان روحانینك رؤيتنه مستعدایسه . دیدهٔ معنویلری اوزرینـه انکشت هوا وهوسی وضع ایلدکلرندن محروم دیدار حقیقت اولدیلر .

مثنوى

﴿ آدمی دیدست باقی پوست است ﴾

﴿ دیده آنست انکه دید دوست است ﴾

« ترجمه » آدمیت، بر کوزدر . باقیسی دریدر . کوز اودرکه : دوست حقیقی یی کورر . « شرح » انساندن مقصد : خالق لم یزلی، حقایق اشیـایی کشف ورؤیته مقتدر اولان پرتو عقلدر؛ اندن ماعدا انسانك وجودنده نه وارایسه پوست قبیلندندر . هانکی انسان سعادت ابدیه سنی تأمین ایتمك ایچون اقدام تام ایدر ایسه اوانسان، کامران ومعناً وارث ملك جهان اولور .

مثنوى

﴿ چونکه دید دوست نبود کور به ﴾

﴿ دوست کو باقی نباشد دور به ﴾

« ترجمه » چونکه دوستی کورمك خاصیتی یوقدر . کوراولمق دها اییدر . دوست ، باقی اولمینجه اویله فانی دوستدن اوزاق اولمق اولادر . « شرح » کوزدن مقصد ، دوست حقیقی یی کورمکدر . بر کوزده ، یاخود بر انسانده بوخصائص -

مثنوی

﴿ تو زچشم انکشت را بردار هین ﴾

﴿ وانکهانی هرچه می خواهی ببین ﴾

« ترجمه » سن کوزندن پارماغی قالدیر! اندن صکره هرنه ایسترایسك كور!

« شرح » آمال نفسانیه‌نك نظر انتباهه چکدیکی پردهٔ خطا و غفلت قالدیریلوب سلامت قلبیه ایله فرائض عبودیت اجرا اولنورسه حقیقت کورولور؛ بیلنیر.

مثنوی

﴿ نوح را کفتند امت کو ثواب ﴾

﴿ کفت او زان سوی واستغشوا ثیاب ﴾

« ترجمه » نوح علیه‌السلامه امتی دیدیلرکه : ثواب نرده ؟ [حضرت نوح جواباً] دیدی: استغشای ثیاب ایتدیککز طرفده! یعنی اوطرفده فرطا کراهدن اثوابکزه بورونديککزکه بنم دعوت و نصیحتمی استماع ایتمیه‌سکز ! « شرح » ای اعمای معنوی! عالم واسع روحانیتی کورمدیککدن حالك حضرت نوحك امتنه بکزر. اوامتك افرادندن بعضیسی نوح علیه‌السلامه دیدیلرکه : بزه وعد ایلدیکك ثواب ومکافاة نرده؟ حضرت نوح‌ده جواباً وتزییفاً بیوردی: « بنم کلامم اکراه ایتدیککز یرده‌در. » اشارت بیوریلان آیت کریمه سورهٔ نوحك یدنجی آیتیدر : ﴿ وانی کلما دعوتهم لتغفرلهم جعلوا اصابعهم فی آذانهم و استغشوا ثیابهم واصروا واستکبروا استکباراً ﴾ الله تعالی حضرتلری حضرت نوحدن علی طریق الحکایه بیورمشلردرکه : تحقیقاً بن هرنه‌وقت قومنی حق یولنه دعوت ایلدم ، تاکه الٓهی سن انلره مغفرت ایده‌سك! انلر دعوتمی استماع ایتمامك ایچون بارماقلرینی قولاقلرینه قودیلر . البسه‌سنی پرده ایلیوب کفرده اصرار ودعوتمدن کبر اظهار ایتدیلر .» استحصال ثواب، استغشای ثیاب ایله اولمیه‌جغنی اشراب صددنده‌کی بو بیت شریفده کنجینهٔ کوهر وآدابدر .

اورتەسندە آی کورندیکی کبی ! « شرح » مشـاهدۀ حق ایچون بصیرت صافیه لازمدر. اکر دیدۀ عقل و قلب اوزرینه پردۀ هوس وهوا وضع اولنمش ایسه او آدم اعمای معنویدر. دنیا معناً مظلم اولدیغندن کیجەلری نورافشان اولان آی، نور حقیقته تمثیل ایدلمشدر .

مثـنوی

﴿ دوسر انکشت بردو چشم نه ﴾

﴿ هیچ بینی از جهان انصـاف ده ﴾

« ترجمه » ایکی بارماغك اوجنی ایکی کوزك اوسـتنه قو ! جهاندن هیچ برشی کورەبیلیرمیسك ؟ انصاف ایت ! « شرح » کنـدیلرینی ذکی ظن ایدن بعض کیمسه دیرکه : روحانیتدن بر چوق شیلر ایشتدك ! بز نه ایچون شمدی یه قدر روحانیته متعلق هیچ برشی کورمدك ؟ ایشته اومقوله عقل سطحی اصحابنه : روحانیتی کورەبیلمك ایچون صفوت نظر، سلامت عقل الزم ایکن بالعکس دیدۀ قلب وعقلکزی غشـاوۀ هوا وهوس کبی پردەلر ایله اورتدکدن صکره ادعای رؤیت ، کوزلرینی پارماقلری ایله قاپامش اولان کیمسەنك عدم رؤیتدن شکایت ایتمسنه بکزر جوابی ویریلیر .

مثـنوی

﴿ کر نبینی این جهـان معدوم نیست ﴾

﴿ عیب جزانکشت نفس شوم نیست ﴾

« ترجمه » بودنیایی کورمز ایسـك ، جهانك معدوم اولمسی لازم کلمز ؛ عیب و قباحت مشؤم اولان نفسك پارماغندن بشقەسنده دکلدر .

[بالادەکی شرح کافیدر .]

مثنوی

﴿چون رفیق وسوسهٔ بدخواه را﴾

﴿کی بدانی ثم وجه الله را﴾

« ترجمه » فنا خویك وسوسه‌سنه ارقداش اولدقجه « ثم وجه اللهی » اكلامق سنك ایچون ممكن اولورمی؟ « شرح » شیطانك وسوسه‌سنه، نفس اماره‌نك هوا وهوسنه ارقداش اولان كیمسه‌نك نور حكمت ایله تنویر وجدان ایتمسی نصل امكان پذیر اولور؟ تارك وسوسه، فارغ ظلم ودسیسه اولملیدركه مطلع حكمت زمین و افلاك، صاحب قلب پاك اولمغه موفقیت حاصل اولسون !

مثنوی

﴿هر كرا باشد زسینه فتح باب﴾

﴿او زهر ذره ببیند آفتاب﴾

« ترجمه » هر هانكی كیمسه سینه‌سندن قپو آچدی . او هر ذره‌دن بر كونش كوردی . « شرح » ﴿الم نشرح لك صدرك﴾ فرمانیله سلطان دوجهان اولان فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك طریق سلامت رفیقنه سالك، سینهٔ صاف وپاكنده نور عشق خدا ایله باب مشاهده‌یی فتح ایتمكه موفق اولان انسان، هر ذرهٔ كائناتی، احتشام قادرانه وعظمت خالقانه‌یی كوستر بر كونش كبی كورور .

مثنوی

﴿حق بدیدست ازمیان دیكران﴾

﴿همچو ماه اندرمیان اختران﴾

« ترجمه » حق تعالی بشقه‌لرك اورته‌سندن موجود وظاهردر ، نجومك

« ترجمه » قلبك كوزيني قيل و علتدن پاك ايت! اندن صكره حضرت عمرك ديدار قصرينه كوز طوت! يعنى باق! « شرح » موجب ادراك، سرمايهٔ تعقل اولان مقر نور ايمانى ، چشم حقيقى يى ، هوس ، هوا ، سائر اخلاق ذميمه نك ايراث ايتديردیكى عيوب ذلت افزادن پاك و مصون طوت! اندن صكره كاشانهٔ سراى معنوينك رؤيتنه ، نعم مالانهايهٔ روحانيه نك ظهورينه نظر اول! يوقسه عيوب متنوعه دن معمول پردهٔ ظلمت ، مانع رؤيت ايكن ادعاى بصيرت ايتمك نه بيوك غفلتدر .

مثنوى

﴿ هركه اهست از هوسها جان پاك ﴾

﴿ زود بيند حضرت وايوان پاك ﴾

« ترجمه » هركيم هوسلردن روحى بر پاك ايدرسه همان حضرت حق و پاك اولان يوكسك مقاملرى كورور . « شرح » هوا و هوسلردن پاك و صاف اولان روح كافهٔ مكوناتده ، بالجمله ذراتده ، الله تعالى حضرتلرينك قدرت وحكمتنى مشاهده ايدر . جان پاكى ايچون نيجه ايوان سلامت نشانى آماده كورور .

مثنوى

﴿ چون محمد پاك شد زين نار ودود ﴾

﴿ هركجا روكرد وجه الله بود ﴾

« ترجمه » زيرا محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرى بو آتش ودوماندن پاك اولدى ، هر نه وجه مباركنى چويرديسه اومحل وجه الله ايدى . « شرح » بو حقيقت : ﴿ فاينما تولوا فثم وجه الله ﴾ آيت كريمه سنك مضمون حكمت مشحونيله مثبتدر . فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينك جسم وروحى اخلاق ذميمه دن ذاتاً و خلقةً بالكليه پاك ايدى . عالم ملكوت و ناسوتده هر هانكى شيئه عطف نظر معنوى وجسمانى بيورديلر ايسه هر ذره ده بيله عظمت ربانيه يى كورمشدر . اى انسان مستعد! ذات پاك رسوله اقتدا ايدر ايسك حقائق اشيايى مشاهده ايله تنور عيون عبرت ايدرسك !

« ترجمه » امیرلکدن اول حضرت عمر ایچون برصدا و آوازه وار ایدی ، درویشلر کبی کوچك برخانه‌سی‌ده وار ایدی . « شرح » انسان عجیب بر میدان امتحان و بر ساحهٔ عرفاندر . صاحب سلامت اولان ذوات کرامك اطوار ومسالکنده بعض دفعه صورتا بر نوع مباینت محسوس ایسه‌ده او مباینت صوریه ، قرب حقه وصول ایچون هر عارفه مخصوص معنا بر وسیله‌در . سلیمان علیه‌السلام دنیاده مالك مال فراوان اولدی . حضرت عمر فقر واضطرابی حیات وجان بیلدی . بو احوال صوریه ، قرب حقه واصل اولمق ایچون اصحابنه اصلامانع دکلدر . انسانلردن مطلوب اولان جهات ، ایمان تام ایله نیت خالصه و عمال و آمال صالحه‌در .

مثنوی

﴿ ای برادر چون ببینی قصر او ﴾

﴿ چونکه در چشم دلت رستست مو ﴾

« ترجمه » ای برادر! سن حضرت عمرك قصرو سرایی نصل کوررسك؟ که سنك قلب کوزنده بیتمشدر . « شرح » بو بیت شریفده‌کی خطاب مستطاب، اهل مدینه‌دن سفیر رومه قارشی وقوع بولسه حسب العباره مستبعد دکلدر . اما حقیقتده طوغریدن طوغری‌یه حضرت مولانای رومی قدس سره السامی جانبندن معنا رؤیته موفق اولمیانلره خطاب اولدیغی وارستهٔ ارتیابدر . ای برادر! ای طالب حقیقت! نقطهٔ سعادت نمای روحانیتی دها بوله‌مدیغك ایچون تعجب وشکایت ایتمه! زیرا سنك بصیرتنده صیق کربیك قیللری کبی هوا وهوسدن ترکب ایتمش مانع نظر حقیقت وار . او موی حائلی ید بیضای شریعت غرا ایله کوزندن دفع وازاله ایت که حقائقی کورمکه قوهٔ رؤیت حاصل ایده‌بیله‌سك !

مثنوی

﴿ چشم دل ازمو وعلت پاك آر ﴾

﴿ وانکه آن دیدار قصرش چشم دار ﴾

مثنوی

﴿ کفت کوقصر خلیفه ای حشم ﴾

﴿ تامن اسب ورخت‌را آنجا کشم ﴾

« ترجمه » [قیصرك ایلچیسی مدینهٔ منوره‌یه داخل اولدیغی زمان سوقاقده تصادف ایتدیکی بر ذاته] دیدی : ای ذات محترم ! خلیفهٔ مؤمنین‌اولان حضرت عمرك کوشکی نره‌ده‌در؟ که بن آت واشیامی اورایه چکه‌یم ! « شرح » حضرت عمر رضی‌الله تعالی‌عنهك قصری‌وار ظن ایدن سفیر بیلمزایدی که‌حضرت فاروقك ذاتنه مخصوص اولان قصری ، قلب جلیلی ایچنده موجود جوهر فضائل ایدی .

مثنوی

﴿ قوم کفتندش‌که اوراقصر نیست ﴾

﴿ مرعمررا قصر جان روشنیست ﴾

« ترجمه » قوم اوسفیره دیدیلرکه : آنك قصر وسرایی یوقدر. حضرت عمرك کاشانهٔ روحی پارلاق بر نور هدی‌مسکنیدر . « شرح » ایلچی سوقاقده قصر حضرت عمری صوردیغی ذاتدن شوجواب حقیقی‌یی آلدی: ای سفیر! سن عمر رضی‌الله تعالی عنه حضرتلرینی آرایورایسه‌ك انی جان وروحانیت سراینده آرا! زیرا اوذات پاك، دنیایه متعلق نعمتلردن روکردان، قلب‌وعقلنی نورهدایتله تنویر ایتمش سلطان دوجهاندر. جهان روحانی اصحابندن بعضیسی حضرت فاروق کبی دنیا دبدبه‌سنی ایسته‌مه‌مش ، مشاق ومحنی اختیار ایتمش ، بعضیسی سلیمان علیه‌السلام کبی حسب‌الحکمة دنیانك دبدبه وداراتنه مالك اولمشدر. رضای‌باری‌یه ونیات خیریه‌یه مبتنی اولنجه بوصورتلرك ایکیسی‌ده مقبول وفوائد مشمولدر.

مثنوی

﴿ کرچه ازمیری اورا آوازه ایست ﴾

﴿ همچودور یشان‌مراورا کازه‌ایست ﴾

يرلرنده حكمدار اولمش ايدى . (اوقتـاو) (سزار) كبى رومادهء جمهور نامنى محافظه ايلمش ايسهده ارتق جمهوريت نام وخيالدن عبارت قالدى . سنديسى سنا مجلسى (پرنس ، اوكوست ، ايمپراطور ، پدر وطن) كبى ناملرله تقديس ايدرك فامليامى (سزار) ه متعلق اولديغندن (سزار) يعنى قيصر نامنى آلمش واخلافندن (نه‌رون) نام ظالمه قدر بو نام امتداد ايتمشدر . (اوقتاو) نام آخرايله (اوكوست) مدت عمرنده‌كى مظفرياتى ووجوده كتيرديكى امور خيريه‌يى معلى يازدينى وصيتنامه‌يى مشهور شهرلرك بك چوغنده طاشلر اوزرينه حك ايتديرمش ايكن تماقب قرون ايله جمله‌سى محو ونايات اولمشدر . شمديلك يالكز انقره شهرنده وحضرت حاجى بايرام ولى قدس سره السامينك تربهٔ شريفه‌سى اتصالنده‌كى خرابه‌نك ديوار طاشلرنده لاتين لسانى اوزرينه محكوك آثارى قالمشدر . (اوكوست) دن صكره كلن روما ايمپراطورلرينك پاى تختى ينه روما شهرى ايدى روما ايمپراطورلرينك جمله‌سى قيصر نامنى محافظه وقيصر ناميله برخيلى شهرلر بنا ايتديلر . بوندن برقاچ يوز سـنه صكره روما ايمپراطورلغنه كچمش اولان (قوسطنطين) نام ذات اسباب عديده‌دن طولايى روما شهرينه رغبت ايتميوب پاى تختنى (بيزانتس) شهرينه نقل ايتمش وبوشهر شهيرى (قوسطنطينو پوليس) يعنى قوسطنطين شهرى ناميله تسميه ايتمشدر . اووقته قدر روماليلرك مذهبى بت پرستلك ايدى . عيسويلك ، عيسى عليه السلامدن صكره اوچ يوز سنه قدر بت پرسـتلرك شرندن كيزلى قالمش ايكن قوسطنطين ، بت پرستلكى ترك ايله خرستيانلغى قبول وتعميم ايتمشدر . قوسطنطينك وفاتندن برمدت صكره يعنى ميلادك اوچ يوز طقسان بش تاريخنده (تيوذوس) نام حكمدارك زماننده روما دولتنك پاى تختى ينه قوسـطنطينو پوليس اولديغى حالده شرق ايمپراطورلغى نامنى آلمشدى . شرق ايمپراطورلغنك‌ده كلياً تاريخ انقراضى اولان ميلادك بيـك درت يوز اللى طقوز سنه‌سـنه قدر كرفتار اولديغى انقلابات باعث حيرتدر . شرق ايمپراطورلغنك اووقت دائرهٔ حكومتى اوروپا ، آسيا ، افريقاده واسع اولديغى كبى سوء اداره‌سى‌ده او نسبتده كنيش ايدى . استانبولى مقر اتخاذ ايله بونجه قرون حكمدارلق ايلمش اولان ايمپراطورلغك قسم كليسى ، باعث نصرت عالم اسـلاميت وموجب افتخار جهان انسـانيت اولان آل جليل بنى‌مثيل عثمانى طرفندن ضبط واحيا ايله بعده سلطان محمد ثانى ـ كه فاتح نام بسامنى بحق حائزدر ـ استـانبولى‌ده تسخير وپاى تخت دولت ابد مدت عليه اتخاذ ايله دنياده بولنان اوچ يوز مليونى متجـاوز اهل اسـلامك قلوبنى تسرير وتنوير ايلدى . ينه مثنوى شريفك ابيات حكمت آياتنه كلهلم :

کچ‌ش ، حضرت ابوبکر صدیق‌ده فارغ جهان وداخل جنسان اولنجه حضرت عمر رضی‌الله تعالی‌عنه خلیفه اولمشدر. ایشته اوهنگام سعادت اتسامده قیصرروم طرفندن نزد جلیل فاروقه بر سفیر تسییر اولنمشیدی. (روم وقیصر) الفاظی بو حکایه‌ده تکرر ایده جکندن — ولو مختصر اولسون — براز معلومات تاریخیه اعطاسی مناسب کورلدی: ایتالیا دولتنك مرکزی‌اولان روما شهری‌تاریخ میلاددن یدی یوزاللی اوچ سنه اول (رومه لوس) نام ذاتك همتیله بنا اولنه‌رق کسب اعتبار وشهرت ایتمکه باشلامش ، ایکی یوز قرق درت سنه مستقلاً حکومتی اداره اولنه‌رق بومدت ظرفنده یدی ذات‌قراللق ایتمشدر. بعده جمهوریته قلب ایدلمش ، بوده درت یوز التمش سنه دوام ایتمشدر . بو درت یوز التمش سنه ظرفنده روما حکومتی اوروپانك اکثر یرلرینی ضبط وتسخیر ایتدکدن بشقه آسیا وافریقادرده پك چوق بلادی دائرهٔ حکومتنه ادخال‌ایتمش، تونسلی سرعسکر مشهور (آنیبالی) نك تضییقاتندن قورتولمش ایکن مؤخراً (تریینورا) نامیله رئیس بولنان (پومبه) (سزار) ، (قراسوس) نامنده اوچ ذاتدن (سزار) ایله (پومبه) بیننده ظهور ایدن اختلافات حسبیله (سزار) اوصره‌ده عسکرله بولندیغی (غول) ایالتنی ترك ایله معیتنی استصحاباً کندی دشمنی اولان (پومبه) ورومانك اکثر سر آمدانی اوزرینه بر سرعت فوق‌العاده ایله حرکت و اعداسیله کندی برچوق اسبابدن طولایی ایتالیادن چیقوب یکی شهر جهتنه وارمش ویکیشهر صحراسنی معرکه یاپمش ایدی. صحرای مذکورده میانه‌لرنده واقع اولان محاربهٔ مدهشه‌ده (سزار) غلبه ایدوب اعداسنی تارمار ایدرك کرچه روما حکومتنك جمهوریت نامنی ورومانك مشهور اولان سنامجلسنی ابقا وکندینی اول و آخر جمهوریتك الك بیوك طرفداری اولدیغنی اعلان وانبا ایتمش ایسه‌ده حقیقتده اوکوندن اعتباراً جمهوریت منقرض عد اولنه‌رق (سزار) حکمدار اولمشدر. خیلی زماندن صکره (سزار) رومادہ سنا مجلسی داخلنده ایکن اعداسی طرفندن اعدام اولنه‌رق (اوقتاو) (انتوان) (لیپت) نامنده اوچ ذاتی رومالیلر (تریینورا) نامیله ینه رئیس طانیمش وبرقاچ سنه صکره بو اوچ ذاتدن اوقتاوك مهارتی ومقتول سزارك یکنی بولنمسی حسبیله نفوذی آرتمش واقبالی هنکامنده یانیه ولاتی داخلنده پروزه شهری قارشیسنده بولنان (آقتیوم) نام موقعده دشمنی (انتونیو) ایله انتونیونك معشوقه‌سی (قله اوپاترا) نام مصر قرالیچه‌سی اوکنده واقع اولان محاربهٔ شدیدهٔ بحریه ده اوقتاو نائل ظفراولمش واعداسنی مصره‌قدر تعقیب واوراده انتحاره اجبارایله قوتلرینی تارمار ایتمشدر. آندن صکره اوروپانك همان هرجهتنده و آسیا وافریقانك برچوق

آمدن رسول قیصر روم نزد عمر برسالت

قیصر رومك ایلچیسی حضرت عمرك نزدینه مأموراً كلدیكنه دائردر :

متن

در بیان این شنو یك قصهٔ

تا بری از سر كفتم حصهٔ

« ترجمه » بونك بیاننده برقصه ایشیت ! كه كلامك سرندن حصه آله‌سك !

« شرح » عمر رضی‌الله تعالی عنه حضرتلریله قیصر سفیرینك حكایه سیدر كه دقتله دیكلەمكە شایستەدر . بو حكایەدە پك چوق حكمتلر ذكر اولنەجقندن انسان حصه مند معرفت اولور .

مثنوی

تا عمر آمد زقیصر یك رسول

در مدینه از بیابان نغول

« ترجمه » طاغ اتكاردن، چوللردن كچوب حضرت عمر رضی‌الله عنهك بولندیغی مدینهٔ منورەیه قدر قیصردن بر ایلچی كلدی . « شرح » خاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری تارك دنیای بیوفا ، واصل بارگاه جناب كبریا اولدقدن صكره ، حضرت ابوبكر صدیق رضی الله تعالی عنه مقام جلیل خلافته

ترجمه و شرح مثنوی شریف

﴿ مولانا جامینک ، حضرت جلال الدین رومی قدس سره السامی ﴾
﴿ حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر : ﴾

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه گویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

﴿ جلد ثالث ﴾

(**عابدین پاشا**) مرحومک اثریدر

معارف نظارت جلیله‌سنک فی ۲۸ صفر سنه ۳۲۴ وفی ۹ نیسان سنه ۳۲۲ تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنه مستنداً باب عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر اولنمشدر.

استانبول

[مطبعهٔ کتبخانهٔ جهان] باب عالی جاده‌سنده نومرو ۳۲-۲۳

۱۳۲٤

صحيفه

فهرست

صحیفه

حاصل ایده‌میه‌جکی برنتیجه‌یی عقلك اختراع ایلدیکی افواه ناریه پك قولای استحصال ایتدیرر . بالجمله انسانلرك ظاهر کوزلریله کورمکه وعلی‌الخصوص بعد ـ مسافه‌سنی مساحه ایتمکه مقتدر اوله‌مدقلری اجرام سماویه‌یی ، عقلك اعانه‌سیله بر مهندس بر (ژه اومتر) بعدینی مساحه ایله اکتفا ایتمیوب قواعد ریاضیه ایله اولچر . حرکتلرینی ومحل ظهورینی یوز سنه اول خبر ویرر ! الحاصل معقولات ومعنویاتك حدودی نهایتسز اولدیغی حالده بونك یاننده جسمانیات هیچ کیبدر . ایشته ظرف جسمك مظروفی اولان حسیاتی ، معنویاتی کمالات باطنیه نوری ایله تنویر ایتمك ایچون صرف ایدیله‌جك سعی وغیرت انسانی سعادت ابدیه‌یه مظهر ایدر .

مثنوی شریفده صف اعدایی یاروب اظهار شجاعت ایدن ارسلانك حرکتنی تقلید واجرا ایتمك قولایدر بیورلمسی قوت وطالعه مربوط برمصارعه‌نك نتیجهٔ ـ غالبیتنی تأمین ایتمك پك آززمانه ، پك اهمیتسز برقدرته متوقفدر دیمکدر . انجق روح بشری . مستعد اولدیغی مرتبهٔ کمالاته اصعاد ایده‌جك اخلاق علویه واذواق ـ سرمدیه‌یه واصل اولمق ، تمایلات نفسانیه‌نك هردقیقه‌ده ، بلکه هرآن غیر منقسمده ایجاد مفسدت وایقاع مضرت ایدرك حرص وشهوت ، غضب وحدت ، میل دنیا ، نسیان عقبا کبی انسانی کرداب قهر ومذلته یوارلایان میلان خسران انجامدن توقی ایله قلب وفکرینی ذکر وتوحید خدا ایله تصفیه‌یه محتاجدر . بوصورتله نفسانی و شیطانی تمایلاتدن کچوب محبت سبحانیه وعدالت وجدانیه ایله متخلق اولان انسان کامل دشمن نفسنه غلبه ایتمش اصل ارسلان طبیعتلی برمخلوق ممدوح‌الاطواردر .

توضیح

(ترجمه وشرح مثنوی شریف)ك ایکنجی جلدنده ۱۰٤ نجی صحیفه‌ده مندرج شو :

﴿ رویش ازغم زرد هردو لب کبود ﴾

﴿ پس سلیمان کفت ای خواجه چه بود ﴾

بیت شریفك ایلك مصراعنه عائد ترجمه قونلمش اولدیغی حالده مصراع ـ ثانیسنك ترجمه‌سی دیزلمدیکی مؤخراً کورلدیکندن توضیح کیفیت اولنور .

بیت شریف مذکورك وارستهٔ شرح اولان ترجمه‌سی بودر :

« یوزی غمدن صارارمش ، ایکی دوداغنك رنکی اوچمش ، کوك رنك اولمش ایدی . سلیمان علیه السلام دیدی : ای افندی ! سکا نه اولدی ؟ » سلیمان نافذ

ختام جلد ثانی

« ترجمه » دشمن صفدری یاران ارسلانلی [یاخود ارسلان طرزنده بهادرلی] قولای بیل! اصل ارسلان اودرکه کندینی قیرار . « شرح » محاربۀ ظاهره صورتا شدید کورونور. حقیقتده نفس وشیطان ایله محاربه بوندن اشددر. محاربۀ ظاهره برمدته منحصر ، تهلکه زمانی برقاچ ساعت وبلکه برقاچ آندن عبارتدر که طبعاً جسور اولانلره کوره او تهلکه هیچ مشابه‌سنده در . قورقاق اولانلر ایسه بیك درلو دسیسه ایله میدان تهلکه‌یی ترك ایدر ، جسور اولانلرك هنکام وغاده روحلرینه، قلبلرینه، سیکیرلرینه، قانلرینه کلن شدت وحرکت سوقیله حربدن چکنمك شویله طورسون حربی طالب و مهالك وشدائده راغب اولور؛ برقاچ ساعت، بلکه بر قاچ دقیقه ظرفنده یا میدان حربده ترك حیات ایله آلام وغوائل دنیویه‌دن تخلیص جان ایدر؛ یاخود عمر وارسه قهرمان نامیله توقیر وتبجیل اولنور. بو جسمانی غیور و جسورلر محاربۀ ظاهره‌دن چیقوبده ایشلرنده، خانه‌لرنده وبلکه عبادتلرنده محاربۀ درونیه‌دن، یعنی آمال فانیه وشهوات حیوانیه ووساوس نفسانیه وشیطانیه‌دن نه‌لر چکرلر؟! محاربه‌دن عودت ایدن قهرمان صوری فی الحقیقه جسوردر، امانفس وشیطانی کوره‌مزکه اوزرینه هجوم ایده‌بیلسون. جسور مادی، نفس و شیطانك قلوب بشریه یه آتمقده اولدیغی «آرزو» ، «امل» ، «کبر»، «غرور» ، «شهوت»، «حسد»، «خوف». «تلاش»، «ضعف قلب»، «تردد»، «انکار»، «غضب»، «حدت»، «میل انتقام»، «حب جاه»، «آرزوی ثروت»، وبونك کبی نیجه مصائب اوقلرینه هدف اولور . بویله شدید تیراندازان وقهر انکیزان طرفندن آتیلان بوالیم اوقلره نصل تحمل، نصل مقابله اولنه‌بیلیر؟ بویله مانعلر وار ایکن نصل منزل مقصوده سهولتله وصلت میسر اولور؟ مکرکه مرحمت جناب کبریا قولنه مددرس اوله! مادیات کوزه چاربیغندن احمقلره بیوك کورونور، حقیقتده اعظم و اهم معقولات ومعنویاتدر . ظاهر کوزیله کوریلن محاربۀ ظاهره اصغر، جهاد باطنی اعظم واکبردر. جسم وبدن ایله عقل ومعنی آره‌سنده‌کی فرقی اکلامق ایچون دیه‌بیلیرزکه بنلربیك ، اون بیك انسانك قوۀ ظاهرۀ جسمانیه‌لرینك تحریکه غیر مقتدر اولدیغی برجودی، برقاچ براختیار وضعیف اهل هنرك عقلاً اختراع ایلدیکی بخار ایله فیل کبی قالدیرر. ملیونلرجه سواری برصره‌یه دیزیلوب کرۀ ارضك برنقطه‌سندن دیکر نقطۀ متقابله‌سنه برقاچ کون ظرفنده نقله مقتدر اوله‌میه‌جقلری برخبری برانسانك عقلاً ایجاد ایلدیکی تلغراف واسطه‌سیله آن واحدده ایریشدیرر. بیکارجه جسورك میدان محاربه‌ده قلیجلریله

مرد عاقل طرفندن افاده اولندیغنی کوستر، دشمن ظاهره قارشی برمقتضای قدر ظفریاب اولمش ایدم. شمدی‌ده عدو درونی اولان نفس وشیطان ایله غوغایه متوجه ومهیا اولدم دیمکدر.

مثنوی

﴿ قد رجعنا من جهاد الاصغرم ﴾

﴿ بانبی اندر جهاد اکبرم ﴾

« ترجمه » تحقیقا بز کوچك محاربه‌دن رجوع ایتدك، یعنی دوندك. حضرت نبی ذیشان ایله جهاد اکبرده‌یز. «شرح» کویلو دشمن ظاهری‌یی هلاك ایله کوچك محاربه‌دن مظفراً رجوع ایتدك. شمدی امداد رسالتپناهیله دشمن درونی اولان نفس وشیطانك حرب وجهاد اکبرینه متوجه اولدق دیمش! (بانبی) تعبیری، یا بروجه معروض امداد جناب پیغمبر ایله جهاد اکبره کیردك، یاخود فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك حدیث شریفه واوامر رسالتپناهیلرینه اتباعاً دشمن درونی ایله جهاد اکبرده‌یز دیمکدر.

مثنوی

﴿ قوت ازحق خواهم وتوفیق ولاف ﴾

﴿ تابسوزن بر کنم این کوه قاف ﴾

« ترجمه » نفسه غالبه ایتمك ایچون قوت وتوفیق ولافی حق تعالی حضرتلرندن ایسترم که بو قاف طاغی کبی اولان نفس اماره‌نك وجود بناسنی ایکنه ایله، یعنی قوت وغیرتمله قوپاره‌یم. «شرح» نفس اماره انسانه کوره بیوك بر طاغ کبیدر که آنی اساسندن قوپارمق ایچون انسانك مالك اولدیغی قوت وغیرت ایکنه کبی اوفاق قالیر. بویله بر طاغی کوکندن قوپارمق و بسط کلام ولافه موفق اولمق توفیق خدایه منوطدر.

مثنوی

﴿ سهل شیری دانکه صفها بشکند ﴾

﴿ شیر آنست آنکه خودرا بشکند ﴾

مثنوی

﴿ در کمان ننهند الا تیر راست ﴾
﴿ این کمان را بازکون کژ تیرهاست ﴾

« ترجمه » طوغری اوق اولمینجه یایه قویه‌مازلر. بوکمانك ترس ، اکری اوقلری واردر . « شرح » اسباب ظفر واصابت استحصال ایتمك ایچون قدرت الٰهیه مستقیم اولانلری استعمال ایدر . غیر مستقیم اولانلر اسباب صوریه ایله اقتدار وقوت آراسه‌لر اکری اوقلر کبی هدف مقصوده واصل اوله‌مازلر .

مثنوی

﴿ راست شوچون تیرواره ازکمان ﴾
﴿ کزکمان جز راست نجهد بی کمان ﴾

« ترجمه » اوق کبی طوغری اول ! که نفس اماره یایندن قورتوله‌سك ! زیرا طوغری اوقدن بشقه بر شی کماندن صیچرامز . بو حقیقت شبهه‌سزدر . « شرح » نفس اماره‌نك تضییقاتندن خلاص اولمق ایسترایسك طوغری اوق کبی اول ! استقامت فرضدر . سورهٔ هودك یوزاون ایکنجی آیت کریمه‌سنده فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینه ﴿ فاستقم کما امرت ﴾ بیورلمشدرکه معنای شریفی : « امر اولندیغك اوزره استقامت ایت . » دیمکدر. شبهه‌سزدرکه هیچ کیمسه تضییقات نفسانیه والقاآت شیطانیه‌دن طریق حقده غیور ومقدم اولمدقچه خلاص اوله‌ماز .

مثنوی

﴿ چونکه وا کشتم زپیکاری برون ﴾
﴿ روی آوردم بپیکار درون ﴾

« ترجمه » ظاهری دشمنك جنکندن رجوع ایتدم. شمدی درونی اولان دشمنك جنکنه یوز دوندردم. « شرح » دشمن ظاهردن شمدی رجوع ایتدم ودشمن درونی‌یه متوجه اولدم ، عباره‌سی حدیث شریفدن اقتباساً ، ظالمه غالبه ایدن

ایسه آنك قوتنی یا كلیاً محو ویا تقلیل ایدر . جهنمك اطفاسی ویا ساكن اوله بیلمسی اهم ومبرم ، بوكا داثر برایكی سوز سویلمك مقتضی والزمدر. جهنم اوزرینه قدم وقدرت الٓهیه وضع اولنجه جهنم ساكن اولور، تعبیرشریفندن اكلاشیلیركه جهنم بتون بتون اطفا اولنمیوب انجق كسب سكون ایدر. جهنمك سكونی ده ایكی صورتله تعقل اولنه بیلیر ؛ بری : اهل قصوراولان موحدینی جهنمده بر زمان طوتدقدن صكره چیقارلمسی؛ دیكری: خالدین اولان اهل جهنمك عذابی بالنسبه خفت وسكون بولمسیدر. شیخ اكبر حضرتلری بیوررركه : بر مدتدن صكره جهنمك تأثیراتی قالمیوب اهلی جهنمله مألوف اولور . قدمك لامكاندن اولمسی تعبیر شریفی ، قدمك غیر مادی وبتون بتون عالم معنویدن اولدیغنه اشارتدر . نفس اماره یه كلنجه : نفسك ده مرحمت مخصوصهٔ خدا ویاموت ایله ناری تسكین واطفا اولنور .

مثنوی

﴿ چونكه جزؤ دوزخست این نفس ما ﴾

﴿ طبع كل دارد همیشه جزؤها ﴾

« ترجمه » چونكه بزم نفسمز جهنمك جزئیدر؛ جزءلر دائم كندی كلّنك خوینی طوتار. « شرح » نفس اماره جهنمك بر جزئی اولدیغی متنوع اولان احتراصات شهوانیه و آمال مضره سیله آشكاردر . نفس ده جهنمك خوینی آلیر ، شدت امل وشهوتی حالنده دها وارمی؟ دیه اسان حالندن نعرهٔ دهشت افزا چیقار.

مثنوی

﴿ این قدم حق را بود كورا كشد ﴾

﴿ غیر حق خودكه كمان او كشد ﴾

« ترجمه » بوقدم ، حق تعالی حضرتلرینه مخصوص اولوركه نفس اماره یی ده اولدیرر؛ اونفسك كمانی الله تعالی حضرتلرندن بشقه كیم چكر؟ « شرح » نفسك كمانی چكمك تعبیر شریفی نفسك اوزرینه غالب اولمقدن كنایه در . فلان كیمسه فلانك یاینی چكه مز دیرلركه اكا قارشی مقابله ایتمكه مقتدراولهماز؛ دیمكدر. نفسه غلبه ایتمك مرحمت ربانیه یه متوقفدر .

« ترجمه » [جهنمه دیبورکه :] طویدکمی ؟ قناعت ایتدکمی ؟ خیر ! [قناعت ایتمدیکنی اثبات ضمننده] ایشته سکا آتش ! ایشته سکا حرارت ! ایشته سکا یاقیق !
« شرح » جهنم بورالرینی یالسان آتشینیله، یاخود لسان حال ایله الله تعالی حضرتلرینه عرض ایدر . نفس اماره یه نه وقت صورلسه دها ایسترم ندای پراشتهاسیله اظهار ـ طمع ایدر . هیچ بر وقت طویمسی وقناعت ایتمسی ممکن اولمیان بر دشمن لئیمی ممنون واقناع ایتمکدن ایسه آنی سیف صارم شریعت غرا ایله قهر وافنا ایتمك لایق واحرادر .

مثنوی

﴿ عالمی را لقمه کرد ودر کشید ﴾

﴿ معده اش نعره زنان هل من مزید ﴾

« ترجمه » جهنم عالمی لقمه ایتدی ؛ چیکنه‌دی . معده‌سی « هل من مزید » یعنی فضله وارمی ؟ نعره‌سیله باغیر مقده‌در . « شرح » جهنمك کمال حرص و اشتهاسی سورهٔ قافك اوتوزنجی آیت کریمه‌سنده فرمان وبیان بیورلمشدر : ﴿ یوم نقول لجهنم هل امتلأت وتقول هل من مزید ﴾ یعنی : «قیامت کونی بز (الله تعالی) جهنمه دیرز : طویدکمی ؟ وجهنم جواباً دیر : دها زیاده وارمی ؟ یعنی جهنمك قهر وقوتی اوقدردرکه هرشیئی اکل وافنا ایله قانع اولدکمی سؤال ربانیسی اوزرینه دها وارمی ؟ دیر و کناهکار و کفاری اهلاك ایچون غضوبانه انتظار ایلر . » نفس اماره ده پریشان ایده‌جك آدملر وارمی ؟ دیه لسان حالی ایله اعلان حرص ایدرك کندینی ده پریشان ایدر .

مثنوی

﴿ حق قدم بروی نهد ازلا مکان ﴾

﴿ آنکه اوساکن شود از کن فکان ﴾

« ترجمه » حق تعالی جهنمك اوزرینه لامکان عالمندن وضع قدم ایدر . اول ! اولدی . یعنی امر وقبول جهتندن اوساکن اولور . « شرح » بو محلده قدم متشابهاتدندر . سورهٔ فتحده : ﴿ یدالله ﴾ تعبیری متشابهاتدن « قدرة الله » دیمکدر . شایان دقت بونکته‌درکه : سورهٔ فتحده « یدالله فوق ایدیهم » بیورلمسی مؤمنلره احسان قوت وتزیید اقتدار ایچون اولدیغندن قدرت « ید » ایله تشبیه و اشارت بیورلدی ؛ انسانلره قوت مادیه الدن کلیر . اما قدم برشی اوزرینه وضع اولنور

نفس اماره جهنمك جزئندن اولمق حسبيله آتش اشتها واملی ، نعم فانيه وصوريه ايله سونمز .

مثنوی

﴿ سنكها وكافران سنك دل ﴾

﴿ اندر آيند اندروز اروخجل ﴾

« ترجمه » طاشلر وطاش يوركلی كافرلر، جهنمك ايچنه زار ومحجوب كليرلر . « شرح » هركيم طاش يوركلی ايسه جهنمه لايقدر . منكرلرك قلبی قاتی اولور؛ زيرا كفرلری حسبيله رحمت ارحم الرحمينی انكار، نعم ومجازاة معنويه‌يی خيال عد وشمار ايدرك كنديلرينی مؤبداً معذب وبی‌زار ايدر .

مثنوی

﴿ هم نكردد ساكن ازچندين غدا ﴾

﴿ تا ز حق آيد مرورا اين ندا ﴾

« ترجمه » جهنم بوقدر غدادن ينه ساكن اولماز؛ تا كه الله تعالی حضرتلرندن جهنمه بوندا كلير . « شرح » جهنمه نه‌قدر غدا كلسه كسب سكون وقناعت ايتمز . فرمان الٰهی حرارتنی تسكين واطفا ايدر. نفس اماره‌ده بونك كبيدر. نه‌قدر شيلره مالك اولسه ينه آتش امل واشتهاسی سونمز. بلكه مالك اولدقجه حرارتی او نسبتده زياده‌لشير.

مثنوی

﴿ سير كشتی سير كويدنی هنوز ﴾

﴿ اينت آتش اينت تابش اينت سوز ﴾

« ترجمه » بو دشمن درونی‌یی اولدیرمك عقل وفكرك ایشی دكلدر . زیرا باطن ارسلانی طاوشانك مسخر ومغلوبی دكلدر . « شرح » شمدی‌یه‌قدر حكایه‌سی جریان ایدن ظالم ظاهری، كویلو وسائر انسانلر طرفندن اتلاف واعدام اولنه بیلیر ایسه‌ده، شیرباطنی یعنی نفس اماره‌یی اولدیرمك عقل وخدعه‌یه توسل ایدنلرك كاری دكلدر. بو بیت شریفدن ده صراحةً اكلاشیلیركه بوحكایه‌نك مبنی علیهی اولان ارسلان وطاوشاندن مقصد ، قوای روحانیه واحكام قلبیه اولمیوب برظالم ظاهرایله برقاچ مظلوم‌وضعفای بی‌ظهیرك تصویر حالی ایدی. زیرا بو بیت شریفده شیر باطن یعنی نفس اماره بیان ایدیلن ظاهر ارسلانی كبی طاوشانك ، كویلونك مسخره ومغلوبی اوله‌ماز بیورلمسی مقاصد ابیاتی آچیقدن تشریح اتمشدر .

مثنوی

دوزخست این نفس ودوزخ اژدهاست
كو بدریاها نكردد كم وكاست

« ترجمه » بو نفس جهنمدر ، جهنم اژدرهادر ؛ جهنم دكزلر ایله ازالماز ، اكسیلمز. « شرح » نفس اماره انسانك درونده غایت مدهش برجهنم ومضر بر اژدر زهر آوردركه ماديات ومعنویاتدن هر نه بولنور ایسه اكل وافنا ایدر . دریالرك صولری اوزرینه قویولسه نار وحرارتنی اطفا ایده‌مز .

مثنوی

هفت دریارا درآشامد هنوز
كم نكردد سوزش آن خلق سوز

« ترجمه » جهنم یدی دریایی ایچرده ینه جهانی یاقان آتشی آزالماز . « شرح » بوبیت شریف جهنمك كمال شدت وحرارتنی تعریف وتوصیف ایدر.

اكل وشرب مادی ده اوله بیلیر. حفظ حیاته کفایت ایده جك مقداردن زیاده اولان اكل وشرابی ترك ایله تربیهٔ روح ایچون بر ایکی کون، یعنی دنیاده صبر وریاضتی اختیار ایدر ایسك جنتك شراب ونعمتیله بکام اولورسك دیمکدر. برده شادی ومسرت شربتیدر که انسانه باعث فخر وعظمت ومورث فلاکت وذلت اولور. اگر دنیاده کبر وفخری تارك وطریق عبادت واستقامته سالك اولورایسك رضای جناب کبریایی قازانمش، ساقیٔ حقیقیله دار بقاده هم بزم اوله رق نعم مالانهایه یه مستغرق اولمش اولورسك معناسنده شرح ایتمك ده مناسبدر.

مثنوی

﴿ ای شهان کشتیم ماخصم برون ﴾

﴿ ماند خصمی زوبتر دراندرون ﴾

« ترجمه » ای شاهلر! بز ظاهرده اولان دشمنمزی قتل وهلاك ایتدك! فقط اندن بتر بزم ایچمزده بردشمن وار! «شرح» کویلویه عطف اولنان بو افاده شو حدیث شریفه مستنددر: ﴿ رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر ﴾ فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز محاربه دن عودت ایدنجه بیورمشلردرکه: «کوچك جهاددن بیوك ومشکل اولان حرب وجهاده عودت ایتدك.» یعنی شدید اولان نفس وشیطان محاربه سنه کلدك؛ زیرا خارجی ومادی اولان محاربه برایکی ویا برقاچ ساعت امتداد ایدر. قورقاق اولان کیمسه میدان محاربه دن چکیلیر، جسور اولان ذات بلا پروا حرب وجهادده بولنوب هر ایکی تقدیرده غازی ویا شهید اولورایسه مراتب عالیه یه ومعنویه یه واصل اولور؛ امانفس وشیطان ایله اولان جهاد درونی محاربهٔ مادیه کبی برایکی ویا برقاچ ساعتدن عبارت دکلدر. انسان ترك دغدغهٔ جهان ایدنجه یه قدر امتداد وچوق دفعه عقل وقلبی بی تاب ایدر. محاربهٔ ظاهره جهاد اصغر ونفس وشیطان ایله اولان رزم وجدل جهاد اکبردر.

مثنوی

﴿ کشتن این کار عقل وهوش نیست ﴾

﴿ شیر باطن سخرهٔ خرکوش نیست ﴾

مثنوی

﴿ آنكه ملكش برتراز نوبت تنند ﴾

﴿ بر تراز هفت انجمش نوبت زنند ﴾

« ترجمه » اوكیمسه‌نك ملكنی نوبتدن دها یوكسك طوتارلر. آنك نوبتنی یدی انجمدن دهـا یوكسك صـایارلر. « شرح » بیان ایدیلن نوبت دنیا وفنایه منسوب اولان احوالدر . یوقسه انبیای ذیشان حضراتیله اولیـاء اللهك آخرت وعقبایه متعلق اولان احوال سعادت اشتمالی نوبتدن وارسته‌در .

مثنوی

﴿ برتراز نوبت ملوك باقیند ﴾

﴿ دور دائم روحها باساقیند ﴾

« ترجمه » باقی‌اولان ملوك بونوبتدن دهایوكسكدر. انلرك روحلری ساقی حقیقی‌ایله برابردر. «شرح» انبیای ذیشان واولیای‌كرامك سعادت وسلامتی‌نوبته تابع دكلدر . آنلر علی‌الدوام باقی وفرح بخش اولان ساقی حقیقی جناب حی باقی ایله جاودیدر. آنلرك نور پرتوحلری طوف وغروبدن مبرا ونعمت‌كبرای‌رضای مولا ایله مزین‌در .

مثنوی

﴿ ترك این شرب ار بكویی یك دو روز ﴾

﴿ تركنی اندر شراب خلد پوز ﴾

« ترجمه » بر ایكی كون اكر ایجیله‌جك شیئی ترك ایدرسك اغزینی جنت شرابنه ابدیاً حصر ایتمش اولورسك! «شرح» بوبیت شریفده شرابدن مقصد ،

﴿ پنددادن خرگوش نخجیران راکه بدین شاد مشوید ﴾

بونکله شاد و مفتخر اولمهیکز دیه طاوشانك حیواناته نصیحت ویرمسی بیاننده‌در :

مثنوی

﴿ هین بملك نوبتی شادی مکن ﴾

﴿ ای توبسته نوبت آزادی مکن ﴾

« ترجمه » صاقین نوبت ایله اولان ملك سببیله سوینمه! ای سن، که نوبته باغلانمشسك ! قورتوله ! « شرح » دنیا ملکی نوبتله‌در، برمدت مسروراولان مغموم ومغموم اولان مسرور اولور . هرآن وابستهٔ تحول و اضمحلال اولان احوال فنا مآل دنیا ایله مفتخر وشادان اولمق صاحب عقل اولانلره‌یاقیشماز . مسرت ، استحصال رضای حق ایچون همت ایدن اهل کمال وبصیرته الیقدر. نوبته منسوب اولان ملکدن مقصد ملك دنیادر. یوقسه ملك عقبا نوبته منسوب دکل ابدیدر . متحول وبالخاصه شادان ومتکبر اولمامق ایچون برچوق آیات کریمه واردر. بز بومحلده سورهٔ حدیدك یکرمی ایکنجی‌ویکرمی اوچنجی آیت کریمه‌سنی درج ایله تزیین صحائف ایلرز : ﴿ مااصاب من‌مصیبة فی‌الارض ولافی‌انفسکم الافی کتاب من‌قبل‌ان‌نبرأ هاان ذلك علی‌الله یسیر . لکیلا تأسوا علی‌مافاتکم ولاتفرحوا بما آتاکم والله لایحب کل مختال فخور ﴾ معنای شریفی : « یرده ویا نفسکزده هیچ برمصیبت ایریشمدی . الا که اومصیبت (ویا نفسکز) یارادلمه‌دن اول کتابده (لوح‌محفوظده) یازلمشدر. اشبو کیفیت الله تعالی‌یه‌قولایدر — دها اول لوح‌محفوظده یازلمش اولدیغنی سزه خبر ویرمکدن مقصد بودر — که الکزدن چیقان نعمت ایچون غم ییوب مأیوس اولمیه‌سکز و حق تعالینك سزه ویردیکی شیدن‌ده فرحلنمیه‌سکز؛ الله تعالی کافهٔ خودپسند ومتکبر اولانلری‌وفخر وتعظم ایدیجیلری سومز. » انسانلربیله متکبروفخوراولانلری سومزلر؛ چونکه صاحب کبر، لسان‌حال ایله سائر انسانلره: بن بشقه، سز بشقه‌سکز ؛ بن عاقل، مقتدر ، غنی، سز بکا کوره اهمیتسز و عادیسکز دیمك ایسته‌دیکنی کوسترر .

مثنوی

﴿ از بر حق میرسد تفضیلها ﴾
﴿ بازهم از حق رسد تبدیلها ﴾

«ترجمه» حق تعالی حضرتلری جانبندن بعض انسانلره فضیلتلر وموفقیتلر ایریشیر؛ ینه جناب حقدن انسانلره تبدیللر، یعنی عجز وضعفلر کلیر. «شرح» بوحکمت، یاحکایه‌سی جریان ایتمکده اولان کویلو طرفندن، یاخود دیکر براهل عرفان جانبندن بیان واتیان اولنمش! حقیقتده فضیلت و موفقیتلر، عجز وضعف وانهزاملر دریای مرحمت وعدل ربانیه‌دن جریان ایدر. عارف وعاقل اولانلر اقبال وادبار زمانلرنده، کافهٔ احوالده خالق ورازقلرینه کمال صدق ایله اجرای عبودیت وحمدت؛ نادان واحمقلر سعادت وموفقیتی کندیلرندن، ادباری اسباب صوریه‌دن زعم ایله اوزرلرینه جلب مضرت ومذلت ایدرلر.

مثنوی

﴿ حق بدور ونوبت این تأیید را ﴾
﴿ می نماید اهل ظن ودید را ﴾

«ترجمه» بوتأیید و توفیق حق تعالی نوبتله ایجابنه کوره حسن ظن وبصیرت اصحابنه کوسترر. «شرح» جناب پروردکار بعض انسانلری غالب وبختیار وینه انلری ویا انلره مماثل دیکر آدملری مغلوب و بیزار ایدر. بومعاملهٔ متضاده ایله اصحاب بصیرتی تعلیم وایقاظ و حکمتله سرفراز ایدر که هر شیئی خالقلرندن بیلسونلر وخوف وامیدی، محبت وعبودیتی اوخالق لم یزل حضرتلرینه حصر ایتسونلر.

ایچون انتهاز فرصته تهالك وتمایل ایدر . ظالملر اکر مظلومینك اونوتدیغنه امیدوار اولور ، مظلومینك انتقامدن صرف افکار ایتدکلری زعمنده بولور ایسه بو خیال خام وفکر نافرجام ایله محو و بی نام اوله جقلردر . ظالمره چارهٔ منفرد ترك ظلم ایله استغفاره دوام وخاطر مظلومینك تطییب وتسریرینه اهتمام ایتمکدر .

مثنوی

﴿ کفت تأیید خدا بودی مهان ﴾

﴿ ورنه خرکوشی که باشد درجهان ﴾

« ترجمه » [طاوشان حیواناته] دیدی : بوغلبه الله تعالی حضرتلرینك تأیید وتوفیقی ایدی ، یوقسه جهانده طاوشان کیم اولیور ؟ نه اهمیتی واردر؟ « شرح » کویلو کندی عجزینك اعترافیله موفقیتی الله تعالی حضرتلرینك محض مرحمت و تأییدی اولدیغنی بیان ایتمسی عقلنك سلامتنی اثبات ایله سائر کویلولره اجرای نصیحت ایتمشدر . کاشکی بر چوق صوری عقلا بو طاوشانك طورینه اقتفا ایده بیلسه لر !

مثنوی

﴿ قوتم بخشید ودل را نورداد ﴾

﴿ نوردل مردست وپا را زورداد ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری بکا قوت احسان ایتدی؛ قلبمه نور ویردی ، کوکل نوری اله ، ایاغمه زور وقوت ویردی . « شرح » الله تعالی حضرتلری انسانه قوت قلب و نور عقل بخش ایدنجه مظهر توفیقات اولور . ذکاوتی صوری وعقلی سطحی اولان انسان کندی عقل وهنرینی مدح وثنا ایدر ایسه جناب قادر مطلقی فراموش ایله عاصی اولمش اولور . عارف نه قدر عقل وماله مالك ایسه ، هر نه وقت استحصال کام ومرام ایتسه جمله سنی جناب واجب الوجوددن بیلوب اعتراف عجز وقصور وکندیی مسعود وپر حضور ایدر .

مثنوی

﴿ باز کوتا چون سکالیدی بمکر ﴾

﴿ آن عوانرا چون بمالیدی بمکر ﴾

« ترجمه » تکرار سویله ! ارسلانی نصل حیله ایله آلداتدك ؛ اوظالمی نصل دسیسه‌ایله ازوب قهر ایتدك ؟ « شرح » ماجرانك دقائقنه اطلاع ایتمك ارزوسی انسانلرده طبیعیدر. بو اطلاعدن مسرتلری زیاده‌لشیر واستقبالده استحصال موفقیت ایچون عقللر استاد اولور. برده مظلومین ظالملرینك اضطراب وهلاکینك دقائقنی ایشتمکله محظوظ وشادان اولور .

مثنوی

﴿ باز کوتا قصه در مانها شود ﴾

﴿ باز کوتا مرهم جانها شود ﴾

« ترجمه » مکر و تدبیرك قصه‌سنی بزه تکرار سویله ! که جانلریمزه مرهم ، شفا اولسون ! [وارسته شرحدر .]

مثنوی

﴿ باز کو کز ظلم آن استم نما ﴾

﴿ صد هزاران زخم دارد جان ما ﴾

« ترجمه » تکرار سویله ! زیرا اوظلم وستم کوسترجینك ظلمندن جانلرمزده یوز بیکلرجه یاره‌لار ‌واردر. « شرح » ظالم اولان کیمسه زنهار ظن ایتمسون که مظلومین کرفتار اولدقلری فلاکتی وظلم یوزندن چکدکلری جور واذیتی اونوتور ؛ بالعکس کوردکلری جفا وحقارت کین افزا حسبیله اسباب انتقامیه‌یی تأمل واخذثار

«ترجمه» [حیوانات طاوشانه دیمش که:] سن کوکده ملک سك! یاخود پریسك! بوده دکل، انجق ارکك ارسلانلرك عزرائیلی وهالکیسك! «شرح» طاوشانك موفقیتنی آلقشلامق ایچون طاوشان مثابه سنده کی کویلولر بویولده افاده مرام ایتمش!

مثنوی

﴿ هرچه هست جان ماقربان تست ﴾
﴿ دست بردی دست وبازویت درست ﴾

«ترجمه» هرنه اولسه بزم جانمز سنك قربانکدر؛ ال ویردك، یعنی غلبه ایتدك! الك وقولك طوغری، قوتلی اولسون! «شرح» فرط جسارت وجلادتله عالمده شهرت بولمش اولان اقوام عالیه نك کندی قهرمانی، غزاتی حقنده اولان مدح وخطابلری غایت مهیب ومهیج اولور. غیرت وشوق قلبی تزیید ایدن مؤثر عبارات میدان محاربه ده الزمدر. سائر چوق حالاتده ده تعبیرات شوق افزا، عقل وقلبك قوتنی حفظ وتزیید ایچون معنوی برغذادر.

مثنوی

﴿ راند حق این آب رادر جوی تو ﴾
﴿ آفرین بردست وبر بازوی تو ﴾

«ترجمه» حق تعالی بوعلمك آب حیاتنی سنك عقلك ایرماغنه اجرا ایتدی؛ آفرین سنك مقتدر اولان الڭه، قولڭه! «شرح» یعنی بوقدر هنر وغیرت، که جناب حق احسان وعنایت ایتدی؛ سکا الیق ایدی. سن غلبه ایتدك! بونجه انسانی نجۀ ظلمدن خلاص ایتدك! بونك ایچون شایان تقدیرسك! کیمدن ایلك کوریلور ایسه آنی سومك، اظهار انسانیت ایتمك وظائف مقبولۀ انسانیه دندر.

«ترجمه» اوزمان جمله حیوانات طوپلاندی. کولوب اوینایه‌رق ذوق وجوش ایتدیلر. «شرح» تبشیر اولنانلرك عادتندن درکه هپسی بر یره جمع اولوب اجرای شادمانی ایدرلر. فرح بخش شیلر سویلرلر. قلبك حس ایتدیکی مسرت منابع معنویه وجسمانیه‌دن ورود ایدوب انك مقداری واسطهٔ کلام وسائر حرکات شادمانی وابتسام ایله جریان وظهور ایتمسی عوام ایچون همان طبیعی کبیدر.

﴿ جمع شدن نخجیران در کرد خرکوش وثنا کفتن ﴾

حیوانات طاوشانك اطرافنه طوپلانوب انی مدح ایتدکلرینه دائردر:

مثنوی

﴿ حلقه کردند اوچو شمعی درمیان ﴾
﴿ سجده آوردند وکفتندش که هان ﴾

«ترجمه» حیوانات طاوشانك اطرافنه خلقه چویردی. ارهسنده طاوشان موم کبی ایدی، حیوانات یرلره قپانوب آفرین سکا دیدیلر! «شرح» مژده کتیرن انسان دائما حسن قبول کورور. برده مژده‌یی ترکیب ایدن فعلی کندی همتیله میدانه کتیرمش ایسه اعتبار قات قات زیاده اولور. کویلولر ظلمت و خوف وکدرده قالدقلرندن ارسلانك باعث هلاکی اولان عاقل جسور حقنده کافهٔ مدایحی جدیر عد ایتدیلر.

مثنوی

﴿ تو فرشته آسمانی یا پری ﴾
﴿ نو توعزرائیل شیران نری ﴾

اسفله کیتمشدر ، زیرا اجزای جهنمدن معدود ایدی ، اصانه اعاده ایله مردود اولدی دیمش !

مثنوی

﴿ مژده مژده کان عدوی جانها ﴾
﴿ کند قهر خالقش دندانها ﴾

« ترجمه » مژده، مژده ! زیرا اول جان دشمننك دیشلرینی خالقك قهری قوپاردی . « شرح » ظالم قودورمش کوپك کبی جانلرك دشمنیدر . ظلم وضرر ایچون حامل اولدیغی اسباب قوت ومضرتنی قهارمطلق حضرتلرینك قهروعدالتی امحا وظالمك ذاتنی افنا ایلدی . ظالملرك نهایتی ذلت وعقوبت ومظلوم ومعصوملرك استقبالی سعادتدر .

مثنوی

﴿ انکه ازپنجه بی سرهابکوفت ﴾
﴿ همچوخس جاروب مرکش رابروفت ﴾

« ترجمه » پنجه‌سیله چوق باشلری قوپاران او ارسلانی اولوم سوپورکه‌سی حصیر چوپی کبی سوپوردی . « شرح » ظالم صورتا نه‌قدر قوی کورونسه نهایت قهر الٓهی انی برقیل کبی یرندن قوپاروب پریشان ایدر . ظالملرده صورتا کوریلن حکم وقوت محض ضعف ونکبتدر؛ ظالملرك نسبةً یوم‌سلامتلری، انظارنا سده فلاکتلری کونیدرکه فلاکت بادیٔ تضرع وندامت ومانع جرأت اولور .

مثنوی

﴿ جمع کشتند آن زمان جمله وحوش ﴾
﴿ شادوخندان ازطرب در ذوق‌وجوش ﴾

مثنوی

﴿ نفس خرکوشت بصحرادر چرا ﴾

﴿ تو بقعر این چه چون چرا ﴾

« ترجمه » سنك نفس طاوشانك صحراده اوتلامقده‌در؛ بو نصل اولدی‌شو نصل اولور کبی بیهوده شیلرایله قویونك دیبنده قالمشسك ! « شرح » نفس امل وارزوسـنی ایستدیکی کبی اجرا ایدر ایکن غافل انسان خیالات و وساوسه مائل ومالایعنی شیلر ایله متوغل واعمال صالحه ایشلمیوب عاطل اولور .

مثنوی

﴿ سوی نخجیران دویدان شیر کیر ﴾

﴿ کا بشروا یاقوم اذا جاء البشـیر ﴾

« ترجمه » او ارسلان آوجیسی طاوشان هم جنسی اولان حیوانلرك یاننه قوشدی . ای قوم ! سزه مژده اولسون مژده‌جی کلدی . [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ مژده مژده ای کروه عیش ساز ﴾

﴿ کازسك دوزخ بدوزخ رفت باز ﴾

« ترجمه » ای عیش وذوق ترتیب ایدن کروه ! سزه مژده ، مژده،که اول جهنم کوپکی اصلی اولان جهنمه کیتدی ! « شرح » مژده ویریله‌جکی آنده تبشیر اولنه‌جق آملرك ده حائز اولدقلری اوصاف مقبوله براز یاد اولنور ایسه مژده‌لری دها پارلاق اولور . ذکر اولنان کوپلویه کلنجه ظالم هلاك اولوب درکهٔ

کون کلیرکه انلرك جسارت وذکاوتنی اك عادی کورونن آدم محو وتباه وکندیلرینی هلاك وکمراه ایدر .

مثنوی

﴿ درچنان ننکی وانکه این عجب ﴾
﴿ فخردین خواهدکه کویندش لقب ﴾

« ترجمه » بویله عیبده قالدقدن صکره بوکا تعجب اولنورکه ایسترسه لقبنی فخرالدین دیسونلر! «شرح» یعنی نفسنه مغلوب اولان بعض آدم بو مغلوبیتله طورمدقدن بشقه فضله اولەرق ایستر که خلق کندیلرینی مدح ایتسون ! انلری فخرالدین، خیرالدین کبی القاب عظیمه ایله تلقیب وتقدیس ایلسون . بو بیت شریفله نفسه وافکارعادیه‌یه مغلوب اولانلر تعریض اولندقلری کبی مشهور فخرالدین رازی‌یه‌ده تعریض اولسه کرکدر .

بو شرحك جلد اولنده فخرالدین رازینك سلطان العما علیهنده بولندیغی ایریجه یازلمش ایدی .

مثنوی

﴿ ای تو شیری درتك این چاه فرد ﴾
﴿ نفس چون خرکوش خونت ریخت وخورد ﴾

« ترجمه » سنکه بوتنها قویونك دیبنده بر ارسلانسك! طاوشان کبی نفس امارەسنك قانی دوکدی وایچدی. «شرح» نفسه مغلوب اولوب ضلالت قویوسنده وخطا زندانندە محبوس اولان غافل، طاوشانه مشابه اولان نفسك مقهور ومغلوبی اولور . بو حکایەده طاوشاندن مقصد نفس اماره ظن اولنمسون . حکایەنك ابتداسندن انتهاسنه قدر مرور ایدن ابیات شریفه نفس اماره ایله اصلا توفیق وتوجیه اولنەماز؛ طاوشانه وکویلویه مغلوب اولماز؛ بو حکایەده ارسلاندن مقصد صرف عقل ویا نفس اماره اولمیوب شمدی‌یه قدر شرح اولندیغی کبی ظالم ومظلومیندن عبارتدر. انجق نفس امارەیه بکزەین جهاتی ابیات شریفه کوسترر.

« ترجمه » حق تعالى حضرتلرينك عشق هواسنده رقص ايديجيدر . آيك اون بشنده‌كى قرصى كبى نقصانسز اولور . « شرح » مستعد ترقى اولان انسانلرك روحى دنياده صو طوبراق كبى اجزادن مركب اولان ابدانده محبوسدر . موت حقيقى ويا موت اختيارى ايله قيود ابدان وزندان دنيادن خلاص اولنجه كمال مسرت و حظلرندن رقصان وهواى عشق جناب خداده سيران ايله شاكران اولورلر . ارواح عاشقين بى‌عيب ونقصان ، عالم روحانيده مستغرق نور هداى رحمان اولور .

مثنوى

﴿ جسم شان در رقص وجانها خود مپرس ﴾
﴿ وان كه كردد جان ازانها خود مپرس ﴾

« ترجمه » عاشق حقيقيلرك جسمى رقصده اولنجه شاد اولان روحلرينك درجۀ مسرتنى ارتق صورمه ! او ، روحلرك ايتديكى ذوقدن صورمه ! « شرح » عاشق حقيقى اولان ذات قيود متنوعۀ دنيويه‌دن آزاد اولوب جسمى كمال شوق ايله سيران ايدنجه ، يا مظهر تجليات اولان آنك روحى عالم ابدى‌يه انتقالده نه درجه‌لرده تعالى ايده‌جكنى ارباب ايقان وايمان آكلار .

مثنوى

﴿ شير را خركوش در زندان نشاند ﴾
﴿ ننك شيرى كوز خركوشى بماند ﴾

« ترجمه » طاوشان ارسلانى زندانده اوطورتدى . او ارسلانه عيبدر كه برطاوشاندن كرى قالدى‌ده اكا مغلوب اولدى . « شرح » اوظالملركه جسارت وذكاوت صوريه‌سنه استناداً هر كسى تضرير وهر كسى تحقير ايتمكله مفتخر اولورلر . بر

يكرمى طقوزنجى آيت كريمه‌سنه اشارتدركه : ﴿ ذلك مثلهم فى التوراة ومثلهم فى الانجيل كزرع اخرج شطأه فآزره فاستغلظ فاستوى على سوقه يعجب الزراع ليغيظ بهم الكفار وعدالله الذين امنوا وعملوا الصالحات منهم مغفرةً واجراً عظيماً ﴾ معناى شريفى: «آيت كريمه‌نك اوللرنده بيان اولنان كيمسه‌لركه محمد مصطفى عليه افضل التحايا ايله برابر اولوب دينته تابعدرلر . اول مؤمنلرك توراتده وصفى وانجيلده مثللرى واردر ، اول مؤمنلر بر اكين كبيدركه فليزلرينى طيشاری‌يه چيقاروب غايت قوتلى اولدى وكوكلرى اوزرينه طوردى، وبوحال اهل‌زراعتى تعجبه دوشوردى . يعنى اسلاميتده بويله قوتلندى وكار آگاه اولانلرى تعجبه دوشوردى ؛ تا كه مؤمنلرى كورمك حسبيله الله تعالى حضرتلرى كافرلرى طارغينلغه دوشورسون؛ آنلردن ايمان ايدنلر وصالح عمللرده بولنانلر ايچون الله تعالى حضرتلرى مغفرت واجر عظيم وعدبيوردى.» مذكور ايكى بيت‌شريفدن مقصد عالى : فخرعالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلريله دين مبينلرى ابتداى امرده صورتا خفى ايدى ، ظهوره باشلادقده ضعيف كوروندى ؛ بعده چهاريار وسائر اصحاب كزين حضراتى دين مبينى قبوله مائل اولنجه كسب قوت ومكنت وعظمت ايلدى؛ بوقوت‌ومكنتدن آگاه اولانلر تعجب وحيرتده وكفار، كين وغيظده قالديلر .

مثنوى

﴿ جانهاى بسته اندر آب وگل ﴾

﴿ چون رهنداز آب وگلها شاددل ﴾

«ترجمه» صو وبالچيق ايچنده باغلانمش، يعنى كيزلنمش اولان جانلر، قورتولوب مسرور اولدقلرى حالده : [مابعدى آتى‌ده‌كى بيت شريفده‌در.]

مثنوى

﴿ درهواى عشق چون رقصان‌شوند ﴾

﴿ همچو قرص بدر بى نقصان شوند ﴾

وعرفان ایله سینه‌سنی املا وتحصیل کمالات ایله قدرینی اعلا ایدر . ایشته بو بیت شریف کمالاتڭ صورت ظهور ونشو نماسنی بلیغانه تعریف بیورمقده‌در .

مثنوی

﴿ برگها چون شاخ را بشکافتند ﴾

﴿ تا ببالای درخت اشتافتند ﴾

« ترجمه » یاپراقلر، دالی، بوداغی یاردقلری زمان اغاجڭ یوقاریسنه سکردوب کیتدی. « شرح » یاپراق ظهور ایده‌جکی صره‌ده بوداغی براز آچار . بعض یاپراقلر اغاجڭ الڭ یوکسك یرینه قدر چیقار . مستعد ترقی اولان انسانده معناً بالتدریج میدان روحانیتده ظهور ومرور زمان ایله مراتب عالیهٔ روحانیه‌یه صعود وکندینی مسعود ایدر .

مثنوی

﴿ بازبان شطأه شکر خدا ﴾

﴿ می سراید هر برو برگی جدا ﴾

« ترجمه » یاپراق لسان حالیله خدای لم یزل حضرتلرینه شکر ایدر. هرمیوه، هر یاپراق بو شکری بشقه بشقه اجرا ایدر. [بو بیت شریفڭ شرح واکمالی آتیده‌در.]

مثنوی

﴿ که بپرورد اصل مارا ذوالعطا ﴾

﴿ که درخت استغلظ آمد فاستوی ﴾

« ترجمه » [هرمیوه ویاپراق مقام شکرده دیرکه :] عطا واحسان صاحبی اولان جناب حق بزم اصلمزی بسلدیکی ایچون بزم کوکمز صاغلام اغاج اولدی ، کوکی اوستنده قائم اوله‌رق دوزلدی. « شرح » بو ابیات شریفه سورهٔ فتحڭ

مثنوی

دست میزد چون رهید ازدست مرك

سبزور قصان درهوا چون شاخ و برك

«ترجمه» اولومك الندن جانی قورتارمش اولدیغندن طولایی اللرینی بری برینه سوینج ایله اوردی. یشیل دال، یاپراق کبی هواده اوچار، اوینارایدی. «شرح» اغاج دالی، روزکاردن نصل صاللانیر و یاپراق اکلنجه‌لی اوله‌رق هواده نصل اوچار ایسه اجل قضادن قورتولمش اولان کویلوده هوای مسرتدن صاللانیر وسرعتله یوروراپدی. طاوشان، یشیل یاپراغه تشبیه‌ییورلمش، شو وجه ایله هم حیوانك تازه‌لکی، هم ده اوتلاغی اولان چمزاره نسبتی کوسترلمشدر.

مثنوی

شاه و برك ازحبس خاك آزاد شد

سر بر آورد وحریف باد شد

«ترجمه» دال، یاپراق طوپراغك حبسندن قورتولدیغی کبی باشنی یوقاری قالدیروب روزکارك ارقداشی اولدی. «شرح» دال، یاپراق ابتدا تخم حالنده طوپراغه کومولمش، محبوس اولمش ایکن اثر فیض ربانی اوتخمه فیض حیات ویره‌رك یشیللنمکه، فلیزلنمکه باشلار. طوپراقدن فلیز باشی چیقنجه نسیم نوبهارك التفات روح پروری ایله نازنده‌ادا بر پری کبی صالنمغه، یشیللکی ایچنده‌کی اطافتك انوار رنکارنکنی روزکاره، انظاره قارشی صاچمغه باشلامسی قدر نظر بدایع جویانه‌یی اوقشایه‌جق هیچ برمنظره بولنه‌ماز. ایشته انسانلرده خلقتك خزینهٔ غیبنده ایکن برماهیت انسانیه کوسترمز. نه وقت رحم مادره انتقال ایله اوراده ایام معدودهٔ استکمالیه‌سنی اتمام ایدرك وجودی هوایه انتساب پیدا ایده‌جك بر چوجق حالنده دنیایه کلدیکی زمان آثار قدرت الٓهیه هرحالنده نمایان اولور. ابتدا مه امك ایچون برمیل طبیعی کوسترر. صکره تدریجاً بیویه‌رك روزکار محبت

مثنوی

﴿ چونکه خرکوش ازرهای شاد کشت ﴾

﴿ سوی نخجیران دوان شد تا بدشت ﴾

« ترجمه » طاوشان قورتولدیغندن طولایی سوینیدی . حیواناتك یعنی ارقداشلرینك بولندیغی طرفه، تاصحرایه‌قدر قوشاراق کتدی . « شرح » ضعیف اولان کویلو تدابیر عقلیه‌سیله ظالمی بوصویه دوشوروب هلاك وکندیسیله سائر کویلولری تخلیص ایتدیکندن، سوینج ایله مژده ویرمك ایچون ارقداشلری طرفنه قوشمش! بردن بره سوینوب مژده کوتورن انسانك عادتندندرکه یالکز اغزی دکل، بلکه یوزی وکافهٔ حرکاتی، تبشیراتی تعریف ایده جك برحال آله‌رق منزل ـ مقصوده طوغری قوشار . بالعکس مکدر اولان بر بیچاره اطوار محزونانه ایله آغر یورور وحالی بللی اولور .

مثنوی

﴿ شیررا چون دید درچه کشته زار ﴾

﴿ چرخ میزد شادمان تا مرغ زار ﴾

« ترجمه » طاوشان ارسلانی قویواچنده مقهورونالان کوردی، حیواناتك بولندیغی چایره کیدنجه‌یه‌قدر سوینجندن هم یورور، هم چرخ کبی دونه‌رك اوینار ایدی. « شرح » حالا ضعیف اولانلر سعادت وسلامتی خیال کبی صانیرلر؛ بعده مرحمت ـ جناب کبریا ورطهٔ غمدن تخلیص ورها ایدنجه حس ایده جکلری حظ ومسرت قابل تعریف واشارت دکلدر. ضعیف اولان کویلو خصمنی مغلوب وزار کور ـ دیکندن طولایی مستغرق مسار اوله‌رق اهل قرایه مژده یتشدیرمك ایچون قوشار، قوشار ایکن آثار مسرتدن اولمق اوزره اوینار ایدی .

و مخلوقات سائره‌نك احوالنه کوره امر کریم واحسان عظیم ایسه‌ده خالق لم یزل حضرتلرینك حکمت بالغه‌سنه قارشی عاجز و ناچیزدر .

مثنوی

﴿ این طلب درمهم از ایجاد تست ﴾
﴿ رستن از بیداد یارب داد تست ﴾

« ترجمه » بزده بوطلب وسعی سنك ایجادکدر؛ ظالمدن قورتولمق ینه‌سنك مرحمتکدر . « شرح » مناجات ایدن صاحب ایمان ، الله تعالی حضرتلرینه خطاباً کمال ادب وعبودیتله عرض مرام ایدرده دیرکه : الٓهی ! کمال عجزمله سندن تضرع واسترحام ایدر ایسه‌مده تضرع واسترحامله کبروافتخاراتمم، زیرا بونلرده سنکدر .

مثنوی

﴿ بی طلب تواین طلب مان دادهٔ ﴾
﴿ کنج احسان برهمه بکشادهٔ ﴾

« ترجمه » ایسته‌مکسزین بوطلبی سن بزه ویردك! احسان خزینه‌لرینی هپمزك اوزرینه آچدك. « شرح » الله تعالی حضرتلرینك کمال احسان و مرحمتنی تبییناً صاحب مناجات ومطلع حقیقت اولان ذات عرض حاجات ایدر ایکن : بزطلبه غیر مقتدر وازهرجهت عاجز وقاصر ایکن سنك مرحمتك بزی طلب واسترحامه سوق ایدرك مسرور ایدر دیمسی نه‌قدر مؤثر برخشوع عابداندر .

﴿ مژده بردن خرکوش سوی نخجیران که‌شیر درچاه افتاد ﴾

ارسلانك قویویه دوشوب تلف اولدیغندن طاوشانك حیواناته مژده کتیرمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ هم توزن یارب ازان آب طهور ﴾

﴿ تاشود این نار عالم جمله نور ﴾

« ترجمه » یاربی ! او تمیز ، براق صودن ، اوپارلاق نور ایقاندن دائما احسان ایت ! که آتش جهان کاملاً نور عرفان اولسون . « شرح » ای ـ ارحم الراحمین ! هر شیئك ایجاد واصلاحی سنك امر وفرماننه محتاج وتابعدر . بزی احاطه ایتمکده اولان نار ظلمی آب مرحمتکله اطفا و نور یقین و عرفان ایله قلبلریمزی احیا ایت ! قدرت و مرحمت ربانیه‌ك او قدر واسعدر ، که یالکز بر عبد احقری دکل بتون عالمی آن واحدده حیات جاودانی‌یه مظهر ایدرسك !

مثنوی

﴿ آب دریا جمله در فرمان تست ﴾

﴿ آب وآتش ای خداوند آن تست ﴾

« ترجمه » الٰهی ، دکزك صویی کلیاً سنك فرمانکده‌در ! ای ربمز ! صو ، آتش ، هرشی سنکدر . [معناسی آچیقدر .]

مثنوی

﴿ کر تو خواهی آتش آب خوش شود ﴾

﴿ ور نخواهی آب هم آتش شود ﴾

« ترجمه » الٰهی ! اکر سن ایسترایسك آتش ، خوش صو اولور ، واکر ایسترایسه‌ك صو آتش اولور . « شرح » فرمان جناب کردکار ناری نور ونوری نار ایدر . کمال قدرت ربانیه عقلك ادراکی خارجنده‌در . عقل ، انسانلرك خلقتنه

فراست المؤمن فانه ينظر بنورالله ﴾ حديث شريفى اشارت بيورلمشدر. معناسى: « مؤمنك فراست وذكاوتندن احتراز ايديكز، زيرا مؤمن كامل ، الله تعالى حضرتلرينك نوريله نظرايدر. »

مثنوى

﴿ چونكه تو ينظر بنارالله بدى ﴾

﴿ نيكوئى راواندیدى ازبدى ﴾

« ترجمه » سن الله تعالى نك ناريله نظر ايتديكندن ايى بى فنادن فرق ايده‌مدك ! « شرح » نورالله ايله كورن مؤمن حقايق اشيانى وايى‌بى ، فنايى تفريق ايدر . ظالم ايسه بالعكس نورينه نارايله كورور وقهر صمدانى‌يه مظهر اولور. اعماى معنوى نيك‌وبدى فرق‌وتميز ايده‌مز. مثلا چين‌لسانى بيلمديكمز حالده اولسانده‌صونك اسمى‌ندر؟ ديه تخميناً بونى بولمق آرزو ايدوب‌ده صولفظنه تصادف ايتمك اميديله يوزبيك الفاظ وصدا اغزمزدن چيقارسه‌ق چينجه صو لفظنى بولمق وتصادف ايتمك محالدر. ظالمده فكرينه اتباعاً ايشلرده اصابت ايتمكه نه قدر چاليشسه جهل معنويسى هيچ بروقت اصابت ايتديره‌مز . دائما خطا ايدر .

مثنوى

﴿ اندك اندك نوررا برنار زن ﴾

﴿ تاشودنارى تونورى بوالحزن ﴾

« ترجمه » ياواش، ياواش نورى ناره اور! كه سنك نارك نور اولسون ، اى بوالحزن ! يعنى غم صاحبى! « شرح » اخلاق ذميمه‌يه قاپيلان اى مرد خام ! مثال آب حيات اولان نورايمانى وعدالت وانصافى نارظلم وانكار اوزرينه اجرا ايت! كه كنديني آتش قهردن قورتارمش اوله‌سك !

مثنوی

﴿ کرنه کوری این کبودی دان زخویش ﴾
﴿ خویش را بدکو مکو کس زاتو بیش ﴾

« ترجمه » اکر کور دکل ایسك بو عالمده کوردیکك مائی رنکی کندندن بیل! کندینه یارامازدیه سویلن ! بشقه‌سنه یاراماز دیمه! «شرح» برفنا خویلی اکر معناً کور دکل ایسه خلقده ظن ایتدیکی بولسزلغی کندندن بیلیر . خلقی تکدیر وتعییب ایده‌جکنه کندی کندینی تجهیل وتعییب ایدر؛ حدیث شریفده ﴿ طوبی لمن شغله عیبه عن عیوب الناس ﴾ بیورلمشدر. یعنی « نه کوزل اولدی اول آدم ایچونکه کندی عیب ونقصانی کندینی اشغال ایتدی . خلقك عیب ونواقصنی ارایوب کورمدی. » کیمکه خلقك عیوبنی کورمز، ویا کوررده ستره چالیشیر ایسه خلق‌ده آنك عیوبنی کورمز وکورسه ستر ایدر. خلقك عیوبنی آرایان وخلقه تعریض ایدن انسان، عالم معقولاتده اومجنونه مشابهدرکه: کندی فرد ایکن بیکلرجه انسانلر اوزرینه هجوم ایدر وبوهجوم حسبیله هرکسك مهاجمات ومزاحمه کندینی هدف وسوء حرکتیله هلاك وتلف ایدر .

مثنوی

﴿ مؤمن ار ینظر بنورالله نبود ﴾
﴿ غیب مؤمن را برهنه چون نمود ﴾

« ترجمه » مؤمن اکر الله تعالی‌نك نوریله نظر ایتمامش اولیدی، احوال غیبیه آچیق اوله‌رق مؤمنه نصل کورونور ایدی ؟ « شرح » مؤمنك بعض احوال غیبیه‌یی کورمسی روحانیدر . بو رؤیته لسان عمومیده کرامت تعبیر اولنور . کرامتك وجودنده شبهه ایتمك انکار عظیم اولدقدن بشقه ترك حکمت دیمکدر. انسان کامل ایچون بالضروره عقلك خارجنده برتجلی مقتضیدر. فراست دینلن نعمت عظما ایله بك چوق احوال خفیه رونما اولور. بیت شریفده ﴿ اتقوا

التجا ایدر . نامده کوردیکك چیرکینلك احوالکك عکسیدر ؛ یالکز صاحب ـ عدالت حقیقتی وجهایله کورور. اویله عادلکه قلبی اغراض نفسانیه‌دن خالی ونور ـ حق ایله منور وماليدر .

مثنوی

﴿ مؤمنان آینهٔ یك دیکرند ﴾
﴿ این خبرمی از پیمبر آورند ﴾

« ترجمه » مؤمنلر بری برینك آینه‌سیدر . بوخبری پیغمبر علیه السلام افندمز حضرتلرندن کتیرمشلردر. [مصراع ثانینك عباره‌سی ، می آورند از پیمبر تقدیرنده‌در.] « شرح » حدیث شریف : ﴿المؤمن مرآت المؤمن﴾ « مؤمن مؤمنك آینه‌سیدر .» مؤمن اولانلری حسن نظرله کورنلرك کندیلری کامل وعادل، بالعکس غضب وحقارتله نظر ایدنلر ظالم وغافلدر. چوق آدملر فلان یرك اهالیسی مزور ومضر دیرلر. خطا ایدرلر . حقیقتده مزور دیدکلری اهالی ایچنده هر یرده اولدیغی بعض فنا آدملرك بولنمسی محتمل ایسه‌ده قسم اعظمی اییدر . بومقوله خطا کویان کندی سوء اداره‌لرینی کلیاً نسیان وخلقه افترا وبهتان ایدر .

مثنوی

﴿ پیش چشمت داشتی شیشهٔ کبود ﴾
﴿ زان سبب عالم کبودت می‌نمود ﴾

« ترجمه » سن کوزینك اوکنده مائی رنکلی شیشه طوتدك! بالطبع عالم سکا مائی کوروندی.« شرح » برکیمسه مائی، کوك رنکنده‌برجامی، برشیشه‌یی کوزی اوکنه قورایسه نظرنده بالطبع کافهٔ اشیا مائی کورونور . حقیقتده اشیانك رنکی بشقه‌در. کذلك بداخلاق اولان کیمسه، معناً اخلاق ذمیمه‌سندن معمول بر پرده‌یی قاب کوزینه وضع ایتمش ، بالضروره نظروفکرنده هرشی چیرکین کورونمش اولور.

کورینی دیکر ارسلان کندی نقشندن، عکسندن عبارت ایدی. « شرح » ظالمده قعر فلاکته دوشدیکی زمان اکلارکه ظلم وغضبی سببیله بنی بشرده کوریبورم ظن ایتدیکی فنالقلر کندی احوال ناهمواری ایدی. عاقل اولمیانلر ایچون هر حقیقت انجام کار رونما و آشکار اولور، یالکز عاقل وکامل اولان مردان هرکاری ابتدادن اذعان ایدر.

مثنوی

﴿ هرکه دندان ضعیفی میکند ﴾

﴿ کار آن شیر غلط بین میکند ﴾

« ترجمه » هرهانکی ظالم که برضعیفك دیشنی قوپارر؛ حقیقتده او غلط، یاکلش کورن ارسلانك ایشنی ایشلر. « شرح » هرکیم ضعیف اولانلرك اسباب تعیش و راحتنی سلب ورفع و ناموسنی شکست ایدر؛ مثال کتیریلن ارسلان کبی کندی کندینه هجوم وشخصنی مذموم ایدر. ظالم کندی شخصنه فنالغك درجاتنی اکلامق ایستر ایسه خلقه ایتدیکی فنالقلری دوشونملیدر. ظلم ایتدکجه اوزرینه اسباب عذاب واضطرابی دعوت ونهایت چاه بلایه دوشوب اسیر وپریشان ایدر.

مثنوی

﴿ ای بدیده خال بدبرروی عم ﴾

﴿ عکس خال تست آن ازعم مرم ﴾

« ترجمه » ای عمیسی یوزنده چیرکین بن [خال] اولان کیمسه: اوسنك خالکك عکسیدر؛ عموجه کدن اورکمه! نفرت ایتمه! « شرح » کافهٔ انسان اولاد آدمندر. حقیقتده بری برینه اقربادر. بناءعلیه انسانه عموجه تعبیری سزادر. جمعیت بشریه بر آیینهٔ معنوی اولدیغندن سائر انسانده کوردیکك احوالدن غضب ایتمه! حقارتله یوزچویرمه! بیانی کوردیکك آدم، ظلم دیده اولنجه مرحمت ربانیه یه

مثنوى

﴿ حمله بر خود ميكنى اى ساده مرد ﴾

﴿ همچو آن شيرى كه برخود حمله كرد ﴾

« ترجمه » اى ساده دل ، احمق آدم ! كندى اوزرينه حمله ايدرسك ! قويوده‌كى صوده كولكه‌سنى كوروب كندينه هجوم وحمله‌ايدن ارسلان كبى ! « شرح » اى ظالم ! شوكا بوكا ضرر ويرمكى اعتياد واكثر احوالده غضب وعناد ايدرسك! خلقه ايتديكك زحمت قات قات سكا رجعت وعودت ايده جكندن صوده كندى عكسنه هجوم ايدن ارسلان كبى كنديته حمله ايدرك مغموم ومشئوم اولورسك !

مثنوى

﴿ چون بقعر خوى خود اندر رسى ﴾

﴿ پس بدانى كز تو بود آن ناكسى ﴾

« ترجمه » كندى خوينك دينه ايريشديكك ، يعنى فنا خوينى آكلاديغك وقت بيليرسك كه او ناكسلك ، فنالق سندن ايدى . « شرح » اخلاق ذميمه اصحابى كتدكجه فنالغى آرتيرر . ظالم بر وقت اكلايه‌جق كه سائر انسانلرده ظن ايتديكى دنائت ناكسانه كندى صفتى ايدى .

مثنوى

﴿ شيررا در قعر پيدا شدكه بود ﴾

﴿ نقش اوانكس دكركس مى نمود ﴾

« ترجمه » ارسلان قويويه دوشونجه قويو دينده كنديته ظاهر اولديكه :

مثنوی

﴿ آن تویی وآن زخم برخودمی زنی ﴾

﴿ برخود اندم تار لعنت می تنی ﴾

«ترجمه» سن‌که اوظلمی ایدرسك. او، یاره‌یی کندی وجودینه آچارسك! کندی جسمنه لعنت ایپلکندن قماش طوقورسك! «شرح» مستحق جزا اولانلرك نوع جزاری احکام شرعیه وقوانین وصرعیه ایله تعیین‌ایدلمشدر. انك خارجنده بر آدمه جزا، نه صورتله اولور ایسه اولسون جور واذا ایتمك عین‌ظلم وخطادر. ظالم ایسه بو حقیقتدن غافل و کندی حرص وعناد وخیالی اوزرینه فاعل وعامل اولور. رنج واذاسی کندینه رجوع ایدر. مظلومدن برقاچ قات‌زیاده گرفتار عذاب وجفا اوله‌جغنی دوشونمز. حقیقت‌بین‌اولسه ظلمی بشقه‌سنه ایتدیکی آنده کندی فریاد واجتناب ایدر.

مثنوی

﴿ در خود آن بدرا نمی بینی عیان ﴾

﴿ ورنه دشمن بودیٔ خودرا بجان ﴾

«ترجمه» کندنده او، فنا خویی آچیق کوره‌مزسك! کورمش اولسك کندینه جانك ایله دشمن اولوردك! «شرح» برکیمسه‌یی دشمن اتخاذ ایتمك، اندن ظهور ایتمش ویا ایده‌جك فنالغك فکر و ملاحظه سندن نشأت ایدر. ظالم سائر انسانلره ایتدیکی فنالقدن بشقه ظلمی بیله حقیقتده کندینه ایدر. انسان نفسنك سیئاتنه واقف وفنا خویی عارف اولسه اك بیوك دشمن کندنده اولدیغنی آکلار ده اخلاقنی تبدیل ایله عدالت ایتمکه چالیشیر، اما بو حقائقی کورمك ایچون بصر بصیرت ایستر!

« ترجمه » ارسلان كندی وجودینك عكسنی كندینه دشمن كوردی ؛ شبهه‌سز كندی‌اوزرینه قلیج چكدی . « شرح » بو بیت شریفك‌ده ناطق‌اولدیغی حكمت‌عمیقه شایان‌ملاحظه‌در . ذاتاً حقسزاولان ظالم اكثرانسانلری كندینه‌دشمن صانه‌رق هجوم ایدر ، حال‌بوكه اضرار واهلاك ایدن غدار ، حقیقتده كندینی محو وتارمار ایدر . بوحقیقتی تفریق ایتمكه نور ایمان وایقان لازمدر . ظالم‌ایسه انلردن محروم و دارینده مشئومدر ، جمعیت بشریه آینه كبیدر . ظالمك كوزینه دشمن كورونن بیچاركان دشمن دكل بلكه كندی سیئاتنك عكس تأثیرینی كوسترن فنا نظری كندینه دشمندر . بعض مجنونلره دقت اولنسون ! هركسه وبلكه جماداته بیله هجوم ایدر ؛ زیرا جنتلری هركس وهرشیئی دشمن كوستره‌رك شخصلرینی متأذی ایدر .

مثنوی

﴿ ای بسا ظلمی كه بینی در كسان ﴾

﴿ خوی توباشد درایشان ای فلان ﴾

« ترجمه » ای آدم ! چوق ظالمی‌كه ، بشقه كیمسه‌لرده كورروسك ! انلرده كوردیكك ظلم سنك خویكدر . « شرح » اخلاق ذمیمه اصحابی خلقی كندی اخلاقنده كورور . اوظن‌سقیم ومسلك غیرمستقیم اوزرینه معامله‌یه قیام ، هركسی رنجیده وكندیلرینی‌ده ناكام ایدر ؛ یالكز عادل اولان ذات نور عدل ایله انسانی وهرشیئی كاهو حقه كورمكه مائل اولور .

مثنوی

﴿ اندر ایشان تافته هستیء تو ﴾

﴿ ازنفاق وظلم وبدمستیء تو ﴾

« ترجمه » سنك وارلغك انلرده عكس‌ایدوب پارلامشدر ؛ بوده سنك ظلم و نفاق وبد مستلكندندر . [مستغنیء شرحدر .]

فریاد ایدنجه جناب ارحم‌الراحمینك سیاه پرا کنتاهندن اولان سا کنان عالم علیانك رأفت ومرحمتی غلیان ایدر وامداد نجات نژادلری ایریشیر .

مثنوی

﴿ کر بدندانش کزی پرخون کنی ﴾
﴿ درد دندانت بکیرد چون کنی ﴾

« ترجمه » برضعیفی دیشك ایله ایصیروب پرخون ایدرسك! اما سنی دیش آغریسی طوتجه نه‌یاپارسك؟ « شرح » برضعیفه ظلم ایدر ایسه‌ك قهار مطلق حضرتلری روا کوردیکك جفایه مناسبتی اولان اذا ایله سنی راحت براقیه‌جق صورتده متأذی ایتدیکی وقت نصل تحمل ایده‌بیلیرسك؟ ضعیفی ایصیره‌نك دیش اغریسنه کرفتار اولمسی « الجزاء من جنس العمل » حکمتنه مبنی‌در .

مثنوی

﴿ شیر خودرا دید درچه زغلو ﴾
﴿ خویش‌را نشناخت آن دم از عدو ﴾

« ترجمه » ارسلان قویوده کندینك عکسنی کوردی وغلو وهجومندن او آنده کندینی دشمندن تمییز ایده‌مدی . « شرح » حدت وشدته کرفتار اولانك کوزینه برغشاوهٔ ظلمت افزا طاری ، ذهنی حقی تفریقدن عاری اولور.

مثنوی

﴿ عکس خودرا اوعدوی خویش دید ﴾
﴿ لاجرم برخویش شمشیر کشید ﴾

مسکون اولان بت پرستان وحدانیته مخالف ایدی . بت پرستلر صورتا قوی وکثیر ایدیسه‌لرده نصرت ربانیه ظهور ایدنجه مغلوب ومعیوب ودین مبین احمدی یی قبول ایدنلر مقبول ومرغوب اولدیلر .

مثنوی

﴿ کر تو پیلی خصم تو از تو رمید ﴾
﴿ نك جزاء طیر ابابیلت رسید ﴾

« ترجمه » اکر صورتا سن فیل کبی اولسك و خصمك سندن اورکوب قاچسه بیله ؛ ایشته سکا جزاء ابابیل قوشی یتیشیر . « شرح » ابرهه کعبهٔ شریفی هدم وتخریب ایتمکی عزم وتصور ایدوب مملکتندن فیللر وعسکرلر ایله کعبهٔ شریفه‌نك یقینلرینه کلدکده الله تعالی حضرتلرینك فرمانیله قوشلر ابرهه‌نك عسکرینی خراب وتدابیرینی محو وبرباد ایتدیلر. بوکا دائر اولان سورة الفیل بویله‌در : ﴿ الم تر کیف فعل ربك باصحاب الفیل ﴾ « کورمدکمی سنك ربك اصحاب فیله نصل معامله ایتدی ؟ » ﴿ الم یجعل کیدهم فی تضلیل ﴾ « کوتواولان حیله‌لرینی باطل وفائده‌سز ایتمدیمی؟ » ﴿ وارسل علیهم طیراً ابابیل ﴾ « وانلرك اوزرینه بلوك بلوك قوشلری کوندرمدیمی؟» ﴿ ترمیهم بحجارة من سجیل ﴾ « او قوشلر اصحاب فیل اوزرینه بالچیقدن یاپلمش اولان طاشلر آتار ایدی. » ﴿ فجعلهم کعصف مأکول ﴾ « وحیوانك ییوب چکنه‌دیکی صمان کبی پارچه پارچه وبرباد ایتدی . »

مثنوی

﴿ کر ضعیفی درزمین خواهد امان ﴾
﴿ غلغل افتد در سپاه آسمان ﴾

« ترجمه » اکر برضعیف یر یوزنده امان ایسترایسه ، آسمانك عسکرینه غلغله دوشر . « شرح » انسان کرفتار ظلم اولوب ، امان یاربی! دیه قلباً ولساناً

« ترجمه » ایپك قوردی كبی كندی اطرافنده طولاشـمه ! كندك ایچون قویو قازییورسك ! اندازه ایله ، اولچوایله یاپ ! « شرح » ایپك بوجكی كندینه معلوم ومفید اولمیان برمقصد مبهم اوزرینه كندی اطرافنده طولانیر . عاقبت هلاك اولور . ظالم‌ده برخیال، مبهم برلذت استحصالی ایچون بردائره اطرافنده طولانیر ، محووتباه اولور . ای ظالم! ای احمق! مادام كه مقتضای طینت ناپاكك ظلمه منهمكدر، باری اوضاع واطواریكی تعدیل ایله مضرتده مبذر اولمه ! فنالغكی تحدید ایت ! كه كندی فعل وعملكله اكتساب ایتدیككك عذاب سنی مؤبداً هلاك وبی تاب ایتمسون. خاطره كله بیلیركه : مثال كتیریلان ایپك قوردینك هلاك كندن صكره فائده وایپك حاصل اولور . معلومكه مثال عین دكلدر . ظلمه‌نك هلاككندن صكره عاقللره بر متاع عبرت، شناعتدن فكرمجانبت حاصل اولور.

مثنوی

﴿ هرضعیفا راتو بی خصمی مدان ﴾

﴿ از نبی ذا جاء نصرالله بخوان ﴾

« ترجمه » ای ظالم ! ضعیف اولانلری سن خصمسز ، معینسز صانمه ! قرآن عظیم الشانده (اذاجاء نصرالله) سوره‌سنی اوقو! « شرح » مظلوملرك صاحب وناصری، ظالملرك هالك وقاهری جناب قهار ذی قدرتدر. بوحقیقتی اثبات ایدر بردلیل قطعی ایستر ایسك سورهٔ نصری قرائت ومعنای حكمت نماسنه نصب دقت ایت ! ایشته بوسورهٔ كریمه : ﴿ اذاجاء نصرالله والفتح ﴾ « او وقتكه الله تعالی‌نك نصرت ویاردیمی كلیر . وفتحی ظهور ایدر . » ﴿ ورأیت الناس یدخلون فی دین الله افواجاً ﴾ « وانسانلری كورورسككه الله تعالی‌نك دیننه (اسلامیته) فوج فوج كیررلر . » ﴿ فسبح بحمد ربك واستغفره انه كان تواباً ﴾ « آنك اوزرینه كندی ربكی پاكلكله مدح وثنا وذكر والله تعالی‌دن مغفرت طلب ایت ؛ البته الله تعالی حضرتلری تواب ورحیمدر . » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری حین ظهور پرنور رسالت پناهیلرنده صورتا فردوضعیف، ومكهٔ مكرمه واطرافده

مثنوى

﴿ هر كه ظالم ترچهش باهول تر ﴾

﴿ عدل فرمودست بد تردا بتر ﴾

« ترجمه » هر كيم كه دها زياده ظالمدر ، انك قويوسى دها قورقونجدر . عدل الٓهى بدتره بتر بيورمشدر . « شرح » ظالم ايچون عذاب مادى ومعنوى مقررو بديهى اولوب درجات عذاب وجزا ايسه ظالمك ظالميله متناسبدر. ظالمره مخصوص اولان جفا وعذابك قليلى بيله تحمل گداز اولديغندن عاقل اولان انسان هرنوع ظلمدن احتراز وكنديني ميدان دادوعدالده سرفراز ايتمليدر. ظلمى چوق اولانلرك عذابىده چوق فنا اولمسى فرمان ومقتضاى عدل يزداندر. نتكم قرآن عظيم الشانده سورهٔ شورانك قرقنجى آيت كريمه سنده: ﴿ وجزاء سيئة سيئة مثلها ﴾ بيورلمشدر . معناى شريفى : « ظلمك جزاسى اوظلمك مثلى قدر عقوبتدر . » بعض نسخه لرده بوبيت شريفك مصراع ثانيسى: « عدل فرمودست سلطان بشر» ديه يازيليدر . يعنى سلطان بشر اولان فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى هرشيده عدل بيورمشدر. حديث شريفده : ﴿عدل ساعة خيرمن عبادة ستين سنة﴾ بيورلمشدركه برساعت عدالت التمش سنه لك عبادتدن دها خيرليدر ديمكدر.

مثنوى

﴿ اى كه تو ازجاه ظلمى ميكنى ﴾

﴿ از براى خويش چاهى ميكنى ﴾

« ترجمه » اى سن كه : مأموريت ومنصبدن طولايى ظلم ايدرسك ! كندك ايچون برقويو يابارسك ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوى

﴿ گردخود چون كرم پيله برمتن ﴾

﴿ بهر خود چه ميكنى اندازه كن ﴾

مثنوی

﴿ چونکه خصم خویش را درآب دید ﴾
﴿ مرورا بکذاشت و اندرچه جهید ﴾

« ترجمه » ارسلان کندی دشمنی صوایچنده کورونجه یانندهکی طاوشاندن واز کچوب قویونك ایچنه صیچرادی . « شرح » ظالم دشمن رقیبنی بولمش ظن ایدرك کویا اوستنه هجوم ایدییورکبی کندینی بلا کردابنه صالمش !

مثنوی

﴿ در فتاد اندر چهی کو کنده بود ﴾
﴿ زانکه ظلمش در سرش آینده بود ﴾

« ترجمه » برقویویه دوشدیکه : حقیقتده کندی قازمش ایدی ؛ زیرا ظلمی باشنه کتیریجی اولدی . « شرح » ظالم دوشدیکی یوصویی مادةً کندی ترتیب ایتمامش ! اما حقیقتده ظلمی حسبیله کندی ترتیب ایتمش صاییلیر .

مثنوی

﴿ چاه مظلم کشت ظلم ظالمان ﴾
﴿ اینچنین کفتند جمله عالمان ﴾

« ترجمه » ظالملرك ظلمی ، قارانلق قویودر ، عالملرك جمله سی بو حقیقتی بو یله دیدیلر . « شرح » بومحلده قارانلق قویودن مقصد ، زندان وبلای مادی ، یاخود اضطراب قلبی ونارمعنوی دیمکدر . ظالملرقدر بدبخت ومکدر ، نوع بشر ایچنده انسان بولنمق کوجدر . ظلمك برذرهسی بیله داعیٔ الم وموجب غمدر . ظلمك مختصر وفقط معنیدار تعریفی ، برشیٔ ایجابی خارجنده وضع واستعمال ایتمکدر .

« ترجمه » ارسلان طاوشانی کوکسنه طوغری چکدی. طاوشان ارسلانك حفظ وپناهنده قویویه قدر قوشدی. « شرح » ظالمی قاندیردیغنی اکلا دیغندن بوظالمی خدعه ایله ایستدیکی یره قدر چکمش، صورتا استعمال سرعت ایتمکه وخفیاً قلبی راحت اولمغه باشلامش! چوق آدملر واردرکه: بعض کویلو فقرایی عقل وهنردن تهی وقابلرینی حسیات عمیقه‌دن محروم وخالی ظن ایدرلر. حقیقتده بلها وصورتا عقلا اولانلر چوق دفعه اوعجزه‌نك دسیسه‌لرندن مغبون وسرنکون اولور .

مثنوی

﴿ چونکه درچاه بنکریدند اندر آب ﴾

﴿ اندر آب از شیر واودر تافت تاب ﴾

« ترجمه » چونکه ارسلان ایله طاوشان قویوده‌کی صو ایچنه باقدیلر. صو ایچنده ارسلان وطاوشاندن انعکاس وحرکت ظاهر اولدی . « شرح » براق وراکد اولان صو ایچنه نظر ایدلسه ناظرك صورتی انعکاساً کوریلور. کویلو ارسلانه تشبیه اولنان ظالمی بر موقعه کوتورمشکه مبحوث عنه ایکی کشی‌یی کوروب حدتی آرتمش، رقیب صاندیغی آدم اوزرینه هجومه حاضرلنمشدر .

مثنوی

﴿ شیر عکس خویش دید از آب تفت ﴾

﴿ شکل شیری دربرش خرکزش زفت ﴾

« ترجمه » ارسلان کندینك عکسی صودن پارلادیغنی کوردی. برارسلانك شکلنی، اوارسلانك یاننده سمیز بر طاوشانی کوردی . « شرح » خدعه ایله شقی قیافتنه وضع اولنان آدمی وکویلویی ظالم کورونجه هجوم ایله کندینی هلاك ایتمشدر .

کندینه چکوب یاننده حفظ ایدر ایسـك قویونك ایچنه باقه بیلیرم ! « شرح » طاوشان ایسترکه ارسلان ایله برابر قویویه باقسـون ! صوده انعکاس وجوددن بالطبع هم برارسلان، هم برطاوشاون کوروئمش اولسون، انك اوزرینه ارسلانك غضب وحرصی یکیدن غلیانه کلوب هجوم ایله کندینی قویویه آتوب هلاك اولسون! یعنی کویلو ظالمی برموقعه کوتورمك ایستەمشکه خدعه ایله سنی وکویلو قیافتنه وضع اولنان ایکی آدمی کورسونده حرص و غضبیله هجوم ایدوب پوصویه دوشسون !

مثنوی

﴿ تاببشت تومن ای کان کرم ﴾

﴿ چشم بکشایم بچه در بنکرم ﴾

« ترجمه » ای کرم معدنی! سنك یاردیمکله کوز آچوب قویونك ایچنه باقەیم !

« شرح » کویلو ظالمی ایستدیکی محله جلب ایتمك ایچون کندی خوف وضعفنی و ظالمك اقتدار وهیبتنی اغفالاً ومداهنةً اعظام و بوتدبیر ایله استحصال مرام ایتمش ! هر بر مدح وثنا مطلق مداهنه وریا دکلدر ؛ اما مداهنه‌یی حقیقی اولان مدح وثنادن تفریق ایتمکه فراست عظما ، جیادت ذهن وفرط ذکا ایستر ؛ حال بوکه ذهن ظالم ، چاه مظالمدر .

﴿ نظر کردن شیر درچاه ودیدن عکس خودرا وان خرکوش را ﴾

ارسلانك قویویه باقیشنه و کندینك ، یاننده طوتدیغی طاوشانك عکسنی قویونك صوینده کوردیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ چونکه شیر اندر بر خویشش کشید ﴾

﴿ در پناه شیر تا چه می دوید ﴾

مثنوی

﴿ ظلمت چاه به که ظلمتهای خلق ﴾
﴿ سر نبرد آنکس که کیرد پای خلق ﴾

«ترجمه» قویونك قارانلغی خلقك ظلمتلرندن دها ایيدر. اوکیمسه که خلقك اياغنی طوتار. باشنی قورتارهماز. «شرح» عزلتی اختيار ایتمك برنوع ظلمتدر. اما خلقك بعض دفعه ظلمت افکاری اوقدر شدیداولورکه اختیارعزلت نسبةً سعادتدر. خلقك دائما اياغنه دوشمك وشوکا بوکا مداهنه ایله اياقلرینه صارلمق بالطبع تنزل وتذللدر. بوکا کرفتار اولانلر ایچون باش قالدرمق و مقتضی احوال وحرکا تده بولنمق امر مشکلدر.

مثنوی

﴿ کفت پیش آز خمم اورا قاهراست ﴾
﴿ تو ببین کان شیر درچه حاضراست ﴾

« ترجمه » [ارسلان طاوشانه] دیدی : ایلری کل ! بنم زخم وضربم اونی قهرایدیجیدر. سن باق! او ارسلان قویوده حاضرمیدر؟ « شرح » ظالم موهوم دشمنك بولندیغی موقعدن خبردار اولمش ایسه‌ده اوصره‌ده دشمنی اوراده حاضر اولوب اولمدیغنی اکلامق ایچون کویلوبی قلاوزلغده استعمال واندن صکره هجوم ایتمکه حصر آمال، اوصره‌ده ده کبری ترك ایتمیوب متکبرانه ایراد مقال ایتمش!

مثنوی

﴿ کفت من سوزیده‌ام زان آتشی ﴾
﴿ تو مکر اندر بر خویشم کشی ﴾

«ترجمه » [طاوشان ارسلانه] سویلدی: بن او آتشدن یاندم. مکر سن، بنی

اولان آدم مادیانه دائر اولان سوزلری سور . پك چوق مادیون حکمته قارشی کندیلرینی زبون کوردکلرندن عجزلرندن اصحاب حکمتی استهزایه باشلر. کویا یالکز کندیلری ایش آدمی اولدقلری صورمتنوعه ایله بیان واشاعه ایدر . اصحاب حکمتدن فعال برآدم اولنجه انك برآیده کوره بیله جکی اموری، حکمتدن عاری اولان دیکر برفعال مدت عمرنده کوره میه جکی تاریخ شناسان نزدنده وارسته قیل وقالدر . نتکم حکم ومعقولاتده سرفراز اولان اقوام مدنیه دن ، مثلا بش بیك عسکر قرق اللی بیك وحشی قارشیسنده بولنسه وحشیلر مغلوب ومدنی اولانلر ظفریاب اولور. الحاصل غافل اولانلر روح وبدندن مرکب اولدقلرینی بیلدکلرندن هم امور روحانیه، هم مشاغل جسمانیه ودنیویه ایله مشغول اولور .

مثنوی

﴿ کفت آن شیر اندرین چه ساکنست ﴾

﴿ اندرین قلعه ز آفات ایمنست ﴾

« ترجمه » طاوشان دیدی: دیکر ارسلان بوقلعه ده، بوقویو ایچنده ساکن وآفات وبلیه دن امیندر . « شرح » کویلو بوصوبی ظالمه کوسترمش ، دشمنك آفاتدن مصون اولدیغنی بیان ایتمشدر . عزلته دائر آتیده ایکی بیت شریف بر عارف طرفندن ایراد وتعریف بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ قعر چاه بکزید هرکو عاقلست ﴾

﴿ زانکه درخلوت صفاهای دلست ﴾

« ترجمه » هرکیم عاقلدر. قویونك دیبی اختیارایدر. زیرا خلوتده کوکل صفالری واردر. « شرح » طبعی غیر موافق اولانلرله کثرت الفت عاقبت باعث مضرت واذیت ، بعض دفعه موجب ذلت وخجلت اولور ناموافقلرله اختلاط ایتمکدن ایسه اختیار عزلت قات قات باعث سلامت وراحتدر .

« ترجمه » جهان صاحب درد وزندان کبی قارانلق، خسته‌ده فانی اولورسه تعجب اولنورمی؟ « شرح » کلیات ومعظمات کرفتار رنج وممات اولدیغنی وارسته‌ء اثبات ایکن بدناً اك ضعیف اولان انسان تارك حیات وجهان اولسه داعیء تعجب دکلدر. بلکه برامر طبیعیدر. عاقل اولان ذات کندینی فانی بیلوب تکبر وعظمتدن وازکچملی! الله تعالی حضرتلرینك ارادات ربانیه‌سنه اطاعت کامله کوستروب کمال ادب وعبودیتله اجرای وظیفه‌یه مواظبت ایتملیدر.

﴿ پرسیدن شیراز سبب پای واپس کشیدن خرکوش ﴾

طاوشانك ایاغنی کری چکمسنك سببنی ارسلانك صورمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ خواند برشیر او ازین رو پندها ﴾
﴿ کفت من پس مانده‌ام زین بندها ﴾

« ترجمه » طاوشان بویوزدن ارسلانه نصیحتلر اوقودی ، دیدی : بند وقیددن ناشی کری قالدم . [وارسته‌ء شرحدر .]

مثنوی

﴿ شـیر کفتش تو زاسباب مرض ﴾
﴿ این سبب کو خاص کانیستم غرض ﴾

« ترجمه » ارسلان طاوشانه دیدی : سن اسباب تأخر ومرضدن برسبب سویله ! بنم مقصد وغرضم انی ایشتمکدر . « شرح » مظالم و مادیات ایله مشغول

مثنوی

﴿ زندکانی آشتیٔ ضد هاست ﴾

﴿ مرك ان کاندرمیان شان جنك خاست ﴾

« ترجمه » حیات اضدادك باریشمه‌سندندر ، اضدادك بیننده جنك ونزاع اولدیغی وقت اولوم بیل ! « شرح » انسان مواد متنوعه‌نك امتزاجندن دنیاده روح حیوانیله حیات یاب اولور ، اما حرارتی نقصان و برودتی مزداد ، بالعکس حرارتی کثیر و برودتی قلیل ، یعنی بدن انسانه مقتضی اولان مقدارك خارجنده برحال ظاهر اولور ایسه صحت وزندکانی زائل ، بدن کرفتار امراض ایله حیات جسمانیه‌دن منفصل اولور .

مثنوی

﴿ لطف حق این شیررا و کوررا ﴾

﴿ الف دادست این دوضد دوررا ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك لطفی بوارسلان ایله حیوانك سوریسنه ، [کور ، حیوانات سوریسی ویبانی اشك دیمکدر .] یعنی بری برینه اوزاق وضد اولان ایکی شیئه آلیشوق خاصه‌سنی ویرمشدر . « شرح » بری برینه ضد اولان عناصره بدن انسانده امتزاج ویرمسی الله تعالی حضرتلرینك آثار الطاف ربانیه‌سندن ، قدرت الهیه‌سندندر : یوقسه اضدادك جمعی امر محال واویله برامید نابجادر .

مثنوی

﴿ چون جهان رنجور و زندانی بود ﴾

﴿ چه عجب رنجورا کر فانی بود ﴾

« ترجمه » كلياتده رنج ودرد اولدقجه انلرك جزئى نصل اولور ده صارى يوزلو ، مريض اولماز ؟ « شرح » كليات مظهر فنا و كرفتار تغيرات اولديغى حالده او كلياتك جزئى بولنان انسان دنياده نصل باقى اوله بيلير ؟ انسان سعادت وابديت ايسترايسه: ﴿ ولا تدع مع الله الهاً آخر لااله الاهو كل شئ هالك الاوجهه له الحكم واليه ترجعون ﴾ آيت كريمه سنك سرينه مظهر اولمغه چاليشملى وعبادات واجرا آت حسنه ايله بكام اولمليدر .

مثنوى

﴿ خاصهٔ جزوى كوز اضدا دست جمع ﴾
﴿ زآب وخاك وآتش و بادست جمع ﴾

« ترجمه » خصوصاً اويله برجزءكه: ضدلردن، يعنى صو، طوپراق، آتش، روزكاردن جمع اولمش ، تركب ايتمشدر . « شرح » روح مستثنا اولمق اوزره عناصر متغيره دن تركب ايدن جسم بشر نصل فنا بولماز ؟ معرف امراض اولان كتب طبيه يه مراجعت اولنسه انسانك مستعد اولديغى امراضك كثرتى حيرت افزا اولور .

مثنوى

﴿ اين عجب نبود كه ميش از كرك جست ﴾
﴿ اين عجب كين ميش دل دركرك بست ﴾

« ترجمه » قيون قورددن صيچرايوب قاچمسنه تعجب اولنماز . عجب بودركه قيون قورده كوكل باغلار ! « شرح » انسان خسته لنسه، يا ترك حيات ايتسه شايان تعجب دكلدر ؛ زيرا برى بريله ضد اولان كيفيات ومواددن عبارت اولان بربدن كرفتار امراض ووهن اولمسى امر مبرهندر . عجيب بودركه بدنده حرارت ، ماء ، هوا وار ايكن بو اضدادك كسب انسيت ايتمسى وانسانك نائل صحت اولمسيدر !

ایچنده‌کی اولادینك حالی کیدر. « شرح » زمین ودریا نجهٔ قضـادن مضطرب وفنا نمادر چرخ دنیلن اجرام واجسام ساکن اولمیوب ایچنده بولنان مخلوقاتکبی هر آن بی ثبات اولور . انسان وســائر حیوانات اســباب متنوعه دن طولایی دور دائمله اجرای حرکات ایدر ایکن ذاتاً دوّار اولان بویله بر دنیاده بر حالده وسـعادت وراحتده بولنمق ارزوسی ، ارزوی خام وفکر نافرجامدر .

مثنوی

﴿ که حضیض وکه میانه گاه اوج ﴾

﴿ اندران از سعد ونحسی فوج فوج ﴾

« ترجمه » بعض غایت اشاغی ، بعض وسط ، بعض غایت یوکسك بولنوب ، چرخده فوج فوج سعادت ونحوست واردر . [اوج ، حضیض تعبیرلری علم هیئت اصطلاحندن اولوب برکره‌نك منظرهٔ شمسه قارشی محرکنده آلدیغی وضعیته کوره ویریلن اسم اعتباریدر .]

مثنوی

﴿ از خودای جزو زکلها مختلط ﴾

﴿ فهم می کن حالت هر منبسط ﴾

« ترجمه » ای کلّلردن مختلط ومرکب اولان جزء ! هر غیر مرکب ومنبسط اولان کلّك حالنی کندندن قیاس ایت ! « شرح » ای انسان ! سن کلیاتدن مرکبسك ! تغیراتی کندنده کوروبجه‌سنی ترکیب ایدن کلیاتده تابع تغیرات اولدیغنی اکلایه بیلیرسك ! تغیرات پذیر اولمامش اولسه سنده انتظام وبقا رونما اولورایدی.

مثنوی

﴿ چونکه کلیات را رنجست و درد ﴾

﴿ جزو ایشان چون نباشد روی زرد ﴾

مثنوی

﴿ آتشی کو باد دارد در بروت ﴾

﴿ هم یکی بادی برو وخواندیوت ﴾

« ترجمه » شو آتش ییغنده روزکار وهوا طوتار . بر روزکار انك اوزرینه اولملك اوقودی، اولدیردی « شرح » آتش محرق ومؤثر ایکن کبرایدوب آلونی یوقاری‌یه طوغری قالدیردیغندن روزکار فنا شدتی ایله آتشی ، آلوی سوندیردی . متکبر اولان انسانلر نه قدر کبر ایتسه‌لر اونسبتده مغلوب ، معیوب اولورلر .

مثنوی

﴿ حال دریا ز اضطراب و جوش او ﴾

﴿ فهم کن تبدیلهای هوش او ﴾

« ترجمه » دکزك حالنی اضطرابندن ، جوشه کلسندن آکلا ! مشهود اولان اضطرابندن عقلنك کرفتار اولدیغی تبدلات وحالاتی آکلا ! « شرح » دکز وسعت وعظمتیله یکتا ایکن شدت روزکارایله سکونی ضایع ایدوب مضطروبی قرار اولور. برکیمسه‌ده متحرك ومتلاشی اولسه بدن وعقلنده‌کی اضطراب ظاهر وباهر اولور. الحاصل صاحب وقاروسکون اولان زمین وعمان، لرزان وبی درمان اولنجه یاطبعاً ضعیف اولان انسان زیرپنجۀ شاهین بلاده نصل زبون ورام اولمسون؟

مثنوی

﴿ چرخ سرکردان که اندرجست وجوست ﴾

﴿ حال او چون حال فرزندان اوست ﴾

« ترجمه » باشی دونمکده اولان چرخ ارامقده در . او چرخك حالی ،

آتلمش پاموق کبی هوا اوزرینه طاغیلیر.» سورهٔ واقعه‌نك بشنجی والتنجی آیت کریمه‌سنده: ﴿ وبثت الجبال بثاً فکانت هبآءً منبثاً ﴾ یعنی: « وطاغلر پاره‌پاره اوفالوب ذره کبی پراکنده اولور. » بیورلمشدر.

مثنوی

﴿ این هوا با روح آمد مقترن ﴾

﴿ چون قضا آید وبا کشت وعفن ﴾

«ترجمه» بوهوا، روحه یقین کلدی، حیات بخش اولدی؛ اما قضای الٓهی کلنجه او لطیف هوا متعفن وبا اولور. «شرح» تنفس اولنان هوا باعث حیات وموجب فوائد بی‌انتها ایکن هوا ایچنه بعض مواد مضره داخل اولنجه وبا، اندن نیجه نیجه امراض سرنما اولور. سعادت وبقا یالکز رضای جناب کبریانك استحصالنه وابسته‌در. رضای ربانیدن بشقه دنیایه متعلق کافهٔ موجودات کرفتار فنا وتغیرا تدر؛ اك کوزل شیلر بوکون موجب لذت ولطافت ایکن یارین مورث حزن وکدورت اولور.

مثنوی

﴿ آب خوش کو روح را همشیره شد ﴾

﴿ در غدیری زرد وتلخ وتیره شد ﴾

«ترجمه» طادی خوش اولان صو روحه همشیره اولدی؛ بر اوفاق کولده طورغون بر حالده طورمقله صاری، آجی، بولانیق اولدی. «شرح» صو باعث حیات وبدنه بخشندهٔ صفا ولذات ایکن اسباب فنادن بعضیسنه مظهر وعلائم موت اولان صاریلق، آجیلق، بولانیقلق کبی کیفیات مضره یه کرفتار اولنجه بادئ مرض ومضرت اولور. سائر فانی اولان شیلرده بوکا بکزر. مثلا: اك کوزل برقزك برتبسمی، برشیوه‌سی قلب وعقلی محبت وذوقدن پریشان ولرزان ایتدیکی حالده مرور زمان ایله عنفوان شبابندن اوزاقلاشدیغی وقت قامتی دوتا وشخصی دائما اذا آور اولور.

«شرح» آی یوزلو بر کوزلك مرور زمان ایله لقای لطافت باردن بهار ـ شبابك طراوتی زائل، بنیان بدن صدمهٔ پیری وناتوانی ایله آغوش موته مائل اولور . زینت بخش سما اولان ماه تابان ده بوحقیقتی اثبات وبیان ایدرکه برقاچ ساعت بدر منیر ایکن صکره دوچار انقراض ، بالتدریج هلال وخیال ، عاقبت بتون بتون کوزدن نهان اولدیغی کبی برمدت صکره ینه ظهور و ضعیف وبی نور اولور .

مثنوی

﴿ این زمین باسکون وبا ادب ﴾

﴿ اندر آرد زلزله‌ش درلرزوتب ﴾

«ترجمه» سکون، کمال ادب ایله متصف اولان بو، یری زلزله تتره‌تیر.

«شرح» هرشیئك تغیرینه وضعف وفتور ومحوینه بوده بر مثال حکمت مآلدر. زمینك آغوشنده بونجه مخلوقات ظهور وسطحنده بونجه ثقال مرور ایدر ایکن بروقت کلیرکه زلزله ایله لرزناك واوزرنده اولان ذی روحی پرخوف وباك وبعض دفعه هلاك ایدر . ایشته زمین کبی برجسم عظیم وقوی کرفتار اضطراب وانجامی «کالعهن المنفوش» پاره‌پاره اولوب طاغلمسی بی‌شك، بی ارتیاب اولدیغی حالده یاهر آن مستعد فنا اولان انسان پنجهٔ موتدن نصل امن ودرمان بوله‌بیلیر ؟

مثنوی

﴿ ای بسا که زین بلای مرده ریك ﴾

﴿ کشته است اندرجهان اوخرده ریك ﴾

«ترجمه» ای یوجه طاغ! بوبلای فنادن جهان ایچنده قوم کبی پارچه‌لنیرسك!

«شرح» بلای موت وفنا ضعیف اولان انسانلردن ماعدا طاغلری ده مرور ـ زمان واسباب عدیده ایله پریشان ایدر. قرآن عظیم الشانده سورهٔ قارعه‌نك التنجی آیت کریمه‌سنده: ﴿ وتکون الجبال کالعهن المنفوش ﴾ بیورلمشدر. یعنی : «طاغلر

مثنوی

﴿ آفتابی کو برآید نار کون ﴾
﴿ ساعتی دیکر شود او سرنکون ﴾

« ترجمه » کونش طلوع وقتنده آتش رنکنده یوقاری‌یه طوغری کایر. بشقه برساعتده [یعنی وقت غروبده] باشی اشاغی اولور. « شرح » کوریلن احوال مخلوقات متغیرو بی ثباتدر. مثلا کونش یوکسلك ووقت ظهره قدر غایت مرتفع ایکن بر قاچ ساعت صکره کرهٔ ارضه کوره تنزله باشلار وکیجه ده بتون بتون باتار. عاقل اولان انسان، تغیرپذیر وفانی اولان شیلره اصلا التفات ایتمیوب عقل وجانی عین سعادت ومنبع بقا وابدیت اولان رضای جناب کبریایه حصرایله فلا کتدن آزاده وسعادته پیوسته اولور.

مثنوی

﴿ اخترانی تافته بر چار طاق ﴾
﴿ لحظه لحظه مبتلای احتراق ﴾

« ترجمه » اخترلر دردنجی فلکده طوغمشدر. وقت وقت یانمغه مبتلادر. « شرح » نه‌قدر صاحب اقتدار و اهل کمال کلمش ایسه مرور زمان ایله نار - جور وموتده یانمش، بی‌تاب قالمشدر. ضربهٔ کران موت و اضمحلاله قارشی بوجهانده تحمل ایده‌جك مادیات یوقدر. حی ابدی، الله عظیم‌الشاندر.

مثنوی

﴿ ماه کو افزود زاختر درجمال ﴾
﴿ شد زرنج دق اوهمچون هلال ﴾

« ترجمه » آی، جمالده اخترلردن زیاده‌در. رنج نوبتدن هلال کبی اولدی.

حال شدت نمادرکه هانکی شیئه تقرب ایتسه آنی قیرار محو ایدر. قوتلی اغاجلری کوکندن چیقارر برباد ایدر دیمش !

مثنوی

﴿ بر من آمد آنچه ازوی کشت مات ﴾
﴿ ادمی و جانور جامد نبات ﴾

« ترجمه » بنم اوزرمه کلن شی آدم ، جنوار ، طاش ، اوت نه اولسه محو وافنا ایدر . [آزادهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ این خود اجزا یند کلیات ازو ﴾
﴿ زردکرد رنك وفاسدکرده بو ﴾

« ترجمه » بو ، اوکلیاتك اجزاسیدر. صارارمش اولورسه رنك وقوقویی فاسد ایدر . « شرح » کلیاتدن مقصد،عناصر اصلیه،اجزادن مقصد تغیرات کونیه‌در.

مثنوی

﴿ تاجهان که صابرست وکه شکور ﴾
﴿ بوستان که حله پوشد گاه عور ﴾

« ترجمه » جهان بعضاً صبر ایدیجی ، بعضاً شکر ایدیجیدر. بوستان بعضاً یشیل البسه کیر . و بعضاً چبلاق اولور . « شرح » دنیاده هیچ بر مخلوق بر حالده طورمیوب لیل ونهار کبی بعضاً مکدر ، بعضاً روشن ، بعضاً عاری وبعضاً غنی اولور .

مثنوی

﴿ رنك روی سرخ دارد بانك شكر ﴾
﴿ رنك روی زرد دارد صبر ونكر ﴾

« ترجمه » قرمزی یوزك رنكی شكر ونعمت صداسنی طوتار ؛ صاری یوزك رنكی صبر وبلا طوتار. « شرح » یوزده‌كی قرمزیلق علائم صحت وآثار شكر ونعمت اولدیغی كبی صاری رنك صاحبنك كرفتار مرض اولدیغنی، یاخود كثرت محنته حالات كدورته دوچار اولدیغنی، بونكله برابر كدر وجفالره صابر بولندیغنی اعلام وایما ایدر .

مثنوی

﴿ بر من آمد آنكه دست وپا برد ﴾
﴿ رنك رو و قوت وسیما برد ﴾

« ترجمه » بنم اوستمه ال وایاغی كسن شی كلدی. یوزك رنكی، قوتی، سیمایی قاپار كوتورر. «شرح» ذكی لكن جبین اولان كویلی كرفتار وهم وخوف اولمغله برابر تهلكه‌نك تقرب ایلدیكنی حس ایدنجه موتك شدت و عظمتندن الی ، ایاغی كسیلمش، رنكی دكیشمش ایكن تهلكه‌نك قلبنه القا ایتدیكی دهشت عظما وحسیات فنا نما ایله موتك احوالنی تعریف وخوفیله ظالمی‌ده اغفال ایده بیلیر .

مثنوی

﴿ انكه‌در هرچه‌در آید بشكند ﴾
﴿ هردرخت زبیخ وبن‌او بر كند ﴾

« ترجمه » [طاوشان لساننده :] بكا كلن شی نه‌یه اصابت ایتسه قیرار . هر اغاجی كوكندن قوپارر. « شرح » كویلو ظالمه : حس ایتدیكم موت وفنا اویله بر

مثنوی

﴿ بانك هرچیزی رساند زوخبر ﴾

﴿ تا بدانی بانك خراز بانك‌در ﴾

« ترجمه » هر شیئك صداسی انك حالندن خبر ایریشدیرز؛ اشك صداسیله قپوسسنی او وقت بیلیرسك! « شرح » هر شیئك حالی كندندن صدور ایده جك كلام و آوازدن معلوم اولور . مثلا اشكك سسی نه قدر اوزاق یردن كلیر ایسه كلسون وجودندن خبرویرر. برقپو آچیلدیغی وقت ظهورایدن صدا اورادن انسان چیقه جغی اغلب احتمالدن اولدیغنی افهام وایما ایدر .

مثنوی

﴿ كفت پیغمبر بتمیز كسان ﴾

﴿ مرء مخفی لدی طی اللسان ﴾

« ترجمه » انسانلری تمیز ایچون پیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمز بیوردیلر: انسانك ماهیتی لسانك دونمسی نزدنده كیزلیدر . « شرح » حدیث شریف: ﴿ المرء تحت لسانه ﴾ انسان لسانی تحتنده‌در. انسانك قدر وعقلنی اكلامق ایچون لساندن دها زیاده كندینی بیلدیریجی بر واسطه یوقدر. بر كیمسه سوز سویلمكه باشلاینجه عاقلمی، صاحب عرفانمی، یاخود احمق ونادانمی‌در؟ بللی اولور .

مثنوی

﴿ رنك رو از حال دل دارد نشان ﴾

﴿ رحمتم كن مهر من در دل نشان ﴾

« ترجمه » یوزك رنكی كوكلك حالندن نشان طوتار. بكا مرحمت ایت! محبتمی قلبنه یرلشدیر! « شرح » رنك سیما سوزدن دها فصیح اوله‌رق قلبك احوالندن خبرویرر.

یوزلرنده در. » بوده هم معنوی، هم مادیدر. الله تعالی حضرتلرینه کمال عشق و عبودیتله سجده ایدنلرك نوری سیمالرنده لمعان ایدر. اهل تقوانك كثرت سجودندن سیمالرنده اثر حاصل اولور. سورهٔ رحمانك قرق برنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿یعرف المجرمون بسیماهم﴾ یعنی: «مجرم اولانلر کندی سیمالریله بیلینیر.» بیورلمشدر. سورهٔ اعرافك قرق بشنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿وعلى الاعراف رجال یعرفون کلاً بسیماهم﴾ یعنی : «اعراف اوزرنده انسانلر واردرکه جمله‌سی سیمالرندن بیلینیرلر.»

مثنوی

﴿ رنك و بو غماز آمد چون جرس ﴾

﴿ از فرس آگه کند بانك فرس ﴾

« ترجمه » رنك وقوقو، چاڭ کبی کیزلی شیلردن خبر ویریجی کلدی؛ آتك سسی ایشیدنی وجودندن آگاه ایدر. « شرح » علامتدن عقل التی صورتله کسب اطلاع ایلر. ابتدا : کلام وکتابتدن وانسانك حرکاتندن. ثانیاً: کورونمدن وجودك صداسندن. ثالثاً: قورقودن، رابعاً: متغیر اولمش شیلردن. خامساً: حواس خمسه‌نك اشیای مشهوده‌دن متأثر اوله‌رق تأثیراتنی همان دماغه ویروب دماغ ده سیکیرلر واسطه‌سیله قانك قلبدن باش ویوزه طوغری سرعتله سوقی، یاخود قانك قلبه طوغری هجومی سببیله موقتاً انسانك یوزنده قرمزی وصاری رنکلرك حصولندن وبعض اعصابك لرزشندن کوزلرك ازجق تغیروقلب ونبضك سرعتله حرکت ایتمسندن؛ سادساً: روحك تأثیراتیله انسانك عقلنده وچوق دفعه بدننده یوزنده کوریلن آثار وعلائمدن آکلاشیلیر. التنجی صورتی یعنی تأثیرات معنویه‌یی مادیون بالطبع انکارایله اسباب مادیه‌یه حمل ایدر، مادیونك بوادعالری سائرادعالری کبی عادی وحکمدن عاری وخالی اولدیغنی انبیاء ذیشاندن بشقه اك بیوك حکماده تصدیق ایدر. الله تعالی حضرتنه عاشق اولان برعارفك، حواس خمسه‌یه متعلق اولمیان برعشق ومحبت حسبیله عقل وبدن ووجهنده احوال وآثار متنوعه روشن اولور.

جانم تتره‌یوب کوکلم یرندن کیتدی . « شرح » کویلو موهوم دشمنك بولندیغی یره تقرب ایتدکلرینه دائر ظالملی اقناع ایتمك ودها زیاده غضب وتلاشه دوشورمك ایستدیکی کبی دسیسه‌سیله ترتیب ایتدیکی یوصو محلنه یاقلاشدقلرندن خوف وحیله‌سی حسبیله کویلونك رنکی متغیر، آیاغی ایلریلمکه غیرمقتدر اولدی . بوندن اکلاشیلیرکه کویلو آرسلانه تشبیه اولنان آدمك ظالمندن حکومتی اولجه خبردار اتمش ، ظالملی دسیسه ایله مناسب بر یوصو محلنه کوتورمك اوزره قرار ویرمش ،تقرب ایلدکلری محله حکومتك آدملری صاقلانمش، ذکر اولنان ظالملی اغفال ایتمك اوزره شقی قیافتنه یالکز بر آدم واو آدمك نزدینه اسیر دوشمش کبی بر کویلو براقش ایدی‌که ظالم کویلونك افاده‌سی وجه ایله شقی قیافتنده برانسان، نزدینه اسیر دوشمش بر کویلو کورسون وغضوبانه اوزرینه هجوم ایله کینکاهه دوشوب هلاك اولسون!

مثنوی

﴿ رنك رویم رانمی بینی چوزر ﴾

﴿ زاندرون خودمی دهد رنکم خبر ﴾

« ترجمه » یوزمك رنکنی کورمیورمیسك؟ التون کبی صاری اولدی . ایچمده‌کی قورقودن خبر ویریور . « شرح » رنك سیما ، انسانك کیزلی اولان حسیاتنی میدانه قودیغنه دائر برقاچ ابیات حکمت آیات آتیه بر عارف دانشور طرفندن بیان اولنمشدر .

مثنوی

﴿ حق چو سیمارا معرف خوانده است ﴾

﴿ چشم عارف سوی سیمانده است ﴾

« ترجمه » حق تعالی سیمایی بیلدیریجی بیان بیورمشدر ؛ عارفك کوزی سیما طرفنده قالمشدر . « شرح» سیمایه دائر قرآن عظیم الشانده سورهٔ فتحك یکرمی طقوزنجی آیت کریمه‌سنده شویله فرمان بیورلمشدر : ﴿ سیماهم فی وجوههم من اثر السجود ﴾ یعنی» اهل ایمانك سیمالری، علامتلری سجده‌نك اثرندن

سمند بی مثال بلاغتك عنانی ینه شیر و خرکوش حکایه‌سنه ، بو وسیله ایله سائر نیجه نیجه حکم واسعه ساحه‌سنه طوغری توجیه وارجاع بیورمشلردر .

﴿ پای واپس کشیدن خرکوش از شیر چون نزدیك چاه رسید ﴾

طاوشان قویویه یاقلاشدیغی وقت آیاغنی کری چکدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ چونکه نزد چاه آمد شیر دید ﴾

﴿ کزره آن خرکوش ماندو پا کشید ﴾

« ترجمه » آرسلان قویونك یانته کلدیکی وقت کوردی‌که او طاوشان کری‌قالدی . آیاغنی چکدی . [ابیات آتیه شرح ایده‌جکدر .]

مثنوی

﴿ کفت پاواپس کشیدی توچرا ﴾

﴿ پای راواپس مکش پیش اندرا ﴾

« ترجمه » [آرسلان طاوشانه دیدی] : سن آیاغنی نیچون کری‌یه چکدك؟ آیاغنی چکمه ! ایلری کل ! « شرح » بوبیت شریفدنده شو حصه آلینیرکه عسکر بر یره کیدرکن قلاوزنی کری‌یه براقمامالیدر . قلاوز اولانلرك اهانتلری وارایسه اجرا ایده‌میوب کندی سلامتلرینی عسکرك سلامتنده آراسونلر ! ایلری اولنجه ایلك آتیله‌جق مرمیاته وجودلری هدف اوله‌جغنی بیلسونلر !

مثنوی

﴿ کفت کو پایم دست وپای رفت ﴾

﴿ جان من لرزید ودل ازجای رفت ﴾

« ترجمه » [طاوشان آرسلانه] دیدی : بنم ال و آیاغم قورقودن کتدی

« ترجمه » بوقضای الٰهی اکر یوزدفعه یولنی اورسه، سنك چادرینی چرخك اوزرینه قورارده عالی ایدر. « شرح » « این قضا» یعنی بوقضادن مقصد جناب کبریا مستقیم قوللرینه ویردیکی قضادرکه اوزمرهٔ عباد خدا هرنه‌قدر ابتلا طرزنده کرفتار قضا وجفا اولسه ینه مرحمت سبحانیه انلری رهیاب سلامت ایدر .

مثنوی

﴿ از کرم دان این که می ترساندت ﴾

﴿ تا بملك ایمنی بنشاندت ﴾

« ترجمه » بونی الله تعالی حضرتلرینك کرمندن بیل که سنی قورقودر؛ بوقورقو سببیله درکه سنی سلامت ملکنه نصب ایله قائم ایدر . « شرح» امنیت حقیقیه خوفدن صکره وجود بولور. مثلا موسی علیه‌السلام کمال حکمتله فرعون وعسکرینی پریشان ایتدی . ابتدا فرعونك شرندن قورقدی . کمال عبودیتله خوفنی جناب کبریایه عرض ایتدی . بو عرض خوف سببیله حضرت موسی «لاتخف» یعنی «قورقمه» امر وفرماننه مخاطب اوله‌رق قوت قلبی وسلامت ونصرتی تصوردن خارج برمرتبهٔ عالی العاله واصل اولدی . اکر حضرت موسی بوخوفی ایتمامش اولسه ایدی بالطبع « لاتخف » امر وتبشیرینه سزا اولماز ایدی .

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد کشت دیر ﴾

﴿ کوش کن نوقصهٔ خرکوش و شیر ﴾

« ترجمه » بوکلام ــ که قضا، خوف، کرم کبی حکمت وفضیلته عائددر ــ نهایتسزدر؛ بونك اسرارندن برازی سویلندیکندن طولایی باشلانلمش اولان طاوشان حکایه‌سی کری قالدی . سن تکرار طاوشان و آرسلان قصه‌سنه قولاق ویر! «شرح » جهان معنوینك فریدونی یعنی حضرت جلال‌الدین رومی حیرت‌بخش عقول اوله‌جق یولده حقائق وحکمیات بیان وقلوب عارفینی احیا ایتدکدن صکره

مثنوی

﴿ کر قضا پوشد سیه همچون شبت ﴾

﴿ هم قضا دستت بکیرد عاقبت ﴾

« ترجمه » اکر قضای الٰهی سنی کیجه کبی احاطه ایدرایسه عاقبت قضا، سنك الی طوتارده قورتارر . « شرح » مرحمت ربانیه قهره غالبدر. معنوی اولان مستعدان نه قدر کرفتاربلا وقضا اولورلرایسه ینه قضا نلری کرپوهٔ ظلمت وکدردن قورتارر . احیا ایدر . بوحقیقت وحکمت عالم مادیاتده ده مشاهده اولنور ، مثلا مستقیم برانسان کرفتار مصائب وآلام اولور . انك ایچون عقلاً سلامت معدوم کورونور ایکن امید اولنماز بر صورتله بلالری مندفع وحالی عالی اولمش اولور . زنهار مرحمت جناب کردکاردن قطع امید ایتمیوب صابر وغیور، هردم الطاف ربانیه‌یه منتظر وبی‌فتور اولملی !

مثنوی

﴿ کر قضا صد بار قصد جان کند ﴾

﴿ هم قضا جانت دهد درمان کند ﴾

« ترجمه » اکر قضای الٰهی سنك جاننه یوز دفعه قصد ایتسه، ینه قضای الٰهی سکا جان ویرر ، درمان ایدر . « شرح » برچوق انسان حسب القضا هلاك اوله‌جق برمرتبه‌یه تقرب ایتمش وامید ظاهردن جدا اولمش ایکن ینه قضا والطاف جناب خدا انلری منزل سلامته ایصال وازهر جهت شادان وخوش حال ایلدی . قضانك بو تغیرندن استفاده ایدن انلردرکه : قلباً الله تعالی‌یه مربوط واستغفار واصلاح حاله چالیشوب منتظر الطاف جناب ودود اولور .

مثنوی

﴿ این قضا صد بارا کر راهت زند ﴾

﴿ بر فراز چرغ خرکاهت زند ﴾

قلب هر نه‌قدر جسور وصافی اولسه قضای الٓهی ظهور ایدنجه عقله ظلمت، قلبه خوف ودهشت کلیر. باذن الله تعالی قضادن خلاص بولمق استغفار واعطای صدقه وحسن حرکتله برابر مرحمت ربانیه‌یی ماجأ ومناص اتخاذ ایتمکه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ من اکر دامی نه بینم کاه حکم ﴾

﴿ من نه تنها جاهلم در راه حکم ﴾

« ترجمه » بن اکر حکم قضای الٓهینك ظهوری حالنده بر دامی کورمز ایسه‌م حکم قضا یولنده جاهل اوله‌رق یالکز بن دکلم. « شرح » ذکری سبق ایدن ابیات شریفه برعارف کامل طرفندن ایراد اولنمش ایکن بو بیت شریفك مألی هدهد قوشی بیان وحکم وقضای الٓهینك شدت وعظمتنی حالیله ایما ایدر و دیرکه : بر مخلوق عادی بولندیغم حالده یالکز بن دکل آدم علیه السلام بیله بنجهٔ قضایه رام اولوب جنتده آرام ایده مامشدر . بوندن صکره کله‌جك ابیات حکمت ایات ینه عارف بالله جانبندن بیان وایراد اولنور .

مثنوی

﴿ ای خنك انکو نکو کاری کند ﴾

﴿ زوررا بکذاشت اوزاری کند ﴾

« ترجمه » اوکیمسه مبارکدرکه خیرلی ایش ایشلر . زور وکبری ترك ایله زار وتضرع ایدر . « شرح » مخلوقاتك اسما وحقایقنه مطلع اولمش اولان آدم علیه السلام بیله حکم قضا اوکنده زبون والقاآت شیطانیه‌دن مغبون اولدی . انسان وقوعات ماضیه‌یی بر نعمت وبردرس حکمت بیلوب هیچ بر وقت کندی عقل وزورینه استناد ایدرك غافل اولمامیلدر . قدرت وعظمت یالکز الله تعالی حضرتلرینه مخصوص اولدیغنی بیلوب فرمان الٓهی‌یه امتثالاً امور خیریه‌نك اجراسنه مواظبت ایتمك فریضهٔ ذمتدر .

« ترجمه » آدم علیه‌السلام حیرتدن قورتولوب تکراریوله کانجه کوردی‌که خرسز اشیاسنی ایش محلندن قاپوب کوتورمش ایدی . « شرح » آدم علیـه السـلام نهی اولنان اغاجه تقرب ایتدکدن صکره اسباب سـعادتدن عاری وخالی قالدیغنی کورنجه، نادم ونالان اوله‌رق عفو ولطف جناب یزدانی استرحام ایتمشدر.

مثنوی

﴿ ربنا انا ظلمنـا گفت واه ﴾

﴿ یعنی آمد ظلمت وکم کشت راه ﴾

« ترجمه » ای ربمز ! بز نفسـمزه ظلم ایتدك واه حالمزه دیدی ! یعنی قارانلق کلدی . طوغری یول غائب اولدی . « شرح » شیطانك اغفالیله نهی اولندقلری اغاجه تقرب ایله جنتدن چیقاریلنجه، حضرت آدم ایله حضرت حوا نادم وتوبه کار اولدقلری حالده سورهٔ اعرافك یکرمی ایکنجی آیت کریمه سنده فرمان بیان بیورلدیغی اوزره: ﴿قالا ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفرلنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین﴾ دیدیلر. «ای ربمز ! کندی نفسـلریمزه بز ظلم ایتدك اکر بزه مرحمت ومغفرت بیورمز ایسـك البته بز خاسرین وزیان ایدنلردن اولورز.» بوندامت واسـترحاملری اوزرینه الله‌تعالی حضرتلری توبه‌لرینی قبول ودنیـا وآخرتده ایکیسـنی سرفراز ومقبول ایلدی .

مثنوی

﴿ این قضا ابری بود خورشید پوش ﴾

﴿ شیر واژدرها شود زوهمچو موش ﴾

« ترجمه » بو قضای الـهی کونش اورتن بربلوطدر ، ارسـلان . اژدرها قضای الـهیدن فاره کبی اولور . « شرح » یعنی عقل هرنه قدر پارلاق وعالی ،

اسباب ومرام ایچونمیدر ؟ بو تردد وتأیل اوزرینه شیطان کندیلرینی اغفال ، واغفال اولندیغنی متعاقب آدم « ربنا ظلمنا » فریادیله تظلم حال ایلدی.

مثنوی

﴿ در دلش تأویل چون ترجیح یافت ﴾
﴿ طبع درحیرت سوی کندم شتافت ﴾

« ترجمه » آدم علیه السلامك کوکلنده تأویل ایلمك صورتی ترجیح اولنجه طبیعی بغدای طرفنه سرعت کوستردی . « شرح » حضرت آدم نهی صریح الٰهی یی ترك ایله او نهیی تأویل ایدنجه بغدایه (دانه واغاجه) تقرب ایله کرفتار غفلت اولدی. اموردە تردد وحیرت عین غفلتدرکه چوق دفعه باعث مصیبت اولور. انسان عاقله لایق اولان بودرکه : برایش ایچون وقت مساعد اولدیغی قدر تفکر وتذکر ایتملی ! اهل عقل واستقامت اولانلرله یاپیله جق شی تقرر ایتدکدن صکره تردد وتأخر داعیٔ ضرر وفتور اولور .

مثنوی

﴿ باغبان را خار چون درپای رفت ﴾
﴿ دزد فرصت یافت کالا برد تفت ﴾

« ترجمه » باغچوانك آیاغنه دیکن باتدیغی زمان اضطرابیله مشغول ایکن خرسز فرصت بولوب اشیاسنی قابدی . « شرح » عقله وسوسه وتردد کیرماملیدر. متردد ایکن شیطان انسانك متاع اعتقادندن برچوق شیلر سرقت وصاحبنی برباد ایلرسه متردد افکار، اوامر صریحهٔ شرعیه یه مغایر اولنجه وورث ندامت وضرر اوله جغی آشکاردر . انلردن کلیاً مجانبت وشریعت مطهره نك احکام جلیله سنی اجرایه مواظبت ایتمك انسان ایچون باعث سلامتدر .

مثنوی

﴿ چون زحیرت رست بازآید براه ﴾
﴿ دید برده دزد رخت ازکار گاه ﴾

سورة الحجرك يكرمى طقوزنجى آيت كريمه‌سنده‌كى ﴿ ونفخت فيه من روحى ﴾ فرمانيله تبجيل بيورلمسى ؛ كافهٔ اسمانك حقائقنه مطع اولمسى ؛ ملكارك كنديسنه سجده ايتمسى؛ نوع بنى بشركبى بر جنس عاقل وعرفانك پدرى بولنمسيله ثابت وعياندر.

مثنوى

﴿ اين همه دانست چون آمد قضا ﴾

﴿ دانش يك نهى شد بروى خطا ﴾

« ترجمه » بوحقايقى آدم عليه السلام بيلدى، اما قضا كلديكى زمان برنهيك بيلميشى اكا خطا يوزندن اولدى . « شرح » ذكر اولنان نهى حضرت آدمك جنتده شجر معلومه تقرب ايتمسيدر . هر نوع دانش وعقل ايله مزين وبكام اولمش ايكن قضا كلنجه بر فرمان ونهى ظاهرى بحق كوره ميوب تأويله قيام ايتمش ، ترك جنت كبى بر محنته كرفتار اولمشدر .

مثنوى

﴿ كاى عجب نهى ازپى تحريم بود ﴾

﴿ يا بتأويلى بدو توهيم بود ﴾

« ترجمه » عجبا بونهى حرام قيلمق ايچونمى كلدى ؟ يوقسه تأويله منسوب اولان تنزيه وتخويف ايچونمى اولدى ؟ « شرح » نهى تحريمى كيم ايشلر ايسه مستحق عقاب وجزا اولور . نهى تنزيهى ايسه ايشلمسه دها اعلا اولور ؛ اما ايشلمسندن مستحق عقاب وجزا اولماز. بر حديث شريف واردركه : بركيمسه صارمساق، صوغان، پراصه يديسه مسجده تقرب ايتمامكى امرايدر. بونهى تنزيهى انسانى دها زياده تطهير ايچون اولدى. بركيمسه صارمساق، صوغان، پراصه اكل ايتمش ايكن جوامع شريفه‌يه كيرسه مستحق عقاب اولماز. ايشته حضرت آدم عليه السلام بويله تردد ايتديكه اغاجه تقرب ايتمامك حرامى، يوقسه طهارت كبى ديكر

مثنوی

﴿ چشم آدم کو بنور پاك دید ﴾

﴿ جان وسر نامها کشتش بدید ﴾

« ترجمه » آدم علیه‌السلامك کوزی پاك اولان نور ایله کوردیکی جهتله نامارك سر وحقیقتی حضرت آدمه آشکار اولدی . « شرح » آدم علیه‌السلام نور حقیقت نمای حق ایله هر شیئی رؤیت ایلدیکندن عاقبت وحقیقتی کورمش وانوار روحانیه‌نك اقصی‌الغایاتنه وارمشدر .

مثنوی

﴿ چون ملك انوار حق ازوی بیافت ﴾

﴿ درسجود افتاد ودر خدمت شتافت ﴾

« ترجمه » ملك ، حق تعالی حضرتلرینك انوارینی آدم علیه‌السلامده بولنجه سجود ایتدی . خدمته‌شتاب ایلدی . « شرح » آدم علیه‌السلام نورپاك حق ایله هرشیئی رؤیت ایلدیکی بونکله بدیهی و عیان اولورکه کندینه سجده ایتمك ایچون حق تعالی حضرتلری ملکلره فرمان بیوردی و « علم الاسما » سرنده‌کی انوار ، ملائکه آشکار اولنجه سجده اولندی .

مثنوی

﴿ مدح این آدم که نامش می برم ﴾

﴿ قاصرم کر تا قیامت بشمرم ﴾

« ترجمه » اسمنی یاده کتیردیکم حضرت آدمك ، مدحنی قیامته قدر بن صایه‌بیلیرم ادعاسنده بولنور ایسه‌م بوادعا حسبیله قاصر اولمش اولورم. « شرح » ابو البشرك کمالات وفضائل روحانیه سی اوقدر چوقدرکه مدت عمرده دکل قیامته قدر تعداده‌دوام‌اولنسه‌ینه‌بحق صایبله‌ماز. آدم علیه‌السلامك فضائل وکمالاتی:

« ترجمه » بو منی عدمده بر صورت ایدی ؛ الله تعالی حضرتلرینك حضورنده موجود ومظهر اوله‌جقی احوال وکیفیات متنوعه‌دن نه آز ، نه چوق ایدی . «شرح» عالم وجودده اولدیغی کبی کتم عدمده ده الله تعالی حضرتلرینك نزدنده هرشی تمامیله معلوم ایدی . بوحکمت نصل اولور ؛ انسانلره وارادهٔ جزئیه‌لرینه تأثیراتی نه مرتبه‌ده‌در ؟ دیه عقل ظاهرمزله حل وتدقیقه قیام ایده‌جك اولسه‌ق دکانده‌کی کوچك بر ترازی ایله قوجه بر طاغی طارتمق ایسته‌ین احمقه بکزه‌رز . بو مسئلهٔ کبرانی حل ایچون عقل ظاهر اصلا کافی دکلدر .

مثنوی

« حاصل آمد آن حقیقت نام ما »
« پیش حضرت کان بود انجام ما »

« ترجمه » حاصل کلام بزم حقیقی نامز جناب حقك حضورینه اویله کلدی‌که او بزم انجام وعاقبتمزدر . « شرح » اعتبار ومعرفت انسانك نهایت وعاقبتنده‌در ؛ زیرا عاقبت باقی‌در . برقاچ کونلك دنیا عمرینك اواخر واواسطی کبی مستعار و فانی دکلدر ؛ نزد جناب خداده نامز عاقبتده بولنه‌جغمز حال بقا نما اوزره‌در .

مثنوی

« مردرا بر عاقبت نامی نهند »
« نی بر آن کان عاریت نامی نهند »

« ترجمه » انسانه عاقبتده نه اوله‌جق ایسه آنك اوزرینه اسم قونور . عاریةً بر نام وضع اولنان شیئك اوستنه اسم قونماز . « شرح » هرانسان سعید ، شقی اوله‌رق دنیادن نصل کیده‌جك ایسه علم لدنده معلومدر . عاقبت حال نزد الٰهیده معلوم وجلی اولنجه انسان ارادهٔ جزئیه‌دن خالی اولور .

غیرجائز براَمرعسیردر ؛ الحاصل موسی علیه‌السلامك نزدنده دکنکك اسم عادی بر عصا ایسه‌ده علم‌خداده نتایج معجزکارانه استحصالنه کافی بر قوت اوفی بر اژدرها ایدی .

مثنوی

﴿ بد عمررا نام اینجا بت پرست ﴾

﴿ لیك مؤمن بودنامش درالست ﴾

« ترجمه » حضرت عمر رضی‌الله عنهك نامی اولده بت پرست ایدی لکن «الست»خطاب‌شریفنده اول ذات‌عالیقدر مؤمن ایدی . « شرح » حضرت عمر رضی‌الله عنه ابتدای حالده صورتا سائر هم وطنی کبی بت پرست ایدی اما ارواحه « الست بربکم » دیه ندای جلالت‌نمای جناب کبریا شرف واقع اولدیغی وقت روح حضرت عمر قابل سعادت اولدیغندن او زماندن بری مؤمن وخلقا حقیقت بین ایدی .

مثنوی

﴿ آنکه بد نزدیك مانامش منی ﴾

﴿ پیش حق این نقش بدکه بامنی ﴾

« ترجمه » بزم نزدمزده اسمی نطفه‌ومنی اولان او شی ، او نقش‌حق‌تعالی علمنده بنلك ، انائیتله مشخص‌اولدی . « شرح » نطفه و منی عند انساند غیرمشخص برقطره ظن اولنور ایکن علم‌اللهده انائیتله معلوم‌وجلی ومظهر کیفیات متنوعه اوله‌جق برانسان مشخص ایدی . ظاهرده‌کی صور فانیه متغیر وغیرمعتبر مظهریت معنویه حقیقی برکوهردر .

مثنوی

﴿ صورتی بود این منی اندر عدم ﴾

﴿ پیش‌حق موجود نی‌پیش‌ونه کم ﴾

ایله هر نوع مخلوقاتك حقـائق ونتایجنه کسب اطلاع ایلدیکی کبی مظهر نورخدا و وارث انبیا اولان اولیاءالله‌ده بك‌چوق احوال واشیانك حقائقنه واقف وعارف اولدقلرندن هرشیئك عاقبتی وعلم‌الاسما سری ندن‌عبارت اولدیغنی او زمرهٔ جاپلدن استماع وبوحقیقته اطلاع ایت !

مثنوی

﴿ اسم هر چیزی بر ما ظاهرش ﴾
﴿ اسم هر چیزی بر خالق سرش ﴾

« ترجمه » هرشیئك اسمی بزم‌عندمزده آنك ظاهریدر ؛ اماجناب مولانك عند ربانیسنده آنك اسمی سر وحقیقتدر . « شرح » حضرت مولانای رومی قدس‌سره‌السامی ذات پاك عالیسنی تواضعاً علم لدنه مظهر اولمیان سائر انسانلرمیانته ادخال ایله بیورمشلردرکه : هرشیئك اسم‌ظاهری ندن عبارت‌ایسه بز آنی بیلیرز. الله‌تعالی حضرتلری ایسه هرشیئك حقیقت وعاقبتنی بیلیر . مثلا برانسان نمازقیلار، صورتا حسن حرکت ایدر ؛ آنك اسمی بزجه متقی ، اما منافق ایسـه ویا منافق اوله‌جق ایسه نزد ربانیده آنك اسمی شقیدر .

مثنوی

﴿ نزد موسی نام چوبش شد عصا ﴾
﴿ نزد خالق بود نامش اژدهـا ﴾

« ترجمه » موسی علیه‌السـلامك عندنده دکنكك اسمی عصا ، اما خالق لم‌یزل حضرتلرینك نزد ربانیسنده او عصانك اسمی اژدرها ایدی . « شرح » قرآن عظیم‌الشـانده بیان وفرمان بیورلدیغی اوزره حضرت موسانك عصاسی ، اژدرها اولوب فرعونك ترتیب ایلدیکی سحره‌نك خدعه‌لرینی محو وتباه ، کمال۔ قدرت الٓهیه‌دن اولی‌النهایی برقات دها آکاه ایلدی . بو اژدرهانك حقایقی او قدر بیوکدرکه : اکا اطلاع ایتمك غایت‌متعسر ومطلع‌اولانلره‌کوره تعریف واشاعه‌سی

بیلەمز، مثلا چوجق دنیـایە کلیر، اسـمنی حلیم قورلر ؛ اوچوجق بیودیکی وقت نە اخلاقدە انسان اولەجغی کیمسەیە معلوم دکلدر؛ بلکە ظاهراً اسمنە باقلسە او چوجغك صـاحب حلم اولمسی اقتضـا ایدر ؛ بیودیکی زمان بلکە غضوب وعربدەجو اولور ؛ اما آدم علیه السلام مثال کتیردیکمز چوجغك دنیایە کلمەدن اول اسم ظاهری نە اولدیغنی ، مدت عمرندە نصل احوال وحرکاتدە بولنەجغنی، حین موتندە ایمانویا ایمانسز اولەرق دنیادن کیدەجکنی، قیامتەقدر ذاتی نە درلو کیفیاتە مظهر اولەجغنی (اوچوجغك ارادۀ جزئیەسنە خلل کتیرمیەرك) باذن‌الله تعالی کاملاً بیلمش اولدی.

مثنوی

﴿ هر کە آخر مؤمنست اول بدید ﴾

﴿ هر کە آخر کافر اورا شد پدید ﴾

« ترجمە » هرکیمسەکە آخرتدە مؤمندر، آنی حضرت آدم اولدن مؤمن کوردی؛ هرکیمسەکە آخرتدە کافردر، انك کفری، عاقبتی حضرت آدمە ظاهر اولدی.

« شرح » سبق ایدن مقصدی ایضاح ایچون اشبو بیت شریفدەکی حقیقت مثال اولەرق ایراد بیورلمشدر . مثلا سائر انسانلر کوردکلری بر انسانك نهایت‌الامر صاحب کفر ، یاخود اهل ایمـان اولەجغنی اذعان ایتمزلر ؛ بلکە حقیقتك عکسنی ظن ایدرلر ؛ اما حضرت آدم بر انسـانك مظهر ایمان ویا کرفتار کفر اولەجغنی اولدن کوردی . بوصورتلە هرشیئك انجامنە مطلع ایدی .

مثنوی

﴿ اسم هر چیزی تواز دانا شنو ﴾

﴿ رمز وسر علم الاسما شنو ﴾

« ترجمە » هرشـیئك اسـمنی سن عالم و دانادن ایشیت ! علم‌الاسما رمز واشارتنك سرنی ایشیت ! « شرح » آدم علیه‌السلام باذن‌الله تعالی قوۀ روحانیە

« ترجمه » آدم علیه السلام که علم الاسمانك بكيدر . انك هر طمرنده يوز بيكلرجه علم واردر . « شرح » كافهٔ اشيا وكيفياتك حال واستقبالنى كاملاً بيلمش، جملهٔ علومه مظهر اولمش اولان آدم عليه السلام بيله قضاى ربانى‌يه دوچار اولنجه جنتده منع اولندیغی اغاجه تقرب ایدوب نهی اولندیغی کیفیتی ایشلمکله ترك جنت ايدرك دنيا كبى برغمكده‌يه ايندى . نهايت نالان و پشيمان اوله‌رق سورهٔ اعرافده فرمان بيورلديغى اوزره ﴿ ربنا ظلمنا ﴾ ديه رفع نداى حزن افزا ايتدى . بر مقتضاى دأب جليل مثنوى هدهدك افاده‌سنى ترك ايله برعارف كامل طرفندن بر چوق ابيات شريفه اتيان ، هدهدك آغزندن يالكز بربيت شريف بيان وافاده اولنه جقدر .

مثنوى

﴿ اسم هرچيزى چنان كان چيزهست ﴾

﴿ تا بپايان جان اورا داد دست ﴾

« ترجمه » هر شيئك اسمى ، — اوشى نصل بر ابتدادن اولمش ايسه — نهايتنه قدر انك جانته ال ويردى . « شرح » يعنى هر شيئك اسمى نه اولديغى واوشى اوزرينه ازلدن نهايته قدر جريان ايده جك حال ندن عبارت اوله جغى حضرت آدمه باذن الله تعالى معلوم وبديهى اولمش ايدى .

مثنوى

﴿ هر لقب كو داد آن مبدل نشد ﴾

﴿ آنكه چستش خواند اوكاهل نشد ﴾

« ترجمه » حضرت آدم هر شيئه نه لقب ويرديسه اولقب دكيشمدى . اوكيمسه‌يه كه چابك وسريع تسميه ايلدى ، اوكاهل وتنبل اولمدى . « شرح » علم لدندن بى خبر اولان انسانلر هر كيفيتك حالى نه‌يه منجر اوله جغنى بالطبع

مثنوی

﴿ از قضا این تعبیه کی نادراست ﴾
﴿ از قضادان کو قضارا منکراست ﴾

« ترجمه » قضای الٓهیدن بو تعبیه ، بو ترتیب نصل نادر وقلیلدر ؟ [یعنی نادروقلیل دکلدر.] قضای الٓهی‌یی منکراولانك انکارینی‌ده قضای ربانیدن بیل!

« شرح » قضایی انکار ایتمك بشقه برقضادر؛ بوامر وتعریف اوزرینه خاطره كله‌بیلیرکه اویله ایسه منکرقضا اولانلر معذوردر، زیرا پردهٔ قضا عقللرینی احاطه ایتدی . بوخاطره وهم منکران وادعای ضعیف ابلهاندر . قضایی انکار ایتمك عین‌قضادر ، لکن انکار کبی برقضایه کرفتار اولان منکرك سؤافکاروحرکاتندن طولایی قضاحقنده برجزا سزادر . سورهٔ صفك بشنجی آیت کریمه‌سنده فرمان وبیان بیوریلورکه : ﴿ فلما زغوا ازاغ الله قلوبهم ﴾ معنای شریفی : « او وقت‌که انلرطوغری یولدن دونديلر، الله‌تعالی ده انلرك قلبلرینی حقی قبولدن دوندردی.» بو آیت کریمه‌دن باهر اولورکه ابتدا انسان طریق حقدن روکردان اولمغه میل وخطاسنده دوام ایدر ، بعده مقتضای عدالت الٓهیه انسانك خطاسنه کوره قضاسر نما اولور .

مثنوی

﴿ قصهٔ آدم علیه السلام وبستن قضا نظر اورا از مراعات ﴾
﴿ نهی صریح وترك تأویل ﴾

آدم علیه السلامك قصه سیدرکه : جنتده قضای الٓهی — نهی صریحی کورمکدن، رعایت ایتمکدن ؛ترك تأویلدن — کوزینی باغلامشدر .

مثنوی

﴿ بو البشر کو علم الاسما بکست ﴾
﴿ صدهزاران علمست اندر هر رکست ﴾

مثنوی

﴿ در تو تاکافی بود از کافران ﴾
﴿ جای کندو شهوتی چون کاف ران ﴾

« ترجمه » سنده کافرلردن بر کاف اولسه کاف ران کبی یعنی فرج زن کبی موضع شهوت اولورسك! « شرح » اکر کافرلره مخصوص اولال افکار سقیمه‌دن سنده ولو برحرف اولسه ینه معناً منفور ومقهورسك ! قضای ربانی‌یی انکار ایتمك ایسه جزئی اولمیوب کلی بر کفر اولدیغندن بوفکره ذاهب ومتجاسر اولانلر خاسر وخائب اولور.

مثنوی

﴿ من ببینم دام را اندر هوا ﴾
﴿ کر نپوشد چشم عقلم را قضا ﴾

« ترجمه » [هدهد سلیمان علیه السلامه دیرکه :] بن هواده ایکن طوزاغی کورورم ؛ اکر قضای الٓهی عقل کوزینی اورتمزسه ! « شرح » وقوعات عالمدن موقعاً وزماناً هر نه قدر اوزاق اولسه ینه نتایج متنوعه‌یی عارف کوره بیلیر. اما پردهٔ قضا کوزینی سترایله اعما ایتمامش اولمق شرطدر .

مثنوی

﴿ چون قضا آیدشود دانش بخواب ﴾
﴿ مه سیه کردد بکیرد آفتاب ﴾

« ترجمه » قضای الٓهی کلنجه علم وعقل اویقویه طالار. آی، سیاه اولور، کونش طوتولور . « شرح » قضای الٓهی کلنجه علم ودرایت حائز اولدیغی مرتبهٔ علیادن ساقط وتقرب قضاده علم وعقلك نه‌قدر نوری اولسه نورلری زائل ومحل ظلمت اولان کریوهٔ خطایه مائل اولور .

بو بويمی كس ! « شرح » هدهد هم اظهار تواضع ، هم حقوقنی محافظه ايدييور. انسانك سلامتی ايچون بو برقاعده‌دركه برطرفدن قانون‌ادبه رعايت، ديكرطرفدن حقوق مشروعه‌يی محافظه ايچون ابراز جسارت ايتمليدر . كستاخلغك مضرتی حسابسز اولديغی كبی خوف وجبانتك نتايج وخيمه‌سی واردر .

مثنوی

﴿ زاغ كو حكم قضارا منكرست ﴾
﴿ كر هزاران عقل دارد كافرست ﴾

« ترجمه » قارغه قضای الهينك حكمنی انكار ايديجيدر . اكر بيكلرجه عقلی اولسه قضايی انكار ايلديكندن طولايی كافردر . « شرح » برانسانك خفی وجلی اولان قصورندن طولايی قهر يزدانی واقع اولنجه چارهٔ نجات توبه واستغفاردر . قضای الهينك حكمی چوقدر؛ بوراده برقاچنی تعداد ايده‌لم : ابتدا قضا قصور ايدن انسانه جزا اولان براثرعدالت جناب مولادر . ثانياً قضا تقدير اولنمش حكم خدايه قارشی يالكز تدابير ماديه‌نك عدم تأثيراتنی اثبات واصحاب- استعدادی حضيض مذلتدن اوج سعادته اصعاد ايدر . ثالثاً ، كرفتار بلا اولمش اهل ايمانك چكه‌جكلری جفااوزرينه برمقتضای عدالت كبريا كناهلرينك ياجمله‌سنی ويا بر مقدارينی قضا امحا ايدر . رابعاً قضا مورث كدر وموجب اذا اولديغندن ، مردان خدا مصائبه ابراز صبر ورضا ايله مراتب جليلهٔ روحانيه‌يی قطع ايتمكه ودريای مرحمت ربانيه‌يه واصل اولمغه قضا وسيلهٔ عظما اولور . خامساً ، قضايه كرفتار اولان ارباب عقل وعرفان استعفای قصور ايچون استغفارايدر . قضای- ربانی‌يی انكار ايدن غافلينی تنبيه وتنذير ومؤمنلرك عقل وقلبلرينی تنوير ايچون سلطان الانبيا عليه افضل التحايا بو حديث ايله ده انسانيتی احيا بيورديلر : ﴿ لايؤمن احدكم حتی يؤمن بالقدر ﴾ معنای جليلی : « ايچيكزدن هيچ بركيمسه صحت اوزرينه ايمان ايتمز ؛ حتی قضا وقدره ايمان ايتمينجه » الحاصل انسانه لايق اولان بودركه قصور ايتمكدن دائما اجتناب ايتمليدر .

مثنوی

﴿ چون نمایی مستی ای تو خورده دوغ ﴾

﴿ پیش من لافی زنی وانکه دروغ ﴾

« ترجمه » ای آیران ایچمش کیمسه ! یالان سویلدیککی حالده سن نیچون حضورمده سرخوشلق کوستریورسک؟ « شرح » مست عشق خدا بر عالم هنرور اولمش ادعاسنده بولنان کستاخک بی محابا عقلنه کلن موهوماتی اثر عرفان دکل بلکه یاغی الینمش آیران کبی برکیفیت بی مزیتدر .

﴿ جواب کفتن هدهد طعنهٔ زاغ را ﴾

هدهد ، قارغه‌نک طعننه جواب ویردیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ کفت ای شه برمن عور کدا ﴾

﴿ قول دشمن مشنو از بهر خدا ﴾

« ترجمه » دیدی: ای شاه! الله رضاسی ایچون بنم کبی فقیر وعریان علیهنده‌کی دشمنک سوزینی دیکله‌مه ! بندن یوز چویرمه ! « شرح » هدهد سوزه باشلارکن ادبه رعایةً حضرت سلیمانی تقدیس، تواضعاً کندینی تضعیف، دشمنی اولان قارغه‌یه تعریض، امیدینی ارحم الراحمین حضرتلرینه تفویض ایتمش !

مثنوی

﴿ کر ببطلانست دعوی کردنم ﴾

﴿ نك نهادم سر ببر این کردنم ﴾

« ترجمه » اکر بنم بویولده دعوا ایتمکلکم یالان ، اصل سزایسه باشمی قورم

مثنوی

﴿ کرمر اورا این نظر بودی مدام ﴾

﴿ چون ندیدی زیر مشتی خاك دام ﴾

« ترجمه » اکر هدهدك غایت یوکسك یردن کورمکه اقتداری اولسه‌ایدی بر آووج طوپراق آلتنده کندینی طوتمق ایچون قورولمش طوزاغی کورمز میدی ؟ « شرح » قیصقانچ بر آدمك معرفتلی بر آدم حقنده‌کی تزویرات واسناداتنی کوسترر.

مثنوی

﴿ چون کرفتار آمدی در دام او ﴾

﴿ چون قفس اندر شدی ناکام او ﴾

« ترجمه » او هدهد [نظر تام صاحبی اولسه] نصل طوزاغه طوتولور ؟ نصل قفس ایچنده بلای حبسه دوچار اولور ایدی ؟ « شرح » حسود اولانلر اهل هنرك مدت عمرنده کرفتار اولدیغی مصائب و بلایایی بیان ؛ بو وسیله ایله هنرورك عرض وادعاسی بی‌اصل واساس اولدیغنی اثبات ایدر . صاحب کرامت اولان اولیا چوق دفعه بو یولده مقدوح ومحسود جهلا اولدی . بی قصور یالکز الله تعالی حضرتلریدر . انسانلر ایسه پر قصوردر .

مثنوی

﴿ پس سلیمان کفت ای هدهد رو است ﴾

﴿ کز تو در اول قدح این درد خاست ﴾

« ترجمه » بونك اوزرینه سلیمان علیه‌السلام دیدی : ای هدهد ! لایق وروامیدرکه ابتدا کی قدحده یعنی ایلك سوزده‌سندن بویله قاریشیق بر افاده ظهور ایتسون ؟ « شرح » اهل حسدك کلام بد انجامی حضرت سلیمان کبی بر نبی ذیشانه بیله تأثیر ایله محسود اولان هدهد تکدیر اولنمشدر . اهل حسد وارباب مفسدت بو تأثیرات موقته‌دن لذت آلمسونلر ؛ زیرا مرور زمان ایله خلقت مفسدانه‌سی هرکسه معلوم و آنلر هرکسك عندنده مقدوح ومذموم اولور .

« ترجمه » تاکه عسکر ایچون صو بوله‌سك ! سفرده اصحابه سقا یعنی صو ویریجی اوله‌سك ! [بو حکایه‌نك حکمتلری آتیده معلوم اوله‌جقدر .]

﴿ طعنهٔ زاغ در دعوئ هدهد ﴾

هدهدك ادعا ایلدیکی هنر اوزرینه قارغه‌نك هدهدی طعن وتقبیح ایتمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ زاغ چون بشنود آمد از حسد ﴾

﴿ باسلیمان گفت کوکژ گفت وبد ﴾

« ترجمه » قارغه بو سوزلری هدهددن ایشیتدیکی وقت حسدندن ایلری کیدوب دیدی : یا سلیمان ! هدهد اکری ، یالان سویلدی . « شرح » هدهد برمردکار کذار ، قارغه حسود وطینتی مردار برانسانه بکزه‌دلمشدر که هرزه‌ده برمردکامل کورسه فسادی ایله انك اعتبار وترقیسنه ممانعت ومخالفت و مقصد خباثت آلودینی اجرا ایچون خاطره‌کلین نفاق ودسیسه‌لره مباشرت‌ایدر . حسد، شدت حرص ، تکبر، بغض کبی اخلاق ذمیمه خود بینلکدن ظهور ایدر ؛ حسود دیکرلرده کوردیکی هنر ومال ونعمتی کندی هستیسنه مورث نقصان واعتبارینه باعث ذلت واستقبالنه زیان ظن ایدر . بختی ابی اولانلرده کوریلن مسرت ، حسود ایچون خواه ناخواه غم وکدورتدر .

مثنوی

﴿ از ادب نبود بپیش شه مقال ﴾

﴿ خاصه خود لاف دروغین ومحال ﴾

« ترجمه » شاهك حضورنده سوز سویلمك شرط ادبدن دكلدر ؛ علی‌الخصوص او سوز زیاده یالان ، اجراسی کوجدر . [مستغنئ شرحدر .]

استعمالندن زیاده فائده حاصل اولور . نتکیم شمدی کیمیا کرلر دائما صولرك ترکیباتنی حل وتحقیق وبوصوتله فن طبابت مستفید اولمقده‌در .

مثنوی

﴿ ای سلیمان بهر لشکرگاه را ﴾

﴿ در سفر میدار این آگاه را ﴾

« ترجمه » ای حضرت سلیمان ! عسکرك بولنه‌جغی یر ایچون ، آگاه اولان بنی سفرده یانکزده طوتکز ! « شرح » عسکر بادیه‌لرده چوق‌دفعه صوسزلقدن صیقندی‌چکر . صولرك بولندیغی یرلری بیان آدمك عسکرله‌برابر بولنمسی الزم‌در . هدهد مثال اولان بر صاحب هنر معلوماتی کمال صدق ایله بیان ایدرك افاده‌سنك مقبول اولمسی ایچون لسان ادبله استرحام ایلرکه بو وجه ایله مرتجا اولان ذات متکلمك هم هنرندن ، هم تواضع ونیازندن ممنون وخرم اولور .

مثنوی

﴿ پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق ﴾

﴿ در بیابانهای بی آب عمیق ﴾

« ترجمه » سلیمان علیه‌السلام دیدی : ای ایی یولداش ! صوسز ؛ درین ، نهایتسز اولان چوللرده بزمله برابر اول ! « شرح » اهل‌دولت اولان هرنه‌قدر صاحب معلومات ومالك قوت اولسه الداوفاق آدملرك بیله خدمتلرینی رد ایتمکدن اجتناب ایله قبوله شتاب وعرض هنر ایدنلره مناسب لسان ایله التفات ایدر .

مثنوی

﴿ تا بیابی بهر لشکر آب را ﴾

﴿ در سفر سقا شوی اصحاب را ﴾

« شرح » سوز مختصر اولورسه اکثر معتبر ، فقط بعض دفعه اعطای تفصیلات ده مقتضی وفائده آوردر . بو ایکی مشکل حالك تفریقی یعنی لزوم اختصار وایجاب تفصیلی بیلمك کثرت عقل وذکایه وابسته‌در ، اما صورت عمومیه‌ده شوقدر دینه بیلیرکه : مدت عمرنده اعتبار قازانامامش وایشلری ایی کیتمامش بر آدم هرشیئی قیصه طوتملیدر .

مثنوی

﴿ کفت بر کو تا کدامست آن هنر ﴾
﴿ کفت من آنکه که باشم اوج پر ﴾

« ترجمه » [سلیمان علیه السلام هدهد قوشنه] دیدی : اوهنری سویله باقالم . هانکی هنردر؟ [هدهد] دیدی : بن نه وقت غایت یوکسك اوچارایسه‌م . [بو بیت شریفك مألی ، بیت شریف آتی ایله اکمال بیورلمشدر .]

مثنوی

﴿ بنکرم از اوج باچشم یقین ﴾
﴿ من ببینم آب درقعر زمین ﴾

« ترجمه » غایت یوکسك محلدن شبهه‌دن وارسته اولان چشم یقین ایله باقارم . صو وارسه درین یرلرده او صویی کورورم [بو رؤیتك فوائدینی هدهد آتیده بیان ایده‌جکدر .]

مثنوی

﴿ تا کجایست وچه عمقستش چه رنك ﴾
﴿ ازچه می جوشدز خاکی یاز سنك ﴾

« ترجمه » او ، صو نره ده در ؟ انك درینلکی ، رنکی ندر ؟ و او صو نره‌دن چیقار ؟ طوپراقدنمی ، یاخود طاشدنمی قاینار ؟ بونلری بن کورورم !
« شرح » صولرك نابع ومجتمع اولدقلری یره‌کی مواد بیلنیرایسه اونك صورت

یانه وارمق ایسترایسه هنرلرینی همان بیانه باشلارکه افندینک محبتنی جلب ایتسون ؛ برانسان، برخدمتده استخدام ارزوسنده بولنورسه بلاافتخار ، حفظ تربیه‌یه‌مدار اوله‌جق برلسان‌ایله اقتدارینی عرض واظهار ایتمکه‌ابتدار ایدر.

مثنوی

﴿ چونکه دارد از خریداریش ننك ﴾
﴿ خود کند بیمار وشل وکو رولنك ﴾

«ترجمه» اسیر اوافندینك صاتون المسندن عیب ونفرت طوتارایسه کندینی خسته ، صاغر ، کور ، طوپال ایدر. «شرح» برکیمسه برایشی کورمك ایسته‌مز ایسه عدم اقتدارینی بیان وبیك درلو اعذار واهیه اتیان ایلر ؛ بناءً علیه آدم قوللانمقده ایکی جهته دقت اولنمسی اقتضا ایدر. بری: استخدام اولنه‌جق آدمك اقتدار وغیرتی، دیکری: انك شوق ومحبتنی جلب ایده‌جك اسبابك استحضاریدر. بوایکی حالت موجود اولنجه الك کوج ایش قولایلشیر .

مثنوی

﴿ نوبت هدهد رسید و پیشه اش ﴾
﴿ وآن بیان صنعت واندیشه اش ﴾

« ترجمه » هدهد قوشـنك نوبتی ، هنرینك عرضی، صنعت و فکرینی بیان ایتمسی صره‌سی ایریشدی . [اشاغیده ایضاحاتی کوریله‌جکدر،]

مثنوی

﴿ کفت ای شه یك هنرکان کهترست ﴾
﴿ باز کویم کفت کوته بهترست ﴾

« ترجمه» هدهد قوشی دیدی : ای شـاه ! بر هنرکه غایت حقیردر ، آنی آشکار ومختصرسویلیم. بیوردیلرکه قیصه سوز اوزون سوزدن دها کوزلدر.

مثنوی

با سلیمان یك بیك وامی نمود

ازبرای عرضه خودرامی نمود

« ترجمه » هر قوش هنر وعلمنی برر برر حضرت سلیمانه کوستردی. حالنی عرض واعلام ایچون کندینی کوستردی. « شرح » کویلولر، صورتا فقیر وحقیر کورونن آدملر محبت وانسانیت کورمینجه برشی سویله‌مزلر. حال وقاللری نظر دقت واعتباره آلننجه برطرفدن کندی اضطرابلریله حاللرندن بحث ایدرلر؛ دیکر طرفدن صنعت وهنرلرینی لسانلریله لا بالیانه وبعض دفعه‌کمال حجاب ایله خبر ویررلر.

مثنوی

از تکبر نی وازهستیٔ خویش

بهر آن تاره دهد اورا بپیش

« ترجمه » قوشلرك پیشگاه سلیمانه عرض هنر ایلملری، تکبرلرندن وکندی وجودلرندن دکل، بلکه اوذات پاکك حضورینه تقرب ایله خدمته وسیله بولمق ایچون ایدی. « شرح » انسان افتخار ایچون کندی هنر وعلمنی اظهار ایتسه منفور آدمیان ومغضوب جناب یزدان اولور. اما علم وهنر خدمت ایچون اظهار اولنسه مرغوب اوله‌جغی آشکاردر.

مثنوی

چون بیاید برده را خواجهٔ

عرضه دارد از هنر دیباجهٔ

« ترجمه » صاتیله‌جق اسیر بر افندیدن آلنمسنی ایستر ایسه کندنده اولان هنردن بردیباجه یاپار. افندی‌یه عرض ایدر. « شرح » صاتیلان براسیر برافندینك

« ترجمه » چوق محرم انسان وارکه کندندن بشقه‌در ؛ کوکللرك برلشمسی لسانلرك براولمسندن اعلادر . « شرح » لسان ترجمان وجداندر ، اکر لسانك بياناتی عقل وقلبه مخالف ايسه افادات لسانيه بی‌اعتبار اولمش اولور . اما معنوی اولان همدل ، هيچ برزقت حقيقتدن خالی دکلدر . انسان عاقل هم زبان اولمق ايچون مردکامل آرار .

مثنوی

غير نطق وغير ايما و سجل

صدهزاران ترجمان خيزد زدل

« ترجمه » نطقسز واشارتسز ويازيسز ، کوکلدن نيجه يوز بيك ترجمان قالقار . حاصل اولور . « شرح » کلام مشهوردرکه : « لسان الحال انطق من لسان المقال » نطقسز ، اشارتسز ، کتابتسز اوله‌رق اهل فراستك ذهننده برچوق اسرار وحقائق ظاهر اولور ؛ بو انتقال وظهور بری قوهٔ روحانيه ، ديکری فراسته‌در . قوهٔ روحانيه ايله منفهم اولان احوال ، وارستهٔ قيل وقالدر . فراسته اولان اطلاع کثرت ذکايه وابسته‌در .

مثنوی

جمله مرغان هريکی اسرار خود

از هنر وز دانش و اذکار خود

« ترجمه » جمله قوشلرله هربری کندی سرلرندن وکندی هنر وعلم واذکارندن حضرت سليمانه خبر ويرديلر . [بو بيتك مآلی ، آتيده‌کی ابيات شريفه ايله اکمال بيورلمشدر .]

مثنوی

همزبانی خویشی و پیو ندیست
مردبا نامحرمان چون بندیست

« ترجمه » همزبانلق قرابت وارتباطدر ، انسان نا محرملرله باغلانمش محبوس کبیدر . « شرح » همزباناق ایکی نوع اولور . بری لسانی ؛ دیکری قلبی ! قلبی اولان همزبانی ، بر معانی والفت ومحبتك خلل پذیر اولمسنی مانع اوله‌رق عالم معنیده موجب زندکانی اولور . بو نوع معنوی وعقلی اولان ارتباط الفاظ وتعبیرات صوریه‌دن وارسته وحسیات علیه ایله آرسته‌در .

مثنوی

ای بسا هندو وترك همزبان
ای بسا دو ترك چون بیکانکان

« ترجمه » بك‌چوق هندلی ، ترك همزباندر ؛ چوق دفعه ایکی ترك لسان لسان ظاهر ایله همزبان ایکن بری‌برینه یبانجی کبیدر . « شرح » اصل مقبول اولان هم زبان قلبیدرکه برهندلی‌یی بر ترك ایله یك‌دل ایدر . بالعکس اخلاق ضد ومختلف ایسه لسانلری بر اولدیغی فائده بخش اولمیوب اره‌ده ضدیت ومنافرت کورونور . انسانلر ایچنده بری برینك لسانی بیلمك کیفیتی آرانیر لکن آلت الفت کبی آرانیر ، عین الفت دکلدر . مثلا البسهٔ نفیسه برقامت موزون ایچون اعلا ایسه‌ده او قامت اولمینجه البسه‌نك کوزللکی ، بیچمی قالماز . همزبانده نورمحبت اولمینجه الفت دکل ضدیت اولور .

مثنوی

پس زبان محرمی خود دیکراست
همدلی از هم زبانی بهتراست

ایله حکم ایدر ایدی . بو بیت شریفدن اکلاشیلیرکه حضرت سلمان سفره کیتمش وکندینه تابع اولانلر یاننده بولنمشدر .

مثنوی

﴿ همزبان ومحرم خـود یافتنـد ﴾

﴿ پیش اویك یك بجان بشتافتند ﴾

« ترجمه » قوشلر، حضرت سلیمانی کندیلرینه همزبان ومحرم بولدقلرندن، برر برر او صـاحب دولتك حضورینه حب جان ایله وارمغه شـتاب ایتدیلر . « شرح » انسان سویلدیکی سوزی اکلار مخاطب بولور ومخاطبك ده سـوزینی اکلار ایسه مخاطبك اکا میل ومحبت ایتمسی مقتضای عقل وطینتدر . سـلیمان علیه السلام ، وحوش و طیورك لسانتی وحاللرینی فهم ایلدیکی کبی صاحب عدل وحکمت اولان مأمورینده کویلولرك وسـائر بیچارکانك بلا ترتیب لسـانلرندن چیقان انتظامسز سوزلردن حوائج ضروریه‌سنی و مقاصد مشروعه‌سنی اکلار وممکن مرتبه راحت و آسایشلرینه دقت ایدر .

مثنوی

﴿ جمله مرغان ترك کرده چیك چیك ﴾

﴿ با سلیمان کشته افصح من اخیـك ﴾

« ترجمه » جمله قوشلر چیك چیك کبی صدای بی معناریني ترك ایتدی . حضرت سلیمان ایله سنك برادرکدن دها فصیح قونوشدیلر . « شرح » چوق آدملر بولنورکه حاللرینـه دقت ورقت اولنمـاز ایسه سـوزلری ، حرکتلری معناسز کورونور ، فقط برصـاحب عدل وحکمته تصـادف ایدنجه مقصدلری منفهم واو بیچارکان مفرح ومتنعم اولور .

مثنوی

﴿ چیست مستی حسها مبدل شدن ﴾

﴿ چوب کژ اندر نظر صندل شدن ﴾

« ترجمه » مستلك نه‌در ؟ حسلر مبدل اولمقدر . ایلغین اغاجنی واکری، عادی اودونی نظرده صندل تعبیر اولنـان معتبر و قوقولو اغاج کبی کورمکدر .

« شرح » مستلك حسیات و ادراکات صوریه و معنویه‌نك تبدلیدرکه عادی واکری‌شیلری معتبر وطوغری‌کوسترر . وانواع خطایه دوشورر. امور واحوال جهانده حقیقتی سهودن ، بقایی فنادن تفریق وتمیز ایده‌مه‌ین غافل ، هرسرخوشدن بتردر . حقیقتی معکوساً کورمامك ایچون سلطان‌الانبیا علیه افضل‌التحایا افندمز حضرتلری امتنی تعلیماً اکثر اوقاتده شویله دعا بیوررلر ایدی : « اللهم ارناالحق حقاً وارزقنا اتباعه وارناالباطل باطلاً وارزقنا اجتنابه اللهم ارناالاشیاء کما هی »

﴿ قصهٔ هدهد سلیمان علیه السلام دربیان آنکه چون ﴾

﴿ قضا آید چشمهای روشن بسته شوند ﴾

سلیمان علیه السلام ایله هدهدك قصه‌سی بیاننده‌درکه قضا کلنجه الك ایی کورن کوزلر باغلانمش اولور .

مثنوی

﴿ چون سلیمانرا سراپرده زدند ﴾

﴿ جمله مرغانش بخدمت آمدند ﴾

« ترجمه » سلیمان علیه‌السلام ایچون چادرك پرده‌سی اورلدی. جمله‌قوشلر اول صاحب دولتك خدمتنه کلدیلر . « شرح » سلیمان علیه الصلوة والسـلام روزکار ، قوشلر ، انسان وشیطان کبی برچوق مخلوقات وموجوداته لطف حق

مناهی بی متجاسر اولانه آب لطیف کبی طاتلی کوسترر. بو ورطهٔ هلاکدن قورتولمق ایچون ارحم الراحمین حضرتلرینه التجا ونیاز ورجا ایتملی !

مثنوی

﴿ از شراب قهر چون مستی دهی ﴾
﴿ نیستهارا صورت هستی دهی ﴾

« ترجمه » آلهی ! قهر شرابندن سرخوشلق ویررسك . یوقلغه وارلق صورتنی ویررسك . « شرح » برکیمسه اوزرینه قهر آلهی جاری اولورسه او کیمسه‌یه شراب قهر معنوی ایچیریلیر و آنکله سرخوش اولنجه فناپذیر وبلکه عین عدم اولان دنیا موجود وموقف بقا کورونور . بالعکس حقیقتده موجود وباقی اولان عالم روحانیت وعقبا برخیال کبی کلیر معاذالله تعالی .

مثنوی

﴿ چیست مستی بند چشم از دید چشم ﴾
﴿ تا نماید سنك کوهر پشم یشم ﴾

« ترجمه » مستلك نه‌در ؟ کوز کورمسندن کوزك باغلانمسیدر ؛ اودرجه‌ده کوز باغلانیرکه عادی طاش کوهر، عادی یوك، یشم دنیلن طاش کبی کورونور. « شرح » سرخوشلغك اقتضاسی اعضا وقوای بدنیه‌نك تشویشیله کوز، حقیقتی کورمز . قهر الهی‌یه اوغرایوب اك مقتضی اولان احوالی معکوساً کورن آدم ، عادی سرخوشلردن دها زیاده مست کران وحالی پریشان اولور . مستئ مادی، برقاچ ساعت امتداد ایدر وسرخوش اولانی هرکس طانیر سوزینه اعتبار ایتمز ، اما قهر ربانیله سرمست اولان بد بخت صورتا عاقل اولدیغندن برچوق افکار واجرا آت عمیقه‌یه اجتسار وانلردن ظهور ایدن فلاکتله کندینی معذب و بیزار ایدر .

« ترجمه » ای جمیع غیبلری بیلن الله ! مکر وفکر طاشنك آلتنده بزی دوکه وازمه! دیه ناله ایت ! « شرح » جناب خدادن استرحام ایله انسان دائما تضرع واشکریز اولەرق نیازه دوام ایتملیدرکه اول رحیم وکریم ، قولنی مکر وحیله وافکار ناهموارەدن خلاص وامین ایتسون . چون دفعه انسان ذهناً بر فکره صاپارده بوندن استحصال ایده‌جکی شان وراحت ولذت وغنا ایله مفتخر وشادان اولور؛ حال‌بوکه انجامی اندن متضرر وپشیمان‌اولور. دائما اللهدن قورقملی ومرحمت ربانیه‌یه صیغنملیدر .

مثنوی

﴿ کرسکی کردیم ای شیر آفرین ﴾

﴿ شیر را مکمار برما زین کمین ﴾

« ترجمه » ای‌ارسلانی خلق‌ایدن خالق! بزاکر کوپکلك ،کستاخلق ایتمش ایسه‌ك ارسلانی پوصودن اوزریمزه حواله‌ایتمه! « شرح » انسان قصورینی کمال تضرع ایله خالق لم یزل حضرتلرینه عرض واتیان وارسلان مثال‌اولان قضای ناکهانی ویا وسوسهٔ شیطانیدن کندینی محافظه‌یه وجناب حقدن استرحام عفو ایتمکه چالیشملیدرکه سعادتله زندان دنیادن چیقسون وملك خلده وارسون . هربار معناً وقولاً: ﴿رب‌ادخلنی مدخل صدق واخرجنی‌مخرج صدق وجعلنی من لدنك سلطاناً نصیراً﴾ نظم جلیلنك مضمون حکمت نمونیله بکام اولسون .

مثنوی

﴿ آب خوش‌را صورت آتش مده ﴾

﴿ اندر آتش صورت آبی منه ﴾

« ترجمه » لطیف‌صویه آتش صورتی ویرمه، آتشده صونك لطافتی قومه! « شرح » عبادت ، اوروج ، صدقه ومساعئ خیریه کبی افعال فیوضات بخشا حقیقتده زلال کبی سلامت‌دارین ایچون رهنما ایکن معاذالله تعالی قهر خدا جاری اولسه اونعمت قضازده‌لره‌کوره نکبت‌کورونور. قضا برای جزا عین آتش اولان

مثنوی

﴿ چون قضا آید نبینی غیر پوست ﴾

﴿ دشمنانرا باز نشناسی زدوست ﴾

« ترجمه » قضای آلهی کلدیکی وقت صوری دیمك اولان پوستدن بشقه برشیء کوره‌مزسك ! دشمنلری دوستدن آییروب بیله‌مزسك ! « شرح » « اذا جاء القضا عمی البصر » مضمونِ حقایق نمونی وارستهٔ ایضاحدر . ظهورِ قضاده دشمندن دوستی فرق ایتمك کوجدر . قضایی یعنی قهر خدایی داعی مناهیدن وقتیله مجتنب وامور خیریه‌یه مواظب اولمق لازمدر . حقیقتده قضانك اسبابی کوج ادراك اولنور . برمقتضای حکمت بالغه قضا جزای لازم‌الاجرادرکه قبل‌الوقوع دفعنه چارهٔ منفرد انسانك مناهیدن اجتناب ایتمسی وذکر وفکر رب ایله مشغول اولمسیدر .

مثنوی

﴿ چون چنین شد ابتهال آغاز کن ﴾

﴿ ناله وتسبیح وروزه ساز کن ﴾

« ترجمه » چونکه بویله اولدی. [یعنی قضا کلدی] الله تعالی حضرتلرینه نیاز وتضرع ایتمکه باشلا ! ناله وفریادایت! تسبیح وعبادت ایت! اوروج طوت! « شرح » ترك مناهی واجرای عبادتله کرفتار قضا اولمامغه چالیش! امورِ خیریه‌یه اقدام تام ایت ! بویولده بولنمیوبده مقتضای عدالت صمدانیه ، قضاءِ ربانی رونما اولورایسه دفعی ایچون نیاز وتضرع وتسبیح واستغفار ایتمك وکمالِ ابتهال ایله مراحم ربانیه‌یی دیله‌مك الزمدر .

مثنوی

﴿ ناله میکن کای تو علام الغیوب ﴾

﴿ زیر سنك مکر بدمارا مکوب ﴾

« ترجمه » فرعـونك حالنى كوركه هامانى ديكلهدى . نمرودك حالنى كوركه شيطانى ديكلهدى . « شرح » هامان فرعونك وزيرى وظاهراً دوسـت وظهيرى ايدى . اما حقيقتده دشمنى ايدى . فرعون نه وقت ميال ايمان اولسه هامان ايله مشاوره ايدر، هامان همان نصايح باطلهايله آنى ايماندن چويررايدى . نمرود عنود شيطانك وسوسـهلرينه قاپيلهرق ادعاى الوهيت ايله حدينى تجاوز ايتديكندن كرفتار قهر الٰهى اولدى .

مثـنوى

﴿ دشمن ارچه دوستانه كويدت ﴾
﴿ دام دان كرچه زدانه كويدت ﴾

« ترجمه » دشمن اكر دوست كبى سكا سويلرايسه سوزينى طوزاق بيل! كرچه دانه ومنفعتدن سكا بحث ايدر . « شرح » دشمن سوزى هرنه رنك ايله ظهور ايتسـه داعئ ندامت وخسران اولور . عاقل اولان انسـان ، دشمندن روكردان ، دوست عاقلك سوزينى قبوله شتابان اولور . دشمن اولان شـيطان صـورتا اك قولاى ، اك طاتلى الفـاظ وتعبيرات دوسـتانه وغفلتكارانه ايله زنا وارتكاب كبى اثم وكناهى لذيذ ومفيد كوستر : اما صكره متجاسرك باشـنه حسـابسز بلالر كتيرر . الحاصـل دشـمن ايله اولان مذاكره چركاب غفلت وندامتدر .

مثـنوى

﴿ كرترا قندى دهد آن زهر دان ﴾
﴿ كر بتن لطفى كند آن قهر دان ﴾

« ترجمه » اكر دشمن سكا شكر ويررايسـه آنى زهر بيل ! اكر بدنه متعلق برلطف ايدر ايسه آنى قهر بيل !

[وسوسهٔ شيطانيهيى بك آچيق تعريف ايتديكى ايچون آزادهٔ شرحدر .]

« ترجمه » برموسى ، فرعونى عسكر واثقال ومهماتيله برابر نيل نهرينه چكر. «شرح » موسى عليه السلام صورتا قوتسز اولديغى حالده الله تعالى حضرتلرينك بخش بيورديغى اقتدار معنوى ايله فرعونى وفرعونه تابع اولان عسكرينى قعر دريايه چكوب محو ايتمشدر . جسمده هنر وتأثير آزدر . عقل ومعنيده قدرت چوقدر .

مثنوى

﴿ پشهٔ نمرود را بانيم پر ﴾
﴿ مى شكافد بى محابا مغز سر ﴾

« ترجمه » برسيورى سينك يارم قناديله نمرودك باشنده قپو آچار . بى محابا بينى يارار . « شرح » نمرود ، ابراهيم عليه السلامك زماننده دعواى الوهيتده بولنمش برفاجر ومتكبر ايدى . برمقتضاى حكمت ربانيه نمرودك بورننه برسيورى سينك كيروب ويرديكى شدت اضطراب ، نمرودك بينى خراب وشخص نا باكيله مال ومنالنى محو ونا ياب ايلمشدر .

مثنوى

﴿ حال آن كو قول دشمن را شنود ﴾
﴿ بين جزاى آنكه شد يار حسود ﴾

« ترجمه » انك حالنى كوركه دشمنك سوزينى ايشتدى . يعنى دينكله دى . او كيمسه نك جزاسنى كوركه قيصقانانه دوست اولدى . « شرح » هركيم دشمنك ، ياخود بر مفسدك سوزينه اينانير وآنك سوزيله برايش طوتار ايسه انجام كار ارسلانه تشبيه اولنان غدار كبى بلا كردابنه دوشر . الحاصل دشمن ايله مذاكره ايتماميدر .

مثنوى

﴿ حال فرعونى كه هامانرا شنود ﴾
﴿ حال نمرودى كه شيطانرا شنود ﴾

کورونمز بر جوهر درونی ایدی . بر چوقورك اوزرینه بعض دفعه بر حیله کار صمان صاچار . غافل اولان کیمسه صمانك آلتنی طوپراق صانیر باصار چوقورك ایچنه دوشر .

مثنوی

﴿ آب کاهی را زهامون می برد ﴾

﴿ آب کوهی را عجب چون می برد ﴾

« ترجمه » صو صمانی صحرایه کوتورر . [زیرا صمان خفیفدر .] صو، بر طاغی نصل یرندن قوپارر، نصل کوتوره بیلیر ؟ « شرح » برمقتضای دأب - جلیل مولانا، بو بیت ایله آتیده‌کی ابیات شریفه برعارف وکامل طرفندن بیان وحکایه اولنمشدر. ارسلان مثال اولان ظالم هرنه‌قدر جسماً قوی ایدیسه‌ده ضعیف العقل اولدیغندن برکویلونك خدعه سی انی صمان چوپی کبی یرندن قوپاروب میدان - هلاکه کوتورمش ونهایت محو ایتمشدر. نفس اماره‌نك هوا وهوسی انسانی خراب وامحا وکریوهٔ عذاب الیمه القا ایدر. اماوقار وثباتی طاغ کبی اولان مردان خدانك نه وساوسدن، نه هوا وهوسدن بنیاد عقللری تحریك اولنور . انلر دائما نصرت وظفر ایله سرفراز اولور

مثنوی

﴿ دام مکر او کمند شیر بود ﴾

﴿ طرفه خرکوشی که شیری را ربود ﴾

« ترجمه » طاوشانك حیله سی ارسلانك آغزینه کمند اولدی ؛ نه تحف طاوشان ! آفرین اکاکه بر ارسلانی قابدی ! « شرح » کویلونك حیله وتدبیری ظالم آدمه بند وکمند اولدی ،

مثنوی

﴿ موسیٔ فرعون را تارود نیل ﴾

﴿ می کشد باالشکر وجمعی ثقیل ﴾

واکر سویلدیکك یالان ایسه اوکذبك لایق اولدیغی جزایی‌ده سکاویره‌یم! «شرح» ظالمك حدتی عظیم وعظمته دائر ایراد ایتدیکی کلمات جهل آیاتی حسبیله عقلی سقیم بر اژدر بلا بار اولدیغی آشکار در .

مثنوی

﴿ اندر آمد چون قلاوزی بپیش ﴾
﴿ تا برد اورا بسوی دام خویش ﴾

« ترجمه » طاوشان قلاوز کبی اوکه کچدی که ارسلانی قوردیغی طوزاق طرفنه کوتورسون ! « شرح » کویا دشمنی کوسترمك اوزره کویلو ظالمك اوکنه دوشدی؛ حالبوکه مقصدی قوردیغی طوزاغه، بوصویه ظالمی دوشورمکدر .

مثنوی

﴿ سوی چاهی کونشانش کرده بود ﴾
﴿ چاه را او دام جانش کرده بود ﴾

« ترجمه » طاوشان ، ارسلانی بر قویو طرفنه کوتوردی ؛ که اولجه اورایه نشان قومش، ارسلانك جانته طوزاق یاپمش ایدی . [وارستهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ می‌شدند این هردو تا نزدیك چاه ﴾
﴿ اینت خرکوشی چو آب زیرکاه ﴾

« ترجمه » طاوشان ایله ارسلان ایکیسی قویونك یانه کتدی . ایشته سکا بر طاوشان که صمان آلتنده صو کبیدر . « شرح » کویلو ظالمی بوصو محلنه قدر حیله ایله کوتورمشدر . او کویلونك ظاهری صمان کبی عادی ، آب حیات عقلی

طاوشاندن مرام، عقل معاد ویولده فرض اولنان ارسلان، نفس اماره‌نك عكسی اولان حالاتدر . بوتوجیه ایله عقل معـاد، نفس اماره‌یه حیله ایدركه یرندن قوپارسون، كندینی چاه ریاضته آتسون . مدركات و حسیات ظاهره‌دن خلاص بولمش‌اولسون . بوتوجیه بوحكایه‌نك زمین‌افاده‌سی وبالخاصه‌نهایتلرده كوریله‌جك ابیـات شریفه ایله اصلا موافق دوشمیور كبی كورونیور ، بو جلدده‌كی شرح وتوجیه انشاءالله تعالی موافق حقیقت اولمش اولور.

﴿ جواب كفتن شیر خركوش‌را وروان شدن در راه او ﴾

ارســلانك طاوشانه جواب ویرمسنه و طاوشانك دیدیكی او یوله كتمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ كفت بسم الله بیا تا او كجاست ﴾

﴿ پیش روشو كرهمی كویی توراست ﴾

« ترجمه » ارسلان بسم الله دیدی: كل! اودیكر ارسلان نره‌ده‌در ؟ كوستر ! اكرسنك جمله‌سوزك طوغری‌ایسه ایلری كیت! « شرح » كویلو ، ظالمك دشمنی ایكن ظالم كویلونك افاداتنه اعتماد و آتیده كوریله‌جكی اوزره كندینی محو وبرباد ایده‌جكدر . اعتساف وظلم، عین ظلمت و دشمنك كلامنه امنیت ایتدیره‌جك قدر داعیٔ نكبتدر .

مثنوی

﴿ تا سزای او وصد چون او دهم ﴾

﴿ وردروغست این سزای تو دهم ﴾

« ترجمه » اونك دكل ، اوكبی یوز ارسلانك لایق اولدیغی جزایی ویره‌یم!

« ترجمه » بوندن صکره او ارسلاندن بو یول قپانمش اولدی ؛ بزم حالمز بو ایدی ، سکا سویلنمش اولدی . « شرح » دیکر بر صاحب اقتدار یولمزی سدایتدی . بوندن صکره سنی وظیفه‌دار ایتمك امیدی نابمحل وبلکه عین خیالدر . حقیقةً مقتدر ایسه‌ك درحال کیت ! دشمنکزی کرفتار جزا ایت ! دیمش ! دقت بیورلسونکه شمدی‌یه قدر ارسلانه تشبیه اولنان آدمه ، کویلو تعبیرات وتعظیمات فائقه‌ده بولنمش ایکن شمدی یالکز (سن) تعبیرینی استعمال ایدیشی ، کویا اهمیتسز بر آدم اولدیغنی دیکر ظالمدن اکلامش وایشیتدیکی لسان حقارت انکیزه کندی‌ده آلیشمش بولندیغنی ایما ایدرك ظالمك غضبنی قات قات زیاده‌لاشدیرمغه چالیشمشدر .

مثنوی

﴿ از وظیفه بعد ازین امید بر ﴾
﴿ حق همی کویم ترا الحق مر ﴾

« ترجمه » بوندن صکره وظیفه‌دن امیدینی کس ! سکا طوغری سویلیورم . طوغری سوز آجیدر . « شرح » (الحق مر ولوکان درّ) طوغری سوز آجیدر ولو اینجی اولسون . ضرب مثلی مشهوردر . انسانلرده اکثر ذوق وتسلی‌یی موجب اولان اسباب صرف خیالاتدر ؛ خیال ایسه طوغری سوزدن پامال اولور .

مثنوی

﴿ کر وظیفه بایدت ره پاك کن ﴾
﴿ هین بیا ودفع آن بی باك کن ﴾

« ترجمه » اکر وظیفه لازم ایسه یولی تمیزله ! کل ! اوقورقوسز مانعی دفع ایت ! « شرح » بوده تحریك غضبه مدار اولور بر تحریص زهر باردر . بعض ذوات دیرکه بوحکایه‌نك مبنی علیهی اولان ارسلاندن مقصد : نفس اماره ،

کندینی خبردار ایت! اکر مرد ایسه کلسون! شوقدرکه کندی ارقداشکی رهن اوله‌رق یانمده طوتار ویالکنز افندیکی خبرداراتمك اوزره جسارتم حسبیله سنی صالیویررم .

مثنوی

﴿ لابه کردیمش بسی سودی نکرد ﴾

﴿ یار من بستد مرا بکذاشت فرد ﴾

« ترجمه » او ارسلانه چوق نیاز وتضرع ایتدم ، نیازم بر فائده حاصل ایتمدی ؛ بنم ارقداشمی آلدی ؛ بنی یالکنز براقدی . « شرح » کویلونك بو یولده افاده‌لرندن بشقه ارقداشنك دیکر صاحب اقتدار یاننده قالدیغنی بیاندن مقصدی ، ارسلانه تشبیه اولنان آدمك حرص وطمعنی ، غضبنی تزیید ایدرك بتون بتون عفریت ایتمك ایچون ایدی .

مثنوی

﴿ یارم از زفتی سه چندان بد که من ﴾

﴿ هم بلطف وهم بخوبی هم بتن ﴾

« ترجمه » ارقداشم هم لطافتده ، هم کوزللکده ، هم وجودده ، جسامتده بندن اوچ مثلی ایدی . « شرح » رهن اوله‌رق توقیف اولنان ارقداشی کندندن وجودجه اوچ مثلی بیوك اولدیغنی سویله‌ین طاوشان کندی کوچك وجودی ارسلانك قارنی طویوره‌میه‌جغندن بو سوزلرله حریصك طمعنی تزیید ایتمك ایسته‌مش! نه‌فائده‌که بومرد مقتدر یولی‌کسدی؛ بونی اسیر ایتدی؛ یوللو برچوق کلمات زهر ریز وحرص انکیز ایراد و ارسلانه تشبیه اولنان ظالمك عقلنی کلیاً برباد ایتمش !

مثنوی

﴿ بعد ازین زان شیر این ره بسته شد ﴾

﴿ حال ما این بود باتو کفته شد ﴾

« ترجمه » اودیکر ارسلان بکا علاوةً دیدی‌که : هم‌سنی ، هم سنك شاهکی
ییرتار . پارچه پارچه ایدرم ؛ اکر سن‌ارقداشکله بنم قپومدن‌رجوع ایدوب کتمك
ایسترایسه‌کز ! «شرح» حدیدالمزاج اولانلرك غضبنی دعوت ایتمك اوزره برایکی
سوز کافی ایکن دساس اولان کویلو قوردیغی اساس خدعه‌یی تأیید ایچون برایکی
سوزله اکتفا ایتمیوب ظالمك عقلنی کلیاً محو وتباه ایلمك فکریله تزیید کلام ایدر
وانجامی نائل مرام اولور.

مثنوی

﴿ کفتمش بکذار تابار دکر ﴾
﴿ روی شه بینم برم ازتوخبر ﴾

« ترجمه » ارسلانه دیدم : بزدن شمدی واز کچ ! بر کره‌ده کندی
شاهمك یوزینی کوره‌یم‌ده سندن خبر کوتوره‌یم! « شرح » کویلو مقصدینی اصلا
اهمال ایتمیوب تکثیر حدت ایچون برظالم موهومك تعبیرات حقارات انکیزینی
تعداد ایتدیکی صره‌ده ، برده کندی‌عبودیت وصداقتندن‌ده دم اوروب دیمش‌که :
اویله بر ظالمك پنجهٔ درانه‌نه دوشمش ایکن بن حسب العبودیه ینه سزی فراموش
ایده‌میوب سکوت‌ده ایتمدم وخاکپایکزه کلمك ارزوسنی دشمنکزه سویلدم .

مثنوی

﴿ کفت همره راکرو نه پیش من ﴾
﴿ ورنه قربانی تو اندر کیش من ﴾

« ترجمه » [او دیکرارسلان بکا] دیدی : ارقداشکی بنم حضورمده رهن
براق! یوقسه بنم آیین ومذهبمده قربانسك! یعنی‌همان‌سنی‌هلاك‌ایده‌جکم. «شرح»
موهوم اولان صاحب‌اقتدار کویا کویلویه دیمش‌که : صاحبك کیم‌اولورسه‌اولسون
نصل جسارت ایدرده اندن حضورمده دم اوررسك ؟ کیت و بنم عظمتمدن

مثنوى

﴿ كفتمش مابندهٔ شاهنشهيم ﴾

﴿ خواجه تاشان كه آن دركهيم ﴾

« ترجمه » يولده چيقان ارسلانه ديدمكه : بزه طوقنمه ! زيرا او بيوك دركاهك حقير وناچيزى يز! « شرح » ظالمك غضبنى تزييد ايتمك ارزوسيله اك زياده حدتى جالب اولان تعبيرات، معهود كويلو طرفندن ايراداولنور. برحديد ـ المزاجى اغضاب ايتمك كيفيتى غايت سهلدر . على الخصوص دشمن وياسائر برانسان طرفندن تحقير اولنديغى دوستانه ومحرمانه حكايه اولنسه و ارتق نه اولمش ايسه اولمش سزحدت بيورميكز كبى صورتا تسلى آميز، حقيقتده غضب انكيز افادات علاوه ايدلسه صاحب حدت كرفتار جنت اولور .

مثنوى

﴿ كفت شاهنشه كه باشد شرم دار ﴾

﴿ پيش من تو ياد هر ناكس ميار ﴾

« ترجمه » يولده ظهور ايدن او ديكر ارسلان بكا جوباً ديدى كه : شاهنشاه ديديكك كيم اوليور ؟ اوتان! بنم حضورمده هرناكس ودنينك نامنى سويلمه! « شرح » بوافادهده تزييد حدت وتشديد غضب ايچون بردسيسهدر. دشمنك حقارات آميز سويلمش اولديغى سوزلرك برر برر تعدادى متكبراولانلرك قلب وعقللرينه شديداً تأثير وحدت وغضبلرينى فوق العاده تكثيرايدر.

مثنوى

﴿ هم ترا وهم شهترا بردرم ﴾

﴿ كرتوبا يارت بكرديد ازدرم ﴾

مثنوی

﴿ بامن ازبهرتو خرگوش دگر ﴾
﴿ جفت وهمره کرده بودند آن نفر ﴾

« ترجمه » سنك ایچون بنمله برابر دیکر برطاوشانی ، حیوانات کروهی جفت ویولداش ایتمش ایدی. « شرح » کویلو ظالمه : سزه اقوات و وظیفه ارسال ایتمك مقاوله‌ٔ واجب الرعایه‌سندن کویلولر اصلا خلف ونکول ، وعدلرندن عدول ایتمیوب ارکنجه بنی ، دیکر برینی وظائف کثیره ایله طرفکزه کوندرمشلر ایسه‌ده بیان ایده‌جکم وقوعات بزی کرفتار تأخر ومدهوش و بی‌شعور ایتمشدر دیمش!

مثنوی

﴿ شیر اندر راه قصد بنده کرد ﴾
﴿ قصد هردو همره آینده کرد ﴾

« ترجمه » بر ارسلان یولده بنده‌لریکزه قصد ایتدی ؛ هر ایکی یول ارقداشنه، یعنی بزه قصد ایتدی « شرح » کویلو، ظالمه بیان حال ایدرك دیمش‌که : بز سزه اشیای کثیره ایله کلیر ایکن یولده ظهور ایدن دیکر بر صاحب اقتدار ، اطاله‌ٔ دست خسار وارقداشمی اسیر و اشیامزی غصب ایله یولمزدن تأخیر ایتمشدر . بو افادات غیر واقع اولوب ارسلانه تشبیه اولنان آدمك — بر شخص موهوم علیهنه — غضب وحدتنی جلب ایچون خدعه‌دن عبارتدر. بونده جای دقت ومحل عبرت براشارت واردرکه : ظالم اولانلر ایشیده‌جکلری سوزه امنیت ایتسه‌لر کندیلرینی کیمسه سومدیکندن زبون ومغبون اولورلر. بناءً علیه اقتدار حقیقی اجرای عدالت وارادات ربانیه‌یه اطاعت ایدنلره مخصوصدر .

مثنوی

﴿ کفت دارم من کرم بر جای او ﴾
﴿ جامهٔ هر کس برم بالای او ﴾

« ترجمه » [ارسلان طاوشانه جواباً] دیدی: لطف و کرمی محلنده طوتارم. صرف ایده‌رم؛ بن هر کسك البسه‌سنی بدن و وجودینه کوره کسرم. « شرح » بو بیان کرچه ظالم معهود طرفندن سرد واتیان اولنديسه‌ده مغز حکمت وعین عرفاندر. کرم، فی الحقیقه مقبول و مرغوب بر خصلت جهانقیمتدر. فقط محلنده صرفی لابد در؛ یوقسه بر مفسده‌ده اجرای لطف وعنایت ایتمك عین ذلت ومحض مضرت وسائر مفسدلره اجرای شقاوت ایلمك ایچون اعطای جرأتدر.

مثنوی

﴿ کفت بشنو کر نباشم جای لطف ﴾
﴿ سر نهادم پیش اژدرهای عنف ﴾

« ترجمه » طاوشان دیدی: ای ارسلان! عذریمی دیکله! اندن صکره مستحق لطف و کرم اولماز ایسه‌م غضب و قهر اژدرهاسنك اوکنه باش قورم. « شرح » صاحب عقل و ثبات اولان ذات، ــ ولو شدت وغضب کورسه ــ ترك مقصد ایتمیوب کمال تواضع وحکمتله فکرینی اثبات ایدر.

مثنوی

﴿ من بوقت چاشت درراه آمدم ﴾
﴿ بارفیق خود سوی شاه آمدم ﴾

« ترجمه » [طاوشان ارسلانه دیر:] بن قوشلق وقتنده یوله چیقدم، کندی ارقداشمله شاه طرفنه کلدم. [مقصد آتیده آکلاشیله‌جغندن وارسته شرحدر.]

مثنوی

﴿ بحر کو آبی بهر جومی دهد ﴾

﴿ هر خسی را بر سر و رومی نهد ﴾

« ترجمه » دریا هر ایرماغه صو ویرر ، بوعظمتیله برابر هر چور چوپی ینه کمال لطفندن باشی و یوزی اوستنه قور . « شرح » حرارت شمس حسبیله میاه دریانك بخاری هوایه تصعد ایدر ؛ بلوط بعده یاغمور وبوصورتله کرهٔ ارضده صولر حاصل اولور . ایشته دریا بوقدر نتایج عظیمه‌نك استحصالنه اقتدار کوسترمش ایکن آغوشنه دوشن خار وخسی قعرنده محو وتباه ایتمیوب یوزنده طوتمسیله کنار سلامته القا ایدر . و بو حرکت دریا ایچون محو اعتبار دکل بالعکس موجب شاندر . ای شیر ژیان ! سن ده بنی هلاك و پریشان ایده‌جکنه لطفاً عذرمی استماع وکرفتار اولدیغم حالدن رها ایت! بو بیت شریف تواضع وخشوعی تعلیم ایدر. صاحب اقتدار وعظمت هر نه قدر انسانیت ومروت اظهار ایدرسه سزا واعتباری دها اعلا اولور .

مثنوی

﴿ کم نخواهد کشت دریا زین کرم ﴾

﴿ از کرم دریا نکردد پیش وکم ﴾

« ترجمه » خار وخسی یوزینه طوتمق کبی بر لطفدن دکز اکسیلمز . کرمدن دریا ، دها زیاده و دها آز بر شی استحصال ویا غائب ایتمز . « شرح » بو بیت شریفده هم صاحب اقتدار وعظمته پند ونصیحت ، هم خسیس الطبع اولانلره تنبیه واشارت واردر . مثلا برانسانه مرحمةً لطف وعنایت ویا مستحق اولدیغی حالده مدح ورعایت اولنور ایسه لطف ورعایتی اجرا ایده‌جك ذات ظن ایتمسونکه الطافك ابذالی کندی قدرینه نقصان ایراث ایدر ، بالعکس اجرای انسانیت باعث سعادتدر .

مثنوی

﴿ گفت ای شاه ناکسی را کس شمار ﴾
﴿ عذر استم دیدهٔ راگوش دار ﴾

« ترجمه » طاوشـان دیدی : ای شـاه ! بنم کبی حقیر وناکسی انسان عد ایت ! برسـتم وجفادیده‌نك عذرینه قولاق طوت ! « شرح » ذهننده برتدبیر قورمش اولان عاقل برصاحب قوت وغضبك حضورنده بولنوبده ذکر اولنان کویلو کبی حرکت ایتسه سزادر . یعنی برطرفدن ادب دائره‌سنده تواضع ، دیکر طرفدن مقصدینی ترك ایتمیه‌رك بلا خوف وخشوع فکرنده ثبات وافاده‌سنك اصابت وصحتنی تعبیرات حکیمانه ایله اثبات ایتملیدر .

مثنوی

﴿ خاص از بهر زکات جاه خود ﴾
﴿ کمرهی را تومران ازراه خود ﴾

« ترجمه » علی‌الخصوص کندی منصب ومقامکزك زکاتی قبیلندن اولسون یولنی غائب ایتمش بنم کبی برعاجزی کندی طریق لطفکدن سورمه ! « شرح » طاوشانه تشبیه اولنان کویلو کمال تواضع ایله عذرینك استماعنی استرحام وبووجه ایله عرض مرام ایتمکله استحصال کام ایده‌جکدر . مجربدرکه ، حدید وغضـوب اولانلر اکثر خودبین وخودپسـند اولدقلرندن حین غضبده بیله کمالات و عظمتلرندن بالمناسبه بحث اولنسه چوق دفعه آتش حدتلرینك محو و اطفاسنه سبب اولور . برغضـوبه قارشی تواضع وتضرع اولنور ایکن قهر ربانینك علائم و شـدائدی سرنما اولمغه باشلار وانسان قهره کرفتار اولورسه حیوان اولمدیغی حالده ایشلدیکی فنالقدن پشیمان اوله‌رق استغفاره دوام وتصدقه وعبادته وافعال خیریه‌نك اجراسنه اقدام ایتمسی لابد وجسیاندر .

احمقك عذرینی ایشتمك لایق دکلدر. « شرح » ای کویلو! سن تأخر واهمال ایله حدینی تجاوز ایلدیکندن سنك کبی احمقك عذرینی استماع ایله وقت ضایع ایتمك عین حمق وخطادر . وظیفه‌سی سنك کبی اهمال ایدن بلهایی بلا توقف سیف غضبله هلاك ایتمك اصابت وسیاست ایتمکدر دیه‌رك ارسلان غضبان ، حدت و تکدراتنی تزیید ایتمش !

مثنوی

﴾ عذر احمق بدتراز جرمش بود ﴿

﴾ عذر نادان زهر هردانش شود ﴿

« ترجمه » احمقك عذری جرم وخطاسندن دها بدتر اولور ؛ جاهلك عذری هرعالم ودانایه زهر وجفادر . « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدمك برنجی مصراعده‌کی افاده‌سی اصابت وعین حکمتدر ؛ فی‌الحقیقه چوق دفعه جهلا ، ایراد عذر امیدیله تزیید وتأکید خطا ایدر ؛ عذر جهلا ، هرحالده عالملره زهر و جفادر . مع مافیه بتون بتون جوابسز براقق ده ناسزادر . زیرا جهلا بیان عذر ایتدکدن صکره عاقل وعالمك ویره‌جکی جواب ، جاهلك عذر ناصوابنی امحا ایدر. اوحالده امیداولنورکه جاهل طوتدیغی مسلك سقیمدن ممکن مرتبه تبعید وتبری ایتمش اوله !

مثنوی

﴾ عذرت ای خرکوش ازدانش تهی ﴿

﴾ من نه‌خرکوشم که درکوشم نهی ﴿

« ترجمه » ای طاوشان ! سنك عذرك علم و هنردن بوش ، خالیدر ؛ بن طاوشان دکلم‌که عذرینی قولاغمه قویه‌سك! « شرح » بو بیت شریف صاحب غضبك تکدیراتنی حاکی وبلاغت بی انتهایی حاویدر .

چاره‌یاب اولنجه‌یه قدر جسور اولان برصاحب غضبه قارشی لسان تواضع استعمال ایتمسی ایجاب حالدندر .

مثنوی

﴿ کفت چه عذر ای قصور ابلهان ﴾

﴿ این زمان آیند درپیش شهان ﴾

« ترجمه » ارسلان دیدی: ای احمقلرك قصورو ناقصی! شاهلرك حضورنده بوزمانده‌می عذربیان ایدرلر؟ « شرح » ظالم غضبان اوله‌رق صاحب قصور وقاصر عد ایلدیکی فقیر کویلونی شدیداً تحقیرایدر. ظالملر بیلمزلرکه انسان ازهر جهت تقدیس وتکریم اولنمش شایان حرمت ومرحمت برمخلوق احسن‌درکه غیر مشروع صورتده انی تکدیر، انی دوچار جفا واذا ایتمك، ظلم عظیم وعین حماقت ومحض جهالتدر ؛ حتی شرعاً مستحق تکدیر اولدیغی زمان حال واعتبارینه کوره حقنده استعمال اولنمسی لازم کلن تعبیرات وتکدیرایده‌جك ذاتك چهره‌سنه ویرمسی ایجاب ایدن حرکات، هر آدمك بیله‌جکی حالات وموادن دکلدر. معامله‌ٔ تکدیریه‌یی اجرا ایدن ابتدا غضب وحدتدن عاری؛ ثانیاً شائبهٔ غرضدن بری وحد ذاتنده مدبر وذکی اولمسی شرط اساسیدر؛ یوقسه هراحمق کندینی فعال عد ایدرك حدت و شدتله کسب شهرت ایتمك واورته‌لغی تهدید ایلمك خیالیله تکدیراته قیام ایتسه، انجامی کندی اعتبارینی اسقاط ودشمنلرینی مزداد ایدر؛ وخوف دشمنان انی ذلیل وبی امان ایلر .

مثنوی

﴿ مرغ بی‌وقتی سرت باید برید ﴾

﴿ عذر احمق را نمی باید شنید ﴾

« ترجمه » ای طاوشان! سن وقتسز برقوش‌سك! باشنی کسمك لازمدر ؛

مثنوی

﴿ ترك خواب وغفلت خرگوش كن ﴾
﴿ غرش این شیر ای خرگوش كن ﴾

« ترجمه » ای غافل ! طاوشانك اویقوسنی وغفلتنی ترك ایت ! ارسلانك دهشتلی صداسنی ایشیت ده متنبه اول! « شرح » طاوشـان گوزلری آچیق اویور ، انی بوحالده گورن اویانیق ظن ایدر . صاحب غفلت اولانلرك ده صورتا گوزلری آچیق اولدیغندن اهل حكمتدن اولمیانلر انلری بیدار صانیر ؛ حالبوكه انلر خواب گران غفلتله مدهوش وبیماردرلر . بوبیت شریفده ارسلانك افادهسنی ترك ایله برمقتضای دأب جلیل حضرت مولانا برعارف ودانا طرفندن انسانلره تنبیهاً وایقاظاً دنیلیوركه : خواب غفلتدن فراغت وغافل وظالملر اوزرینه جاری اولان غضب الٰهینك صدای هیبت نماسنه دقت ایدیكز !

« ارسلان غضب وقوت ایله مشهور جهان اولدیغندن بوبیت شریفده قهر وغضب الٰهی ارسلان تعبیریله توصیف وتلمیح اولنمشدر.»

﴿ عذر گفتن خرگوش ﴾

طاوشانك ارسلانه عذر بیان ایلمسنه دائردر :

مثنوی

﴿ گفت خرگوش الامان عذریم هست ﴾
﴿ گردهد عفو خدا وندیت دست ﴾

« ترجمه » طاوشان ارسلانه دیدی : الامان ! اگر سنك حكم وعظمتكه عفو ایتمك الویررایسه برعذرم واردر. « شرح» حالاً وبدناً ضعیف اولان كیمسه

ماده‌نك صورت جریانی حکایه واقرار ایتملی ! دیگر صورت ایسه ینه غضوبك سودیکی بر انسان واسطه‌سیله جریان ماده‌یی اخباردن صکره غضوبدن خوف وتلاش کوسترمیوب بالعکس غضوبه اظهار اغبرار ایتملی ! برنجی صورتك جسور اولان حدیدالمزاجلره قارشی استعمالی سزا، ایکنجی صورتك حدید وفقط وهام وقورقاق اولانلره مقابلةً اجراسی احرادر .

مثنوی

﴿ من که کاوانرا زهم بدریده ام ﴾
﴿ من که کوش شیر نرمالیده ام ﴾

« ترجمه » بن‌که اوکوزلری بردن پارچه‌لرم؛ بن که ارکك‌ارسلانك قولاغنی بورمشم! « شرح » بوبیت شریفك مآلی آتیده‌کی بیت‌شریفك مآلیله اکمال‌بیوریلور. شمدیدن شوقدر بیان اولنورکه : حدید المزاج اولانلر آوان حدت و غضبده همیشه مغضوبك فناالقلرینی عاجلاً خاطرلرینه کتیرر وکندی قصورلرینی اونوتور وفضله اوله‌رق جسارت ومهارتلرندن دم‌اورورلروعنداولی‌النهاده کلیاً ذلیل‌اولورلر.

مثنوی

﴿ نیم خرکوش‌که باشد کوچنین ﴾
﴿ امر مارا افکنند اندر زمین ﴾

« ترجمه » یارم طاوشان کیم اولورکه بوکبی بر امریمزی یر اوستنه آتمش اولسون ! « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان انسان کمال تهور وتکبرله فتح دهان ایدرك کویلویه دیمش‌که : بن جسماً اوکوز کبی جسیم وقلباً ارسلان کبی جسور اولانلری بیله پنجهٔ قهرمله دونیم ایتمش ایکن شمدی سنك کبی برناقص وناکس نصل اولورده امریمی اهمال وبنی کمال جوع وحدتدن دیگر حال ایتمش اولسون؟ غضوب اولانلر هنگام حدتده برچوق سؤال بی‌مآل ایراد ایدرلر وهیچ بروقت جواب المغه صبر ایتمیوب همان سویلرلر .

مثنوی

﴿ کز شکسته آمدن تهمت شود ﴾

﴿ وز دلیری دفع هر ریب بود ﴾

« ترجمه » زیرا قیریق، زبون کلمکدن جرم و تهمت اکلاشیلیر؛ وجسورلقدن هرشك وشبهه‌نك دفعی حاصل اولور . « شرح » طاوشانه تشبیه اونان کویلو تأخرایله برابر چکینمیه‌رك بلا پروا ظالمك نزدنده اندام نما اولدی . قورقه‌رق کیتمش اولسه کندی قصورینی ضمناً اقرار و قصورلی اولدیغنه دائر ظالمك اعتقادینی تزیید وحدتنی بی‌شمار ایلر ایدی. کندینه قصور عزو ایتمك استعدادنده اولان برذاتك نزدینه نسان فتورسز وارر ایسه قصورسز اولدیغنه دائر صاحب شککك قلبنه برفکر امنیت افزا القا ایتمش اولور . طور ووجهنده آثار خوف وتغیر کوسترمامك کبی خصلت مقبوله‌یه نائل اولمق ایچون درت شی لازمدر. ابتدا : انسانك فتورسز یارادلمش اولمسی، ثانیاً : اعصاب ودمك بدنده معتدل برحالده بولنمسی ثالثاً : عالمك سرد و کرمنه کرفتار اولمش ورابعاً : هروقت امر ویرنلردن اولیوب بعض دفعه امر وسؤال اولنمق مجبوریتنده بولنمش اولنمسیدر .

مثنوی

﴿ چون رسید او پیشتر نزدیك صف ﴾

﴿ بانك برزد شیر هان ای ناخلف ﴾

« ترجمه » چونکه طاوشان ارسلانك اوکنده‌کی صفه یقین اوله‌رق اریشدی. ارسلان کمال حدتله باغیردی . دیدی : ای ناخلف ! « شرح » حدید المزاج اولانلر یاننده مغضوبلری کورونجه عقل وقلب و بدنلرینك کرفتار اولدیغی تحولات قابل اشعار اولمیان بر چوق حالات اسف آیات کوستریر . بر مجبوریت عظیمه اولمینجه اومقوله عقلی کیتمش وبدننده یالکز آتش حدت قالمش اولانلرك نزدینه واریلیوب حدتلرینك تسکینی ضمننده ایکی صورتدن برینی استعمال ایتملی! صورتك بری حدید المزاج آدمك سودیکی بر آدم واسطه‌سیله بیان اعتذار، جالب حدت اولان

﴿ رسیدن خرکوش بشیر وخشم شیر بروی ﴾

طاوشان ارسلانك یاننه واردیغنه وارسلانك طاوشانه حدت ایتدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ شیر اندر آتش ودرخشم وشور ﴾

﴿ دیدکان خرکوش می آید زدور ﴾

« ترجمه » ارسلان آتش و غضب واضطراب ایچنده ایکن کوردی که او طاوشان اوزاقدن کلیور. « شرح » بالاده بیان اولندیغی اوزره ارسلانه تشبیه اولنان ظالم خیلی زمان قرار ویریلن وظیفه‌نك ورودینه منتظر ونکران، وظیفه‌نك تأخرندن خلق اولان غضب وجوعی فراوان ایکن ذکر اولنان کویلو اوزاقدن نمایان اولدی. انتظار حدید المزاج اولانلرك وحشت وحدتلرینی قات، قات تزییدایله بیزار ایدر.

مثنوی

﴿ می دود بی دهشت وکستاخ او ﴾

﴿ خشمکین وتند وتیزوترش رو ﴾

« ترجمه » طاوشان قورقوسز ، کستاخانه ، غضبلی ، حدتلی و ا کشی یوزلو اولدیغی حالده یوریبور. « شرح » ذکر اولنان کویلو کندینی بی باك وخشمناك کوسترمسی قصورسز اولدیغنی ایما وبیان وکویا کندی حدتنی جلب ایدن بر نزاعه مصادف اولدیغنی حالاً اثبات ایتمك ایچون ایدی . کویلو و عادی قیافتلرده کورونن بعض انسانلردن خفی بر تدبیر عمیق، یاخود بر خدعه اصلا مأمول اولنمدیغی حالده بعض دفعه اومقوله ادملر اویله دسیسه استعمال ایدرلر که عاقل اولانلر انکشت بردهان وحیران قالیرلر .

« ترجمه » مدت عمرك صورى اولان اوزونلغى صنع الٓهينك سرعت وقدرتندندر. سرعت انكيزئ صنع الٓهى غايت قيصه اولان عمرى، اوزون كوسترر.
« شرح » انسانلر، دقيقه‌لر، ساعتلر، كونلر، كيجه‌لر، سنه‌لر كچيررايكن عمر-انسانى نصل بويله قيصه‌در؟ ديه صوريله‌بيلير. قيصه‌در. شمديه قدر دنيادن نيجه ميليون انسانلر كذار ايتمش ايكن نام ونشانلرى قالميوب بدنلرى يادفين خاك-قبور، ياخود اطعمهٔ وحوش وطيور اولمشدر؛ اما كمال صنع ربانى بوعمر كوتاه-انسانى بى غايت اوزون وعالى كوسترركه انسان سعى وغيرتدن خالى قالمسون وبوميدان-عظيم ابتلا اولان دنياده نوع بشر، ابقاى نيكنام ايدرك اثرخير براقسون.

مثنوى

﴿ طالب اين سر اكرعلامه ايست ﴾

﴿ نك حسام الدين كه سامى نامه ايست ﴾

« ترجمه » بوسروحقيقتك طالبى اولان كيمسه، علامهٔ عصر اولسه بيله اكا سويله ! ايشته حسام الدين چلبى كه نامهٔ سامى و نسخهٔ كبرا اولان ذات ناميدر. بوسروحقيقتى اندن آكلا ! « شرح » اى طالب حقيقت! بودرلو حكم وحقائقك كنهنه مطلع اولمق ايستر ايسك حسام الدين حضرتلرى ويا اوذات جليل القدر كبى برمرد خدايى آرا ! بول ! مولانا جلال الدين رومى قدس سره السامى حضرتلرى تواضعاً كندى ذات عالى قدرلرينى ويامثنوئ شريفى تحرى ايتبيورمديلر ايسه‌ده كمالاتى نهايتسز وصدق وعرفانى حسابسز اولان حسام الدين چلبى حضر-تلرينى كوسترنجه هم ذات عاليلرينى، هم مشار اليه حسام الدين چلبى قدس سره-العالينك التماسيله يازيلان مثنوئ شريفى وهم هرزمانده بولنان اولياء اللّٰهى كوسترمش اولديلر، كمال وفا ومحبت جهان قيمتلريله حسام الدين حضرتلرينى بووجه ايله‌ده تكريم ونام جليل العنوانى ابقا ايله عالم انسانيتده تعظيم بيورديلر.

مثنوی

﴿آن زتیزی مستمر شکل آمدست﴾

﴿چون شرر کش تیزجنبانی بدست﴾

« ترجمه » او صو تیز آقدیغنـدن نظره مستمر و دائمی الجریان کلیر . او آتش قیغلجمی کبی که : سن آنی الکله چابك چابك تحریك ایدنجه ، سرعت تحریکدن اوزون کورونور . « شرح » انسانك عمری ده قیغلجم کبیدر . اما چشم ظـاهری و حس مادی چابك تحریك اولنـان قیغلجمی اوزون کوردیکی کبی سرعتله جریان ایدن عمرمزی‌ده ظاهر بین اولان انسـان طویل و فراوان ظن‌ایدر. بومثال‌عالی، بیت‌شریف آتیده دهازیاده تصریح وتوضیح بیورلمشدر.

مثنوی

﴿شاخ آتش را بجنبانی بساز﴾

﴿در نظر آتش نماید پس دراز﴾

« ترجمه » اوجنـده آز آتشی اولان بر اغاج دالنی سرعتله چویرسـك حدذاتنده اوفاق، قیصه اولان آتش نظره اوزون کورونور. « شرح » بر اغاج دالی اوجنده قیغلجم قدر اوفاق بر آتش اولدیغی حالده انسان اودالی النه آلوبده الیله چابك چابك اویناتسه سرعت تحریکدن طولانی قیغلجم اصلندن بر قاچ مثلی بیوك ، دها اوزون کورونور . عمرانسانی‌ده فرمان‌ربانی ایام ولیالی واسطه‌سیله سرعتله تحریك ایتمکده اولدیغندن چشم وحس ظاهر ، درازیٔ عمرانسانه ذاهب وناظر اولور. دنیا وبدن وعقل ایچنده موجود ظن‌اولنان برچوق کیفیات بونك کبی سهودن نشأت ایتمش خیالاتدر .

مثنوی

﴿این درازی مدت ازتیزیٔ صنع﴾

﴿می‌نماید سرعت انکیزیٔ صنع﴾

« ترجمه » بزم فکر واندیشه‌مز براوق کبی هویت آلهیه‌دن هوای‌وجود-
انسانیده ظهور ایدر؛ اما اوفکر اوقی هواده طورمق نصل ممکن اولور ؟ الله تعالی
حضرتلرینه رجوع ایدر . « شرح » اندیشه اوق ، وجودمز هوا کبی اولنجه
اوق هواده یعنی اندیشه وجود انسانده نصل بقا نما اوله‌بیلیر ؟ بالطبع اوله‌ماز !
خالق مطلقه رجوع ایدر .

مثنوی

﴿ هر نفس نو می‌شود دنیا وما ﴾

﴿ بی‌خبر از نوشدن اندر بقا ﴾

« ترجمه » هر نفسده ، دنیا یکی اولور . صوری اولان بقامز حسبیله دنیانك
تغیرات متجدده سنده بزم خبرمز یوقدر .

« شرح » دنیا ومافیها هر آن وساعتده فناپذیر اولدیغندن بر مقتضای حکمت-
بالغه تکرار تجددنما اولورایسه‌ده بزم استعمال ایتدیکمز وسائط حسیه بوفنا وایجاد
و تجددی رؤیته غیر مقتدر ، جسممز مدت حیاتمزده صورتا باقی کوروندیکی
ظاهر اولدیغندن ، دنیانك تغیرات دائمه‌سندن خبیردکلز .

مثنوی

﴿ عمر همچون جوی نو نو می‌رسد ﴾

﴿ مستمری می نماید در جسد ﴾

« ترجمه » عمر انسانی ایرماقده‌کی صو کبی یکیدن‌یکی‌یه ایریشیر . دائما ایرماغه
صو ، یکی کلدیکندن جسدو وجودده متصل کبی کورونور . « شرح » آقندیسی
چوق اولمیان بر نهره باقیله‌جق اولسه صو ، حرکتسز کورونور . هر آن نهرك
صوبی آقار کچر . اصلی اولان دریایه کیدر ؛ اما مادی کوز بوتبدلی وانسانلرده‌کی
تغیراتی کورمکه کفایت ایتمز . عمر انسانده هر آن جریان ایدر ایسه‌ده جریانی
مادهٔ کورنمدیکی ایچون ظاهر کوزه کوره باقی صانیلیر .

مثنوی

﴿ پس ترا هر لحظه مرگ رجعتیست ﴾

﴿ مصطفی فرمود دنیا ساعتیست ﴾

« ترجمه » شمدی هر لحظه سکا موت و رجعت واردر ؛ فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیوردی‌که: دنیا بر ساعت وبر آندن عبارتدر.

« شرح » حدیث شریف : ﴿ الدنیا ساعة ﴾ یعنی دنیا بر ساعت ، بر آندر . ای انسان ! سنك ایچون هر لحظه وهر آن موت بدن ورجعت کران اولدیغی تجربةً وعقلاً نمایاندر . مثلا عمر بشر قاچ‌سنه اولورسه اولسون بوسنه‌لربك چوق ساعت ودقیقه ولحظه‌لره تقسیم اولنور . دقیقه کچدکچه انسان موته تقرب وعالم عقبایه توجه ایدر. انسان‌صوك‌دقیقهٔ حیاتده کله‌جك موتدن قورتلمامیدر؛ زیرا حقیقتده هر آن نتیجهٔ موت فنا وساندر . فنا یالکز دنیا وما فیهایه مخصوص دکلدر ، شمس وقمر، لایعد اجرام‌وصور، مرور زمان‌ایله حرارتدن بی‌تاب‌ومحروم اوله‌جقلردر. شوقدرکه فنا پذیر اولانلرك یرینه قدرت ربانیه دیکر مواد ایجاد ایدر . تکرار اومواد برمقتضای فرمان صمدانی محو وفانی اولور ؛ بووجه ایله عالم ظاهرده مخلوقات هر آن اماته وایجاد اولنور.

مثنوی

﴿ جمله عالم میشود هر دم فنا ﴾

﴿ باز پیدا می‌نماید در بقا ﴾

« ترجمه » جمله عالم هر آن و دم فنا بولور ؛ تکرار بقاده پیدا اولمش کورونور . « شرح » [بیت سابق بوبیت شریفك‌ده شرحی اولور .]

مثنوی

﴿ فکر ماتیریست ازهودر هوا ﴾

﴿ در هوا کی باید آید تا خدا ﴾

اوسوزو آوازدن صورت پیدا اولدی . « شَرْح » حروف وصدا ، علم ودانشدن ظاهر وپیدا اولور ؛ اصل اعتبار بالطبع دریای بی کنار اولان علم ودانشه ، علم ودانشی تولیدایدن عقله ، نهایت‌الامر عقلی تنویرایدن روح‌روانه لایق واحرادر. اویله بر روح که : ﴿ قل الروح من امر ربی ﴾ آیت کریمه سیله مبجل وآنك حقیقتنه مطلع یالکز خالق لم یزلدر . روح و عقل عین حقیقت ، انلرك امواجی اولان حروف وکلمات صورتدر .

مثنوی

﴿ ازسخن صورت بزاد وباز مرد ﴾

﴿ موج خودرا باز اندر بحر برد ﴾

« تَرْجَمَهْ » کلامدن صورت طوغدی وتکرار وفات‌ایتدی ؛ کندی طالغه‌سی ینه کلدیکی دکزه کتدی . « شَرْح » کافهٔ کائنات ، دریای عقل کل اولان بحر-قدرتدن طالغه کبی ظاهر وهویدا ، بعده پذیرفتهٔ فنا اولور . کلماتدن حاصل اولان صورت‌ده مانند امواج ظهور وعبور ایدرك اصللرینه راجع اولور .

مثنوی

﴿ صورت ازبی صورتی آمد برون ﴾

﴿ باز شد کانا الیه راجعون ﴾

« تَرْجَمَهْ » صورت بی صورتلك عالمندن خارجه کلدی تکرار کتدی . بزکه صورتلرز ، تحقیقا جمله‌مز الله تعالی‌یه راجعز . « شَرْح » سورهٔ بقره‌نك یوز یدنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ قالوا انالله وانا الیه راجعون ﴾ بیورلمشدر. معنای-شریفی : « اهل‌صبراولانلره برمصیبت‌ایریشه‌دیرلرکه : البته بزالله‌تعالی‌حضرتلرینك قوللری یز والبته اول خدای متعال حضرتلرینك جانبنه رجوع ایده‌رز. » عالمده نه‌قدر صورت وارایسه بی صورتلك عالمندن ظهور ایتمشدر . مثلا آدم عدم ایکن مقتضای حکمت وقدرت خدا نسخهٔ کبرا اوله‌رق پیدا اولدی . قبل‌الخلقه آدم ، صورتا عدم اما علم اللهده ازلی ومعین ایدی .

مثنوی

﴿ این سخن و آواز از اندیشه خواست ﴾

﴿ تو ندانی بحر اندیشه کجاست ﴾

« ترجمه » بو سوز و آواز دریای فکر و اندیشه‌دن قالقدی . [حاصل اولدی.] سن ایسه بیلمزسك که دریای فکر و اندیشه نره‌ده‌در ؟ « شرح » آواز و کلام ایشیدلسه اکلاشیلیرکه فکر و اندیشه‌دن پیدا اولمشدر ; اما اوفکر و اندیشه نره‌دن حاصل اولمش ، هانکی دریای معنیدن ظهور ایتمشدر ؟ اوبحر هانکی مکانده‌در ؟ بزجه مجهولدر . ارباب معرفت نزدنده معلومدر .

مثنوی

﴿ لیك چون موج سخن دیدی لطیف ﴾

﴿ بحر آن دانی که باشد هم شریف ﴾

« ترجمه » لکن سوز طالغه‌سنی سن لطیف کوردك ! انك دکزینی بیلسك نه‌قدر شرف و لطافته مالکدر . « شرح » آجی یاخود طاتلی بر صویی اغزمزه قویوب ایچنجه اکلارزکه اوصومنبعندن آجی یاخود طاتلی چیقیور . کذلك رنج واذا ویا سعادت وصفا ایقاع ایدر کلمات ایشیدیلنجه انلرك منبعی اولان انسانك طبعی ، جفا افزا ویا صفا بخشا اولدیغی هویدا اولور . نتکم مثنوی شریفی لذت ایله مطالعه ایدن ذوات اکلارلر که مولانا جلال‌الدین رومی قدس سره السامی حضرتلرینك فکرواندیشهٔ عالیه‌سی بر بحر نورولطافتك وبر دریای فیض وسعادتك معرفت بخش موجه‌لریدر .

مثنوی

﴿ چون ز دانش موج اندیشه بتاخت ﴾

﴿ از سخن و آواز اوصورت بساخت ﴾

« ترجمه » دریای علمدن فکرواندیشه طالغه‌سی اولان سوز ظهور ایتدی ؛

جناب خدا ایسه هرشیئی ادراك ایلدیکنی سن ، موسادن ، طاغدن (طور سینادن) کور ! « شرح » سورهٔ انعامك یوز اوچنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ لا تدرکه الابصار وهو یدرك الابصار وهواللطیف الخبیر ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « الله تعالی‌یی دنیاده‌کی کوزلر ادراك ایتمز واوذات پاك کوزلری کورور ولطیف وخبردار در . » نور پاك خدایی کورمك ایچون انسانلر غیرمقتدردر ؛ لکن عاقل اولانلر آثار کثیره‌سیله جناب خالقی بیلیر وبیلشلری حسبیله مسعود وکامران اولورلر .

مثنوی

﴿ صورت ازمعنی چو شیر ازبیشه‌دان ﴾
﴿ یاچو آواز وسخن زاندیشه دان ﴾

« ترجمه » صورتی معنیدن — اورماندن ارسلان کبی — بیل ! یاخود صورتی آواز وسوز بیل که اندیشه‌دن حاصل اولور . « شرح » بر ارسلان کوریلورایسه معلوم اولورکه اوارسلان براورماندن پیدا ونمایان اولمشدر . کذلك هر برصورت برمعنیدن کسب کیفیت ایدر . مثلا آواز ایشیدیلنجه ؛ یاخود واسطهٔ بیان افکار اولان کلام تفوه وتحریر اولننجه انك مصدر وجهانی ، دریای فکر ومعنی اولدیغی امر جلیدر . بوبابده افلاطونك فکری بوایدی : کائناتده نه‌قدر صور واجسام وارایسه آیینه‌ده‌کی انعکاسات کبی اولوب اصللری غیرمادی وصرف معنویدر ؛ بونوع اصللره لسان تصوفده اعیان ثابته تعبیر وتسمیه اولنور . بوفکر فلاطونی ، دها قولای اکلاشلمق ایچون برمثال ایراد اولنمشدر . برخانه‌نك قبل الانشا کافهٔ ترتیبات وتقسیماتی مهندسك ذهننده تقرر ایدر ، صورت بولور ، بعده خانه‌نك ترکیباتنه مقتضی اولان طاش وکرسته کبی وسائط مادیه احضار وامده وانلرله خانه صورت یافته اولور ؛ دیمك که خانه‌نك اصلی ابتدا مهندسك ذهننده غیرمادی اوله‌رق صورت بولمش ، بعده مادی صورتده میدانه کلمشدر . بوحقیقتدن ثابت اولورکه نه‌قدر مکونات وارایسه جناب خالقك ترتیبی وجمله‌سی انعکاس معنویدر .

« ترجمه » نورحقه وجودده ضد یوقدرکه آنی ضدی ایله کوسترمك ممکن اولسون . « شرح » الله تعالی حضرتلرینك ضد ومثلی اولمدیغندن نور جناب خدا حسیات ظاهره یه رونما دکلدر . سورهٔ نورك اوتوز بشنجی آیت کریمه سنده فرمان وایما بیوریلور : ﴿ الله نورالسموات والارض مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجة کانها کوکب دری یوقد من شجرة مبارکة زیتونة لاشرقیة ولاغربیة یکادزیتهایضیء ولولم تمسسه نار نورعلی نور یهدی الله لنوره من یشاء ویضرب الله الامثال للناس والله بکل شیء علیم ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی حضرتلری کوکلرك ویرك نوریدر ؛ آکا منسوب اولان نورك صفتی قندیل وضعنه مخصوص محل کیبدرکه ایچنده بریانمش چراغ واردر ؛ اول چراغ بلوردن بر قندیلده در ؛ او قندیل غایت نورانی بر یلدیز کیبدر ؛ مبارك زیتون آغاجنك یاغندن یاقیلیر ؛ بو آغاج نه کونش طوغان ونه کونش باتان جانبده بیتمشدر ؛ یقیندرکه آنك زیتی ولو اکا آتش ایرشمز ایسه ده ایشیق ویرسون (مذکور قندیلك ضیاسی وچراغك نوری) نور اوزره نور وآیدینلق اوزره آیدینلقدر ؛ الله تعالی حضرتلری ایستدیکی کیمسه یه کندی نوری ایله یول کوسترر والله تعالی حضرتلری مثاللری انسان ایچون ضرب وبیان ایدر . » بو آیت کریمه ده نور ومحل قندیل وچراغ وزیتون ویاغ تعبیرات فیوض آیاتی انسانلرك ذهنی ممکن مرتبه حقائقه مطلع اولمق ایچون فرمان واراده بیورلمشدر . نوردن مقصد هدایت ربانیه ؛ قندیل موضعی بدن انسانی ، قندیل وچراغ عقل وقلب ؛ یاغدن مرام عشق باری اولمسی متبادر خاطر ایسه ده امثال علیه نك حقایقنه مطلع اولمق معناً عالی اولمغه منوطدر . آیت مشارالیهاده اول قدر عظمت اول قدر بلاغت وقدرت واردرکه جهانك مفسرینی بر یره جمع اولسه وعمرلرینی یالکز بو آیت کریمه نك تفسیرینه حصر ایتسه لر نهایت اظهار عجز وحیرت ایده جکلردر .

مثنوی

﴿ لاجرم ابصار مالا تدرکه ﴾

﴿ وهو یدرك بین توازموسی وکه ﴾

« ترجمه » البتـه کوزلر الله تعالی حضرتلرینی ادراك ورؤیت ایده مز ؛

مثنوی

﴿ که نظر برنور بود آنکه برنك ﴾

﴿ ضدبضد پیدابودچون روم وزنك ﴾

« ترجمه » زیرا نظر ابتدا نوره اندن صکره رنکه تعلق ایدر ؛ ضد ، ضدی ایله پیدا وهویدا اولور . بیاض اولان روم وسیاه اولان زنجی کبی !
« شرح » ابتدا نظر ، نوره اندن صکره رنکه دوشر ؛ بعض کیمسه بو حقیقتی نوردن خالی اولان کیجه کامینجه اذعان ایده‌مز . بومقصدی تأیید ایچون بومثال ده ایراد اولنمشدر : بیاض بر آدمی بیاض تعبیر ایدیشمز ضدی اولان سیاهك وجودندن نشأت ایدر .

مثنوی

﴿ پس بضد نور دانستی تو نور ﴾

﴿ ضد ضدرا می نماید درصدور ﴾

« ترجمه » ایمدی سن نوری نورك ضدی ایله بیلدك ! ضد کندی ضدینی کیفیات وصدورده کوسترر . « شرح » مادیاتده نوری ظلمتله بیلدیکمز کبی معقولاتده کیفیاتك صور متنوعهٔ معنویه‌سنی ضدلری ایله بیلیر وحقایقنه مطلع اولورز . مثلا غمدن صفایی ، ادباردن اقبالی ، اضطراب قلبدن انشراح درونی آکلارز . حاصل پك چوق حقایق عمیقه ضدلری ایله معلوم وپیدا اولور . دنیاده هرشی کرفتار فنادر . ضد دنیا اولان عقبا ؛ محل خلد وبقا اولدیغی معلوم اولی‌النهادر . کونش غروب وکیجه حلول ایتمسیله اشیا غیرمرئی ولدیغندن رؤیت اشیا ، شمسك نور وشعاعندن ظاهروپیدا اولور . ضد آفتاب اولان ظلمت لیالی اولمسه حمقا ، بوحقیقته قانع اولمازلر ایدی .

مثنوی

﴿ نورحق را نیست ضدی در وجود ﴾

﴿ تا بضد اورا توان پیدا نمود ﴾

مثنوی

﴿ رنج وغم‌را حق پی آن آفرید ﴾
﴿ تابدین ضدخوش دلی آید بدید ﴾

« ترجمه » رنج و کدری الله تعالی حضرتلری آنك ایچون یاراتدی که : بو ایکی ضد ایله کوکل خوشلغی ، قلب صفاسی ظاهر‌ه کلسون ! « شرح » اشیا، ضدی ایله انکشاف ایتمسی حکمته مبنی لذت وصفایی احساس ایچون جناب خدا رنج واذایی خلق وپیدا ایتدی ؛ دنیاده غم وکدر اولمسه ایدی ، قلب مسرتی ، کوکل راحتی نصل حس ایده‌بیلیردی؟

مثنوی

﴿ پس نهانها بضد پیدا شود ﴾
﴿ چونکه‌حق را نیست ضدپنهان بود ﴾

« ترجمه » شمدی کیزلی اولان‌شیلر ضدی‌ایله عیان وپیدا اولور. چونکه حق‌تعالی حضرتلرینه هیچ ضدیوقدر، نهان اولور . « شرح » بر انسان غافل دیه‌بیلیرکه طاتلی‌یی، آجی‌یی، نوری، ظلمتی وسائر شیلری کورور، حس ایدرم؛ نه‌ایچون خدای متعال حضرتلرینی‌ده بونلرکبی طوغریدن‌طوغری‌یه کورمیورم؟ ایشته بوغافل انسانه جواباً بیوریلیورکه : کوریلان، حس اولنان شیلر ضدلرینك وجودندن ناشیدر. الله‌تعالی حضرتلرینك ایسه هیچ ضدی‌اولمدیغندن، حسیات‌ظاهره‌دن غیرمرئی وصورت اولان حمقا ایچون خفیدر؛ جناب خدا اضداده محتاج اولان نظر وحسیاتدن پنهان ، فقط آثار واسما وصفات کثیرهٔ کبریاسیله عاقل وکامل اولانلره باهر وعیاندر . جناب واجب‌الوجودك ضدومثلی اولمدیغنه دائر سورهٔ شورانك اون‌برنجی آیت کریمه‌سنده: ﴿ لیس کمثله شیٔ وهو السمیع البصیر ﴾ بیورلمشدر. معنای شریفی : « الله‌تعالی حضرتلرینك مثلی کبی هیچ برشیٔ یوقدر. اوقادر مطلق ایشیدیجی وکوریجیدر . »

مثنوی

﴿ شب نبد نورو ندیدی رنك را ﴾

﴿ پس بضد آن نور پیدا شد ترا ﴾

« ترجمه » کیجه نور اولدیغی ایچون رنکی کورمدك ؛ شمدی او، نورا
ضدی ایله سکا نور پیدا اولدی . « شرح » کونشك آیدینانی کوندوز جها
افروز ایکن سن رنکلره باقوب نور آفتابك تأثیراتی اکلایه‌مدیغك حالده صکر
نورك ضدی اولان کیجه قارانلی کلوب‌ده رنکلری کورمینجه اکلادك
اشیا والوانی کورمك نوره وابسته ایدی . کونشك ضدی اولان کیجه ای
کونشك نور وتأثیراتی اکلامش اولدك ؛ شو حالده « موتوا قبل ان تموتوا
سرینی دنیاده اکلاماز ایسك موت طبیعی زماننده اکلارسك . او وق
زمان جهد وعبادت کچمش اوله‌جغندن ادراك حقیقت سنك ایچون پك کوچ اولو
(اشیا ضدیله منکشفدر) قاعدهٔ کلیه‌سی بو بیت شریفده مندمج انوار معرفت
آثار لامعه‌سندن صاییلیر .

مثنوی

﴿ دیدن نوراست آنکه دید رنك ﴾

﴿ وین بضدی نوردانی بی درنك ﴾

« ترجمه » نوری کورورسك رنك‌ده کورونور . بو حقیقتی نورك ضدی
کورونجه بلا توقف اکلارسك ! « شرح » نوری کوردکدن صکره رنکلر
کوریله بیلمسی ، کوندوز ایله کیجه موازنه اولنه‌رق اکلاشیلیر . کذلك مو
حسبیله جهان معنوی کوریلنجه الوان فانیهٔ دنیویه اکلاشیله‌جقدر . بو حقیق
کافهٔ احوال وکیفیاتده رؤیت وباعث انتباه وعبرت اولور . بر عاشق تلخیٔ افتراق
جاناندن وهنکام آتش بار هجراندن اول لذت وصاتی تمامیله فهم و اذعان ایده
مدیکی کبی ! ....

« ترجمه » کوز نورینك نوری‌قلبك نوریدر؛ زیرا کوزك نوری کوکللرك نوروندن حاصل اولمشدر . « شرح » باطنی اولان نور ، شمس حقیقتدن طلوع ایدر . نور ظاهر نور دلدن حاصل اولور . انسانك قلب ودماغی مختل اولنجه کوز برشی کوره‌مز . دیمك که کوزك نور ظاهری بطون دماغدن حصوله کلیر . ولو کوز مادةً کورسه قلب، نور معنوی ایله منور اولمینجه حقیقی صورتده هیچ برشی کورمامش اولور . مثلا عقلسز اولان برانسان صورتا کوردیکی شیلرك حقیقتنی فهم واذعان ایتمینجه اونوع رؤیت محض غفلت وحیرتدر .

مثنوی

﴿ باز نور نور دل نور خداست ﴾

﴿ کوز نورعقل‌وحس‌پاك وجداست ﴾

« ترجمه » تکرار اولنورکه کوکل نورینك نوری، نورخدادر؛ نورخداایسه عقل وحسدن پاك وآریدر . « شرح » نور دل نور خدادر، نور خدا اویله بر کیفیت اعلادرکه عقل وحسدن پاك وجدا وتخمینات ذهنیه‌دن مبرادر . نور عقل ونور مادی جسمانیاته کوره غایت مقتضی وعالی برشی ایسه‌ده سهو وخطایه تابعدر . عاقل اولان انسان مظهر نور سبحان اولمق ایچون چالیشملیدر .

مثنوی

﴿ ای که ازنور خدا غافل شدی ﴾

﴿ درزمانه باطل وعاطل شدی ﴾

« ترجمه » ای اوکیمسه که نور خدادن غافل اولدك ! دنیاده بوغفلت سببیله باطل وعاطل قالدك ! « شرح »منکر وجبری اولانلر بوبیت شریفده ده تکدیر وتخطئه ایدلمشدر . عطالت وبلاهتدن طولایی نور خدا واحکام جلیلهٔ شریعت‌غرایی انکارواهمال ایدن کیمسه‌نك ذوق‌وسعادت صوریه‌سی بدن‌کبی‌هرکون اریيوب محواولمقده اولدیغنی فرق‌ایتمه‌کدن عاجز وکندی برعاطل پریشان حالدر .

مثنوی

﴿ نیست دیدرنك بی نوری برون ﴾

﴿ همچنین رنك خیال اندرون ﴾

« ترجمه » طیشك نورسز اولنجه رنکی کورمك ممکن اولماز ، بونك کبی درونك خیالنی کوره‌بیلمك ایچون ، نور داخلی ، نور ربانی لازمدر. « شرح » کونش ، آیدینلق اولمینجه موجوداتی کورمك ، سچمك ممکن دکلدر . روحسز مکونانی کورمك ، هدایت سز ، انسانك قلب وعقلنده معناً هانکی ملاحظه خیر ومصیب ، هانکیسی مضر ومعذب اولدیغنی اکلامق محالدر . شوقدرکه الوان خارجیه‌نك تشخیصنده انسان یاکلسه زیانی آز ، اما حقائق باطنه‌یی اکلامیه‌رق معناً وعقلاً خطا ایتسه ضرر وخسرانی چوق اولور . یاکلامق ، ایسته‌ین کیمسه شمس حقیقی‌یی ، نور هدای معرفتی واسطهٔ جلیلهٔ قرآنیه‌ایله آراملیدر .

مثنوی

﴿ این برون از آفتاب واز سهاست ﴾

﴿ واندرون ازعکس انوارخداست ﴾

« ترجمه » خارجی اولان نور ، کونش ایله سها دینلن کوکب کبی نجوم منوره‌دن وجود بولور ؛ نور درون ، نور باطن ، انوار خدانك عکسندندر . « شرح » نورظاهر اسباب ظاهره‌دن ، نورباطن اسماءحسنی واوصاف آلهیه‌دن حاصل اولور؛ اونور یزدان ابدی‌اللمعاندر . ضیای شمس ونور نجوم فنانمونددر . شوق ولذت فانیه طالبنی معناً مغبون ومادةً چوق دفعه ظلمت خطاده براقوب دیکر کون ایتمشدر .

مثنوی

﴿ نور نور چشم خود نور دلست ﴾

﴿ نور چشم ازنور دلها حاصلست ﴾

« ترجمه » سنك عقلك رنكده غائب اولمشدر ؛ اورنكلر سكا نوردن يوزينه پرده ، يعنى نورى كورمامك ايچون مانع اولمشدر . « شرح » مكونات متنوعه ، جناب خالقى كوسترمك ايچون رهنما ايكن الوان مختلفه رؤيت نور حقيقته پرده اوله‌رق بونلره حصر فكر ايدن غافل مدهوش و بى نوا اولور .

مثنوى

﴿ چونكه شب آن رنكها مستور بود ﴾

﴿ پس بديدى ديد رنك از نور بود ﴾

« ترجمه » كيجه اولديغى وقت اورنكلر كيزلنمش اولدى . اورتولدى ؛ اندن صكره كوردككه رنكى كورمك نوردن‌ايدى . « شرح » بتون رنكلر شعاع شمسدن حاصل اولور . مثلا بياض رنكى كوسترن اشيا ، ماهيتى اقتضاسنجه شعاع شمسى تغيير ايتمز ، لابق ايله كوستر ؛ سياه رنك حائل اولور . سائر اشيا ماهيتلرى اعتباريله شعاع شمسى قرمزى صارى والوان متنوعه ايله كوستر . بيت شريفك معناى حقيقيسنه كلنجه : موت كلدى ، شمس بدن اولان روح چكلدى ، انسان دنياده كورديكى رنكلرى كورمز اولدى . بعدالموت انسان بلاحائل حواس باطنه‌يه نائل اولدقده اكلاركه : مكوناتى كورمك وانلرك حقائقنه مطلع اولمق ، خالق لم يزلك برفيض مخصوصنه منوط ايدى ؛ يوقسه بلاروح عادى برقالبدن عبارت اولان بدن مادى فيضدن عاريدر . برانسان — ولوانبياى ذيشانك تبليغات سلامت آياتنى حسب الموقع ايشيده‌ميه‌جك برير ده بولنمش فرض اولنه‌رق دينك دقايقنه واقف ومطلع اولمسه بيله — خالق لم يزل حضرتلرينى آثاردن استدلال واقرار ، اوقدرته قارشى عجز وابتهال اظهار ايتمكه مجبوردر . مظهر وحى والهام اولميان عاقل برانسان ، بروجه مشروح آثاردن مؤثر حقيقى يى استدلال ايله ايمان ايدر ؛ شوقدركه مظهر وحى والهام اولان انبياى ذيشان حضراتيله اصحاب عرفان ، حقائق اشيايى عين اليقين مشاهده ايله كسب اطمئنان ايدر . عاقل آثاردن مؤثرى وكامل وعارف مؤثرك نوريله آثارى كورور . فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى بيورديلركه : (عرفت الاشيا بالله) يعنى : « الله تعالى حضرتلرينك نورى ايله اشيانك حقايقنى بيلدم . »

مثنوی

جان ز پیدایی و نزدیکی است کم

چون شود پر آب و لب خشکی چو خم

« ترجمه » جان نقطهٔ ظهورندن اوزاق دکل یقیندر . آچیق دکل کیزلیدر . انسان بر کوپ کبیدر . او کوپك ایچی صو ایله طولو ، اغزی قوریدر .

« شرح » کوز هرشیدن دها یقین ایکن انسان کندی کوزینی وبلکه کیربکنی کورەمز . روح ده بویلەدر . بدن صوایله طولمش بر کوپه بکزر . کوپك ایچی طولی وطیشی قوریدر ؛ یعنی ابدان ، آب حیات جان ایله مملو ایکن غافل اولان باطن جهتنه باقمسزین کیفیات ظاهرەیه حصر اذهان ایدوب ده بصیرت عقلیه وروحانیەیی پردهٔ مادیات ایله ستر واخفا ایدنجه بالضروره معناً اعما ودنیا وعقباده نومید وبرادا اولور .

مثنوی

کی ببینی سرخ وسبز وبوررا

تا نبینی پیش ازین سه نوررا

« ترجمه » قرمزی ، یشیل ، مور رنکی نصل کوره بیلیرسك ؟ نه وقت که بو اوچ رنکدن او نوری کورمزسك ! « شرح » رنکلری کورور ایکن غافل اولان کیمسه خاطرینه کتیرمزکه بو رنکلری کورەبیلمك ایچون نور شمسه ویا نور شمعه محتاجدر . غافل روحانیت اولان انسان روحك والله تعالی حضرتلرینك مادی ومعنوی بونجه آثار وفیوضاتنی کوردیکی زمان ذهننی آثاره ربط ایله دوشنمزکه بونلری بکا کوسترن قوت ، برقدرت عظما و برحکمت کبرادر ؛ جسم و مادەنك فوقنده بر قدرت مطلقه وباقیەدر .

مثنوی

لیك چون دررنك کم شد هوش تو

شد ز نور آن رنکها رو پوش تو

« ترجمه » اوشاشقين ، فغان ايچنده آرامقده‌در . قپودن قپویه هر طرفده صورار، آرار . « شرح » غافل اولان کیمسه ، نسخهٔ کبرا ومستعد مقام اعلا اولدیغنی درك ایده‌میوب شاشقين ، هيچ برشیدن خبری اولمیه‌جق بر حالده افکارینی غیر مشروع صورتده مسئله‌دن مسئله‌یه دوکر وروحك خاقی اولان فیضنی فراموش ، هوای نفسی دراغوش ایدرسه وادئ حقیقتده مدهوش اولور .

مثنوی

کان که دزدید اسب مارا کو وکیست

این چه زیر ران تست ای خواجه چیست

« ترجمه » اوکیمسه‌که بزم آتمزی چالدی : نره‌ده‌در؟ کیمدر؟ ای افندی ! باجاغنك التنده اولان ندر ؟ « شرح » حیوانی التنده یعنی روح کندنده ، لکن اولمدیغی ظن واعتقادنده اولان احمق روحم نره‌ده‌در ؟ نه اولمش ؟ بولنده تلاشله سؤال وشماته ایدر ایکن ، بر عارف ودانا اکا خطاب وعتاب ایله جواب ویررکه : سنی حیاتده طوتان ونطق واذعان ویرن فیض یزدان ، روح روان الآن سنده موجود ونمایان دکلیدر ؟

مثنوی

آری این اسبست لیك ان اسب کو

باخود آی ای شهسوار اسب جو

« ترجمه » اوت ، بو آتدر ؛ لکن آت نره‌ده‌در؟ دیه غافل اولان کیمسه صورارسه سویله‌که : ای ماهر سواری! ای آت آرایان! کندینه کل !« شرح » روح سنده‌در دیه غافله اخطار وآثار روح کندینه ارائه واظهار اولنمش ایکن ینه مجنونانه اصرار ایدوب‌ده اوت ! بوروحدر ؛ امّا روحم نره‌ده‌در ؟ دیه روحی درك ایده‌میه‌جك راده‌یه واران کیمسه روحه دائر هرنه صورارسه احمق واری سؤال ایدر وحمقیله برشی اکلایه‌میوب بیهوش قالیر .

مثنوی

﴿ اسب خودرا یاوه داند وزستیز ﴾

﴿ می دواند اسب خود راه تیز ﴾

« ترجمه » غافل اولان کیمسه کندی آتی اوستنده ایکن آتی ضایع اولمش ظن ایدر ؛ عناددن کندی آتی یولده چابك قوشدورر . « شرح » تأثیرات ربانیه‌دن غافل وروحانیتی منکر ، روحك وجودینه قائل ، اما کندنده بویله برفیض اولمدیغی ادعای باطلنده مصر اولان کیمسه ، کندی آتنه بینمش ایکن آتی اولمدیغنی ادعا ، یاخود وار ایسه اولمدیغندن بحثله تحریات ایله وقت عزیزینی افنا ایدر . کندنده روحی باقی واوروح واسطه‌سیله بدنی حرکت ایتدیکی بدیهی ایکن روحی انکار ، یاخود روحنی خارجده تحری ایتمك احمقلقدر .

مثنوی

﴿ اسب خود را یاوه داند آن جواد ﴾

﴿ اسب خود اورا کشان کرده چوباد ﴾

« ترجمه » اول جوانمرد ، ساده دل کندی آتی ضایع اولمش بیلیر . حالبوکه کندی آتی او ساده دل واحمقی روزکار کبی سرعتله چکر . « شرح » منکر اولان انسانی بو صرهده ترك ایله ساده‌دل اولان غافل آدمه حصر بحث ایدوب بیوریلیورکه : او ساده‌دل روحك فیضنی نره‌ده بولورم دیه برمحلدن دیکر محله سرعتله قوشار . روحنك فیضی کندی قلب وعقلنده اولدیغنی اونوته‌رق نافله یوریلور . بیلمزکه حرکت وکلام ، هر نوع سعادت وانتظام روح رواندن نبعان ایدر .

مثنوی

﴿ در فغان وجست وجو آن خیره سر ﴾

﴿ هر طرف پرسان وجویان در بدر ﴾

« ترجمه » عقل كيزليدر . ظاهر اولان برعالمدر ؛ بزم صورتمز طالغـه ، ياخود دریای عقلدن بر قطره‌در . « شرح » عقل ظاهراً كورونمز ؛ ظاهر كوزيله كوريلن عالم ماديدر . عالم مادی ایسه دریای عقلك طالغه‌سی وبلكه طالغه‌دن دها كوچك نم قطره‌سی كبيدر. ايكی عقل واردر : بری عقل كلدر، كه نور ربانيدر، انك تأثيراتيله كافهٔ موجودات واجرام كسب انتظام ايدر. ديكری عقل انساندركه عقل كلك برذره‌سندن حاصل ونمايان اولدی . عقل انسان كمال بولور ايسه عقل كلك برجزئی اولديغنی بيلوب انی ارار وعقل كلی ارامسـندن ادراكات عاليه واحوال معنويه‌يه مظهر اولمش اولور .

مثنوی

﴿ هرچه صورت می وسیلت سازش ﴾

﴿ زان وسيلت بحر دور انداز دش ﴾

« ترجمه » هرصورت بروسيله‌يه استناد ايدر، عقل كل، انی كندندن اوزاق آتار . « شرح » هر كيم حكم عقليه وحقائق روحانيـه‌يی ، تأثيرات معنويه‌يی كورميوب‌ده موجودات ووقوعات متنوعه‌يی ماده‌يه حمل واسـناد ويالكز جسم وماده‌دن استمداد ايدرسه ادراكسزدر .

مثنوی

﴿ تانبيند دل دهنده راز را ﴾

﴿ تا نبيند تير دور انداز را ﴾

« ترجمه » هركيم راز ويريجی اولان الله تعالی حضرتلرينی كورمزسه اوقی اوزاق آتانی ، يعنی تأثيرات صاحبی اولان مولای متعال حضرتلرينی كورمز . « شرح » روحانيات وماديانك حركات وتأثيراتی امرحقله اولديغنی كورمه‌ين انسان نادان ، بی اذعاندر . بوعدم رؤيت منكرينك احوال مضرت اشتمالندندر؛ زيرا خالق لم‌يزل برطرفدن انسانه عقل احسـان ، ديكر طرفدن تبليغ حقايق ايچون منابع عرفان اولان انبيای ذيشانی بعث واسرا بيورمشدر. بونعم وحقائقه قارشی عناد ايدن منكرلری عدالت كبريا دائرهٔ سعادت ومرحمتك خارجنه القـا وكنديلرينی الواح سلامتدن امحا ايدر .

بودکزده یوزمك ، بو حقیقت ومعرفت دریاسنه طالمق ایچون طالغیچ کبی هنرنده ماهر بر ملکهٔ راسخه صاحبی اولمق لازم اولدیغنی ایما ایدن بو بیت شریفده ادراك معالی‌یه سائق اولان برجملهٔ حکمت پروردر .

مثنوی

﴿ صورت ما اندرین بحر عذاب ﴾

﴿ می‌دود چون کاسه‌ها بر روی آب ﴾

« ترجمه » صورت ووجودمز بو شیرین دریاده صو یوزنده کاسه‌لر کبی حرکت ایدر ، قوشار . « شرح » افکار متنوعه‌سی وادراکات لذیذه‌سی ایله عقل انسان ، بر دریای شیرین و بر عمان بی‌پایاندر ، صور وابدانمز کاسه‌لر کبی اوستنده یوزر واستحصال مقاصد ایچون وجودمزی سائر جمادات کبی سورر .

مثنوی

﴿ تا نشد پر بر سر دریا چو طشت ﴾

﴿ چونکه پر شد طشت در وی غرق گشت ﴾

« ترجمه » تا که بزم کاسهٔ وجودمز عقل حقیقینك زلال معرفتی ایله طولمینجه عقل صوری دریاسی اوستنده لگن دینان قاب کبی طورر ، لکن عقل وعشق ایله طولنجه شخصمز اودریای شیریننده غرق صوری وحیات حقیقی بولور . « شرح » انسان احوال فانیه ایله مشغول اولنجه دریای عقل صوری اوزرنده یوزر ، او حالده کوره‌جکی مختلف رنکاردن الدانوب وحدت مطلقه‌یی اونوتور . آلام واکدار کثیره‌یه هدف اولوب کندینی محروم سعادت ایدر . اماذاتی خفت هوادن قورتولوب کران‌بها اولان آب حیات عقل وعشق ربانی ایله طولنجه او دریای - شیرینه طالار وتعریفی غیرقابل برصورتده لذائذ مالانهایه‌یه مستغرق اولور .

مثنوی

﴿ عقل پنهانست وظاهر عالمی ﴾

﴿ صورت ماموج یا ازوی نمی ﴾

مثنوی

﴿ تاچه عالمهاست در سودای عقل ﴾

﴿ تاچه باپهناست این دریای عقل ﴾

« ترجمه » عقل سوداسنده ، عقلك اعماقنده نه عالملر واردر ؛ بو عقل دریاسی نه قدر کیزلی وکنیشدر . « شرح » برمقتضای دأب جلیل حضرت مولانا کرك بوبیت شریف وکرك تعاقب ایدجك برچوق ابیات حکمت آیات بر عارف ودانا طرفندن ایراد بیورلمشدر . شویله که : عقلك نهایتسز اولان اعماق وجهاتنده و دریاسنده نه وسعتلر ، نه عجیب اسرار واردر . روحانیاتدن ماعدا دنیاده هرکسك کوره جکی وحس ایده بیله جکی حکم وغرائبدن عقل کبی مؤثر ، عقل کبی واسع ، سریع ونافع هیچ برشی فرض اولنه ماز ؛ خصائص معلومه سندن بشقه عقل مادیات ومعنویات اره سنده برمحل التصاقدر . عقل کندی قوتنه صاحب اوله بیلمك ایچون هم روحك فیضندن ، هم بدنك انتظامندن حصه آلمشدر . عقل کامل ، هم عالم روحانی یه ، هم عالم جسمانی یه خدمت ایدر . عقلدرکه آن واحدده عالملری سیر ایدر . عقلدرکه اجرام سماویه نك درجهٔ حرکت وسرعتلرینی کشف ومساحه ایلدکدن بشقه بری برینه بعد وقربلرینی وثقلتلرینی بیله تعیین ایتمکده استعداد کوستر . عقلدرکه کندی کورنمدیکی حالده همان هرشیئی کورور . عقلدرکه بونجه بدایع وغرائب وعلوم وفنون وصنایعی ونیجه نیجه کشفیاتی درك واختراع ایدر . عقل سببیله درکه ذکی برانسانك اغزندن وپاقلمندن بی حد و پایان کواهر معنا جریان ایدر . عقل هر آن خزینهٔ غیبدن اخذ افکار ایدرك عالم وجوده صاچار .

مثنوی

﴿ بحر بی پایان بود عقل بشر ﴾

﴿ بحر را غواص باید ای پسر ﴾

« ترجمه » آدمك عقلی نهایتسز بر دکزدر . ای اوغل ! بو دکزه طالمق ایچون طالغیچ لازمدر . « شرح » عقل کلدن بنی آدمه تجلی ایدن عقل بشر ، حقایق اشیانی ادراك واستیعاب خصوصنده حدودی اولمیان بر دکزه بکزه داشدر .

﴿ هم در بيان مكر خرگوش ﴾

بوده طاوشانك حيله‌سنه دائردر :

مثنوى

﴿ درشدن خرگوش بس تأخير كرد ﴾
﴿ مكررا با خويشتن تقرير كرد ﴾

« ترجمه » ارسلانك يانه‌ گيتمك ايچون طاوشان پك چوق آغر طاوراندى. قورديغى حيله‌يى كندى كنديسنه تقرير ايتدى . « شرح » ذكر اولنان گويلو ارسلانه تشبيه اولنان آدمك نزدينه وقتيله گيتميوب خيلى مدت تأخير واجرا ايده‌جكى حيله‌يى كندى ذهننده بردها تقرير ايلدى. انسان بر ماده‌يى قبل الاجرا اوماده‌دن حاصل اوله‌جق نتائجى تقدير وتأمل ايتمسى لازمدر . بر كيفيت شايد ذهناً صورت مستقيمانه‌ده قرارلاشمامش اولسه حين اجراده ظهور ايدن موانعك دفعنه لازم اولان چاره‌لر مفقود واوايشى اجرا ايتمك ايستە‌ين آدم متلاشى و بى‌خود اولور .

مثنوى

﴿ در ره آمد بعد تأخير دراز ﴾
﴿ تابگوش شير گويد يك دو راز ﴾

« ترجمه » اوزون اوزادى تأخيردن صكره طاوشان يوله گلدى؛ كه ارسلانك قولاغنه برايكى گيزلى شى سويلسون! « شرح » بر چوق تأخردن صكره گويلو يوله طوغريلوب ارسلانه تشبيه اولنان آدمك قولاغنه گويا محرمانه بيان ايده‌جكى برافاده‌سى، برسرى واركبى برطور وحركتده بولنمش وبو صورتله بردام اغفال قورمشدر. طاوشان ارسلانك قولاغنه گيزليجه برايكى شى سويلمك ايستمسندن مقصدى، افاده‌سنك اهميتنى تزييد ايچون ايدى ، زيرا گيزليجه، تلاش ايله واقع اولان برافاده‌يى بعض انسانلر مهم عدايدرلر .

« ترجمه » زیرا شاهلرك اورتوسی هوا، یعنی احوال دنیویه دندر؛ انبیای ذیشانك اجازتنامه‌سی ایسه حضرت کبریادندر . [وارسهٔ شرحدر.]

مثنوی

﴿ نام احمد نام جمله انبیاست ﴾

﴿ چونکه صد آمد نود هم پیش ماست ﴾

« ترجمه » خاتم الانبیا، حبیب کبریا، علیه افضل التحایا افندمزك نام شریفی جمیع انبیانك نامیدر؛ چونکه یوزعددی کلوب یاداولندی. طقسان‌ده اوکزده‌در. [یعنی طقسان، یوزك ایچنده‌در.] « شرح » فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك نام جلیل العنوان رسالتپناهیلری تجلیل و حرمتله یاد اولنه‌رق الی الابد عالی وباقی اولدیغندن، کافهٔ انبیای ذیشان حضراتنك نامی‌ده باقی ودائمی اولمش اولور. بوحکمتك اسبابی: انبیای ذیشانك وظائف جلیله‌سی ارادات الٓهیه‌نك تبلیغاتی واجراسی اولمسیدر . رسول مجتباوخاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری ارادات ربانیه‌یی کلام الله ایله بتمامها عالمه تبلیغ و ایفا واو تبلیغات سعادت آیاتی قرآن عظیم الشان وشریعت غرانك وجودیله الی‌الآخرالزمان ابقا وانبیای ذیشانك‌ده اسامئ سامیه‌سنی کمال حرمتله ذکر وابقا بیورمشدر . یوز لفظی یاداولننجه بر، ایکی، بش، اون الی آخره طقسان طقوزه قدر اولان عدد یوز عددینك ایچنده داخل اولدیغی کبی فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری‌ده انبیای ذیشانك آخرنده کلمش وروح پرفتوحی، اخلاق حمیده‌سی، شریعت مطهره‌سی صور کثیره ایله اکمل بولنمش اولدیغندن ، خاتم الانبیا نام جلیل العنوانی یاد اولننجه جمله انبیای ذیشان اونام نامیده داخل، جمله‌نك‌ده مقاصدی حاصل اولمش اولور .

« ترجمه » انسانده‌کی روزکار ، هوا ، ارزودر؛ اکر هوا وارزودن واز کچر ایسه‌ك بوواز کچیش الله تعالی حضرتلرندن سکا بر خبر بشارت اثردر .
« شرح » انسان هر نه وقت هوا وارزوی نفسی ، بحق ترك ایدر ایسه کیفیت ترکی ، برمژدهٔ معنوی بیلملیدر. هوا وارزوی نفسدن فراغت‌ایده‌بیلمك ایچون برطرفدن کندی عقلنی عظمت ربانیه‌نك ذکر وفکری ایله اشغال ایتملی، دیکر طرفدن نفسه مخالفتله برابر وظائف انسانیه‌ده اصلا اهمال ایتمه‌ملیدر .

مثنوی

خوش بود پیغامهای کردکار

کوز سر تاپای باشد پایدار

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك خبر واشارتلری خوشدر . کوزلدر. واشارات باشدن ایاغه یعنی اولدن آخره قدر پایدار اولور. « شرح » اهل اسلام ایچون برچوق اشارات وتبشیرات ربانیه واردر. اك برنجیسی قرآن عظیم الشاندرکه قدرینی واسطهٔ عقلیه ایله تقدیر ایده‌بیلمك محال ، لکن احکام جلیله‌سنه توسل ایدنلر دائما مقبول وخوش حالدر .

مثنوی

خطبهٔ شاهان بکردد وان کیا

جز کیا وخطبهای انبیا

« ترجمه » شاهلرك خطبه وعظمتلری مبدل اولور؛ الانبیای ذیشان علیهم السلام حضراتنك عظمت وخطبه‌لری مبدل اولماز .

مثنوی

زانکه بوش پادشاهان از هواست

بار نامه انبیا از کبریاست

بردساس، برظالملك چوق دفعه عیوب ومقاصد فاسده‌سنی ستر ایدر؛ اما قلبی پاك اولان اهل اللهی انظار اغیاردن ستر وصیانت ایدن جناب رب عزتدر. بناءً علیه پوست کبی عادی اولان اشخاص کلام نافر جامه، قلب و مغز صاف اولان عرفا خالق الانامه التجا ایدر.

مثنوی

﴿ چون قلم از باد بد دفتر ز آب ﴾

﴿ هرچه بنویسی فنا کردد شتاب ﴾

« ترجمه » قلم روزکاردن ودفتر صودندر؛ هرنه یازارایسه‌ك همان فنا بولور.

« شرح » مقصد وواسطه هوا وهوسدن عبارت وکلامك تعریف ایتدیکی کیفیت معناسز، یاخود باعث مضرت اولنجه اوسوز بالطبع مضر وفناپذیر اولور.

مثنوی

﴿ نقش آبست ار وفاخواهی ازان ﴾

﴿ باز کردی دستهای خود کزان ﴾

« ترجمه » معناسز اولان سوز صوده‌کی نقش کبیدر؛ اکر اونقشدن وفا وثبات ایستر ایسك کال ندامتدن ینه کندی اللریکی ایصیررسك!

« شرح » روحسز، معناسز الفاظ، صو اوستنه یازی یازمق کبیدرکه شکل ثباتی یوقدر. منزل‌عالی‌یه واصل اولمغی ارزو ایدن، منبع معانی ودریای حکمت اولان قرآن عظیم‌الشانه واحادیث شریفهٔ حبیب جناب یزدانه مراجعت ایله کندینی دارینده سعادت حقیقه‌یه ایصال ایدر.

مثنوی

﴿ باد در مردم هوا وارزو ست ﴾

﴿ چون هوا بکذاشتی پیغام هوست ﴾

مثنوی

﴿ پوست چه بود کفتهای رنك رنك ﴾

﴿ چون زره برآب کش نبود درنك ﴾

« ترجمه » پوست ، دری نه‌در ؟ درلو رنکده سوزلردرکه : صو اوستنده حلقه حلقه اولمش نقشلر کبی بی ثبات اولوب درحال نابدید اولور . « شرح » بو بر قاچ بیت ، ارسالانه تشبیه اولنان آدمك اغزندن ایراد اولنور ایکن ، پوست کبی صور کثیره ایله قابل تفصیل اولان بر لفظك سویلنمش اولمسی سببیله مقتضای دأب مثنوی بوندن صکره بو موضوعه متعلق بعض حکمیات آتیده کی بر قاچ ابیات شریفه ایله برعارف وکامل طرفندن بیان وحکایه اولنمشدر .

مثنوی

﴿ این سخن چون پوست ومعنی مغزدان ﴾

﴿ این سخن چون نفس ومعنی همچوجان ﴾

« ترجمه » بوسوزی دری ، معنایی دماغ ، اوزبیل ! بوسوز نفس ، معنی جان کبیدر . « شرح » انسانك بدننده بولنان قلب ودماغ ایله دیکر اعضای معتبره‌یه نسبةً دری نصل عادی قالیرسه الفاظ عادیه ده معنی‌یه کوره بی اعتبار اولور . همده جلد ، بدن انسانك بونجه اعضاسنی ستر واحاطه ایتدیکندن طولایی مهما امکن معتبر ایکن الفاظ مضره هیچ برشی حفظ ایتمکه یارامز . ایراث ضرر ایدر .

مثنوی

﴿ پوست باشد مغز بدرا عیب پوش ﴾

﴿ مغز نیکورا زغیرت غیب پوش ﴾

« ترجمه » پوست فنا دماغك ، چیرکین اوزك عیبنی اورتر ، ایی بر دماغی غیرتدن اسرار غیب اورتر . « شرح » پوست کبی اولان الفاظ خدعه انکیز ،

« ترجمه » جبریلرك حیله ودسیسه‌لری بنی باغلادی ، انلرك اغاجدن اولان قلیجلری وجودمی پاره‌لدی . خسته ایتدی ! « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدم ، غضبی هنکامنده کندی کندینه دیمش‌که : بلاسعی وجهد توکل ایت ! محتاج اولدیغك شیلری بز سکا کتیررز کبی جبریلرك اغفالاتی بنی برباد ایتدی ؛ جبریلرك دلائل واهیه‌سی اغاجدن معمول عادی قلیج کبی اولدیغی شبهه‌سز ایسه‌ده بن غافل وعاطل بولندم !

مثنوی

﴿ زین سبب من نشنوم آن دمدمه ﴾

﴿ بانك دیوانست وغولان آن همه ﴾

« ترجمه » بوسببدن بن اوحیله‌لی ، مداهنه‌لی کورلدی‌یی ایشیتمم ! انلرك سوزلری شیطانلرك ، غوللرك صداسیدر . « شرح » جهد وسعی ایتمه ، معطل ومتوکل اول ! یولنده جبریلرك معلوم اولان افاداتی ، شیطانلرك مغفل صدالری کبیدر . دیکله‌ینلری اسیر دام اضطراب ایدر .

مثنوی

﴿ بردران ای دل تو ایشان را مایست ﴾

﴿ پوستشان برکن که غیر پوست نیست ﴾

« ترجمه » ای کوکل ! سن طورمه ! صبرایتمه ! انلری پارچه‌له ! پوستلرینی قوپار ! زیرا انلر پوستدن بشقه برشی دکلدر . « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدم کویلولری تحقیر وذم ایدرك دیرکه : بویله کویلولرك وجبریلرك کورلدیلرینی دیکله‌مك ناسزادر . انلر صورتا انسان اما حقیقتده پوستدن عبارت حیواندر . صاحب حق وحدت ، خصمنی حقیر وبرذات عد ایدر ، فقط عاقل اولان اهل حکمت اك فقیر ، اك ضعیف بر آدمی بیله جناب رب عزتدن تکریم اولنمش قابل ترقی وبرمزیت برمخلوق محترم کورور . -

﴿ رنجیدن شیر ازدیر آمدن خرکوش ﴾

طاوشانك كج كلمسندن طولایی ارسلانك طارلمسی بیانندهدر :

مثنوی

﴿ همچوان خرکوش کو بر شیر زد ﴾
﴿ روح اوکی بود اندر خور وقد ﴾

« ترجمه » کندینی ارسلانه اوران ، یعنی مقابل کورن او طاوشان کبی مخلوقك روحی نصل حقیر اولان بوینه لایق اولور ؟ « شرح » اصل اعتبار صورته دکل، عقل وروحه لایق اولدیغنه برمثال آرارایسك ، جسمی حقیر ذاتی عاقل ونحریر بر کویلویی کورکه ارسلان کبی بر قهرمانله پنجهلشوب عقلی ایله ارسلانی تحقیر وچاه هلاکه اسیر ایلدی . بویله بر عقل وروح عالی نصل عادی بر بدنه لایق وتابع اولهبیلیر ؟

مثنوی

﴿ شیر میکفت از سر تیز وخشم ﴾
﴿ کزره کوشم عدو بربست چشم ﴾

« ترجمه » ارسلان غضب وحدتدن طولایی دیرایدیکه: دشمن قولاغمك یولنی ، کوزمی باغلادی . « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان ظالم کرفتار الم اولهرق کندی کندینه دیرایدیکه : دشمناولان کویلولر افادات کاذبهسیایله طریقسمعدن فکرمه القای سم وخسار وبنی معطل وبیزار ایتدی .

مثنوی

﴿ مکر های جبر یانم بسته کرد ﴾
﴿ تیغ چو بین شان تنم راخسته کرد ﴾

« ترجمه » تأويل باطلك صاحبى سينك كبيدر؛ آنك وهم وفكرى مركب بولى وسفاهت تصوير يدر. « شرح » تأويل باطلك خلاصهٔ ماهيتنى تعريفدركه كنديلكندن حقيقتى شرح ايدر .

مثنوى

كرمكس تأويل بكذارد براى
ان مكس رابخت كرداند هماى

« ترجمه » اكر سينك تأويلدن كچر وخيالاتى ترك ايدر ايسه اول سينكى بخت وطالعى هما كبى معتبر ايدر. « شرح » تأويل باطل صاحبى اسكى دعواى بى معنيسندن نكول ايدرده قرآن عظيم الشانك تأويلنى الله تعالى حضرتلرى وبلكه بعض مرتبه راسخون زمرهسنده داخل اولان ذوات كرام وبن شمدى يه قدر ايلديكم تأويلات باطلهدن توبه ايلدم دير ايسه طريق سلامت رفيقى طانيمش وكرداب كبروخطادن چيقمش اولور .

مثنوى

آن مكس نبود كش اين عبرت بود
روح اونه‌در خور صورت بود

« ترجمه » اوسينك بوندن عبرت الير سه اكا سينك ديمز ، آنك روحى خور حقير اولان صورتنه لايق اولماز . « شرح » قرآن عظيم الشانى رأينجه تأويل ايتمكدن فراغت ايدن ودين مبين احمدى يه وشريعت مطهره يه تابع اولان ذاته ، اولكى (جاهل) و (معند) ناملرينه بدل ، عاقل ومستعد اسمى ويريلير؛ شرف بولان روحى بدننه لايق اولميوب انك قرار كاهى عالى اولور .

« ترجمه » سينك دريا ظن ايتديكى شيئك اوستنده كوزينه صال قدر بيوك كورونن صمان چوپنى سوزدى . كورديكى شى كنديسنه حددن زياده كوروندى! [آزادهٔ شرحدر .]

مثنوى

« بود بيحد آن چمين نسبت بدو »
« آن نظر كه بينداورا راست كو »

« ترجمه » سينكه نسبةً بول غايت واسع و بى‌حد ايدى ؛ نره‌ده اونظركه طوغرى كورسون ؟ « شرح » بعض آدملر افكار ضعيفه‌سنى غايت مستقيم ظن ايدر . متكبر و معندلره حقيقتى كوستره‌جك او نظر حقيقت بين نرده؟ نره‌ده او عين‌اليقين ؟

مثنوى

« عالمش چندان بودكش بينشست »
« چشم‌چندين بحرهم چنديشست »

« ترجمه » سينكك عالمى كورديكى قدردر ؛ كوز بوقدر ، دكزده بوقدردر! «شرح » عقلى ضعيف اولان آدمك عالمى و نظرى كنديكبى اوفاق اولور؛ برطاووق بولنديغى خانه‌نك حوليسنى بيوك بر جهان واو حولى ايچنده كورديكى اوفاق تفك شيلرى ساحهٔ كائنات عد ايدر ، جاهلان و منكران ده دوشوندكلرى وكوره‌بيلدكلرى شيلردن بشقه برعالمى تفكره غيرمقتدر وبناءً عليه انكارلرنده مصر اولور .

مثنوى

« صاحب تأويل باطل چون مكس »
« وهم او بول خر وتصوير خس »

اعلا وحمق ورذالتنی اعلان وافشا ایله بتم عظمتمه باقیکز ! دیه پر فخر وصفا اولور ؛ حالبوکه کبروغرور ایدن احمقلر حقیقتده سینك کبی فکرلری صمان چوپی اوستنده کزن حیوانلر مثابه‌سنده در .

مثنوی

﴿ گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام ﴾

﴿ مدتی در فکر آن می‌مانده ام ﴾

« ترجمه » سینك دیدی : بن دکز و کمیجیلك علمنی اوقومشم! برمدت آنی تفکر ایدرك مشغول اولمشم . « شرح » سینك کبی چرکاب مذلتده کزن سفلی طبیعتلر ، دریایه عائد علمی برخیلی مدتده تحصل ایله بندر مقصوده واصل اولدم دیه‌رك سزاوار خندهٔ استهزا اولور .

مثنوی

﴿ اینك این دریا واین کشتی ومن ﴾

﴿ مرد کشتیبان واهل رأی وفن ﴾

« ترجمه » ایشته بودکز ، بوکمی! بن قپودان وصاحب رأی متفنن برقهرمانم ! « شرح » سینك کندی خیالاتیله نصل صمان چوپنی سفینه ، بولی دریا ، کندینی کشتیبان ظن ایتمش ایسه بعض احمقلرده فکر سقیملرینی موصل کنار سلامت برسفینه مثال ونفسلرینی عالم ودانا ظن وخیال ایدرك عظیم سهو وخطا وقرآن کریمی نابمحل تأویله اجترا ایدرلر .

مثنوی

﴿ بر سر دریا همی راند او عمد ﴾

﴿ می‌نمودش آن قدر بیرون زحد ﴾

« ترجمه » ای غافل ! سنك احوالك كندینی برشی ظن ایدن او عجیب سینكه بكزر . [بیت آتی شرح ایدر .]

مثنوی

ازخود اوسرمست كشته بی‌شراب
ذرهٔ خود را شمرده آفتاب

« ترجمه » سینك شرابسز سرخوش اولمش ! كندی ذره‌لكنی كونش قدر بیوك وپارلاق صانمشدر . « شرح » احمق وعادی ، فقط كندینی عالم ، ذكی ظن ایدن غبی بی‌شراب مست وخراب ومستحق عذاب اولور .

مثنوی

وصف بازانرا شنیده در بیان
كفت من عنقای وقتم بیكمان

« ترجمه » سینك ، شاهین وطوغان كبی قوشلرك وصفنی ایشتمش ؛ كندینی انلردن بیوك قیاس ایله شبهه‌سز بن وقتك عنقاسیم دیمشدر . « شرح » عادی وقابلیتسز برشخصك تعریف ماهیتنه عائد شو بیت معنیدار زیاده شرحه محتاج دكلدر .

مثنوی

آن مكس بربرك كاه وبول خر
همچو كشتیبان همی‌افراشت سر

« ترجمه » او سینك صمان چوپی واشك بولی اوزرینه كمی قپودانی كبی باش قالدیردی ! « شرح » سینك بر صمان چوپی ومركب بولی اوزرینه جیقمش ایكن صمانی كمی ، بولی دكز ، كندینی قپودان ظن ایدرده اوحالده متكبرانه باشنی

فنا يوللره كيدر ؛ او مقوله انسان ارتكاب شناعت ايتدكدن بشقه ، كنديني عالم و عاقل وذهني قرآن عظيم‌الشانك معناى حقيقيسنه مطلع و واصل اولمش ظن‌ايدرده كلام‌اللهك ميدانده اولان وكافهٔ علماى اسلاميه طرفندن قبول اولنان معناى شريفني تأويله قيام وكنديني معذب وناكام ايدر ؛ او مقوله‌لره خطاباً بيورلمشدركه : آشكار وواضح اولان كيفياتي و احكام جليلهٔ قرآنيه‌يي تأويلدن فراغت وشايان نسخ وتبديل اولان نفس جهل آلودكزي تغييره شتاب ايديكز !

مثنوى

﴿ برهوا تأويل قرآن ميكنى ﴾

﴿ پست وكژ شد از تو معنئ سنى ﴾

« ترجمه » اى تأويل باطل صاحبي ! آرزو وهوا اوزرينه قرآن عظيم الشاني تأويل ايدرسك! بو وجه ايله عالى وشريف اولان معنى سنك اغزكده اكرى اولدى . « شرح » برانسان طريق حق تركايله وادئ تزوير و خيالاتده پويان اولور و وظيفهٔ عبوديتي نسيان ايدرك انكله ده اكتفا ايتميوب قرآن عظيم الشانك معانئ عاليه‌سني تأويل وتغييره قيام ايلر ايسه ، اوكيمسه‌نك بيان ايده‌جكى معانى ، معانئ قرآنيه اولمديغندن تأويلاتي مطابق شخصى كبي اكرى اولور . خيالات فاسده اوزرينه بوكبي تأويلاته جرأت ايدن نامردلر حقنده آتيده برچوق ابيات شريفه ايراد وانلرك عقلسزلغى توضيح بيوريله‌جقدر.

﴿ زيافت تأويل ركيك مكس ﴾

سينكك مردود وضعيف اولان تأويلى بيانند‌ه‌در:

مثنوى

﴿ ماند احوالت بدان طرف مكس ﴾

﴿ كوهمى پنداشت خودرا هست كس ﴾

« ترجمه » (قلباً ، فعلاً) ایمانی تازه‌له ! یالکز لساناً دکل ! ای کیزلیجه هوای نفسی تازه‌لندیرن کیمسه ! « شرح » حقه ایمان، مسلم اولان ایچون شرط اعظمدر ؛ شوقدرکه یالکز لساناً دکل فعلاً اثبات ایمان ایتمك مطلوب ومقبولدر . ایمان قلبی ، فعلیات مقبوله وعبادات ممدوحه ایله جلی اولور ؛ یوقسه یالکز لساناً بن ایمان کتیردم دیمکله چوق دفعه‌لر دوداقلرینی قیملداتانك حالی ، ایشتدیکی سوزك خلافنده لسان قوللانوب نفرته دوچار اولان بر ترجمان کذب افشانه بکزر . صورتده مؤمن ، سیرتده ریاکار و هوای نفسه تابع اولان کیمسه‌یه امر وتنبیه اولنورکه کیزلیجه معاصی‌یی تازه‌لندیرمکدن وازکچ ! ایمانی بحق تازه‌لندیر ! ارادات ربانیه‌یه اطاعت ایت !

مثنوی

﴿ تاهوا تازه است ایمان تازه نیست ﴾
﴿ کین هوا جز قفل آن دروازه نیست ﴾

« ترجمه » هوا تازه‌در ایمان تازه‌دکلدر ؛ زیرا بوهوا او قپونك کلیدندن بشقه برشی دکلدر . « شرح » ایمانی دائما تازه‌لمك ایسته‌ین بوجهته دقت‌ایتسون که اکر هوای نفسه تابع اولمیوب کناه ایشلمکدن اجتناب واوامر ربانیه‌یی اجرایه غیرت وشتاب ایدرسه ، ایمانك تازه‌لکی صحیح ومعتبردر ؛ بالعکس لساناً ولو بیك درلو اوراد چکر وبیك درلو الفاظ تفوه ایدرده کناه ومعاصی ارتکاب ایله عاصی اولور ایسه ایمانی خیال وریادر . هوا ، باب ایمانك کلیدیدر . هواطوردقجه قلبه نور روحانیت اصلا کیرمز .

مثنوی

﴿ کرده تأویل حرف بکررا ﴾
﴿ خویش را تأویل کن نی ذکررا ﴾

« ترجمه » تأویل باطل ایدن کیمسه ! حرف بکری تأویل ایله ایستدیکك یولده معنا ویرمشسك ! قرآن عظیم الشانك معنای جلیلنی تأویل و تغییره جرأت ایده جکنه کندی نفسکی تأویل واصلاح ایت ! « شرح » بعض انسان عادی ،

مثنوی

﴿ تا کنون فرمان پذیرفتی زشاه ﴾

﴿ بعدازین فرمان رساند درسپاه ﴾

« ترجمه » شمدی فرمان ربانی‌یی قبول ایدیجی اولدقدن صکره انسانلر اوزرینه فرمان خدایی ایریشدیردی .

مثنوی

﴿ تا اکنون اختر اثرکردی درو ﴾

﴿ بعد ازین باشد امیر اختر او ﴾

« ترجمه » ابتدا اختر فخرعالم افندمزه اثرایدرایدی، بعده امیراختراولدی.
«شرح» ارض وقمرك تأثیرات مادیه‌سی ابتدا اول نبی ذیشان و مفخر عالمیانده حسب البشریه محسوس ایدیسه‌ده بعده کافهٔ اجرام او حبیب خدادن معناً اثرياب تجلی وفیض ونور رسالتپناهیلریله عالم انسانیت منور اولدی .

مثنوی

﴿ کر ترا اشکال آید درنظر ﴾

﴿ پس توشك داری درآن شق القمر ﴾

« ترجمه » اکر بوکیفیت ایچون سنك نظرینه شبهه ومشکل کلیرسه دیمك که سن او ، شق قمرده شك وشبهه طوتارسك .«شرح» فخرعالم علیه الصلوة والسلام افندمزك اختره امیر اولدیغنده شبهه‌یه دوشمك اشارت رسالتپناهیلریله واقع اولان شق قمر معجزه‌سندده شبهه‌لیسك دیمکدر . حالبوکه عقلك احاطه ایده‌مدیکی شق قمر معجزهٔ باهره‌سنك حکمت وحقیقتی ارباب اعتقاد ومعرفت نزدنده بدر - قمر کبی پارلاق بر تصدیق تسلیمکارانه‌یه مظهردر .

مثنوی

﴿ تازه کن ایمان نه ازکفت زبان ﴾

﴿ ای هوارا تازه کرده درنهان ﴾

مثنوی

﴿ وانکه پایش درره کوشش شکست ﴾
﴿ در رسید اورا براق وبرنشست ﴾

«ترجمه» فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك کثرت سعی و عبادتدن قدم مبارکی شیشدی؛ اکا جناب قادر مطلق طرفندن براق ایریشدی. «شرح» کتب صحیحه‌ده مسطور ومشهوردرکه خاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمزك اایاقده طوروب کثرت عبادتدن مبارك قدملری شیشدی؛ خاتم الانبیا افندمز، برای عبادت اختیار ایلدکاری مشقت بو آیت کریمه ایله‌ده مثبتدر: ﴿ طه ماانزلنا علیك القرآن لتشقی ﴾ معنای شریفی. «یا محمد! بز سکا قرآنی نفسکه مشقت ویرمك ایچون ایندیرمدك.» ایشته حق یولنده واقع اولان کثرت عبادت وجهاد و مشقتدن مبارك ایاقلری شیشن اول رسول مجتبا افندمزه براق سلامت وسعادت ایریشدی، هر حالده براق‌سوار اوله‌رق لیلهٔ جلیلهٔ معراجده مستغرق نور تجلی اولدی.

مثنوی

﴿ حامل دین بود او محمول شد ﴾
﴿ قابل فرمان بوداومقبول شد ﴾

«ترجمه» فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز متاعب دینیه‌یی ووظائف انسانیه‌یی حامل واختیار ایدیجی اولدیغندن محمول براق سعادت اولدی. قابل فرمان ایدی، مقبول اولدی. «شرح» عبادت اجراسیله برابر دین مبینی نشر وتوسیع ایتمك اوزره دریای معرفت ومفخر انسانیت اولان پیغمبر ذیشان افندمز دفع ظلمت واعلان وحدت وعدالت ایچون نیجه مشاق ومتاعبی حامل اولدقلرندن براق روحانی ایله میلیونلرجه اهل اسلامك محبت وانقیادی اوزرینه محمول، مظهر وحی وفرمان، کزیدهٔ یکانهٔ یزدان اولدی.

مثنوى

﴿ كفت پيغمبر كه رنجورى بلاغ ﴾
﴿ رنج ارد تا بميرد چون چراغ ﴾

« ترجمه » فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى بيوردى : لطيفه ايله يعنى شقه‌دن خسته‌لك مرض كتيرر ، هم صاحبى موم كبى سونر محو اولور . « شرح » ديمك كه جبرى مسلكنده اجراى عبادت و وظيفه‌ده كنديى بى اقتدار كورن ، ياخود تنبللكدن جبرى‌يم ديه لطيفه ايدن خسته‌در .

مثنوى

﴿ جبر چه بود بستن اشكسته‌را ﴾
﴿ يا بپيوستن رك بكسسته‌را ﴾

« ترجمه » جبر ندر ؟ قيرلمش اولانى باغلامق ، ياخود كسيلمش طمارى برى برينه ديكوب بيتشديرمكدر . [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوى

﴿ چون درين ره پاى خود نشكستهٔ ﴾
﴿ بركه مى خندى چه پارا بستهٔ ﴾

« ترجمه » الله تعالى نك يولنده آياغنى قيرمدك! كيمه كوليورسك ؟ نه ايچون اياغنى قيرلمش كبى باغلارسك ؟ « شرح » اى جبرى! جناب واجب الوجود يولنده وجودنى يوروب عبادت لازم ايكن اجراى عبوديت وبذل مساعى ايچون نم اقتدارم قالمدى ديه اختيار كذب وذلت ايله كيمى اغفال ايتمك ايسترسك ؟ عالم مطاق اولان حق تعالى‌يى مى كه برقرنجه‌دن دها كوچك اولان حيواناتى تركيب ايدن موادى كورر وحاللرينه بلا انقطاع مطلع اولور !

كبی عقل ده صاحبنه دیركه : بنم قوتم بونجه علوم ظاهره وامور متنوعه‌نك ایجابات ومقتضیاتنی دوشونوب سكا كوسترمك ایدی، اما شمدی سنك ایچون بشقه برعالم واسع آچیلدی كه بنم او عالم ایچنه كیرمكه حد واقتدارم یوقدر . ای روح روان ! ارتق‌او عالم لاهوته طوغری طیران ایتمكه شتابان اول! فیوضاتكه نیجه‌ده بهره‌یاب عرفان ایت ! كه زندان دنیا و میلان ماسوادن قورتولوب سمای ـ عشق احدیتده مستغرق فیض لاهوتی اوله‌یم .

مثنوی

﴿ هركه ماند از كاهلی بی شكر وصبر ﴾
﴿ او همین داندكه كیرد پای جبر ﴾

« ترجمه » هركیم تنبللكدن طولایی شكرسز ، صبرسز قالمش ایسه همان بونی بیلیركه جبر ، ایاغنی طوتار . « شرح » انسانده اولان بونجه اعضا وقوا ایچون الله تعالی حضرتلرینه شكر ومحمدت ایفا و ارادات ربانیه‌یی اجرا ایچون صبر وثبات ارائه ایتمك لازم واحرا ایكن اصحاب عطالت بو وظائفده قصور ایتدیكندن شكر وصبر كبی ایكی منبع عفو وسلامتدن محروم اولور ونا بجحل دیركه : قضا وقدر بزی سعیدن منع ایدر ؛ بوكبی چركاب ترهات ایله كرداب ـ جبرده غارق وخائب وفاسق اولور ؛ كورمك ایسته‌مزلركه چالیشقان اولانلر ارادات ربانیه‌یی اجرا وعالم انسانیتی احیا ایدرلر .

مثنوی

﴿ هركه جبر آورد خود رنجور كرد ﴾
﴿ تاهمان رنجور یش در كور كرد ﴾

« ترجمه » هركیم جبر مسلكنی كندینه كتیردی ، كندینی خسته ایتدی . او خسته‌لك انی قبره قدر كوتوردی . « شرح » هركیم یالاندن جبری یوانی طوتمش ایسه انجام كار خسته وتارمار اولور .

«ترجمه» ابتدا عقلی معلم ایدی ، اندن صکره عقل اکا شاکرد اولدی .
«شرح» دنیا و آخرت ایشلرنده انسانك ترقی ایده بیلمسی ایچون اك برنجی واسطه واستادی کندی عقل واستعدادیدر . عقل کامل اولنجه صاحبنی تحصیل حکمته سوق ایدر . طالب عاقل ، طریق حقه مائل وروحی حقائقه واصل اولنجه عقلی کوره جکی حکمت روحانیه دن متحیر اوله رق استاد ایکن صاحبنه شاکرد ومنقاد اولور .

مثنوی

عقل چون جبریل کوید احمدا
کر یکی کامی نهم سوزد مرا

«ترجمه» عقل مانند جبریل دیرکه : اکر بن بوندن ایلری بر آدیم آتسه م نور تجلی بنی یاقار . «شرح» شب جلیل معراجده فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمزله حضرت جبریل سدره یه واصل اولنجه جبریل اوراده توقف ایتمشدر . مفخر عالمیان نبی ذیشان علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری جبریل امینه بیوردیلرکه : ﴿ یا اخی لم تأخرت منی ﴾ یعنی « یا برادر ! نه ایچون بندن تأخر ایتدك ؟ » حضرت جبریل امین جواباً دیدی : «لودنوت انملة لاحترقت» « اکر بر پارماق باشی قدر دها تقرب ایدر ایسه م یانارم . » عقل ، صاحبنه ابتدا رهنما ایکن ترقی ایدن روحه انبا ایدرکه : بن معقولات ایله یالکز بورایه قدر واریر وبو قدر اکلایه بیلیرم . اکر سنك کوره جکك حکم واسراری قوتمله تحری و او اسراره کسب اطلاع ایتمکه تصدی ایدر ایسه م نور تجلی بنی یاقار .

مثنوی

تو مرا بکذار زین پس پیش ران
حد من این بود ای سلطان جان

«ترجمه» سن بنی کچ ، ایلری کیت ! بنم حدم بوایدی ؛ ای جان سلطانی !
«شرح» بو بیت شریفده کی فصاحت و بلاغت ، نشوهٔ معرفت مستعد سعادت و قابل حکمت اولان انسانی حیران ایدر . جبریل امین فخر عالمه عرض ایتدیکی

دین مبینه واقف و عارف اولەسك ! خاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز بیورمشدرکه : حکمتك باشی الله قورقوسیدر . ﴿ رأس الحکمة مخافة الله ﴾

مثنوی

منبع حکمت شود حکمت طلب
فارغ آید و ز تحصیل سبب

« ترجمه » حکمت طلب ایدن کیمسه تحصیل حکمتدن صکره منبع حکمت وتحصیل اسبابدن فارغ اولور . « شرح » شریعت مطهره یه توفیق حرکت وبر صاحب عرفاندن حکمتی طلب ایدن کیمسه نهایت حکمتی تحصیل ایله واصل منزل سعادت اولورده یقیناً بیلیرکه کافهٔ اسبابك خالقی الله تعالی حضرتلریدر ؛ رضای ربانی یی استحصاله چالیشانلر ایچون اسباب حسنه خلق اولدیغنی اهل حکمت عین الیقین مشاهده ورؤیت ایدنجه یالکز رضای حقی دوشونورلر ورضای حقی دوشوندکلرندن اجراآت مستحسنه ایله دارینده مسعود وبکام اولورلر .

مثنوی

لوح حافظ لوح محفوظی شود
عقل او از روح محظوظی شود

« ترجمه » لوح حافظ ایکن لوح محفوظ اولور ، طالب حکمت اولانك عقلی روحدن محظوظ اولور . « شرح » طالب حکمت اولان صاحب عقل و همت حقایق جلیلهٔ قرآنیه یی وبر مرد خدادن استماع ایده جکی حکم واسراری حفظ ایدیجی برلوح اولنجه فیض ربانی ، آنی نفس وشیطانك القاآت ووساوسندن محفوظ ایدر . اوطالب مستعدك عقلی ابتدا طالب حکمت اولور ؛ بعده کندی روحندن ، یاخود روح القدسدن حفظ وصیانت ایدیلیر .

مثنوی

چون معلم بود عقلش ز ابتدا
بعد ازین شد عقل شاگردی اورا

بوکبی حکمت وفیلوسوفیك بر فائده‌سی وار ایسه اوده مطالعه ایدنلرك ذهنلرینی بعض مرتبه مسائل عقلیه ایله مألوف ایلمسی ودقائق فکریه ده کسب مهارت ایتمسیدر . مضرت وتشویشاتی ایسه کثیر اولدیغی امر ظاهردر ؛ اما حکمت اسلامیه یه گلنجه جمله‌سندن عالی ، جمله‌سندن دها فعلی ودها نافع اولدیغی امر بدیهیدر . روحانیتدن بشقه حکمته متعلق دین مبین اسلامك التی بیوك اساسی واردر : ١ — کائنات قدیم اولمیوب امر حق ایله مخلوق اولدیغی آیات بینات ایله مثبت اولمسی . ٢ — ﴿ یس ﴾ سورهٔ شریفه‌نك قرقنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ لاالشمس ینبغی لها ان تدرك القمر ولااللیل سابق النهار وکل فی فلك یسبحون ﴾ . معنای شریفی : « گونش ممکن اولمازکه آیه ایریشسون وگیجه گوندزه سبق ایدیجی دگلدر وجمله‌سی فلکده یوزرلر یعنی حرکت ایدرلر . » مضمون حکمت مشحونیله کافهٔ اجرام واجرامدن معدود اولان کرهٔ ارضك ده دائما حرکتده اولدیغی بیان اولنمسی وشمس وکرهٔ ارض وسائر اجرامك دائما حرکتده اولدیغی اوروپالیلر اکلامه‌دن اول قرآن عظیم الشانده امر وفرمان بیورلمسی ؛ ٣ — هر نوع فعل وحرکت ایچون ارادهٔ ربانیه‌نك لزومنی گوسترر آیات بیناتك شرفصدور ایتمسی ؛ ٤ — جهان انسانیته صور متنوعه ایله معاونت ومرحمت ایدلمسی . ٥ — بحق مؤمن اولانلرك خوف خدادن بشقه هرنوع قورقو وتلاشدن قلبلرینی آزاده ایدرك کندیلرینی سعادت ابدیه ایله تأمین ایتمسی . ٦ — احوال روحانیه‌یی ظنیاته براقمیوب وحی ربانی اولان قرآن عظیم الشانك اوامر جلیله‌سنه ربط ایله کافهٔ دقائق احوال ایچون عقلی رهبر اتخاذ ایتمسیدر . ایشته بواساس وحقائق عظیمه‌یی اکلایان واعمال حسنه اجراسنه سعی ایدن اولوالالباب بحق حکمت اسلامیه‌دن حصه‌یاب اولور . بوزمرهٔ مبارك حقنده سورهٔ بقره‌نك ایکی یوز یتمشنجی آیت کریمه‌سنده فرمان بیوریلورکه : ﴿ یؤتی الحکمة من یشاء ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیراً کثیراً وما یذکر الااولوالالباب ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی ایستدیکی کیمسه‌یه حکمتی ویرر وهر کیمه حکمت ویرلدیسه البته اکا خیر کثیر ویرلدی ودوشونمز ونصیحت قبول ایتمز الاصحاب عقل اولانلر دوشونوب نصیحت قبول ایدرلر . » ای سالك ! قرآن عظیم الشانده خیری تبشیر اولنان حکمت حقیقیه‌یه مالك اولمق ایستر ایسك اوامر ربانیه‌یه تابع وطالب وحکمته مالك اولمش بر مرد خدایی بولمغه راغب اول ! که سن ده دقائق -

مخصوصدر . یوقسه اصحاب فنك فنه دائر بیان ایده جكلری مطالعات ومیدانه قویه جلری تألیفات بوقاعده‌دن مستثنا وانلرك مطالعه‌سی امور دنیویه ایچون بالطبع نافع ومقتضیدر .

مثنوی

﴿ طالب حكمت شو ازمرد حكیم ﴾

﴿ تا ازو كردی تو بینا وعلیم ﴾

« ترجمه‌سی » حكمتی حكیم اولان كیمسه‌دن ایسته كه سن اندن زیاده بیلیجی وكوریجی اوله‌سك ! « شرح » لفظ حكمت شمدی اك زیاده فیلوسوفی تعبیر اولنان افكار وظنیات عمیقه مقامنده استعمال اولنور . فیلوسوفی نامیله اسكی هندلی ومصرلیلردن بشقه یونانیلرك متفرق مسلكلری وارایدی . یونانیلرك اك مشهورلری ایونیین، ایتالیق (پیتاغور) سقراط، افلاطون وارسطو وانلردن صكره روحانی ومادی اوله‌رق انواع افكار ومسالك ظهور ایدرك چوق كیمسه‌لرك اضلال افكار واعتقادینه سبب اولمشدر . مثلا هرنوع سعادتی انكار ایله حكمت وسلامتی یالكز حظ نفسه حصرایتمكله اجتسارایدن مشهور (اپیقور) ك مسلكی، آخرت بحثنی كلیاً ترك وحظ نفسی غیر معتبر عدایله مشاق ومتاعبه اصلا اهمیت ویرمیوب سعادتی حسن اخلاقه ربط ایدن (ستویسین) مسلكی، بعده فنا فی الله اولمق امیدیله بر چوق متاعبی اختیار وافلاطونی شیخ وپیشوا عد واسكندریه شهرینی مقراتخاذ ایدن (افلاطونی جدید) مسلكی، اندن صكره اسپانیاده بعض عربلرك ینه افلاطون ایله ارسطونك بعض افكارینی دیكر بر صورتده تلقی ایدن مسلك ومؤخراً (ایتالیا) (وهقوسی) انلرك اره‌سنده (سپتیق) كبی صحاب شك واوصره‌لرده « مستند تجارب مادیه » نامیله مشهور (باقون) واون سكزنجی عصرده انكلتره والمانیا وفرانسه‌ده برطرفدن منكرین ودیكر طرفدن موحدین واون طقوزنجی عصرده فرانسه‌ده كذلك موحدیندن (افلقتیزم) نامیله مشهور (ویقتور قوزه‌ن) ك ودها نیجه نیجه فیلوسوفلرك مسلكلری ظهورایتمشدركه بونلرك جمله‌سی بری برینه مباین اولدیغندن اكثرندن مضرت عظمی سرنما اولمشدر . حكمادن اك معتبر اولان موحدینك بیله افكاری عقلی اولوب وحی والهامه مستند اولمدیغندن حكمتلری فائده‌مند اوله‌مدی .

اولیاءالله ومردان خدا اولدیغی ترجمه‌ده بیان وانبا اولندی . اویله مردان خدا که عقل وروح پرفتوحلرندن وقلم وخامهٔ فیوضات افزالرندن آب حیات ادب وتربیه وزلال فیض ونصرت ابدیه جریان ونبعان ایدر . ایشته اویله ذوات پاکه طالب اول ونصائح علیه‌لرینی وتألیفات جلیله‌لرینی تحری وقبول ایت !

مثنوی

آب عذب دین همی جوشد ازو
طالبانرا زان حیاتست ونمو

« ترجمه » اهل‌اللهدن دین وایمانك لذیذ وشیرین صویی دائما جوشار . او آب حیاتدن طالبلره حیات ونشو ونما واردر . « شرح » مردان خدادن آب حیات دین ماء معین کبی جریان ونبعان ایدر وهر کیم او مردان پاکه طالب ایسه نشو ونما وحیات مصفا وسعادتله بقا بولور .

مثنوی

غیر مرد حق چوریك خشك دان
کاب عمرت را خورد او هر زمان

« ترجمه » مرد خدادن بشقه‌سنی قوری قوم کبی بیل ! که عمرینك صوینی چکر . « شرح » اولیاءالله حضراتندن غیری احوال روحانیه‌یه دائر کلمات ومؤلفاتی هرنه‌قدر صورتا پارلاق اولسه ده او کلامی ایشیدن واو تألیفاتی مطالعه ایدن کیمسه‌نك عمری هبا وقبول ایدن ساده دلان کرفتار جفا واذا اولور . شو حالده انسان کرك امنیت ایتمك ایسته‌یه‌جکی کلماتك وکرك مطالعه ایدوب افکارینی قبول ایده‌جکی مؤلفاتك اصحابی اولان ناطقین ومؤلفینك احوالنی تحقیق ایله حاللرینی اکلاملی‌ده اندن صکره قبول ایتملی ! بر مفسدك پارلاق سوزلری ، آلولنمش آتشه بکزرکه صورتنه الدانوب یاننه واران چوجقلری یاقار . بوجهت شایان اخطاردرکه بیان اولنان قاعده احوال غیبیه وروحانیه‌دن باحث اولانلره

حالبوكه او ظريف لفظی بر چوق دفعه كثافت و بلاهتله سراپا مالی اولور . دیكر بر انسان كوزل نطقلر ایراد ایدر . حین استماعده هركس حیران اولور . ناطقك رأینی مفید ومصیب ظن ایلر ؛ بعده اورأی ایله حركت ونهایت كندینی كرفتار ضرر ومذلت ایدر. آنك ایچون لفظ شیرین آب عمرمزی محو وهلاك وعقل وقلبمزی مكدر و غمناك ایدر . بناءً علیه فكرصحیحی غیرصحیحدن ورأی ـ صادقدن تفریق وتمیز ایتمكی مطنطن وطمطراقلی الفاظده دكل، حقائق ومعانیده واستقامت ودرایتلری مجرب اولان اولی الالبابك افكارنده ارامليدر .

مثنوی

﴿ آن یكی ریكی كه جوشد آب ازو ﴾

﴿ سخت كم یابست رو انرا بجو ﴾

« ترجمه » او بر قومدركه اندن آقار صو پك از بولنور . سن عاقل ایسك یوری آنی آرایوب ایسته ! « شرح » دنیاده قوم كبی اولان كثرت الفاظ ایچنده آب حیات آسا اولان كلام جان فزا پك آز بولنور . ای طالب وسالك ! شاید بویله برصاحب حكمت كورردە آنك نصح وپندینه ولو برساعت مخاطب اولورایسك اوذات حكمت سماتی ویا تألیفاتنی بردها تارك اولمه ! فی المثل مولانا جلال الدین رومی قدس سره السامی حضرتلرینك تألیف بیوردقلری مثنوی شریف كبی منبع معانی اولان بركتاب مستطابی ترك ایتمه ! چونكه بویله برحكمت مجسمه صدق ایله مطالعه اولننجه باذن الله تعالی باعث سلامت جاویدی وموجب سعادت نامتناهی اولور .

مثنوی

﴿ هست آن ریك ای پسر مرد خدا ﴾

﴿ كو بحق پیوست ازخود شد جدا ﴾

« ترجمه » ای اوغل! ریك یعنی قومدن چیقدیغی بیان اولنان صودن مقصد، اول مرد خدا و اول عارف وداناردر كه دركاه حقه واصل و كندی نفسنك مشتهیاتندن جدا ومنفصلدر . « شرح » قوم ایچندن چیقان صودن مقصد ،

متلاشی و بی‌قرار اولور وارزولرینی قبول وبالخاصه ارزولرینك اجراسنده خلقی کندیلری کبی استعجال ایدیجی کورمینجه خاقی حقسز ویالکز کندیلرینی حقلی ظن ایدرلر . اظهار شکایات ایچون حدید المزاج اولانلره مشابه برتوع ظلمکار وریاکارلر واردرکه خلقتلری حسبیله فرصت بولدقجه اجرا ایده‌جکلری حقسزلقدن طولایی خاق کندیلرینه حقسز دیمامك ایچون موهوم اولان مغدوریتلرندن بحث وشکایت ومظلوم اولدقلرینی محزونانه حکایت ایدر .

مثنوی

﴿ راه همواراست وزیرش دامها ست ﴾

﴿ قحط معنی درمیان نامها ست ﴾

« ترجمه » طریق لطیف ودوزدر ؛ اما التنده طوزاقلر واردر . بونك کبی نام والفاظ میاننده قحط وفقدان معانی واردر . « شرح » بوبیت شریفه کلنجه‌یه قدر یازلمش اولان ابیات ارسلانه تشبیه اولنان آدم طرفندن ایراد اولنیورایدی . بوندن صکره کله‌جك برقاچ ابیات شریفه بر مقتضای دأب جلیل مثنویء شریف برکامل وعارف طرفندل بیان وحکایه اولنور . مذکور بیت شریفك شرحنه کلنجه : دنیـانك احوالی وهلهء اولیده غایت لطیف وظریف کورینور ایسه‌ده انسانی کرفتـار بلا ایده‌جك کیزلیجه بر چوق دام مکر وحیله وظلم وتهلکه واردر . اورته‌ده برچوق اسامی ومطنطن الفاظ ایشیدیلیر . اما نظر حکمتله دقت اولنور ایسه اواسامی صوری حروف و صدادن عبـارت اولوب معـانیء سعادت نمادن عاریدر .

مثنوی

﴿ لفظهـا ونامها چون دامهـاست ﴾

﴿ لفظ شیرین ریك آب عمرماست ﴾

« ترجمه » لفظلر ونامار طوزاقلر کبیدر ، صورتا بعض شیرین و لطیف اولان سوز بزم عمرمز صوینك قومی کبیدر . « شرح » مثلا برینـك اسمی (ظریف) اولورسه ایشیدن بر ساده‌دل ظن ایدرکه مسمی صاحب ظرافتدر .

مثنوى

﴿ دمدمه ايشان مرا ازخر فکند ﴾

﴿ چند فريبد مرا اين دهر چند ﴾

« ترجمه » انلرك آواز وحيله‌لرى بنى مركبدن دوشوردى ، بو دهر وزمان بنى نه وقته قدر الداتير ؟ « شرح » بنى مركبدن دوشوردى تعبيرى اوچ وجه‌ايله شرح اولنور : برى ، كيفيت جهد وسعى ــ ولو مركب كبى عاجز برشى فرض اولنسه بيله ــ جبريلرك حيله‌سى بومركبدن ده بنى دوشوروب كلياً محروم ودلخون ايلدى . وجه ديكر ، عادى مركب اوتلامق ايچون حركت ايدوب چاليشديغى حالده بن معطل قالديغمدن جبريلرك اغفالاتى بنى مركب منزله‌سندن بيله تنزيل وشمدى كرفتار اضطراب ايله تذليل ايتدى ؛ وجه آخر ، معطل‌قال! حركت ايتمه، اوتلامه ! ديه بر مركبه بيله اسماعى ممكن فرض اولنوب سويلنسه مركب ده بوكا الدانيوب بنسه اوتلامق ايچون سعى و غيرت وحركت ايدر ؛ بن ايسه دشمن‌سوزينه الدانوب حركتسز قالديغمدن محض حمق اولان مركبدن دها دون ، دها مغبون اولدم .

مثنوى

﴿ سخت درماند امير سست ريش ﴾

﴿ چون نه‌پس بيند نه‌پيش ازاحمقيش ﴾

« ترجمه » صقالى كوشك اولان بك غايت عاجز قالير ؛ چونكه احمقلغندن نه آرقه‌سنى، نه اوكنى كوره‌مز. « شرح » سست ريش يعنى كوشك صقاللى تعبيرى ، كوشك اولوب ايشدن ومشكلاتدن قورقانلردر . بومقوله كيمسه بى اعتبار وصور متنوعه ايله كرفتارذلت وضرر اولور . ارسلانه تشبيه اولنان ظالم مرقوم ده كنديى كوشكلره قياس ايلر وجبريلردن مغبون اولمش عد ايدر . بوجهت حكمة مثبتدركه حديد المزاج اولانلر دائما كرفتار حقارات و دوچار اغفالات اولمش كبى غضوبانه فرياد وفغان ايدرلر؛ چونكه خلقتلرينك تحريك و تعجيلى حسبيله ذهنلرنده نيات وافكار بربرينى تعقيب ايله ذهنلرى

سبی ایلریده‌کی ابیات شریفه‌دن اکلاشیله‌جقدر . صاحب عقل وعزم اولانلر نائل مرام اولمق ایچون تلاشدن آزاده ودشمنك تلاش وطرزندن استفاده‌ایتمك اوزره آماده اولورلر .

مثنوی

زان سبب کاندر شدن اوماندیر
خاکرا می کند ومی غرید شیر

« ترجمه » طاوشان کیتمکده کج قالمسی سببندن ارسلان کال حدتله طوپراغی پنجه‌سیله قوپاریور ایدی . « شرح » ظالم آدمه کویلولرك نوبتله کوندره‌جکاری مالزمه‌نك وقت وایامنی دها اول تخصیص ایتمش و او ظالم هرظالم کبی غایت طامع وحریص بولنمش ایکن طاوشانه تشبیه اولنان آدمك نوبتنده تأخر ظهور ایتمسندن او غدار غضب وتهوردن بی قرار اولدی و آوان خشمنده پنجهٔ ستم فزاسیله زمینی بیله تخریب وتارمار ایدر ایدی .

مثنوی

گفت من گفتم که عهد آن خسان
خام باشد خام وسست ونارسان

« ترجمه » ارسلان حدتله سویلدی ، بن وقتیله دیدم : او الچاقلرك عهد ووفاسی ضعیف وخام ونارسان اولور ! « شرح » غضب وحدتك اقتضاسندندرکه حدتلنمش کیمسه‌نك رنکی ، کوزلری متغیر ، اعضای بدنیه‌سی لرزان واغزی قهر فشان اولور ومغبوضنك محسناتنی اصلا خاطره کتیرمیوب موهوم قصورلردن بحث ایدر . خلقةً حدید اولانلر ایچون دفع حدت ایده‌بیلمك امر عسیر اولدیغی غیر منکر ایسه‌ده الك مؤثر چاره‌لری حدت عقل ووجودلرینی قبل الاستیلا غضب وغیظلرینی کاظم اوله‌رق اوطوردقلری موقعی تبدیل وغضب ربانیدن خلاص بولمق ایستر ایسه کندی غضبنی ترك ایتمکه وابسته اولدیغنی درخاطر ایله برابر اعصاب و دماغی تحریك ایدیجی اولان مشاغل کثیره‌دن اجتناب ایتسونلر !

حاضر بولندیله مقصد جلیل رسالتپناهیلرینه سراپا کسب اطلاع ایتمامش اولوردی.
« شرح » مقصد اصلی یرینه ، حکیمانه وعارفانه دیکر برمثال ایله ایراد سؤال بیوررلر وانلرك جوابدن تماميله استفاده ایدرلر ایدی .

مثنوی

﴿ اوجواب خویش بکرفتی ازو ﴾

﴿ وزسؤالش می نبردی غیر بو ﴾

« ترجمه » رسول اکرم ونبی محترم صلى الله علیه وسلم افندمز حضرتلری کندی فکر وجواب رسالتپناهیلرینی طوتار وسؤال رسالتپناهیلرندن ، بشقه‌سی رایحه الهماز ایدی . « شرح » رسول المجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری هرکسك عقل وصداقتنه کوره ایراد کلام وبسط مرام بیوررلر ایدی . مثلا برسؤالدن اصحاب کزین حضراتی مقصد جلیلدن محتاج اولدقلری قدر اکلارایکن حاضر بالمجلس بولنه‌جق غیر محرم دیکر برآدم هیچ برشی اکلایه‌ماز ونکات علیه‌سنك مزایای جلیله‌سنه کسب اطلاع ایتمکه مقتدر اوله‌ماز ایدی .

﴿ قصهٔ مکر کردن خرکوش باشیر ﴾

طاوشانك ارسلانه ایتدیکی حیله وتدبیرك حکایه‌سیدر :

مثنوی

﴿ ساعتی تأخیر کرد اندر شدن ﴾

﴿ بعد ازان شد پیش شیر پنجه زن ﴾

« ترجمه » طاوشان برساعت (بروقت) کیتمکده تأخرایتدی [کچ قالدی.] اندن صکره اللرینی کمال ادبله باغلامش اولدیغی حالده پنجه اوریجی ارسلانك اوکنه کتدی. « شرح » ارسلانك نزدینه کیتمکی طاوشانك برمدت تأخیر ایلمسنك

مثنوی

مشورت کردی پیمبر بسته سر

کفته ایشانش جواب وبی خبر

« ترجمه » فخر عالم علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری مستور صورتده مشورت ایدر ایدی ؛ اصحاب کرامده عرض مرام ایدر ایکن خصم حاضر بولنسه بیله بی خبر قالیر ایدی . « شرح » فخر عالم ونبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمز حسب اللزوم مشورت بیورسه رأی وجوابی کافی اوله جق قدر صورر ویالکز خصم دکل ، مشاور اولان ذاتده نیت جلیلهٔ رسالتپناهیلرندن بی خبر اولورایدی . سر وپنهان قالمسی حکمةً مقتضی اولان کیفیته خصما کسب اطلاع ایتسه او کیفیتک حصولپذیر اولمسنه ایقاع موانعه وایراث ضرره سعی ایده جکاری امر بدیهیدر . مقتضی سؤالدن زیاده کلام سویلمنك وخامتنی برمثال ایله بیان ایده لم : بالفرض برقوماندان طرفندن محاربه یه قرار ویریلوب ده حین حربده مقتضی اوله جق ترتیبات قوماندانك ذهننده تقرر ایتدیکی زمان محل حربه کیده جك برقاچ یول بولندیغی فرض اولنورایسه اوصره ده لازم اولان مشاوره فلان محله سهولت وامنیتله وارهبیلمك ایچون هانکی طریق دها مناسبدر ؟ سؤالندن عبارتدر ؛ یوقسه یالکز یولك بیلنمسی لازم ایکن بن بوکون فلان یره کیدوب بوصورت وترتیب ایله محاربه ایتمکه نیت ایتدم ؛ بناءً علیه هانکی یول دها ایبدر ؟ دیه مشورت صورتیله ایجابندن زیاده کلام واسئله ایراد اولنمق دشمنی خبردار وکندینی پریشان وبیزار ایتمکدر .

مثنوی

درمثال بسته کفته رأی را

تانداند خصم ازسر پای را

« ترجمه » فخر عالم علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری رأی جلیل رسالتپناهیلرینی بر مثاله مقید اوله رق فرمان وبیان بیوررلر ایدی . خصم

صاحبندن اوکرنمشدر . جای خنده‌درکه سری افشا ایتدیکی دیکر بر آدمه‌سویله
جکی صره‌ده سر اولدیغندن بحث ایله کیمسه‌یه سویلمامسنی تنبیه ایدر ؛ حالبو
تنبیه ایتدیکی شیئی حین تنبیهده فعلاً کندی‌ده سوء استعمال ایدر . برسر
ایکی کشی‌یی تجاوز ایدنجه او سره الوداع دیملی وکیزلی قالەجق امید خامند
واز کچملی !

مثنوی

﴾ کردوسه پرنده را بندی بهم ﴿

﴾ بر زمین مانند محبوس از الم ﴿

« ترجمه » اکر اوچ اوچیجی قوشی بری برینه باغلارسه‌ك کدر والمد
ر اوستنده محبوس قالیر . [مقصد بیت شریف آتیدن معلوم اولور .]

مثنوی

﴾ مشورت دارند سرپوشیده خواب ﴿

﴾ درکنایت باغلط افکن مشواب ﴿

« ترجمه » خلاص بولمق ایچون بو قوشلر لسان حال ایله سر پوشیـ
و مستور اوله‌رق مشورت ایدرلر . او مشورتلری سر وکنایه‌ده نظر ایدنلر
مشوش ومختلط برحال ایله غلط براغیجی اولور یعنی کورنلرك ذهنلرینی الداتیر
« شرح » طوتولوب بریرده باغلی اولان برقاچ‌قوش بالطبع خلاص بولمق ایستر
لکن مقصدلری اکلاشلمامق‌ایچون بعض دفعه باشلرینی وکوزلرینی یره دیکرل
بونلرك بو حالنی کورن آلدانیر . بعض دفعه بری بریله نزاع ایدوب بر محبسد
فرار ایده‌جك اولانلره مقتضی اولان اتفاقه بدل اختلاف کوستررلر . مشو
برحالده کوریلوب نیتلرینی کتم ونظر ایدنلره غلط ومشوش بر فکر القا ایدر
انسان عقل کبی بر نور ایله تنویر اولندیغی حالده لایقمیدرکه بلا لزوم صحی
سرینی افشا و او سردن مأمول‌اولان فوائدی‌امحا ایدرك قوشلردن‌بیله ادنا اول
اولسون ؟

مثنوی

﴿ در بیان این سه کم جنبان لبت ﴾

﴿ از ذهاب وز ذهب وزمذهبت ﴾

« ترجمه » کیده‌جك یول، مالك اولدیغك پاره، سالك اولدیغك مذهبدن. عبارت بواوچ شیئك بیانندە دوداغکی قیملداتمه ! « شرح » لزوم حقیقی حسن اولنمدقجه ذکر اولنان اوچ شی و آنلره مماثل اولان اسراری اعلان وافشا ایتمامك عین اصابت ومحض حکمتدر. حدیث شریف : ﴿استر ذهبك وذهابك ومذهبك﴾. یعنی « التوننکی ویولکی ومذهبکی گیزلی طوت! » دیه امر بیورمشدر .

مثنوی

﴿ کین سه‌را خصمست وبسیار عدو ﴾

﴿ در کمینت ایستد چون داندوا ﴾

« ترجمه » بو اوچ شیئه دشمن چوقدر . دشمن اونلری بیلنجه پوصوده طورر . « شرح » ذکر اولنان کیفیات ثلثه‌دن ولو یالکز برینی افشا ایتمك ینه ضرردر ، اوچنك‌ده دشمنی آیری اولدیغندن مادی ومعنوی سکا پوصولر ترتیب اولنور وافشای راز، سنك زیانکی وبلکه فلاکتکی موجب اولمش اولور .

مثنوی

﴿ ور بدانی با یکی کو الوداع ﴾

﴿ کل سر جاوز الاثنین شاع ﴾

« ترجمه » اگر برکیمسه‌بیلوب‌ده دیکر برینه سویلیه‌جك اولورایسه اوسره وداع‌لازمدر؛ زیرا هر سر ایکی‌یی تجاوزایدرسه شایع وفاش‌اولدی. « شرح ». سری حفظ ایتمك نه قدر مشکل اولدیغنی انسان بوندن‌ده درك واذعان ایدرکه او سری کندینه عائد ایکن طیانه‌میوب دیکرینه سویلر ؛ اوشخص دیکر او سرك صاحبی قدر او ایشده حصه‌دار دکلدر ؛ شخص دیکر افشای رازی ابتدا سرك

« شرح » طاوشانه تشبیه اولنان ادمی سویلتمك اوزره کویلولر مشاورهنك فوائدندن بحثله بوحقیقتی حدیث شریف ایله اثباته قیام ایتدیلر . حدیث شریف بودر : ﴿ المستشار مؤتمن﴾ یعنی « کندیسندن مشورت طلب اولنان کیمسه امین اتخاذ اولنمشدر . »

مثنوی

﴿ گفت هر رازی نشاید باز گفت ﴾
﴿ جفت طاق آید گهی که طاق جفت ﴾

« ترجمه » طاوشان دیدی‌که : هر سری آشکار سویلمك جائز دکلدر ؛ زیرا بعض دفعه جفت تك وبعض دفعه تك جفت کلیر . « شرح » طاوشانه تشبیه اولنان آدم کویلولره دیرکه : مشاورهنك فوائدینه عائد افاداتکز عمومیت نقطهٔ نظرندن باقلنجه عین‌اصابتدر ؛ اما بوقاعده هرحال وراز ایچون جاری دکلدر.

مثنوی

﴿ از صفا گردم زنی با آینه ﴾
﴿ تیره گردد زود باما آینه ﴾

« ترجمه » آینه‌نك یوزینه قارشی ، صفاسندن دم اورر ایسه‌ك آینه درحال بزمله برابر بولانیر . « شرح » آینه فوق‌العاده پارلاق وصافدر ، یوزینه‌قارشی مدح‌ایدیله‌جك اولسه کلامدن یعنی‌نفسدن آینه‌بولانیر. قارشیسنده‌کی آدم کندی عکسنك رؤیتندن محروم اولور . بلا وقت ، مشورت نامیله شوندن بوندن نصیحت طلب ایدیلنجه اسباب موفقیتی نقاب ظلمت اورتر . طاوشانه تشبیه اولنان کویلودیرکه : بن دها مشورت صره‌سنی کورمدیکیم حالده عاقل وشایان امنیت کامل آدملرسکز ، بکا رأی ویریکز دیه‌جك اولسم بوحرکتم سزدن کوزل بررأی‌المق دکل ، بلکه سزه مداهنه‌ایتمك وایشیمزی بوزمق‌اولور.

مثنوی

﴿ بعد ازان گفتند کای خرگوش جست ﴾
﴿ درمیان آر آنچه در ادراك تست ﴾

« ترجمه » اندن صکره حیوانات دیدیلر : ای حسیاتی تیزاولان طاوشان! بیلدیکنی اورته‌یه قوی باقالم ! « شرح » طاوشانه تشبیه اولنان آدمك ذکاوتیله برابر کویلولرك مهاجماتنه‌قارشی مدبرانه ثبات وقوت‌قلبنی اثبات ایلمسندن‌طولایی کویلولرك ذهنی برمقدارتغیر ایتمش وتدبیرینی قبل‌الاستماع رد ایتمك مناسب وسزا عداولنمامشدر . اوسببدندرکه ذهنده‌کی تدبیر ندن عبارت اولدیغنی سویله‌دیمشلر !

مثنوی

﴿ ای که باشیری تو در پیچیدهٔ ﴾
﴿ باز کورازی که اندیشیدهٔ ﴾

« ترجمه » ای‌طاوشان ! برارسلانه‌صارلمشسك ! دوشوندیککسرورازی تکرار سویله باقالم !

مثنوی

﴿ مشورت ادراك وهشیاری دهد ﴾
﴿ عقلها مر عقلرا یاری دهد ﴾

« ترجمه » مشورت ادراك ، عقل ویرر ؛ عقللر عقله‌یاردم ودوستلق ایدر .

مثنوی

﴿ گفت پیغمبر بکن ای رأی زن ﴾
﴿ مشورت کالمستشار مؤتمن ﴾

« ترجمه » فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلری بیورديلرکه : ای رأی‌ویرن! مشورت ایت! کندیسندن‌رأی‌طلب اولنان ذات‌امین‌اتخاذاولنمشدر .

دكل نيجه بيك كيمسه‌دن اولور . « شرح » انسانك مظهر اولديغى حسيات متنوعهٔ معنويه وماديه نيجه بيك ملائك وشياطينك وافكار وماديانك تأثيرات مختلفه‌سندن حاصل اولور . بر كيفيت عقل ايله مثلا بن فلان فكردن فيض آليرم . ويا نفس وشيطانك مضرت ويره‌بيله‌جك وسوسه‌سندن محترز اولورم ديمك ظن ضعيفدر . زيرا انسانك مقبوليتى حسبيله معنوى ومادى محب ودشمنى كثير وقلبنى مهاجمات متنوعه‌دن حفظ ايتمك امر عسيردر . چارهٔ نجات شريعت محمديه‌يه التجا واخلاق ذميمه‌دن اتقادر .

مثنوى

باش تا حسهاى تو مبدل شود

تا ببينى شان ومشكل حل شود

« ترجمه » صبر ايت كه سنك حواسك تبدل ايدسون ! اووقت ملائك وشياطين وسرائر عين اليقين كورونور ومشكل حل اولور . « شرح » ملائك وشياطين فى الحقيقه موجودميدر ؟ يوقسه بو مسموعات صحته قرين اولميوب خيالاتميدر ؟ ديه دوشونن جاهل ونادانه جواب ويريليركه : حقائقه مطلع اولمق ايچون براز صبر ايت ! موت بدنله حسياتك مبدل اولوب‌ده حقائقى رؤيت واليم صورتده ندامت ايدرسك !

مثنوى

تا سخنهاى كيان رد كردهٔ

تا كيان را سرور خود كردهٔ

« ترجمه » كيملرك سوزينى دنياده رد و كيملرى كنديكه رئيس اتخاذ ايتدك ؟ « شرح » اى منكران روحانيت ! براز صبر ايديكز : زيرا حقيقى كوسترمك ايچون شاهين قضا نيجهٔ موتيله تقرب وشمس فنا غمساى عمركز غروب ايتمكده‌در . بعد الموت كسب اطلاع ايدرسكزكه انكار ايتديككز پيغمبران ذيشان واولياى كرام ووسواسنى قبول ايلديككز شيطان شأمت اقتراننه‌دن عبارت ايدى ؟

بی‌روح اولان مادیات نصل قابل حرکات اولور ؟ دفع و ساوس وقبول الهامات کبی ایکی بیوك مظفریتی استحصال، بهمه حال‌مساعیٔ مشروعه ایله برابر وابستهٔ الطاف مخصوصهٔ جناب لایزالدر .

مثنوی

بهرغسل اردر روی درجویبار

بر تو آسیبی زند در آب خار

«ترجمه» یقانمق ایچون ایرماغه کیدر ایسك صو دیبنده اولان دیکن ایاغکه باتوب سکا آغری ویرر. «شرح» معنویاتده کورونمه‌ین دشمندن ماعدا مادیاتده بیله موانع ومزاحم لایحصا واردر. مثلا انسان غسل کبی فرض وازهر جهت شایان استحسان اولان برامر خیرك اجراسنه شتابان اولوب ایرماغه کیرنجه کورمدیکی بردیکن ایاغنه باتارده مورث الم اولور . دیکن باتمسندن حاصل اولان آغری مادی اولدیغندن سهولتله دفع و یاره‌سی التیام پذیر اولور ؛ معنویاتده دیکن کبی اولان وساوس شیطانیه‌والقاآت نفسانیه‌یی قطع‌وامحا ایدن یالکز سیف‌صارم شریعت غرا ، عشق پاك جناب کبریادر .

مثنوی

کرچه پنهان خار در آبست پست

چونکه درتومی خلد دانی‌که هست

«ترجمه»کرچه صو ایچنده چوق دیکن صاقلیدر. سکا باتنجه اکلارسك‌که صو ایچنده دیکنلر واردر . [معناسی آچیقدر .]

مثنوی

خار خار وحیلها ووسوسه

ازهزاران کس بودنی یك کسه

«ترجمه» حس اولنان ضطراب ، حیله ، وسوسه‌لر یالکز برکیمسه‌دن

مثنوی

﴿ زو پری ودیو ساحلها کرفت ﴾
﴿ هر یکی در جای پنهان جا کرفت ﴾

«ترجمه» پری ودیو ساحللری طوتدی؛ هر بری انسانك قورقوسندن کیزلی یرده محل طوتدی. «شرح» جسمی لطیف اولان مخلوقاتده انسانك فیض واقتدارینی حس ایله اندن اجتناب ایدر.

مثنوی

﴿ آدمی را دشمن پنهان بسیست ﴾
﴿ آدمیٔ با حذر عاقل کسیست ﴾

«ترجمه» آدم ایچون کیزلی چوق دشمن واردر؛ حذر ودقت ایله حرکت ایدن کیمسه عاقل آدمدر. «شرح» انسانك عقل واقتداری وتغلبی حسبیله معناً ومادةً دشمنلری کثیر وکندینك حفظ وصیانتی غایت عسیردر، شیطان انواع وسوسه، حسابه کلمز دسیسه ایله انسانك اوزرینه هجوم وغافل اولانلری زبون ومغبون ایدر. بونلره مقابله، بونلرك شرندن کندینی حفظ وحمایه ایده‌جك اسباب، اذن حقله انتباه وحذر ودقتدر.

مثنوی

﴿ خلق خوب وزشت هشت ازمانهان ﴾
﴿ می زند بر دل بهر دم کوبشان ﴾

«ترجمه» بزدن کیزلی اولان مخلوقاتك فنالقلریله ایلکلرینك تأثیری هر آنده قلب انسانده حس اولنور. «شرح» شیطان ذهنه القا ایدرکه لذتیاب اولمق اوزره زنا ایت! ملك الهام ایلرکه زنادن اجتناب ویاتأهل ایدرك شایان لطف رب اول! بنه وسوسه دیرکه روحانیت هیچ برشی دکلدر؛ الهام دیرکه روحانیت اولمسه

« ترجمه » علم ودانش سلیمان علیه‌السلامك مهریدر ؛ جمله عالم صورتدر، علم جاندر . « شرح » بو بیت شریفده‌ده مشهود اولان عظمت ، قوت ، حکمت ، دهاته بیله باعث حیرتدر . بو بیت شریف عالم انسانیتك حقیقتنی تعریف و توصیف ایدر . انسانی مقدس ومکرم ایدن گوهر روح معنوی وروح معنوینك اثری اولان عقل وعقلك اثری اولان هنردر؛ عقل موهوب نورسمای معنویدن بر بدرقه ، بر رهنما، الحاصل بر خاتم سلیمان وبر احسان اعظم جناب یزداندر . عقل کاملدرکه خالق لم یزل حضرتلرینی آثارندن استدلال ایدر . عقل کاملك فیوضاتندندرکه نوع بنی آدمك ظهوریله برابر شمدی‌یه قدر درمیان اولنان افکار و نکات ، موقع فعله وضع اولنان بدایع وکشفیات بی‌نهایت وبی حددر . ایشته بو حقایق عظیمه‌یی ایما ایله مولانا جلال الدین رومی قدس سره السامی بیوررلرکه : حضرت سلیمانك مشهور خاتمی نصل اشیایه حکم وتصرفی وار ایدیسه عقل وعلمده چوق موجوداته حکمنی اجرا وقدر وقیمت انسانیه‌یی اعلا ایدر .

مثنوی

آدمی رازین هنر بیچاره گشت
خلق دریاها وخلق کوه ودشت

« ترجمه » آدمه مخصوص اولان بو هنر وعلمدن دریالرك، طاغلرك، صحرالرك ساکنلری بیچاره قالمشدر .

مثنوی

زو پلنك و شیر ترسان همچو موش
زاوشد پنهان بدشت وکه وحوش

« ترجمه » ارسلان، قپلان ، انساندن فاره کبی قورقار . بوندن طولایی اونلر صحراده، طاغده صاقلاندی . « شرح » انسان جسماً ضعیف ایکن ارسلان و قپلان وسائر نیجه نیجه حیوانات قوی‌الاشباحی عقل ، علم وتصوراتیله مغلوب وهراسان وبی آرام ایدر .

قولاق ویر ! « شرح » سبق ایدن ابیات شریفه‌ده‌کی معانی نهایتسز و روحانیدر . سن شمدیلك بوقدرله اکتفاایت وطاوشانه تشبیه اولنان عاقل کویلونك حکایه‌سندن ظهور ایده‌جك حکم واسرازه کسب اطلاع ایتمکه مهیا اول ! دیمکدر .

مثنوی

﴿ گوش خربفروش و دیگر گوش خر ﴾

﴿ کین سخنرا درنیابد گوش خر ﴾

« ترجمه » اشك قولاغنی صات ، بشقه قولاق آل ! زیرا بوسوزی اشك قولاغی بوله‌ماز ، یعنی اکلایه‌ماز . « شرح » « خر » لسان فارسیده هم اشك ، هم امر حاضر اوله‌رق صاتون آل معناسنه کلیر ؛ بناءً علیه لفظ واحد ، ایکی معنایی محیط اولان « خر » تعبیری بیت شریفده خوش بر طرزده استعمال بیورلمشدر . شویله‌که : ای انسان ! صورتلره حصر فکر واذعان ایتمکدن روکردان اولده معنایی فهم ایدر بر قولاق یعنی بر واسطهٔ علمیه وعقلیه‌یی تحری و او واسطه ایله ترقی ایت !

مثنوی

﴿ روتو روبه بازیٔ خرگوش بین ﴾

﴿ مکرو شیراندازیٔ خرگوش بین ﴾

« ترجمه » یوری طاوشانك تیلکی کبی حیله‌سنی کور ! ارسلانی اشاغی آتوب برباد ایدن طاوشانك خدعه‌سنه باق ! « شرح » صوری اولان قوته چوق اهمیت ویرمه ! بعض دفعه الك اوفاق آدمدن بیوك تصورات و اختراعات ظاهر اولور . ضعیف برکویلو تدابیر عقلیه‌سیله ارسلان مثال اولان قوی برظالمی محو وتباه ایدر . عاقل اولانلره باعث حیرت وانتباه اولور .

مثنوی

﴿ خاتم ملك سلیمانست علم ﴾

﴿ جمله عالم صورت وجانست علم ﴾

مثنوی

﴿ عالم وعادل همه معنیست بس ﴾

﴿ کش نیابی درمکان وپیش وپس ﴾

« ترجمه » عالم وعادل تعبیراتی انجق معنیدرکه او صفاتی مکانده ، ایلریده ، کریده بوله‌مازسك ! « شرح » عالم وعادل صفتلری جسم و صورتده دکل صرف معنیده‌در . انلری ماده وصورتده بولمق خیال اولور . همده اعضا وصورت ، صاحبنه منحصر ، هرحالده فنا پذیردر . اما علم وعدالت عمومه نافع وحد ذاتنده عظیم وعلویدر .

مثنوی

﴿ می زند بر تن زسوی لامکان ﴾

﴿ می نکنجد درفلاك خورشید جان ﴾

« ترجمه » عین‌معنا اولان جان ، لامکان‌جانبندن‌بدن اوزرینه‌فیض اورور ؛ جان کونشی فلکلره صیغماز . « شرح » روحسز بدن لاشی‌ایکن شمس‌جان ، مقام لامکاندن لمعه فشان اولنجه انسان شایان تکریم جناب منان برصاحب‌وجدان اولور .

﴿ ذکر دانش خرکوش وبیان فضیلت ومنافع دانش ﴾

طاوشانك علمی وعلمك فضیلت ومنافعی بیانندەدر :

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد هوش دار ﴾

﴿ کوش سوی قصهٔ خرکوش دار ﴾

« ترجمه » بوسوزك نهایتی یوقدر . عقلکی باشنه آل ! طاوشانك حکایه‌سنه

بيت شريفده‌كى ارسلان حيواناتك الك معتبرى ، كلب نسبةً احقرى ايكن ارادهٔ ربانيهٔ تعلق بيوردقده اصحاب كهفك نزدنده قالمش كلب ، كسب اعتبار وا كا نسبةً شير ژيان حقير وكم عيار قالير .

مثنوى

﴿ چه زيانستش ازان نقش نفور ﴾
﴿ چونكه جانش غرق شددر بحر نور ﴾

« ترجمه » صاحبنك جانى نور درياسنه غرق اولمش اولورسه منفور ، چيركين اولان نقش وصورتدن نه زيان واردر ؟ « شرح » بر عارف وكامل ضعيف ونحيف وجسدى حسن ظاهرى امحا ايدر نواقص صوريه‌يه خلقةً مصادف اولسه بوندن اوكامله نه زيان حاصل اوله بيلير ؟ انك فكر ولذتى معنى‌يه مربوط وغريق الطاف جناب ودود اولور . خاطره كله بيليركه بعض صورت پرست انسانلر صورتى چيركين اولانلره اعتبار ايتمزلر . انلرك اعتبار ايتمامسندن عارف غم وكدورت يرينه حظ ومسرت حس ايدر .

مثنوى

﴿ وصف صورت نيست اندر خامها ﴾
﴿ عالم و عادل بود در نامها ﴾

« ترجمه » قلملرك يازديغى شيلرده وصف وتحسين صورتده دكلدر . مكتوبلرده عالم وعادل كبى موصوفلر واردر . « شرح » عاقل وعارف اولان بركاتب بيوك بر ذات حقنده بر كتاب ، ياخود مكتوب يازسه او ذاتك بدننندن دكل علويت وكرمندن بحث ايدر . ممدوحك كمالات معنويه‌سنه حرمةً صورتنه دائر برقاچ سوز دها تحرير اولنه‌بيلير . مثلا بر كوهر كرانبها برمحله ارسال واسرا اولنه‌جق اولسه ، حال وقيمتى تفصيل وانبا اولندقدن صكره بوكوهر فلان محفظه ايچنه وضع اولنمش ديه محفظه‌نك حالندن براز بحث اولنمق معتاددر .

« ترجمه » اکر آدم یالکز صورتله انسان اولیدی فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلریله ، ابوجهل مساوی اولمق لازم کلیردی . [مستغنیٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ نقش بر دیوار مثل آدمست ﴾
﴿ بنکر از صورت چه چیز او را کمست ﴾

« ترجمه » دیوار اوستنه نقش اولنان انسان رسمی ، آدم کیبدر ؛ اما نظر ایت ! تصویرده نقش وصورتدن نه اکسیکدر ؟ « شرح » دیوار وکاغد اوزرینه منقوش اولان صورت ، طاش ودمیردن مصنوع اولان هیکل ، ال وایاق کبی اعضادن غیر خالی ایکن نه ایچون انسان کبی مقبول وعالی دکلدر ؟ زیرا صورت وهیکلده روح یوقدر . انسانی انسان ایدن روح وآثارروح اولان عقل وذکادر .

مثنوی

﴿ جان کمست آن صورت باتاب را ﴾
﴿ روبجو آن کوهر نایاب را ﴾

« ترجمه » او رونقلی و زینتلی صورتك جانی اکسیکدر ؛ یوری ، نادر وبی نظیر اولان او کوهر جانی طلب ایت ! [وارستهٔ شرحدر .]

مثنوی

﴿ شد سر شیران عالم جمله پست ﴾
﴿ چون سك اصحاب را دادند دست ﴾

« ترجمه » عالمده‌کی ارسلانلرك جمله‌سی باشی‌اشاغی اولدی؛ چونکه اصحاب کهفك کلبنه معنا ال ویردیلر . اعتبار ایتدیلر . « شرح » اصحاب کهف ایله کلبلری حقنده‌کی آیت کریمه اشبو شرحك برنجی جلدنده درج وترجمه اولندی .

وتبليغاتنه مراجعت ایتمیوب کندی عقلنك قیاساتنه مماشات ایدر ایسه نعمت عظما ومرحمت کبرا اولان عقلی بیله کندینه بردشمن خطا نما اولمش اولور .

مثنوی

﴿ قطرهٔ دل را یکی کوهر فتاد ﴾

﴿ کان بکردونها ودریاها نداد ﴾

« ترجمه » کوکل قطره‌سنه بر کوهر دوشدیکه الله تعالی حضرتلری انی دریالره ، فلکلره ویرمدی . « شرح » کوکل قطره‌سندن مقصد ، قلبك ایچنده مرکوز برقطرهٔ صاف ولطیفدر ؛ فقط بوفکر مثبت‌دکلدر . بویله برکوهر معنوی ، برقطره خون مادیدن عبارت فرض اولنمسی روحانیت ومعنیدن بعید در . کوکل قطره‌سنه دوشن کوهردن مقصد عالی : روح روان وعقل انسان اولمسی دها چسپان کورینور . هرحالده حقیقت عالم مطلق حضرتلرینه معلومدر .

مثنوی

﴿ چند صورت آخر ای صورت پرست ﴾

﴿ جان بی معنیت از صورت نرست ﴾

« ترجمه » نه وقته قدر صورتلرله مشغول اوله‌جقسك ؟ ای صورت پرست اولان انسان ! سنك معنیسز اولان جانك ، صورتدن قورتولمدی . « شرح » صورت پرست اولان انسان ، معانی یرینه سطحیاته نکران اولنجه صورتلردن خلاص بولمق کندینه میسر اولماز . عقل وروحانیتی زندان مادیده محبوس واستقبالی منحوس اولور .

مثنوی

﴿ کر بصورت آدمی انسان بدی ﴾

﴿ احمد وبوجهل خود یکسان بدی ﴾

مثنوی

﴿ زاهد ششصد هزاران ساله را ﴾

﴿ پوز بندی ساخت آن کوساله را ﴾

« ترجمه » او ، طانه امسون دیه التی یوز بیللق زاهد یعنی شیطان بر آغز باغی یاپدی . [« پوز بند » مه امك ایچون بوزاغینك اغزینه باغلانیلان باغه دیرلر .]
« شرح » شیطانك اوهام وقیاسات ذهنیه‌سی کندینه آغز باغیدر . شیر حکمتی امکه قادراوله‌مدی ، چونکه وظیفه‌سی امر اولندیغی کبی حضرت آدم علیه السلامه سجده ایتمك ایکن طوپراقدن یاپیلمش آدمه بن نصل سجده ایده‌یم دیه قیاسات وهمیه‌یه دوشمش ، مرحمت ربانیه‌دن دور ومهجور اولمشدر .

مثنوی

﴿ تانتاند شیر علم دین کشید ﴾

﴿ تانگردد گردان قصر مشید ﴾

« ترجمه » بو آغز باغی دین علمنك سودینی امکه اقتدار براقماز ، محکم وعالی قصرك اطرافنی طولاشمغه مقتدر اولماز . « شرح » شیطان ، فرمان یزدانه قارشی عصیان ایتمسندن کندی اوهام خیالیه‌سی اغزینی باغلامش ! نیات فاسده وافکار حاسده‌سی حسبیله شیر حکمتدن و آب زلال مرحمتدن حصه‌یاب اوله‌ماز .

مثنوی

﴿ علمهای اهل حس شد پوزبند ﴾

﴿ تانگیرد شیر زان علم بلند ﴾

« ترجمه » اهل حسك علملری آغز باغی اولدی ؛ تا که عالی علمدن سود آلمیه ! « شرح » علم لدن ، علم روحانی بو ظاهر عقل وحس ایله کشف اولنمقدن بعیددر . اگر انسان امور روحانیه واخرویه ایچون قرآن عظیم الشانك اوامر

میدانه کتیرمکدن عاجزدر . جسم وصـورت چوق دفعـه آلداتیر . عاقل اولان صورته دکل سیرته باقار .

مثنوی

﴿ آدم خاکی زحق آموخت علم ﴾

﴿ تا بهفتم آسمان افروخت علم ﴾

« ترجمه » طوپراقدن مخلوق اولان آدم علیه‌السـلام علمی الله تعـالی حضرتلرندن اوکرندی ؛ حتی سماوات سبعه‌یه قدر انك علمی شعله بخش اولدی . «شرح » الله تعـالی حضرتلری اراده وفرمان بیورنجه خاکه منسـوب اولان آدم علیه‌السلامك علمیله سماوات منور ، ملائکهٔ کرام اکا سجده آور اولدی . بوبیت شریفدنده اکلاشیلیرکه انسانك باعث سلامت وسعادت دارینی ، علم ودانش وهنریدر ، اما او علم عقل موهوبه وشریعت غرایه واسانیته مستند اولملیدر . یوقسه برحیله‌کار وریاکاره علم وهنر شر وخدعه‌سنك کتمنه سپر اولور . مفسدت پرور اولانك علم وهنری حقیقتده محض جهل وشردر .

مثنوی

﴿ نام وناموس ملك را در شکست ﴾

﴿ کوری آن کس که باحق درشکست ﴾

« ترجمه » حضرت آدم علمیله ملکك نام وناموسنی شـکست ایتدی ، او شیطانك تکبرینه رغماً که حق ایله شبهه‌ده‌در . « شرح » الله تعالی حضرتلری ملائکه‌یه بیوردی‌که : بن آدمی مکرم ایتدم واکا کافهٔ اسمایی اوکرتدم . ملائك آدمك یرده سفك دماء ایده‌جکنی عرض ایتدیلر . حق تعالی حضرتلری فرمان بیوردیلرکه : سز بیلیرم ادعاسنده‌سـکز ، اسمایی یعنی کافهٔ موجوداتك حقایقنی ایراد وتعـداد ایدیکز ؛ ملائك کرام تعـداد اسمادن عاجز وناتوان قالنجه آدمه بیورلدی‌که ، اسمایی سن خبر ویر . حضرت آدم اسمایی بیـان وانك اوزرینـه ملائك عجزلرینی اعتراف واتیان وامر ربانی اوزرینه حضرت آدمه سجده ایتدیلر . الا ابلیس لعین امر حقه مخالفت وعدم اجابت کوستردی .

معنای شریفی : « یامحمد ! سنك ربك بال آریسنه الهام ایتدی ، که طاغلردن واغاجلردن (وانسانلرك آریلر ایچون) یاپدقلری مکانلردن بیوت ومساکین اتخاذ ایدیکز » ﴿ ثم کلی من کل الثمرات فاسلکی سبل ربك ذللاً یخرج من بطونها شراب مختلف الوانه فیه شفاء للناس ان فی ذلك لآیة لقوم یتفکرون ﴾ معنای شریفی: « صکره ایستدیککز هر میوه وچیچکلردن اکل ایدیکز و ربکزك الهام ایتدیکی یوله انقیاد اوزره کیدیکز او، آریلرك قارنندن رنکلری مختلف بال چیقارکه آنده ناس ایچون شفا واردر ؛ البتده بونده علامت ونشان موجوددر ، اول قوم ایچونکه تفکر ایدرلر . »

مثنوی

﴿ خانه‌ها سازد پراز حلوای تر ﴾

﴿ حق براو آن علم را بکشود در ﴾

« ترجمه » او ؛ بال آریسی تازه حلوادن ، طاتلیدن خانه‌لر یاپار ؛ الله تعالی حضرتلری انك اوزرینه اول علمك قپوسنی آچدی . « شرح » بال آریلرینك احوالنه ومحصولات مفیده‌سنه دقتله عطف نظر ایدنلر حیرت ایچنده قالیرلر . اکلارلرکه الهام ربانی اولمسه اضعف اولان او حیوانات ایچون او قدر بیوك ترتیبات اجرا ایده‌بیلمك محالدر . چوق انسانلرك حاللرندن اصلا امید اولنماز ایکن بر علم وصنعتده او قدر مهارت کوسترولرکه انسانی حیرتده براقیر . ارحم الراحمین حضرتلری هیچ بر مخلوقنی محروم خاصیت براقیوب جمله‌سنی تلطیف ، هر بری ایچون برمقصد خاص وضع وتخصیص بیورمشدر .

مثنوی

﴿ آنچه حق آموخت کرم پیله‌را ﴾

﴿ هیچ پیلی داند آن کون حیله‌را ﴾

« ترجمه » او ، شیئی که حق تعالی حضرتلری ایپك بوجکنه اوکرتدی ؛ هیچ بر فیل عظمتیله برابر او کونه حیله وترتیبی بیلیرمی ؟ « شرح » ایپك قوردی‌ده غایت کوچك ایکن آنك میدانه کتیردیکی فعلی غایت جسیم اولان فیل

برلسان ایله خوف وغضبلرینی اظهار ایتمشلر ! کویلولر طاوشان مثال آدمك قوردینی دام حیله‌دن واز کچمسی ایچون اجبار ایده‌بیله‌جکلرینی ظن ایتمشلر ایسه‌ده صورتا خرکوش مثال اولان بومرد ذهننده قوردیغی تدبیرسلامت اشتمالی کوردیکی شدت نابجالدن وتعبیرات بی مالدن ترکه اصلا موافقت ایتمیوب اصابت افکارینه امین اولان بیوکلره مخصوص برثبات ایله رأینده اصرار ایتمش ، انجام کاراستحصال ظفرله مصیب الافکار وکامکار کورونمش !

مثنوی

﴿ کفت ای یاران حقم الهام داد ﴾

﴿ مرضعیفی را قوی رأیی فتاد ﴾

« ترجمه » دیدی‌که : ای دوستلر ! حق تعالی حضرتلری بکا الهام ویردی ، بنم کبی برضعیفه قوی بررأی وفکر دوشدی « شرح » صورتا عاجز اولان مردغیور بی‌فتور اولدیغی حالده جواب ویرمش ، دیمش‌که : ای دوستلر بنم ضعیف حالمه باقمیکز ! تدابیرمدن استفاده‌یه شتاب ایدیکز : زیرا بن صورتا حقیر ایسه‌مده قادر مطلق حضرتلری موصل المرام بیوك برالهام ایله بنی بکام ایتدی . بو بیت شریفدن صکره برمقتضای دأب جلیل مثنوی برچوق ابیات شریفه برکامل وعارف طرفندن بیان وتعریف بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ آنچه حق آموخت مرزنبوررا ﴾

﴿ آن نباشد شیر را وکور را ﴾

« ترجمه » او شیئی‌که حق تعالی حضرتلری بال آریسنه اوکرتدی ؛ او ، ارسلانه ویبان اشکنه نصیب ولایق اولماز . « شرح » بال آریسی جسماً ضعیف وصغیر ، ارسلان ویبان اشکی قوی وکبیر ایسه‌ده بال یتشدیرمك صنعتی انلره ویرلمدی . سورهٔ نحلك التمش سکزنجی آیت کریمه‌سنده فرمان وبیان بیورلمشدرکه : ﴿ واوحی ربك الی النحل ان اتخذی من الجبال بیوتاً ومن الشجر ومما یعرشون ﴾

« ترجمه » قوم طاوشانه دیدیلر : ای اشك كبی عقلی آز اولان طاوشان ! سوزمزه قولاق‌ویر ! كندینی طاوشان اندازه‌سنده‌طوت ! حدواقتدارك خارجنده بولنمه ! « شرح » كوپلولر كمال تلاش وعناد ایله طاوشانه تشـبیه اولنان آدمه تحقیر آمیز برصـورتده دیرلركه : ای مركب كبی حمق مركب ! بزم سـوزمزه قولاق طوتوب اطاعت ایت ؛ حدینی تجاوز ایتمه ! ارسـلانه تشبیه اولنان آدمله چارپشمق كبی برخیال خامدن وازكچ ! بزی بوعناد ایله كرفتار بلا واذا ایتمه !

مثنوی

هین چه لافست اینكه از تو بهتران
درنیـا وردند اندر خاطران

« ترجمه » ای طاوشان ! بو نه لافدر ؟ بیلمیورمیسك ؟ كه سندن دهاایی اولانلر ، بیوكار بیله ارسلان ایله چارپشمغی خاطره كتیرمامشلردر . « شرح » كویلولر او مخلوقه سنك كبی عادی ، محقر وضعیف وبی اعتبار بری دكل ، ایچمزده حقیقةً مقتدر ومكمل اولان بونجه مردان ارسـلانه مشابه اولان آدمه مخالفت ومقابله ایتمكی خاطرینه كتیرمامشدر . بویله مهلك ترهات وخیالاتی تصور وتأملدن اجتناب وبر اقتضای قرعه او مرد مقتدرك یانـه كیتمكه شتاب ایت !

مثنوی

معجبی یاخود قضامان در پیست
ورنه این دم لایق چون توكیست

« ترجمه » سن مغرورسك ! كندینی بكنمشسك ! یاخود قضا بزم ایزیمزه دوشمش ، بزی تعقیب ایتمكده‌در ! یوقسه بویله سوز سنك كبی برعاجزه نصل لایق اوله‌بیلیر ؟ « شرح » كویلولر صورتا عاجز كورونن او مخلوقك یالكز ظاهرحالنه باقمش ، غیرتنی اكلامامش اولدقلرندن كندینی استخفاف واستحقار وتكدیر آمیز

« ترجمه » هر نبیٔ ذیشان حقیقتده رادفلکدن چیقمش ، یولنی کورمش ایکن نظر ناسده کوز ببکی کبی قیویرلمش ، اوفالمش کورینور ایدی . « شرح » انبیای ذیشان حضراتی کرهٔ ارضك اکدار و آلامندن خلاص بولمق ارزو ایتمش اولسه‌لر ایدی . فلکدن بیله خارجه چیقوب امین وراحت اوله‌جق قوت وقدرتی حائز ایدی صبرایتدیلر . ابدان شریفه‌سی سائر انسانلره مشابه اولدیغندن نبوتی اعلان بیوردقلری وقت اعلانلرینه وبیان بیوردقلری حقایق عظیمه‌یه نسبة اسباب صوریه‌سی صورت بین اولان خلق نظرنده غایت کوچك کورندیکی جهتله لایق اولدقلری حرمته مظهر اوله‌مامش ، بعض کیمسه‌لر طرفندن کندیلرینی استخفاف وعدم رعایت کبی برخطای عظیم اختیار وحق عالیلرنده اظهار تحقیره بیله اجتسار ایدلمشدر .

مثنوی

مردمش چون مردمك دیدن خرد
در بزرگی مردمك کی ره نبرد

« ترجمه » انسانلر انبیای ذیشانی کوز ببکی کبی صورتا اوفاق کوردیلر ، اما کوز ببکنی بیلمکه کیمسه یول بولمدی . عظمتنی اکلامدی . « شرح » خلق برنبیٔ ذیشانی صورتا کوزببکی کبی کوچك کورمش ، معناً اولان کمال عظمتنی کوره‌مامشدر . برانسانك احوالی تدقیق اولنه‌جغی صره‌ده جسم وحرکات صوریه‌سی دکل ، اخلاق وافعالی تحقیق ایدلملیدرکه حقیقتی کماینبغی اکلاشلمش اولسون !

اعتراض کردن نخجیران وجواب خرکوش ایشان‌را

طاوشانك سوزی اوزرینه حیواناتك اعتراض ایتملری وطاوشانك آنلره جواب ویرمسی بیانند‌ه‌در :

مثنوی

قوم کفتندش که ای خرکوش دار
خویش‌را اندازهٔ خرکوش دار

« ترجمه » طاوشان سائر حیوانانه دیدیکه : ای دوستلر ! بکا مهلت ویریکز ! مکر وتدبیرم ایله ورطهٔ بلادن قورتولمش اولهسکز . « شرح » بنی تضییق وظلمت نزدینه کیدوب تسلیم اولمق ایچون تعجیل ایتمیکزکه قورديغم تدبیری اجرا وکندیمی وسزی خلاص ایله احیا ایدهیم ! اکر عاقل بر قورقاق کمال خوفندن ابتدا کندینی غائب ایتمیوب ذهناً موجب خلاص اولور بر فکری بولور ایسه سوق امید سلامتله او فکره فوق‌العاده مرتبط اولور . کندینی هرکسدن زیاده ثابت کوستر .

مثنوی

تا امان یابد بمکرم جانتان

ماند این میراث فرزندانتان

« ترجمه » بنم مکر وتدبیرم سببیله سزك جانکز امان وخلاص بولور . بو مکر وتدبیر سزك اولادکزهده میراث قالمش اولور . « شرح » بو تدبیر برقاچ ابیات شریفه‌دن صکره معلوم اوله‌جقدر .

مثنوی

هر پیمبر امتان را درجهان

همچنین تامخلص می‌خواند شان

« ترجمه » هر پیغمبر امتلرینی کمال ثبات ایله بر محل خلاصه دعوت ایدر . « شرح » پیغمبران ذیشانك صورتا قوتلری وجسماً عظمتلری اولمدیغنی کورونجه بعض کیمسه طرفندن ابتدا استخفاف اولندی ایسه‌ده بعده معجزات فائقه ایله تصورات عمیقه‌سی ملیونلرجه انسانلری محل سعادته ایصال ایتدی .

مثنوی

کز فلك راه برون شو دیده بود

درنظر چون مردمك پیچیده بود

مثنوی

﴿ قوم گفتندش که چندین گاه ما ﴾

﴿ جان فدا کردیم در عهد ووفا ﴾

« ترجمه » اول قوم طاوشانه دیدیلرکه : بوقدر وقت بز عهد ووفاده جان فدا ایلدك ! « شرح » کویلولر طاوشانه تشبیه اولنان قورقاق آدمه دیدیلرکه : ارسلان کبی غضوب بر آدمله ویردیکمز قرارده بوقدر زماندر بز ثبات ووفا ایتمش ایکن شمدی نصل اولورده سنك کبی عادی وعقل وقوتدن عاری برمخلوق قرارمزی اخلال وبزی اضلال ایدرك ارسلان مثال اولانك شدت وغضبنی دعوتله گرفتار اضمحلال ایدر ؟

مثنوی

﴿ تو مجو بد نامیٔ ما ای عنود ﴾

﴿ تا نرنجید شیر تو رو زود زود ﴾

« ترجمه » ای عنود ! سن بزم بدنام اولمه‌مزی ایسته‌مه‌که ارسلان اینجنمیه ! یوری ، یوری ؛ چابك اول ! نزدینه کیت ! « شرح » کویلولر قورقاق مخلوقه دیرلرکه : ای عنود ! بوحرکتکله هم بزی بی‌وفالقله بدنام ، هم ارسلانه مشابه آدمك غضب وهجومیله جمله‌مزی محو ودوچار آلام ایده‌جکسك ! همان ارسلانك یانه کیت ! بوده انسان هراسانه مخصوصدرکه قورقدیغی کدر وبلادن خلاص امیدیله تلاش وسرعت کوسترر .

﴿ انکار کردن نخجیران وجواب خرکوش ایشان را ﴾

حیواناتك رد وانکارلرینه قارشی طاوشانك ویردیکی جواب بیانده‌در :

مثنوی

﴿ گفت ای یاران مرا مهلت دهید ﴾

﴿ تا بمکرم از بلا ایمن شوید ﴾

ظالمله کویلولر مقاوله ایتمشلرکه کندیسی کویلرینه اوغرامسون . مناسب مقدارینی مالزمه‌یی اوکا کوتورسونلرده هم ارزوایتدیکی شیلری بلاتعب ومشقت اله کچیرمش ، همده کویلولرك ممکن مرتبه راحت وامنیتلری حاصل اولمش اولسون ! ارسلانه تشبیه اولنان آدم حین مباحثه‌ده جهد وسعیك فوائدینی اثبات ایچون برچوق دم اورمش ایکن بعده سعی وجهدی متکاسلانه ترك ایلمسندن وعلی‌الخصوص اول وآخر کویلولره ظلم ایتمش بولنمسندن مستحق مغلوبیت وکرفتار خجلت اولمشدر .

﴿ جواب کفتن خرکوش مران نخجیران را ﴾

ارسلانك یاننه کیدوب اکل وتالف اولنمق اوزره طاوشانه قرعه اصابت ایتمش ، طاوشان حیوانانه دیمش که : بن ارسلانك یاننه همان کتمکی مناسب کورمیورم ، زیرا ارسلانه قارشی بیوك برخدعه ترتیب واجرا ایده‌جکم ! بوصورتله هم کندیمی هم سزی شرندن تخلیص وقلبکزی اسکی راحت وامنیتله انیس ایدیم !

طاوشانك معلوم اولان عجزی وقورقاقلغی ایله برابر اویله بر ادعا وجرأتی کویلولرك تعجبنی دعوت ایلدیککندن بو ادعایی ترك ایله سریعاً ارسلانك نزدینه کتمسنی واظهار اطاعتله دیکرلری بیوك برورطه‌دن تخلیص ایلمسنی سرزنش آمیز برلسان ایله طاوشانه امر واخطار ایتمشلر ! ایشته بوماجرای حکمت افزا وسیله‌سیله آتیده برچوق حکم ودقائق بیان وتدقیق اوله‌جقدر .

مثنوی

﴿ چون بخرکوش آمد این ساغر بدور ﴾

﴿ بانك زد خرکوش کاخر چند جور ﴾

« ترجمه » وقتاکه دورونوبت ایله بوآجی قدح طاوشانه کلدی ، طاوشان باغره‌رق دیدی : که نهایت الامر بوجور وستم نه وقته قدر امتداد ایده‌جکدر ؟

« شرح » نفس واموالنی ظالمه تسلیم ایتمك اوزره عاجز برآدمه قرعه اصابت ایدنجه اوعاجز قورقاق عقلنك خزائن مکتومه‌سنه مراجعتله مدارخلاص اوله‌جق برتدبیری ذهناً بولور . کویلولره خبرویرر وابتدا انلرله مباحثه‌یه کیریشیر .

مثنوی

﴿ عهدها کردند با شیر ژیان ﴾

﴿ کاندرین بیعت نیفتد در زیان ﴾

« ترجمه » صاحب غضب اولان ارسلان ایله عهد ایتدیلرکه بو قبول وقرارده ارسلان زیانه دوشمیه ! « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدمك تعیشی ایچون طرفینك قبول ایدوب ویردکاری قرار ، بیت شریف آنیدن معلوم و آشکار اوله جقدر .

مثنوی

﴿ قسم هر روزش بیاید بی ضرر ﴾

﴿ حاجتش نبود تقاضای دکر ﴾

« ترجمه » هر کونك قسمتی ارسلانه ضررسز ، یعنی مشقتسز وزحمتسز کلسون ؛ دیکر طلبه وتقاضایه محتاج اولمسون ! « شرح » ارسلانه تشبیه اولان ادم حین مباحثه ده جهد وسعیك فوائد ومحسناتندن دم اورمش وادله قویه ایله معارضلرینی قاندرمش ایکن انسانلره چوق دفعه مستولی اولان غفلت حسبیله محسناتنی اثبات ایلدیکی جهد وسعی بعده کندی ده ترك ایله قرار مذکور اوزرینه بلا تعب وطلب و بلا تقاضا تعیشه نائل اولمسنی ارزو وموا‌عد خصمایه ابتنائقله اکتفا ایدرك دوچار سهو وخطا اولمشدر .

مثنوی

﴿ قرعه بر هر کو فتادی روز روز ﴾

﴿ سوی آن شیر او دوید همچو یوز ﴾

« ترجمه » حیواناتدن هر هانکیسنه قرعه دوشرسه یوز دنیلن پارس کبی ارسلان جانبنه کیدر ایدی . [پارس ، قپلان جنسندن برحیوان اسمیدر .] « شرح » کندیلرینی راحتسز ، امنیتسز ایدوب ماللرینی غصب وغارت ایدن

سعی وجهد ایاملری دعوای بی معنالرینك اساسنی تخریب ایدر . عالمده جهد ، دوا ، درد حقدر . یعنی نه دردك وجودی ، نه دوانك لزوم ووجوبی قابل انکار دکلدر .

﴿ مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل ﴾

جهد وسعیك توکل اوزرینه ترجیحی مقرر اولمسی بیانندەدر :

مثنوی

﴿ زین نمط بسیار برهان گفت شیر ﴾

﴿ کز جواب آن جبریان گشتند سیر ﴾

« ترجمه » بو اسلوبدن ارسلان چوق برهان سویلدی ؛ تا که اول جبریلر جوابدن طویدیلر وجواب بولەمدیلر . « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدم سعیك محسناتنه دائر بو اسلوبده بیان ایتدیکی ادله وبراهین قاطعه جبری اولان معارضلری الزام واسکات ایتدی . مثنوی شریف کبی بتون عالمك حیرت وتحسیننی جلب ایتمش بر دریای حکمتده جبری مسلکی جرح اولنەرق جهدوسعیك فوائد ومحسناتی ازهرجهت تعیین ایتمش ایکن بعض اهل عنادك جبری مسلکنی قبولده ثبات وکندیلرینی برباد ایتملری آجینەجق برحال غفلت معتاددر .

مثنوی

﴿ روبه وآهو وخرگوش وشغال ﴾

﴿ جبر را بگذاشتند وقیل وقال ﴾

« ترجمه » تیلکی ، جیلان ، طاوشان ، چقال قیل وقالدن ، دعوای جبردن واز کچدیلر . « شرح » بو مباحثەدن صکره کویلولرك الك معتبری ، ذکیلری جبریلکی ترك ایله چالیشمەنك فوائد ومحسناتنی قبول وطریق عناددن اجتناب وعدول ایتدیلر دیمکدر .

مثنوی

﴿ کرچه این جمله جهان ملك ویست ﴾

﴿ ملك درچشم دل او لاشی است ﴾

« ترجمه » کرچه بو جهان جملةً انك ملكی ایسه‌ده جهانده ملکی انك کوکل کوزنده‌لاشی ، هیچدر « شرح » درویش حقیقینك حسب‌الروحانیه معناً ومادةً اوقدر تصرفی واردرکه باذن‌الله‌تعالی عظیم ملك‌وماله تصرفی ید اختیارنده ایکن تصرف ایتمز . دنیایی هیچ ، بی‌وفا اولدیغنی وکندینك دیکر برحکمت‌عظما ایچون خلق اولندیغنی بیلیر .

مثنوی

﴿ پس دهان دل ببند ومهرکن ﴾

﴿ پرکنش از باد مهر من لدن ﴾

« ترجمه » ارتق کوکل اغزینی باغلا ! ومهرله ! لدن علمنك هوای محبتی ایله کوکلنی طولدیر ! « شرح » مال وملکك محبتی قلبه داخل اولمامق ایچون محبت آلهیه ایله احیا و لدنیات معرفتی تحصیله اعتنا ایدرك خیالات دنیویه‌دن کندینی قورتار معناسنده تنبیه حکیمانه‌در .

مثنوی

﴿ جهد حقست ودوا حقست ودرد ﴾

﴿ منکر اندر نفی جهدش جهد کرد ﴾

« ترجمه » جهد وسعی ایلمك حقدر . درد ، دواده حقدر . منکرجهد وسعی اولان کیمسه انکار ایدیم دیر ایکن انکاره جهد وسعی‌ایتدی . « شرح » بوبیت شریفك مآلی فوق‌العاده عالی وجبریلری اسکات ایچون برهان قطعیدر . جبریلر آدمی جهد وسعیدن منع ایده‌جك ادعالرینی اثبات ایچون کندیلری ده

« ترجمه » سليمان عليه‌السلام مال وملكي قلبندن چيقارديغي ايچون كنديسني فقير ومسكيندن بشقه برشيله تسميه ايتمدي. « شرح » حضرت سليمان بونجه ملك وماله مالك ايكن اصلا تكبر ايتميوب فقيرومسكينم ديه كمال تواضع كوسترايدي . بيليردي كه حقيقتده ملك وقوت جناب رب عزته مخصوصدر . اصل هنر ثروته مالك اولمق وتكبر وحرامه سلوك ايتميوب ثروتي حق يولنده حسن استعمال ايتمكدر.

مثنوى

« كوزهٔ سربسته اندر آب رفت »
« از دل پر باد فوق آب رفت »

« ترجمه » اغزى باغلانمش بردستى كنيش صو ايچنده اولديغي حالده ، كوكلى روزكاردن طولو اولمق حسبيله باتمادى . صو اوستنده كيتدى . « شرح » انسان ميانهٔ وقوعاتده سفينه مثال ، مال ومنال صو كبي جارى وسيالدر. شمدى ديكر برمثال ايله انسان دستى‌يه تشبيه اولنوب بيهوده‌كو اولمامق ايچون اغزيني قاپار وقلبي ايچنه هواى عشق ومحبت خدايي وضع ايدوب اوفيض ايله طولار ايسه درياى وقوعاتده نه‌قدر شدتلى فورتنه‌لره اوغراسه سيران و واصل ساحل فيض وامان اولور .

مثنوى

« باد درويشى چو در باطن بود »
« برسرآب جهان ساكن بود »

« ترجمه » درويشلك هواسي بركيمسه‌نك باطننده اولسه اوكيمسه جهان صوينك باشي اوستنده ساكن اولور. « شرح » شايان فخر اولان فقر ودرويشلك اودركه صاحبنك نظرنده مال ومنال حق تعالى حضرتلرينك اولوب حسن استعمال ايچون كنديني موقت برمأمور بيلمكدر . ايشته بوحقيقي درويش و فقير اقتدار وماله اسير اولميه‌رق جناب خالق لم يزله اولان عبوديتله وباد عشق ومحبتله قانع وعالى اولور ؛ يوقسه چار ناچار پاره‌سز قالان وفقر ماديدن كريان وزار اولان فقير ، « الفقر فخرى » تعبير شريفنه سزاوار دكلدر .

مثنوى

﴿ مال را كز بهر حق باشى حمول ﴾

﴿ نعم مال صالح كفت آن رسول ﴾

« ترجمه » برمالى كه رضاى بارى يى تحصيل ايچون يوكلنيرسك! ماله فخرعالم عليه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى « نه كوزل مال صالحدر » بيوردى .
« شرح » مال ومنال حد ذاتنده مقبول ومطلوبدر . على‌الخصوص صاحبنى سرقت وارتكاب وذل سؤال كبى سيأتدن حفظ وصيانته سبب اولور . بوبابده‌كى حديث شريفده بودر : ﴿ نعم المال الصالح للرجل الصالح ﴾ « صالح وايى اولان مال انسان صالح ايچون نه كوزلدر . »

مثنوى

﴿ آب در كشتى هلاك كشتى است ﴾

﴿ آب اندر زير كشتى پشتى است ﴾

« ترجمه » كمينك ايچنده‌كى صو ، موجب غرق وهلاكيدر ؛ سفينه‌نك آلتنده‌كى صو سفينه‌يه ياردمجيدر . « شرح » حضرت مولانا ، مال وثروتى نه كوزل ، نه عالى طرزده تشبيه وتمثيل بيورمشدر . دكزده بركمينك ايچنه صو كيره‌جك اولور ايسه اوسفينه غرق اولور ؛ بالعكس صو ايچنه كيرميوبده آلتنده اولنجه كمى‌يه مضرتى اولمدقدن بشقه باعث حركتى وموجب سلامتى اولور . انسانده دريای وقوعات جهانده يوزر برسفينه كبى مال وثروتك محبتيله قلبنى طولديروب اكا كلياً مائل اولور ايسه معناً غرق وهلاك اولمش اولور ؛ بالعكس مال ومنالك محبتنى قلبك ايچنه قوميوب انسانيته خدمت ايده بيلمك ايچون وسائط مقبوله عد ايدرك صورت مشروعه‌ده حسن استعمال ايدر ايسه كرك صاحبنه ، كرك هم جنسنه خدمت ايتمش اولور .

مثنوى

﴿ چونكه مال وملك را ازدل براند ﴾

﴿ زان سليمان خويش جز مسكين نخواند ﴾

یاشامامق دکلدر . دنیا دنیلر ایچون محل خسران ، مستقیملر ایچون مزرعهٔ فیض افشاندر . انسان دنیاده اجرا ایده‌جکی امور خیریه ایله نائل رضای جناب یزدان ومستغرق نعم فراوان اولور .

مثنوی

﴿ چیست دنیا ازخدا غافل بدن ﴾

﴿ نی قماش ونقره وفرزند وزن ﴾

« ترجمه » دنیا ندر ؟ الله تعالی حضرتلرندن غافل اولمقدر ؛ یوقسه قماش ، کموش ، اولاد وقادین دکلدر . « شرح » صاحب علم اولان ذوات ، بو بیت شریفده ده جلال الدین رومی قدس سره السامی حضرتلرینك عرفان وکمالات روحانیه وعلمیه‌سندن حصه آلیر . عالم وعاقل طرز وقیافتده بولنان بعض جاهل وغافللر ، کوزل البسه وثروت اولاد ، نسا کبی جناب خدانك نعم لاتحصاسنی مذموم ظن وبویله‌جه اعلان ایدرلر . بو کبی نعم دنیویه‌یی تحقیر ایدنلرك تحقیری عدم درایت ایله بونعمتلردن محروم اولدقلرندن نشأت ایدر . مثلا مالك اولمدقلری بر نعمتی لفظاً تحقیر ایدرلر ، فقط کوزل زوجه‌لری اولسه ازجان ودل سورلر . بیت شریفده بیان بیورلدیغی اوزره دنیانك مذموم اولان کیفیاتی اموال وانوانی اولمیوب بالعکس بونلر ، جزئی اولان اقامتك سعادت وراحتله مرورینه بادی اولور . مذموم اولان احوال دنیا رضای باری خلافنده اولان حالات غفلت افزادر ، که انلر انسانی دارینده اضمحلال ودرکهٔ اسفله ایصال ایدر . یوقسه استحصال رضای خدا ضمننده بذل مساعی ایدنلر دنیا وعقباده مسعود اوله‌جقلری قرآن عظیم الشانك برچوق یرنده خبر ویرلمشدر . حق سورهٔ نحلك قرق برنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ لنبوئنهم فی الدنیا حسنةً ولاجر الآخرة اکبر لوکانوا یعلمون ﴾ بیورلمشدر معنای شریفی : « البته آنلره دنیاده کوزل منزللر ویررز و آخرتك اجر ومکافاتی زیاده‌بیوکدر ، بوحقیقتی بیلیجی ایسه‌لر . » بو آیت کریمه الله تعالینك رضاسیچون وطنلرینی ترك ایدوب هجرت ایدن مهاجرین حقنده نازل اولدی . بوندن ده ظاهر اولورکه الله تعالی‌یه ربط قلب ایدن انسانلرك منازل وثروته مالك اوللرنده هیچ برکناه اولمدقدن بشقه بونلری جناب مولا مقام تبشیرده قوللرینه وعد ایله قلوب عبادی تسریر بیورمشدر .

مثنوى

« مكرها در كسب بارد استت »

« مكرها در ترك دنيا وارداست »

« ترجمه » قازانمق ايچون مكر وتدبير ، لايقسز ، بارددر . دنيايى ترك ايچون مكر وتدبير جائز و وارددر . « شرح » كسب دنيا ايچون بارد ومضر اولان مكر وتدبير دنياده مشروع اولميان شيلره منحصردر كه او شيلر رضاى بارِيدن انسانى محروم وعذابه محكوم ايدر .

مثنوى

« مكر آن باشدكه زندان حفره كرد »

« آنكه حفره بست آن مكريست سرد »

« ترجمه » بر محبوسه لايق اولان مكر وتدبير زندانى قازوب دلمكدر . بالعكس زندانك دليكنى قاپار ايسه صغوق ، مناسبتسز تدبيرده بولنمش اولور . « شرح » دنيا نعمت عقبايه نسبةً زندان ومحل اذادر . بوندن اسباب خلاص وسلامتى تحرى ايدهجك يرده او محل اذاده تمديد اقامتى وزندانده اسباب ادامه‌يى ارامق عين حماقت وبلاهتدر . نعمت ابديه‌يه وصولى داعى اولان عبادات ومساعىٔ مشروعه‌در .

مثنوى

« اين جهان زندان وما زندانيان »

« حفره كن زندان وخودرا وارهان »

« ترجمه » بوجهان زنداندر . بز زندانيلرز ، محبوسلرز . زندانى دلمكه چاليش ! وكنديكى قورتار ! « شرح » عالم عقبايه نسبةً دنيا زنداندر ؛ زندانى دلمكه چاليش امرندن مقصد ، دنيايه ارتباطى ترك ايله پاك اول ديمكدر . بوقسه

بالطبع قرآن عظيم الشانه ايناغمى اقتضا ايدر . قرآن عظيم الشانك برچوق آيات جليله سنده ايسه سعى وجهاد صراحةً فرمان وايراد بيورلديغندن ايمان وطاعت وسعى وجهاد معناً لفظ واحد كبى اعتبار اولنور .

مثنوى

﴿ سر شكسته نيست اين سر را مبند ﴾

﴿ يك دو روزى جهد كن باقى بخند ﴾

« ترجمه » اى جبرى ! باشك قيرلمش دكلدر . بو باشنى باغلامه ! برايكى كوندن عبارت اولان دنياده جهد وسعى ايت ! باقى خنده ايت ! كول ! « شرح » غايت كوزل بر مثال : باشى قيرلمامش برانسان بلا سبب خسته لر كبى باغلايوب تمارض ايله حقيقتك عكسنى اظهار ايتمسى نصل چركين ايسه سعى وجهاده قوتى موجود وبلكه ايجابندن فضله ايكن تنبرورلكنى اخفا ايتمك اميد نامزاسيله اقتدارينى ستروافنا وسعى امحا ايدن برتنبلك حالى اندن بيك قات چيركيندر . باشنى ياراندن باغلايان احمق يالكز خنده يه شايان ايسه چاليشميان جبرى شايان خنده اولدقدن بشقه شايستهٔ عذاب وجزا ومظهر مصيبت واذا اولور . دنياده عبادت وغيرت ايدرك كنديني مؤبداً مظهر سلامت وسعادت ايتمكه وچاليشمغه آليشكه دنياده وعقباده مسعود وبختيار ولايق رضاى جناب پروردكار اوله سك !

مثنوى

﴿ بد محالى جست كو دنيا بجست ﴾

﴿ نيك حال جست كو عقبا بجست ﴾

« ترجمه » او كيمسه كه دنيانى آرادى فنا بر محل ايستدى . او كيمسه كه عقبانى آرادى . بر كوزل حال ايستدى . « شرح » دنياده دائما اذا و جفا سرنهادر . دنيانى ايستمك متاعب ومشاق كثيره ارزو ايتمكدر . عارف اولان ذات دنيانك جهات فانيه سندن فراغت ومحل امن وسلامت اولان عقبايه ميل ورغبت ايدر

« ترجمه » ای عالی همت! طریق انبیا واولیاده کسب قدرت ایدنجه‌یه قدر جهدوسعی‌ایت ! « شرح » بوبیت‌شریفده‌کی‌امر وتنبیه‌حضرت‌مولانای‌رومی‌قدس سره السامی طرفندن انسانلره جوهر معرفت بخش ایدن براخطار نزیهدر. بوبیت شریف‌ایله بونی تعقیب‌ایدن ابیات حکمت آیات ، برمقتضای دأب‌مثنوی ، یا حضرت مولانا لساننددن ، یاخود دیکر برذات اغزندن بیان وایراد اولنمشدر.

مثنوی

﴿ باقضا پنجه زدن نبود جهاد ﴾

﴿ زانکه این راهم قضا برمانهاد ﴾

« ترجمه » قضا ایله پنجه اوروشمق جهاد دکلدر ؛ زیرا کسب واجتهادی ینه قضای الهی اوزرمزه وضع ایلدی . « شرح » جبریلر چالیشوب توکل ایتمك برنوع جهاددر دیسه اوجهاد دکل ، خیال وعناددر جوابی وریلیر. زیرا عطالت ، اراده وقضای ربانی‌یه مخالف برکیفیتدر . کسب وجهاد ، نظر حکمت ایله باقیلیرسه برحکم وقضای رب العباددر .

مثنوی

﴿ کافرم من کرزیان کردست کس ﴾

﴿ در ره ایمان واطاعت یك نفس ﴾

« ترجمه » بن کافرم ، اکر برکیمسه ایمان وطاعت یولنده ـ ولو برآن ودقیقه اولسون ـ زیان ایتمش ایسه ! « شرح » دریای ایمان، عمان عرفان اولان حضرت مولانا اك بیوك برعین واك مهم تعبیرات ایله سعی مشروعك فوائدندن نوع بنی بشری تأمین وقابل‌تأمل اولانلرك عقل وقلبلرینی نور عرفان ایله تنویر وتزیین ایتمشدر. دقت بیورلسونکه ایمان واطاعت الفاظی بوبیت شریفده سعی وجهاد الفاظنه مرادف عداولنمشدر . برمؤمن کندینی نور ایمان ایله تزیین ایدنجه

حضرت یوسف پدر ومادر واخوان جفا کنانی مصره جلب ودعوت وارتق کندنی بیلدیروب قیویه القا ایدن برادرانی عفو ایتدی . بو وقعهٔ عبرت افزایی حکایه‌دن مقصد ، حضرت یوسف کبی بر نبی ذیشانك برطاسی مخصوصا برادرینك هکبه‌سنه خفیاً وضع ایتدیرمسی صورتا عجیب بر تدبیر کورینور ایسه‌ده حضرت یوسف طرفندن اجرا اولندیغندن باعث محسنات عدیده اولمشدر ؛ اما بوکا قیاساً عاقل وظریف اولمیان بربد اخلاق طرفندن بویله بر تدبیر اتخاذ اولنه‌جق اولسه محسناته بدل برچوق نزاعلر ظهور ایله موجب کدر وجدل اولور . بناءً علیه ظریفدن کار ظریف ولطیف، احمقدن‌ده امر منکر وحال کثیف ظهور ایدر .

مثنوی

﴿ دامها شان مرغ کردونی کرفت ﴾

﴿ نقصها شان جمله افزونی کرفت ﴾

« ترجمه » اول انبیا علیهم السلام ایله مؤمنین کرامك طوزاقلری فلك وهوایه متعلق اولان قوشی بیله طوتدی ؛ انلرك صوری اولان نقصلری جملهٔ زیاده‌لك یرینی طوتدی . « شرح » انبیای ذیشان حضراتیله مؤمن ومستقیم اولانلر اذن حق ایله عدل وسعادتی میدانه کتیرمك ایچون اوقدر تدابیر عقلیه وافعال مقبوله اجرا ایتدیرمشلردرکه اوتدابیرك تأثیراتیله مرغ کامی‌الله الجیردیلر. بعضاً صورتا ضعف حال وقلت اسباب کوسترمشلر ایسه‌ده بو حال باعث ازدیاد قوت اولدی . بعض ساده دلان وجاهلان ظن ایدرلرکه انبیای ذیشان ومؤمنین کرام عقل وبدن کبی دنیاده احسان جناب یزدان اولان ایکی واسطه‌یی استعمال ایتمیوب یالکز تسبیح بدست اوله‌رق بلاجهد وسعی حیران ونکران قالدیلر . الك بیوك تدبیر والك عمیق اجراآت اول اصحاب جهاددن واقع اولدیغی اثباته محتاج اولمیان بدیهیاتدندر .

مثنوی

﴿ جهد می کن تا توانی ای کیا ﴾

﴿ در طریق انبیا واولیا ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری انبیای ذیشانك جهد وسعیلرینی راست ومصیب ایتدی. جفا ، حرارت ، برودتدن ، یعنی زحمت ومشقتدن هرنه کوروب چکدیلر ایسه انك مكافاتنی الله تعالی حضرتلری انلره ویردی. « شرح » اقدامات انبیا ومساعیٔ صلحا حقنده یوز جلد کتاب یازلسه برحرف مثابه‌سنده قاله‌جغی حقایق شناسانه معلوم وبدیهیدر ؛ انسان دارینده مظهر نعم فراوان اولمق ایستر ایسه عبادت وامور خیریه‌یه مداومت وترك عطالت ایتملیدر .

مثنوی

﴿ حیلها شان جمله حال آمد لطیف ﴾

﴿ کل شیٔ من ظریف هو ظریف ﴾

« ترجمه » انبیای ذیشان وارباب ایمانك تدبیرلری کافهٔ احوالده لطیف وظریف کلدی ؛ زیرا ظریف وذکی اولان کیمسه‌دن هرنه صادر اولور ایسه ظریف اولور . (بو محلده حیله‌دن مقصد، تدبیر وظرافت وذکادر .) « شرح » بو بیت شریفك‌ده مضمون حکمت مشحونی آیات بینات ایله ظاهر وباهردر . مثلا قرآن عظیم الشانده کورلدیکی اوزره یوسف علیه السلام مصرده ، یوسف کنعان اولدیغی کیمسه‌یه معلوم اولمامش و مصرك اصولنجه بلاجنحه بر آدمك توقیفی غیر ممکن بولنمش ایکن کوچك برادرینك تأخیر عزیمتی ایچون برادرلری مصردن حرکتله کیده‌جکلری صره‌ده کوچك برادرینك هکبه‌سنه کیزلیجه بر ذیقیمت طاس صیقیشدیرتمش ، صکره برطاس چالنمش، هرکسك اشیاسی آرانه‌جق دیه حکومت مأمورلری طرفندن کیدنلره بیان اولنمشدر. لدی التحری طاس کوچك برادرینك اشیاسی ایچنده بولنمسی حسبیله حضرت یوسف کوچك برادرینی صورتا سارق کبی نزدنده توقیف ایله صیقلمامق ایچون حقیقی کندینه تفهیم واو معصومی تأمین ایلدی . سائر اخوانی یعقوب علیه السلام نزدینه محزوناً عودتلرنده چهره‌لرنده علائم یأس ایله کوچك اوغلنك توقیفی سویلدنجه حضرت یوسفه اولان عشق پدرانه‌سی قات قات زیاده‌لشه‌رك الله تعالی حضرتلرینه مناجات واسترحاماتی بی‌عد وحساب ایتدیکی صره‌ده یأسك کناه و حرام اولدیغنی اولادینه وعالم انسانیته خطاباً بیان وبیوك بر نصیحت اعطا بیورمشدر .

حصه‌یاب اوله‌ماز . جبریلره جواباً دیرزکه : اوت : بویله‌در ، ایشته بونك ایچوندرکه اصحاب جهدوسعی ارادهٔ ربانیه‌دن قاچمایوب قوتلری نسبتده چالیشیر. ومکافاةً سعادت بولور ، زیرا حق تعالی چالیشکز دیدی وچالیشمق ایچون قوا واعضا ویردی .

« باز ترجیح شیر جهد را بر توکل وفوائد »
« جهد را بیان کردن »

تکرار ارسلانك جهد وسعي توکل اوزرینه ترجیح ایتمسی وجهدك فوائدی بیان ایدلمسی حقنده‌در :

مثنوی

« شیر کفت آری ولکن هم ببین »
« جهد های انبیا و مرسلین »

« ترجمه » ارسلان دیدی : اوت ، توکل کوزلدر . لکن انبیای ذیشان ایله مرسلینك جهد وسعیلرینی کور! « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدم کویلولره توکل ایتمك غایت مقبول برحالدر. شوقدرکه : توکلك اساسی جهد وسعی ایله اولور. انبیای ذیشان علیهم الصلوة والسلام ایله مرسلینك ومستقیم مؤمنلرك حاللرینه عطف نظر ایدیلیر ایسه جمله‌سی جهد وسعی ایله ذاتلرینی تزیین وعبادت وسعی واسطه‌سیله کندیلرینی مرحمت الٓهیه‌یه قرین ایتدیلر . اکر بلاسعی امر توکل مقبول برشی اولمش اولسه او اعاظمك چالیشمامسی ومعاذالله تعالی انسانلرك ظلمت وعطالت ایچنده قالمسی اقتضا ایدر دیمك ایسته‌مشدر .

مثنوی

« حق تعالی جهدها شانرا راست کرد »
« آنچه دیدند از جفا وکرم وسرد »

آله جق ایکن خواجه‌یی اوراده کورمسیدر . هندستان کبی برمسافهٔ بعیده‌یه بوخواجه‌نك بركونده کیتمسی واوراده جاننك قبض اولنمسی نصل اولور دیه کندی کندینه تعجب ایتمشدر .

مثنوی

﴿ ازعجب کفتم کر اورا صدپراست ﴾

﴿ او بهندستان شدن دور اندراست ﴾

« ترجمه » حق تعجبدن کندی کندیمه دیدم که : اکر خواجه‌نك یوز قنادی اولسه انك هندستانه کیتمسی ینه غایت اوزاقدر !

مثنوی

﴿ تو همه کار جهان را همچنین ﴾

﴿ کن قیاس وچشم بکشای وبین ﴾

« ترجمه » سن جهانك جمیع امورینی بویله قیاس ایت! کوزلریکی آچده باق ! « شرح » هرایشده‌کی قدرت ربانیه‌یه باق‌که الله تعالی حضرتلری اراده وفرمان بیوردقدن صکره اك اوزاق ظن اولنان شی نه قدر یقین واك کوچ صاییلان کیفیت نه قدر قولای اولور .

مثنوی

﴿ ازکه بکریزیم ازخودای محال ﴾

﴿ ازکه بربابیم از حق ای وبال ﴾

« ترجمه » کیمدن قاچیورز؟ کندیمزدن ای امرمحال! کیمدن صاقلایورز؟ حقدنمی ؟ ای کناه ووبال ! « شرح » جبریلر دیرلرکه انسان کندندن هیچ بروقت قاچه‌میه‌جغی کبی الله تعالی حضرتلرینك اراده بیوردیغی شیدن‌ده قاچاماز . الله تعالی حضرتلری فرمان واراده بیورمینجه خزائن نعم ربانیه‌دن

مثنوی

﴿ روز دیکر وقت دیوان لقا ﴾

﴿ پس سلیمان کفت عزرائیل را ﴾

« ترجمه » ایرتسی کون دیوان ملاقات وقتنده سلیمان علیه‌السلام حضرت - عزرائیله دیدی :

مثنوی

﴿ کان مسلمانرا بخشم از چه سبب ﴾

﴿ بنکریدی بازکو ای پیك رب ﴾

« ترجمه » که او مسلمانه نه سببدن غضبله باقدك ؟ تکرار سویله ! ای رب العالمینك پیکی !

مثنوی

﴿ کفت من از خشم کی کردم نظر ﴾

﴿ از تعجب دیدمش در ره کذر ﴾

« ترجمه » عزرائیل دیدی : بن او خواجه‌یه نه وقت غضب ایله باقدم ؟ (یعنی غضبله نظر ایتمدم .) یالکز یولده اکا تعجبله باقدم .

مثنوی

﴿ که مرا فرمود حق کامروز هان ﴾

﴿ جان اورا تو بهندستان ستان ﴾ .

« ترجمه » زیرا حق تعالی حضرتلری بکا فرمان بیوردی که بوکون او آدمك جاننی هندستانده قبض ایت ! « شرح » حضرت عزرائیلك او خواجه‌یه نظر تعجبله باقمسنه سبب امر الٓهی اوزرینه اوکون هندستانه کیدوب آنك جاننی

خلق حرص واملاك لقمه‌سیدر . « شرح » خلق فقردن قورتولوب مال قازانمق ایچون بیك درلو زحمت چکرده بوبولده‌کی حرص ومساعی ، فقرك ایراث ایده‌جکی زحمتدن قات قات فضله اولدیغنی آکلاماز . بوده جبریلرك فکریدر . امر معقول ، حرص وطمعه مغلوب اولمقسزین صورت مشروعه‌ده چالیشمقدر . قاعده‌سز چالیشانلر بیله تنبللردن دها بختیار واستحصال ایده‌جکلری ثروت حسبیله چوق دفعه هیچ اولمازسه دنیانك لذائذینه مظهر اولورلر .

مثنوی

﴿ ترس درویشی مثال آن هراس ﴾

﴿ حرص وکوشش را تو هندستان شناس ﴾

« ترجمه » درویشلك ، فقر قورقوسی او خواجه‌نك قورقوسی کبیدر . (یعنی خواجه‌نك بی فائده هندستانه کیتمسی کبیدر .) سن او ، قورقویی ، چالیشمه‌یی هندستان بیل ! « شرح » خواجه نجه موتدن خلاص بولمق ایچون بر خیال خام وبر فکر مناعت انجام ایله مغلوب نفس وشیطان اولدیغی کبی سن ده قضا وقدره قارشی جهد وسعی بناه عدایتمك ایستر ایسك حق ناشناس وشایان خنده عام وخاص اولمش اولورسك ! فکرینی طاشیان جبریلر بویله ضعیف بر مثال وحکایه‌یی دعوای باطللرینه علاوه ایتمشلر ، اماشوراسنی اونوتمشلردرکه امثال وحکایات آثار وفعلیات قدر قوتلی دکلدر . جاهد وکاسب اولانلر ارادات ربانیه وتجارت دائمه وپیغمبران ذیشانك عبادات وجهاد ومساعیء جهان آبادی بر تمثال علویت اشتمال اولدیغنی آدمه کوستررلر .

مثنوی

﴿ باد را فرمود تا او را شتاب ﴾

﴿ برد سوی خاك هندستان بر آب ﴾

« ترجمه » سلیمان علیه السلام روزکاره امر بیوردی که او خواجه‌یی عاجلاً هندستان طوپراغنده صو اوستنده بر یره کوتورسون ! « شرح » حضرت سلیمانك باذن الله تعالی روزکاره امری نافذ اولدیغندن روزکار ذکر اولنان خواجه‌یی هندستانه کوتورمشدر .

« ترجمه » حضرت سلیمان دیدی: شمدی نه ایسترایسه‌ك ایسته ! اوساده‌دل دیدی : ای جان حفظ ایدیجی پیغمبر ذیشـان ! روزکاره امر و فرمان ایت ! [سلاست وفصاحت افاده‌سی هرکسـك اکلایه‌جغی مرتبه‌ده بولندیغندن شرحه حاجت کورلمدی .]

مثـنوی

﴿ تا مرا زینجا بهندسـتان برد ﴾

﴿ بوکه بنده کان طرف شد جان برد ﴾

« ترجمه » تاروزکار بنی بورادن هندسـتانه کوتورسون ! بلکه بنده‌کز اوطرفه کیدنجه جانمی قورتارمش اولورم ! « شرح » سـاده دل ظن ایتدی که هندستان کبی اوزاق یرلره کیدرسه امر الهی‌یی اجرایه مأمور اولان عزرائیل اوقدر اوزاق یرلره کلمزده خواجه موتدن خلاص بولور . بو افادات کویلیلر وجبریلر طرفندن ایراد اولنور . بو بیت شریفدن اعتباراً اون ایکی ابیات شریفه‌دن صکره ارسلانه تشبیه اولنان ادم کویلولره جواب ویره‌جکدر .

اصل بحثه کلنجه : جبریلر بو مثاللرنده‌ده اصـابت ایده‌مدکلری کبی ادعالرینه اصلا تقویت ویره‌مدیلر ؛ زیرا بو محلده ساده دل خواجه‌نك حرکتی سعی عاقلانه دکل ، صرف بر آرزوی ابلهـانه ایدی . قبض روحه مؤکل اولدیغنه ایناندیغی عزرائیلی کورمش ایکن ارتق هندسـتانه قاچمق کندینی بی‌فائده کناهکار ایتمك وزحمته قوشمق دکلی؟ نابتحل اولان بو سعی، سعی مقبولی اعتباردن اسقاط ایده‌مز؛ زیرا بر مجنونده بعض خیـالاتدن قورتولمق زعمیله غیر معقول اوله‌رق شورایه بورایه قوشار ، اما انك قوشمسی چالیشمق دکل دها زیاده چیلدیرمقدر .

مثـنوی

﴿ نك زدرویشی کریزانند خلق ﴾

﴿ لقمهٔ حرص و امل زانند خلق ﴾

« ترجمه » ایشته بونك کبی خلق درویشلك وفقردن قاچارلر ؛ بوندندرکه

مثنوى

ساده مردى چاشتكاهى در رسيد

در سرا عدل سليمانى دويد

« ترجمه » ساده دل بر انسان، قوشلق وقتى ايرشدكده سليمان عليه السلامك سراى عدلنه قوشدى . « شرح » برساده دل حضرت سليمانك سراينه نصل كتديكى وسليمان عليه السلامه نه رجاده بولنديغى آتيده كى ابيات شريفه ده بيان وبونده كى حكمت ومقصد ايضاح واتيان اولنه جقدر .

مثنوى

رويش از غم زرد هر دو لب كبود

پس سليمان كفت اى خواجه چه بود

« ترجمه » يوزى غمدن صارارمش ، ايكى دوداغنك رنكى اوچمش ، كوك رنك اولمش ايدى .

مثنوى

كفت عزرائيل برمن اين چنين

يك نظر انداخت پر از خشم وكين

« ترجمه » اوخواجه سليمان عليه السلامه ديدى : عزرائيل، بكا غضب وكيندن مركب بر نظر فيرلاتدى . (كه سكا التجايه مجبور اولدم .)

مثنوى

كفت هين اكنون چه ميخواهى بخواه

كفت فرمان بادرا اى جان پناه

انسانلر انجام کار دنیادن آیریلیرلر . نم موقتهٔ دنیویه‌دن محروم اولورلر . بو حال امر ضروریدر . زیرا باقی یالکز جناب باریدر . شوقدر وارکه عبادت وامور خیریه‌ده بولنانلر جنات عالیات ایله تبشیر وحرکات غیر مرضیه‌ده بولنمش مجرمین عذاب الیم ایله تنذیر بیورلمشدر . چالیشانلرك دنیاده‌ده کندی زمانلرینی مسعودانه کچیروب سائر انسانلره فائده‌سی اولور . تنبللر ایسه پاراذا زمانلرینی محو وافنا ایدرك دنیاده اثر براقماز . اثرلری قالمش ایسه اوده عطالتلرندن حاصل اولان سوء مثالدرکه جمعیت بشریه ایچون باعث نکبت وذلتدر .

مثنوی

﴿ کسب جز نامی مدار ای نامدار ﴾

﴿ جهد جز وهمی مپندار ای عیار ﴾

« ترجمه » ای صاحب نام وشهرت ! کسبی برنامدن بشقه بیلمه ! ای متحرك وصاحب جرأت ! جهد وسعیی برخیال ووهمدن بشقه برشی صانمه !

« شرح » جبریلر بداهته قارشی دیرلرکه : ای مقدم ونامدار ! کسبی ساده برنام ، جهدی بروهم نافرجام عد ایت ! . جبریلر مساعیٔ مشروعه‌نك فوائد ونوابی انکار وبداهته قارشی افادات ابلهفریبانه ایله خلقی اضلال واضرار ایتمکه چالیشیرلر .

﴿ نکریستن عزرائیل بر مردی وکریختن آن مرد در سرای ﴾

﴿ سلیمان علیه‌السلام وتقریر ترجیح توکل بر جهد وکوشش ﴾

عزرائیل علیه السلام برانسانه نظر ایلمسنه واو انسان سلیمان علیه‌السلامك سراینه قاچمسنه وجبریلرك جهد ارزرینه توکلی ترجیح ایلملرینه دائردر :

مکرهم اتزول منه الجبال ﴾ معنای شریفی : « (اقوام سابقه) البته کندی حیله‌لری ایله حیله ایتدیلر وانلرك حیله وجزالری الله تعالینك نزدنده‌در . ولو حیله‌لری اوقدر اولسه‌که اندن طاغلر بیله زائل اوله . » حیله‌کارلرك حیله‌لری نه‌قدر دنیاده چوق ومهم اولسه‌ده الله تعالینك جزاسندن قورتوله‌ماز، ویرانخانهٔ مکر وخدعه‌ده صیغینه‌جق یر بوله‌ماز . جبریلر بو آیت کریمه‌نك مفهوم حکمت مشحوننندن برشیئ استفاده ایده‌مز .

مثنوی

﴿ جزکه آن قسمت که رفت اندر ازل ﴾

﴿ روی ننمود اشکال واز عمل ﴾

« ترجمه » ازلده‌کی قسمت وحصه‌دن بشقه عملدن هیچ برشی یوز کوسترمدی، حاصل اولمدی . « شرح » جبریلر دیرلر: اولدن نه‌ایسه ینه‌اودر، اندن بشقه انسانه برشی فائده ویرمز . جبریلر قرآن عظیم‌الشانی انکار ایتمدکلری حالده برچوق آیات حکمت بیناتنده « چالیشکز » امرینی نظر دقته آلماز وعقل ومنطقه اعلان خصومت ایدرلرده دیرلرکه : ازلده حصه نه ایسه اودر ! فکرلری بلاتعریض قبول اولنسه دیمك‌که چالیشانلر وعبادت ایدنلره چالیشمق وعبادت ایتمك ازلده قسمت اولمش وبو قسمت ونعمت انلرك حصه‌لرینه اصابت ایتمشدر . مساعئ مشکوره‌نك ، عبادات خالصه‌نك بیوك مکافاتی اولدیغی آیت کریمه ایله مثبتدر . جبریلر امور خیریه‌ده چالیشانلره تعریض ایده‌جکلرینه اوحال مساعی‌یی تقلید ایتسه‌لر دها مقبولدر .

مثنوی

﴿ جمله افتادند از تدبیر کار ﴾

﴿ ماندکار وحکمهای کردکار ﴾

« ترجمه » جمله‌سی تدبیروکاردن دوشدیلر ، یالکز الله تعالی حضرتلرینك کار وحکملری قالمشدر . « شرح » بوده جبریلرك افاده‌سیدر . فی‌الحقیقه

طرفندن ده ایراد کلام ایتدکجه مؤثر برصورتده ایراد بیورلمشدر. یوزبیکلرجه مروری کوستریلن قرونك هر بری یوز سنه‌یی حاویدر . هر سنه بر اژدرك دهانه تشبیه اولنمسندن مقصد ، هرسنه یوزبیکلرجه پیر وبرنا ، عاقل ودانا زیر۔ خاکده پنهان وبی نشان اولمسندندر . چالیشانلری‌ده اژدر زمان داخل بطون۔ نسیان ایدر ایسه‌ده انلر عمرلرینی عبادت وسعادتله امرار واخرتارینی وابنای۔ جنسلرینك ممکن مرتبه سلامتلرینی تأمین وبر قرار ایدرك ابقای نام ایتدیلر یاجبری وتنبللر نه یاپدیلر ؟ مارکسل وغفلت ، اژدر اضطراب وعطالت عمرلرینی تسمیم وهر نوع سعادتدن کندیلرینی محروم وعقیم ایتمکدن بشقه نه‌لری وار ؟

مثنوی

﴿ مکرها کردند آن دانا کروه ﴾

﴿ که زبن برکنده شدزان مکر کوه ﴾

« ترجمه » عاقل ، دانا اولان قوم اوقدر حیله وسعی ایتدی‌که بومساعیدن طولایی طاغ دیبندن قوپمش اولدی . « شرح » شمدی‌یه قدر کلوب کچنلردن بر چوق انسان بولنور ایدی‌که طاغاری بیله زیر وزبر ایتمکه مقتدر ایدی. مع‌مافیه فائده کورمامش ، جمله‌سی دنیادن مرور ایتمش ، بدنلری مطمورهٔ خاك فنا اولمشدر دیمك ایستەین جبریارك بویولده‌کی افاداتنه قارشی ابیات مذکورهٔ شریفه‌ده یازیلان شروح وتفصیلات ، جواب کافیدر .

مثنوی

﴿ کرد وصف مکر شان ذوالجلال ﴾

﴿ لتزول منه اقلال الجبال ﴾

« ترجمه » کچمش اولان اقوامك مکر وحیله‌لرینی ذوالجلال حضرتاری قرآن عظیم‌الشانده بیان وفرمان بیوردی . شویله‌که : اول مکردن طاغلرك قله‌لری ، یوکسك یرلری البته زائل اولور . « شرح » بو آیت کریمه ، سورهٔ ابراهیمك قرق آلتنجی شو آیتیدر : ﴿وقد مکروا مکرهم وعندالله مکرهم وان کان

مشروعه‌ده چالیشانلرك جمله‌سی ، عمرلرینی سعادتله امرار ایتمش وعالم انسانیته برچوق یادکار خیر براقمش وارادات ربانیه اوزرینه اخرتلرینی باذن الله تعالی تأمین ایلمشدر . یاجبری وتنبللرك فائده‌سی ندر ؟ هیچ ! ! !

مثنوی

﴿ صد هزار اندر هزار از مرد وزن ﴾

﴿ پس چرا محروم ماندند از زمن ﴾

« ترجمه » ارکك وقادینلردن نیجه یوزبیکلری نیچون زمانك فوائدندن محروم قالدیلر ؟ « شرح » ارکك اولسون ، قادین اولسون سعی وجهد ایدنلردن بیکلرجه‌سی زمانك مروریله سعیلرینك وجوده کتیردیکی کیفیاتدن غیر مستفید وبلکه محروم ونومید قالدیلر ! بوسعی ایدنلرك مستفید اوله‌مدقلرینی یالکز جبری اولانلر دیه‌بیلیر ؛ یوقسه صاحب عقل وتجربه اولانلر بونی ادعا ایده‌مز . جبریلر بوادعای بلاهت نما ایله آخرتی‌ده انکار وعقللرینی قاپلایان ظلمتی اضعاف واظهار ایدرلر . ادعالرندن اکلاشیلیرکه جبریلر عبادت وجهدك فوائدینی یالکز دنیا لذائذینه حصر ومکافات اخرویه‌یی نظر اعتبارە المیوب ضمناً رد ایدرلر . حال بوکه چالیشانلر دنیاده کوردکلری فوائد کثیره‌دن بشقه اصل سعادت وسلامتی باقی اولان عالم عقباده ورضای جناب کبریاده بولورلر .

مثنوی

﴿ صد هزاران قرن زاغاز جهان ﴾

﴿ همچو اژدرها کشاده صد دهان ﴾

« ترجمه » جهانك ابتداسندن شمدی‌یه‌قدر کچمش اولان یوزبیکلرجه قرون واعصار اژدرها کبی یوز آغز آچمشدر . « شرح » حضرت مولانای رومی قدس سره السامینك کمالات عقلیه وبلاغت کلامیه‌سی بوبیت شریفده‌ده ظاهر وطالع اولور . جبریلرك مسلك پر سقیملرینی جرح بیوردقاری حالده جبریلر

حضرت جلال الدین شریعت ، حقیقت ، مدنیت ، سعادتی وانسانلرك دارینده
باعث سلامتی اولان اساس حکمتی بربیت ایچنده جمع وتدوین وحکمای عالمك
بیك درلو تعریفات ایله ایضاح ایده‌مدکلری بر حقیقتی ایکی مصراعده اتمام وتبیین
بیورمشدر . انسانه لایق اولان سعی وتوکل یعنی ایکیسنه‌ده توسلدر . بلا مساعی
تفکرات عین ترهات وخیالاتدر. شوقدرکه یالکز سعی ایدوبده الله تعالی حضرتلرینه
توکل ایدلمزسه اوسعیك انجامی خسران وضرردر . جناب عالم مطلق قرآن ـ
عظیم‌الشانك برچوق یرنده سعی وتوکلی امر وفرمان بیورمشدر . سعی ایتمامکده
عذاب وقضا ، عدم توکلده کناه وجفا واردر . توکل ایتمه‌ینلرك عقل وبدنلرینی
شاهین قضا پنجهٔ غضبنا کیله ییرتار . سعی ایدوبده توکل ایتمامك جبار مطلق
حضرتلرینك کمال قدرتنی انکار ایلمکدر. سعیسز توکل بروهم وفکر غیرمعقولدر ؛
زیرا عطالتده ایش یوق که توکل ووکالت صحیح اولمش اولسون !

﴿ باز ترجیح کردن نخجیران توکل را بر جهد ﴾

تکرار حیواناتك توکلی جهد وسعی اوزرینه ترجیح ایتدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ جمله باوی بانکها برداشتند ﴾

﴿ کان حریصان که سببها کاشتند ﴾

« ترجمه » جمله حیوانات ارسلانه آوازلر قالدیردیلر . یعنی باغردیلر ،
دیدیلر : اول حریصان وطمعکاران جهان که سببلرا کدیلر . (نه‌فائده کوردیلر؟)

« شرح » جهلاً ویااغفالاً : دنیادن بونجه صاحب همت وغیرت آدملر کچمش
ایکن انلرك سعی واقداملرندن هیچ برفائده حاصل اوله‌میوب یالکز حاللری بزه
عبرت قالمشدر دینلیرسه بوبابده‌ده جبریلره بر جواب صواب واردر : صورت

مثنوی

﴿ این قدر عقلی که داری کم شود ﴾

﴿ سر که عقلی ارزوی بپرد دم شود ﴾

« ترجمه » بو قدر عقلك وار ایکن غائب وضایع اولیور؛ برباشدن عقل اوچار ایسه او باش قویروق اولمش اولیور . « شرح » بو کفیت معناً، فناً، تجربةً مثبتدر. بر انسان عقل وسائر قوا واعضاسنی مساعیٔ خیریه‌یه حصر ایله ادمان ایتمزده معطل براغیر ایسه معذب اوله‌جغی کبی اعضای بدنیه وقوای ـ عقلیه‌سنی‌ده ابطال وبی مجال ایتمش اولور. عقلسز باشی قویروغه تشبیه بیورمق بر ظرافت بلیغانه‌در .

مثنوی

﴿ زانکه بی شکری بود شوم وشنار ﴾

﴿ می برد بی شکر را تا قعر نار ﴾

« ترجمه » شکر ایتمزلك ، اوغورسزلق ، قبیح بر حال نامبارکدر ؛ شکرسزلك، صاحبنی آتشك، جهنمك دیبنه قدر کوتورر . « شرح » ترك مساعی، الله تعالی حضرتلرینك احسان ایلدیکی قوا واعضا واشارته قارشی شکر ایتمامك اولدیغی امر جلیدر . شکرسزلکك نتائج ضروریه‌سی ذلت وندامتدر . شاکر اولمیان دنیا وآخرتده معذب وحقیر اولور .

مثنوی

﴿ کر توکل میکنی در کار کن ﴾

﴿ کشت کن پس تکیه برجبار کن ﴾

« ترجمه » اکر توکل ایدرسك کار وعملده ایت ! زراعت ایت ! صکره جبار اولان الله تعالینك مرحمتنه طیان ! « شرح » منبع حکمت اولان مولانا

آلتندن بشقه بر برده یاتلماسی تنبیه بیورلمش ایدی. بو بیت شریفده نسیم رحمت ربانیه شجرهٔ علیهٔ معنویه‌یی تحریک ایله دنیاده صورت مشروعه‌ده جالیشان عباد صالحینك باشلری اوستنه اثمار فیض بار سعادت صاچیله‌جغی بیان بیورلمشدر که بویله میوه‌دار برشجرهٔ طوبای معرفتك سایه‌سنه صیغنمق لازم کلیر .

مثنوی

﴿ جبر خفتن درمیان رهزنان ﴾

﴿ مرغ بی هنکام کی یابدامان ﴾

« ترجمه » جبر ، قطاع طریق اولانلر اورتاسنده یاتمقدر . وقتسز یعنی اوچمغه هنوز اقتدار پیدا ایتمامش ، یکی یوورطه‌دن چیقمش بر قوش (کدیلرك اورتاسنده قالنجه) نصل امنیت وسلامت بوله‌بیلیر ؟ « شرح » نفس وشیطان انسان ایچون رهزناندر ؛ مساعئ مشروعه ایسه انسانی محافظه ایدن بر نعمت کبرادر . مرتبهٔ حقیقه‌یه واصل اولمیان انسان ، قنادسز برقوشجغز کیدرکه شیطان انی زبون وپریشان ایدر .

مثنوی

﴿ ور اشارتهاش را بینی زنی ﴾

﴿ مردپنداری وچون بینی زنی ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلرینك اشارتلرینه برون اورر ، یعنی تکبر ایدرسك ! کندینی ارصانیرسك ! اما کندینه نظرایده‌بیلیرایسك برقادین اولدیغنی کوررسك ! « شرح » کافهٔ قوا واعضای بدنیه عبادات واقدامات خیریه ایچون الله تعالی حضرتلرینك انسانه بخش واحسان بیوردیغی اشارات واضحه ومقبوله‌در . ای جبری ! بونلری استعمال ایتمکدن تحاشی ایلدیکك حالده — ولو لساناً اولمسه‌ده — معناً بوقوا واعضایی یعنی اشارات ربانیه‌یی تحقیره اجترا ایتمش ومتکبر اولمش اولورسك ! سنك ایچون کورمك ممکن اولیدی کندینی عاجز برقادین کبی کورور وذوق روحانیدن محروم اولدیغنی اکلار ایدك !

مثنوى

﴿ جبر تو خفتن بود دره مخسب ﴾

﴿ تانبینی آن در ودرکه مخسب ﴾

« ترجمه » سنك جبرك يولده اويومق اولدى ؛ يولده اويومه ! تا او قپو ودركاهى كورمينجه‌يه قدر اويومه ! « شرح » سنك جبرو عطالتك محض زيان ومحل مقصوده قبل الوصول يولده تنباجه ياتوب كنديى پريشان ايتمكدره مطلع حقيقت وسلامت ياب اولمق ايستر ايسك زنهار راحتى احتيار ايتمه! همان چاليش وچاليشمغه آلش !

مثنوى

﴿ هان مخسب اى جبرىٔ بى‌اعتبار ﴾

﴿ جز بزير آن درخت ميوه‌دار ﴾

« ترجمه » اى اعتبارسز اولان جبرى! اوميوه‌لى اغاجك التندن بشقه‌يرده صاقين‌اويومه ! « شرح » اى مغلوب عطالت وتنپرورى ! بعض خيالات ووسائل موهومه‌يه استناد وعناد ايدرك مساعىٔ مقبوله وعبادات مشروعه‌يى‌ترك ايله سعادت حقيقيه‌دن محروم اولمه! چاليش كه دنيادن مردانه ومستقيمانه چيقوب واصل مرتبهٔ اعلا اوله‌سك !

مثنوى

﴿ تا كه شاخ افشان كند هر لحظه باد ﴾

﴿ بر سر خفته بريزد نقل و زاد ﴾

« ترجمه » تا كه هر لحظه روزكار داللرى سيلكه‌رك ياتمش كيمسه‌نك باشى اوستنه زاد وطعام دوكمش اوله! « شرح » يوقاريده‌كى بيت شريفده ميوه‌لى‌اغاج

« شرح » نردبان ایله یوقارییه چیقلدیغی کبی عالم روحانیده‌ده اول امرده انسان ارادات ربانیه‌یی قبول ایدر ، بعده مقبول ومسعود اولور .

مثنوی

﴿ سعی شکر نعمت قدرت بود ﴾
﴿ جبر تو انکار آن نعمت بود ﴾

« ترجمه » سنك سعی وجهدك قدرت نعمتنك شکری اولور ؛ سنك جبر وتنبللکك او نعمته انکار اولور . « شرح » الله تعالی حضرتلری انسانه قوا واعضای متنوعه احسان بیوردی . انلرله مساعئ مشروعه‌ده بولنمق بحق شاکر اولمقدر . بالعکس تنپرورلك ، احسانات ربانیه‌یی انکار دیمکدر . تنبل دارینده معذب الحالدر .

مثنوی

﴿ شکر نعمت نعمتت افزون کند ﴾
﴿ کفر نعمت از کفت بیرون کند ﴾

« ترجمه » نعمتك شکری سنك نعمتنی زیاده ایدر . کفر نعمت و تنپرورلکك نعمتی الکدن چیقارر . « شرح » سعی وجهد ایدن الله تعالی حضرتلرینك احسان بیوردیغی نعم متنوعه‌یه قارشی یالکز شفاهاً دکل ، فعلاً شکر ایتمش اولور . الله تعالی حضرتلرینك کندینه ویردیکی نعمتی زیاده ونفس وشیطانك شرندن امین اولور . بالعکس انسان جبر وتنپرورلك ایدرایسه نعمته کفران ونفس وشیطانه رام اولمش اولور . سورهٔ ابراهیمك یدنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿لئن شکرتم لازیدنکم ولئن کفرتم ان عذابی لشدید ﴾ بیورلمشدر ، معنای شریفی : « اکر شکر ایدر ایسه‌کز سزك ایچون نعمتی زیاده ایدرز . واکر کفر ایدر ایسه‌کز تحقیقا عذابمز شدیددر . »

حركات وعباداتده بولنوبده ترك راحت ايله زحمت ومشقت چكنجه بوحال ، نصل مفيد وبادئ خوش حال اولهبيلير؟ دنيلير‌سه اگر سن اول‌امرده عبادات مشروعه واجراآت حسنه‌ده بولنور ايسك الله تعالى حضرتلرى مكافاةً خاطره گلمز اسرار‌ه‌سنى مطلع ومراتب عظيمه‌يه ترفيع ايدر . سعى بيله غداى روح اولور جوابى ويريلير. مثلا برعاشق محبوبه‌سنى كوروبجه نشوه دار شوق اولور . رابطهٔ عشق ايله محبوبه‌نك يانئه كيدوب گلمسى اوعاشقه هيچ زحمت ومحنت دگلدر . بالعكس كويا راحت قالمق ايچون محبوبه‌نك نزدينه كيتمامسى ، انكله هم صحبت اولمامسى ، معطل قالمسى عاشقه تكليف اولنسه او راحت صوريه عاشق ايچون عذابدر . اهل همت وغيرتك اك بيوك زحمتى معطل قالمقدر .

مثنوى

﴿ حاملى محمول گرداند ترا ﴾

﴿ قابلى مقبول گرداند ترا ﴾

« ترجمه » سن شمدى يوكى اوزرينه آلمشسك ! صكره سنى محمول ايدر ، راحت ايدرسك ! شمدى ارادات ربانيه‌يى اجرا ايچون اوامر آلهيه‌يى قبول ايديجى بولنيورسك ! صكره الله تعالى حضرتلرى سنى مقبول ومعتبر ايدر .

« شرح » انسان كامل ابتدا عبادات واجراآت حسنه يوكنى متحمل بولنور . صكره مرحمت ربانيه اوقوللك زحمتنى ذوق وصفايه تبديل ودنيا وآخرتده سلامت وسعادته توصيل ايتمش اولور . حاملك محمول ، قابلك مقبول اولمسى بو معناده‌در .

مثنوى

﴿ قابل امر دينى قائل شوى ﴾

﴿ وصل جويى بعدازان واصل شوى ﴾

« ترجمه » دين حقك امرينى قبول ايديجى اولكه صكره امر ويريجى اولورسك ! شمدى وصلت الٰهيه‌يى طلب ايت كه صكره نعم ربانيه‌يه واصل اولورسك .

مثنوی

﴿ دست هم چون بیل اشارتهای اوست ﴾
﴿ آخر اندیشی عبارتهای اوست ﴾

« ترجمه » انسانه ویریلن ال ، آلات زرعیه‌دن اولان بیل کبی الله تعالی حضرتلرینك اشارتلرندندر . ایشك عاقبتنی دوشونمك ینه الله تعالی حضرتلرینك عباره‌لرندندر . « شرح » ال ، ایاق ، قوای سائره چالیشمق ایچون آلات مقتضیه‌در . امور وکیفیاتك عاقبتنی تأمل ومقصده وصول ایچون عقل وذکا عالم معنیده ادوات واحسانات جناب کبریادندر .

مثنوی

﴿ چون اشارتهاش را برجان نهی ﴾
﴿ در وفای آن اشارت جان دهی ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلرینك اشارتنی جانك اوستنه قور ایسك او اشارتك وفاسی اوغورنده جان ویررسك ! « شرح » اعضا وقوای متنوعهٔ ابدان ، عبادات مشروعه ومساعیٔ خیریه ایچون احسان یزدان اولان آلات واشارات واجب الاطاعتدر . میدان حربده مردان خدا فدای جان ودنیا وتحصیل رضای کبریا ایتملرینه بو بیت شریفده اشارت واردر .

مثنوی

﴿ پس اشارتهاش اسرارت دهد ﴾
﴿ بار بردارد زتو کارت دهد ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری سکا اسرار اشارتلرینی ویرر ، سندن مشقت یوکنی قالدیرر ، سکا کار وتصرف ویرر . « شرح » قوا واعضا ایله

حاجت قالمقسزین انسان اوطه یه چیقار؛ مع مافیه حکمت بالغهٔ ربانیه دندر، که نردبان واسطه سیله تدریجی چیقسون وچیقمه نك اسبابنی نردبانده آراسون؛ کذلك هر بر مقصدك حصولی ضمننده الله تعالی حضرتلری یاراتدیغی اسبابه توسلی اراده بیوردیغندن اسبابه توسل ایتمك ارادهٔ صمدانیه یه اطاعت وموافقت ایلمکدر .

مثنوی

﴿ پایه پایه رفت باید سوی بام ﴾

﴿ هست جبری بودن انجا طمع خام ﴾

« ترجمه » دام طرفنه باصاماق باصاماق کتمك اقتضا ایدر. بومحلده جبری اولمق طمع خامدر . « شرح » سبق ایدن بیت شریفك مألی ، ارسلانه تشبیه اولنان آدمك اغزندن اتیان اولنور ایدی. برمقتضای دأب جلیل مثنوی ، اشبو بیت شریف ایله آتیده کله جك ابیات حکمت آیاتده کی افادات برعارف کامل طرفندن ایراد اولنمشدر . مثلا نردبانسز طامه چیقمق وبلا اسباب مقصده واصل اولمق ، جبری یه مخصوص عقلسزلقدر .

مثنوی

﴿ پای داری چون کنی خودرا تولنك ﴾

﴿ دست داری چون کنی پنهان توچنك ﴾

« ترجمه » ای جبری ! ایاغك وار ایکن کندینی نیچون طوپال یاپیورسك ؟ ال طوتار ایکن پنجه کی نیچون کیزلرسك ؟ « شرح » ای انسان جبری ! الله تعالی حضرتلری سکا ال ایاق سائر اعضا وقوا ویرمش ایکن نه ایچون کفران نعمت ایدرده بکا اقتدار ویرلمدی دیر وکسب وسعیی ترك ایدرسك ؟ ال ، ایاق صاحبی اولان برانسان ، بنم اباغم ایشله مزدیه بی اساس برادعای خامی اثباته قیام وبلا سعی وحرکت ترهات خیالیه سیله شونك، بونك محصول سعینی اکل وشربه اجترا ایدرك اوامر صریحهٔ ربانیه یه انقیاد ایتمزسه اندن دها منفور برمخلوق بولنورمی؟

سائرانسانلره معاونت ایتمك وظیفهٔ مقدسه‌سندندر. الله تعالی حضرتلری مخلوقاتنی برصاحب عیالدن بیك قات دها زیاده سودیکندندر، که انبیاء ذیشان واسطه‌سیله چالیشملرینی فرمان وچالیشمغه مقتضی اقتداری احسان بیوردی.

مثنوی

﴿ انکه اواز آسمان باران دهد ﴾

﴿ هم تواند کوز رحمت نان دهد ﴾

« ترجمه » کوکدن یاغمور ویرن اوقادردر، که رحمتندن‌ده اکمك ویرر.

« شرح » بوده کویلولرك وجبریلرك افاده‌سیدر؛ فقط دوشونمدیلرکه الله تعالی حضرتلرینك فرمان آلهیسی وحکمت ربانیه‌سی یاغمور، سعی ایله زرع اولنمش ترلانك تخم ومحصولاتنه فائده احسان ایدر، یوقسه زرعه سعی ایتمه‌ینلری باران فائده‌دن محروم وکرفتار خسران ایدر.

مثنوی

﴿ کفت شیره آری ولی رب العباد ﴾

﴿ نردبان پیش پای مانهاد ﴾

« ترجمه » ارسلان حیواناته دیدی: که اوت! توکل کوزلدر؛ الله تعالی حضرتلری بزم ایاغمز اوکنه بر نردبان قودی. « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان آدم، کویلولره دیدی‌که: الله تعالی حضرتلری هرشیئی اجرایه قادرمطلق اولدیغی وارستهٔ ارتیابدر. شوقدرکه برمقتضای حکمت بالغه، اسبابی یاراتدی واسبابه توسلی فرمان بیوردی. مثلا الله تعالی حضرتلری اراده بیورسه بالطبع نردبانه

« ترجمه » چونکه « اهبطوا » یعنی اینکز امریله ارواح مقید اولدی ؛ بوعالم اجسامده غضب، حرص، طمع، مسرت، قناعت کبی کیفیات ده حبس اولدی.

« شرح » اهبطوا آیت کریمه‌سی سورهٔ بقره‌ده اوتوز دردنجی آیت کریمه‌دن بدء ایله اوتوز التنجی آیت کریمه‌ده منتهی اولور : ﴿ واذقلنا للملائکة اسجدوا لادم فسجدوا الاابلیس ابی واستکبر وکان من الکافرین﴾ معنای شریفی: «اووقتکه ملائکه‌یه دیدك، آدمه سجده ایدیکز، ملائك آدمه سجده ایتدیلر ؛ الاابلیس سجده ایتمیوب ابا وتکبر ایتدی وکافرلردن اولدی . » ﴿ وقلنا یاآدم اسکن انت وزوجك الجنة وکلامنها رغداً حیث شئتما ولاتقربا هذا الشجرة فتکونامن الظالمین﴾ « و آدمه دیدك، یاآدم ! سن وزوجه‌ك جنتده ساکن اولکز واندن دیلدیککز یرده ووقتده ایستدیکز قدر رفاهله اکل ایدیکز وبو آغاجه یقین اولمیکز ، یقین اولور ایسه‌کز البته ظالملردن اولورسکز» ﴿فازلهما الشیطان عنها﴾ «شیطان ایکیسنك ایاقلرینی جنتدن قایدیردی » ﴿ فاخرجهما مماکانافیه ﴾ «شیطان چیقاردی انلری بولندقلری نعمتلردن » ﴿ وقلنا اهبطوا بعضکم لبعض عدو ولکم فی الارض مستقرومتاع الی حین﴾ « دیدك انلره، یره اینکز، بعضکز بعضکزه دشمن اوله‌رق وسزك ایچون یرده بر وقته قدر قرار بوله‌جق محل و متاع ومنفعت واردر.» ﴿ فتلقی آدم من ربه کلمات فتاب علیه انه هو التواب الرحیم ﴾ « بناءً علیه آدم ربیسندن برقاچ کلمه تلقی (وانك اوزرینه عمل) ایتدی؛ الله تعالی محبتله آدمه رجوع ایله توبه‌سنی قبول ایلدی؛ البته الله تعالی تواب ورحیمدر. » ایشته کویلولر ارسلانه تشبیه اولنان انسانه بو وقعه‌یی مساعینك وخامتنه دلیل اوله‌رق ایراد ایتدیلر .

مثنوی

﴿ ماعیال حضرتیم وشیر خواه ﴾

﴿ کفت الخلق عیال للاله ﴾

« ترجمه » بز حق تعالینك عیالی وسود طلب ایدیجیسی بز، فخرعالم بیوردیلرکه ﴿ الخلق عیال الله﴾. « شرح » بوحدیث شریفده بیوك حکمت کورینور. انسان عبادت جناب کبریا ایله مشغول اولمقله برابر ، عیال واعضای مثابه‌سنده اولان

مثنوی

﴿ چون فضولی کرد ودست وپانمود ﴾
﴿ در فنا افتاد ودرکور وکبود ﴾

« ترجمه » بیویوب صاحب قوت وکستاخ اولدی ، زحمت وبلایه وشاشقنلغه دوشدی . « شرح » بوده کویلولرك ویا تعبیر آخرله جبریلرك افادهسیدر . فی‌الحقیقه چوجق بیویجه زحمت وبلایه کرفتار اوله‌بیلیر ، فقط دوشونولسونکه پدر ومادر عندنده اوفاق بر چوجقمی معتبر وقیمتدار، یوقسه ولو زحمت وبلایه کرفتار اولمش اولسه‌ده ابوینی اعانه واقدار ایدر برکاسب‌خیر نثارمی معتبردر؟هم‌ده طفل معذور قرق‌یاشنده اولوب برایلق چوجق‌کبی یرندن قیلدانمیان تنبل منفور اولورسه وای حالنه!...

مثنوی

﴿ جانهای خلق پیش از دست وپا ﴾
﴿ می پریدند از وفا سوی صفا ﴾

« ترجمه » خلقك جانلری ال واياقدن اول یعنی بدنه داخل اولمازدن مقدم وفادن صفا مرتبه‌سنده‌اوچار ایدی. « شرح » ینه کویلولردیرکه : روحلر عالم ارواحده ابدانه متعلق و طریق جهد وسعیه سالك دکل ایکن وفا وصفاده ایدی ؛ شمدی انسانلر ترك کسب وسعی ایتسه‌لر ینه وفا وصفاده وعزت وراحتده قالیر. حال بوکه عالم ارواح بشقه، عالم ابدان بشقه‌در. ارواح، قوتلری نسبتنده عالم ارواحده جناب واجب الوجوده اطاعت وعبادت ایتدکلری بی اشتباهدر.

مثنوی

﴿ چون بامر اهبطوا بندی شدند ﴾
﴿ حبس خشم وحرص خرسندی شدند ﴾

مثنوی

﴿ دید مارادید اونعم العوض ﴾

﴿ هست اندرید اوکلی غرض ﴾

« ترجمه » بزم کورمزه الله تعالی حضرتلرینك کورمسی قائم اولنجه کوزل عوض وبدلدر ؛ جناب خدانك نظرنده کافۀ مقاصدی بولورسك ! « شرح » فی‌الحقیقه نظر خدا کوزل عوض ونعمت عظمادر ؛ اما انسان اوبدل وعوضه ایریشه‌بیلمك ، اونعمتی بولمق ایچون عادت تنبروری وعطالت کستری یرینه سعی وجهدی، عزم وهمتی قائم ایتملیدر.

مثنوی

﴿ طفل تاکیر اوتاپویا نبود ﴾

﴿ مرکبش جز کردن بابا نبود ﴾

« ترجمه » برچوجق یورومز، طوتونمزایسه آنك مرکبی باباسنك بوینندن بشقه برشی اولماز. « شرح » کویلولر دیرکه : چوجق برشی طوتمق وقوشمق ادعاسندن خالی واقتدارسزلقله‌مالی‌ایکن بابا ووالده‌سی آنی دائما اللرنده وبیونلرنده طوتوب زحمتدن تخلیص ایدر . سن ده بوحقیقت اوزرینه کسب اطمئنان ایدر وسعی وجهد منبع احزان اولدیغنی اکلار ایسك الله تعالی حضرتلرینك مرحمتی سنی زحمت وفقر واضطرابدن چکر ونعم مالانهایه ایله دلسیر ایلر . کویلولرك بو مثاللری ده ادعالرینی اثبات ایتمیوب بلکه کندیلرینی الزام واسکات ایدر . زیرا چوجق اوفاق ایکن شفقت مادر زاد آنی زحمت وجفادن رها وآزاد ایدر؛ لکن اوچوجق بیویوب مثلا اوتوزقرق یاشنه واردقده وال‌واباغنده قوت حاصل اولدقده پدر ووالده‌سی بالطبع اوموزلرینه الماز ، بلکه اندن ایش اومار . قرق یاشنده اولان حریف ، پدر ووالده‌سنه بنی ضعیف عد ایله اوموزیکزه آلکز دیسه ابوینك تکدیر وحیرتنی وخلقك خنده ونفرتنی جلب ایتمکدن بشقه نتیجه استحصال ایده‌میه‌جکی کبی مقتدر برانسان جبری بن حرکات واجراآت ایچون غیر مقتدر وبناءً علیه عاطل دیسه جلب نفرت ایدر .

اوزرینه‌که بوچوجق ایچون سزه کفالت ایتسونلر وبوچوجغك خدمتنده ایلك ایدوب اکا ناصحلر اولسون . » ﴿ فرددناه الی امه کی تقر عینها ولا تحزن ولتعلم ان وعدالله حق ولکن اکثرهم لایعلمون ﴾ معنای شریفی : « بونك اوزرینه موسایی کندی والده‌سنه اعاده ایلدك ، تا که والده‌سنك کوزی آیدینلانسون وغم وکدر ایتمسون وبیلسونکه الله تعالینك وعدی طوغریدر ولکن ناسك اکثریسی بیلمز . » بو آیات کریمه‌ده اوامر ربانیه‌یه اطاعت وصبر ایدنلر حقنده بیوك تبشیرات و تنبیهات واردر . بیت شریفه اعادهٔ بحث ایدیلنجه ، کویلولر ارسلانه تشبیه اولنان آدمه دیدیلرکه : ایشته فرعونك جهد وسعینه باقکه برچوجقدن هلاك اوله‌جغنی حس ایتمسی اوزرینه بوهلاکدن خلاص بولمق خیال مفسدت مآلی ایله مصرده‌کی اطفالی قتل واعدام وکندینی بدنام ایتدی؛ حال بوکه الله تعالی حضرتلرینك امری واقع اولدقدن صکره اصل قورقدیغی چوجغی ذبح واعدامه مقتدر اولمیوب بالعکس اوچوجق فرعونك هلاکنه بادی اولدی . کویلولرك جهد وسعی علیهنده‌کی افاده‌لری ایله مثاللری نابجادر؛ زیرا بالاده بیان اولندیغی اوزره فرعونك حرکتی محض ظلم وتعدی اولوب مساعیٔ مشروعه اولمدیغندن احوال وآمالی بالضروره کندی کبی پریشان اولدی .

مثنوی

﴿ دیدهٔ ماچون بسی علت دروست ﴾

﴿ روفنا کن دید خود در دید دوست ﴾

« ترجمه » بزم کوزمزده چوق علت واردر ، یوری ، کندی کورمکی دوستك کورمسنده محو و افنا ایت ! « شرح » انسانك کوزی وعقلی دائما خطا ایلمکده اولدیغندن ارتق اویله مخطی اولان عقل ونظری ترك ایله الله تعالی حضرتلرینك قدرت وعلمنه التجا ومساعیٔ کدورت نمادن اتقا ایت!

بوده کویلولرك یاسهولرندن ویا ارسلانه تشبیه اولنان دشمنلرینی اغفال ایتمك فکرندن نشأت ایدر .

سورهٔ قصصك يدنجى آيت كريمه‌سندن بدء ايله بووجه‌ايله فرمان وبيان بيورلمشدر: ﴿ واوحينا الى ام موسى ان ارضعيه فاذا خفت عليه فالقيه فى اليم ولاتخافى ولاتحزنى انا رادوه اليك وجاعلوه من المرسلين ﴾ معناى شريفى: «موسانك والده‌سنه‌ده وحى والهام ايدر، كه موسايه سود وير وامزر وانك اوزرينه فرعوندن قورقارسك دكزه القا ايت وقورقه وكدر ايتمه؛ بز موسايى سنك جانبكه كرى اعاده وپيغمبرلردن ايلرز.» ﴿فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدواً وحزناً ان فرعون وهامان وجنودهما كانوا خاطئين ﴾ معناى شريفى: «والده‌سندن دكزه آتلدقدن صكره موسايى فرعونك آل وفاميلياسى دكزده بولوب طوتدى؛ تاكه بعده آنلر ايچون موسى دشمن وغملرينك سببى اوله؛ البته فرعون وهامان وانلرك عسكرى خطا ايديجيلردن اولديلر.»

«حضرت موسى عليه السلامى والده‌سى بر اغاج صندوق ايچنه قويوب نيل نهرينه آتمش ايدى.»

﴿ وقالت امرأت فرعون قرة عين لى ولك لاتقتلوه عسى ان ينفعنا اونتخذه ولداً وهم لايشعرون ﴾ معناى شريفى: «فرعونك زوجه‌سى — آسيه غايت عابده ومنصفه برخاتون ايدى. — فرعونه ديدى كه شو چوجق بنم وسنك كوزمزك نوريدر، اولديرمه؛ اوله‌بيليركه اوبزه منفعت ويرسون ويا آنى اوغل اتخاذ ايدرز وفرعون ايله زوجه‌سى موسايى وموسادن ظهور ايده‌جك نتايجى بيلمديلر.» ﴿واصبح فؤاد ام موسى فارغاً ان كادت لتبدى به لولا ان ربطنا على قلبها ليكون من المؤمنين ﴾ معناى شريفى: «وموسى والده‌سنك قلبى هرشيدن وصبردن فراغت ايدوب موسانك فكريله مشغول اولدى، ازقالدى — كه اوغلنك فرعوندن النديغى خبرالمسيله — ماجرايى آشكار ايتسون، اكرموسى والده‌سنك قلبى اوزرينه بز ربط ويروب صبرايله باغلامامش اوليدق، تاكه ايمان ايدنلردن اوله» ﴿وقالت لاخته قصيه فبصرت به عن جنب وهم لايشعرون﴾ معناى شريفى: «موسانك والده‌سى موسانك قزقرنداشنه ديديكه: ارقه‌سى صره كيت واوزاقدن انى كوزت. فرعونك قومى كوروب لكن موسانك قزقرنداشى اولديغنى بيلمديلر.» ﴿وحرمنا عليه المراضع من قبل فقالت هل ادلكم على اهل بيت يكفلونه لكم وهم له ناصحون ﴾ معناى شريفى: «وموسانك اوزرينه بشقه قادينلردن امزيكى حرام قيلدق، موسانك قز قرنداشى ايرشمزدن اول؛ بناءً عليه قز قرنداشى انلره — فرعون ايله زوجه‌سنه — ديديكه: سزه دلالت ايده‌يمى بر خانه اهلى

« ترجمه » انسان واصل مرام اولمق ایچون حیله ایتدی . حیله‌سی کندینه طوزاق اولدی. او، جان صاندی. قان ایچیجی وکندی ناکام اولدی. « شرح » ینه کویلولر دیدیلرکه : انسان سعی وحیله ایله نائل مرام اوله‌یم دیرایکن حیله‌سی بوینه زنجیر وشخصی ذلته اسیر اولدی . مثلا سارق حیله ایله بشقه‌سنك اقچه‌سنی سرقت ایچون عقل وقوتی صرف ایدرکن طوتولوب حبسه القا وامید وناموس وراحتی پامال وهبا اولور . ایشتــه مســاعی وحیله صاحبی ، انجام کار سعیله کندینه زندانی مقر ایدر .

مثنوی

« دربست ودشمن اندرخانه بود »

« حیلهٔ فرعون زین افسانه بود »

« ترجمه » قپوبی قاپادی ؛ اما خرسز خانه‌ایچنده ایدی . فرعونك حیله وخدعه‌سی‌ده بوسهو سعی افســانه‌سندن واقع اولدی . « شرح » خرسزدن امین اولمق ایچــون قپوبی قاپایوبده ســارقی سهواً خانه‌نك ایچنده براقمق مثالنی کویلولر ایراد ایدیبورلر؛ جمله‌یه معلومدرکه ، قپوسنی قاپایانلر مظهر امن وامان، آچیق براقانلر اکثر نقود واشیاسنی چالدیروب نادم ونالان اولور . فرعون ، حضرت موسی‌یی اولدیرمك امیدیله بنی اسرائیلك اطفالنی قتل وافنا ایدر ایکن حضرت‌موسی فرعونك یاننده نشوونما بولدی ؛ فرعونك حرکتی کسب وجهاد اولمیوب ظلم وعناد اولدیغندن برباد اولدی ،

مثنوی

« صد هزاران طفل کشت آن کینه کش »

« وانکه اومی جست اندر خانه‌اش »

« ترجمه » اول کین بسلییجی فرعون یوز بیکارجه چوجق اولدیردی . آرادیغی چوجق (حضرت موسی) کندی خانه‌سنده ایدی . « شرح » بوقصه

وسعی برخطـا وبرحرکت غفلت افزادرکه جزا اولاق اوزره صاحب حرصك حرصی نسـبتنده مساعیسی زحمت واضطرابی مزداد اولور . من بعد کویمزه کله ! تعیشك ایچون مقتضی شیلری بزاحضار وارسال وسنی مستریح البال ایلرز.

مثـــنوی

﴿ نیست کسبی از توکل خوبتر ﴾

﴿ چیست از تسلیم خود محبوبتر ﴾

« ترجمه » حق تعـالی‌یه توکل ایتمکدن دهـا کوزل برکسـب یوقدر ؛ تسلیمدن زیاده سویملی نه‌اولور ؟ « شرح » بیچاره کویلولر توکلی ثناوچالیشمنی طعن واستهزا ایدر ایکن اثبات مدعی ضمننده کندیلری‌ده چالیشیرلر وبویله‌جه بر مباینت عقلیه‌یه کرفتار اولورلرده خبرلری اولماز .

مثـــنوی

﴿ بس کریزند از بلا سـوی بلا ﴾

﴿ بس جهند از مار سوی اژدرها ﴾

« ترجمه » چـوق آدملر بلادن قاچیورلر زعمیله ، بلا طرفنه کیدرلر . چوق آدملر ییلاندن قورتولمق امیدیله اژدرها طرفنه صیچرارلر ! « شرح » انسانلر حقایقی لایقیله آکلامغه مقتدر اوله‌مدقلرندن کسب وسعیلریله مقتضی اولان شیئك عکسنی اجرا، کندیلرینی بغیرحق اتعاب وخراب ایدر. مثلا زنکین اولمق امیدیله برانسان تجارته توسل ایلر ؛ تجارت ظن ایلدیکی معامله اضاعهٔ امواليله سـبب فلاکت اولور . بوده کویلولرك افادات غفلت آیاتیدر . جمله‌یه معـلوم اولدیغی اوزره سعی ایدنلردن یوزده بشی دوچار اضطراب وسعی ایتمیانلرك همان یوزده طقسان طقوزی کرفتار فقر وعذاب اولور .

مثـــنوی

﴿ حیله کرد انسان وحیله‌اش دام بود ﴾

﴿ آنکه جان پنداشت خون آشام بود ﴾

نصاب اعطا وقلبنی تنویر واحیا بیورمشلردر : ﴿ اعقل بعیرك ثم توكل علی الله ﴾ یعنی « دوه‌كی كوزلجه باغلا . صكره الله تعالی‌یه توكل ایت . » بوحدیث شریفدن كونش كبی ظاهر اولورکه مقبول اولان كیفیت سعی وتوكل توأم ویك جهت اوله‌رق بری برندن هیچ بروقت تفریق ایتمكسزین ایكیسنی برابر حسن استعمال ایتمكدر.

مثنوی

﴿ رمز الكاسب حبیب الله شنو ﴾

﴿ از توكل درسبب كاهل مشو ﴾

« ترجمه » كاسب، چالیشقان كیمسه‌ی الله سور؛ حدیث شریفنك رمز واشارتنی ایشیتده توكل وسیله‌سیله معطل اولمه ! « شرح » بوده حدیث صحیحدر . ﴿ الكاسب حبیب الله ﴾ یعنی: «كاسب وچالیشقان الله تعالینك سوكیلی قولیدر . » جهد وسعیك فوائدی محتاج اثبات وقابل تعداد دكلدر . اهل غفلت واصحاب عناد تزیین اباطل ایچون هرنه قدر تأویلات بسط وایراد ایتسه كندیلرینی اونسبتده اغفال وبرباد ایدر .

﴿ باز ترجیح نهادن شیر جهد را بر توكل ﴾

ارسلانك توكل اوزرینه تكرار جهدی ترجیح ایتدیكنه دائردر :

مثنوی

﴿ قوم كفتندش كه كسب از ضعف خلق ﴾

﴿ لقمهٔ تزویر دان برقدر حلق ﴾

« ترجمه » ذكر اولنان قوم ارسلانه دیدیلركه: كسب وسعی، خلقك، خونك ضعفندندر . كسب برلقمهٔ تزویردركه حریص اولانلرك بوغازی مقداری اولور . « شرح » كویلولر ارسلانه تشبیه اولنان آدمه دیرلركه : انسانلرك كسب وسعیی ، قضا وقدری وكمال قدرت ربانیه‌یی عدم تفهمدن واقع اولور . جهد

وفرمان بیورر ، انسان چالیشدقجه قضایه وامرحقه تابع اولور ؛ بالعکس جهد وسعی ایلمز ایسه حق تعالی یه تابع دکل، بلکه فرمان خدایه قارشی باغی وعاصیدر. برعیال صاحبی اولادینه چالیشکز امرینی اعطا ایدنجه همان قالقوب چالیشمغه مبادرت ایدن اولادی اثبات تسلیمیت واطاعت ایتمش ، معطل اوله‌رق چالیشمغه قالقمیان عنودان وتنبروران امری قبولدن مخالفت ومباعدت ایلمش اولور .

مثنوی

﴿ کفت آری کر توکل رهبر است ﴾

﴿ این سبب هم سنت پیغمبراست ﴾

« ترجمه‌سی » ارسلان حیوانانه : اوت ! توکل رهبرودلیلدر ؛ اما سبب وسعی‌ده پیغمبر علیه‌الصلوة والسلامك سنت سنیه وعادت جلیله‌سندندر. « شرح » خونریز اولان ظالمك کرچه کویلولره معامله‌سی ظلم ایسه‌ده بومحاوره‌ده فکری مصیبدر . مثلا برظالم الله تعالی حضرتلری بردر دیسه وحدانیته متعلق اولان بو افاده‌سی حقدر ، بناً علیه توکل فرض ومعقول ، فقط مع توکل امور خیریه ایله مشغول اولمق امرمقبول اولدیغنی ظالمك ادعا ایتمسی اصابتدر .

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر باآواز بلند ﴾

﴿ با توکل زانوی اشتر ببند ﴾

« ترجمه‌سی » پیغمبر علیه‌السلام افندمز یوکسك صدا ایله بیوردیلرکه : الله تعالی یه توکل ایتمکله برابر دوه‌نك‌ده دیزینی باغله ! « شرح » ارسلانه تشبیه اولنان ظالم کویلولره دیرکه : اصل هنر توکل ایله برابر چالیشمقدر ؛ نته‌کم برذات فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمزك حضور حکمت نشور رسالتپناهیلرینه کیدوب دیدی : یارسول الله ! دوه‌مك دیزینی باغلایوب حفظنده دقت ایده‌یمی، یوقسه دوه‌یی کندی کندینه براغوب متوکل اوله‌یمی؟ اونور اصفیا وخاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلری معاذبن جبل رضی الله عنه حضرتلرینك خبریله مثبت اولان آتی‌ده کی حدیث شریف ایله سائله جواب حقیقت

ایدرلر . اهل توکل مساعی واقدامات مشروعه و اجراآت مقبوله‌دن خالی قالاملیدر . زیرا عالم حقیقتده مساعیسز واقدامسز توکل اولمیوب بلا اقدام تام ، توکل عین ذهول بر امر غیر مقبولدر .

مثنوی

﴿ باقضا پنجه‌مزن ای تند وتیز ﴾

﴿ تانگیرد هم قضا باتو ستیز ﴾

« ترجمه » ای غضبلی انسان ! قضا ایله پنجه اورمه ! که قضا سنکله عناد وخصومت طوتمه‌یه . « شرح » کویلولر خونریز آدمه قارشی بویله برلسان غفلت رسانی استعمال ایتدیلر ؛ اما چالیشمق قضا ایله پنجه اورمق اولمیوب امره اطاعت ایتمکدر ؛ زیرا برمقتضای امر وحکم آلهی وظیفه‌لر اجرا ایتمك ایچون انسانلره عقل وذکاواللر وایاقلر وسائر اعضا احسان واعطا اولنمشدر . اهل اسلامه قرآن عظیم الشان واسطه‌سیله جهد وکسب قطعیاً امر وفرمان بیورلمشدر . انسانك تجارب روزمره‌ود ثمره‌سی‌ده سعیك فوائد ومحسناتی کون کبی اثبات ایتمش ایکن سعی ایتامك وچالیشامق اثر حمق وعناددر . قضا ایله پنجه اورمق ونعم ربانیه‌یی فعلاً انکاره متصدی اولمق چالیشمامقدر . کافهٔ اجرام سماویه حرکتده‌در ، حتی انسانك حیات مادیه‌سنی تشکیل ایدن دم واعصاب بیله برمقتضای فرمان رب دائما حرکت ایدر ایکن صاحب عطالت اجزای بدنیه‌سندن عبرت آلسونده تنبللکدن اوتانسون !

مثنوی

﴿ مرده باید بود پیش حکم حق ﴾

﴿ تا نیاید زخم ازرب الفلق ﴾

« ترجمه » حکیم حق اوکنده اولمش کبی مطیع بولنمق لازمدر ، تاصباحك ربندن یاره ایریشمه‌یه ! « شرح » بوده کویلولرك افادات غفلت آیاتندندر . الله تعالی حضرتلرینك حکمی اوکنده مرده اولمق الله تعالی‌یه کلیاً تابع اولمق دیمکدر . بو امر عین اصابت وداعئ سلامتدر . الله تعالی حضرتلری جهد وسعی حکم

کیمسه برعقرب دلیکندن ایکی کره لجوب ایصیرلمش اولماز . » یعنی مؤمن بر ایشده بردفعه ضرر وزیان کوروررایسه ایستر تجربه، ایستر فائده استحصال ایتمك زعمیله اوایشه تکرار کیریشمز ، زیرا تجربه اولنمش مضر برایشك بردها تجربه اولنمسندن دها زیاده ضرر حاصل اولمسی مجرب وباعث نکبتدر . ای اهل قرا ! افادات غفلت افزاکزه اهمیت وکندیمه مشقت وندامت ویرهمم دیمك ایستهمش !

﴿ ترجیح نهادن نخجیران توکل را برجهد واکتساب ﴾

حیواناتك توکلی سعی وکسب اوزرینه ترجیح ایلدکلری بیانندهدر :

مثنوی

﴿ جمله کفتندای حکیم باخبر ﴾

﴿ الحذر دع لیس یغنی عن قدر ﴾

« ترجمه » ارسلانك نزدینه کتمش اولان حیواناتك جملهسی ارسلانه دیدیلرکه : ای خبردار اولان حکیم ! حذر واحتیاطی ترك ایت! زیرا حذر، قدردن غنا وفائده ویرمز. «شرح» کویلولر عجزلری حسبیله ارسلانه قارشی حیله تصورایلدکلری بالاده بیان واتیان اولندیدی ؛ ظالم وخونریزك پنجهسندن ممکن اولدیغی قدر خلاص بولمق ایچون بلاسی وحذر توکلی فوائد آور کوسترمك ایسترلر.

مثنوی

﴿ در حذر شوریدن شور وشر ست ﴾

﴿ رو توکل کن توکل بهترست ﴾

« ترجمه » حذرده اوغورسزلق، شر وغوغا واردر؛ یوری، توکل ایت ! توکل دها اعلادر . « شرح » کویلولرك بوافادهلری خونریز اولان آدمی اقناعه مبتنی اولدیغندن ترك جهد وسعی ایت دیملری ، کندیلری ایچون عین جهد وسعیدر؛ فقط شایان استغرابدرکه : سعی وجهد ایچون بونجه اوامر ربانیه وار ایکن ضعیف دل اولان تنپروران عطالتی دائما مقبول ظن وبو فکر ایله کنـدیلرینی ویران

« ترجمه » بن انسانلرك حیله‌لی ایشلرندن هلاك اولدم ، بن ییلان وعقرب ایصیرمسندن یاره‌لی‌یم . « شرح » شمدی‌یه‌قدر آدملرك سوزلرینه‌اعتماد وعقرب وییلان طبیعتنده برچوق کیمسه‌لره تصادف ایتمش وانلرك شرندن هلاك اولمق راده‌لرینه کلمشم ؛ بو تجارب کثیره‌دن صکره ایشیمی شونك بونك رأی ویدینه براقق وینه نادم وضرردیده اولمق ناسزا وعین خطادر دیمك ایسته‌ین ارسلان لساننده بوبیت شریفده طبایع مختلفه‌یه دائر اشارت تجربه‌کارانه واردر.

مثنوی

مردم نفس از درونم درکمین

ازهمه مردم بتر درمکو وکین

« ترجمه » درونمده پوصوده اولان نفس مردی بکا حیله وزیان ایلامکده جمیع انساندن دها اشد وبتردر . « شرح » ظالم کویلولره‌دیرکه : بن‌انسانلرك حیله‌لرندن چوق زیان کوروب چوق پشیمان وبر چوق احوال اسف اشتمال ایله نالان اولدم . علی الخصوص کندی نفسم بیله کمینکاهده صاقلانمش برعدو اکبر اوله‌رق اختیار راحت و عدم سعی و جهاد کبی منبع مضرات بر فکری القا وبنی اضمحلال ایتمکه وهرکسدن‌زیاده سعی ایتدیکی کبی سزده مانند نفس کیزلیجه کین طوتار وخدعه ایله عطالتی راحت کوستروب بنی هلاکه چابالارسکز .

مثنوی

کوش من لایلدغ المؤمن شنید

قول پیغمبر بجان ودل کزید

«ترجمه» بنم قولاغم « لایلدغ المؤمن » حدیث شریفنی ایشتدی وپیغمبر علیه الصلوة والسلام افندمزك قول شریفنی جان ودل ایله اختیار وقبول‌ایتدی.« شرح » ظالمك ، کویلولره بیان ایلدیکی حدیث شریف بودر : (لایلدغ المؤمن من حجر واحد مرتین) معنای شریفی : « مؤمن اولان

راحتكز اولمق ایچون میانه‌مزده تخصیص اولنه‌جق مقدار کافی وظیفه‌دن غیری برشی آرامقدن، نزدمزه کلوب بزی شکار وتحری ایتمکدن فراغت ویالکز وعدمزه اعتماد ایله اختیار راحت ایت! بزسکا دائما طعام ایده‌جك وظیفه‌یی ایصال وخوش حال ایده‌جکمزدن سن چالیشمه؛ زیرا سن بزی اتلافه کلیرسه‌ك خوفیله هر آن بی‌امان اولورایسه‌ك سکاده اکل ایده‌جك بدر وسمن، بزده راحت وامن قالماز.

جواب شیر نخجیرانرا وبیان فائدهٔ جهد

آرسلانك حیواناته جواب ویرمسی وجهد وسعیك فائده‌سنی بیان ایلمسی حقنده‌در:

مثنوی

گفت آری کر وفا بینم نه مکر

مکرها بس دیده‌ام آن اززید وبکر

«ترجمه» ارسلان حیواناته جواباً دیدی‌که: اوت! دیدیککز سوز ایيدر، اکر وفا کورسه‌م وحیله کورمسه‌م! لکن بن دنیاده زید وبکردن برچوق حیله‌وخدعه کوردم. «شرح» ظالم، کویلولره دیر: کندیکز وظیفه‌مزی نزدمه کتیروب تحری مشاقندن آزاد اولمقلغم بالطبع مرجحدر. لکن اکلارم‌که کلامکز محض حیله واغفاله وسیله‌در؛ علی‌الخصوص بن دنیاده آدملردن برچوق خدعه کوردم. ایشمی کندم کورونجه دها فائده‌لی اوله‌جغنی اکلادم.

مثنوی

من هلاك فعل ومکر مردمم

من کزیده زخم مار وکژدمم

مثنوی

﴿ بس که آن شیر از کمین درمی ربود ﴾

﴿ آن چرا بر جمله ناخوش کشته بود ﴾

« ترجمه » برچوق حیواناتی ارسلان پوصودن قاپار ، او اوتلاق یرلر جمله‌یه ناخوش ودهشت زار اولمش اولور ایدی. « شرح » خونریز ، پوصوده صاقلانوب کوی اهالیسنی تلف واموالنی غارت وظلمنه هدف ایدر ایدی. بوسببدن کویلولر کوزل ومنبت اولان موقعلرندن متنفر ، خوف شیرایله بحضور ومتضرر ایدیلر .

مثنوی

﴿ حیله کردند آمدند ایشان بشیر ﴾

﴿ کز وظیفه ماترا داریم سیر ﴾

« ترجمه » حیوانات حیله ایدوب ارسلانک نزدینه کلدیلر ودیدیلرکه : ای ارسلان ! بز سنی وظیفه‌دن طوق طوتارز . « شرح » کوی اهالیسی صاحب زور اولان ظالملك شرندن غایت بیزار و بی‌قرار اولدقلرندن آرتق چار ناچار نزدینه مطیعانه واروب پوصولرده صاقلانه‌رق بزی اضرارودوچار تلاش واضطرار ایتمکدن ایسه بزسکا مناسب بروظیفه تخصیص وهرکون نزدیکزه اسرا ونارحرص وغضبکزی اطفا ایلرز ؛ اکرچه بوکا مساعده ایدر ایسه‌کز هم بزمستریح اولور سمن کتیرر ، هم سن وارستهٔ تعب ومشقت اولمش اولورسك دیمشلر !

مثنوی

﴿ جز وظیفه درپی صیدی میا ﴾

﴿ تا نکردد تلخ بر ما این کیا ﴾

« ترجمه » تعیین اولنه‌جق وظیفه‌دن غیری برشی آره‌میوب فضله ایچون صید وشکاره کله ؛ که بو اوت بزه آجی اولمسون! « شرح » موجب امانز وباعث

مثنوی

﴿ از کلیله باز خوان آن قصه‌را ﴾

﴿ واندران قصه طلب کن حصه‌را ﴾

« ترجمه » کلیله ودمنه نام حکایه‌لردن (همایون نامه کتابنده‌در.) بوقصه‌یی تکرار اوقو واوقصه‌دن حصه طلب ایت ! « شرح » بوقصه مناسبتیله قطب العارفین مولانا جلال‌الدین رومی قدس‌سره‌السامی حضرتلری بر چوق حکم وحقائق علیه ونکات جلیله بیان واتیان بیورمشلردی‌که انشاءالله تعالی آتیده تحریر ومستعدینك قلوبی نور عرفان ایله تنویر اولنور .

﴿ قصهٔ نخجیران وبیان توکل وترك جهد کردن ﴾

نخجیران یعنی صید وشکاره شایان حیوانات طائفه‌سی کندیلرینی تلف ایتمکده اولان برارسلانك نزدینه کیدوب اختیار توکل وترك جهد وسعی ایلمسی ضمننده ارسلانه سویلدکلری سوزلرك وارسلان طرفندن ویریلن جوابلرك حکایه‌سیدر :

اخطار — بوحکایه‌ده ارسلاندن مقصد، صاحب قوت ظالم وخونریز برانسان؛ طائفهٔ نخجیراندن مرام ، کوی اهالیسندن بعض ضعیف و بی درماناندر .

مثنوی

﴿ طائفهٔ نخجیر دروادیٔ خوش ﴾

﴿ بودشان ازشیر دائم کش مکش ﴾

« ترجمه » کوزل بروادیده بربلوك حیوانات بولنورایدی‌که انلره ارسلاندن کش‌مکش واضطراب وار ایدی. « شرح » یعنی بر کوی اهالیسنك بولندقلری موقع کوزل ایدیسه‌ده صاحب زور وخونریز بر آدمدن مضطرب وکندی کویلرنده ایکن کمال خوفدن متلاشی وغریب کبی بولنور ایدی .

مثنوی

﴿ مفلسان کر خوش شوند از زر قلب ﴾
﴿ لیك آن رسوا شود در دار ضرب ﴾

« ترجمه » مفلس اولانلر قلب آلتوندن خوشلانیرلر ؛ لکن اوقلب آلتون ضربخانه ده رسوا اولور . « شرح »صوری اولوب حقیقی اولمیان جنسیت ولطافتك انجامی رسوالقدر . مثلا بد اخلاق وطمعکار ویا پارەسز قالمش بعض مفسد وبیعار ، قلب آلتون استعمالنه مجاسرت وقلب آلتوندن موقتاً ذوق ولذت بولور ایسەده ضربخانەده بعد التجربه آلتونك قلب اولدیغی مثبت اولنجەهم قلبك قیمتسزلکی آشکار،هم عاملی اولان ساختەکار آرانوب انواع جزا یه کرفتار اولور. هرحال وکارده مکر وحیلەدن و افعال شنیعه ومقـال فساد مآلدن تحاشی ایدوب طریق عدل واستقامته داخل واوصورتله مقصد اقصی‌یه واصل اولملی !

مثنوی

﴿ تازر اندودیت ازره نفکند ﴾
﴿ تا خیـال کژ تراچـه نفکند ﴾

« ترجمه » زراندودەلك یعنی قلب اولوب یالکز آلتونیالدیزلیلقدن عبارت اولان جهان صوری سنی یولدن آتوب کیری‌یه براقمیه! دقت ایت ! باطل اولان خیالسنی قویویه آتمیه ! « شرح» ای انسـان ! نفس وشیطـانك و حیله کار آدملرك سکا ذوقلی کوستردکلری امور غیر مشروعه‌یه رغبت وحیلەکاران ایله الفت وانسیت ایتمه ! زیرا انلر عین سراب وصفیر و کرداب ظلمت مصیردر ؛ عاقبت سنی دام خدعه وکمین عذاب افزالرینه چکر . صکره سلامت وصفا یرینه جور واذا کوسترر. کافهٔ اموردە شریعت غرادن وعصرلرجه تجارب وتحقیقات۔ عمیقه ایله عالم انسانیتك قبول ایتدیکی نظـاماتدن هیچ بر آن آیرلمه ! سـفیل وسرکردان اولمه !

اولانلر کندی هم جنسـلرندن عد ایدوب اکا محبت ایتسه‌لربیله بعده حرکات۔ غیرلایقه‌لرینه‌تابع اوله‌میه‌جغنی‌کورونجه هم جنس ومسلك اولمدیغنی طرفینا کلار وبری برندن منافرتله تباعده باشلار .

مثنوی

« مرغ راکه ذوق آید از صفیر »
« چونکه جنس خودنیابد شد نفیر »

« ترجمه‌م » برقوشه اکر خدعه ایله چیقاریلان قوش سسندن ، ایصلقدن ذوق کلیر ایسـه‌ده ، کنـدی جنسـنی بولمینجه ، اوصـدای تقلیـددن نفرت ایدیجی اولور . « شرح » بر آوجینك قوش طوتمق ایچون تقلیداً چیقـاردیغی یالانجی سسدن قوش ذوق آلیر وسسك چیقدیغی یره یاناشیر، اما چیقان سس، هم جنسنك غیریدن اولدیغنی حس ایتدیکی آنده قوشك ذوقی نفرته مبدل اولور. شـوقدرکه : اره‌صره قوش یاکیلوب آوجینك طوزاغنه طوتولدیغی کبی بعض انسانده برمقلد وریاکارك دام تقلیدینه کرفتار اولور ، صاحب عقل وفراست اولان کیمسه دائما احتیاطه رعایت ، بلا تحقیق اعتمادی غفلت وبلاهت عدایدر.

مثنوی

« تشنه راکر ذوق آید ازسراب »
« چون رسددروی کریزدجویدآب »

« ترجمه‌م » صوصامش آدمه سرابدن ذوق کلیر. سرابك کوروندیکی محله یتشیرسه صو شکلی اندن قاچار . صوصـایان صو آرار . « شرح » سراب ، صیجاق کونلرده چوراق یرلرده صوکبی کورینن برحوض کاذبدر . صوصامش اولان‌یولجی عطش حسبیله صو بوله‌یم دیه اومحله شتاب ایدر ایســه‌ده سراب ، هربار اوکندن قاچار. چونکه سراب صو شکلنده کثافت هوائیه‌نك نظرآلداتان برحادثه‌سیدر ؛ الحاصل حقیقی اولمیان ویالکز صورتدن عبارت اولان جنسیت، سراب کیبدرانك محب ومیالی ذوق وسعادت‌رینه ضرر ونفرت ، ذلت وندامت بولمش اولور .

ایسه‌ده آخر اعتباردن سن آنلری انسان ایله هم جنس بیل ! « شرح »صورتا ونقشاً صو ایله اکمك انسانك بدننه غرمشابه ایسه‌ده‌بدنه داخل اولمغه واجزای بدنیه‌یه تقویت ویرمکه قابلیت کوستردکارندن جماداتدن ایکن انسان ایله جنسیت وحیات وقابلیت کسب ایتدی .

مثنوی

﴿ ورزغیر جنس باشد ذوق ما ﴾

﴿ آن مکر مانند باشد جنس را ﴾

« ترجمه » اکر غیرجنسدن‌بزم ذوقمزاولور ایسه حسب الصورة جنسمزك مانند ومشابهی اولدیغندندر. « شرح » جنس کندی جنسندن ذوق آله‌بیلیر واکر جنسی بشقه اولان برشیدن ذوق آلیرایسه ذوق‌ویرن شی میل‌ایدن‌شیئك جنسنه بکزه‌مسندندر . مثلا مستقیم برآدم غیرمستقیم برآدمك الفتندن بعض مرتبه ذوقیاب اولورایسه ، غیرمستقیمی‌مستقیملره بکزر بعض احوال واطوارده کورمسندن نشأت ایلر ؛ اما بوسهو امتداد ایتمز و حقیقتده جنس آخر اولدیغی حس‌اولننجه محبت برودته، قربیت بعده منقلب اولور. الك شنیع اولان‌جنسیت‌صوریه ، معناً اغفالی داعی اولان مشابهت غیر حقیقیه‌در . مثلا طاتلی‌شکله‌قونمش زهر ، محبت رنکنده کورینن عداوت ، احسان صورتنده قهر ونکبت ، انسان یوزلو اولان حیوان سیرت وصورتا متقی اولان ریاکار کبی جنسیت کاذبه‌در .

مثنوی

﴿ آنکه مانند ست باشد عاریت ﴾

﴿ عاریت باقی نماند عاقبت ﴾

« ترجمه » اوشی که حقیقی اولمیوب مشابهدن عبارت اوله ، عاریت اولمش اولور؛ عاریت‌ایسه عاقبت باقی دکلدر. « شرح » کوردیکمز غیرمستقیم برآدمك مستقیملره مخصوص اطوار واحوالده بولنمسی موقتدر. بویله برحال عاریت مال، بالضروره زائل اولور؛ بالعکس صورتا غیر صالح کورینن برصالح آدمی بداخلاق

مثنوی

﴿ یا مگر آن قابل جنسی بود ﴾

﴿ چون بدو پیوست جنس او شود ﴾

« ترجمه » یاخود مگر او بر جنسه قابل ومستعد اولورکه دیکر جنسه مربوط اولنجه آنك جنسندن اولمش اولور . « شرح » جنس ، جنسنی آرار؛ صورتا ظلمانی وفقط مستعد ترقی اولان بر انسان حسن نیت ویا فعل خیرینه مبنی مرحمت ربانیه‌یه شایان اولنجه جنسیت ظلمانیه‌سنی تارك وطریق نجات رفیق استقامته سالك اولمش اولور ؛ بالعکس دیکری صورتا متقی ومیلی شقاوته جاری اولنجه سمت ظلمته پویان وکرفتار خسران اولور .

مثنوی

﴿ همچو آب ونان که جنس ما نبود ﴾

﴿ گشت جنس ما واندر ما فزود ﴾

« ترجمه » مثلا صو واکمك کبی که بزم جنسمزدن دکلدی ، بزه اولاشمقله جنسمز وبدنمزده زیاده اولدی « شرح » انسانك بدنی بشقه ایکن اکمك وصو ، بدن انسانه داخل اولنجه بدن انساندن معدود وبو التصاق ایله کسب شرف وتبدیل جنسیت ایدوب مسعود اولور . جمادات بیله تبدیل جنسیته استعداد کوسترنجه ذاتاً احسن تقویم ومقبول یزدان اولان انسان هر نه وقت ارادات ربانیه‌نك اجراسنه جداً میال اولسه نور حق آنك قلبنه سیلان ایدرك اولکی جنسیت ظلمانیه‌سندن فراغتله کامران اولور .

مثنوی

﴿ نقش جنسیت ندارد آب ونان ﴾

﴿ زاعتبار آخر آنرا جنس دان ﴾

« ترجمه » صو واکمك نقش وصورت جهتندن انسان ایله جنسیت طوتماز

مثنوی

پارسی کوییم یعنی این کشش
زان طرف آیدکه آمد این چشش

« ترجمه‌م » فارسی سویلیه‌یم ؛ بو غیرت ، انسانك روحنه لذت کلن او طرفدن کلیر . « شرح » کلام وافعال طیبه‌نك مقام عالی‌یه جذب اولنمسی ینه الله تعالی حضرتلرندر ؛ اول خدای متعال بویله کلام وامور خیریه ایچون انسانك روحنه برلذت وجذبه وضع بیورلمشدر .

مثنوی

چشم هر قومی بسوی مانده است
کان طرف یك روز ذوقی رانده است

« ترجمه‌م » هرقومك کوزی برجانبده قالمشدرکه اوطرفده برکون ذوق سورمشدر . « شرح » نوع بنی بشر هرنه ایله کسب الفت ایدر وهرنه‌دن ذوق آلیرسه دائما اوکا رغبت ومحبت ایدر ولوکه مابه‌المحبتی لذت بخشا ویا الم افزا اوله !

مثنوی

ذوق جنس از جنس خود باشد یقین
ذوق جزؤ از کل باشد خود ببین

« ترجمه‌م » یقین ومحقق بودرکه جنسك ذوقی کندی جنسندن اولور ؛ جزؤك ذوقی کندی اصل وکلندن اولور ؛ بوحقیقته نظر ایت ! « شرح » ذوق ومیل قوی ، میل اولنان شیئه هم جنسیت معنویه کبی بر ارتباط خفیدن ناشی اولور. جزؤلرده کندی کلنه ارتباطی درکاراولدیغندن کله ملحق اولنجه‌یه قدر جزؤ مضطر اولور . دوزخی ، ظلم وقهر وناره ، جنتی عدل وحسن کاره میال اولور .

« ترجمه » بعدالصعود بزه کلامزك مكافاتی ایكی‌قات اولەرق اول‌جلال وعظمت صاحبی اولان الله‌تعالی حضرتلرینك رحمتندن كلير . « شرح » انسان كلمات مقبوله وافعال ممدوحه میدانه وضع ایتدكدن صكره مرحمت خدا آنك مكافاتنی قات قات احسان ایدر .

مثنوی

﴿ ثم یاجینا الی امثالها ﴾

﴿ کی ینال العبد مما نالها ﴾

« ترجمه » مكافاتدن صكره الله تعالی حضرتلری بزی الجا وایصال ایلر ، اول كلام وافعال خيريه‌نك امثالنه ، تا كه عبد نائل‌اولسون ، شول مكافات ونعم وحسناته‌كه نائل اولدی . « شرح » كلام وافعال‌خيريه‌نك مكافاتنی الله‌تعالی حضرتلری جانبندن ویرلدكدن بشقه برده مرحمت ربانيه یكيدن كلام وافعال‌خيريه‌ده بولنمق ایچون انسانی الجا ایدر . بیت شریفك عبارهٔ علیه‌سنه دقت اولنه‌ونكه الله‌تعالی حضرتلری عبدينی نعمتلره مظهر ایتمك ایچون كلام وافعال‌خيريه‌ده بولنمغه ایصال ایلر بیورلمشدر. الله‌تعالی حضرتلری سودیكی‌قولنی معطل براقماز ؛ چونكه عطالت عین مصيبت ومعصيتدر .

مثنوی

﴿ هكذا تعرج وتنزل دائما ﴾

﴿ ذا فلازلت عليه قائما ﴾

« ترجمه » دائما كلام وافعال‌خيريه درگاه قبول‌خدایه تعرج وسمای‌مرحمت ربانيه‌دن مكافات نزول ایدر ؛ قائم علیه اولان بوایكی حالتدن زائل اولمدك ! « شرح » كلمات وافعال خيريه نصل نتایج حسنه‌یی داعی اولدیغی بوابيات حكمت مأبدن بدیهی اولوركه وضوح معناسی جهتله شرحه محتاج دكلدر .

مردان خدا سعادت ابديه يه واصل اولور . بومحلده (نفسدن) مقصد ، هم آق جكر واسطه سيله آلنوب ويريلن هوادر كه برطرفدن ادامهٔ حياته، ديكر طرفدن هرنفس الدقجه برنفسلك زمانك اكسيلمسى كبى موته تقريبه خدمت ايدر . هم ده كلامدر ، كه خير جانبنه جارى ايسه بزى كوزل اصله ايصال ، شرآميز ايسه نخچهٔ آمال ايله پامال ايدر .

مثنوى

﴿ تا اليه يصعد اطياب الكلم ﴾

﴿ صاعدا منا الى حيث علم ﴾

« ترجمه » كوزل وايى كلام جانب حقه صعود ايدر . او محل ومقامه قدركه آنى الله تعالى حضرتلرى بيلدى . « شرح » ايى وپاك اولان كلامدن مقصد تهليل وسائر عبادات عادلانه‌در . بيت شريفده ايما بيوريلان آيت كريمه سورهٔ فاطرك اونبرنجى آيتيدر : ﴿ اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه ﴾ معناى شريفى : « كوزل اولان كلام وكوزل اولان ايش الله تعالينك دركاه ـ قبولنه صعود وحق تعالى حضرتلرى انى يوقارى رفع ايدر . » دقت بيورلسونكه آيت كريمه‌نك عبارهٔ عليه‌سنده كوزل كلام عمل صالحه ربط اولنمشدر . كلام ، عمل صالحه خادم ايسه مقبولدر .

مثنوى

﴿ ترتقى انفاسنا بالاتقى ﴾

﴿ متحفا منا الى دار البقى ﴾

« ترجمه » انفاس وافعالمز طهارتله ترقى ايدر ، بزدن هديه اولنديغى حالده تا دار بقا وعالم علايه چيقار . « شرح » كوزل انفاس وافعال وكلام طهارت مآل هديه طرزنده عالم لاهوته چيقار وصاحبنى مقبول جناب پروردكار ايلر .

مثنوى

﴿ ثم تأتينا مكافات المقال ﴾

﴿ ضعف ذاك رحمة من ذى الجلال ﴾

مثنوی

آب اندر حوض اکر زندا نیست
باد نشفش میکند کار کا نیست

«ترجمه» صولر کرچه حوضده محبوسدر ، روزکار اول صویی نشف ایلر ، زیرا روزکار ارکاندندر. «شرح» ترکیباتی حسبیله روزکار صویی ورطوبتی قوروتمق خاصه‌سنی حائزدر . مثلا یوللره صو بیریکنجه شدید بر روزکاردن صکره هیچ صوقالماز . براوطه‌یکی صیوانمش ایکن رطوبتنی الوب چابك قوروتمق ایچون پنجره‌لری آچارلر ؛ بناءً علیه صو ورطوبتك اورته‌دن تدریجی قالقمسنه وصونك اصلی اولان دکزه رجوعنه روزکار سبب اولدیغی آشکاردر .

مثنوی

می رهاند می برد تامعد نش
اندك اندك تانبینی بردنش

«ترجمه» روزکار صویی قورتاروب یاواش یاواش معدننه‌قدر کوتورر . اوصورتله‌که نشف وجذب وایصالنی کوره‌مزسك ! «شرح» صوتبخرایدوب نهایت بر چوق تحولاتدن صکره معدن اصلیسی اولان دکزه رجوع ایتمسی غیر مرئی وتدریجیدر . حیات انسانیه‌نك‌ده توکنمسی انك کبی غیر مرئیدر .

مثنوی

وین نفس جانهای مارا همچونان
اندك اندك دزدد ازحبس جهان

«ترجمه» بونفس ده جانلریمزی انك کبی یاواش یاواش جهانك حبسندن چالار . «شرح» صو ، نشف اولندیغی کبی جانلریمزك آب هستیسی ده انفاس واسطه‌سیله یاواش یاواش وبی تلاش بودنیای دساسدن آریلوب زائل ویالکز

مقدر. مثلا آتش فی‌الحقیقه محرقدر، اماموسم شتاده انسانك ایصنمسنه ودائما یمك پیشمسنه، صنایعك اقسام مهمه‌سنه خدمت‌ایتدیکنه نظراً واسطهٔ خیر اولمش‌اولور.

مثنوی

﴿ آنکه بود است امه هاویه ﴾

﴿ هاویه باشد مراورا زاویه ﴾

« ترجمه » اوکیمسه‌نك اصلی هاویه یعنی غایت یاقیجی آتش اوله، او آتش اکا زاویه، مکان اولور. « شرح » بوکیفیت سورهٔ قارعه‌نك اتنجی آیت‌کریمه‌سنده شویله بدء ایدر: ﴿ فامامن ثقلت موازینه ﴾ «اما هرکیمسه‌که حسابی ترازیسی آغیر اولدی» ﴿ فهو فی عیشة راضیة ﴾ «اول کیمسه راضی اولدیغی عیش وکچینمده اولور» ﴿ وامامن خفت موازینه فامه هاویة ﴾ «اول کیمسه‌نك‌که موازنه‌سی حسناتدن خفیف اوله یعنی سیأتی دها چوق اوله. انك امی ومکانی هاویه، غایت یاقیجی آتش اولور» ﴿ وما ادریك ماهیة ﴾ «ونه شی بیلدیردی سکا که هاویه ندر» ﴿ نار حامیة ﴾ «غایت یاقیجی آتشدر.» بو آیت کریمه‌دن آشکار اولورکه هرهانکی آدمك حسناتی سیأتندن چوق ایسه انك ایچون راحت ونعیم جنت وهرکیمك سیأتی افزون ایسه مکانی نار ومحنت اولور، بناءً علیه دفع سیأت وتحصیل حسنات ایچون دائما سعی وجهاد ایتمك مقتضیات انسانیه‌دندر.

مثنوی

﴿ مادر فرزند جویان ویست ﴾

﴿ اصلها مر فرعهارا درپیست ﴾

« ترجمه » والده اوغلنی آرار: اصللر فرعلرك ایزنده‌در. «شرح» هر والده اوغلنی ارادیغی کبی اصللرده کندی فرعلرینی ارار، شوقدرکه فرعلر معناً تبدل ایدر ایسه اومبدللری داخل اولدقلری دیکر اصللر طلب ایدر. مثلا آتشین خلقت اولان برظالمی اصلی اولان آتش کدر آرار، اما اوظالم ظلمی تارك وطریق حقه سالك اولنجه ذاتی خیره مبدل واولك طالبی جنت اعلا وراغبی الطاف جناب کبریا اولور.

مثنوی

﴿ هم ز آتش زاده بودند آن فریق ﴾
﴿ جزؤها را سوی کل باشد طریق ﴾

« ترجمه » بوفرقهٔ جهودان ، هم آتشدن طوغمش ایدیلر؛ جزؤلرك یولی اصل وکل جانبنـه اولور . « شرح » بالطبع جزؤلر دائما کندی اصل وکللرینه میال اولور ، شوقدرکه انسان بر مقتضای فرمان یزدان طریق مستقیمی بولمق ایچون چالیشقان اولنجه ، خوی وطینتك اصلی تبدل ایدرده دیکر براصل وکله داخل ومقام سعادته واصل اولور . مثلا خلقی ظلم وفنالغه میل وبلکه بعض دفعه فنالغه جرأت ایتمش بر آدمك اصلی آتش ایکن قرآن عظیم الشـانده‌کی اوامر ربانیه‌یی اجرایه چالیشیر وبر مرشد کامله واصل اولور ایسه ، حقنده مرحمت ربانیه شرفظهور ایدرك او انسان اصلنی تارك وطریق سلامته سـالك اولور . اصلی آتش وظلم اولان کیمسه مطلق آتشه راجع اولور دیه تصور ایتمك مسلك جبری والله تعالی حضرتلرینك محو واثبات ایتمکده اولدیغنی مبشر اولان فرمانه قارشی بر انکار ضمنیدر؛ بناءً علیه جزؤلر کندی کل واصللرینه رجوع ایتدیلر، تعبیرات علیه‌سی اوامر ربانیه‌یی قبوله سعی ایتمه‌ین وظلم مرکبنی سـورمکه عناد ایدنلر حقنده‌در .

مثنوی

﴿ آتش بودند مؤمن سوز وبس ﴾
﴿ سوخت خود را آتش ایشان چو خس ﴾

« ترجمه » اوظالملر انجق مؤمن یاقان بر آتش ایدیلر، آتشلری کندیلرینی چور چوپ کبی یاقدی. « شرح » تبدیل خلقت والله تعالی حضرتلرینك اوامرینه اطاعت ایتمکه چالیشمیان مذکور جهودان ظالمان انجق مؤمن یاقان بر آتش قهر افشان ایدی. کندی فلاحلرینه چالیشمدیلر؛ بناءً علیه آتش ظلملری کندیلرینی احراق ایلدی. جهودان انجق مؤمن یاقیجی بر آتش ایدیلر تعبیر شریفندن مقصد: آتشك بعض فائده‌لی اولان خاصیتندن بیله محروم وخالی اولدقلرینی بیان بیور-

ایله حکم ایدوب جانیٔ قلاش، زیر دهشت سیف جلادده پرخوف وتلاش ایکن فریاد ایدرك دیدیکه : یاامیرالمؤمنین بنی عفو ایت وفقنالغم مدت عمرمده بردفعه وقوع بولدیغنه امین اول! اول کان حکمت ودریای سیاست، جواباً بیوردیلرکه : حاشا ! افادهك طوغری دکلدر ، کذب صریحدر ؛ چونکه الله تعالی حضرتلری ستارالعیوباولوب بهمه‌حال سن‌کبیزایجه برچوق فنالقلراجرا ومرحمت‌ربانیه، سنك قصورینی دفعاتله ستر واخفا ایتمش ایکن سن تکرار فنالغه اجتسار واصرار ایدنجه آرتق عدل جناب کردکار بو دفعه عیبکی اظهار وسنی پنجهٔ جلاده کرفتار ایلدی . نه‌بیوك درس عبرت !

مثنوی

﴿ بعد ازان آتش جهل کز برفروخت ﴾

﴿ حلقه کشت وآن جهودانرا بسوخت ﴾

« ترجمه » اندن صکره او آتش قرق ارشون یوکسکلکنده پارلادی . شعله‌لری حلقه اولدی و او جهودلری یاقدی . « شرح » آتش‌مؤمنلره‌کلستان اولمش ایکن منکر وعنود اولان جهودانی یاقق ایچون جهنمه دوندی ، سورهٔ بروجده ﴿ ولهم عذاب الحريق ﴾ یعنی‌انلرایچون عذاب حریق واردر. معناسنده اولان آیت‌کریمه ذکراولنان جهود ظالملری حقنده واقع اولدیغی روایت‌اولنور.

مثنوی

﴿ اصل ایشان بود آتش زابتدا ﴾

﴿ سوی اصل خویش رفتند انتها ﴾

« ترجمه » انلرك اصلی ابتدادن آتش ایدی ، اك نهایت کندی اصللری جانبنه کیتدیلر . « شرح » شاه عنود ونصیحت ویرمیه‌رك ظلمنه معاونت ایدن سائر ظلمهٔ جهودك اصللری آتشدن ایدی . انجام کار «کل شیء یرجع الی اصله» سرینه مظهر اولدی .

مثنوی

﴿ ناصحان را دست بست وبند کرد ﴾
﴿ ظلم را پیوند در پیوند کرد ﴾

« ترجمه » شاه جهود ناصحلرك الی باغلادی وظلمی بری برینه ربط ایتدی. « شرح » ناصحلره حدت ایتمك عین حماقتدر. شاه جهودك ظلمی بری برینه ربط ایدیشی ، ابتدا بته طاپنغی مؤمنلره تکلیف ایله هر دین نزدنده تکلیف وتعرضدن مصون اولان برمعصومی آتشه القا ایتمسی، بعده آتشه طعن وروحانیتی انکار وناصحانی قید وبند وبیزار ایلمسیدر . عالمده مجربدرکه بر کیمسه محض خیر اولان برامروکاره ابتدار ایدنجه باذن الله تعالی دیکر امورخیریه ظهور ایدر وانسان مظهر سلامت اولور . بالعکس بشقه برآدم شر وظلم افزا برایشه اجترا ایدنجه معاذالله تعالی بر چوق احوال الیمه وامور مضره حاصل وکندیده مضمحل اولمش اولور .

مثنوی

﴿ بانك آمد کار چون اینجا رسید ﴾
﴿ پای دارای سك که قهرما رسید ﴾

« ترجمه » جهان روحانیدن صدا کلدی : آرتق ایش بورایه واردی . آیاق طوت وطیان، ای کلب عنود! زیرا بزم قهریمز ایریشدی . « شرح » ظالم اولانلره مرحمت ربانیه بعض دفعه مهلت ووعده ویرركه توبه یه شروع وطریق مستقیمه رجوع ایتسونلر ؛ اما ظالملر ظلمه دوام وخلقی ناکام ایدنجه حقلرنده قهر یزدانی ظهور ایدر . غافل اولان بر فنالغی اجرایه مائل اولورده برطرفدن جزا کورمزایسه ظن ایدرکه فنالغی هر وقت اجرا ایله هروقت جزادن خلاص ورها بوله بیلیر وبو وهم ایله فنالغه اجترا وکندینی پابند بلا ایدر . الله تعالی حضرتلری ستارالعیوب اولمق حسبیله کرچه بر چوق فناقلری مستور براغیر ایسه ده عادل وقهار اولدیغندن قهری سرنما اولنجه متجاسر باران بلا آلتنده قالوب پریشان وغمکین اولور . برکون حضرت عمر رضی الله عنه برجانی یی قتل

طنز وانكار كردن شاه جهود ونصيحت ناصحان اورا

شاه جهودك طعن وانكارى وكندى ناصحلرينك نصيحتنى قبول ايتمديكى بيانندهدر :

مثنوى

اين عجائب ديد آن شاه جهود

جزكه طنزوجزكه انكارش نبود

« ترجمه » بوعجايبى اول جهود شاهى كوردى اما فكرى ، آتشى طعن ، حقيقتى انكارايتمكدن بشقه اولمدى . « شرح » عنود اولان انسانلره بر نوع جزادركه ، هرنهقدر بلالره كرفتار اولسه ، هرنهقدر ادله وبراهين ايشيدوب كورسه ، ينه اسكى دعوالرنده اصرار وحقيقتى انكار ايدر .

مثنوى

ناصحان كفتند از حد مكذران

مركب استيزه را چندين مران

« ترجمه » ناصحلر شاه جهوده ديديلركه : حددن تجاوز ايتمه ! عناد مركبنى بوقدر سورمه ! « شرح » شاه جهود ، مؤمنلرى آتشده ياقمق ايچون كوسترديكى ظلم وبعده مؤمنين محترق وغمكين اولمامسندن آتشه طعن ايدوب روحانيتى انكار وكرفتار غضب جناب كردكار اولمسى اوزرينه نزدنده بولنان ناصحين ، حسن نيت ايله كنديسنه من بعد عناد مركبنى ايلرى سورمكدن واز كچ وطريق انصافه رجعت ايت ديمشلر ! معالتأسف كورونوركه، يولسز برايشه بدء ايله فنالغى ميدانده اولسهبيله بعض آدملر اوايشه دوام ايدر وبودوام - نافرجامى ثبات تعبيريله تزيينه سعى ايدر ؛ مورث مضرات اولان اموردە دوام ايتمك ثبات دكل بلاهت وفساددر .

عذاب شـديد واردر وحيـلەكارلرك مكر وحيلەسى فاسـد اولوب مؤثر ونافذ اولماز » كلام ، معنويات وماديات ايچون نصل بيوك مؤثر اولديغى جملەيە ظاهردر.

مثنوى

﴿ كوه طور ازنور موسى شد برقص ﴾
﴿ صوفىٔ كامل شد ورست اوز نقص ﴾

« ترجمه » جبل طور ، موسى عليه السـلام (ربيسنك) نورندن رقصه كلدى . بووجه ايله طور طاغى ، كامل بر صوفى اولوب نقصاندن قورتولدى . « شرح » نور جنـاب خدا موسى عليەالسـلامه تجلى‌نما اولدقده جبل طور ، رقصه كلوب كامل وبى‌قصور اولدى . انسان ايسه طور كبى جماداتدن دكلدر ، الله تعالى حضرتلرينك سوديكى برمرشد كامله انتساب وانك نصايح مشروعەسنى اجرايه شتاب ايدر ايسه مظهر سعادت اولور .

مثنوى

﴿ چه عجب كركوه صوفى شد عزيز ﴾
﴿ جسم موسى از كلوخى بود نيز ﴾

« ترجمه » طور طاغى عزيز وصوفى اولديغنه تعجب اولنمـسون ، موسى عليه السـلامك جسم پاكى‌ده كرپيچدن وطوپراقدن ايدى . « شرح » تعجب اولنمـسونكه طور طاغى طوپراق ايكن رقصـه كلوب شرف قازاندى ، موسى عليەالسلام ايله انسانلرك اصلى طوپراقدن ايكن فيض ورحمت بارى ، بر نفخ ايله حضرت آدمى احيا ومظهر شرف (ولقد كرمنا) ايدرك قدر وشـانى اعلا بيورمشدر . انسـان عاجز وناتوان ايكن نصل مراتب عاليهٔ روحانيەيە ارتقا ايدەبيليرم ديمسون . لفظ بنى آدم ترقى وتعالى ايله توأمدر .

دعوت وخلقتهٔ حلیم اولان تراب امر حق ایله تزلزل وغضبه کله‌رك قارونی ثروت وتخیله قعرینه چکوب نایاب ایلمشدر .

مثنوی

﴿ آب وگل چون از دمی عیسی چرید ﴾

﴿ بال وپر بکشاد ومرغی شد پرید ﴾

« ترجمه » صوو بالچیق عیسی علیه السلامك نفسندن اوتلادی . قناد آچدی ، قوش اولوب اوچدی . « شرح » عیسی علیه‌السلامك اذن‌حق ایله طوپراغه نفخ ایدوب طوپراغك قوش اولدیغی قرآن عظیم الشانده بیان وفرمان بیورلمشدر . بوندن‌ده معلوم اولورکه طوپراق جماداندن ایکن امرحق ، آنی مظهرجان ، قابل‌طیران ایلدی .

مثنوی

﴿ هست تسبیحت بجای آب وگل ﴾

﴿ مرغ جنت شد زنفخ صدق دل ﴾

« ترجمه » سنك تسبیحك صو وبالچیق کبیدر ، کوکل صدقنك نفخ ونفسندن او ، جنت قوشی اولدی . « شرح » عارفین وصادقینك صدق قلبی برکاتیله ، تسبیح وتهلیللرینك قوش اولمسی احادیث نبویه ایله ثابتدر . کوزل ومحض خیر اولان کلام محو اولمیوب قنادلی قوش کبی دائما هرطرفه اوچار ، انسانیته نجه نجه ابواب سلامت آچار . کلامك تصعد وتعالی ایلدیکنه دائر سورهٔ فاطرك اون برنجی آیت کریمه‌سنده : ﴿ من کان یرید العزة فلله‌العزة جمیعاً الیه یصعدالکلم الطیب والعمل‌الصالح یرفعه والذین یمکرون السیأت لهم عذاب شدید ومکر اولئك هو یبور ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « هرکیم‌که عزت ایستر ایسه اطاعتله الله‌تعالیدن ایستسون ، جمیع عزتلر الله تعالی ایچوندر ؛ طیب وکوزل کلاملر الله تعالینك جانبنه چیقار واوطیب کلامی وعمل صالحی الله تعالی یوقاری‌یه قالدیرر ، واوکیمسه‌لرکه مکر وحیله فکر ایدرلر انلر ایچون

مثنوی

﴿ آتش شهوت نسوزد اهل دین ﴾
﴿ باغیانرا برده تاقعر زمین ﴾

« ترجمه » اهل دین، آتش شهوتدن یانماز، آزغین اولانلری آتش شهوت یرك دیبنه کوتورمشدر . « شرح » اهل دین واصحاب یقین آتش شهوتدن یانماز ، زیرا آنلر ایچون نارشهوت باعث عذاب وذلت اولدیغی ارادات ربانیه ایله مثبتدر. اما ایمانی اولمیان منکران بوحقیقتی اذعان ایده‌مدکلرندن نهایت الامر قعر زمینه پویان ، کرفتار قهر یزدان اولور .

مثنوی

﴿ موج دریاچون بامرحق بتاخت ﴾
﴿ اهل موسی رازقبطی واشناخت ﴾

« ترجمه » امرحق ایله دکزك طالغه‌سی چارپدی. موسی علیه السلامك اهلنی قبطیدن فرق ایدرك آکلادی. « شرح » سفینه‌سز ایچنه کیرنلری غرق ایتمك دریانك خلقتی اقتضاسندن ایکن الله تعالی حضرتلرینك واقع اولان امریله دریا ، موسی علیه السلامك اهالی محافظه وفرعون ایله فرعونیانی امحا ایلدی ؛ کذلك امواج اکدار ، اهل حقه ضرر ایراث ایتمز . منکرانی تارمار ایدر .

مثنوی

﴿ خاك قارونرا چوفرمان دررسید ﴾
﴿ بازر وتختش بقعر خود کشید ﴾

« ترجمه » فرمان قهر ربانی قارونه ایریشدی ، طوپراق ، قارونی التون وتختیله برابر دیبنه چکوب نایاب ایلدی . « شرح »قارون،کثرت ثروت وصوری اولان عزت ایله مفتخر ایدی . یولسز حرکت ایلدیکندن قهر الهی‌یی اوزرینه

دائره‌سنده باغلاندی . « شرح » بر عارفك اذن حق ایله وضع ایلدیكی دائره‌یی نه قورد كبی یرتیجی اولان شیطانك حرص وحیله‌سی ، نه قیون كبی اولان انسانك طمع وهواسی تجاوز ایده‌بیلیر . مؤمن اولان كیمسه كرك شیطاندن كرك نفس اماره‌نك شرندن امین اولمق ایستر ایسه برطرفدن قرآن عظیم الشانك وضع ایلدیكی خط وحددن سرمو انحراف وتجاوز ایتمامكه دقت وغیرت ایتمسی ، دیكر طرفدن نفس وشیطانك اغفالاتندن كندینی صیانت وحقائق و اسرار روحانیه ایله الفت ایتمك اوزره برمرد عاقل وشیخ كاملك پند ونصیحتنه تابع اولمسی اقتضا ایدر .

مثنوی

﴿ همچنین باد اجل با عارفان ﴾

﴿ نرم وخوش همچون نسیم بوستان ﴾

« ترجمه » بوكا مماثل ، باداجل بوستانده اسن روزكارخفیف كبی عارفلره نرم ولطیف اولور . « شرح » آتش حد ذاتنده محرق ایسه‌ده الله تعالی حضرتلرندن امر اولنجه ــ حضرت ابراهیم علیه السلام ایچون واقع اولدیغی كبی ــ حرارت وصفت اصلیه‌سنی تركله عاشقلره كلزار اولور . اجل‌ده حد ذاتنده اضطراب آور ایسه‌ده امرحق واقع اولنجه كلستانك خوش ، خفیف روزكاری كبی عارفلره قارشی لطافت افزا ، باعث ذوق بقا اولور .

مثنوی

﴿ آتش ابراهیم را دندان نزد ﴾

﴿ چون كزیدهٔ حق بود چونش كزد ﴾

« ترجمه » آتش ابراهیم علیه السلامه دیش اورمدی ؛ حضرت ابراهیم حق تعالی حضرتلرینك مقبول وكزیده‌سیدر ؛ آتش اوحضرتی نصل ایصیریر ؟ ایصیرماز . « شرح » خلقت وطبیعتلری آتش كبی شدید اولان سائرموادوكیفیات حقه منقاددر . موت واجل ذاتاً مورث اضطراب ایسه‌ده امر ربانی واقع اولنجه باعث صفای بقا اولور .

یالکز جمعه کونلری شهره کلوب سائر ایامنی شهرك خارجنده عبادت پروردکار ایله امرار ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ چون بجمعه می شد آن وقت نماز ﴾

﴿ تا نیارد کرك آنجا ترك وتاز ﴾

« ترجمه » شیبان راعی حضرتلری نماز وقتنده جمعه یه کیدنجه قورد او صره‌ده فرصت بولوب سوری‌یی غارت ایتامك ایچون سورینك اطرافنه برخط چكردی . « شرح » بو بیت شریفك معنای ظاهریسی ، بروجه بالادر . معنای باطنیسنه كلنجه : شیخ شیبان راعی ، كندینه تابع اولان یامادهٔ ویا حالاً حسب‌اللزوم آیرلدیغی صره‌ده شیطان خناس كندیلرینه برفنالق ایراث ایتامك ایچون عبادات وحركاتنده برخط مستقیم تعیین وبر تنبیه عظیم اجرا وتلقین ایدرایدی‌كه معتقدینی اوخط تنبیهك ایچنده اولنجه شیطان غدار كندیلرینه غفلت وضرر ایراث ایتمیه !

مثنوی

﴿ هیچ كركی در نرفتی اندران ﴾

﴿ كوسفندی هم نكشتی زان نشان ﴾

« ترجمه » هیچ برقورد اوخطك ایچنه كیتمز ایدی ؛ هرقیون وضع اولنان خط و نشاندن چیقماز ایدی . « شرح » شیخ مشارالیهك بوامر وهمتی اوزرینه نه شیطانك اغوایه مجالی اولور ، نه تلقی ایلدكلری امری تجاوزه زمرهٔ مریدانده قوت قالیر ایدی .

مثنوی

﴿ بادحرص كرك وحرص كوسفند ﴾

﴿ دائرهٔ مرد خدا را بود بند ﴾

« ترجمه » قوردك حرص روزكاری ، قیونك حرص وطمعی مردخدانك

مثنوی

﴿ هود کرد مؤمنان خطی کشید ﴾

﴿ نرم می‌شد باد کانجا میرسید ﴾

« ترجمه » هود علیه السلام مؤمنلرك اطرافنه بر خط چکدی . باد صرصر او مؤمنلره ضرر ویرمسون ، روزکار ایسه او یره یتشنجه نرم ولطیف اولدی . « شرح » کرك بو بیت شریفده وکرك آتیده‌کی ابیات شریفه‌ده بعض معجزات وکرامات جلیله تعداد ایدیله‌رك جمادات ، طبیعت ظاهره‌لری خارجنده امرحقه منقاد اولدقلری ذکر ویاد بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ هرکه بیرون بود ازان خط جمله را ﴾

﴿ پاره پاره می‌شکست اندر هوا ﴾

« ترجمه » هرکیم اوخطدن دیشاری ایدی جمله‌سی هواده پارچه پارچه قیرلدی. « شرح » خطدن مقصد ، خط مادی ده اولور ، حد معنوی ده اوله‌بیلیر . هود علیه‌السلامك امرحق ایله وضع ایلدیکی شریعتك خط وحدی خارجنه هرکیم چیقدی ایسه نفس اماره وشیطان لعین ، انلری پریشان وسقیم ، ورطهٔ عذابده مقیم ایتدی .

مثنوی

﴿ همچنین شیبان راعی می‌کشید ﴾

﴿ گرد بر گرد رمه خطی بدید ﴾

« ترجمه » هود علیه السلام کبی شیبان راعی نام ولی الله ده قیون سوریسنك اطرافنه آشکار بر خط چکدی . « شرح » شیبان راعی امام شافعی رضی‌الله عنهك هم عصری اولان مبارك بر ذات حکمت صفات ایدی .

فرق وتمييز ايده‌مزدی . معلومدركه روزكار امر حق ايله عاد قومنی هلاك وتارمار ايتديكی حالده مؤمنلره برنسيم صفانثار شكلنده اظهار آثار ايتدی . قويودن صو چيقارمق ايچون ايپ لازم اولديغی كبی سببی چكيجی اولان حكمت حقيقيه‌يی‌ده بيلمك اقتضا ايده‌جكی بيان بيورلمش ايدی . ذكر اولنان روزكارده سبب اولوب مسببی ايسه جناب كردكاردر . بويله برروزكارك مهلك اولمسنه سبب ظاهر قوم-عادك احوال ظلم اشتمالی اولديغی بديهيدر . عاقل اولان هم سبب هم مسببی عبادات ومساعیٔ خيريه ايله آرار . يالكز اسباب حقيقيه‌يی تفكر ايدوب‌ده اسباب ظاهره‌يی آرامامق وياقوتی اسباب ظاهره‌ده ظن ايدوب اسباب حقيقيه‌يی طانيمامق عين-خطادر . دنياده اسباب ظاهره انسانك بدنی و اسباب حقيقيه انسانك روحی مثابه‌سنده‌در .

﴿ قصهٔ هلاك كردن باد، قوم هود عليه‌السلام را ﴾

روزكارك هود نبی عليه‌السلام زماننده قوم عادی

هلاك ايتمسی قصه‌سيدر :

بوكيفيت سورهٔ « الحاقة » نك دردنجی آيت كريمه‌سنده فرمان و حكايت بيورلمشدر : ﴿ كذبت ثمود وعاد بالقارعة ﴾ « ثمود وعاد قومی قيامتی يالان صايديلر » ﴿ فاما ثمود فاهلكوا بالطاغية ﴾ « اما ثمود قومی هلاك اولديلر ، شديد اولان آواز ايله » ﴿ واما عاد فاهلكوا بريح صرصر عاتية ﴾ « واما عاد هلاك اولديلر، حددن زياده اولان صرصر روزكاريله » ﴿ سخرها عليهم سبع ليال وثمانية ايام حسوماً فترالقوم فيها صرعى كانهم اعجاز نخل خاوية فهل ترى لهم من باقية ﴾ « الله تعالى حضرتلری اول روزكاری يدی كيجه وسكز كون علی‌التوالی قوم عاد اوستنه تسليط ايلدی ، اكرسن اووقتده انلرك يراوزرينه دوشمش اولدقلرينی كوره ايدك ديرايدك ، كه كوكندن قوپوب بری بری اوزرينه دوشمش اسكی خرما اغاجيدر ، آيا انلردن هيچ باقی قالمش كيمسه كورورميسك . »

ایله مست کلدی . « شرح » کافهٔ مخلوقات ، الله تعالی حضرتلرینك امریله موجود وخاصیت یاب اولدی . مثلا آتش وروزکار جناب پروردکارك بخش ونثار بیوردیغی تجلی ایله سرمست عشق ، بعض نور وبعض نار وبعض شرطه وبعض صرصر اولور . موجوداتك قبضهٔ قدرتده فرمانبر اطاعتدر .

مثنوی

﴿ آب حلم وآتش خشم ای پسر ﴾

﴿ هم زحق بینی چو بکشائی بصر ﴾

« ترجمه » ای اوغل ! بصیرتی آچار ایسك آب حلم ایله آتش غضبی حقدن کورورسك ! « شرح » حضرت مولانا ، حلمی ، آب زلال لطافته تشبیه بیورمشلردرکه حلم واسطه‌سیله انسانلرك قابلرنده نیجه نیجه شکوفهٔ جانفزای معنا آچیلیر ، غضبی آتشه تمثیل بیورمشلردرکه نار غضب ایله نیجه دللرك شطارتی ونیجه خانه‌لرك اسباب سعادتی قاپاڼش اولور . مع مافیه ایکیسی‌ده حقدندر . شوقدرکه صاحب حلم ووقار اولان بختیار ﴿لطیف﴾ وغضبه ومتلاشی اولان بدبخت ﴿قهار﴾ اسماسنه مظهر اولدی . احوال وامورك حسن اداره‌سی ایچون غضب غایت فنا ومضردر . وقارسز حلم‌ده صاحبنه باعث ذل وموروث ضرردر . هرحال وکارده مقبول اولان سیرت کمال وقار ایله ممتزج اولان حلمدرکه عین حکمتدر . وقورانه اولان حلم ، صاحبنه داعیٔ حقارت دکل موجب رعایت اولور .

مثنوی

﴿ کر نبودی واقف ازحق جان باد ﴾

﴿ فرق چون کردی میان قوم عاد ﴾

« ترجمه » اکر روزکارك جانی حق تعالی حضرتلرندن واقف و خبردار اولمیدی نصل « عاد » قومنك اورتاسنی فرق و تمیز ایده‌بیلیردی ؟ « شرح » روزکارك جانی ، الله تعالی حضرتلرینك ذات پاك الوهیتندن ، اوامر ربانیه‌سندن خبردار ؛ تابع ارادات کردکار اولمسه ، هود علیه السلامك امتنی عاد قومندن

اما چرخه‌یی دوندریجی‌یی کورمامك خطا وذلتدر . « شرح » بعض احوال ووقوعاتدن اسباب ظهور ایدر ، اما اواحوال واسبابی میدانه کتیرن قدرت ربانیه‌یی وحکمت بالغهٔ صمدانیه‌یی کورمامك واکلامامق اثر بلاهت وحماقتدر .

مثنوی

« این رسنهای سببها درجهان »

« هان وهان زین چرخ سرکردان مدان »

« ترجمه » بوسببلرك ایپلرینی جهانده صاقین بوچرخ سرکرداندن صانمه ! « شرح » اسباب ووقوعات کونیه‌یی بوچرخ سرکرداندن ظن ایتمك خطادر. چونکه وقوعاتك ظهوری فرمان جناب کردکاره وابسته‌وتجلیات الهیه ایله آرسته‌در . بوقسه سرکردان وبی اذعان اولان بوچرخ صوری ، وبوطبیعت مادیه ، بوعقل جزئی کیفیات ووقوعاتی وجوده کتیره‌من .

مثنوی

« تانمانی صفر وسرکردان چوچرخ »

« تانسوزی توزبی مغزی چومرخ »

« ترجمه » تاکه چرخ کبی خالی وسرکردان قالمیه‌سك ! عقلسزلقدن چام اغاجی کبی یانمیه‌سك ! « شرح » مسبب حقیقی اولان الله تعالی حضرتلرینی کورملی ، یوقسه چرخ سرکردان وطبیعت نادان کبی سنده جماداتدن معدود اولور وقورومش چام آغاجی کبی نار اکدار ، وغضب کردکار ایله یانارسك !

مثنوی

« باد وآتش می‌شوند ازامر حق »

« هردوسرمست آمدند ازخمر حق »

« ترجمه »هواو آتش،امرحق ایله‌وجودبولور.ایکیسی‌ده‌شراب‌حقیقی‌حق

مثنوی

این سبب را محرم آمد عقلها

وان سببها راست محرم انبیا

« ترجمه » بوسبب ظاهر، عقللره کیزلی کلدی . طوغری وحقیقی اولان اوسبب باطن انبیاء ذیشان حضراتنه محرم ومعلوم اولدی. « شرح » عقل ظاهر صاحبی، آشکار بر کیفیت اولور ایسه او کیفیتك سبب ظهورینی تفکر وحقیقتی اونوتهرق خطا اوززینه تأمل ایدر . انبیای ذیشان علیهم السلام حضراتی ایسه اسباب صوریهیه ، صوری برنظرله باقوب احوال وکیفیاتك ظهورینی اسباب حقیقیهده تحری ومعمافیه اسباب ظاهرهیه توسل ایتمکی فرض ومقتضی بیلیر .

مثنوی

این سبب چه بود بتازی کو رسن

اندرین چه این رسن آمد بفن

« ترجمه » لسان عربده بوسبب نه در؟ دیه صوریلور ایسه فارسیده سببه « رسن » یعنی « ایپ » در دی ، که بوقویویه بوسبب وایپ ، فن ایله کلدی .

« شرح » لغت عربده « سبب » اول ایپه دیرلرکه انکله صویه ایریشیلیر . فارسیده اکا رسن دیرلر . ایمدی دنیایی قویویه تشبیه ایدن حضرت مولانا بیورمشلردرکه : بودنیا قویوسنه سبب صوری ، صنع ربانی ایله وضع اولندی . بناءً علیه سبب لازمسه مسبب الزمدر ، اوده حق تعالی حضرتلریدر .

مثنوی

گردش چرخه این رسن را علتست

چرخ گردانرا ندیدن ذلتست

« ترجمه » چرخه یعنی یوارلاق چیقرغك دونمسی ایپك دونمسنه علتدر؛

برسبب ظاهریله حصوله کلیر ادعاسنده بولنور . بوبیت شریفده اوکونه مدعیلره اخطار اولنورکه : اوت ، هرشی سبب ایله میدانه کلیر. سببه سبب ایستر. صوری اولان اسباب‌ده بلاسبب حقیقی کندیلکندن وجوده کله‌میه‌جکی بدیهیدر . اسباب حقیقیه ایسه جناب واجب الوجوك حکمت بالغه‌سنده ظاهردر .

مثنوی

﴿ وان سببها کانبیا را رهبراست ﴾

﴿ آن سببها زین سببها برتراست ﴾

« ترجمه » او سببلرکه انبیاء عظام علیهم الصلوة والسلامه رهبردر . بو سببلردن دها یوکسکدر . « شرح » انبیاء ذیشان علیهم السلام حضراتی اسباب حقیقیه‌یه توسل وهمیشه ارادات ربانیه‌یی اجرا ایچون تأمل ایلدکلرندن مظهر اولدقلری فیض عظیم حسبیله اسباب ظاهره‌ده اول حضراته اتباع وقوهٔ باطنهٔ رسالتپناهیلرینی درك ایدن مستعدین کندیلرینه اقتدا ایتدیلر .

مثنوی

﴿ این سبب را آن سبب عامل کند ﴾

﴿ باز کاهی بی برو عاطل کند ﴾

« ترجمه » بوسبب ظاهری اوسبب باطنی عامل ایدر ؛ بعض اولورکه سبب حقیقی سبب ظاهری ثمرسز وعاطل ایدر . « شرح » اسباب حقیقیه ، اسباب ظاهره‌یی تحریك وکارکر وبعض دفعه عاطل وبی‌ثمر ایلر . مثلا برطبیب حاذق ، خسته‌یه علاج ترتیب ایدر ، اکر اسباب حقیقیه بواسباب ظاهره‌یه موافق ایسه خسته ؛ باذن الله کسب شفا ایدر ، دکل ایسه اشتداد واقع اولور . برتاجر برایشه باشلار ، برچفتجی تارلاسنی زرع ایدر ، هرایکیسیده نفع امید ایلر ؛ اما اختیار ایتدکلری اسباب ظاهره شاید اسباب حقیقیه‌یه مخالف ایسه تاجر ضرر کورور وچفتجی محصول آلهماز . اسباب ظاهره ایله برابر کامیاب اولمق ایسته‌ین، ارادات ربانیه‌یه موافق صورتده سعی وحرکت ایتملیدر .

« ترجمه » هوانك طاشى ، دميرنى برى برينه اورمه ! زيرا بوايكيسى اركك وقادين كبى طوغورور . « شرح » بوبيت شريفده نفس دميره وهوا ارزو وطاشه تشبيه بيورلمشدر . نفس اماره‌يى ارزو ايله برلشديرمه‌ملى ! زيرا اركك وقادينك برلشمسندن نتايج وخيمه وشناعات متنوعه حاصل اولور . بوازدواج نفس وهوا ، غيرمشروع وناروادر .

مثنوى

﴿ سنك وآهن خود سبب آمد وليك ﴾

﴿ تو ببالاتر نكر ، اى مرد نيك ﴾

« ترجمه » طاش ودمير يالكز سبب اولەرق كلدى ؛ اى ايى آدم ! سنك يوكسك جهته باق! « شرح » حاصل اولان فنالقلر ايچون نفس وهوا سبب صورى وباعث عاديدر . بواجتماعك اسباب حقيقيه‌سنى دها يوكسك برنقطه‌ده تحرى وعقلكى دوربين وعالى ايت ! يعنى نفس وهوانك اجتماعندن فنالق ظهور ايدنجه معلومك اولسون كه بشقه قصورك اولديغندن بر نوع جزا اولمق اوزره نفس وهوا ، سنده اجتماع ايله سن مظهرنتايج مضره ، كرفتار اضطرابات وخيمه اولدك . هرامروكار ، حقيقتده جناب كردكاره راجع اولديغندن هيچ بر وقت عقلاً وفعلاً ارادات ربانيه واوامرالهيه‌دن مباعدت ايتمه! معناسنده برتنبيه علوى‌يى شامل اولان بوبيت شريف نه‌قدر بالاتر برفكرى محتويدر .

مثنوى

﴿ كين سبب را آن سبب آورد پيش ﴾

﴿ بى‌سبب كى شد سبب هركز زخويش ﴾

« ترجمه » بوسبب ظاهرى ، اوسبب حقيقى‌يى ميدانه كتيردى ؛ سبب صورى ، بلاسبب حقيقى كنديلكندن نه‌وقت اوله‌بيلير ؟ « شرح » بوبيت شريفده برحكمت عميقه ، برعلويت دقيقه واردر : كافهٔ اسباب ، ارادات ربانيه‌يه وابسته ، جمله نتايج اوامرصمدانيه‌يه آويخته‌در . بعض ظاهربينان ، نقصان اذعاندن طولايى هرشى

مثنوی

﴿ پیش حق آتش همیشه درقیام ﴾
﴿ همچو عاشق روزشب بیجان مدام ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك حضورنده دائما قیامده‌در ، عاشق کبی کیجه وکوندوز دائما جانسزدر . (یاخود عاشق کبی طولاشیجیدر .)
« شرح » حق تعالی آتشك طبعنه وضع بیوردیغی خاصه اوزرینه آتش دائما قیامده وطبخ واحراق ایچون اجرای احکامده‌در . آتشك قیامده بولنمسی تعبیر شریفی شویله توجیه اولنه بیلیر : برامر واراده‌یی آلوب همان اجرا وایفا ایتمك ایسته‌ینلر کمال اطاعت وخواهشلرندنایاقده بولندقلری کبی آتش ده تابع امر اولدیغندن قیامده بولنور وکیجه وکوندوز عاشق کبی کمال تسلیمندن بی جان اولور .
مصراع ثانیده‌کی بیجان لفظی (پیجان) یازیلیر ایسه آتش ، امر حقه تابع اولمق ایچون عاشق کبی کیجه کوندوز طولاشیجی اولور دیمکدر .

مثنوی

﴿ سنك برآهن زنی آتش جهد ﴾
﴿ هم بامر حق قدم بیرون نهد ﴾

« ترجمه » دمیری طاش اوورسك ! امر حق ایله آتش ایاغنی دیشاری قور . « شرح » بردمیر پارچه‌سی چاقماق طاشنه اورولورسه آتش چیقنجه انسان ظن ایدرکه ، کندی فعلندن برنتیجه حاصل اولدی . بیلمزکه آتش چیقارمق خاصیتنی طاشه ، دمیره صانع مطلع حضرتلری بخش ایتمشدر . انلر هیچ بروقت عاصی دکلدر . یالکز جهول اولان انسان بوحقیقتدن ذهول ایدرده غافل برماده پرست اولور .

مثنوی

﴿ آهن وسنك ستم هوا برهم مزن ﴾
﴿ کین دومیزاینید همچو مردوزن ﴾

استغفاره واعطای صدقه‌یه ، امور خیریه‌یه اقدام ایتمکله ممکن اولور . مصدق مستریح ومستغفر ایشلدیکی قصوری مقر ، استغفاره دوامی حسبیله قصورك وخامتنی تمییزه مقتدر وبردها هرنوع فعل غیر مقبولی ایشلمکدن متنفر اولور .

مثنوی

﴿ چون بخواهد عین غم شادی شود ﴾

﴿ عین بند پای آزادی شود ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری اراده بیورسه، عین غم، مسرت وشادی وبندپای آزادی اولور . « شرح » قادر مطلق حضرتلرینك حکمت وقدرت ربانیه‌سی بی‌حد وپایان برعماندر. نصوص ونوامس ربانیه‌دن بشقه تاریخاً وتجربةً عارف وعاقل اولانلره معلومدرکه باعث غم وکدر اولان احوال ، ارادهٔ ربانیه تعلق ایدنجه درحال امیدك خارجنده موجب فرح ومسرت اولور . انسان دائما جناب حقه ربط قلب ایله اقتداری نسبتنده عبادت وامور خیریه وجوده کتیرمکه چالیشملیدرکه لطف حق ایله مترقی ومسعود اولسون

مثنوی

﴿ بادوخاك وآب وآتش بنده اند ﴾

﴿ بامن وتو مرده باحق زنده اند ﴾

« ترجمه » روزکار ، طوپراق ، صو وآتش خالق کائنات حضرتلرینه بنده‌در . بکا وسکا کوره میت ومرده‌در. جناب خدایه کوره، حی وزنده‌در . « شرح » میت ومرده اولان کیمسه حالنی تغییره نصل غیرمقتدرایسه هوا، صو ، طوپراق ، آتش ، وسائر جمادات ده اویله‌جه عدیم‌الاقتداردر . طبیعتلرنده مشهود اولان عدم تغیر سکا ، بکا وسائر مخلوقاته کوره در . قادر مطلق حضرتلرینه وفرمان الهیسنه کوره دکلدر . جمله‌سی حق تعالی‌یه تابعدر .

بیوریورلرکه : ای مستعد اذعان اولان انسان ! طبعك آتشی بعض اسبابدن سنی مغموم ونالان ایدر ایسه ظن ایتمه‌که سنی غمکین وکریان ایده‌بیلمك ایچون طبعك حد ذاتنده برقوتی واردر . طبع‌ده سائر مخلوقات کبی قدرت ربانیه‌نك بر آلتی اولوب تابع فرمان یزداندر . عاقل ایسك دائما مسبب کل اولان الله تعالی حضرتلرینه ربط قلب ایله مرحمتنه التجا وفخر عالم علیه افضل التحایا افندمزه اقتدا ایت! بوافاداتدن ظن اولنمسونکه ترك اسباب، موافق شریعت وموجب راحتدر. ترك اسباب عین حرام ووسیله مکروهه کسلاندر . بوابیات شریفه‌ده دقت اولنه‌جق نکته بودرکه ، قوت واقتدار ، اسباب ایچنده اولیوب او اسبابی آلات اتخاذ واسبابك استعمالنی انسانلره فرض ایدن جناب کردکارده‌در . بوندندرکه اسبابه عدم توسل ، ارادات ربانیه‌دن عدول عد اولنور .

مثنوی

﴿ آتش طبعت اکر شادی دهد ﴾

﴿ اندرو شادی ملیك دین نهد ﴾

« ترجمه‌سی » طبعك آتشی اکر سکا سوینج ویرر ایسه اومسرت وشادیی دین پادشاهی وضع ایدر. « شرحی » غم وشادی مالك‌الملك حضرتلرینك دریای قدرتندن ظهور ایله ینه اودریایه راجع اولور . انسان هرنه‌وقت کندیسنده اکدار واحزان حس ایتسه بیلسونکه قصور ایتمشدر . قصورینك عفوی ، کدرینك دفع ورفعی ایچون همان استغفاره دوام ، قدرتی نسبتنده اعطای صدقه ایله امور خیریه‌یه اهتمام ایتملیدر .

مثنوی

﴿ چونکه غم بینی تو استغفار کن ﴾

﴿ غم بامر خالق آمد کار کن ﴾

« ترجمه‌سی » غم کورور ایسك استغفار ایت ! غم الله تعالی حضرتلرینك ایشله کلدی، بوندن خلاص اولمق ایچون امر مشروعه اقتدا ایدرك کارمقبول ایشله ! « شرحی » غم وکدر ، امر حق ایله ظهور ایدر . غمك دفعی

« ترجمه » اكر چادر طرفنه يبانجى يوزلو بر كيمسه كچر ايسه كلبلردن ارسلان وارى حمله وهجوم كورر . « شرح » كلب بيله افنديسنه التجا ايدوب قبول اولنان مسافره تبصبص ورعايت ودوست اولميانه هجوم وخصومت ايدر . بو اساس اوزرينه دوسته معاونت ايتمك كيفيتى وظائف انسانيه‌دن وحركات ممدوحه‌دن معدود در .

مثنوى

﴿ من زسك كم نيستم در بندكى ﴾
﴿ كم زتركى نيست حق در زندكى ﴾

« ترجمه » نار ، شاه جهوده سوزى تكرار ايدرده ديركه : بن بندەلكده كوپكدن اشاغى دكلم ؛ حق تعالى حضرتلرى حيات وقدرتده بر تركدن اكسيك دكلدر . « شرح » بر ترك بيله كنديسنه التجا ايدنه حرمت و رعايت وايجابنده انى حفظ وصيانت ايلديكى حالده نصل اولورده قادر مطلق حضرتلرى مرحمتنه التجا ايدن قوللرينه مرحمت ايتمز؟ انلر ايچون سعادت ابديه بخش واحسان بيورمز؟ بو تصور اولنورمى ؟ آتش لسان حال ايله ديركه : تركك كلبى افنديسنه رعايةً مسافره تبصبص ايتمش ايكن نصل اولورده خالقمه عاشقانه صيغينن كيمسه‌يى بن احراق وكباب وسنك كبى عصيان وفساد ايده‌يم ؟

مثنوى

﴿ آتش طبعت اكر غمكين كند ﴾
﴿ سوزش ازامر مليك دين كند ﴾

« ترجمه » اى انسان ! اكر طبعك آتشى سنى غمكين ومكدر ايدرسه سوزش وحرارتى اول مالك دين اولان حق تعالى حضرتلرينك امرندندر . « شرح » شمدى‌يه قدر آتش طرفندن شاه جهوده عتاب اولنيور ايدى ؛ شمدى بر مقتضاى دأب جليل مثنوى ، مولاناى رومى قدس سره السامى حضرتلرى يا ذات پاككندن ويا ديكر بر عارف باللّٰه طرفندن انسانلره خطاب ايدوب

مثلا آتش دائما یاقار . مع مافیه کافهٔ مخلوقات ، خالق لم یزل حضرتلرینك امرینه رام ومنقاد اولدقلرندن ارادهٔ ربانیه شرف وقوعنده خاصیتلری مبدل ونار کلزار وکلزار نار اولور . آتش لسان حال ایله یا برای اقناع یاخود لاجل الاستهزا شاه جهود جهالت نمایه : سن ایچری کل ده کور ، که طبع متغیرمی ، یوقسه سنك کبی منکرلری دائما یاقغه حاضرمیدر ؟ دیمسی قدرت مطلقهٔ مولا یی مصور برایمای عارفانه‌در .

مثنوی

﴿ طبع من دیکر نکشت وعنصرم ﴾
﴿ تیغ حقم هم بدستوری برم ﴾

« ترجمه » بنم طبعم دکیشمدی . حق تعالی حضرتلرینك قلیجی‌یم . اذن حق ایله کسرم . « شرح » باذن الله تعالی ناردوست حقیقی اولانلره یاروکلزار اولور . نار شاه جهوده مقام تخویف وافتخارده لسان حال ایله : بن مولامك قلیجی‌یم ، خالقمك امرینه تابع وایجاب ایتدکجه سیف صارم کبی خصمایی قاطعم . طرزنده خطاب ایتمسی حق پرستانی مجلوب علویت مآلی ایدن برندای حق کویانه‌در .

مثنوی

﴿ بر در خرکه سکان ترکمان ﴾
﴿ چاپلوسی کرده پیش مهمان ﴾

« ترجمه » چادر قپوسنده ترکمان کوپکلری مسافرك اوکنده تملق ایدرلر . « شرح » کلبلرك خویلری انسانلر اوزرینه هجوم وتعدی ایتمك ایکن صاحبلرینه مسافر کلنلره هجوم ایتمکدن بشقه تملق وتبصبص ایله مطیع اولورلر . آتشك خاصیتی ده احراق ایسه ده امر ربانی وحب یزدانی ایله عاشقلره آتش اکرام وکندینی محل صفا وارام ایدر .

مثنوی

﴿ ور بخرکه بکذرد بیکانه رو ﴾
﴿ حمله بیند ازسکان شیرانه او ﴾

یالکز ماده‌یی قبول ایدر ایکن فهم ایده‌مزلرکه محروم عقل اولان مادیات نصل بوقدر منتظم مکونات ومعقولات ساحهٔ وجوده کتیروب عالملری معمور و آباد ایده‌بیلدی؟!

مثنوی

﴿ چشم‌بنداست این عجب یاهوش‌بند ﴾

﴿ چون نسوزاند چنین شعله بلند ﴾

« ترجمه‌سی » عجیب اولان بوحال کوزباغیمیدر، یاعقل‌باغیمیدر؟ بویله یوکسک شعله و آتش نصل اولورده یاقماز؟ « شرح » ظاهربین اولانلرك حالی بونك کبیدر. ظاهری برقوتدن تأثیرات کورمیوب‌ده وقوعات غریبه‌نك ظهورینی کورونجه تعجب وتحیرده قالیر وسبب حقیقی‌یی آکلامغه مقتدر اوله‌ماز .

مثنوی

﴿ جادویی کردت کسی یاسیمیاست ﴾

﴿ یاخلاف طبع تو ازبخت ماست ﴾

« ترجمه‌سی » ای آتش! برکیمسه سکا سحرمی‌ایتدی؟ یاخود سیمیاواسطه‌سیله‌می بوحال‌اولدی؟ یاسنك خلاف طبعك بزم بختمزدنمیدر؟ « شرح » جهود طبیعت اولانلرك افکارینه باقلی‌که حکم ربانیه‌یی سیمیاوبوکبی خیالات جهالت نمادن‌عبارت ظن ایدرك دنیا و آخرتلرینی پریشان وکندیلرینی بی‌ایمان ایدرلر .

مثنوی

﴿ کفت آتش من همانم آتشم ﴾

﴿ اندر آتا تو ببینی تا بشم ﴾

« ترجمه‌سی » آتش لسان حال ایله شاه جهوده دیدی‌که : بن‌ینه او آتشم ، ایسترایسه‌ك ایچری کل‌که بنم‌حرارتمی کوره‌سك ! « شرح » جناب‌واجب‌الوجود کافهٔ مخلوقاته مختلف خاصیتلرویرمشدر، که برامرمخصوص‌اولمینجه تأثیراتی دائمیدر .

مثنوی

﴿چون نمی سوزی چه شد خاصیتت﴾

﴿یا زبخت ما دکر شد نیتت﴾

« ترجمه » ای آتش ! نیچون یاقمازسك ، سنك خاصیتك نه اولدی ؟ یاخود بزم بختمزدندرکه نیتك بشقه اولدی. « شرح » شاه جهود یالکز مادیاته اعتماد ایدوب روحانیتی انکار و آتشك یاقمامسنه مبنی حدت وتعجبله برابر عنادنده اصرار و آتشی مؤاخذه یه اجتسار ایتمشدر . برچوق آدملر بولنورکه روحانیته عدم ایمانلری حسبیله غریب غریب ظهور ایدن بعض وقوعات فوق العاده ده ید معنوی وقدرت روحانیه یی کوره میوب عناد وضلالتلرینی تزیید ایدر .

مثنوی

﴿می نبخشای تو برآتش پرست﴾

﴿آنکه نپرستد ترا اوچون برست﴾

« ترجمه » ای آتش ! آتش پرست اولانلره احسان ومرحمت ایتمز ایکن شمدی نصل اولدی ده سکا پرستش ایتمه ین کیمسه سندن قورتولدی ؟ « شرح » شاه جهود هم مادی ، هم عادی ایدی؛ زیرا آتشك عدم احراقنده قدرت ربانیه یی کوره مدی . ظن ایتدی که نار ، آتش پرستلره پرستش ، مؤمنلره آیریجه عذاب وسرزنش ایدر .

مثنوی

﴿هرکز ای آتش تو صابر نیستی﴾

﴿چون نسوزی چیست قادر نیستی﴾

« ترجمه » ای آتش ! هیچ بر وقت یاقمقده سن صبر ایدیجی دکلسك ! بودفعه نیچون یاقمازسك ؟ سبب ندر ، قادر دکلمیسك ؟ « شرح »بوعتاب مادیاتدن بشقه برقوت طانیمیان وعین نفس اماره اولان نادانلر طرفندن ایراد اولنور. انلر

مرحمت ایت! یوقسه بلا رقت ومرحمت، واصل سعادت جناب رب عزت اولمق محالدر. فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلری « ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء » بیورمشلردر . مصراع اولده کی کوزیاشی ایسترایسك تعبیر شریفندن حسب القدر مصائب ومشکلاته کرفتار اولدیغك حالده سنی سور وسنك ایچون آغلار آدم ایسترایسك سن ده کریان اولانلره مرحمت وانسانیت ایت ! معناسی ده استدلال اولنه بیلیر .

﴿ عتاب کردن جهود آتش را که چرا نمی سوزی وجواب آن ﴾

اوجهودك آتشه نیچون یاقیورسك دیه عتاب ایتمسی و
آتشك جواب ویرمسی بیانده در:

مثنوی

﴿ رو بآتش کرد شه کای تندخو ﴾

﴿ وی جهان سوز طبیعی خوت کو ﴾

« ترجمه » شاه جهود یوزینی آتشه طوغری چویردی دیدی که : ای سرت خویلی ، ای طبعی جهان یاقیجی آتش ! سنك خویك نره ده ؟ « شرح » شاه جهود انسانلری تخویف واحراق ایچون استعمال ایتمك ایسته دیکی آتش ، ایچنه دوشنلری احراق ایتمدیکنی کورونجه حدت ایدرك برلسان زهرافشان ایله افادات منکرانه وبیانات جاهلانه ده بولندی . یعنی نفس اماره فقدان لذت وفقر واضطراب ایله انسانلری اخافه ایتمك ایستر ایکن آتش فقر واضطراب مؤمنین وعاشقینه منبع ذوق وسعادت اولدیغنی کورونجه معذب اوله رق کیفیت فقر واضطرابه عنودانه عتاب وخطاب ایلدی . خاقةً دنی اولانلرك عادتیدرکه هرنه وقت بنای نیات مفسده‌تی عدم اصابتله منهدم ومنعدم اولور ایسه اك زیاده تعییب واضرار ایتمك ایستدکاری ینه کندی یارکم عیاریدر .

یاشندن رحمت ربانیه حاصل اوله‌جغنی بیان ایله بوحقیقت آقان صودن حاصل اولان سبزه ایله‌ده مادةً اثبات بیوریلیور ؛ اما کوز یاشندن مقصد ، اول کوز یاشیدرکه یاعشق ربانیدن ، یاخود مضطرب ومقهور برانسانك کوکلندن جریان ایدر . یوقسه مثلا برقماربازك قمارده پاره غائب ایتمسندن حاصل ایتدیکی حدت وشدتدن دوکدیکی کوز یاشی باران مرحمت دکل قطرهٔ آتشین غضب وشئامتدر .

مثنوی

﴿ باش چون دولاب نالان چشم تر ﴾

﴿ تا زصحن جانت بر روید خضر ﴾

« ترجمه » صو دولابی کبی فریاد ایدرك آغلایان کوزدن داملایان یاشلر جانك ایچنده یشیل چمنلر بیتیرر. « شرح » بوتشبیه‌ده غایت عالی ومستجمع الحکم والمعانیدر. صو دولابنده اوچ حال کورینور . بری : دولاب دونر ایکن فریاد ایدر کبی صدا چیقار. دیکری : دولابك بوفریادی صره‌سنده باغ وبستانه مقتضی صو آقار . دیکری‌ده: دولابك آقتدیغی صوباغ وباغچه‌لرده محصولات متنوعه حصولنه سبب اولور . حق ایچون آغلایان کوز چمنستان قلبده نهال معرفت یتشدیرر برچشمهٔ عشقدر .

مثنوی

﴿ رحم خواهی رحم کن براشك بار ﴾

﴿ رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر ﴾

« ترجمه » مرحمت ایستر ایسك کوز یاشی آقیدانلره مرحمت ایت ! الله تعالی حضرتلرندن مرحمت ایستر ایسك ضعیفلر حقنده مرحمتلی اول ! « شرح » منبع کمالات روحانیه اولان مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری ایما بیوریورلرکه : حقیقی کوز یاشی دوکمك کبی برخصلت علیه قولای بولنماز . اوخصلت ورتبهٔ جلیله‌یی ایستر ایسك کریان اولان بیچارکانه رحم ایدرك سن‌ده نالان اول ! الله تعالی حضرتلرینك مرحمتنی ایستر ایسك ضعیف اولانلره

مثنوی

﴿ ای خنك چشمی که آن کریان اوست ﴾

﴿ ای همایون دل که آن بریان اوست ﴾

«ترجمه» ای سعادتلی کوز، که حق تعالی حضرتلری ایچون یاش دوکر . ای مبارك کوکل، که آنك ایچون یانوب قاوورولور. «شرح» جناب واجب الوجودك احسان ایلدیکی نعم مالا نهایه‌دن تشکراً وکرفتار بلا اولانلر ایچون ترحماً کوز یاشی دوکن کوزلر ، محبت ربانیه‌دن محترق اولان کوکلر ، نه مبارك کوزلر ، نه سعادتلی کوکلردر ، که آنلر رؤیت جمال خدا ایله مبشر و دارینده بختیار وکامروردر .

مثنوی

﴿ آخر هر کریه آخر خنده است ﴾

﴿ مرد آخر بین مبارك بنده است ﴾

«ترجمه» هر آغلامنك نهایتی کولمکدر . عاقبتی کورن مبارك بنده‌در ! «شرح» بومحلده آغلامق تعبیرندن مقصد عالی ، کمال محبتدن نالان وطریق نجات رفیق عبادتده پویان اولان انسانك کوز یاشیدر . او عاقل که صوری وظاهری جهتلرندن بشقه کیفیاتك عواقبنی تشخیص ایدر، نه‌مبارك بندهٔ خدادر! معلومدرکه اشیانك جهات ظاهریه‌سنی مجنونده کوره‌بیلیر، اما آخر بین اولمق ایچون شمس ذکا ، هدایت مولا لازمدر .

مثنوی

﴿ هرکجا آب روان سبزه بود ﴾

﴿ هرکجا اشك روان رحمت شود ﴾

«ترجمه» هر نره‌ده آقار صو بولنور ایسه اوراده یشیللك حاصل اولور : هر نره‌ده کوز یاشی آقارایسه آنده رحمت پیدا اولور . «شرح» انسانك کوز.

مظهر اولمازایسه قهر ربانی او کیمسه‌نك میل درونی استهزایه اماله و کوکلندن نورادبی ازاله ایدر. انسان دیکرلری استهزایه میل ایلدیکنی حس واذعان ایدرایسه غضب جناب قهاره کرفتار وسزاوار اولدیغنی اکلاسونده مستغفر و نالان اولسون؛ یوقسه کرفتار بلاء ذلیل ورسوا اولور. هله استهزا ایلدیکی ذوات، پاك ومستقیم اولانلردن ایسه مستهزینك دوچار اوله‌جغی عذاب ومضرت عظیم وبی نهایت اولور.

مثنوی

﴿ ورخدا خواهدکه پوشد عیب کس ﴾

﴿ کم زند درعیب معیوبان نفس ﴾

« ترجمه » اکر الله تعالی حضرتلری بر کیمسه‌نك عیبنی اورتمك ایستر ایسه او آدم معیوبلرك عیبنه نفس اورماز، انلرك عیبنه متعلق سوز سویله‌مز.

« شرح » انسان کندی قصورینی ستار العیوب حضرتلرینك مرحمتیله ستراتمك ودنیا و آخرتده رسوا اولمامق ایستر ایسه، هیچ کیمسه‌یه استهزایی مشعر لسان قوللانمسون. بلکه معیوب اولانلرك قصورینی ستره چالیشسون که کندی عیوبی ده مستور قالسون. بر کیمسه دیکرلرك عیبنی ستراتمکه درونی برمیلان حس ایدرایسه کندینی محفوظ ومبشر وعند ربانیده مقبول ومعتبر بیلسون؛ بالعکس سائرانسانلرك عیبنی اعلان وافشایه میل واجترا ایدرایسه کندیسی ذلیل ورسوا اوله‌جغنی قویاً فهم ایله استغفار وتضرع ایلسون!

مثنوی

﴿ چون خداخواهدکه‌مان یاری کند ﴾

﴿ میل مارا جانب زاری کند ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری بزه مرحمت ومعاونت ایتمك فرمان واراده بیورورسه بزم میلمزی نیاز و زاری وتواضع جانبنه سوق ایدر. « شرح » حق تعالی حضرتلری سودیکی قولنك میلنی استهزایه دکل، زار واستغفاره میل ایتدیرر. بوکبی بختیاران کندی قصورلرینه باقه‌رق همیشه ستارالعیوب حضرتلرینك مرحمتنه التجا وطریق مستقیمه اقتدا ایله سلامت دارینه سزا اولور.

اولنمسیچون اول بحر بیکران مرحمته التجا ایتمشدر . الڭ زیاده بدبخت آنلردرکه جرأتلری اوزرینه دنیاده برمضرت ظاهره والم ومشقت مادیه کورمزلر وطریق شقاوتده پویان والی الابد معذب ونالان اولورلر .

مثنوی

﴿ من ترا افسوس می کردم زجهل ﴾

﴿ من بدم افسوس را منسوب واهل ﴾

« **ترجمه** » یا فخر عالم ونبی محترم ، بن سنی استهزایه جرأت ایلدم ؛ بو جرأتم حسبیله شمدی بن استهزایه منسوب ولایق اولدم . « **شرح** » مستهزی پشیمان اولنجه اغزینك اکریلکندن واختیار ایلدیکی استهزانك وخامتندن محقر وبی عار ولایق خندهٔ صغار وکبار وسزاوار غضب جناب کردکار اولدیغی تماميله آکلامشدر . برکیمسه دیکرینی استهزا ایدرکن فراموش ایدرکه مستمعین کندینی مستهزی نام شآمت انجامیله تسمیه ایدر وبو نام حقارت اتسامك تفوهیله مستهزی مسخره اولمش اولور ، استهزا اولنان کیمسه مستهزیدن متغیر اولدقدن بشقه سائرانسانلرده قلباً دیرلرکه : احتمال مستهزی یارین بزیده استهزایه تصدی ایدر ؛ بوبدبخته امنیت ومحبت ایتمامکله برابر علیهمزده وقوع بولمسی محتمل اولان استهزاسنده تأثیر براقامق ایچون کندی کاذب ، مستهزی ، بی عار وعادی بر آدم اولدیغنی اولدن لازم کلنلره بالمناسبه سویلمك مقتضیدر . ایشته بو اسبابدن طولایی مستهزی هدف حقارت وسزای عذاب وملعنت اولمش اولور .

مثنوی

﴿ چون خدا خواهد که پردهٔ کس درد ﴾

﴿ میلش اندر طعنهٔ پاکان برد ﴾

« **ترجمه** » الله تعالی حضرتلری برکیمسه نك پرده سنی ییرتمق ایسترسه آنك میلنی پاك اولانلرك استهزاسنه سوق ایدر . « **شرح** » بر انسان غضب الٓهی یی اوزرینه دعوت ایدر واستعفای قصوره رغبت ایتمز وعفوومرحمت ربانیه

﴿ كژماندن دهان آن شخص كستاخ كه نام محمد عليه السلام ﴾
﴿ بتسخر بخوان ﴾

حضرت فخر عالم صلى الله عليه وسلم افندمزك نام جليل العنوانلرينى استهزا ايله تفوه ايدن كيمسه‌نك اغزى اكرى قالمسى بيانده‌در :

مثنوى

﴿ آن دهان كژ كرد واز تسخر بخواند ﴾
﴿ نام احمد را دهانش كژ بماند ﴾

« ترجمه » اوكيمسه اغزينى اكرى ايدوب محمد عليه السلام افندمزى استهزا ايلدى . آنك آغزى اكرى قالدى . « شرح » مستهزى ايچون استهزا هميشه موجب ندامت واذادر . على الخصوص مفخر كائنات ، اكمل مخلوقات ، محبوب خدا ، محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرينى معاذالله تعالى استهزايه جرأت ايدەنك اغزى يالكز صورى دكل ، معناً اكرى اولور . او اغزدن هرنه چيقارسه آتش بار وصاحبى لايق خسران بى‌شماردر .

مثنوى

﴿ باز آمد كاى محمد عفو كن ﴾
﴿ اى ترا الطاف علم من لدن ﴾

« ترجمه » اغزى اكرى اولان مستهزى پشيمان اوله‌رق فخر عالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينك حضور مرحمت نشور رسالتپناهيلرينه تكرار كلوب ديديكه : الله تعالى عندنده معلوم اولان علم لدنك الطافى ذات قدسيتى ايچون اولان اى رسول اكرم قصورمى عفو ايت ! « شرح » ذكر اولنان مستهزينك اغزى دنياده ايكن اكرى اولمسى بعض مرتبه مظهر عفو اولديغنه دلالت ايدر ؛ زيرا اغزينى اكرى كورونجه خطاسنى آكلايوب قصورينك عفو

« ترجمه » شیطانك حیله‌سی كندینه طولاشدی ؛ الله تعالی‌یه شكر اولسون، شیطان كندینی سیاه یوزلو كوردی، شكراولسون . « شرح » حیله‌كار وغدار ، انجام كار محجوب وبیزار وكرفتار مصائب بیشمار اولور . الله تعالی‌یه ربط قلب ایدنلر ایسه دائما فوائد كثیره ونعم وفیره‌یه مظهر اولورلر . ظالم وحیله كارك مضرتی دفع اولندقده مظلومینك الله تعالی حضرتلرینه عرض تشكرات لایحصی ایلملری حقلرنده عین حیاتدر .

مثنوی

آنچه می مالید در روی كسان
جمع شد در چهرهٔ آن نا كسان

« ترجمه » شاه جهودك مؤمنلر یوزینه سورمك ایسته‌دیكی اوشی‌ء چهره‌سنده طوپلاندی . « شرح » شاه جهود ، بته سجده ایچون اهل ایمانی اخافه‌ایله مغلوب ایتمك ایستر ایكن اومغلوبیت كندینه راجع اولدی . اهل ایمان اولانلر ایسه آتش مشاقی اختیار وتابع اوامر كردكار اولدقلرندن نجاة بولدیلر . مجربدركه دیكرینی بغیر حق اضرار ایتمك ایسته‌ینلر عاقبت كندیلرینی متضرر وبی اعتبار ایدرلر .

مثنوی

آنكه می دریدجامه خلق جست
شد دریده آن وایشان درست

« ترجمه » او كیمسه‌كه خلقك البسه‌سنی ییرتدی ، ییرتلمق اول ییرتیجینك وصاغلاماقده اومظلوملرك نصیبی اولدی . « شرح » اول ظالم وغدار كه انسانلرك علیهنده بولنوب لباس دین وناموسلرینی ومتاع اسایش وراحتلرینی ییرتمغه اجتسار ایدر . كندی فكر وناموسنی و آسایش وراحتنی هتك وامحا ایتمش ودنیا وعقباده محروم لطف خدا اولمش اولور . ظلم واعتساف وفسادك نتائج وخیمه‌سی فاعلنه راجع اولدیغی دنیا یارادلدیغندن بری جاری ومجرب ، متجاسرینك احكام شریعت وكافهٔ نظامات ایله جزادیده اولدقلری مثبت ایكن ینه نفس وشیطانه تبعیت ایتمك حماقت وبلاهتدر .

مثنوی

آن یهودی شد سیه روی وخجل

شد پشیمان زین سبب بیمار دل

« ترجمه » او عنود جهود ایسه سیاه رو ومحجوب ، بو سببدن پشیمان خسته‌دل و معیوب اولدی « شرح » نفس اماره‌نك وشیطان پر وسوسه‌نك، القاآت فساد کارانه‌سنه قارشی بر ناصح وعاشقك قال وحالیله وعلی‌الخصوص مثال وفعلیله خلق کندیلرینی جهان عاشق ومحبته آتدقلرینی شاه جهود اولان نفس اماره وشیطان بی مایه کورونجه ، اجرا ایتدیکلری القاآت شدیده‌دن پشیمان وسیاه رو، خسته حال و بی‌درمان اولدی .

مثنوی

کاندرآتش خلق عاشق‌تر شدند

درفنای جسم صادق‌تر شدند

« ترجمه » زیرا خلق اعانه اولکندن دها زیاده عاشق ، جسملرینی افنا ایتمکده دها زیاده صادق اولدیلر. « شرح » شاه جهود عنود حمق وحسددن ناشی امید ایدر ایدی که خلق آتشه القا اولنه‌جغنی کورونجه کندی دینلرینی ترك ایله بته سجده‌یه وپرستشه آماده اولور. طفل آتش زده‌نك نصایحنی ایشیدوب خلقك مستغرق عشق وصفا وایمانلری مزداد اوله‌رق مست لقای کبریا اولدقلرینی کوردکده جهود عنود وحسوده لایق اولان غم وضعف قلبه کرفتار ومار نار افتاده کبی بیمار و بی قرار اولدی . بورالری نفس اماره وشیطان لعینه تطبیق اولنتجه خلق شدت فقر واضطرابدن خوف ایتمیوب مستقیمانه وعاشقانه طاورانتجه نفس وشیطان ضعیف وناتوان وکندی القا آتندن پشیمان اولمش اولور دیمکدر .

مثنوی

مکرشیطان هم در وپیچیدشکر

دیو خودراهم‌سیه رودید شکر

مظالم وشناعاتده تحری ایله کرفتار جفا ، عقلا طریق عدل واستقامتده طالب ذوق وبقا اولدیغی هویدادر عاشقین ، واصل نور یقین اولدیغندن کندیلرینی آتش عشقه القا ایله کامین وشاکرین وعابدین اولور .

مثنوی

« بی مؤکل بی کشش ازعشق دوست »
« زانکه شیرین کرد هرتلخ اوست »

« ترجمه » مؤکلسز وکیمسه چکمکسزین محضا دوست اولان الله تعالی حضرتلرینك عشقندن کندیلرینی آتشه آتدیلرکه هرآجی یی طاتلی ایدن اول ارحم الراحمین حضرتلریدر. « شرح » ظن اولنمسونکه خلق بلا پروا کندیلرینی نار محنه القا ایتمشلردر . بیلدیلرکه آتش سائر مخلوقات کبی امرحقه تابع اولوب ارادهٔ ربانیه شرف ظهور ایدنجه حرارت نار ، عاشقین ایچون کلزار ونوبهار ، آجی طاتلی وغموم واکدار ، مبدل مسار بیشمار اولور .

مثنوی

« تاچنان شدکان عوانان خلق را »
« منع می کردندکا آتش درمیا »

« ترجمه » خلقك آتشه کیرمکه رغبتی اوقدر چوق اولدی که شاه جهودك یاردمجیلری ومأمورلری خلقی آتشه آتلمقدن منع ایلدیلر . « شرح » « منع ایلدیلر » تعبیری ، منعه چالیشدیلر معناسنده‌در . انسان برایشی عشق ایله اجرا ایده‌جك اولورایسه، نقطهٔ حب ومقصدینه طوغری برنهر سریع الجریانك صویی کبی شتابان اولور ، اوکنه وضع اولنه‌جق موانعی پایمال ایدر . بوبیت شریفده شاه جهودك یعنی نفس امارەنك یاردمجیلرندن مقصد ، شیطان وانك یتشدیردیکی ظالمان وعنودانْدرکه خلقك عشقی زائل اولمق ایچون سعی واقدام وچرکاب دسائسه القایه صرف اهتمام ایدر .

« ترجمه » ای محب حقیقت ! جمله کز پروانه کبی آتشك ایچنه کلکز !

« شرح » بو نصیب وبهره یوز بهاری اولان برربیع بدیع نجاتدر . بر انسان کاملك عشقی جوشه کلنجه خلقی کال شوق ومحبتله عالم روحانیته دعوت واوعالم عالینك انعامنی حکایت ایدر . مجربدرکه داعینك دعوتی حقیقی ومدعو اولان قابل ترقی اولنجه بلا پروا ، پروانه کبی آتش ظاهر ایچنه کندینی القا ایله نار دنیاده نوربقا بولور .

مثنوی

بانك می زد درمیان آن کروه
پرهمی شد جان خلقان از شکوه

« ترجمه » قوم وکروهك اورتاسنده ندا ایدن چوجغك آوازی اوزرینه اوراده‌کی خالقك جانی هیبت وعظمتدن طولدی . « شرح » عقل کامل ، تعبیرات مقنعه ایله مستعد اولانلری دعوت واجابته مائل ایدنجه، شدت حب وشفقتی غلیان وبرصدای عشق افزا واستغراق نما ایله برچوق حقائق وخفایانی بیان ایدر . سامعین مستعدین هیبت وعظمتدن ونور یقیندن بحر وجد وعشقده مستغرق اوله‌رق مشاق ومتاعب صوریه‌یی اختیار ایله ارزو مند بقا ، ومستان لقای کبریا اولور .

مثنوی

خلق خودرا بعد ازان بی خویشتن
می فکندند اندر آتش مردوزن

« ترجمه » اندن صکره خلقدن ارکك ، قادین هرکیم حاضر ایسه کندیلرینی اختیارسز اوله‌رق آتش ایچنه براقدیلر . « شرح » خلقی حسبیله انسان همیشه طالب لذت وراغب سعادت اولور . شوقدرکه حمقا، لذت وصفا وترقی‌یی

آندر آ و دیگر انرا هم بخوان
کاندر آتش شاد بنهادست خوان

« ترجمه » والدم ! آتشك ایچنه کل وسائرلرینی ده دعوت ایت ! کلسونلر زیرا آتش ایچنده شاه حقیقی نعمت سفره‌سی قومشدر. « شرح » بو آتش ـ مشتاق ایچنه کل ، سائر انسانلری ده حسب المرحمة دعوت وتشویق وعزت سرای ـ مغفرت وسعادته وصول بولملریچون ترغیب ایت ! دنیلمسی بو آتش ظاهر ایچنه خالق ـ لم یزل حضرتلری انواع لذائذ ونعم ، فیض وکرم سفره‌سنی وضع ایتمش اولدیغنی برلسان حکمت ایله بیان مقصدینه مبتنیدر . عقل تام ، مستعدانی عالم سلامته ـ دعوت وبودعوتله بیوك خدمت ایتمش اولور .

مثنوی

اندر آیید ای مسلمانان همه
غیر عذب دین عذابست آن همه

« ترجمه » ای مسلمانلر! جمله‌کز بو آتش صوری ایچنه کلکز؛ چونکه دین وعبادت لذتندن غیریسی کافةً عذاب وجفادر. « شرح » معناً سلامت یاب اولان عقل ؛ ابتدا اك زیاده سودیکی ومربوط اولدیغی کیمسه‌یی، بعده قوت ـ معنویه‌سی ومرحمت روحانیه‌سی تزایدایدنجه دین مبیننك درجات علیهٔ روحانیه‌سنه واصل اولمق ایچون کافهٔ موحدینی دعوت، اظهار رقت ایدرده دیرکه : نفس امارەنك سزه کوستردیکی لذائذی ترك ایتدکده محروم صفا وکرفتار اذا اولورسکز صانمیکز. بالعکس لذائذ صوریه‌ده عذاب بی‌نهایه وحقائق روحانیه‌ده اذواق ابدیه واردر .

مثنوی

اندر آیید همه پروانه وار
اندرین بهره که دارد صد بهار

مثنوی

﴿ قدرت آن سك بديدى اندرا ﴾

﴿ تا ببينى قدرت ولطف خدا ﴾

« ترجمه » ای والده ! اوجهود كوپكنك قدرتنی كوردك ، شمدی ایچری كلده حق تعالی حضرتلرينك كمال قدرت ولطفنی كور ! « شرح » ای خوف وهوايه تابع اولان انسان هراسان ! نفس اماره ، سنی كيفيات غير مشروعه يه تشويق ، كرداب بلايه تسويق ودريای ذلته غريق ايلديكندن قوت يرنكتنی كوردك ! شمدی جناب واجب الوجودك يولنه داخل اولده اوطريق سلامت رفيقده قادر مطلق ووهاب ورزاقك كمال قدرت وعظمت ولطف ومرحمتنیده كور ! جناب كبريانك كمال قدرتی ظاهر وباطنده موجود وبی نهايه ، اهل عرفانه كوره شك وشبهه دن وارسته ايكن عارف اولميان انسان دنيانك آلايش واحوال ظاهره سنه حصر اذعان ايله لذات ظاهره نك تحريسنه شتابان وبوسيله چوق دفعه مغلوب نفس وشيطان ومغضوب جناب يزدان اولور . اما مرد عاقل طريق سعی واستقامته داخل اولنجه بصر بصيرتندن پردهٔ ظلمانی زائل اوله رق حقائقی كوره بيلير .

مثنوی

﴿ من ز رحمت مى كشايم پاى تو ﴾

﴿ كز طرب خود نيستم پرواى تو ﴾

« ترجمه » ای والده ! بن مرحمتدن طولايی سنك اياغنی بو طرفه چكرم ؛ يوقسه طرب وذوق جهتندن سندن پروا وسكا احتياجم يوقدر . « شرح » ساحهٔ سعادت بار روحانيته واصل اولانلر سائر انسانلری راه حقه دعوت ايتملری ظلمت نفسده قالانلرك معاونتنه محتاج اولدقلرندن دكلدر . بلكه ذاتلری شائبهٔ غرض وحسددن وارسته ومتاع فيض محبت وسلامتله آرسته اولديغندندر .

« ترجمه » ایشته بوجهان روحانینك دنیاده شكلی یوقدر . لكن موجود بالذاتدر ؛ اوموجود بالشكل اولان جهان مادی بی‌قرار وبی‌ثباتدر . « شرح » عالم روحانیت غیرمشهود، اما حقیقتده باقی‌وعالی وعالم اشكال صورتا مرئی‌ایسه‌ده حكمةً فانیدر .

مثنوی

« اندر آمادر بحق مادری »

« بین كه این آذر ندارد اذری »

« ترجمه » ای‌والده ! والده‌لك حقیچون آتشك ایچنه كل‌وكور،كه بو آتش آتشلك ایتمز . « شرح » مظهر روحانیت اولان برعقل، مادر طبیعته وطبیعت ایچنده اولان انسانلره دیركه : آنالق حقیچون مساعیٔ مقبوله وتسلیمیت تامه ایله عالم روحانیته كلكز وعبادت وغیرت مشروعه‌نك مشاق ومتاعب ظاهریه‌سندن خوف ایتمیكز ! بومحن ومشاق ، صورتا نار ایسه‌ده حقیقتده كلزار سعادت، عالم روحانیته ایصال ایچون منبع نور معرفتدر .

مثنوی

« اندرآ مادركه اقبال آمدست »

« اندرآ مادر مده دولت زدست »

« ترجمه » ای والده ! آتشك ایچنه كل ،كه اقبال ودولت صره‌سی كلدی . ای والده ! آتشك ایچنه كل ودولتی الدن قاچیرمه ! « شرح » بوده سلامت بولمش عقلك ، مستعد اولانلره برخطاب حكمت مآبیدر، كه دهادنیاده ایكن عالم روحانیتك سعادت ودولتنی الدن قاچیرمیوب اجرای عبودیت وایفای ـ وظیفهٔ انسانیت ایتمكی تنبیه ایدر . شاه جهودك آتشه القا ایلدیكی برطفلك لساننден یوقاریده ایراد بیوریلان ابیات حكمت آیاتده كوریلن حكمت وبلاغت حیرت رس اهل فصاحتدر .

مثنوی

﴿ این جهان‌را چون رحم دیدم کنون ﴾

﴿ چون درین آتش بدیدم آن سکون ﴾

« ترجمه » شمدی بوجهان وعالم طبیعتی رحم کبی طار کوردم ؛ چونکه بو آتش ایچنده بوسکون وقراری کوردم. « شرح » چوجق یعنی عقل، مادر- طبیعته دیرکه : رحم مادر ، دنیایه نسبةً نصل ناپاك ومحل اضطراب وکدرناك ایسه عالم طبیعت‌ده عالم معنوی‌یه کوره اویله‌در . زندان طبیعتده محبوس وسلسلهٔ قیود بشریه ایله استعداد حکمت زادم غیرمحسوس ایکن حقیقتنی بیلمز ایدم ، شمدی عالم معنوی وجهان روحانی‌یی کوروب ایچنه داخل اولنجه جهان سعادته ومحن ومشاق صوریه حسبیله بورتبه‌یه واصل اولدم .

مثنوی

﴿ اندرین آتش بدیدم عالمی ﴾

﴿ ذره ذره اندرو عیسی دمی ﴾

« ترجمه » ای والده ! بو آتش ایچنده کیزلنمش برعالمی کوردم ،که ایچنده ذره ذره عیسی نفسلی واردر . « شرح » عالم روحانیتده هرذره‌یی عیسی مثال کوردم وحسابه کلز بر چوق صاحب اقتداری مشاهده ایلدم ،که حضرت عیسی کبی حیات وفیض بخشادر دیمك ایسته‌ین طفل بیدار عقلك لسان بیانندن سویله‌نن بوسوزلر نه‌عالیدر . عالم روحانیتك رجالی، دنیاده‌ده مرئی وموجود ایسه‌ده صاحب دل اولمیانلر ایچون بیلنمسی محال واحمقلر نزدنده بلکه هستیلری مشکوك وخیال عداولنور. روحانیونك ابدان واجسامی وحرکات واطواری بالطبع سائر انسانلره مقیس ، اماعقل وفراستلری عالم لاهوت ایله انیسدر .

مثنوی

﴿ نك جهان نیست شکل هست ذات ﴾

﴿ وان جهان هست شکل بی ثبات ﴾

مثنوی

مرگ‌می دیدم که زادن زتو
سخت خوفم بود افتادن زتو

« ترجمه » ای والده ! سندن طوغدیغم وقت موت کوردم ؛ سندن آیری دوشمك بكا غایت قورقونج ایدی . « شرح » انسان بولندیغی بر حالدن بیلمدیکی دیکر برحال ومکانه کرهاً انتقال ایتمسی کندینه کوج وقورقونج کورور . بوسببدندرکه رحم مادر مادهٔ ناپاك برنوع زندان بشر ایسه‌ده جنین اومفارقت ، اوانتقال حیرت افزایی مدهش وهولناك عد ایدر، فقط زندان رحمدن چیقوبده دنیایه کلدکده واصل وسعت واو وسعتی تزیین ایدر کونش ونیجه نیجه اجرام ومواد کوردیکی کبی معنویات ومعقولاتده ترقیات حس ایدنجه رحم مادر ایله دنیا اره سنده کی فرق وتفاوتی اکلار ؛ مع مافیه دنیادنده چیقوب موت واسطه‌سیله عازم داربقا اولمغی ایسته‌مز ایسه‌ده موت کاوبده ایمان ایله دنیادن چیقنجه آخرته کوره دنیاده رحم مادرکبی ناپاك وتنکنا اولدیغنی کورور ونعم اخرویه ایله مسرور اولور . بوابیات شریفه‌دن تعین ایدرکه انسان دائما محتاج ترقی اولوب ترقی ایتمامك تدنی ایلمك کیدر .

مثنوی

چون بزادم رستم از زندان تنك
درجهان خوش هوایی خوب رنك

« ترجمه » ای والده ! چونکه سندن طوغدم ، طار اولان زنداندن قورتولدم . هواسی خوش ورنکی کوزل جهانه کلدم . « شرح » بن ، رحم مادردن چیقوب دنیایه کلنجه نائل اولدیغم ترقی‌یی تیقن ایده‌بیلدیکم کبی بودفعه‌ده عالم طبیعتدن آلنوب آتش اضطرابات صوریه‌یه القا اولننجه مخوف وهولناك کورونن نارایچنده نور بولدم .

مثنوی

﴿ اندرا وآب بین آتش مثال ﴾

﴿ از جهانی کاتشست آبش مثال ﴾

« ترجمه » ای والده ، ایچری کل ! آتش مثالنده لطیف برصو کور ! شو جهاندن وبردنیای ناداندن بورایه کل که حقیقتده دنیا آتش ایکن ظاهرده آب لطیف کورونور. « شرح » ای انسان ! سن روحانیته متعلق اولان احوالی ، مشکلات آور بر آتش کبی کورورسك ؛ حال بوکه روحانیتك ایجاب ایتدیردیکی عبادت ومساعیٔ مشروعه اختیار وایفا اولنجه ظاهرا آتش- اضطراب ایله مملوطن ایتدیکك عالم روحانیتی عین آب حیات بولمش وترك ایده جکك جهان مادی ولذائذ صوریه نك آتش وعذاب الیم اولدیغنه مطلع وقانع اولمش اولورسك !

مثنوی

﴿ اندرا اسرار ابراهیم بین ﴾

﴿ کودر آتش یافت ورد وياسمين ﴾

« ترجمه » ایچری کل ده حضرت ابراهیم علیه السلامك اسرارینی کور ؛ او ابراهیم آتش ایچنده کل وياسمين بولدی . « شرح » بالاده بیان اولنان فکر عالی یی دها زیاده تأکید بیورمق ایچون حضرت ابراهیم علیه السلام افندمزك مشرکین طرفندن آتشه القا اولندیغی بیان بیورلمشدر . شیطان ونفس- اماره یه تابع اولان مشرکین حضرت ابراهیم علیه السلامی آتشه القا ایتمش ایکن قدرت ومرحمت ربانیه اثری اوله رق نار، حضرت ابراهیم ایچون کلزار اولدی. بوکیفیت سورهٔ انبیانك التمش سکزنجی ایله التمش طقوزنجی آیت کریمه سنده فرمان وحکایت بیورلمشدر : ﴿ قالوا حرقوه وانصروا آلهتکم ان کنتم فاعلین ﴾ معنای شریفی : « مشرکین بری برینه دیدیلرکه ابراهیمی نارده یاقك ویاردم ایدیکز کندی معبودلریکزه اکر فعال وایش کوریجی ایسه کز » ﴿ قلنا یانار کونی برداً وسلاماً علی ابراهیم ﴾ معنای شریفی : « دیدك آتش ، سن صغوق وسلامت اول ، ابراهیم اوزرینه . »

« ترجمه » ای والدهم ! آتش ایچنه کل ! بن آتشده خوش وراحتم ؛ کرچه صورتا آتشك اورتاسندهیم . « شرح » طبیعت ومادهیه محب ومربوط اولانلره عقل دیرکه : ای مادهپرستان ! بنم صوری اولان آتش فقر ومشاقدن خوف ایدوب نادان اولمیکز ؛ ایشته محن ومشاق صوریه ایله بن ذوق وصفا ایچندهیم ! سزده صنم نفسك امرایلدیکی ارتکاباته مطیع اولمقدن اجتناب ایدیکز وکندیکزی مساعیٔ مشکوره واضطرابات مادیه ایچنه القا ایدوب حیاتیاب اولیکز !

مثنوی

﴿ چشم بندست آتش از بهر حجیب ﴾

﴿ رحمتست این سربر آورده زجیب ﴾

« ترجمه » آتش صورتا پرده اولمق ایچون کوز باغیدر ؛ اما حقیقتده جیبندن باش کوسترمش رحمتدر . « شرح » آتشه آتیلان طفل والدهسنه خطاباً یعنی طبیعته دیرکه : حقیقت بین اولمیانلر ایچون بنم القا اولندیغم آتش برنوع حجاب والیم برعذابدر ؛ اما اهل عرفانه ومردان یزدانه کوره بوکونه نار ، عین رحمت وسعادتدر .

مثنوی

﴿ اندر آما در بین برهان حق ﴾

﴿ تا بینی عشرت خاصان حق ﴾

« ترجمه » ای والده ، آتش ایچنه کل ! که حق تعالی حضرتلرینك برهان وعلاماتنی وخاص قوللرینك ذوق وعشرتنی کورهسك ! « شرح » ای عالم طبیعت ومادیاته تابع اولان کیمسه ! ریاضت وعبادتدن مساعیٔ مشروعهدن مجانبت ایتمه ! صورتا نار کورونن اضطرابی اختیار ایت که براهین ربانیهیی ، اذواق روحانیهیی کورمش اولهسك ! ایچنده بولنمقده اولدیغك عالم طبیعت ، اسباب ووقوعات کثیرهدن ناشی سکا ایراث مضرت ایدهبیلیر . عاقل ایسك قانیدن روکردان وعالم واسع روحانیه پویان اول !

قورقوتمق ایچون بته سجده ایتدیرمکه غیرمستعد اولان اوفاق چوجغی آتشه القاء ذاتاً هرکسك قلبندهکی خوف ودهشتی تزیید واوفی ایلدی. بوبیت شریفدن مقصد، نفس اماره بته مشابه اولان شناعتی وسائر مظالم وتعدیاتی انسانه قبول ایتدیرمك ایچون بعض کیمسه‌لرك عقابی آتش اضطرابات فانیه و امید لذات دنیویه ایچنده براقیرکه اضطراب ولذتدن هرکس خائف وحریص واندن صکره نفسك امرایتدیکی شیلره تابع وضلالتله مونس اولسون. آتیده کوریله‌جکی وجهایله طفله تشبیه اولنان عقل، والده‌سی مثابه‌سنده اولان طبیعته فقر واضطرابدن قورقمامق ضمننده برچوق حکم وحقائقی بیان ایدر واوحالده تابع طبیعت اولان انسان اسکی حالندن پشیمان وعقلك کوستره‌جکی حقایقی واضطراب صوری‌یی قبول ایله بکام اولور.

مثنوی

﴿ خواست تااو سجده آرد پیش بت ﴾

﴿ بانك زد آن طفل کانی لم امت ﴾

« ترجمه » چوجغنك آتشه آتلدیغی کورونجه والده‌سی قورقودن او بتك اوکنه سجده ایتمك ایستدی ایسه‌ده طفل آتش ایچنده ایکن برصدا چیقاروب دیدی که: تحقیقاً بن اولمدم! « شرح » چوجغنك آتشه آتلدیغی والده‌سی کورونجه کندیسی‌ده آتشه آتارلر خوفیله بته سجده ایتمك ایسته‌مش، ایمانی ترك وتبدیله حاضرلانمش! یعنی نفس اماره، فقر وریاضق وادب وعدالتی عقله آتش کبی طاقت سوز کوسترمش وتخویفاً آتش اضطراب ایچنه عقلی القا ایتمش ایکن عقل سالم، معاصی‌یی ارتکاب ایتمیوب اجرای فرائض مشاقنی اختیار ایلدکده جناب واجب الوجودك فیوضات مالانهایه‌سندن حصه‌یاب، مشاق آتشلری ایچنده نائل لطف رب الادیان اولدیغنی کورونجه دوشدیکی آتش فقر واضطراب صوری ایچندن مادر طبیعته وسائر انسانلره ندا ایدرده دیرکه: زنهار! اضطرابات ظاهره‌دن هراسان و دلفکار اولمیکز؛ زیرا حق یولنده اختیار اولنان آتش صوری، حیات وسعادت جاویدر.

مثنوی

﴿ اندرآ مادر که من اینجا خوشم ﴾

﴿ کرچه در صورت میان آتشم ﴾

﴿ بسخن آمدن طفل کوچك درمیان آتش وتحریص کردن ﴾
﴿ خلق‌را درافتادن باآتش ﴾

آتشه آتیلان برچوجغك سوزسویلمسی وخلقی آتشه دوشمکه ترغیب وتحریص ایتمسی بیانده‌در :

مثنوی

﴿ یك زنی باطفل آورد آن جهود ﴾
﴿ پیش آن بت وآتش اندرشعله بود ﴾

« ترجمه » برقادینی اوفاق چوجغیله برابر جهود شاهی اول بتك اوکنه کتوردی . اوصره‌ده یاقدیردیغی آتش آلولنمش ایدی . « شرح » شاه جهود بیوك برآتش یاقدیرمش ، آتشك یانه بربت وضع ایله هرکسه برتکلیف ملعنت ردیفده بولنمش! دیمش‌که : یابته سجده ایله اتخاذ معبود ایتسونلر ، یاخود آتشه القالولنمق ایچون حاضرلنسونلر! بوصره‌ده برقادین‌ایله اوغلنی آتش‌یانه کتورمش! بویله برتکلیف ظالمانه وبرحرکت دلخراشانه‌ده بولنمشدر . بومحلده شاه جهوددن مقصد نفس اماره وقادیندن مرام ، طبیعت انسانیه وچوجق ایسه مستعد ترقی اولان عقل نورسیده‌در .

مثنوی

﴿ طفل ازو بستد درآتش درفکند ﴾
﴿ زن بترسید ودل از ایمان بکند ﴾

« ترجمه » اوجهود عنود چوجغی قادیندن آلدی ، آتشه آتدی؛ قادین آتشدن قورقدی وکوکلنی ایماندن‌قوباردی . یعنی قادینك ایمانه کلیاً ضعف‌طاری اولدی . « شرح » شاه جهود ، سائر حاضر اولانلر ایله چوجغك والده‌سنی

مثنوی

﴿ دست را اندر احد واحمد بزن ﴾

﴿ ای برادر واره از بوجهل تن ﴾

« ترجمه » دست والی احد واحمده اور ؛ یعنی الله تعالی حضرتلریله فخر عالمك ارادات وسنن جلیله‌لرینه تمسك ایله ای برادر ، ابوجهل تندن کیرو خلاص بول ! « شرح » حق تعالی حضرتلرینك ارادات ربانیه‌سنه، وسنن- ایمن بخشای احمدیه‌یه توسل وایمان ایت ! نفس اماره‌یه عائد اولان غضب وشهوت کبی افکار نکبت دثاردن خلاص بول ! ابوجهل لعین باعث سلامت دوجهان ومفخر عالمیان علیه‌الصلواة والسلام افندیمز حضرتلرینه قارشی عداوت ایتدیکی کبی نفس اماره‌ده روحانیت وسعادت ابدیه‌نك علیهنده بولنور وافساده چالیشیر؛ بناءً علیه ابوجهله تشبیه اولنور . بوتنبیه وپند اوزرینه حکمت آتیه‌یی بیان ایده‌لم : نه عقله متصل ونه‌دن عقلدن منفصل انسانلرده برمشیت حس اولنورکه نفس وسائر کافهٔ قوای مادیه ومعنویه او مشیته تابعدر ؛ مشیت انسانیه روحه محب اولنجه روح غالب وحاکم ، نفس اماره مغلوب ومنهزم ، بالعکس نفسه تابع بولننجه روح مغلوب وناتوان ، نفس‌اماره غالب وحیوان دران کبی راحق سالب اولور . مشیت‌انسانیه خالقلم یزلك هانکی نوع احسانات ونعمتلرندر دیه سؤال اولنسه بوسر وحقیقت ، الفاظ واشارات ایله تعریف پذیر اولمقدن ابعددر . بوحکمت وبو امانت عظمانك حقیقتنی احسن الخالقین وارحم‌الراحمین حضرتلری سودیکی قولنك قلبنه القا واو قولده مستعد ومستحقی کورونجه باذن‌الله تعالی بوسائط روحانیه ایله ایما ایدر .

كرفتار ايله مذموم ومشؤم ايدر . بونك كبى نفس امارەنك نيجه نيجه ابواب ـ مفسدت مآبى واردر بوفنالقلره الك مؤثر چاره ، شريعت غرايه توسل ودنيانك آمال فانيه‌سندن عدول وهميشه نتايج احوالى تأمل ايتمكدر .

مثنوى

﴿ هرنفس مكرى ودرهر مكر ازان ﴾
﴿ غرقه صد فرعون بافرعو نيان ﴾

« ترجمه » نفس امارەنك ايشى هرنفسده بر حيله‌در ، واول آن ونفسده هربرحيله‌ده يوز فرعون ايله فرعونه تابع اولانلر غرقه‌در . يعنى غرق اولورلر .
« شرح » فرعون ايله كنديسنه تابع اولانلر ، حضرت موسى عليه‌السلام عليهنده بولنوب نصل غرق اولدقلرى قرآن عظيم‌الشانده بيان بيورلمشدر . نفس ـ اماره اصحابى عدالت وشريعتك خلافنده بولنوب حركات غيرمشروعه ايله انتظام ـ مادى ونسق معنوى عالمى اخلاله ساعى وبناءً عليه چركاب ضلالتده مغروق وعاصى اولور . بوحال دهشت اشتمال ، دنياده‌ده فرعون مثال اولان اهل ـ ضلالتك باشنه ظاهرى وظاهرى اولماز ايسه بهمه‌حال باطنى واقع اولمش اولور .

مثنوى

﴿ درخداى موسى وموسى كريز ﴾
﴿ آب ايمانرا زفرعونى مريز ﴾

« ترجمه » نفس امارەنك شرندن قورتولمق ايستر ايسك موسانك خداسنه وحضرت موسى‌يه قاچ (التجا ايت !) وفرعونلكدن ناشى آب ايمانى دوكمه !
« شرح » نفس امارەنك مكر وحيله‌سى ومهاجمه وصدماتى پك كثير وانلرك شرندن خلاص بولمق امر عسيردر . چارهٔ نجات ، ارادات ربانيه‌يى قبول واجرا وموسى مشرب برمرشدى اختيار وارشادينه اتباع ايتملى !

ودوام ایتمکسزین بویله برادعا عین خطا، کلیاً ناسزادر. تأثیرات نفسیه مرور زمان ایله بویله مدعی بر انسانی کرفتار اضطراب ایدر و ینه کندینی طوپلامیوبده مرحمت ربانیه‌یه التجا ایتمز وجدی برصورتده وظائف مشروعه‌سنی اجرا ایلمز ایسه کندینی خراب ایدر .

مثنوی

﴿ صورت نفس ار بجوبی ای پسر ﴾
﴿ قصهٔ دوزخ بخوان باهفت در ﴾

« ترجمه » ای اوغل ! نفسك مثال وصورتنی بیلمك ایسترایسك یدی قپولی جهنمك قصه‌سنی اوقو ! « شرح » سورهٔ حجرك قرق اوچنجی ایله قرق دردنجی آیات کریمه‌سنده فرمان بیوریلورکه : ﴿ وان جهنم لموعدهم اجمعین لها سبعة ابواب لکل باب منهم جزؤ مقسوم ﴾ معنای شریفی : «تحقیق جهنم کافهٔ عاصی اولانلرك وعد اولنان یریدر ؛ جهنمك یدی قپوسی واردر ، هر بر قپو ایچون اول عاصی اولانلردن معین حصه واردر.» نفس اماره‌ده جهنمه تشبیه اولنور ؛ زیرا معناً ومادةً نفسك ابوابی کثیر وناری غایت مؤثردر . مثلا نفس اماره‌یه عائد قپولردن بری شهوت غیر مشروعه‌درکه ذکور واناثك مؤبداً ناموسنی شکست ایله قلبلرینی محزون ونیجه ولد زنایی میدانه کتیروب اعتبار وتربیه‌دن محروم ایلر . دیکر قپوسی ارتکابدر ،که بونجه بیچارکانی احسان ربانی اولان عدالتدن وحقوق مشروعه‌لرندن محروم ومغموم ایدر . دیکر قپوسی کسب شان وشهرت فکریله برصاحب اقتدارك حرصیدر ،که چوق دفعه‌لر بلاسبب مشروع تخریب بلاده ، سفك دماء عباده تصدی وجمعیت بشریه‌یی مظالم متنوعه ایله مالی ایلر . دیکر قپوسی غمازلقدر ،که غماز اختلافات ونزاعلرندن لذت آلمق ارزوی شیطانکارانه‌سیله خاطر وخیاله کلمه‌ین نفاق وفسادی اجرا وبوحرکتی صنعت وذکا عدایدر . دیکر قپوسی حسددر،که حاسد اولان انسان کندیسندن بشقه کیمسه‌یی دها ایی کورمامك ایچون خفی وجلی اضرار ناسه دوام وبوسببله هم کندینی، هم محسودینی ناکام ایلر . دیکر قپوسی کندینه عائد اولمیان شیلره نائل اولمق اوزره سرقتدر،که سارق شونی، بونی اموال ومنالندن محروم وکندینی‌ده انواع مصائبه

« ترجمه » اول یونتلمش مادی صنم سیاه وبولانق سیل کبیدر ، که کلوب
بحر ؛ امابت یاپیجی اولان نفس اماره جاده اوزرینه لاینقطع آقار برچشمه‌در .
« شرح » نفس اماره‌نك آمال ومشتهیات مادیه‌سی دائما بت کبی برچوق خطالری
میدانه کتیرر وانك قیرلمسی کوندن کونه مشکلتر اولور . اصل هنر ، یونتلمش
بتی قیرمق دکل مولد اصنام اولان نفس اماره‌یی کسر ایتمکدرکه بوکسردن صکره
بت مادی قولای قیریلیر وانسان انك شرندن بالنسبه سهولتله قورتولور .

مثنوی

« صد سبورا بشکنند یکپاره سنك »

« واب چشمه میزهاند بی درنك »

« ترجمه » یوز دستی‌یی برطاش پارچه‌سی قیرر ، لکن چشمه‌نك صویی
توقفسز وبلا انقطاع تقاطر ایدر ، آقار . « شرح » مثلا برمردجسورجسمانی ،
مادی اولان اصنام ظاهره‌دن برچوغنی بلاپروا شکست واحالیده‌بیلیر واواصنامك
تأثیرات ظاهریه‌سی قیرلمش و دستینك صویی کبی ختام بولمش اولور ؛ اما چشمه
مثال وتأثیرات مضره‌سی غیرمنقطع وبیك درلو دسائس باطنه ایله مالامال اولان
نفس اماره‌یی اوجسور وشجیع مادی محو وازاله‌یه غیر مقتدردر .

مثنوی

« بت شکستن سهل باشد نیك سهل »

« سهل دیدن نفس را جهلست جهل »

« ترجمه » مادی اولان بتی قیرمق قولای وزیاده قولایدر ؛ اما نفسی
قیرمق (کیفیتی) قولای کورمك عظیم جهل ، جهل عظیمدر .
« شرح » برانسان دیه‌سون‌که بکا کوره نفس اماره هیچ برشی دکلدر ،
بن فنالق ایشلمه‌مك اوزره ذهناً قرار ویردیکم کبی نفس اماره‌یی قیرمش وبناءً
علیه شرندن قورتلمش اولورم . عبادات مشروعه ومساعئ خیریه‌یه شروع

مثنوی

﴿ آب خم وکوزه کر فانی شود ﴾

﴿ آب چشمه تازه و باقی بود ﴾

« ترجمه » کوپ وبارداغك صویی اکر فانی وغائب اولور ایسه چشمه‌نك صویی تازه وباقیدر. «شرح» خلقی وطبیعی اولیه‌رق حسب البشریه بر انسانده برسهو وخطا ظهور ایتسه بارداقده‌کی صو کبی آقمه‌سیله برابر توکنیر وخلقهٔ فنا اولمیان انسانك کوزهٔ قلبی فساددن خالی اوله‌بیلیر. اما نهرجاری کبی اولان نفس-اماره‌نك حالی بویله دکلدر. هرنه‌قدر وخامتی‌اسباب صوریه‌ایله کسیلسه ینه چشمه صویی کبی آقار توکنمز ، نفس اماره‌یی نفس مطمئنه‌یه تحویل‌ایتمك کبی برفیض-کریم ونور عظیمه مظهراولانلرك نظرنده ، لذائذ مادیهٔ دوجهان، اشیاء خسیسه وبلکه حالات کدورت رساندر .

مثنوی

﴿ بت سیاه آبست درکوزه نهان ﴾

﴿ نفس مرا آب سیه را چشمه‌دان ﴾

« ترجمه » بت مادی بارداق‌ایچنده سیاه صوکبی‌کیزلیدر؛ نفسی‌ایسه بوسیاه صویه وچرکابه منبع بیل ! « شرح » بت مادی وخطای ظاهری بر بارداقده اولان‌جزئی‌صوکبیدر. بونك‌منبع‌وچشمه‌سی‌نفس‌اماره‌در؛ اوچشمهٔ زهرناکی کلیاً امحا ایتملیدر . کلیاً امحایه چاره اولماز ایسه ، باری نفس اماره‌نك زهری خارجه چیقوب شونك بونك ضررینه بادی اولمامق ایچون منعنه چالیشملیدر .

مثنوی

﴿ آن بت منحوت چون سیل سیاه ﴾

﴿ نفس بتکر چشمهٔ برشاهراه ﴾

طاش ولو برچوق زمان صو ایچنده قالسه خاصیت ناریه‌لرینی ازاله یه صو غیر مقتدر وصودن چیقوب هر نه‌وقت بری برینه چاقیلسه‌لر شرارفشان اولمغه حاضردر. نفس اماره‌ده هر نه‌وقت دائرهٔ عبادت وتربیه ومساعیٔ مشروعه وخیریه‌دن چیقسه ومشتهیات فکریه ومادیه‌سیله ملاقی اولسه آثار مضرت نثارینی اظهار وصاحبنی مضطر و بی‌قرار ایدر .

مثنوی

﴿ آب چو نار برونی را کشد ﴾
﴿ دردرون سنك وآهن کی رود ﴾

« ترجمه » نهر صوبی خارجی اولان آتشی سوندیرر ؛ اما طاش ودمیرك ایچنه نصل نافذ اولوب کیده‌بیلیر ؟ « شرح » خارجی هر نه‌قدر بیوك بر آتش فرض اولنسه او آتش اوزرینه کثرتله صو القا واجرا ایدیلنجه آتشی اطفا ایتمك آسان، امااوفاق بردمیر وچاقماق‌طاشی‌اوزرندن عالمك انهاری مرور ایتسه خاصیت ناریه‌سنی ازاله ایده‌میه‌جکی وارستهٔ اتیاندر . نفس اماره ایله مشتهیاتنده اولان میل فساد انکیزی ، وسائل عادیه ایله محو وازاله ایتمك محال اندر محالدر. وسائط روحانیه ایله نفس اماره‌یی ، یاکلیاً تخریب ونفس مطمئنه‌یه تحویل وتقلیب ایتمك، ویامشتهیاته هیچ بروقت تقریب ایتمامك ایجاب ایدر .

مثنوی

﴿ سنك وآهن چشمهٔ نارند ودود ﴾
﴿ قطرها شان کفر ترسا وجهود ﴾

« ترجمه » طاش ودمیر یعنی نفس اماره مشتهیاتیله برابر آتش ودومانك چشمه‌سی ومنبعیدر؛ اول چشمه‌نك قطره‌لری ترساوجهودك کفریدر. « شرح » نفس اماره‌نك آمال فکریه ومشتهیات مادیه‌سی عالم معنیده عین نار وبرمنبع ظلم نثاردر . لذائذ غیرمشروعه و آمال ظالمانه‌یه حکمتله دقت‌اولنسه زهردن‌اصلا فرقی اولمیوب برفرقلری وار ایسه اوده زهر یالکز ایچن آدمی تسمیم وهلاك ایدر ؛ نفس اماره‌نك آثار مضرت نثاری ایسه برچوق انسانی مأیوس وغمناك وبلکه برچوق بلدانی ویران وخاك ایله یکسان ایلر .

طاش صو ایچنده اولنجه بالطبع شرارپاش اولەمیەجغی اشکار اولدیغی کبی نفس اماره‌ده آب زلال اولان عبادات وحسن تربیه ایچنده بولننجه آثار مضرتکارانه‌سی وجود یافته اولەمیەجغی درکاردر ؛ اما صو ایچنده‌کی چاقماق طاشـنك قغلجمی نصل ایچنده قالوب دمیر ایله مصادمه‌سی حالنده شرر افشان اوله‌جغی بدیهی ایسه نفس اماره‌ده مشتهیاتیله هرنه‌وقت تلاقی ایتدیرلسـه بر چوق فنالقلری ارتکاب ایتمسی امر ضروریدر .

مثـنوی

﴿ سنك وآهن زآب کی ساکن شود ﴾
﴿ آدمی با این دوکی ایمن بود ﴾

« ترجمه » طاش ایله دمیر صـو ایچنده بولنمغله قغلجم چیقـارمق خاصیتلری نصل ساکن وزائل اولور؟ بوایکی کیفیتله برانسان نصل ایمن اوله‌بیلیر؟
« شرح » دمیر وطاش ولو بیکلرجه سنه‌لر صو ایچنده بولنسـه صودن چیقوب بری برینه چاقلقه قغلجم چیقه‌جغی طبیعی اولدیغی کبی نفس اماره‌ده هر عبادت وتربیه ایچنده بولنوب ساکن اولسه طبیعی اولان فساد ینه درونده باقیدرکه صاحبی هر نه‌وقت عبادت ومساعیٔ خیریه‌یی ترك ایدر ونفس مشتهیات مادیه وآمال فکریه‌یه تصادف ایلرایسه ینه آثار قبیحه وافعال خبیثه‌سنی اظهار واشکار ایدر . نفس ، عبادات وتربیه ومساعیٔ دائمه‌دن — ولو برقاچ ساعت خالی براغلسه — موجب ندامت ومنبع خطا ونکبت اولور .

مثـنوی

﴿ سنك وآهن دردرون دارند نار ﴾
﴿ آب را بر نار شان نبود کذار ﴾

« ترجمه » طاش دمیر درونلرنده نار، آتش طوتار؛ انلرك اوزرندن صو کچه‌سنك ، تأثیری اوله‌ماز . « شرح » بالاده بیان اولندیغی اوزره دمیرایله

رام اولمش واکا پرستش ایتمش اولور . نفس اماره‌نك ذاتی امر حقه مخالف اولدیغندن کندیسنه تابع اولانلری بت کبی اضلال وهر نوع انتظامی اخلال ایدر . نفس مشتهیاتیله برلشدیریلیر ایسه بو ازدواج نامشروعدن ظهور ایده‌جك آثار ذلیله منفور دوجهان اولور . نفسك مطالب ومشتهیاتندن همیشه توقی، صورتا اك زیاده لذیذ کورینن حظوظات غیر مشروعه‌دن دها زیاده تحاشی اولنمسی مقتضیدر .

مثنوی

﴿ مادر بتهابت نفس شماست ﴾

﴿ زانکه این بت مار وآن بت اژدرهاست ﴾

« ترجمه » مادر اصنام سزك نفسکزك بتیدر : زیرا صورتده‌کی بت ییلان مثابه‌سنده‌در . اما معنوی اولان نفس بتی اژدرهادر . « شرح » بو بیت شریفده عمیق بر حقیقت بیان بیورلمشدر . عادی ییلان کبی صوری اولان اصنام بر انسان طرفندن شکست اولنمق قولای ایسه‌ده اژدر مثال دران ومع مافیه ظاهرده پنهان اولان نفس اماره‌یی محو ایتمك غایت کوجدر. روحانیته منسوب اولمیان بعض صاحب اقتدار فتح بلاد ایله مادی اولان اصنامی شکست ایله نامدار اولمش ایکن اژدر نفس‌دن بی‌تاب وشایان عذاب اولدی .

مثنوی

﴿ آهن وسنکست نفس وبت شرار ﴾

﴿ آن شرار از آب میکیرد قرار ﴾

« ترجمه » نفس ، دمیر وچاقماق طاشیدر ؛ وبت قغلجملردر . او قغلجم صوده قرار ایدر . « شرح » نفس اماره دمیر وچاقماق طاشنه واندن ظهور ایدن آثار وخیمه ووقوعات محرقه شراره‌یه تشبیه بیورلمشدرکه دمیر ایله

مثنوى

﴿ آن جهود سك ببين چه رأى كرد ﴾
﴿ پهلوى آتش بتى برپاى كرد ﴾

« ترجمه » اول كلب جهود باق نه رأى ايتدى . آتش يانده برتى اياق اوزره ايلدى (قودى) « شرح » بتى آتش يانته وضع ايلمسندن شاه جهودك مقصدى نه اولديغى ابيات شريفهٔ آتيه ايضاح بيوره جقدر .

مثنوى

﴿ كانكه اين بت را سجود آرد برست ﴾
﴿ ورنه آرد در دل آتش نشست ﴾

« ترجمه » جهود شاهى اعلان ايلدى ، بركيمسه بو بته سجده ايدرسه آتشدن قورتولور . ايتمزسه آتش ايچنه اوطورر . « شرح » شاه جهودك عناد وكفرى حسبيله ايستراديكه هركس دينى ترك ايله انك اغراض وخيالاتنه اطاعت وانكار حق ايتسون . ظن باطلنجه محواديان ايچون اك مؤثر چاره ، جبراً هركسى بربته سجده ايتديرمكدر . برانسان تابع شيطان اولنجه ميدانه كتيره جكى فساد وعصيان ، حيرت بخش اذهاندر .

مثنوى

﴿ چون سزاى اين بت نفس او بداد ﴾
﴿ از بت نفسش بتى ديكر بزاد ﴾

« ترجمه » چونكه شاه جهود بوصنم مثابه سنده اولان نفسك لايقى وايستديكنى ويردى ، انك صنم نفسندن ديكر بربت طوغدى . « شرح » نفس اماره نك طلب وارزو ايلديكى مشتهياته انسان تابع اولنجه بالطبع كندى نفسنه

ذمیمه آثار جزا ومایهٔ ملعنتدر . صبغةالله تعبیرشریفی، قرآن عظیم‌الشانده مسطور وبوتعبیر جلیل متشابهدن قلوب عارفین پرنوردر .

مثنوی

﴿ آنچه ازدریا بدریا میرود ﴾

﴿ازهم انجا کامد انجا میرود ﴾

« ترجمه » اوشیٔ که دکزدندر ، دکزه کیدر ؛ زیرا او یردن کلمش ایدی ینه او یره کیدر . « شرح » بوده «کل شیٔ یرجع الی اصله» حقیقتنی تفسیر ایدر .

مثنوی

﴿ از سرکه سیلهای تیز رو ﴾

﴿ وازتن ماجان عشق آمیز رو ﴾

« ترجمه » طاغ باشندن سرعت ایله آقان سیللر نصل دریایه واصل اولور ایسه بزم بدنلرمزدن‌ده عشق آمیز یوریبجی جانلر بویله‌در. « شرح » حسب‌الطبیعه طاغلرباشندن سریع الجریان اولان صولر اصللری اولان دریایه طوغری نصل روان اولورلر ایسه مشتاق دیدار کردکار اولان ارواح صالحین‌ده موعد لقا اولان عالم خلد وبقایه طوغری پران وداخل عمان غفران اولور .

﴿ آتش افروختن شاه جهود وبت نهادن پهلوی آتش که هرکه ﴾

﴿ این بت را سجده کرد از آتش برهد ﴾

جهود شاهنك آتش یاقمسی وآتش یانه بربت وضع ایتمسی وهرکیم بوبته سجده ایلدی ایسه خلاص بولور دیه اعلان ایلمسی بیانندەدر :

« ترجمه » اوکوزك رنکنی طیشندن وانسانك قرمزی وصاری لونی درونندن بیل ! « شرح » یعنی حیوان الهجق اولورایسك خارجی اولان رنك وقوتنه دقت ایت ، اما انسان کامل وعاقل ایستر ایسه‌ك جسمانی اولان حالات ظاهریه‌سنی اراميوب درایت وذکاوت واخلاقنی تحقیق ایت ! انساندن مقصد جسم وصورت اولمیوب روح وسیرتدر. خبردار اولمق ارزوایدرایسه‌ك کمال صبر ایله انسانلرك عقل وخلقلرینی تحقیق ایله اشتغال ، شوقدرکه مذموم اولان غیبت وتجسس کبی احوال منفوره‌یی ترك وبالکز اسباب تحقیقیهٔ مقبوله‌یی استعمال ایت !

مثنوی

﴿ رنکهای نیك از خم صفاست ﴾

﴿ رنك زشتان ازسیاهابهٔ جفاست ﴾

« ترجمه » ایی رنکلر کوپ کبی قابك براقلغندندر. چرکینلرك رنکی چرکاب - سیاه جفادندر . « شرح » قابلرك ایچی وطیشی صاف ایسه ایچنده‌کی صوده صاف وبراق کورینور ؛ انسانلرك قلبی درایتله برابر خدعه‌سز و حرکتلری غرضسز اولور ایسه فعللری مرغوب ، بالعکس چرکاب کفر وخدعه ایله آلوده اولورسه اثرلری مظلم وغیر مندوب اولور .

مثنوی

﴿ صبغة الله نام آن رنك لطیف ﴾

﴿ لعنت الله بوی این رنك کثیف ﴾

« ترجمه » اورنك لطیفك اسمی الله بویاسیدر . بوکثیف وقبیح اولان رنکك قوقوسی اللهك لعنتیدر . « شرح » اخلاق جمیله ومساعیٔ مشروعه، الله تعالی حضرتلرینك ویردیکی رنك رحمت، نورسلامت، وکفروانکارواخلاق

« ترجمه » هركيمسه‌كه دامان عشقى طوتمفه يعنى عشقه استعدادى اولمدى، صاچيلان نور آلهيدن بى نصيب ، بى‌بهره اولدى . « شرح » هركيمك خالقنه عشق واطاعت ايتمك ميلى اولمسه آنك روحى ايثار ايديلن نعم وانوار خدادن بى‌بهره قالمش وكمال غفلتله سعى حقيقى‌يى ترك ايله نفسه ودهره تابع اولمشـدر . مع‌مافيه باب مرحمت ربانيه هيچ بر وقت مسدوداولميوب الآن اومقوله بى‌نصيب اولانلر ارادهٔ جزئيه‌لرينى فرائض ربانيه‌نك اجراسـنه صرف ايتسه‌لر ينه اول نور پاك ايله منورالقلب اولورلر .

مثـنوى

﴿ جزؤ هارا رويها سوى كلست ﴾

﴿ بلبلانرا عشق بازى با كلست ﴾

« ترجمه » جزءلرك يوزلرى كله متوجه وميالدر ؛ بلبللرك‌ده عشـق بازى كللر ايله‌در . « شرح » هرجزء كلنه ميالدر . مثلا صولرك اصـلى دكز اولديغندن صولر ابتدا كونش واسطه‌سـيله جكيلير بلوط بعده ياغمور اولور . الحاصل صو برچوق مكان تبديل ايتدكدن صكره كندى اصلى اولان دكزه ميل ونهر وسائر واسطه‌لرايله دريايه رجوع ايلر و « كل شئ يرجع الى اصله » سرينه مظهر اولور . اخلاق حميـده ويا ذميمه‌يه ميال اولان انسـانلرده هر حالده همجنسنه ميالدر. ايى اولانلر مستقيمى آرايوب سور وفنا اولانلر ، ظالم وسفهايه محبت وكسب قربيت ايدر . صاحب عشق اولانلرك ده هميشه محبتلرى ظريف ولطيف اولانلره ميال اولديغى كبى لطافتدن خالى اولان شيلره يناشميوب انلرله الفتى بارد وغير مفيد بيليرلر . عاشق حقيقى جناب كبريايه پيوسته وفنا پذير اولان شيلردن وارسته‌در .

مثـنوى

﴿ كاورا رنك از برون ومردرا ﴾

﴿ ازدرون جورنك سرخ وزردرا ﴾

تنقیص واخلال ایده‌جك سبب مادی ومعنوی غیرواقعدر. عمر دنیایی لذیذ ویا حزین کوستره‌جك اسباب فنای دنیویه عاشق خدا ، محب بقا اولان مردان صاحب عرفانك نظرنده مقصد عالیدن دون اولوب دنیایه متعلق وقوعاتدن متأثر دکلدر . دائما (لاخوف علیهم ولاهم یحزنون) تبشیر جهان قیمتیله خوش دل وممنوندر .

مثنوی

﴿ حق فشاند آن نوررا برجانها ﴾

﴿ مقبلان برداشته دامانها ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری او نوری ارواح اوزرینه صاچدی ؛ مقبلان یعنی اولیاء الله دامانلرینی یوقاری قالدیردیلر. « شرح » الله تعالی حضرتلری ارواحه احسان عال العال اولمق اوزره نور فیض ونصرت وسعادتی ایثار ایلدکده ایمان واخلاق حمیده‌یه میلی اولان ارواح مبارکه دامان استعدادینی معناً آچوب فرصتی اهمال ایتمیه‌رك اول نور مبارکدن مستفید واول فیض عظیمدن مستفیض اولدی .

مثنوی

﴿ وان نثار نور کوهر یافته ﴾

﴿ روی ازغیر خدا برتافته ﴾

« ترجمه » اول کیمسه که الله تعالی حضرتلرینك مرحمتندن صاچیلان جوهر نوری بولمشدر ، خدا حضرتلرندن غیریسنه یوز دوندرمز وفنالره ربط قلب ایتمز. « شرح » فیض ومرحمت ربانیه‌یه کسب اطلاع وعشق ومحبت خدا ایله ذاتی احیا ایدن عرفا، اسباب صوریه واحوال فانیه‌دن روکردان ، اقدامات واسترحاملرینی بالکز جناب واجب الوجودك اراداتنه حصر ایله بکام اولمشلردر .

مثنوی

﴿ هرکرا دامان عشق نابده ﴾

﴿ زان نثار نور بی بهره شده ﴾

صفات مرحمت آیات ربانیه‌یه مظهر اولمش اولانك نفسی ، نفس مطمئنه اولوب قلب وخاطرینه کلن اوهام کفر انجامی کمال‌ایمان واطمئنان ایله معناً دفع واحراق وقلب وعقلنی شیرین مذاق ایدر .

مثنوی

﴿ خشم مریخی نباشد خشم او ﴾

﴿ منقلب رو غالب ومغلوب خو ﴾

« ترجمه » مظهر صفات الٓهیه اولانك غضبی، مریخ کوکبنه اینانان‌عوامك غضبی کبی دکلدرکه : الت ، اوست بر صورتده حرکت ایلر صورتا عالی و غالب وحقیقتده‌فناپذیر ومغلوبدر. « شرح » مظهر صفات الٓهیه اولان بر ذات کریمك حدت وغضبی عوامك‌مشتهیات نفسانیه‌سندن‌حاصل اولان غضب کبی دکلدر. بلکه لزومنده ومیدان حرب‌وجدالده ، حفظ حقوق ضعفاده ، اظهار حق ایچوندرکه ظالملری لرزان ومظلوملری شادان ایلر . اومقوله ذوات کرام ظاهراً‌منقلب‌رو، کمال تواضعدن کوتاه بینان نظرنده بی‌اقتدار ومغلوب خو ایسه‌ده حقیقتده غالب وهمیشه عدالته راغبدر .

مثنوی

﴿ نورغالب ایمن ازنقص غسق ﴾

﴿ درمیان اصبعین نور حق ﴾

« ترجمه » نورغالب که‌اولیاءاللهك مظهراولدقلری‌سعادت‌روحانیه ونصرت معنویه‌در ، نقص وظلمتدن بری وحق‌تعالی حضرتلرینك محض نور اولان ایکی پارماغی‌میاننده‌منقلب‌وباقیدر. « شرح » ایکی‌پارماقدن‌مقصد، صفتین متقابلتین‌اولان جمال وجلال ربانیدرکه انسانلره سهولتله تفهیم اولنمق ایچون ایکی پارماغه تشبیه بیورلمشدر. زیرا بعض دفعه پارماغك بری‌حسب الایجاب قپانیر ، دیکری آچیلیر، بری بعضاً یوکسك ، بعضاً اشاغی برموقعه وضع اولنور. جلال وجمال خداده حکمت‌بالغه اوزرینه ظاهروسرنما اولور. انبیاء ذیشان واولیاء کرامك نورعدالت ومرحمتلری وجناب‌حقه اولان‌عشق ومحبتلرنی وسائرصفات ممدوحهٔ بی‌نهایتلرنی

اوخالق قادرك دقائق احوالده معلومات وارادات وتأثيراتى اولماز . عقل‌معنوی‌يه مالك اولانلر الله تعالى حضرتلرينك كمال علم وقدرتنه قنـاعت ايدوب كنديلری اوعلم وقدرتك وسعت وعظمتنده حيران قالديلر . عرفانلری حسبيله انسـانلره مخصوص اولان علمك قلتنی معترفان‌وفخرعالم عليه‌السلام افندمزله هم‌زبان‌اوله‌رق « ماعرفناك حق معرفتك » ديه حكمت صمدانيه‌يه قارشی حيران ودار الجنـانده ايدنشينان اولديلر .

مثـنوی

﴿ راسخان درتاب انوار خدا ﴾

﴿ نی بهم پيوسته نی ازهم جدا ﴾

« ترجمه » علم حقيقتده رسوخ پيدا ايدنلر انوار خدانك شعلهٔ هدايتنده نه‌بری برينه اتصال، نه‌ده انفصال كورديلر. « شرح » اسما وصفات ربانيه كاملاً انوار وتجليات ايله منور اوله‌رق بری برينه متصل ويامنفصل دكلدر. حليم، قهار، صفتلرينك تأثيراتى بشقه ايسه‌ده موصوف جهتندن آيری و جدا دكلدر . يعنی موصوفلری جناب كبريادر . اسماء حسنا ارادات ربانيه‌نك اجراسنه جنود معنويهٔ بی‌انتهادركه كافهٔ مخلوقات بواسما وصفاتك تأثيراتنه مظهر اولور . مثلا بركيمسـه برفقيره برصدقه ويرسه ، فقيرده آلسه ايكيسی‌ده صدقه معامله‌سنده بولنور ، اما حقيقتده صدقه‌يی ويرن بشقه وآلان بشقه‌در . كذلك صاحب اسماء حسنی‌اولان خالق‌لم‌يزل بشقه وعين‌اسما ويامظهر اسما اولان حالات ومخلوقات متنوعه بشقه‌در.

مثـنوی

﴿ هركه باشد طالع اوزان نجوم ﴾

﴿ نفس اوكفار سوزد دررجوم ﴾

« ترجمه » هركيمك طالعی اول اسما وصفات لطيفهٔ آلهيه‌دن اولور ايسـه انك نفسی طرد ورجمده كافرانی ياقيجی اولور. « شرح » عدل واستقامت كبی

مثنوی

﴿ اخترانند ازورای اختران ﴾

﴿ کاحتراق ونحس نبود اندران ﴾

« ترجمه » بوظاهر کوکبلرك وراسنده کواکب واردرکه آنلرایچون احتراق و زوال و نحوست یوقدر . « شرح » مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلرینك بیان بیوردقلری کواکبدن مقصدعالی، ایشته بوبیت شریفده تصریح بیورلمشدرکه تأثیرات متنوعه ، صوری ومادی اولان کواکبدن رونما اولمیوب انجق شعله‌فروز اولان کواکب روحانیه‌دن یعنی اسماوصفات آلهیه‌دندر . آنلرك انواری ازلی‌وغروب واحتراق‌ونحوستدن عاریدر. فخرعالم ونبی‌محترم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلری کواکبك تأثیراتنه ایناناتلری تکدیر بیوردیلر .

مثنوی

﴿ سایران درآسمانهای دکر ﴾

﴿ غیر این‌هفت آسمان‌نامور ﴾

« ترجمه » بوکواکب‌اسما وصفات‌جناب کبریا، بشقه آسمانلرده سیروحرکت ایدیجیلردر، اوآسمانلر بومشهوراولان یدی آسماندن غیریدر. « شرح » تصریح بیوریلورکه، بیان‌ایلدیکمز کواکب جسمانیدر ظن اولنمسون؛ بونلراول کواکب-روحانیه اولان اسما وصفات آلهیه‌در،که انلرك آسمانی ، معنوی وعلویدر . عقلاً وتاریخاً معلومدر ، وقوعات وتبدلات عالمك تأثیراتی معنوی اولوب حق اهل-اسلامدن بشقه اوروپانك اك بیوك مورخینی‌بیله وقوعات‌ظاهریه‌نك‌تأثیری ونتائج-عظیمه‌نك حصولی تأثیرات معنویه وروحانیه‌دن منبعث اولدیغنی هربارتاریخلرنده اعتراف واقرار وبوحالی (پرو ویدانس) تعبیریله‌یادوتذکار ایدرلر . بوتأثیراتدن شبهه ایتمك قلت ذکادن وفقدان معلوماتدن ایلری کلیر برخطادر؛ یوقسه صاحب-فکر متین اولان برانسان تفکرایدرکه بونجه مخلوقاتك ، بونجه مکوناتك برخالقی اولوب هرمخلوق ایچون برچوق حکمت وکیفیت وضع ایتمش‌ایکن نصل اولورده

مثنوی

﴿ هرکه‌را بااختری پیوستکیست ﴾

﴿ مروراباخترخودهم تکیست ﴾

« ترجمه » هرکیمك برکوکب ایله اتصال ومناسبتی واردر ، اوکیمسه کندی کوکبیله برابر کیدر واندن متأثر اولور. « شرح » هرکیمك ، برکوکب ایله اتصال ومناسبتی واردیمك هرانسان ایچون بر کوکب تخصیص اولنمش دیه ترجمت کویان اولان منجملرك ادعای باطل و دعوای بی اصللری کبی بر فکره مستند دکلدر . بومحلده کوکبدن مقصد، اسماء الهیه واحوال روحانیه اولدیغی اشاغیده‌کی ابیات شریفه‌ده صراحةً بیان بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ طالعش کرزهره باشد درطرب ﴾

﴿ میل کلی دارد وعشـق و طلب ﴾

« ترجمه » اختر له مناسبتی اولان کیمسه‌نك طالعی اکر زهره اولور ایسه ذوقه وعشق وطلبه میل کلی طوتار. « شرح » برانسانك اسمای حسنادن‌هانکی اسم وصفته اتصال معنویسی وار ایسه او اسم وصفته مناسب احوال کندیسنده ظهور ایدر. مثلا (ودود) اسـمنه مظهر اولان کیمسـه عشق ومحبت ایچنده ماسوای عشقدن تبری وفراغت ایدر .

مثنوی

﴿ ور بود مریخئ خونریز خو ﴾

﴿ جنك وبهتان وخصومت جویداو ﴾

« ترجمه » واکر مریخه منسوب قان دوکیجی خویلو برکیمسه اولورایسه جنك وبهتان وخصومت ایستر. « شرح » برکیمسه (قهار) صفتنه مظهر ایسه غوغا وخصومت وبوکبی افعال وحرکات شدیده‌یه میال اولور .

مثنوى

﴿ شعلها با كوهران كردان بود ﴾

﴿ شعله آن جانب رود هم كان بود ﴾

« ترجمه » شعله‌لر كوهرلر ايله دونيجى اولور ؛ شعله اوجانبه كيدرده معدن‌اولور. « شرح » بو بيت شريفده شعله‌لردن مقصد، آتش عشق ومحبتلريله اورتالغى تنوير ايدن عاشقين، ومعدندن مرام، اصل كان محبت اولان انبياى ذيشان وخصوصا خاتم النبيين عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرى، كه آفتاب هدايت وفخرالعالميندر. شعله وشعاعك محل ظهورى ومصير ومرجعى كندى كوهرى اولديغى كبى عاشقلرك‌ده مرجع واصللرى نور ساطع نبويدر. بيت شريفده ذكر اولنان رجوع ايكى صورتله وقوع بولور. برى: دنياده ايكن عاشق اولانلرك كافهٔ اخلاق واطوارى امرالله وسنن نبويه‌يه مطابق وقلبلرى نور پاكه غريق بولنمسى؛ ديكرى: اوزمرهٔ جليلك آخرتده روح پرفتوحلرى نور جليل‌القدر احمدى‌يه ملاقى وفيض ابديسنه لاحق وخلدى اولمسيدر.

مثنوى

﴿ نور روزن كرد خانه‌ى دود ﴾

﴿ زانكه خور برجى ببرجى ميرود ﴾

« ترجمه » پنجره‌ده كونشك نورى خانه‌نك حوليســنى دولاشير؛ زيرا كونش بر برجدن ديكر برجه كيدر. « شرح » ضيـا، شمســدن منبعث اولوب شمسك موقعى كرهٔ ارضه كوره تبدل وتغير ايتدكجه ضياسى تبدل ايدر. عاشقلرك قلبلرنده‌كى ميل واملرى هميشه فخرعالم عليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرينه وحقيقت عظماى رسـالتپناهيلرينك تجليات متنوعه‌سنه تابع اولور. مثلا: برعاشق حقيقى هرنه‌قدر تجليات روحانيه‌يه مظهر اولور ايسه مظهر وحى ربانى اولان خاتم‌الانبيانك فيض عظيمى حسبيله مالك نعم بيشمار اولور. عاشقينك حسيات روحانيه واجراآت حســنه‌سى شـعاعات معنويه‌دركه انلرك كوهرى، لولاك ونور پاك احمديدر.

قبول ایدن امت جلیلهٔ محمدیه ایچون معناً صیانت وحکمت ، فضل وسعادت واردر. بیت شریفده اشارت بیوریلان آیت کریمه سـورهٔ فاطرك اوتوزنجی آیتیدر : ﴿ ثم اورثنا الکتاب الذین اصطفینا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه ومنهم سابق بالخیرات باذن الله ذلك هو الفضل الکبیر ﴾ معنای شریفی : « صکره قرآنی ، امت محمدیه قوللرمدن انتخاب واختیار ایلدیکمز کیمسه‌لره میراث ویردك ؛ بونلردن بعضیسی کندی نفسنه ظلم ایلیجی ، وبعضیسی اورته حرکت ایدیجی وبعضیسی الله تعالی حضرتلرینك اذنیله امور خیریه‌ده ایلری کیدیجیدر ؛ ایشته فضل واحسان عظیم بودر . » قرآن عظیم الشانك کلام الله اولدیغنه امت مرحومهٔ محمدیه‌دن ایمان تام اصحابی اولان اوچ قسمه منقسمدر . برنجیسی : هرنه‌قدر بشقه‌لرینه ظلم ایتمزایسه‌ده حسب البشریه کندی نفسنه ظلم ایدرکه بوقسمدن اولانلر برمدت صکره کندی نفسلرینه‌ده ظلم ایتمکدن فراغت ایله مظهر مکافات اولورلر . دیکر قسم : افعال خیریه‌یه اورته برحالده چالیشیر ؛ یعنی بعض دفعه نفسلرینه ظلم وخسارت ایدرلر. ایسه‌ده خالقه همیشه عدالت ومرحمت ومروروزمان ایله کسب علویت ایلرلر . قسم ثالث که : امور خیریه‌ده ایلری کیدرلر ، انلر اولیاء الله وعارف بالله اولانلردر درجات علیه‌لری غیر قابل تعریفدر . امت محمدیه‌دن هرکیم قلباً ولساناً کلام الله اولان قرآن عظیم الشانك احکام جلیله‌سنه ایمان کتیرمش ایسـه بواوچ صنفدن هانکی صنفه داخل اولورایسه اولسون باذن الله تعالی انجام کار دار السلامه واصل اوله‌جغی شبهه‌سز وآشکاردر ؛ زیرا بواوچ قسم اصحابی « کتابی میراث ویردك » بشارت عظماسیله مبشر ، ودارینده مسعود وکامودرلر .

مثنوی

﴿ شد نیاز طالبان ار بنکری ﴾

﴿ شعلها از کوهر پیغامبری ﴾

« ترجمه » استعداد ایله نظر ایلر ایسه‌ك طالب حق اولانلرك نیاز واحتیاجی ، پیغمبرلك کوهرندن شعله‌لر اولدی . « شرح » نظر حکمتله باقلنجه اولیاء الله اولان عاشقینك نیاز واحتیاجی پیغمبرلك کوهر عالی قدرندن اولمق حسبیله فکر وعشقلری شعاعات نورانیهٔ معنویه‌دن عبارتدر .

ایله سهو ایلدکده : « الٰهی! بن نفسمه ظلم ایتدم . عفو ایله!» دیه کمال تضرع ایله عرض قصور ایتدیکی ایچون نجات بولمش ، بو عادت وسنت عالیه هر بر اهل ایمان وصاحب عرفانك سلامتنه بادی اولمشدر . زیرا حسب البشریه خطاده بولنه جق اولانلر استعفای قصور ایچون حضرت آدمه امتثالاً تضرع وفغانلری ایله جلب مرحمت یزدان ایدرلر .

مثنوی

﴿ رك رکست این آب شیرین وآب شور ﴾

﴿ در خلایق می رود تا نفخ صور ﴾

« ترجمه » طاتلی ، آجی صو طمر طمر درکه انسانلر ، مخلوقات آره‌سنده نفخ صوره قدر کیدر . « شرح » بر طرفدن عدل ومرحمت وبوکبی افعال ممدوحه ، دیکر طرفدن ظلم وبی عاری وتنبروری کبی تمایلات مقدوحه‌نك منبع وطمرلری بشقه بشقه جاری وتصادفاً تلاقی ایتسه‌لرده ینه بری برندن جدا اولور .

ایی بولده بر انسان ، بعده نفس وشیطانه مغلوب ورام اولنجه ناکام اوله بیله جکی کبی ابتداءً فنا یولده حرکت ایتمش دیکر بر انسان ، باذن الله تعالی مردان خدانك همتیله احکام جلیل العنوان قرآنیه وسنن نبویه‌یه میل ایله مسلك مستقیمه سالك وکوهر کرانبهای انسانیته مالك اوله بیلیر . نوع بشر اصلاً عین لطف ویاعین قهر اولمیوب ، بالکز مظهر لطف وقهر اولور . حد ذاتنده بری بریله التصاق واتحاد پذیر اولمیان لطف وقهر کبی صفات متضاده‌در ؛ یوقسه بونلرك محل ظهوری اولان انسانلر ، هم تابع ادبار ونکبت ، هم مستعد سعادت وسلامتدر .

مثنوی

﴿ نیکوانرا هست میراث ازخوشاب ﴾

﴿ آنچه میراثست اورثنا الکتاب ﴾

« ترجمه » ایی اولانلره کوزل وطاتلی صودن میراث واردر ؛ بو میراث «اورثنا الکتاب»در . « شرح » آن عظیم الشانك احکام جلیل العنوانی بحق

ذکری سبق ایدن دیکر شاه یهود ، عیسویلری محوو نابود ایتمکه چالیشیوردی.
سی ظلم افزاسی کندینه تابع اولانلرده ساری وسم قاتل کبی قلبلرینه جاری اولمشدر . زماننده ایشلدیکی فنالقلردن بشقه وضع ایلدیکی عادت قبیحه حسبیله وفاتندن صکره بیله واقع اولان شناعاتدن متحصل کناهلر ، لعنتلر طوغریدن طوغری‌یه فاعللرینه عائد اولدیغی کبی سوء مثال کوستردیکندن کندینه‌ده راجع والی‌الابد معذب وغیر ناجی اولمش اولور ، فنا برعادتی هرکیم ایجاد ایدر ایسه آندن حاصل اوله‌جق نتایج وخیمه کندینه عائد اولمسی طبیعیدر. واضع عادات قبیحه اولانلر عالم انسانیته قارشی محجوب ، جهان معنویده منفور اولورلر .

مثنوی

﴿ هرکه او بنهاد ناخوش سنتی ﴾

﴿ سوی او نفرین رود هرساعتی ﴾

« ترجمه » هرکیمسه‌که ناخوش برعادت وضع ایدر ، هر آن وساعتده آنك جانبنه نفرین ولعنت کیدر . « شرح » هر آن وساعتده لعنت کیدر ؛ زیرا بیچاره انسانلر اوعادت قبیحه‌نك نتایج وخیمه‌سندن هر آن وساعتده مضطر ودلفکار اولورلر. اضطرابلرینه باعث اولان ظالم وبدخوی علیهنده فریاد وفغانلرینی همیشه منتقم الجبار حضرتلرینك بارکاه کبریاسنه ایصال وقلوب غم دیده‌لرینك تأثراتیله ظالمی اضمحلال ایدر .

مثنوی

﴿ نیکوان رفتند سنتها بماند ﴾

﴿ وزلئیمان ظلم ولعنتها بماند ﴾

« ترجمه » ایی اولانلر کتدیلر ، کوزل ولطیف عادتلری قالدی ؛ ولئیم ودنی اولانلردن ایسه ظلم ولعنتلر قالدی . « شرح » انبیای ذیشانك سنن جلیله‌لرندن الآن والی‌الابد عالم انسانیت مستفید اولور. ظالملرك اثرینه اقتفا واخلاق قبیحه‌سنه اقتدا ایدنلرك ظلملری حسبیله انسانلر مغدور وکندیلری مقهور اولور . حضرت آدم علیه‌السلام جنتده ایکن منع اولندیغی اغاجه تقرب

مثنوی

﴿ کر خبر خواهی ازان دیکر خروج ﴾

﴿ سوره برخوان والسماء ذات البروج ﴾

« ترجمه » اکر بودیکر خروجدن خبر ایستر ایسك (والسماء ذات البروج) سوره‌سنی اوقو! « شرح » سورهٔ بروجده : ﴿ والسماء ذات البروج واليوم الموعود وشاهد ومشهود قتل اصحاب الاخدود النار ذات الوقود اذ هم عليها قعود وهم على مايفعلون بالمؤمنين شهود ومانقموا منهم الا ان يؤمنوا بالله العزيز الحميد الذى له ملك السموات والارض والله على كل شئ شهيد ان الذين فتنوا المؤمنين والمؤمنات ثم لم يتوبوا فلهم عذاب جهنم ولهم عذاب الحريق ﴾ بیورلمشدر . معنای شریفی : « برجلر صاحبی اولان کوك حقیچون ، ووعد اولنمش قیامت کونی حقیچون ، وشاهد اولان نبی ذیشان ومشهود اولان امتی ویاجمعه وعرفه کونی حقیچون اودون ایله طولمش آتش خندقلرینك صاحبلری هلاك اولندی ؛ اووقت که آتشك کنارنده اوطورمشلر ایدی ؛ مؤمنلره ایتدکلری اذا هنکامنده حاضر ایدیلر مؤمنلره بشقه عیب اسناد ایتمدیلر ، مکر غالب اولان الله تعالی‌یه ایمان کتیرمش اولملری کبی بر خصلت جلیله‌یی عیب عد ایتدیلر ؛ آسمان وزمینك ملك وحکمی اول الله تعالی ایچوندر وهر برشیدن خبرداردر ؛ البته اوکیمسه‌لرکه مؤمنین ومؤمناته اذا وجفاایدرلر و (قلباً لساناً) توبه‌ایتمدیلر جهنم وحریق عذابی انلرایچوندر . » تفاسیر شریفه‌ده مسطوردرکه مؤمنین ومؤمناته عذاب واذا ایتمش اولان شاه جهود وتابعلری دنیاده بیله محترق وپریشان وکرفتار خیبت وخسران اولدی .

مثنوی

﴿ سنت بدکز شه اول بزاد ﴾

﴿ این شه دیکر قدم بروی نهاد ﴾

« ترجمه » شاه یهود عنود اولدن طوغمش اولان فنا عادت اوزرینه بودیکرشاه یهود ایاق باصدی . آنك مقتضیاتنی اجرایه قالقشدی . « شرح »

﴿ حکایت آن شاه جهود دیکرکه در هلاك قوم عیسی علیه‌السلام ﴾
﴿ سعی نمود ﴾

دیکر اوشاه جهودڭ حکایه‌سیدرکه حضرت عیسی علیه‌السلامك قومی هلاکنه سعی کوستردی . (بوشاه جهود حضرت عیسی علیه‌السلامدن صکره وفخر عالم علیه‌الصلاة والسلام افندمزدن اول ظهور ایتمش ایدی .)

مثنوی

﴿ یك شه دیکر زنسل آن جهود ﴾
﴿ در هلاك قوم عیسی رو نمود ﴾

« ترجمه » حکایه‌سی اولجه سبق ایدن شاه جهودڭ نسلندن دیکر بر شاه جهود ظهورایتدی . قوم عیسانڭ هلاکنه یوز کوستردی، یعنی چالیشدی .
« شرح » جلداولڭ صوکنده مفصلاً بیان‌اولنان شاه یهودڭ نسلندن‌دیکر برشاه‌جهود عنود برچوق بیکناهانڭ جان وخانمانلرینه ظلم وستم‌ایلدی . بوحکایه حسبیله نصح وپند اولنورکه : انسان برفنالیی قبل‌الاجرا درت شیٔ تأمل‌ایتمسی‌اقتضا ایدر . برنجیسی : انسان فنالغه جرأت‌ایده‌جکی صره‌ده امرربانی‌یه مخالفت وغضب‌الٓهی‌یی اوزرینه دعوت ایتمسی . ایکنجیسی : انسانلری مغدور ومحزون وبر چوق نتایج وخیمه ظهوریله سائر بعض بی‌کناهانی دلخون ایلمسی ؛ اوچنجیسی : شریعت‌غرا وقوانینڭ مجرمین حقنده وضع وتعیین ایلدکلری شدائده وابنای‌جنسنڭ تعقیبات متمادیه‌سنه وانواع بلایه دوچار وبهمه‌حال آخرتده الیم عذابلره کرفتار اولمسی . دردنجیسی : برفنالق ایشلننجه عصرنده بولنه‌جق ووفاتندن صکره کله‌جك آدملره سوء مثال براقسیله اوزرینه هرنوع نفرت ولعنت وقدح ومذمت دعوت ایتمسیدر . انسان بوکبی حکم وحقایقی دوشونه‌رك‌آلیشملیدرکه خلقت وطینتنڭ میال‌اولدیغی فنالقلری تارك وطریق‌مستقیمه سالك‌اوله‌بیلسون .

ترجمه وشرح مثنوی شریف

❊ مولانا جامینك ، حضرت جلال الدین رومی قدس سره السامی ❊
❊ حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر : ❊

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه کویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

جلد ثانی

(عابدین پاشا) مرحومك اثریدر

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۲۸ صفر سنه ۳۲٤ وفی ۹ نیسان سنه ۳۲۲ تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنه مستنداً باب عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر ایدلمشدر .

استانبول

(مطبعهٔ کتبخانهٔ جهان) — باب عالی جوارنده نومرو ۲۳ و ۲۲

۱۳۲٤

فهرست

صحیفه

آثار مخلدهٔ اسلامیه‌نك تعمیم نشریله تشمیل فوائدی امر اهمنده عصر۔
معارفحصر حضرت پادشاهینك مظهریت مبجله‌سی زیب سرلوحهٔ تواریخ علوم
اولدیغی بدیهیاتدندر . معرفت کبی برنور بدیع الاثر ، ترقی کبی بربارقهٔ سریع۔
السیر ایله امتزاج ایدرك مشتاقان فیوض علمیه‌نك نظر ابتهاج وشکرانه ترقیات
معارفدن وجود بولمش برلوحهٔ غرای معالی وضع ایدن دور دلارای حضرت
شهریار اعظمینك عظمت شاننی تصویر وتقدیردن لسان بیان عاجز وقاصردر .
آنجق یکرمی بش سنه‌در جهان مطبوعاتده برذرهٔ ناچیز صداقت ماهیتی ایله
معارف عثمانیه‌یه حصر خدمت ایدن بوعاجز عجز وقصورنی بیله‌رك تحدیث نعمت
وادای وجیبهٔ عبودیت معرضنده شو سطور متشکرانه‌یی یازمقله ایفای فریضهٔ
مملوکیته چالیشیر .

*
* *

مثنوی شریفك بوندن اولکی طبعنده ذهول مصحح وسهو مرتب اوله‌رق
بعض کونا یاکلشلقلر ایله موقع انتشاره قونلدیغی نظر دقتدن طور طوتمیان
(کتبخانهٔ عرفان) ابیات شریفه‌یی نسخهٔ صحیحهٔ اصلیه‌سنه تطبیقاً صورت سالمه‌ده
تمثیل وشرحلرینی‌ده اکا کوره تنظیم ایتمك غیرتیله سایهٔ ترقیاتوایهٔ حضرت
پادشاهیده پرور شیاب اولمش محررین مشهورهٔ عثمانیه‌دن سعادتلو سلیمان نافذ بك
افندی حضرتلرینك نظارت تحریریه‌سنه تودیع ایتمش ولطف حق ایله سهودن
مصون اوله‌رق طبع وتمثیلی میسر اولمشدر. تصحیحات اخیره‌نك شروح ابیات۔
شریفه‌یه ویرمش اولدیغی تزیینات ایله سهولت تفهمه تعلق ایدن توضیحات جهتیله
مصحح مشار الیه سلیمان نافذ بك افندی حضرتلرینك اقدام وهمت‌واقفانه وغیرت۔
قلمیه‌سنی لسان احترام ایله یاد ومیر مشار الیهه تقدیم تشکرات ایدرم .

عرفان

افادۀ مخصوصه

سالك حقيقیٔ مولوی وشارح معرفتمند مثنوی افاضل وزرای سلطنت سنیه‌دن مرحوم عابدین پاشانك برشوق ازلیٔ عاشقانه ایله ترتیب وتلفیقنه موفق اولدیغی ترجمه وشرح مثنویٔ شریفك برنجی جلدی بتوفیقه تعالی رسیدۀ حد ختام اولمشدر . حالت افزای وجدان ومعرفت بخشای ادراك واذعان اولان مثنویٔ شریفك جلالت شان وعظمت موضوعی صددنده هیچ برقلم سوز سویلمکه قدرتیاب اوله‌ماز .

تهذیب اخلاق ، تنویر قلوب ، تصفیۀ وجدان ، تزیید شوق وایمان، تزکیۀ نفس ، استحصال معالی کبی هربری برجهان دکر جواهر معرفتك صدف ملهمیتی اولان مثنویٔ شریفك ارباب مطالعه عندنده قولایجه اوقونوب حاوی اولدیغی حکمیات عالیه وتعریفات قدسیه‌نك اکلاشلمسی ایچون کرچه بر چوق شرحلر یازلمش ایسه‌ده ادبیات حاضره‌مزك سلیقۀ حسن بیاننه موافق برلسان ساده ایله هر مؤمن پاك اعتقادك ایچه اکلایه‌بیله‌جکی بر ترجمه وشرح مثنویٔ شریفی ایلك دفعه یازمق شرفی مرحوم مشار الیه عابدین پاشایه نصیب اولمشدر که شو خدمت فاخرۀ تصوف پرورانه‌سنه خوابکاه ابدیٔ حضرت مولانا اولان مرقد مقدسك قبۀ خضراسنده پر کشای تعالی اولان ارواح علیین‌مقام بیله تحسین خوان اولسه سزادر . شارح مشار الیهك زمان حیاتنده حقوق نشریه‌سنی کتبخانۀ عرفانه ترك ایتمش اولدیغی بواثر معتبرك برنجی جلدی پذیرای حسن ختام اولمسی وسیله‌سیله عابدین پاشا مرحومك انوار مرحمت الهیه‌یه مستغرق اولان روح پرفتوحنه برفاتحه اهداسنی قارئین کرام حضراتندن کتبخانۀ عرفان استرحام ایدر. یاد نامی وسیلۀ رحمت اولمق ایچون اسم محترمنی تکرار یاد وتذکار ایتدیکم عابدین پاشا مرحوم شو اثر قیمتداری ایله دنیا طوردقجه نامنی ابقا ایتمش وروحی عالم بقاده نعم سرمدیۀ سبحانیه ایله متنعم اولدیغی کبی نام بااحترامی‌ده بو مثنویٔ شریفك ترجمه وشرحنی مطالعه ایدن ارباب توحیدك فکر وقلبلرنده‌ده برحیات ابدیه‌یه مظهر اولمشدر .

*
* *

« ترجمه » نام جليل حضرت محمد مصطفى ، التجا ايدنلره متين بر قلعه اولنجه يا اول روح امين حضرتلرينك ذات پاكى نه مرتبه سعادت بخشا اولديغى ملاحظه اولنسون. « شرح » رسول مجتبا محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرينك نام جليل العنوان رسالتپناهيلرى برحصار محكم ومعنوى اولنجه يا او ذات پاك احمدينك حقيقت روحانيه‌سنه بحق التجا وتبابع بيوردقلرى اوامر ربانيه‌يى اجرا ايدنلره فيض محمدى نصل موجب سعادت ابديه اوله‌جغى عند اولى الالبابده امر بديهيدر .

مثنوى

﴿ بعد ازين خونريز درمان ناپذير ﴾
﴿ كاندر افتاد از بلاى آن وزير ﴾

« ترجمه » درمان وچاره وعلاج قبول ايتميان قان دوكيجى (شاه جهود) اندن صكره او وزير مزورك بلا وخدعه‌سندن كرداب بلايه دوشمش اولدى . « شرح » ذكرى سبق ايدن شاه جهود كمال تعصبندن عيسويلرى محو ونابود ايتمك وقانلرينى دوكمك ايچون اتخاذ ايلديكى مسلك ظالمانه‌دن بشقه وزير مزورينه ده امنيت ايله پند وخدعه‌سنى قبول وتصويب ايلديكندن برچوق بلالره كرفتار اولدى. بو بيت شريفده اشارت واردركه : ظلم ايتمكدن دائما توقى واجتناب ايتمكله برابر آمرلر استخدام ايده‌جكلرى مأمورلرك ظالم وحيله‌كار اولمامسنه وعدالت واستقامت وغيرتى مسلك اتخاذ وبيچاركانه رأفتى اعتياد ايتمش اولانلردن اولمسنه دقت ايتسونلر. مأمور ظالم وحيله‌كار ايسه هم آمرينى هم خلقى اضرار واكر عاقل ومستقيم ايسه آمرينه حسن خدمت وخلقى ممنون وبختيار ايدر .

ختام جلد اول

« ترجمه » اول طائفه‌كه فخر عالم افندمز حضرتلرینك نام جلیل وشریفنی محقر طوتارلر ایدی ، رأی وحیله‌سی مشئوم اولان وزیر یهود معهودك القا ایلدیكی فتنه وبلالردن خوار وحقیر اولدیلر . « شرح » رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلرینك ذات پاكی علیهنده بولنانلر شاید دنیاده علناً خوار وحقیر اولمازلر ایسه آخرتده رذیل ورسوا اوله‌جقلری هویدادر .

مثنوی

﴿ هم مخبط دینشان وحكمشان ﴾

﴿ ازپی طومارهای كژ بیان ﴾

« ترجمه » او طائفه‌نك دین وحكملری اكری سویله‌ین و زیرك ویردیكی مختلف طومارلردن طولایی‌عین خطا ومشوش‌اولدی « شرح » بوطومار واجازتنامه‌لردن حاصل اولان فتنه بالاده بیان وحكایه اولنمش ایدی .

مثنوی

﴿ نام احمد اینچنین یاری كند ﴾

﴿ تاكه‌نورش چون مددكاری كند ﴾

« ترجمه » فخرعالم علیه‌السلام افندمز حضرتلرینك نام‌شریفی بونك كبی معاونت ودوستلق ایدر ، یانور جلیل القدری نصل حفظ وامداد ایلدیكنی ارتق دوشونملی. « شرح » اهل ایمان واصحاب عرفان او نور جلیلی، او شمس- سمای معرفتی همیشه ذكر وتسبیح ایله ایكی جهانده مسعود اولور .

مثنوی

﴿ نام احمد چون حصاری شد حصین ﴾

﴿ تاچه باشد ذات آن‌روح الامین ﴾

افندمزك عين نور اولان قوهٔ عظیمهٔ روحانیه‌سنه عائد بحث آچيلنجه كمال عشق ومحبتدن صاحب خامه کوزیاشی دوکسه احراوخامه‌سی لؤلؤ شهوار صاچسه سزادر.

مثنوی

﴿ وان کروه دیکر از نصرانیان ﴾

﴿ نام احمد داشتندی مستهان ﴾

« ترجمه » عیسویلردن دیکر برطائفه فخر عالم علیه السلام افندمز حضرتلرینك نام شریفنی حقیر طوتارلر ایدی . « شرح » چونکه آنلرك خلقت وطبیعتلری حقیر ایدی . بوكا مناسبتی اولان بر حكايه‌يی نقل ایده‌لم : بر کون فخرعالم محمد مصطفی علیه افضل التحايا افندمز حضرتلرینه ابوجهل لعین دیدی‌که : یا محمد ! سندن دها چیرکین آدم کورمدم ! جواباً بیوردیلر : ای حدینی تجاوز ایدن ابو جهل ! طوغری سویلدك ، حضرت ابوبكر صدیق رضی‌الله تعالی عنه اوآنده دیدی‌که : ای شمس جهان معنا ومحبوب جناب خدا ! سندن دها کوزل برانسان کوره‌مدم ، فخر عالم ینه جواباً بیوردیلرکه : ای دنیای ناچیزدن معناً خلاص اولمش ابوبكر صدیق ! طوغری دیدك . بونك اوزرینه حاضر مجلس بولنان اصحاب کرام تعجب وحیرت ایدوب دیدیلرکه : یا فخر عالم ونبی محترم ؛ افاده‌لری بری برینه کلیاً ضد اولان ابوبکر صدیق ایله ابوجهلك ایکیسی‌ده برکیفیت ایچون طوغری سویلملری نصل ممکن اوله‌بیلیر ؟ فخر عالم افندمز حضرتلری بیوردیلر : تعجب ایتمیکز ، زیرا بن آینهٔ مصفا کبی‌یم ؛ هرکیم که بکا نظر ایدرایسه کندینی کورمش اولور ، ابوبکر صدیق ذاتاً کوزل اولدیغندن بوزمده کندی کوزللکنی کورمشدر ، آنك ایچون سوزی طوغری . ابو جهل ایسه خلقةً چیرکین‌ایدی. بکا نظر ایدنجه بنی دکل ، چیرکین اولان کندینی کورمسی حسبیله کذلك طوغری سویلمشدر .

مثنوی

﴿ مستهان وخوار کشتند از فتن ﴾

﴿ از وزیر شوم رای وشوم فن ﴾

مثنوى

﴿ اندرين فتنه‌كى كفتيم آن كروه ﴾

﴿ ايمن از فتنــه بدند واز شـكوه ﴾

« ترجمه » يهود وزيرينك بيـان ايلديكمز فسـاد وفتنه‌سـنده فخر عالم عليه‌السلام افندمز حضرتلرينك نام شريفنه حرمت ايدن عيسويلر مضرت وقورقودن امين اولديلر . « شرح » يعنى فخر عالم افندمزك نام جليللرينــه حرمت ايدن عيسويلرى وزير معهود اغفال ايده‌ميوب ضلالت ومقاتله‌يه كرفتار اولمديلر .

مثنوى

﴿ ايمن ازشر اميران ووزير ﴾

﴿ درپناه نام احمد مستجير ﴾

« ترجمه » فخر عالم عليه الصلوة والسلام افنـدمزه حرمت ايدن طائفهٔ مذكوره امراى عيسويه ايله او وزيرك شرندن امين ومحبوب كردكار احمد مختـار افندمز حضرتلرينك نام شريفى پناهنده محفوظ ومحمى ايديلر . « شرح » نام نامىٔ حضرت احمدى‌يى تقديس ايدن طائفه‌نك اصحـابى حياتده ايكن وزيرك شرندن ووفاتندن صكره امراى عيسويه بيننده ظهور ايدن مقاتله‌دن محفوظ ايديلر .

مثنوى

﴿ نسل ايشان نيزهم بسيارشد ﴾

﴿ نور احمد ناصر آمد يارشد ﴾

« ترجمه » او طـائفه‌نك نسـلى‌ده چوق اولدى ، فخر عالم عليه‌السـلام افندمزك نور شريفى بونلره ياردمجى اولدى . « شرح » فخر عالم عليه السـلام

اولوب اللهدن منبعثدر وپاراقليتوس بياناتمه دائر شهادت ايده‌جكدر . » ينه يونانى انجيلك دها اشاغيسنده شويله محرردر : حضرت عيسى عليه السلام بيورمشدركه « بن كيتمز ايسه‌م پاراقليتوس كلمز » شمدى پاراقليتوس لفظى اوزرينه دقتى جالب براز صراحت ويره‌لم : يونانى انجيلده فى‌الحقيقه پاراقليتوس مسطوردر . پاراقليتوس لفظنك معناسى لسان يونانيده « كنديسندن نياز اولنمش ونياز اولنور » ديمكدر . اما جمله‌يه معلوم اولديغى اوزره « كنديسندن نياز اولنمش ونياز اولنور . » ديه هيچ بر اسم دنياده يوقدر . بويله معنا اسم ايچون كلياً موافق دكلدر . بوندن اكلاشيليركه انجيلك اصل عباره‌سى پاراقليتوس دكل (پريقليتوس) ايدى يعنى « پ ر » حرفلرندن صكره الف حرفى اولميه‌رق ، پريقليتوس تحرير واملا اولنتجه لسان يونانيده بلا نقصان (احمد) ديمكدر . بووجه ايله سورهٔ صفك ذكر اولنان آيت كريمه‌سنده تصريح وفرمان بيوريلان (احمد) نام پاك وشريفى عيناً وصراحةً انجيلده‌ده الآن واضحاً محرر بولنمش اولديغى قابل انكار دكلدر .

مثنوى

﴿ طائفهٔ نصرانيان بهر ثواب ﴾

﴿ چون رسيدندى بدان نام وخطاب ﴾

« ترجمه » عيسويلردن برطائفه ثوابدن طولايى چونكه اول نام شريفه وخطاب لطيفه كلير ايدى . « شرح » اونام شريفه كلنجه عيسويلردن بعضيسى حرمت ايلدكلرى آتيده‌كى بيت شريفده بيان اولنور .

مثنوى

﴿ بوسه‌دادندى بر آن نام شريف ﴾

﴿ رونهادندى بدان وصف لطيف ﴾

« ترجمه » اول نام شريف احمدى يازان حروفى اوپرلر ايدى ، واول وصف لطيف اوزرينه يوز سوررلر ايدى . « شرح » مقدس برذاته اولنه‌جق حرمتدن برچوق فائدهٔ دنيويه واخرويه حاصل اوله‌جغى بديهيدر .

حضرتلرینك نعت ونام شریفی انجیلده وار ایدی. « شرح » بوبیت شریفك تفصیلاً شرحی آتیده کوریله‌جکدر .

مثنوی

﴿ بود ذکر حلیها وشکل او ﴾

﴿ بود ذکر غزو وصوم واکل او ﴾

« ترجمه » انجیلده فخر عالم علیه الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك شکل وحلیه‌لرینك وغزا وصوم واکلنك ذکری وار ایدی . « شرح » بو کیفیت قرآن عظیم‌الشانده سورهٔ صفك آلتنجی آیت کریمه‌سنده بووجه ایله بیان‌وفرمان بیوریلور : ﴿ واذ قال عیسی ابن مریم یابنی اسرائیل انی رسول‌الله الیکم مصدقاً لما بین یدیّ من‌التوریة ومبشراً برسول یأتی من بعدی اسمه احمد فلما جاءهم بالبینات قالوا هذا سحر مبین ﴾ معنای‌شریفی : « اووقت‌که حضرت‌مریمك اوغلی حضرت عیسی دیدی : ای بنی اسرائیل تحقیق بن اللهك رسولی‌یم ؛ بندن‌مقدم اولان توراتی سزك جانبکزه‌تصدیق ایدیجی وبندن‌صکره کله‌جك پیغمبر ایله مژده ویریجی اولدیغم حالده‌که آنك اسمی (احمد) در . وقتاکه آشکار اولان معجزه‌لر ایله کلدی ، آنلر دیدیلرکه : بوبدیهی برسحردر . » شمدی بوکا دائر اولان انجیلك عباراتنه کله‌لم : ابتدا بعض آدملر طرفندن برچوق انجیللر یازلمش ایکن بعده عیسویلر ، درت ذات طرفندن — بعض مرتبه بری‌برینه مخالف اوله‌رق — یازیلان انجیللری قبول ایدوب دیکرلری رد وامحا ایتدیلر . بودرت انجیلدن بری لسان عبرانیده واوچی لسان یونانیده یازلمشدر . اسکندر رومینك مشهور اولان استیلاسندن صکره مصر وسوریه وقدس وسائر برچوق یرلرده لسان کتابت ، لسان یونانی ایدی . بروجه محرر امحا اولنوب شمدی میدانده قالمیان انجیللرده فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری حقنده برچوق تفصیلات اولدیغی هویدادر ؛ مع مافیه الآن عیسویلرك قبول ایلدکاری درت انجیلدن بری ، لسان یونانیده یازیلان یوانینك انجیلنده دیرکه : حضرت عیسی علیه السلام حواریونه خطاباً بیورور : « اووقت‌که (باراقلیتوس) کلیر ، بن آنی بدر — بوراده بدر لفظی الله دیمکدر — طرفندن کوندریرم؛ اوحقیقتك روحی

« شرح » اكر قلبه متعلق اولان معقولات ومعنـويات ايله مشغول اولور ايسك اوحالات ، سنى اهل دل وعرفان زمرەسنه ايصال واكر بدنك ايستديكى شـيلره حيوان وارى انهماك ايدر ايسك مشتهيات بدنيه ، سنىصو وبالچيق كبى عادى وسفلى شيلره سوق ايله ذليل وبى دليل ايدر .

مثنوى

﴿ هين غداى دل بده از همدلى ﴾

﴿ رو بجو اقبـال را از مقبلى ﴾

« ترجمه » آكاه اول ! كوكل غداسنى برهمدلدن وير ! يورى ، اقبـالى برمقبلدن ايسته ! « شرح » روحك غداسى عقليـات ومعنوياتدر ؛ بوعقليـات ومعنوياتى عادى مقلدلردن دكل صاحب دل اولان عارفدن اخذ ايله قلبه وير واقبال وترقئ معنوى يى، معناً وروحاً ترقى ايتمش واقباله نائل اولمش برعاقل ومرشدكاملدن ايسته !

﴿ نعت تعظيم مصطفى عليه السلام كه مذكور بود در انجيل ﴾

فخر عالم محمد المصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلرينـك نعت تعظيم شريفلرى كه انجيل شريفده مذكور ايدى . بوبيانات اوحالات جليله يه عائددر :

مثنوى

﴿ بود در انجيل نعت مصطفى ﴾

﴿ ان سر پيغمبران بحر صفا ﴾

« ترجمه » سرور انبيا ، بحر صفا ، محمد مصطفى عليه افضل التحايا افندمز

نبشرك بغلام عليم ﴾ معنای شریفی: « ملائك حضرت ابراهیمه دیدیلر: قورقمه ؛ زیرا بزسنی سـوینديررز ، برعالم اوغل ایله » ﴿ قال ابشرتمونی علی ان مسنی الکبر فبم تبشرون ﴾ حضرت ابراهیم ملکلره جواباً دیدی: « عجبا بنی انکله سویندررسکز، که بکا اختیارلق ایریشدی ؛ عجب سویندرمش اولورسکز » ﴿ قالوا بشرناك بالحق فلا تکن من القانطین ﴾ « ملکلر حضرت ابراهیمه دیدیلر: طوغریلقله سنی سوینديررز مأیوس اولانلردن اولمه » ﴿ قال ومن يقنط من رحمة ربه الا الضالون ﴾ « حضرت ابراهیم ملکلره جواباً دیدی : کیمدر مأیوس اولان اللهك رحمتندن . الا ضالین وازغین ویولی شاشیرمش اولانلردن بشقه . » ایشته یأسك حالی نه درجه‌ده آغردر که حضرت ابراهیم علیه السلام تبشیر اولندیغی برصره‌ده بیـله یالکز یأس لفظنی ایشتدیکی کبی بولفظ وخیمی اوزرندن رد ایله ملائکه جواباً ازغین ویولی غائب ایتمش اولاندن بشقه الله تعـالی حضرتلرینك رحمتندن کیم مأیوس اولور دیدی . دیمك یأس ، عصیان وضلالتدر . سورهٔ یوسفك سکسان یدنجی آیت کریمه‌سـنده حضرت یعقوب علیه السلامك اوغللرینه واقع اولان تنبیهاتی حکایةً فرمان بیوریلور: ﴿ یابنی اذهبـوا فتحسسوا من یوسف واخیه ولاتیئسوا من روح الله انه لاییئس من روح الله الا القوم الکافرون ﴾ معنـای شریفی : « ای بنم اوغللرم ! کیدیکز خبر صـوریکز غائب اولمش یوسفدن وانك برادرندن واللهك رحمتندن مأیوس اولمیکز ، البته اللهك رحمتندن مأیوس اولماز ، الا کافرلر اولور. » بوآیت کریمه‌دن صراحةً معلوم اولورکه ، الله تعالی حضرتلرینك رحمتندن امیدسز اولمق کفردر. بیت شریفك ایکنجی مصراعنده قارانلق طرفه یعنی کدرو یأسه کیتمه ! کونشلر واردر بیورملری یأسك ظلمت کثیفه‌سنی تعریفـایله برابر مراحم وعنایات والطاف مالانهایهٔ ربانیـه‌نك هربری برشمس منیر مسرت اولدیغنی واولیـاء الله حضراتی عباداللهك قلوبنه القای انوارمعنویه ایتمك ایچون خورشید رخشان کبی بولندقلرینی ایما ایدر .

مثنوی

﴿ دل ترا در کوی اهل دل کشد ﴾

﴿ تن ترا درحبس آب وکل کشد ﴾

« ترجمه‌ٔ » کوکل سنی اهل دل محله‌سنه، بدن سنی صو وبالچیق حبسنه چکر،

« ترجمه » پاك اولان ذواتك محبتنی جانك ایچنه دیك ! کوکل ویرمه ! الا قلبی خوش اولانلره ویر ! « شرح » بداخلاق برکیمسه‌یه انسان کوکل ویره‌جك اولور ایسه معناً ومادةً معذب اولور . قلبی ایی وفنا آدملری تفریق ایده‌بیلمك توفیقات ربانیه وذکاوت فطریه ایله برابر تجارب کثیره ومشروع صورتده تحقیقات وفیره‌یه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ سوی تاریکی مرو خورشید هاست ﴾

﴿ کوی نومیدی مرو امید هاست ﴾

« ترجمه » یأس وامیدسزلك محله‌سنه کیتمه ، امیدلر واردر ؛ قارانلق طرفه کیتمه ، کونشلر واردر . « شرح » انسان هیچ بروقت هیچ بر ایشدن ، هیچ برسببدن زنهار مأیوس وباکه بیزار بیله اولمسون . یأس او درجه‌ده بیوك برکناه ، برخطادرکه : تعریفی غیر قابلدر . مأیوس اولان کیمسه الله تعالی حضرتلرینك مرحمتنی واثر مرحمت ربانیه‌اولان اسباب کثیره‌یی انکاروکندینی دلفکاروعقل وبدننی بی‌قرار ایدر . جناب ارحم الراحمیندن امید وار وارادات ربانیه‌نك اجراسنده ثابت وبرقرار اولان انسان بهمه‌حال نائل مرام وبکام اولور . باعث یأس اولان کیفیت مرور زمان ایله بیله دنیاده مبدل مسرت اولمیه‌جق فرض اولنسه انسان بیلسونکه بر مدتدن صکره موجب یأس وکدر اولان کیفیتی فراموش وذهن وقلبنده بشقه حالات منقوش اولور . انسانلرك مأیوس اولمامالری ایچون قرآن عظیم الشانده امرصریح ومأیوس اولانلر ایچون تکدیر عظیم واردر . سورهٔ زمرك اللی اوچنجی آیت کریمه‌سنده فرمان بیوریلورکه :﴿ قل یاعبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعاً انه هو الغفور الرحیم ﴾ معنای شریفی : (یامحمد طرفمدن سویله) ای نفسکز اوزرینه اسراف ایدوب حددن کچن قوللرم ، اللهك رحمتندن مأیوس وامیدسز اولمیکز ؛ الله تعالی کناهلرك جمله‌سنی مغفرت ایلر . تحقیقا الله تعالی حضرتلری غایت مغفرت ایدیجی ورحیمدر . » حضرت ابراهیم علیه السلامك نزد جلیلنه واردقلرنده میانه‌لرنده جریان ایدن مکالمهٔ حکمت علامه سورهٔ حجرك اللی دردنجی آیت کریمه‌سنده بووجه ایله فرمان وحکایه بیوریلور : ﴿ قالوا لاتوجل انا

آنك آغزندن ایچنك سیاهلغی کوروندی.« شرح » نامبارك اول اطوار واخلاق-
ردیئه واقوال کاذبه ومقلدکارانه‌درکه : برقلب سیاهك ترجمانی اولمش اولدی .
لاله‌نك ظاهری کوزل وایچی چیرکیندر . صورتی رعنا ، سیرتی فنا اولان آدملرك
احوالی‌ده لاله‌نك درونی اولان سیاهلغنه تشبیه بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ نار خندان باغ‌را خندان کند ﴾

﴿ صحبت مردانت ازمردان کند ﴾

« ترجمه » خندان ، قبوغی یارلمش اولان نار ؛ زینتی حسبیله باغی خندان
وشادان ؛ مردان الٓهینك صحبتی‌ده سنی داخل زمرهٔ مردان ایدر . « شرح »
بداخلاق‌اولانلر ایله الفت ومحبت ایدر ایسك اخلاق ذمیمه واکر عارف وعاقللر
ایله صحبت ایلرسك خصائل حمیده کسب ایده‌جکندن همیشه اهل عرفانه مقارنت
ودساسلردن مجانبت ایت‌که باغ دلك میوهٔ صفا ایله آرایشیاب اولسون .

مثنوی

﴿ کر توسنك صخره ومرمر شوی ﴾

﴿ چون بصاحب دل رسی کوهر شوی ﴾

« ترجمه » اکر سن بالفرض قاتی طاش اولسك بیله صاحب دله ایریشیر-
ایسه‌ك قیمتدار بر کوهر اولورسك. « شرح » قلبك هر نه قدر تربیه کورمامش
وذاتاً قاتی اولمش اولسه بیله برمرد عاقلك وبرمرشد کاملك صحبتنه میال وآنکله هم
حال‌اولور ایسك باذالله تعالی سعادت وسلامته نائل‌ومقصد اقصایه واصل‌اولورسك.

مثنوی

﴿ مهر پاکان درمیان جان نشان ﴾

﴿ دل مده الا بمهر دلخوشان ﴾

اولانلر معناً انسانه مددرس اولدقلری کبی نصایح شفاهیه ویا تألیفات جلیله‌لرند.
کوریلن نصایح وتنبیهات‌ده مستعدین ایچون معناً سرمایهٔ حیاتدر .

مثنوی

﴿ کر اناری می خری خندان بخر ﴾
﴿ تا دهد خنده ز دانهٔ اوخبر ﴾

« ترجمه » اکر برنار صاتون آلیر ایسه‌ك آنی کولیجی یعنی قبوغی یارلمش
اولدیغی حالده صاتون آل که آنك خنده‌سی یعنی یارلمسی سکا دانه‌دن خبر ویرمش
اولسون. « شرح » برشیخی مرشد وناصح اتخاذ ایدینه‌جك اولور ایسه‌ك ظاهری
قیافتنه دکل ، درونی اولان احوال واخلاقنی وکلمات حکمت آیاتنی تحقیق وتدقیق
ایدوب بعده آنی مرشد اتخاذ ایت ! دیمکدر .

مثنوی

﴿ ای مبارك خنده یش کواز دهان ﴾
﴿ می نماید دل چو دراز درج جان ﴾

« ترجمه » ای مبارك اونارك خنده‌سی ، که آغزندن ، جان قوطیسندن‌ایجنی
کوهر کبی کوسترر . « شرح » مبارك عارفدر که دهان حکمت بیاندن چیقان
حقایق علیه ایله سلامت وسعادت انسانیه‌یی ارائه وجهان انسانیتی عارفانه احیا ایلر.

مثنوی

﴿ نامبارك خندهٔ آن لاله بود ﴾
﴿ کز دهان اوسیاهی دل نمود ﴾

« ترجمه » نا مبارك خنده او ، « لاله » دنیلن چیچك کولمسی اولدی که

پارلاق ایسه ذوق وطرب ایله ایلری کل ! « شرح » عقل وجانك معنیسز ، ذاتك اخلاقسز ، بدنك اقتدارسز اولدیغی حالده بیله مأیوس اولمه ! بلا تکبر مشروع صورتده ینه چالیش ومردان خدانك صحبته آلیش ! تا که جانك کسب هنر ایله معنیدار ایسه مردانه میدانه چیق وموت واجلك کلنجه مرحمت ربانیه یه مستنداً بلا خوف وتلاش آخرته ذوق وطرب ایله کیت ! زیرا عادل ومستقیم اولور ایسه‌ك سنك ایچون هرحالده سلامت وسعادت واردر .

مثنوی

﴿ تیغ در ز را دخانهٔ اولیاست ﴾
﴿ دیدن ایشان شما را کیمیاست ﴾

« ترجمه » قیمتدار اولان تیغ معنوی ، اولیاءالله حضراتنك جبخانه‌سنده‌در. اوزمرهٔ جلیلی کورمك سزك ایچون کیمیادر . « شرح » فیوضات روحانیه اولیاءالله حضراتنك قابلرنده بولنور ؛ فیض معنوی ایستر ایسه‌کز اوذوات پاکی آرایوب بولکز که آنلری کورمك انسان ایچون عین سلامت ومحض سعادتدر .

مثنوی

﴿ جمله دانایان همین کفته همین ﴾
﴿ هست دانا رحمةً للعالمین ﴾

« ترجمه » جمله عالم وعاقللر دائما بونی دیمشلردر که : عارف ودانا اولانلر عالمره رحمتدر. « شرح » فخر عالم ونبی محترم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك عالمره رحمت اولدیغی قرآن عظیم الشانده تبشیر بیورلمشدر : ﴿ وما ارسلناك الا رحمةً للعالمین ﴾ معنای شریفی : « بز یا محمد سنی کوندرمدك ، الا بتون عالمره رحمت اوله‌رق کوندردك . » ایشته بوبشارت عالیه‌یه ابتناءً وراثت مطلقهٔ احمدیه مظهریتنده قائم اولان اولیاء الله‌ده رحمةً للعالمین اولمش اولور . عارف ودانا

مثنوی

﴿ تا غلاف اندر بود با قیمتست ﴾

﴿ چون برون شد سوختن را آلتست ﴾

« ترجمه » اغاجدن اولان قلیج قین ایچنده اولنجه قیمتلی فرض اولنور ، فقط قیندن دیشاری چیقنجه یاقمق ایچون بر آلتدر . « شرح » جوهر معنویاتی اولمیان آدمك‌ده حقیقتی میدانه چیقنجه اعتبارسز اولور. اودوندن معمول‌ساخته قلیج قیریلوب یاقیلیر . فیوض معنویه‌دن نصیبی اولمیان انسان‌ده کرفتار خسران وشایان نیراندر .

مثنوی

﴿ تیغ چوبین را مبر درکار زار ﴾

﴿ بنکر اول تا نکردد کار زار ﴾

« ترجمه » محاربه‌یه اغاجدن قلیج کوتورمه ! مجاهده‌یه کتمزدن اول دقت ایت‌که ایشك فغان وزار اولمسون ! « شرح » بو بیت شریفدن اوچ معنا آکلاشیلیر. برنجیسی : اعمال صالحه‌یه مالك اولمامقدن نتایجی بیك دفعه دها کوج وکران اولان آخرته کتمکله کرفتار خسران اولمه ! معنای دیکر : تدارکسز وجسارتسز اولدیغك حالده دنیاده بیله محاربه‌یه کیتمه ! زیرا پریشان اولورسك . معنای آخر : درایت واقتدارك یوغیسه محاربه‌یه مثال اولان مسائل عمیقهٔ تصوفیه‌نك تدقیقنه وحل معضلاتنه کیریشمه ! زیرا انجامنده مغلوب ومعیوب اولورسك!

مثنوی

﴿ کر بود چوبین برو دیکر طلب ﴾

﴿ ور بود الماس پیش آبا طرب ﴾

« ترجمه » قلیجك اکر اغاجدن ایسه یوری بشقه‌سنی ایسته ! الماس کبی

« ترجمه » ای صورت پرست اولان کیمسه ! کیت معنایه چالیش ! زیرا معنی صورت باشی اوستنده قنادر . «شرح» بدن وسائر اسباب صوریه یه اهمیت ویرن ای ظاهر بین ! طوتدیغك طریق سقیمدن فراغت ومعنایه مراجعت ایت که قوشه قناد نه ایسه سکا کوره ده معانی اودر . احوال صوریه یه هرنه قدر الفت ومحبت ایده جك اولسهك ینه دنی وسفلی قالیرسك ! فقط معنینك تحصیلنه ساعی اولسهك عالی اولورسك !

مثنوی

﴿ همنشین اهل معنی باش تا ﴾
﴿ هم عطایابی وهم باشی فتا ﴾

« ترجمه » اهل معنانك همنشین ومحبی اول که هم عطا واحسان بوله سك! هم طریق حقده مرد کامل اوله سك ! « شرح » معانی بی بیلمك ایچون چاره لرك اك بیوکی، شریعت مطهره نك احکام جلیله سنی بتمامها قبول واجرا وتلاوت قرآن عظیم الشان ایله قلب وعقلی احیا ایتمکدر .

مثنوی

﴿ جان بی معنی درین تن بی خلاف ﴾
﴿ هست هم چون تیغ چوبین درغلاف ﴾

« ترجمه » معنیسز جان بو بدنده قین ایچنده اغاجدن یاپلمش قلیجه بکزر . « شرح » بر قلیجك قینی کوردیکمز حالده اکا اعتبارمز بلکه بوقین ایچنده کوزل بر قلیج بولنور ملاحظه سندن ایلری کلیر . بر انسانی کورونجه اکا رعایتمزده بدننده قوهٔ عاقله واخلاق حمیده نك وجودی تصور وامیداولنمسنه مبنی در. لکن قلیجی قینندن چیقاروب دمیره بدل عادی براغاج اولدیغنی کورونجه انك هیچ براعتبار وفائده سی اوله میه جغی کبی انسانك جانی ده معنیسز وهمتسز ایسه عادی اهمیتدن بری وعاریدر .

« ترجمه » اولدیرلمك واولمك ــ كه بدنك نقشی اوزرینه واقع اولور . .
نار قیرمق ، الما كسمك كیدر . « شرح » نار والمانك مقبول ومطلوب اولا
قبوغی دكل ، ایچیدر . ترك حیات مادیه ایلدكدن صكره انساندن مقصود اولا
جهت احوال باطنیه‌سیدركه لطیف ویا قبیح اولدیغی موتنده تمامیله معلوم اولور .

مثنوی

﴿ آنكه شیرینست اوشد ناردانك ﴾

﴿ وآنكه پوسیدست نبود غیربانك ﴾

« ترجمه » اوشی كه ، طاتلیدر . دانه‌سی كوزل وصاغلام ناركبی اولدی
وچوروبه‌نك ایچنده قوری سسدن بشقه برشی بولنماز . « شرح » نار ویاجوز
صویولوب‌قیرلمه‌دن‌اول صاغلام، یاخود چوروك اولدیغی‌لایقیله بیلنه‌مز. انسانلرك د
دنیاده‌كی احوالی بتمامها بیلنه‌مز ؛ چونكه بدن،حی اولدقجه قلب واخلاقك كیفیا
وحسیات حقیقیه‌سنی ستر ایدیجی پرده‌در .

مثنوی

﴿ آنچه بامعنیست خود پیدا شود ﴾

﴿ وانكه پوسیدست اورسوا شود ﴾

« ترجمه » اول شی كه معنیداردر؛ البته پیدا وظاهر اولور؛ اوشی
چورومشدر ، رذیل ورسوا اولور. « شرح » معنیدار وخاتی لطیف اولان كیمس
هرحالده وبعدالموت آفتاب عالمتاب كبی لامع وبدیدار اولور ؛ بالعكس سعاد
روحانیه‌دن وعاری وعادی اولان كیمسه اولدكده سوء حالی هویدا و رذیل ورس
اولور .

مثنوی

﴿ رو بمعنی كوش ای صورت پرست ﴾

﴿ زانكه معنی برسر صورت پرست ﴾

« ترجمه » صاغدن ، صولدن قانلر سيل كبي آقدى وهوايه طاغ كبي توز قالقدى. « شرح » بوبيت شريفده‌ده عيسويلر بيننده واقع اولان شدت مقاتله بليغانه تفصيل وحكايه بيورلمشدر .

مثنوى

﴿ تخمهاى فتنها كو كشته بود ﴾

﴿ آفت سرهاى ايشان كشته بود ﴾

« ترجمه » فتنه‌تخملرينى او وزير اكمش ايدى كه عيسويلرك باشلرينه آفت وبلااولمش اولدى. « شرح » وزير مزورك عيسويلرعليهنده قورديغى دام فساد ، حكايه‌يى مطالعه ايدنلره معلوم اولديغندن بومحلده تكرارى‌زائددر.

مثنوى

﴿ جوزها بشكست وانكان مغز داشت ﴾

﴿ بعد كشتن روح پاك نغز داشت ﴾

« ترجمه » ايچنده ايليك طوتان جوزلر قيرلدى ، قيرلدقدن صكره‌ده پاك ولطيف روح طوتدى. « شرح » بدنلر جوزلرك خارجى كبيدر جوزك اعتبارى، ايچنك كوزل اولمسنده‌در. بوحقيقت الكپارق صورتده بعدالموت تعين ايدر. شمدى‌يه قدر عيسويلرك نزاعلرى نقل اولنوركن حضرت مولانا قدس سره الاعلانك عادت جليله‌لرى اوزره عيسويلرك غوغالرينى بياندن صرف نظرله بونكته اوزرينه بعض حكم عاليه‌يى بيان وحكايه بيورمشلردر.

مثنوى

﴿ كشتن ومردن كه برنقش تنست ﴾

﴿ چون انار وسيب را بشكستنست ﴾

کندینی نائب حقیقی وحیله‌دن عاری بیلیر ایکن بر ده بشقه‌لرك دعواسنی ایشیدنجه
کمال غضبله تیغ بدست اوله‌رق میدانه چیقمش و ازهر جهت سفك دمایی دعوت
ایلمشدر .

مثنوی

﴿ هریکی راتیغ وطوماری بدست ﴾

﴿ درهم افتادند چون پیلان مست ﴾

« ترجمه » هر برینك النده قلیچ واجازتنامه اولدیغی حالده سرخوش فیللر کبی
بری برینك اوستنه دوشه‌رك غوغاقوپاردیلر. « شرح » غوغا ایدن یالکز امرای
عیسویه دکل ، هر برینك صدق دعواسنه قانع اولان عیسویلرك عوامی‌ده غوغایه
قاریشمشدر ؛ اکثر عوامك بلااطلاع نزاعلره قاریشمسی مجربدر . کندنده بشقه
بر فضیلت کوره‌مه‌ینلر فوق العاده نزاعلرده بولنمق وبر مقصد مبهم ایچون آدم
اورمق و اورلمق کبی تهلکه‌لری شان وجسارت عد ایدرلر ؛ حالبوکه عوامك
وهر کسك مشروع ومقبول جسارتی یالکز دولتنك دشمنی قارشیسنده اظهار
بسالت و مافوقنه ابراز اطاعتدر .

مثنوی

﴿ صدهزاران مرد ترسا کشته شد ﴾

﴿ تاز سر های بریده پشته شد ﴾

« ترجمه » امرانك بواختلاف وغوغالری اوزرینه یوز بیك مرد عیسوی
اولدیرلدی که کسلمش باشلردن تپه تشکل ایلدی. « شرح » فوق العاده عظیم بر
مقاتله اولمش دیمکدر

مثنوی

﴿ خون روان شد همچو سیل ازچپ وراست ﴾

﴿ کوه کوه اندر هوا زین کرد خاست ﴾

مثنوی

﴿ آن امیری دیگر آمداز کمین ﴾

﴿ دعوی اودر خلافت بدهمین ﴾

« ترجمه » دیکر بر امیر عیسوی ، پوصودن چیقدی ؛ آنکده دعواسی نیابتده دیکر امیرك دعواسی کبی ایدی « شرح » پوصودن چیقدی تعبیرندن مقصد ، باقالم بشقه کیمك حدینه دوشمش که بنم نیابتمه مداخله ایتسون دیه دیکر بر آمرك متکبرانه انتظارینه ، بعده میدانه چیقمسنه اشارتدر .

مثنوی

﴿ ازبغل اونیز طوماری نمود ﴾

﴿ تابر آمد هر دوراخشم جهود ﴾

« ترجمه » او امیر دیکرده قولتوغنده برطومار بر اجازتنامه کوستردی که ایکیسنه‌ده جهودغضبی کلدی . « شرح » امیرك هر بری یالکنز کندیسی شیخنك نائبی اولدیغنه امین ایکن برده آکسزین دیکر برامیر ظهور ایدوب نیابت دعواسنه و کندیسنی نیابتدن محروم براقمسنه قیام ایدنجه آنی مفسد وکاذب ظن ایدرك کال غضبله اهلاک کنه قیام ایتدی و شدت تامه کوستردی .

مثنوی

﴿ آن امیران دیکریك یك قطار ﴾

﴿ بر کشیده تیغهای آبدار ﴾

« ترجمه » دیکر امرای عیسویه بری برینك اردنجه کسکین قلیجلری چکدیلر . « شرح » وزیرك کیز لیجه اجازتنامه‌لرینه نائل اولان امرادن هر بری

﴿ منازعات كردن امرا بايكديكر ﴾

امراى عيسويه نيابته يعنى وزيرك نائبى كيم اوله‌جق ديه آرالرنده منازع
ايتدكلرينه دائردر :

مثنوى

﴿ يك اميرى زان اميران پيش رفت ﴾
﴿ پيش آن قوم وفا انديش رفت ﴾

« ترجمه » امراى عيسويه‌دن برى ايلرى كيتدى. او وفا دوشونن قومل
اوكنه‌چيقدى. « شرح » ايلرى چيقان امير وزيرك نائبى اولديغنى يدنده
اجازتنامه ايله اثبات ايتمك ايچون ايدى .

مثنوى

﴿ كفت اينك نائب آن مردمن ﴾
﴿ نائب عيسى منم اندر زمن ﴾

« ترجمه » او امير سائر عيسويلره ديدى‌كه : ايشته وفات ايدن شيخمز
وحضرت عيسانك بوزمانه‌ده نائبى بنم !

مثنوى

﴿ اينك اين طومار برهان منست ﴾
﴿ كين نيابت بعد ازوان منست ﴾

« ترجمه » ايشته بوطومار واجازتنامه افاده‌مك صحتنه برهان وحجتمدر
وزيردن صكره بو نيابت ، بكا مخصوص وبنم ايچوندر [وارستهٔ شرحدر] .

« ترجمه » بو سببدن طولايى بن قليجى قين ايچنه قودم كه اكرى اوقويان كيمسه حقيقتك خلافى اوقومامش اولسون . « شرح » سروحدت ومسائل باطنيه كسكين قليج كبيدر، مولاناى رومى قدس سره السامى حضرتلرى بيوررلركه : بوسببدن بن بوسر وحدتى ومعانىٔ باطنيه يى آشكار بيان ايتميوب قين مثابه سنده غلاف حكايات ايچنه وضع ايلدم ؛ زيرا آشكار سويلنمش اولسه بوحقائقى آكلامغه مقتدر اولميانلر يولسز معنالر ويروب شرعاً ومعناً خراب اولورلر ايدى ؛ ذكاوتى آز ووسط اولانلرى خطالره دوشورمامك ، اهل عرفانى تماميله خبردار ايتمك ايچون سر وحدت وسائر روحانيته متعلق اولان احوال باطنيه يى مثنوىٔ شريفده حكايه لر ايچنده نقل وبيان ايلرم . بوصورتله اهل ايمان اولانلردن بعضيسنك ذكاوتى چوق اولمسه ده ينه عقللرى نسبتنده استفاده وممكن اولديغى قدر مكر شيطاندن كنديلرينى وقايه ايدرلر .

مثنوى

﴿ آمديم اندر تمام داستان ﴾
﴿ وز وفادارىٔ جمع راستان ﴾

« ترجمه » حكايه نك تمامنه وجمله طوغريلرك وفادارلغنه دائر اولان كيفيته كلدك . « شرح » وزير مزوره ساده دلانه اعتقاد ايدن عيسويلرك حكايه سنه كلدك ديمكدر .

مثنوى

﴿ كز پس اين پيشوا بر خاستند ﴾
﴿ بر مقامش نائبى مى خواستند ﴾

« ترجمه » پيشوالرى اولان معهود وزيردن صكره عيسويلر آنك مقامنه بر نائب و وكيل ايستديلر [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ نکتها چون تیغ پولادست تیز ﴾

﴿ کرنداری تو سپر واپس کریز ﴾

« ترجمه » نکته‌لر چلیکدن یاپلمش کسکین قلیج کبیدر ، اکر سن سپر طوتماز ایسه‌ك کیری قاچ ! « شرح » بو محلده نکته‌لردن مقصد ، سر و حدت حقائقیدر . ای طالب حقیقت ! سر وحدت نکته‌لری کسکین قلیج کبیدر . اکر سن سپر اولان ذکاوت فطریه ایله بر مرشد کامله مالك دکل ایسه‌ك بو نکاتی ایشتمکدن فارغ اول! زیرا بونکات عظما ذکاوتسز ومرشدسز اولانلری پریشان و امحا ایدر .

مثنوی

﴿ پیش این الماس بی اسپر میا ﴾

﴿ کز بریدن تیغ رانبود حیا ﴾

« ترجمه » بو الماس قلیجك اوکنه سپرسز کله ! زیرا کسمکدن قلیجك قورقوسی اولماز. « شرح » سپر ذکاوتك ومرشد کاملك اولمینجه سر و حدتك کشفنه قیام ایتمه ! سنی معناً کسمش اولور . خاطره کلسونکه نه ایچون سر وحدت نی کسسون ؟ زیرا کسکین بر قلیج کبیدر ، اوکنه بلا سپر بر وجود دوشر ایسه آنی کسمکدن سیف صارم چکنیرمی ؟ غوامض باطنیه‌یه کاینبغی اطلاع ایتمك سوداسنده اولمیان ونفس وشیطانه مغلوب اولمیه‌جق درجه‌ده کندیسنده قوت ایمان وحسن اخلاق حس ایدن کیمسه‌نك ـ ولو ذکاوت مفرطه ومرشد خصوصیسی اولمسه بیله ـ شریعت مطهره‌نك احکام جلیله‌سی موجبنجه حرکت ایدنجه ینه نائل سلامت ومظهر سعادت اولور .

مثنوی

﴿ زین سبب من تیغ کردم درغلاف ﴾

﴿ تاکه کژخوانی نخواند بر خلاف ﴾

مثنوی

﴿ یك کهر بودیم هم چون آفتاب ﴾

﴿ بی کره بودیم و صافی هم چو آب ﴾

« ترجمه » مرتبهٔ احدیتده آفتاب کبی بر کوهر ایدك. صو کبی بوکومسز وصاف ایدك « شرح » عالم روحانیت غایت نورانی اولدیغنی وساده کی صور متنوعه ، عالم احدیتده اولمدیغنی تأکید بیوریورلر .

مثنوی

﴿ چون بصورت آمدان نور سره ﴾

﴿ شد عدد چون سایهای کنکره ﴾

« ترجمه » چونکه او کوزل اولان نور صورته کلدی. طبقه طبقه یوکسك اولان محلك کولکه‌سی کبی صایلمق ممکن اولدی. « شرح » معانی ، عالم صورته کلنجه صور متنوعه‌دن عبارت اولمش وظاهر بیننان ایچون احدیت مطلقه کورلمامشدر.

مثنوی

﴿ کنکر ویران کنید ازمنجنیق ﴾

﴿ تارود فرق ازمیان این فریق ﴾

« ترجمه » منجنیقدن قلعه بدنی ویران ایدیکز که بو فریق وجمعیت اورته‌سندن فرق ومغایرت کتمش اولسون . [منجنیق ، اسکی زمانده بیوك طاشلر آتمق ایچون بر آلت حرب ایدی.] « شرح » جهاد ، عبادت ، سعی کبی مشاق مشروعه‌یی باعث ظفر اولان منجنیقه تشبیه ایدرك بیورمشلر که : محن عبادت و ریاضتله بدنکزی اتعاب ایده‌رك و حدت مطلقه‌یی کورمکه نائل وظاهر اولان فرقلری کوزکزدن ازاله ایله مقام حقیقته واصل اولکز !

« ترجمه » اکر سن صورت وبدنی مساعئ مشروعه ایله ارتمز ایسهك الله تعالی حضرتلرینك عنایتلری اریدر ، اویله الله که بنم کوکلم آنك بندهسیدر . [بو محلده ، مولا لفظی افندی دکل ، بنده دیمکدر .] « شرح » صورتی اریت ! یعنی مشروع صورتده عبادت واقدام وکندینی بکام ایت ! حسب الخلقه بوحالته غیر- مقتدر ایسهك ینه مأیوس اولمه ! زیرا مرحمت ربانیه او قدر بیوکدرکه بر آدمك یالکز ایمان ونیتی خالص اولنجه عنایات ربانیه کندیسنه ایریشیر ، مراتب علیهیه ایرشدیرر .

مثنوی

﴿ او نماید هم بدلها خویش را ﴾
﴿ او بدوزد خرقهٔ درویش را ﴾

« ترجمه » او الله تعالی حضرتلری کمال مرحمتندن کندینی کوکللره کوسترر ، اول خدا حضرتلری بر درویشك خرقهسنی دیکر. « شرح » عاجز و فقط خالص اولانلرك مددرسی ینه خدای متعال حضرتلریدر. قلبی غموم ایله مجروح اولوب ییرتلمش برفقیرك خرقهسنی ، متاع قلبنی عنایات ربانیه کمال مرحمتله دیکوب شاد وحال واستقبالنی اکدار کونیهدن آزاد ایدر .

مثنوی

﴿ منبسط بودیم ویك کوهر همه ﴾
﴿ بی سروبی پابدیم آن سر همه ﴾

« ترجمه » جملهمز عالم اطلاقده بابلمش منبسط بر جوهر ایدك ، اوطرفده باشسز واپاقسز ایدك . « شرح » جملهمزك اصلی غیر مادی ، جوهر واحد ایدی ؛ بو اصلك حقیقتنی یالکز الله تعالی حضرتلری بیلیر .

مثنوی

﴿ اتحـاد یار با یاران خوش است ﴾
﴿ پای معنی گیر صورت سرکش است ﴾

« ترجمه‌سی » دوست ایله دوستلرك اتحـادی خوشدر. معنی ایاغنی طوت ! زیرا صورت سرکشدر . « شرح » عشق ربانی‌یه مستغرق اولان عاشقانك دوست حقیقیلری الله تعالی حضرتلریدر . اوزمرهٔ معنا پرستان فکر جناب خدای متعال ایله خوش حال اولور . سن‌ده بحق انسان ایسك کمال تواضع ایله معـانی‌یه التجا وصورتدن کندینی خلاص وجداً نائل عشق خدا ایت ! صورتدن مقصد ، فنـا پذیر اولان و آخرت ایچون فائده‌سی اولمیان مادیات وخیالاتدرکه کرهٔ ارض کبی دائما سرسمانه دوران ایدر .

مثنوی

﴿ صورت سرکش گدازان کن برنج ﴾
﴿ تابینی زیر او و حدت چوگنج ﴾

« ترجمه‌سی » سرکش اولان صورتی زحمت ایله اریت ! تا او صورتك التنده وحدت مطلقه‌یی خزینه کبی کوره‌سك! « شرح » سرکش اولان‌مادیات وبدنی‌متاعب. مشروعه و اقدامات مردانه ایله انعاب ایت‌که قوهٔ روحانیه‌یه نائل ومقامات علیـه‌یه واصل اوله‌سك ! قرون سابقه‌ده اکثر او قاتده نقودی بنـالرك دیوارلرنده اخفـا ایدرلر واصحابی وفات ایدنجه بعض صاحب دقت انلری بولور مسعود اولورلرایدی. ای طالب حقیقت ! روحك خانه‌سی مثابه‌سنده اولان بدنك ایچنده‌کی حکم‌عقلیه‌یی و سرائر روحانیه‌یی تحری و اویوزدن تعلی ایت !

مثنوی

﴿ ورتونگدازی عنایتهای او ﴾
﴿ هم گدازد ای‌دلم مولای‌او ﴾

« ترجمه » اکر سن یوزالما ویوزایوا صایوب صیقسك، یوزعددی قالمیوب هپسی برخور، صولری برصواولمش اولور. « شرح » بوده اولکی بیت شریفده کی معنایی تأکید ایچون دیکر برمثالدر. مثلا پیغمبرلرك زلال آب هدایتی قدرت ربانیه یی وطریق مستقیمی ارائه ایتمك اوزره جاری اولمش وبرمقصد عالی یه تابع بولنمش اولدیغندن اونقطهٔ نظردن باقنجه معناً میانه لرینی فرق ایتمك غیر جائزدر .

مثنوی

﴿ اطلب المعنى من الفرقان وقل ﴾

﴿ لا نفرق بين آحاد الرسل ﴾

« ترجمه » قرآن عظیم الشاندن معنا ایسته ! وشویله که رسوللرك آره سنده فرق یوقدر . « شرح » کتاب کریم قدرت اولان کلام قدیمده جناب قادر قیوم « لا نفرق بين احد من رسله » فرمان قضا جریانیله پیغمبران عظام حضراتی میانه سنده فرق وتفاوت اولمدیغنی ذکر وبیان بیورمشلردرکه بو آیت کریمه کافهٔ پیغمبرانك هادئ سبل نجات اولدقلرینی انبا ایدر . آنجق اقصای مراتب کمالات اولان اخلاق حسنه ایله متصف اولانلر بین الرسل اولان مرتبه یی فرق وتمیز ایدرلر . بواساسه مبنی درکه معنای حقیقتی قرآن عظیم الشاندن اکلامغی ایسته ! دیه امر بیوریلیور .

مثنوی

﴿ در معانی قسمت واعداد نیست ﴾

﴿ در معانی تجزیه وافراد نیست ﴾

« ترجمه » معانیده تقسیم وصاییلر یوقدر ، معانیده هرشیئی جزء جزء فرد فرد یاپمق یوقدر. « شرح » روحانیاتده باقی وحقیقی وحدانیتدن بشقه برشی بولنمیور ، صورتا بشقه اولانلر او وحدانیت مطلقه اسماسنك مظهریدر .

مثنوی

﴿ ده‌چراغ ارحاضر آید درمکان ﴾

﴿ هر یکی باشد بصورت غیر آن ﴾

« ترجمه » برمکانده اکراون چراغ حاضر لنیرسه ، هر بری صورتده دیکرینك غیری اولور . « شرح » انبیای ذیشانك ـ که انسانلرك ظلمتلرینی تنویر ایچون مشاعل روحانیه‌در ـ زمان ، سن ، بدن وقیافت علیه‌لرنجه وسائراسباب صوریه‌جه بری برندن غیری اولدقلری امر بدیهیدر . مثلا زمان تشریف ، وصورت واسم حسبیله حضرت موسی وحضرت عیسی علیهما السلام بری برندن بشقه‌در .

مثنوی

﴿ فرق نتوان کرد نور هر یکی ﴾

﴿ چون بنورش روی آری بی شکی ﴾

« ترجمه » اون چراغدن هر برینك نورینی فرق ایلمك ممکن دکلدر ، یوزی چویروب انك نورینه توجه ایدرایسه‌ك ! « شرح » مثلا کیجه براوطه‌ده اون چراغ یانسه حاصل اولان نوردن اوطه تنویر اولنور . بواون چراغدن هر برینك نورینی تفریق ایتمك محالدر ؛ کذلك انبیاء ذیشانكده صورتلری بری برینك غیری ایسه‌ده انسانیته بخش ایلدکلری نور هدایتك کاهی حقهـا تعریفی ممکن دکلدر . زیرا جمله‌سی سلامتی وطریق مستقیمی‌اراده بیوردیلر ؛ اما عالم مطلق حضرتلرینك علم صمدانیسی نزدنده انبیای ذیشانك فرقلری ودرجات علیه‌لری اولدیغی شبهه‌سزدر .

مثنوی

﴿ کرتو صد سیب وصد آبی بشمری ﴾

﴿ صد نماند یك شود چون بفشری ﴾ ٣٤

« ترجمه » سن صورته نظر ایلر ایسه‌ك کوزك ایکیدر ؛ سن آنك نورینه نظر ایت که کوزدن بیتدی ! « شرح » سن صورته ناظر اولورایسه‌ك وحدانیت‌مطلقه‌یی دکل ، ایکیلك و اختلافات صوریه‌یی کورمش اولورسـك . مادیاتده بیله اصل هنر کوزلرك ظـاهر اولان ماده‌لرنده دکل ، نورلرنده‌درکه اونور برمنبعدن ظهور ایدر ؛ کرچه صورتا مظهری اولان کوز ایکیدر .

مثـنوی

﴿ نور هر دو چشم نتوان فرق کرد ﴾

﴿ چونکه بر نورش نظرانداخت مرد ﴾

« ترجمه » هرایکی کوزك نورینی آیریجه فرق ایتمکه قادر اولماز . چونکه برکیمسه کوزك نورینه نظر ایتدی. « شرح » صورت بین اولانلر دوشونسونلرکه کندی کوزلرینی برشیئه عطف ایلدکلرنده کوردکاری شیئی ایکی کوزدن هانکیسنك نوریله کوردکلرینی فرق ایده‌مزلر مادهٔ کوز ایکی ایکن صورت پرست وصـورت بین اولانلرده نور جسمانی‌یی توحیده مجبوردرلر . بوحال کوزلری اوکنده ایکن نور واحد اولان نائب ایله منوبی ایکی کورمك عقللك کاری دکلدر .

﴿ بیان آنکه جملهٔ پیغمبران حقندکه { لانفرق بین احدٍ من رسله } ﴾

ذکر اولنان آیت کریمه‌نك بیاننده‌درکه : مؤمن اولانلر دیرلر : بز رسوللرینك میانه‌لرینی تفریق ایلمیز ، یعنی الله تعالی حضرتلرینك کافهٔ رسوللرینه ایناییر وجمله‌سنه رعایت ایدرز جمله‌سی حقدر. بوده انسانلره کوره‌در ، یوقسه برمقتضای حکم ربانیه میانهٔ انبیاده درجات متفاوتهٔ جلیله اولدیغی هویدادرکه سورهٔ بقره‌نك ایکی یوز اللی دردنجی آیت کریمه‌سنده تصریح وانبا بیورلمشدر . بوکیفیتی تعریف ایچون حضرت‌مولانای رومی قدس‌سره‌السامی آتیده‌کی برقاچ ابیات شریفه‌یی ایراد بیورمشلردر:

« ترجمه » پیغمبرلر نائب حقدر ، دیمشدم ؛ خیر ، تعبیرده غلط ایتدم . نائب ایله منوبی ایکی ظن ایدرایسه‌ك کوزل دکل ، قبیح کلیر . « شرح » اجرای تبلیغات وارادات ربانیه‌ده نائب ایله منوب یعنی پیغمبر ایله الله تعالی حضرتلرینی تفریق ایتمك خفی برسهو وکویا آریجه ایکی قوت حس ایدلمش اولور ؛ حالبوکه انبیای ذیشانك جمله تبلیغاتی الله تعالی حضرتلرینکدر . مثلا قرآن عظیم‌الشان فخر عالم علیه‌السلام افندمز حضرتلرینك فم جلیلندن تبلیغ اولنمش ، اماحقیقتده الله تعالی حضرتلرندن فرمان بیورلمشدر. سورة‌الفتحده بیوریلورکه : ﴿ان‌الذین یبایعونك انما یبایعون الله ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ! آنلرکه سکا اتباع‌ایدرلر، تحقیقا الله تعالی حضرتلرینه اتباع‌ایتمش اولورلر . » سائر برچوق آیات کریمه‌دن‌ده بومقصد عالی ظاهر وبدیهی اولور .

مثنوی

﴿ نی دوباشد تاتویی صورت پرست ﴾
﴿ پیش اویك کشت کرصورت پرست ﴾

« ترجمه » خیر ، مادام که سن صورت پرستسك ! بردکل ، سنك ایچون نائب ایله منوب ایکی اولور ؛ یالکز او کیمسه‌نك اوکنده بر اولورکه صورتدن قورتولدی . « شرح » صورت پرست اولان انسانلر انبیای ذیشانك حقیقتلرینه دکل ، بدنلرینه ومادیاتنه متعلق احواله نظر ایدنجه درجات علیه وتبلیغات نبویه‌نك حقیقتنی اکلامیوب کندیلری کبی ظن ایدرلر ، اما حقیقت بین اولانلر اوتبلیغاتك منابعنی بیلیرلر و زمرهٔ جلیلهٔ موحدیندن اولورلر .

مثنوی

﴿چون بصورت بنکری چشمت تودواست﴾
﴿ تو بنورش درنکر کان یکتواست ﴾

« ترجمه » چونكه كل كچدی وكلشن خراب اولدی، كلك قوقوسنی كیـ
آرایه‌بیلیرز؟ بالطبع كل صویندن! « شرح » كل صویی كرچه كلدن چیقار ایسـ
اصل كلك لطافتی وحمرتی صـوینده بولنه‌ماز . كلك فقداننده صوینـدن رایحـ
النمش وصویی بر یادكار اولمش اولور ، كذلك بر عارف كامل دنیادن مرور اید
انك مثلی بولمق مشـكل اولدیغنـدن احوالنی خاطره كتیرر بر چراغی ، بر
لازمدركه كندیسندن مهما امكن نصیحت وفیض روحانیت اقتباس ایدلسون و
شدت غمدن بعض مرتبه صیانت اولنسون .

مثنوی

﴿ چون خدا اندر نیابددرعیان ﴾

﴿ نائب حقند این پیغمبران ﴾

« ترجمه » چونكه الله تعالی حضرتلری اورته‌ده عیـان وظاهرده بولنـ
اوامرینی تبلیغ ایدر نائبلر لازمدر ؛ انلرده بو پیغمبرلردر « شرح » پیغمبرلر
غیری انسـانلر كلام خدایی استماعه غیر مقتدر اولدقلرندن ارادات ربانیـه‌یی تبـ
ایچون انبیا بعث و اسرا بیورلدی، الله تعالی حضرتلرینك وجودی، آثار متنوع
استدلال اولنور، لكن استدلال بشقه، پیغمبران ذیشانك استحصال سعادت‌دو
ایچون تبلیغ بیوردقلری ارادات صریحه ینه بشـقه‌در . دفعاتله اخطـار اولنـ
اوزره جلال الدین رومی قدس سره السـامی حضرتلرینـك دأب جلیلندنـ
بر ویا بر قاچ كشینك افاده‌سنی بیان بیوررکن عشق عالیلری جوششه كلوب مبحـ
عنه اولانلری موقتاً ترك ایله ذات پاكنـدن ، یادیكر برعارف بالله طرفندن بیـ
حقـائق ایتمكه شروع بیوررلر . ایشـته بوبیت شریف ایله آتیـده كله‌جك ابـ
شریفه‌ده بو قاعده اجرا ، یعنی عیسـویلر افاداتنی ترك ایله دیكر بر حكمتی تعر
و انبا بیوررلر .

مثنوی

﴿ نی غلط كفتم كه نائب یامنوب ﴾

﴿ كرد پنداری قبیح آیدنه خوب ﴾

مثنوی

﴿ چونکه شد خورشید ومارا کرد داغ ﴾

﴿ چاره نبود بر مقامش جز چراغ ﴾

« ترجمه » چونکه کونش کیتدی ، فراقی درونمزی یاره‌لدی. آرتق آنك
قائمه بر چراغ اشعالندن بشقه چاره قالمدی . « شرح » عیسویلرك عوامی وزیر-
مهودی‌فلك روحانیتده بر آفتاب عالمتابه تشبیه ایدوب غروبی یعنی وفاتی حسبیله
ظلمت معنویه‌ده قالدقلرندن قلبلرینی تنویر ایچون بر نائبه احتیاج کوستردیلر .
کونشه نسبةً قندیلك نوری ضعیف اولدیغی کبی اغفال اولنانلرك ظننجه وزیره
نائب اوله‌جق کیمسه‌نك‌ده معناً قوهٔ تنویریه‌سی آز اولور . شمسك غروبنده
شمعك اشعالی ضروری ومقتضیدر .

مثنوی

﴿ چونکه شد از پیش دیده وصل یار ﴾

﴿ نائبی باید از و مان یادکار ﴾

« ترجمه » چونکه یارك وصالی کوز اوکندن کیتدی ، بزه آندن نائب
یادکار لازمدر . « شرح » بوبیت شریفك مآلنجه عیسویلر فراق یار بزی
محزون وداغدار ایتمشدر ؛ آندن بزه بر نائب لازم ولابددر دیمشلر ! معقولات
حسبیله عیسویلر برچراغ ایستدیلرکه ، ظلمتدن قورتولوب یاکلش یوله صاپمسونلر!
وطلبلری صرف نفع وفائده ظن وفکرینه مبتنیدر ؛ اما حسب الحسیات بر یادکار
آرزو ایلدیلرکه آنی کوروبجه اصل شیخلرینك احوال معالی اشتمالی تجسم ایتسون
وقلبلری ممکن مرتبه تسلی بولسون !

مثنوی

﴿ چونکه کل بکذشت وکلشن شد خراب ﴾

﴿ بوی کل را از که جوییم از کلاب ﴾

مثنوی

﴿ بعدماهی خاق گفتند ای مهان ﴾
﴿ ازامیران کیست بر جایش نشان ﴾

« ترجمه » وزیرك وفاتندن بر آی صکره عیسویلر امرایه دیدیلرکه
بیوکلر ! سزدن متوفا شیخك یرینه منصوب ونائب کیمدر ؟ « شرح » و
وفاتی عیسویلر ایچون غایت حزن انگیز اولدیغندن بر ماه قدر فریاد وفغانلرله
اوقات، بعده مارالذکر سؤالی ایراد ایتدیلر.
حزن وکدر اکثر اوچ زمانه تقسیم اولنور : برنجی زمان ، اسف انگیز
کیفیتك وقوعی آوانیدرکه ، قرآن عظیم الشانده ﴿ وحین البأس ﴾ تعبیر
تعریف واو صره‌ده صبرك کثرت فوائدی فرمان آلهیله توصیف بیورلدی .
اولمیانلر ایچون کدرك ایلك زمانی غایت شدید وعظیم اولوب عقل وقلبلرینی
وبلکه اماته ایلر. اسفك ایکنجی زمانی حلول ایتدکده اصحابی اکثر اوقاتده کدر
دوشونورلر ایسه‌ده ، بشقه بعض کیفیات وامور ایله‌ده اشغال ذهن ایدرلر ؛
اوچنجی زمان حلولنده انسان سائر مواد وکیفیاتله مشغول وایام کثیره آره
یالکز برقاچ دقیقه مابه الکدر اولان کیفیتی خاطره کتیرر وهمان ینه اونودر.
اولنان حالانك استثناسی متفاوت وتأثیراتی انسانلرك ایمان ، خلقت وتربی
اعصابك حسیات طبیعیه‌لرینه کوره‌در .

مثنوی

﴿ تابجای اوشناسیمش امیم ﴾
﴿ دست ودامن رابدست اودهیم ﴾

« ترجمه » تا اول وزیرك یرینه آنی امام بیله‌لم ودست ودامنمزی آنا
تسلیم ایده‌لم. « شرح » وزیرك نائبی کیم ایسه اکا کلیاً تسلیم اوله‌جقلرینی عید
بیان ایلملرندن ، امرانك حرص وطمعی بتون بتون تحریك وتزیید ایلدی.

مثنوی

﴿ خاك اوكردند بر سرهای خویش ﴾

﴿ درد اودیدند درمان های خویش ﴾

« ترجمه » وزیرك قبری طوپراغنی باشلری اوستنه قودیلر . آنك درد فراقندن اسف ایتمکی کندی جانلرینه درمان کورمشلرایدی. « شرح » ارتحال داربقا ایده‌نك احبا واقرباسی عاقل ایسه آغلامق وطوپراق آلمق کبی فائده‌سز حرکات وخیالات ایله اضاعۀ اوقات دکل ، سلامت روحی ایچون اعطای صدقه ومشروع صورتده عبادت ودعا ایدر .

مثنوی

﴿ آن خلایق بر سر کورش مهی ﴾

﴿ کرده‌خون را ازد وچشم خودرهی ﴾

« ترجمه » وزیرك قبری اوزرنده اوخلقك ایکی کوزندن آقان قانلی یاش برماه قدر یول‌ایتمش ایدی . « شرح » عیسویلرك برآی قدر امتداد ایدن ماتم وبکالری اوقدر کثیر ایدی‌که کوزدن قان آقتمغه باشلادیلر ووفرت دموعدن کوزلرینه رهلر انتاج ایتدیردیلر .

﴿ طلب کردن امت عیسی علیه‌السلام ازامراکه نائب ﴾

﴿ ازشما کدامست ﴾

حضرت عیسی علیه السلامك امتی امرای عیسویه‌دن طلب وسؤال ایلدیلرکه وفات ایدن وزیر شیخمزك نائبی سزدن هانکیسیدر ؟

وفات ایدنجه سلامت بولدیغنی بیلمه‌ین اقربا واحبابی فریاد ایدر ؛ موت کافه
ابدانك فنا پذیر اوله‌جقلرینی وجسماً قبرلرنده‌کی مساواتی معلندر. موت اضطرابات
وامراضك تأثیرات الیمه‌سنی دفع ایچون الك حاذق برطبیبدر. موت عاقلی حاضرلنمامش
بوله‌ماز ، عاقل امور خیریه تدارك وتهیه ایتمسیله موتدن خوف ایتمز سلامت
وسعادت بکلر . موتك فکری تربیهٔ عمومیه‌نك بقاسنه خادمدر . موت لسان حال
ایله دنیایه دیرکه : سن الله تعالی حضرتلرینك مستقیم قوللرینه دائما غدر وعداوت
ایلدك واضطرابات ویردك ، ایشته اذن حق ایله بن کاپر مستقیملری سنك پنجه‌کدن
تخلیص وسلامت ابدیه ایله کامکار وانیس ایلرم . موت براثر عدالتدرکه ، بدنی
مادیاته ، روحی معنویاته ویرر . موت یالکز انسان ایچون دکل ، کافهٔ موجوداته
مخصوص برنتیجهٔ حکمت بخشادر . موتك فوائدی صاحب حکمت اولانلر ایچون
جای بحث دکلدر. حیات صوریه طوعاً ترك اولنماز ؛ زیرا برمقصد عالینك وجود
پذیر اولمسی ایچون امر وامانت ربانیه‌در . بدنی اسف وسائر اسباب دنیویه‌دن
طولایی تلف ایله انتحار ایدنلر نصل روحانیت فراریلری ومستحق ذلت وعذاب
اولدقلری دیکر مجلده‌ده شرح اولندی؛ اما بلاصنع وغفلت اجل موعودیله تارك
دنیا وواصل بقا اولمق کامل وعادلارك حسیات لذیذه‌سندندر . اوزمرهٔ محترمه
دنیاده‌کی وظیفه‌لرینی بعدالاکمال ارتحالی سعادت کبرایه نائل اولمق ایچون برانتقال
بیلیرلر . کامللر امانةالله اولان بدنلرینی تلف ایتمزلر ، فقط اخلاق ذمیمه‌یی اماته
ایله (موتوا قبل ان تموتوا) درجهٔ عالی العالیه مظهر اولورلر .

مثنوی

﴿ کان عدد راهم خداداند شمرد ﴾

﴿ ازعرب وزترك وزرومی وکرد ﴾

« ترجمه » اول عددك کثرتنی یالکز الله تعالی حضرتلری صایه‌بیلیر اوقدر
چوق ایدی عربدن ، ترکدن ، رومدن ، کرددن . « شرح » وزیرك اغفال
ایلدیکی آدملر چوق اولدی ودین عیسویه داخل اولان هر قوم افرادی اول
وزیر بدضمیرك بو حیله وخدعه‌سندن قورتولدیلر وقبری اطرافنده جمع اولدیلر

کدرلرندن صاچلرنی یولیجی ولباسلرنی ییرتیجی اولدیلر. « شرح » شیخمز
دار دنیادن ایریلوب بزی یتیم والیم براقمشدر دیه نصارابینندهتکون ایدن مکالمات۔
ماتم افزا بوبیت شریفده غوغا لفظیله تعبیر وانبا بیورلمشدر . دنیایه شدتله میل
ومحبت ایدنلرك عاداتندندرکه کدرلرندن صاچلرینی کسوب البسهسنی ییرتسونلر
وفریاد وفغان ایتسونلر . الله تعالی حضرتلرینه ربط قلب ایدنلر اقربا واحبادن
بری ارتحال داربقا ایتسه حسب‌البشریه اسف ایدرلر ایسه هرشیئی برحکمته
مبنی اولهرق خلق ایدن جناب واجب الوجود موتیده حکمت بالغه ایله خلق
وتقدیر بیوردیغندن اوحکمته قارشی شکایت ایتمکی جهل ونکبت‌عد ایدرلر. موتك
تأثیرات طبیعیهسی کچدکدن‌صکره تأمل ایدنجه کورورلرکه، موت دنیای‌بیوفانك اذا
وجفاسندن قورتارهجق برنعمت روحانیه ومرحمت ربانیهدر . اهل عرفان بیلیرکه
دنیاده روحانی اولمیان کیفیاتك قسم جزئیسی مشابه صفا وباقیسی رنج واذادر .
اك بختیار عد ایلدیکمز آدملرك قلبنی کورمك ممکن اولسه ایدی نصل برغم وغصه
اولدقلری معلوم ورعنا اولور ایدی . موتدن قورقانلر اضطراب ویرن بردیشك
چکدیرمسندن خوف ایدنلره بکزرلرکه چکدیردکدن صکره اضطرابلری
مبدل راحت اولور . حیات صوری ده اضطراب ویرن دیش کبیدرکه موت ایله
منقطع اولنجه انسان اکدار کونیهدن خلاص اولور وباذن الله تعالی سعادت۔
کاه بقایی بولور. هرانسانك عمری ایلریلینجه حیاتی وقوعات وحوادث الیمه ایله
مالی وذوق ولذتدن خالی اولور . موت‌ایسه بر منجئ عظیم اولهرق یتیشیر. کلمش
وکلهجك غموم واکدارك پنجهسندن انسانی تخلیص ایتمش اولور . حدیث شریف
ایله مثبتدرکه : انسانلر دنیاده اویور ، اولدیکی وقت اویانیر . موت حیات۔
حقیقیه‌نك ایلك دقیقهسیدر . موت زندان ومجلس دنیادن انسانی تخلیص ایچون
برحکم وقرار عظیمدر. موت حقیقت بین اولانلره کوره ترك حیات دکل، حیات۔
جدید وتبدیل مکاندر. هرکون عمرك بالطبع قیصالمسیله انسان‌تدریجاً اولمکدهدر.
شوقدر فرق وارکه ، موتك صوك کونی اقربا واحبا فریادلری کوتاه بینانه
دغدغهلی کوستررر. موت حقیقتده کونش کبی پارلاق ! فقط طوغریدن طوغری
یوزینه باقهجق بصیرتك قوتی نقصاندر. انسان طوغدیغی آنده موته تقرب ایدر.
ولادت وحیات صوریه موتك ایلك دقیقهسیدر . انسان دنیایه کلیر ایکن اغلار

خدعه‌سی او درجه‌ده مدهش و وخیم ایدی که عیسویلر بینه القای مفسدت ایل
اختلافات کثیره‌یی وسفك دمایی انتاج ایتمك ایچون بدنی بیله تلفه قرار وهتی
خبائث آلودنی تارمار ایلدی ، زیرا حیاتده قالسه امرای عیسویه‌یه ویردیکی مختلف
اجازتنامه‌لرده‌کی کذب وخدعه‌سی بالضروره ظاهر وفسادی تأثیرسز وباهر اولور
ایدی . استغراب اولنمسونکه برانسان حسود ، دیکر آدملره فنالق ایتمك ایچون
نصل کندینی اولدیره‌بیلیر ؟ وزیر معهوددن حسدلری بالنسبه دها آز والا ر
وهرزمان موجود اولان حسودلرك حالی میدانده‌درکه: بر آدمه ضرر ویرمك واعتبارنی
اسقاط ایتمك ایچون درونی چکدکلری اذا وجفا بیك نوع موت معنوی قدر عذاب
آلود اولدیغی هویدادر . حسودلرك محسودلره افترا ایتمك ایچون کندیلرنی هلاك
ایتدکلری تاریخ شناسانه معلومدر . بیت شریفك مصراع ثانیسنده وزیرك کندی
وجودندن قورتلدیغی بیان بیورلمشدر . محل کین وحسد ومنبع مفسدت اولان بر
بدندن حین موتده آیرلمق دکل قورتولمقدر ، زیرا اویله بر بدن مفسدت توأم دنیاد
طوردقجه عذابی تکثیر وروحك حالی کیتدکجه وخیم وعسیر ایلر .

مثنوی

﴿ چونکه خلق ازمرك او آکاه شد ﴾

﴿ بر سر کورش قیامتکاه شد ﴾

« ترجمه » چونکه خلق آنك وفاتندن خبردار اولدی ؛ قبرینك اوزری
برقیامت یری اولدی . « شرح » وزیر معهودی عیسویلر صاحب رشد واهل
عرفان بر ذات ستوده صفات ظن ایتدکلرندن وفاتی خبر آلنجه قبرینه واروب
فریاد وواویلایه قویولدیلر .

مثنوی

﴿ خلق چندان جمع شد برکور او ﴾

﴿ موکنان جامه دران درشور او ﴾

« ترجمه » وزیرك قبری اوزرینه خلق طوپلاندی وآنك غوغاسنده

« ترجمه » بو اجازتنامه‌لرك متن وعباره‌لری یادن الفه قدر معلوم اولان حروفك اشكالی كبی مختلف ایدی . « شرح » اجازتنامه‌لرك بری برینه مخالفتی ایضاح بیورلمق ایچون بر مثال مادی كتیرلمشدركه ، اوده حروفك اشكالنده معلوم اولان اختلافدر . بر حرف دیكر بر حرفه مشابه صورتده رسم اولنور ایسه هانكی حرف اولدیغی بیلنمامش وبالضروره قوتی غائب ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ حكم این طومار ضد حكم آن ﴾

﴿ پیش ازین كردیم این ضد را بیان ﴾

« ترجمه » بو اجازتنامه‌نك حكم ومألی دیكر اجازتنامه حكمنك ضد و مخالفی ایدی ؛ بوندن اول اوضدیت ومخالفتی بیان ایلدك . « شرح » بوحكایهٔ شریفه‌ده اجازتنامه‌لرك مأل مختلفی تفصیلاً بیان اولندیغندن بو محلده تكرار ایتمكدن صرف نظر اولنمشدر .

﴿ كشتن وزیر خود را در خلوت ﴾

وزیر كندیسنی خلوتده قتل ایتدیكنه دائردر :

مثنوی

﴿ بعد ازان چل روز دیكر دربست ﴾

﴿ خویش كشت وازوجودخودبرست ﴾

« ترجمه » آندن صكره قرق كون دها قپویی قپادی كندینی اولدیردی ، كندی وجودندن قورتولدی . « شرح » وزیر مزور معهودك حسدی ، غضبی ،

« ترجمه » عيسى عليه السلام احكامنى حاوى اولان بوطومار واجازتنامه‌يى آل! وفاتمدن صکره احکامنى بر بر امت عيسويه‌يه فصيح و آشکار صورتده اوقو! « شرح » وزيرك اشبو مختلف اجازتنامه‌لرى حقنده مقدم تفصيلات ويرلديکندن تکرارى زائددر .

مثنوى

﴿ هر اميرى راچنين کفت اوجدا ﴾

﴿ نيست نائب جز تودرين خدا ﴾

« ترجمه » وزير هراميره بشقه بشقه وتنهاجه بويله ديدى : جناب خدانك دينده سندن غيرى نائب يوقدر.[وارستهٔ شرحدر]

مثنوى

﴿ هر يکى را کرد اندر سر عزيز ﴾

﴿ هرچه آنرا کفت اين را کفت نيز ﴾

« ترجمه » وزير هر بر اميرى عزيز ونائب ايتدى ؛ هر برينه کيزليجه نه ديدى ايسه ديکرينه‌ده آنى سويلدى . « شرح » وزيرك هراميره ويرديکى اجازتنامه‌نك مآلى اولجه يازلديغى اوزره برى برينه کلياً مخالف اولوب بر اميره نه ديدى ايسه ديکرينه‌ده آنى ديدى ، تعبيرندن مقصد ، هربرينه بندن صکره نائب سنسك ديمسيدر . القاى اختلافات ايتمکى آرزو ايدن برمفسدك تحريراً ، شفاهاً واقع اوله‌جق اشعارات وافاداتى برى برينه مباين اولور .

مثنوى

﴿ جمله‌کى طومار ها بد مختلف ﴾

﴿ هم چو شکل حرفها يا تا الف ﴾

مثنوی

﴿ لیك تامن زنده ام این دامکو ﴾

﴿ تا نمیرم این ریاست را مجو ﴾

« ترجمه » لکن بن حیاتده ایکن بونی کیمسه‌یه سویلمه ؛ بن اولمینجه بوریاستی ایستمه ! « شرح » زیرا — وزیر حیاتده ایکن — هرکس کندیسندن آلدیغی امر ریاستی اعلان ایده‌جك اولسه امرا بالطبع بری برینی اولدیرمه‌دن اول جمله‌سی وزیرك نزدینه کیدرلر وایچمزدن کیمی نائب نصب ایلدیکز دیه سؤال ایدرلرده وزیرك کذب وفسادینی میدانه چیقاریرلر ایدی؛ اما وفاتندن صکره کذب وفسادی بری برینه اسناد وهربری دیکرینی قتل وبرباد ایدرلر ایدی. کیمسه‌یه سویلمه دیه هر برامیره تنبیه ایلدیکی صره‌ده وزیر مزور بالطبع بوسکوتك لزومنه دائر بعض اسباب ده کوسترمشدر. مثلا سن بکا نائب اولدیغنی شمدیدن سویلر ایسك دیکر برامیر دلکیر اوله‌رق سکا حسد ایدوب عیسویلری تشویق ایله خانه‌سندن دفع وکندیسنه توجیه ایتمك ایچون مصرانه بکا اذا وجفا ویرر ، بن ایسه خلوتده کمال عبادتدن بی‌تاب اولدیغمدن قیل وقال وابراملرینه غیرمتحمل اولور واوحالده سنك استقبالکی مختل کوریرم. دیمشدر.

مثنوی

﴿ تا نمیرم من تو این پیدا مکن ﴾

﴿ دعوی شاهی واستیلا مکن ﴾

« ترجمه » بن اولمینجه بونی سن کیمسه‌یه ظاهر وفاش ایتمه ! شاهلق واستیلا دعواسنی ایتمه ! « شرح » وزیرك تنبیهی نه مقصده مبتنی اولدیغی بالاده‌کی شرحدن معلوم اولور.

مثنوی

﴿ اینك این طومار واحکام مسیح ﴾

﴿ یك بیك برخوان تو برامت فصیح ﴾

« ترجمه » وزیر امرادن هر برینه دیدیکه : دین عسویده حقك نائبی بنم و بنم خلیفه‌م سنسك! « شرح » بو بیانات وتنبیهات امرا بیننده القای اختلافات ونشر فسادات ایچون اولدیغی وارسته ایضاحدر .

مثنوی

﴿ وان امیران دکر اتباع تو ﴾
﴿ کرد عیسی جمله را اشیاع تو ﴾

« ترجمه » ودیکر امیرلر سنك اتباعکدر ؛ حضرت عیسی علیه السلام جمله‌سنی سکا انصار ویاردمجی ایتدی. « شرح » وزیرك امرای عیسویه‌دن هر برینه آیریجه ، کیزلیجه بو لسانی استعمال ایلمسندن مقصدی ، وفاتندن صکره وزیر وشیخمزك نائب وقائممقامی بنم دیه هر بر امیر دعوایه قیام وکندیسیله سائر امرایی دلکیر ایتسون ! مفسدلرك حالی الآن بو یولده جاریدر . هر کورشدیکی آدمی دیکرلریله بوزشدیرمق فکر ملعنتکارانه‌سیله منافقانه لسان استعمال وبرچوق کیمسه‌یی اضلال واغفال ایدرلر .

مثنوی

﴿ هر امیری کو کشد کردن بکیر ﴾
﴿ یا بکش یاخود همی دارش اسیر ﴾

« ترجمه » ینه وزیر امرای عیسویه‌دن هر برینه ایریجه دیمشکه : ای بکا نائب اوله‌جق امیر ! هانکی امیر بوینی چکرده سکا اطاعت ایتمز ایسه آنی قتل ، یاخود دائما اسیر وحبس ایت ! « شرح » وزیرك مرامی یالکز القای برودت دکل ، میانهٔ امرای عیسویه‌ده برمقاتلهٔ شدیده‌یی دعوتدر .

مثنوی

﴿ پهلوی عیسی نشینم بعدازین ﴾

﴿ برفراز آسمان چارمین ﴾

« ترجمه » بوندن صکره حضرت عیسانك یاننده دردنجی آسمانك اوزرنده اوطوره‌یم . « شرح » وزیر مزور کلمات غفلت انگیز ایله مکر ودسیسه‌سنی حقیقت کبی ارائه وبرچوق بیچارکانی اغفال واغوا ایتمش !

﴿ فریفتن وزیررا امیران راهریك بنوعی وطریقی ﴾

حکایه‌سی سبق ایدن امرای عیسویه‌نك هربری طوتدیغی طریقده وزیره الداندقلرینه دائردر :

مثنوی

﴿ وانگهانی آن امیرانرا بخواند ﴾

﴿ یك بیك تنها بهریك حرف راند ﴾

« ترجمه » آندن صکره وزیر اول امیرلری خلوته دعوت ایلدی، وهربرینه گیزلیجه برر حرف سویلدی . « شرح » وزیر معهودك امرایه وقوع بولان تنبیهاتی مقدم تفصیل وایراد اولندیدی ؛ اولجه هر امیره نه سویلمش ایسه شمدی گیزلیجه تکرار ایدر وبن وفات ایلدکدن صکره سن حضرت عیسا ایله بنم خلیفه‌م اوله‌جقسك ؛ فقط شمدیدن بو امری کیمسه‌یه آچمه دیه علاوةً تنبیه ایدرمش !

مثنوی

﴿ گفت هریك را بدین عیسوی ﴾

﴿ نائب حق وخلیفهٔ من تو یی ﴾

« ترجمه » شمديدن صكره سوز سويلمكه رخصت اولميوب كفت وكو
ايله ايشم يوقدر ! « شرح » خاقى اغفال ايتمك ايستهين حيله كارك دسايسندن برى
منزوى اولوب كيمسه ايله كورشمامسيدر . بعض محققين عزلتى اختيار ايدر، لكن
آنلر دائما نصايح مشروعه ايله قلوبى تنويردن خالى قالماز . محققينك مقصدى،
الله تعالى حضرتلرينه تقرب ، رياكارلرك امل واميدى اورتالغى اغفال ايله
عوامه تغلبدر .

مثنوى

﴿ الوداع اى دوستان من مرده ام ﴾
﴿ رخت بر چارم فلك بربرده ام ﴾

« ترجمه » الوداع ! اى دوستلر ، بن ميت ومردهيم ؛ اسباب املى فلكك
دردنجى قاتنه ايصال ايلدم . « شرح » وزيرك اسباب املى دردنجى فلكه ايصال
ايتدم ديمسى احوال دنيويهدن منقطع وحضرت عيسى عليه السلامك بولنديغى
دردنجى فلكه واصل اولديغى ومن بعد اوحضور ايله بختيار بولنديغى سادهدلان
تفهيم ايچون بردسيسهدر .

مثنوى

﴿ تا بزير چرخ نارى چون حطب ﴾
﴿ من نسوزم در عناودر عطب ﴾

« ترجمه » تاكه آتشين اولان بوچرخك آلتنده اودون كبى جفا وهلاك
ايچنده يانميهيم . « شرح » زير چرخ ناريده يانميهيم تعبيرندن مقصد ، كونشدن
يانمقده اولان كرهٔ ارضك تعب ومحنتندن وانواع آلام واكدارندن قورتولوب
جنته كيدهيم ديمكدر .

مثنوی

﴿ که مرا عیسی چنین پیغام کرد ﴾

﴿ کز همه یاران وخویشان باش فرد ﴾

« ترجمه » حضرت عیسی علیه السلام بکا بویله خبر ویردی که جمله یاران ومریداندن آیریل ویالکز اول ! « شرح » شیخ قیافته کیرن حیله باز وریاکاران امللرینی ترویج ایتمك ایستدکلرنده کویا جهت معنویه‌دن برامر مخصوصلری وار کبی شوکا بوکا کویا سراً بعض ترهات اعلان ایدرلر؛ حالبوکه حقیقةً شیخ معنوی ومظهر امر روحانی اولان انسان سرینی هیچ بروقت فاش واعلان ایتمز وشاید مشاهد اولدیغی سرارُدن حسب اللزوم برشی بیان ایتمك اقتضا ایتسه عمومه دکل، خصوصی اوله‌رق امین اولانلره مناسب مقدار سویلر وسویلدیکنك حقیقتنی معناً وفعلاً اثبات ایدر. وحی والهامات ربانیه‌یی عمومه اعلان ایتمك یالکز مبلغ رسالات اولان انبیای ذیشانه مخصوصدر .

مثنوی

﴿ روی در دیوارکن تنها نشین ﴾

﴿ وزوجود خویش هم خلوت کزین ﴾

« ترجمه » حضرت عیسی علیه السلام بکا امرایتدی که یوزی دیواره متوجه ایت ! تنها طور وکندی وجودکدن بیله خلوت اختیار ایت ! « شرح » حضرت عیسی علیه السلام کویا وزیره معناً امر بیورمشدر ،که خلوتده یالکز قالسون واحوال روحانیه ایله مشغول اولوب کیمسه ایله اختلاط ایتمسون !

مثنوی

﴿ بعد ازین دستوری گفتار نیست ﴾

﴿ بعد ازین با کفت کویم کار نیست ﴾

« ترجمه » انبیای کرام علیهم السلام چونکه عالیدر ؛ عالی وجنت جانبنه جان ودل ایله کتدیلر. « شرح » بوده « کل شیئی یرجع الی اصله » قاعده‌سنه موافقدر ؛ انبیای ذیشانی وسائر انسانلری جنته ایصال ایدیجی عبادات وامور خیریه‌یی اوزمرهٔ جلیل کمال محبتله اختیار وکندیلرینی مسعود وبختیار ایدرلر .

مثنوی

﴿ این سخن پایان ندارد لیك ما ﴾

﴿ باز کوییم آن تمامی قصه‌را ﴾

« ترجمه » بوسوزك حقیقتی نهایتسزدر ؛ اوحکایه‌نك تمامنی کیری دونوب سویلیه‌لم ! « شرح » شمدی‌یه قدر بیان اولنان حکم ونکات برعمان حقیقت اولدیغندن حسب الایجاب بوبحثی ترك وینه وزیر یهودك حکایه‌سنه رجوع بیورلمشدر.

﴿ نومید کردن وزیر مریدانرا از نقض خلوت ﴾

وزیر مزورك خلوت ترکندن مریدانی مأیوس ایتمسیدر :

مثنوی

﴿ آن وزیر از اندرون آواز داد ﴾

﴿ کای مریدان ازمن این معلوم باد ﴾

« ترجمه » شیخ قیافتنه کیرن وزیر معهود خلوت ایچندن یوکسك سس ایله دیدی‌که : ای مریدان بندن سزه معلوم وعیان اولسون ! « شرح » مقصد بیت شریف آتیده تعریف اولنور .

ایشی اختیاریدر . « شرح » حکمت بالغهٔ ربانیه‌دندرکه : انبیای ذیشانك میل وسعی استحصال سعادت عقبا وتحصیل رضای کبریایه مصروف ومنحصردر. جهلا ایسه دنیانك فناپذیر اولان لذائذ سطحیه‌سنه میال ومضطرب الحالدر .

مثنوی

﴿ زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش ﴾

﴿ می برد او در پس وجان پیش پیش ﴾

« ترجمه » هربر قوش کندی جنسی طرفنه ، بدن قوشی جانك آرقه‌سنه ایلری ایلری اوچار . « شرح » یعنی فروع، اصلی جانبنه رجوع ایدر برکیمسه‌نك ذاتی مستقیم وعلوی ایسه امور خیریه‌یه ومستقیم اولان آدملره مائل، بد ودنی ایسه سفلیلره محبت ایدوب عاطل اولور . بوحکمت کافهٔ حیواناتده بیله کورینور. مثلا قارغه کبی برحیوان هم جنسی اولان قارغه‌لر ایله برابر اوچار؛ شاهین ایسه هیچ بروقت قارغه‌یی دوست اتخاذ ایتمیوب اوج اعلاده پروازه ساعیدر .

مثنوی

﴿ کافران چون جنس سجین آمدند ﴾

﴿ سجن دنیا را خوش آیین آمدند ﴾

« ترجمه » کافرلر چونکه زندانی جنسندن کلدیلر . دنیا زندانه خوش آیین وممنون کلدیلر. « شرح » ایمانسزلرك اصلی جهنم کبی برزندانه منجراوله جغندن حقیقتده زندان اولان دنیایه میالدر .

مثنوی

﴿ انبیا چون جنس علیین بدند ﴾

﴿ سوی علیین بجان ودل شدند ﴾

قرأن عظیم الشانك اراداتی ووجدان عمومینك حسیاتی ایسه بونك عكسـ
اثبات ایدر .

مثنوی

﴿ درهر آن کاری که میلت نیست خواست ﴾

﴿ اندر ان جبری شوی کین از خداست ﴾

« ترجمه » شول ایشه که میل ایتمك ایسته‌مزسك ، آنده جبری اولوردیرسك که بو اللهدندر . [بالاده‌كی شرح بو بیت شریفك‌ده شرحی اولور .]

مثنوی

﴿ انبیا درکار دنیا جبرینند ﴾

﴿ کافران درکار عقبی جبرینند ﴾

« ترجمه » انبیای عظام علیهم‌السلام حضراتی دنیا ایشنده جبریلردر ، کافرلر ایسه آخرت کارنده جبریلردر . « شرح » انبیای ذیشان، آخرته تعلق اولمیان دنیا ایشلرینه رغبت بیورماز . مثلا نه ایچون تحصیل ثروته اقدام بیولمدی دیه برنبیٔ ذیشانه صوریله‌جق اولسه « قسمتمز بوقدردر . » بیوررلر ایدی، اما آخرت وبقایی تأمین ایدر امور خیریه وعباداتده فوق‌العاده اقدام ایدرلر ایدی ؛ کافرلر ایسه بالعکس آخرتی تأمین ایدر عبادات وامور خیریه‌نك عدم اجراسندن طولایی جباریت ربانیه‌یی وسیله اتخاذ ایله اقدام ایتمزلر ودنیا لذائذینی استحصاله کلنجه جبریلکی ترك ایله فوق‌العاده جهد وسعی ایدرلر .

مثنوی

﴿ انبیارا کار عقبا اختیار ﴾

﴿ جاهلانرا کار دنیا اختیار ﴾

« ترجمه » انبیای ذیشانه آخرت ایشی اختیاریدر ، جاهل اولانلره دنیا

و آمرلك ایتمه ! زیرا زنجیره باغلی؛ اقتدارسز قالانلرك عادتندن دكلدزكه كندیلری كبی عاجز قالانلره چاوشلق وتكدیر ایتسون . « شرح » اكر فی الحقیقه سن جبریلكه ایناتمش اولیدك اقتضا ایدر ایدی‌كه هیچ بر انسانه طعن ایتمیوب تكدیر ایتمامیلدك . نه ایچون بو ایشی كورمدك و بكا فلان شیئی ویرمدك ویا زیارتمه كلمدك ویا جبریلكی قبول ایتمدك دیه طعنه‌زن اولمامیلدك ! حالبوكه جبری‌یز زعمنده بولنانلر طعن وتكدیر ایدرلر واك اوفاق شیلردن غضوب ودلكیر اولورلر .

مثنوی

﴿ چون تو جبر اونمی بینی مكو ﴾

﴿ ورهمی بینی نشـان دیدكـو ﴾

« ترجمه » ای جبریلك دعواسنده بولنان! چونكه‌سن الله تعالی حضرتلرینك جبارلغنی كورمیورسك ! جعلی صورتده جبری‌یم دیمه ! اما اكر حقیقةً جبریلك كوریر ایسه‌ك اوحالده كورمه‌نك نشان وعلامتی نره‌ده‌در ؟ « شرح » جبری‌یم دعواسنی ایتمه ! ایدر ایسه‌ك محبوس وكرفتـار زنجیر اولانلر كبی امور دنیا ایچون عاجز و اشـكریز اول ! كه جبریلك اعتقـاد وحسیاتی سنده اولدیغنی تحقق ایتمش وجبری علائمی كورنمش اولسون .

مثنوی

﴿ درهر آن كاریكه میلستت بدان ﴾

﴿ قدرت خـودراهمی بینی عیـان ﴾

« ترجمه » ای جبری ! میل واملاك اولان ایشـده كندی قوت وقدرتنی آشكار كورورسك ! « شرح » مثلا عشرت وبوكبی لذیذ منهیاتده جبری ادعاسنده بولنانلر میل ایله قدرتلرینی فعلاً اثبـات ایدركن صوم ونماز وجهاد كبی فرائضی عدم اجرادن تعریض اولنسه‌لر بوفرائضی ایشلدیكمزدن بزی طعن ایتمك ناحقدر؛ زیرا الله تعالی حضرتلری بزه اقتدار ویرمدی دیه ابلهانه جواب ناصواب ویررلر .

اولدیغنی بیلسه‌ده کندی استقبالنی بیلمسه کرفتاریٔ زنجیر اولان محبوس کبی مکد
اولمسی وجبار مطلق حضرتلرندن تضرع ونیاز ایتمسی ایجاب ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ بسته در زنجیر چون شادی کند ﴾
﴿ کی اسیر حبس آزادی کند ﴾

« ترجمه » زنجیر ایله باغلی اولان کیمسه نصل شادیلك ایده‌بیلیر؟ اسیر حبس اولان نصل آزادلق ایدر؟ « شرح » زنجیرله باغلی اولان شادیلك ومحبوس بولنان کیمسه آزاده‌لك ایده‌میه‌جکی کبی جبری ادعای شفاهیسی حسیاتنه مطابق اولمش اولسه اوده هیچ بروقت شادیلك وآزادلق ایلمامسی لازم کلیر ایدی؛ حالبوکه عکسی کورینور .

مثنوی

﴿ ورتو می بینی که پایت بسته اند ﴾
﴿ برتو سرهنکان شه بنشسته اند ﴾

« ترجمه » ای جبری ! اکر فی‌الحقیقه آیاغنی باغلادقلرنی کوروایسه‌ك وشاهك چاوشلری اوزرینه اوطوردقلرنی بیلیر ایسه‌ك ! « شرح » بو بیت شریفك مألی آتیده‌کی بیت شریفك مألیله اکمال بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ پس تو سرهنکی مکن باعاجزان ﴾
﴿ زانکه نبود طبع وخوی عاجزان ﴾

« ترجمه » آرتق سن سائر هم جنسك اولان عاجز انسانلره چاوشلق

مثنوی

﴿ هرکه او بیدارتر پردردتر ﴾
﴿ هرکه او آگاهتر رخ زردتر ﴾

« ترجمه » هرکیم که الله تعالی حضرتلری یولنده زیاده اویانقدر، زیاده دردلی اولور ؛ هرکیم که زیاده معلوماتلیدر زیاده رخ زرد اولور. « شرح » زیاده اویانق اولمق قدرت ربانیه‌یی زیاده تأمل ایتمك دیمکدر؛ انسان او تأملدن کندی قصورینی وکمال صمدانی‌یی فهم وادراك وبناءً علیه مظهر مرحمت و پاك و فکر عظمت ربانیه ایله رخ زرد وصورتا غمناك اولور . جبریلرده بوحالات بولنورمی؟ بعض عارفین واولیاءاللهك وجه پاکنده صاریلق یرینه حمرت کورینور ، بونك حکمت وسببی بودرکه : انلرك خلقت بدنیه‌لری حسبیله یوزلرنده کورینن حمرتدن طبیعی دها پك چوق درجه حمرتلری وار ایکن ریاضات وتفکرات اوزرینه نسبةً آزالمشدر . او زمرهٔ جلیلك ریاضات وملاحظات روحانیه‌لری اولمامش اولسه حمرتلری برقاچ قات زیاده اولمسی لازم کلیردی . خاقی اولان کثرت حمرتلرینه کوره یوزلرنده قالان مقدار صاریلق دیمکدر . مثلا بدنی سیاه اولان عارف بر زنجینك صاریلغی جزئی حس اولنور، زیرا جلدینك حال خلقیسی صاریلغك کورلمسنی مانعدر .

مثنوی

﴿ گر زجبرش آگهی زاریت کو ﴾
﴿ بینش زنجیر جباریت کو ﴾

« ترجمه » اگر الله تعالی حضرتلرینك جبرندن فی‌الحقیقه آگاه وواقف ایسه‌ك فریاد وزار ایتمك نه‌در ! جبارلیك زنجیرینك کورینشی نره‌ده‌در ؟ « شرح » انسان برطرفدن جناب حقك کمال قدرتنه قلباً مؤمن اولسه ، دیگر طرفدن هرنه‌قدر امور خیریه میدانه کتیرمك ایچون چالشمق ایسته‌سه الندن برشی کلیوب ارادهٔ ربانیه هرنه یولده صدور ایده‌جك ایسه اکا کرفتار اولمسی لابد

مثنوی

﴿ عهد وپیمان میکنی که بعد ازین ﴾
﴿ جزکه طاعت نبودم کار گزین ﴾

« ترجمه » خسته ایکن عهد وپیمان ایدرسك كه بوخسته‌لکدن صکره صحت بولور ایسه‌م بکا الله تعالی‌یه اطاعت ایتمکدن بشقه مقبول بر ایش ووظیفه‌اولمسون. [شرحه محتاج دکلدر] .

مثنوی

﴿ پس یقین گشت این که بیماری ترا ﴾
﴿ می ببخشد هوش وبیداری ترا ﴾

« ترجمه » ایمدی معلوم اولدی‌كه بوخسته‌لك سکا عقل وانتباه احسان ایتدی . « شرح » چونکه مریض الله تعالی حضرتلرندن استغفار واسترحام‌ایلر. دیمك، كه مرضك ثمری عقل وانتباهدر ، جبری‌ده حقیقةً مرض جبردن طولایی بیمار اولیدی، متنبه ومضطرب ونالان وتائب اولمسی لازم‌کلیر ایدی.

مثنوی

﴿ پس بدان این اصل را ای اصل‌جو ﴾
﴿ هر کرا دردست او بردست بو ﴾

« ترجمه » ای اصل وحقیقته طالب اولان کیمسه ! بیل‌که هرکیمك دردی وار ایسه حقیقتدن رائحه آلمشدر . « شرح » مرضه‌دوچار وگرفتار اولان کیمسه معتقد واهل ایماندن ایسه هرحالده ودردی هنگامنده جناب حقدن استرحام وارادات ربانیه‌یه قارشی منقاد ورام اولور . بواصل وحقیقتی اکلار ایسه‌ك معلومك اولورکه جبری اولانلر بحق جبری اولسه‌لر قدرت وعظمت ربانیه‌یی دائما تأمل ایدرك حقیقتدن کندیلرینی خبردار واصحاب عقولدن ایدرلر ایدی.

« ترجمه » زمان مرضده حسرت وفریاد بولنور؛ اول زمان مرض همیشه انتباهدر . « شرح » خسته‌لك انسان ایچون فی‌الحقیقه ضروری وجبریدر ؛ زیرا مریض ایستمیه‌رك خسته‌در. مجبوریتی محقق اولان بویله برحالده مریضك طورینی کوریکزکه اکثر حسرت‌زده ونالان وتائب ومستغفراولورده الله‌تعالی حضرتلرندن مدد طلب ایدر . الحاصل مریض اویانق اولور، اکر جبر دعواسنده بولنانلرده کیفیت جبره قلباً اینانمش اولسه‌لر ایدی باشلرینه کله‌جکی مبرم ومجبوری اولان کناه وسائر احوال الیمه‌دن‌زار واستغفار ایدرلرایدی. حالبوکه جبریلر بالعکس عبادت وخوف ربانی وتضرعدن بی‌خبر و یالکز کندی ذوقلریله مشغول وخیره‌سردرلر.

مثنوی

﴿ آن زمانکه میشوی بیمار تو ﴾

﴿ می کنی از جرم استغفار تو ﴾

« ترجمه » اوزمان که خسته اولورسك، اووقته قدر ایشلدیکك جرم وقباحتدن طولایی استغفار ایدرسك. [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ می نماید برتو زشتیٔ کنه ﴾

﴿ می کنی نیت که باز آیم بره ﴾

« ترجمه » خسته‌لك زماننده کناهك چیرکینلکی سکا کورینور، صحت بولورایسه‌م طوغری‌یوله رجوع ایده‌جکم دیه نیت ایدرسك ! « شرح » خسته‌لکده استغفار وفغان ایلمك ، اویانق قالمق، کناهی چیرکین کورمك وکسب صحت ایدلدکده طوغری یوله سلوکی نیت ایتمك کبی حالات موجوددر . « جبری‌یز » دیمك ایسته‌ینلرده‌ده بوحالاتك تمامها بولنمسی اقتضا ایدر ایدی؛ جبریلرده بواحوال بولنمدقدن بشقه بالاده بیان اولندیغی اوزره کلیاً عکسنی التزام ونفس اماره‌یه ارخای لجام ایدرلر .

برفکری انسان ترك ایله دها ای عد ایلدیکی دیکر بر فکری قبول ایده‌بیلیردی ؟

مثنوی

﴿ ورتو کوئی غافل است از جبر او ﴾

﴿ ماه حق پنهان شد اندر ابر او ﴾

« ترجمه » ای جبری ! اکر سن دیر ایسه‌ك‌که : خواجه جبردن غافلدر آنك ایچون شاکردی امر ومنع ایلر وبلوط کبی اولان افکار ظلمتکارانه‌سنده ماه حقیقت جبر ، پنهان اولدی . [شرحه محتاج دکلدر .]

مثنوی

﴿ هست این را خوش جواب از بشنوی ﴾

﴿ بکذری از کفر بر دین بکروی ﴾

« ترجمه » جبرینك بوتعریضنه کوزل برجواب وار . اکر آنی دیکلرسك کفردن کچر ودینی تصدیق ایدرسك . « شرح » آتیده‌کی ابیات شریفه‌دن آکلاشیله‌جغی اوزره هر کیمسه‌نك مجبوریتی ونیك وبدی بشقه‌سنك النده اولدیغنی بیلیر ایسه اوکیمسه‌نك استرحامده بولنمسی ضروری وطبیعیدر . اکر « جبری یز » ادعاسنده بولنان بحق کیفیت جبره وجبار مطلق اولان الله تعالی حضرتلرینه لایقیله اینانه‌جق اولسه‌لر ، بلا انقطاع امان الله ، امان الله ! بزه مرحمت ایت ؛ زیرا بزم المزدن هیچ برشی کلمز دیه فریاد ایلملری لازم کلیر ایدی . حالبوکه جبریلر فریاد ایلمدکلرندن بشقه ذوقیات ایله وقتلرینی امرار ودنیا وعقبا متاعلرینی هتك وتار مار ایدرلر .

مثنوی

﴿ حسرت وزاری‌که در بیماریست ﴾

﴿ وقت بیماری همه بیداریست ﴾

ایشلیه‌جك اولسه‌ق ضروریدر. بویله ایسه‌دیه‌لم که‌عشرت وزنا کبی لذتلی افعالده‌مجبور اولسونلر؛ امابوتقدیرده بعض وقت بونك عکسنك ده واقع اولمسی لازم کلیر ایدی. مثلا جبریلر بر بچاق آلوب کوزلرینی ایستمیه‌رك چیقارملی، یا اللرینی کسملی، آقچه‌لرینی دکزه آتملی ایدیلر که کافهٔ حرکتلرنده جبریلك کورنمش اولسون! خیر! بویله اولمیور. یمك، صو ایچمك، زنا وعشرت وبوکبی ذوقیاتی اجرا ایلمك ایچون جبریلك دائما جاریدر. عجبا ذوقی اولمیان والیم اولان وبالاده مثال کتیریلن افعال یعنی کندی کوزلرینی چیقارمق، دیللرینی کسمك، آقچه‌لرینی صویه آتمق، آچ صوسز قالمق کبی شیلرده جبریلك نه ایچون جاری دکلدر؟ الحاصل جبریلك عقلی وحقیقته مخالف تنبل واحمقلرك اختراع ایلدکلری برخیال مغفلدر.

مثنوی

﴿ کر نبودی اختیار این شرم چیست ﴾

﴿ وین دریغ وخجلت وازرم چیست ﴾

« ترجمه » اکر انسانده اختیار اولمیدی، لایقسز بر ایش ایشلدکده دریغ وخجلت ایتمسی ندر؟ « شرح » انسانده اختیار جزئی واردرکه: خجلت ایدر وبوکبی حالات واراده‌یی اثبات ایلر.

مثنوی

﴿ زجر استادان بشاکردان چراست ﴾

﴿ خاطر از تدبیر ها کردان چراست ﴾

« ترجمه » استاد شاکرلرینی منع ایتملری‌نه‌دن؟ تدابیردن فکری چویرمك نه‌در؟ « شرح » یعنی استاد برشاکرده بونی ایشلمه دیر ایسه بیلیرکه شاکردده بر ارادهٔ جزئیه واردر؛ یوقسه تنبیهی عبثله اشتغال اولور ایدی. برده انسان خاطرینه بر ایش کتیرر، صکره دها زیاده دوشونور بشقه برایش ایشلمکه ذهناً قرار ویرر؛ اکر اختیار اولمامش اولسه نصل اولورده ابتدا جبراً خاطرینه کان

«ترجمه» فغـان وتضرعمز اضطرار وضرورته ؛ اوتانقلغمز اختيارمزه دليل اولدى. «شرح» حزن وكدرى موجب اولان برماده‌دن طولايى انسانك اغلامسى اوماده‌نك وقوعى‌امل وقوتى خارجنده اولديغنى اقرار واصلاح‌حال‌ايچون جناب قادر مطلقدن استرحام وتضرع ايلمسى قدرت ومرحمت ربانيه محزون ونالان اولاندن‌منفهم ومحسوس بولنديغنى اثبات ايدر؛ بالعكس بركيمسه اختياريله ايشلديكى يولسز برايشدن محجوب اولمسى ارادهٔ جزئيه‌سنه واختيارينه دليلدر ، بوقسه جبرى صورتده يعنى بلااختيار جبراً ايشلمش اوليدى محجوب اولمامسى اقتضا ايدرايدى. مثلا برانسان سرقت ايدوب سرقتى ميدانه چيقنجه محجوب اولمسنك سببى سرقتى ايشلمكه مجبور اولمديغنى وجداناً بيلمسندندر ؛ اما بتون انسانلرك خلقتنه مغـاير اوله‌رق جبرى اولان كيمسه دير ايسه‌كه : كذب وسرقتدن ده بن محجوب اولمام ؛ زيرا جبراً آنى ايشلدم؛ اوادعاده بولنان‌كيمسه‌نك‌حقيقتده اسمى عارسزوادبسزدر. درياى حقيقت اولان شريعت مطهره وانسانلرك منبع عقـل وتجربه‌لرى بولنـان نظامات منيفه متجاسرين ايچـون جزالر ترتيب ايلدى ، هيچ بر نظام بولنمازكه انسان افعالنده مجبور اولديغندن جزادن وارسته‌در ديمش اولسون. جاى خنده وتعجبدركه: برجبرى‌يى بركيمسه مثلا ضرب ايتسه جبرى اوآنده دعوايه قيام ايله قيامتى قوپارور ! ديمز ،كه بيچـاره ضاربك الندن نه‌كلير ؟ نى ضربه مجبور ايدى. جبريلر ارادهٔ جزئيه اولمديغنه دائر بيوك مباحثه‌لر ايدر ومفصـل كتابلر يازارلر ايكن خاطرلرينه كلمزكه بومباحثه ، بوكتابلر كندى ادعالرينى كلياً وقطعياً تكذيب ايدر! چونكه اكر انسان جبريلرك ادعالرى وجه‌ايله هرايشده مجبورايسه ارادهٔ جزئيه‌يى قبول ايدنلرده قبوله مجبوردر ؛ بناءعليه ارادهٔ جزئيه طرافـدارلرينك فكر وادعالرينى ترك ايتديرمك اوزره جبريلرك سعي كندى ادعالرينى جرح‌ايدر. فرض ايده‌لم كه : جبريلر بر چوق ادله‌دن صكره مخالفـلرينى اقناع ايتـونلر ؛ اوحالده جبريلرك اميدى خلافنده اوله‌رق برحقيقت‌سرنما اولور ، اوده بعدالاقناع انسانك ايستديكى مسلكى اختيارده مختار اولمسـيدر . جبريلر فكرلرينى قبـول ايتديرمكه موفق اوله‌جقلرى آنده عقلاً مغلوب اولمش اوله‌جقلرى دركاردر . نه‌بدبختانه موقع! نه‌چيركين مسلك! على‌الخصوص جبريلر ارادهٔ جزئيه‌طرفدارانى اقناع ايتمـك ضمننده كنديلرى‌ده ارادهٔ جزئيه‌لرينـه مراجعته وآنك همتيـله مذهبلرينك تعميمنه‌چالشملرى‌جاى حيرت‌وداعىٔ تبسمدر! جبريلر ديرلركه: هرنه

مثنوی

﴿ این نه جبر این معنیٔ جباریست ﴾

﴿ ذکر جباری برای زاریست ﴾

« ترجمه » بو حقایق واسرار جبریلك دکلدر ، جبار اسمنك وکمال قدرت ربانیه‌نك معناسیدر . الله تعالی حضرتلرینك جبار وقادر مطلق اولدیغنی قوللری بیلوب تضرع و فریاد ایتسونلر . « شرح » الله تعالی حضرتلرینك فاعل مختار وقادر مطلق اولدیغنی مفصلاً بیان ایلمکلکمزده‌کی مرامز جبریلرك باطل افکارینی تصدیق ایتمك دکلدر ؛ مقصدمز جناب واجب الوجودك کمال قدرتنی وقوللری طرفندن لزوم استرحام وتضرعی بیان ایلمکدن عبارت ایدی‌که انسانلر تضرع وعبادت وحسن نیت ومقبول عمل وحرکت ایله مرحمت ربانیه‌یه نائل ومنزل سلامته واصل اولسونلر . صاقین خاطره کلسونکه الله تعالی حضرتلری قوللرینی تعذیب ایتمك وجهنمه آتمق ایچون مثلا سرقه‌وسائر امور غیرمرضیه‌یی ایشلملك اوزره اجبار ایدر ، جبریلرك خیال ایلدکلری بوکونه جبر ظلمدر . الله تعالی حضرتلری ایسه ظلمدن منزهدر . جناب حق ظلم ایتمدیکنی قرآن عظیم الشانك برچوق یرنده صراحةً فرمان واتیان بیوردی ؛ اکر جبریلرك ظن فاسدلری کبی خیری طلب وشردن اجتناب ایتمك میلی انسانده اولمسه الله تعالی حضرتلری قرآن عظیم الشانده قوللرینه ایلك ایدیکز ، فنالق ایتمیکز ، دیه امر وفرمان بیورمز ایدی ؛ چونکه اوحالده امر ونهی بی فائده وبی سبب قالیر ایدی . لکن انسانه احسان ایلدیکی ارادهٔ جزئیه‌یی الله تعالی حضرتلری هرکسدن اعلا بیلدیکندن قوللرینه هروقت انبیای ذیشان والآن قرآن عظیم الشانك واسطه‌سیله امر ونهی بیوردی .

مثنوی

﴿ زاریٔ ماشد دلیل اضطرار ﴾

﴿ خجلت ماشد دلیل اختیار ﴾

« ترجمه » سن قرآن عظيم الشاندن بو بيتك تفسيرينی اوقو ! الله تعالی حضرتلری فخر عالم افندمزه بیوردیلر : ﴿ مارميت اذ رميت ﴾ . « شرح » بو آیت کریمه سورۂ انفالك اون یدنجی آیتیدر : ﴿ فلم تقتلوهم ولكن الله قتلهم وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى ﴾ معنای شریفی : « قوتکز ایله قتل ایتمدیکز آنلری (دشمنلریکزی) لکن الله تعالی حضرتلری ویردیکی نصرتله قتل ایلدیکز ، وآتمدك يا محمد او وقتکه دشمنلره قارشی بر آووج طوپراغی آتدك ولكن الله تعالی حضرتلری آتدی . »

بو وقعه بدر کوننده وقوع بولوب فخر عالم محمد مصطفی علیه افضل التحايا افندمز حضرتلری وموحدين كرام ، مشرکارله ایتدکلری محاربه‌نك اك شديد آواننده اول رسول مجتبا يد مبارکلرینه بر آووج طوپراق آلوب دشمنه قارشی رمی والقا ايدنجه مشرکارك کوزلرینه بر چوق طوپراق طولمش ، كلياً تار مار اولمشدر. موحدين کرامك نائل اولدقلری بویوك مظفریتدن نفسلرينه عجب وفخر كلامك ايچون غالبيت ونصرت جناب حقدن اولدیغی فرمان وحکایت بیورلدی . تزيين صحائف ايديلن آيت كريمه اصل فخر عالم ويوم بدرده بولنمش اصحاب کرام ، وبتون موحدين ايچون بر تنبيه وفرماندر .

مثنوی

﴿ كر بپرانیم تیر آن نی زماست ﴾
﴿ ماکمان وتیر اندازش خداست ﴾

« ترجمه » کرچه ظاهراً بز انسانز ، اوق آتوب اوچورور ایسه‌کده حقیقتده اوفعل بزدن دکلدر. بز اوقك یایی کبی‌یز ، اوق آتیجی خدا حضرتلریدر. « شرح » بو بیت شریفده تکرار اولنورکه : هر شی الله تعالی حضرتلرینك امریله واقع اولور. بو ابیات علیه‌یه وارنجه‌یه قدر جبری مذهبنده اولانلر ممنون اولوب ظن ایدرلرکه : حقیقت کندی خیاللری کبیدر . آتیده‌کی ابیات شریفه جبریلرك خیالاتنی ازاله ایدر .

مثنوی

﴿ کاه نقش شادی وکه غم کند ﴾

﴿ کاه نقش دیوکه آدم کند ﴾

« ترجمه » قادر مطلق حضرتلرینك نقش قدرتی ، بعض شیطان وبعض آدم بعضاً مسرت ، بعضاً کدورت ایلر . « شرح » تجلیات ربانیه متنوع صورتده ظهور ایدر ؛ بوده مقتضای حکمت بالغه‌دندر . بر انسانك خاطرینه که‌بیلیرکه : الم انکیز برفعل وحالك ظهورنده هیچ برقصور ایتمامش ایدم ، نه ایچون کرفتار الم اولدم ؟ الله تعالی حضرتلری قوللرینه ظلم بیورمیه‌جقلرینی قرآن عظیم الشانده فرمان وبیان بیوردیلر ؛ بناءً علیه انسانه کان الم وجفا یا اوصره‌ده ویا دها اول ایشلدیکی دیکر برفنالغك جزاسی ویا جزانك برمقداریدر . انسان ، جناب یزدانك مرحمتنی جلب ایتمك ایستر ایسه قلباً ولساناً اعتراف قصور واستغفار ایله برابر تکرار کرفتار کناه وغم اولمامق ایچون ایفای عبادت واجرای وظیفه‌واعطای صدقه ایتسون وهمیشه منتظر الطاف جناب مولا اولسون !

مثنوی

﴿ نطق نی تادم زند ازضر ونفع ﴾

﴿ دست نی تا دست جنباند بدفع ﴾

« ترجمه » مخلوقده ال یوقدرکه امر حقك دفعی ایچون حرکته مقتدر اوله ؛ نطق یوقدرکه برایشك ضرر وفائده‌سی ایچون لقردی سویلیه ! « شرح » الله تعالی حضرتلری برشیئی اراده بیوردقدن صکره آنك خلافنده اقتدار وعقل ونطق مفقود وبی سوددر ؛ انسان دائما قدرت ربانیه‌یی وکندینك عجزینی تأمل وحقك امرینه موافق صورتده فعال اولدیغی حالده توکل ایتسون !

مثنوی

﴿ تو ز قرأن باز خوان تفسیر بیت ﴾

﴿ کفت ایزد مارمیت اذ رمیت ﴾

لطف ومرحمتك سويله‌مديكمز دعايي ايشيدر ايدى . « شرح » اى خداى ذوالجلال ! سنك قدرت ومرحمتك اوقدر عالىالعالدركه بز خلق اولنمه‌دن اول ، بعدالخلق محتاج اوله‌جغمز واسترحام ايده‌جكمز شيلرى بيلديككزدن كال لطفكزك اثرى اوله‌رق آنلرى احسان بيورديكز وبزى انسان ياراتديكزك بو بيت شريفده حكمت عميقه‌يى شاملدر !

مثنوى

﴿ نقش باشد پيش نقاش وقلم ﴾
﴿ عاجز وبسته‌چو كودك درشكم ﴾

« ترجمه » نقاشك اوكنده نقش — آناسنك قارننده اولان چوجق كبى — عاجزدر . « شرح » رحم مادرده جنين بلا اقتدار ، بلاتفكر متحرك اولديغندن انسان جنينه تشبيه بيورلمشدر . كافهٔ مخلوقات برنقش كبى اولوب مصور ومحرر حقيقى آنجق الله تعالى حضرتلريدر .

مثنوى

﴿ پيش قدرت خلق جمله باركه ﴾
﴿ عاجزان‌چون پيش سوزن كاركه ﴾

« ترجمه » ديوانخانهٔ عالمك مخلوقاتى قدرت الهيه‌نك اوكنده ، — ايكنه قارشيسنده كركف عاجز اولديغى كبى — عاجزلردر . « شرح » كركف — كاركه — تخته وبزدن عبارت بر محل نقش وتصويردركه قادينلر ايكنه واسطه‌سيله صور متنوعه نقش ايدرلر . ايكنه نه يولده ايشلر ايسه كركف اونقشى قبوله مجبوردر . كركفك ايكنه‌يى منع وتغييره اقتدارى اولمديغى كبى مخلوقات عالمده امر حقه قارشى عاجزدر ؛ اما بونده برحكمت واردر : اوامر ربانيه كال عدل وحكمتله انسانلرك نيات ومقتضياتنه لايق برصورتده شرفواقع اولور ومعنوى نقشلر اويولده كورينور .

هوا ، کورمکده اولدیغمز ضیا ونور قلب ونیجه‌نیجه انعام بی پایان جمله‌سی احسانات۔ متنوعهٔ جناب یزداندر .

مثنوی

﴿ وربکیری کیست جست وجو کند ﴾

﴿ نقش بانقاش چون نیرو کند ﴾

« ترجمه » الٓهی ! اکر نعمتلریکی دریغ بیورر ، طوتار ، ویرمز ایسه‌ك کیم مقتدر اوله‌بیلیرکه بونعمتلری آرایوب بوله‌بیلسون ؟ نقش نقاش ایله نصل حرب ونزاع ایده‌بیلیر ؟ « شرح » الله تعالی حضرتلری انعام ربانیه‌سنی قطع ودریغ بیورسه عبدك نه قوت وقدرتی واردرکه استحصال وجدال ایتسون ؟ شایان۔ اخطاردرکه الله تعالی حضرتلری قوللرینه مناسب اولان نعمتلری قطع ایتمز . مکرکه آنلر امر حقه مخالف صورتده حرکت ایتمش اوله‌لر .

مثنوی

﴿ منکر اندر مامکن درما نظر ﴾

﴿ اندر اکرام وسخای خودنکر ﴾

« ترجمه » الٓهی ! بزه باقمه وبزم قصورمزه نظر ایلمه ! کندی اکرام وسخا ومرحمتکه باق ! « شرح » بوبیت شریفده عبد اعتراف قصورایله مرحمت۔ ربانیه‌یی استرحام وعرض عبودیتله بکام اولور .

مثنوی

﴿ مانبودیم و تقاضا مان نبود ﴾

﴿ لطف تو نا کفتهٔ مامی شنود ﴾

« ترجمه » الٓهی ! بز یوغیدق وتقاضا وطلبمزده یوغیدی ، معمافیه سنك

« ترجمه » الٓهی ! بزم روزكارمز ووارلغمز سنك عدل واحسانكدر سعی وغیرتمز وجملهاحوالمز ، سنك مرحمت وایجادكدر. « شرح » بوبیت شریفده حقه قارشی انسـان كاملك استعمال ایده‌جكی لسان حقیقت بیان تعریف وتوصیف بیوریلور .

مثـــنوی

﴾ لذت هسـتی نمودی نیست را ﴿
﴾ عاشق خود كرده بودی نیست را ﴿

« ترجمه » الٓهی ! سن اوصـاحب قدرتسـككه : بوعدمه وارلق لذتی كوسـتردك ، عدمی كندینه عاشـق ایتدك ! « شرح » الله تعـالی حضرتلرینك وجود مطلق الوهیتنه كوره مخلوقات عدمدر ، اما اثر صنع وقدرت ربانیه هیچ مثابه‌سنده اولان مخلوقاته وارلق لذتی كوسـترمش ونعمت عشـق ایله تقدیس بیورمشدر . « عدمی كندینه عاشق » ایتمك تعبیرشریفندن ایكی معنا اكلاشیله‌بیلیر. بری : خلق اولمازدن ووجوده كلزدن اول، یعنی‌ارواح مباركه اعیان ثابته حالنده ایكن آنلری ذات الوهیتنه عاشق ایلمسی واوعشقك دوام ایتمسی ؛ معنای دیكر عدمی كندی كندینه عاشق ایدوب عدمدن ظهور ایتمسیله مخلوقات بری برلرینه محبت ایتمسیدر .

مثـــنوی

﴾ لذت انعـام خود را وامكیر ﴿
﴾ نقل وباده وجام خود را وامكیر ﴿

« ترجمه » الٓهی ! كندی نعمتلرینك لذتنی بزدن كیری طوتوب دریغ ایتمه ! كندی نقل وباده وعشق جامنی بزدن اكسیك ایتمه ! « شرح »بومناجات باعث‌النجات هربرقول ایچون عین فرض و نعمت سـعادتدر . نعم متنوعهٔ ربانیه قابل تعدادمیدر ؟ مثلا روح ومعنی وعقل وبدنك وجود وصحتی تنفس ایلدیكمز

مثنوی

﴿ ماهمه شیران ولی شیر علم ﴾

﴿ جمله شان از باد باشد دمبدم ﴾

« ترجمه » بز جمله‌مز صورتا ارسلانلرز ؛ لكن بایراقلرده بز اوستنه رسم اولنان ارسلانلر كبی یز. او ارسلانلرك جمله‌سی روزكاردن هر آن وجود كبی متحرك اولور . « شرح » بعض بایراقلرده رسم بولنور . مثلا برنده بر ارسلان ترسیم ایدیلیر ؛ لكن بو صورت ، بز اوزرنده عادی بر رسمدن عبارتدركه كورونمسی وحركتی روزكارك تحریكنه وابسته‌در. بزم صورتلریمزی‌ده تحریك ایدن بادقدرت ربانیه‌دن بر آن خالی قالسه‌ق محو ونابدید اولورز .

مثنوی

﴿ جمله مان پیدا ونا پیداست باد ﴾

﴿ انكه نا پیداست هر كز كم مباد ﴾

« ترجمه » جمله‌سی كورینور كورونمز روزكاردر ؛ اوكه كورونمز ، بر وقت اكسیك اولمسون . « شرح » انسانلر وسائر حركت ایتمكده اولان كافهٔ مخلوقاتی سیر وحركتده كوره‌بیلیر ایكن محرك حقیقی اولان الله تعالی حضرتلرینك ذات - پاكنی ظاهر كوزیله كوره‌میورز ؛ مع مافیه قدرت وفیض ربانیسی كافهٔ مكونات وموجودات ایچون كافی وظاهری اولدیغندن مرحمتی هیچ بر وقت اكسیك ومخلوقات لطفندن خالی اولمسون !

مثنوی

﴿ باد ما و بود ما آز داد تست ﴾

﴿ هستیٔ ما جمله از ایجاد تست ﴾

« ترجمه‌سی » آلهی ! بز هیچز . وارلقلرمزده هیچدر . سن ایسه
کوستریجی وجود مطلقسك ! « شرح » وجود مطلق تعبیرندن مقصد ، ذاتیله
یعنی بشقه‌سنك وجودینه محتاج اولمیوب نه مرور زمان ونه سائر تبدلاته
اولمیان واجب الوجود حضرتلریدرکه موجودات وازمنه ومسافاته یعنی مخلو
محتاج دکل هر نوع مخلوقاتك عدمدن خالق ، حفظی ، معادی اول قادر مط
امر ربانیسنه رام وآنکله بکامدر ؛ مع مافیه الله تعالی حضرتلرینك حقیقتنی کیم
فهم ودرك ایده‌مز . قرآن‌عظیم‌الشانده فرمان وبیان بیوریلورکه ﴿ لیس کمثله شی
یعنی الله تعالی حضرتلرینك مثلی کبی برشی یوقدر . برشیئك مثلی اولمینجه حق
بیلنه‌مز. طاتلی آجیدن ، حرارت برودتدن ، صفا بلادن الحاصل هرشی ضد
بیلنیر . الله تعالی حضرتلرینك ضد ومثلی اولمدیغندن ذاتی کما هو حقه بیلنمك
دکلدر ، اما مخلوقاتده کوریلن افعال وتأثیرات عظیمهٔ ربانیه‌سیله صفاتی هر
معلوم وعیان اولور . مخلوقاتك وجودینه وجود مقید تعبیر اولنورکه وجود م
کبی ذاتلریله قائم اولمیوب وجود آخره محتاجدر . وجود مطلق اولمسه وجود
اوله‌ماز . مثلا برآینه فرض اولنسون ، آینه‌نك قارشیسنده‌کی آدم بروجود
لکن او آدمك آینه‌ده کورینن صورتی نسبةً وجودمقیددر . انسان آینه‌نك قارشیسـ
چکیلنجه آینه‌ده‌کی صورت او آنده محو اولمش اولور . الله تعالی حضرتلری
اسمای حسناسنه کوره مخلوقات آینه‌ده‌کی صورتلره مشابهدر . مخلوقاتده ل
کورولنجه لطف ربانینك وغضب مشاهده اولننجه قهر صمدانینك عکسی
بونك‌ایچون قرآن‌عظیم‌الشانده فرمان وبیان بیوریلورکه ﴿ کل شیءٍ هالك الا وج
یعنی هرشی هلاك‌پذیر اولوب آنجق الله تعالی حضرتلرینك وجهی یعنی ذاتی باقی
هرهانکی انسان وجه ربانی یعنی عشق ورضای یزدانی‌ایچنده کندینی فانی ایدر
اوفانی دکل، باقیدر، زیرا اوحالده « الا » استثنای قدرت احتوایه‌مظهراولمش‌او
بو محلده شو جهتده عرضه سزادرکه : هلاك ، ذیروح ایچون عدم اولم
حال حاضردن تغیر ایتمکدر . بوهلاك ظاهری وبقای معنویدر . شیخ اکبر حض
محی‌الدین عربی قدس سره السامی فتوحات مکیه‌ده الله تعالی حضرتلریله مخلو
بو وجه ایله تعریف ایدرکه : « اعلم ان الحق تعالی موجود بذاته مطلق الو
غیر مقید بغیره ولا معلول عن شیءٍ ولا علة اشیءٍ وهو خالق المعلولات والعل
وینه فتوحاتده بیورورکه : « فهو عین کل شیءٍ فی‌الظهور ماهو عین الاشیاء فی ذا
سبحانه بل هو هو والاشیاء اشیاء » .

« ترجمه » الٓهی ! بز نای کبی یز وبزده کی سس ، سندندر ؛ بز طاغ کبی یز وبزده‌کی صدا، سندندر.« شرح » صدا هر نه‌قدر صورتا نیدن چیقار ایسه‌ده حقیقتده نافخك وطاغلر اره‌سنده‌کی انعکاس ینه بر صاحب روحکدر . بزده هر نه ظهور ایدر ایسه بزدن دکل ، خالق لم یزل حضرتلرندندر .

مثنوی

﴿ ماچو شطرنجیم اندر بر دو مات ﴾

﴿ بر دو مات مازتست ای خوش صفات ﴾

« ترجمه » غالب ومغلوب اولمه‌ده بز شطرنج کبی یز ، بزم غالبیت ومغلوبیتمز سندندر ؛ ای صفاتی کوزل اولان اللهمز ! « شرح » شطرنج اویونده حرکت صورتا شطرنج آلاتنده ایسه‌ده اصل هنر اویناپانکدر . شطرنج دنیاده‌ده ، حرکت بدنلر صورتا انسانلردر ؛ اما محرك حقیقی الله تعالی حضرتلریدر .

مثنوی

﴿ ماکه باشیم ای تو مارا جان جان ﴾

﴿ تاکه ما باشیم با تو در میان ﴾

« ترجمه » بز کیم‌اولورز ؟ ای‌جانمزك جانی ! تاکه بزسنکله اورته‌ده اوله‌لم ؟ « شرح » الٓهی ! تعبیراتده کندیمزی « بز » تعبیر ایده‌رز . لکن بو تعبیر بیهوده رانایتدر. زیرا جانمزك جانی وفیاضی سنسك ! افعال واحوالده سندن بشقه کورمك حقیقتی کورمامکدر .

مثنوی

﴿ ماعدمهاییم وهستیهای ما ﴾

١ ﴿ تو وجود مطلقی فانی نما ﴾

« ترجمه » كرچه ايى بى ، فنايى فرق ايتمكه مقتدر دكلسه‌ده چوجق د
وسود آناسنه عناد ايتمز، لكن كندى احتياجى حسبيله آغلار .« شرح » حضر
مولاناى رومى قدس سره‌السامى هر بحثده كيمك طرفندن سوز سويليه‌ج
وجواب ويره‌جك اولسه فوق‌العاده مناسبتلى ايراد بيوررلر . بوده مشار ال
حضرتلرينك حيرت بخش اولان قوهٔ روحانيه‌سندن بشقه علم و مباحثه‌ده‌كى مهار
وقوهٔ عقليه‌لرى اثريدر . مريدانك بوسوزى مأموريت ومسندده بولنان ذو
ايچون‌ده بيوك بر نصيحتدر .

مثنوى

﴿ ماچو چنكيم وتوزخمه ميزنى ﴾
﴿ زارى ازمانى توزارى ميكنى ﴾

« ترجمه » اى ربمز ! بز چنك دنيلن برآلت صدا كبى‌يز ، سس چيقارم
ايچون او آلته سن زخمه اوروسك! آغلامق وفرياد بزدن دكلدر، بزى فر
ايتديريجى سنسك ! « شرح » ياخالقمز ! سن هرنه‌امر ايدر ايسه‌ك او صور
بزدن ، حقيقتده سندن ظهور ايدر . بوبيت شريفله عقبنده كله‌جك قرق عد
ابيات شريفه‌ده الله تعالى حضرتلرينه باكمال تضرع عرض حال ايدلمسى لزوم
تنبيه ايله برابر انسانده كلياً جبر و يا ارادهٔ جزئيه‌مى وار كبى اك مهم برمسئ
ايضاح وبيان بيوريله‌جقدر . بومسأله عالمده هميشه چوق بحثلر دعوت ايتم
وروحانيتدن عارى وعرفاندن برى اولانلرك اذهاننى اشكال ايلمشدر . برقا
سنه‌دن برى بدء ايدن بومسأله اوزرينه الآن اتفاق حاصل اوله‌ميور . انسانلر
عقلى بو بحثى حل ايده‌بيلمك ايچون كافى دكلدر . دين مبين اسلامك عق
وعرفاسنك قبول ايلدكارى نقطه جبر وسط تعبير اولنان درجه‌دركه : نه‌بتون بتو
جبر ونه‌ده بتون بتون اراده واختياردر .

مثنوى

﴿ ماچو ناييم و نوا در مازتست ﴾
﴿ ماچو كوهيم وصدا درمازتست ﴾

﴿ اعتراض کردن مریدان بر خلوت وزیر ﴾

مریدلر وزیرك خلوتنه تکرار تعریض ایلدکلرینه دائردر :

مثنوی

﴿ جمله گفتند ای وزیر انکار نیست ﴾
﴿ گفت ماچون گفتن اغیار نیست ﴾

« ترجمه » جمله مریدلر: ای وزیر نیاز واخطارمز انکار دکلدر. سوزمز دشمن سوزی کبی دکلدر دیدیلر . « شرح » مریدان شیخلرینی وزیر تعبیر یدرلر؛ زیرا بیلیرلر ایدی که وقتیله وزیر جسمانی وشمدی وزیر معنوی ایدی . حاصل مریدلر دیرلرکه: بزم سوزمز صاحب کمال اولدیغکزی انکار وعلی الخصوص کلامز دشمن کلامی کبی تعریض دکل، بالعکس استرحامدن عبارتدر .

مثنوی

﴿ اشك دیدست ازفراق تودوان ﴾
﴿ آه آهست ازمیان جان روان ﴾

« ترجمه » سنك فراقکدن کوز یاشی سرعت ایله آقیجیدر ، آه آهدر جانزایچنده کیدیجیدر. « شرح » مریدانك فراقدن مقصدلری، وزیرك خلوتیدر؛ آه چکملری ینه فریادلرینی تشکیل ایدن صدای غموم انکیزلریدر .

زمان هجرانده بیچاره عاشقلرك فریاد وآهنه بکزر هیچ برصدای آتشین بولنورمی ؟

مثنوی

﴿ طفل باذایه نه استیزد ولیك ﴾
﴿ گریداو گرچه نه بدداند نه نیك ﴾

مثنوی

﴿ کر کالم باکمال انکار چیست ﴾

﴿ ورنیم این زحمت وآزار چیست ﴾

« ترجمه » اکر بن صاحب کال ایسه‌م کالی انکار وکمال ایله مجادله ندر
صاحب کالدن دکل ایسه‌م « خلوتی ترك ایت ؛ بزی نصیحتکله احیا ایله ! » دیه زحمت
وجفا اختیار ایلمکز نه‌دن اقتضا ایدر ؟ « شرح » بو سوز بالطبع عقله موافقدر
ذکر اولنان مریدان مباحثه ایتمك دکل ، نصیحت آلمق ایستدکاری شیخه کندیلر
نصیحت ویرمکه قیام ایلدیلر . اصل هنر او وزیر مزوورك برمغفل ورياكار ونا بکا
اولدیغنی بیلمك ایدی . او حقیقتی بیلمینجه و آنی کامل عد ایدنجه آرتق آ
تعریض ایتمك خطالری تکثیر ایلمکدر .

مثنوی

﴿ من نخواهم شد ازین خلوت برون ﴾

﴿ زانکه مشغولم باحوال درون ﴾

« ترجمه » وزیر دیدی : ای مریدان ! بن ایسته‌م ، که بو خلوتد
دیشاری چیقه‌یم ؛ زیرا احوال درون ایله مشغولم ! « شرح » وزیر طوتدیغ
مسلك حیله‌کارانه‌یی خلوتله دها ایی اجرا ایده‌جکنی تصور ایتمش وهرنه دیر ایس
مریدلری بیوك برحکمته حمل ایده‌جکلرینی درك ایلمش اولدیغندن بروجه محر
شدیدجه لسانلر استعمالی دها مؤثر اوله‌جغنی اکلامشدر . عادی وحیله‌کار آدم
انسانلر ایچنده بولنمینجه عادیلکلرینی وحیله‌لرینی ستره دها ایی موفق اولور
زیرا افعال نهایت‌الامر انسانك قدر حقیقیسنی میدانه وضع ایله رسوا وبد حا
ایدر .

جواب كفتن وزيركه خلوت رانمى شكنم

بن خلوتى قيروب ترك ايتمم ديه وزيرك مريدلره جواب ويرمسيدر:

مثنوى

كفت حجتهاى خود كوته كنيد

پندرا درجان‌ودر دل‌ره كنيد

« ترجمه » وزير مريدلره ديدى: حجت ودليللرى قيصه يابيكز! نصيحته جان ودل ايچنده يول ويريكز! « شرح » يعنى مباحثه‌يى ترك وبنم سوزيمى ونصيحتمى خلوص قلب ايله استماع وقبول ايديكز! پندمى ايشيت! امرنى انسان مقلد بر آدمدن ايشيدر ايسه بالطبع قبول ايتاملى! اما بوامرمستقيم برعاقل طرفندن صدور ايسه قبولى محض خير ونفعدر.

مثنوى

كر امينم متهم نبود امين

كر بكويم آسمانرا من زمين

« ترجمه » اكر طوغرى آدم ايسهم امين آدم متهم وبيهوده سويليجى اولماز وامينلكم سزه معلوم ايسه آسمانه زمين دير ايسهم ينه اينانمكز لازمكلير. « شرح » وزير معهود ديركه: اى مريدان! اكر بن سزك نزدكزده امين بر آدم ايسهم خلوت ايدر. نى براقيكز! عبادتله مشغول اوله‌يم! عقلك خلافنده وخارجنده اوله‌رق مثلا آسمان زميندر كبى برامرعجيبى بيله ايراد ايتسهم ينه تصديق ايلمكز لازمكلير، كه كال تسليمكز آكلاشلسون! مقلدلرك عادتلرندندر كه مباحثه‌دن اجتناب وترهاتنى بلا مباحثه قبول ايچون اورتالغى اقناعه شتاب ايدرلر.

ترقئ مادی بزه قارانلق وعادیدر . هله سکا کوره فلك مادی نه اولور ؟ اعتبارسز وهیچ برشیدر؛ زیرا فلك جسمانیدر ، سن ایسه روحانی بر ذات عاویسك ! اغفال اولنمش انسان مغفلی تقدیس ایچون خاطره کلمز کلماتی اختراعه شتابان اولور .

مثنوی

﴿ صورت رفعت بود افلاك را ﴾

﴿ معنئ رفعت روان پاك را ﴾

« ترجمه » صوری اولان یوکسکلك فلك ایچون اولور ؛ لکن معنوی رفعت پاك اولان روح ایچوندر.« شرح » هر شیئك صورت ومعناسی واردر . مثلا کلامك صورتی حروف والفاظ ومعناسی منفهم اولان معنی ومقصددر. رفعت ویوکسکلك لفظنك صوری جهتی عالی کورینن افلاك واجرامدر ، جهت معنویه‌سی پاك اولان روحدر .

مثنوی

﴿ صورت رفعت برای جسمهاست ﴾

﴿ جسمها در پیش معنی اسمهاست ﴾

« ترجمه » صوری اولان رفعت جسملر ایچوندر ؛ جسملر ایسه معنی اوکنده اسملردر.« شرح » جسم ایله معنی آره‌سنده اولان فرق مسما ایله اسم آره‌سنده‌کی فرق کبیدر ؛ یعنی اسم مسمایه کوره عادی حروف وخیالدن عبارتدر، جسم‌ده معنایه کوره عادی وخیال کبی قالیر . اسمك اجسامه واجسامك معنایه تأثیراتی جزئیدر . مثلا بدنی نقصان ویاذاتی عادی‌اولان برانسان ولوکامل، ارسلان وسائر بوکبی اسملرله تسمیه اولنسه ینه عادیدر . املاك ونقود ویا بوکبی برچوق شیلره مالك اولان برآدمك‌ده عقل وقابی یاراماز ایسه معناً ذلیل وبالعکس بر فقیرك عقلی کامل وکندی فاضل ایسه حقیقتده غنی وخیر وعلویته دلیل اولور .

قوراق وچوراق اولان دنیا ایشیله احوالمز بی‌فائده اولدیغی حالده دریای روحانیتك فیض وکرمی جوشه‌کلنجه حالمزی اصلاح و بحر روحانیته ایصـال ایله بزی افلاح ایدر طرزنده افادهٔ مرام اولنیور .

مثنوی

﴿ باتو مارا خاك بهتر از فلك ﴾

﴿ ای سماك ازتو منور تا سمك ﴾

« ترجمه » سنکله اولنجه طوپراق بزه فلکدن دها اعلادر؛ (سماك) تعبیر اولنان کوکبدن بالغه تشبیه اولنان کرهٔ ارضه قدر موجود اولان مخلوقات سنك نورکدن منور اولمشدر . « شرح » انسان کامل قوهٔ روحانیه‌سی حسبیله هرقاب مظلمی تنویر ایده‌بیلیر ، قوه عقلیه‌سیله‌ده اختراع ایتدیکی علم هیئت وسائر علوم واسطه‌سیله قارانلق اولان برچوق مسائل ریاضیه وارضیه‌یی کوستره‌رك تنویر افکار ایدر. کرهٔ ارضی‌بالغه تشبیه ایتمکده مناسبت‌لطیفه واردر، زیرا بالغك حالی یوزمك اولدیغی کبی ســاحهٔ واسعهٔ فلکیــه‌ده حرکت دائمه‌سی درکار اولان کرهٔ ارض‌ده حوض سماده یوزمکده‌در . اجرام فلکیه ایچون یوزمك تعبـیری « یس » شریفك قرقنجی آیت کریمه‌سندده صراحةً فرمان بیورلمشدر . شویله که : ﴿ لا الشمس ینبغی لها ان‌تدرك‌القمر ولاالليل سابق‌النهار وکل فی‌فلك یسبحون ﴾ معنای‌شریفی: « کونش ممکن اولمازکه قمره ایریشسون کیجه کوندوزه مســابقت ایدیجی دکلدر ، وجمله‌سی فلکده یوزرلر . »

مثنوی

﴿ بی تو مارا بر فلك تاریکیست ﴾

﴿ باتوای‌ماه این زمین باری کیست ﴾

« ترجمه » ای شیخمز ! سنسز بزه فلك قارانلقدر ؛ ای ماه روحانیت ! سکا کوره بویر نه اوله‌بیلیر؟ « شرح » سن اولمینجه صوری نه‌قدرفیض کورسه‌ك حتی فلك کبی عالی اما جسمانی برمرتبه‌یه ترقی ایتسه‌ك ینه سندن آله جغمز فیضه‌نسبةً

« ترجمه » قوشك قنادى اوچمق استعداديله كمال بولديغى وقت كنديلكندن يوكسكده زحمتسزجه اپى فنا صدايه محتاج اولمقسزين اوچار . « شرح » بركيمسه معناً ومادةً اوفاق ايكن حدينى تجاوز ايتسه بالاده بيان اولنديغى كبى مضطر اولور؛ فقط سن وتجربه‌سى ايلريلينجه يوكسك ايشلرله مشغول اولمسى ضررى دكل ، فائده‌يى موجب اولور . مهم ايشلر ايچون هميشه برعاقل ومستقيم آدم ايله مشاوره ايتمك لزومى هروقت تكرار اولنور. امور معقوله‌نك حسن تسويه‌سيچون انسانك اك مكمل زمانى قرق ياشيدر . قرق ياشنده اعصاب كسب راحت وسكون وعاقل تزييد تجارب ايتمش اولور . بو ياشده انسانك رشد وعقلى مكمل اولديغى قرآن عظيم الشانده بيان وفرمان بيورلمشدر .

مثنوى

﴿ ديورا نطق تو خامش ميكند ﴾

﴿ كوش مارا كفت توهش ميكند ﴾

« ترجمه » ينه مريدان وزيره ديرلركه : اى شيخمز ! سنك سوزك ونصيحتك شيطانى خاموش ايدر . بزم قولاغمزى عين عقل ايدر . « شرح » شيطانك القا ايلديكى وسوسه‌لرى بركامل ذاتك نصيحتى محو ايده بيله‌جكندن وسوسه‌لرى محو ايتمك شيطانى اسكات ديمكدر. مريدان بوتعبيرى استعمال وتضرع حال ايلدى؛ كذلك برعاقل وكاملك سوزنى استماع ايدن عقلاً مستفيد اولور .

مثنوى

﴿ كوش ماهوشست چون كويا توئى ﴾

﴿ خشك مابحرست چون دريا توئى ﴾

« ترجمه » سن سويلرسك بزم قولاغمز عين عقل اولور، سن دريا اولنجه بزم قوراقلغمز دكز اولور . « شرح » قولاق ديكلركن عقل كسب قوت ايدر.

وفات ایتمش طوت! « شرح » اقتدارندن زیاده برآدمه ایش ویریلیر ایسه فائده یه بدل زیان وخسران حاصل اولور . برده حدندن زیاده وظیفه یه و نعمته نائل اولان کیمسه نك سائر نتایج مضره سندن بشقه تکبر وعجزندن طولایی احوالنی تغییر وکندینی معناً ضرر ایدر .

مثنوی

﴿ چونکه دندانها برآرد بعدازان ﴾

﴿ هم بخود طالب شود آن طفل نان ﴾

« ترجمه » اما دیشلری چیقدقدن صکره چوجق کندیلکندن اکمك ایستر. « شرح » انسان هرایشه تدریجاً کیریشوب ملکه استحصال ایلدکدن صکره اقتداری نسبتنده امور کورر والله تعالی حضرتلرینك اذنیله موفق اولور .

مثنوی

﴿ مرغ پرنارسته چون پران شود ﴾

﴿ لقمهٔ هرگربهٔ دران شود ﴾

« ترجمه » قنادی بیتمامش بر قوش اوچمق ایسترسه هر یرتیجی کدینك لقمه سی اولور. « شرح » کمال بولمیان کیمسه حدندن زیاده بر ایشك اجراسنه قیام ایتسه اوفعلندن بهمه حال مضطرب اولور ؛ باذن الله تعالی امور اخرویه ودنیویه ده موفق اولمق ایسته ین طمع وتعجیلی دفع ایله حد واقتداری دائره سنده حرکت وتجارب وتحقیقات دائمه ایله کسب الفت ایتملیدر .

مثنوی

﴿ چون برآرد پر بپرد اوبخود ﴾

﴿ بی تکلف بی صفیر نیك وبد ﴾

« ترجمه » « درت آیاقلی حیوانه تحملندن زیاده یوك یوكلتمه ! ضعیفلره قوتندن فضله ایش تكلیف ایتمه ! » « شرح » انسانه كوره بیله‌جكی قدر ایش كوسترملی واكلایه‌بیله‌جكی قدر سوز سویلملیدر . زیاده تحمیل اولنور ویا عقلنك اقتداری خارجنده سوز سویلنیر ایسه هم ایش بوزیلور ، هم طرفین ازیلیر (لا یكلف الله نفساً الا وسعها) یعنی : « الله تعالی حضرتلری انسانه تكلیف ایتمز ، الا وسعت وقدرتی قدر تكلف ایدر » امری ، عظیم ومهم حكمتدر . بركیمسه‌نك درجهٔ اقتداری نصل بیلنیر دیه صوریلورسه بوامر مشكلك اكلاشلمسی امر ایده‌جك ذاتك ذكاوتنه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ دانهٔ هر مرغ اندازهٔ ویست ﴾

﴿ طعمهٔ هر مرغ انجیری كیست ﴾

« ترجمه » « هرقوشك ییه‌جكی دانه كندی بدننك اولچوسنه كوره‌در . هرقوشك لقمه‌سی نصل بر انجیر اوله‌بیلیر ؟ « شرح » برقوش تحمل بدنی قدر لقمه‌یی یر ؛ یوقسه اوفاق برقوش برانجیری برلقمه ایتمكه قیام ایدر ایسه بوغولور هلاك اولور . بركیمسه ده اقتدارندن زیاده ایش كورمك ایستیه‌جك اولسه بی مجال وبلكه دوچار اضمحلال اولور . انسان كندی مقدارینی لایقیله بیله‌میه‌جكندن برایشه بدء ایتمزدن اول عاقل ومستقیم بیلدیكی برذاتك نصیحتنه مراجعت ایدرسه كندینی خطالردن تخلیص وآزاد ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ طفل راكرنان دهی برجای شیر ﴾

﴿ طفل مسكین را ازان نان مرده كیر ﴾

« ترجمه » « اوفاق چوجغه سود یرینه اكمك ویرر ایسه‌ك بیچاره چوجغی

« ترجمه » ظاهر كفت وكوسی آيينهٔ قلبه توز كبی كلدی ، برمدت سكوتی عادت واختيارايدوب عقلكی كوزلجه باشنده طوت! « شرح » كفت وكو وكثرت كلام آيينهٔ روح وعقله غبار وانسانك حقايقه كسب اطلاع ايلمسنی مانع اولديغندن برطرفدن سكوتی ، ديكر طرفدن حقايقی ملاحظه‌يی اعتياد وكنديني قيود فانيه‌دن آزاد ايت! عادی ايشلرده ـ ولو برانسان كوزل برسوز برنكته سويلسه وايشيدنلرك مظهر تحسينی اولسه بيله ـ سوزك تعريف ايلديكی مقصد عادی اولنجه اوسوزده كورينن ذكاوتده فائده‌سز وعادی وسويلين اعتباردن عاری اولور .

﴿ مكرر كردن مريدان كه خلوت رابشكن ﴾

خلوتی شكست ايتمك ايچون مريدانك مكر ونياز ايلملرينه‌دائردر :

مثنوی

﴿ جمله كفتند ای حكيم رخنه‌جو ﴾

﴿ اين فريب واين جفا باما مكو ﴾

« ترجمه » جمله مريدلر وزيره ديديلركه : ای فرقتی آرزوكش وبهانه جو حكيم ! بوحيله وجفايی بزه ياپمه! « شرح » مريدان وزيره ديديلركه : ترك خلوت ايتمامك بحثنده بزه سكوتی امر ايتديكنز وتصديعاتمزی برحيلهٔ معنويه ايله رد ايلديكنز ؛ اما بوفراق ايله بزه جفا وكرفتار يأس وبكا ايلرسك . « بوافاده تعريض اولميوب بلكه وزيری تقديسدركه وزير امور روحانيه‌يه غايت عاشق ومعنويات ايله مشغول اولمغه راغب اولديغندن يالكز قالمق ايچون تنبيهات ايچنده حيله بيله اختيار ايدر ديمك ايستديلر .

مثنوی

﴿ چارپاراقدر طاقت بارنه ﴾

﴿ برضعيفان قدر قوت كارنه ﴾

« ترجمه » طوپراغه منسـوب اولان طالغه بزم وهم وفهم وفکرمزدر ؛ آب روحانیته منسوب اولان موج مست وفـادر . « شرح » بومحلده طوپراقدن مقصد ، امور سفلیه ودنیا طالغه‌لری وهم وخوف کبی خیـالات عادیه ؛ موجدن مرام، دریای کرم ربانیدن متحصل عبادات واخلاق حمیده واجراآت خیریه والهامات قابیه‌در . انسانده بویله احوال ممدوحه بولنجه عقل ووجدانی مستریح والله تعالی حضرتلرینك عالمره بخش بیوردیغی انتظاملت واحساناتندن مست وحیران وکمال ـ شوق ولذتندن باقی وشـادان اولمش اولور . بوافادات وزیرك لساندن اولسـه‌ده مشایخ کرامك کلامنی تقلید ایتمش اولدیغندن عارفانه‌در . مثنوئ شریفك برچوق برنده کوریله‌جکدرکه غایت کوزل ، غایت مصیب سوزلر بداخلاق بر آدمك اغزندن چیقه‌بیلیر. اوحالده قائله دکل، قوله‌باقیلیر. تصوفات وعاشقانه کلماته کلنجه جلال الدین ـ رومی قدس سره السامی حضرتلری حسیات عاشقانهٔ جلیله‌لرینی بلا واسطه ایراد ومستعدینك قلب وعقللرینی آلام دنیویه‌دن آزاد بیوررلر .

مثنوی

﴿ تادرین سکری اذان سکری تودور ﴾

﴿ تا ازین مستی ازان جامی توکور ﴾

« ترجمه » سن بودنیا لذتلرینك سرخوشلغی ایچنده‌بولندقجه‌مـ ت روحانی اولمقدن اوزاقسك ! زیرا سن دنیا شرابیله مست اولمشسك ! جام روحانیدن ذوقك یوقدر . « شرح » دنیاسکرندن مقصد، یولسز وحرام ایشلرده بولنمق ولذائذ دنیویه ایله مست اولمقدر . بونوع سکر ایله انسان روحانیتدن دور وکور اولور ، اما دنیاده امورخیریه واجراآت ومساعیٔ حسنه‌ده بولنمق سکر دکل، ثواب وهوشیاری اولدیغی امر بدیهیدر .

مثنوی

﴿ کفت وکوی ظاهر آمد چون غبار ﴾

﴿ مدتی خاموش کن هین هوش دار ﴾

صورته دوشدی اماجانك سیر وحركتی، ایاغنی دكزك اورته‌سنه قودی.« شرح »
ذوقیات وحسیات ظاهره‌سی حسبیله انسان‌دائما فائده‌سز وفانی شیلره مبتلا اولور؛
فقط روح معنوی عمان روحانیتده یوزه‌رك سعادت مند اولور .

مثنوی

﴿ چونكه عمراندر ره‌خشكی گذشت ﴾

﴿ گاه كوه وگاه صحرا وگاه دشت ﴾

« ترجمه » چونكه عمر قوراق یولده كچدی ، بو نوع حیات بعض طاغ
وبعض صحرا ، بعض اووه‌ده ضایع اولدی . « شرح » عارف اولیانلرك دنیاده
عمری ضایع وكندیلری معذب‌اولور فكرلرنجه بعضاً صورتا سهیل ، بعضاً عسیر ،
بعضاً سفلی ، بعضاً عالی خیالاتده بولنور .

مثنوی

﴿ آب حیوان را كجا خواهی تویافت ﴾

﴿ موج دریا را كجا خواهی شكافت ﴾

« ترجمه » آب حیاتی سن نره‌ده بولمق ایسترسك ؟ دكزك طالغه‌لرینی
سن نره‌ده یارمق ایسترسك ؟ « شرح » بوسؤال ، تعریضیدر ؛ یعنی‌سن بویله صرف
دنیایه متعلق ایشلر ایله همیشه مشغول اولنجه حیات وسعادت باقیه حسیات
جسمانیه‌ده‌می ؟ دریای روحانیت امواجنی یاروب قطع مراتب ایتمك نعمتی ، دنیا
ذوقیاتنده‌می ، بولنه‌بیلیر ؟ خیر ! حالات علویه دنی شیلر ایچنده بولنه‌ماز ؛ علوتی
ایستر ایسه‌ك دناتی ترك ایت ! بحق امرحقه تابع والقاآت شیطانیه ونفسیه‌یی دفع
ایله ازهرجهت ناجی اول !

مثنوی

﴿ موج خاكی وهم وفهم وفكر ماست ﴾

﴿ موج آبی محو وسكرست وفناست ﴾

خواب ايله تعبير بيورلمشدر. عقل ظاهر ونفسك مشتهياتيله مشغول اولان بالضرور
روحانيتدن بى خبر اولور .

مثنوى

﴿ سير بيرونيست قول وفعل ما ﴾

﴿ سير باطن هست بالاى سما ﴾

« ترجمه » بزم صورى اولان قول وفعلمز خارج وظاهر برسير ، بر
حركتدر ؛ اما سير وحركت باطنيه آسمان اوستندهدر. « شرح » دنياده اكثر
سوز وايشمز مقصد اصلينك خارجنده فائدهسز شيلردر؛ لكن سير وحركت باطنيه
وروحانيه ايله انسان اوقدر ترقى ايده بيلير كه: آسماندن دها يوكسك، دها عالى مراتبه
واصل اولور .

مثنوى

﴿ حس خشكى ديدكز خشكى بزاد ﴾

﴿ عيسىٔ جان پاى بردريا نهاد ﴾

« ترجمه » حس ظاهر قوراقانى ودنيايه عائد اولان شيلرى كوردى ؛
زيرا حس ظاهر يبوستدن وماديا تدن طوغمشدر . اما حضرت عيسى كبى روحانى
اولان جان دريا اوستنه اياغنى قومشدر . « شرح » مادى اولان حسيات ، مادى
شيلر كورركه آنلر مرور زمانله قورور محو اولور ؛ اما عيسى مثال اولان روح-
پرفتوح درياى معنويده سير وحركت ايدر .

مثنوى

﴿ سير چشم خشك برخشكى فتاد ﴾

﴿ سير جان پا دردل دريا نهاد ﴾

« ترجمه » خشكه مضاف اولان جسمك سيرى خاكه منسوب اولان بوعالم

« ترجمه » حس سز ، قولاقسز ، فکرسز اولکز . که « ارجعی » یعنی «ربکه رجوع ایدیکز» خطاب ربانیسنی ایشیده بیله سکز ! « شرح » حسسز ، قولاقسز ، فکرسز اولکز وبونلردن حاصل اولان ادعالری ترك وقلبکزی احوال روحانیه ایله مطمئن و « ارجعی » خطاب جلیلنك معناسیله کندیکزی امین ایدیکز دیه وزیرك تنبیه ونصیحتی عین خدعه‌در . خاطره کله بیلیرکه « ارجعی » خطاب جلیلی قرآن عظیم الشان واسطه‌سیله تبشیر اولندی ؛ وزیر معهود بونی نره‌دن بیلوب مریدانه سویله یه بیلمشدر ؟ بوخاطره یه برچوق جوابلر واردر : اولا حضرت مولانای رومی قدس سره السامی مثنوی شریفده بیوررلرکه : سز ابیاتك معناسنه دقت ایدیکز اصل جوهر معناده‌در ؛ بوقسه افاده‌نك تاریخه توافقنه وبوکبی مناسبات صوریه‌سنه باقمیکز ! معنا ایسه همیشه دائم وجاریدر . ثانیاً « ارجعی » لفظی وزیرك زماننده فرمان بیورلمدی ایسه‌ده ارجعی تبشیرینك معناسی هر نبی ذیشانك امتدن مستقیم ومطمئن اولانلر ایچون باقی ایدی . ثالثاً بوافاده وزیر یهود طرفندن ایسه‌ده حقیقتده هر وقت وبلکه بوکونکی کونده بولنان مقلدلرك سوزلرینی واحوالنی تعریف وتوصیفدر ، که خدعه‌لرینی ستر ایچون عبارات قرآنیه‌یی بیله استعماله متجاسر اولورلر . رابعاً « ارجعی » لفظی یهود وزیرك لسانی ایله مثنوی شریفده بیان بیوریله‌جق اولسه ایدی یهودیجه بیلمدیکمزدن آکلامامش اولور ایدك . خامساً الله تعالی حضرتلری مثلا حضرت نوح وحضرت موسی وحضرت عیسی علیهم السلام وسائر انبیای ذیشان زماننده آیات قرآنیه دها شرف نزول ایتمدیدی ، مع مافیه اوزمانلرده جریان ایدن مکالمات قرآن عظیم الشانده عرب لسانیله فرمان وایراد بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ تا بکفت وکوی بیداری دری ﴾

﴿ تو زکفت خواب بوئی کی بری ﴾

« ترجمه » مادام که سن اویانقلغك کفت وکوسی سوداسنده‌سك ، کفتار خواب واسرار رب الاربابدن نصل رایحه آله بیلیرسك ؟ « شرح » انسان اویقوده ایکن ظاهرك حکمی ساقط اولوب روح مجرد حالنده قالیر ؛ بومحلده حالت روحانیه

طوغری ، فقط نیت اکری اولدیغندن تأثیرسز قالیر. ریاکارك نصیحتندن خیر بکلهمك بر دیلنجیدن خزینه ایستهمك کیبدر !

مثنوی

﴿ پنبه اندر گوش حس دون کنید ﴾

﴿ بند حس از چشم خود بیرون کنید ﴾

« ترجمه » دون وعادی حسه مخصوص اولان قولاغه پاموق قویکز ! ایشتمسون ! حس بندینی کندی کوزیکزدن دیشاری آتیکز ! « شرح » ایشتمك کبی احوال صوریه‌یی بو ظاهر کوزیله کورمك فائده‌سزدر . بونلردن واز کچوب احوال باطنیه‌یه مطلع اولمغه چالیشمالیدر .

مثنوی

﴿ پنبهٔ آن گوش سر گوش سراست ﴾

﴿ تا نکردد این کران باطن کراست ﴾

« ترجمه » او باطن قولاغنك ایشتمسنی منع ایدن پاموق مثابه‌سنده‌کی شی انسانك باشنده‌کی قولاقدر ؛ مادی قولاق صاغر اولمینجه سر وباطن قولاغی صاغر اولور . « شرح » انسان ترهات وخیالات ایشتمکله مشغول اولنجه سامعهٔ معنادن محروم اولور . بیهوده قیل وقاللر ایچون صاغر کبی اولملی که صدای باطنی انسانی واصل رتبهٔ علوی ایتسون . برچوق تجربه‌سز آدملر وهله بعض مأمورین خلق بنم ایچون نه دیر وفلان نه ایچون بویله دیدی کبی فائده‌سز واسف ویریجی شیلر ایله مشغول وآلاچقلری مصنوع جوابلردن متأذی اولورلر .

مثنوی

﴿ بی حس وبی گوش وبی فکرت شوید ﴾

﴿ تا خطاب ارجعی را بشنوید ﴾

مثنوی

﴿ ای که چون تو در زمانه نیست کس ﴾
﴿ الله الله خلق را فریاد رس ﴾

« ترجمه » ای شیخ ! سنك كبی زمانه‌ده كیمسه یوقدر ؛ الله الله فریاد ایدیجیلره یتیش ! « شرح » بوقدر نیازلرندن صکره نهایت کمال حزن ومحبتلرندن مریدان الله الله دیه فریاد ایتدیلر. « فریاد رس » تعبیرنده ایکی معنا محتملدر : خلقك فریادینه ایریشیجی اولان شیخمز خلوتدن چیق ! یاخود جناب حقه خطاب ایدوب عرض ایدرلر ، که ای فریاد رس اولان خدای متعال ! شیخمزی ترك خلوت ایتدیره‌رك بزی خوش حال ایت !

﴿ دفع کردن وزیر مریدان را ﴾

وزیرك مریدلری دفع ایتدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ کفت هان ای سخرکان کفت وکو ﴾
﴿ وعظ وکفتار زبان وکوش جو ﴾

« ترجمه » وزیر التماس ایدن مریدان وامرایه جواباً وتکدیراً دیدی که : آکاه اولك ؛ ای کفت وکولرك ، سوزلرك مغلوب واسیری ولسان وکوش نصیحتنك طالبی اولانلر ! « شرح » ابرام ایدنلری وزیر کفت وکو مغلوبی وشفاهی نصیحتلرك اسیری تعبیرلریله تکدیر ایدییور یعنی سز حقیقتی آرامیوب سوزلر ایله وقتکزی ضایع ایتمك ایسترسکز دییور . بوکلمات کرچه برمفسد طرفندن ایراد اولنورایسه‌ده بعض مرتبه قرین حقیقتدر . بر مقلد دیه‌بیلیرکه : صدقه ویریکز ! بو سوزی

« ترجمه » الله حقیچون ، الله حقیچون ، بزه بو جفـایی ایلمه ! لطفی بوکون ایدوب یارینه براقه ! « شرح » یارین باقالم دیه امرار اوقات وتشـدید کدورات ایلمیـوب همان بوکون خلوتدن فراغت وحضور حکمت نشـورکله بزی نائل سعادت وراحت ایت !

مثنوی

﴿ میـدهد دل مرتراکاین بی دلان ﴾
﴿ بی‌تو کردند آخر از بی حاصـلان ﴾

« ترجمه » ای شیخمز ! کوکل سـکا رضا ویررمی؟ که بو بیچاره و بیدل مریدلرك سنسز معطل وفائده‌سزلردن اولسـونلر ! « شرح » بوافاده‌امرای عیسـویه‌دن بری طرفندن وزیره خطـاباً واقع اولسـه کرکدرکه امرا مریدلره شفاعتجی اوله‌رق وزیرك نزدینه کلدیلر وترك خلوت ایچون رجا وتوسـط ایلدیلر ایدی؛ اماشخص ثالث صفتیله متکلمك کندی طرفندن ایراد کلام ایتمسی مقتضای بلاغتدندر ؛ بناءً علیه بوافاده طوغریدن طوغری‌یه مریداندن‌ده اوله‌بیلیر .

مثنوی

﴿ جمله در خشکی چوماهی می طپند ﴾
﴿ اب را بکشـا زجو بردار بند ﴾

« ترجمه » ای‌شیخمز ! جمله مریدان قوراقدن بالق‌کبی چیرپنیر. ایرماغك اوکنده‌کی مانعی قالدیر ! صویی آچ ! « شرح » ای وزیر ! سن مریدان ایچـون آب حیات کبی‌سك. خلوتده قالنجه مریدان صوسز قالمش بالقلره بکزر. ترك‌خلوتله آب مرحمتی ارزان وبونجه بیچارکانی لطفـکه شایان ایت !

« ترجمه » ای شیخ کریم ! بو بزه نه بدبختلقدر ؛ سنسز دل ودیندن یتیم قالمشز ! « شرح » ای شیخمز ! بزه نصیحت ویره‌جك ، بزی حفظ ایده‌جك سز ایدیکز ! سز خلوتده قالنجه بز دل ودینمزدن یتیملر کبی صاحبسز و الفتسز قالدق !

مثنوی

﴿ تو بهانه میکنی وماز درد ﴾

﴿ میزنیم ازسوزدل دمهای سرد ﴾

« ترجمه » ای شیخمز ! سن خلوتدن چیقمامق ایچون بهانه ایدرسك ؛ بز ایسه کوکل یانقلغندن صغوق آهلر ایده‌رز [١] . « شرح » سن بو دنیادن فارغ وروکردان . وعالم روحانیتده غریق ذوق بی پایان اولدیغندن خلوتدن چیقمق ایستمز وبر بهانه ایله خلوتی دکل ، بزی ترك ونسیان ایلرسك ! دییورلر .

مثنوی

﴿ ما بکفتار خوشت خوکرده ایم ﴾

﴿ ماز شیر حکمت تو خورده ایم ﴾

« ترجمه » بز سنك خوش کلامنه آلشمشز ؛ بز سنك حکمت ومعرفتك سوندن ایچمشز ! « شرح » مریدان حکمتی حیات ویریجی سوده ، وکندیلرینی صبیانه تشبیه ایلدکلرندن « حکمت سودی » تعبیری غایت لطیف دوشمشدر .

مثنوی

﴿ الله الله این جفا باما مکن ﴾

﴿ لطف کن امروزرا فردا مکن ﴾

[١] حضرت مولانا ، آتش عشق وجوده تاب افکن اولور ایکن مقلدلرك تصویر حالی ایچون کوکل حرارتندن صغوق فریاد چیقیور دیه برنکتهٔ عارفانه اظهار بیورمشلردر .

« ترجمه » بز چوجق کبی بز وسن بزه دایه وسود انا-ی کبی‌سك ! باشمزك اوستنه سنك سایهٔ مرحمتکی دوشه ! « شرح » بزه التفات‌ایدوب اعطای نصیحت وهدایت ومظهر سلامت وسعادت ایت !

مثنوی

﴿ گفت جانم از محبان دور نیست ﴾
﴿ لیك بیرون آمدن دستور نیست ﴾

« ترجمه » وزیر جواباً دیدی : نم جانم محبلردن اوزاق دکلدر، لکن خلوتدن دیشاری چیقمغه رخصت یوقدر . « شرح » بر مقلد وحیله کار، برمقام روحانیدن امر اولنمش کبی استعمال ایده‌جکی اقوال دسایسکارانه ومیدانه قویه‌جغی اطوار ملعونانه ایله ساده دلانی اغفال واضرار ایده‌جکی آشکاردر .

مثنوی

﴿ آن امیران در شفاعت آمدند ﴾
﴿ و آن مریدان در ضراعت آمدند ﴾

« ترجمه » عیسویلرك امیرلری شفاعته کلدیلر. مریدلری تضرع ونیازه کلدیلر . « شرح » امرای عیسویه‌دن هربری وزیر مزورك نائب خاصی اولدیغی النده‌کی طومار فساد نشاردن ظن ایدنجه شفاعتجی کبی وزیرك یاننه کاوب مریدان مشتاقان ایچون لطف ایستدیلر . مریدان ایسه وزیرك چلوتندن مأیوس ونالان اولدیلر .

مثنوی

﴿ کاین چه بدبختست مارا ای کریم ﴾
﴿ از دل و دین مانده مابی تو یتیم ﴾

آلداتمق نیتیله خاطره گلمز خدعه‌لری اختیار ایده‌بیلیر . جلال‌الدین رومی قدس سره‌السامی حضرتلرینك علو همتنه دقت ایتملی که بر ریاکار ایستر ایسه شیخ وناصح طور وقیافتنه ، ایستر ایسه انزوایه گیرسون ؛ آنك دسیسه‌سنی اعلان وبو مقوله ریاکارلرك شرندن خلقی صیانت ایتمك ایچون بذل همت فراوان بیورمشلردر .

مثنوی

﴿ گفت ایشان بی‌تو مارا نیست نور ﴾

﴿ بی‌عصا کش چون بود احوال کور ﴾

« ترجمه » مریدان خلوتده قالان وزیره دیدیلرکه : سنسز بزه نور یوقدر ، عصایی چکن اولمینجه اعمانك احوالی نصل اولور ؟ « شرح » مریدان: ای شیخ محترم وجانمزه چاره ومرهم ! بز بو دنیاده اعما گبی‌یز وخیر وشری لایقیله تفریق ایده‌میوب معناً ظلمتده‌یز ؛ بزی سمت سلامته چیقاره‌جق نور وعصا کشمز وباعث فلاحمز سنسك ! دیمشلردر !

مثنوی

﴿ از سر اکرام واز بهر خدا ﴾

﴿ بیش ازین مارامکن ازخود جدا ﴾

« ترجمه » اکرامدن طولایی، الله عشقنه بزی بوندن زیاده آیری وفراقده طوتمه وخلوتده قالمه ! « شرح » بیچاره انسانلر برآدمك حسن حالنه معتقد اولنجه آرتق تصوره اقتدارلری قالمیوب برحیله کاره بیله کندیلرینی کاملاً تسلیم وحاللرینی وخیم وسقیم ایدرلر .

مثنوی

﴿ ماچو طفلانیم ومارا دایه تو ﴾

﴿ برسرما کستران آن سایه تو ﴾

مثنوی

﴿ در مریدان در فکند از شوق سوز ﴾

﴿ بود در خلوت چهل پنجاه روز ﴾

« ترجمه » وزیر خلوتی اختیار ایتمسی حسبیله مریدلرینه کثرت شوقدن آتش آتوب یاقدی ؛ زیرا قرق اللی کوندن بری خلوتده قالوب کورونمز اولدی.

« شرح » انسانلر خلوتی وبو کبی فوق‌العاده برحرکتی کورونجه خیاللرنده بیوك اهمیت ویررلر . هانکی شیئی کورمکدن منع اولنورلر ایسه اکا دها زیاده حریص وخیالات ایله مونس اولورلر .

مثنوی

﴿ خلق دیوانه شدند از شوق او ﴾

﴿ از فراق حال وقال وذوق او ﴾

« ترجمه » وزیرك شوق وحال وقالی ذوقنك فراقندن خلق دیوانه اولدی.

« شرح » برکیمسه برانسانه قلباً محبت ایدرایسه هرحالده وخصوصا فراقی‌هنکامنده محبوبنك حرکات وکلامی وبلکه سکونی‌ده عاشقك خاطرینه طاتلی ومعنیدار کلیر وبوندن متأثر وداغدار اولور .

مثنوی

﴿ لابه وزاری همی کردند او ﴾

﴿ از ریاضت کشته در خلوت دو تو ﴾

« ترجمه » خلق تضرع وفغان ایتدی، وزیر ایسه خلوتده ایکن ریاضتدن ونفسنه‌جفا ویردیکندن ایکی قات اولمشیدی. « شرح » بر حیله‌کار وریاکار خلقی

حقیقتی بیلمکدن بعیدم . « شرح » سوفسطائیه اسکی زمانده ظهور ایتمش برطائفه ایدی‌که حقیقتی کلاملر ایله تبدیله چالیشیرلر وسفسطه ایله ایی ایشی فنا وفنا ایشی ایی کوستره‌بیلیر ادعاسیله ترهات صاچارلردی . بونلری الک زیاده لسان استهزا ایله برباد ایدن افلاطونك خواجه‌سی مشهور سوقراطدر . برقاچ سنه‌دن بری اوروپاده بعض مؤرخین سوفسطائیه‌یی بری الزمه عد ایله دیرلرکه : بونلر عادی معلملردر ویردکلری درسلر ایچون اجرت آلدقلرندن وسوقراط هیچ بروقت اجرت آلمدیغندن سوفسطائیلرك اجرت آلدقلرینی بر خطا عد ایده‌رك نا بمحل علیهلرنده بولنمش وخلقی کندیلرندن تبرید ایلمشدر . بیت شریفك شرحنه کلنجه ، حضرت مولانای رومی قدس سره السامی کبی بربحر عرفان حکم ربانیه‌یی آکلامقده عجزینی اعتراف واعلان ایلدیکی حالده بعض مدعیان عکسنی ادعا ایلملری شایان اسف وطعن دکلیدر ؟

﴿ مکر دیکر آنکیختن وزیر در اضلال قوم نصارا ﴾

قوم عیسایی طوغری یولدن چیقارمق ایچون وزیرك بشقه بر حیله پیدا ایلدیکنه دائردر :

مثنوی

﴿ مکر دیکر آن وزیر از خود ببست ﴾

﴿ وعظ را بکذشت در خلوت نشست ﴾

« ترجمه » اول وزیر کندیلکندن بشقه بر حیله ترتیب ایلدی و وعظ ونصیحتی براغوب خلوتده اوطوردی . « شرح » وزیر مزور ابتدا امرای عیسویه بیننه فساد واختلاف القا ایتمك ایچون بری برینه مخالف نصیحتلر ایله اکتفا ایتمدی بشقه حیله دوشونه‌رك خلوته کیرمش و آتیده کوریله‌جکی اوزره عیسویلر بیننده تشدید مفاسد ایچون کندی هلاکنی‌ده اختیار ایلمشدر . برمقلد هر قالبه کیردیکی کبی خلوته‌ده کیره‌بیله‌جکی بدیهیدر .

« ترجمه » الله تعالى حضرتلرى عين خيالات وحيله يى حكمت وعين زهر كبى آجى صوبى شربت ايدر . « شرح » انسان فنالقدن پشيمان اولوبده امر حقه رجوع ايدنجه گرفتار اولديغى حيله وخيالات فاسده‌دن قورتولور . بحق توبه ايدن بر آدم ايچون حيله وخيالاتى حكمته وزهر كبى اولان اخلاق رديه‌سى اخلاق حميده‌يه مبدل اوله‌جغى شبهه‌سزدر. سورهٔ فرقانك يتمشنجى آيت كريمه‌سنده فرمان بيوريلور كه: ﴿ الا من تاب وآمن وعمل عملاً صالحاً فاؤلئك يبدل الله سيأتهم حسـنات وكان الله غفوراً رحيماً ﴾ معناى شريفى : « مگر اول كيمسـه كه توبه ايدوب ايمان كتيردى وگوزل ايشـلر ايشلدى بونلرك كوتو ايشلرينى وسـيأتى الله تعالى ثواب وحسـناته تبديل ايدر ؛ الله تعالى مغفرت ايديجى واسيرگيجيدر » .

مثـنوى

﴿ پر ورد در آتش ابراهيم را ﴾

﴿ ايمنى روح سـازد بيم را ﴾

« ترجمه » الله تعالى حضرتلرى ابراهيم عليه السلامى آتش ايچنده بسلر ، خوفى روحه امنيت گاه ايلر. « شرح » قرأن عظيم الشانده فرمان وبيان بيورلديغى اوزره حضرت ابراهيم عليه السـلام آتشـه القا اولنديغى حالده يانمامش ، بالعكس سلامت وراحت بولمشدر. ايكنجى مصراعك شرحنه گلنجه ، احوال مجربه‌دندركه پك چوق دفعه خوف ، باعث امنيت وصفا اولور . خوفدن مقصد ، خوف الـهى ومناهيدن تبريدر .

مثـنوى

﴿ از سبب سازيش من سودايم ﴾

﴿ در خيالاتش چو سـوفسطايم ﴾

« ترجمه » الله تعالى حضرتلرينك اسبابى ايجاد و « اسبابى خلق » ايتمك شيوه‌سندن سودايى يم ، حيرانم ! قدرت ربانيه‌يى تخيل وتفكر ايتمكده سوفسطائيلر كبى

« ترجمه » اکر جهان باشدن باشه قار ایله طولو اولسه کونشك حرارتی آنی برنظر ایله اریدر. « شرح » دنیانك ذوق وزینت واحتشام و شرفی صورتا قار کبی پارلاق، فقط حقیقتده صغوق وسریع الزوالدر که خورشید حقیقتك تاب قهری آنك ذوق وزینت صوریه سنی سریعاً اریدر واکا ربط قلب ایدنلری بیترر. انسانلرك لساننده بیوك تعبیر اولنان بعض ظالملرك کرفتار اولدقلری زوال وعذاب معلوم اهل تاریخ ومجزوم ارباب عقلدر.

مثنوی

﴿ وزر او وزر چون اوصد هزار ﴾
﴿ نیست کرداند خدا ازیك شرار ﴾

« ترجمه » وزیرك کناه وآغرلغی وآنك کبی یوز بیك وزیرك شرندن حاصل اولان سهو وخطالرینی خدا حضرتلرینك شعلهٔ رحمتی برقغیلجمله محو ومعدوم ایدر. « شرح » ریاکار وغرضکار اولانلر ظن ایتمسونلرکه بز ساده دل اولان عوامی وهرکسی اضرار واغفال وکامزی استحصال ایدرز. اغفالاتدن طولایی کناه ایشلمش اولانلر خوف ایتمسونلر که نفس وشیطان ویا شیطان صفت اولان بعض انسان بزی اغفال ایدوب کناه ایشلدیکمزدن آرتق بزم ایچون بوندن بویله امید قالمدی ، یأس وفتور کتیرلمسون ؛ زیرا نه قدر کناهکار اولور ایسه اولسون اکرانسان پشیمان وفناالقدن روکردان اولور ایسه مرحمت خدا جمله کناهلرینی عفو ایده جکدر. اویله ایسه ابتدا ایستدیکمز قدر کناه ایشلیه لمده بعده پشیمان اوله لم دیمك فکر سقیمدر. کناهلرك عفو اولنمسی قویاً مأمولدر؛ فقط جای دقت بودرکه: ابتدا طوغری یوله کیدنلردن یوزده بری فنا یوله صاپه بیلیر ؛ حالبوکه حرام ایشله ینلرك بلکه یوزده بری بیله بحق پشیمان اوله میور. بناءً علیه معذب ومقهور اولمش اولور.

مثنوی

﴿ عین آن تخییل را حکمت کند ﴾
﴿ عین آن زهرآب را شربت کند ﴾

وقتلرینی ضایع ایدن کیمسه‌لره خطابدر . مثلا اومقوله منجملردن بری دیرکه : فلان آدمك نجمی بویولده وبناءً علیه نتایجی بودر! بوبیاناتایسه ترهات وخیالاتدر.

مثنوی

﴿ آخر آدم زادهٔ ای نا خلف ﴾

﴿ چند پنداری توپستی را شرف ﴾

« ترجمه » آخرالامر آدم اوغلوسك ، ای ناخلف وهمتسز کیمسه ! سن آلچاقلغی نصل شرف ظن ایدرسك ؟ « شرح » ای انسان ! آدم علیه‌السلام پدرمز کبی بر نبی ذیشان ذریتندن اولدیغك حالده غیرت وهمتك باقی ومشروع خصوصاته منحصر وعلوی اولمق لازم ایکن سن ادنا شیلرله اشتغال وسعادت حالی ترك وکندینی کرفتار سفلیت ووبال ایلدك !

مثنوی

﴿ چند کویی من بکیرم عالمی ﴾

﴿ این جهانرا پر کنم از خود همی ﴾

« ترجمه » نه وقته قدر دیرسك ، که بن عالمی طوتارم وبوجهانی وجودمله طولدیررم ! « شرح » ای متکبر ! سن مستعد مرض وانقراض برمخلوق ضعیف سك ! انجامکار ایکی اوچ آرشوندن عبارت برقبره مدفون واك عاجز ، اك فقیر کبی مطمور خاك وزبون اولورسك! حال بویله ایکن هرایشی بن یاپار وفکر وقدرتمله جهانی طولدیررم کبی کلمات واطوار متکبرانه‌ده بولنورده سنی هیچدن خلق ایدن قادر مطلق حضرتلرینك عظمت وامرینی فراموش ایدر وخیالات واحتشاماته فانیه ایله مدهوش اولیورسك ! بولایقمیدر ؟

مثنوی

﴿ کر جهان پر برف کردد سربسر ﴾

﴿ تاب خور بکدازد ش بایك نظر ﴾

انسان اوقدر مقدس ومعتبردر، که ملائك وسائر برچوق مخلوقات ماهيتنه تعجب وقوت معنويه‌سنه انقياد ايدر ؛ اما ماهيتك علويتى وظيفهٔ انسانيه‌يى تماميا اجرا ايتمسيله‌در . مثلا عقل ونطق ووجدان وعشق كبى احسانات ربانيه انسانك فضـل وعلويتنى اظهار ايدر دلائل عظيمه‌در ؛ فقط بركيمسه حسيات وخصائل جليـلهٔ ـ خلقيه‌يى الله تعالى حضرتلرينك امرى خلافنده استعمال ايدر ايسه نعمته كفران ايتمش ومذلت ايچنده اسفل‌السافلينه واروب معناً مسخ ايدلمش اولور .

مثنوى

﴿ پس ببين كين مسخ كردن چون بود ﴾

﴿ پيش آن مسخ اين بغايت دون بود ﴾

« ترجمه » ايمدى كور، كه بومسخ وتبديل نصل‌اولور ؟ اوخاتونك مسخى بيننده انسانك مسخ وتبديلى نصل غايت دون اولور ؟ « شرح » مسخ معنوى ، ذكر اولنـان خاتونك مسخندن دهـا دوندر ؛ زيرا مرقومه‌نك مسخى ، وقوعى غيرمسبوق براغفالدن نشأت ايتمشدر . انسـانك معناً مسخى عادى شهوات نفسانيه وافكار وخيالات شيطانيه‌دندر . مرقومه خصوصى صـورتده قهر وغضب خدايه كرفتـار اولدى ؛ انسانلرك تبدل وتنزللرى برقهر مخصوصدن دكل ، معين اولان اوامر ربانيه‌يى ترك ونفس وشيطانه تابع اولملرندن يعنى حقه قارشى ارزولريله عصيان ايلملرندندر .

مثنوى

﴿ اسب همت سوى اختر تاختى ﴾

﴿ آدم مسجود را نشـناختى ﴾

« ترجمه » همت آتنى جانب اختره سوردك وملائكه‌نك سجده ايلدكارى آدمى بيله‌مدك! « شرح » بتون بتون عادى وشهوانى اولان انسانلرك اسفل‌السافلينه تدنى وتنزللرنى بيـان بيوردقدن صكره بوبيت شريف (ترقيـات بحريه‌يه وبوكبى فوائده همت وخدمتلرى اولميان) عادى منجملره وخيالات وذوقيات جسمانيه ايله

مثنوی

﴿ عورتی را زهره کردن مسخ بود ﴾

﴿ خاك وگل کشتن نه مسخست ای عنود ﴾

« ترجمه » عورتی زهره ایتمك مسخ وتبدیل اولدی ؛ انسان طوپراق وبالچیق اولنجه مسخ وتبدیل دکلیدر ؟ ای عنود ! « شرح » کوزل برقادینی چیرکین یاپمق وفسادی حسبیله اکا زهره نامنی ویرمك مسخ وتبدیل اولوب ، عقل وروحك ایله وظیفهٔ انسانیه‌ك اخلاق حمیده‌یی وسعادت ابدیه‌یی استحصال ایله مستریح البال اولمقدن عبارت ایکن خاکدن عبارت اولان سیم وزره کلیاً میال اولمق سنك ایچون مسخ ووبال دکلیدر؟

مثنوی

﴿ روح می برد سوی چرخ برین ﴾

﴿ سوی آب وگل شدی در اسفلین ﴾

« ترجمه » روح سنی غایت یوکسك اولان چرخه چیقارر ، سن ایسه اڭ الچاق مرتبه اولان صو وبالچیق طرفنه کیتدك . « شرح » انسان روحانیتك اڭ یوکسك مرتبه‌سنی بولمغه مستعد ایکن عادی شیلره طمع ایدرك اخلاق ذمیمه‌یه کرفتار اولمسی واسفل السافلینه تنزل ایلمسی مسخ ووبال وشایان اسف برحال وخامت اشتمالدر .

مثنوی

﴿ خویشتن را مسخ کردی زین سفول ﴾

﴿ زان وجودی که بدن رشك عقول ﴾

« ترجمه » بودنائت سببیله کندیکی شول بروجوددن مسخ وتبدیل ایلدك ، که عقولك رشك وحسد ایده‌جکی معتبر بروجود ایدی . « شرح » خلقتی حسبیله

ذکی وفقط نور هدایتدن عاری اولانلر شیطان وشیطان صفات اولان بعض انسانك اغفالات ودسائسندن مغبون وزبون اولدیلر ؛ بناءً علیه ذکاوتی ارادات ربانیه‌یه اتباعاً امر مشروع اوزره حسن استعمال وکندیکزی سعادت حقیقیه‌یه ایصال ایلیکز !

مثنوی

﴿ کاوکه بود تا توریش اوشوی ﴾

﴿ خاك چه بود تاحشیش اوشوی ﴾

« ترجمه » صیغیرکیم اولورکه سن آنك صقالی وتابعی اوله‌سك ؟ طوپراق نه‌درکه سن آنك اوتی اوله‌سك ؟ « شرح » بقر کبی اولان دنیا وآنك خیالاتنه ویا مقلد آدملرك ونفسك مشتهیات غیر مشروعه‌سنه وشیطانك وسوسه‌لرینه تابع اولمقده نه‌خیر وسعادت فرض اولنه‌بیلیرکه انسان اویولی اختیار وکندینی کرفتار خسار ایدر .

مثنوی

﴿ چون زنی ازکار بدشد روی زرد ﴾

﴿ مسخ کرد اوراخدا وزهره کرد ﴾

« ترجمه » چونکه برعورت فنا فعلندن طولایی صاری یوزلو اولدی ، جناب خدا آنی مسخ [١] یعنی صورتنی چیرکین وزهره ایلدی . « شرح » غیرمرضی حرکت ایدن هرانسان معناً مسخه جسبان اولور. ذکر اولنان زن ، هاروت وماروتی اغفال ایدن کوزل برقادین ایدی‌که : حیله‌سی واخلاق غیرمقبوله‌سی حسبیله جسماً ومعناً غایت چیرکین اولدی . زهره کوکبی بعض سفاهته اشارت اولندیغندن محتملدرکه بوقادینك زهره تسمیه اولنمسی طریق استقامتدن عدول ایله سفاهته بویان اولمسندندر . حکمتله باقلنجه هرکیم‌که طریق حقی تارك وراه ناِبجایه سالك اولور ایسه اوتغیر آنك ایچون برمسخ کبیردر .

[١] « مسخ » شکلنی دکشدیروب چیرکین برصورت وقالبه صوقه معناسنه‌در .

دیمامی . زیرا قدرت مولا جبالی وقلبی طاغ کبی قوی وفطین وذکی اولانلری آن واحدده زبون وسرنکون ایلر . بوحقیقتك شاهد جسمانیسی تاریخ عالمدرکه غیر مشروع صورتده ظلم وستم ایله حرکت ایدنلرك ذاتلری، خانمانی بیوك ورطه‌لره کرفتار وتارومار اولدیلر . انسان عاقل انبیای ذیشانك کوسترمش اولدقلری اوامر ربانیه‌نك اجراسی اوغورنده عقل وجسارتنی حسن اداره وکندی خیالات ذهنیه‌سنی شمس حقیقته طوغری محو وازاله ایلر . غیر مشروع ایشلرده احتمالکه برلذت وغالبیت کورنسون؛ اما او لذت وغالبیت موقته، شدید اکداره ومغلوبیتلره وخیم برمقدمه‌در .

مثنوی

﴿ فهم وخاطر تیز کردن نیست راه ﴾

﴿ جزء شکسته می نکیرد فضل شاه ﴾

« ترجمه » فهم وذکا وخاطری کسکین ایلمك سعادت روحانیه‌یی بولمق ایچون یول دکلدر؛ قیرلمش اولاندن بشقه‌یی مالك الملك حضرتلرینك فضل ومرحمتی طوتماز . « شرح » انسان اوامر ربانیه‌یی اجرا ایچون بلا تکبر، بلا انانیت عقل وبدنی واسطه‌سیله سعی وغیرت ایدر ایسه مقبول وبختیار والا انجامکار معذب ومحقر اولور .

مثنوی

﴿ ای بسا کنج آکنان وکنج کاو ﴾

﴿ کان خیال اندیش راشد ریش کاو ﴾

« ترجمه » ای چوق خزینه طولدیریجی وبوجاق قازیجی کیمسه‌لر! خیال اندیش اولان یهود وزیرینه واکا مماثل اولانلره اوکوز صقالی کبی مسخره وبازیچهٔ استهزا اولدی [اولکی مصراعده‌کی « کنج کاو » بوجاق قازیجی؛ ایکنجی مصراعده‌کی « کاو » اوکوز معناسنه‌در] اوکوز صقالی ، بر دسیسه تابع اولان احمقه دیرلر . « شرح » ای صوری ثروت وذکاته مالك اولان اهل غفلت ! تصورات دقیقه‌یی باعث سعادت عد ایتمکدن مجانبت ایدیکز ! زیرا سزدن دها

محالدر . لسان عرب اك واسع برلساندر؛ هنكام رسالتپناهیده اك فصیح وبلیغ صورتده سویلنیر، یازیلیر ایدی . شعرای عربك اك بلیغی اوهنكام معالی انسامده بولنور ایدی . برمقتضای عادات عرب اشعارك اك بلیغندن یدی قطعه‌سی کعبه‌یه تعلیق ایدلمش ایدی اما سلطان انبیا علیه افضل التحایا افندمزه قرآن عظیم الشان وحی واحسان اولندقده بلاغت قرآنیه‌یه کوره سبعهٔ معلقه هیچ مثابه‌سنده قالدیغندن شعرا انلری کعبه‌دن ایندیرمکی مناسب کوردیلر . قرآن عظیم الشان بلغای عربی حیرتده براقدیغی و براقمقده اولدیغی کبی ترجمه‌سنی کورن اجنبی عالملری‌ده عظمت وقوتنه حیران اولمقده‌در .

مثنوی

﴿ باچنین غالب خداوندی کسی ﴾

﴿ چون نمیرد کر نباشد اوخسی ﴾

« ترجمه » بوقدر غالب وقادر اولان الله تعالی حضرتلرینك امری اوغورنده برکیمسه دنی و اسفل دکل ایسه نصل اولمز ؟ « شرح » عالم جسمانی وجهان معنوی‌یه بوقدر فیض ونعمت احسان ایدن جناب یزدانك اوامرینه مخالف حرکت ایدن انسان بهمه حال کرفتار خسران اولور . مکر مرحمت وغفران مولا آنی آب زلال عفو ایله احیا ایده ! مردان خدا ایسه حق اوغورنده فدای جان ایتمکی سعادت دو جهان بیله‌رك نائل رضای جناب کبریا اولور .

مثنوی

﴿ بس دل چون کوه را انکیخت او ﴾

﴿ مرغ زیرك باد وپا آویخت او ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری طاغ کبی قوی اولان یورکی قوپاردی، عاقل اولان قوشی ایکی آیاغیله آصدی . « شرح » بنم عقل وجسارتم وار ایکن نه ایچون انبیای ذیشانك ارادتنه تابع وکندی اختیار واستدلالمدن عاری اوله‌یم ؟

« ترجمه » فرعونك يوز بيك مزراق وسائر آلات حربيه‌سی برموسادن برعصا ايله قيرلدی . « شرح » حضرت موسى عليه‌السلامك ماجراسی جمله‌جه معلوم اولديغندن بوراده تفصيلنه لزوم كورلمدی . مقصد عالی، فرعون عاصی جنودی وفيره‌يه وقوت عظيمهٔ صوريه‌يه مالك ايكن امر حق ايله حضرت موسى، جنودينی شكست وافنا ايلدی. يعنی جسم وماده عاجز وناچيز وروحانيت قوی وعلويدر .

مثنوی

﴿ صد هزاران طب جالينوس بود ﴾

﴿ پيش عيسى و دمش افسوس بود ﴾

« ترجمه » طبيب مشهور جالينوسك وسائر اطبانك طبه دائر يوز بيك هنری اولوب غايت ماهر ايكن حضرت عيسى عليه‌السلامك مبارك نفسی اوكنده هنرلری بيهوده قالدی . « شرح » اهل معنی، اهل دنيادن نصل دها مؤثر ودها قوی اولديغنی بومثال ايله‌ده اكلاشلمش اولوركه ؛ عيسى عليه‌السلام الله تعالى حضرتلرينك اذنيله اموات احيا ايلدی . اطبا ايسه احيای اموات دكل بعض دفعه مرضايی بيله نائل شفا ايده‌ميوب برسهو ايله حاللرينی دها فنا ايدر .

مثنوی

﴿ صد هزاران دفتر اشعار بود ﴾

﴿ پيش صرف امي اش عار بود ﴾

« ترجمه » يوز بيك شعرك كتاب ودفتری وار ايدی؛ اما عالم معنوينك افضلی اولان فخر عالم عليه‌السلام افندمز حضرتلرينك اميلكی صرفنك اوكنده اك فصيح اولان اشعار عيب وعار اولدی . « شرح » قرآن عظيم‌الشانك بلاغت وفصاحتی ظاهراً قولای اكلاشلديغی كبی عارف وعالم برذات طرفندن دقت وحرمتله اوقونجه اوقدر عميق ، اوقدر خارق‌العاده ودقيق معنالر بولنوركه حيرتده قالمامق

« ترجمه » بوجهان، بودنیا جانلریکزك حبسیدر؛ اکاه اولکز و اوطرفه کیدیکزکه سزك صحرا کزدر . « شرح » انسان کامل دنیادن ایکی وجهایله آیریلوب کیده‌بیلیر . بری : دها حیاتده ایسه‌ده دنیا آلایش وکدرلرینی هیچ عد ایدوب امراللهه تابع اوله‌رق صحرای واسع روحانی‌یه معناً کتمسی (موتوا قبل ان تموتوا) سرینه مظهر اولمسی، دیکری : اجل موعودیله بودار فنادن انتقال ایله عالم عقبایه وارمسیدر .

مثنوی

﴿ کرجهان پیشت بزرك وبی بنیست ﴾

﴿ پیش قدرت ذرهٔ میدان که نیست ﴾

« ترجمه » هرنه‌قدر سنك اوکنده جهان بیوك ونهایتسز ایسه‌ده بیل‌که قدرت ربانیه نزدنده برذره بیله دکلدر . « شرح » انسانه‌کوره دنیا عظیم وکریم؛ حقیقته نسبةً صغیر ووخیمدر .

مثنوی

﴿ این جهان محدود آن خود بیحدست ﴾

﴿ نقش وصورت پیش آن معنی سدست ﴾

« ترجمه » بوجهان صوری محدود واول جهان معنوی بی‌حدوددر . بوصوری کوریلن جهانده‌کی نقش‌وصورتلر اول عالم معنانك اوکنده سد وحجابدر « شرح » دنیاده نسوان حسنا وثروت واشیا وبوکبی کیفیات بی بقا غافل ایچون موانع لاتحصی‌در .

مثنوی

﴿ صد هزاران نیزهٔ فرعون را ﴾

﴿ درشکست ازموسیٔ بایك عصا ﴾

وزيرك قصد ايتمسی قدرت ربانيه‌يه قارشی پنجهٔ تعرض اوزاتمق كبيدركه بوحال ضلالت اشتمال وزيری دوجهانده اضمحلال ايلدی .

مثنوی

﴿ باچنان قادر خدائی كز عدم ﴾
﴿ صدچو عالم هست كرداندبدم ﴾

« ترجمه » وزير غافل اويله قادر مطلق حضرتلرينه پنجهٔ تجاوز اوزاتوب مقابله ايتمك ايستدی‌كه، او قادر مطلق بردقيقه ايچنده عدمدن بوعالم كبی يوز عالم وجوده كتيرر . « شرح » بوبيت شريفده هم قدرت ربانيه‌نك كمال عظمتی وهم امر حقه قارشی جرأت ايدنلرك ضلالت وبلاهتی تعريف بيوريلور .

مثنوی

﴿ صد چو عالم در نظر پيدا كند ﴾
﴿ چونكه چشمت رابخود بينا كند ﴾

« ترجمه » بوعالم كبی يوزعالمی نظرده ظاهر ايدر، اوحالده‌كه سنك كوزنی الله تعالی حضرتلری كنديسيله كوريجی ايدر . « شرح » علم هيئت وسائر ادلهٔ عقليه ايله‌ده معلوم اولوركه، كرهٔ ارضدن بشقه برچوق عالملر واردر . كرهٔ ارض اوفاق برجسم ايكن ايچنده انسانلر وانواع مخلوقات بولنديغی حالده ميليونلرله‌اولان سائر اجرامك مخلوقاتدن خالی اولمسی عقلاً محال كبيدر . الله تعالی حضرتلرينك قوللرينه ملكوت كوسترمسی بخشنه كلنجه، قرآن عظيم‌الشانده فرمان بيورلديغی اوزره حضرت ابراهيمه برچوق ملكوت كوسترلدی ، ديكر مقبول قوللرينه ملكوتك ارائه‌سی قدرت ربانيه‌يه كوره سهل اولديغی وارستهٔ تفصيلدر .

مثنوی

﴿ اين جهان خود حبس جانهای شماست ﴾
﴿ هين رويد آن سوكه صحرای شماست ﴾

واريمكه مستعد اولان شيلره تشبيهده وشمس حقيقته قارشى اريمكه استعدادلرينى ايماده‌كى بلاغت بيان مستغنئ شرح واتياندر .

مثنوى

﴿ ورنبودى اوكبود از تعزيت ﴾

﴿ كى فسردى همچو يخ اين ناحيت ﴾

« ترجمه » الله تعالى‌دن غيرى عد اولنان موجودات اكر تعزيت وماتمدن كبود ومائى اولميدى بوقطعهٔ ماديات نصل بوز كبى منجمد اولورايدى. « شرح » اوروپاده سياه وعجمده مائى رنكلر ماتمه دلالت ايدر . فلكلرك مائى رنكده كورو- نمسى الله تعالى حضرتلرينك حقيقتنى كوروب اكلايه‌مديغندن ماتمده قالمسى ومو- جوداتك بوز كبى طونمسى حقايق ربانيه‌يه كوره حس معنويدن محروم اولمسى ديمكدر .

﴿ بيان خسارت وزير درين خدعه ومكر ﴾

وزيرك بوحيله‌سنده كنديسنك‌ده كرفتار اولديغى خسارت وزيانه دائردر :

مثنوى

﴿ همچو شه نادان وغافل بدوزير ﴾

﴿ پنجه ميزد باقديم ناكزير ﴾

« ترجمه » وزير شاه جهود كبى نادان وغافل ايدى؛ زيرا جناب واجب- الوجوده كويا پنجه اوردى. [ناكزير، مقتضى ولازم اولان ديمكدر] « شرح » حضرت عيسى عليه‌السلام، الله تعالى حضرتلرينك رسولى ايكن عيسويلرك هلاكنه

مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری فنا فی‌الله مرتبه‌سنه وارددقده الله تعالی حضرتلرینی ثنا ایتمکدن بیله خوف ایدرکه حین ثناده کندیلری بر وجود عد اولنمش اولمسون . اما شایان اخطاردرکه اومرتبهٔ علیهٔ فنایه واصل اولمیانلر کمال عجز ایله تکبر ایتمیه‌رك شریعت غرانك تعیین بیوردیغی اسلوب وعبارات ایله جناب واجب الوجودی مدح وثنا ایتمك لازم واحرادر .

مثنوی

﴿ پیش هست او باید نیست بود ﴾

﴿ چیست هست پیش اوکوروکبود ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلرینك وجود ربانیسنه قارشی هیچ وفانی‌اولمق لازمدر، آنك اوکنده سائرصوری موجودات کوروکبود یعنی بی‌فائده‌در .

[کور وکبود اره‌ده قالمش فائده‌سز برشیئه دیرلر.] « شرح » کور تعبیری ﴿ کل شیءٔ هالك الا وجهه ﴾ آیت کریمه‌سنك مضمونیدر، که هرشی فانی ویالکز جناب واجب الوجود باقیدر؛ بقایی آرزو ایدن انسان وجه‌الله‌ه قارشی کندینی‌افنا ایتسون که او وجه ونور ایچنده بقایی بولسون .

مثنوی

﴿ کرنبودی کور ازو بکداختی ﴾

﴿ کرمیءٔ خورشید را بشناختی ﴾

« ترجمه » اکر الله تعالی حضرتلرندن غیری فرض اولنان وجود کور اولمامش اولیدی شمس حقیقتی بالمشاهده اکلایوب اریملیدی . « شرح » انسان معناً کور اولمسه جناب حقك حقیقتنی کوروب کندی وجودینی قطعیاً هیچ بیله‌رك فنا مرتبه‌سنی بوللی وخورشید خدانك هربر ذره‌سنده‌کی تأثیرات کلیهٔ معنویه‌سنی حس ایله فانی واو فنا ایچنده باقی اوللیدی . موجوداتی سریع‌الزوال

انقراضلری میدانده ایکن وحی وتبشیر ربانی اولمیوبده منکر ومعندك ادعای باطللری کبی فخر عالم بالکنز عاقل برذات صفتیله وقوعی مأمول ایدلمین بویله بر وعدی الله تعالی حضرتلری طرفندن صورت قطعیه ومؤکده‌ده عالمه اعلان ایده‌بیلیرمی ایدی ؟ وحی اولمسه استقبالده کله‌جك بویله مجهول بروقعه ونتیجه‌نك قطعی ومعین صورتده اعلانی هانکی پولتیقه هانکی عاقله یاقیشیر ایدی ؟ یا اوصره‌ده‌ده تاریخده کوردیکی وکایاً محتمل بولندیغی اوزره روملرك زمان مغلوبیتندن اوچ ایله اون سنه آره‌سنده‌کی مدت مرور ایدوبده روملر برموجب وعد واعلان غلبه چالـامش اولسه‌لر ایدی اوحالده دین محمدی نه اولور ایدی ؟ زیرا مشرکین وکفار وبلکه هرکس ایشته قرأن عظیم الشان الله کلامی ایسه وعد واعلانته کوره روملرك بومدت ظرفنده غلبه ایتملری لازم کلیر ایدی ، غلبه ایتمدکلرندن کلام الله دکلدر ، دیه خلقی اقناع ایتملری محقق ونمایان ایدی . بوحقیقت کونش کبی ظـاهر اولدیغنـدن اول وآخری بیلن وهرشیئی تحت قدرت ربانیه‌سنده طوتان الله تعـالی حضرتلری الی یوم القیام منکرلری عقلاً وتاریخاً اسکات وابهات ایدیجی بر معجزهٔ باهرهٔ قرأنیه‌یی سائر معجزات قرأنیه‌یه علاوةً سورهٔ رومده بیان وفرمان بیورمشلردر. بو بداهت تاریخیه‌دن صکره بو نتـائج عقلیه‌یی قبول ایتمیانلر ، قرأن عظیم الشـان کلام الله دکلدر دیمکه جرأت ایدنلر یاتصوره غیرمقتدر ویاهدایته غیر مستعد کیمسه‌لر اولدیغی هرصاحب انصاف نزدنده آشکاردر .

مثنوی

﴿ این ثنـا کفتن زمن ترك ثناست ﴾

﴿ کین دلیل هستی وهستی خطاست ﴾

« ترجمه » جنـاب حق ایچون بو ثنـاده بولنمق بندن ترك ثنادر ؛ زیرا بوثنایی ایراد ایلمك بشـقه وجوده دلیلدر. حالبوکه بشـقه وجود دیمك خطادر

« شرح » حق تعـالی حضرتلرینی مدح ایدیشمده کویا بن ده آیریجـه بروجود اولورمده مدح وثنا ایدرم ، کندیمی مدح ایدیجی بروجـود فرض ایدرسـه‌م لساناً جناب واجب الوجودی مدح وثنا ایتمش ولکن حالاً ومعناً کندیمی کوسترمش وبرشی عد ایتمش اولورم معناسنده‌در .

ترك وكونشه طابملرینی روملره قطعیاً تکلیفده مصر اولدیلر ایدی . روم ایمپراطوری (هراقلیوس) بوبلالراوزرینه مأیوس اولوب تدبیرسز قالمش وحکمت ربانیه اوله‌رق بلغارواسلاو وبوکبی برلرك اهالیسی‌ده سائر ممالکنی پایمال وخراب ایتمش اولدقدن بشقه برده استانبولده وبا وچیچك خسته‌لکی‌ده شدتله ظهور ایدوب روم ایمپراطورلغی بتون‌بتون منقرض اوله‌جق امیدسز برحاله کلمش وایمپراطور موما الیه‌ده ضعف قلبه کرفتار وبیهوش اولمش ایکن بحکمة الله یکدن کندینه کلوب خلقه مؤثر نصیحتلر ایراد ایله اهالیدن عسکر ترتیب وکلیسالرینك کموش وآلتونلرینه وارنجه‌یه قدر نقده تحویل ایله فخر عالم افندمزك مکهٔ مکرمه‌دن مدینهٔ منوره‌یه هجرت بیوردیغی سنه وآیده وحتی بعض مورخینك قولنه کوره اوکونده یعنی تموزك اون آلتنجی کونی استانبولدن عزیمت وایرانیلرله محاربه‌یه مبادرت واناطولی‌یه‌طوغری حرکت وفوق‌العاده برصورتده ابراز مهارت ایلدی (طوروس) ده بیوك غلبه چالوب ایرانیلری کلیاً منهزم وپریشان وبی‌درمان براقدی؛ بعده سهولتله ایلریلیوب حلب وقدس شریف وشامی ضبط ایلدکدن بشقه ایرانیلرك پایتختی بولنان (پرسو-پولیس) نام شهری‌ده ضبط وتسخیر ایتدی. ایران حکمداری خسروایسه جسور بر سرعسکرینه بعض مرتبه حقارت ایتدیکندن سرعسکر موما الیه خفیاً ایران عسکریله اتفاق ایدرك خسروی تختندن ایندیروب برمدت صکره اعدام واوغلی شیرویی تخته اجلاس ایتدیرمشلر ایسه‌ده بوتغیراتدن فائده‌مند اوله‌میوب ایرانیلر کلیاً تارومار وبی‌قرار اولدیلر ایدی . بووقعه‌لر تفاسیر شریفه‌دن‌بشقه مورخ مشهور (ژیبون) ك وفرانسزجه یازیلان و اوروپاجه غایت معتبر وقرق بش جلددن عبارت اولان (میشو) « بیوغرافیسنك » ایراقلیوس‌اسمنده‌ده بتمامها مسطوردر. بواحوال اوزره حقایق شناس برذات دیرکه : قرآن عظیم‌الشانك سورهٔ رومده‌کی آیات کریمه‌سی باعث حیرت وداعیٔ ایماندر . نصل اولورکه، قرآن عظیم‌الشان الله کلامی دکلدر دیه صاحب عقل وانصاف اولانلر طرفندن شبهه اولنسون ؛ روملر کلیاً منهزم وپریشان وحالاً ومادةً مأیوس وبی‌امان اولدقلری برصره‌ده اوچ ایله اون سنه آره‌سنده روملر غالب ومظفر اوله‌جقلرینی الله تعالیدن‌بشقه کیم بیله‌بیلوب قطعیاً کیم اعلان ایده‌بیلیر ایدی ؟ قرآن حاشا ! کلام‌الله اولمیوب محمد مصطفی علیه‌السلام غایت عاقل برذات اولدیغندن روملرك بعده وقوع‌بوله‌جق ظفر وغالبیتنی عقلاً بولمشدر، دیه جهلانك اعتراضی کلیاً نامعقولدر ؛ زیرا اوصره‌ده ایرانیلرك کمال قوت ومظفریتلری وروملرك انهزامی وملکلرینك هر جهتده هروجه ایله

اوزرينه مشركلر مفتخراً ديرلر ايدی كه ، بت پرستلر غالب ، اللهه ايمان كتيرنلر مغلوب اولديلر ، اوصره‌ده شرفنزول ايدن سورهٔ رومك برنجيدن التنجی آيت كريمه‌سنه قدر بيورلدی كه : ﴿ الٓمٓ غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سيغلبون فی بضع سنين لله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله ينصر من يشاء وهو العزيز الرحيم وعد الله لا يخلف الله وعده ولكن اكثر الناس لا يعلمون ﴾ معنای شريفی : « روم يقين محل اولان يرده مغلوب اولدی [قدس وشامده] اوچ ايله اون سنه اره‌سنده روملر غالب اوله‌جقلر . اول و آخر امر و فرمان الله تعالی حضرتلرينكدر ؛ روملرك غلبه چاله‌جقلری كونده مؤمنلر فرحلنير اللهك نصرتيله ؛ الله تعالی حضرتلری ايستديكنه نصرت ويرر عزيز ورحيمدر . الله تعالی بونی وعد بيوردی ، وعدينه خلف ايتمز ؛ لكن ناسك اكثری بيلمزلر » بو آيات كريمه نازل اولدقدن صكره مشركلر عناد ايدوب ديديلر : روملر كلياً مغلوب اولمشلر ايكن نصل اولوركه ، برقاچ سنه صكره غالب اولسونلر ؟ حضرت ابوبكر صديق رضی الله عنه افندمز جواباً ديدی كه : الله تعالی حضرتلری قرآن عظيم الشانده بويله وعد وفرمان بيورر ، بهمه حال روملر برقاچ سنه‌دن صكره غالب اولور . بونك اوزرينه مشركلر حضرت ابوبكر صديق ايله بيوك بربحث و « بضع » لفظی اوچ ايله اون سنه اره‌سنده‌كی مدتی تعريف ايلديكی جهتله بومعنايی طرفين قبول ايلديلر . ذكر اولنان روملر انهزامندن آلتی سنه صكره حكمت خدا مأمول وعقل ظاهردن خارج وجدا اوله‌رق روملرك ايمپراطوری (هراقليوس) كندينی طوپلايوب تكرار محاربه‌يه بدأ ايله ايرانليلری فوق العاده برصورتده پريشان وبی‌درمان ايلديكنی تفاسير قرآنيه‌دن بشقه برچوق مورخين‌ده تماميله اشعار وازبار ايدرلر . ايشك اهميتی حسبيله بوكا دائر بعض تفصيلات صحيحهٔ تاريخيه‌نك ده درجی مناسب عد اولندی . شويله‌كه : روماليلر خيلی زمان اول روما شهرينی ترك ايله استانبولی پای تخت اتخاذ وبعض اخلاق يونانيه‌يی ودين عيسوی‌يی قبول ايتمشلردی . سورهٔ رومده فرمان بيوريلان محاربه هنكامنده روم ايمپراطوری (پاتريس) ك اوغلی (هراقليوس) آفريقا واليسی ايكن روملره ايمپراطور اولديدی . ايرانليلرك‌ده حكمداری خسرو پرويز ايدی . ايرانليلر اعلان حرب ايله قدس شريف وشام واناطولی جهتلرنده روملره اوقدر بيوك غلبه‌لر چالمشلر كه روم عسكرندن قدسده يالكز ايكی نفر قورتيله بيلديكی حكايه اولنور . الحاصل ايرانليلر تا اسكداره قدر ايلريلديلر . استانبولی تضييق ايله دين عيسوی‌يی

مثنوی

﴿ هرکجا کوشی بدازوی چشم کشت ﴾

﴿ هرکجا سنکی بدازوی یشم کشت ﴾

« ترجمه » هرنرهده بو سری ایشیده بیلهجك بر قولاق وار ایسه کوز اولدی ؛ هرنرهده برطاش بولندیسه یشم اولدی . « شرح » [یشم بولندیغی یری صاعقهدن حفظ ایدیجی برطاش اعتبار اولنور.] مقصد بیت شریف: کلام۔ اللهدهکی او امردن وانبیای ذیشانك تبلیغاتندن ظهور ایدن حکم واسراری هر۔ کیم دقت واطاعتله استماع واحکامنه اتباع ایتدیایسه باطن کوزیلهکوروب صاحب۔ سعادت وغلیظ القلب اولانلرده بعدالاهتدا نائل الفت اولدی .

مثنوی

﴿ کیمیا سازیست چه بود کیمیا ﴾

﴿ معجزه بخشیست چه بود سیمیا ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری کیمیـا یاپیجیدر ، آرتق کیمیا دنیلن شی نهاولور؟ الله تعالی معجزه باغشلایجیدر؛ سیمیا دنیلنخیالات نهاولور؟ « شرح » بعض سـادهدلان ظن ایدرلرکه، کیمیا اسمندهکی هنر موهوم واسطهسیله طوپراق وسائر بعض مواددن آلتون یاپیله بیلیر ! حضرت جلالالدین رومی قدس سره۔ السامی بیوررلرکه: بوموهوم وخیالیاولان کیمیا نه دیمکدر؟ الله تعالینك کیمیاسنه باقکه عدمدن بوجهـانی خلق ایله وجوده کتیردی. عاقل اولانلر ایچون کیمیای حقیقت بو در . سیمیا دنیلن هنر موهوم نه اولهجق ؟ الله تعـالی انبیای ذیشانه معجزهلر باغشلار . قرآن عظیم الشـانك لایعد ولایحصا اولان معجزات باهراتی اهل عرفان ایچون همیشه میداندهدر ، مع مافیه تاریخادّه برمثال کتیرهلم : روملر عیسوی اولدقلری زمانده بتپرست بولنمش اولان ایرانلیـلرله محاربه ایدوب روملر کلیاً منهزم وبردها ایرانلیلره مقابلهدن مأیوس وبریم اولدیلر ایدی . بو وقعه

« ترجمه » سخی وجواد اولان قادر مطلق حضرتلری بر جماده یعنی طوپراغه بوخبرلری وامانت واستقامتی ویردی . « شرح » بوبیت شریفك مآلی آتیده‌کی بیت شریفله اکمال بیوریلور .

مثنوی

﴿ هر جمادی را کنند فضلش خبیر ﴾

﴿ عاقلانرا کرده قهر او ضریر ﴾

« ترجمه » جواد مطلق حضرتلری فضل واحسانی حسبیله هر جمادی خبردار و بونجه نعمتلره نائل ومظهر ایلر؛ قهر ربانیسی ایسه عاقللری کور ایلمشدر . « شرح » زمین وتراب جماداتدن ایکن لطف حق ایله خبیر اولوب بونجه وظائف مقبوله‌یی ایفا ونباتات مفیده اعطا ایلدی . خورشید وقمر وسائر اجرام آلدقلری امر یزدانی اوزرینه کمال اطاعتله حرکت ایدر . بدخوی وناسی . بالکز انسان عاصیدر .

مثنوی

﴿ جان ودل را طاقت آن جوش نیست ﴾

﴿ باکه کویم درجهان یك کوش نیست ﴾

« ترجمه » جان ودلك اول جوشه یعنی اول عمیق سر وحکمتك قایناماسنه طاقتی یوقدر؛ بوسر وحکمتی جهانده کیمه دیه‌یم؟ بوسری ایشیدوب اکلایه‌بیله‌جك بر قولاق یوقدر . « شرح » خاطره کلیرکه اکلایه‌جق هیچ برقولاق یوق ایسه انسانلرك بوسر وحکمتی اکلامقدن مأیوس اولملری لازم کلزمی؟ خیر ، بوافاده‌دن مقصد احوال روحانیه‌یی اکلایه‌جق هیچ برانسانك بولنمدیغی دکل ، نادر بولندیغنی ایما ایتمك ایچوندر؛ علی الخصوص بویله برکوش حکمت بولنور ایسه کوز منزله‌سنه وعین الیقین مرتبه‌سنه وارر اوحالده حقیقتی عیناً کورمش اولور .

زرع ایدیلیر ایسه بغدای ویروب تغییر واهانت ایتمز؛ حالبوکه بعض خائن کیمسه‌لر امانتی کتم ایله عهده‌لرینه تفویض اولنان وظیفه‌یی سوء استعمال ایدوب خیانت واهانت ایدرلر .

مثنوی

﴿ این امانت زان عنایت یافتست ﴾

﴿ کافتاب عدل بروی تافتست ﴾

« ترجمه » طوپراق بوامنیت وامانتی عنایت وتربیهٔ الٓهیه‌دن بولمشدرکه ، عدالت ربانیه کونشی اوزرنده بارلادی . « شرح » عدل آفتابی اولمسه جماداتدن اولان طوپراق ایچنه آتیلان تخمی محافظه ایتمکه نصل مقتدر اوله‌بیلیر ایدی ؟ نصل برقاچ قات زیاده محصولات ویرمش اولورایدی؟ ترابك فیض وهنری تربیهٔ ربانیه‌یه تابع اولمسندندر . خائن انسانلر ایسه صاحب فهم اولدقلری حالده انبیاء ذیشان واسطه‌سیله بیان واعلان بیوریلان ارادات ربانیه خلافنده اوله‌رق حرکت ومحصولات عقلیه‌لرندن فائده دکل مضرت کورورلر .

مثنوی

﴿ تانشان حق نیارد نوبهار ﴾

﴿ خاك سرهارا نسازد آشکار ﴾

« ترجمه » نشان وامر حق ایلك بهار موسمنی کتیرمینجه ، طوپراق اسرار وخفایا مثابه‌سنده اولان محصول وچیچکلرینی آشکار ایده‌مز . « شرح » زمین امر حقی قبول ایله امین ومطیع اولدیغندن تخمی زمان نشو ونمایی تغییر ایتمدی .

مثنوی

﴿ آن جوادی که جمادی را بداد ﴾

﴿ این خبرها وین امانت وین سداد ﴾

مثنوی

﴿ چند خورشید کرم افروخته ﴾

﴿ تا که ابرو بحر جود آموخته ﴾

« ترجمه » جناب حق طرفندن نیجه کرم کونشلری شعله‌لنمش ، بلوط ودکز جود وسخایی اوکرندیلر . « شرح » آفتاب کرمدن مقصد احسان وتربیهٔ ربانیه‌در ، ارض وسائر اجرام الآن حائز اولدقلری بو حال سعادت اشتمالی کسب ایدنجه‌یه قدر برچوق تربیه کورمش واندن صکره بری برینه وسائر مخلوقاته فائده‌بخش اولمشدر . بو بیت شریفده یالکز بلوط ودکزدن بحث بیورلمسی انسانلره خطاب اولنمسندندر ، چونکه انسانلر هر نوع نعمت وبرکتی میاهدن ومیاه وجودلرینی دکز وبلوطلردن بولورلر .

مثنوی

﴿ پرتو دانش زده بر آب وطین ﴾

﴿ تا که شد دانه پذیرنده زمین ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری علم ودانش نوری ایله صو وطوپراغك اوستنی دوناتدی که ارض وزمین دانه‌یی وتخمی قبول ایتمکه مستعد اوله ! « شرح » آب وترابك فیضی وویردکلری محصولات متنوعه هرکسجه معلوم وهویدادر .

مثنوی

﴿ خاك امین وهر که دروی کاشتی ﴾

﴿ بی خیانت جنس آن برداشتی ﴾

« ترجمه » طوپراق امیندر ، هانکی تخم زرع ایتدك ایسه خیانته کرفتار اولمقسزین او تخمك جنسنی قالدیردك . « شرح » طوپراغه مثلا بغدای

مثنوی

﴿ صد هزاران بحر وماهی در وجود ﴾
﴿ سجده آرد پیش آن دریای جود ﴾

« ترجمه » یوزبیك دكز وبالق بووجود عالمنده اول دریای كرم صاحبنك اوكنده سجده ایدرلر . « شرح » ابیات شریفهٔ سابقه‌ده دكز وبالغی وحدانیته مثال اوله‌رق ایراد بیورملرندن ناشی مثالك اصل وعیندن اوزاق اولدیغنی بیلدیرمك اوزره حسب اللزوم تكرار بیوررلركه : وحدانیته مثال كوردیكمز بالجمله دكز وبالقلر كندی احوال ولسان حاللریله صاحب اكرام وسخا اولان خالقلرینه همیشه سجده ایدرلر. بونلرك وجودی نره‌ده وحدانیت نره‌ده؟!
[نامتناهی اولان اجرام سماویه ایچنده بر چوق دكزلرك وجودی بو بیت شریفده ایما بیوریلور .]

مثنوی

﴿ چند باران عطا باران شده ﴾
﴿ تابدان آن بحر درافشان شده ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلرینك امریله بر قاچ عطا یاغموری یاغدیكه بونلر ایله اوبحر ، اینجی صاچیجی اولدی . « شرح » بو بیت شریفدن اوچ معنا استخراج اولنور : بری برقاچ یعنی از برمقدار احسان ربانی كافی اولدیكه ؛ دكز بوقدر كوهر صاچدی ، معنای دیكری ، صودن عبارت اولان بحر كوهر صاچمغه مقتدر اوله‌بیلمك ایچون لطف خدا برچوق انعام بخش واعطا بیوردی ؛ دیكری ، بحردن مقصد ، عالم معنوی وباران ایسه فیض رحمانیدر ؛ فیض رحمانی شرفظهور ایتمش ، بحر معنویدن بونجه انبیا وعرفا عالم وجوده كلمشدر .

رنكلك دكلدر، كه اندن جان صقنديسى حاصل اولور ، بلكه اول يك رنكلك دركه بالق و آب زلال كبيدر. « شرح » صورى ومادى رنك واحددن كوز يوريلور اما وحدانيت رنكى بويله دكلدر ؛ نورانى ومعنويدر . على الخصوص بالق ، يك رنك وبراق اولان صويك ايچنده نصل صفا وحيات بولور واندن آيرلمسنى ايستمز ايسه عارف اولان ذات ده دریای وحدانيتده نائل صفا اولور ومفارقتى نار عذاب بيلير .

مثنوى

﴿ كرچه درخشكى هزاران رنكهاست ﴾

﴿ ماهيانرا بايبوست جنكهاست ﴾

« ترجمه » كرچه قورولقده بيكلرجه رنكلر وار ايسه ده بالقلرك قوريلقله جنك ونزاعلرى اولور . « شرح » بومادى وصورى عالمده رنكارنك وانواعى اكلنه جك شيلر موجوددر. اما جمله سنك قورييوب محو اولمسى مقرر اولديغندن ماهيان بحر وحدت اولان اوليا وعرفا فانى شيلردن هميشه تبرا ايدرلر ؛ حى وباقى يى آرارلر .

مثنوى

﴿ كيست ماهى چيست دريا درمثل ﴾

﴿ تابدان ماند ملك عز وجل ﴾

« ترجمه » مثلده بالق و دكز نه دركه جناب خدا جل وعلانك الوهيته بكزه مش اولسون ؟ « شرح » وحدانيت ربانيه يى بيان ايتمك ايچون استعمال ايلديكمز الفاظ مثالات اولوب عينيات دكلدر . بو درلو مثاللر مهما امكن حقيقتى تصوير وايما ايچون آلات عقليه ايسه ده حقيقتى كما ينبغى بيلديره ميه جكى امر بديهيدر .

مثنوی

﴿ اوزیکرنکیٔ عیسی بونداشت ﴾

﴿ وزمزاج خم عیسی خونداشت ﴾

« ترجمه » وزیر حضرت عیسانك یك رنكلکندن قوقواله‌مدی وحضرت عیسانك مزاجی کوپندن خوی طوتمدی . « شرح » حضرت عیسی علیه السلامك یك رنکلکی وحدانیت ربانیه‌یی اعلاندن عبارت ایدی . کوب عیسی‌دن مقصد ، دین عیسانك جهت باطنیه‌سیدرکه ، حضرت عیسی علیه‌السلامك زمان سعادتنده کندینه مراجعت ایدنلرهانکی رنکده یعنی اعتقاد واختلافاتده بولنسه‌لر بعدالالتجا جمله‌سی الله تعالی حضرتلرینك برلکنه ایمان وکندیلرینی اهل عرفان ایدرلر ایدی . وزیر یهود ایسه بوحقیقتدن غیر خبیر وذاتاً مضر ایدی .

مثنوی

﴿ جامهٔ صدرنك ازان خم صفا ﴾

﴿ ساده ویك رنك کشتی چون صبا ﴾

« ترجمه » یوز رنکلی البسه اول صفا کوپندن ساده ویك رنك اولور ایدی ، لطیف اولان صباروزکاری کبی! « شرح » یوز نوعٔ اعتقاد ویوز نوع اختلافاتده اولانلر بیله حضرت عیسی علیه السلامه التجا ایتمکله جمله‌سی جناب حقك وحدانیتنی قبول ایدر واهل ایماندن اولورلر ایدی .

مثنوی

﴿ نیست یك رنکی کزو خیزد ملال ﴾

﴿ بل مثال ماهی و آب زلال ﴾

« ترجمه » حضرت عیسانك اعلان ایلدیکی نظر توحید اول یك

انکار دکل قدرت ربانیه‌یی اقرار ایتدیرر ؛ اما وزیرك مرامی خلقی اضلال وافکاری اخلال ایدی .

مثنوی

﴿ زین نمط زین نوع ده طومار ودو ﴾

﴿ برنوشت آن دین عیسی را عدو ﴾

« ترجمه » بواسلوب ونوع ایله حضرت عیسی علیه‌السلامك دینه دشمن اولان وزیر اون ایکی طومار ، اجازتنامه یازدی . « شرح » بو بیت شریفده وزیر اون ایکی طومار یازمشدر، بیوریلور؛ حالبوکه « دریکی کفته » یعنی « برینه سویلمش » عباراتی اون آلتی‌یه چیقار بناءً علیه مثنوی شریفك اسلوب حکمت وبلاغتی بیلمین انسانك خاطرینه کله‌بیلیرکه : تعداد اولنان طومار اون آلتی ایکن نه ایچون اون ایکی بیورلدی ؟ مقصد عالی الفاظه دائر واون ایکی ایله اون آلتی عدده متداثر اولمیوب طوغری کلامه مشابه وزیرك کیزلیجه برچوق اختلافات القا ایلدیکنی بیلدیرمکدر. شمدی وزیرك مختلف افاداتنه کلهلم : مقام عالی‌یه واره‌بیلمك وبندن صکره عیسویلره رئیس اولمق ایچون بوطومارك کوستردیکی یولدن آیرلمه دیه هرامیره کیزلیجه طومار ویرمسی هم امرا بیننده فساد القا ایتمك هم هر امیری معناً نقصان براقمق ایچوندی . برینه توکل دیکرینه اقدام، بشقه‌سنه سخاوت کبی اخلاق مقبوله‌یی بیان وتوصیه ایلدیکندن خاطره کله‌بیلیرکه : حقه توکل، حقه تسلیم ویا حق یولنده سخاوت واقدام ایتمك فنا شیلرمیدر؟ خیر! بونلر فنا شیلر دکلدر . شوقدرکه : بونلری بیان ایدن وزیرك مقصدی فساد ونفاق اولدقدن بشقه بو اوصاف جلیله برکیمسه‌ده سائر اوصاف مقبوله ایله برابر اولنجه معتبر اولور؛ یوقسه وزیرك طومارلری وجه‌ایله مثلا یالکز توکل یاخود یالکز اقدام ایله برانسان مکمل اوله‌ماز .

﴿ بیان آنکه اختلافات درصورت روشن است نه‌در حقیقت ﴾

بوبیان اختلافات صورتده کورینوب حقیقتده اولمدیغنه دائردر:

« ترجمه » اجازتنامه‌نك برنده دیمش‌كه : یوز عددی نصل بر اوله‌بیلیر بونی كیم‌دوشونور وخاطرینه كتیرر ؟ مكر مجنون اوله . « شرح » مؤلف مشهور (مونتسكیو) « لتربرسان » نام تألیفنده مصراع ثانیده‌كی عباره ایله اصحاب تثلیثك علیهنده لسان قوللاندی و دیمشدركه : رومادە بولنان رئیس اولقدر ماهردركه بری اوچ و اوچی بر ایلر ! وزیرده بوافاده‌سنده وحدت مطلقه‌یی بیان ایله معتقد تثلیث اولان خرستیانلری استهزا ایلدی .

مثنوی

﴿ هر یكی قولیست ضدیك دگر ﴾

﴿ چون یكی باشد یكی زهر وشكر ﴾

« ترجمه » چونكه اختلافاتده هر برسوز دیكرك ضد وخلافیدر ، برشی هم زهر، هم شكر نصل اوله‌بیلیر ؟ « شرح » یعنی ای امیر ! سن بونجه اختلافاته ناظر وانلرله مشغول اولور ایسه‌ك وحدانیت مطلقه‌یی نصل بوله‌بیلیرسك ؟ مثلا اختلافات عین زهر ، وحدت شكر اولدیغی حالده اختلافات ایچنده ایكن نصل لذت وحلاوت بولمش اولورسك ؟ وزیرك بوافاده‌سی وحدانیته مبتنی كورینور ایسه‌ده بالاده‌كی افادات متنوعه ومختلفه‌سنه نظراً بونده‌ده مقصدی شمدی‌یه قدر ویردیكی مختلف اجازتنامه‌لركبی برده‌ها اجازتنامه ویروب عیسویلر بیننده تزیید اختلافات والقای فساد ایچون ایدی .

مثنوی

﴿ تاز زهر واز شكر در نكذری ﴾

﴿ كی تو از كلذار وحدت بوبری ﴾

« ترجمه » زهر وشكركبی اضداددن كچمینجه نصل‌اولوركه كلذار وحدتدن رایحه آلمش اولورسك . « شرح » صوری اختلافات وحدانیت صمدانیه‌یی

« ترجمه » برینه‌ده دیمش : استادده سنسك ! او سببدن که استاد طانیبجی ینه سنسك! « شرح » مرشدی طانیه بیله‌جك ذکاوت واقتدار سنده موجوددر سن کندك مرشد ورشیدسك! عارفده تحسین وتقدیر ایدیله‌جك اخلاقی کندك اجرا ایتمکله امنیتك دها قوی واغفالدن وارسته وحالك هروجه ایله عالی اولور .

مثنوی

﴿ مرد باش وسخرهٔ مردان مشو ﴾

﴿ روسر خود کیر وسرکردان مشو ﴾

« ترجمه » ارکك اول ! مردلرك مسخره وکولنجی اولمه ! یوری ، کندی باشنی طوت وسرکردان وسرسم اولمه! « شرح » شونك بونك فکریله حرکت وکندیکی شایان خنده وکرفتار مذلت ایتمه . اکر بو امیر عاقل اولیدی بونصیحتی قبول ایدر واك اول وزیرك کلامنه تابع اولماز ایدی .

مثنوی

﴿ دریکی کفته که این جمله یکیست ﴾

﴿ هرکه اودو بیند احول مردکیست ﴾

« ترجمه » دیکر اجازتنامه‌ده امیرك برینه دیمش که : بوجملهٔ اختلافات صوریه حقیقتده بردر؛ کیمکه ایکی کوروره شاشی برآدمجکزدر. « شرح » وزیر بونده وحدانیت مطلقه‌یی بیان ایتمك ایستدی .

مثنوی

﴿ دریکی کفته که صدیك چون بود ﴾

﴿ اینکه اندیشه مکر مجنون بود ﴾

برمرشد بول كه عواقبى ارائه ونصيحت وهمتيله سنى احيا ايتسون ؛ يوقسه عقل وروحانيت اجدادمدن موروثدر كبى ايديلن ادعا خيال ورؤيادر .

مثنوى

﴿ عاقبت ديدند هركون ملتى ﴾

﴿ لاجرم كشتند اسير ذلتى ﴾

« ترجمه » هرهانكى ملت برنىيه اتباع ايتميه‌رك عاقبت واستقبالى بز كوربيورز ظن وادعا ايتديلرايسه بهمه‌حال اسير ذلت اولديلر. « شرح » بر چوق ملتلر عقل بردر، هرايشك صوكنى بزده درك وفهم ايدرز، نه ايچون انبيايه تابع وعزت ذاتيه‌مزدن عارى اوله‌لم، ديديلر، وبو ادعا اوزرينه كنديلرينى خراب واسير ذلت وعذاب ايلديلر؛ بناءً عليه مرشد مقتضى روكردان اولان عاصيدر .

مثنوى

﴿ عاقبت ديدن نباشد دست باف ﴾

﴿ ورنه كى بودى درديها اختلاف ﴾

« ترجمه » ايشك صوكنى كورمك ال چاريمق كبى قولاى دكلدر؛ يوقسه اديان ومذاهب وبونجه انسانلر آره‌سنده نصل دين اختلافى اولورايدى ؟ « شرح » دين وآخرتك سلامت بخش اولان جهتلرى سهولتله معلوم اولسه هركس حقيقتى آكلار، ظلماتدن چيقار، سلامتياب اولورايدى؛ اما امر عسيراولديغندن بيكلرجه انسانلر خطاره افتاده وعمللرى بيهوده اولور .

مثنوى

﴿ دريكى كفته كه استادهم تونى ﴾

﴿ زانكه استاد آشناساهم تويى ﴾

« ترجمه » اطاعت ذوقی طبیعتنده اولمیان کیمسه عاقبت الامر هیچ برشیئه نائل اولهماز؛ آنك نامی انجـام کارده معسر وفقیر اولور . « شرح » طبعنـده وخلقنده عبادت ذوقی اولمیان کیمسه نه قدرچالیشسه فائده‌سزدر؛ موفقیت وسلامت میل طبیعیده‌در. حدیث شریفـده (اعملوا کل میسر لماخلق له) یعنی «عمل ایدیکز؛ مع مافیه هرکس هرنه ایچون خلق اولنمش ایسه کندینه او میسر اولور .»

مثنوی

﴿ تو معسر از میسر بازدان ﴾

﴿ عاقبت بنکر جمال این و آن ﴾

« ترجمه » سن کوج وقولای اولانی ینه بیل نهایت بونك وآنك جمالنی کور . شرح » زحمتله قلبنده ذوقی اولمدیغی حالده یاخود بالعکس سهولت وذوق قلب ایله عبادت واطاعت ایدنلرك مابیننی سن فرق ایتـده نهایتلرینی کورکه سهولتله ایش کورن وعبادت ایدنلر درجات علیه‌یه نائل وآنلرك خلافی اولانلر ذلیل اولور . معنـای دیکر، سهولتله اطاعت ایدن فی الحقیقه خوش حال کورینور ایسـه‌ده سن بو ذوق وسهولتك ابتداسنه دکل؛ نهایتنه عطف نظر اعتبار ایت؛ احتمالکه برانسان ابتدا ذوق وسهولتله عبادته باشـلار، اما روحنك سرمایه‌سی اولمدیغندن انجـامی عاطل وباطل اولوب ضلالی ارتار .

مثنوی

﴿ دریکی کفته که استادی طلب ﴾

﴿ عاقبت بینی نیابی درحسب ﴾

« ترجمه » دیکر اجازتنامه‌ده امیرك برینه دیمش که: بر استاد ومرشد طلب ایت ! عاقبت بینلك مرتبه‌سنی حسب وعائله شرفنده بوله‌مازسـك . « شرح »

« ترجمه » اجازتنامه‌نك برنده دیمش : اوشی قولایدر كه كوكلك حیاتی وجانك غداسی اولور . « شرح » كراهتله دكل ارزو ایله كوریلن ایش كوزل اولور، هانكی عبادت وخدمت كوكلك ارزوسیله اولور ایسه اوحیات وجان روحه غدا وموجب سلامت دوجهان اولور .

مثنوی

﴿ هرچه ذوق طبع باشد چون كذشت ﴾
﴿ بر نیارد همچو شوره ریع كشت ﴾

« ترجمه » هرنه‌كه طبع انسانینك ذوقیدر، آنی قبول ایتملی! اندن كچنجه هیچ برمقبول شیئی استحصاله اقتداری اوله‌ماز . چوراق بر محلك محصولات یتشدیره‌مامسی كبی . « شرح » بوده وزیرك اختلاف انكیز اولان افاداتندن بریدر .

مثنوی

﴿ جز پشیمانی نباشد ریع او ﴾
﴿ جز خسارت پیش نارد بیع او ﴾

« ترجمه » طبیعتی خارجنده حركت ایده‌نك ماحصلی پشیمانلقدن بشقه برشی اولماز، آنك آلش ویریشی خسارت وزیاندن بشقه برشی وجوده كتیره‌مز « شرح » میل وهمت كوكلده وطبیعتده اولمینجه صوری حركاتدن فائده حاصل اوله‌ماز؛ بلكه مشقت وزیان ظاهر ونمایان اولور .

مثنوی

﴿ او میسر نبود اندر عاقبت ﴾
﴿ نام او باشد معسر عاقبت ﴾

وهلهٔ مقبول کورینور؛ ایچنده فساد مضمر اولان پارلاق کلام اثنای تاب وحرارتده متورمه‌نك وجهنده کورینن حمرت ولطافت کبیدر .

مثنوی

﴿ راههای مختلف آسان شدست ﴾

﴿ هر یکی را ملتی چون جان شدست ﴾

« ترجمه » مختلف یوللر قولای اولدی، هر برینه کنـدی ملت وطریق جان کبی سوکیلی اولدی. « شرح » هانکی شی طبعنه موافق کلیرسه انسان آنی جانی کبی سـور، مع مافیه محبت اولنـان کیفیاتك اکثری مضرت ایراث ایدر . مثلا بت پرسـتان بتلره محبت وسهولتله خدمت ایدرلر ایسـه‌ده بومحبت وسهولت داعیٔ سـلامت دکل موجب فلاکت اولور؛ معتبر ومقبول اولان جهت وظائف مشروعه‌نك اجراسنده کوریله‌جك سهولتدر .

مثنوی

﴿ کر میسر کردن حـق ره بدی ﴾

﴿ هر جهود وکبر ازو آکه بدی ﴾

« ترجمه » اکر حق یولی قولای اولسه‌ایدی هر جهودو آتش پرست مطلع‌حقیقت اولور ایدی.« شرح » مقبول اولان کیفیات وسیما روحانی اولان حالات مشکلاتدن وارسـته وآزاد اولمش اولسـه هر کس متقی وعالی اولمش اولور ایدی جهود وبت پرستان بوحال آسانه مطلع وانی اختیار وکندیلرینی بختیار ایدرلر ایدی.

مثنوی

﴿ در یکی کفته میسر آن بود ﴾

﴿ که حیات دل غذای جان بود ﴾

مثنوی

﴿ دریکی کفته که انچت داد حق ﴾

﴿ برتوشیرین کرددر ایجاد حق ﴾

« ترجمه » اجازتنامه‌نك برنده دیمش: اونسنه‌یی‌كه الله تعالی سکا ویردی ، سنك اوزرینه شیرین ایلدی . « شرح » الله تعالی حضرتلری خلق وایجادده وهرهانکی ایشده انسانه سهولت کوستردی ایسه اصابت وموفقیت آنده اولور ؛ یوقسه مثلا تحصیل طبابته میلی اولان برکنجی مهندس وهندسه‌یه رغبتی اولان دیکری طبیب یاپمق ارزوسی خیال واضاعهٔ اوقات ایتمکدر.

مثنوی

﴿ برتو آسان کرد خوش آنرا بکیر ﴾

﴿ خویش تن‌رادر میفکن درزخیر ﴾

« ترجمه » هرنه‌یی الله تعالی حضرتلری سنك اوزرینه خوش وقولای قیلدی، انی طوت وعکسنی‌اختیار ایله کندینی زحمت ومشقته آتمه! « شرح » سبق ایدن شرحده کوستردیکی وجه‌ایله‌هرکس براستعداد خصوصی ایله خلق اولنمشدر؛ اواستعدادك الجا آتنه موافق صورتده حرکت وخلافندن‌توقی ومجانبت ایتمك‌محض حکمتدر .

مثنوی

﴿ دریکی کفته که بکذر آن‌خود ﴾

﴿ کان قبول‌طبع توردا‌ست وبد ﴾

« ترجمه » اجازتنامه‌نك برنده دیکر برامیره دیمش‌كه : کندی طبعکك ایستدیکی شیدن واز کچ ! زیرا طبعك قبول ایتدیکی وایستدیکی شی مردود وبددر.

« شرح » وزیر هرنه‌نصیحت‌ایتدیسه‌بری برینه‌مخالف‌اولدیغی‌حالده‌غرضی بیلنمسه

«ترجمه» دیکر برینه دیمشکه : نظر وعقل چراغنی سوندر ، قورقمه ! تا که عقله بدل یوز بیك نعمتلر کوره‌سك ! . «شرح» بوده وزیرك برتنبیه مغفلانه‌سیدر .

مثنوی

﴿ که زکشتن شمع جان افزون شود ﴾

﴿ لیلی ات ازصبر تومجنون شود ﴾

«ترجمه» عقلی سوندرمکده جان چراغی دها زیاده پارلاق اولور ؛ لیلاك سنك صبركدن سكا عاشق ومجنون اولور . «شرح» تدابیر عقلیه‌یی ترك ایدوب اندن صكره كله‌جك مشكلاته صبرایتمك كویا روح وجان ایچون ایریجه برفیض جلب ایلمكدر ؛ زیرا عقلادن مقصد ، استحصال رضای جناب كبریادر ؛ بناءً علیه عقلی فدا عشقی احیا دیمكدر. شمدی محبتی طالب ایكن اوحالده محبت سكا راغب اولور . بونصیحت محض غفلت وفساد اولدیغی وارستهٔ انباتدر.

مثنوی

﴿ ترك دنیاهر که کرد اززهدخویش ﴾

﴿ پیش آمد پیش اودنیا وپیش ﴾

«ترجمه» هركیمسه كندی زهد وتقواسندن طولایی دنیایی ترك ایتدی ، دنیا مع زیادة اوكنه كلمشدر . «شرح» هركیم راحت صوریه‌یی ترك ایدرسه حقیقتده راحتی جلب ایدر . مثلا برانسان بدننك خسته‌لكندن قورقمسی حسبیله دم واعصابی ضعیفلنوب بدنی دائما اضطرابده بولنور ، اما بوقورقویی وفكر راحتی ترك ومشروع صورتده سعی ایدنجه راحت وصحت كندی كندینه كلیر صاحبی خوش حال ومستریح البال اولور . بواساس اوزره دنیا لذائذنی ارامق مع زیادة بولمقدر .

خیالنه طاپمش اولور . بولسان تصوفه بکزر، اما بومشابهت قلب اقچه‌نك نقد خالصه بکزه‌مسی کبیدر .

مثنوی

﴿ دریکی کفته مکش این شمع را ﴾
﴿ کاین نظر چون شمع آمد جمع را ﴾

« ترجمه » برینه‌ده دیمش‌که : شمع نظر وفکری سوندرمه ! زیرا نظر وفکر انسان، شمع کبی کلدی . « شرح » زنهار ، ایجابات عقلیه‌یی ترك ایدوب ارتق قضا وقدر نه ایسه اوله‌جق دیه معطل طورمه ! چونکه جناب حقه تقرب ایتمك وهرنوع سعادته نائل اولمق ایچون عقلك احسان ایتدیردیکی ایجاباته مراجعت ایتمك عین حکمت ومحض سلامتدر . وزیرك بوسوزی طوغری، اما مقصدی اکری ایدی .

مثنوی

﴿ ازنظر چون بکذری واز خیال ﴾
﴿ کشته باشی نیم شب شمع وصال ﴾

« ترجمه » نظر وفکر وخیالدن اکر کچه‌جك اولور ایسه‌ك یاری کیجه‌ده وصال چراغنی سوندرمش اولورسك . « شرح » یعنی عقلك مقتضیاتنی اهمال وبناءً علیه کندینی ابطال ایده‌جك اولور ایسه‌ك بوظلمتکاه دنیاده شمع امید وصالی اطفا ایتمش ومحروم سلامت اولمش اولورسك . اکثر مفسد لسان حقیقی تقلید ایدر .

مثنوی

﴿ دریکی کفته بکش باکی مدار ﴾
﴿ تا عوض بینی نظررا صدهزار ﴾

مثنوی

﴿ تاکه عجز خود ببینم اندر آن ﴾

﴿ قدرت حق را بدانیم آن زمان ﴾

« ترجمه » تاکه امرونهی الٰهیده عجزمزی کوره‌لم وبوحالده الله تعالینك قدرتی بیلمش اوله‌لم . « شرح » بالاده‌کی بیت شریفك شرحی بوبیت شریفك‌ده شرحی اولور .

مثنوی

﴿ دریکی کفته که عجز خود مبین ﴾

﴿ کفر نعمت کردنست آن عجز هین ﴾

« ترجمه » دیکر برینده دیدی‌که : زنهار ! سن کندی عجزینی کورمه ؛ عجز کورمك کفران نعمتدر . « شرح » بوکا اولکی نصیحتك عکسنی سویلمش واجرای نصیحت دکل ، القای اختلافات ایله تخم فساد زرع ایتمشدر ؛ اما بو افاده نیتی فاسد اولان وزیردن اولمسه حکمت واصابتدر ؛ زیرا جناب کبریا انسانه نعم وقوای متنوعه بخش واعطا ایتمش ایکن انسان برعجزقطعی‌یی اختیار وکندینی عاطل وبیکار ایدنجه عین خطا ومحض ضرر ایتمش اولور .

مثنوی

﴿ دریکی کفته کزین دو برکذر ﴾

﴿ بت بود هرچه بکنجد درنظر ﴾

« ترجمه » دیکر برینده دیمش‌که: نه عجز! نه‌ده قدرته باقمه ؛ زیرا نظر وفکره هرنه صیغار ایسه بت کبی اولور . « شرح » کویا انسان اوحالده یا عجز ویا اقتدارینه اعتماد ایدوب جناب حقك قدرتنی فراموش واسقاط ایتمش وکندی

مثنوی

﴿ جز توكل جزكه تسليم تمام ﴾

﴿ درغم وراحت هم مكرست ودام ﴾

« ترجمه » توكل وكلياً حقه تسليمدن بشقه غم وراحتده يعنى هرحالده كافهٔ تشبثات دام وخدعه‌دن عبارتدر. « شرح » وزير بو وصيت وپند ايله ديكر بر آمرى رياضت وسخاوتدن تبعيد ونام توكل ايله عاطل ونابمحل بر اميد ايتمك ايستر .

مثنوی

﴿ دريكى كفته كه واجب خدمتست ﴾

﴿ ورنه انديشه توكل تهمتست ﴾

« ترجمه » ديكر اجازتنامه‌ده اميرك برينه‌ده ديدى‌كه : انسانه لازم اولان كيفيت خدمت وعبادتدر؛ يوقسه توكل فكرى خيال وتهمتدر. [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ دريكى كفته كه امر ونهيهاست ﴾

﴿ بهر كردن نيست شرح عجزماست ﴾

« ترجمه » ديكر اجازتنامه‌ده اميرك برينه ديمش‌كه : دينده واقع اولان امر ونهيلر عمل واجرا ايلمكدن دكل ، بلكه عجز وعدم اقتدارمزى شرح ايتمك ايچوندر. « شرح » بونجه اوامر ربانيه انسانلرطرفندن اجرا اولنمديغى ميدانده‌در وبو حالى جناب خدا هركسدن اعلابيلير؛ وزيرك بوفكرى محض اغفال وفساداولديغى وارستهٔ اثباتدر ، زيرا حق تعالى حضرتلرى انسانلرك بودرجه‌ده عجزلرينى اراده بيورسه ايدى ياهيچ خلق ايتمز، يا السز واياقسز، كوزسز خلق ايدر ياخود كيمسه‌يى اجراى عبادت وايفاى وظيفه وترك مناهى ايتمكه براقماز ايدى .

« ترجمه » اجازتنامه‌ده امیرك برینه كیزلیجه ریاضتی ، نفس قیرمقلغی وآجلغی وتوبه‌نك اساسنی وشرط رجوع الی اللهی سویلدی . « شرح » وزیر روحانیته خدمت ایدر كیفیاتك بعضیسنی اجازتنامه‌لرده یازوب آتیده كورینه‌جكی وجه ایله امرایه وصیت ایتمشدركه امرا وصیت وامرینی قبول وطریق سعادتدن ذهول ایتسونلر ! وزیرك مقصدی كندی قوهٔ روحانیه‌سیله عیسویلری اقناع وویردیكی اوامر مختلفه ونصائح متباینه ایله برچوق فسادلر القا ایلسون .

مثنوی

﴿ دریكی كفته ریاضت سود نیست ﴾

﴿ اندرین راه مخلص جز جود نیست ﴾

« ترجمه » اجازتنامه‌سنده امیرك برینه دیمشدركه : ریاضت فائده‌سزدر . الله یانده باعث خلاص ونجات سخاوتدن بشقه برشی یوقدر . « شرح » صورتا نه كوزل تنبیه‌در ! اما بوتنبیهی تولید ایدن مقصد محض فساد اولدیغندن اورته‌لغی برباد ایلدی . وارستهٔ ایضاحدركه ، قال وحالك منبعی نیتدر ، صورت دكلدر .

مثنوی

﴿ دریكی كفته‌كه جوع وجود تو ﴾

﴿ شرك باشد ازتو بامعبود تو ﴾

« ترجمه » دیكر اجازتنامه‌ده برامیره دیمش‌كه : سنك آجلغك وسخاوتك سندن سنك معبودینه قارشی شرك اولور . « شرح » زیرا ایشته بن ریاضت وسخاوت ایلرم دیه كرفتار كبر وانانیت وبعده‌دوچار نكبت وفلاكت‌اولورسك ! بن اختیار جوع واجرای سخاوت ایدرم ، دیمك قادر مطلق حضرتلرینك فعل وفرمانته اشترا كدركه بوجرأت ایله كندینی معذب وناپاك ایدییورسك ! دیمك ایسته‌یور .

﴿ تخليط وزيردر احكام انجيل ﴾

وزيرك احكام انجيلى مزج وتخليط ايتمسيدر :

مثنوى

﴿ ساخت طومارى بنام هريكى ﴾

﴿ نقش هر طومار ديكر مسلكى ﴾

« ترجمه » وزير هر امير نامنه بر طومار واجازتنامه يازدى وهر اجازتنامه‌نك نقش ومآلى ديكرندن غيرى ايدى . « شرح » امراى مذكورهٔ عيسويه‌نك بيننده اختلافات براقمق ايچون وزير مزور اون ايكى نوع مختلف المآل اجازتنامه تنظيم ايله هر اميرك النه ويرمش وايشته حقيقت سكا ويرديكم اجازتنامه‌ده محرر اولوب بنم وفاتمدن صكره جمله امرا وعيسويانه شيخ ورئيس سنى براقمش اولديغمى شمديدن سويلمه‌ده كيزليجه هر برامیره وصيت ايتدى . امرا ايسه بو التفات وحرمت مخصوصه‌يى جانلرينه منت بيلديلر .

مثنوى

﴿ حكمهاى هر يكى نوع ديكر ﴾

﴿ اين خلاف آن زپايان تا بسر ﴾

« ترجمه » اجازتنامه‌لردن هر برينك حكملرى بشقه درلو ايدى . بر اجازتنامه ديكر اجازتنامه‌نك باشدن اياغه قدر مخالفى ايدى . « شرح » القاى اختلافات ايچون مفسدلرك حالى هميشه بوكبى خدعه‌لرده جارى اولور ؛ عاقل اولان كيمسه طوغرى سويلر وشايان تحسين اولان طوغريلقله مقصدينى استحصال ايدر .

مثنوى

﴿ در يكى راه رياضت را وجوع ﴾

﴿ ركن توبه كرده وشرط رجوع ﴾

مثنوی

﴿ هر فریقی مر امیری را تبع ﴾

﴿ بنده کشته میر خود را از طمع ﴾

« ترجمه » عیسویلرك هرفرقه‌سی برامیره تابع ایدیلر ؛ استفاده وطمعدن طولایی هرفرقه خلقی آمرینه بنده اولمشیدی [محتاج شرح دکلدر] .

مثنوی

﴿ این ده واین دو امیر وقومشان ﴾

﴿ کشت بنده آن وزیر بد نشان ﴾

« ترجمه » بو اون ایکی امیر و بونلرك قومی اول وزیر بدنشانه بنده اولمشیدی .

مثنوی

﴿ اعتماد جمله بر گفتار او ﴾

﴿ اقتدار جمله در رفتار او ﴾

« ترجمه » جمله‌نك اعتماد وامنیتی وزیرك کلامی اوزرینه ایدی ، جمله‌نك اقتداری آنك رفتار وحرکتنده ایدی .

مثنوی

﴿ پیش او در وقت وساعت هر امیر ﴾

﴿ جان بدادی کر بدو گفتی که میر ﴾

« ترجمه » هروقت وساعتده هرامیر ذکر اولنان وزیرك اوکنده ترك جان ایدر ایدی ، اکر اوجان ویردیسه ! [بوابیات شریفه‌نك وضوح معناسی سببیله شرحنه لزوم کورلمامشدر] .

وقت کلدی، چابك قلبمی فارغ و آزاده ایله. « شرح » بونجه مدتدر، که عیسویلری اغفالات ایله اقناع وکندیکزه اتباع ایتدیکز، آرتق آنلری معناً ومادةً محوایچون تدبیرك نه ایسه همان اجرا وکندیلرینی افنا ایت. زیرا عیسویلرده کوره جکم فلاکت قلبمه عین راحت و سعادتدر! حسد بر نار فساددر که یاندقجه توسع وانسانلرك الك لذیذ آرزو واملرینی احراق ایده بیلمك اوزره دائما جستجوایلر. حسود کیزلیجه بر آتشده یارکه وفاتیله عذابی دنیاده بیترده آخرتده دها شدید صورتده باشلار.

مثنوی

﴿ کفت اینك اندر ان کارم شها ﴾

﴿ کافکنم در دین عیسی فتنها ﴾

« ترجمه » وزیر مکتوبنده جواباً دیدی: ای شاه! ایشته بو ایشده وترتیبده یم که حضرت عیسانك دینی ایچنه فتنه لر القا وعیسویلری افنا ایده یم [وارستهٔ شرحدر].

﴿ بیان دوازده از قوم نصارا ﴾

عیسویلرك اون ایکیلری بیانده در:

مثنوی

﴿ قوم عیسی را بد اندر دار وکیر ﴾

﴿ حاکمانشان ده امیری دو امیر ﴾

« ترجمه » عیسی قومنك اجرای عدالت ایچون او صره ده اون ایکی حاکم وامیری وار ایدی. [وارستهٔ شرحدر].

مثنوی

﴿ دین ودل را کل بدو بسپرد خلق ﴾

﴿ پیش امر ونهی او می مرد خلق ﴾

« ترجمه » خلق دین وقلبلرینی کافةً وزیره تسلیم ایتدیلر . انك امر ونهی اوکنده خلق فدای جان ایدردی . « شرح » عیسـویلردن صاحب عقل وذوق اولمیانلر وزیرك امرینه کلیاً تبعیت وترك سلامت وسعادت ایتدیلر .

﴿ پیغام شاه پنهانی بسوی وزیر ﴾

شاه یهودك وزیره کیزلیجه خبر کوندرمسیدر :

مثنوی

﴿ درمیان شاه واو پیغامها ﴾

﴿ شاه را پنهان بد وآرامها ﴾

« ترجمه » شاه ایله وزیرك ارەسنده مخابرات ومکاتبات خفیه وار ایدی . شـاهك وزیره کیزلی راحت ویرەجك وعدلری وار ایدی . « شرح » آتیدەکی بیت شریفده معلوم اولەجغی اوزره شاه وزیره یازدی ، که عیسـویلرك هلاکنی موجب اولەجق دسایسی بر آن اول اجرا وبواندیشەدن بنی خلاص ایت !

مثنوی

﴿ پیش او بنوشت شه کای مقبلم ﴾

﴿ وقت آمد زود فارغ کن دلم ﴾

« ترجمه » آنك پیشنه شاه مکتوب یازدی، که ای بنم مقبول ومعتبر وزیرم !

مثنوی

﴿ برق اگرچه نور آید در نظر ﴾

﴿ لیك هست ازخاصیت دزد بصر ﴾

« ترجمه » شمشك كوزه نور كبی كلیرسه‌ده كوزك نورینی چالمق آنك خاصیتندندر . « شرح » ظلمت لیالیده شمشك چاقدقجه یولجی اطرافنی بر آن قدر كوره‌بیلیرسه‌ده او نور موقت درحال نابدید ویولجینك ظلمتی دها شدید اولور . ریاكاردن لذت موقته بولان احمق زمان قلیل ایچنده كرفتار غموم وازهر جهت ناپاك اولور .

مثنوی

﴿ هركه جز آگاه وصاحب ذوق بود ﴾

﴿ گفت او دركردن او طوق بود ﴾

« ترجمه » عیسویلردن هركیم معلوماتلی وصاحب ذوق دكل‌ایدی؛ وزیرك كلامی بوینده زنجیر اولدی . « شرح » شبهه‌سزدر كه حیله‌كارك سوزینه تابع‌اولمق كردنه زنجیرگران قومقدر .

مثنوی

﴿ مدتی شش سال درهجران شاه ﴾

﴿ شد وزیر اتباع عیسی را پناه ﴾

« ترجمه » آلتی سنه مدت شاهك هجران وفراقنده‌اولان وزیر، حضرت عیسی علیه‌السلامه تابع اولانلره صورتا پناه وملجأ اولدی . « شرح » ساده‌دلانی اغفال واقناع وبعده بوحكایهٔ حكمت علامه‌ده كوریله‌جكی اوزره عیسویلری محو وافنا ایچون وزیر آلتی سنه قدر حیله‌سنی تمدیدایتمشدر .

عیسی علیه‌السلامك دینی اوزرینه جناب حقه اطـاعت ایدیکز، دیر ایسه‌ده حال وقالیله کوستردیکی طریق سقیم، ایراد ایلدیکی کلام عقیم کبی عکسنی اثبات وکندینی مرشد اتخاذ ایدنلرك حالنی وخیم وبرباد ایدر ایدی؛ بناءً علیه دائماً سوز ونصیحت ویرن آدملرك یالکز سوزلرینه دکل. حاللرینه باقملی !

مثنوی

﴿ ظاهر نقره کرا سفیدست ونو ﴾

﴿ دست وجامه‌می‌سیه کردد ازو ﴾

« ترجمه » کموشك ظاهری بیاض ویکی ایسه‌ده اکا تماس ایدن ال والبسه سیاه اولور . « شرح » انسان کموشی الده وجیبنده چوق طوتجه سیاهلق ویرر؛ کذلك بعض آدملرك سوزلری کموش کبی صورتا پارلاق وصافی کورینور ایکن ایراث کدورت ومضرت ایلر. اومقوله‌نك النی طوتوب کندیلرینه تابع اولان غافل سیاه‌دل وذلیل اولور .

مثنوی

﴿ آتش ارچه‌سرخ رویست‌ازشرر ﴾

﴿ توزفعـل اوسیه کاری نکـرد ﴾

« ترجمه » آتش قغیلجملرندن طـولایی هرنه قـدر قرمزی و پارلاق یوزلو ایسه‌ده سن انك احراق‌وتأثیری فعلنده سیاهلق کور! « شرح » صـورتا کوزل، حقیقتده شرر مثـال اولان آدملرك یالکز سـوزینه باقمه! جمعیت بشریه‌ده براقدقلری‌تأثیراته واخلاق ذمیمه‌لرینك نتایج وخیمه‌سنه باق ! اخلاقی بد اولانلرك ذکاوت ولطافت ظاهریه‌لری عین نار وشراردر. اطفال آتشی سور والیله طوتار، اما براغلسه یانوب فریاد ایدر . اطفال ناردن ، سـاده‌دلان دساس وریاکاردن یانار .

« ترجمه » عیسویلردن هر کیم صاحب ذوق ایدی ، وزیرك سوزنی لذت و آجیلق ایله برابر کوردی . « شرح » صاحب ذوق اولان عیسویلرك عاقلانی وزیرك صورتا لذیذ ومعنیدار کوریلن احوال وکفتارنده مکر وبیداد مختفی اولدیغنی ادراك وکندینی ترك ایله وجود لوث آلودندن ذاتلرینی مصون و پاك ایتدیلر . نه ایچون سائر هم مذهبلرینه بوحقیقتی تفهیم ایله آنلری‌ده تخلیص وسلامتله انیس ایلمدیلر ؟ دیه صوریلورسه جواباً سویلنه بیلیرکه بعض انسانلر برخیال مخصوص اوزرینه اعمی مثال اولنجه خیر ونفعلری ایچون کندیلرینه نه سویلنیرسه ، نه‌یولده نصیحت ایدیلیر ایسه برغرض ومقصده حمل ایدوب طریق ناصوابه بویان وانجامی بالطبع کرفتار یأس وخسران اولور .

مثنوی

« نکته‌ها می کفت او آمیخته »

« درجلاب قند زهری ریخته »

« ترجمه » او وزیر عیسویلره قاریشمش نکته‌لر وانجه ودقیق سوزلر سویلدی ، اوابلیس صفت شکر شربتی ایچنه زهر دوکمش اولدی . « شرح » چوق آدملر بو وزیرك صفتنده کورورلرکه صورتا صادق ووفادار وحقیقتده عدو واغیاردر ، اومقوله اکثر طاتلی وبلیغ لسان استعمال ایله عوامی اضلال ایدرلر . طاتلیلقلری ظاهر ، سملری مضمردر .

مثنوی

« ظاهرش می کفت درراه جست شو »

« واز اثر می کفت جان‌را سست شو »

« ترجمه » وزیرك ظاهرحالی طوغری یوله چابك کتمك ایدی ؛ اما اثردن جانه کوشك وبی فائده اول ، دیر ایدی . « شرح » وزیر مزبور صورتا حضرت

« ترجمه » يهود وزيری كبی ظاهر وباطنده قطاع طريق اولمغی سرمايه ايدنمه وخلقی نماز وخوابدن منع ايتمه ! « شرح » بنی بشر اقتداری نسبتنده جناب كردكاره عبادت ووظيفهٔ مشروعه‌لرينی اجرايه مواظبت ايتدكاری حالده حالده سن وزير مزور كبی خلقی طريق حقدن روكردان ايلمه . عادی و احمق آدملر بولنوركه، ذكاوت موهومه ابراز ايچون نماز وبوكبی عبادات مشروعه‌يی استهزا صورتيله استخفافه جرأت و بعض بيچاركانی كنديلری كبی كرفتار ذلت ايدرلر، بوايسه قطاع طريقلق وغايت چركين برفنالقدر .

مثنوی

﴿ ناصح دين كشته آن كافر وزير ﴾

﴿ كرده اوازمكر درلو زينه‌سير ﴾

« ترجمه » او وزير كافر، صورتا دينك ناصحی اولدی ؛ لكن حيله‌سندن حلوا قابی ايچنه صارمساق قويمشدر . « شرح » وزير مزور حضرت عيسی عليه‌السلامك دينني تبليغ ايدر كبی برحالده بولندی؛ فقط مقصدی عيسويلرك محوی ايدی . مثلا طاتلی حد ذاتنده برطعام ايسه‌ده ايچنه صارمساق قونديغی كبی لذتنی امحا ومعده‌يی افساد ايدر . دين‌ده غايت مليح وعاليدر . اما ايچنه تزويرات وريا قاريشه‌جق اولسه حال عاليسی ديكر كون ومتجاسر شيطانه زبون اولمش اولور.

﴿ فهم كردن حاذقان نصارا مكر وزيررا ﴾

عيسويلرك حاذق وعقلليلری وزيرك حيله‌سنی اكلادقلرينه دائردر :

مثنوی

﴿ هركه صاحب ذوق بوداز كفت او ﴾

﴿ لذتی ميديد وتلخی جفت او ﴾

« ترجمه » هر کیمك رایحه‌سی یوقدر، اوکیمسه بورونسز صاییلیر؛ رایحه‌دن مقصد اول رایحه‌درکه دینه منسوب اولور. شرح » بورون استشمام ایچون یاپیلمش برعضودر؛ اکر استشمام ایده‌مز ایسه بورون تعبیرینه لایق دکلدر.

مثنوی

﴿ چونکه بویی برد شکر آن نکرد ﴾
﴿ کفر نعمت آمد و بینیش خورد ﴾

« ترجمه » چونکه انسان بر رایحه آلوبده انك شکرینی ایفا ایلمدی کفران نعمت ایتدی وصاحبی کندی بورنی اکل ایلدی« شرح » بر انسان امور خیریه اجراسنه وبعض احوال روحانیه‌یی استشمامه نائل اولدیغی حالده شکر ایلمز ایسه نعمته کفران وکندینه عظیم زیان ایدر .

مثنوی

﴿ شکر کن مر شاکرانرا بنده باش ﴾
﴿ پیش ایشان مرده شو پاینده باش ﴾

« ترجمه » شکر ایت، شکر ایدیجیلره بنده اول ! انلرك اوکنده مرده ومیت اول ! « شرح » ای انسان! نائل‌اولدیغك بونجه نعم ربانیه ایچون حق‌تعالی حضرتلرینه عرض شکران ایت ! شکران ایتمك فضلنه مظهر اولان مردان خدایه خاکپا وبوجهتله معناً عالی‌جا اول !

مثنوی

﴿ چون وزیر از رهزنی مایه‌مساز ﴾
﴿ خلق را توبر میاور از نماز ﴾

حقه عاصی برمار زهربار اولوب هرکسی مضطر وبیزار ایتمك ایستر وصوری ذکاسیله وجود خباثت آلودنی اوبولده بذل ایلر ایدی .

مثنوی

﴿ هرکسی کو از حسد بینی کَند ﴾

﴿ خویشتن بی‌گوش وبی بینی کُند ﴾

« ترجمه » هرکیمسه‌که حسددن بورنی قوپارر ، کندینی قولاقسز و بورونسز ایدر . « شرح » اخلاق ذمیمه‌سی حسیله هرکیم‌که رایحهٔ روحانیتی استشامدن کندینی منع ایلر ایسه قلب وعقلی حسیات عالیه‌دن محروم وشخصی مشئوم‌اولور وشایدبشقه‌لرینی‌ده اغفال واضلال ایدرایسه او اغفال هرکسدن زیاده کندینه باعث زوال وملال اولور .

مثنوی

﴿ بینی آن باشدکه اوبوی برد ﴾

﴿ بوی اورا جانب کوی برد ﴾

« ترجمه » بورون اودرکه رایحه کتیرر ، رایحه اودرکه صاحبنی مطلوب اولان محله ایرشدیرر . « شرح » بوروندن مقصد، انسانك یوزنده‌کی لحم‌پارچه‌سی اولمدیغی وارستهٔ بیاندر . انف معنوی صاحبنی منهیات ایشلمکدن منع ایدن خاصهٔ روحانیه‌در، که قیمتی کران وحقیقتی بی پایاندر .

مثنوی

﴿ هرکه بویش نیست بی بینی بود ﴾

﴿ بوی آن بویست کان دینی بود ﴾

مثنوی

﴿ خاك شو مردان حق‌را زیر پا ﴾

﴿ خاك بر سر کن حسدرا همچو ما ﴾

«ترجمه» مردان خدانك آیاغی آلتنه طوپراق‌اول! حسدك باشی اوزرینه بزم کبی طوپراق دوك! «شرح» بو بیت شریفده ایکی مقصد مفید واردر. بری، تواضعی اختیار ودیکری، حسدی محو وتارومار ایت تنبیهلریدر: بزده بویله یاپدق واذن حق ایله مثنوی شریفه نائل اولدق، تعبیری جناب مولانای رومی قدس سره‌السامینك کمال تواضع عالیلرینی معلندر.

مثنوی

﴿ آن وزیرك از حسد بودش نژاد ﴾

﴿ تا بباطل گوش وبینی باد داد ﴾

«ترجمه» او یهودی وزیرجکك اصلی حسددن ایدی؛ تا که باطل فکریله قولاق وبورنی‌روزکاره ویردی. «شرح» بر آدمك خلقتی فنا ایسه بر آن کلیرکه مافی‌الضمیرینی اظهار وخلقی کندینی بیزار ایدر. ذکر اولنان وزیر مزور ایسه ذاتاً بدنهاد وبداخلاق، تربیه‌دن عاری برحسود ناپاك، شایان هلاك ایدی.

مثنوی

﴿ برامید آنکه ازنیش حسد ﴾

﴿ زهراودرجان‌مسکینان‌رسد ﴾

«ترجمه» وزیر او امید اوزرینه حرکت ایلدی، که حسد نشترندن تقاطر ایده‌جك زهر، مسکینان وبیچارکانك جانه ایریشه! «شرح» وزیر حسود امر

ذمیمه حسبیله انسان بیوك ورطه‌لره كرفتار اولسه ده خاقت ونیتی بعض مرتبه خالص اولنجه الطاف ومراحم ربانیه آنی تخلیص وعدالتله پاك وسعادته انیس ایلر .

مثنوی

﴿ طهرا بیتی بیان پاکیست ﴾
﴿ کنج نورست از طلسمش خاکیست ﴾

« ترجمه » جناب واجب‌الوجود طرفندن حضرت ابراهیم واسماعیل علیهما‌السلامه خطاباً بیوریلورکه (طهرا بیتی) یعنی بنم بیتمی تطهیر ایدیکز هر نه‌قدر طلسم ومحفظه طوپراقدن ایسه‌ده انسانك بدنی نور خزینه‌سیدر «شرح» جناب کبریا خانه‌دن منزه ومبرادر ؛ بناءً علیه خانهٔ حقدن مقصد ، یامحل‌ اطاعت عظمی اولان بیت‌الله و یا انسانك بدننده بولنان قلب وعقلدر ؛ اکر مقصد ظاهر ایسه زیارت ایدن حجاج ایچون بیت اللهی تطهیر ایدیکز ؛ باطن ایسه افکار واطوار فاسده ونالایقه‌دن قلبکزی تطهیر ایلیکز . اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ بقره‌نك یوز یکرمی التنجی آیتیدر شویله‌که : ﴿ وعهدنا الی ابراهیم واسماعیل ان طهرا بیتی للطائفین والعاکفین والرکع السجود ﴾ معنای شریفی : « امر ایلدك ابراهیم واسماعیل علیهما‌السلامه که پاك ایدیکز خانه‌می طواف واعتکاف ورکوع وسجود ایدنلر ایچون . »

مثنوی

﴿ کرکنی بر بی‌حسد مکر وحسد ﴾
﴿ زان حسد دلرا سیاهیها رسد ﴾

« ترجمه » حسدسز اولان بر انسان اوزرینه حیله وحسد ایلر ایسه‌ك اوحسددن کوکله سیاهلقلر ایریشیر . «شرح» حسد هردائم وخیمدر .

« ترجمه » الله تعالی یولنده حسددن دها کوچ عقبه وزحمتلی محل یوقدر، سعادتلی اول کیمسه‌که حسد اکا یولداش دکلدر. « شرح » حسد حقیقةً نتایجی وخیم برحالت وذلتدر . ابتدا رضـای خدایه مغایر ، ثانیاً نوع بنی بشره مضر ؛ ثالثاً حسودك قلبی مضطر ؛ رابعاً انسانلر بیننده عداوت ومضرتك توسعنه‌برسبب مؤثردر. حسدك دفعی چاره‌سی اوچ شیئك تفکرینه منوطدر : برنجیسی ، انسانك بشقه‌لرده هرنه قدر نعمتلر کورسه حق تعالی حضرتلرینه خالصانه‌تسلیمیت‌کوسترمك اونعم صوریه‌دن بیك قات زیاده موجب مسعدت اوله‌جغنـدن اوفکر عالی ایله مالی اولمسی ؛ ایکنجیسی هرحسودك محسودی کندی هم جنسی وبر وجودك اعضاسی اولدیغنك خاطردن‌چیقارمامسی ؛ اوچنجیسی‌حسود غضب‌اللهی دعوت‌ایده‌جکندن بشقه انسانلر طرفندن‌ده انواع تعقیبات ومضراته کرفتار اوله‌جغنی محقق بیلمسیدر.

مثنوی

﴿ این جسد خانهٔ حسد آمد بدان ﴾

﴿ از حسد آلوده باشـد خاندان ﴾

« ترجمه » بیل‌که انسانك بو جسد وبدنی حسد خانه‌سنه کلدی ، حسددن ایسـه خاندان ملوث اولور. « شرح » بوبیت شریفدن ایکی معنا مستبان اولور : بری بدن خاندانی اولان شخصیت معنویه‌نك ملوث اولمسی ؛ دیکری حسـد پك چوق داهیه‌لری دعوتله بر چوق بلاد وخانمانی خراب ایتمسیدر .

مثنوی

﴿ کرجسدخانه حسد باشد ولیك ﴾

﴿ ان جسد را پاك کردالله نیك ﴾

« ترجمه » کرچه‌انسانك بدنی خانهٔ حسد اولورسه‌ده حق‌تعالی حضرتلری بو بدن انسانی پاك واپی‌ایتدی. « شرح » حسب‌الخلقـه حسد وسـائر اخلاق

مثنوی

﴿ ورحسد كيرد ترا دره كلو ﴾

﴿ درحسد ابليس را باشد غلو ﴾

« ترجمه » اكر يولده حسد بوغازيكى طوتار ايسه حسدده شيطان ايچون طغيان واردر . « شرح » اى طالب عرفان! طريق روحانيتده بولنمغه راغب ايسه‌ك حسددن غايت محترز اول؛ زيرا حسد سنى بوغار وكرفتار نكبت ايلر؛ نته‌كيم شيطان حضرت آدمه حسد ايلديكندن كرفتار اولديغى ملعنت وبلا معلوم جهاندر. حسد دشمن نعمت ومرض وشأمتدر.

بوبيت شريفدن بوده اكلاشيليركه : حسام الدين چلبينك هم عصرلرى اولانلردن بعضيسى مشاراليه حضرتلرينك كمالاتندن بعض مرتبه حسد ايدرلرايدى.

مثنوی

﴿ كوز آدم ننك دارد ازحسد ﴾

﴿ باسعادت جنك دارد ازحسد ﴾

« ترجمه » شيطان حسددن طولايى حضرت آدم عليه السلامدن عار وحجاب ايدر. حسددن سعادتله جنك ونزاع ايلر . « شرح » شيطان حضرت آدم عليه السلامه سجده ايلمديكندن كرفتار خسران ودشمن سعادت وعدو عرفان اولدى . اوامر ربانيه‌يى اجرا ايتمك عين سعادتدر . شيطان ايسه ارادات ربانيه‌يى اجرادن انسانلرى منعه ساعى وسعادتدن محروم وعاصيدر .

مثنوی

﴿ عقبۀ زين صعبتر در راه نيست ﴾

﴿ اى خنك آن كس حسد همراه نيست ﴾

بن یوزمی متوجه قیلدم اول خالقك طرفنه که کوکلری ویری یاراتدی؛ حق دیننه تابع ومیال اوله‌رق بن الله تعالی‌یه شریك قوشانلردن دکلم .»

مثنوی

﴿ روز سایه آفتابی را بیاب ﴾
﴿ دامن شاه شمس تبریزی بتاب ﴾

« ترجمه » کیت، یوری ، سایه‌دن برکونش بول، شاه شمس تبریزینك اتکنی طوت ! « شرح » شمس تبریزی حضرتلری سایهٔ خدا ومحقق صورتده اولیاء اللهدن اولدیغندن آنك دلالتیله الله تعالی‌یی بول ودامنی طوت بیورمقدن اوچ معنا استنباط اولنور: برنجیسی، سایه وبندهٔ خدا کیملر صاپیله‌بیلیر دیه مشخص برمثال آرانیلیرسه شمس تبریزی حضرتلری کوستریلیر؛ ایکنجیسی مولانای رومی حضرتلرینك شیخی اولوب مثنوی شریفده بیان اولنان معانی ونصایح سعادتبخشا شمس تبریزی حضرتلرینك فکرینه موافق اولدیغندن اونصائح علیه‌یی قبول ایتمك جناب شمس الدین تبریزینك دامنی طوتمقدر؛ اوچنجیسی، حضرت شمسدن مقصد، بربندهٔ مقبول خدا اولدیغندن انسانك هرحالده بر ولی اللهه تسلیمیت کوسترمسیدر.

مثنوی

﴿ ره ندانی جانب این سور عرس ﴾
﴿ از ضیاء الحق حسام الدین بپرس ﴾

« ترجمه » بومحبوب حقیقت دوکوننه ووصالنه یول بولماز ایسه‌ك اوحالده الله تعالی‌نك ضیاسی اولان حسام الدین چلبی حضرتلرندن صورا « شرح » سور - عرسدن مقصد ، یاحضرت شمس تبریزی ویامسرتبخش اولان عالم روحانیدر؛ قطب - اعظمی ویا عالم لاهوتی بوله‌ماز ایسه‌ك سنی اونعمتلره سوق ایتمکه مقتدر اولان حسام الدین چلبی کبی وقتك برمرشد کاملنه مراجعت وکندیکی مظهر مسعدت ایت!

اولنه‌بیلیر: اولا، انسان صیجاقده برکولکه آلتنه واردقده جسماً حرارتدن سلامت بولدیغی کبی بر ولی‌اللهه‌ده التجا ایدنجه برچوق اضطرابدن سلامت بولمسی؛ ثانیاً، بر پرده کولکه کورینجه شمس ونوره دلیل اولوب ولی‌الله‌ده نور خدایه دلیل اولمسی؛ ثالثاً، سایه هروجهایله کونشه تابعدر؛ ولی‌اللهك‌ده جنـاب حقك او امرینه همیشه تبعیت ایتمسیدر. ﴿ کیف مدالظل ﴾ آیت کریمه‌سی سورهٔ فرقانده‌در.

مثنوی

﴿ اندرین وادی مرون این دلیل ﴾

﴿ لا احب الآفلین کوچون خلیل ﴾

« ترجمه » بو وادی وطاغلر اره‌سـنده دلیلسز کیتمه، خلیـل‌الله اولان حضرت ابراهیم کبی لا احب الآفلین‌سویله. « شرح » وادیدن مقصد، دنیـادر؛ دنیاده ایکن کندی فکرکله حرکت ایتمه! برعارف، بربندهٔ خدانك نصیحت وهمتیله حرکت ایت! کوره‌جكك آلایش وعظمت وذوق ولذت صوریه‌یه آلدانمه وبویله فناپذیر شیلری سومه! بو صورتده شایان عبادت ومحبت اولان حی وباقی‌یی بولور ومسعود وجاودی اولورسك. اشارت اولنان آیت کریمه سورهٔ انعامك یتمش‌ایکنجی آیتیدر. شـویله‌که: ﴿ فلما جن علیه‌اللیل رأی کوکباً قال هذا ربی فلما افل قال لاحب الآفلین ﴾ معنـای شریفی: او وقت‌که حضرت ابراهیمی کیجه ظلمتیله ستر واحاطه ایلدی حضرت ابراهیم برکوکب کورونجه شودر بنم ربم دیدی؛ وقتـا‌که کوکب باندی باتانلری سومم دیدی ﴿ فلما رأی القمر بازغاً قال هذا ربی فلما افل قال لئن لم یهدنی ربی لاکونن من‌القوم الضـالین ﴾ وقتـا‌که حضرت ابراهیم آی طوغمش کوردی، بودر بنم ربم دیدی؛ آیك‌ده باتدیغنی کورونجه اکر بنم ربم بکا هدایت ویرمزایسه قوم عاصی وضالیندن اولورم دیدی ﴿ فلما رأی‌الشمس بازغةً قال هذا ربی هذا اکبر فلما افلت قال یاقوم انی بریءٌ مما تشرکون ﴾ وقتا‌که کونشی طوغمش کوردی، دیدی بنم ربم بودر، بوزیاده بیوکدر؛ اما کونشـك‌ده باتدیغنی کورونجه دیدی‌که: ای بنم قومم! بن بری‌یم اول شیدن‌که شریك قوشـارسکز ﴿ انی وجهت وجهی للذی فطرالسـموات والارض حنیفاً وما انا من‌المشرکین ﴾

« ترجمه » سایهٔ یزدان بندهٔ خدا اولور؛ او بنده که عالمك مرده‌سی وجهان روحانیتك زنده‌سیدر . « شرح » بندهٔ خدا سایهٔ مولادرکه : دنیایه منحصر اولان وآخرته تعلقی اولمیان احوال ایچون مرده، وارادات ربانیه‌نك اجراسی ایچون زنده‌در . او، بنده (موتوا قبل ان تموتوا) سرینه مظهر واهل عرفان عندنده ودو جهانده مایه‌الافتخار اولور .

مثنوی

﴿ دامن اوکیر زودتر بیکمان ﴾

﴿ تارهی در دامن آخر زمان ﴾

« ترجمه » بندهٔ خدانك دامنی بلا تأخر وبلا شبهه طوت! تاکه آخر زمانك دامنی ایچنده اولمقدن قورتولمش اوله‌سك . « شرح » بومحلده آخر زمان تعبیرندن اوچ معنی اکلاشیلیر : بری، زمان مرور ایتدکجه اعتقادسزلق وبعض اخلاق مضره‌نك بالنسبه تزایدی ؛ دیکری . بونجه دهور وقرونك مروری حسبیله موجود زمانلرمزك آخرزمان عد اولنمسی ؛ دیکری ، هر انسانك ایام عمری دائما جریان ایدوب موته تقرب ایتمسیدر ؛ بناءً علیه آخرزمانك القاآت فاسده‌سندن وعمرك حاصل ایلدیکی مشکلات ومحندن برای خلاص بر عارف کاملك همت وحکمتنه مراجعت عین تجارتدر .

مثنوی

﴿ کیف مدالظل نقش اولیاست ﴾

﴿ کودلیل نور خورشید خداست ﴾

« ترجمه » (کیف مدالظل) یعنی الله تعالی نصل سایه‌یی بسط ایدوب اوزاتدی، آیت کریمه‌سی اولیانك نقش وتعریفیدرکه ولی‌الله دلیل نور خورشید خدادر . « شرح » ولی‌الله مناسبات ثلثه ایله حق تعالی حضرتلرینك سایه‌سنه تشبیه

« ترجمه » احمق کولکه طرفه اوق آتار ، جست جوسندن واوق آتمسندن اوق محفظه‌سی بوش قالیر . « شرح » صیاد ابله قوشك کولکه‌سنی قوش ظنیله نه‌قدر اوقلری وارایسه ارقه‌سندن آتار انجامی مفتور اوله‌رق اوقلری فائده‌سزیره توکتمش اولور . احمق‌ده دنیانك ذوقیات واحتشاماتنی مفید وحقیقت ظن واعتقاد ایدوب بونلری دردست ایتمك فکریله مشغول وبی‌تاب وپرتعب اولنجه سعادت ابدیه‌دن محروم ودها دنیاده ایکن مغموم بولنور .

مثنوی

﴿ ترکش عمرش تهی شد عمر رفت ﴾

﴿ از دویدن درشکار سایه تفت ﴾

« ترجمه » احمقك اوق محفظه‌سی کبی عمری‌ده بوش کچدی ؛ کولکه‌یی صید ایتمکدن حیاتی توکنوب کتدی . « شرح » [محتاج شرح دکلدر .]

مثنوی

﴿ سایهٔ یزدان چو باشد دایه اش ﴾

﴿ وارهاند ازخیال سایه اش ﴾

« ترجمه » سایهٔ خدا اولان بر عارف ودانا انسانك مربیسی اولنجه کولکه‌دن وکولکه‌نك خیالندن قورتارر . « شرح » مربی بر مرد عالی اولنجه لذائذ صوریهٔ دنیویه‌نك بی‌اساس اولدیغنی طالبه تفهیم وبرچوق سودای خامدن تخلیص ایلر .

مثنوی

﴿ سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا ﴾

﴿ مردهٔ این عالم وزندهٔ خدا ﴾

قوشار . « شرح » قوش هواده اوچار ایکن کولکه‌سی‌ده برابر قوشار ؛ حالبوکه مرغ پران بالاده ویالکز کولکه‌سی اشاغیده‌در .

مثنوی

﴿ ابلهی صیاد آن سایه شود ﴾
﴿ میرود چندانکه بیمایه شود ﴾

« ترجمه » احمق بر آوجی اوکولکه‌یی قوش صانوب ارقه‌سندن اوقدر کیدرکه یورولمقدن مایه‌سز ، قوتسز اولور . « شرح » دنیانك ذوقیاتنده سعادت ولذت کولکه کیدرکه انسان نه قدر تعقیب ایدر ایسه اوقدر بی درمان ، کرفتار خسران اولور ؛ زیرا کافهٔ لذائذ وسعادات حقیقیه ودائمه‌نك اصلی عالم لاهوتیدر ؛ بناءً علیه صیاد عاقل سایه‌یه دکل ، حقیقته محب ومائلدر . احمق ایسه اصلدن بی‌خبر اوله‌رق کولکه‌یی یعنی دنیاده اولان لذائذ صوریه‌یی همیشه تعقیب وتعقیب ایدر ایکن اختیارلق کلیر یوریلور ؛ ابتدا نادم ، بعده مأیوس اولور .

مثنوی

﴿ بی‌خبرکان عکس آن مرغ هواست ﴾
﴿ بیخبرکه اصلی آن سایه کجاست ﴾

« ترجمه » او کولکه هواده اولان قوشك عکسی اولدیغندن او احمقك خبری یوقدر . بیلمزکه اوکولکه‌نك اصلی نره‌ده‌در ؟ « شرح » بالاده‌کی شرح بو بیت شریفه‌ده شرح اولور .

مثنوی

﴿ تیر اندازد بسوی سایه او ﴾
﴿ ترکشش خالی شود ازجستجو ﴾

« ترجمه » چونكه نسل تخمنى محصول ويرمز، چوراق يره دوكدى. اول كيمسه كنديته كلدى، خيال اندن قاچدى. « شرح » انسانلر عمر ومساعيسنى بى فائده وفانى كيفياتده بذل واسرافدن صكره خطاسندن نادم ومتألم وهرحالى سقيم اولديغنى كورونجه يأس وفتور قلبنده شدتله ظهور ايدر . بوحقائق بدنك ضعفنده وموتك تقربنده سرنما اولهجغندن عاقل اولان ذات وقتيله ارادات ربانيهيه كنديني منقاد ومهالك ابديهدن ذاتنى آزاد ايلر .

مثنوى

﴿ ضعف سر بيند ازان وتن پليد ﴾

﴿ آه ازان نقش بديد ونابديد ﴾

« ترجمه » رؤياده احتلام اولان كيمسه اوياندينى زمان باش ضعفى حس ايدر و بدنى ناپاك كورور ؛ آه اوكورينن نقشهكه حقيقتده نابديددر ! « شرح » صاحب احتلام اوياندقده باشنده ضعف وبدننده ناپاكى كورهجكى كبى دنيا خيالاتى اوزرينه وقت عزيزنى ضايع ايدن كيمسهده مرور زمان ايله كنديني پرباك وناپاك كورور . نقش بديد ونابديددن مقصد ، امور دنيانك اكثرى وبلكه دنيانك اصل وجوديدر، كه صورتا كورينور وحقيقتده نابود اولور . كيفيات وذوقيات فانيهيه متعلق احوالدن انسانلر اكثرى دها دنياده ايكن ايريلير . هله وفاتلرندن صكره كلياً محروم اولور . احوال وذوقيات دنيويه نقوش وصور معدومهدر ؛ بناءً عليه عاقل امور خيريه ايله مشتغل وغير مشروع وفانى ذوقياته توسلدن فارغ وخجيل اولور .

مثنوى

﴿ مرغ بربالا پران وسايه اش ﴾

﴿ مى دود برخاك پران مرغ وش ﴾

« ترجمه » قوش يوكسكده اوچار كولكهسى طوپراق اوستنده اوچهرق

مثنوی

﴿ خفته آن باشد که اواز هر خیال ﴾

﴿ دارد امید و کند با او مقال ﴾

« ترجمه » اصل اویومش اوکیمسه عد اولنورکه هر بر خیاله امید باغلار وخیال ایله صحبت ایدر. « شرح » فائده‌سز شیلری دوشونوب خیالات ایله عقلی اتعاب ووقتی اضاعه ایتمك حماقت وبلاهتدر .

مثنوی

﴿ دیوار چون حور بیند او بخواب ﴾

﴿ پس ز شهوت ریزد او بردیو آب ﴾

« ترجمه » برکیمسه رؤیاده شیطانی حوری کبی کورر، بناءً علیه شهوتدن شیطانه آب ذریتی دوکر. « شرح » رؤیاده انسان احتلام اولور اویاندیغی وقت اکلارکه کوردیکی شی خیال ایدی اوخیالدن ناپاك وغسله محتاج اولور . ایشته دنیانك برچوق ایشلری بونك کبیدر، دنیاده حقیقت وحکمتی اکلامیانلر اویقوده احتلام اولانلر کبیدر. فائده‌سز شیلره فوق‌العاده محبت وحرص ورغبتله بیوك ذوقلر ولذتلر امید ایدر. بونجه غم ومشقت وبعض حقارت وذلتلر ایله کتیردیکی شیئی کوررکه ذوق ولذت یرینه خاطره کلامش دیکر نوع زحمتلر ایراث وتولید ایدر وانجامی پشیمان وبعض دفعه پریشان اولور .

مثنوی

﴿ چونکه تخم نسل را درشوره ریخت ﴾

﴿ او بخود آمد خیال ازوی کریخت ﴾

« ترجمه » چون الله تعالی ایله جانمز اویانق دکلدر؛ حالت یقظه‌بند وزنجیرده اولمق کبی بزه نصیب ولایق اولدی . « شرح » دنیاده صورتا اویانق ایکن جانمز امر حقك اجراسنه ساعی اولمینجه هیچ بر فائده‌مز اوله‌میه‌جغی حسبیله اوصوری یقظه بزم ایچون زنجیر اذادر .

مثنوی

﴿ جان همه روز از لکد کوب خیال ﴾

﴿ وز زیان وسود وازخوف زوال ﴾

« ترجمه » جان بتون کون خیالك چفته اورمسندن وزیان وفائده وزوال قورقوسندن مضطربدر . « شرح » زیان وفائده کال وزوالك خوف وخیالی انسانی پریشان وبی‌درمان ایلر؛ کلسی ملحوظ اولان فنالقلرك قورقوسنی واسطهٔ خیالات اتخاذایله بعض انسانلر اوقدر اعظام ایدرلرکه قورقدقلری کیفیت وقوع بولسه بیله آنك اضطرابی قبل‌الوقوع قورقودن چکدکلری اضطرابدن دها شدید کلیر .

مثنوی

﴿ نی صفا می‌ماندش نی لطف وفر ﴾

﴿ نی بسوی آسمان راه سفر ﴾

« ترجمه » خیالاته کرفتار اولان جانك نه صفاسی ونه لطافت وقوتی ونه آسمانه ترقی ایده‌بیلمك ایچون یولی قالیر . « شرح » زیان وزوال خوفی بدنده قوت براقدیغی کبی عقل وقلب‌ده ذکر وفکر خدایی اهمال وصاحبنی بی‌مجال براقیر. دفع خوف مادی ایچون چاره، فکری الله تعالی‌یه ربط ایله عبادت ومساعیٔ متنوعهٔ مشروعه‌نك اجراسنه مواظبت وتعلیم بدن ووسط مرتبه‌ده مقوی غدالری اکل وصاف هوا تنفس ایتمك وعلی‌الخصوص بالکز اللهدن قورقمقدر .

نظریله باقدی وملاحتنه مطلع اولهمدی . عرفانی اولمیان کیمسهلر عارف وعادلی عادی بر انسان کبی ظن ایدر ، یالکز صورت ظاهرەسنه عطف نظر ایله بیخبر قالیر؛ اصل انسان بدن دکل، روح وعرفاندر .

مثنوی

﴿ از دکر خوبان تو افزون نیستی ﴾

﴿ کفت خاموش چون تو مجنون نیستی ﴾

« ترجمه » خلیفه لیلایه دیدی : سن سائر کوزللردن زیاده کوزل دکلسك! لیلا خلیفهیه جواباً دیدی : ای خلیفهم ! صوص ! سن مشهور اولان عاشقم مجنون دکلسك ! « شرح » مجنون کبی عاشق اولمدقجه لیلانك معنای جمالی اکلاشلمیهجغی کبی عارف وعاقلده معندلره لسان حال ایله ایما ایدرکه حقیقتی فهم ایدهجك نور. عقل وفیض روحانی اولمدقجه بالضروره کسب اطلاع واعتلا ایدهمزسکز !

مثنوی

﴿ هرکه بیدارست اودر خواب تر ﴾

﴿ هست بیداریش ازخوابش بتر ﴾

« ترجمه » هرکیم که خیالات دنیویه ایچون اویانق ایسه او دها زیاده غفلت اویقوسندهدر؛ انك اویانقلغی اویقوسندن بتردر . « شرح » عرفاندهبی بهره اولان آدم صورتا اویانق کورینور ایسهده فائدهسز ایشلر ایله مشغول اولدیغندن ایشی بتون خیالات واوهام وترهاتدر .

مثنوی

﴿ چون بحق بیدار نبود جان ما ﴾

﴿ هست بیداری چو دربند آن ما ﴾

مثنوی

﴿ ای بسا اصحاب کهف اندرجهان ﴾

﴿ پهلوی تو پیش تو هست آن زمان ﴾

« ترجمه » پك چوق اصحاب كهف دنياده بوزمانده سنك يانكده وسنك اوكنده بولنور . « شرح » عارف بالله اولانلر يقظه‌ده وفقط دنيا غم وكدرندن خلاص اولمق ايچون اصحاب كهف كبی اويقوده وتحت حفظ ومرحمت خداده‌درلر. اصحاب كهف كبی اولان عارفين الآن يانمزده بولنوب اما يالكز صورت ظاهره‌لرينه نكران اولانلر اوزمرهٔ جليلك احوال سعادت اشتمالندن بی خبردر .

مثنوی

﴿ غارباواويار با او در سرود ﴾

﴿ مهر برچشمست وبر كوشت چه سود ﴾

« ترجمه » مغاره،اصحاب كهف كبی اولان عارفله دوست اوله‌رق سرور وتغنيده‌در، اما نه فائده‌كه سنك كوز وقولاغنه مهر اورلديغندن كوره‌مز وايشيده‌مزسك . « شرح » بو محلده مغاره‌دن مقصد، دنيا ويا عارفك بدنيدركه ايكيسی ده عارفه مخالف دكلدر، بلكه عارفله معناً ذكرايدروسرور آوردر؛ لكن جهل وكناهلر انسانلرك كوز وقولاغنه مهروغشاوه اولنجه نه عارفی ونه ذكر وفكرينی ايشيدوب كوره‌مز.

مثنوی

﴿ كفت ليلی را خليفه كان تویی ﴾

﴿ كز تو مجنون شد پريشان وغوی ﴾

« ترجمه » خليفه ليلايه ديدی : او ليلا سنمی‌سك‌كه مجنون سندن اوتوری پريشان وغوی اولدی ! « شرح » خليفه‌نك ليلايه محبتی اولمديغندن عادی بر قادين

« ترجمه » تاكه او بند واسطه‌سيله حق تعالى ارواحى كوندوز او چاردن كيرى چكوب اوتلاق محلنده يوكلر التنه كتيرسون . « شرح » مادامكه بيت بالاده روح آته تشبيه بيورلدى ، محل ارواحى چاره تشبيه ايتمك طبيعيدر . روحك يوك التنه كيرمسى حين يقظه‌ده وظائف انسانيه ايله مشغول اولمسيدر .

مثنوى

﴿ كاش چون اصحاب كهف اين روح را ﴾

﴿ حفظ كردى يا چو كشتى نوح را ﴾

« ترجمه » كاشكى اصحاب كهف ، ياخود سفينهٔ حضرت نوح كبى بو روحى ده حق تعالى حضرتلرى حفظ ايده ايدى . « شرح » جناب واجب‌الوجود اصحاب كهفى لحكمةٍ غارده برچوق زمانلر اعدانك شرندن محافظه بيورديغى كبى حضرت نوحك سفينه‌سنى ده برچوق فورطنه‌لردن صيانت ايلدى . دنياده ارواحك فورطنه‌لرى ايسه حوادث ووقوعات متنوعه ووسائس شيطانيه ومشتهيات نفسانيه‌در . مقبول اولان روح ايچون موت ويا نوم اصحاب كهفك غارى وحضرت نوحك سفينه‌سى كيدركه انلرك واسطه‌سيله دنيا شرندن آزاده وقيل وقالدن وارسته اولور .

مثنوى

﴿ تا ازين طوفان بيدارى وهوش ﴾

﴿ وارهيدى اين ضمير وچشم وكوش ﴾

« ترجمه » تاكه اويانقلق وعقل طوفانندن انسانك بو ضميرى ، كوزى ، قولاغى قورتوله ايدى . « شرح » مولاناى رومى قدس سره السامى حضرتلرى وقوعات وحوادث دنيويه‌يى طوفانه تشبيه ايلدكلرندن كاشكى انسان دائما اويقوده قالوب دارينده عذابى موجب اولان حوادث وافعاله كرفتار وبى‌زار اولمسيدى بيورمشلردر . اهل اسلام ايچون عبادات واخلاق حميده‌يى جامع اولان قرآن عظيم‌الشان سفينهٔ نوحدن بيك قات زياده حافظ وسلامت رساندر .

مثنوی

﴿ اسب جانهارا کند عاری ززین ﴾

﴿ سر النوم اخ الموتست این ﴾

« ترجمه » حق تعالی حضرتلری جانلر آتنی بدنا کرندن عاری وخالی ایدر، بومعنی ﴿ النوم اخ الموت ﴾ حدیثنك سریدر . یعنی « اویقو موتك برادریدر. » « شرح » حالت موتده انسان دنیا غم وفکرندن خالی واستماع ورؤیتدن بری اولدیغی کبی اویقودهده بوحالاتدن عاریدر . بیت شریفك مصراع اولنده روحی آته وبدنی اکره تشبیه بیورملرندهکی سببه کلنجه ، اویقو حالنده روح کیدیجی وآتده بالطبع کیدیجی وحالت یقظهده ایکن بدن اکر کبی روحنی کندینه ربط ایدیجی اولدیغندن روحه اسب وبدنه اکر تعبیر اولندی.

مثنوی

﴿ لیك بهر آنکه روز آیندباز ﴾

﴿ می نهد بر پایشان بند دراز ﴾

« ترجمه » آندن طولاییدر کوندوزاوباندقده بدنلرینه کیری کلملری ایچون الله تعالی حضرتلری ارواحك ایاقلرینه اوزون بند قور ! « شرح » روح معنوی حالت نومده بدندن آیرلمش ایکن حالت یقظهده ینه بدنه جلب وربط ایچون معنوی برکیفیت وضع اولنمشدر .

مثنوی

﴿ تاکه روزش واکشد زان مرغزار ﴾

﴿ وزچراکاه آردش درزیر بار ﴾

مثنوی

﴿ فالق الاصباح اسرافیل وار ﴾
﴿ جمله‌را در صورت آرد ز آن دیار ﴾

« ترجمه » صباحلرك فالقی ، یاریجیسی اسرافیل کبی جمله ارواحی اویقو دیارندن یقظه‌یه کتیرر . « شرح » حضرت اسرافیل علیه‌السلام امواتی امر حقله روز قیامتده قالدیرمغه مأموردر . کونشك طلوعیله حق تعالی حضرتلری انسانلری اویاندرر ، بوکا متعلق اولان قوۀ ربانیه‌یه بو بیت شریفده اسرافیل وار تعبیر اولنمشدر .

مثنوی

﴿ روحهای منبسط را تن کند ﴾
﴿ هر تنی را باز آبستن کند ﴾

« ترجمه » الله تعالی حضرتلری انسانی اویاندیرنجه ارواح مجرده‌یی بدن ایلر . یعنی بدنه ربط وهر بدنی ینه یوکلو ایلر . « شرح » حالت نومده روح معنوی بدندن آیرلمش ایکن انسان اویانجه الله تعالی‌نك امریله روح تکرار بدنه کلیر . بدنك یوکلنمسی تعبیر شریفنه کلنجه ، ایکی معنایه حمل اولنه‌بیلیر : یاانسان اویاندقده روح ایله یوکلنمش ویا روح عودت ایدنجه بدن وظائف انسانیه‌یی اجرا ایتمك تکلیفیله تحمیل اولنمش دیمکدر . بوابیات شریفه‌ده‌کی معنی سورۀ زمرك قرق ایکنجی آیت کریمه‌سندن‌در . شویله‌که : ﴿ الله یتوفی الانفس حین موتها والتی لم تمت فی منامها فیمسك التی قضی علیها الموت ویرسل الاخری الی اجل مسمی ان فی ذلك لایات لقوم یتفکرون ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی وفاتلرنده جانلری قبض ایلر ووفات ایتمیان روحلری ده اویودقلری وقتده قبض ایدرده موت ایله حکم ایتدیکنی طوتار ودیکرلرینی وقت معینه قدر بدنلره کوندرر تحقیق بونده علامت ونشانلر واردر اول قوم ایچونکه دوشونوب تفکر ایدرلر » .

« ترجمه » اویقوده اولانلرك جانلری « بیچون » و [لایسئل] اووه‌سنه کیتمشدر اوحالده روح وبدنلری راحتده‌در . « شرح » صحرای بیچوندن ایکی معنا اکلاشیلیر : بری ، انسانلر اویقوده ایکن ارواحك ارض الله واسعه‌یه کیتمسی ، دیکری ، اویانق اولدیغی حالده بوایش نیچون بویله اولمش ، نه‌ایچون بکا بوحال کلمش ؟ دیه انسانك حالت نومده کبی سؤال وقیل وقالدن آزاده اولمسیدر .

مثنوی

﴿ وز صفیری باز دام اندر کشی ﴾

﴿ جمله را در داد ودر داور کشی ﴾

« ترجمه » الهی ! برایصلق وصدادن ارواحی ینه دام تن ایچنه چکرسك که عدل ایتسونلر وعادل اولسونلر . « شرح » عدل ودادی برای اجرا صدا مثال برحس وحال انسانلری خوابدن ایقاظ وهر برفرد برفعلك اجراسنه ویا برشیئك تأملنه آغاز ایدر . عدل وداد هر شیئك حقنی ویرمك دیمکدر ؛ بوقسه کیجه وکوندز اوقاتنی ذکر وعبادته حصر ایدوب سائر وظائف مشروعه‌یی اهمال ایتمك شرعاً وعقلاً غیر جائزدر .

مثنوی

﴿ چونکه نور صبحدم سر بر زند ﴾

﴿ کرکس زرین کردون پر زند ﴾

« ترجمه » صباح وقتنك نوری باش اوستنه یوقاری اورونجه فلکك زرین اولان کرکس قوشی‌ده قناداورور . « شرح » بوعباره‌دن مقصد ، وقت سحرده کونش قناد کبی اولان شعاعنی نشر ایله اورته‌انی تنویر ایتدیکنی اکلاتمقدر . نه بلیغانه تعریفدر !

« ترجمه » عارف اولان ذات احوال دنیادن اویومش طرزنده‌در. کوندوز وکیجه الله تعالی حضرتلرینك تقلیبی یعنی دوندریجی پنجه‌سنده قلم کبیدر. « شرح » قلم کاتبك النده بی اختیار معانی نثار اولدیغی کبی عارف بالله قدرت الٓهیه‌یه قارشی تمامیله منقاددر. الله تعالی هر نه امر ایتدیسه آنی اجرایه سعی فراوان وکندینی نائل سعادت دوجهان ایدر.

مثنوی

﴿ هرکه او پنجه نه بیند در رقم ﴾

﴿ فعل پندارد بجنبش از قلم ﴾

« ترجمه » هرکیم یازوده پنجه والی کورمز ایسه فعل وحرکتی قلمدن صانیر. « شرح » الله تعالی حضرتلری دائما خیر ایشلر؛ بناءً علیه عارفدن هر نه وقت برفعل خیر کورینور ایسه الله تعالیدن اولدیغی کونش کبی اظهردر. فعل خیرك، صورتا عارفدن ظهوری قلمدن یازونك ظهوری کبیدر.

مثنوی

﴿ شمهٔ زین حال عارف وانمود ﴾

﴿ خلق را هم خواب حسی در ربود ﴾

« ترجمه » الله تعالی عارفك بوحالندن برشمه برذره کوسترمشدر؛ خلقی ده حسی اولان اویقو قاپمشدر. « شرح » عارف، صورتا اویانق ایکن دنیانك غم وکدرندن راحت اویقوده کبی تصورات مزعجه‌دن آزاده‌درکه، بونوع خواب وراحت روحانی ودائمی اولوب خواب صوری کبی دکلدر.

مثنوی

﴿ رفته در صحرای بیچون جانشان ﴾

﴿ روحشان آسوده وابدانشان ﴾

بونك خيالى واردر. « شرح » اويقو حسبيله دام بدندن قورتولدقدن صكره دنيا ايشلرنده باعث غم واندیشه اولان افکار وخیالاتدن ارواح وارسته ونعمت راحتله آرسته‌در . خاطره کلیرکه ، اویقوده ایکن انسانلر بعض رؤیالر کورورلرده مضطر اولورلر . بومقوله اضطراب ویره‌جك رؤیالر پك ازدر ؛ على الخصوص رؤیا مدتی برقاچ ثانیه، یاخود برقاچ دقیقه‌دن عبارتدر. همده رؤیالرك جزئى اضطرابی صاحب دولت وکرفتار زندان واذیت اولانلر ایچون مساوی کبیدر .

مثنوی

﴿ حال عارف این بود بی‌خواب هم ﴾

﴿ کفت ایزد هم رقود زین مرم ﴾

« ترجمه » عارفك حالی حالت یقظه‌ده‌ده راحته‌در ؛ الله تعالى حضرتلری اصحاب کهف ایچون بیوردیکه : انلری اویانق ظن ایدرسك انلر ایسه اویومشلر ، بوندن اورکمه ، قورقمه ! « شرح » بو آیت کریمه سورهٔ کهفك اون یدنجی آیتیدر: ﴿ وتحسبهم ایقاظاً وهم رقود ونقلبهم ذات الیمین وذات الشمال وکلبهم باسط ذراعیه بالوصید لو اطلعت علیهم لولیت منهم فراراً ولملئت منهم رعباً ﴾ معنای شریفی : اصحاب کهفی « کورر ایسه‌ك » اویانق ظن ایدرسك انلر ایسه اویومشلردر وانلری دوندیریرز صاغ وصول طرفه وکلبلرینك ایکی بیلکاری قپونك طبانی اوزرینه آچیق اوله‌رق ایدی اکر انلرك بوحالنه خبردار اوله ایدك البته دونوب انلردن فرار ایدر وبوحاللرندن خوف ایله مملو اولور ایدك .» ذکر اولنان بیت شریفك ایکنجی مصراعنده بوندن « اورکمه » بیورملری برانسانك خاطرینه کله‌بیلیرکه : عارف غموم واکدار وافکار دنیویه‌دن کلیاً نصل قورتولدی ؟ اویقوده اولانلرکبی وارسته اولدی ! یقظه‌ده اولان اهل عرفان نصل اصحاب کهفه تشبیه اولندی ؟ اوت ، تعریف اولندیغی کبیدر ؛ سن بو کشفدن قورقمه ؛ زیرا عالی ومعنویدر .

مثنوی

﴿ خفته از احوال دنیا روز وشب ﴾

﴿ چون قلم در پنجهٔ تقلیب رب ﴾

واردر : بری ، روح حیوانی که دم واعصاب ودها برچوق اجزای بدنیه‌نك انتظامندن حاصل اولان حس وکیفیتدر. برده روح معنوی واردرکه، انك حقیقتنی الله تعالیدن غیری کیمسه بیلمز. شاید بیلن وارایسه‌انلرده‌پیغمبران ذیشان واولیاء کرام حضراتیدر . روح معنوی حقنده سورهٔ اسرانك سکسان بشنجی آیت کریمه‌سنده بیوریلیورکه : ﴿ویسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربی وما اوتیتم من العلم الا قلیلاً﴾ « یا محمد ! سکا روحدن سؤال ایدرلر ، سن دی که روح ربم تعالینك امرندندر وعلمدن‌سزه ویرلمامش، الا ازشی ویرلمشدر. » بناءً علیه‌روح معنوی که روح روان وسائر اسامی ایله تسمیه واتیان اولنور . تعریفات شفاهیه وقلمیه‌دن عاری وبریدر . شوقدرکه آثار سعادت نثاری اصحاب ذکا ایچون هربار ظاهر وآشکار اولور . هرکیجه ارواحك قفسدن قورتولمسی انسان اویقوده ایکن روح معنوینك بدن انساندن آیرلمسی وافکار دنیویه ایله مشغول اولمامسندن بالطبع نه کیمسه‌یه حاکم ونه محکوم اولوب راحت وحال آزادکیده بولنمسیدر .

مثنوی

﴿ شب ز زندان بیخبر زندانیان ﴾

﴿ شب ز دولت بیخبر سلطانیان ﴾

« ترجمه » زندانده اولانلر کرفتار اولدقلری بلادن کیجه اویقوده ایکن بیخبردر. سلطانه‌منسوب‌اولان اصحاب‌دولت‌ده کیجه دولتندن‌خبرسزدر « شرح » اویقویه طالدقدن صکره نه محبوسین کرفتار اولدقلری‌حالدن مضطر ونه‌ده‌صاحب‌دولت اولانلر نعمتلرندن خبردار اولور ؛ اویقو حالنده هرصنف انسان سیاندر .

مثنوی

﴿ نی غم واندیشهٔ سود وزیان ﴾

﴿ نی خیال این فلان و آن فلان ﴾

« ترجمه » اویقوده ایکن نه کدر نه‌ده فائده وزیان فکری ، نه شونك

مثنوى

﴿ چون عناياتت بود باما مقيم ﴾
﴿ كى بودبيمى ازان دزد لئيم ﴾

« ترجمه » الـٰهى ! سنك عناياتك بزمله مقيم اولنجه او سارق لئيم اولان شيطاندن نصل خوفمز اوله‌بيلير ؟ اوله‌ماز . « شرح » اصل هنر امر حقه تابع واوحاكم مطلقدن هميشه راضى اولمقدر . اندن صكره هرنه‌قدر شيطانلر وشيطان صفت اولان انسانلر عليهكده بولنسه‌لر خوف واندیشه ايتمه ! زيرا انجام كار كامكار اولورسك .

مثنوى

﴿ هرشبى ازدام تن ارواح را ﴾
﴿ مى رهـانى مى كنى الواح را ﴾

« ترجمه » الـٰهى! هركيجه، تن طوزاغندن روحلرى قورتارر وذهنلرده‌كى لوحه وصحيفه‌لرى قوپاررسك . « شرح » بدن روحك طوزاغى كبيدر ، هركيجه مرحمت ربانيه ارواحى دام بدندن تخليص ولذيذ برحال ايله انيس ايدر . اوحالده ذهنلرده‌كى وسوسه‌لر ومتاعب الواحى نابديد وبرنوع راحت روحانيه بديد اولور .

مثنوى

﴿ مى رهندارواح هرشب زين قفس ﴾
﴿ فارغان نى حاكم ومحكـوم كس ﴾

« ترجمه » روحلر هركيجه بو بدن قفسندن قورتولوب فارغ اوله‌رق نه كيمسه‌نك حاكمى ، نه كيمسه‌نك محكومى اولور . « شرح » انسانده ايكى روح

« ترجمه » لكن قارانلقده برخرسز او قيغلجملر اوزرينه كيزليجه پارماغنى قور . « شرح » مساعى چاقماق طاشنه وعبادت تيموره تشبيه اولنور؛ غيرت ومساعىٔ بى عبادته حصر وربط ايدنجه بوارتباطدن ظهور ايده‌جك نورانى قيغلجملر واسطه‌سيله قلبده برمشعلهٔ هدايتك وجوده كتيرلسى مأمول ايكن مساعى وعبادتدن متحصل ستاره‌لر قلبه دوشر دوشمز فيض روحانى چراغى قلب بشرده مشتعل اولماموق ايچون شيطان لعين پركين اوله‌رق همان وسوسه وحيله پارماغنى قلبه وضع ايله برابر ايراث محروميت والقاى مكر ومفسدت ايدر.

مثنوى

﴿ مى كشد استار كانرا يك بيك ﴾

﴿ تاكه نفر وزد چراغى بر فلك ﴾

« ترجمه » شيطان قيغلجملرى برر برر سوندرر؛ تاكه فلكده بر چراغ شعله‌لنمسون . « شرح » فلكدن مقصد، هم جهان روحانى، هم محل دماغ اولان انسانك رأسيدر . يعنى شيطان چاليشيركه نه جهان روحانيدن، نه عقل انسانيدن هدايتله منور اولمش هيچ بركيفيت ظهور ايتمسون .

مثنوى

﴿ كر هزاران دام باشد هرقدم ﴾

﴿ چون توباماى نباشد هيچ غم ﴾

« ترجمه » الهى! اكر هرخطوه‌ده يوز بيك طوزاق اولسه، چونكه سن بزمله‌سك ! هيچ غم وكدرمز اولماز . « شرح » ابيات سابقهٔ شريفه‌ده شيطانك القا ايلديكى مضراتى بيان واتياندن صكره بيوريلوركه : اى آدميان؛ زنهارمأيوس ونالان اولمه‌يكز! همان كمال ادبله‌اجراى‌عبادت وباركاه‌كبريايه عرض حاجت‌ايديكز !

بغدای غدا ویریجی مصر، چاودار، اربه‌کی محصولاتك اك لذیذی‌اولدیغندن ذوق روحانی بغدایه تشبیه بیورلمشدر .

مثنوی

﴿ ریزه ریزه صدق هر روزه چرا ﴾

﴿ جمع می ناید درین انبار ما ﴾

« ترجمه » هر کونك اوفاق وقیرندی قیلنمدن طوغریلغی نیچون بزم انبارمزده جمع اولماز ؟ « شرح » کمال صدقله هرکون حسب الاستطاعه آزار آزار عبادات ایفا ایتدیکمز حالده بزه ذوق روحانی نیچون کورونمیور ؟ سؤالنك جوابی بالاده‌کی بیت شریفده مصرحدر .

مثنوی

﴿ بس ستاره آتش از آهن جهید ﴾

﴿ وان دل سوزیده پذرفت وکشید ﴾

« ترجمه » چاقماقله اوریلنجه تیموردن چوق قیغلجملر صیچرادی واو محترق کوکل بونلری قبول ایتدی . « شرح » تیموردن مقصد، عبادتك جمع ایتدیردیکی قوهٔ روحانیه‌درکه ایچنده نور ازلیٔ هدایت کیزلیدر. « یانمش کوکل » فرائض ربانیه‌یی اجرا ایتمك ایچون فکر وذکر ایله حاضرلنمش قلبدر .

مثنوی

﴿ لیك درظلمت یکی دزدی نهان ﴾

﴿ می نهد انکشت براستارکان ﴾

مثنوی

﴿ بشنو از اخبار آن صدر صدور ﴾

﴿ لا صلوة تم الا بالحضور ﴾

« ترجمه » اول صدرلر صدری، یعنی سرورلرك سروری اولان فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلرینك خبرلرندن ایشیت ! بیورمشلردرکه ﴿ لاصلوة تم‌الا بالحضور ﴾ یعنی « نماز تمام اولماز، الا قلب وعقلك حضوریله تمام اولور. »« شرح » بوحدیث شریفدن معلوم اولورکه نمازك هم ثوابی هم روحانی ذوقی واردر . الله تعالی حضرتلرینك رضاسی ایچون نماز قلندقده — ولو قلب وعقلده بحضورلق اولسه — ینه ثواب حاصل اولور . فقط نماز تمام اولماز. زیرا تام اولمق ایچون ثوابدن بشقه ذوق روحانی لازمدر . ذوق ایسه حضور قلب ایله حاصل اولور . دقت اولنسونکه حدیث شریفده حضورسز نماز مقبول دکلدر بیورلمدی،حضورسز نماز تمام اولماز بیورلدی. دیمك‌كه‌مصلی —ولو بحضوراولسه— ینه بورجنی ادا ایتمش اولور . شوقدرکه وسائل اتمامیه‌دن معدود اولان ذوق روحانیدن محروم اولور . شایان دقت برحکمت عظیمه واردرکه، انسانك باطناً اك معتبر جهتی قوهٔ فکریه‌سی دکل، مشیت وارادتیدر . بو سببدندرکه مثلا حین نمازده انسانك افکاری پراکنده اولسه‌ده نمازی ینه مقبولدر .

مثنوی

﴿ کرنه موشی دزد در انبار ماست ﴾

﴿ کندم اعمال چل سالی کجاست ﴾

« ترجمه » اکر انبارمزده خرسز برفاره اولمامش اولیدی، قرق ییللق اعمال بغدایی نره‌ده‌در ؟ « شرح » قرق ییلدن مقصد، بونجه سنه‌لك عباداتمزك ذوقی نره‌ده‌در ؟ دیمكدر . عارفلرده بولنان ذوق روحانی هرعبادت ایدن آدمده کورنمدیکی جهتله معلوم اولورکه عبادتك سارقی واردر؛ اوسارقده ، نفس اماره ویا شیطان صفت اولان بعض انساندر .

اولمسی لازم ایکن بالعکس فاره صفت اولان نفس وشیطان عبادتك ذوق عرفانی سرقت وبیچاره انسانك عقل وقلبنی انواع حیل ودسائس ایله برباد ایدر .

مثنوی

﴿ موش تا انبارما حفره زدست ﴾

﴿ ازفنش انبارما ویران شدست ﴾

« ترجمه » فاره انبارمزده دلیك آچدیغی زمان انبارمز انك حیله‌سندن ویران اولمشدر. « شرح » شیطان قلب وعقلمزه وسوسه‌لر القا ایله رخنه‌لر آچنجه سرمایهٔ ذوق روحانیمز انباری خالی وویران وشخصمز اوهام وخیالات ایله مالی وپریشاندر .

مثنوی

﴿ اول ای جان دفع شرموش کن ﴾

﴿ وانکهی درجمع کندم کوش کن ﴾

« ترجمه » ای جان ! اول امرده فاره‌نك شرینی دفع ایت ! اندن صکره بغدایك جمعنه چالیش! « شرح » ای جان کبی سوکیلی اولان انسان ! اول امرده شیطانك شر ووسوسه‌لرینی دفعه شتابان بعده ، طالب ذوق عرفان اول ! چونکه وسواس خناسك تسویلاتی طوردقجه ذوق روحانی یاهیچ ویاجزئی اولور. بوبیت شریفك مطالعه‌سنده دقت اقتضا ایدر، زیرا شیطان بونك اوزرینه بروسوسه دها القا ایدرده برانسان دیرکه ، بن کندمده وسوسه‌لر حس ایلدیکمدن نماز ونیاز وبوکبی عباداتی نه یاپایم ؟ اول امرده وسوسه‌لرك دفعنه برچاره بوله‌یم ، صکره عبادته باشلایم . بوفکرناهمواردن صاقنملیدر! زیرا بوفکر عین وسوسه وهمزات شیطانیه‌دندر . جناب مولانای رومی قدس سره السامینك بیان بیوردیغی بغدایدن مقصد عالیلری ، ذوق روحانیدرکه وسوسه اولنجه حاصل اوله‌ماز ؛ یوقسه نماز وسائر عباداتدن متحصل ثواب ایچون دکلدر . تحصیل ثوابله برابر ذوق روحانی ارزو ایدن مردان تارك آمال جهان وتمامیله تابع قرآن اولور .

مثنوی

﴿ می رهانی هردمی مارا وباز ﴾

﴿ سوی دامی میرویم ای سرفراز ﴾

« ترجمه » ای مولای متعال حضرتلری ! کمال مرحمتله بزی هردقیقه‌ده خلاص ایدرسك ! بزایسه ینه طوزاق جانبنه کیدرز. « شرح » انسان بیك درلو فنالقلر دوشونور ، فقط اخلاق حمیده‌یه میال اولنجه جناب قادر مطلق افکار فاسده‌دن فراغت ایتدیرر.

مثنوی

﴿ مادرین انبار کندم می کنیم ﴾

﴿ کندم جمع آمده کم می کنیم ﴾

« ترجمه » یا الهی! بز بو انبارده بغدای جمع ایدرز ؛ نه فائده‌که جمع اولنمش بغدایی ضایع ایلرز ! « شرح » انباردن مقصد ، قلب وعقل ، بغدایدن مرام ، عبادت و طاعتدن حاصل اولان ذوق وقوت روحانیه‌در . جمع اولمش بغدایی غائب ایتمك عباداتدن حاصل اولمسی لازم کلن فیض وقوتی نفس وشیطانك القا ایتدیکی ارزو ووسوسه‌لر حسبیله ضایع ایلمك دیمکدر .

مثنوی

﴿ می نیندیشم آخر ما بهوش ﴾

﴿ کین خلل در کندمست ازمکر موش ﴾

« ترجمه » نهایت عقلمزله دوشونمیزکه ، بغدایده حاصل اولان فنالق وخلل ، فاره‌نك حیله‌سندندر. « شرح » عبادت حسبیله ذوق عرفان حاصل

« ترجمه » وزیر کیزلیجه بر کوزلو دجال لعین ایدی ؛ ای فریاد ایده نه یتیشن، کوزل معین اولان خدا حضرتلری ، مرحمت ومدد ایت ! « شرح » صورتا وزیر حضرت عیسی علیه السلامك دیننده وکوزل یولدن بحث وتقریر ایدردی. کیزلیجه دجال وبر کوزلو شیطان تعبیرلری یالکز ظاهری وفنایولی کورمسندن کنایه‌در فریاد ایده نه یتیشن ای خدا حضرتلری ، دیه ندادن مقصد ، وزیرك حیله وخدعه‌سنی بلیغانه تعریف وحکایتدر .

مثنوی

﴿ صدهزاران دام ودانست ای خدا ﴾

﴿ ماچو مرغان حریص وبی نوا ﴾

« ترجمه » ای جناب خدا ! دنیاده یوز بیك طوزاق ودانه واردر ؛ بز نواسز ویمسز طمعکار قوشلر کبی یز . « شرح » یوز بیك دام ودانه‌دن مقصد دنیاده موجود اولان بلا وورطه‌لردر، که هربار انسان انلره کرفتار وبی زار اولور. هرنوع معاصی دانه وانلردن حاصل اوله‌جق نتایج وخیمه دام نافرجامدر .

مثنوی

﴿ دمبدم مابستهٔ دام نویم ﴾

﴿ هریکی کرباز وسیمرغی شویم ﴾

« ترجمه » هردقیقه‌ده بریکی برطوزاغه باغلانمشز ، ولو هربریمز عقل وقوتده شاهین وسیمرغ، عنقا [*] دنیلن قوش کبی اولسه‌ق . « شرح » دنیاده یالکز عوام دکل ، الك عاقل اولانلرده هربار ورطه‌لره کرفتار وتقلبات دهریه‌دن بیزار وناچار اولور ؛ بناءً علیه کیمسه عقل وقوتنه اعتماد وکبر وعناد ایتمسون .

[*] زمرد عنقا نامی غلط اوله‌رق زبانزددر .

﴿ متابعت كردن نصارا وزير را ﴾

عيسويلر وزيره كاملاً متابعت ايلدكلرينه دائردر :

مثنوى

﴿ دل بدو دادند ترسايان تمام ﴾

﴿ خود چه باشد قوت تقليد عام ﴾

« ترجمه » عيسويلر وزيره كاملاً كوكل ويروب اعتماد ايلديلر ، عوامك تقليدنده نه قوت اوله‌بيلير ؟ « شرح » بيچاره عوام ، الله تعالى‌نك يولنى ودنياده هر نوع سعادتى آرزو ايدر ، چبالار ؛ لكن شيطان صفت بر مفسد عوامى طوغرى يولدن شاشيرتمق ايستر ايسه سهولتله فرصت ياب اولور .

مثنوى

﴿ در درون سينه مهرش كاشتند ﴾

﴿ نائب عيسيش مى پنداشتند ﴾

« ترجمه » عيسويلرك عوامى وزيرك محبتنى سينه‌لرى ايچنه اكديلر . وزيرى حضرت عيسانك وكيلى ومقامنه قائم صانديلر . « شرح » حضرت عيسى عليه السلامه اولان محبتندن ودين عيسويده‌كى وقوف ومهارتندن اول وزير مزور بحث وتقرير ايدنجه عيسويلرك عوامى او ناكاملى كامل و عالى ظن و انجامكار كنديلرينى پريشان ايتديلر .

مثنوى

﴿ اوبسر دجال يك چشم لعين ﴾

﴿ اى خدا فرياد رس نعم المعين ﴾

بوکبی اطوار بالطبع شیطان ونفسك اغفالاتندن نشأت ایلدیکی آشکاردر ؛ حالبوکه اك زیاده مساعی انبیای ذیشانه مخصوص اولدیغی اصحاب علوم عندنده امر بدیهیدر .

مثنوی

﴿ مو بمو وذره ذره مکر نفس ﴾
﴿ می شناسیدند چون کل از کرفس ﴾

« ترجمه » مو بمو وذره ذره نفسك حیله‌سنی اصحاب کرام حضراتی او درجه‌ده اعلا بیلدیلرکه کل ایله کره‌ویز تعبیر اولنان و بك قولای فرق اولنه‌بیلن اوتی بیلوب طانیدقلری کبی. « شرح » رسول مجتبا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلرندن اصحاب کرام نفس وشیطانك حیله ودسیسه‌سنی صورمشلر وارادات‌نجات آیات فخر کائناته بتمامها مطلع اولمشلر ایکن بو بحث عمیقی هر نه‌وقت استماع ایتسه‌لر ینه حیران اولورلر ایدی .

مثنوی

﴿ موشکافان صحابه هم در آن ﴾
﴿ وعظ ایشان خیره کشتندی بجان ﴾

« ترجمه » اصحاب کرامك قیل یاریجی مدققلری بیله فخر عالم علیه السلام افندمز حضرتلری طرفندن نفسك حیله‌سنه دائر ایدیلن وعظ وایقاظه جان وکوکل ایله تعجب ایدوب حیران اولورلر ایدی . « شرح » نفس وشیطان ، انسانلرك عقللرینه کوره القاآت ووسوسه‌ده بولنور ، احمقلره عادی ، اورته عقللی اولانلره مشکلجه ، غایت ذکیلره فوق‌العاده دقیق ورقیق وسوسه‌لر القا ایدر ؛ بویله وسوسه‌لرك دفعی چاره‌سی جناب حقه توکل ایله برابر فرائضی اجرا وقرآن‌عظیم الشان واحادیث شریفهٔ نبویه‌یی مطالعه وبر مرد کاملی مرشد اتخاذ ایتمکه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ کو چه آمیزد ز اغراض نهان ﴾

﴿ در عبادتها و در اخلاص جان ﴾

« ترجمه » او نفس اماره و شیطان عبادتلرده وجانك اخلاص وتمیزلکنده اغراض خفیه‌دن نه‌لر قاریشدیرر ؟ « شرح » نفس وشیطان عادی انسانلری عادی ومادی کناهلرله اغفال ایدر ، اما عاقل ومتقی اولانلری منهیات مادیه‌یه سوقه مقتدر اوله‌میه‌جغنی بیلدیکندن عبادت واخلاص ایچنده اغفاله چالیشیر .

مثنوی

﴿ فضل طاعت را نجستندی ز او ﴾

﴿ عیب ظاهر را نجستندی که کو ﴾

« ترجمه » صحابهٔ کرام طاعت وعبادتك فضلنی فخر عالم علیه‌السلام افندمز حضرتلرندن اراماز وظاهر اولان عیبی‌ده صورماز . « شرح » طاعت و عبادتك فضلنی وهانکی ایشلرده ظاهراً عیب وکناه اولدیغنی بیلمکی اصحاب کرام بالطبع از دل وجان آرزو ایدر ایدی . فقط مرحمت واحسان ربانی اولان قرآن- عظیم‌الشانك احکام جلیله‌سنی وایشتمش اولدقلری احادیث نبویه‌نك حقائقنی وعقل مستقیملرینك ارائه ایلدیکی امور خیریه‌نك فضائلنی وکناهلرك مضراتنی بیلمش اولدقلرندن آنلره دائر هر بار برشی‌صورمغه اجتسار ایتمزلر ایدی ؛ لکن نفس وشیطانك خفی حیله‌سنی همیشه سؤاله مجبور ایدیلر . نفس وشیطانك بعض متقی کورینن انسانلری کبر وعظمته دوشوروب بز متقی ودینه متعلق احوالده تمامیله مطلع ، بیوك آدملرز وسائر عادی انسانلر کبی مادی خدمتلره تنزل ایده‌میز ، دیه کبر ایدرلرده‌عبادت خولیاسیله لیل ونهار بریرده قپانوب کندی عیال‌واولاد- لرینك تعیشی ایچون زراعت وتجارت وبوکبی امور خیریه‌ده ودین ودولتی محافظه یولنده جانسپارانه خدماتده بولنمقدن اجتناب وکندیلرینی خراب ویباب ایدر .

بيلديرمك ، هم انجامى هر برينه ويره جكى مخالف نصيحتلر ايله عيسويلر مياننه فساد القا ايده بيلمك ايدى . چوق حيله كار ورياكار واردركه ، افكارينه اهميت ويرمك ايچون كيزليجه سويلر وكيزلى سويلنديكندن بيچاره عوام براهميت مخصوصه ايله تلقى ايدر . انجيل شريفه (انكليون) تعبيرى لفظ يونانى اولوب صحيحى (اوآنكه ليون) در . معناسى ، مبشر يعنى كوزل اخبار ايديجى ديمكدر .

مثنوى

﴿ او بظاهر واعظ احكام بود ﴾

﴿ ليك در باطن صفير ودام بود ﴾

« ترجمه » وزير ظاهرده حضرت عيسى افندمزك احكامنى بيان ايديجى برواعظ وظهير ايدى ؛ اما باطنده ايصلق چاليجى دساس وعين دام ووسواس ايدى.
« شرح » وزير مزور ظاهرده ناصح خالص ودين عيسوى يه ظهير ومخلص ايديسه ده باطنده خصم وعدو وسياه رو ايدى . صفير يعنى ايصلق كيفيته كلنجه ، معلومدركه بعض آوجيلر بر يرده كيزلنير. قوش كبى ايصلق چالار. بيچاره قوشلر جنسلرندن بر قوش ظن ايدرك يانه وارنجه آوجينك قورديغى طوزاغه دوشر . حيله كارلر ساده دلانى بوكبى خدعه لر ايله اغفال ايدر .

مثنوى

﴿ بهر اين معنى صحابه از رسول ﴾

﴿ ملتمس بودند مكر نفس غول ﴾

« ترجمه » بو سببدن بعض اصحاب كرام فخر عالم عليه السلام افندمز حضرتلرندن التماس ايتديلركه ، غول يبانى اولان نفسك حيله سنى تعريف بيورسون.
« شرح » نفس اماره طالب لذائذ صوريه اولديغندن دوست كبى كورينور ايسه ده انسانى اك بيوك ورطه لره دوشورر .

« ترجمه » وزیری عیسویلرك بولندیغی محله سوردی ؛ واردقدن صکره وزیر دعوته باشلادی .   [وارستهٔ شرحدر]

﴿ غافل شدن نصارا از مکر وزیر ﴾

عیسویلر وزیرك حیله‌سندن غافل اولدقلرینه دائردر :

مثنوی

﴿ صد هزاران مرد ترسا پیش او ﴾
﴿ اندك اندك جمع شد در کیش او ﴾

« ترجمه » یوز بیك عیسوی یاواش یاواش وزیرك تعلیم ایتدیکی مذهبه جمع اولدی . « شرح » وزیر تبعید اولنوب عیسویلرك بولندیغی شهره واردیغنده مقدم یهود شاهنه کیزلیجه تعریف ایلدیکی لسان مکر افشانی استعماله مباشرت وکندیسنك دین عیسویده اك صادق اولدیغی دساسانه وریاکارانه حکایت ایلدی . عیسویلر ایسه ایشته دینمزك یولنی لایقیله بزه تعلیم وتفهیم ایده‌جك فداکار بر مرد کامل میانه‌مزه واصل اولدی دیدیلر ؛ او دساسه رعایت ایتدیلر .

مثنوی

﴿ او بیان میکرد باایشان براز ﴾
﴿ سر انکلیون وزنار ونماز ﴾

« ترجمه » وزیر عیسویلره کیزلیجه انجیل شریف وزنار ونمازك سر وحکمتنی بیان ایلدی . « شرح » کیزلیجه بیان ایلمسی هم یهود شاهندن کویا الآن خوفنی

كيريشوب عيسويلرى اغفاله چاليشه جغى ينه شاهه سويلر؛ وزيرك استعمال ايلديكى لسان وبستهٔ ميان ايده جكى زنّاردن عبرت آلنسون وصورت حقدن ظهور ايدن بعض دساس ورياكارلره انسان هيچ بروقت قاپلمسون .

مثنوى

﴿ چون وزير آن مكر را بر شاه شمرد ﴾
﴿ از دلش انديشه را كلى ببرد ﴾

« ترجمه » چونكه وزير بو حيله‌يى شاهه صايدى ، يهود شاهنك قلبندن غم وصقندى‌يى كلياً ازاله ايلدى . « شرح » يهود شاهى قورقار ايديكه عيسويلرى كاملاً بيله‌ميوب دينلرينك اساساً اضمحلالنه موفق اوله‌ميه ؛ بونك‌اوزرينه‌انديشه‌يه دوشمش ايدى ؛ لكن وزيرك حيله‌سنى ايشيدنجه اكلاديكه گيزلى نه‌قدر عيسويلر وار ايسه جمله‌سنى بيله‌جك وپريشان واضمحلاللرينه موفق اوله‌جقدر ! ايشته بوفكر واميد فساد انگيز ايله عيسويلر خلاص اولور فكر وغمندن قورتولمش وكنديني غريق ملعنت ايلمشدر .

مثنوى

﴿ كرد باوى شاه آن كاريكه گفت ﴾
﴿ خلق حيران ماند از آن راز نهفت ﴾

« ترجمه » شاه وزيرك تعريفى وجه ايله او معامله‌يى اجرا ايتدى ؛ خلق ايسه او راز خفيدن تعجبده قالدى . « شرح » شاه وزيرينه صورتا غضب ايلدى وخلقى اقناع ايتمك ايچون ميدان سياسته گوندردى ؛ مقربيندن برى نياز ايله وزيرى عفو ايتديردى ، فقط تبعيد ايلدى ؛ خلق بواحوالى گورونجه تعجبده قالدى .

مثنوى

﴿ راند او را جانب نصرانيان ﴾
﴿ كرد در دعوى شروع او بعد از آن ﴾

مثنوی

﴿ شکر یزدان راوعیسی را که ما ﴾

﴿ کشته ایم این دین حق را رهنما ﴾

« ترجمه » جناب حقه وحضرت عیسایه شکرکه بز اوطوغری دینه رهنما ودلیل اولمشز. « شرح » بوده وزیرك بعده عیسویلره سویلیه‌جك سوزلرندندر.

مثنوی

﴿ ازجهود وازجهودی رسته ایم ﴾

﴿ تا بزنّاری میانرا بسته ایم ﴾

« ترجمه » یهودیلردن ویهودیلکدن قورتلمشز ، تاکه زنار ایله بلیمزی باغلادق. « شرح » ینه وزیر عیسویلره دیه‌جك‌که ، شکر اولسون ؛ آرتق یهودیلر ایله یهودیلکدن شمدی قورتولدم وعیسوی رهبانه مخصوص زناری بلیمه باغلایه بیلدم . زنار مادی برشیدر ؛ عوام ناس ایسه دائما اك زیاده اهمیتی مادی شیلره ویردیکی محقق اولدیغندن وزیر مزور عوامك افکارنی قازانمق ایچون ابتدا مادیاته رغبت کوستروب عوامی کندینه محب واسیر ایلر .

مثنوی

﴿ دور دور عیسی است ای مردمان ﴾

﴿ بشنوید اسرار کیش او بجان ﴾

« ترجمه » هنکام ودور ، حضرت عیسانك هنکام ودوریدر ؛ ای‌انسانلر ! عیسوی دیننك اسرار وحقائقنی ازدل وجان‌ایشیدیکز. « شرح » وزیر عیسویلره بالاده‌کی ابیات شریفه‌ده کوریلن تعبیراتی تقریر ایلدکدن‌صکره مذهبه متعلق تفصیلاته

ذات پاك ایچون بو فداکارلغی نفسم ایچون یوز بیك منت بیلیرم . « شرح » بوده اغفال ایچون وزیر عیسویلره سویلیه جکنی شاهه نقل ایدر .

مثنوی

﴿ جان دریغم نیست از عیسی ولیك ﴾
﴿ واقفم بر علم دینش نیك نیك ﴾

« ترجمه » جانمی اسیرگه‌مم ؛ یعنی جانمی حضرت عیسی علیه السلام یولنده فدا ایتمکدن چکنمم ، اما عیسی دیننك علمنه غایت واقف اولدیغمدن اولمك ایسته‌مم! « شرح » کویا عیسویلردن بری حضرت عیسایه اوقدر تسلیمیتك وارسه کندینی براقملیدك یهود شاهی سنی اعدام وروحانیت عیسویه بکام ایتسون ! دیمش ده بو تعریض مقدره جواباً وزیر : بن جانمدن قورقیور ایدم ؛ اما حضرت عیسی دیننه واقف ومطلع ایکن بن وفات ایدنجه عیسویلك بحق نشر اولنمقدن قالیر وبن بو تأخر وسهودن آخرتده بیله معذب اولورم دیمك ایسته‌یورمش !

مثنوی

﴿ حیف می آید مرا کان دین پاك ﴾
﴿ درمیان جاهلان کردد هلاك ﴾

« ترجمه » بکا یازق که حضرت عیسانك پاك اولان دینی جاهللر اورته‌سنده هلاك اولمش اولسون! « شرح » بوده بعده وزیرك عیسویلری برای اغفال سویلیه جکی کلمات مفسدت مآلندندر . یعنی وزیر مزور دیرکه ، بن حضرت عیسی دیننده عالم ایکن قتل اولننجه بو دین پاکك فوائدینی تعلیم ایده‌جك اهل عرفان قالمیوب عیسویلك حقایقی بعض جاهللرك اورته‌سنده ضایع اوله‌جغندن قتلمی مناسب کورمدم وشیوهٔ حکم روحانیه اوله‌رق ایشته آره کزده بولندم .

« ترجمه » شاه دیدی : ای وزیر ! سنك سوزك اتمك ایچنده ایکنه کبی مضردر، سنك قلبکدن بنم قلبمه قدر پنجره واردر ! « شرح » وزیرشاهه دیرکه: کویا سن بنم عیسویلکمی اکلادیغك وقتده بویله لسان قوللاندیغکزی اغفال ایتمك فکریله کیزلیجه عیسویلره علاوةً حکایه ایده‌جکم .

مثنوی

﴿ من ازان روزن بدیدم حال تو ﴾

﴿ حال تو دیدم ننوشم قال تو ﴾

« ترجمه » بن او قلب پنجره‌سندن حالکی کوردم ، ارتق شمدی عیسوی دکلم ، دیه انکار صددنده‌کی سوزیکی ایشتمم ! [شرحه محتاج دکلدر .]

مثنوی

﴿ کر نبودی جان عیسی چاره ام ﴾

﴿ اوجهودانه بکردی پاره ام ﴾

« ترجمه » اکر حضرت عیسانك امداد روحانیسی بکا چاره اولمییدی شاه یهود جهودانه وغضوبانه بنی پاره پاره ایدردی . « شرح » بوده‌بعده عیسویلره سویلیه‌جکنی وزیر شاهه تقریر ایدر .

مثنوی

﴿ بهر عیسی جان سپارم سردهم ﴾

﴿ صد هزاران منتش برخودنهم ﴾

« ترجمه » حضرت عیسا اوغورنده جانمی تسلیم ایدر وباشمی ویررم او

مثنوی

﴿ شاه واقف کشت از ایمان من ﴾

﴿ وز تعصب کرد قصد جان من ﴾

« ترجمه » حضرت عیسایه اولان ایمانمه شاه واقف اولدی وتعصب وعنادی حسبیله جانمه قصد ایلدی . « شرح » بو افاده‌یی وزیر بعده عیسویلره تقریر ایده‌جکنی شمدیدن یهودی شاهنه نقل وتذکیر ایلر .

مثنوی

﴿ خواستم تا دین زشه پنهان کنم ﴾

﴿ آنکه دین اوست ظاهر آن کنم ﴾

« ترجمه » ایستدمکه حضرت عیسایه منسوب اولان کندی دینمی کیزلی طوته‌یم وشاه یهودك دینی نه‌ایسه ظاهراً آنی اجرا ایده‌یم. « شرح » وزیر مزور عیسویلری اقناع ایچون استعمال ایده‌جکی لسانی بروجه بالا ابتدادن شاهه بیان ایتمشدر طوغری سوز افعال واقعهٔ مخلوقه‌یه موافقدر . یالانجی ایسه خلق اولنمامش برشیئ ذهناً کندی ایجاد واوشیئ الفاظ ایله تعریف وایراد ایتمك ایستر .

مثنوی

﴿ شاه بوی برداز اسرار من ﴾

﴿ متهم شد پیش او کفتار من ﴾

« ترجمه » شاه یهود بنم اسرارمدن استشمام ایله نزدنده کلامم متهم وبی اعتبار اولدی [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ کفت کفت تو چو نان در سوزنست ﴾

﴿ ازدل من تا دل تو روز نست ﴾

برمحلده وبرچارسو اورتاسنده اجرا ایت که بوغضبدن هرکس خبردار اولسون ! [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ آنکهم از خود بران تا شهر دور ﴾

﴿ تا در اندازم در ایشان صدفتور ﴾

« ترجمه » اووقت نی کندندن اوزاق برشهره قدر سورکه عیسویلر ایچنه شر وفتنه القا ایده‌یم ! « شرح » وزیر دیدی ای شاه ! نی دار اغاجنه کوندر واولدن ترتیب ایده‌جکمز برمحرم رازمزك نیازیله قتلدن عفو ایله ؛ مع مافیه غضبك حسبیله حضورکزدن وشهرکزدن اوزاق یعنی عیسویلرك کثرتله بولندقلری محله نی تبعید ایت ؛ تاکه میانه‌لرینه القای فساد وکندیلرینی برباد ایده‌یم .

﴿ تلبیس ومکر آن وزیر وعرض کردن در پیش شاه جهود ﴾

ذکر اولنان وزیرك تلبیس وحیله‌سنه وقبل الاجرا یهود شاهنه تفهیم ایامسنه دائردر :

مثنوی

﴿ پس بکویم من بسر نصرانیم ﴾

﴿ ای خدای راز دان میدانیم ﴾

« ترجمه » بو صورتله تبعید اولنوب عیسویلرك کثرتله بولندیغی شهره واردقده عیسویلره دیه‌یمکه ، بن کیزلیجه عیسوی‌یم ، ای خدا حضرتلری ! سر وکیزلی‌یی بیلدیککدن سن بنی بیلیرسك . « شرح » چوق کذاب ودساس واردرکه حیله‌یی صورت حقدن بیان وساده دلانی اغفال ایچون نام جناب حقی اتیان ایدر . حالبوکه اجرای حیله و فساد ایچون الله تعالی حضرتلرینك اسم شریفنی قاله آلان انسان دارینده پریشان اوله‌جغنی اذعان ایتمز .

« ترجمه » وزیر دیدی : ای شاه ، قولاغمی والی کس وبورنمی یار ! بومعامله‌یی اجرا ایدرکن دوداق آجی حکمده اولسون ؛ یعنی بونلری غضبله اجرا ایت ! « شرح » اشبو بیت شریفك ایکنجی مصراعنك مألی ایکی وجهایله شرح اولنه بیلیر : بری ، بورنمی یار ! حین حکمده دوداغمدن واز کچ ! اودوداق واسطه‌سیله عیسویلره حیله‌لر اجرا وکندیلرنی اغفال وافنا ایده‌یم . [بوحالده « مر » کلمه‌سی امر حاضردر .] دیکر معناسی ، هم بورنمی وهمده قولاغمی یار ! علیهمده بولنمقده اصلا توقف ایلمه‌که غضبکز جدی‌اولدیغنی هرکس قطعیاً اکلامش اولسون . بعض اصحاب اقتدار برمقصد خفی‌یی برای استحصال سودکلری برآدمه صورتا اظهار اغبرار ایدرلرکه خلق الدانمش بولنسون وخلقك غفلتندن استفاده اولنسون ، اما خدعه مضر اولدیغی وارستهٔ تقریر وافاده‌در .

مثنوی

﴿ بعد ازان‌در زیر دار آورمرا ﴾

﴿ تا بخواهد یك شفاعتگر مرا ﴾

« ترجمه » بوغضبلی معامله‌دن صکره بنی آصمق ایچون دار اغاجی آلتنه کوتور ! تابر شفاعت ایدیجی ایستیوب بنی تخلیص ایتسون ! « شرح » بوحیله‌دن وزیرك مقصد برفسادی . وزیر صحیحاً یهود شاهنك دشمنیدر ، شفاعتجی ظهور ایتمامش اولسیدی صلب واعدام ایدیلیر ایدی ، دیه‌عیسویلر اینانسونلر وکندینی دینلرینه تابع ومعین عد ایتسونلر ، بعده اوغدار وحیله‌کار عوامی سهولتله اغفال ایده‌جکی آشکار ایدی .

مثنوی

﴿ بر منادی کاه کن این کار تو ﴾

﴿ بر سرراهی که باشد چارسو ﴾

« ترجمه » ینه وزیر یهود شاهنه دیر : بوغضبلی معامله‌یی دلاللرك بولندیغی

واتیان اولنمش ایسه‌ده حالات کثیره‌ده مقرون حقیقت براخطار واجب‌الانقیاددر؛ چونکه بعض آدملر صورتا دوست کورینورده کیزلیجه دشمن بولنور .

مثنوی

﴿ شاه کفتش پس بکو تدبیر چیست ﴾

﴿ چارهٔ این مکرو این تزویر چیست ﴾

« ترجمه » یهود شاهی دیدی : اویله ایسه سویله باقالم بوتدبیر ندر ؟ حیله وتزویرك وجود بولمسی ایچون چاره ندر؟ « شرح » بومحلده حیله وتزویرلفظلری ایکی معنایه حمل اولنور : بری ، عیسویلر دینلرینی صاقلامده‌کی دقتلری کویا مکر وتزویر اولوب آنك ازاله‌سیله حقیقتلرینی میدانه چیقارمغه چاره ندر ؟ سویله ! ودیکری سنك سویلدیکك معامله صرف حیله وتزویردن عبارت اولوب بونك وجود پذیر اولمسی ایچون لازم کلن تدبیر هرنه ایسه ایضاح وتقریر ایت ! دیمکدر.

مثنوی

﴿ تانماند درجهان نصرانیٔ ﴾

﴿ نی هویدا دین ونی پنهانیٔ ﴾

« ترجمه » ینه شاه وزیره دیر : چاره‌یی بیان ایت ! تاجهانده نه دینی آشکار ونه‌کیزلی عیسویلردن هیچ بری قالمسون ! « شرح » ظالم اولانلرك عقل وقلبی اوقدر ظلمتده ، اوقدر چرکاب عناد وجهالتده‌درکه اجرا ایده‌جکلری ظلم حسبیله کرفتار بلا اوله‌جقلرینی فهم ایتمه‌لر بیله ینه جرأت ، ینه جلب فلاکت ایدرلر .

مثنوی

﴿ کفت ای شاه کوش ودستم را ببر ﴾

﴿ بینی ام بشکاف ولب درحکم مر ﴾

« ترجمه » وزير شاهنه ديدى : عيسويلر جانلرينى صاقلارلر وكندى دينلرينى‌شاهلرى اولان سزدن كيزلى‌طوتارلر. « شرح » وزيرك شاهه‌عيسويلرى محو وتباه افكارنده بولنديغكز جمله‌يه معلومدر ، هرعيسوى نفسنى تخليص‌ايچون بالطبع دينينى خفى‌طوتار ديمسى آكا مشابهدركه برافندى مثلا ساعتنى‌ضايع ايلدكده ساعتمى هركيمده بولور ايسه‌م او آدمى ضرب وبرباد ايده‌جكم ديديكى وقت فائده يرينه ساعتك دها زياده صاقلانمسنى انتاج ايتدكجه آنلرك اختفالرينى انتاج ايلر ايدى .

مثنوى

﴿ كم كش ايشانرا كه كشتن وسود نيست ﴾

﴿ دين ندارد بوى مشك وعود نيست ﴾

« ترجمه » ينه وزير شاهنه ديركه : عيسويلرى آز اولدور ، يعنى علناً وعاجلاً اولدورمه ! دين مسك وعود اغاجى دكلدركه ، قوقو ودومانى چيقوب بللى اولسون.« شرح » كرك شاه جهود وكرك وزير عنودك مقصدى عيسويلرك محو وتلفى ايديسه‌ده اتخاذ اسبابده فكرلرى مباين ايدى ؛ وزير مزور شاهه ديديكه: علناً اعدامه اقدام ودوام ايدلسه عيسويلر دينلرينى اخفا وآمال ومساعيمزى تأثيرسز براغوب‌هبا ايده‌جكلردر ، ابتدا عيسويلرى اغفال بعده هلاك واضمحلال ايدهلم .

مثنوى

﴿ سرپنهانست اندر صد غلاف ﴾

﴿ ظاهرش باتست‌وباطن برخلاف ﴾

« ترجمه » سروراز يوز قليف وقين‌ايچنده كيزليدر ؛ برآدمك ظاهرحالى سنكله‌در ، باطنى‌خلاف اوزره‌در . « شرح » بوكلام وزير مزور اغزندن بيان

مثنوی

﴿ صد هزاران مؤمن ومظلوم کشت ﴾
﴿ که پناهم دین موسی را وپشت ﴾

« ترجمه » یهودشاهی یوز بیك مؤمن ومظلوم آدملراولدوردی؛ اوفکرباطل ایله که کندینی حضرت موسی علیه السلامك دیننه ملجأ وارقه وياردمجی ظن ایدییور.
« شرح » شاه جهودك غضب وعنادی پرده وغشاوهٔ ثقیله‌سی اولوب نورعقلدن محروم براقسیله عیسویلری قتل ایتمك حضرت موسایی ممنون ایلمك ظن ایلدی !

﴿ آموختن وزیر مکر شاه را جهت رفع نصرانیان ﴾

عیسویلرك هلاك ورفعی ایچون وزیر شاهنه حیله اوکرتمسیدر :

مثنوی

﴿ اووزیری داشت رهزن عشوه ده ﴾
﴿ کوبر آب ازمکر برستی کره ﴾

« ترجمه » شاهك بروزیری وار ایدیکه ، یول کسیجی حیله وریجی ، مکر وخدعه‌سی حسبیله صو اوستنده دوکوم باغلایجی ایدی « شرح » حیله کارانك احوالنی بومحلده شرح ایتمکدن ایسه بوسطرلری مطالعه ایدن ذواتك حیله کار بیلدکلری برآدمی خاطرلرینه کتیرملرینی توصیه ایله اکتفا ایلرز .

مثنوی

﴿ کفت ترسایان پناه جان کنند ﴾
﴿ دین خودرا ازملك پنهان کنند ﴾

« ترجمه » چونکه حاکم (قاضی) رشوت آلمغه قرار ویرر اوحالده ظالم ایله زار وبیچاره مظلومی نصل فرق ایده‌بیلیر ؟ « شرح » بر حاکم ، بر مأمور ایچون پردهٔ غرضك الك قالین ، الك چرکین نوعی اضرار ناسه باعث اولوب رشوت دینلن دنائت پرده‌سیدر . الله تعالینك وضع ایلدیکی قواعد سیاسیه اوزرینه پادشاه ملك وکشور اهالینك حقوقنی عدالتله محافظه ایتمك اوزره بر والی ، بر حاکمی ، برمأموری تعیین ایدر ومعاش واعتبار ویرر واهالی‌ده بد اخلاق وظالم وبی‌باك وناپاك اولانلردن حقوق وناموس وعیال وراحتلرینی محافظه ایچون والی وحاکم ومأموره ربط امید و انواع حرمت و رعایت ایدر ؛ مأمور حقوق دولتی واهالی‌یی وظالمدن مظلومی صیانت ایتمك اوزره کیجه کوندوز چالیشمق مقتضی ایکن رشوت آلمق فکر فاسدی ایله ظالمی تحری ایتمیوب حقوق اهالی‌یی پایمال وبیچارکانی کندی قلبی کبی اضمحلال ایلر . رشوت دینلن سرقت بادسموم کبی آفتدرکه درخت انتظام وعدالتی‌قوروتور. رشوت اخلاق حسنه‌یی ازاله ایله ظلم وتعدی‌یی واکدار وغمومی میدانه چیقارر . رشوتك القایه سبب اوله‌جغی تخم فساددن اخلاق ذمیمه برچوق مار زهر نثار کبی اندام بد انجاملرینی ارائه ایدر ؛ بوفنالغك چارهٔ منعی اجرای فرائض‌ایله مخافة‌اللهی تعمیم وحسن اخلاق اصحابنی مأموریتلره تعیین ونشر معارفه اقدام ومتجاسرینه اعطای جزایه دوام ایله حاصل اولور .

مثنوی

﴿ شاه از حقد جهودانه چنان ﴾

﴿ کشت احول کالامان یارب امان ﴾

« ترجمه » یهودشاهی کین وعناد جهودانه‌سندن‌ناشی اوقدر شاشی اولدیکه ، الامان ، مدد یا الله ! « شرح » بو بیت شریفده ایما بیوریلورکه ، مظلوم اولانلر برمأمور ظالمك شرندن جناب حقه وپادشاهه عرض حاجات ایتملی .

حضرت عیسانك خاطرنی قیردقدن صکره حضرت موسانك‌ده خاطرنی قیرمش والی‌الابد محروم سعادت اولمشدر .

مثنوی

﴿ خشم وشهوت مردرا احول کند ﴾

﴿ ز استقامت روح را مبدل کند ﴾

« ترجمه » غضب وشهوت انسانی شاشی ایدر روحی استقامتدن شاشیرتیر .

« شرح » خشم وشهوت دائرهٔ اعتدالك خارجنده مضرات عظیمه‌یی تولید ایدیجی بر مصیبت وفلاکت اولدیغندن مادیاتدن بشقه معنوی اولان روحی بیله اتعاب واضرار ودائرهٔ استقامتدن اخراج ایله بی قرار ایلر .

مثنوی

﴿ چون غرض آمد هنر پوشیده شد ﴾

﴿ صد حجاب ازدل بسوی دیده شد ﴾

« ترجمه » چون غرض کلدی هنر اورتلدی ، قلبدن یوز پرده کوز طرفنه کتدی . « شرح » غرض ، نفسانیت ، غضب ، شهوت ، حرص وانانیت کبی احوال اسف اشتمال ظهور ایدنجه عقلك نور وقوتی اطفا وامحا ایدر . بو بیت شریفك دیکر توجیهی ، صاحب هنر موجود ایسه‌ده قارشیسنده‌کی ، غرضکار اولنجه هنرورك قدرنی کوره‌من کورسه‌ده کورمك ایسته‌من وسائر برچوق آدملرك ده کورمامسنه چالیشیر .

مثنوی

﴿ چون دهد قاضی بدل رشوت قرار ﴾

﴿ کی شناسد ظالم از مظلوم زار ﴾

ومضرت اولديغی چراغی اکلايه جقدر. معناً شاشی اولانلر عقل واستقامتله شهرتياب
اولان استادلره تعريض ايتمسونلر؛ زيرا تعريضلری ولو تجربه ايچون اولسه‌ده انجامی
زيان وخسراندر .

مثنوى

﴿ چون يکی بشکست هر دو شد زچشم ﴾
﴿ مرد احول گردد از ميلان وخشم ﴾

« ترجمه » چونکه شيشه‌نك بری قيرلدی ، ديکری‌ده کوزدن کتدی ؛
انسان ميل و آرزودن وخشم وغضبدن شاشی اولور. « شرح » بر کيمسه ايجابندن
زياده کورمك فکری وميل وغضبی حسبيله معناً شاشی اوله‌جغی بديهيدر . ذکر
اولنان شاه جهود عيسويلره قارشی ظلم نمود اولنجه حضرت موسانك غضبنی
اوزرينه دعوت وکرفتار عذاب وعقوبت اولدی . انسانلرك شاشيلقلرينه سبب
حرص ، طمع ، حسد ، شهوت . حدت ونفسانيت کبی احوال اليمه‌در . بو
احوال اليمه وکريهه‌يه مغلوب اولان نامردلر ناحق يره سفك دما ، سرقت ،
تخريب خانمان و بو کبی عين فساد بر چوق ظلم وفضاحت ارتکاب ومعموريتی
کندی قلب مظلملری کبی خراب ويباب ايدرلر ؛ حالبوکه بو عقوبات وخرابات
وبلياتدن خلاص بولمق برنيت مردانه‌يی اتخاذدن عبارت واوده‌اوامر ربانيه‌يی تمامها
قبول ايله او مسلك جليلده دوام ومواظبت ايتمکدر .

مثنوى

﴿ شيشه يك بود وبچشمش دو نمود ﴾
﴿ چون شکست آن شيشه را ديکر نبود ﴾

« ترجمه » شيشه برايدی چراغك کوزينه ايکی کوروندی ؛ چونکه او شيشه‌يی
قيردی بالطبع خيالدن عبارت اولان ديکر شيشه قالمدی . « شرح » شاه يهود

اوکنه کتیره‌یم ؟ مقصدیکی تمام شرح ایت! « شرح » شاشی اوطه‌یه کیروب شیشه یالکز برایکن شاشیلغی حسبیله ایکی کورونجه استادینه شیشه بر دکل ، ایکیدر ؛ هانکیسنی کتیره‌یم؟ دیدی. ایشته بونك کبی حضرت عیسی ایله حضرت موسی علیهما السلام معناً برایکن احول اولان شاه جهود عنود بری برندن غیری کوردی .

مثنوی

﴿ کفت استاد آن دوشیشه نیست رو ﴾

﴿ احولی بکذار وافزون بین مشو ﴾

« ترجمه » استاد چراغه دیدی : او ایکی شیشه دکلدر ، بردر ؛ یوری شاشیلغی براق وزیاده کوریجی اولمه ! « شرح » چوق آدملر واردرکه : حماقتلری حسبیله کندیلرینی ذکی عد ایدرلر الك عادی ، الك ساده شیلرده کویا چوق مقاصد ومعانی وارمش کبی تلقی ایدوب خیالاتله مالی وایجابندن زیاده کورمك ایستدکلرندن حقیقتی کوزلرندن قاچیروب عاری وعادی اولور .

مثنوی

﴿ کفت ای استاد مراطعنه مزن ﴾

﴿ کفت استادز آن دویك رابرشکن ﴾

« ترجمه » چراق اوسته‌سنه دیدی : ای اوسته ! بکا طعن اوروب تکدیر ایلمه ؛ استادی دیدی : اویله ایسه او ایکی شیشه‌دن برینی قیر ! « شرح » استادك سوزینه اعتماد ایتمیوب شیاشیلغی حسبیله چراغی تعریض ایتدی ، ارتق تعریضنك بطلانی فعلاً اثبات ایدوب چراغی تربیه ایتمك فکریله استاد : شیشه ایکیدر دیه دعوا ایدیورسك ، برینی قیر ! باقالم ! دیدی . موجود شیشه قیریلنجه بالطبع شاشینك کوزینه قارشی بشقه شیشه قالمیه‌جق واستاده تعریض ایتمك عین خطا

مثنوی

﴿ شاه احول کرد در راه خدا ﴾

﴿ آن دودمساز خدائی را جدا ﴾

« ترجمه » شاشی اولان اول یهود شاهی خدا حضرتلرینک بولنده بولنان اول ایکی دمساز ودوستی آییرمق ایستدی « شرح » عیسویلر حضرت عیسایه. موسویلر حضرت موسایه رعایت ایلدکلرینی شاه جهود جهولانه کورونجه ظن ایتدی که بوایکی نبی ذیشانك ضدیتی وار . بوفکر باطـل اوزرینه خرستیانلری اعدام ایتمکله حضرت موسی علیه السلامه خدمت ایدر خطاسنده بولندی؛ حالبوکه هرایشده برمقصدی اجرا ایده جك ذاتك شرف واستقامتنه وامرك صدور ایلدیکی محلنه دقت ایتمك لازمدر ؛ یوقسه ایکیسنك مرجعی برایکن برینه انقیاد ، دیکرینه عدم اطاعت صرف خطا وحماقتدر .

مثنوی

﴿ کفت استاد احولی را کاندرا ﴾

﴿ روبرون آرازوثاق آن شیشه را ﴾

« ترجمه » براستاد برشاشی چراغنه دیدی : ایچری کیر ! آصیلی اولان یردن شیشه یی دیشاری کتیر! « شرح » مقصد آتیده اکلاشیله جقدر .

مثنوی

﴿ کفت احول زان دوشیشه می کدام ﴾

﴿ پیش تو آرم بکن شرحی تمام ﴾

« ترجمه » شاشی چراق استاده دیدیکه : بوایکی شیشه دن هانکیسنی سنك

﴿ داستان شاه جهودکه نصرانیان را می‌کشت ازبهر تعصب ﴾
﴿ ملت خود ﴾

بر یهود شاهنك حکایه‌سیدرکه کندی ملتنك تعصبندن ناشی عیسویلری اولدیرر ایدی .

مثنوی

﴿ بود شاهی در جهودان ظلمساز ﴾
﴿ دشمن عیسی و نصرانی کداز ﴾

« ترجمه » یهودیلرده برظلم ایدیجی شاه وار ایدی، که حضرت عیسانك دشمنی وعیسویلری اریدیجی ایدی . « شرح » اول یهود شاهی حضرت عیسی علیه‌السلامه اولان‌عداوتی حسبیله خرستیانلره دشمن‌شدید وذاتاً ظالم وعنیدایدی.

مثنوی

﴿ عهد عیسی بود نوبت آن او ﴾
﴿ جان‌موسی او وموسی جان او ﴾

« ترجمه » اول جهودك سلطنت زمانی حضرت عیسانك عهدینه تصادف ایتدی، که عهد نبوة، حضرت عیسانك نوبتی ایدی عیسی‌موسانك جانی وحضرت موسی حضرت عیسانك جانیدر . « شرح » یعنی ظن اولنمسونکه عیسی ایله موسانك احوالی بشقه‌در . بوایکی ذات ستوده صفات ، الله تعالی حضرتلرینك پیغمبر ذیشانلری واردات ربانیه‌نك مبلغی ایدی . صورتا ایکی وزمان نبوتلری غیری ایدیسه‌ده حسب‌النبوة برینك جانی دیکرنده موجود اولوب ایکیسیده امر حق تبلیغ ایله هدایت رسان اولور ایدی .

احمد لقبنی سرقت ایتمش ایسه‌ده بومسیلمك حقیقتی ینه باطل قالدی ؛ زیرا هنر صورتلرده دکل سیرتلرده‌در . بومسیلم نام شخص، فخرعالم افندمز حضرتلرینك اواخر عمر رسالتپناهیلرنده دعوای نبوتله ظهور ایتمش برکاذب ایدیکه مؤخراً حضرت ابوبکر رضی‌الله عنه عسکرله اوزرینه واروب حین محاربه‌ده حضرت حمزه رضی‌الله عنهك قاتلی (وحشی) مرقوم بومسیلمی قتل ایلمشدر. اوصره‌ده (وحشی) اسلامیتی قبول ایتمشیدی . بونك اوزرینه دیدی‌که [قتلت خیرالناس فی‌الجاهلیة وشرالناس فی‌الاسلام] یعنی حضرت حمزه کبی ناسك الك خیرلیسنی جهالتم زماننده وبومسیلم کبی ناسك الك شریر وفناسنی اسلامیتم هنکامنده اولدردم .

مثنوی

﴿ بو مسیلم را لقب کذاب ماند ﴾

﴿ مر محمد را اولو الالباب ماند ﴾

« ترجمه » بومسیلمك لقبی کذاب قالدی، اما فخرعالم افندمز حضرتلرینك عنوان معالی‌نشان رسالتپناهیلری اولو الالباب قالدی . « شرح » بومسیلم بن‌ده نبی‌یم دیدی واحمد لقبنی‌ده الدی؛ لکن رسالت ونبوتی اولمدیغندن بولفظ شریفدن اصلا فائده‌مند اولمه‌یوب کذب وفسادی حسبیله الی آخرالزمان کذاب وبدنام اولدی؛ اما محمد مصطفی علیه افضل‌التحایا افندمز حضرتلری من قبل‌الرحمن مبعوث وعمان عرفان اولدقلرندن الی‌الابد ﴿ فخرعالم ﴾ ﴿ اولوالالباب ﴾ کبی نام سعادت اتساملرله باقی وجاویدر .

مثنوی

﴿ آن شراب حق ختامش مشك ناب ﴾

﴿ باده را ختمش بود گند وعذاب ﴾

« ترجمه » اول شراب حقك ختامی مسك صاف وخالصدر، باده‌نك ختمی قوقمش وعذاب اولور . « شرح » نشوهٔ عشق ربانی دائمی وآندن حاصل اولان سعادت ابدیدر . دنیا شرابنده مشهود اولان نشوه عین ذلت وبی‌فائده‌در .

« ترجمه » آلچاق اولان کیمسه حقیقی درویشلرك حروف وکلماتنی چالار، تقلید ایدرکه ساده دله او افسوندن اوقوسون . « شرح » مستقیم وعالی صفت شیخ ودرویشلرك استعمال ایلدکلری تعبیراتی مقلدین سرقت وکثرتله استعمال حمقلری برباد ایلدکاری مجربدر . ساده دلان ایسه بوساخته تعبیراتی محض عرفان وکرامات ظن ایدرك انجامی کندیلرینی ویران ونالان ایدر .

مثنوی

﴿ کار مردان روشنی وگرمیست ﴾
﴿ کار دونان حیله وبی شرمیست ﴾

« ترجمه » مرد اولانلرك ایشی پارلاق وروحلیدر ؛ آلچاقلرك کاری حیله وعارسزلقدر . « شرح » اخلاق حمیده اصحابندن اولان مردان اوامر خدایی وظائف متنوعهٔ انسانیه‌یی مستقیمانه اجرا ایله ایشلری مقبول وروشنا اولور ؛ اخلاق بالعکس مشقتی موجب مساعی‌یی اجرایه غیرت وهمتلری اولمیوب تکاسلدن اولایی ضایع ایده‌جکلری شرف وحیثیتی قولای کورینن ریا وحیله‌ده بوله بیلیر خانیله شیطانلره بازده اولور .

مثنوی

﴿ شیر پشمین ازبرای کدکنند ﴾
﴿ بومسیلم را لقب احمد کنند ﴾

« ترجمه » حیله کاران برای تسأل یوکدن آرسلان صورتنی اعمال وبومسیلم ذابی احمد تلقیب ایدر « شرح » روحانیتدن بی بهره اولان مقلدین کندیلرینی هل یقین کبی کوسترمك ایسترلر . کاذب وعادی بر سائل‌ده هرنوع قیافته کیرر کرفتار ضعف اولانلرك سسلرینی تقلید وجلب رقته چالیشیر صور وکلمات ایله هیچ برفائده حاصل اوله‌میه‌جغنی اثبات ایچون بیوریلورکه : بومسیلم کبی برکذاب،

مثنوی

﴿ زانکه صیاد آورد بانك صفیر ﴾

﴿ تافریبد مرغ را آن مرغ کیر ﴾

« ترجمه » آوجی ، قوش سسنی تقلید ایدر ؛ تا که قوشی آلداتمش وطوتمش اولسون . « شرح » مثلا ککلك وسائر بعض قوشلری قوردیغی طوزاغه کتیروب طوتدیرمق ایچون صیاد استاد قوش سسنی تمامیله تقلید ایدر . قوشلر ایسه کیزلنمش اولان صیادی کوره‌میوب هم جنسلرینك سسی ظن ایدرك طوزاغه طوتولور. بونك کبی بعض شیخ قیافتنده ویا مستقیم اطوارنده حیله‌کاران بولنورکه اولیاء الله حضراتنك تعبیراتنی ومستقیم ذواتك اطوارنی تقلیداً حرکت ایلر ؛ تا که ساده دلان کندیلرینه امنیت ایدرك دوام تزویرلرینه دوشوب نافر جام وبدنام اولسونلر ؛ بناءً علیه مجرب اولمیان آدمك سوزینه و اطوار ظاهره‌سنه زنهار امنیت ایتمامليدر .

مثنوی

﴿ بشنود آن مرغ بانك جنس خویش ﴾

﴿ از هوا آید بیابد دام ونیش ﴾

« ترجمه » قوش کندی جنسنك سسنی ایشیدر ، هوادن اشاغی‌یه کلیرده طوزاق ، دیکن وزهر بولور . « شرح » ساده دلان بر مقلدك اطوار ظاهره‌سنی مشاهده وکلمات مقلدانه‌سنی استماع ایدنجه خزینه بولمش مغربی کبی مسرت وعجله ایله تقرب ایدر ، ایناتیر ولذتلر کورور ایکن دام بلایه کرفتار اولور .

مثنوی

﴿ حرف درویشان بدزدد مرد دون ﴾

﴿ تا بخواند بر سلیمی زان فسون ﴾

« ترجمه » محبت حق ایله مست وحیران اولان او برینك یوزی دوست اولان حق جانبنه ودیکرینك یوزی کندی یوزینه وکندینه متوجه اولدی . « شرح » عاشق حقیقینك فکر وامیدی ابدی وباقی اولان الله تعالی حضرتلرینه مربوط اولوب عادی انسانلرك ایسه محبتلری کندیلریله شیطانه راجعدر . اومقوله‌لر ایچون نه بیوك غفلت ، نه عظیم خسران وذلت واردر .

مثنوی

﴿ روی هریك می نکر می دار پاس ﴾

﴿ بوکه کردی توز خدمت روشناس ﴾

« ترجمه » کرك مست عشق ربانی اولان مرد کاملك ، کرك تن پرور وخود پرست اولان غافلك یوزینه دقتله باق ! اوله‌که حسن خدمتدن ناشی سن‌ده یوز طانیبجی اوله‌سك . « شرح » انسانلرك احوال متنوعه‌سنه دقت ایله عبرت آل وهمیشه اوامر ربانیه‌یی اجرایه اقدام ایت ! تاکه بو حسن خدمت یوزندن برچوق سعادته نائل وانسانلرك نیك وبدینی طانیه‌بیلمك رتبه‌سنه واصل اوله‌سك. آدملرك اخلاقنی وحقیقت معنویه‌لرینی بیلمك بیوك هنر وسلامت آوردر .

مثنوی

﴿ چون بسی ابلیس آدم روی هست ﴾

﴿ پس بهر دستی نشاید داد دست ﴾

« ترجمه » چونکه چوق شیطانلر آدم یوزلو و آدم صورتنده بولنور ؛ ایمدی هرال ایچون دست ویرمك مناسب دکلدر . « شرح » شیطانلر انسانلرك ذهننه نصل دسایس ومفاسد القا ایدرلر ایسه شیطان صفت انسانلر اقوال وافعالیله هم جنسلرینی افساد وبرباد ایدرلر . بلکه بعض شیطانلرك اجرایه مقتدر اوله‌میه‌جقلری فنالقلری والقا ایده‌میه‌جکلری وسوسه‌لری‌ده انسانلر ایجاد ایدرلر .

« ترجمه » بعض وقت مجاهده ایله وبعض وقت بیان اولندیغی صورتده ضدی اولەرق بلامجاهده سعادت حاصل اولور. دین ایشنده حیرانلقدن بشقه حال اولما .
« شرح » سعادتك مجاهده ایله حاصل اولمسی امر معقول ومجربدر ؛ مع مافیه دین وروحانیتك احوالی اوقدر واسع وعمیقدرکه بعض دفعه مجاهدەسز سعادت حاصل اولەکلدیکی هویدا اولدیغندن جناب حقك حکم خفیهٔ بالغەسنه حیران اولمقدن بشقه چاره یوقدر .

مثنوی

﴿ نی چنان حیرانکه پشتش سوی اوست ﴾

﴿ بل چنین حیرانکه غرق ومست دوست ﴾

« ترجمه » هیچ برشی دوشونمیەرك اوامر ربانیەیه ومحبت مولایه ارقەسنی چویروب یوزی شیطانك القاآتنه متوجه حیران اولماملی ! بلکه بویله حیراناولملی که دوست اولان جناب حقك غرق ومستی اولمش اوله . « شرح » مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلرینك کمال قوهٔ روحانیه وعقلیەسنه حیران اولملی . سبق ایدن بیت شریفده دین ایشی حیران اولمقدر بیورمسندن چوق تنبل آدم ذهننه کتیرەبیلیرکه : کار دینده حیرانلق لازم ایمش ! بنده امور روحانیەده حیران اولەیمده دنیاده ایکن ذوق سورەیم! بوکبی افکار باطله محو وازاله ایدلمك ایچون بیوریلورکه : حیران تعبیرندن مقصد دوست اولان حق تعالی حضرتلرینك اوامر ربانیەسنه آرقەیی چویرمك وشیطانه تابع ویا حیوان کبی آغزینی آچوب حیران قالمق دکل ، بلکه کمال سعی ومجاهدەده بولنلدیغی حالده حکم خفیهٔ ربانیەیه حیران وعظمت وقدرت ربانیەیه نکران اولمقدر .

مثنوی

﴿ آن یکی را روی او شد سوی دوست ﴾

﴿ وآن یکی را روی او خود روی اوست ﴾

آلدی آلدقدن صکره انشا ایله برج وسدلر علاوه ایلدی. « شرح » شمدی یه قدر جریان ایدن فکری تأکید بیورمق ایچون بوده برمثالدر . دشمنك النده اولان قلعه‌یی ماهر محارب ابتدا تخریب وفقط آلدقدن صکره دها اعلا برصورتده اعمار وتجدید ایدر . عاقل‌ده اقدامات خیریه ایله بدنی اتعاب ونحیف ایدر ایسه‌ده بوتعب وضعف صوری روح وبدنه سعادتی مؤدیدر .

مثنوی

﴿ کار بیچون را که کیفیت نهد ﴾

﴿ این که کفتم این ضرورت می دهد ﴾

« ترجمه » جناب حقك حکمتندن سؤال اولنماز ؛ الله تعالی حضرتلرینك ایشنه کیم کیفیت ویره‌بیلیر ؟ بوبیان ایلدیکم شی ضروراتدندر . « شرح » یعنی اقدام و غیرت و سعی و همت ایله هر شی حاصل اولور دینلمش ایدی . ظن اولنمسونکه بونلرسز انسانه سعادت کلمز . الله تعالی حضرتلرینك لطف واحسانه کیم قاریشه‌بیلیر؟ بر انسان اصلا عبادت ایتمامش ایکن پاك اولان خلقتی حسبیله مرحمت ربانیه‌یه مظهر اولنجه اول مرتبه‌ده عشق الهی‌یه مظهر اولورکه اولیاء الله بیله متحیر اولور ؛ سعیی حق تعالی حضرتلری فرمان بیوردیغندن مجبردرکه انسانلردن یوزده طقسان طقوزی سعی ومجاهده ایله استحصال رضای خدا ونائل سعادت دوسرا اولور. یالکز یوزده بری وبلکه بیکده بری بلا سعی ومشقت مظهر سعادت وراحت اوله‌بیلیر ؛ شو حالده چالیشمقدن ومساعیدن هیچ بروقت آیرلمالی ! ال ، آیاق ، عقل ، وجدان ، آرزونك انسانه ویرلمسی چالیشمق ایچون بر امرجلیدر .

مثنوی

﴿ که چنین بنماید وکاهی ضداین ﴾

﴿ جزکه حیرانی نباشد کار دین ﴾

« ترجمه » بركيمسه صوبى كسوب ايرماغك يتـاغنى تميزلدى ؛ ايچندەكى قنالقلرى چيقاردقدن صكره صوبى ينه ايرماغه قويويردى . شرح » ايرماقدن صو كسيلنجه سبنى اكلاميان اطفال وحمقا بو ايرماغك صوبى توكندى ديه اسف ايدر ؛ حالبوكه موقتاً صونك كسيلمسى ايرماق يتاغنك پاك وتميز اولمسى، صو دهـا براق ولطيف آقمسى ايچوندر . كذلك كوتاه بينـان نظرنده مشاق ومحن خسـار ووهندر ..

مثنوى

﴿ پوست را بشكافت و پيكانرا كشيد ﴾

﴿ پوست تازه بعده زانش بردميد ﴾

« ترجمه » مجروح درى‌يى ياردى بدننه آتيلان اوقى چكوب چيقاردى ؛ آندن صكره تازه درى بيتدى . « شرح » بوده ديكر بر مثالدر . درى‌يى يارمق آجى واليم بركيفيتدر ؛ لكن صاحب عقل حاصل اولەجق فائدەيى درك ايلديكندن بو المى كندى رضاسـيله اختيار وبعده كندنى صحتله بختيار ايلر . ظاهراً لذيذ اولان بعض مضر اخلاقى ، عاقل اولان ذات ، عقل و قلبندن چيقار ايكن كندنى صـورتا مضطر ، حقيقتده ازاد ايدر . محكومينه ويريلن مجازاتكده اساسلرندن برى بودر. يعنى هنكام مجازاتده محكوم مضطرب اما اضطراب جزا هم محكومك اصلاحنى ، هم خلقك متنبه ونائل آسايش اولمسنى منتج اولور .

مثنوى

﴿ قلعه ويران كرد از كافر ستد ﴾

﴿ بعد از ان بر ساختش صد برج وسد ﴾

« ترجمه » بر محارب قلعەيى ضبط ايدەبيلمك مقصديله ويران ايدوب كافردن

« ترجمه » ای سعادتلی ومبارك جان كه محل رجوع عشق اولان الله تعالی حضرتلرینك رضاسی ایچون خانمان وملك ومال صرف ایلدی . « شرح » جناب واجب الوجودك عشق ویولنده ودین دولت اوغورنده جان ومالنی صرف ایدن اصحاب نها، نائل فیض وسعادت اولهجقدر . برمجاهد محاربهده جان بذل ایدوب شهید اولور ایسه سعادت ابدیهیه نائل ورتبهٔ شهادتی احراز ایدهمز ایسه مساعیٔ مشروعه ودلیرانهسی حسبیله عند الشهیده ودولت ووطن نظرنده مقبول ومراتب عالیهیه واصل اولور .

مثنوی

﴿ كرد ویران خانه بهر كنج زر ﴾

﴿ ور همان كنجش كند معمورتر ﴾

« ترجمه » دیوارلرنده كیزلی اولان آلتون خزینهسنی بولمق ایچون بری خانهیی خراب ایتدی ، صكره بولدیغی خزینه ایله دها اعلا معمور ایتدی . « شرح » برذات محقق صورتا معلومات آلیركه خانهسنده وقتیله برچوق آلتون صاقلاندی ؛ او آلتونی بولنجهیه قدر خانهسنك دیوارلرینی هدم ایدر . بو معامله صورتا تخریب اما حقیقتده مدفون اولان آلتونی بولوب خانهسنی یكیدن دهااعلا صورتده انشا وتجدیددر. بدن وعقلده خزائن مكتومه كبی برچوق خصائل جلیله، علی الخصوص عشق ربانی وحسیات عالیه واردر. بوخصائل جلیلهیی میدانه چیقارمق ولذت عشق ربانییه نائل اولمق ایچون انسان عقل وبدننه صورت مشروعهده زحمت ومشقت ویرنجه اوزحمت گرچه ظاهرده مشقت وتخریب كورینور اما حقیقتده صاحبی سعادتمند ومعمور اولور .

مثنوی

﴿ آب را ببرید وجورا پاك كرد ﴾

﴿ بعد ازان درجوروان كرد آب خورد ﴾

اولور. برمرد کامل ارادات ربانیه‌یه اتباع وعاشق رسول مجتبا ومحب آل عبااولور، اوده حبیب‌اولورکه‌حسیات روحانیه‌نك صحت وسلامتی آندن‌ده طلب‌وامر ونصیحتیله حرکت ایدیکز !

مثنوی

﴿ صحت این حس زمعموری تن ﴾

﴿ صحت آن حس زتخریب بدن ﴾

« ترجمه » حس صورینك صحتی بدنك معمور وابی اولمسنده وحس روحانینك صحتی بدنك خرابلغنده‌در . « شرح » تحصیل معارف وصوم وجهاد وبوکبی عبادات مشروعه‌ایله مشغول اولان ذات بدنك صوری کوریلن معموریتنی تخریب وفقط معموریت روحانیه و عقلیه‌سنی مزداد ایدر بو بیت شریفك دیکر معناسی حسیات بدنیه انسان دنیاده ایکن قوت، حسیات روحانیه ایسه وفاتندن صکره معموریت وسعادت بولور .

مثنوی

﴿ راه جان مرجسم‌را ویران کند ﴾

﴿ بعد ازان ویرانی آبادان کند ﴾

« ترجمه » جانك یولی جسمی ویران ایدر، بو ویرانلقدن صکره معمور ایدر . « شرح » روحانی وعقلی‌اولان مسلك صورتا جسم‌وبدنی خراب ایدرکبی کورینور ایسه‌ده حقیقتده معمور وآباد ایدر ؛ اصحاب مساعی طباً، عقلاً قوی اولدقدن‌بشقه برده شجاعت، توکل، صبر، قناعت‌کبی خصائل جلیله‌یه نائل وازهرجهت درجات عالیه‌یه واصل اولور .

مثنوی

﴿ ای خنك جانی که درعشق مآل ﴾

﴿ بذل کرد او خانمان وملك ومال ﴾

ظاهری باطن وعقله نسبةً جزئیدر بویله اکلادیغی حالده یا معناً وعقلاً حی اولان برذاتك حس باطنیسی نه‌قدر زیاده کسب اطلاع ایده‌جکی امر بدیهیدر . مثلا بر کامل وعاقل بیکلرله طوغری فکر وکلام ایچنده برکذب ورأی فساد آمیز ایشیدنجه ویا بیکلرله ایی آدم یاننده برمنافقی کورونجه فساد آمیز رأیی ومنافقی درحال آکلار ورده سعی ایدر .

مثنوی

﴿ حس دنیا نردبان این جهان ﴾

﴿ حس دینی نردبان آسمان ﴾

« ترجمه » دنیایه متعلق حس بوجهانك نردبانیدر، دینه منسوب حس آسمانك نردبانیدر . « شرح » دنیا ایشلرینه متعلق حسیات ومساعی ایله انسان یالکز بوجهانده موقةً ترقی ایده‌بیلیر، اما بوترقی مدت وزمان وموت ایله محدود وفانیدر. لکن روحانیته متعلق اولان عشق ربانی واستقامت‌کبی ترقیات معالی‌غایات جهان روحانیتك نردبانی مثابه‌سنده‌درکه حقیقی وصاحبی سعادتله جاودیدر .

مثنوی

﴿ صحت این حس بجویید ازطبیب ﴾

﴿ صحت آن حس بجویید از حبیب ﴾

« ترجمه » جسمانی ودنیوی حسك صحتنی طبیب ظاهریدن ودینه متعلق روحانی حسك صحتنی دوست وحبیبدن ارایکز . « شرح » امراض جسمانیه‌یی دفع ایله حس ظاهرك صحتی‌ظاهری برطبیبدن طلب وتحری ایدیلیر اما حس روحانینك صحتنی الله‌تعالی‌یه حبیب اولان ذاتدن تمنی ایتملی. حبیبدن مقصد، فخر عالم علیه‌الصلوة والسلام افندمز حضرتلریدر؛ اومحبوب کبریادن صحت روحانیه ایستمك ذات‌عالیٔ رسالتپناهیلرینه وحی بیوریلان قرآن عظیم الشانك وشریعت مطهره‌لرینك احکام جلیله‌سنی مطالعه وقبول وعلی‌الخصوص امداد روحانیٔ نبوی‌یی استرحام ایله حاصل

مثنوی

﴿ هرکه‌را درجان خدا بنهدمحك ﴾

﴿ هر یقین‌را باز داند اوز شك ﴾

« ترجمه » هرکیمك جاننه خدا حضرتلری محك قور ، یقینی شبهه‌دن فرق وتمیز ایده‌بیلیر. « شرح » الله تعالی حضرتلری برآدمك قلب وعقلنه فراست وذکا بخش واعطا واونیك بخت کسب هنرله احکام مشروعه‌یی اجرا ایدر ایسه هربر مهمی تمیز وکندی دارینده تمیز ایدر .

مثنوی

﴿ دردهان زنده خاشاکی جهد ﴾

﴿ آنکه آرامدکه بیرونش نهد ﴾

« ترجمه » بردیری آدمك آغزینه برچوپ دوشسه انی آغزندن چیقاردیغی وقت راحت ایدر . « شرح » ای آدملرك ایچنه فنا برکیمسه کیرر ایسه آنك دفعی ایچون چالیشیلیر ودفع اولندقدن صکره راحت حاصل اولور، اخلاق حمیده اصحابی اویغونسزلری رد وتبعید ونائل اولدقلری سلامت ایچون جناب کبریایه‌شکر وتحمید ایدر .

مثنوی

﴿ درهزاران لقمه یك خاشاك خرد ﴾

﴿ چون در آمد حس زنده پی‌ببرد ﴾

« ترجمه » بیکلرجه لقمه ایچنه اوفاق بر چوب قاریشنجه؛ زنده اولان برآدم درحال حس ایدر . « شرح » آغزینه کیدن بونجه لقمه‌لره انسان اصلا دقت ایتمز ایکن برچوپك کیرمسیله مضطر اولور . آنی دفعه چالیشیر ؛ حس

بری برینه جمع اوله ؛ لکن آره‌لرنده برحائل واردرکه بری برینه ملاقی اوله‌ماز . ایکی دریادن مقصـد هیچ بر وقت بری برینه قاریشمیان اخلاق حمیده واخلاق ذمیمه اولسه کرکدر. مثلا برانسانده‌بیله سخاوت وغضب کبی بری شیرین، دیکری آجی بحرین کبی اخلاق متضـاده موجود ایکن هربری خاصیتنی حفظ ایله دیکری ایچنده محو اولماز؛ اخلاق حمیده اصحابی اخلاق ذمیمه اصحـابیله هرنه‌قدر اختلاط ایتسه هیچ بروقت تماميله امتزاج وآمیزش ایتمز ؛ زیرا بری طالب نور، دیکری طالب نار؛ بری راغب هدایت، دیکری خواهشکر ظلمتدر .

مثـــنوی

﴿ و آن که این هردوزیك اصلی روان ﴾

﴿ برکذر زین هردو روتا اصـل آن ﴾

« ترجمه » بونی بیل که بو ایکی دکز بر اصلدن آقیجیدر ؛ سن ایکیسندن کچ ! اصـل اولانه قدر کیت ! « شرح » اخلاق حمیـده‌یه مظهر اولان لطف ومرحمت وعنایت؛ اخلاق ذمیمه‌یه کرفتار بولنان قهر ومذلت ایچنده‌در ؛ بوایکی صفتك احوال ظـاهره‌لریله مقید اولمه ! الله تعـالی حضرتلرینك اوامر الهیه‌سنه حکمتله ارجاع نظر وآندن صکره کسب سعادت واعتبار ایت !

مثـــنوی

﴿ زر قلب وزرنیکو درعیـار ﴾

﴿ بی‌محك هرکز ندانی زاعتبار ﴾

« ترجمه » قلب آلتون ایله خالص آلتونك عیـارده اعتبـارلرینی محکسز هیچ بروقت بیله‌مزسك . « شرح » ای آدمله فنـا آدمی یالکز تجربه ایله بیله بیلیرسـك ! مؤمنك محکی فراست وتجـارب مشروعه وایمـان تام وکسب عرفان وتلاوت حضرت قرأندر .

هنر، صو طاتلی واخلاق کوزل اولمسندەدر؛ یوقسە قابلرك ونامارك فائدەسی یوقدر .

مثنوی

﴿ حرف ظرف آمد درو معنی چو آب ﴾

﴿ بحر معنی عنده ام الکتاب ﴾

« ترجمه » حرف ولفظ قاب ومعانی ایچندەکی صوکیدر . اصل بحر معنی الله تعالی حضرتلرینك عند الٓهیسندەدرکە اول بحر معانی ام الکتاب ولوح قضادر. « شرح » بو آیت کریمە سورۀ رعدك قرق برنجی آیتیدر. شویلەکە ﴿ یمحو الله مایشاء ویثبت وعنده ام الکتاب ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی حضرتلری دیلدیکنی محو واثبات وابقا ایلر وقضا وقدر کتابنك اصلی واجب الوجود حضرتلرینك عندندەدر.» مقتضای حکمت ربانیەدن اولەرق الله تعالی حضرتلری ارادە بیوردیغی شیلرك بعضیسنی امحا وبعضیسنی ابقا بیورر. صدقە ویرن بر آدم ایچون بر مقتضای حدیث شریف الله تعالی عمرینی تزیید ودیکر بر متکبر وریاکارك ایشندە سوری کورینن خیری امحا وتبعید بیورر؛ بناءً علیه انسان مساعی‌یی زنهار ترك ایتمسون دائما چالیشسون وخیر ایشلردە بولنسون؛ زیرا آیت کریمەدە فرمان بیورلدیغی اوزرە جناب خدا بر مقتضای حکمت بالغە محو واثبات ایتمکدەدر .

مثنوی

﴿ بحر تلخ و بحر شیرین درجهان ﴾

﴿ درمیان شان برزخ لایبغیان ﴾

« ترجمه » آجی دریا وطاتلی دریا جهاندە واردر، بوایکی دریانك بیننده پردە وحائل اولدیغندن بری برینی تجاوز ایتمز . « شرح » بوکا دائر سورۀ رحمانك اون طقوزنجی آیت کریمەسندە فرمان بیوریلور : ﴿ مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لایبغیان ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی حضرتلری ایکی دکزی براقدی تا

مثنوی

﴿ کر منافق خوانیش این نام دون ﴾
﴿ همچو کژدم می خلد در اندرون ﴾

« ترجمه » اکر بر آدمه منافق دیر ایسه‌ك بولفظ دون دروننی عقرب کبی صوقار . « شرح » (منافق) لفظنده‌کی حروفك برقباحتی اولمیوب حس ایدیلن عداوت بوحروف ایچنده مستور اولان معنای عذاب نماده‌در .

مثنوی

﴿ کرنه این نام اشتقاق دوزخست ﴾
﴿ پس چرا دروی مذاق دوزخست ﴾

« ترجمه » اکر بومنافق اسمی جهنمدن مشتق اولمسه نصل آنده جهنم مذاقی اولوردی ؟ « شرح » منافق معناسنك حقیقتی جهنمدندر جهنم غضب واضطراب محلیدر منافق‌ده مضطر وغضبناك ودروننده یانان آمال ایله ناپاك وهلاك اولور .

مثنوی

﴿ زشتئ این نام بد ازحرف نیست ﴾
﴿ تلخئ آن آب بحرازظرف نیست ﴾

« ترجمه » فنا اولان بومنافق اسمنك چرکینلکی حرفلردن دکلدر؛ دکز صوینك‌ده آجیلغی وضع اولندیغی قابدن، بارداقدن دکلدر . « شرح » بوده‌عالی برتعریفدر ! قاب ذاتاً آجی اولان صوبی طاتلی یابه‌میه‌جغی کبی کوزل ناملر احوال مکروهه‌یی اصلاح ایده‌مز . دکز صوبی هانکی‌قابه ایستر ایسه‌ك قوی ینه آجیدر؛ غیرمشروع وفنا افعال‌وحرکاتی‌هانکی نام وحروف ایله تعریف‌ایتسه‌ك ینه‌مضردر؛

غضبندن بر آتش اولور . « شرح » چونکه مؤمن لفظ (مؤمنده) بولنان معنای-
سعادتنمایی ولفظ (نفاقده) کی عذاب ذلت افزایی بیلدیکی کبی منافقده کندی
نام بد انجامنده‌کی فـالنی بیلدیکندن بونامی ایکیسی‌ده رد ایدر ایسـه‌ده منـافق
افعال مظلمه‌سیله قبوله منهمك اولور .

مثنوی

﴿ نام او محبـوب از ذات ویست ﴾

﴿ نام این مبغوض ز آفات ویست ﴾

« ترجمه » مؤمن نامنك کوزل اولمسی مؤمنك ذاتندن وحسن حرکتندندر؛
منافقك مبغوض اولمسی آفت انکیز اولان سوء حرکتندندر . « شرح » بوایکی
نام ایکی آیینه کبی افعالك حقیقتنی کوستردیکندن (مؤمن) نام سـعادت اتسامی
ایچنده اهل ایمان افعالنه نکران اولنجه شادان ، منافق ایسه خشمکین ومانند دیو
دران اولور .

مثنوی

﴿ میم وواو میم ونون تشریف نیست ﴾

﴿ لفظ مـؤمن جزبی تعریف نیست ﴾

« ترجمه » مـؤمن لفظنی ترکیب ایدن میم ، واو، میم ، نون کبی حروف-
اربعه‌نك وجودلرنده بر تشریف وشرف یوقدر؛ بودرت حرف‌ده سـائر حروف
کبیدر؛ مؤمن لفظی الله تعالی‌نك امرینه اینانوب اطاعت ایدن ذاتی تعریف ایتمکدن
بشقه مقصد ایچون وضع اولنمش دکلدر . « شرح » نه حکیمانه تعریفدر! حروف
والفاظك شرفی کندیلرنده دکلدر؛ تعریف ایلدکاری کیفیتك ماهیتنده‌در؛ بناءً علیه
صور وحرفه دکل هرایشـك حقیقتنه دقت ایتملی . مثلا عادل نامنـده چوق ظالم
وحلیم نامنده چوق خشمکین و آرسـلان نامنده چوق جبین ودلبر اسمنده چوق
چرکین آدملر بولنه‌بیلیر .

« ترجمه » اكرچه هر ايكيسى يعنى مؤمن ايله منافق بر اويون باشنده در ، امام روزى اسمنده كى شهر ايله رازى نامنده كى ديكر برشهرك اهاليسى برى برينه اوزاق اولدقلرى قدر! « شرح » مؤمن كبى منافق ده صورتا نماز قيلار ومحاربه يه كيدر وسائر عملده بولنور اما مؤمن الله تعالى حضرتلرينك رضاسيچون عبادت ، منافق ايسه نفس وخيالنك آمال واوهاميله حركت ايدر؛ كرچه ايكيسنك صورتا نماز ومحاربه عمللرى بريولده كورينورايسه ده حقيقتده تصورى غير قابل بردرجه ده معناً برى برندن پك اوزاق بولنور .

مثنوى

﴿ هر يكى سوى مقام خود رود ﴾
﴿ هر يكى بروفق نام خود رود ﴾

« ترجمه » هر برى يعنى مؤمن ايله منافق كندى مقامى طرفنه كيدر ، هر برى كندى اسمى مقتضاسى اوزره كيدر . « شرح » سبق ايدن بيت شريفده كورلديكى اوزره مؤمن ايله منافقك مقصد وعمللرينك حقيقتى بشقه در، مقاملرى ده بالطبع بشقه اولور . مؤمنك مقامى سعادت، منافقك مصيرى ذلتدر. مؤمن نامنك معناى حقيقيسى الله تعالينك امرينه ايمان ايدوب اوامر ربانيه اوزره حركت ايتمك، منافق لفظنك مآل صحيحى، امر حقه عدم اطاعتله حقيقته مخالف برصورتده لسان استعمال ايلمكدر؛ بناءً عليه هر برى كندى نامنك مقتضاسى اوزره حركت ونهايت مؤمن مظهر مكافات، منافق كرفتار مجازات اولور.

مثنوى

﴿ مؤمنش خوانند جانش خوش شود ﴾
﴿ ور منافق كوى پر آتش شود ﴾

« ترجمه » مؤمنى مؤمن چاغيرنجه جانى خوش وممنون اولور، منافق ديسه ك

مثنوی

﴿ درنمازوروزه وحج وزکات ﴾

﴿ بامنافق مؤمنان دربردومات ﴾

« ترجمه » نماز ، اوروج ، حج ، زکاتده مؤمنلرمنافقلرله بردومات یعنی غالبیت ومغلوبیتده بولنورلر ؛ عباداتده مؤمنلر غالب ومنافقلر مات ومغلوبدر .
« شرح » مات شطرنج اویوننده مغلوبیت حالیدر . مؤمن اولان ذواتك ایشلری امر حقه موافق اولدیغندن همیشه غالب ومنافقلرك ایشی ایسه عناد وریا ایله آلوده بولندیغندن مغلوب ومضطرب اولورلر ؛ اما مؤمنیندن مقصد یالکز (مؤمن) نامنی حامل وایشی منافقلردن بدتر وذلیل اولانلر دکل ، بحق عادل ومتقی وغیور وجسور اولانلردر .

مثنوی

﴿ مؤمنانرا برد باشد عاقبت ﴾

﴿ برمنافق مات اندر آخرت ﴾

« ترجمه » مؤمن اولانلر ایچون عاقبت غالبیت ومنافقلر اوستنه آخرتده مات ومغلوبیت واردر « شرح » کاذب ومنافق ایچون دنیاده بیله انجام کار مغلوبیت وخسار واردر . امرحقه مخالفتلری حسبیله کوره جکلری عذاب اخرویدن بشقه انلرك افعال واطواری انسانلر بیننده هربار مشهود وجاری اولان موادك خلافی برصورتده واقع اولدیغندن کاذب ومنافقك احوالی بالطبع ربطسز وشر انکیز ووخامت آمیز اولور .

مثنوی

﴿ کرچه هردو برسریك باز یند ﴾

﴿ هردوباهم مروزی ورازیند ﴾

« ترجمه » مایمون طبیعتلی اولان کیمسه ظن ایتدی که، بن انسان کامل کبی ایلدم، اول عناد یوزلی فرقی نصل ونه وقت بیله‌بیلیر؟ « شرح » عادی انسانلر ومعند ومنکران کندیلرینی عاقل وذکی ظن ایدرلر؛ حتی عارف وعاقل کبی طور وحرکتده بولنمق ایسترلر؛ اما بیلمزلرکه کندیلری معناً اعمی واهل عرفان ایسه بینادر.

مثنوی

﴿ این کند از امر وآن بهر ستیز ﴾

﴿ بر سر استیزه رویان خاك ریز ﴾

« ترجمه » انسان کامل برایشی امر الٰهیدن طولایی ایشلر، عادی ومنافق اولان کیمسه ایسه عناد ایچون اجرا ایدر. معندلرك باشی اوستنه طوپراق دوك!

« شرح » برمرد کامل اجرای فرائضه دوام ایله محاربه‌دەده شجاعت ایدر وبوکبی امور خیریه‌یی امر حقه استناداً ورضاء الله ایچون ایشلر. ریاکار ومعند ایسه نمازی وبعض امور خیریه‌یی خلق کورسونلر امیدیله اختیار ایدر؛ بناءً علیه ریاکار اولان کیمسه اکر کندی فعلنی کوره‌جك آدملر اولمدیغنی کورسه نه صدقه ویرر، نه سائر امور خیریه‌ده بولنور. عادل و مستقیمك ناظری ایسه هرحال ومحلده الله تعالی حضرتلریدر. بونك ایچون اول زمرهٔ جلیل اصحابی ثابت وعلوی وجاودیدرلر.

مثنوی

﴿ این منافق باموافق درنماز ﴾

﴿ ازپی استیزه آید نی نیاز ﴾

« ترجمه » اول منافق امر حقه موافق اولان مؤمنین ایله عناد وریادن ناشی نمازه طورور. الله تعالی حضرتلرینه نیاز ایچون دکل! « شرح » نماز قیلدیغنی خلق کورسون دیه منافق ریا وعناد وحالبوکه خلق برشی غائب ایتمیوب اواحمق کندینی برباد ایدر.

بوقدر ! دیه جاهلانه اصرار وکندینی وجمعیت بشریه‌یی اضرار ایتسون ؛ بالعکس هرایشی تحقیقه وهرحقیقتی اکلامغه وفائده‌لی کوره‌جکی شیئه نائل اولمغه چالیشسون . مثلا عسکرلکده یکی تفنکلر ایجاداولنمش ایکن بز پدرمزدن بولدیغمز اسکی تفنکلری ایسترز دیمك عین جهل وضرر وموجب مغلوبیت وخسارددر ؛ فی‌الحقیقه کوریلورکه جهلا مثلا تفنکلرك تجدیدینه راضی‌اولور ؛ زیرا تفنك مادی وظاهریدر ؛ اما ال ایله طوتلمیان وکوزله کورلمیان یعنی فکری بر اثر ترقی کوریلنجه قبولدن اجتناب وکندیلرینی ضعیف وخراب ایدرلر .

مثنوی

﴿ هرچه مردم میکند بوزینه هم ﴾
﴿ آن کند کز مرد بیند دم بدم ﴾

« ترجمه » انسان نه‌یاپار ایسه مایمون‌ده آنی یاپار ، مایمون اول‌شیئی ایشلرکه هروقت انساندن کورر . « شرح » انسان اکر حقیقةً انسان ایسه یاپه‌جغی شیئی تقلیداً دکل بر فکر ومقصده بناءً یاپسون ؛ یوقسه مایمون کبی ایش کورمش وشایان خنده اولمش اولور . بلا تأمل ، بلا تحقیق ویالکز تقلیده مستند اولان کیمسه روحانیتده ترقی ایده‌میه‌جکی ودنیاده ده تدنی ایده‌جکی بدیهیدر . بلا تحقیق معارف وصنایع وهرشی اسکی حالده قالیر ، بلکه مرور زمان ایله تنزل ایدر . عالمی ایلرولدن تحقیقات وتجربیاتدر ؛ تقلید وتوقف وخیالات دکلدر . شو قدرکه « تقلید اولنمسون » تنبیهندن مقصد . انسان بولدیغی امور خیریه‌یی ترك ایتمك اولمیوب اصل مرام یاپه‌جغی ایشی تحقیق ایله منافعنی کورمك و او وقت بیلەرك اجرا ایتمکدر . مثلا نمازك بدناً وعقلاً وروحانیةً او قدر فوائدی واردرکه تحقیق ایدنجه انسان حیرتده قالیر . برمصلی بوفوائدی تحقیق ایدوب کما ینبغی بیلسه نمازك قیمتنی اوحالده بحق بیلمش وها زیاده مقدم ومستفید اولمش اولور .

مثنوی

﴿ او کمان برده که من کردم چو او ﴾
﴿ فرق را کی داند آن استیزه رو ﴾

دين ودولت ايچون واقع اولان محاربه بشقه، ظلم وحسد ايچون ترتيب اولنان جدال ووغا بشقه‌در .

مثنوی

﴿ لعنة الله اين عمل رادرقفا ﴾

﴿ رحمة الله آن عمل رادروفا ﴾

« ترجمه » بوعملك منتها وارقه‌سنده الله تعالى حضرتلرينك لعنتى واردر؛ اول عمل كه وفا ايچنده‌در ، آنده الله تعالى حضرتلرينك رحمتى واردر شرح « مثلا اقچه‌ارتكاب ايتمك مقصد ملعونانه‌سيله برمأمور بعض بى كناه ومطيع اولانلره بيك درلو اسباب موهومه عزو ايله حبس ايلر . بو درلو حبس عملنده ظلم اولديغندن لعنت واردر . ديكر برمأمور عادل كوروركه برسارق ، اهل عرض ومطيع اولان اهاليى ازعاج واضرار ويحضور ايلر ، انى طوتار حبس ايله كيمسه‌يه فنالق يابمغه ميدان ويرميوب اهالينك راحت وسلامتنى استحصال ايدر . بوحبسده الله تعالى حضرتلرينك رحمتى واردر . صورتا ايسه مأمور ظالمكده عملى حبس وحاكم عادلكده عملى حبس ايدى؛ اما اره‌ده اولان فرق تأمل بيورلسون!

مثنوی

﴿ كافران اندر مرا بوزينه طبع ﴾

﴿ آفتى آمد درون سينه طبع ﴾

« ترجمه » كافرلر عنادلرنده مايمون طبيعتليدر ؛ طبيعت نفسانيه ايچنده بر بلا كلدى . « شرح » كافرلر انبيا عليهم السلام حضراتندن بوقدر معجزات ، بوقدر نصايح باعث النجات كوروب ايشتمش ايكن خير، بز پدرلرمزدن هانكى دينى بولديسه‌ك آنى ايسترز ، بشقه دين وسوز قبول ايتميز ! ديه‌انبياى عظام عليهم السلام حضراتنه قارشى بولندقلرندن وجاهل اولان پدرلرينى تقليدلرى حسبيله طوغرى يولى طوتمق ايستمدكلرندن بيوك بلالره كرفتار وانجامى معذب وناچار اولديلر انسانه لايق دكلدركه بن بوايشى اسكيدن ايشتدم ، بويله كوردم ، يكيدن تحقيقه لزوم

مثنوی

﴿ ساحران موسی ازاستیزه‌را ﴾
﴿ برکرفته چون عصای اوعصا ﴾

« ترجمه » حضرت موسی علیه السلامك زماننده‌كی ساحرلر عنادلرندن آنك عصاسنی طوتمشلردر « شرح » حضرت موسی علیه السلامك ، فرعون وسحره‌سیله ماجراسی قرآن عظیم الشانك برقاچ محلنده‌فرمان وبیان بیورلمشدر . ساحران حضرت موسانك سائر انسانلر كبی ظاهر حالنی كوردیلر ایشته بزم كبی انساندر ، دیدیلر ؛ وعصاسی واسطه‌سیله نه یاپار ایسه بزده برعصا الیرایسه‌ك اوقدر هنر كوستره‌بیلیرز دیه عناد ایتدیلر ؛ وحقیقتنه واقف وعصاده‌كی حكمت ومقصده مطلع وعارف اوله‌مدیلر . سحر انكیز اولان ساحرلرك عصالرینی عصای موسی محو وافنا واوحضرته تابع اولانلری حفظ ورها ایلدیكی كبی فخر عالم افندمز حضرتلرینه بخشایش ربانی اولان قرآن عظیم‌الشان‌ده كافهٔ شعرا وبلغانك سحر آسا اولان منظومات ومنثوراتنی امحا ایتدكدن‌بشقه دین احمدینك احكام‌جلیله‌سنی الی‌الابد صیانت واسنا ایلر .

مثنوی

﴿ زین عصاتا آن عصا فرقیست ژرف ﴾
﴿ زین عمل تا آن عمل راه شكرف ﴾

« ترجمه » ساحرلرك عصاسندن حضرت موسی علیه السلامك عصاسنه قدر بیوك فرق وبوعملدن تا اول عمله قدراوزاق‌یول واردر . « شرح » صورتا مشابه اولان ابدانده فرقلر اولدیغی كبی عمللرده ده درجات متفاوته واردر . مثلا صدقه ایله سرقت بیننده موجود اولان فرق ظاهردن بشقه حق رضاسنده ویریلن صدقه بشقه وخلق كورمك اوزره اعتنا ایدیلن صدقه بشقه‌دردر . حفظ

« ترجمه » هرایکی صورتك بری برینه بکزه‌مسی مناسب ومیدانده‌در . آجی صو وطاتلی صویك صفا وبراقلغی واردر . « شرح » برچوق براق صولری کوریرزکه بعضیسی آجی، بعضیسی طاتلی اولور؛ اکراعتبار صور والوانده اولسیدی براق اولان صولرك یا جمله‌سی آجی ویا جمله‌سی طاتلی اولمسی لازم کلیر ایدی؛ مع-مافیه بعضیسی آجی بعضیسی طاتلیدر . آدملرك یوزلری‌ده بویله‌در. یعنی ایکی انسانك سیماسی کوزل اوله‌بیلیر، اما بری ملك کبی خلقةً پاك، دیکری شیطان قدر ناپاکدر؛ بر آدمك کلامی خیر افزا ونافع ودیکرك مضر وجعلیدر .

مثنوی

﴿ چونکه صاحب ذوق‌که شناسد بیاب ﴾
﴿ او شناسد آب خوش از شوره آب ﴾

« ترجمه » صاحب ذوقدن بشقه کیم بیلیرکه آجی وطاتلی صولرك لذتی نه‌در؟ صاحب ذوق بیلیر وایی صویی طوزلی صودن تفریق ایدر. «شرح» انسانلرك بدن وقیافتلری همان برسیاقده اولدیغندن هانکیسی منصف وعادل، هانکیسی مفسد وباطل اولدیغنی فرق ایده‌بیلمك هرآدمك ایشی دکلدر. بونلری کماهی حقها فرق وتمییز ایده‌بیلن خلقةً عاقل اولمقله برابر اوامر ربانیه‌یه کلیاً تابع وهرحالده مستقیم ومقدم اولان ذوات عرفان صفاتدر .

مثنوی

﴿ سحررا با معجزه کرده قیاس ﴾
﴿ هردورا برمکر پندارد اساس ﴾

« ترجمه » روحانیت وعقلدن بی‌بهره اولان کیمسه سحری معجزه‌یه قیاس ایله هرایکیسنك اساسنی حیله اوزرینه ظن ایلر . « شرح » قرآن عظیم الشانده فرمان وبیان بیورلدیغی اوزره صاحب عقل وتمیز اولمیان منکران معجزاتی سحر ظن ایدرك کندی اوزرلرینه عذاب وخسران دعوت ایدرلردی .

مثنوی

﴿ این خورد کردد همه بخل وحسد ﴾

﴿ وان خورد زاید همه نور احد ﴾

« ترجمه » فنا برکیمسه یرده یدیکی شیدن بخل وحسد حاصل ومستقیم وعارف اولان ذاتك طعامندن وجودنده نور وعشق خدا ظاهر وسرنما اولور .

« شرح » فنا برکیمسه‌نك بدنی طعامدن قوت بولنجه حسدکبی اخلاق ذمیمه‌سی مزداد، عارف ایسه طعام ایتدکجه بدننك کسب ایده‌جکی قوت حسبیله افعال خیریه اجراسنه وعبادات مقبوله ایفاسنه چالیشیر ، قلب وعقلی برچوق قیود مضره‌دن آزاد وعشق خدا کبی انعامه نائل اولمش اولور .

مثنوی

﴿ این زمین پاك آن شورست وبد ﴾

﴿ این فرشته پاك و آن دیوست ودد ﴾

« ترجمه » بو زمین پاك ومحصولدار، دیکری چوراق ومحصول ویرمز . بوملك پاك، او دیکری یرتیجی شیطان وحیواندر . « شرح » بعض اراضی وترلا غایت منبت اولوب محصولات ویرر؛ بعضیسی نه انسانلره ونه‌ده حیوانلره فائده‌بخش اولماز . مثال دیکر: جناب حقه عبادت وارادهٔ ربانیه ایله حضرت آدمه سجده وحرمت ایدن ملائك کرام پاك ومقبول یزدان وبالعکس عصیان ایدن شیطان خبیث مضرت انجام ولایق عذاب وخسران اولور. جمله اراضینك اسمی اراضی وملائکك اسمی ملائکه ایدی؛ مع مافیه میانه‌لرنده فرق کلی ظاهر وباهردر .

مثنوی

﴿ هردو صورت کربهم ماند رواست ﴾

﴿ آب تلخ و آب شیرین را صفاست ﴾

« ترجمه » هرایکی قامش برمحلدن صولاندیلر، مع مافیه قامشك بری خالی، دیکری شکرله مالیدر . « شرح » ایکی شاکرد ده برمکتبده، برمدرسه‌ده، برخواجه‌دن اوقودیلرایسه‌ده خلقتلری حسبیله بری نادان وجاهل، دیکری هنرور وکامل اولدی .

مثنوی

﴿ صد هزاران این چنین اشباه بین ﴾
﴿ فرق‌شان هفتاد ساله راه بین ﴾

« ترجمه » بونك کبی یوز بیك مشبهلر وامثال کور! انلرك آره‌سنده یتمش ییللق قدر یول کیدر . « شرح » یتمش ییل بیورملرندن مقصد، فوق‌العاده چوق فرق وار دیمکدر . مثال کتیریلن اری وجیلان وقامش کبی یوز بیکلرجه دها مشبهلر بولنه‌بیلیرکه بو حقیقتی اثبات ایدر، مع مافیه بوبیوك والزم اولان حقیقته عقلك کسب قناعت ورسوخ ایتمسی ضمننده آتیده برقاچ مثال دها بیان وایراد بیوریلور.

مثنوی

﴿ این خورد کردد پلیدی زوجدا ﴾
﴿ آن خورد کردد همه نور خدا ﴾

« ترجمه » برآدم اکل ایدرده کندندن نجس آیریلیر ؛ دیکری طعام ایدرده اندن الله تعالی حضرتلرینك نوری طوغار. « شرح » احمق آدمك طعامی برمقصد عقلی ونفع معنوی‌یه مستند اولمیوب حیوان واری اولدیغندن اوطعامدن نجاست حاصل اولمقدن بشقه برنتیجه حاصل اولماز. لکن عارف اولان ذات کاملك، طعامی یالکز بدنك لزومی قدر اولوب عقلنه وعقلی واسطه‌سیله روحنه قوت ویرر وغداسی خدای متعال حضرتلرینه عبادت واجرای عدالت ونشر معارف ایتمکه سبب اولور.

تربیه‌ده یاشـایان وبیوین آدملر بیننده فرق کلی کورینور . مثلا ایکی آدم برمکتب شاکردانندن وبرعائله اولادندن ایکن بری عاقل، دیکری احمق، بری صالح ومتقی، دیکری فاسق ومدعی ؛ بری منصف وعادل ، دیکری ظالم وباطل اولور. بناءً علیه افراد اعتبـاریله انسـانلرك برنجی اساسی خلقی اولان حاللریدر ؛ تربیـه ومعارف ایکنجی درجه‌ده‌در . مع مافیه دائما تربیـه ومعارفك ترقی ایتمسـنه چالیشملی! زیرا خلقتك تغیری انسانلرك مساعیسنه تعلیق اولنمدی ؛ اما تربیه ومعارفك باذن‌الله تعالی ایلرولدلمسی انسانلره امر اولندی ووظائف مقدسه‌لرندن معدود بولندی .

مثـنوی

﴿ هردوکون آهو کیان خوردند و آب ﴾

﴿ زین یکی سرکین شد وزان مشك ناب ﴾

« ترجمه » هرایکی نوع جیـلان اوت ییوب صو ایچـدیلر ایسـه‌ده برندن کوبره ، دیکرندن صافی مسك حاصل اولدی. « شرح » انسانلردن‌ده ایکی کشی بر مرشد وعالمـه کیدرلر ، فقط حسب‌الخلقه بری مرد کامل ، دیکری مقلد وباطل اولور . سیاسـتده‌ده برنوع مأموریتـده ایکی مأمور بولنور . بری عاقل ومستقیم اولورکه اداره ایلدیکی آدملر راحت ایدوب ایشلری مسك کبی رایحهٔ طیبه نشر ایلر ؛ دیکری مرتکب واحمق اولمق حسبیله تدابیر واجراآت مفسدتکارانه ـ سندن اهـالی بیزار وضبط وربط وحسن آمیزش یرینه شـقاوت وشأمت حاصـل اولور . کوبره‌نك قوقوسی برایکی دقیقه‌لك محله منحصر ایکن فنـا آدمك مسموم اولان رایحـهٔ معنویه‌سی قریب وبعید محلره سرایتـله برچوق آدملرك ذهنلرینـه اغرلق، ایشلرینه پریشانی وفنالق ویرر .

مثـنوی

﴿ هردونی خوردند از یك آبخور ﴾

﴿ این یکی خالی و آن پر از شـکر ﴾

« ترجمه » بونلر دیمشلر: ایشته بزده انسان، انبیاده انساندر، بزده، انلرده نوم وطعامه محتاج ومربوطز. « شرح » تفصیل اولندیغی اوزره احمقلر صوری ومادی اولان بدن ونوم وطعام کبی شیلره باقوب بونلرده انبیا واولیاءالله حضراتیله مشابهتلری اولدیغندن جمله‌من مساوی‌یز دیه ارادات فیوضات آیات انبیایه اطاعت ایتمیوب بیوك خطالرده بولندیلر وعظیم ورطه‌لره دوشدیلر وسعادت ابدیه‌دن محروم اولدیلر .

مثنوی

﴿ این ندانستند ایشان از عمی ﴾

﴿ هست فرقی درمیان بی منتها ﴾

« ترجمه » بوحقیقتی عمی‌دن طولایی انلر بیله‌مدیلرکه کندیلری ایله انبیا علیهم‌السلام واولیاءالله حضراتی بیننده نهایتسز فرق واردر . « شرح » کورلك جسمانی خسته‌لك اولدیغی کبی عقل وقلبك‌ده اوزاقدن نتائجی کوره‌مامسی معناً کورلکدر . عقل وقلبك اعمالغنه اك زیاده سبب اولان کیفیات حسد ، غرض ، غضب ، شهوت ، ارتکاب ، طمع ، خوف کبی شیلردر . معناً اعما اولمامق ایسته‌ین انسان بوسموم موجب‌الغمومدن همیشه مجانبت واجرای وظائف مشروعه ایله حق تعالی حضرتلرینه عبادت ایتسون .

مثنوی

﴿ هردوکون زنبور خوردند ازمحل ﴾

﴿ لیك شد زین نیش زان دیکرعسل ﴾

« ترجمه » هرایکی نوع آریلر برمحلدن یدیلر، لکن بوندن نیش ودیکرندن بال حاصل اولدی. « شرح » بوایکی نوع آریلرك حالی جمله‌یه معلومدر . ایشته انسانلرده بویله‌در. یعنی براقلیمده ، برمملکتده ، برمکتبده ، برعائله‌ده ، برنوع

مثنوی

﴿ جمله عالم زین سبب گمراه شد ﴾

﴿ کم کسی زابدال حق آگاه شد ﴾

« ترجمه » بتون عالم بو سببدن یولی شاشیرمش اولدی ؛ آز کیمسه ابدال واولیاءاللهك حقیقتندن آگاه اولدیلر. « شرح » برانسانك حقیقتنی اکلامق مشکل برکیفیتدر ؛ چونکه عاقل ومستقیم وغافل ومرتکبك بدن وقیافتلرنده مشابهت اوله‌بیله‌جکی کبی برچوق کلمات وبعض افعالی بری برینه بکزر . مثلا کاذب وریاکارده برمرد مستقیم کبی مستقیمانه سوز سویلر وصدقه ویروب خلقه کورنمك ایچون نماز قیلار .

مثنوی

﴿ همسری با انبیا برداشتند ﴾

﴿ اولیارا همچو خود پنداشتند ﴾

« ترجمه » برچوق کیمسه‌لر انبیای عظام علیهم‌السلام‌ایله برابرز، هم قدرز دیه ادعا ایتدیلر. اولیاءالله حضراتنی کندیلری کبی زعم وقیاس ایلدیلر. « شرح » انبیای عظام واولیاء کرامك ده بدن وقیافتی ظاهراً سائر انسانلره مشابه اولدیغنی کورنجه عادی‌اولانلر حقیقتی اکلامقدن عاری قالدیلر، وانبیا واولیا نه‌دیمك ؟ ایشته آنلر ده بزم کبی انساندر ! دیدیلر وبووجه ایله بیوك خطا وحماقته کرفتار اولدیلر. روحانی اولان ذوات کرام کلیاً بشقه وغیریدر ؛ ذکی بر انسان ایله براحمق اره‌سنده فرق کلی اولدیغی بدیهی و بناءً علیه ذکینك محترم . احمقك محقر اولمسی طبیعیدر .

مثنوی

﴿ گفته اینك مابشر ایشان بشر ﴾

﴿ ماوایشان بستهٔ خوابیم وخور ﴾

مثنوی

﴿ از قیاسش خنـده آمـد خلق را ﴾
﴿ کوچو خود پنداشت صاحب دلق را ﴾

« ترجمه » طوطینك مذكور قیاسندن خلقه كولملك كلدی ؛ زیرا طوطی دلق وعبا صاحبی اولان درویشی كنـدی كبی صاندی « شرح » بویله قیاس مناسب اولمدیغی آتیده‌كی بیت شریفده بیان وایضاح بیوریلور .

مثنوی

﴿ كار پاكانرا قیـاس از خود مگیر ﴾
﴿ گرچه ماند در نوشتن شیر شیر ﴾

« ترجمه » پاك اولانلرك ایشنی كندندن قیاس طوتمه ! هر نه‌قدر یازمقد واملاده « شیر » شیره بكزرسه‌ده ! « شرح » فارسیده ارسلان « شیر »سود ولبن « شیر » تحریر اولنورسـه‌ده معنایه كلنجه بری برندن اوزاقدر . برینك معناسی ارسلان، دیكرینك معناسی سود در. ایشته انسانك قیافتی وسائر جهات صوریه‌سی ده عادی حروف كیبدر . مثلا هركسك ایكی الی وایكی ایاغی وسـائر مشابهاتی دركار اولوب فقط انسـانلردن بری عاقل ، جسـور ، روحانی ؛ دیكری احمق قورقاق ، عادی اوله‌بیلیر ؛ بناءً علیه حقیقتی اكلامق ایچون بدن والبسه‌سنه دكل اخـلاق وعقل وافعالنه باقملی . بو بیت شریفدن بوجهت ده استخراج اولنور بركاذب ، بر غرضكار سـائرلردن ایشتدیكی كلماتی كذب و غرض عدوشمار ایدر زیرا هركسی كندینه قیاس ایلر . بویله قیاسـات مورث سهویات اوله‌جغی وارسـ اثباتدر .

مثنوی

﴿ چولقیٔ سر برهـنه میکذشـت ﴾

﴿ باسر بی‌موچو پشت طاس وطشت ﴾

« ترجمه » چـولقی یعنی باشی تراش اولنمش بردرویش کچـدی ، که باشی قیلسز ، لکن ارقه‌سی کبی ایدی « شرح » ذکر اولنان مضروب مزاحك بولندیغی دکان اوکندن قضارا تراش اولنمش برباشی آچیق درویش کچدی .

مثنوی

﴿ طوطی اندر کفت آمد آن زمان ﴾

﴿ بانك بردرویش زدکه ای فلان ﴾

« ترجمه » طوطی اوآنده سوزه کلدی ، درویشـه سسلنوب دیدی‌که : ای فلان کیمسه ! « شرح » افندیسی باشـنه اوردیغی جهتله کلمات مزاح آمیزی غائب وفراموش ایتمش ایکن باشی قیلسز بر درویش کورنجه مزاح مرقوم‌درویشی کندینه همحال عد ایدرك نطقه آغاز وبیت شریف آتیده‌کی خطابی اجرا وسؤطن وخطا ایلدی .

مثنوی

﴿ ازچـه ای‌کل با کلان آمیختی ﴾

﴿ تومکر ازشیشه روغن ریختی ﴾

« ترجمه » ندن ای کل کللره قارشـدك ؟ مکر سن ده شیشه‌دن کل یاغنی دوکدك‌ده‌بو حاله‌می کرفتار اولدك؟« شرح » طوطی یه تشـبیه اولنان مزاح ومقلد صاندی‌که درویش ده افشای راز ایتمش وبناءً علیه ضربه کرفتار اولمشدر .

قوشی نه وقت سوزه کلیر « شرح » بو بیت شریفك شرحی بوندن اوچ بید
اول یعنی « دست من » عباره‌سیله بدأ اولنان بیت شریفك شرحی کیدر .

مثنوی

﴿ می نمود آن مرغ راهرکون شکفت ﴾
﴿ تا که باشد اندر آید او بکفت ﴾

« ترجمه » بقال او قوشه هردرلو عجیب شیلر کوستریر ایدی، تا که سوز
سویلسون « شرح » بر آدم مکدر ومغموم ایکن ذهنی دائما باعث کدری اولان
جهته منحصر اولور حتی دوشوندکجه مابه‌الغمنده حالاً واستقبالاً نه‌قدر مضرات
نه‌قدر آلام حقیقیه وموهومه وار ایسه قوهٔ خیالیه ایله کشف وتخمین واعظا
وتزیین ایلدیکندن غصه‌سی مزداد وملاحظات متألمه‌دن متأثر اولان دماغی وبالاتباع
بدنی ضعیف وبی‌تاب اولور . دماغك کثرت تأمل وتأثری اوزرینه حاصل اولان
ضعف حسبیله مکدر آدمك مشیتی‌ده عجزه کرفتار وافکار معقوله ایله اکدارلی
دفعنه غیر مقتدر وبی‌زار اولمش ومعاذالله تعالی بعض دفعه وهم وغصه‌سی جنته‌قدر
وارمش اولور . باعث کدر برکیفیت ظهور ایدنجه ویا ذهنه کلنجه مرحمت ربانیه‌یه
کوره اوکیفیت هیچ مشابه‌سنده اولدیغنی ملاحظه ایتملیدر . غایت مشکل وحزن
انکیز برحال ظهورنده مرحمت صمدانیه‌یه استناداً اوحاله قارشی مردانه تحمل
اولنجه فوائد سائره‌دن بشقه انسان توکل کبی برصفت مردانه‌یی قازانوب الله تعالی
حضرتلرینك استحصال رضاسنه ومرد اولانلرك تحسیننه نائل اولمش اولور. نی
بشر بویله برفلك التنده بولنورکه، هرشئ جسماً ومعناً دائما دونر بوکون مسرور
وخندان اولانلر یارین محزون وکریان ومحزون وکریان اولانلر محظوظ وشادان
اولورلر؛ نتیجهٔ حیاتك مماتدن‌عبارت اولمسی ودنیایه متعلق کافهٔ اکدار ومسراتدن
واقربا واحبا واعدادن آیرلمسی محققدر، آرتق عقلنك نورنی، بدنك شوقنی ظلمت
غموم‌ایچنده افنااتمك انسانه ناجسبان ودارینده داعئ خسراندر. کدرلره خاطر
کلمه‌ین چاره‌لر خزینهٔ لطف یزدانیده موجوددر .

انسانك عقلنده درت نوع قوای اساسیه واردر : بری مدركه دركه كوروب ایشتدیكی شیئی اكلار؛ دیكری حافظه‌دركه قوۀ مدركه‌نك كوز وسمع وسائرحواس ایله نقل ایلدیكی شیلری حفظ ایدر ؛ دیكری خیالیه‌دركه افكاری بعض حقیقی وبعض غیر حقیقی رنك وصورتلره افراغ وكیفیات واشیانی تصغیر ویا اعظام ایلر . دیكری، قوۀ عقلیه‌دركه سعادت حالی استحصال ایچون اسباب ممكنه‌یی ابتدا فكراً ترتیب، صكره ممكن اولدیغی قدر فعلاً موقع اجرایه وضع ایلر . ذكر اولنان بقال بو درت خاصه‌دن اوچنی استعمال وقوۀ عقلیه‌یی اهمال ایلدكدن و بولسزلغی اكلادقدن صكره مأیوس اوله‌رق یرنده اوطوردی . عقل وذكاوتك الك برنجی محلی دماغ بولنمق حسبیله باش وبالخصوص جبهه یعنی آلندر. باش بیوجك ایسه ذكاوته دلالت ایلر . آلنك وسعتی صاحبنك حكمته استعدادینه، وسعتی اولمیوبده اورته ولكن یوكسك ایسه ذكاوت ایله علوجنابه؛ جبهه هم واسع، هم یوكسك اولنجه صاحبنك حكمته، علوجنابنه قویاً دلالت ایلر. جبهه‌یه محاذی قفانك ارقه طرفی یعنی بیوندن درت، بش پارمق یوكسك اولان یرده كمیكلرده برچیقندی بولنور ایسه ذكاوته علامتدر. فقط جبهه‌سی واسع ویوكسك اولانلر مستعد حكمت وعالی جناب درلر جبهه‌سی طار وآلچاق اولانلرك ذكاوت وعلو جنابلری آز ایسه‌ده بدنلرینك صحتی قوی ومعند ومصر اولورلر . حكمت وقدرت ربانیه‌نك عظمتی دوشونملی‌كه ، امزجه دموی، صفراوی، عصبی، لنفاوی اولمق اوزره درت نوعدن عبارت ایكن هر برانسانك سیماسی بشقه‌سنه بكزه‌مدیكی كبی ذكاوت وحسیاتی ده بری برینه غیر مشابهدر . انسان هر هانكی مزاجده بولنور ایسه بولنسون ذهن وقلبنی غم وكدر احاطه ایدرسه مأیوس اولمسون ؛ زیرا اطوارنی ومطالعاتی تبدیل ایدر وقانه قوت وصفالی یرلرده كزمكله كندینه صفا ویرر وعلی الخصوص الله تعالی حضرتلرینه ربط قلب ایلرسه باذن الله تعالی غمی مسراته مبدل اولور .

مثنوی

﴿ باهزاران غصه وغم كشت جفت ﴾

﴿ كه عجب این مرغی كه آید بكفت ﴾

« ترجمه‌سی » بقال بیكلرجه كدر وصقندیلرله برلشدی‌كه، عجبا بوطوطی

« ترجمه » کاشکه بنم الم قیرلمش وقورومش اولیـدی ؛ او زمانکه بویله کوزل سـویلین طـوطینك باشـنه اوردم ! « شرح » اصـل هنر بولسزلغی اجرا ایتامکده‌در ، اجرادن صکره اختیار قادین کبی فریاد فائده‌سزدر . معاذالله تعالی انسان بولسز برشی ایشلر ایسه برطرفدن الله تعـالی حضرتلرندن استعفای قصور ایتسون، دیکر طرفدن فنـالغی اصلاح ایچون چالیشسون ومن‌بعد سائر بولسزلغی انتاج ایتمیه‌جك تشبثاتده وامورخیریه‌ده بولنسون؛ یوقسه بولسزلغی بعدالاجرا فریاد وفغانلر هبا اولدقدن بشقه عقل وبدنه ده ایراث ضعف وفتور وانسانی غیرتسز ومفتور ایلر .

مثنوی

﴿ هدیها می داد هر درویش را ﴾

﴿ تا بیابد نطق مرغ خویش را ﴾

« ترجمه » هر درویشـه هدیه‌لر وصـدقه‌لر ویردی، تاکیم کندی قوشی نطقنی بولسون وسویلمش اولسون. « شرح » بقالك برنجی حرکتی عادی فریاددن عبارت وفائده‌سز برحرکت ایدی ؛ بعده صدقه ویرنجه فعلاً چالشمش اولمسـندن اوحرکتی مقبول ومعقول اولدی . صدقه‌نك تأثیرات عظیمه وحسـنه‌سی وفوائد لاتحصاسی ازهرجهت درکاردر خصوصیله قرآن عظیم الشانك برچوق آیات باهراتنده انبا وتذکار اولنور .

مثنوی

﴿ بعد سه روز وسه شب حیران وزار ﴾

﴿ بردکان بنشسته بد نومیـد وار ﴾

« ترجمه » بقال اوچ کون اوچ کیجه‌دن صکره حیران آغلایه‌رق دکانده امیدسز کبی اوطورمشیدی « شرح » اوچ کون اوچ کیجه‌دن مقصد عالی، خیلی مدتدر. بومناسبت اوزره طول ودراز بعض مطالعاتك اشعارینه آغازایدرز. شویله‌که:

« شرح » افندیسی دکانه عودتنده ایشتدیکه مزاح بعض اسرارینی افشا ایتمش ؛ کیزلی اولان احوالی هرکسدن استشمام اولنمشدر . کالای ترتیباتنه خلل ولکه عارض اولدیغی اجلدن افندی برحدت مزاحك باشنه اوروب اظهار شدت ایلدی .

مثنوی

﴿ روزکی چندین سخن کوتاه کرد ﴾
﴿ مرد بقال از ندامت آه کرد ﴾

« ترجمه » ضربدن ناشی برقاچ کونجکز طوطی سوزی قیصه ایتدی، [یعنی سویلمدی.] افندیسی اولان مرد بقال پشیمانلغندن آه ایلدی « شرح » ضرب کبی آغر معامله نك اجراسندن هرحالده غایت احترازایدلمسی لازم کلیر ؛ زیرا مضروب نه قدر حقیر فرض اولنسه ینه حق تعالی حضرتلرینك مخلوق وعبدیدر . ضربدن مضروبك ناموسی پایمال وحسیات قلبیه وعقلیه سی دیکر حال اولور، مکرکه کیفیت ضرب شریعت مطهره نك تعیین ایلدیکی سببدن منبعث وحدت وغرضدن عاری اوله .

مثنوی

﴿ ریش برمیکند ومی کفت ای دریغ ﴾
﴿ کافتاب نعمتم شد زیر میغ ﴾

« ترجمه » بقال اسفندن صقالی یولاردی ودیر ایدی که : آه، یازق ! نعمتم کونشی بلوط آلتنه کتدی وکیزلندی. « شرح » بلا تأمل و عاجلاً واقع اولان اجراآت غیرمشروعه اکثر ندامت نما اولور . عاقل ایسه برایشی قبل الاجرا شریعت ونظامات وعقله مطابق اولوب اولمدیغنی ملاحظه بعده اجراسنه ابتدا ایلر.

مثنوی

﴿ دست من بشکسته بودی آن زمان ﴾
﴿ چون زدم من برسر آن خوش زبان ﴾

مثنوی

جست ازسوی دکان سوبی کریخت

شیشهای روغن کلرا بریخت

« ترجمه » طوطی دکانك برطرفندن صیچرایوب دیکر طرفی طوتدی وبوتلاشله کل یاغی شیشه‌لرینی دوکدی« شرح » افکار چالمق استه‌ین دساسك شرندن قورتلمق امیدیله بیچاره مزاح برکلامدن دیکر کلامه انتقال وهرنه‌قدر چبالامش ایسه‌ده انجامی سهو ایدوب سویلنه‌میه‌جك برکیزلی ومهم کیفیتی بیان وکندینی بدحال وشیشه مثال اولان اوکلام ایچنده کل یاغی کبی محفوظ معانی واسراری افشا وپامال ایلدی .

مثنوی

ازسوی خانه بیامد خواجه اش

بردکان بنشست فارغ خواجه‌وش

« ترجمه » طوطینك افندیسی خانه‌سندن کلدی ودکانده افندی‌کبی راحت اوطوردی« شرح » افندیسی دکانه عودت ایتدیکی وقت تلاشسز کمال وقار ایله اوطوردی، زیرا سرك کشف اولندیغنی بیلمز ایدی .

مثنوی

دید پر روغن دکان وجامه جرب

برسرش زدکشت طوطی کل زضرب

« ترجمه » کوردی‌که دکان یاغ ایله طولمش والبسه‌سی بولاشمش‌ایدی، آنك اوزرینه غضبندن طوطینك باشنه اوردی وضربدن طولایی طوطینك دیلی طوتلدی

مثنوی

﴿ درخطاب آدمی ناطق بدی ﴾

﴿ درنوای طوطیان حاذق بدی ﴾

« ترجمه » مذکور طوطی برکیمسه‌یه خطاب ایتسه انسان کبی سویلر ایدی وطوطیلره مخصوص سسده ده استاد ایدی « شرح » ذکر اولنان مزاح ونکته‌کو عاقل آدملرك سوزنی ایشیدر، جواب ویرر وهله مقلدلکده استاد ایدی.

مثنوی

﴿ خواجه روزی سوی خانه رفته بود ﴾

﴿ دردکان طوطی نکهبانی نمود ﴾

« ترجمه » افندی برکون خانه‌یی طرفنه کیتمشیدی. طوطی دکانه بکجیلك ایدر ایدی « شرح » افندیسی بریره کیدوب مرقوم مزاح دکان ویا خانه‌ده قالمشیدی.

مثنوی

﴿ کربهٔ برجست ناکه بردکان ﴾

﴿ بهر موشی طوطیك ازبیم جان ﴾

« ترجمه » فاره طوتمق ایچون برکدی آنسزین دکانه صیچرادی، طوطیجغز قورقوسندن برندن فیرلادی. « شرح » افندیسنك کیزلی اولان احوال ومطالعاتنه مطلع اولمق اوزره دساس ومضر برآدم طوطی‌یه تشبیه اولان مزاحك نزدینه آنسزین کیدوب قورقوتدی واستراق اسرار ایتمك ایستدی.

چكدكدن صكره آرتق كله‌جك موهوم بر سعادته انتظار ايتمكلكم خيالدر ، على‌الخصوص هرهانكى آدمه جفا از ايتمش ايسه‌م اكا يوز قات نعمت ويرمك شويله طورسون بلكه هيچ ايلك ايتمدم ، دير . بومطالعه بر بد اخلاقك كنديىنه كوره‌در ؛ لكن نامتناهى قوتلره ، مرحمتلره ، حكمتلره مالك اولان الله تعالى‌يه كوره بو قياس سوءظندر ؛ بناءً عليه انسان قارشيسنده اولان ذاتك اقتدار واوصافنه عين حكمتله نكران اولسون وآنك اوزرينه فكراً وفعلاً استحصال نتائجه بذل همت ايلسون .

﴿ حكايت آن بقال وطوطى وروغن ريختن طوطى در دكان ﴾

برمرد بقالك مالك اولديغى طوطو قوشنك دكانده ياغ دوكمه‌سى حكايه‌سيدر:

مثنوى

﴿ بود بقالى وا ورا طوطئى ﴾

﴿ خوش نوايى سبز كويا طوطئى ﴾

« ترجمه » بر بقال وار ايديكه كوزل سسلى ورنكى يشيل وسويليجى بر طوطى‌يه مالك ايدى « شرح » بيان اولنان طوطى كولديريجى مزاح كو آدملردر، كه بعض اغيار اكلنمك واوفاق تفك ايشلرينى كورديرمك ايچون خانه‌لرنده طوتارلر.

مثنوى

﴿ بردكان بودى نكهبان دكان ﴾

﴿ نكته كفتى باهمه سوداكران ﴾

« ترجمه » مذكور طوطى دكانك بكجيسى ايدى ؛ بالجمله بيع وشرا ايدنلره نكته‌لى وكوزل شيلر سويلر ايدى « شرح » افنديسيله ايشى وصحبت ومحبتى اولانلره مزاح مرقوم تحف شيلر سويلر وآنلرى كولديرر ايدى .

« ترجمه » حجامك نشترندن ، چوجق تترر . لكن اوصره‌ده مرحمتلی والده‌سی شاد ومسروره‌در. « شرح » اولیاءالله ومستقیم اولان امرا بعض مرتبه جفا ایتسه‌لر بیله جفا کورنلری کندی اولادلری کبی سورلر . مثلا کندیسنه حجامتی اجرا ایده‌جك جراحی ونشتری چوجق کورنجه خوف وفریاد ایدر ؛ لکن نشترك اورلمسندن خسته اوغلنك اعادهٔ صحت ایده‌جکنی عقلاً بیلن والده‌سی شاد وخندان اولور ؛ بناءً علیه انسانلر وقوعات وکیفیاتك ظاهر صورتلرینه دکل، نتایج قریبه وبعیده‌لرینی تعقل ایدرك سوءظندن وصبرسزلقدن کندیلرینی خلاص وآزاد ایتسونلر .

مثنوی

﴿ نیم جانی بستاند وصدجان دهد ﴾

﴿ ان که درو همت نیاید آن دهد ﴾

« ترجمه » یارم وضعیف اولان جانی آلیر ویوز جان ویرر ؛ اول شی‌که سنك وهمکه وعقلنه کلز ، آنی ویرر « شرح » الله تعالی ویا صادق اولان مکرم قوللری انسانه ایده‌جکلری برجفایه مقابل یوز بیك احسان انعام ایدرلر . مثلا محاربه‌ده شهیدك روح حیوانیسی آلنیر ، درحال کندیسنه حیات ابدی ویوز بیك فیض جاودی ویریلیر . بوکبی برچوق احوال واردرکه صورتا باعث ملال کورینور اما انجامی داعئ سعادت واصحابی نائل سلامت اولور .

مثنوی

﴿ توقیاس ازخویش میکیری ولیك ﴾

﴿ دور دور افتادهٔ بنکیر تونیك ﴾

« ترجمه » سن کندکدن قیاس طوتارسك ، لکن حقیقتده غایت اوزاق دوشمش‌سك ، ایی نظر ایت ! « شرح » بعض آدملر وارکه بن جفایی وکدری

مثنوی

﴿ آن کسی را که چنین شاهی کشد ﴾

﴿ سوی بخت وبهترین جاهی کشد ﴾

« ترجمه » بونك كبی برشاه‌عادل‌اول کیمسه‌یی که اولدیرر، آنی بخت‌وسعادت جانبنه وغایت شرفلی برمحل ومقامه‌چکر. « شرح » اولیاء اللهدن وعاقل ومستقیم وعارف بالله اولان ذواتدن کوریلن معاملات صورتا هرنه‌قدر آغر کورنسه ده ینه برحکمته مستند واومعاملاته مظهر اولان ذات انجامی نائل سعادت اولور .

مثنوی

﴿ گر ندیدی سود او در قهر او ﴾

﴿ کی شدی آن لطف مطلق قهر جو ﴾

« ترجمه » اگر شاه ویا طبیب الـٰهی قیومجینك نفع وفائده‌سنی قهرنده کورمامش اولیدی، اولطیف مطلق قیومجینك نصل مقهور اولمسنی ایستر ایدی؟ « شرح » الله تعالی حضرتلرینك استحصال رضای ربانیسیچون حرکت ایدن اولیاءالله بالاده بیان اولندیغی اوزره حسب‌الایجاب صورتا آغر وجفالی اجرا آتده بولنورلر ایسه‌ده جفا کورن آدمه دها بیوك برفائده استحصال ایتمك ایچون بولنور. بلافائده قهر ایتمك هیچ بروقت ایی ومستقیم آدملره شایان اولمیوب بوحال شیطان صفت وصورتا مقتدر وذکی وحقیقتده احمق وغبی اولان وفطرةً فرومایه یارادلمش بولنانلره مخصوصدر .

مثنوی

﴿ بچه میلرزد از ان نیش حجام ﴾

﴿ مادر مشفق در آن دم شادکام ﴾

« ترجمه » عرض اعظم شقی وفـا آدمك مدحنـدن تترر ؛ فـا آدمك مدح وثنا اولنمسندن متقی وابی آدم بیله سوء ظنه دوشر. « شرح » فنا بر آدمی مدح ایتمك برچوق فنالغی دعوت ایلمکدر . اول امرده بو مدح رضای حقه مخـالفدر . ثانیاً، فنا بر آدم مدح اولندیغنی سائر انسانلر ایشیدنجه خاطرلرینه کلیرکه فنا یولده بولنمق وفسق وظلم اجرا ایتمك موجب مضرت دکل ایمش ده بالعکس بادئ مدح وسعادت ایمش! ثالثاً ، فنالغی ایشلیان آدم تکدیر ویا تعریض اولنمش اولسـه فنالغی ترك وکوزل بر مسلکی اختیار ایتمسی مأمول ایکن فنالغی مدح اولندقجه سوء حرکاتنی تزیید واهل عرض اولانلری اضرار ونومید ایلر ، رابعاً ، متقی وابی آدملر فنا بر آدمك مدحنی ایشتدکجه کندی کوزل ایشلرندن سوء ظن ایدوب قلباً دیه بیلیرلرکه : بلکه بزم ابی دیه طوتدیغمز یول کوزل یول دکلدر، عکسنی ایشله ینلر ایشته مدح وثنا اولنیور ؛ خامساً ، فنـا آدمی مدح ایدن ذات یالکز بر دفعـه سهو ایدوب مدح ایتمش فرض اولنسـه ده ایشیدن متقی وابی آدملر دیرلرکه : باقیکز ! بو آدمی شمدی یه قدر مستقیم بیلیر ایدك ؛ مکر معین وخادم ظالم ایمش ! بناءً علیه حقنده سوء ظن ایدرلر وسوء ظن ایسه حرام اولدیغندن کناهکار اولورلر . الحاصل فنا آدمی ، فنا ایشی تحسین ایتمك فنالغك توسیعنه سببیت ویرمك وظلمك اجراسنه معین اولمقدر .

مثـنوی

« شاه بود وشاه بس آ کاه بود »

« خاص بود وخاصـهٔ الله بود »

« ترجمه » شاه ایدی وزیاده خبردار برشاه ایدی ، خاص وممتاز ایدی ، والله تعالی حضرتلرینك مقبول قوللرندن ایدی « شرح » ذکر اولنان شاه غایت ممتاز وپاك وسرفراز ایدی ؛ آنك ایچون مدح اولندی ، عکسی اولیدی اصحـاب عرفان طرفندن هیچ بر وقت مدح ایدلمز وتدابیر غیر مشروعه مفتخراً اعلان اولنماز ایدی .

« ترجمه » او قرمزی کلدر ، سن اکا قان دیمه ! اوعقله طالمش وعقلك مستیدر ، سن اکا مجنون دیمه ! « شرح » قیوجی‌یه اولان معامله‌یه وقیوجینك دوکیلن قانته قان وچرکین برایش نظریله باقمه ؛ اومعامله کل کبی رایحهٔ طیبه نشرینه بادی اولور . بناءً علیه انسانلر برطبیب الٓهینك و برشاه عادلك تربیه‌سندن ابتدا چکدکلری جفایی ودوکه‌جکلری کوز یاشنی خون چشم ودم دل ظن ایتمه ! بوتربیه وجفانك انجامی باعث سعادت وصفادر . برده مستغرق عشق ربانی اولان اولیاءاللهی سن عقلسز ظن ایلمه ؛ او زمرهٔ جلیل معقولات ایچنده یکتا وکمال ذکاوتلرندن مست عشق خدا اولدیلر .

مثنوی

﴿ کر بدی خون مسلمان کام او ﴾

﴿ کافرم کر بردمی من نام او ﴾

« ترجمه » اکر شاهك مقصدی مسلمانك قانی اولیدی ، کافرم اکر بن آنك اسمنی لسانه کتیرسهم . « شرح » شاه ویا طبیب الٓهی غرض وهوا و بو کبی اخلاق ردیئه اصحابندن وخون مظلومان دوکنلردن اولیدی بن هیچ بر وقت مدح وثنا ایتمز ایدم وایتمش اولسهم کافر اولوردم ؛ زیرا الله تعالی بکا بوعقل ونطق وقوتی تزیید عدالت وتوفیرسعادت ایچون بخش واحسان بیوردی ؛ برشقی‌یی دکل ، برفنا آدمی مدح ایله ظلم وشقاوتك ازدیادینه بادی اوله‌مام . فنا آدمی مدح ایتسه‌م الله تعالی‌نك بخش بیوردیغی عقل ولسان کبی احسانلرینه کفران نعمت وتوسیع شقاوت وجلب مضرت ایتمش اولورم .

مثنوی

﴿ می بلرزد عرش از مدح شقی ﴾

﴿ بدکمان کردد زمدحش متقی ﴾

قیرمقده یوزصاغلاملق واردر. « شرح » منهئ عزیمت بولنمش برسفینه‌یی حضرت خضر علیه‌السلام دلدی، لکن اصحابنی واچنده بولنه‌جق اولانلری برغاصب وظالمك ید ظلم انکیزندن خلاص ایتدی. سیاستده ده عاقل بر آمرك، مقتدر برقوماندانك بعض تدابیری کوتاه بینان اولانلره ناخوش کورینور اما حقیقتده سلامتی موجب اولور. شوقدرکه آمر وقوماندانك عاقل ومستقیم وجسور اولمسی شرطدر. بو اوصاف جلیله اوزرلرنده اولماز ایسه خوش کورینن ایشلرنده بیله انجامی فنالق چیقار هله صورتا ده فنا کوریلن مواد بالطبع اول و آخر مضر وبرباد اولور.

مثنوی

﴿ وهم موسی باهمه نور وهنر ﴾
﴿ شد ازان محجوب توبی پرمپر ﴾

« ترجمه » حضرت موسی علیه‌السلامك وهمی (یعنی صوری اولان عقلی) که بوقدر هنر وزکاوتله مزین ایدی، حضرت خضر علیه‌السلامك چوجنی اولدیردیکنی وسفینه‌یی دلدیکنی ودیواری قالدیرمقده اولان غریب اجراآتی کوردکده حجاب آلتنده قالوب حقیقتی درك ایده‌مدی، بناءً علیه سن قنادسز اوچمه! « شرح » حضرت موسی کبی بر نبی ذیشان بوتجارب ایله امتحان اولندقده عقل صوری واسطه‌سیله حکمت لدنیه‌یی اکلایه‌میوب تعریض ایلمش ایکن ای انسان خام! شمدی سن واسطهٔ ذهنیه وعقلیه ایله امور روحانیه‌یی نصل فهم واذعان ایتمك ایستر وتعریضه قیام ایلرسك؟ روحانیت قنادی سنده اولمینجه اوج اعلای معنویاته پرواز ایتمکدن فراغت ایت؛ وبرعاقل ومستقیمك صورتا غریب کورینن ایشلرینه سوء ظن وعناد ایتمه؛ بلکه اکا منقاد اول!

مثنوی

﴿ آن کل سرخست توخونش مخوان ﴾
﴿ مست عقلست اوتومجنونش مخوان ﴾

اولوردی . « شرح » شاهك بو تدبیر شدیدی اكر الهام الٓهی ایله اولمیوب ده اغراض نفسانیه یه مبتنی بولنسه ، شایان مدح وثنا دكل مستحق طعن واذا اولور ایدی ؛ زیرا لزومنده شدت معامله حدت وغرض وباك كبی احوال ذمیمه دن باك اولان مردانه لایقدر . اغراض وامراضدن ظهور ایدن شدت عین مضرت وشایان مذمت وبرنوع جنندر .

مثنوی

﴿ پاك بود از شهوت وحرص وهوا ﴾

﴿ نیك كرد اولیك نیك بد نما ﴾

« ترجمه » او شهوت وحرص وطمعدن ونفسك هواسندن پاك ایدی ، یاپدیغی كوزل ایدی ؛ لكن چركین كورونن بر كوزل ایدی . « شرح » صورتا غریب كورینور تدابیری اجرا ایده جك ذاتك حق تعالی حضرتلرینه مستند اولدیغی معلوم اولمق ایچون اول امرده حرص وطمع وسائر اخلاق ذمیمه دن آزاده اولمسی شرطدر. اخلاق ذمیمه اصحابی هر نه قدر شیخ لسانی استعمال ایتسه لر وبعض كوزل ایشلر ایشله سه لر بیله ینه مقلد وغیر مفید اولور . بالعكس مستقیم وعاقللرك بعض اموری صورتا چركین كورینور اما حقیقتده عین اصابت اولور . نته كیم حضرت خضر چوجغی اولدیرمش ایسه ده بو حركت چوجغك شقاوتدن قورتلمسی وپدر ومادرینه برصالح ومكمل اوغلك دنیایه كلمسی كبی اذن حق ایله اجراآت حكمت نهاد ایدی . جسور وعاقل بر قوماندانده صورتا چركین اولان بر رجعتی اختیار ایلر ، اما حقیقتده بیوك برغالبیت قازانمق ایچون بر تدبیر واسع میدانه كتیرر .

مثنوی

﴿ كر خضر دربحر كشتی راشكست ﴾

﴿ صد درستی درشكست خضر هست ﴾

« ترجمه » حضرت خضر علیه السلام دكزده سفینه یی قیردی ایسه

مثنوی

﴿ بهر آنست این ریاضت واین جفا ﴾

﴿ تا بر آرد کوره از نقره جفا ﴾

« ترجمه » بو ریاضت وجفا بوسبیدندر؛ تا که آتش اوجاغی کموشدن خاشاك وغیر صاف اولان موادی دفع ایده . « شرح » بونجه متاعبی اختیار وانواع محنه کرفتار اولان بر ولی‌الله حقنده اغراض نفسانیه ظن ایتمك کریوۀ خطایه دوشمكدر؛ زیرا اهل عرفانك اختیار ایلدکلری اذا وجفا اغراض شخصیه واخلاق ذمیمه‌یی محو واماته ایچوندر .

مثنوی

﴿ بهر آنست امتحان نیك وبد ﴾

﴿ تا بجو شد بر سر آرد زر زبد ﴾

« ترجمه » ایی وفنانك امتحان‌وابتلاسی بوندن‌اوتوریدر؛ تا آلتون قینایه‌رق کوپوکنی یوقاری کوتوروب مدادی صاف‌وخالص قیلسون. « شرح » اولیاءاللهدن اولان انسانك لذائذ صوریه‌یی ترك ایدرك آتش اضطراب ریاضتده قالمسی وقاینامسی بوندن اوتوریدرکه ، آلتون صاف اولان خلقت آدمیت وانسانیتی واخلاق حمیده‌یی بی غل وغش اوله‌رق میـدانه کتیرسون واحوال ذمیمه‌یی اوزرندن آتوب محو ایلسون .

مثنوی

﴿ کر نبودی کارش الهام اله ﴾

﴿ اوسکی بودی در انده نه شاه ﴾

« ترجمه » اکر او شـاهك وطبیب الهینك ایشی یعنی قیومجی‌یی جلب ایله شربت معلومه ایچیرملرنده الهام الهی اولمیدی اوشاه دکل ، بلکه بیرتیجی بر کلب

كندي اللريله اولديررلر . « شرح » عاشق روحاني اووقت مسرور وغريق شادی اولورکه ، دوست حقيقي اني جفالرله ابتلا وصبر وقدريني اعلا ايدر؛ طالب عرفان اوحالده خندان وشادان اولورکه مرشدی ، اخلاق ذميمه‌سني اماته وشخص معنويسني احيا ايلر .

مثنوی

﴿ شاه آن خون ازپی شهوت نكرد ﴾
﴿ تو رها كن بدگمانی و نبرد ﴾

« ترجمه » شاه اول قاني شهوتدن اوتوری ايلمدی ، سن سوء ظن وغوغا ومجادله‌يي ترك ايت! « شرح » شاه طبيب الهی ايله برلشدكده دريای واحد كبی اولدقلرينك بحثي سبق ايتديدی. شمدی قيومجي‌يي شاه اولديرمدی، ديه طبيب يرينه شاهی ذكر وبيان بيورملری آرتق شاه وطبيب الهينك يك وجود عد اولنديغی اجلندر. قيومجي‌يي شاه بلكه شهوتدن طولايی اولديرمش كبی ظنياته زنهار گرفتار اولمه ؛ ومجادله ايتمه ! چونكه اولياءالله آمال وافكار غيرمقبوله‌دن كلياً رها وصورتا غريب كورينن بعض حاللری بيله برحكمته مبتنی بولنديغی بديهی وهويدادر .

مثنوی

﴿ تو گمان بردی كه كرد آلودگی ﴾
﴿ در صفا غش كی هلد پالودگی ﴾

« ترجمه » سن ظن ايتدك كه شاه غرض نفس ايله بولاشيقلق وقاريشقلق ايلدی ؛ برشی تصفيه اولنه‌رق سوزيلورايسه آنده نصل غل وغش قالير ؟ « شرح » شاه، ياخود طبيب الهی وسائر اولياءالله حضراتی اخلاق ذميمه‌دن كلياً خلاص بولوب پاك اولمش وآتش عشق الهی طبيعت بشريه‌لريني سوزمش ايكن آنلرك خلقتنده نصل حيله وخيانت قالير ؟ نصل ذكر اولنان قيومجي‌يي شاه شهوت ايچون اولديرمش زعميله سوء ظن وگمان ايدرسك ويا اوزمرهٔ جليلدن بری مالك اولديغی ثروتی حق رضاسنده صرف ايتدكده بو ريا وخدعه‌در ديرسك ؟

اوله‌رق آنك قليجی اوكنده جان‌ویر! « شرح » حضرت ابراهیم علیه السلام اوغلی حضرت اسماعیلی قربان ایتمك ایستدكده حضرت اسماعیل پدر عالیلری اوكنده كردن دادۀ اطاعت وتسلیمیت اولمسی اوزرینه حق تعالی حضرتلرینك امریله قربان اولمدی ، نبی اولدی [بو وقعه ، قرآن عظیم الشانده فرمان وانبا بیورلدی] ایشته سن‌ده عاقل ایسه‌ك جناب حقك وبر صاحب معرفتك سیف حیاتبخشا كبی اولان امرینه باشكی تسلیم وفدا وجانكی تخلیص واحیا ایت !

مثنوی

﴿ تا بماند جانت خندان تا ابد ﴾

﴿ همچو جان پاك احمد با احد ﴾

« ترجمه » تاسنك جانك ابدی ودائمی خندان ومسرور قالسون ؛ فخر عالم محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام افندمزك پاك اولان جانی حضرت احدله مسرور وخندان قالدیغی كبی. « شرح » بر انسان اكر فرائض واوامر الٓهیه‌یی اجرایه دوام ایدر وبر عارف وعاقل مرشدك تنبیهاتنه تابع اولورسه اول قدر سعادت ابدیه قازانه بیلیركه عقل ظاهر او حالی اصلا تصور وتصویر ایده‌مز . او انسانك جانی فخر عالم افندمز حضرتلرینك جان مباركی كبی الی‌الابد خندان اولور بیورملری بر انسان كامل وعادل بیوك مراتب روحانیه قطعنه مستعد ودارالنعیمه واصل اوله‌بیله‌جكنی ایما ایتمك ایچوندر ؛ یوقسه روح پرفتوح احمدی قدر مسعود ومسرور اولور ، دیمك دكلدر . اوقدر روحانیت هانكی انسانك حد وحصه‌سنه اصابت ایده‌بیلیر ؟ علی الخصوص بیت شریفده استعمال بیوریلان « همچو » لفظی نوع وابدیته دلالت ایدوب شرفك علو مقدارینه دلالت ایتمز .

مثنوی

﴿ عاشقان جام فرح آنكه كشند ﴾

﴿ كه بدست خویش خوبانشان كشند ﴾

« ترجمه » عاشقلر مسروریت جامنی اووقت چكوب ایچرلركه محبوبلری

« ترجمه » اوكيمسه كه حق تعالى حضرتلرندن وحى وجواب بولور ، هرنه بيوررسه عين صواب اولور . « شرح » انبياى ذيشان و اولياى كرامك اوامر واراداتى محض اصابت وباعث سعادتدر ؛ زيرا قال وحاللرى عندى وهوا وهوسك آثارى دكلدر. بالعكس وحى والهامه مستند وسلامت دارين ايچون حجت وسنددر.

مثنوى

﴿ آن كه جان بخشد اكر بكشد رو است ﴾

﴿ نائبست و دست او دست خداست ﴾

« ترجمه » اوكيمسه كه جان باغشلار، اكر اولديررايسه روا ومناسبدر؛ زيرا حق تعالى نك نائب ووكيليدر، آنك الى جناب حقك اليدر. « شرح » اهل عرفان عند ربانيده نه درجه ده مكرم اولديغى قرآن عظيم الشـانك آيات باهراتنده مسطور وعياندر . ظـاهرده ده كوريوركه ، دنيـاده نه جمادات ، نه ده حيوانات ايچنده انسـان كبى عاقل وعادل وبو كبى خصائل عاليه وصفات ممتازه ايله متصف بر مخلوق بولنه ماز . برمرد كامل مثلا محاربه ده بر آدمى اولديرر وياحالات معنويه ده اخلاق ذميمه سنى اماته ايدر ايسه بوافعالى اغراض نفسانيه يه مبنى اولمديغندن روادر . اويله برذات كمالات صفـات جان باغشـلار بيورملرى ديكر بر انسـانى طريق سلامته دعوتله تهذيب اخلاقنه وسـعادت حالنه باعث اولمسـيدر . اصل حيات وسـعادت اخلاق حميده وعشق ربانينك وجود پذير اولمسنه صرف ايديلن همتدر؛ يوقسه حيات جسمانى بر زانى ايله بر زانيه نك اجتماعندن ده حاصل اوله جغى بديهيدر . اما او نوع حيات عين عذاب ومماتدر .

مثنوى

﴿ همچو اسماعيل پيشش سر بنه ﴾

﴿ شادوخندان پيش تيغش جان بده ﴾

« ترجمه » برعارفك اوكنه اسماعيل كبى باش قوى! شاد ومسرور وخندان

قورقوابجون ایدی « شرح » حکیم غیب کبی عارف مرشدك ایشلری یالکز
رضای حقه مبتنیدر ، او زمرهٔ عالینك افعالی بیم وامیددن عاریدر .

م
مثنوی
او نگشته از برای طبع شا
تا نیابد امر و الهام ا

مثنوی

﴿ آن پسر را کس خضر ببرید حلق ﴾
﴿ سر آن را در نیابد عام خلق ﴾

« ترجمه » اول چوجغك که حضرت خضر علیه السلام بوغازینی کسدی ، آنك سرینی عوام فهم وادراك ایده‌مز « شرح » قرآن عظیم الشانده فرمان وحکایه بیورلدیغی اوزره حضرت موسی علیه السلام جناب خضره ملاقی اولدقده حضرت خضر ظاهرده هیچ برسبب اولمدیغی حالده تصادف ایلدکلری برچوجغی قتل ایتدی ، وحضرت موسایی حیرتده براقدی ؛ حالبوکه علم لدنده اوچوجق شقی وپدر ومادرینه عاصی ایدی . اعدامیله کرم خدا ابوینه دیکر خیرلی برولد احسان واعطا ایلدی. بوماجرا ، سورهٔ کهفك یتمش اوچنجی آیت کریمه‌سنده فرمان وانبا بیوریلور. شویله‌که : ﴿ فانطلقا حتی اذا لقیا غلاماً فقتله قال اقتلت نفساً زکیةً بغیر نفسٍ لقد جئت شیئاً نکراً ﴾ معنای شریفی : « حضرت موسی ایله حضرت خضر یوله کیتدیلر ، تاکه بلوغه ایرمامش برچوجغه ملاقی اولدقده حضرت خضر اوچوجغی اولدیردی ، حضرت موسی دیدی : پاك اولان نفسی بی‌قصاص وبغیر حقٍ اولدردکمی ، نامقبول برشی کتیردك » ﴿ قال الم اقل لك انك لن تستطیع معی صبراً ﴾ حضرت خضر دیدی : « یاموسی ! سکا دیمدمی البته بنمله صبره قادر اوله‌مازسك؟ » بوبیت شریفك خلاصهٔ مآلی ، عوام خلق یالکز ظاهرده‌کی وقوعاتی کوروب کیفیاتك لدنیاتنی فهم وادراکدن عاجز وآنك ایچون شکایات وصبرسزلقله کندینی وساٸرلرینی معذب وتعجیز ایلر .

مثنوی

﴿ آن که از حق یابد او وحی وجواب ﴾
﴿ هرچه فرماید بود عین صواب ﴾

وسعادت بولديلر. « شرح » انبيا عليهم الصلوة والسلام حضراتی عشق پاك خدا ايله قلب عالیلرینی احیا ونور حکمتله بصر بصیرتلرینی بینا ایتدیلر؛ وشرف دنیا وعقبایی بولدیلر. سن ده عارف ایسه‌ك بو زمرهٔ محترمك طریقنه اقتدا وکندینی احیا ایت.

مثنوی

﴿ تومكو مارا بدان شه بار نیست ﴾

﴿ با کریما کارها دشوار نیست ﴾

« ترجمه » بزه سن دیمه که او شاهه اجازت ویول یوقدر ؛ کریم اولانلر ایله ایشلر کوچ دکلدر. « شرح » ای انسان ! یأس کتیرمه ، قورقمه ! بن نصل آدمم ، که عشق الهی‌یه نائل وسرمنزل سعادته واصل اوله‌یم . دیمه ! چالیش ! انسانلرك ایچنده بیله کریم اولانلرك لطفی واسع اولدیغی حالده ، یا کرملری خلق ایدن جناب خدا نه مرتبه‌ده کریم ورحیم اولدیغی وارستهٔ تفصیل وانبادر .

﴿ بیان آنکه کشتن وزهر دادن مرد زرکر باشارت الهی بود ﴾
﴿ نه بهوای نفس وتأمل فاسد ﴾

بوقصه بونی بیان ایدرکه : قیومجی‌یه زهر ویرمك امر الٓهی ایله اولدی ؛ هوای نفس وتأمل فاسد ایله اولمدی .

مثنوی

﴿ کشتن آن مرد بردست حکیم ﴾

﴿ نی پی امید بود ونی زبیم ﴾

« ترجمه » حکیم الهینك النده قیومجینك قتلی نه شاهدن بر امید و نه

مثنوی

﴿ عشق زنده در روان ودر بصر ﴾
﴿ هردمی باشد زغنچه تازه تر ﴾

« ترجمه » زنده‌نك عشقی روح وبصرده‌در . هر دقیقه غنچه‌دن تازه ودها لطيف اولور. « شرح » حی وزنده اولان الله تعالی حضرتلرينك عشقی دائما موجود اولوب كمال لطافتله همیشه تازه‌لنير ؛ زيرا قدرت ومرحمت الٓهيه كبي اسمای جليلهٔ سبحانيه تخطر اولنوب‌ده انسان كوزلريله‌بونجه‌مخلوقات، بونجه اجرام وآثار ربانيه‌يی كورنجه عشق الٓهی همیشه لطافت افزای عقول وحيات بخشای قلوب اولور .

مثنوی

﴿ عشق آن زنده كزين كو باقيست ﴾
﴿ كز شراب جان فزايت ساقيست ﴾

« ترجمه » حی وباقی‌اولان الله تعالی حضرتلرينك عشقنی انتخاب وقبول ايله‌كه ، اوخدای متعال جان‌فزا شرابدن‌سكا ايچيريجيدر. « شرح » فناپذير اولان شيلره قلبكی ربط ايدوب آنلره عاشق اولمه ! حی وباقی اولان الله تعالی حضرتلرينك سكا ويره‌جكی شراب محبت دريای لذتدر ؛ زيرا او ذات پاك ، محبتلرك خالقی ولذائذك منبعيدر .

مثنوی

﴿ عشق آن بكزين كه جمله انبيا ﴾
﴿ يافتند ازعشق اوكار وكيا ﴾

« ترجمه » او عشقی انتخاب ايت ، كه جمله انبيا اندن تأثير وقدرت وكار

« ترجمه » بو جهان طاغدر وبزم ایشمز سسدر. سسلرك ، صدالرك انعکاسی ینه طرفمزه کلیر، دونر . « شرح » بو بیت شریف ده بالاده ذکر اولنان معنایی تأکید ایدر . بیوریلورکه : میانهٔ جبالده بولنه‌جق انسانك صداسی بلا نقصان کندینه رجعت ایلر . وادیٔ دنیاده ده خیر وشر انسان هرنه ایشلر وهرنه سویلر ایسه جمله‌سی کندینه راجع وافعال ومقالنه کوره مذلول ومعذب ویا مسعود وناجی اولور .

مثنوی

﴿ این بکفت ورفت دردم زیر خاك ﴾

﴿ آن کنیزك شد زعشق ورنج پاك ﴾

« ترجمه » قیومجی بونی سویلدی، ودرحال طوپراق آلتنه کتدی . او جاریه‌ده عشقدن، مرضدن قورتولوب پاك اولدی. «شرح» جاریه‌دردن قورتولوب پاك اولمش بیورلمقدن مقصد، طبیب الٰهینك ترتیب وتدبیری اوزرینه ثروتك وبی‌وفا اولان هرنوع هوا وهوسك محبتی المناك ونتایجی مضر وناپاك اولدیغی نفسه معلوم اولنجه نفس، فانی اولان عشق مضری معناً اماته وکندینی اطمئنان ایله احیا ایلدی، دیمکدر .

مثنوی

﴿ ز آنکه عشق مردکان پاینده نیست ﴾

﴿ زانکه مرده سوی ما آینده نیست ﴾

« ترجمه » زیرا مردکانك عشقی باقی دکلدر ؛ وفات ایدنلر طرفمزه کلیجی و عودت ایدیجی دکلدر. « شرح » وفات ایدن بربدنده عشق ومحبت اولماسی مابه‌الحب اولان حیات ولطافتنك محواولمسندن ودنیایه بردها رجوع ایده‌مامسندندر. ابدان ایسه بهمه‌حال کرفتار زوال اوله‌جقلرندن عارف اولان انسان ابتدادن اویله فانیلره ربط حب وجان ایتمز ومحبتی حی وباقی اولان دوست حقیقی یه حصر ایدر.

مثنوی

﴿ بر منست امروز وفردا بر ویست ﴾

﴿ خون چون من کس چنین ضایع کیست ﴾

« ترجمه » بوکون بنم اوزریمه‌در ؛ یارین آنك اوزرینه‌در . بنم کبی بر کیمسه‌نك قانی نصل ضایع ونصل غائب اولمش اولور ؟ « شرح » بوده قیوجینك فریادیدر . دیرکه : بوکون بوشربتله بنی اولدیردیلر ؛ لکن یارین یعنی استقبالده وخصوصیله فردای قیامتده بنی اولدیرن کیمسه ظن ایدرمی؟ که قانم دوکلدی واونودلدی وبشقه نتایجی قالمدی ! خیر ! بنی بوحاله کتیرن بویله فرض ایتمسون ، قانم ضایع اولماز؛ استقبالده قاتلك شدت عذابنی ارار وقانمی دوکن خاطرینه کتیرمدیکی مصائبه اوغرار .

مثنوی

﴿ کرچه دیوار افکند سایه دراز ﴾

﴿ باز کردد سوی او آن سایه باز ﴾

« ترجمه » کرچه دیوار اوزون کولکه براقیر ایسه‌ده اوکولکه تکرار دیوارطرفنه‌دونر. « شرح » هرجزء هانکی یردن، هانکی نقطه‌دن آیرلمش ایسه انجامی اصلنه رجعت وعودت ایلر . نتکیم کونلرك معلوم اولان اوقاتنده بردیوار کولکه‌سی اوزون اولدقدنصکره ینه ظهور ایتدیکی دیواره طوغری دونر . عاقل اولان انسان بوجهان امتحانده خیر فراوان ایتمکه چالیشملیدرکه ایکی جهانده مسعود وشادان اولسون !

مثنوی

﴿ این جهان کوهست وفعل ماندا ﴾

﴿ سوی ما آید نداهارا صدا ﴾

مثنوی

« آن که کشتستم پی مادون من »
« می نداند که نخسبد خون من »

« ترجمه » اوکیمسه بندن ادنی اولان شی ایچون بنی اولدرمشدر . بیلمزمی؟ که بنم قانم اویوماز. « شرح » بوحکایه‌ده قیوجی فرض اولنان مال وثروت برشخص عد اولندی. نتکیم حقوق بین المللده وسائر آثار حکیمانه‌ده بردولت وبعضاً برکیفیت غیر مشخصه برشخص معنوی عد اولنه‌رق آنك اغزندن مؤلفین برچوق کلمات بحث وایراد ایدرلر. مولانا جلال الدین رومی قدس سره السامی حضرتلرینك نهایتسز اولان قوهٔ روحانیه وعقلیه ونطقیه‌سی حسبیله حکایات حکمت آیاتی ارەسنده هرهانکی برشخص اغزندن برنطق ایراد بیورسه‌لر غایت بلیغ ومؤثر بیان وتصویر بیوررلر . طرفینك افاداتی ذکر ایتمك قرآن عظیم الشانك اسلوب جلیلندن ومقتضای بلاغت مالانهایه‌سندندر. اوروپانك ناطقلری ده بوقاعده‌یه الآن رعایت ایدرلر . بورالرنی بیاندن صکره ، قیوجینك « بنی اولدیرن بیلمزمی ؟ که بنم قانم اویوماز !» دیمسنك شرحنه کله‌لم : قانم اویوماز تعبیری قاتلك اوزرینه دعوت ایده‌جکی نتایج وخیمهٔ عظیمه‌یی ایمادر . ابتدا قاتل ایچون عذاب مؤبد وخسران وذلت واردر. ثانیاً ، قاتللر حقنده سیاسی‌لك اغرلك مدهش جزالر ترتیب اولندی. ثالثاً ، مقتول صورتا یالکز برشخص ایسه‌ده حقیقتده نسل وذریتندن قیامته قدر حاصل اولمسی محتمل اولان برچوق اشخاصدر، قاتل جمله‌سنی قتل ایتمش ووباللرینه کیرمش اولور . رابعاً ، قاتل جمعیت بشریه‌یی سوء مثالیله تهلکه‌یه القا وبراعضاسنی اعدام وافنا ایلدی ، وسائر فنالقلره وماجرالره سببیت ویردی ، خامساً ، مقتولك پدر ومادرینی ، واولاد واقرباسنی وقاتل کندیسیله متعلقاتنی حزن وعذاب ایچنده براغوب عمومك نفرتنی جلب ایتدی. سادساً، قاتل — ولو برچوق مشقتله حکومتك پنجهٔ عدالتندن قورتولسه بیله — وجدانی عذاب ودهشت دائمه ایله کندینی مضطر وبی قرار ایدر .

مثنوی

﴿ کفت من آن آهویم کزناف من ﴾

﴿ ریخت این صیاد خون صاف من ﴾

« ترجمه » قیوجی دیدی : بن اول جیلانم که نافم ایچون آوجی صاف اولان قانمی دوکدی ! « شرح » قیوجی کندینی برحیوانه تشبیه ایدییورکه ، یالکز وفاتندن استفاده حاصل اولور ؛ دریسنی المق ایچون آنی آوجی اولدیرر ؛ ودیرکه عادی بردریدن عبارت اولان بوجلد زیبانی هلاك وافنا ایلدی. انسانلرده چوق شهرتلر ، چوق صوری افتخارلر واردرکه جیلان نافه سی کبی صاحبلرینك علیهلرنده تعقیبی باعث وباشلرینه درد ومضرت عظیمی مورث اولور .

مثنوی

﴿ ای من آن روباه صحرا کزکمین ﴾

﴿ سربریدندش برای پوستین ﴾

« ترجمه » ای بن اول اووه تلکیسی یم ، که دریسیچون پوصودن باشنی کسدیلر ! « شرح » سبق ایدن بیت شریفده کی مقصد ، بومثال ایله ده قیوجینك اغزندن تأکیداً ایراد ایدلمشدر .

مثنوی

﴿ ای من آن پیلی که زخم پیلبان ﴾

﴿ ریخت خونم ازبرای استخوان ﴾

« ترجمه » ای بن اول فیلم ، که فیلجی کمیکمی المق ایچون قانمی دوکدی ! « شرح » بوبیت شریفده بالاده ذکر اولنان مقصد ، دیکر برمثال ایله کوسترلمشدر .

زحمتلرك، تخیل اولنان صفالرك محوی‌ایله یرلرینه دیو ندامت عرض دیدار ویأس وكدورت ایثار ایدر . عاقل اولان انسان محبتنی جناب یزدانه ربط ایله حضرت ابراهیم كبی (افیللردن) روكردان اولور .

مثنوی

﴿ كاش كان هم ننك بودی یكسری ﴾
﴿ تا نرفتی بروی این بد داوری ﴾

« ترجمه » كاشكی اوقیومجی باشدن‌باشه عیب اولیدی [یعنی كوزللكی اولمیه ایدی.] ، تا بوقنا وشدیدحكم اوزرینه یوریمامش اولیدی ! « شرح » قیومجی كاشكی صوری اولان كوزللكدن بتون بتون محروم وعاری اولیدی ، زیرا اواحمق چیركین‌اولسه ایدی مملكت‌واولادندن آیرلماز وذكر اولنان شربتی‌ایچمز وكندینی هلاك ایتمز ایدی. بوبیت شریفده‌كی مقصد عالی، عادی اولان انسانلر ایچون حسن وشهرت باعث‌اضمحلال ونكبت اولدیغنی بیلدیرمكدر .

مثنوی

﴿ خون دوید از چشم همچون جوی او ﴾
﴿ دشمن جان وی آمد روی او ﴾

« ترجمه » قیومجینك كوزندن ایرماق كبی قان آقدی ؛ جانك دشمنی كندی یوزی كلدی « شرح » قیومجی انجام‌كار شربتی ایچوب حالی فنالشدقدن صكره اغلامغه باشلادی ؛ كوزللكی ایسه بوحال پرملالنه بادی ودشمنی اولدیغنی بیلدی . صوری كوزللكاره اعتماد ایدن كیمسه بر چوق دفعه‌لر یاش دوكمكه ومضطر وبی‌قرار اولمغه حاضر وآماده اولسون .

مثنوی

﴿ چونکه زشت وناخوش ورخ زردشد ﴾
﴿ اندك اندك دردل اوسرد شد ﴾

« ترجمه » چونکه قیوجی چیرکین، سویمسز ویوزی صاری اولدی ؛ یاواش ، یاواش جاریه‌نك قلبی‌ده صغودی. « شرح » ذاتاً بقاسی اولمیان شیلرده نصل ممکن اولورکه، محبت وسعادت باقی ودائمی اولسون ؟ فانی اولان خصوصاتده برسبب مخالف ، برمانع ظهور ایدنجه انسانلرك اذهاننده قوریلان ابنیهٔ خیالات آن واحدده منهدم وبرباد اولور ؛ مادی اولوب ییقیلان ابنیه‌ده کوریلن انقاض قدر اولسون ایشه یارایه‌جق ، فائده بخش اوله‌جق برشی قالماز. بوهدمدن صکره برشی قالیرایسه اوده بقاسز شیلره حصر محبتدن‌حاصل اولان ندامت وکدورتدر. اما انسانك مرشدی بر مرد کامل ، بر طبیب عاقل ایسه — ولو بنای امیدی ییقلسه — یکیدن وبتون بتون طرز جدیدده واولکی کبی خیالات انقاضی صورتنده چوروك دکل، متین وامنیت‌بخش بربنای بقا نمای هندسهٔ معنویه ایله عرصهٔ وسعت فزای قلب وعقل انسانیده انشا وحب‌الله واخلاق حمیده و کمالات عظیمه ایله صاحبنی احیا ایدر.

مثنوی

﴿ عشقهای کزپی رنکی بود ﴾
﴿ عشق نبود عاقبت ننکی بود ﴾

« ترجمه » مجازی عشقلرکه کوزل یوزورنك ایچون اولور. اوحقیقهٔ عشق دکل، نهایت عیب اولور. « شرح » رنکدن مقصد ، بی اساس وبی بقا و فنا پذیر اولان شیلردرکه ، بالضروره آنلرده محبتك ده انجامی فنا یاب ومحب نادم ودلخراب اولور. فانی شیلره ابتدا کوستریلان محبتك ، ایدیلن عهدلرك ، چکیلن

« ترجمه » آندن صکره قیومجی ایچون طبیب الٓهی بر شربت یاپدی ؛ تا که قیومجی شربتی ایچوب قزك حضورنده اریدی. « شرح » ابتدا نفس ثروتده ویاسائر کیفیاتده عظیم برحس لذتوار امیدینه دوشوبده اولذته مالك اوله مدیغندن خسته ومضطرب ایدی . طبیب الهی ایسه اول امرده نقود کبی مباح اولان بر آرزوی خامی کورمك ایچون نفسه مساعده ایتدی . بوده برنجی درجه‌ده بر تدبیر وعلاج اولوب صکره نفس بو اضطرابدن خلاص بولنجه طبیب الٓهی بر صاحب‌صحتك تحمل ایده بیله جکی دیکر دها مهم بر تدبیر وعلاجی یاپدی ، اوده قیومجی یه تشبیه اولنان هوای ثروتك ازاله سیدر . ایشته نفس بو چرکاب خیالاتدن چیقوب دریای حقیقته کیرمسیله مطهر واندن صکره مطمئن اوله‌رق مقبول جناب کردکار اولدی .

مثنوی

﴿ چون زرنجوری جمال اونماند ﴾

﴿ جان دختر در وبال اونماند ﴾

« ترجمه » چونکه خسته لکدن طولایی قیومجینك حسن وجمالی قالمدی ، قزك ده جانی قیومجینك ثقلت وغم محبتندن قورتولدی . « شرح » دیمك که طبیب الهی بیان اولنان شربتی ترتیب وبرحسن صورتله ایچیردکدن صکره قیومجینك حسنی زائل وجاریه نك محبتی نفرته تبدل ایدرك غم عشقدن آزاده دل اولدی. مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری حسب البلاغه اشبو بیت شریفده کی تعبیرات مختصره ایله عبارات کثیره دن مطلوب اولان معانی یی تمامها بیان واتیان بیورمشلردر. بو قاعده‌ٔ بلاغت قرآن عظیم الشاندن اخذ اولندی، فقط قرآن عظیم الشانك بلاغتی کبی عالی برشی الآن چشمان جهان کورمدیکی جمله‌جه مسلم وبدیهیدر .

مثلا سورهٔ یوسفده برکلام ایله برچوق کیفیاتك ، برچوق ماجرانك تمامها تفهیمنده‌کی بلاغت غیرمتناهیه ، ارباب عقول واهل ایمانی مستغرق فیوض واشواق ایدر .

مثنوی

﴿ شه بدو بخشید آن مه‌روی را ﴾

﴿ جفت کرد آن هردو صحبت‌جوی را ﴾

« ترجمه » حکیم الٓهینك نصیحتی اوزرینه شاه آی یوزلو اولان اول جاریه‌یی قیومجی‌یه باغشلادی ، بو ایکی صحبت طلب ایدیجیلری جفت ایلدی. « شرح » مرشد کاملك امری اوزرینه روح ثروتی نفسه کوستردی ؛ تا که اضطرابی براز زائل بعده اندن تنفر ایله حقائق معنویه‌یه نائل اولسون .

مثنوی

﴿ مدت شش ماه می‌راندند کام ﴾

﴿ تا بصحت آمد آن دختر تمام ﴾

« ترجمه » قیومجی ایله جاریه‌یه آلتی آی مدت مرام وکام سوردیلر، تا که اوقز تمام صحته کلدی. « شرح » آلتی ماه مدت تعیین بیورمق هر برایشده وخصوصیله امور مهمه‌ده تجربه ایچـون برایکی ساعت کافی اولمیوب مدت مدیده لازم اولدیغنی ایما ایتمك ایچوندر . برده کرهٔ ارضده آلتی جهت ، یعنی شرق ، غرب ، شمال ، جنوب ، فوق ، تحت اولدیغندن نفس ثروتك هرحال وجهتی تجربه وطبیب الٓهینك همتیله حقیقته‌یقیناً کسب اطلاعدن‌صکره نفس کندینی ثروت محبتندن آزاد ایلدی .

مثنوی

﴿ بعد از ان از بهر او شربت بساخت ﴾

﴿ تا بخورد وپیش دختر می کداخت ﴾

« ترجمه » اندن‌صكره حكيم الٓهى شاهه ديدى: اى بيوك وعظيم سلطان! اول جاريه‌يى بوافندى‌يه وير! « شرح » طبيب الٓهينك بو تكليفى ايشى نتيجهٔ مطلوبه‌يه ايصال ايچون تدابير متخذه‌دن برى اولديغى كبى قيومجينك جاريه‌يه، يعنى آلتونك ده حريص اولان نفسه ميل معنويسنى ايما ايدر . خسيس اولان نفس، ثروت وآلتونى چوق سوديكندن آنى صاقلار ، آلتون ده سولديكى طرفى ، يعنى خسيس وحريصى معناً سور ومحبتيله معذب ايلر . (ئه‌قونومى پولتيق) علمنجه آلتون وكموش كبى مبادله‌يه صالح معدنلر انسانك سعادت وراحتى ايچـون محتاج اولديغى حوائج ولذائذى لزوم اولدقجه سهولتله استحصال ايديجى برآلت مبادله وقولاى حفظ اولنور اشـيادر ؛ ديكر تعبير ايله مال ونقود اسـتقبالده انسـانه لازم اوله‌جق اشيانك عينيدر. بونلرك سبب وجود وتداركى بوايكن وضع واختراع اولندقلرى مقصده توفيقاً استعمال اولنمينجه نقود واموال عادى طوپراق وخسيسك وارثنه آلت سفاهت وجميعت بشريه‌دن سرقت اولمش اولور .

مثنوى

﴿ تا كنيزك در وصالش خوش شود ﴾
﴿ آب وصلش دفع آن آتش شود ﴾

« ترجمه » تاكه جاريه قيومجينك وصالنده خوش وقيومجينك آب وصالى او آتشى دفع ايديجى اولسون! « شرح » محبت آتش ، وصال ايسه صو كيدر . انسان عطشان ، شـدت حرارتدن ديكر كون وپريشـان ايكن چاره‌سنى منحصراً صوده بوله‌جغى كبى هجران زده اولان عاشقك‌ده آتش قلبنه آب زلال ديدار جاناندن بشـقه هيچ بركيفيت چاره‌بخشا اوله‌ميه‌جغى وارستهٔ انبادر . شعراى يونانيه‌دن برى محبتى آتشه ، وفراقى روزكاره تشبيه ايله ديركه : اكر آتش (يعنى محبت) آز ايسه فراق روزكارى اطفا ، چوق ايسه ازيد واوفى ايدر ، روزكار آتشك آزينى سونديرر ، وچوغنى سوندرمدكدن بشقه دها زياده آلولنديرر .

مثنوی

﴿ سوی شاهنشاه بردندش بناز ﴾

﴿ تا بسوزد بر سر شمع طراز ﴾

« ترجمه » شاهك يانه قيومجىيى ناز ايله كوتورديلر؛ تا كه زينتلى شمع وچراغك يانى باشنده يانسون. « شرح » طبيب الٓهينك امريله قيومجىيى شاهك نزدينه كمال عزت وناز ايله كوتورديلر؛ تا كه بو اكرام صورىيى برعزت والتفات حقيقى ظن ايتسون وشمع زيبا اولان جاريه‌نك محبتندن پروانه كبى يانوب افناى وجود ايتسون وبوسببله بويله فانى بر محبتدن جاريه خلاص بولسون .

مثنوی

﴿ شاه ديد اورا بسى تعظيم كرد ﴾

﴿ مخزن زررا بدو تسليم كرد ﴾

« ترجمه » شاه قيومجىيى كوردى ، چوق اكرام ايتدى ، التون مخزنى اكا تسليم ايتدى. « شرح » طبيب الٓهى نفسك سبب اضطرابنى روحه بيلديرمامش ايدى ؛ بعده تدريجى آچدى وباعث اضطراب اولميه‌جق صورتده حقيقتى تفهيم ايلدى . يعنى نفسك اضطرابى تزييد مال ومنال ايچون اولمسنه نظراً اى روح ، سن محزون اولمه ! نفس برمدت ارزو كرده‌سيله محبت والفت ايتسون ؛ صكره حرص وطمع حصر محبته شايان اولمديغى حاكمانه ارائه ايدلسون ؛ تا كه نفس ، نفس اماره ايكن مطمئنه اولسون. بوسلسلهٔ تفهيمات وتشبثات اوزرينه‌شاه اقناع ، جاريه اشفا ، قيومجى افنا اولنور .

مثنوی

﴿ پس حكيمش كفت اى سلطان مه ﴾

﴿ آن كنيزك را بدين خواجه بده ﴾

تا قضا وبلا جانبنه كيتمش اولورسك.» شرح » برچوق كيمسه‌لر عاقبتی تأمل وتفكر ايتميه‌رك بلاتدقيق يالكز ايشتدكلری بعض بی‌اساس سوزلر ويا ذهنلرنده قوردقلری خيالات ايله حال حاضردن آيريلوب ديكر برحاله وبيلمدكلری بركاره كيريشيرلر ؛ حالبوكه بلا تأمل خيالخانه‌لرنده محل سرور عد ايتمش اولدقلری موقع حقلرنده كريوهٔ بلا وزندان واذا اولور .

مثنوی

﴿ درخيالش مال وعز ومهتری ﴾

﴿ كفت عزرائيل رو آری بری ﴾

« ترجمه » قيومجينك عزيمتی حسبيله خيالنده عزت واعتبار ومال وبيوكلك وار ايدی؛ عزرائيل ايسه استحفاف صورتيله: « اوت، كيت ! مقصدكی استحصال ايدرسك. » ديدی « شرح » عزرائيل حضرتلرينه امر اولنديدی، كه قيومجينك جاننی عن‌قريب قبض ايتسون؛ حال بويله ايكن قيومجينك عزت وبيوكلك خيالاتنی كورنجه حضرت عزرائيل تعجب ايدوب استخفاف ولسان حال ايله كيت، اوت، عزته نائل اولورسك ديدی . انسانك عمرينی عزرائيل حضرتلری قطع ايلديكی كبی هركار نامعقولك ده رشتهٔ هستيسنی قطع ايده‌جك اسباب متنوعه هميشه ظاهر وسرنما اولور .

مثنوی

﴿ چون رسيد از راه آن مرد غريب ﴾

﴿ اندر آوردش بپيش شـه طبيب ﴾

« ترجمه » چـونكه اوغريب قيـومجی يولدن كلدی ؛ طبيب الهی انی شـاهك حضورينه كوتوردی . « شرح » ينـه حكايه‌نك حقيقتنه عطف كلام ايديلنجه اجرا اولنان تدابيرومساعی حسبيله ثروت حاصل اولدقده ثروت حصر محبته شايان بركيفيت اولمديغنی وفناپذير اولديغنی اول‌ذات عارف ابتدا روحه تفهيم وتعريف ايلدی .

مثنوی

﴿ اندر آمد شادمان در راه مرد ﴾

﴿ بیخبر کان شاه قصد جانش کرد ﴾

« ترجمه » قیوجی مسرور اولەرق یوله کلدی؛ بیلمز ایدی، که اوشاه جاننه قصد ایتدی. « شرح » بلا تأمل نطقلره والفاظ مداهنه‌کارانه‌یه اعتماد ایدن آدملر هدف بلا ومصیبت واولی‌النهایه مابه‌العبرت اولورلر .

مثنوی

﴿ اسب تازی برنشست وشاد وتاخت ﴾

﴿ خون بهای خویش راخلعت شناخت ﴾

« ترجمه » قیوجی عرب آتنه بینوب اوتوردی، ومسروراً آتی‌سوردی، کندی؛ قانی بهاسنی قفتان ظن ایلدی. « شرح » چوق شیلر بولنورکه ابتدا لطیف کورینور، اما حقیقتده او لطافت صوریه ایچنده سم‌قاتل صاقلانیر . خارجی آلتون ایله‌تزیین اولنمش حبلردن وطاتلی والذ یاپلمش شربتلردن مسموم اولانلرك عددی بی‌حسابدر. مرد عاقل صورتلره دکل، حقائقه ناظر وبرانسان کاملی‌مشاور اتخاذایله باذن خدا خطالردن امین وهرحالده مطمئن اولور .

مثنوی

﴿ ای شده اندر سفر باصد رضا ﴾

﴿ خودبپای خویش تاسوء القضا ﴾

« ترجمه » سفر ویوله یوز رضا وممنونیتله کیدن ای احمق ! کندی ایاغکله

مثنوی

﴿ اینك این خلعت بگیر وزر وسیم ﴾

﴿ چو بیـانی خاص باشی وندیم ﴾

« ترجمه » ایشته بوقفتانی و آلتون وکموشی آل ! چونکه شـاهك نزدینه کلـوب خاص قرنادن وندیم اولورسـك « شرح » برایشك تبلیغ وتسویه‌سی ضمننده کیدن مأمورلرك اوچ بیوك اساسه حصر دقت ایلملری مقتضای حکمتدر: بری، غایت کوزل ومعقول برمقدمه‌نك ترتیب وایرادی؛ دیکری، طور وکلاملرنده خلوص نیتك اثباتی؛ دیکری، تکلیف وتبلیغ ایلدکاری ایشك وجودپذیر اولمسندن حاصل اوله‌جق کافهٔ نتایج مفیده‌نك تعدادیدر .

مثنوی

﴿ مرد ومال وخلعت بسیار دید ﴾

﴿ غره شد ازشهر فرزندان برید ﴾

« ترجمه » قیوجی چوق مال وقفتان کوردی، الدانوب مغرور اولدی ؛ کندی شهر واولادندن کسیلوب آیرلدی « شرح » مـواد مهمه ضمننـده کان مأمورلره مخـاطب اوله‌جق اولانلر کتیریلن هدیه وایراد اولنان مؤثر وکوزل عباره‌لره وقوهٔ ناطقه واسطه‌سـیله تزیین اولنان مواعیدك پارلاق اولان جهتلرینه الدانیوب اصل روح ماده‌یه حصر فکر ایتسـونلر . یعنی تبلیغ اولنان امور ظلم وخدعه‌دن خالی وفکر مشروعه‌مبتنی میدر؟ بوقسه تکلیف ایدن طرفك نفع وپولتیقه‌سی، افاده‌سنی لسان حال ایله رد وبیاندن غیری برنتیجهٔ مسـتوره‌نك استحصالی ایچون برمقصد خفیسیمی واردر ؟ تکلیفده ولوحیله وخدعه اولمسه ده تکلیف اولنان کیفیت حد ذاتنده باعث منفعت وقابل اجرامیدر ؟ بوکبی مقتضیاتی ملاحظه وعاقل اولان خیرخواهان ایله مشاوره‌دن صکره اعطای جواب واتخاذ قرار ایدلسون؛ یوقسه هر تکلیفك عاجلاً ویردن قبول، یاخود ردی باعث ندامت وموجب ذلت ومضرت اولور.

« ترجمه » اول ایکی امیر ورسول تا سمرقند شهرینه قدر شـاهدن مژده وبشارت ویریجی اولەرق قیومجینك اوکنه کلدیلر . « شرح » [وارستهٔ شرحدر] .

مثنوی

﴿ کای لطیف استاد کامل معرفت ﴾

﴿ فاش اندر شهرها از تو صفت ﴾

« ترجمه » شـاهدن کوندریان مأمورلر سمرقنـده واروب قیـومجی‌یی کوردکلرنده مهارت ودرایتلری حسبیله دیدیلرکه : ای استاد لطیف ! ای معرفت وهنری اتمام ایدن زرکر شهیر ! قیـومجیلق صنعتی شهر وقصبه‌لرده سـندن معلوم اولدی . « شرح » شهروقصبه‌لرده قیومجیلق مهارتنك شهرت بولمسی یا ذکراولنان قیومجینـك ذاتنده اولان مهـارت فوق‌العـاده‌سی ایشیدلمش ویامصنوعات وآثار مهارتکارانه‌سی کورلمسیله قیومجیلق صنعتی شهرلرده کسب ترقی ایتمش دیمکدر . بر سفیر ماهر نائل‌اولدیغی تعلیماتك وجودپذیر اولمسی ضمننده تدابیر مقتضیه‌نك اتخاذنده اصلا تقصیر ایتمز . مأمور اولدیغی کیفیت بروفق دلخواه فصل ورؤیت اولنور ایسه ممدوح وعکس حالده فعلاً معاتب اولمسه ده معناً مسئول ومقدوح اولور .

مثنوی

﴿ نك فلان شه ازبرای زرکری ﴾

﴿ اختیـارت کرد زیرا مهتری ﴾

« ترجمه » ایشته فلان شاه قیومجیلقدن اوتوری سنی اختیار ایلدی ؛ زیرا سن زیاده بیوك وکاملسك . « شرح » وجودپذیر اولمسی ارزو اولنـان کیفیتـك اهمیت وفوائدینی ومخاطبك مالك اولدیغی اوصاف مقبوله‌یی ماهرانه بیان ایتمکده‌کی اصابت وارستهٔ ایضاح واشارتدر .

مثنوی

﴿ مرد زرگررا بخوان زان شهر دور ﴾
﴿ بازر و خلعت بده اورا غرور ﴾

« ترجمه » طبیب الهی شاهه دیدی : قیومجی‌یی بولندیغی اوزاق قصبه‌دن دعوت ایت ، وآلتون وقفتان ایله اکا غرور ویر ! « شرح » یعنی ای‌روح ! شمدی سندن بعید اولان ثروتی مساعی ایله جلب واحضار ایت !

ثروتی ایما ایچون (قیومجی) مثال اوله‌رق بیان اولندیغندن قیومجی نامی یاد اولندقجه روح ونفس‌وثروته توجیه ایله بورالری هربیت شریفك شرحنده تکرار تصریح ایلمك زائد اوله‌جغی مطالعه ایدن ذواته اخطار ایدیلیر .

مثنوی

﴿ پس فرستاد آن طرف یك دورسول ﴾
﴿ حاذقان و کافیان وبس عدول ﴾

« ترجمه » ایمدی شاه اوطرفه (سمرقنده) برایکی دعوتجی کوندردی ، او دعوتجی حاذق و ماهر وکافی و زیاده عادل آدملر ایدی . « شرح » بر امر مهمی رؤیت واجرا ایتمك ضمننده مأمور اعزام اولنه‌جق ذاتك اصحاب درایت وکفایتدن اولمسی ایچون نه‌قدر دقت اولنسه اوقدر احرادر . بولزوم بوندن‌ده معلوم اولورکه : برماده قلمه آلنمش ومحتویاتی تعین ایتمش ایکن بردولتدن اعزام اولنه‌جق سفیر غایت عاقل ومقتدر اولمق ایچون دقت اولنور . تاریخ شناس اولانلره معلومدرکه بعض سفیر غیرمقتدر برچوق نتائج وخیمه‌یی تولید وطرفینی تبرید ایدر .

مثنوی

﴿ تا سمرقند آمدند آن دوامیر ﴾
﴿ پیش آن زرگر زشاهنشه بشیر ﴾

مثنوی

﴿ بعدازان برخواست وعزم شاه کرد ﴾

﴿ شـاه را زان شمهٔ آکاه کرد ﴾

«ترجمه» طبیب الٓهی خسته‌جاریه‌یه‌سؤال ایتدکدن وقیوجی‌یه اولان‌محبتنی اکلادقدن صکره قالقوب شاهك یانـنه کیتدی ، جاریه‌نك اسباب مرضندن بر ازینی بیلدیردی «شرح» حکیم الٓهی جاریه‌نك عشقنی شاهه کلیاً افشا ایتمیوب قیوجینك جلبی جائز اوله‌بیله‌جك قدر بر اسلوب ووسـیلهٔ حکیمانه ایله بعض شیلر سویلدی . هرنوع مکالمهٔ مهمه‌ده یالکز لازم اولان جهتلری آچمق لازم کلوب بعـده استماع ایده‌جـك آدمك افکاری معلوم اولنجه وعلی الخصـوص صره‌سی کلدیکی عقلاً اکلاشیلنجه اوحالده مقصـد حصول پذیر اولمق ایچون لازم کلن دیکر تبلیغـات بسط وایراد اولنور ؛ اما بعض دفعه اولورکه، مستمعی اتخـاذ ایده‌جکی یولسز بر قراردن منع ایچون یکدن وتمـامها ایشك تفهیمی مقتضیدر . بودقائقی فرق ایتمك فرط ذکایه وتجارب کثیره‌یه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ کفت تدبیر آن بودکان مردرا ﴾

﴿ حاضر آریم از پی این دردرا ﴾

« ترجمه » طبیب الهی شـاهه دیدی : بودردك دفعی‌ایچون تدبیر مؤثر اودرکه : بیان ایلدیکم قیوجی‌حاضر اولمق اوزره بورایه جلب ایده‌لم. « شرح » طبیب الهی احتمال شـاهه دیدی‌که : جاریه‌یه ترتیب ایتمـك ایسـتدیکم علاجك حاضرلنوب اعمالیچون مهارت کامله‌سی حسبیله فلان قیوجینك جلبی مقتضیدر . توجیهه کلنجه: حکیم‌غیب لساندن‌نفسك ثروته اولان‌محبتی جهتله‌روحه دیمشدرکه: سعی ایله‌برمقدار سیم‌وزر احضارایت؛ بعدالاحضار انسانیتك حقائق‌عالیه‌سنه نسبةً مال‌ومنال اعتبارسز وشیٔ احقر اولدیغنی‌نفس اکلاسون، اندن صکره تکثیر نقود سودای خامندن فراغت وکندینی وسنی نائل استراحت ایتمش اولسون .

مثنوی

﴿ وعدها باشد حقیقی دلپذیر ﴾
﴿ وعدها باشد مجازی تاسه‌گیر ﴾

« ترجمه » وعدلر وارکه ، دلپذیر وکوکلك مظهر قبولی اولور . وعدلر وارکه ، مجازی وغیر حقیقی اولدیغندن کدر ویریجی اولور . « شرح » مولانا حضرتلرینك وسائر بیوك مؤلفینك دأب حکمت مأبندندرکه ، عباره آره‌سنده مهم کلمه یاد اولنجه اوکلمه‌نك معناسنده مستور اولان حکم ومعانی‌یی بیان واوصره‌ده دیکر حقائق عمیقه‌یی سرد واتیان ایدرلر . « وعد » کلمه‌سی‌ده بو محلده کلدیکندن بیوررلرکه : وعدلر صاحب کرمدن ایسه حقیقی‌ودلپذیر ؛ نا اهل‌ویالانجی بر آدمدن ایسه کدر انکیز ومضر اولور ؛ زیرا اهل کرمك وعدی مسرت بخش اولمقله برابر قوت قلبی تزیید وکاذبك مواعدی ایسه ابتدا انسانی پر امید، صکره تبرید ونومید ایدر .

مثنوی

﴿ وعدهٔ اهل کرم کنج روان ﴾
﴿ وعدهٔ نا اهل شد رنج روان ﴾

« ترجمه » صاحب کرم اولانلرك وعدی جاری خزینه وکچر آلتوندر . نا اهل اولانك وعدی جانه درد واذادر « شرح » سبق ایدن شرح بو بیت شریفك‌ده شرحی اولور .

﴿ در یافتن آن ولی رنج را وعرض کردن رنج اورا پیش شاه ﴾

ولی اولان او طبیب الٓهی جاریه‌نك خسته‌لکنی بولوب شاهه عرض ایتمسی بیانده‌در :

« ترجمه » دانه وتخم یر ایچنده کیزلی اولور ، تخم ودانه‌نك سری بستان وترلانك یشیللکی ومحصولی اولور « شرح » بو ابیات شریفه‌ده اسراری حفظ ایتمکدن حاصل اولان فوائدی امثال حکیمانه ایله بیان وتأکید بیورور. دانه یر ایچنده کیزلی قالدیغندن محصول ویرر ، اکر کماله واصل اولمازدن اول اخراج اولنسه چورور ومضمحل اولور . اسرارك افشاسی ده تخمی یردن وقتسز چیقاروب چوروتمکه سبب اولمق کبیدر .

مثنوی

﴿ زر ونقره کر نبودندی نهان ﴾
﴿ پرورش کی یافتندی زیر کان ﴾

« ترجمه » آلتون وکموش کیزلی اولمامش اولسه‌ایدی ، نصل معدن آلتنده بسلنیلوب تربیه بولورلر ایدی ؟ « شرح » بو بیت شریفه‌ده سرك حفظنده اولان فوائد بیان وتأکید بیوریلور .

مثنوی

﴿ وعدها ولطفهای آن حکیم ﴾
﴿ کرد آن رنجور را ایمن زبیم ﴾

« ترجمه » اول حکیم الهینك وعد ولطفلری خسته اولان جاریه‌یی قورقودن امین ایتدی « شرح » مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری کلامی تکرار طبیب الهی ایله جاریه‌یه ارجاع ودیکر حکم ودقائق بیان وانبا بیوردیورلر. طبیب الهی جاریه‌یه ایکی بیوك وعد ده بولندی: بری، خسته‌لکندن خلاص بولمسی؛ دیکری ، قیومجی‌یه اولان محبتنه شاهك مطلع اولمامسیدر . بویله مواعید مسعوده‌یی اجرا ایدن ذات بر مرد کامل واستاد ماهر اولدیغندن جاریه‌نك اضطرابی راحته مبدل وقلبی پرامید وپرامل اولدی .

دیه تنبیهده بولنمسیله کندیسنك راز وسری کتم ایده‌جکنی ایما ؛ ودیکر مقصدی جاریه‌نك قیوجی‌یه اولان عشقنی شاه خبر آلیرسه نار رشك شاهك قلبنی احراق واضطرابنی بی‌شمار ایده‌جکندن اخفای رازی جاریه‌یه اخطار ایتمسیدر . بر انسانده ولو بعض حالات متألمه کورلسه ده عارف اولان ذات صاحبنه بیله اخفا وفقط حالات الیمه‌نك دفعنه سعی اوفی ایلر . بر انسانك قصورنی تدریجی اولمیه‌رق بردن یوزینه قارشی سویلملك او آدمی فائده‌سز تبرید ووحشتنی تزیید ایتمکدر .

مثنوی

﴿ کفت پیغمبر که هر که سر نهفت ﴾
﴿ زود کردد با مرام خویش جفت ﴾

« ترجمه‌سی » پیغمبرمز فخر عالم علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری بیوردیلرکه : هر کیم سرینی کیزلدی ، کندی مقصدیله چابك برلشوب مرامنه نائل اولدی .« شرح » بوکا دائر اولان حدیث شریف بودر : ﴿ من کتم سره ملك امره ﴾ یعنی«سرینی کیم صاقلادیسه ایشنه صاحب اولدی .» سر اول کیفیت ویا فکرویا سوزدرکه بشقه‌لره معلوم اولنجه مضرت حاصل اولمق محتمل اولور . سری ایشیدنلر افشا ایله برابر برده اکثری ابی جهتلرینی قاله آلمیوب شایان طعن زعم ایلدکلری جهتلرینی افشا وبو یوزدن ده ایراث مضرات وسرك حکمنی اسقاط وصاحبنی تبرید وبی‌ثبات ایدر ؛ بناءً علیه هیچ بر وقت صحبت آره‌سنده ویا بشقه بر حالده انسان سرینی اغزندن قاچیرمسون ، کیمسه‌یه افشا ایتمسون! شایدسر طوتیله‌جق ایشده انسان کندینی نصیحته محتاج کورر ایسه اوحالده بولندیغی شهر ومحلده استقامت واخلاق حمیده ودرایتله مظهر امنیت اولان برمرد کامله بالمراجعه مقتضی اولدیغی قدر سرینی آچسون ومشورت نعمتندن مستفید اولسون ؛ اما نصیحت آلەیم فکر خفتکارانه‌سیله واست کلدیکی آدملره سری افشا ، فائده‌یه بدل کندینی امحا ایتمکدر .

مثنوی

﴿ دانه چون اندر زمین پنهان شود ﴾
﴿ سر او سر سبزیٔ بستان شود ﴾

فیض اولمسنه بکزر چاره‌یی بولورم « شرح » طبیب الٰهی خسته‌جاریه‌یی تبشیر وباغ وباغچه وباران کبی مثاللر ایله قلب محزوننی تسریر ومواعیدعلیه ایله‌دلسیر ایتمشدر. حسیات قلبیه وعقلیه‌نك بدن انسانه فوق‌العاده حسن ویاسوء تأثیراتی طباً وتجربةً مثبت وبدیهیدر . مثلا « خوف» غیرمادی فکر وحسدن عبارت برکیفیت ایکن بعض انسانلرك بدننه مادةً رعشه وسائر احوال الیمه ایراث ایدر . بو مثالدن وانواع تجاربدن معلوم‌اولورکه معقولاتك جسمانیاته تأثیراتی بی انتها وشایان اعتنادر .

مثنوی

﴿ من غم تومیخورم تو غم مخور ﴾

﴿ بر تو من مشفقترم از صد پدر ﴾

« ترجمه » بن سنك کدر وغمکی چکرم ، سن غم یمه ومکدر اولمه ! بن سکا یوز پدردن دها شفقتلی یم . « شرح » طبیب الٰهی جاریه‌یه‌دییورکه، بنم حالم واضطرابم نه اوله‌جق دیه بوندن بویله سن مغموم ومحزون اولمه ! سنك سلامت وسعادتکی بن دوشونور وخلاصك ایچون زحمت لازم ایسه بن چکرم . سن راحت وپاك وبی باك اول ! بن پدرکدن بیله مشفقتر وچاره آور اولورم . ایشته بوافاداتله خسته‌یه امید وبشارت وقوت وشوق وغیرت ویرمشدر .

مثنوی

﴿ هان وهان این راز را با کس‌مکو ﴾

﴿ کرچه ازتوشه کند بس جست‌وجو ﴾

« ترجمه » صاقین ، صاقین ، ای‌قزم! بوسری کیمسه‌یه سویلمه ! هرنه‌قدر شاه سندن چوق آراشدیروب صورسه‌بیله! « شرح » طبیب الٰهینك بو تنبیهنده ایکی مقصد خیر مرصدی وار ایدی . بری: قیومجی‌یه اولان عشقمی شاه شیمدی ایشیدر ایسه حالم نه اولور ؟ فکر واندیشه‌سی بالطبع جاریه‌یه تبادر ایده‌جکندن بواندیشه‌یی حکیمانه رفع ایتمك ایچون ای جاریه ! زنهار شاهه افشای اسرار ایتمه !

« ترجمه » طبیب الٰهی جاریه‌یه دیدی : قیومجینك محله‌سی هانکی ممر وجاده‌ده‌در ؟ جاریه دیدی : کوپری باشـنده (غانفر) نام محله‌ده‌در [غانفر سمرقند شهرنده بر محله‌نك اسمیدر .] « شرح » حکیم الٰهی چونکه جاریه‌نك (نفسك) هواسنی اکلادی . کیفیتی بتون بتون استیضاح و آشکار ایتمك ایستدی و آکا متعلق دقائق صوردی . بو محلده قیومجیدن مقصد ، ثروتدر ؛ نفسك محبتی ثروته منحصر اولدیغندن طبیب الٰهی ثروته دائر بر چوق سـؤال درمیان ایلدی . یعنی ثروتدن نه سورسك ؟ دیدی. جاریه‌نك جواباً : سودیکی شی کوپری باشنده غانفر محله‌سنده بولنور دیمسی ، کوپری کبی محل مرور اولان دنیانك بعض جهاتنده کثرتله بولنان زر وسیمی ایما ایتدی .

مثـنوی

﴿ کفت دانستم که رنجت چیست زود ﴾

﴿ در خلاصت سحرهـا خواهم نمود ﴾

« ترجمه » مرضکك نه اولدیغنی بیلدم ، سنك خلاصکده درحال سحر یعنی اقدامات فائقه کوسترمك ایسترم « شرح » طبیب الٰهی جاریه‌یه دیدی: سبب مرضك نه اولدیغنی اکلادم . شیمدی سن مستریح اول ! استحصال عافیتك ایچون درحال صرف همت وسـنی نائل وصلت وسـلامت ایده‌جکم . کرك معنوی وکرك جسمانی خسـته‌لکلرده طبیبلرك الك برنجی وظیفه‌لری تشخیص مرض ایتمك ، آندن صکره تدبیر وعلاجلر ترتیب وکسب عافیت ایده‌جکندن بحثله خسـته‌یی تبشـیر وتطییب ایلمکدر. تأمین وتطییب خسته‌نك قوتنی تزیید وطبیبه امنیتنی تأیید ایدر .

مثـنوی

﴿ شاد باش وفراغ وایمن که من ﴾

﴿ آن کنم با تو که باران با چمن ﴾

« ترجمه » شادو آزاده وامین اول! سکا یاغمورك چمن وباغ وباغچه‌یه چاره‌ساز

محبتلر وفرقتلر احساس ايتمش ونبضی‌شدتله حرکته باشلامش وايسته‌ميه‌رك حالنی طبيب غيبه بيلديرمشدر — [سمرقنداسمنده (محبت) کبی طاتلی (قنديعنی‌شکر) لفظی بولنديغندن بوتسميه حکايه‌يه ايريجه برحلاوت‌ويرمشدر]

مثنوی

﴿ آه سردی برکشيد آن ماه رو ﴾
﴿ آب ازچشمش روان شد همچوجو ﴾

« ترجمه » بونك اوزرينه ماه يوزلی اولان‌اول جاريه جاندن برآه چکدی وکوزندن ايرماق کبی کوز ياشی بوشاندی . « شرح » عاشق محترق سوديکی جانانی‌مدت مديده قلبنده کتمه مجبور وبيچاره‌نك درونی‌المناك ومهجور ايکن‌وهلهٔ معشوقك احوالی بيان وايما اولننجه بالطبع رنکی متغير ، کوز ياشی روان ، بدنی لرزان ، قلبی بی‌درمان اولور .

مثنوی

﴿ چون زرنجور آن حکيم اين راز يافت ﴾
﴿ اصل آن درد وبلا را باز يافت ﴾

« ترجمه » چونکه خسته جاريه‌ده اوطبيب الهی سری بولدی ؛ درد وبلا ومرضك سبب اصليسنی ده همان بولمش اولدی « شرح » هنر جاريه‌نك قيومجی‌يه خفی اولان محبتنی اکلامق ايدی ؛ طبيب الهی مطلع اولنجه مرضك کافهٔ تحولاتنه وچارهٔ نجاتنه واقف اولدی . استاد وعاقل اولان ذات بر ماده‌دن بر سر رشته آلدقده آرتق اوماده‌نك صورت جريانی کورمش کبی استنباط ايلر . نصل‌که شفره تعبير اولنان يازونك حرفنه برکيمسه واقف اولدقدن صکره او شفره ايله يازلمش نه‌قدر مفصل عبارات وار ايسه جمله‌سی فهم وحل اولنور .

مثنوی

﴿ کفت کوی اوکدامش در کذر ﴾
﴿ بر سر پل کفت کوی غانفر ﴾

ایتدی ؛ اما نه‌طمر ونبضی حرکت ایلدی ونه‌ده یوزی صاری اولدی « شرح »
جاریه ینه عادی صورتده سودیکی شیلردن برچوق حکایات وبیاناتده بولنمش ایسه‌ده
شدتله محبت ایتدیکی کیفیتی اتیان ایلمدیکندن حالی متغیر اولمدی.

مثنوی

﴿ نبض او برحال خود بدبی گزند ﴾
﴿ تابپرسید ازسمرقند چوقند ﴾

« ترجمه » جاریه‌نك نبضی کندی حالی اوزره ضررسز وتغیرسز اولدی؛
تا که حکیم الهی شکر کبی طاتلی اولان سمرقند شهرندن صوردی « شرح »
جاریه برچوق شیلر سویلدی وینه نقطهٔ عظیم محبتنی سویلمدیدی ، اما صوران
طبیب الهی کمال ذکاوت وفراستله سبب اضطرابنی حس وتحری ایدوب بعض
تأویلات وتلمیحات ایله عشقدن بحث وسؤال وبرشهرعظیم ایچنده لذائذك انواعی
بولندیغی کبی شهر محبتده ده حسیات لذیذه اولدیغندن اوجهتلره عطف مقال
ایلینجه جاریه کتم راز واخفای محبتده بی‌مجال ومتغیرالحال اولدی . بیت شریف
آتیده بیان وحکایه بیوریله‌جغی وجه‌ایله جاریه‌نك شدت محبتی صورتا پارلاق ، اما
حقیقده زرکر کبی متغیر ونایاك برخال‌المنا که مربوط ایدی .

مثنوی

﴿ نبض جست وروی سرخ وزرد شد ﴾
﴿ کز سمرقندیٔ زرکر فرد شد ﴾

« ترجمه » سمرقند شهری طبیب الهی طرفندن یاد اولننجه جاریه‌نك
نبضی حرکت ایلدی ، یوزی تغیر ایدوب قرمزی وصاری اولدی ، سمرقندلی
برقیومجیدن جاریه فرد ومهجور اولمش ایدی « شرح » جاریه سمرقندی
ایشیدنجه متغیرالحال وبی‌مجال اولدی ؛ زیرا اوبیچاره سمرقند شهرنده برزرکره
شدتله محبت ایتمش وکرفتار مرض هجران اولمشیدی . سمرقندنامی جاریه‌نك قلبنه

کورمینجه طبیب الهی اکلادی که نفسك سویلدیکی شیلرده محبتیءادی اولوب مقصد عظیمی بشقه برحال وکیفیته مربوط وخفی ایدی؛ بناءً علیه وجه آتی اوزره حکیم غیب سؤالی تکرار وحقیقتی اکلامغه صبر وانتظار ایلدی .

مثنوی

﴿ گفت چون بیرون شدی ازشهر خویش ﴾
﴿ درکدا مین شهر بودستی توبیش ﴾

« ترجمه » جاریه یه دیدی که : کندی شهرندن دیشاری یه چیقدیغکزده هانکی شهر وقصبه‌ده زیاده بولندك . « شرح » طبیب غیب جاریه یه (نفسه) : آرزو وحسیات بشریه‌دن هانکی کیفیاته مائل اولدك ، واوکیفیاتدن هانکیسی الك اول والك زیاده‌سنك محبتکی جلب ایدوب اکا نائل اولنجه‌یه قدر صحت وراحتکی زائل ایلدك ؟

مثنوی

﴿ نام شهری گفت زان‌هم درگذشت ﴾
﴿ رنك رو ونبض اودیگر نگشت ﴾

« ترجمه » جاریه برشهر وقصبه‌نك اسمنی سویلدی ، آندن ده کچدی ویوزینك رنکی ونبضی بشقه‌لشمدی « شرح » دیمك که جاریه‌نك سودم دیه تکرار تعداد ایلدیکی شیلر اره‌سنده کثرتله عشق ومحبتنی جلب ایدن برکیفیت بیان وحکایت ایلمدیکندن یوزینك رنکنده ونبضنده برتغیر وتحول حاصل اولمدی .

مثنوی

﴿ شهر شهر وخانه خانه قصه کرد ﴾
﴿ نی رکش جنبید ونی رخ گشت زرد ﴾

« ترجمه » جاریه شهر بشهر ، خانه بخانه برچوق کزدیکی یرلری حکایه

« ترجمه » اول طبيب الهى جاريه‌نك حكايه سويلمسى طرفنه قولاق طوتدى، ونبضنك حركتنه نصب عقل وحصر دقت ايلدى « شرح » جاريه‌نك احوال درونى اكلامق ايچون طبيب معنوى هم سوزينه ، هم نبضك حركتنه غايت دقت ايدرايدى. احوال درونى كشف ايچون سوز ونبض ورنك بيوك واسطه‌درلر. انسان روح وعقلنك تأثيراتنى صراحةً بيان ايتمك ايستمسه ده كلامندن استدلال واستنباط اولنور . حسيات وملاحظات غايت مؤثر حالات ايسه‌ده قلبك حركاتى سريع، يوزك رنكى بعضاً قرمزى وبعضاً صارى ونبض ده بالطبع قلبك سرعتنه تابع وبووجه ايله تأثرات درونى عاقل ايچون معلوم وبديهى اولمش اولور .

مثنوى

﴿ تاكه نبض ازنام كه كردد جهان ﴾

﴿ اوبود مقصود جانش درجهان ﴾

« ترجمه » تاكه جاريه‌نك نبضى هانكى اسمدن حركت ايديجى اولور ؛ اوجهت معلوم اولنجه جاريه‌نك جهانده مقصد جانى اواسم اولمش اولور . « شرح » سبق ايدن بيت شريفده بيان اولنان مطالعه‌يى بوبيت شريف تأكيد بيورر . نبض مادى وظاهرى ايسه‌ده دماغ وقلبه ارتباطى اولمسى وجسم وماده تأثيرات معنويه‌يه تابع بولنمسى حسبيله نبض سر درونى ايستميه‌رك ايما وافشا ايدر.

مثنوى

﴿ دوستان شهر اورا برشمرد ﴾

﴿ بعدازان شهر دكررا نام برد ﴾

« ترجمه » جاريه دوستلرنى وشهر وقصبه‌سنى صايدى ، حكايه ايلدى ، آندن صكره ديكر برشهر وقصبه‌نك نامنى ياده كتيروب سويلدى « شرح » جاريه (كه نفس) سهولتله برچوق شيلر سويلمش وكرچه بيان ايلديكى احوالده بعض مرتبه دوست ومحبوب عد ايلديكى حالاندن بحث ايتمش ايسه‌ده نبضنده بر تغير

اوكيمسه‌لره بكزرلركه صويه كيرمزدن اول يوزمكى اوكرنمك ، وچاليشمازدن اول اقچه قازانوب زنكين اولمق كبى سوداى خامده بولنورلر !

مثنوى

﴿ زان كنيزك بر طريق داستان ﴾

﴿ بازمى پرسيد حال دوستان ﴾

« ترجمه » طبيب الهى اول جاريه‌دن حكايه طريقيله تكرار دوستلرينك حالنى صوردى. « شرح » انسان كورديكى فلكك جوروندن اوزون اوزادى سويلمكه طبعاً مائل اولديغى كبى احباسيله اولان ماجرالرى‌ده تفصيلاً نقل وحكايه ايتمكه ميالدر؛ زيرا احبابك ايلكى ، احسان ومروتى مسرات وذوقيات خياليه‌كبى عقلدن چيقماز؛ بردوست صادق دائما مروت‌بخش برخزينه وبركان لطف بى‌نهايه كبى خاطره كلير . دوست استقبالده‌ده دوا وآنى فراموش ايتمك ناروادر .

مثنوى

﴿ باحكيم اوقصه‌ها ميكفت فاش ﴾

﴿ ازمقام وخواجكان وشهر تاش ﴾

« ترجمه » جاريه حكيم الهى‌يه آشكار حكايه‌لر سويلدى؛ ومقام ويرندن و افنديلريله همشهريلرندن بحث‌ايتدى. « شرح » نفس اماره‌نك مقامى دنيا ودنياده‌كى احوال بى وفادر . نفسك افنديلرى روح وعقل؛ همشهريلرى كورديكى حالات وكيفياتدر . بناءً عليه نفس دنيا احوالنى، روح وعقلك تكديرات وتنبهاتنى، سائر انسانلرده كوروب حس ايلديكى كيفيات مؤثره‌يى حكيم الهى‌يه بيانه ابتدار ومافى‌الضميرنى اولدقجه اظهار ايلدى .

مثنوى

﴿ سوى قصه كفتنش مى داشت كوش ﴾

﴿ سوى نبض وجستنش مى‌داشت‌هوش ﴾

اولسـون ؛ تا كه عارف مرضى و اضطراب قلبى بولوب باذن‌الله تعـالى دفع ورفع ايتسون .

مثنوى

﴿ خرز بهر دفع خار از سوز ودرد ﴾

﴿ چفته‌مى انداخت صدجازخم كرد ﴾

« ترجمه » مركب ديكنك دفعيچون آتش اضطراب دروندن چفته آتدى، بو سببدن وجودنده يوزيرده ياره ايتدى « شرح » مقدمكى بيت شريفده بيـان بيورلديغى اوزره مركب چبـالدقجه ديكن دها زياده باته‌جغى كبى خام اولانلرك‌ده حركات غيرلايقه‌لرى حسبيله اضطراب وضرره كرفتاراولدقلرى وچاره بوله‌مدقلرى حالده ينه متنبه اولميوب فكر وتدبيرلرنده مصر اولنجه اكدار وآلامه اسير اوله‌جقلرى بديهيدر . ضعيف العقل اولان انسـانلر چوق دفعه اولوركه حمق وجنتى ثبات ناميله تزيين ايدرلر ومداهنلر آنلره آفرين ديرلر .

مثنوى

﴿ آن حكيم خارچين استاد بود ﴾

﴿ دست ميزد جابجـا مى ازمود ﴾

« ترجمه » جاريه‌يه دوا آرايان اول طبيب الهى ديكن طوپلايجى ، ديكن چيقـاريجى اسـتاد ايدى ؛ قلبنك هرطرفنى يد معنويسى ايله تفحص ايدر ايدى . « شرح » طبيب الهى نفسك هرجهتنى تحقيق وتفحص ايدر ، آراشديرر ايدى . خاطره كله‌بيليركه جمله‌مز برمرد عاقل ومستقيمى بولمق ايسترز ؛ فقط مقلددن نصل فرق ايده‌بيله‌لم؟ قيافت وتعبيرات هپ بردر. بوسؤاله جواب بودركه عاقل ومستقيمى ومقلد وكاذبى تفريق ايتمك بالطبع مشكلدر ؛ بومشكلك چاره‌سى حالى بيلنمك ايستنن انسانك احوالنى تحقيق ايله برابر محقق فرائضى ادايه وامور ووظائف مشروعه‌سنك ايفاسنه چاليشسون ؛ تا كه عقل وقلبى ممكن مرتبه كسب قوت ايده‌بيلسون . انسانده معنوى برمقدار قوت حاصل اولنجه سهولتله عاقل واحمقى ومسـتقيم وكاذبى فرق وتميز ايده بيلير ؛ فقط بالا مساعى فرق وتميز ايتمك كبى برخاصهٔ جليله‌يى ايسته‌ينلر

كوره بيلسه وهر نابخته اكلايه‌جق اولسه اوخسته‌لكلرك چاره‌لری قولای بولنور، كوكل خسته‌لكی انسانلر ایچون همان هیچ قالمامش اولور ایدی . جسمانی طبابتده بیله ایش خسته‌لكی بحق اكلامقده‌در . اكلادقدن وتشخیص مرضدن صكره علاجی قولای بولنه بیلیر ؛ اما مشكل اولان جهت، كوكل خسته‌لكنك بتون كیزلی اولمسی وبر فكر ویا بر وهم مخصوص‌اوزره مبتی بولنمسی ومضطربك حقیقتی اضماره سعی ایتمسیدر. بناءً علیه مرض قلبك حقیقتنه تماميله كسب وقوف واطلاع نه مرتبه‌ده مشكل اولدیغی معلوم اولی‌النهادر .

مثنوی

﴿ كس بزیردم خرخاری نهد ﴾

﴿ خرنداند دفع آن برمی‌جهد ﴾

« ترجمه » بركیمسه مركبك قویروغی آلتنه بردیكن قور، مركب انك دفعی‌چاره‌سنی بیله‌مز صیچرار [اضطرابندن دیكنك دفعنه چالیشیر] « شرح » انسان واردركه حالی بومثاله یقیندر . بر مشكله كرفتار اولونجه انك دفعنه كثرت وعجله ایله چالیشیرسه‌ده دفعی اسبابنی بولمغه موفق اوله‌میور؛ اغربی بودركه اكثر عاقل ودانایه‌مراجعت ایتمز ویا ایدرایسه‌عاقلك سوزینه امنیت ایلمز وارتق‌مضطرب فكر ضعیفنك اوهامیله چاره‌جو اولنجه مشكل‌یاب وخراب اولور .

مثنوی

﴿ برجهد وانخار محكم‌ترزند ﴾

﴿ عاقلی بایدكه خاری بركند ﴾

« ترجمه » مركب صیچرار ودیكن بدننه دها زیاده اورور، وزیاده باتار، برعاقل لازم‌كه‌دیكنی چیقارسون! « شرح » بركار وحال مشكلی دفع ایچون تجربه‌سز اولان وعقلی ایرمین آدملر چبالادقجه‌مشكللری بدتر وباطن وظاهرلری مضطر ومشكلتر اولور؛ بناءً علیه تدابیر عقلیه‌سیله چاره‌یاب اولمیان انسان كندی تدبیر ظن وكمان ایتدیكی خیالاتندن روكردان وبر عارف وعاقله مراجعته شتابان

مثنوی

﴿ وز سر سوزن همی جویدسرش ﴾

﴿ ور نیابد میکند بالب ترش ﴾

« ترجمه » اياغك صاحبى ايكنه باشيله ديكنك باشنى آرار و اكر — بو واسطه ايله ده — بوله‌مازسه ديكنك باتديغى يرى دوداغيله ايصلاتير، تاكه ديكنى چيقاره بيلسون « شرح » بالاده‌كى فكرى تعقيب، يعنى ظاهرى و عادى بر ديكنك بولنمسى مشكل وبولنمينجه بولمق ايچون و سائط اجرائيه‌يه مراجعته مجبوريت حاصل اولور ايكن ياقلبده كيزلى اولان احوالى انسان نصل سهولتله وضع ميدان ايده‌بيلير؟ بوكا بناءً بك چوق تدابير عقليه‌يه مراجعت ضرورى واقتضاى حكمت اولديغى بديهيدر.

مثنوی

﴿ خار در پاشد چنین دشوار یاب ﴾

﴿ خار دردل چون بودواده جواب ﴾

« ترجمه » آياغه باتان ديكن بويله كوج بولنديغى حالده ديكن كوكلده اولنجه نصل اولور؟ بكا جواب وير! « شرح » مادى اولان بر خار الم بارك بولنمسى مشكل وعسير ايكن يا قلبده‌كى خار اضطرار، بلا صبر وبلا تدبير وقرار نصل بديد واشكار اوله بيلير؟ بكا جواب وير! بيورلمسى بوحالك غايت‌مشكل اولديغنى بلاغت وقوت ايله بيان بيورمق ايچوندر.

مثنوی

﴿ خاردل راگر بدیدی هر خسی ﴾

﴿ دست کی بودی غمانرا برکسی ﴾

« ترجمه » كوكل ديكننى هر بر آلچاق وعادى آدم كوره ايدى، كدرلر بر كيمسه اوزرينه نصل ال اوزاته بيلير ايدى؟ « شرح » كوكل خسته‌لكلرينى هر آدم

مثنوی

﴿ دست بر نبضش نهاد ویك بیك ﴾

﴿ باز می پرسید از جور فلك ﴾

«ترجمه» طبیب الٰهی جاریه‌نك نبضی‌اوزرینه النی قودی ، وبرر برر فلكك جورندن صوردی « شرح » او ذات كامل نفسه صوردی، محل جور اولان دنیاده هانكی شیلردن زیاده زحمت و جفا چكدی . مقصدی حسیات قلبیه‌نك سؤالیله جاریه‌نك مرض درونی اكلامق ایدی ، بناءً علیه كمال حكمتله فلكك جورندن صوردی وفلكك كوستردیكی بعض ذوق ومسرتدن صورمدی؛ زیرا انسان ایچون مسرت‌وصفا محدود وبی‌وفادر. مسرتك تعدادیله اوزون مقاله حاصل اولەماز ؛ علی الخصوص بیچاره انسان دنیاده كوردیكی مسرتی ذهننده طوتمیور ، ذوق و مسرت قولای اونودیلور ؛ اما فلكك جوری چوق اولدیغی كبی آثاری حس اولنتجه فراموش اولنمیور و بحثی طویل اولور. برده انسان كندی جورنی دائما دیكرلره نقل وبیان ایتمكه اظهار میلان ایلر . بیچاره انسان ظن وكمان ایدركه نقل و بیان ایلدیكی كندی جورندن هر بر آدم متأثر واستماعه حاضر اولور .

مثنوی

﴿ چون كسی راخار درپایش خلد ﴾

﴿ پای خودرا بر سر زانو نهد ﴾

« ترجمه » چونكه بر كیمسه‌نك ایاغنه بر دیكن باتار ، كندی ایاغنی دیزی اوزرینه قور «شرح » طبیب الٰهی جاریه‌نك قلبنده‌كی سری نه ایچون بردن بولمیوب سؤال و استنطاقه مجبور اولدی ، دیه خاطره كلسون ! بر انسانك قلبنده اولان احوالی كشف ایدوب اكلامق پك كوجدر . قلبده مستور اولان احوالی دكل، بلكه ایاغه باتان و ظاهر اولان بر دیكنی بیله بولوب ایاقدن چیقارمق كیفیتی‌مشكلاتدن خالی دكلدر .

جاریه‌دن بشقه‌!« شرح » روح بوتکلیفه موافقت ایله ایستدیکی کبی نفسی صورمق واصلاح ایتمك ایچون طبیب الٰهی‌یه رخصت ویرمش وکندی تدابیرندن فراغتله انتظارده قالمشدر .

مثنوی

﴿ نرم ونرمك کفت شهر تو کجاست ﴾

﴿ که علاج اهل هر شهری جداست ﴾

« ترجمه » طبیب الٰهی جاریه‌یه ملایمت ولطف ایله سویلدیکه : سنك شهرك ومملکتك نره‌سیدر ؟ هر اهل شهرك وهر اهالینك علاجی بشقه وبری برندن بعید و جدادر « شرح » بو بیت شریفده اشارت واردرکه : برخسته‌یه ویا مکدر آدمه ملایمتله خطاب ایتملیز . مضطرب اولان بوملایمتی کورنجه ناصح ومخاطبنه محبت وانسیت حاصل ایلر ؛ واندن صکره ویریله‌جك علاج واجرا اولنه‌جق تنبیهاتی خواهشله قبول ایدر . اقالیم بارده وحاره‌ده بولنان ویاخلقتی حلیم وحدید اولان کیمسه‌لره ایدیله‌جك دوا ونصیحت بالطبع مختلف اولور ؛ بونلرك تعیینی طبیب حاذقك وانسان عاقلك حذاقت ودرایتنه وابسته‌در .

مثنوی

﴿ وان دران شهر از قرابت کیستت ﴾

﴿ خویشی و پیوستکی با چیستت ﴾

« ترجمه » طبیب الٰهی جاریه‌یه دیدی : سنك شهرکده اقربا کدن کیم وار؟ قرابت واتصالك نه‌شیئدر ؟ « شرح » عاقل اولان ذات بر حقیقتی میدانه چیقارمق ایچون قارشیسنده‌کی آدمك احوال ماضیه‌سنی ومیل ومحبت ونفرت ایلدیکی شیلری حسن صورتله صورار وبووجه‌ایله کیزلی اولان وطوغریدن طوغری‌یه اسئله وابرامات ایله سویلنمسی قابل اولمیان برسر وحقیقت میدانه چیقار . حکومت ایشلرنده استنطاق دیدیکمز معامله بوحکمت عقلیه‌یه مبتنیدر .

«ترجمه» طبیب الٓهی دیدی : ای شاه ! خانه‌یی تنهـا ایت ! هم مقربین ، هم یبانجیلری اوزاق ایله « شرح » مرشد کامل اولان طبیب الٓهی روحه دیرکه: درون قلب وذهنکده ظهور ایتمش اولان ملاحظاتی و وسوسـه‌لری چیقار ، شمدی‌یه قدر بوکونه ملاحظات واوهام سکا خیر وآرام ویرمدیلر، آرتق تدبیری بکا براق ؛ بن باذن‌الله تعالی نفسك خسته‌لکنی وچاره‌سنی ارایه‌یم .

مثنوی

﴿کس ندارد کوش دردهلیز ها﴾

﴿تا بپرسم زین کنیزك چیزها﴾

«ترجمه» قپو آره‌سندن کیمسه قولاق طوتمسون ، تا که بو جاریه‌دن بعض شیلر صوره‌یم « شرح » طبیب الٓهی روحه دیرکه : حرم قلبی ملاحظه ووسوسه‌لردن خالی براقمغله برابر سنك شمدی‌یه قدر مرشـد وطبیب ظن وکمان ایلدیکك مقلدین تشبثاتمه قارشمدقدن بشقه کسب اطلاع ایلملرینی ده جائز عد ایده‌مم ؛ زیرا بنم نفسه اولان اسئله‌مك حقائقنی نه‌سن ونه‌ده دیشاریده مرشد قیافتنده بوله‌جغك آدملر اکلایه‌مازلر ؛ اکلامینجه امینتکز نقصـان وقاریشمکز باعث زیان اولور ؛ ودها ای یاپمق خلیاسیله ایشی فنا ایتمش اولورسکز. بوبیت شریفده براشارت واردرکه : برمرد عاقل و مستقیمه برایش حـواله وتفویض ایدیلنجه او ایشه آرتق مداخله اولنمیوب تدابیر اوعاقل ومستقیم آدمه براغلسون؛ تا که فوائد ومحسنات حصول پذیر اولمش اولسون .

مثنوی

﴿خانه خالی ماند ویك دیارنی﴾

﴿جز طبیب وجز همان بیمارنی﴾

« ترجمه » خانه بوش قالدی وکیمسه قالمدی؛ طبیب الٓهی وخسته اولان

حاللری دیکر کون وعقللری مغبون وزبون اولور؛ اصل هنر هم احوال روحانیه‌یی سویلیوب طالب وعاقل اولانلری خبردار واحیا ایتمك ، هم بعض بیهوده دعوالری میدانه کتیرمامکدر . ایشته بو بیوك وظیفه‌یی عقللره وبلکه ارواحه حیرت ویره‌جك یولده مثنوئ شریف ایفا وقلوب مستعدینی احیا ایلمشدر.

مثنوی

﴿ این ندارد آخر از آغاز کوی ﴾

﴿ روتمام این حکایت باز کوی ﴾

« ترجمه » شمس الدین تبریزی حضرتلرینك سری وحالی عظیم ونهایتسزدر، بوبحثی ترك ایت، یوری ، شاه ایله جاریه‌نك حکایه‌سنی تمام ایدوب تکرار سویله !
« شرح » بو خطابی مولانا حضرتلری کندی کندینه ایلر . بوده اقتضای بلاغتدر . بوحکایه‌ده (شاه) و (جاریه) کبیناملر عوام ایچون پرده‌لردر ؛ یوقسه حقیقتده بوتعبیرات آره‌سنده احوال عظیمه بیان وحکایه بیورلمشدر .

﴿ خلوت طلبیدن آن ولی از شاه وجهت دریافتن رنج کنیزك را ﴾

اول طبیب الهی جاریه‌یی تنها کورمك ایچون شاهدن خلوت طلب ایلمسی وجاریه‌نك مرضنه جهت وچاره بولمسیدر « شرح » طبیب الهی نفسی یالکز سؤال ایله مضرتنی دفع ایچون چاره ارامسیدر .

مثنوی

﴿ کفت ای شه خلوتی کن خانه را ﴾

﴿ دورکن هم خویش وهم بیکانه را ﴾

خسته ایلر. الحاصل بیوکلك وبقا دائما وسطده‌در. بوقاعدهٔ عظیمه‌دن یالکز عشق‌ ربانی مستثنادر. عشق ربانی نه‌قدر چوق اولورایسه اوقدر دها ایی، اودرجه اولادر.

مثنوی

﴿ آفتابی کزوی این عالم فروخت ﴾
﴿ اندکی کر پیش آید جمله سوخت ﴾

« ترجمه » کونش که بوعالم آندن شعله‌لندی ، اکر بولندیغی موقعدن براز تقرب ایتسه هرشی یانمش اولور « شرح » کونش موسم صیف وشتاده کرهٔ ارضه برمقدار تقرب وتباعد ایلر؛ اما بوفرق جزئی کونشك وارضك طبیعی اولان موقعلری داخلنده‌در . اکر کونش بوطبیعی اولان درجه‌دن برمقدار دها تقرب ایتسه کرهٔ ارضده نه‌وارسه یانار وانتظام ارض تارمار اولور. بیوك آدملره ایجابندن زیاده تقرب ایتمك کونشك شدائدینه کرفتار اولمق کیبدر؛ زیرا کثرت تقربده اسباب اغبرار محبتی پامال ومحبی دیکر کون ودیکر حال ایلر .

مثنوی

﴿ فتنه و آشوب وخون ریزی مجوی ﴾
﴿ بیش ازین ازشمس تبریزی مکوی ﴾

« ترجمه » ای حسام‌الدین چلبی ! فتنه وغوغا وقاریشقلق وقان دوکمکلك ایسته‌مه ، بوندن زیاده وبوندن‌صکره حضرت شمس تبریزیدن بحث‌ایتمه! « شرح » مولانای رومی حضرتلری صورت قطعیه‌ده تنبیه بیورورلرکه : ای حسام‌الدین ! بوندن زیاده وبوندن صکره شمس تبریزی حضرتلرینك حالنی آشکار صورمه ؛ زیرا اوحالك آشکار سویلنمسنی ایسته‌مك فتنه وغوغایی وخونریزلکی آرزوایلمك وبرچوق مشکلاتی دعوت ایتمکدر . انسانلرك روحانیته متعلق کیفیاتده اقتدار وادراکلری جزئی اولدیغندن ایجابندن زیاده احوال حکمت اشتمالی استماع ایتسه‌لر

« پیراهنلی صنم وبت ایله یاتمق ایسته‌مم » دیمسی پردهٔ حکایاتده مستور اولان اسراری ایشتمکله قناعت ایده‌مم ، دیمکدر .

مثنوی

﴿ کفتم ار عریان شود او در عیان ﴾

﴿ نی تومانی نی کنارت نی میان ﴾

« ترجمه » مولانا حضرتلری بیوررلر: بن حسام‌الدین چلبی حضرتلرینه دیدم ، که اگر اسرار روحانیه عریان وغیر پنهان ، آشکار وعیان اوله‌جق اولورسه نه‌سن ونه کنارك ونه اورته‌ك قالیر « شرح » شمس‌الدین تبریزی حضرتلرینك درجات روحانیه‌سی اول مرتبه یوکسك ایدی ، که احوال معنویه‌سنی استماعه انسان غیر مقتدردر . برچوق حالات روحانیه واردرکه ، دنیاده هرکسه اعلان اولنسه بهمه‌حال باعث زیان واضمحلال اولور. بیت شریفده بیان واراده بیورلدیغی اوزره اگر تماماً بیان اولنسه نه کنار، نه‌میان قالمیوب عقولی حیرت عظیمه احاطه وابدانی جلال معنوی افنا ایلر .

مثنوی

﴿ آرزو میخواه لیك اندازه خواه ﴾

﴿ برنتابد کوه را یك برك کاه ﴾

« ترجمه » آرزو ومرام ایسته ، لکن اندازه ده ایسته ! زیرا برصمان چوبی برطاغی قالدیره‌ماز ! « شرح » بوامرعالی هم حسام‌الدین چلبی حضرتلرینه ، هم سائر انسانلره خطاب اولسه جائزدر . یعنی خیر اولان امور آرزو اولنه‌بیلیر ، فقط اندازه ودرجه‌یی اونوتماملی ! مثلا طعام بیله وجودك سلامتی ایکن زیاده اکل ایدیلیرسه فائده یرینه باعث مضرت وبعض دفعه مورث فلاکت اولور . کتاب مطالعه‌سی ذهنه پارلاقق ویردیکی معلومدر، مع‌مافیه کثرت مطالعه ذهن واعصابی

« ترجمه » دها ایی اودرکه : دلبرلرك سری بشقه‌لرك سوزنده سویلنمش اوله « شرح » اولیاءالله حضراتنك ماجراسنی واحوال روحانیه‌یی صراحةً سویلمكدن ایسه دها ایدرکه بشقه حکایات وکلمات اره‌سنده سویلنمش اولسون ؛ زیرا صراحةً ایشتمكه هرکسك عقلی متحمل اولمیوب ضعف عقل ووهن اخلاق حسبیله انسان گرفتار اوهام وروحاً وعقلاً وبدناً بی‌درمان وپریشان اولور . نصلکه کونشك نوری غایت فائده‌لی اولدیغی درکار ایکن شعاعنی سائر مادیات ایچنده کورمکه قناعت ایتمیوب ده کونشك یوزینه طوغریدن طوغری‌یه باقمق ایستیلیرسه او یولده‌کی ناظر کور وضریر اولور .

مثنوی

﴿ گفت مکشوف وبرهنه بی‌غلول ﴾

﴿ بازگو دفعم مده ای بوالفضول ﴾

« ترجمه » حضرت حسام‌الدین چلبی دیدی : آچیق وعریان وبی‌غلول یعنی کیزلی قپاقلی اولمیه‌رق سویله وبکا دفع ویرمه ؛ ای فضیلتلر صاحبی اولان حضرت مولانا ! « شرح » شدت ارزوسی حسبیله جناب حسام‌الدین شمس‌الدین تبریزی حضرتلرینك حالنی حکایه‌لر وسائر سوزلر ایچنده استماعه موافقت ایتمك ایستمیوب صراحةً ایشتمك ایچون ینه التماس وارزوسنی اتیان ایله استرحامنده دوام واقدام ایلر .

مثنوی

﴿ پرده بردار وبرهنه گوکه من ﴾

﴿ می نخسبم باصنم با پیرهن ﴾

« ترجمه » پرده‌یی قالدیر وعریان وآچیق سویله ؛ زیرا بن پیراهن ایله اولان بت ومحبوبله یاتمام « شرح » یاحضرت مولانا ، پردهٔ اسراری قالدیر ، آچیق سویله ! اشتیاق وآرزوم اولان حالی حکایه‌لر ایچنده مستور ایشتمك ایستمم .

مثنوی

﴿ تومکر خود مرد صوفی نیستی ﴾

﴿ هست را از نسیه خیزد نیستی ﴾

« ترجمه » سن مکر کندك صوفی دکلیسك ؟ [یعنی بن بیلیرمکه کندك صوفیسك] موجود اولان شیئده ویره سی به وفردادن هیچلك قالقار ، بوقلق حاصل اولور « شرح » حسام الدین چلبی حضرتلرینك وقت دیکره قدر انتظاره موافقت ایلمامسنه سبب کمال انتظارلری جوششه کلمسندن وبوفرصتی ضایع ایتمك خوفندندر . شدت ارزودن بشقه بردها سبب بیان ایدرلرکه : وقت دیکره قدر بکله دیمك نقد ویرمك دکلدر ؛ ویره سی یه در. ویره سینك ایسه اسباب کثیره دن طولایی بعض دفعه اجرا اولنمامسی ده محتمل وبناءً علیه فوائد متصوره یه مورث خللدر .

مثنوی

﴿ کفتمش پوشیده خوش ترسریار ﴾

﴿ خودتو درضمن حکایت کوش دار ﴾

« ترجمه » حسام الدین چلبی حضرتلرینه دیدمکه : یار ودوستك سری اورتولمش اولنجه دها ایبدر. سن ضمن حکایته قولاق طوت! « شرح »حضرت مولانای رومی بیوررلرکه : جناب تبریزینك وروحانیتك احوالنی صراحةً بیان ایتمك جائز دکلدر. بن اواحوالدن سویلرم؛ فقط حکایه لر ایچنده ومستور برصورتده سویلرم. سن ایسه بونکله قناعت وبوحکایه لر ایچنده کی حقیقته دقت ایت !

مثنوی

﴿ خوشتر آن باشدکه سر دلبران ﴾

﴿ کفته آید در حدیث دیکران ﴾

بروقته قدر انتظار ایت . وقت دیکره قدر انتظار ایت بیورملری ، یاآلام عشق برمدت سکون بولسون، یاخود دنیاده بواحوالك اعلان واعلامی لایق وبلکه ممکن اولمیوب آخرته قدر صبر ایدلسون دیمکدر .

مثنوی

« قال اطعمنی فانی جائع »

« واعتجل فالوقت سیف قاطع »

« ترجمه » حسام الدین چلبی حضرتلری دیدی : یاحضرت مولانا ! بکا اطعام ایله ، بن آجم ؛ وعجله ایله ، زیرا وقت کسکین قلیجدر. « شرح » حسام الدین چلبی حضرتلرینك احوال روحانیه‌یه شدت ارزوسی حسبیله تکرار نیاز ایلر ودیرکه : خیر شمدی سویله ! احتمالکه زمان القای موانع ایله بکا بردها بوفرصتی کوسترمز؛ احتمالکه شمشیر صارم کبی اولان سرعت مرور زمان رشتهٔ عمرمزی قطع ایله بواحوال جلیله‌یی استماعدن بنی محروم وبی درمان ایلر . ضایع اوله‌بیله‌جك کیفیاتك استحصالی ایچون مشروع صورتده تعجیل ایتمك عین نصرت وسلامتدر .

مثنوی

« صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق »

« نیست فردا کفتن از شرط طریق »

« ترجمه » صوفی ابن الوقت ، یعنی زمانه آدمی اولور ای ارقداشم ! یارین، باقالم دیمك شرط طریقدن دکلدر . « شرح » بونی‌ده حسام الدین چلبی حضرتلری مولانای رومی حضرتلرینه عرض ایلرکه : صوفی وقت وحالی غنیمت بیلیر. کله‌جك بردقیقه‌دن صکره بیله عقل واقتدار وحیاتده بولنه‌جغنی ووارستهٔ موانع اوله‌جغنی بیلمیور ، زیرا دنیاده هرآنده هرشیئك فنا پذیر ومبدل اولمسی محتمل وعلی الخصوص انسان ایچون اك قریب اولان موت واجلدر .

« ترجمه » بیهوش اولوب افاقت بولمیان کیمسه هرنه دیسه، کرك زحمت وکرك لاف ایله مدح وثنا ایلسه غیرلایقدر « شرح » جلال‌الدین‌رومی‌قدس سره السامی حضرتلری مستغرق عشق ربانی اوله‌رق بیوررلرکه؛ بن بوحالده ایکن جناب شمس‌الدین تبریزی حقنده هرنه‌قدر تکلف ایتسه‌م ومدحه داثر هرنه دیسه‌م لایق دکلدر؛ زیرا شدت عشقدن الآن افاقت بوله‌مدم ودریای‌عظیم فنایه طالدم .

مثنوی

﴿ من چه کویم یك رکم هشیار نیست ﴾

﴿ شرح آن یاری‌که اورا یار نیست ﴾

« ترجمه » بن نه‌سویلیه‌یم،که بنم شمدی برطمرم بیله عقله مالك دکلدر . اول یارك شرحنی‌نصل ایفا ایده‌بیله‌یم،که انك یار ونظیری یوقدر « شرح » یعنی عشق ومحبتده اوقدر مستغرقم،که انسانلرك تدابیر وکلمات ظاهره‌لرینه کوره برطمرم بیله عاقل اولمدیغی حالده برده قطب‌الاقطاب وفلك روحانیده مانندآفتاب ومستغرق دریای نور رب‌اولان شمس‌الدین تبریزی‌کبی برذات عالی قدرك احوالنی نصل شرح ایده‌بیلیرم ؟

مثنوی

﴿ شرح این هجران واین‌خون جکر ﴾

﴿ این زمان بکذار تا وقتی دکر ﴾

« ترجمه » بو هجرانك ، بو جکر قانك شرحنی شمدی ایستمه ، بوزمانی کچ ، بشقه بر وقته قدر. « شرح » شمس‌الدین تبریزی حضرتلرندن آیرلمسنی وهجراننی مولانای رومی حضرتلری خون جکر تعبیرایدرك حسام‌الدین حضرتلرینه دیرکه : ای مخدوم معنوی ! بن هجرك تأثیرات الیمه‌سیله متأثر ایکن تأثرات قلبیه‌یی تزیید ایدن حکایات الم افزادن صرف نظر ودیکر مناسب

مثنوی

﴿ تازمین و آسمان خنــدان شـود ﴾

﴿ عقل وروح وديده صدچندان شود ﴾

« ترجمه » تاکه کال شـوقدن زمین و آسمان خنــدان اولسون ؛ عقل ، روح ، دیده یوز دفعـه اوقدر زیاده اولسـون « شرح » شمس الدین تبریزی حضرتلرینك برحالنی‌اولسون نقل بیوریکز،که بندن بشقه زمین و آسمان مسرور وشـادان وبوحکایه‌یی استماع ایده‌جك اهل عرفانك قوای معنویه‌لری قات قات مزداد وفراوان اولسون . اولیاءاللهك مساغ اولدیغی قدر احوالنی ایشتمکده‌کی محسنات بوبیت شریف ایله‌ده فهم واثبات اولنور .

مثنوی

﴿ لاتكلفنی فانی فی الفنـا ﴾

﴿ كلت افهامی فلااحصی ثنا ﴾

« ترجمه » مولانای رومی حضرتلری بیوررلر، بونی بكا تکلیف ایلمه ؛ زیرا بن‌فناده‌یم ؛ فهملره یورغونلق واقع اولدی . بناءً علیه حضرت شمس‌الدین‌ تبریزینك مدح وثناسنی‌تعداد وحساب ایده‌مم « شرح » اوصره‌ده حضرت‌مولانا مرتبهٔ فناده اولدقلرینی صراحةً انبا ودفعةً لسان فارسی‌یی‌ترك ایله عربی‌اوله‌رق جواب اعطا بیورملری ده بوحقیقت ووجدی ایما ایدر .

مثنوی

﴿ كل شیء قاله غیر المفیق ﴾

﴿ ان تكلف اوتصلف لایلیق ﴾

مثنوى

﴿ اين نفس جان دامنم بر تافتست ﴾

﴿ بوى پيراهان يوسف يافتست ﴾

« ترجمه » بو نفسده جان [جان لفظى بوبيت شريفده حسام الدين چلبي حضرتلرينه اشارتدر] اتكمى طوتدى ؛ زيرا يوسف كوملكنك قوقوسنى بولدى «شرح» حضرت مولانانك ترجمهٔ حاللرنده بيان اولنديغى اوزره حسام‌الدين چلبي كنديلرينك مخدومى مثابه‌سنده مريديدر. مخدوم معنويسى فوق العاده محبي اولديغندن جان لفظيله تعريف بيورلدى . مشاراليه حسام الدين چلبي‌حضرتلرى جناب شمس الدين تبريزينك آثار واحوال روحانيت اشتمالندن رايحهٔ طيبهٔ معنويه المش و اوصره‌ده نام جليلنى ايشتمش اولديغندن حضرت مولانانك اتكنه يابشوب :« امان يامولانا ! بزه شمس الدين تبريزى حضرتلرينك احوال‌روحانيه‌سندن بحث وانبا ايت! » ديدى . حضرت يعقوب عليه السلام يوسفك كوملكى رايحه‌سندن وجودنى اكلاديغى كبي حسام‌الدين چلبي‌ده شمس الدين‌تبريزينك احوالندن ونام عاليلرينك قاله كلسندن قوهٔ روحانيه‌سنى درحال و يكدن استشمام و كيفيات جليله‌سنك حكايه‌سنى استرحام ايلدى .

مثنوى

﴿ كز براى حق صحبت سالها ﴾

﴿ باز كو حالى ازان خوش حالها ﴾

« ترجمه » بونجه سنه‌لر صحبتك حقى ايچون شمس الدين تبريزى حضرتلرينك خوش وكوزل حاللرندن بزه ينه برحالنى سويله! « شرح » بونيازهنكامنده حضرت حسام‌الدين برچوق سنه‌دن برى جناب مولاناى رومى تربيه‌سنده بولنديغى ومصاحبت عليهٔ مولانا ايله حيات‌ياب اولديغى بيت شريفك طرز افاده‌سندن استدلال اولنور .

تا که حق تعالی حضرتلرینک مثلی تصوره کله بیلسون « شَرْح » حق تعالی حضرتلرنی کما ینبغی وبتمامها تصور ایده جك عقل کلمامش وکلسی محال بولنمشدر. عقلك خدمتی مانند سایه آفتابی ایما وکمال تواضع ایله ارائه ایتمکدر ؛ یوقسه بتمامها کوسترمکدن بعید بولنور وبویله برسودای خامه قیام ایتسه عقل کرفتار جنت ونابدید اولور .

مثنوی

﴿ چون حدیث روی شمس الدین رسید ﴾

﴿ شمس چارم آسمان سر در کشید ﴾

« تَرْجَمَهْ » چونکه کلام شمس الدین تبریزینك وجه معنویسنه ایرشدی ، دردنجی آسمانك کونشی باش چکدی « شَرْح » حضرت مولانای رومی قدس سره السامی بوابیات شریفه یی ایراد بیورر ایکن حسب الایجاب شمس لفظی استعمال وایراد اولنَنجه قطب العارفین حضرت شمس الدین درحال خاطره کتیریله رك شمس ظاهر اهمیتدن ساقط اولدی . نصلکه بیوك بر ذات کلنجه مادوننده اولانلر چکیلیر و اهمیتسز قالور .

مثنوی

﴿ واجب آید چونکه آمد نام او ﴾

﴿ شرح رمزی کردن از انعام او ﴾

« تَرْجَمَهْ » شمس الدین تبریزی حضرتلرینك نام شریفی چونکه کلدی ، اول حضرتك نعمتلرندن بر مقدارینك رمزی بر صورتده شرحی واجب ومقتضی اولور « شَرْح » ترجمهٔ حاللرنده بیان اولندیغی وجه ایله شمس الدین تبریزی حضرتلری جناب مولانای رومینك مرشدیدر. بوبیت شریفده اشارت بیوریلورکه: انسان بر ذاتك انعامنه نائل ورسان اولور ایسه اونعمتلری متشکراً یاد و اتیان ایتسون ، زیرا تحدیث نعمت باعث مزید سعادت و سلامتدر .

« ترجمه » کونش ظاهرده ومیدانده فرد ومثالسز ایسه‌ده آنك مثلنی تصویر ایتمك ممکن اوله‌بیلیر « شرح » شمس ظاهر کرچه میدانده بردر ، مع مافیه آنك کبی بر شی تصور ایتمك واکا متعلق مطالعات بیان وایراد ایلمك ممکندر . مثلا کونشك شو قدر جسامتی وار وشعاعی شو قدر سرعتله کرهٔ ارضه کلیر وحرارتی بودرجه‌ده اولوب ترکیباتی فلان وفلان مواددن عبارتدر بونلر بولنه‌بیلیر. الحاصل عقلاً وقالاً بعض مرتبه تصویر وتصور اولنور، اماشمس روحانی تصورات عقلیه‌دن بری وازهر جهت عالیدر .

مثنوی

﴿ شمس جان کو خارج آمد از اثیر ﴾

﴿ نبودش در ذهن ودر خارج نظیر ﴾

« ترجمه » جانك کونشی که اثیردن خارجه کلدی ؛ ذهن ومادیاتده آنك مثل ونظیری اوله‌ماز . [اثیر هر طرفه انتشار اولنمش برمادهٔ لطیفه وسیاله درکه بعض طبیعیونك ذهابنه کوره نور وشعاع والکتریسیته کبی اثرلرك سبب هستیلریدر . قدمای یونانیه نزدنده ایسه بشقه یولده فرض وتصویر اولنوردی] « شرح » سبق ایدن بیت شریفده بیوردیلرکه کورینن شمس ظاهری فی‌الحقیقه کرهٔ ارضده فرد کورینور ومثلی بولنمیور ایسه‌ده مادی اولدیغندن تصویر اولنه‌بیلیر؛ فقط فلك وذهنك خارجنده اولان جان معنوینك مثل ونظیری اولمدیغندن کوز وعقل اکا مشابه ، اکا نظیر برشی فهم وتصویر ایده‌من .

مثنوی

﴿ در تصور ذات او را کنج کو ﴾

﴿ تا در آید در تصور مثل او ﴾

« ترجمه » اول ذات پاك الوهیتی تصوره صیغدیرمق نره‌ده ، نصل اوله‌بیلیر؟

« ترجمه » کیجه افسانه‌لری کبی کولکه سکا اویقو کتیرر چـونکه کونش کلیر قمر یاریلیر « شرح » عقل صوری بالضروره ظلمت لیالیده سویلنیلن حکایه کبی ایراث غفلت ایدر وبالفرض عقل شمس روحانیته بر درجه دها تقرب ایله قمر کبی ضیایی طوغریدن طوغری‌یه آفتابدن اقتباس ایتسه و سایه‌یه نسبةً دها پارلاق اولسه ینه آفتاب جهان تاب ظهور ایدنجه قمرك آیدینلغی نابدید اولور. عقل ظاهرده هر نه‌قدر صوری‌اوله‌رق ماهراولسه خورشیدمحبت رؤیت‌اولننجه معقولات مظلم خیالات کبی قالیر . بو بیت شریفده دها ایکی تلمیح‌واردر : بری فخر عالم افندمز حضرتلری روحانیتـك آفتـابی اولوب معجزات باهرهٔ نبویه‌سـندن اوله‌رق قمرك اشارت رسـالتپناهی ایله یارلمسی ومشرکینك ظنیات وظلماتنك نابدید اولمسی ؛ دیکری شمس‌الدین تبریزینك هنکام حضرت مولاناده ظهور ایتمسیدر .

مثنوی

﴿ خود غریبی در جهان چون شمس نیست ﴾
﴿ شمس جان باقیست کو را امس نیست ﴾

« ترجمه » جهانده کونش کبی برغریب یوقدر ؛ جانك کونشی باقیدر ، آنك ایچون غروب یوقدر « شرح » بوراده غریب لفظی ایکی معنایه حمل اولنه‌بیلیر : بریسی ، شمس الدین تبریزی حضرتلری کبی کلیاً روحانی اولان بر ذات عالی حسب القـدر دنیایه کلدی ، اکا مشـابه (اوهنکامده) وطن اصلی اولان آخرته مشتاق برغریبك بولنمامسی، دیکری جانك شمسی کبی هیچ برکیفیت اولمامسـیدر . جانك شمسی مانند خورشـید ظاهر، فنا پذید اولمیوب دائمـا باقی وامس وغروبدن عاریدر .

مثنوی

﴿ شمس در خارج اکرچه هست فرد ﴾
﴿ می توان هم مثل او تصویر کرد ﴾

مثنوی

﴿ آفتاب آمد دلیل آفتاب ﴾

﴿ کر دلیلت بایدازوی رومتاب ﴾

« ترجمه » کونشه دلیل ینه کونشدر ؛ اکر سکا کونش ایچون دلیل لازم ایسه یوزیکی کونشدن دوندرمه « شرح » مثلا کونشی کورمین و حرارتنی حس ایتمین بر یرده قپالی بر اعما آفتابه دائر نه قدر سوز دیکله‌سه حقیقتنی فهم ایتمك ممکن دکلدر بعض مرتبه ظنیات وتوهماته دوشر . بوکا بناءً سن‌ده ای طالب ! خورشید معنوینك حقیقتنه مطلع اولمغه راغب ایسه‌ك تعریفات ضعیفهٔ لسانیه‌دن روکردان واثار صمدانیه‌یه نکران اول !

مثنوی

﴿ ازوی ارسایه نشانی میدهد ﴾

﴿ شمس هردم نور جانی میدهد ﴾

« ترجمه » هر نه‌قدر کولکه کونشدن نشان و خبر ویرر ایسه‌ده کونش هر دقیقه‌ده نورجان ویرر « شرح » سایه‌دن مقصد ، عقل ظاهر ایله مکونات مرئیه‌در . عقل ومکافات بعض مرتبه حقیقتدن نشان واثر ارائه ایدرایسه‌ده عشق آلهی تبلیغات نبویه وسیما قرآن عظیم الشان ایله قلوب عارفینده بولنور . عشق جهان معنویده همیشه ناشر انوار نامتناهیه اولور .

مثنوی

﴿ سایه خواب آرد تراهم چون سمر ﴾

﴿ چون بر آید شمس انشق القمر ﴾

وظیفه‌سی عقلك حسیاتنی تفهیم ایتمکدر ؛ اوله‌بیلیرکه مستمع قانع اولمسون وعشقك درجات عالیه‌سنی کلامدن یقیناً درك ایده‌مسون ؛ اما بی زبان اولان عشقك ایرات واجرا ایلدیکی کوز یاشی، ضعف بدن، روی زرد ، ونیجه نیجه علائم محبت عشقك وجودینه شبهه براقمیه‌جق صورتده شهادت ایدر .

مثنوی

﴿ چون قلم اندر نوشتن می شتافت ﴾

﴿ چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت ﴾

« ترجمه » چونکه قلم یازمقده سرعت کوستردی ، چونکه قلم عشقه کلدی، کندی‌اوزرینه یارلدی « شرح » قلم یارلدی‌تعبیرندن‌ایکی کیفیت‌اکلاشیلیر: بالذات عشقدن قلم حلاوت یاب اولوب کماله واصل اولمش اثمار کبی یارلدی ؛ یاخود عشقك تحریرینه کلنجه عدم تحملندن پاره‌لندی ویازمقدن عاجز قالدی .

مثنوی

﴿ عقل در شرحش جوخر در کل بخفت ﴾

﴿ شرح عشق وعاشقی هم عشق کفت ﴾

« ترجمه » عقل ، عشقك شرحنده مرکب کبی باتیقده یاتدی عشق و عاشقلغك شرحنی ینه عشق سویلدی « شرح » عقل کبی کسکین ومعرف احوال غامضه بر واسطه بر کیفیتکه بو قدر علوم وبدایع واختراعات متنوعه‌یی میدانه کتیردی وفلکلری بیله کشف ایلدی. عشقك حالاتنی شرحه کلنجه باتیقده یاتمش و باتمش مرکب کبی عاجز قالیر . عشق ، روحانی ومعنوی بر حال علوی اولدیغندن انك حقیقت وماهیتی یالکز مظهرینه معلوم اولور ، بوقسه ادلهٔ عقلیه اوحقیقتك بیکده برینی بیله تعریفه غیر کافیدر .

بوقسه عشق مجـازی برمنکره نه فائده ویره‌بیلیر ؟ حکیم مشهور (افلاطونك) فکرنجه هرنوع انتظام عشقدن ظهور ونبعان ایلر ، ابتدا انسان اشیایه ؛ صکره کوزل بدنه ، بعده افکار عالیه واعیان ثابته‌یه عاشق اولور ؛ محبت الك نهایت الله تعالی حضرتلرینه منحصر قالیر . مقبول اولان عشق مجازینك‌ده برنجی علامتی کمال عفتیدر ؛ عفتدن عاری‌اولان محبته عشق تعبیر اولنماز؛ آنك اسمی شهوتدرکه حیوانلرده ده کورینور .

مثنوی

﴿ هرچه کویم عشق را شرح وبیان ﴾

﴿ چون بعشق آیم خجیل باشم ازان ﴾

« ترجمه » عشق ایچون هرنه سویلر وشرح وبیـان ایدر ایسه‌م چونکه عشقه کلیرم اندن حجاب ایدرم « شرح » « ازان » لفظنده ایکی معنا واردر : بری ، عشقدن حجاب ایدرمکه انك فضیلت ومزیتنه دائر سویلدیکم کلام ناقص وناجسباندر . دیکری ، یالکز عشقدن دکل ، کلامم‌دن‌ده خجیل اولورم ؛ زیرا کلامی عشقك درجات عالیه‌سـنه غیر کافی بولورم . عشق اودرجه‌ده عالی وعظیم برکیفیتدرکه مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری کبی بربحر عقل‌معنوی عشقك کمالاتنـه قارشی اظهار خجلت ومع مافیه اظهار خجلتده اثبـات حکمت بیوررلر .

مثنوی

﴿ کرچه تفسیر زبان روشنکرست ﴾

﴿ لیك عشق بی زبان روشنترست ﴾

« ترجمه » کرچه لسانك تفسـیر وتعبیری روشنکر وضیادار‌در ؛ لکن لسانسز وتعبیرسز عشق دها پارلاقدر « شرح » نطق انسانی حکم بخشا برفیض ربانیدر مع‌مافیه عشق ، زبان ونطقدن وارسته ومعنویات ایله اراسته‌در . لسانك

« ترجمه » عاشقلق کوکل خسته‌لکی ایله فریادندن پیدا وظاهردر؛ مرض‌دل کبی بشقه مرض یوقدر « شرح » کوکل خسته‌لکی کبی هیچ بر خسته‌لك اولمدیغی مجروح‌دل واسیر دلدار اولان عاشق زار حس ایدوب اکلار. [مولانای‌رومی قدس سره‌السامی حضرتلرینك بو بیت شریفده‌ده کوستردیکی بلاغت وعلویت بی‌حد وبی‌نهایتدر] .

مثنوی

« علت عاشق زعلتها جداست »
« عشق اسطرلاب اسرار خداست »

« ترجمه » عاشقك علتی سائر علتلردن اوزاقدر . عشق اسرار خدانك اسطرلابیدر « شرح » اسطرلاب ازمنهٔ قدیمه‌ده کونشك ارتفاعنی اخذ ایچون مستعمل بر آلت رصد ایدی . اسطرلاب آلتیله آفتابك درجاتی نصل اکلاشیلیر ایسه معنویاتده‌ده عشق واسطه‌سیله اسرار ربانیه اکلاشیلیر . اسطرلاب معنوی‌یی صاتون المق ایستیانلر قلب بازارینه مراجعت ایتسونلر ؛ نقدلری ایسه محبت وصدق ودموع خون آلود اولسون . اوبازارده التون تعبیر ایلدیکمز صاری معدنك اهمیتی مفقود واعتبار وشهرت دنیا بی‌سود وبی‌بهادر .

مثنوی

« عاشقی کرزین سرو کرزان سرست »
« عاقبت مارا بدان سو رهبرست »

« ترجمه » عاشقاق کرك بوباشدن وکرك اوباشدن اولسون. عاقبت بزه او محله دلیل ، یول کوستریجیدر« شرح » عاشقاق کرك حقیقی، کرك مجازی اولسون نهایت‌الامر انسانی مرتبهٔ حقیقته وسرای عالیٔ وحدته ایصال ومظهر علویت ایدر. « مارا » تعبیر شریفنده شویله بر ایما واردر : عشق اوکیمسه‌یی مرتبهٔ وحدته ایصال ایدرکه بزم کبی عشق الهینك علویتی اکلامش وشریعت وحقیقتك احکامنه تابع اولمشدر؛

مثنوی

﴿ رنجش ازصفرا واز سودا نبود ﴾
﴿ بوی هر هیزم بدید آید زدود ﴾

« ترجمه » جاریه‌نك خسته‌لکی صفرا وسکیردن دکل ایدی. هر اودونك قوقوسی دومانندن بللی اولور « شرح » خسته‌لکی مادی اولمدیغنی و عشق ومحبت مرضی اولدیغنی جاریه‌نك رنك وسوز وحزنندن طبیب الهی اکلادی واوجهته عطف نظر حکمت ایلدی (عود اغاجی) دنیلن اودون یاندیغی حالده وجودی کورلمسه بیله رایحه‌سندن محسوس اولدیغی کبی عشق ومحبتده بر چوق علائم وسیما الفتدن معلوم ومجزوم اولور. محبت ایله یانمش بر بیچاره‌نك قلبندن چیقان آهه دود عشق تعبیر اولنسه سزا دکلیدر؟ عاشقلك توأم اولان حزن وصفاسی، روی زرد وحمرتی، ضعف تنی، کوز یاشی، چشم بی‌خوابی عشقلك وجودینه کواه دکلیدر؟

مثنوی

﴿ دیداز زاریش کوزار دلست ﴾
﴿ تن خوشست واوکرفتار دلست ﴾

« ترجمه » طبیب الهی جاریه‌نك ناله‌سندن کوردی که کوکل خسته‌سیدر؛ بدن ایی، فقط مریضه دل کرفتاریدر « شرح » عشق ومحبت کالده ایسه بدنده جسمانی خسته‌لك اولماز ویاجزئی اولور. عشقدن یانمش وفکر یار ایله بختیار اولمش عاشق اضطرابات بدنیه‌یی اهمال ومحبوبه‌سنك خیالیله خوش حال اولور.

مثنوی

﴿ عاشقی پیداست از زاریٔ دل ﴾
﴿ نیست بیماری چو بیماریٔ دل ﴾

مثنوی

﴿ بی خبر بودند ازحال درون ﴾
﴿ استعیذ الله مما یفترون ﴾

« ترجمه » ذکری سبق ایدن اطبا احوال دروندن بی‌خبر ایدیلر؛ افترا ایلدکلری شیدن بن‌الله تعالی‌یه صیغنیرم . « شرح » جاریه‌نك خسته‌لکی معنوی ایکن اطبا اصلی اولمیان بر مرض جسمانی‌یی بیان ایلملریله خسته‌یه وخسته‌لکه افترا ایلدیلر. جاریه‌نك اضطرابی عشق کبی مهم وعالی برحال معنوی ایکن بی‌تمیز اولانلر مثلا صفرا خسته‌لکیدر دیملری گرفتار عشق اولان خسته‌نك قدرینی وعشقك ماهیت وعلویتنی تنزیل ووخیم برافترایه اجترا ایلدکلرندن آنلردن تبرا وهرشیئك حقیقتنه واقف اولان الله تعالی حضرتلرینه التجا ایتمك بجادر .

مثنوی

﴿ دید رنج وکشف شد بروی نهفت ﴾
﴿ لیك پنهان کرد وبا سلطان نگفت ﴾

« ترجمه » طبیب الهی خسته‌لکی کوردی وگیزلی اولان احوال اکا کشف ومعلوم اولدی ؛ لکن پنهان طوتوب شاهه سویلمدی « شرح » نفسك چوق احوالی واردکه روح وعقل بیله بیله‌مز. طبیب غیب حسب الحکمه نفسك خسته‌لکنی موقتاً کتم واخفا ایلدی وفائده‌سز روحه اذا ویرمدی . چوق بلالر واردرکه صاحبی بیلسه‌ده رفعنه یاردمی اوله‌میه‌جغنی عارف وعاقل فهم ایدنجه بلانك دقایقنی تفصیل ایله بی فائده اوله‌رق مبتلایی رنجیده قیلمقدن اجتناب وفقط بلانك دفعنه سعی وشتاب ایلر .

عارف باالله روحك اضطرابنى استماع ايتدكدن صكره خستە اولان نفسك حال واضطرابنى اكلامق اوزره نصب دقت وافلاحى ايچون امرحق ايله ابراز حذاقت ايلر .

مثنوى

﴿ رنك رو ونبض وقاروره بديد ﴾

﴿ هم علاماتش هم اسبابش شنيد ﴾

«ترجمه» طبيب الهى جاريه‌نك رنك ويوزنى ونبض وقاروره‌سنى كوردى وخسته‌لككك هم علاماتى، هم سببلرينى ايشتدى «شرح» بر طبيب صورى مريضك وجودنده كى علائم واسبابى نصل تحقيق وتحرى ايدر ايسه طبيب معنوى اولان ذات‌ده آندن مزداد اوله‌رق تحقيق واسبابى تعميق ايلر ، نصب نظر دقت ايتميان اطبا وظيفهٔ مهمه‌لرينى اهمال ، وارضا وفائده‌يه بدل مريضى افنا ايلر.

مثنوى

﴿ كفت هر داروكه ايشان كرده اند ﴾

﴿ آن عمارات نيست ويران كرده اند ﴾

« ترجمه » طبيب الٰهى ديدى : آنلر هر نه علاج ايتديلر ايسه ايتدكلرى علاج خسته‌يى معمور ايتميوب ويران وخراب ايتدى « شرح » غير مقتدر ومقلد اولان كيمسه‌لرك اجرآت وتدابيرى كرك معنوياتده وكرك سياسيات وماديّاتده اييلك يرينه فنالقلر دعوت وايراث مضرت ايدر . اومقوله‌يه هيچ بروقت ايش تفويض وحواله اولنمسون وفنالقلرى مسكوت براغلسون ؛ آنلره ايش تفويض ايتمك ويا فنالقلرينه سكوت ايلمك بيكناهانك مظلوميتلرينه ارائهٔ رضا وانتظام انسانيتى افنا ايتمك ديمكدر .

رادەلردە حالنی تحقیق ایتملی ، صکرە ذات وشخصنه ده باقملی ، که پریشان ورابطەسز اولمسون وهر حالده ذکا وفراستی اولسون ؛ احمق وپریشان اولاندن فیض آلمق امیدی دیلنجیدن احسان بکلمك کبیدر !

مثنوی

﴿ چون گذشت آن مجلس وخوان کرم ﴾

﴿ دست او بگرفت وبرداندر حرم ﴾

« ترجمه » چونکه بو مجلس وکرم سفرەسی کچدی ، شاه حکیم غیبك النی طوتوب حرمه کوتوردی « شرح » شاه طبیب غیبه حرمت کوستردکدن صکره « حرمه کوتوردی » تعبیرندن مقصد عالی : شاه طبیب غیبه حرم قلبده کی ابکار وافکارنی ارائه ایتمسیدر . برعارف وعاقلی تجربەدن صکره حرم مثال اولان قلبك مشکلات خفیەسنی اظهار ایتمك بجادر . تا که عارف اولان ذات مشکلاتك دفعنه باذن‌الله تعالی چالیشسون وتسلیمیت وامنیت کوسترنه مددرس اولسون .

﴿ بردن پادشاه آن طبیب را برسر بیمار تاحال اورا ببیند ﴾

حالنی کورمك اوزره شاهك اول طبیب الٓهی‌یی خستەنك یانىه کوتورمسی بیانندەدر .

مثنوی

﴿ قصهٔ رنجور ورنجوری بخواند ﴾

﴿ بعد زان درپیش رنجورش نشاند ﴾

« ترجمه » خسته اولان جاریەنك وخستەلکك احوالنی شاه طبیب الٓهی‌یه سویلدی ، اندن صکره طبیب الٓهی مریضەنك قارشیسنده اوطوردی « شرح »

مثنوی

﴿ مرحبا یا مجتبی یا مرتضی ﴾

﴿ ان تغب جاء القضا ضاق الفضا ﴾

« ترجمه » مرحبا ! خوش کلدك ! سکا وسعت اولسون ؛ ای برکزیده ای منتخب ، ای رضا اولنمش حکیم غیب ! اکر سن غیب اولور ایسه‌ك قضا وبلا کلدی وصحرالر طارلاشدی « شرح » قضا کلدی دیه صیغهٔ ماضیله تعبیر بیورلمسی کله‌جکی محقق اولدیغنی قویاً اثبات ایچوندر. انسان برعاقل ودانانك پندونصیحتندن دور ومهجور اولور ایسه برچوق فنالقلره کرفتار واکثر ایشلرنده مخطی وبیزار اولور ؛ بناءً علیه بعض خواطره تبعیتله عارف وعاقل اولانلردن زنهار آیرلماملی ! هنرور اولان عاقل تقدیس اولنملی وکندیسنه اولان احتیاج سویلنملی ، تاکه شوق وغیرت وانسانیتی حسب الخلقه مزداد ومحتاج اولان کیمسه اوسایهٔ عالیده محن متنوعه‌دن آزاد اولسون .

مثنوی

﴿ انت مولا القوم من لایشتهی ﴾

﴿ قد ردی کلا لئن لم ینتهی ﴾

« ترجمه » سن قومك افندیسیسك هرکیم که سنی ایسته‌مز وایسته‌مکلکه نهایت ویرمز ایسه تحقیقا اوانسان رد وهلاك اولدی « شرح » عقل وروحك کمالاتی حسبیله سائر انسانلره افندی مثابه‌سنده اولان برذات کاملك امرونصیحتی هرکیم که ایسته‌مز وازدل وجان قبول ایتمز ایسه کرفتار سهو وخطا ودوچار تنکی وجفا اولور . شوقدرکه کامل عد اولنان ذات بحق کامل اولدیغی ومقلد اولمدیغی بیلنمك ایچون یالکز کلامنه دکل ، احوال وحرکاتنه دقت ایتملی واستقامت واخلاق حمیده اصحابندن اولوب اولمدیغی خلقدن دیکله‌ملی وتربیه‌نك مساغ ویردیکی

ثبات ومقاومت ایتمسی ؛ بشنجیسی ، محض خیر و عین حق بر فکری انسان بیان ایتمشیکن او فکر صائبك ترکنی قورقو فائده‌لی کوستردیکی حالده بیله ترك ایتمیوب کمال تربیه ایله فکر صائبك حفظنده ثبات ارائه‌سیدر .

مثنوی

﴿ ای لقای تو جواب هر سؤال ﴾
﴿ مشکل ازتو حل شود بی‌قیل وقال ﴾

« ترجمه » ای طبیب الهی ! سنك یوزك هرسؤاله جوابدر ؛ مشکل اولان احوال قیل وقالسز اوله‌رق سندن حل اولنور « شرح » قیل وقال برماده‌ده بر طرفدن عدم اتفاق وامنیت ودیکر طرفدن اقناع ایتمك آرزوسندن نشأت ایدر ؛ اکر مخاطبك استقامت واصابت افکارندن انسان امین‌ایسه کثرت استیضاحه محتاج دکلدر . مثلا مستقیم دیرسه که ، اوغلوم ! بوایشی ایشلمه ؛ یاخود بوخصوصك حقیقتی بودر . بوایکی کلام اقناعه کافی وموصل مرام اولور !

مثنوی

﴿ ترجمانی هرچه مارا در دلست ﴾
﴿ دستکیری هرکه پایش در کلست ﴾

« ترجمه » ای حکیم غیب ! قلبمزده هرنه وارایسه سن انك ترجمانیسك هرکیمك آیاغی باچیغه پاپشمش ایسه انك الندن طوتیجی وانك یاردمجیسیسك . « شرح » صرف قوهٔ روحانیه‌دن بشقه ذکا وفراست بیله اعماق قلبی جزئی بر اماره‌دن کشف وادراك ایدر وترجمان معنوی اوله‌رق بشقه‌سنك ملاحظاتنی لزومنده میدانه وضع وانسانیته بیوك خدمت ومشکلاتده قالانلره دستکیر اولور ومعاونت ایلر . [باچیغه باتمش ، یاخود یاپشمش ، مشکلاته اوغرامش دیمکدر] .

مثنوی

﴿ پرس پرسان می کشیدش تا بصدر ﴾
﴿ کفت کنجی یافتم آخر با صبر ﴾

« ترجمه » شاه حکیم غیبدن صوره صوره آنی تاصدره قدر چکدی ، حرمت ایتدی ؛ شاه دیدی که : نهایت صبر ایله بر خزینه بولدم « شرح » صبر انسان ایچون بیوك نعمت وباعث سلامتدر ؛ انواع صبر آتیده بیان اولنه‌جقدر . روحك خزینه بولمسی بو محلده حکیم غیبی و مرشد کاملی و اخلاق حمیده صاحبی بولمقدن کنایه‌در .

مثنوی

﴿ کفت ای هدیهٔ حق ودفع حرج ﴾
﴿ معنیٔ الصبر مفتاح الفرج ﴾

« ترجمه » شاه دیدی : ای حق تعالی حضرتلرینك هدیه واحسانی وزحمتی دفع ایدیجی حکیم غیب ، که سن « الصبر مفتاح الفرج » عباره‌سنك معناسیسك « شرح » صبر سرورك انا ختاریدر . صبر لفظی بش معنا ایچون استعمال اولنور: برنجیسی ، انسانه کلن هر نوع مصائب و مشاقه تحمل ایدوب قلباً ، فکراً ، لساناً ، طوراً شکایت واسف ایتمامسی ومرحمت ربانیه‌یه استناداً مصائبه رضا کوسترمسی ؛ ایکنجی ، اجرای عبادت و وظیفه‌ده حس اولنه‌جق زحمتلره قاتلانوب کمال ثبات ایله دوام ایدلمسی ؛ اوچنجیسی ، حق تعالی حضرتلری انبیای ذیشان واسطه‌سیله حرام بیورمش اولدیغی کیفیاتك اکثریسی نفسنه لذیذ کورینور ایکن او لذائذ نامشروعه‌یی فدا ایله حرام ایشلمدن مجتنب اولمسی ؛ دردنجیسی محاربه‌ده حس اولنه‌جق قورقویه ومشاق متنوعهٔ سفریه‌یه اهمیت ویرمامکله برابر مردلرك حین حرب وجدالده دشمنك مهاجمات شدیده‌سنه قارشی خوف وفتور کتیرمیوب

مثنوی

﴿ دست بکشاد وکنار آنش کرفت ﴾

﴿ هم چو عشق اندر دل وجانش کرفت ﴾

« ترجمه » شاه ال آچوب طبیب الٰهی‌یی کنارینه طوتدی ، وعشق کبی طبیب غیبی دل وجانده طوتدی « شرح » ورودی ، روحانی بر صورتده تبشیر اولنان بویله بر ذات عالی‌یه انسان هر نه‌قدر محبت والفت کوسترسه اوقدر مستلزم سعادت اوله‌جغی شبهه‌سزدر . محبت روحانیه فنا پذیر اولمیوب پایدار اولدیغندن عارف اولانلر بونوع محبته نه‌درجه مربوط اولسه‌لر اوقدر مسعود وبرسود اولورلر . مسافره رعایت ایتمك لزومی ده بو محلده ایما بیوریلور .

مثنوی

﴿ دست و پیشانیش بوسیدن کرفت ﴾

﴿ وز مقام وراه پرسیدن کرفت ﴾

« ترجمه » شاه اول طبیب الٰهینك النی والنی اوپدی ومقام ویولدن صوردی « شرح » مقام روحانی‌یی وانسانلرك طریق استقبالنی شاه طبیب غیبه صوردی ، زیرا عاقلك ابتدا بیلمك ایستیه‌جکی شی بعدالموت میلیونلرله کله‌جك زمانلرده‌کی حالیدر . دنیاده کبی سریع الزوال بر ظل خیاله ربط بال ایدن انسان سلامت وسعادت حقیقیه‌سنی عجیب بر صورتده اهمال ایدرك کندینی جنود آلامه پامال ایتدیردی . سعادت روحانیه ایچون اهل ایمانك همت وعلویتلری بدیهیدر . بو بیت شریفده بو جهته‌ده اشارت بیوریلیورکه : صاحب خانه طرفندن کلن مسافره رعایتله برابر حسن قبول اولندیغنی کندیسنه عارفانه آکلاتمق ایچون کلدیکی یولی وبوکبی مسافره عائد احوالی شوق ایله صورملی ! زیرا انسانلرك خلقتنده کورینورکه کندیلرینه عائد اولان احوالی سؤال وانلراواحوالی نقل ایدرکن ممنون وخوش حال اولور .

مثنوی

﴿ هر که شد در راه کستاخ طریق ﴾

﴿ آن بود در وادیٔ حسرت غریق ﴾

« ترجمه » هر کیم که ادبسزلکه سلوك ایتدیسه او کیمسه وادیٔ حسرتده مغروق اولدی « شرح » امر حقدن روکردان وشیطانه رفیق وطریق عصیانده پویان اولان انسان کرفتار عذاب وخسران اولەجنی وارستهٔ بیان واتیاندر .

مثنوی

﴿ از ادب پر نور کشتست این فلك ﴾

﴿ وز ادب معصوم و پاك آمد ملك ﴾

« ترجمه » بو فلك ادبدن نور ایله طولدی وملك ادب جهتیله معصوم وپاك اولدی « شرح » فلكده بولنان کونش وسائر اجرام سماویه امر حقه بتمامها تابع اولوب مخالفتده هیچ بر وقت بولنمدقلرندن نورانی اولدقلری کبی فلکیده تنویر ایدرلر . وملائك کرام ، کمال ادبدن معصوم وپاك اولدی . هر حالده ادب وعصمت باعث علویت وسلامت اولور .

﴿ ملاقات شاه باآن طبیب الٓهی که در خوابش بشارت داده ﴾

﴿ بودند بملاقات او ﴾

شاهك ، طبیب الهی ایله ملاقات ایتمسی که رؤیاسنده انك ملاقاتنی شاهه تبشیر ایتمشلر ایدی .

مثنوی

« هر که بی باکی کند در راه دوست »

« رهزن مردان شد ونامرد اوست »

« ترجمه » هر کیم که دوست حقیقی اولان جناب حق یولنده قورقوسزلق ایدر ایسه او کیمسه مرد اولانلرك یولنی کسمش وقطاع طریق اولمش برنامرددر « شرح » اوامر ربانیه‌دن قورقمامق فاحشه‌لك صفتیدر . مرد اولان یالکز اللهدن قورقار ومع مافیه ادیب اولوب انسانلرك خاطرنی‌ده صایار وجناب حقك منع بیوردیغی شیلری قطعیاً ایشلمامکه واجرای عبادتله برابر دولتنه ووطن وانسانیته صورت مشروعه‌ده خدمت ایتمکه سعی ایدر.

مثنوی

« بد ز کستاخی کسوف آفتاب »

« شد عزازیلی زجرأت رد باب »

« ترجمه » ادبسزلکدن کونش طوتلدی ؛ شیطان امر حقه قارشی جرأت ایتدیکندن باب مرحمتدن رداولندی « شرح » عقل انسان کونش کبیدر ، فقط ادبسزلکدن طولایی ظلمتده قالیر ، طوتیلور . قرآن عظیم الشانده فرمان وحکایه بیورلدیغی اوزره شیطان حضرت آدمه سجده ایتمك ایچون امر اولندیغی حالده ادبسزلك ایدوب مخالفته جرأت ایلدیکندن باب مرحمت ربانیه‌دن مطرود وحالی الی الابد موجب فساد وبی‌سود اولدی واك بختسز، عقلسز برمخلوق ملعون قالدی . شیطانك بو بلاسی عاقل اولان انسانلر ایچون بر درس ونعمتدر ؛ او ملعونك کرفتار اولدیغی حال اسف اشتمال انسانلره لسان حال ایله دیر که : مرحمتدن دور اولمامق ایسترسه‌کز جناب حقه وپادشاهکزه وآمریکزه وپدر ووالده‌کزه واستادیکزه انقیاد ووساوس وملعنتدن قلبکزی آزاد ایدیکز .

زانی پشیمان وارتکاب ایلدیکی ظلمدن کریان و نالان دکلسه فعل زنایی و نیجه نیجه مصائبی کندی، کندی خانه سنده کورمك ایچون حاضر لنسون. بو بلالری دفعه چاره جداً توبه ایدوب ارکك متأهل دکلسه ولو فقیر اولسه بیله همان تأهل ایتسون؛ زیرا تأهل نفس ایچون بیك درلو بند و پند و نصیحتدن دها مؤثر چاره در. صاحب نفس فقیرلك اضطرابندن قورقسون. فقر واضطراب زنانك بلیاتنه کوره سعادت وراحتدر. خصوصیله امرینه تابع وایشنده ساعی اولانلره حق تعالی حضرتلری معین کافیدر. لواطه ده کی فنالغك تعدادندن نفرت اولنور! لواطه نسل بنی بشرك انقطاعنه چالیشان برداهیه در. احسان ربانی اولان مردلك کبی بر مرتبهٔ علیه دن لواطه مفعولی درکسنه اسقاط وناموسنی برباد ایدر. فاعل ایسه بیوك برناموسسزلغه سبب مستقل وامر حقی مخل اولور. صورتا فاعل دینیر، اما حقیقتده شیطانك مغفول ومفعولی بولنور. جوهر ذریت اولان «منی» رحم نساء منکوحه یه لایق وشایاندر «منی» که حقیقتده کورنمیوب فقط مستعد روح وبدن فاعلك فرزندیدر. بوفعل اکره واشنع حقنده سویلنه جك دها چوق شیلر واردر. اما ادب منع ومخالفت وقلب وقلم کراهت وخجلت ایلر!

مثنوی

﴿ هرچه بر تو آید از ظلمات وغم ﴾

﴿ آن زبی باکی وکستاخیست هم ﴾

« ترجمه » هرنه که قرانلقلر وکدرلردن سنك اوزرینه کلیرسه او حالات قورقوسزلقدن وادبسزلکندندر « شرح » بو محلده قورقودن مقصد خوف الهیدر. انسان اللهدن قورقار ایسه امر حقه موافق صورتده حرکت وآمرینه واستادینه وبیوکنه اطاعت وایشنده استقامت وبناء علیه کسب سلامت وسعادت ایدر. اللهدن قورقماز ایسه هیچ بر وقت صادق، ادیب اولمیوب کوزل ایش کوره منز. اونوع بی باك صره سی دوشدکجه ظالم وناپاك اولور. متجاسرك معناً باشنه کله جك اکدار ومشکلاتدن بشقه اطوار واحوالی منتظم اوله میه جغندن عمرینك انتظامی بوزولور وکندیسنه هرطرفدن کدر وغم باران بلا کبی یاغار وخوف غم وخوف انسان وخوف موت مانند ماران زهر افشان هرآن راحت وجدانی تسمیم واضطرابات الیمه ایچنده مقیم ایدر.

« ترجمه » زكات وصدقه منع اولنمق حسبيله بلوط يوقارى كلز، يعنى ياغماز؛ وزنادن اطرافه وبا دوشر « شرح » زكات وصدقه انسانيتك برنجى اساسيدر. باران روى زمينى نصل احيا ايدر ايسه صدقه‌ده انسانك قلبنى اويولده احيا وحسيات عليه ايله برصفا ايلر. صدقه‌نك ويرلمامسى ومخلوقاته وسيما انسانلره معاونت ممكنه‌نك دريغ اولنمسى صوك درجه غير مقبول وداعئ عذاب وذهولدر. بى مروت اولان كيمسه جناب حقك خزائن مالانهايه‌سنه امين اولميوب برمقدار صدقه ويررايسه مالنه نقصان طارى اوله‌جغى ظنيله رضاى بارى‌ئ بى فدا وهم جنسى اولان انسانلره آجيميوب كنديني خود پرست ورعنا ايلر. مروتسزده هيچ براستفاده ايده‌من؛ زيرا مرحمتسزلكى حسبيله كرفتار اوله‌جغى اضطراب دروندن وصدقه ويروب هم جنسنه معاونت ايتمك كبى بر ذوق عظيم وجداندن محروم قالدقدن بشقه انسانلرك اكثريسى كنديسندن نفرت ايدر. صدقه ويرميانلر كيمسه‌يه اجيمدقلرندن انلره‌ده حق تعالى حضرتلرى وكرك انسانلر اجيماز ومثال باران رحمت اولان كوز ياشى اومقوله انسانيتسز آدملرك آلام واضطرابندن طولايى هيچ بركيمسه طرفندن دوكلز ولزومنده معاونت اولنماز. زنا ايسه نتايجى غايت وخيم ومخل انتظام انسانيت بربلاى عظيمدر. زناده بر قاچ دقيقه ويا مدت مديده دوام ايدرسه برقاچ ساعتلك لذت جسمانيه حاصل اوله‌بيلير. اما مضرتنه كلهلم: اولا، زانئ امرحقه مخالف اولديغندن غضب الهى‌يى اوزرينه دعوت ايتمسى؛ ثانياً، زانيه‌نك قلبنى ناموسسزلق لكه‌سيله تسويد وزوجى نزدنده حجاب عذابنى توليد ايلمسى؛ ثالثاً زوجه واقرباسى مادهٔ زنايى خبر آليرلر ايسه مأيوس ومكدر، آله‌مازلر ايسه بيله خلق نظرنده مطعون وغير معتبر قالمسى؛ رابعاً، زنادن چوجق حاصل اولنجه ولد زنا نامله حقارت ناس ايچنده بولنديرلمسيدر. ولد زنا تعبير اولنان معصوم سلامت استقبالى ايچون معناً پدرينى آرايور، پدرى ايسه جكر پاره‌سنى انكار ايديور! كوزلرينى والده‌سنه چويرنجه بنم پدرم نره‌ده‌در؟ والده! سن بو حقارته سبب اولدك! ديه لسان حال وزبان حزن مآل ايله خطاب ايدر. والده‌لر ايچون اولادلرك هرباقيشى دنيا طولوسى لذت ونعمت ايكن اونظر محزونانه حجاب وعذاب ايله زانيه‌نك قلبنى مجروح وپرخون ايلر. زانيه اوغلنى ضايع ايتمش، معناً اولديرمش، قلب وناموسنى الى الابد پريشان ايلمشدر. آنلرك كيزليجه فريادى، كيزليجه دوكدكارى كوز ياشى زانى ظن ايدرمى كه تأثيرسز قاليرمى؟ آنلرك آهى عادى بر روزكار كبى مى صاييلير؟ زانى

غبار ذات آلتنده پامال ایتدیلر . بی ادبك ذات طبعی کثیر وآنی دائرهٔ ادبه آلمق امر عسیردر .

مثنوی

﴿ بدگمانی کردن وحرص آوری ﴾

﴿ کفر باشد پیش خوان مهتری ﴾

« ترجمه » سوء ظن وحرص وطمع ایلمك بیوك ذاتك سفره‌سی اوکنده کفر اولور « شرح » علی الخصوص اوذات پاکده خالق کائنات وصاحب احسانات معنویه وجسمانیه یعنی جناب رب العباد اولنجه سوء ظندن حاصل اولان کفرقات قات اولور .

مثنوی

﴿ زان گدا رویان نادیده زاز ﴾

﴿ آن در رحمت برایشان شد فراز ﴾

« ترجمه » طمع یوزندن مثلی کورلمامش دیلنجی یوزلولر سببیله او رحمت قپوسی انلرك اوزرینه قپانمشدر « شرح » کورلمامش دیلنجی یوزلو تعبیر اولنمسی شول سببدندرکه حضرت عیسی کبی بر نبی ذیشانك امرینه مخالفت وخطا آمیز اولان وهم وهنلرینه اتباع وجسارت ایلدیلر . بیوك ذوات استقامت صفاتك اوامرینه مخالفت عین عذاب وذلتدر؛ چونکه عالیلرك امری حقه مقرون وعدم اطاعتك مضراتی ولو یکدن اولمسه بیله مرور زمان ایله رونمون اولور .

مثنوی

﴿ ابر برناید پی منع زکات ﴾

﴿ وز زنا افتد وبا اندر جهات ﴾

اویله عذاب ایلرمکه عالمیندن کیمسه‌یی اویله عذاب ایله تعذیب ایلمدم » بونده بر اشارت علیه واردرکه ، احسان اولنان نعمتلردن زیاده نعمتلر المق حرصیله ولی‌نعمتلرینی تعجیز ایدنلر اول امرده کرفتار تکدیر اولورلر وایستدکلری شیئله متناسب اولان خدمتی‌ایفا ویا ارزولری روحانی اولوبده نائل اولدقده ینه امنیت ایتمز وایجابنی اجرا ایلمزلرسه سائر انسانلردن زیاده کرفتار جزا وعذابه سزا اولورلر .

مثنوی

﴿ بار کستاخان ادب بکذاشتند ﴾

﴿ چون کدایان ذلها برداشتند ﴾

« ترجمه » ادبسز اولانلر تکرار دائرهٔ ادبی تجاوز ایتدیلر ، دیلنجیلر کبی زیاده شیلر قالدیردیلر وایستدیلر « شرح » بی ادبلرك اوصاف مذمومه‌لرندن بری‌ده ، ایستدکلری شی کندیلرینه ویرلسه‌بیله ینه بر قاچ مثلنی المق ایسترلر ؛ بوحاللری ایسه لسان حال ایله ولی نعمتلرینه تعریضدر . بیلمزلرکه ، صبر وقناعت اعتباری مزداد وهردلی آزاد ایلر . بیلمزلرکه ، ادب کورینجه افندیلری احساناتی توفیر نعم متنوعه ایله کندیلرینی دلسیر ایلر .

مثنوی

﴿ کرد عیسی لابه ایشانرا که این ﴾

﴿ دائمست وکم نکردد از زمین ﴾

« ترجمه » حضرت‌علیه السلام انلره یالوارمش ایدی‌که بونعمت دائمدر . زمیندن‌اکسیك اولماز « شرح » حضرت عیسی علیه السلام‌کبی بر پیغمبر ذیشان حقیقتی‌قومنه بیان وافهام بیورمش‌ایکن ادبسز اولانلر بوامری‌اهمال وکندیلرینی

مثنوی

﴿ منقطع شد خوان ونان آسمان ﴾

﴿ ماند رنج زرع وبیل وداس‌مان ﴾

«ترجمه» آسمانك سفره‌سی واکمکی کسیلدی ، وزراعت وبیل واوراغك زحمتلری قالدی « شرح » احسان بیوریلان نعمتلر بکنیلمیوب قوملق بی‌ادبانه کستاخلق ظاهر اولدیغی وقت نعمتلر کسلدی ومحرومیتدن صکره مشکل وزحمتلی ایشلر قالدی . عاقل نعمتی ادب واقدام ایله حفظ ایدوب عطالت وذلت ایله زائل ایتمز . الده‌کی نعمتی محافظه ایچون ادب وغیرت محض سعادتدر . روحانیتده‌ده حریص برانسان کرامات کبی خارق العاده احوال کندنده نمایان اولمنجه نماز ، صدقه ، صوم ومساعی کبی عبادات مشروعه‌دن بیقوب ترك ایله ذهن ضعیفی اوزرینه کرامات بولمق فکریله بعض مقلدلری وزائد شیلری ارار وبناءً علیه بی‌ادب اولور بی‌نعمت قالور .

مثنوی

﴿ باز عیسی چون شفاعت کردحق ﴾

﴿ خوان فرستاد وغنیمت برطبق ﴾

«ترجمه» چونکه حضرت عیسی علیه الصلوة والسلام تکرار شفاعت ایلدی ؛ حق تعالی حضرتلری طبق اوستنده غنیمت وسفره ونعمت کوندردی « شرح » قرآن عظیم‌الشانده سورهٔ مائده‌ده فرمان وحکایه بیورلدیغی اوزره حضرت عیسی علیه‌السلامه تابع اولانلر بزه سفره کلمك ایچون جناب حقدن استرحام ایت ، دیدیلر . حضرت عیسی علیه‌السلام جناب‌حقدن استرحام ایلدی ، استرحامی قبول بیورلدی ؛ فقط سورهٔ مائده‌نك یوز اون سکزنجی آیت کریمه‌سی مآل عالیسنجه اراده بیورلدی‌که : ﴿ قال‌الله انی منزلها علیکم فمن یکفر بعد منکم فانی اعذبه عذاباً لااعذبه احداً من‌العالمین ﴾ معنای شریفی : « الله تعالی بیوردی ، بن اوزریکزه سفره‌یی انزال ایدرم ، واندن صکره هرکیم‌که سزدن کفر ایدرسه اکا

قلبلرنده نصل حزن وكدرلر حاصل اولديغى وارستهٔ ايضاحدر . ادبسزلكك رفعى وهيچ اولمازسه تقليلى اوامر ربانيه ايله احكام نظاميه‌يى ومعارفى هميشه تبليغ وتعميم واهل عدل و ادبى تكريم وبى ادبلرى جرأتلرى نسبتنده جزا ديده ومظلومينى شرلرندن آزاده ايتملى .

مثنوى

﴿ مائده از آسمان در مى رسيد ﴾

﴿ بى صداع وبى فروخت وبى خريد ﴾

« ترجمه » آسماندن سفره (يمك) ايريشيردى ؛ زحمتسز ؛ صاتمقسزين وصاتون آلمقسزين . « شرح » سفره‌دن مقصدعالى ، حضرت موسى عليه الصلوة والسلامك قومنه سهولتله عنايت بيوريلان احسان ربانيدر .

مثنوى

﴿ درميان قوم موسى چند كس ﴾

﴿ بى ادب كفتند كو سير وعدس ﴾

« ترجمه » حضرت موسى عليه الصلوة والسلامك قومى ايچنده بعض بى ادب كيمسه‌لر ديديلر كه : صارمساق ومرجمك نره‌ده باقالم ؟ « شرح » بو ماجرا قرآن عظيم الشانده سورهٔ بقره‌نك آلتمش برنجى آيت كريمه‌سنده فرمان وانبا بيوريلور : ﴿ واذ قلتم ياموسى لن نصبر على طعام واحد فادع لنا ربك يخرج لنا مما تنبت الارض من بقلها وقثائها و فومها وعدسها وبصلها ﴾ معناى شريفى : « اووقت كه موسى‌يه ديديكز . ياموسى ! بز برطعامه صبر ايده‌ميه‌جكمزدن بزم ايچون ربكه دعا ايله‌ده سبزه وخيار وصارمساق ومرجمك وصوغان كبى يرك يتشديرديكى شيلرى بزم ايچون چيقارسون . » بو آيت كريمه‌ده كوريليوركه : ادبسز اولانك متعدد فنالقلرندن برى‌ده ولى نعمتندن ، يادوستندن هرنه احسان اولنورسه آنى بكنميوب طبع وذهن- ضعيفلرينه كلن شيلرى ارامق وولى نعمتى ودوستنى تعجيز ايتمك وفضله اوله‌رق قلبى راحت كورمامكدر .

﴿ از خدا وند ولی‌التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب ﴾

﴿ درهمه حالها وبیان کردن وخامت ضرر های بی‌ادبی ﴾

صاحب توفیق اولان حق تعالی حضرتلرندن کافهٔ احوالده ادبه رعایت ایده بیلمك ایچون توفیق ایستەمك، بی ادبك ضررلرندن حاصل اولان وخامت بیانندەدر.

مثنوی

﴿ از خدا جوییم توفیق ادب ﴾

﴿ بی‌ادب محروم گشت از لطف رب ﴾

« ترجمه » خدای لم یزل حضرتلرندن ادب توفیقنی ایستیەلم، ادبسز اولان کیمسه لطف حقدن محروم اولدی « شرح » ادبدن مقصد، انسانك اخلاق حمیدەسی وحال وقالی مشروع اولمسی وگستاخانه هیچ بر کلام وطورده بولنمامسیدر. ادبسز ایسه الله تعالی حضرتلرینك اوامرینه وانسانلرك حقوق وحیثیتلرینه رعایت ایتمز، طبع وذهن حیوانیسی کندینه لذائذدن هر نه اخطار ایدرسه مجنونانه وبلکه مفتخرانه تصدی وکندینی هرحالده عادی ایدر. ادبسزدن حاصل اولان فنالقلر قابل تعریف دکلدر.

مثنوی

﴿ بی ادب تنها نه خود را داشت بد ﴾

﴿ بلکه آتش بر همه آفاق زد ﴾

« ترجمه » بی ادب اولان کیمسه فنالغی یالکز کندیسی ایچون طوتماز، کندی بلایه کرفتار اولدقدن بشقه بلکه بتون آفاقه آتش اوردی، یاقدی. « شرح » ادبسزك بر طورندن وبلکه بر سوزندن انسانلر بیننده نصل بیوك عداوتلر ونزاعلر ظهور ایله عالمده نەقدر فاجعەلر وفنالقلر واقع وبرچوق بی‌کناهانك

يوق ايديسه‌ده معناً بری برينه قريب ايكی دريا كبی آشـنا و محب ايدی . اورته‌ده بولنان حائل اذن حق ايله زائل اولنجه بوبحرين التقا ايدرك حاصل اولان شدت ارتباطلری حسبيله بری برينه ديكيلمش كبی اولدی .

مثنوی

﴿ گفت معشوقم تو بودستی نه آن ﴾

﴿ ليك كار از كار خيزد درجهان ﴾

« ترجمه » شاه مسافر غيبه ديدی : مكر معشـوقم سن ايدك ! اول جاريه دكلدی ، لكن جهانده بر ايش ديكر ايشدن قالقار وظهورايدر. « شرح » حكيم غيبه شاه غايت حرمت ومحبت ايدوب ديركه: جاريه‌يی نه‌قدر سوديكم حسب‌الروحانيه معلومكزدر ؛ فقط او محبت سنك كبی بر عارف وعاقله نائل اوله‌بيلمك ايچـون بر وسيله ونعمت ايدی ، جهانده بر ايشدن خاطره كلماز حالات ظهور ايدر ، ظهـور ايدن حالات جناب حقه مربوط اولانلر ايچون دائما فائده بخش وسعادت افزادر . غير مستقيم ولئيملرك ايشلری اولجه طاتلی كورونسه‌ده بعده سقيم واليم اولور .

مثنوی

﴿ ای مرا تو مصطفی من چون عمر ﴾

﴿ از برای خـدمتت بنـدم كمر ﴾

« ترجمه » ای حكيم غيب ! سن بكا حضرت مصطفی عليه افضل التحايا افندمز كبی شفيع . بن‌سـكا حضرت فاروقك رسـول مجتبايه تابع اولديغی كبی تابع ، سنك خدمتك ايچون بن كمر بغلرم . « شرح » بو ايكی اسم شريفی عارفانه ياد ايتمسی شـاهك نائل اولديغی وجد ومحبته دلالت وقطع ايده‌جكی مسـافات عظيمهٔ معنويه‌سيچون برالهام واشارتدر .

مثنوی

﴿ آن خیالی را که شه درخواب دید ﴾

﴿ در رخ مهمان همی آمد بدید ﴾

« ترجمه » اول خیالی که شاه رؤیاسنده کوردی ، مسافر کلکده اولان ذاتك یوزنده نمایان اولدی « شرح » شاه منتظر ایکن بر ذات شریفك کلکده اولدیغنی کوردی و رؤیاسنده تبشیر اولنان حکیم غیب اولدیغنی درحال آکلادی .

مثنوی

﴿ شه بجای حاجبان دربیش رفت ﴾

﴿ پیش آن مهمان غیب خویش رفت ﴾

« ترجمه » شاه قپوجیلرك یرندن ایلری کتدی ، کندینه کلش اولان مسافر غیبه طوغری استقباله کتدی « شرح » شاه مسافری استقباله کتدیکنه دائر اولان معنای ظاهردن بشقه شاهك ایلری کتمسی تعبیری توفیقات ربانیه ایله جهان روحانیده قطع مسافاة ایتدیکنی ونائل مکافات اولدیغنیده اشراب ایدر . مستعد بر انسان امور خیریه‌ده ابتدا ولو آز چالیشسه بیله بعده مساعیسی وکمالاتی اوفی اوله‌جغی مجربدر .

مثنوی

﴿ هردو بحری آشنا آموخته ﴾

﴿ هر دوجان بی دوختن بر دوخته ﴾

« ترجمه » هر ایکیسی (یعنی شاه ایله حکیم غیب) آشنا ودوستلق اوکرنمش بر دکز ایدی ، هر ایکیسی دیکیلمکسزین بری برینه دیکیلمش ومربوط اولمشیدی « شرح » شاه ایله طبیب غیب دهااول بری برینی کوروب ظاهراً الفت و محبتلری

لذتی صوری وبقادن خالی بولنمسندندر . دنیاده مزید روحانیت وخادم انسانیت اولان مساعی مستثنا اولدیغی حالده سائر لذائذ جسمانیه‌نك بر ثانیه‌لك خیال دیدیکمز فکردن بیله دها خیال و آنك کبی بی‌مألدر . بر ثانیه‌دن عبارت اولان لذتك خیالی انسانك دنیاده‌کی عمرینه نسبة اوفاق بر جزء عد اولنه‌بیلیر ؛ اما انسانك وفاتندن صکره کله‌جك نامتناهی زمانلره نسبة دنیاده عمر هیچ مثابه‌سنده اولدیغندن عمر دنیا عین خیال وفنا وهله مشتهیات نفسانیه بقادن کلیاً معرادر ؛ عاقلك دنیاده سوه‌جکی کیفیات حق تعالی حضرتلرینك امر بیوردیغی و انسانیت و روحانیتك خدمتنه وسیلهٔ مشروعه عد ایلدیکی مواددر . شو جهت شایان اخطاردرکه : بعض مساعی وهلةً صرف امور دنیویه‌دن کورینورسه‌ده نظر حقیقت بین ایله تحری اولنتجه انارك نتایجی روح کبی باقی بولنور . مثلا بر انسان تابع اولدیغی دولتیله هم جنسنك قوت ومکنتنی تزییده سعی فراوان اتمسی صرف امور دنیویه‌دن معدود دکلدر ؛ زیرا او مکنت و قوت سایه‌سنده دولتك شوکتنی و اهالینك سعادتحالنی وهمجنسنك اخلاق حمیده‌سنی وبناءً علیه سلامت ابدیه‌یی انتاج ایلر .

مثنوی

« آن خیالاتی که دام اولیاست »

« عکس مهر ویان بستان خداست »

« ترجمه‌سی » اول خیالات که اولیانك طوزاغیدر ؛ خدا حضرتلرینك بستاننده اولان آی یوزلولرك عکسیدر « شرح » بر آدمك خاطرینه کله‌بیلیرکه : اولیاء اللّه‌ده انسان اولدیغندن فخر وملاحظه‌لری خیالاتدر . خیر خیالات دکلدر ؛ زیرا اول زمرهٔ جلیلده تصوراتی خدا حضرتلرینك کلزار روحانیتنده بولنان آی یوزلو انبیاء ذیشانك عکسیدر . انبیاء ذیشانك عکسی ایسه جهان بشریتده براقدقلری اوامر حکمت سمیرلریدر که نفسی اجرای منهیاتده حر براقدقلرندن نفس اماره ایچون دام تعبیر اولنسه سزادر . او اوامر دام سعادت وفورطنه‌لی دکز اورته‌سنده سفینهٔ سلامت کبیدر .

ایکن بزدن اوزاق اولنجه کورنمدیکنه وبعده خیـال کبی آثار منورهٔ معنویه‌سی پك از مشهود اولدیغنه ونهـایت انسان مساعئ مشروعه وتوفیقات ربانیـه ایله روحانیتی بدر منیر کبی تام کوره‌جکنه اشارتدر .

مثنوی

﴿ نیست وش باشد خیال اندرروان ﴾

﴿ توجهـانی برخیـالی بین روان ﴾

« ترجمه » خیال روح ایچنده هیچ کیبدر . سن جهانی برخیـال اوزره کیدیجی کور « شرح » برنجی‌مصراعده‌کی‌روان « روح » ایکنجیده « کیدیجی » معناسنه‌در . خیال اولان دنیانك جهات فانیه‌سی روحه نسبةً خیالات عقلیه کبی همیشه برحالدن دیکرحاله انتقال‌ایتمکده ویوریمکده وثباتدن‌خالی‌اولمقده بولندیغندن عاقل‌اولان‌کیمسه دنیایی‌خیال‌کبی کورور، وبر خیاله نه قدرمحبت لازم‌ایسه اوقدر محبت ایده‌بیلیر ؛ زیاده محبت ایدر ایسه دنیانك لذائذی خیال کبی کچدیکندن آنك محب ومفتونی عذاب واضطراب عظیم چکر.

مثنوی

﴿ برخیالی صلح شان و جنکشان ﴾

﴿ وزخیالی فخر شان ونـکشان ﴾

« ترجمه » انلرك — عارف اولمیان انسانلرك — صلح وجنك و نزاعلری برخیال کبی اولان بوفانی دنیا اوزرینه‌در افتخار وعیب وصیت وشهرتلری کذلك دنیا خیالندن‌عبارتدر. « شرح » خیال بعض دفعه لذیذ ایکن معتبر وعزیز عد اولنمامسی ایکی سببدندر : بری ، انسانك عمری مثلا سکسان سنه فرض اولنورسه بو مدت ایچنده لذت بخش اولان اوان خیال پك جزئی وظل کبی سریع الزوالدر. دیکری خیـالك تولدینه سـبب اولان کیفیت حال واستقبالدن عاری و بی ماهیت بولنمسندن وکذلك دنیانك آخرته نسبةً خیال اعتبـار اولنمسی دنیانك سـعادت و

مثنوی

﴿ بود اندر منظره شه منتظر ﴾

﴿ تا ببیند آنچه بنمودند سر ﴾

« ترجمه » شاه محل نظرده یعنی پنجره‌ده انتظار ایدیجی ایدی؛ تا کورسون اول کیمسه‌یی، که غیب وسرده کندینه کوستردیلردی [وارستهٔ شرحدر]

مثنوی

﴿ دید شخصی فاضلی پرمایهٔ ﴾

﴿ آفتابی درمیان سایهٔ ﴾

« ترجمه » شاه برشخص فاضل ومایهٔ فضل ایله طولو برصاحب دل کوردی که سایه ایچنده بر کونش ایدی « شرح » سایه‌دن مقصد ، ظلمانی اولان دنیا ؛ کونشدن مرام ، اهلنی انوار معانی ایله تنویر ایدن انساندر. اویله برانسان کاملك قدومیله شاه تبشیر اولندی ، وورودینه منتظر بولندی .

مثنوی

﴿ می رسید از دور مانند هلال ﴾

﴿ نیست بود وهست برشکل خیال ﴾

« ترجمه » اول شخص فاضل اوزاقدن ایریشدی ، ماهك هلالی کبی یوق ایکن بردن‌بره خیال کبی یعنی کمال نحافتله کوروندی « شرح » ماه حد ذاتنده موجود ومکمل وفقط موقعی حسبیله بروقت بزه اصلا کورنمز ، بعده خیال کبی کورینور وصکره بدر منیر اولور . بیان بیوریلان ذات فاضل ومرد کامل حقنده غایت ضعیف ونحیف تعبیری بومعنادن بشقه احوال روحانیه حد ذاتنده برکمال

اولمسی حسبیله ذکر اولنان پیر روحانی شاهی تأمین ایدرکه بودفعه سکا کله‌جك طبیب اولکیلر کبی کاذب دکلدر. بالعکس هم صادق ، هم امین وحاذقدر . شبهه‌یه کرفتاراولانلره برچاره ارائه اولنه‌جنی صره‌ده اوچاره‌نك فوائدندن تأمینات مقنعه ویرمك مقتضیدر؛ تاکه صاحب حاجت اوچاره‌نك مؤثر وفائده بخش اولدیغنه کسب امنیت ایتسون .

مثنوی

﴿ درعلاجش سحر مطلق رابین ﴾

﴿ درمزاجش قدرت حق رابین ﴾

« ترجمه » اوغریبك علاجنده سحر مطلقی وفوق العاده مؤثر چاره‌یی کور ! انك مزاجندن حق تعالی حضرتلرینك قدرتی مشاهده ایت! « شرح » حق تعالی حضرتلرینك امریله حرکت ایدن برمرد کاملك تدابیری وبرشیخ عارفك ارشادی اوقدر فائده بخش وعالیدرکه انسانلر حیرتده قالیر ، او زمرهٔ محترم اصحابنك قدرت وعدالتی هرکارلرنده حس اولنور. فخر عالم افندمز حضرتلرینك روحانیات ومعقولاتده درجات عالیهٔ مالانهایه‌لری ومیدان حربده صبر وثبات رسالتپناهیلری ظاهر اولوب اول محبوب کبریا کندینه تابع اولان روحانیونك اقتدارینه دلیل اوفیدر .

مثنوی

﴿ چون رسید آن وعدگاه وروز شد ﴾

﴿ آفتاب از چرخ اختر سوزشد ﴾

« ترجمه » چونکه اول وعدك وقتی کلدی وکوندوز اولدی ؛ کونش چرخدن اختر یاقیجی اولدی « شرح » کوندوز اولدیغنی تعریف ایچون بوبیت شریفده‌کی عبارات شاعرانه وبلیغانه ایراد بیورلدی . کونش چقنجه ییلدیزلر کورنمز ، یانان شیٔده محو اولوب کورنمز اولدیغندن کونشه (اخترسوز) دیمکده مناسبت تامه واردر .

مثنوی

﴿ درمیان کریه خوابش در ربود ﴾

﴿ دیددرخواب اوکه پیری رونمود ﴾

« ترجمه » اغلامقده ایکن شاهی اویقو قاپدی ؛ شاه رؤیاسنده کوردیکه اختیار برذات یوز کوستردی « شرح » بوماجرا ، آتیده‌کی ابیات شریفه‌دن معلوم اوله‌جقدر .

مثنوی

﴿ کفت ای شه مژده حاجات رواست ﴾

﴿ کر غریبی آیدت فردا زماست ﴾

« ترجمه » اول ذات معنوی دیدی‌که : ای‌شاه ، مژده ! حاجت ونیازك لایق قبول اولدی ؛ اکر یارین سکا بر غریب کلیرسه بزدندر . « شرح » اکر کلیرسه تعبیرنده براشارت واردرکه ، انسانی دائما خوف وامید اره‌سنده براقمق مقتضای حکمتدر . خوف ، مساعی‌یی ؛ امید ، قوت وشوق قلبی انتاج ایدر . شاهه کله‌جك ذاته غریب دیمسی ، نائل روحانیت اولان ذوات دنیاده غریب اولمسندندر. علی‌الخصوص کله‌جك ذات شاهك دها اول بیلدیکی اولمدیغندن شاهه کوره غریب ایدی .

مثنوی

﴿ چونکه آید اوحکیم حاذقست ﴾

﴿ صادقش دان کوامین صادقست ﴾

« ترجمه » اوغریب‌کلنجه بیل‌که حکیم وطبیب حاذقدر. اوغریبی صادق بیل! زیرا امین وصادقدر . « شرح » کاذب وشارلاتان اطبادن شاه قورقمش

مثنوی

﴿ لیك كفتی كرچه میدانم سرت ﴾

﴿ زو دهم پیدا كنش بر ظاهرت ﴾

« ترجمه » لكن بیوردك كه : ای قولم ، هر نه‌قدر سنك سریكی بیلیر ســه‌مده سن همان ظاهر لســانكله‌ده سریكی میدانه اظهار ایت ! « شرح » جناب عالم‌الغیب انسانك قلبنده‌كی اسراری بیلیر ایشتمكه محتاج دكلدر. فقط انسان ظاهر لسان ایله‌ده حسیات وتمنیاتنی بارگاه كبریایه عرض ایدرســه ایكی فائده‌سی اولور : بری ، كندی آغزندن چیقان معانی‌یی وعجز وتمناســنی دها زیاده فهم وعقلی قصور وحاجاتنی دها زیاده تمیز ایدراده متنبه اولور ، زیرا معانی یالكز ذهنده قالســه وجوددن عاری كبی قالیر ؛ ایكنجی فائده تضرعات واســترحاماتنی شــاید دیكر انســانلر ایشیدرلرسه انلرك قلبنده‌ده خوف ومحبت خدا حاصل وسرنما اولور ، علی‌الخصوص آیت كریمه‌ده ﴿ ادعونی استجب لكم ﴾ بیورلمشــدر . یعنی « بكا دعا ایدیكز ، سزه استجابه ایده‌رم » .

مثنوی

﴿ چون بر آورد ازمیان جان خروش ﴾

﴿ اندر آمد بحر بخشــایش بجوش ﴾

« ترجمه » چونكه جانی ایچنده شــاه خروش وفریاد كتیردی ، خدا حضرتلرینــك بحر احســان ومرحمتی قاینــادی « شرح » روحك كمال خلوص وتســلیمیتله تضرعی واقع اولنجه مرحمت ربانیــه رونما وســلامت بخشا اولور . جناب حقه تضرع ایده‌بیلمك كبی بر نعمته نائل اولمق ایچون اوقات مناســبه‌ده وعبادت آره‌ســنده تضرعی وهرحالده عبودیتی وهمیشــه عدالتی اعتیاد ایلمك مقتضیدر .

« ترجمه » چونكه شاه بوفانى طالغه‌دن [غرقاب درين وفورطنه‌لى دكزدر] كنديه كلدى ؛ مدح وثناى حق ايچون نه كوزل لسان آچدى! . « شرح » شاه مرحمت وعظمت ربانيه‌يى دوشونوب درياى روحانى‌يه طالدقدن وكنديني عظمت صمدانيه‌ده محو وافنا ايتدكدن صكره حسب البشريه صحوه رجوع ايدنجه كورديكى احوال حكمت مآل حسبيله شوقى تزايد ايدوب واسطهٔ نطق انسانى اولان لسان ظاهر ايله‌ده خالق لم يزل حضرتلرينى مدح وثنا واعماق قلبنده‌كى حسيات معنويه‌يى اعلا ايلدى .

مثنوى

﴿ كاى كمينه بخششت ملك جهان ﴾

﴿ من چه كويم چون تو ميدانى نهان ﴾

« ترجمه » شاه ديدى ، اى وهاب مطلق حضرتلرى سنك اك اوفاق احسانك جهانك ملكيدر ؛ بن نه سويله‌يم ، چونكه سن كيزلى‌يى بيليرسك « شرح » بو بيت شريفده وبو مناجات جهان قيمتده ده مولاناى رومى قدس سره السامى حضرتلرينك قوهٔ روحانيه وبلاغت بى نهايه‌سى قلوب عارفينى تنوير ومحبتنه اسير ايدر .

مثنوى

﴿ اى هميشه حاجت مارا پناه ﴾

﴿ بار ديكر ماغلط كرديم راه ﴾

« ترجمه » اى حاجتمزه دائما پناه وملجأ اولان خداى متعال حضرتلرى ؛ بز ينه يولى غائب ايتدك ! « شرح » ابتدا نفسه تابع اولمق طوغرى يولى غائب ايتمك اولديغى كبى جناب حقى اونودوبده دردينه چاره بولمق اميديله روحك مقلدلره مراجعت ايتمسى تكرار غلط وخطا ايتمك ويولى شاشيرمقدر .

مثنوى

﴿ شه چو عجز آن حكيمانرا بديد ﴾
﴿ پا برهنه جانب مسجد دويد ﴾

« ترجمه » شاه چونكه اوحكيملرك عجزينى كوردى ، يالين آياق مسجده قوشدى . « شرح » روح ، مدعئ كاذبلرك فائدهسز تدبيرلرينى كوردكدن صكره جناب حقه التجا ايلدى . يالين آياق تعبيرى ، هم التجايى وهم روحك عاجلاً الله تعالى حضرتلرينك باركاه كبرياسنه كمال ابتهال وتواضع ايله اولان توجهنى ايما ايدر .

مثنوى

﴿ رفت در مسجد سوى محراب شد ﴾
﴿ سجدگاه از اشك شه پر آب شد ﴾

« ترجمه » شاه مسجدده محرابه كيتدى ؛ سجده محلى شاهك كوز ياشندن صو ايله طولدى « شرح » او وقته قدر جناب حقه روحك تماميله التجا ايلمامسندن ونفسك محبتنه كرفتار واضطراب حس ايتمسيله بى‌قرار اولمسندن هم قصورينى اعتراف ايتمك وهم نفسه اولان شدت محبت وآلامنه چاره بولمق اوزره روح دركاه حقه مراجعت ايلدكده انسان كوزكبى الك مقبول اعضاسندن تأثرات قلبيه‌يى معلن اولان سرشك خون آلود اساله ايدر . جناب واجب الوجود يولنده كوز ياشى دوكمك نه بيوك مقام ونه بيوك سعادت وكامدر !

مثنوى

﴿ چون بخويش آمد ز غرقاب فنا ﴾
﴿ خوش زبان بكشاد در مدح وثنا ﴾

مثنوی

﴿ از قضا سرکنکبین صفرا فزود ﴾

﴿ روغن بادام خشکی می نمود ﴾

« ترجمه » قضای الهیدن سرکنجبین نام علاجی دفع صفرا ایچون جاریه‌یه ویردیلر ، صفرایی تزیید ایتدی . بادم یاغی‌ده رطوبت یرینه یبوست کوستردی « شرح » مدعئ کاذبلرك تدابیرندن دائما فنالقلر ووعدلرینك بی اساس اولمسندن انواع مشکلات چیقار .

مثنوی

﴿ از هلیله قبض شد اطلاق رفت ﴾

﴿ آب آتش را مدد شد همچو نفت ﴾

« ترجمه » هلیله (هند اریکی) نام ملین علاجدن قبض واقع اولوب لینت زائل اولدی؛ صو ، حرارتی کسر ایکن نفت کبی آتشه یاردم ایتدی « شرح » مقلد وکاذبلرك اغراضندن حاصل اولان مضرت بی‌حدونهایتدرکه کندی منفعتلری ایچون بیله ایپلك یاپمق ایستدکلری وقت ینه فنالق چیقار ومشکلات آرتار .

﴿ ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجهٔ کنیزك برشاه وروی ﴾
﴿ آوردن بدرکاه خدای تعالی ودر خواب دیدن مبشر ﴾
﴿ غیبی را ویافتن طبیب الهی وحاصل شدن مرام او ﴾

جاریه‌نك معالجه‌سنده طبیبلرك عجزی شاهه ظاهر اولنجه ، شاه یوزینی درکاه خدای متعاله توجیه ایله رؤیاسنده برمبشر غیبی کوروب اومبشر شاهه‌دیدی که : برطبیب الهی‌یی بوله‌جغندن مرامك حاصل اوله‌جقدر .

تعالى » عبارەسنی شفاهاً چوق سویلمزلر ایسەدە قدرت وارادهٔ ربانیه اولمینجه هیچ برشی وجود وحرکت بولەمیەجغنی قلباً ، عقلاً قطعیا بیلوب فکرلری بوامر عظیمه ، حرکتلری دائما اوفکره تابع اولدیغندن « انشاء الله تعالى » عبارەسنی دائما سویلر کبی صاییلیرلر .

مثنوی

﴿ هرچه کردند ازعلاج وازدوا ﴾
﴿ کشت رنج افزون وحاجت ناروا ﴾

« ترجمه » اطبا جاریەنك کسب صحت وافاقت ایتمسی ایچون علاج ودوادن هرنه یاپدیلر ایسه رنجی وخستەلکی آزدیریجی اولدی ومقصد حصوله کلمدی « شرح » ذکر اولنان اطبا قلباً غافل اولدقدن بشقه اوفاق برواسطه اولان لسان ایله بیله « حق تعالى حضرتلری ایستر ایسه جاریەیی ایی ایدرز » دیمدکلرندن جاریەنك خستەلکی اطبانك جهلی کبی آرتمش وبوغیر حاذق اطبانك امیدلری محو وهبا اولمشدر .

مثنوی

﴿ آن کنیزك از مرض چون موی شد ﴾
﴿ چشم شه ازاشك خون چون جوی شد ﴾

« ترجمه » ذکر اولنان جاریه خستەلکدن قیل کبی ضعیف اولدی ، بو سببدن شاهك کوزی قانلی یاشدن ایرماق کبی اولدی « شرح » روح نفسه تابع اولەرق چاره بولمق ایچون بی هنر اولان کیمسەلرك تدبیرینه مراجعت ایدنجه هم نفس هم روح ضعیف وناچار وبی قرار اولور. بوبیت شریفده ده [موی ، جوی] تعبیراتنده اولان لطافت وبلاغت وارستهٔ تعریف واشارتدر .

بناءً علیه قادر مطلق حضرتلری انسانك عجزینی انلره كوستردی « شرح » ذكر اولنان اطبا جهللری حسبیله انشاءالله تعالی دیمدكلرندن خسته اولان جاریه‌یه چاره بوله‌میوب عاجز قالدیلر ؛ اطبای مرقومه ذاتاً عاجز وغافل وبی‌دل ایدیلر . برده جناب حقك قدرت ومرحمتنی لفظاً بیله اهمال ایدنجه الله تعالی عجزلرینی میدانه قویوب محجوب ومعیوب اولدیلر . وجوده كتیرلمسی سعی اولنان هر بر ایشده انشاءالله تعالی یعنی قادر مطلق حضرتلری ایسترسه اولور دیمك فرض وحكمت محضدر .

مثنوی

« ترك استثنا مرادم قسوتیست »

« نی همین كفتن كه عارض حالتیست »

« ترجمه » ترك استثنا یعنی « انشاءالله تعالی » دیمامك انسانه قسوت وغمدر ؛ مقصد بوعباره‌یی دائما لساناً سویلمك دكلدر ؛ زیرا لسانك سویلمسی عارضی وظاهریدر « شرح » انشاء الله تعالیدن مقصد اصلی ، بوعباره‌یی یالکز شفاهاً ایراد ایتمك اولمیوب قدرت ربانیه‌نك تأملی وعجز انسانك دائما تفكر وتذكریدر .

مثنوی

« ای بسا ناورده استثنا بكفت »

« جان اوباجان استثناست جفت »

« ترجمه » ای چوق كیمسه‌لركه « انشاءالله تعالی» لفظنی شفاهاً دیمامش ، اما انلرك جانی « انشاءالله تعالی » عباره‌سنك جان ومعناسیله برابر اولمشدر « شرح » قلباً وعقلاً هرشی الله تعالی حضرتلرینك امرینه تابع اولوب ارادهٔ ربانیه شرفظهور ایتمینجه هیچ برشی وجوده كلیه‌جكنی وانسان حد ذاتنده همیشه عاجز اولدیغنی بیلملیدر . بناءً علیه پك چوق انسان واردركه هرنه قدر « انشاءالله

مثنوی

﴿ جمله گفتندش که جان بازی کنیم ﴾

﴿ فهم گرد آریم وانبازی کنیم ﴾

« ترجمه » اطبانك جمله‌سی دیدیکه : خارق‌العاده بر صورتله چالیشه‌لم ، اکلایه‌لم ، فهم و آرا جمع ایده‌لم ، وچاره بوله‌لم « شرح » قبل‌التدقیق ، قبل‌التأمل مواد مشکله‌ده بو مقوله بول بول وعد ایدنلر اول مقلد وسرمایه‌سز شیخ وعالم طورنده بولنان ویا امور سیاسیه‌ده ساخته وقار وهر شیئی بن بیلیرم دیه کندینی مدبر وعالم وعاقل کوسترملك ایسته‌ین شارلاتانلردر .

مثنوی

﴿ هر یکی از مامسیح عالمیست ﴾

﴿ هر المرا درکف ما مرهمیست ﴾

« ترجمه » اطبا دیدیلر ، بزدن هربری عالمك مسیحیدر ؛ هر الم ایچون المزده برمرهم واردر « شرح » مسیح ، حضرت عیسی علیه‌السلامدر ؛ اطباشاهه دیدیلر : علم طبده بزم اوقدر قوت ومهارتمز واردرکه ، حضرت عیسی علیه‌السلام قوهٔ روحانیه واسطه‌سیله نصل اولمشلری احیا ایتدیسه بزده علم طبده‌کی ید طولامز حسبیله اولمش درجه‌سنه کلمش خسته‌لره شفابخش ایده‌رز . معنویاته توجیه اولننجه ، مقلدینك مواعد کاذبه وکلمات عادیه‌لری کثیر وفقط غیرمؤثر اولور .

مثنوی

﴿ گر خدا خواهد نگفتند از بطر ﴾

﴿ پس خدا بنمود شان عجز بشر ﴾

« ترجمه » اطبا کبرلرندن انشاءالله تعالی خسته‌یی ایی ایدرز دیمدیلر ؛

دیدی‌كه : ایكیمزك یعنی بنمله جاریه‌نك جانی سزك الكزده‌در « شرح » روح نفسه تابع اولوب اضطرابه اوغرادقدن صكره كامل وعاقل ظن ایتدیكی كیمسه‌لره مراجعت ایله اضطرابنی اظهار وكندینی ونفسنی قورتارمق ایچون انلردن امیدوانتظار ایدر.

مثنوی

﴿ جان من سهلست وجانِ جانم اوست ﴾

﴿ درد مند وخسته ام در مانم اوست ﴾

« ترجمه » بنم جانم قولای « اهمیتسز » جانمك جانی جاریه‌در ، بن دردمند وخسته‌یم ؛ علاج ودرمانم جاریه‌در « شرح » شاه جاریه‌نك محبت وصحتنی غایت قیمتدارعد وشمار وجاریه‌نك محبتنه نسبةً الك عزیز اولان جانی بیله اهمیتسزقالدیغنی اظهار ایدر، تا كه اطبا مریضه‌نك صحتنه زیاده همت وغیرت ایتسونلر.

« اخطار » — بوداستانك ایكنجی بیتنده اخطار اولندیغی اوزره بوحكایه‌ده‌كی تعبیرات صرف بر انسان اغزینه لایق اوله‌جق یولده ایراد اولندیغندن جمله‌سنی روحه تطبیق ایتمك زائد وشیوهٔ تحریره غیر موافقدر .

مثنوی

﴿ هركه درمان كرد مرجانِ مرا ﴾

﴿ برد كنج ودر ومرجانِ مرا ﴾

« ترجمه » هركیم بنم جانمه « یعنی جاریه‌یه » درمان ایدر ایسه اول كیمسه بنم خزینه وجوهر ومرجانلرمی الدی « شرح » شاه اطبایه وعد ایدركه ، جانم مثابه‌سنده اولان جاریه‌یی هركیم ایی ایدر ایسه مظهر انعام اوله‌جقدر . اضطرابه كرفتار اولان آدملرك علائمندن بری ، امیدوار اولدقلری آدملره فوق‌العاده اظهار حرمت وعرض مواعد ایله رعایت ایتمسیدر.

جاریه خسته اولدی « شرح » روح نفسه تابع اولدیسه‌ده راحت کورەمدی ؛ زیرا نفسك نواقصی روحه کورنمکه باشلادی .

مثنوی

﴿ آن یکی خرداشت پالانش نبود ﴾

﴿ یافت پالان کرك خر رادر ربود ﴾

« ترجمه » بر آدمك بر مرکبی وار ایدی ایسه‌ده پلانی یوق ایدی ، پالان بولدی اما اووقت مرکبی قورت یدی « شرح » هوایه اتباعاً آرزو اولنسان بر مقصدك حصولی ایچون برشی تدارك اولندیغی صره‌ده اومقصدی بتمامها وجوده کتیره‌جك دیکر برشی غائب اولور ؛ بناءً علیه لذائذ دنیویه دائما نقصان وانجاملری اضطراب وخسراندر .

مثنوی

﴿ کوزه بودش آب می نامد بدست ﴾

﴿ آب راچون یافت خود کوزه شکست ﴾

« ترجمه » بر آدمك بارداغی وار ایدی، فقط صوالنه‌كمدی، صوبی بولنجه بارداغی قیرلدی « شرح » نفسك آمال فنا مآلی دائما نقصان وصاحبی مضطرب وپریشان اولور .

مثنوی

﴿ شه طبیبان جمع کرد ازچپ وَراست ﴾

﴿ کفت جان هردو در دست شماست ﴾

« ترجمه » شاه صاغ وصولندن، هرطرفدن طبیبلر طوپلادی ، وطبیبلره

مثنوی

﴿ یك كنیزك دیدشاه برشاهراه ﴾

﴿ شد غلام آن كنیزك جان شاه ﴾

« ترجمه » شاه جادهده برجاریه كوردی ؛ شاهك جانی اوجاریهیه اسیر اولدی « شرح » جاده محل مرور اولان دنیادر ؛ جاریه كبی اولان نفسك بعض لذائذ صوریهسنی روح كورنجه دنیادهكی مقصد اصلیسنی اونودوب نفسه اوقدر تابع اولدی،كه روح نفسك شاهی ایكن اسیری‌اولدی . قوای باطنه ، عظیم برملك ایچنده بولنان عناصر ودرجات مختلفه‌كیدر ، اكرهردرجه‌نك اصحابی وظیفه‌لرینی صیانت ایدرلرایسه انده سلامت بولنور ، پامال ایدرلرایسه نكبت وكدورت‌حاصل اولور

مثنوی

﴿ مرغ جانش درقفس چون می‌طپید ﴾

﴿ دادمال وآن كنیزك راخرید ﴾

« ترجمه » شاهك جان قوشی بدن قفسنده چونكه اوینادی ؛ مضطرب اولدی ؛ مال واقچه ویروب اول جاریه‌یی صاتون آلدی « شرح » روح بعض روحانی فداكارلقلر اختیاریله مثلا برمقدار عبادتی ترك ایدوب نفسك ارزوسنی اله كتیردی؛ كندی اختیارینی الدن براقدی ؛ بالضروره بیزار وبی‌قرار اولدی .

مثنوی

﴿ چون خرید اوراوبرخوردارشد ﴾

﴿ آن كنیزك ازقضا بیمار شد ﴾

« ترجمه » چونكه شاه جاریه‌یی صاتون آلوب برخوردار اولدی ؛ قضارا

مثنوی

﴿ بشنوید ای دوستان این داستان ﴾

﴿ خود حقیقت نقدحال ماست آن ﴾

« ترجمه » ای‌دوستلر، بوحکایه‌یی ایشیدیکز، بوحکایه اصل بزم حقیقت‌حالمزك نقدیدر « شرح » ایشیدیکز ، بیوردقلری حکایه ایشته همان بده اولنه‌جق شـاه وجاریه حکایهٔ حکمت آمیزیدر، که انسـانلر یالکز حکایه نظریله باقیوب الآن حاللرینی تعریف ایدن مفید برنصیحت وچارهٔ نجات عد ایتسونلر .

مثنوی

﴿ بود شاهی در زمانی پیش ازین ﴾

﴿ ملك دنیا بودش وهم ملك دین ﴾

« ترجمه » بوندن مقدم بر زمانده بر شاه وار ایدی ،که دنیا ودین ملکنه مالك ایدی « شرح » یعنی شـاهك دنیا وآخرت ایچون حالی معمور ایدی . هرنه قدر شاهدن مقصد روح ایسه‌ده روح شاهه تشبیه اولندیغندن حکایه بالطبع شاهه مناسب تعبیرات ایله تفصیل وارائه اولنه‌جقدر.

مثنوی

﴿ اتفاقا شاه روزی شد سوار ﴾

﴿ باخواص خویش ازبهر شکار ﴾

« ترجمه » اتفاقا شـاه برکون آته بندی ، و خواص مقربین ایله آوه کتدی« شرح » روحك خواص مقربینی عشـق ومحبتی وعقل واسطه‌سـیله جولان ایدن افکار وتصوراتیدر

مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلرینك قلب عالیلری كبی مجلی برقلب وار ایكن مثنوئ شریفه‌ده‌كی حقائقی كوسترمامك ممكن دكل ایدی .

مثنوی

﴿ آینهٔ جانت چرا غماز نیست ﴾

﴿ زانكه ژنكار از رخش ممتاز نیست ﴾

« ترجمه » سنك جانك آینه‌سی اول سببدن غماز وكوستریجی دكلدر، زیرا یوزندن پاس قالقمامشدر « شرح » سبق ایدن بیت شریفی ایشیدن بر آدمك خاطرینه كله‌بیلیركه انسانك قلب وعقلی آینه كبی اولوب بر چوق حقائق كوسترر دنیلیور ؛ اما بن‌ده انسانم نه ایچون بویله حقائق واسرار بنم قلبمده عرض دیدار ایتمز ؟ بوكا جواب ویریلیركه : اوت ، سن‌ده انسانسك ! سنك قلبك‌ده خلقت وذكا وعملی نسبتنده مظهر اسرار وصفا اولملی ایدی، فقط سن امر حقه مخالفت ووسوسه‌لرایله الفت ایدنجه یأسی دعوت ایدر وكرفتار كدورت اولورسك! سن‌ده جناب حقه عشق وعبادته واقدامات مشروعه‌یه واخلاق حمیده ایله تخلقه بذل همت ایت ! بعده قلبك منجلی،عقلك عالی، صدرك كدورت ووسوسه‌لردن خالی، استقبالك سعادتله مالی اولور .

﴿ داستان عاشق شدن شاه بركنیزك وخریدن شاه اورا ﴾

﴿ ورنجورشدن كنیزك وتدبیر شاه درمعالجهٔ او ﴾

شاه برجاریه‌یه عاشق اولوب صاتون آلدیغنه وجاریه خسته اولدیغندن كسب صحت ایتمسی ایچون شاهك معالجه‌ده ایتدیكی تدبیره دائردر . شاهدن مقصد ، روح وجاریه‌دن مرام ، نفس وهوادر .

« ترجمه » عاشقك پروای وسعی وطاقتی ینه عشق اولماز ایسه ، اوعاشق قنادسز بر قوش کبی قالیر « شرح » یعنی حقیقی اولان عاشقك هربار دوشنه‌جکی شی عشقنك دوام وکمال بولمسیدر ؛ اکر بو مقصد عالی‌یه کندینی حصر ایتمز ایسه قنادسز قوش کبی قالوب عالی اولان معشوقی جانبنه معنوی صعود ایده‌میه‌جکندن وای اوعاشقك حالنه !

مثنوی

﴿ من چه کونه هوش دارم پیش وپس ﴾

﴿ چون نباشد نور یارم پیش وپس ﴾

« ترجمه » بن نصل اول و آخر ایچون عقلی رهبر طوته بیلیرم ؟ اکر یارمك نوری اول و آخر وهرحالده‌بکا رهنما اولمازایسه . « شرح » دنیاده ظهور ایدن حوادث متنوعه‌دن انسان کندی کندینی بلامعاونت حفظ وصیانت ایتمك مشکلدر علی‌الخصوص پردهٔ ظلمت ایله‌مستور اولان احوال‌ومسافات معنویهٔ‌حاضره ومستقبله ایچون هدایت الٓهیه رهنما اولمینجه انسان منزل مقصوده واصل اوله‌ماز بناءً علیه عاقل اولان آدم عجزینی بیلوب نور هدایت ربانیه‌یی خالقندن همیشه استرحام وایفای وظیفه‌ده اقدام ایدر .

مثنوی

﴿ عشق خواهد کین سخن بیرون بود ﴾

﴿ آینه غماز نبود چون بود ﴾

« ترجمه » عشق ایسترکه بوسوزك حقیقتی طیشاری‌یه ظهور ایتسون آینه اولنجه غماز اولمسون واسراری فاش ایتمسون ، نصل اولور ؟ « شرح » عشق انسانك قلبنده آیینه کبیدر ویا قلبی آیینه کبی جلالندیرر؛ برقلبده نورعشق موجود ایکن خاطره کلمه‌ین معانینك عالم روحانیدن سنوح ایتمسی ضروری اولور. حقایق‌معنویه پاك اولان قلبه قارشی بولندیغندن کورنمامك ومستور قالمق محالدر . نصل‌که

مثنوی

﴿ چونکه کل رفت وکلستان در کذشت ﴾

﴿ نشنوی زان پس زبلبل سر کذشت ﴾

« ترجمه » چونکه کل کتدی وکلستان کچدی ، بلبلدن باشنه کلن حالات وحکایاتی ایشتمزسك « شرح » بلبل کبی عاشقانه سوزلر سویلر عارف وعاقل ، فرط ذکا واخلاق حمیده حسبیله معنویاتده کل کبی رائحهٔ طیبه نشر ایدن اذکیادن ومحل الفتدن دور اولنجه ارتق عارفدن اظهار اسرار وکلمات عاشقانه انتظار ایتمه ؛ زیرا حال فراقده قالان عارف کندینی ساکت وضعیف ایدر .

مثنوی

﴿ جمله معشوقست وعاشق پردهٔ ﴾

﴿ زنده معشوقست وعاشق مردهٔ ﴾

« ترجمه »جمله معشوقدر وعاشق پرده‌در؛ زنده ودیری اولان معشوقدر؛ عاشق مرده‌در.« شرح » حق تعالی حضرتلرینه بر انسان عاشق اولنجه کندینی معناً محو وافنا ایدر وجناب حقدن ماعدا هرشی اوعاشقك نظرنده فنانمادر . عاشقك هستیٔ۔ صوریسی ونامی بیله وحدانیت وحقیقته قارشی پرده‌در. حی ابدی ، معشوق حقیقی اولان الله تعالی حضرتلری اولوب عاشق ایسه معنیده میت کبیدر؛ زیرا عاشق فنا۔ فی‌الله اولدقدن‌بشقه جناب حقك هر امرینه تابع اولوب نفس وارزو وغضبنی کلیاً محو ورذائل ایتمش وفنا ایله حیات وسعادت حقیقیه‌یه نائل اولمشدر .

مثنوی

﴿ کر نباشد عشق را پروای او ﴾

﴿ اوچو مرغی ماند بی پروای او ﴾

ایلدی، وحضرت موسی دهشتدن بایله‌رق دوشدی، بایلمقدن افاقت بولدقدن صکره حضرت موسی دیدی : آلهی ! ذات الوهیتکی تنزیه ایدرم — یعنی سنی کورمك ممکن دکلدر — وسکا توبه ایلدم وبن ایمان ایدنلرك اولکسی‌یم »

مثنوی

﴿ باالب دمساز خود کر جفتمی ﴾
﴿ هم چونی من کفتنیها کفتمی ﴾

« ترجمه » دوست دوداق ایله « دوست انسان ایله » بن برابر اولیدم، سویلنه‌جك شیلری نی کبی سویلر ایدم « شرح » عارف اولان ذاتك هر انسانه ایلدیکی نصیحتدن بشقه بعض اسرار وحقائق روحانیه واردرکه انلری هرکسه سویلیه‌جك اولور ایسه اونکته‌لرك حقایقنه بحق مطلع اولمغه مستعد اولمیانلر فائده یرینه مضرت کوررلر؛ بوکبی نکات عالیه‌یی، عارف اولان ذات یالکز دوست عاقل وکامله ایراد ایلر . بو محلده ایما بیوریلورکه : هرسوزی هرکسه سویلمیوب سوزی وعلی الخصوص سری سویلمزدن اول ملاحظه ایتملی ، بو آدم بنم ایلکمی ایسترمی وایسترایسه سرمی خفی طوتان آدملردن اولسه‌ده اعطای نصایحه وایجابنده اجرای معاونته مقتدرمیدر ؟ سلامتی ایسته‌ین انسان مهم ایشلرده دائما بوکبی شیلری ابتدادن ملاحظه ایلسون .

مثنوی

﴿ هرکه اواز هم زبانی شد جدا ﴾
﴿ بی‌زبان شد کرچه دارد صد نوا ﴾

« ترجمه » هرکیم‌که لسانی بر اولاندن اوزاق اولدی یوز صداسی اولسه‌ده ینه دیلسز قالدی « شرح » مثلا ترکجه بیلن برآدم چینلیلر ایچنده بولنه‌جق اولور ایسه هرنه‌قدر قوهٔ نطقیه‌سی اولسه‌لسانی بیلمدیکندن بالضروره دیلسز کبی سکوت ایدر ؛ کذلك برعاقل کندی کبی‌عاقللر یاننده بولنمیوب احمقلر ایچنده اولنجه افکار معقوله‌سنه ترجمان اولان سوزلرینك معناسنی اکلایه‌مدقلرندن سکوت ایدر .

اولمسه بیله انسانك قوت وراحتی تدریجی مزداد وجناب حقك اذنیله امراض جسمانیه ومعنویه‌دن آزاد ایدر .

مثنوی

﴿ جسم خاك از عشق برافلاك شد ﴾

﴿ كوه در رقص آمد وچالاك شد ﴾

« ترجمه » طوپراقدن اولان جسم عشقدن افلاكه كتدی ، طاغ اوینادی وسرعتله حركت ایتدی « شرح » جسم خاك ، عشقدن افلاكه كتدی تعبیر شریفندن مقصد ، فخر عالم حضرت محمد وحضرت عیسی وحضرت ادریس علیهم السلامك شرف صعودلریدر . طاغك سرعتله حركت ایتمسی حق تعالی حضرتلری جبل طوره تجلی بیوردقده طور طاغنك حركت ایدرك پاره‌لنمسیدر .

مثنوی

﴿ عشق جان طور آمد عاشقا ﴾

﴿ طور مست وخر موسی صاعقا ﴾

« ترجمه » عشق طورك جانی مثابه‌سنده كلدی؛ طور طاغی، عاشقانه مست اولدی ؛ وحضرت موسی بایبله‌رق دوشدی « شرح » بو وقعه‌یه دائر اولان آیت كریمه سورهٔ اعرافك یوز قرق ایكنجی آیتیدر : ﴿ ولما جاء موسی لمیقاتنا وكلمه ربه قال رب ارنی انظر الیك قال لن ترانی ولكن انظر الی الجبل فان استقر مكانه فسوف ترانی فلما تجلی ربه للجبل جعله دكاً وخر موسی صعقاً . فلما افاق قال سبحانك تبت الیك وانا اول المؤمنین ﴾ معنای شریفی : « وقتا كه موسی علیه السلام تعیین ایلدیكمز زمانده كلدی وربی اكا كلام ایله خطاب ایلدی، حضرت موسی دیدی: یارب! بكا كندیكی كوستر، سكا نظر ایده‌یم ، جناب رب عزت بیوردی كه یاموسی، بنی كوره‌مزسك ! ولكن جبله نظر ایله ، اكر جبل یرنده طورور وقرار ایدرسه آندن صكره بنی كوررسك ، الله تعالی جبله تجلی بیوردقده جبلی پارچه پارچه

محافظهٔ صحت ایچون بعض نصایحك ایرادی مناسب عد اولندی . طبده ایکی مقصد آرانیر: بری ، انسان صحتده ایکن صحتنك حفظ وتزییدی ، دیکری خسته اولدقدن صکره مرضك دفعیله اعادهٔ صحت ایتمك مادهسیدر . انسان خسته اولمسیله برابر بولندیغی یرده اك حاذق طبیب کیم ایسه اکا مراجعت ایتسون ، وتنبیهاتنه تابع اولسون . حفظ صحته کلنجه ، اولا هواده برفنالق اولمدیغی حالده انسان هرکون یایان ویا آت ایله بر دفعه کزملی ؛ یایان کزدیکی حالده بدننك اقتدارینه کوره اون بش دقیقهدن برساعته یعنی برکیلومترودن درت کیلومترویه قدر و آت ایله کزهجك اولور ایسه یارم ساعتدن بر ساعته قدر کزملی ، بوندن زیاده یایان و یا آت ایله بر کونده کزیلیر ایسه فائده ویرمز ، بلکه اتعابدن سکیر وقان کسب ضعف ایلر . طعامك مقداری بدنه کوره اولهجغندن تعیین وتحدید اولنهماز ؛ مع مافیه بالاده بیان اولندیغی اوزره نه آز ونهده معدهیی اضطراب ایچنده براقهجق قدر چوق اولسون . بدن سمنه میال ایسه خمور وپلاو ویاغلی وطاتلی شیلردن اجتناب ایله ات وسبزهیه دوام ایتملی ، زیرا سمنك نحافت بدندن زیاده مضرتی واردر. ثالثاً ، بتون یاز صباحلین بردفعه صغوق صو ایله (دوش) یاپملیودوش یوغیسه اوچ درت ابریق قدر صغوق صو دوکنملی. اقلیممزده حزیرانك یکرمیسندن اغستوسك اونه قدر صیجاقلرك ارتدیغی موسمده انسان کونده ایکی دفعه بیله صغوق صو ایله ییقانسه بدنه دها فائدهلیدر . رابعاً ، انسانقان وسیکرنده یعنی بدننده ضعف حس ایدوب بشقه برخستهلکی یوغیسه بر طبیبه مراجعت ایله طبیبك ترتیبنه کوره بر خیلی مدت چلیك وقنا قنا علاجلرینه مداوم اولسون که، بونلرحفظ صحت وتزیید قوت ایچون معالجات اساسیه ومستمرهدندر. خامساً، انسان دائما بدنیغایت تمیز طوتسون وطهارت اوزره بولندیرسون. یتاجغی اوطهیی تمیز طوتوب پنجرهلرینی هرکون آچسون اوطه هرطرفدن هوا آلسون . یرده یاتميوب قاریولهده یاتسون . سادساً اویقو بش ایله یدی ساعت ارهسنده اولسون وعقل وبدنی صحتده اولمق اوزره قلب ووجدانی پاك اولوب حسود وغرضکار وتنبل ومسرف وکاذب وخائن اولمسون. غضبك بدنه مضرت کلیهسی اولدیغندن غضبدن اجتناب ایتسون. هرنهوقت حسبالبشریه غضب حس اولنهجق اولور ایسه حس اولندیغی آنده غضب الٰهییی وکندی خطالرینی وغضبدن حاصل اولهجق نتائجی مردانه تأمل ایتسون ، هرکون کزمك کوزل طعام ییمك وهوادار یرلرده بولنمق وصغوق صولرله ییقانمق کثرتله فوائدی موجب

« ترجمه » ای عشق ! سن کبر وشهرتمزك علاج وچاره‌سیسك ! ای‌عشق! سن بزم افلاطون وجالینوسیمزسك « شرح » کبر ایتمك و شهرت ارامق انسان ایچون ایکی بلا اولوب بوایکی بلا اصحابنك دشمنلری کثیر ومضر اولور. صاحب‌کبر ومشتاق شهرت اولان انسان ، درت نوع مشکلات وفنالقدن تخلیص کریبان ایده‌مز: برنجیسی ، عدوالله اولور؛ بوده آیات کریمهٔ متعدده ایله مثبتدر. ایکنجیسی کبر وحب شهرتی حسبیله تکثر ایدن دشمنلرینی ازمك وهرکسه تفوق ایلمك ارزوسیله متکبر برچوق انسانلری دلگیر وبالضروره برچوق گناهلر ووجدانه مخالف تدابیر اتخاذ ایدر معناً ومادةً متهم وکناهکار ومستحق قهر جناب کردکار اولور . اوچنجیسی ، متکبر کبر وحبُ شهرتی جهتله کندینه دشمن ایدنمش اولانلرك القا واجرا ایده‌جکلری انواع مضرته هدف وکرفتار ودائما مضطروبی قرار بولنور. دردنجیسی ، متکبر هرنه قدر ذکی ومقتدر ایسه کبری وحب شهرتی سببیله فوق‌العاده تدابیر اتخاذینه میال ومجبور اوله‌جغندن مشکلاتی اونسبتده آرتار سائر انسانلر کبی ضعیف یارادلمش برمخلوق اولدیغندن انجامکار مشکلاتك مغلوبی اولور . قیصر رومینك تسخیر بلاد فکری وروماناك نظامات اساسیه‌سنی اخلال ایتمسی حسبیله سنا مجلسی ایچنده‌کی انجام حالی وموت مدهشی تاریخ شناسانه معلوم وبدیهیدر. کذلك مشتاق شان وشهرت‌اولان وجهانکیرانه حرکت ایدن اسکندر-رومینك هندستانده قازاندیغی یاره‌لرله حمالری وقلبنك اضطراباتنی حس ایتمامك وذهنندن دفع مشکلات ایتمك ایچون نهایت‌الامر عشرتدن وهواسی وخیم یرلرده قازاندیغی صتمه‌دن وفات ایتدی . بو یولده تاریخده مثاللر پك چوقدر . بناءً علیه انسان عاقل خلقتنده مرکوز اولان اقتدارینی بلا کبر ونخوت صورت-مشروعه‌ده صرف ایدر ایسه انسانیته خدمتلر ایدر ونامی همیشه تقدیس اولنور ؛ بو شهرت مقبوله بلا تحری وبالکز اقدام واستقامتدن متحصل وصاحبی سعادته واصل اولور .

خادم انسانیت اولان بعض بیوك آدملرك شهرتی بواساس خیره مبتنیدر . بو بیت شریفده یاد بیوریلان (فلاطون) فیلسوف مشهوردر، که لسان یونانیده (پلاطون) ؛ و (جالینوس) کذلك قدیم یونانی طبیب شهیرکه (غالینوس) تسمیه اولنور . بونلرك وسائر حکمای یونانیه‌نك تألیفات معتبره‌سی ذکی وغیور اولان ابنای عرب طرفندن ترجمه ایدلدی . شو صره‌ده جالینوسدن بحث اولندیغندن

عظیمه ایله مالی وعلوی ایلر. عشق مجازی بیله انسانی هر نوع حیواناتدن کلیاً تفریق وبعض مرتبه حقیقته تسویق ایدر؛ فقط عشق مجازینك بقاسی اولمدیغندن وصاحبنك حرامه سلوك ایتمسی ملحوظ ومحتمل اولدیغندن تهلکه‌سی واضطرابی چوق اولور. زیرا سویلن وسون سن ومرض حسبیله مستعد تغیر وهله رشك وفرقت اندیشه‌سیله کرفتار الم ومفتون اولور. مع مافیه عشقك ازاله‌سنه چاره بولمق ابی می اولور؟ بوکا چاره بولنورمی؟ بوایکی سؤاله جواب ویرمك غایت کوجدر؛ اما عشق، عشق الٰهی ایسه جوابی پك قولایدر. انسان هر آنده عشق الٰهیدن یوز بیك دفعه فدای جان ایتسه هر کسدن دها بختیار وجهان باقیده مسعود وبرقرار اولور.

بیت شریفك مصراع ثانیسنده بیان بیورلدیغی اوزره عشق علتلره طبیبدر، زیرا هم امراض روحانیه‌یه، هم جسمانیه‌یه چاره وحیات تازه‌در. عشق سیکرلره همیشه حیات ویر، عشقك فوائد روحانیه‌سی ایسه نامتناهیدر؛ عاشق حقیقی حقه محبت وعبادت ایدر؛ عاشق حقیقی اخلاق حمیده اصحابندن اولور؛ کیمسه‌یه فنالق، کیمسه‌یه غرض وحسد ایتمز؛ معشوقی اولان جناب حقك کافهٔ مخلوقاتنی وعلی الخصوص صاحب عقل وحس اولان انسانلری جداً سور، حاللرینه رقت ومرحمت ایدر. عشق مجازیده بیله عاشق مثلا سودیکنك مکتوبنی السه ویا البسه‌سنی وبلکه باصدیغی طوپراغی کورسه اومکتوب، او البسه، اوطوپراق عاشقه بریادکار سعادتدر عاشق الٰهی کافهٔ مخلوقاته محبت کوسترر. کرهٔ ارضده جمعیت بشریه‌نك وحیوانات ونباتات وارض وسماواتك کافه‌سی عشق ایله مملو، عشق ایله برحیات اولور. هرحسك، هر فکرك باعث هستی وبقاسی الفت ومحبتدر. بونك ایچون برچوق مخلوقات چفت وازواج یارادلدی (یس) شریفك اوتوز التنجی آیت کریمه‌سنده بیوریلورکه:

﴿ سبحان الذی خلق الازواج کلها مما تنبت الارض ومن انفسهم ومما لایعلمون ﴾

معنای شریفی: «شایان اولمیان صفتلردن منزه اولان الله تعالی حضرتلری یرك یتشدیردیکی وبیتیردیکی شیلردن ونفس انساندن وانسانلرك بیلمدیکی اشیادن ازواج وچفت یاراتدی» بو آیت کریمه‌نك مضمون شریفی مؤخراً علم نباتاتده‌ده تحقق ایتمشدر. دلائل حکمیه ایله عشقی تفصیل ایتمکده یوز صحیفه برحرف کیبدر.

مثنوی

﴿ ای دوای نخوت وناموس ما ﴾

﴿ ای تو افلاطون وجالینوس ما ﴾

دیکری، هر کیمك مستور اولوب کورنمیان اخلاق حمیده‌سی وار ایسه نائل اوله‌جغی عشق ربانی ایله اخلاق حسنه‌سی کورنمش وقوه‌دن فعله چیقمش اوله‌جغندن اول کیمسه هرنوع حرص وعیبدن قورتلدی واهل عرفانك نظرنده عالی‌جناب اولدی. عشق ربانی امراض معنویه‌نك طبیبی واستعدادك ظهوری ایچون برکاشف منجلیدر .

مثنوی

﴿ شادباش ای عشق خوش سودای ما ﴾

﴿ ای طبیب جمله علتهای ما ﴾

« ترجمه » شاد اول ! بزم عشقمز، که سودا ومحبتی خوش وکوزلدر ؛ شاد اول . ای عشق ، که جمله علتلرمزك طبیبی سك « شرح » عشق، انسانیتك اك بیوك علامتی ، اك عزیز نعمتی ، اك لذیذ غدای روحانیسیدر . عشق هرهانکی نوعدن اولور ایسه اولسون روحانیت وعلویته دلالت ایدر . جسم وماده‌نك عشقه تأثیراتی جزئی، زیرا عشق جسمدن عالیدر ؛ عشقك قسم اعظمی روحانی وجزئیسی جسمانیدر . جسمی غایت قوتلی وشهوتلری غالب اولان بعض انسانلرك عشقی آز ، بالعکس بعض جسماً ضعیف اولانلرك شعلهٔ عشقی اوقدر چوقدرکه محترق اولمق راده‌لرینه کلیرلر . معناً منور ومایهٔ عشق ایله مخمر اولانلر کوزل برصورت کورنجه اوصورت زیبایی تصور ایلدکلرندن ویا شدت عشق حسبیله تصوره بیله امکان بوله‌مدقلرندن کریان وخندان ومحزون وشادان اولورلر. عشق ایکی نوعدر : بری ، هر برحسنك ، هر بر نعمتك ، هر برمحبتك خالقی اولان الله تعالی حضرتلرینه عاشق اولمقدر . بوعشق انسانیت ولذتك اك یوکسك ، اك عالی ، اك عظیم درجه‌سیدر، که قالاً وقلماً تعریفی محالدر. بش یاشنده اولان اوفاق بر چوجق یکرمی اوتوز یاشلرنده بولنان بر کنجك عشقنی تعبیرات ایله اکلامغه غیر مستعد اولدیغی کبی عشق مجازی اصحابی ده عشق الٓهی‌یی اکلامغه اوقدر غیر مقتدر در. عشق الٓهی تعبیرات ایله اکلاشلماز ؛ زیرا امثالسزدر . برانسانده عشق ربانی ارتجه فیض معنویسی ده اونسبتده مزداد وقلب وعقلی آلام وشبهاتدن آزاد اولور ، هیچ برخوف ووهم جسمانی براقماز ؛ وعاشق حسیات

اولینجه اینجی وجوهر ایله طولمدی « شرح » طمعکار اولانلرك کوزی ایسه هیچ برشی‌ایله طولمیوب قلبلری قناعت ایتمدیکندن کندیلری دائما محتاج بولنور . طمعکار هرنه قدر زنکین اولسه صفتی سائل وقلبی دنائته مائلدر . دیلنجینك ایکی صفتی واردر: بری ، کندینی محتاج کورمسی ؛ دیکری فعلاً وقالاً سؤال وطلبده بولنمسیدر . طمعکار ده بویله‌در . بر فقیر دیلنجیدن بر زنکین طمعکارك بوقدر فرقی واردر،که طمعکار ایستمسی ممکن اولسه برچوق لذائذ استحضار ایده بیلیر ایدی ؛ فقط تجربةً محققدر که طمعکارك لذتی کندی ذلتیدر ، بر دیلنجیدن دها دون برحالده بولنور . فقیر دیلنجینك نسبةً قلبی مستریحدر ؛ زیرا غائب ایده‌جك مالی یوقدر. طمعکار وحریص ایسه اقچه‌سنی سرقت ایدرلر، ثروتی ضایع وتلف اولور وهمیله دائما خوف ایچنده مضطرب ومالی یاننده ایکن مالندن مهجور وغریبدر . فیلسوف مشهور (افلاطون) دیر ایمش : فقیر آدملر طمعکارلردن برچوق صورتله دها بختیار ، دها امید وار درلر ؛ زیرا مأمول‌اولنه بیلیرکه بر فقیر زنکین اولسونده ثروتندن فعلاً استفاده‌یه مائل واستحصال لذائذه نائل اولسون ؛ اما طمعکار — هرنه قدر ثروته مالك اولسه — هیچ بروقت مستفید اوله‌ماز. حیاتده اولنجه فاملیاسی ده راحت بوله‌ماز. بربدرك حیاتده اولمسنی اك زیاده ارزو ودعا ایدن اولاد وعیالی ایکن خسیسك اولاد وفاملیاسی‌عکسی بریولده دعا وارزو ایتدکلری محتاج تفصیل وانبا دکلدر. حرص وطعمك دفعی ایچون‌چاره ، قبرستان‌ایله میراث یدیلره عطف نظرایتمك وهرحالده جناب حقه صیغنمقدر .

مثنوی

﴿ هرکه را جامه زعشقی چاك شد ﴾

﴿ اوزحرص وعیب کلی پاك شد ﴾

« ترجمه‌سی » هرکیمك‌که لباسی عشقدن چاك اولوب یارلدی ، اول کیمسه حرص وعیبدن کلیاً پاك اولدی « شرح » لباس، عشقدن یارلدی، تعبیرنده ایکی معنا حس اولنور : بری اخلاق البسه‌یه تشبیه ایله نائل عشق الٓهی اولانلرك اخلاق ذمیمه‌سی ییرتیلوب محو اوله‌جغندن حرص وعیبدن قورتلمش اولورلر .

بركيفيت وعلی‌الخصوص كاسب اولانلری جناب حقكده سوديكی حديث شريف ايله مثبتدر ؛ اما انسان ايچون هر ايشده اندازه لازمدر . مال اوحالده مقبولدركه خالقنه عبادت ودولت وانسانيته خدمت ايتمكدن انسانی منع ايلمدكدن بشقه بو وظائف جليله‌نك اجراسنه خدمت ومعاونت ايلر . يوقسه كسب وتزييد اموال ايچون حصر اولنان مساعی وظائف مقدسهٔ انسانيه‌نك اجراسنی مانع اولور ايسه اومالك اسمی، مصيبت ومضرت اولور. اشبو بيت شريفك ايكنجی مصراعنده بيان بيورلديغی اوزره برقاب ايچنه كاملاً دكز دوكلسه قاب ، يالكز وسعت وحجمی مقدارنده صو استيعاب ايدر صونك باقيسی خارجده قالير ، كذلك بر انسان خلقت واستعدادی قدر دنياده متلذذ وكامران اولور . كوزل خلقتده يارادلمامش وحسيات معنويه‌يه نائل اولمامش كيمسه — ايستديكی قدر ثروته مالك اولسون — ينه نادان وناكام اولور . ثروت حقنده مثنویٔ شريفده برمثال عالی واردر : بوعالمده انسان سفينه كبی دريای وقوعاتده حركت وجريان ايديور . ثروت ايسه صوكبيدر . بناء عليه سفينه‌نك آلتنده صونه‌قدر چوق اولورايسه سفينه اوقدر سهولتله سير وحركت ايدر. اما شو شرطله‌كه صو سفينه‌نك آلتنده اولملی ! اكر صو ، سفينه‌نك ايچنه كيرر ايسه سفينه صودن استفاده ايتمدكدن بشقه غرق وپريشان اولور. انسان ثروته مالك اولوبده ثروتك محبتنی قلبنه آلقا ايتمز وايجابندن زياده اهميت ويرمز واقتضا ايتدكجه صرف ايلر ايسه اوثروت ، صاحبنه منبع سعادتدر ؛ اويله بر صاحب مال فقيرلره صدقه ويرمكله جناب ذوالجلالك رضاسنی استحصال وجهات كثيره ايله مستريح البال اولور ؛ انجق ماله مالك اولوبده مالك محبتنی كلياً قلبنه وضع ايله مثلا صدقه ويرمز وسائر امور خيريه‌ده بولنه‌ماز ايسه اويله بدبخت ايچون مال ، عذاب ووبالدر .

مثنوی

﴿ كوزهٔ چشم حريصان پرنشد ﴾

﴿ تاصدف قانع نشد پردرنشد ﴾

« ترجمه‌سی » طمعكار وحريصلرك كوزلری چناغی طولمدی ؛ صدف قانع

مثنوی

﴿ بند بکسل باش آزاد ای پسر ﴾
﴿ چند باشی بند سیم وبند زر ﴾

« ترجمه » بند وقیدی کس ، آزاد اول ای اوغل ! نه‌وقته قدر کموش وآلتونه باغلی اولورسلك؟ « شرح » حیواناته اوریلان بوقاغیلر کبی انسانلر ایچون ده کورنمز قیود متنوعه واردر . مثلا بر آدم دیرکه : بن دشمندن اخذانتقام ایچون علیهنده چالیشه‌یم . دیکری فلان بیوك ذاتك حسن توجهنی قازانمق اوزره صیقجه دولتخانه‌سنه کیده‌یم . او بری ، کیجه کوندوز اسباب متنوعه‌یه مراجعت ایله برچوق اقچه قازانه‌یم ؛ ایشته بودرلو افعال وافکار جسماً کورنمز انسانك قیود مشکلات آوریدر ، که برچوق اشخاصی اسیر ومعناً ضریر ایدر . صوری دکل حقیقی ترقی ایتمك ایسته‌ینلر آمال غیر مشروعه‌یی تارك وطریق حقه سالك وهرحالده کندیلرینه مالك اولسونلر .

مثنوی

﴿ کر بریزی بحر را در کوزهٔ ﴾
﴿ چند کنجد قسمت یك روزهٔ ﴾

« ترجمه » اکر دکزی بربارداق ایچنه دوکر ایسه‌ك بر کونلك قسمت قدر برمقدار صو صیغار ؛ قصور صو ، بارداغك اطرافندن دوکیلور « شرح » بعض آدملر واردر ؛ که مشروع اولان عباداتی ودولت وانسانلره بورجلی اولدقلری وظائف وخدمت مقدسه‌یی ترك ایله عقل وفکرلرینی تکثیر امواله وتوفیر لذائذه حصر ایله مال ومنالی کندیلرینه واولاد واحفادینه بیوك بر سرمایهٔ سعادت و برکان سلامت عد ایدرلر . وسائط مشروعه ایله زنکین اولمق ایچون چالیشمق مقبول ومعتبر

هفته‌لرجه کندینی غرق خوف وتلاش ایدر ایکن بر مرد وقهرمان آیاغی کسیله‌جك اولسه تبسم ایدر ؛ شوحالده راحت وسلامتك قسم اعظمی ، هرفردك کندی غیرت وجسارتنه منوط اولدیغنی قویاً تعقل ایلملی ؛ انسان هرهانکی ایشده وصنعتده بولنورایسه کمال استقامت واقدام ایله وظیفه‌سنی اجرا ایتملی وسعی واقدام عقل وبدنه قوت اعطا واخلاقنی تهذیب واعلا ایده‌جکنی شبهه‌سز بیلوب اکا کوره طورانملی . ایشته تعداد ایدیلان ملاحظات ایله مألوف اولمق ایسته‌ینلر اکثر اوقاتده اذن حق ایله مسرور وممنون اولورلر . علم منطقك مؤلفی وبلکه موجدی وپك چوق علومده مهارتی مشهوراولان یونانی فیلسوف « ارسطو » هرنوع سعادتی، حرکت وسعی واقدامه حصر ایدر ایدی .

مثنوی

﴿ در نیابد حال پخته هیچ خام ﴾

﴿ پس سخن کوتاه باید والسلام ﴾

« ترجمه » پیشمش، یعنی تجربه‌دیده اولمش اولانلرك احوالنی خام وعجمی اولان کیمسه اکلایه‌ماز؛ ایمدی سوزك قیصه اولمسی لازمکلیر والسلام. « شرح » خام اولانلر نه‌برمرد معنوی‌یی ونه احوال حقیقیه‌یی اکلایوب مطلع اوله‌ماز؛ واقف حقایق اولمق ایسته‌ینلر عالمك کرم وسردندن قاچنمسونلر وکسب ترقی ایچون معناً ومادةً چالیشسونلر. تفصیلاتی مقدمه‌ده بیان ایدلدیکی وجه ایله حضرت حسام‌الدین چلبینك دائما خاطر شریفلرینه کلیر ایدی، که بحر عقل وعرفان اولان مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلری کاشکی برکتاب تألیفیله حقایق روحانیه‌یی مستعدینه ایما وقلوب طالبینی احیا بیورسون . اوصره‌ده مولانای مشار الیه شمدی‌یه قدر مرور ایدن برقاچ ابیات شریفه‌یی اشعار بیورمش اولدقلرندن: « ای حسام‌الدین چلبی ! بوابیاتی یازدم، مطالعه ایت » بیورمسی اوزرینه حضرت حسام‌الدین چلبی کمال فیض ولذت ایله مطالعه ومثنوی شریفك اتمامنی استرحام ایتدی، آنك اوزرینه جناب مولانا شمدی‌یه قدر مثلی کورلمامش بویله برکتاب مستطاب ایله جهان انسانیتی احیا بیورمشدر .

« ترجمه‌سی » هر کیم که بالقدن غیریدر، صودن قاندی، هر کیم که رزقسز ونصیبسزدر، آنك کونی کج و اوزون اولدی « شرح » بالق خلقتنده اولمیان آز صوایله قاندی؛ بیورملری استعداد روحانیسی اولمیوب اسرار وحقایق معنویه‌یه جزئی صورتده کسب اطلاع وانکله اکتفا ایدن عقل وسط اصحابنی ایمادر ؛ فقط بر بالق کیجه کوندز صو ایچنده بولنمازسه طیانه‌مدیغی کبی، روحانیته کلیاً قابلیتی اولان اولیاء الله حضراتی دائما اسرار وحالات روحانیه‌یه مظهر اولمینجه مضطر وبی‌قرار اولورلر. هر کیمك رزقی یوغیسه ایامی اضطرابات بدنیه وشبهات ذهنیه‌دن طولایی مکدراً اوزون کورینور؛ زیرا مسرت اوقاتی حس اولنمقسزین کچر ایکن ایام کدر وجفا غایت اوزون والم افزا کورینور. مشتغرق غموم اولمامق ایسته‌ینلرك اذن حق ایله چاره‌لرینه دائر بوشرحك برچوق یرنده تفصیلات ویرلدیکی کبی، بومحلده ده مناسب بعض کلمات درج وایراد اولنور . شویله که : انسانه لایق اولان احوال اولا جناب حقه کمالیله ایمان ایدوب مشروع اولان صدقه، نماز، صوم وبوکبی فرائضی ادا ایتملی ودنیاده ایستر ایسه مسرت، ایستر ایسه کدورت کاسه جمله‌سی مرور وفقط عادللر ایچون هر حال مبدل سرور واحوال عالم نهر صوبی کبی طورمیوب دائما جریان وعبور ایتمکده اولدیغنی بیلملی؛ ثانیاً موتدن اول زوالی ممکن اوله‌میان احوال حزن انکیزك بیله برانسانده وقوعی فرض اولنسه او احوال وحسیات الیمه‌نك ده مرور زمان ایله زائل اوله‌جغنی قویاً درك ایتملی . بوفکر اوزرینه کلامی براز تفصیل ایده‌لم : مثلا بر آدمك خسته‌لکی سببیله حسب اللزوم اطبا طرفندن الی کسلمش وبونقصان انتهای عمرینه قدر بدننده باقی ونمایان اولمش ایکن عمل قطعك اوجاع وآلامی باقی قالمیوب صاحبی برمدت متألم ومکدر اولدقدن صکره تدریجاً الك نقصانه آلیشیر ومرور زمان ایله کدری بلکه بتون بتون زائل اولور . بوحقیقت مجرب ومرور زمان ایله کدرك تأثیراتی زائل اوله‌جغی مسلم بولندیغی حالده کدرك حین ظهورنده اصلا ویا ایجابندن زیاده اهمیت ویرلیوب انسان کندینی متلاشی وپریشان قیلمسه دها خیرلی دکلمیدر؟ دینه بیلیر، که غم وکدر ایتمك ضروریدر؛ بز بوسوزی قبول ایده‌میز؛ زیرا کدرك بالفرض یوزده اونی ضروری ایسه طقسانی عدم ملاحظه وسوء عاداتدن نشأت ایدر برامر اختیاریدر. چوق چولاقلر بوانه بیلیر که صاغلام اولانلردن دها مسرور، دها شادان، دها بختیار وخندان اولور . انسان وار، که چورومش دیشنی چکدیرمك ایچون

وفنا نمادر . بعض انسانلر واردر که مکدر دکل کدرلردن متلذذ اولور . شاعرِ مشهور فضولی : « سودم بن بلایی چون سور بلا بنی ! » دیمشدر .

مثنوی

﴿ روزها کر رفت کو روباك نیست ﴾

﴿ تو بمان ای آنکه چون تو پاك نیست ﴾

« ترجمه » کونلر کتدیسه سویله ، کیدیکز ، قورقو یوقدر ، سن قال ، ای اول ذات ، که سنك کبی پاك یوقدر « شرح » اولکی بیت شریفده ایام کدر آتشلرله برابر اوله‌رق کتدی ، دیه بعض انسانلر لسانندن بر نوع تأسفله بیان بیورلدی ایدی ؛ اوتأسف اوزرینه جناب واجب‌الوجودك مرحمت ومحبتی خاطره کتیریلنجه کدرلره وایامك مرورینه اصلا اهمیت ویرمیوب شادان و خندان اوله‌رق نصیحت پذیر اولان مستعدینه تبشیراً بیورورلر، که اکر ایامنز کدرلر ایله مرور ایتدیسه اصلا جای خوف واضطراب دکلدر ؛ زیرا دنیا کدرلری‌ده ایام ولیالی کبی جاری وغیر بافیدر . بیت شریفك مصراع ثانیسنده یکدن جناب ارحم الراحمینه رجوع ایله الٰهی ! ایامنز ولو غم وکدرلرله برابر کچسون . پاك وقادر مطلق بر مولامز وار ایکن خوف وباکمز نه ایچون اولسون ؟ دیملری کمال عشق ایله معشوقه خطاب ایدر کبی عارفانه ووهلهٔ حس ایتدیکی بر حال عاشقانه‌یه مبنی‌در . برده ، سن، قال ، تعبیری ، سنك مرحمت وعشقك قالسون دیمکدر . « درغم ما » وآندن صکره‌کی: « روزها کر رفت » عباراتیله بدء ایدن بوایکی بیت شریفی عاجزلری هرنه وقت مطالعه وحقیقتلرینی تأمل وملاحظه ایدر ایسه‌م قلباً پك زیاده مستریح اولورم . معنالری وحقیقتلری دوشینلوب ازبر ایدرك اوقوملرینی مثنوی شریفی مطالعه ایدنلره ده توصیه ایدرم .

مثنوی

﴿ هرکه جزماهی ز آبش سیر شد ﴾

﴿ هرکه بی‌روزیست روزش دیر شد ﴾

مثنوی

﴿ محرم اینهوش جز بیهوش نیست ﴾

﴿ مرزبانرا مشتری جز کوش نیست ﴾

« ترجمه » بوعقل وفکرك محرمی بیهوش اولاندن بشقه دکلدر . لسانه مشتری وطالب قولاقدن بشقه برشی دکلدر « شرح » عارفدن ظهورایدن کلمات معقوله وافکار وحالات عاشقانه‌یی جناب واجب‌الوجودك کمال صنع وقدرت ربانیه‌سنه حیران اولوب بیهوش اولانلردن بشقه کیم فهم واذعان ایده بیلیر ؟ لسانك افاداتنی اکلامق ایچون استماع وفهمه قابلیتی اولان سمع لازمدر ؛ یوقسه ال وایاقده هرنه قدر اقتدار فرض اولنسه لساندن صدور ایدن سوزی ال و ایاق بالطبع استماع ایده‌مز ؛ بناءً علیه عارفی اکلایه‌جق کیمسه ادعالردن واز کچمش وکندینی سمع کبی استماعه حصر ایتمش اولانلردر .

مثنوی

﴿ درغم ماروزها بیکاه شد ﴾

﴿ روزها باسوزها همراه شد ﴾

« ترجمه » غم وکدرلرمزده کونلر وقتسز کچدی ؛ کونلر آتشلرله یولداش اولدی « شرح » انسان ، زندان دنیاده غم وکدرلره کرفتار وبی قرار اولور ؛ بوسببدن کونلری وقتسز وبیانجی کبی کوزی اوکنده کچر ، وشوق وذوقه بدل آلام متنوعه حس ایله همیشه حسرت چکر . غموم واکدار دنیایی وزمانی تجربه ایتمامش ودنیا وزمانك صدمات ظالمانه‌سنه هدف اولمامش وجناب‌حقه ربط قلب ایتمامش کیمسه‌لره شدید کورینور ؛ اما برچوق مشکلات کورمش ومدت حیاتنده بر چوق فورطنه‌لر کچیرمش و مرحمت ربانیه‌یه استناداً مستقیم وعادللرك عاقبتی سلامت وسعادت اولدیغنه اعتماد ایتمش اولانلر ایچون عموم دنیا تأثیرسز

« ترجمه » نی یار وارقداشدر اول کیمسه‌یه‌که یارندن کسیلوب آیرلمشدر ؛ نیك پرده‌لری پرده‌لریمزی‌ییرتدی « شرح » عارف اولان ذات‌اول‌انسانه دوست ومصاحبدر.که حسب القدر عالم روحانیتده قطع اولنوب دنیاده غریبانه کزر واحوال فانیه‌یه نظر بی قیدی ایله نظر ایلر . عارفك پرده‌لرندن مقصد ، اخلاق حمیده وکلمات علیه‌سیدر .

مثنوی

﴿ همچونی زهری وتریاقی که دید ﴾

﴿ همچونی دمساز ومشتاقی که دید ﴾

« ترجمه » نی کبی هم زهر ، هم تریاق خاصیتلرینه مالك بر کیفیت کیم کوردی ؟ نی کبی محب ارقداشی وصاحب اشتیاقی کیم کوردی ؟« شرح » عارف، اوصاف ربانیه ایله متصف اولدیغندن ظالم اولانلره زهر کبی‌شدید اولور؛ مع مافیه ظالملری ده طریق مستقیمه ایصاله اذن حق ایله موفق اوله‌بیله‌جکندن معنویاتده بیوك برتریاق اطلاق اولنه بیلیر . هله اخلاقی کوزل اولانلر ایچون عارف دائما تریاق ودائما ظریفدر .

مثنوی

﴿ نی حدیث راه پرخون میکند ﴾

﴿ قصه‌های عشق مجنون میکند ﴾

« ترجمه » نی قان ایله طولو اولان یولك سوزنی ، مجنونك عشق حکایه‌لرینی بیان ایدر « شرح » کامل وعارف‌اولان ذات جکرقانیله طولمش‌عشق ومحبت یولنی وطریق عشقده مستغرق‌اولان انبیای ذیشان واولیاء کرامك مناقبنی حکایه ایدر . عشقه دائر اولان احوالی نظماً ویا نثراً مؤثرانه ، بیوك آدملرك ترجمهٔ حاللرینی بلیغانه یازمقده ویا سویلمکده انسانلر ایچون عظیم تأثیرات ، فوائد ومحسنات واردر .

ایسه ، یعنی بو آتشه مالك دكل ایسه یوق اولسون «شرح» بو بیت شریفك مصراع ثانیسی اوچ وجه ایله شرح اولنه‌بیلیر : بری ، كامل اولان عارفك كلامی عین آتش عشقدر، هوا وهوسدن متحصل معناسز سوز دكلدر . هركیم كه بوعشقی طوتماز ایسه هیچ اولسون ؛ زیرا انسانیته لایق اولان مراتبی بوله‌میه‌جق ، زندانی وفانی ودنی قاله‌جقدر ، اویله قالمقدن ایسه هیچ اولمسی اولادر . دیكری : هركیم كه بو آتشی ، بو فیضی طوتماز ایسه كندینی مجاهده ایله افنا ایتسون ، تا كه وجود صوریدن واغراض نفسانیه‌دن خلاص بولدقدن صكره آتش عشق روحانی‌بی‌بولوب بختیار وكامكار اولسون . وجه ثالث : هركیم كه آتش عشقی طوتماز ایسه اوكیمسه صرف جسم وماده‌دن عبارت بر مخلوق اولوب روزكار كبی لطافت نما وحیات افزا دكلدر .

مثنوی

﴿ آتش عشقست كاندر نی فتاد ﴾

﴿ جوشش عشقست كاندر می فتاد ﴾

« ترجمه » آتش عشقدر كه نیه دوشدی ؛ آتش‌عشقك قاینامسیدر كه شرابه دوشدی « شرح » برنجی مصراعده‌كی « آتش » عشق الهیدر . « نایه دوشدی » بیورلمسی ، عشق الهی عارفك قلبنه دوشدی دیمكدر . ایكنجی مصراعده‌كی « می وشراب» دن مقصد ، روح فرض اولنه‌بیلیر ایسه‌ده عشق مجازی اولسه دها زیاده‌مناسبت آلیر؛ چونكه عشق مجازینك احكامی، شرابك تأثیراتی كبی غیر باقیدر. بوراسی جای دقتدر كه نایه ، یعنی عارفه عشقك آتشی ، عشق مجازیده ایسه یالكز عشقك قاینامسی وبخاری دوشدیكی وعین آتش دوشمدیكی ایما بیورلدی ؛ زیرا مرور زمان ایله عشق مجازی بخار كبی زائل اولور .

مثنوی

﴿ نی حریف هركه ازیاری برید ﴾

﴿ پردهایش پردهای مادرید ﴾

کوز وقولاقده او نور یوقدر «شرح» عارف دیر : بنم سرم و حقیقتم ، که باعث سلامت انسانیتدر ؛ احوال وناله‌مدن اوزاق اولمیوب کلامك حقیقتنی اکلایان بکام ونائل مرام اولور ؛ اما بعض انسانلرك کوز وسمعنده نورعشق ویانورذکا اولمینجه بالضروره حقیقتی اکلامقدن دور بولنور ؛ مع مافیه نور ذکا وانوار عشقه صاحب اولمیانلر بیله طریق استقامته سالك وعدل وداده مالك ایسه‌لر مرحمت ربانیه‌یه نائل وکلشنسرای سعادته واصل اولورلر .

مثنوی

﴿ تن زجان وجان زتن مستور نیست ﴾

﴿ لیك کس را دیدجان دستور نیست ﴾

« ترجمه » بدن جاندن وجان بدندن کیزلی دکلدر ، لکن جانی کورمکه کیمسه‌یه رخصت یوقدر «شرح» انسانك بدنی ظاهر اولدیغی کبی ، اثار روح اولان عقل وذکا ومحبت ونطق وصفا ونجه ونجه فیوضات جهان آرا ده باهر وسرنمادر ؛ فقط عیناً روحی کورمك ممکن دکلدر زیراروح غیرمرئی ، جسم وماده‌دن عاری بر امر ربانیدر . مثلا کونشی هر کون کورورز وجودنده اصلا شبهه‌مز یوغیسه‌ده ترکیباتی‌واچنده‌کی کیفیاتنی بیلمیورز ؛ ترکیباتنی بیله‌مدیکمزدن وجودینی انکار ایده‌جك اولسه‌ق اندن بیوك کورلك اوله‌ماز. هرکیم‌که کونشی تماميله کورمك امل خامی ایله‌چوقجه یوزینه باقار ایسه کور اولور ؛ کذلك روحك حقیقتنه ده خیالات ذهنیه ایله برای فهم وادراك انهماك ایدر ایسه جسماً اعما وضریر ومعناً خیره سر ومتضرر اولور .

مثنوی

﴿ آتشت این بانك نایی نیست باد ﴾

﴿ هرکه این آتش ندارد نیست باد ﴾

« ترجمه » بونایك سسی آتشدر ، روزکار دکلدر ؛ هرکیم بو آتشی طوتماز

اولدیغندن بن معناً جمله‌سنه رفیق اولور وباعث خیر اولمق امیدیله هرکسك استعدادینه کوره بیان حقیقت ایدرم .

مثنوی

﴿ هرکسی از ظن خود شد یار من ﴾

﴿ از درون من نجست اسرار من ﴾ .

« ترجمه » هرکس کندی ظننندن بکا یار ودوست اولدی ؛ فقط بنم درونمدن اسرارمی آرامدی « شرح » بن انسانلره نصیحت ایتدکجه « بز بونصیحتی اکلادق وسویله‌ین عارفه دوست اولدق » دیه بعض انسانلر قالاً وفکراً سویلرلر ؛ اما حقایق واسرارمی آرامدیلر بیورلسی بنم سوزلرمده اولان معنالرك حقیقتی اکلامق ایچون فعلاً چالشمدیلر دیمکدر . اسرار درونی اکلایه‌بیلمك ایچون عشق ربانی وفیض صمدانی مقتضیدر . عشق ربانی‌یه نائل اولمق ایچون خلقةً قلبی عالی یارادلمش وبونکله برابر دنیاده مشروع اولان وظائف کثیرهٔ انسانیه‌یی علی قدر الاستطاعه اجرا ایتمش اولمق لازمدر . عالی خلقت اولان کیمسه مثلا صدقه ، نماز ، اوروج واخلاق حمیده ایله برابر ، هانکی صنف وصنعت مشروعه‌ده بولنور ایسه اوصنف وصنعته مخصوص تدابیری اتخاذ واجرا ایله ایشنه اقدام ومواظبت ایلر . کندینی یالکز عباداته حصر ایله سائر وظائفی ترك ونسیان ایدن انسان نقصان ایتمش وبالعکس دائما ایش کورەیم ظنیله مشروع اولان عباداتی اهمال ایدن نادان استقبالنی ابطال وپریشان ایلمش اولور . آدم ، روح وبدندن ترکیب اولندیغی جهتله اقتضا ایدر ، که هم سعادت روح ایچون احوال روحانیه ، هم انتظام دنیا ایچون امور دنیویه ایله اشتغال ، واووجه ایله سعادت ابدیه‌یی کسب واستحصال ایتسون .

مثنوی

﴿ سر من از نالهٔ من دور نیست ﴾

﴿ لیك چشم وکو شرا آن نور نیست ﴾

« ترجمه » بنم سرم ، بنم فریادمدن اوزاق دکلدر ؛ فقط سرمی اکلایه‌جق

مثنوی

﴿ هر کسی کو دور ماند از اصل خویش ﴾

﴿ باز جوید روزکار وصل خویش ﴾

« ترجمه » هر کیم که کندی اصلندن اوزاق قالدی ، کندی زمان وصلنی تکرار آرار « شرح » ابنای بشرك اصلی عالم روحانیتدر؛ دنیا ایسه ، برای امتحان انسانك موقتاً قاله‌جغی بر محبس وزنداندر ؛ مع مافیه محبس ومحل زوال اولان دنیاده بیله بر کیمسه شهر ووطننندن دور اولوب کرفتار هجران اولنجه عودت ووصلتی نصل ارزو ایلدیکی محتاج بیان اولمدیغی حالده ، عارف بالله کندینه وطن اصلی بیلمش اولدیغی عالم روحانیتی بطریق الاولی دائما ارزو وتحری ایده‌جکی بدیهیدر . فقط دنیاده موقتاً قالمق ایچون امر اولندیغندن اجل موعود کلنجه‌یه قدر بالضروره دنیاده قالیر، وعارف کرفتار اوله‌جغی جفادن وکوستره‌جکی صبر ورضادن بکام اولور. انسان بو کذرکاه فناده بر حیات اولدقجه عبادت ومشغولیتده بولنمغه مجبوردر .

مثنوی

﴿ من بهر جمعیتی نالان شدم ﴾

﴿ جفت خوش حالان وبدحالان شدم ﴾

« ترجمه » بن هر بر جمعیتده اغلار اولدم ؛ حاللری ایی وفنا اولانلره جفت وارقداش اولدم « شرح » بالاده بیوردیلر ایدی ، که فراقدن سینه‌سی پاره پاره اولمش بر عاشق ایسترم ، تا که کمال اشتیاقه دائر اولان احوالمی اکا بیان واتیان ایده‌یم . شمدی بیوریلور ، که ظن اولنمسون ، بن یالکز عارف بالله اولانه سوز سویلر ودیکر انسانلری ترك ودور ایلرم ؛ خیر ، بن جمله‌یی سور وفقط یالکز عارف وعاشق اولانه غایت دقیق احوال روحانیه بیان وایراد ایلرم . ابنای بشر غایت تکریم اولنمش وشایان مرحمت ومحبت ومستعد سعادت بولنمش

اغلایجیدر « ترجمه » قامشلکدن مقصد ، مرتبهٔ احدیت وعالم روحانیتدر . عارف اولان ذات بیورورکه : ارادهٔ ربانیه‌نك اقتضای جلیلی بنی عالم روحانیتدن تفریق ایله بو دنیانك هجر وآلامنه رفیق ایلیه‌لیدن بری سسمدن وفغانمدن ذکور واناث نالان وگریان اولور. بوبیت شریف اوچ وجه‌ایله شرح وتعریف اولنه‌بیلیر : وجهك بری ، ینه کامل اولان ذات عالم روحانیته دائر بیان وایراد ایتدیکی نکاتك استماعندن واوعالمك هجر وفراقندن وعلی الخصوص مستمعین‌ده حسب الانسانیه اوذاتك هم حالی اولدقلرندن، فغان ایدر . دیکر وجه ، نفس وشیطانك تضییقاتی ودنیانك مشکل اولان سائر حالاتی حسبیله انسانلرك چکدکاری انواع غموم وهمومی ایشیدن مرد وزن کمال رقتدن ناله‌زن اولور. وجه ثالث، برطفل ضعیف ، لسان حال ایله تعریف ایلر، که دنیایه کلدیکی دقیقه‌دنبری خسته‌لك وسائر غم وجفالره کرفتار اولدیغندن پدر ومادری کمال رأفتلرندن کوز یاشی دوکر وجکر پاره‌لرینك بوحالنه مرحمتکارانه عطف نظر ایدر .

مثنوی

﴿ سینه‌خواهم شرحه شرحه ازفراق ﴾

﴿ تابکویم شرح درد اشتیاق ﴾

« ترجمه » فراقدن پاره پاره اولمش برسینه ایسترم ؛ تا که اوسینه صاحبنه درد اشتیاقك شرحنی سویلیه‌یم « شرح » عاشق معنوی دیر : دوست حقیقینك لقاسنی دنیاده مشاهده ایده‌مامسندن ویا عالم روحانینك فراقدن سینه‌سی پاره پاره اولمش برمرد ایسترم ؛ تا که درد اشتیاقدن حس ایلدیکم آلام واحوالی کندینه برر برر تعداد وانکله فریاد ایده‌یم . معقولاتی بیله یالکز عاقل اولان انسان درك واذعان ایده‌بیلیر ؛ بوبیت شریفده برتنبیه دها حس اولنور، که انسان برمعنایی بیان ایتمك ایسترسه او معنایه وقوف وبهره‌سی اولان برذات عاقل بولدقدن صکره بیان ایتسون ؛ یوقسه عادی برآدمه عمیق برکیفیت بیان وحکایه ایدرسه غیر مقتدرك ذهننه آغرلق وسویلیه‌نك ایشنده فنالق حاصل اولور .

حفظ ایت. » بو محلده آتشدن مقصد ، آتش جهنم اولدیغی کبی ، آتش انکارده اوله‌بیلیر .

سورهٔ اعرافك یوزسکسان دردنجی آیت کریمه‌سنده فرمان وبیان بیوریلورکه : ﴿ اولم ینظروا فی ملکوت السموات والارض وماخلق الله من شیٔ وان عسی ان یکون قد اقترب اجلهم فبای حدیث بعده یؤمنون ﴾ معنای شریفی : « آیا منکرلر -- ویا انسانلر -- نظر ایتمزلرمی؟ سماوات وارضده وانلرك ایچنده اولان اشیایه‌که صانعك قدرتنی اثبات ایدر وشاید اجللری قریب ایسه اندن صکره قرآن کریمدن بشقه هانکی کلامه اینانه‌بیلیرلر؟ » (یس) شریفك یتمش سکزنجی آیت کریمه‌سنده فرمان بیوریلورکه ﴿ قال من یحیي العظام وهی رمیم ﴾ معنای شریفی : « منکر اولان انسان دیدی ؟ کمیکلری کیم دیرلدر ؟ کمیکلره کیم حیات ویرر ؟ چوروموش اولدیغی حالده » ایشته بونك اوزرینه یس شریفك یتمش طقوزنجی وسکسان وسکسان برنجی آیات کریمه‌سنده الله تعالی حضرتلری او منکره جواب ویرمك اوزره فخر عالم علیه الصلوة السلام افندمزه فرمان بیورردلرکه ﴿ قل یحییها الذی انشأها اول مرة وهو بکل خلق علیم . الذی جعل لکم من الشجر الاخضر ناراً فاذا انتم منه توقدون . اولیس الذی خلق السموات والارض بقادر علی ان یخلق مثلهم بلی وهو الخلاق العلیم ﴾ معنای شریفی : « یا محمد ! سویله کمیکلری دیرلدن اول الله که انلری برنجی دفعه یاراتدی واول خالق که هر خلق وایجاده عالمدر؛ سزك ایچون یشیل اغاجدن آتش یاپدی وسز اول اغاجدن آتش یاقارسکز ؛ آیا اول الله که کوکلری ویری یاراتدی قادر دکلیدرکه انلرك مثلنی وکمیکلری یاراتسون ! اوت ، اول الله یارادیجی وعلیمدر »

مثنوی

﴿ کز نیستان تا مرا ببریده اند ﴾

﴿ از نفیرم مرد وزن نالیده اند ﴾

« ترجمه » قامشلکدن بنی کسدکلرندن بری ، بنم فریادمدن مرد وزن

صو بولوب ایچسون ، وکونی بویله ذوق وصفالر ایچنده کچیردکدن صکره کیجه اولنجه برطرفدن میلیونلرجه نجوم لامعه‌یی، دیکر طرفدن محزونانه ارائهٔ اندام ایدن ماه تابانی کورسون؛ جمله‌سنی تماشا ایدرکن غایت حزین وعشق انکیز برصدا استماع ایتسون، صکره کمال راحت ولذتله اویوسون ایرتسی کونی برحکما مجلسنده بولنوب آنلرك مکالمات حکمت آیاتنی دیکله‌سون ؛ بعده غایت معنیدار برکتاب النه آلوب مطالعه ایتسون؛ الحاصل بویله حالاتدن متحسس ایکن مشئوم اولان برمنکره تصادف ایله دون ودون کیجه وبوکون یکی چیقدیغم بودنیاده کوردیکم موجوداتك صاحبی وخالقی کیمدر ؟ دیه سؤال ایتسون ؛ منکر جواباً دیسه‌که : خیر ، هرنه کوروب ایشتدك وهرنه‌که اکل وشرب ایلدك ایسه بلا خالق کندی کندینه اولدی! بو افادهٔ غرابت‌نما اوزرینه دنیایه یکی چیقان آدم اول منکری کاذب برمخلوق عد ایدر؛ مع مافیه ینه صورسه‌که یا بنم شمدی اوقودیغم کتابك مؤلفی کیمدر ؟ منکر جواباً وعلاوةً : اوکتابك مؤلفی یازارایکن کورمدیکمدن مؤلفی اولمدیغی اکلاشیلیر بناءً علیه وقتیله روزکار اسوب بریرده بولنان بعض حرفلر روزکارك شدت هبوبندن بلا مؤلف ، بلا مرتب ، بلا مطبعه کندیلکلرندن قاریشدی بوکتاب تصادفاً وطبیعی برصورتده یازلدی، دینجه کائناتك خالقسز باپیلدیغنی ادعا وانکار ایدن منکرك بوایکنجی افاده‌سندن دنیایه یکی چقان آدم دها زیاده متعجب اولماز؛ فقط منکرك بالکز کاذب دکل، مجنون اولدیغنده‌ده حکمده تردد ایتمز .

بو مقالهٔ عاجزانه‌مك ختامنده خاتم البلاغهٔ روح وروحانیت ، منبع سرائر وحکمت اولان قرآن عظیم‌الشاندن یدی آیات کریمه‌یی تیمناً درج ایله اثبات الوهیت وروحانیت ایچون سماوات وارض ایکی شاهد عادل کبی انسانلرك محکمهٔ عقل ووجدانلرینه اقامه اولنور : سورهٔ عمرانك یوز طقسانجی وطقسان برنجی آیات کریمه‌سنده فرمان وبیان بیوریلور: ﴿ ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار لآیات لاولی الالباب ۰ الذین یذکرون الله قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلاً سبحانك فقنا عذاب النار ﴾ معنای شریفی: «البته سموات وارضك یارادلشنده وکیجه وکوندزك اختلاف وتعقیبنده اصحاب عقل اولانلر ایچون علامات ونشانلر واردر ؛ اول عاقللر اایاقده واوتوردقده ویاتدقده — یعنی هربرحاللرنده — الله تعالی‌یی ذکر وملاحظه وسموات وارضك خلق اولنمسنده تفکر وتأمل ایدرلر — اندن صکره دیرلر — ای بزم ربمز! بونلری عبث وباطل خلق ایتمدك ، سنك ایچون پاکلك واردر وبزی آتش عذابندن

برمقصد ضمننده ترتیب ایتدی . برده انسانك بدننده‌كی اعضادن و آنلرك خدمات واجراآت كثیره‌سندن معلوم اولورکه بونلری برخالق عاقل تنظیم ایتمشدر. انسان قطره ایكن طقوز آی والده‌سنك رحمنده قالیر و اوراده هیچ برطرفك صنعی اولمقسزین تغدی ایدر؛ اندن صكره كوزلرینه دقت ایدوم‌كه، كورمك و اللری آلمق كبی فائده‌لی خدمت و وظیفه‌لری ایفا ایدر. بوكیفیات عمیقه و غریبه عادی اولان آدملره عادی كورینور؛ دوشنمزلركه صاحب عقل وقدرت اولمیان ماده‌دن بویله معقول شیلرك وجود پذیر اولمسی محال اولور . عادی آدملر البته بوجهتلری دوشنه‌مزلر؛ زیرا عقللری حكمت وحقیقتی تصور وتعقله مقتدر دكلدر. الحاصل بن بر انسان عاقل ایكن اجرای ترتیبات ایچون. عاجز اولدیغمی كورنجه اكلارم،كه بومنتظم وعظیم عالمی یاپمق وترتیب ایتمك ایچون انسانلردن دها عاقل وغایت مقتدر بر صاحب قدرت واردر هرشیئی خلق ایتمشدر . » (وولترك) بالاده مألاً ترجمه اولنان افاده‌سی اثبات الوهیت ایچون اك مختصر افاده‌سیدر . كندیسی برلینده بیوك فره‌دریقك یاننده بولندیغی صره‌ده وآندن صكره الوهیتی اثبات ضمننده اوزون اوزادی یازدیغی رساله‌لر، تألیف ایلدیكی كتابلرسائر مؤلفاتی میاننده حالا دقتله اوقونمقده‌در .

« منكرلره برمثال »

خلقةً عاقل وذكی بر انسان فرض ایده‌لم، كه یكرمی بش یاشنه وارنجه‌یه قدر قراكالق بریرده قپانوب دنیایی كورمامش ویالكز یاننده اولان دیكر بر آدمدن تكلمی و یازوب اوقومغی اوكرنمش اولسون . قراكلقده بیومش انسان عاقلی موسم ربیعده كوزل برمحله‌چیقاره‌لمده برطرفدن آفتاب شعاع نثاری، دیكرطرفدن یشیللنمش ساحهٔ نكهت‌فزایی واشجار اثمار دثاری ونبعان‌وحیزان ایدن میاه براقی كورسون وانواع رائحهٔ طیبه حس واستشمام ایتسون . بلبللرك وسائر قوشلرك طاتلی وحزین نغماتنی ایشیتسون؛ صكره كزدیكی یرلرده برچوق حیواناتك شوق ایله اوینایوب بری‌بریله انسیت ایلدكلرینی مشاهده ایتسون، اوصره‌ده كمال ناز ایله خرمان اولان غایتله صبیح‌الوجه برانسانه نكران اولسون ، اونكارك تبسم‌ملاحت افزا ونكاه دلرباسنك القا ایلدیكی حسیات لذیذه‌یی حس ایله قلب وعقلی برندن اوینامش اولسون . بعده كوزل یمكلر ، میوه‌لر یسون وصوصانجه آب زلال كبی

قـولاق كبي غريب مصـنع ماكنـه‌نك كنديلكندن ظهوری ممكن‌می ايدی ؟ انسـانلرك معلوم اولان مشـيت و ارادهٔ درونی و بوندن متولد حركات معقوله وحيـوانده‌كی بلا تعقل يعنی « استنقت » كبی بركيفيتك صـاحبسز اوله‌رق ترتيب وايجادی خاطره صيغارمی ؟ نقطهٔ حيات حيـوانيه اول محلده كوريـنوركه مستعد حسدر . قوهٔ حياتـيه اول محلده حاضردركه اشـيانك تصوری ومعقولاتك تفكری اعصاب ودماغ واسطه‌سيله جلب وآندن صكره قوهٔ مدركه واسطه‌سيله اخذوتدقيق وحسيات وخيـالات بشـقه برصنعت عظيمه ايله تنسيق اولنور . درك وحكمتك وجـودی عاجز اولان انسـانده بولنتجه بوندن‌ده اكلاشلمازمی كه منبع عقل وحكمت وهرطرفده حاضر وناظر وباقی برقوهٔ عقليهٔ عموميـه يعنی برخالق مطلق واردر ، اوخالق كافهٔ موجودات و مسـافات نامتناهيه‌نك نقطهٔ اصغرينی بيله كويا محل روح كل اتخـاذ ايدوب هرنقطه‌يی، هرشيئی آريجه‌بيلير ولزوم حفظ وتعيين نتايج ايچون كافهٔ موجوداتی عيناً وبلا انقطاع حفظ وايجابنه‌كوره تغيير ايلر، ودائما احوالنه مطلعدر ، وحسيات واحوالنی كنديلرندن زياده اكلار ، كندی الوهيتنه اولان ارتباط واحتياجلرينی بيلير . بو اشيانك برمقـداری نسبةً ضعيف اولان حس وعقلمزه نقل اولنجه بزده كائناتدن خيـلی شـيلری تصور ايده بيلير وكورر ايكن يا بونجه عقللری، بونجه‌صنعتلری ، بونجه عالملری‌ميدانه كتيرن وكافهٔ كائنات، كافهٔ ذرات، كافهٔ مواد، كافهٔ حسيات، كافهٔ معقولاتی خلق وترتيب وحفظ ايدن خالق قادر نصـل تصديق ايدلمسـون . الله تعالی هرشيئی خلق ايتـدی ؛ هرشيئی بيلير، وهرشيئی مشيت ربانيه‌سی تحتنده طوتار . برچوق‌منكرلر ودينسزلر بيلميه‌رك (وولتری) رئيس عد ايدرلر. سهولرينی ازاله ايچون وولترك مقالاتندن برپارچه‌سنی مألاً يازالم . ايشته وولترك افاده‌سی : هركيمكه اكلامق ايستر ايسـه هم انتظـام عالمه ، هم كافهٔ موجوداته تخصيص اولنـان برنهـايت معقوله‌يه عطف نظر ايلسـون . الوهيتی اثبـات ايتمك اوزره برچوق بيوك كتابلر يازديلر، فقط بويله آشكار وبديهی بركيفيت ايچون بيوك كتابلرك يازلمه‌سـنه لزوم يوغيدی ، زيرا بالاده بيـان ايلديكم ايكی دليـل ايله حقيقت معلوم اولور . بن هر نه‌وقت برسـاعت كورر ايســه‌م عقربی معين سـاعتلری كوسترر، اوآنده اكلارم : بوساعت برمقصد ضمننده ايشلديكندن عاقل بركيمسه طرفندن ترتيب اولنمشدركه، عقرب واسطه‌سيله ليل ونهارك هرسـاعتنی كوسترمش اولسون . كذلك هركونی، هرسنه‌يی منتظماً كوسترن اجرامدن اكلارم، كه بونلری برعاقل، برصاحب قوت

وقوت وسرعت معينه ويرملك لازم اولديغى كبى نجوم سيارهده مدارات مشتركهٔ مركزيه‌لرى نسبتنده يابلمش اولمق ايچون ايريجه بر حساب ، بر قوت مخصوصه ومعقوله لازم ايدى . اوقدرت وقوهٔ معقوله انتظامى استحصال ايچون ذراتك ماهيتنى وذراتدن مركب اجسامك كسب ايده‌جكى كيفياتى بيلوب بونى بيلدكدن صكره هربرينه مقتضى اولان ذراتدن نه‌دها از ونه دها زياده تعيين وتقسيم ايدرك سائر اجسامايله نسبت مقتضيه وقاعدهٔ مخصوصه تحتنه آله‌بيلسون ومقدار ودرجاتندن حاصل اوله‌جق قواعدى ونجوم سياره‌نك تقسيم مسافاتيله ، بونلرك توابعى‌ايله مثلا شمسدن مقدار بعدلرى وزهره‌ده‌كى توابعك كذلك مسافاتنى ومشترى وكرهٔ ارضه وسائر نجوم سياره توابعنك مسافات متناسبه‌لرينى وسرعتلرينى تعيين وتخصيص ايتسونكه ، معين حركت وسرعت ومقدارك نتايجندن اوله‌رق توابع اجسام جاذبه‌نك اطرافنده كورينه بيلسونلر ، و دائما دوران ايتسونلر. بوبيان ايلديكمز اجرام نامتناهيه‌نك منتظم برقاعده آلتنه آلنوب تطبيق وتوحيد وتنسيق ايدلمسى وبويله بر انتظام عظيمك اجسامى محيط اولمسى بر خالق عاقلك وجودينى مستلزمدر . بويله برخالق كه تصادفه هيچ بروجه‌ايله تابع اولمدقدن بشقه « ميقانيق » و « ژه اومترى » علملرينك منبعى واستاذ وصاحبى اولمسى لابددر. بونقطه‌به قدر بيان ايلديكمز ادلهٔ قاطعه دن بشقه الله تعالى حضرتلرينك ينه امر مخصوصى لازمدر يوقسه اجرامك محورلرنده دورانى قوهٔ جاذبه‌دن حاصل اولمق ممكن اولميه‌جغى فن بيلنلر ايچون بديهيدر . كذلك الله تعالى حضرتلرينك امر مخصوصى لازمدر، كه اجسامك محورلرندن بشقه حركت اخرى ايله قطع ايلدكلرى مسافات حسبيله مصادمه‌يه محل قالمامق اوزره تطبيق وتوفيق ايلسون بوحكمت كونش ونجوم سياره وتوابعنده هرآن كورينور. حين تشكيلده ذرات منتشره برقوت وامر معقول اولمسه نصل كندى كنديلرينى وبعده ايكى نوع اجرام عظيمهٔ سماويه‌يى يعنى نورانى وغير نورانى‌يى آيريجه تشكيل ايده بيلديلر ؟ الوهيتى اثبات ايچون فلكياتده موجود اولان ادلهٔ عظيمه‌دن بشقه خلقت انسانيه الوهيته شهادت ايدر . مثلا ذى روحك بدنلرى بوقدر صنعتله كندى كندينه وجود بولمسى نصل ممكن ايدى ؟ برمدبر كل ، برمدبر عظيم اولمامش اولسه بر مقصد و نهايت معقوله ايچون بدنمزك اعضاى متنوعه‌سى نصل تنظيم اولنه‌بيلير ايدى ؟ علم بصر فنى بيلمينجه كوز كبى خارق العاده برآلتى جسم وماده تصادفاً نصل وجوده كتيرر ايدى ؟ صدا علمنى بيلن برعالم قادر اولمسه

هیئتله اشتغالی اولمیانلر دخی اکلایه‌بیلمك اوزره الڭ آچیق الفاظ و تعبیرات ایله ترجمه‌یه حصر دقت ایتمش ایسه‌مده ینه دقتله اوقونمازایسه اکلاشلمسی مشکلجه اوله‌جغنی اخطار ایتمکی مناسب عد ایلدم . ایشته نوتونك افاده‌سی : اللهك وجودندن اصلا شبهه ایتمیکز ؛ اول امرده موجود اولان عالمدن اول عالمی یکیدن خلق ویا موجودی ترتیب ایچون غیر معقول برلزومك بولنمسی فرض ایتمك عین حماقتدر ؛ زیرا بولزوم نامعقول ممکن‌اولسه هروقت وهرطرفده بریولده ، برسیاقده بولنمسی‌لازم‌کلورایدی، والان‌کورنملیدی؛ وسیما اشیانك متنوع‌حالات وظهوراتندن اصلا انتظام‌حاصل‌اولمالیدی. عالمك کافهٔ اطراف‌وجهاتی‌انتظامله‌طولمسندن وبوقدر زمان ومکانلرك اختلاف وتغیراتنه کوره بوانتظامك همیشه جریان ایتمسندن برخالق مکوناتك وجودی لابددر. اویله برخالق ومرتب اولمامش اولسه اجرام سماویه‌نك انتظامی عقلاً وفناً ممکن دکل ایدی . بوانتظامك بلا عقل وتدبیر ابتدای ظهوری ممکن اولمدیغنـدن دقائقه بیله مطلع اولمق اوزره برخالق قادر ، بر خالق مدرکك وجودی لابددر . اجرام سماویه‌نك موجود اولان حرکاتندن اکلاشلمسی ایچون قوهٔ جاذبه‌دن بشقه برقوهٔ دافعه ، برقوهٔ سوقیه الحاصل برصاحب دفع والقا دخی لازمدر ، وقوهٔ دافعه ماده وجسمدن دها اول بولنمسی ، دها اول باشلامسی وماده وجسمدن‌عالی اولمسی‌مقتضی وضروریدر؛ زیرا نجوم سیاره‌نك حرکات‌موجوده‌سی بالکز قوهٔ جاذبه ایله حاصل اوله‌ماز ؛ قوهٔ جاذبه مثلا اجرام سیاره‌یی شمس جهتنه جلب ایدر ایکن اوجذب حسبیله اقتضـا ایدر ایدی ، که اواجرام شمسه اتصـال کسب ایتسونلر؛ حالبوکه اتصال‌کسب ایتمدکدن بشقه برده شمسك اطرافنده دوری برحرکت اجرا ایدرلر ، بوحال مطلق برقوهٔ معقوله ، بر امر ربانی‌یه وابسته‌در ؛ تا که کندی‌دورلرینه‌مخصوص‌مسافاته سوق ایتمش اولسون. عالمرده کوریلان‌انتظام عظیمك‌کرك (مقانیق) وکرك اسباب مادیه‌یه حمل اولنمسی صاحب عقل وفن‌اولان انسان ایچون‌اصلا قابل دکلدر . هیچ برسبب طبیعی ومادی‌اوله‌مازکه ، بتون نجوم سیاره وآنلرك توابعنی‌شمدیکی کبی کاملاً برجهته طوغری هیچ براختلاف عظیم وقوعبولمقسزین منتظم بریلان ایله حرکت ایتدیرسون . بورالرنی نظر حکمت ایله سیر وتفکر ایدنلر برفکر عظیم یعنی خالق عالمك آثار ربانیه‌سنی مشاهده ایتمکه مجبور اولورلر؛ کذلك هیچ برسبب مادی اوله‌مازکه نجوم سیاره وآنلرك توابعنه حائز اولدقلری سرعتی اعطا ایله برابر بو سرعتلر قطع ایده‌جکلری مقتضی مسافاته قدر معین ومخصوص‌اولسون ، کونشه وبشقه مراکز جاذبه‌یه حساب اولنمش‌ذرات

وانسانلرك بقالرنى آرزو ايلديكندن قلبلرينه بوكبى مقتضى حالاتى القا ايلمشدر. برده سن كندك ايچون ظن ايدرميسك كه هيچ عقلك اولمسون؟ بالعكس بيلورسك كه، عقلك واردر، شمدى انصاف ايدوب نظر ايت كه سنك بدنك كرهٔ ارضه و سائر اجرام جسيمهٔ سماويه‌يه نسبةً بر ذره‌دن بيله دها اوفاق بولنمش و بدنكى تشكيل ايتمك ايچون كائناتده موجود اولان عناصردن غايت جزئى برمقدار كفايت ايلمش ايكن ظن ايدرميسك كه كافهٔ كائنات وموجوداتك عقلى وذكاوتى كاملاً و منحصراً سكا وابناى جنسكه اصابت ايدوبده انتظام اجرام سماويه وترتيبات كونيه‌كى بونجه بدايعك ظهورى ايچون بشقه طرفده اصلا عقل وادراك اولمسون ؟ . اجرام مالانهايه كه انسانك بدنندن نامتناهى بر صورتده جسيمدر . انلرك بى عقل وبى صاحب اوله‌رق بوبيوك انتظاملرينى حفظ ايتملرى ممكنميدر ؟ بويله برشى حكيم ، منصف برانسانك عقلنه صيغه‌بيلورمى ؟ منكر آريستو ذيموس — اوت ، كائنات غايت منتظمدر . كائناتك صانعندن بحث اولنيور ؟ فقط استاد و اصحاب صنعت اولان انسانلرى بن دائما كورر ايكن جمله‌نك استادى اولان خالقى هيچ بروقت كورمدم وبوسببدن اينانمغه دخى آلشمدم . سوقراط — اعلا ! اويله ايسه سندن بشقه برشى صوره‌يم : سنك حركاتك معقولميدر ؟ آريستو ذيموس — اوت معقولدر . سوقراط — نه ايچون حركاتك معقولدر ؟ آريستو ذيموس — زيرا عقلم وار؟ سوقراط — سن كندى عقلكى هيچ بروقت بوظاهر كوزكله كوردكمى ؟ آريستو ذيموس — خير ، كورمدم سوقراط — اويله ايسه عقلك اولديغنى نره‌دن بيلورسك ؟ آريستو ذيموس — كندمدن صادر اولان افعال وحركات معقوله‌دن عقلم اولديغنى بيلورم . سوقراط — كندى عقلكى كوزكله كورمديكك حالده اثرلرندن عقلك وجودنى بيلورسك ؛ آيا نه ايچون بوقدر منتظم اولان عالملرندن آثارندن وسنك بيله منتظم ومرتب اولان بدنكدن عقل كلك صاحبى اولان حضرت خالقى اكلامز و بيلمز ديرسك ؟ اكر آثار منتظمه عقلى اثبات ايتمز ايسه اوحالده سن كندى عقلكى دخى انكار ايتمكلكك لازم كلور ، وعقلسز اولديغك حالده جناب حقى انكاره حقك قالماز؛ اما كندى كوزكله كورمديكك كندى عقلكك وجودينه آثار منتظمه‌سندن قانع ايسه‌ك او حالده عموم عالمره بونجه حركات منتظمه ويرن وسنى بيله بوقدر منتظم ومعقول يارادان قدرت باهره صاحبى اولان اللهى بيلمش اول . هيئت جديده قواعدينك موجدى عد اولنان وقوهٔ جاذبه‌يى وبويولده برچوق حقايق كشف ايدن مشهور (نوتون) ك افاده‌سنى

مقصدیله حسیات ایچون بر چوق اعضا ویرمشدر . مثلا کوریله‌بیله‌جك شیئی کورمك ایچون کوزلر، ایشیدیله‌بیله‌جك شیلری ایشتمك ایچون قوهٔ سامعه یاراتدی؛ اکر لسان ودماغمز معلوم اولان حسیات ایله یارادلمامش وقوهٔ شامه‌مز اولمامش اولسه بونجه رایحهٔ طیبه وطاتلی وآجی هرنوع لذتلر ومأکولاتك دنیاده بولنمسی نه ایشه یارار ایدی ؟ برده کورمزمیسك‌که ، برترتیب معقول اوزره فوق‌العاده مصنع والزم اولان کوزی محافظه ایتمك اوزره کریك کبی مصنع برپرده یاپلمش . اویقوده وبناءً علیه اویقو طالغنلغیله کوزنی محافظه‌یه انسان غیر مقتدر اولدیغی صره‌ده کریکك کندیلکندن قپانوب کوزی حفظ ایتمسی ، صکره انسان اویاندقده کوز کورمك ایچون کریکك آچلمسی ورور کاردن وطوقنه‌جق شیلردن ینه‌کوزی حفظ ایده‌بیلمك ایچون کریکك طراق کبی اینجه قیلدن اعمال اولنمسی و سرعتله آچیلوب قپانمسی وباشدن وانسانك جبهه وآلننده دوکیله‌جك تر کریکلردن کچوب کوزه ضرر کتورمامك مقصدیله قاشلرك یاپلمسی وکریکدن برمقدار دها یوقاریده بولنمسی ؛ وقولاق هروقت متنوع صدالر آلوب هیچ بروقت طولمامسی؛ وکافهٔ حیواناتده اوك دیشلرك غدایی کسمکه مستعد اولمسی وکنار دیشلری هضمه مدار اولمق ایچون غدایی پارچه پارچه ایده‌جك صورتده خلق ایدلمسی ؛ انسان وسائر حیوانات لذتی بولدقلری غدایی ییه‌بیلمك ایچون آغزك کوزلره وبورونه قریب بولنمسی ، که انسان هر شیئی آغزینه قور ایکن هم کورر ، هم غدانك رایحه‌سنی آله بیلور ، اشتهاسی آچیلور وبعده یمکلر معده‌ده هضم اولندقدن صکره حاصل ایلدکاری قبیح رایحه‌لر حسیله حسیات محلی اولان باشدن اعتباراً بدنك الك اوزاق برمحلندن چیقمسی ایچون محل ترتیب اولنمسی کبی حکمتلر بیوك بر صانعه شهادت ایتمزلرمی ؟ شمدی سن نصل ایسترسك بونلری تصادفه‌می ، یوقسه عمیق و عظیم برعقل و ملاحظه‌نك ترتیبنه‌می حمل ایتملی ؟ منکر آریستو ذیموس — شمدی دقتله دوشونوب اکلایورم ، که بونلر تصادف اولمالی ، غایت عاقل‌وحکیم براستادك اثری کورینیور . سوقراط — ذی روحدن ذکور واناثك بری‌برینه تقرب ایدوب استحصال ذریت ایچون درکار اولان محبت وشهوتلرینی وبعده والده‌لرك اولادلرینی بسلمك و حفظ ایتمك ایچون قلبلرینه القا اولنان رقت و رأفتلرینی وبالجمله انسانلرك محافظهٔ حیات ایچون کورینان محبتی و موتی جالب احوالدن احتراز وخوفلرینی تصادفه حمل ایتمك ممکنمیدر ؟ مختصراً سکا تعداد ایلدیکم شیلربیله اثبات ایدرکه بیوك برعاقل ، بیوك برقادر بونلری خلق وترتیب

و ماده‌نك تصادفاتنه حمل ایدر . خالقه ایناغق وبقای روحدن مطمئن اولمق ایچون ادلهٔ عقلیه‌یه محتاج اولمیان وبناءً علیه مبشر اولان اهل ایمانه کوره دلائل عقلیه برضمیمهٔ نعمت الٓهیه کبیدر . بو زمرهٔ مکرمك برنجی دلیل بی عدیللری، انبیای ذیشان حضراتنك و خصوصیله فخر عالم افندمز حضرتلرینك و قرآن عظیم‌الشانك معجزات وتبلیغاتیدر ؛ مع مافیه بوحقایقه معناً دخی کسب اطلاع ایتمك ایستیانلر قرآن عظیم‌الشانك عبارات مبجله ومعانیٔ کریمه‌سیله مفسر حقایق قرآنیه ومنبع عقل وعرفان اولان وبناءً علیه مغز قرآن دیمکله شهرت شعار بولنان مثنویٔ شریف کبی معنوی و روحانی برکتاب مستطابی دائما دقتله مطالعه ایتسونلر ، واو حالده دین مبین احمدینك حکم وعلویاتنی بحق اکلاسونلر .

[ارادهٔ جزئیه‌یه دائر حسب‌المناسبه بومقاله‌ده برمقدار بحث اولندی ایسه‌ده آنك تفصیلاتی انشاءالله تعالی مثنویٔ شریفك بر چوق ابیات شریفه‌سنده کوریله‌جکدر]

شمدی بالاده درجی وعد ایدیلان اوچ حکیمك مقالاتی تحریر اولنور . شویله که : حکمای یونانیه‌دن افلاطونك خواجه‌سی سوقراطك برکون (اریستو ذیموس) نام منکرله جریان ایدن مکالمه‌سنك مألاً ترجمه‌سیدر : سوقراط — اریستو ذیموس ! هیچ آدملر وارمیدرکه استعدادلری حسبیله سن آنلری تقدیس وتقدیر ایده‌سك ؟ اریستو ذیموس — اوت ، واردر . سوقراط — بکندیکك آدملر کیملردر ؟ آریستو ذیموس — شعرادن (اومیروس) ، (ملانیپیذیس)، (سوفوقلیس) وهیکل یاپمقده (پولیقلیتوس) و رسامقده (زفقسیس) نام ذاتلردر . سوقراط — اك زیاده شایان تقدیس کیملردر ؟ ادراکسز ونطقسز صورتلر وکتابلر یاپانلرمی یوقسه انسان کبی مدرك وذی‌روح اولان مخلوقاتی خلق ایدن خالقمیدر ؟ اریستو ذیموس — فی‌الحقیقه شایان تقدیس اول کمسه‌درکه مدرك ومتعقل شیلر خلق ایدر ؛ اما ذی روح اولان مخلوقاتی وسائر موجوداتی بیلمم ، که خالقمی خلق‌ایتدی ، یوقسه تصادف قبیلندن اوله‌رقمی وجوده کلدی ؟ سوقراط — وجودلری بر مقصد معقوله دلالت ایتمز ، وبالعکس وجودلری بر مقصد معقوله دلالت ایدن شیلر بیننده هانکیلری تصادفاً اولمش و هانکیلری بر صاحب عقل وفکر طرفندن یاپیلمش دیه بیلورسك ؟ آریستو ذیموس — بالضروره هانکیلری فائده ومقصد ایچون یاپلمش ایسه آنلر عقلك اثری اوله‌جقدر . سوقراط — اویله ایسه خاطریکزه کلزمی که انسانلری ابتدا یارادان خالق ، فائده‌لر انتاج ایتمك

زیرا ظالملر دائما تحت ارادهٔ ربانیه‌سنده‌درلر ؛ فرار ایده‌من ، قورتیله‌مازلر . انسانلر بیله برمجرمی طوتوب حبس ایله اللرندن فرار ایده‌میه‌جکنی قویاً بیلدکدن صکره جزا ترتیبنده تعجیل ایتمزلر ؛ ثالثاً ، مولای متعال حضرتلرینك انتظام عالم ایچون اجرا بیوردیغی ترتیب اولقدر واسعدر ، که آنك اسرار وحکمته واقف ومطلع اولمق انسانه کوره محالدر . بواسرار خفیه وحکم واسعه‌نك مقتضیاتندن دخی اوله بیلور ، که برظالمك جزاسی برمدت تأخیر اولنور ، تاکه قبل الجزا او ظالمدن اولاد عادل ویاخود افعال خیریه‌نك ظهوری کبی عالمه خادم کیفیات حاصل وظالم ظلمندن پشیمان وطوغری یوله سالك اولمش اولسون ، واموز خیریه‌ده وتقصیراتنك عفوی ایچون استرحام وتضرعده بولنسون ؛ بناءً علیه فلان ظالم ، فلان فنا آدم نه ایچون دنیاده جزا کورمامش دیمسون ؛ چونکه عدم جزاده جزای عظیم ، تأخیر جزاده برچوق حکم واسباب خفیه واردر . جناب حقك کمال صنع وقدرتی وروحك وارلغی وبقاسی ومستقیم اولانلره مکافاة ایتدیریله‌جکی وظالملره مجازاة اولنه‌جغی کیفیاتی صاحب دقت ومنصف اولان عاقللر ایچون بیك درلو ادلهٔ عقلیه وروحانیه ایله مثبتدر ؛ اما عقل وتمیزه مالك اولمیان ویا عقلی نقصان بولنان وعنود وغافل منکرلرك تعبیرات سطحیه‌لرینه آلدانمش اولان ویا حقیقةً دقت ایتمك ایستمیان انسان ایچون ادلهٔ عقلیه وروحانیه نه یاپه بیلور ؟ کورلر آفتاب وانواردن نه وقت فائده‌مند اولوب طوغری یولی کوره بیلورلر ؟ آشکار وبدیهی اولان شیلری کورمك ارزو ایتمیانلره تعریضاً فیلسوف مشهور (افلاطون)ك کوزل برمثالی ، کوزل برفکری واردر فیلسوف مشارالیه دیرایدیکه ، خالق عالم کمال قدرتی منصفلره کوسترمك ایچون جسم وماده‌نك یاپه‌میه‌جغی عظیم بردلیلی هرکسك کوزی ایچنه وکوزی اورته‌سنه قویمشدر : اوده کوز ببکی دینلان نقطه‌در . کوز ببکنك جرمی برایکنه‌نك باشی قدر اوفاق ایکن یوز بیك سنه‌لك مسافه ووسعتده بولنان اجرام سماویه‌یی آن واحدده کوره بیلور . بوغریب حالی بیلمامش اولسه‌ق ، هانکی عقله صیغار وعقلاً نصل ممکن اولور ایدیکه ، اوفاق بر نقطه بتون عالمی وهلهٔ کوره بیلسون احسن الخالقین حضرتلرینك حکمتی اولمسه غیر عاقل اولان ماده جسماً کوچك ، فعلاً بیوك بویله برعلامت حیرت بخشا نصل ترتیب ایده بیلور ؟ وکوزك محتاج اولدیغی کونش کبی برنور آیروجه نصل وجوده کتورور ایدی ؟ بیك درلو اثباتلری بدیمزده بوله‌بیلورز ؛ اما معناً کور اولانلر کوزلری ایچنده جسمی صغیر واثری عظیم اولان کوز ببکی کبی بر اثر صنعت ربانیه‌دن دخی بی خبر قالور ، و جسم

ایشلمکدن انسانی منع ایدر. حریص وصاحب شهوت اولانلر ایسه منهیاتدن قورتلمق ایچون روحانیتی وجزا ومکافاتی کویا عقلاً انکار ایدرلر وانکار ایتدکجه قلبلری سخت اولوب بعده حقیقةً منکر اولورلر . شایان حیرتدرکه عقلدن دم اوران عقلسز منکرلر مستغرق روحانیت وعقل اولان انبیای ذیشاندن بشقه اصحاب دها ومعترف روحانیت اولان بیوك حکمانك آثارینی دخی هیچ بر وقت مطالعه ایده‌مزلر، ایتسه‌لر دخی فقدان ذکا وشدت عنادحسبیله اکلایه‌مازلر. اوکروه مکروه افرادی فنالق ایتمامك وایولك ایتمك ایچون وجدانمز کافیدر دیرلر. اوت ، وجدان انسانه بیوك برنعمتدر ؛ اما وجدان دینیلان حس درونی مذهبك فنا وایو کوستردیکی اساسی محافظه ایده‌بیلور ؛ یوقسه مثلا افریقاده بعض قبائل معلومه نزدنده انسان اکل ایدنلر ایچون برجزا ، برکناه کوستریجی مذهب اولمدیغندن ، انسانی قتل واکل ایتمك کبی برفعل وحشیانه وظالمانه‌دن وجدانلری انلری هیچ بروقت منع وتکدیر ایتمز ؛ اکر وجدان مذهبك وضع ایلدیکی قوانینه محتاج اولمیان برقوت مخصوصه اولسه هرقومده برسیاقده بولنملی وانسانی قتل واکل ایدن بوظالملری منع وتکدیر ایتملی ایدی . ینه روحانیته تعریض ایدنلر دیرلرکه : چونکه روحانیت وعدالت معنویه واردر ، نه ایچون ظالم وفنا اولان آدملره قهر الٓهی دنیاده ایکن جزا ویرمز ؟ نصل جزا ویرمز ؟ ظالملرك بلکه یوزده طقسانی ودها زیاده‌سی دنیاده دخی انواع جفا ومذلتلره وقوانین ونظاماتك شدائدینه کرفتار اولدقلری امر بدیهیدر ؛ واکثری تکدیرات وجدانیه‌دن قورتیله‌مازلر . علی الخصوص ظالملردن هرهانکیلری دنیاده جزا وجفا کورمزلر ایسه الك بختسز ظالملر آنلردر؛ زیرا عین حکمتله باقیلنجه اکلاشیلورکه ، دنیاده جزا کورمیان ظالملرك جرأتلری، ظلملری ، فنالقلری آرتار : دنیاده مدت حیاتلری ایسه وفاتلرندن صکره کله‌جك میلیونلرله زمانلره نسبةً برآن واحددن بیله دها آزدر ؛ بناءً علیه ظالملر دنیاده برآن جزاسز قالسه‌لر بیله عقباده عذاب وعقوبت دائمه‌دن قورتیله‌میه‌جقلردر . بوندن شدید جزامی اولور ؟ ظالملرك جزالری کیفیتنه دیکرنقطهٔ نظردن باقیلنجه ، بشقه حکمتلر دخی کورینور : اولا ، جناب عادل مطلق متجاسرلرك برمدت مناسبه ایچون جزالرینی تأخیر بیورملری احتمالکه دنیاده عجول اولان بعض حاکملره بر نوع امر واشارتدرکه ، اعطای جزاده تعجیل ایتمسونلر ؛ تحقیقات مکمله اجراسیله بعده لایق اولان جزایی ویرسونلر ؛ زیرا عجله‌ده سهو اولور، وبرمعصوم، عاصی عد اولنور ؛ ثانیاً . جناب حق جزایی تعجیل بیورمز ایسه تعجب اولنماز؛

اجزای بدنیه‌ی غدا وهوا مناسبتیله هربار برمقدار وبالتدریج درت بش سنه‌ده برکره کاملاً تبدل ایدوب بدنده یکیدن بشقه اجزا حاصل اولور ؛ اکر انسان یالکز بدندن عبارت اولسه ایدی — چونکه اطبا نزدنده بدن درت بش سنه‌ده بر تدریجاً وکاملاً دکشمکده وتبـدل ایتمکده‌در — بو مدت ختـامنده کندینی اونودوب بشقه براسم الق وبشقه بر انسان اولمق لازمکلور ایدی ؛ فقط درت بش سـنه‌ده بر دکل انسانك جسمی هرنه‌قدر متبدل ومتغیر اولسه ولو پارچه‌لنسه روحی باقی اولدقجه شخصیتنی محافظه واخلاق حمیده ویا ذمیمه‌سندن حاصل اولان نتایجی‌وجدانك علویت وسفلیتی درجاتی نسبتنده تأمل وملاحظه ایلر ، وکندینی اونوتماز ؛ زیرا انسانی انسان ایدن تبـدل ایتمکده اولان بدن دکل ، غیر مبدل اولان روحدر. هرآن برمقدار وبرقاچ سنه‌ده بردفعه‌ده انسانك بدنی‌کاملاً تبدل ایلدیکی حالده ینه روح باقی ومعناً مشخص اولدیغی بدیهی ایکن درت بش سنه‌ده بردکلده برقاچ کون ویا بر قاچ ساعت ویا بر قاچ دقیقه‌لر ظرفنده مرض وسـائر اسبابدن کلان‌موت اوزره اووقته قدر بونجه تبدلات وضایعات بدنیه‌ده شخصیتی غائب ایتمیان روح معنوی نصـل شخصیت معنویه‌سنی غائب ایده بیلور ؟ خیر ، روح ذره قدر کندینی غائب ایتمز ؛ زیرا فنا پذیر ومضمحل اولان بدن بشقه ، واسباب محو وفنادن آزاده خلق اولنان روح انسانی ، بشقه‌در . والحاصل ادلهٔ کثیره ایله روحك بقاءی وآخرتده دوامی کونش کبی مثبتدر : اما بعض انسانلر دوشنمزده بوحکم حقایق اکلایه‌مازلر ایسه قصوری فراستلرینك ، معلوماتنك فقدانده اراسونلر . فیلسوف مشهور (باقون) دیر ایدی‌که : انسانلرك اکثر غلط اوزره مبنی اولان فکرلری نیم تحصیل معارف‌ایلملرندن نشأت ایلر. آنلر تکبر ایدر وعوامه عطف نظرله دیرلرکه : عوام هیـچ بر دلیل عقلی‌یه مسـتند اولمیه‌رق روح وآخرته اینانور ، بز ایسه تحصیل معارف ایتمش ایکن‌شمدی عوام کبی‌شونك ، بونك سوزلرینه نصل اینانه‌لم ؟ حالبوکه عوامك معقولاتده فی‌الحقیقه مهارتی یوغیسه‌ده قبول ایلدیکی طریق واعتقاد منبع عقل وروحانیت‌اولان انبیای ذیشانك وضع ایلدیکی‌اساسه مستنددر. منکراولان دوشنمزکه ، بیوك برقوماندانك معیتنده بولنـان عسکر قوماندانك امرینه اتباع ایدنجه نائل ظفر اولور . منکر ، روحانیتی هیـچ بروقت کورمدم دیرده روحانیتی کورمك ایچون‌کندی‌عقل ونطق ووجدان وبدننه وعلی‌الخصـوص بونجه منتظم مکوناته حکمتله عطف نظر ایتمز ، ویا تعبیر صحیـح ایله نظرایتمك ایشنه الویرمز؛ چونکه مذهب وروحانیت کناهلری

علی‌الخصوص روح روحانی روح معنوینك آثاری هر وجهله فیض بخشا ودنیاده
دخی رونمادر . روح معنویدرکه سائر حیواناتدن نطق وعقل وعشق ایله انسانی
ممتاز ایلر ؛ منکرلرك ادعای جاهلانه‌سی معلومدر. دیرلرکه : انسانده کورینان فیض
باشنده‌کی اعصاب وسائر اعضانك انتظامندندر . اوت ، انسانك اعصاب وسائر
اعضاسی خارق العاده برماکنه اولدیغی جای بحث دکلدر ؛ فقط بوماکنه انسانك
روحی کبی عظیم ومکرم برکیفیت معنویه‌نك مقری اولمق ایچون عالملرك ، فلکلرك
ماکنه‌لرینی خلق وایجاد ایدن جناب واجب الوجود طرفندن خلق اولنمشدر .
وهر دماغ وقلب تابع اوله‌جغی روحه متناسب صورتده یارادلدی ؛ زیرا خانه ،
صاحبنك اهمیتنه کوره انشا اولنور. اعصاب واعضای بدن. روحك عدم‌وجودینی
اشراب ایتمك دکل بالعکس اثبات روح ایچون هیچ بشقه آثار وادله بولنمامش
اولیدی بدنك منتظماً خلقی منصف برآدم ایچون اثبات روحه دلیل کافی اولور
ایدی . حکمتله مصنوع اولان بدن ، صانع وخالق کلك اثر صنع وقدرتی اولمسه
طبیعت وتصادف دینلان خیال واسطه‌سیله هیچ بروقت وجود بوله‌میه‌جغی منکرلرك
جهالتی قدر وکونش کبی بدیهیدر. اوکروه بلاهت انبوه دیرلرکه : اعصاب ویا بشقه
آلات بدنیه‌یه برفنالق کلور ویاخود بدنك اعضاسی حال طفولیتده ناتمام واوفاق
بولنور ایسه روح نه ایچون اظهار فیض واجرای وظیفه ایده‌من ؟ بو غریب سؤال
وادعایه ویریله‌جك جواب میدانده‌در : اعضانك نقصانی وناتمامیتی حالنده ضروری
روح وظیفه‌سنی اجرا ایده‌من ؛ چونکه دنیاده روح بدنه محتاجدر ، محتاج اولمسه
یالکز روحك خلق اولنمسی لازم‌کلوب بدن خلق اولنماز ایدی . علی الخصوص
روح بدنده استاد کبیدر . هانکی استاد بولنورکه آلات وادواتی قیرلدقدنصکره
ایش کوره بیلسون ؟ وکار عاقلمیدر ، که آلاتك اوفاق ویارامیه‌جق بر حالده
بولنمسندن ویا آلاتك قیرلمسندن و بناءً علیه استادك ایش کوره‌مامسندن
استادك وجودی دخی انکار اولنسون ؟ بویله بر دعواده بولنمق چارسوده‌کی
عادی استادلری دخی بیلمامکه وابسته‌در ؛ بالعکس روحك اعصابه و بدنك
کافهٔ اعضاسنه اولان تأثیر وقوتنی کوریکز ، که صاحب روح اولان انسان
هرنه وقت مراد ایتسه بدنی بیله آتشه آتا بیلور ، ویا صویه القا ایله غرق ویا
بشقه صورتلرله تلف ایلر ؛ نتکم امانت ربانیه اولان کندی بدنی‌کندی آرزوسیله
تلف ایدن آلچقلر وظالملر میدانده‌در . روح اولمسه باش وجسم کندی
کندینی هیچ بروقت تلف ایتمز ایدی . بوجهت دخی شایان دقتدرکه ، انسانك

ممکن دکلدر . بر مثال کتورەلم : بر افندینك ایکی قولی اولسـه قولك بری تیموردن یاپیلوب چیقامیەجق بر اوطەدە محبوس ، ودیکری حر وهرنەیە کتمك ایستر ایسه مختار بولنسه وافندیلری حسن استعمال ایتمك امریله بونلردن بهرینك اوکنه مثلا اونر بیك لیرا وضع ایتسـه بر مدت صکره بو ایکی قولنه مراجعت ایلدکده محبوس اولان قول افندیسنك براقدیغی یردە اونبیك لیرایی کوسترەبیلور ، فقط مظهر تحسین و آفرین اولەماز ، زیرا بولندیغی حال محبوسیت او پارەنك صرف و اسرافنه مانع ایدی ، اوقول دخی صداقت اثری اولەرق درونی هیچ بر لذت بولەماز و بن افندمك اقچەسـنی اسراف ایتمدم دیەمز ؛ زیرا صرف ایدەمیەجك محبسـده بولندی . اما سربست براغیلان قوله سـؤال اولننجه ، ایشته قولکزه تسـلیم ایلدیککز نقدی اسراف ایتمدم ، محافظه وحسن اسـتعمال ایلدکدن بشـقه بردە اختیارم حسـبیله چالشدم ، تزییدایلدم ، دیر ایسه هم افندیسنك زیادە محبتنی قزانمش وهمدەوظیفەسنی حسن ایفـا ایتمك کبی بر لذت عظیمەیە نائل اولمش اولور . اختیار و ارادۀ جزئیه مادەسی مثال کتوردیکمز سربست قولك حال ونعمتی کبیدر ، که سـعادتی تکثیر ایلدیکندن حقیقتده عین انتظامدر. اختیار وارادۀ جزئیەحسبیله اویغونسز انسانلرك انتظامسزلنی کورینور ، فقط مطیع اولان قوللر خالقلرینك امری اوزرینەحرکت ایدەبیلەجکلرندن وفنا اولانلر جزا کورەجکلرندن ادعا اولنان انتظامسزلق هیچ منزلەسنده قالور . شمدی بقای روح بحثنه کلەلم : انسـان عاقل ، انسـان عادل قدر هـانکی مخلوق بولنورکه جناب واجب الوجوده عبادت ومحبت ایتمش اولسـون ، مع مافیه کوروورزکه دنیادە وعمر سریع الزوالده جناب حقه مطیع وعاشق مستقیم اولان آدملردن بعضیسی فقر واضطرابلرله امرار اوقات وبعض دفعه او اضطرابات ایچنده ترك حیات ایدرلر . بالعکس منکرلر ومرتکبلردن خیلیسی قوناقلره و املاك واموال واولادە وبوکبی انواع نعم صوریەیە نائل وترك دنیا ایدنجەیە دکین برچوق راحت ظاهرەیه واصل اولورلر . قلباً وعقلاً قبول اولنەبیلورمیکه بونجه اجرامی ، بونجه عالملری مشهودمز اولان بو عظیم انتظـام ایله خلق و حفظ ایدن ارحم الراحمین منکرلری واویغونسز آدملری دنیادە بختیار وکندینه اطاعت ومحبت ایلین عادللری دنیادە مضطر براقمش ایکن بردە وفاتلریله برابر محو وتارمار ایتسون ؟ وبشقه عالمده مکافاة احسان بیورمسون ؟ حاشا ! بوفکر بزدن بعیددر . بویله برفکر نامعقولی قبول ایتمك یا اساساً انتظام عالمی و بناءً علیه معاذ الله جناب خالقی انکار ایدەجك ویاخود مجنون قدر احمق اولەجق برعادی آدمك وجودینـه منوطدر ؛

ینه اعتراف ایتمزلر . عنادلرندن باقیکز ، منکران نصل بر مدفن حماقته ذهنلرینی دفن ایدرلرده دیرلرکه : فی‌الحقیقه کرهٔ ارضده تخمسز ذی‌روح یتشمز ، امااحتمال‌که وقتیله اجرام سماویه‌دن یعنی ییلدیزلردن کرهٔ ارضه تخملر دوشمشده حیوانات وجود پذیر اولمشدر! ! ! ارتق ییلدیزلردن کرهٔ ارضه‌تخم دوشمش کبی شایان خنده برحماقت اوله‌بیلورمی؟ یا ییلدیزلره تخم نره‌دن کوندرلدی ؟ بو مقوله منکرلر قرآن عظیم الشانده بیورلدیغی اوزره (ان شرالدواب عندالله‌الصم‌البکم الذین لایعقلون) وصفنه لایقدرلر . الٓهی ! هرذی روح اولان مخلوق ایچون کرهٔ ارضده بیله حکمت عمیقه ومرحمت واسعه ایله بخش بیوردیغك نعمتلر ، صاحب عشق اولان هرقلبه‌القا ایلدیکك محبتلر ، انسانك بدننده خارق‌العاده یاراتدیغك عقل‌ووجدان ونطق وسمع وکوز کبی عضولر وجود مطلقکه شاهد جسمانی ومعنویدر . جناب‌واجب‌الوجودی عقلاً ، حکمةً دخی فهم ایدن انسان ، منصف ایسه کندی کندینه مراجعت ایله حالنه نکران اولسون درحال اکلارکه جماداتدن وسائر هر نوع مخلوقاتدن عالی برصورتده‌خلق‌اولندی عالی ومکمل خلق اولنمسی‌انسانك‌کندی تدبیروهنرندنمیدر؟ دکلدر . ایروجه بر احسان مخصوص ربانی اولدیغی درکار ایکن انسان بواحسانك شکرانی ایفا ایتمز ایسه بوندن دها بیوك کفران نعمت اوله‌بیلورمی ؟ منکر اولانلر عنادلری حسبیله دیرلرکه : انسان سائر مخلوقاتدن دها عاقل ، دها مکرم خلق اولنمش ایسه نه‌ایچون احوالنده بیوك انتظامسزلق کورینور؟ مثلا انسانلرده سرقت وقتل وسرخوشلق وکذب کبی فنالقلر بولنور . بوتعریضه جواب ویرمك قولایدر: اول امرده فراموش اولنمسونکه انسانلرك صوری وعمومیت وعالملرك انتظامنه نسبةً جزئی اولان انتظامسزلقلری ، لسان شرع شریفده ارادهٔ جزؤیه تعبیر اولنسان اختیار کبی بر نعمت ربانیه‌نك قدر وقیمتنی تزیید واعلا و بناءً علیه حقیقی وکلی برانتظامی انتاج ایتمك ایچوندر. احسان بیوریلان بواختیار جزؤی واسطه‌سیله‌درکه انسانلر معتبر واطوار مقبوله‌لریله رضای باری‌یی‌استحصال ایتمك کبی برنعمت‌عظمایه نائل واز هر جهت کامیین وکامور اولورلر . دینور ایسه کاشکی بواختیار جزؤی انسانده اولمامش اولیدی ؛ تاکه قصور ایتمکه مجالی اولمیه . بز ؛ بوکاشکی‌یه موافقت واشتراك ایده‌میز ؛ زیرا اراده‌سز واختیارسز انسان فی‌الحقیقه فنالق ایده‌مز ایدی ، جمادات دخی فنالق ایده‌مز ؛ اما شرف ومزیتدن محرومدرلر . بناءً علیه اختیارسز انسان جمادات ویانهایت حیوان کبی اهمیتسز واجرای وظیفه وعبودیت کبی لذتلردن محروم ولیاقتسز قالور ایدی . اختیارسز اولانلر ایچون ایفای وظیفه لذتی

برفرمان ، براراده ، برامر ربانی اولمینجه انسان کبی معقول ، افلاك کبی منتظم ماکنه‌لر وجوده کله‌بیلورمی ایدی ؟ بو عظیم انتظامده ، بو عظیم حرکتده ، بوعظیم قدرت ومحافظه‌ده ، بومقصد کبیر وعالیده آلهی هرکیم که قدرت و تدبیر مالانهایهٔ ربانیه‌یی کورمز ؛ اکلامز ایسه او مقوله‌لر انسان اولمیوب اجسام وابداندن عبارت ثقلتلردر ؛ انلرك عناد وانکاری دنیاده بیله کندی جزالریدر. انلر آخرتده امیدسز اولدقلری مثللو ، دنیاده دخی محبتلری ، امیدلری هرکون ضعف ووهنه کرفتار اولان بدنلرینه وابسته‌در . مایهٔ امید ومحبتلری هرآن محو و پریشان و کندیلری مأیوس وبی درمان اولورلر. منکران ایستدکلری قدر انکارده عناد ایتسونلر ؛ کمال قدرت ربانیه عاقل اولانلر ایچون برنور عظیم ، بربدرقهٔ رحمتدر . ملیونلرجه ابنای بشر حسیات قلبیه ایله الله ! الله ! دیو عرض عبودیت ایدرلر . بت پرستلر بیله برخالقی حس ایدوب ارارلر ، فقط قلت معلوماتلری حسبیله خالق حقیقی‌یی تفریق ایده‌مزلر ؛ مع مافیه نشر و توسیع معارفله برکون اولورکه آنلر دخی طریق مستقیمه داخل و سعادت ابدیه‌یه نائل اولورلر . بالکز منکرلر ایچون طریق هدایت همان مسدود کبیدر . اثباته محتاج اولمیان قدرت ربانیه تفصیل ایلدیکمز انتظام واجسامدن وبرحس عظیم قلبی ایله انسانلرك جناب حقه اولان اعتقاد ومحبتلرندن بشقه اثبات صنع حق ایچون (انستنقت) یعنی حیواناتده بلا تعقل کوریلان حس معقول بیله بر دلیل اوله‌بیلور. مثلا بش آلتی آیلق برطاوق که هیچ بروقت شاهین ویا طوغان دنیلان برتیجی قوشی کورمامش وطاوق حیوان اولملق حسبیله هیچ برطرفدن شاهینك برتیجی اولدیغنی ایشتمامش ایکن اوتلادیغی ویا کزوب اوتوردیغی صره‌ده طوغان وياشاهين هواده کچنجه طاوق اووقته قدر هیچ کورمدیکی بودشمنك برتیجی برقوش اولدیغنی یکدن حس ایله کندینی محافظه وسائر طاوقلری خبردار ایتمك اوزره کمال تلاش ایله فریاده وقاچمغه باشلار . حیواناتك محافظه‌سیچون وضع اولنان وانواع حالاتده کوریلان حس معقول درونی ، صانع کل اولان ارحم الراحمیندن بشقه هانکی قوت بونجه مخلوقاتك قلبلرینه وضع واحسان ایده‌بیلور ایدی ؟ حیواناتك فن وعلمیله مشغول اولان منکرلر دخی اعتراف ایدرلر ، که حیواناتده تبدلات وتغیرات کلیه اوله‌بیلور ایسه‌ده اولدن بر تخم اولمینجه کرهٔ ارضده هیچ بر ذی روحك وجوده کلمسی ممکن دکل ایدی ودکلدر. بواعترافلری اوزرینه اقتضا ایدرکه ذی روحی خلق ایچون خالق کل اولان الله تعالی حضرتلرینك وجودینی اعتراف ایتسونلر . خیر ،

منوره‌یی ترکیب ایدن ذرات منوره واجرام کثیفه‌یی تشکیل ایلیان ذرات غیرمنوره‌یی
بری‌برندن کیم تفریق وترتیب ایتمش وحیرتبخش اولان بوانتظام عظیمی کیم حصوله
کتورمشدر ؟ قوهٔ جاذبه وحرارت و سائر مواد موجوده‌نك بی عقل و تدبیر
اولدقلرینی منکرلر دخی تصدیق ایدرلر ؛ اوحالده بو بی عقل و بی تدبیر اولان
اجرام ومواد بویله بیوك انتظامی استحصال ایچون نصل هربرینه مقتضی اولان
ذرات وقوتی تفریق وسرعتی میانه‌لرنده تقسیم ایتدیلر ؟ وهانکی عقل ولسان ایله
میانه‌لرنده قرار ویردیلر، که مثلا کرهٔ ارضه بو مقدار ذره‌لر وثقلت وحرارت
ویره‌لم ! تا که یکرمی درت ساعتده بر دفعه و سنه‌ده دیکر بر حرکتله دوران
ایده‌بیلسون؛ وکونش وسائر اجسامه بوذرات وقوتلر ویرلسونده مقنن زمانلرده هم
محورلرنده وهم محورلری خارجنده وجاذبلری اطرافنده متمادیاً حرکت وبو بیوك
انتظام واتفاقی حفظ ایتسونلر . بورالری ایشیدن ویا عنادندن ایشتمك ایستمیان
منکر بلا تأمل بونلری طبیعت یاپمش تعبیریله اظهار بلاهت وکندینی مصرانه برباد
ایلر » طبیعتمی ؟ طبیعت نه دیمك ؟ هانکی طبیعت ؟ بوطبیعت عنقا کبی بر حیوان
موهوممیدر ؟ یوقسه طبیعتدن مقصد ، اجرام یعنی طاش طوپراق دکز ، روزکار ،
هوا ، حرارت ، برودت ، قوهٔ جاذبه ، قوهٔ دافعه وبوکبی کیفیات وماده‌نك متفرقاً
ویا من‌حیث المجموع اسمیمیدر ؟ اکر طبیعت بو کیفیات وموادك اسمی ایسه ،
بالکز اسملری دکل وجودلرك کافه‌سی بیسله بی عقل وادرا کدر ؛ بی عقل
و ادراك ایسه هیچ بروقت اتفاق و انتظام ایتمك بیله‌مز و قواعد عمومیه دکل
خصوصیه بیله وضع ایده‌مز ؛ « بیلور » «ایدر » دعوا ایدنلر بی عقل و ادراك
اولان جماداتدن دها بی عقل وادرا کدرلر . نا معقول اولان ماده بلا امر معقول
هیچ بر وقت منتظم و معقول بر شی وجوده کتوره‌مز ، طبیعت ، موجوداتك
وموجوداتده کوریلان حالاتك عادی اسمیدر ؛ برقوهٔ عقلیه وفعالیه دکلدر . برقاچ
سنه اول پارسده طبع اولنان معارف لغاتنده « ناتور » یعنی « طبیعت » لفظنك
معناسی آتیده‌کی وجهله تعریف اولنور : « طبیعت » لفظنك اوچ معناسی واردر :
بری ، کافهٔ اجسامك من حیث‌المجموع اسمیدر : دیکری هر بر جسمك ابتدادن
جریان ایدن احوالیدر؛ ودیکر معناسی ، الله تعالی حضرتلرینك اجرام واجسامده
بخش ایلدیکی انتظامك تعریفیدر . ایشته اصحاب معارف ایچون طبیعتك معناسی
بودر . منکرلر ایچون ایسه بودعواده لفظ طبیعت عدم تعلقدن نشأت ایتمش معناسز
برخیالدر؛ وتعبیر صحیح ایله « طبیعت » منکرلرك عنقاسیدر !! .. انصاف اولنسون ،

کاملاً جماداتدن وعقل وادراکدن محروم ذراتدن مرکب جسملردر ؛ بونلر ، ب
فوق‌العاده منتظم حرکتی نرده بولدیلر ؟ بوانتظام عظیم خالقلرینك امری دکلیدر
یوقسه احمق منکرك فکری کبی طبیعت واسطه‌سیله ویا تصادف قبیلندن اوله‌رق م
حاصل اولدی ؟ فکر عمیق ایله دوشوندکجه اکلاشیلورکه عالمده کوریلان بو حیر
بخش‌انتظام ایچون «تصادف» و «طبیعت» لفظلری معناسز وهرنصلسه دقتسزلك
ویا عنودانه استعمال اولنور ایکی افظلردر ؛ چونکه کرهٔ ارض وسائر اجرام سماو
جمله کیماکرلرك وحکمانك اتفاقی وجهله حد ذاتنده فهم و حرکته غیر مستع
ذره‌لردن ترکب ایتمش جسملردر ، که عاقل ومدرك اولمدقدن بشقه مایهٔ وجودلر
اولان ذرات کبی محرکسز حرکت ایتمکه غیر مقتدردرلر . طوپراق وطاش وسا
جمادات کوزلرمزك اوکنده‌در ؛ تحریك ایدلمینجه حرکت ایده‌مزلر . انسانك بد
بیله الك مکمل ترکیباتدن‌ایکن تفریق اولنسه اجزای متفرقه‌سی حرکته غیرمقتدردر
آنجق حیاتده ایکن حرکت ایدر ؛ فقط بو حرکت ، آثاری میدانده اولان رو
واسطه‌سیله‌در ؛ روح کیدنجه حرکت قالمدقدن بشقه احسن مادیات اولان بدن انسا
مخوف وشایان نسیان اولور . ذراتك حرکته عدم اقتداری جای بحث بر مس
اولمیوب بناءً علیه ذراتدن مرکب وروح و آرزودن محروم هرنه‌قدر اجسام واجرا
وار ایسه برمحرك اولمینجه حرکت ایلملری قطعیاً محالدر ؛ بوجهت مثبت ایکر
روح ، عقل ، آرزودن محروم اولان میلیونلرجه اجرام سماویه بلا محرك عاقل
بلا محرك قادر نصل مشهود ومعلوم اولان حرکتلرنی و علی‌الخصوص انتظاملرن
بوله بیلدیلر ؟ بوحرکت تصادفاً کلدی ، بوانتظام تصادفاً بولندی ، دینیلیرس
انصاف اولنسون ، که بو بحثده تصادف لفظنی یالکز لسان سویلر ، اما عقل
ووجدان رد ایدر ، منکران بیله برمدتدنبری تصادفی همان ترك واجرام سماویه‌نك
منتظماً حرکتلرینه سبب طبیعتده اولان قوانین عمومیه یعنی قوهٔ جاذبه و دافع
وحرارت کبی شیلردر ، دیرلر . قوانین عمومیه تعبیری دخی منکرلرك دعوالر
ایچون تصادف لفظی کبی معناسز قالور ؛ فی‌الحقیقه اجرامده قوانین عمومیه واردر
اماکال عقل وحکمتله وضع اولنمش قوانین معقولهٔ عمومیه‌در ، که برحاکم مطلقك
برصانع اعظمك وجودینه هرشیدن زیاده شهادت ایدرلر . قوانین عمومیه‌یی ترتیب
ایدن کیمدر ؟ مثلا قوهٔ جاذبه ودافعه وحرارت و(ایلکتریسیته) یی کیم دوشونو
هر جسمده مقتضی اولان مقدار ذراتی وقوتلرنی وموقعلرنی وبعد وقربلرن
وانتظامه خلل کلامك ایچون درجهٔ سرعتلرنی کیم وضع ایتمشدر ، فلکلرده اجرا

کندولرنده بیوك برشی وار ایسه اوده عناد واصرارلریدر . بوقسمك قاندیرلمسی غیر ممکن کورینور . دیکر قسم اهلی ، تردد ایتمکده‌در . دیرکه : موجوداتی جناب حقمی خلق ایتمش ، یوقسه کندی کندینه وطبیعت واسطه‌سیله‌می وجوده کلمش ؟ انسانده روح دینیلان شی فی‌الحقیقه موجودمیدر ؛ یوقسه انتظام بدندن وانسانده کورینان‌فیض وذکا وحسیات باشنده‌کی اعصابدن‌عبارتمیدر ، قدرت ربانیه وروح وآخرت وبقا وجزا ومکافات روحانیه وارمیدر ، یوقسه روحانیت‌اولمیوب انسان وفات ایدنجه وجودك انتظامی بوزیله‌رق واجزای بدنیه‌سی حل اولنه‌رق شخصیت معنویه‌سی قالمامشمی اولور ؟ متردد اولان قسمك خاطرلرینه بویله شیلر کلور وفقط هیچ برجهتی قطعیاً تصدیق ویا تکذیب ایده‌مزلر. تردد ده قالانلرك فکری تصحیح اولنور امیدیله بوبحثه متعلق اثبات حقیقت ایدر بعض تفصیلاته کیرشمك مناسب عد اولندی : عرب ، یونان ، روما و اوروپانك اك بیوك فیلسوفلری جناب خالقك وجودینی وانتظام عالم ایچون درکار ومقتضی اولان قدرت ربانیه‌سنی وروح انسانك وارلغنی وبعدالموت بقاسنی اثبات ایتمك ضمننده اولقدر دقیق افکار وملاحظات بیان ایتمشلردر،که برر برر تعریفه قالقیشیله‌جق اولسه بومقوله مطالعاته ذهنی آلشدیرمیان ذوات اودقایقی اکلامقده مضطر اوله‌جقلری وحس ایده‌جکلری اضطراب اوزره بوبحثك مطالعه‌سندن دخی کلیاً صرف نظر ایتملری ملحوظ اولدیغندن مقالات مفصله‌لرندن صرفنظرله ذکی برآدمك اکلایه‌بیله‌جکی ادلهٔ عقلیه‌بیان وحسب‌الایجاب بالکز اوچ حکیم مشهورك مقالاتی آتیده درج واتیان اولنور: اول‌امرده کوردیکمز وحس‌ایلدیکمز موجوداته عطف نظر حکمت ایده‌لم ؛ ابتدا کونشه ومنتظم اولان حرکتنه دقت اولنسون ؛ کونش برجسم غیر مدرك ایکن هرسنه ، هرآیده ، هرکونده موسملره کوره معین اولان اوقات ومواقعده کورینور، صکره کیجه اولنجه عددی میلیونلره بالغ اولان کواکبه نظر ایدلسون . اهل هیئتك اتفاقی اوزره بالکز کرهٔ ارضدن کورینه بیلان ملیونلرجه ییلدیزلرك هر بری کمال انتظام ایله بیوك بر وظیفه اجرا ایلر وحرکات سریعه‌لرنده بری‌برینه‌زیان ویرمیوب کافه‌سی مطیع خدمتکارلر کبی معین و منتظم زمان و صورتده حرکت و اولی‌النهایه بخش حیرت ایدرلر ، حرکتلری اولقدر منتظمدر ، که مثلا یوز ویوز اللی سنه صکره برکوکب فضای واسع سمانك هانکی نقطه‌سنده بولنه‌جغی اهل نجوم ایچون سهولتله معلوم اولور ؛ مع مافیه بو حرکات معقوله ومنتظمه‌یی اجرا ایدن اجرام سماویه‌نك وجودی کرهٔ ارضمز کبی

عین آب زلال اولان عالم ارواحدن محروم قالدی وصوسز قالمش کبی قوریدی
ثانیاً ، نیدن عاشقانه صدالر چیقار ؛ عارف اولان انساندن دخی عاشقانه وعارفا
سوزلر ظهور ایدر ؛ ثالثاً ، نایك صداسی مستمعینك عشقنی تزیید ایدر ؛ عارفل
دخی کلمات حکمت آیاتی مستمعینك عشقنی مزداد وقلبلرینی آلام کونیه‌دن آزا
ایلر ؛ رابعاً ، نایك آواز وصداسندن اکثر برحکایه ، بر ماجرای عشق حس
اولنور ؛ عارفك سوزندن دخی اکثر اوقاتده عاشق حقیقیلرك احوال عالیه‌لر
وعالم لاهوتك اسرار علویه‌سی ایشیدیلور ، خامساً ، نایك هنری ظاهر جسمند
دکل درونیدر ؛ عارفك دخی کمالاتی باطنیدر ؛ سادساً نایك قامتی طوغریدر
عارفك دخی حالی طوغری وخلقی کریمدر ؛ سابعاً ، نی‌چونکه قامشلقدن کسیلو
ایرلدی ، غریبدر ؛ عالم ارواحدن ایریلان عارف دخی دنیاده غریبدر ؛ ثامناً
نیك ایچی هرشیدن خالی ویالکز نفخ عشقله مالیدر ، عارف دخی هرنوع غل
وغشدن وارسته وقلبی حب وعشق ربانیله آرسته‌در ؛ تاسعاً . نی کندیلکند
عاشقانه سس چیقارامز ، استاد بر نافخك دمنه محتاجدر ؛ عارف دخی متسلسل
وارث اوله‌کلدیکی برنفخ فیاضانه ایله دمسازدر . چونکه مثنوی شریفده حکمت
وروحانیتدن بحث اولنه‌جقدر ، اشبو ایلك بیت شریفك شرحنده مطالعات آتیه‌نك
ایرادی مناسب عد اولندی . شویله‌که : اعتقاد وعدم اعتقاده دقتله باقیلورس
انسانلرك اکثری اوچ قسم کورینور : قسمك بری ، هر ایشك خالق وصان
وحافظی جناب واجب الوجود اولدیغنه وروحك وارلغنه وبقاسنه وبعدالمو
انسان ایچون جزا ویا مکافات اوله جغنه کمالیله ایمان‌ایدر وبو ایمان اوزره بوقسمد
داخل اولانلر الله‌تعالی‌یه عبادت ومشروع اولان امور ایله اشتغال وکندیلرن
جاودی صورتده نائل سعادت ایدرلر. مدعیات منکرانه‌نك نقلی وبعده جرح
قرآن عظیم الشانك مقتضای بلاغت واسلوب حکمت آیاتندن وکتب معتبر
اسلامیه‌نك دأب عالیسندن اولمق حسبیله بو محلده دخی منکرلرك ادعای جهال
اتمالرینی بتمامها تحریر، صکره ادلهٔ مقنعه ایله جرح وسقامتلری تزبیر ایدیله‌جکدر
قسم ثانی اصحابی اولان منکرلرك زعمنجه انسانك روحی اولمیوب یالکز جسمد
عبارت برحیوان اولدیغندن وفاتندن صکره ترکیبات بدنیه‌سی حل وشخصیتی کا
فانی اولور ! بوطائفهٔ مضره روحانیت وآخرت والوهیتی انکار وکندیلری کی
احمق اولانلره عظیم ضرر وخسار ایراث ایدرلر . مکوناتك و انتظام عالمك سبی
کندولرندن سؤال ایدلسه ، طبیعته حمل واسناد ایلرلر ؛ جهالت وبلاهتلری قد

مثنوی

بشنو ازنی چون حکایت میکند

از جدایبها شکایت میکند

« ترجمه » ایشیت نیدن نصل حکایت ؛ فراقلردن شکایت ایلر .

« شرح » نیدن مقصد ، عارف وعاقل اولان انساندر،که آغزندن دائما عاشقانه ولذیذ ومعنیدار سوزلر ظهور ایدر . بیت شریفك ایکنجی مصراعنده : فراقلردن شکایت‌ایلر، بیورلسی عارفك جهان روحانیدن‌ایریلوب دنیاده بولنمسندن وتحویلات الیمه‌یه گرفتار اولمسندن شکایت ایتمسیدر . مثنوی شریفك ایلك بیتی اولان اشبو بیت شریفده جلال‌الدین رومی قدس سره السامی حضرتلری سمعه متعلق اولان « ایشیت » امریله بدء بیورملری هم‌بیان بیوردقلری نایك صداسی بالطبع سمعه محتاج وهم‌سمع سائر اعضادن دها افضل‌اولمسندندر. سمعدن‌صکره اعضانك اك معتبری‌اولان کوز بیله یالکز بعض مادیات محدوده کوره‌بیلور؛ سمع ایسه معنویات ومعقولات وبر چوق حکم مالا نهایه‌یی ایشیدیر . انبیای ذیشان باعث سلامت دو جهان اولان ارادات ربانیه‌یی تبلیغ ایچون بالطبع مستمعینك سمعنه مراجعت‌ایدرلر ایدی. کوز ، نورآفتاب وشمع پرتاب اولمینجه کوره‌میوب معطل وبی تاب قالور ؛ سمع ایسه خورشید وشمع وماهتاب کبی صوری منورلره محتاج اولمیوب دائما استماع ومسموعات متنوعه ایله عقلك نور وقوت معلوماتنی هرشیدن زیاده تزیید وانسانك قدرینی اعلا ومزید ایلر ؛ علی الخصوص قرآن عظیم‌الشانك حاوی اولدیغی ارادات وآیات بیناتده سمع وبصر تذکار اولندیغی زمان دائما سمعك بصره تقدیم اولندیغی درکاردر . انبیای ذیشاندن هیچ بریسنی الله تعالی حضرتلری اصم اوله‌رق بعث بیورمدی، فقط علت‌عمی‌یه مبتلا اولانلر واردر. بیت شریف مذکورده عارفك‌نایه تشبیه اولنمسنده مناسبات‌کثیره بولنور. برقاچنی تعداد ایده‌لم : ابتدا ، نی قامشلقده اولوب کسلمامش ایکن دائما نشوونما وتازه حیات بولور ایدی ؛ کسلدکدن صکره قورودی ؛ عارفك روحی دخی عالم ارواحده لذائذ مالا نهایهٔ معنویه‌یه مظهر ایکن غدار وخشك اولان دنیایه کلنجه

اللريله منع ايدولركه بوكتابى طاهردن غيريسى مس ايتمه يه (تنزيل من رب العالمين
ماصدقنجه معانيسى محضا الهام ربانى اولوب پيش و پسنده واطرافندن كندوسـ
باطل يناشمز ؛ زيرا (خير الحافظين وارحم الراحمين) اولان الله تعالى حضرتلر
كوزه‌در . بوكتاب ايچون الله تعالينك لقبلدیغی نجه القاب جميله دها واردر ؛ بز
آز لقب اوزره قصد ايتدك ؛ چونكه آز چوغه وطمله كوله ودانه بيوك خر
دلالت ايدر. الله تعالينك رحمتنه محتاج اولان عبد ضعيف محمد بن محمد بن حسين البلخى
الله تعالى آندن قبول بيورسون. ديركه : غرائب ونوادرى واشرف مقالاتى واي
كبى دلالاتى وزاهدلرك طريقلرينى وعابدلرك حديقه‌لرينى مشتمل والفاظى وج
ومعانيسى كثير اولان مثنوئ منظومى سيدم وسندم ومعتمدم وجسدمده مك
طوتيجى روحم وذخيرۀ يوم وغدم اولان ذاتك استدعاسنه مبنى تطويلنده بذل جه
ايلدم . بو ذات عالى ايسه عارفلرك مقتدابهى وهدايت ويقينك امامى وخلق
فرياد رسى وقلوب وعقولك امينى واللهك قوللرى ارەسنده وديعه‌سى وصفو
آدميان ورسول خدانك وصاياسى ونبى مجتبانك سرائرى اولان خزائن عرشـ
اناختارى وير خزينه‌لرينك امينى بولنان شيخ ابوالفضائل وحسام الحق والد
حسن بن محمد بن حسندر ، كه (اخى ترك ديو معروفدر) بو ذات وقتنك باين
بسطاميسى وزمانك جنيديدر . صديق بن صديق بن صديقدر (رضى الله عنه وعنه
وارموى الاصلدر . نسب طاهرلرى (امسيت كردياً واصبحت عربياً) قوليله مح
اولان شيخ مكرمه منتهيدر (قدس الله روحه وارواح اخلافه) نه كوزل سلف
ونه كوزل خلفدر . او ذات جليل القدرك نسبى اوزرينه كونش رداسنى آتم
وحسبى اوزرينه يلديزلر آيدينلقلرينى صالمشدر . ميدان سعادت ثمالرى اولا
آستان معنويلرى قبله كاه اقبال وارباب سلوكه كعبۀ آمال اولمقدن هيچ بروقت خ
اولمدى ؛ وكواكب طلوع وماهتابان تنوير آفاق ايلدكجه ينه بويله اولسون ؛ تا
ربانيين ، روحانيين ، سمائيين ، عرشيين ، نوريين اولان اصحاب بصائرك استادكا
اولسون . اول طائفۀ عليه برطاقم ساكنلردر ، كه ناظرلردر . وغائبلردر ،
حاضرلردر . وپلاس پوش ملوكدر ، كه هپسى اشراف قبائلدر ؛ واصحاب فضائلد
وانوار دلائل وبينات الهيه‌دندر . بوخاندان حقنده‌كى دعامز مستجابدر ؛ زيراكا
خلائقه شاملدر. حمد وثنا منحصراً اللهه اولسون ، والله تعالى وپيغمبرمز افندم
وطيبين وطاهرين اولان اصحاب واهل بيتنه صلوة وسلام ايلسون .

قدوة العارفين امام الهدى واليقين مغيث الورى امين القلوب والنهى وديعة الله بين خليقته وصفوته فى بريته ووصاياه لنبيه وخباياه عند صفيه مفتاح خزائن العرش امين كنوز الفرش ابوالفضائل حسام‌الحق والدين حسن بن محمد بن حسن‌المعروف (باخى ترك) ابا يزيد الوقت جنيد الزمان الصديق ابن‌الصديق ابن‌الصديق رضى‌الله عنه وعنهم الارموى الاصل المنتسب الى شـيخ المكرم بما قال (امسيت كردياً واصبحت عربياً) قدس الله روحه وارواح اخلافه فنعم السلف ونعم الخلف «له نسب القت الشمس عليه ردائها» «وحسب ارخت النجوم لديه اضوائها» لم يزل فناؤهم قبلة الاقبال يتوجه اليها بنو الولاة وكعبة الآمال يطوف بهـا وفود العفاد ولازال كذلك ماطلع نجم وذر شـارق ليكون معتصماً لاولى البصـائر الربانيين الروحانيين السمائيين العرشـيين النوريين السـكوت النظار الغيب الحضار الملوك تحت الاطمار اشراف القبائل اصحاب الفضائل انوار الدلائل آمين يارب العالمين وهذا دعاء لايرد فانه ∴ دعاء لاصناف البرية شامل والحمد لله وحده وصلى الله على سيدنا محمد وآله وعترته الطيبين الطاهرين .

﴿ اشبو ديباجهٔ شريفه‌نك ترجمه‌سى ﴾

بو مثنوى كتابيدر . بو كتاب وصول ويقين اسرارينى كشـفده دينك اصول اصول اصول يعنى دين اساسلرينك اساسلريدر . بو كتاب الله تعالينك زياده بيوك فقهيدر ؛ واللهك زياده پارلايجى شرعى و ينـه اللهك زياده ظـاهر اولان حجت وبرهانيـدر . آنك نورينـك مثل و صفتى ايچروسـنده چراغ اولان قنديل كبى اطرافنى تنوير ايدركه صباحلرك نورندن زياده نورليدر . بو كتاب انواع داللرى وصو كوزلرينى حاوى جنتلرك جنتيدركه درونـندن جريان ايدن بر صو كوزى اهل سـلوك يانـنده (سـلسبيل) و مقامات و كرامات اهلنك عندنده (خير مقام واحسن مقيل) تسميه اولنور . ابرار واصحـاب خير آنده يرلر وايچرلر واحرار آندن فرحلنوب شـاد اولورلر . بوكتاب مصرده‌كى نيل نهرى كبى صبر ايديجيلره شراب و آل فرعون ايله كافرلره حسرتدر . نتكم حق تعالى حضرتلرى قرآن عظيم‌الشانده (يضل به كثيراً ويهدى به كثيراً ومايضل به الاالفاسقين) بيورمشدر . تحقيق بوكتاب كوكسـلرك شفاسى وحزنلرك جلاسى وقرآن عظيم الشـانك كشافى ورزقلرك كنيشـلكى واخلاقك ايـلكيدر . ملائكهٔ كرام (سفرةٍ كرام بررةٍ)

ترجمه وشرح مثنوی شریف

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ صاحب مثنوى مولانا جلال الدين رومى قدس سره السامى ﴾

﴿ حضرتلرينك عربى العباره يازدقلرى ديباجه‌در ﴾

« هذا كتاب المثنوى » وهو اصول اصول الدين فى كشف اسرار الوصول واليقين وهو فقه الله الاكبر وشرع الله الازهر وبرهان الله الاظهر مثل نوره كمشكوة فيها مصباح يشرق اشراقاً انور من الاصباح وهو جنان الجنان ذوات العيون والاغصان منها عين تسمى عند ابناء هذا السبيل سلسبيلاً وعند اصحاب المقامات والكرامات خير مقاماً واحسن مقيلاً الابرار فيه يأكلون ويشربون والاحرار منه يفرحون ويطربون وهو كنيل مصر شراب للصابرين وحسرةً على آل فرعون والكافرين كما قال الله تعالى (يضل به كثيراً ويهدى به كثيراً ومايضل به الاالفاسقين) وانه شفاء الصدور وجلاء الاحزان وكشاف القرآن وسعة الارزاق وتطييب الاخلاق بايدى سفرة كرام بررة يمنعون بان لايمسه الاالمطهرون تنزيل من رب العالمين لايأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه والله يرصده ويرقبه وهو خير حافظاً وهو ارحم الراحمين وله القاب آخر لقبه الله تعالى واقتصرنا على هذا القليل والقليل يدل على الكثير والجرعة تدل على الغدير والحفنة تدل على البيدر الكبير يقول عبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بن حسين البلخى تقبل الله منه اجتهدت فى تطويل المنظوم المثنوى المشتمل على الغرائب والنوادر وغرر المقالات ودرر الدلالات وطريقة الزهاد وحديقة العباد قصيرة المبانى كثيرة المعانى لاستدعاء سيدى وسندى ومعتمدى ومكان الروح من جسدى وذخيرة يومى وغدى وهو الشيخ

﴿ اخطارات ﴾

١ مثنوئ شريفك فهرستی صوری اولوب ، مثلا « داستان عاشق شدن شاه بر كنيزك » وديكر محلده « حكايت مرد بقال وطوطئ او » كبی فهرستده عباره‌لر كورينور. فی‌الحقيقه اولبابده شاهك بر جاريه‌يه عاشق اولديغی ، وديكر بابده بر بقالك بر طوطيسی بولنديغی كوريله‌جك ايسه‌ده اصل مقصد هر بيت شريفك عباره‌سنده بيان بيوردقلری معانئ عميقه‌در . مثلا حضرت موسی عليه السلامك زماننده ايكی شخص بيننده وقوعبولان مكالمه‌ده شخصك بری ، قرآن عظيم الشانك بر آيت كريمه‌سنی نقل ايدر ؛ حالبوكه اوحالده قرآن عظيم الشان دها نازل اولمامشيدی ، فقط مقصد آيت كريمه‌نك معناسيدر . شويله‌كه : قرآن عظيم الشانك برچوق آيت كريمه‌سنده « الله تعالی حضرتلری مفسدلری سومز » بيوريلور ؛ بو معنی ، بو حقيقت ايسه حضرت موسی عليه السلام افندمزك زمان عاليلرنده وهرعصرده دخی موجود ايدی . الحاصل مثنوئ شريفی لايقيله آكلامق استيانلر صورت حكايه‌يه دكل ، معنايه نصب نظر دقت ايتسونلر .

٢ مثنوئ شريفده انسانك بری كندندن دها بيوك ديكر بر ذاته بر كيفيتی حكايه وبيان ، وعلی‌الخصوص استرحام ايدركن ، مولانای رومی قدس سره السامی حضرتلرينك جناب واجب الوجوده اولان كمال عبوديت وعشقی حسبيله چوق‌دفعه متكلمك افاده‌سنی موقتاً ترك ايله قارئينه اخطار ايتمكسزين بر عارف لساندن حق تعالی حضرتلرينه مناجات وتضرع يولنده عرض حاجات وبعده ينه حكايه‌يه رجعت ايدرلر .

٣ مثنوئ شريفده كوريلان بعض حيوانات حكايه‌سنك جمله‌سی : انسانلر ويا عقل وافكار ونفس كبی كيفياتدن عبارتدر .

قدس سره السامی حضرتلری سن عالیلری اللی بش ایله اللی التی اراسنده ایکن مثنوئ شریفك تألیفنه باشلایوب التمش سکز یاشنده ایکن التنجی جلدی ذکر اولنان بیت شریفه قدر ایصال واوصره ده دار عقبایه ارتحال بیوردیلر . مشارالیه حضرتلرینك مثنوئ شریفدن بشقه اوراد کبیری ومعانئ غمیضه وعمیقه‌یی حاوی بر دیوان بلیغی اولوب برده اوچ بیك بیتی جامع دیکر بر تألیف عالیلری اولدیغی خبر المش ایسه‌مده اکا دسترس اوله‌مدم. مثنوئ شریفك بعض ابیات شریفه‌سنی مطالعه ایدن اوروپالولر حیرتده قالوب مولانایی: صاحب فکر عمیق نامیله تسمیه ایلدیلر. مولانای مشارالیه افندمز مستقیم القد وعدیل القامه اولوب مبارك کوزلری صاری ایله سیاه اراسنده یعنی الا وقاشلری مقوس ایدی . لونی فی الاصل قرمزی‌یه میال ایکن بعده کثرت ریاضت ومجاهده سببیله صاری‌یه مائل اولدی . نه‌ملحم ونه‌ده ضعیف اولوب فقط کثرت ریاضتدن بعده کسب نحافت بیورمشلر ایدی . روح پرفتوحلری هجرتك التی یوز یتمش ایکنجی سنه‌سی جمادی الاخره‌سنك بشنجی کونی اقشامه یقین دارالنعیمه پرواز ایلمشدر. عالم فانی‌یی ترك بیوره‌جقلری صره‌ده مقام جلیل ارشادلرینه کیمك جانشین اوله‌جغی مریدانی طرفندن عرض واستفسار ایدلدکده چلبی حسام الدین بیوردیلر . یا مخدوم عالیکز سلطان ولده نه‌وصیت بیوریلور ؟ دیو تکرار مریدان طرفندن عرض اولنمسی حسبیله «اول پهلواندر، وصیته احتیاجی یوقدر» بیورمشلردر. بوامر ووصیت اوزرینه سلطان ولد حضرتلری جناب حسام الدینی سجادهٔ خلافت مولویه‌یه اقعاد ایتدیلر . التی یوز سکسان اوچ سنه‌سی شعبانك یکرمی ایکنجی چهارشنبه کونی مشارالیه حسام الدین چلبی دخی ترك عالم فانی بیورملرینه مبنی مشارالیه سلطان ولد حضرتلری پوست نشین خلافت مولویه اوله‌رق هجرتك یدی یوز اون ایکنجی سنه‌سی رجب شریفنك اونجی جمعه ایرتسی کونی عالم نوره واصل اولمش وخامهٔ نکهت فزاسنك آثار جلیله‌سیله دخی ابقای نام بیورمشدر . آندن صکره سلطان ولد حضرتلرینك مخدوم عالیلری اولو عارف افندی یدی سنه مدت پوست نشین ارشاد اولوب یدی یوز اون طقوز تاریخنده ارتحال دار بقا ایلمشدر.

(رحمة الله تعالی علیهم اجمعین)

كثيره ايله متين وامر مبرهندر . مثنوئ شريفك التنجى جلدينك صوك بيت شريفى بودر : « درددل من آن سخن را ميمنست » « زانك ازدل جانب دل روزنست » بو بيت شريفدن صكره ايضاح مقصد ايچون سلطان ولد حضرتلرى جانبندن يازيلان سكز اون بيت مثنوئ شريف نسخه‌لرندن بعضيسنك اك نهايتنده مندرج اولديغى اخطار اولنور .

حضرت مولانانك اوليوب مصنوع اولان مذكور يدنجى جلدك برنجى بيتى بودر : « اى ضياءالحق حسام‌الدين سعيد » « دولتت پاينده فقرت برمزيد » كه روحسز ، بلاغتسز ، وزنسز ، سبك و ربطسزدر . ينه بز مقصدمزه ارجاع كلام ايدهلم : مثنوئ شريفك ايكنجى جلدينى مشاراليه جلال‌الدين رومى قدس سره السامى افندمز حضرتلرى سنهٔ هجريه‌نك آلتى يوز آلتمش ايكيسنده يازمغه بدأ ومباشرت بيوردقلرينى جلد مذكورك يدنجى بيت شريفنده صراحةً اشعار بيوررلر . صوك جلدك اكمالى عمر عاليلرينك اواخرينه‌طوغرى يعنى تاريخ ارتحاللرى اولان التى يوز يتمش ايكى‌سنه‌سنده اولديغى بعض اشعاراتدن‌وعلى‌الخصوص‌مخدوم‌نجابت موسوملرى سلطان ولد حضرتلرينك آتيده‌كى ابيات عليه‌سى ترجمه‌سندن اكلاشيلور . ايشته سلطان ولدك بوكا دائر اولان ابيات شريفه‌سنك ترجمه‌سى : « اول زمانكه پدرم بو مثنويدن‌خاموش اولدى. ديدم، كه هانكى‌وجه‌وسببدن‌ناشى بشقه سوزسويلمزسكز؟ جواباً بيورديلر : ضعيف اولوب نطقم اشتركبى ياتدى ؛ بو حاله كلنجه حشره‌دك سوز سويلمكه كمسه‌ده مجال وقوت اوله‌مز ؛ اراپوب طرامنى ترك ايله رحلت وقتى كلدى (كل شئ هالك الا وجهه) بوسوزك يعنى مثنوئ شريفك باقيسى لسانسز كلور ، اول انسانه ، كه دلنده حى بر جان طوتر ، ومژده عمرم آخره ايردى ، كه بدندن قورتيله‌يم ، وجان جهاننه دائما جولان ايده‌يم ، ونم وقطره‌دن يعنى (دنيادن) لچوب دكزه (آخرته) كيده‌يم » سلطان ولد حضرتلرينك اشبو ابيات شريفه‌لرينك ترجمه‌سى بوراده ختام بولدى. مثنوئ‌شريفك برنجى‌جلدى تحرير وختام بولدقدن صكره ايكنجى جلدك اشعارى لحكمةٍ برمدت تأخير اولنديغى ينه ايكنجى جلدك مقدمه‌سيله تعاقب ايدن ابيات شريفه‌سنده صراحةً بيان واتيان بيورلديغنه نظراً والنان بعض معلوماته بناءً اكلاشيلوركه حضرت مولانا مثنوئ شريفك تأليفنه التى يوز اللى طقوز ويا التمش تاريخى ابتداسنده مباشرت بيورديلر . بوحسابله برنجى جلدك تأليفى بروجه معروض التى يوز اللى طقوز وياالتمش سنهٔ هجريه‌سنده والتنجى جلدك اكمالى التى يوز يتمش ايكى تاريخنده‌در ؛ بناءً عليه مشاراليه جلال‌الدين رومى

حضرتلری جناب مولانایه ترك تدریس ایتدیردی کبی قیل وقالده بولنملری یننه مبنی حضرت شمس الدین لزوم مفارقتی قطعیاً ایما ووداع ایدرك شـام شریفه هجرت بیوردیلر؛ اما آندن صکره حضرت مولانا تدریس وافاده‌دن فراغت وسماع وهر نوع موسقی یه میل ورغبت ایلدیلر ؛ وشمس الدینك مفارقتنه تحمل ایده‌میوب مخدومی سلطان ولد حضرتلرینی ارسال ومشارالیهی شام شریفده بوله‌رق کمال تعظیم وتفخیم ایله پدری مولانا حضرتلرینك عشق ومحبتنی عرض وافهام وقونیه‌یی تشریفنی رجا واسترحام ایلمسنه مبنی جناب شمس الدین بوکا راضی اوله‌رق برلکده شام شریفدن عزیمتله سلطان ولد اثنـای راهده کمال حرمتندن ناشی شمس تبریزی حضرتلرینك رکابنده پیاده اوله‌رق کلدی وفوق العاده احترام ایلدی . بوصورتله مشارالیه جناب تبریزی تکرار قونیـه‌یی تشریفلرندن حضرت مولانا فوق العـاده محظوظ وتکرار مجلس ملائك انیسـلرنده مأنوس اولدیلر . بعـده حضرت شمس الدین بلاخبر قونیه‌دن عزیمت وغیبوبت ایلمسندن حضرت مولانانك دیکر مخـدومی علاءالدین محمد طرفندن شهید ایدلدیکی روایت اولنورسه‌ده بو فعلك اصل واسـاسی اولمدیغی شمس الدین حضرتلرینـك مفارقتنه تحمل ایده‌میوب برای تحری جناب مولانای رومی بالذات شـام شریفه و بعض روایتـه کوره تبریزه عزیمت بیورملریله مثبت وبدیهیدر . برمدت صکره حضرت جلال الدین رومی قدس سره السامی افندمزك مریدان خواصندن الك زیاده سودیکی (حسام الدین) چلبی مشارالیه حضرتلرینك وقت انبساطنی بوله‌رق الهی نامه طرزنده ویا منطق الطیر وزننده برکتاب منظوم تألیفنی استدعا واسترحام ایتدکده حضرت مولانا تبسم ایله « ای چلبی حسام الدین ! ایستدیککز کتابی سزك خاطریکزه کلمزدن اول تخطر وتصور ایتمش وبرازده یازمش ایدم » دیه‌رك شارح اسرارکلیات وجزءیات اولان (مثنویٔ) شریفك « بشنو ازنی چون حکایت میکند » « ازجدایها شکایت میکند » بیت شریفندن « پس سخن کوتاه باید والسلام » مصراعنه دکین یازدقلری برقاچ بیت شریفی حسام الدین چلبی‌یه ارائه وآندن صکره مثنویٔ شریفك تألیفنه بذل همت بی‌انتها بیورمشلردر . بعض کیجه اخشامدن صباحه قدر حضرت مولانا ابیات شریفه تقریر وحسام الدین چلبی ضبط وتحریر بیوررلر ایدی . مثنویٔ شریف بومنوال اوزره تحریر والتی جلده رسیده اولدی. حضرت مولانا واصل عالم بقا اولدقلرندن درت یوز آلتمش ایکی سنه‌صکره اسم‌واحوالی مجهول برشخص طرفندن یدنجی جلد نامیله برمنظومه میدانه چیقارلمش ایسه‌ده بومنظومه حضرت مولانای رومی قدس سره السامینك اثری اولمدیغی ادلهٔ

مولانای مشارالیه حضرتلرینی برای ارشاد قونیه‌یی تشریف ایله (شکرریز) خانه نازل اولدی وحضرت مولانانك اخلاق واوصاف جمیله‌سنی لدی‌التحقیق کافهٔ کمالات علمیه‌سی میدانده اولدیغنی وفقط عریان وقلندر درویشلری سومدیکنی اکلادی ؛ بناءً علیه شمس‌الدین تبریزی حضرتلری برقلندر قیافتنه کیره‌رك ویولده انتظار ایدرك حضرت مولانا مدرسه‌لرندن دولتخانه‌لرینی تشریف ایدرکن بندیکی حیوانك یولارندن طوته‌رق وغریب بر هیئتله یوزینه باقه‌رق « ای ملای روم ، پیغمبرمز حضرت (محمد) می یوخسه (بایزید بسطامی) می بیوکدر ؟ » دیو سؤال ایتدکده حضرت مولانا : « بونصل سؤالدر، بونده شبهه اولنه‌جق محل وارمیدر؟ » دیه‌رك حضرت (سیدالمرسلین) افندمزك شاننده اولان آیات کریمهٔ متعدده ایله توصیف وبایزید بسطامینك افراد امتدن اولدیغنی بیان وتعریف ایدنجه شمس تبریزی حضرتلری : « اویله ایسه حضرت شاه انبیا ومحبوب جناب کبریا (ماعرفناك حق معرفتك) بیورورده نیچون بایزید بسطامی (سبحانی مااعظم شانی) دیر ؛ یعنی جناب‌حقه مخصوص اولان عظمت شان صفتنی کندیسنده کورر؟ » دیدکده حضرت مولانا جواباً « فخرعالم ونبی محترم صلی‌الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك سینهٔ مبارك وعشق پاکی دریای عمیق اولوب اکا هرنه‌قدر تجلیات الٓهیه ظهور ایتسه ینه تحمل ایله حق تعالی حضرتلرندن تجلیاتك ازدیادینی استرحام ودائما (ماعرفناك حق معرفتك) دیو عرض حقیقت ومرام ایدر ؛ اما بایزید بسطامینك آینهٔ تجلیٔ الٓهی اولان قلبنه بر ذره قدر نور صمدانی عکس ولمعان ایدنجه شعاعندن کندی کندینی کورمکه مقتدر اوله‌مز وکندینی غائب وفراموش ایلدکده (سبحانی مااعظم شانی) دیر .» حضرت مولانانك بوجواب حکمت مآبی اوزرینه جناب شمس‌الدین تبریزی (الله) دیو فغان ایدرك یره دوشوب بایلدی اوآنده قلب مولانایه بر تجلیٔ الٓهی لمعان ایلدیکندن درحال آتندن اینوب جناب شمس‌الدینك خاکپاینه یوز سوره‌رك بعدالافاقه حضرت‌شمسی برلکده خانهٔ‌سعادتلرینه کتوردی. کراماتی نهایتسز اولان حضرت شمس تبریزی بووقعه‌دن صکره التی آی مقداری حضرت مولانای رومی ایله برابر بولندیلر ؛ هیچ کیمسه خلوتلرینه قبول اولنمیوب یالکز سلطان ولد حضرتلری خدمت ایدر وکاه‌کاه اکل وشرب ایدرك سائر اوقاتده ذکرالله وعبادتله مشغولیتلرینی کوررلر ایدی . بعده خلوتدن چیقوب ینه بر مدت میانهٔ عالیلرنده دوام ایدن محبت حضرت مولانانك مریدان وطلبه‌سندن مشاهده ورؤیت اولننجه بعض ظاهر بینلرك حسدینه طوقنه‌رق شمس‌الدین تبریزی

بولندیغی ایما بولنده نکته‌سنج عرفان اولدقلری روایات موثوقه‌دندر . مشار الیه سلطان العلما طریق شامدن ارزنجانه مواصلت وملك فخرالدینك حرمی عصمتی خاتونك بنا ایتدیردیکی عصمتیه مدرسه‌سنه نزول واقامت ایتدیلر . آنده چوق مدت مکث ایتمیوب آق شهر قصبه‌سنه عزیمت وملك فخر الدینك مخصوصاً سلطان العلما ایچون یاپدیردیغی مدرسه‌ده درت سنه اقامتله بعده سلطان‌العلما قونیه توابعنده (لارنده) یه یعنی (قرمانه) کیدوب لارنده ضابطی امیرموسانك یاپدیردیغی مدرسه‌ده یدی سنه مقداری تمکنه رغبت بیوردیلر . سلطان العلما حضرتلرینك مملکتلرندن حین حرکتلرنده حضرت مولانا جلال الدین رومی بش یاشنده بولندقلرندن لارنده شهرنده حد بلوغه ایریشوب خواجه شرف‌الدین لالا سمرقندینك دختر پاکیزه‌سی (کوهر) خاتونی عقدونکاح ایله التی یوز یکرمی اوچ تاریخنده برنجی مخدومی سلطان ولد حضرتلری دنیایه کلمشدر . یوقاریده بیان اولندیغی وجهله سلطان علاءالدین کیقباد محبت غائبانه‌سی حسبیله ایری برشهرده اقامتنه انجامی طیانه‌میوب سلطان‌العلما حضرتلرینی مکتوب مخصوص ایله قونیه‌یه دعوت ومشارالیه دخی اجابت وقرماندن حرکت وقونیه‌یه تقرب ایتدکده سلطان علاءالدین بالذات استقبال وفوق‌العاده حرمت ایدرك برابرجه قونیه‌یه مواصلت وسلطان‌العلما (التون‌پا) مدرسه‌سنده‌اقامت بیوردیلر . اندن‌صکره فاضل مشارالیه حضرتلری قونیه‌یی کندیلرینه مکان ومقام اتخاذ ایدوب نشر علوم ایله مشغول اوله‌رق هجرتك‌التی‌یوزیکرمی‌سکزنجی‌سنه‌سی‌ربیع‌الآخرینك‌اون‌سکزنجی‌جمعه‌کونی وقت‌ضحاده روح شریفلری عالم‌لاهوته پرواز ایتمشدر « رحمة‌الله‌تعالی رحمةً واسعةً » مولانا جلال‌الدین رومی حضرتلری سن تمیزه واردقلری کبی هرهانکی محلده بولندیلر ایسه بلکه یوللرده بیله بردقیقه تضییع اوقات ایتمیه‌رك اصول عربیه وعلوم دینیه وعقلیه‌نك تحصیلیله اشتغال بیورمشلر ایدی . پدرلری مشارالیه سلطان‌العلما حضرتلرینك وفاتندن صکره پدر بزرکواری خلفاسندن سید برهان‌الدین محقق حضرتلری (ترمد) دن حرکتله قونیه‌یه کلوب حضرت مولاناده کوردکلری علم وکمالاتی تقدیر ومتمادیاً طقوز سنه هم بزم وصحبت اوله‌رق علوم کثیره دخی تعلیم ایتدیلر ؛ بعده محقق مشارالیه حضرت مولانایه وداع وقیصریده ایکن ترك دنیای بی‌وفا ایتمشدر . (قدس‌الله روحه) مشارالیه جلال‌الدین مولانا حضرتلری قونیه‌ده بیکلرجه طلبهٔ علومه خارق‌العاده برعقل وصورت ایله تعلیم علم ایتمکده ایکن مشهور (شمس‌الدین تبریزی) حضرتلری مرشدندن آلدیغی اشارت معنویه اوزرینه

مع مافيه سلطان العلمانك نسل پاكندن بشقه فضائل معنويه وعلميه‌سی جهتيله شاه خوارزم رعايت وزيارته مجبوراولوب حتی بركون شاه مشاراليه سلطان‌العلمانك مقام عاليسنه واردقده زوار ودوابك كثرتله بولنمسنی كورنجه بعد القعود صورتا تحسيناً وحقيقتده تعريضاً « مقام عاليلرنده خلقك كثرتی اول درجه‌در ، كه اقامتمز مشكل اولدی ! » ديو تعريضات وشبهاتنی تفهيم ايتديلر . بووقعه‌دن برقاچ كون صكره شاه مشاه اليه سلطان العلما حضرتلرينه مخصوص برآدم كوندروب « شاه خوارزم سزه ملكنی‌ترك وديار آخره عزيمتنی مناسب‌كورر ! » ديدكده‌سلطان‌العلما مقصدی يكدن حس ايله « شاه حضرتلرينك كتمسی جائزاولميوب بزه حاسدسوزيله اذا وجفا قصد ايتديلر ؛ كندوسی استهزا ويا تحميق طريقيله ويررز ديدكلری ملك دنيا بزه لازم دكلدر ؛ بحضور اولمسونلر ؛ بز كيده‌لم » ديدی ، وفی‌الحال توابعنه سفر تداركنی امر ايلدی . سلطان العلمانك سفر تداركندن شاه مشار اليه نادم كوروندی ، اهالی ايسه غايت محزون ومكدر قالدی . هرنه‌قدر سلطان العلمانك آليقونلمسی امرنده رجالر اولنديسه‌ده ممكن اولميوب يالكز هجرتلری سببندن خلق ايله شاه بيننده برودت حاصل‌اولمامق ايچون برجمعه كونی خانقه وعظونصيحت وبازار ايرتسی كونی اوچيوز قدر مريدان و تلاميذی وبرچوق دوه يوكی كتابلری ايله بغداده متوجهاً بلخدن حركت وهر ايرشدكلری دياره حقلرنده رعايت مكمله اجرا اولنه‌رق بو صورتله مواصلت خبری شهر بغداده شايع اولنجه شيخ شهاب‌الدين سروری‌حضرتلری ابراز حرمت ضمننده پياده اوله‌رق اكابر واصاغر بغداد ايله بالاستقبال محترماً مدرسهٔ مستنصريه‌يه مسافرت وبعده سلطان‌العلما اهالیٔ بغداده وعظ ونصيحت بيورديلر . سلطان العلما بغدادده ايكن سلطان روم علاءالدين كيقباد مشار اليهك اوصاف جميله‌سنی ايشيده‌رك غائبانه از جان ودل عرض محبت ايتدی . بوجهت دخی علاوه اولنوركه : بحكمة‌الله تعالی چوق زمان كچمدن وسلطان العلما دها قونيه‌ده توطن بيورمزدن مقدم تاتار خراسان وبلخی خراب ويباب ايلدی . سلطان العلما بغداددن حجازه عزيمت واداى فريضهٔ حج شريف ايله شام شريفه عودتلرنده حضرت عطار عليه رحمة الغفار مولانای رومی جلال‌الدين حضرتلرينی پدرلری نزدنده كوروب كمال ذكا واستعدادينی حس وتحسين ايله التفات ودعا ايلدكلری وحتی جناب عطار حضرت مولانادن سن ساميلرينی سؤال بيوردقده خدادن برياش كوچكم بيوردقلری و (خدا) كلمه‌سنك بحساب ابجد التی يوز بش اولديغی وولات سنيه‌لرينك التی يوز درت سنه‌سی

فاملیاسندن اولوب اسمی کبی ذاتی دخی صالحه ایدی . بوندن بر قاچ سنه اول پروه‌زه قصبه‌سنده ارتحال دار بقا ایلمشدر . (رحمها الله تعالی علیها)

بو ترجمهٔ حال مشارالیه حضرتلرینك سیواس والیلکنده بولندقلری اثناده تحریر اولنوب بالاخره بروجه معروض انقره والیلکنه تحویل مأموریت بیوردیلر.[١]

فی ١١ حزیران سنه ٣٠٤

﴿ نسب وترجمهٔ حال حضرت مولانا قدس سره الاعلی ﴾

اول مست عشق خدا (مولانا جلال الدین رومی) قدس سره السامی حضرتلرینك اسم شریفی محمد ولقبلری جلال الدین وقونیه‌یی تشریف بیوردقلرندن (رومی) دخی دینمشدر . ولادت پر میمنتلری تاریخ هجرینك آلتی یوز دردنجی سنه‌سی ربیع الاولنك التنجی کونی شهر بلخده شرفواقع اولمشدر . والد ماجدلری (سلطان العلما بهاءالدین ولد محمد) بن حسین الخطیبی ابن احمد الخطیبی بن محمود بن مودود بن ثابت بن مسیب بن مظهر ابن حماد بن عبدالرحمن بن حضرت ابی بکر الصدیق رضی الله تعالی عنه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین مشار الیه بهاءالدین ولد محمد حضرت رسول اکرم و نبی محترم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك عالم منامده ویردیکی امر شریف اوزرینه پدرلری حسین الخطیبی‌یه عقد ونکاح اولنان شاه خراسان علاء الدین محمد بن خوارزم شاهك دختر پاکیزه‌سندن عالم وجوده کلوب سلطان العلما ایکی یاشنده ایکن پدرلری عازم عالم آخرت ونائل رحمت رب احدیت اولدیلر . مشار الیه حضرت بهاءالدین ولد محمد بلوغه واصل وکندوسنده معنوی کمالات وصوری فضائل حاصل اولدقده (سلطان الانبیا علیه افضل التحایا) افندمز حضرتلری طرفندن عالم رؤیاده برخیلی ذواته سلطان العلما لقبیله تلقیب اولنمسنك امر واشارت بیورلدیغی کتب معتبرهٔ متعدده‌ده مسطوردر . زمان مرور ایتدکجه علمی نسبتنده طلبه‌سی ومریدانی دخی تکثر ایلمش و نصلسه امام فخرالدین رازی ورشید الدین قنابی کبی ذوات ایله بعض مرتبه اره‌لری آچلمش ومناسبتلری حسبیله محمد خوارزم شاه حضرتلری‌ده امامین مشار الیهما ایله هم افکار بولنمشدر .

---

[١] مشارالیه عابدین پاشا جزایر بحرسفید والیسی ایکن مأذوناً درسعادته کلمش وفی ١٥ ربیع الاول سنه ١٣٢٤ تاریخنده حلول اجل موعودیله واصل رحمت رحمان اوله‌رق شرفصدور بیوریلان ارادهٔ سنیهٔ حضرت خلافتپناهی منطوق عالیسنه توفیقاً فردوس آشیان فاتح سلطان محمد خان حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌سی حظیره‌سنه دفن ایدلمشدر .

مدح وتقدير ایدلمش ومثنوئ شریف ترجمه و شرحنی اطنه والیلکنده و ۱۲ ربیع‌الاول سنه ۳۰۲ تاریخنده ومولدالنبی علیه‌الصلوة والسلام قرائتی صره‌سنده تألیفه باشلایوب اشبو برنجی جلدی سیواس والیلکنده ایکن ۱۲ ربیع‌الاول سنه ۳۰۳ تاریخنده وکذلك تیمناً مولدالنبی علیه‌الصلوة والسلام قرائتی هنکامنده یعنی برسنه ظرفنده بالاکمال طبعنه موفق اولمشدر . روسیه محاربهٔ اخیره‌سی اثناسنده بورسه قومیسرلکی عهده‌سنده قالمق اوزره آرناودلق خاندانندن عبارت یانیه‌ده تشکیل اولنان قومیسیون ریاستنه سایهٔ احسانوایهٔ جناب پادشاهیده رتبهٔ اولی ایله با ارادهٔ سنیه تعیین بیوریلوب یانیه‌ده واجرای ریاستده ایکن ریاست مذکوره عهده‌سنده قالمق اوزره یکی شهر متصرفلغی دخی احاله و تفویض قلنمشدر . بعده با تلغرافنامهٔ عالی درسعادته جلب وعودتله کردستان اصلاحاتیچون معمورة العزیزله دیاربکره یکرمی‌بیك غروش معاشله اعزام قلنه‌رق برمدت‌صکره کردستان‌اصلاحات مأموریتی عهده‌سنده قالمق اوزره روم‌ایلی بکلر بکلکی پایه‌سیله سیواس‌قومیسرلکیله سیواس والیلکنه تعیین وبومأموریتده التی آی قدر قالدقدن صکره سلانیك ولایتی والیلکنه واورادن باارادهٔ سنیه درعلیه‌یه‌جلبله عواطف‌عالمشمول جناب‌جهانبانیدن رتبهٔ وزارتله خارجیه نظارت جلیله‌سنه نصب بیورلمش وبرمدت صکره مرحوم قدری پاشانك ریاستنده بولنان هیئت وکلادن قدری پاشا ایله بعضیسنك تبدیلی صره‌سنده انفصال ایدرك با ارادهٔ سنیه مناسب بر معاش تخصیص‌ایدلمش واواثناده برنجی رتبه‌دن‌مجیدی نشان‌ذیشانیله بالتلطیف اطنه ولایتی والیلکنه تعیین اولنمشدر. ولایت مذکوره‌ده درت سنه طقوز ای بولنه‌رق دفعهٔ ثانیه اولمق اوزره سیواس ولایتی والیلکنه تحویل مأموریت ایلمشدر ۱ تشرین اول سنه ۳۰۱ تاریخنده سیواسه مواصلت و برسنه قدر اقامتدن صکره انقره ولایتنه تعیین ایله بو سطرلر یازیلور ایکن انقره ولایتنده بولنمقده و دعوات خیریت آیات و انفاذ ارادات سنیهٔ حضرت ملکداری‌یه حصر اشتغال ایتمکده‌در . مشارالیه عابدین پاشانك مرشدی ، طریق خلوتیه‌دن درعلیه‌ده مرکز افندی درکاه شریفی پوست نشینی مرحوم نورالدین افندی « قدس الله تعالی سره » وپدری ذکر اولنان احمد بن زین‌العابدین ایدی ، که بیك ایکیوز آلتمش بش تاریخنده رمضان شریفك یکرمی یدنجی کیجه‌سی صباحه طوغری حسب‌الایجاب بولندیغی قونیه شهرنده قولرا خسته‌لکندن ارتحال دار بقا ایدوب شهر مذکورده واقع علاءالدین جامع شریفنده وعلاءالدین تربه‌سنك برقاچ خطوه قربنده مدفوندر . (رحمة الله تعالی علیه) والده‌سی آرناودلقده چپار

﴿ شارح ومترجم كتاب عابدين پاشانك مختصر ترجمهٔ حالی ﴾

پدری ارناودلق خاندانندن وچام طائفه‌سندن احمد نامنده اولوب بوتاریخدن قرق سكز سنه مقدم یانیه ولایتی داخلنده وحدود یونانیده واقع (پره‌وزه) شهرنده توطن ایده‌جكی صره‌ده تپه‌دلنلی علی پاشادن و بكر اغادن قالان قوناق وسكز قطعه جسیم چفتلكات همایون محض لطف جناب پادشاهی اوله‌رق باارادهٔ سنیه عهده‌سنه توجیه واحسان بیورلمشدر . صاحب ترجمه وشرح ، مومی الیهك صلبندن اوله‌رق ٥ ربیع‌الاول سنه ١٢٥٩ تاریخ هجریسنه مصادف شهر مارتك یكرمی دردنجی صالی كونی اقشامی یعنی چهارشنبه كیجه‌سی ساعت دردده پره‌وزه شهرنده تولد ایدوب، اكمال تحصیلدن صكره سایهٔ احسانوایهٔ حضرت پادشاهیده سلاحشورلق خدمت مفتخره‌سیله درعلیه‌یه كلمش و بعده مسقط رأسی ووطنی اولان پره‌وزه متصرف معاونلكی ومركز قائممقاملغی وبرمدت متصرف وكالتی خدمتلرنده بولنه‌رق صكره برنجی صنفدن نارده قائممقاملغی واورادن رتبهٔ ثانیه صنف ثانیسیله ازمیر مجلس تمییز حقوق ریاست ثانیه‌سی و ازمیرده فوق‌العاده اوله‌رق تشكیل‌اولنان قومیسیون ریاستی وقومیسیون مذكورك باامر عالی الغاسنده متمایز رتبه‌سیله صوفیه متصرفلغی وصوفیه‌یه كیتمزدن اول قضای اربعه واورادن تكفور طاغی وصكره وارنه متصرفلقلری ومذكور متصرفلقدن یوز لیرا معاشله ورتبهٔ اولی صنف ثانیسیله درعلیه‌ده بورسه قومیسرلكی مأموریتلرینه نقل ایلمش ومذكور قومیسرلكده‌كی مأموریتی بش سنه وبرقاچ آی امتداد ایتمشدر . بورسه قومیسری ایكن دولت علیه‌نك استقراضاتی و بورسه‌لر معاملاتی و امور مالیه حقنده قلمه الدیغی كتاب معارف نظارتنك رخصتیله طبع ونشر اولنمش وبومدت ایچنده باب عالیده برخیلی مهم قومیسیونلرده بولندیغی كبی، مبعوثان اعضاسنك اهالی طرفندن برنجی و ایكنجی درجه‌ده انتخاباتنه دائر یاپیله‌جق نظامنامه‌نك مسوده‌سنی باامر عالی تنظیم ایلمشدر . صاحب ترجمه وشرح، عربی ، فارسی ، ترك، ارناؤد، فرانسز، یونان لسانلرینه آشنا ویونان لساننده دخی برخیلی آثار منظومه وسائره‌سی اولوب آثار مذكوره درسعادتده لسان یونانی اوزره طبع ونشر اولنان (نئولوغوص) غزته‌سیله ویونان مطبوعاتی طرفندن ستایشله نشر اولنمش، وآثار ادبیه‌سی پارسده عقد و(سیلوغوص) تعبیر ایدیلان جمعیت‌علمیه‌ده

كورينه‌من . مثنوئ شريفك هر بيت مستجمع المعاليسى بر ملك عظيم عد اولنسه سزا واحرادر . مثنوئ شريف، برنهر جسيم حكمتدر، كه دماغى فاسد اولميانلره عذب وصفا، ومفسدلره تلخ واذادر. ايشته بوحسيات اوزرينه عاجزلرينك دنياده معناً اك برنجى لذتى، قرآن عظيم الشاندن صكره مثنوئ شريفك مطالعه‌سيدر؛ وآخرت ايچون اخص امالمدن برى، لطف خدا وشفاعت فخر عالم محمد المصطفى عليه افضل التحايا افندمز حضرتلريله مولانا جلال الدين رومى حضرتلرينك روح پرفتوح عاليلريله ملاقى اولمقلغمدر . ترجمه وشرحنه موفق اولديغم اشبو جلدى، غير مستعمل و اكلاشلميه‌جق الفاظ ايله بوغمدم؛ بالعكس هركسك اكلايه بيله‌جكى براق عباراته دقت ايلدم ،

فكرم، مغلق الفاظ تداركنده دكل، معانى تحرياتنده ايدى . خاطر عاجزانه‌مه توارد وطلوع ايدن معانى‌يى دخى ممكن اولديغى قدر مختصر يازمق ايستدم . براق ومختصر يازمق آرزو وامل عاجزانه‌مدن ايديسه‌ده بو ارزومه موفق اولديغمى ادعا ايده‌مم . معنيدار اولديغى حالده آچيق وقيصه يازمق امر مشكلدر . حكيم و عاقل بر مؤلف احبابندن بريسنه شوسوزلرى يازمشيدى : « اى دوستم! براق ومختصر يازمق ارزوايدرم؛ فقط وقتم طار اولديغندن مفصل ومغلق يازمغه مجبورم » ايشته بوذاتك افاده‌سندن دخى اكلاشيلور، كه مفصل ومغلق يازمق ايچون چوقجه وقت و دقت ايستمز؛ زيرا مغلق عباره‌لر معانيدن عارى بيله اولسه، مؤلف مقصدينك اكلاشلمامسنى اثرنى مطالعه ايده‌نك قلت علم وذكاسنه حمل واسناد ايله كندى معناسزلغنى الفاظ مظلمه ايچنده ستر واخفايه موفق اولور زعمنده بولنور . مغلق عباره‌لى بر كتاب مطالعه ايله هيچ برشى اكلايه‌ميان ذات دخى كندى علم وذكاسنك عدم كفايتندن كيزليجه شبهه ايدوب اوقوديغى كتابى تنقيد ايتمكدن مجانبتله بردها النه الامغه ذهناً قرار ويرر؛ فقط مألنى اكلامديغى خلقه اكلاتمامق ايچون اوكتابى مدحه مجبور اولور. اوزون مقدمه‌لرك قارئنه ويرديكى اذا وكلال مجربم اولديغندن بوقدرله اكتفا ايلرم . سيواس واليسى ايكن بومقدمه‌يى يازمش ايدم ، مؤخراً بوجلدك اوچنجى دفعه‌كى طبعنده سايهٔ شاهانه‌ده من غير حد انقره واليلكنده بولنيورم . عابدين

بسم الله الرحمن الرحيم

جناب واجب‌الوجود، ربم، خالقم، مولام حضرتلرینه کاینمی نصل عرض عبودیت وتشکر ایده‌بیلورم،که مراحم ونعم ربانیه‌سی برعمان بی‌کران، وعرضحاله عجزم بی‌پایاندر، الطاف ربانیه‌دندر، که فخر عالم، نبی ذیشان، دریای عرفان، شفیع مجرمان، منبع حکمت بی پایان (محمد المصطفی) علیه‌الصلوة والسلام افندمز دین مبینیله دوجهانده صیانت اولنور ومظهر سلامت اولورم. نعم ربانیه‌دندر،که معنویات وعقلیاتده نور افزای جهان، وعالم حقیقتده مشعلهٔ رهنما و برهان، وانسانیته فخر وشان اولان مولانا جلال‌الدین رومی قدس سره السامی حضرتلرینك مثنویٔ شریفندن بوجلدك سایهٔ معارفپیرایهٔ حضرت جهانبانیده، وعصر محاسن حصر جناب ظل‌اللهیده ترجمه وشرحنه موفق اولدم. ولی‌نعمت بیمنت پادشاه عالم پناه‌الغازی ﴿ سلطان‌عبدالحمید ﴾ خان ثانی افندمز حضرتلرینك احیای ملك ودولت ایچون لیل ونهار شرفواقع اولان مراحم ومساعیٔ مالا نهایهٔ جناب شهریاریلرینك بیکده برینی بیله عرض وازباره عجز کمترانه‌م محتاج اعتراف‌اولمیه‌جق صورتده بدیهی و آشکاردر. حق چاکرانه‌مده سزاوار بیوریله‌کلان مراحم والطاف شاهانه‌لرینك تعدادینه هیچ بروقت مقتدراوله‌میه‌جغم واضحاتدن اولوب، فقط خلقهٔ موجود اولان واباعن جد تسلسل وتوارث ایدرك احسانات ونعم شاهانه‌لریله آناً فآناً کسب ازدیاد ایدن عبودیت وصداقت کمترانه‌می « ان شاالله تعالی فناپذیر اولمیه‌جق » اشبو مقدمه‌ده تحریره موفق اولدیغمدن، برفخر وتسلیٔ عظیم حس ایدر، و افزایش عمر جناب جهانبانی دعوات خیریت آیاتیله حیاتیاب اولورم.

مثنویٔ شریفه عطف کلام ایدیلنجه: حسیات عاجزانه‌مه کوره روحانیات وعقلیاتده خامهٔ ابنای بشردن ظهور ایدن آثار، مثنویٔ شریفه ماننداولمق ممکن

﴿ مولانا جامینك ، حضرت جلال‌الدین رومی قدس سره‌السامی ﴾
﴿ حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر : ﴾

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه گویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

ترجمه و شرح مثنوی شریف

افاضل وزرای سلطنت سنیه‌دن جزایر بحر سفید والیسی سابق
مرحوم (**عابدین پاشا**) نك آثار معتبرهٔ قلمیه‌لرندندر.

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۲۸ صفر سنه ۳۲٤ و فی ۹ نیسان سنه ۳۲۲
تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیه‌سنه مستنداً باب‌عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

طرفندن طبع ونشر ایدلمشدر.

تمثیل رابع

استانبول
(محمود بك) مطبعه‌سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ۷۲
۱۳۲٤